

సూర్యరాయాంధ్రనిఘంటువు

పీఠిక.

శ్రీసూర్యరాయాంధ్రనిఘంటువు ద్వితీయసంపుటము ప్రకటింపఁగలిగినందులకు సంతసించుచున్నాము. కవర్గాక్షరము లాదియందుఁగలశబ్దములు మాత్రమే యిం దున్నవి. ప్రథమసంపుటముకన్న నీసంపుట మించుక చిన్నదిగా నున్నది. చవర్గాక్షరములఁగూడఁ జేర్చినచో సంపుట మతిమాత్ర మగుననియు వర్గమధ్యమునందు నిలుపుట యుక్తముగా నుండ దనియుఁ దలచి యీ సంపుట మింతటితో ముగించితిమి.

ఈసంపుటము సర్వవిధముల మొదటిసంపుటమురీతినే రచింపఁబడినది. ప్రథమసంపుటముపై నిటీవల నొకటిరెండువిమర్శనములు బయలుదేఱినవి. వాని నామూలాగ్రముగాఁ జూచినారము. కాని వానినిబట్టి రచనావిధానము మార్పవలసినయావశ్యకత కాన్పింప లేదు.

ఈసంపుటము రచియించుటలో కార్యనిర్వాహకులుగా నున్నపండితులు:—

బ్ర. శ్రీ. చర్ల నారాయణశాస్త్రిగారు.
,, కూచి నరసింహముపంతులుగారు.
,, పిసుపాటి చిదంబరశాస్త్రిగారు.
,, వెంపరాల సూర్యనారాయణశాస్త్రిగారు.
,, దర్భా సర్వేశ్వరశాస్త్రిగారు.
,, పిసుపాటి విశ్వేశ్వరశాస్త్రిగారు.

పని యారంభించినకొలఁదికాలములోనే వెంపరాల సూర్యనారాయణశాస్త్రిగారు నిఘంటుకార్యమునుండి విరమించినారు. మఱికొంచెము కాలమునకే యనారోగ్యముచేత కూచి నరసింహముపంతులుగారుగూడ నిఘంటుకార్యమునుండి విరమింపవలసినవారైరి. తక్కిన నలువురుపండితులు ఆమూలాగ్రముగాఁ బనిచేసినారు. ఇటీవల శరీరస్వాస్థ్యము

తక్కువ యగుటచేత నేనుగూడ మునుపటివలెఁ బని చేయఁజాలక కార్యభారము చాలవఱకుఁ బండితులపైనే యుంచితిని. పైనిఁ జేర్కొనఁబడినపండితు లందఱు ప్రథమసంపుటరచనమునందుఁగూడఁ బనిచేసినారు.

బ్ర. శ్రీ. శ్రీపాద లక్ష్మీపతిశాస్త్రిగారును.

,, శ్రీపాద పాపయ్యశాస్త్రిగారును.

ఇంచుమించుగాఁ బ్రథమసంపుటముద్రణము నారంభించునఱకును బనిచేసియున్నారు

మిగిలినసంపుటములుగూడ భగవదనుగ్రహమువలన నచిరకాలములోనే వెలువడుఁగాక.

పీఠికాపురము
10—10—89

జయంతి రామయ్య.

సంకేతములు.	వివరణము.
అ.	అకారాంతము - ఇక్లే:- అ,ఇ,ఈ,చ్,జ్. మొదలగునవి తత్తదంతములుగా గ్రహించునది.
అ. ఆ. ఈ. అ.	పుంలింగవిశేషణమయి నపుడు అకారాంతము. స్త్రీలింగవిశేషణమయినపుడు ఆకారాంతము లేక ఈకారాంతము. నపుంసకలింగవిశేషణమయినపుడు అకారాంతము. స్త్రీలింగములలో విశేషము లున్నపుడు అవి సూచింపఁబడినవి. చివరయచ్చులనుబట్టి యవి తత్తదంతములుగా గ్రహించునది. ఉదా:- (1) అంకకుఁడు. విణ. (అ. కికా. అ.) ఇట స్త్రీలింగరూపము ఆకారాంతమగు 'అంకికా' (2) అంతర్ధాత. విణ. (ఋ. త్రీ. ఋ) ఇట స్త్రీలింగరూపము ఈకారాంతమగు 'అంతర్ధాత్రీ'. (3) అంకి. విణ (న్. నీ. న్) ఇట స్త్రీలింగరూపము ఈకారాంతమగు 'అంకినీ'. (4) అపటువు. విణ. (ఉ. ఉ, ట్వీ. ఉ). ఇట ఉకారాంతమగు 'అపటువు'ను ఈకారాంతమగు 'అపట్వీ'యును స్త్రీలింగరూపములు. (5) అనామము. విణ (న్. న్, మ్నీ, అ. న్). ఇట నకారాంతమగు 'అనామ'యును ఈకారాంతమగు 'అనామ్నీ'యును ఆకారాంతమగు 'అనామా'యును స్త్రీలింగరూపములుగా నెఱుంగునది.
అ. క్రి.	అకర్మకక్రియ.
అనా.	అనాపవిభక్తికము.
అప.	అపదము. (ఆగమము మొదలగునవి)
అలం.	అలంకారశాస్త్రము.
అవ్య.	అవ్యయము.
ఆ[illegible]	ఆమ్రేడితము.
[illegible]	ఉదాహరణము.
ప.	ఉపపదము. (చూ. అసి-తెలుఁగు)
ఉభ.	ఉభయము. (సంస్కృతమును తెనుఁగును)
ఏ.	ఏకవచనాంతము.
ఔ.	ఔపవిభక్తికము.
క.	కన్నడము.
కు.	కుయిభాష
క్రి.	క్రియ.
క్రి. విణ.	క్రియావిశేషణము.
క్షేత్రగ.	క్షేత్రగణితము.
గణిత.	గణితశాస్త్రము.
చూ.	చూడుఁడు.
ఛంద.	ఛందశ్శాస్త్రము.
జ్యోతి.	జ్యోతిశ్శాస్త్రము.
త.	[illegible]

సంజ్ఞావివరణపట్టిక.

సంకేతములు.	వివరణము.
తంత్ర.	తంత్రశాస్త్రము.
తర్క.	తర్కశాస్త్రము.
తు.	తులుభాష.
ద్రు.	ద్రుతాంతము.
ద్వి.	ద్వివచనాంతము. (తెనుఁగున బహువచనాంతములో అంతర్భూతము.)
ధర్మ.	ధర్మశాస్త్రము.
న.	నపుంసకలింగము.
నాటక.	నాటకపరిభాష.
నాట్య.	నాట్యశాస్త్రము.
పా.	పాళీభాష.
పీఠి.	పీఠిక.
పుం.	పుంలింగము.
పుం. న.	పుంనపుంసకలింగము.
పుం. స్త్రీ.	పుంస్త్రీలింగము.
ప్ర.	ప్రత్యయము.
ప్రా.	ప్రాకృతము.
బ.	బహువచనాంతము.
బీజగ.	బీజగణితము.
మంత్ర.	మంత్రశాస్త్రము.
మ.	మలయాళము.
మహా.	మహారాష్ట్రము.
మి.	మిశ్రము-సంస్కృతేతరపదముతోఁగాని తెలుఁగుకృత్ప్రత్యయముతోఁగాని తెలుఁగుతద్ధితప్రత్యయముతోఁగాని కలిసినసంస్కృతపదము.
మొ.	మొద[illegible]
యోగ.	యో[illegible]స్త్రము.
రూ.	రూ[illegible]ంతరము.
వా.	వాడుక.
వి.	విశేష్యము.
విశే.	విశేషణము.
వేదాంత.	వేదాంతశాస్త్రము.
	వైద్యశాస్త్రము.
	వ్యతిరేకార్థకపదము.
	వ్యవహారము.
	వ్యాకరణశాస్త్రము.
	[illegible]ంతము. (దీనికి తెలుఁగున వ్యస్త ప్రయోగము లేదు)

సంకేతములు.	వివరణము.
శ. సం.	శకసంవత్సరములు.
శ్లో.	శ్లోకము.
స.	సర్వనామము.
సం.	సంస్కృతము.
సంగీ.	సంగీతశాస్త్రము.
స. క్రి.	సకర్మకక్రియ.
సా.	సామెత.
స్త్రీ.	స్త్రీలింగము.
హిం.	హిందూస్థానీభాష.
√	(మూలచిహ్నము) ఇది జనకపదములకు ముం దుపయోగింపఁబడును.
=	(సామ్యచిహ్నము) ఇది రూపమందుఁగాని యర్థమందుఁగాని సామ్యముగల పదములనడుమ నుపయోగింపఁబడును.
⚘	చెట్టు లత మొదలగువానిగుర్తు.

(తక్కినవి స్పష్టములు.)

సంఖ్య.	గ్రంథసంకేతములు.	గ్రంథనామములు.	గ్రంథములయందలి ఆశ్వాసాదుల సంఖ్య.	గ్రంథకర్తలనామములు.
1	అచలా.	అచలాత్మజాపరిణయము.	ఆ. ౩.	వేంకటాచార్యకవి.
2	అచ్చ. భా.	అచ్చతెలుఁగుభారవి.	ఆ. ౫.	శ్రీరామకవి.
3	అచ్చ. రా.	అచ్చతెనుఁగురామాయణము. బాల. బాలకాండము. అయో. అయోధ్యాకాండము. అర. అరణ్యకాండము. కిష్కిం. కిష్కింధాకాండము. సుం. సుందరకాండము. యు. యుద్ధకాండము.	కాం. ౬.	కూచిమంచి తిమ్మకవి.
4	అధ్యా.	అధ్యాత్మరామాయణము. (బాలకాండాదులుఆఱును ఉత్తరకాండమును కలిసి ఏడుకాండములు.) ఉ. ఉత్తరకాండము.	కాం. ౭.	కోటమరాజు నాగయామాత్యుఁడు.
5	అని.	అనిరుద్ధచరిత్రము.	ఆ. ౫.	కనుపర్తి అబ్బయామాత్యుఁడు.
6	అప్ప.	అప్పకవీయము. (లక్షణగ్రంథము.)	ఆ. ౫.	కాకునూరి అప్పకవి.
7	అ. మ. క.	అష్టమహిషీకల్యాణము. (ద్విపద)		తిరువేంగళనాథుఁడు.
8	అహ.	అహల్యాసంక్రందనము.	ఆ. ౩.	సముఖము వేంకటకృష్ణప్పనాయకుఁడు.
9	ఆం. చం.	ఆంధ్రచంద్రాలోకము.		అడిదము సూరకవి.
10	ఆం. భా.	ఆంధ్రభాషార్ణవము (నిఘంటువు)	కాం. ౩.	నుదురుపాటి వేంకనార్యుఁడు.
11	ఆం. శే.	ఆంధ్రనామశేషము. (నిఘంటువు)		అడిదము సూరకవి.
12	ఆం. సం.	ఆంధ్రనామసంగ్రహము. (నిఘంటువు) దేవ. దేవవర్గు. మాన. మానవవర్గు. స్థా. స్థావరవర్గు. తి. తిర్యగ్వర్గు. నా. నానార్థవర్గు.	వర్గులు. ౫.	పైడిపాటి లక్ష్మణకవి.
13	ఆము.	ఆముక్తమాల్యద.	ఆ. ౬.	శ్రీకృష్ణదేవరాయలు.
14	ఇందు.	ఇందుమతీపరిణయము.	ఆ. ౬.	కుమారధూర్జటి.
15	ఇందు. రా.	ఇందుమతీపరిణయము.	ఆ. ౮.	తెనాలి రామభద్రకవి.
16	ఉ. రా.	ఉత్తరరామాయణము.	[illegible]	కంకంటి పాపరాజు.

సంఖ్య.	గ్రంథసంకేతములు.	గ్రంథనామములు.	గ్రంథములయందలి ఆశ్వాసముల సంఖ్య.	గ్రంథకర్తలనామములు.
17	ఉ. హరి.	ఉత్తరహరివంశము.	ఆ. ౫.	నాచన సోమనాథుఁడు.
18	ఉ. హరిశ్చ.	ఉత్తరహరిశ్చంద్రోపాఖ్యానము.	ఆ. ౪.	తక్కెళ్లపాటి లింగన.
19	కకు.	కకుత్థ్సవిజయము.	ఆ. ౫.	మట్ల అనంత భూపాలుఁడు.
20	కలు. శ.	కలువాయిశతకము.		డబ్బీరు నరసు.
21	కవిక.	కవికర్ణరసాయనము.	ఆ. ౬.	సంకుసాల నృసింహకవి.
22	కవిచౌ. శ.	కవిచౌడప్పశతకము.		కవిచౌడప్ప.
23	కవిజ.	కవిజనరంజనము.	ఆ. ౩.	అడిదము సూరకవి.
24	కవిజనా.	కవిజనాశ్రయము. (లక్షణగ్రంథము.) సంజ్ఞా. సంజ్ఞాధికారము. వృత్తా. వృత్తాధికారము. జాతి. జాత్యధికారము. దోషా. దోషాధికారము.	అధికారములు ౪	వేములవాడ భీమకవి.
25	కవిరా.	కవిరాజమనోరంజనము.	ఆ. ౫.	కనుపర్తి అబ్బయామాత్యుఁడు.
26	కవిస.	కవిసర్పగారుడము (లక్షణగ్రంథము)	ఆ. ౨.	కాచన బసవన్న.
27	కళా.	కళాపూర్ణోదయము.	ఆ. ౮.	పింగళి సూరన్న.
28	కార్తిక.	కార్తికమాహాత్మ్యము.		కుందుర్తి వేంకటాచలపతి.
29	కావ్యా.	కావ్యాలంకారచూడామణి. (లక్షణగ్రంథము.)	ఉల్లాసములు. ౯.	విన్నకోట పెద్దన్న.
30	కాశీ.	కాశీఖండము.	ఆ. ౭.	శ్రీనాథుఁడు.
31	కాళ.	కాళహస్తిమాహాత్మ్యము.	ఆ. ౪.	ధూర్జటి.
32	కాళ. శ.	కాళహస్తీశ్వరశతకము.		ధూర్జటి.
33	కిరా.	కిరాతార్జునీయము.	ఆ. ౫.	గోపాలుని సింగయ.
34	కుచేల.	కుచేలోపాఖ్యానము.	ఆ. ౩.	గట్టుప్రభువు.
35	కువల.	కువలయాశ్వచరిత్రము.	ఆ. ౫.	సవరము చిననారాయణకవి.
36	కు. సం.	కుమారసంభవము.	ఆ. ౧౨.	నన్నెచోడుఁడు.
37	కృ. క.	కృష్ణకర్ణామృతము.	ఆ. ౩.	వెలఁగపూడి వెంగన.
38	కృ. శకుం.	శకుంతలాపరిణయము.	ఆ. ౩.	కృష్ణకవి.
39	కృష్ణ.	కృష్ణరాయవిజయము.	ఆ. ౪.	కుమారధూర్జటి.
40	కృష్ణ. శ.	కృష్ణశతకము.		నృసింహకవి.
41	కృష్ణా.	కృష్ణాభ్యుదయము.	ఆ. ౫.	గోంతేటి సూరన్న.
42	కేయూర.	కేయూరబాహుచరిత్రము.	ఆ. ౪.	మంచన.
43	క్రీడా.	క్రీడాభిరామము.	ఆ. ౧.	వల్లభరాయకవి.

సంఖ్య.	గ్రంథసంకేతములు.	గ్రంథనామములు.	గ్రంథముల యందలి ఆశ్వాసాదుల సంఖ్య.	గ్రంథకర్తలనామములు.
44	గంధ.	గంధవహము.	ఆ. ౧.	మంచర్ల వాసుదేవకవి.
45	ఘటికా.	ఘటికాచలమాహాత్మ్యము.	ఆ. ౩.	తెనాలి రామకృష్ణుఁడు.
*46	చంద్ర.	చంద్రభానుచరిత్రము.	ఆ. ౫.	తరిగొప్పుల మల్లన్న.
47	చంద్ర. వి.	చంద్రరేఖావిలాపము.	ఆ. ౩.	కూచిమంచి జగ్గకవి.
48	చంద్రా.	చంద్రాంగదచరిత్రము.	ఆ. ౬.	పైడిమఱ్ఱి వేంకటపతి.
49	చంద్రి.	చంద్రికాపరిణయము.	ఆ. ౬.	సురభిమాధవరాయ ప్రభువు.
50	చం. రా.	చంపూరామాయణము.	ఆ. ౭.	ఋగ్వేదికవివేంకటాచలపతి.
51	చమ.	చమత్కారమంజరి.	ఆ. ౩.	సింహాద్రి వేంకటాచార్యుఁడు.
52	చిత్ర భా.	చిత్రభారతము.	ఆ. ౭.	చరికొండ ధర్మన్న.
53	చి. ని.	చిన్నయసూరినిఘంటువు. (వ్రాఁతది)		పరవస్తు చిన్నయసూరి.
54	చెన్న.	చెన్నబసవపురాణము.	ఆ. ౫.	అత్తనూరి పాపకవి.
55	జాహ్నవీ.	జాహ్నవీమాహాత్మ్యము.	ఆ. ౮.	ఏనుఁగు లక్ష్మణకవి.
56	జై. భా.	జైమినిభారతము. (అశ్వమేధపర్వము.)	ఆ. ౭.	పిల్లలమఱ్ఱి పినవీరభద్రుఁడు.
57	తపతీ.	తపతీసంవరణోపాఖ్యానము.	ఆ. ౫.	అద్దంకి గంగాధరకవి.
58	దశకు.	దశకుమారచరిత్రము.	ఆ. ౧౨.	కేతన.
59	ద. శా.	దక్షిణహిందూస్థానశాసనము.	సంపుటములు౬	
60	దశా.	దశావతారచరిత్రము.	ఆ. ౧౦.	ధరణిదేవుల రామయామాత్యుఁడు.
61	దా. శ.	దాశరథిశతకము.		కంచెర్ల గోపన్న.
62	దిలీప.	దిలీపచరిత్రము.	ఆ. ౮.	కొటికలపూడి వేంకటకృష్ణకవి.
63	ద్వా.	(సింహాసన) ద్వాత్రింశిక.	ఆ. ౧౨.	కొఱవి గోపరాజు.
64	ద్వి. కో. భాగ.	ద్విపదభాగవతము.	స్కం. ౧౨.	కోనేటి నాథుఁడు.
65	ద్వి. తి. సా.	ద్విపదసారంగధరచరిత్రము.	ఆ. ౨.	కూచిమంచి తిమ్మకవి.
66	ద్వి. నల.	ద్విపదనలచరిత్రము	భా. ౫.	చక్రపురి రాఘవాచార్యుఁడు.
67	ద్వి. పరమ.	ద్విపదపరమయోగివిలాసము.	ఆ. ౭.	తాళ్లపాక తిరువేంగళనాథుఁడు.
68	ద్వి. భార.	ద్విపదభారతము. (విరాటపర్వము-వ్రాఁతప్రతి.)	ఆ. ౫.	తిమ్మన్న.
69	ద్వి. శ. సా.	ద్విపద[illegible]చరిత్రము.	[illegible]	బాలాల శంభుదాసుఁడు.

సంకేతములు.	వివరణము.
అ.	అకారాంతము-ఇట్టే:-ఆ,ఇ,ఈ,చ్,జ్. మొదలగునవి తత్తదంతములుగా గ్రహించునది.
అ.ఆ,ఈ.అ.	పులింగవిశేషణమయినపుడు అకారాంతము. స్త్రీలింగవిశేషణ మయినపుడు ఆకారాంతము లేక ఈకారాంతము. నపుంసకలింగవిశేషణ మయినపుడు అకారాంతము. స్త్రీలింగములలో విశేషము లున్నపుడు అవి సూచింపఁబడినవి. చివరయచ్చులనుబట్టి యవి తత్తదంతములుగా గ్రహించునది. ఉదా:- (1) అంకకుఁడు. విశే. (అ. కి కా. అ.) ఇట స్త్రీలింగరూపము ఆకారాంతమగు 'అంకికా'. (2) అంతర్ధాత. విశే. (ఋ. త్రీ. ఋ). ఇట స్త్రీలింగరూపము ఈకారాంతమగు 'అంతర్ధాత్రీ.' (3) అంకి. విశే. (న్. నీ.న్) ఇట స్త్రీలింగరూపము ఈకారాంతమగు 'అంకినీ'. (4) అపటువు. విశే. (ఉ.ఉ,ట్వీ,ఉ). ఇట ఉకారాంతమగు 'అపటువు'ను ఈకారాంతమగు 'అపట్వీ'యును స్త్రీలింగరూపములు. (5) అనామము. విశే. (న్. న్, మ్నీ, ఆ. న్). ఇట నకారాంతమగు 'అనామ'యును ఈకారాంతమగు 'అనామ్నీ'యును ఆకారాంతమగు 'అనామా'యును స్త్రీలింగరూపములుగా నెఱుంగునది.
అ. క్రి.	అకర్మకక్రియ.
అన్వా.	అన్వాపవిభక్తికము.
అప.	అపదము. (అగమము మొదలగునవి)
అలం.	అలంకారశాస్త్రము.
అవ్య.	అవ్యయము.
ఆమ్రే.	ఆమ్రేడితము.
ఉదా.	ఉదాహరణము.
ఉప.	ఉపపదము. (చూ. అసి- తెలుఁగు)
ఉభ.	ఉభయము. (సంస్కృతమును తెనుఁగును)
ఏ.	ఏకవచనాంతము.
ఔ.	ఔపవిభక్తికము.
క.	కన్నడము.
కరాలపా.	కరాలపాటి రంగయ్యగారి భారతపాఠము.
కు.	కుయిభావ.
క్రి.	క్రియ.
క్రి. విశే.	క్రియావిశేషణము.
క్షేత్రగ.	క్షేత్రగణితము.
గణిత.	గణితశాస్త్రము.
చూ.	చూడుఁడు.
ఛంద.	ఛందశ్శాస్త్రము.
[illegible]	[illegible]

సంకేతములు.	వివరణము.
జ్యోతి.	జ్యోతిశ్శాస్త్రము.
త.	తమిళము.
తంత్ర.	తంత్రశాస్త్రము.
తర్క.	తర్కశాస్త్రము.
తు.	తులుభాష.
ద్రు.	ద్రుతాంతము.
ద్వి.	ద్వివచనాంతము. (తెనుఁగున బహువచనాంతములో అంతర్భూతము)
ధర్మ.	ధర్మశాస్త్రము.
న.	నపుంసకలింగము.
నాటక.	నాటకపరిభాష.
నాట్య.	నాట్యశాస్త్రము.
పా.	పాళీభాష.
పీఠి.	పీఠిక.
పుం.	పుంలింగము.
పుం. న.	పుంనపుంసకలింగము.
పుం. స్త్రీ.	పుంస్త్రీలింగము.
ప్ర.	ప్రత్యయము.
ప్రా.	ప్రాకృతము.
బ.	బహువచనాంతము.
బీజగ.	బీజగణితము.
భా.ల.వ్యా.	భారతములక్ష్మీపతిశాస్త్రిగారి ఆంధ్రభారత వ్యాఖ్య.
మంత్ర.	మంత్రశాస్త్రము.
మ.	మళయాళము.
మహా.	మహారాష్ట్రము.
మి.	మిశ్రము-సంస్కృతపదము సంస్కృతేతరపదముతోఁగాని తెలుఁగుకృత్ప్రత్యయముతోఁగాని తెలుఁగుతద్ధితప్రత్యయముతోఁగాని కలిసినపదము.
మొ.	మొదలైనవి.
యోగ.	యోగశాస్త్రము.
రూ.	రూపాంతరము.
వా.	వాడుక.
వి.	విశేష్యము.
విశ.	విశేషణము.
వీరేశ. పా.	కందుకూరివీరేశలింగముగారి పాఠము.
వేదము. పా.	వేదము వేంకటరాయశాస్త్రిగారి పాఠము.
వేదాంత.	వేదాంతశాస్త్రము.

సంకేతములు.	వివరణము.
వైద్య.	వైద్యశాస్త్రము.
వ్యతి.	వ్యతిరేకార్థకపదము.
వ్యవ.	వ్యవహారము.
వ్యాక.	వ్యాకరణశాస్త్రము.
శత్రు.	శత్రంతము (దీనికి తెనుఁగున వ్యస్తప్రయోగము లేదు.)
శ. సం.	శకసంవత్సరములు.
శ్లో.	శ్లోకము.
స.	సర్వనామము.
సం.	సంస్కృతము.
సంగీ.	సంగీతశాస్త్రము.
స. క్రి.	సకర్మకక్రియ.
సా.	సామెత.
స్త్రీ.	స్త్రీలింగము.
హిం.	హిందూస్థానీభాష
√	(మూలచిహ్నము) ఇది జనకపదములకు ముందుపయోగింపఁబడును.
=	(సామ్యచిహ్నము) ఇది రూపమందుఁ గాని యర్థమందుఁ గాని సామ్యముగల పదములనడుమ నుపయోగింపఁబడును.
†	చెట్టు లత మొదలగువానిగుర్తు.
;	ఇది విభిన్నార్థమును దెలుపును.
,	సమానార్థమును దెలుపును.

(తక్కినవి స్పష్టము.)

సంఖ్య.	గ్రంథసంకేతములు.	గ్రంథనామములు.	గ్రంథములయందలి ఆశ్వాసాదుల సంఖ్య.	గ్రంథకర్తలనామములు.
1	అచలా.	అచలాత్మజాపరిణయము.	ఆ. 3.	వేంకటాచార్యకవి.
2	అచ్చ. భా.	అచ్చతెలుఁగుభారవి.	ఆ. ౫.	శ్రీరామకవి.
3	అచ్చ. రా.	అచ్చతెనుఁగురామాయణము.		కూచిమంచితిమ్మకవి.
		బాల. బాలకాండము.		
		అయో. అయోధ్యాకాండము.		
		అర. అరణ్యకాండము.	కాం. ౬.	
		కిష్కిం. కిష్కింధాకాండము.		
		సుం. సుందరకాండము.		
		యు. యుద్ధకాండము.		
4	అధ్యా.	అధ్యాత్మరామాయణము. (బాలకాండాదులుఆఱును ఉత్తరకాండమును కలసి ఏడుకాండములు.)	కాం. ౭.	కోటమరాజు నాగయామాత్యుఁడు.
		ఉ. ఉత్తరకాండము.		
5	అని.	అనిరుద్ధచరిత్రము.	ఆ. ౫.	కనుపర్తిఅబ్బయామాత్యుఁడు
6	అప్ప.	అప్పకవీయము. (లక్షణగ్రంథము.)	ఆ. ౫.	కాకునూరిఅప్పకవి.
7	అ. మ. క.	అమరుహిమశీకల్యాణము.(ద్విపద)		తిరువేంగళనాథుఁడు.
8	అహ.	అహల్యాసంక్రందనము.	ఆ. 3.	సముఖము వేంకటకృష్ణప్పనాయఁకుఁడు.
9	ఆం. చం.	ఆంధ్రచంద్రాలోకము.		అడిదమునూరకవి.
10	ఆం. భా.	ఆంధ్రభాషార్ణవము(నిఘంటువు)	కాం. 3.	నుదురుపాటి వేంకనార్యుఁడు.
11	ఆం. కో.	ఆంధ్రనామకోశము(నిఘంటువు)		అడిదము సూరకవి.
12	ఆం. సం.	ఆంధ్రనామసంగ్రహము. (నిఘంటువు)		పైఁడిపాటి లక్ష్మణకవి.
13	ఆం. పద.	ఆంధ్రపదాకరము.		
		దేవ. దేవవర్గు.		
		మాన. మానవవర్గు.		
		స్థా. స్థావరవర్గు.	వర్గులు. ౫.	
		తి. తిర్యగ్వర్గు.		
		నా. నానార్థవర్గు.		
14	ఆము.	ఆముక్తమాల్యద.	ఆ. ౬.	శ్రీకృష్ణదేవరాయలు.
15	ఇందు.	ఇందుమతీపరిణయము.	ఆ. ౬.	కుమారధూర్జటి.
16	ఇందు. రా.	ఇందు[illegible]	[illegible]	తెనాలిరామభద్రకవి.

సంఖ్య.	గ్రంథసంకేతములు.	గ్రంథనామములు.	గ్రంథములయందలి ఆశ్వాసాదుల సంఖ్య.	గ్రంథకర్తలనామములు.
17	ఉ. రా.	ఉత్తరరామాయణము.	ఆ. ౮.	కంకంటిపాపరాజు.
18	ఉ. హరి.	ఉత్తరహరివంశము.	ఆ. ౬.	నాచన సోమనాథుఁడు.
19	ఉ. హరిశ్చ.	ఉత్తరహరిశ్చంద్రోపాఖ్యానము.	ఆ. ౪.	తక్కెళ్లపాటి లింగన.
20	కకు.	కకుత్స్థవిజయము.	ఆ. ౬.	మల్లె అనంతభూపాలుఁడు.
21	కలు. శ.	కలువాయిశతకము.		డబ్బీరు నరసు.
22	కవిక.	కవికర్ణరసాయనము.	ఆ. ౬.	సంకుసాల నృసింహకవి.
23	కవిచౌ. శ.	కవిచౌడప్పశతకము.		కవిచౌడప్ప.
24	కవిజ.	కవిజనరంజనము.	ఆ. ౩.	అడిదము సూరకవి.
25	కవిజనా.	కవిజనాశ్రయము. (లక్షణగ్రంథము.) సంజ్ఞా. సంజ్ఞాధికారము. వృత్తా. వృత్తాధికారము. జాతి. జాత్యధికారము. దోషా. దోషాధికారము.	అధికారములు. ౪.	వేములవాడ భీమకవి.
26	కవిరా.	కవిరాజమనోరంజనము.	ఆ. ౬.	కనుపర్తిఅబ్బయామాత్యుఁడు.
27	కవిస.	కవిసర్పగారుడము. (లక్షణగ్రంథము.)	ఆ. ౨.	నాచన బసవన్న.
28	కళా.	కళాపూర్ణోదయము.	ఆ. ౮.	పింగళి సూరన్న.
29	కార్తిక.	కార్తికమాహాత్మ్యము.		కుందుర్తి వేంకటాచలపతి.
30	కావ్యా.	కావ్యాలంకారచూడామణి. (లక్షణగ్రంథము.)	ఉల్లాసములు. ౯.	విన్నకోట పెద్దన్న.
31	కాశీ.	కాశీఖండము.	ఆ. ౭.	శ్రీనాథుఁడు.
32	కాళ.	కాళహస్తిమాహాత్మ్యము.	ఆ. ౮.	ధూర్జటి.
33	కాళ. శ.	కాళహస్తీశ్వరశతకము.		ధూర్జటి.
34	కిరా.	కిరాతార్జునీయము.	ఆ. ౬.	గోపాలుని సింగయ.
35	కుచేల.	కుచేలోపాఖ్యానము.	ఆ. ౩.	కట్టుప్రభువు.
36	కువల.	కువలయాశ్వచరిత్రము.	ఆ. ౬.	సవరము చినవారాయణకవి.
37	కు. సం.	కుమారసంభవము.	ఆ. ౧౨.	నన్నె చోడుఁడు.
38	కృ. క.	కృష్ణకర్ణామృతము.	ఆ. ౩.	తెలగపూఁడి వెంగన.
39	కృ. శకుం.	శకుంతలాపరిణయము.	ఆ. ౩.	కృష్ణకవి.
40	కృష్ణ.	కృష్ణరాయవిజయము.	ఆ. ౪.	కుమార ధూర్జటి.
41	కృష్ణ. శ.	కృష్ణశతకము.		నృసింహకవి.
42	కృష్ణా.	కృష్ణాభ్యుదయము.	ఆ. ౬.	గొంతేటి సూరన్న.
43	కేయూర.	కేయూరబాహుచరిత్రము.	ఆ. ౪.	మంచన.
44	క్రీడా.	క్రీడాభిరామము.	ఆ. [illegible]	వల్లభరాయకవి.

సంఖ్య	గ్రంథసంకేతములు.	గ్రంథనామములు.	గ్రంథములయందలి ఆశ్వాసాదుల సంఖ్య.	గ్రంథకర్తలనామములు.
45	గంధ.	గంధవహము.	ఆ. ౧.	మంచర్ల వాసుదేవకవి.
46	గాథే.	గాథేయోపాఖ్యానము.		చిత్రకవి అనంతామాత్యుడు.
47	గోపీ. రా.	గోపీనాథరామాయణము.		గోపీనాథ వెంకటకవి.
48	ఘటికా.	ఘటికాచలమాహాత్మ్యము.	ఆ. ౩.	తెనాలి రామకృష్ణుడు.
49	చంద్ర.	చంద్రభానుచరిత్రము.	ఆ. ౫.	తరిగొప్పుల మల్లన్న.
50	చంద్ర. వి.	చంద్రరేఖావిలాపము.	ఆ. ౩.	కూచిమంచి జగ్గకవి.
51	చంద్రా.	చంద్రాంగదచరిత్రము.	ఆ. ౬.	పైడిమర్రి వేంకటపతి.
52	చంద్రి.	చంద్రికాపరిణయము.	ఆ. ౬.	శ్రీసురభిమాధవరాయ ప్రభువు.
53	చం. రా.	చంపూరామాయణము.	ఆ. ౮.	ఋగ్వేదికవి వేంకటాచలపతి.
54	చమ.	చమత్కారమంజరి.	ఆ. ౩.	సింహాద్రి వేంకటాచార్యుడు
55	చిత్రభా.	చిత్రభారతము.	ఆ. ౮.	చరికొండ ధర్మన్న.
56	చి. ని.	చిన్నయసూరినిఘంటువు (వ్రాతది)		పరవస్తు చిన్నయసూరి.
57	చెన్న.	చెన్నబసవపురాణము.	ఆ. ౫.	అత్తలూరి పాపకవి.
58	జాహ్నవీ.	జాహ్నవీమాహాత్మ్యము.	ఆ. ౪.	ఏనుగు లక్ష్మణకవి.
59	జై. భా.	జైమినిభారతము. (అశ్వమేధపర్వము.)	ఆ. ౮.	పిల్లలమఱ్ఱిపినవీరభద్రుడు.
60	తపతీ.	తపతీసంవరణోపాఖ్యానము.	ఆ. ౫.	అద్దంకి గంగాధరకవి.
61	దశకు.	దశకుమారచరిత్రము.	ఆ. ౧౨.	కేతన.
62	ద. శా.	దక్షిణహిందూస్థానశాసనము.	సంపుటములు ౬	
63	దశా.	దశావతారచరిత్రము.	ఆ. ౧౦.	ధరణిదేవుల రామయామాత్యుడు.
64	దా. శ.	దాశరథిశతకము.		కంచెర్ల గోపన్న.
65	దిలీప.	దిలీపచరిత్రము.	ఆ. ౪.	కొటికలపూడి వేంకటకృష్ణకవి
66	ద్వా.	(సింహాసన)ద్వాత్రింశిక.	ఆ. ౧౨.	కొఱవి గోపరాజు.
67	ద్వి. కో. భాగ.	ద్విపదభాగవతము.	స్కం. ౧౨.	కోనేరునాథుడు.
68	ద్వి. తి. సా.	ద్విపదసారంగధరచరిత్రము.	ఆ. ౨.	కూచిమంచి తిమ్మకవి.
69	ద్వి. నల.	ద్విపదనలచరిత్రము.	భా. ౫.	చక్రపురి రాఘవాచార్యులు.
70	ద్వి. పరమ.	ద్విపదపరమయోగివిలాసము.	ఆ. ౮.	తాళ్లపాక తిరువేంగళనాథుడు.
71	ద్వి. భార.	ద్విపదభారతము. (విరాటపర్వము-వ్రాతప్రతి.)	ఆ. ౫.	తిమ్మన.
72	ద్వి. శ. సా.	ద్విపదసారంగధరచరిత్రము.	ఆ. ౩.	బాణాలశంభుదాసుడు.
73	ద్వి. భాగ.	ద్విపదభాగవతము.	స్కం. ౧.	మడికిసింగన్న.

సంఖ్య.	గ్రంథసంకేతములు.	గ్రంథనామములు.	గ్రంథములయందలి ఆశ్వాసాదుల సంఖ్య.	గ్రంథకర్తలనామములు.
74	ద్వి. హరిశ్చ.	ద్విపదహరిశ్చంద్రచరిత్రము.	భా. ౨.	గౌరన.
75	ధనా.	ధనాభిరామము. (వ్రాతప్రతి)	ఆ. ౩.	సూరన. [డు.
76	ధర్మ.	ధర్మఖండము.	ఆ. ౬.	ఈదులపల్లి భవానీశంకరుఁ
77	ఆం. ధా.	ఆంధ్రధాతుమాల.		పరవస్తు చిన్నయసూరి.
78	నరస.	నరసభూపాలీయము. లక్షణగ్రంథము.)	ఆ. ౫.	మూర్తికవి.
79	నవ. (నాథ).	నవనాథచరిత్రము (ద్విపద- వ్రాతప్రతి)	భా. ౫.	గౌరన.
80	నా. పంచ.	పంచతంత్రము.	ఆ. ౫.	నారాయణకవి.
81	నార.	నారసింహపురాణము. (ఉత్తర భాగము.)	ఆ. ౫.	హరిభట్టు.
82	నిరం.	నిరంకుశోపాఖ్యానము.	ఆ. ౪.	కందుకూరి రుద్రయ.
83	నిర్వ.	నిర్వచనోత్తరరామాయణము.	ఆ. ౧౦.	తిక్కన సోమయాజి.
84	నీతి.	నీతిసీసపద్యశతకము.		తాళ్ళపాక తిమ్మయ.
85	నీలా.	నీలాసుందరీపరిణయము.	ఆ. ౩.	కూచిమంచి తిమ్మకవి.
86	నృసిం.	నృసింహపురాణము.	ఆ. ౫.	ఎఱ్ఱాప్రెగ్గడ.
87	నైష.	శృంగారనైషధము.	ఆ. ౮.	శ్రీనాథుఁడు.
88	పండితా.	పండితారాధ్యచరిత్రము (ద్విపద) దీక్షా. దీక్షాప్రకరణము. పురా. పురాతనప్రకరణము. వాద. వాదప్రకరణము. మహిమ. మహిమప్రకరణము. పర్వ. పర్వతప్రకరణము.	ప్రకరణములు. ౫.	పాలకురికి సోమనాథుఁడు.
89	పద్మ.	పద్మపురాణము. (ఉత్తరఖండము.)	ఆ. ౧౦.	మడికి సింగన్న.
90	పరమ.	పరమయోగివిలాసము.	ఆ. ౫.	తిమ్మ నృపాలుఁడు.
91	పాంచా.	పాంచాలీపరిణయము.	ఆ. ౫.	కాకమాని మూర్తికవి.
92	పాండు.	పాండురంగమాహాత్మ్యము.	ఆ. ౫.	తెనాలి రామకృష్ణుఁడు.
93	పారి.	పారిజాతాపహరణము.	ఆ. ౫.	నంది తిమ్మన.
94	పార్వ.	పార్వతీపరిణయము.	ఆ. ౭.	కోటి శ్రీరాయరఘునాథ తొండమాన్ మహీపాలుఁడు.
95	పి. శకుం.	శకుంతలాపరిణయము.	ఆ. ౪.	పిల్లలమఱ్ఱి పినవీరభద్రుఁడు.
96	పె. శకుం.	శకుంతలాపరిణయము.	ఆ. ౩.	పెద్దాడ నాగరాజు.
97	ప్రబంధ.	ప్రబంధరాజవేంకటేశ్వరవిజయ విలాసము.	ఆ. ౧.	గణపవరపు వేంకటకవి.

సంఖ్య.	గ్రంథసంకేతములు.	గ్రంథనామములు.	గ్రంథముల యందలి ఆశ్వాసాదుల సంఖ్య.	గ్రంథకర్తలనామములు.
98	ప్రబోధ.	ప్రబోధచంద్రోదయము.	ఆ. ౫.	నందిమల్లయ, ఘంటసింగయ.
99	ప్రభా.	ప్రభావతీప్రద్యుమ్నము.	ఆ. ౫.	పింగళి సూరన.
100	ప్రభు. (లిం)	ప్రభులింగలీల. (ద్విపద).	ఆ. ౫. (ఒకొక్క ఆశ్వాసము నకుఁ గయిదై దుగతులు గలవు.)	పిడుపర్తి సోమయ.
101	ప్ర. మణి.	ప్రబంధమణిభూషణము.		
102	బస. పు.	బసవపురాణము. (ద్విపద)	ఆ. ౭.	పాలకురికి సోమన.
103	బహు.	బహుళాశ్వచరిత్రము.	ఆ. ౫.	దామరలవేంగళనాయకుఁడు
104	బిల్హ.	బిల్హణీయము.	ఆ. ౩.	పండిపెద్ది కృష్ణస్వామి.
105	బ్రహ్మో.	బ్రహ్మోత్తరఖండము.	ఆ. ౫.	శ్రీధరమల్లె వేంకటరామకవి.
106	బ్రా.	బ్రాహ్మ్యనిఘంటువు.		బ్రాహ్మదార.
107	భర్తృ.	భర్తృహరిసుభాషితము. నీతి. నీతిశతకము. శృం. శృంగారశతకము. వై. వైరాగ్యశతకము.	శతకములు. ౩.	ఏనుఁగు లక్ష్మణకవి.
108	భల్లా.	భల్లాణచరిత్రము.	ఆ. ౫.	మాలేశ్వరుఁడు.
109	భాగ.	భాగవతము.	స్కం. ౧౨.	బమ్మెర పోతరాజు.
110	భాను.	భానుమతీపరిణయము.	ఆ. ౪.	రెంటూరి రంగరాజు.
111	భార.	భారతము. ఆది. ఆదిపర్వము. ఆ. ౮. సభా. పర్వము. ఆ. ౨. సభా. అర. అరణ్యపర్వము. ఆ. ౭. విరా. విరాటపర్వము. ఆ. ౩. ఉద్యో. ఉద్యోగపర్వము. ఆ. ౪. భీష్మ. భీష్మపర్వము. ఆ. ౫. ద్రో. ద్రోణపర్వము. ఆ. ౫. కర్ణ. కర్ణపర్వము. ఆ. ౩. శల్య. శల్యపర్వము. ఆ. ౨. సౌ. సౌప్తికపర్వము. ఆ. ౨. స్త్రీ. స్త్రీపర్వము. ఆ. ౨. శాం. శాంతిపర్వము. ఆ. ౬.	పర్వములుగా	కవిత్రయము. (నన్నయ, తిక్కన, ఎఱ్ఱాప్రెగ్గడ.)

సంఖ్య.	గ్రంథసంకేతములు.	గ్రంథనామములు.	గ్రంథములయందలి ఆశ్వాసాదుల సంఖ్య.	గ్రంథకర్తలనామములు.
		అను అనుశాసనికపర్వము. ఆ.౫ అశ్వ. అశ్వమేధికపర్వము. ఆ ౪ ఆశ్ర. ఆశ్రమవాసపర్వము. ఆ ౨ మౌ. మౌసలపర్వము. ఆ.౧. మహా. మహాప్రస్థానికపర్వము. ఆ.౧. స్వ. స్వర్గారోహణపర్వము. ఆ.౧.		
107	భా. రా	భాస్కరరామాయణము. (అచ్చతెనుఁగు రామాయణము కడనున్నట్లు దీనికి కాండము లెఱుంగునది)	కాం. ౬	భాస్కరుఁడులోనగువారు.
108	భా. శ.	భాస్కరశతకము.		మారద వెంకయ్య.
109	భీమ.	భీమేశ్వరపురాణము.	ఆ. ౬.	శ్రీనాథుఁడు.
110	భేష	భేషజకల్పము.	ఆ. ౪.	బహుపాద వేంకటాచార్యుఁడు.
111	భోజరా.	భోజరాజీయము.	ఆ. ౮.	అనంతామాత్యుఁడు.
112	భోజసుతా	భోజసుతాపరిణయము.	ఆ ౫	కోటీశ్వరకవి.
113	మనుచ.	మనుచరిత్రము.	ఆ. ౬.	అల్లసాని పెద్దన.
114	మల్ల.	మల్లభూపాలీయము. (భర్తృహరికడనున్నట్లే దీనికి శతకములెఱుంగునది)	శతకములు ౩.	ఎలకూచి బాలసరస్వతి.
115	మల్లుపు.	మల్లుపురాణము. (దేవమల్లచరిత్రము-వ్రాఁతప్రతి)	ఆ. ౪.	నుదురుపాటి వేంకనార్యుఁడు.
116	మల్హణ.	మల్హణచరిత్ర.	ఆ. ౩.	ఎడపాటి ఎఱ్ఱన.
117	మార్క.	మార్కండేయపురాణము.	ఆ. ౮.	మారన.
118	ముకుంద.	ముకుందవిలాసము.	ఆ. ౩.	కాణాచి పెద్దన.
119	మృ. వి.	మృత్యుంజయవిలాసము.	ఆ. ౩.	గోఁగులపాటికూర్మదాసుఁడు.
120	మై.	మైరావణచరిత్రము.	ఆ. ౩.	మాడయకవి.
121	మొ. రా.	మొల్లరామాయణము (అచ్చతెనుఁగురామాయణము కడనున్నట్లుదీనికి కాండములెఱుంగునది.)	కాం. ౬.	మొల్ల.
122	యయా.	యయాతిచరిత్రము.	ఆ. ౫.	పొన్నిగంటి తెలగనార్యుఁడు.
123	రంగా.	రంగారాయచరిత్రము.	ఆ. ౩.	దిట్టకవి నారాయణకవి.
124	రం. రా.	రంగనాథరామాయణము (ద్విపద)	కాం. ౬	రంగనాథుఁడు.

సంఖ్య.	గ్రంథసంకేతములు.	గ్రంథనామములు	గ్రంథములయందలి ఆశ్వాసాదుల సంఖ్య	గ్రంథకర్తలనామములు
		(అచ్చుతెనుఁగురామాయణము కడనున్నట్లు దీనికి కాండము లెఱుంగునది.)		
125	రం.రా. ఉ.	రంగనాథరామాయణము ఉత్తరకాండము-(ద్విపద)	కాం.౧.	కాచభూపతి, విట్ఠలరాజు.
126	రఘు.	రఘువంశము.	ఆ. ౧౦.	అవుడూరి కిచ్చయ్య.
127	రఘునా.	రఘునాథాభ్యుదయము. (వ్రాత		విజయరాఘవకవి.
128	రత్న.	రత్నపరీక్ష. ప్రతి)		శరభకవి.
129	రస.	రసమంజరి (లక్షణగ్రంథము)	గుచ్ఛములు 3.	సురతాని కోదండపతి.
130	రసా.	రసాభరణము (లక్షణగ్రంథము.)	ఆ. ౪.	అనంతామాత్యుఁడు.
131	రసిక.	రసికజనమనోభిరామము.	ఆ. ౭.	కూచిమంచి తిమ్మకవి
132	రాఘవ.	రాఘవపాండవీయము.	ఆ. ౪	పింగళి సూరన్న.
133	రాజగో.	రాజగోపాలవిలాసము.	ఆ ౫.	కాళయ.
134	రాజ. చ.	రాజశేఖరచరిత్రము.	ఆ 3.	మాదయగారి మల్లన్న.
135	రాజ.వి.(రాజశేఖరవిలాసము.)	రాజశేఖరవిలాసము.	ఆ. 3.	కూచిమంచి తిమ్మకవి
136	రాధికా.	రాధికాసాంత్వనము.	ఆ. ౪.	ముద్దుపళని.
137	రామ.	రామరాజీయము	ఆ.౧.	వెంకయ్య.
138	రామలిం.	రామలింగేశ్వరశతకము.		అడిదము సూరన్న.
139	రామా.	రామాభ్యుదయము.	ఆ. ౯.	అయ్యలరాజు రామభద్రుఁడు
140	రామే.	రామేశ్వరమాహాత్మ్యము.	ఆ. ౫.	ఏనుఁగు లక్ష్మణకవి.
141	రా. వి.	రాజవాహనవిజయము.	ఆ. ౫.	కాకమాని మూర్తికవి.
142	రుక్మా.	రుక్మాంగదచరిత్రము.	ఆ. ౫.	ప్రౌఢకవి మల్లన్న.
143	రుక్మి.	రుక్మిణీపరిణయము.	ఆ. ౫.	కూచిమంచి తిమ్మకవి.
144	ల. వి.	లక్ష్మీవిలాసము.	ఆ. ౫.	రాయసము వేంకటపతి.
145	వరాహ.	వరాహపురాణము	ఆ. ౧౨.	నందిమల్లయ్య, ఘంటసింగన్న
146	వసు.	వసుచరిత్రము.	ఆ. ౬.	రామరాజభూషణుఁడు.
147	వా. రా.	వాసిష్ఠరామాయణము.	ఆ.౫.	మడికి సింగన.
148	వాల్మీ.	వాల్మీకిచరిత్రము	ఆ. 3.	రఘునాథభూపాలుఁడు.
149	విక్ర.	విక్రమార్కచరిత్రము.	ఆ ౯.	జక్కన.
150	విజ. వి.	విజయవిలాసము.	ఆ. 3.	చేమకూర వేంకటకవి.
151	విష్ణు.	విష్ణునేశ్వరీయము.	కాం. 3.	కేతన.
152	వి. నం.	విజయనందనవిలాసము.	ఆ. 3.	మంగళగిరి ఆనందకవి.
153	వి. పు.	విష్ణుపురాణము	[illegible]	వెన్నెలకంటి సూరన.

సంఖ్య.	గ్రంథసంకేతములు.	గ్రంథనామములు.	గ్రంథములయందలి ఆశ్వాసాదుల సంఖ్య.	గ్రంథకర్తలనామములు.
154	విప్ర.	విప్రనారాయణచరిత్రము.	ఆ. ౨.	చెదలవాడ మల్లయ్య.
155	వీథి.	వీథినాటకము.		శ్రీనాథుఁడు?
156	వీర.	వీరభద్రవిజయము.	ఆ. ౪.	బమ్మెర పోతన్న.
157	వేంక.	వేంకటేశాంధ్రము. (నిఘంటువు)	వర్గులు. ౨.	గణపవరపు వేంకటకవి.
158	వేం. పంచ.	పంచతంత్రము.	ఆ. ౨.	వేంకటనాథుఁడు
159	వేం. మా.	వేంకటాచలమాహాత్మ్యము.	ఆ. ౬.	తరిగొండ వెంకమ్మ.
160	వేణు. (వేణుగో. శ.)	వేణుగోపాలశతకము.		
161	వేమన.	వేమనశతకము.	భాగ. ౩.	వేమనయోగి.
162	వైజ.	వైజయంతీవిలాసము.	ఆ. ౪.	సారంగు తమ్మయ్య.
163	శ. ర.	శబ్దరత్నాకరము. (నిఘంటువు.)		బహుజనపల్లి సీతారామాచార్యులు.
164	శశాం.	శశాంకవిజయము.	ఆ. ౨.	శేషము వేంకటపతి.
165	శా. ప. మ.	శాసనపద్యమంజరి.		
166	శివధ.	శివధర్మోత్తరము.	ఆ. ౫.	మల్లారెడ్డికవి.
167	శివర.	శివరహస్యఖండము.	ఆ. ౧౦.	కోమూరి వేంకటాచలపతి.
168	శివరా.	శివరాత్రిమాహాత్మ్యము.	ఆ. ౪.	శ్రీనాథుఁడు.
169	శివ. సా.	శివతత్త్వసారము.		మల్లికార్జునపండితారాధ్యుఁడు.
170	శుక.	శుకసప్తతి.	ఆ. ౪.	కదిరీపతినాయకుఁడు.
171	శుక. చ.	శుకచరిత్రము.	ఆ. ౨.	పరశురామపంతుల రామమూర్తికవి.
172	శేష.	శేషధర్మము.	ఆ. ౨.	తామరపల్లి తిమ్మయ.
173	శ్రీరం.	శ్రీరంగమహత్త్వము.	ఆ. ౨.	భైరవకవి.
174	శ్రీరం. మా.	శ్రీరంగమాహాత్మ్యము.	ఆ. ౧౦.	కట్టావరద రాజేంద్రుఁడు.
175	ష. చ.	షట్చక్రవర్తిచరిత్రము.	ఆ. ౫.	మల్లారెడ్డికవి.
176	షోడ.	షోడశకుమారచరిత్రము.	ఆ. ౫.	వెన్నెలకంటి అన్నయ
177	సమీర.	సమీరకుమారవిజయము.	ఆ. ౭.	పుష్పగిరి తిమ్మన.
178	సాం. ని.	సాంబనిఘంటువు.	వర్గులు. ౨.	కస్తూరి రంగకవి.
179	సాంబో.	సాంబోపాఖ్యానము.	ఆ. ౨.	రంగప్పరాజు.
180	సానందో.	సానందోపాఖ్యానము.	ఆ. ౨.	శివరామకవి.
181	సారంగ.	సారంగధరచరిత్రము.	ఆ. ౩.	చేమకూర వేంకటకవి.
182	సిం. నార.	సింహాద్రినారసింహశతకము.		గోఁగులపాటి కూర్మనాథుఁడు
183	సీతారా.	సీతారామాంజనేయసంవాదము.	ఆ. ౩.	పరశురామపంతుల లింగమూర్తి.

సంఖ్య.	గ్రంథసంకేతములు.	గ్రంథనామములు.	గ్రంథములయందలి ఆశ్వాసాదుల సంఖ్య.	గ్రంథకర్తల నామములు.
184	సీతావి.	సీతావిజయము.(శతకంఠరామాయణము.)	ఆ. ౮.	మద్దనకవి.
185	సీమం.	సీమంతినీకల్యాణము.	ఆ. ౫.	పెనుమల్ల సోమమంత్రి.
186	సుద.	సుదక్షిణాపరిణయము.	ఆ. ౫.	తెనాలి అన్నయ్య.
187	సుదంతా.	సుదంతాపరిణయము(వ్రాతప్రతి)	ఆ. ౮.	అఘుఘురికవి.
188	సురా.	సురాభాండేశ్వరము.	ఆ. ౧.	గట్టుప్రభువు.
189	సు. శ.	సుమతిశతకము.		బద్దెనకవి.
190	సేతు.	సేతుఖండము.	ఆ. ౬.	వక్కలంక వీరభద్రకవి.
191	హంస.	హంసవింశతి.	ఆ. ౫.	అయ్యలరాజు నారాయణామాత్యుఁడు.
192	హ. న.	హరిశ్చంద్రనలోపాఖ్యానము	ఆ. ౫.	రామరాజభూషణుఁడు.
193	హర.	హరవిలాసము.	ఆ. ౭.	శ్రీనాథుఁడు.
194	హరి.	హరివంశము.		ఎఱ్ఱాప్రెగ్గడ.
		పూ=పూర్వభాగము.	ఆ. ౯.	
		ఉ=ఉత్తరభాగము.	ఆ. ౧౦.	
195	హరిశ్చ.	హరిశ్చంద్రోపాఖ్యానము.	ఆ.౫.	శంకరకవి.
196	హ. వరాహ.	వరాహపురాణము.	ఆ.౫.	హరిభట్టు.

(కడమవి స్పష్టము.)

సంఖ్య.	గ్రంథసంకేతములు.	గ్రంథనామములు.	గ్రంథములందలి సర్గాదుల సంఖ్య.	గ్రంథకర్తలనామములు.
1	ఆ. ని.	ఆప్తనిసంస్కృతాంగ్లనిఘంటువు.		వామనశివరామాప్తుఁడు.
2	ఉ. చ.	ఉత్తర రామచరితము.	అంకములు ౭	భవభూతి.
3	కల్ప.	శబ్దకల్పద్రుమము. (నిఘం		సర్. రాజా రాధాకాంతదేవ బహాదరు.
4	కాదం.	కాదంబరీకావ్యము.	భాగములు ౨.	బాణకవియుఁదత్సుతుఁడును.
5	కావ్యాద.	కావ్యాదర్శము.	పరిచ్ఛేదములు 3.	దండికవి.
6	కే. ని.	నానార్థార్ణవసంక్షేపనిఘంటువు	కాండములు ౬.	కేశవమిశ్రుఁడు.
7	గీత.	భగవద్గీత.	అధ్యాయములు ౧౮.	వ్యాసమహర్షి.
8	గీతగో.	గీతగోవిందము.	సర్గములు ౧౨	జయదేవుఁడు.
9	త్రి. ని.	త్రికాండశేషము. (నిఘంటువు)	కాండములు 3.	పురుషోత్తముఁడు.
10	పరా.	పరాశరస్మృతి.	కాండములు ౨	పరాశరమహర్షి.
11	భట్టి.	భట్టికావ్యము.	సర్గములు ౨౨.	భట్టి
12	భామినీ.	భామినీవిలాసము.	ఉల్లాసములు ౪.	జగన్నాథపండితరాయలు.
13	మను.	మనుస్మృతి.	అధ్యాయములు. ౧౨.	మనువు.
14	మహా.	మహావీరచరిత్రము.	అంకములు ౭.	భవభూతి.
15	మాలతీ.	మాలతీమాధవము.	అంకములు ౧౦.	భవభూతి.
16	మాళవి.	మాళవికాగ్నిమిత్రము.	అంకములు ౫.	కాళిదాసుఁడు.
17	ముద్రా.	ముద్రారాక్షసము.	అంకములు ౭.	విశాఖదత్తుఁడు.
18	మురా.	అనర్ఘరాఘవము.	అంకములు ౭.	మురారి.
19	మృచ్ఛ.	మృచ్ఛకటికము.	అంకములు౧౦.	శూద్రకుఁడు.
20	మే. ని.	మేదినినిఘంటువు.		మేదినికరుఁడు.
21	మేఘ.	మేఘదూతము.	భాగములు ౨.	కాళిదాసుఁడు.
22	యాజ్ఞ.	యాజ్ఞవల్క్యస్మృతి. ఆచా. ఆచారకాండము. ప్రా. ప్రాయశ్చిత్తకాండము. వ్యవ. వ్యవహారకాండము.	కాండములు 3	యాజ్ఞవల్క్యమహర్షి.
23	రం. ని.	లఘుశబ్దార్థసర్వస్వనిఘంటువు.		మహామహోపాధ్యాయపరవస్తు వేంకటరంగాచార్యులు,
24	రత్నా.	రత్నావళి.	అంకములు ౪.	శ్రీహర్షదేవుఁడు.

సంస్కృత గ్రంథసంకేతపట్టిక.

సంఖ్య.	గ్రంథసంకేతములు.	గ్రంథనామములు.	గ్రంథములందలి సర్గాదుల సంఖ్య.	గ్రంథకర్తలనామములు.
25	రస.	రసగంగాధరము.		జగన్నాథపండితరాయలు.
26	రా. ని.	రాజనిఘంటువు.	వర్గములు ౨౧.	నరహరిపండితుఁడు.
27	వాచ.	వాచస్పత్యనిఘంటువు.		తారానాథతర్కవాచస్పతి.
28	విక్రమో.	విక్రమోర్వశీయము.	అంకములు ౫	కాళిదాసుఁడు.
29	వి. ని.	విశ్వనిఘంటువు.		మహేశ్వరసూరి
30	విల్యమ్సు.	విల్యమ్సుసంస్కృతాంగ్ల నిఘంటువు.		సర్. మోనియర్ విల్యమ్సు.
31	వేణీ.	వేణీసంహారము.	అంకములు ౬.	భట్టనారాయణుఁడు.
32	వై. ని.	వైజయంతీనిఘంటువు.	కాండములు ౮.	యాదవప్రకాశుఁడు
33	శాకుం.	అభిజ్ఞానశాకుంతలము.	అంకములు ౭.	కాళిదాసుఁడు.
34	శా. ని.	శాశ్వతనిఘంటువు.		శాశ్వతుఁడు.
35	శిశు.	శిశుపాలవధము.	సర్గములు ౨౦.	మాఘకవి.
36	సం. కిరా.	కిరాతార్జునీయము.	సర్గములు ౧౮.	భారవి.
37	సం. కు. సం.	కుమారసంభవము.	సర్గములు ౧౭.	కాళిదాసుఁడు.
38	సం. చం. రా.	చంపూరామాయణము	కాండములు ౬.	భోజరాజు, లక్ష్మణసూరి
39	సం. దశకు.	దశకుమారచరితము.		దండికవి.
40	సం. నైష.	నైషధీయచరితము.	సర్గములు ౨౨.	శ్రీహర్షకవి.
41	సం. పంచ.	పంచతంత్రము.	తంత్రములు ౫	విష్ణుశర్మ.
42	సం. ప్రబోధ.	ప్రబోధచంద్రోదయము.	అంకములు ౬.	కృష్ణమిశ్రకవి.
43	సం. భర్తృ.	భర్తృహరిసుభాషితము.	శతకములు 3.	భర్తృహరి.
44	సం. భాగ.	భాగవతము.	స్కంధములు ౧౨.	వ్యాసమహర్షి.
45	సం. భార.	భారతము.	పర్వములు ౧౮.	వ్యాసమహర్షి.
46	సం. రఘు.	రఘువంశము.	సర్గములు ౧౯	కాళిదాసుఁడు.
47	సం. రామా.	రామాయణము.	కాండములు ౬.	వాల్మీకిమహర్షి.
48	సా. ద.	సాహిత్యదర్పణము.	పరిచ్ఛేదములు ౧౦	విశ్వనాథకవిరాజు.
49	హలా. ని.	అభిధానరత్నమాలానిఘంటువు.	కాండములు ౫	హలాయుధుఁడు.
50	హితో.	హితోపదేశము.	భాగములు ౪.	నారాయణపండితుఁడు.
51	హేమ. ని.	అనేకార్థసంగ్రహము. (నిఘంటువు)	కాండములు ౭.	హేమచంద్రుఁడు.

సూర్యరాయాంధ్రనిఘంటువు.

క

క. ఉభ. ఒకానొకయక్షరము.

క¹. ప్ర. ౧. వ్యతిరేకక్త్వార్థమున వచ్చునది.
ఉదా:-కొట్టక, తిట్టక.
౨. కొన్ని ధాతువులకు వచ్చుకృత్ప్రత్యయము.
ఉదా:-అలుక, కినుక, పోక.

క². ఆత్మనేపదార్థమునందు అనుప్రయుక్తమైన 'కొను' ధాతువుయొక్క క్త్వార్థకరూప మగు 'కొని'కి వికల్పముగా వచ్చుఆదేశము. (ఇది కవిత్రయమువారిగ్రంథములందుఁ గానరాదు.)
మ. గరళం బెత్తుక క్రోలఁగాఁ దలఁచితే కష్టాత్మ...భా. రా. అర. ౨.౧౦౨. వై.భా.౭. ౨౩.

క³. ద్రు=కా1. (కొన్ని యర్థములందుమాత్రమే)- 'అగు'ధాతువుయొక్క నుబ్యంతరూపము.
(క్రియావిశేషణత్వవివక్షయందు అను ప్రయుక్తమగును.)
ఉదా:-లెస్సగ, న్యాయ్యముగ, జెట్టుగ.
(కలుగునట్లు)
క...తరుణీ విలోలా,క్షములందు బాష్పసలిలో,ద్గమముగఁ దల వాంచి యుండెఁ గడుఁ గోపమునన్. భార. అర. ౩. ౨౬౪.
(అగునట్లు)
గీ....ఎఱచి యాహారముగ మనువెలుకు లైన. భార. ఆది. ౫. ౫౩.
(అర్థవిశేషము లేకయే తుము న్నంతముల కనుప్రయుక్తమగును.)
ఉ. భూమికిఁ గాఁగఁ బ్రాణములపోకఁ దలంపక ...భార. భీష్మ. ౧. ౧౫. (ఇట్లే:-చూడఁగ, తగఁగ.)

క. సం. వి. అ. పుం. ౧. బ్రహ్మ. ౨. విష్ణువు. ౩. మన్మథుఁడు. ౪. అగ్ని. ౫. గాలి. ౬. యముఁడు. ౭. సూర్యుఁడు. ౮. ఆత్మ. ౯. దక్షప్రజాపతి. ౧౦. రాజు. ౧౧. కామగ్రంథి, కామసూత్రగ్రంథి. ౧౨. నెమిలి. ౧౩. పక్షి. ౧౪. చిత్తము. ౧౫. దేహము. ౧౬. కాలము. ౧౭. మేఘము. ౧౮. శబ్దము. ౧౯. ప్రకాశము. ౨౦. వెంట్రుక, కేశము. ౨౧. ధనము. ౨౨. పక్షిరాజు, గరుడుఁడు. న. ౧. సుఖము. ౨. తల. ౩. నీరు. ౪. నామము, పేరు. (దీనికిఁ దెనుఁగున వ్యస్తప్రయోగము కనఁబడదు.)

కంక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. గోశీర్షచందనము. ౨. తామరపువ్వులనుండితీసిన అత్తరువు.

కంకటకము. సం=కంకటము.

కంకటము. సం. వి. అ. పుం. కవచము.

కంకటి=కంగటి. వి. (సం. ఖట్వా, ఖట్టికా.) మంచము.
ఉ.... కేళికా,గారము సొచ్చి చొక్కటపుఁ గంకటిపై నొక మోహనాంగశృం,గారుని తోడ దీపకలికల్ వెలుఁగ న్నిదురించుచున్న యా,న్నీరజగంధిఁ జూచి...శుక. ౧. ౧౧౫.
సీ. కప్పుఁగుత్తుక పట్టకన్ను ముమ్మొనవాలు కంకటికోడు లేజింకపిల్ల. అచ్చ. రా. యు. ౫౯౮. అం. భా. ౨. ౧౬౪.

కంకటీకుఁడు. సం. వి. అ. పుం. శివుఁడు. (వై. ని.)

కంకణము. వి. ౧. జలపక్షివిశేషము, కంకణాయి.

సీ. కాఁజు బెగ్గురు నీరుకాకి కంకణమును గొంగ డాబయుగుప్పచంగపంతు. యయా. ౨. ౨౪

౨. రాపులుఁగు. ఆం. భా. ౨. ౯౧.

కంకణము. సం. వి. అ. న. ౧. కరభూషణము, చేతి కడియము. ౨. చేతఁగట్టుకొనెడితోరము, హస్తసూత్రము. ౩. భూషణము. ౪. శేఖరము, శిరోభూషణము. పుం. నీటిబొట్టు.

కంకణము కట్టుకొను = దీక్షవహించు.

(వివాహాదికార్యములందు రక్షార్థము కంకణము దాల్చి కార్యము నెఱవేఱునంతకు నది విప్పరు గావున కార్యము నెఱవేర్చుటకు పట్టుదలను "కంకణము కట్టుకొనుట" యనువ్యవహారము గలిగెను.)

ఉ. ...గట్టిగా నహంకారము మీఱఁ గంకణము గట్టుక యుండెడు నిప్పు డర్జునుం, డారణంబు పెండ్లికొడు కంచు నుతించిరి వీరపుంగవుల్. విజ. వి. ౩. ౧౫౪.

కంకణాయి. వి. జలపక్షివిశేషము, కంకణము. (శ. ర.)

కంకణి. సం. విణ. (న్. నీ. న్.) కంకణముగలవాఁడు. వి. ఈ. స్త్రీ. చిఱుగంట, కింకిణి, గజ్జె.

కంకణిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. కంకణి, గజ్జె. ౨. ప్రతిసరము, హస్తసూత్రము.

కంకతము. సం. వి. అ. పుం. ౧. నాగబల, దువ్వెన. ౨. ఇరుపలశిఖండి, ముండుఫసర్పము. పుం. న. దువ్వెన.

కంకతి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. దువ్వెన. ౨. ఆఁడు ముండుఫసర్పము.

కంకతిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. దువ్వెన.

కంకత్రోటము. సం. వి. అ. పుం. ఒకజాతి చేఁప.

కంకత్రోటి. సం. వి. ఇ. పుం. కంకత్రోటము.

కంకపత్త్రము. సం. వి. అ. పుం-రాపులుఁగు ఱెక్కలు కట్టినది-౧. బాణభేదము. (శే. ని.) ౨. బాణము. (హలా. ని.) న. రాపులుఁగుఱెక్క.

కంకపత్త్రి. సం. వి. న్. పుం-రాపులుఁగుఱెక్కలుకట్టినది-బాణము.

శ్లో. పురః పృథక్సహస్రాణి పార్థం హృదయే కంకపత్త్రిభిః. సం. భాగ. విరా. ౬౦. ౮.

కంకమాల. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. కరతాళి, వాద్యవిశేషము.

కంకము. సం. వి. అ. పుం. ౧. రాపులుఁగు. ౨. మహారాజమాతము, పెద్దరాచమామిడి.

కంకముఖము. సం. వి. అ. పుం-రాపులుఁగుముఖమువంటి ముఖముకలది-కాఁదినలోహము పట్టుకొనెడిసాధనము, పట్టుకారు. న. (వైద్య) శల్యమును వెలికిఁదీయుయంత్రవిశేషము.

(ఇక్లీ:-కంకపదనము, మొ.)

కంకర. వి. (సం. కర్కరం.) ౧. గృహాదుల కుపయోగించులేపద్రవ్యవిశేషము.

సీ. కంకర వెందడి గార సోప యనంగ లేపవిశేషమై తోఁపఁడగును. ఆం. భా. ౨. ౧౭.

౨. శిలావిశేషము. (ఉదా: కంకరరాయి. వ్యవ.)

కంకరగాడిద-కంచరగాడిద. (శ. ర, బ్రా.)

కంకరము. సం. విణ (అ. ఆ. అ.)-సుఖమును ద్రోసిపుచ్చునది-కుత్సితమైనది. వి. అ. న. తక్రము, నాలుగవవంతునీళ్లు చేర్చినమజ్జిగ.

కంకరోలము. సం. వి. అ. పుం. ఊడుగుచెట్టు.

కంకలోద్యము. సం. వి. అ. న. చించోడమూలము, ఒకానొకచెట్టు.

కంకశత్రువు. సం. వి. ఉ. పుం. పృశ్నిపర్ణి, కోలపొన్న.

కంకశాయము. సం. వి. అ. పుం-రాపులుఁగు వలెఁ బరుండునది-కుక్క.

కంకాళము. సం. వి. అ. పుం. చర్మమాంసరహితమైన మొదలియెముకలగూఁడు, అస్థిపంజరము.

కంకి. వి. (క. కంకి) జొన్న లోనగువాని ఎన్ను, వెన్ను.

సీ. కంకుల నొజ్జలే కాలంబు గడపంగ నూఁచ
బియ్యంబు శిష్యులకుఁ గలెను. రామ.౪.౧౫౫.
గీ ...కంకి యనఁగ, ధాన్యకణిశంబు నెలయును
దైర్ఘ్యమైన. ఆం. భా. ౨. ౨౩౬.

కంకు. స. క్రి. గద్దించు, భర్త్సనము చేయు.
వి. కంకుట.
(వ్యవ) అధికారి రెండుకంకులు కంకినాఁడు.

కంకుఁడు. సం.వి.అ. పుం. ౧. యముఁడు. ౨. క్షత్రియుఁడు. ౩. కపటముచే బ్రాహ్మణవేషము ధరించినపురుషుఁడు; అజ్ఞాతవాసమున ధర్మరాజు పెట్టుకొన్న మారుపేరు. ౪. రాబందుఁగులను చంపె తెనబోయ.
శ్లో. కిరాతహూణాంధ్రపుళిందపుల్కసా, ఆభీరకంకా యవనాః ఖసాదయః, యేఽన్యే చ పాపా యదుపాశ్రయాశ్రయా, శుద్ధ్యంతి తస్మై ప్రభవిష్ణవే నమః. భాగ. ౨. ౪. ౧౮.

కంకుడుకాయ. వి. పల్లేరుకొనుబంతిగంటిగుండ్రనికాయ.
చ. ఎలమిగఁ జిన్ననాఁడె తను నెత్తుక ముద్దొ
నరించు నత్తమామఁ, కిలజిగివోని చన్నులను
గంకుడుకాయలు లక్కవొందకుంచుబులుగ
నొనర్చె యాడినఘనుండు... చమ.౩.౧౧౭.

కంకేపము. సం. వి. అ. న. హిమవత్పర్వతమునం దుఁబుట్టెడి యొకదినుసుమన్ను. (అప్పుడు పుట్టిన ఏనుఁగుపిల్లపేరు అని కొందఱు. ఒకానొక ఓషధి యని మఱికొందఱు - ఈయర్థమున 'అభిధానరత్నమాల'లో ఆకారాంత స్త్రీలింగముగా నీయఁబడినది.)

కంకేరువు. సం. వి. ఉ. పుం. కాకము, కొంగ.

కంకేల్లము. సం. వి. అ. పుం. వాస్తూకశాకము, చక్రవర్తికూర.

కంకేల్లి. సం. వి. ఇ. పుం. అశోకవృక్షము.

కంకేళి(లి). సం. వి. ఇ. పుం. అశోకము (సుఖముకొఱకు దీనియొద్ద విహరింతురు.)

కంఖాణము. సం. వి. అ. పుం. ౧. గుఱ్ఱము, వాహము.
మ. గజకంఖాణరథాంగపత్తిజనవర్గంబుల్ సమ
గ్రంబులై, రహియింపన్. విజ. వి. ౩.౧౭౩.
క. ఏణాక్షి నఖము నెఱకింగాణంబొనిచియుల
సుఁగూర్చిరిమెయి నెక్కరియే, ఖాణముగాఁ
గలిగినకంఖాణపుకొట్టిరింజరింజ గాఁడఁగఁ
జేసెన్. కి. పా. ౧. ౬౨.
౨. అశ్వభేదము.
సీ. కంఖాణతురగ కంఖాణపుంజ ...
సముదాయంబు మాఁటుగట్టి. వరాహ. ౫.౨౭.
(ఈశబ్దము తెనుఁగుగ్రంథములయందే కాని సంస్కృతమునఁ గనుపించదు.)

కంఖాణి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. గొడిగ, ఆఁడుగుఱ్ఱము.
క. పుంఖానుపుంఖకంఖా, సంఖ్యాతవసుంధరాధ
రములు చెలంగ, క్రేంకారింపఁగ సంజ్ఞా, కం
ఖాణిం జేరె నరరి కామాతురతన్. వరాహ.
౫. ౯౬.

కంగటి = కంకటి. వి. మంచము.
కంగటికాలు–మంచపుకోడు.
ఉ. క్రంగితలంపఁగాఁ బరమశ్రీత్యుఁడు సర్వ
సఖుల్ పరాచముల్, కంగటికాలు నమ్మఁద
గుకైదువు...భై. భా. ౫. ౧౫౫.

కంగాణము. వి. (త. కంగాణం) కర్ణమునందలి
కాసె (త. గ.)

కంగారు. వి.(క. కంగారు=కోపము)౧. యుద్ధము.
సీ. పోరాట పోట్లాట పోరు కయ్యము చివ్వ
కంగారు కంగిస కలను దురము. ఆం. భా.
౨. ౨౨౨.
౨. కలవరము, కలఁత.
(వ్యవ) వానికి అల్లుజ్వరమునకే కంగారెక్కు
వగా నున్నది.
విణ. కలవరపడినది.
క. వంగరిపిత్తయి తిరుగుమఁ, గంగారై చెడక
ముక్కిఁగాంక్షించునతం, డంగసలతోడ పిడు

వని, సంగడములు వదలవలయు జలజాతము
భీ. భాగ. ౯. ౫౮౩.
ఉ....కం,గా రయోఁ జిత్త మంశయును....
మొ. రా. కిష్కిం. ౨౮.

కంగిస. వి. యుద్ధము. ఆం. భా. ౨. ౨౨౨.

కంగు[1] వి.(జరీమున్నగువానిలో) నంకరగానేర్ప అచిన కన్ను.
శా. కంగుల్ దీరినపైశిణీఅవిక చన్నట్టంటి రా ణింపఁగా. విజ. వి. ౨. ౧౫౭. రం. రా. బాల. ౭౫. పా. ౨. పం.
క. రం గగుముక్కుపుమగతా, కంగులవైహూర్య పీఠకముపైఁ జరురం,బంగారపుసింగారపు, సింగంపుంగద్దియను వసించుమ వేడ్కన్. ఉ. హరిశ్చ. ౧.౫౯.

కంగు[2] = క్రంగు, ఖంగు. వి. మ్రోఁగుటయం దగు ధ్వని కనుకరణము.(అమ్రేడితము'కంగుకంగు')
ద్వి. కంగుకంగున మ్రోఁగుకంచుమట్టియలు.
పండితా.దీక్షా. ౪౬.పా. భోజరా. ౪.౭౩. మనుచ. ౪. ౧౦౩.

కంగు[3]. అ. క్రి. ౧. తప్తమగు.
ఉ. కంగినపైఁడిసుండల నకావకలై చనఁజేయఁ జాలుచ,న్నుంగవ వ్రేఁగునం దనతనూలత య ల్లల నాడ...రాజ.చ.౩. ౭౯.(ప్రయోగాం తరము కనఁబడలేదు.)
౨. చలించు, కదలు.
(వ్యవ) నీగచ్చకాయ కంగినది కావున నీవు ఆట ఓడిపోయినావు.

కంగుని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. కంగువు, కొఱ్ఱలు.

కంగునీపత్త్ర. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. పణ్యాంధ మను తృణము (వాచ)

కంగులము. సం. వి. అ. పుం. హస్తము, చేయి.

కంగువు. సం. వి. ఉ.స్త్రీ. ప్రియంగువు, కొఱ్ఱలు.

కంగుష్ఠము. సం = కంకుష్ఠము.

కంగేళి. వి. (సం. కంకేలిః) అశోకవృక్షము.
సీ. పొగడను గంగేళిఁ దగ విరుల్ గలిగించె నె మ్మిఁ గల్లుమిసి తన్నియు నొకర్తు. యయా. ౪. ౨౦.

కంగోరు. వి. నిడుపుకాసె. (శర)
జ. కంగోరుపావడ.

కంగోరుపావడ. వి. (√ కంగోరు) పొడుగుకొస లుంచి కుట్టిన గాగర. ఆం. భా. ౨. ౧౫౯.

కంచటము. సం.వి. అ. న. జలపంచులీయము,నీటి చిత్తికూర?.

కంచడము. సం.వి.అ. పుం. చక్రమర్దనవృక్షము, తగిగస, తంటెము?.

కంచము. వి. (సం. కంసమ్.) కంచుతోఁజేసినపా త్రము; భోజనపాత్రము; పళ్లెము.
గీ. తమ్మిపూఁజాలిపునుకకంచంబు సాఁచి,పిట్ట తనమున బిచ్చము దేహి యనుచు, వాడవా డల భిక్షించుకూడు గాని, యిట్టిదివ్యాన్న ములు మెచ్చునే శివుండు. హర. ౫. ౧౬.
గీ. తెఱవఁ గని కన్నులాఁకలి దీర్పకుండ, నద యుఁడై విధి కంచము మొఁటివాని,లేశమం తయుఁ గృపలేక లేవనెత్తె. పి. శసం. ౨. ౧౬౫.
చ. ఘనగతశంపఁ గంచ మిడి కాటుక దీర్చి... ఆము. ౨. ౧౬.

కంచెర. వి. (√కంచే) కంచుపని చేసె బ్రతికెడు ఒకజాతి.
ఉదా:-కంచరవాఁడు, కంచరది.

కంచెరగాడిద=కంకరగాడిద. వి. (√కంచెరము) కంచరమునకుఁ బుట్టెడి యొకజాతి గాడిద, అశ్వతరము.

కంచెరము. వి.(సం.చంపరః)రథవిశేషము,గాడి.
జ. కంచరగాడిద.

కంచెరి. వి. (√కంచెర) కంచరవాఁడు. ఆం. భా. ౨. ౨౫౪.

కంచేల = కంచెల[1].

సీ. మంచుపై సెగయు నూఁకించుజక్కవ లనఁ జన్నులు జిలుఁగుఁగంచలల నఱుమ. భాగ. ౧౦. ఉ. ౮౦3.

కంచారము. సం.వి. అ. పుం. అర్కము,జిల్లేడు.

కంచారుఁడు. సం. వి. అ. పుం. సూర్యుఁడు.

కంచి. వి. (సం.కాంచీ.ప్రా.కంచీ) కాంచీపురము.

గీ. వడిగ రావమ్మ కంచియే పడుకటిల్లు. విజ. వి. 3. ౨౦౦. హంస. ౧. ౧౦౮. ఆం. భా. ౨. ౧౧.

కంచంతకాఁపురము (కంచి + అంత + కాఁపురము)= పెద్దకాఁపురము, గొప్పకాఁపురము.

గీ. కాఁపుఁగోడలు కంచంతకాఁపురంబుఁ, బాలవంటికులంబుఁ గీడ్పఱచియుఁటి కె.పాండు. 3. ౮౧. (ఇట్లే:- కంచంతటికాఁపురము. శశాం. 3. ౬౬.)

జ. కంచిమేఁక.

కంచిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. చిన్నబొబ్బ, చిన్నకుఱుపు. ౨. వెదురుకొమ్మ.

కంచిమేఁక. వి. (√కంచి) - కంచిపట్టణపుమేఁక - పెద్దపొదుఁగుగల ఒకజాతిమేఁక.

కంచు. వి. (సం.కంసమ్.ప్రా. కంసో. క. కంచు. త. కంచం)లోహభేదము. భార.శాం.౧. 3౧౪.

జ. కంచర,కంచరి,కంచుకంటు,కంచుకొమ్ము.

కంచుకంటు. వి. (√కంచు)వేఁచుటకున్నగువానికుపయోగించుపాత్రవిశేషము, కందువు, బాణలి, ఆం. భా. ౨. ౨౪3.

కంచుకము. సం. వి. అ. పుం. న. ౧.అవిక. ౨.కుబుసమువలె మేని నంటిపట్టుకొనియుండుచొక్కాయ. 3. కవచము. ౪. పాముకుబుసము. ౫. పొట్టు. ౬. స్వామికి పుత్రాదులు జన్మించినపుడు అతని శరీరమునుండి భృత్యాదులు లాగికొనిన వస్త్రము; వస్త్రము.

కంచుకి. సం. విశే. (న్. నీ. న్.) కంచుకము కలవాఁడు. వి. న్. పుం. ౧. రాజాంతఃపురాధికారి.

శ్లో. అంతఃపురచరో వృద్ధో విప్రో గుణగణాన్వితః,సర్వకార్యార్థకుశలః కంచుకీత్యభిధీయతే.

౨. పాము. 3. విటుఁడు. ౪. యవలు. ౫. సెనగలు. ౬. అగరుమ్రాను.

కంచుకితము. సం.విశే.(అ.ఆ.అ.) కంచుకముకలది, కవచము తాల్చినది.

కంచుకొమ్ము. వి. (√కంచు) ఊఁదెడుకొకానొళ వాద్యము.

గీ. ముందటను గంచుకొమ్ము మిన్నందె మొరయ. వైజ. ౪. ౭౮.

కంచుమించు[1]. విశే. అగోచరము.

(మాయామృగము) ద్వి. కంచుమించై పాఱుఁ గ్రమ్మఱఁ జేరు. రం. రా. అర. ౧౭3. పా. ౧౬. పం.

సీ. ...నిషధమాగధసింధుమేదినీంద్రులు కంచుమించుగాఁగ. దశా. ౧౧. ౧౧3.

గీ. కాఁకమించులవినుమానికంపుడొదు, మంచు గమిఁగంచుమించు గావించుకరణి. రామా. ౫. ౧౪౫.

కంచుమించు[2]. ౧. శ్యేనభేదము. ఆం భా. ౨ కాం.

కంచులి(ళి). సం. వి. ఈ. స్త్రీ. అవిక.

కంచులి(ళి)క. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. అవిక.

శ్లో. త్వం ముగ్ధాక్షి వినైవ కంచులికయా ధత్సే మనోహారిణీం,లక్ష్మీం... అమరుకము. ౨౭.

కంచూలము. సం. వి. అ. న. అవిక.

కంచె (చియ). వి.(సం. కక్షః)౧. జెముడు బలుసులోనగువానిచే నేర్పఱుపఁబడినవెలుగు,వృతి.

సా: కంచెయే చేనుమేసిన కాఁ పేమి చేయఁగలఁడు.

౨. దున్ననిభూమి, బీడు.

గీ. కొఱఁ కనంగను బీడు నాఁ గొఱ ననంగఁ,

గంచె యన నప్రహతభూమి కాఖ్యలెసఁగు. ఆం. భా. ౨. ౬.

జ. కంచెకోట, కంచెగోడ.

కంచెకోట. వి. (√కంచె)వెదురు పేము లోనగు వానిచే కోటచుట్టును ఏర్పఱుపఁబడిన ఆవరణము (శ.ర.బ్రా.)

కంచెగోడ. వి. (√కంచె) కంప పాఁతినగోడ. (శ.గ.)

కంచెల[1] = కంచేల. వి. (సం.కంచులీ) అవిక.

సీ. కుదురు నిండినమించుగుబ్బచన్నులమీఁద జిలుఁగుదువ్వలువకంచెలయుఁ దొడిగి. నైష. ౬. ౨౨.

చ. ..తనువల్లి యుబ్బి కం,చెల తెగిపడ్డఁ గేతనముచీరచెఱంగున మూసెఁ జన్నులన్. మను చ. ౫. ౬౩.

కంచెల[2]. వి. బీడునేల, కంచె.

సీ. బీడునేలయు నైక నెలయుఁ గంచెల యన. ఆం. భా. ౩. ౪౬.

కంజనుఁడు. సం. వి.అ.పుం-సుఖమును పుట్టించు వాఁడు-మన్మథుఁడు. (త్రి. ని.)

కంజము. సం. వి. అ. పుం-తలమీఁద పుట్టునది-వెంట్రుక.న-నీటఁ బుట్టునది-౧.తామర,పద్మము. ౨. అమృతము, సుధ.

కంజరము. సం. వి. అ. పుం. ౧. ఏనుఁగు. ౨. కడుపు, ఉదరము. ౩. జిల్లేడుచె.

కంజరుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧-నీటిని ఇగిరించు వాఁడు-సూర్యుఁడు. ౨. బ్రహ్మ.

కంజాతము. సం.వి.అ.న-ఉదకమందుఁబుట్టునది-పద్మము.

కంజారము. సం. విశ. (అ. ఆ. అ.)అశోభనము, అమంగళమైనది. వి.అ.పుం.౧=కంజరము.౨.ఇల్లు. ౩. గుహ్యావయవము. ర. మణి.

కంజారుఁడు. సం = కంజరుఁడు.

కంజిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. బ్రాహ్మణయష్టిక, గంటుబారంగిచె.

కంజె. వి. (సం. కపింజలః) కౌఁజు. (శ.ర)

కంజుఁడు. సం. వి. అ. పుం. బ్రహ్మ.

కంట[1]. వి. (√కను) కనుట.

(పొందుట; భాగ్యము పొందుట)

క. ఇంటం దెవులునఁ జచ్చుట,కంటెను బాపంబు లొండు గలదె నృపులకున్, బంటకలను పాలికిల నిది,గంట నిధానంబు గంటగాదే మనకున్. భార. భీష్మ. ౧. ౯౯.

క. ఒంటిమెయి నుండఁగా ము,క్కంటికి నాకచ్ఛపంబు గొరుం బట్టం,గంట యరిది యొకపరినా,రెంటిం బొదువంగవలయు రే వెరవారన్. భార. అను.౧. ౨౨౩. (ప్రాఁతప్రతి. పా.)

కంట[2]. వి. నాట్యబంధము.

సీ. కంట యంచనఁగను గట్టా మనఁగను నాట్యబంధం బొప్పు...ఆం. భా. ౧. ౧౩౦.

కంటక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ఒకజాతి కడుఁదుసీఁగ. (వై. ని.)

కంటకద్రుమము. సం. వి. అ. పుం. ౧. ముండ్ల చెట్టు. ౨. బూరుగు,శాల్మలిచె. (ఇట్లే:-కంటకిద్రుమము, మొ.)

కంటకపుంఖి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ములువెంపలిచె.

కంటకప్రావృత. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ఘృతకుమారి, కలబందచె.

కంటకఫలము. సం. వి.అ. పుం-ముండ్లతోనున్న పండ్లు కలది - ౧. పనసచెట్టు. ౨. గోక్షురము, పల్లేరుచె.

కంటకభక్షకము. సం. వి. అ. పుం-ముండ్లనుతిను నది- ఒంటె.

కంటకభుక్కు. సం.వి.జ్. పుం=కంటకభక్షకము.

కంటకము. వి. ౧. ద్వేషము, విరోధము.

ద్వి. తెరువునఁ బడియున్నదీని వీక్షించి,నరులు వెలుతురు పన్నగభీతి ననుచు,వింటికొప్పనఁ బొలు విసరితిఁ గాని, కంటకంబున వేయఁ గలుకంఠుసాక్షి. నవనాథ. ౪. ౨౩౬ పా. ౨౨ పం.

౨. విరుద్ధవచనము; పరుషవాక్యము.

రగడ. అతిమి ననుఁ జివురునకు నగునె కంటక మాడ. మనుచ. ౩. ౮౪. దశా. ౮. ౪౮.

విణ. విరుద్ధము, విపరీతము.

తరళ. కడఁగి బుద్ధిబలంబుఁ దద్దయుఁ గంటకం బుగఁజేసి యేఁ,బుడమిరాజ్యము సర్వముక్ దగఁ బుచ్చి యిచ్చిన నిమ్ములం,గుడువ నేరక దీని నచ్చటఁ గూలఁ దన్ని శరీరముక్,విడు తుఁగా కని నిశ్చయించెదువెఱ్ఱివైతె నరేశ్వరా. భార. ఆర. ౬. ౩౨. (శ. ర. ప్రాంత ప్రతి. పాఠములు)

శ్లో. మయా హృతాం శ్రియం స్ఫీతాం తాం మోహాదపహాసి కిం,త్వ మబుద్ధ్యా నృపవర ప్రాణా నుత్స్రష్టుమిచ్ఛసి. సం. భార. ఆర. ౨౫౨. ౩.

జ. కంటగించు, కంటగింపు, కంటగిలు,

కంటకము. సం. వి. అ. పుం. న. ౧. ముల్లు. ౨. బాణాగ్రము, అలుఁగు.

గీ. కంటకము దూఱి యంగంబు గాఁడి పోవఁ, గ్రూరనారాచ మేసిన స్రుక్కినతఁడు. భార. ద్రో. ౨. ౩౨.

౩. సూదిమొన. ౪. చేఁప లోనగువానియెముక. ౫. రోమాంచము. ౬. (జ్యోతి) కేంద్రము. ౭. కార్యస్థానము. ౮. కాకి. పుం. ౧. వెదురు. ౨. దోషము. ౩. మకరము, మొసలి.

కంటకవృంతాకి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. నార్తాకి, ములకచెట్టు.

కంటకశ్రేణి. సం. వి. ఇ,ఈ. స్త్రీ. ౧. వాఁకుడు, కంటకారి †. ౨. ముండ్లపంది.

కంటకాగారము. సం. వి. అ. పుం. తొండ.

కంటకారము. సం. వి. అ. పుం. ౧. శాల్మలి, బూరుగు†. ౨. వికంకతము, ములువెలమ†. (పుల్లవెలఁగ-అనికొందఱు)

కంటకారి. సం. వి ఈ. స్త్రీ. వాఁకుడు†.

కంటకారిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. వాఁకుడు†.

కంటగాలము. సం. వి. అ. పుం. కంటకఫలము, పనస†.

కంటకాలుక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. యవాసవృక్షము, తీఁటకసింద†.

కంటకాశనము. సం = కంటకభక్షకము.

కంటకి. వి. వస్త్రములకు వేసెడిరంగులలో నొకా నొకరంగు.

రగడ. కంటకి గుజ్జరి మదుపులు మొదలుగఁ గలిగినపలువన్నెలపుట్టములు. కవిక. ౩. ౧౯౫. కంటకివన్నెలు =కంటకిరంగు వేసినవస్త్రములు. ద్వా. ౩. ౨౦౬.

కంటకి. సం. విణ. (న్.నీ.న్.) కంటకములు గలది. వి. న్. పుం. ౧. చేఁప. ౨.దుర్గంధముగలచంద్రచెట్టు. ౩. ఉమ్మెత్త†. ౪. పల్లేరు†. ౫. వెదురు†. ౬. రేఁగు†. ౭. ముండ్లుగలచెట్టు. (తుమ్మ, మొ) ఈ. స్త్రీ. ములక†.

కంటకితము. సం విణ. (అ.ఆ.అ.) ౧. ముండ్లుగలది. ౨. గగురుపాటుకలది.

కంటకిఫలము. సం = కంటకఫలము. (శే.ని.)

కంటకిలత. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ములుదోస†.

కంటకిలము. సం. వి. అ. పుం. ముండ్లుగలఒకజాతి వెదురు†.

కంటకుఁడు. సం. వి. అ. పుం-ముల్లువలె బాధించు వాఁడు-క్షుద్రశత్రువు.

కంటకురంటము. సం. వి అ. పుం. పచ్చములుగోరంట†.

కంటగించు. అ. క్రి. (√కంటకము) ౧. ద్వేషము చూపు; రోషపడు.

ఉ. ...మాతృసంఘము వసించుసువర్ణగృహంబు లోనికిన్, దారఁడు కావరే యనఁడు తాపము నొందఁడు కంటగింపఁడున్. భాగ ౭. ౧౯౪. కాశీ. ౫. ౫౫.

శా. ...నిష్కారణం బిట్లు నా, పై రన్నన్ మదిఁ గంటగించెదరు పెంపే మీకు నస్నేఁచుటల్. శుక. ౩. ౪౯౪.

౨. కోపించు, కోపపడు.

సీ. పసుపుబొట్టిది యేల నొసట విభూతిరేఖ యమర్చికొమ్మంచుఁ గంటగించు. శుక. ౨. ౪౫౬.

౩. నొచ్చు.

ద్వి. తరళాక్షు లన్నమాతల కంటగించు, నొరుల సన్నిధి నున్న నొదవు నాగ్రహము. ద్వి. హరిశ్చ. పూ. ౧౮౨౧.

క. తల కంటగించుచుండఁగ, బలిమిని నౌషధరసంబు పానము సేయన్, దలకొనురోగార్తు నిక్రియ. నిర్వ. ౧౦. ౭౯.

కంటగింపు. వి. (√కంటగించే) కంటగించుట. (రోఁతపడుట)

మ. ...వేసటలముంపున్ మాటపై గంటగిం, పును వర్ణ్యక్షితిపాలపాళిపయి నింపు న్నింపమిం దెల్పినన్. చంద్రా. ౫. ౧౫౨.

కంటగిలు(ల్లు)=కంటగించే. (నొచ్చు)

సీ. వనలక్ష్మిందొడిమ యొత్తినఁ గంటగిలుమస్తకం బెట్టు లోర్చునో కఱకుజడలు. పాండు. ౪. ౩.

కంటతనువు. సం. వి. ఉ. స్త్రీ. వాఁకుడుకీ.

కంటతల. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. కేతకి, మొగలికీ.

కంటపత్త్రము. సం. వి.అ.పుం.వికంకతము, ములువెలఁగకీ. ('ఫుల్లవెలఁగ' అనికొందఱు)

కంటఫల. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. దేవతాళీలత, డావరడంగికీ.

కంటఫలము. సం. వి. అ. పుం. ౧. పల్లేరుకీ. ౨. పనసకీ. ౩. ఉమ్మెత్తకీ. ౪. లతాకరంజము, గచ్చకీ. (ఒకానొకకానుగు-అనికొందఱు) ౫. ఒకజాతి ఆముదపుచెట్టు.

కంటము. సం. వి. అ. పుం. న ముల్లు, కంటకము.

కంటల(ట్ల)ము. వి. (సం కంతాలః. త. కండాళం. క. కంటలె, కంట్లె) ౧. చిల్లరసరకు లుంచి యెద్దుమొదలగువానిమీఁద వేసెడు బుట్టలు మన్నగువానిజత.

గీ. పలయము ల్లెల్లఁ దెమ్ము కంటలపు లెడ్ల, నాయితము వేయు...హరి. పూ. ౬. ౨౧.

ఉ... కంట్లమెద్దులున్. చెన్న. ౩. ౩౩.

౨. తొమ్మిదిమణుఁగులబరువు.

(వ్యవ) ఒకకంట్లము చింతపండు కొన్నాఁడు.

౩. దూదిమూట (శ.ర.)

కంటలము. సం. వి. అ. పుం. తుమ్మకీ.

కంటవల్లి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. శ్రీవల్లి యనునొకానొకముండ్లచెట్టు.

కంటవృక్షము. సం.వి అ.పుం. తేజఃఫలవృక్షము.

కంటసము. వి. విరోధోక్తి, విప్రలాపము.

గీ. ...కంట, సమ్ము నాఁగనువిప్రలాపమ్ము చెలఁగు. ఆం. భా. ౧. ౧౧౬.

ద్వి కంటకంబుల నొచ్చి కన్నీరు దెచ్చి, కంటసంబులఁ జిక్కి కఱకులఁ బొక్కి. ద్వి. హరిశ్చ. ఉ. ౧౬౯౪.

కంటసరము=కంటసరి. వి. (సం. కంఠసరః) మెడను ధరించెడి యొకానొకసర.

సీ. లాయంబుఁ గంచంబునై యుల్లసిల్లునేదంట వేల్పునకును గంటసరము. చం.రా. ౩.౨౩.

(ఈశ్వరునకు కంటసరమైన బ్రహ్మకపాలమాల అశ్వరూపములైన వేదములకు లాయమును అతనికి భోజనపాత్రమును అయినది)

కంటసరి=కంటసరము.

సీ. నిగిడి జక్కులకౌనిసెల నల్ల దోఁపఁగాఁ
గలిగినవేల్పురాకంటసరుల. యయా. ౪. ౭౭.
సీ మందహాసంబులయందంబు హైసరే సరి లేదు
మెడకంటసరికి సెందు. వాల్మీ ౨. ౫౦. పారి.
౪. ౧౮. ఆం. భా. ౨ ౧౪౯.

కంటార్గగళ(ల). సం. వి. ఆ. స్త్రీ. నీలఝింటి, నల్ల గోరంటి†.

కంటాలువు. సం. వి. ఉ. స్త్రీ. ౧. వార్తాకి, ములక†. ౨ వంశము, వెదురు†. ౩ వాఁకుడు†. ౪. తుమ్మ†.

కంటాహ్వయము. సం. వి. అ. న. తామరదుంప

కంటి. సం. విశే. (న్. నీ. న్.) ముండ్లు గలది. వి. న్. పుం. ౧. చంద్ర†. ౨. ఉత్తరేను†. ౩. పల్లేరు†. ౪. ౭. కదనుసుసెనగలు (బటానీలు). ఈ. స్త్రీ. ముల్లు.

కంటిని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. వాకుఁడు†.

కంటివాలు. వి. (కన్ను, కల్లు+వాలు) చక్రాయుధము.
సీ. ఇనిగడా దుక్కకైదుప సంకురప తమ్మి కంటి
వాఁ గెఱలబొక్కసము లయ్యె. భద్రా. ౧. (శ. ర.)

కంటీలు. వి. బ. చెవులకు పెట్టుకొనెడుపోఁగులు.
సీ. అత్తనా రిచ్చినయపరంజికంటీలు సంశయిం
పక వేగ చదువఁ బెట్టె. నిరం. ౨. ౧౧౮.
(బ్రా. పా-"ఘంటీలు" ముద్రి.)

కంటు. వి. ౧. పగ, ద్వేషము, వైరము.
గీ. హాయిగా నీనితంబంబు లంటనీవె, కంటునా
మీఁద నేల హల్గంటి నీకు. అహ. ౩. ౯౩.
ఉ. కంటున రాఘవేశుఁ డలుగన్ నలుమోము
లవేల్పు నోడు... రామా. ౭. ౨౦౪. ఆం. భా.
౩. ౧౭౮.
౨. శత్రువు, పగవాఁడు.
ద్వి. తొలివేలుపుల కెల్ల దొరయైనవాఁడు, కల
వేలుపుల కెల్లఁ గం టైనవాఁడు. రం. రా.
ఆర. ౧౯౨ పా. ౩ పం.

ఉ. తుమ్మెదకంటుపూమొగడతోఁ దులదూఁగు
లతాంగిముక్కు... రామా ౫. ౮౮. (తుమ్మెద
కంటుపూ=చంపకపుష్పము.) ఆం. భా. ౨.
౧౭౫.

కంటె[1] (టెయ). వి. (సం. కంఠికా. ప్రా. కంఠిఆ.)
౧. చక్రాకారమైనకంఠాభరణము.
గీ. పలుఁచపసమాలకంటెయు మలినతనువు.
ఆము. ౮. ౮. ఆం. భా. ౨. ౧౪౯.
౨. మంగళసూత్రము.
సీ. ప్రామిన్కు రొండలు గన్పడఁ గంటె కట్టున
ప్పుడు గాని గళయుక్తిఁ బొంపరాదు. కు
సల. ౬. ౪౯.

కంటె[2]. ప్ర. ద్రు. (ఇదిఉభయయతులలోనిది. చూ. అప్ప ౩. ౨౩౭.) పంచమీవిభక్తిప్రత్యయము.
సీ. విను కార్తవీర్యుకంటెను వీరుఁ డగుట. భార.
ఆది. ౫. ౧౨౪.
చతుష్కముసకంటె. భాగ. అశ్వ. ౨. ౧౯౮.
రక్షించుకంటె=రక్షించుటకంటె. భార. ఆది. ౭. ౨౯౦.
వచ్చినకంటె=వచ్చినదానికంటె. వరాహ. ౧౨. ౩౯.

కంఠకూణిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ-కంఠమువలె ధ్వనించునది-వీణ.

కంఠతలాసిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. గుఱ్ఱపుమెడకుకట్టు తోలుపట్టె, త్రాడు, మొ.

కంఠదఘ్నము. సం. విశే. (అ. ఈ. అ.) కుత్తుకబంటి.

కంఠనీడకము. సం. వి. అ. పుం. చిల్లము, చీపర పిట్ట, పిన్నగ్రద్ద.

కంఠనీలకము. సం. వి. అ. పుం. మహాదీపము, పెద్ద దివ్వటీ, కసవుమొదలగువానిని పిరిగాఁ జుట్టి వెలిఁగించుదివ్వె.

కంఠపాశము. సం. వి. అ. పుం. ౧. ఏనుఁగుమెడ త్రాడు. ౨. పలుపు. ౩. ఉరిత్రాడు.

కంఠము. సం.వి. అ. పుం.౧.కుత్తుక,గళము; మెడ.

శ్లో. కంఠాశ్లేష ప్రణయిని జనే... మేఘ.౧.౩.

౨.ఎలుఁగు,కంఠస్వరము. ౩.సమీపము. ౪.హోమకుండము యొక్క అంచునుండి వెలుపల ఒక యంగుళము కొలఁది గల ప్రదేశము.౫.మదనము, మంగచెట్టు.

కంఠలత. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. మెడపట్టె.౨.కంఠాలంకారమగు బంగారుతీఁగె.

కంఠశాలూకము. సం. వి. అ. న. కుత్తుకయందుఁ గలుగు రోగభేదము.

కంఠశుంఠి(డి). సం. వి. ఈ. స్త్రీ. తాలువునందు పుట్టు రోగవిశేషము.

కంఠశోషము. సం. వి. అ. పుం. ౧.గొంతుకఎండుట. ౨. వ్యర్థసంభాషణమువలన కంఠ మెండుట; వ్యర్థసంభాషణము.

కంఠసూత్రము. సం. వి. అ. న. ౧. కంఠమునఁ గట్టుకొనెడి త్రాడు. ౨. మంగళసూత్రము. ౩. సురతబంధభేదము.

శ్లో. యత్కుర్వతే వక్షసి వల్లభస్య, స్తనాభిఘాతం నిబిడోపగూహాత్, పరిశ్రమార్తాశ్శనకై ర్విదగ్ధా, స్తత్కంఠసూత్రం ప్రవదన్తి తజ్జ్ఞాః.

కంఠస్థము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) ౧.కంఠమందున్నది. ౨. ఒప్పగించుటకు సిద్ధముగా నున్నది. (పాఠాదికము)

కంఠాగ్ని. సం. వి. ఇ. పుం. పక్షి, పిట్ట. (దీనికి కంఠమున నే పాకాగ్ని కలదు గాన గొంతులోనికిఁ బోనఁగానే ఆహారము జీర్ణమగును.)

కంఠాల. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. జాలగోణిక, పెరుఁగు మొదలగునవి త్రచ్చెడుకుండ.

కంఠాలము. సం. వి. అ. పుం. ౧. కందగడ్డ, సూరణము. ౨. యుద్ధము. ౩.ఖనిత్రము,గుద్దలి. ౪.లొట్టియ. ౫. కంటలము, ఎద్దు మున్నగువానిమీఁద వేసెడు గుంకులమూట.

కంఠి. సం. విశే. (న్. నీ. న్.) కంఠముకలది.వి.ఈ. స్త్రీ. ౧. కుత్తుక, కంఠము. ౨. గుఱ్ఱపుపలుపు.

కంఠిక. సం.వి.ఆ.స్త్రీ.కంటె,కంఠాలంకారవిశేషము.

కంఠీరవము. సం.వి. అ.పుం-కంఠమున ధ్వనికలది-౧.సింహము. ౨. మదపు టేనుఁగు. ౩. కపోతము, పావురము.

కంఠీరవి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. వాసకము, అడ్డసరము. ౨. ఆఁడుసింగము. ౩. ఆఁడుమదపుటేనుఁగు. ౪. ఆఁడుపావురము.

కంఠేకాలుఁడు. సం. వి. అ. పుం-కంఠమందు నలుపుగలవాఁడు-శివుఁడు.

కంఠోక్తము. సం. విశే.(అ.ఆ.అ.) నోటితో స్పష్టముగాఁ జెప్పఁబడినది.

కంఠ్యము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) ౧. కంఠమున నున్నది. ౨. కంఠమునఁ బుట్టినది. ౩. కంఠమునకు హితమైనది.

కండ[1]. వి.(క.కండ)౧.మాంసము;మాంసపుముక్క.

గీ. ఎండియున్నది యొడ లెల్లఁ గండ లేదు, నెత్తు రొకబొట్టు పుట్టదు ... శేష. ౨. ౨౧. ఆం. భా. ౨. ౧౩౧.

గీ. కూర్మిమై నిత్తుఁ గండలు గోసియైన. భాగ. భీష్మ. ౩. ౨౦౪.

చ. గగనతలంబు నెత్తురులు గండలు నెమ్ములు నొక్కయుమ్మడిన్, మొగులులు లేకయుం గురిసె...భార. ద్రో. ౧. ౧౩౨.

౨. గుంజు.

వ. కండ గలతింత్రిణీఫలాటుసంఘాతంబులు. మను చ. ౪. ౬౦.

జ. కండకావరము, కండముక్క.

కండ[2]. (సం. ఖండః) ౧. ఖండము, తునియ.

సీ. వివిధాస్త్రతతులు పర్వినఁ గండలై వండఁదతిగిన ట్లుండు పదాతిచయము. భార. ద్రో. ౩.

సీ... జడకుచ్చు మీఁదఁ బచ్చడపుఁగండ. గీ.సం
తరించి పదాఱువన్నె ములవయసుఁ, బచ్చిబా
లెంతరాలు తాపసపురంధ్రి. హర. ౨.౯౩.

౨. పులకండము, పటికబెల్లము.

ద్వి. గారెలు బూరెలు కండమండెఁగలు. నవ.
౩. ౨౦౭ పా. ౪౦ పం.

సీ. చింపివల్కుము లేమి చేసెడి వనఁ గావు నెఱ
నైనకండమండెఁగలుగాని. జై.భా.౭.౨౦౪.

౩. కండచక్కెర, కండతుండములు.

కండకావరము. వి. (√కండ[1]) క్రొవ్వు,గర్వము.

ఆ. కండకావరమునఁ గానరు మరణంబు. వేమ.
౩. ౧౪౭.

ద్వి. నేనుగా రమ్మన్న నిన్ను పల్కెదవు,కానిమ్ము
నీకండకావర మ్మడఁతు. ద్వి.సారంగ.౧.౩౧
పా. ౧౧పం.

ఇక్లే-కండక్రొవ్వు, మొ.

సీ. ఘన మైనకండక్రొవ్వునఁ బాఱు తెంచినయొ
డ్డీని పెనులావు లూడఁదన్ని. జై.భా.౧. ౪౫.

గీ. కండగరువంపుమాటలు గావునమ్మ. మనుచ.
౪. ౩౪.

కండచెక్కెర. వి. (√కండ[2].సం.ఖండశర్కరా)
పటికబెల్లము.

సీ. కలికి నీ కెమ్మోవి కండచక్కెర యంచు గోడఁగి
పాసక మానఁగోరు నొకట. కృ.శకుం.౩.౪౭.

కండచక్కెరదిండి = శుకము,చిలుక. ఆం. భా.
౧. ౪౫.

కండమేక్క. వి. (√కండ[1]) కడుపులో కుడిప్ర
క్కను నల్లగానుండెడుమాంసవిశేషము,కాలఖం
డము. ఆం. భా. ౨. ౧౩౩.

కండతుండములు. వి. బ. (కండ[2]+తుండము)
ముక్కముక్కలు.

సీ. ఒంటి వచ్చినవాని గెంటిపోవఁగ నీక నఱకుం
డు కండతుండములుగాఁగ. జై.భా.౭.౯౪.

ఇక్లే:- కండతుండెములు.

గీ. గండభేరుండమును గండతుండెములుగ, నం
డఁ జనుచుండఁ జెఁడుజెండాడె నొకఁడు.
రా. వి. ౩. ౬౪.

కండనము. సం. వి. అ. న. ౧.దంచుట. ౨.తవుడు,
ఊఁక, మొ.

కండని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. రోలు. ౨. రోఁకలి.

కండర. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. మహాస్నాయువు, మహా
నాడి, పెద్దనరము. (ఇవి దేహమున ౧౬ కలవం
దురు. వీనివలననే అవయవములు ముడుఁచుట
చాఁచుట మొదలగువ్యాపారములు జరుగును.)

కండవడము = గండపడము. (సం. కాండపటః. క.
కండపడ, కండపట) యవనిక, తెర.

(గౌరి) చ. ననిచినకల్పవల్లి మదనాగగతి న్నడ
పాడఁజొచ్చెనో,యనఁ జనుదెంచెఁ గండ
పడ మల్లన నెల్వడి...కు. సం. ౯.౨౧౯.

చ. బెదరుచు నంతరంగమున భీతికిఁ గండవడం
బు నుట్టి పల్కెదు...కు. సం. ౪. ౪౧౫.
(భీతినిమఱుఁగుపఱిచి అని భావము.)

కండిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. వైదికదేశము,వేదమంత్రపు
చిన్నఅంతర్భాగము. (విల్యమ్సు.)

కండితము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) ౧.తొలఁగింపఁ
బడినది. ౨. దంపఁబడినది.

కండుకము. సం=కందుకము.(ఇది సంస్కృతనిఘం
టువులలో కానరాదు. అప్పకవి కందుకరూప
ముతో అప్రశస్త ప్రాసమున కుదాహరణముగా
ఈక్రిందిపద్యమే యిచ్చినాఁడు. చూ. అప్ప.
౩. ౩౭౦.)

ఉ. కండుకకేళిసల్పెడుప్రకారమునన్ ... పా
మరభామ లేఁతయీ,రెండప్రభాతవేళ రచి
యించె ... గోమయపిండము లింటిముంగి
టన్. క్రీడా. ౭౨.

(విరాడ్రూపము)దండ. హేమగర్భాండభాండం
బు[illegible]ండ నీరోమకూపంబులం దండ

గంధంబులై కండుకంబుల్ వలెన్ నిండి యూ
డన్. వాల్మీకి. ౧. ౭౨.

కండుర. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧ - తీఁట కలది - దూల
గొండి. ౨. అత్మగుప్తపర్ణి.

కండురము. సం. విశ. (అ. ఆ. అ.) తీఁట కలది. వి.
అ. పుం. ౧. కందక. ౨. కాఁకర.

కండువా. (హిం. ఖండ్వా.) వి. ౧. ఉత్తరీయము,
పైని వేసికొనెడు బట్ట.
సీ. చిటిగోరునెలు దాఁటి జీరాడుచులకి పూపన్ను
యకండువానాపల్లెవాటు. బహు. ౫. ౧౬౪.
(చి. సి. పా.)
౨. అష్టమూలము. (శ. గ. - కండువాదూలము =
అష్టమూలము అని బ్రౌ.)

కండువు. సం. వి. ఉ, ఊ. స్త్రీ. ఖర్జువు, దురద.

కండూకరి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. శూకశింబి, దూలగొండి.

కండూఘ్నము. సం. వి. అ. పుం. - తీఁటను పోఁ
గొట్టునది - ౧. ఆరగ్వధము, రేల. ౨. సిద్ధార్థ
ము, తెల్లావలు.

కండూతి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. ౧. దురద, తీఁట. ౨. కచ్ఛువు,
తీఁటకుఱుపు, గజ్జి. ౩. (దురదపోవుటకై) గోఁకుట.

కండూమకి. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. కీటభేదము.

కండూయ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. దురద. ౨. (దురద
పోవుటకై) గోఁకుట.

కండూయకుఁడు. సం. వి. అ. పుం. (దురదపోవు
టకై) గోఁకువాఁడు.

కండూయనము. సం. విశ. (అ. ఆ. అ.) - తీఁటపో
వుటకు - గోఁకునది. వి. అ. న. (తీఁటపోవుటకై)
గోఁకుట, రాచుట.

కండూయని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ - (దురదపెట్టినప్పుడు)
గోఁకుటకు సాధనమైనది - నల్లయిఱ్ఱికొమ్ము, మొ.

కండూయిత. సం. విశ. (ఋ. త్రీ. ఋ.) - దురద
పోవుటకై - గోఁకువాఁడు.

కండూయితము. సం. విశ. (అ. ఆ. అ.) - దురద
పోవుటకై - గోఁకఁబడినది. వి. అ. న. (దురదపోవు
టకై) గోఁకుట.

కండూర. సం. వి. ఆ. స్త్రీ - తీఁటకలది - దూలగొండి,
కండురగ.

కండూరము. సం. వి. అ. పుం - తీఁటకలది - కంద,
సూరణము.

కండూలము. సం = కండూరము.

కండె(డియ) వి. ౧. ఊఁచను చుట్టిననూలిచుట్ట.
చ. ..అవ్వేలఁది యోర్పునఁ గండెలు చుట్టునే
ర్పునన్. హంస. ౨. ౨౩. శుక. ౨. ౪౨౩.
౨. నేసినననూలిచుట్ట (శ. ర.) ౩. జొన్న మున్నగు
వానికంకి.
ఉదా: మొక్కజొన్నకండె.
౪ = కండెము.
సీ. కండె దిరిగి యుప్పుఁగంబాలతో మాఱుమల
యుబాహువులయగ్గలికతోడ. పరమ. ౩. ౪౮.
సీ. గుండెలుఁ గండెలు గోళ్లును గీళ్లును వొడలు
ను మెడలుఁ దుత్తుమురు గాఁగ. అచ్చ. రా.
యు. ౧౩౫.

కండెము. వి. వ్యాయామమును చే గట్టిపడి కండవరె
పుష్ట మగుభుజాదులందలిమాంసఖండము.
చ. చనుఁగవ సాముకండెపుఁబిసాలియురంబున
సారె కానవే, మన సునుచున్.... విజ. వి.
౧. ౧౦౯.
సీ. కండెముల్ దిరిగి బల్ కొండలు దాపించినటు
వలె నెగుబుజాలతిశయిల్ల. సారంగ. ౨. ౪౨.

కండోలము. సం. వి. అ. పుం. ౧. పిటము, గంప.
౨. ఉష్ట్రము, ఒంటె.

కండోలవీణ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. మాలలు వాయించు
ఒకవిధమగువీణె, చండాలవల్లకి.

కండోలి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. కండోలవీణ.

కండ్రిక. వి. (సం. ఖండః.) ౧. ముక్క, తునియ.
... మూఁడుకండ్రికలైతాఁడుధరఁ

గూలఁ దిట్టె మేధావిఘట్టు. అప్ప. ౨. ౩౬౯.

౨. భూఖండము. (వా.)

కండ్వోష్ఠము. సం. వి. అ. పుం. శూకకీటము, కంబళిపురుగు, గొంగళిపురుగు. (దీనిని స్పృశించిన మిక్కిలి దురద గలుగును.)

కంత=క్రంత[2]. (ప్రా.) వి. ౧. గ్రంథము.

క. తొమ్మిదికంతలతిత్తిక, నిమ్మగుపొమ్ములును గులము నేటికిఁ జెప్పుమా, నమ్మను దేహము నాదని ... వేమ. ౧. ౨౧౭.

౨. సందు.

గీ. బాగులేయిట్టినెల్ల నైనప్రాపు గల్గి, యల్పులను గొంగి తిరుగలేమయ్య మేము, కర్మమూ మాపగజ మెక్కి కంతఁ దూఱు. సిం. నార. ౬౬. (సర్థారకప్రయోగములు లేవు.)

కంతము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) సుఖయుక్తము, హాయిగా నుండునది.

కంతి=కణిఁతి. వి. (సం. గ్రంథి.) ౧. గడ్డవలెఁబుట్టెడురోగవిశేషము.

(ముసలిజంగమయ్యవర్ణనము) సీ. వణఁకెడు శిరమును బెణఁకెడుగమనంబు భగ్నదంతావళి పక్కకంతి. చెన్న బ. ౨. ౨౯. ఆం. భా. ౨. ౬౪.

౨. బొప్పి, బుడిపి.

ద్వి. దుడ్డున వీఁపు కంతులు గట్ట మోఁది. ద్వి. హరిశ్చ. ఉ. ౧౫౦౩.

కంతు. వి. గడువు, నిర్ణీతకాలము. (శ. ర.)

కంతుఁడు. సం. వి. ఉ. పుం. మన్మథుఁడు.

గీ. కంతుఁడును నీ విధుండు నొక్కంతవారు. నైష. ౮. ౧౬౯.

కంతువు. సం. విణ. (ఉ.) సుఖము కలవాఁడు. వి. ఉ. పుం. ౧. హృదయము. ౨. గాదె. (వై. ని.)

కంథ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. చింపిగుడ్డలను గూర్చి కుట్టినబొంత. ౨. మట్టిగోడ. ౩. గ్రామము, ఊరు.

కంథటిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. కంథ, బొంత. (వై. ని.)

కంథరి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. వాఁడిముండ్లు గలయొకానొకవృక్షము.

కంథారి. సం. =కంథరి.

కంథావాటము. సం. వి. అ. పుం. ప్రాకారము. (త్రి. ని.)

కంద. వి. (సం. కందః. త. కందై.) కందమొక్క, సూరణము.

గీ. కంద యన సూరణాఖ్యమౌ గాళికంద. ఆం. భా. ౨. ౬౧.

గీ. ... ఉల్లి కంద, పసుపుఁ గోఁటును ... నీలా. ౨. ౫౬.

౨. కందదుంప.

గీ. ఇంత బతిమాల మా కేల యెట్లు నైనఁ, గాని శుభకంద కందను లేనిదూల, బచ్చలికి నేల గల్గు నోపరగమపురుష. సిం. నార. ౫౯.

సీ. కంద పసుపు మొదల్గాఁగలయవి యేకవచనమై నిజమూలవాచ్యము లగు. ఆం. భా. ౨. ౪౧.

కందఁబాఱు=కందు[1]. (కందన్ + పాఱు.)

(నల్లపడు)

సీ. లలితముక్తాహారగుళికాకలాపంబు ఘ్రాణానిలంబునఁ గందఁబాఱె. నైష. ౨. ౧౧౯.

కందకము. వి. అగడిత, పరిఖ.

కందగుడూచి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ఒకదినుసుతిప్పతీఁగ.

కందటము. సం. వి. అ. న. తెల్లకలువ, శ్వేతోత్పలము.

కందనకా(గా)య. వి. గుండెకాయ.

వ. ...కారిజమున్ గందనకాయ క్రొవ్వు మొదలగు మిగుల మెత్తనిపలలభిత్తంబు లందుఁ గ్రమ్ముకొనన్ గ్రుక్కి. మనుచ. ౪. ౬౦. ఆం. భా. ౨. ౧౩౨. అను. ౪. ౨౩.

కందన(ణ)ము. వి. మల్లబంధవిశేషము, ముప్పదిరెండువిన్నాణములలో నొకటి.

... ప్రబంధ. ౬౮. ఆం. భా. ౨. ౨౦౯.

కందఫల. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. పొట్లకాయ, చేదు కాకరి.

కందబహుళా. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. త్రిపర్ణికావృక్షము.

కందము[1]. వి. (సం. స్కంధః. ప్రా. ఖంధో) పశువుల మూపు, మూపురము.

ఉ. కందము లర్వలించు తురగంబుల నిందుక నిల్చు... భాగ. 8. ౭౯.

(ఇట్టిపోతులు) ఆ. కన్ను పెట్టి పన్ను కందము సమముగాఁ, బోసి పోట్లు పట్టిపోనుమండి, ముం యము గాని పోవు వానిని బొడగన్న మనుచ. ౪. ౨౩. ప్రబంధ. ౧౨౩.

కందము[2]. వి. (వి. స్కంధః. సం. స్కంధకమ్ – ఆర్యా వృత్తిభేదము – కల్యమ్ము. సం. వి. అ. పుం. అని శ. ర.) మాత్రాబద్ధపద్యవిశేషము, జాతులలో నొకటి.

క. కందములఁ బ్రాసగణయతు, లందముగాఁ గలిగె నెందు నల్లను కినునీ, కందంబులు గనవన్నా, కందంబులు ... కవిచౌ. ౧౦.

సా. కందము చెప్పినవాఁడు కవి, పందిని బొడిచి నవాఁడు బంటు.

కందము. సం. వి. అ. పుం. న. ౧. కందగడ్డ. ౨. గడ్డ. ౩. వెల్లుల్లి. ౪. గ్రంథి, కంతి. ౫. తామరదుంప. పుం. ౧. నీటిని ఇచ్చునది – మేఘము. ౨. యోని రోగభేదము.

కందమూలము. సం. వి. అ. న. మూలకము, ముల్లంగి.

కందర. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. గుహ. ౨. గుహవంటికనుమ.

కందరము. సం. వి. అ. పుం. న. ౧. గుహ. ౨. గుహా కారముగ నుండుకొండనడిమి ప్రదేశము, కనుమ. పుం. అంకుశము. న. దళముచేత నేలఁ జీల్చు కొనివచ్చునది – ౧. అల్లము. ౨. అంకురము, మొలక.

కందరాకరము. సం. వి. అ. పుం – గుహాలకు స్థానము – పర్వతము.

కందరాలము. సం. వి. అ. పుం. ౧. గర్దభాండవృక్షము, గంగరావి. ౨. ప్లక్షము, జువ్వి. ౩. కొండ గోగు.

కందరి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. – కందర.

కందరీకము. వి. కందరాస్థానము, సర్పములుకూర్చుం డుటకు వేసిన యాసనము. ఆం. భా. ౨. ౨౬౩.

కందరోద్భవ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. – గుహాలలోఁ బుట్టి నది. – దేవదాళి. ౨. గుహాచీభేద ము, వర్ణోపజీవి.

కందరోహిణి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. గుహాచీభేదము.

కందర్పకూపము. సం. వి. అ. పుం. ఆఁడుగుఱి.

కందర్పజీవము సం. వి. అ. పుం – మన్మథుని కారణము చేయునది – వలపుచెట్టు.

కందర్పభోగులు. సం. వి. అ. పుం. బ. ధాన్యభేదము.

వ. నందిగుండ్లు బొంతిముడములు కూటికుప్పలు కానుకంపెగలు కందర్పభోగులు గజపతి గోగిలు బొంపడీలు. ప్రబంధ. ౧౧౨.

కందర్పము. సం. వి. అ. పుం. (సంగీ.) ధ్రువకభేదము.

శ్లో. త్రయోదశాక్షరాంఘ్రి ర్ధ్రువః కందర్పసంజ్ఞకః (కల్ప.)

కందర్పముసలము. సం. వి. అ. పుం. మగగుఱి.

కందర్పశృంఖలము. సం. వి. అ. పుం. ఒకానొక రతిబంధము.

శ్లో. నారీపదద్వయం స్వస్య కాంతస్యోరుద్వయోపరి, కటిం చోర్ధ్వోలయే దాసు బంధః కందర్పశృంఖలః. (రతిమంజరి.)

కందర్పుఁడు. సం. వి. అ. పుం. మన్మథుఁడు.

కందలత. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. మాషకందము.

కందళము. వి. ఎద్దుమీఁపుపైవేసెడుగంత. (బ్రౌ. శ. ర.)

కందళ(ల)ము. సం. వి. అ. పుం. న. ౧. నవాంకురము, క్రొత్తమొలక. ౨. అవ్యక్తమధురధ్వని. ౩. ఉపరాగము, సూర్యచంద్రుల గ్రహణము. ౪. అపవాదము, నింద. ౫. కపాలము. ౬. కదళీభేదము, ౭. కా

నొక అరఁటిచెట్టు. (కల్ప.) పుం. ౧. బంగారు. ౨. కలహము; వాగ్యుద్ధము. ౩. కందగడ్డ.

కందళి(లి). సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. టెక్కెము. ౨. మృగభేదము, ఒకవిధమైన పొద. ౩. ఒకజాతి లేడి. ౪. నవాంకురము, క్రొత్త మొలక. ౫. అవ్యక్తమధుర ధ్వని. ౬. ఉపరాగము, సూర్యచంద్రుల గ్రహణము. ౭. అపవాదము, నింద. ౮. కపాలము. ౯. తామరగింజ. ౧౦. అరఁటిచెట్టు. (కల్ప.) వి. న. పుం. ఒకజాతిలేడి. (క్షీరస్వామి.)

కందళించు. సం. అ. క్రి. ౧. అంకురించు, మొలచు. (బ్రా. ని.) ౨. వికాసము నొందు; ఉల్లసించు.

గీ. ...కరము మది నెంచి నమ్మి పూంచి ... గ్రమించి,
కరము ప్రహరించి తెలసించి కందళించి, పొంచి
తిలకించి పులకించి సొలసిపోఁ గాంచి, కాంచె
నగేంద్రజో చంద్రుని గాంచినట్లు. విప్ర. ౨. ౭౪.

శా. ఎంతే నెంచిను కందళించు ...చే ... మ
నుచ. ౨. ౬౨.

కందళికము—కందళికము.

సీ. గూటపుఁ జెరువుల్లఁ గోటకేదా మొక్కాట్లఁగం
దళికముఁ గోరా కమునకోల. హరి. ౫. ౧౮.
(శ. ర. పా.)

కందళితము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) ౧. వికసించిన
ది, వికసినది. ౨. మొలకెత్తినది; పులకరించినది.

కందళీకుసుమము. సం. వి. అ. న. ౧. శిలీంధ్రము,
పుట్టగొడుగు. ౨. అరఁటిపువ్వు.

కందవర్ధనము. సం. వి. అ. పుం. సూరణము, కందగడ్డ.

కందవల్లి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. అఁగారఁకరి.

కందశాకము. సం. వి. అ. న. మంపకూర. (కంద, మొ.)

కందసారము. సం. వి. అ. న. ఇంద్రునితోఁట, నం
దనము. (త్రి. ని.)

కందాయము. వి. జ్యేష్ఠమాసము మొదలు నాలు
గేసిమాసముల కాలము.

సీ. ఆయతి కాను కందాయ మనంగ జ్యేష్ఠాది
మాస చతుష్టయంబు దనరు. ఆం. భా. ౧. ౯౬.

కందారి. వి. ఒకానొక చెట్టు, తీక్ష్ణకంటకి. (శ. ర.)

కందార్హము. సం. వి. అ. పుం. కందగడ్డ.

కందాలువు. సం. వి. ఉ. పుం. ౧. కాసాలువు.
౨. భూమికందము, త్రిపర్ణిక.

కంది. వి. సస్యవిశేషము, తువరి. ఆం. భా. ౨. ౨౩౫.
౨. ధాన్యవిశేషము. భీమ. ౩. ౫౭.

కంది. సం. విశే. (న. పు. న.) గడ్డ కలది. వి. న.
పుం. కందగడ్డ. ఈ. స్త్రీ. కంతి, మాంసగ్రంథి.

కందిరి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. సోఁపుముడుముఁగు మొక్క,
అత్తిపత్తి.

కందు[1]. అ. క్రి. (క. కందు.) ౧. తప్తమగు; తాపము
నొందు.

క. కందు గలపసిఁడి గాఁ దిరఁ, గంది నివర్ణముల
వట్లు కౌరవుకాయం, బొందఁగ సువర్ణమైకదు,
వందె మనస్తాపహావ్యవహనాహిమునక. భాగ.
సభా. ౨. ౮౬.

క... ధృతి చెడి, కంది మునీంద్రుడు వానిఁగవ
యం దిశి దెసౌ. భాగ. ఆది. ౪. ౪౪.

౨. నొచ్చు.

గీ. మాలకరి పుష్పములు గోయుమాత్రఁ జేఁటి,
పువ్వుఁ దేనియఁ గొనిపోవు పోల్కి, నెమరు,
గందకుండఁగఁ గొనువది కార్యములు. భాగ.
ఉద్యో. ౨. ౫౭.

ఉ. ..అగ్ని బ్రహ్మ, గందఁ గొనందు .. ఆను.
౨. ౪౦.

౩. విషగత నొందు.

(క) తేజోహీనమగు.

గీ. తనకులంబునఁ బుట్టినధార్తరాష్ట్రు, లన్నదమ్ము
లతో విగ్రహంబు గొనుట, సమ్మతించి వివ
ర్ణత నొందినట్లు, గంది మొందరముఁ జెలువేదెఁ
జందురుండు. భాగ. ఉద్యో. ౨. ౧౦౭.

(చ) మ్లానమగు, వాడు.

ఆ. అనేకగతలక్ష్యయామర్దితమ్మునై, కందియును మహాసుగంధకుసుమ, తతులు తొంటియట్ల తమకంపువిడుపక, యుండు సతని తేజ మున్నతంబు. భాగ. ఆర. ౨. ౧౯౬.

ఉ. అంటినఁ గందు మేను...హరి. ఉ. ౭. ౮౧.

(ట) మాలినమగు.

గీ. కందు వారలనిట్టూర్పు గాడ్పు వేఁడి, ముకురములు చారు మోహనమూర్తి యనఁగఁ, బగఁగు డమయంతి చేతిడాగ్వ(తముకుక)...నైష. ౧. ౬౮.

(త) ఎఱ్ఱపడు.

సీ. గ్రాహడంష్ట్రాటంకికాశిఖా(గ్ర)ము సోఁకి కంది సజ్జున భాగంబుతోడ. గీ. నచ్చి ... దు నున్న వానిఁ బుత్రుఁ, గాం ...కాశీ. ౪. ౬౯.

(స్వప)కోపము చేత వాని మొగము కంది కఁదిగట్టియున్నది.

౪. క్షీణించు, తగ్గు; కృశించు; పోవు; నశించు.

క. కొనిగూడుఁ బిత్రుగణంబులు, గొనిగూడు బుషిప్రజంబు గురుసమ్మతముల్, జనియించు వేల్పులకుఁ గంది నిపెంపుస నమదు గోవు దానము సేయన్. కాశీ. ౨. ౧౯.

గీ. ఇంక నిచ్చోట నుండిన నేమికీడు, పుట్టునో యొండుచోటికిఁ బోవ నలయుఁ, బూరియును నీరుఁ గడుఁ బజేవోయెఁ బసులు, కందుమన్నవి మన కేలయిందునుండ. వి.పు. ౭. ౧౪౫.

గీ. పచ్చతామాణిక్యంబులపళ్లెరములఁ, బచ్చగం దనికూర లేర్పడమిఁ జూచి, పెట్ట రని పెండ్లిపెద్దలు పెడమునెట్ట. నైష. ౬. ౧౨౨.

గీ. పచ్చ గందనిపైరుల...దశా. ౧. ౧౦౩.

౫. కోపించు.

చ. అనిమిషనాథుఁ డిట్టిపనికై ననుఁ బంపెఁ దదీయకార్య మే, యనువునసైనఁ జేసి హృదయంబున సంతస మందెఁ గందునో, మునివరు మోసపుచ్చుటకు ముందఱ నిల్లినతండు రేఁగి నె, మ్మనమునఁ గందునో చనుట మానితినేని బలారి గందునో. చిత్రభా. ౨. ౧౧౨. భాగ. ౮. ౬౨౧.

౬. నల్లనిది, కృష్ణవర్ణముకలది.

సీ. చెంగావిపలిపంబు చెలువార ధరియించి దళముగా మేన గంధంబుఁ బూసి, కందుదుప్పటి గప్పి యందియ డాకాలఁ గీలించి...వచ్చె నొక్కఁడు. ద్వా. ౧౦. ౮౩.

వి. ౧. నల్లమచ్చ, కళంకము.

సీ. ఇందుకింబాయమీఁదికందుచందంబునఁ గురులు నెమ్మొగమున నెరసియుండ. భాగ. పిరా. ౨. ౧౬౮, ౫౨

౨. మాలిన్యము; నలుపు.

క. కందు గలసినఁ జేడె గాంచినఁ, గంద కిర్ణ్మమయి నట్లు...భా...భా. ౨. ౮౯.

శా. నీడ ల్వాయక నీడి మేడలయయి ...లకల్ ఘట్లు సం, గాడల్ గాఁకినకిందు గానితశియఁ ... గాను... రాజశే. ౧. ౪౫. ఆం. భా. ౧. ౧౦౯.

౩. సంతాపము; దుఃఖము.

క...మది, కం దింపయుఁ బాపి ... నా. పంచ. ౪. ౯౯.

శా. ..మదకం దెల్లన్ దగన్ బుచ్చఁగా, నీ కెం పార్యజనంబు మెచ్చ ధృతి కున్మేషంబు గావింపవే. నిర్వ. ౯. ౭౮.

౪. దోషము; లోపము.

గీ...కందు లేని, యెల్లసిరులకు నెల్లయై ... కకు. ౧. ౧౦౭.

గీ. కందు లేనిమనీషి...సీతారా. ౨. ౧౫౦.

చ ... పుష్టి యేమియుం, దనువునఁ గందు చూపమి...పరమ. ౨. ౧౭౩.

౫. సెగ, కాఁక, తాపము. ఆం. భా. ౧. ౪౯.

జః-కందఁబాఱు, కందువాఱు.

కందు[2]. (క. కంద.) బిడ్డ, శిశువు; కొదమ, పిల్ల. క. రామున్ దు విను జులతో సం, గ్రామము సేయం

గఁ గలఁడే కందు గదా... మొ. రా. బాల. ౪౬.

గీ. నిసు వనంగను బిల్ల నా సిసుఁ గనంగఁ, గూన యనఁ గందు నాఁగను గొదమ యనఁగఁ, దిర్యగర్భకములు గాను దెలియవలయు. ఆం. భా. ౨. ౯౯.

కందుఁడు. వి. (సం. స్కందః.) కుమారస్వామి.

గీ... కందుఁడు కొమరసామి, యనఁగ గుహనామ ధేయంబు లమరు సాంబ. సాం. ని. దేవ. ౭.

కందుకము. సం. వి. అ. పుం. న. ౧. చెండు, బంతి. ౨. తలగడ, దిండు.

కందురీఁగ. వి. (కందురు¹ + ఈఁగ) = కంగురు¹. ఆం. భా. ౨. ౯౫.

కందురు¹ = కడుఁదురు, కణుఁదురు. (సం. గంధోలీ, గంధోలీ.) ఎఱ్ఱకుమ్మెప, కందురీఁగ. (శ. ర.) జః కందురీఁగ.

కందురు². వి. తృణవిశేషము. ప్రబంధ. ౨౦౧.

కందువ. వి. ౧. ప్రదేశము, స్థానము.

క.... ఈ, లోకమున నిట్టిచరితం, బేకందువ నైనఁ గలదె యెవ్వరికైనన్. నిర్వ. ౧౦. ౧౧.

(క) నివాసస్థానము.

ఉ.... ధర్మముల కెల్లను గందువ ధర్మరాజు ... వైజ. ౪. ౩౫.

మ. దయకుం గందువ దానకేళి కిర పంతశ్శుద్ధికిన్ జన్మభూ, మి... రామా. ౧. ౯౨.

(చ) సంకేతస్థలము.

ఉ. కోటలు బొమ్మరిండ్లు మఱి కొండలు తావలు దివ్యదృష్టికిన్, గాటుకలంధకారములు గాఁ జని కందువపట్లఁ బాంసులా, పాటలగంధులౌంది రుపభర్తలతో మణితాదు లైనజం, జాటము లేనికూటముల సాహసకల్పలతా ఫలంబులన్. కవిక. ౪. ౧౦౩.

(ట) ఏకాంతస్థలము, రహస్యస్థలము.

క. అంగులఁ దగినగృహంబుల, కందువ లన్నియును బెట్టఁగా నొకచోటన్, జందనపు మండపంబునఁ, గుందనపుంగిన్నె గాంచి కొని చని దానిన్. వైజ. ౪. ౧౨.

౨. జాడ, ఆనవాలు, గుఱుతు.

(అశ్వత్థామ)ను. పరవీరావళియిండ్లకందువ లెఱుఁగఁ బాటించుచుం బోయినన్. భార. సౌ. ౧. ౧౬౧.

వ. అట్టియెడ పెద్దలవలనం గందువ యొఱింగి చని తన్మహాక్షేత్రమంబుఁ బ్రవేశించి... కాశీ. ౨. ౪౨.

3. మర్మము, కీలు.

క. ఛందోలంకారాదుల, సందెటేఁగిన పెద్ది లేక పాసఁగరు కవితా, సుందరల శక్తి యది యా, కందువ తెగ నెఱుఁగువాఁడె కవివరుఁ డెందున్. కావ్యా. 3. ౧౧. కాశీ. ౧. ౧.

౪. తెగ, సంఘము.

లయగ్రాహి.... నిలింపమునిబృందములు... దితినందనులతోడన్, బొందువడ సంధ యొక చందమునఁ జేసి రచుకిందువలనాదు... కా. పు. ౧. ౧౭3.

౫. చమత్కారము.

గీ. కలికిచూపుల మాటలకందువలను, జేరిక లొనర్చి మేకొనఁ జేసి వాని, నెనసి యప్పుడె దేవరయిల్లు పడుక, యిల్లు గావించె నంతఁ బూర్ణేందువదన. శుక. ౨. ౪3౧.

ఉ. కాయజుతూపు లమ్ముదురు కందువమాటలఁ బుష్పలావికల్. విజ. వి. ౧. ౧౪. ఆం. భా. 3. 3౨.

౬. ఋతువు, కాలము.

మ. ఇవముంగందువలన్ జలంబునను నట్టెండల్ వెసం గాయు వే, సవులన్ బంచమహాగ్నిమధ్యమున... నిల్చి చేసెఁ దపమున్ ... పి. శకుం. ౨. ౧౧౨.

సీ. వానకందుపను దివారాత్రములు జలధారల బయలఁ బడియుండి. నిర్వ. 3. ౬3.

2. శపథము, ప్రతిజ్ఞ.

చ...బుఖ్యమూకముసఁ గందువ సేయనె యగ్ని సాక్షిగా, శపథము చేసి తప్పె యిట సంతత దారతానుభూతి మోహపడుచునున్న వాఁడవు...భా. రా. కిష్కి. ౧౦. ౭.౭౫.

౮. కొలువు, నేర్పు.

వ...సాంగత్యంబు సేయువాఁడు లేమికి విషాదంబు నొందిన నీకందువనైరంధ్రి చెప్పెనం ప్రియం బంది నిన్నుఁ గోర్తేఁ నన్నుఁ బనిచిన ...భాగ. విరా. ౪. ౭౯.

శ్లో. అచపక్షే హయస్థానే సైరంధ్రీ కౌశలం శ్రన. సం. భాగ. విరా. 32. ౧౧.

కందువచుట్టము—ప్రియబంధువు.

క. కందువచుట్టమనై మది,కండంతయుఁ బాపి మీఁదఁ గలభాగ్యము నా,కందించి మనుపఁ దలఁచితి...నా. పంచ. ౪. ౯౯.

కందువదృష్టి—దివ్యదృష్టి.

(చ్యవనుఁడు) స్వీ.పొందారఁ గరుణతోఁ బూఁబోఁడి నెత్తి, కందువదృష్టిని గడఁగి లోఁ జూచి, ప్రతిపక్షమనుండు ... పుత్రుండు నీకు, నగుఁగాక కాళింది యనుచు దీవించె. రం. రా. బాల. ౭౦ సా. ౨౭ పం.

కందువాఱు=కందు¹.(కందు¹+పాఱు)అ. క్రి. (మలినమగు)

సీ. కందువాఱినమించుగచ్ఛటస్థమునోలె విధుమండలము కాంతి వీడుకొనఁగ.హర.౭.3౦. (వివర్ణత నొందు.)

చ. వెలవెలఁబాఱె మేఘమ విందవిరోధియుఁ గందువాఱె నా,కులపడెఁ గల్పశాఖి ... నరస. ౨. ౭౦. (కలంకము కలదియగు అని రెండవయర్థము.)

కందువు. సం. వి. ఉ. పుం. స్త్రీ.

నూలుబంతి. 3.పాకశాల, వంటయిల్లు. (కే.ని.)

కందుశాల. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. వేఁపుడుపని చేయు శాల.

కందెన,కందియన. వి. బండియిరుసునకుఁ బూసెడుమసి.

సీ.బండికందెనతోడఁ బ్రతినచ్చుమైచాయ నీలిపచ్చడముతో మేళవింప. నైష. ౭. ౯3.

క. ఇరుసునఁ గందెనఁ బెట్టక,పరమేశ్వరుబండి గదలదు సుమతీ. సు. శ. 3౦.

ఆ. తెలుఁగు లరసి పువ్వుఁదే నెకందెన నెట్టి.వీర. ౨. ౯౪.

సీ. ... కందెయునలు పూసి గుజ్జంబులు పూన్చి మీఁద, నాయుధంబులు నించి ... హ. సం. ౧౨. ౭౮౪.

('బండికన్నులకుఁ బట్టించుచయురు' అని ఆం. భా. ౨. ౨౦౨.)

కందెఱ. వి.(కన్ను + తెఱ)నేత్రచ్ఛదము, ఱెప్ప.

మ.మఱునాఁ డంధకవృష్ణిభోజయదుసామంతాగ్రణీసేన గం,దెఱగా...కొం,ద అమాత్యులెనుఁ బుట్టి రా నమన సాన్నానంబునకా గ్రహ్ణుఁడు...ఉ. హరి. ౨. ౮౪.

కందోటము. సం. వి. అ. పుం. తెల్లగలువ. న. నల్లగలువ. (కల్ప.)

కందోతము. సం. వి. అ. పుం. కుముదము, తెల్లగలువ.

కందోద్భవ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. గుహూచీభేదము, గడ్డగలతిప్పతీఁగ.

కంధము. సం. వి.అ.పుం.౧. మేఘము.౨.ముస్తె.

కంధర(ము). సం. వి. ఆ. స్త్రీ-శిరస్సును ధరించునది-మెడ.

కంధరము. సం. వి. అ. పుం. ౧- నీటిని ధరించునది-మబ్బు, మేఘము. ౨. ముస్తె. 3. మారిషము, ఎఱ్ఱదొగ్గకూర.

కంధ. సం. వి. ఇ. పుం-[illegible] ఆది-సముద్రము,కడలి. స్త్రీ-[illegible] [illegible] అడ-మెడ.

కంప. వి. పొదుము, కంటకాదిభాగము.

వ...కంపమండలు [illegible]...మను చ. ౪. ౩౭.

సీ. వాట [illegible] కంపపెలుగు [illegible] [illegible]. శుక. ౧. ౨౯౭. ఆం. భా. ౨. ౩౯.

ఉదా: ప్రత్తికంప, ముండ్లకంప.

కంపగట్టు=కంచె వేయు.

[illegible]...చట్టు చేమలు,[illegible] కంపగట్టిన [illegible]. విప్ర. ౨. ౧౯.

కంపకోట=[illegible] కంపచే [illegible] చుట్టు ఏర్పాటు [illegible] జేసిన ఆవరణము, ప్రాకారము.

కంపగోడ=కంపతో గోడవలె చుట్టు ఏర్పాటు [illegible] కంచె. (వ్యా.)

కంపతొడుగు=కంపలకట్టు. (నేత్యగాంద్రు [illegible] [illegible] పెట్టి [illegible].)

గీ. కంపతొడుగు గిడ్డిన [illegible] [illegible] ..మను చ. ౪. ౫౪.

కంపపెట్టు – కంపలుగలదిగాఁ జేయు; పాడు పెట్టు.

సీ. [illegible] [illegible]. ౨. ౬౫.

కంప. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. కంపము, వణఁకు, కదలిక.

కంపనము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. వడఁకునది, కదలునది. ౨. వడఁకించునది, కదలించునది. వి. అ. పుం. ౧. శిశిరఋతువు. ౨. అస్త్రభేదము. ౩. [illegible] విశేషము. న. వడఁకుట.

కంపనీయము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) కంపింపఁ జేయఁదగినది.

కంపమానము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) కంపించుచున్నది.

కంపము. సం. వి. అ. పుం. [illegible], కదలిక.

కంపరము. వి. భయము, పాప, [illegible].

న్యా. [illegible] [illegible] ... [illegible] [illegible], పాపముల్ [illegible]... [illegible] [illegible]. పు. ౫. ౫౭౩ [illegible].

కంపలక్ష్మము. సం. వి. న. పుం. గాలి, వాయువు.

కంపాకము. సం. వి. అ. పుం-చలించునది-గాలి.

కంపించు. సం. అ. క్రి. వడఁకు, చలించు.

[illegible] [illegible]. ౨. ౬౬.

కంపితము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. వడఁకినది, కదలినది. ౨. [illegible]. వి. అ. న. ౧. కదలిక, ౨. వడఁకుట, కదలించుట.

కంపితవ్యము. సం-కంపనీయము.

కంపిరుగుడు. వి.(కంపు+ఇరుగుడు) [illegible]. (చి. [illegible].)

కంపిలు(ల్లు). సం. అ. క్రి. వణఁకు,కదలు.

మా. [illegible] ... సీతా. ౩. ౧౨౬.

కంపిల్లము. సం. వి. అ. పుం. [illegible]. ౧౭౩ [illegible].

శ్లో. [illegible] (వై. ...)

శ్లో. ...[illegible] (రాజ.)

కంపు. వి. (క. కంపు.) ౧. గంధము, వాసన.

చ. ..కం [illegible] నాసిక జిహ్వ యుగల్ [illegible] వేసు.. [illegible] గినట్. భార. ఆశ్వ. ౨. ౩౧. (వేసు=మనుష్యు.)

కః [illegible] కంపు... భార. అను. ౫. ౬౨.

౨. సుగంధము, సువాసన.

ఆ. కంపు రూపుఁ దెలుపుఁ గలిగి యకంటక, భూరుహాదులందుఁ బుట్టినట్టి, పుష్పములఁ బ్రియంబుఁ బొంది కైకొండ్రు నిర్జరులు పూజనములఁ గురువరేణ్య. భార. అను. ౪. ౫. బస. పు. ౪. ౨౬౭ పం.

౩. దుర్వాసన, దుర్గంధము. (చూ. కంపుఁదుమ్మ, కంపుటెలుక.)

గీ. కప్పురంపుఁగుడుటఁ గస్తూరియొరపుతో, నుల్లి నాటి చందనోదకములఁ, దెంపు దాని కున్న కంపు వాయనిభంగి, నెంత యైన సల్పదింతి మనసు. ద్వా. ౧. ౯౪.

సా: ఎసరికంపు వారి కింపు.

జ: కంపిరుగుడు, కంపుఁదుమ్మ, కంపుటెలుక.

కంపుఁదుమ్మ. వి. (కంపు + తుమ్మ) విట్టదిసముగి. (శ. ర.)

కంపుటెలుక. వి. (కంపు + ఎలుక) గంధమూషిక, చుంచు (చి. న - కంపెలుక. శ. ర.)

కంపె=కుంపె. వి. (క. గంపె - శ. ర. బ్రౌ. లనుబట్టి పరుషాదిగా గ్రహింపఁబడెను.) తాంబూల పాత్రము

సీ. తాంబూలపాత్రంబు తబు కంచనంగను గంపె యంచనఁగను గుంపె యనఁగ. గీ. జాలపల్లిక యనఁగను... ఆం. భా. ౨. ౧౬౬.

కంప్యమానము. సం. విశ. (అ. ఆ. అ.) కంపింపఁజేయఁబడుచున్నది.

కంప్యము. సం=కంపనీయము.

కంప్రము. సం. విశ. (అ. ఆ. అ.) వడఁకునది, కదలునది.

కంబమయ్య. వి. (కంబము + అయ్య) - స్తంభమున వెలసిన అయ్య - నృసింహమూర్తి.

సీ. ఒకటి యాజమునకు నున్నదందురు గాని కారెనుపోతును గాన మెచట, నలకంబమయ్య దా నైనదేమోకాని సింగ మొక్కటియైనసెలల లేదు. య. యూ. ౧. ౧౦౬.

కంబము. వి. (సం. స్తంభః. ప్రా కంభో. క. కంబం. త. కంబ) ౧. స్తంభము, రాడు.

సీ... పంకంబులోనికంబంబు తర్కము... నైష. ౭. ౭౩. పారి. ౧. ౪౯.

౨. మల్లపరికరవిశేషము.

సీ. తత్సాధనంబులై తగుఁ గంబము కోణతె ... ఆం. భా. ౨. ౨౦౭. ప్రబంధ. ౭౨.

జ. కంబమయ్య, కంబమురాయఁడు, కంబపల్లి.

కంబమురాయఁడు. వి. (కంబము + రాయఁడు) కంబమయ్య, నృసింహమూర్తి. య. యూ. ౧. ౧౨౦.

కంబరము. సం. విశ. (అ. ఆ. అ.) ౧. సంపృక్తము, కలసినది. ౨. చిత్రవర్ణముకలది. వి. అ. పుం. చిత్రవర్ణము.

కంబళకము. సం. వి. అ. పుం. న. కంబళి, ఉన్ని వస్త్రము.

కంబళపురీషము. సం. వి. అ. న - కంబళికి అంటిన మలమువలె నెంతశోధించినను విడువనిది - ఒకానొక తిట్టు. (తెనుఁగుగ్రంథములందే కనఁబడుచున్నది.)

ద్వి. మటుమాయలాఁడు కంబళపురీషంబు, పటికిరింతలపిల్లి పట్టినదొమ్మ, శుద్ధకష్టుండని చూవఁబు దెగడ. ద్వి. హరిశ్చ. ఉ. ౪౭౪.

కంబళ(ల)ము. సం. వి. అ. పుం. ౧. కంబళి. ౨. (ఉన్నితో నేసిన) ఉత్తరీయము. (పయిని వైచుకొను సాలువు, మొ.) ౩. గంగడోలు. ౪. కంబళిపురుగు. ౫. ఏనుఁగుపక్కెర, ఏనుఁగుమీఁద వేయుచిత్రకంబళము. ౬. ఒకజాతిలేడి. న. నీరు.

కంబళి(డి). వి. (సం. కంబళః. క. కంబళి) కంబళము, గొంగళి.

సీ. ... చనును గంబ. గీ. లంబు గొంగడి యనఁగను గంబళి యన. ఆం. భా. ౨. ౧౫౭.

సీ. పిల్లఁగ్రోవులు నెక్కు_వెట్టినవిండ్లు కంబళ్లుమ
వ్వట్లును వల్లెత్రాళ్లు. శుక. ౨. ౫౮౫.

చ...కంబడిచింపులు...సారంగ. ౧. ౧౧౬.

వ...కటియకంబళిప్రాంత. ఆము. ౪. ౩౫.

కంబళిపురుగు=కంబళివలె నుండునొకానొక పురుగు, గొంగళిపురుగు. (శ. ర. వా.)

జ: కంబళిపండు.

కంబళి(లి). సం.విణ. (న్. సీ. న్.) కంబళము కలది. వి. న్. పుం. ఎద్దు. ఈ. స్త్రీ. ఒకజాతి యూఁడులేడి.

కంబళి(లి)క. సం. వి. ఆ. స్త్రీ ౧. చిన్నకంబళి. ౨. ఒకజాతియూఁడులేడి.

కంబళిపండు. వి. (√కంబళి.) పట్టుపురుగు చెట్టుపండు. (శ. ర.)

కంబళీ(లీ)యము. సం. విణ. (అ.ఆ.అ.) కంబళికి సాధనమైనది. (ఉన్ని.)

కంబవల్లి. వి. (√కంబము.) ౧.పసుపుకడపటిదినమునఁ జేయు స్తంభపూజ యున్నగుసంస్కార విశేషము. (శె. ని.- పసుపుకడపటిదినము. ఆని. ఆం. భా. ౨. ౧౭౫.)

౨. వివాహముకడపటిదినమునఁ జేయుసంస్కారవిశేషము.

సీ. యాజ్ఞికుల్ దక్షిణ లర్పింప రాజులై యుల్లసద్ధతిఁ గంబవల్లినాఁడు. రా. వి. ౫. ౮౦.

కంబి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. దర్వి, గరిటె; తెడ్డు. ౨. వెదురుకమ్మి.

కంబు. వి. (క. త. కంబు.) సజ్జపైరు, గంటెపైరు. బ. ధాన్యవిశేషము, సజ్జలు, గంటెలు.

కంబు. సం. వి. ఉ. పుం. న. కంబువు, శంఖము.

ఉ. ...శృంగారపువేణి వేణి యొడికంబగుకంబు గళంబు కొమ్మకున్. ప్రబంధ. ౩౧౬.

కంబుక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. అశ్వగంధ, పెన్నేరుగ. ౨. కంఠము.

కంబుకంఠ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ=కంబుకంఠి.

కంబుకంఠి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. శంఖమువంటికంఠము గలయూఁడుది;ఆఁడుది.

కంబుకము. సం. వి. అ. పుం. ౧. సంకు,శంఖము. ౨. కంఠము.

కంబుకాష్ఠ. సం.వి.ఆ.స్త్రీ.అశ్వగంధ, పెన్నేరుగ.

కంబుగ్రీవ(ము). సం. వి. ఆ. స్త్రీ. శంఖమువలె మూఁడురేఖలు గలకంఠము.

కంబుపుష్పి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. శంఖపుష్పి.

కంబుమాలిని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ శంఖపుష్పి.

కంబువు. సం. విణ. (ఉ) చిత్రవర్ణముకలది,కర్బురము. (ఊ.) పరద్రవ్యాపహారి, దొంగిలించువాఁడు.వి.ఉ పుం.చిత్రవర్ణము.పుం.న.౧.శంఖము, సంకు. ౨.కంఠము. ౩. సంకుగాజు, శంఖవలయము. ౪. నత్తగుల్ల. ఉ, ఊ. స్త్రీ. ౧. కంఠము. ౨. గొట్టమువంటియెముక, నలకము.

కంబూకము. సం. వి.అ.పుం.కండనము,తవుడు.

కంబోజము. సం. వి. అ పుం. ౧. శంఖభేదము. ౨. గజభేదము. ౩. దేశభేదము. ౪. పున్నాగము, సురపొన్న.

కంబ్వాత్తాయి. సం. వి. న్. పుం-శంఖమువలెఁ దెల్లనిపొడవైనకాయములుగల గ్రద్ద-గరుడపక్షి, బొల్లిగ్రద్ద.

కంభువు. సం. వి. ఉ. న. ఉశీరము, వట్టివేరు,బొరుగడ్డివేరు.

కంయము. సం.విణ. (అ. ఆ. అ.)సుఖాన్వితము, హాయిగా నుండునది.

కంసము. సం.వి. అ.పుం. న. ౧. కంచు. ౨. పానపాత్రము. ౩. ఆఢకము,మానవిశేషము (శే. ని.- ద్వ్యాఢకము అని వై. ని.)౪. హంస. (శే. ని.)

కంసకారుఁడు. సం.వి. అ.పుం. కంచుపనిచేయు ఒకానొకజాతివాఁడు, కంచరి.

కంసారాతి. =కంసారి.

కంసారి. సం. వి. ఇ. పుం- కంసుని పగవాఁడు- కృష్ణుఁడు.

కంసాల. వి. స్వర్ణకారజాతి.

ఆ. ...కంసాలజాతివాఁడు చాలఁ గీడు. భోజ రా. ౫. ౩౨౨. (ఇటస్థిరపక్షమునకు ముందు బిందువు కనఁబడుచున్నది.)

కంసాలి. వి. (క.కంసాళిక.) స్వర్ణకారుఁడు.

సీ. స్వర్ణకారాఖ్యఁ బరఁగుఁ బారసి యగసాలి సౌనారి కంసాలి యనఁగ. ఆం. భా. ౨. ౨౭౪.

కంసాస్థ. సం. వి. ఇ. న. కంచు, కాంస్యము.

కంసికము. సం. విణ. (అ. ఈ. అ.) కంసమనెడి మానవిశేషముచేఁ గొనఁబడినది.

కంసీయము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. కంచునకు సంబంధించినది. ౨. కంచుపాత్రమునఁ బనికి వచ్చునది.

కంసుఁడు. సం. వి. అ. పుం. కృష్ణుని మేనమామ, ఒకానొక మధురాపురపురాజు.

కకందము. సం. వి. అ. పుం. బంగారు.

కకపాల=కక్కుపాల. (సం. కక్షపాలః. ప్రా. కక్ఖపాల) ౧. బైరాగులు చంకను ధరించెడుసంచి.

సీ. కకపాలవెలిబూది గన్నులలోఁ బ్రాఁమి బాధింతు గప్పెరలపల్లపసిలు. హరి. ౫. ౧౦.

సీ. కకపాల కేదారకటకముద్రితపాణిఁ గుఱుచ లాతాముతోఁ గూర్చుపట్టి. మనుచ.౧. ౫౯. ఆం. భా. ౭. ౧౭౮.

౨. మంగలపొది. ఆం.భా. ౨.౩౧౧.

కకపిక=కకాపిక, కకవిక, కకావిక. విణ.(సం. కాకపికాః. ప్రా. కాకపికా, కకపికా) చెల్లాచెదరు, చిక్కిచెదరినది.

ద్వి. పికపిక లేలె నివ్వెఱ లకుముకులు, కకపిక లాయెఁ బక్కిక పికవాణి. అ. మ. క. ౨. ౧౧౫ పా. ౨౦ పం.

కకపికపడు=చలించు.

క. ఒకపాటికలిమి చేతను, గకపికపడ కప్పలేక కనకాద్రికరాం, తకమూలగరగరికల నిం,చుక గుక్కుడు గాక యతఁడు సుఖమున నుండుౘ. హంస. ౫.౧౫. (గర్వము-అని భావము.)

కకవిక=కకపిక.

విణ. (తాలుమాలు, వ్యత్యస్తము.)

క. ఒకయూరికి నొకకరణము, నొకతీర్పరియైనఁ గాక యొగిఁ బలువురైనౘ, గకవికలు గాక యుండునె, సకలంబును...సు. శ. ౨౨.

(క్షోభము, కలఁత నొందినది.)

చ. ప్రకటపదప్రతీరితమునఁ బారము లేదన నేల నాదుపై, బ్రకటిక చేగణించు నసియద్రిసముద్ధవిమానచ్ఛలంబునం, గకపిక చేయఁగాఁ బలఁచి గంతులు వేయఁగలంగ కట్టిరాఁ,బకపక నవ్వినట్లు కనుపట్టె విశ్వనియాకణ ప్రఘల్. లక్ష్మీ. ౨. ౭.

కకాపిక=కకపిక.

విణ. (చెల్లాచెదరు.)

చ. ఇరుపదిచేతుల వ్వాపిగ హేతితతుల్ గొని యొక్కపెట్టకిం,కిరులపయి న్నిగిడ్చినఁ గకాపిక లైరు కొండలు...ఉ.రా.3.33౫.

చ. పొలుపుగ రంగధాముసకుఁ బువ్వులతోఁట యొనర్చి తోఁటి నా,కలిగినపాతకంబులు కకాపికగా పిడనాడి బ్రహ్మవే,త్తలఁ గని ముక్తిఁ గాంతు...వి ప్ర. ౨. ౧౬. వరాహ. ౩. ౫౯. రా. వి. ౫. ౧౫.

కకావిక=కకపిక.

విణ.(చెల్లాచెదరు)

ఉ. ఈడిది శక్తి నంగజగతీశ్వరుసైనికులట్లు చెందుపెం,చాడఁగ నాత్మసైనికచయంబు కకాపికలై కలంగి య,ప్రీడతఁ బాఱఁజొచ్చుట ... ౮. ౫౮.

(క్షుభితము, కలఁత నొందినది.)

గీ. మెల్లనె కళావతీసతి మేలుకాంచి, ప్రక్క వేఁజూక్క మగఁడున్న బాగు దెలిసి, యక్క యిది యేమి చోద్యమో యనుచు మిట్టిపడి కకావికయై యొండుకడకుఁ జేరి. శుక. ౧. ౨౨౩.

కకుంజలము. సం. వి. అ. పుం. చాతకపక్షి.

కకుందరము. సం.వి. అ.న. పిఱుఁదుమీఁదిగుంట.

కకుత్తు. సం. వి.ద్. పుం.స్త్రీ.౧. ప్రధానము, శ్రేష్ఠము. ౨. ఎద్దుమూఁపురము. ౩. రాజచిహ్నము. (ఛత్త్రచామరాది.)

కకుత్స్థుఁడు. సం.వి. అ.పుం-అసురులను జయించుటకు వృషభరూపుఁ డగు ఇంద్రుని కకుత్తు (మూఁపు)ను ఎక్కినవాఁడు-శశాదుని పుత్త్రుఁడగు పురంజయుఁడు.

కకుదము. సం. వి. అ. పుం. న. ౧. ప్రధానము, శ్రేష్ఠము. ౨. ఎద్దుమూఁపురము. ౩. రాజచిహ్నము. (చామరాది.) ౪. హస్తిమేఢ్రము.

కకుద్మంతము. సం. విశే. (త్. ద్మతీ. త్.) గొప్ప మూఁపురము గలది. వి. త్. పుం. ఎద్దు.

కకుద్మతి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. పిఱుఁదు. ౨. మొల.

కకుద్మి. సం. విశే. (న్. నీ. న్.) మూఁపురముగలది. వి. న్. పుం. ౧. మూఁపురము గలయెద్దు. ౨. రైవతుఁడనురాజు.

కకుద్మికన్య. సం. వి.ఆ. స్త్రీ - రైవతునికూఁతురు-రేవతి. (ఈమె బలరామునిభార్య.) శిశు. ౨. ౨౦.

కకుప్పు. సం. వి. భ్. స్త్రీ. ౧. దిక్కు. ౨. శోభ, కాంతి. ౩. సంపెఁగదండ, చంపకమాల. ౪. పర్వతశిఖరము. ౫. శాస్త్రము. ౬. ప్రాణము. ౭. వాక్కు.

కకుభ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ=కకుప్పు.

కకుభము. సం. వి. అ. పుం. ౧. వీణాకు అమరిక సొఱకాయ. (వీణాప్రాంతనక్రకాష్ఠ మని కొందఱు-శబ్దగాంభీర్యమునకై వీణాదండముక్రింద నమర్పఁబడిన చర్మావనద్ధదారుభాండము అని మఱికొందఱు.) ౨. ఏఱుమద్ది.

కకుభాదని. సం.వి. ఈ. స్త్రీ. నలి, గువ్వగుత్తి, కపోతాంఘ్రి.

కక్క. వి. (క. కక్క-) పినతండ్రి. (వా.)

కక్కపాల=కకపాల.

(యోగులు మున్నగువారు చంకను దాల్చెడుసంచి)

గీ. కక్కపాలయుఁ గక్షభాగమునఁ బూని,... ధగణిపతిపాలి కేతెంచెఁ దపసి యొకఁడు. విక్ర. ౨. ౯౨.

కక్కరము. విశే. (సం. కర్కరః) కఠినము, మోటైనది.

ద్వి. ఎక్కుడు ముడిగిబ్బ యెమ్ములు సొమ్ము, కక్కరం బగుతోలు కట్టెడువలువ. ద్వి. భాగ. ౪. (శ. ర.)

జః కక్కరించు.

కక్కరించు. అ. క్రి. (√కక్కరము) మొఱుఁగు; పెద్దకేకలు వేయు.

(జంగమయ్యను) చ. కనుఁగొని డాయ వచ్చి శునకంబువిధంబునఁ గక్కరించి యి, ట్లను... చెన్నబ. ౨. ౩౦. (ప్రయోగాంతరము మృగ్యము.)

కక్కసపె(వె)ట్టు. స. క్రి. (కక్కసము+పెట్టు) బాధపెట్టు.

వ. ఇక్కరణి రక్కసులం గక్కసవెట్టి కాకుత్స్థుం డొక్కఘటికాచతుష్టయంబున ధనుష్టంకారఘోరంబుగా శరాసారంబు నిగిడించిన. రామా. ౭. ౧౯౨.

కక్కసము. విశే. (సం. కర్కశః. ప్రా. కక్కసో. త. కక్కచం.) ౧. కఱకు, వాఁడియైనది, తీక్ష్ణము. తీక్ష్ణము కఱకు గోరులఁ ద్రొక్కిత్రొక్కి, కఱ

కుముకున్న నండంద కఱచికఱచి. పాండు. ౪. ౨౩౯.

౨. కఠినము, మోటైనది.

ఉ. అక్కట ధర్మమే గురునియాత్మజుఁ బట్టి గ మింప నెంచ నీ, కెక్కడఁ బుట్టె నీమమత యిప్పని కుర్రఁడు విన్నపైఁచునే, సిగ్గుము మోహము న్నసతనిం గని వేఁడి పరిగ్రహిం పుమీ, కక్కసపుండనంబు కొఱగా దని సారె కు బుద్ధి సెప్పినన్. ఉ. రా. ౭. ౩౩౧.

౩. క్రూరము, ఘోరము.

ఉ. ప్రాఁకుస నిద్రకోప నగమగ్దనుపంపున నచ్చి ఘూకముల్, గాకముల న్వధించె నిగి కక్కసపుంబని నిర్వహించుటె, ట్లీఁడ ... వేం. పంచ. ౩. ౧౧.

౪. ఇఱుకైనది.

ద్వి. కక్కసంబైన యిక్కడ నీవు మేము, నొం డొరులకు మన మొద్దికై సరదు, కొండము ర మ్మంచు... ద్వి. పరమ. ౧. ౪౪౯. ౬ పం.

వి. ౧. దుష్కరత్వము.

క. ఒక్కనివిరివికిని దొరల్, పెక్కండ్రే నొక్కనొకనిఁ జెంబడి ననుఁగుల్, పెక్కండ్రు ని లువఁ బనులకుఁ, గక్కసమగు దింప నుంపఁ గాఁ గాకుండున్. ఆము. ౪. ౨౧౪. (ప్రాఁతప్రతి పా.)

౨. కాఠిన్యము, నిర్బంధము; తైక్ష్ణ్యము.

సీ. చండభానుఁడు కక్కసముఁ జేసి మున్ను దా మహి కిచ్చునప్పలు మరలఁ గొనియె. వైజ. ౧. ౯౭. (రెండర్థములకు నిదే యుదాహరణము.)

వ.... తమ్ము నమ్ముదుసల్లు ముందటికి నూకి యక్కక్క మ్రొక్కవే మనపాలివేలు పని బుజ్జగించియు బొమలుగొని జంకించియు... కక్కసాన నిట్లు మ్రొక్కించి... ౪. ౨౬౩.

౩. కశాభేదము, ఒకవిధమైన కొరడా.

చ. అదిగని సైనికుల్ కడుఁ దయంబునఁ జేరి మహోపలంబుతో, నదికి నరీతి నున్న సవనాశ్వము ధేయని కక్కసంబులన్, సదసదగాఁగ వ్రేసియును జాటులఁ గట్టియు నేమి చేసియున్, గదలుపలేక ... జై. భా. ౪. ౭౭.

జః కక్కసపడు, కక్కసపెట్టు, కక్కసించు, కక్కసిల్లు.

కక్కసించు. స. క్రి. (√కక్కసము) బాధించు, హింసించు.

ఉ. ...జనకపుత్రి నదల్పులఁ గక్కసింపఁగాఁ, బోయొడిరాక్షసీనిచయముం గని క్రమ్మఱఁ బిల్చి రాఘవ, ప్రేయసి శైశాననుని పేరడఁ గం గలఁ గంటిఁ బోకుఁడీ, యాయమతోవ నంచుఁ ద్రిజటాహ్వయదానవి మాన్పెఁ దత్త్వరల్. రామా. ౬. ౧౮౨.

గీ. కదిసి సుమపీఠు ల భిమన్యుఁ గక్కసింప, నక్క జగి నొక్క మొగిఁ బెక్కుకుక్క లెక్కి, పిక్క ప్రక్కయు ..చిక్కించుకొన స్రుక్కి నక్కిటియును. రా. వి. ౩. ౬౬.

కక్కసిల్లు. అ. క్రి. (√కక్కసించు.) నిండు, క్రిక్కిటిసియుండు.

ద్వి.... పృథివి యాకసము, కక్కసిల్లఁగ నంతు గలిగె నచ్చోటు. ద్వి. సారంగ. ౧. ౧౫పా. ౮ పం.

కక్కి[1]. వి. ముప్పదిరెండువిన్నాణములలో నొకటి.

వ. కక్కి కొక్కిన డొక్కర ... నృసింహంబు నాది యగుముప్పదిరెండు విన్నాణంబులనా ణెంబు పరీక్షించి... హంస. ౧. ౨౦౬.

కక్కి[2]. వి. (క. కక్కి.) పినతల్లి. (వా.)

కక్కిత. వి. మల్లులవిన్నాణములలో నొకటి. ప్రబంధ. ౮౭.

కక్కిరిబిక్కిరి. విణ. తాఱుమాఱు. (శ. ర.)

కక్కు¹ = క్రక్కు. (క.వి.కక్కు) స. క్రి. (కడుపులోనిది) వెలిపుచ్చు; వెడలించు.

ఉ. ... సయించుమనె కక్కినకూడు క్రమ్మఱన్. వైజ. ౨. ౧౦౦. (సహించు-ముద్రి.)

సీ. ... నరణ్యంలో ములూనిని బంచి యాడించినవరు సంచనము, కక్కించి ... భార. భీష్మ. ౨. ౩౯౭.

వి. కక్కుట, వాంతి; కక్కినపదార్థము. (వ్రా.)

జ: కక్కుఁదెవులు, కక్కుడు, కక్కువాయి.

కక్కు². వి. (√కఱకు?) అంపము మొదలగువానిపల్లు.

క. కక్కులకొడవలిపోలెన్. భోజరా. ౪. ౬౦. పి. శకుం. ౪. ౭౬.

కక్కుఁదెవులు. వి. (కక్కు¹ + తెవులు) వాంతిరోగము.

కక్కుడు. వి. (√కక్కు¹) కక్కుట (వ్రా, శ.ర.)

కక్కుఱితి (ర్తి) = కకూఱితి. వి. (క కక్కుఱితె. త. కక్కుఱితి.) లోభము, ఆశ.

క. సొం కొంచి నిపలుకులు పలు, కంటగునే నెమోడి యాకట కక్కుఱితి మెయిన్. హర. ఉ. ౩. ౨౩౭.

చ. ... కడుపుఁగక్కుఱితిన్ ... ప్రభా. ౧. ౧౧౯.

చ. కిఱుకులఁజెట్టి వీరి నడకించి తొలంగెనమన్న వట్టికక్కుఱితియ కాని దైవ మనుకూలము గాదు ... జై. భా. ౬. ౨౩౪.

కక్కుర్తిపడు = ఆశపడు. శివరా. ౩. ౭౨.

జ: కక్కుఱితికాఁడు.

కక్కుఱితి (ర్తి) కాఁడు = కకూఱితికాఁడు విశే. (√కక్కుఱితి) లోభి.

క. కక్కుఱితికాఁడు కార్యము, చక్కటి యెఱుఁగండు ... నా. పంచ. ౧. ౩౨౦.

కక్కులము. సం. వి. అ. పుం. పదుకము, పోగడచెట్టు.

కక్కువాయి. వి. (√కక్కు¹) కానరోగవిశేషము.

గీ. ... మిరయాంబుఁ ... వులు గొనఁగక్కువాయి, దగ్గు తెల్లను శాంతించు ... చికి. (చి.ని.)

కకూఱితి (ర్తి) = కక్కుఱితి. వి. (లోభము, ఆశ.)

క. వల దిటు నటెంచి కకూఱితి, పలుకులు పలు కం౧౪ ... సారం. ౧౪. ౨. ౧౧౯.

ద్వి. కడుపుఁగకూర్తికిఁ గర్మకాండంబు తడయక పెట్టుతంత్రంబును గాదు. ప్రభులిం. ౧. ... ౨౦. పం.

కకూర్తిపడు = ఆశపడు.

సీ. కకూర్తిపడు ... వాని. చంద్ర. ౨. ౭౪.

జ: కకూఱితికాఁడు.

కకూఱితి (ర్తి) కాఁడు. విశే. (√కకూఱితి) లోభి.

ద్వి. కడఁగి పనఁగుమీఁదఁ గంచంబు పెట్టి, కుడువఁగాఁ జూచు కకూర్తికాఁడితఁడు. ద్వి. హరిశ్చ. ఉ. ౭౫౨ పం. సుద. ౨. ౬౫.

కక్కెర = క్రక్కెర. వి. (సం. క్రకర. ప్రా. కఅఅరో) పక్షివిశేషము.

సీ. కొక్కెరల్ కక్కెరల్ గువ్వలు ... రసిక. ౧. ౬౭. (కర్కరేటువు-అని. ఆం. భా. ౨. ౯౨.)

కక్కోలకము. సం. వి. అ. న. ౧. తక్కోలపుచెట్టు నుండి కలుగుపరిమళద్రవ్యము. ౨. మూలమచీచము, చలువమిరియము.

కక్కోలము. సం. వి. అ. పుం. గంధద్రవ్యము నిచ్చువృక్షవిశేషము, తక్కోలవృక్షము. న. ౧. తక్కోలఫలము. ౨. తక్కోలపుచెట్టునుండిపుట్టినగంధద్రవ్యము.

కక్షటము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) కఠినమైనది.

కక్షటి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. కఠిని, బలపము.

కక్తె. వి. మల్లబంధవిశేషము, ముప్పదిరెండుపెన్నా ణములలో నొకటి.

వ....డొక్కరము నుత్తరడొక్కరము కక్తె కొక్కెన కుమ్మరింపు ... మల్లుపు. ౩. ౯. ప్రబంధ. ౭౮.

కక్ష. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. చంకయందు పుండ్లు లేచునట్టి యొకరోగము. ౨. ఏనుఁగునడుమను గట్టుమోకు. ౩. కాంచి, మొలనూలు. ౪. కాసె. ౫. గోడ. ౬. నడుము. ౭. ప్రకోష్ఠము, తొట్టికట్టు; ఇంటిలోపలిభాగము, అంతఃపురము. ౮. సామ్యము, సాటి. ౯. చంక. ౧౦. పోటి, స్పర్థ. ౧౧. (జ్యోతి) సూర్యాదిగ్రహములు సంచరించుమార్గము. ౧౨. వెనుక ప్రక్కఁ దోఁపుకొనుచీర మొదలగువానికొంగు, కచ్చ. ౧౩. వస్త్రాదులయంచు. ౧౪. నడికట్టు. ౧౫. నడుమను దట్టి మొదలగునవి కట్టుట, మధ్యబంధనము. ౧౬. పూర్వపక్షసిద్ధాంతములలో నొకపక్షము. ౧౭. స్పర్థాపదము, వివాదస్థానము. ౧౮. రథభాగము, రథమండలిఅంతస్తు. ౧౯. గురిసంవిత్.

కక్షధరము. సం. వి. అ. న. మూఁపుయొక్కసంధిస్థానము.

కక్షపము. సం. వి. అ. పుం. ౧. కచ్ఛపము, తాఁబేలు. ౨. కుబేరుని నవనిధులలో నొకటి.

కక్షపాల. సం.వి. ఆ. స్త్రీ. (ఇది సంస్కృతనిఘంటువులందుఁ గానరాదు.) కకపాల, సన్న్యాసులు చంకను దాల్చుసంచి.

గీ. అక్షమాల సువస్తులకక్షపాల. సారంగ. ౩. ౧౮౧. చెన్నబ. ౨. ౨౯.

కక్షము. సం. వి. అ. పుం. ౧. వెనుకదోఁపుకొనెడి కోకకొంగు, కచ్చ. (వై. ని.) ౨. తీఁగ, లత. ౩. గడ్డి, కసవు; ఎండుగడ్డి. ౪. ఎండినయడవి. (త్రి. ని.) ౫. చంక. ౬. రాజాంతఃపురము. ౭. ప్రక్క, పార్శ్వము. ౮. ఇంటిగోడ. ౯. నాకాంగము. ౧౦. కాంచి, మొలనూలు. ౧౧. దున్నపోతు. ౧౨. కచ్ఛము, జలప్రాయప్రదేశము. ౧౩. పాద. ౧౪. పాపము. ౧౫. చొరరానిఅడవి. (కే. ని.)

కక్షరుహా. సం. వి. ఆ. స్త్రీ- జలప్రాయప్రదేశమున మొలచునది- నాగముస్తె.

కక్షశాయము. సం. వి. అ. పుం- ఎండుగడ్డిమీఁద పరుండునది- కుక్క.

కక్షశాయువు. సం. వి. ఉ. పుం= కక్షశాయము.

కక్షాపటము. సం.వి. అ. పుం. కౌపీనము, గోఁచి.

కక్షావేక్షకుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. అంతఃపురపాలకుఁడు. ౨. ఉద్యానపాలకుఁడు. ౩. రంగాజీవుఁడు. (చిత్తరువు వ్రాయువాఁడు; నటుఁడు.) ౪. జారుఁడు, విటకాఁడు. ౫. కవి. ౬. ద్వారపాలకుఁడు.

కక్షోత్థ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. భద్రముస్తె.

కక్ష్య. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. ప్రకోష్ఠము, తొట్టికట్టు. ౨. ఇంటిలోపలిభాగము. ౩. మేడయొక్క అంతస్తు. ౪. మొలనూలు, కాంచి. ౫. ఏనుఁగునడుమను గాని గుఱ్ఱమునడుమను గాని కట్టెడిమోకు. ౬. వ్రేలు. ౭. ఉత్తరీయము, పైఁటవాలు.

కగ్గము. వి. (సం. ఖడ్గః. ప్రా. పా. ఖగ్గో) కత్తి, ఖడ్గము.

గీ. కలువనెచ్చెలికానికిఁ గన్నతండ్రి, గట్టుపట్టికి దృఢవజ్రకవచ మగుచు, వెలయుఁ బగ్గంపుఁగగ్గంపువిప్పుఁగంటి, సామినగరంబు ఘరక్షీరసాగరంబు. ఘటికా. ౧. ౮౩. (పగ్గంపుఁగగ్గంపువిప్పుఁగంటిసామి= పాశాయుధుఁడగుదేవతాశ్రేష్ఠుఁడు, వరుణుఁడు.)

కగ్గు. అ. క్రి. వివర్ణమగు.

(క) నల్లపడు.

(సుకరాజు) చ. అరిగి సమోరుహాననుపదాంబురుహాంబుల వ్రాలి తత్తపో, గరిమను పేరు చెప్పి తనకగిన కేదువు సూపి యుద్ధరా, వరుపముఁ బో

యి వజ్రమును నమ్మయి డీక్కిఁ గొఱంగ జేసెనే, వరమున... కకు. ౧. ౨౧౦. (చూ. ౨౦౯.)

(చ) కందు.

ఉ. కగ్గిన చెక్కులుం జెమట గాఱెడు మోములు వాడినత్తులై, తగ్గిన మేనులుం ... నిప్ర. ౨. ౫౩.

విణ. నిస్సత్త్వమైనది.

ద్వి. నుగ్గునూచంబులై నూఱుములై జడిసి, కగ్గులై మ్రగ్గులై కకపికలగుచు, నీవిధంబున మాగధేంద్ర సైన్యంబు. అ.ము.క. ౩. ౧౭౨ సా. ౧౫౦.

కచ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ఆఁడేనుఁగు, హస్తిని.

కచంగనము. సం. వి. అ. న. కరశూన్యహట్టస్థానము, పన్ను లేనిఅంగళ్లుఉండుచోటు. (వాచ.)

కచంగలము. సం. వి. అ. పుం. ౧. సముద్రము. ౨. కచంగనము. (త్రి. ని.)

కచపక్షము. సం. వి. అ. పుం. కేశసమూహము.

కచపాశము. సం.=కచపక్షము.

కచము. సం. వి. అ. పుం. ౧. తలవెండ్రుక, కేశము. ౨. కట్టు, బంధము. ౩. ఎండినపుండు. ౪. మబ్బు. ౫. కురువేరు.

కచహస్తము. సం.=కచపక్షము.

కచాకచి. సం. అవ్య. ఒండొరులజుట్టులు పట్టుకొని చేయునది (యుద్ధము - ఇది తెలుఁగున ఒండొరులజుట్టులు పట్టుకొనుచు అనునర్థమున ద్రుతాంతముగాఁ బ్రయుక్తమై యున్నది. ఇట్లే కేశాకేశి, మొ.)

క. ఆహవము చేసి రంగజ, మోహాంధులు గడిమి మెఱసి ముష్టీముష్టిన్, బాహాబాహిఁ గచాకచి, సాహసముఁ జలంబు దివిజసంఘము వొగడన్. కాశీ. ౫. ౧౫౦.

కచాచితము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) వెండ్రుకలు విరియఁబోసికొన్నది, వికీర్ణకేశము.

కచాటురము. సం. వి. అ. పుం. దాత్యూహము, కూకుటుగుండెపక్షి.

కచామోదము. సం. వి. అ. పుం. వెండ్రుకలకుఁ బూసికొనునొకగంధద్రవ్యము.

కచిక్కు=ఖచిక్కు.

వి. (పొడుచుటయం దగుధ్వనికి అనుకరణము.)

ద్వి. వికటాస్త్రిఁ గొంది కచిక్కునఁ బొడిచె. విష్ణు. ఉ. ౪. ఆ. (శ. ర.)

కచుఁడు. సం. వి. అ. పుం. బృహస్పతికొడుకు.

కచువు. సం. వి. ఉ. స్త్రీ. ఒకజాతిదుంప.

కచేలము. సం. వి. అ. న. లేఖ్యపత్త్రములను గట్టెడుసూత్రాదికము, వ్రాతప్రతులనూకులను గాని కాగితములను గాని ఒకటిగాఁ గట్టుదారము మొదలగునది.

కచోరము. వి. (సం. కచ్చూరకః) కచ్చూరము. (దీనినే గంధకచోర మందురు.)

కచ్చె. వి. (సం. కచ్ఛః) ౧. వెనుకకోఁపుకొనెడు దోవతికొంగు.

ద్వి. వెడవెడఁ దసకచ్చ పిడఁగఁ బాఱి. ద్వి. హరిశ్చ. ఉ. ౧౧౦౭.

౨. గోఁచి, గుహ్యాంబరము.

సీ. మొలఁ గచ్చకట్టుపై మలఁగినపచ్చనినునుఁ గొంగు దండుగా నులిచి చుట్టి. హరి. పూ. ౭. ౧౩.

౩. ఒట్టి, కాసె.

ఆ. కచ్చ యమరఁ బట్టి కాళ్లును జేతులు, వ్రేల మత్తగజములీల మెఱయ... మల్లు లెత్తివైచె. భార. విరా. ౨. ౧౭.

౪. ఉపస్థేంద్రియము.

గీ... కచ్చ, యన నుపస్థాఖ్య చెలఁగు... ఆం. భా. ౨. ౧౩౬.

జః కచ్చకాఁడు, కచ్చించు2.

కచ్చెకాఁడు. వి. (√కచ్చె)-కాపీనవంతుఁడు-

గీ. అలములు లేమి డొక్క వెన్నంటికొనఁగఁ, దెలివి గలకన్నుఁదోయి గుంటలు వడంగ...అచ్చటికి వచ్చె వేలుపుఁగచ్చకాఁడు. కుచల. ౫. ౪౦.

కచ్చటము. సం. వి. అ. న. గజపిప్పలి.

కచ్చెడము¹. వి. (సం. కచ్ఛటికా. క. కచ్చట.) కౌపీనము, గోఁచి.

గీ. జమిలిమొలత్రాట నినుపకచ్చడ మమర్చి. విక్ర. ౨. ౯౨.

గీ. ... ఇనుప, కచ్చడాల్ట్రబ్బి గొనుముగ్రుమ్ము వెల్ల. మనుచ. ౨. ౭౩.

కచ్చెడము². వి. మూపలోఁగుదవి వేచ్చిడిబండి. (శ. ర.)

కచ్చడపుబండి = పెద్దగట్టిబండి. (గ్రా.)

కచ్చరము. సం. విణ. (అ. క. అ.) ౧. మిశ్రితమైనది. ౨. మురికిగలది, మలినమైనది. వి. అ. న. తక్రము, మజ్జిగ.

కచ్చి¹. వి. సాలెవాఁడు లాకుగొయ్యలను వడుగు నంటఁ జొప్పించెడుసందు. (శ. ర.)

కచ్చి². వి. కచ్ఛదేశపుగుఱ్ఱము.

సీ. ... దేశభేదమహా భూభృత్సలు బాహ్లిక్ల సింధుకి కచ్చి యనంగఁ దోఁచుచుండు. ఆం. భా. ౨. ౧౯౬.

కచ్చించు¹ = కచ్చు¹. స. క్రి. గవ్వలాటయున్నగు ఆటలలో కాయల నడపు. (శ. ర.)

కచ్చించు². అ. క్రి. (√కచ్చె) కచ్చకట్టుకొను, కచ్చబిగించుకొను.

క. కచ్చించి మల్లు లిద్దఱు, మచ్చరమున లావు మెఱయ మత్తకరులు రెం, డిచ్చఁ జనుదెంచుచాడ్పున, నచ్చటికే తెంచి నిలిచి రధిపతి యెదుర౯. హరి. పూ. ౯. ౮౫.

ద్వి. అచ్చెరువొంద నేకాంతరామయ్య, కచ్చించుకొని యంకకాఁడును బోలె...ఆర్చి బొబ్బిడి పొంగి...బస. పు. ౬.

కచ్చికఁ. వి. కాలినపిడుక. ఆం. భా. ౨. ౨౪౨.

కచ్చితము. విణ. (సం. ఖచితః.) హెచ్చుతగ్గులు లేకుండ సరిగా నుండునది.

కచ్చు¹ = కచ్చించు¹. స. క్రి. గవ్వలాటమున్నగు ఆటలలో కాయలనడపు. (శ. ర.)

కచ్చు². వి. గర్వము, బింకము.

సీ. అరవిందములకచ్చు లడఁగింపఁజాలి హెచ్చు నాయతం బగుకన్నుఁదోయితోడ. మనుచ. ౬. ౧౦౨.

సీ. ప్రాలేయకిరణబింబము నెచ్చెలుఁబొలిచి యస్తాచలంబుపై నల్లమిల్ల, వరుసతో నోషధీవల్లికాంతి పలక్ష్మి కచ్చు వదల. గీ. భానుకిరణంబు లాకకొన్ని ప్రాకె ననఁగ. కాశీ. ౧. ౧౨౨.

బ. దాబులు

సీ. గెలుపసిగ్రాకెపు బలుగచ్చులును మెండు... వేము శ. ౧౭.

(మల్లుఱు)వ... పెచ్చుమల్లాడియుఁ, గచ్చులు సేసియు. ప్రబంధ. ౭౯.

కచ్చుఁదనము = గర్వము, ఔద్ధత్యము.

గీ. చిలుపమేపరకెలఁకులపలనె వచ్చి, గినుకఁ జై యిచ్చఁగల కచ్చుఁదనము హెచ్చ, నేమి కార్యంబు గుటియుంచు నెఱుక సేయుఁ, డని న...నమూని. ౬. ౧౪౧. (చూ. ౧౪౪.)

జః కచ్చుకొను.

కచ్చు³. వి. ౧. తేప, పళెము.

ఉ. ... అల్లుఁను, ద్రెంచినజాడఁ దెల్పె సుదతీ ముఖపంబు పరిచ్ఛదచ్ఛటా, కంచుకితోత్పలంబుపునకచ్చునఁ జిక్కె యచంచలాకృతిన్. వసు. ౪. ౧౩౩.

౨. సిగబంతి.

గీ. భానుబింబంబు వొడిచెఁ బ్రభాతలక్ష్మి, కబరిభారంబుమీఁది చెంగల్వకచ్చు. కాశీ. ౩.

కచ్చె⁴. వి. (సం. కాంక్షా.) అపేక్ష, కోరిక.
(పుండరీకేక్షణుఁడు) సీ. క్షీరోదమధ్యస్థలీరత్న నగగుహాగర్భనివాసంబుకచ్చ వదలి...గీ. పుండరీకునిమానసాంభోజపీఠి,నిండతు మైపరై యుండు నిండుకొలువు. పాండు. ౨. ౧౧.

కచ్చెకొను. అ. క్రి. (√కచ్చె²) పట్టుపట్టు,పంతముపట్టు.
గీ...పట్టుపట్టె, ననెడిమాటకుఁ దగుఁ గచ్చకొనె ననఁగ. ఆం. భా. ౩.౧౨౯.
గీ. అమరపతికొల్వునను వచ్చె సుమశరుండు, పలుకుపాలింద్లగ ర్వాళిశలీరుఁబోండ్ల, యూరజపుబేరజపుఁజేయు లప్రుకు చూపి, కచ్చ కొని మూఱు చెప్పంగ వచ్చుకరణి.చంద్రా. ౩. ౨౭.
క.ఉచ్చైశ్శ్రవమగుకనపైఁ జచ్చలపడి నెప్పు తురుపృష్ఠశ్రవుఁడై, హెచ్చెనని వేల్పుతేజిం, గచ్చకొని హసించు పీటఁ గల్గుహయంబుల్. చమ. ౧. ౩౦.

కచ్చెవాసము. వి. ఇండ్లకు వేసెడు పెద్దవాసము. (క.గ-మూలములో చొప్పినవాసము. అని బ్రౌ.)

కచ్చె¹(చ్చియ). వి. (సం. కక్షా) ౧. కలహము.
చ. మఱియొకయుక్తి రక్కసులు మన్నిగొనంగ ను వారిలోన నొం,డొరులకుఁ గచ్చెపుట్టుటకు నొక్కనిచేడియ నొక్కఁ డొందన, క్కుఱ జనియింపఁ జేయనలె ... పార్వ. ౨. ౧౨౫.
౨. విప్రలాపము, విరోధోక్తి.
గీ. ...కచ్చె పగటు కంట,నమ్ము నాఁగను విప్రలాపమ్ము చెలఁగు. ఆం. భా. ౧. ౧౧౬.
జ: కచ్చెపోతు.

కచ్చె²(చ్చియ). వి. (సం.కచ్ఛ)కచ్ఛభేదము,ఒకవిధ మైనబట్టమడత.
సీ...కచ్ఛభేదాభిధాన మొప్పఁగుఁ గాసెకచ్చెల కచ్చెకచ్చెపింజె,ముంగురింగు నెఱిక చింగు నెఱి యనంగ...ఆం. భా. ౨. ౧౫౩.

కచ్చెపోతు. విశే. (√కచ్చె¹) కలహశీలుఁడు.

కచ్ఛ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. కౌపీనము, గోఁచి.
శ్లో. కచ్ఛా కచ్ఛటికా కక్షా పటీ కౌపీనమిత్యపి. (త్రి. ని.)
౨. చీరిక, ఈలపురుగు. ౩.వారాహి, సప్తమాతృకలలో నొకతె.

కచ్ఛటిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. కౌపీనము, గోఁచి. (త్రి. ని.)

కచ్ఛపము. సం. వి. అ. పుం. ౧- ముఖపుటమును శరీరములోఁ జొనుపుకొని రక్షించుకొనునది;కచ్ఛపవంటి మేనిచిప్పచేత తక్కిన అంగములను రక్షించుకొనునది- తాఁబేలు. ౨. కుబేరునినవనిధులలో నొకటి. ౩. మల్లబంధవిశేషము.

కచ్ఛపి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. ఆఁడుతాఁబేలు. ౨. సరస్వతి యొక్క వీణె. ౩. క్షుద్రరోగభేదము, మొటిమ.

కచ్ఛము. సం. వి. అ. పుం. న-నీటిచేఁ గప్పఁబడినది-కసెసు, జలప్రాయ ప్రదేశము, అనూపము. పుం. ౧. తటము, దరి. ౨. నౌకాంగము, పడవయొక్క యొకానొకభాగము. ౩. వెనుకకోఁపికొనెడి గోఁచికొంగు,కచ్ఛ. ౪.కూర్మకర్పరము, తాఁబేటిచిప్ప. (వాచ.) ౫. తున్నకము, నందివృక్షము.౬.ఒకానొకదేశము. ౭.కూర్మపాదము, తాఁబేటికాలు. (శే.ని.)౮. ప్రక్కగ.గోఁచి. (శే.ని.)

కచ్ఛరుహ. సం.వి.ఆ.స్త్రీ -జలప్రాయప్రదేశమున మొలచునది-మూర్వ, గరిక.

కచ్ఛశిమ్మి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ-గజ్జిని పోఁగొట్టునది- ౧. పటోలము, చేఁదుపొట్ల. ౨.హపుసాభేదము, కీతుబోడతరను. (చూ. కచ్ఛపు.)

కచ్ఛుర. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. గంట్లకచోరము. ౨. శూకశింబి, దూలగొండి. ౩. వాఁకుడు. ౪. దురాలభ, తీఁటకసింద. ౫. గ్రాహిణీవృక్షము, నే గడిదూలగొండి.

కచ్ఛురుఁడు. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) ౧. గజ్జిగలవాఁడు. ౨. జారుఁడు.

కచ్ఛువు. సం. వి. ఊ. స్త్రీ. (ఉకారాంతముకూడ నని-కల్ప,విల్యమ్స్.) విచర్చిక, గజ్జి.

కచ్ఛూమతి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. శూకశింబి, దూలగొండి.

కచ్ఛూరకము. సం.వి.అ. పుం. గంధకచోరము.

కచ్ఛోటిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. కచ్ఛ, వెనుకకోఁపి కొనెడివోవతికొంగు. ౨. బట్టయొక్క అంచు.

కచ్ఛోరము. సం. వి.అ.న. శటి,గంట్లకచోరము.

కజము. సం. వి. అ. న-నీటఁ బుట్టినది-పద్మము, తామరపువ్వు.

కజాతము. సం=కజము. చమ. ౨. ౪౩.

కజాయము=కజ్జము¹.

శా...కజాయంబులిం,దన్నెనున్నవి క్రొత్తయట్టికల...పాండు. ౪. ౨౭౬.

కజ్జ=కజ్జము¹.

క...ఒకచకోరిక,కులుకుచు నొకకజ్జ మగనిఁ గుడువం జేసెన్. కకు.౩. ౧౦౪. (ప్రయోగాంతరములేదు.)

కజ్జము¹=కజాయము,కజ్జ, కజ్జాయము. వి.(సం.ఖాద్యం. ప్రా. ఖజ్జో) ఖాద్యము,భక్ష్యము;భక్ష్యవిశేషము, అపూపము.

సీ. కజ్జంబులును బండ్లు గంధమాల్యంబులు ధృతరాష్ట్రసుతుఁడు పుత్తేర...భార. ఉద్యో.౩. ౧౭౦.

మ. కలమాన్నంబును నొల్చుఁబప్పు ఘృతముల్ గజ్జంబులున్ ఓండిపం,టలు... జై. భా. ౬. ౯౨.

గీ...అపూపాక్షిధానమ్ము దనరుఁ గజ్జ,ముప్పముప్ప చ్చి కజ్జాయ మనఁగ. ఆం. భా. ౨. ౨౫౪.

కజ్జము²=కర్జము.వి. (సం.కార్యం)కార్యము,పని.

ద్వి. కజ్జలునను వినిపింపంగ నతఁడు,కజ్జమెంతే నియుఁ గలదు...బస.పు. ౬.౬౩౬ పం.

కజ్జలధ్వజము. సం.వి.అ.పుం-కజ్జలము (= మసి) ధ్వజముగాఁగలది-దీపము.

కజ్జలము. సం. వి. అ. న. ౧. కాటుక, అంజనము. ౨. సిరా. ౩.దీపపుమసి. ౪. మేఘము. ౫. ఉత్పలము, కలువ. (కే. ని.)

కజ్జలరోచకము. సం.వి. అ.పుం. న. దీపస్తంభము.

కజ్జలి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. రసము గంధకము కలిపి నూరినముద్ద. ౨. సిరా. ౩. దీపపుమసి. ౪. ఒక మాత్ర చేఁప.

కజ్జాయము=కజ్జము¹.

గీ. బదిరె కజ్జాయ మయ్యారె పాయసములు.రా. వి. ౨. ౧౦౫. ఆం. భా. ౨. ౨౫౪.

కజ్జారము=కజ్జూరము.

ఉ. ... ఖర్జూరము కజ్జూరంబనఁగ శోభిలు ... ఆం. భా. ౨. ౭౯.

కజ్జూరము=కజ్జూరము. వి. (సం. ఖర్జూరః. ప్రా. ఖజ్జూరో.) ఒకానొకఫలవృక్షము, పేరీఁదు.

మ. సురభూస్నల్ కలిగొట్లు చందుగులు కజ్జూరంబు లప్పెంపిలున్. యయా. ౫. ౪౯.

కట=అకట. అవ్య. (సం. కష్టం. ప్రా. కట్ఠం.) (సంతాపమును దెలుపును.)

ఉ. జీనముఁ బాయువాఁడఁ గట చిత్తజు బారికి నోర్వ వచ్చునే.శక్ర.౩.౪౬.దశకు.౬.౯౯.

కటంకటము. సం. వి. అ. పుం. ౧. అగ్ని. ౨. బంగారు. ౩. చిత్రమూలము.

కటంకటుఁడు. సం.వి.అ.పుం. ౧.విఘ్నేశ్వరుఁడు. ౨. శివుఁడు.

కటంకటేరి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. పసుపు!. ౨. మ్రాని పసుపు!.

కటంబకుఁడు. సం. విశే. (అ. బికా. అ.) కూఁరలు వండువాఁడు.

కటంబము. సం. వి. అ. పుం. ౧. వాద్యము. ౨. బాణము.

కటంభర. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. ప్రసారిణి, గొంతెమగోరు!. ౨. కటుకరోహిణి!. ౩. కలంబిక, తీఁగబచ్చలి!. ౪. గలిజేరు, పునర్నవ!. ౫. మూర్వ, చాఁగ!. ౬. హస్తిని, ఆఁడేనుఁగు. ౭. కప్ప. ౮. మణిశిల.

కటంభరము. సం. వి. అ. పుం. ౧. జ్యోతిష్మతి, మానేరు!. ౨. శ్యోనాకవృక్షము, దుండిగము!.

కటకట¹. అవ్య. = అకట. ('కట' కు ఆమ్రేడితరూపము.)

(సంతాపమును దెలుపును)

చ. ...కృష్ణుఁడు లేనిపిమ్మటం, బటుతర దేహలోకఘమునఁ బ్రాణము లున్నవి వెంటఁ బోక నేఁ, గటకట పూర్వజన్మమునఁ గర్మము పెట్టిఁ జేసినాఁడనో. భాగ. ౧. ౩౭౩.

వి. ౧. బాధ, కష్టము.

చ. ...అలంత నశ్వగుణ్, కటకటఁ జెంది వండ వడగాడుపు వీవఁగఁ జొచ్చె హెచ్చుగన్. ధర్మ. ౨. ౧౨౦.

౨. కోపము. (చూ. కటకటపడు.)

జ: కటకటపడు.

కటకట². వి. కొఱుకుపట లోనగువానియందలి ధ్వనికి అనుకరణము.

ద్వి. గొటగొట గొండ్రించి కోఱ లొండొంటిఁ, గటకటఁ దాఁకింప గర్భంబు గలఁగి. నవనాథ. ౩. భా. (చూ. ౪. ౭-గొండ్రించు.)

కటకటప(ఁబ)డు. అ. క్రి. (√కటకట¹) ౧. కష్టపడు, బాధపడు, సంతాపపడు.

(కపులు) క. ఇటువలె నెడకీయుఁ దమత్రి,ప్పట గురుపురహితులమంత్రపఠనం బెటు లట్లట మటమై పోఁ జొచ్చినఁ, గటకటపడి ... రామా. ౬. ౬౫.

క. ...మనమున మిక్కుటమై పెరిఁగెడు వెతలం, గటకటపడి యిట్లనుఁ దగన్ దనలోనన్. గణిక. ౪. ౯.

క. ...క్రవ్యాదుల, క్రందున నీవీను లిపుడు కటకటఁబడవే. భార. ద్రో. ౨. ౩౩౫.

౨. కోపపడు.

క. అలయక యంపఱుఁ జెప్పం, గలయంతయుఁ జెప్పి గాసఁడు గటకటఁబడి యాక్కొల్లు వెడలిపోయెం డమ్ములు కర్ణుఁడు రాజులోకముం గోనగన్. భార. ఉద్యో. ౪. ౮౦.

వ. అనుపలుకు లాకర్ణించి కర్ణుండు కటకటంబడి కుంభసంభవున కిట్లనియె... భార. విరా. ౪. ౯౭.

శ్లో. ఇత్యేవంవాదినం ద్రోణం కర్ణః క్రుద్ధోఽభ్యభాషత. సం. భార. ౪౦. ౨౮.

వ. గురుం డప్రీతుండయ్యును గటకటంబడక యాతనితో ని ట్లనియె. భార. ద్రో. ౧. ౩౮౯.

కటకటము. సం. వి. అ. న. సముద్రమునఁ బుట్టిన యుప్పు. (వై. ని.)

కటకటా. అవ్య. = అకట.

గీ. కటకటా యనునప్పుడ గద్గదిక నొడమె. మనుచ. ౩. ౯౧.

సీ. కట్టా యనంగను గటకటా యనఁగఁ గటా యనంగ బరార్థమై యెసంగు. ఆం. భా. ౩. ౬౭.

కటకటాలు. వి. బ. ఇనుపఊచలు లోనగువానిచే ఏర్పఱచెడియడ్డు. (శ. ర.)

కటకము. సం. వి. అ. పుం. ముష్టి, పిడికిలి. పుం. న. ౧. కడియము, వలయము. ౨. పర్వతమధ్యభాగము, కొండనడుము. ౩. హస్తిదంతమండనము, ఏనుఁగు ... ౪. సముద్రలవణము.

౫. రాజధాని. ౬. శిబిరము, దండు విడియుచోటు. ౭. చాఁప, కటము. ౮. ఓఢ్రదేశపురాజధాని. ౯. సైన్యము.

కటకరము. వి. ఒకానొకమృగము, కడఁతి, గంధర్వము.

సీ.... గంధర్వ మాను గడంతి కటకర మంచనఁ గాను. ఆం. భా. ౨. ౮౫.

కటకసరులు. వి. బ. ధాన్యవిశేషము.

సీ. బంగారుతీఁగలు గంగాజలమ్ములు కస్తూరినిగ రాలు కటకసరులు. హంస. ర. ౧౨౮. ప్రబంధ. ౧౧౨.

కటకాముఖము. సం. వి. అ. పుం. అభినయహస్తవిశేషము.

శ్లో. తర్జనీమధ్యమామధ్యే వుంఖోంగుష్ఠేన పీడ్యతే, యస్మిన్ననామికాయోగః సహస్తః కటకాముఖః. (శృంగారదీపిక.)

కటకారుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ఒకసంకీర్ణజాతివాఁడు.

శ్లో. శూద్రాయాం వైశ్యతశ్చౌర్యాత్ కటకార ఇతి స్మృతః. ఔశనసస్మృతి. (కటకరుఁడు-అని. వై. ని.)

కటకోలము. సం. వి. అ. పుం. పతద్గ్రహము, తమ్మపడిగము.

కటఖాదకము. సం. వి. అ. పుం. ౧. గాజుపాత్ర. -శవమును తినునది- ౨. నక్క. ౩. కాకి.

కటఖాదకుఁడు. సం. విణ. (అ. దికా. అ)-గడ్డి కూడ తినువాఁడు-సర్వభక్షకుఁడు, నియమము లేక అన్నియును తినువాఁడు.

కటపెట. వి. ౧. వానచినుకులు రాలుటయం దగు ధ్వనికి అనుకరణము.

క. కటపెట లోటలోట రాలెడు, పాటపాటచినుకుల ధరిత్రిపాడ నట్టువడఁగ, పాటపాటనాఁ కట సోలుచుఁ, డటతటపడు చాతకములదైన్యము వాసెఁగ. వైజ[illegible]

౨. (దంతములు) ఒరయుటయం దగుధ్వనికి అనుకరణము.

ద్వి. కఠినోరుదంష్ట్రలు కటపెట నొరయ. ద్వి. భాగ. ౭. స్కం. (శ. ర.)

కటనము. సం. వి. అ. న. ఇంటికప్పు.

కటప్రువు. సం. విణ. (ఊ. ఊ. ఉ.) ౧. తనయిచ్చవచ్చినట్లు నడచుకొనువాఁడు, కామచారి. ౨. జూదమాడువాఁడు. వి. ఊ. పుం. ౧-నలతృణమున సంచరించునది - కీటభేదము. ౨. శివుఁడు. ౩. రాక్షసుఁడు. ౪. విద్యాధరుఁడు. స్త్రీ. ఖేలగతి, విలాసగమనము. (కే. ని.)

కటప్రోథము. సం. వి. అ. పుం. న. పిఱుఁదునం దలియున్నతిప్రదేశము.

కటభి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. మానేరు, జ్యోతిష్మతీ. ౨. అపరాజిత, సోమిడము.

కటమర. మి. వి. (కటము + మర - 'కటుమర' అని. శ. ర.) హనువు, చెక్కిలిమీఁదిభాగము.

సీ. ... హనువు కటమర యంచనఁగా నొప్పు ... ఆం. భా. ౨. ౧౪౩.

సీ. తగుకుఁజెక్కులు వెల్లఁదనము మెల్లనఁ దాల్పఁ గనరాని కటమరల్ పెనుపు నొందె. చంద్రా. ౧. ౬౮.

సీ. గండభాగంబులఁ గటమరలందును బరియసిఁ జొనుప నప్పగతుఁ డార్చి. భోజసుతా. ౪. ౧౦౫.

కటమాలిని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. కల్లు, మద్యము.

కటము. సం. వి. అ. పుం. న. ౧- మదజలము కురియునది - ఏనుఁగుచెక్కిలి. ౨. వలయము, కడియము. ౩. నల మనెడితృణము. ౪. చాఁప. ౫. కాలకూటవిషము. ౬. గ్రామాదులప్రాంతప్రదేశము. ౭. సమయము. ౮. తృణము, గడ్డి. ౯. శవము. ౧౦. శవరథము, పాడె. ౧౧. శ్మశానము. ౧౨. జూద[illegible]టయందలిభేదము. (మృచ్ఛ.

౨.౯.)౧౩. మొల.౧౮. పిఱుఁదు. ౧౫. చెక్కిన ప్రాను.౯.౧.౧ముద్రలవణము.౨.సొంటి.(వై.ని)

కటప్రణుఁడు. సం. వి. అ. పుం. భీమసేనుఁడు. (త్రి.ని.)

కటశర్కర. సం.వి ఆ.స్త్రీ. ౧.ఒకానొకయోషధి. ౨. ముక్తాఫలము, ముత్తియము.

కటా=అకట.

మ....కీర్తింపఁగాఁ,దగునీసంతతి కీడునం దొడ రనే దైవంబుచెయ్యిం గటా. నిర్వ.౫.౧౦౩. ఆం. భా. ౩. ౬౭.

కటాక్షము. సం. వి. అ. పుం. అపాంగదృష్టి, కడ గంటిచూపు.

కటాక్షించు. సం. స. క్రి. ౧. కడగంటఁజూచు.

వ....కూర్తిరాణి యైననారాయణిం గటాక్షించి హీనస్వరంబున....వరాహ. ౨. ౬౫.

౨. అనుగ్రహించు.

(వ్యవ) నన్నుఁ గటాక్షించి వదలిపెట్టినాఁడు.

కటాయనము. సం. వి. అ. న. వీరణమూలము, అవురువేరు.

కటాయించు. స. క్రి. ఎగఁబెట్టు, ఎగవేయు, (ఋణాదులు) అపహరించు.

సీ. పైక మీఁజాలక బాకీ కటాయించి యొఱగొడ్డెములఁ బల్కుచుండినామొ. రంగా. ౨. ౧౭౧.

కటారము=కటారి.

(బాఁకు.)

వ. ...గదల నడిచియుఁ గటారంబులఁ బొడిచియు...కరవాలంబుల వ్రేసియు. భాగ. ౧౦. ఉ.౮౧౫.(చి.ని.పా-'కుఠారంబుల'ముద్రి.)

కటారి(రు). వి. (సం.కఠారః. క.కటారి.)కత్తి; బాఁకు.

క. ఈరేడుజగములం దిఁక, నిన్నెదిరిని దొర లేనిక, కొఱగాని దైనం గనునో, యూర్పీ తీరకుకులుకుమి,టారి వలఁకెనివేఁకు టారి నా కి.౨౭౭.౩.౮౧.

చ....ధర్మయుక్, శరీనోలకఁ డేయఁ ద్రెళ్ళక వెస న్నిగుడక నటిన్ గటారునన్. ఉ. రా. ౭. ౪౧౬, ౨౧౧.

జ: కటారికత్తియ, కటారికాఁడు.

కటారి(రు)కత్తియ(త్తె). విశే. (√కటారి.) కటారికలది (ఆఁడుది.)

చ...ఒక్కొకతటీం బువుఁబోండ్లు కటారికత్తియల్. కళా. ౧. ౩౧.

కటారి(రు)కాఁడు. విశే. (√కటారి.) కత్తికలవాఁడు.

చ. బిరుదుకటారికాండ్రు...కళా. ౮. ౧౧౧.

ఉ...చంపఁగ వచ్చుకటారుకానిచం,దాన... కాళ. ౨. ౧౪౦.

కటారుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. కాముకుఁడు. ౨. పట్టణవాసి.

కటాలుఁడు. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) వికృతమగు చెక్కిళ్లుకలవాఁడు.

కటాహము. సం. వి. అ. పుం. ౧. బూరెలమూఁకుడు మొదలగు మూతివెడల్పుగలపాత్రము,బాణలి; పెనము. ౨. తలపుర్రె. ౩. తాఁబేటివెన్ను చిప్ప. ౪. అప్పుడే కొమ్ములువచ్చుచున్న గేదదూడ. ౫. మట్టిదిబ్బ. ౬. చెవులు గలగంగాళము.౭.చేట.౮.ఒకానొకదీవి.౯.నరకభేదము.

కటి. సం. విశే. (న్. నీ. న్.)కటముగలది. వి.న్. పుం. ఏనుఁగు. ఇ, ఈ. స్త్రీ-వస్త్రాదులచేఁ గప్పఁబడునది-౧.మొల. ౨. పిఱుఁదు. ఈ. స్త్రీ. పిప్పలి.

కటిక[1] వి. ౧=కట్టిక. (చూ. కటికది, కటికవాఁడు[1].) ౨. మల్లసాధనవిశేషము. ఆం. భా. ౨. ౨౦౭.

కటికది. కటికవాఁడు[1].

కటిక². వి. (సం. ఖట్టికః. క. కటిక.) మాంసవిక్రేత, మాంసమమ్మువాఁడు. (శ. ర.)
విశే. క్రూరము. (చూ. కటికతనము.)
జ: కటికతనము.

కటికతనము. వి. (√కటిక²) క్రూరత్వము.
క. ఈకాంతా సుశ్లోకుల, నేకాంతము నున్న వాఁడ విన్న డ నకటా, నీ కేవ యడుమనోని నొమ, నీకటికతనంబు మాన వేయని కను ఠ.
గీ. క్రేసికొనసిక పుట్టిన క్రేఁపు లుసిగె. వా. రా. ౨. ౧౯౩, ౧౯౪.

కటికది. వి. (√కటిక¹) వేత్రహస్త.
సీ. పరిహాసకులు సుఖల్ బయు కాంత్రు మొగిగా లఁ గాచినారని తెల్పు కటికదాని. ఉ. రా. ౪. ౨౨౩.

కటికన. వి. మల్లసాధనవిశేషము.
సీ. తత్సాధనంబులై తగు గంబము కొణత కటి కన లోడి సంగడము బాం. గీ. సంగడము నీలి గోతా మనఁగఁ గొల్చు. ఆం. భా. ౨. ౨౧౬.
(వ్రాఁత ప్రతి, బ్రౌ. పాఠములు.)

కటికమేకము. వి. ఖడ్గమృగము. (చి. గ, శ. ర.)

కటికవాఁడు¹. వి. (√కటిక¹) వేత్రహస్తుఁడు.
వ. బంగారు బెత్తంబులవారి ఘటిల్లఁ గటికవారు పారెపు బరాబరి సేయుచు నేఁగు దేరఁ. కళా. ౬. ౮౯. యయా. ౧.౧౧౧. ఆం. భా. ౨. ౧౮౪.

కటికవాఁడు². వి.=కటిక². మాంసవిక్రేత.
గీ. కటికవాఁడన మాంసవిక్రయకుఁ డెలఁగు. ఆం. భా. ౨. ౨౮౭. (వ్రాఁతప్రతి.)
గీ. కటికవానిల్లు నాఁటికిఁ గన్న పెట్టె. నల్లా. ౧. ఆ. (శ. ర.)

కటికి. విశే. ౧. అధికము, మిక్కుటము, మితిమీరినది.
ఆ... మేలు, కంప మొందఁ గనలు గదిరి కటికిన, వ్యసక మెసఁగ సన్న కిట్టు లరిగె. భార. ద్రో. ౨. ౨౭౬.
౨. కఠినము, గట్టిది; క్రూరము.
సీ... కటికి నేల... భా. ౪౩. ౬. ౧౬౮.
గీ. గట్టి కటికి యుగంగ నన్నట్టు స్పృశము. ఆం. భా. ౩. ౨౩.
చ... సం, శిరిసిరి మూలు నిజ గటికి చెందుటను సంస్థాత్కు తీర్పుముల్. హ. ౨. ౧౫౦.
౩. తీక్ష్ణము; సహింపరానిది.
క. మిటమిటని కటికయెండం, బటపటపటఁ బగిలి పాయుసడిన చెమటలన్. చం. ప్ర. ౧. ౧౪౨.
ఆ. ఏమి సాక్షి నను చు నెల్లవారలు నన్ను, సన్నుతింతు రనుచు సంతసింప, గాని వను మనిట్టి కటికనింపలు పుట్టి, యడఁకఁ ద్రోమ గాముఁ డనుచు నెఱుఁగ. ఉ. రా. ౬. ౨౧౦.
౪. సాంద్రము, చిట్టమైనది.
గీ... కటికి చీకటి... సుక. ౨. ౧౮౯.
గీ... కటికి మబ్బు.. హంస. ౩. ౩౯.
౫. కేవలము.
(వ్యవ) వాఁడు కటికి మోసములు తినుచు కాలక్షేపము చేయుచున్నాఁడు. కటికియుపవాసము. కటికిలంకణము.

కటిత్రము. సం. వి. అ. న-కటిని గాపాడునది- ౧. కాంచి, మొలనూలు, ఒడ్డాణము. ౨. మొలనకట్టుపట్టి.

కటిప్రోథము. సం.=కటప్రోథము.

కటిమాలిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. మొలనూలు, ఒడ్డాణము.

కటిల్లకము. సం. వి. అ. పుం. కాఁకర.

కటిశృంఖల. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. మొలత్రాడు; పటకా.

కటిసూత్రము. సం. వి. అ. న. మొలత్రాడు; ఒ

కటీతలము. సం. వి. అ. పుం. మొలనుండు గోపుకొను పంకిక త్రి, వ్యాజ్యఖడ్గము. (త్రి. సి.)

కటీప్రోథము. సం.=కటప్రోథము.

కటీరము. సం. వి. అ. పుం. న. ౧. గుహ. ౨. జఘనము, స్త్రీల మొలనుండు ముందటి భాగము. ౩. పిఱుదులు, పిఱుఁదు. ౪. కటి, మొల. (వి. ఖ్యా.)

కటుంభర. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. కటుకరోహిణి.

కటుక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. కటుకరోహిణి. ౨. తాంబూలి, తమలపుతీగ. ౩. రాజిక, నల్లావ. ౪. చేదుసొర. ౫. కుస్తుంబురువు, కొత్తిమీర.

కటుకందము. సం. వి. అ. పుం—కారపు కలమూలము కలది—శిగ్రువు, మునగ. పుం. న. ౧. అల్లము. ౨. తెల్లుల్లి.

కటుకత్రయము. సం. వి. అ. న. సొంటిపిప్పలిమిరియములు.

కటుకఫలము. సం. వి. అ. పుం. కక్కోలము, చలువమిరియము. న. కక్కోలపుకాయలనుండి చేయఁబడు పరిమళద్రవ్యవిశేషము.

కటుకము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) ౧. కారముగలది. గాటుఅయినది. ౨. తీండ్రమయినది, తీక్ష్ణము. ౩. అప్రియము, ఇంపుకానిది. ౪. ఉగ్రము, భయంకరము. ౫. పరుషము, నిష్ఠురము. ౬. నికృష్టము, చెడ్డది. (ఈయర్థమున సమాసాంతమున నే యుండును. ఉదా: దధికటుకము=చెడ్డపెరుఁగు. తక్రకటుకము—చెడ్డమజ్జిగ) వి. అ. పుం. ౧. సొట్ల. ౨. సుగంధతృణము. ౩. కుటజము, కొండమల్లె. ౪. జిల్లేడు. ౫. రాజసర్షపము, నల్లావ. ౬. కారము. న. కటుకత్రయము, సొంటిపిప్పలిమిరియములు.

కటుకరోహిణి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. కషాయాదులందుపయోగింపఁబడు నొక ప్రసిద్ధమైన ఓషధి.

కటుకాలాబువు. సం. వి. ఊ. స్త్రీ. ఒకజాతి చేదుసొర.

కటుకీటము. సం. వి. అ. పుం—గట్టిగా కుట్టునది—దోమ.

కటుకు[1] (కుక్కు). స. క్రి. కొఱుకుటయందగు ధ్వనికి అనుకరణము.

చ. కటుకునఁ బంట్లచేఁ గొఱుకఁగా నొకరత్నము గిందవాడ్కు మం, పటు వడియెన్ ... ద్వి. ౧౨. ౯.

వ... పంటికొలఁకులఁ గటుక్కున గొఱికి ... చంద్రా. ౨. ౧౮.

కటుకు[2]. విశే. క్రూరుఁడు, కటికి.

క. కటుకుఁడ రక్కసి గొంగ ... అచ్చ. భా. ౧౮ పా.

కటుక్వాణము. సం. వి. అ. పుం. టిట్టిభము, లకుముకిపిట్ట.

కటుగ్రంథి. సం. వి. ఇ. న. ౧. సొంటి. ౨. పిప్పలీమూలము. (కల్ప.)

కటుచాతుర్జాతకము. సం. వి. అ. న. నాలుగు కారపుద్రవ్యములసముదాయము. (ఏలకులు, ఆకుపత్రి, లవంగపుపట్ట, మిరియములు.)

కటుచ్ఛదము. సం. వి. అ. పుం. ౧. గ్రంథితగరము. ౨. నందివర్ధనము.

కటుతిక్త. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. కటుతుంబి, చేదుసొర.

కటుతిక్తకము. సం. వి. అ. పుం. ౧. భూనింబము, నేలవేము. ౨. శణము, జనము.

కటుతుండి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. కాకిదొండ. ౨. చేదుబీర.

కటుతుంబి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ఇక్ష్వాకువు, చేదుసొర.

కటుత్రయము. సం. వి. అ. న—మూఁడుకారపుద్రవ్యములు—సొంటిపిప్పలిమిరియములు.

కటుదళ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. కర్కటి, దోస.

కటునిష్పావము. సం. వి. అ. పుం. ఏటిపాపున పైఁగునొకజాతిఅనుముు.

కటుపత్త్రము. సం.వి.అ.పుం. ౧.పర్పాటకము. ౨. సితార్జకము, తెల్లగగ్గెర.

కటుపత్త్రిక. సం.వి. ఆ. స్త్రీ.కంటకారి,వాఁకుడు.

కటుఫల. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. శ్రీవల్లీవృక్షము.

కటుఫలము. సం. వి. అ. పుం. ౧. చేఁమపోఁతి ౨. చలువమిరియము. ౩. చేఁముపొట్ల.

కటుబీజ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. పిప్పలి.

కటుభంగము. సం. వి. అ. పుం. సొంటి. (కల్ప.)

కటుమంజరిక. సం.వి. ఆ. స్త్రీ. అపామార్గము, ఉత్తరేను.

కటుమోదము. సం. వి. అ. న. ఒకానొకసుగంధద్రవ్యము,జవ్వాది.

కటురము. సం. వి. అ. న. తక్రము, మజ్జిగ.

కటురవము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) పరుషధ్వని కలది. వి. అ. పుం. ౧. కప్ప. ౨. పరుషధ్వని.

కటురోహిణి. సం.వి. ఈ. స్త్రీ. కటుకరోహిణి.

కటువార్తాకి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. శ్వేతకంటకారిక, తెల్లవాఁకుడు.

కటువు. వి. (సం. ఖాటిః) పాడె. (శ. ర.)

కటువు. సం. విశే. (ఉ. ఉ, ట్వీ.ఉ.) ౧. కారము గలది (రసము).౨. పరుషము, ఇంపుకానిది, అప్రియము. (మాట.) ౩. దుర్వాసనగలది. ౪. మద్గంధమైనది, చెముకంపుకొట్టునది. ౫. మత్సరముగలది, దీర్ఘక్రోధముకలది. ౬. తీవ్రమయినది, వాఁడిమిగలది. వి. ఉ. పుం. ౧. కారము. (షడ్రసములలోనొకటి) ౨. సన్నిలము. ౩. వెల్లుల్లి. ౪. వెలిగారము. (వై.ని.) స్త్రీ. ౧. కటుకరోహిణి. ౨. నల్లావ. ౩. ప్రేంకణము, మోరటి. న. ౧.అకార్యము. ౨. మాపణము.

కటుస్నేహము. సం. వి. అ. పుం. ౧. గౌరసర్షపము, తెల్లావ. (రాజని.) ౨. ఆవ, సర్షపము. (త్రి. సి.)

కటూత్కటకము. సం. వి. అ. న. సొంటి.

కటూత్కటము. సం వి. అ. న. ౧. అల్లము. ౨. త్రికటుకము, సొంటి పిప్పలి మిరియాలు. (వై. ని.)

కటోదకము. సం. వి. అ.న. తిలోదకము. (సం. భాగ. ౭. ౨.౧౭.వ్యాఖ్య.)

కటోరము. సం. వి. అ. న. పాత్రభేదము.

కటోలము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) కారమైనది. వి. అ. పుం. కటురసము, కారము.

కటోలవీణ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. మాలలువాయించు వీణ.

కటోలి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. మాలది, చండాలస్త్రీ.

కటోలుఁడు. సం. వి. అ. పుం. చండాలుఁడు, మాలవాఁడు.

కట్ట[1]. వి.(√కట్టు.క.కట్టె.)౧.ఒకటిగా చేర్చికట్టినవస్తుసముదాయము; గుంపు.

సీ....దర్భ,కట్టయు జలపూర్ణకలశంబుఁ బువ్వులు మఱచి వచ్చితి నేటిమరుఁగు నోగ.భాగ. అను. ౨. ౪౪౬.

క. కైమువకట్టలు...రా.వి. ౨. ౩౨.

వ....కట్టలుకం గట్టలువడ నేయుకట్టెఁడిమరుని యంపసెలకట్టియల...వసు. ౨. ౧౪౦

౨. చెఱువులోనగువానిగట్టు, ఒడ్డు, తీరము; సేతువు, ఆనకట్ట.

(తటాకపలప్రతి)ఆ....కట్టఁ,దగినతూరువు లిడిన సుగతి గలుగు. భాగ. అను. ౩. ౩౩౨.

ఆ. ... ఎకిమీఁడు,దండుతోడఁ గదలిఁ దత్తీయనరిగి,కట్టఁ గట్టఁ దివురుపట్టునఁ జెలఁగి యా, స్నీరుదుప్ప పొంగి నింగి ముట్టె. అచ్చ. రా. యు. ౭౩.

కట్ట²—అకట. (శ.ర, బ్రౌ.)

కట్టకడ. వి. (కడ+కడ-క. కట్టకడ) మిక్కిలికడ.
క....నిఖిలా,శలకట్టకడలకు...లక్ష్మీ. ౨. ౯౯.

కట్టడ. వి. (√కట్టు. త. కట్టళై.) ౧. ధర్మము, విధి.
క. ఇది ధర్మం బసలీనుల, కిది విధి మాతాపితృప్ర
హీణుల కహహా, యిది కట్టడ తిరిపరులకు.
కాశీ. ౭. ౫౨.

౨. నియమము, కట్టుపాటు, ఏర్పాటు.
క. ఏయేకట్టడ లెవ్వరి, కా యాకట్టడలు తప్పక ధ
పతి ప్రజలన్, నాయమునఁ బ్రోవ వలయుఁ
గృ, పాయుతుఁడై తస్కరాదిబాధ లుడుపు
చున్. కళా. ౭. ౨౬౮, ౬. ౧౦౦. ఆం.
భా. ౨. ౧౭౮.

౩. తీరు, విధము.
క. వీరలమునివేషంబుల, కారణమునఁ గాక యొ
డలికట్టడయు ముఖ, శ్రీరామణీయకంబు
మ, హీరమణునియట్ల కాదె యిరువుర కర
యన్. నిర్వ. ౧౦. ౧౨౦.
ద్వి. ఈచక్కఁదనమును నీనేర్పు పెంపు, రాచక
ట్టడ వీఁడె రాజు గానోపు. ద్వి. సిం. భాగ.
౩. ౮౯. పా.

౪. ప్రకృతి, స్వభావము.
చ....ఏఱులు నిండి పాఱినం, గతుకఁగఁ జూ
చుఁ గుక్క తనకట్టడ మీఱక యెందు భాస్క
రా. భా. శ. ౫.

౫. ప్రతిఫలముగా నిచ్చుద్రవ్యము.
సీ. చేతి కై దేసి వేల్ శివరాయలవరాల నెలకట్టడ
లపటాణీల్గనిబు,లు...రా. వి. ౫. ౧౩.
సీ. నిరుపమానమతపఃపరమపుణ్యంబులు కట్టడ
లైనళ్ళం గారవతులు. ... గీ. వచ్చి రచ్చర
లనిమిషస్వామికడకు. కవిక. ౬. ౪౫.

విణ. నియమితము, ఏర్పాటైనది.
గీ...రాజు, లరికి నిచ్చినకన్నియ లడఁకువలను,
గదిసి కట్టడ యగునాడిగ ము...
సింగంపుగద్దియమీఁదఁ జెలంగె. యయా. ౧. ౯౮.

కట్టడచేయు. స. క్రి. (√కట్టడ.) ౧. నియమించు, ఏర్పాటు చేయు; ఆజ్ఞాపించు.
ద్వి....పొల్లులవెనుకఁ బోద్రోలఁ, గడఁకఁ వసిష్ఠునిఁ
గట్టడచేసి. రం. రా. అయో. ౧౩౬పా. ౩౧పం.
గీ. అంత వసుధ్యాధినాధ ముక్తియములఁ జూచి,
తేమ్మని సువేషు దవ్వులదీవి కేఁగు, మనుచుఁ
గట్టడసేయఁగా...శుక. ౨. ౨౧౦.

౨. దయచేయు, అనుగ్రహించు.
గీ ...నిన్ను...బహుధనాధీశ్వరత్వంబుఁ బ్రార్థ
నంబు, సేయుచున్నాఁడఁ గట్టడసేయు మ
య్య. ఉ. రా. ౧. ౨౨౫, ౨. ౧౯౫.

కట్టడము. వి. (√కట్టు-క. కట్టడ. త. కట్టడమ్.)
౧. గృహాదికము. (బ్రౌ, వా.) ౨. కట్టనము, బంధము, కూర్పు.
ఉదా: కట్టడపుఁగాసులపేరు. కట్టడపుముద్దులు.

కట్టడి—కట్టిడి. వి. (√కట్టు.) ౧. నియతి, భాగ్యము.
గీ. అలరుఁ గట్టిడి బవిసి దయ్యంబు బైసి, కట్టడి
యనంగ నియతిగాఁ గాలకంఠ. ఆం. భా.
౧. ౯౯.

౨. ఆజ్ఞ.
గీ. నేను నీసమ్ముఖంబున నిలిచి యున్న, వారిలో
పల నొకఁడనై వలయుపనికి, నిందు నందును
దిరిగెద నిదియ నాదు, మనవి కట్టడి గావింపు
మనిన నతఁడు. దశా. ౨. ౧౨౩.

౩. (దేవతాప్రసాదరూపమైన) నియమితద్రవ్యము.
చ. లలనగొ యెంగు నీకెక గులామునకుం జన
పద్దుమాకు ని,చ్చలు పెరుమాళ్ళకో నెలఁ బ్ర
సాదముకట్టడి సాగివచ్చు నా, తలియ ప్రసా
దమీవు సతతంబుఁ బసాదము...వైజ. ౨.
౧౨౮.

౪. నియమము, కట్టుపాటు.
...ర్మము గానఁగ లేక మగ్నతుల్,

కా పనఁ గాని యెట్టికడఁ గట్టుకిఁ జెప్పఁగ
నేరదు...ద్వా. ౧. ౧౬.

కట్టికిట్టు—చెలియాలికట్ట, వేల.

చ. కడలిగముల్ గడుం గొనఁ కి కట్టుకిట్టలు
దాఁటి పొఱఁగా...అచ్చ.రా. యు.౧౬౨.

కట్టనము—కట్నము.వి.(√కట్టు-క.కట్టణ, కట్న.
త. కట్టణ.) ౧. బంధము, కూర్పు; పట్టిమము.
(చూ.కట్నము.)

సీ...ఉక్కు-టులుల,రాకట్ట; పుటెడల్ గైకొని
నఱికుట...హరి. ఉ. ౨. ౧౬.

౨. వస్త్రము.

గీ. కప్పడ మనంగఁ గోక నాఁ గట్టన మన, వస్త్ర
నామంబు చెలఁగును...ఆం. భా. ౨. ౧౫౫.

౩. కానుక, ఉపాయనము.

సీ....సుత్రామపౌత్రునకు... దుకూలమాల్య,పరి
లేపనములు నుపాయనంబుగ నిచ్చి... గాం
డీవికిని మేలుకట్టనంబు లమర్చి ... జై.భా.
౬. ౧౦౫

కట్టరము. వి. నాట్యబంధము.

సీ. కంట యాంచనఁగను గట్టగ మనఁగను నాట్య
బంధం బొప్పు...ఆం. భా. ౧. ౧౩౦.

కట్టా=అకట.

క. జెట్టిదపునగలఁ బొగులుచుఁ,గట్టా నీ విట్టుడ
య్యఁగాఁ దగునె చెలీ. నీలా. ౨. ౭౬.

శా. కట్టా దాయలపంచనుండఁ దగవే కౌరవ్య
వంశాగ్రణీ. భాగ.౧.౩౧౧. ఆం.భా.౩.౬౭.

కట్టాణి. వి. (కడు+ఆణి.)మిక్కి-లిగుండ్రని ప్రశ
స్తముక్తికవిశేషము.

సీ...కట్టాణిముత్యాలకంఠమాల.భీమ.౧.౧౧౬.

సీ. కట్టాణిచొకట్లు...ఇందు. ౧. ౭. హంస. ౧.
౨౧౬.

కట్టాయితము. విశే. (కడు+ఆయితము.) సంసిద్ధ
ము, సన్నద్ధము.

గీ. అట్టిగౌడ సైన్య మెల్లఁ గట్టాయితంబు, చేసి
... ఉ. హరి. ౨. ౨౫.

వి. సన్నద్ధమైనసైన్యము.

సీ. అనవాస్త్రఁ దఖిలంబు నడకించుబొమ్మలు నా
త్మసంభవునికట్టాయితగులు. గీ.నాఁగఁ బొలు
పారు నొక కోటిననఁ నను... భాగ.౬.౪౪౫.

కట్టాయితఁడు—సంసిద్ధుఁడు.

క. పట్టుకొని చంప నొంపం, గట్టాయితపడక
యారుగుఁ గావుఁ నోపిం, జుట్టుగువలెఁ గొని
చని పతి,కట్టెదుటం బెట్టి కానికంబులు నిచ్చె
చెన్. వేం. పంచ. ౩. ౧౫౭.

కట్టించు. స. క్రి. (√కట్టు.) కట్టఁజేయు.

(గృహాతటాకాదులు-నిర్మింపఁజేయు.)

సీ. కట్టింపలేనైతిఁ గమలకాసారంబు నిలుపంగ
లేనైతిఁ దులసివనము. కాశీ. ౩. ౭౧.

క....నలుచే సేతువు ప్రియంబునం గట్టించెన్.
ఉ. రా. ౧. ౧౨౩.

(బంధింపఁజేయు.)

సీ. కావేరిఁ గట్టించెఁ గార్పాసరాసుల నుబ్బి
చోడుఁడు మెచ్చ నొక్క-తాన. హర. పీఠి.
౧౦.

కట్టిఁడి. విశే. (కట్టు+ఇఁడి.) క్రూరము,నిర్దయము.

క. అట్టేల రాక తక్కు-ం,గట్టిఁడియే యాలతాం
గి కామాతురు నకన్,బెట్టి యచట దానికి మ
న,నెట్టు నిలుచుఁ దగవు విడువ నెట్టులు నే
ర్చున్. భార. విరా. ౨. ౨౮౭.

ఉ. నెట్టన యూపగాసుతుఁడు నేలకు వ్రాలెన
నంగ విన్న నా, కట్టిఁడివీను లేమి వినుకాత్రి
య కోర్వవు...భార. భీష్మ. ౧. ౬౫.

శా. ... కాసం దెర్పులు గట్టి యేఁగు ప్రజలం గ
ట్టిండివై తోఁచి ... పాండు. ౫. ౭౫.

౨. (త. కట్టాణి.) దిట్ట, ప్రౌఢుఁడు.

క. ఆదికవుల వాల్మీకుల, వేదవ్యాసులఁ దలంచి
వివిధాగమకం,వేదితఁ గట్టిఁడి యగుకవి,తా

దక్షవిలాసుఁ గాక నీవు నుతింపుమా. వాల్మీ. ౧. ౯. (ఈపద్యము ఉన్నయపట్టిలోఁ జేర్చఁబడెను. కావ్యా. ౭. ౬౯.)

కట్టిక =కటిక 1. వి. (సం. కాష్ఠిక. ప్రా. కట్టిఅ. క. కట్టిగ నుద.) వేత్రహస్తుడు; వేత్రహస్త.

ద్వి. కోఁతికట్టికలు సాఁగు బళా యనంగ, నేతా సుదరాఁ దారుఁ దేతెంచి మ్రొక్కె. రం. రా. కిష్కిం. (శ. ర.)

సీ. కటికవాండ్రనఁగను గట్టిక లనఁగను బణిహారు లనఁగను బరఁగుచుండు, వేత్రహస్తాభిధ ...ఆం. భా. ౨. ౧౧౮.

జ: కట్టికవాఁడు.

కట్టికవాఁడు. వి. (√కట్టిక) =కట్టిక.

ద్వి. దేవ హెచ్చరిక చైతే చూరి యనుచు, శివిమైముస్న కట్టికవారు నడుచ. అ. మ. క. ౫. ౨౪౧ సా. ౧౨ పం.

కట్టిడి =కట్టడి.

(భాగ్యము, నియతి.)
ఆం. భా. ౧. ౯౯.

కట్టిపెట్టు. స. క్రి. (√కట్టు.) ౧. బంధించు.

(వ్యవ) వాఁడు మూడను దాటికి కట్టిపెట్టినాఁడు.

౨. విడిచిపెట్టు, చాలించు, మాను.

సీ. సర్వదైవసమర్చలు గట్టిపెట్టంగఁబడియెఁ బూర్తంబులపనులు సమసె. హరి. పూ. ౧. ౧౦౦.

గీ. ...కాని తలఁపులు గట్టిపెట్టి. జై. భా. ౧. ౬౩.

ఉ....నీ, మాటలు గట్టిపెట్టి చనుమా మునువచ్చినత్రోవ చొప్పునన్. రసిక. ౩. ౪౪.

౩. అణఁచు.

సీ. భానుమత్కులవీరభద్రాన్న దేవేంద్రగర్వసంరంభంబుఁ గట్టిపెట్టి. గీ. ...ఏలించెఁ దెలుఁగు భూమిఁ, బననిజస్వామి నల్లాడధరణినాథు, బళిరె యతిమేటిలింగనప్రభువరుండు. భీమ. ౧. ౬౨.

౪. కప్పిపుచ్చు, దాఁచు.

క. మునిమున్ను నా పిరాదే, సినపని యాటు గట్టిపెట్టి చేకొని మేలా, నసుఁ దపిమితి తిఁక నేమియు, ననపుఁడు నాతో డికొంగ దైతితి నిరాకుమా. ప్ర. భా. ౫. ౮౧.

సీ. మునిపత్ని యనరిమాలున్యు బట్టఁ జే నీయుపహాతి యగుహాకపాపమండు. గీ. ఇట్టినీవారిన డాలు గట్టిపెట్టి, యమ్మనేఁ జెల్ల న్యాయంబు ...డె నౌ. శశాం. ౩. ౮౧.

౫. (ఇల్లు మొదలగునవి) నిర్మించు.

గీ. చప్పరం బొండె గుడి యొండెఁ జవిక యొండెఁ, గలుమషం బొండె నిల్లొండెఁ గట్టిపెట్టి, బ్రహ్మయోగీశ్వరుని మందుభక్తి నెవ్వఁ, డొసఁడు మాన్యంబు పూజ్యంబు నసుదితముగ. భీమ. ౬. ౫౪.

(వ్యవ) మునసబువానికి ఈచిన్నపిల్లను గట్టిపెట్టినారు (=వివాహము చేసినారు.)

కట్టు. స. క్రి. (క. త. కట్టు.) ౧. బంధించు.

ఆ. వాని వడసిమైన శరము ప్రయోగించి, పట్టఁ జేసిరయినఁ గట్టిరయిన, వనధి దాఁట నెట్లు వచ్చుఁబో... భా. రా. యు. ౧౪.

సీ. తరఫింబునైనను బరభసంబునఁ గట్టి సూటకట్టుగఁగట్టు మొక్కలములు. గీ. గలిగి శస్త్రాస్త్ర నిపుణు లైకను మెఱసి. విక్ర. ౧. ౭౭.

క. ... పట్టికే యుపరా, ట్పట్టయి గట్టెఁ దరాధిపతి ... రా. వి. ౨. ౩౨.

౨. (వస్త్రాదులు) ధరించుకొను, కట్టుకొను; కట్టు.

శా. ఎట్టెట్రా మనుజేంద్ర చేలములు మీ కేఁబాడినమే మీరలుం, గట్టం బోలుదురే... భాగ. ౧౦. పూ. ౧౨౫౭.

సీ. హారణాడఁ దెంపూరి బుంగినవలు పూసిపలుచనినూత్న వల్కలముఁ గట్టి. గీ. పూఁటపూఁటకు నుపచారములు ఘటింప. జై. భా.

౩. (ఇంద్రియాదులను) నిరోధించు.

క. పట్టిననేక వ్రతములు, పెట్టె మహీదేవులకు నభీష్టాన్నంబుల్, కట్టె నుపవాసములచే, మెట్టెన్ బుణ్యస్థలములు మెలఁతలు దానన్. వరాహ. ౨. ౧౭౬.

క. మగవాఁడ ననుచు నున్నా, నగునగు నేఁగడుపు గట్టి యప్పులు మిగులన్, దిగిచి యిటు వండి పెట్టినఁ, బొగులపు సుంఖంబుమీఁది సొట్టెలు క్రియన్. శుక. ౩. ౨౭౯.

౪. ఆరోపించు, మోపు.

క. దోషరహితకన్యకపై, రోషంబులు గట్టి రిత్త దూషించినయా, దూషకుని నూఱుమనుఁగులు, దోషానుగుణముగ భూపతులు గొనవలయున్. విజ్ఞా. ఆచా. ౧౦౮.

క. కనికరము లేక వానిం,గని కరము నిరాపవిం దఁ గట్టం దగునే. సారంగ. ౩. ౫౧.

౫. ఘటిల్లఁజేయు, కలిగించు.

మ. ... తెగువన్ దుర్భాష లిట్లాడి యీ,కొలనా కేటికిఁ గట్టె దమ్మ. సారంగ. ౨. ౧౦౨.

సీ. సిరిగట్టు నాకును సిరిగట్టునెల వప్పు... చంద్రా. ౨. ౪౫.

౬. కూడఁబెట్టు.

క. ...మున్,గట్టినకర్మఫలంబులు, నెట్టన భోగింపకుండ నేర్తురె మనుజుల్. భార. ఆది. ౫. ౫౮.

౭. (దండ, పద్యము, మొ.) కూర్చు.

గీ. వీణ వాయింపఁ బొగడంగ విరులు గట్ట, నేర్చునట్టిది యొకరిత... కాశీ. ౫. ౩౧౬.

క. కరకుశలత మెఱయ మాలికలు గట్టితగన్. విప్ర. ౨. ౩౦.

గీ. కవితముఖమున రగణంబుఁ గట్టునపుడు. కావ్యా. ౭. ౧౩.

ద్వి. ... ముదితసద్భక్తి సమ్మోదంబు మహిమ,పదములుగాఁ గట్టి పాడెడువారు. పండితా. దీక్షా. ౫౫ పా. ౧౦ పం.

౮. (ఇల్లు మొదలగునవి) నిర్మించు.

మ. ... కట్టినశాదీయాగారము ... భా. రా. అర. ౧. ౧౧౪.

౯. మూయు, కప్పు.

ఉ. ... వీటికిం,గావలి వెట్టి పౌండ్రవిభుకన్నులు గట్టి ప్రలంబనైరికిన్, సేవ యొనర్చి ... ఉ. హరి. ౨. ౯౮.

౧౦. అడ్డగించు, నిరోధించు.

సీ. ... త్రోవలు గట్టి నరులఁ జంపుచుఁ దద్ధనంబులెల్ల, సంగ్రహించుచు ... హ. వరాహ. ౩. ౪౦.

సీ. చేతులచేత రేవాతోయములఁ గట్టి యొకయిన్ని యవ్వల కుబుకనీక. దశా. ౬. ౭౦.

౧౧. చెల్లించు.

ఉదా: వాఁడు పరీక్షకు సొమ్ము కట్టినాఁడు.
ఇంటిపన్ను కట్టినాఁడు.

౧౨. విధించు.

ఉదా: అధికారులు పొలమునకు హెచ్చుపన్ను కట్టినారు.

౧౩. మూటకట్టు.

సీ. భక్తిఁ ద్రోవకు సాధ్వి పరికరంబులు వెట్టి కట్టి నసౌరివిళంగాయగమియు. ఆము. ౨. ౯౭.

వ. నారంగశృంగిబేరభంగంబులతోఁ గట్టినకలమాన్నంపుఁజల్ది పోఁకపాత్తులం గుడువ ... ఆము. ౪. ౩౫.

అ. క్రి. ౧. అగు, ఏర్పడు.

ఉ. అక్కడ నిక్కడ న్నిలిచి రత్తఱి గుంపులు గట్టి వానరుల్. భా. రా. యు. ౯౧౯. (గుంపులుగట్టి=గుంపులుగా నేర్పడి.)

గీ. జోళ్లు గట్టి పోరుచు ... మనుచ. ౪. ౨౩.

గీ. ... కుంతలములు ... జడలుగట్టె ... హర. ౪. ౧౦.

౨. నిబద్ధమగు.

గీ. కట్టు విఙ్మాత్రములు పొంగుఁగడుపు ... మా [illegible]

నా. ౧. బంధనము, బంధించుట; బంధనసాధన మగు త్రాడు, మొ.

ఉ. కట్టినఁ గట్టుఁగాక పరగ కట్టడ వేసినఁ జేలు మున్నుగాఁ, గట్టక నక్క నేమిటికిఁ గట్టె నహంగవరేణ్యుఁ డిట్టు లిం, కెట్టు నమస్కరింతు హరి కే నని కన్నుల మ్రొక్కుఁ గాని యా, కట్టున కింత గ్రొన్నను వికారము నొందఁడు దైత్యుఁ డత్తఱిన్. దశా. ౫. ౧౧౯.

సీ. ... సత్యం బనుకట్టునఁ దగఁ గట్టువడి ... హరి. ఉ. ౭. ౩౦.

గీ. ... ఇనుపకట్ల త్రాళ్ల నిమురంతలు ... శుక. ౨. ౩౬౧.

౨. ముడి.

క. ఏడ స్త్రీకోలమింటం, జూడను ముంగురులు గూడుచుం గొనబున ని, ర్లీడ చేతి కట్టు దప్పిన, చేడియ కిఁక నైనఁ దండ్రి సేయం దగదే. యయా. ౩. ౧౦౦.

౩. ఆకృతివిశేషము, కుచ్చు.

ఉదా: మీసకట్టు, మొ.

ఉ. ... పయ్యెదకొంగు నొకకొంత జారి చన, క్కట్టు లలాటలోచనునికన్నులు మూఁటికి విందు సేయఁగన్. హర. ౫. ౪౭.

౪. వస్త్రధారణము.

సీ. కాళ్లెవెచ్చిపి మాఁడుకట్టుపజ్జలను సేయం గ... భార. విరా. ౧. ౨౨౮.

౫. తోట్టికట్టు, కక్ష్య, గృహాంతర్భాగము. (శ. ర.)

౬. (దేశకాలముల) భాగము.

ఉదా: సీతుకట్టు.

గీ. గొల్లపడుచులు చని గుంపుగూడి చూడ, త్రో లు నా మన త్రాడును లీలతోడ, నిడ్చికొని వచ్చి దమయింటియెదురుకట్లఁ, బసరుయాము తొడ్డనంబులఁ దగులఁ గట్టె. వి. పు. ౭. ౧౩౭.

చ. ... ఓర్తుం కేతాంగి తోఁకపెదు, కట్టున ముంగిటం గసవు గాంద్రయుఁ బుమ్ముచు ... కాశీ. ౬. ౨౬౨.

౭. ఉపేక్షించకుండఁ జేయునట్టి లోపలి యనుబంధము, యుపాయము.

ఉదా: కందికట్టు, వెనకకట్టు, మొ.

సం. భా. ౨. ౨౫౧.

౮. నిబంధనము, కట్టుపాటు. (శ. ర.)

కట్టించెది = గర్భిణి. (స్త్రీపశువు)

సీ. ... గర్భిణి చెలువంపుఁ గట్టిద ... ౨. ౨౬౩.

కట్టుపడుపు = నిర్బంధించుపడుపు, అవశ్యముగ నొప్పఁ జేయు.

క. తోఁచ స్తంభమునఁ జేసిన, కోలాహలము బున్యాంబుఁ గట్టుపడుపక యున్నే. సారంగ. ౨. ౩౩. దనిక. ౩. ౯౩.

చెవినిల్లుకట్టుకొని చెప్పు(పోరు) = అదేపనిగాఁ జెప్పు, ఎప్పుడును జెంతనుండి చెప్పు.

క. న్యాయం బన్యాయం బని, కూయిడి చెవినిల్లు గట్టుకొని చెప్పంగా, నేయోజ న్వినకుండుట్, మాయాపులమాట చేట్టిమహీపతి యైనన్. వేం. పంచ. ౧. ౫౩౩.

వాడుకలోని ప్రయోగవిశేషములు:-

౧. వారు నాపై కట్టుకట్టిరి. ౨. నామందుతో జ్వరము కట్టినది. ౩. పసుపునను పిండికట్టు కట్టినాఁడు. ౪. ఈబట్టను విలువ కట్టుము. ౫. ప్రయోగము చేసి వాని నోరు కట్టివేసిరి. ౬. ఆమాటతో వాని నోరు కట్టినది. ౭. ఈకార్యములో వాఁడు నడుముకట్టుకొని పని చేసినాఁడు. ౮. దెబ్బతగిలి తలకు బొప్పికట్టినది. ౯. చేనికి నీరుకట్టుము. ౧౦. అతఁడువారిపైఁ గత్తి కట్టెను. ౧౧. నాకీయుపకారము చేసి పుణ్యము కట్టుకొనుము. ౧౨. అంతపాపము కట్టుకొనకుము. ౧౩. చదరంగమున వానియాట కట్టినది. ౧౪. వానికి కావడ తాటాకులు కట్టిపంపిరి. ౧౫. వానిని బొమ్మకట్టి ఏడుచున్నారు. ౧౬. నీవు ఎక్కడను ప్రయాణము కట్టినావు.

...ండలు కక్షకట్టిరి. ౧౮. మామిడి

హాయ మెంకట్టినది. ౧౯. పసులు కట్టుకొని యలుమన్నాండు. ౨౦. అక్షులు కట్టు కట్టుకొన్నాడు. ౨౧. బండికట్టుము. ౨౨. అరె సపాటు కడకేగ కట్టువేసు. ౨౩. గాతపుకట్టుగు బాయపడు కట్టినది.

జ:- కట్టు[1], కట్టడ, కట్టడచేయు, కట్టడగం, కట్టడి, కట్టడము, కట్టనము, కట్టఁడి, కట్టడి, కట్టకట్టు, కట్టుఁగంబము, కట్టుఁగొను, కట్టుఁగొమ్మ, కట్టుఁగొయ్య, కట్టుఁగొల్లు, కట్టుఁగోక, కట్టుఁబోతు, కట్టుక, కట్టుకొను, కట్టుగడ, కట్టుగుండు, కట్టు గొయ్యి, కట్టుకొన, కట్టుపడు, కట్టుపాటు, కట్టు పాటు, కట్టుబంధి, కట్టుబడి, కట్టుమట్టు, కట్టుమా నిడి, కట్టుప్రాసు, కట్టువ, కట్టువడు, కట్టెడ, కట్టెము, కట్టుచదియు, కట్టెపట్టు, కట్టెపండు, కట్టె పాము, కట్టెపురుగు, కట్టెవల్లి, కట్టెమూకి, కట్టెంచి, కట్టెఱి.

కట్టుఁగంబము. వి. √ కట్టు. (ఏనుఁగు మున్నగువా నిని) బంధించెడి స్తంభము, కట్టుఁగొయ్య.

సీ. కట్టుఁగంబము ముంతగంపెన్నపముల ప్ర ణవాక్షకము... కాశీ. ౫. ౧౩౫.

వ. ... తోలుపట్టెడలు మెడం దమర్చి బసుహా రిప్పి కట్టుఁగంబములకుం దార్చి బంధించిన... నాగులంబులకుం గాంచి... మను చ. ౪. ౨౭.

కట్టుఁగొంగు. వి. (కట్టు + కొంగు) కోకయొక్క కట్టుకొను చెఱఁగు.

చ. ప్రకటకట్టుఁగొంగు ... పిరా. ౩. ౮౯.

క. ... గనుంగొని చెంగలువ, కట్టుకోకయు నుమించె వీడఁగట్టుఁగొంగు. ... ౨. ౧౭౮.

కట్టుఁగొమ్ము. వి. (√కట్టు) తెకిస్తు, పసుపు. (శ. ర.)

కట్టుఁగొయ్య. వి. (√కట్టు) మేకు, కట్టమునఁ బసువులను గట్టుటకై పాతిన గుంజ; పసువులను గట్టుటకు పాతినగుంజ.

గీ. గుంజ నాఁగను గట్టుఁగొయ్య నాఁగను మే ధి... ఆం. భా. ౨. ౨౩౪.

సీ. కట్టుఁగొయ్యను జేరి కామధేనువు దన్నెఁ గానవచ్చినవిన్నగాన మడఁగె. కాశీ. ౪ ౧౧౧.

కట్టుఁగొల్లు = కట్టుఁగొయ్య (శ. ర.)

కట్టుఁగోక. వి. (√కట్టు) మొలను ధరించెడు వస్త్ర ము, అంతరీయము.

కట్టుఁబోతు. వి. (√కట్టు) దమ్మాలపోతు, ప్ర యోగము చేయువాఁడు.

కట్టుక. వి. (పశ్వాదుల) గర్భస్రావము.

సీ. చనును గర్భస్రావసంజ్ఞ కట్టుక యన. ఆం. భా. ౨. ౨౬౪.

కట్టుకథ. వి. (√కట్టు) కల్పితకథ.

కట్టుకరపాని. వి. రోగవిశేషము, ఒకవిధ మగుకర పాని.

గీ. మూఁడుదినములు గొన్నను మోహరించుఁ, గ ట్టుకరపాని మూర్ఛలకరము గాఁగఁ, బో వుఁ బథ్యంబు నవ్వని బులుసుఁగాదు, అన్న ము వేఁడినీ క్లైశసర్వమగును. (చికి- చి. ని)

గీ. ఉల్లి పసయును నిల్లింద యొసంగఁ గూర్చి, కూ మిదంబున వండి యంగాంగలేప, నం బోన గ్నంగఁ బ్రావింప నాశ మగును, గట్టుకరపాని తన వైనగుట్టు విడిచి. (చికి- చి. ని.)

కట్టుకొను. స. క్రి. (√కట్టు) ౧. బంధించుకొను.

సీ. నిలుచుండి చంక చేతులు కట్టుకొనువాఁడె కొలువరా దేమంచుఁ గెలయ సాగె. పను. ౨. ౭౯. (చంక చేతులు కట్టుకొను = చంకలలో చేతులు చేర్చుకొను, విధేయత చూపు.)

౨. (వస్త్రాదికము) ధరించు, తాల్చు.

ఉ. ... మాను మా, మండలలోనఁ గట్టికొన మంచి పటంబులు లేవు ... భాగ. ౧౦. పూ. ౧౨౫౫.

చ... చూచి రా, నెఱకలు గట్టుకొన్న మఱి యేం
డ్లును బూండ్లును బట్టు... మనుచ. ౧. ౭౩.

౩. పెండ్లియాడు.

ఉదా: చూచి చూచి కానిదానిని కట్టుకొన్నాఁడు.

౪. అనుభవించు, (లాభాదులను) పొందు.

ఆ. రాముని వెనుక సకలరాజ్యసంపదలతో, నగుగు మీవు భూసత్య మైన పురము, ఫలముం దేలనిమ్ము పాపమ్ము సిద్ధించెం, గైక జీవ నేమి కట్టుకొని యెు. భా. రా. అయో. ౭౦.

వ.... ఏమి ఫలంబుం గట్టుకొంటివి... భా. ౭. ౧౭౧.

౫. సంపాదించుకొను; తెచ్చి పెట్టుకొను.

వ.... మాన్యశిరంబు గొట్టి కీర్తి గట్టుకొమ్ము ... భా. ౬. ౮౫.

గీ... యితరవారి, కొలయు నెడదల కెల్లం దా నుమ్మ లికయు, గట్టికొని యుండునట్టులు గాదె వన్న. భాగ. శాం. ౬. ౩౨౦.

ఆ. నిష్ఠురంబు లెల్ల నీకొఱకై కిట్టిను, గట్టికొంటి ... భా. రా. అయో. ౨౨౮.

కట్టుగడ. విణ. (√కట్టు) కూడంబెట్టినది, ఉంచినది. (ధాన్యాది - శ. ర, బ్రౌ.)

కట్టుగడ చేయు = నిలువ చేయు. (బ్రౌ.)

కట్టుగడసరకులు = నిలువ చేసినసరకులు. (బ్రౌ.)

కట్టుగుండు. వి. (√కట్టు.) ౧. తాళ్లను బద్దలుకొట్టుటకై ఉపయోగించుగుండు. (ఇది పిరంగిగుండు వంటిది.)

సీ.... కొండ గొట్టెడు కట్టుగుండ్లొ వము. పరమ. ౫. ౪౦.

క. సుమదళయుగళీమధ్య, భ్రమరం బది చూడు పడంతి పథకస్వాంతా, హామికొపలహతికై, నికర, కోమరుండు ఘటించుకట్టుగుండును బోలెన్. చంద్రా. ౪. ౨౧౪.

౨. తూనికరాయి.

ద్వి. వారికిం గొలువంగ వలసినకొల్చు, కొలిచి నాడుయు కట్టుగానుములం జూచి. ద్వి. పరమ. ౬. [illegible]

కట్టుగొఱ్ఱె. వి. (√కట్టు) వధకై గుంజకు కట్టిన గొఱ్ఱె. (బ్రౌ.)

కట్టుగోన. వి. (కట్టు + కోన - క. కట్టుకొనె.) [illegible], [illegible].

సీ. [illegible] లు కట్టు [illegible] నాఁగ. చంద్రా. ౫. ౧౪౭.

కట్టుపకాసం(సు). విణ. ధీరుఁడు; [illegible].

చ. [illegible] గట్టు [illegible] ... భాగ. [illegible]. ౨. ౩౮౨.

ఉ. కట్టు [illegible] ... [illegible]. ౪. [illegible].

ఉ ... [illegible] గట్టుపకాసు [illegible] ... [illegible]. భాగ. శల్య. ౧. ౭౭. హా. [illegible]. ౫. ౪౭.

(చి. స, శ. ర. ఇట్లు పదపాదిరూపము గ్రహించెను. బ్రౌ, భా. ల. వ్యా. [illegible] గ్రహించెను. గట్టుపకారించువాఁడు, [illegible] రుఁడు అని. భా. ల. వ్యా. [illegible].)

కట్టుప(వ)డు. అ. క్రి. (√కట్టు) ౧. బద్ధమగు.

సీ.... సర్వం [illegible] కట్టులం దగం గట్టుపడి... హరి. ఉ. ౭. ౩౦.

ఉ. పల్లవుం డిట్లు కట్టువడునాడ్తు [illegible] బడ గుండె జల్లనఁగ, పల్లవపు [illegible]... పరా. ౫. ౧౨౮.

వ.... తాళ్లం గట్టువడి... మనుచ. ౪. ౨౭.

౨. బద్ధమగు; ఆఁగు, నిర్బంధించు.

వ. ఎవ్వరలనను జయింపరాక యీదైత్యుల మొనలు ద్రోవలం గట్టువడియెను... హరి. పూ. ౭. ౧౨౨.

సీ.... ఖచరులత్రోవలు గట్టువడియె. ఉ. రా. ౧...

సీ. భస్మాంగరాగంబుపని కట్టువడఁజేసి కస్తూరి తోడ శ్రీగంధ మలఁదు. హంస. ౪ ?.

౩. పక్కా-వయగు, స్వాధీనమగు.

క. స్వామిహితత మెప్పుఁగను సంగ్రామమునఁ జెరపరంపరలు పయిఁ గురియంగా మృతిఁ బొందినశూరుఁడు, భూమీశాతపుఁ బ్రభావమునఁ గట్టువడున్. భీమ. ౪. ౬౫.

కట్టువ(వ)ఱచు. స. క్రి. (√కట్టువడు) కట్టువడఁ జేయు.

(అరకట్టు, నిరోధించు.)

సీ. అహీనబాహుబల ప్రాపయంత్రించి పక్షీణగంధవాహుని దాక కట్టువఱచు. కవిక. ౩.౧౧౧.

గీ. మూఁదగాడ్పుఁ గ్రీగాడ్పుతో మేళవించి, భానుశశిమార్గములు గట్టువఱచి... ప. శకుం. ౨. ౧౧౩.

కట్టుపాటు. వి. (√కట్టువడు.) ౧. కట్టువడుట. ౨. ఏర్పాటు, నిబంధనము.

కట్టుబండి. వి. (కట్టు + బండి) పరువులబండి.

ఉ... మొన్న మేరుగిరిపాటినిశాచర సంతఁజేసె నేఁ, జేపురిఁ గట్టుబండి నిన యుంపఱు చూడఁగ నింతచేసె... వి. పు. ౭. ౧౨౧.

చ. తెలుఁగనిధాన్యముల్ పసులదాఁటులుఁ దోఁటలుఁ గట్టుబండులున్ ... తెత్తురి శూద్రుల కొప్ప నెప్పుడున్. విక్ర. ౧. ౭౬.

కట్టుబడి. వి. (√కట్టు.) సేవ చేయుటకై భృత్యులు మున్నగువారికి శాశ్వతముగా నిచ్చుమాన్యము.

సీ. ఇగురుకై పరిగపుట్టె...బేలను గుజ్జుమామిడిఁ గట్టుబడిగఁ జేసె. చంద్రా. ౫. ౧౫.

కట్టుబడిపన్ను = మామిడిపూతఁ గల్పించుఁ బెగిన యొకవిధమైనపన్ను. (వా.)

కట్టుముట్టు. వి. (√కట్టు.) ౧. సమ్మానముగు, బంధనపాటు.

సీ. కట్టుముట్టునుండి కదిలించినఁ బలంగుభీకర సింహాలబృందహితములు.

సీ. కావించె నెవ్వండు కట్టుముట్టుగ హస్తతలమున సంతతవాప్తతానుభికి. ఉదయనోదయము. ౧. ౪౬.

౨. నివాసస్థానము.

(రాజతాద్రివర్ణనము.) గీ. కానని మెట్టు మోక్షంబుకట్టుముట్టు. వరాహ. ౬. ౧౭.

సీ. పాకారిముఖ్యదిక్పాలకనిలయంబు గ్రహతారకంబులకట్టుముట్టు. ధల్లా. ౩. ఆ. (శ. ర.)

౩. కట్టుపాటు, ఏర్పాటు.

వ. ... దుష్టనిగ్రహశిష్టపరిగ్రహంబుగా నప్పట్టనంబు సుగ్రీవాజ్ఞ నడపం గట్టుముట్టు చేసి... రామా. ౪. ౩౨౪. (శ. ర. పా.)

(శేషాద్రివర్ణనము) వ. ...అట్టిమట్టుకై ముపజగజెట్టికి పడిదెపు కైవపట్టఁ బట్టుజెట్టగట్టుకట్టుమట్టుదిట్టరనం శట్టిపనిన... రా. ౭. ౧. ౨౮.

కట్టుమామిడి. వి. (√కట్టు.) చిలుకలు మున్నగు పక్షులు కొఱుకకుండ పండ్లకు బుట్టలు కట్టినమామిడి. (శ. ర. - అంటుమామిడి. బ్రౌ.)

కట్టుమ్రాను. వి. జా. (√కట్టు - తె. కట్టుమరం.) తెప్ప, ప్లవము. (శ. ర, బ్రౌ.)

కట్టువ. వి. (√కట్టు) వెలుగు, కంచె.

సీ. ఆటతిప్పలు ద్రచ్చి పాటబండులు గూర్చి కట్టువ లన్నియుఁ గాడు చేసి. అచ్చ. రా. సుం. ౯౫. (కట్టువ. వా.)

కట్టువర్గము. మి. వి. (√కట్టు) కట్నముగా నిచ్చు వస్త్రసముదాయము.

చ.... వజ్రపుంగడియములున్ సుహారులచో కాటుకఁ జొకళికట్టువర్గముల్, గమఁ బ్రియమొప్ప నిచ్చి... శుక. ౧. ౧౩౪.

క.... మేనక, కనవస్త్రము కట్టువర్గ మాపటి సుకనా, ఘనిచే నిప్పించి ముదం, బు ... చంద్రా.

కట్టె(ట్టియ). వి. (సం. కాష్ఠం. ప్రా. కట్ఠా. క. కట్టిగె. త. కట్టై) ౧. కాష్ఠము, పుడుక, చిదుగు.

గీ. పూవు ముడిచినపువీణె భూమియందుఁ, గట్టె మోపంగ వలసినకారణమున. భీమ. ౨. ౧౦.

ద్వి. పట్టభద్రుంకూర్మి పట్టికి వేళ్ళి, కట్టెలు మోపంగఁ గట్టఁజేసీను. ద్వి. సారిళ్ళ. ఉ. ౧౭౩౪.

క. ఆవేశ్యకు నీళ్లు కట్టియలు నే మోతుకా. వైజ. ౨. ౨౭. భార. విరా. ౧. ౭౮.

౨. దండము, కఱ్ఱ.

క. కట్టియఁ జేకొని వేగం, బట్టి యుబుసుపోకఁ బొలము మట్టినఁ జాలున్, దొట్టిన క్రొవ్వులు గలయాఁ, చెట్టడిచినఁ జేటెఁ జేసి చెప్పం బులుఁగున్. మను చ. ౪. ౨౪.

౩. బాణము, అమ్ము.

ఉ. కట్టియ వైచె నెన్నుదురు గాఁడ భవత్తన యుండు నాద్రిలేఁ, బట్టి... భార. శల్య. ౧. ౩౭౭.

వ. హనుమంతు నిదుపదిగ కట్టియల గవాక్షుఁ బదిసులుకుల నొప్పించి... అచ్చ. రా. యు. ౩౬౪. అచలా. ౧. ౨౦.

౯: కట్టెగుజ్జము, కట్టెపండు, కట్టెవిఱుపుమాట.

కట్టెగుజ్జము. వి. (√కట్టె.) కట్టె గుజ్జుగా భావించి యాడుకొను ఆట, బాలక్రీడావిశేషము.

సీ. కాలికించు బురు గట్టె గుజ్జును... గీ. నాటి సూపులచిలుకలు ప్రాళ్ళపాము, లకట యగినాట్లు ప్రాఁతనై యాడుకొనుచు. హంస. ౩. ౧౪౬.

కట్టెడ. వి. (√కట్టు.) ఎడనెడ కట్లు గల వృక్షవిశేషము, కట్లపాము. (శ. ర.)

కట్టెపండు. వి. (√కట్టె) గింజలు తీయని చింతపండు. (బ్రా.)

కట్టెపాంపర. వి. ఒకానొక చెట్టు. (శ. ర.)

కట్టెవిఱుపుమాట. వి. (కట్టె + విఱుపు + మాట.) పుల్లవిఱుపుమాట, పరుషవచనము, కఠినోక్తి.

కట్నము = కట్టనము.

(బంధనము, కూర్పు.)

సీ. శ్రీవత్సలక్ష్మంబు జేజేలరాజాతికట్నంబు జగతి పొంకంబు నెఱపు. దశా. ౨. ౨౮౧.

(మట్టిమము, నెలకట్టు.)

సీ. పచ్చనాకట్నంబు పచ్చికపట్టి వెడవెడ మునివ్రేళ్ళ నడచిపోవు. దశా. ౧. ౨౭౨.

(కానుక; కానుకగా నిచ్చెడివస్త్రము; వస్త్రము.)

చ. ... ప్రియంబునఁ గట్నము లిచ్చి మాతలం బనిచి ... ప్రబంధ. ౧౭౯.

శా. ...అప్పేఘుం, గానం బోయెఁ బాలు నెయ్యి పెరుఁగుల్ గట్నంబులుం గానికల్, మీనే నొప్పఁగఁ గూడఁబెట్టఁడు... భాగ. ౧౦. పూ. ౧౨౦౮.

ద్వి...జంగముం బరుదెంచి యడుగ, నెట్టికట్నం బైన నిచ్చి మ్రొక్కుచును, నావస్త్రముల వారలడుగ నిచ్చినను, లేపక కొందిమ్ములింగసంపద ను. బస. పు. ౪. ౧౯౦.

కట్ఫలము. సం. వి. అ. పుం. శ్రీపర్ణిక, టేఁకు.

కట్ల. వి. (సం. ఖట్వా.) ౧. కట్లమంచము, యూప్యాసనము, మంచపుడోలి.

సీ. కట్ల యంచనఁగను గట్లమంచ మనంగ యూప్యాసనాభిధ యలరుచుండు. ఆం. భా. ౨. ౨౦౧. (ఈయర్థమున 'కట్లె' అని శ. ర, బ్రా.)

౨. ఒకానొకతీఁగ, ఖట్వా. (శ. ర.)

కట్లంక. వి. గుమ్మలపై నుంచెడి మొంటెగుజ్జ. (శ. ర, బ్రా.)

కట్లగుదియ. వి. (√కట్టు) ఆయుధవిశేషము, ముసండి, గొయ్యగుదియ. (శ. ర.)

కట్లచెట్టు. వి. (√కట్టు?) ౧. కానొక చెట్టు, శంభిని.

సీ.... చెలఁగు కలుగు కట్లచెట్టునంగ. ఆం. భా. ౨. ౬౨.

కట్లజెట్టి. వి. (√కట్టు) కట్లుగల జెట్టి.

గీ. వుట్టు వెడలి నశోభిత్తిఁ బట్టుశక్ర, కార్ముకపు

జెద్దపలువన్నె కట్లజెట్టి, దైనవడచెడుకాళ్ల గుం పనఁగ గాలి,కార్కొని దిగంతముల వానకాళ్లు నడచె. ఆము. ౪. ౯౯.

కట్లదండ. వి.(√కట్టు)ఎడనెడబంగారుకట్లుగాని వెండికట్లుగాని గ్రుచ్చినపల్లపూసలసరము.

చ.మినమిన లీను మేను నెఱిమించులకొంచెపుటం చుఁగమ్ములుం, గొనబగుముద్దుమోము సమకొన్న మెఱుంగులకట్లదండయుఁ... ఉంచ... ము. 3. ౧౦౫.

కట్లపాము. వి. (√కట్టు)మేనిపైకట్లవంటిచారలు గలయొకజాతిపాము.

కట్లబల్లి. వి.(కట్లు + బల్లి)కట్లుకాళ్లమచ్చుపుబల్లి. (బ్రౌ.శ.ర.)

కట్లమంచేము=కట్లు. (౧. ఆగము.)

కట్లమారి. విశే. (కట్లు + మారి.) కట్లు (బంధనము లు)పొందుస్వభావముకలది.

(స్తనవర్ణనము.) సీ. సముద గ్రక లశములఁ చక్ర వర్తు లటంచు మొల్లనూములరి మొనసఁ ప గునె,కిన్నెరకాయలు వన్నె నాసిని యంచుఁ గట్లనూపుల నుద్దిఁ గట్టఁ దగునె.చంద్రా. ౪. ౧౨౭.

కట్లసంచి. వి. (√కట్టు) చుట్టు అఱ లేర్పఱచి కు ట్టినవిడుపాటెగుండుసంచి. (శ.ర.)

కట్లసరి. వి=కట్లదండ.

సీ....ఉద్దబుడగలు కట్ల సలు...గీ. అమ,దు డొనబుసఁ దిరుగు గామ వెట్టిపాని. హంస. ౪. ౧3౭.

కట్లె(ట్లియ) వి. (క. కిట్లె) బంగారు వెండి ను న్నగునవి తూఁచుటకు నుపయోగించుచిన్నత్రాసు, మొ.

సీ....కట్లెనానగుండులా మానగుండాదికములు. ఆం. భా. ౨. 300.

ఆ. కంతుఁ డిరువురిందుఁ గలవారు హెచ్చు, చూచి కట్లె పైచి తూఁచుకొనఁగ. కకక.3. ౧౯3.

ఉ. మైనపుటంటు పల్వగలమచ్చులచా లొర౪ ల్లు కట్లెలుఁ. శుక. ౧. ౪౨౦. భీమ.౨.౭౭.

కట్లెసంచి=కట్లెలుంచుకొనుసంచి.

చ.కమటము కట్లెసంచి యొరగల్లును గత్తెర సుత్తె శ్రగ్గముల్,ధమనియు శ్రావణంబు...హంస. ౨. ౧౭౧.

కట్వాంగము. సం. వి. అ. పుం. శ్యోనాకము,దుం డిగము.

కట్వరము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) నిందితము,తిగ స్కరింపఁబడినది. వి. అ. న. ౧. పెరుఁగుమీఁది మీగడ. ౨. తక్రము,మజ్జిగ. 3. వ్యంజనము.(కూర, పచ్చడి, మొ.)

కట్వి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. కటుకరోహిణి.

కఠమర్దుఁడు. సం. వి. అ.పుం.శివుఁడు. (త్రి.వి.)

కఠము. సం. వి. అ. పుం. ౧. కఠశాఖ, యజుర్వేద మండలియొకభాగము.౨.ఒకానొకయుపనిషత్తు.

కఠరము. సం. విశే=కఠినము.

కఠశ్రోత్రియుఁడు. సం. వి. అ. పుం.కఠశాఖను అధ్యయనము చేసినవాఁడు.

కఠాకువు. సం. విశే. (ఉ.) పరోత్తాపి, ఇతరము లను బాధించునది.వి.ఉ.పుం.౧.సూర్యుఁడు. ౨. అగ్ని. 3. కపి,కోఁతి. ౪. పక్షి. ౫. శిల్పి. ౬. జి ల్లేడు. ౭. చిత్రమూలము.

కఠారము. సం.వి.అ.పుం.౧.ఖడ్గము,కత్తి.(కే.వి.) ౨. బాఁకు.

వ. కఠారకుఠారగదా దండభిండివాలకరవాల శూలముసలముద్గరతోమరచక్రాదినానాయు ధపరిష్కృతబాహుదండుఁడును. వీర.౪.౫౪. (శ.ర.పా.)

కఠారుఁడు. సం. వి. అ. పుం. శిల్పి. (కే. వి.)

కఠాహకము. సం. వి. అ. పుం. దాత్యూహము, నీరుకుడుగుండెపక్షి.

కఠిని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ.౧.కఠశాఖాధ్యయనము చేసిన

స్త్రీ. ౨. కఠశాఖాధ్యయనము చేసిన వాని భార్య.

కఠింజరము. సం. వి. అ. పుం. ౧. నల్లగగ్గెర. ౨. తులసి.

కఠిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. బలపము, సుద్దముక్క, ము.

కఠిన. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. స్థాలి, వంటపాత్ర. ౨. చటిక బెల్లము.

కఠినపృష్ఠము. సం. వి. అ. పుం. తాబేలు.

కఠినము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. గట్టిది. ౨. క్రూరము, దయలేనిది. ౩. నిష్ఠురము, పరుషము. (మాట, మొ.) ౪. మిగుల బాధించునది. (రోగము, మొ.) ౫. స్తబ్ధము, కొయ్యవారినది. వి. అ. న. స్థాలి, వంటపాత్ర.

కఠిని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. వ్రాత కుపయోగించు బలపము, సుద్దముక్క, మొ. (సం. నైష. ౧౧.౬౮.)

కఠిల్లకము. సం. = కటిల్లకము.

కఠిల్లు(ఠీలు) వి. కఠినము లగు పదార్థములసంఘర్షణములవలనఁ గాని తుపాకి మున్నగునవి ప్రేల్చుటవలనఁ గాని కలుగుధ్వనికి అనుకరణము.

మనుచ. ౪. ౩౭. ప్రబంధ. ౭౮౯.

కఠుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. వైశంపాయనుని శిష్యుఁడగు ఒక ముని. ౨. కఠశాఖను అధ్యయనము చేసినద్విజుఁడు.

కఠేరుఁడు. సం. వి.శ. (అ. ఆ. అ.) కష్టజీవి.

కఠోర(ల)ము. సం. విశ. (అ. ఆ. అ.) ౧. కఠినము, గట్టిది. ౨. క్రూరము, దయలేనిది. ౩. తీక్ష్ణము, వాఁడియైనది. (ఉదా:- కఠోరసూర్యకిరణములు.) ౪. పూర్ణము, నిండు.

శ్లో. కఠోరతారాధిపలాంఛనచ్ఛవిః. శిశు. ౧. ౨౦.

శ్లో. కఠోరగర్భాం ... ఉ. చ. ౧. ౪౯.

కడ. వి. (సం. కాష్ఠా. ప్రా. కట్ఠా. క. కడె. త. కడై) ౧. దిక్కు, దిశ.

గీ. నిచ్చలంబుగఁ దెల్పెద వచ్చికడల, నెల్లఁ
దగి... పుడమిలోపల ... ... సున నిల్పు మదాంధుఁ డంత్రు

పారి. సీస. ౧. ౭౬.

ఉ.... రాజులకుఁ ... నల్లడం, బానిఁగ నేసి...
ఉ. హ. ౩. ౧౪౮.

౨. వెన్క, గతి, ప్రాప్తి. (సూ. కడచెను.)

౩. స్థానము, స్థలము, ప్రదేశము.

ఆ.... యును మొండుకడను ... భార. ఆది. ౪. ౨౨౮.

ద్వి. కమలంపు పుష్కరు ... కడ ... మేఁగి. రం. రా. బాల. ౩౦౫. ౮౫౦.

౪. పార్శ్వము, ప్రక్క; వంక, వైపు, పక్షము.

సీ. హయము క్రీడ్ల ... రెండుకడలం
దు నాగెఁ బట్టిన మత్స్యపతులు. కళా. ౩. ౭౨.

క. నెలయుంగ నల్ల మేనం, బులు వేయును నొక్క ... నిరుగడలం, దుల నిడి తూఁచఁగ
... భా. ఆది. ౪. ౯౪.

ద్వి. కడిమి నప్పుడు కుంభకర్ణుండు రెండు, కడల
వారికిఁ జూడఁగడు నుగ్రుఁ డగుచు. రం. రా. ఉ. ౭౭ పొ. ౧ పం.

౫. సమీపము, దగ్గఱ.

క.... వివేక ... సమునందే ... కంటెఁ
గష్టము గలదే. భాగ. ౩. ౧౪౯.

ఆ. కొడుకు ... కొని వచ్చె ధర్మజు, క
... కడిమి మెఱసి. భార. ఆది. ౭. ౪౪.

౬. అంతము, తుద; అవధి, మితి, మేర.

చ.... తాపము ... గడ యెన్నఁడు నాకుఁ జె
ప్పుఁడా. పరా. ౭. ౧౭.

గీ. మగని ... గడలేనిదిగులు పొదువఁ, గా
మమంజరి యెంతయుఁ గళవళించి. విక్ర. ౬. ౧౧౯. సీ. ౨.౧౦.

౭. మూలము, ఉప్ప.

కడ నిల్వక మేడకుం డండ్రు ... మల్లభూ. నీతి. ౪౮.

శ్లో. ధ్వస్త పార్శ్వే భవతి చ పరకార్య తో స్య ప్రగల్భః. సం. భర్తృ. నీతి. ౪౮.

క. కడనుండి పెక్కుమాటలు, నుడువంగా వచ్చుఁగాక నూల్కొనియెడుపల్, కడగండ్లఁ బడఁగ వచ్చునె, నడుపక యొచ్చారకయున వెలఁదుకలారా. నీలా. ౨. ౧౧౧. (కడనుండి=పైగానుండి, సంబంధము కలిగించుకొనకుండి)

౮. దరి, ఒడ్డు.

సీ. వైరిసైన్యాబ్ధిలో వచ్చుగెల్పులనావఁ గడఁ జేర్చు ప్రాఁకుడుఁ గడపుఁ జేయి. పారి. పీఠ. ౨౪.

౯. కాలము, వేళ.

గీ. దివమునను సంజకడ యంను దివ్వె లెత్తు. శుక. ౨. ౫౬౧.

౧౦. మరణము, చావు.

వ. కయ్యంబునఁ బొఱఁబొఱఁ గాయంబు గాయంబు నేసి వెఱవేఁకిఁ గొలిపినకాకశస్త్రనామధేయచండాలుకరాళవేషంబు గన్నులం గట్టిన ట్లుండఁ గడఁ గనుట నిట్టికరాళవేషంబు గలిగెఁ గైశికీగానఫలదానంబున దీని మానుపవే... ఆను. ౬. ౮౬. (వ్రాఁతప్రతి పాఠము.)

౧. ఇది ద్రుతాంతముగా నుండి "అందు, ఎడ, విషయమున, వలన" అనునర్థముల నిచ్చును.

క. చెడుతెరు వాకారవ్యులు, కడ నిలుదుం గాక మనకుఁ గ్రౌర్యం బేలా. భాగ. ఉద్యో. ౩. ౯౧.

ద్వి. ... ఇంటికడ విందు గుడిచి ... రం. రా. బాల. ౫౩ పా. ౧౫ పం. విప్ర. ౩. ౬౧.

చ. ... సుందరికడ నాసనేయు నిను ... దళకు. ౯. ౨౧. (సుందరికడ=సుందరియెడ.)

సీ. నాలుగు మొగములవేలుపు మొదలుగ నెవ్వనికడ నుదయించె జగము. హరి. ఉ. ౫. ౧౦౮. (ఎవ్వనికడ=ఎవ్వనివలన.)

విశే. ౧. అంత్యము, చివరది.

ఉదా: కడజాతి, కడసారి, మొ.

౨. అన్యము, ఇతరము.

గీ. అనుపుఁ డెక్కటి యొక కడ కడమ తక్కు, వేలు వెలయుచు నిరంతాక్షి మార్గవైరి. ఆం. భా. ౩. ౨౪.

ఆకడ=అవతల, అచ్చట.

క. శాకమహీజము పేరను, శాకద్వీపంబు నాఁగ సన్నుతి కెక్కెన్, లోకస్తుత యాదీవికి, నాకడ దుగ్ధాబ్ధి మెఱయు సంతతియ విరివిన్. వి. పు. ౩. ౭౬.

వ. ఉత్తరాభిముఖుండవై చనంజన హిమవంతం బక్కొండ కాకడ బహుహాటకశోభితం బగు హేమకూటం బవుల ఋషభాచలంబు ... పోలుచు ... భా. రా. యు. ౧౦౯౧.

కడకుఁ బొమ్మను=మారనుగాఁ బొమ్మను; మించు.

క. కుమ్మెలు దాఁకినబంగరు, బొమ్మరములయెమ్మెఁ గడకుఁ బొమ్మనురేఖా, సమ్మిళితస్తనకుంభత, టమ్ము దిటమ్ముగను జూపి డగ్గుత్తికతోన్. సారంగ. ౨. ౨౩౦.

కడలుద్రొక్కు=వ్యభిచరించు.

గీ. పెనిమిటికి నేల కడలుద్రొక్కినలతాంగి. కవిరా. ౨. ౩౪.

జ: కట్టకడ, కడకట్టు, కడకడ, కడకడలి, కడకన్ను, కడకాలము, కడకాలు, కడకుఁబోవు, కడకొంగు, కడకొత్తు, కడకొఱవి, కడగండ్లమారి, కడగండ్లు, కడగట్టు, కడగొట్టు, కడగోరు, కడచను, కడచుక్క, కడచెడు, కడచేయు, కడచేరుచు, కడజాతి, కడతల, కడతెగు, కడతేర్చు, కడతేఱు, కడనుంచు, కడపల, కడబంతి, కడముట్టు, కడయేనుఁగు, కడయేలిక, కడరాలు, కడఱెప్ప, కడవన్నె, కడవాఁడు, కడవీను, కడవెళ్లు, కడవోవు, కడవ్రేలు, కడసంజ.

కడంకరము. సం=కడంగరము.

కడంకరీయము. సం=కడంగరీయము.

కడంగము. సం. వి. అ. పుం. ఒకవిధమగుమద్యము.

కడంగరము. సం. వి. అ. పుం. మాషముద్గాదికాష్ఠము. (సిద్ధాంతకౌముది.)

కడంగరీయము. సం. విశ. (అ.ఆ.అ) మాషముద్గాదికాష్ఠమును తినునది. (అపు. గేచె. మొ.)

కడంబము. సం. వి. అ. పుం. ౧. శాకనాడిక, కూరకాఁడ. ౨. అగ్రభాగము,కొన.

కడంబి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. తీఁగబచ్చలి†

కడ(ణ)క. వి. (√కడఁగు.) ౧. పూనిక, యత్నము; ఉత్సాహము.

సీ. ప్రతిబంధదురితంబు వాసి పోకుండినఁ గాశికేఁగెడునట్టికడఁక లేదు. కాశీ. ౩. ౬౯.

ఉ. శ్రీకలకంఠకంఠియు ధరిత్రియు దక్షిణవామ భాగము, ఖైకొని కొల్వ వారిఁ గడఁక న్గడతన్నులకాంతిఁ దేర్చి....విజ. పి పీఠి. ౨.

ద్వి. పణిహారులను బిల్వఁ బంచి యాక్షణమె, కడఁకతోఁ గల్యాణకటకంబునందు. పండితా. దీక్ష. ౮౧ పా. సీలా. ౧. ౪౯.

౨. ధైర్యము; స్థైర్యము.

చ. కరమున నీవు విల్లు గొని కాండముఁ బూనిన మూఁడులోకముల్, కరము భయంబు నొందుఁ గడఁక వ్విను మార్కొన నెవ్వఁ డోపు....ఉ. రా. ౧. ౧౫౫.

చ. అటమి రమాకుమారుఁ డపుడగ్రతలంబున వచ్చి నిల్చిన, ట్లలిముఖిఁ దోఁచినం గువలయాక్షి వడంకి కడంక దూలి మై, మఱచి....వసు. ౩. ౧౭౯.

సీ. స్థైర్యయత్నంబులు చనుఁ గడంక యనంగ. ఆం. భా. ౩. ౪౬.

౩. ఉదుటు, ఉద్ధతి, గర్వము.

ఉ. ప్రుక్కడి భూమిభృత్కులవిరోధికడంక నడంచి యిమ్మెయిన్, దక్కడ హేతిధారి కుచితం బగు కార్యము నిర్వహించి....రాఘవ. ౨. ౧౧౦.

౪. చేష్ట, వ్యాపారము.

ఆ....అంతరంగ మవశతఁ బొందిన, కరణ నింద్రియములకడఁకఁ దక్కె. భార. విరా. ౫. ౧౧౩.

౫. విధము, రీతి, పోలిక.

శా. ....పైఁ జందురుం డొప్పఁగాఁ, గానన్ వెన్నెల పిండిచల్లినకడంకం గల్వపూఁబండు మై. యయా. ౫. ౧౦౯.

సీ. జడఁ జిక్కుదయ్యంబుచందంబునను జెట్టు విడిచిన భూతంబుకడఁకతోడ....గీ. ఎనసి. చరియించు పీట నాహేమరేఖ. హంస. ౧. ౨౨౦.

౬. సంతోషము.

సీ. కైరవకాననోత్కరములు కడుఁ గుందఁ గంజ పుంజంబులు కడఁక నొంద....గీ. పూర్వపర్వతమెక్కెనపూర్వదీప్తి, మండలం బైనమార్తండమండలంబు. విక్ర. ౨ ౧౦౭.

౭. ఆధిక్యము, అతిశయము.

౮. కాఁవగ దిక్కు లేమిఁ గడఁకన్ మొఱవెట్టఁ దొడంగె వేదముల్. దశా. ౧. ౨౭౫.

కడఁగించు. స. క్రి. (√కడఁగు) కడఁగఁజేయు. (ప్రోత్సాహపెట్టు, ప్రేరేఁచు.)

క. సమరమునకుఁ బురికొల్పుచు, మముఁ దలఁచిన నుల్లికుట్టుమాటలఁ దచ్చి, త్తము లుడికించుచుఁ బాండవ, సమితిం గడఁగించువా రచట నెవ్వరొకో. భార. ఉద్యో. ౪. ౨౪౨.

కడ(ణ)ఁగు. అ. క్రి. ౧. ఉద్యమించు. యత్నించు, పూను; ఉత్సహించు.

(దుర్యోధనుఁడు భీమునితో ననినమాటలు)

గీ. .... విప్రులవలనఁ బట్టి, రైరె సత్క్షత్రియప్ర

భు లవని గావఁ,గడఁగి మీజన్మములు నిట్లకావె వినఁగ. భార. ఆది. ౬. ౫౯.

ఉ మజ్జన మార్పఁ గల్పకుసుమంబులు గూర్పఁ గడంగి రయ్యెడన్. వసు. ౫. ౬౩.

(కీచకుఁడు) శ. చిడిముడిపడుచు నెదురు సనఁ, గడఁగుచు హారములు చక్కఁగాఁ ద్రోయుచు మ,ల్లడి గొనుచు.... భార. విరా. ౨. ౧౧౪.

౨. సాహసించు, తెగు.

క. కిమ్మీరమర్దమనిచే,నిమ్మెయి నోటాలఁ బెక్కు రేటులు వడి ద,ర్ప మ్మెదరి మూర్ఛ మునిఁగియుఁ, గ్రమ్మఱఁ గురునాథుఁ డెట్లు గడఁగెనొ యనికిన్. భీష్మ. ౨. ౪౦౬.

క. రుగువను గట్టను బూయను, బొడువను బోఁబను చుఁ గాక తొలుత మొన సొరం, గొడుకుం బను చుట తెప్పఁడుఁ, గడఁగునె నాయట్టి పాపకర్ముఁడు దక్కన్. భార. ద్రో. ౨. ౧౪౨.

౩. ధైర్యముతో నిలుచు.

మ....పాండవులు మోహాంధుండ భీష్ముండు గేశవ నీవుం గడఁగుండు నాకు నెదురై సంగ్రామరంగంబు నన్. భార. సభా. ౨. ౬౩.

గీ. అగ్గలించి నాయెదుర నా హప్పళించి,కడఁగఁ జాలెడు మల్లులఁ గాన నెందు. భార. విరా. ౨. ౦.

౪. కవియు, తలపడు.

క. ....మగధవిభుఁడు దో,డును విల్లుఁ దేరు ఘనకే, తనమును గొని కడఁగె శార్ఙ్గధనుపై నొకఁడున్. హరి. ఉ. ౧. ౧౧౨.

క. కవ్వడి యొక్కఁడ కంటిరె, చివ్వనఁ జేయద మితండు సేద్పడఁగా నిం,దెవ్వరుఁగడంగలేరివి, త్రెవ్వి పడినధనము వెటిఁగిలిమి లోఁ తెల్లన్. భార. మౌ. ౧౮౧.

౫. అతిశయిల్లు, వర్ధిల్లు. (ఈయర్థమున నిది తఱచు పాదపూరకము)

సీ. మోహంబువలనఁ బై ముసురు లోభంబు లోభావేశమునఁ గామ మగ్గలించుఁ, గామంబు పెంపునఁ గడఁగుఁ గ్రోధంబు క్రోధంబున వైర మెంతయును బెరుఁగు. భార. ఆర. ౪. ౨౮౮.

ఆ. గాజుకుప్పెలోనఁ గడఁగుచు దీపం బ,దెట్టులుండు జ్ఞాన మట్టు లుండుఁ, దెలిసినట్టివారి దేహంబులందును....వేమన. ౧. ౯.

క. గణపాదహతులచేతను, వణఁకి గిరుల్ తరులతోడ వసుధం బడియెన్, గణఁగి వసుంధర గిరులును, ఫణిపతిపైఁ బడియెఁ గమఠపతిపైఁ బడియెన్. వీర. ౪. ౮౧.

౬. ఉపక్రమించు, ప్రారంభించు, తొడఁగు.

క. .... అమృతాబ్ధిన్ మథింపఁ గడఁగిరి కడిమిన్. దశా. ౨. ౧౯౩. పారి. ౧. ౧౦౪.

౭. కడఁక, కడఁగించు.

కడ(ణ)ఁజు. వి. గోకర్ణమృగము, ఒకజాతిదుప్పి.

సీ. ....గోకర్ణనామం బగును గణంజు కడఁజు నా ... ఆం. భా. ౨. ౮౫.

కడ(ణ)ఁత. వి. కడకంటికి ప్రక్కగా నుండుచోటు, శిరఃపార్శ్వము.

గీ. ....క,డంత యనఁగ శిరఃపార్శ్వ మంతకారి. ఆం. భా. ౨. ౧౪౪.

శ. పెనుఁగడఁత దొడ్డయత్తళ,మున వైచిన నతఁడు మూర్ఛ మునిఁగి....భార. శల్య. ౧. ౩౮౧.

ద్వి. కనుఁగొనఁ జెక్కుళ్లఁ గణఁతలఁ గడవ, నెనయ బూడిద మెత్తుకొని....పండితా. దీక్షా. ౪౦. పా.

కడ(ణ)ఁతి. వి. గంధర్వమృగము.

సీ. ....గంధర్వమౌను గడంతి....ఆం. భా. ౨. ౮౫.

మ. పులులం ద్రుంచి కడంతులం దునిమి .... శుక. ౧. ౧౩౬.

చ....దు,ప్పులు కణఁతు ల్కిఁటు ల్చెవులపోతులు కొర్న వగండ్లు భల్లుకం,బులు .... ఆదిగాఁ,గల మృగ రాజి....కాశ. ౩. ౪౮.

కడఁబడు. అ. క్రి. (కడమ + పడు-శ. ర.) తగ్గు: పోవు.

క. హరి సూకరరూపంబున, హరిణాదిమృగాకృతుల మహర్షులజంబై, హరిసుతుఁడు పూజ్యుఁడయ్యెం,దగె వారలగౌరవము కడంబడియె నౌకో. వేం. పంచ. ౧. ౧౨౬. (శ. ర. పా.)

ద్వి. ఎడపక నను విక్రయించి చెల్లింపు, కడఁబడుఁ గొంతైనఁ గౌశికుఋణము. ద్వి. హరిశ్చ. ఉ. ౨౧౦.

క. పడగలఁ గలరత్నంబులు, గడఁబడ నౌడ లడుల దంష్ట్రికలు పొడిపొడిగాఁ, గడుబాములకుఁ లోనై, గడుసరిపాములు తొలంగ .... దశా. ౪. ౧౮౩. (ఇట'పడిపోవు, రాలిపోవు' అనిభావము.)

కడక(గ)ట్టు. స. క్రి. (కడ + కట్టు.) ౧. నిర్ణయించు, నిశ్చయించు.

క. మునుమున్నకాదె యార్యులు, వినుతనిజజ్ఞానదృష్టి విధిఁ దిరముగఁ గన్గొని కడగట్టినవారీ, తనియా దృశభావచేష్టితము లఖిలములుఁ. హరి. పూ. ౮. ౧౩౮.

వ. ....అద్దేవి యశ్రుపూర్ణనయనయై యిట్టిశోకంబు నా కనుభవింపను మద్గర్భంబులకు నిట్టిపోకలం బోవను మున్న కడగట్టినతెఱంగు నీ వేమిసేయు దని యు చితంబుగాఁ బలికె.... హరి. పూ. ౫. ౧౩౫.

౨. విధించు. నియమించు.

చ. దిరిసెనపువ్వుకంటె గణుతింపఁగ మెత్తని మేనుఁ దీఁగె యీ,తరుణికి నిట్టికోమలి లతాతరుసేచన మాచరింపఁగాఁ, గరుణ యొకింత లేక కడగట్టె మునీంద్రుఁడు మాట లేటికిఁ. పి. శకుం. ౨.౬౨

వి. నిర్ణయము, ఏర్పాటు.

వ. .... ఇందులపువ్వులకుం గలపరిమళం బెందుల పువ్వులకుఁ గల దని మునుముట్ట మాయ వెట్టం గడకట్టు చేసికొని యప్పట్టి గదలి యానురపొన్న క్రిందికిం జనుదెంచి .... విక్ర. ౮. ౬౧.

కడకడ. వి. (కడ + కడ) - చివరదిక్కు - ఈశానదిక్కు.

క. కడకడయొకయనిముంగై,కదియవునుమ్మొత్తఁ బండు గామిడి మన్నుం,బడఁతుకకై యిమ్మానిని, యొడ లూనినవాఁడునుప్వొ యుక్కు దలిర్పఁ. అచ్చ. రా. బాల. ౯౩.

కడకడలి. పి. (కడ + కడలి.) పశ్చిమసముద్రము.

క. వడి నీకీర్తులఁ దోరెకి, కదిమిం దనకందు వెలుపు గావలసిచుమీ. కడకడలిమొదలఁ గ్రుంకును, వెద విల్తునిమామ యోబవిభునరసింహా. నరస. ౫. ౮౭.

క. కడకడలి వేఁగివెలుఁ గను,జనదారి పడి న్మనుం గఁ జని జేగురుప,చ్చడమూలఁ గట్టె దరినఁ,బగ మట నెఱసంజ నిండె....యయా. ౨. ౬౯.

కడక(గ)న్ను. వి. బొ. (కడ + కన్ను.) అపాంగము, నేత్రాంతము.

క. ....నరుకడక,న్నుడుణం బిగుటయుఁ దద్రుచి, పరం పరలంతోన నిగిడె నాణచయుంబుల్. భార. భీష్మ. ౨. ౩౦౫.

గీ. వీని వీక్షింపు కడగంటివీక్షణమున. నైష. ౫.౧౪౦. ఆం. భా. ౨. ౧౪౪.

కడకము. సం. వి. అ. న. సముద్రలవణము.

కడకాలము. మి. వి. (కడ + కాలము) అంత్యకాలము. మరణసమయము.

ఉ. త్యాగము భోగముఁ సలిపిదైవగతిం గడకాల మైన ఖ,ట్వాగకుఁడై తనూభవుల దగ్గఱ

నల్వురఁ బిల్చి యుట్లనుఁ. ద్వా. ౫. ౫౮.

చ. కని యదలించి యోనిచెడుగా కడకాలము సేరె నెక్కడం, బనియెదు.... వేం. పంచ. ౧. ౨౬౪.

కడకాలు. వి. ఔ. (కడ + కాలు) పాదము; పాదాగ్రము.

ఉ..... దేవకి గన్నయార్పురఁ, బరుషవిశాలఘోర శిలపైఁ గడకాళులు పట్టి వ్రేసి యా, సురముగఁ జంపెఁ గంసుఁడు.... హరి. పూ. ౫. ౧౦౬.

క. కడకా లొకత్రాఁచుపాము గడిఁకం గఱచెఁ. వేం. పంచ. ౧. ౧౧౬.

ఉ. ....అయో మగనిం గడకాళ్లఁ ద్రోచి నేఁ, డీవసు దేశునిం గలయ నెంచితి వెట్లు.... శుక. ౧. ౭౦. (కడకాళ్లఁద్రోచు = నిరసించు.)

కడకుఁబోవు. అ. క్రి. (√కడ.) బహిష్ఠయగు, ముట్టగు.

సీ. మును తాను గడకుఁబోయినదినం బాదిగాఁ బెద్దుక దినమును దినము లెన్ను. దశా. ౬. ౫౩.

ఇట్లే :- కడ కేఁగు.

సీ. అంటుగైకొనియె ముట్టయ్యెఁ బెఱఁగుమాసెఁ గడ కేఁగె నింటికిఁ గాకపోయె, ననఁగ దూరస్థుఁ డన రు.... సాం. ని. మాన. ౨౮.

కడకొంగు. వి. (కడ + కొంగు.) కొంగుచివర, అంచలాగ్రము.

సీ. కట్టిన పులితోలుకడకొంగు సోఁకి యాఁబోతుతత్తడి చిట్టుబుట్టు మనఁగ. హర. ౫. ౧౬.

కడకొత్తు. స. క్రి. (కడ + ఒత్తు.) దూరీకరించు, నిరసించు.

చ. అడు గడుగంటఁ ద్రొక్కుఁ జిగురాకుల బాఁకులఁ గేరు నారు నెన్నడ కడకొత్తు హంసమిథునమ్ములఁ దమ్ముల నోము మోము. చంద్రా. ౪. ౧౪౩. (ఇట బౌపమ్యవాచకము.) పాంచు ౪. ౨౨౦.

కడకొఱవి. వి. (కడ + కొఱవి.) ౧. కాలఁగా మిగిలినకట్టె.

ద్వి. పొంత మొట్టులలోనఁ బొడవటి కాలి, కొంత చిక్కిన కడకొఱవులు తెచ్చి, కుఱుప్రోగుగా నిడి కొడుకు నం దుంచి. ద్వి. హరిశ్చ. ఉ. ౨౦౫౬.

౨. కాలఁగా మిగిలి పొగయుకట్టె.

క. జ్ఞాతులు దమలోఁ బొందినఁ, జేతోమోదమున వెలిఁగి చెలువొందుదు రస్నాతిం బాసిన విగతవి, భూతిం గడకొఱవులట్ల పొగయుదు రధిపా. భార. ఉద్యో. ౨. ౨౮౫.

కడగండ్లమారి. విశే. (కడగండ్లు + మారి.) కష్టశీలుఁడు. (శ. ర.)

కడగండ్లు. వి. బ. (కడ + కండ్లు.శ.ర.-కడ + గండ్లు?) ఇక్కట్లు, ఇడుములు.

సీ. లిలగనికడగండ్లఁ దగిలి చట్టైయున్న చాననేదిన నెఱజాణరాయ. అచ్చ. రా. అయో. ౫౩.

ఉ... కానకు రాఘవుండు పోఁగా నిపు డింక పుట్టెఁ గడగండ్లనువార్తలు మిన్ను ముట్టి దిక్కైనగ ల్లెల్ల గొల్లుమన.... చం. రా. ౪. ౮౫.

కడగట్టు. వి. (కడ + గట్టు) చక్రవాళపర్వతము.

గీ. తావిగుబ్బలికడగట్టుతావులందు, నప్పసం బుప్పతిల్లుచు మెప్పుఁ గన్న, యట్టికొరవంజు లెల్ల మూసుట్టలయ్యె. ప్రబంధ. ౧౬౦.

కడగొట్టు. అ. క్రి. (కడ + కొట్టు) నశించు, చచ్చు.

మ. కెడ నెం దుప్పులు డింకఁపేసె నెలుఁగుల్ గిట్టెం బులుల్ సింగముల్, కడగొట్టెఁ.... సారంగ, ౧. ౧౦౩.

విశే. కడపటిది, చివరది, చిన్నది.

చ.... అందఱుకుఁ గడగొట్టుచెల్లెలై, మనుజవరేణ్యపుట్టెనొకమానినిరుక్మిణినాఁ బ్రసిద్ధయై. భాగ. ౧౦. పూ ౧౬౮౫.

ద్వి. శివదేవుఁ డన నొక్క శివభక్తియుతుఁడు, ను

విదయుఁ దానుఁ బొర్గూరి కేఁగుచును. రూపించి కడగొట్టుపాపఁ దా రింటి.కాపిడి.... బస. పు. ౩. ४०౭. పం.

కడగొట్టువాఁడు = కడపటివాఁడు. కనిష్ఠ సోదరుఁడు. ఉ. రా. ౭. ౩౨౧.

కడగోరు. వి. ఔ. (కడ + గోరు) కొనగోరు. నఖాగ్రము.

ద్వి. కాటుకకన్నీరు కడగోర దిద్దె. నవ. ౨. ౯౦. పొ. ౧౭ పం.

కడచ(స)ను. అ. క్రి. (కడ + చను) ౧. మరణించు. చచ్చు

సీ. జననాథశల్యుండు సమసె సౌబలుఁడు గీటడఁగె నులూకుండు మడిసె సకల. సంశప్తకులు గడచ నిరి....భార. శల్య. ౧. ౯. భార. శాం. ౨ ४౨౯.

౨. నశించు. పోవు.

ఆ. ....శక్తియెల్లను గడచన్న. నతఁడు నేల వ్రాలె నతిరయమున. భార. అను. ౧. ౯౯.

రగడ. ఎఱుఁగక చేసితి నిపు డపచారము. శరణన్నను గడసనదె విచారము. ఉ. రా. ౩ ౯౨.

౩. కడచు. గతించు.

వ. ....నీవాక్యంబులు నిక్కంబు లగు నైనను గడచిననదానికి శోకం బేల. భా. రా. యు. ౯౭౧.

సీ. సంజప్రొద్దుననుండి సవరేయి కడసన సమ్ముఖంబునఁ గొల్చి సంవసించు. పాండు. ౫. ౨౭౬.

४. ముగియు. సమాప్తమగు.

క. అనఘా యీయజ్ఞము విధి.సనాథబుత్విక్ప్రయోగ సంపూర్ణంబ.య్యును గడచన నేరదు నదు.మన యుడుగును భూసురోత్తమనిమిత్తమునన్. భార. ఆది. ౨. ౨౦౯.

క. కొడుకులనిధనమునకు నా.కడఁగినహయమేధమఖము కడచనమికి నేఁ, గడుదుఃఖితుండనయ్యెదఁ. దనయ.క నీ విపుడు దీనిఁ దలఁగుము కడఁకన్. భార. ఆర. ౩. ౬౭.

౫. కొనసాగు. నెఱవేఱు.

క. పూనిక కడచన విష్ణు.క్కేన ప్రార్థనము సేసి.... విప్ర. ౨. ౧౯.

౬. అపారమగు. అనంతమగు.

సీ. గోత్రాచలము చెత్తుకొని వచ్చి కడచన్నరత్నాకరముఁ గట్టె రాఘవుండు. ప. పం. ౧. ४౨.

ద్వి. మదఁతి యీరంబె యిమ్మనుజేశుచేతఁ, గడచన్న మన్ననఁ బడసినయతఁడు. బస. పు. ౨. ౯౧.పం. (ప్రాఁత ప్రతిపాఠము.)

స. క్రి. దాఁటు. అతిక్రమించు.

క. వననిధి నవనీలం గడ.చనువాని ప్రసాద మొందిసతులు గృహంబుల్, ధనములు నఖిలసుఖంబులు. మన మూరం గాంతు రోలి మర్కటు లెల్లన్. భా. రా. కిష్కిం. ౭౬౬.

సీ. ఏదేవునిజమాయ నెవ్వాఁడుఁ గడసన నేరఁడు తన మేనినీడఁబోలె. పాండు. ౫. ౫౧.

కడచన్న పసిఁడి = ప్రశస్తమైన బంగారము. మేలిమి బంగారము. (ప్రౌ.)

ద్వి. కడచన్న (వన్నె?) పసిఁడియుఁ గన్నెయుఁ దూఁచు, నెడ సువర్ణాంతరం బెఱుఁగరాకున్నె. పండితా. వాద. ౧౯౨ పొ.

కడచు. స. క్రి. (త. కడత్తు.) ౧. (నదీసముద్రాదులను) దాఁటు. తరించు.

గీ. అలసుమంతుని వీడ్కొని యర్కవంశ. ఘనులు గంగాతరంగణిఁ గడచి .... రామా. ౫. ౨౭. భార. ఉద్యో. ४. ౬౫.

౨. ఉల్లంఘించు. జవదాఁటు; దాఁటు. అతిక్రమించు.

ఆ. వేదవిహితవిధుల నాదరించుట యూర్ధ్వ. గతికిఁ దెరువు విధులఁ గడచి యెందు. నాఁగఁట దినవాని లోఁగక చేయుట. యధమగతి

మార్గ మనిరి మునులు. భార. ఆది. ౩. ౨౨౦.

మ. కొడుకుల్ భక్తివిదేయు లౌదురుగదా కోడండ్రు మీవాక్యముల్, గడవం జాలక యుందు రా.... భాగ. ౧. ౨౬౭.

క. వడిగొని కౌరవు లొండొరుఁ, గడపంగ మునుచనిరి.... భార. ఆది. ౬. ౬౭.

పీ. కనకంబు పెనుఁగోట వినువీథిఁ గడపంగ.... హరి. ఉ. ౨ ౧౬౨.

గీ. కమలనాభుండు కక్ష్యాంతరములు గడచి. పారి ౧. ౧౦౫.

౩. తొలఁగించుకొను, తప్పించుకొను.

తరువోజ. ఏనును బ్రజలును నీ ధర్మసతియు, నే యుపాయంబున నిబ్బారిఁ గడవఁ,గా నేర్తు మెయ్యది కర్జంబు.... భార. ఆది. ౬. ౨౪౭.

గీ. ....వారి, వారికర్మఫలంబు లవశ్యభుక్తి, కారణంబులు గా కెందుఁగడవ వశమె. వి. పు. ౧. ౨౧.

వ. ....గండంబులం గడచితిమి.... హర. ౨. ౨౭.

౪. మించు, అతిశయించు.

వ. ....సహదేవుం డాశైనేయు నుద్దేశించి మిమ్మును బాంచాలురం గడచినబంధువులు మాకును మమ్మును మిమ్మును మిగిలినబాంధవు లాపాంచాలురకును వారలకంటె మాకంటె నెక్కుడు సుహృజ్జనులు మీకును లేకునికి దెల్లంబు .... భార. ద్రో. ౫. ౩౭౧.

చ. కొఱవులవేఁడిమిం గడచు ఘోరపుఁబల్కులు కర్ణరంధ్రముల్, చుఱచుఱఁ దాఁకి పాటి మదిఁ జూఁచిన.... భా. రా. యు. ౭౨౩. భార. శాం. ౧. ౮౯.

అ. క్రి. ౧. చచ్చు, మరణించు.

గీ. కడచినప్పుడు క్రిమి లొండెఁ గాక లొండెఁ, గుక్కలొండేనియును భుక్తిఁ గొనెడు దేహ,మొకఁడు ప్రార్థించి యడిగిన నొసఁగవలదె. కాశీ. ౬. ౮౩.

సీ. ధ్రువ వసిష్ఠాపుంధతులఁ దనుచ్ఛాయయుఁ గాననివాఁ డేఁటిలోనఁ గడచు. జై. భా. ౮. ౯౮.

౨. నశించు, పోవు.

సీ. అలివేణివదన చంద్రాతపంబునఁ గాని కడచునే మోహాంధకారభరము. భాను. ౪. ౨౫.

గీ. పోయె నుపదేశకాలంబు పూర్వముననె, కడచె ధైర్యంబు.... శివరా. ౩. ౩.

౩. గతించు, జరిగిపోవు.

ఉ. ....త,ప్మాకరయఁగా బయల్పడనియట్లుగ నుండెడు వత్సరంబునుఁ, జేరువచేయవం గడచె .... భార. విరా. ౩. ౧౦౬.

వ. ....దినంబులు గడచె వారంబు లరిగెఁ బక్షంబులు చనియె మాసంబులు పోయె.... హర ౬. ౧౧.

౪. తొలఁగిపోవు.

గీ. ఇటువలె ననేకగతుల నారటము నొంద, గగనధారతి వానిపైఁ గరుణవొడమి, యడలకు కుమార నీకిటి గడవ నేర,దెట్లనినఁ బూర్వవృత్తాంత మెల్ల వినుము. సారంగ. ౩. ౧౨౨.

౫. మేరమీఱు, మితిమీఱు: మర్యాదనతిక్రమించు.

క. కడు ననురక్తియు నేర్పును,గడఁకయుఁ గలవారి నుఱక కడవఁగ నెగ్గుల్, నొడివెడు వివేకశూన్యుల, కడ నుండెడునంతకంటెఁ గష్టముగలదే. భార. ఆది. ౩. ౧౪౯.

సీ. ఆకాంక్షితస్ఫూర్తి యాచరించుచును శాఖాచంక్రమక్రియఁ గడవఁ జనక. ప్రభా. ౨. ౩.

మ....వైదేహి నేఁ,గడవం దెచ్చితిఁ దప్పు గావుమని లంకారాజ్య మొప్పించి .... ఎ,య్యెడకైనం జనుమా .... భా. రా. యు. ౫౦౧.

౬. కడముట్టు, పారమునొందు.

క. కడవం గఱచినవాఁ డీ,పడు చనుచుం బురుటియిల్లు పడఁతుక వెతలెఁ. మార్క. ౫. ౩౦౪. (కడవం గఱచినవాఁడు = పూర్ణముగా నేర్చినవాఁడు.) విక్ర. ౧. ౨౦.

౩. సుఖముగాఁ గాలము గడపు; మర్యాదతో కాలము గడపు.

క. నీ వేమి కొల యొనర్చితి, వీవగ నది సోఁకు డిగుచు నేఁచఁ దొడంగె, న్వేవేగఁ దత్ప్రతిక్రియ, గావింపక యున్ననెట్లు కడచెద ననినన్. శుక. ౧. ౨౩౫.

క. ఏ నింతనాఁటినుండియు, మానవతులలోన మిగుల మానవతినినై, యీనాఁటికిఁ గడచితి నిఁక, నానోఁచిననోములే మొనర్పం గలవో. శుక. ౧. ౫౦.

౮. మనుగడ సుఖముగా సాగు, జీవనము బాగుగా జరుగు; సుఖముగా జరుగు.

(వ్యవ) వానికి పండ్రెండు రూపాయలతో నెట్లు కడచుచున్నదో తెలియదు.

అక్కడఁ గడవకయే యీయూరు వచ్చినాఁడు. పూఁటకుఁ గడవనివాఁడైనను దుర్వ్యయములు మానుట లేదు.

నేను లేకుండ వానికిఁ గడవదా యేమి?

జీతము స్వల్ప మగుటచే వానికి సంసారము కడచుట లేదు.

౯. ఎక్కువగు, హెచ్చుగు, మీఱు.

(కృత్రిమహంస నెక్కి ఆకాశమునఁ బోవురాచకన్నె యొక్క స్వయంవరమునకు వచ్చిన రాజులవర్ణనము)
క. వడి గగ్గి హంసగతికిం, గడవఁ బఱచువారు.... భోజరా. ౫. ౨౪. (చూ. ౫ ౧౮)

కడచిచను = కడచు.

వ. ....మన్వంతరంబు లాఱును గడచిచనియె. వి. పు. ౪. ౪.

౩. కడతెంచు, కడపిపుచ్చు, కడపు, కడపుఁజేయు, కడవఁబడు, కడవఁబెట్టు.

కడచుక్క. వి. (కడ + చుక్క) - కడనక్షత్రము - రేవతి. (శ. ర.)

కడచెడు. అ. క్రి. (కడ + చెడు) దిక్కుమాలు, గతిలేకయుండు.

క. విని కినిసి కపిలదేవుఁడు, ఘనహుంకృతి నేపెనంతఁ గినచెడి వారమ్ము నికోపభస్మసాత్కృత, తనువై వడి రచట సగరతనయులు వెలుచన్. జాహ్న వీ. ౨. ౮౨.

కడచేయు. స. క్రి. (కడ + చేయు) విడుచు, వదలు.

ద్వి. మ మ్మెల్లఁ దండ్రులమాఱుగా నెన్ని, సమ్మతినలుఁ బ్రాణసఖుఁగా వరించెఁ, గావున నానలఁ గడచేసి మరల, దేవలోకమున కేతెంచితిమి .... ద్వి. నల. ౨. ౬౨౯.

కడచేరుచు(ర్చు) స. క్రి. (కడ + చేరుచు) = కడతేర్చు.

(-దరిచేర్చు - కృతార్థునిచేయు)
క. ....కౌరవులకు మేటి వీవ కావున నీ వీ, భారంబు పూని మముఁ గడ, చేరుపఁ దగు నెమ్మెయిం బ్రసిద్ధచరిత్రా. భార. ఉద్యో. ४. ౧౫౫.

కడజాతి. వి (కడ + జాతి) చివరకులము, చండాలజాతి.

ఉ. ఈకడజాతివాని కిహిహీ మహిదేవుఁడు చిక్కె.... పాండు. ౩. ౯౫. (చూ. ౩. ౮౮.)

(విశ్వామిత్త్ర వర్ణనము) సీ. కడజాతితోనియోగము నిర్వహించినయఘటనఘటనావిహార హారి. చం. రా. ౨. ౫౬.

కడతల. వి. (కడ + తల) చివర ప్రదేశము.

వ. ....కౌరవరాజధాని యైనకరినగరంబుకడతల హలాగ్రంబును జొనిపి యుప్పుటభేదనవిస్తారం బగుగర్వభుజాగర్వదుర్వారుండై పెకలించి .... భాగ. ౧౦. ఉ. ౫౮౮.

కడతెంచు. స. క్రి. (కడచు + తెంచు - స్వార్థమున) కడచు, దాఁటు.

ద్వి. అసమాన మైనయయ్యామున మార్గంబు, విడిచినఁ గడతెంచి వేవేగ గొల్ల,విడిపట్టువరు నందువిడిపట్టు సొచ్చి. అ. మ. క. ౨౨ పొ. ౧౩ పం.

కడతెగు. అ. క్రి. (కడ+తెగు) ముగియు, సమాప్తమగు.

క. ఉడుమండలంబు దాఁకను, వడి నేఁగితిఁ గోట దాఁట వచ్చునొ యంచుం, గడతెగక యంతకంతకుఁ, బొడవయ్యెను నాకు దాఁటి పోరాదయ్యెన్. మైరా. ౨. ౧౧.

కడతేర్చు(ఉచు) స. క్రి. (√కడతేఱు) కడతేఱఁ జేయు.

(చంపు, వధించు)

క. విని గురుతనూభవుఁడు పది, దినములఁ గడితేర్తు నని యె ధీరవిచారా. భార. ఉద్యో. ౪. ౪౧౪. (చూ. ౪. ౪౦౩.)

క. ...దానవు, కపటముకాఁ దెలిసి వానిఁ గడతేర్చుటయున్. జై. భా. ౫. ౧౪౬.

(పోఁగొట్టు)

గీ. వారియగముఖ గడతేర్చి వాంఛితములఁ, గరుణ నొనగూర్చు.... ఉ. రా. ౪. ౨౩.

(కొనసాగించు, నెరవేర్చు; నిర్వర్తించు.)

సీ. తొడఁగినపని చలం బెడపక యతిదుష్కరంబైనఁ గడతేర్చు ప్రభువులార. భార. విరా. ౩. ౨౧.

గీ. జనపని ప్రతిజ్ఞఁ గడతేర్తు నని తలంచి. ఉ. రా. ౩. ౧౧౩.

గీ. ....బంతి, తేర్లదొర వేల్మి నెటిఁ గడతేర్చియున్న. అచ్చ.రా.బాల.౬౩.

(కృతార్థతనొందించు)

(కుంతి కృష్ణునితో నన్నమాటలు) చ. అలఘువిచారనాయలఁత యూర్పుము నన్ గడతేర్చు మెమ్మెయిన్. భార. ఉద్యో. ౩. ౨౦౧.

డతేఱు. అ. క్రి. (కడ+తేఱు) ౧. చచ్చు, మరణించు; నశించు.

చ. ...కుంభకర్ణుఁ డా, దిగఁ గలవీరు లెల్లఁ గడతేఱి రనేపలు కూరబూన్య మీ, నగిరము.... భా. రా. యు. ౧౧౨౩.

గీ....వారిదేహంబులు నస్మదాది, దేహములఁ బోలెఁ దుదిఁ గడతేఱు.... కాశీ. ౬. ౭౬.

౨. పోవు, గతించు.

సీ. పరహితంబులు దానపరతలఁ గడతేఱె సతత వ్రతోపవాసములు పొలిసె. హరి. పూ. ౧. ౧౦౦.

ఉ....అట్లకా. దే విరహజ్వరంబు కడతేఱునె యీచలిమందులందు.... భోజరా. ౩. ౨౪౯.

వ.....ఁన్నుంశక్తి కడతేఱె....కాశీ. ౪. ౧౪౨.

౩. నెఱవేఱు, సిద్ధించు.

ఉ. ముందటియట్ల యింకఁ బదుమూఁడుదినంబుల మాత్రకున్ భవ, న్మందిరవాస మియ్యకొనినం గడతేఱు మదీయవాంఛ....భార. విరా. ౩. ౬౨.

క. విను మేను జేయఁబూనిన. పనులం దొకటి గడతేఱఁ బాపాత్ము సుయో, ధనుఁ దొరిగొని తలఁ దన్నుదు. ననురెండవపనియుఁ దీర్ప నరిగెద నెలమిన్. భార. కర్ణ. ౩. ౨౨౫.

౪. బాగుపడు; వర్ధిల్లు; బ్రతుకు.

చ. వలపున స్త్రీలబుద్ధి వినువా రొకరేఁ గడతేఱి నట్టివారలు గలరా....సారంగ. ౩. ౬౬.

చ....ఎవ్వరుం బడనిపాట్లకు లోనయి ప్రత్యయార్థమై, యడరెడుచిచ్చుఁ జొచ్చియతియత్నమునన్ సుఖమింతచెందినం,గడపట జానకీసతికిఁ గాఁపురముం గడతేఱదాయెఁ గా. ఉ. రా. ౬. ౩౨౨.

సీ. అనుపమాకృతిఁ జూచి ఘను డౌ ననిరి గాని కడతేఱఁడని నాఁడె నుడువరైరి....గీ.అంచు రత్నాంగి సుతుఁ జూచి యలమటించు. సారంగ. ౩. ౧౦౨.

ఉ..... చంద్రభాస్కరు లి దేమి యకారణవైర మిట్లు నా,దిక్కునఁ జూపినారు కడతేఱఁగ నిత్తునెయింక వారల, న్మిక్కిలిశక్తి మీఱఁ

దిగ్భ్రమింగెన నంచుఁ బరిప్లవింపఁగఁగా. దశా. ౨. ౩౭౨. అప్ప రా. యు. ౧౧౫.

౫. కృతార్థతనొందు.

వ. ....ఆర్తజనశరణ్యుండ వగుసీనిముత్తంబునఁ గడ తేఱఁగలదాన నగుట నాకలతెఱం గెఱింగించెద దత్తావధానుండవై యవధరింపుము. వీప్ర. ౩. ౧౧.

సీ. ....కడతేఱె ననఁ గృతార్థం బయ్యె ననుట కొప్పు. ఆం. ధా. ౩. ౯౪.

౬. ముగియు. సమాప్తమగు. కడచను.

సీ. ....పూర్ణచంద్రుండు మలినుఁడై కానవచ్చిన నాయువు సంవత్సరంబునఁ గడతేఱు రాజ ముఖ్య. ధార. శాం. ౬. ౧౨౯. (శ. ర. ప్రాంత ప్రతిపాఠములు)

కడనుంచు. స. క్రి. (కడన్ + ఉంచు) పరిత్యజించు, వదలివేయు.

సీ. పంకజాతాసనప్రతిపత్తిఁ గడనుంచి మృగరాజపీఠిపై మేల్ఘటించి. గీ. రాజవేషంబు గాంచుధారణి యటంద్రు, మల్లనంతమహీనాథు. మతినసాథు. కసు. ౧. ౧౩.

ఇట్లే :- కడఁద్రోచు.

గీ. రమణ ద్రష్టృత్వనిర్వికారత్వసాక్షి, తాదివిహ్యోక్త ధర్మజాతమును దొంటి.పగిదిఁ గడఁద్రోచి నీస్వరూపము భజింతు. సీతారా. ౩౩౦. ఉ. హరిశ్ప. ౧. ౬౭.

కడప[1] = గడప. వి. (√కడచు. త. కడప్పు.) ఇంటి గడప, దేహళి.

గీ. కడపమీఁదను మఱి సన్నెకంటిమీఁద, జక్కిమీఁదను గూర్చుండ జాదగాదు. కాశీ. ౨. ౭౫.

కడప[2] = కడిమి. వి. (సం. కదంబః.) కడిమిచెట్టు,

సీ. కడపపూఁదేనియఁ గడుపారఁ గొని ప్రోసి తిరుగుఁదేఁటులతెరలిఁకయును. హరి.పూ. ౯. ౬౮.

గీ. కడిమి కడప యటం చనఁబడుఁ గదంబ. ము.... ఆం. ధా. ౨. ౪౬.

కడపల. వి. బొ. (√కడ) అంతము, చివర.

వ. .... శతసహస్రసంఖ్యలయేండ్లు చరియించియుం గుక్షిలోఁ గడపల గానఁ డయ్యె. హరి. ఉ. ౯. ౯౮.

గీ. ఏది మొద లేది కడపల యేది మధ్య.ము.... భీమ. ౬. ౩౪.

గీ. ఇన్నిచేసినఁ గడపట నింటిలోనఁ, ద్రావుటకు లేదు పాపంబె తగెఁ గాని. వరాహ. ౭. ౭౬.

విశ. చివరది, కడపటిది.

క. కడపటిభూములు నడు మగు,నడుభూములు కడపలగు....హరి. ఉ. ౯. ౪౦.

చ. కడపటినాఁడు....కళా. ౨. ౫౨.

కడపటికొండ = చక్రవాళపర్వతము. వేం. పంచ. ౧. ౭.

కడపలచేరు = అంతమునొందు, పోవు.

సీ. చాటవంబులపిపాసలు కడపలచేరెఁ గాంతారపహ్నుల గర్వ మడఁగె. భాగ. ౧౦. పూ. ౭౫౩.

కడపిపుచ్చు. స. క్రి. (కడపి + పుచ్చు.) ౧. పంపు.

(క) అపాయమునుండి తప్పించి పంపు.

వ. ....నికటప్రదేశంబున నున్న పింగాఖుండు.... తీవ్రమార్గణంబుల నిగిడించి లుంటాకులం దోలి యోట పడకుండ సార్థవాహులం గడపిపుచ్చి. కాశీ. ౪. ౬౪.

(చ) అభీష్టము నెఱవేర్పక పంపు.

గీ. శరణు సొచ్చిన రక్షింపఁ జాలియుండి, కడపి పుచ్చిన మూర్ఖులోకములు దప్పు. ధార. ఉద్యో. ౧. ౧౬౧.

౨. (కాలము) వెళ్లఁబుచ్చు.

ఆ. ఆలతాంగియుఁ దన కప్పటి కొక్కింత, గర్భజనన శంక గల దటంచుఁ, జెప్పి సిద్ధసురుని సిద్ధుని కీర యేఁ, గలయ నవ్వు ననుచుఁ గడపిపుచ్చె. కళా. ౫. ౧౨౧.

౩. కప్పిపుచ్చు, మఱుఁగుపఱచు.

వ. అంత నావాగ్దేవి యావిధంబున నొదవినకళా మర్మ భేదనసామ్రాజ్యసంపదను భవావస్థ మానలాఘవ శంక నప్రకాశంబుగాఁ గడపిపుచ్చుటకు నుపాయం బుఁ జింతించి. కళా. ౫. ౧౭.

కడపు. స. క్రి. (√ కడచు) ౧. చంపు, వధించు; కూల్చు:

శా. తిన్నం డంతట దేవదేవునకు భక్తిం దృప్తిఁ గావింప నా, సన్నుగ్రావమహాటవుల్ దిరిగి దంష్ట్రాటంక కోటీపుట, చ్ఛిన్నక్ష్మాజవరాహము స్గడపి కాల్చెన్. ....కాశ. ౩. ౮౬.

చ. ....ప్రహస్తుఁ డుగ్రుఁడై, కరముసలంబునం గడపె గ్రక్కున వేవురయక్షులన్.... ఉ. రా. ౩. ౩౬.

ద్వి. ముచితరో యాతండు మొగి దోలు దొలిపి, మద్దులఁ గడపినమహితశౌర్యుండు. సిం. భాగ. ౩. ౪౯ పొ.

౨. పోఁగొట్టు; తొలఁగించు.

సీ. ...నానాండజముల ప్రాణములు గడపి. కాశ. ౩. ౪౭.

గీ. భువనసంక్షోభకారి యై పుట్టెనొక్క, శక్తి యిది ల్వాత మది నీవు గడపవలయు. కాశీ. ౨. ౬౯.

గీ. ....నేఁటియాపద గడపవలయు. నా. పంచ. ౧. ౨౨౦.

౩. (పైకి) పోఁజేయు, ఎక్కించు.

చ. ఒడికముతోఁ బ్రయత్నమున నొక్కమహాశిలఁ గొండమీఁదికిన్, గడపఁగ ధార మచ్చటిది గ్రక్కున భూమికి డిగ్గఁ ద్రోవఁగాఁ, గడుసులభంబు....నా. పంచ. ౧. ౧౦౭.

౪. ఉల్లంఘించు, మీఱు.

ద్వి. గాధేయమునిమాట గడపక శబ్ద, వేధిబాణముల నవ్వేదమూయ ఱడఁచి. రం. రా. బాల. ౨౭ పొ. ౨౩. పం.

౫. (త. కడత్తు) ఈసుకపొమ్మను; పొమ్మను.

ఉ. పట్టపురాజ నంచు నొడఁబాటులు దప్పను భూజనంబులన్, గట్టియుఁ గొట్టియున్ బహుముఖం బుం నర్థము గూడఁబెట్ట నే, పట్టున నర్థులం గడప.... భోజరా. ౩. ౧౩౦.

క. అడిగినయప్పుడ చెప్పరఁ, గడపినఁ బోనవ్వయేను గడుదుర్మతినై, పడఁతి నను నిలిపి భిక్షం, బిడక కసు నవజ్ఞఁ జేసి తేల మదమునన్. భార. అర. ౫. ౧౩.

గీ. ....నరవరుండు, వేఁడ మణి యీక కడపుట వెట్టి తనము. వరాహ. ౫. ౧౩. కాశీ. ౭. ౧౩౯.

౬. దాఁటించు, తరింపఁజేయు.

గీ. కలుషఘోరపయోరాశిఁ గడపుతరణి. పారి. ౪. ౪౯.

౭. (గళ్లమొదలగువానిని) దాఁటించు, మీఱఁజేయు. (కపటద్యూతవర్ణనము) సీ. .... ఎక్కుడాయంబుల యెడలు గడపి. దశా. ౫. ౬౪.

౮. నడపు.

క. అమరేంద్రసుతుఁడు తనకుం, గమలాక్షి సుభద్ర రథము గడపఁగ....భార. ఆది. ౮. ౨౦౨.

క. ....మత్స్యగంధి యనఁగా ధర్మార్థంబుగఁ దన తండ్రినియోగంబున నయ్యమున నోడ గడపుచు నుండెన్. భార. ఆది. ౩. ౩౪.

వ. చంద్రసూర్యులం గాలంబు గడప నియోగించి .... భీమ. ౪. ౧౫౧.

౯. జరపు, వెళ్లఁబుచ్చు.

గీ. కడపితే రాత్రి సులభసౌఖ్యంబునా మనం

బు గాఢప్రసన్నమే యంబుజాక్ష. భార. శాం. ౨. ౪.

గీ. దర్పితేల్వలవాతాపిదమన మీయ. పెక్కుకాలాలు గడపినపెద్దలు....వరాహ. ౯. ౧౩౨.

౧౦. విడిచిపెట్టు. వదలు.

సీ. విరుదులసైనను బిటికివాండ్రనుసైనఁ జంపుచోఁ గడఁపడు జముఁడు నేప్పు.లానును మత్త్యనిచావు మాన్పఁగ లేవు రణ మొనర్చినఁగాని రాదె మర ణ.ము....భార. స్త్రీ. ౧. ౨౫.

(పంతికర్ణునితోనన్నమాటలు.) చ....గొంతిహృదయం బున శోకము నివ్వటిల్ల ని.ట్లను నిది దైవసంఘటన మక్కట యెట్లును దప్ప నేర్చునే. యనుపమసత్య విస్ఫురణ నాడినమాట మహాత్ముఁన్న నీ.యనుజుల నల్వురం గడపుమర్జును చేఁతసమ్మతించితే.

భార. ఉద్యో. ౪. ౭౦.

౧౧. పొఱఁప్రోలు. తఱుము.

గీ. అచటివెలయాండ్రు రంభాదు లైన నొరయఁ, గాసె కొంగున వారించి కడపఁ గలరు. మనుచ. ౧. ౫౦.

ద్వి. కనకంపుఁదీఁగెలఁ గడిపుబాహువులు, మృదుపల్ల వంబుల మిగులుహస్తములు. ద్వి. నల. ౧. ౭౩౭. (ఇట ఔపమ్యద్యోతకము)

కడపుఁజేయి. వి. (కడపు + చేయి) చుక్కాను. అరిత్రము.

సీ. వైరిసైన్యాబ్ధిలో వచ్చుగెల్పుననావఁ గడఁజేర్చు ప్రాఁ కుఁడుఁ గడపుఁజేయి. పారి. పీఠి. ౨౪.

కడబంతి. వి. (కడ + బంతి) పంక్తియొక్క చివర.

సా : వడ్డించువాఁడు తనవాఁడైనచో కడబంతిని గూ ర్చుండినను లోపమురాదు.

కడమ. వి. (త.కడై) ౧. కొఱఁత, వెలితి, లోటు.

వి. అన్న కుమార నీ యట్టి సత్పుత్త్రుఁ గన్న గల్గ మా కేమిటఁ గడమ. సెపుమ. భార. ఆర. ౫. ౧౧౫.

చ. .... గుణము వర్ణన లర్థము శబ్ద మొప్పు నేకడ మయు లేదు మత్కృతికి... ఉత్త. ౧. ౨౦.

౨. శేషము. మిగులు.

క. మొదలనె నాకుం గలిగిన,యది శంఖసుదర్శనాంక నాదిపహితమై. పొదలెడిప్రపత్తి యిఁకనడ. పెదఁ గడమయు....పరమ. ౪. ౧౪౦.

(చూ. ౧౩౭. కడమ :- శేషవృత్యముఅనిభావము.)

౩. కడ. అంతము. తుద.

గీ. అనిన సర్వాపరాధి నే నధిపతనయ. నీవు పుణ్యా త్మకుండవు నీకుఁ దప్పు. మోప నే నెంతవాఁడ నా పాపమునకుఁ, గడమ లే దంచుఁ జాఁగిలఁబడియెఁ గుంభి. భోజరా. ౫. ౩౧౮.

విణ. ౧. న్యూనము, తక్కువయైనది, కొఱఁతపడినది.

ద్వి. ఒక్కటి కడమగా నొగి నూఱుమాయ, లక్కడి వారిచే ననువుగా నెఱిఁగి. రం. రా. ఉ. ౫౬. పౌ. ౧. వం.

సీ. రమణీయనూతనరతిరహస్యములకుఁ గామశాస్త్రం బులు గడమ లయ్యె. వి. శృం. ౬. ౨౧౯.

౨. శేషించినది. మిగిలినవి; అన్యము. ఇతరము.

క. కడమకథ నుడువు మనినం, బడఁతికి శుకలోకపట్ట భద్రుఁడు తెలిపెన్. శుక. ౧. ౧౨౯.

వ. ....కుంతియును దానిరెండుభాగంబులు చేసి యం దొక్కభాగంబు భీమునకుం బెట్టి తక్కినభాగంబు కడమకొడుకులుం దానును గుడుచు. భార. ఆది. ౬. ౨౩౮. ఆం. భా. ౩. ౨౪.

జ : కడఁబడు, కడమపడు, కడమపెట్టు.

కడమప(వ)డు = కడఁబడు. అ. క్రి. ౧. కొఱఁతపడు, న్యూనమగు.

వ. ఒక్కొత్రాడు సుట్టిన నది రెండంగుళంబులు కడమ పడియె మఱియు నొక్కబంధనంబు

సంధించి వలగొనిన నంతియ కొఱంత యయ్యె. భాగ. ౧౦. పూ. ౩౮౪.

గీ. కడమవడఁ బల్కెఁ బల్కెఁ లాకస్మికముగ, మగువ మదిరారసోన్మాదమహిమవలన. కవిక. ౪. ౧౬౩

క. ఏ వెంటఁ గడమపఱుపక, దేవా మము సంతరించి లివి నీపాలం,జా వగుట దమకుఁ దగు నటు,గావున క్షమింపు మనరఁగా నేమిటికిఁ. వేం. పంచ. ౧. ౫౭౬.

౨. శేషించు, మిగులు.

గీ. కవిసి రథ్యముల్ వేయింటఁ గడమపడక, యుండఁ జించి.... హరి. ఉ. ౬. ౨౧౮.

గీ. అట్లు జైనుల వధియించి యచటఁ గడమ, పడినపస తులు వడఁద్రోచి .... కేయూర. ౨. ౧౦౫.

౩. అసంపూర్ణమగు, ముగియకుండు.

వ. చెఱువు కడమపడియె ననియుఁ బేదగుడులకుఁ బూజ నడువ దనియు....చెప్పి పంప నారాజీవా సంబు గుప్తాగుప్తప్రకారంబులం బంపుద్రవ్యంబు వెచ్చి....ఆము. ౪. ౫౩.

కడమపెట్టు. స. క్రి. (√ కడమ.) మిగుల్చు.

గీ. ....అపత్రికాప్రకార మేమియు నీ వింకఁ గడమ పెట్ట,కంతయును నాకు నెఱిఁగింపు .... ప్రభా. ౩. ౧౪౮. ప్రబోధ. ౫. ౪.

కడమింత = కడవమింత. (వా. శ. ర.)

కడముట్టు. అ. క్రి. (కడ + ముట్టు.) సమాప్తమగు, ముగియు; నిశ్శేషమగు, సంపూర్ణమగు.

సీ. తనసేవగాఁ బురందరుఁడు గట్టించు కెంపుల హజారము కడముట్టెనొక్కొ. కళా. ౩. ౧౩౦.

ద్వి. నేఁటితోఁ గడముట్టెనే కౌశికుండు, గాటంబుగా సల్పు కపటనాటకము. ద్వి. హరిశ్చ. ఉ. ౨౪౫౫.

గీ. శత్రువు ఋణంబుఁ జిచ్చు నెచ్చరికతోడఁ, గడమ పెట్టక కడముట్ట నడఁపవలయు. ప్రబోధ. ౫. ౪.

కడముట్టఁబడు = పారంగతుఁడగు, అవ్వలియొడ్డు చేరు.

గీ. సమధికం బైనసంసారజలధియందు, మునుఁగు చును దేలుచును గడముట్టఁబడని జనుల కెల్లను మత్స్యాదసరసిజములు, తెప్ప యై యుద్ధరించు నిం దీవరాక్షి. భీమ. ౫. ౧౩౦.

కడయేనుఁగు. వి. (కడ + ఏనుఁగు.) దిగ్గజము. అచ్చ. రా. బాల. ౩౮.

కడయేలిక. వి. (కడ + ఏలిక.) దిక్పాలుఁడు. అచ్చ రా. ఆర. ౫౮.

ఇట్లే :- కడయొడయుఁడు. అచ్చ. రా. సుం ౧౫౫.

కడయొత్తు. వి. (కడ + ఒత్తు.) గృహవిశేషముయొక్క చుట్టుగోడయందలి కంబములమీఁది దూలము. (శ.ర.)

కడరాలు. వి. (కడ + ఆలు-ఇది 'పేదరాలు' వంటిది.) కడజాతిస్త్రీ, చండాలస్త్రీ.

ద్వి. వెలయంగఁ బెనిమిటివెనుక నిట్లుండ, వలపదా కడరాలివర్తన మొప్పఁ, గడుసాంగ మయ్యె నీగ రితభక్తియును. పండితా. దీక్షా. ౪౨. పొ.

కడతెప్ప. వి. (కడ + తెప్ప.) కనుతెప్పయొక్క కొన.

సీ. కడతెప్ప లొరయంగఁ గనుదమ్మి లర మోడ్చి.... ....నైష. ౫. ౯.

కడలి. వి. (కడలు + ఇ = అలలుకలది- క త కడల్.) సముద్రము, మున్నీరు.

గీ. కపటమత్స్యంబవై నీవు కడలిఁజుమ. నైష. ౫. ౧౨౦.

కడలికూఁతురు. వి. (కడలి + కూఁతురు) లక్ష్మి. నిరి. అం. సం. దేవ. ౧౦.

కడలిరాయఁడు. వి. (కడలి + రాయఁడు) ౧. సముద్రములలో గొప్పది - క్షీరాబ్ధి, పాలసముద్రము.

సీ. ....కడలిరాయలలోఁతుఁ గన్నుఁగవిప్ప. గీ....మందరంబు. మనుచ. ౫. ౪౭.

౨. సముద్రప్రభువు - నీటితేఁడు, వరుణుఁడు. ఉ. రా. ౧. ౩౧౬.

కడలివెన్న. వి. (కడలి + వెన్న) చంద్రుఁడు.

రగడ. కడలివెన్నయు పేఁడిపేలుపు గాడ్పు నగ్గియు నెల్లగాములు....నీవె....అచ్చ. రా. యు. ౬౪. అం. సం. దేవ. ౧౫.

కడలు. వి. (బ. కడళ్లు, కడళులు) తరంగము, అల.

సీ. తూటెడుపయ్యెద దుఃఖాంబునిధిలోనఁ గడలచందంబునఁ గడలుకొనఁగ. హరి. పూ. ౯. ౧౪౪.

(రావణుఁడు) క....అమరబలమునకుం గీడ్పడక నిలిచి మెఱసెను బలుకడళ్ల కెదురైన దాటికరటేం దిర మై. నిర్వ. ౬. ౧౩౪.

సీ... జలధులు నలిరేఁగి కడళుల నభ మెక్కఁ గడఁగె ననఁగ. హరి. పూ. ౭. ౧౬౩.

జ: కడలి, కడలికూఁతురు, కడలిరాయఁడు, కడలివెన్న, కడలుకొను, కడలుకొలుపు, కడలెత్తు, కడలొత్తు.

కడలుకొ(ల్కొ)ను. అ. క్రి. (కడలు + కొను.)

౧. అతిశయించు.

క. ఉత్తర నలంకరింప ను,దాత్తాభరణాదివస్తుతతి యొసఁగి నరేంద్రోత్తముఁడు నేర్పుగల చెలికత్తియలం బుచ్చెఁ బ్రీతి గడలుకొనంగన్. భార. విరా. ౫. ౩౮౮.

క. అని ప్రియము గడల్కొనఁ బల్కిన ....సారంగ. ౨. ౭౬.

౨. పొంగు, ఉప్పొంగు.

ఆ. ....కథవినంగ నాకుఁ గౌతుకంబు, మనము నిండి గడలుకొనుచున్నది....భార. ఉద్యో. ౩. ౪౧౨.

౩. వ్యాపించు. (ఈయర్థమున 'కడ + లు + కొను'- అనియుఁ జెప్పవచ్చును.)

మ....గద్దెపైం దెదలి పీఁకం గేసరంబుల్ గడల్కొన....పొల్పుంజెందె నంభోజముల్. భార. ఉద్యో. ౨. ౧౧౦.

౪. కలుగు.

గీ. .... నిద్ర రేపు మాపు,మానియుండిన జాడ్యంబు మేనఁ బొడమఁ,గన్నుఁగవయందు నరుణిమ గడలుకొనును. దశా. ౨. ౧౩౮.

కడలుకొలుపు. స. క్రి. (√కడలుకొను.) ౧. వ్యాపింపఁజేయు. ఈయర్థమున కడ + లు + కొలుపు - అనియుఁ జెప్పవచ్చును.)

గీ. గఱులు సారించు మీసలు గడలుకొల్పు .... మీనవేషి వెన్నిట నిగమగవేషి యగుచు. భాగ. ౮. ౭౧౯.

౨. కావించు, కలిగించు.

సీ. రతిదేవివెన్వ్రేఁగురారాపుఁజన్నులు గడకన్నులకు నింపు గడలుకొలుప.... గీ. ఉక్కడిఁ దయి యేతెంచె నుక్కు మిగిలి,కలికిగారాబుచెలికాఁడు కలికిమఁడు. నైష. ౭. ౪౧.

సీ నడునెత్తి మట్టిపా లిడి తాలిక లొనర్చి కడలుకొల్పిన గొప్పజడలదింపు. శుక. ౨. ౩౨.

కడలెత్తు. అ. క్రి. (కడలు + ఎత్తు) పొంగు, తరంగితమగు.

సీ. పదపల్లవంబునఁ బ్రకటిల్లుచదలేఱు కడలెత్తిధాత్రి వెల్వొడిచి పాఱ. కాశీ. ౫. ౧౧౨.

క. కడలెత్తి మ్రోయ వెలుచును,జలనిధు లినుఁడెండగాయ శంకిలు....ధా. రా. బాల. ౧౨౬.

కడలొత్తు. అ. క్రి. (కడలు + ఒత్తు) ౧. తరంగితమగు. పొంగు.

మ. నెలమేఱుల్ గడలొత్తఁ జేయుచును .... కానన మారుతంబు తనకుణ వాంఛానుమూపం

బుగా, వలఘుస్వేదవినోదనం బొసఁగఁగా నాసీనుఁ
డై....హరి. ఉ. ౧. ౫౭.

ఉ. ....లో,నూనినరోషవార్ధి గడలొత్తఁగ ని ట్లనిపల్కె-
భూవరా. భాగ. ౧౦. ఉ. ౩౨౪.

౨. వ్యాపించు. (ఇట-కడ + లు + ఒత్తు. అనియుఁ
జెప్పవచ్చును.)

సీ. కరమూలములఁజిగి గడలొత్తి వల్లఁత్కృచో పాంత
కాంతుల నొత్తరింప. హరి. పూ. ౮. ౧౬౮.

కడవ. వి. (సం. ఘటః. ప్రా. ఘడో) కుండ, కుంభము.

ఆ. తిండిపోత నీకు ఖండనం బేటికిఁ,గడవఁజేరిమనసు
కాంక్ష దీఱ,నోవుకొలఁది మ్రింగి యూరక నీవింటి,
కడవ యుండు మింక నడిచి పడక. భార. ద్రో.
౪. ౨౩౫. (కడవ:-అన్నపుకుండ అనిభావము.)

కడవచెవులపోటరి = కుంభకర్ణుఁడు. అచ్చ. రా. యు.
౨౨౪.

జ: కడముంత, కడవతీటు, కడవముంత, కడవ
బాయి.

కడబఁడు. వి. (క. కణప, కణబ.) మగగుఱ్ఱము.

క. పంచించి ప్రాణవల్లభ, గొంచక తా నుత్తరకు రుకుం
భినిఁ బంచా, రించినగోడిగమై వర్తించువిధము
యోగదృష్టిఁ దెలిసి కడవఁడై.

క....సంజ్ఞా, కంఖాణిం జేర నరిగి కామాతురతకా.
నరాహ. ౫. ౯౫, ౯౬.

కడవఁబడు,కడవఁగఁబడు. అ. క్రి. (√కడచు-
స్వార్థమున 'పడు') - దాఁటిపోవు - ౧. శేషించు,
మిగులు.

క. నడుకట్ట లిసుకతిప్పలు, మడలు దరులు వాఁకలును
గ్రమంబున నొకడుం, గడవఁబడకుండఁ గృష్ణుఁడు,
పడఁతులకును యమున యాటపట్టుగఁ జేసెకా.
హరి. పూ. ౮. ౩౭.

౨. గతించు, కడచు.

క. వెడపనికి నాలిఁ బంపం, గొడుకుఁ బనిచి వ
చ్చినాఁడఁ గ్రూరత్వమునం, గడవంబడునొకొ పని
యని, కడువెసఁ జనుదెంచె నశ్రుకణములు దొరఁ
గకా. భార. శాం. ౫. ౨౮౧.

గీ. అటుల నిజగృహమున కేఁగి యబ్జవదన, పగలు
గడవంగఁబడుటయుఁ బార్థివేంద్రు, కేళిగృహమున
కరుగునవ్వేళ....శుక. ౩. ౩.

కడవఁబెట్టు. స. క్రి. (√కడచు) ౧. తొలఁగించు.

క. ఆపదఁగడవంబెట్టఁగ, నోపి శుభం బైనదాని నొడఁ
గూర్పను మా, కీపుట్టువునకుఁ బాండు, క్ష్మాపా
లుఁడు నిన్నుఁ జూపి చనియె మహాత్మా. భార.
ఉద్యో. ౩. ౯.

౨. (కష్టాదులనుండి) దాఁటించు.

గీ. ....మీదయాసుకృతాదుల, పెంపు మిమ్ముఁ గడవఁ
బెట్టకున్నె. భార. ఉద్యో. ౧. ౧౦౯.

కడవడించు = కళవళించు. అ. క్రి. కలఁతపడు.

ద్వి. ఎడనెడఁ గడవఁలోఁ బడఁగడచుచుఁ, గడవ
డించుచు భుజంగము విజృంభింప. బస. పు. ౯.
౪౩౦ పం.

కడవతీటు. వి. (√కడవ.) తుడుము, వాద్యవిశేషము.
(శ. ర-కడువతీటు అని. చి. ని. బ్రౌ.)

కడవన్నె. వి. (కడ + వన్నె.) ౧. (బంగారముయొ
క్క-) చివరవన్నె, పదియాఱువవన్నె: పదియాఱువవన్నె
బంగారము.

సీ. కడవన్నె తళుకుబంగరుకోట....దశా. ౧. ౨౯౨.

సీ. కడవన్నె గిండ్లొకో గజనిమ్మపండ్లొకో సుదతీ లలామ
వక్షోరుహములు. ఇందు. ౨. ౧౫౮.

కడవన్నెగుబ్బలి = కనకాద్రి, మేరుపర్వతము. ఉ.
రా. ౭. ౧౧౦.

కడవముంత = కడముంత. వి. (కడవ + ముంత) చిన్న
మట్టిపాత్రము. హంస. ౫. ౧౧.

కడవబాయి. వి. (కడవ + బాయి.) కుమ్మరి కడవలు
చేయుట కుపయోగించెడుబాయి. హంస. ౫. ౯.

కడవసము = కడాసము, కళవసము, కళాసము వి. ధార్యచర్మము, ధరించుటకుపయోగించు తోలు.

క. కడవసములుఁ గోలలుఁ గప్పడములు వీరల ధనంబు....భార. ఆది. ౭. ౨౨౫.

చ. జడలను బెంచుచుం గడవసంబులు గట్టుచు.... భూమి జనించినట్టియా, మృడుఁడను గాను.... పార్వ. ౧. ౧౪.

కడవాఁడు. విణ. (కడ + వాఁడు) ౧-సమీపమందుఁడు వాఁడు-సేవకుఁడు,

(నకులుఁడు ధర్మరాజుతో నన్నమాట) క....నాలొంటి విధం, బామనుజేశ్వరుఁడడిగిన, నే మీకడవాఁడనందు ....భార. విరా. ౧. ౯౬.

(౨-క - అర్థమునకుఁగూడ నిది యుదాహరణము.) ౨-చివరవాఁడు-(క) కనిష్ఠుఁడు.

సీ. గారాపు మీతల్లి కడవాఁడఁగాని నేగణుతింపఁగడ వాఁడఁ గాఁజుమయ్య. మనుచ. ౫. ౪.

(ఇటసోదరులలోఁ గని ఁడు అని భావము. ఇది ౩. అర్థమునకుఁగూడ నుదాహరణము)

(చ) అంత్యజుఁడు, చండాలుఁడు.

మ. జడుఁడో బిక్షుఁడొ విప్రుఁడో వృషలుఁడో జ్ఞానాఢ్యుఁడో సిద్ధుఁడో, కడవాఁడో యనుచున్.... మల్లభూ. వైరా. ౯౬.

శ్లో. చండాలః కిమయం....సం. భర్తృ. వైరా. ౯౬.
౩ - దూరపువాఁడు-అన్యుఁడు, పెఱవాఁడు. (చూ. ౨. అర్థము.)

కడవీను. వి. (కడ + వీను) చెవితుద.

మ. పదియార్వన్నె పసిండిపట్ట మవనీ పాలావతంసంబునె, న్నుదుటంగట్టె లతాంగి యోర్తు కడవీనుల్ సోఁక నేర్పొప్పఁగా....నైష. ౬. ౫౩.

కడవెళ్లు. స. క్రి. (కడ + వెళ్లు) దాఁటు, తరించు.

గీ. విరహవారిధి నేఁగడవెళ్ల పెపుడు. ప్రభా. ౩. ౧౨౪.

అ. క్రి. సమాప్తమగు. (శ. ర.)

కడవోవు. అ. క్రి. (కడ + పోవు) ఉడిగిపోవు.

క. ....పాయంటొకనాఁ, డుడివోవుట గలిగిన మదిఁ, గడవోదుగదే మనోజగర్వం బెపుడున్. శివయోగ. ఉ. ౩౩ పొ.

కడవ్రేలు. వి. బొ. (కడ + వ్రేలు) చిటికెన వ్రేలు, కనిష్ఠిక.

(శివుఁడు) చ....శీతవసుధాధర కన్యక ముద్దుఁగేలుదా, మరకడవ్రేలు పట్టుకొని మన్ననఁ దిన్ననికిం బ్రసన్నుఁడై. కాశ. ౩. ౧౨౦.

కడసంజ. వి. (కడ + సంజ.) సాయంసంధ్య, మలుసంజ. కళా. ౮. ౧౦.

కడాని(నీ). వి. ౧. బంగారము, కాంచనము.

ఉ. మేలికడానిడాల్డాయలు మీటెడు జాబిలి బాలమేడలో. నీలా. ౧. ౧.

క. చిత్తజుఁడను దొమ్మరిలాఁ, గెత్తి వదిందూటి చనఁగ నిడినకడానీ, బెత్తపు వలయములో యన, బిత్తరి తాటంకయుగము బెడఁగై తోఁచెన్. చం. రా. ౩. ౭౯.

౨. మేలిమి బంగారము.

చ. మినుకుఁగడానిబంగరువుమేడలసోరణ గండ్లవెంట. .... నీలా. ౧. ౨౯. ఆంధా. ౨. ౨౭౯.

కడారము. సం. విణ (అ. ఆ. అ.) ౧. పింగళ వర్ణము కలది, కపిలవర్ణముకలది. ౨. గర్వించినది. ౩. నిస్సారము. వి. అ. పుం. ౧. పింగళవర్ణము. ౨. రూక్షత్వము. ౩. శూలము. న. జలము.

కడారుఁడు. సం. వి. అ. పుం. భృత్యుఁడు.

కడాసము = కడవసము.

సీ....ధార్యచర్మనామము కడాసము కడవసమన.... ఆం. భా. ౨. ౧౭౭. (ప్రాఁత ప్రతిపాఠము.)

కడి[1]. వి. ౧. కబళము, ముద్ద; (గోమయాది) పిండము.

సీ. కమఠజాండము నొక్కకడి చేసికొని మ్రింగ

నరుదెంచుచున్న కాలాంతకుండో. భా. రా. యు. ౧౪౬౭.

గీ. కదేcడు మెతుకులకై యింతకష్టపడెడు. కుచేల. ౨. ౧౧౨.

క. కది మూడ చేయుభోజన,మిడుదుమ భిక్షాటనం బి దేలా నీకుఁ. ధర్మ. ౩. ౩౯. (కదిమూడచేయు :- మిక్కిలి విలువగల అనిభావము.) శేష. ౧. ౧౦౦.

(వ్యవ) ఆవు రాత్రి నాలుగుపేఁడకళ్లు వేసినది.

౨. ఆహారము, తిండి.

క. తడి గంట నెపుడుఁ దఱుఁగక,కడి దఱుఁగఁగ వడియుఁ దటిఁగి గాసిఁ బడమిఁ,బడినఁ గన రాక మంచపుఁ, దొడుగఱ్రై రట్టె డుబలతో నే మందుఁ. మసుచ. ౩. ౧౩౧.

ఓరెంపుఁగళ్లు = అన్నపిండములు.

ఆ. కలఁక మీఱ మిగులఁ గన్నీరు నించుచుఁ, గొంత దడవు సొగిలి యంత జతన,మొనర నుపులు నీళ్ల నోరెంపుఁగళ్లను, మొదలుగలుగుచెయ్యులదనఁ జేసి. అచ్చ. రా. అయో. ౧౧౨.

జ : కడికంచము, కడిగొను, కడిమెత్తు.

కడి[2]. వి. సువాసన, సుగంధము.

సీ. కబళపరిమళశత్యర్థములయందుఁ గనుపట్టుచుండు ను గడి యనంగ. ఆం. భా. ౩. ౬౧.

౨. దుర్గంధము.

(గజవర్ణనము) సీ. కడి వోవ. సొదఱులు గడిగి నవా శ్వత్థవల్కలరసములు వఱలఁ బూని. కు. సం. ౧. ౯౮.

జ : కడివోవు.

కడి[3]. వి. క్షతి, గాయము. ఆం. భా. ౩. ౬౧.

కడిఁది. విఙ. (క. త. కడిదు) ౧. గొప్పది, అధికము; పెద్దది.

చ. ....ఉన్మదకరినైన నుగ్రమృగనాథునినైనను గిట్టి ముట్టి వెట్టిదముగఁ గాలఁ గేలను గడింది మగంటిమి యుల్లసిల్లఁ బట్టును .... భార. విరా. ౧. ౮౩.

ఉ. ....కడిందిగ గ్రుక్కి....హరి. ఉ. ౨. ౬౭.

సీ. ....కడిఁదిబొమ్మ....రామా. ౬. ౧౧౪.

ద్వి. కడిఁదికొమ్ములపోటు .... రం. రా. సుం. ౨౪౪ పొ. ౧౩ పం.

౨. గంభీరము, లోఁతైనది.

(రాముఁడుసముద్రునితోనన్నమాట) ద్వి. కడగానరాని నీకడిఁది చిత్తంబుఁ, బడయుటకై నేను బడియున్న వాఁడ. రం. రా. యు. ౩౦౭ పొ. ౬ పం.

ద్వి. కడిఁదిచిత్తంబు చెదరంగ . . రం. రా. యు. ౩౦౩ పొ. ౧౬ పం.

౩. కఠినము, తీక్ష్ణము; దారుణము.

ఉ. భావములో నదంభ యగుభక్తికి సంతస మందు దొండె నొం,దే విధియింపుఁ డిప్పుడ కడిందిగ దం డము దప్ప గల్గెనేఁ. నైష. ౪. ౧౧౩.

చ....కడిందివేసవిఁ. ఆము. ౨. ౬౪.

చ....పుష్పాది నీపదాంబుజం, బెటువలెనోర్చెనమ్మ త రుణీ తగునమ్మ కడింది చెయ్యముల్. పసు. ౩. ౧౨౧.

౪. అసాధ్యము, అశక్యము.

సీ....అవిచారముఖ్యంబు గాన లోకంబు మెప్పించుట కడిఁదిగాదె. నిర్వ. ౧౦. ౧౪౨.

ఆ. నవసి పొవసి యనుదినముఁ బరప్రేష్యులై, యునికి దలఁప నర్థమునకచూపె, యట్టిదుఃఖలబ్ధ మైనయ య్యర్థంబు, విడుచు టెవ్విధమునఁ గడిఁదిగాదె. భార. అర. ౬. ౧౧౧.

వి. ౧ కడిమి, శౌర్యము.

సీ....కడిమి యుక్కు కఱకు గట్టి కడిఁది. గీ. నాఁగ శౌర్యాభిధానంబు గాఁగఁ బెంఁగు. ఆం. భా. ౨. ౨౨౧.

౨. ఆపద, ఇక్కట్టు.

క. వడిఁ బోయి మీర లిప్పటి, కడిఁదికి నేమాంస

మైన గ్రక్కునఁ గొనిరం, జెడసేయ కనుచు
ననిపిన... నా. పంచ. ౧. ౩౭౬.

కడిఁదిజడదారి = ధూర్జటి, శివుఁడు.

(చంద్రవర్ణనము) గీ. కడిఁదిజడదారిసిగపూవు
గళలప్రోవు. కృ. శకుం. ౧. ౨౨.

కడికంచము. వి. (కడి¹ + కంచము) భోజనపాత్రము, అన్నము తినుకంచము.

(శివవర్ణనము) చ. కలుపలరాజు పువ్వు కడికంచ
ము బ్రహ్మకపాలము.... కీర. ౨. ౭౫.

కడికండ(ము)లు. వి. బ. (కండ²లు + కండ²లు-
క. కడికణ్డ)ఖండఖండములు, ముక్కముక్కలు.

మ... శుగంగంగముల్, గడికండంబులు చేసి...
భాగ. స్కం. ౯. ౧౮౪.

సీ. కడికండలుగ నీనికంఠంబు త్రెయుండు గగ
సాగఁ బట్టినఖడ్గధార. కాశీ. ౭. ౧౩౨. కాశీ.
౨. ౪౯.

కడిగొను. స. క్రి. (కడి1 + కొను.) కబళించు, మ్రింగు.

క. చిన్నఁగ గడిగొనఁగ వచ్చెనె, చిచ్చును మా
పన్నుపడినశివునను దక్కన్. భాగ. ౮.
౨౪౬.

కడితము. వి. (సం. ఘట్టితమ్. ప్రా. ఘడిత. క. కడిత. త. కడితమ్) గుడ్డమీఁద చింతగింజతో గలిపిన మసిపూసి నల్లనఁజేసి అట్టలుగాఁ జేసి వానితో నేర్పఱచిన లెక్కలపుస్తకము. (పలకమీఁదవలె నే యీయట్టలమీఁద బలపముతో వ్రాయుదురు)

ఉ. డక్కఁగ వ్రాసితి న్మను పటమ్మునయందు
సుశర్మపాపముల్, లెక్క మొఱుంగరాదు
లవలేశము వానికి నట్టివ్రాఁతయం, దక్క జ
మిప్పుడొక్కటియు నక్షరరూపము లేదు
దేవ నేఁ, డక్కడితంబు గట్టియుడినట్టుల
యున్నదికప్పు దేఱుచున్. పాండు. ౫. ౫౦.

సీ. కపటముల్ నాలేము [illegible]
క్కడితంబు ... హంస. ౨. ౨౧౬ (రూ.
కణితము. బ్రౌ.)

కడితి = కణితి. వి. గోకర్ణమృగము, కడఁజు.

వ... అడవులు చొరంబాఱుపిడికడితికదుపును
రనపికి విఱిగి పడినపటపిటపంబులన్....
ముకుచ. ౪. ౩౭.

మ... మ్రగ్గా వృకవ్రాతముల్ గడుఁగుల్ చికి
గజాళి చొక్క... సారంగ. ౧. ౧౦౭.

కడితాలము. సం. వి. అ. పుం. ఖడ్గము, కత్తి.

కడిమి¹(ద్రి). వి. (√ కడు — త. కడుమై) ౧. బలము; పరాక్రమము, శౌర్యము.

గీ... నాకడిమి వినుము...

ఉ. క్రన్ననొక్క పక్కనుఁడ కాఁడు సురా
సుర లెల్లనొక్కఁడై, వచ్చిన నీవ చూడఁ
గ నవార్యబలోన్నతిఁ జేసి వారలన్, వ్రచ్చి
వధింతు... భార. ఆది. ౬. ౧౯౭, ౧౯౯.

క. ఆరాజమణిసుకూరుఁడు, మారుఁడు సౌందర్య
మునఁ గుమారుఁడు కడిమిన్. రసిక. ౧. ౫౩.

మ... సురేశ్వరుని గడ్మింగిట్టి తున్నాడనో, పినపు
త్తుం దగ నిత్తు నీకు... భా. రా. బాల. ౪౭౬.
ఆం. భా. ౨. ౨౨౧.

౨. సంకోపాయము.

గీ. ఏను నిలుచు నే భాగ్గుట యుచ్చుకంబు, మత్త
కరిఁ గెరలించుట మాయచేఁగ, కొండ నెట
రించి తగరు డీకొనుట కడిమి, కాన నధపుని
యొక మేలు దాన మంత్రు. కవిక. ౨. ౩౭.

౩. ఆధిక్యము, గొప్పతనము; అతిశయము.

చ. నెరవున లావునం గడిమి ధీరమునం గొలు
పొందురాచదే, వర... యయా. ౨. ౧౨౮.

గీ. కినిసి యాఁకటికడిమి నయ్యనిలసుతుఁడు.
ఉ. రా. ౫. ౧౧౧.

విశే. అధికము, పెద్ద.

గగడ కల్గిస్తూపాఁకువేడ్కలె నీకుఁ దఱచె

దను, నలినాక్షి కడిమిగండమున కే వెఱచెద ను. మనుచ. 3. 76.

కడిమి². వి. (సం. కదంబః) నీపము, కడపచెట్టు.

గీ. కడిమి చిగిరించె... పాండు. 4. 39.

గీ. కడిమిపూఁదోఁటలో నాకుగరిశెఁ దలఁతు. అచ్చ. రా. ౧. ౨.

కడిమిడి. విశే. పచ్చికకలది (నేల.)

వ. ... పచ్చనికడిమిడిపట్టునన్ జటాయువుం దలంచి దర్భపూరంబుగాఁ బిండంబు వెట్టి ...భా. రా. అర. ౨. 324.

శ్లో. శపనాయ పదౌ రామో నిర్మ్య హరితశాద్వలే. సం. రామా. అర. ఉ. 34.

కడియ(పె)ము. వి. (సం. కటకం. ప్రా. కడఅ.వ. కడయమ్. క. కడగ.) ౧. వలయాకారముగా నుండు హస్తభూషావిశేషము; పాదభూషావిశేషము.

సీ. కడియంపుఁబాములు కకపాలలో నున్న భూతమైఁ జికకన బుద్ధి నిదురె. హార. 4.౧౬.

ఉ. మేలిపసిండిగాజులును మేలుపుఁబచ్చలకీల్ప - డెంపుడా, కేలు మెఱుంగుదొడ్డపసు ప్రేవసుఁదాల్చుచు...విజ. వి. ౧. ౭౯.

సీ. ఇనుపకడెంబులు....ఉ. హరి. 4. ౧౫౭.

సీ. కాలికడియ మమర. పారి. 4. ౭౬.

౨. భక్ష్యవిశేషము.

వ. ...పచ్చడులుం గిచ్చడులును బజ్జులుం గిజ్జులును వడియంబులుం గడియంబులును..కాశీ. ౭. ౧౯౫. (చి. ని. పా.)

కడియపుఁబట్టు = కడియమువలె వృత్తాకారమైన భక్ష్యవిశేషము.

చ. ... నడుఁకక బాల్యచాపలమున న్దను స్మృతి ప్రేలఁ జొక్కపుకొన్, గడియపుబట్టుటయుఁ బ్రజగజ్జను లచ్చెరువంది చూడ నక్కడపటి కొండపాంపు లెఱుఁగం దవిలించి చటింపు నూలికై, న్గొడుష... వేం. పంచ. ౧. ౭.కవా. ౭. ౭౧.

కడియెత్తు. అ. క్రి. (√కడి¹) - ముద్దయెత్తు - భోజనము చేయు.

క. అత్త దయామతిఁ దనకడ, నత్తమిలక నిద్రవోవదహరహమందునన్, బొత్తునఁ గుడువక తాఁ గడి, యెత్తదు తజ్జనని యింత కేమయ్యెనొకో. రాజ. చ. ౨. 34. శివ. సా. 47౯.

కడిలము. వి. వృక్షవిశేషము. (శ. ర.)

కడివోవు. అ. క్రి. (కడి² + పోవు) ౧. - వాసనపోవు - వాడిపోవు.

క. పడఁతికిఁ గన్యాత్వం, బెడలినఁ గొఱయగునె వెండి యెవ్వరికైనం, గడివోయినపువ్వులు మఱి, ముడుచునె గసిమసఁడగు వాఁడమోసు వివేకా. భోజరా. 4. ౨౨4.

క. కలయఁ గడివోయి యెండుం, జలితములై రాలె నాకసం బనువ్రానం, గలపుష్పము లనఁదారక, ములు గానఁగరాక యడఁగిపోయెం దో స్తోకన్. హరి. పూ. ౮. ౧౬౨.

౨ తగ్గు, లగ్గు; చెడు.

ద్వి. అలికంబు సెమరింప దలకలు కమర, వెలనవ్వు గడివోవ దెసఁగదు దప్పి. ద్వి. హరిశ్చ. పూ. ౨౦౧4.

గీ. సంతసము గడివోనివాసనలు గలుగు, పారిజాతమహీజపుష్పములు మడిచి.వి.పు.౮.౧౨౨.

చ. పడఁతి కుమారచంద్రకరపల్లవముం దనచన్నుదోయిపై, నిడి పులకించి కన్నుఁగవ యించుక యించుక మోడ్చి వెండియుం, జిడిముడిపాటుతో నతని చెక్కులు నొక్కుచు మోము ప్రేమలం, బుడుకుచు నుండెఁ బాల్మిగడివోయిన నిండుకలజ్జలావునన్. ఉ. హరి. ౫. ౨౦౨. (వీరేశ. పా.)

కడిసెలము. వి. మత్స్యవిశేషము. హంస. 4.౧౯౭.

కడు. స్త్రీ. అవ్య. (వ్యుత్పత్తియందుచ్ఛపదమైనపుడు 'డు' 'ట్టు' గామాఱు - ఉదా: కట్టుఱక, కట్టె

ష్టి,కష్టైదురు- 'కడునిమ్ముగా' మున్నగుపట్ల 'కడు' వ్యస్తపదముగా గ్రహించునది.) అత్యంతము, మిక్కిలి.

మధ్యాక్కర. కడునిమ్ముగా దున్ని...భాగ. అర. ౧. ౨౩౪.

క. కడునధికుతోడఁ బోడరినఁ,బోడిచిన నోడి
చినను బురుషపురుషగుణంబే, ర్వడుఁగాక
హీను నోడుచుట, కడిఁదియె పౌరుషము దా
నఁ గలుగునె చెపుమా. భార.సభా.౧.౧౨౩.

ఉ....కడుగోరసంబునన్. పారి. ౧. ౮౮.

చ....పలుదమ్మికెంపుశా,జిగితలుపుల్ గడు స్వ
అయ్యుఁ జెమ్మ సిరిగ్గుఁగఁ బ్రోల నెల్లెడన్.
నీలా. ౧. ౩౦.

ఉగప. కట్టింపను....సుచేల. ౧. ౨౩.

గీ....కట్టుదుఁగు...కాశీ. ౭. ౧౮౧.

ద్వి. కట్టర్తి...పండితా. పురా. ౧౨౩. పా.

క. కట్టులుక...నీలా. ౧. ౭౯.

చ....కష్టైదుసు...భార. విరా. ౧. ౧౨౯.
(ఇట్టి ఇతరములు గ్రహించునది.)

జ. కట్టాణి,కట్టాయితము, కడిమి1, కడుకొను, కడుపేదు.

కడు(దు)దురు. వి. (సం.గండోలి.) కందురీఁగ.

సీ. కడుఁదురీఁగయుఁబోలె వడిఁ దోలి కలచి
యాకస్మికదుష్టుల గాసుపట్టు. సారంగ. ౧.
౯౨.

సీ. కడుఁదుర్గనిడుతుట్టెగతిఁ జోంగతోఁ బాం
డురత మించుకపిలకూర్చంబువాని. ఆను.
౬. ౧౯. (వ్రాఁతప్రతి. పా.)

వ....దండశూకంబువలనం బరగృహవాసంబును
నూర్ణనాభివలన సంసారపరిత్యాగంబును గ
ణుందురువలన లక్ష్యగతజ్ఞానంబు విడువకుం
డుటయును ననం గలవీసిగుణంబు లెఱింగి...
భాగ. ౧౧. ౯౯.

కడుకొను. అ. క్రి. (√కడు) ౧. అతిశయించు, మెండుకొను. (ఈయర్థమునఁ బాదపూరణముగాఁ గూడ నుండును.)

క. వెలగూలినలపు కడుకో, వెలకు న్వగ లేక
వాఁడు వెసఁజీకటులన్, గలవారియిండ్ల చె
ఱులనుఁ,గలవారి పుస్తెఁ వెదఁజి [illegible]
జోరుల్. శేష. ౪. ఆ. (శ.ర.)

క. పుడమియు రాజ్యము బంధుల,విడిచి మృగా
పలుఁగ గిరి విపినంబులలోఁ,గడుకొని మా
య క్లేశములఁ,బడినను గలరె యెవరలు
పనులకు గోరా. భార. అర. ౨. ౬.

౨. కడఁగు,పూను, యత్నించు; ఉత్సహించు.

చ. ... ఎట్టులుఁ,గడుకొని శత్రులం గెలువఁ
గాంచుట కార్యము రాజనీతిమై. భార.
ఆది. ౬. ౧౧౯.

క. కడఁగి స్వకోపముఁ దనుపం,బడఁగి వడిన్
నైవి గారుడాంబునఁ గీ,డ్వత వానివా
ముఁ దాఁకెం,గడుకొని యనుపమయు [illegible]
కడు నుగ్రుఁడై. భార. ఆది. ౬. ౩౦౦.

(వర్ణ్యోగసునాటలు) చ. కడుకొని కామిని
జనులకౌఁగిట నేమఱియుండువాఁడ నా,కే
డుమెంచఁ [illegible] గుడువఁ గొంకక యే మని
[illegible]...భాగ. ౧. ౧౦౬.

కడుగు(గ్రు). స. క్రి. (త. కళువు) క్షాళనము చే
యు,శుభ్రముచేయు; ప్రక్షాళించి తొలఁగించు;
తొలఁగించు.

గీ. గాత్రమీవారిఁ దడవారిఁ గడిగినాఁడు.కాశీ.
౩. ౩౦.

చ. అడుగులు గడ్డి...భార. అశ్వ. ౪. ౨౨౩.

(వ్యవ) కాళ్లబురద కడిగివేసికొనుము.

సీ. కడుగు నెవ్వనికీర్తి కార్తికీతిథినిశానాథబిం
బంబు వెన్నుడిమికందు. నైష. ౭. ౧౦౪-
వచ. ౧. ౬౨.

౨. బియ్యము మున్నగునవి కడిగిననీరు, తండులక్షాళనము, కుడితి.

సీ. తండులక్షాళనోదకము రాజిల్లు కుడితి యనంగను గడుగనంగ. ఆం. భా. ౨. ౨౫౧.

కడిగిపెట్టు = కడిగివేసిన ట్లేమియు లేకుండఁ జేయు.

గీ. తులసిపోఁగులు మొదలుగాఁ గడిగిపెట్టి, చిక్కు బాకీలు పిదప నిశ్శేషపఱిచె. విగం. ౨. ౧౧౬. ('లడ'లకు ప్రాసము.)

(వ్యవ) వానికి ఇల్లంతయుఁ గడిగిపెట్టినాఁడు = ఇంటిలోని యాస్తి యంతయు వానికిచ్చివేసినాఁడు.

జః కడుగుడు.

కడుగుడు. వి. (√కడుగు) ౧. కడుగుట ౨. పడఁగట్టుట, శోధనము.

సీ....వడఁగట్టు గాలింపు కడుగు చేయు. గీ. పఱుపఁగ శోధనాభిధ పరఁగుచుండు. ఆం. భా. ౨. ౨౫౨.

కడుజు = కణుజు (శ. ర.)

కడుపు(ప్పు). వి. (సం. గర్భః. ప్రా. గబ్భో) ౧. ఉదరము, కుక్షి, పొట్ట.

క...ఎచ్చోటఁ గడుపుఁ బ్రోచుకొ యచుమున్. భా. సభా. ౧. ౨౬౮.

క....పానీయంబుల్, గడుపారఁ ద్రావె... వేం. పంచ. ౧. ౩౬౩.

చ....పసుజొప్పెపులు తోఁడుము గాదుకద్దులో, సుయకులు కోఁడుమన్ వదుణుగుండియుఁ దేఁడుచు...కళా. ౫. ౧౨౩.

ఆ...చెడయై, కడుపుకొఱకుఁ బాతకములు చేసి, రౌరవమునఁ గూలు... కేయూర. ౩. ౨౯౩. (కడుపుకొఱకు=ఉదరపోషణార్థము.) హరి. పూ. ౫. ౨౨౧.

౨. గర్భము, చూలు.

ఉ... జారుశశిఁ బొందికటా కడు పేల దెచ్చుకొం, టెగ్గు దలంపఁగా వలదె ... భాగ. ౯. ౩౭౮.

౩. గర్భాశయము.

క...లేడికడుపునఁ బులి పుట్టునె...భార. ఆది. ౬. ౫౮.

(వ్యవ) వాఁడు నన్ను తనకడుపునఁ బుట్టినబిడ్డకంటె ఎక్కువగా చూచుకొనుచున్నాఁడు. (కడుపునఁబుట్టినబిడ్డ=ఔరసుఁడు.)

౪. గర్భస్థపిండము, భ్రూణము.

క. ద్రైతేయకాముని సం, ఘాతము మగ మొలక లైనకడుపులు డిగ సం, కేతించినట్లు చక్రము, పాతాళంబునకు నరుగఁ బ్రతిష్ఠాపించెన్. ఉ. హరి. ౩. ౧౫౭.

చ. కడుపులు దింప...సుక. ౨. ౨౪.

గీ. దేవకీదేవి కడుపులోఁ దేజరిల్లు, దీప్తగర్భంబు మెల్లన తిగిచి యోగ, నిద్ర గోహిణికడుపున నిలిపి చనియెఁ, గడుపు దిగె నంచుఁ బౌరులు గలఁగఁబడఁగ. భాగ. ౧౦. పూ. ౬౨.

౫. సంతతి, సంతానము.

(వ్యవ) నీయమ్మకడుపు చల్లఁగా మంచిమాట చెప్పినావు.

గీ. సిరియును నాఁటియు మొదలైనసుకృతసంగ్రహ, లక్ష్మి గడుపు చల్లఁగా నఖిలకుంచి, నియమమునఁ గొల్తు రెవ్వాని నిత్యకలన, నట్టిశ్రీమేసనినుఁ గొల్తు మహాదహంబు. భీమ. ౪. ౭౨.

కడుపంటు = కడుపు (ఆఁకలిచే వెన్నునకు) అంటుకొనిపోవు.

గీ. పంటవొగ్గళ్లలోఁ గడుపంటి శత్రు, చలనములఁ గ్రుక్కుజీర్ణోటుపుల...ఆము. ౬. ౧౩.

కడుపుఁ గక్కుఱితి (కక్కుర్తి) = ఉదరపోషణాశ.

చ. తపపులఁ బట్టి యేను సతతంబును బోదుము వానివీటికిన్, గడు మఱి చాలమిం గడుపుఁ

గన్కొంటిరిఁ సుర్లోకనాథ... ప్ర. భా. ౧. ౧౧౭.

సీ. కడుపుఁగన్నూర్తికిఁ గావికోకలు కట్టి య
తుల మంచును భిక్ష లడుగువారు. పా. ౧౦. ౧౦౬.

కడుపుచల్లకదలకయుండు=శ్రమపడకుండు.

క. మ్రొక్కెదము సామి నీవయ, నెక్కొనఁగాం
బ్రొద్దు పొడుచు టెఱుఁగక నీవే, వెక్కని
యుండుము దాయలు, గ్రక్కదలక గడుపు
చల్లకదలకయుండక. రామా. ౨. ౬.

కడుపుచేటు:-ప్రసవవేదనపడక తల్లికి కన్నం దులకు ఫలము లేదనిభావము.

గీ. కోరి గంగాజలంబులు గ్రోలఁ జేసి, కలుగ నే
టికిఁ దల్లులకడుపుచేటు. బాహ్లే. ౧. ౭౯.

కడుపుఁజిచ్చు=కడుపుమంట, ఆఁకటిబాధ.

వ....ఏ నశనంబుఁ గానక గానకత్వంబుకొ
న్నియగా....కనికరం బుడిగి కడుపుఁజిచ్చు
నకు ప్రింగంగ దలఁచుకొనియుండి... మను చ.
౫. ౨౭.

కడుపునిండిన బేరము=అక్కఱలేని బేరము, వేడుక బేరము. (వా.)

కడుపుకూడు=ఆఁకటికి నోచినంతమాత్రము తిండి.

ఆ. ఏను గట్టివాఁడనైన నా కెవ్వరు, కడుపుకూ
డు వెట్టి కట్టఁ జీర, యిచ్చి నాకతముచే నేలు
దురట్టివా, రలసఁ బనులు సేసి ... భార.
విరా. ౧. ౨౯౮.

కడుపు(డ్పు)నఁబెట్టు=(శిశువులకు)దగ్గపెట్టు.

సీ. వేఁపాకు గోరంటవిత్తులు నూనె నైచుఁ బోసు
మాన్పుచుఁ గడుపునఁబెట్టు. హంస. ౨.
౧౫.

గీ. మునమునను గడుప్పునఁ బెట్టి మూరిబిడ్డు, మో
మునను మేనఁ జమిరి... హరి. పూ. ౫. ౧౮౭.

(సా) కడుపులోఁజేపెట్టి కలఁచినట్లు.

ద్వి. కడుపులోఁ జేపెట్టి కలఁచినట్లైనఁ, గడుభ
యంబునఁ బొంది కన్నీరు దొరఁగ. ద్వి.
హరిశ్చ. ఉ. ౧౭౨౬.

కడుపుమీఁదఁగొట్టు=వృత్తిచ్ఛేదము చేయు, జీవనాధారముపడఁగొట్టు. (వా.)

కడుపుఁగట్టుకొను=(లోభాదులచే) తిండిమానుకొను. (వా.)

కడుపులోఁబెట్టుకొను=౧. ఆదరించు. ౨. మాఱక యుండు, క్షమించుకొను. ౩. వెల్లడింపకుండు.

కడుపుకంటివిత్తు=కంటికొత్తువల కడుపు పిక్కటి ఫలము, వంశవృద్ధియగు.

క. అడుగఁగ వలసినయది యేమి, యడుగుము వినవను
గ మొదల నాచిలుక యదె, క్కడిది యిటుఁ
దేక యేటికి, విడిచితి నీకడుపుకంటివిత్తుగ
హంసీ. ప్ర. భా. ౪. ౪౧.

చూ: కడుపుబ్బు, కడుపుమంట, కడుపూఁది.

కడుపుబ్బు. వి. (కడుపు+ఉబ్బు.) ౧. కడుపుఉబ్బరించెడి యొకరోగము, ఆనాహము. (ఇందు మలమూత్రబంధము కలుగును.)

సీ. కడుపుబ్బు నాఁగను నడఁచు నానాహాఖ్య. శం.
భా. ౨. ౧౩౭.

౨. ఈర్ష్య.

ఉదా: వాడు నన్నుతిట్టి తనకడుపుబ్బు తీర్చు
కొన్నాఁడు.

కడుపుమంట. వి. (√కడుపు.) ౧. కడుపుబాధ; క్షుద్బాధ.

ఉ. అక్కట వాసుతోఁట యిది దైనఁ బదియ
ఫలంబు లిమ్ము రా, తొక్కనుసాఁకఁ గోరితిఁ
గడున్ దడుకేలను వచ్చి యిచ్చవో, మిక్కు
టపేక నాకడుపుమంటయుఁ బుచ్చికొనంగఁ
బూని యా, చక్కెరవంటిపండ్లు తినసాగి ర
టంచుఁ గృశించు నెంతయుఁగా. శుక. ౩.
౭౭౮.

౨. ఈర్ష్య.

ఉదా: నాకు లాభమువచ్చినదని వానికిఁ గడుపు మంట.

కడుపూఁద. వి. (కడుపు+ఊఁద.) ౧. మలమూత్రములు బంధించి కడుపుబ్బరించెడుపశురోగ విశేషము.

ఆ. నరిడి పుప్పి కప్పనావురు గడుపూఁద, యము రుఁద్రిక్కి యనఁగ నడరి మఱియుఁ, దెవుళు లెన్నియేనిఁ దవిలి యెంతయు మహో, గ్రంబులయ్యెఁ బసుగణంబునందు. హరి.పూ. ౬. ౮౫.

౨. కడుపుబ్బు, ఈర్ష్య. (శ. ర.)

కడుపేడు. వి. (కడున్ + పేడు) మేదరవాఁడు కట్టుకట్టెడుసన్నని వెదురుపేడు. (శ. ర.)

కడువు=కడుగు.

గీ. ఆజ్యతైలాభ్యక్తపాత్రభాండావళులను, నేల్లనీళు లనొండె వేన్నీళ్ల నొండెఁ, గడువ నొంతఁ గోమిననొండెఁ గలుగు శుద్ధి. మార్క. ౩. ౨౫౮.

కడ్డాయము. వి. (క. కడ్డాయ. త. కట్టాయం.) బోము, బలాత్కారము. (శ. ర, బ్రౌ.)

కడ్డి(డీ) వి. (సం. ఘటికా. ప్రా. ఖడిఆ. క. కడ్డి. త. కట్టి) ౧. బలపపుఁగోపు, పలకపుల్ల. (శ. ర.)

౨. పాళము, బంగారుమున్నగువానికడ్డి, శలాక.

గీ. కడ్డి యనఁగ సలాక నాఁగను శలాక, యమరు... ఆం. భా. ౨. ౨౭౫.

కడ్డవత్తి=అగరువత్తి.

క. ధూపంబు కడ్డివత్తులు, దీపంబు నొసంగి... శుక. ౨. ౩౯.

కథాను. వి. శస్త్రచాలనభేదము, కత్తివిసరులలో నొకటి.

వ... కథాను ఘాణు దారు ఝూటు మొదలుపమనాలుగువిసరులు... ప్రబంధ. ౭౦.

కణ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. ఒకానొక [illegible] మక్షిక. ౨. పిప్పలీ. ౩. జీరకము, తెల్లజీలకఱ్ఱ.

కణఁకు. వి. అగ్ని, నిప్పు.

గీ. సారిది పిహరించుకపు లోకచోటఁ గూడి, కడిఁదిచలిచేత మేనులు గడు వడంక, రాత్రి మేలుఁగాముఖద్యోతరాజిఁ జూచి, కణఁకు గాఁబోలు నని సీఁపు గాఁచుమండ. నా. పంచ. ౧. ౯౯౪.

కణ(డ)ఁజే(ము). వి. (సం. గంజః. క. కణజ) ౧. ధాన్యాదులు దాఁచుకొనుకొట్టు; గాదె; సోణక.

గీ. ... అనిశ్చకాలుఁ, హోరి గోపురమును వంట సాలయుఁ గణఁ, ...౦బుఁ గట్టించుటకు మాస సాయనఁ దలఁచె. పద్మ. ౫. ౭౬.

ద్వి. కణఁజంబు లాదిగాఁ గలుగుసంపదలు, గణుతింపఁ జోద్యంబు గాఁగ ... పవనాథ. ౨. ౧౫౭. సా. ౮. ౩౧.

సీ. అఖిలవస్తువులధాన్యములకణంజలు... హంస. ౨. ౧౩౭.

సీ. కాయధాన్యంబులకణఁజముల్ ఓయ్యంపు గంపెలు దినుసులుగలకొటార్లు. హంస. ౨. ౨౨౬.

సీ. ఈగనే యూఁగినఁ బ్రోగైనపంటను జగము లన్నియుఁ గపఁజాలుగాదె. కవి. ౧. ౧౨౯.

౨. పాఁతఱ

చ. అలనిఖిలధాలయాహినిలయంబుల నెప్పుడుఁ గోడఁబుట్టువుల్, పలకొని యుండఁగాఁ గరి పలన్ గణఁజంబుల నెత్తరామిచే, నిలిచిన కుప్పకావలికి నిల్వదు రప్పరిఁ గొంగుబత్తెపుం, గొలువున కీయకొల్పి హాలికుల్ బికిరంబుషాసంగువేలుపున్. చంద్రా. ౧. ౨౫.

౩. ద్రవద్రవ్యములు పోసికొనుట కుపయోగించెడుపాత్రము, గంగాళము.

సీ. [illegible] యాలకణఁజంబులు వనలక్ష్మిసా

భాగ్యమునకు నెడలు. గీ. ... అనఁగఁ దగిన యలరుగుంపులు ... ఉ. రా. ౬. ౧౧.

కణగుగ్గులువు. సం. వి. ఉ. పుం. ఒకవిధమగు గుగ్గిలము, మహిషాక్షము. (మహిసాక్షి.)

కణజీరకము. సం. వి. అ. న. క్షుద్రజీరకము, చిన్న జీలకఱ్ఱ.

కణజీరము. సం. వి. అ. పుం. తెల్లజీలకఱ్ఱ.

కణపాయి. సం. వి. న్. పుం=కణయము.

కణభక్షుఁడు. సం. వి. అ. పుం=కణాదుఁడు.

కణభము. సం. వి. అ. పుం. కీటభేదము. (ఇది కుట్టినచోటను మంట పుట్టును.)

కణభుక్కు-(జుఁస్సు). సం. వి. జ్. పుం=కణాదుఁడు.

కణము. సం. వి. అ. పుం. ౧. గింజ. ౨. నూక. ౩. లేశము, సూక్ష్మాంశము. (ఉదా: సికతాకణము, జలకణము.) న. మహిషాక్షము. (మహిసాక్షిగుగ్గిలము.) విణ. అ. పుం. సూక్ష్మమైనది. (అనువము.)

కణయము. వి. వాయుస్కంధము, వాయుపథము.

ద్వి. నిలసిల్లఁగా నందు వివిధమేఘములు, గలుగు నా రెండవకణయంబుఁ గడచి... ఆయేనవకణయంబుఁ గడచి. రం. రా. ఉ. ౬౩ పా. ౧౩, ౧౭ పం.

కణయము. సం. వి. అ. పుం. ౧. శరభేదము, ఆయుధవిశేషము. (కే. వి.)

వ. కణయకంపనములు మున్నగ... ప్రముఖప్రహరణంబులు. ఉ. హరి. ౪. ౨౧౩.

౨. క్రతుభేదము. (కే. వి.)

కణలాభము. సం. వి. అ. పుం. ౧. సుడిగలి. ౨. నీటిసుడి.

కణసరము. వి. శ్యేనవిశేషము, ఒకజాతి డేగ.

సీ. కన్నెలేడులమీఁద గాట్పులుబీసంపుఁ గణసరంబులఁ జొన్పి గండడంచి. రసిక. ౧. ౧౧౫. ఆం. భా. ౨. ౯౦. (కడసరము అని చి. ని, శ. ర.)

కణాటీనము. సం. వి. అ. పుం. ఖంజనము, కాటుకపిట్ట. (మందపిచ్చుక అనికొందఱు.)

కణాటీరము. సం=కణాటీనము.

కణాదుఁడు. సం. వి. అ. పుం. వైశేషికసూత్రకర్తయగు నొకఋషి.

కణి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. వనజీరకము, అడవిజీలకఱ్ఱ. వి. ఇ. పుం. ధ్వని.

కణిఁతి=కంతి.

గీ. ... కంతి కణఁతి ... అనంగను బొంగు గ్రంథి. ఆం. భా. ౨. ౭౪.

కణిక. వి. (సం. కణికా.) ౧. బలపము. ౨. నిడివియైనముక్క.

ఉదా: అక్షింతలకణిక, సుద్దకణిక.

చెఱకుఁగణిక=చెఱకుముక్క. ద్వి. పరమ. ౧. ౪౪ పా. ౧౬. పం.

కణిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. అణువు, నలుసు, లేశము, అతిసూక్ష్మాంశము. (జలకణిక, మొ.) ౨. సూచి, సూది. ౩. జీలకఱ్ఱ. ౪. గోదుమరవ. ౫. అగ్నిమంథనము, నెల్లి. ౬. తూలిక. ౭. కూణిక, వీణెబిరడ.

కణికము. సం. వి. అ. పుం. ౧. గింజ. ౨. అణువు, నలుసు, ౩. గోదుమరవ. ౪. పటవాసకము, బుక్కా.

కణితము. సం. వి. అ. న. ఆర్తస్వరము, కుయ్యి, మొఱ్ఱ.

కణితి=కడితి.

ప్రగ్గ. కుండించెఱ మమ్మఁబిల్లఁబడువెంగ ఇసుకలఁ బ్రాఁచెఁ జివ్వంగిమూఁకఱ. యయూ. ౨. ౩౨. చంద్రా. ౨. ౧౪.

కణిశము. సం. వి. అ. పుం. న. సస్యమంజరి, ఎన్ను, కంకి.

కణిష్ఠము. సం. విణ. (అ.ఆ.అ.) అత్యంతసూక్ష్మమైనది, సూక్ష్మతమము.

కణీకము. సం. విణ. (అ.ఆ.అ.) చిన్నది, అల్పము.

కణీచి. సం. వి. ఇ. పుం. ౧. నినాదము, ధ్వని. ౨. అళ్వము, గుఱ్ఱము. ఇ, ఈ. స్త్రీ. ౧. పూచినలత. ౨. గురిసెందకీ. ౩. శకటము, బండి. ౪. మనస్సు. ౫. అండుగుఱ్ఱము.

కణీయము. సం. విణ. (స. యసీ. స.) సూక్ష్మతరము.

కణుజు[1] — అణుజు, అడుజు. వి. శ్యేనభేదము.

గీ. మృగయు లంతటఁ దెచ్చిరి లగుడు గిద్దు, బాతె జలకట్టె కణుజు వేసడము శైరి, కురుజు ... అను పేగకోలము. పి. శకుం. ౧. ౧౧౦.

కణుజు[2]. వి. పగడములు తూఁచెడుమానవిశేషము.

గీ. పరఁగును ప్రవాళనామంబు పగడ మనఁగఁ, బపడ మనఁగ సిరాడి నా వాసికెత్తు, కణజనంగను విలసిల్లుఁ బ్రణతశక్త, భూరిదఘంగ శ్రీమాత్ర భూతిశేంగ. ఆం. భా. ౨. ౨౮౮.

కణుదురు. వి. వృక్షవిశేషము. హంస. ౪. ౧౧.

కణేర. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. ఆఁడేనుఁగు. ౨. వేశ్య.

కణేరము. సం. వి. అ. పుం. కర్ణికారము, కొండగోఁగు.

కణేరువు. సం. వి. ఉ. పుం—కణేరము. స్త్రీ. ౧. ఆఁడేనుఁగు. ౨. వేశ్య.

కణ్వము. సం. వి. అ. న. ౧. పాపము. ౨. భూషణము, అలంకారము.

కణ్వుఁడు. సం వి. అ. పుం. ౧. కాణ్వోకముని. (శకుంతలను పెంచినవాఁడు.) విణ. (అ.ఆ.అ.) ౧. బధిరుఁడు, చెవిటి. ౨. మేధావి, బుద్ధిమంతుఁడు.

కత=కద[2]. వి. (సం. కథా. ప్రా. కధా. క. కతె. త. కత్తం.) ౧. వృత్తాంతము, సమాచారము, సంగతి.

క. ... కొడుకులకత వినియెద ... భార. ద్రో. ౪. ౨౭౭. రామా. ౯. ౧౯౨.

క. అప్పుడు మనుబోంట్లకతల్, చెప్పఁగ నేమిటికిఁ గాక సిరి వేత్రధరుల్, రొప్పఁగఁ జనియెక్కలువక, యప్పరమేష్ఠియును నచటికతిమూకనుసఙ్. కళా. ౨. ౭౧.

౨. చరిత్రము; కథ; చేష్ట, చర్య.

గీ....అచ్చ తెనుఁగు, బాసచే నిప్పు డేనొనర్పఁగఁ గొడఁగిన, సిల యను పేరఁ దేజాన నిప్పటిల్లు, సింతి పెండిలికత తెలుఁ గెట్టు లనిన. శిలా. ౧. ౨౩.

క. కతలుగ మానసంసార, స్థితు లెల్లను జెప్పె ... సాముచ. ౫. ౧౨౯.

గీ. కడమ పన్నియు నిఁక నేల కతకుఁ గాల్లు, ముంతపఁ జెవులుఁ గల్పింప సుజ్జగములఁ, బమపుఁజవరాంద్రకును దృణప్రాయ మహా. సుద. ౪. ౨౫.

క. కొడుకుపయి సీకుఁ గడుఁ బ్రే, ముడి గావునఁ గతకుఁ గాల్లు ముంతకుఁ జెవులీ, వడిగెడవు రాజసీక, క్రొడియభిమాన మని పలుకఁ గాంతుం డలుకఙ్. సారంగ. ౩. ౧౯.

(నృసింహమూర్తిని చూపి ప్రహ్లాదుఁడు తండ్రితో ననిసమాట.) చ. ... ఇంకనీ, కతలను మాని యిశ్వభు నగణ్యకృపానిధి నాశ్రయింపు... నృసింహ. ౫. ౯౬.

౩. లోకోక్తి, సామెత.

గీ....పులి పేదపడినఁ బసుల, వాండ్రె యొక్కడి రనుకత వచ్చె నాకు. ఉ. హరి. ౪. ౧౦౨.

కతరాజు—కథలు చెప్పుటలో నేర్పరి.

క....నీ కిది చెప్పం, గా వలయుబు భయిందు మి

గులఁ గతె రాజవు నీ,వో వరటారత్నమ ...
ప్ర.భా. ౩. ౭౯.

జ: కతకారి, కతపత్త్రము, కతలకాడి.

కతకము. సం=కతము.

కత(ల)కారి. విశే. (కత+కారి.) కథలు చెప్పుట యందు నేర్పరి; నేర్పరి, గడుసరి.

గీ. జనపతిని జేరఁ బోకిక దినదినము, కతలు చెప్పఁగ సాగి తో కతలకారి. హంస. ౫. ౨౨౭.

ఉ. కంతుడు నాతియుం గతలకారి [illegible] మీ జెట్టెదన్. శుక. ౨. ౨౩౬.

ద్వి. [illegible] లైన [illegible] లు నేరని యట్టి, కంఅవులు [illegible] కతలకారి [illegible]. ఆ. ము. క. ౧. ౨౮ పా. ౨౩ పం.

కతన. క్రి. (క. కత.) కారణము. కతము. (దీనికి స్త్రీ యందే [illegible] ప్రయోగములు కలవు)

క. ... నీ,కతనన్ సఖపసతి నాకుఁ గలిగెఁ గుణా ౦౬. రామా. ౮. ౯౨.

క. [illegible] యుఁ బురుష్య, స్త్రీసంభాషణము [illegible] జెందినకతనం, జేసి [illegible] ళ్ళానికి,కానంబున నల్లిల్లి కానన భూమిన్. శి. పు. ౮. ౫౮౧. భార. విరా. ౩. ౧౯౦.

కతపత్త్రము. ఋ.వి. (√కత.) ప్రమాణపత్త్రము.

సీ. కతపత్త్ర మిడవచ్చుఁ గలగాంచనపు టైనఁ గోరకఁ బరకాంతఁ గోరఁ డనుచు. పాండు. ౧. ౬౩.

కతము. వి. కారణము, హేతువు.

మ. ... రాజవుడు దీనస్వాంతుఁడై నత్రిలం,గత మేమి ... చం. రా. ౮. ౩౦.

క. నీకతమున నఖిలధారణీరాజ్యము నా,కేకాధిష్ఠిత మగు... భార. ఆది. ౬. ౧౪౦.

క. క్రమమున నీ చేసిన ప్ర,శ్నములకుఁ బ్రత్యుత్తరంబు సమ్మతి నత్యు,త్తమఁ జెప్పఁ డిచ్చునతనిక,తమునను శాపాంత మగు బుధస్తుత నీకున్. భార. ఆర. ౪. ౧౭౩.

కతమిచ్చు=గుఱుతిచ్చు, సూచించు.

క. రతిపతి హాళాహాళిం దన, యతిధైర్యధనంబు కొల్లలాడెనటంచున్, గతమిచ్చుకరణి నిచ్చెన్, బతి యొక తెలనాకుమడుపు ప్రాణేశ్వరికిన్. రామా. ౮. ౧౬౯.

చ. మొగము మొగంబుఁ జూచి బలుముచ్చటఁ బక్షపుటాంతరంబు [illegible], ఓగియుఁ గవుంగిలించి తనప్రేయసిముంగలఁ జంచుపాళికా, సిగళితనాళిసంస్థమున [illegible] రాఁ గతమిచ్చి గోఁగెలో, నొగలుచు నొక్క జక్కవ యునుండు సనం [illegible] త్రమై. వసు. ౮. ౯.

కతము. సం. వి. అ. పుం. చిల్ల, ఇండుగ. క.చిల్లగింజ, ఇండుగకాయ.

కతలకాడి. విశే. (కతలు+కాడి.) పెక్కు కథ లెఱిఁగినది.

క. నినుఁ గతలకాడి యని నే,న్కెనునావచనంబు నిజ మగు స్వగువా. వేం.పంచ.౧.౫౫౮.

కతిపయము. సం. విశే. (అ. ఈ. అ.) కొంత,కొంచెము పరిమాణముగలది; కొన్ని. (ఇది జాతివాచకముతో సమసించునప్పుడుత్తరము ఉత్తరపదముగా నుండును. ఉదా: బ్రాహ్మణకతిపయులు (=కొందఱు బ్రాహ్మణులు) ఉదశ్విత్కతిపయము (=కొంతమజ్జిగ.) శ్లో. కతిపయసహకారపుష్పరమ్యః. సం. కిరా. ౧౦. ౩౦.–ఇతరముతో సమసించునపుడు పూర్వపదముగానే యుండును. ఉదా: కతిపయప్రయత్నములు. శ్లో....కతిపయదినస్థాయిహంసా దశార్ణాః. మేఘ. ౧. ౨౩.)

కతివిధము. సం. విశే.(అ. ఆ. అ.) ఎన్నివిధములు కలది.

కతుకు=గతుకు¹, గదుకు. స. క్రి. ౧. తిను, భుజించు.

క. కతికిన వతుకు దటంబు, న్మతిమంతులు పలుకు పలుకు మాపోఁటులనుఁ, స్మృతికంటె హెచ్చు...పార్వ. ౫. ౯౭.

౨. కుక్క మొదలగునవి నాలుకతోఁ గొంచెము కొంచెముగా త్రాగు.

చ...ఏఱులు నిండిపాఱఁగం, గతుకఁగఁ జూచుఁ గుక్క తనకట్టిన మీఱుక యొందు భాస్కరా. భా. ౪. ౫.

కతుక్కు=కటుక్కు. వి. కొఱుకుటయందగుధ్వనికి అనుకరణము.

ఆ. ఒక్కచక్క వల గతుక్కునఁ గొఱికి తా, న వలఁ జనఁగ నెంటఁ దవిలె బలము. శుక. ౧. ౧౨౨. (శ. ర.)

కత్తరి. విశే. ౧. నానావర్ణములు గలది, శబలము.

ఉదా: కత్తరియావు, కత్తరియెద్దు. (శ. ర.)

౨. వర్ణసాంకర్యము గలది.

క. ఉత్తమసతి శూద్రులతోఁ, జిత్తజసుఖకేళి వాంఛఁ జేసినఁ బ్రాయ, శ్చిత్తమున శుద్ధిఁబొందును, గత్తరి పురుషునకుఁ బాయు గర్భం బైనన్. విజ్ఞా. ఆచా. ౧౧౨.

చూ: కత్తరించు¹, కత్తరిగలయు, కత్తరిల్లు.

కత్తరించు¹. స. క్రి. (√కత్తరి) చలింపఁజేయు, ఆడించు; తొలఁగించు.

ద్వి. మిన్నక చూచుచు మెడ విప్పుకొనుచుఁ, గన్నులార్చుచుఁ జెవుల్ గత్తరించుచును. పండితా. పర్వ. ౩౭౧. పు.

చ. మఱుకువఁ గత్తరించి మనమానములం జూఱ వుచ్చి మెచ్చుఁ జా, గఱగొని క్రోధకామముల గండడఁగించి... ఉ. హరి. ౪. ౯౭.

కత్తరించు². స. క్రి. (√కత్తెర¹) కత్తిరించు, ఖండించు.

వ. ఇట్లు మనుసూదనుం డేసినబాణకంబులు… చరణంబులు తొలిచియుఁ, జర్మంబు లొలిచియు బాహుదండంబులు గత్తరించియు బయల్కను నొత్తరించియు... ఉ. హరి. ౧. ౧౪౯.

కత్తరిగలయు. అ. క్రి. (√కత్తరి.) మిశ్రమగు, కలసిపోవు; సంకరమగు.

క. ఎఱిఁగింపకున్న నకులు ల, తెలియంగా రాదు నాఁడుఁదేఁగెలు జడలున్, జలరుహములు మొగములు నళి, కులకంబులుఁ జూపుఁజాలుఁ గత్తరిగలయన్. రాజ. చ. ౨. ౧౫౯.

క. పెసఁగుసు నల్లను గలిపిన, కరణిన్ వర్ణాశ్రమములు కత్తరిగలయున్. జై. భా. ౯. ౨౨౩.

కత్తరిల్లు. అ. క్రి. (√కత్తరి.) చలించు.

గీ. కటము లుబ్బంగ మీసాలు గత్తరిల్ల. నైష. ౭. ౪౬.

కత్తలాన=కత్తలాని.

(వర్మితవాజి, కవచము తొడిగినయశ్వము.)

సీ. ... వర్మితవాజి యూఁ గత్తలాని యనంగఁ గత్తలాన యనఁగాను. ఆం. భా. ౨. ౧౯౬.

కత్తలానము=కత్తలాని.

(అశ్వాదివాహనము)

మ. కలుఁగున్నాయుఁ దేజికిన్ భయమున్ మైఁ గా… న్పించు మగిశాయనా, మ్ముఖము పమ్ముకత్తలానము నయంబుల్ మీఱ నావించి యూ, తెలుసం బర్వనఁ బోవువానిఁ గని గౌరికాంత సారెంగిలా, కిల నవ్వు న్మన మొందుపంతము బుద్ధిం గీర్తించి నర్తించెనన్. మనల. ౧. ౭.

కత్తలాని=కత్తలాన, కత్తలానము, కత్తళఁము, కత్తళా. వి. (√కత్తళము. సం. కర్త్రాణః ?) వర్మితాశ్వము, కవచము తొడిగినయశ్వము; అశ్వాదివాహనము.

సీ...వర్మితవాజి యూఁ గత్తలాని యనంగఁ గత్తలాన యనఁగాను...ఆం. భా. ౨. ౧౯౬.

ఉ. అందఱికత్తలానిగమి...అచ్చ. రా. బాల.

౩౭. (ఇట తెల్లఁగొరిజలుఁ దోఁకయు నెంద్రుకలును గలకల్లగుజ్జుము అని శ. ర.)

సీ. తెలఁగంటికల్కి ముద్దియ లూడిగపుఁజెలు ల్కాడిఁదిబొబ్బమెకంబు కత్తళాని. రసిక. ౧. ౨.

కత్తళఁడు=కత్తళాని. (చి. ని, శ. ర.)

కత్తళ(ల)ము. వి. కవచము.

ఉ. ...హాం,చాలుఁ నెల్లఁ దీవ్రశరజాలములం బొలియించి కాని భూ,పాలక వృచ్ఛఁ గత్తళము...భార. శల్య. ౨. ౩౯.

శ్లో. నాహత్వా సర్వపాంచాలాన్ విమోక్ష్యే కవచం శ్లో. సం. భార. శల్య. ౩౨. ౨౩.

ఆ. కత్తళములు మూపుగములు ... అచ్చ. రా. అర. ౭.

జ: కత్తళాన, కత్తళానము, కత్తళాని, కత్తళఁడు, కత్తళా, కత్తళీఁడు.

కత్తళా=కత్తళాని.

(అశ్వాదివాహనము.)

సీ. రమణీయమైనట్టిరాచిల్క కత్తళా పిలపిల్లుడ గరకాశముపడగ. గంగ. ౬.

కత్తళీఁడు. విశే. (√కత్తళము) వర్మితుఁడు, కవచముతొడిగినవాఁడు (చి. ని, శ. ర.)

కత్తి. వి. (సం. కర్త్రీ. క. త. కత్తి.) ౧. ఆయుధవిశేషము (ఖడ్గము, క్షురిక, మొ.); ఆయుధము.

వ. ...శూలంబుల ఫాలంబులు వ్రీడివియఁగత్తుల నెత్తులు వగిలించియు బల్లెంబుల సెల్లెంబులు నొగిలించియు...విక్ర. ౪. ౯౭.

స్రగ్ధర. ఖడ్గిన్ జెండాడు మ్రాఁకుల్ కవుఁగిటి కోలఁదుల్ కత్తి నొక్కొక్కఘాతన్. మనుచ. ౪. ౭.

గీ. కత్తివాతులతో నూరు గాచి తిరిగి, యాడు మురుపాశముల్ గాంచె నాలువేల, వాని లోనిపిశాచముల్ వచ్చి... టిఁ దునుకలప్రోవు చేసె. ఉ. హరి. ౧. ౧౪౦.

(కత్తివాతులు = మొనకత్తులు, పిచ్చుకత్తులు.)

సీ. ...కైదువ యనఁగను గత్తి యనఁగ, నాయుధ మొప్పు...ఆం. భా. ౨. ౨౧౧.

౨. ముప్పదిరెండువిన్నాణములలో నొకటి.

సీ. కల్లంబు రాటంబు కత్తి కొక్కెస...గీ. అంజ మెడపట్టు నాఁగఁ జెన్నలరుచుండు, ముప్పదియు రెండు విన్నాణములనఁ జెల్లు. ఆం. భా. ౨. ౨౦౯.

౩. ఒకదినములో ఒకఁడు సస్యము కోయుటకు సరిపడు భూమి అని కొందఱు (బ్రౌ.)

౪. నలుపదియుకరములపదునాల్గుకుంటలభూమి. (బ్రౌ.)

కత్తులునూఱు = కలహమునకు కాలుద్రవ్వు.

ఉ. కాయజుఁడా కెపై నలిగి కత్తులునూఱుచునుండు ... కళా. ౭. ౩౯.

జ: కత్తికాను, కత్తిగంటము, కత్తిగొంటు, కత్తిపడిక, కత్తిపీఁట, కత్తిపేరమెకము, కత్తిమందు, కత్తిమీఁదసాము, కత్తివాతికూపు, కత్తులబోను.

కత్తికాను. వి. (√కత్తి.) నల్లవానిపనిముట్టు, గీఁతకత్తి.(బ్రౌ, వా.)

కత్తిగంటము. వి. (√కత్తి.)ఒకవైపున కత్తిగాను ఒకవైపున గంటముగాను నుపయోగించు వ్రాఁత పనిముట్టు.

గీ. ముదుకతలపాగయును బాహుమూలమందుఁ, గవిలె చర్మపుటొరలోనికత్తిగంట, మలఁతి నిగ్గ్వవిదోవతు లమర గ్రామ,కరణ మేతెంచి రెడ్డివెంగట వసించె. శుక. ౨. ౪౧౬.

కత్తిగొంటు. విశే. (√కత్తి.)-కత్తివలె తీక్ష్ణమైనది-క్రూరస్వభావము గలది.

ఆ. కత్తిగొంటువైన యత్తగంతు. కు. సం. ౮. ౧౩౯.

కత్తిపిడిక. వి. (√కత్తి.) ఈంద్రవారికత్తుబుట్ట. (శ.ర.)

కత్తిపీట. వి. (√కత్తి.) కూరలు మొదలగునవి కోయుటకు కత్తియమర్చినపీట.

కత్తిపేరిమెకము. వి. (√కత్తి.) ఖడ్గమృగము. శు. రా. ౭. ౩౯౦.

కత్తిమందు. వి. (√కత్తి.) ౧. కత్తియొక్కపూయుపర్ణము. (శ. ర.) ౨. కుబుపులకు పూయుమందు. (శ. ర.) ౩. పిడిలో కత్తి బిగించుట కుపయోగించు కొకానొక జిగురు. (వా)

కత్తిమందుచెట్టు—కత్తిమందు చేయుట కుపయోగించు చెట్టు.

కత్తిమీఁదిసాము. వి. (√కత్తి.) మిక్కిలి జాగరూకతతో చేయవలసినపని, అపాయకృత్యము.

క. దొరవచ్చెదనని కోయుము, దరయఁగ జను లెవ్వ రైన నాపెదబెదఁద, ల్వరకింపదు దొరతనపు, న్నగవు ల్మతి కత్తిమీఁదిసాములు సుమ్మీ. కుచేల. ౪. ౮౨.

కత్తియ(త్తె). అప. మత్వర్థమునను స్వార్థమునను వచ్చు ఒకానొక స్త్రీప్రత్యయము.

ఉదా: అందకత్తియ(త్తె)=అందముకలది, సుందరి.

ఉదా: చెలికత్తియ(త్తె)=చెలి.

కత్తియ(త్తె)ము. వి. ౧. అంకెలయడ్డబంతి. (శ. ర.) ౨. బారు, బంతి, వరుస.

సీ. ... ఘన మైనచెఱకుసింగాణిబద్ధ, వల నైన కొదముతేఁటులకత్తెములనారి ... గంధ. ౬.

కత్తిరించే=కత్త్రించే. స. క్రి. (√కత్తెర[1]. క. కత్తరిసు.) కత్తెరతో ఛేదించు; ఛేదించు, ఖండించు.

గీ. కత్తెరలనొడ్డియాణము ల్గత్తిరించి. ప్రబంధ. ౭౬౫.

సీ. నిగిడిపూ తేకుబాగుగఁ గత్తిరించినగడ్డంబు కొనరొమ్ముఁ గమ్మిరింప. హైమ. ౧. ౨౧.

గీ. కత్తిఁ గుత్తుకను బితానఁ గత్తిరించి. చంద్రా. ౨. ౫౫.

కత్తిరెల్లు(లు). అ. క్రి. (√కత్తెర[1]) ఛిన్నమగు

గీ. భటుఁ డొకఁడు వింటఁ జూఱుకంటఁ బంది నేయ, మిట్టిపడి మిందు మొఱసినట్లుట్టి తూలి, యది భయపడున్గు రారాని మదర నరని, గండు తొడలును వెసఁ గత్తిరిలఁగఁ జంపె. శుక. ౧. ౧౭౧.

కత్తివాలితూపు. వి. (√కత్తి) అర్ధచంద్రబాణము.

క. అంగదుఁ డట్టులు నొవ్వుట, సంగవలుమ సనిలసుతుఁడు రొంపకుయు నై, చెంగత్తివాలితూపున, సింగలములు నెడఁ ద్రిశిరుఁ జెడ నది త్రుంచెన్. భా. రా. యు. ౫౫౮.

ఇట్లే:—కత్తివాలియమ్ము, మొ.

ఆ. వాఁడియైనకత్తివాలియమ్మును గొని, పగతుశిరము చెక్కు లెగయ గొట్టెను. భాస. ఆర. ౬. ౨౪౧.

శ్లో. ఏవముక్త్వా సటా స్తస్య పంచ చక్రే వృకోదరః, అర్ధచంద్రేణ బాణేన ... సం. భార. వన. ౨౭౩. ౧౧.

కత్తులబోను. వి. (√కత్తి) కత్తు లమర్చినఒకవిధమైనబోను.

చ. గడలు గుదాళ్లు పగ్గములు కత్తులబోనులు గడ్డపారలున్, వడిఁ గొని మేటికొమ్మలు వచ్చిరి ... చెన్న. ౨. ౨౦౫.

కత్తువ. వి. ౧. నీటిలోని మన్ను కెల్లగించెడుగసిక, సేద్యమున కుపయోగించు నొకవిధమైనపనిముట్టు. (శ. ర.) ౨. గనిమ, మడికి చుట్టు నేర్పఱచిన చిన్నకట్ట, సేతువిశేషము. ఆం. భా. ౨. ౯.

కత్త్రణము. సం. వి. అ. న. ౧. నిమ్మగడ్డి, కామంచిగడ్డి. ౨. నాఁచు. ౩. కుటి, గడ్డిఋల్లు. (కే. వి.)

కత్తెర[1]. వి. (సం. కర్తరీ. ప్రా. కత్తరీ. క. త. కత్తరి.) కత్తిరించుట కుపయోగించుసాధనవిశేషము.

పరమ. ర. ౧౫౪. ఆం. భా. ౨. ౭౯౬.

జ: కత్తిరించు². కత్తిరించు, కత్తిరిల్లు, కత్తెరకాండు, కత్తెరకాలు, కత్తెరగడ్డము, కత్తెరచీల, కత్తెరదొంగ, కత్తెరబావిలీ, కత్తెరవాసము, కత్తించు.

కత్తెర². వి. (సం. కృత్తికా. ప్రా. కత్తికా.) ౧. కృత్తికానక్షత్రము.

సీ. పూర్వికకోరవిపూంచొదరింటిచందానం గత్తెర యొక్కచోం గదలకుండె. గీ. ... మూంపటిచెలువు దాల్చి, నాత్తె నొక్కడ విశాఖ వింధ్యాద్రియందు. కాశి. ౧. ౧౩౮.

౨. భరణిమూండు నాలుగుపాదములయందును కృత్తికయందును రోహిణి మొదటిపాదమందును సూర్యుం డుండుకాలము. (శ. ర.)

కత్తెరకాపు = మొక్కలు కత్తెరలో కాచుకాపు.

జ: కత్తెరవంగ.

కత్తెరకాండు. వి. (కత్తెర¹ + కాండు - క. కత్తరికళ్ల = జేబులుకత్తిరించిదొంగతనముచేయువాండు) కత్తెరదొంగ; మోసగాండు.

సీ. ఎడకానితనములు నడుపుకత్తెరకాండ్ర కిచ్చకంబులు గాంగ మెచ్చు లాసంగి. ప్రబంధ. ౬౭౫.

కత్తెరకాలు. వి. (√కత్తెర¹.) అండలపుకాళ్లకు అడుగున పోటిగా అమర్చెడు మూప్పకాలు. (శ. ర.)

కత్తెరగడ్డము. వి. (కత్తెర¹ + గడ్డము.) కత్తిరించిన గడ్డము, కత్తెర వేసినగడ్డము.

సీ. కత్తెరగడ్డంబు కటుకుజుంజూలుపిసాసములు ... శుక. ౨. ౪౧౨.

కత్తెరగాయము. వి. గవాక్షవిశేషము. (శ.ర.)

మ. పురిచుట్టు న్నిశరుండు సాంగుండుమఱి భోజాంధకుల్గాడి క. త్తెరగాయంబుల గండ్లముంగడలసందిం గొమ్మ[illegible] ... మము[illegible] సానసదీన కత్తి... ఉ.హరి. ౨. ౯౮.

కత్తెరచీల. వి. (√కత్తెర¹.) మీటయొక్కయు మనయొక్కయు చీలవదలి రాకుండ దాని చివర గంధ్రమున అడ్డముగా వేసెడుచీల. (శ. ర.)

కత్తెరదొంగ. వి. (√కత్తెర¹.) జేబులు మున్నగునవి కత్తిరించి దొంగతనము చేసెడుచోరుండు.

కత్తెరబావిలీ. వి. (√కత్తెర¹.) స్త్రీకర్ణభూషావిశేషము. (ప్రా.)

కత్తెరవంగ. వి. (√కత్తెర².సం. కర్తారకా.) ఒకవిధమైనవంగ, పుట్టువంగ*.

సీ. ... కత్తెరవంగ యూరంగాంగ గర్తారక దనరుచుండు. ఆం. భా. ౨. ౫౯.

కత్తెరవాసము. వి.(√కత్తెర¹.)ఎదురెదురుగా కత్తెరవలె నుంచెడువాసము. (శ. ర.)

కత్థన. సం. వి. ఆ. స్త్రీ =కత్థనము.

కత్థనము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) తన్నుందాను పొగడుకొనునది. వి. అ. న. తన్నుందాను పొగడుకొనుట, ఆత్మశ్లాఘనము.

కత్రి. వి. జక్కిణి అనునాట్యముయొక్క అంగవిశేషము.

సీ. లాగు మైసిరియుం బల్లటియుం గత్రియు బెళ్కు విలసిల్లుజక్కిణివిధ మొకర్తు. ఉ. రా. ౬. ౧౩౯.

కత్రించు=కత్తిరించు (√కత్తెర¹.)

సీ. రేగాజుపోల్కిం గత్రించుసంచపురేకుబొట్టును నొసలికిం బొందుపఱచి. పార్వ. ౫. ౧౮౮. ౭౦. రా. యు. ౩౫౧. పా. ౧౮౪౦.

కత్సవరము. సం. వి. అ. న. స్కంధము, మూంపు.

కథ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. కత; చరితము. ౨. చెప్పుట, కథనము. ౩. ఒకజాతిగద్యగ్రంథము. (కా[illegible]... అఖ్యాయిక.)

శ్లో. కథాయాం సరసం వస్తు గద్యైరేవ వినిర్మితం, క్వచిదత్ర భవేదార్యా క్వచిద్వక్త్రాపవక్త్రకే. ఆదౌ పద్యై ర్నమస్కారః ఖలాదే ర్వృత్తకీర్తనమ్. సా. ద. ౬. ౩౩౩.

కథంకథికుఁడు. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.)-ఏమియేమి అనియడుగువాఁడు-ప్రతివిషయమును గుఱించియు ప్రశ్నించుస్వభావముగలవాఁడు; ప్రష్ట, అడుగువాఁడు. (త్రి. ని.)

కథంభూతము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) ఎట్టిది, ఎటువంటిది.

కథంవిధము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) ఎట్టివిధము గలది

కథకుఁడు. సం. విశే. (అ. థికా. అ.) ౧. వాచకుఁడు, చెప్పువాఁడు. ౨. కథలు చెప్పువాఁడు.

కథనము. సం. వి. అ. న. చెప్పుట.

కథనీయము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ) చెప్పఁదగినది.

కథనుఁడు. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) చెప్పువాఁడు.

కథయత్. సం. శత్రు. చెప్పుచున్న.

కథయమానుఁడు. సం.విశే. (అ. ఆ. అ.) చెప్పుచున్నవాఁడు.

కథయిత. సం. విశే. (ఋ. త్రీ. ఋ.) కథకుఁడు, చెప్పువాఁడు.

కథయితవ్యము. సం-కథనీయము.

కథానకము. సం. వి. అ. న. పెక్కు-చిన్నకథలు గల గ్రంథము. (బేతాళపంచవింశతి, మొ.)

కథానాయకుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ఏపురుషుని గుఱించి ముఖ్యముగా కథ చెప్పఁబడునో వాఁడు, కథలో ప్రధానపురుషుఁడు.

కథాపీఠము. సం. వి. అ. న. కథా ప్రస్తావసూచకమగు గ్రంథముఖము, పీఠిక, ఉపోద్ఘాతము.

కథాప్రసంగము. సం. వి. అ. పుం. ౧. కథాసందర్భము. ౨. కథ చెప్పుట.

కథాప్రసంగుఁడు. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) ౧. జల్పాకుఁడు, వదరుఁబోతు. ౨. విషవైద్యుఁడు.

కథాప్రాణుఁడు. సం.వి.అ.పుం. కథలు చెప్పి జీవనము చేయువాఁడు.

కథాముఖము. సం. వి. అ. న. ప్రస్తావన, పీఠిక.

కథాశేషుఁడు. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.)-ప్రజలు తన్ను చెప్పుకొనుటమాత్రమే మిగులుగాఁగలవాఁడు, కీర్తిశేషుఁడు-మరణించినవాఁడు. (ఇట్లే-కథావశేషుఁడు.)

కథించు. సం. స. క్రి. చెప్పు.

క. అనుటయు వైశంపాయనుఁ, డనఘా యెన్న కథ యడిగితమ్యుతశుభలాభం, ధననామధామమాత్మ్యం, గొనియాడి కథింతు నీదుకోరిక యలరన్. హరి. ఉ. ౫. ౧౦౩.

కథితపదత. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. (అలం) పునరుక్తి అనెడిదోషము.

కథితము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) చెప్పఁబడినది. వి. అ. న. కథనము, చెప్పుట.

కథీకృతము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) ౧. కథగా చేయఁబడినది. ౨-కథయందుమాత్రమే నిలిచియున్నది-మృతము, చచ్చినది.

కథేరము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) ౧. వంచకము, మోసపుచ్చునది. ౨. కథకము, చెప్పునది. వి. అ. పుం. పక్షి. (కే. ని.)

కథోద్ఘాతము. సం. వి. అ. పుం. నాటకమందలి ప్రస్తావనాభేదము. (ఇందు సూత్రధారునివాక్యము విన్నపిదప ప్రథమపాత్రము రంగమునఁ బ్రవేశించును.)

కథ్యమానము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ) చెప్పఁబడుచున్నది.

కథ్యము. సం=కథనీయము.

కద్. సం. కుత్సితార్థకమగు "కు" అను అవ్యయము నకు తత్పురుషసమాసమున అజాదిపదములు పర మగునపుడును రథ వద త్రి శబ్దములు పరమగున పుడును వచ్చెడి యాదేశము. (ఉదా: కదభ్యాసము, కదాచారము, కదన్నము, కదగ్ని, కద్రథము, కద్వదుఁడు, కత్త్రివర్గము.)

కద[1] (దా)=కా[2], కాదా, కాదె, కదె, కదన్న, కదమ్మ, కదయ్య, కదనె, కదరె, కదవయ్య, కదరమ్మ, కదరయ్య, మొ. (√అగు-కాదు+ఆ= కాదా. దీనిలో 'దా' లోపించి 'కా' అనురూపము అయ్యెను. 'కాదా' అనుదానిలో 'కా' పైదీర్ఘము హ్రస్వముగా మారి 'కదా' అయ్యెను. 'కదా' అనుదానిలో తుది దీర్ఘము హ్రస్వమయి 'కద' అని సిద్ధించెను. 'కద' పై 'వు, రు' వర్ణకంబు లేకత్వ బహుత్వంబులఁ గ్రమముగా నవును. వానికి నిత్యముగా ఏకాములను ప్రయుక్తములగును. 'కాదు'నకు ఏకాములను ప్రయుక్తములై 'కాదె, కాదే' మున్నగురూపములు సిద్ధించును. 'కాదె, కాదే' మొదలగువానినుండి 'కదె, కదే' మొదలగునవి సిద్ధించును. ఇందు 'అమ్మ' స్త్రీవిషయముననుు 'అయ్య, అన్న' పుంవిషయముననుు వచ్చును.) అవ్య. ఇది సందర్భానుసారముగా ప్రసిద్ధి, నిశ్చయము, సంతాపము, ప్రార్థనము, ప్రశ్న మున్నగువానిని సూచించును. కొన్నిచోట్ల ఊఁతపదముగా నుపయోగింపఁబడును.

(ప్రసిద్ధికి)

ఉ.... ఏ,గతి రచియించిరేని సమకాలమువార్లు మెచ్చరే కదా. విజ. పి. ౧. ౧౪౫.

(నిశ్చయమునకు)

గీ. అతివచియునవ్వు వీక్షించునప్పుడు కద, యీ శరచ్చంద్రచంద్రిక యింపొనర్చు. ఉ. రా. ౪. ౧౭౨.

క... నేఁడు గదా మ, న్మందిరము పవిత్రమయ్యె మాన్యుఁడ నైతిన్. మనుచ. ౧ ౬౧.

(సంతాపమునకు)

క. నైరిమునకుంభినుంభవి, దానిణదాయిణకృపాణ ధారలు పరిషూ, కారములు కంఠమూలో, ద్ధాసములయెఁ బాలుపడెఁ గదా నీకరముల్. హరి. ౭. ౧౮.

(ప్రశ్నమునకు)

క. కనుఁగొని యిది గద మంచిగ, ముని యడిగిన ... పెశా. ౨. ౧౪౮.

ఉ... నా,గంగములాని మీకడను రాఁడు గదా కృప నున్నఁ జూపరే. భాగ. ౧౦. పూ. ౧౨౧౧.

(ప్రశంసకు)

సీ. అదుపుమంటలు గ్రమ్మిన ట్లున్న యది గదా వప్రసౌధప్రభావళుల చేత...

వ. అనుమ నయ్యయుని పరివృఢపురవర సౌభాగ్యంబు నగ్గించి... రామా. ౬. ౧౦౪, ౧౦౫.

(ఊఁతపదముగా నుండుటకు)

గీ. వేసఖీసణదానవవితతిలోనఁ, దల్లడంబునఁ బెదవులు దడుపుమన్న, సాధ్వి రఘువీరగేహినిఁ జక్కఁ జూచి, యవునో కాదో కదా యని యలసుతుఁడు. రామా. ౬. ౧౩౦.

జ: కదమ్మ, కదయ్య, కదరయ్య, కదరె, కదవమ్మ, కదవయ్య, కదనె, మొ.

కద[2]=కత.

(వృత్తాంతము.)

క. మొదల నొకవేగువానిం, గద లరయఁగఁ బనిచి పిదపఁ గార్యము సేయం, బదిల మని పలికె శకుంభుఁడు, పదవడి మైందుండు నట్ల పలికె... భా. రా. యు. ౧౭౨.

కదంబకము=కదంబము.

విణ. (మిశ్రము.)

చ....వినీలకేశముల్, ముడివడకుండఁ దీర్చి విరులం గురువేరుఁ గదంబకంబుగాఁ, జొడవుగఁ గొప్పువెట్టి...నా. పంచ. 3. ౨౭౬.

కదంబకము. సం=కదంబము.

కదంబపుష్పి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ.-కడిమిపూలవంటి పూలుకలది-ముండికావృక్షము, బోడతరముకి.

కదంబము. విశే. (సం. కదంబః. క. కదంబ. త. కదంపం.) మిశ్రము.

సీ. పన్నీటితోఁ గదంబము చేసి పూసినమృగనాభిబస రొచనగరు కలుప. ఆము. ౨. ౭౫.

వి. యక్షకర్దమము, కలపము.

సీ. యక్షకర్దమసంజ్ఞ నలరుఁ గదంబమ్ము కలపము నాఁగను...ఆం. భా. ౨. ౧౬౩.

ఉ. కమ్మకదంబ మేల చెలిఁ గౌఁగిటఁ గూర్చుఁ జాలు...రా. వి. ర. ౯౨. ప్రబంధ. ౧౧౯.

(వృత్తియందు వైకల్పికముగా అంత్యవర్ణలోపము.)

కదంబకావులు-మిశ్రమైనకాపిఁగుగలబట్టలు.

వ. అట్టిచందంబునఁ జందనగంధులును జందనకావులును బట్టెడకావులును జెంగావులును గదంబకావులును గరకెంపులును పొత్తంచు లును...హ్హా. ౩. ౨౧౬.

ఈ: కదంబకము, కదంబించు.

కదంబము. సం. వి. అ. పుం. ౧ కడిమికి. ౨. తెల్లవకి. (వి. ని.) ౩. ఆవకి. ౪. దేవతాళము, దాపరదంగికి. ౫. సమూహము.

కదంబి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. దేవతాళము, దాపరదంగికి.

కదంబించు. అ. క్రి. (√కదంబము.) కూడుకొను, కలియు; అంటుకొను.

సీ. కర్పూరశకలసంగతవీటికాచర్వణములఁ జక్కెరపానకములపలన, మిసిమితావులఁ గదంబించుగందంబుల...వి. ప్ర. ౨. ౫౨.

వ....పంకరుహకుముదకువలయకహ్లారషండంబులం దండతండంబు లగుతావులఁ గదంబించు బావులును...పి. శకుం. ౧. ౭౬.

గీ....అప్పసజగంధి, మేనిజవ్వాదిపస గదంబించునొడలు, కడిగికొని వార్చి ప్రవరుఁడు గార్హపత్య, వహ్ని నిట్లని పొగడె ... మనుచ. ౨. ౭౪.

స. క్రి. మిళితముచేయు, కలుపు.

సీ. గంబూర మించఁ గదంబించి కొందఱు కలికికస్తురియలు బాగా లొసంగ. భాను. ౨. ౯౯.

వ....కుంకుమరసంబునఁ గదంబించినపచ్చిపసుపుటలుంగు నమర్చి...ప్రబంధ. ౫౬౯.

కదకము. సం. వి. అ. న.-(పైని) మేఘమువలె నుండునది-వితానము, మేలుకట్టు.

కదధ్వము. సం. వి. న్. పుం. కాపథము, చెడుత్రోవ.

కదనము. సం. వి. అ. న. ౧. వధ, మారణము. ౨. యుద్ధము. ౩. మర్దనము. ౪. విహ్వలత్వము. ౫. పాపము.

కదన్న=కద1.

శా. ...మున్నగ్రాటవీభూములం, దన్నం గొల్లగదన్న...భా. రా. యు. ౫౭౪.

కదన్నము. సం. వి. అ. న. తినఁగూడనికూడు.

కదపత్యము. సం. వి. అ. న. దుస్సంతానము, చెడ్డసంతానము.

కదభ్యాసము. సం. వి. అ. పుం. దురభ్యాసము, చెడ్డయలవాటు.

కదము. వి. (సం. స్కంధః. ప్రా. కంద. హిం. ఖదమ్) అశ్వగతివిశేషము, ఆస్కందితము.

(వ్యవ) అతఁడు గుఱ్ఱముచే బాగుగా కదము త్రొక్కింపఁగలఁడు.

కదము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) ౧. నీళ్లనిచ్చునది. ౨. సుఖము నిచ్చునది. వి. అ. పుం. మేఘము.

కదమ్ము=కద1.

(సంతాపమునకు)

ఉ. అంచెలు గట్టి కాలితోడుసై చననీవుగదమ్మ ప్రోదిరా,యంచలు...మనుచ. ౪. ౬౧.

కదయ్య(య్యా)=కద¹.

(ప్రార్థనకు)

క....కారుణ్యము, నాదెస నుంపంగదయ్య నరనాథమణీ. దశా. ౧. ౧౫౮.

కదరము. సం. వి. అ. పుం. ౧. అంపము. ౨. ఉల్లోచము, మేల్కట్టు(వై. ని.) ౩. తెల్లచంద్ర, శ్వేతఖదిరము. ౪. పాదమునఁ గలుగుక్షుద్రరోగభేదము. ౫. పాలవిఱుగుడు.

కదరమ్మ(మ్మా)=కద¹.

(సంతాపమునకు)

గీ. ...మనలఁ, దలఁచి యమ్మకచెల్ల యవ్వెలఁది యెంత,వంతనడలెనో కదరమ్మ యింతులార. రసిక. ౪. ౪౪.

కదరయ్య(య్యా)=కద¹.

(ప్రార్థనమునకు)

గీ...మాపద్మగంధిఁ దోడ్తెచ్చి నన్నుఁ,గూర్పఁ గదరయ్య మిము వేఁడుకొనెదఁ గాక. సారంగ. ౨. ౧౭౦.

కదరె(రే)=కద¹.

(సంతాపమునకు)

గీ. ఎంత బడలెనో కదరె యయ్యొమ్మెకాఁడు. రసిక. ౪. ౧౭౭.

శా. ...ఈ,వ్యాజస్వాంతుఁడు రుక్మి యుబ్బుఁ గదరే యత్యంతసంతుష్టుఁడై. రుక్మి. ౨.౭౩.

కదర్థన. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. హీనపఱచుట, కీడ్పఱచుట. ౨. పీడించుట.

కదర్థనము. సం. వి. అ. న=కదర్థన.

కదర్థితము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. అధఃకరింపఁబడినది, కీడ్పఱుపఁబడినది.

శ్లో. కదర్థితస్యాపి హి ధైర్యవృత్తేర్న శక్యతే ధైర్యగుణః ప్రమార్ష్టుమ్. భర్తృ. నీతి. ౭౭.

౨. బాధింపఁబడినది. ౩. దుష్టము, చెడ్డది. ౪. కొఱమాలినది, నిరర్థకము.

కదర్థ్యమానుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) ౧. హీనపఱుపఁబడుచున్నవాఁడు, కీడ్పఱుపఁబడుచున్నవాఁడు. ౨. పీడింపఁబడుచున్నవాఁడు.

శ్లో. శస్త్రైరజస్రం కుసుమాయుధస్య,కదర్థ్యమానస్తరుణీ త్వదర్థే. సం. నైష. ౮. ౭౫.

కదర్యుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) పిసినిగొట్టు, లోభి.

కదలాడు=కదలు. (√ కదలు.)

(చలించు.)

చ. ... మద్దికాయలు కడుం గదలాడఁగ ముద్దుగాఱుపొం,దిక జిగిపాలబుగ్గలును... కర్ణి యింపొదవుఁగా సుతుబాల్యము... కవిరా. ౨. ౪౭.

కదలారతిపళ్లెరము. వి. (√కదలు.) ఒకవిధమైన ఆరతిపళ్లెము.

వ....హల్లకినీపల్లవాధరామతల్లికలు పూనినజాళువాకదలారతిపళ్లెరంబులసొంపున ...హల్లకస్తోమంబు లుల్లాసంబు పల్లవింపఁజేయ... చంద్రికా. ౪. ౬౮. (వివాహాదిశుభసమయములందు వధూవరాదులు ప్రవేశించునెడ హరిద్రాజలాదులతోఁ గూడిన తట్టలతో నెత్తు నారతికి 'కదలారతి' యని ప్రసిద్ధి-వ్యాఖ్య.)

కదలించె=కదలుచె.

గీ. పట్టెఁ గదలించె నసియార్చెఁ బాఁతగర్చె, నెత్తె...తాల్చె నవలీల నిట్లు మందరనగంబు. హర. ౬. ౪౪.

కదలిక. వి. (√కదలు) కదలుట.

(చలనము)

గీ. కదలికల జాఱుజిలుఁగుఁబయ్యెదలతోడ. పరమ. ౪. ౧౧౧.

(యాత్ర, ఏఁగుట, చనుట.)
ఆం. భా. ౨. ౨౧౯.
(యత్నము)
క. ఇది వేళ గాదు చొరఁబడి, వెడకఁగ నని
యున్న యతనివెరవు త్రిలోకా,భ్యుదయాం
కురార్పణం బీ,కదలిక యీ దేస్తు నన్నగతి
రవి గ్రుంకెన్. రామా. ౬. ౧౦౬.

కదలు. అ. క్రి. (క. కదలు. త. కదల్) ౧. చలించు; అస్థిరమగు.
వ. ఒయ్యనొయ్యనం గదలుతూఁగుటుయ్యాలలం
గన్ను మొగిచియున్న విలాసినీవిలాసులును
...పారి. ౨. ౫౨.
క... కదలనిసిరులం, గేరుచుఁ గుంభకుఁడనియె
డి,పేరిటిగొల్లదొర యొకఁడు పేర్మిఁ జెలం
గున్. నీలా. ౧. ౪౭.
౨. బయలుదేఱు, ప్రయాణమగు.
మ....మాయాబలం,బున నోడింపఁగ నుత్సహిం
చి కదలెన్ భూరిప్రతాపంబునన్. భా. రా.
యు. ౧౨౭౪.
గీ. కాశికాక్షేత్రమున కేఁగఁ గదలిరపుడు, కో
ట్ల్యాలిగుఁగొత్త బృందారకులును మునులు.
కాశీ. ౨. ౩౨.
౩. దండెత్తు.
గీ....మిన్నును నేలయు గ్రక్కతిలఁగ, గాటమై
యెల్లి వానిపైఁ గదలవలయు. రాజ.చ. ౨.
౫౯.
౪. నడచు.
ఆ. కాలఁ జెప్పు లిడక కదలరాదు. వి. పు. ౨.
౨౪౫.
౫. వెళ్లు, పోవు; పాఱిపోవు.
క. కట్టెఁడి యగుమునకు నరుఁ,గ ట్టిడి యొప్పిం
చి యెందుఁ గదలెద వింకన్. సారంగ. ౨.
౯౭.
గీ. పఱచె వెళ్లెను బయనెత్తె జరిగె నుఱికెఁ గదలె.
నరఁ బాఱె ననుమాట గాఁ జెలంగు. ఆం.
భా. ౩. ౮౬.
సీ. వెలవెలఁ బాఱ మోములు లావులు చలింపఁ
గదలె దిక్కులకునై గరుడకులము. దశా. ౨.
౬౦.
౬. పోవు, నశించు.
సీ. పఱమొయిల్గప్పినఁ బాడఱి నునుఁగాంతి గద
లినయమృతాంశుకళ యనంగ. భార. విరా.
౧. ౨౯౪.
౭. యత్నించు.
గీ. నరుఁడు గాండీవమున నొండు నారిఁగూర్చి,
యతివఁ దెగటార్తు ననుచుఁ గట్టలుకతోడఁ,
దీవ్రతరబాణ మొకటి సంధించి యేయఁ,గ
దలఁ గన్గొని పల్కె నాకాశవాణి. జై. భా.
౫. ౧౨౨.
వి. ౧. కదలిక, చలనము.
గీ. పండ్లు వేర్వాసి కదలు చూపకయ మున్న.
కాశీ. ౩. ౮౪.
ఉ....చిత్తరువో కరువో యనంగ గం, డారపు
బొమ్మవోలె నచటం గదలించుక లేక యుం
డఁగన్. ఉ. హరి. ౧. ౬౦.
౨. ప్రయాణము, యాత్ర.
చ. పొదివి నభోవిహారమునఁ బువ్వును బోలె న
లంగకుండ న,మ్మదనసమానుఁ బట్టికొని మాన
వదానవదేవకోటికిం, గద లెఱుఁగంగనీక చ
ని కాంచె నుషాసతిఁ జిత్రరేఖ యా, ముదిత
కు రాకపోక లొకమూఁడుముహూర్తము
లయ్యె నయ్యెడన్. ఉ. హరి. ౫. ౧౦౯.
ఆం. భా. ౨. ౨౧౯.
జ: కదలాడు, కదలారతిపల్లెరము, కదలించు, కదలిక, కదలుచు, కదలుడు, కదలుపరువడి, కదలుమొన.

కదలుచే(ల్చే)=కదలించే స. క్రి. (√కదలు) కదలఁజేయు.

(చలింపఁజేయు.)

గీ. కరము లంఘ్రులు నల్లార్చి కదలుపుదురు, రా మకృష్ణులు శైశవరతులఁ దగిలి. భాగ. ౧౦. పూ. ౨౮౯.

ఉ... లేఁత చేతం దనరారువీణియఁ గదల్చుచు నల్లన సారె మీటుచుఁ. జాహ్నవీ. ౪. ౧౭.

కదలుడు=కదలిక.

(యాత్ర, ప్రయాణము.)

ఆం. భా. ౨. ౨౮౯.

కదలుపరువడి. వి. (√కదలు.) ముప్పదిరెండువి న్నాణములలో నొకటి, మల్లబంధవిశేషము.

వ. ఎడమడుగుపరువడి కుడియడుగుపరువడి కద లుపరువడి ... నృసింహంబును నాది యగు ముప్పదిరెండువిన్నాణంబులనాతెంబు పరీ క్షించి. హంస. ౧. ౨౦౬. ప్రబంధ. ౭౮.

కదలుమొన. వి. (√కదలు) మల్లబంధవిశేషము. ప్రబంధ. ౭౮. హంస. ౧. ౨౦౬.

కదళ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. పృశ్ని, కోలపొన్న†. ౨. బూరుగు†. 3. డింబిక, దుండిగము†.

కదళకము. సం=కదళము.

కదళము. సం. వి. అ. పుం. ౧. అరఁటిచెట్టు. (వై. ని.) ౨. కోలపొన్న†. (మే. ని.)

కదళి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. అరఁటిచెట్టు. ౨. వైజ యంతి, టెక్కెము. (దీనికిఁ గట్టువస్త్రము అరఁ టియాకువలె నుండును). 3. ఒకజాతిలేడి. వి. న్. పుం. ఒకజాతిలేడి. (క్షీరస్వామి.)

కదళిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ=కదళి.

కదళీదండము. సం. వి. అ. పుం. అరఁటిబొందె, అరఁటిదూఁట.

కదవమ్మ(మ్మా)=కద¹.

(సంతాపమునకు)

గీ. కమ్మవిలుకానితూపులఁ గ్రమ్ముకొఁక, ముమ రంబయ్యెఁ గదవమ్మ ముద్దుగుమ్మ. ఇందు. 3. ౯.

కదవయ్య(య్యా)=కద¹.

(ప్రార్థనమునకు)

గీ. కావఁగదవయ్య యర్థార్థికల్పశాఖి. వైష. ౧. ౧౦౭.

మ. అమరుల్విష్ణునిఁ జేరి పంక్తివదనుం డత్రాసి యై గాసిసే,య మరుల్లోకము సంచలించె నిఁక మమ్మాపన్నులం బ్రోవ నా,య మరు ల్విన్నకెదురె జయింపఁగదవయ్యా... ఉ. రా. ౧. ౭౮.

కదవె(వే)=కద¹.

(ప్రార్థనమునకు)

సీ. చెన్నారుచిన్నారివన్నెలక్రొన్నెల నగఁ జా లు చిఱునవ్వు నవ్వఁ గదవె. రసిక. ౫. ౧౪౨.

శా. ... తెల్పఁగదవే యేతత్పురావృత్తముఁ. దశా. ౧. ౨౨౭.

కదించు=కదియించు. (√కదియు.)

(బంధించు, బిగించు; అతుకు.)

చ. తలుపు గదించి సూత్రములు త్రాసునఁ గూ ర్చుచునున్నవాఁ డిసీ, పలువ మ తెంత నే ర్పరని భర్తకుఁ జూపి దురుక్తు లాడినఁ. హంస. ౨. ౨౧౪.

ఉ....అరర మ్మొగి మూసి గడెఁ గదించి మో, దమ్మున రెట్టఁ బట్టికొని దర్పకకేళికి సంభ్ర మించినఁ. హంస. ౫. ౭౩.

చ. కరఁగను బోఁతఁబోయఁగను గ్రాఁచి కదిం పను గమ్మి దీయఁగా...సారిది విచిత్రచిత్ర ముగ సొమ్ములు సేయ నతండు నేరిచెఁ. హంస. ౨. ౧౮౨.

(కట్టుకొను, ధరించు)

ఉ. దిద్దిన నాభినామము కదించినమేల్మడిచీర చీర్ణమూ, నిద్దపుఁబూఁత పుష్పములు నించి ముడించినకొప్పు ... ఒప్పఁగా, ముద్దియ వ

చ్చి హంసమణిముందర నిల్చె ... హంస. ౨. ౧౯౫.

కదింద్రియము. సం. వి. అ. న. పటుత్వములేని యింద్రియము.

కదియఁబడు=కదియు. అ. క్రి. (√కదియు-స్వార్థమున 'పడు'.)

(కలియఁబడు.)

(మాలి) క. పఱతెంచి కదియఁబడి యే, డ్తెఱ వ్రేసిన మోము దాఁకి తిరిగె గరుడి యుత్తుంగ జక్రంబున హరి వెడ, మతి వైచెను దనుజానను జూమస్తకము తెగన్. నిర్వ. ౩. ౨౯.

ఉ. అత్తఱి మాళవుండు గదియంబడి తోమరచక్రరాజిను, న్మత్తగజేంద్రు నొంచి...పళను. ౧౨. ౬౫.

(కలుగు.)

చ. తపఁబడు మాట గద్దదిక దాఁకొఱను నిల్చిన చోట నిల్వరా, దడుగుఁ బొట్రుపాటు గదియంబడు ...మరు లెత్తినయాఁటదానికిన్. కువల. ౩. ౧౦౦.

కదియించు=కదించు. స. క్రి. (√కదియు) కదియఁజేయు.

౧. ఘటించు, చేర్చు; ఖచించు; లగ్నము చేయు.

వ. అంజలిపుటంబు నిటలంబునం గదియించి. కాశీ. ౫. ౧౧౫.

ఉ. ఎత్తి దృగంకపాళిఁ గదియించి...శుక. ౧. ౧౩౮.

చ. ... తమ్మికెంపులు గదియించినట్టిజిగిపుత్తడి ముక్కలిపెట్టమీఁద...నీలా. ౧. ౬౧.

క. ఆవిభుఁడై నాపాలఁటియు, భావము గదియించె...హరి. ఉ. ౩. ౯.

౨. గ్రహించు, పట్టుకొను.

పీ. కరమునఁ బాలిండ్లు గదియించి కదియించి యధరపల్లవరసం బాని యాని. అని. ౨. ౮౧.

౩. దగ్గఱఁజేర్చు, సమీపింపఁజేయు.

గీ. ఉరగములయొడ్డు వాపి యయ్యుత్పలాక్షి, యూనమున్యులు గదియించి దవనిభుజుల. నైష. ౫. ౩౧.

౪. కట్టు.

చ. ... గాండీవం, బలవడ నెక్కు ద్రోచి బిగియం గదియించి నిషంగయుగ్మమున్. భాగ. ౧౦. ఉ. ౧౨౮౨.

౫. కదించు, కూర్చు.

క. మృదుమధురరచనఁ గావ్యము, గదియించిన యట్ల తత్త్వగాఢార్థము చెప్పుము...వాసిష్ఠ. ౧. ౧౪.

౬. బంధించు, బిగించు.

గీ. తలుపు గదియించి రతికేళి సలుపుమండె. హంస. ౨. ౨౦౬.

కదియు. అ. క్రి. (తె. కది.) ౧. కలియు, కూడు.

(శమీవృక్షవర్ణన.) సీ. కవట లొండొంటితోఁ గదియుచు నెడములు మ్రింగి ప్రబ్బఁగ సాంపు మిగులుదాని. భార. విరా. ౧. ౧౬౨.

౨. సమీపమునకువచ్చు.

మధ్యా. ఎదురను దవ్వులఁ జూచినపాడవు పెల్లఁ బిత్తణము, కదియఁగా నవ్వియొంతయును దవ్వుఁ గనఁబడఁ బిఱుఁద, నిది దినేశ్వరురథమో యనూరుఁడో యిటఁ జంచు నవుడు, హృదయమునను గడువిస్మయం బందె నిష్వాకుకులుఁడు. భాగ. ఆర. ౨. ౧౬౮.

మ. కదిసె న్లగ్న మటంచు మంత్రులు వొరల్... చనుదెంచి. మనుచ. ౫. ౫౮.

౩. తగులు, తాఁకు, అంటు.

క. మొదలిటివ్రాఁతను సోఁకిన, మృదుపకములఁ గడుగ శుద్ధి మీఁదటివ్రాఁతం, గదిసిన నీరను గడిగిన, పిదిలంబుగ శుద్ధి యంద్రు విద్వజ్జనముల్. విజ్ఞా. ఆచా. ౪౩.

సీ. కదియ నాసాశిఖాగ్రమునఁ దర్జని మోపి... నైష. ౫. ౮.

గీ. బాలశైవాలమంజరీ జాలకంబు, లింపుమతి యొత్తు మఱచేతులందుఁ గదియ. నైష. ౨. ౧౪౧. (కదియన్ = దృఢస్పర్శము కునట్లుగా, గట్టిగా.)

౪. కలుగు.

క. యదువంశతిలక వీనికి, నిది జయకాలంబు పెనఁగ నేటికి హరిచే, నొదవు నపజయము వీనికిఁ, గదియు శుభము నీకు నచిరకాలమునందున్. అని. ౩. ౧౧౪.

గీ. లేమ చిహ్నారిలేఁగౌను లేమి పూని, నమఃపత్త్రంబులందు దైన్యంబు గదిసె. వసు. ౨. ౩౦౧.

స. క్రి. ౧. డీకొను, ఎదిరించు.

ఉ. ...నరకాసురుఁ డిట్లనుఁ బాకశాసనుం, డాలములో ననుం గదిసి యంతకపాశము బేరయుక్తుఁడై, తోలుపులంబడెన్. ... ఉ. హరి. ౧. ౬౧.

౨. పొందు, (రతియందు) కూడు.

ద్వి. కామాంధుఁడై తల్లిఁ గదిసినయతఁడు, నుడుగక సురద్రాగుమండెడునతఁడు. ద్వి. హరిశ్చ. ఉ. ౬౭ పం.

౩. చేరు, సమీపించు.

క. కృతనిశ్చయుఁ డగు శేషుని, ధృతనాస్తుం దరెడు ఫణి గదిసి యిట్లను సం, చితవస్తుజాతములలో, వితరణములకు నొసఁగరానిది యు లే దెచటన్. జై. భా. ౭. ౫౧.

సీ. వడిఁ బోవుచోఁ బోఁకయుడి బాఱ నిలక శీఘ్రముగ గవాక్షంబు గదిసె నొకతె. ఇందు. ౬. ౫౯.

జ: కదించు, కదియఁబడు, కదియించు, కదుపు.

కదుకొను. అ. క్రి. (కదుకు[1] + కొను? కదుకు + కొను-అని శ. ర.) అతిశయించు.

(సీత) చ. కదుకొని వేఁడిబాష్పములు గ మి వయింబయిఁ బర్వి భీతిమై, నదరుచు... భా. రా. యు. ౨౩౪౬.

కదుపు. వి. (√కదియు-సం. కదంబం. త. కదుప్పు)

౧. (సజాతీయపశుపక్ష్యాదుల) సంఘము; గోగణము; పశుసంఘము; సంఘము.

ద్వి. ... మహామృగంబుల ఘనపక్షితతుల, బలువడిఁబుట్టించి పంచిన నవియు నొండొండ గదుపులై యురవడిఁ బఱచి, పండిన చేలెల్ల బయలుగా మేసి. ద్వి. హరిశ్చ. పూ. ౪౯౧ పం.

గీ. ...మంద, కదుపు పదు పనఁ జెలఁగు గోగణము. సాం. ని. తిర్య. ౭౩.

క. కదిసిన బలములు విచ్చినఁ, గదుపులఁ జెదరంగ నీక గాండీవి వెసం, బొదివి యట కడపె నవియును, గొదకొని తమపాలము సొచ్చె గోపాలురతోన్. భార. విరా. ౪. ౨౭౧, ౧. ౨౭౯.

గీ. ... సమజము కదుపు వన నలరు మందు. ఆం. భా. ౨. ౧౦౦.

సీ. గమి పౌఁజు మొత్తము గదుపు... బృందాఖ్య యగు. సాం. ని. మాన. ౩౭.

ఎనుపకదుపు. ఆము. ౪. ౧౨౩.

చిల్కకదుపు. ఉ. రా. ౬. ౨౭.

తుమ్మెదకదుపు. నైష. ౫. ౧౪.

పందికదుపు. ఉ. హరి. ౪. ౨౫.

కదుపుకట్టు = మందగాఁ జేరు, గుంపుకూడు.

గీ. కవిసి యన్యోన్యమైత్రి నక్కడఁ జరించు, పులుపుహానలు జింకపిల్లలు మృగేంద్ర, పోతకంబులు నాలత్రేపులును గదుపు, గట్టికొని కూడియాడ నక్కజముఁ జెందె. పి. శకుం. ౨. ౪౯.

(ఇట్లే-కదుపులుకదుపులుగట్టు.)

క. కదుపులుకదుపులుగట్టుచు, మది లజ్జాపరతఁ జనిరి మాంత్రికులధిపా. నిరం. ౪. ౭౩.

కదుము. స. క్రి. (క. కదుబు) ౧. ఆక్రమించు.

చ. వదనము చెంగలింప నిడువాలికకన్నులవాడు
దీటి స్మితమును నుబ్బనుం బెరయ ముత్పు
లకల్ తనువల్లి నిండఁ దగ౯, గదిమినపంచసా
యకవికారము లింపుగ కట్టిపెట్టి యస్మిత
వతిఁ జేరి యానృపకుమారుఁడు కౌఁగిటఁ
జేర్చి యిట్లను౯. వి. పు. ౬. ౯౩.

౨. అదుము, అణఁచు.

సీ. ఒకరాసుతుఁడె చాలు నుద్వేలశక్తి దిక్పా
లురఁ గదిమి కప్పములుగొనఁగ. దశా. ౧. ౭౯.

క. చదిపెం గాలుబలంబులఁ, గదిమె౯ గుఱ్ఱం
పుఁబౌఁజు గగ్గులకాడై, చెదరంగ గంధగజ
ముల, మద మడఁచెం జండవీరమండలిఁ
దాఁకె౯. కాశీ. ౨. ౪౧.

వి. దెబ్బ తగిలినచోట నెత్తురు పేరుకొని వాఁచు
వాఁపు, బొప్పి.

గీ. గాద మనఁగను బొప్పినాఁ గదుము నాఁగఁ,
దగును ఘాతభవగ్రంథి... ఆం. భా. ౨. ౧౩౦.

కదురు[1]. అ. క్రి. ౧. కలుగు.

సీ. ఇచ్చట దిక్కు లే రెవ్వరు నా కనుభయమున
మేనఁ గంపంబు పుట్టెఁ, జేయంగ నేమియు
పాయంబు లేమి నాననమున వెల్లఁదనంబు గ
దురె. భార. విరా. ౨. ౩౩.

క. మేలై వచ్చిన మెత్తురు, కాలవశతఁ జేసి కీడు
గదిరిన నతనిం, గేలి యొనర్చుచుఁ జూతురు,
నాలిసతులమాట లంత నమ్మంగలదే. భోజరా.
౪. ౧౪.

౨. అతిశయించు, హెచ్చు.

చ. కినుక మనంబునం గదిరి క్రీడి పితామహు
విల్లు ద్రెళ్లిడిం, దునిమి ... భార. విరా. ౫.
౧౭౬. (చూ. ౧౭౨.)

(అర్జునుఁడు) క.... ధర్మసుతునివిడి, దలకరిగెను
మోము వెల్లఁదనమునఁ గదురె౯. భార. ద్రో.
౨. ౨౩౧.

౩. వ్యాపించు, పర్వు.

క. కెలఁకుల మీఁదను దూరము, పలుమఱుఁ జూ
డంగఁ జనదు పయనంబునఁ గో, డెలకాఁడి
యంత దవ్వేడ, గలుగఁగ ముందఱను దృష్టి
గదురఁగ వలయు౯. వి. పు. ౪. ౨౪౬.

సీ. కనుఁగవ మెఱుఁగులు గదిరినముందఱ పు
ష్పోపహారంబు పోలువు దాల్ప, వేనలికప్పు
పర్వినమీఁదు నీలదుకూలంబు మేల్కట్టు కో
మరు వడయు. భార. విరా. ౧. ౩౦౭.

౪. విజృంభించు.

చ. ప్రిదులని శౌర్యసంపదలఁ బెట్టినదండలు ద్రె
వ్వ శౌ కడుం, గదురుచు హుంకరించుచును...
ఐదుపదిసేయక పోరిరి ... కళా. ౭. ౧౦౦.
(శ. ర. పా.)

జ: కదుకొను, కదురుకొను.

కదురు[2]. వి. (క. కదురు. త. కదిర్.) నూలువడి
కెడు సాధనము, తర్కువు, తంత్వాధారసూచిక.

క. వడిదారము చెవులుం ద్రొక్కుడుపలక యుం
దిండు కదురు గుంజలునుం ద్రొ, క్కుడు బొ
మ్మయునుం ద్రిప్పుడు, పుడుకయునుం గలు
గు రాట్నములు గైకొనుచు౯. శుక. ౪.
౪౧౯. ఆం. భా. ౨. ౨౯౪.

కదురుకొను=కదురు[1].

(అతిశయించు.)

వ... నిదుర గదియుమిఁ గెంజిగిం గదురుకొనుక
నుతుడలును... చంద్రి. ౪. ౧౦౭.

(కవియు, పైఁబడు.)

సీ. శాకినీభూతపిశాచ బేతాళముల్ కహకహక
హమంచుఁ గదురుకొనిన. దశా. ౪. ౨౧౩.

కదుష్ణము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) కోష్ణము, నులి
వెచ్చనిది, ఇంచుక వేఁడికలది. వి. అ. న. నులి
వెచ్చన, ఇంచుక వేఁడిమి.

కదె(దే)=కద[1].

(ప్రసిద్ధికి)

[illegible]ంది కొడుకులఁ, గనియొనుగదా

దేవయాన కణఁ కట్టిదియో. యయా. ౪. ౯౩.

క. లీలమెయిం జాణూరుని, కోలెమ్మిాతండు విటిచి ఘోరధ్వనిజం, ఘాలుండై పంపెఁ గదే, త్రైలోక్యమునకు మనోజ్ఞతరశుభవార్తన్. హరి. ఉ. ౯. ౨౯౨.

(ఆశ్చర్యమునకు)

క. ఇసుమంత గాని లేఁడీ, పసిబాలుఁడు ... బహుభక్ష్యరాసులు, మెసఁగెడి విసువఁడు ప్రతుష్టిమేకొనఁడు గదే. పాండు. ౯. ౧౬౦.

కద్ది. వి. (క. కద్దు=కోరిక.) అనురాగము? సంగతి?

ఉ. అద్దముఁ జూచి బిట్టులుకు నానతిఁ జేసిన సంచలించు న,మ్ముద్దియ విశ్వనాథుపయి ముచ్చటచేసిన యంతనుండి యి, క్కద్ది నెఱింగి చందురుని గానఁగనీరు పికంబు గూయ న, న్నిద్దపుమ్రోత మాన్పుదురు నెచ్చెలు లిచ్చ యెఱింగి నిచ్చలున్. కావ్యా. ౧. ౬౮. (ప్రయోగాంతరము లేదు.)

కద్దుము. విణ. దట్టము. (శ. ర.)

క. ఎద్దులు మఱుఁగులుగాఁ జని, కద్దుములై చేరు పెన్నెకంబుల నాలో, నుద్దవిడి నొంచి గలవు న, నద్దిర యని యయ్యయాతి యబ్బురపడఁగన్. యయా. ౨. ౧౯. (శ. ర. పా. "గద్దములై" ముద్రి.)

కద్రథము. సం. వి. అ. పుం. చెడ్డరథము.

కద్రుణము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) పింగళవర్ణము కలది.

కద్రువ. సం. వి. ఊ. స్త్రీ. కశ్యపునిభార్య, నాగమాత.

కద్రువు. సం. విణ. (ఉ.) పింగళవర్ణము కలది. వి. ఉ. పుం. పింగళవర్ణము.

కద్వదుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) దుర్భాషలాడువాఁడు.

కద్వరము. సం. వి. అ. న. దధిస్నేహము. (త్రి. ని- మెఱుఁగుమిాఁదిమిాఁగడ ? "మజ్జిగ తేట" అని విశ్వము.)

కనఁబడు=కానఁబడు. అ. క్రి. (కనన్+పడు) అగపడు, కనుపట్టు; గోచరించు.

మధ్యా... అవ్వి యెంతయును దవ్వయి కనఁబడఁ బిఱుఁద.... భాగ. ఆర. ౨. ౧౬౯.

చ.... మేలు కనంబడ వెచ్చ నూర్చ న,మ్మనవతి నాదరించి వసుమంతుఁడు దా నలనాఁటి వేడుకన్. శుక. ౧. ౯౯. (మేలుకనంబడన్=వలపుగోచరించునట్లు.)

కనకక్షారము. సం. వి. అ. పుం. వెలిగారము.

కనకతప్పెట. మి. వి. పటహము. (శ. ర.)

కనకదండము. సం. వి. అ. న. ౧. బంగారుదండము కలరాజచ్ఛత్రము. ౨. బంగారుదండము.

కనకన=గనగన. వి. మండుట ప్రకాశించుట రాలుట మున్నగువానియందగు అనుకరణము.

వ. మండువేసవిం గనకన మండునగ్నిముఖంబు నడుమన నిలిచి... హర. ౯. ౧౯.

క. కనకన వెలుఁగుమ నిదిగోఁ, గననయ్యెం గనకతగిణి గరుడధ్వజుమున్. దశా. ౧. ౧౬౨.

క.... కనకనఁ, గనుఁగొనలన్ నిప్పు లురులఁగా ... శుక. ౨. ౨౪౨.

కనకనలాడు=కనకనమను. (వా.)

జః కనకనమను.

కనకనమను. అ. క్రి. (కనకన+అను) ౧. మిక్కిలి మండు.

క. నినుఁ జూడఁ గలిగినప్పటి, యను మోహం బింతలోనె యధికవ్యథయై, కనకనమనఁ జొచ్చెఁ గదే, మనమున సీతాశిరోగ్రమాణిక్యం బా. రామా. ౭. ౧౯. (మిక్కిలి బాధించు అనిభావము.)

౨. మిక్కిలి ప్రకాశించు.

క. కనుఁగొనఁ దివురు నభీష్టము, కనుఁగొనలం

దివురులొత్తఁగా నెక్కి రాగిల్, గనకనగోపమితము లై, కనకనమనుసౌధవీథికలకుల్ గడఁకన్. లక్ష్మి. 3. ౬౫.

కనకనికషము. సం. వి. అ. పుం. ఒరగంటిమీఁద గీఁచినబంగారుగీటు. మేఘ. ౧. ౩౬.

కనకపత్త్రము. సం. వి. అ. న. చెవికిఁ బెట్టుకొనెడి ఒకవిధ మైనబంగారునగ.

కనకపలము. సం. వి. అ. పుం-బంగారువన్నెగల మాంసముగలది-మత్స్యభేదము. (వాచ.) స. నాలుగుకర్షములయెత్తుబంగారు.

కనకప్రభ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧-బంగారుపంటి కాంతిగలది-మహాజ్యోతిష్మతి, పెద్దమానేరుతీఁగ. ౨. బంగారముయొక్క కాంతి.

కనకప్రసవ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. స్వర్ణకేతకి, పచ్చమొగలిచెట్టు.

కనకమయము. విశ.(అ. ఈ.అ.) బంగారుది, సువర్ణవికార మైనది.

కనకము. సం. వి. అ. న.బంగారు. పుం.౧. సంపెఁగచెట్టు. ౨. ఉమ్మెత్త. 3. కాంచనాలము. ౪. కృష్ణాగురువు, నల్లఅగలు. ౫. నాగకేసరము. ౬. మోదుగు. ౭. కాసమర్దము, కసింద. ౮. కడిమి. ౯. కణగుగ్గులువు, మహిషాక్షము.

కనకరంభ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. స్వర్ణకదళి, పచ్చఅరఁటి.

కనకాక్షి. సం.వి.ఈ. స్త్రీ.అఁడుగుడ్లగూబ. (వై.ని. పైఁడికంటి అని శ. ర.)

కనకాచలము. సం. వి. అ. పుం. బంగారుకొండ, మేరువు. (ఇట్లే: కనకాద్రి, కనకగిరి, కనకశైలము, మొ.)

కనకారము. సం. వి. అ. పుం. కోవిదారము.

కనకాలుక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. భృంగారము, బంగారుగిండి.

కనకాహ్వము. సం. వి. అ. పుం. ౧. ఉమ్మెత్త. ౨. నాగకేసరము.

కనకాహ్వయము. సం=కనకాహ్వము.

కనఖలము. సం. వి. అ. న. గంగాతీరమున హరిద్వారసమీపముననున్న తీర్థవిశేషము; ఆతీర్థము దగ్గఱనున్న ఒకానొకపర్వతము.

కననము. సం. విశ. (అ. ఆ. అ.) కాణము, ఒంటికన్నుగలది.

కనరు. అ. క్రి. కోపపడు.

వ...పొరలుచుం దెరలుచు వనరుచుం గనరుచు నొగులుచుం బొగులుచుఁ గసరుచుం గొసరుచు...వి. శకుం. 3. ౧౯౧.

వి. ౧. కోపము.

సీ. కొల్వు గాచినవానిఁ గూర్మి చూపినవాని సుతునిగా హితునిగాఁ జూడవలయు. గీ. ఇట్టివారలపైఁ బ్రేమ పెట్టుకొనక,కనరు పెట్టినమను జుఁడు గనఁడు కీర్తి. వేణు. ౭౯.

గీ. కనరసంగను గసరనఁ దనరుఁ గోపము... ఆం. భా. ౧. ౧౩౫.

౨. (క. కనరు.) వెగటు.

శా. తారుణ్యాతిగచూతనూత్నఫలయుక్తైలాభిఘారస్వన, ద్ధారాధూపితశుష్యదంబుహృతమాత్స్యచ్ఛేదపాకోద్గతో,ద్గారంపుంగన రార్చు భోగులవు సంధ్యావేళలం గేళికాం, తారాభ్యంతరవాలుకాస్థితహిమాంతర్నారికేళాంబువుల్. ఆము. ౨. ౬౯.

3. (కందగడ్డలోనగువానియందలి) నస, దురద. (శ. ర.)

విశ. వెగ టైనది.

(వ్యవ) కూర కనరుగా నున్నది.

కనరెక్కు=వెగ టైనదగు.

(వ్యవ) వంకాయకూర కనరెక్కినది.

కనరువోవు=కాటువోవు, వెగటగు.

సీ. కనరువోకుండఁ గాఁచినయానవాలతోఁ గడి సేయవచ్చుమీఁగడలతోడ. పి. శకుం. ౧. ౧౩౫.

కనలించు. స. క్రి. (√కనలు.) కనలఁజేయు. (కోపింపఁజేయు.)

గీ. చూచి యిట్లను భూపాలసుతులతోడ, నన్నుఁ గనలించి బ్రదుకఁగన్వారు లేరు. ఉ. హరి. ౪. ౬౦.

ఆ. మనసు రాదు నాకు మానినీమణులార ... పొందు, కాకయున్న నన్నుఁ గనలింప కూరక, యుండుఁడు...చంద్రా. ౨. ౧౪౮.

కనలు. వి. (క. కనలు.) కోపము.

చ....కన్నులం, గనలునఁ గెంపు పెం పడరఁగా నసురాధముఁ డాక్షణంబునన్. హరి. ఉ. ౮. ౫౨.

చ. చిలుపనికమ్మఁదేనియలు చిప్పిలి హస్తములస్తకంబునన్, నిలువక జీరువాఱునెడ నీ యతిసాంద్రపరాగముల్గదా, యలరులవింటి జోదునకు నప్పటి కప్పటికప్పళించుకోఁ, గలిగెడునంచు వే కనలు గైకొని మూఱె విభుండు కేతకిన్. నైష. ౧. ౯౨.

శ్లో. ధనుర్మధుస్విన్నకరోఽపి భీమజా, పరం పరాగైస్తవ ధూళిహస్తయన్, ప్రసూనధన్వా శరసాత్కరోతి మా, మితి క్రుధాఽకృశ్యత తేన కేతకమ్. సం. నైష. ౧.౭౧. ఆం. భా. ౧. ౧౩౫.

విణ. మండునది. ('వి. మంట' అని శ. ర.)

సీ. అలుఁగులఁ బొడిపించి యహికోటిఁ గఱపించి కరులచేఁ ద్రొక్కించి కనలుటగ్గిఁ, ద్రోయించి...నృసిం. ౪. ౧౭౭.

అ. క్రి. ౧. మండు, జ్వలించు.

సీ. అనలకణంబులు గనగనఁ గనలంగ దారుణంబైనయాకారవంబు. మార్క. ౨. ౪౯.

మ. ...అయ్యుత్సుము తీక్షణచ్ఛటల నగ్నిజ్వాలలొక్కమ్మడిం, గనలం గన్గొని వానిపైఁ గవిసెఁ దీక్ష్ణప్రాగ్రశృంగంబులై. హరి. పూ. ౬. ౧౪౭.

౨. తపించు.

క. అని మది విరహానలమునఁ, గనలుచు దైన్యమునఁ బల్కు కామాక్షు నమ్మునిముచ్చు నాదరింపక, కనుఁగవ నదలించి పలికెఁ గామిని పెలుచన్. సురా. ౭౭.

సీ. కట్టెండ తాఁకునఁ గనలి యంగము చెడి కందినను సిచాయ గలుగు మేను. సురా. ౫౭.

౩. కోపించు.

గీ. ధర్మనందనుపలుకులు దనకుహృదయతాప మొనరింప మోమున దైన్య మొంద, నున్న పాంచాలి యిట్లని యొయ్యఁ బలికెఁ, గనలి శౌరితో గద్గదకంఠి యగుచు. భార. ఉద్యో. ౩. ౧౦౦.

గీ. కంటికొనఁ గెంపు గదురంగఁ గనలి చూచి, పదము దిగి పడ శపియించె బాలు నతని. కాశీ. ౮. ౨౬౬.

జ: కనలించు.

కనాతిగోడ. వి. (హిం. కనాత్.) వసననిర్మితకుడ్యము, బట్టతో నేర్పఱచినగోడ.

గీ. రంజిలుఁ గనాతిగోడ సరాతి యనఁగ, వసననిర్మితకుడ్యభావంబు గాను. ఆం. భా. ౨. ౧౫౯. (ప్రాఁత ప్రతిపాఠము.)

కనారిలు. అ. క్రి. (త. కనఱల్.) ౧. కోపగించు, క్రోధయుక్తమగు.

చ. యమునకుఁ దానె పెద్దయముఁడై భయ మొంద రావణుండు సం, యమునికిఁ బోయె నింక నెటులైనను మంచిది మర్త్యకోటిబన్నము గడతేఱె నింతటఁ గనారిలి వేల్పులమీఁదఁ జూపు విక్రమము... ఉ. రా. ౩. ౩౧౪.

౨. తపించు.

ఉ. ఇందునిభాస్యఁ గాంచి విను మింతి శతక్ర తుఁ డిచ్చ నిక్ శతా,నందము లొంది పొంద జననం బితఁ డొందుట నేఁ డిఁకక్ శతా, నందుఁ డనం దనచ్చు నిజనందను లందఱు న న్యజాతు ల,న్నం దలవంపులై మది గనారిలెఁ గాన నొకండు పల్కెడక్. సమీర. ౧. ౨౨౦.

కని. (సం. వి. ఈ. స్త్రీ. కన్య. కావ్యాద. ౩. ౧౧౧.

కనికరము. వి. (త. కణికరం.) ౧. కరుణ, దయ.

క. దైవికమున నొక నేరమి,గావించిన నిట్లు వి. డువఁగాఁ దగ వౌనే,సేవకుని నన్ను మును లా,రా వలదా యింత కనికరంబైన మదిక్. వరాహ. ౧౦. ౪౩. నీలా. ౧. ౪౩. ఆం. భా. ౧. ౧౩౧.

౨. కరుణము, శోకము.

క. తనకుం దనయులు లేమికిఁ,గనికర మందుచును...భల్లా. ౩. ఆ. (శ. ర.)

సీ.వలరాచరాచవాఁ డలికాక్షుకను వెచ్చఁ గరఁగినయలకనికరపుఁజోటు. మనుచ. ౨. ౯.

జ: కనికరించు.

కనికరించు. స. క్రి. అ. క్రి.(√కనికరము) కరుణించు. (చూ. కరుణించు.)

(వ్యవ) వానిని కనికరింపరాదు.కనికరించి నావిన్నప మాలింపుము.

కనిపట్టు. స. క్రి. (కని+పట్టు-త. కండుపిడి.) వెదకిపట్టు;(క్రొత్తగా) కనుఁగొను, తెలిసికొను.

చ. పరిమెయిఁ బాటి వానిఁ గనిపట్టి వడిం బెడకేలు గట్టి తె,చ్చిరి...భార. శాం. ౩. ౫౦౫.

ఉదా: కొలంబస్సు అమెరికాను కనిపట్టెను. పాశ్చాత్యులు మొన్న మొన్న నే విమానములను కనిపట్టినారు. ('కనిపెట్టు' వా.)

కనిపి(న్పి)ంచు.=కానిపించు. స. క్రి. (√ కను) కనఁజేయు.

(ప్రసవింపఁజేయు.)

(అప్సరోవర్ణనము.) సీ. పలుకువాల్గనుల యాఁకలి దీర్చుచలుప యేమగువలఁ గనిపించుమంత్రసాని. చంద్రా. ౩. ౧౦౧.

(పొందఁజేయు, ఘటిల్లఁజేయు.)

మ.తనకర్మంబె శుభాశుభస్థితులు తత్తద్వేళలక్ బ్రాణికిక్, గనిపింపం బరు లెవ్వ రింపులకనంగా లేక మిథ్యా విమో,హనిరూఢాత్మకులై హితాహితమనీషాయత్త భేదప్రక,ల్పనలం జిక్కుదు రల్పులు...సమీర. ౧. ౨౨౪.

(చూపు)

చ.కనుఁగవఁ గట్టినట్టిపడుకం దలఁగించి మృగాళి నెల్లఁ గ్ర,న్ననఁ గనిపించి పో విడిచిన స్వైర వొప్పఁగఁ బాటి మూఁగిమూఁ,గి నిగిడి లాఁచి పట్టికొనెఁ గీడ్పడఁగాఁ బెనులేటి గుంపులక్, వినుతపరాక్రమంబు లగు వేఁట సివంగులు రాజు మెచ్చఁగక్. చిత్రభా. ౩. ౧౫౧.

మ. వినిపించెక్ హరి పాంచజన్యరవ ముద్వేల ప్రభాచక్రముక్, గనిపించెక్ సురదానవావళికి రక్షస్స్వామిమాయాళి లే,దనిపించెక్ క్షణమాత్రలో సమదదేవారాతిరింఛోళి చేఁ, దనిపించెక్ దృణరాజి రాజితభుజాతేజంబు శోభిల్లఁగక్. దశా. ౨. ౪౦౦.

అ. క్రి. కనఁబడు, అగపడు.

సీ. వినుఁగెంపుఁబతకంబు గనిపింప సుకదీర్ఘి కాచేలయై మించె గగనలక్ష్మి. ఉ. రా.౧.౧౩౬.

మ. కలలో దేవర చెప్పె రేయి యెదుటం గన్పించి నెయ్యంబు వా,టిల ... శుక. ౨. ౪౧౫.

కనియు. అ. క్రి. కమియు, పరిపక్వమగు.

చ....ఎట్టి డెప్పుడుం,గనియఁగఁ బండి యుండు...భార. ఆర. ౭. ౪౪౫.

క. మును లెతెంచిరి చిత్తము, లనురాగరసాబ్ధి

నోలలాడఁగఁ దపముల్,గనియంగఁ బంటేఁ దమ కని, యనుపమభద్రు బలభద్రునను జూనిఁ జూడన్. హరి. ఉ. ౩. ౧౬౧.

కనిష్ఠ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. చిటికెనవ్రేలు. ౨. ఒకానొకనాయిక. ౩. తమ్మునిభార్య. ౪. చెల్లెలు.

కనిష్ఠకము. సం. విశే. (అ. ష్ఠి కా. అ.) మిక్కిలియల్పమైనది, కడుఁజిన్నది. వి. అ. న. కూకతృణము,గింజలమీఁదముండ్లుగలధాన్యపుమొక్క.

కనిష్ఠము. సం. వి. అ. న. కూప్యమను భూలవణము. (శే. ని.)

కనిష్ఠిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. చిటికెనవ్రేలు.

కనిష్ఠుఁడు. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) ౧. అతిహీనుఁడు, మిక్కిలి యల్పుఁడు. ౨. అతితరుణుఁడు, యవిష్ఠుఁడు. వి. అ. పుం. తమ్ముఁడు.

కనీని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ.=కనీనిక.

కనీనిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. చిటికెనవ్రేలు. ౨. కంటినల్లగ్రుడ్డు.

కనీయసము. సం. వి. అ. న. రాగి.

కనీయుఁడు. సం. విశే. (స్. యసీ. స్.) ౧. మిక్కిలి యల్పుఁడు. ౨. అతితరుణుఁడు, యవీయుఁడు. వి. స్. పుం. తమ్ముఁడు.

కనీసము. విశే. (సం. కనీయస్.) అధమము. (శ. ర.)

కను. (దీనికి 'కానన్, కానక, కానమి, కానని, కానఁడు' మున్నగువిశేషరూపములుకూడ సిద్ధించును.) స. క్రి. ౧. చూచు.

క. మున్నెన్నఁడు నివ్విధ మేఁ,గన్నది గాదు... భార. ద్రో. ౩. ౧౯౭.

సీ. కానరే కానలలోన లోకోత్తరు నని మ్రాని మ్రానికి నరిగియరిగి. భార. అర. ౨. ౯౪.

౨. ప్రసవించు, (బిడ్డను) కాంచు.

చ. ... ననుం గని కుంతి యొంతయుం,జెడ నది వైచిపోయె...భార. ఉద్యో. ౪. ౩౩.

ఉ. కానక కన్నకూఁతు...దశకు. ౫. ౬౭.

౩. ఎఱుఁగు, తెలియు.

గీ. శారదాదేవివరమున సకలలోక,వర్తనంబులు కానంగ వచ్చుమాకు,భానుమతిమచ్చఁగన్నట్టు భావవీథి. విక్ర. ౩. ౧౨౫.

క. ...అప్పలుకునం,గనియెను దనపలుకు దప్పుగా నతఁడు మదిన్. భార. సౌ. ౨. ౭౪.

వ. క్రమంబునఁ దనచిత్తంబు నలకూబరచింతాయత్తం బగుచుండం దత్సమీపగమనంబున కుపాయంబు గానక బహుకాలంబు గడపి... కళా. ౨. ౪౭.

క. భిన్నాసురాస్త్రములచవిఁ, గన్నమురాహితశిలీముఖము లపు డనిలో, మున్నెఱుఁగనిసురవీరుల,క్రొన్నెత్తురుచవియు నెఱిఁగి క్రోలఁ దొడంగెన్. పారి. ౫. ౬.

ఉ....ఓ,కన్నియ నీయెడం గలుగుగౌరవ మే యెడఁ జూచి కాన...పారి. ౧. ౬౫. (చూచికానను=చూచియెఱుఁగను, చూడలేదు.)

౪. పొందు, పడయు; (భాగ్యమును)పొందు.

గీ. తల్లి నీకులగోత్రసౌందర్యములకుఁ,దగినపతిఁ గంటి నానికిఁ దగఁగ గర్భ,మయ్యె నీదుగర్భమునవాఁ డఖిలభువన,వహనమహనీయుఁ డగుచక్రవర్తి సుమ్ము. భార. ఆది. ౪. ౬౧.

ఆ. ఎక్కలమునఁ బుట్టెరేని బహుసుతుండు నతికృపాన్వితుఁడు వేయునెలలపై,బ్రదికినతఁడుఁ గండ్రు త్రిదశపదము. భార. అను. ౨. ౬౪.

ఆ. రాఘవత్వమందు రణసరోలీలలఁ,గ్రాలుచున్న నిన్నుఁ గన్నులారఁ,జూడఁ గంటి జన్మసుఖమెల్లఁ బొడగంటి, ముదముతోడఁ జేరి మ్రొక్కఁగంటి. ఉ. హరి. ౬. ౧౧౫.

౫. ఆశ్రయించు, శరణుచొచ్చు.

శా. ...జనకకన్యన్ వేగ యొప్పించి లో,కై

త్రాణుని రామునిం గనుము...భా. రా.సుం. ౮౮౭.

ఉ. ఎట్టు ఘటిల్లు సంధి గడు నెగ్గొనరించిననన్ను సేల చే,పట్టు నతండు నావలదు ప్రాంజలియై తనుఁ గన్నమీఁద ని,ట్టట్టనువాఁడు గాఁడు శరణాగతవత్సలుఁడు ... భా. రా. యు. ౨౨౭.

విక్కకన్ను. చూ.

(నేత్రము.)

క. మఱి యైదు వేలయేఁడులు, తెఱచినకను మూయ కినుని దెస చూచుచు...ఉ.రా.౨.౧౬౮.

ఉ. వచ్చి లతాగృహంబుతలవాకిలి బోటులు చెప్పి చూపఁ గ,న్విచ్చి ... అచ్చపలాక్షి చూచె లలితాననచంద్రుని మానవేంద్రునిన్. పి. శకుం. ౩. ౨౧౨. భారత. ద్రో. ౫. ౧౬.

(చెఱకు లోనగువానిగనుపు,పర్వము. 'పర్వము క్రిందిగుంట' అని శ. ర.)

సీ. కను గలవింటఁ జొక్కపుఁజవుల్ వుట్టించి... వసు. ౩. ౫౩.

విశే. అల్పము. (చూ. కనుచీకటి, మొ.)

కంటవత్తిడుకొను=ఏమఱకుండు, జాగరూకతతోనుండు.

గీ. వట్టికూడును వేన్నీళ్లు పెట్టి యొజ్జ,గలుగువిద్యంబు లిప్పించి వలఁతియైన,వెజ్జు నెచరించి యరయించె విప్రసుతుని,గంటవత్తిడుకొని సైరికప్రభుండు. పాండు. ౩. ౫౬.

కంటికి ఱెప్పలీల:-మిక్కిలి జాగ్రత్తతో అని భావము.

ఉ....జో,కొట్టిరి జోల వాడి రెడఁ గూర్కినఁ గంటికి ఱెప్పలీల న,ట్టిట్టెడ గాక కాచిరి మహీవరమందిరమందగామినుల్. రామా. ౩. ౧౩౨.

కంటినొప్పి=పీడ.

(నక్కపులితో నన్నమాట.) గీ. ఎలుఁగులకు వేపిత్తుదుప్పులకు గండ, మేదులకు మిత్తి లేళ్లకు నెదురుమక్క, కాసరంబులపాలిటికంటినొప్పి, యసదు గాదుగదా భవదన్వయంబు. శుక. ౨. ౨౭౩.

కంటిలోని నెరసు:-మిక్కిలి బాధించుటకు దెలుపునపు డుపమానముగా నుపయుక్తము.

గీ. నీవు నాదాయతోఁ గూడి నీచబుద్ధి, బుద్ధి సెప్పెదు నాకుఁ దమ్ముఁడవె నీవు,కడఁగి నీమంత్రులును నీవుఁ గంటిలోని, నెరసునరవిగనున్నారు నిశ్చయముగ. మొ. రా. యు. ౧. ౨౦.

కంటివింటివజీరు=ఇక్షుధన్వుఁడు, మన్మథుఁడు.

గీ. కంటివింటివజీర ముక్కంటివింటి, వంటిసిరులగు నీమచ్చెకంటిసిరులు, దంటకుచశైలములు నటువంటి వగుట, నంటరాకుము నీజన్మ మాఱ మార. ముకుంద. ౩. ౬౭.

కనిపెంచువయసు=సంతానము కనుటకుఁ దగిన వయస్సు.

క. కని పెంచువయసు గాదే,తన తేటికి లేక పోవుఁ దనయుం డిఁక నీ,కునునీజననికియుత్తమ, తనయులు గల్గుటకుఁ జరువు దగఁ గావింతున్. దశా. ౬. ౮౫.

కనుఁగొ(గ్గొ)లికి=కంటికొలికి.

మ. తొలియుక్కల్ పరికింపఁ గన్గొలుకులందున్ నీరు నించున్...ఉ. రా. ౮. ౧౫౭.

కనుఁగో(గ్గో)న=కంటికొన.

మ. ...ఉ,గ్గడు వై కోప్కులు మూఁగె వస్తువులపైఁ గన్గోనలం దంద్ర యె,క్కుడు నోఁచెం గమనీయసౌహృదపరిక్షోభంబునన్ బొల్తికిన్. హరి. ఉ. ౩. ౧౭౦.

కనుఁగ్రేవ=నేత్రాంతము, క్రేఁగన్ను.

మ....రోషమువసంగీ ధూత చేతస్కుఁడై, కనుఁగ్రేవన్ మిసుఁగుర్లు సాలఁ బొడమంగా... భాగ. ౩. ౬౬౨.

కనుఁజాటు=రహస్యము.

ద్వి. ఘనతపోమహిమచేఁ గన్నయాత్మజుని, క నుఁజాటుగా నుండఁగను జాటువెట్టి. రం. రా. ఉ. ౯౨. పా. ౧౪ పం.

క. కనుఁజాటునుండి నడిపెన, పనులం గండలును బెరిఁగి...శుక. ౨. ౨౦౭.

కనుగట్టు=కన్నుమూయు; మూయుచేయు.

సీ. కనుగట్టి గాంగేయగర్భు డాఁగురుమూఁత లాడించె వస్త్రాపహరణవేళ. పాండు. 3. ౧౭౮.

కనుచూపుమేర=చూపు అయినంతదూరము.

క. కనుచూపుమేర దానిం, గనుఁగొని యమ్మగువ యగునొ కాదో యనుచుం, జనుదెంచి ... శుక. ౨. ౫౬౬.

కనుచూఱయొసఁగు=కనుచూఱగా ఇచ్చు, యథేచ్ఛముగా చూడ వీలగునట్లు చేయు.

గీ. చూపఱుల కెల్లఁ దనుఁ గనుచూఱ యొసఁగి, వేగ పఱతెంచి చూచె భూవిభు నొకర్తు. కవిక. 3. ౧౪౧.

కనుదాఁపురము=కనుఁజాటు, కనుమఱుఁగు.

గీ. అయినయీఱల్లు నాడికో ల్లయినవమ్మ, కాఁగలట్టిది యే మైనఁగాని కలదు, ఇంక నీకనుదాఁపురం బేల పొమ్ము, అంబుజాతాక్షి పక్వబింబాధరోష్ఠి. గంధ. ౬౭.

జ: కంటి[1], కనఁబడు, కనిపట్టు, కనిపించు, కనుఁగడ, కనుఁగాపు, కనుఁగొను, కనుఁద్రాము, కన్నది, కన్నయ్య, కన్నవిటి, కన్నాఁగు, కన్నాకు, కన్ను, మొ.

కనుఁగ(గ్గ)డ. వి. (కను+కడ.) కంటికొన, కడకన్ను.

ఉ. ఆనతమౌళియై యటులు ప్రార్థనసేయుముసీంద్రు శాంబరీ, మానుషవేషధారి దయమానమనస్థితి బిగ్గనవ్వుచున్, పీనులఁ దాఁకుకనడల వేమఱుఁ జూచుచుఁ బల్కుఁ జిల్కుఁపూఁ, దేనియసోనవెల్లువలఁ దెప్పలఁ దేలెడు మేలి పల్కులన్. పాండు. ౪. ౧౧౨.

కనుఁగాపు. వి. (కను+కాపు.) కనుసంజ్ఞకై కాచుకొనియుండు సేవకుఁడు.

ఉ. ఇట్టివిధంబునన్ విబుసు లెవ్వడును న్గనుఁగాపులట్లు ముక్కవ్వెట్టియుఁ జేసి చేసియును వేసరి...హర. 3. ౧౧.

కనుఁగొ(గ్గొ)ను. స. క్రి. (కను+కొను.) ౧. చూచు; పరీక్షించు.

మ.... పౌత్రుని భూరిశ్రవసుం గనుంగొనుము నిందుం గ్రేణిసేయంగ నే, చిన పెంపొప్పఁ గ బాహ్లీసుం దరిగె నిశ్చింతంబునన్ బోరికిన్. భార. భీష్మ. ౧. ౯౪.

ఉ. ఎందును నిట్టిరూపు నను లెవ్వరుఁ గాంచిరె నాక కాదు సం, క్రందనసూతికిం దగిలి కన్గొనఁజాలదె.... భార. విరా. ౨. ౨౬.

వ. ఇట్లిరువురుం బ్రవర్తించిననర్తవంబులు కనుంగొని విక్రమార్కుం డిట్లనియె. విక్ర. ౨. ౯౨.

౨. తెలిసికొను, ఎఱుఁగు.

సీ. జనునవిశ్వాసంబు కనుఁగొని మెలఁగుట విశ్వసనీయుని వేశ్యఱుచుట. గీ...వలదు పతికి. ఆము. ౪. ౨౪౨.

గీ. తెల్లవాఱుట గన్గొని యెల్లవారు. సీలా. 3. ౪౬.

3. పొందు, పడయు.

చ.... దీనిఁ దాల్చి యిప్పడఁతులలోఁ గనుంగొను మపారమహామహిమానుభావమున్. పారి. ౧. ౬౧.

కనుఁబాటు. వి. (కను+పాటు.) ౧. దృష్టి, చూపు.

గీ. శివుని కనుఁబాటు దాఁకని చిత్తభవుఁడో. విక్ర. ౮. ౪౨.

౨. దృష్టిదోషము.

సీ. నుదతి నీమొ వక్కఁ జూచుట కోడెనఁ గనుఁ

పాటు వోరయునో యని తలంచి. భార. విరా. ౨. ౪౮.

కనుఁబె(న్బె)ంటి. వి. (√కను.) కాఁగలప్రయోజనమును సూచించు నొకానొకపక్షి, జీలుగుపిట్ట.

వ...గబ్బలుఁగు గాలి కనుంబెంటి పైఁడికంటి లోనగుతిర్యక్కులు భావిప్రయోజనసూచకంబు లై యున్నయవి. ఆను. ౬. ౬౬.

సీ. గోంగడి కక్కెర గొక్కెర గోరువంక పూరేడు కనుఁబెంటి నీరుకాకి. హంస. ౩. ౧౨.

సీ. వంగపండును గోరువంక కప్పెట సొట్టిపిట్ట పావురము కన్బెంటి మూఁగ, మొదలుగాఁ గల్గుపులుఁగులు....సుద. ౩. ౧౯౪.

కనుఁబ్రాము, కన్నుఁబ్రాము, కన్ప్రాబము. స. క్రి.(కను+ప్రాము.) కనుపులుము, మోసపుచ్చు.

క. అనుజన్మవధూగమనం, బొనరించినద్రోహి వగుట నోర్వక నిన్నుఁ, గనుఁబ్రామి సంహరించిన,ననుఁ జెందునె దుష్కృతంబు నగచర తిలకా. రామా. ౫. ౩౧౬.

ఉ. ఆవసుదేవుఁ డెంతయు రయంబున నర్భకు నెత్తుకొంచుఁ దాఁ, గావలియున్నకంసునధికారుల నందఱఁ గన్నుఁబ్రామి దుస్థావృతగేహముఁ వెడలి....పద్మ. ౯. ౯౩.

శా. శ్రీరత్నాకరకన్యకారమణుఁ డారీతిఁ జగన్మోహనా, కారోదార వధూవిలాసముల రక్షశ్శ్రేణిఁ గన్బ్రామి...దశా. ౫. ౩.

కనుక(న్క). అవ్య. ద్రు. ౧. కావున, కాఁబట్టి.

గీ. తొలుత మాటలుపడి పుల్లసిలినవాఁడు, గనుకఁ గొంకుచు...విప్ర. ౪. ౭౭.

౨.వాక్యాలంకారముగఁ బ్రయోగింపఁబడును.

ఉ. భూసుతకోస మేఁ గనుక బొంకితి నేనియుఁ బెద్దకాలముం, జేసినతాపసంబు రహిఁ జెందక నిష్ఫల మా...ఉ. రా. ౭. ౭౬.

౩. "చుమీ" అనునర్థ మిచ్చును.

సీ. తడికాళ్లతోఁ ద్రొక్కుదవుచుమీ యదె కుశాస్తరణ మాత్మధ్యానసమయ మయ్యె, సెడ లేదు వేష్టువ లిట రమ్ము ముట్టెదు గనుకఁ బ్రాతస్స్నానమునను వలయు. విప్ర. ౩. ౭౭.

౪. అవధారణార్థకము.

సీ. బింబోష్ఠి నేఁ గన్కఁ బీతాంబరమ సైన మెఱసియుండుదుఁగదా మేనినిండ. భాగ. ౧౦. ఉ. ౨౧౨.

కనుకట్టు. వి. (√కను.) ౧. కన్నులకుఁ గట్టెడు కట్టు, గంత.

వ....పద నగ్గలించి కూయుచుఁ గడుపు నకనకంబడఁ గనుకట్టుతోడ మోములు మలంచుచు...మనుచ. ౪. ౨౭.

౨. ఇంద్రజాలవిద్యావిశేషము.

సీ. మేఁత లొసంగినఁ బూఁతలు పూసినఁ గనుకట్లొనర్చిన గాత లిడిన, మందులు పెట్టిన...మంత్రతంత్రములఁ బన్నిన...ప్రబంధ. ౭౩౭.

కనుక(న్క)ని. వి. ౧. సంభ్రమము; వెఱపు, భయము.

చ. ఘనుఁడు వృకోదరుండు దనుఁ గట్టలుకం దలపడ్డకోటికా, స్యునితురగంబులం దునిమి సూతునికంఠముఁ ద్రుంచి వైచి తీవ్రనిశితమైనప్రాసమున వానియురంబుఁ బగిల్చి చంపినం, గనుకనిఁ బాఱె భీతి యెసఁగంగఁ దదీయచమూసమూహముల్. భార. ఆర. ౬. ౨౩౧, అశ్వ. ౪. ౧౨౩.

క. దినదినమున కతివమదిఁ, ఘనగరిమఁ మగుఁడు దఱుమఁగా రతులతఁటిఁ, దినదినమునకుఁ గృశించెను, గనుకనియును ద్రపయు నిరవకాశతఁ బొరెఁ. కళా. ౭. ౧౫౭. (చూ. ౧౫౫.)

వ. తత్పరిజనంబు లందఱు నశనిపాతంబున బెదరి

చెదరినట్లు గనుకనిం బఱచి రయ్యేకస్తంభ హర్మ్యంబును దక్షుకువిషాగ్ని దగ్ధం బయ్యె ...భార.ఆది. ౨. ౨౦౦.

శ్లో. భయాత్పరిత్యజ్య దిశః ప్రపేదిరే. సం. భార. ఆది. ౪౪. ౪.

ఉ. సిగ్గునసుం బికాపికలు...శంకలకుఁ గన్కని ... అగ్గజయానకుం బలికి నయ్యె యభీష్ట రహఃప్రసంగముల్. కవిక. 3. ౨౨౯. (కన్కని:-భయహేతువు.)

౨. తీవ్రత; అభినివేశము, పట్టుదల.

క. తనకోడుపుఁ జెక్కు రథికులు, గనుకని నొప్పింప...చిత్రభా. ౭. ౯౮.

చ. కనుకనిఁ దెల్లవాఱుదనుకన్ రతిగోరెడు పల్లవాళి మేల్గనుఁగొని...కువల. ౨. ౧౧౨.

ద్వి. ...మాప్రాణంబులైన, విడుతుముగాక మామడికూటివృత్తి,విడుతుమే యిది యేటివిపరీతవృత్తి, యనుచు బోయలు లేచి కనుకనిఁ బలుక. బస. పు. ౭. ౫౭౦పం. భా. రా. బాల. ౫౬౮.

3. జాగరూకత.

చ....ఆత్మపత్నులకుఁ గోర్కి గ నావరపాయసాన్నముం, గనుకని రెండుభాగములుగా నొనరించి తగంగ నందులోన్. భా. రా. బాల.౧౪౪.(కనుకని:-సరిగాఅనిభావము.)

చ. వనములఁ గొండలన్ గుహల వాఁగుల బావులఁ బల్వలంబులన్, ఘనతృణసీమలన్... పురంబులం,గనుకనిఁ జూచుచున్ వెదకి కానక చెచ్చెర వచ్చి...భా.రా.బాల.౬౨౩.

కనుకను(కన్గను.) వి. ఔ. (కను+కను) ప్రతినేత్రము.

ద్వి. అనుచుండ వాయువు లందంద విసరెఁ,గనుకను వెంధూళి గప్పె...రం. రా.బాల. ౭౭ పా. ౨౨ పం. (కనుకను=కంటిని కంటిని=అందఱకన్నులను.)

కనుగ(న్గ)ంటన్=కన్నార, ప్రత్యక్షముగా.

మ.... అంభోజగర్భాదులున్, దముఁ గావన్ హర రెమ్మ రెమ్మనిరివో తాఁ జూచి కన్గంట న,య్యమ ప్రాణేశ్వరు నెట్లు మ్రింగుమనె నయ్యుగ్రానలజ్వాలలన్. భాగ. ౮. ౨౩౯.

చ....ఈ,శ్వరుఁ గనుగంటఁ జూచిరఁట వారమృతాత్ములు గావు డొప్పదే. కు. సం. ౭. ౮౯౪.

ద్వి. కఱకంఠుమూర్తిఁ గన్గంట వీక్షించి. బస. పు. ౪. ౪౦౭పం.

కనుకలి. వి. (కను+కలి). చూపు, దృష్టి.

చ. వినుకలిచేతనే విరహవేదన నామది నింత వర్ధిలెన్, గనుకలి నట్లు చిత్రఫలకంబునఁ గాంచినయింతి నెమ్మనం,బునఁ గడు నింతకెంత పరిపూర్తి వహించునో...ప్రభా. 3. ౨౫.

క. అనుమాన మేల నిజ మీ,ననఁబోఁడియె రుక్మబాహునందన యలనా,వినుకలియును గనుకలియును, మనమునఁ దలపోయ నైకమత్యముఁ గాంచెన్. చంద్ర. 3. ౧౪౫.

కనుకుట్టు. విణ. (√కను)-నేత్రబాధకుఁడు-బాధకుఁడు.

(చంద్రోదయవర్ణనము.)చ....విరాలికల్కి ప్రో, గులకనుకుట్టు...రా. వి. 3. ౮.

కనుకుట్టుఁదనము. వి. (√కనుకుట్టు.) ఈర్ష్య.

వ...అవ్వదినెలు దమమఱఁది ప్రియవాదితనంబు చూచి కనుకుట్టుఁదనంబున నతనిధర్మంబునకు విఘ్నంబు గావింపం దలంచి...భోజరా. ౬. ౧౨౫.

కనుకూ(గూ)ర్కు-(రుకు). అ. క్రి. (√కను.) కనుమూసి నిద్రించు.

చ. జరఠ యొకర్తు కుంజగృహచంద్రశిలం గను
మూర్ఛచుండ...రామా. ౨. ౯౭.

క. చని తత్కాళీగేహం,బున నొకమగనాలికూ
టమునకై కనుగూర్కని యొక్కజారులో
నిం,పునఁ బొదలుచు నుత్తరంపుమూల రమిం
చెన్. శుక. ౩. ౬౧౨. చంద్రా. ౩. ౪౯.

కనుకూలి. వి. ధాన్యరూపమైనకూలి. (శ. ర.)

కనుగ(గ్గ)లుగు(ల్గు). అ. క్రి. (కను+కలుగు.) జాగరూకుఁడగు, అప్రమత్తుఁడగు.

ఉ. ఏమఱి రక్షసాలనిమ్మ గేంద్రుని నక్కయుఁ
గోలుపుచ్చు సం,గ్రామములోనఁ గన్గలిగి
కానక తక్కిన నాశిఖండిచే,నీమనుజేంద్రుఁ
గోల్పడమె...భార. భీష్మ. ౧. ౭౦.

గీ. వింత పుట్టినఁ గనుగల్గి చింతసేయ,కుంట ...
వలదు పతికి. ఆము. ౪. ౨౫౨.

కనుగి(గ్గి)లుపు=కనుగొలుపు.

స. క్రి. (కనుసైగచేయు.)

సీ. అని పల్కి క్రమ్మఱఁ జనఁజూచుచో దీని
కేఁడు జోదులఁ గన్గిలిపి యదల్చి,టయు
...అచ్చ.రా. యు. ౧౨౫.

కనుగి(న్గి)లుపు=కనుగొలుపు.

అ. క్రి. (కనుసైగచేయు.)

వ...కన్నియ మొఱంగి యచ్చెలులు విభునకుం
గనుగిలిపి యొండొరు లొక్కొక నెపంబున
నొయ్యనొయ్యం జనిరి. రామా. ౪. ౧౫౬.

వి. కంటిని ఒకవిధముగాఁద్రిప్పుట.

సీ. కన్గిలు పనఁగను గన్గీటు విలసిల్లు...ఆం. భా.
౩. ౨౯.

కనుగీ(న్గీ)టు=కనుగొలుపు.

స. క్రి. (కనుగొలుపు, కనుసైగచేయు.)

సీ. అతఁడు మాండవ్యమహామునిప్రవరుని గను
గీటె నీ వెఱుంగవె యటంచు. హరిశ్చ. ౧.
౧౩౧. విప్ర. ౪. ౭౫.

వి. కనుగిలుపు. ఆం. భా. ౩. ౨౯.

కనుగుఁజేఁప. వి. మత్స్యవిశేషము. (శ. ర.)

కనుగొ(న్గొ)లుపు(ల్పు)=కనుగిలుపు,కనుగిలుపు, కనుగీటు. అ. క్రి. స. క్రి. (కను+కొలుపు). కనుసైగచేయు.

వ. నీమది నెఱుంగుదురు గాదె యనునెడ నీవన
మాలిక కనుగొలిపి యొగఁగొలిపినఁ గలవాణి
మఱియు నిట్లనియె. మృ. వి. ౨. ౧౯.

క...తనమ్రోలం,గనుపట్టుననుంగుఁబట్టిఁ గనుగొ
ల్పుటయున్....నీలా. ౧. ౭౪.

కనుగ్రుడ్డు. వి. (కను+గ్రుడ్డు.) నేత్రగోళకము.

క. ...మాయగోవు పడుచుం,గనుగ్రుడ్లం దిరుగ
వేసి కాలముచేసెన్...వరాహ. ౧౦. ౪౦.

క. అనినన్ విని తనయిరువది,కనుగ్రుడ్లన్ నిప్పు
లురలఁగాఁ ద్రిప్పుచు న,జ్జనకన్యపాలాత్మ
జపై,ననిమిషరిపుఁ డపుడ చంప సలిగియు
నచటన్. రామా. ౬. ౧౬౭.

కనుచీకటి=కనుమబ్బు. వి. (√కను.) సంధ్యా
కాలమందలి లేఁజీకటి. (శ. ర, వా.)

కను(న్ను)నీరు,కన్నీరు. వి. (√కను). అశ్రువు.

సీ. కనునీళ్లు పులిమికొంచును బానశాలలో మం
చు గట్టించునమర్త్యకులము. కువల. ౩. ౨౦.

శా. తోరం బౌకనునీరు చన్నుఁగవయందున్
జాఱి జాల్వాఱఁ గ,న్యారత్నంబు ప్రసూ
నతల్పమునఁ దాపార్తిన్ నెసం దూలెడిన్.
ఇందు. ౨. ౧౭౭.

చ...కన్నునీరు గొ,బ్బున వెడలంగ...భోజరా.
౪. ౧౬౭.

వ....అలుక కన్గొనలకెలంకులం దొలంకఁ గన్నీ
రు మున్నీరై ప్రవహింప...రామా.౫.౧౯౩.

క. కన్నీరొలుకఁగ వగచిన,నన్నరపతు లెల్ల
వేడ్కరి...భార. ద్రో. ౧. ౨౯.

కనుప(న్ప)ట్టు. అ. క్రి. (√కను.) చూపట్టు, కనఁబడు; గోచరమగు.

ఉ. భానుఁడు పశ్చిమాద్రిఁ గనుపట్టెఁ దలిర్చిన మావిమో కనన్. భార. విరా. ౩. ౧౯౨.

మ. ఉడుమార్గం బఖిలంబు నున్న నయి శాణోత్తేజనం బొంది పు,ల్కాడుగం బడ్డనిశాతఖడ్గము క్రియం గన్పట్టె నప్పట్టునన్. హర. ౨. ౨౪.

చ. ...పా, యనియనుశక్తి నీయెడన యగ్గలమై కనుపట్టు...పారి. ౧. ౧౧౭.

కనుప(న్ప)డు. అ. క్రి. (కను+పడు.) చూపట్టు, కనఁబడు.

క. అని సిద్ధురాలు సెప్పినఁ, బొనపొనగా భ్రమలు చెందఁ బులకలు వొడమెన్, మనసిజశిఖి యొనసినచోఁ, గనుపడు ధూమాంకురములగతి నృపుమేనన్. హంస. ౧. ౬౪.

సీ. పాంకంబుగా నూనె పంకించి సవరంబు కుప్పె గన్పడ గొప్పకొప్పు వెట్టు. శుక. ౩. ౩౪౮.

కనుపా(న్పా)ప, కంటిపాప. వి. (కను+పాప.) నేత్రావయవవిశేషము. (కంటిలోని ప్రతిమ-శ.ర.)

మ. కనుపాపల్ పయి కెప్పలన్ గదియ...మనుచ. ౪. ౭౮.

ఆ. స్థూలము కను గ్రుడ్డు సూక్ష్మంబు కన్పాప, కంటిపాప నుండుఁ గారణంబు, కారణమున బ్రహ్మకళ వెలుంగఁగవలె, విశ్వ...వేమన. ౧. ౯౮.

కనుపాలవిత్తులు. వి. బ. కులుత్థాంజనము. (శ.ర.)

కనుపు(న్పు)=గనుపు. వి. వెదురు చెఱకు లోనగు వానియందు వెడవెడ నేర్పడియుండు గ్రంథి, పర్వము.

సీ...కన్ను కనుపు గంటు గను పంచసఁగఁ బర్వ, మమరు...ఆం. భా. ౨. ౭౮.

గీ. జగతి ధర్మార్థకామమోక్షంబు లసఁగ, వఱలు నాలుగు కనుపుల చెఱకు...

రసంబు మధ్వద్వయంబు, సార మంత్ర కుయుక్తి దుర్జనులు గలిగి. దశా. ౧౦. ౯౯.

(అంజలవుపర్ణనము.) సీ. శిరసెత్తు ముని వ్రేలిపరువ కన్పులు గల్గుబలుకొమ్ము మగరాలపనుల పైఁడి, సింహలలాటంబు...దశా. ౭. ౧. ౨౯.

కనుపులవిలుకాఁడు = చెఱకువిల్తుఁడు, మన్మథుఁడు.

క. కను మూసినఁ గను విచ్చినఁ, గనుపులవిలుకాని త్రాయఁ గణఁగిన నేవే, ల్పును దలఁచిన రాపట్టియు, కనుపట్టెడు నెట్టు లోర్వఁగలఁ గలకంఠీ. ఏ. పి. ౮. ౨౨.

జ: కనుపుకొట్టు, కనుపులగుండ్లు.

కనుపుకొ(గొ)ట్టు. స. క్రి. (కనుపు+కొట్టు.) ఖండించు; సంహరించు.

వ. ఇవ్విధంబునఁ గురుసేనం గనుపుకొట్టి నవ్వుచున్న కన్నడిం గనుంగొని. భార. ద్రో. ౩. ౧౪౯.

వ. కాలుబలంబులం గనుపుగొట్టినం గాలు చెయి తల డొక్కయని యేరుపాటు లేక వండం డఱిగినయట్లున్న యెడలును... భార. భీష్మ. ౩. ౨౮౭.

వ...అప్పుడమి తేనినుండట నిలిచి పని యేమి వనుపు మనిన నతండు ప్రీతుండై కళ్యపాదులం గనుపుగొట్టు మని పనిచిన నది వార లున్నెడ కేసి పోయె...భార. ఆను. ౩. ౨౨౦.

కనుపులగుండ్లు. వి. బ. (కనుపులు+గుండ్లు) మణిమయమైనహస్తభూషావిశేషము. (శ. ర.)

కనుపె(న్పె)ట్టు. స. క్రి. (కను+పెట్టు). ౧. ఆలోచించు, పరిశీలించు.

గీ. పరుఁడ నగు నాకు నక్షరపురుషునకును, భేదమేమియు లేదు కన్పెట్టి చూడఁ, గలదె వేఱెంచుకయిన లోకమున ముఖ్యా, బింబమునకును దత్ప్రతిబింబమునకు. సీతారా. ౨.

౨. కాచు, రక్షించు.

క. అట్టికతి విభుఁడు మాతో,నిట్టటు సేయుమ నకున్కి నీసొమ్ములు గ,న్పెట్టుకొనియున్న వారము,పట్ట వెఱచి యింక మీకు భారంబని నః. పరమ. 3. ౫3.

అ. క్రి. ఎదురుచూచు, ప్రతీక్షించు.

ఉ....బెట్టు కూ,పెట్టుచు నిట్లు పోరఁ గనుపెట్టుక యొక్కరుఁ డుండి....ఆము.౬. ౮౦. కళా. ౫. ౧౯౭.

కనుపొట్టలు. వి. బ. (√కను). కంటి ఱెప్పలు. (వ్యవ) వానికనుపొట్టలుబ్బినవి.

కనుబడి. వి. (√కను). ౧. రాబడి.

సీ. ఒకచాయఁ గరణకుల్ సకలదేశంబుల కనుబడికవిలెలు వినికిసేయ. భోజసుతా.౧.౧౦౪.

౨. ఉత్పత్తి. (శ. ర.)

కనుబేటము. వి.(కను+బేటము-క.కణ్ణు=కన్ను, బేటము=వలపు, మోహము.) చక్షుఃప్రీతి,చూచుటవలనఁగలుగు అనురాగము.

మ. కనుబేటంబున గాట మైనహృదయగ్లానింబ యోజాస్య యి,ట్లునికి న్నెచ్చెలు లిచ్చ నొర్చి తమలో నూహించి శీతక్రియల్, పానరింపఁ సమకట్టి... దళవ. 3. ౧౨3.

క. ...ప్రియసఖుఁడు దన్నుఁ గొల్వఁగఁ బురికా,చట నరుగుదెంచి యొకచెం,గట నుండెఁ దెలియరాని కనుబేటమునః. ద్వా. ౧౨. 3౦. ప. సం. ౧౦. 3౯౮.

కనుమ. వి. (క.కణమె.) ౧. రెండుకొండలనడిమి సందుత్రోవ; కాంతారము.

ఆ.వలస బెదర నృపతి కలఁగక ప్రజవగ,లార్పఁ బనిచి కనుమలందు నిలువ,వేఱు వేఱ యేర్చి విలుమందిఁ బనిచి...ఆము. 3. ౨౭.

వ. భల్లుకంబులయాక్రోశంబులం బెదరి గుములు పాసి యుఱుకటంపుఁగనుమ తెరువులం బఱచుతతి బలుపలుఁగుకాక్రక్కటంబులం గిటలు వగిలి... చాఁపకట్టుగాఁ బడుసారంగంబులకు నిర వైనపట్లును...చంద్రా. ౨. ౮౪.

సీ. ... కనుమ యనినఁగాంతారమగు ... ఆం. భా. ౨. ౯.

౨. సందు; బిలము, కన్నము.

వ. ప్రవాహంబు నిజప్రవహణగుణంబు విడువక ప్రవహణద్వారంబు వెదకుచుం జిరకాలంబు నిలిచియేనియుం గనుమ గలిగినఁ బ్రవహించుచుండంబున....కవిక. ౪. ౧౨౦.

సీ. కన్న మనంగను గనుమ యనంగను గ్రంత యనందగు...ఆం. భా. ౧. ౧౪౫.

చ. అని నియమించి దానిశిర మంజక యొక్క కరండనిగ్రహం, బనువుగఁజేసి యాఖునకు మప్పుడ పోయె ననంతరంబు లో,చనములు విచ్చి చూచి మది సంతసముః వగపుం దలిర్ప నా,కనుమన తాను నేఁగి భుజగం బొకబొక్క వసించి యాత్మలోః. కేయూర. ౪. ౧౧౦.

కనుమబ్బు=కనుచీకటి. (కను+మబ్బు.)

ఉ. ...పల్లవా,లింగనకాంక్షఁ దన్మహిళ లేఁగనుమబ్బునఁ దక్కుఁ బెట్టి తు,చ్ఛాంగనరథ్య నేఁగె నెదురై పతి కన్నులు గోరగింపఁ గః. వేం. పంచ. ౧. ౨౪౬.

కనుమ(న్మ)రి=కమ్మరి, కరుమలి. వి.ఇనుపపనివాఁడు, అయస్కారుఁడు.

సీ. కమ్మరి కనుమరి కరుమలి యనఁగాను మీఱుచుండును నయస్కారసంజ్ఞ. ఆం. భా. ౨. ౨౮౪.

ద్వి. మును జీవ మనులోహమునకు జ్ఞానాగ్ని, నొనరఁగఁ బద నిచ్చుకనుమరి యతఁడు. బస.పు. ౪. ౬౬ పం.

వ. కన్మరి...దా. శా. ౪. ౧3౮౪.

కనుమఱుఁగు(వు). వి. (√కను.) ౧. ఆటంకము.

ద్వి. నన్నుఁ గాంచఁ గోరునీనవ్యదృష్టికిని, గను

మఱుఁ గింతయుఁ గలుగదు బసవ. ప్రభు. ౪. ౧౧౨ పా. ౪ పం.

౨. కన్నులకుఁ గట్టెడిగంత.

ఉ. చెంగటఁ బాలులేళ్లఁ గని చేతులసన్నల నె
డ్లనిల్పి సి,వ్వంగులబండ్లు డించి తగ వానికిఁ
గన్మఱుఁగుల్ దెరల్చి యా,ముంగలఁ బాఱఁ
జూపుటయు...యయా. ౨. ౧౬.

కన్మఱువుసేయు=కనఁబడకుండఁజేయు.

ఉ. చేరువవానిఁ గన్మఱువు సేయుచు...చీకు
వాలు పెం,పారె జగంబు బెగ్గలము నచ్చెరు
పాటును బొంద సాంద్రమై. దశకు. ౬.౬౦.

కనుమఱుపడు. అ. క్రి. (కనుమఱుఁగు+పడు) **కంటికిచాటగు, దాఁగుకొను.**

క. కని కడపిపుచ్చువారును, గనుమఱుపడువా
రుఁ బరులఁ గనుఁగొనువారల్. కు. సం. ౨. ౨౧౫.

కనుమాపు. వి. (కను+మాపు) కొంచెముమాయుట.

కనుమాపుమాయు=కొంచెముమాయు.

ద్వి. కలకల మని పక్షిగణములఱంతు,గలిగెఁ జం
ద్రునికాంతి గనుమాపు మాసె. ద్వి. సారంగ. ౩. ౯౯ పా. ౬ పం.

కనుమాయ. వి. (కను+మాయ) కనుకట్టు.

గీ. రంగమధ్యంబునందుండి రాజు దెసకు,నుఱుకు
కృష్ణు వేగస్ఫూర్తి యొక్కరుండుఁ, గాన లే
కున్కిఁ గనుమాయకరణి యయ్యెఁ, గంసు
ముందర నిలుచుండఁ గనిరి పిదప. హరి. పూ. ౯. ౧౩౫.

కనుము[1]. వి. (వృత్తియందు'ము'వర్ణమునకు 'ప' వర్ణమువచ్చును.) **శరము, తెల్లుళ్లి.**

సీ....కనుపపూబంతి...శివరా. ౧. ౬౧.

గీ. కనుపపులు వేల్పుఁబడవాలుఁ గన్నచోటు.
మనుచ. ౨. ౯. హంస. ౫. ౪౪.

కనుము[2]. వి. మకరసంక్రమణ గ్రహణ శవదహన గ్రామదహనశక్త్యుత్సవదినములకు తరువాతిదినము.

కనుమూయు. స. క్రి. (√కను). వంచించు.

సీ. కపురంపుఁబలు కంచుఁ గనుమూసి కటకటా
బూది గప్పినవిప్పఁ బాదుకొల్పి. గీ. ...వె
తలఁ బెట్టంగఁ బని యేమి వెలఁదులార. చం
ద్రా. ౪. ౧౬౮.

కనుమూ(మ్మూ)సిగంత. వి. (√కను.) ౧. కన్నులు కప్పుటకై కట్టెడితోలుబిళ్ల.

సీ. చంద్రికాపాయికంచంబులోపలిరాయి కాళి
కావళికిఁ గన్మూసిగంత. గీ. ...అరుణుఁ డుద
యించె...చమ. ౩. ౪౦.

౨. దాఁగిలిమూఁతలు, కన్నులు గప్పియాడెడు ఒకానొకఆట.

మ. ...ఓ,మనగుంటల్ కనుమూసిగంత నలుగం
బాలాట లోనైనఖే,లనముల్ మీఱఁగ బోట్ల
తో నలరు బాలారత్న మెల్లప్పుడుల్. కశా. ౬. ౨౦౨. ఆం. భా. ౨. ౩౦౮.

కనుమొ(న్మొ)ఱఁగు. స. క్రి. (√కను.) వంచించు.

మ. సిరి నొక్కప్పుడు కన్మొఱంగి హరి ప న్నేరల్
బ్రహర్షించును,ర్వరకుల్....ఆము. ౧. ౨.

కనుమోడ్చు(డుచే) = కన్నుమొగుచే. (√కను.) (నిద్రించు.)

గీ. పన్నగనగాధ్యుఁ డే నింత కన్ను మోడ్చు,
తజీని గలలోన నెదుటఁ బ్రత్యక్షమయ్యె.
రా. వి. ౧. ౧౫.

కనుమోసము. వి. (√కను.) చూపుతప్పు, దృష్టి ప్రమాదము, లక్ష్యము తప్పుట.

క. వాసవనందనుఁ డెంతయు,గాసిలి యున్నాఁ
డు మనలఁ గని యించుకయుం,దాసైరణ
సేయఁడు గను,మోసము లే కొక్క మొగిన
మూసరఁగవలయుఁల్. భార. విరా. ౪. ౨౩౦.

కనుఱెప్ప. వి. (కను + ఱెప్ప.) కంటిఱెప్ప.

సీ. కనుఱెప్ప లిడ నెఱుంగనిచూడ్కిఁ జూచుచు జిగివీఁపుదోఁప బోరగిలఁబడుచు. కవిక. ౧. ౫౫.

కనువిందు. వి. (కను+విందు) నేత్రోత్సవము, కన్నులపండువు.

క. దినముఁ గనువిందు చేయఁగ, మునిగృహముల వన్యభోజ్యములఁ దృప్తుండై, మనుతనయుండు... కకు. ౧. ౧౬౦. శుక. ౧. ౨౭౪.

కనువినికి=కన్నువినుకలి. (కను+వినికి.)

సరసిజవృత్తము. కప్పఁగఁ బోలుక్ గొప్పన జాలుక్ గనువినుకులయొడికములగుసరుబుక్. యయా. ౨. ౭౬. అప్ప. రా. సం. ౧౯౧.

కనువెచ్చ. వి. (కను+వెచ్చ) కంటివేఁడిమి.

సీ. వలరాచరాచవాఁ డలికాక్షుకనువెచ్చఁ గరఁగినయలకనికరపుఁజోటు. మనుచ. ౨. ౯.

విణ. నులివెచ్చ. (శ.ర.)

కనువెలుఁగు. వి. (కను+వెలుఁగు) కంటికి వెలుఁగు. (కంటికి వెలుఁగువంటిది, మార్గదర్శకము అని భావము.)

క. కనువెలుఁగు నీవు గా నీ, వెనుక భవన్మతమ యూఁది వీరలు నేనుం, జనుదెంచెద మూఱుట నెల, కొన వృషభముపజ్జ నడచుగోవులభంగిక్. భార. ద్రో. ౧. ౬౬.

చ. అనిమిషవాహినీతనయుఁ డస్త్రగురుండును నీకు నెప్పుడుం, గనువెలుఁగై చరింతురు వికర్ణుఁడు గర్ణుఁడు దుస్ససేనుఁడుక్, నిను నొకయప్డుఁ బాయరు... భార. శల్య. ౨. ౭౦౩.

క. ఆవెలుఁగు గనువెలుంగుగఁ, బా వెలసినపుణ్యమూర్తి ధర్మసుతుం డే, లా వెఱచు రణమునకు... భార. ద్రో. ౧. ౧౦౦.

కనువేఁదుఱు. వి. (కను+వేఁదుఱు)-కనుపిచ్చి-చూచినమాత్రముననే యావస్తువుపైఁగలిగినవలపు, వెఱ్ఱివలపు.

ఉ. ....ఇంత కనువేఁదుఱు సెల్లునటమ్మ యింతికిక్. మనుచ. 3. 33.

కన్చెదరు. అ. క్రి. (కను+చెదరు). చెల్లాచెదరగు.

మ. చదిసెం దేరులు పాఱె వారణము లశ్వమ్ముల్దిరం గూలెఁ గ, న్చెదరెక్ సైన్యము వ్రాలె బాహువులు త్రెస్సె న్మాంసముల్ రాలె నం, గదముల్.... కువల. ౨. ౧౪౬.

కన్దెఱ. వి. (కను + తెఱపి. ఇది వాతెఱవంటిది.) కనుఱెప్ప.

మ. మఱునాఁ డంధకభోజవృష్ణియదుసామంతాగ్రణీసేనగం, దెఱ గా సాత్యకి రాముఁ డుద్ధవుఁడు హార్దిక్యుండు లో నైనకొం, దఱ మాత్యుల్ దనుఁ జుట్టి రా నమరె నాస్థానంబునం గృష్ణుఁడు ... ఉ. హరి. ౨. ౭౪. (కంటికి ఱెప్పవంటిది-రక్షకుడు అనిభావము.)

విణ. (కను+తెఱచు) నేత్రములను తెఱచునట్లు చేయువాఁడు, నేత్రోన్మీలకుఁడు.

గీ. అఖిలజగములకన్దెఱ యగుచు జనన, మాజకరపుటహృదయసరోజములకు, ముకుళనంబును జృంభణంబును నొనర్చి, భానుబింబంబు పూర్వాద్రిపై వెలింగె. భార. విరా. ౨. ౨౪౧.

గీ. సృష్టికన్దెఱ తొలుసంజచెలిమికాఁడు... అరుణుఁ డుదయించె ... కాశీ. ౧. ౧౨౧. (చి. ని. పా)

కన్న. ప్ర. ద్రు. (క+అన్న) కంటె. (ఇది పంచమీవిభక్తి ప్రత్యయము.)

క. నిన్నుఁ జెఱగొన్న హైహయు, కన్నక్ దోర్వీర్య మెక్కు డగుభార్గవులీ, ల న్నిర్జించినరాముని, కన్నను శూరుండు ముజ్జగంబులఁ గలఁడే. చమత్కారరామాయణము. అప్ప. 3. ౨౩౯.

ఉ. ...చంద్రప్రతికోటి మొగం బెలదేటిధాటికన్నం గడుమేటి వేణి పులినంబులసాటి

పిఱుందయూరె...విజ. వి. ౧.౧౫౦. ప్రబోధ. ౫. ౩౬. వసు. ౨. ౫౬.

కన్నకొడుకు. వి. ఔరసపుత్త్రుఁడు. ఆం. భా. ౨. ౧౧౧.

కన్నగాఁడు. వి. (కన్నము + కాఁడు) ఖనకుఁడు, కన్నమువేసి దొంగిలించువాఁడు.

మ. తలపోయం దమపంచతిన్ని యలమీఁదన్ జంగముల్ వోలె ని,చ్చలుఁ దొంగుం డెకుకన్నగాండ్రు విని రాజద్వారముల్ సొచ్చి కా, వలి కాండ్రం గనుఁ ద్రామి. కాశీ. ౪. ౫౨.

సీ. అంకుపోయినకాంత బొంక శంకింమనే కత్తి యేమఱిలునే కన్నగాఁడు. రామలిం. ౧౦౧. ఆం. భా. ౨. ౨౯౧.

కన్నడ[1]=కన్నడవు, కన్నడుగు. వి. ఉపేక్ష; అనాదరము, తిరస్కారము.

క. లాలనసేయవు నన్నుం, గేళీసంగతుల బుజ్జగింపవు నీపై, హాళిం జిక్కితిఁ గన్నడ, మేలదయం జూడ లాఁతినే మునినాథా. విప్ర. ౩. ౮౮.

కన్నడచేయు, కన్నడయొనర్చు=ఉపేక్షించు; తిరస్కరించు.

ఉ. ఆసరసీరుహాక్షిపయి నాపల నాసరివారు నవ్వను, ద్యాసితధైర్యతన్ విసివి వాసనవింటిపజీరు నమ్ములన్, గాసిలుచున్నవాఁడ ననుఁ గన్నడచేసె విధాత యయ్యయో, గోసము గాదొకో తనకుఁ దొయ్యలి నీయక యిట్లు లేఁచుటల్. అహ. ౨. ౮౧.

సీ. ఒకనిమాటున వైరి నుక్కడంగించిననుశౌర్య మెన్నఁ గన్నడయొనర్చె. చంద్రా. ౧. ౨౧.

జ: కన్నడించు[1], కన్నడీఁడు[1].

కన్నడ[2]. వి. (సంగీ) ఇరువదినాలుగుస్త్రీ రాగములలో నొకటి.

గీ. ...పూర్వ, గౌళసారంగమంగళకౌశికులును, గన్నడయుఁ జాయయును [illegible] ర్య, మైనభల్లాతకియును నారాయణియును, గ్రమత నిరువదినాల్గుస్త్రీరాగములును. ప్రబంధ. ౯౫. హంస. ౫. ౧౨౩.

కన్నడగౌళ. వి. (√కన్నడ[2] ?)-సంగీ- రాగములలో నొకటి.

ఉ. భైరవి నాట తోడి సిరిపాళి దిశాదిశి దేశిమాళవా, గౌరి బిళాహుకి లలిత కన్నడగౌళ ముఖారి దేవగాం, ధారి వరాళి కన్నడ ధనాసరి ఘూర్జరి పూరి బేగడా, సూరిభి రామఖల్లి మొదలైనగురాగములింపు మీఱఁగన్. చెన్న. ౨. ౨౩౬.

కన్నడము. వి. (సం. కర్ణాటః, క. కన్నడవు, త. కన్నడం-వ్యుత్పత్తియందు వైకల్పికముగా ఋవర్ణలోపము.) ౧. కర్ణాటదేశమందలివారు మాటలాడు భాష, కర్ణాటభాష.

గీ....అఱవమ్ము తెనుఁగు, కన్నడం బన మఱియిట్లు కొన్ని దేశ, భాషలై యొప్ప...ఆం. భా. ౧. ౧౧౦.

౨. కర్ణాటదేశము.

ఉ. కన్నడరాయ యక్కొడవఁ గప్పు ప్రియాపరిభుక్తభాక్కనన్. ఆము. ౧. ౧౪.

జ: కన్నడించు[2], కన్నడీఁడు[2].

కన్నడ(ళ)వు=కన్నడుగు. వి. కన్నడ, ఉపేక్ష; తిరస్కారము.

కన్నళవుసేయు = తిరస్కరించు.

గీ. కన్నళవుసేయుఁ గచ్ఛపాకారగరిమఁ, గరిమరాశకయూన నీచరణమహిమ. వసు. ౪. ౮౬.

కన్నడవుచేఁత=ఉపేక్షచేయుట.

మ. మొగమోటంబున నుండఁగాఁ జనదు నంబుల్ మంజగి లింత కే, పగిదిన్ వచ్చు సువర్ణపాత్రము గణింప న్వేంద్రుచే నాగతిం, దగఁ దెప్పింపక నీవు కన్నడవుచేఁతం బట్టి [illegible]లించినన్, మిగులం గెర్లుదుఁగాక తాళు

... కొనఁ జుమ్మీ యన్న భీతాత్ముఁడై. విప్ర. ౫. ౨౧.

కన్నడి. (క. కన్నడిగ.) వి=కన్నడీఁడు2. (శ. ర.)

కన్నడించు¹. స. క్రి. (√కన్నడ¹.) ఉపేక్షించు. (శ. ర.)

కన్నడించు². స. క్రి. (ఇది 'తెలిఁగించు' వంటిది?–√ కన్నడము) కన్నడభాషలోనికి మార్చు. (బ్రౌ.)

కన్నడీఁడు¹. విం. (కన్నడ¹ + ఈఁడు.) ఉపేక్ష చేయువాఁడు. (శ. ర.)

కన్నడీఁడు². వి. (కన్నడము + ఈఁడు.) కన్నడ దేశపువాఁడు, కర్ణాటకుఁడు.

సీ. కన్నడీఁ డనఁగను గర్ణాటకుం డొప్పు... అం. భా. ౨. ౧౦౩.

సీ. ఆరెలు గన్నడీ లరవలుం దెలుఁగులుఁ దనబిరుదందియం దగిలి కొలువ. ద్వా. ౧. ౮౨.

కన్నడుగు(ళువు)=కన్నడవు.

కన్నడుగు(ళువు)సేయు=ఉపేక్షించు; తిరస్కరించు.

క. ఇన్నాళ్లు నన్ను మిక్కిలి, మన్నన గావించి చాల మంచిన నీవే, కన్నడుగుసేసి తే మని, విన్నప మొనరింతు నీకు విబుధాధిపతీ. వాల్మీకి. ౩. ౫౩.

సీ. కరభోరుయుగళ నీకలికిఁ జేఁదొడలు భద్రకరంబు లన నుచితంబులమ్మ. గీ. కంతుచక్కఁదనంబు జయంతుసొగసు, నలవసంతునివింత యొయారిపంతు, కన్నళువుసేయునారాయ వన్నెకాని, బిగువుకౌఁగిలి నీకు లభించె నేని. చమ. ౨. ౯౭.

కన్నది. వి. (కన్న + అది.) తల్లి, మాత.

సీ....అమ్మ కన్నది తల్లి యవ్వ నా మాత పేళ్లమరు. సాం. ని. మాన. ౩.

కన్నపె(వె)ట్టు. అ. క్రి. (కన్నము + పెట్టు) కన్నము వేయు.

క. మాపీటి మ్రుచ్చు లేవురు, మాపీటం గన్నపెట్టి మణిభూషణముల్, గోవతనంబునఁ దెచ్చిరి. దశకు. ౮. ౨౮.

స. క్రి. కన్నము వేసి దోఁచుకొను; అపహరించు.

ఉ. ... తక్కినట్టినా, సాధనసంపదాఢ్యసదనంబులు నిత్యము కన్నపెట్టుచున్, సాధువిధిం బ్రవర్తిలఁగఁ జల్వె దినంబును వైష్ణవార్చనల్. పరమ. ౮. ౧౯౫.

గీ. ఫాలలోచనఫాలకరాళనేత్ర, కీలికీల లనంగ మిక్కిలి తపోగ్నిఁ, దనరియున్నారు వీరల ధైర్యధనము, కన్నపెట్టఁగఁ జాలఁడు కంతుఁ డనుచు. ఘటికా. ౨. ౧౮౭.

కన్నపోవు. అ. క్రి. (కన్నము + పోవు) కన్నపెట్టఁబడినదియగు.

వ. నాగపట్టనప్రసిద్ధబుద్ధాయతనంబు గన్నపోయె. పరమ. ౫. ౧౫.

కన్నమిడు. స. క్రి. (కన్నము + ఇడు). ౧. కన్నము వేసి దోఁచుకొను.

మ. ఒకనాఁ డేగురుదొంగ లంతికమునం దొప్పారు మందారనా, మక మాదుర్గము లీలనే లెడు మహోత్సాహాలుఁ డాజీవర, త్నకుకన్యాసదనంబు కన్నమిడువాంఛన్ వచ్చి... ద్వా. ౧౦. ౧౧౫.

౨. కన్నము కలదానినిగాఁ జేయు.

క. మామందిరంబుకుడ్యం, బే మిరువురుఁ గూడి కన్నమిడి యడుగులచో, ప్పేమియు నెఱుఁగక యుండం, గా మాటితి మప్పు డేను గడు నుత్సుకతన్. దశకు. ౬. ౬౨.

కన్నము. వి. (క. కన్న). రంధ్రము, బిలము; దొంగలు ... సారంగము.

ఉదా: ఎలుకకన్నము.

ద్వి. గడియకన్నంబును గడపకన్నంబు. బస.పు. ౫. ౩౮౦.

జ: కన్నగాఁడు, కన్నపెట్టు, కన్నపోవు, కన్నమిడు.

కన్నయ్య[1]. వి. (కన్న + అయ్య.) తండ్రి, జనకుఁడు.

సీ...తండ్రి,యబ్బ కన్నయ్య నాయనె యయ్య యప్పన జనకాఖ్య లగు...సాం.ని.మాన.౩.

కన్నయ్య[2]. వి. (సం. కృష్ణః.ప్రా. కణ్హో-కన్నఁడు + అయ్య) కృష్ణుఁడు. (శ. ర.)

కన్నర. వి. (త. కణ్ణరావి ౧. దుఃఖము. ౨. దురవస్థ.) దురవస్థ; దుఃఖము, కష్టము. (కన్న౨ అని చి. ని, ౫౮. కాని తమిళమును బట్టియు 'కన్నరి' క్రిందనీయఁబడిన యనుప్రాసమునుబట్టియు సాధురేఫముతో గ్రహింపఁబడినది.)

ఉ.అన్న మునీంద్రపుత్ర మృగయాక్రియ యింతకుఁదెచ్చె నన్ను ము,న్నెన్నిట నోమి కాంచిరొ సమిద్ధతపఃఫలసార మైనయు,ద్యన్నయశీలు నిన్నుఁ దలిదండ్రులు వారెట నున్నవారొ యీ,కన్నర చూడఁ బాలయితిఁగా విధి నేవిధి దూఱ నేరుతున్. రామా. ౨. ౮౧. (కన్నడ-మూద్రి.)

క. మన్నులు రేఁగఁగ నేనుఁగు,మన్నిఁ డడఁబడి యొంటమావులు ద్రావం, గన్నరఁ బఱచు నడియా,స న్నొగులుచు బ్రాలి సోలి జాలిం బడుచున్. వాల్మీకి. ౧. ౯౫.

జ: కన్నరి.

కన్నరి. విశ. (√కన్నర) దుఃఖితుఁడు.

(గరుడుఁడు) వ...నిర్జరులు జర్జరులుగా మేఘంబులు మోఘంబులుగాఁ గిన్నరులు గన్నరులుగా భూతంబులు భీతంబులు గా...అరుగునట్టియెడ...ఉ. హరి. ౬. ౨౮.

కన్నవిటి. విశ. (కన్ను + అవిటి.) చీకు,అంధుఁడు.

క. చెవిటికి శంఖధ్వని కన్నవిటికి దీపంబు షండుఁ డగుపురుషునకున్, యువతియు ఖలునకు నుపకృతి,శవమున కిడు భూషణములు జగతి వృథ యగున్. భల్లా. ౪ ఆ. (శ. ర.)

కన్నాఁగు. అ. క్రి. (కన్ను + ఆఁగు) నిద్రించు.

శా. అన్నా లక్ష్మణ భ్రాతృవత్సల మురంతాయాసఖిన్నుండవ,య్యున్నిద్రారహితుండవై యకట ము న్నగ్రాటవీభూములం,బన్నం గొల్తు గదన్న నేఁడు రణశయ్యన్ భూవిభుం డుండఁగాఁ, గన్నాఁగం దగునయ్య నీవిపురకుం గాలం బమోఘ్యంగదా.భా.రా.యు.౫౯౪.

కన్నాకు. వి. (కను + ఆకు-ప్రౌఢవ్యాకరణము.) తములపాకులకట్టయందు మొదట నుండెడియాకు. (శ. ర.)

విశ. శ్రేష్ఠము; ముఖ్యుఁడు; నాయకుఁడు;అగ్రేసరుఁడు.

సీ. ... కన్నాకు మేల్బంతి ... ఆణి యంచనఁ దనరు శ్రేష్ఠము ...ఆం. భా. ౩. ౧౫.

క. చెన్నొందఁగఁ దనయింటికిఁ,గన్నా కయి మెఱసియుండు గాదిలితనయున్,జన్నములు సేయ నడవిన,యున్నాఁ డని విని దశాస్యుఁ డుద్యోగమునన్. నిర్వ. ౫. ౧౨౮.

క. కన్నాకు మనకు భీష్ముఁడు...భార. భీష్మ. ౧. ౭౬.

సీ. ఎగుమకూఁతలు ముట్టె యెత్తి బిట్టాలించి గమికిఁ గన్నాకయి గాలి యరయు. మనుచ. ౪. ౪౨.

కన్నాత. వి. ముప్పదిరెండువిన్నాణములలో నొకటి.

సీ... మెడలపైఁ గన్నాత లిడి...ప్రబంధ.౯౬.

సీ. కన్నాత చాంగణ కండణంబు...గీ...అంజ మెడపట్టు నాఁగఁ జెన్నలరుచుండు,ముప్ప

దియు రెండు విన్నాణములకుఁ జేర్లు... ఆం. భా. ౨. ౨౦౯.

౮. ౧. రతిబంధవిశేషము.

సీ. కన్నెత లాఁగించి కాంతుమోము గదించి సారెసారెకు మోవిఁ జప్పరించి. శశాం. ౩. ౯౫.

౨. మల్లవిద్యావిశేషము.

సీ. కన్నెతలు పుటము ల్గస్తాలు మండీలు దాశాలు డింకీలు దండెములును, లాఁగు లనంగను రాజిల్లుఁ దద్భేదనామధేయంబులు... ఆం. భా. ౨. ౨౦౭.

కన్నియ(న్నె)=కన్య. వి.(సం. కన్యా. క. కన్నె.)

౧. కన్యక, వివాహముకాని బాలిక; స్త్రీ.

సీ. కన్యాభిధానంబు కన్నె కన్నియ కన్య యన మూఁడు పేర్లచే సమరి యుండు. ఆం. భా. ౨. ౧౦౬.

సీ. మునిదత్త మగుమంత్రమున గొంతి కన్నియ నాఁడు వేడుక దిననాథుఁ దనకుఁ, బ్రత్యక్షముగఁ జేసి పడయుట... భార. శాం. ౧. ౧౬.

క. అచ్చిన్ని కన్నెసోయగ, మచ్చెలువుం జిల్వచెల్వలందును మఱియ, య్యచ్చరచేడియలందును, నిచ్చలుఁ బరికింపఁ గలుగనేర దొకప్డున్. నీలా. ౧. ౪౮.

ఉ. ఇన్నిదినంబులున్ సవతు లింటను లో సలసత్యభామ కన్నన్నలఁ ద్రిమ్మరున్ హరి వశంవదుఁడై యన విందుఁ గాని యో, కన్నియ నీయెడం గలుగుగౌరవ మెందునుఁ జూచి కాన... పారి. ౧. ౬౫.

౨. కూఁతురు, పుత్రిక.

ఉ. పంబినకోపమున్ సమయసంగభయంబును నగ్గలించి యుల్లంబు పెనంగొనంగఁ బతులం దగ సభ్యులఁ జూచుమాడ్కి రూక్షం బగు చూడ్కి నాద్రుపదుకన్నియ నూచి ... భార. విరా. ౨. ౧౩౯.

ద్వి. కన్నెల నూర్వురఁ గడురూపవతులఁ, గనియె ... రం. రా. బాల. 33 పా. ౧౦పం.

విశ. ౧. మొదటిది, ప్రథమము. (చూ. కన్నెకయ్యము, మొ.)

౨. లేఁతది.

సీ. చిన్నికొమ్మల మించుకన్నెమామిడిచెట్టుఁ జేర్చి నీకును మెచ్చు సేయఁగలను. విప్ర. ౩. ౧౯.

ప. ఆసమయంబునఁ జెన్నలరుకన్నె వెన్నెలల వెన్నెలపులుఁగు లలముకొన్న చిన్నెల... ఘటికా. ౨. ౧౮౬.

౩. క్రొత్తది.

సీ. ధళధళుక్కున నింగిఁ దాటించెఁ బలుమాఱు నీరాళ్లగొందిఁ గన్నియమెఱుంగు. పాండు. ౪. ౨౧.

క. ...కీర్తివిభవా, న్వితవిను మాకన్నెపాటని యథాక్రమగతిన్. హ. న. ౨. ౬౭. (హరిశ్చంద్రకథయందు.)

కన్నెకూర్మి=ప్రథమానురాగము.

గీ. మానసీయశశాంకకోమలము లైన, యామినీసమయములుఁ బర్యంకములును, సాత్తులుగ నొందు సలవంత జనవిభుండు, కన్నెకూర్మి ప్రకాశంబు గాకయుండ. నైష. ౧. ౮౪.

కన్నియతఱి, కన్నియనాఁడు = కన్యగానున్నపుడు.

సీ. మంత్రబలంబున మార్తాండుఁ బరమునఁ గన్నియతఱి గొంతి గన్నవాఁడ, వు ... భార. ఉద్యో. ౪. ౨౯.

సీ. కన్నియనాఁడు భాస్కరుని రావించితి వర మంత్రబలమున వచ్చి యతఁడు, సంప్రీతినొసఁగంగ జన్మించినాఁడవు... భార. ఉద్యో. ౪. ౪౯.

జ: కన్నియలేడి, కన్నెకయ్యము, కన్నెగోరు, కన్నెకోర్కె, కన్నెబావి, కన్నెఱికము.

కన్నియ(న్నె)లేడి. వి. (కన్నియ+లేడి)కారండవపక్షి. అం.భా. ౨. ౯౬.

ద్వి. కొక్కెర జెగ్గురు కొంగ రాపులుఁగు, కక్కెర యాడెలు కన్నియలేడి.ద్వి.హరిశ్చం. పూ. ౬౩౦.

సీ. కొక్కెర పూరేడు గొరువంక లావుక పాన్నంగి కోవెల కన్నెలేడి. యయా.౨. ౨౪.

కన్నీరు. వి. (√కన్ను) అశ్రువు.

సీ. అశ్రువు కన్నీరటంచును రాజిలు ... ఆం. భా. ౨. ౧౪౪.

కన్ను=కను.వి.దే. (ఇది హల్లు పర మగునపుడు వైకల్పికముగా 'కను,కన్' అను రూపముల నొందును-√కను-క.కణ్ణు. త. కణ్.) ౧. నేత్రము; చూపు, దృష్టి.

చ...ఏదుకన్ను దె,మ్మనినను దెచ్చువాఁడ... విక్ర. ౧. ౧౬౯.

చ... మొ,క్కలమున మోకమావిపయిఁ గన్నిడి ...కవిక. ౩. ౧౦౫. రా. వి. ౩. ౭౨.

౨. ఇంగితము, అభిప్రాయము; జాడ.

చ. అమృతకళాంశుతుల్య మగుహారము రాముఁడు సీత కిచ్చె నా,రమణి ధరింప నొల్లక కరంబులఁ దాల్చి నిజేశుఁ జాడ భూ,రమణుఁడు నింతి కన్నెఱింగి రాగముతో నగుఁగాక యన్న న,క్కమలదళాక్షి వాయుజాని కంఠమునం దగిలించె వేడుకన్. భా. రా. యు. ౨౬౬౭.

మ.చిగురుంబోఁడియు వానిఁ జూచి తగి లెన్...

క. ఆకన్నెఱింగి యచ్చట, నీకన్నియ నుండనీక యిట తెచ్చితిమి...భోజరా. ౩. ౨౩౫, ౨౩౬.

ఆ....కరితురంగ,రథపదాతిచయము రాపించుచున్నయా,కన్నెఱింగి కోపకలితుఁడగుచు. వి. పు. ౭. ౪౧౩.

౩. చెఱకులోనగువానిగనుపు, పర్వము. ('పర్వము క్రిందిగుంట' అని శ. ర.)

సీ....కన్ను కనుపు గంటు గను పంచనఁగఁ బర్వ,మమరు...ఆం. భా. ౨. ౭౪.

చ.నలనిభుఁ డీజయధ్వజుఁడె నావిభుఁ డంచుఁ దలఁ మనంతలో, వలపుల ఱేఁడు కెంపుజిగి పంపు మెఱుంగుఁబటాణి నూకి క,న్నులు గల వింటనప్పుడు వినూత్నశరావళు లేసి యా...శుక. ౧. ౩౧౨.

౪. (వల మున్నగువాని)రంధ్రము.

(వేశ్యామాతృవర్ణనము.) వ. ... ప్రాఁతవలయునుంబోలెఁ గన్నులు చెదరి...కవిక.౪.౧౧౩.

చ. కన్నులు కన్నులే పలలకన్నులు గా కవి ... దశా. ౨. ౩౨౧.

సీ. చంద్రకమ్ములును లోచనములు రంధ్రముల్ చెన్నొందు మండును గన్ను లనఁగ. ఆం.భా. ౩. ౬౧.

౫. (బండి)చక్రము.

(మన్మథరథవర్ణనము.) సీ.పంకరుహంబులు బండికన్నులు చంపకంబులు నొగ లుత్పలంబు లిరుసు. కు. సం. ౪. ౬౩౯.

౬. పంతెనద్వారము. (శ. ర.)

౭. నెమిలిపురికన్ను, చంద్రకము.

సీ. చంద్రకము కన్ననఁగఁ బరఁగు. ఆం. భా. ౨. ౯౬.

౮. మృదంగాదివాద్యములముఖభాగమున నేర్పఱుపఁబడినవృత్తనీలమండలము. (కరణి); కరణివేయుప్రక్క; బోనమువేయుప్రక్క.

వ...ఎందేనియుం గన్ను వేయుట మృదంగాదివాదిత్రంబులయంద...ఆము. ర. ౧౮౭.

ద్వి....మద్దెల యూఁడుఫలకంబునందు,సంధించి బంధించి సప్తతాళముల, బంధుర్గతులుత్త

ప్పకయుండ శ్రుతులు, కూటంగఁ గుడి చేతఁ
గొట్టుచు ముద్ద,కూడు దాపటికంటఁ గూడ
హత్తించి. ప్రభులిం. ౨౬. పా. ౧౬ పం.

౯. కపటచేష్ట.

సీ....కన్ననఁ గీలనఁ గపటచేష్ట. ఆం. శే. ౫౫.

కన్నిచ్చకువచ్చు=కంటికింపగు.

వ. భూయిష్ఠంబు లగుమృగంబులం దెగఁ జూచి
యేచి కన్నిచ్చకువచ్చు పెక్కునంజుడులు
చేవడించక కావడించి ప్రొద్దస్తమించునం
తకుఁ బఱతెంచునపుడు...పాండు. ౩. ౮౯.

కన్నుండఁ గంటిపాపఁ గొనునట్లు:- చూచుచుం
డఁగనే మోసము చేయుటను దెలుపును.

క. కన్నుండఁ గంటిపాపం,గొన్నట్లు మొఱంగి
బాలుఁ గొనిపోవుటకుఁ, అన్నిచు బంధు
యుతముగ,మన్నిగొనక యున్న నేటిమాట
లు మనకుఁ. ఉ. హరి. ౫. ౨౮౮.

కన్నుఁగవ=నేత్రద్వంద్వము.

చ. మొలచినకూర్మిఁ గన్నుఁగవ మోడ్చినయ
ప్పుడు...నైష. ౧. ౬౭.

కన్నుగానక=అంధుఁడయి; (గర్వాదులచే) అం
ధుఁడయి.

గీ. అతనుదర్పాంధకార మంతంతఁ గవియఁ, గ
న్ను గానక సాధ్వి రాఘవుని దేవి,జనకకన్య
జగన్మాన్యఁ జెనక వచ్చి, కన్ను గానక చనెఁ
బలు గాకి కాకి. రామా. ౫. ౭౦.

వ. మానసాహసుండు రాజ్యగర్వంబునఁ గన్ను గా
నక...విరాజ. ౨. ౮.

(ఇట్లే 'కన్నుగానఁడు, కన్నుగానమి' మొద
లగువ్యతిరేకార్థకరూపములు గ్రహించునది.)

క. తానెటువలెఁ బ్రదుకునో,నానావిధభోజన
ములు నాకు నసంఖ్యం,బైనమహాసేనకు ని,
శ్శూనమున నూని కన్నుగానఁడు సుమ్మీ.
వరాహ. ౮. ౧౦౧.

వ. దేవా యీవేళ కాపజ్ఞనాభుండు ప్రాథ
వాభిమానంబునఁ గన్నుగానమిఁ దన్నుఁ
దా నెఱుంగ కున్నవాఁడు ... ప్రభా. ౧.
౧౧౭.

కన్నుమిక్కిలివేల్పు=శివుఁడు.

సీ. విన్నెఱు జడఁ బూను కన్నుమిక్కిలివేల్పు
...అచ్చ. భా. ౫. ౮౭ పా.

కన్నులఁగట్టినట్లుండు = ఎదుటఁ గట్టినట్లుండు,
ప్రత్యక్షముగా నగపడుచుండు.

ఉ....దీనిమేనికిఁ, గానఁగరాదు సాటి యిది
కన్నులఁ గట్టినయట్లు తోఁచెడిఁ.చంద్ర.
వి. ౧. ౨౭.

కన్నులఁగప్పుకొను=కన్నులనద్దుకొను, గౌరవ
ముతోఁ జూచు.

ఉ. నమ్మినవారు పాండునృపనందను లందఱు
లోనఁ బెద్దగా,మిమ్మె గణింతు ధర్మజుఁడు
మీరటకుఁ విజయంబుసేయ వే,గ మ్మెదు
రేఁగుదెంచి కడుఁ గన్నులఁ గప్పుకొనుం బ
దంబునం,దమ్ముని మాట యన్న జవదాఁటని
యన్న ససంభ్రమంబుగఁ.విజ. వి. ౩. ౧౭౨.

కన్నులఁజూపు=కన్నులకుచూపు,కనఁబఱుచు.

ఉ. ఈనవమేఘముల్ ప్రియుల నేటికిఁ గన్ను
లఁ జూప వయ్యెయో, యీనగపంక్తు లైన
హృదయేశ్వరులం దగ నేల యీయవో,యీ
నఘమంటుగ ట్లయిన నేటికి వేడుకకాండ్రఁ
బంపవో, వానలుఁ బండ్లుఁ బచ్చికలు నైవ
న వేటికి నాకు దైవమా. గంధ. ౬౮.

కన్నులఁబడు=అగపడు, కనఁబడు.

ఉ. అంతటిలో ఋతుధ్వజనరాధిపు మోహన
మూర్తి మున్ను గ,న్నంతయుఁ గన్నులంబడి
న...కువల. ౩. ౫౯.

కన్నులపండువు, కనుపండువు=నేత్రోత్సవము;
ఉత్సవము.

క....అరిగిరి నగరం,బునకుం గన్నులపండువు,జ
నపదముజనం బొనర్ప జనసంస్తుత్యా. భార.
ఆశ్ర. ౨. ౧౮౮.

వ. రెండవకుసుమకోదండుండునుంబోలె విలాసి
నీమండలికిం గన్నులపండువై... నైష.౧.౪౭.
చ. పడఁతుకరోమరాజి కనుపండువు నిచ్చు జ
నంబు మాడ్కికిన్. చం. రా. ౩. ౭౬.
కన్నులమ్రొక్కు=నమస్కారవిశేషము.
వ... శ్వేతద్వీపమందలి తారకస్వామికిఁ గన్ను
లమ్రొక్కు బదరీవనమందలి నారాయణునకు
జోతలు... ప్రబంధ. ౭౭౦.
కన్నులార్చు=కనుసంజ్ఞచేయు.
చ. కనుఁగొని తీవ్రరోషమునఁ గన్నుల నిప్పులు
రాల నోరి నా,వనితకుఁ గన్నులార్ప నిటు
వచ్చినవాఁడవె నిన్నుఁ బట్టి చ,య్యన సమ
యింతు...రుక్మా. ౪. ౨౨.
ఉ. ఒక్కవిటోత్తముండు నను నొందఁగఁ జూ
చినకాంతఁ జూచి వే,ఱొక్కఁడు గన్ను
లార్చుటకు నోర్వక కోపము మీఱి...చిత్ర
భా. ౮. ౪౮.
కన్నులుచల్లవగు=నేత్రానందకరమగు.
ఉ. ఎన్నఁడు చూడఁ గల్గెదునొ యిందుకులా
గ్రణి ముద్దుమోము నా,కన్నులు చల్లఁగా...
కవిరా. ౩. ౬౨.
కన్నువిన్కలిదిన్నె=శేషాచలము.
గీ. భయదరభసశరభసముదయముఁ బ్రోచు, సా
హసోదారభూదారచక్ర మచట, జాతివై
రంబు లేక... కన్నువిన్కలిదిన్నె తోఁడు
న్నకతన. ప్రబంధ. ౩౮.
కన్ను(ను)వేయు=దృష్టిప్రసరింపఁజేయు; అభి
లాషకలిగియుండు.
గీ. ఇంతిదోయిట నేసఁబ్రాలెత్తుచోట,గుబ్బపా
లిండ్లత్రేవ గ్రక్కున మురారి,కన్నువేయు
టఁ గని లజ్జ గదుర బాహు,లెత్తక కరాగ్ర
ములన పైకొగురఁ జల్లె. ఆము. ౬. ౧౩౩.
గీ. లలితలావణ్య తారుణ్యలక్షణముల,నపరలక్ష్మి
యటంచు నయ్యబలమీఁద, నలిననాభుండు
గనువేసినాఁడు...వరాహ. ౧౧. ౪౨.
ఇట్లే:-కన్ను(ను)వైచు.
సీ.ఇది యధర్మము త్రోవ యిది పథప్రచ్యుతి యి
ది యధోగతిహేతు విది యకృత్య. గీ. మని
విచారింప కవసీసురాధముండు, కల్కిచం
డాలకన్యపైఁ గన్నువైచె. శివరా.౩. ౬౦.
చ. ... నవయౌవనరూపకళావిలాసభా,స్వరుఁ
డగునట్టియొక్క మగవానిపయిం గనువైచి
తేమొ ... కువల. ౩. ౧౦౨.
కన్ను(ను)సన్న=నేత్రసంజ్ఞ.
గీ. దేవగంధర్వదానవాదికులు భక్తిఁ,గన్నుసన్న
లఁ దన కూడిగములు చేయ, నెపుడు పేరో
లగంబుండు నేమిచెప్ప, నాకురంగాక్షిమ
హిమంబు లసురనాథ. వరాహ. ౧౧. ౮౨.
గీ. అపుడు రుక్మిణికనుసన్న నబ్జముఖులు, రత్న
సింహాసనంబు నారదున కిడిరి. పారి.౧. ౮౬.
కన్నె(న్నె)ఱ్ఱచేయు=కోపించు.
సీ. వడ ముహూర్తము దాసెఁ బలిచెంత కని
తెల్పు చేడెపైఁ గన్నెఱ్ఱచేసె దేమి. రసిక.
౪. ౧౬౮.
ఆ. తల్లి పాఱవైచి తరల నన్యులపంచ, బ్రతికె
కూఁతవట్టి కొఱుక కీవు, కన్నెఱ్ఱచేసి యు
న్నలఁ గని కాఱు,కూఁత లఱచె దేమి కో
కిలంబ. రసిక. ౮. ౧౭౦.
ఇట్లే:-కన్నెఱచేయు.
ఉ. ... పాటలముల్ గుసుమోపయంబుచేఁ గ
న్నెఱచేసెఁ దిట్టఁ గలకంఠరుతంబులఁ జా
తముల్ వృథా, మున్నుగ నన్నిటం గడచి
మోదుగపూవులు విఱ్ఱవీఁగినన్.కవిక.౮.౭.
కన్నుకట్టు. వి. (√కన్ను) బాలక్రీడావిశేషము.
సీ. వెన్నెలకుప్పలు కన్నుకట్టు... ప్రబంధ.
౬౧౩.
కన్ను(ను)బొమ్మ(మ), కనుబొమ్మ(మ). వి.
(√కన్ను) భ్రూవు.

ఉ. మాఱని విండ్లసౌరు పలుమాఱును మీఱెడి క
న్నుబొమ్మలు...ఇందు. ౨. ౧౬౧.

చ. చెలినునువంక కన్నుబొమ సింగిణి దిగ్విజయం
బుఁ గూర్పఁగాఁ, దొలుత టెయించువిల్దుని
మితుంటలు చేసి మఱందు ... చంద్రా. ౪.
౧౨౦.

ఉ. పూని ముకుందునాజ్ఞఁ గనుబొమ్మనె కాంచి
... ఆము. ౧. ౪.

క. కడు నవ్వించుచుఁ జెఱఁగులు, ముడివెట్టిన్
బేరఁటాండ్రు ముదిత కనుబొమల్, ముడివె
ట్టె నాలిసిగ్గున ... మనుచ. ౫. ౯౪.

శా. చెండ్లా గుబ్బలు జాళువాతళుకులా చెక్కు
ల్లడాల్ సింగిణీ, విండ్లా కన్బొమలు...విజ.
వి. ౧. ౧౩౪.

కన్నుమూ(ల్చూ)యు, కనుమూయు, కన్మూయు.
అ. క్రి. (√కన్ను) ౧. నిద్రించు.

సీ. కదనోత్సవత్వరఁ గనుమూయ నెఱుఁగక
కోర్కుమై వేఁబోకఁ గోరువారు. కవిక.
౨. ౧౩౨.

౨. దీర్ఘనిద్రఁ జెందు, మరణించు.

గీ. అమ్మ నేఁ జెల్ల యెవతెయో యవల నొక్క, కొ
మ్మ నాప్రాణవిభు నేలుకొనియె నేమొ, కాక
యుండిన ననుఁ జేర రాకయున్నె, యని ప్ర
లాపించి కనుమూసె నాక్షణంబ. శుక. ౧.
౩౦౬. (చూ. ౩౦౮.)

స. క్రి. కనుగప్పు, వంచించు.

సీ. ఉన్నీరనుచు నన్ను భ్రమయించి యక్కటా
సలసలఁ గ్రాఁగుక్రొంజమురుఁ జల్లి, కపురం
పుఁబలు కంచుఁ గనుమూసి కటకటా బూది
గప్పిననిప్పుఁ జాదుకొల్పి. చంద్రా. ౪.
౧౬౭.

శా. ...నాచేఁ గాదుసుమ్మా వ్రజం, గన్నుల్మూయఁ
గ. శుక. ౪. ౨౪.

కన్ను(ను)మొగుచే, కన్మొగుచే. అ. క్రి.
(√కన్ను.) ౧. కనుమూయు, నిద్రించు.

గీ. ప్రహరిఁ దిరుగుట చాలించి భైరవుండు, గ
వనిమొగసాలయరుఁగుపైఁ గన్నుమొగిచె.
కాశీ. ౩. ౨౩౫.

౨. ముకుళించు.

క. మసమసకనయ్యె దిక్కులు, పసి గ్రేపుఁ దలం
చి తిరుగఁబడె గూండ్ల కిరుం, తసమాజము
కలకలము లై, గసె వెసవెడఁ గన్నుమొగిచెఁ
గమలవనంబుల్. జై. భా. ౨. ౧౦౧.

కన్ను(ను)మొఱఁగు, కన్మొఱఁగు. స. క్రి.
(√కన్ను.) వంచించు, మోసపుచ్చు.

మ. ఎనయం గర్గనమూర్తి శృంగిరిటిఁ గానీ తం
డుఁ గానీ నిరుం, భునిఁ గానీ కయిదండ ప
ట్టుకొని సంభోగేచ్ఛ నంతఃపురాం, గనలం
గన్నుమొఱంగి ... భీమేశుఁడు సానివాడ
కరుగున్ ధూర్తప్రకారంబునన్. భీమ. ౧.
౧౧౧.

క. అన విని లక్ష్మణుఁ డిట్లనుఁ, గనునట్లుగ నెమర
నిల్వఁగాలేక మమున్, గనుమొఱఁగి పాడి
దప్పుచు, నని చేసిన నిన్ను శూరుఁ డంద్రే చె
పుమా. భా. రా. యు. ౧౩౪౫.

మ. సిరి నొక్కప్పుడు కన్మొఱంగి హరి దన్ జే
రన్ బ్రహర్షించుచు, న్వైరమున్ ... ఆము. ౧.
౨.

కన్ను(ను)మోడ్చు=కన్నుమొగుచే.
(నిద్రించు.)

గీ. చల్లచూపులకాంతామతల్లి నాము, తల్లి యల
మేలుమంగకై దండఁ గొనుచుఁ, బన్నగన గా
ధ్యుఁ డేనింత కన్నుమోడ్చు, తతిని గలలో
న నెదుటఁ బ్రత్యక్షమయ్యె. రా. వి. ౧. ౧౫.

ద్వి. నడురాత్రి యరుదెంచె నరలోకనాథ, క
డు డస్సినాఁడవు కనుమోడ్తుగాక. రం. రా.
బాల. ౩౪ పా. ౨౮ పం.

కన్నుమోడ్పు. వి. (√కన్నుమోడ్చు.) కన్నుమూయుట; నిద్ర.

చ. అన విని డెంద మూఁడిల నయ్యెడ నించుక సేపు కన్నుమోడ్పు నెఱపి తాఁ గలం గని యపూర్వతరస్థితి... హ. న. ౨. ౫౩.

కన్నులకచ్చి. వి. (√కన్ను.) బాలక్రీడావిశేషము.

సీ...కన్నులకచ్చి గుడుగుడుగుంచాలు పుంజెనగి జి. హంస. ౩.౧౪౮.

కన్నులకలికి(ల్కి). వి.(కన్నులు+కలికి)- కన్నులయందు మనోజ్ఞత కలది-స్త్రీ, ఆఁడుది.

క. అలసుం బ్రాయపుఁ గన్నుల,కలికికి ముదిమగఁడు బూచి గావున... వేం. పంచ. ౩.౧౭౦.

ఉ. కన్నులకల్కి నీచెలువు కన్నులు చల్లఁగఁ గాంచఁ గల్గినన్, గన్నులు గల్గినందులకుఁ గల్గు ఫలంబులు గాకయుండినన్, గన్నులు కన్నులే వలలకన్నులు గాక...దశా.౨.౩౨౧.

కన్నులమ్రాను. వి.(√కన్ను.) చెఱకు, ఇక్షువు. (శ. ర.)

కన్నులవింటిజోదు. వి. (√కన్ను.) చెఱకు విల్లు గాఁగలయోధుఁడు, మన్మథుఁడు.

ఉ. కన్నులవింటిజోదు పడకంజముబాణ చకోరలోచనా. దశా. ౨. ౩౨౧.

ఇట్లే: కన్నులవింటివాఁడు.

ఉ. కన్నులవింటివాఁడు తగ కన్నులదేవరతోడఁ బోరి ... నీలా. ౩. ౧౯.

కన్నులవినుకలి, కన్నువిన్కలి, కనువినుకలి. వి. (√కన్ను.) చక్షుశ్శ్రవము, పాము.

ద్వి. కన్నులవినుకలి...నవనాథ. ౪. ౧౫౯ హ. ౬పం. ప్రబంధ. ౩౪.

వ. ... ఇది కనువినుకలినెలవుపుట్టుచే విరివిగాఁ జెప్పంబడి జగంబు తెలిసిన వగుటం జేసి నీకుం గొంచెంబుగాఁ జెప్పి... ౩౯. (కనువినుకలినెలవుపుట్టు=వాల్మీకి.)

ఇట్లే: కంటివిన్కలి.

వ. కంటివిన్కలిపంట పేరింటిగుంటి మొకి మీఁద. ప్రబంధ. ౨౧౬.

కన్నులవిలుకు(ల్తు)ఁడు. వి. (√కన్ను.)- చెఱకు విల్లుగలవాఁడు-మన్మథుఁడు. ఆం. భా. ౧. ౪౫. ఆం. సం. దేవ. ౧౪.

ఇట్లే: కంటినింటివజీరు. ముకుంద. ౩. ౬౯.

కన్నులవిలుకాఁడు=మన్మథుఁడు.

ద్వి. కన్నులవిలుకాఁడు గ్రాఁచె ధైర్యంబు. విష్ణు. పు. ౩ ఆ. (శ. ర.)

కన్నెకయ్యము. వి.(√కన్నె.) ప్రథమయుద్ధము.

గీ. ...కన్నెకయ్యం బనంగఁ బ్రథమయుద్ధాఖ్య ... ఆం. భా. ౨. ౨౨౨.

మ....కన్నెకయ్యంబున,ర్థి భవత్పుత్రులమీఁది కోపమున నుద్దీపింప నేతెంచి ర, య్యభిమన్యుండును ద్రౌపదేయులును మాద్యద్దంతి యూథాకృతిన్. భార. భీష్మ. ౧. ౧౧౦.

కన్నెకొమర. వి. ఓషధివిశేషము.

సీ. ... గాడిపగడపర కన్నెకొమర... హంస. ౪. ౧౦.

కన్నెగోరుకోఁత. వి. (కన్నె+గోరు+కోఁత.) కన్యకలగోళ్లుతీయుసంస్కారము. (ఈసంస్కారము కన్యకు పెండ్లిచేయుటకు పూర్వము చేయుదురు. బ్రాహ్మణవైశ్యేతరవర్ణములందు ఈయాచారము కలదు.)

కన్నెబావి. వి. (కన్నె+బావి.) చిన్నబావి. ('కోనేటివంటి పెద్దబావి అని కొందఱు' అని-శ.ర.)

కన్నెము. వి. కోడిగుడ్డుకాయ. (శ. ర-కోడి యొక్కరెండవజీర్ణాశయము. బ్రా.)

కన్నెటిక(ర్క)ము. వి. (కన్నె+టికము.) ౧. క

చ. కల యనరాదు రామలకుఁ గాములకూటము
లెన్నిచందముల్, గలవవి యన్నియుఁ దె
లసెఁ గన్నెరికం బిటు వీటఁబోయెఁ బె,ద్ద
లకును బెద్దయై తవరుతండ్రికిఁ దక్కువపా
టు దెచ్చితిం,గుల మెరియించితిన్...హరి.
ఉ. ౭.౯౧. ఆం.భా. ౨.౧౦.

ద్వి. కన్నెరికమింతయుఁ గడమ కాకుండ. ప్రభులిం. ౬౯ పా. ౨౦ పం.

౨. వారకన్యల ప్రథమసంగమము.
(కూఁతులు విరక్తలైనందున వేశ్యామాత చింతించుట.) ఉ. .... మందుల నైన నీశ్వర, జ్ఞానము మాన్పి కామసుఖసక్తలఁ జేసిరయేని యిత్తుఁగా,నైనను బుచ్చుకోక కమలాస్యలకన్నెరి కంబు వారికిన్. కాశీ. ౪. ౪౯.

క. అన్నునఁ గను మూయుట రొద, సన్నగిలుట గాఁగిలింత సడలుట సేర్పుల్, సున్నగుట పరూథినిరతి, కన్నెరికపు రతియఁబోలెఁ గడు నింపొసఁగెన్. మను. చ. ౩. ౧౧౭.

ద్వి.కఱపినవాఁడవో కన్నెరికమిడఁగ. పండితా. పురా. ౧౧౪ పా.

కన్నెసరులు. వి. బ. (√కన్నె) ధాన్యవిశేషము.
సీ. సంపంగిపూవడ్లు జాజిరాజనములు గంబూరరాజనాల్కన్నెసరులు. హంస. ౪. ౧౭౯.

కన్య=కన్నియ.
వి. (వివాహముకానిబాలిక.)
ఆం. భా. ౨. ౧౦౬.
విణ. (ప్రథమము, మొదటిది.)
సీ. ధృతిఁ గుంతిమద్రభూపతులనెయ్యపుఁగన్య కలనన వాలుఁదూపుల జయించి. రాఘవ.౧. ౭. (రామాయణార్థమున.)

కన్య. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. పెండ్లికానిపడుచు. ౨. పదియేండ్లచిన్నది. ౩. కూఁతురు. ౪. ఆఁడుది ౫. (అలం) ఒకనాయిక. ౬. కన్యారాశి. ౭. దుర్గ. ౮. పెద్దయేలకి. ౯. వారాహీకందము, నేలతాటిగడ్డ. ౧౦. వంధ్యాకర్కటి, గొడ్డుఆఁగాఁకరకి. ౧౧. కలబందకి. ౧౨. ప్రేంకణముకి.

కన్యక. సం=కన్య.

కన్యస. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. చిటికనవ్రేలు. ౨. కడపటిసోదరి. (వై. ని.)

కన్యసుఁడు. సం. వి. అ. పుం. కడగొట్టుతమ్ముఁడు.

కన్యాకుబ్జము. సం. వి. అ. పుం. ఒకదేశము. న. ఒకపట్టనము. (ఇప్పుడు దీనిని "కనూజ్" అనుచున్నారు.)

కన్యాకుమారి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. దుర్గ.

కన్యాదానము. సం.వి. అ.న. కన్యను వరున కిచ్చి పెండ్లిచేయుట.

కన్యాశుల్కము. సం. వి. అ. న. కన్యకు వెలగా నిచ్చుధనము, ఉంకువ, ఓలి.

కన్యుషము. సం.వి. అ.న. మనికట్టునకు ముందుండుచేయి, పాణి.

కన్రెప్ప=కనుఱెప్ప. (ప్రా)

కన్వేగు. అ. క్రి. (కను+వేగు) కొంచెము తెల్లవాఱు, తెలతెల్లవాఱు.
క. విన వచ్చి దొంగగా యని,యొనరఁగ నొక బొండకొయ్య నుంచిరి కన్వే,గినవెనుకఁ దెలిసికొని య,చ్చని నను బొమ్మందు రింతె యది యట్లుండెన్. శుక. ౩. ౨౦౪.

కపటప్రబంధము. సం. వి. అ. పుం. కపటముతోఁ గూడినపన్నుగడ.

కపటము. సం. వి. అ. పుం. న. (కం=బ్రహ్మను గూడ, పటతి = ఆచ్ఛాదించునది.) కైతవము, కవుదు.

కపటలేఖ్యము. సం. వి. అ. న. తప్పుపత్త్రము, సృష్టిపత్త్రము.

కపటి. సం. విణ. (న్. నీ. న్.) కపటము గల వాఁడు.

కపటించు. సం. అ. క్రి. కపటమొంచు, మోసము చేయఁదలఁచు.

క. విపరీతపుఁగలివున నే, యుపద్రవము నొంద కుండ నోమినమునికిం, గపటింతురె స పితా యస్తు పోషక యటన్నమాట చూడఁగ వల దా. వరాహ. ౧౦. ౩౬. ౪౦. రా. ౭౪. ౧౫౭ పా. ౧౦ పం.

కపటికుఁడు. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) కపటము గలవాఁడు.

కపటిని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ఒకానొకగంధద్రవ్యము.

కపటేశ్వరి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. శ్వేతకంటకారి, తెల్లవాఁకుడుకాయ.

కపము. సం. వి. అ. పుం. పశువు. (వై. ని.)

కపర్దకము. సం=కపర్దము.

కపర్దము. సం. వి. అ. పుం. ౧. గవ్వ. ౨. శివుని జడముడి.

కపర్ది. సం. వి. న్. పుం. శివుఁడు.

కపర్దిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. గవ్వ, వరాటకము.

కపాటఘ్నుఁడు. సం. విశే. (అ. ఘ్నీ. అ.) తలుపు పగులఁ గొట్టువాఁడు. (దొంగ.)

కపాటము. సం=కవాటము.

కపాటసంధికము. సం. వి. అ. పుం. కర్ణరోగభేదము.

కపాటి. సం=కవాటి.

కపాటోద్ఘాటనము. సం. వి. అ. న ౧. తలుపు తెఱచుట. ౨. కుంచెకోల.

కపాలనాళిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ, దారము వడికెడు కదురు, తక్కువు.

కపాలపాణి. సం. వి. ఇ. పుం-కపాలము చేతియందు కలవాఁడు-శివుఁడు.

కపాలభృత్తు. సం. వి. త్. పుం-కపాలము ను ధరించువాఁడు-శివుఁడు.

కపాలమాలి. సం. వి. న్. పుం-కపాలమాల కలవాఁడు-శివుఁడు.

కపాలము. సం. వి. అ. పుం. న. ౧-శిరస్సునకాధారమునది-తలపుఱ్ఱె. ౨-నీటిని నిలుపునది-కుండలోనగువాని పెంకు. ౩. యజ్ఞియపురోడాశమును సంస్కరించుమృన్మయపాత్రవిశేషము. ౪. యతిభిక్షుకాదులభిక్షాపాత్రము, బిచ్చపుకప్పెర. ౫. ఇరుతెగలవారు సమానలాభనష్టములతోఁ జేసికొన్న సంధి.

శ్లో. కపాల ఉపహారశ్చ సంతాన స్సంగత స్తథా, కపాలసంధి ర్విజ్ఞేయః కేవలం సమసంధితః. హితో. సంధి. ౧౦౭.

౬. గుంపు. న. ౧. గ్రుడ్డులోనగువానిగుల్లచిప్ప. ౨. కుష్ఠరోగభేదము.

కపాలి. సం. విశే. (న్. నీ. న్.) కపాలము గలిగియున్నవాఁడు. వి. న్. పుం. ౧. శివుఁడు. ౨. బ్రాహ్మణకన్యయందు తీవరునివలనఁ బుట్టినసంకరజాతివాఁడు.

కపాలిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. కుండలోనగువాని పెంకు. ౨. దంతరోగభేదము.

కపాలిని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. దుర్గ.

కపాలు. వి. మల్లవిద్యాసంబంధ మగుపదునాల్గువిసరులలో నొకటి.

వ. ...ఝూటు ధాణు కపాలు... మొదలైనపదునాల్గువిసరులు...హంస. ౧. ౨౦౬.

కపి. సం. వి. ఇ. పుం. ౧. కోఁతి, వానరము. ౨. పంది, వరాహము. ౩. చిల్లమడ్డి, అందుగుజిగురుతోఁ జేసినధూపద్రవ్యము. ౪. సూర్యుఁడు. ౫. విష్ణువు. ౬. ఉసిరికాయ. ౭. కరంజభేదముకాయ. ౮. ఎఱ్ఱచందనముకాయ. ౯. పింగళవర్ణము. ౧౦ ఏనుఁగు. ఇ, ఈ. స్త్రీ. ౧. ఆఁడుకోఁతి. ౨. ఆఁడుపంది. ౩. ఆఁడుఏనుఁగు.

కపింజలము. సం. వి. అ. పుం. ౧. చాతకము, వానకోయిల. ౨. తెల్లతీతువు, శ్వేతతిత్తిరి. ౩. కముజు. (చూ. ఆం. భా. ౨. ౯౮.)

కపిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. నీలసిందువారము, నల్లవావిలి.

కపికందుకము. సం. వి.అ. న.కపాలము,తలపుఱ్ఱె.

కపికచ్ఛుర. సం. వి. ఆ. స్త్రీ.శూకశింబి, దూలగొండి.

కపికచ్ఛువు. సం. వి. ఉ. స్త్రీ. దూలగొండి.

కపికచ్ఛుఫలోపమ. సం.వి.ఆ.స్త్రీ. జతుక,హింగువృక్షము, ఇంగువచెట్టు.

కపికేతనుఁడు. సం. వి.అ. పుం.అర్జునుఁడు. (ఇట్లే: కపిధ్వజుఁడు, మొ.)

కపికోలి. సం. వి. ఇ. పుం. ఒకజాతిరేఁగు, పెద్దరేఁగు.

కపిచూడ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ఆమ్రాతకము, అంబాలపుచెట్టు.

కపిచూతము. సం. వి. అ. పుం=కపిచూడ.

కపిజము. సం. వి. అ. పుం. చిల్లమడ్డి, అందుగుజిగురుతోఁ జేసినధూపద్రవ్యము.

కపితైలము. సం. వి. అ. న=కపిజము.

కపిత్థత్వక్కు-(చము). సం. వి. చ్. పుం. ఏలవాలుకము, నూఁగుదోస.

కపిత్థపర్ణి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. చిత్రపత్త్రిక.

కపిత్థము. సం. వి. అ. పుం. ౧-కోఁతులుండునది-వెలఁగ. ౨. అభినయ హస్తవిశేషము. (నడిమివ్రేలు మొదలగు మూఁటిని ముడిఁచి బొటనవ్రేలిని చూపుడువ్రేలిని కొనలుకూర్చి పట్టునది.) న. వెలఁగపండు.

కపిత్థాస్యము. సం. వి. అ. పుం. గోలాంగూలము, కొండముచ్చు.

కపినామము. సం. వి. న్. పుం=కపిజము.

కపిపిప్పలి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. రక్తాపామార్గము,ఎఱ్ఱఉత్తరేను. ౨. సూర్యావర్తము, ప్రొద్దుతిరుగుడు.

కపిప్రభ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. దూలగొండి.

కపిప్రియము. సం. వి. అ. పుం. ౧.ఆమ్రాతకము, అంబాళము. ౨. వెలఁగ.

కపిరథుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧-కపి(హనుమంతుఁడు)వాహనముగాఁ గలవాఁడు-రాముఁడు. ౨-రథమున కపి గలవాఁడు-అర్జునుఁడు.

కపిల. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. కపిలగోవు, పుల్లావు. ౨. ఆగ్నేయదిశయందలి యాఁడేనుఁగు. (ఇదిపుండరీకమునకు భార్య.) ౩.రేణుక యనుగంధద్రవ్యము. ౪. ఇరుగుడు. ౫. కలబంద. ౬.ఒకజాతి జలజంతువు. ౭. విద్యుత్తు, మెఱుపు. ౮.ఒకజాతి ఇత్తడి.

కపిలధార. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. గంగానది. ౨.ఒక పుణ్యక్షేత్రము.

కపిలఫల. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ఒకజాతిద్రాక్ష.

కపిలము. సం. విశ. (అ. ఆ. అ.)౧. పింగళవర్ణము గలది. ౨. కపిలవర్ణపువెంట్రుకలు గలది. (మను. ౩. ౮.) వి. అ. పుం. ౧. కుక్క. ౨. చిల్లమడ్డి, సిహ్లకము. ౩. పింగళవర్ణము. (నీలపీతమిశ్రితవర్ణమని కొందఱు. గోరోచనావర్ణమని కొందఱు.) ౪. పింగళవర్ణము గలవృషభము, పుల్లయెద్దు.

కపిలాక్షి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. పచ్చపువ్వులయిరుగుడు, శింశుప. ౨. మృగోర్వారువు, బుడమ.

కపిలాశ్వుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ఇంద్రుఁడు.

కపిలుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. అగ్న్యవతారభూతుఁడును నిరీశ్వరసాంఖ్యప్రవర్తకుఁడును అగు ఒకముని. ౨. సేశ్వరసాంఖ్యప్రవర్తకుఁడును

విష్ణ్వవతారమూర్తియును కర్దమప్రజాపతికి దేవహూతియందుఁ బుట్టినవాఁడును అగుఒక ప్రసిద్ధ ముని,కపిలాచార్యుఁడు. ౩.సూర్యుఁడు.౪.అగ్ని.

కపిలె. వి. (త. కపిలై.) ౧. ఎడ్లను కట్టి నీరెత్తెడు యంత్రవిశేషము,మోట. (శ.ర,వా.)౨.తూనికటాయి.

(అగస్త్యవర్ణనము.) సీ. సరిగా జగత్ప్రపంచము తోడ నొకవంకఁ దూనికవచ్చినదొడ్డకపిలె. వరాహ. ౭. ౭౯.

కపిలోమ. సం. వి. న్, ఆ. స్త్రీ. రేణుక అను గంధద్రవ్యము.

కపిలోమఫల. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. శూకశింబి, దూలగొండి.

కపిలోహము. సం.వి.అ.న.ఆరకూటము, ఇత్తడి.

కపివక్త్రుఁడు. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) కోఁతిముఖమువాఁడు. వి.అ. పుం-శాపముచేత కోఁతిముఖము వచ్చినవాఁడు-నారదుఁడు.

కపివదాన్యము. సం. వి. అ. పుం. ఆమ్రాతకము, అంబాళము.

కపివల్లి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. గజపిప్పలి.

కపిశ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧.మాధవి,బండిగురువెంద. ౨. ఉత్కలదేశమునకు దగ్గఱ నున్నయొకనది.౩. చిన్నయెఱ్ఱచీమ.౪.పిశాచమాత,ఒకానొక దేవత.

కపిశము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) ౧. నలుపుపసుపు కలిసినవన్నె గలది. ౨. ఎఱుపు నలుపు కలిసిన వన్నె గలది-వి. అ. పుం. ౧. ఎఱుపును నలుపును కలిసినరంగు. ౨. నలుపును పసుపును కలిసినరంగు. ౩. చిల్లమడ్డి, సిహ్లకము-న. ద్రాక్షామద్యము.

కపిశితము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) కపిశవర్ణము గలదిగాఁ జేయఁబడినది.

కపిశీక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. మద్యము. (త్రి. ని.)

కపిశీర్షకము. సం. వి. అ. న. హింగుళము, ఇంగిలీకము.

కపిశీర్షము. సం. వి. అ. న. ౧. కోఁతితల. ౨. దుర్గప్రాకారశిఖరము, కోటకొమ్మ. ౩. గోడపైకప్పు, మదురు.

కపీజ్యము. సం. వి. అ. పుం. క్షీరిక, పాలచెట్టు.

కపీతనము. సం. వి. అ. పుం. ౧. అంబాళము. ౨. కలుజువ్వి. ౩. దిరిసెనము. ౪. రావి. ౫. పోఁక. ౬. బిల్వము.

కపీష్టము. సం. వి. అ. పుం. ౧. రాజాదనము, పాలచెట్టు. ౨. వెలఁగ, కపిత్థము.

కపుఁడు. సం. విశే.(అ. ఆ. అ.)నీరు త్రాగువాఁడు. వి. అ. పుం-నీటినిపాలించువాఁడు-అప్పతి, వరుణుఁడు.

కపురపుటనఁటి. వి. (√కపురము.) సప్తపర్ణము, ఏడాకులనఁటి.

కపురము=కప్పురము. (చూ.)

గీ. సుదతి యొక్కతె కపురంపుసురఁటి విసరె. పారి. ౨. ౧౨.

సీ. కపురంపుబరణి నిల్కడఁ గన్నుగ్రమ్మించు పగడపుఁదీవ మేల్పసిఁడిబొమ్మ. నీలా. ౨.౨౭. ఆం. భా. ౨. ౧౬౨.

కపురపుబాగలు=కపురబాగాలు.

గీ. మల్లెపూఁదండ లింపు శోభిల్లఁ బూని,పండుటాకులు కపురంపుబాగ లూని. రాజ. చ. ౧. ౧౩౪.

కపురబాగాలు=కర్పూరముతోడివక్కపలుకులు

గీ. కేలుదమ్మికిఁ గపురబాగాలుఁ బండుటాకు మడుపులు నొసఁగి...శుక. ౧. ౩౨.

కపురవీడెము=కర్పూరముతోడితాంబూలము.

సీ. కపురవీడెము వెల్తి గానియానోరికిఁ గొఱమాలినట్టియాగొంటువక్క...గీ...అంచు,వృద్ధవేశ్యల వగపింతురు...ధూర్తవిటులు ...వైజ. ౩. ౭౨.

కపురసిల. వి. (కపురము+సిల)ఒకమందుదినుసు.

సీ. సౌభాగ్యము నవాసారంబు పెట్టుప్పు కల్లు
ప్పు పటికయుఁ గపురసిలయు. చికి. ౨.
(చి.ని.)

కపురు. వి. సొగసు, శోభ.

సీ. కానికట్టిది యేల కపురుగా మైజాఱుచీరఁ
దాల్చు మటంచుఁ జిమ్మిరేఁగు. శుక. ౨.
౪౫౬.

ద్వి. కపురంపుఘాసులఁ గమ్మపన్నీటఁ, గపురు
మించినయరగనువిచ్చువిరుల. ద్వి. పరమ.
౫. ౩౭౫ పొ.

ద్వి. కనలి చూఱలుపట్టి కలగుండుపఱుప, నపుడు
వకావకలై పాశై మెల్లఁ, గపురు మాయును
హల్లకల్లోల మైన. అ. మ. క. ౩. ౧౭౨ పొ.
౩ పం.

కపోతకము. సం. వి. అ. పుం. ౧. చిన్నపావురము. ౨. అభినయహస్తవిశేషము, కపోతము. ౩. సౌవీరాంజనము.

కపోతచరణ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. నలియను గంధద్రవ్యము నిచ్చు ఒకమొక్క, గువ్వగుత్తి.

కపోతపాలి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ=కపోతపాలిక.

కపోతపాలిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. కొణిగయంపలి పావురపుగూఁడు, విటంకము.

కపోతబాణ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. నలి యనుగంధద్రవ్యము.

కపోతము. సం. వి. అ. పుం. ౧. గువ్వ. ౨. పావురము. ౩. పక్షి. ౪. అభినయహస్తవిశేషము. (చాఁపఁబడినవ్రేళ్లుగల రెండు చేతులను ప్రక్కలు కూర్చి బోలుగాఁ బట్టినది) ౫. పావురాయి వన్నె, బూడిదవన్నె, ధూసరవర్ణము.

కపోతవంక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. బ్రాహ్మి.

కపోతవర్ణి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. చిన్నయేలకి.

కపోతవృత్తి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. కపోతమువలె ముందుకాలమునకుఁ గూడఁబెట్టుకొనక తత్కాలమునకుఁ గావలసినది గడించి జీవించుట, మీఁదికిఁ గూడఁబెట్టుకొనని మనుగడ, సంచయరహితజీవిక.

కపోతవేగ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. బ్రాహ్మి.

కపోతసారము. సం. వి. అ. న. నీలాంజనము, సౌవీరాంజనము.

కపోతాంఘ్రి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. గువ్వగుత్తి.

కపోతాంజనము. సం. వి. అ. న. నీలాంజనము, సౌవీరాంజనము.

కపోతారి. సం. వి. ఇ. పుం. డేగ.

కపోతి. సం.వి.ఈ.స్త్రీ.౧.ఆఁడుపావురము.౨.యూపభేదము.

కపోదా. వి. పెద్దవిల్లు, గొప్పవిల్లు. (చి. ని.)

సీ. ...బల్విగువిల్లు దనరియుండును గపోదా య
నంగ. ఆం. భా. ౨. ౨౧౨.

కపోలము. సం. వి. అ. పుం. గండము, చెక్కిలి.

కప్ప. వి. (క. కప్పె.) మండూకము, భేకము.

క. ... కప్పలు, గఱరవకట్కరరవరగట్టని
యఱచెఁ. హర. ౨. ౧౭.

కప్పయెలుఁగుఁబాము=కప్పయఱపు అఱచెడిపాము; వంచకము. (ఇదిగోముఖవ్యాఘ్రమువంటిది.)

చ. నిను నవలీల దాఁటి ప్రజ నేలకుఁ గోలకుఁ
దెచ్చుచున్నయ, ర్జునుఁ దలయెత్తియైన నటు
సూడవు పాండవపక్షపాతి నీ, మన మటుగా
న నెప్పుడును మాదెసఁ గప్పయెలుంగుఁబా
మవై, యునికి యెఱుంగవచ్చె నటు లూఱట
గా వరమిచ్చినాఁడవో. భాక. ద్రో. ౩. ౧౦౭.

జ: కప్పకుఱుపు, కప్పచిప్ప, కప్పతాళము, కప్పనాగుసు, కప్పపొక్కు.

కప్పకుఱుపు. వి. (√కప్ప) ఔష్ణ్యముచే అఱ

కాలియందు లేచినబొబ్బ, కప్పసొక్కు. (శ.ర, వా.)

కప్పచిప్ప. వి. (కప్ప+చిప్ప-క. కప్పెచిప్ప.) నీటియందలిగుల్ల, శంబూక, ఆలిచిప్ప.

గీ. కప్పచిప్ప యనంగను గాకిచిప్ప, యనఁగ జలశుక్తి దగు...అం. భా. ౧. ౧౬౧.

కప్పడము. వి. (సం. కర్పటః. ప్రా. కప్పడ. క. కప్పడ. త. కప్పడం.) చినిఁగినబట్ట; బట్ట.

క. కడవసములుఁ గోలలుఁ గప్పడములు వీఁకల ధనంబు పరికింపఁగ నెక్కుడి దేశికు లని వగవక ... భార. ఆది. ౭. ౨౨౫.

సీ. కప్పఁగప్పడమును గస్తూరియును గాటుకయు నివేదింతుము గాళి నీకు. పారి. ౨. ౩౫.

గీ. సేల యనఁ బుట్ట మనఁగను జీర యనఁగఁ, గప్పడ మనంగఁ గోక నాఁగట్టన మన,వస్త్రనామంబు చెలఁగును...అం. భా. ౨. ౧౫౧.

కప్పతాళము. వి. (కప్ప+తాళము.) ముద్దబీగము.

కప్పనాగు(వు)రు. వి. (కప్ప+నాగురు.) చిఱుకప్పకాటుచేత పసులకుఁ గలిగెడువిరేచనరోగము.

ద్వి. ... కప్పనాగురు. పవనాగ. ౧. రం పొ. ౨ పం.

ఆ. నరిడి పుప్పి కప్పనావురు కడుపూఁద, యదురుఁద్రిక్కు యనఁగ నడరి...హరి. పూ. ౬. ర౫.

కప్పసొక్కు=కప్పకుఱుపు. (వా.)

కప్పము. వి. కరము, పన్ను; కానుక.

సీ. ... పరమండలంబులధరణిపతుల, నదిమి కప్పంబుల ముదములోఁ గొనుచును... భార. ఆది. ౧. ౭.

సీ. ఏఁటేఁటఁ గప్పంబు లిచ్చి వర్తిల్లిరి సౌవీరసౌరాష్ట్రసగరనృపులు. విక్ర. ర. ౬౦.

మ. గజతాఘోటకహాటక ప్రముఖముల్ గప్పంబు లొప్పించుచుఁ, విజితారాతులు మ్రొక్కు... హరి. పూ. ౧. ౧౬.

కప్పరపడు. అ. క్రి. (కప్పరము+పడు.) తొందరపడు.

క. అప్పుడు చతురంగంబుల,కుప్పలు కులగోత్రగరిమఁ గొంచెపఱుపఁగా, నుప్పొంగి మానసంబులఁ, గప్పరపడి భూతములు జిఘుత్సాపేక్షన్. జై. భా. ౫. ౧౯౩.

ఆ. కాశి పోయెద నని కప్పరపడ నేల. వేమన. ౧. ౫౧. (ప్రౌ. పా.)

కప్పరపాటు. వి. (√కప్పరపడు.) సంభ్రమము, తొట్రుపాటు.

ఉ. కప్పరపాటుతో నతనిఁ గన్గొని కన్గొనలందు జాలుగాఁ, జిప్పిలుహర్షబాష్పములచేఁ బదమార్జన మాచరింపుచున్. రంగా.౧.౭౦. భాగ. ౬. ౩౩౨, ౧౦. పూ. ౨ర.

కప్పరము. వి. సంభ్రమము, తొట్రుపాటు.

జః కప్పరపడు, కప్పరపాటు.

కప్పలి. వి. (ప్రా. కప్పర. త. కప్పల్.) నౌక; నౌకాభేదము.

క. చెప్పెడి దే మిఁక నొకచో, డెప్పర మగునుప్పుటేను దిగనైచిన వే,నెప్పుకొని కదలకుండెడు,కప్పలిరుసను దేరు గదలక నిలిచెన్. శుక. ౨. ౧౧.

సీ. విరహాంబురాశి దాఁటి రథాంగములు బోరగిలనిడ్డపసిఁడికప్పలి యనంగ. గీ. నేత్రపర్వమయ్యె నిర్జరాధీశదిక్కుండలంబు భానుమండలంబు. పరమ. ౩. ౨౮౦.

మ...కుంకుమరజఃకస్తూరికాద్రవ్యముల్, శరధింగప్పలిజోగుల న్విరివిగాసామాన్లఁ దెప్పించునేర్పరి యాసైట్యకులోత్తముం డవచితిప్పం డల్పుఁడే యిమ్మహిన్. హర. పీఠి. ౨౭.

కప్పారు. అ. క్రి. (కప్పు²+ఆరు.) నల్లనగు.

ఉ. తోరము లయ్యెఁ జన్నుఁగవతోన తొడల్
...కుచాగ్రతలంబులతోన యూరుగ, ప్పారె
... కు. సం. ౩. ౨౬౭.

సీ. తీఁగలు కప్పార మూఁగి యాలతి సేయుభృం
గమాలికలకు బెదరిబెదరి. దశకు. ౮. ౩౯.

సీ. కప్పారు రేణువు గమలాప్తబింబంబు రాహు
మండలమునరమణఁ గప్పఁ, దెల్లనిరజముశో
భిల్లు సంగ్రామరంగమునకుఁ దగుమేలుకట్టు
నట్లు. భార. భీష్మ. ౧. ౨౪౨.

కప్పిడు=కప్పు[1]. స. క్రి. (కప్పు[1]+ఇడు.)
(దాఁచు.)

క. తప్పేమి లేనిమాన్యుని, నొప్పించెద వెందు
నీవినోదము గలదే, కప్పిడఁగ నేల యొప్పమి,
నిప్పుడ యెఱిఁగింపు కలిగెనేని మహాత్మా.
శేష. ౪. ౩౯.

కప్పిపుచ్చు. స. క్రి. (కప్పి+పుచ్చు.) మఱుఁగు
పఱుచు, దాఁచు.

సీ. జాగరోద్భూతదృగ్రాగంబు మాణిక్యకర్ణకుం
డలదీప్తిఁ గప్పిపుచ్చు. నైష. ౧. ౯౪.

గీ. కల్లతనములు పలుమాఱుఁ గప్పిపుచ్చు, నట్టినా
మీఁదఁ జంపంగ నలుగకున్న. కాశీ. ౪. ౮౦.

వ. అప్పాటం బ్రతిభవనంబునఁ బొటిల్లు చీకటిత
ప్పు కప్పిపుచ్చ వెరవుపడకుండునట్లుగాఁ బ్ర
కాశించినన్... హర. ౫. ౫౬.

కప్పిరి. వి. (కప్పు[2].) ౧. నలుపు.

(గర్భిణీవర్ణనము) గీ. కుచకుచంబులు పైఁ బచ్చ
సెరలు వాఱి, తుదలఁ గప్పిరి వొలుపారఁ గ
దిసి బలిసె. కు. సం. ౧౦. ౪౦౩.

౨. కొంచెపాటిచీకటి. (శ. ర.)

కప్పు[1]. స. క్రి. (తా. కప్పు.) ౧. ఆచ్ఛాదించు; మ
ఱుఁగుపఱుచు, గోపనము చేయు.

సీ. కరతలయుగళి వక్త్రములు గప్పుక విన్నపంబు
లకొఱకు దిక్పతులు నేర. కాశీ. ౨. ౪.

వ. అని కప్పి పల్కెంబోయి బయల్పడఁ బలికి
వెలవెలఁ బాఱుచు... కు. సం. ౫. ౬౦౫.

సీ. ఏచినతలపోఁత దాఁచెద మంటిమా నిట్టూర్పు
గాడ్పులు రట్టుసేయుఁ, గడలేని ప్రేమంబు గ
ప్పెద మంటిమా పులకాంకురంబులు పులుగు
చెప్పు. వరాహ. ౪. ౧౯.

ఉ. చెప్పుము నిర్వికార సరసీరుహగర్భకుమార
యేమియుం, గప్పక నాకు నీకృతయుగంబున
నీకనుఁగొన్న చిత్రముల్. వరాహ. ౧. ౮౦.

౨. ఆచ్ఛాదకముగాఁ జేయు.

సీ. పులికళాసంబు గప్పదురు పాఱఁగ మీఁద వి
ద్యాధరాంగనావిటగణంబు. హర. ౫. ౧౦.

౩. చుట్టుకొను, పరివేష్టించు.

క. అప్పుడు దెలిసియు మదిలో, ముప్పిరిగొను పు
త్రమోహమున సకియలు తన్, గప్పుకొని
వెంట రాఁగా, నప్పావనచరిత మహీతలాధి
పుకడకున్. సారంగ. ౩. ౪౩.

౪. బంధించు, మూయు.

క. పలుకఁ డసత్యము దూఱం, బలుకఁడు బెట్టిద
ముగాఁగఁ బలుకఁడు వాదం, బులకుఁ జొరఁ
డు వాణి యనం, గలవాకిలి యట్టిబుధుఁడు
గప్పం జాలున్. భార. శాం. ౫. ౩౨౨.

క. కప్పె నన మూసె ననుచుం, జెప్పంబడుఁ గవుల
చేత... ఆం. భా. ౩. ౧౩౧.

అ. క్రి. పర్వు, వ్యాపించు; క్రమ్ము.

ఉ. ఆవనజాస్యహస్తతలజారుణదీప్తులఁ గూడివ
చ్చుపు, ష్పావళిమీఁద నీసుతనుజామలరోచు
లు గప్పి యొప్పె సం, ధ్యావిరళోద్గత ప్రకటి
తారుణదీప్తులలోనఁ బొల్చుతా, రావళిమీఁ
దఁ బర్వునమృతాంశుకరప్రకరాభిరామమై.
కు. సం. ౫. ౫౦౫.

మహాస్రగ్ధర. అమరేంద్రారాతులిట్లాహవముఖ
మున నేయంగఁ దత్తీక్ష్ణబాణౌ, ఘము ఘో
రంబై సురానీకముపయిఁ బెలుచం గప్పినం
[illegible] భార. ఆది. ౨. ౨౨.

వి. ౧. ఆచ్ఛాదనము.

సీ. తొలఁగుపయ్యెదకప్పుదూసియాడెడుచొప్పు
జెడవీడు నెఱిగొప్పువిరులయొప్పు. దశా. ౮. ౩౩.

౨. ఇంటిపైకప్పు.

సీ. కఱవు గేస్తులయిండ్లకప్పు నేఁతలయండ సుడి
వడి కలఁగుటల్లపుఁగులంప. అచ్చ. రా. బాల. ౪౭.

౩. మఱుఁగు, అడ్డపాటు. ఆం. భా. ౧. ౭౬.

కప్పుదేఱినవడపప్పు=పొట్టుతీసినవడపప్పు.

సీ. గోస్తనీమృదుగుళుచ్ఛస్తోమములతోడఁ గప్పు
దేఱినవడపప్పుతోడ. ఆము. ౨. ౭౩.

జ: కప్పిడు, కప్పిపుచ్చు, కప్పుకొను, కప్పుడు, కప్పువెంచు, కప్పుబల్ల.

కప్పు². వి. (క. కప్పు. త. కఱుప్పు.) ౧. నలుపు.

సీ.... కప్పు కం దనఁగను నొప్పుఁ గృష్ణ, వర్ణంబు
... ఆం. భా. ౧. ౧౦౮.

౨. చీకటి.

చ. తనపయి రాజు రా వెసఁ బతంగుఁడు కాలవ
శార్తి నేఁగుచోఁ, మునుకొని కప్పుమూఁకఁ దము
ను ముట్ట... హ. న. ౪. ౫.

౩. దంతక్షతము.

చ. అరయ రజోగుణావరణ యయ్యెఁ బ్రియుం
బగ లెల్లఁ గూడి స,త్కరజసమృద్ధి మీఱ
నది దా నతిరాగిణి యంచుఁ గల్వలో, నద
యఁగ యోజితాధరదళాంచలయై ముఖము
ద్రఁ గాంచి తా, మరకోమరాలు మాటె నలి
మండలిపేరిటికప్పులన్నియుఁ. హ. న. ౪. ౮.

విశే. నీలము, నల్లనిది.

గీ. ఉప్పరము పేర నొప్పెడుకప్పటనఁటి, నుప్ప
తిలి చుట్టురాలినకప్పురంపుఁ, గుప్పలోయన
మందారకోరకాభఁ, దారకావళు లంబరస్థ
లిని నెరసె. ఉ. రా. ౪. ౧౫౫.

వ. ... నీలకంఠంబులపింఛంబులయొప్పు తప్పక
చూచి విప్పుగలకప్పు మొగు లనుదిగులున...
ఉ. రా. ౬. ౨౪.

జ: కప్పారు, కప్పిరి, కప్పుఁగుత్తుకపుల్గు, కప్పుఁగుత్తుకవాఁడు, కప్పుఁదెరువుజాణ, కప్పుఁద్రోవరి, కప్పుఁబైదువ, కప్పుమల, కప్పుమేనిగాము, కప్పురా, కప్పెక్కు.

కప్పుఁగుత్తుకపుల్గు(లుగు). వి. (కప్పు² + కుత్తుక + పుల్గు) నీలకంఠము, నెమలి.

సీ. కప్పుఁగుత్తుకపుల్గుగములపెల్లు దొలంగెఁ దెలి
మొగుల్ సడల నేడ్తెఱఁ జెలంగె. అచ్చ. రా.
కిష్కి. ౬౯.

ఇత్లే: -కప్పుమెడపుల్గు- అచ్చ. రా. బాల. ౧౧౯.

కప్పుఁగుత్తుకవాఁడు. వి. (√కప్పు²) శితికంఠుఁడు, శివుఁడు.

సీ. కప్పుఁగుత్తుకవాఁడు గాలిమేఁతరియండజో
టివాఁ డరమెయిజోటివాఁడు. అచ్చ. రా.
బాల. ౧౩.

కప్పుఁదెరువుజాణ. వి. (కప్పు² + తెరువు + జాణ) కృష్ణవర్త్మ, అగ్ని.

గీ. నిప్పుకలు నెట్టి గవులింపఁ గప్పుఁదెరువు, జాణ
మంటలు వెదచల్లఁ జాగి మిగుల. అచ్చ. రా.
సుం. ౧౬౬. ఆం. సం. దేవ. ౧౮.

ఇత్లే: -కప్పుఁద్రోవదొర.

ఉ... వేఁడివేల్పునా, నొప్పెడుకప్పుఁద్రోవదొర
యుఁ వలి స్రుక్కి హసంతికాచ్ఛలం, బుప్ప
తిలం గురాళముల నొందెడుపాన్పులక్రింద
వర్తిలుఁ. సమీర. ౨. ౧౦౫.

కప్పుఁద్రోవరి. వి. (√కప్పు²) కృష్ణవర్త్మ, అగ్ని.
సాం. ని. దేవ. ౧౨.

ఇత్లే: - కప్పుఁదెరువరి (శ. ర.)

కప్పుకొను. అ. క్రి. స. క్రి. (√కప్పు¹) క్రమ్ము.

గీ. కన్నుఁగవలందుఁ దిమిరంబు గప్పికొనిన.
దశా. ౨. ౬౦.

సీ. పటుదీర్ఘతరజటాపటలంబు ముడివీడి కన్నుల
కడ్డమై కప్పికొనఁగ. దశా. ౧. ౧౭౮.
క. అప్పుడు వారలయొడలం, దొప్పెడుకస్తూరి
గంధ ముర్వీసురులం, గప్పుకొనంగ నొగి
న్వా, రప్పద్మదళాక్షుఁ జూచి యని రీరీతిన్.
వేం. మా. ౧. ౧౪౦.
క. అప్పయుఁ బరిజనములుఁ దనుఁ, దప్పక కనుఁ
గొనుచునుండఁ దగవేది కరం, బొప్పనితమ
కము చిత్తముఁ, గప్పికొనుట నుత్తలంబుగ
దుర(గ నచ్చోన్. భార. విరా. ౨. ౩౬.
స. క్రి. ఆచ్ఛాదించు; మఱుఁగుపఱచు.
క. అందఱుఁ గృపార్ద్రవీక్షా, మందరుచిం గప్పు
కొని యమానుషమహిమన్, జెంది ముద మం
ది రాజపు, రందరుఁ డతఁ డూరుసేరె రాజీవ
ముఖీ. శుక. ౧. ౨౫౨.
సీ. కప్పుకో నేల బంగారమా పువుబంతు లవి
సువర్ణలతోదయములు సుమ్ము. కపిరా. ౧. ౭౧.
గీ. గరిమ నదు లెన్ని గలిసినఁ గప్పుకొనుచు, జల
ధి గనుపట్టురీతి సంచారిభావ, సంచయము
లెన్ని గలిసిన మించనీక, తాన కనుపట్టుభా
వంబు స్థాయి దలఁప. నరస. ౩. ౫.
కప్పుటైదువ. వి. (కప్పు^{2} + ఐదువ.) కాళి, పార్వతి.
సీ. గెలుపుపేరువజీరుఁ గినిసినకప్పుటైదువరాచ
సెంచు మాదొడ్డివేల్పు. ప్రబంధ. ౧౬౦. (క
ప్పుటైదువరాచసెంచు=శివుఁడు.)
కప్పుడు. వి. (√కప్పు^{1}.) ఆచ్ఛాదనము. (శ.ర.)
కప్పుదెంచు. అ. క్రి. (√చెప్పు^{1} - స్వార్థమున
'తెంచు') క్రమ్ము.
ఉ. ఉఱుముచు నెల్లెడం బిడుగు లుగ్రగతిం బడ
ఘోరమూర్తియై, యఱిముఱిఁ గప్పుదెంచువి
లయాభ్రముచాడ్పున... భార. ద్రో. ౧. ౭౯.
కప్పుబల్ల. వి. (√కప్పు1) ద్వారముమీఁద గోడుగు
బల్లతన్ను బల్లలకునడుమనుం[illegible]
కప్పుమల. వి. (√కప్పు^{2}.) కాటుకకొండ, అంజ
నాద్రి. (శ. ర.)
కప్పుమేనిగాము. వి. (√కప్పు^{2}.) శనిగ్రహము.
(శ. ర.)
కప్పురగంది. వి. (√కప్పురము.) కర్పూరమువలె
పరిమళించు శరీరముగలస్త్రీ; స్త్రీ.
ఉ... వేలుపుం, గప్పురగందు లెక్కుఱి ధగద్ధగితో
స్నతహర్మ్యరేఖలన్. పారి. ౩. ౧౧.
క. అప్పుడు దా శిశిరవిధిన్, నిప్పులఁ బొరలించి
నట్లు నెమ్మదిఁ బొగులన్, ముప్పిరిగొను వేసట
నా, కప్పురగందులను గినుకఁ గనుఁగొని పలి
కెన్. చంద్రా. ౪. ౧౬౬.
('కప్పురగంధులు' అనికొన్నిచోట్లఁ గనఁబడు
చున్నది. అపుడు అది ని. వి. గా గ్రహింపఁ
దగు నని తోఁచుచున్నది.)
కప్పురపుటనఁటి. వి. (√కప్పురము) కర్పూరక
దళి.
వ. ...ఉప్పరంబు నంటుకప్పురంపుటనంటి గు
ప్పు మనన్ గప్పుతావులకుఁ దావలం బగు
తావుల... ఉ. రా. ౬. ౨౪.
ఇక్లే:-కప్రపుటనఁటి, కప్రపనఁటి.
మ. బలుకప్రంపుటనంటికప్పురపుఁ దిప్ప ల్గప్పి
యుప్పొంగుజా, ల్గలగొజ్జంగలనీరు సజ్జకపుఁ
గేళాకూళికిన్ డిగ్గి... వసు. ౧. ౧౩౯.
క. కప్పుంగొప్పులఁ జన్నుం, గప్పుల మొగముల
నొడళ్లఁ గప్పిన మెఱుఁగుం, బుప్పొడి విదిరిచి
కొని మఱి, యప్పడఁతుక లరిగి కప్రపనఁటు
లచెంతన్. యయా. ౪. ౨౭.
కప్పురపుబెండ. వి. (√కప్పురము.) ఒకజాతి
బెండ, గంధమూలము. (శ.ర.)
కప్పురపువంగ. వి. (√కప్పురము). ఒకజాతి
వంగ, కూటవార్తాకి. (శ.ర.)
కప్పురబోగి. వి. (కప్పురము + బోగి) సస్యవిశేషము.

ద్వి. పాలుపు పైకొనక కప్పురబోగి వేఁగె. విష్ణు. పూ. 3 ఆ. (శ. ర.)

(బ) ధాన్యవిశేషము. (వృత్తియం దేకవచనాంతము.)

ఉ. కప్పురబోగివంటకముఁ గమ్మనితాలుపు సాజ్జపిండితో, నొప్పులుగా భుజించిరి... భీమ. ౨. ౧౩౯.

కప్పురమద్ది. వి. (కప్పురము + మద్ది). ఒకజాతి మద్ది.

వ. ఇప్ప కప్పురమద్ది గద్దగోరు గోరంట వెలమ యులిమిరి... మొదలుగాఁ బెక్కు తెఱంగుల మ్రాఁకులు... పి. శకుం. ౨. ౧౪.

కప్పురము=కపురము, కప్రము, గంబుర, గంబురము, గంబురా, గంబూర, గంబూరము. వి. (సం. కర్పూరః. ప్రా. కప్పూరో. క. కప్పుర.) కర్పూరము. (వృత్తియందు పాల్లుపరమగుచో వికల్పముగా 'ము' వర్ణలోపము.)

గీ. కప్పురంబు జవాదియుఁ గలిపి యిడ్డ, కలపమలఁదఁగ నెన్నఁడు గలుగునొక్కొ. నీలా. ౧. ౧౦౫. ఆము. ౬. ౬౨.

సీ... కపురము కప్రము కప్పురమ్ము, సిరము గంబూర గంబుర గంబురా గంబురమ్ము గంబూరమ్మన మ్మను ఘన, సారము... ఆం. భా. ౨. ౧౬౨.

కప్పురగందము = కర్పూరముతోఁ గలిపినచందనము.

సీ. మంచిపున్నమచందమామ వెన్నెలచంద మొందు కప్పురగంద మొఱపు నెఱప. ఉ. రా. ౭. ౨౫౪.

కప్పురవీడియ(డె)ము=కర్పూరముతోడి తాంబూలము.

చ. కలికి వరాటరాజసుత కప్పురవీడెము పెట్టె నవ్వుచు, న్నలునడపంబువానికి ఫణాధరవల్లి దళాంతరంబునన్, బలితపు వేలు మొనమునన్ బర్చి... నైష. ౬. ౧౪౧.

ఉ.... తేనెమోవిపైఁ, గప్పురవీడియంబు జిగి కస్తురిబొట్టును... దశా. ౯. ౨౨౦.

కప్పురబాగలు=కర్పూరముతోడి వక్కపలుకులు.

ఉ... భోజనం బిడుచున్, గట్టెఁడు తెల్లనాకులును గప్పురబాగలు నిచ్చు నిచ్చలున్. శశాం. ౨. ౮౦.

కప్పురపుబాగములు = కప్పురబాగలు. శశాం. 3. ౧౦౫.

జ: కపురపుటనఁటి, కపురము, కపురసిల, కప్పురగంది, కప్పురపుటనఁటి, కప్పురపుబెండ, కప్పురపువంగ, కప్పురబోగి, కప్పురమద్ది, కప్రము.

కప్పురా(రాయి). వి. (√కప్పు².) నీలమణి, ఇంద్రనీలము.

సీ. నిండుచందురునిగ్గు వెండిమేలంబులు కప్పురాసంతనయొప్పుటొరిజ. ప్రబంధ. ౫౩.

సీ. కప్పురా లనఁగను గనుపట్టు నీలముల్... ఆం. భా. ౨. ౨౭౮.

కప్పెక్కు. అ. క్రి. (కప్పు² + ఎక్కు) నలుపెక్కు.

క. కొప్పును రోమావళియుం, గప్పెక్కును మోవిఁ బాదకమలంబులఁ గెం, పుప్పతిలెఁ బిఱుఁదుఁ గుచములు, నప్పడఁటికి మిగులఁ బొదలె యౌవన మైనన్. వరాహ. ౯. ౧౦౦.

కప్పెట. వి. పక్షివిశేషము.

సీ. వంగపండును గోరువంక కప్పెట పొట్టిపిట్ట పావురము... సుద. 3. ౧౯౪.

కప్పెర. వి. (సం. కర్పరః. ప్రా. కప్పరో. త. కప్పరై.) ౧. కపాలము, పుఱ్ఱె.

గీ. తనరును గరోటి కప్పెర పునుక పుఱ్ఱె, పుచ్చె యన... ఆం. భా. ౨. ౧౩౩.

చ. కఱచినపేనుఁగు న్విడఁదకప్పెరయు న్మోలఁ బచ్చితోలును... ఉ. హరి. ౨. ౧౫౬.

౨. భిక్షాపాత్రము.

గీ. బిసరుహాసనుపుత్రియకప్పెర ధరించి. హార. ౫. ౫౪.

చ. కరమునఁ బట్టి భిక్షుఁ గొనుకప్పెర గొప్పది గాదు మాకెడొ,టరుదు...చెన్న.౫.౭౯.

సీ. కరమూలముల వ్రేలుకప్పెరల్ జోలెలు భద్రరుద్రాక్షపైపథ్యకములు. కాశీ. ౮. ౫౮.

3. కుంపటి.

క. మొగమున మసిబొట్టులు కర,యుగమునఁ గప్పెరయుఁ గత్తియుఁ వ్రేలునెఱుల్, దిగ మ్రింగెద ననుపలుకులుఁ,దగఁజేరఁగవలయుఁ గాళిధామంబునకుఁ. శుక. ౨. ౧౭౯.

గీ. అనుచుఁ దద్భూమిసురుం డెంచునంతలోన, సురియు నిప్పులురాలుకప్పెరయు మొగము, మీఁద మసిబొట్లు మించ నమ్మేలఁత రాఁగ. శుక. ౨. ౧౯౨.

కప్యాఖ్యము. సం. వి. అ. పుం. చిల్లమడ్డి,అందుగు బంకతోఁజేసిన ధూపద్రవ్యవిశేషము.

కప్రము=కప్పురము. (చూ.)

చ...కప్రపుకుఁ,వలపులు మీఱ...ఆము. ౧.౭౧. నీలా. ౧. ౫౭. ఆం. భా. ౨. ౧౬౨.

కప్రపీడియము = కర్పూరముతోఁగూడిన తాంబులము.

గీ. అచ్చరలు నందనంబునఁ డెచ్చుకొనుసు,రాగసుమములు హర్మ్యవాతాయనముల,చెంతఁ గాలూఁది తత్పుగస్త్రీల కొసఁగి,వేఁడి కొనిపోవుదురు కప్రపీడియములు. చారుదేష్ణచరిత్రము. (శ. ర.)

జ: కప్రములక.

కప్రములక. వి. (కప్రము + ములక.) కప్పురపు వంగడీ.(శ.ర.)

కఫకూర్చిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. లాల, చొంగ.

కఫణి. సం. వి. ఇ. పుం. ఇ,ఈ. స్త్రీ. కూర్పరము, మోఁచేయి.

కఫము. సం. వి. అ. పుం. శ్లేష్మము, తెమడ.

కఫవర్ధనము. సం. విశ. (అ. ఈ. అ.) కఫమును హెంచునది. వి. అ. పుం. పిండీతకవృక్షము, మంగడీ. న. కఫముపెరుఁగుట.

కఫాంతకము. సం. వి. అ.పుం.తుమ్మడీ.

కఫారి. సం. వి.ఇ.పుం. ౧.సొంటి. ౨. మిరియాలు. (ఇట్లే కఫవిరోధి, మొ.)

కఫి. సం. విశ. (న్.నీ.న్.) కఫరోగముగలవాఁడు.

కఫేలువు. సం. వి. ఊ. పుం. శ్లేష్మాతకము,విరిగిడీ.

కఫోణి. సం.=కఫణి.

కబంధము. సం. వి. అ. పుం. న-ప్రాణవాయువుచే బంధింపఁబడునది-తలతెగినను ప్రాణవాయువులు గలిగి ఆడెడుమొండెము,అట్టి. పుం-నీరుదేనియందుబంధింపఁబడునోఅది- ౧. ఉదరము, కడుపు. ౨. మబ్బు. 3. సముద్రము. న-ప్రాణవాయువుల నిలఁబెట్టునది-జలము.

కబంధుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. వనవాససమయమున రామునిచే హతుఁడైనయొకానొకరాక్షసుఁడు. ౨. రాహువు.

కబ(వ)రము. సం. విశ.(అ.ఆ.అ.)౧. సంపృక్తము, మిశ్రము, కలిసినది. ౨. నానావర్ణములుగలది, వివిధమైనరంగులుకలది. వి. అ.పుం. న. ౧. ఉప్పు. ౨. ఆమ్లము, పులుసు.

కబ(వ)రి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. కేశవేశము, కొప్పు. ౨. వాయింట, ఖరపుష్పడీ.

కబరిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ=కబరి.

కబరీభరము. సం. వి. అ. పుం. దట్టమగుకొప్పు.

కబళనము. సం. వి. అ. న. కబళించుట.

కబళము. సం. వి. అ. పుం. న. ౧. గ్రాసము, కడి, అన్నముమున్నగువానిముద్ద. ౨. మత్స్యభేదము.

కబళించు. సం. స. క్రి. ౧. మ్రింగు.

సీ. కైరవాకరములగర్వంబు కబళించి కమలషం
డములకుఁ గాంతి యొసఁగి. మార్క. ౨. ౧౮౯. (ఇట 'పోఁగొట్టి' అనిభావము.)

౨. గ్రహించు, పట్టుకొను.

ఉ...తొండమున నవ్వలిచక్ గబళింపఁ బోయి ...మనుచ. ౧. ౪.

సీ. అంగుళంబుల నల్ల నలకలు గబళించి కెమ్మోవి
యాని యెక్కింతుఁ గాయ్వు. భార. విరా. ౨. ౩౧౦. కాశీ. ౫. ౧౯౩.

కబళితము. సం.విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. మ్రింగఁబడినది. ౨. భుక్తము, తినఁబడినది. ౩. వ్యాప్తము, పర్వినది. ౪. గృహీతము, పట్టుకొనఁబడినది.

కబళితవంతుఁడు. సం. విణ. (త్. వతీ. త్.) కబళించినవాఁడు.(సౌందర్యలహరి. ౨౮.)

కబాడము. వి. ఎడ్లమీఁదవేసి తెచ్చెడుకసవులోనగువానిజంటమోపు. (శ. ర.)

కబాయి(యీ)=కబ్బాయి. వి. (హిం. కబా.క. కబాయి. త. కపాయ్.) అంగీ.

సీ. నవపుష్పవనము నానామణుల్ గ్రుచ్చినప
చ్చపట్టుఁగబాయిబాగు నెఱప. కళా. ౫. ౧౭౯.

రగడ. చాదరలు పైఠిణులు చక్కనికబాయీలు,నడరుచిళ్లానితేంట్లమరుబూర్నీసులును. హంస. ౫. ౩౫౬. (శ.ర.పా.)

కబురు. వి. (హిం. ఖబర్.) ౧.వృత్తాంతము. ౨.దంభము.

సీ. వృత్తాంతదంభము ల్వెలయును గబురన... ఆం. భా. ౩. ౫౩.

కబ్బపుఁగూరువ(ర్ప)రి. వి. (కబ్బము+కూరుపరి.) కావ్యకర్త, కవి.

గీ. బంట్లు కబ్బంపుఁగూర్పరు ల్వారెగాండ్రు. నీలా. ౨. ౪౯.

ఇశ్లే:-కబ్బపుఁజేఁతరి. సాం. ని. మాన. ౬.

కబ్బము. వి. (సం.కావ్యమ్.ప్రా.కబ్బమ్.త.కాప్పియమ్.)కావ్యము, ప్రబంధము.

గీ. మునుపు మా కీవె భల్లాణుఁ డనెడి పేని,కతయు రుక్మిణిపెండిలికతయు బొబ్బ, మెకపుగుబ్బలికతయు మే ల్మిఱనీల,పెండ్లికతయును గబ్బము ల్వెర్మిఁ గూర్చి. అచ్చ. రా. బాల. ౧౬. భీమ. ౧. ౧౨.

జ: కబ్బపుఁగూరుపరి,కబ్బముప్రోయాలు.

కబ్బముప్రోయాలు. వి. (కబ్బము+ప్రోయాలు.) సరస్వతీదేవి.

(యశోవర్ణనము.) సీ. గిబ్బడాల్గొరగుండు కబ్బంబుప్రోయాలు లిబ్బిగుబ్బెతయబ్బ బొబ్బమెకము. అచ్చ. రా. యు. ౫౯౨.

కబ్బాయి=కబాయి.

ద్వి. చెల్లుచీటియు నిచ్చి చేచేత మేలు,కుళ్లాయి కబ్బాయి గొమ్మంచు నొసఁగి. ద్వి. పరమ. ౬. ౪౮౨ పా. ౪ పం.

ద్వి. అసమసాయకుని మోహనతురంగముల, పసమించుపచ్చకబ్బాయి ధరించి. అ. మ.క.౫. ౨౫౯ పా. ౧౯ పం.

కబ్బిలి. వి.శౌండికుఁడు, కల్లుఅమ్మువాఁడు.(శ.ర.)

కమండలువు. సం. వి. ఉ. పుం.న. కరకము, సన్న్యాసులుగాని బ్రహ్మచారులుగాని ఉపయోగించుకొనెడి గిండివంటి జలపాత్రవిశేషము.వి. ఉ. పుం. ౧. జువ్వి. ౨. ఒకానొకచతుష్పాజ్జంతువు.

కమటము=కమ్మటము. వి. అగసాలెవానికుంపటి.

మ. సుమనశ్చాపునిరాణివాసమునకుక్ సొమ్ముల్
విని ర్మింపయ,శ్నమునక్ విచ్చినమెట్టదమ్మి కసరాంగారమ,ధ్యమునక్ వైచి

నకర్ణికాకనకముం దర్వీరజఃకీలపుం, జము న
ర్తింపఁ గరంగెడుం గనుము కూజద్భృంగనా
డింధముఁడా. వరాహ. ౩. ౯౧.

గీ. సమయనాడింధమూగ్రణి సాంధ్యరాగ, విమ
లశిఖి మింటిజాకమటమునఁ గాఁచి, నిశయ
లంకారమున కెత్తి నెలపసిండి, ప్రూదెఁ దొ
లుగట్టుపట్టెడమీఁద నిడియె. రా. వి. ౪.
౪౨.

కమఠము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) పొట్టిది. (శే. ని.) వి. అ. పుం. ౧. కూర్మము, తాఁబేలు. ౨. వెదురుకీ. ౩. సల్లకి, అందుగుకీ. ౪. కూర్మాస్థి, తాఁబేటియెముక. ౫. మునులభిక్షాపాత్రము. (శే. ని.)

కమఠి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ఆఁడుతాఁబేలు, ధులి.

కమతకా(గా)ఁడు=కమ్మతకాఁడు. వి. (కమతము + కాఁడు.) హాలికుఁడు, సేద్యగాఁడు.

సీ...కాఁపనఁ గమ్మతకాఁ డనంగఁ, గమతగాఁ
డనఁగను గమ్మతీఁడనఁగను దుక్కిముచ్చనఁ
గను దోఁచుచుండు, హాలికాభిధ...ఆం. భా.
౨. ౨౨౯.

కమతము=కమ్మతము. వి. (క. కమత. త. కమత్తొళిల్.) సాగుబడి, సేద్యము, కృషి. (చూ. కమతీఁడు.)

కమతీఁడు=కమ్మతీఁడు. వి. (కమతము + ఈఁడు.) సేద్యగాఁడు, కృషీవలుఁడు, హాలికుఁడు.

సీ. వెదురుచేల్కలుపు దీసి దినంబుఁ గాపాడుక
మతీలు మా శేకలములు సుమ్ము. సారంగ. ౧.
౬౩.

కమనచ్ఛదము. సం. వి. అ. పుం. కంకపక్షి, రాపులుఁగు.

కమనము. సం. వి. అ. పుం. అశోకముకీ.

కమనీయము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. కామిం పఁదగినది, కోరఁదగినది. ౨. మనోహరము, ఇంపయినది.

కమనుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. కాముకుఁడు. ౨. ఇచ్ఛగలవాఁడు. ౩. కమనీయుఁడు, అభిరూపుఁడు, అందగాఁడు. వి. అ. పుం. మన్మథుఁడు.

కమరి=కమరు[2].

సీ...ఒడ్డాణంబు కమరి యొడ్డణ మనఁ గాంచి వె
లయు, మొలనూ లనంగ నొప్పును గటినూత్రా
ఖ్య...ఆం. భా. ౨. ౧౫౦.

కమరు[1]. అ. క్రి. (క. కమరు. త. కమఌదల్.) కాలు, దగ్ధమగు; తాపమునొందు; ఉడుకు.

సీ....తీవ్రాంశుసంతాపమునఁ జేసి కమరె నా ఱె
క్కలు గమరవయ్యె. గీ. ననుజుపక్షములు...
భార. ఆర. ౬. ౨౧. (మూ: తతో దగ్ధావిమా
పక్షౌ న దగ్ధౌ తు జటాయుషః.)

గీ. తీయవిలు చీమగమి దొల్చి తినియె నేనిఁ, బొ
దలునా వేఁడియూర్పులఁ బువ్వుఁ దేరు, కమ
రనే బట్టబయలగు గర్వరేఖ, విషమసాయక
విచ్చేయు విడిదలకును. పి. శకుం. ౩. ౧౯౦.

వ....నీవు సకలసామ్రాజ్యవిభవంబు మెఱసి చని
యందు నీ తేజంబు ఘర్మసమయంబు నాఁటిత
పను తేజంబై పగతురకన్నులు గమగ నతిదు
స్సహం బగునట్లుగాఁ జేయుము ... భార.
ఆర. ౫. ౩౪౬.

గీ...కంక, ణాదిమణిభూషణోత్కర మపనయిం
చి, యొప్పు పొలివోయి దీనత నుండె బంధు,
జనులచూడ్కులు కమర నజ్జనవిభుండు. మా
ర్క. ౧. ౧౬౭.

చ. కమరె నశేషశోకనదకైరవపంక్తులు శైవలం
బులుఁడా. భార. ఆది. ౭. ౨౬౬.

వి. కాలుపు.

సీ. కమురును వార్తనాదములును బెల్లు గ నఖిలమ్ము

గంబుల నాఁగికొనుచు. గీ...పరఁగ, నద్భు తోద్భవం బైనమహానలంబు. భార. ఆశ్ర. ౨. ౧౫౧.

కమరువలచు=కమరువాసనవేయు, కమరుకంపు గొట్టు.

క....తనతనువు గమరువల,చినఁ బక్షములోన వాఁడు జీవముఁ దొఱఁగుఁ. జై. భా. ౭. ౧౦౦.

క. అన్నంబు కమరువలచుచు, నున్నది...పోడ. ౫. ౧౧.

జ: కమరుచు.

కమరు[2]=కమరి, కమ్మరు. వి. (హిం. కమర్=నడుము.) ఒడ్డాణము.

గీ. లజ్జ యెఱుఁగనికటిమండలంబుమీఁద, వలుఁదవజ్రాలకమరు గర్వంబునూప. కాశి. ౩. ౨౪౦.

సీ. వజ్రాలకమరుశేవ విడంబనముచేయు నేకొండమొలచుట్టు నిందుతనయ. శివరా. ౨. ౩.

కమరుపటా=మొలనూలుపట్టా.

గీ. పసిఁడికమరుపటా యొక్కకిసలయోష్ఠి,మొలను ధరియించె ... రసిక. ౧. ౭౫. (శ. ర. పా. 'కమ్మరుపట' ముద్రి.)

కమరుచే. స. క్రి. (√కమరు[1].) కమరఁజేయు. (కాల్చు)

ద్వి. రమణీయగజవాజిరథశాలలోలిఁ, గమరిచి ...రం. రా. సుం. ౨౭౧పా. ౭ పం. (శ.ర. పా.'కమరిచి' ముద్రి.)

కమల. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. లక్ష్మి. ౨. ఉత్తమస్త్రీ. ౩. ఒకానొకఫలవృక్షము.

కమలచ్ఛదము. సం. వి. అ.పుం. ౧. తామరరేకు. ౨. రాపులుఁగు. (కే. ని.)

కమలజన్ముఁడు. సం. వి. న్. పుం=కమలజుఁడు.

కమలజుఁడు. సం. వి. అ. పుం-కమలమునుండి పుట్టినవాఁడు-తమ్మిచూలి, బ్రహ్మ.

కమలము. సం. వి. అ. పుం. న. సారసపక్షి, బెగ్గురుపిట్ట. పుం. ౧. (సంగీ.) ధ్రువకభేదము. ౨. మృగభేదము, ఒకజాతిలేడి. న.౧. తామర; ఎఱ్ఱతామర. ౨. నీరు. ౩. రాగి. ౪. మందు. ౫. క్లోమము, కడుపులోనొకప్రక్కనుండెడి యెఱ్ఱనిమాంసము. ౬. స్థౌణేయమనుగంధద్రవ్యము. ౭. కత్తియొఱ.

కమలాకరము. సం. వి. అ. పుం. తామరకొలను.

కమలాక్షుఁడు. సం. విశ. (అ. ఈ. అ) తామరలవంటికన్నులుగలవాఁడు. వి. అ. పుం.విష్ణువు.

కమలాప్తుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. సూర్యుఁడు. ౨. విష్ణువు.

కమలాఫలము. సం. వి. అ. న. ఫలవిశేషము.

కమలాలయ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. తమ్మియింటిగరిత, లక్ష్మి.

కమలాసనుఁడు. సం. వి. అ. పుం-తామరపూవు పీఠముగాఁగలవాఁడు-బ్రహ్మ, నలువ.

కమలిని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. తామరతీఁగ. ౨. తామరతంపర, పద్మసమూహము. ౩. తామరకొలను.

కమలు. అ. క్రి. కందు, వివర్ణమగు; కాలు, దగ్ధమగు.

గీ. నెచ్చె సనఁ గందె ననఁగను వేఁగె ననఁగఁ,గమలె ననఁగను దనరు నేకార్థములు గ. ఆం. భా. ౩. ౬౬.

మ...మోవి నిట్టూర్పులఁ,గమలఁ దల్పముఁ జేరుచు న్విభునిరాక గోరుచుం బ్రొద్దు భా,రమునం బుచ్చుచు వర్ధమానవిరహగ్లానిఁ మదిం గుందుచుఁ. పి. శకుం. ౨. ౧౬౨.

ద్వి.తమతమవారలు తమబంధుజనులు,కమలుటఁ జూచి శోకము నొందువారు. రం. రా.సుం. ౨౭౧ పా. ౨౦ పం.

౨. వైవర్ణ్యము.

సీ. కాళికావిభుని డాకాలితాటింపులకమలు చే రనినాఁటికుముదహితుఁడు. పి. శకుం. ౧. ౩౯.

జః కమలుచు.

కమలుచే(ల్చే), కమలించే. స. క్రి. (√కమలు.) కమలఁజేయు.

(కాల్చు)

సీ. క్రొవ్వినపందులఁ గొన్నిటిఁ గమలిచి కత్తితా లను జివ్వి కొచు గడిగి. ప్రబంధ. ౨౧౦.

(కందించు, నల్లపఱుచు.)

సీ. కమలించెఁగాక యంగజవిరోధిశిరోధిఁ దల కెక్కఁజాలెనే హాలహాలంబు. వసు. ౪. ౨౯.

కమలోత్తరము. సం. వి. అ. న. కుసుంభము, కుసుమపువ్వు.

కమసాలవాఁడు=కంసాలి. వి. లోహకారుఁడు. (శ. ర.)

కమాను. వి. (హిం. కమాన్.) విల్లు, ధనుస్సు.

ఉ. వైరివిఘాలుఁ డైనకసవక్షితిపాలుఁడు వార్ధిమేఖలా,భారధురంధరత్వమునఁ బ్రౌఢవచోరచనస్వరూపతా,స్ఫారత సెన్న సాటి యగు బంగరుగట్టుకమానుపాదుషా,నారికిఁ బద్మసంభవునినారికి ఘాలవిలోచనారికిన్. చం. రా. ౧. ౫౬.

కమి. వి. (√కముచే?) ౧. కబళనము, మ్రింగుట.

సీ. ... కమి యనఁగా నొప్పుఁ గబళనంబు,కబళంబు కడి యనఁగాఁ జను... ఆం. భా. ౨. ౨౬౦.

౨. కమికిలి, పట్టిలి.

కమియారన్=పట్టిలినిండ; తృప్తి తీరునట్లు.

సీ. కాంతాజనంబులు కమియార నిడుదు రేపురములోఁ దక్కాలపుణ్యభిక్ష. భీమ. ౩. ౭.

ఉ. ముంగిట నాడుపుత్త్రుఁ డతిమోదమునం దనుఁ దొలఁ గాంచి వేడ్కం గరయుగ్మ మెత్తి చిఱుగంతులతో వెడయేడ్పుతోడ డా,యంగఁ జెలంగి యెత్తుకొని యక్కునఁ జిక్కఁగఁ జేర్చి ముద్దుమో,మున్ గమియార ముద్దిడుట ముజ్జగ మేలుటగాకయుండునే. కవిక. ౧. ౪౦.

జః కమికిలి.

కమికిలి. వి. (√కమి.) పాణివిశేషము, పట్టిలి. ('వంపఁబడినవ్రేళ్లు గలపుడిసిలి' అని శ. ర.)

సీ. ...పాణివిశేషంబు పరఁగును గమి,కిలి కుప్పలప్ప పట్టిలి యన ... ఆం. భా. ౨. ౧౪౧.

చ. కమికెఁడుగుబ్బచన్నుఁగవ గాసికిఁ బాసిన జాఱుపయ్యెదల్, గమకపువాలుఁగన్ను లె సఁగన్ బొసఁగించిరి కేళి బాలికల్. రా. వి. ౩. ౯౯.

ఆ. మూఁడుదినము లయ్యె వేఁడంగ నెచ్చటఁ, గమికెఁడన్న మైనఁ గలుగదయ్యె,గ్రాసమాత్ర మేమి గలిగిన నా కిచ్చి, నన్నుఁ గరుణఁ బ్రోవు మన్నఁ జూ-వి. ద్వా. ౬. ౧౦౧.

గీ. రెండుకమికిళ్ల వేఁపాకు. చికి. ౧. (చి. ని.)

కమిత. సం. విణ. (ఋ. త్రీ. ఋ.) కాముకుఁడు.

కమితవ్యము. సం=కామ్యము.

కమియు. అ. క్రి. ౧. కవియు, మీఁదికివచ్చు.

సీ. కమియునుద్ధతవారణముఁ ద్రిప్ప నేసదాచారధారేయుహుంకారరవము. భాను. ౧. ౨.

గీ. ఘోరమృగములఁ గమియుంచుకొని ప్రతాప, మడర సురియలఁ బొడిచెద మనెడువారు. చిత్రభా. ౩. ౧౨౯.

౨. మూఁగు, మిగులఁబండు.

చ. క్రమమునఁ బిందెలుం బసరుఁగాయలుఁ గాయలు దోరపండులుం,గమిసినపంటులుం గెలలు గట్టి తదున్నతశాఖ లన్నియున్,దమను యమై తలిర్పఁగ...హరి. పూ. ౬. ౯౨.

౩. అతిశయించు.

చ... ఇంగిలికంబుఛాయచేఁ, గమిసిన దాసనంపుఁ
బువుకాంతికి డాసినకూర్మిచుట్ట మా, కొమ
రున సంజ యంబరముకొంగున నూన్చెఁ గు
సుంభరాగముల్. భీమ. ౨. ౨౯.

స. క్రి. ౧. కొలుకు.

క. తలిరాకు మెఱుఁగువాతెఱ, కలకంఠవిట్టుండు
గమియఁగాఁ జూతలతా, లలన విదిర్చెను గం
టివె, యలికంకణముఖరవిటపహస్తముల సతీ
పారి. ౩. ౫౬.

౨. తిను; త్రాగు.

క. ఇందుభవత్తనువులఁ గల, కండలు నెత్తురును
వేగ కమియంగా నీ, యండజపతి కానంద
ము, ఖండముగా క్షుత్తృషావికారము లడఁ
గెన్. మార్క. ౧. ౭౮.

౩. క్రమ్ము, ఆవరించు.

గీ. అతనుదర్పాంధకార మంతంతఁ గమియఁ, గ
న్నుగానక సాధ్వి రాఘవుని దేవి, జనకకన్య
జగన్మాన్యఁ జెనక వచ్చి, కన్నుగానక చనెఁ
బలుగాకి కాకి. రామా. ౫. ౭౦.

కమియన్ = బాగుగా, ఎక్కువగా.

చ. కమియఁగ నింగికిన్ నెగసి కన్కని మ్రాఁకులఁ
గూలఁ ద్రోచుచున్... భా. రా. సుం. ౫౫౩.

క. కనలి నిశాచరికేలు, క్కనఁ గమియఁగఁ బట్టి
భీతిగొనఁ దిగిచి వడిన్. భా. రా. సుం. ౯౮.
('గట్టిగా' అని భావము.)

గీ. అనుభవింపఁ దనికి యట మఱి విషయముల్,
విడుతు నని తలంచు వెఱఁగుఁదలఁపు, లఖిలశి
ఖిశిఖాళియం దింధనాజ్యముల్, గమియ
వైచి యార్పఁ గడఁగునట్లు. కు. సం. ౬. ౭౨౬. ('మిక్కుటముగా' అనిభావము.)

గీ. పత్త్రములమీఁద మూఁగిన భ్రమరకులము, హ
రవిసర్జనజనితదుర్యశముఁ బోలఁ, గమియ వి
చ్చిన నేదంగికన్నె పువ్వుఁ, గౌతుకము పల్ల
వింపఁగఁ గాంచె విభుఁడు. నైష. ౧. ౯౦.
('పూర్ణముగా' అనిభావము.)

మ. ప్రమదోద్దామసుఖానుభూతి గలలోఁ బ్రా
ప్తించుటన్ మున్న చిత్తములం బ్రావడి యు
న్నయయ్యుర్వునం దద్వేళ వీక్షించుచోఁ,
దమకం బారఁగ వింత గాక సమతం దా
గ్కొన్నయాలోకముల్, గమియం బ్రాఁకెఁ
బరస్పరాంగముల పైఁ గౌతూహలోద్యద్గ
తిన్. హరి. ఉ. ౭. ౧౭౫. ('అంతటన్' అని
భావము.)

(ఇట్లే సందర్భానుసారముగా అర్థములు గ్రహిం
చునది.)

జ: కముచు.

కముఁజు = కౌఁజు. వి. (సం. కపింజలః.) కపింజల
పక్షి.

ద్వి. కముఁజులఁ జిలుకలఁ గ్రౌంచపక్షులను.
ద్వి. నల. ౩. ౩౨౩ పం.

కముచు. స. క్రి. (√కమియు.) ౧. గ్రహించు, పట్టు
కొను.

క. చనుఁగవ ఘనమో జఘనము, ఘనమో యని
నడిమిచక్కిఁ గమిచి విధి కరం, బునఁ దూఁ
చె దీనిఁ గాకి, ట్లనువుపడు నెవళుల పేర నం
గుళిరేఖల్. నైష. ౫. ౧౬.

గీ. కరము రాగియై రజనీముఖంబుఁ గాంచి, తమ
ముఁ దత్కేశభర మని తాల్మి లేక, కముపఁ
గరములు పైఁ జాఁచి కామి యొఱఁగి, వెల్ల
నైనట్లు శశి కడు విమల మయ్యె. కు. సం. ౯.
౧౧౩.

గీ. కపివరుఁడు పర్వతంబులు గమిచి తెచ్చి,
కుప్ప లిడురీతిఁ గుండలు కుప్పవెట్టు. హంస.
౫. ౧౦.

౨. కొలుకు.

సీ. తమి దొలంకఁగ సాము గమిచినచిగురాకుఁ
జెలువున కిచ్చు కోయిలవెలంది. చంద్ర. ౩.
౯౨.

3. నొక్కు.

క. హారపరీక్షామిషమున, భూరమణుఁడు గమిచె నింతిపొంకపుఁజన్నుల్, కూరిమి నేరిమిఁ బులకాం,కురంబులు వొడమఁ జిగురుగోరుల కొనలన్. నైష. 2. ౧౬౬.

౪. ఆను, (అధర) పానముచేయు.

సీ. తెమలించి కురు లొయ్యఁ దివియ లేకటము న్న కదిసినకెమ్మోవి గమిచి కమిచి. ఉ. హరి. ౫. ౨౧౨.

౫. కబళించు, మ్రింగు.

సీ. అమృతాపహరణార్థ మరుగుపక్షిస్వామిగతిఁ బుళిందశ్రేణిఁ గమిచి కమిచి. మనుచ. ౪. ౧౧౩.

గీ. తివిచి నవకంబు దీప్తులు ద్రెంచి యలఁతి, తుని యలుగఁ జంచుపుటములఁ ద్రుంచి తల్లు, లాదరంబున నందియీ నట్టు లెత్తి, ప్రీతిఁ గముచుఁ జకోరంపుఁబిల్లగములు. నిర్వ. ౬. ౪౬.

౬. ఆక్రమించు.

సీ. వరుస మీఁదటివ్రాలు వ్రాయనేర్చిననాఁడె కమిచి దిక్కుల జయాంకములు వ్రాసె. పాండు. ౧. ౪౧.

గీ. భోగివశ మైనగేదంగిపూవునకును, వగచు మదిఁ గొన్ని బంధుజీవకలతాంత, గుచ్ఛములలోన నొకకొన్ని కొలువుసేయుఁ, దేఁటు లఖిల ర్తుమయవనీవాటిఁ గమిచి. పాండు. ౧. ౧౮౧.

కమ్మ[1]. వి. (త. కమ్మల్.) ౧. తాకనాళము, కాఁడ; పత్త్రవృంతము, మట్ట.

సీ... తాకనాళము పేరు చనును గమ్మ. గీ. కామ కాఁడన... ఆం. భా. ౨. ౨౪౮.

ఉదా: తాటికమ్మ, మొ.

౨. తాళపర్ణము, తాటియాకు.

గీ.... కమ్మనఁ దాళపర్ణ మెసఁగు. ఆం. భా. ౨. ౭౭.

3. (క. కమ్మ.) పత్త్రిక, లేఖ, జాబు.

గీ. కమ్మ యనఁగను జాబును గర్ణభూష, పొల్పుచుండును... ఆం. భా. 3. ౫౨.

సీ. మముఁ బిల్వఁ బంపుకొమ్మా యని ప్రమథసంఘమ్ములు తమపేరఁ గమ్మ లనుప. శుక. 3. ౪౪3.

గీ. వలఁతిబంటుల నిర్వురఁ బిలిచి మేలి, కమ్మ యొసఁగిన వారొకయమ్మడిఁ జని. అచ్చ. రా. బాల. ౧౮౭.

౪. కర్ణభూషావిశేషము, తాటంకము.

గీ... తాటంకవాచక మగుఁ, గమ్మయనఁ గాను... ఆం. భా. ౨. ౧౪౭.

గీ. కమ్మతీఁగ పొగడము... చుక్కబొట్టనఁ జటి పాటిసొమ్ము గలిగి... వేం. పంచ. ౪. ౪౧౬.

సీ. కంపించుబంగారుకమ్మలక్రొమ్మించు నిద్దంపుఁ జెక్కుల నీడ సూప. హర. ౫. ౪౪, ౨౯3.

జ: కమ్మకట్టు, కమ్మపంజు, కమ్మపువ్వు, కమ్మపోఁజు.

కమ్మ[2]. వి. శూద్రవిశేషము.

సీ. తద్విశేషంబులై తనరుఁ గమ్మని వెల్మ యని రెడ్డి యని రడ్డి యని వచింప. ఆం. భా. ౨. ౭౮౨.

గీ. రాజులును వెలమలుఁ గమ్మప్రజలు ఘనులు, గలుగురాయలతోఁ బోరి గెలుప మనకు, వశమె ...కృష్ణ. 3. ౨౬.

వ...అందుఁ బద్మనాయకు లన వెలమ లనఁ గమ్మ లన ..... త్రిమార్గగంగాప్రవాహంబులుం బోలె గోత్రంబు లెన్నియేని జగత్పవిత్రంబులై ప్రవహింపుచుండ...భీమ. ౧. 3౧.

కమ్మ[3]. విశ.(వృత్తియందు వికల్పముగా నిగాగమము.) ప్రియమైనది.

(క) ఘ్రాణప్రియమైనది, సువాసనగలది.

వ. పుడమిం బొడముకమ్మనితెత్తావి... హర. ౨. ౨౦.

ఉ. కమ్మని తెమ్మతెమ్మెరలు గ్రమ్మఁగ...నీలా. ౧. ౪.

(చ) జిహ్వాకుప్రియమైనది, రుచ్యము; మధురము; పులుసులేనిది.

ఉదా: ఈపులిహోర కమ్మఁగా నున్నది.

మ. మకువాలాపశరంబులం దొరఁగు కమ్మందేనెతోఁ గూడి య, య్యరవిందాక్షికిఁ బక్షిపుంగవగవీహైయంగవీనంబు ని, ర్భరహర్షంబు నొనర్చె మున్ను రుచిసౌరభ్యంబులన్ ... నైష. ౨. ౯౯.

చ. కనఁ గలిగెన్ విలాసములు కమ్మనిచక్కెరలొల్కుపల్కులన్, వినఁ గలిగెన్ ...దశా. ౨. ౩౦౮.

ఉదా: కమ్మఁగూర.

(ట) నేత్రప్రియమైనది; చక్కనిది.

సీ. కమ్మనిపసిఁడిటంకంబులఁ గరఁగినలాలితనూత్నశలాకవోలె. విక్ర. ౬. ౨౪. విజ. వి. ౧. ౭౦.

కమ్మఁగ=కమ్మనగునట్లు.

సీ. కస్తూరివాసనల్ గమ్మంగఁ గ్రమ్మంగ సారంగధరుఁ డని చేరఁబోవు. సారంగ. ౩. ౨౩౮.

కమ్మగాడ్పు=మలయమారుతము.

గీ. అఖిలభువనైకమోహకుం డైనమాధ, వునకు నీవనవాసిరంజన మయత్న, కార్యలేశమ్ము సుమ్మంచుఁ గమ్మగాడ్పు, కడిమి మ్రోయించెఁ గలకంఠకంఠఘంట. హ. న. ౨. ౮.

కమ్మనివింటిజోదు=ఇక్షుధన్వుఁడు, మన్మథుఁడు.

ఉ. తుమ్మెదలేమ లాలతులతో మధురస్ఫుటకోకిలానినా, దమ్మునఁ బాడుచుండెను లతానవడోలల నూఁగియాడుచుం, గమ్మనివింటిజోదు జయగాథలు పుష్పితభూజవీథులన్. పి. ళకుం. ౨. ౧౨౯.

కమ్మ(ని)విల్తుఁడు=ఇక్షుధన్వుఁడు, మన్మథుఁడు.

సీ. కన్నులవిల్తుఁడు కమ్మవిల్తుఁడు పచ్చవిలుకాఁడు చక్కెరవింటిజోదు. సాం. ని. దేవ. ౮.

ఉ. కమ్మనివిల్తుకోపుఁ జెనకం గలచక్కనిమోహనాంగులన్, గొమ్మరొ చూడవమ్మ ... ఉ. హరి. ౪. ౧౧౫.

కమ్మవిల్లు=తియ్యనివిల్లు, చెఱకువిల్లు.

శా. ...కమ్మవిల్వంచి ముం, చెన్నించెన్ నిజశాంబరీతమును రాజీవన్వజుం డియ్యెడన్. కవిరా. ౨. ౧౫౪.

జ: కమ్మకత్తి, కమ్మకసింద, కమ్మన, కమ్మనిమ్మ, కమ్మనీరు, కమ్మమూరియ, కమ్మపిల్లి, కమ్మప్రాఁత, కమ్మవడ, కమ్మవలచు.

కమ్మకట్టు. వి. (కమ్మ[1] + కట్టు) - వ్రాఁతయొడంబడిక ప్రకారము రాజునకు సాహాయ్యము సేయు సేన - సేనావిశేషము ?

చ. దెసమొలవేల్పుసాహిణపుఁదేజాలు పోషకగోహగణకుల్, విసువనికమ్మకట్టు మఱి వింతజనంబుల బీతు గొల్పక, క్కస మగురక్కసుల్ వనమృగంబులపాలిటి మృత్యురూపముల్, వెసఁ జనుదెంచె నత్తఱిని వేఁటకు గాటపుసారమేయముల్. కవిరా. ౨. ౮౨.

ఉ. చెలు వగు మైత్రిఁ గోయిలవజీరులఁ దుమ్మెద కమ్మకట్టుమూఁకల గొరువంకరాదొరల గాటపుఁజిల్కలకాల్బలంబులన్, నలినకలంబవీరబలనాథుఁడు చైత్రుఁడు తద్బలోచితో, జ్జ్వలలతికాకుటీపటలిఁ జక్కఁగఁ బాళెము డించె నయ్యెడన్. చంద్రి. ౨. ౭౨.

ఉ. చేరదు కీర్తి గౌరవము చిక్కదు రాదు శుభంబు పుణ్యముల్, నీఱగుఁ బాప మంటుఁ బ్రజ నిల్వదు కొల్వదు కమ్మకట్టు వీ, రారులు లెక్కగాఁ గొన రహర్దివసంబు విపత్పరంపరా, భారము కొండలై పెరుఁగు బాపురె సత్యము లేనిపట్టునన్. వేం. పంచ. ౧. ౫౧౩.

కమ్మకత్తి. వి. (కమ్మ[3] + కత్తి) కుసుమాయుధము, పువ్వుబాఁకు.

ఆ. పెక్కు లేల మరల ముక్కంటిదయ కల్గి, కమ్మకత్తి మనసుఁ గన్నవెట్టు, గండుదొంగ కెపుడుఁ గర్పూరతిలక నీ, శీవిమేను డెంకిమాపియాను. కళా. ౩. ౭౮.

కమ్మకసింద. వి.(కమ్మ³+కసింద)ఒకజాతికసిందఱ.
(దీనియాకు సువాసనకై కూరలలో వేయుదురు)
వ....కతిపేఁపాకుపరిమళంబుతో సంబంధించు కమ్మకసిందగంధంబును గమ్మకసిందగంధంబు తోడం దార్కొను నేలకులసౌరభంబులును ...కాశీ. ౬. ౧౫౫.

కమ్మచ్చు. వి. (కమ్మి+అచ్చు.) అగసాలెవాఁడు బంగారు వెండి లోనగువానితీఁగ తీసెడి పని ముట్టు.
ఉ. హెచ్చినమైత్రిఁ బద్మినులకెల్ల ఘనాత్యయకారకుండు సౌ,మ్మమ్మ్పపడంగఁ జేయుటకునై యలక్రాంచనగంబు పేరిక,మ్మచ్చున నీడ్చుశర్వగిరియందలివెండిసలాకపింఛు నా, వచ్చి మరాళమాలికలు వ్రాలెఁ గొలంకులఁ జక్రఘుంకృతిన్. ఆము. ౪. ౧౪౭.
సీ. తెలివిపెన్నెలవెండితీఁగలు నిగిడించుచదలు కమ్మచ్చుబెజ్జము లనంగఁ. గీ...జొక్కులమరె. పారి. ౨. ౩౬.

కమ్మటము=కమటము.
(అగసాలెవానికుంపటి.)
మ. ప్రతిసూర్యుం డనుకమ్మటంబు మఘువద్బాణాసమన్కాఖ గో,హిత మన్పేరిటియూఁదుఁగ్రోవి చపలోప్పేతాంతరాంభోదసం,తతి యన్మచ్చులసంచి కావి రసునిద్రాటీకము న్గన్పడన్, జతసౌవర్ణరిబెడంగున న్దనరె వర్షావేళ విన్నంగడిన్. చంద్రా. ౪. ౧౬.
జ: కమ్మటీఁడు.

కమ్మటీఁడు. వి. (కమ్మటము+ఈఁడు.) అగసాలెవాఁడు, స్వర్ణకారుఁడు. (శ. ర.)

కమ్మతకా(గా)ఁడు=కమతకాఁడు.(కమ్మతము+కాఁడు.)
సీ. దేవాదులకడెంబు దిగిచి కమ్మతగానిపట్టికానికి మొలకట్టుచేసె. శుక. ౩. ౫౦. ఆం.భా. ౨. ౨౭౯.

కమ్మతము=కమతము.
(సేద్యము, సాగు.)
సీ. బేహార మాడింపఁ బెరిఁగినధనమునఁ గమ్మతంబులు వెట్టఁగా ధరిత్రి, నమరినధాన్యంబులమ్మించి...నా. పంచ. ౫. ౧౩.
(పొలము.)
సీ. కమ్మతంబులలోన గనులు ద్రవ్వించి బేహారమాడించి యన్యాయధనము, చౌరనీక...పి. శకుం. ౪. ౧౬౫.
జ: కమ్మతకాఁడు, కమ్మతీఁడు.

కమ్మతీఁడు=కమతీఁడు. (కమ్మతము+ఈఁడు.)
(మందరగిరివర్ణనము.) సీ. సురరాజునకుఁ బాండుకరిఁ జేర్చుమరకాఁడు కల్పకంబులపంట కమ్మతీఁడు. మనుచ. ౫. ౪౬.
గీ. నమ్మిక వసంతుఁ డనుపేరికమ్మతీఁడు,నెఱయ నెల్లెడ వలరాజుకఱవు దీఱ,నౌర యామని పచ్చె నాహో యటంచు,జగము తనియంగఁ బుష్పమంజరులు పండె. రామా. ౧. ౧౬౭. ఆం. భా. ౨. ౨౭౯.

కమ్మన. విశ. (√కమ్ము³-క. కమ్మగె, కమ్మనె.)కమ్మనిది.
లయగ్రాహి. కమ్మనగువిల్లుఁ బువుటమ్ములును బట్టి వెలయ మ్మరుఁడు పువ్వులరథమ్ము వెస నెక్కెన్. వీర. ౨. ౨౯.
వి. ౧. కమ్మఁదనము. ౨. మాధుర్యము. ౩. సౌరభము, సువాసన. (శ. ర.)

కమ్మనిమ్మ. వి. (కమ్మ³+నిమ్మ) నిమ్మపండువంటివర్ణముగలకిత్తిలి, తియ్యానిమ్మ, శర్కరాంకముఱ. (శ. ర.)

కమ్మనీరు. వి. (కమ్మ³+నీరు) పన్నీరు, హిమాంబువు.(చూ. వసు. ౩. ౧౬౭.)

ఉ. భావము పల్లవింప నొకపంకజలోచన వ్రాసె నొక్కొల, జ్జావతి మించుగుబ్బవలిచన్నులపై మకరీకలాపముల్, వావిరిఁ గమ్మనీరు మృగనాభిరసంబున మేళవించి. నైష. ౩. ౧౦౨. రా. వి. ౩. ౭౭.

౨. మకరందము.

మ. ఉరుశక్తిన్ మధుమాసదోగ్ధ పిదుకన్ జ్యోత్స్నాగవీచంద్రమ, స్స్ఫురదూధః ప్రవిముక్తమైనని బిడజ్యోత్స్నాపయఃపూరమున్, విరియంబాఱినగొజ్జెఁగల్ గురియ మున్నైరై నయకొమ్మనీరు రహిం గూడిన నేర్పరించు గములై రోలంబకాదంబముల్. అను. ౫. ౧౨౧.

కమ్మనూనియ(నె). వి. (√కమ్మ³) సువాసనతైలము.

ఉ... ముసలమ్మకు సైతము కమ్మనూనె మై,నంటి నలుంగుతో జలకమార్చి యొసంగిరి ధౌతవస్త్రముల్. హర. ౨. ౭౯.

సీ. అతఁడు తైలాభ్యంగ మడిగినఁ బతి కమ్మనూనియఁ దెప్పించి మేను శిరము,నభ్యక్తములు సేయ... భార. అను. ౨. ౩౦౭.

కమ్మపంజో=పంజాలకమ్మ. వి. (కమ్మ¹+పంజు)-రత్నములు కూర్చుటచే దివటీవలె వెలిఁగెడుకమ్మ-రత్నములు చెక్కినకమ్మ,రత్నతాటంకము.

వ... బుగ్గలం దగ్గలికనూపుకమ్మపంజులవజ్రపుం జకచకల నకనకలు వీడుకొలిపి... మిటమిటం గాయుదట్టంపుఁబండువెన్నెల... మను చ. ౩. ౨౭. రా. వి. ౩. ౧౨౪.

కమ్మపిల్లి. వి. (కమ్మ³+పిల్లి) గంధమార్జాలము, పునుఁగుపిల్లి.

గీ. కమ్మపిల్లులపిల్లలు కారుకోళ్లు, కన్ను దెఱవని కస్తురిగమిశిశువులు, పులులకూనలు భల్లూకపోతకములు, నాదిగాఁ దెచ్చి పతి కుపాయనము లిచ్చి. పి. శకుం. ౧. ౯౭. ఆం. భా. ౨. ౭౪.

కమ్మపూఁత. వి. (కమ్మ³+పూఁత) పరిమళద్రవ్యలేపము, మైపూఁత, అంగరాగము.

సీ. మోముఁదామరతావి ముద మందుఁ బో క్రొత్త బోఁటుగుకస్తురిచుక్కబొట్టు తేఁటి, చిన్నారిమేన వాసించుఁ బో పొఱుగింటికలికిచుట్టముఱొమ్ముకమ్మపూఁత. వేం. పంచ. ౩. ౨౫౯.

కమ్మర. వి. ఇనుపపని చేసి బ్రతికెడుజాతి.

ఉదా: కమ్మరవాఁడు, కమ్మరది.

జ: కమ్మరము, కమ్మరి, కమ్మరీఁడు.

కమ్మరము. వి. (√కమ్మర) ఇనుపపని చేయువాని వృత్తి.

సీ. కమ్మర మన నయస్కారకర్మం బొప్పు... ఆం. భా. ౨. ౨౭౪.

కమ్మరి. వి. (కమ్మర+ఇ. సం. కర్మారః. ప్రా. కమ్మారో. క. కమ్మఱ. త. కమ్మాళ.) లోహకారుఁడు, కమ్మరవాఁడు.

సీ. కమ్మరి కనుమరి కరుమలి యనఁగాను మీఱుచుండును నయస్కారసంజ్ఞ. ఆం. భా. ౨. ౨౭౪.

గీ. సరగ మిన్నునకమ్మరి సంజకొలిమి, బెట్టుగాఁ గాల్చి బంగారుచుట్టువాలు, పదను వెట్టఁగఁ గొనిపోయి పట్ట లేక, విడిచె ననఁ బ్రొద్దు పడమటికడలి మునిఁగె. యయా. ౨. ౬౭.

కమ్మరీఁడు=కమ్మరి. (కమ్మరి+ఈఁడు-స్వార్థమున)

ఆ. ఇనుము విఱిగెనేని యినుమాఱు ముమ్మాఱు, కాఁచి యతుక నేర్చుఁ గమ్మరీఁడు, మనసు విఱిగెనేని మఱి యంట నేర్చునా. వేమన. ౧. ౫౨.

వ... తెరువరుల గెలువం దరలుమరునపుం దఱియనుకమ్మరీఁడు వెరవునంజేసి యునిచినకఱకుటమ్ములగుంపులసొంపునం బెంపొరుకలువక్రొవ్విరులును... నీలా. ౩. ౧౦.

కమ్మరు=కమరు². (శ. ర.)

కమ్మరుబొండు. వి. రెండు గాఁడికమ్ములనడిమిబిగి బద్ద. (శ. ర.)

కమ్మరేఁగు=కమ్మరేను. వి. (కమ్మ³ + రేఁగు) బదరీవిశేషము.

గీ. ... లకుచాఖ్య కమ్మరేఁ గనఁగ నక్క, రేఁగ నఁగ వెలయును ... ఆం. భా. ౨. ౭౫. (బ్రౌ, ప్రాఁత ప్రతిపాఠములు—ప్రకరణమును బట్టి ఆం. భా. లోని "లకుచ" శబ్దమునకు "బదరీవిశేషము" అనునర్థము చెప్పవలసియున్నది. కాని ఈయర్థము సంస్కృతనిఘంటువుల లో కనఁబడదు.)

కమ్మరేను=కమ్మరేఁగు. (శ. ర.)

కమ్మవడ. వి. (కమ్మ³ + వడ) భక్ష్యవిశేషము.

సీ. చక్కెరఁ బొరలించి చాలించురసదాళ్లు కడఁ ద్రుంచి యుంచినకమ్మవడయు. పాంచాలీ. ౪. ౫౯.

కమ్మవలచు. అ. క్రి. (కమ్మ³ + వలచు) పరిమళించు, సువాసనగొట్టు.

గీ. ఆపురాణంబు గనఁ దెనుఁ గయ్యె నేనిఁ, జెప్ప నేర్చినకవియుఁ బ్రసిద్ధుఁ డేనిఁ, దెనుఁగును డికారమున మించు గనియె నేనిఁ, గుందనము కమ్మవలచినచంద మగును. జై. భా. ౧. ౧౮.

కమ్మి. వి. ౧. వస్త్రపుఁగమ్మి, బట్టయొక్క అంచు.

గీ. గజచర్మ మెన్నఁడో కాని నిచ్చలు గట్టుఁ బసిఁడికమ్ములపట్టుపచ్చడంబు. భీమ. ౧. ౧౧౫.

సీ. క్రొత్తకమ్ములతోడికూనలమ్మపటంబుఁ గటివివ్వఁగా రెండుకట్లు గట్టి. వైజ. ౩. ౧౦౦. ఆం. భా. ౨. ౧౫౩.

౨. బండికంటికడకమ్మి, నేమి.

సీ. ఒకదిక్కు దోరగ ల్లొఱగి పైఁబడుదునో తొలఁగి కమ్ములు త్రోయ ని [illegible] వేపఁ బెంచి త్రొక్కుదునో... అని యాత్మఁ దలఁచు. ఆ. శకటుతలఁ పెఱింగి ... హరి. పూ. ౫. ౧౭౨. ఆం. భా. ౨. ౨౦౨.

వ. పండ్రెండంచులు నాఱుకమ్ములును మూఁడు తొలులుం గలిగి...భాగ. ౫. ౨. ౮౧.

(మూ:- యస్యైకం చక్రం ద్వాదశారం షణ్నేమి త్రినాభి సంవత్సరాత్మకం సమామనంతి.)

౩. లోహశలాక, కడ్డీ; లోహపుఁదీఁగ.

క. నెమ్మి గదా నడ తుమ్మెద, దొమ్మి గదా బెడఁగుఁగురులు తొలకరిమించుం, గమ్మి గదా మెయి మరుదో, దుమ్మిగదా తగినచూపు తొయ్యలికి బళీ. కువల. ౩. ౭౯.

సీ. కమ్మి యటంచనఁగా లోహలత యొప్ప... ఆం. భా. ౨. ౩౦౦.

౪. నాసికాలంకారవిశేషము.

సీ. కుడిముక్కుఁ గమ్ములు గురివెంద పేరులు ... నీలా. ౩. ౪౯.

౫. పేముబొద్దు. (శ. ర.)

కమ్మిఁదీయు=కమ్మచ్చునఁదీయు.

సీ. కమ్మిఁదీసినలీలఁ గనుపట్టు నెమ్మేనిమిసిమిసల్ గడు మిఱుమిట్లుగొలుప. సారం౫. ౨. ౪౨.

కమ్మితీయు=సన్నగిల్లు.

గీ. అంత మనసిజమంత్రితో యావనాఖ్య, రాజవర్యుఁ డుగోజము ల్పడ్డిబలునట్టి, కార్యములు వల్ల బాల్యంబు కమ్మితీసె, దుర్గములు లేక యెట్లొప్పు దొరతనంబు. పార్వ. ౨. ౨౪.

కమ్మినూకు=కమ్మచ్చునఁదీయు.

సీ. కమ్మినూకిన నూత్నకలధౌతమును బోలెఁ జక్కఁగ నిక్కమైసొక్క మానె....గీ. కాలకంఠుండు త్రిపురసంక్షయమొనర్ప, నెక్కువెట్టినయపుడు భోగీశ్వరునకు. భీమ. ౪. ౧౩౦.

జ: కమ్మచ్చు, కమ్మిబండి.

కమ్మిబండి. (కమ్మి + బండి) వి. కమ్మివేసినమ్రానిచక్ర

కమ్మిరించు. స. క్రి. (√కమ్ము ?) మూయు, కప్పు.
సీ. నిగిడిపూరెకుబాగుగఁ గత్తిరించినగడ్డంబుకో
న త్రొమ్ముఁ గమ్మిరింప. నైష. ౭. ౯౩.

కమ్ము. వి. (√క్రమ్ము?) కప్పు.
సీ. నీకుల్కుఁజెం డ్లేవి పైకమ్ము దప్పించు పైకమ్ము
దప్పనే చేకొనంగ. బిల్హ. ౧. ౪౧.

కమ్మునీరు. వి. చలువచేసినబట్టలుతడుపుటకుపయో
గించెడునీలిమందునీరు. (బ్రౌ.)
గీ. కమ్మునీ రన నుపజలాఖ్యగఁ జెలంగు. ఆం. భా.
౨. ౩౦౧.

కమ్మెరాకు. వి. (కమ్మెర + ఆకు). కారముగలనల్లత
ములపాకు. (శ. ర.-కమ్మేరాకు. బ్రౌ.)

కమ్రు. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. కళ, చబుకు. (కే. ని.)

కమ్రము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. కాముకము,
మైథునేచ్ఛగలది. ౨. మనోహరమైనది, ఇంపై
నది.

కయి[1]**=కై**[1].

(చేయి)

మ. ఒకక్రొవ్వాఁడిలకోరి సింగిణి నసం బొప్పా
రఁ గీల్కొల్పి వా, నికయిం గ్రాలెడువిల్లు
ద్రుంచి... అచ్చ. రా. యు. ౪౯౩.
జ: కయికట్టు, కయికానుక, కయికొను, మొ.

కయి[2]**=కై**[2]. (కు + అయి.)

(నిమిత్తము.)

చ. గొనకొన నేరఁడయ్యె నినుఁ గూడ సుయో
ధనుఁ బట్టి యట్టికర్ణునకయి నీకు నేటికి మ
నోవ్యథఁ బొందఁగ నిట్లు పుత్రకా. భార.
శాం. ౧. ౩౯.

(షష్ఠ్యర్థకము.)

చ.... నీ వికఁ బట్టనస్థలం, బునకయి పొమ్ము రా
జానకుఁ బోలునె యాశ్రమవాసఖిన్నతల్.
కువల. ౪. ౯౩.

కయి[3]**=కై**[3]. వి. (సం. కవిః.) కవి.
సీ. కబ్బపునేఁతరి కయి కైసరుఁడు మాటలల్లువాఁ
డను పేళ్లు చెల్లుఁ గవికి. సాం. ని. మూస. ౬.

కయిక=కైక.

కయికట్టు=కైకట్టు. (కయి[1] + కట్టు.)

కయికలవాఁడు=కైకలవాఁడు. (కయి[1] + కల
వాఁడు.)

కయికానుక(న్క)=కైకానుక. (√ కయి[1])
(రాజాదులఁ జూడఁబోనపుడుకొనిపోయెడు
ద్రవ్యము, ఉపాయనము.)
ఉ.... విశేషభూషణో, ద్భాసితచిత్రచేలము ౹
పారముగాఁ గయికాన్క చేసి ... శుక. ౬.
౮౦.

కయికానము=కైకానము. (√కయి[1])

కయికూడు=కైకూడు. అ. క్రి. (√కయి[1]) సంభ
వించు.
ద్వి. పురపురఁ బొక్కుచుఁ బుత్రశోకంబు, క
యికూడి భూపాలుగర్భంబునందుఁ, జెయిఁ
జెట్టికలఁచినచేష్టతో డుతను... ద్వి. సారం
గ. ౩. ౧౦౧ పా. ౪ పం.

కయికొను=కైకొను. (√కయి[1].)

(పొందు, చెందు.)

ఉ. ఆయుధధార ముంచి రుధిరారుణచందనకర్ద
మంబునన్, గాయము నించి శాతవిశిఖప్రస
వావళి పై నిగిడ్చి దై, తేయులు శౌరిచేత నతి
తీవ్రముగాఁ గయికొంద్రు ముక్తి స్వా, ధ్యా
యతపోమఖక్రియలు వాల్చినధన్యులకంటె
ముందఱన్. ఉ. రా. గి. ౧౮గి. పసు. ౩.
౧౬.

(లక్ష్యపెట్టు.)

ఉ. కొండకిరాతుఁ డంచుఁ గయికోక యసంగ

రభావణంబు లు,ద్దండక నాడితిక౯... హర. ౭. ౧౦౦.

(చేపట్టు.)

క. కడు వేడ్కఁ దోడ నీకుం, గొడుకయ్యెడునంత కంటెఁ గోర్కియుఁ గలదే, జడుఁడనక నన్నుఁ గయికొని, గడ సేయుము నన్నుఁ గార్తికేయునితోడ౯. ఉ. హరి. ౫. ౧౩.

కయికోలుపు=కైకొలుపు. (√కయికొను.)

కయికోల=కైకోల. (కయి[1]+కోల)

కయిక్కోలు=కైకోలు. (√కయికొను.)

కయిచాఁపులు=కైచాఁపులు. (కయి[1] + చాఁపులు.)

కయిచెఱ=కైచెఱ. (కయి[1]+చెఱ.)

కయిజా=కైజా.

కయిజామోర=కైజామోర. (కయిజా+మోర.)

కయిజీతగాఁడు=కైజీతగాఁడు. (కయిజీతము+కాఁడు.)

కయిజీతము=కైజీతము. (కయి[1]+జీతము)

కయిజో=కైజో.

కయిత=కైత. వి. (సం. కవితా. ప్రా. కయిత.) కవిత్వము.

జ: కయితగాఁడు.

కయితగాఁడు=కైతగాఁడు. (కయిత+కాఁడు.)

కయితప్పు=కైతప్పు. వి. (కయి[1]+తప్పు)

కయిదండ=కైదండ. వి. (కయి[1]+దండ) హస్తావలంబము, చేయూఁత; ఊఁత.

చ. అలసితి విందు బింబముఖి యక్కట యంగము చెమ్మరించె గు,బ్బల అవి కేల మాన్పఁ గటిభార మిఁక౯ గయిదండ గొమ్ము...ఉ. రా. ౬. ౬౬.

చ...నవ్వుచుఁ దద్బలదైత్య...

దండ గొంచు గిరిశ ప్రముఖాఖిలలోకపాలకుల్, క్రమమునఁ జేరి కొల్వ ... పారి. ౩. ౮౦. చంద్రి. ౨. ౫.

చ. చలువలపుట్టినిండ్లు నవసౌరభలక్ష్ముల కంతరంగముల్, మెలఁపులకు న్నివాసములు మెచ్చులచేరుగడల్ విరక్తతా,కలనల కత్తుకోల్లు తమకంబులకుం గయిదండ లామని౯, మలయుచు వచ్చె గంధగిరిమంథరబంధురగంధవాహముల్. కవిక. ౮. ౧౨.

కయిదు=కైదు. వి. కైజు, పక్షివిశేషము.

ఉ. దూరము గాఁగ నేఁగుకయిదుం గని డేగట మీఁదనుండియుఁ౯,దారునఁ దారి...చంద్రా. ౨. ౧౦౩. (శ. ర. పా.)

కయిదువ(వు)=కైదువ.

కయిప(వ)డు=కైపడు. (కయి[1]+పడు.)

కయిపదము=కైపదము. (కయి[1]+పదము.)

కయిపు(వు)=కైపు.

కయిముడి=కైముడి. (కయి[1]+ముడి.)

కయిమోడుపు(ద్పు)=కైమోడుపు. (కయి[1]+మోడుపు.)

కయిరఁడు=కైరఁడు.

కయిరవడి=కైరవడి.

కయిలాగు=కైలాగు. (√కయి[1])

(హస్తావలంబము, చేయూఁత.)

చ....గద్దియ డిగ్గి యందఱు,న్విడివడ కంపి మాళి సరణి౯ హరిగ న్నిగుడంగ జెట్లు వెం,బడిఁ గయిలా గొసంగఁ దెలిపావలు మెట్టి యొయ్యార మేర్పడ౯. కువల. ౨. ౮౭.

కయిలాట=కైలాట.

జ: కయిలాటకత్తె, కయిలాటకాఁడు.

కయిలాటకత్తె(త్తియ)=కైలాటకత్తె. (√కైలా

కయిలాటకము=కైలాటకము.

కయిలాటకాఁడు=కైలాటకాఁడు. (కైలాట+కాఁడు.)

కయిలాటము=కైలాటము. (√కయి¹)

కయిలాసకి=కైలాసకి.

కయిలు=కైలు.

జ: కయిలుదారుఁడు.

కయిలుదారుఁడు=కైలుదారుఁడు. (√కయిలు)

కయివడి=కైవడి. (కయి¹+వడి)

కయివడిముస్తె=కైవడిముస్తె.

కయివసము=కైవసము. (కయి¹+వసము)

కయివారపుఁజెయ్యి=కైవారపుఁజెయ్యి. (కయివారము¹+చెయ్యి.)

కయివారము¹=కైవారము¹.

ఉ...దో,వారికకోటి దాఁటి కయివారపువారి నదల్చి కిన్నరీ,చారణగానముల్ గలఁచి సమ్ముఖమంది భయంబు నందుచుక్. ఘటికా. ౨. ౬౭.

ఉ. వందిజనంబు గ్రమ్మి కయివారముఁ జేయఁగ ...ఉ. హరిశ్చ. ౪. ౧౧౩.

జ: కయివారపుఁజెయ్యి, కయివారి.

కయివారము²=కైవారము².

కయివారి=కైవారి. (కయివారము¹+ఇ)

కయివీఁగు=కైవీఁగు. (కయి¹+వీఁగు.)

కయివా(వ్రా)లు=కైవాలు.

(వంగు, ఒఱగు.)

ఉ. వాడినమోములోడఁ గయివాలినచూపుల తోడ...వచ్చెఁగి,గ్గాడియుఁ బోలెఁగామగవి గాఁడిఁగలయ్య నృపాలుపీటికిక్. సుద. ౩. ౪.

(పడు)

చ...క్రిం,దికిఁ గయివ్రాలుతత్సలిలనిర్మలధార ...ఆము. ౪. ౨౧.

జ: కయివాలుచు.

కయివా(వ్రా)లుచే(ల్చే)=కైవాలుచే. (√కయివాలు)

కయిసడలు=కైసడలు. (కయి¹+సడలు.)

కయిసేఁత=కైసేఁత. (√కయిసేయు.)

క. ఎడ్డెకనపుఁగయిసేఁతల, రడ్డులు నడచిరి పురస్సరద్భార్యముగా. పాండు. ౩. ౭౫.

కయిసేయు=కైసేయు. స. క్రి. (కయి¹+చేయు) (అలంకరించు.)

చ. చెలువలు బాలనిట్లు గయిసేయఁగఁ బైదలి యోర్తు రాగ మం,ఘ్రుల నలరించి ... వసు. ౫. ౧౨౩.

అ. క్రి. (అలంకారములు పెట్టు.)

చ. దినపరిణామలక్ష్మికిఁ బ్రతీచి తగక్ గయిసేయువేడుకక్. పారి. ౨. ౪౩.

కయ్య=క్రయ్య. వి. ౧. కాలువ; ఏఱు, నది.

సీ. కయ్య కాలువ యనఁ గనుపట్టుఁ గుల్య ... ఆం. భా. ౧. ౧౬౪.

(సముద్రుఁడు రామునితో ననుమాటలు.) ద్వి. ఉప్పొంగి కయ్యల కొత్తి పెల్విరిసి, తప్పింప నమ్మారుతముఁ జూచి మ్రోయ. రం. రా. యు. ౩౦౦ పొ. ౧౯ పం.

౨. కేదారము, పొలము.

సీ. మడి యనఁ గయ్య నా నడుఁ గేదారంబు ...ఆం. భా. ౨. ౨౩౦.

కయ్యపుఁగ్రచ్చే, కయ్యాలక్రచ్చే. విశే. (√కయ్యము.) కలహశీలుఁడు.

ద్వి. గొడవగొట్టులు ముడివిడుపులు చాల,గడుసరుల్ కయ్యంపుఁగ్రచ్చలు పసిఁడి,వాఁపులు...వన్నెకత్తెలు వారవనితలు మఱియు.

పండితా. పురా. ౧౧౮ పా.

సీ. కయ్యాలక్రచ్చయై కాలుద్రవ్వుచు సదా మందువాఁ డతిశాంతిమహితుఁ డయ్యె. పాండు. ౪. ౨౧౦.

ద్వి. కయ్యాలక్రచ్చలై కడఁగి యీవచ్చు, ద య్యాలముక్కలు దఱిగి దండింతు. ద్వి. హ రిశ్చ. పూ. ౨౦౭౨.

కయ్యపుఁదిండి. వి. (కయ్యము+తిండి) కలహాశ నుఁడు, నారదుఁడు.

గీ...కయ్యంపుఁదిండి, తపసికన్నాకు కతవిను తపసిఁ జూచి, యిట్లు లను... అచ్చ. రా. సుం. ౨. మల్లుపు. ౨. ౭౯.

కయ్యము. వి. (ప్రా. కయ్య.) యుద్ధము, పోరు; జ గడము, కలహము.

ఉ. అంతట నింతకుఁ జెనుకయై మొన లేర్చి చనంగ నెప్డు సం,క్రందననూతి డగ్గఱియెఁ గయ్యము సేయుట కప్పుడి మ్మగుఁ. భార. విరా. ౪. ౧౭౪. ఆం. భా. ౨. ౨౨౨.

(వ్యవ)వాఁడు ఇద్దఱకునుకయ్యాలు పెట్టినాఁడు.

కయ్యమునకుఁ గాలుద్రవ్వు (దువ్వు, తాఁచు)= యుద్ధమునకు సిద్ధపడు; పోట్లాటకుసిద్ధమగు.

ఆ. కయ్యమునకు నెపుడుఁ గాలుద్రవ్వుదు కా ర్య,గతికిఁ జొరవు...భార. విరా. ౪.౨౦౭.

క. కుయ్యాడక నాముండలఁ,గయ్యమునకుఁ గా లుదువ్వఁ గడఁగెను దీనిఁ,దయ్యాలకు బలి వెట్టెద, ప్రయ్యలుగా నఱికి యెల్లవారును జూడఁ. మొ. రా. సుం. ౭౦.

మ...నా,కమ్మృగీనేత్రలమీఁదఁ గయ్యమునకుం గాల్దాఁచులా గొప్పెదుఁ. కళా. ౧. ౪౨.

కయ్యమిచ్చు=పోరాడు.

చ...వే,వెలలును కయ్యమి మ్మని సవేగసముద్ధ తసింహనాదసం,కలితము గాఁగఁ బిల్చుట యు గ్రక్కున వెల్వడియెఁ మహేంద్రుఁ డుఁ. హరి. ఉ. ౪. ౧౮.

కయ్యాలగడుసు=యుద్ధమందు నేర్పరి.

క. అయ్యా పంతం బాడిన,యయ్యచ్చర యేమి చేసె నమరేశ్వరుఁడుఁ, గయ్యాలగడుసు తుది నే,మయ్యెం జెపు మన్న నతని కతఁ డి ట్లనియెఁ. కవు. ౧. ౨౦౫.

సండడికయ్యము = దొమ్మియుద్ధము, సంకులయు ద్ధము.

వ. ఇవ్విధంబున నుభయబలంబులుం దలపడి సం దడికయ్యంబునం గదిసి...ఉ. హరి. ౩.౨౭.

జ: కయ్యపుఁగ్రచ్చ, కయ్యపుఁదిండి.

కయ్యర. వి. హీనజాతిమాత్రికము. (శ. ర.)

కర[1]. వి. ౧. తరంగము.

సీ. కర దనఁ గడ లనఁ గర యనంగఁ దరంగ యనఁదరఁగ యనంగ నల యనంగఁ,దెర యు నంగను వీచి పరఁగును...ఆం. భా.౧.౧౫౪.

౨. సేతువిశేషము.

సీ...కత్తువ కర గనిమ యనఁగ, సేతువిశేషంబు చెలఁగును ... ఆం. భా. ౨. ౭.

౩. (క. కరె. తు. కరె.) తీరము, దరి, గట్టు.

(శ్వేతద్వీపము) క. హరిభక్తి తేపగా దుస్తర సంసారాబ్ధిఁ గడచుసాధుజనులకుం, గరయై దివిజగణనిరం,తరనిత్యానందమయపదస్థితి నె సఁగుఁ. నృసిం. ౧. ౪౨.

కర[2]. విశే. (సం. ఖరః) తీక్ష్ణము. (చూ.కరసాన.)

జ: కరసాన.

కరంకము. సం. వి. అ. పుం. ౧. కొబ్బెరబుఱ్ఱ. ౨. కమండలువు. ౩. కరండము, వక్కలాకుల పెట్టె. ౪. తల;తలపుఱ్ఱె. ౫. ఒకజాతి చెఱకు. ౬. కంకాళము, చర్మమాంసరహిత మగుఒడలి యెముకలగూఁడు. (వై. ని.)

కరంజకము. సం. వి. అ. పుం. కానుగ.

కరంజఫలము. సం. వి. అ. పుం. కపిత్థము.

కరంజము. సం వి. అ. పుం. కానుగుచెట్టు.

కరండము. సం. వి. అ. పుం. ౧. వెదురుమున్నగు వానితోఁ జేసినపూలసజ్జ. ౨. కరాటము, బరణి. ౩. మధుకోశము, తేనెపెర. ౪. కత్తి. ౫. కారండవము, ఒకానొకపిట్ట, కన్నెలేడి. ౬. యకృత్తు, కాలఖండము, కాలిజము.

కరండి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ=కరండిక.

కరండిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. గరిడియ, వెదురు మొదలగువానితోఁ జేసినపూలసజ్జ. ౨. బరణి, కరాటము.

కరంబము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) మిశ్రితము, కలుపఁబడినది. వి. అ. న. మిశ్రణము, కలుపుట. పుం. కరంభము, దధిమిశ్రితసక్తువు.

కరంబితము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) మిశ్రితము, కలుపఁబడినది.

కరంభకము. సం=కరంభము.

కరంభము. సం. వి. అ. పుం. ౧. దధిమిశ్రితసక్తువు, పెరుఁగుతోఁ గలిపినపేలపిండి. ౨. వేఁచిన యవలు. ౩. పలువస్తువులు కలియఁగాఁబుట్టు పరిమళము. ౪. ప్రేంకణము, ప్రియంగువృక్షము. ౫. శతావరి, పిల్లపీచరకెట్టు.

కరఁగించే=కరఁచే. స. క్రి. (√ కరఁగు) కరఁగఁజేయు.

(మెత్తఁబఱచు.)

ఉ. చుట్టఱికంబునన్ మనసు సొచ్చి ననుం గరఁగించి వేఁడినన్, దిట్టతనంబు వోవిడిచి తీవ్రరణంబుకడంక దక్కి నేఁ, బట్టినయాయుధంబు పెడఁబాసినఁ గాని వధింపఁ బోలదు... భార. భీష్మ. ౧. ౧౪౯.

(ద్రవింపఁజేయు.)

ద్వి. పరిపూర్ణచంద్రముఃప్రభ గరఁగించి కరఁగు

నఁ బోసిరో కాక శంకరుని. ప్రభు. ౨. ౧౩ పా. ౧౩ పం.

కరఁగు. అ. క్రి. (క. కరంగు. త. కరై. తు. కరగుని.) ౧. ద్రవమగు, నీరగు; రూపఱు.

క. లోహమయాదైత్యనగరీ, గేహంబులు హరశరాగ్నికీలాజ్వాలా, దాహమునఁ గరఁగి మూఁడు సమూహములై పెద్దపెద్దముద్దలు నయ్యెన్. భీమ. ౪. ౧౪౧.

గీ. చెప్పుచున్నఁ గోపించి యిషీక యెత్తి, చూలు గరఁగంగ వైవంగఁ జూచె గురుఁడు. కాశీ. ౪. ౨౨౭.

సీ. వలరాచరాచవాఁ డలికాఱుకనువెచ్చఁ గరఁగినయలకనికరపుఁజోటు. మనుచ. ౨. ౯.

౨. (ప్రేమాదులచే) పరవశమగు.

చ. రమణభుజానిపీడనఁ గరంగినకాంతలవిస్ఫురన్నితంబములఁ దలిర్చుసన్నవలిపంబులు వీడియు జారవయ్యె... నృసిం. ౩. ౭౧.

సీ. మాతాపితృత్వాభిమానులై నీదెసఁ గరఁగుగోపుఁడు గోపికయు సుకృతులు. హరి. పూ. ౬. ౧౯౮.

స. క్రి. కరఁగించు.

గీ. కుసుమబాణునిబాణముల్ గూడ నైదు, గరఁగి నేరిమి వాటించి కరువు గట్టి, పోసి చేసి చైతన్యసంపుటము దగ ఘటించిరో కాక యిట్టిచేడియలు గలరె. భార. విరా. ౨. ౨౭.

ద్వి. రసము చేయఁగవచ్చు రాలు గరంగి. ద్వి. హరిశ్చ. ఉ. ౧౩౨౧.

వి. కరఁగుట. (చూ. కరఁగుపడు.)

జ: కరఁగించు, కరఁగుపడు, కరఁచు.

కరఁగుపడు. అ. క్రి. (కరఁగు+పడు).

(పోవు, నశించు.)

వ... అంతరంగంబునం జెంగలించుకాతుకాంకురంబు కరఁగుపడ వెలుఁగుపడి యుద్వేగసమ... మనుచ. ౬. ౯.

కరఁచే=కరఁగించే.

(ద్రవింపఁజేయు.)

సీ. నిలిపి మూలాధారనిర్గతనిర్గుణాధామంబు షడ్గ్రంథిదళనకారి,యై పోయి పరమాంబరామృతబింబంబు గరఁపఁగఁ దోడన తొరఁగు సోన. హరి. ఉ. ౫. ౧౭౪.

గీ. చెమట కింపురుష స్త్రీలచెక్కులందుఁ,గ్రమ్మి మృగనాభిపత్త్రభంగములు గరఁచె. హర.3. ౫౯.

(మెత్తఁబఱచు.)

చ. కడుఁ గఠినంబు లద్రులు జగంబున నందున సంభవించి పెం,పడరునినుం గరంప వశమా యని నన్నిపు డంటివేకదా,వడిఁ గనకాద్రిఁ జాపముగ వంచిననీకు హిమాద్రిజాత యా,పడఁతిఁ గరంచు టెంత యనుపార్వతి మెచ్చుశివుం దలంచెదన్. అప్ప. ౧.౨౦.

(రూపఱఁజేయు.)

చ. కమలశరా నినుం జెఱపఁగా నియమించినఁ జేరి మూఁడుగా,ళ్లముసలికావునం దయలలాటవిలోచనకీలి నిన్ను ని,క్కముగఁ గరంప కుండె ననికాదె గిరీంద్రకుమారికావరుం, డమలినమంత్రదక్షుసవనావని నాతనిఁ బాఱఁ ద్రోలుటల్. కువల. ౪. ౭౯.

(బాధించు.)

చ...బాలికన్,గరఁపఁగరాదె యేల ననుఁ గ్రాఁచెద రీమకరైణలాంఛనుల్. విజ. ౨. 3.౯.

కరక. వి. హరీతకి, కరకచెట్టు.

సీ. కరక యం చనఁగను బరఁగు హరీతకి...ఆం. భా. ౨. ౫౦.

గీ. ఆదివైద్యుఁ డతండు దుగ్ధాబ్ధిఁ బుట్టె,నమృతపూర్ణకుంభం బొకహస్తమునను, నంబుచరమును గరకకాయయును నొకటఁ, దాల్చి సాకార మైనశాంతరస మనఁగ. హర. ౬. ౭3.

జ. కరకంచు, కరకాల్వ.

కరక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. వడగల్లు, కరకము.

కరకంచు. వి. (కరక+అంచు.) ౧. కరకాల్వ నీటితో వ్రాసినయంచు.

సీ. కరకంచువలిపంబు గట్టిగాఁ గాసించి వెలిత్రాడుగాసపై బలియఁ జుట్టి. ద్వా. ౭. ౪౫. ఆం. భా. ౨.౧౫౪.

౨. కరకంచువస్త్రము.

సీ. ముత్తెలపందిళ్లు నుత్తరగోగ్రహణంబులు కరకంచు నాఁచుపన్నె,నిండుపన్నెలు...గీ... మొదలుగా వల్వలు ధరించి ముదిత లపుడు. ప్రబంధ. ౨౭౨.

వ...కదంబకావులును గరకంచులును బొమ్మంచులును ముడుఁగుబొమ్మంచులును ముయ్యంచులును...ద్వా. 3. ౧౯౯.

కరకంటకము. సం. వి. అ. పుం. చేతివ్రేలిగోరు. (త్రి. ని.)

కరకచము. సం. వి. అ. పుం. (జ్యోతి) యోగభేదము. (శనివారమునందు షష్ఠియు, శుక్రవారమునందు సప్తమియు, గురువారమునందు అష్టమియు, బుధవారమునందు నవమియు, కుజవారమునందు దశమియు, సోమవారమునందు ఏకాదశియు, ఆదివారమునందు ద్వాదశియు, తటస్థించినయోగము-వాచ.)

కరకచ్ఛపిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. కూర్మముద్ర అను అంగుళిసన్నివేశము.

కరకణీ. వి. వేఁటాడుటకుపయుక్తమగు సాధనవిశేషము.

సీ. బలువిండ్లు బొట్టికోలలు తోలుమోకులు గొరకత్తళమ్ములు కరకణీలు. గీ. నాదిగా వేటలకు యోగ్యమై తనరు,సాధనంబులు సవరించి...రుక్మాం. 3. ౭౦.

కరకము. సం.వి. అ. పుం.న. ౧. కమండలువు. ౨. కొబ్బెరబుఱ్ఱి. పుం. ౧. కరక, వడగల్లు. ౨. దానిమ్మః. ౩. కరంజభేదముః. ౪. మోదుగుః. ౫. కోవిదారముః. ౬. పొగడ, వకుళముః. ౭. కచ్ఛీరము, వెణుతురుః. ౮. మామిడిః. (వై. ని.) ౯. పక్షివిశేషము.

కర(అ)కర[1](అ). వి. (క. త. కరకర) వ్రాయుట, నమలుట, పండ్లుగీఁటుట, కొఱుకుట మున్నగువానియందగు ననుకరణము.

(వ్యవ) వాఁడు కరకరమని గంటముతో వ్రాయుచున్నాఁడు. వేఁచినవరుగులు వాఁడు కరకర నములుచున్నాఁడు. నమలునప్పుడు గారెలు కరకరలాడుచున్నవి.

చ. కరకర పండ్లు గీఁటుచుఁ దెగంబడి ముట్టెను దుంగముస్తెలన్, నెరలిచి మేయుచున్ ... చెన్న. ౨. ౨౦.

ద్వి. కొఱుక జిల్లున నేయి గురియుచు వేఁగి, కఱకఱ మనుచుండుఁ గారవెల్లములు. అ.మ.క. ౧. ౫౧పా. ౨౭ పం.

క. కఱక ఱనఁ బాఁపకుఱుకులఁ, గొఱకెడియొక దుప్పిమెఱుఁగుఁగోలం గూల్చెన్. సుద. ౩. ౧౮౧.

గీ. అందుల కనూయఁ గరకర మంచు మిగుల, దుష్టకపటవిచారవంతుఁడు జయంతుఁ, డంత కోపముఁ డొరా సుమంతుఁ డనుచు, నంతకోపముతో నుండు నాత్మలోన. సారంగ. ౩. ౧౨౭.

కరకరపడు=మండిపడు.

క. కరితురగస్యందనములుఁ, బరివారముఁ దెగిన పిదపఁ బటురోషమునన్, గరకరపడుచును నెదిరిన, ఖరకరవంశజుఁడు ద్రుంచె ఖరుని శిరంబున్. మొ. రా. అర. ౧౫.

కర(అ)కర[2](అ). క్రి. విశే. ద్రు. (సం. ఖరః.) తీవ్రముగా; అత్యంతము, మిక్కిలి.

వ. ప్రొద్దు కరకరం బొడిచి రాఁగా ...రామా. ౬. ౨౦౫.

చ. కఱకఱ మండుచున్ ... సమీర. ౪. ౧౨.

సీ. బిరుదులు పచరించి కరకర నెదిరించి చక్రపాతంబుల సమయువారు. హ. వరాహ. ౨. ౨౯ పా.

ద్వి. ఆకీతి బంధువు లాయింతిచూలు, కరఁగునో యని కరకరఁ బొక్కిరంత. అ. మ. క. ౧. ౧౯ పా. ౬ పం.

చ. కఱటులు భూరుహాళ్మపశుకల్పులు మత్కృతిఁ బ్రస్తుతించినన్, గఱకఱఁ బోవనాడినను గల్గవు నామది మోదఖేదముల్. వేం. పంచ. ౨. ౧౩౭.

క. లోఁగిటికి రానిరూపముఁ, గౌఁగిటికిన్ రాని పొందుఁ గారింపంగా, మూఁగినకుసుమశరంబుల, చేఁ గఱకఱఁ గంద నతివచిత్తంబంతన్. ఉ. హరి. ౫. ౧౦౧.

కరకరి. వి. ౧. చలము, పట్టుదల.

సీ. ...కరకరి చలము మచ్చర మనంగ, మాత్సర్య సంజ్ఞలై మను ... ఆం. భా. ౧. ౧౩౫.

౨. ద్వేషము, స్పర్ధ; ఈర్ష్య.

చ. గరిమఁ గళింగజంబు లగుగంధగజంబులకుంభరాజితోఁ, గరకరి పుట్టఁగాఁగలదు కామిని నీవలిచన్నుదోయికిన్. నైష. ౫. ౧౩౨.

ద్వి. కరికరంబులతోడికరకరిం బెరిఁగి, కరమద్భుతంబైనకరభోరుయుగము. ద్వి. సిం. భాగ. ౩. ౪౭ పా.

చ. ...అతం డవమానము సేసి యాకృశోదరి యెఱుఁగంగ నొండెడలఁ దత్పరుఁడై విహరించు దానికిం, గరకరిఁ బొందియుండి యువుఁగా దన దాయమ గూఢచిత్తయై. దశకు. ౭. ౪౨.

౩. క్రౌర్యము.

చ. కరకరి గూఁటఁ గట్టి యిడఁగా మొఱవెట్టెడు

లీల బాలభా,స్కరకరకాండకందళవిఘట్టన
నించుక వాయివడ్డతా,మర మొఱవెట్టి పెట్టి
పలుమాఱును వాకిలి దాఁటి యాఁగుచుఁ గా,
మొరయువిపంచి మీటుగతి మ్రోసి యళుల్
నెడలెఁ గొలంకులఁ గా. మనుచ. 3. ౬౦.

కరకరిపడు=ద్వేషపడు.

క. హరిభక్తులై మహేశ్వరుఁ,బరువడి శివభక్తుల
య్యుఁబంకరుహాక్షుం,గరకరిపడి దూషించి
న, నరు లేఁగుదు రుగ్రమైననరకంబునకుఁ గా.
పద్మ. ఉ. ౨. ౬౨.

జ: కరకరించు.

కరకరించు. అ. క్రి. (√కరకరి)స్పర్ధవహించు.

గీ. అటుల వాఁడది హెచ్చని యాడుచుండ,
వ హియొకఁడు వచ్చి వానిపైఁ గరకరించి,
యిదియె దొడ్డని పల్కెనే యీగరాను,
నాచెయిని జూడు మటువెన్కఁ దోఁచు నీ
కు. పార్వ. ౬. ౩౦.

కరకనా. విశే. (సం. కర్కశమ్.) కఱకు.

ఉదా: కరకసానేల. (శ. ర.)

కరకాంభస్సు. సం. వి. స్. పుం-కరకవలె చల్లని నీరు గలది-నారికేళము, టెంకాయచెట్టు.(త్రి. ని.)

కరకాసారము. సం. వి. అ. పుం. శిలావృష్టి, వడగండ్లవాన.

కరకాయ. వి. (√కరక) కరకచెట్టుకాయ. (శ. ర.)

(వ్యవ) వానినోట కరకాయ గొట్టినాఁడు.

కరగసము. వి. (సం. క్రకచః. ప్రా.క. కరగస)ఱంపము, క్రకచము (శ.ర,బ్రౌ.)

ద్వి. కరగసంబులఁ ద్రెంచి కత్తులఁ గోసి,గొఱ
పంబులను దుస్సి కొఱవులఁ జూఁడి. రం.
రా. ఉ. ౫౨ పా. ౧౨ పం. ('కరకసము'ము త్రి. పా.)

కరగోడ. వి. వెలుగునాటుటకై పాడిమట్టితో నేర్పఱచినగోడ, కోరడి. (శ. ర.)

కరగ్రహణము. సం. వి. అ. న=కరగ్రహము.

కరగ్రహము. సం. వి. అ. పుం. ౧. పన్నుపుచ్చుకొనుట. ౨. పాణిగ్రహణము, పెండ్లి.

కరఘూర్ణనము. సం. వి. అ. పుం. కవ్వము,తరిగోల.

కరఘూర్ణి. సం. వి. న్. పుం=కరఘూర్ణనము.

కరచ్ఛద. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. సిందూరపుష్పీ.(జాఫరా చెట్టు.)

కరచ్ఛదము. సం. వి. అ. పుం. టేఁకుచెట్టు.

కరజము. సం. వి. అ. పుం. ౧. నఖము, గోరు. ౨. కరంజము, కానుగు. న. వ్యాఘ్రనఖము, పులిగోరుచెట్టు.

కరట. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. అజ్జి, ప్రయాసముచే పిదుకఁదగినయావు.

కరటము. సం. వి. అ. పుం. ౧. [illegible]. ౨. కుసుంభవృక్షము. 3. కాకి. ౪. వాద్యవిశేషము. ౫. నవశ్రాద్ధము,ఏకాదశాహాదిశ్రాద్ధము. ౬. బిల్వము, మారేడు. న. కుంకుమపువ్వు. (శే. ని.)

కరటి. సం. వి. న్. పుం-పెద్దగండస్థలములుకలది-ఏనుఁగు.

కరటుఁడు. సం. విశే. (అ.ఆ.అ.) ౧. నాస్తికుఁడు. ౨. నింద్యజీవి.

కరటువు సం. వి. ఉ. పుం. పక్షివిశేషము, పెద్దకొక్కెర.

కరడము. వి. అల, తరంగము, కరడు.

సీ. కాంతాదిసుఖము సైకతవేదికాస్థలి కందర్ప
వికృతులు కరడములును... కాఁగ. గీ. సమ
ధికం బైనసంసారజలధియందు. భీమ. ౫.

కరడు[1]. వి. (బ. కరడులు, కరళులు,కరళ్లు)తరంగము, అల.

సీ. కరడు లేనట్టిసాగరముచందంబున నత్యంత గంభీరమై వెలుంగు. వా. రా. ౨. ౧౦౭. (కరుడు-ముద్రి.)

సీ. గగనంబుతో రాయుకరడులు గలజలం బివురఁబాతినమహార్ణవము కరణి. భార. ద్రో. ౨. ౧౨౬.

గీ...కరళులఁ దేలి చనుచు. నిర్వ. ౮. ౪౯.

ఉ...కరళ్లచాఁటుతో...వరాహ. ౮. ౧౬.

కరడు[2]. వి. పక్షివిశేషము.

సీ. కూఁకటికువ్వ కుటాక కళ్కు కరడు...గీ.అనఁగ నిట్లని పక్షి భేదాఖ్య లలరు. ఆం.భా.౨. ౯౮.

క. ... కలవింకము కంకణంబు కహ్వము కరడుల్, గలగవము కనకభుక్కును, గళుకును గంకమును గాకి కక్కెర కైదుల్. ప్రబంధ. ౨౩౦. (కరుడు-ముద్రి)

కరణకమ్మలు. వి. బ. ఒకశాఖబ్రాహ్మణులు.(శ.ర.(

కరణత్రాణము. సం.వి. అ. న-హస్తాదీంద్రియములచే రక్షింపఁబడునది; నేత్రాదీంద్రియములను రక్షించునది-తల.(కల్ప.)

కరణము. వి. (సం. కరణః. త.కర్ణమ్.) గ్రామపులెక్కలు వ్రాయువాఁడు,గణకుఁడు, కరణికుఁడు.

క. ధరఁ గవిభటమాన్యంబుల,హరణము గా లెక్క కవిలె నంటించెడి యా, కరణముపేరు సపిండీ,కరణము గద... కవిచౌ. శ. ౪౫.

వ...కరణాలు...దా. శా. ౪. ౧౧౦౧.

సీ. అలరును గరణ మంచన లెక్కవాఁ డన గణకాభిధానంబు...ఆం. భా. ౨. ౧౮౭.

కరణము. సం. విణ. (అ. ఈ. అ.) చేయునది, చేయుటకు సాధనమైనది.వి. అ.న. ౧. వ్యాపారము, పని. ౨. వాణిజ్యము. ౩.ఇంద్రియము. ౪. దేహము. ౫. సాధనము. ౬. పగమాత్మ. ౭. (వ్యాక) సాధకతమమైనది. ౮. కారణము. ౯. (సంగీ) గీతభేదము; తాళభేదము. ౧౦. నృత్యభేదము. ౧౧. వ్యవహారనిర్ణయసాధన మగుపత్త్రము సాక్ష్యము, మొ. ౧౨. పూఁత. ౧౩. క్షేత్రము; పొలము. ౧౪. (యోగ) ఆసనము. ౧౫. రతిబంధము. ౧౬. (జ్యోతి)బవాది. (ఇవి ౧౧. బవ, బాలవ,కౌలవ, తైతిల, గరజి,వణిక్కు, భద్ర, శకుని, చతుష్పాత్తు, నాగవము, కింస్తుఘ్నము.) ౧౭. ఒకానొక దేశము.

ఉ. వీఁ డిదె తెల్లనాకులను వీడెముసేయుచు వీథి వచ్చుచు,న్వాఁడు మదించి తిండి తిని వాఁడుచుమీ యిటమీఁద నేడకో, తేఁడఁ గఁ బోయెడిం గరణదేశపుజాణగ నుండఁ బోలు నీ,బాఁడు పణోపహారపరిపాటి గనుం గొనవచ్చు వీనిచేత్. క్రీడా. ౧౫౯.

౧౮. కాయస్థుఁడు. (వీనివృత్తి లెక్క వ్రాయుట); లెక్క వ్రాయువాఁడు.

గీ. ముదుకవలపాగయును బాహుమూలమందుఁ, గపిలె చర్మపుటొడింగొనికత్తిగంట, మలఁతి నీర్కావిదోవతు లమరఁ గ్రామ,కరణ మేతెంచి రెడ్డిచెంగట వసించె. శుక. ౨. ౪౧౬.

కరణాధిపుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. జీవుఁడు. ౨. ఇంద్రియాధిష్ఠానదేవత.

కరణి. వి. విధము, రీతి, చందము.

సీ. హయములఁ జెండాడ నరుగుచోట్లను లేళ్ల గమిఁ గిట్టుకోల్పులికరణి యొలయు. గీ... ఆశల్యునందు. భార. శల్య. ౧. ౨౩౨.

క. తరణి వొడిచి తమము సెఱచు,కరణిని లోకమునఁ గలుగుకల్మష మెల్లన్, ధరణిపతి

ధర్మ మాత్మ,స్ఫురణంబునఁ జెలుచు విమల బోధనచరితా. భార. శాం. ౨. ౧౬౦.

గీ... రెండవవేల్పు తేని,కరణిఁ గొలువున్నదొరఁ బొడగాంచి యపుడు. నీలా. ౨. ౫౦.

కరణివోలెకా=కరణికా, విధముగా.

సీ. పూర్వదిక్సతి కతిస్ఫురణతో నుతసుధాకర రేఖ యుదయించుకరణివోలెఁ, ద్రిదివంబు నందు సమ్మద మొందఁ గల్పలతాంకుర ముద యించునట్లువోలె.ఆ... మేనక కుదయించె, రాజవదన శైలరాజకన్య. కు.సం. 3.౨౭౨.

కరణికము. వి. కరణముయొక్కపని, గణకవృత్తి.

గీ. బ్రదుకఁబొద్దుల జనులకు నుదుకుటాకుఁ,గవి లెను లిఖింప నేర్చినకరణికంబు, గరిమ నొప్పారు ధాత జగద్విధాత.ఘటికా. ౧.౨౨. ఆం. భా. ౨. ౧౮౭.

కరణికుఁడు=కరణము.

ద్వి. బిగువుగాఁ జెంపఁ దోఁపినబలపములు, తగ నలవడఁగ నత్తిఁ గరణికులు, చను దెంచి నిలిచి హస్తములు మోడ్చుటయు. ద్వి. పర మ. ౬. ౪౫౫ పా. ౬ పం.

కరణీయము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) కర్తవ్యము, చేయఁదగినది.

కరణుఁడు. సం. వి. అ. పుం. శూద్రస్త్రీకిని వైశ్యునకును బుట్టినవాఁడు.

కరతలము. సం. వి. అ. పుం. అఱచేయి.

కరతలామలకము. సం. వి. అ. న. అఱచేతిలోని యుసిరికకాయ. (ఇది ఒకరు తెలుపనక్కఱలేక యే తనంతటనే స్పష్టమగుదానికి ఉపమానము గాఁ జెప్పఁబడును.)

కరతాళము. సం. వి. అ. న. ౧. చప్పట. ౨. చేతులతో వాయించుతాళము, వాద్యవిశేషము.

కరతాళి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. చప్పట. ౨. చేతులతో వాయించుతాళము.

కరతాళిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ.=కరతాళి.

కరతిత్తి. వి. (సం.కరదృతిః.) తములపాకులుమున్నగునవి యుంచుకొనెడుచేతిసంచి.

ద్వి. అఱువుదోవతియుఁ బంచాంగంబు ముష్టిఁ, బఁగినకరతిత్తి పత్త్రాలసంచి. ద్వి. హరిశ్చ. ఉ. ౫౦౩పం.

గీ. క్రముకభంగపరంపరాకలిత మయిన, వన్నె కరతిత్తి మేఖలాపల్లి నిఱికి. వేం. పంచ. ౪. ౨౪౪. (చి. ని. పా.)

కరతోయ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. సదానీర,ఒకానొకనది.(ఇదిగౌరీవివాహకాలమందు హిమవంతునిచే ఈశ్వరునిహస్తమునఁ విడువఁబడినదానోదకము వలన నేర్పడినది.)

కరదివియ(వె)=కరదివ్వె. (శ. ర, చి. ని.)

కరదివ్వె(వ్వియ)=కరదివ్వియ. వి. (సం. కరదీపికా. ప్రా. కరదీవిఆ) కరదీప,దివటీ.

ద్వి. కరమునఁ బూనినఖడ్గకాళ, మరుదుగాఁ గరదివ్వెయై త్రోవఁ జూ . ద్వి. హరిశ్చ. పూ. ౧౮౫౬ పం.

కరదీపిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. దివటీ.

శ్లో: వృద్ధస్య భార్యా కరదీపికేవ.

కరదుఁడు. సం. విణ. (అ.ఆ. అ.) ౧. పన్నుఇచ్చువాఁడు. ౨. చేయూఁతఇచ్చువాఁడు; అభయహస్త మిచ్చువాఁడు.

కరపక్క. వి.(త.కరైపోప్పక్కు.)వన్నెతగ్గినకెంపు.

సీ. పద్మరాగాభిధ పరఁగుఁ గెంపన నది వన్నె తగ్గినఁ గరపక్క యండ్రు.ఆం.భా.౨.౨౭౭.

కరపత్త్రము. సం. వి. అ. న. ౧. క్రకచము, ఱంపము. ౨. జలక్రీడ.

కరపత్త్రవంతము. సం. వి. త్. పుం. తాటిచెట్టు.

కరపత్త్రిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. జలక్రీడ, చల్లులాట.

కరపర్ణము. సం. వి. అ. పుం. ౧. భిండావృక్షము, బెండచెట్టు. ౨. ఎఱ్ఱాముదపుచెట్టు.

కరపాని. వి. రోగవిశేషము, ఒకవిధమైన చిడుము. (బ్రా-చూ. కట్టుకరపాని.)

కరపాత్రము. సం. వి. అ. న. జలక్రీడ, చల్లులాట. (కల్ప.)

కరపాలము. సం=కరవాలము.

కరపాలి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. ఈటె,చిన్నకటారి. (కే. ని.) ౨. హస్తయష్టి, దుడ్డుకఱ్ఱ. (వాచ.)

కరపాలిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. ఈటె, చిన్నకటారి. ౨. చిన్నగదవంటిచేతికఱ్ఱ, దుడ్డుకఱ్ఱ.

కరపీడనము. సం. వి. అ. న. పాణిపీడనము, పెండ్లి.

కరపుచ్చే. వి. సోమకర్కటిక. (శ. ర.)

కరపుటము. సం. వి. అ. పుం. అంజలి, దోసిలి.

కరపృష్ఠము. సం. వి. అ. న. మీఁజేయి.

కరబదరము. సం.వి. అ.న. చేతిలోని రేఁగుపండు. (ఇది 'కరతలామలకము'వంటిది.)

శ్లో. ...రామవృత్తం, కరబదరసమానం ప్రేక్ష్య దృష్ట్వా ప్రతీచ్యా. సం. చం. రా. బాల.౮.

కరబూజా. వి. (హిం. ఖర్బూజా)ఒకజాతిపండు. (శ.ర.)

కరభప్రియ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. క్షుద్రదురాలభ, తీఁటకసిందక.

కరభము. సం. వి. అ. పుం. ౧. మనికట్టుమొదలు చిటికనవ్రేలిమొదటిదాఁకఁ గలచేతివెలుపలిభాగము. ౨. ఒంటెపిల్ల. ౩. ఏనుఁగుగున్న. ౪. ఒంటె. ౫. నఖమనుగంధద్రవ్యము. ౬. గార్దభము, గాడిద.

కరభవల్లభము. సం. వి. అ. పుం. ౧. గోఁగు, పీలువృక్షము. ౨. వెలఁగక.

కరభాదని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ-కరభములచే తినఁబడునది-క్షుద్రదురాలభ,తీఁటకసిందక.

కరభువు. సం. వి. ఊ. పుం. చేతిగోరు.

కరభూషణము. సం. వి. అ. న. కంకణము, చేతికడియము.

కరముట్టము. సం. వి. అ. పుం.పోఁకక. (త్రి.ని.)

కరమరి. సం. వి. న్. పుం. బంది, చెఱసాలలోనున్నజనుఁడు. (వాచ.)

కరమర్దము. సం. వి. అ. పుం. కృష్ణపాకఫలము, కలివెక.

కరమర్ది. సం. వి. ఈ స్త్రీ. చిన్నకలివెక.

కరమాల. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. అంగుళిపర్వమాల.(అనామికనడిమికనుపు ఒకటి, దానిక్రిందికనుపు రెండు, చిటికనవ్రేలిక్రిందికనుపు మూఁడు,దానినడిమికనుపు నాలుగు, దానిపయికనుపు అయిదు, అనామికపయికనుపు ఆఱు, నడిమివ్రేలిపయికనుపు ఏడు-నడిమివ్రేలి నడిమికనుపును దానిక్రింది కనుపును మేరువుగా నెంచివిడువఁబడినవి-తర్జనిపయికనుపు ఎనిమిది, దానినడిమికనుపు తొమ్మిది, దానిక్రిందికనుపు పది. ఇట్లు లెక్కించుచు జపముచేయుదురు.)

కరము. అవ్య. (క. కరం) అత్యంతము, మిక్కిలి.

క. కర మిష్టము సేసితి మా,కరిసూదన దీన నీకు నగు సత్ఫలముల్ ...భార. ఆది. ౧.౧౧౯.

గీ.కడిఁదిపే ర్గోచి యాప్రోలు కరము మెఱయు. అచ్చ. రా. బాల. ౩౨.

ఉ. వాన కరంబు దీఱుటయు ... ఉ. రా. ౧. ౧౦౪. (ఇట 'నిశ్శేషముగా' అని యర్థము.)

(కొన్నిపట్లవృత్తియందు 'ము' వర్ణలోపము వైకల్పికము. చూ. కరవాఁడి, మొ.)

జ: కరవాఁడి, కరవేదన.

కరము. సం.విణ. (అ.ఈ.అ)-ఇది సమాసాంతము నందే యుపయుక్తము-చేయునది.(ఉదా:దుఃఖ

కరము, పద్య విత్త్కరి.)వి. అ. పుం. ౧. హస్తము, చేయి. ౨. కిరణము. ౩. ఏనుఁగుతొండము. ౪. కప్పము, పన్ను. ౫. కరక, వడగల్లు. ౬. (గణిత) ౨౪ అంగుళములకొలత. ౭. హస్తనక్షత్రము. ౮. శ్వేతశాలి, తెల్లవరిః. ౯. హింస. ౧౦. ముద్ర. ౧౧. విక్షేపము, చిమ్ముట. న. ౧. ఇంద్రధనుస్సు. (కే. ని.) ౨. అన్నము. (వై. ని.)

కరముక్తము. సం.వి.అ.న- చేతితోపట్టుకొని విసరి వేయఁబడునది-శక్తి, మొ.ఆయుధము.

కరరుహము. సం. వి. అ. పుం. చేతిగోరు.

కరవటము=కరాటము.వి.(సం.కరండః)బరణి; శీర్ణకరండము, ఒకవిధమైనబరణి?

గీ. పొదలి యొండొండ దివియును భువియు దిశలుఁ, బొదివికొనియెడిచీఁకటిప్రోవువలన, మిక్కుటంబుగఁ గాటుక గ్రుక్కినట్టి, కరవటం బన జగదండఖండ మమరె. నృసిం. ౩. ౮౦.

చ. దళ మగుచంద్రఖండములు దారలు సొంకవ మొప్పుపాణిపా,టల మగుదంతపుంగరవటంబు శశాంకుఁడు గుంకు మైనచీ,గలజిగి కెంపుగా బయటిరథ్యల నొప్పుదు రిందుకాంత వే,దులపయి సంధ్యయే బహుతఁ దోఁచె నసన్బురి గట్టివాల్సతుల్. ఆము. ౨. ౨౩.

సీ...భరణి మీఁఱును దార్వ బరణి డబ్బి, శీర్ణకరండంబు చెలఁగుఁ గరాటంబు కరవటం బనఁగను ... ఆం. భా. ౨. ౧౬౬.

కరవాఁక. వి. సముద్రపుగట్టునోరనుండెడిచెమ్మనేల. (శ. ర.)

కరవాఁడి. విశ. (కరము+వాఁడి.) మిక్కిలివాఁడియైనది.

గీ. ఘోర కరవాఁడిచూపులయాఘుళంబు ...అనఁగ, నేరుపుల మింతు రప్పురివారసతులు. పాండు. ౧. ౧౧౭.

కరవాయి. వి. (క. కరవాయి). లోహకారుఁడు సుత్తెతోఁ బాత్రములను చాఁగఁ గొట్టునపుడు ఒత్తుడుగా వానిలోపలఁ జొప్పించెడి మొనవంపుదిమ్మెముగపుఇనుపకమ్మి. (శ. ర.)

కరవాలము. సం. వి. అ. పుం. ఖడ్గము, కత్తి.

కరవాలిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ=కరపాలిక.

కరవాలు. వి. (సం. కరవాలః. క. కరవాల, కరవాళ్. త. కైవాళ్) ఖడ్గము, కత్తి.

క. తివిరి కరవాలు సేకొని, అవఱవ లెసఁగంగ నత్తెఱవపైఁ జనుచో. అచ్చ. రా. సుం. ౫౮.

క... అ,వ్వాలుమగఁడు పలకయుఁ గర,వాలుం గొనుటయు నొకండు వడిఁ దునుమాడెన్. మార్క. ౮. ౧౦౮. ఆం. భా. ౨. ౨౧౪.

కరవీర. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. మణిసిల. (కే. ని.)

కరవీరకందసంజ్ఞము. సం. వి. అ. పుం. తైలకందము, ఒకజాతికందః.

కరవీరకము. సం.వి.అ.పుం. ౧. కరవీరము, గన్నేరుః. ౨. ఏఱుమద్ది, అర్జునముః. ౩. ఖడ్గము, కత్తి. ౪. గన్నేరువేరునుండితీయువిషభేదము.

కరవీరభుజ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ఆఢకి, కందిః.

కరవీరభూష. సం=కరవీరభుజ.

కరవీరము. సం. వి. అ. పుం. ౧. కత్తి. ౨. గన్నేరుః. ౩. శ్మశానము, వల్లకాడు. న. గన్నేరుపూవు.

కరవీరి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. పుత్రవతియగుస్త్రీ. ౨. అదితి. ౩. మంచియావు.

కరవేదన. మి.వి.(కరము+వేదన)అధికదుఃఖము.

చ. మొదలనె ముద్దరా లగుట మోహభయంబు నఁజేసి శ్రద్ధ యే,నదిదరిఁ బుణ్యతాపసవనంబులలోపల డాఁగి యున్నదో, వెదకుద మంతదాఁకఁ గరవేదన మానుము ...ప్రబోధ.

కరశాఖ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. అంగుళి, వ్రేలు.

కరశీకరము. సం. వి. అ. పుం. ఏనుఁగుతొండము నుండి చిమ్మఁబడు నీటితుంపర, వమథువు.

కరశూకము. సం. వి. అ. పుం. చేతిగోరు.

కరసాన. వి. (√కర²-సం. ఖరశాణః. క. కగసాణె.) ౧. బాణములు మొనలు మున్నగువని సానఁ బట్టెడు చక్రాకారమైనసాన.

ఉ...మరుసాయకముల్ గరసానఁ బట్టి...నిర్వ. ౬. ౮౩.

గీ. త్వష్ట చను దెంచి లోకబాంధవునిఁ గాంచి, దేవి సంజ్ఞవిధం బెల్లఁ దెలియఁ జెప్పి, యతని తీవ్రమయూఖసహస్రకమున, నెనిమిదవపాలు కరసానఁ దునియఁ బట్టె. వి. పు. ౪. ౩౯.

౨. గంధము తీసికొనెడు చిన్నసాన.

సీ. కరసానఁ దిగిచినకలికిగంధపుబొట్టు తిరికట్టుకొని మోము దిరిగి యుండ. క్రీడా. ౨౭.

కరహాటము. సం. వి. అ. పుం. ౧. తామరదుంప. ౨. మంగ, పిండీతకవృక్షము.

కరా=కర². (చూ. కరామరకత్తి, మొ.)

జః కరామరకత్తి, కరామరి, కరామూరి, కరాపువు.

కరాంగణము. సం. వి. అ. న. కప్పము వసూలు చేయుచోటు.

కరాంబుకము. సం. వి. అ. పుం. నీటియుసిరికె.

కరాఘాతము. సం. వి. అ. పుం. చేతిదెబ్బ, చఱపు.

కరామెరకత్తి=కరామేరి, కరామోరి, వి. (√కరా-క. కరామారి. త. కైచ్చురికై.) ఖడ్గము, కత్తి.

సీ. డాకెలంకున సిరాజీకరామరకత్తి ... మను చ. ౪. ౨౯.

కరామెరి=కరామెరకత్తి.

వ...కనకమేఖలాఘటితం బగు చేరుకరామరిమరకతంపుఁబిడి మెఱుంగులు...మనుచ. ౫. ౭౦.

కరామోరి=కరామెరకత్తి.

క. రామూరితిమ్మవిభునిక, రామూరిం దెగి నిరంతరము నమరమృగీ,లోచనలమదవశాస్త్రా,లోచనలం దవిలి వర్తిలుదు రభియాతుల్. రామా. ౧. ౭౧.

కరాటము=కరవటము.

(బరణి; శీర్ణకరండము, ఒకవిధముగుబరణి ?)

వ...మంచులకరాటంబులును...ప్రబంధ. ౭౫.

(కీర్తికాంతావర్ణనము.) సీ. పమ్మకాటుకకరాటమ్ము ఘోరారిదుష్కీర్తి సంస్కృతగోదసీతలమ్ము. చంద్రా. ౧. ౮౫.

గీ. బరణియుఁ గరాట మను పేళ్లు ధరణి కమరు. సాం. ని. స్థా. ౬౪.

సీ. శీర్ణకరండంబు చెలఁగుఁ గరాటంబు కరవటం బనఁగను...ఆం. భా. ౨. ౧౬౬.

కరాతు. వి. మల్లబంధవిశేషము. మల్లుపు. ౩. ౬౯.

కరాపువు. వి. (√కరా)-కారముగలపువ్వు-లవంగము. (శ. ర.)

కరామర్దము. సం. వి. అ. పుం. కరమర్దము, కలివె.

కరామ్లకము. సం. వి. అ. పుం. కరమర్దము, కలివె.

కరారోటము. సం. వి. అ. పుం. అంగుళీయకము, వ్రేలియుంగరము. (త్రి. ని.)

కరాళ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. దుర్గామూర్తిభేదము. ౨. శారిబ, మామెన, సుగంధిపాలగె.

కరాళము. సం. విశ. (అ. ఆ. అ.) ౧. వెఱపుపుట్టించునది, భయానకము. ౨. ఎత్తయినది, తుంగము. ౩. దంతురము, మిట్టపండ్లుగలది. ౪. విశాలము. (శే. ని.) వి. అ. పుం. ౧. సర్జరసముతోఁ గలసిననూనె. ౨. ఒకానొక దంతరోగము ౩. కస్తూరీమృగము. న. ౧. చమురులో వేఁపఁబడిన సంబారు. ౨. కృష్ణతులసి.

కరాళి. విశ. (సం. కరాళః.) ౧. దుష్టము, చెడ్డది

ఉ. వాలి ప్రతాపకేళిఁ గడువాలికరాళితనాన
నాన లో, మాలి విరాళి హేళిసుకుమారుని
మోహపుటాలి సైంద్రసీ,లాలిమదాళివేణి జ
వరాలి గ్రహింప...సమీర. 3.3. శుక. 3.
౩౪౯.

౨. భీకరము.

గీ. కాళి యెక్కు కరాళిసింగంబు నైన, మరపు
గోఁగల మొకయింతమందు పెట్టి. వరాహ.
౪. ౭౫.

జ: కరాళించు.

కరాళి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. అగ్నిజిహ్వలలో నొకటి.

కరాళించు. అ. క్రి. (√కరాళి) అఱచు, బొబ్బరించు; గర్జించు; సకిలించు; మొఱఁగు.

వ. అని భర్జించుచున్న దేవయానిపలుకులు విని
కరాళించి మ్రోఁగుచున్న భుజంగిచందంబున
నిట్టూర్పులు నిగిడించి పెదవులు గొఱుకుచు
శర్మిష్ఠ యిట్లనియె. భాగ. ౯. ౫౨౦.

వ...పయఃపారావారమధ్యంబున నమృతాహర
ణార్థంబు దిరుగుమహామందరంబు తెఱంగున
మహాభీకరంబు గాఁగఁ గలఁచి కరాళించి
...అగ్గణరాజకంఠీరవుండు...వీర.౪.౧౦౭.

ద్వి. కాలకౌశికుఁ డౌడు గఱచి నిప్పుకలు,రాల
వీక్షించి కరాళించి పలికె. ద్వి. హరిశ్చ.
ఉ. ౧౬౧ పం.

ద్వి.ఎక్కిన దైతేయు లిటునటుఁ బడఁగ, లెక్క
సేయక కరాళించుగుఱ్ఱములు.రం.రా. యు.
౪౨౧పా. ౨౬ పం. (శ. ర.పా.)

వ...కరాళించుసారమేయంబులును ... భాగ.
౧౦ పూ. ౧౧౯౬.

స. క్రి. నిందించు, తిరస్కరించు.
(వీరబాహుఁడు నక్షత్రకునితో నన్నమాట)

ద్వి. వక్క సేయనిలేకివాఁ డని నన్ను, లెక్క
సేయక కరాళించె నీరాజా. ద్వి. హరిశ్చ.
ఉ. ౧౪౭౪ పం.

కరాళిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. దుర్గ. (వై. ని.)

కరాళికము. సం. వి. అ. పుం. ౧. వృక్షము. ౨. కత్తి. (వై. ని.)

కరి. వి. (త. కరి). ౧. నిదర్శనము, దృష్టాంతము.

ద్వి. నెలుపల మూరెఁడు మొలకచ్చతోఁక, వెల
య లింగంబులోపలఁ బ్రవేశించె, భంగిగా
మాశివభక్తు లెయ్యెడల,నెంగిలివేల్పుల వినఁ
గనొల్లమికి, నరియమ గట్టినయయ్యంబరం
బు,కరి గాదె నేఁడును గానవచ్చెడిని.బస.
పు. ౬. ౭౩౦ పం.

చ. అలమలయాద్రికుంభభవుఁ డన్కతకంబు శ
రత్తు కుండమం,డలి ప్రతిబింబకైతవమునం
దమ కిచ్చిన వారిదేవతల్, తొలఁకులకేలఁ
దాప నిడి తోమఁ గలం కడఁగెం దదీయత,
త్ఫలతకు హ్రస్వ మాటె కరితారక లంబు
వుఁ దేర్చునే యనన్. ఆము. ౪. ౧౪౯.

౨. మేర, హద్దు.

వ. అందఱు హరిణక్రీడనం బను నాటకుం దొ
డంగి ...

క. ఖాండీరవటము కరిగా,నొండొరులం గడవఁ
బేర్చి యెక్కుట హరినో,చ్చండగతి దాఁ
టుచుం గడుఁ,జండరభసమునఁ గడంగి సరి
సేయంగన్.

వ...ఇట్లు గెలిచినవారి నోటుపడినవారు తమ
తమయఱకట నెక్కించుకొని కరిదాఁకం
బోవలయుట నవ్విధం బొనర్చునప్పుడు.హరి.
పూ. ౭. ౯౨, ౯౩, ౯౪. ఆం. భా.౩.౬౧.

౩. నియమము.

క. ఈ తేజోనిధి కర్ణమె,రాతిరి సత్కాంతిఁ
జెందరామి యనుచు ఖద్యోతు రెయి సరు
చిఁ జేయు వి,ధాతకరిం గడచి నీప్రతాపము
శౌరీ. ప్రబంధ. ౧౪౫.

౪. గుఱి, లక్ష్యము.

క. పరు లెఱిఁగిన నాఁడిడికిం,గరి యగు ననుతలఁ
పు లేక గతధృతి నవనీ,శ్వరసుత విరివేనలి
తోఁ,బురపురఁ బడి యేడ్చుచుండె భూభా
గమునన్. దశకు. ౪. ౬౯.

విశే. సాక్షి.

సీ. సాక్షి యొప్పను సాకి సాకిరి కరి యన ...
ఆం. భా. ౨. ౩౦౪.

ఆ. కరము సాఁచి యగ్ని కరిగాఁగ సఖ్యంబు,
చేసినార మనుటఁ జెలిమి దలఁచి. భా. రా.
కిష్కి-౦. ౧౦౨. భార. ఆది. ౨. ౧౧౯.

జ: కరిగొను.

కరి. సం.వి. న్. పుం. ౧-తొండముగలది-ఏనుఁగు. ౨. ఎనిమిదిఅనుసంఖ్య. ౩. నాగకేసరము.

కరిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. ఆఁడేనుఁగు. ౨. నఖరేఖ, గోటినొక్కు. శిశు. ౪. ౨౯.

కరికము. సం. వి. అ. పుం. విట్ఖదిరము, దుర్గంధముగలచండ్ర. (వాచ.)

కరికుసుంభము. సం. వి. అ. పుం. నాగకేసరచూర్ణము. (కల్ప.)

కరిగర్జితము. సం. వి. అ. న. బృంహితము,ఏనుఁగుగీఁక.

కరిగొను. స. క్రి. (√కరి.) సాక్షిగాఁజేసికొను.

క. అరిగిన నుదారకుండును, బరిభూతుఁడపోలె
సాధుభావముతోడన్, దొరల కెఱిఁగించి
వారలఁ, గరిగొని యేతెంచె నింటికడకుఁ
గడంకన్. దశకు. ౬. ౫౬.

కరిజె. వి. భక్ష్యవిశేషము.

వ...కరిజలు పొరివిళంగాయలు తిమ్మనంబులు
పాలకాయలు చక్కిలంబులు... మొదలుగాఁ
గలభక్ష్యంబులు...ప్రబంధ. ౧౧౨. హంస.
౧. ౧౦౫.

కరిజెకాయ. వి. భక్ష్యవిశేషము.

వ...నుత్తెపుఁజిప్పలుఁ జంద్రకాంతలుఁ గరిజ
కాయలు...ఆదిగాఁగలభక్ష్యంబులు... హం
స. ౧. ౧౦౫.

గీ. గారె లతిరసలు బొబ్బట్లు కరిజకాయ,లట్లు
బూరెలు జంతికచుట్లు మణుఁగుఁ,బూలు...
చెన్న. ౪. ౩౫౭.

కరిణాలు. వి. బ. సాలెవారిలో నొకతెగవారు. (శ. ర.)

కరిణి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ఆఁడేనుఁగు.

కరిణె(ణియ). వి. మృదంగముఖచర్మంపలికృష్ణమండలము. (చి. ని, వా.)

కరి(రీ)త. సం. విశే. (ఋ.త్రీ.ఋ.) ౧. చిమ్మువాఁడు, చల్లువాఁడు. ౨. హింసించువాఁడు.

కరి(రీ)తవ్యము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.)౧. చిమ్మఁదగినది, చల్లఁదగినది. ౨. హింసింపఁదగినది.

కరిదారకము. సం. వి. అ. పుం-ఏనుఁగునుచీల్చునది-సింహము.

కరిడి. వి. చర్మవాద్యవిశేషము.

గీ...ఉరుమ యనఁగఁ గరిడి యనఁగఁ,దప్పెట
యనంగ వాద్యభేదములు చెలఁగు. ఆం. భా.
౧. ౧౨౭.

కరిని. వి. చెవులయొద్ద కంతివలె పుట్టు వ్రణవిశేషము.

ఆ. చేతరాసియైనఁ జించలంబయినను, గుమ్మ
నందుఁ గ్రుక్కిసమ్మదమునఁ, గట్టఁ బొలిసిపో
వుఁ గరి నపవిత్రంపు,గడ్డలైన నీరు గాఱుచు
న్న. చికి. (చూ.కుమ్ముక్రింది-చి. ని.)

కరిపత్త్రము. సం. వి. అ. న.తాళీసపత్త్రము, తాళీసపత్త్రి. (రా. ని.)

కరిపోతము. సం. వి. అ. పుం. కలభము, ఏనుఁగుగున్న. (ఇట్లే: కరిశాబకము, కరిశాబము, మొ.)

కరిమాచలము. సం.వి.అ.పుం.సింహము.(త్రి.ని.)

కరిముఖుఁడు. సం. వి. అ. పుం. గజముఖుఁడు, వినాయకుఁడు.

కరిరతము. సం. వి. అ. న. రతిబంధవిశేషము.

శ్లో. భూగత స్తనయుగాస్యమస్తకా, మున్నతస్ఫిజమధోముఖీంస్త్రియం, క్రామతి స్వకరకృష్టమేహనే సల్లభే కరిరతం తదుచ్యతే. (రతిరహస్యము)

కరిరము. సం. వి.అ.పుం.న. కరీరము, వెణుతురు.

కరివియ=కరివె. (చి. ని.)

కరివె(ర్వె). వి. ఇత్తడిలోనగువానితోఁజేసి వీణాదండమును బొదివికొనియుండునట్లు సొఱకాయపై నమర్చెడుతొడంగము. (శ. ర.-'కకుభము' అని ఆం. భా. ౧. ౧౨౮.)

గీ. జీవరత్నంపు మేరువు చికిలికెంపు, బిరడలును గరుడపచ్చలకరివె జీని, వ్రాఁతపాంబట్టుగవుసెన రాణఁ దనరు, వీణె యొకయింతి నిల్పెను వెలఁదియెదుట. వాల్మీ. ౩. ౧౩౨.

ఉ. చెన్నగుజాళువాయొళవు చిన్నరికెంపులమెట్లు నీలపు, న్వన్నియ నొప్పుకాయలు నవంబగువజ్రపుఁగర్వె పచ్చలం, బన్నినయట్టిమేరువును బాగగుతంత్రులు మించ నొప్పమే, ల్కిన్నర చెంతఁ జేరి యొకకిన్నరకంఠి యొసంగనయ్యెడన్. చంద్ర. ౨. ౯౫.

కరివెద. వి.వర్షము కురియుటకు ముందే నేల దున్ని విత్తనములు చల్లుట.

కరిస(ర్స)నము. వి. (సం. కర్షణమ్. ప్రా. త. కరిసనం) కృషి, సేద్యము.

క. కరిసనమును బేహారము, నరసి పసులఁ గూర్చుటయును ననఁగా వృత్తుల్, నరులకు... హరి. పూ. ౭. ౧౩౦.

క. అరులు మిగులఁ గొని రాజులు, నరులకు నెంతయును భయ మొనర్తురు ధరణీ, సురులు గడఁగి వాణిజ్యముఁ, గరిసనమును జేయఁగలరు కలికాలమునన్. భాగ. ఆర. ౮. ౨౯౩.

సీ. గోవు లెక్కుడు ...వినుతహోమముల కెల్లను బాలుఁ బెరుగు నేయును నిచ్చుఁ గర్సనంబు నకు నొదవు. భా. అను. ౨. ౩౯౭.

ద్వి. కడఁగి కేదారాదికంబుల నెపుడు, సడలని శక్తిఁ గర్సన మొనరించు. ద్వి. భాగ. ౪. (శ. ర.)

కరిసించు. స.క్రి. (సం.ఘృష్)ఢీకొను, ఎదిరించు.

సీ. కంఠీరవము నైనఁ గరిసించుటయ కాని యొకసి వెన్నిచ్చి నిభటోచ్చయంబు. బహు. ౧. ౧౦౨.

కరిసె. వి. (సం. కర్షః. ప్రా. కరిసం. త. కరిసై) పలములో నాల్గవవంతు, కాలుపలము.

సీ. కరిసె యనంగను గాలుపలం బొప్పు...ఆం. భా. ౨. ౨౬౯.

కరీరము. సం. వి. అ. పుం. న. వెదురు మొలక. పుం.౧.కుండ.౨.వెణుతురు. (ఇది మరుభూములందు మొలచును, లొట్టియలకు ప్రియమైనది.)

కరీరి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. ఏనుఁగుయొక్క దంతమూలము. ౨. ఈలపురుగు, ఝిల్లి, చిమ్మట. ('కరీరా' ఆకారాంత స్త్రీలింగమని కొందఱు.)

కరీషంకషము. సం. విణ. (అ.ఆ.అ.)పేఁడను ఎండించునది. (వాయువు, మొ.)

కరీషము. సం. వి. అ. పుం. న. ౧. ఏఱుపిడుక; పిడుక. ౨. పేఁడ. (హలా.ని.)

శ్లో. కాశ్చిత్ స్త్రియః కరధృతోరుకరీషపిండా, నిర్యాంత్యగారబహిరంగణశోధనాయ.(కాళిదాసప్రహసనము.)

కరుగు[1](రువు, ర్వు). వి. (త. కరు). పోఁతపోసెడిఅచ్చు; అచ్చులోఁబోసినబొమ్మ; కరఁగెడిమూస.

చ. కరుగునఁ బోయుమాడ్కి నొడికంబు గఁజాతమలంచుకొవడిన్. చంద్రా. ౨. ౧౨.

చ. కరువునఁ బోసిరో విధునికాంతి సుధాబ్ధిత రంగఁ దెచ్చి గం,డరు వొనరించిరో...భార. అను. ౧. ౧౭౩.

చ...ఒకచిత్రకారుని మహోలఘుహస్తునిఁ బిల్చి ప్రాయఁగాఁ, బనిచిన ప్రాసె నత్తరుణిభావము కర్వునఁ బోసినట్లు...విక్ర. ౩. ౫౨.

(ఊర్వశి). ఉ...కొలు వల్లఁ బోచ్చి యచ్చే రువకంబునుం గదిసి చిత్తరువో కరువో యనంగ గం,డారపుబొమ్మవోలె నచటం గదలింపక లేక యుండఁగన్.ఉ.హరి.౧.౬౦.

క.కరువునఁ బూరితమై లో,హరసము లోఁ గాలునట్టు లంగజశోకో,ద్ధురశిఖి రతితను కిమ్ముగఁ,గరఁగియుఁ బొడవఱక లోనఁ గాలుచు నుండెన్. కు. సం. ౫. ౫౭.

కరుగు²(వు). వి. (సం. గర్భః). ౧. వరిపొట్టకట్టు. (శ. ర.) ౨. గర్భము.

క...అట్లయ్యిరువురు నుపయోగింపఁగఁ,గరువులు తత్త్వప్రకారకలితము లయ్యెన్. భార. అను. ౧. ౧౧౧.

శ్లో.అథ నిర్భావను ప్రాప్తే ఉభే తే వై యుధిష్ఠిర. సం. భార. అను. ౭. ౩౫.

కరుడు¹. వి.గట్టిపడిన ముద్ద.

ఉదా: అన్నపుఁగరుడు.

(చంద్రవర్ణనము.) సీ. అది చకోరములవిందా కాదు దుగ్ధాబ్ధికడ జనించినవెన్నకరుడు గాని. వేం. పంచ. ౪. ౨౩౭.

గీ.పుల్ల నుండెడు తేనెకరుల్లు సరయొ,వనిత కడుఁ దియ్య నౌనీదువాతెఱకును. సారంగ. ౨. ౨౦౫. (తేనెకరుల్లు=తేనెపెరలు.)

జ: కరుడుగట్టు.

కరుడు². వి. దినదినము వ్రాసెడిసంకీర్ణపులెక్క. (శ. ర.)

కరుడుగట్టు. అ. క్రి. (√కరుడు¹) ముద్దగట్టు, పిండమగు.

గీ. కలసి శుక్లశోణితములు కరుడుగట్టి,విను మమేధ్యమధ్యమునఁ బ్రవృద్ధిఁ బొందె. భార. స్త్రీ. ౧. ౩౬.

క. ఒకచాయ్పసిశాగ్రంబుల,మకరందము కరుడుగట్టి మరి జాఱనిపో,లికె నున్నసిరా సఖియా,లికుచస్తనిన్నుముపదాంగుళినఖపంక్తుల్. నరాహ. ౩. ౧౧౯.

కరుణ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. కనికరము, దయ.

కరుణామల్లి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. నవమల్లిక¶.

కరుణము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧.కరుణగలది, కనికరముగలది. ౨. దీనము, జాలిపుట్టించునది. వి. అ. పుం. ౧. జంబీరము, నిమ్మ¶. (హాలా.ని) ౨.(అలం)ఒకరసము. (దీనికి స్థాయి శోకము.) న. దైన్యము. (కే. ని.)

కరుణావిప్రలంభము. సం. వి. అ. పుం. (అలం) విప్రలంభశృంగారరసభేదము. (శృంగారరసము-సంభోగము విప్రలంభము అని ద్వివిధము. విప్రలంభము-పూర్వానురాగ, మాన, ప్రవాస,కరుణము లని చతుర్విధము.)

కరుణించు. సం. స. క్రి. ౧. దయతోనిచ్చు.

ఉ. ముప్పు పితామహ మీకు వరముల్ కరుణించుట చేసి త్రోయరా,కిన్ని దినంబు లేను క్షమియించితి... ఉ. రా. ౨. ౯౬.

౨. కనికరించు.

వ. ఇగ్గురుడుండు...మీకు బాధ యగు నని యిత్తరుశాఖ విడువనేరపన్న వాఁడు వీనిం గరుణించి యీ కొండుకడను నరుగుం డనిన... భార. ఆది. ౨. ౭౫.

అ. క్రి. కరుణకలవాఁడగు.

వ. విరించి కరుణించి యిట్లనియె. మార్క. ౨. ౧౭౨.

కరుమపుసాకిరి. వి. (కరుమము+సాకిరి.)చెయ్యులసాకిరి, కర్మసాక్షి, సూర్యుఁడు.

వ...నీయుప్పు దిన్న వారము గావునఁ దారు నీతోడివారము. ఎందు కాకరుమపుసాకిరి. లేకున్న నినువంటి జన్నిగట్టులు సాకిరి యని చెప్ప నేల. ప్రబంధ. ౭౮౮.

కరుమము. వి. (సం. కర్మ.) కర్మము, పని.

జ: కరుమపుసాకిరి.

కరుమల=కమ్మర.

ఉదా: కరుమలవాఁడు, కరుమలది.

జ: కరుమలి.

కరుమలి=కమ్మరి. వి. (కరుమల+ఇ) కమ్మరవాఁడు; కమ్మరది.

సీ. కమ్మరి కనుమరి కరుమలి యనఁగాను మీఱుచుండును నయసాకరసంజ్ఞ. ఆం. భా. ౨. ౨౮౪.

కరువ. వి. (సం. గ్రావా.) కొండ, పర్వతము.

క. మెట్టనఁ గొండన మల యన, గట్టన గుబ్బలి యనంగఁ గరువ యనంగా, గుట్ట యనఁ దిప్ప యనఁ గ, న్పట్టును శైలాఖ్య లార్యభావితచర్యా. ఆం. భా. ౨. ౨౭.

కరువటిల్లు. అ. క్రి. కంపిల్లు, వణఁకు.

చ...వడి మోవియుం గరువటిల్లెడు నీమది నింత దల్లడం, బొదవు డి దేమి గారణ మొ యుగ్మ లి నా కెఱిఁగింపు మేర్పడన్. ప. సం. ౪. ౪౧౫. (ప్రయోగాంతరము లేదు.)

కరువ(ర్వ)లి. వి. (క. గరువలి). వాయువు, గాలి.

సీ. కరువలిచేఁ దూలుకపిలజటాళియ కర మొప్పుశిఖలుగా...మూఁడగ్నులు ప్రత్యక్షమైనయట్లు, దనమ్రోల శర్మిష్ఠతనయులు గ్రీడించుచుండంగ... భార. ఆది. 3. ౧౮౨.

సీ. రాత్రుల మిన్ను నిర్మలభావమును బొందె వెలియెండ గాసెఁ గర్వలి దొఱంగె. కాశ. 3. ౧౪౯.

గీ. గాడ్పు కరువలి వినుచూలి గాలి వలపు, మోపరి చిలువమేఁ తనఁ బొలుచుఁ బవనుఁ,డు ... ఆం. భా. ౧. ౫౯.

కరువలితొలుజేజే=గాలిరక్కసి, తృణావర్తుఁడు.

క. దొరఁకొని తనుఁ బొదివి కడున్, సరగను జదలికిని నొగిని జను బేరజపుం, గరువలిబలుతొలుజేజే, నరుదుగ గుదెతాల్పువీటి కనిచెం గడిమిన్. నీలా. ౧. ౭౪.

జ: కరువలికుడుపరి, కరువలికొడుకు, కరువలిచుట్టము, కరువలియొర, కరువలిరిక్క.

కరువలికుడుపరి. వి. (కరువలి+కుడుపు+అరి³) పవనాశనము, పాము.

సీ. తెలికడలిని గరువలికుడుపరిదొరపఱుపుపయి నిదురఁ గొఱలునుటియ. అచ్చ. రా. ఆర. ౧౧౪.

ఇవ్లే: కరువలిమేపరి. అచ్చ. రా. అయో. ౨.

కరువలికొడుకు. వి. (√కరువలి+కొడుకు)

౧. హనుమంతుఁడు.

క. గిరులును నదులును వనములుఁ, బరికింపుచుఁ బట్టనములు బహువిధగతులన్, దిరుగుచు వెదకుచుఁ గానక, కరువలికొడు కాది యైనకపివరు లెదుటన్. మొ. రా. సుం. ౬.

౨. భీముఁడు.

ఇవ్లే: కరువలికొమరుఁడు, కరువలిపట్టి, మొ. అచ్చ. రా. కిష్కిం. ౭౭. భార. భీష్మ. 3. ౨౨౦.

కరువలిచుట్టము. వి. (√కరువలి) వాయుసఖుఁడు, అగ్ని.

వ. ... అక్కరువలిచుట్టంబు మహీవల్లభుం డరుగు తెరువునఁ బ్రబలి... రవులుకొని... హరిశ్చ. 3. ౧౨౦.

ఇవ్లే: కరువలివిందు, మొ. రామా. ౬. ౬౭.

కరువలియొర. వి. (√కరువలి) పవనాశనము, పాము.

సీ. కరువలియొరసెజ్జ మురువుఁదామరబొజ్జ నెసఁగువాఁడు శుభంబు లొసఁగువాఁడు. ప్రబంధ. ౩౩౦.

కరువలిరిక్క. వి. (√కరువలి)-వాయుదేవతాకమగునక్షత్రము-స్వాతీనక్షత్రము. (శ.ర, బ్రౌ.)

కరువాడు. వి. (చి.ని.'కఱువాడు' అని శకటరేఫముతో శ. ర-త.కరువాడు.) శుష్కమత్స్యము, ఎండినచేఁప.

సీ. అలరును శుష్కమత్స్యం బుప్పుఁజేఁప నా వరుగుఁజేఁ పనఁ గరువా డనంగ. ఆం. భా. ౧. ౧౬౦.

కరుసు. వి. (సం. ఘర్షః.) నిష్ఠురోక్తి, పరుషవచనము.

సీ. కఱకు కరుసు కాఱు కాఱోడ్డెము పరుసు పరుసన యనఁగ నిష్ఠురము వెలయు. ఆం. భా. ౧. ౧౧౭.

కరూష(శ)ము. సం. వి. అ. పుం. ఒకానొక దేశము.

కరూషు(శు)ఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. కరూశదేశపురాజు. ౨. కరూశదేశవాసి.

కరేటువు. సం. వి. ఉ. పుం. పెద్దకొక్కెర.

కరేణుభువు. సం. వి. ఊ. పుం. పాలకాప్యుఁడు, గజశాస్త్రప్రవర్తకుఁ డగుఒకముని.

ఇస్లే:-కరేణుసుతుఁడు, మొ.

కరేణువు. సం. వి. ఉ. పుం. ౧. ఏనుఁగు. ౨. కర్ణికారముI. స్త్రీ. ఆఁడేనుఁగు.

కరేవరము. సం. వి. అ. పుం. తురుష్కనామకగంధద్రవ్యము, అందుగుజిగురుతోఁజేసినధూపద్రవ్యము.

కరోటము. సం. వి. అ. న. ౧. శిరోస్థి, పుర్రె. ౨. వస్త్రకోశము, బట్టలపెట్టె. (కే. ని.)

కరోటి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. తలయెముక, పుర్రె.

కరోటిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. పులిసినగంజి. (కే. ని, వై. ని.)

కరోటుఁడు. సం. వి. అ. పుం. భృత్యుఁడు, కొలువుకాఁడు. (కే. ని.)

కర్కంధువు. సం. వి. ఊ. పుం. స్త్రీ. ౧. రేఁగుI. ౨. వ్రణము. స్త్రీ. ౧. యుద్ధము. ౨. రథాదులయొగము, కాఁడి. (కే. ని, వై. ని.)

కర్కచిర్భటి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. చిన్నదోసI.

కర్కటకము. సం. వి. అ. పుం. ౧. కుళీరము, ఎండ్రకాయ. ౨. (జ్యోతి) ఒకరాశి. ౩. వృత్తరేఖను గీయుట కుపయోగించుయంత్రభేదము. (కంపసెస్) ౪. ఒకజాతిచెఱకుI. (వాచ)

కర్కటకి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. ఆఁడుఎండ్రి. ౨. గొడ్డుకాఁకరI.

కర్కటము. సం. వి. అ. పుం. ౧. ఎండ్రి. ౨. కొక్కెర, కొంగ. ('రాపులుఁగు' అనికొందఱు.) ౩. (జ్యోతి.) నాల్గవరాశి. ౪. నూఁగుదోసI. ౫. అభినయహస్తవిశేషము. (రెండుచేతులవ్రేళ్లను ఒకదానిసందున నొకటి అదికినట్టుగాఁ గూర్చి పట్టినది.) ౬. తామరదుంప. ౭. ముల్లు. ౮. రతిబంధవిశేషము. ౯. త్రాసుదండముయొక్క వంపయినకొన. ౧౦. అలాబువు, సొఱI.

కర్కటశృంగి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ఒకానొకచెట్టు.

కర్కటాంగ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. కర్కటశృంగిI.

కర్కటాక్షము. సం. వి. అ. పుం. కర్కటి, దోసI.

కర్కటాఖ్య. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. కర్కటశృంగిI.

కర్కటాహ్వము. సం. వి. అ. పుం. బిల్వము, మారేడుI.

కర్కటి. సం. వి. ఇ, ఈ. స్త్రీ. ౧. ఆఁడుపీత. ౨. దోసI. ౩. బూరుగుI. ౪. సర్పము. ౫. దా

దంగికి. ౬. ఘోషికావృక్షము, చేఁదుబీఱకి. ౭. కర్కటశృంగికి.

కర్కటిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ఒకజాతిదోస, నూఁగుదోసకి.

కర్కటిని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. మ్రానిపసుపు, దారుహరిద్రకి.

కర్కటువు. సం. వి. ఉ. పుం. పెద్దకొక్కెర.

కర్కము. సం. వి. అ. పుం. ౧. కుళీరము, ఎండ్రి. ౨. అద్దము. ౩. కుండ. ౪. తెల్లగుఱ్ఱము. ౫. నిప్పు. ౬. (జ్యోతి) కర్కటరాశి. ౭. నూఁగుదోసకి. ౮. గుఱ్ఱముయొక్క తెలుపురంగు. (కే.ని.)

కర్కరము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) ౧. దృఢము, గట్టిది. ౨. కఠినము. వి. అ. పుం. ౧. ముద్గరము. ౨. అద్దము. ౩. కంకరఱాయి. ౪. ఎముక. (కే.ని.)

కర్కరాంగము. సం. వి. అ. పుం. ఖంజనపక్షి, కాటుకపిట్ట.

కర్కరాంధుకము. సం. వి. అ. పుం. పాడునుయ్యి, అంధకూపము. (త్రి. ని.)

కర్కరాక్షము. సం. వి. అ. పుం. కాటుకపిట్ట.

కర్కరాటుకము. సం. వి. అ. పుం. కర్కరేటువు, పెద్దకొక్కెర.

కర్కరాటువు. సం. వి. ఉ. పుం. ఓరచూపు, కడగంటిచూపు, కటాక్షము.

కర్కరాలము. సం. వి. అ. పుం. అలకము, చూర్ణకుంతలము.

కర్కరి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. కర్కరిక, కాంతారమను చెఱకుకి.

సీ. ఘృతపిండనిభకర్కరీఖండములతోడ... ఆము. ౨. ౭౩.

(తెనుఁగున 'దోసకి.' అనునర్థమున నొకచోఁప్రయోగము కనఁబడుచున్నది - సీ. "కుణాలక కర్కరీఫలామోదధారంధరీవరిష్ఠ, పవనములచేత నాహారభాగ్య మిచట, నబ్బ నని యెంచి కెలని బిట్టడవి విడిసె. శుక. ౩. ౩౭౧. చూ. ౩౭౨.)

౨. గిండివంటిపాత్రము. ౩. పెనమునుండి నేయి మొదలగువానిలో వేఁచినవానిని వెలికిఁదీయు నుపకరణము. (జల్లిగరిఁటె, మొ.)

కర్కరిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. కర్కరి, కాంతారమను చెఱకుకి.

శ్లో. కాంతారస్స్యాత్కర్కరికా పౌండ్రకస్తు రసాలకః. (షట్చక్రాంధనిఘంటువు.)

కర్కరేటము. సం. వి. అ. పుం. అర్ధచంద్రము, గళహస్తము.

కర్కరేటువు. సం. వి. ఉ. పుం. పెద్దకొక్కెర.

కర్కశ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. వృశ్చికాళీవృక్షము, తేలుకొండికి.

కర్కశచ్ఛద. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. కోశాతకి, ఆవడ, చేఁదుబీఱకి.

కర్కశచ్ఛదము. సం. వి. అ. పుం. ౧. శాకోటవృక్షము, బరివెంకకి. ౨. పటోలము, పొట్లకి.

కర్కశము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) ౧. కఱుకయినది, కఠినస్పర్శవంతము. ౨. గట్టిది, కఠినము. (వ్యతి - మృదువు, కోమలము.) ౩. నిర్దయము, కనికరములేనిది. ౪. తెగువగలది, సాహసికము. ౫. దుర్బోధము, తెలియనిది. (శైలి, మొ.) ౬. అత్యంతము, మిక్కిలియైనది. (సం. రఘు. ౯. ౬౫.) ౭. నొప్పించునది, బాధకము. వి. అ. పుం. ౧. కంపిల్లముకి. ౨. కసిందకి. ౩. చెఱకుకి. ౪. కత్తి. ౫. రత్నదోషములలోనొకటి.

వ. మఱియు లశున పటల త్రాస చ్ఛిన్న జర్ఝర కర్కశ నీలంబు లనియెడు దోషంబులు కలవు. వాని తెఱం గెఱింగెద. రత్న. ౧౬.

కర్కశి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ఒకజాతిరేఁగుకి.

కర్కారువు. సం. వి. ఉ. పుం. గుమ్మడి, కూష్మాండము.

కర్కి. సం. వి. ఇ. పుం. కర్కాటరాశి.

కర్కేతనము. సం. వి. అ. పుం.న.రత్నవిశేషము.

కర్కోటకము. సం=కర్కోటము.

కర్కోటకి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ.పీతఘోషావృక్షము, ఆవడచెట్టు.

కర్కోటము. సం. వి. అ. పుం. ౧. ఒకానొకనాగము. (ఇది అష్టనాగములలో నొకటి-అనన్తో వాసుకిః పద్మో మహాపద్మోపి తక్షకః, కర్కోటః కులికశ్శఙ్ఖ ఇత్యష్టౌ నాగనాయకాః.) ౨. మారేడు, బిల్వము.

కర్చూరకము. సం. వి. అ. పుం. ౧. గంధకచోరము. ౨. పసుపు, హరిద్ర.

కర్చూరము. సం. వి. అ. పుం. గంట్లకచోరము. న. ౧. బంగారు. ౨. హరిదళము.

కర్జకాయ. వి. (√కర్జము².) భక్ష్యవిశేషము.(శ. ర.)

కర్జము¹. వి. (సం. కార్యం. ప్రా. కజ్జ.) కార్యము, పని.

గీ. మునుపటులు దమ కిష్టుగాఁ జదివికొండ్రు, గాక పతులకు హితమ మగుకర్జ మేల, యొలసి చెప్పుదురు...భాగ. ఆది. ౭. ౩౭, ఉక్కో. ౮. ౨౮౨.

విణ. కర్తవ్యము, చేయఁదగినది.

తనుపోజ ... ఏయుపాయంబున నిబ్బారిఁ గడవఁ, గా నేర్తు మెయ్యది గర్జ మిం దుండఁగా దేఁగుదమ యొండుకడకు...భార.ఆది. ౬. ౨౮౬.

శా. శ్రీమాల్యము కోటికోటులు ధనం బొప్పించి విప్రాళిచే, సర్వక్షోణియు నీవు గైకొనుట కర్జం బన్న...విక్ర.

కర్జము². వి. భక్ష్యవిశేషము.

ఉ. అత్తల మామలన్ మగల నన్నలఁ దమ్ములఁ దల్లిదండ్రులన్, జిత్తుల దుద్దుపెట్టుచును జీటికి మాటికి నన్నె చేరఁగా, వత్తురు మేలుకర్జములు వంతుల కిత్తురు నిండుఁగొంగిటం, గ్రుత్తురు...దశా. ౭. ౩౫౫.

జ: కర్జకాయ.

కర్జూరము. వి. (సం. ఖర్జూరః.) ఖర్జూరవృక్షము.

మ. సురపొన్నల్ కలిగొట్లుఁ జిందుగలు కర్జూరంబు లబ్బెందలున్. యయా. ౫. ౪౭.

కర్ణకీటి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ - చెవిలోఁ దూరఁబడుపురుగు - శతపది, జెఱ్ఱి.

కర్ణక్ష్వేడము. సం. వి. అ. పుం. చెవియందెడతెగని మ్రోఁతగలిగించురోగము. (ఇది ధాతుక్షయాదులవలనఁ గలుగును.)

కర్ణగూథము. సం. వి. అ.న. చెవిమలము, గులిమి.

కర్ణగూథకము. సం. వి. అ. పుం.గులిమిగట్టిపడు కర్ణరోగవిశేషము.

కర్ణగ్రాహుఁడు. సం. వి. అ. పుం.కర్ణధారుఁడు, ఓడనడుపువాఁడు.

కర్ణజలూక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ-జలగవలెనుండి చెవిలోఁజొచ్చునది - జెఱ్ఱి.

కర్ణజలౌకము. సం. వి. స్. పుం=కర్ణజలూక.

కర్ణజాహము. సం. వి. అ. న.కర్ణమూలము, గూబ.

కర్ణదర్పణము. సం. వి. అ. పుం. తాటంకము, చెవిపోఁగు. (త్రి. ని.)

కర్ణదుందుభి. సం. వి. ఇ. పుం=కర్ణకీటి.

కర్ణధారుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ఓడనడపువాఁడు, అరకాటి.

కర్ణపత్త్రకము. సం. వి. అ. పుం. కర్ణపాళి, చెవి ... ౩. ౯౬.

కర్ణపరంపర. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. వినికివరుస.
ఇట్లే:- శ్రోత్రపరంపర, మొ.

కర్ణపర్వము. సం. వి. న్. న. ౧. మహాభారతమందలి ఎనిమిదవపర్వము. ౨. శ్రోత్రానందము,వీనులవిందు.

కర్ణపాళి. సం.వి.ఇ,ఈ.స్త్రీ. ౧. చెవితమ్మె. ౨.కర్ణాలంకారభేదము.

కర్ణపాశము. సం. వి. అ. పుం. అందమగుచెవి. (వై. ని.)
శ్లో. సైవోష్ఠముద్రా స చ కర్ణపాశః. సం.ఉ.రా. ౬. ౨౭.

కర్ణపుష్పము. సం. వి. అ. పుం. మోరట,చాఁగి.

కర్ణపూరకము. సం. ౧=కర్ణపూరము. ౨. కదంబము, కడపి.

కర్ణపూరము. సం. వి. అ. పుం. ౧. పుష్పాదులచేఁ జేయఁబడినకర్ణభూషణము. ౨.అశోకము, కంకేళి. ౩. దిరిసెనము, శిరీషము. ౪. తిలకము. ౫. నీలోత్పలము, నల్లగలువ. (కే. ని.)

కర్ణప్రణాదము. సం. వి. అ. పుం. కర్ణరోగభేదము. (ఇందు పలువిధములగుధ్వనులు వినఁబడును.)

కర్ణప్రతి(తీ)నాహము. సం. వి. అ. పుం. కర్ణరోగవిశేషము.

కర్ణఫలము. సం. వి. అ. పుం. మత్స్యభేదము.

కర్ణభూష. సం. వి. ఆ స్త్రీ=కర్ణభూషణము.

కర్ణభూషణము. సం. వి. అ. న. చెవినగ.(వాచ.)

కర్ణమలము. సం. వి. అ. న. పింజూషము, గులిమి.

కర్ణము. సం. వి. అ. పుం. ౧. అరిత్రము, చుక్కాను. ౨. చెవి. ౩. త్రిభుజములలో సమకోణమునకు ఎదురుగానున్నరేఖ. ౪. గంగాళము మొదలగువానికిఁ జెవివలె నమర్చినపిడి. విణ. (అ. ఆ. అ.) చెవులులేనిది. (పశువు—కే. ని.)

కర్ణమూలము. సం. వి. అ. న. చెవియొక్క మొదలు, గూబ.

కర్ణమోటి. సం. వి. ఇ, ఈ. స్త్రీ. శివపరిచారికలలో నొకతె.

కర్ణలత. సం=కర్ణలతిక.

కర్ణలతిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. చెవితమ్మె.

కర్ణలుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ప్రశస్తమగు శ్రవణశక్తిగలవాఁడు.

కర్ణవర్జితము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) కర్ణహీనము, చెవిలేనిది. వి. అ. పుం. సర్పము, పాము.

కర్ణవిట్టు. సం. వి. ష్. స్త్రీ. కర్ణమలము, గులిమి.

కర్ణవిషము. సం. వి. అ. న-కర్ణమునకు విషమువంటిది-కొండెము, దుర్బోధము.

కర్ణవేధని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ఏనుఁగుయొక్క చెవులుకుట్టుసలాక.

కర్ణవేధనిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ=కర్ణవేధని.

కర్ణవేధము. సం. వి. అ. పుం. (శాస్త్రోక్తవిధానమున) చెవులుకుట్టుట.

కర్ణవేష్టనము. సం. వి. అ. న=కర్ణవేష్టము.

కర్ణవేష్టము. సం. వి. అ. పుం. కర్ణాభరణము,చెవినగ. (కుండలము, పోఁగు, మొ.)

కర్ణశూలము. సం. వి. అ. పుం. న. చెవిపోటు.

కర్ణస్ఫోట. సం.వి.ఆ. స్త్రీ.ఒకానొకతీఁగ.(కల్ప.)

కర్ణహీనము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) చెవిలేనిది. వి. అ. పుం. సర్పము, పాము.

కర్ణాందువు. సం. వి. ఉ, ఊ. స్త్రీ. ఉక్తిప్తికయను చెవినగ.

కర్ణాకర్ణి. సం. అవ్య. (ఇది తెలుఁగున విశేష్యముగా 'శ్రవణపరంపర, వినికివరుస' అను నర్థమున ప్రయుక్తము.)

శా. నాపుంజూచి మనంబునం గుటిలుఁడై నాకేళుఁ డిబ్బాలుఁ దా,నే కొంపోయినవాఁడు వాఁడు దగు వాఁడే గౌతమస్త్రీరహ, స్స్వీకారాదులు తచ్చరిత్రములు నాచేఁ గ్రొత్తగా నేల కర్ణాకర్ణిం గథలందు మున్ను వినమే నానాప్రకారంబులన్. ఉ. హరి. ౫. ౨౯౬.

కర్ణాటము. సం. వి. అ. పుం. ఒకానొకదేశము, కన్నడదేశము.

కర్ణాటి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. కర్ణాటదేశపుస్త్రీ. ౨. హంసపదిః ౩. (సంగీ) స్త్రీరాగములలో నొకటి.

కర్ణార. సం. వి. అ. పుం. స్త్రీ. గజకర్ణవేధని, ఏనుఁగు చెవికుట్టుసాధనము.

కర్ణాస్ఫాలము. సం. వి. అ. పుం. (ఏనుఁగు) చెవులు తటతటలాడించుట. (కల్ప.)

కర్ణి. సం. విశ. (న్. నీ. న్.) కర్ణము కలది. వి. న్. పుం. కర్ణధారుఁడు. న్. ఇ. పుం. ఈ. స్త్రీ. బాణవిశేషము, చిల్లులుగలబాణము. ఈ. స్త్రీ. ౧. చౌర్యశాస్త్రకర్తయగుమూలదేవుఁడనువానితల్లి. ౨. పశువులను గట్టుట కుపయోగించురజ్జువిశేషము. (కే. ని.)

కర్ణిక. సం. వి. అ. స్త్రీ ౧. చెవికమ్మ. ౨. చేతినడిమివ్రేలు. ౩. ఏనుఁగుతొండముచివరను వ్రేలివలెనుండెడి యవయవము. ౪. పద్మబీజకోశము, తామరదుద్దు. ౫. కుంటెనకత్తె. (హేమ. ని.)

కర్ణికము. సం. విశ. (అ. ఆ. అ.) ౧. పెద్దచెవులు గలది. ౨. చుక్కానుగలది. వి. అ. న. కృష్ణాజినము, తపస్సుచేసికొనుట కుపయోగించునట్టి కృష్ణమృగచర్మము. (వై. ని.)

కర్ణికాచలము. సం. వి. అ. పుం. మేరుపర్వతము.

కర్ణికారము. సం. వి. అ. పుం. ౧. పరివ్యాధము, ఒకానొకచెట్టు. ౨. ఆరగ్వధము, రేల†.

కర్ణికుఁడు. సం వి. అ. పుం. కర్ణధారుఁడు, ఓడనడుపుటకై చుక్కాను పట్టుకొనువాఁడు.

కర్ణిని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. యోనిరోగభేదము.

కర్ణీమంతము. సం. వి. త్. పుం. ఆరగ్వధము, రేల†.

కర్ణీరథము. సం. వి. అ. పుం. ౧. మూఁపునమోచికొనిపోవుపల్లకి మొదలగువాహనము. ౨. మట్టితోఁ జేసినబాలకాదిక్రీడాశకటము.

కర్ణీసుతుఁడు. సం. వి. అ. పుం. మూలదేవుఁ డను పేరుగల చౌర్యశాస్త్రకర్త.

కర్ణుఁడు. సం. వి. అ. పుం. కుంతిమొదటికొడుకు. (ఇతఁడు కుంతియందుఁ గన్యాత్వకాలమున సూర్యునికిఁ బుట్టినవాఁడు.)

కర్ణేందువు. సం = కర్ణాందువు.

కర్ణేజపుఁడు. సం. విశ. (అ. ఆ. అ.) సూచకుఁడు, కొండెకాఁడు.

కర్ణోత్తంసము. సం. వి. అ. పుం. చెవియందు ధరింపఁబడు ఆభరణము.

కర్ణోర్ణము. సం. వి. అ. పుం. - చెవిలోరోమములు గలది, ఒకజాతిమృగము.

కర్ణ్యము. సం. విశ. (అ. ఆ. అ.) చెవిలోనిది. (గుణిమి, మొ.)

కర్త. సం. విశ. (ఋ. త్రీ. ఋ.) ౧. చేయువాఁడు. ౨. స్వామి, ఒడయఁడు.

మ....కన్నడరాయశేఖరుఁడు రాయల్ వన్ను సింహాసనం,బునకుం గర్తను జేసె .... కృష్ణ. ౨. ౩౮.

...భుండు సురతపరతంత్రుండైమిసి

మిసి యనుశబ్దంబు సేయుచుఁ దప్పాగి వెంటం జని యొడంబఱుపం జాలకుండె నంతదానికిఁ గర్త యైన బ్రాహ్మణుండు రోషంబున రతిపమర్దంబు గాకుండ నల్లాడుచుండ భాగవృషణంబులు ద్రెంచివేసిన .... భాగ. ౯. ౫౭౨.

౩. (వ్యాక) ధాత్వర్థవ్యాపారాశ్రయము. వి. ఋ. పుం. ౧. పరమేశ్వరుఁడు. ౨. బ్రహ్మ.

కర్తకుఁడు. సం. విశ. (అ. ర్తికా. అ.) కత్తిరించువాఁడు; ఖండించువాఁడు.

కర్తనము. సం. విశ. (అ. ఆ. అ.) ఛేదించునది; కత్తిరించునది. వి. అ. న. ౧. కత్తిరించుట; ఛేదించుట. ౨. నూలువడుకుట. (కే. ని.) ౩. గుఱ్ఱము ధూళియందు పొర్లాడుట. ౪. సాలెవాఁడు బట్టలు నేయుమగ్గము. పుం. ఒకానొకఛేదనసాధనము. (వై. ని.)

కర్తని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. కత్తెర.

కర్తనీయము. సం. విశ. (అ. ఆ. అ.) కత్తిరింపఁదగినది; ఖండింపఁదగినది.

కర్తరి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. కత్తెర, కత్తిరించుట కుపయోగించుపనిముట్టు. ౨. (జ్యోతి) యోగభేదము.

శ్లో. క్రూరమధ్యగతశ్చంద్రో లగ్నం వా క్రూరమధ్యగం,
కర్తరీనామయోగో ౽యం కన్యానిధనకారకః.
(కల్ప)

౩. బాణముమొదటిభాగము, పుంఖము. ౪. ఉద్వేగకర్తరి, అడకత్తెర. (వై. ని.)

కర్తరిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ = కర్తరి.

కర్తరీముఖము. సం. వి. అ. పుం. అభినయహస్తవిశేషము. (బొటనవ్రేలిని వంచి చూపుడువ్రేలి మొదటఁ గూర్చి యుంగరపువ్రేలిని వంచి చూపుడునడిమివ్రేళ్లను గత్తెరవలెఁ బట్టినది. శ. ర.)

కర్తలాణము. సం. వి. అ. పుం. తెల్లనిగొరిజలును తోఁకయు వెండ్రుకలును గలనల్లగుఱ్ఱము. కత్తలాని.

శ్లో. పూర్వవత్సర్వశుక్లాంగస్త్వచా కృష్ణో భవేద్యది, వరో నామ్నా సవిజ్ఞేయః కర్తలాణస్తురంగమః. శివతత్త్వరత్నాకరము.

క. అల్లునికి నిచ్చె ధాత్రీపల్లభుఁ డనురక్తి నమరవల్లభు హరితో, నుల్లస మాడం జాలెడు, తెల్లనియొకకర్తలాణ తేజోహయముల్. నైష. ౬. ౯౬.

(శ. ర-కాని వావిళ్లవారిప్రతిలోను 'తేజీ' శబ్దముక్రింద శబ్దరత్నాకరములోను 'కత్తలానితేజీహయముల్' అనియు, ఒకతాళపత్త్రగ్రంథములో 'ఖత్తులానితేజోహయముల్' అనియు పాఠభేదములు కలవు. సంస్కృతనిఘంటువులలో ఈపదము కానరాదు. ఇంకను విచార్యము.)

కర్తవ్యము. సం. విశ. (అ. ఆ. అ.) చేయఁదగినది.

కర్తారు(డు). వి. (హిం. కర్తార్.) ౧. తురుష్కుల దేవుఁడు. (అల్లా.)

శా. స్మర్తల్ తత్త్వమటంచు నెంచఁగ మహాశైవుల్ మనోజద్విష, న్మూర్తింగా నుతియింప వైష్ణవులు విష్ణుం డంచు నెంచం దగం, గర్తారుండనుచుం దురుష్కులు మొదల్గాఁ గొల్వఁ బ్రత్యక్షమై, మార్తాండుం డుదయించె నబ్ధితట సీమప్రాంచితౌర్వాకృతిన్. విప్ర. ౩. ౫౦. యయా. ౧. ౧౬.

సీ. అదె పాండవులగుడి యట దక్షిణంబునఁ గర్తారుఁ డుండు తుర్కులమసీదు. క్రీడా. ౧౪౯.

౨. సూర్యునకు తురుష్కభాషానామము.

గీ. అబ్జహితుపేరు లవి యెన్ని యైన నుండఁ, బ్రౌఢ[illegible]బు రూఢి కెక్కెఁ, దిమ్మనృప

ఖడ్గధారావిదీర్ణమ త్త, ఛానపుంగవసాంగత్యగరిమ దివిని. కువల. ౧. ౪౦.

కర్త్రిత. సం. విణ. (ఋ. త్రీ. ఋ.) కత్తిరించువాఁడు; ఖండించువాఁడు.

కర్త్రితవ్యము. సం=కర్తనీయము.

కర్త్రి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. శస్త్రిక, చురకత్తి. (వాచ) ౨. కర్తరి, కత్తెర. (వై. ని.)

కర్దటము. సం. వి. అ. పుం. ౧. బురద. ౨. తామర దుంప. ౩. పంకారము, నాఁచు†.

కర్దనము. సం. వి. అ. న. ఉదరనాదము, కడుపు నందలి మ్రోఁత.

కర్దమకము. సం. వి. అ. పుం శాలిభేదము, ఒకశకము వరి†. (వాచ.)

కర్దమము. సం. వి. అ. పుం. ౧. పంకము, అడుసు. ౨. పాపము. న. మాంసము, ఎఱచి.

కర్దమాటకము. సం. వి. అ. పుం. మలము మొదలగు నవి వైచుతావు.

కర్దముఁడు. సం. వి. అ. పుం. ఒకానొక ప్రజాపతి.

కర్పటము. సం. వి. అ. పుం. చెమటమున్నగునవి తుడుచుకొనుట కుపయోగించు చేతిరుమాలు. (మాలిన్యాదిదుష్టజీర్ణవస్త్రఖండము అనికొందఱు.)

కర్పటి. సం. విణ. (న్ నీ.న్.) కర్పటముగలవాఁడు.

కర్పటికుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.)=కర్పటి.

కర్పణము. సం. వి. అ. పుం. ఆయుధవిశేషము.

కర్పరము. సం. వి. అ. పుం. ౧. కటాహము, కొప్పెర. ౨. కుండపెంకు. ౩. తలపుఱ్ఱె. ౪. వెన్నెముక. ౫. శస్త్రభేదము. ౬. ఉదుంబరము, మేడి†. ౭. అగ్ని, నిప్పు. (వై. ని.)

కర్పరాలము. సం. వి. అ. పుం. పర్వతపీలువు, కొండగోనుగు†.

కర్పరి. సం. వి ఈ. స్త్రీ. ౧. మ్రానిపసుపువవండిన అంజనవిశేషము. ౨. కబరి. కొప్పు. (వై. ని.)

కర్పాసము. సం. వి. అ. పుం. న ప్రత్తిచెట్టు.

కర్పూర. సం. వి. ఆ. స్త్రీ పచంపచ, మ్రానిపసుపు.

కర్పూరతైలము. సం. వి. అ. న. కర్పూరపరిమళము గలతైలవిశేషము.

కర్పూరనాళిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. భక్ష్యవిశేషము.

కర్పూరభోగి. సం. వి. న్. న. కప్పురబోగి. (చూ.)

కర్పూరమణి. సం. వి. ఇ. పుం. రత్నభేదము.

కర్పూరము. సం. వి. అ. పుం. న. ఘనసారము, కప్పురము; పచ్చకర్పూరము.

కర్పూరరసము. సం. వి. అ. పుం. రసకర్పూరము.

కర్ఫరము. సం. వి. అ. పుం. దర్పణము, అద్దము.

కర్బుదారరము. సం. వి. అ. పుం. శ్లేష్మాతకము, విరిగి†.

కర్బుదారము. సం. వి. అ. పుం. ౧. కోవిదారము. ఎఱ్ఱకాంచనము†. ౨. నీలఝింటి, నల్లగోరంట†.

కర్బుర. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. బర్బర, వాయింట†. ౨. పాటల, కలిగొట్టు†. ౩. విషముగల ఒకజాతి జలగ. (శ్లో. యాచ్ఛిన్నోన్నతకుక్షి స్స్యాత్ వర్మిమత్స్యవదాయతా, సవిషాకర్బురా నామ.... కే. ని.) ౪. కర్బురవర్ణముగలగోవు. (కే. ని.)

కర్బురము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) చిత్రవర్ణముకలది. (అమరము—ఆకుపచ్చనతెలుపుకలిసిన వర్ణముగల దివై. ని. కే. ని.) వి. అ. పుం. ౧. చిత్రవర్ణము. (అమరము— ఆకుపచ్చనతెలుపుకలిసినవర్ణము. వై. ని. కే. ని.) ౨. పాపము. ౩. నాదేయనిష్పావధాన్యము, నదీజలముచేఁ బండునట్టి అనుములు. ౪. శటి, గంట్లకచోరము†. న. ౧. నీరు ౨. బంగారు. ౩. ఉమ్మె

కర్బురితము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) కర్బురవర్ణము గలదిగా చేయఁబడినది.

కర్బురుఁడు. సం. వి. అ. పుం. రాక్షసుఁడు.

కర్బువు. సం. విణ. (ఉ). చిత్రవర్ణముగలది. (యాజ్ఞ. 3. ౧౬౬.) వి. ఉ. పుం. చిత్రవర్ణము.

కర్మంది. సం. వి. న్. పుం — కర్మందుఁడనుఋషిచే రచింపఁబడినభిక్షుసూత్రముల నధ్యయనముచేయువాఁడు—సన్న్యాసి, మస్కరి.

కర్మకరి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. మూర్వ, చాఁగ†. ౨. బింబిక,దొండ. (మే. ని.)

కర్మకరుఁడు. సం. విణ. (అ. ఈ. అ.) వేతనమునకై పనిసేయువాఁడు; కూలివాఁడు. వి. అ. పుం-కర్మానుసారముగా పాపులను హింసించువాఁడు-యముఁడు.

కర్మకాండము. సం. వి. అ. పుం. న. వేదమునందలి యజ్ఞాదికర్మవిషయకమగుభాగము.

కర్మకారి. సం. విణ. (న్. ణీ. న్.) పనిచేయువాఁడు.

కర్మకారుఁడు. సం. విణ. (అ. ఈ. అ.) ఎప్పటిపని కప్పుడు కూలి పుచ్చుకొనక వెనుక కలిగినఫలమునకుఁ గాని రాఁబోవుఫలమునకుఁగాని పనిచేయువాఁడు. (దాసుఁడు, శిష్యుఁడు, మొ.) వి. అ. పుం. లోహకారుఁడు, కమ్మరి.

కర్మకీలకుఁడు. సం. వి. అ. పుం. రజకుఁడు, చాకలి. (త్రి. ని.)

కర్మక్షేత్రము. సం. వి. అ. న. కర్మభూమి, భరతవర్షము.

కర్మగ్రంథి. సం. వి. ఇ. పుం - కర్మబంధహేతుపు - అజ్ఞానజన్యవాసనారూప మగుదోషము.

కర్మచండాలుఁడు. సం. వి. అ. పుం. జన్మముచేతఁ గాక కార్యములచేత చండాలుఁ డైనవాఁడు.

(కర్మచండాలురు నలుగురు - అసూయకుఁడు, పిశునుఁడు, కృతఘ్నుఁడు, దీర్ఘరోషుఁడు.)

కర్మచాండాలుఁడు. సం = కర్మచండాలుఁడు.

కర్మజము. సం. విణ. (అ.ఆ.అ.) కర్మమువలనఁగలిగినది. (రోగాది) వి. అ. పుం. ౧. కలియుగము. ౨. మఱ్ఱి†.

కర్మఠుఁడు. సం. విణ. (అ.ఆ.అ) = కర్మశూరుఁడు.

కర్మణ్యా. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. జీతము; కూలి.

కర్మణ్యుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) కర్మసాధువు, కర్మములందునేర్పరి.

కర్మధారయము. సం. వి. అ. పుం. (వ్యాక) సమాసవిశేషము, సమానాధికరణతత్పురుషము. (ఉదా :- తెల్లగుఱ్ఱము, మొ.)

కర్మనిష్ఠుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) విహితకర్మముల నాచరించుటయందు ఆసక్తిగలవాఁడు.

కర్మపథము. సం. వి. అ. పుం. ౧. కార్యముయొక్క పద్ధతి. ౨. విహితకర్మానుష్ఠానమార్గము. (వ్యతి-జ్ఞానమార్గము.)

కర్మపాకము. సం. వి. అ. పుం. పూర్వజన్మమునఁ జేసినకర్మములు పరిపక్వమై ఫలోన్ముఖములగుట.

కర్మఫలము. సం. వి. అ. న. శుభాశుభకర్మములయొక్క సుఖదుఃఖాదిరూప మగుఫలము

కర్మభూమి. సం. వి. ఇ. ఈ. స్త్రీ. భరతవర్షము.

కర్మభోగము. సం. వి. అ. పుం. కర్మజన్యములగు సుఖదుఃఖాదులను అనుభవించుట.

కర్మమీమాంస. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. వైదికకర్మప్రతిపాదకమగుశాస్త్రము. (ఇదిజైమినిప్రణీతము. దీనిని పూర్వమీమాంస యనియు నందురు.)

కర్మము. సం. వి. న్. పుం. న. ౧. పని, కార్యము. ౨. విధ్యుక్తకర్మము, నిత్యనైమిత్తికాది. (యజనాదిషట్కర్మములు :- యజనము, యాజనము, అధ్యయనము, అధ్యాపనము, దానము, ప్రతిగ్ర)

హము— గర్భాధానాదిషోడశకర్మములు :- గర్భాధానము, పుంసవనము, సీమంతము, జాతకర్మము, నామకరణము, అన్నప్రాశనము, చౌలము, ఉపనయనము, ప్రాజాపత్యము, సౌమ్యము, ఆగ్నేయము, వైశ్వదేవము, గోదానము, సమావర్తనము, వివాహము, అంత్యకర్మము.) ౩. (వ్యాక) కారకవిశేషము. ౪. (వైశేషిక) ఉత్క్షేపణాదిపంచకర్మములు. (ఉత్క్షేపణము, అవక్షేపణము, ఆకుంచనము, ప్రసారణము, గమనము.) ౫. (వైద్య) వమనాదిపంచచికిత్సాకర్మములు. (వమనము, రేచనము, నస్యము, అనువాసనము, నిరూహము.) ౬. (జ్యోతి) జన్మనక్షత్రమునకు పదియవనక్షత్రము. ౭. (జ్యోతి) లగ్నమునకు పదియవస్థానము. ౮. యజ్ఞము. ౯. భవ్యము†. ౧౦. శిల్పము. ౧౧. యాతన. ౧౨. అర్థప్రయోగము, వడ్డీ. ౧౩. పాపము. ౧౪. పుణ్యము.

శ్లో.....కర్మశబ్దస్తు పుంనపోః, పుణ్యే పాపే క్రియాశిల్ప యాతనాసు ద్రుమాంతరే, భవ్యసంజ్ఞే కారకేచ కర్త్రీప్సితతమాదికే, అర్థప్రయోగే యజ్ఞేచ....(కే. ని.)

కర్మమూలము. సం. వి. అ. న. కుశతృణము†.

కర్మయుగము. సం. వి. అ. న. కలియుగము. (త్రి. ని.)

కర్మయోగము. సం. వి. అ. పుం. నిష్కాముఁడై విహితకర్మముల నాచరించుట. (ఇది మోక్షసాధనములలో నొకటి.)

కర్మరంగము. సం. వి. అ. పుం. న. శిరాలము†.

కర్మరి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. వంశరోచన, తవక్షీరి†.

కర్మవాటి. సం వి. ఈ. స్త్రీ. తిథి. (వై. ని.)

కర్మవిపాకము. సం. వి. అ. పుం. ౧=కర్మపాకము. ౨. కర్మఫలమును వివరించిచెప్పునట్టి యొకానొక గ్రంథము.

కర్మవ్యతిహారము. సం. వి. అ. పుం. ౧. క్రియావినిమయము, ఒకఁ డొకనికి ఒక ... వాఁ డట్టిపనినే వానికి మరల చేయుట. (ఇరువురు ఒరినొకరు కొట్టుకొనినయెడల వా రిద్దఱు కర్మవ్యతిహారముచేసినవారగుదురు.) ౨. ఒకరికి విహితమైనపనిని మఱియొకరుచేయుట. (శూద్రుఁడుచేయవలసినపని బ్రాహ్మణుఁడుచేయుట, మొ.)

కర్మశాల. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. శిల్పాదిశాల, కమ్మరిలోనగువారు పనిచేయుగృహము.

కర్మశాలము. సం. వి. అ. న=కర్మశాల.

కర్మశూరుఁడు. సం. విశ. (అ. ఆ. అ.) పూనినకార్యమును పాటుపడి నెఱవేర్చువాఁడు.

కర్మసచివుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ఆలోచనము చెప్పుటయందుతప్ప తక్కిన కార్యములందు రాజునకు సహాయుఁడగుజనుఁడు. (ఆలోచనచెప్పు మంత్రి ధీసచివుఁ డనబడును.)

కర్మసన్న్యాసి. సం. వి. న్. పుం. ౧. ఐహికకర్మములను విధ్యుక్తముగా వదలుకొన్నసన్న్యాసి. ౨. విహితకర్మములను ఫలాపేక్ష లేక అనుష్ఠించుజనుఁడు.

కర్మసాక్షి. సం. విశ. (న్. ణీ. న్.) పనిచేయుచుండఁగాఁ జూచువాఁడు. వి. న్. పుం. సూర్యుఁడు.

కర్మస్థానము. సం. వి. అ. న. ౧. జనులకార్యములు నడుపుకచేరి మొదలగుస్థానము, కార్యస్థానము. ౨. (జ్యోతి) లగ్నమునకు దశమస్థానము.

కర్మాజీవుఁడు. సం. విశ. (అ. ఆ. అ.) శిల్పాదికర్మములచే జీవనము జరపుకొనువాఁడు.

కర్మాత్ముఁడు. సం. విశ. (న్). క్రియాసక్తచిత్తుఁడు, క్రియలందు మనస్సు తగిలినవాఁడు. వి. న్. పుం. కర్మబద్ధుఁడగుజీవుఁడు.

కర్మాధికారము. సం. వి. అ. పుం. విహితకర్మము ... కర్తృత.

కర్మానుష్ఠానము. సం. వి. అ. న. విహితకర్మములను చేయుట.

కర్మారము. సం. వి. అ. పుం. ౧. వెదురు†. ౨. కర్మరంగము†.

కర్మారుఁడు. సం. వి. అ. పుం. కమ్మరవాఁడు.

కర్మి. సం. విణ. (న్. ఈ. న్.) ౧. పనిగలవాఁడు, వ్యాపారయుక్తుఁడు. ౨. ఫలము నుద్దేశించి కర్మములు చేయువాఁడు. వి. న్. పుం. శిల్పి. ఈ. స్త్రీ. ౧. హాటకపుత్రిక, బంగారుబొమ్మ. ౨. శాల. ౩. పలాలము, గింజలురాలిపోయిన వరిమొక్క, మొ. (వై. వి.)

కర్మిష్ఠుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) క్రియయందు సమర్థుఁడు, పనియందు నేర్పరి.

కర్మ్మవు. సం. వి. న్. పుం. న. కర్మము, పని.

కర్మేంద్రియము. సం. వి. అ. న. వాక్పాణిపాదపాయూపస్థములలో నొకటి. (వ్యతి. జ్ఞానేంద్రియము - చక్షురాది.)

కర్వటము. సం. వి. అ. పుం. న. ౧. రెండువందల గ్రామములనడుమ అందముగానుండు పత్తనము.

శ్లో. కర్వటం ద్విశత గ్రామమధ్యేగ్రామో మనోహరః - హారావళి.

౨. దేశభేదము. న. పత్తనము. (కల్ప)

కర్వము. సం. వి. అ. పుం. అఖువు, ఎలుక.

కర్వరము. సం. వి. అ. పుం. ౧. వ్యాఘ్రము. బెబ్బులి. ౨. అంజలి, దోసిలి. ౩. పాపము. న. ౧. జలము. ౨. కర్మము. (కే. వి.)

కర్వరి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. శివ, పార్వతి. ౨. ఇంగువచెట్టుయొక్క ఆకు. (కల్ప) ౩. భూమి. (కే వి.) ౪. ఆఁడుబెబ్బులి. ౫. రాక్షసి.

కర్వరుఁడు. సం. వి. అ. పుం. రాక్షసుఁడు.

కర్వుఁడు. సం. వి. అ. పుం. మన్మథుఁడు. (కే. వి.)

కర్శకుఁడు. సం. విణ. (అ. ర్శికా. అ.) ౧. కృశించువాఁడు. ౨. కృశింపఁజేయువాఁడు.

కర్శనీయము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) కృశింపఁజేయఁదగినది.

కర్శయత్. సం. శత్ర. కృశింపఁజేయుచున్న.

కర్శయిత. సం. విణ. (ఋ. త్రీ. ఋ.) కృశింపఁజేయువాఁడు.

కర్శితుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) క్షీణింపఁజేయఁబడినవాఁడు; పీడింపఁబడినవాఁడు. (ఉదా :- వృత్తికర్శితుఁడు, శత్రుకర్శితుఁడు, మొ.)

కర్శ్యము. సం. వి. అ. పుం. కర్చూరము. కచోరము†.

కర్షకుఁడు. సం. విణ. (అ. ర్షికా. అ.) ౧. ఆకర్షించువాఁడు, లాగువాఁడు. ౨. దున్నుకొనిబ్రదుకువాఁడు వి. అ. పుం. కుజుఁడు, అంగారకుఁడు. (వై. వి.)

కర్షణము. సం. విణ. (అ. ఈ. అ.) ౧. ఈడ్చునది, లాగునది. ౨. గీచునది, ఒరయునది. ౩. దున్నునది. వి. అ. న. ౧. ఆకర్షణము, (విల్లులోనగువానిని) లాగుట. ౨. దున్నుట. ౩. ఒరయుట.

కర్షణి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. క్షీరిణీవృక్షము.

కర్షణీయము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. దున్నఁదగినది. ౨. లాగఁదగినది.

కర్షత్. సం. శత్ర. ౧. దున్నుచున్న. ౨. లాగుచున్న.

కర్షఫల. సం. వి. అ. స్త్రీ. ఆమలకి. ఉసిరిక†.

కర్షఫలము. సం. వి. అ. పుం. విభీతకము, తాండ్ర†.

కర్షము. సం. వి. అ. పుం. ౧. ఆకర్షణము. ఈడ్చుట, లాగుట. ౨. ఒరయిక, రాపు, విలేఖనము. ౩. గీఁత, గీఱు. ౪. కర్షణము, దున్నుట ౫. విభీ

శకము, తాంద్ర†. పుం. న. పదునాలుగుమాషముల యెత్తు.

కర్షిణి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. కళ్లెము, కవిక. ౨. కీరిణి†.

కర్షితము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. లాగింపఁబడినది. ౨. ఒరపెట్టఁబడినది, రాపుపెట్టఁబడినది. ౩. దున్నింపఁబడినది.

కర్షువు. సం. వి. ఉ. స్త్రీ ౧. యజ్ఞార్థము త్రవ్వఁబడిన గర్తము; యజ్ఞార్థము దున్నిననేల. ౨. నది. ౩. కుల్య, కాలువ. ౪. తుషకోష్ఠము, ఊఁకకొట్టు. (వై.ని.) పుం. ౧. కరీషాగ్ని, పిడుకనిప్పు. ౨. వార్త. (వార్త = సేద్యము అనికొందఱు. జీవనోపాయము అని కొందఱు—కల్ప)

కర్ష్టృ. సం. విణ. (ఋ. స్త్రీ. ఋ.) ౧. లాగువాఁడు. ౨. దున్నువాఁడు.

కర్ష్టవ్యము. సం = క్రష్టవ్యము.

కఱకంఠుఁడు. మి. వి. (√కఱ[1]-సం. గరకంఠః, క. కఱెగొరల. త. కఱైక్కణ్డన్.) శ్రీకంఠుఁడు, నీలకంఠుఁడు, శివుఁడు.

క. ఎఱు కని యెఱుఁగక నిన్నుఁగా, మఱకువ నెదిరితిని దీని మఱవుము నన్నుం, గఱకంఠా క్షమియింపుము, నెఱి నెవ్వరి కెఱుఁగనగునె నీచరితంబుల్. భార. అర. ౧. ౩౨౩.

క. మఱచితి గాక లతాంగీ, కఱకంఠునితోడ నాడుకాత్యాయని నీ,నెఱ నెఱిఁగి నాఁడు చెప్పిన,తెఱఁగిదె సమకూరె నింక దిగు లేమిటికిన్. ఉ. హరి. ౫. ౯౮. (వీరేశ. పా.)

కఱకంఠునిల్లాలు = భవాని, పార్వతి. ఆం. భా. ౧. ౪౦.

కఱకరి. విణ. (కఱకు + అరి—ఇది ఉభయపదములో విది. చూ. కావ్యా. ౩. ౬౯—సం. కర్కరః.) ౧. కఠినము.

వ. అనిన నత్తెఱవ యక్కఱకరిపలుకుల కులికి .... మనుచ. ౨. ౬౧.

౨. సమర్థుఁడు.

చ. మఱియు నతండు సంయమిసమాజవినిర్మిత జాతకర్ముఁడై, నెఱిఁ బరివర్ధితుండు నుపనీతుఁడునై వివిధాయుధంబులన్, గఱకరియై రణస్థలుల గద్దఱియై నిగమార్థవేదియై, నెఱతనకాఁడునై మెరసె నిర్మలకాంతివిలాసరేఖలన్. మనుచ. ౪. ౩.

కఱకఱి. వి. ౧. కరకరి, ద్వేషము.

సీ. మఱఁదులు గాంచినఁ గఱకఱి నెంతురు వదినె లెఱింగిన వానిచేదును. హంస. ౧. ౧౨౫.

వ. నాకు నిగ్గిరికి నిప్పుడు గొన్నివాసరంబులనుండి యీరసంబు పెరుఁగం గఱకఱి నెట్టుకొని సాగుచున్నది. కాశీ. ౧. ౧౦౦.

క. అఱకాలను విఱిగినములు, కుఱుచైనను విదపఁజీము కూరిచెడుగతిన్, దఱిఁ దెలుపమిఁ గొంచెపుఁబగ, గఱకఱి నరికట్టి పిదపఁ గడు నొప్పించున్. ప్రబోధ. ౨. ౪౯.

౨. బాధ.

(చంద్రోపాలంభనము.) క. తెలుప నపరాధరహితం, గఱకఱి పెట్టెదవు....రా. వి. ౪. ౩౪.

చ. కఱకఱి పెట్టి సొమ్ముడుగుఁ గాని నిజార్తి యెఱుంగ దేమియున్. ఆము. ౫. ౬౧.

కఱకు. విణ. (సం. కర్కశః.) ౧. కఠినము, క్రూరము, పరుషము, బిరుసు, ముదుగు, మోటు.

ఆ. కఱకుదర్పపూరి పఱపులు భీమున్న, మఱన మట్టివారి నతిముదమున, నాదరించెఁ బ్రీతి నాదిగర్భేశ్వరి. భార. ఆది. ౩. ౨౨౪.

చ. కఱకులు దుష్టవర్తనులు కామమదాదులు....ప్రబోధ. ౪. ౩౪.

క. వనజనయనుఁ డొం దేమియు, ననక నగుచు నూరకుండె నాదిత్యుల కిట్లను నత్యభామ

భావము, మనమునఁ బెవఁగొనఁగ గఱుకుమాటల
తోడఁగా. వి. పు. ౮. ౧౨౮.

సీ. కఱకులై పెరిఁగినకఱువెంద్రుకలతోడ బట్టయౌ
దలఁ గావిపాగ యమర. నైష. ౭. ౫౩.

గీ. గాలి రాకుండ వెలుతురుగాక యుండఁ, గఱకుఁగఱ
బట్టఁ గన్నపుగండి గప్పి. వేం. పంచ. ౩. ౨౦౦.

౨. తీక్ష్ణమైనది, పదనైనది; భయంకరమైనది.

వ. సురపతి తఱుచు మెఱుఁగు లదరుకఱకుబిడురము
గొని.... పారి. ౨. ౮౭.

క.... తక్షకాదిమహాహుల్, కఱకుంగోఱల విషములు,
దొరఁగఁగ నీరీతిఁ గఱచి తూలుచునంతన్. దశా. ౪. ౧౮౨.

గీ. కఱకుమిడిగ్రుడ్లు విప్పులు గ్రక్కుదృష్టి.... కలుగు
వాని.... భాగ. ౧౦ ఉ. ౫౩౫.

౩. గాఢము, దట్టము, సాంద్రము.

(అనూడుఁడు.) సీ. బంకించి పరపృథగ్జనకోటి చందా
నఁ గఱకుఁజీకటి వెన్నుసఱచువాఁడు. కాశీ. ౩. ౨౩౪.

వి. ౧. కాఠిన్యము; బిరుసుఁదనము.

సీ. కోకంబులకుఁ బైఁడికుండలకఱకుమో పంతయు
సరసత నబ్బెనేని, హరి. ఉ. ౭. ౧౬౪. (శ. ర. పా.)

క. మొగి విరిసి కఱపు గూడక,వగులక వెడలుపును
నిడుపుఁ బనిమియుఁ గలలేఁ, జిగురరఁటాకులు
పెట్టిరి, దిగదిగ నద్దేవియాజ్ఞ దివ్యపురంధ్రుల్. భీమః ౨. ౧౨౮.

౨. శౌర్యము.

సీ.... కటిమి యుక్కు కఱకు గట్టి కడిఁది. గీ. నాఁగ
శౌర్యాభిధానంబు గాఁగఁ బెలఁగు. ఆం. భా. ౨. ౨౨౧.

(బ). ౧. పరుషవచనములు, కఠినోక్తులు.

ఉ. అవ్వను దాతనుం గఱకు లాడఁగ నేటికి .... కృ. శకుం. ౨. ౨౨౨.

సీ. అతనిచే నున్నట్టియాషాఢదండంబు కఱపులాడు
చుఁ బట్టి విఱిచె నొకతె. మూర్తిత్రయోపాఖ్యానము. ౬. ౭౦.

౨. క్రూరకృత్యములు.

గీ. ఓరిపాపాత్మ నన్ను పీ పూర కిట్లు. పోరిగొనుటఁ
జేసి కరములఁ జరణములును, నఱకఁబడియుం
డుఁ బొమ్ము నీకఱకు లెల్లఁ, బక్కనగు నంతతో
నని శాప మిచ్చె. భోజరా. ౫. ౧౦౫.

౩. అంపసు మొదలగువానికక్కులు.

సీ.... కఱకులకళ్లెంబుగాడ్దకేల వేఱు. శ. ౬౪. కఱకె
(క్కె)క్కు = ౧. కఱకుకలదియగు, గట్టిపడు.

వ. కఱకెక్కినమెదలును పఱుఁదమూఁపురంబులును
వెడఁదవీఁపులును దోరంపుగంగడోళ్లునునై క్రాలు
వృషభంబుల.... హరి. పూ. ౫. ౧౪౨.

౨. అరితేఱు.

క. ఆఱువదిలక్షలు రావణు, సుఱుబాహుబలంబు
పీరు లొగి నాలములం,గఱకెక్కినారు వారం,దఱు
మూలబలంబుదొరలు ధరణీనాథా. భా. రా. యు. ౪౩౪.

౩. క్రూరమగు.

సీ. రాహుగ్రహోగ్రదంష్ట్రావిగ్రాహియై కఱకెక్కిన
శశాంకకౌముదియును. కవిక. ౩. ౧౧౦.

౪. పులకించు, గరుపొడుచు.

వ. అని యమ్మునిపతి సురపతికి .... భయంపువార్త
చెప్పినవిని యదరిపడి యక్షణంబ వజ్రి.... తత్సరో
వరంబునకుఁ జనుదెంచి యబ్బాలసం గనుంగొని
మేను కఱకెక్కి వెక్కసంపడి శిరఃకంపంబు
సేయుచు.... కు. సం. ౧౦. ౯౨౬.

ఉ .... మానములు గిద్దడఁ జెయ్యాల కుచ్చలించి

క, క్కెక్కఁ దనూలతల్...శిఖిప్రసంగతిం, జొక్కి మహీసురాంగనలు సోలి రపూర్వ రతి ప్రమత్తలై. కు. సం. ౧౦. ౮౦౧.

జ: కఱకరి, కఱకుఁదనము, కఱకుగిలు, కఱకుదుమ్ము, కఱకువరహా, కఱకుసాన, కఱగొను.

కఱకుఁదనము. వి. (√కఱకు) కాఠిన్యము, పారుష్యము; క్రౌర్యము.

గీ. సంతతంబును శ్రీహరి స్మరణ లేక, కఱకుఁదనమున దుర్భాష లఱచెనేని, విధవ పెనిమిటితోఁ గూడ వివిధనరక, కూపబాధలఁ బడుఁగదు గుఱుతు లేక. జై. భా. 3. 3౮.

కఱకుగిలు(ల్లు). అ. క్రి. (√కఱకు) బిరుసగు.

వ...నిడుద లైయుండు కఱకుగిలు నాసాకేశంబులును. కవిక. ౫. ౧౧౦. (శ. ర. పా.)

కఱ(ఱ)కుట్లు(ట్టులు) = కఱుకుట్లు. వి. బ. (√కఱ²) కాల్చిపక్వము చేయుటకు గసికయందు గ్రుచ్చినమాంసఖండము; శూల్యము, శూలమునకు గ్రుచ్చికాల్చినమాంసఖండము.

గీ. ఇవ్విధంబున వలలోనియింగలంబు, చల్లఁగా నార్చి కీకటస్వామి పలికె, ఋషికులోత్తమ యిఁక నాకు నిమ్ము నీవు, కైకొనినకీలఁ గఱకుట్లు గాల్పవలయు. వరాహ. ౨. ౨3.

చ. నిలువుఁడు వేయు నేల తగునే కఱకుట్లును జంకఁ బొత్తముల్. ఉ. హరి. ౨. ౧3౭.

ద్వి. ఎఱచులు కఱకుట్టు లెన్నేని గలవు. బస. పు. 3. ౬౬౨ పం.

సీ. కఱకుట్లనంగను గనుపట్టు శూల్యంబు...ఆం. భా. ౨. ౨౫౨.

కఱకుదుమ్ము. వి. (కఱకు + దుమ్ము) సికత, ఇసుక.

సీ. మలయానిలము చేదుమారంబు రేఁగుసౌగంధికంబురజంబు కఱకుదుమ్ము, నిండార విరిసిన బొండుమల్లెలనుండి వడియుమరందంబు గుదరసంబు. గీ. తనకు రసవర్షములు గా సుధా

కరుండు...బ్రహ్మాండమండపంబు వెన్నెల సన్నసున్నంబు నేసె. మనుచ. ౫. 3౯.

కఱకువరహా. వి. (√కఱకు) నాలుగురూపాయల విలువగలబంగారునాణెము. (పూలవరహా = మూఁడున్నరరూపాయ విలువ గలబంగారునాణెము)

కఱకుసాన. వి. (కఱకు + సాన) పదను పెట్టెడిసాన.

గీ. కఱకుసానలఁ గెంపు గాఁకలఁ గడాని, చికిలియగుకీలి మెఱసె బాలకుని మేను. దశా. ౮. ౧౭౭.

కఱగొను. అ. క్రి. (కఱకు + కొను) స్థిరపడు.

క. పెఱచోఁ జేసినపాపము, లఱుమక యయ్యోడ నడంగు నవిము క్తమునం, గుఱుకొని చేసినయఘములు, కఱగొని దృఢవజ్రలేపకం బగుఁ దరుణీ. పద్మ. 3. ౯౯.

కఱగొఱ. వి. లోపము, లోటు.

చ. తఱిమి సుశర్మ తమ్ములును దానును నాజికి నన్నుఁ బిల్వ నే, నెఱుఁగనియట్టు లుండుటిది యేపురుషార్థము వారి నెల్ల నే, డ్తెఱ నుఱుమాడఁ బంపుము కడిందిగఁ జూడకు నీకు నేమియుం, గఱగొఱ గాదు పోమి కడుఁ గష్టము నాకు నుదాత్తమానసా. భార. ద్రో. ౧. ౨౨3. కకు. ౫. 3౮, 3౫.

కఱచు¹. స. క్రి. (త. కఱి) ౧. కాటు వేయు, కొఱుకు.

గీ. తొఱఁగువోకుండ మెకములు గఱవకుండఁ, బాఁడి దఱుఁగక యుండ నాపాటిగొల్ల, లిచ్చ మెచ్చ నీదృష్టికి నెక్కఁ గదుపు, నరయ నేర్తు నన్నేలుము ధరణినాథ. భార. విరా. ౧. ౨౭౯.

క. జనపతి పంపఁగ సారథి, ఘనవిషకృష్ణోరగములఁ గఱపించె...భార. ఆది. ౫. ౧౭౫.

క. అఱచినఁ బఱచిన క్రేళులు, గఱచిన నతఁ డించుకయును గరుణింపక యం, దఱ నుఱుము నేసె...భార. సౌ. ౨. ౭.

౨. ఖండించు, ముక్కలుచేయు.

వ. ఇట్లు మధుసూదనుం డేయుసాయకంబులు... కైదువులఁ గఱచియు...ఉ. హరి. ౧. ౧౪౭.

క ... అక్కఱచినబిసలవవిసరము, తెఱఁగున వడగండ్లు ధవళదీధితి రాలెన్. ఆము. ౪. ౧౨౧.

౩. నాటు, గ్రుచ్చుకొను; తగులు, అంటు.

క. అతిసుతి ప్రేసినఁ బలకం, గఱచినసైంధవుని యలుఁగుఁ గని నరసుతుఁ డే, క్రైఱ మురిసిన ...భార. ద్రో. ౧. ౧౬౩.

మ...భీ, శరబాణావళిఁ బింజ పింజఁ గఱవంగా నేసి...భాగ. ౪. ౩౩౪.

వ...గతిగతిన్ గఱవఁ గరకరిన్ జెఱకువిలుకాఁడు పరఁగించు విరిదమ్మిగొఱకలు...మను చ. ౨. ౭౧. (గతిగతిన్ గఱవన్=పుంఖానుపుంఖముగా అనిభావము.)

౪. పండ్లమున్నగువానితోఁ బట్టుకొను; గ్రహించు. (చూ. కఱపించు¹)

చ. కఱచినపీనుఁగు న్వేఁదకప్పెరయు న్నొలఁ బచ్చితోఁకలున్, బుఱియలపేరులున్ ... ఉ. హరి. ౨. ౧౨౭.

వ...ఇది భూమిపయిం బడిన నిమ్మునులకు బాధయగు నని దానిం గఱచికొని గజకచ్ఛపంబులం గరంబుల నిఱికికొని గరుడుండు గగనంబునం బఱచి...భార. ఆది. ౨. ౬౩.

గీ. చామరంబులు వెనుకకుఁ జనుట నీల, రత్నములు పూరిఁ గఱచుట భ్రమరక మని, తేఁటిబిడ్డ పేరిడుట యాతెఱవకురుల, యధికనీలిమ కోడిసూ హారితనూజ. ప్రభా. ౨.౭౫.

('సూదంటురాయి ఇనుము నాకర్షించునట్లు ఇంద్రనీలము గడ్డి నాకర్షించుట శాస్త్రప్రసిద్ధము. ఓడిలినని తెల్పుటకు గడ్డి కఱచిన దని రెండవ యర్థము.)

సా: మొఱఁగెడికుక్క కఱవదు.

జ: కఱపించు¹, కాటు¹, కాటులాడు.

కఱచు². స. క్రి. నేర్చు, అభ్యసించు; తెలియు.

సీ. వేదంబులును ధనుర్వేదాదివిద్యలుఁ గఱచుచుఁ గడ లేనియెఱుకఁ దనరు. భార. ఆది. ౩. ౧౨.

వ...భాషలు గఱచి...కాశీ. ౩. ౬౯.

క. ఎఱుక గలవారిచరితలు, గఱచుచు సజ్జనుల గోష్ఠిఁ గదలక...భార. ఆది. ౩. ౨౦౩.

జ: కఱపించు², కఱపు.

కఱటి. విశే. ౧. కుజనుఁడు, దుష్టుఁడు.

గీ. కఱటి యడిగొట్టు పలువ యేతరి గరాసు, చెనఁటి చెన్నఁటి కూళ కుచ్చితుఁడు మొండి, కట్టెనాఁగను గుజనాఖ్యగాఁ జెలంగు. ఆం. భా. ౩. ౬.

౨. వంచకుఁడు, మోసగాఁడు; వంచకము.

ద్వి. కాదేని రాక్షసక్షయముఁ గావింప, నాదటఁ జింతించి యబ్జసంభవుఁడు, మెఱుఁగులెల్లను గూర్చి మృగముగాఁ జేసి, కఱటియై పుత్తేరఁగా వచ్చినదియొ. రం. రా. ఆర. ౧౬౨ పా. ౨౭ పం.

సీ. మానంబు వీటఁబో మసఁగి ప్రేతలఁ జిక్కవఱచినయదియె యీకఱటిచూపు. హరి. పూ. ౯. ౨౨౪.

౩. మూర్ఖుఁడు.

క. తెలియనినరుఁ దెలుపఁగ నగుఁ, దెలిసినమానవుని వలదు తెలుపఁగ మదిలోఁ, దెలిసియుఁ దెలియనికఱటికిఁ, గలితన మెఱఁగింపఁ గమలగర్భునివశమే. వేం. పంచ. ౧. ౬౭౭.

వ ... వ్యావహారికసత్యత్వంబు ప్రకటించు ప్రపంచంబుచేత వంచితు లగు నెఱుక లేని కఱటులకరణి హరిణంబులు మరీచికావీచికాపానవివశంబులై దిశలఁ బరిభ్రమించె. పాండు. ౪. ౧౭. అప్ప. ౨. ౧౭౬.

కఱటితనము=మూర్ఖత్వము.

క. తెఱవా నాడెపుటచ్చర, తెఱవలకుఁ లేనిమే
ల్గదియావచ్చునెడఁ, జెఱుచుకొనఁ గూడ
దిపుడీ,కఱటితనం బుడిగి నెమ్మిఁ గైకొను
నన్నుఁ. అచ్చ. రా. సుం. ౪౦.

౪. అభాగ్యుఁడు.

ద్వి. కన్నులు గాననికఱటిచే నద్ద,మున్న చందం
బున మాఁగనరుండు, కన్నకలయుఁ బోలె...
ప్రభు. ౪. ౧౦౫ పా. ౭ పం.

కఱతలాఁడు. విశ. (కఱతలు + ఆఁడు) ౧. విజ్ఞుఁడు.

సీ. ప్రణవపంచాక్షరోపనిషత్ప్రపంచంబుఁ గ
డదాఁక నెఱిఁగినకఱతలాని. కాశీ. ౨. ౧౮౦.

౨. పోకిళ్లమారి, దుశ్చేష్టలు చేయువాఁడు.

క. కదలిన మొత్తుదు నెక్కుడఁ, గదలెద వటు
కఱతలాఁడ కదలుమ యేఁజూ, చెద ననుచుఁ
బోయి యిమ్ముల, ముదిత నిజకుటుంబకార్య
ములఁ దత్పరయై. హరి. పూ. ౫. ౨౪౨.
(శ. ర. పా.)

కఱతలు. వి. బ. (సం. కృతమ్. ప్రా. కత.) చేష్టలు,
చేఁతలు; దుశ్చేష్టలు, పోకిళ్లు.

చ. కఱతలు పెద్ద వీని కిటు కాఱియఁ బెట్టెడు
మాన కేమిటఁ, నెఱఁకులు మీటుచుండుఁ
దననీచపుమాటలు వీనిఁ బట్టి క్రచ్చఱఁ బరి
మార్పఁ జేసినయుపాయము లన్నియు గొడ్డు
వోయె నీ,వుఱక వధింపఁగావలయు నుగ్ర
పుమాయల నిద్దురాత్మునిఁ. నృసిం. ౪. ౧౩౫.
(కఱదలు. చి. ని. పా.)

సీ. కఱపుట నేర్పుట కఱతలు పోకిళ్లు కఱదలు
బుద్ధులు కఱటి మంకు. అప్ప. ౨. ౧౯౭.

జ: కఱతలాఁడు.

కఱద. వి. ౧. మాట, పలుకు.

గీ...కఱద నాఁ బలుకు వాఁగఁ, బొల్చు భాషిత
మై మాతృభూతలింగ. ఆం. భా. ౧. ౧౧౦.

(బ) ౧. మాయమాటలు.

చ. ఎఱుఁగుదు తథ్య మింత...
మతిప్రకాశతఁ, గఱదలు మాని చెప్పుము
ఖగత్వము నేమి నిమిత్త మొందితీ,వు ...
పద్మ. ౪. ౧౧౮.

౨. బుద్ధులు.

సీ. కఱపుట నేర్పుట కఱతలు పోకిళ్లు కఱదలు
బుద్ధులు కఱటి మంకు. అప్ప. ౨. ౧౯౭.

క. పిఱుతిపియక నాముందఱఁ, దెఱవా యిప్ప
గిది నాడఁ దెఱవా మేల్ మేల్, కొఱమాలి
నయిప్డీఁడి, కఱదలు నీ కెవ్వ రిపుడు కఱ
పిరి చెపుమా. అచ్చ. రా. అయో. ౨౨.

౩. సంకోచములు.

(దశావస్థలు.) సీ. కఱదలు మాని సంకల్పించెఁ
గలకంఠి యెద విలపించె నన్నుదలమిన్న. ప్ర
బంధ. ౫౫౫.

౪. చేష్టలు, కఱతలు.

క. బిఱబిఱ విభుకడ కరుగక, కొఱకొఱ లాడెద
వ దేమిగోరము మేల్మేల్, వెఱఁ గయ్యెడిఁ
గద నీచెడు, కఱదలు గనుఁగొన్న నెన్నఁగ
న్నెలమిన్నా. రసిక. ౫. ౧౮౩.

౫. చమత్కారములు, వింతలు.

క. కఱదలపులుఁ గిది తా నే, మెఱుఁగునొకో
తిరిగి తిరిగి యీఫలకముపైఁ, బఱపెడుఁ జూ
డ్కుల నా నా, మెఱుఁగుంబోఁడికి మరాళి
మృదుమధురోక్తిఁ. ప్రభా. ౩. ౪౭.

కఱదూపము. వి. (కఱ[1] + దూపము — సం. కాల
ధూపః) ధుంధుమారము, గృహధూమము.

గీ. విరహపరితాపవేదన వేఁగుచున్న, చక్రవా
కాంగనలకటాక్షములయగ్గి, నావహిల్లినకఱ
దూప మనఁగ నొప్పు, నుడుగణాధీశబింబం
బునడిమిమచ్చ. భీమ. ౨. ౪౫.

కఱ(ఱ)నూనె. వి. (√ కఱ[2].) మ్రాని తైలము.
(శ. ర, వా.)

కఱపడు. అ. క్రి. (కఱవు[1] + పడు) కొఱఁతప
...

చ. వెఱఁగు జనింప నత్తెఱఁగు వెంగలిమంగలి సూచి కన్నుమి,న్నెఱుఁగక యింటి కేఁగి యటు లేసును భూరినిధుల్ గడింతు నం,చఱిము ఱేఁ గొంకు లేక లగుడాగ్రము గైకొని యత్నమేమియుం, గఱపడకుండ నాక్షపణక త్రితయాగమనంబుఁ గోరఁగన్. వేం.పంచ. ౫. ౫౭. (కరిపడు-ము ద్రి.)

కఱపించు[1]. స. క్రి. (√కఱచు[1].) కఱవఁజేయు. (పండ్లుమున్నగువానితోఁబట్టికొనఁజేయు.)

ఆ. నెఱచి తల్లిఁ దోఁకఁ గఱపించుకొని దివిఁ, బఱచువానిఁ జూచి పార్థుఁ డలిగి, వానితల్లి శిరముతోన తత్పుచ్ఛంబు,దునిసి యగ్నిశిఖలఁ దొరఁగ నేసె. భార. ఆది. ౮. ౨౬౩.

(గ్రహింపఁజేయు, ఆకర్షింపఁజేయు.)

సీ. ఘననీలములఁ బూరిఁ గఱపించు నన వేణి కురుల మెఱుంగు వాక్రువ్వ నేల. పె. శకుం. ౧.౮౭.('కొఱికించు, అని రెండవయర్థము.)

కఱపించు[2]. స. క్రి. (√కఱపు) కఱపఁజేయు. (నేర్పించు.)

ఉదా: భీష్ముఁడు ద్రోణునిచే కౌరవపాండవులకు విలువిద్య కఱపించెను.

కఱపు. స. క్రి. (√కఱచు[2])౧. నేర్పు,బోధించు.

సీ. ద్రోణగాంగేయులు దురితవిదూరులు నిన్నెద్దిగఱపిరి నెమ్మితోడ. భార. ఆది. ౮. ౪౩.

క. నిన్నుఁ గొలువంగ వచ్చితిఁ, గన్నియలకు నాట గఱపఁగా నోపుదు ... భార. విరా. ౧. ౨౩౩.

వ. సమయోచితంబు లగుభాషణంబులు చెలికత్తియకుం గఱపి పుత్తేర...నైష. ౪. ౯౯.

౨. కలిగించు.

సీ. వారక నేకావతారముల్ హరి కురుకల్పంబులజానకుఁ గఱపువాని. కు. సం. ౨. ౧౬౩.

వ. అప్పాండవసైనికులు... గఱపెను[illegible]

కృపాణబాణాసనాదిసాధనంబులు వీరయోధయూథపతురంగమాతంగంబులం దొరఁగు రుధిరప్రవాహంబులకు జలగ్రాహంబులయి అపు గఱప...జై. భా. ౬. ౧౬౫.

వి. బోధనము; దుర్బోధనము.

ద్వి. నెఱవైనపెద్దలు నేరనియట్టి,కఱపులు గఱచె నీకతకారిబిడ్డ. అ. మ. క. ౧. ౩౪ పా. ౨౩ పం.

ఆ. శకునికఱపు విని యసన్మార్గవృత్తికిఁ, జొచ్చి యిట్టియెడరు దెచ్చుకొనియె. భార. భీష్మ. ౧. ౩౦.

క. నీకఱపుల నిక్కురుకుల,మాకుల్యముఁ బొందు జేమి యాశ్చర్యము సౌ,మ్యాకృతులు గాని వారల,వాకులు శిక్షలు నుపద్రవంబులు కావే. భార. ఆది. ౮. ౪౧.

కఱవ. వి. ఒకానొకమూలిక. (శ. ర.)

కఱవు[1]. వి. కాటకము, క్షామము; లేమి.

సీ. వహ్నియు భయముచు వఱపుచు గఱవును నాదిగాఁ గలయెగ్గు లడఁగెఁ బుడమి. భార. సభా. ౧. ౨౬౧.

క. కఱవుపయిఁ గఱవు వొరయుచు, వెఱపుపయిన్ వెఱపు దోఁప...భార. శాం. ౪.౬౨.

క. కఱవుకుఁ దో డావపంట గలిగినకరణిన్. కువల. ౧. ౧౦౧.

గీ...చతుర,రతులకఱవునఁ బడినట్టులతుల సౌఖ్య,వారినిధిఁ దేలుచుండిరి వార లంత.శుక. ౨. ౩౪౪.

మ...శూరశ్రేష్ఠు లన్యుల్ జగం,బుల లే రెవ్వరుఁ గయ్యపున్ గఱవు నన్ బొందెన్ ద్రిలోకేశ బా,హులు వే యాఱడి మోపులై యెటులు పో నోపుం దలం కయ్యోడిన్. హరి. ఉ. ౬. ౧౯.

విశ. అలభ్యము.

[illegible]బృహన్నల సారథి యైన దీని వ,ళ్ళ

రె పురిలోన నింత కఱవా రథచోదకు లింత యేటికిఁ. భార. విరా. ౪. ౨౦.

క. తగవా మగవారికి నిటు,మగువయెడం దగువఁ జూప మాద్యశవీరుల్,జగతిం గఱవా దొర వా,మగఁటిమి గలరాచచందమా యిది యి హిహీ. రామా. ౫. ౧౪౭. నైష. ౧.౧౦౫.

జ: కఱపడు.

కఱవు². వి.పూరియిండ్లకప్పు నేయునపుడు ఏర్పఱచుకొనుమితి.

సీ. కఱవు గేస్తులయిండ్లకప్పు నేఁతలయందసుడివడి కలఁగుటల్ మదుఁగులంద. అచ్చ. రా. బాల. ౪౭.

కటి¹=కటియ, కట్టి, కట్టె. విణ. (క. త. కటి.) నల్లనిది.

చ. దళముగ నందుఁ గోటలతుదన్ దవిలించిన మించుపైఁడివ్రాఁ,తలకటిబెక్కెముల్ గని యెదన్ మెఱుఁగుల్ గలమబ్బులంచు... యయా. ౧. ౭౯.

సీ. అందంపుటాఁబెయ్యమందలోపలఁ జొచ్చి క్రీడించుకటివన్నెకోడె యనఁగ. బహు. ౨. ౧౯.

వి. కార్ష్ణ్యము, నల్లఁదనము.

సీ. కటికట్టికాటియ కటియ నల్లన నల్పు కప్పు కందనఁగను నొప్పుఁ గృష్ణవర్ణంబు... ఆం. భా. ౧. ౧౦౮.

క. అఱపాలు సంజకెంపున, కిరవై తనరారి కడమ యెరులను సాఁబాల్,కటిఁ బరఁగుచుఁ జలత్తటిఁ,గటి గలగురువిందగింజకై వడిఁ దనరెన్. ప్రబంధ. ౬౨.

జ: కటిజేజేయన్న,కటిపక్కము,కటిమానికము, కటిమెడదొర, కటియావు, కటివేము, కటివేలుపు, కటివేల్పురిక్క, కటివేల్పుహజ్జ.

కటి². వి. పసుపోని. (శ. ర, శ్రా.)

కటిజేజేయన్న. వి. (కటి¹+జేజే+అన్న)-విష్ణునియన్న-ఇంద్రుఁడు. ఆం. భా. ౧. ౪౬.

కటిపక్కము. వి.(√కటి¹)కృష్ణపక్షము.(శ.ర.)

కటిమానికము. వి. (√కటి¹) ఇంద్రనీలమణి, నీలము.

సీ. కటిమానికంబులగములతేటలను గూర్చినమేలిపట్టంపురెంటెములును. యయా. ౪.౧౨౦.

ఇష్లే:-కఱిరతనము.

సీ. కఱిరతనంపుఁజొక్కపుసిరుల్ తలుకొత్త... నీలా. ౨. ౪౮.

కటిమెడదొర. వి. (√కటి¹). శితికంఠుఁడు, శివుఁడు.

క. రాకొమరులార గుబ్బలి, రాకన్నియమగని యబ్బురపువిల్లిది ముం, దాకటిమెడదొర దీనిన్,డాకొని బలుటక్కరుల నడంచెన్ గడిమిన్. అచ్చ. రా. బాల. ౧౭౦.

కటియ(ఱె)=కటి¹.

(నల్లనిది)

ఆ. కటియజీలకఱ్ఱ గటివేము గురుజయిం,గువ ప్రవర్జనీయకోటి యగుట. భార. అను. 3. ౧౮౯. (కటియజీలకఱ్ఱ=నల్లజీలకఱ్ఱ.)

సీ. కటియరేవడిఁ బదాగ్రములు జిఱ్ఱన జాఱఁ బ్రాంతభూజము లూఁతపట్టువారు. చంద్ర. ౫. 3౯.

వి.కార్ష్ణ్యము, నల్లఁదనము. ఆం. భా. ౧. ౧౦౮.

కటెవాఁక=యమునానది.

ముకుంద. ౧. 3౪ పా. ౨. పం.

కటియావు. వి. (√కటి¹) నల్లావు,కపిలధేనువు.

ద్వి. కమ్మగాఁ గాఁచినకటియాలనెయ్యి, తెమ్మలుగాఁ దెచ్చి దించువారలును. ప్రభు. ౫. ౨౫౧ పా. 3 పం. (చి. ని. పా.- 'గంగావు నేయి' ము ద్రి. పా.)

కటివేము. వి. (√కటి¹) కృష్ణనింబము.

వ...కుస్తుంబరీకిసలయవాసనలతోడం బిసాళించు కటివేఁపాకుపరిమళంబును ... కాశీ. ౭. ౧౮౫.

ఆ. కటియజీలకఱ్ఱ గటివేము కుబుజ యిం,గువ ప్రవర్జనీయకోటి యగుట. భార. ఆను. ౩. ౧౮౯.

సీ. కటివేము నాఁగ నమరుఁ గృష్ణనింబము... ఆం. భా. ౨. ౫౦.

కటివేలుపు(ల్పు). వి. (√కటి¹) విష్ణువు. నీలా. ౧. ౬౬.

ఇట్లే: కటివన్నెవేల్పు. సమీర. ౭. ౭౯.

కటివేల్పురిక్క. వి. (√కటి¹) విష్ణుదేవతాకమైన నక్షత్రము, శ్రవణనక్షత్రము. (శ. ర.)

కటివేల్పుహజ్జ. వి. (√కటి¹) ౧. విష్ణుదేవునిపాదము. ౨. విష్ణుపదము, ఆకాశము.

సీ. వినుద్రిమ్మరులు కటివేల్పుహజ్జను బూజ సలిపినక్రొత్తచెంగలువ లనఁగ. గీ... సంజకెంజాయ లమరె. అచ్చ. రా. అయో. ౧౩.

కఱుకు. స. క్రి. రాచు.

గీ.కఱకుటంఘ్రుల నిఱికించి గజ్జెగదలఁ,గఱికి నెఱినెఱేఁ గోలెమ్మకయును విఱుగ, విఱిచె వడిఁ గైజు నొకపెద్దవేసడంబు. మనుచ. ౪. ౫౮.

వి. (సం. క్షారః. క. కఱుకు. త. కఱుక్కు.) భస్మవిశేషము. ('మూలికాదులు కాల్చి చేసినభస్మము. ఇది మందుగా నుపయోగించును' అని బ్రౌ.)

సీ. భస్మవిశేషంబు పరఁగును గఱు కన...ఆం. భా. ౨. ౭౪౩.

కఱు(ఱ్ఱు)కుట్లు=కఱకుట్లు. (√కఱ్ఱు)

క. కాలవో క్రొవ్వవో మాఁడం,గాలెనో చవిగావో కమ్మగావో నీకుఱ్, జాలవో యలవడవో తిన,వేలా కఱుకుట్లు పార్వతీశ్వర చెప్పుమా. కాళ. ౩. ౧౮.

సీ. నీరు వెళ్లఁగ నొత్తి నిప్పుల నందంద కమ్మఁగాఁగాల్చినకఱ్ఱుకుట్లు. రుక్మాం. ౩. ౨౭౬. (శ. ర. పా. 'కఱ్ఱుకుట్లు' అని ముద్రి.)

కఱుక్కు(కు). వి. నఱుకుట మొదలగువానియందగు ధ్వనికనుకరణము. (దీనిఆమ్రేడితరూపము కఱుకు కఱుక్కు-కు)

వ...తలలు కఱుక్కునఱ్ఱెగ నఱుకుసురవీరులును...ఉ. రా. ౪. ౨౯౧.

చ. శయజలజాతవిస్ఫురితచక్రముచే మధుకైటభారి దుర్నయుఁ డగుసైంహికేయునిశిరంబు గఱుక్కునఁ ద్రుంచునంతలో ... దశా. ౨. ౩౬౯. చంద్రా. ౩. ౫౬.

చ. కఱుకుకఱుక్కున న్నఱికి ... రంగా. ౩. ౧౨౩.

క. చెఱకులు నఱికినచాడ్పునఁ,గఱుకుకఱుక్కనఁగ నాత్మకరములు నాల్గుం,దఱిగికొనునంతలోనఱ్ఱె. చెన్న. ౫. ౨౬౮.

వ...దుప్పులు కుప్పించి తత్కోటరకుటీరంబుల నున్నపన్నగంబులఁ గొమ్ములం గ్రుమ్మి తిగిచి కఱుకుకఱుక్కునం జెఱకుఁ గొఱికినతెఱంగునఁ గొఱికి...చంద్రా. ౨. ౧౪.

గీ. కఱుకుకఱుకునఁ గుత్తుకఁ గఱచి విఱిచి. వేం. పంచ. ౪. ౫౭౭.

కఱ్ఱుగోల. వి.(కఱ్ఱు¹+కోల) వాఁత వేసెడియినుపకమ్మి, చూఁడుఁగోడుపు. (శ. ర.)

కఱుదులాఁడు. విశే.(కఱుదులు+ఆఁడు) నేర్పరి.

సీ. కఱుదులాఁ డగుచక్రి కపటంపుటనువునఁ దను మోసపుచ్చిన...హరి. ఉ. ౭. ౩౦.

కఱుదులు. వి. బ. (క.కరుహు,కరుబు.) నేర్పులు.

క. కఱుదులమాటల మమ్మును,గుఱుచవడుగ యేల యింతగొంపెక్కింపఱ్, నెఱయఁగ నీయిష్ట

ము మా, కెతేఁగింపుము వేడ్క నిత్తు మెయ్యె
ది రయినన్. హరి. ఉ. ౧౦. ౨౮౨.

వ...దీనికఱుదు లెంతయరుదులు చూచితే యం
చు నాయంచపై నాదరాహ్లాదమేదురనిరీక్ష
ణంబుల నీక్షించి. ప్రభా. ౩. ౫౨.

జ: కఱుదులాఁడు.

కఱ్ఱ[1](అ). విణ. (సం. కాలః. త. కఱ్ఱై.)నల్లనిది.

గీ. కిఱ్ఱుఁజెప్పులు దొడి సున్నగఱ్ఱతడుపు,లెలమి
తోఁ గట్టి...హరి. పూ. ౫. ౨౫౨.

ఉ. దట్టపువన్నెగుడ్డ కఱదట్టిపొరన్ సవరించి
...రా. వి. ౨. ౫౫.

వి. ౧. కళంకము; మచ్చ; మఱక, డాగు.

క. తనసుతుఁ డగుళశిమెయికఱఁ,గని చెచ్చె
రఁ గడిగిపుచ్చఁగా నని దుగ్ధాం,బునిధి న
భంబున కెగసెనో, యనఁ జంద్రిక పర్వె...
కు. సం. ౮. ౧౧౬.

మ...దివ్యప్రభావంబునన్,గఱయున్ మాఁగు
ను లేక పుట్టినశుభాంగం బద్భుతాపాదియై,
నెఱయం గన్నులు విచ్చి చూచుతనయున్
వీక్షించి మోదంబునన్. హరి.పూ.౫.౧౧౯.

చ. ప్రమదమదాతిరేకమునఁ బాశివిలాసవతీక
దంబకం,బుమిసినతమ్ములంపుఁగఱయో యన
...సంజ యంబరముకొంగున నూన్చెఁ గుసుం
భరాగమున్. భీమ. ౨. ౭౯.

౨. అపకీర్తి, దూఱు.

చ.కని కర మేది బిడ్డని నకారణ మారక యిప్పు
డయ్యెయో,కనికర మేది యాజ్ఞయిడెఁగా
తనబుద్ధికళాలసద్విపే, కనికర మేది మున్
వినుతగౌరవకీర్తి వహించి యింక నిం,కని
కఱ మేదినీవిభుఁడు గాంచెను నేఁ డని పా
క్కి రందఱున్. సారంగ. ౩. ౨౨౦.

జ: కఱదూపము.

కఱ్ఱ[2](అ). వి. ౧. కొయ్య. (ఉదా: కఱ్ఱపెట్టె.)

౨. దండము; పుల్ల, పుడుక;

వానిదుబ్బు, సస్యగుచ్ఛము.

సా: కఱ్ఱలేనివానిని గొఱ్ఱె కఱచును.

చ...గూఁటికఱ్ఱ సగ మెత్తుచు...ఆము.౪.౧౧౭

సీ... సస్యగుచ్ఛ మొప్ప,గంట కఱ్ఱయనంగ ...
ఆం. భా. ౨. ౨౩౭.

౩. చాఱ; రేఖ.

గీ. కూర్మి సతి పెట్టెలోఁ దాఁచికొన్ననల్ల,గఱల
పండుగుచీరఁ బైఁ గప్పుకొనుచు,నతనుఁ డె
సకొల్ప దేవాలయంబుఁ జేరి,ప్రొద్దు గ్రుంకక
మున్నె సొంపులు జనింప. శుక. ౨. ౪౯౬.

క. అని యిట్లు చిలుక పలుకన్,విని మిక్కిలి వె
ఱఁగు చెంది వెస నంతటిలోఁ,దన చేతికఱలు
కనఁబడఁ,జనియెఁ బ్రభావతి రహస్యసదనం
బునకున్. శుక. ౪. ౮౭.

కఱ్ఱతేనె=ఒకవిధమగు తేనె.

వ...పూఁదేనె జుంటితేనె పుట్టతేనె పెరతేనె
కఱ్ఱతేనె కురుజుతేనె...ప్రబంధ. ౧౧౨.

జ: కఱకుట్లు, కఱనూనె, కఱ్ఱజవ్వాది,కఱ్ఱమడ.

కఱ్ఱజవ్వాది(జి). వి. (√కఱ్ఱ[2])-కఱ్ఱకు నంటుకొ
నియుండుజవ్వాది-పరిమళద్రవ్యవిశేషము, ప్ర
శస్తమైనసంకుమదము.

వ... హిమసలిలములు... కఱ్ఱజవ్వాదికలయికలఁ
గలనిగ్గుల నగ్గలంబులై...వసు. ౨. ౧౧.

కఱ్ఱమడ. వి. (√కఱ్ఱ[2]) త్రవ్వుట కుపయోగించు
నొకపనిముట్టు.

గీ. గడ్డపాఱలఁ బాఱలఁ గఱ్ఱమడల,వెడఁదగుద్దం
డ్ల నాపుట్ట విరియఁ ద్రవ్వ,నందు నిద్రించు
చున్న కాలాహి గెరలి,తూలి పాఱంగఁ గొం
దఱఁ దోలి తోలి. నా. పంచ. ౧. ౨౪౦.
(శ. ర. పా.)

కఱ్ఱి=కఱ[1]

(నల్లనిది)

గీ...వారిలోనఁ,డెల్ల దామర తేకుల ట్లుల్లసిల్లు,
...నొప్పారెడుకఱ్ఱియాతఁ, డొకఁ

డు వెసఁ బుచ్చుకొనియె వి ల్లాక్కకేల. హరి. పూ. ౯. ౪౫.

సీ. కఱ్ఱి క్రీడాశూన్యకటి గోపురద్వారపరిరక్షకుఁడు కాలభైరవుండు. కాశీ. ౧. ౨.

వి. అర్జునుఁడు.

సీ...గాండీవ మనునొకవి ల్లెప్పుడును వహించు.

ఆ. కఱ్ఱివిక్రమంబు గాల్పనే యిట్లు బన్నములు వడినధర్మనందనుండు, నేను రాజరాజుపీనుంగుఁ గన్నారఁ, గానఁ బడయు మైతి మేని కృష్ణ. భార. ఉద్యో. ౩. ౧౧౭.

జ: కఱ్ఱినేస్తి.

కఱ్ఱినేస్తి. వి. (√కఱ్ఱి)-అర్జునునకు మిత్త్రుఁడు-కృష్ణుఁడు.

వ. కఱ్ఱినేస్తి తిరుమలమోపరి తమ్మికంటి... ప్రబంధ. ౨౧౬.

ఇట్లే:-కఱ్ఱినెచ్చెలి. ఆం. సం. దేవ. ౭.

కఱ్ఱు¹. వి. నాఁగటిదుంపయం దమర్చెడియినుపపాళము, కృషకము.

జ: కఱ్ఱుగోల, కఱ్ఱుగుద్దలి.

కఱ్ఱు². వి. ౧. తలుపు తీయునప్పుడు కలిగెడుధ్వని కనుకరణము.

ద్వి. గడియ గ్రక్కునఁ బుచ్చి కఱ్ఱనఁ దలుపు, గడుఁబాఱఁ దెఱచుడు... పండితా. దీక్షా. ౪౪ పా.

౨. కాకధ్వనివిశేషమున కనుకరణము.

గీ. కాకి కఱ్ఱనెఁ దోడనె గాలి పలికెఁ, బాలిచె నట్టింటఁ గుమ్మరపుర్వు మెలఁగి, యిన్నియును గల్ల గాకుండ నేఁగుదెంచె, హృదయనాయకుఁ డోయన్న యిదియె చాలు. శుక. ౨. ౨౫.

౩. దగ్గుటయం దగుధ్వని కనుకరణము.

సీ. శ్లేష్మంబు కుత్తుక జిఱ్ఱుబుఱ్ఱనఁ గఱ్ఱుకఱ్ఱను దగ్గు లగ్గలముగాఁగ. శుక. ౩. ౩౦.

కఱ్ఱుగుద్దలి. వి. (√కఱ్ఱు¹) తొల్లిక.

సీ. త్రవ్వటంబులతటిఁ ద్రవ్వటంబులు వెట్టుఁ దగినట్టికఱ్ఱుగుద్దలి గడించి. కళా. ౪. ౭౮.

కఱ్ఱె(ఱ్ఱెయ)=కఱ్ఱి¹.

సీ. పల్లచీమల వక్రభల్లాతకియుఁ బోలె నెఱ్ఱదుప్పటి నొప్పుకఱ్ఱెవాని. ఆము. ౬. ౧౯.

కల¹. వి. (క. తు. కన. త. కనా.) స్వప్నము.

సీ... సాంగవేదవేది. గీ. యర్థిఁ గల వచ్చి వాత్సల్య మతిశయిల్ల, నస్మదీయప్రణామంబు నాదరించి, తుష్టి దీవించి కరుణార్ద్రదృష్టిఁ జూచి, యెలమి నిట్లని యానతియిచ్చె నాకు. భార. విరా. ౧. ౧౦.

చ ... చక్కనిచిగురాకుఁబోండ్ల బిగికౌఁగిలియుం గల నైన లేదు...భర్తృ. ౩. ౪౭.

కల². అవ. (√కలుగు) ౧. భవిష్యదర్థకము.

వ. దేవకీదేవి కయ్యెడునెనిమిదవచూలు నీకు మృత్యువు గాఁగలయది నిశ్చయంబు...హరి. పూ. ౫. ౭౪.

ద్వి... చెడిపోవఁగలవారు ... రం. రా. అర. ౧౭౩ పా. ౧౩ పం.

చ...ఉండఁగలాఁడ...భార. అశ్వ. ౪. ౧౯౨.

క...భస్మము గాఁగలారు ... భా. రా. బాల. ౪౧౨.

౨. (క) విధ్యర్థకము. (వలసిన అనునర్థమును దెల్పును.)

గీ. పృథునరేశ్వరుఁ డిటమీఁదఁ జేర్చి యొసఁగఁ, జేయఁగలకార్యములు సవిశేషకృతులు, నాత్మదృష్టిమైఁ గని...హరి. పూ. ౧. ౧౧౯.

వ. వీనిలోన దామక అమరెబోయుండు ఎంథదేనుగొటియలం జేకొని ఆచంద్రార్కకాముగాం దనపుత్త్రానుపౌత్త్రికమున నిత్యమాసెండునేసి సేయి వోయంగలవాండు...అమరావతి. శా. ౧౧౦౯.

(చ) సమర్థతను దెలుపును.

ఉ. ...నీతమ్ములం, దెవ్వరు సూచినఁ జగము లెన్నియు గెల్వఁగలారు... భార. భీష్మ. ౨. ౧౧.

గీ. నిర్జితేంద్రియు లైనట్టి నియమపరుల, నంగరాయంబు లేమి సేయంగఁగలవు. హర. ౩. ౬౩.

మ. కల నిక్కం బగునే యటన్న నిఁక నొంగాదంచు మాటాడఁగాఁ, గలనా ...శుక. ౪. ౪౧.

(ట) ఉద్దేశమును దెలుపును.

వ. సౌవర్ణం బిటమీఁద సప్తమమనుభావంబు ఫలియింపంగలవాఁడై మేరుశిఖరంబున గరిష్ఠయగు శరాసనస్థ పసియించి యుండె. హరి. పూ. ౧. ౧౯౧.

(త) అర్హతను దెలుపును.

గీ. సొగసుచిన్నెలవాఁడు సోఁకఁగలవాఁడు, సండముల కెల్ల నొకయంద మైనవాఁడు, నాకు తిరుమూర్తి గోపాలచక్రవర్తి. సుదం. ౧. ౯౯.

గీ. చూడఁగలవాఁడు మేలైన సొబగువాఁడు ... అర్జునుండు పరాక్రమోపార్జునుండు. విజ. ౪. ౨. ౧౬౪.

౩. అసమర్థకమగు 'కలుగు' ధాతువునకు వర్తమానార్థమందు (లట్టుపరమగునపుడు) వచ్చు ఆదేశము. ఇది షడ్వర్థమందును గానఁబడుచున్నది.
ఉదా:- కలఁడు, కలదు, మొ.

గీ. ... నున్న కల రబ్జనాభునకును, మహిమ చె సమంత్రు సమతాభిమానవతులు. పారి. ౧. ౩౯.

ఆ. ఎక్కకెక్కుడైన నొక్కంబుఁ దూలుఁగని, కొలుచుఁ గలదు ప్రోలికోమటులకు. నీలా. ౧. ౩౭.

గీ. భామ పదరకు తెలవాఱ జాము గలదు. దశా. ౭. ౧౪౪.

మ. ...ఇట్టిదిం, గలదే... భార. ఉద్యో. ౩. ౯౫.

మ. కలదే యిమ్మెయిపౌరుషంబు జగతిం గారుణ్యామేపార నిష్ఫలుఁ గిట్లిచ్చునె మేను... భార. శాం. ౩. ౩౨౫.

క. నొచ్చినవారికి నాపద, వచ్చిన నది పరిహరింపవాని ప్రభుత్వం, బె చ్చొను గాని మఱి పొగ, పొచ్చెము గావించినఁ బ్రభుత్వము గలదే. దశా. ౨. ౨౧౭.

(ఈ క్రింది ప్రయోగములు క్వాచిత్కములు.)

మ. పసి మొక్కంత గలావొ లేవొ... మల్లభూ. నీతి. ౨౨.

ఉ. అక్కట లక్ష్మిఁ బాసి క్షణ మైనను నేను వియోగ వేదనం, జిక్కఁ గలానె... దశా. ౨. ౯౪.

శా. ఔరా లెండా యిటువంటి భాండనము లెన్నైనం గలావు... దశా. ౩. ౬౬.

('కలదు'నకు 'కల్దు, కద్దు' అను రూపములు ఈ క్రింది ప్రయోగములందుఁ గనఁబడుచున్నవి.)

చ. ... కల్దు లేదు నా, ననయము సూ... ముగ నజ్జలజానన కొను ఘించి ... ౨. ౯౨.

క. పిద్దలమే తెలుఁగనినరుఁ, డెద్దే... డీ ఐద్దా పసులం, దద్దుకుఁ గొంత ... గద్దప్పా సంపవ కొపుఁగనివా డ... ౧౯.

౪అ. ఉన్న.

చ. మదగజరాజకుంభముల మచ్చరికింపు మొగోజకుంభముల్, గదసి కలంగ మేఘము లైకొనియున్నవి ... వైజ. ౯. ౬౫.

గీ. ఎంతయేనియుఁ దగ బుద్ధిమంతుఁ డయ్యు, వాఱయ నయవిధి దప్పక మెలఁగి చేయు, నేర్పుగలఁ డయ్యుఁ జెడువేళ నిహతమతికిఁ, దపిలి సద్బుద్ధి లెప్పియుఁ జెవులఁ జొరవు. భా. రా. యు. ౧౪౭౪.

సీ. నీపాలశాంబకీగోపాలుఁడు గలఁడు పరమ వైష్ణవధర్మపరత మెలఁగు. పాండు. ౫. ౪౪.

క. అన విని ముని దరహసితా, ననమున సురలోక

నాథ నానాదిశలం, జని భువిని జిత్ర మె
క్కుటి, గని వచ్చితి మీకుఁ దెలుపఁగాఁబని
గలనై. నిరం. ౪. ౨౯. (పనిగలనై=పనికల
వాఁడనై.)

కలకాలము=ఎల్లకాలము.

మ.లలనా యేటికిఁ దెల్లవాఱె రవి యేలా తోఁ
చెఁ బూర్వాద్రిపైఁ,గలకాలంబు నహంబు
గాక నిసిగాఁ గల్పింపఁ డా బ్రహ్మ...భాగ.
౧౦ పూ. ౧౧౨౯.

కలతెఱఁగు=యథార్థస్థితి.

సీ. ఈమేపురుషుఁ గూఁతు నిచ్చి వివాహంబుఁ
గావింపు మతి దీనికలతెఱంగు...
గీ. వినఁగ నిష్టమేని వినుము ... భార. ఆది. ౭.
౨౫౪.

క.తలవరులు వానిఁ గొని చని,తలపొలమునఁ గొ
ఱతఁ దివ్వఁ దమకింపఁతఱిఁ,గలతెఱఁగుఁ
జెప్పి భిక్షుకుఁ,డలమంగలి నిరపరాధుఁ డని
పించెన్. వేం. పంచ. ౧. ౨౭౭.

లపాటిన్ = ఉన్నదానితో, కలిగినపదార్థము
[illegible]

సీ. లిమిని విఱ్ఱవీఁగఁడు లేమిఁ గుందఁడు కల
టి దినములు గడపిపుచ్చు. రాజ. చ. ౩.
[illegible]౧౦.

కలయిండ్లు=ధనముగలయిండ్లు.

సీ.కలయిండ్ల కరిగెడుకన్నంపుదొంగల...కవిక.
౪. ౯౦.

కలరూపు=యాథార్థ్యము.

వ.మీకలరూపెఱింగి కాని యిక్కన్యవివాహం
బు సేయనేరము...భార. ఆది. ౭. ౨౩౫.

కలవాఁడు=౧. ఉన్నవాఁడు, ధనికుఁడు; కుబే
రుఁడు.

క. కలవానిసుతుల మనుచును,గలకంతులతోడఁ
గూడి కానరు పరులన్. భాగ. ౧౦ పూ.
౩౯౬. అం. భా. ౩. ౩.

(సముద్రవర్ణనము.) సీ. మనుముద్దరాలికి మగతా
లమొలనూలు కలవాని చెలికాని కలరుఁదోఁ
టు. చం. రా. ౨.౩.

౨. అయినవాఁడు, ఆప్తుఁడు.

ఉ. శాంతనవుండు సర్వకురుసంతతికిం గలవాఁ
డు గాఁడె యత్యంతహితంబు లీపలుకులు
...భార. ఉద్యో. ౨. ౧౬౫.

౩. శక్తుఁడు, సమర్థుఁడు.

చ...అంతలం,తలుపడి వాని నీఁగ వలదా విను
మాపని కెల్లఁ బాండుపుత్రులె కలవారు నీ
కెటులు దోఁచిన నట్టులు సేయువారు ...
భార. ఉద్యో. ౩. ౨౦౧.

కల(ళ)ంకము. సం. వి. అ. పుం. ౧. గుఱుతు, చి
హ్నము; కఱ, మఱక. ౨. దూఱు,అపవాదము.
౩. దోషము, తప్పు.

శ్లో.విద్యా నాధిగతా కలంకరహితా.సం.భర్తృ.
వైరా. ౪౮.

౪. ఇనుపచిట్టెము.

కలంకారి. హిం. వి. (హిం. కలంకారీ.) ౧. వస్త్ర
ములపై వేసెడుఅద్దకము.

ద్వి. అలరారునవ్వసంతాగమవేళ... పల్లవకుసు
మ, సరసకుంజంబులు స్మరుకలంకారి, పనిగు
డారు లనంగ భాసిల్లె నపుడు. మృ.వి.౨.౫.

౨. వ్రాఁతపనివస్త్రము. (శ. ర, బ్రౌ.మిశ్రనిఘం
టువు.)

కలంకురము. సం. వి. అ. పుం. నీటిసుడి.

కలంజము. సం. వి. అ. పుం. ౧. (విషము పూసిన
బాణముచేఁ జంపఁబడిన) మృగాదికము.

౨. పొగాకు.

(శ్లో. కలంజసంవేష్టన ధూమపానా, త్సాల్యైదంత
శుద్ధిర్ముఖరోగహానిః, కఫఘ్నమామజ్వరహాని
కృచ్ఛ, గాన్ధర్వవిద్యాప్రవణైకసేవ్యమ్.
కల్ప.)

కలందరుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ఒకానొకసంకర

కలందాను. హిం. వి. (హిం. కలందాన్.) కలము లుంచుకొను పెట్టె.

సీ. నడికట్టులో మొల నిడినకలందాను హస్తాగ్రమున వ్రేలు దస్తరంబు. హంస. ౨. ౭౯.

సీ. ... కలందాన్పెట్టెలును ... వేణు. ౬౦.

కలంబము. సం. వి. అ. పుం. ౧.బాణము. ౨.కడపచెట్టు. 3. శాకనాడిక,కూరనార. ౪.బృందము, గుంపు. (త్రి. ని.)

కలంబి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. తీఁగబచ్చలి.

కలంబిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. గ్రీవాపశ్చాద్భాగస్థనాడి, మెడయందలినరము. ౨. తీఁగబచ్చలి.

కలంబుటము. సం.వి.అ.న. ౧. హైయంగవీనము, సద్యోఘృతము. ౨. నవనీతము.

కలంబువు. సం. వి. ఉ. ఊ. స్త్రీ. హిలమోచిక, చిలుకకూర.

కలఁక=కలఁకు². వి. (√కలఁగు-క. కలకు. త. కలక్క-మ్.) ౧. వ్యాకులత, క్షోభము.

గీ. పుత్రశోకాపహంబును బుణ్యతమము, నైనయాఖ్యానమున నాదుమానసంబు,కలఁకయంతయుఁ బాసె నిష్కల్మషుండ, నైతి... భార. ద్రో. ౨. ౨౧౭.

సీ. చక్రవాకంబు లబ్జకుడుంగములు దూఱెఁ గామినీకాంతులకలఁక దేఱె. మనుచ. 3. ౨3.

౨. ఆవిలత, కాలుష్యము.

సీ. రాగహీనత మనోగ్రంథిఁ ద్రెంపఁగ నీళ్లకలఁక నిండువు రాచి తెలుచుభంగి, విజ్ఞానవశమున వెలయుస్వభావంబు నిత్యప్రసన్నమై నెగడుచుండు. వాసిష్ఠ. 3. 3౨.

3. కలంకము, దూఱు.

సీ. కడుఁ గళానిధిఁ దమోగ్రస్తుఁ జేసినదూఱు ఘనుల వివర్ణతఁ గలుపుకలఁక. బిల్హ. ౧.3౭.

౪. పాపము.

చ. వికలచరిత్రుఁడైన మదిరెంగలి యైనఁ గురూపియైననుఁ, ద్రికరణశుద్ధిగా మగఁడె దేవుఁడటంచని నిశ్చయించి యొం,డొకఁడెటువంటివాఁ డయిన నొప్పదు కోరఁగ సాధ్వి యిట్లెఱుం,గక మదిఁ దప్పెనేని కలఁక న్నిరయంబు రయంబున న్గనుఁ. శశాం. 3. ౭౬.

౫. కామవికారము.

సీ... ఎందాఁక గుట్టు. ఆ. జరిపె దనుచుఁ దిరిగి తిరిగి పైకొను కోర్కి,నతని నతనిమదవదనమ విశిఖ,దళితహృదయ యగుచుఁ దలఁచి యందు నొకింత,గలఁకలేమి చూచి నెలఁత గనలె. రాఘవ. 3. ౭3.

౬. భయము, జంకు.

సీ. బంధుల కగపడ్డఁ బాయు నన్యాయ మనుకలఁకమ్మైఁ జెమటలు గ్రమ్ముదేర. భార. విరా. ౨. ౭౦.

చ... మనంబుకలంకలు దేర్చి జా[illegible]సమయస్థలంబులకుఁ దార్చిరి [illegible]వెన్నెలన్. పారి. ౨. ౫౧.

౭. నేత్రరోగవిశేషము. (శ. ర.)

ఉదా:-అతనికంటికలఁక యింకను [illegible]

కలఁకనీరు, కలకజలము = కలఁగిననీరు; [illegible]కినీరు.

సీ. అడఁ టేది కలఁకనీ రాని తమ్ములు ఘనకాలమహిమచేత నోలిఁ బొలియ. రాఘవ. 3.౧౨౬. (రామాయణార్థమున-వర్షాకాలవర్ణనము.)

గీ...గర్భమండపిఁ గడిగినకలఁకజలము...ఆము. ౬. ౮.

కలఁకదేఱు. అ. క్రి. (కలఁక+తేఱు)ప్రసన్నత నొందు, అవ్యాకులమగు.

క. అనవుడు నప్పలుకులు విని,తనచిత్తము కలఁకదేఱి ధర్మతనూజుం, డనుజన్ములదెసఁ జూచి, నని లనుతుం డిట్టు లనియె నాతనితోడన్. భార. విరా. ౧. ౫౫.

మ. అని బోధింపఁ గలంక దేఱె రఘువంశాంభో
 ధిచంద్రుండు త,మ్మునినెమ్మోము ప్రసన్నదృ
 ష్టిఁ గని ... ఉ. రా. ౬. ౩౫౧.

కలఁకపాటు. వి. (√కలఁక.) కలఁకనొందుట, వ్యా
 కులత.

 వ. ...ఇక్కలంకపాటు తక్కినభయంబునకుఁ
 గాదు సుండు మిమ్ము నెప్పుడు గురుభావన
 నారాధింపుచుండఁ లేమికిం గాని ... కళా.
 ౮. ౧౬౭.

కలఁకపాఱు. అ. క్రి. (కలఁక+పాఱు.) వివర్ణము
 గు, పాలిపోవు.

 సీ. పౌండరీకసమృద్ధిఁ బాపఁగా శశికీర్తి మలఁ
 గినా వెన్నెలల్ కలఁకపాఱె. ఉ. రా. ౮.
 ౨౮౨.

కలఁకు[1]=కలను. (చూ.)

(ప్రదేశము.)

 ... ... శిలమ్ములు చెలఁగుఁ గలంకన ... ఆం.
 భా. ౩. ౫౧.

... ఁకు[2]. వి. (√కలఁగు)=కలఁక.

(కలుషము, కాలుష్యము.)

 ... లమలయాద్రిసంభవుఁ డగ్గికంబు
 శరత్తు సుండమం,డలిప్రతిబింబకైతవమునం
 దము కిచ్చిన వారిదేవత, ల్లోలఁపలకేలఁ దా
 ప నిడి తోమఁ గలంకడఁగెం బదియత,త్ఫ
 లతవ హ్రస్వ మూటె కరి తారక లంబువుఁ
 దేర్చునే యనఁ. ఆము. ౮. ౧౮౬.

 సీ. ఇటు నిండు పేటిపాలిటికలంకులు దీర్చు నేస్తు
 గుబ్బలిఁ దిలకించినాఁడ. ప్రబంధ. ౧౮౯.
 ఆం. భా. ౩. ౫౧.

కలఁకువ. వి. (√కలఁగు-క. కలంకు. త. కలక్కం)
 కలఁత, సంక్షోభము.

 ఉ. ... వాసనఁ బాయ నిస్పృహా,చారత సర్వ
 కర్మములుఁ జల్పుము పెక్కుకలంకువల్ మ

దిం, గూరిన నైన... వాసిష్ఠ. ౫. ౬౯.
(పంపాసరోవరవర్ణనము.) గీ. నింగి పుష్పంగు
రంగత్తరంగసంచ,యములు నిందిందిరలసిత
విమలవారి, మత్స్యకచ్ఛపోరగళింసుమారచ
యుల,జలచరమ్ములకలఁకువల్ గలుగుదాని.
భా. రా. అర. ౨. ౮౨౨.

కలఁగఁబడు. అ. క్రి. (√కలఁగు - స్వార్థమున
 'పడు') చెదరు; తాఱుమాఱగు.

 క. ఆకతినపుడు గోల్లలుసం,గాక కలంగఁబడి నా
 ల్గుకడలకు విచ్చెం,జీకాకుపడుచు నంగమ,
 హేకాంతునిసేన లెల్ల నెంతయు భీతిన్.
 కళా. ౯. ౬౦.

 క. శరములవేగంబున గద,పరుసదనంబునను గ
 లంగఁబడి చేడ్పడ నా,కరులం గోలెను భీ
 ముఁడు... భార. భీష్మ. ౨. ౨౧౫.

 గీ. కాలములకీడుకతమునఁ గలఁగఁబడిన, వేద
 ముల నీవు నాఁడును విమలబుద్ధి,నంచితవ్యా
 సమొందించి యఖిలదివిజ,మునిగణముల కొ
 నర్తు సమ్మోద మనఘ భార. శాం. ౬. ౫౨౭.

కలఁగఁబాఱు. అ. క్రి. (కలఁగన్+పాఱు)=క
 లఁగు.

(చెదరు)

 మ. కలు ప్రాణం బసిఘ్రాయుయాదవులు ఖడ్గాఖడ్గిఁ
 బాటింతునే,కలఁగం బాఱుట గాక పంతము
 లసం గంసారి సైరించినం,గలనం బ్రాణము
 తోన పట్టువడు నింకన్ సాత్యకిన్ గీత్య
 కిన్, బలభద్రున్ గిలభద్రు నాయెదురఁ జె
 ప్పం జొప్పు దప్పం జుమీ. ఉ. హరి. ౮.
 ౧౩౨. (వీరేశ. పా.)

(వ్యాకులమగు, క్షోభపడు.)

 గీ. అడరుకాకవిగ్రామసింహములు గవియఁ,బ
 తులు నిజవచోదండసంహతుల బెదరు,పఱు
 పకుండిన ధారణీపాలసభలఁ,గలఁగఁబాఱక
 సుకవులు మెలఁగు టెట్లు.చంద్రా. ౧. ౧౬.

(కలుషమగు, ఆవిలమగు.)

సీ. కమలాకరం బెల్లఁ గలఁగఁబాఱిన నొల్ల కను దెంచుకొనెమరాయంచ లనఁగ. దశా. ౨. ౨౩౮.

(చలించు; పోవు, నశించు.)

(ముక్తుఁడు) చ...ఎయ్యది యెట్లయినం బ్రశాంతిసం,పద నొకయింతయుం గలఁగఁబోఁ జక యుండఁడే నిర్వికారుఁడై ... భార. శాం. ౬. ౨౦౨.

చ. కలఁగఁగఁబాఱె నాతనియఘంబులు పంచ హృషీకసంభవం, బులు బహుకాలసంకలిత ముల్గవవహ్నిచిటచ్చిటధ్వనిం, గలఁగఁగఁ బాఱుపక్షులప్రకారమునం దొలుజాముప్రాజకై, బలుపటుహమ్ము మ్మనుచు భర్గుని గేహమునందు మ్రోసినన్. శివరా. ౪. ౪౨.

కలఁగించే=కలఁచే.

(చలింపఁజేయు)

సీ. ఘనవలాహకశక్తిఁ గలఁగించె నెవ్వాఁడు రు తము చే నేగవాయుతము చేత. చంద్రి. ౧.౮.

(ఆవిలము చేయు, కలుషము చేయు.)

సీ. సింధునాయకునందు సేయఁబో మొదితఃంగిణి మహేశుఁ గలఁగించినట్టి. ఉ. రా. ౪. ౨౨౦.

కలఁగు. అ. క్రి. (త. కలంగు.)౧. చెదరు; చలించు.

క. నడిపింపఁగఁ బొడిపింపఁగ, నెడమడువై కలఁగినప్పు డేర్పఱుపఁగ నేఁ,గడు నేర్తుఁ బేర్చునాడగు, కడిమియ నీసైన్యమునకు గానన గాదే. భార. ఉద్యో. ౪. ౨౧౪.

ద్వి. ... హరిశ్చంద్రుఁడామునిచంద్రుఁ, గనుఁగొని ధైర్యంబు గలఁగక పలికె. ద్వి.హరిశ్చ. పూ. ౧౬౩౩.

౨. వ్యాకులమగు, క్షోభపడు.

వ. ప్రియావాప్తివిఘాతంబున హృదయంబు గలంగిన ... నైష. ౪. ౭.

చ. ఎడఁద గలంగ రాముఁ డొకయించుక సేపు మఱేమి మాటయున్, నొడువక మౌన మూని వెత నూఱ్ఱ్కిన నివ్వెఱఁ గంది...ఉ.రా. ౬. ౨౦౩.

౩. కలుషమగు, ఆవిలమగు.

క. కలఁగిన పెద్దమడువు విను, తెలివిఁ బొరయు నెట్లు దాన ధీయం డట్ల,గ్గలము లయినదురితంబులఁ, గలఁగియుఁ దనయంతఁ దేఱు గౌరవ మొప్పన్. భార. శాం. ౩. ౩౪.

మ. కలఁగెం గో యుధిసప్తకంబు గిరిసగ్గం బెల్ల నూటాడె...భార. విరా. ౪. ౧౬౨.

౪. (కన్ను) కలఁక నొగను కలదియగు.

(వ్యవ) వానికన్నులు రెండును కలఁగినవి.

౫. భీతిల్లు, భయపడు.

చ. జలరుహమిత్రుఁ డాత్మరుచిసంపదఁ జీకటి బందెకానికిం,గలఁగుచు వీనిలోన నిడికైకొనె నమ్మికకాఁపులంచుఁ జక్కులద[illegible]యొండదాడి విని గ్రక్కునఁ దాఁ[illegible] వీని లో,పల నెలకొల్పె నాఁ బలుక[illegible] అని శాంతనిశాంతదీపముల్. పారి. [illegible]

చ. గజపతి వచ్చె నంచు నొకగ[illegible]గు ఱించి యొక్కఁడ,క్కజపతి,[illegible] వెలిచి కానన భూమికి వీటఁబాఱి[illegible],రి జడత నిద్రలోఁ గలవరింప నిజోక్తియ నేర్చి కీరముల్, గజపతి వచ్చె నా విని కలంగుదు రెంతనిశాత్రులచ్చటన్. నైష. ౫. ౧౩౩.

౬. కామవికారము నొందు.

చ. పనివడి నారికేళఫలపాకమునం జవియైనభట్టహర్షునికవితానుగుంభములు సోమరిపోతులు కొంద ఱయ్యు లౌ,నని కొనియాడ నేరరది యట్టిద లేజవరాలు చెక్కుగీఁటిన వసవల్చుబాలకుఁడు డెందమునం గలఁగంగ నేర్చునే. నైష. ౧. ౧౬.

౭. కలఁక, కలఁకదేఱు, కలఁకపాటు, కలఁక

పాఱు, కలఁకు2, కలఁకువ, కలఁగఁబడు, కలఁగఁబాఱు, కలఁగించు, కలఁచియాడు, కలఁచు, కలఁత, కలఁతపడు, కలగొను1.

కలఁచియాడు. స. క్రి. (కలఁచి+ఆడు-స్వార్థమున) కలఁచు, క్షోభపెట్టు.

గీ. ఇట్లు కౌరవానీకంబు నెల్లఁ గలఁచి,యాడి భీష్ముని దెసఁ బోవు క్రీడిఁ దాఁకె. భార. విరా. ౫. ౧౫౭.

కలఁచు. స. క్రి. (√కలఁగు) కలఁగఁజేయు.

(వ్యాకులపఱుచు, క్షోభపెట్టు.)

క. పదునొకఁ డక్షోహిణులను,జదురున నడిపించు నెదిరి సైన్యముఁ గలఁతుఁ. భార. ఉద్యో. ౪. ౪౦౯.

గీ. అడియుఁ గాక వేఱొక్కండు మదిఁ గలంచు,చున్నయది దాని నేర్పడ విన్నవింతు. భార. గ౦. ౧. ౬.

(…పవికారము గలవానినిగాఁ జేయు.)

…. సవలయధ్వని గాఁగ సారె వ్రేయునవల్ప యతి నైన గుండె జల్లనఁ గలంప. ఆము. ౧. ౫౯.

శా. … కలంచునే సతులమాయల్ ధీరచిత్తంబు …లన్. మనుచ. ౨. ౬౭.

కలఁత=కలఁక. వి. (√కలఁచు) క్షోభము. (శ. ర.)

కలఁతపడు. అ. క్రి. (√కలఁత.) కలఁగు, సంక్షోభించు. (శ. ర.)

కలఁబడు. అ. క్రి. (కలయన్+పడు) కలయఁబడు, (కలహమునకు) డీకొను.

క. ఆలంకి యాడు కైవడిఁ, గోలాటం బేయుమాడ్కిఁ గొదుకక కవలై,యాలమునఁ జిడుగుడాడెడు, పోలిక నిరువాఁగు జగడమునఁ గలఁబడియెన్. చంద్రా. ౬. ౭౪.

క. చనుఁగవయును జఘనంబును,ఘనతకునై పోరుచుండఁగాఁ గలఁబడకుండను …

నడుమను ద్రప్పినఖాత మనంగ నాభివివరము పొల్చెన్. చిత్రభా. ౩. ౫౫.

కలకంఠము. సం. విణ.(అ.ఈ,ఆ.అ.) మధురమగు కంఠధ్వని గలది, ఇంపయినయెలుఁగు గలది. వి. అ. పుం. ౧.ఇంపైనకంఠధ్వని. ౨. కోకిలము. ౩. పావురము. ౪. హంస.

కలకండ=కలకండము. (బ్రౌ, వా.)

కలకం(ల్కం)డము. వి. శర్కరా భేదము.

వ. … చక్కెర కండచక్కెర జీనిచక్కెర కల్కండంబు పుల్కండంబు ద్వీపద్రాక్ష పనసకదళీచూతఖర్జూర నారికేళాదిఫలంబులు… ప్రబంధ. ౧౧౨.

కలకము. సం. వి. అ. పుం. శకులమత్స్యము, వేడిసచేఁప.

కలకల. వి. ౧. నవ్వుటయం దగుధ్వనికి అనుకరణము.

క…ఎవ్వరొకో యీ,పిటికితన మింత యలవడఁ, గఱపినవా రనుచు శౌరి కలకల నవ్వెన్. భార. ఉద్యో. ౩. ౫౭.

గీ. కలకలను నవ్వి యాకలకంఠి కలర,వమునఁ దనప్రాణసఖి గారవమునఁ బలికె. చిత్రభా. ౫. ౧౩౩.

ఉ…కలకల న్నగుచుండెడి సవ్యసాచి … విజ. వి. ౧. ౬౩.

౨. పక్షులు కూయుటయం దగుధ్వని కనుకరణము.

క…పులుఁగులు, కలకలఁ బలుకంగ…పద్మ. ౩. ౩౫.

క. తెలతెల నయ్యెను దిక్కులు,పలపల నుడుగణము మాయఁబాఱెను బక్షుల్, కలకలను గూయఁ జొచ్చెను…హంస. ౧. ౧౩౭.

క. కలకల మని పలికెఁ బక్షిగణ మెల్లెడలన్. … ఉ. ౧౦౦౨.

౩. పలుకుటయందగుననుకరణము.

క. మును గడియారంబునఁ గట్టిన పెనుజేగంటర
వము లే యనునెడ గ్రక్కున భోజుం డడు
గెత్తినఁ గని నిలునిలు మనుచు బొమ్మ కల
కలఁ బలికెన్. ద్వా. ౨. ౧౭.

సీ. కలకలఁ బల్కు చిల్కలకొల్కు దమజాతి
గాఁబోలు నని చిల్కకుపు పొదువ. ఉ.
రా. ౬. ౨౭.

౪. నొప్పిగలిగించుటయందగుననుకరణము.

చ ... కాయజునమ్ములగాయము లౌదిం, గలకల
నొంప యామములు కల్పములై చెలి యుం
డె ఖిన్నతన్. అని. ౨. ౭౯.

కలకలలాడు=వికాసము కలదియగు.

ఉదా:- వాని మొగము కలకలలాడుచున్నది.

కలకలము. సం. వి. అ. పుం. ౧. గుంపునందు పుట్టిన పెద్దమ్రోఁత, అలబలము.

ఆ. వారు సంభ్రమించి వడిఁ గోలదివియలు,
గొనుచు నులివు మిగులఁ గూడఁబాఱి,నృత్త
శాలఁ జొచ్చి రత్తఱి నాకల,కల మెఱింగి
కీచకప్రజంబు. భార. విరా. ౩. ౪.

౨. వీణాదులధ్వని.

క. తలిరాకుఁబోఁడి యొక్కతి,జలకమునకు వేళ
యనుచు శౌరికి వీణా,కలకలములఁ గలకల
నగు,పలుకుల మెల పొలయ విన్నపముఁ గా
వించెన్. పారి. ౨. ౫౫.

౩. సజ్జరసము, నల్లమద్దిజిగురు, ధూపద్రవ్యవిశేషము.

కలకూజిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. కులట, అంకుటాలు.

శ్లో. ... లంజనీ తు స్యాల్లంజికా కలకూజికా.
(త్రి. ని. 'కలతూలికా' అని పాఠాంతరము.)

కలక్వాణము. సం. వి. అ. పుం. ౧. దాత్యూహము, కూకురుగుండెపిట్ట. ౨. అళి, తుమ్మెద. (శే. ని.)

కలగర. వి. భృంగరాజము, గుంటకలగరగి.
ఆం. భా. ౨. ౬౯. ('గలగర' అని బ్రా. చి. ని.)

కలగలపు(ల్పు). వి. (కలపు+కలపు.) ౧. కలుపుఁ గోలుతనము.

సీ. పలువికారంబులఁ గలగల్పుఁజూపుల రాకపో
కల బయల్ ప్రాకఁజేయు. పాండు. ౩. ౬౨.

౨. కొన్ని కూరగాయలు కలిపివండినకూర.

సీ. ఒకకొన్ని కలగల్పు లొకకొన్ని బజ్జులు ...
పాండు. ౪. ౧౭౪.

కలగలపు(ల్పు)నెయ్యి=నూనె మొదలగునవి కలుపుటచే స్వచ్ఛము కానినేయి. (వా.)

కలగుండు[1]. వి. ((కలఁగుధాతువుయొక్క భావార్థకరూప మగు 'కలఁగుడు' అనునది వర్ణవ్యత్యయముచేత నీరూపము నొందియుండును.) కలఁత, క్షోభము.

కలగుండుగొను =క్షోభపడు, కలఁతన[illegible]

ఆ. చేదిమగధకేకయాదిసేన, లెల్ల బెదరఁ దలఁ
దల్లడపడఁ గల, గుండుగొనఁగ[illegible]ంభ
జుండు. భార. ద్రో. ౧. ౨౯౩.

సీ. జలరాసు లేదును గలగుండుగొని [illegible]
పై దొరగడలు దొడర. హరి. ఉ. [illegible]

కలగుండగు=క్షోభపడు, కలఁతనొందు[illegible]

మ. కలగుండై నెల వేది యిట్లు వరటా[illegible]
వాదిద్విజా, వళి ఘోషించుటకన్న మున్న
... వసు. ౨. ౧౪౨.

కలగుండిడు, కలగుండుచేయు, కలగుండు(ణ్ణు)పెట్టు=క్షోభపెట్టు, కలఁచు.

క. సొలవక నిలువక మఱియును, గలదిక్కుల నె
ల్లలంకఁ గలగుండిడి...భా. రా. సుం. ౧౧౫.

('వెదకుటచేత కలఁతనొందించు' అనిభావము.)

చ... కొన్నిదినము లేఁగ భీకరవనీకిటి యొ
క్కటి పక్కణంబులో, మదమునఁ జొచ్చి
యందుఁ గలమానవులన్ గలగుండు సేయు
చున్. చెన్న. ౨. ౭౭.

సీ. సాత్యకి యేచి ధృష్టద్యుమ్నుఁడును దాను

గురుసైన్యములఁ గలగుండువెట్ట. భార.భీష్మ. 3. ౬౭.

వ.... సురాసురం బైనజగంబు బిసతంతుగుణం బైనకోదండంబునం గలగుండ్లువెట్టునిట్టిజగ జెట్టియుం గలండే. హర. 3. ౯3.

కలగుండుప(వ)డు=కలఁగు, క్షోభపడు.

క. నిజసింహనాదమున న,గ్గజములు గుండియలు వగిలి కలగుండువడఁగ, విజయాగ్రజుఁ డ ట్లేచి... భార. భీష్మ. ౨. ౨౦౭.

వ...గుటగుటార్భటుల భటులం గలగుండుపఱ చి...రా. వి. 3. ౬౫.

కలగుండు². వి. గండశైలము, కొండనుండి జాఱి పడ్డపెద్దఱాయి.

కలగుండుప(వ)డు=కలగుండ్లుకలదియగు.

సీ.కలగుండువడి పుండ్లఁ గులమహీధరపంక్తు లా కుపా టొంద నఖిలతరులు. గామా. ౫. 3౧౨.

సీ. సకియురోజములసాటికి గహ్వరిముఁ బూని కుధరపాళిక కలగుండుపడియె. చంద్రి. ౩. ౧౫.

కలగూటులు. వి. బ. (క.కల=కలిసిన.గుండ=సేవకుఁడు)వివిధసేవకులు. (ఈయర్థ మింకను విచార్యము.)

సీ. కలగూటు లొక్కవంకను దొలంగుచునుండ గొండ్లికాండ్రను గెలంకుల నటింప. క క్రీ. ౫. ౧౦.

కలగూర. వి. (కలవు+కూర.) కలిసియున్న పలురకములఆకుకూర, మిశ్రితనానావిధపత్త్రశాకము. (చి. ని.)

ఉ.కూలికి నూని లంటి కలగూరలకై పొలమెల్లఁ జుట్టి ... వ్రాలుడు ప్రొద్దుతోడ గృహవాటికిఁ జేరు నతండు నిత్యముగా. శుక. ౨.3౬3.

జ: కలగూరగంప.

కలగూరగంప. వి. (కలగూర+గంప.) విషయసాంకర్యము.

సీ...అత్రిమాని. గీ. శాస్త్రసాహిత్యములు మాకె చాల జితము,టంచుఁ గలగూరగంప సేయకము బాడి,రాయణ కవిత్వసందర్భరసము నిలుపు,మనుచు నౌనాటకస్వామి మపుడు దాఁటి. బహు. ౧. ౧౧౦.

కలగొను¹=కలఁగు. అ. క్రి. (కలఁక+కొను.) క్షోభించు, వ్యాకులపడు.

గీ. పక్షిమృగజాతు లెల్లను భ్రమసి యిట్టు,నట్టుఁ గలగొని చెదరె...భార.విరా.౪.౧౬౯. (శ. ర. సా.)

కలగొను². అ. క్రి. (కలవు+కొను) వ్యాపించు, క్రమ్ము.

మ. కలుషముతోడ లోకములు గాల్పమహాప్రళయానలంబుపైఁ,గలగొని సప్తవారిధులు గప్పినపంగి మహోగ్రవీర్య మ,గ్గలముగ నమ్మహోదయుని గ్రక్కున ముంచిన నావె ... కు. సం. ౧౦. 3౭3.

మ. ... ఎక్కువిస్ఫురితపోన లోపలం, గలగొనె నాగిటంబు పులకంబులతోఁ బొడతెంచెఁ గంపముగా. ఉ. హరి. ౫. ౧౧౨. (శ. ర, వీరేశ.పాఠములు.)

స. క్రి. కలియు, కూడు.

క. అలనాఁటినుండి ద్విజునిం, గలగొని యిట రాక యుండెఁగా దానికి నా, యలవేల్పె యిలువేలుపు, బలభేదిన గోమి చెప్పఁ బని యున్న దిఁకన్. నిరం. ౪. 3౧.

సీ. ఎలమావిలతలపైఁ గలగొనఁ దారుచుఁ జెలఁగుచిల్కలకల్కిపలుకులకును. మార్క. ౫.౭.

కలగొనగ=౧. బాగుగా, చక్కఁగా.

క. నెల నిండుటయును దనయు,ష్టుల కన్నము వెట్టి పుణ్యుఁ డురుతరజన్మం,బులఁ బొందక ...నఁ, గలగొన బహుకల్పశతము

గాఁపురముండుఁగా. పద్మ. ౧౧. ౫౦. నవ. ౧. ౧౨ పా. ౪. పం.

౨. అంతటను; నల్దెసలకు.

ఆ. కడుపులోన నుండి కలఁగొనఁ బాపెడు, వైరిగురుఁడు వెడలకుండు, నట్లు గాఁగఁ దెపవు లన్నియు మూసి....అంగజన్మరిపుఁడు. భార. శాం. ౫. ౪౭౨.

చ. చెలువలు మజ్జిమ్రానిపయిఁ జిల్కలు మూవిరమింప వానిముక్కులు గని మజ్జిపండులని కోయఁగఁ బోయిన వారిహస్తముల్, దలిరులు సావి కీరములు దండడిఁ గుట్టిన ముగ్ధలందఱుఁగా, గలఁగొనఁ బాటి రో యిదియ కాటులమ్రా ననుచుఁగా భయంబునఁగా. కు. సం. ౯. ౩౧౬.

కలఘోషము. సం. విశ. (అ. ఆ. అ.) అవ్యక్త మధురధ్వని గలది. వి. అ. పుం. ౧. కోయిల. ౨. అవ్యక్తమధురధ్వని.

కలజువ్వి. = కలుజువ్వి.

సీ. పతిమేన మకరికల్ వ్రాయనివేళ్లను వేళ్లచే కలజువ్వి వేళ్లగాక. ఆహ. ౩. ౨౯.

వ....కలజువ్వి నెమ్మి జమ్మి మొదలగుతరుల....ఇందు. ౨. ౬౦.

కలటము. సం. వి. అ. న. ఇంటికప్పు.

కలధౌతము. సం. వి. అ. న. ౧. వెండి. ౨. బంగారు. ౩. ఇంపైనస్వరము. (ఈయర్థమున 'కలధౌతం కలధ్వనౌ' అని వి. ని. లో నపుంసకలింగముగాను 'కలధౌతం రౌప్యహేమ్నోష్షండస్త్రీస్తు కలధ్వనౌ' అని వై. ని. లో స్త్రీలింగముగాను కనఁబడుచున్నది.)

కలధ్వని. సం. విశ. (ఇ) అవ్యక్తమధురధ్వని కలది. వి. ఇ. పుం. ౧. అవ్యక్తమధురధ్వని. ౨. పావురము. ౩. నెమలి. ౪. కోకిలము.

కలన. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. గ్రహణము, పట్టుకొనుట. ౨. జ్ఞానము. ౩. ఆదానము, స్వీకరించుట. ౪. ఆమోచనము, తొడుగుట, ధరించుట. ౫. అవమోచనము, సడల్చుట (వాచ) ౬. చేఁత, పని. (విల్యమ్సు)

కలనము. సం. వి. అ. పుం. వేతసము, ప్రబ్బలి†. న. ౧. చిహ్నము. ౨. దోషము. ౩. గ్రహణము, పట్టుకొనుట. ౪. గ్రాసము, కబళించుట. ౫. జ్ఞానము. (వాచ)

కలనాదము. సం. విశ. (అ. ఆ. అ.) కలధ్వని కలది. వి. అ. పుం. ౧. రాజహంస. ౨. కలధ్వని.

కలనితబిసి. వి. (√ కలను) – కలహప్రియుఁడైన ముని - నారదుఁడు.

కలనితబిసితల్లి = నారదునితల్లి. సరస్వతి.

క. పలుకుఁజెలి లచ్చికోడలు, కలనితబిసితల్లి తూఁటిగానపుఁదేజీ, గలబోటి యనఁగ భాషా, జలజాక్షికిఁ బేరులౌ....అం. భా. ౧. ౪౨

కలను = కలఁకు[1]. వి బొ. (బ. కలఁకులు-దీని 'ను' వర్ణమునకు ఏకవచనమందు వికల్పముగాను బహువచనమందు నిత్యముగాను బిందుపూర్వక 'కు' వర్ణము ఆదేశముగా వచ్చును. ఇట్లే: కెలను, కొలను, కొఱను, మొ.) ౧. (సం. ఖలమ్.) స్థానము, ప్రదేశము.

క. ఇంటం దెవులునఁ జచ్చుట, కంటెను బాపంబు లొండు గలవె నృపులకుఁగా, బంటకలను పొలికల నిధి,గంట నిధానంబు గంట గాదె మనకుఁగా. భార. భీష్మ. ౧. ౯౯.

ఆ. ఏబలంబు దనకు నెక్కుడు గలిగెనబ్బలము నేలపోరుకలను గాఁగ, నినుఁడు పీతుగాలి వెనుకగా మొన నడపించి పొడువ సంభవించు జయము. భార. శాం. ౩. ౬.

క. దురమునకు స్మరురయుఁ బుష్కరముఁ బ్రయాగంబుఁ దగినకలఁకులు మీ కే, దురవగు నది గొను సునె హరి. .... ఉ. హరి. ౪. ౨౦౩.

౨. (సం. ఖలమ్.) కళ్లము. మార్క. ४. ౧౦౨.

క. పొల మిల్లు తోట గ్రామము, కలను పసులు మేయుకొఱను గాల్చిన నృపకాం, తలతో సంగము చేసినఁ, గలయం బిరి సుట్టి వానిఁ గాల్పఁగ వల యుఁజా. విజ్ఞా. ప్రా. ౧౦४.

శ్లో. క్షేత్రవేశ్మవనగ్రామవివీతఖలదాహకాః, రాజపత్న్యభిగామీ చ దగ్ధవ్యాస్తు కటాగ్నినా. యాజ్ఞ. వ్యవ. ౨౮౨.

౩. (సం. ఖలః.) యుద్ధము.

క. పలభుక్కుల కన్యవన్యఫలభుక్కులకుఁజా, గలన య్యె .... రామా. ౮. ౩४.

క. అరద మిదె వచ్చె వచ్చిరి, దురమునకుం గడఁకఁ గదలి దోర్బలగర్వ, త్వరితు లగుచు నిదె నక్తంచరవీరులు గలని కరుగ సమయం బనినఁజా. భా. రా. అర. ౧. ౧౮౦. ఆం. భా. ౨. ౨౨౨.

కలనినక్క = పోరిలో నిజంబుకమువలె అశుభమును గోరువాఁడు.

గీ. కలనిన క్కైనయధికారి గలనృపతికి, నేడు దీవులు గొన్న సమృద్ధిలేదు. ఆము. ४. ౨౩౭.

కలనుచెప్పు = యుద్ధమును ప్రకటించు, ఉభయపక్షములవారును యుద్ధము చేయుద మని చెప్పుకొను.

వ. కలనుచెప్పి మొనలఁ దీర్చి కదిసినసమయంబున ....దశకు. ౨. ౧౦.

వ. రెండు తెలుంగులవారునుం గలనుచెప్పి .... దశకు. ౧౨. ౩౩.

జ : కలనితబిసి. కలనుదిండితపసి.

కలనుదిండితపసి. వి. (√ కలను)-కలహాశనముని - నారదుఁడు.

గీ. అప్పునం బుగ నానేర్చున ట్లొనర్పఁ, గడఁగు నిప్పన్నియపుబలుకబ్బమునకుఁ, గతతెలుంగెట్టు లన్నము స్గలనుదిండి, తపసిఁ గని కల్లు కానుపుతపసి వలికె. అచ్చ. రా. బాల. ౨౭.

కలప. వి. ౧. నాఁగలి.

సీ. కలప యనంగను హల మొప్పు.... ఆం. భా. ౨. ౨౩౧.

౨. ఇల్లు కట్టుకొనుట వంట చేసికొనుట మున్నగు ప్రయోజనముల కుపయోగించుదారుసామగ్రి. (వా.)

జ : కలపతాల్పు.

కలపడము. వి. (√ కలయు) ఒకటితో నొకటి కలయుట, మిశ్రణము; మిశ్రితపదార్థము.

రగడ. కలపడంబులు గలయ వీచొక్కఁపుఁగ స్తురి రస్తువీణెలు. శుక. ౧. ౧౩౩. (శ. ర. పా.)

కలపతాల్పు. వి. (√ కలప) - హలధరుఁడు- ౧. బలరాముఁడు. ౨. శూద్రుఁడు, కాఁపు. (శ. ర.)

కలపన. వి. (√ కలపు.) ౧. కలపుట, మిశ్రణము.

ద్వి. కలయంగఁ బన్నీటఁ గపురంబుతోడఁ, గలపన నేసినకలపంబు మెత్తి. ద్వి. పరమ. ౩. ४౧౭ పొ. ౧ పం. (కలపననేయు = కలపు.)

౨. కలహము. (చూ. కలపనగంప.)

కలపనఁబిండి. వి. (కలపడము + పిండి) క్షోభము.

క. కల నెదఁ బతి నతఁ డిచ్చట, మెలఁగుట మాతండ్రి విన్న మేలగునే ప్రేవులలోన సురియఁ ద్రిప్పిన, కలపనఁబిం డైనఁ జెలిమికత్తెలు నగరే. ఉ. హరి. ౩. ౧౬౩. (శ. ర.)

కలపనగంప. విశ. (√ కలపన.) కలహశీలుఁడు.

చ. కలపనగంప యీతపసి కాలును నోరును బాదుగాన కెవ్వలనఁ బరిభ్రమించుచు నుపాయపుఁ బ్రేలరిమాట లాడి ధీరులమది కైన నూరక విరోధ మొనర్చుచునుండు....హరి. పూ. ౩. ౯౨.

కలపము. వి. (√ కలపు-త.కలప్పు.) ౧. కలపుట.

సీ. సచ్చందనముకంటెఁ జందనంబునఁ గలపంబుచేసిన కప్పురంబుకంటె. పి. శకుం. ४. ౧४౬. కలపంబు చేయు = కలపు.)

క. తలయంటె నొకతె తేనికిఁ, గలపంబునఁ జేసి తావి గల్గిననూనెా. యయా. ४. ౯౫.

౨. యక్షకర్దమము, లేపనద్రవ్యవిశేషము.

సీ. కలపంబు లభినవగంధ-బులుగఁ గూర్చి తనువున నలఁదుదు ననువు గాఁగ. భార. విరా. ౧. ౧౦౫.

సీ. యక్షకర్దమసంజ్ఞ యలరఁ గదంబమ్ము కలపము నాఁగను....ఆం. భా. ౨. ౧౬౩.

కలపు=కలుపు. స. క్రి. (√ కలయు) చేర్చు. ఏకీభ వింపఁజేయు.

సీ. గోధూమసేవికాగుచ్ఛంబు లల్లార్చి ఖండశర్కరల తోఁ గలపి కలపి. నైష. ౬. ౧౨౦.

కలపికొను=కలయునట్లు చేసికొను.

గీ....అహితులఁ గలపికొనుట, ధర్మ వని రిది నయ విరుద్ధంబు గాదె. భార. ఆది. ౮. ౩౮.

వ....అని యనేకప్రకారంబుల .... గిరిపతి నమ్మని పతులు యథోచితవచనంబులం గలపికొని .... కు. సం. ౭. ౯౬. ('లోఁబఱుచుకొని' అని భావము.

వి. కలయిక.

ఆ....ఇరువురమనముల, కలపు పూర్వసుకృతఫలము సుమ్మ. మార్క. ౫. ౭౨.

కలబంద. వి. ఘృతకుమారి, ఒకానొకమందుమొక్క. (శ. ర. వా.)

సీ. ....వెల్లికుందెన మంచికుందెన కలబంద గువ్వ గుత్తి. హంస. ४. ౧౦.

('కల్లుబంద' అని ఆం. భా. ౨. ౬౫. చి. ని.)

కలభము. సం. వి. అ. పుం. ౧. కరిశాబకము, ఏనుఁగు పిల్ల. (అమరము—ఐదేండ్లయీడుగల యేనుఁగుపిల్ల అని వాచ. ముప్పదియేండ్లయీడుగల యేనుఁగు. వై. ని.) ౨. ధత్తూరము, ఉమ్మెత్త†.

కలమము. సం. వి. అ. పుం. ౧. ఒక జాతివరిపైరు. (ఇది జ్యేష్ఠమాసమున విత్తఁబడి మార్గశీర్షపుష్యములం దుఁ గోయఁబడును.) ౨. లేఖిని, వ్రాసెడు కలము. ౩. అంకురము, మొలక. (వై. ని.)

కలమరి. విణ. (కలము¹+అరి) ఓడ యెక్కి పోవు వాఁడు.

గీ. రథికునకుఁ గలమరికి సారథియుఁ గర్ణధారుఁడును బోలె .... భార. శాం. ५. ५४४.

కలము¹. వి. (త. ము. కలమ్) నావ, ఓడ. పోతము.

సీ. కలముపైఁ గీలించి గాలి కెత్తినచాఁపవోలెమిన్నం తయు బూరటిల్లె. భార. ఉద్యో. ४. ౧౧౬.

క. తులువలు గొందఱు నిన్నదిఁ, దలఁపరు నెఱదంట లెల్లఁ దమి నీయడుగుం, గలమునఁ బుట్టువుమున్నీ, రలరఁ గదిరి మట్టఁ గడతు రన్నిట తేఁడా. అచ్చ. రా. యు. ౬౩. ఆం. భా. ౧. ౧౫౭.

జ: కలమరి.

కలము². వి. (త. కలమ్.) పంద్రెండుతూముల పరి మాణము.

గీ. అంత నారాజగోవిందుఁ డధికభక్తి,నల్లునకు నాఁడు బిడ్డకు నరణ మిచ్చె, ముదముతోడ మున్నూటఱు వదికలముల, హేమతండులములు జనులెల్లఁ బొగడ. పరమ. ౩. ౧౫౬.

కలము³. వి. (సం. కలమః. హిం. కలమ్.) లేఖని, వ్రాఁత కుపయోగించుసాధనము.

సీ. ....కలమము కలము నాఁగను దనర్చు. ఆం. భా. ౨. ౧౮౯.

కలపకట్టియ=(కలము+కట్టియ) వ్రాసెడుకలము. (శ. ర.)

కలము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. అజీర్ణము, అఱు గనిది. (పదార్థము) ౨. అవ్యక్తమధురము. (ధ్వని)

వి. అ. పుం. ౧. కోలి, రేగు†. ౨. పాలము, మద్ది†. న. రేతస్సు.

కలముఁడు. సం. వి. అ. పుం. చోరుఁడు, దొంగ.

కలయ. అవ్య. ద్రు. (√కలయు.) ౧. అంతటను; బాగుగా, పూర్ణముగా; మిక్కిలి, అధికముగా.

వ. అని పలికి కొలువుఁ గలయం గనుంగొని ....భార. ఉద్యో. ౪. ౨౩౫.

చ. కలయఁగ దుర్నిమిత్తములు గానఁగ నయ్యె మదీయచిత్తముం, గలఁగెడు .... భార. ద్రో. ౨. ౨౨౬.

వ. నారదుం డమ్మహనీయద్విజులం గలయం గనుంగొని....భార. శాం. ౧. ౨.

గీ. బాలుఁ దొక్కఁడు కొండొకకోల నేతఁ, బట్టుకొని యేను రక్కసిఁ గిట్టి చంపి, చులుకఁగా వత్తు మీ్వు వలవ దనుచుఁ, గలయనూార్చెఁ దనతొక్కఁబలుకు లొప్ప. భార. ఆది. ౬. ౨౬౦.

ద్వి. కను మూసి తల వంచి కలయ లజ్జించి, ఘనతరశోకాగ్రకలితాస్యుఁ డగుచు. బస. పు. ౩. ౧౧౪౭ పం.

కలయంపి=కలాఁపి. వి. ౧. స్థలశుద్ధికై గోమయముతోఁ గలిపి చల్లెడునీరు; కస్తూరిమున్నగునవి కలిపి చల్లెడునీరు.

సీ. వరుస నేనుంగులు గురిసినదానధారావళి దగుకలయంపి గాఁగ. భార. విరా. ౩. ౬౪.

సీ. లక్ష్మి కెంగేలిలీలారవిందమ్మునఁ గలయంపి చిలికించుఁ గమ్మఁదేనె. భీమ. ౩. ౬౨.

క. కలపడగ లెత్తి కస్తురి, కలయంపులు చల్లియాణిగల ముత్తెపుమ్ముగ్గులు వెట్టి పీదిపీదులఁ, గలయంగా మేలుకట్లు గట్టిరి వేడ్కన్. యయా. ౪. ౧౫౨.

౨. గోముఖము, అలుకుట.

సీ. కలపదంబు కలాఁపి కలయంపి సావపి ముఖ గోముఖాఖ్యలై యలరుచుండు. ఆం. భా. ౨. ౨౩.

కలయఁబడు. అ. క్రి. (కలయన్+పడు-స్వార్థమున)

౧. కలియు, కూడు; ఎడము లేకుండ కూడు.

గీ. మధురగాననినాదముల్ మయిలక్రోళ్ల, వెలయఁబూరించునాదముల్ గలయఁబడఁగ. భా. రా. బాల. ౬౮౩.

గీ. కలయఁబడి మూఁపు మూఁపునఁ దలఁగఁద్రోయ, రానిసందడి నరుచుపౌరప్రజంబు, నరయుచు .... జై. భా. ౩. ౬౨.

౨. కలఁబడు, కవియు.

క. కలయఁబడి పోరఁ బొడఁగిరి, జలరిపువృత్రులకు వారు పాటి యనంగన్. భా. రా. యు. ౬౫౫.

కలయిక. వి. (√కలయు-త. కలప్పు.) కూడిక, సంబంధము; సంగమము, కూటమి.

క. అడవుల నవయుతపస్వికిఁ, గడుసౌఖ్యమె కోరుసతికిఁ గలయిక తగునే. పాండు. ౫. ౧౮౩.

గీ.... ఆమ్మోహనాంగి, జాతివారాంబుజేక్షణల్ వైతమింత, నేర రనిపించెఁ గలయిక యారజములఁ. శుక. ౪. ౨౬. ఆం. భా. ౨. ౧౬౮.

కలయు=కలియు. స. క్రి. ౧. చేరు, కూడు.

వ. నీలాంబరుండు .... పేరోలగంబున నున్ననీలవర్ణుం గలసె. ఉ. హరి. ౩. ౧౦౮.

౨. పొందు.

సీ. తల్లిదండ్రులఁ జంపి ధన మెత్తికొని పోయి చెలఁగి తొత్తులపొత్తు గలయువారు. దశా. ౧౦. ౧౦౫.

౩. (రతియందు) కూడు, రమించు.

గీ. వలపు గలిగిననిందుజవ్వనిని వనిని, గలయుకంటెను సౌఖ్యంబు గలదె వేఱె దశా. ౩. ౨౪.

గీ. అనుపాలనిం. గలయఁ దలంచి మేనన

యగారము గిల్కొనఁ జేసి .... శుక. ౧. ౨౩౪.

అ. క్రి. (త. కల.) ఏక మగు, ఏకీభవించు.

క. అన్నరపాలుఁడు దానుఁగా, జన్నమునకు వచ్చినట్టి జగతీశులు భ, క్తి న్నమ్రులైరి దేహములు న్నేల యు ముదము మనములం గలయంగఁగా. భార. శాం. ౨. ౨౪౩.

క. ఇత్తెఱఁగున నయ్యిరువుర, చిత్తముగతి నొదలు గలసి సిద్ధాంతపరా, యత్తు లగుమునులయెఱుకకు, విత్తై చెలువారె జమిలివే ల్పని తెలుపఁగా. ఉ. హరి. ౨. ౧౭౮.

(వ్యవ)వారితోఁ గలసి నీవును నన్ను బాధింపకు.

కలసిమెలసి=౧ స్నేహముతోఁ గూడి.

క. తగుమాటలఁ జిత్తంబులు, నిగురొత్తఁగఁగలసిమెలసి చెన్నగుగోష్ఠిఁగా, సొగియించునెడముకుందుని, మగువకు శచి యిట్లులనియె మంజులఫణితిఁగా. హరి. ఉ. ४. ౧౯౨.

వ.... పరస్పరసమేతంబు లగుపౌరజానపదజనంబులు కలసి మెలసి నడచునెడ....ఆము. ४. ३३.

౨. రతియందుఁ గూడి.

వ....కలికితనంబునఁగా గలసి మెలసి రతాంతంబునం బరిశ్రాంతి యడంగ నంగణంబుల నిలిచి .... మను చ. ३. ౨౮.

జ: కలఁబడు, కలగలపు, కలగూర, కలగూరగంప, కలగొను*, కలపడము, కలపన, కలపనఁబండి, కలపనగంప, కలపము, కలపు, కలయ, కలయఁబడు, కలయిక, కలవంటకము, కలవడు.

కలరవము. సం. వి. అ. పుం. ౧. అవ్యక్తమధురధ్వని. ౨. పావురము. ३. కోకిలము.

కలలంజము. సం. వి. అ. పుం. రాళము, సజ్జరసము.

కలలము. సం. వి. అ. పుం. న. ౧. గర్భపిండము; గర్భాధానము పిదప ఏకరాత్రకాలపాకము నొందినగర్భభూతరేతోవికారము. ౨. మావి, గర్భవేష్టనచర్మము. ३. తామ్రకలశము. ४. కిట్టము. ५. లోహమలము. న. ౧. ఎముక. ౨. తోలుసంచి (కే. వి.)

కలవ. వి. (√కలయు?) ౧. కలయుట. (శ.ర.) ౨. కలసినయిసుకయు సున్నమును. (శ. ర.) విణ. కలసినది. (శ. ర.)

కలపంటకము. వి. (కలపు+వంటకము) పెక్కుపదార్థములు కలిపి చేసినవంటకము, మిశ్రాన్నము. (పులియోగిరము, దధ్యోదనము, మొ.)

గీ. అమరెఁ బప్పొడి దిప్ప లై యంతనంత, మెట్ట దామరపాకులమీఁద జాతి, పైఁడిచూలాలి పేవిళ్ల వాయఁ దోఁట, కలిమిచెలి వెట్టుకల వంటకంబు లనఁగ. యయా. ४. ౫.

సీ. కలవంటకం బనఁగాను మిశ్రాన్నంబు.... అం. భా. ౨. ౨౩౮.

సీ. మీఁదిమీఁగడ మాత్రమే గ్రహించినదర్వి యుంటి వైచినకలవంటకములు. గీ. కొటికి విడిచినయూర్గాయ....పాంచా. ४ ३౫. ఆము. ३. ౧४३.

కలవడము. వి. గోముఖము, అలుకుట.

సీ. కలవడంబు కలాఁపి కలయంపి చానపి యన గోముఖాఖ్య లైయలకుచుండు. ఆం. భా. ౨. ౨३. (బ్రౌ. ప్రాఁతప్రతి. పా.)

కలవడు. అ. క్రి. (కలపు+పడు.) కలయు.

క. కలవడి మాటలఁ బ్రియముల, నలయింపక యీవులందు నాదరణమునఁగా, గలకాలంబు పదాతుల, నలవున వశగతులఁ జేయ నగు నరపతికిఁగా. రుక్మాం. ३. ౬४. (శ. ర.)

కలవరపడు. అ. క్రి. (కలవరము+పడు.) కలఁతపడు.

ద్వి. కలవరపడి పొర్లి కన్నులు దెఱచి, తలవర్లఁ గానక తల్లడించుచును. ద్వి. సారంగ. ౨. ౦౩౭. ३ పం.

కలవరపాటు. వి. (√కలవరపడు) ౧. క్షోభపడుట, కలఁత. ౨. చాంచల్యము.

క. జలచరములు తలచూపక, కలవరపాటునఁ జెలం
గుఁ గన్నులసమతఁగా. విప్ర. ౨. ౪౪.
(రెండర్థములకు నిదే యుదాహరణము.)

కలవరపోవు. అ. క్రి. (కలవరము+పోవు) కలవర
పడు. (శ. ర.)

కలవరము. వి. (త. కలవరం.) ౧. కలఁత, క్షోభము.
౨. చింత. (శ. ర.) ౩. స్వప్నభాషణము. కలవరింత.
సీ....కలవరిం పనఁగను గలవరింత యనంగఁ గలవర
మనఁగను గళవళ మన, స్వప్నభాషణముగా జరుగు
చుండును....ఆం. భా. ౧. ౧౪౨.
జ: కలవరపడు, కలవరపాటు, కలవరపోవు, కలవ
రించు. కలవరింత, కలవరింపు.

కలవరించు. అ. క్రి. (√కలవరము.) ౧. కలఁత
నొంది క్షోభపడు.
(దివాంధము) గీ. కంఠఘూత్కారముల దిశల్ గలవ
రింప, గర్వదుర్లోకమునకుఁ గాకముఁ నకనియె. వేం.
పంచ. ౩. ౧౩౪.
గీ. ఒదిఁగి యలమ-దసములోన నున్నరాజు, కన్యకా
మణి మేల్కాంచి కలవరించి, బహువిధంబుల విల
పించె....శుక. ౧ ౩౮౪.
౨. (నిద్రామోహాదులచే) మైమఱచి పలుకు.
గీ. కలవరించియుఁ గృష్ణాఖ్య తెలిసియున్న, యపుడుఁ
గృష్ణాఖ్య యేమఱినట్టివేళ, యందు గృష్ణాఖ్య
దక్కంగ నంగనలకు, రాదు వేఱొకవాక్యంబు రసన
తుదికి. హరి. పూ. ౮. ౨౦.
వ. గజపతి వచ్చె నంచు నొకగంధగజంబు గుఱించి
యొక్కఁడ,క్కజపడి పల్కిన న్వెఱచి కానన
భూమికి వీటఁబాఱి దా,రి జడత విద్రలోఁ గలవ
రింప నిజోక్తియ నేర్చి కీరము,ల్గజపతి వచ్చె నా
విని కలంగుదు రీతని శత్రు లచ్చటఁగా. నైష. ౫.
౧౩౩.
సీ. చెలరేఁగి రాయంచ చేరువ మెలఁగుచోఁ గలి
కినెన్నడ లంచుఁ గలవరించు. అచ్చ. రా. అర.
౫౫. (శ. ర. పా.)

కలవ(ర్వ)రించుకొను = కలవరించు - (స్వార్థమున
'కొను').
(కుంభకర్ణునినిద్రావర్ణనము.) సీ. కిన్నరాదులఁ గిట్టి
గెలుచునాందోళంబు మించఁ బల్మఱుఁ గల్వరించు
కొనుచు. ఉ. రా. ౨. ౨౫౫.

కలవరింత. వి. (√కలవరించు) కలవరించుట.
(-నిద్రామోహాదులచే-మైమఱచి పలుకుట; మైమఱచి
పలికినపలుకు.)
వ....భవదీయ వదనవర్ణనాసంబంధికథలయందు నాకుఁ
గలవరింతలు సంతతంబును గలుగుట నిజంబైనయ
ది....కళా. ౫. ౫౩.
గీ. తనరుపులకలు కలవరింతలును మాట,వీడుపాటులు
చెలులకు వెఱఁ గొనర్ప. కళా. ౬. ౨౧౪.
గీ. ఉద్వహనకేళిఁ జింతింపు చునికిఁ జేసి,పలుకు నిద్దు
రలోఁ బెండ్లికలవరింత. శుక. ౨. ౧౬౧.
వ. ఇది యే మయ్యా వెండియు మదాశయుండును మ
ధురలాలసయును గళాపూర్ణుండు నంచుఁ బలుకు
చున్నవారు దేవరకు నిప్పుడు నవియు కలవ
రింతలై యున్నవి. కళా. ౫. ౫౩. ఆం. భా.
౧. ౧౪౨.

కలవరింపు = కలవరింత.
(స్వప్నభాషణము.)
ఆం. భా. ౧. ౧౪౨.

కలవింకము. సం. వి. అ. పుం. ౧. చటకము, పిచ్చు
క. ౨. కూఁకటిమూఁగ అనుపక్షి. ౩. కళంకము,
కఱ. ౪. కళింగవృక్షము, నెమిలియడుగు†.

కలశ(స)జన్ముఁడు. సం. వి. న. పుం-కలశమందు
బుట్టినవాఁడు-అగస్త్యుఁడు.

కలశ(స)ము. సం. వి. అ. పుం. న. ౧. ఘటము,
కుండ. (వై. ని- 'కలశాబ్ధి' మున్నగుచోట్ల 'తిరికుండ'
యనియర్థము). ౨. గుడిమీఁద నుండుకలశాకారశిఖ

రము. (విల్యమ్సు). పుం. ద్రోణము. పరిమాణవిశేషము. (కే. ని)

కలశా(సా)బ్ధి. సం. వి. ఇ. పుం-అమృతమథనకాలమున తరికుండగా నుపయోగింపఁబడినసముద్రము-పాలసముద్రము.

కలశి(సి). సం. వి. ఇ. ఈ. స్త్రీ. ౧. పెరుఁగుఁ జిలుకుకుండ. (కే. ని.) ౨. కలశము, కుండ. (వై. ని.) ౩. పృశ్నిపర్ణి, కోలపొన్న†.

కలహంస(ము). సం. వి. అ. పుం. ౧. ధూసరవర్ణము లయిన రెక్కలు గలిగినహంస. (హలా. ని.) ౨. రాజహంస. (కే. ని.)

కలహంసుఁడు. సం. వి. అ. పుం. శ్రేష్ఠుఁడైనరాజు. (కే. ని.)

కలహకారి. సం. విశ. (న్. ణీ. న్.) జగడగొండి.

(ఇశ్లేః కలహకారుఁడు, కలహకృత్తు. మొ.)

కలహప్రియ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. శారిక, గోరువంక.

కలహప్రియుఁడు. సం. విశ. (అ. ఆ. అ.) కలహమందు ప్రీతి గలవాఁడు. వి. అ. పుం. నారదుఁడు.

కలహము. సం. వి. అ. పుం. ౧. జగడము, వివాదము. ౨. యుద్ధము. ౩. కత్తియొఱ. (కే. ని.)

కలహాంతరిత. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ముందు కోపముచే ప్రియుని విడనాడి వెనుక పరితాపమునొందునాయిక.

కలహాశనుఁడు. సం. వి. అ. పుం-కలహభోజనుఁడు నారదుఁడు.

కలహించు. సం. అ. క్రి. జగడమాడు.

క. కులకాంతతోడ నెప్పుడుఁ, గలహింపకు....సు. శ. ౩౭. వరాహ. ౩. ఖాలా.

కలాంకురము. సం. వి అ. పుం. సారసము, బెగ్గురుపక్షి. (త్రి. ని.)

కలాఁపి=కలయంపి. (కలఁత + ఆఁపు - సంధినివర్ణలోపవర్ణవికారములు. శ. ర.) అం. ధా. ౨. ౨౩.

కలాకులము. సం. వి. అ. న-కొంచెముగా త్రాగినను వ్యాకులపెట్టునది - హాలాహలవిషము. (వాచ.)

కలాచి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ముంజేయి మొదలు మోఁచేతివఱకు నుండుప్రదేశము, ప్రకోష్ఠము.

కలాచిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ=కలాచి.

కలా(శా)దుఁడు. సం. వి. అ. పుం. స్వర్ణకారుఁడు, కమసాలి.

కలానునాది. సం. వి. న్. పుం. ౧. చటకము, పిచ్చుక. ౨. తుమ్మెద. ౩. కపింజలము, కముఁజు. ౪. చాతకము, వానకోయిల.

ఏముం గల్

కలాపకము. సం. వి. అ. పుం. ౧=కలాపము. ౨ ఏనుఁగుమెడత్రాడు, ఏనుఁగుమెడసంకెల. న. ౧. ఏకవాక్యముగా నున్నశ్లోకచతుష్టయము. ౨. నెమిళ్ల పురివిచ్చుకాలమున చెల్లింపఁ దగు ఋణము. ౩. సొంటి. ౪. స్వాదుకటుతిక్తకషాయమిశ్రిత మైనరుచి. (వై.ని.)

కలాపన=కలాపము. వి. కలఁత. (శ. ర- 'కలహము జగడము' అని చి. ని.)

కలాపము=కలాపన. (శ. ర. చి. ని)

కలాపము. సం. వి. అ. పుం. ౧. సమూహము, గుంపు. ౨. మయూరపింఛము, నెమిలిపురి. ౩. భూషణము. ౪. తూణము, అమ్ములపొది. ౫. వ్యాకరణభేదము, కాతంత్రము. ౬. మొలనూలు, కాంచి. (మే.ని.)

కలాపి. సం. విశ. (న్. నీ. న్.) కలాపము కలది. వి. న్. పుం. ౧. నెమిలి. ౨. మహాదేవుఁడు, ఈశ్వరుఁడు. (కే. ని.) ౩. ప్లక్షము, జువ్వి†. ౪. నెమిళ్లపురి విచ్చుకాలము.

కలాపుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) విదగ్ధుఁడు. ప్రౌఢ. వి. చంద్రుఁడు. (మే. ని.)

కలాయనుఁడు. సం. వి. అ. పుం. నర్తకుఁడు. (కల్ప.)

కలాయము. సం. వి. అ. పుం. గుండ్రనిసెనగలు. (బటానీలు.)

కలాలాపము. సం. వి. అ. పుం. తుమ్మెద.

కలాలి. వి. (హిం. కలాల్) కల్లుసారాయి అమ్మువాఁడు. (శ. ర.)

కలా(ళా)వంతుఁడు. సం. విణ. (త్. వతీ. త్.) అఱువదినాలుగు కళలు తెలిసినవాఁడు. వి. త్. పుం. చంద్రుఁడు.

కలా(ళా)వతి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. తుంబురునివీణ. నా(...)

కలావికము. సం. వి. అ. పుం. కోడి. (త్రి. ని.)

కలావికలము. సం. వి. అ. పుం. చటకము, పిచ్చుక.

కలాహకము. సం. వి. అ. పుం. కాహళము, (బాకా)

కలి. వి. పులియఁబెట్టినకడుగు.

సీ. కూరాడు కలి నాఁగ మీఱు ధాన్యామ్లము .... ఆం. భా. ౨. ౨౩౦.

గీ. నీరినడుము దెంప .... కలియుఁ దెచ్చివెన్న గొనఁగ....కు. సం. ౮. ౧౩౫.

క. కలియును నూనెయు బలె మును, కలయక క్షీరోదకములకరణిం గొంతే,యులుఁ గౌరవులిపు డెననిస, కలనృపులను గూర్చినారు కరినగరమునన్. చిత్రభా. ౬. ౪౩.

చ....కఱవుకాల మెఱుంగక పూసబొట్టు లం,బలి కలినీళ్లఁ జందనపుమావికఁ గొల్చినమాళ్లగట్టి కో,భిలుదురు రెడ్డిబిడ్డలు కుబేరునిపిల్లలనంగ నచ్చటన్. శుక. ౨. ౪౦౬. (కలినీళ్లు=కలి.)

సా : కలి పోసి నాన్చినఁగచ్చ కాయలు.

సీ. కలి పోసి నాన్చినఁగచ్చకాయలభంగిఁ గొఱమాలి నట్టిదృగ్గోళకములు. కాశీ. ౩. ౧౩౮.

సా : కలి పోసినవెనుక నుట్లు గనుఁగొనుట.

-కలి పోసినప్పటికిని పెరుఁగు పోయుదు రనువట్టి యాసతో ఉట్టివంక చూచుట-కార్యము మించినతరువాతఁగూడ వట్టియాస పెట్టుకొని యుండుట.

క. అలయింపఁగలంతయు న, న్నలయించితి చాలు మందరాద్రికిఁ జని య,మ్మలహరుఁ గొలిచెద నేలా, కలి పోసినవెనుక నుట్లు గనుఁగొనఁగ నృపా. రుక్మా. ౪. ౬౫. సారంగ. ౨. ౧౨౨.

కలి. సం. వి. ఇ. పుం. ౧. కృతాదిచతుర్యుగములలో తుదియుగము. ౨. జగడము, కలహము. ౩. యుద్ధము. ౪. విభీతకము, తాండ్ర†. ౫. పాచిక ప్రక్కలలో ఒక్కచుక్కయున్న ప్రక్క. ౬. శూరుఁడు. ౭. కలిపురుషుఁడు. స్త్రీ. కళిక, మొగ్గ.

కలింగలు. వి. (త. కలిఙ్గల్) అలుఁగు, పరీవాహము. చెఱువు లోనగువానిలో నెక్కువగా నుండునీరు పోవుటకు నేర్పఱచినదారి. (శ. ర.)

కలింజము. సం. వి. అ. పుం. కిలింజకము, చాఁప.

కలిక. సం. వి. అ. స్త్రీ. ౧. మొగ్గ. ౨. వీణామూలము. ౩. కళ.

కలికము. వి. శైత్యనివారణార్థము కంటికి వేసెడుమందు. (శ. ర.)

సా : ఆప్రాంతమున బియ్యము కలికమునకైనను దొరకవు. (కొంచెమైనను దొరకవు అని భావము.)

విణ. స్వల్పము, తక్కువది.

క. కలికపుమానిని యని నీ,తలఁపున నిపు డల్లనేల తాలుపుమిన్నన్, జాలుకఁగఁ జూచెదవతనిన్, గెలువఁగ నీవంటివారికిం దర మగునే. అచ్చ. రా. యు. ౫౧.

కలికారకము. సం. వి. అ. పుం. ౧. పూతికము, నైమిలియడుగుకీ.(వై.ని.) ౨. ఘామ్యాటము,కూఁకటిమూఁగపిట్ట.

కలికారకుఁడు. సం. విణ. (అ. రికా. అ.) కలహకారకుఁడు, కలహము కలిగించువాఁడు. వి. అ. పుం. నారదుఁడు.

కలికారము. సం=కలికారకము.

కలికారుఁడు. సం. విణ. (అ. ఈ. అ.) కలహము కలిగించువాఁడు, జగడగొండి. వి. అ. పుం.నారదుఁడు.

కలికి(ల్కి). వి. ౧. మనోజ్ఞురాలగుఆఁడుది; ఆఁడుది.

గీ... కలికి యనఁగఁ, గొంగతలయాఁక దంటయుఁ గోమలియును,బోలుచును...ఆం.భా. 3. ౬౨.

వ. అని పలికి యక్కలికి తేనియ లొలుకుపూములుకుల జనకుఁ బుట్టించునించువిలుతు నుద్దేశించి...మనుచ. 3. ౪౫.

సీ.ప్రాఁబల్కుఁగల్కి పాపటపు సిందూరమై యెవ్వానిపదకాంతి యెసక మెసఁగు. గీ... అట్టి హరి వీవె...ఉ. రా.౫. ౬౯.

౨. కొంగతలయాఁక. ఆం. భా. 3. ౬౨.

విణ. ౧. మనోజ్ఞము, అందమైనది.

సీ. దనుజమర్ధాంతకాంతాకటాక్షములతోఁ గలికికాటుకలకుఁ గానివావి. గీ. చేసి ... ఉ. హరి. 3. ౧౪౭.

చ. చిలుకలకొల్కి కల్కి యొకచేడియ...మనుచ. ౫. ౬3.

౨. దంట, నేర్పరి. ఆం. భా. 3. ౬౨.

కలికితురాయి = కొంగతలయాఁకలతో చేసిన శిరోభూషావిశేషము.

సీ. కనకపుష్పముల నొప్పినకుసుంబాపాగ రాణింపఁ గల్కితురాయి మెఱయ. వేం.మా. ౧. ౧౩౪.

జ: కలికితనము.

కలికితనము. వి. (√కలికి)

(దిట్టతనము, నేర్పు.)

గీ. అత్తెఱంగునరేఖయు నవ్విధంబు, గఱువచందంబు నమ్మెయికలికితనము,నట్టిచెయ్వులు నైరంధ్రియందె కాక,కలవె యొరులకు...భార. విరా. ౨. ౬౭.

సీ. ఉత్తరప్రత్యుత్తరోక్తినైపుణశక్తి గర్వంబు నూపిన కలికితనము. నైష. ౭. ౧౬౦.

కలిగి(ల్గి)ంచె. స. క్రి. (√కలుగు) కలుగఁజేయు.

(ఉండఁజేయు; నిలుపు)

చ. అడఁగఁగనీక శంతనునియన్వయముం గలిగించి తీవ...భార. ఉద్యో. ౧. 3౭3.

గీ...భార్య లిత్తెరవునందు,నడవరే యొర్పి నీదుమనమున నింత, యెఱిఁగి కలిగింపు వసువేయు నేలతల్లి. భార. అశ్వ. ౪. ౬౯.

(ఇట 'బ్రతికింపుము' అని భావము.)

(వ్యక్తపఱుచు)

సీ... జనియించి యాబ్రహ్మ సకలసృష్టి, కాదిభూతములుగ వేదముల్ నాలుగు గలిగించె నపుడు...భార. శాం. ౬. ౪౭౯.

(పుట్టించు, సృజించు)

ద్వి. వివిధధంగుల విందు వేడ్కఁ గాంచ,వలయుఁ గావున నీవు వలయువస్తువులు, గలిగింపు మనవుడుఁ గామధేనువును. రం. రా. బాల. ౫3 పా. ౧౯ పం.

(లభింపఁజేయు)

సీ. వలసినవస్తు లవ్వారిగా శిబిరంబునందె కల్గించుమహావిభూతి. ఉ. రా. ౪. ౧౪౬.

కలిగొట్టు. వి. పాటలీ.

రగడ. కలిగొట్లు ప్రాఁకువేడ్కలె నీకుఁ దఱచె

దను, నలినాక్షి కడిమిగంపమునకే వెఱచెదను. మనుచ. ౩. ౮౪.

(నిదాఘదినవర్ణనము) సీ. కలిగొట్టుచెట్టుగుంపుల కింటిమట్టంబు గాలిమేసరికి వాకట్టుమందు. చంద్రా. ౨. ౧౬. ఆం. భా. ౨. ౪౮.

కలితనము. వి. (సం. కలిత్వమ్. క. కలితన - ఇది 'రాజాతనము'వలె మిశ్రపద మనియుఁ జెప్పవచ్చును.) ౧. శూరత్వము, పరాక్రమము.

క. అనిలజుని యశ్వముఁ గూల్చినయప్పుడు తొల్లియునిం గలితనము మెఱయం, దనయంపవెల్లి చేయుం, చె నకులుతమ్ముండు నీదు సేన దలంకన్. భార. శల్య. ౧. ౧౬౨.

గీ. చెలులు పగతుర నెవ్వని చెలితనంబు, కలితనంబుఁ గీర్తింతురు కడఁగి యెపుడు. మార్క. ౨. ౨౬౯.

౨. సామర్థ్యము.

చ. తలఁప రసాతలాంతరగతక్షితిఁ గ్రమ్మఱ నిల్పినట్టిసీ, కలితన మెన్న విస్మయము గాదు ... భాగ. ౩. ౪౩౩.

౩. చాతుర్యము, నేర్పు.

క. కలితనమునఁ జని యలనా, పలుకుంబంతంబు చెల్లుబడిగా రెడ్డిన్, గలసి యొకముమునుఁ గైకొని, పిలిచిన నీ కిత్తు నేరపెట్టుము మగనిన్. వేం. పంచ. ౪. ౪౯౪. కృ. శమం. ౨. ౧౧౫.

కలితము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. విదితము, తెలియఁబడినది. ౨. పొందఁబడినది. ౩. ఛేదింపఁబడినది. ౪. సంఖ్యాతము, లెక్కింపఁబడినది. ౫. గృహీతము, పట్టుకొనఁబడినది. ౬. ఉక్తము, చెప్పఁబడినది. ౭. విచారితము, అరయఁబడినది. ౮. బద్ధము, కట్టఁబడినది. ౯. మిశ్రితము, కలిసినది. ౧౦. సంపన్నము, (ధనాదులతో)కూడినది.

కలితి(ల్తి). హిం. వి. స్వచ్ఛము కానిది, మిశ్రితము. (శ. ర.)

కలిద్రుమము. సం. వి. అ. పుం. విభీతకము, తాండ్ర.

కలిపాత్రి. వి. గాయములున్నగునవి కాఁచుట కుపయోగించు గుడ్డముక్క.

మ. మకరాంకానలతప్యమానకుచకుంభద్వంద్వమధ్యస్థల, ప్రకటస్వేదజలప్లుతాంబుజదళవ్రాతంబు లొప్పారె దర్పకశస్త్రంబుల గాఁడి పాఱునవలా భావంపుబల్ గాయమ్మా, దుక గాఁపంగఁ జెలుల్ ఘటించు కలిపాత్రుల్ వోలె నప్పట్టునన్. చంద్రా. ౪. ౧౭౬.

కలిమము. వి. మాంసము.

వ... తిత్తొలిచి గాలి గొనవైచినపుక్క కలిమంబుఁ గనుంగొని... భార. శాం. ౩. ౨౮౫.
(శ. ర, ప్రాఁత ప్రతిపా - 'కడిమము' ముద్రి.)

కలిమారకము. సం. వి. అ. పుం. పూతికము, నెమిలియడుగు.

కలిమాలకము. సం=కలిమారకము.

కలిమాల్యము. సం=కలిమారకము.

కలిమి(ల్మి). వి. (√కలుగు) ౧. కలుగుట; ఉండుట.

క. మృతుఁడయి క్రమ్మఱ సంజీవితుఁడయ్యె నితండు కరము విస్మయ మిది భూనుత యిట్టి మహిమ కలిమికి, గత మెయ్యది యాన తిమ్ము కారుణ్యమునన్. భార. అర. ౪. ౧౭౯.

సీ. మిముఁగన్నమాత్రన విమలాత్మబోధంబు కలిమి నాతొంటిభాగ్యంబు గాదె. మార్క. ౩. ౩౬౨.

గీ. శాస్త్రమను పేరియధికలోచనము కలిమి. నైష. ౧. ౪౭.

సీ. సతికల్మి లేములు సన నిశ్చయింపక సంశయంబునఁ బోవఁ జాలఁ గినిసి, పొండని వెనకం

గఁ బుత్తెంచుఁ గ్రమ్మఱ...భా.రా.కిష్కిం. ౨౮౪.

౨. సంపద, ఐశ్వర్యము, సిరి.

క. కలిమియు చుట్టలఁ జేర్పుం, గలిమియ చెలులను ఘటించు...భార. శాం. ౧. ౫౧, విరా. ౧. ౧౪౦. ఆం. భా. ౨. ౨౧౦.

(ఇంద్రునిమాటలు.) చ...నా,కలిమి నిజోదరై కభృతికార్యకదర్యతఁ జిన్నఁబోయెడుఁన్. నైష. ౩. ౧౩.

సా: కలిమిలేములు కావడికుండలు.

౩. పుట్టుక.

ఉ. పౌరులు మానవేంద్రునకుఁ బౌత్త్రుఁడు గల్మికి మిన్ను మోసి సొం,పారఁగఁ జేసి రుత్సవములు...మార్క. ౮. ౨౦౬.

౪. తటస్థించుట.

చ...నీ, వనఁగ జనార్దనుం డనఁగ నారయ భేదము లేదు కావునన్, విను వినిపింతు మాపనియు నీదు ప్రసంగముమున్న కల్మియున్. ప్ర భా. ౨. ౫౦.

౫. అగుట.

క. ఆబుషియాగమనం బపు,డారసి చని చెప్పి రంబుజాక్షునకు బహి,శ్చారిణు లగుపరిచారిక, లాకీతిని జెప్ప నతనియానతికల్మిన్. కళా. ౨. ౧౪.

కలిమి గలవాఁడు=౧. ధనికుఁడు. ౨. కుబేరుఁడు. వరాహ. ౬. ౮౯.

కలిమికొండ. వి. (కలిమి+కొండ) శ్రీశైలము.

గీ. కలిమికొండకు నేతెంచి నిలిచి తనుచు,వింటి ముక్కంటి నినుఁ గనుఁగొంటి మంటి. ద్వా. ౮. ౧౫౨.

కలిమిచెలి. వి. (√కలిమి) లక్ష్మి.

గీ. అమరెఁ బుప్పొడికుప్పలై యంతనంత,మెట్ట దామరపాకులమీఁద జాతి, పైఁడిచూలాలి వేవిల్లు వాయఁ దోఁట,కలిమిచెలి పెట్టుకల వంటకంబు లనఁగ. యయా. ౪. ౯. (తోఁటకలిమిచెలి=వనలక్ష్మి.)

ఇట్లే: కలిమిగుబ్బెత, మొ. దశా. ౧. ౧౬౪.

కలిమితొయ్యలి. చంద్రి. ౨. ౩౪.

కలుములనవలా. అచ్చ. రా. బాల. ౬౩.

కలిమిచూపులపూఁబోఁడి=కటాక్షప్రసారము చేత సంపదల నిచ్చు స్త్రీ, లక్ష్మి.

గీ. కలిమిచూపులపూఁబోఁడి కలశజలధి, నర్థిఁ గొలువుండె రత్నసింహాసనమున. పార. ౬. ౨౮.

కలుములచెలి=లక్ష్మి. ఆం. భా. ౧. ౪౧.

కలుములరేఁ=సిత్తేశుఁడు, కుబేరుఁడు. అచ్చ. భా. ౩. ౩౬.

కలిమిదండుగ. వి.(కలిమి+దండుగ.) నేరము లేకున్నను ధనవంతునియొద్ద రాజు పుచ్చుకొనెడి ధనము. (శ.ర.)

కలియు=కలయు.

అ. క్రి.(-బంధుత్వ మైత్ర్యాదులచే-ఏకమగు; చేరు.)

సీ. ఈరాజబింబాస్య కారణంబుగ నద్రికులము దేవకులంబుఁ గలియుఁ గాక. హరి.౪.౬౪.

గీ.కలిసి యొకకొంతసేపు శృంగాటకముల,నగరిదెసఁ జూచుచును మంతనంబు లాడి,చనిరి విద్వాంసు లిండ్లకు...ఆము. ౪. ౮.

(వ్యవ) వారు ఒకరితో నొకరు కలిసి పల్లుచున్నారు.

ఆ. క్రి. (రతియందు కూడు.)

క. ఎక్కువకులం బతనికిని, నిక్కపుటాలైన దాని నీచకులుం డీ,సెక్కఁగ బలిమిం గలిసినఁ,డక్కొని చంపుటయె రాజధర్మం బెందున్. విజ్ఞా. ప్రా. ౧౦౨.

నేలఁగలియు=నశించు, ధ్వస్తమగు.

ఆ. యాగకర్త లేనియాగంబు చెల్లునే, కలయు గర్వ మెంత గలిగి యున్న, శిరము లేనితను

వు చెలరేఁగి యాడునే, హాలియుఁ గాక నే
లఁగలియుఁ గాక. వీర. ౪. ౧౩.

(ఇట్లే:అవనిఁగలియు,కాటఁగలియు,గంగలోఁ
గలియు, మొ.)

జ:కలుపు¹,కలుపుఁగోలు,కలుపుఁగోలుతనము.

కలియుగమహిమలు. సం. వి. న. పుం. బ. ధా
న్యవిశేషము.

వ... జొన్నఁబ్రాలు చిన్నిచుక్కలు కళింగలు
వంగవరులు జగన్నాథప్రియములు రామల
క్ష్మణులు కలియుగమహిమలు కాసరలు...
అనునూటనాలుగువగలపైరులు ...ప్రబంధ.
౧౧౨.

కలిలము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. గహనము,
చొర రానిది ౨. మిశ్రము, కలిసినది. వి. అ.న.
౧. కాలుష్యము. ౨. సమూహము. ౩. శరీరము.
౪. పాపము. ౫. గాంభీర్యము. ౬. జీవాధిష్ఠిత
మగు శుక్రశోణితములముద్ద. (శే. ని.)

కలివ(ల్వ)డగ. వి. ఉత్సవసమయములం దెత్తెడు
ధ్వజము, జెండా.

క.కలధౌతహర్మ్యములపైఁ, గలివడగలు గలయ
నెగసి క్రాలె...కు. సం. ౫. ౪౩.

సీ. సితలోచనద్యుతుల్ సెదరి దిక్కులయందుఁ
బొలయుకల్వడగలపోలుపు గాఁగ. కు. సం.
౧౨. ౯౫.

కలివి=కలివె.

వ.... నేరేళ్ల మారేళ్లఁ గలువుల బలువులఁ గొడి
సెల నొడిసెల నంచుగుల నిందుగుల ... పి.
శకుం. ౨. ౧౪.

కలివిరి. వి. వృక్షవిశేషము.

సీ. కలివిరి గుండ్రయు గ్రచ్చ...హంస. ౪. ౯.

కలివె(ల్వె). వి. కరమర్దము, ఓఁకి?.

సీ.... కలివెపండులుఁ దొడివెందపండుఁ దుమి
కిపండ్లు జానపండులు గంగరేనుపండ్లు. కాశీ.
౩. ౬౯.

ద్వి....వెలఁగ,కాయలు రేమిడికాయలు గలివె,
కాయలు...పండితా. పర్వ. ౩౪౫ పొ.

సీ. ... కలివె నాఁ గృష్ణపాకఫల మమరు. ఆం.
భా. ౨. ౫౧.

ద్వి. దేవదారువు కల్వె దేవకాంచనము. ద్వి. సా
రంగ. ౨. ౭౯ పొ. ౨౦ పం.
(యా. కలివియ-చి. ని.)

కలిహారి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. లాంగలి, తరిగొబ్బి?.

కలు¹=కల్లు¹. వి.(ఇది 'ఇలు'శబ్దమువంటిది-చూ.
ఇల్లు¹-సం. కల్యా. ప్రా. కల్లా. క. కళ్,కళ్లు.)
మద్యము, సుర.

క. పలుపురసుఁ బుట్టె?నిచ్చలు, గలు ద్రావుచుఁ
బెరిఁగి యెట్లు గఱతురు శీలం,బులు...భార.
కర్ణ. ౨. ౪౯.

మ.కలు ద్రావం,బని పూనుయాదవులు ఖడ్గాఖడ్గిఁ
బాటింతురే, కలఁగంబాఱుట గాక ... హ.
హరి. ౪. ౧౩౨. రామా. ౨. ౯౭.

కలు²=కల్లు². వి. (ఇది'ఇలు'శబ్దమువంటిది.చూ.
ఇల్లు¹-క. కల్, కల్లు. త. కల్.) ౧. శిల,ఱాయి.

ఉ.అల్పపుబుద్ధితోడ నకటా కలుకోటలమాత్ర
కేను సం,కల్పము నొనర్చితిని గాని మ
ణీమయముల్ రచింప సం,కల్ప మొనర్చినం
దిరము గా నెఱవేర్తునె కా ... పరమ. ౫.
౯౬.

సీ. ఇంచుబింబముఁ జూచి చెంపప్పగలు సావి
యలు లెత్తి నాకంగ నాసపడిన. కాశీ. ౩.
౧౨.

సీ. ఏను గ్రేఁగంట నొక్కించుక చూచినఁ గలు
డెంద మైనను గరఁగు ననిన. నృసిం. ౨. ౫౬
(శ. ర. పొ.)

౨. బండిచక్రము.

సీ. అది మనోమయం బగునొక్కచక్రంబుఁ గ
ల్పించె బ్రహ్మ జగద్ధితముగఁ, గల్పించి యా

బండికలు వొల్చె సత్యలోకంబుననుండియా
కమలగర్భుఁడు... కాశీ. ౧. ౬౭.

కలుగుండు=ఱాతిగుండు. ఆము. ౧. ౬౮.

జ: కలుఁగానుగు, కలుక్రాంత, కలుగచ్చ, కలుగానుఁగ, కలుజువ్వి.

కలుఁగానుగు. వి. (కలు² + కానుగు) త్రాయంతి. (శ. ర.)

కలుఁగు(ల్గు). వి. ౧. రంధ్రము, కన్నము.

గీ... వల్మీకజంబు, నెలుకకలుఁగుది గానిమన్నె మకి పట్టి, యురుగునది శౌచ మొనరింప ననని సురుఁడు. కాశీ. ౫. ౧౯౩.

౨. గుహ; గుహవలెఁ దొలిచినరంధ్రము, సొరంగము.

క. కడువడి నక్కలుఁగు మొగం, బడు కొక్కటి ద్రోచి వెనుకపను లాతని కేర్పడఁ జేసివీడు సేరినఁ, గడఁకం బజ లెల్ల నన్నుఁ గనుఁగొని యెలమిన్. అచ్చ. రా. కిష్కిం. ౨౭. (శ. ర. పా.)

క. తమవారిం బిలిచిన వైశమ చని వారంద ఱుం బొలసు మేపరికల్గు మొగం దాపిన పెను ఱాయి మొగిం బడఁదన్ని లోనికేఁగి కడం కన్. అచ్చ. రా. యు. ౮౮౫.

కలుఁగు(ల్గు)కానుపుతపసి = వల్మీకసంభవుఁడు, వాల్మీకిముని. అచ్చ. రా. బాల. ౨౭.

కలుఁగులా(ల్లా)యపుఁదేజి = మూషకవాహనము. శశాం. ౫. ౯౦, కువల. ౧. ౭.

కలుఁజో. వి. ౧. ఱాకట్టు, శిలాబంధము. (చి. ని.)

సీ. కలుఁజుఱాకట్టు నాఁగను శిలాబంధమౌ... ఆం. భా. ౧. ౧౬౨. (శిలాబద్ధమౌ. ముద్రి.)

(చెఱువు లోనగువానినీరు పోవుటకు ఱాతితోఁ గట్టినమార్గము. శ. ర.)

౨. నూతిగోడ.

గీ. ఓరఁ గలుఁజులు వడి తాప లూడి ప్రాఁచి, బూరటిలి నీరు గననీక పూరి మొలచు, బావులును గల్గు నచట భూపాలసుతులు, చేరి యొకచోట నలఁత వసించునంత. చంద్ర. ౩. ౮౮.

కలుకు్క. వి. మనస్సు నొచ్చుటయందలియనుకరణము.

చ. కఱకుఁదనంబుతోడఁ గనుఁ గందనియాత్మఁ దలంపవైతి వి, త్తెఱఁగు వినం గలుక్కు మన దే పగవారిమనంబు... సారంగ. ౩. ౫౦.

కలుక్రాంత. వి. (కలు² + క్రాంత) త్రాయంతీలత, కలుఁగానుగు. (శ. ర, చి. ని.)

కలుగ(గ్గ)చ్చ. వి. (కలు² + గచ్చ) ఒకవిధమైన గచ్చ. (శ. ర.)

కలుగానుఁగ(గు). వి. (కలు² + గానుఁగ) ఱాతిగానుఁగు.

క. చెఱకొకటి గలుగఁ గామఱు, చెఱకున్ లోనైతి మనుచుఁ జెఱకులగమి నేర్తతిఁ గలుగానుఁగ లాడుదు, రెటేఁగి ప్రజల్ సుగుణులన్నరేంద్రునివీటన్. రామా. ౧. ౧౨౭.

కలుగు(ల్గు), కలువు. అ. క్రి. (దీనికి 'కల, లే' అనురూపములగు నని యెఱుంగునది.) ౧. అగు.

ఆ. ఏను జాల వృద్ధ నెవ్వఁడు నా కిప్డు, గన్య నిచ్చు నెట్లు గలుగుఁ బెండ్లి. మార్క. ౭. ౧౮.

క. అని చెప్పినఁ గలదు కలదు, నిను నట్ల వచించి యందు నిలిపితి నని యా, యనిమిషవిభుండు చాయని, ననుపుచుఁ బిలిపించె రంభ నచటికి వేగన్. కళా. ౨. ౧౬౭. (కలదుకలదు=ఔనౌను.)

౨. ఉండు; నిలుచు.

ఆ. ఏను గలుగ వెఱవ నేటికి సేనలఁ, గాతు నీవు మెచ్చఁ గౌరవేంద్ర. భార. ఉద్యో. ౪. ౨౧౩.

ఉ. ... నీ, కేఁ గలుగంగ సంపదల కేల విచారము పద్మగంధి... ఉ. హరి. ౧. ౬౪.

వ. ... పలుదెసలనుండి వచ్చి కూడినవాహినులు
మూఁ డక్షౌహిణులకుం గలిగె ... భార.
ఉద్యో. ౧.౨౨౫.(కలిగె=చాలి యున్నవి.)

ఉ. చిత్తజుఁ డల్గి తూపు మొనచేసినఁ జేయఁగ
నిమ్ము పై ధ్వజం,బెత్తిన నెత్త నిమ్ము వచియిం
చెదఁ గల్గినమాట గట్టిగా...విజ. వి.౩.౧౫.
(కల్గినమాట=ఉన్నమాట, నిజమైనమాట.)

(పరిక్షిజ్జననము.) వ. ఇట్లు పుండరీకాక్షుండు
పాండవసంతానంబు కలిగించె...భార.అశ్వ.
౩.౨౦౧.(కలిగించెన్=నిలిపెను)

౩. చాలు, ఓపు, సమర్థమగు.

చ.విరటుఁడు సూచుచుండ నిను వేవురముందట
నట్లు ద్రోవ నొ,క్కరుఁడును గాదు గూడ
దనఁ గల్గెనె...భార. విరా. ౨. ౨౫౭.

సీ. ఏకాండశిఖరాగ్ర మీక్షించినంతన భవబంధ
ములఁ బెడఁబాపఁ గల్గు. విక్ర. ౧. ౧౯౭.

౪. పుట్టు.

క. ఆదంపతులకు సుకృత,ప్రాదుర్భావమున మం
త్రిభాస్కరుఁడు దయా,పాదితబాంధవనికర
మ,హోదయుఁ డగుజన్నమంత్రియును గల్గి
రొగిన్. విక్ర. ౧. ౩౯.

క. నేసి మఱి తాన క్రమ్మఱ,గ్రాసము గొనునేఁత
పురువుగతి నీకలుగం, జేసిన యీవిశ్వమును
ర,మాసఖ మ్రింగుదువు నీవ మరలన్ లీలన్.
కవిక. ౬. ౧౭౨.

ఉ.అన్నవపట్టినిన్ గనినయన్న వసుంధర సిం
ధుజాతిలో, వన్నియ కెక్క నీవు గలువన్
నియతోన్నతిఁ గాంచెఁ దండ్రియున్. వ
సు. ౫. ౧౫.

౫. కలది యగు; కలవాఁ డగు.

ఆ...ధరామరేంద్ర,వరులఁ దనుపు మఖిలవసుమ
తీప్రజ కెల్లఁ, గరుణ కలుగుమమ్మ క్షమలనే
త్ర. భార. ఆది. ౮. ౪.

సీ. ఆరాధనముసేయు మత్తమామల నెప్డుఁ బరిజ
నంబులమీఁదఁ గరుణ గలుగు. నైష. ౭. ౯.

శా. నామీఁదం గృప యెప్డుఁ జాలఁ గల వన్నా
యేను శోకాగ్నియం,దీమాడ్కిం బడఁగా
నుపేక్ష దగునే...హరి. పూ. ౭. ౩౮.

౬. సంభవించు; లభించు, ప్రాప్తించు, దొరకు.

మ. బహుబాధల్ బడఁ గల్గు నంచుఁ దమలో
భాషింపఁగా...హర. ౨. ౧౯.

సీ. దండపాణిని ఢుంఢి దక్షిణామూర్తిని గాలభై
రవుఁ గొల్వఁ గలుగదయ్యె. కాశీ. ౫. ౬౮.

క. పరఁ బౌఁడురసంబు గలుగం, గరయంత్రం
బాడ నెన్నిగడలు వలయు న,న్నిరసాలకాం
డకంబుల్ ...హర. ౨. ౧౦.

ఆ. తలిరుఁబోఁడి మంచిదానవు గలిగితి, ట్లనుగు
దెంతు రమ్మ యధిపుమనసు, విరస మయ్యెనే
ని వెర వెద్ది మఱి చక్కఁ,జేయ నీవ చింతచే
సి చూడు. ప్రభా. ౫. ౧౯.

౭. అర్హమగు, తగు.

క. ఈయునికి వారకాంతకు, నాయమె యిది
యాఁడుతొడుసు నాఁటికి నాయం, బాయె
నిఁకం గలకాలము,పాయక యత్తపసిగొడవఁ
బడఁగాఁ గలదే. విప్ర. ౪. ౧౭.

ఉ. సిరినొక్కప్పుడు కన్మొఱఁగిహరి దన్ జేరన్
బ్రహర్షించును, ద్వారకు న్వంచనఁ గూడఁగాఁ
గలుగుభాస్వచ్చంద్రశాలాపరం,పర లయ్యెన్
బఱ పైనయెవ్వనిఘణాపంక్తుల్... ఆము.౧.౨.

౮. కడచు, గతించు.

క. అనుటయు నమ్ముని యిట్లను,వనజాయతనేత్ర
నీవు వచ్చి ముహూర్తం,బును లేదు పోవఁ
దమకిం,చిన నేమని నీకుఁ బ్రియము చెప్పు
దు గరిమన్. వి. పు. ౨. ౨౮.

స. క్రి. పొందు.

సీ. శ్రమమునకై యేను సకలాంబకములు నెక్కు
డు వెస నేయ నయ్యెడకు నొక్క, యాఁబె
య్య యుఱికి నాయజ్ఞానమున నంపతాఁకునఁ

గూలుచు దానిఁ గలుగు, బ్రాహ్మణుం డధిక కోపంబున నిది హోమధేనువత్సం బిట్లు దీని కల్య,నిహతంబుఁ జేసితి నీవు నావచనకల్యాంబున నిహతుండ వగుదు... భార. కర్ణ. ౨. ౯౦.

శా. కానం గానికశేరముం గలమహోగ్రగ్రాహముల్...భార. ఆది. ౫. ౨౫౮.

(ఈక్రిందిపరసురామపంతులవారి కవిత్వమునందు ఈధాతువు సబిందుకము గాఁ గన్పట్టుచున్నది. కాని దానిసాధుత్వము చింత్యము.)

లయగ్రాహి. సంగమును భంగముఁ గలుంగ కొక భంగిని వెలుంగువను నే నని కనుంగొనుము వత్సా. సీతారా. ౨. ౧౩౩.

ఉ...ఆ,లీల ననేకజీవులు గలింగి జగంబులు నిండి యుండితి ...మనోహరశతకము. ౭.

ఉ...నీ,పాలఁ గలుంగు మోక్షము...మనోహర శతకము. ౩౧.

సుగంధివృత్తము. రామ రామ రామ రామ రామ రామ యంచుఁ ద,న్నామకీర్తనంబుఁ జేసినన్ గలుంగు మోక్షముల్. సీతారా. ౧. ౬౭.

ఉ. వీనులకంటిజన్నిదము వ్రేలెడుబొజ్జ గలుంగుగుజ్జువాఁ,డే నొనరించుకావ్యమున కెప్పుడవిఘ్నము సేయుఁగావుతన్. శుకచ. ౧. ౧౫.

జ: కలిగించు, కలిమి, కలిమికొండ, కలిమిచెలి, కలిమిదండుగ.

కలుచే. వి. (సం. కలుషమ్. ప్రా. కలుస.) ౧.కలఁత, క్షోభము. (చూ. కలుచపడు.)

౨. దోషము.

క. కలుగుం దోఁపమి యమవసఁ,గలుగునె యంతటనె యమృతకరునకు నాశం,బలఘుపరవస్తువునకుం, గలదె యభావంబు మనసు గానకలుచన్. భార. శాం. ౪. ౧౯౩.

౩. క్రోధము.

మ. కలుచం గోశబిలంబు వెల్వడి యదఃఖడ్గాహి పైవచ్చుచోఁ, జలనం బించుక లేక యాతనిరిపుక్ష్మాపాలసంభూత మో,చెల హస్తాంబురుహాంగుళీమయమహాసిద్ధౌషధీపల్లవాం,చలము ల్సేసి భజింప జాంగలికతన్ సంగ్రామరంగంబులన్. నైష. ౫. ౧౫౭.

జ: కలుచపడు.

కలుచేపడు. అ. క్రి. (√కలుచే) కలఁతపడు.

వ. ... తద్వధోపాయంబున నుపాయం బూహించి యొద్దియుం గానక కలుచపడి వెలుచనంతిపురంబు వెలువడి కొలువుకూటంబునకు వచ్చి...నృసిం. ౫. ౪.

గీ. అంబునిధితీరమునఁ గులాయం బమర్చి,కొని కలంగుచుఁ డిట్టిభి గ్రుడ్లఁ బెట్టి, పాదిగ నే మఱిపాటు లే కదనఁ బదనఁ,గలుచపడకుండ నొండొంటిఁ గలపికొనుచు. వేం. పంచ. ౧. ౬౨౦.

కలుచే(ల్చే). స. క్రి. మోహించు,వలచు.

చ. కలుచక కల్చినట్లు తమకం బెద లేకయుఁ గల్గినట్లు...తా నొరుఁ గల్వమి నేర్పు వేశ్యకున్. ప. సం. ౮. ౧౪౨.

గీ. ... కలిచె నా నలరు వలచె, ననుట...ఆం. భా. ౩. ౯౬. ('కలచె' అపముద్రితము.)

జ: కలుపు².

కలుజే(ల్జే)వ్వి=కలజువ్వి. వి. (కలు² + జువ్వి.) కూటపర్కటి, కొండజువ్వి.

గీ ... ప్లక్షసంజ్ఞ,నివ్వటిలు జువ్వి యనఁ గలుజువ్వి యనఁగఁ, గూటపర్కటి యగును ... ఆం. భా. ౨. ౪౪.

ఉ. ... నో,ళ్లువ్విసులూరఁ బ్రేల్చి చము రట్టిపడం గలుకుట్లు గాల్చి క,ల్జువ్వలనీడ నొక్క పరిశుద్ధశిలాతలభూమి నందఱున్. కాశ. ౩. ౫౦.

సీ. కలుజువ్వి వావిలి గండువావిలి యేఱుమద్ది మద్దియును...హంస. ౪. ౧౧.

కలుపు[1]**(ల్పు).** స. క్రి. (√ కలియు) చేర్చు, కూర్చు.

గీ. అఖిలలోకైకనాథ నీయట్టిరూప, విక్రమౌదార్యశౌర్యవివేకనిలయు, నొకకుమారుని దయచేసి యుర్విలోనఁ, గడుపు చల్లనికాంతలఁ గలుపు నన్ను. ఉ.హరి. ౨. ౭౫.

సీ. సంప్రణయక్రోధజంపతినివహంబుఁ గలుప వచ్చినచెలికాఁ డనంగ. గీ...వ,సంత మేతెంచె సంతతోత్సవ మెలర్ప. విక్ర. ౫. ౩.

వి. ౧. కలయిక.

సీ. సితభానుఁ డాచార్యుచిగురాకుఁబోఁడిపైఁ గన్ను వైచిన కన్నెకలుపుమరులు. నైష.౭. ౧౫౧.(కన్నెకలుపు=ప్రథమసంగమము.)

౨. పైరుమున్నుగువానిలోఁ గలిసి మొలచినగడ్డి, మొ.

గీ. మెలపుతోఁ జెట్లపాదులకలుపు దీయు, నెమ్మిదోహదధూపధూమమ్ము లిడును. వైజ. ౨. ౧౨౧.

సీ. పైరు మునుఁగ గాద బలిసినచేలలోఁ దెరలక కలుపులు దీసి తీసి. ఉ. హరిశ్చ. ౪. ౧౩.

సీ. ... కలుపు నాఁ బెఱుఁగుచు గాద మొప్పు. ఆం. భా. ౩. ౫౧.

౩. దధి, పెరుఁగు; మిశ్రదధి.

క. కలుపనఁ బేరగు దధికిన్. ఆం.సం.నానా. ౧.

గీ...కలుపన, మిశ్రదధి యొప్పు... ఆం. భా. ౨. ౨౫౯.

కలిపికొను=చేర్చుకొను.

వ. ...ధర్మంబులు దేటపడ ననుగ్రహించుచుం బుయిలోట వాపి నన్నుం గలిపికొని కృపకు భాజనంబుగాఁ జేయుటం జేసి కొంకక యింక ను నడిగెదను...భార. శాం. ౩.

కలుపు[2]**(ల్పు).** వి. (√కలుచే) మోహము,వలపు.

సీ. కర మర్థి నినుఁ జూచి కనుకలిఁ గలిచినపడఁతులకల్పు నిష్ఫలము గాఁగ. కు. సం. ౫. ౫౫౩.

కలుపు(ల్పు)ఁగోలు. వి.(√కలుపు[1])మైత్రి,ఐకమత్యము.

మ. నపుంజుట్టము లెందఱేని గలరింటన్ వారు మాకై చలం,బునఁ బోరాడుదు రట్టివారలకుఁ గల్పుంగోలుఁ బుట్టింప నిం,పున మన్నింపవె నిత్యవైరము మృగంబు ల్మాని మేల్పొంద మ,న్ననఁ గావించినమంత్ర మైన మణిరైనన్ మూలికైన న్మనీ.చంద్రా.౩.౧౦౯.

కలుపుఁగోలుతనము. వి.(√కలుపుఁగోలు) ఐకమత్యము.

వ. ... నటత్తటిద్వల్లీమతల్లియుంబోలె నుల్లసిల్లి యల్లిబిల్లిఁ దెచ్చికోలువలపు దెలుపుకలుపుఁగోలుతనంబులు సలుపుచు నిట్లనియె. రామా. ౫.౧౩౪.(ఐకమత్యపుఁజేష్టలు అని భావము)

కలుము. వి. కలుషగంధము.

ఆ. కలుము నాఁగఁ గలుషగంధ మభవ.ఆం.భా. ౧. ౧౦౬.

కలువ(ల్వ). వి. (సం.కైరవమ్. క.కలువె.) ఉత్పలము, కువలయము.

సీ.సొగసువాలు మెఱుంగుఁజూపులాశావీథికలఁ గల్వవిరిమేలుక ట్లమర్ప. ఉ. రా. ౨.౧౨౪. నైష. ౩. ౧౬౬. ఆం. భా. ౧. ౧౬౪.

జ: కలువకంటి, కలువగొంగ,కలువచెలి, కలువడము, కలువఱేకు, కలువలదొర, కలువవిందు, కలువవిల్తుఁడు.

కలువ(ల్వ)కంటి. వి. (√కలువ.) కలువలవంటి కన్నులు గలయాఁడుది, కువలయాక్షి; స్త్రీ.

సీ. చెవిలోనఁ బాఱంగఁ జిమ్మె గొజ్జఁగనీటఁ గాఢభైరవుఁ గాఁడు కలువకంటి. భీమ. ౫.౧౧౩.

గీ. పుడమిలోపల మగవాఁడు పూని తనకుఁ గోర్కి యగు కల్వ కంటిఁ గైకొనుచు నుండు. సీలా ౨. ౩౩.

కలువగొంగ. వి. (కలువ + గొంగ) - కలువలకు శత్రువు - సూర్యుఁడు.

సీ. కలువగొంగకు లేనిబలువగం గనుఁజీనివలువ రిం గులు పైని గలుగువాని. ప్రబంధ. ౮౦౨.

ఇక్లే : కలువ(ల)దాయ, మొ.

సీ.....కలువదాయ, కూనతూ పేసి....అచ్చ. రా. యు. ౨౪౮. (కలువదాయకూనతూపు = యామ్యాస్త్ర ము.) అచ్చ. రా. యు. ౬౯.

కలువచెలి. వి. (కలువ + చెలి.) కుముదబాంధవుఁడు, చంద్రుఁడు.

గీ. కలువచెలియును బూవుదండలును మంచి, గంధ మునుగేళిసౌధంబుఁ గలికిమోముఁ, గాముకునకు వికారంబు గలుగఁజేయు. భర్తృ. ౨. ౮౯.

ఇక్లే : కలువలయనుఁగు, మొ.

గీ. కలువల యనుంగు దూర్పుగుబ్బలిని బొడమె. అచ్చ. రా. అయో. ౧౮.

గీ. ....కల్వలయనుంగు, అచ్చ. రా. బాల. ౯౪.

కలువలచెలిరేక = చంద్రరేఖ.

ద్వి. కలువలచెలిరేక కనకశలాక, తలిరులేమొక్క మేల్తళుకులచుక్క. మృ. వి. ౨. ౬౩.

కలువ(ల్వ)డము[1]. వి. (కలువ + వడము - సం. కై రవవటః. త. కలువటమ్.) ఉత్సవాములందు ధ్వజస్తం భాదులకు వ్రేలఁ గట్టెడుకలువపూదండ, ప్రాలంబ మాలిక.

ద్వి. విరులచప్పరములు విరచించువారు, పురవీథిఁ గేత నంబులు నిల్పువారు, కలువడంబులు మేలుగాఁ గట్టు వారు. రం. రా. అయో. ౮౮ పొ.

ద్వి. కలువడంబులు గట్టి కాంచనదండ, కలిత ప తాకలు గ్రందుగా నెత్తి. ద్వి. హరిశ్చ. ౨౮౪౯ పం.

కలువ(ల్వ)డము[2]. వి. వితానము, మేలుకట్టు.

గీ. కలువడము చందువా మేలుక ట్టనంగ, నతిశయిల్లు వితానాహ్వయములు సాంబ. సాం. ని. మాన. ౧౯.

కలువ(ల్వ)ము. వి. మందు నూఱెడిరాయి. (శ. ర.)

కలువ(ల్వ)ఱేకు. వి. (√ కలువ) కువలయదళము.

సీ. కలువఱేకులయేపు భంజనంబులరూపు నిరసించు వాల్చూపునీటుదాని. ఉ. రా. ౨. ౨౬౬.

(బ) పిఱుఁదులమీఁది నఖక్షతములు, ఉత్పలపత్త్రి ములు.

సీ. .... పిఱుందుపైఁ గానుపించిన యవి కల్వఱేకు, లనఁగ నెసఁగు.... వేంక. మాన. ౬౫.

కలువలదొర. వి. (కలువలు + దొర) చంద్రుఁడు.

క. కనికరము లేక తనచక్కనికరముల గానిఁబెట్టెఁ గలువలదొర....రా. వి. ४. ४४.

ఇక్లే :- కలువలరాయఁడు, మొ. ఉ. రా. ౬. ౩౫౬.

కలువఱేఁడు. దశా. ౨. ౩౦౨.

కల్వలసామి. ముకుంద. ౨. ౧౮౩.

కలువలఱేనితోడు = లక్ష్మి. ఆం. భా. ౧. ४౧.

కల్వరారాయి = చంద్రకాంతశిల. అచ్చ. రా. బాల. ౨౧४.

కలువ(ల)విందు. వి. కలువ + విందు) కుముద బాంధ వుఁడు, చంద్రుఁడు.

గీ. గరముతోఁబుట్టు వగుటనో కలువవిందు, కందు దనయందుఁ దాల్చె లక్ష్మణకుమార. రామా. ౬. ౩౦. విక్ర. ౬. ౧౦౨.

కలువవిల్తుఁడు. వి. (√ కలువ) పుష్పధన్వుఁడు, మన్మథుఁడు. సానందో. ౫. ౯౧పొ.

కలుషము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. అవిలము, క లఁగఁబాఱినది. ౨. మలినము. ౩. గర్హితము, నింది తము. ४. అసమర్థము, చాలనిది. ౫. కృష్ణము, నల్ల

నిది. వి. అ. పుం. ౧. మహిషము, దున్నపోతు. ౨. నలుపు. (కే. వి.) న. ౧. ముఱికి, మాలిన్యము. ౨. పాపము.

కలుషించు. సం. అ. క్రి. కలఁగఁబాఱు, కలఁతనొందు; కోపించు.

సీ. ....బ్రహ్మఋషుల నేడ్వుర సృజియించి వారిఁ, గని నన్నుఁబూజింపుఁ డనిన నాపంయము లాత్మ లోపలఁ బరమాత్ముఁ గొలువఁ, గలుషించి వైకారిక స్వరూపుఁడు పద్మజన్ముండు మద్వ్యభిచారకారు. గీ. లారకాన దురాచారులారకాన, కితవకృత్యంబు లిట్లు చేసితిరి మీరు, బ్రహ్మవిజ్ఞానగర్వంబు పదటి పాలు, గావలయు నంచు ఘోరంబుగా శపించె. వరాహ. ౫. ౫౨.

కలుషితము. సం. విణ. (అ. అ. అ.) ౧. కలఁగఁబాఱినది, కలఁగినది. ౨. పాపయుక్తము.

కలుసుఁగూర. వి. (కలుసు + కూర) అనుకుగా వండినకూర.

సీ. కలుసుఁగూరలుఁ బజ్జాలును దియ్యచేరులుఁ బంచదారలు నానవాలు జున్ను. జై. భా. ౩. ౫౦. (శ. ర. పా. 'పులుసుఁగూర' ముద్రి. పా.)

కల్కనము. సం. వి. అ. న. శఠత్వము.

కల్కఫలము. సం. వి. అ. పుం. దానిమ్మ †.

కల్కము. సం. విణ. (అ. అ. అ.) పాపి, దుష్టము. వి. అ. పుం. న. ౧. దంభము, కపటము. ౨. పాపము. ౩. విష్ఠ, పురీషము. ౪. కిట్టము, గులిమి మొదలగు దేహమలము. ౫. నెయ్యినూనె లోనగువానిని కాఁచి పక్వము సేయునపుడు వానియందు పైచెడుటషధిద్రవ్యవిశేషము; నెయ్యి నూనెలోనగువానియందు అడుగున నిలిచినమడ్డి. ౬. ముటికి. ౭. తురుష్క మనెడు గంధద్రవ్యము. ౮. చూర్ణము, పొడి. ౯. విభీతకము, తాండ్ర †.

కల్కి. సం. విణ. (న్. నీ. న్.) కల్కముకలది. వి. న్. ఇ. పుం. విష్ణుదేవునిపదియవయవతారము.

కల్జు. వి. కంసాలి, వడ్రంగి, మొ.

సీ. వ్యాపారివిత్తంబు వారకాంతలపాలు కల్జువిత్తము రుంజకానిపాలు. రామలిం. ౨౩.

కల్పకము. సం. వి. అ. పుం. ౧ = కల్పము. ౨. కర్చూరము, కచోరము †. ౩. కల్పవృక్షము.

కల్పకారుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. కల్పసూత్రకారుఁడు (కాత్యాయనాశ్వలాయనాది). ౨. మంగలి. (వాచ.)

కల్పకుఁడు. సం. విణ. (అ. ల్పికా. అ.) ౧. కల్పించువాఁడు, రచించువాఁడు. ౨. ఆరోపించువాఁడు. వి. అ. పుం. మంగలి, నాపితుఁడు.

కల్పన. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. నిర్ణయము, ఏర్పాటు. ౨. రచన; చేఁత, చేయుట. ౩. కైసేఁత, అలంకరించుట. ౪. ఆరోపణము, లేనిది మోపుట. ౫. లేనిది నిర్మించుట, క్రొత్తగాఁ గలిగించుట. ౬. ఊహ, భావన. ౭. (న్యాయ) వ్యతిరేకవ్యాప్తిజ్ఞానాధీన మగుఅనుమానభేదము. ౮. (మీమాంస) అర్థాపత్తి యనుప్రమాణవిశేషము. ౯. ఎక్కటకై ఏనుఁగు నాయితముసేయుట.

కల్పనము. వి. కలాఁపి, కలయంపి.

సీ. పూనీరు కలువపుప్పొళ్లను దంపించి నుసుపు మీ ఱంగఁ గల్పనముఁ జల్లి. ల. వి. ౫. ౨౨.

కల్పనము. సం. వి. అ. న. ౧. ఏర్పాటు, నిర్ణయము. ౨. రచన; చేఁత, చేయుట. ౩. ఛేదనము, కత్తిరించుట. ౪. ఆరోపము, లేనిది మోపుట. ౫. సాలెవాని మగ్గము. (వై. ని.)

కల్పని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ - కత్తిరించుసాధనము - కత్తెర.

కల్పనీయము. సం. = కల్ప్యము.

కల్పసుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ప్రపౌత్రునియొక్క ప్రపౌత్రుఁడు. (వై. ని.)

కల్పపాలుఁడు, సం. వి. అ. పుం. శౌండికుఁడు, గ వుండ్లవాఁడు. (హలా. ని.)

కల్పమానము. సం. విశ. (అ. ఆ. అ.) కల్పించు చున్నది.

కల్పము. సం. విశ. (అ. ఆ. అ.) ౧. ఉచితము, తగినది. ౨. సమర్థము, ఓపినది, చాలినది. ౩. ఈషదసమాప్తిని సూచించును. (ఉదా : విద్వత్కల్పుఁడు = పూర్ణముగా విద్వాంసుఁడు కానివాఁడు. ప్రభాతకల్పము. దీపకల్పము, మొ- ఇది యీయర్థమున ప్రత్యయము.) వి. అ. పుం. ౧. న్యాయము. ౨. వికల్పము, పక్షాంతరము. ౩. విధి. ౪. వైదికవిధానములను దెలుపుశాస్త్రభేదము. (ఇది ఆశ్వలాయనాపస్తంబబోధాయనకాత్యాయనాది సూత్రరూపముగా నుండునొక వేదాంగము.) ౫. సంకల్పము, ఉద్దేశము. ౬. ప్రళయము. ౭. బ్రహ్మదినము. (మనుష్యమానమున నాలుగుయుగములును వేయిమాఱులు తిరిగి వచ్చినచో బ్రహ్మకొకపగలు అగును. బ్రహ్మయొక్క దివాభాగమున జగత్తు చేష్టాయుక్తమగును. అతని రాత్రిభాగమున జగత్తు నిశ్చేష్టమై యుండును.) ౮. విభీతకము, తాండ్ర†. ౯. కల్పవృక్షము. ౧౦. మత్స్యవిశేషము.

కల్పయత్. సం. శత్ర. కల్పించుచున్న.

కల్పయిత. సం. = కల్పిత.

కల్పయితవ్యము. సం = కల్పితవ్యము.

కల్పలత. సం. వి. అ. స్త్రీ. కల్పవృక్షము.

కల్పవృక్షము. సం. వి. అ. పుం. ౧. కోరినవస్తువులిచ్చెడి దేవవృక్షసామాన్యము, వేల్పుమ్రాను.

శ్లో. .... కల్పద్రుమాణామివ పారిజాతః. సం. రఘు. ౬. ౬.

౨. దేవవృక్షవిశేషము (ఇవి అయిదు :- మందారము, పారిజాతము, సంతానము, కల్పవృక్షము, హరిచందనము) - ఇశ్లే : కల్పతరువు, మొ.

కల్పాంతము, సం.వి. అ. పుం. ప్రళయము, త్రుంగుడు.

కల్పి. సం. విశ. (న్. నీ. న్.) ౧. రచించువాఁడు. ౨. ఆరోపించువాఁడు. వి. న్. పుం. మంగలవాఁడు.

కల్పించు. సం. స. క్రి. ౧. సృజించు.

గీ. బహుళజలమధ్యమునఁ బెనుఁబాఁపపాన్పు, పై రజశ్శక్తి గైకొని పవ్వళించి, లీల నఖిలలోకములు గల్పించు వినయ, ధుర్య నారాయణాఖ్యచతుర్థమూర్తి. మార్క. ౧. ౧౧౫.

౨. రచించు. (శ. ర) ౩. (లేనిది) కలిగించు, పుట్టించు.

(వ్యవ) ఇది కల్పించినకథ కాని నిజమైనదికాదు.

కల్పిత. సం. విశ. (ఋ. త్రీ. ఋ) = కల్పకుఁడు.

కల్పితము. సం. విశ. (అ. ఆ. అ.) ౧. రచితము; చేయఁబడినది. ౨. వ్యంజితము, స్ఫుటపఱుపఁబడినది. ౩. ఆరోపింపఁబడినది, కల్పనచేయఁబడినది. వి. అ. పుం. ఎక్కుటకు ఆయత్తము చేయఁబడినయేనుఁగు.

కల్పితవ్యము. సం = కల్ప్యము.

కల్ప్యమానము. సం. విశ. (అ. ఆ. అ.) కల్పింపఁబడుచున్నది.

కల్ప్యము. సం. విశ. (అ. ఆ. అ.) ౧. రచింపఁ దగినది. ౨. ఆరోపింపఁదగినది. ౩. అనుష్ఠింపఁదగినది.

కల్మషము. సం. విశ. (అ. ఆ. అ.) ౧. పాపముగలది. ౨. మలినము, మురికి గలది. వి. అ. పుం. న. ౧. పాపము. ౨. హస్తపుచ్ఛము, మణికట్టుక్రిందిచేయి. ౩. మాలిన్యము. ౪. మడ్డి మొదలగుమలినపదార్థము. పుం. నరకభేదము.

కల్మాషకంఠుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ఈశ్వరుఁడు.

కల్మాషపాదుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ఒకరాజు.

కల్మాషము. సం. విణ. (అ. ఈ. అ.) ౧. చిత్రవర్ణముకలది. (అమరము - నలుపుతెలుపు కలిసినవన్నె గలది. వై. ని.) ౨. నల్లనిది. వి. అ. పుం. ౧. చిత్రవర్ణము. (అమరము-నలుపు కలిసినతెలుపు. వై. ని.) ౨. నలుపు. ౩. గంధశాలి, ఒకజాతివరి†.

కల్మాషి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ - నల్లనిది - యమునానది.

కల్మాషుఁడు. సం. వి. అ. పుం. రాక్షసుఁడు.

కల్య. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. సుర, మద్యము. ౨. హరీతకి, కరక†.

కల్యజగ్ధి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. ౧. ప్రాతఃకాలమున భుజించుట. ౨. ప్రాతరాశము, చలిది.
ఇక్లేః- కల్యాశము, మొ.

కల్యము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. రోగము లేనిది, నిరామయము. ౨. సజ్జము, ఆయిత మైనది, సిద్ధ మైనది. ౩. సమర్థము, నేర్పరి. ౪. ఉపాయము కలది. (మాట) ౫. శుభమైనది. (మాట ౬. ఏడమూకము, చెవిటిమూఁగ. వి. అ. న. ౧. ప్రత్యూషము, వేకువ. ౨. నిన్న. (కే. వి.) ౩. (జ్యోతి)లగ్నము. ౪. మధువు, కల్లు.

కల్యవర్తము. సం. వి. అ. పుం. ప్రాతరాశము.(త్రిని)

కల్యాణబీజము. సం. వి. అ. న. మసూరము, చిఱువెనగ†. (రాజని.)

కల్యాణము. సం. విణ. (అ. ఈ. అ.) ౧. అక్షయము, నాశము లేనిది. ౨. శుభయుక్తము; శుభకరము. వి. అ. న. ౧. ఉత్సవము, పండుగ. ౨. బంగారు. ౩. శుభము, మంగళము; వివాహము.

శా. ....రుక్మిణీకల్యాణంబు వినంగ నాకు మదిలోఁ గౌతూహలం బయ్యెడిన్. భాగ. ౧౦ పూ. ౧౬౮౨.
(రుక్మిణీకల్యాణంబు = రుక్మిణీవివాహకథ అని భావము.)

కల్యాణ మగు = పెండ్లియాగు.
గీ. అంబమాంబికఁ గల్యాణ మైననాఁడె, వానిగలకీర్తి లక్ష్మికి నేసవెట్టె. పాండు. ౧. ౪౧.

కల్యాణి. సం. విణ. (న్. నీ. న్.) కల్యాణము గలది. వి. స్త్రీ. ౧ మాషపర్ణి, కారుమినుము†. ౨. గోవు. ౩ (సంగీ)రాగభేదము. ౪. భూమి, ౫. పార్వతి.

కల్యాణిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. మనశ్శిల, మణిశిల.

కల్యాణిని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. బల, ముత్తవపులగము†.

కల్యా(ల్య)పాలుఁడు. సం వి. అ. పుం. శౌండికుఁడు, గవుండ్లవాఁడు.

కల్ల. వి. (క. కళ్. త. కళ్లమ్) ౧ అసత్యము, అనృతవచనము.

ఆ.వె. జల్లి బురుడ బొంకు పొల్లు దబ్బఱ కల్ల, దబ్బుతక్కుటక్కు తవశి తవశి, తసుకు నసుకు దుద్దు తటవట తవతవ, పట హంళిక్కి నా నసత్య మభవ. ఆం. భా. ౧. ౧౧౬.

౨. తప్పు, నేరము, అపరాధము.

మత్తకోకిల. కల్లసే దని విన్నవించుట గాదు వల్లభ యీతనిం, బల్లమం దెగఁ జూచి తేని....మా, తల్లిదండ్రులు పుత్రశోకము దాల్చి చిక్కుదు రీశ్వరా. భాగ. ౧౦. పూ. ౧౬౬౭.

గీ. కాశికాపత్తనద్రోహిఁ గావు మభవ, విశ్వపతి దూషితునిఁ బ్రోవు విశ్వనాథ, కల్ల చేసితి రక్షింపు కాలకంఠ, యనుచుఁ బ్రార్థించు భీమనాయకునిఁ దపసి. భీమ. ౩. ౧౫౩.

౩. పరుషవచనము.

సీ. తనతల్లి వినివి విన్నను గొన్ని కల్ల లాడుటయు నే వెళ్లిపోవుటయుఁ గలదు. పరమ. ౩. ౨౫౩.

౪. భంగము, హాని.

వ. ఈధర్మానకు ఎవ్వరు కల్ల తలంచినాను పంచ మహాపాతకాలు చేసినదోషమును పొందుదురు. ౧౨౫౩. గు. తి. అమీనాబాదుశాసనము.

(యముఁడు తనకింకరులతో నన్నమాట.) గీ. కేశి నాశ గిరీశ లక్ష్మీపతి త్రిపు, రారి వసుదేవసూ

మీఁద ప్రత్యక్షి యనుచు. జపము సేయుదు రెవ్వ రావి పులపుణ్యా. మనులఁ గదిసినప్పుడ మీకుఁ గల్ల వచ్చు. కాశీ. ౩. ౧౬౧.

౩. తోఁట లోనగువానివెలుగు, కట్టువ.

సీ. ....ప్రాచీనసంజ్ఞలు పరఁగుచుండు. గీ. వెలుగు కల్ల యనంగను....ఆం. భా. ౨. ౧౨.

విశ. ౧. అసత్య మైనది, అనృత మైనది.

మ. గుణమా సెత్ర వివేకమా నహి మనోగూఢత్వమా లేదు భాషణమా కల్ల విచారమా తవశి వంశాచారమా నాస్తి....హంస. ౩. ౧౧౧.

సీ. పాలు పిండనిగొడ్డుబఱ్ఱె కార్పులు మెంపు కల్లపసిండికిఁ గాంతి మెండు. వేమ. ౧౭.

౨. పరుషము. (శ. ర.) ౩. మాయాకల్పితము; మాయావి.

ఆ. ఘనుకతాల్పువిల్లు దునిమెఁ దాటకఁ జంపె, ఖరునిఁ బేర్చె వాలిఁ గడవఁబనిచెఁ, గల్లజింకఁ ద్రుంచె గండగొడ్డలితాల్పు, గరువ మడఁచె నతనికడిమి యనదె. అచ్చ. రా. యు. ౩౭.

క. వినుమేము కల్లసారెలు, గొని కపటపుజెత్తమాడు కుశలతఁ గాదొ, ప్పనివారి నేపడంచుట, ఘనబాహుస్వైరకేళిఁ గాని దురాత్మా. భార. శల్య. ౨. ౨౮౧.

ఆ. అపుడు మొసలి పేల్పుటతివమై తనతొంటి, కతయు నచట నున్నకల్లతపసి, దెలుఁగు నతనితోడ నెఱిఁగించి పసిఁడితే, రెక్కి వేల్పు ప్రోలి కేఁగె నంత. అచ్చ. రా. యు. ౪౧౮.

కల్లవెల్లి యగు = చెల్లాచెదరగు.

(రతివిలాపము.) గీ. అరితికాఁ డైనపూవిల్తు నప్పె కొట్టి, కల్లవెల్లిగఁ జేసె నాకాఁపురంబు. పార్వ. ౩. ౧౧౭.

ద్వి. ఎదురను బసి గుబ్బ మేనుంగు బండి, యదియేమి సోద్దెమో కదియంగ వెఱచు, నల్లంతఁ బోద గని చల్లన నవనీ, కల్లవెల్లై పాఱు .... బస. పు. ౪. ౩౪. పం.

జ : కల్లతనము, కల్లరి, కల్లరితనము, కల్లరీఁడు, కల్లరజ, కల్లవాఁడు, కల్లవాటు, కల్లసేయు.

కల్లతనము. వి. (కల్ల + తనము) ౧. వంచన, మోసము.

ఉ. కల్లతనంబు గాక పొడగట్టినపూర్వపురీతి నేఁడు నా, యుల్లమునందు నుండుము.... భాగ. ౬. ౩.

ఉ. గట్టివచేఁతలుం బసలుఁ గల్లతనంబులు నీవు పుట్టఁగాఁ, బుట్టినవి....పారి. ౧.౧౨౭.

౨. నేరము, తప్పు, అపరాధము.

గీ. అధిప సంకల్పవైషమ్య మగుటఁ జేసి, హోతకల్లతనంబున నువిద గలిగె, నైనఁగలిగింతు నీకుఁ బ్రియాత్మజుని, నీవు మెచ్చంగఁ జూడు నానేర్పు బలిమి. భాగ. ౯. ౧౪.

ద్వి. నృపునితో నొండును రెండుగాఁ జెప్పి, కపట మేర్పడఁ బెట్టి కల్లతనంబు, నీమీఁద మోపుట నిక్కంబు....నవనాథ. ౧. ౩౩౫. ౧౭. పం.

౩. దుశ్చేష్ట, చెడుతనము.

గీ. అన్న మీతండ్రి కోపగాఁ డౌనొ కాఁడొ, యీవు పొనరించుదుర్వృత్త మెఱిఁగె నేని, కల్లతనములు పలుమాఱుఁ గప్పిపుచ్చు, నట్టి నామీఁదఁ జంపంగ నలుగకున్నె. కాశీ. ౪. ౯౦.

(మూలము :- ఆచ్ఛాదయామి తేనిత్యం పత్యు రగ్రే కుచేష్టితమ్.)

క. అల్లుండ్రఁ గూఁతు లందఱఁ, బొల్లమతిం బిలిచి తెచ్చి పూజన లిడుచున్, గల్లతనంబున దక్షుఁడు, చెల్లింపఁ దొణంగెఁ గ్రతువు శివరహితముగా. వీర. ౧. ౯౨.

కల్లము. వి. ముప్పదిరెండువిన్నాణములలో నొకటి, మల్లబంధవిశేషము; రతిబంధవిశేషము.

సీ. కల్లంబు రాటంబు కత్తి కొక్కెన .... గీ ....నాఁగఁ జెన్నలరుచుండు, ముప్పదియు రెం

డు విన్నాణముఁ దుఁ బేర్లు. ఆం. భా. ౨. ౨౦౯. ప్రబంధ.౮౮.(కర్లము అపముద్రి.)

సీ. మల్లవల్లభులట్లు మరుసాధనలపట్లఁ గల్లకుమ్మలకు వచ్చి కలిసి కలిసి. రాధికా. ౩.౧౩౭.

కల్లరి=కల్లరీఁడు. విణ. (కల్ల+అరి-త. కళ్లన్) ౧. అపత్యమాడునది.

సీ. తచ్చనగొండి పోతరకత్తె కల్లరి.... చెన్న.౨.౨౪.

౨. అసత్యమైనది.

సీ. దొరలు గద్దింపఁ గల్లరివార్త నిజముగా నిర్వహింపని దేటిసీటుకత్తె. శుక. ౧. ౫౫

౩. వంచకుఁడు; మాయలాడు.

క. కల్లరితొలువేలుపుతేఁ, డిల్లనఁ జెలువట్టి కొనుచు నరుగుచు నున్నాఁడు....అచ్చ. రా. అర.౬౬.

క. వల్లభునిఁ బ్రోచురతిగతి, నెల్లప్పుడు త్రొమ్ము డించ కెంతయుఁ దమి నప్పల్లవమృదుపద పెనుపఁగఁ, గల్లరికృష్ణుండు దానిఁ గని మఱిసొక్కెన్. దశ. ౧.౧౮౯.

౪. దుష్టుఁడు; దుష్టురాలు.

ఆ. మంచివారి కెల్ల మంగళప్రద లయ్యుఁ, గల్లపులకు మేలు గానియట్టి, తనుపు లెన్నిమైనఁదాల్చి....భాగ. ౧౦. పూ. ౯౩.

క. అల్లదె తాటక యనియెను, కల్లరిరాకాసి పొగరు గదురఁగ వచ్చెన్ ....అచ్చ. రా. బాల. ౧౧౨.

౫. తప్పు చేసినవాఁడు, అపరాధి.

చ. నృపతికుమార లోకమున నీసరిచక్కనివారులేరు సీ, విపు డటు పోయినప్పుడె పయిఁబడి నిన్నుల వంతఁ బట్టు నచ్చపలమృగాక్షి నీ వది పొసంగక వచ్చితి వేని రాజులోఁ, గపటము గాఁగఁ జెప్పి నినుఁ గల్లరిఁ జేయుఁ జు మీనిజంబుగన్. సారంగ. ౨. ౧౫.

గీ. తల్లి నామీఁద నటు లేనితప్పు మోపె, నంట యలయనుంగుఁదండ్రిదా నదియనిక్క, యంబునే నెనంబ యిఁకఁ గాదన్నఁ బోనె, యేరినన నేల కల్లరి నేనె యగుదు. సారంగ. ౨.౨౬౩.

౬. గద్దరి, దిట్ట.

ఉ. మెల్లన వేఁటవేఁపులగమిం బడి నల్గులఁ జంప నేర్పితిం, గల్లరి యయ్యె నిప్పు డిది కానలఁబందుల వేరువి త్తనన్. చంద్రా. ౨. ౬౪.

కల్లరితనము. వి. (√కల్లరి) కల్లరియొక్కభావము. (సాహసకృత్యము.)

సీ. కుంజరేంద్రంబుపైఁ గుప్పించుసింగంబుఁ జెల్లరే చని పండ్లు డుల్లఁ దన్ను. గీ. అధిప దే వరబంటు గన్నట్టిపట్టి, నిన్న పున్నమ కైదేండ్లనిసువు సామి, వానికల్లరితనము లీశ్వరుఁడెఱుంగు, వీరు తటకాపడుదు రొక్కయింత గనిన. రా. వి. ౩. ౪౫.

కల్లరీఁడు=కల్లరి. (కల్లరి+ఈఁడు-స్వార్థమున) వి. (దొంగ.)

సీ. .... కల్లరీఁడు. గీ.... తవశి మోసరి యనఁజెల్లుఁ దక్కరునకు. సాం. ని. మాన. ౧౨.

కల్లరుజు. వి. (కల్ల+అడుజు) మత్స్యవిశేషము.

సీ. మిసి కల్లరుజు తేలుమీను....హంస. ౪.౧౮౭. (బ్రౌ. శ. ర. పాఠములు.)

కల్లవాఁపు. వి. (కల్ల+వాఁపు) నొప్పి లేనివాఁపు. రోగవిశేషము.

ఆ. కల్లవాఁపు పసికిఁ గడు వచ్చె నేనియుఁ, జుట్టు వాతపెట్టు మట్టు గాను, కాఁగుగంజి పాలుఁ గలియంగఁ బోసియుఁ, బాయ వాఁపు మానిపోవుఁ బసికి. పశువైద్యశాస్త్రము. ౯౯.

కల్లవాటు. వి. (కల్ల+పాటు) కలఁత, కళవళము.

...ఉల్లములంతుల బెదరి యాపిట్ల, కల్లవాట

దర నాకాశంబు ముట్టె. ద్వి. సారంగ. ౧. ౧౧ పొ. ౧౭. పం. (ప్రయోగాంతరము లేదు.)

కల్లసేయు. స.క్రి. (కల్ల+చేయు) మోసపుచ్చు.

ద్వి. మాయకాఁ డేతెంచి మనలను గల్ల, సేయుచున్నాఁ డెడసేయక వీనిఁ. దెగటార్పుము....ద్వి. హరిశ్చ. పూ. ౧౫౫౩.

కల్లు¹=కలు¹. వి. (సం. కల్యమ్. ప్రా. కల్లం. క. కళ్లు. త. కళ్.) ౧. మద్యము, సుర.

ఉ. ఉత్పలగంధి న న్నుడుగు మొల్లను బంపుము కల్లు దేర....శార. విరా. ౨.౫౩.

సీ. క ల్లనంగ సురాఖ్య చెల్లును గైపు సారాయి సారా నాఁగ రహిఁదనర్చుఁ. గీ.దద్విశేషంబు....ఆం.భా. ౨. ౩౦౩.

౨. మద్యవిశేషము.

ద్వి. సారాయి మొకయేలు సరవిని దాటెఁ,దాటెఁ గల్లును నొక్కపావనతటిని. రం. రా. అయో. (శ. ర.)

కల్లటిక=సురాభాండము, కల్లుకుండ.

ఆ. కల్లటికకు భూతి గట్టిగాఁ బెట్టిన,నందులోని గదుపు లడఁగునట్లు, మెదను ద్రాడు వేయ మెఱపుతో ద్విజుఁ డౌనె, విశ్వ....వేమన. ౩.౧౭౦.

జ: కల్లుపెంట, కల్లువెల్లి.

కల్లు²=కలు². వి. దే. అనా. (చూ. బడిగల్లు, సన్నికల్లు) ౧. రాయి

గీ. గగనహరినీలశైలశృంగంబునుండి,దొర్లిపడెఁ ద్రొద్దు జేగురుఁగల్లువోలె. నైష. ౮. ౧౫౨. ఆం. భా. ౨.౨౫.

౨. (బండి) కన్ను, (బండి) చక్రము.

వ. పరశురామదత్తం బయినభార్గవాస్త్రం బనుపేరిటి మహనీయసాధనం బప్పుడు రాధేయునకుం బ్రతిభాసింపకుండె దాపటికల్లు గ్రుంగినఁ దేరు ఘూర్ణిల్లె.... భార. కర్ణ. ౩.౩౪౧.

క. శకటము హరి దన్నిన దివిఁ,బ్రకటంబై యెగసి యురుసుభరమునఁ గల్లుల్. వికటంబుగ నేలం బడె....భాగ. ౧౦. పూ. ౨౩౧.

జ: కల్లుగాన్గు, కల్లుప్పు, కల్లువడు. కల్లెడ.

కల్లుగాన్గు=కలుగానుఁగ. వి. (√కల్లు²)జాతిగానుఁగు.

సీ. కొండఱఁ గల్లుగాన్గులఁబెట్టి రక్తముల్ బోరుకి పెడ లంగఁ బొంక మణఁచి. సానందో. ౩. ౧౩ పొ.

కల్లుపెంట. వి. (√కల్లు¹) కల్లు అమ్మెడుచోటు. (శ. ర.)

కల్లుప్పు. వి. (కల్లు²+ఉప్పు) జాతియుప్పు, సైంధవలవణము.

క. భల్లాతపురస్తముతోఁ,గల్లుప్పును ఋంతిపోడుముగఁ దూపంబుగా, నల్లనిమేఁకల మూత్రము, తెల్లమ్ముగఁ బట్ట దొమ్మతెవులును మానుగా. పశువైద్యశాస్త్రము. ౫.

కల్లువడు. అ. క్రి (కల్లు²+పడు) స్తంభించు, రాపడు.

వ. ....గుండె జల్లుమని కల్లువడి మునితల్లజుపదపల్లవంబులం ద్రెళ్లి యిట్లంటి.....మనుచ. ౩. ౧౫.

క. భల్లం బొక్కటి వింటను, మెల్లన సంధించి నిలిచి మే వెంచి కిటిం, బె ల్లులికిపడఁగ నేసినఁ, గల్లువడగా లేచి యంతఁ గదుపడితోడగా. భల్లా. ౨౮. (ఇందు'కల్లువడగా'అనుదానికి కర్త తన్నేనినటో య-శ.ర.)

కల్లువెల్లి. వి. (√కల్లు¹) సురాసముద్రము. (వి. ని)

కల్లెడ. వి. తరంగము.

వ. గండశైలంబు లొండొండ గుభులు గుభు ల్లనం దొల్లురటనంబున నభశ్చరులు తల్లడిల్ల వెల్లెడలం బె ల్లెగయుకల్లెడలను....శ్రీరం. ౧. ౧౩౨. (ప్రయోగాంతరము కనఁబడలేదు.)

కల్లెడు=కల్లేడు. వి. ౘౌ. ఒకానొకపిట్ట.

సీ. తైఁజు కక్కెర గువ్వ కల్లెడు కేరజ పూరెలు తొగ గిజిగాఁడు కొరడు. సుద. ౩. ౧౫౪.

కల్లెలుక(ల్క). వి. మూషికవిశేషము. (పొలములలో కలుఁగులయం దుండెడుఎలుక - శ. ర.)

గీ. ఉడుము గరిమిడి కొక్కు దండడియు పెల్ల, యెలుక కల్లెల్క తఱుచును నేమిచెప్ప. మనుచ. ౪. ౨౫.

సీ. ....ఎలుక నా మూషకసామాన్యముగఁ దెలంగుఁ, గల్లెల్క యనఁగను వెల్లెలుక యనంగఁ జిట్టెల్క యనఁగను దెలఁగు నిట్లు, కొన్నితద్భేదముల్.... అం. భా. ౨. ౮౬.

కల్లేడు=కల్లెడు. వి. ౘౌ. ఒకానొకపిట్ట.

సీ. గిజిగాఁడు లావుక కేర్జంబు పూరెడు కల్లేడు పొన్నంగి కౌఁజు పికిలి....పార్వ. ౬. ౭౩.

సీ. పెక్కుతాఁకున సుక్కు నిక్కు ప్రక్కలు నొక్కెనుఱక కల్లేటి నొక్కోరణంబు. మనుచ. ౪. ౫౮.

కల్లేఱు. వి. ౘౌ. (కల్లు² + ఏఱు²) వీరభద్రపర్వత పాదమూలమున పాఱెడియొకనది.

సీ. పాఱె నేశైలంబుపాదమూలంబునఁ గల్లేటితో వృద్ధ గంగవారి. కాశీ. ౩. ౨౮.

కల్లోలము. సం. వి. అ. పుం. ౧. పెద్దయల. ౨. సంతోషము.

కల్లోలిని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ - కల్లోలములు కలది - నది, ఏఱు.

సీ. గగనకల్లోలినీకల్లోలమాలికాహల్లీసకములతో నపహసించి. నైష. ౧. ౩౭.

కల్లోలుఁడు. సం. విణ. (అ. అ. అ.) శత్రువు. పగవాఁడు.

కళ. వి. మూర్ఛ.

గీ. ధరము నీమీఁద నిధి వార్థిఁ దరుచునపుడు, హరునిమెడ గందె హరియురం బందెఁ గెంపు, నమరసంఘము కళ నొందె నహహ తెలిసె ఘనజగత్సాక్షి వగుటఁగా కమఠవర్య. చంద్రా. ౧.౭౪.

క. అలుగువగ చూపువేళం, దలతల మను నింత సోకిన న్మగవానిం, గళ దాఁకఁ బెనఁగు నొకమెకం, పుదొరకరాని సీటుకత్తియ యగుటన్. కువల. ౨. ౧౩౯.

కళపట్టు=౧. మూర్ఛనొందు. సొమ్మసిల్లు.

వ. దనుజునిశిరోరుహంబులు వామహస్తంబునం జుట్టిపట్టి చరణంబులఁ గంఠంబు బిగియించినం గళవట్టి గ్రుడ్లు వెలికుఱికి కదల నేరకయున్న సమయంబున....వి. పు. ౩. ౨౧౦.

క. కళవట్టి పడినభీముఁడు, దెలిసెన్ హరికరుణనంత పేఁపుఁద నిన్నున్, దెలియక పోరితి నేరము, గలదనఁగా భీము నీరి గౌఁగిటఁ జేర్చెన్. దశా. ౯. ౧౬౦.

కళవాఱు=అళపడు.

సీ. మొగమోట యుడిగి సొమ్ముంలమీఁదఁ గళవాఱి వదలక యార్జించువారిఁ జూచి. విప్ర. ౪. ౧౬. (ప్రయోగాంతరము లేదు.)

కళ(ల). సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. భాగము, పాలు, అంశము. ౨. చంద్రునిలోఁ బదునాఱవభాగము. ౩. ముప్పది కాష్ఠలకాలము. (కాష్ఠ = ౧౮ ఱెప్పపాట్లకాలము.) ౪. రాశిచక్రమునందు ౨౧౬౦౦ భాగము, రాశిలో ౧౮౦౦ భాగము. ౫. శరీరమందలిసప్తధాతువులలో నేదేనొకటి. ౬. (ఛంద) ఏకమాత్రాత్మక మగులఘువర్ణము. ౭. మూలధనముమీఁద వచ్చువడ్డి. ౮. స్త్రీరజస్సు. ౯. నౌక, ఓడ. ౧౦. కపటము. ౧౧. గీతవాద్యాదిచతుష్షష్టికళలలో నేదే నొకటి. ౧౨. శిల్పము. ౧౩ మణిపిల. ౧౪. సంఖ్యానము, లెక్కించుట. ౧౫. (ఆంధ్రవ్యాక)ద్రుతప్రకృతికము కానిపదము. (ఉదా :- ఊరక, రాముఁడు, మొ.)

కళం(లం)కితము. సం.విణ. (అ.ఆ.అ.) కలంకము కలదిగాఁ జేయఁబడినది.

కళ(ల)త్రము. సం.వి.అ.న.౧. పెండ్లాము.౨. శ్రోణి.౩.దుర్గస్థానము, కోట.౪.భగము,ఆఁడుగుఱి. (త్రి.ని.)౫.(జ్యోతి) లగ్నమునకుఏడవస్థానము.

కళపెళ. వి. ౧. నీరు మొదలగునవి కాఁగుట ఉడుకుట యందగుధ్వని కనుకరణము.

సీ. కాండముల్ చండమార్తాండతీవ్రకరాతపోద్వృత్తిఁ గళపెళ నుడుకుచుండ. శివధ. ౫. ౯౭.

సీ. కళపెళ నుడుకుచక్కనినూనియలు మీఁదఁ జిల్కఁ జెల్లునె మీకుఁ జెలియలార. నీలా. ౩. ౩౪.

౨. అబచుటయందగుధ్వని కనుకరణము.

ద్వి. కాలాభ్రభూతముల్ కళపెళ నార్చు,పోలిక గర్జితంబులు మింటఁ బొదలె. అ.మ.క. ౨. ౮౦ పా. ౨౦ పం.

కళవరము. వి. మల్లబంధవిశేషము.

గీ.కళవరానకుఁ జొచ్చి డొక్కరము హత్తి. ఉ. హరి. ౩. ౬౯.(శ.ర,చి.ని,పీరేళ.పాఠములు)

కళవళపడు. అ.క్రి.(√కళవళము)౧.కలఁతపడు, క్షోభపడు.

క. ... నిక్కం,బీవిన్నప మన రామ,క్ష్మావల్లభుఁడాత్మలోనఁ గళవళపడుమ౯. జై.భా. ౬. ౧౫౧.

౨. తొట్రుపడు.

క. వరబలుఁ డగుమనుమచుమని,శరసంభిన్నాంగు లగుచు సమరవిముఖులై,హరిరాజముఁ గని పఱచెడు,కరిబృందము పోలెఁ జనిరి కళవళపడుచు౯. భాగ. ౪. ౩౩౯.

క. లలితప్రియసంభోగా, కులవేషము చక్కదిద్దుకొన నెడ లేమిం,గళవళపడుచుఁ బ్రభావతి,యలుక నతర్క్యగతి ... వురు౯. ప్రభా. ౫. ౬౭.

కళవళపాటు. వి. (√కళవళపడు)కలఁత; తొట్రుపాటు.

చ. కళవళపాటుతోఁ జెలిమికత్తెల దూఱుచు ...నీలా. ౩. ౧౪.

చ. ... పంచితివే రఘురామచంద్ర మా,స్థలములకంచు మాధులవిధంబున నేడ్చుచుఁ బోయి రెంతయు౯, గళవళపాటుతోఁ గరుణ గల్గినరాజును బాయఁ గూడునే. ఉ. రా. ౫. ౩౦౭.

కళవళమగు=కళవళపడు. అ.క్రి.(√కళవళము) (సంక్షోభించు, కలఁతపడు)

క. కులశైలంబులు వడఁకెను, గలఁగెఁ బయోధులు పయోజగర్భుఁడు సురలు౯, దలఁకిరి మునులమనంబులు, గళవళమయ్యె౯ దదీయగర్వోద్ధతికి౯. నృసిం. ౪. ౧౩౯.

కళవళము,కలవలము. వి. (క.కళవళ.) ౧. వ్యాకులత్వము, క్షోభము.

గీ. ఇట్లు వర్తించియును నాతఁ డేమియుందుఁ, గళవళముఁ జెందెఁ గూడుఁ గోకయును లేక. శుక. ౩. ౩౮౫.

క.అని యెంచ రానికోర్కులు,మనమునఁ దలపోసి భావమగ్నతచేతం, గనుమూయుఁ గలిసినట్టులు,గని సంతస మందుఁ దెలిసి కళవళ మందు౯. విజ. వి. ౩. ౨౪.

చ. అలవిరివింటిదంట తదిలాధిపమోహము నెమ్మనంబున౯, గలవలమాన భేదిమణికైశికఁ గెందలిరాకుముల్కుల౯, గలవల మాన నూన్చెనలుక౯ నవసంగరముద్ర నిల్చి మం,గలవలమానమీనతిలకధ్వజశోభిమరుద్రథంబున౯. చంద్రి. ౪. ౧౫. చెన్న. ౨. ౬౧.

౨. సంభ్రమము, తొందర; తొట్రుపాటు.

క. పిలిచి ప్రతివచన మొదవమిఁ, గళవళమున ... నవచరు న,న్నెలవునఁ గావక

వెస్యూఁడు, నలుమూలలు వెదకి నెమ్మనము దలఁకొంద్గఁ. కాశీ. ౫. ౬౬.

వ... నవ్వుటాలకు వెనుకపాటునం గదిసి మునుం గు లెడలింప బెగడి కళవళంపుఁజూపుల వల్ల భులం జూచి... మనుచ. ౩. ౭౫.

౩. నిద్ర మోహము మొదలగువానిచేఁ గలుగుకలవరింత.

సీ. కలవరిం పనఁగను గలవరింత యనంగఁ గలవర మనఁగను గళవళ మన,స్వప్నభాషణము గా జరుగుచుండును...అం. భా. ౧. ౧౪౨.

గీ. విరహవిభ్రాంతి నొక్కొక్కవేళయందుఁ, గళవళపువింతభాషలకతన నవ్వ, డెవ్వఁడో యొక్కమాయావి యేఁగుదెంచె, నంతిపుర మున కని లోఁగి రబ్జముఖులు. నైష. ౩. ౯౬.

జ: కళవళపడు, కళవళపాటు,కళవళమగు, కళవళించు.

కళవళించు. అ. క్రి. (√ కళవళము.) ౧. కలఁతపడు.

చ... నెట్టన తెగ నగ్గలించు నచటన్ జనులం బరికించు బుద్ధి మ్రాలిన వెస నెంతయుం గళవళించు మనోజవికారమగ్నుఁడై. భార. విరా. ౨. ౩౧.

వ. కళవళించుడెందమ్ములతో నందఱుఁ దరతరమ్ములై కూడి గోవిందుపిఱుందం దగిలి ... హరి. పూ. ౮. ౧౭౫.

౨. తొట్రుపాటు నొందు.

గీ. ముద్దుమోము లల్లాడ్చుచో మూఁపులందుఁ, గర్ణభూషణజాలంబు కళవళింప,మార్చి మార్చి చేతులవ్రేళ్ల మడఁచికొనుచు,నింక నెట్లమ్మ యంచు నయ్యింతు లేడ్వ. ఉ. హరి. ౫. ౨౭౬. (ఇట 'చలించు' అని భావము.)

౩. (కలఁతపడి) అఱచు.

సీ.... వానికాలిప్రే లాకనియుంగంబు దాఁకెఁ, దాఁకిన వాఁడు దత్త...

...మ్రుచ్చు మ్రుచ్చంచుఁ గళవళించె. కాశీ. ౪. ౧౨౪.

కళవసము=కళాసము. వి. తోలు,చర్మము.

గీ. కళవసం బూడ జలకమండలువు వీడ,జడలు మహి జీర జపమాలసరము జాఱ, దర్భముడి వ్రేల...కుచేల. ౨. ౩౫.

కళాంజి=కాళాంజి.వి. తమ్మపడిగము,తమ్మయుమిసెడుపాత్రము.

చ. ... తాలుసుం, బలుక కళాంజి కుంచె యడపం బొకకొందఱు పూని కొల్వఁగన్.అహ. ౧. ౫౯.

కళాచిక. వి. తమ్మపడిగము, పతద్గ్రహము.

సీ. ... పరఁగుఁ గళాచిక పడిగ మనఁగఁ, గాళాంజి యనఁ బతద్గ్రాహిణి...అం. భా. ౨. ౧౬౮.

కళా(లా)దుఁడు. సం.వి.అ.పుం. ౧-నగలకొఱకిచ్చినబంగారములో కొంతభాగము నపహరించువాఁడు-స్వర్ణకారుఁడు,కమసాలి.(అమరము) ౨-దేవతలకు కళల నిచ్చువాఁడు-చంద్రుఁడు.

శా. ఈ వజ్రుండవు నీటఁ బుట్టితి సుమీ యే నంచు మోమోటపుం, ద్రోవ ల్సెప్పఁగ సిగ్గు గాదె మతి నీతోఁబుట్టు శ్రీదేవిలీ,లావాసంబుసిరుల్హరింతు వనుచో నయ్యో కళాదుండు వే, తోవీథిన్ సహజాధనాపహరణోద్యోగంబు నెగ్గించునే. వసు. ౪. ౩౪. (ఇది రెండర్థములకు నుదాహరణము.)

కళా(లా)ధరుఁడు. సం.వి.అ.పుం. చంద్రుఁడు.

ఇట్లే:- కళానిధి, మొ.

కళాయి. వి. (సం. కటాహః. క. కడాయి.) ౧.నీలిమందు మొదలైనవి కాఁచెడుగంగాళము.

ఉదా: నీలిమందుకళాయి, ఉలుసుకళాయి.

౨.ఇత్తడిపాత్రలు లోనగువానికి పూసెడుతగర ...పూఁత.

ఉదా: మాయింట వాలుగుగిన్నెలకు కళాయి పెట్టించితిమి.

కళాసము=కళవసము.

ఉ. లాలనఁ గ్రొత్త బెబ్బులి కళాసము నెట్టిరి యాసనంబుగా. నైష. ౮. ౧౧౫.

గీ. పులికళాసము కకపాల బూదిపూఁత, జడలుఁ బొత్తంబు రుదురక్కసరులు కావి, పుట్టములు లాతమును జోగిపట్టియయును, దనర నయ్యంతిఁ జేరి దీవన లిడుటయు. అచ్చ. రా. అర. ౫౩.

కళాసి[1]. వి. నాట్యవిశేషము.

శ్రీరంగ. ౪. ౧౮౨.

జ: కళాసించు, కళాసిక.

కళా(లా)సి[2]. వి. (హిం. ఖలాసి). ఓడమీఁది పనివాఁడు. (శ. ర, వా.)

కళాసించు. అ. క్రి. (√ కళాసి1). ౧. కళాసిక చేయు.

వ... మత్తవనమయూరమత్తకాశిని సకలమధుర కంఠకేకాగీతికానపానంబునం గళాసించె... కాశీ. ౩. ౨౩.

ద్వి. అలమహానటుఁడు సంధ్యాతాండవంబు, లలినటియించి కళాసించుగతిని. నవ. ౧౦౧పా. (బ్రౌ.)

౨. అలయు.

గీ. తొడల బెడఁగారు నునువల్వతోడ నపుడు, రతిఁ గళాసించి వచ్చినరమణ మెఱయఁ, గొలని వెలువడి వచ్చి రాజలజముఖులు, వసుమతీనాయకానంగవతుల బలసి. విక్ర. ౫. ౬౧, ౪. ౨౨౬.

మ. తెలివిం గైకొని యొత్తసాంగముగ నర్తించుచుఁ గళాసించు ను, గ్గలి యొంట్లొక్క తెప్పాలు సోలములతోఁ గాదంబకీగోష్ఠిచేఁ. కావ్యా. ౩. ౧౨౦.

కళాసిక. వి. (√ కళాసి1.) తాండవాదులచివరఁ గావించుకృత్యవిశేషము?

వ...విచ్ఛిన్నహారమండలం బగుసురతతాండవంబునకుం గళాసిక యగుపారవశ్యంబునం గుసుమకార్ముకనర్మకర్మకాండకేళీసమావనాశర్మసారంబు సమసంవిభాగంబుగాఁ బంచికొని యనుభవించుచు... నైష. ౭. ౧౫౭.

సీ. శిఖి తాండవముకళాసికఁ జేసి సడలించెఁ గటకుటీఁకలపేరికాసెబిగువు. పాండు. ౪. ౩౭.

కళి(లి)౦గ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. అఁడుది. (మే. ని.)

కళి(లి)౦గము. సం. వి. అ. పుం. ౧. ఒకానొక దేశము. ౨. ధూమ్యాటము, కూఁకటిమూఁగ యనెడుపక్షి. ౩. పూతికరంజము, నెమిలియడుగు. ౪. కుటజము, కొండమల్లె. ౫. శిరీషము, దిరిసెనము. ౬. ప్లక్షము, జువ్వి. ౭. కుటజఫలము, ఇంద్రయవము, కొడిసెకాయ.

(బ. కళింగలు) ఒకజాతిపక్షులు.

వ. ... ఏడాకుమొలకలు గుజ్జరులు బిరుసులు జొన్నఁబ్రాలు చిన్నిచుక్కలు కళింగలు వంగవరులు జగన్నాథప్రియములు... ప్రబంధ. ౧౧౨.

కళింగుఁడు. సం. వి. అ. పుం. కళింగదేశపువాఁడు.

కళిందకన్య. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. – కళిందపర్వతమునకు కన్యవంటిది, కళిందపర్వతమునఁ బుట్టినది – యమునానది.

ఇట్లే:– కళిందసుత, కళిందగిరిజ, మొ.

కళిందము. సం. వి. అ. పుం. ౧. యమునానది పుట్టిన పర్వతము. ౨. విభీతకము, తాండ్ర, తాఁడి.

కళుకు(ళ్కు). విశ. ప్రకాశము గలది, తళుకు గలది.

సీ. తలచూపి మోసులై త్రాసులై తళుకక్కనిక్కి వక్కలవలె నెరసి బెరసి, గెంటిక్కట్టి కళుకులై కరలి పోఁకంతలై వింతలై తొంతల విరివిఁ జెందె. నరస. ౫. ౧౧౩.

సీ. పాలిండ్లు కొంగోలఁ బట్టనిచ్చిన మేటికళుకు బంగరుగిండ్లు కానుకిత్తు. రసిక. ౫. ౧౭౨.

చ. కళుకు మెఱుంగుఁ గ్రొంబసిఁడి కాంచికయై క టిమించఁ జాలు...అనఁ గట్టిరి దివ్యదుకూల మింతికిన్. వసు. ౫. ౧౧౩.

వి. ౧. కాంతి.

సీ. చిఱుతనవ్వులడాలు చేసున్న వలమురిఁ గల మురిపెమునకుఁ గళుకు నించ. ఘటికా. ౧. ౧౨౮.

క. పనిచినఁ గొండలు నెలఁతలు, వనిచినసంతస ముతోడ నగవు దొలంకన్, జని యుదిరిపైఁ డికళుకుల, పని మెఱవడి నలుగు రుపచ్చల చవికెన్. యయా. ౪. ౭౬.

౨. కిరణము.

సీ. మినుప తళుకు నిగ్గు మించు కళు కనంగఁ గిర ణనామంబులై కిరలుచుండు. ఆం. భా. ౧. ౭౨.

౩. పక్షి భేదము.

సీ. కూఁకటిపవ్వె పటాక కళుక్ర కరడు నల్లచ్చి కాఁదును జల్లపిట్ట. గీ. యనఁగ నిట్లొ పక్షి భే దాఖ్య లలరు. ఆం. భా. ౨. ౯౭.

౪. పొడి.

ఉయనిభాతి...తన్క్రం, గలమునుబుసుం బసిఁడిక ళుకులను నీ డగుమ వెలయఁగఁ బరాగములు .... కళా. ౧. ౧౦. (శ. ర. పా.)

కళేబర. సం. వి.అ. స్త్రీ. శివళక్తులు లోమ్మండ్రలో నొకతె. (శే. ని.)

కళే(లే)బరము. సం. వి. అ. న. ౧. దేహము, మే ను. ౨. శవము. (శే. ని.)

కళ్యము=కళ్లెము.

సీ. కళ్యాలఁ బదిలంబు గానిగుఱ్ఱంబులఁ గ్రొత్త ముట్టున కియ్యకొలుపువెరవు. భార. విరా. ౧. ౯౫.

సీ. కళ్యాలఁ దెగినసృక్కము లక్రొన్నెత్తురు లాన నంబులకుఁ గెంపొనగింప. కాశీ. ౩. ౧౧.

కళ్ల=కళ్లె. (చి. ని, శ. ర.)

గీ. పొగడప్రూఁకుల మొదలను బుప్పరసము, వొరఁ గి నెత్తావియందును నెరయ నొప్పెఁ, బూచు కొఱకునై మున్న యింపులు దలిర్పఁ, గడఁగి వనలక్ష్మి యుమిసినకళ్ల యనఁగ. నృసిం. ౨. ౬౯.

కళ్లము=కళ్లాము. వి. (సం. ఖలః. ప్రా. ఖలో. త. కళం) ధాన్యము నూర్చెడుచోటు.

గీ...కళ్ల మనంగ ఖలాఖ్య నెలయు. ఆం.భా. ౨. ౨౩౩.

క. మిను కళ్లము తారలు చి, క్కినగింజలు పూర్ణ తుహినకిరణుఁడు తూర్పె, త్తినకొలుచు రాశి గా లాం, ఛనము మశీరచితము ద్రచండము దాల్చెన్. వరాహ. ౪. ౧౪౮.

గీ. సమ్మదదిదృక్షుఖస్థరక్షఃపిశాచ, పుంజ మహిభు క్పతత్ప్రప్రభంజనములు, సోఁక వెఱఁబాఱెఁ గళ్లాన పూర్వవాత, ఘుట్టవలఁ బొఱపెఱఁ బొల్లకట్టు వోలె. ఆము. ౪. ౧౩.

కళ్లాము=కళ్లము. (శ. ర.)

కళ్లి. వి. (బ్రా, చి.ని-క.త.కళ్లి.) జెముడు.

ఉ. మామిడితోఁపునన్ దనరుమల్లిని భిల్లుఁడు కళ్లిఁ జేర్చిన, ట్లామిషబుద్ధి వేఁపి యమరాల యమాల్యము గాదు దార్చిన, ట్లామఘవారి యాత్మపురి కాశ్రమధారణినుండి తెచ్చి దు, ష్కామతి నిల్పినట్టిమహికన్యను జూచె న భూషణాకృతిన్. చం. రా. ౭. ౩౩.

శ్లో. మల్లీం చూతవనాదివ స్నుహీవనే మ్లేచ్ఛేన సంస్థాపితాం. సం. చం. రా. సుం. ౧౭.

కళ్లియము=కళ్లెము.

ఉ. కత్తులకళ్లియం బొరయఁగా సెలవుల్ దెగి క్ర

మ్మునెత్తుటకా, జొత్తిలినోరజొల్లలర ...
కవిక. ౨. ౭౨. (శ. ర. పా.)

కల్లె(ల్లియ). వి. (ఇట్లు ఎడంతయుగా త్రా, చి. ని, వా.) శైత్యముచే గట్టిపడినయుమ్మి.

సీ...శ్లేష్మంబు వెలయుఁ గల్లె యనంగ... ఆం భా. ౨. ౧౩౧.

సీ. కొమరొందు తెలినువ్వులు మియుకల్లెలు గాఁ గ...అచ్చ. రా. కిష్కి౦. ౬౬.

కల్లెము=కల్లియము, కళ్యము. వి. (సం. ఖలీనం. ప్రా. ఖలీణం.) ఖలీనము.

సీ.ముక్కున నసియాడుముసుదఁ దామరతూఁడు ముత్యాలకల్లెంబుమునువు నెరప. దశా. ౨. ౬౬. ఉ. రా. ౨. ౩౩౧.

కవ. వి. ౧. జోడు, యుగళము.

ఉ...పైపయి విస్తరిల్లక,న్నుంగవ యాక్రమించుకొనునో ముఖచంద్రు నటంచు...మనుచ. ౨. ౩౨. హర. ౩. ౪.

౨. జత, మిథునము.

క. హాటకకలశంబులపసు, బాటి యగువఘాటి మెఱుఁగుఁబాలిండ్లు నిరా, ఘాటస్ఫురణ ప్రభ యను,నేటికిఁ జక్కవలకవ యయి విరాజిల్లెన్. నైష. ౨. ౧౭.

సీ. కలికిజక్కవపిట్టకవఁ గూర్ప విప్పంగఁ దరమైనకనువోయి దయఁ దలిర్ప. గీ.అమరమాతకు శౌరి ప్రత్యక్షమయ్యె. పశా. ౫. ౪౬. ఆం. భా. ౨. ౧౦౦.

౩. యమళము, ఒకతల్లి కించుమించుగా సమకాలమున జనించినశిశుద్వయము.

సీ. సల్లలితాశోకపల్లవంబులఁ బాదపల్లవంబులు నొక్కతల్లిప్రజలో, ప్రణయాతిశయమునఁ బాయనిజక్కవకవయు నెవ్వలిసన్నుఁగవయుఁ గవయె. కు. సం. ౧. ౧౨.

(బ) ౧. నకులసహదేవులు.

మ. ... మేదినీ,ధవసందోహము ప్రీతిఁ బొంద మహిమోదాత్తోగ్రయానంబులన్,గవలేతెంచిరి వేడ్క నొండొరులకుం గయ్యంబు మైఁ జెప్పుచున్. భార. భీష్మ. ౧. ౧౦౯.

గీ. నకులసహదేవులలరుచు కవ లనఁగ.ఆం.భా. ౨. ౧౯౨.

౨. కుశలవులు.

గీ. కవలు కవవీణె లూని ద్రాక్షాఫలోప, మాన మానితవాల్మీకిమానిగచిత,చారురామాయణ శ్లోకసమితి గాన,లీలఁ బఠియింప శత్రుఘ్నుఁ డాలకించి. ఉ. రా. ౭. ౧౬౪.

విశే. రెండు.

చ. కవనొన శేలపూనుకొనెకొ కవ్వడి నా వలను ... భార. విరా. ౫. ౪౫.

గీ. కవలు కవవీణె లూని...ఉ. రా. ౭. ౧౬౪.

కవలవారు=౧. ఒకతల్లి కించుమించుగా సమకాలమున జనించినశిశువులు.

సీ. కాశిరా జనువానిగాదిలికూఁతులఁ గవలవారలనతికాంతిమతుల. భార.సభా. ౧.౧౩౫.

౨. నకులసహదేవులు.

గీ. కవలవారు సూర్యేందు ప్రకాశతేజులు ... భార. ఆది. ౫. ౧౩౩.

౩. కుశలవులు.

జ: కవగూడు, కవగొను, కవపిట్ట, కవవాయు, కవ్వడి.

కవకము. సం. వి. అ. పుం. గ్రాసము, కబళము.

న. పుట్టగొడుగు.

కవకవ. వి.౧.నవ్వుటయం దగుధ్వని కనుకరణము.

ద్వి. కవకవ నగకు జక్కవకవ బెదరు,నవలివారల్లన నంది పట్టెదరు. అ. మ. క. ౨. ౧౧౫ పొ. ౧౫ పం. ఉ. హరి. ౧. ౫౧.

౨.పక్షులు కూయుటయందలిధ్వని కనుకరణము.

ద్వి. కపటంపుఁబత్తులు కవకవ మనుచు, విపులశాఖముందలు వెడువక ప్రాలె. ద్వి. నల. ౩.

౯౬౯. (వ్రాలుటయం దగుధ్వనికనుకరణము -అని శ.ర.)

కవకివ. వి. పావురములధ్వని కనుకరణము.

రగడ. ఇట్టలపురలి వేళఁ గవకివ లెసఁగు నీబక దారిపిట్టలు. శుక. ౧. ౧౩౩.

సీ. బకదారికవకివ లాకదారిమైఁ జూపి తమిఁ గూడరా యంచు దరికి నేఁగు. హంస. ౨. ౧౦౪.

కవగూడు. అ. క్రి. (√కవ) జతగాఁ గూడు.

సీ. స్తనయుగచక్రముల్ జలజాతముకుళముల్ కవగూడి మొనచూపి కలహ మంద. ఇందు. ౩. ౫౬. (కవగూడి:-రెండుకక్షులుగా నేర్పడి అని భావము.)

కవగొను. స. క్రి. (√కవ)జతగూడు, కలియు.

క. అది మొదలు వానిఁ గవగొని,మదవతి యారామమధ్యమందిరమున నిం,పొదవఁగ రమింపఁ దొడఁగెను,మదముఁడు విల్లెక్కు డించి మరలి చనంగన్. హంస. ౫. ౩౦౭.

కవచపత్త్రము. సం. వి. అ. పుం - స్తోత్రరూపమగుకవచమును వ్రాయుట కుపయోగించుపత్త్రమువంటిపట్ట కలది-భూర్జపత్త్రవృక్షము.

కవచము. సం. వి. అ. పుం. న. ౧. బొందళము, (యుద్ధకాలమందు తొడుగుకొను)ఇనుపచొక్కాయ. ౨.(తంత్ర)మంత్రసాధనాంగ మగుస్తోత్రవిశేషము.పుం.౧.పటహము,తప్పెట.౨.గర్దభాండము,కలుజువ్వి. ౩. నందివృక్షము.

కవచహరుఁడు. సం.విణ.(అ.ఆ.అ.)కవచము తాల్పఁ దగినవయస్సు వచ్చినవాఁడు.(తరుణుఁడు)

కవట¹. విణ. లేఁతది.

ఉదా: కవటాకు. (శ.ర.)

వి. (త.కవట్టై.)స్కంధశాఖ, పెద్దకొమ్మ.

(శమీవృక్షవర్ణనము) సీ.కవట... గదియుచు నెడములు మ్రింగి ప్రబ్బఁగ సొంపు మిగులుదాని. భార. విరా. ౧. ౧౬౨.

కవట². వి. ఉదరరోగవిశేషము.

ద్వి. మొలవిడి సెలతెవుల్ మూకుబంతి కవట... ఆదిగా నెన్నఁ, గలపసరాలరోగములకు సెల్ల. నవ. ౧. ౪౧ పా. ౪ పం.

కవటము. సం.వి.అ.న.౧.ఉచ్ఛిష్టపదార్థము. ౨.అన్నము. (కే.ని.)

కవటి. సం.వి.ఈ.స్త్రీ.కవాటము,తలుపు.(కల్ప.)

కవటుఁడు. సం.వి.అ.పుం. పుల్కసియందు శూద్రునికిఁ బుట్టినసంకరజాతివాఁడు. (కే.ని.)

కవడె. వి. (త. కవుడి.) వాద్యవిశేషము.

గీ. కవడె యన నురుమ యనఁగఁ గరిది యనఁగఁ, దప్పెట యనంగ వాద్యభేదములు చెలఁగు. ఆం. భా. ౧. ౧౨౭.

కవణకాఁడు. వి. మల్లగమనవేది, మల్లయుద్ధపుదక తెలిసినవాఁడు.

సీ. కవణకాఁడన మీఱు గమనవేది. ఆం. భా. ౨. ౨౦౭.

గీ. కవులు బుధులును గాయకుల్ గవణకాండ్రు, హొంతకారులు దనువందు లుండ నండ. మల్లుపు. ౧. ౧౩.

కవణము¹. వి. (సం. కబళమ్.) గుఱ్ఱము మొదలగువానికిఁ బెట్టు ఉలవలు లోనుగాఁ గలభక్ష్యము, దాణ; ఆహారము.

ఆ.బియ్యములును నేయుఁ బెరుఁగును గూరగా, యలును వంటకట్టియలును గడ్డి, కవణములును జెల్లుగా నొడఁగూర్చి ని,గూఢవృత్తిఁ దానుఁ గూడ నడచె. భార. ఉద్యో. ౧. ౯౩.

గీ...కవణ,మన్న హయాహారభేదమైచను మహా... ౨. ౯౯. (ప్రాఁత ప్రతి పా.)

సీ...కవణ మంథన గజాదిగ్రాస మమరుచుండు. ఆం. భా. ౨. ౨౬౦.

(వసంతఋతువర్ణనము.) సీ.చిదుకులేఁజిగురాకుఁ జేరుడుబియ్యాలకవణంపుటేనుంగుగములు గదల. ఉ. హరిశ్చ. ౩. ౧౨.

క. గాలికవణంపు మేపుసు, చాలుపులం బోలి తరకసంబున నోఱపూ, న్మేలియపరంజిపింజల, వాలారుందూపు లుఱక వాఖిగ నేసెన్. అచ్చ. రా. యు. ౨౯౩.

కవణము[2]. వి. చికిత్సార్థము కన్నులకుఁ గట్టిన కట్టు.

ద్వి. కన్నులఁ గట్టినకవణంబు వుచ్చి. బస. పు. ౬. ౮౮౦. (ప్రయోగాంతరము లేదు.'కవళంబు, కమలంబు' అని పాఠాంతరములు.)

కవను. వి. (త. కవణై.) గడ్డి.

సీ... గడ్డి గాదము గవతము కసవు కవను, పుల్లు పూరి యనంగఁ జెల్లును దృణసంజ్ఞ ... ఆం. భా.౨. ౭౬.

కవపిట్ట. వి. (కవ+పిట్ట) చక్రవాకము.

చ. జలనిధిముద్దుఁగందు వెలుచం గవపిట్టల పెట్టు మందు...సుదంతా. ౨. ౧౪౧.

కవయి. సం. వి. ఇ, ఈ. స్త్రీ. మత్స్యభేదము.

కవయు. స. క్రి. (రతియందు) కూడు, రమించు.

క. అందుఁ దనదృష్టి నాటుడుఁ, గందర్పనిశాత సాయకంబులు వెలుచన్, డెందముఁ గాఁడిన ధృతిసెడి,కంది మునీంద్రుండు దానిఁ గవయం దివిరెన్. భార. ఆది. ౮. ౮౮.

క. దినమున సురతం బెయ్యడఁ, జనదు చెడిపఁ గన్యఁ గవయఁ జనదు...భార.అను.౮.౧౧౪.

క. గవయిం గవ యాడైతమిఁ,గవయుం గవయంబు. కృ.శతకం. ౧. ౬౬. ఆం.భా. ౨. ౧౭౮.

కవటలు. వి. బ. పాచికలు.

సీ. కవటలనం బాచిక లనంగ నక్షముల్ ...ఆం. శే. ౫౫.

గీ. కవటలుంకించి వైవ ... పాత్రాలి నెత్తమాడు. అను. ౧. ౫౯.

కవలు. వి. వేదాదిపఠనమునందు కొంతసామ్యముచే ఒకటి విడఁబడి మఱియొకటి వచ్చి కలియుట.

క. పదవర్ణసామ్యవోన్నతి, యొనవఁగ రవ్వచ్చి యిచ్చి యొక్కడను గవ,ల్గొదయింపకుండ గుఱుతులు,మదిఁ బట్టఁగఁ దెల్పుచును సమంచితబుద్ధిన్. పరమ. ౨. ౧౦౯.

సీ.ఎడ నెడలఁ గవల్గఁ దడఁబడకుండఁగ గుఱుతులు మదిఁ బాదుకొలిపి కొలిపి. కళా.౮.౪౧.

కవలుకొను=కవలువోవు.

గీ. కమలజుని వేదపఠనంబు కవలుకొనియె.విక్ర. ౮. ౫౦. (శ. ర. పా. 'కవలువోయె' ము ద్రి. పా.)

కవలువోవు = వేదాదిపఠనమునందు కొంతసామ్యముచే ఒకటి విడఁబడి మఱియొకటి వచ్చి కలియు.

గీ. పాఠ మొనరించుతఱిఁ దోసుపడు గురునకుఁ, గవలువోకుండఁ బుత్రుఁ డోకలువకంటి.పాండు. ౨. ౧౯.

కవవాయు. అ. క్రి.(కవ+పాయు)-జతవిడుచు-వియోగ మొందు.

సీ. కవవాసి యలఁమనుకలహంసయుతము నానాక్రందనారావ మతిశయిల్ల.కు.సం.౨.౨౨౧.

కవసము. సం.వి.అ.పుం. కవచము.

కవాటము. సం.వి.అ.పుం.న. తలుపు.

కవాటి. సం.వి.ఈ. స్త్రీ.తలుపు.

కవాడము. వి.(త.కవాడమ్.)ఎద్దులు మోయు(గడ్డి కట్టెలు మున్నగువాని)బరువు. (శ.ర.)

కవి. వి.(√కవియు?) పెట్టు,మొగి.(ఒకశబ్దపూర్వకముగాఁ బ్రయోగములందుఁ గన్పట్టుచున్నది.)

క.తారకుకింకరు లుగ్రా,కారులు శతకోటు లొక్కకవిఁ గవిసిరి...కు. సం. ౧౨. ౭౮౨.

క. తారకుననుజులు ఘోరాకారులు పదివేవు రొక్కకవిఁ గవిసిరి...కు. సం. ౧౨.౭౯౪, ౨. ౨౧౦.

కవి. సం. విణ. (ఇ. ఇ, ఈ. ఇ.) ౧. కవిత్వము చెప్పువాఁడు. ౨. పండితుఁడు. (కే. ని)-వి. ఇ. పుం. ౧. శుక్రుఁడు. ౨. వాల్మీకి. ౩. జలపక్షి. ౪. పండితుఁడు. ౫. కావ్యకర్త. (మే. ని.) ౬. బ్రహ్మ. ఇ, ఈ. స్త్రీ. ౧. ఖలీనము, కళ్లెము. ౨. అంగుళిత్రము, అత్తెము, గోధ. (కే. ని.)

కవిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. కళ్లెము. ౨. మత్స్యవిశేషము.

కవిగొను. అ. క్రి. (√కవి?) కవియు, వ్యాపించు.

చ. కవిగొను దానియూర్పులసికన్ గనుగందెవనంబుపువ్వులున్. కవిక. ౪. ౩౦.

కవిచేయు. అ. క్రి. (√కవి?) సహగమనముచేయు.

గీ. తోడఁ గవిచేయుదురు వానితో రమించు, కాంత లందఱు...జై. భా. ౫. ౧౦౯. (శ. ర. పా-గతిచేయు ముద్రి.)

కవిజ్యేష్ఠుఁడు. సం. వి. అ. పుం. వాల్మీకి.

కవిత. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. కవిత్వము, కైత.

కవిత్వము. సం. వి. అ. న=కవిత.

కవిదల. వి. (√కవియు) తాఁకు.

వ. ఇట్లతిభీషణశాసను లైనగణాధీశ్వరులకవిదల కబ్బగింపక...కు. సం. ౨. ౨౦౨.

(ఇక్ష్వాకుఁడు.) వ. జంభాసురేంద్రుం గిట్టి ముట్టి మూదలించిన నతనికవిదల కబ్బగింపక గుండ్రించి జంభాసురేంద్రుఁ దెరల నెత్తి...కు. సం. ౧౨. ౭౪౫.

కవియము. సం. వి. అ. పుం. న. కళ్లెము.

కవియించు, కవించు. స. క్రి. (√కవియు) కవియఁజేయు.

౧. పఱపు, ప్రయోగించు.

క. కవిసినఁ గడంగి యేనును, గవియించితి నంప వెల్లిఁ గడుఁ గ్రూరత...భార. ఉద్యో. ౪. ౩౮౨.

౨. పైకొల్పు.

చ. అలుక సహించి మత్తకరి నట్టె పయిం గవియించి యార్చుచున్. ఉ. రా. ౫. ౧౦౫.

ద్వి. అనఘు వసిష్ఠు మహామునిసింహుఁ, గలఁచినాదెస కేల కవియించుకొంటి. ద్వి. హరిశ్చ. ఉ. ౨౬౦౯ పం.

చ. జటమొదలంటఁగాఁ బెఱికి చక్కన దానవకృత్య నాయుధో, త్కటవరశూలహస్తయుతఁగా నొనరించి కవించె రాజుపైన్. భాగ. ౯. ౧౦౨.

క. అరదము లయ్యును మత్త, ద్విరదము లగుకీరములఁ గవింతురె చెలిపై. ల. వి. ౪. ౬౧.

౩. పడవైచు.

ద్వి. పవనుఁడు మీతండ్రి పరికించి నన్ను, నవలీలనీలవర్ణాంబుధిలోనఁ, గవియించి పక్షములాచి రక్షించె. రం. రా. కిష్కిం. ౨౩౬ పా. ౧౨ పం.

౪. ఘటిల్లఁజేయు, కలిగించు.

ఉ. ఏలొకొ మాగృహంబునకు నిప్పుడు రారు మునీంద్రభద్రకుం, డాలసమాను లైననరనాథతనూజులు మోముఁదమ్ములన్, వాలికపోటుగంట్లు చెలువంబు గవింపగఁ బేరురంబులన్, గ్రాలఁగ లీలమై దివిజకాంతలు వైచినపుష్పమాలికల్. నైష. ౩. ౧౦.

కవియు. అ. క్రి. (క. త. కవి.) ౧. పర్వు, వ్యాపించు.

క. ...భూసురాహుతిమంత్రో, ద్భవదారుణదహనశిఖల్, గవిసిన నెద్దియును జేయఁగా నెడ గలదే. భార. ఆది. ౨. ౧౩౨.

క. తిమిరము గవిసినఁ బాండవ, సమితియుఁ గౌరవులు రణము సాలించి నివా, సములకుఁ ద... భార. భీష్మ. ౩. ౧౬౪.

౨. పైపడు, పైకొను; పడు; ఉఱుకు.

క. ఇదె యేను గూడ వచ్చితిఁ, బదిలుఁడవై పోరు మింక బకమర్దన యీ, కదిసినవీరుల నెల్లం, గుదియించెద ననుచుఁ గవిసెఁ గురుపతితపయిన్. భార. భీష్మ. ౨. ౩౭౧.

క. రవిబింబము రాహువు పయిఁ, గవిసినఁ బాసినను దోఁపకయుఁ దోఁచియు నుం, డువిధమ యజ్ఞానంబున, యవిరతివిరతులయర్థనుఁ డగు నాత్మునకున్. భార. శాం. ౪. ౧౫౪.

సీ. క్రతురక్షకులఁ దాఁకి కనుకనిఁ బోఁదోలి ...వడి జన్నసాలనివాసంబు గొని వేదికలు గ్రొచ్చి గుండముల్ గవియఁ ద్రోచి. కు. సం. ౨. ౨౦౦.

ఆ. మదము మిగిలి కేతుమంతుఁడు గాంగేయు, పైకిఁ గవిసి యతనిబాణశిఖల, మ్రందిపోయెఁ గడఁగి మంటలో నుఱికిన, మిడుతవోలె ... భార. భీష్మ. ౨. ౬౨.

౩. కలుగు, సంభవించు.

సీ. పితృకార్యవిధి సమీపించినఁ గడపని కడపని ముట్టంటు గవిసె నేని. గీ...ఎట్లు, గడపెనింటింట నీకాశికాపురమునఁ, బుణ్యగేహిని ...కాశీ. ౭. ౧౩౯.

స. క్రి. ౧. ఎదుర్కొను, మార్కొను.

చ... వి,చ్చలవిడి భూవిభుం గవిసె సామజముఙ్ నెస నేయుఁ డంచు జో, దులకును జేయి వీచి మును దోలె నతండు రథంబు బల్విడిన్. భార. భీష్మ. ౨. ౨౫౦.

౨. చేరు, సమీపించు.

గీ... డాసెను గదిసెఁ గవిసెఁ, జేరె డగ్గఱె ననఁ బారసించె ననఁగ, వెలయు...ఆం. భా. ౩. ౧౨౪.

౩. పొదువు, క్రమ్ము.

గీ. పొదివెఁ గవిసెను గ్రమ్మె వాఁ బొలుచు నావరించె ననుమాట గాను... ఆం. భా. ౩. ౧౨౭.

జ: కవిదల, కవియించు, కవియుదెంచు.

కవియుదెంచు = కవియు. అ. క్రి. (కవియు + తెంచు - స్వార్థమున.)

(పైకొన వచ్చు, మార్కొనుటకు వచ్చు.)

క. రక్కసుఁడును దనమదిలో, నక్కపివీరులను జీరికైనఁ గొనక నే, రుక్కున రఘుకులవీరుల, దిక్కునకుం గవియుదెంచెఁ దీవ్రస్ఫురణన్. భార. అర. ౭. ౯౭.

వ. అట్టిమాయాసైన్యంబున క్రేసరుండై కవియుదెంచుధేనుకుం గని సంకర్షణుండు... హరి. పూ. ౬. ౫౫.

(కూడవచ్చు, కలిసివచ్చు)

గీ. హస్తిపురిఁ జేరు గలమదహస్తి నెక్కి, క్రాలు కావలిరథములు గవియుదేర, నభ్రగజముపైఁ బర్జన్యుఁ డనఁగ నంప, వాన పరఁగ వికర్ణుండు వచ్చెఁ దాఁకె. భార. విరా. ౫. ౧౯౨.

(పర్వు, వ్యాపించు.)

గీ. జలరుహంబులు పాండవసైనికులమొ, గంబులట్టుల విన్నసై కాంతి దఱిఁగె, వారిమనముల భీత్యంధకార మడరు, కరణిఁ జీకటి యెడనెడఁ గవియుదెంచె. భార. భీష్మ. ౧. ౩౦౦.

కవిరి. వి. పోఁకచెక్కలు కాఁచఁగా అడుగునకు దిగినపదార్థము. (బ్రా.)

కవిరియుండ. వి. వీడియముతో సేవించుటకు చేసిన తావియుండ, ఖాదిరఘుటిక.

గీ. ఖదిరకర్పూరకస్తూరికాపటీర, వల్కముల చూర్ణములు సమభాగములుగఁ, గూర్చి పదనిడి చేసినఘుటిక లొప్పుఁ, గవిరియుండలు నా వీటికలను గూర్ప. (చి. ని.)

కవిల. విశ. (సం. కపిలం. ప్రా. కవిలం. క. కవిల.) కపిలవర్ణము గలది.

మధ్యా. అవసరజ్ఞుం డయివ్యాసుఁడే తెంచె నంత నత్తపసి, కవిలగడ్డంబును గవిలజడలును గవిలకన్నులును... భార. ఆది. ౪. ౨౫౩.

కవిలసంచి. వి. బంగారువర్తకుఁడు మచ్చుముక్కలు ఒరపిడిరాయి మొదలగునవి వేసికొనెడు సంచి.

క. అకరులమచ్చులగుది కర్ణికానువర్ణంబు మధుపనికషము గలత్మికవిలసంచి దివసవైశ్యకులాగ్రణి వాయిగట్టె సంధ్యావేళన్. వరాహ. ౪. ౧౩౭.

కవిలె(లియ). వి. ౧. ఘట్టించిననీలపటపువర్గులలెక్కపుస్తకము, కడితము; తాటాకులలెక్కపుస్తకము. (శ. ర.) ధనాగమవ్యయాదులలెక్కలు నానాఁడు వ్రాసి చేర్చినపత్త్రములకట్ట. (చి. ని.)

గీ. నలు మొగంబులవాఁడు వేల్పులకు తోఁడు, బ్రదుకుఁబ్రొద్దుల జనులకు నుదురుటాకుఁ,గవిలెను లిఖింప నేర్చినకరణికంబు,గరిమ నొప్పారు ధాత జగద్విధాత. ఘటికా. ౧. ౨౨.

సీ. కవిలెలో నున్నప్రకారంబు ప్రజపాపపుణ్యముల్ చిత్రగుప్తుండు తెలుప. ఉ. రా. ౩. ౩౧౬.

చ. కవిలియ విప్పి చూచి యనఘా యితఁడన్వయధర్మకర్మముల్, దవిలి యొనర్చెఁ గాని మఱి దానము లెవ్వియుఁ జేయఁడు...భోజరా. ౩. ౫౫. పాండు. ౫. ౭౨.

౨. అయిదరఁటాకులబొత్తి. (వా)

కవుఁగిలి=కౌఁగిలి. వి. ఔ. (√కవుఁగిలు.) ౧. భుజాంతరము, క్రోడము.

చ.... ఎక్కుడుకమకంబుతోడఁ దల గ్రుచ్చి కవుంగిటఁ గూర్చె నత్తఱిన్. కళా. ౪. ౯౯.

౨. ఆలింగనము.

గీ. ... కౌఁగిలి యనఁ, గవుఁగి లనఁగ నాలింగనాఖ్య లగుసాంబ. సాం. ని. స్థా. ౫౧.

కవుఁగిలించు=కౌఁగిలించు. స. క్రి. (√కవుఁగిలు) ఆలింగనము చేయు.

చ. తిగిచి కవుంగిలించి జగతీవిభుఁ డక్కమలాయతాక్షి నెమ్మొగము మొగంబునం గదియ మోపు...భార. విరా. ౧. ౨౪౭.

చ ... మేఘనాదునిన్, బిగియఁ గవుంగిలించి కడుఁ బ్రీతి వహించి దశాస్యుఁ డిట్లనన్. ఉ. రా. ౪. ౩౫౭, ౩. ౭౨.

కవుఁగిలింత=కౌఁగిలింత. వి. (√కవుఁగిలించు) ఆలింగనము.

ఉ. తానుఁ గుమారజంగమసుధాకరమౌళియుఁ గూడిమాడి యిం,పైనరతిప్రసంగముల నర్ధనిమీలితనేత్రపద్మముల్,మాననిచుంబనంబులును మాటలచొక్కులు వీడి వీడిపో,నినికవుంగిలింతలు ననేకవిలాసములున్ జెలంగఁగన్. కాళ. ౧. ౪౨.

కవుఁగిలింపు=కౌఁగిలింపు. (√కవుఁగిలించు.)

కవుఁగిలు=కౌఁగిలు. స. క్రి. కౌఁగిలించు.

చ...నవ్వ సురపొన్న ముఖాంబుజ మెత్తఁ జంపకం,బు నెఱిఁ గవుంగిలం గొరవి మాకొకన వావిలి దన్న వంజుళం,బు నునువ గోఁగునై తరుణి పూమ సురద్రుమ మన్నిపువ్వులన్. పారి. ౪. ౧౦.

జ: కవుఁగిలి, కవుఁగిలించు, కవుఁగిలింత, కవుఁగిలింపు.

కవుఁజు=కౌఁజు.

కవుచు=కాచు. వి. (క. కవుచు. త. కవిచ్చు.) ౧. ఆమమాంసగంధము, మాఁగుడుపాలకంపు. (చి.ని)

గీ. కవుచుగాలి వాఱ గవిఁ జూసి వెలువడి,వసుసమీరఁ దినుచు వచ్చి వచ్చి,పాముఁ జంపి పాదపముఁ బ్రాఁకి బకశిశు,ప్రకరభుక్తిఁ దనిసి నకుల మరిగె. వేం. పంచ. ౧. ౭౫౧.

సీ. ఏవీటిసతులపాలిండ్లపైఁగంబూర నవహారముల చిప్పకవుచు మాన్పు. ఆము. ౨. ౩.

సీ...నంజాడు పాల రోటించి కవుచు పాలను కం డ. గీ. చియ్యా యంచన మాంసంబు చెలంగు ...ఆం. భా. ౨. ౧౩౧.

కవుడీలు=కాడీలు.

కవుడు=కాడు. వి. (త. కవడు) ౧. కపటము.

సీ...కపటాఖ్య విలసిల్లు గబ్బి గౌరు, గబుసు కైపు కిటుకు కాడు డబ్బు కవుడు డంబనం గ...ఆం. భా. ౧. ౧౩౭.

౨. ప్రమాదము, తప్పు.

చ. శ్రుతి గవు డొందినన్ గమలనూతికి నైనను దీర్చి చెప్ప నేరుతురు...అప్పరివిప్రసత్తముల్. పి. శకుం. ౧. ౭౬. (కవలొందు? -చూ. కవలుకొను.)

కవుడువు=కాడువు.

కవును[1]=కాను[1]. వి. (వృత్తియం దిది పూర్వపదం బగునపుడు నువర్ణమునకు వికల్పముగ లోపం బగు. ఉదా: కవుఁదీఁగ, మొ. ఉత్తరపద మగునపుడు అంత్యోకారమునకు లోపము గొందఱు చెప్పియున్నారు. నూదిజగాకవున్, లేఁగుఁట్రనునుంగవున్-శర.) ౧. మధ్యము, నడుము.

మ. తెఱకుం జూపులు సన్నపుంగవును శోభిల్లన్...దశా. ౨. ౨౯౪.

సీ...జిగిలేఁగవునుఁదీవ మొగులుత్రోవ. నీలా. ౧. ౫౬.

౨. లస్తకము, వింటినడుము. (చూ. కాను[1])

కవును[2]=కాను[2]. వి. పాదరక్షావిశేషము, ఒకవిధ మగు చెప్పు.

సీ. పాదరక్షాభిధ వరఁగును జెప్పన మలకడ మ్మనఁగ సమ్మాళి యనఁగఁ, దద్విశేషమ్ములు త గుఁ బాయాపోసు పాపో నూడు ఫుద్దము మ చ్చామెట్టు,కవును మోజా యనఁగా...ఆం. భా. ౨. ౨౯౭.

కవురు=కారు.[1] వి. ముదురురంగు? (వర్ణాధిక్యము-శ. ర.)

క. చివురా వాతెఱ నల్లని,కవురా నునుసోగ బొం డ్రుకలు పుత్తడిమేల్,సవురా దేహము ము ద్దుల,దవురా యని జనులు పొగడ నాబిడ యమరున్. హంస. ౩. ౧౯౩.

వ ...తొడిగినట్టిసరిగకంగులకూరుపుఁబనికవురు పరకాళాయొంటిపొరబిగువునిడుదకాసెల... ప్రబంధ. ౭౭.

కవులు=కౌలు. (చూ) వి. (హిం. ఖవుల్) రాజులు లోనగువారు ప్రజలు లోనగువారి కిచ్చునట్టియొడంబడిక. (శ. ర.)

కవేరజ=కావేరి. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. దక్షిణహిందూస్థానమండలియొకనది. వైజ. ౧. ౭౨.
(ఇట్లే: కవేరకన్య, కవేరసుత, మొ.)

కవేరుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ఒకానొకఋషి. (కిటెల్)

మ...కవేరుని ప్రియాత్మజ మత్ప్రతిబింబ మొక్కుచో,నను వుగ నిల్పి భక్తి నెఱపొర భజించిన మెచ్చి యిచ్చెదం, గొనుము వరంబు నీ కనినఁ గోమలి గోరెఁ ద్వదీయపాదసం,జనన ఘనప్రతాప యగు జాహ్నవి మీఱుమహామహత్త్వమున్. శ్రీరం. మ. ౨. ౩౯౭.
(కవేరుని ప్రియాత్మజ=కావేరి.)

కవేలము. సం. వి. అ. న. కువలయము, కలువ. (కల్ప.)

కవోష్ణము. సం. విశ. (అ. ఆ. అ) ఇంచుక వేఁడి గలది, నులివెచ్చనిది. వి. అ. న. ఇంచుక వేఁడిమి.

కవ్యము. సం. వి. అ. న. (వ్యతి-హవ్యము.) పితృదేవతల కియ్యఁ దగినఅన్నము.

కవ్యవాలము. సం. వి. అ. పుం. ౧. అగ్ని. ౨. పితృ

కవ్యవాహనుఁడు. సం. వి. అ. పుం-పితృదేవతలకు కవ్యమును గొనిపోవువాఁడు-అగ్ని.

కవ్వడి. వి. (కవ + వడి)-రెండు చేతులయందును వడి గలవాఁడు-అర్జునుఁడు.

తరల... చెచ్చెరన్ ధరణీశులన్, విడిచిపుచ్చమ యేను కృష్ణుఁడ వీఁడు భీముఁడు వాఁడు గవ్వడి... భార. సభా. ౧. ౧౯౨. ఆం. భా. ౨. ౧౭౨.

విశే. రెండు చేతులయందును వడి గలవాఁడు.

సీ. ఉత్తుంగఘనవిశాలోరస్కుఁ డనియును గవ్వడి యనియును గరము వేడ్క, విప్వచ్చు నెప్పుడు వినియెడునది... భార. ఆది. ౭. ౧౭౪.

కవ్వపుగట్టు. వి. (కవ్వము + గట్టు)- కవ్వమైన కొండ-మందరపర్వతము, మంథాద్రి.

దండకము... మేటితా మేటిపై యెత్తి మవ్వం పుఁగవ్వంపుగట్టేపున న్వేఁపునం దాల్పవా ...నీలా. ౨. ౮౧. అచ్చ. రా. యు. ౧౬౧.

ఇశ్లే: కవ్వపుఁగొండ, మొ.

గీ. భద్రజాతియేనుంగు లప్పట్టనమునఁ, బ్రకటితస్ఫూర్తి నొప్పుసిబ్బములతోడ, విమలవారాశిఫేనఖండములతోడి, కవ్వపుంగొండబంధులో కాక యనఁగ. శివరా. ౨. ౧౦. ఆం. భా. ౨. ౨౭. వరాహ. ౧౧. ౩౧.

కవ్వము. వి. మంథానము, పెరుఁగుచిలికెడు సాధనము.

క. తరిత్రాడు చేతికవ్వము, దిరుగక యుండంగ బిట్టు తెమ్మని తినుమన్, బోరిఁబోరి గనయంబునముడి, విరియ వలువ చెఱఁగు వట్టి త్రేతల నీడ్చున్. హరి. పూ. ౪. ౧౯౬. ఆం. భా. ౨. ౨౬౮.

జ: కవ్వపుగట్టు.

కవ్వు. స. క్రి. (త. కవ్వు.) ౧. కబళించు. (శ. ర.) ౨. అపహరించు. (శ. ర.)

కవ్వుకొను=౧. ఆదుకొను. ౨. ఆక్రమించు. (బ్రౌ.)

కశ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. గుఱ్ఱములోనగువానిని కొట్టు చబుకు. ౨. మాంసరోహిణి.

కశము. సం. వి. అ. పుం. కుచ్చుతోఁక గలమృగము. (వై. ని.)

కశిపువు. సం. వి. ఉ. పుం. న. ౧. సెజ్జ, శయ్య. ౨. అన్నము. ౩. వస్త్రము. ద్వి. అన్నవస్త్రములు. (వై. ని.)

కశేరుక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. వెన్నెముక.

కశేరుకము. సం. వి. అ. న. తృణకందము, ఒకజాతిగడ్డిదుంప.

కశేరువు. సం. వి. ఉ, ఊ. స్త్రీ. ఉ. పుం. న. తృణకందము, ఒకజాతిగడ్డిదుంప. ఉ. పుం. న. వెన్నెముక. పుం. జంబూద్వీపముయొక్క తొమ్మిదిఖండములలో నొకటి.

కశ్మలము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) ౧. మలినము. ౨. నింద్యము. వి. అ. న. ౧. మూర్ఛ. ౨. మోహము. ౩. పాపము.

కశ్మీరజము. సం. వి. అ. పుం. న. కుంకుమపూవు. (ఇశ్లే: కశ్మీరజన్మము, మొ.)

కశ్మీరము. సం. వి. అ. పుం. కాశ్మీరదేశము. (ఇది శారదామఠము మొదలు కుంకుమాద్రివఱకుఁ గల దేశము.)

కశ్యపము. సం. వి. అ. న. ౧. తాఁబేలు. ౨. మత్స్యభేదము. ౩. మృగభేదము, ఒకజాతిలేడి.

కశ్యపుఁడు. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) శ్యావదంతుఁడు, నల్లనిదంతములు గలవాఁడు. వి. అ. పుం. అదితికిని దితికిని భర్తయు బ్రహ్మమానసపుత్త్రుఁడు నగునొక ప్రజాపతి.

కశ్యము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) కశతోఁ గొట్టఁ దగినది. వి. అ. న. ౧. మద్యము. ౨. గుఱ్ఱముయొక్క నడుము.

కషణము. సం. విణ. (అ.ఆ.అ.) పక్వము కానిది. వి.అ.న. ఘర్షణము, ఒరయుట, గీఁచుట; కండూయనము, గోఁకుట.

కషపట్టిక. సం.వి.ఆ.స్త్రీ. నికషము, ఒరగల్లు.

కషము. సం.విణ. (అ.ఆ.అ.) రాయునది, ఒరయునది, గీఁచునది. వి.అ.పుం. ౧.రాయుట. ౨. ఒరగల్లు, నికషము. ('కత్తి సున్నగునవి పదను పెట్టు సాన'అని కొందఱు.)

కషానువు. సం.వి.ఉ.పుం.౧.అగ్ని.౨.సూర్యుఁడు.

కషాయ. సం.వి.ఆ.స్త్రీ. క్షుద్రదురాలభ,ఒకజాతి తీఁటకసిందా.

కషాయము. సం.విణ.(అ.ఆ.అ.) ౧.ఒగరు గలది. ౨. సురభి, సువాసన గలది. ౩.లోహితము, ఎఱ్ఱనిది. ౪. అనురాగము గలది. ౫. ఇంపైనధ్వని గలది.(ఉదా:-కషాయకంఠము.)౬.ఎఱుపు పసుపు కలిసినది. వి.అ.పుం.న. ౧. ఒగరు. ౨. రాగము, ఎఱుపు. ౩. క్వాథము, ఓషధులు వేసి కాఁచిననీరు. ౪. నిర్యాసము,చెట్టుబంక. ౫. అనురాగము, విషయాభిలాష. ౬.విలేపనము, చందనాదులపూఁత. ౭.అంగరాగము, పూసికొనెడు చందనము, మొ. ౮. ఎఱుపు కలిసినపసుపు. పుం. ౧.శ్యోనాకము, దుండిగముచె. ౨. ధవముచె. ౩. పోఁకచెట్టు. ౪. కలియుగము.

కషాయి. సం.విణ.(న్.ణీ.న్.)-కషాయముకలది- ౧.బంక నిచ్చునది. ౨.ఒగరు గలది. ౩.ఎఱ్ఱరంగు గలది. ౪. విషయాభిలాషము గలది. వి.న్.పుం. ౧.సాలవృక్షము,మద్దిచె. ౨.ఖర్జూరవృక్షము. ౩. లకుచముచె.

కషాయితము. సం.విణ.(అ.ఆ.అ.) ౧.ఎఱ్ఱవాఱినది. ౨. ఎఱ్ఱగాఁ జేయఁబడినది. ౩.కలుషితము. ఉదా:- రోషకషాయితమనస్కుఁడు, మొ.

కషి. సం.విణ.(ఇ) హింసక మైనది.

కషిక. సం.వి.ఆ.స్త్రీ.౧.సస్యముచె. ౨.మక్షిక,ఈఁగ. (వై.ని.)

కషితము. సం.విణ. (అ.ఆ.అ.) ౧.రాపిడి పెట్టఁబడినది. ౨. బాధితము, పీడితము.

కషుఁడు. సం.వి.అ.పుం.సానపెట్టుట లోనగుపనుల చే జీవించెడుకొకనికృష్టపుజాతివాఁడు.

శ్లో. కిరాతహూణాంధ్రపుళిందపుల్కసా, ఆభీరకంకా యవనాః కషాదయః, యేన్యే చ పాపా యదుపాశ్రయాశ్రయా, శ్శుధ్యంతి తస్మై ప్రభవిష్ణవే నమః.సం.భాగ.౧౦స్క-౦.

కష్ట(ము)పడు. ని. అ. క్రి. ౧. దుఃఖపడు.

క. నీవును ద్రోణుఁడుఁ గలుగం,గా వైరులచేత నేను గష్టపడితిఁ గా,దే...భార. భీష్మ. ౩. ౧౩౭.

౨. శ్రమపడు.

(వ్యవ) వాఁడు పరీక్షకు కష్టపడి చదువుచున్నాఁడు.

కష్టప(ఱ)ఱుచు. ని.స.క్రి. కష్టపడఁజేయు.

ఆ.ఋణము నీఁగుపొంటె నిప్పుడ యీజరా,సంధుఁ గిట్టి పట్టి సమదబాహు,బల మెలర్పఁగష్టపఱచెద నీకు మెచ్చుగనొనర్చువాఁడఁ జూడు నన్ను. హరి.ఉ. ౧.౯౩.

కష్టపాటు. ని. వి. కష్టపడుట.

(భంగము, చెఱుపు.)

గీ. నందనమ్మునకును వజ్రనాభదైత్యుఁ, డపుడు చేసినకష్టపాటబ్జనాభ,యిపుడుఁ దలఁపువఁ బాటిన హృదయమునకు, నధికతర మైనపరితాప మావహిల్లు. ప్రభా. ౧. ౭౩.

కష్టపుఁబాటు. ని. వి. కష్టపడుట, ఇడుములు పడుట.

చ. కౌరవకోటిచేత మనకష్టపుఁబాటు దలంపు వచ్చినం, గ్రూరవిచేష్టితంబునకు గొంతి యొ

డంబడె బంధువర్గముఁ, ఘోరముగా వధిం చుటకుఁ గోల్కొనకున్నది బుద్ధి మీరని, ర్ధారణసేయఁడా హితము ధర్మము వర్యో డువృత్తి మెట్టిదో. భార. ఉద్యో. ౪.౯౦.

కష్టము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. దుష్టము, చెడ్డది. ౨. దుఃఖము గలది, పీడ గలది. ౩. పీడించునది. ౪. కష్టసాధ్యము, ప్రయాసపడి సాధింపఁ దగినది.(శత్రురోగాది.)వి. అ. న. ౧.సెబ్బర, కీడు, చెఱుపు. ౨. దుఃఖము, పీడ. ౩. పాపము. ౪. కస్తి, శ్రమము,ప్రయాసము.

కష్టముపాటు. మి.వి. కష్టపడుట, ఇడుమల నొందుట.

ఉ. ఎందును నెవ్వరుం బడనియెంతయుఁ గష్టముపాటు వచ్చినన్.భార.ఉద్యో.౨ ౧౨౯.

కష్టించు. సం. అ. క్రి. కష్టపడు.

ఆ. మగనికాలమందు మగువ కష్టించిన, సుతుల కాలమందు సుఖముఁ బొందు. వేమన. ౧. ౧౨౩.

కస[1]. వి. (సం. కశా.) గుఱ్ఱము మొదలగువానిని గొట్టెడుచబుకు, కొరడా.

సీ... షగ్గములు చతుస్స్వరములు ప్రణవంబు గసగోల బ్రహ్మ సూతుఁ,డు... కు. సం. ౨. ౧౬౦. (కసగోల=కొరడాకఱ్ఱ.)

కస[2]. వి.(సం.కషాయమ్. ప్రా.కసాఅమ్. క.కస.)౧. రంజకద్రవ్యములు మున్నగువానిసారము.

ఉదా: పట్టుబట్ట తడుపఁగా రంగుకస దిగిపోయినది.

౨. కసటు, మాలిన్యము.

ఉదా: నువ్వులు కస పోవుదాఁక కడుగవలెను. కందకస పోవునట్లు కడుగకున్న దురద పెట్టును.

కసటు. వి. (సం. కష్టమ్. క. కసడు) ౧. అపరిశుద్ధి.

ఆ. అవతరించి కంసుఁ డాదిగాఁ గలదేవ,శత్రుకోటి నెల్ల సమయఁజేసి, భరతకులముకసటు వాపి సంశుద్ధప్ర,తిష్ఠఁ గూర్చి యరుగుదెంచితీశ. భార. మా. ౮౭.

౨. మలినపదార్థము.

సీ. కడు సంభ్రమమున నక్కడకు నేతెంచి యింపెసఁగ మైనుండినకసటుఁ దుడిచి.మనుచ. ౬. ౪౧.

ద్వి. మున్నుగా వగ లనుమున్నీట మునిఁగి, కన్నీట నాసామ్ముకస నెల్లఁ గడిగి. రం. రా. కిష్కిం.౨౦౨ పా. ౧౭ పం.

సీ. కాఁకలు దేరుబంగరుసలాక యనంగఁ గసటు వాసినచంద్రకళ యనంగ. అని.౩.౬౨.

(ఇట కళంకము అనిభావము.)

సీ. కన్నియవదనంబు కమలంబు బోల్తమా కమలంబు పుట్టుచోఁ గసటు గలదు. వీర. ౩. ౬౬. (ఇట బురద అనిభావము.)

౩. పాపము.

సీ. దోస మనంగను దొసఁగు దొసంగు నాఁ గసటు నాఁ బాపంబు గాఁ దనర్చు. ఆం.భా.౧. ౯౮.

సీ. దురితంబు లెన్నండుఁ బొరయక వెలుఁగొందుకమలాప్తకులమునఁ గసటు గలిపి. భార. ఆర. ౬. ౩౦౭.

౪. నిష్ఠురత్వము, పారుష్యము.

ద్వి. పా ష్మన్న విని మొగంబునఁ జెఱునవ్వు,గ్రమ్మ మాటల నొందు కసటు లేకుండ. రం.రా. అయో. ౯౭ పా. ౨ పం.

౫. వెగటు, అరుచి.

గీ. విసము మెసవిననాఁటియక్కసటు వోవ.(శ్రీనాథునిచాటువు.)

౬. విషాదము, ఖేదము, దుఃఖము.

వ. పార్థున కుపనిషదర్థజాతం బవగతంబు సేసి మ

నసుకసటు వాపి వివేకంబునకుం జేవ గలిగించి కృష్ణుండు...భార. భీష్మ. ౧. ౨౨౩.

విణ. మలినము.

సీ. కలువపుష్పాళ్లచేఁ గసనైనవెన్నెల వలిపవెన్నెలలోన వడిచి తేర్చి. పారి. ౨. ౮౭.

కసనము. సం. వి. అ. పుం. కాసరోగము.

కసనోత్పాటనము. సం. వి. అ. పుం. వాసకవృక్షము, అడ్డసరము.

కసబెస. వి. బాగుగా నూఱుట మున్నగువానియం దగు ననుకరణము.

ద్వి. కలిపి రసంబులఁ గల్వంబులందుఁ, గసబెస గా నూఱి...నవ. ౪. ౨౧౧ పా. ౨౦ పం.

కసమస. వి. ౧. వేగము, తొందర.

చ... నీప్రకటప్రతాపముం, గసమస దాఁటఁ బోయి యతిఖంజత నొందె సహస్రపాదుఁ డున్. నైష. ౩. ౭౨.

క. ముసిముసినవ్వులు నవ్వుచు, మిసిమింతుఁడు గాక యొక్కమిఱుత నిలిచి యక్కుసుమశరహరుఁడు తపసులు, కసమసఁ దనుఁ బట్టుకొనఁగఁ గడఁగినఁ బెలుచన్. హర. ౫. ౪౭.

౨. తొట్రుపాటు, సంభ్రమము.

క. అంతట నిద్దఱమనసులు, కంతునిపసఁ గలసి వింతకసమసలాలయన్, మంతనములఁ బెదవుల నిసి, చింతలు వాఱంగ నగవు చెప్పలు గోరన్. విక్ర. ౮. ౮౭.

౩. తినుట మున్నగువానియందలియనుకరణము.

ద్వి. బుద్దివచ్చినమృగంబులమాంస మెల్ల, గద్దకు త్తుకపడఁ గసమస మెసఁగి. నవ. ౧. ౮౭ పా. ౧౧ పం.

కసరు[1]. అ. క్రి. ౧. కోపపడు; విసుగుకొను.

గీ....ఓతండ్రి యూకొడియలనుబట్టి, గట్టి చేసెద నీఁక నింక కసర వలవ, దు...నీలా. ౨. ౬౨.

క. పెసరుంబప్పేమిటి కని, నఁడు పండుగను గొయగూరే, కొసరున్... బహు. ౫. ౮.

సీ. కసరి యొంగిలిచేతఁ గాకి వేయనివాఁడు సత్తొన్నదానప్రశస్తుఁ డయ్యె. పాండు. ౮. ౨౧౦.

౨. విజృంభించు, హెచ్చు.

సీ. జలరేఖ లంబరస్థలి విశాలము లయ్యెఁ గసరుచుఁ దమ్మిరల్ విసరఁ జొచ్చె. ఇందు. ౩. ౧౦౬.

గీ. కసరి యొవ్వానికంఠహుంకారరవము, కొండచిలువలకులము లోఁ గూర్చె నహుషు, నట్టిపరమమహాశైవు ననఘు తేజు, వెదకి రానందవనములో విబుధమునులు. కాశీ. ౨. ౮౦.

౩. చలించు.

ద్వి. పసిఁడిసలాక సుపాణిముత్తియము, కసరక నిలుచుక్రొక్కారుమెఱుంగు. ద్వి. భాగ. ౭. (శ. ర.)

స. క్రి. ఉపాలంభించు, తిట్టు. (చి. ని, ధాతుమాల)

క. అంపఁ దగువారిఁ గసరుచు, నంపి...మనుచ. ౫. ౨౩.

కసరికొట్టు=తిట్టు. చంద్ర. వి. ౧. ౬౨.

వి. ౧. కోపము.

గీ. అలఁతఁ బానుపుపైఁ బొరలాట తెలుపఁ, తెగువ లోలోననే నవ్వునగవు తెలుపఁ, గలఁక మామీఁదిపనిలేనికసరు తెలుపఁ, బొలఁతి రేలు నీయున్కియే పులుగు గాదె. ఆము. ౪. ౬౦.

సీ. పసులగోడలు వాన్పి వసుధపైఁ గూల్పనిము సురువానలమీఁదఁ గసరుఁ జూపు. శుక. ౨. ౫౦౮.

౨. పొగరు, గర్వము.

ద్వి. కసరెక్క యంత ముష్కరము సేయంగఁ, బొసఁగించి యొగవేయు బొంకనీ కెంత, ముం ...ను మూఁడులోకముల, వంగవ నీ

యంతయాఁడుది లేదు. ద్వి. సారంగ. 3. ౧౦౫ పొ.

3. గాలివాన.

వ.... పెల్లడరునిట్టూర్పు గాడ్పువిసరులఁ గస రెత్తి... పొంగి చింతాసాగరంబు వేగిరంబ వెల్లివొడిచె నన...మనుచ.3.౯. (కసరెత్తి = తుపాను కలిగి.)

గీ. బిట్టు కసరెత్తి మున్నిటినట్టనడిమి, కరుగఁ గా జేను వైచినతరణి యనఁగఁ, జక్కఁ సాగి నరశ్మిచేఁ జిక్కఁ బోఁడు, సమయవశమున గగనమధ్యమున నిలిచె. రా. వి. 3. ౧౯.

ర. విజృంభణము, అతిశయము.

క. అసురుసు రని సొలయుఁ రా, జసురేంద్రుఁడు మలయపవనుచలికసరునకుఁ. శవిరా. ౫. ౨౬౫.

౫. దోషము.

క. ఈరత్నమునకుఁ బ్రప్పియు, గారయుఁ గ ర్కశత యనఁగఁ గసరులు మూఁడే, పారు నవి యెల్లఁ దెలియక, వారక ధరియింప జగతి వల దెవ్వరికిఁ. రత్న. ౨౯.

జ: కసరుఁదనము, కసరుకొను.

కసరు² = కసురు.

గీ. కాయ గస రేతికొని తించుఁ గానలోన, ఘోరదుఃఖముల్ గుడువంగఁ గోర నేల. భా. రా. సుం. ౧౭౯.

జ: కసరుఁగాయ.

కసరుఁగాయ. వి. (కసరు² + కాయ) లేఁతకాయ.

ద్వి. రసరసాన్నములను మెసవెడువాఁడు, కసరుఁగాయలఁ బ్రొద్దు కడపుచున్నాఁడు. రం. రా. అయో. ౧౩౭ పొ. ౧౨ పం.

కసరుఁదనము. వి. (కసరు¹ + తనము.) దోషము.

సీ. కులగోత్రముల కాదికొన్న చిన్నతనంబు విసములో నుదయించు కసరుఁదనము. కృ. శకుం. పీఠి. ౫౬.

కసరుకొను. అ. క్రి. (కసరు1 + కొను-స్వార్థమున) = కసరు¹.

(౧. ఘోషించు, శబ్దించు. ౨. కోపపడు.)

సీ. జలదంబుగతి నిచ్చి వెలవెలఁబాఱక కలశాంబునిధిరీతిఁ గసరుకొనక. నరస. ౫. ౧౯.

కసవు(స్సు). వి. (సం. ఘాసః. ప్రా. కస్సో. క. కసవు.) ౧. గడ్డి, తృణము.

మ...నానాదివ్యౌకసు లాస్థానము గూడి యాడుదురు శ్రీకాశీప్రదేశంబునఁ, గసవై పుట్టెడుభాగ్య మైన మనకుఁ గల్పింప దాదైవ మీ, కసుమాలం బగునాక మేల యని యుక్త్యంతాతిరేకంబునఁ. కాశీ. ౭. ౨౦౬.

క.... మెచ్చెఁ బశువిసర మెసఁగి మెసవుకసవులఁ. కృ. శకుం. ౧. ౪3.

ద్వి. సద సత్ర నలి నత్ర సరి గస్వు గత్ర, వెదకియుఁ గానక మది విచారించి. బస. పు. 3. ౫3౨పం.

౨. పెంట.

సీ. గల్లుగ ల్లని రత్నకంకణంబులు మ్రోయ గంధవాహునియాలు కసవు నూడ్చు. భీమ. 3. ౬౨.

కసవుఁగుప్ప = ౧. గడ్డిమేటి. (శ. ర.)

౨. పెంటకుప్ప. (శ. ర.)

కసవుపోఁచ = గడ్డిపరక.

సీ. కసవుపోఁచలు కసిగాట్లుగాఁ గొఱుకుచు వివృతాస్యమున జాఱవిడుచుకొనుచు. హరిశ్చ. ౨. ౪౯.

కసాయి. వి. (హిం. కసాయీ.) కటికవాఁడు, సానికుఁడు. (శ.ర.)

కసి¹. వి. ౧. తీఁట, దురద.

క. చేతులు దలలును బహువిధ, హేతులఁ దునియలుగఁ జేసి యిలఁ దొరఁగించెఁ, జేతులకసి వోవంగ న, రాతులు బెగ్గిలఁగఁ గ్రీడి ప్రకటస్ఫురణఁ. భార. కర్ణ. ౨. 300.

క. చేతులకసివోఁ గయ్యము, సేతవిలేదుఁ దట్టివిధ
ము చింతింపు...హరి. ఉ. ౭. ౧౮. ఆం. భా.
౨. ౧౭౯.

౨. తమి, అపేక్ష.

క. కన్నులకసివోఁ జూచితి, నెన్నఁడు నెచ్చో
టఁ బోరు లిట్టి వెఱుఁగ నో, యన్న...హరి.
ఉ. ౮. ౩౪.

ద్వి. బసవా యనిన బాలబసవఁ డో యనుచుఁ,
గసి వోవ నడుగుల నొసలిడి రాచు. పండితా.
పురా. ౧౬౬ పొ.

౩. కోపము.

(వ్యవ) వానిని కసి తీఱఁ గొట్టితిని.

జ: కసిమసఁగు, కసిమిరి.

కసి²=అసి. విణ. అల్పము. (వృత్తియందు 'కసఁడి' శబ్దముయొక్క తుదివర్ణము లోపింపఁగా మిగిలి నరూపము.) ఉదా: కసిగాటు, మొ.

క్రి. విణ. ఇంచుక. (చూ. కసిగందు.)

కసింద. వి. (క. కసింద.) కాసమర్దము.

(దీని భేదములు:—ఒట్టికసింద, కమ్మకసింద, కొండకసింద, తీఁటకసింద.)

సీ. ఇడిసినయిడుపులయెడలఁ బొత్రె నుత్తరేను
గసింపకోరిండసాదల. ఆము. ౬. ౧౩.

కసఁడి. విణ. అల్పము. (వృత్తియందు దీనికి వికల్పముగా అంత్యవర్ణలోపము. (చూ. కసికోఁత, కసఁడికోఁత.)

జ: కసి², కసఁడికోఁత, కసికోఁత, గసిగందు, కసిగాటు.

కసఁడికోఁత=కసికోఁత, కసినికోఁత. వి. (కసఁడి + కోఁత) - చిన్నచిన్నముక్కలుగాఁ గోయు కోఁత-సంతతము పెట్టెడుబాధ.

శా. తండ్రీ సారెకు రువ్వు నాగ్రహముమీఁదం
గన్నదే గాతి గా, గుండ్రాలం గొని దాయ
గాక యిది నాకుం దల్లిదే ...
పీండ్రం జూచినజాడ నన్ను యమునన్ వీ
క్షింప దంతంతకుం, బిండ్రం బయ్యెఁ గసిండి
కోఁత వలదా మీకు న్విచారింపఁగన్. వరా
హ. ౫. ౯౩.

(పతివ్రతావర్ణనము.) సీ. కలహాళనుండు తర్క
క్రియాకుశలుండు సంగతోన్మాదోత్తమాంగ
కుండు. గీ. నగునయేనియు నటువంటిమగని
తోడఁ, గాఁపురము సేయు సతి దొడ్డగతిత
యగుచుఁ, గసఁడికోఁతల నోర్చి లో విసిగి
కొనక, ధాత మూఱక తండ్రి సేఁతకు వగవక.
పాండు. ౪. ౧౪౫.

కసికోఁత=కసఁడికోఁత. (కసి2 + కోఁత.)

గీ. చెలువ యీ బాము లనుభవించినను గాని, తె
లియదే ప్రేగులోపలితీఁటవంటి, వలపుకసి
కోఁత లివి పగవారి కైన, వలదు గా దీని కిపు
డేల వచ్చె నమ్మ. కువల. ౩. ౯౯.

కసిక్కు. వి. ముండ్లు లోనగునవి నాటుటయందగు ననుకరణము.

చ. చిటచిట మండుమంటలుఁ గసిక్కున నాటె
డు ముండ్లతోవలున్. సానందో. ౨. ౫.

కసిగందు. అ. క్రి. (కసి² + కందు) కొంచె మైనను కందు. (దీనికి వ్యతిరేకమందే ప్రయోగము)

చ. అతఁడు మదీయసఖ్యపరుఁ డక్కట యేఁ గ
సిగందకుండ నా, క్షితిపతి యిమ్మెయిం బరుల
చేతఁ బరాభవ మొందె...భార. సౌ. ౧. ౭౦.
(కరాలప్రతిపాఠము.)

మ. అసురాధీశసమర్పితంబు లగులీలారామకల్ప
ద్రుమ, ప్రసవంబుల్ కసిగంద వయ్యె ...
భీమ. ౪. ౧౪౬.

చ....తపోధన ముడివోనిపూనిక వితాన మొన
ర్పఁ గడంగినాఁడు నీ, మనుకులకీర్తికామిని
కి మై కసిగందనిచాయ సంధిలన్. చం. రా.

కసిగా(కా)టు. విశే. (కసి² + కాటు) ౧. చిన్న కాటులు గలది; అల్పము, కొంచెము.

గీ. భావమొకకేళిఁ దత్తఱపడ హితంబు,గా వటం చును గసిగాటుగా భుజించి, వేగ ఘనసార మధికంబుఁ గాఁగ నపుడు,చేసెఁ దాంబూల మారాజశేఖరుండు. దిలీప. ౩. ౨౧౩.

గీ. మనసు దీరఁగ నొకనాఁటియునికి లేక, మో సపోయితిఁ గసికాటుముచ్చటలనె, యింత లోనసె నన్ను నీ వింత సేయు, టెఱుఁగ నేర నికతనఁ బూర్ణేందువదన. ప్రబంధ. ౨౫౦. పాండు. ౩. ౨౨.

వి. కొంచెపుపంటికాటు.

గీ. ఒఱలి తూఁడులు కసిగాట్లఁ గొఱికి నిలుచు, నిలిచి పెనఁగొన్న నాఁచుతీఁగలను డాఁగు, ... కోక మొకటి. ప్రబంధ. ౫౯.

గీ. కృష్ణుననుమతి రుక్మిణీకీరవాణి,వచ్చి భోజన మిడఁ దలవంచి యగ్గ,లం బయినచింత వలసి యొల్లమి నతండు, సొగటులను బోయి కసి కాటులు గ భుజించె. విజ. వి. ౩.౮.

ఉ. కామిని నీదు మోవిఁ గసికాటులు చెక్కుల గోటినొక్కులుల్, మోమునఁ జెమ్మరించుట లు ముంగురు లెంతయుఁ జిక్కు లొందు టల్. సురా. ౧౨౯. (కసికాటులు=దంతక్షతములు.)

కసికాట్లుచేయు=కొంచెముగాఁ గఱచు,కొంచెముగాఁ గొఱుకు.

ద్వి. మునుపు గాచినపాము మురియుచు వచ్చి, ఘన మైనయూపందు గసికాట్లు చేసి. ద్వి. సారంగ. ౨. ౬౨ పా. ౩౨౮పం.

కసిని=కసిఁడి(చూ. కసినికోఁత.)

జ: కసినికోఁత.

కసినికోఁత=కసిఁడికోఁత. (కసిని + కోఁత)

గీ. తనకు ననుకూలు యగునొక [illegible] లిమి యొనర్చుకొని యించిమంచి పెట్టె,దాని తో నొక్క నాఁడు మంతనమునందు, నింటి వారలకసినికోఁ తెల్ల నుడివి. శుక. ౩. ౨౯౨.

కసినికోఁతలుకోసికాతెంచు=మర్మస్పృశము లైన మాటలు మున్నగువానిచేత సంతతము బాధించు.

సీ. కసినికోఁతలుగోసిగారింతు రని బూతు తెలియఁగా వదినెలఁ దిట్టువారు. శుక. ౩. ౧౨౧.

కసిబిసి. విశే. నలఁగినది.

వ. ...ముసలంబులమోఁదులం గసిబిసి యగువా రును...భా. రా. యు. ౧౮౩౨.

వి. ౧. క్రోధము. ద్వి. భాగ. ౬. ౧౨౧. (బ్రౌ)

౨. బాగుగా నలఁగునట్లు నములుటయం దగునను కరణము.

చ. కసిబిసి నమ్మకంబునకుఁ గానివి చోళ్లు నమ ల్పొలంతితో...పాంచాలీ. ౧. ౨౯.

కసిమస. వి. తొందరగా తినుటయం దగునను కరణము.

క. కసిమస నాఁకట ఫలముల్, మెసవుచుఁ జలి విడిచి మేడిమీఁదన్ మోవం, బెసఁగ నటియించువానరు, మసలక వీక్షించుశింసుమారుం డనియెన్. వేం. పంచ. ౪. ౯౫.

కసిమసఁగు. అ. క్రి. (కసి¹ + మసఁగు) ౧. విజృంభించు, చెలరేఁగు; అతిశయించు.

గీ... మెఱయుఁగసిమ,సంగెఁ జెలరేఁగె నాఁగ ను సమములుగను. ఆం. భా. ౩. ౯౨.

క. వారల నందఱ రౌద్రా,కారుండై కసిమసంగి గాంగేయుఁడు దు,ర్వారపటుబాణనిహతిని,వీరాహవరంగమునకు విముఖులఁ జేసెన్. భార. ఆది. ౪. ౨౦౧.

క. వెసఁ బెక్కమ్ములు మనపై, ముసుఁగువడం బఱపి యతఁడు మురభంజన సం,తస మందెడు నింతన యోఁ,గసిమసఁగెదఁ జూడు నన్ను [illegible]న్. భార. కర్ణ. ౨. ౨౯౪.

లయవిభాతి... ప్రాణి, ప్రసరములు నొండొకటి
మెసఁగఁ దొడఁగెన్ గఱవు గసిమసఁగె వి
శ్వమున...వరాహ. ౧౦. ౨౮.

౨. నిపుణుఁడగు, ఆరితేఱు.

గీ....గడితేఱె ననఁగఁ, గసిమసంగె ననంగ నా
ఖ్యలు దనర్చు, నిపుణుఁడయ్యె ననుటకు...
ఆం. శే. ౩౫.

స. క్రి. ౧. చంపు, సంహరించు.

క. అసురుల మాయోపాయులఁ, గసిమసఁగఁగనఁ
ట మఖంబుఁ గావఁగనఁట తా, పసుఁ డొకఁ
డఁట సిసువులఁ గ్రొన్నిసువుల నడిగెనఁట
మునులు నిర్మోహులు గా. రామా. ౪. ౯.

లయగ్రాహి. సింగము కురంగసమితిం గసిమసం
గెడు తెఱంగున నభంగజయసంగతిఁ జెలం
గన్. శశాం. ౫. ౩౯.

౨. నఱకు, ఖండించు.

క. నావుడుఁ గల్పాంతఫణి, గ్రైవేయకజాగ్ర
దుగ్రగతిఁ గదిసి దశ, గ్రీవుఁ డసిఁ గసిమ
సంగిన, లావరి యగుపులుఁగు ఱేఁడు లావఱి
పడియెన్. రామా. ౫. ౨౦౩.

కసిమిరి. వి. (√కసి1) తీఁట, దురద.

శా. దేవా కయ్యముతోడి వేడుక మదిం దిట్టాడు
మర్త్యుండు నే, త్రోవం జేతులతీఁట వుత్తునని
కోరున్ దానవుం డైననా, కీవే చేతులు చేసి
తీకసిమి రిం కెట్లోర్తు...ఉ. హరి. ౫. ౨౧.

కసివెంద=కసింద, కాసమర్దము. ఆం. భా. ౨. ౬౩.

కసీదు. వి. (హిం. కసీద్) వస్త్రముమీఁద జరీ మున్న
గువానితోఁ బువ్వులు మొదలగునవి కుట్టుపని,
బుటాపని.

సీ. మును చెవిచాయ జాటినయోరసికను గసీదు
రుమాలు భాసిల్లఁ గట్టి. ప్రబంధ. ౧౭౯.

కసీసము. వి. (సం. కాసీసమ్. ప్రా. కసీసం.) ౧.
అన్నభేది. (బ్రా.) ౨. నల్లబట్ట.

సీ. జరబాజు నేరాజు బురుసా తగటి యనఁ గల
ధౌతవస్త్రము ల్చెలఁగుచుండు, నవి నల్లచా
యచే నలరుచున్నను గసీసం బనఁగాఁ దగు
...ఆం. భా. ౨. ౧౫౫.

విశే. నల్లనిది.

సీ. ఒక్కనాఁడు భవాని యుబుసుపోకకుఁ బైఁ
డిజలపోసనము కసీసంపుఁ బట్టు, బంతి ... అ
స్ఫాలనము చేయు చాడుచుండ. కాశీ. ౬.
౧౬౧.

ఉ. ఇంగిలికంబునం దడిపి యెత్తుకసీసపు రెంటె
మో యనన్, నింగి గరుత్పరంపరలనిగ్గున
లేఁదొగ రెక్క...ఆము. ౪. ౧౦. మనుచ.
౫. ౪౫.

కసు. విశే. ('కసుఱు' శబ్దమునకు వృత్తియందు మిగి
లినరూపము.) లేఁత; అల్పము.

కసుఁగాయ=లేఁతకాయ.

క. ఏఱకుమీ కసుఁగాయలు, దూఱకుమీ బంధు
జనుల దోషము సుమ్మీ. సు. శ. ౨౧.

కసుఁగొను=సన్ననివడుము.

ఉ. మో మఖిలంబుఁ గన్నుఁగవ ముచ్చట మీ
ఱఁగ వక్షమంతయున్, గామిడిచన్నుదో
యి కసుఁగొను సమస్తము మిన్ను. బిల్హ. ౧.
౬౭.

కసుఁగందు. వి. (కసుఱు+కందు.) ౧. లేఁతబిడ్డ,
పసికూన.

దండ. ... నీ వంతలోఁ గావుకా పంచు నేడ్పు
ల్దలిర్పం గసుంగందవై ...పారి. ౩. ౩౮.

ద్వి. కసుఁగందునకు నేమి గాని ప్రాయమున, వస
ము దప్పిననింద వచ్చె నేఁ జెల్ల. ద్వి. సారంగ.
౨. ౫౮ పా. ౧౩ పం. ('కసిగందు' అపము
ద్రితము.)

౨. కందు, నలుపు.

ఉ. ...కసుఁగం దొకయించుక లేక తిన్నవై,

పున్నమచంద్రునొప్పిదముఁ బోలెడు మోము వనవ్వు దేఱఁగన్. మై. ౧. ౧౩౪.

కసుగందు. అ. క్రి.(కందు+కందు-శ.ర.)మిక్కిలివాడు; బాధపడు.

వ. ... పొలుపు లేనియంగరాగంబుతోఁ దలఁప రానిదీనభావంబుతోఁ గసుగందినబాహులతలతో ...ఉ.రా.౪.౨౨౧.

క. కుసుమాయుధుబాణంబులఁ,గసుగంది భవద్వియోగకలుషత నర్చా,వసరంబుల నర్చకు లిడు,కుసుమములకు వెఱచు వహ్ని కువలయనేత్రా. నైష. ౪. ౩౪.

కసుగందులుగందు=మిక్కిలి వాడు.

క. కసుగందులుగందినవ,కుసుమలతికవోలె మిగులఁ గోమలి యొప్పెన్. కళా. ౪. ౧౦౩.

కసుగు. అ. క్రి. సణుగు, గొణఁగు.

ద్వి. విసిగినఁ గసిగిన... మెఱుఁగులు గ్రమ్మునా మేటిఖడ్గమునఁ, దఱిగి రక్తము గాఱఁ దన తల ద్రెంచి, నీపాదములమీఁద నిలుపుదు... ద్వి. హరిశ్చ. ఉ. ౧౫౪౧.

స. క్రి. అట్టిట్టు ఊఁపు, ఆడించు.

ద్వి... చెవులఁ,గనలుశూలము నాటి కసిగిన లైన,నుల్లంబు కలఁగి బిట్టులికి...నవ.౨.౧౪౫ పొ. ౧౨ పం.

కసుమాలము. వి.(సం. కశ్మలమ్. త.కసుమాలమ్. మ. కసమాల్.) మలినపదార్థము.

క. దేవా యీకసుమాలము, దేవెదు కేల్దోయి నీదుదేహం బంటం,గా వెఱ పయ్యెడు... కాశ. ౩. ౯౭.

విణ. ౧. రోఁత కలిగించునది.

మ...నానాదివౌ,కసు లాస్థానముగూడి యాడుదురు శ్రీకాశీప్రదేశంబునన్,గసవైపు ప్పైడుభాగ్య మైన మనకున్ గల్పింప దా దైవమీ,కసుమాలం బగునాక మేల యనియుత్కంఠాతిరేకంబునన్. కాశీ.౭.౨౦౬.

౨. పాపిష్ఠము.

చ...దానధర్మముల్,గ్రతువు లొనర్చనో యిపు డకారణ మెట్లు విమాన మెక్క స,మ్మతముగ నర్హమయ్యెఁ గసుమాలపుమాలకు దుష్టశీలకున్. బ్రహ్మో. ౨. ౭౯.

౩. క్రూరము.

క. పసిపాపఁ డనక నాసుతుఁ, గసుమాలపుఁజెడుగుఁబురుగు కఱచెను దీనన్, ముసుఁగువడుపాపమున నది, చెసలం జరియించుఁ గాత దీనతతోడన్. నా. పంచ. ౩. ౩౨౩.

కసురు. వి.(దీనికి వ్యుత్పత్తియం దంత్యవర్ణలోపమును లేఁత యనునర్థమును గలుగును. ఉదా: కసుఁగందు, మొ.) లేఁతకాయ, పిందె.

చ...పెం,పెనసినపండు కాయ కసు రేమియు నైనను నేఱి తించు...భా.రా.యు.౧౧౭౯. (శ. ర. పా.)

చ. ఒసఁగిన నిక్కుమారు లవి యొల్లక పల్కిరి మాకుఁ గాయలుం,గసురులు వేళ్లు వల్లకులుఁ గాక సముజ్జ్వలభూషణంబులుం, బసిఁడియు నేల యుక్తమె తపస్విజనంబులకుం బరిగ్రహం,బసమభవద్గుణస్తుతికథైకపరత్వవిభూతి చాలదే. నిర్వ. ౧౦. ౧౨౨.

జ: కసు, కసుఁగందు.

కసె(స్సె)ము. వి. (సం.కచ్ఛః.త. కసివు)జలప్రాయప్రదేశము.(నీళ్లు చిదచిద యనెడు నేల, చెమ్మనేల. శ.ర-కసెము=ఊటగుంట. చి.ని,బ్రా.)

కసేరుక. సం=కశేరుక.

కసేరువు. సం=కశేరువు.

కస్తి. వి. (సం. కష్టం.శ.కస్తి.) ౧. కష్టము,శ్రమము.

మ. నను మన్నించెద వేని నీ విపుడు రా నావెంట రా కుండినన్, నిను నేఁ బాసి చనంగ

నోవ నిచట న్నీతోడిదే లోకమ్మె,మనువాఁడం గనువాఁడ నీకరుణ నీమానంబు చిత్తంబు వచ్చినచో మానుదు గాని నిన్నిపుడు కస్తిం బెట్ట నా కేటికిక్. కాళ. ౩.౭౨.

చ... డెందములోనికస్తి మం,తనమునఁ దెల్ప... నీలా. ౨. ౧౧౭.

సీ. గాధినూనుఁ డొనర్చుకస్తికి నోర్వఁడే సతి యుఁ దానును హరిశ్చంద్రనృపతి. రంగా. ౨. ౨౩౨.

౨. శోకము, దుఃఖము.

ద్వి. కన్నవా రెల్లను గటకటా యనుచుఁ, గన్నీళ్లు గ్రుక్కుచుఁ గస్తి పొందఁగను. ద్వి. సారంగ. ౨. గురుపా. ౨౨ పం. ఆం. భా. ౧. ౧౩౫.

౩. విపత్తు.

క. ఇడుమ వెత కస్తి యంగద, కడగండ్లనఁ జను విపత్తు... ఆం. సం. మాన. ౫౯.

జః కస్తిపడు.

కస్తిపడు. అ. క్రి. (√కస్తి) దుఃఖపడు.

గీ. పొరలి యేడ్చుచు నుండ నబ్బోటు లేల, కస్తి పడెదమ్మ యని యెత్తి కుస్తరింప. సారంగ. ౩. ౮౨.

ఉ... మానసికవ్యథల్ రుజలు మాన్పఁగ నోపిన పుణ్యరాశి గం,గానదిఁ జేరి యుండియును గస్తిపడం దగునయ్య... ఉ. రా. ౬. ౨౧౦.

గీ. కామసమ్మోహితక్రౌంచఘాతమునకు, వగచి నీచాటుకవి చెంచువానిఁ గినిసెఁ, గామమోహిత యగునింతిఁ గస్తిపఱుప, ననుజుఁ బురికొల్పి తిది నీకుఁ జనునె రామ. నైష. ౮. ౧౩౦.

కస్తురి. వి. (సం. కస్తూరీ. ప్రా. కత్థూరి. క. కస్తురి.)

౧. మృగమదము, ఒకవిధ మైనపరిమళద్రవ్యము.

ఉ. సంకుమదంబుఁ గస్తురియుఁ జాఁదుఁ బటీరరము... నైష. ౭. ౧౧.

సీ. సొగను గా నొసలఁ గస్తురిబొట్టు సవరించి... నీలా. ౧. ౮౧.

౨. కస్తూరీమృగము.

గీ. కన్ను చెలువని కస్తురిగమిశిశువులు. పి. శకుం. ౧. ౯౮.

౩. ఒకానొక చెట్టు.

సీ. గొజ్జంగి యిజ్జాజిపజ్జ గిసల మొందునెలకె కస్తురియు గన్నెరయుఁ బూచె. బహు. ౨. ౨౧.

జః కస్తురిపట్టెయలు, కస్తురిపసుపు, కస్తురిమెకము, కస్తురివీణియ.

కస్తురిపట్టె(ట్టె)లు. వి. బ. (√కస్తురి.) ౧. ధాన్యవిశేషము. ౨. పుష్పవిశేషము.

గీ. పచ్చగన్నెరు కస్తురిపట్టెయలును, గుత్తిమల్లెలుఁ బ్రాఁథి గాఁ గూర్చి మఱియు, సకలజాతులఁ బోషింప శక్తి కలిగి, పాలికులు చైత్రుఁ డెగడుదు రప్పురమున. భాను. ౧. ౯. (శ. ర. పా. రెం డర్థములకును నిదియే యుదాహరణము.)

కస్తురిపసుపు. వి. (√కస్తురి) గంధహరిద్ర. (శ. ర.)

కస్తురిమెకము. వి. (√కస్తురి) కస్తూరీమృగము.

సీ. ఆహా పరాకు విదేహునికాను కీసాబగైనయట్టికస్తురిమెకంబు. యయా. ౧. ౨౮.

కస్తురివీణియ(ణె). వి. (√కస్తురి) కస్తూరీమృగము యొక్క బొడ్డుకాయ. (ఇందు కస్తూరి యుండును.)

వ. ... కస్తురివీణియలును బిల్లిగడ్డలును... భల్లా. ౩ ఆ. (శ. ర.)

కస్తూరి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. కస్తురి, మృగమదము.

కస్తూరినిగరాలు. మి. వి. బ. ధాన్యవిశేషము.

సీ. బంగారుతీఁగెలు గంగాజలమ్ములు కస్తూరినిగరాలు కటకసరులు. హంస. ౮. ౧౨౮. ప్రబంధ. ౧౧౨.

కస్తూరిపట్టెయ(ట్టె)లు. మి. వి. బ.= కస్తురిపట్టెయలు.

(ధాన్యవిశేషము)

సీ. కుసుమపూరాజవా ల్గుత్తిబల్గుత్తులు కస్తూరిప ట్టెలు గంధసరులు. హంస. ౪. ౧౨౭.

కస్తూరిమల్లు. వి.వి.బ. స్త్రీలు కట్టుకొనెడుఒకవిధ మైనగళ్లచీర.

గీ. చిన్నికస్తూరిమల్లును జిలుకచార్ల, వన్నియలు మంచిబొమ్మంచువన్నియలును, మొదలు గాc గలచీరలు ముడముతోడ. ధనా. ౩. ౩౭.

కస్తూరివీణియ(గౌ). మి.వి=కస్తురివీణియ.

సీ. కస్తూరివీణెలc గానుక గాc దెచ్చెకోయకు జీతంబు గొప్పచేయు. పార్వ. ౧. ౬౨.

కస్తూరీమృగము. సం.వి. అ.పుం. కస్తురి బొడ్డునం దుc గలయొకజాతిలేడి, గంధమృగము.

కస్వరము. సం.విణ. (అ.ఆ.అ.) ౧. పోవునది. ౨.పీడించునది.

కహాకహా,కహాకహాకహా. వి. పెద్దనవ్వు నవ్వునపుడును వీరులు గర్జించునప్పుడును కలుగు ధ్వనికి అనుకరణము.

చ. కహాకహ నవ్వె ... శితికంఠుcడు ...కాశీ. ౯. ౩౦. హంస. ౧. ౨౪౨.

సీ.కహాకహాకహ నవ్వుకలితాట్టహాసంబు సురలc గాంతాశ్లేషసుఖులc జేయు.సమీర.౪.౪౪.

వ. తేరును వీరరసంబుదేరుచుం బోరు గోరుచుం గహాకహాధ్వనుల గర్జించుచుండె...కను. ౨. ౩౫.

కహ్లారము. సం.వి. అ.న. ఇంచుక యెఱుపు తెలుపును గలిగి మిక్కిలి పరిమళించుకలువ, సౌగంధికము.

శ్లో...అహ్లాదికహ్లారసమీరణా హి తే. శిశు.౧౨. ౬౬.

కహ్వము. సం. వి. అ. పుం.బకము, వక్కులకొంగ.

కా

కా[1]=క[3]. (కొన్నియర్థములయందు మాత్రమే)- అవ్య.ద్రు.అగుధాతువుయొక్క నుబ్యంతరూపము.

౧. అగుటకు,అగునట్లు మొదలగునర్థములను దెలుపును.

సీ. ధర్మాభివృద్ధి గాc దగువడువునకు నీ నిల్లడ బ్రహ్మచే నిడcగcబడిన, యిక్కన్య యతిబాల... భార. ఆది. ౬. ౨౪౭.

౨.అర్థవిశేషము లేకయే తుమున్నంతములకు అనుప్రయుక్తమగును.

శా.పాపాత్ముండు మదాంధుc డాతులువ నీపం పెట్లునుం జేయcగా, నోపండు... భార.ఉద్యో. ౩. ౪౫, ఆది. ౬. ౨౪౯.

౩. హేతువును దెలుపు 'కి,కు' లకు అనుప్రయుక్తమగును.

క. ఆచపలాక్షికిc గా మన, కీచకు లందఱను రాత్రి గీటడcచె...భీముcడు...భార.విరా.౫ ౩౩౧.

గీ. బాడబము హాలహలము నీతోడcగూడc,బడసె నోచంద్ర యెన్నcడు నడల లేదు, కడలి వానికిc గా నిన్నుc గన్నకతన, జడధి యయ్యెను భంగముల్ చాలc గాంచి. ఇందు. ౪. ౪౨.

౪. అయి. (ప్రయోజనమును దెలుపు 'కి,కు'లకు అనుప్రయుక్తమగును.)

వ. ఇది యేమి సాహసంబు సేసితి రొడ్లకొడుకులకుం గాc దమకొడుకుల విడుచుదుర్బుద్ధులునుం గలరె. భార. ఆది. ౬. ౨౯౯.

సీ...వర మెద్ది యైన, నడుగుము నీకుc గా వని సేయు టొక్కటి దక్కంగ... భార.భీష్మ.౧. ౧౫౯.

౫. అనుసరించి, పట్టి-అనువర్థ మిచ్చును.

చ....ఉపన్యసించిన వచనామృతంబు శ్రుతిసీ

షులఁ గా దిగి బోధభూజసే,చన మొనరిం చుటకా...పాండు. ౨. ౧౭౧.

గీ. ... ఒకనాఁడు కాక మొకటి, ప్రాప్త గ్రం థినపటము గాఁ బోయిపోయి. కేయూర.౩. ౩౫.

(వ్యవ) వాఁ డాదారి గా వెళ్లెను.

౬. 'అని' అనునవ్యయమువలె పూర్వోక్తవిష యమును సూచించును. (ఇది యీయర్థమున తఱచుగా ఏవార్థక మగు'అ'కారమునను తరువాతఁ గనఁబడుచున్నది.)

వ. భీమార్జునుల ద్రౌపదీసహితు లయిచనుదెంచి మ్రొక్కి మే మొక్కభిక్ష దెచ్చితి మని తల్లికి నివేదించిన నెఱుంగక యెప్పటియట్ల కావగచి కుంతీదేవి...భార.ఆది.౭.౨౦౮.

వ. ఇట్లభిమన్యుండు మడిసెన కాఁ దలంచి దుర్యోధనుండు సంతోషింప ... భార. ద్రో. ౨. ౮౫. (మడిసెనకా=మడిసెనే అని-నిశ్చయముగా మడిసెను అని.)

వ...అది తనపై న్యాపరాధంబున నయ్యెఁ గా వగచి...భార. అర. ౩. ౧౭౮.

౭. విధేయవిశేషణములకును క్రియావిశేషణములకును అనుప్రయుక్తమయి'అగునట్లు' మొ.అర్థముల నిచ్చును.

ఉ... ఎవ్వనిం, బ్రాకటధర్మతత్త్వవిదు బ్రాహ్మణ ముఖ్యుఁ బురోహితుండు గాఁ,జేకొనువారము...భార. ఆది. ౭. ౧౫౫.

శా...కృష్ణద్వైపాయను నీ వెఱుంగుము విభుా నారాయణుం గా ...భార.శాం.౬.౪౭౬.

(వ్యవ) ఆమె మెల్లగా నడచును. వ్యర్థముగా మాటాడకుము.

కా[2]=కద[1].

(నిశ్చయమునను)

సీ. నేఁడు గా మా కనిందితపర్వసామగ్రి సవరించె నీరాక కుపలయేశ. వసు. ౩. ౫౫.

ఉ...పూర్వపక్షపుం,గంతుల కేమి చూచెదవు గా తుదినీబహుగాత్రికేవముల్. వసు. ౪. ౨౮.

చ. ఉడుపతి ... నాఁడు పాల్కడలి జనించినప్పుడు దళంబుగ నంటినమేనిజిడ్డువోఁ, గడుగుకొనంగ నబ్బె నని కా శివునౌదలయేట... ఈఁదులాడెడిన్. జై. భా. ౧. ౨౮.

కా[3]. ప్ర. (ఇది పెక్కునామవాచకములకు మహత్త్వవాచ్యం బగునపుడు మతుబర్థమందు వచ్చును. కొన్నిటికి స్వార్థమందును వచ్చును. కొన్నిపట్ల తిర్యగ్వాచకములందును గనఁబడుచున్నది. కొన్నియెడల దీనికి 'గా' నిత్యముగా నాదేశమగును.)

ఉదా:ఆటకాఁడు,చెలికాఁడు,బట్టికాఁడు,అందగాఁడు, మొ.

కాంక్ష. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ఇచ్ఛ, కోరిక.

కాంక్షకుఁడు. సం. విణ. (అ. క్షికా. అ.) కాంక్షించువాఁడు.

కాంక్షణీయము. సం=కాంక్షితవ్యము.

కాంక్షత్. సం. (శత్రు) కాంక్షించుచున్న.

కాంక్షించు. సం. స. క్రి. కోరు.

మ. కలకాలంబును నన్నదాన మొసఁగం గాంక్షించి యామంబులో,పలనే సస్యము విత్తఁ బండనితపఃప్రాధాన్య మేధాన్యము...వరాహ. ౧౦. ౬౪.

కాంక్షిత. సం. విణ. (బు. త్రీ. బు)=కాంక్షకుఁడు.

కాంక్షితము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) కోరఁబడినది. వి. అ. న. అభిలాష, కోరిక.

కాంక్షితవ్యము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) కాంక్షింపఁదగినది.

కాంక్ష్యమాణము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) కాంక్షింపఁబడుచున్నది.

కాంక్ష్యము. సం=కాంక్షితవ్యము.

కాంగ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. వచ, వస.

కాంచనకదళి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. స్వర్ణకదళి, ఒక జాతియరఁటి.

కాంచనకము. సం. వి. అ. పుం. కోవిదారవృక్షము. న. హరితాళము, అరిదళము.

కాంచనకారిణి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. శతమూలి, పిల్లపీఁచర.

కాంచనక్షీరి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. క్షీరిణి, రక్కసి.

కాంచనగిరి. సం. వి. ఇ. పుం. బంగారుకొండ, మేరుపర్వతము.

కాంచనపుష్పి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. గణికారి, నెల్లి.

కాంచెనము. వి. (సం. కాంచనః) కోవిదారము. (శ. ర.)

కాంచనము. సం. విశే. (అ. ఈ. అ.) సువర్ణమయము, బంగారుది.

శ్లో...కాంచనీ వాసయష్టిః. మేఘ. ౨. ౧౮.

వి. అ. న. ౧. బంగారు. ౨. దీప్తి, కాంతి. ౩. పద్మకేసరము, తామరపూవులోని అకరువు. ౪. నాగకేసరపుష్పము. ౫. ధనము. ౬. హరిదళము. ౭. బంధనము, కట్టుట. పుం. ౧. ఉమ్మెత్త. ౨. చంపకము, సంపెఁగ. ౩. ఉదుంబరము, మేడి. ౪. నాగకేసరము. ౫. కోవిదారము, కాంచనము. ౬. పున్నాగము, పొన్న. ౭. మట్టి.

కాంచనసంధి. సం. వి. ఇ. పుం - బంగారమువంటి (శ్రేష్ఠమైన) సంధి - పదునారుసంధులలో నొకటి యగు సంగతసంధి, యావజ్జీవమును సంపత్తునందుఁ గాని విపత్తునందుఁ గాని భేదము లేకుండ సమానఫలము నొందుపద్ధతిని ఇరుతెగలవారు చేసికొనినసంధి.

కాంచనార(ల)ము. సం. వి. అ. పుం. కోవిదారము, పచ్చనిపూవులకాంచనము.

కాంచని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. హరిద్ర, పసుపు. ౨. గోరోజనము.

కాంచనీయ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. గోరోజనము.

కాంచనీయము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) బంగారుది, బంగారుతోఁ జేసినది.

కాంచి. సం. వి. ఇ, ఈ. స్త్రీ. ౧. రశన, అందుదానియొంటిపేట మొలనూలు. ౨. హిందూదేశదక్షిణభాగమందలి యొకానొకపట్టనము. (ఇది మోక్షప్రదము లగునేడుపురములలో నొకటి.)

శ్లో. అయోధ్యా మథురా మాయా కాశీ కాంచి రవంతికా, పురీ ద్వారవతీ చైవ సప్తైతా మోక్షదాయికాః.

కాంచికము. సం. వి. అ. న. ఆరనాళము, కలి.

కాంచు=కాను. స. క్రి. ౧. దర్శించు, చూచు.

చ...యా, దవకులజారిజాతమును...కాంచి రాయతి, ప్రవరులు...ఉ. హరి. ౪. ౭౧.

సీ. గాంగేయధామశృంగవిటంకముల నీలకంధరోజ్జ్వలగతు ల్గాంచికొనుచు. వసు. ౬. ౯౭.

౨. (బిడ్డను) కను.

గీ. అతనియర్ధాంగలక్ష్మి శ్రీయన్నమాంబ, గాంచె దనయుల నర్థార్థికల్పతరుల. కాశీ. ౧. ౨౪.

క. అంత ననుఁ గాంచి యది విపి, నాంతరమునఁ బాఱవైచి యరిగె...మను చ. ౬. ౩౫.

౩. పొందు; (భాగ్యమును) పొందు.

ఉ...జగ, న్నాటకసూత్రి చేతఁ గృతినాథుఁడు గాంచుఁ జిరాయురున్నతుల్. నైష. ౧. ౩.

సీ. నగరిందిరాదేవి నడుమఁ బూనినకాంచికొమరు గాంచినపైఁడికోట గలుగ. ఉ. రా. ౧. ౩౩.

క. ఎంతతపం బొనరించియు, సంతానము లేని వారు సద్గతిఁ బొందం, గాంచరె ... భార. ఆది. ౫. ౨౫౫. (సద్గతిఁ బొందుట యను భాగ్యమును బొందుదురె-అని యర్థము.)

చ...భవదీయదివ్యవచనామృత పానియయోగ చిత్తతం,గని కృతకృత్యతం బొరయఁ గాంచితి...భార. శాం. ౬. ౩౨౧.

౪. ఆశ్రయించు. (చూ. కను. ౫. అర్థము.)

ఉ...మున్ను సురాసురాదులం,జేపలడంచి లావునఁ బ్రసిద్ధికి నెక్కినవేను లోకపా,లావళి సర్వసర్వచరాశ్రితు నేగతిఁ గాంతు మానవుల్. భా. రా. యు. ౭౮౨.

౫. తలఁచు, ఎంచు.

గీ.రాజవర రాజు బేస్కఁ బ్రతిగ్రహము విషముఁ, గల్లుఁగాఁ జూతు మిట్టులు గాంచి యున్న, యట్టిమాకు నీ విచ్చెద ననుట మాని,ధంబె లుంగమి యింతియ తప్పగాదు.భార.అను. ౩. ౨౧౫.

గీ. కాళిదాసు మనంబులోఁ గాంచి మ్రొక్కి. నైష. ౧. ౭.

౬. గ్రహించు; కనిపట్టు.

ఉ. వ్వాని ముకుందునాజ్ఞఁ గనుబొమ్మనె కాంచి ...ఆము. ౧. ౪.

క. నావుడు భూసురుఁ డిట్లను, దేవర యానతి యు నన్నదీయనియమముల్, భావించి యుభయసమ్మతి,గావించుమనుపాయ మొకటి గాంచితి వినుఁడీ. విక్ర. ౧. ౧౫౪.

కాంజి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. కాంజికము,కలి. ౨. పెద్దతుమ్మిచెట్టు.

కాంజిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. ఆరనాళము, కలి. ౨.జీవంతీలత. ౩. పలాశీలత.

కాంజికము. సం. వి. అ. న. ఆరనాళము, కలి.

కాండకటుకము. సం. వి. అ. పుం. కారవేల్లము, కాకరకాయ.

కాండకారము. సం. వి. అ. న. గువాకము, పోఁక చెట్టు.

కాండకీలకము. సం. వి. అ. పుం. లోధ్రము, లొద్దుగు. (రా.ని.)

కాండతిక్తకము. సం. వి. అ. పుం. భూనింబము,నేలవేము.

కాండపటము. సం. వి. అ.పుం.తిరస్కరిణి,తెర.

కాండపుష్ప. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. తుమ్మి. (వాచ)

కాండపృష్ఠము. సం. వి. అ. పుం. జలము, నీరు. (వై. ని.)

కాండపృష్ఠుఁడు. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) శస్త్రాజీవుఁడు,ఆయుధములచేత బ్రదుకువాఁడు. వి.అ. పుం. ౧.కొనఁబడినకొడుకు,క్రీతపుత్రుఁడు. ౨. దత్తపుత్రుఁడు. ౩. శూద్రాసుతుఁడు.(వై.ని.)

కాండము. సం. వి. అ. పుం. న. ౧. గ్రంథపరిచ్ఛేదము.(ఉదా: బాలకాండము,ప్రథమకాండము) ౨.అంకోలవృక్షము, ఊడుగు. ౩. వర్గము, గుంపు, సమూహము. ౪. బాణము. ౫. జలము. ౬. అవసరము, సమయము. ౭. ఆకులు లోనగువాని యీనె. ౮. తామర లోనగువానికాఁడ, నాళము. ౯. చరి లోనగువానిపోఁచ. ౧౦. దుబ్బు, స్తంబము. ౧౧.దండము,కఱ్ఱ.౧౨. వృక్షస్కంధము. ౧౩.పర్వము,గనుపు. ౧౪. గుఱ్ఱము. ౧౫.నిర్జనప్రదేశము. ౧౬. శరము, జెల్లి. (కల్ప.) ౧౭. శ్లాఘ,పొగడ్త. ౧౮.సంధియందువిడిపోయి ఏకఖండముగా నున్న యెముక.౧౯. పదియారు మూరలకొలత. ౨౦.నిందను తెలుపును.(ఈయర్థమున తత్పురుషసమాసమున ఉత్తరపదముగానే ఉండును. ఉదా: ప్రజాకాండము = కుత్సితప్రజ.)

కాండరుహా. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. కటుకరోహిణి.

కాండవీణ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. మూలవీణ, కండో లవీణ.

కాండస్పృష్టుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) - గ్రహింపఁబడినబాణములు కలవాఁడు - శస్త్రాజీవుఁడు, ఆయుధములచేత బ్రతుకువాఁడు. (సైనికాది)

కాండహీనము. సం. వి. అ. న. భద్రముస్తకము.

కాండికి. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. లంక యనెడుధాన్యభేదము. ౨. వాలుకి యనెడునొక జాతి దోసె. (కల్ప.)

కాండీరము. సం వి. అ. పుం. ౧. ఉత్తరేను, అపామార్గము. ౨. గజపిప్పలి. (కే. ని.)

కాండీరి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. మంజిష్ఠ.

కాండీరుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ అ) - బాణములు ధరించువాఁడు - విలుకాఁడు.

కాండేక్షువు. సం. వి. ఉ. పుం. ౧ కోకిలాక్షము, గొబ్బి. ౨. కాశతృణము.

కాండేరి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. నాగదంతీవృక్షము.

కాండేరుహా. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. కాండరుహా, కటుకరోహిణి.

కాంఁడ్ర. వి. ఒకవిధ మగుగడ్డి. (శ.ర.)

ఉ... కృపాగుణ మొప్ప లతాంగి తేఁ పెను, కన్నట్టున ముంగిటం గనవుఁ గాండ్రయుఁ బుచ్చుచుఁ జేతిచీఁపురుం, గట్టుచుఁ దానుఁ జొచ్చెఁ గఱకంఠుని నోంకృతినాదదేవునిన్. కాశీ. ౬. ౨౬౨.

సీ. అహో చ్చటఁ గనవుఁ గాండ్రంతయుఁ బుచ్చి యన్నంబున దివసత్రయంబు వెదక. వాసిష్ఠ. ౫. ౧౩౮.

కాండ్రించు. అ. క్రి. (√కాండ్రు) క్రాయు, ఉమియుటకు పూర్వము శ్లేష్మమును కంఠములోనికి తెచ్చుకొనుటకై 'కాండ్రు' అను ధ్వనిని చేయు.

కాండ్రు. వి. ఉమియుటకుఁ బూర్వము చేయుధ్వని కనుకరణము. (చూ. కాండ్రించు.)
జ: కాండ్రించు.

కాంత. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. కోరఁదగినఆఁడుది; ఆఁడుది. ౨. పత్ని, పెండ్లము. ౩. ప్రియంగువు, ప్రేంకణము. ౪. పెద్దయేలకి. ౫. రేణుక అనెడి ఓషధి. ౬. నాగరముస్తె. ౭ (ఛంద) వృత్తభేదము.

కాంతపక్షి. సం. వి. న్. పుం-కుమారస్వామికి వాహన మైనపక్షి - నెమిలి.

కాంతపుష్పము. సం. వి. అ. పుం. కోవిదారము, కాంచనము.

కాంతము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. అభీష్టము, కోరఁబడినది. ౨. మనోజ్ఞము, ఇంపయినది. వి. అ. పుం. ౧. వసంతబుతువు. ౨. (చంద్రసూర్యాయశ్శబ్దములకును తత్పర్యాయశబ్దములకును తరువాత వచ్చినపుడు) ఱాయి. (ఉదా: చంద్రకాంతము, ఇందుకాంతము, సూర్యకాంతము, అయస్కాంతము.) ౩. హిజ్జలవృక్షము, ఎఱ్ఱగన్నేరు. న. ౧. కుంకుమము. ౨. లోహభేదము, సూదంటుఱాతినుండి పుట్టినఇనుము.

కాంతలకము. సం. వి. అ. పుం. తున్నవృక్షము, నందివృక్షము.

కాంతలోహము. సం. వి. అ. న. సూదంటుఱాయి. (రా. ని)

కాంతాయసము. సం.=కాంతలోహము.

కాంతారకము. సం. వి. అ. పుం. ఒకజాతి చెఱకు.

కాంతారము. సం. వి. అ. పుం. న. ౧. మహారణ్యము, పేరడవి. ౨. దుర్గమ మగుపథము, పోరానిత్రోవ. ౩. ఛిద్రము, రంధ్రము. వి. అ. పుం. ౧. కోవిదారము, కాంచనము. ౨. ఒకజాతి చెఱకు. ౩. వంశము, వెదురు.

కాంతారి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ఒకజాతి చెఱకు.

కాంతాళ(ల)పడు. అ. క్రి. (కాంతాళము + పడు) కాంతాళము నొందు.

(అధైర్యపడు.)

సీ. తాళవృంతానిలోత్తాలవేదన కోడి తాళక మిగులఁ గాంతాళపడుచు,సారసౌరభగంధ సారచర్చలఁ జేయుసారసావనల వేసారి వి నుచు. చంద్రా. ౪. ౨౭౫.

(ఈర్ష్యపడు)

రగడ. తాల మెక్కుడు తాల కిటు కాంతాలప డుపంతాలదానవు. చంద్రా. ౪. ౨౩౪.

కాంతాళ(ల)ము=కాతాళము. వి. ౧. కోపము.

సీ.అలుక యనంగఁ జిం దనఁగఁ గాంతాళ మనఁ గ దోస మనఁగఁ జిందఱ యనంగఁ. గీ. గన రసంగను గస రనఁ దనరుఁ గోప,ము...ఆం. భా. ౧. ౧౩౫.

ద్వి. కాంతాళమునఁ జేతికలశంబు గొట్టి. ద్వి. పరమ. ౫. ౬౦౭ పా. ౫ పం.

ఉ ... శ్రీయలమేలుమంగకాం,తాళము దీర్చి యెమ్మునను దాల్చినవేంకటభర్తఁ గొల్చె దన్. భాను. పీఠి. ౧.

౨. తాలిమిలేమి, అధైర్యము.

క. అని యుమ్మలికలాదుచు మది,ననయముఁ దలపో యు నుస్సురనుఁ గాంతాళం,బునఁ బొరలు నిట్లు విరహం,బున కోర్వక యవ్వధూటి పోటిం బలికెన్. ప్రభా. ౩. ౪౨.

౩. ఈర్ష్య.

రగడ. ఇంతి దివితో నొరసి నిదిగొ హింతాళం బు,లింత విరవాదివిరి కేలకాంతాళంబు.ఉ. రా. ౬. ౬౧.

ద్వి. అంతట నిలువక హరిదిక్కుఁ జూచి, కాం తాళమునఁ బల్కెఁ గ్రమ్మఱఁ గనలి. విష్ణు. పూ. ౨. (శ. ర.)

జ: కాంతాళపడు.

కాంతి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. ౧ జిగి, దీప్తి. ౨. ఒప్పిద ము, అందము. ౩. ఇచ్ఛ, కోరిక. ౪. స్త్రీలకు శృంగారమువలనఁ గలుగుసౌందర్యవిశేష ము. ౫. చంద్రునికళలలో ఒకటి.

కాంతిద. సం.వి.ఆ. స్త్రీ. సోమరాజి, కారుగచ్చకి.

కాంతిదము. సం.విణ. (అ. ఆ. అ.) కాంతి నిచ్చు నది. వి. అ. న. ౧. పిత్తము. ౨. నేయి.

కాంతిదాయకము. సం.విణ. (అ.యికా.అ.)కాం తి నిచ్చునది. వి.అ.న.కాలేయక మనుగంధద్రవ్య ము, నల్లఅగలు. (ఇస్లే: కాంతిదాయి.)

కాంతిలు(ల్లు). సం.అ. క్రి. ప్రకాశించు.

చ. కలువలరేనిమండలము కాంతిలుచున్నది తూర్పుఁగొండపై. బిల్హ. ౨. ౫౨.

కాఁతుఁడు. సం.వి.అ.పుం. ౧. ప్రియుఁడు, చెలు వుఁడు; మగఁడు. ౨. చంద్రుఁడు. ౩. కుమార స్వామి.

కాందర్పికము. సం. వి. అ. న. కామవృద్ధికి సాధన మైనవిధానవిశేషము.

కాందవము. సం.వి.అ.న. కందువునందు (పెనమం దు) కాల్చినభక్ష్యము.

కాందవికుఁడు. సం.విణ. (అ. ఈ. అ.) పిండివం ట లమ్మువాఁడు.

కాందారిమాందారిప్రొద్దు=కాఁదారిప్రొద్దు, కాఁ దారిమాఁదారిప్రొద్దు. వి. నిశీథము, నడిరేయి.

సీ....నడిరాతిరి యన, నడిరేయి యనఁగఁ గాం దారిమాందారిప్రొద్దన సరిప్రొద్దన నద్దమరె యి. గీ. యన నిశీథాఖ్య దగు... ఆం.భా.౧. ౯౪.

ఇస్లే: కాందారిమాందారివేళ.

మ. ... శివశివా కాశీపతీ యంచు నుత్కనినా దంబుల డిగ్గనం బలుకుచున్ గాందారిమాం దారివేళను ధన్యు ల్విహరింతు రా సురభిమ ల్లా...మల్ల. ౫ై. ౫౫.

కాందిగ్భూతుఁడు. సం.విణ.(అ.ఆ.అ.) ఏదిక్కు నకుఁ బాతిపోదునని వ్యాకులపడువాఁడు.(కల్ప)

కాందిశీకుఁడు. సం.విశే.(అ.ఆ.అ)-ఏదిక్కునకుఁ బోదు నని అనుకొనువాఁడు-భయద్రుతుఁడు,పలాయితుఁడు.

కాంపిల్యము. సం.వి.అ.పుం. ౧.ఒకానొక దేశము. ౨. ఒకానొకపట్టనము. ౩. కంపిల్లముకీ.

కాంపిల్లము. సం.వి.అ.పుం. కంపిల్లము,గోచనికీ.

కాంబలము. సం.విశే. (అ.ఈ.అ.)కంబలసంబంధమైనది. వి. అ. పుం. కంబళితోఁ గప్పఁబడినరథము.

కాంబవికుఁడు. సం.వి.అ.పుం. ౧.శంఖకారుఁడు, శంఖములతో నగలు చేసిఅమ్మువాఁడు. ౨. శంఖ మూఁదువాఁడు.

కాంబుక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. అశ్వగంధ, పెన్నేరుకీ.

కాంబో(భో)జము. సం. వి. అ. పుం. ౧. కంబోజదేశపుగుఱ్ఱము. ౨. పున్నాగము, పొన్నకీ. ౩. శ్వేతఖదిరము, వెలిచండ్రకీ.(శే.ని.)

కాంబో(భో)జి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. శ్వేతఖదిరము, వెలిచండ్రకీ. ౨. మాషపర్ణి,కారుమినుముకీ. ౩.గుంజ, గురివెందకీ. ౪. వాకుచి, కారుగచ్చకీ. ౫. రాగవిశేషము.

క...రాగంబులలో, గాంభీర్యము గలరాగము,
కాంభోజియె కుందవరపుఁ గవిచౌడప్పా.
కవిచౌ. శ. ౨౩. హంస. ౫. ౧౨౪.

౬. ధాన్యవిశేషము.

సీ. చంద్రవంకలు జీనిసరులు కాంభోజులు వం
గాకుబొడమలు పొంగుఁబ్రాలు. తే...అది
యగు పేరు గలుగువడ్లకనియింట,నుండు...
హంస. ౪. ౧౨౮.

కాంబో(భో)జుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧.కంబోజదేశనివాసి. ౨. కంబోజదేశపురాజు.

కాంబోది. వి. సస్యవిశేషము.

ద్వి.వీఁగెఁ గాంబోది వావిరిఁ గంకె డొంకె.విప్ర.

పూ. ౩. ఆ. (శ. ర.)

కాంస్యకారుఁడు. సం. విశే. (అ. ఈ. అ.) కంచరవాఁడు.

కాంస్యనీలము. సం. వి. అ. పుం. అంజనభేదము.

కాంస్యము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) కంచుది. వి. అ. న. కంచు. పుం. న. కంచుపాత్రము.

కాఁక=క్రాఁక. వి. (√కాఁగు.) ౧. తాపము; బాధ. ఆం. భా. ౧. ౪౯.

ఉ...వలవంత నస్త్రవుల్, జాలుగ నాల్గుజాలు
నిఁకఁ జాలు భవం బనునంతకాఁకతోన్, బాలయి రాత్రి పంచశరుబారికిఁ జిక్కితి నీకు
డక్కితిన్. మనుచ. ౩. ౯౩.

సీ. మలతాల్పు మెయిచాయమబ్బులు గ్రమ్మక
యొదకాఁక పెన్నెండ వదలఁ గలదె.నీలా.౧.
౧౦౩.

ఉ...ఇంక నన్, గాఁకలఁ బెట్టకే విను ముఖా
ముఖిఁ బల్కెద దాఁపనేటికిన్. శశాం. ౩.
౬౧.

౨. కోపము.

ఉ. కాఁక నెదిర్చి సంగరముఖంబున హెచ్చిన
రాజవంశముం,గూఁకటివేళ్లతోఁ బెఱికి గో
త్రసమంబును జేసినట్టియా,వ్రేఁకపుఁగీడు...
జై. భా. ౧. ౬౪.

సీ. కాఁకచేఁ బొరుగిల్లు గాల్చి రావచ్చును దన
యిల్లు గాచుకోఁ దరము గాదు. రామలిం.
౨౯. సుక్తాం. ౪. ౯౯.

౩. తపస్సు. (శ.ర.)

ఉ. ఇంతియు మాక్షితిమాధురికి నిక్షురసం బెనవో
లఁ జాలకా,ద్యంతము నోడి మధ్యమగుణా
శ్రయమై నెఱకాఁక నెన్ని జ,న్మాంతరముల్
వహించియు...వసు. ౨. ౪౬.

౪. జ్వరము. (శ.ర.)

విశే. ఉష్ణము. (చూ. కాఁకవెలుఁగు.)

కాఁక దేలు-తప్తమగు.

సీ. నిగమసూటంబులాటనేత్రానలజ్వాలఁ గాఁక దేఱినకాముకాండములును. కవిరా. ౩. ౧౧౦.

కాఁకలనుదేఱు=అరితేఱు, గడుసుపాఱు.

గీ. వాఁడు నానాఁటి కభివృద్ధి వడలఁ బెరిఁగి, కాఁకలనుదేఱి గడిమీఱి గట్టిపాఱి, రాలు గాయతనాన బేరజపుదారి, నారితేఱియు బలుగుంటమారి యయ్యె. హంస. ౫. ౧౧౦.

కాఁకర. వి. (సం. కారవేల్లః.) కారవేల్లము. (దీని భేదములు:- అడవికాఁకర, కొమ్ముకాఁకర, గొడ్డుఁగాఁకర, పొట్టికాఁకర.)

క. గోఁకలికైదునదొరతో, డాఁకలిదప్పులు హరించె నంచుం గన్నుం, గాఁకఱ బోట్లు హరింగని, కాఁకర పొట్లాదిగాఁగఁ గడియించి రెదక౯. బహు. ౮. ౧౪. ఆం. భా. ౨. ౭౦.

జ: కాఁకరవత్తి.

కాఁకరవత్తి. వి. (√కాఁకర) బాణసంచువిశేషము. (శ.ర.-కాఁకరపూవత్తి. వా.)

కాఁకరా. వి. (కాఁక+రా) వెలుఁగుల ఱేఁడు, త్విషాంపతి, సూర్యుఁడు.

వ. ... తెల్లదీవిరాజు సుడివాలు కేలను దనరిన యొడయు కాఁకరావెన్నెలగుత్తికన్దోయిమన్నీఁడ... ప్రబంధ. ౨౧౬, ౧౫౩.

కాఁకవడు. అ. క్రి. (కాఁక+పడు) తప్తమగు, కాలు.

సీ. కర్బురేక్షణవహ్నికణవర్షములచేతఁ గసుబంతములు పెక్కు కాఁకవడఁగ. గంధ. ౨౦.

కాఁకవెలుఁగు. వి. (√కాఁక) ఉష్ణరశ్మి, సూర్యుఁడు.

క. చుక్కలరాచొక్కఁడు కాఁ, దక్కాఁకవెలుంగు హృదయమందు జనించెన్, నిక్కమని తెల్పుక్రియ నెవఁ, జక్కన్ గౌస్తుభముఁ దాల్చె శౌరి దలిర్పన్. రామా. ౩. ౫౨. నుద. ౫. ౧౫౫.

కాఁగడా. వి. (కాఁగు+గడ) కరదీపిక, చేతిదివ్వటీ.

మ... కాఁగడాలు ... పగలొత్తు ద్దివటీలు... అగ్నిజ్యోతులుకన్ వెల్గఁగన్. హంస. ౩. ౨౭.

కాఁగా(గ). అవ్య. ద్రు. (కాన్+కాన్) కనుక, కాఁబట్టి.

సీ. నీకుఁ గాఁగాఁ జేడె చేకూరినది గాక కొంచెగానికి సమకూడు టెట్లు. బహు. ౫. ౧౦౭.

గీ... కానఁగాఁగఁ, గావున నవంగ నన్నియే కార్థములగు. ఆం. భా. ౩. ౭౦.

కాఁగాని. విణ. (కాన్+కాని) కూడని, కాని, తగని.

సీ. గారాపుఁగూఁతుపైఁ గాఁగానిపనిఁ బూను వనజసంభవుని సెమ్మనము వెలితి. నైష. ౭. ౧౫౧.

సీ. కాఁగాని చెలుల దగ్గఱి చరింపకు మమ్మ యుత్తమస్త్రీలపాం ముడుగ కమ్మ. వేం. పంచ. ౮. ౩౭౧.

కాఁగు=క్రాఁగు. అ. క్రి. (క. త. కాయ్) ౧. కాలు, తప్తమగు; బాధపడు.

గీ. అంపమున వీనికంఠంబు ద్రెంపి విడుఁడు, మదమత్తాఁపుల వీనిమర్త్యుల నొంపుఁ, డెత్తిగా నగ్నిఁ గాఁగినయినుపముసుకఁ, గులికి పోయుఁడు వీనిముక్కునను జెవుల. కాశీ. ౩. ౧౫౨.

క. కాఁగేఁడుగుబ్బచనుంగవ, కాఁగేఁడువిరితేనె గురియఁ గలవాతెఱయున్, గాఁగేడు కుందనపుందళు, కాఁగెడు మెయిసోయగము నోయారి కయారే. బహు. ౫. ౫౬.

గీ. నిలిచి పెనఁగొన్న నాఁచుఁడీఁగలను డాఁగు, డాఁగి విరహభరమ్మునఁ గాఁగి కుందు. ప్రబంధ. ౫౯.

౨. కోపించు.

గీ. అనిపఁ బులిఁ గోల ద్రెసినయట్లు రేఁగి, కాఁగి హుమ్మని యసుర యంగంబు వడఁక...ఎ

లుఁగు నింగిఁ బొంగారంగ నిట్టు లనియె. నృ సిం. ४. ౧౩౦.

ద్వి. కాఁగి వస్త్రము లేనికవిపుత్రిఁ బట్టి, లోఁగక యొకనూతిలోఁ బడద్రొబ్బి... ద్వి. భాగ. ౯. (శ. ర.)

వి. పెద్దబాన.

ఉ. అసలత్రంపి కట్టి హృదయం బనుకాఁగున యోగవాసనా, ధ్యానపునీరు గాఁచుటకు నాగమపావకముం డగిల్చి. ఉ. హరి. ४. ౭౬.

చ... కాఁగేఁడు పెన్బొదుఁగు... దశా. ౨. ౨४. పాండు. ४. ౨౧౧.

జ: కాఁక, కాఁకరా, కాఁకపడు, కాఁకవెలుఁగు, కాఁగడా, కాఁగుడు, కాఁచు[1], కాఁపించు, కాఁపు[3], కాఁపుడు.

కాఁగుడు. వి. (√కాఁగు) తపించుట, తపనము. (శ. ర.)

కాఁచేర=కాసర. వి. కాసరి.

గీ. ... కాసర యనఁ గాఁచ, ర యనఁ గాశాదనీ సమాహ్వాయ మగు భవ. ఆం. భా. ౨. ౭౦.

కాఁచి. వి. (సం. కాకమాచీ) కాకమాచి, ఓషధివిశేషము.

సీ. కామ జిలుగు మెట్టదామర నెట్టిసెనగ జంబిరము కాఁచి నల్లకాఁచి. హంస. ४. ౧౦. ఆం. భా. ౨. ౭౦.

కాఁచే[1]=క్రాఁచే. స. క్రి. (√ కాఁగు) కాఁగఁజేయు.

(తపింపఁజేయు; కాలునట్లు చేయు.)

సీ. గజ్జగాఁ గాఁచినగోక్షీరపూరంబు జమిలి మండెఁగలపైఁ జల్లి చల్లి. నైష. ౬. ౧౨౦.

గీ. పరకళత్రంబుకుచకుంభపాళియందు, నఖము దివిచినపాపాత్మునఖమునందు, కెట్టిగా నగ్నిఁ గాఁచినయినుపసూదు, లుగ్రదృష్టిని బొన్పుఁ డత్యాగ్రహమున. కాశీ. ౩. ౧౫౩. శిలా. ౩. ౩.

చలిగాఁచుకొను=నిప్పుదగ్గఱ నుండి శరీరము వెచ్చపఱుచుకొని చలి పోఁగొట్టుకొను. (వా)

కాఁచే[2]. వి. ఖాదిరము, కవిరి.

సీ. ... వెలయు ఖాది, రమ్ము కాఁచన... ఆం. భా. ౨. ౧౬౭.

కాఁచుపడియము=కవిరియుండ.

గీ. కాఁచుపడియంబు లనఁగను గైరవ శ్లనంగ ఖాదిరఘుటికలు... ఆం. శే. ५५.

కాఁజేయు. స. క్రి. (√అగు) ౧. అగునట్లు చేయు, కావించు, కలుగఁజేయు.

ద్వి. ఎక్కి తలంచిన నేరూపమైన, గ్రక్కున నప్పుడ కాఁజేయుగిరులు. బస. పు. ౩. ౧౦౦౧.

పం.

౨. పోఁగొట్టు.

(వ్యవ) వాఁడు పిత్రార్జిత మంతయు కాఁజేసినాఁడు.

౩. అపహరించు.

(వ్యవ) నాసొమ్ము వాఁడు కాఁజేసినాఁడు.

४. సమాప్తముచేయు, ముగించు.

(వ్యవ) ఆపని కాఁజేసికొని త్వరితముగా రమ్ము.

కాఁడ. వి. కూరాకు లోనగువానికామ.

సీ... శాకనాళము పేరు చనును గమ్మ, కామ కాఁడన... ఆం. భా. ౨. ౨४౯.

కాఁడి[1]. వి. (త. కాడి) ౧. (రథము బండి నాఁగలి మొదలగువాని) యుగము, ఎడ్లు మొదలగువాని మెడపై నుంచెడుకఱ్ఱ.

క. పలుపులుఁ గాఁడ్లుం బగ్గం, బులుఁ దనయస్త్రంబు లడరి పొడిసేసిన వి, చ్చలవిడిఁ బాఱెడు రథ్యం, బుల నేయఁడు దివిజరాజపుత్త్రుఁడు గృపతోఁ. భార. విరా. ५. ५౩.

చ. పవనజుచాపముక్త హరులకగ్గములుం దునుమాడి కాఁడిలో, నవి పెనఁగాడఁగా వెడఁదయమ్మునఁ గేతువు గూల్చి... భార. ద్రో. ४. ౨౩౩.

౨. యుగమువంటి ఆయుధవిశేషము.

వ...కాఁడి వంకిణి నబు యీఁటె సెలకట్టె... మల్లుపు. 3. ౬౯.

జ: కాఁడిగట్టు.

కాఁడి². వి. కాఁపుకుగంజి.

సీ...ఉష్ణిక కాఁడి నా నొప్పుచుండు.ఆం.భా. ౨. ౨౫౧.

కాఁడిగట్టు. వి. (√ కాఁడి¹) రెండుపొలములకు నడుమ నున్నగనిమ, చిన్నగట్టు. (ప్రా.)

కాఁడిగట్టువ్యవసాయము=నడుమఁ జిన్నగట్టు మాత్రము వ్యవధానముగా నున్న రెండుపొలములలో నిరువురు వేఱుగాఁ జేయు సేద్యము.(వా.)

కాఁడు. స. క్రి. నాటు, గ్రుచ్చుకొను.

గీ. కంకటము దూఱి యంగంబు గాఁడి పోవఁ, గ్రూరనారాచ మేసిన స్రుక్కి నతఁడు.భార. ద్రో. ౨. 3౨.

గీ. ఈసుఁ దలఁచుమహాత్ములహృదయములును, గాఁడ నోవనిమృదుపుష్పకాండనికర,మనని భేదింప నోపునే యంగజన్మ. కు. సం. ౪. ౪౨౯.

గీ. వెన నురంబు గాఁడి పీఁపున వెడలెన, ఘ్రా ణగంబు...హరి. ఉ. ౮. ౮౧.

అ. క్రి. నాటుకొను, గ్రుచ్చుకొను; స్థిరపడు.

గీ. మరునిపూఁదూపు లిందాఁకఁ గెరలి వెలికిఁ, గానరాకుండ నెదలోనఁ గాఁడుఁ గాని, కడఁగి యిపు డేమి మేనెల్లఁ గాఁడఁ జాగె, నను గ యని సోలెఁ బై రాలునవల కులికి. రసిక. 3. ౧౭౬.

ఉ. పాఁడియుఁ బంటయుం గలిగి పంకవిహీన మనోహరాంబువుల్, వేఁడిన నెల్లచోటఁ బ్రభవింపఁగ భానుఁడు శీతభానుఁడుఙా, గాఁడినమేఘకాలిమవికారము దూరమునే య సెంతయుఙా, నాఁడెను చూపె శారద దినంబులు నిర్మలమూర్తి కాకృతిఙా. పాంచు. ౪. ౪3.

కాఁడఁబాఱు, కాఁడఁగఁబాఱు=కాఁడు.

ఉ. కామము క్రోధముఙా మదము గాఁడఁగఁబాఱుట మాన్చి యింద్రియస్తోమనిమార్గవర్తనము ద్రుంచుచు...భార.శాం.౧.౧౪౭.

కాఁదారిప్రొద్దు=కాందారిమాందారిప్రొద్దు. వి. అర్ధరాత్రము, నడురేయి.

మ. ...సంభోగేచ్ఛ నంశుపురాం,గనలం గన్నులెఱింగి యప్పరిమునం గన్నెఱు కాఁదారిప్రొద్దున భీమేసుఁడు సానివాడ కరుగుఙా ఘూర్తప్రకారంబునఙా. భీమ. ౧. ౧౧౧. (ప్రయోగాంతరము లేదు – 'కాందారిమాందారిప్రొద్దున' అనియుఁ జదువవచ్చును)

కాఁదారిమాఁదారిప్రొద్దు= కాందారిమాందారిప్రొద్దు.

గీ. వడివడిం జని పట్టి యోవాలుఁగంటి, నీదు పేరేమి యెవ్వఁడు నీదుమగఁడు,పూని కాఁదారిమాఁదారిప్రొద్దుకడను,నెందు వోయెదు తలిదండ్రు లెవ్వ రనిన. యయా. ౨. ౮౯. (ఇట 'కాందారిమాందారిప్రొద్దు' అనియు నననచ్చును.)

కాఁపింపు. స. క్రి.(√ కాఁచు¹) కాఁచునట్లు చేయు.

ద్వి. ప్రియులక పేర్వెరఁ బిలిచి ధేనువులఁ, బిదికి కుండలపాలు బింకెలఁ బోసి, కాఁపించి నగరికిఁ గావళ్లఁ బనిపి. నవ. ౧.3౯హ. ౯పం.

కాఁపు¹. వి.౧.కూర్పుఁడు;కర్షకుఁడు,సేద్యకాఁడు.

క. ఓకాఁప యిందు రమ్మని,సాకతమునఁ జేరఁ బిలిచి శకునవిధిజ్ఞుం,డాకసపుకట్ట డించి య, నాకులమతి విచ్చి చూడ నప్పుడు నడుమఙా. భోజరా. ౪. ౫౯.

సీ. శూద్రనామంబులు శోభిలు నాలవకొలము

వారలని కాఁపులని పల్కె. ఆం. భా. ౨. ౨౭౨.

ఆ. కాఁపు లావు వెరవు గల్గి కర్షనము సే,యం గ వృష్టి దగినయట్లు గలుగ,ఫలము గల్గు... భార. సౌ. ౧. ౩౧.

సీ...కాఁ పనఁ గమ్మతకాఁ డనంగఁ, గమతకాఁ డనఁగను గమ్మతీఁ డనఁగను దుక్కిముచ్చ నఁగను దోఁచుచుండు,హాలికాభిధ... ఆం. భా. ౨. ౨౯.

౨. శూద్రజాతి, పంటకులము.

మ...సాల మంబ ళ్ళోయుచుం బట్టి పెన్మసురం డీఁగెడుకాఁపుగుబ్బెతల...అము. ౪. ౧౩౩.

జ: కాఁపుది, కాఁపువాఁడు.

కాఁపు². వి.౧.కాఁపురము, నివాసము.

క. ఇక్కడ నిను వీఁ డెవ్వఁడో,యిక్కరణిఁ మోసపుచ్చి యేలుకొనంగా,నక్కట వలసని శంకల,నక్కడ నే పాడుకాఁపు లాగతి నుంటిఁ. కళా. ౩. ౨౬౦.

౨. గృహస్థు.

సీ.కలఁకుల నున్నతంగెటిజున్ను గృహమేధ... దొడ్డిఁ బెట్టినవేల్పుగిడ్డి కాఁపు. మనుచ. ౧. ౬౬.

ఆ. తోలుతిత్తి వడసి తోరంపుఁగాఁపనై, నీవు చిఱుమనేల నేఁటిరాత్రి,కంటఁ బిడుకప్రా మి గర్వంబు గిర్వంబు, నుడుపనైతి నేని నొట్టు వెట్టు. దశకు. ౬. ౫౪.

కాఁపుండు, కాఁపులుండు=కాఁపురముండు, నివాసముండు.

గీ. కనకమయహట్టకుట్టిమకాంత మగుచు, వివిధ మణిసౌధములును వస్తువులుఁ గల్గు, నిప్పురంబునఁ గాఁపుండ కితర మైన,పురమునం దేల నిల్చె నిర్జరవిభుండు. హర.౭. ౧౭౭. అము. ౧. ౧౦.

క. ఆపదలు గాఁపులుండవు, చూపులకుఁ గులాక్రియట్లు చుట్టుకొనుఁ దుదిఁ, రూపేది విరిసిపోవు మ,హాపవనాహతపయోధరావళి భంగిఁ. భోజరా. ౫. ౧౪౭.

కాఁపువచ్చు, కాఁపులువచ్చు = కాఁపురమువచ్చు, నివసించుటకు వచ్చు.

గీ...నాకంబు వేడ్క,నయ్యేడకుఁ గాఁపువచ్చినయట్టు లుండె.భార. అను. ౨. ౩౧౭.

క. విచ్చెం దిమిరము గాఁపులు,వచ్చె మధుపకులము లబ్జవనములకు...భార. విరా.౨.౨౩౭.

కాఁపువోవు, కాఁపులువోవు=కాఁపురమువెళ్లు, నివసించుటకుఁ బోవు.

వ. పటగృహంబులు మొదలుగా వలయుసమస్తవస్తువు లాడఁగూర్చి వెడలినదండు పఱపై సముద్రంబు గాఁపువోవుచందం బయ్యె. భార. ఉద్యో. ౪. ౧౩౦.

ఉ. చిత్రము కృష్ణరాయనృపశేఖర నీదగుధాటికోడి స,ర్వత్ర నిలింపకామినులవాడకుఁ గాఁపులువోదు రుత్కల,క్షత్రియపాత్రు లెల్ల... అము. ౧. ౩౭.

కాఁపైయుండు=కాఁపురముండు, నివసించు.

మ. ధరకెంధూళులు కృష్ణరాయలచమూధాటీగతిఁ వింధ్యగ,హ్వరముల్ దూఱఁగఁ జూచి తా రచటఁ గాఁపైయుండుటఁ జాలన, చ్చెరువై యొత్తిలివింతచీకటులు వచ్చెఁ జూడరే యంచు వే,సారిదిఁ జూతురు వీరరుద్రగజరాట్పుద్ధాంతముగ్ధాంగనల్. మనుచ. ౧. ౩౭.

జ: కాఁపురము, కాఁపురించు.

కాఁపు³. వి. ($\sqrt{}$కాఁచే[1]) కాఁచుట.

ఉదా: నాలుగువేడినీళ్లకాఁపులతో నొప్పి తగ్గినది.

కాఁపుడు. వి. ($\sqrt{}$కాఁచే[1]) కాఁచుట. (శ.ర.)

కాఁపు(ప)ది. వి. (కాఁపు+అది) శూద్రజాతిస్త్రీ. (వ్యవ) ఆకాఁపుది చాల యోగ్యురాలు.

క. కాఁపది యనఁ దగునా యది, కాపదియార్వ
న్నె నలరుకనకముఁ బుటముల్, కాఁప దిగిన
దాల్ప్రతిమ...ఉ. హరిశ్చ. ౪. ౩౩.

కాఁపురము. వి. (√కాఁపు²) ౧. నివాసము; నివా
సస్థానము.

క. కాఁపురముసేయ కిఁక లం, కాపుర మెడఁబా
య పలపెఁ గా యను...ఉ. రా. ౨. ౨౪౨.

ద్వి. బంగారుఁబోఁడులపాలిండ్లఁబోలు, బంగారు
కుండలపస మించి మింటి, కాఁపురంబులవా
రు కని సన్నుతించు, గోపురంబులు ... ద్వి.
పరమ. ౧. ౩౩ పా.

సీ. ... లాఁగలఁ గ్రుస్సి యడవకాఁపురముండు
నాఖుతతుల. ఆము. ౬. ౧౩.

క. పుర మల్లది యద్భుతగో, పుర మై వరణమిషల
సితపుణ్యస్త్రీనూ, పుర మై విభవములకుఁ గాఁ,
పుర మై శోభిలెడు నగ్రమునఁ గనుఁగొంటే.
కళా. ౫. ౧౦౦.

౨. సంసారము.

సీ. ఏమేటి యుడుగుఁ గెందామర బల్గాఁపురపు టే
ర్లఁ ఊని కట్రంపుఁ దెప్ప. అచ్చ. రా. పీఠి. ౧౧.

ఉ...సుఖులై తలిదండ్రులు గూడి దేపియుణ్,
దేవరవోలె నుండి యిలు దీర్పఁగఁ గాఁపుర
మొప్ప వానికిణ్. మనుచ. ౧. ౫౩.

వ. మగలతోఁ గలిసి కాఁపురంబులు సేయుమహా
పురంధ్రుల...ఉ. రా. ౪. ౯౪. నీలా. ౧. ౬౫.

కంచంతటికాఁపురము, కంచంతకాఁపురము =
పెద్దకాఁపురము, గొప్పకాఁపురము. (చూ. కం
చి.)

కాఁపురించు. అ. క్రి. (√కాఁపురము) కాఁపుర
ము చేయు.

(సంసారము చేయు)

మ... ప్రియం, బెదుగణ్ మర్త్యుఁడు కాఁపురింపఁ
దగు లేదే యోగి యై యొక్కఁడై, లదరిం జేరి
కొనం దగుణ్...మల్లభూ. వై. ౬౬.

కాఁపువాఁడు. వి. (కాఁపు¹ + వాఁడు) శూద్రుఁడు.

ఆ. పాలవంటివారు పన్ను వెట్టెడువారు, వారి
లుఁగరు కాఁపువారు వేమ. వేమన. ౨.
౩౨౫.

కాఁబట్టి. అవ్య. (కాణ్ + పట్టి) కనుక, కావున.

ఉ...సూతుఁడు తద్విదుండు కాఁ, బట్టి...కాశీ.
౧. ౭౬. ఆం. భా. ౩. ౭౦.

కాఁబడు. అ. క్రి. (కాణ్ + పడు - స్వార్థమున)
అగు.

చ...నీవు నన్నఁదముఁ బుచ్చుకొమ్మనెద వంది
న వండిన కాదె మీఁద సం, గరము ఘటిల్లునే
చెలిమి గాఁబడుఁగాకిటు మాటలాడినణ్.
జై. భా. ౨. ౬౧.

కాఁబోలు, కాఁగఁబోలు. అవ్య. ద్రు. (కాణ్ +
పోలు) కాఁబోలు) కానేమో.

(ఊహను దెలుపును)

సీ. గంగాప్రవాహంబు గాఁబోలు నని సనిస్థాదు
లనుష్ఠాన మాచరింప, నమృతంబు వెల్లువ యని
నిలింపాదులు మునుకొని దోసిళ్ల ముంచి క్రో
లఁ. గీ. దలఁప ... ఇట్టులంబుగ వెన్నెల నిట్ట
వొడిచె. విక్ర. ౬. ౬౮.

గీ. కయ్యమిచ్చువాఁడును వీఁడె కాఁగఁబోలు.
హరి. ఉ. ౭. ౧౦౭.

కాక. అవ్య. (అగుధాతువుయొక్క వ్యతిరేకక్త్వార్థ
కరూపము) ౧. కలుగక సంభవింపక చాలక
మొదలగు నర్థముల నిచ్చును. (చూ. అగు.)

౨. వికల్పమును (పక్షాంతరమును) దెలుపును.

క. దాకొని ఖడ్గాఖడ్గిని, కాక కచాకచినో బా
ణకాళలముననో, నీ కెద్ది యిష్టము...రామా.
౫. ౧౪౯.

పీ. ... కాక యనఁగ నుతార్థ మెసఁగు. ఆం. భా.
౩. ౭౨.

౩. 'కాని' అనునర్థము నిచ్చును.

మ...పురావిహితకర్మంబెట్టిదో కాక ల,క్షణకా లిష్యము రాజయక్ష్మమును జక్కంబెట్ట లేఁ డయ్యెడుక్. నైష. ౭. ౧౮౫.

౪. 'అంతమాత్రమేకాని' అనుఅర్థమును తెలుపును.

సీ.కమలించెఁ గాక యంగజవిరోధిశిరోధిఁ దల కెక్కఁ జాలెనే హాలహలంబు,క్రాఁచెఁగాక పయోధికాండప్రకాండంబుఁ బైకిఁ బొం గించెనే బాడబంబు. వసు. ౪. ౨౯.

౫. 'తక్క' అనుఅర్థమును తెలుపును.

క. నిర్బంధము దుర్మానము,దుర్బుద్ధికిఁ గాక తగు నె దుర్యోధన...భార. ఉద్యో. ౩.౩౨౩.

గీ. నీవు నలునకుఁ జేర్మితో దేవి వైనఁ,గాక నీవ ముజ్జ్వలరూప... లక్షణావళు లవి సఫలంబు లగునె. భార.అర. ౨.౨౦.

ఉ. ... నేనె కా,కెవ్వరు నీకుఁ బ్రాణపద మేటి కి దాఁచెదవే తలోదరీ. విజ. వి. ౩. ౩౧.

౬. ఆశీర్వాదమును తెలుపును.

క. ... ఓ,కుటిలాలక నీకు మగఁడు కోరినకో ర్కుల్,ఘటియించుఁ గాక...పారి. ౨. ౨౬.

౭. 'కానిమ్ము'అను నర్థము నిచ్చును.

ఆ. అనిన నట్లకాక యని సర్వసేనాధి,పత్యభార పట్టబంధమునకు,నియ్యకొనియె భీష్ముఁడు... భార. ఉద్యో. ౪. ౧౫౫.

౮. శాపమును తెలుపును.

(వ్యవ) వాఁడు చచ్చుఁగాక.

౯. ప్రతిజ్ఞానిశ్చయాదులను తెలుపును.

గీ...ఆతండు మూల మీపాని కెల్లఁ,గాన నాతని సాధింతుఁ గాక యేను. భార. ఉద్యో. ౪. ౨౭౪.

క...సంధ్యాసమయం,బింతట నేఁటికి నని సా, లింతముగా కింకఁ బోర లెప్పెన యుచ్చే. భార. భీష్మ. ౨. ౩౪౦.

౧౦. కామచారానుజ్ఞను తెలుపును.

గీ. ప్రౌఢిఁ బరికింప సంస్కృతభాష యండ్రు,ప లుకునుడికారమున నాంధ్రభాష యందు,రె వ్వ రే మన్న నండ్రు గాక లెల కొలఁత,నాకవి త్వంబు నిజము కర్ణాటభాష. భీమ. ౧. ౧౫.

సీ...ఇట్లుయించుట చాలక యింక నిలిపి,వాని నే మడిగె దెవ్వఁడు గాక నీ కేమి యిది కాక దంతపరీక్ష సుమ్ము. కళా. ౩. ౨౭౨. (ఎవ్వఁ డుగాక=ఎవ్వఁడైన నగుఁగాక.)

జ: కాకున్నె, కాపోయి.

కాక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. కాకనాస,కాకిదొండతీ. ౨. కాకోలి, కాకుకొల్లితీ. ౩.కాఁచి,కాకమాచితీ ౪. కాకోదుంబరిక, కుక్కమేడితీ. ౫. వెలమ సంది, కాకజంఘుతీ. ౬. గుంజ, గురివెందతీ.

కాకకల. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. కాకిదొండతీ.

కాకఘ్ని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. పెద్దకానుగుతీ.

కాకచించ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. గుంజ, గురివెందతీ.

కాకచించి. సం. వి. ఇ, ఈ. స్త్రీ=కాకచించ.

కాకచ్ఛదము. సం. వి. అ. పుం. ౧-కాకిఱెక్క లవంటిఱెక్కలు కలది- ఖంజనపక్షి, కాటుక పిట్ట. ౨. కాకిఱెక్క.

కాకజంఘు. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. కాకిదొండతీ.౨. వెలమసందితీ.

కాకజంబుక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. జలజంబువు, కాకి నేరేడుతీ.

కాకజంబుకము. సం. వి. అ. పుం. భూమిజంబు వు, నేలనేరేడుతీ.

కాకజంబువు. సం. వి. ఉ. స్త్రీ. భూమిజంబువు, నేలనేరెడుతీ. ఊ. స్త్రీ.జలజంబువుతీ. (వాచ.)

కాకజాతము. సం. వి. అ. పుం. ౧. కోయిల. (వి ల్యమ్ము) ౨. కాకులగుంపు.

కాకణము. సం. వి. అ. న. మహాకుష్ఠభేదము.

కాకణి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. ఏకకపర్దము, ఒక్క

గవ్వ. ౨. ఇరువదిగవ్వలవిలువగలనాణెము. ౩. పణములో నాల్గవభాగము. ౪. మాషమునందు నాల్గవభాగము. ౫. మానదండమునందు నాల్గవభాగము. ౬. పాదుక. (శే.ని, వై.ని.) ౭. మానదండము, కొలతకఱ్ఱ. (మే. ని.)

కాకతాళీయము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) ఆకస్మిక సంభవము, అవితర్కితముగా కలిగినది. వి. అ. న. ఒకానొక న్యాయము. (చూ. న్యాయము.)

కాకతిందుకము. సం. వి. అ. పుం. కాకితుమికి, నల్లతుమికి.

కాకతిక్త. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. కాకిదొండ. ౨. గుంజ, గురిగింజ.

కాకతుండఫల. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. కాకిదొండ.

కాకతుండము. సం. వి. అ. పుం. ౧. కాలాగురువు. ౨. కాహళము, బాకా. ౩. బాణవిశేషము.

కాకతుండి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. రాజకీలి, ఒకవిధమగు ఇత్తడి. ౨. కాకిదొండ.

కాకతుండిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. గుంజ, గురిగింజ.

కాకదంతగవేషణము. సం. వి. అ. న. ఒకానొక న్యాయము. (చూ. న్యాయము.)

కాకధ్వజము. సం. వి. అ. పుం. బడబాగ్ని. (త్రి. ని.)

కాకనామము. సం. వి. న్. పుం. బకవృక్షము.

కాకనాస. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. కాకిదొండ.

కాకనాసము. సం. వి. అ. పుం. వికంటకము, ఒకజాతిదూలగొండి.

కాకనాసిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. కాకిదొండ. ౨. రక్తత్రివృత్తు, ఎఱ్ఱతెగడ.

కాకనిద్ర. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. స్వల్పనిద్ర, గాఢముకానినిద్ర.

కాకనీల. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. జలజంబువు.

కాకపక్షము. సం. వి. అ. పుం. ౧. కాకిఱెక్క. ౨. పిల్లలకుండెడిజుట్టు, బాలశిఖ. (హలా. ని, వై. ని - కాకిఱెక్కవలెనుండుకర్ణపార్శ్వస్థకేశభేదము, జుల్పా - వాచ.)

కాకపదము. సం. వి. అ. పుం. రతిబంధభేదము. న. ౧. కాకియడుగుకొలఁది, కాకపదతుల్యపరిమాణము. (కాకపదమాత్రపుశిఖ యుంచుకొనవలయు నని స్మృతులందు విహితము) ౨. గ్రంథములు వ్రాయునపుడు బంతినడుమ విడిచినదానిని సూచించునట్టి కాకపదాకార మగుగుఱుతు. (ఇది హంసపాదమువంటిది - వాచ.) ౩. వజ్రదోషము.

ఆ. నడుమ నడ్డనిడుపునల్లనిరేఖలు, గలిగియేని నదియుఁ గాకపదము, వలదు విలువ నిట్టివజ్రంబు దాల్చిన, జముఁడుఁ దిట్టినట్లు చచ్చు నిజము. రత్న. ౨౫, ౨౭.

కాకపర్ణి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ముద్గపర్ణి, పిల్లపెసర.

కాకపాణి. సం. వి. ఇ. న. మౌక్తికమణిదోషము.

సీ. పొరలు పైమూఁడున్న నరయఁ ద్రివృత్తంబు ఘననీలవర్ణంబు కాకపాణి. రత్న. ౫౦.

కాకపీలుకము. సం. వి. అ. పుం. కాకేందువు, కాకితుమికి.

కాకపుచ్ఛము. సం. వి. అ. పుం - కాకితోఁకవంటితోఁక కలది - కోకిలము.

కాకపుష్టము. సం. వి. అ. పుం. (- కాకులచేఁ బోషింపఁబడునది - ఆఁడుకోయిల తనగ్రుడ్లను బొదుగుకొనలేక కాకిగూఁటిలో నున్నగ్రుడ్లను దీసివేసి తనగ్రుడ్లను ఆగూఁటిలో నుంచి కాకిచే పొదిగించును) కోకిలము.

కాకపుష్పము. సం. వి. అ. న. గంధపర్ణము.

కాకపేయము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ) ౧ - కాకి త్రాగఁ దగినది - పూర్ణోదకముచేత ప్రశస్తమైనది. (నద్యాది) ౨ - కాకులే త్రాగఁ దగినది - స్వల్పోదకము కలది. (నద్యాది)

కాకఫలము. సం. వి. అ. పుం-కాకులకు ప్రియమైనపండ్లు కలది-నింబవృక్షము, వేముఁ.

కాకబలి. సం. వి. ఇ. పుం. కాకులకు ఇడునట్టిఅన్నాదిబలి.

కాకభాండి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. మహాకరంజము, నిప్పవన్నెకానుగుఁ.

కాకభీరువు. సం. వి. ఉ. పుం-కాకులకు భయపడునది-పేచకము, గుడ్లగూబ.

కాకమద్గువు. సం. వి. ఉ. పుం. దాత్యూహము, కూకుడుగుంజెపక్షి.

కాకమర్దము. సం. వి. అ. పుం. మహాకాళవృక్షము.

కాకమల్లి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. అడవిమల్లెఁ.

కాకమాచి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. కాఁచిఁ.

కాకమాత. సం. వి. ఋ. స్త్రీ. కాకమాచి, కాఁచిఁ.

కాకము. సం. వి. అ. పుం. ౧. కాకి. ౨. శిరోవక్షాళనము, (కాకివలె) తలనుమాత్రము నీట ముంచి చేయుస్నానము. ౩. మానభేదము. ౪. ఒకద్వీపము. న. ౧. కాకులసమూహము. ౨. సురతబంధవిశేషము. ౩. ఇంచుకజలము.

కాకముద్గ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ముద్గపర్ణి, కాకిపెసర, పిల్లిపెసరఁ.

కాకయవలు. సం. వి. అ. పుం. బ. నిష్ఫలతృణధాన్యము, తండులశూన్యధాన్యము.

కాకరుహా. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. వందావృక్షము.

కాకరూకము. సం. వి. అ. పుం. ౧. గుడ్లగూబ. ౨. కపటము, దంభము.

కాకరూకుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) ౧. భీరువు, పిఱికివాఁడు. ౨. దిగంబరుఁడు, దిసమొలవాఁడు. ౩. దరిద్రుఁడు, బీదవాఁడు. వి. అ. పుం. స్త్రీజితుఁడు, భార్యకు వశుఁడైనమగఁడు.

కాకలకము. సం. వి. అ. పుం. గొంతుకపోఁక, గొంతుముడి. (కల్ప)

ఉదా: ఓష్ఠప్రభృతికాకలకపర్యంతం. (వ్యాక)

కాకలము. సం. వి. అ. పుం. ద్రోణకాకము, మాలకాకి. న. గొంతుముడి. (త్రి. ని.)

కాకలి. సం. వి. ఇ, ఈ. స్త్రీ. ౧. సూక్ష్మమును మధురమును అస్ఫుటమును అగుధ్వని. ౨. మనుష్యులు నిద్రించుటను నిద్రింపమిని దెలిసికొనుటకై దొంగ లుపయోగించుసన్న నిరవళి గలవాద్యవిశేషము. (విల్యమ్సు.) ౩. గుంజ, గురివెందఁ. (వాచ)

కాకలీద్రాక్ష. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. లఘుద్రాక్ష, చిన్నద్రాక్ష, కిసిమిసిఁ.

కాకలీరవము. సం. వి. అ. పుం-సన్ననిఅవ్యక్తమధురమైనధ్వని కలది-కోయిల.

కాకవంధ్య. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. (కాకివలె) ఒకమాఱే ప్రసవించి పిదప గొడ్డురా లయినస్త్రీ.

కాకవల్లభ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. జంబూభేదము.

కాకశింబి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. కాకితుండి, కాకిదొండఁ.

కాకశీర్షము. సం. వి. అ. పుం. బకవృక్షము.

కాకస్త్రీ. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. బకవృక్షము. (వాచ)

కాకస్ఫూర్జము. సం. వి. అ. పుం. కాకతిందుకము, కాకితుమికిఁ.

కాకాంగి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. కాకజంఘ, కాకిదొండఁ.

కాకాంచి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. కాకజంఘ, కాకిదొండఁ.

కాకాండము. సం. వి. అ. పుం. మహానింబము, పెద్దవేముఁ.

కాకాండి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. మహాజ్యోతిష్మతి, పెద్ద మా[illegible]

కాకాండోల. సం.వి.ఆ.స్త్రీ. కోలశింబి,దూలగొం డి.

కాకాక్షిగోళకన్యాయము. సం. వి.అ. పుం. 2 కాకాక్షన్యాయము. (చూ. న్యాయము.)

కాకాదని. సం.వి.ఈ.స్త్రీ. ౧.గుంజ,గురివెంద. ౨. శ్వేతగుంజ, తెల్లగురివెంద.

కాకారి. సం.వి.ఇ.పుం. గుడ్లగూబ.

కాకి. వి. (సం.కాకః.క.కాకి. త.కాక్కై.)వాయ సము, కాకము.

గీ.పండ్లు వేర్వాసి కదలు చూపకయమున్న,కాకి కడకంటిపైచూపు రాకమున్న, కాలు సే యాడుకతియుండ కదలవలయుఁ, దీర్ఘసేవకు దేహ మస్థిరము గాన. కాశీ. 3. ౭౮.

సీ. కాకిపిట్టకుఁ జాలఁ గడ లేనిబ్రదు కిడి ... నీలా. ౧. ౧౧౧.

సీ. ... వాయసంబు కాకి నాఁ దగు.ఆం.భా.౨. ౯3.

విణ. నీచము, అల్పము. (ఉదా: కాకిబంగారు, మొ-బ్రౌ)

జ: కాకికలువ,కాకిచావు, కాకిచిప్ప, కాకిచెఱ కు,కాకితీపు,కాకితుమ్మికి,కాకితూకి,కాకిదొండ, కాకినేరేడు,కాకిపెంపుడు, కాకిపెసర,కాకిబం గారు, కాకిబాతు, కాకిబేగడ,కాకిమేడి,కాకి రెక్కలు, కాకిఱెల్లు, కాకివెదురు,కాకిసొమ్ము.

కాకి. సం.వి.ఈ.స్త్రీ. ౧.ఆఁడుకాకి. ౨.వాయసీలత. 3. కాకోలి, కారుకొల్లి.

కాకికలువ. వి. (√కాకి) అల్లిపువ్వు, కాకోత్పల ము. (శ.ర.)

కాకిచావు. వి. (√కాకి-క.కాకిసావు) దిక్కుమా లినచావు,అగతికమరణము.('అకస్మికమరణము' శ.ర,బ్రౌ.)

కాకిచిప్ప. వి.(√కాకి)శంబూక, నీటిగుల్ల, కప్ప చిప్ప.

క. అప్పుడు చూచిన నేమని, చెప్పుడు చక్కఁదలి కాకిచిప్పలు నినుము,గుప్పలుఁ దెప్పలుఁ దిప్పలుఁ, గప్పలుఁ జిక్కఁగ దుమ్ము గ్రమ్మ చు నుండెన్. యయా. 3. ౭౯.ఆం.భా.౧. ౧౬౧. హంస. ౪. ౧౭౬.

కాకిచెఱకు. వి. (√కాకి) శరము, తృణవిశేషము.

సీ. కాకిచెఱకనంగఁ గను మన శర మగు ... ఆం. భా. ౨. 3౫.

కాకిణి. సం=కాకణి. (కల్ప,వాద, విల్యమ్సు.)

కాకితము=కాగితము, కాగిదము. వి. (సం. కాగ దమ్. క. కాగద. త. కాకితం. హిం. కాగజ్.) వ్రాయుట కుపయోగించుపత్త్రవిశేషము.

ఉ. ...పారసిభాష వ్రాసినం, గన్నులపండువై యమరుఁ గాకితమందలివర్ణపద్ధతుల్. భీమ. ౧. 33.

సీ. ఘట్టితపటంబు వెలయును గడిత మనఁగ, వెల యుఁ గాకిత మనఁగఁ దచ్ఛేదసంజ్ఞ.ఆం.భా. ౨. ౧౮౭.

కాకితీపు. వి. (√ కాకి) మూర్ఛావిశేషము, అప స్మారము, కాకిసొమ్ము. (శ. ర,చి. వి.)

కాకితుమ్మి(మి)కి. వి. (√కాకి) నల్లతుమికి, కా కతిందుకము. (శ. ర.)

కాకితూకి=కాకితుమ్మికి.

సీ.కాకితూ కందుగు కానుగు వరగోఁగు...హం స. ౪. ౧౧.

కాకిదొండ. వి. (√ కాకి) కాకతుండి.

గీ. కాకిదొండ యనం జనుఁ గాకబింబి. ఆం. భా. ౨. ౬౦.

కాకినేరేడు. వి. (√ కాకి) నేలనేరేడు, కాకజం బువు.

సీ...కాకి,నేరే డనఁగ నక్కనేరే డనఁగ నేల నేరే డనఁగ జన్నా రహిగను, భూజం బునామంబు...ఆం. భా. ౨. ౪౬.

కాకిపెంపుడు. వి. (కాకి + పెంపుడు) పరభృతము, కోయిల.

ద్వి. కలుకుఁ బెంజెలుకువిల్కాని డాకలకు, మొలకుఁ బల్గాకిపెంపుడులకూఁకలకు. ద్వి. తి. సా. ౧. ౧౨ పా. ౬ పం.

కాకిపెసరు(ర). వి. (√ కాకి) పిల్లపెసర, కాకముద్గి.

గీ. పిల్లపెస రనఁగాఁ గాకిపెస రనఁ దగుఁ గాకముద్గాఖ్య...అం. భా. ౨. ౫౮.

బ. (కాకిపెసలు.) క్షుద్రముద్గములు, పిల్లపెసలు.

సీ. కాకిపెసరు నాఁగఁ గనుపట్టు క్షుద్రముద్గము ...అం. భా. ౨. ౨౩౫.

కాకిబంగారు. వి. (√ కాకి) అభ్రకము. (పీతాభ్రకము-శ. ర.)

గీ. కాకిబంగా రనంగ బేగడ యనంగ, నభ్రకము దోఁచు...అం. భా. ౨. ౨౭౮.

కాకిబాతు. వి. (√ కాకి) ఒకవిధమైనఅడవిబాతు. (శ. ర.)

కాకిబేగడ=కాకిబంగారు.

ద్వి. కాకిబేగడబొట్టు కంచుమట్టియలు, కైకడసంకుటుంగరమునుం గలిగి. ద్వి. పరమ. ౪. ౩౨౩ పా. ౧౪ పం.

కాకిమేడి. వి. (√ కాకి) కాకోదుంబరిక, బమ్మమేడి. అం. భా. ౨. ౪౨.

కాకిఱెక్కలు. వి. బ. (√ కాకి) ధాన్యవిశేషము.

సీ. ఱెక్కపాలలు కాకిఱెక్కలు పుష్పమంజరులు సీతాభోగసరులు గౌరి, కుంకుమలు... హంస. ౪. ౧౭౮.

కాకిఱెల్లు. వి. (√ కాకి) ఒకజాతిఱెల్లు. (దీనిపుల్లలను చెక్కి వ్రాయుట కుపయోగింతురు.)

కాకివెదురు. వి. తృణవిశేషము. హంస. ౫. ౪౪.

కాకిసొమ్ము=కాకితీపు (శ. ర.)

కాకు. విణ. ౧. వ్యర్థము.

మత్త...నిను వేఁడుకార్యముఁ గాకు చేయకచేయుమీ. మైరా. ౧. ౭౨.

౨. చెల్లాచెదరు, చిందఱవందఱ.

క. అకులులై కాకులవలెఁ, గాకై చనఁ జొచ్చి రెల్లకడలకు ససురుల్. రామా. ౬. ౨౫౧.

౩. కళాహీనము.

ద్వి. వైకుంఠనగరంబు వనజారికరము, సోఁకనికుముదంబుఁబోలెఁ గాకయ్యె. విష్ణు. పూ. ౨. ఆ. (శ. ర.)

వి. ౧. గాసి, బాధ.

క. కాకులలోఁ గోకిలములు, కాకులఁ బడ లేకగులముఁ గలయఁగఁ బనుం, డాకులపాటొదరింపఁగ, వాకులపాటయ్యె విరహులకు లోకులకున్. ద్వా. ౭. ౯.

౨. నింద; అవమానము. (చూ. కాకుచేయు.)

జ: కాకుఁదనము, కాకుచేయు, కాకుపడు.

కాకుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. అతిధృష్టుఁడు. (కల్ప) ౨. కుంటివాఁడు. (విల్సన్సు.)

కాకుఁదనము. వి. (√ కాకు) దుశ్చేష్ట, దుండగము.

ఉ...తల్లి బాప్పకలికాతరశీకృతలోచనాంతయై, కాకుఁదనంబు సేసెఁ గొడుకా యిఁక నే మన నేర్తుఁ గోడలిన్. వేం. పంచ. ౪. ౪౨౯.

కాకుచే(సే)యు. స. క్రి. (√ కాకు) ౧. నిందించు; అవమానపఱుచు.

క. పరతత్త్వ మెఱుఁగ కూరక, పరమర్షులతోడనేన పరముఁడ ననుచున్, సుర లెల్లఁ గాకు సేయఁగ, దురహంకృతిఁ బలుకఁ దగునె తోయజగర్భ. కాశీ. ౫. ౭౭.

గీ. పిటికిప్రాణులఁ బొరిగొనుబిరుదుమగఁడ, వగుదు నీ పని యందంద మొగముమీఁదఁ, జవ్వటలు వట్టి యాతఁడు జమునిలావు, చేవ

యును బొల్లు గాఁ గాకుచేసి విడిచె. హరి. పూ. ౪. ౧౫౫.

సీ. బిగువుఁజన్నులయొప్పు పృథులాబ్జకోరకకరి కుంభములనైనఁ గాకుసేయు. పరమ. ౨.౩౭. (ఇట ఔపమ్యవాచకము.)

౨. అణఁచు.

సీ.కాదంబనికురుంబకలితయై ప్రవహించుకాళిం దిగర్వంబుఁ గాకునేసి. మనుచ. ౩. ౧౯.

సీ. ఒక టిచ్చి తోన వేఱొకటిఁ గోరినయట్టి కానీనుగర్వంబుఁ గాకుచేసి.చంద్రా.౧.౨౧.

౩. బాధించు; హింసించు.

ద్వి.కలికి పైఁబడి తద్దఁ గరఁగించునిన్నుఁ, గాకున్న నెన్నైనఁ గల్లలు గూర్చి,కాకుచేయు ను రాజు గారితోఁ జెప్పి, నీవు నెమ్మనితో నిలిచితి వేని,పావురాయులు లక్ష పదివేలు గలవు. ద్వి. తి. సా. ౧. ౬ పా. ౧౨ పం.

కాకుత్థ్సుఁడు. సం. వి. అ. పుం. కకుత్థ్సవంశపు రాజు.

కాకుదము. సం. వి. అ. న. తాలువు, దవుడ.

కాకున్నె. అవ్య. (కాక + ఉన్నె) నిశ్చయమును దెలుపును.

ఆ. అడవిఁ దన్నుఁ బాసి యరిగిన నలిగి కా,కున్నె యిట్లు సేయ నుచిద గడఁగె.భార.అర. ౨. ౧౬౪. (అలిగికాకున్నె=అలిగియే.)

కాకుపడు. అ. క్రి. (√ కాకు) వ్యాకులపడు, కలఁత నొందు.

క. చీకటికాటుకపిట్టలు, కాకుపడక భాస్కరుండు కరజాలకము,ల్వేఁక నిగిడింపఁ దారలు, వ్యాకులతం దారె ఖగము లగుటక భీతిక. శకుం. ౪. ౧౨౭.

సీ. మెల్లనినగవుల మేనులు మఱపించి కడుజాణమాటలఁ గాకుపఱచి. భాగ. ౮. ౩౧౯.

కాకుభము. సం. విణ. (అ. ఈ. అ) దిక్కునకు సంబంధించినది.

కాకువు. సం. వి. ఉ. స్త్రీ. ౧. శోకభయాదులచేత కలిగెడు ధ్వనివికారము. ౨. జిహ్వ, నాలుక. (కల్ప)

కాకేందువు. సం. వి. ఉ పుం. కాకితుమికి.

కాకేక్షువు. సం. వి.ఉ. పుం. కాశముకి. (త్రి.ని, రా. ని.)

కాకేమి. అవ్య. (కాక + ఏమి) మఱియొకదాని లేమిని దెలుపును, ఏవకారార్థకము.

వ. అవృషభగోమయభక్షణంబున నైనయశుచి భావంబునం గాకేమి యప్పరమపతివ్రత మదీయదృష్టిగోచర గాకున్నదయ్యె. భార. ఆది. ౧. ౯౭.(అశుచిభావంబునంగాకేమి= అశుచిభావముననే.)

కాకేష్టము. సం. వి. అ. పుం-కాకులకు ఇష్టమైనది-నింబము, వేముకి.

కాకోదరము. సం. వి. అ. పుం- ఉదరములో కుటిలముగా నడచునది-పాము.

కాకోదుంబరము. సం. వి. అ. పుం. కాకిమేడి, బమ్మమేడికి.

కాకోదుంబరిక. సం.వి.ఆ.స్త్రీ=కాకోదుంబరము.

కాకోలము. సం. వి. అ. పుం. ౧. ద్రోణకాకము, మాలకాకి. ౨.సర్పము. ౩. అడవిపంది. పుం. న. విష భేదము. న. నరక భేదము.

కాకోలి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. కాయకొల్లికి.

కాకోలుఁడు. సం. వి. అ. పుం. కుమ్మరి. (వాచ)

కాకోలూకిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. కాకికిని గ్రుడ్లగూబకును గలసహజవైరము.

కాక్షము. సం. వి. అ. న. (కోపాదులవలని)కుచ్చితపుచూపు. పుం. కడకంటిచూపు.

కాక్షి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. తువరిక, తొగరికి. ౨. సౌరాష్ట్రమృత్తిక, తొగరిమన్ను. (వై.ని-

ఇది పరిమళించును. దీనిని గోపీచందన మం దురు.)

కాగదము. సం. వి. అ. న. కాగితము.

శ్లో. భూర్జే వా వసనే రక్తే క్షౌమే వా తాల పత్రకే, కాగదే వాష్టగంధేన... విలిఖ్యధా రయేన్నరః. (మంత్రకల్పద్రుమము.)

కాగము. సం. వి. అ. పుం-కా అనిధ్వని చేయు నది-కాకము, కాకి.

కాగితము=కాకితము.

గీ. ప్రాణనాయక యిదె చూడు పతులఁ గూడి, పాయకుఁ డటంచు సతులకుఁ బల్కు-దేజి, పాదుషా హుంశికా చేసి పంపుకాగి, తంపుఫర మానుకోలె సుధాకరుండు. దశా. ౩.౮౫. ఇందు. ౫. ౯.

కాగిదము=కాకితము. (చి. ని, బ్రౌ.)

కాగిన. వి. మత్స్యవిశేషము. (శ. ర, బ్రౌ.)

కాచనకి. సం. వి. న్. పుం. వ్రాతప్రతి.

కాచనము. సం. వి. అ. న. కచేలము, వ్రాసినకాగి తములను గాని వ్రాతప్రతులయాకులను గాని బంధించెడు దారము మొదలైనపుస్తకాదబంధన ము. (విల్యమ్సు.)

కాచమణి. సం. వి. ఇ. పుం. గాజుపూస.

కాచమలము. సం=కాచలవణము.

కాచము. సం. వి. అ. పుం. ౧. గాజుమన్ను. ౨. గాజుపూస. ౩. శిక్యము, కావడియుట్టి. ౪. త్రా సుచివరను దారములలో కట్టుఉట్టి. ౫. నేత్ర రోగవిశేషము. ౬. కాను, అత్యల్ప మగువిలువ గలఒకానొకనాణెము.

శ్లో. కాచాయ నీచం కమనీయవాచా, మోచా ఫలస్వాదుమువా న యాచే, దయాకుచేశే ధవదత్కు-చేశే, స్థితేకుచేశే శ్రితయాకుచేశే.

న. గాజువుప్పు, చౌటియుప్పు.

కాచలవణము. సం. వి. అ. న. గాజుప్పు, సౌవ ర్చలవణము, చౌటియుప్పు.

కాచసంభవము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) గాజు వలనఁ బుట్టినది. వి. అ. న=కాచలవణము.

కాచస్థాలి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. గాజుపాత్ర. ౨. ఫలేరుహా, కలిగొట్టుకి.

కాచాక్షము. సం. వి. అ. పుం. బకభేదము, ఒక జాతికొంగ.

కాచి(చే)కోలు. వి. (√ కాచుకొను) కాచికొ నుట, రక్షించుకొనుట.

చ. ఇది దగ దంచు నడ్డపడునంతకు నేరక సభ్యు లందఱుఁ, మదిమది నున్న యట్టియెడ మాని నికిం దనుఁ దాన కాచికో, లాదవినదానఁ జేసి సభ నొచ్చెము దక్కి-నఁ బాండునంద నుల్, బ్రదికిరిగాకయయ్యెడను రాచకొమా రుల కోర్చునట్టిదే. భార. ఉద్యో. ౧. ౩౮౫. (చి. ని. పా.) భార. ద్రో. ౪. ౧౬౬.

కాచిఘము. సం. వి. అ. పుం. ౧. ఎలుక. ౨. బం గారు. (మే. ని.)

కాచిఘుఁడు. సం. వి.అ.పుం. ధేమండుఁడు, తలి దండ్రులు లేనిబిడ్డఁడు. (మే. ని.)

కాచితము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) కావడియుట్టి యం దుంపఁ బడినది. (కుండ లోనగునది.)

కాచే[1]. అ. క్రి. ప్రతీక్షించు, ఎదురుచూచు.

ఉ...అశచీ, కాంతుఁడు గాచినాఁడు కుతుకం బున నీదుకటాక్షవీక్షకుఁ. దశా. ౭. ౭౬.

(కాచినాఁడు:-కాచుకొనియున్నాఁడనిభావము.)

స. క్రి. (త. క. కా.) ౧. కాపాడు, రక్షించు.

ఆ. గాడ్పుచూలి పిఱుఁదు గావంగ నర్జును, నోర్వ నమరులైన నోవ రాజి. భార. ఆది. ౯. ౨౩.

ఆ. ఏను గలుగ బెఱవ నేటికి సేనలఁ, గాతు నీవు మెచ్చఁ గౌరవేంద్ర. భార. ఉద్యో. ౪. ౨౧౩.

క...మనుజా, గావుము ప్రోవుము...హరి. పూ. ౭. ౨౩౮.

౨. మన్నించు, క్షమించు.

ఉ...దూతలు సేరక యాడినప్పుడుం, గాతురు దప్పు విశ్వనయకార్యధురంధరు లైనభూపతుల్. కాశీ. ౬. ౨౨౩.

క. అచోళనృపవరేణ్యుఁడు, వాచంయమవరు నిఁ జేర వచ్చి మునీంద్రా, నాచేసినయపరాధము, గాచి ననుం గావవయ్య కరుణాజలధీ. విప్ర. ౫. ౮౧.

౩. ఆఁపు.

ఉ. ద్రోవది ... మనంబునఁ బొంగువిషాదరోషముల్, గావఁగ లేక బాష్పములు గ్రమ్మఁగ దిగ్గన లేచి యార్తయై. భార. ఉద్యో. ౩. ౧౧౪.

ఉ. కట్టకుఁ గాపుగా నిదుర గావఁగఁ జాలెడివారిఁ గొందఱం, బెట్టుచు...భా. రా. యు. ౨౫౮.

నోరుకాచు=౧. రహస్యముగా నుంచు, (రహస్య విషయము) చెప్పకుండ నుండు.

ద్వి. చేరి నీ కొకమాటఁ జెప్పవచ్చితిని, నోరు గాచెద నన్న నుడువుదు నీకు. ద్వి. హరిశ్చ. ఉ. ౧౦౩౨ పం.

౨. పథ్యము చేయు.

ఉదా:-నోరుకాచినఁ గాని వ్యాధి కుదురదు.

జ: కాచికోలు, కాచుకొను, కాపరి, కాపాడు, కాపించు, కాపు[1], కాపుకాఁడు, కాపుగడ, కాపెట్టు, కావలి, కావలికాఁడు, కావలివాఁడు.

కాచే[2]. అ. క్రి. ౧. (కాయ కిణము, మొ.) పుట్టు, బయలుదేఱు.

(వ్యవ) ఆచెట్టున పదికాయలు కాచినవి.

ఆ మెకడుపున నాలుగు కాయలు కాచినవి.

రావిడిచే చేతిమీఁద నొకకాయ కాచినది.

౨. బయలుదేఱినకాయలు గలది యగు.

వ. నానిని. కాచి పెడంగుగఁ బండినయాసహకారములం గదళీతరులం, జూచుచు...భార. ఆది. ౪. ౨౦.

౩. (ఎండ, మొ.) ప్రసరించు.

క. తలఁచిన దెండము గందును, బలికిన నోరెల్లఁ బొక్కుఁ బ్రభ నూచిన కెంపులు గమరు ననఁగఁ బటుతర, విలయానలభాతి నెండ వేసవిఁ గాచెన్. కు. సం. ౬. ౭౮౨.

ఉ...హరియె కావలె నంచుఁ దలంచె దూరశే, కన్నెఱికంబు కాఁచుటవిఁ గాచిననెన్నెల నేసి యయ్యయో, నిన్నును ముంచె నీజనకునిం గుదియించినపెట్టె యిర్యోదకా. ఉ. రా. ౩. ౧౧౬.

స. క్రి. ౧. (కాయ కిణము మొదలగువానిని) కాంచు.

(వ్యవ) ఆచెట్టు పదికాయలు కాచినది.

వ...పెక్కువిధంబులఁ దమతమకై యెడపడని కావటిమోపులకతనం గంది కాయలు కాచి వంగినవలుఁదమూఁపులును...హరి. పూ. ౫. ౧౪౨.

(వ్యవ) నీ వెప్పుడు వత్తువో యని చూచి చూచి నాకన్నులు కాయలు కాచినవి.

౨. (ఎండ, మొ) కాయు, ప్రసరింపఁజేయు.

గీ. నిడుదత్రాళ్ళని బయల నెప్పుడుఁ దిరుగుచుఁ, బొసఁగ ముప్పొద్దు ముస్వేనములఁ జెలఁగుచు, జెలుఁగు లెల్లెడఁ గాచుచు నలయనిర్ల, వేఁటకాఁ డప్పు డెంతయుఁ జేట మీఱె. అచ్చ. రా. అయో. ౪౨.

జ: కాపు[2].

కాచే(చి)కొను=కాచే[1].

అ. క్రి. (ప్రతీక్షించు)

వ. నలకూబరుశాపానుభవంబునకుం గాచుకొని యుండువానికి నీదుష్కర్మంబున సాధించిన రాజ్యవైభవం బేమి కీర్తిసుకృతంబులకు సాధకం బయ్యెడు...కళా. ౪. ౧౭౭.

స. క్రి. (కాపాడు, రక్షించు.)

గీ. దోసమును నపకీర్తియుఁ దొలఁగఁ బెట్టి,నాఁడు గురుఁ గాచుకొంటివి...విక్ర. 3.౧౨౯.

కాచూకము. సం. వి. అ. పుం. ౧. కోడి. ౨. చక్రవాకము, జక్కవ.

కాజలము. సం. వి. అ. న. ఇంచుకనీరు.

కాజి. వి. ఒకానొకచెట్టు.

సీ. యువజనరాగపయోరాసు లుప్పొంగ వెలిదమ్మికాజిపువ్వులు ముడుంగ. పారి. ౨. ౪౯. (శ. ర. పా-జాజిపువ్వులు. ముద్రి.)

కాట. వి. పులిసినయంబలి?

చ. కని సతిఁ బిల్చి యిక్కటిని గామిని చూచితె యెన్నఁ డివ్వరి,న్గనుఁగొనుపంది గా దిది దినంబును గంజియుఁ గాట వోసి పెంచిన నిట నుండు నంచుఁ బతి చెప్పిన సంతసమంది దాని నొ,య్యన దరిఁజేరఁ బిల్చి పులియంబలి యించుక వోసె మూఁకుటన్. చెన్న బ. ౨. ౨౬.

కాటకము. వి. కఱవు, క్షామము. (శ. ర.)

కాటము. సం. వి. అ. పుం. కూపము, నూయి.

కాటా. వి. (హిం. ఖాటా) పెద్దత్రాసు. (శ. ర.)

కాటికాఁడు. వి. పక్షివిశేషము.

సీ.వంగపండు పికిలి వామనపాతుకాఁ డుల్లంకి కాటికాఁడు పగడంపు, జిట్ట... గీ. అనఁగ నిట్లని పక్షిభేదాఖ్య లలరు. ఆం. భా. ౨. ౯౭.

కాటిపాపఁడు. వి. (కాడు¹+పాపఁడు) ౧. గొల్లవాఁడు.

ద్వి. కాటిపాపఁడు పసిఁ గాపుమ నుండె.బస. పు. ౪. ౩౧౭ పం.

౨. శ్మశానపుఁగావలివాఁడు.

ద్వి. నీ కెంత గలిగిన నిన్నదలించి, మాకుఁ గైకొన రాదు మాదకు మిగులఁ, గాటలగంధి నీపలు కియ్యకొనఁగఁ,గాటిపాపని కేల కరుణ నీమీఁద. ద్వి. హరిశ్చ. ఉ. ౨౧౭౪ పం.

కాటిపాపలవాండ్రు. వి. బ. (√కాఁడు¹) జాలవిద్య చేసెడిఅటవికజనవిశేషము. (శ. ర, బ్రౌ.)

కాటిజే(ట్రే)ఁడు. వి. (కాడు¹+ఱేఁడు) మృగయులు మున్నగువారు కొలిచెడిశివరూపదేవత.

ఉ.అమ్మృగయుల్ వినోదగతి నందఱు నయ్యెడఁ గాటిఱేనికిన్,సమ్మతితోడఁ బూజ లిడి... ఇందు. ౨. ౭౧.

సీ. కాట్రేఁడ మెకములకదుపురాఁజేయుమీ జింక నొక్కటి నీకుఁ జేతి కిత్తు. యయా. ౨. 3. (చండాలిమాట.)

ఉ. నేఁడు కృతార్థులైరి జననీజనకుల్ ఫలియించెఁ బుణ్యముల్, నేఁడు పురాకృతంబు లవనీరుహమూలనివాసి యైన కా,ట్రేఁ డిలువేలు పౌచు నొనరించె మనోరథసిద్ధిసంపదల్. శివరా. 3. ౭3.

కాటు¹. వి. (√కఱచు-క. కాటు. త.కడి) దంశము, కఱచుట; కఱచుటవలనఁ గలిగినగాయము, గంటి.

చ.చెలువలు మణిమ్రానిపయిఁ జిల్కలు మూవిరమింప వానిముక్కులు గని మణిపండులని కోయఁగఁ బోయిన వారిహస్తముల్,దలిరులు సావి కీరములు దందడిఁ గుట్టిన ముగ్ధ లందఱున్,గలగొని బాతికో యివియ గాటుల మ్రానుచున్ భయంబునన్. కు. సం. ౯. ౩౧౬.

చ. ... మా,కఱచినకాట్లకున్ శిశువుకాయము తోలును నుగ్గదయ్యె...నృసిం. ౪. ౪3.(శ. ర. పా.)

కాటు². వి. మాఁడువాసన.

సీ. మంజీరకంకణంబున కద్ద మేటికిఁ దంగేటిజుంటికిఁ దావ యేల,వెలికాటు గ్రమ్మకూర

లరుచుల్ గొనఁ జేల వరు లెన్న జేల స్వభా
ర్యగుణము. రామలిం. ౫౫.
కాటునీళ్లు = మాఁడిచినఓమము మున్నగువాని
లో పోసిపొంగించినసీళ్లు.
(వ్యవ) ఓమపుకాటునీళ్లతో అజీర్ణవిరేచనములు
కట్టును.
కాటుపో(వో)వు=కాటువాసన గలది యగు.
(వ్యవ) పాలు కాటువోయినవి.

కాటుక. వి. కజ్జలము, కంటి కుపయోగించు లేపన
ద్రవ్యము.
ఉ. మంకెనపువ్వుమీఁదియళిమాడ్కి నృపాధ
రపల్లవోదరా,లంకృతి యైనదంతపదలాంఛ
నముం గని కన్నుఁగోనలం, దంకురితంబు లై
నదరహాసలవంబులు పద్మనేత్ర యిత్తింకులు
సేసెఁ బత్నములయీయమిఁ గాటుకచిమ్మఁ
జీకటిన్. నైష. ౭. ౧౯౩.
చ. ఘనగతశంపఁ గంచ మిడి కాటుక దీర్చి...
ఆము. ౨. ౧౬.
కాటుకబరణి=అంజనకరండము. ప్రబంధ. ౬౪.
జ: కాటుకకొండ, కాటుకపట్టు, కాటుకపిట్ట,
కాటుకరేకులు, కాటుకఱాయి, కాటుకతేకు
లపాము.

కాటుకకొండ. వి.(√కాటుక)అంజనాద్రి.
ఉ. కాటుకకొండఁ బోలు మెయికాంతి...దశా.
౩. ౧౭౫.

కాటుకపట్టు. అ. క్రి. (√కాటుక)నలుపుపాఱు,
నల్లఁబడు.
క. బహుళజలప్లవమాన, ద్రుహిణాండము చెమ్మ
యుంటికి రూక్షార్కవిభా,రహితతఁ గాటుక
పట్టెను,రహి చెడి యన నంధతమసరాసులు
బెరసెన్. మనుచ. ౩. ౧౭.

కాటుకపిట్ట. వి. (√కాటుక) ఖంజనపక్షి, ఖంజ
రీటము. (కాటుకపిట్టలు సంభోగముకొఱకు వ్రా
లినభూమిలో ధన ముండు నని ప్రసిద్ధి—చూ.
వసు. ౩. ౧౦౭.)
సీ...కాటుకపిట్ట రువ్వాఫులుఁ గనఁ దనరు,ఖంజ
రీటాభిధ. ఆం. భా. ౨. ౯౧.

కాటుకరేకులు. వి. బ. (√కాటుక) ధాన్యవిశే
షము. ప్రబంధ. ౧౧౨.

కాటుకఱాయి. వి. (√కాటుక) సౌవీరాంజన
ము. (శ. ర.)

కాటుకతేకులపాము. వి. (√కాటుక) కాటుక
వలె నల్ల నగుపొడలు గలయొకానొకపాము,పులి
పెంజెర. (శ. ర.)

కాటులాడు. అ. క్రి. (√కాటు¹) కలహించు.
సీ. అసుఖదం బైనరాజ్యామిషంబునకుఁ గుక్క
లభంగిఁ దమలోనఁ గాటులాడి. భార. శాం.
౧. ౮౫.

కాట్రగడ. వి. కంపకోట. (శ. ర.)

కాఠిన్యము. సం. వి. అ. న. ౧. కఠినభావము, గ
ట్టిగా నుండుట. ౨. దయలేమి, క్రూరత్వము.
౩. నైష్ఠుర్యము.

కాడు¹. వి. దే. (క. త. కాడు) ౧. అడవి, కాన.
సీ.నిరుపాధినిస్సీమనిర్నిబంధనవృత్తిగలమహాప్ర
తిభ యేకాటఁ గలసె. శివరా. ౨. ౧౦౯.
(ఏకాటఁగలసె=ఏయడవిలో కలసినది,ఏమైపో
యినది.) హర. ౭. ౫౨.
౨. శ్మశానము, వల్లకాడు.
క. సొదపై నుండఁగ వారలు,పదుండ్రును జూ
చి దాని భక్షింపంగా, మదిఁ గోరి చేరి చు
ట్టుం, బొదివినసమయమునఁ గాటిపొంత లె
రువున్. భార. అను. ౩. ౨౧౦.
క. ఎంత గడించినఁ గూటికి, గెంతటివాఁ డైనఁ
గాటి కిందునిభాస్యా. కుచేల. ౧. ౭౭. ఆం.
భా. ౨. ౨౨౫.
౩. నాశము; చేటు, కీడు.

ఉ. ఏడుదినంబు లన్నమున కెడ్డము పుట్టినయంత
మాత్రలో, నేడుచు చున్నవాఁడవు మునీ
శ్వర నేఁడును నీదు ధీరతల్, పాడఱిపోయె నే
శివునిభార్యకుఁ గాశికిఁ బుణ్యరాశికిం, గా
డొనరింపఁ జూచెదవు కంఠవుఁ గ్రోధము పె
చ్చు రెచ్చఁగన్. భీమ. ౨. ౧౧౬. (కాడ
యొనర్ప. చి. ని. పా- కాడు నొనర్ప.
ముద్రి. పా.)

కాటికిఁగాళ్లుచాఁచు = చావునకు సిద్ధముగా నుండు. ద్వి. హరిశ్చ. ఉ. ౧౦౪౭ పం.

జ: కాటిపాపఁడు, కాటిపాపలవాండ్రు, కాటిఱేఁడు, కాడుచేయు, కాడుపడు, కాడుపఱుచు, కాడుపాటు.

కాడు². అ. క్రి. కాదు?

ఉ. వాడినవక్త్రపంకజము...కాడినకన్నునీరు...
కు. సం. ౧౧. ౬౨౬.

కాడుచేయు. స. క్రి. (√ కాడు¹) చీకాకుపఱుచు.

గీ. ఒక్కవదిహొంత గార్హస్థ్యయుక్తమైన, పుణ్య
తప మాచరించుచుఁ బుణ్యజనులు, తారు
బంధులుఁ దామరతంపరగుచుఁ, గూడి
యుండంగ నెంతయుఁ గాడుచేసి.

గీ. ఋషులవెంబడి సంరంభ మెసఁగ వచ్చి, తటి
నివడుత్రోవ వనములోఁ దపము సేయు, దై
త్యమునులపుణ్యాశ్రమస్థలము సొచ్చి, వఱి
దఁ గొనిపోయె నింకుసర్వస్వములును. భీమ.
౪. ౧౮౦, ౧౮౧.

కాడుప(డ్ప)డు. అ. క్రి. (√కాడు¹- త. కాడుపడు) ౧. నశించు; కనఁబడకపోవు.

చ. కరులు హయల్ రథంబులును గాడ్పడెఁ, జే
డ్పడి రెల్లసైనికుల్. ఉ. రా. ౨. ౪౬.

గీ. ఘనబిడాలంబుచేఁ బడి కాడుపడిన, యపు
డు తనకుక్కుటంబునయందుఁ గలుగు, వంత
గలుగునె మది మమత్వంబు లేని, యెలుక
యందుఁ బిచ్చుకయందు నించుకైన. మార్క.
౩. ౩౦౧.

గీ. కటకటా మీవివేకంబు గాడుపడఁగ. భీమ.
౪. ౫౩.

చ. తనయుఁ డొకండ వాఁడు గుణధాముఁడు
క్రీడనవాంఛ సాంద్రకాననమున కేఁగి కా
డుపడినం దడవం జనుదెంచి యొంటిఁ గా,
నన మది యాశ ద్రిప్పకొనినన్ వెగడొందు
చు వచ్చినాఁడ... భార. శాం. ౩. ౧౫౮.

౨. క్షోభపడు, వ్యాకుల మగు.

ఉ. వృత్రునిఁ జంపినప్పుడె సురేంద్రుని మేకొనె
బ్రహ్మహత్య త, ద్గాత్రము కంప మొందె
మది గాడ్పడియెన్... ఉ. రా. ౭. ౩౬౭.

ఆ. మనలుఁ దీఁగె మెట్టి యిరులన్నొ యని,
యొడుతమిస్రఁ గాడుపడి పొలంబు, తెల్లఁ
దిరిగి... ఆము. ౬. ౧౨. (కాడుపడు:- దిగ్భ్రమ
చెందు అనిభావము.) ఉ. రా. ౧. ౧౨౬.

౩. చెడ్డది యగు, దుష్టమగు.

క. కూడమ్మికొండ్రు జనములు, బాడబు లాగ
మము లమ్మి బ్రతుకుదు రెంతుం, జేడియ ల
మ్ముదురచ్చోటు, గాడుపడిన కలియుగము
నఁ గౌరవముఖ్యా. హరి. ఉ. ౯. ౩౭.

కాడుపడిపోవు=కనఁబడకపోవు.

(గోమాపను తాల్చినరాక్షసస్త్రీలు) వ... అంభా
రవంబుల నొఱలుచుఁ బఱచి దూరం బగు
కాంతారంబు మాటి కాడుపడిపోయె నంత.
హరి. పూ. ౬. ౮౯.

కాడుప(డ్ప)ఱు(ఱ)చు. స. క్రి. (√ కాడుపడు) కాడుపడఁజేయు.

(క్షోభపెట్టు, వ్యాకులపెట్టు.)

గీ. అబలఁ గడు నెడ యెఱుఁగని యాఁటదాన,
మెలఁత నతిభీత నన్ను నమ్మించి తెచ్చి, కాన
నంబులోఁ గన్నులు కట్టి కాడు పఱచి నీ కె

ట్లుపోఁ జన్నె భావజన్న. కు.సం.౫.౫౮౮.

సీ. మముఁ బావఁ గాలుండు మాయాకురంగమై
పరుపాటవులఁ గాడుపఱిచె నకట.భా.రా.
సుం. ౨౧౯.

(నశింపఁజేయు, చంపు; పాడు చేయు)

సీ... ప్రియంవదకొడుకులఁ గాంతారభూమి
లోఁ గాడుపఱచి. దశకు. ౭. ౬౮.

గీ. కాపుఁగోడలు కంచంకాఁపురంబుఁ, బాల
వంటికులంబుఁ గాడ్పఱచి యుతికి, మగని
నటు వెట్టి రెండవమగనివెంట. పాండు. ౩.
౮౧.

(భగ్నముచేయు.)

వ...నీవు నన్ను వరించువన్య డన్యకాంతాసంగ
మంబు సేయకుండుటకును నన్ను వదలకుండు
టకునుం జేసినశపథంబు గాడుపఱిచితి పా
పకర్ముఁడా...భోజరా. ౭. ౧౭౦.

సీ. ఫాలకీలితహస్తవాలఖిల్యాస్తవాకర్ణనోల్లాసం
బుఁ గాడుపఱచి.గీ...కవియ నేతెంచె మ
దిరాక్షిఁ గర్మసాక్షి. సమీర. ౧. ౧౯౬.

(అవమానపఱుచు.)

ద్వి. వీఁడు వో విష్ణుని విధిఁ గాడుపఱచి, నాఁ
డురులింగమై నలినున్నవాఁడు. పండితా.
దీక్షా. ౫౩. పా.

కాడుపా(డ్పా)టు. వి.(√కాడుపడు)క్షోభము,
కలఁత.

క. అనిసిఁ బసియును నొండొక,మానిసియుం బ
డఁడు దృష్టిమార్గంబున న,ట్లేమను గాడ్పా
టువఁ జనఁ,గా నొకచో నుపరిభరము కంప
లఁ దవిలెఙా. వేం. పంచ. ౧.౮౮౨.

కాణ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. మూస. ౨. శబ్దము. ౩.గ
మనము. ౪. నిమీలనము. (శే. ని.)

కాణము. వి. (సం. ఖాదనం) గుఱ్ఱాదికి మెన
యక్వాదిగ్రాసము, గుఱ్ఱము మొదలగువానికిఁ బె
ట్టెడు శిలవలు లోనగుభక్ష్యము, దాణ.

ఆ. బియ్యములును నేయి పెరుఁగును గూరగా,
యలును వంటకట్టెములును గడ్డి,కాణము లు
ను బెల్లుగా నొడఁగూర్చి ని,గూఢవృత్తి
దానఁ గూడ నడచె. భార. ఉద్యో. ౧.
౯౩. (శ. ర. పా.-'ఖాణము, కవణము' ము
ద్రితపాఠములు.)

కాణము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) ౧. ఒంటికన్ను
గలది. ౨. తూఁటుపడినది, చిల్లిపడినది.
(ఉదా:కాణవరాటకము=చిల్లిగవ్వ.సం.భర్తృ.
౩. ౮. ఆ. ని.) వి. అ. పుం. కాకి.

కాణయాచి=కాణాచి. విశే. (క. కాణాచి. త.
కాణియాట్చి.) వంశపరంపరాగతము.

గీ...కాశాంబి కపురంపుఁబేటి గిండి,యుపవ
ములు మోచి మునులు నాబడిని గాణ,యా
చిబంటులువోలె రా నరుగుచెంతు.ఘటికా.
౨. ౯౮.

క.శ్రీకాళహస్తిపతిపద,కోకనదారాధనంబె కు
లధర్మము త,ల్లోకవ్యాపకచిద్వి,ద్యాకార
స్మృతియె కాణయాచి మదంబా. కాళ. ౮.
౩౭.

వి. చిరకాలవాసస్థానము.

క. తెరువున జఘనపయోధర,భరమున వడు గల
సి యిడఁగఁ బతియూఁతగ నై,కర మిచ్చి
నాకు నవ్వలి,శర మది నీకాణయాచి గా
యుంగరమా. రామా. ౬. ౧౯౩.

కాణాచి=కాణయాచి. విశే.వంశపరంపరాగతము;
చిరకాలానుభూతము.

గీ. అనిన గజగజ వణఁకుచు నయ్యొ రంగ,ధాము
కోవెల మున్ను తాతలతరంబు, నాఁటనుండి
యు మాకుఁ గాణాచి గాదె, యెన్నినుండె
లు గలవయ్య యింతపనికి. విప్ర. ౫. ౧౭.

క. ...లెక తేరగ నీ, కగవిడిచి పోయెద నె ప్ర,
వగ నాకాణాచి యైనవలపులపంటక్. కళా. ౩. ౧౯౧.

౫. ౧. చిరకాలవాసస్థానము.

(అజాతశత్రుఁడు.) శా. దేవబ్రాహ్మణభక్తిప్రౌఢ
ప్రియవక్తృత్వంబుకాణాచి వి, ద్యావైదుష్య
ముదిక్కు ధర్మమునకుం దార్కాణ మర్యాద
కుక్, తావు...విజ. ౫. ౧. ౨౦.

౨. వంశాచారము.

మ. వెలయాం డ్రందఱు సన్నుతించిరి నను న్వే
నోళ్లఁ గాణాచికిఁ, గలిగెన్ దిక్కని మీ
రు పుట్టినపుడే గారాము నా కింక ని, వ్వల
మైపోఁ గులధర్మము ల్వదలఁగా భావ్యంబె
యీయక్కలా, ర...కాశీ. ౪. ౨౫.

జ: కాణాచికాఁడు.

కాణాచికాఁడు. విశే. (కాణాచి + కాఁడు.) ౧. చిరకాలానుభవము కలవాఁడు.

సీ. సచరాచర ప్రపంచమ్మును బాలించురాచతీక
మ్ముకాణాచికాఁడు. వరాహ. ౧౧. ౧౪.

౨. చిరకాలనివాసి.

వ. ... చావంచదుగకొండలకాణాచికాఁడా.
ప్రబంధ. ౨౧౬.

కాణాదము. సం.వి.అ.పుం. కణాదఋషి ప్రోక్తమగు తర్కశాస్త్రము.

కాణూకము. సం.వి.అ.పుం. ౧. కాకి. ౨. కోడి. ౩. ఒకజాతిబాతు. ౪. చెట్లకొమ్మలయందు వ్రేలాడు గూండ్లను కట్టునొకజాతిపక్షి, గిజిగాఁడు.

కాణేయుఁడు. సం.విశే. (అ.ఈ.అ.) ఒంటికంటి దానికొడుకు.

కాణేరుఁడు. సం.విశే.(అ.అ.అ)=కాణేయుఁడు.

కాణేలి. సం.వి.ఈ.స్త్రీ. ౧.కన్య, పెండ్లికానిస్త్రీ. ౨. కులట, అంకుటాలు.

వ. కాణేలీమాతః వామత స్తస్య పార్శ్వాపాస్య
గృహామ్. మృచ్ఛ. ౧. ౩౬ పా.

కాత=కావుత. (√అగు)
(ఆశీరర్థకము)

గీ. కల్కినఁ బోఁడి జానగుపల్కు లిడుచుఁ,
గనికరం బెచ్చ మము నిచ్చఁ గాచుఁగాత.
అచ్చ. రా. బాల. ౬.

(కాక అనుటకు మాఱుగాఁ గూడ నొకచోఁ గలదు.)

ఉ. జాతితొలంగుఁగాత గుణశక్తి రసాతలసీమకుం జనుం, గాత ... బహుభంగుల విత్తమె మాకు మేలు వి, ఖ్యాతగుణంబు లెల్లఁ దృణకల్పము లొక్కధనంబులేవడిక్. భర్తృ. ౧. ౩౨.

కాతంత్రము. సం. వి. అ.న. కాలాపకవ్యాకరణము. (ఇది కార్తికేయప్రసాదమున సర్వవర్మచే రచింపఁబడినది.)

శ్లో. తతోంతః ప్రభుణా తేన స్కందేన మమ దర్శనం, దత్తం...అథాబ్రవీత్స దేవో మాం...
అధునా స్వల్పతంత్రత్వాత్కాతంత్రాఖ్యం భవిష్యతి, మద్వాహనకలాపస్య నామ్నా కాలాపకం తథా. (వాచ)

కాతరము. సం.విశే.(అ.ఆ.అ.)౧.అధీరము, పిఱికి. ౨. భీతము, వెఱచినది. ౩. వివశము, వ్యాకులము, చెదరినది. (మనస్సు, మొ.) ౪. చంచలము, బెళుకు గలది. (ఉదా: కాతరాక్షి.) ౫. అ. పుం-జలమందు తేలునది-౧. ఉడుపము. ౨. ఒకజాతి పెద్దచేఁప, కాతలమత్స్యము.

కాతరిల్లు. అ.క్రి. (క. కాతరిసు) ఉత్సహించు.

ఆ. ... కరిణులుఁ దారును, నభినవంబుగా మదాంధగంధ, సింధురములు మెఱయ శృంగారములు చేసి, కామకేళి సలుపఁ గాతరిల్లి. కు. సం. ౧. ౯౭.

కాతర్యము. సం.వి.అ.న. ౧. వ్యాకులత. ౨. పిఱికితనము. ౩. భయము. ౪. చాంచల్యము.

కాతలము. సం. వి. అ. పుం. ఒకజాతి పెద్దచేఁప.

కాతా. వి. (హిం. ఖాతా) వ్యాపారములో సంబంధము, లెక్క. (శ. ర.)

కాతాళము=కాంతాళము. వి. ౧. కోపము.

క. మాతంగరథభటాశ్వప, కీతుఁ డగుచుఁ ద్రోవ పుండరీకుఁడు చూపక, గాతాళంబున నిలువక, పాతాళంబునకుఁ బోయి పొఁజులునేయక. వై. భా. ౭. ౯౪.

౨. సామ్యము, పోలిక ?

క. కోఁత నినువంటిమానిసి, క్రోఁతికి నామగనిఁ జేసుకొనఁ జక్కరకుక, కేఁతికిఁ గలవానిసుమీ, కాతాళము గాదు నీకు ఘనుఁ డాతనికిక. వేం. పంచ. ౩. ౨౯౧. (ఈ ప్రయోగమును బట్టి ఈశబ్దము సబిందుక మన రాదు. ఈకవి కట్టినియమము లేదు.)

జ: కాతాళించు.

కాతాళించు. అ. క్రి. (√కాతాళము) కోపించు.

సీ. తనుఁ దిట్టికొనక కాతాళించి గొణఁగక మ్రుచ్చిలింపక పాపమునకుఁ జొరక. నీతి. ౩౨.

కాతీయుఁడు. సం. విణ. (అ.ఆ.అ.) కాత్యాయనునకు సంబంధించినవాఁడు. (ఛాత్రాది-రూ. కాత్యాయనీయుఁడు.)

కాత్యాయని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. కాత్యాయనఋషి పత్ని. ౨. కాషాయవస్త్రములు ధరించినదియు సగము వయసు చెల్లినదియు నగువితంతువు. ౩. యాజ్ఞవల్క్యఋషిపత్నులలో నొకతె. ౪. పార్వతి.

కాత్యాయనుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. పాణినిసూత్రములకు వార్త్తికములు రచించినముని, వరరుచి. ౨. ఒకానొకధర్మసూత్రగ్రంథకర్త.

కాథంచిత్కము. సం. విణ. (అ. ఈ. అ) కష్టముచేత నిర్వర్తింపఁబడినది.

కాథికుఁడు. సం. వి. అ. పుం. కథలు రచించువాఁడు.

కాదంబకము. సం. వి. అ. పుం. బాణము.

కాదంబము. సం. విణ. (అ. ఈ. అ.) ౧. గుంపునకు సంబంధించినది. ౨. కడిమిచెట్టునకు సంబంధించినది. (పూవు, కాయ, మొ.) వి. అ. పుం. ౧. కలహంస, ధూమ్రవర్ణములైన ముక్కు-కాళ్లు రెక్కలు గలహంస. ౨. బాణము. ౩. చెఱకుకో. ౪. కడిమిచెట్టు.

కాదంబరము. సం. వి. అ. న. కదంబపుష్పములనుండి తీసినమద్యము.

కాదంబరి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. కదంబపుష్పములనుండి తీసినమద్యము. ౨. మద్యము, సారాయి. ౩. ఏనుఁగుచెక్కిలిమదము. ౪. సరస్వతి. ౫. ఆఁడుకోయిల. ౬. గోరువంక, శారిక. ౭. బాణుఁడు చేసినసంస్కృతవచనకావ్యము.

కాదంబిని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. మేఘపంక్తి.

కాదా=కద[1].

శా. ...నుయి దాఁటేవానికిం జింతయా, కంతైనం గడ మేనియుం గడమ గాదా యంచునూహించుచుక. పాండు. ౪. ౨౭౫.

కాదాచిత్కము. సం. విణ. (అ. ఈ. అ.) ఎప్పుడో యొకప్పుడు కలుగునది, తఱచుగా సంభవింపనిది.

కాదు. అగుధాతువుయొక్క వ్యతిరేకార్థకరూపము. (దీనికి ఒకయర్థ మీక్రిందఁ జూపఁబడినది. మిగిలినవి 'అగు' ధాతువునుబట్టి యూహించుకొనునది. ఇట్లే: 'కాఁడు' మొ.)

(తగదు, కూడదు.)

ఉ. ... ధీ, ష్టామలసన్నిధానమున నమ్మెయిఁ బల్కినపల్కు దప్పఁగాఁ, గా దని ధర్మనందనుఁడు గ్రమ్మఱఁజేసె యదువీరకోపముల్. భార. అర. ౩. ౧౭౦.

గీ. ఘనుఁడు మన కాశ్రయం బయి మనిచె మత్స్య, దేశపతి గాఁడె సేనాపతిత్వమునకు. భార. ఉద్యో. ౪. ౯౭.

కాదను=నిరాకరించు.

శా. గంగానందనుపోటు మెచ్చక గురుం గా దంచు రాధాతనూ,జుం గీడాడుచు ...భార. శల్య. ౧. ౮౭.

కాదుఁగూడదు, కాదుగూడదు:-ఎంతమాత్రము కాదు అను నర్థము తెలుపును.

క. కాదుంగూడ దటన్నను,వాదునకుఁ బిడుదు నన్న వారి...పరమ. ౫. ౬౬.

చ. విరటుఁడు నూచుచుండ నిను వేవురముండట నట్లు ద్రోవ నో, క్క్రూరుఁడును గాదుగూడ దనఁగ...భార.విరా. ౨. ౨౫౭.

కాదుకాదు:-నఞర్థకము,ఎంతమాత్రము కాదు.

సీ. ... లేదులే దనఁగను గాదుకాదు నాఁగను నఞర్థ.గీ. మొప్పుచుండును... అం. భా. ౩. ౭౮.

కాదె(దే)=కద[1].

చ. వినుము తమోమయం బయినవిశ్వము దా వెలిఁగించు నీశ్వరుం,డన నొకరుండు వర్ణతతి నాశ్రమకోటిని వాఁడు గాదె చే,సె... భార. శాం. ౧. ౭౯.

క. ఏ నేమి తప్పు చేసితి,నో నళినదళాక్ష నీనియోగంబునఁ గా,దే నాఁడు జలధి నుండుట,మాని యిటకు వచ్చినాఁడ మగుపలుఁ దానుఁ. వి. పు. ౭. ౧౪౮.

కాద్రవేయుఁడు.సం.వి. అ. పుం-కద్రువకొడుకు-పడగయుఁ దోఁకయుఁ గలిగి నరాకారముతో నుండుసర్పభేదము. (అమరసుధ.)

కాన[1]=కోన. వి.(సం.కాననం.త.కావం) అడవి.

సీ...నలుఁ బ్రీతితోడఁ,గానలో కానలలోన లో కోత్తరు నని మ్రాని మ్రానికి నరిగి యరిగి.భార అర. ౨. ౯౮. ఆం.భా. ౨.౩౮.

కానసిరి=వనలక్ష్మి.

సీ. అమనితోడ సయ్యాటలై యచ్చోటి క... ౨. ...రగు ...బాహ... డించినకానసిరి యనంగ.యయా.౩.౮౧.

కాన[2]. అవ్య. సంబోధనమున వను ప్రయుక్తమై ప్రేమ క్రోధాదులను సూచించును.

గీ. పలుక నేటికిఁ జిలుకలకొలికికాన. నైష. ౪. ౫౦.

సీ. కలుషించి వైకారికస్వరూపుఁడు పద్మజన్ముండు మద్వ్యభిచారకారు. గీ. బారకాన దురాచారులారకాన, కితవకృత్యంబు లిట్లు చేసితిరి మీరు, బ్రహ్మవిజ్ఞానగర్వంబు పదటిపాలు,గావలయు నంచు ఘోరంబుగా శపించె. వరాహ. ౫. ౫౨.

గీ... మునిముచ్చుకాన...విప్ర. ౪. ౩౧.

గీ... ఓరి నీచుకాన... ప్రబోధ. ౩. ౩౭.

ఉ. ఓసి గయాళికాన...శుక. ౨.౩౭౩.

గీ. ధర్మ మేమఱకుండుమీ తల్లికాన.నైష.౭.౯.

గీ...పా తెఱుబండ్లకెదురు,కాళ్లు సాఁతురె యోవెఱ్ఱికాన...శుచల. ౨. ౩౭.

కాన[3]. అవ్య. ద్ర... =కావున. (...అగు-ఇద్ది... వునఁ'' అను... దానిలో 'వు' లోపింపఁగా మిగిలి నరూపము. ...కాని భారతమునందలి యొకనిర్ధారక ప్రయోగ...ములో కలఁగాఁ గాన్పించుచున్నది.) కాఁబట్టి...,కనుక.

మ. ప... డఁటే యీజనుఁ డంధుఁడుం బధిరుఁడుఁ ...బడింగుండు మూఁకుండునై, పాదముఁ బో...ండ క్కుచుఁ దల్లిదండ్రులిచటఁ బోవైవ నాయుస్థితిఁ,బదునై యుండెడువీని మాని యని జంఘద్వేషి భీతిల్లె సం,దడిఁ గఁ విచ్చఁడె మాని యేని యటు గానఁ మాని గాఁ డార యఁ. చంద్రా. ౩. ౧౧౫.

క. రసవత్ప్రియమ లూర్జ, స్విసమాహితములు ను నిచట వివరింపఁగ లే, దసమరసప్రకరణమున,రసభావాద్యుపనిబద్ధరసములు గానఁ. నరస. ౫. ౨౩౦.

మ. ధృతరాష్ట్రుండును బుత్త్రులున్ వనము గుంటీనందనుల్ సింహముల్, మఱి నూహింపన సింహ మైనవనమున్ మర్దింతు రెందున్ వనా,వృతవృత్తంబులు గానిసింహములకున్ వేగంబ చే టొందుఁ గా,న తగం బొందుట కార్య మీయుభయము న్సంతుష్టిమై నుక్కికిన్. భార. ఉద్యో. ౧. ౩౪౭.

గీ. కనుకఁ గనుకను గాఁబట్టి కానఁ గాఁగఁ,గావున ననంగ నన్ని యేకార్థము లగు. ఆం. భా. ౩. ౭౦.

కానఁబట్టు. అ. క్రి. (కానన్ + పట్టు) కనఁబడు.

శా... భూ,నాకం బప్పర మేకొ అంతయును గానంబట్ట జెప్పట్టునన్. భా. రా. యు. ౧౪.

కానఁబడు, కానఁగఁబడు. అ. క్రి. (√ కను) కనఁబడు, చూపట్టు.

క. స్వానుభవంబునఁ దత్త్వము, గానంబడు ... కాశీ. ౧. ౭౦.

సీ... ప్రతిబింబములు గానఁబడుటకతన. నైష. ౩. ౯౪.

క. ఘనుఁడు మకోభవుఁడు నాకుఁ గానఁగఁబడియెన్. హరి. ఉ. ౬. ౬౩.

కానక. అవ్య. (కనుధాతువునకు వ్యతిరేకక్త్వార్థకము-చూ. కనక.)

(ప్రసవింపక)

సీ. కానక కన్నసంతానంబు శిశువులు... నైష. ౧. ౧౦౭. (కానకకన్నసంతానము=లేక లేక పుట్టినసంతతి.)

సీ. కానక కన్నసంతానంబు గావునఁ గానక కన్నసంతాన మయ్యె. రామా. ౪. ౧౨.

(ఆలోచింపక)

శుక. ౮. ౪౮. (చూ. కానిపోని.)

కాననగు. అ. క్రి. (√కను) అగపడు, కనఁబడు.

గీ. అభవ నీకంఠమూలంబునందుఁ దెలిసి, కానన య్యెడు నిది యేమి కప్పు పెద్ద...

కాననము. సం. వి. అ. న. ౧. అడవి. ౨. బ్రహ్మముఖము. ౩. ఇల్లు. (మే. ని.)

కాననాగ్ని. సం. వి. ఇ. పుం. అడవినిప్పు, కారుచిచ్చు.

కాననివాఁడు. విశ. (√కను) అంధుఁడు.

ఉ. కానరివారి నూఁతగొని కాననివాఁడు విశిష్టవస్తువుల్, కానరిభంగిఁ గర్మములు గైకొని కొంపలు కర్మబద్ధులై,కానరు విష్ణు... భాగ. ౭. ౧౭౨.

కాననౌకసము. సం. వి. స. పుం. కోఁతి.

కాననౌకసుఁడు. సం. విశే. (స.) అడవిలో నుండువాఁడు. (చూ. కాననౌకుఁడు).

కానమి. వి. (కనుధాతువుయొక్క వ్యతిరేకభావార్థకము-చూ. కనమి.)

(అజ్ఞానము.)

ద్వి. దానవానీకంబు తలఁపులో నున్న,కానమి యెల్ల నొక్కట వెల్లివిరిసె, ననఁగఁ జీకటి కడు నగ్గలం బగుచు, వినువీథినడుమెల్ల విప్పలమై నిండె. రం. రా. యు. ౩౪౭ పం. ౧౯౨౦.

కానరానిమెక్క. వి. (√ కను) అభిజిన్నక్షత్రము. (శ. ర.)

కానవచ్చు, కానన్ వచ్చు. అ. క్రి. (√ కను) అగపడు, కనఁబడు.

శా. క్షోణీనాథుఁడు తీగవారిపయి వక్షోజస్ఫురత్కాంచన,స్థూలాగ్రంగము గానవచ్చుటయు మెచ్చు ల్తీఱఁగాఁ జొచ్చిత,న్మాణిక్యోజ్జ్వల కేళి మెక్క... విక్ర. ౨. ౧౦౭.

ఆ. తాలలోనఁ గానరాకుండ డాఁగి...దశా. ౧. ౨౬౬.

శా... పెక్కుపడల్, గానవ్వచ్చె...వి. పు. ౨. ౧౦౬.

కాని[1](ణి). వి. (సం. కాకణీ) రూపాయలో అఱువదినాలుగవవంతువిలువ గలరాగినాణెము.

క. కానివ్యయం బెన్నఁడు నొక, కానియుఁ జే యంగఁ దగదు కార్యము గలచో, మానక ధనంబుఁ దృణముగ, మానవపతి చేయునది సమగ్రవిభూతిన్. రుక్మా. ౩. ౪౫.

సీ. కాణి యనంగను గాకణి విలసిల్లు. ఆం. భా. ౨. ౨౭౨.

కానికిఁగొను, కానికిఁగైకొను = లక్ష్యముసేయు. (దీనికి వ్యతిరేకముననే ప్రయోగము.)

క. ఏనుఁగులు సుట్టిరాఁ బే, రేనుఁగుపై మణిమయంపుటెల్లులు మెఱయం, గా నీవే తెంతువు మముఁ, గానికిఁ గొన వప్పుడిపుడు గాడిదవై తే. భార. శాం. ౪. ౩౮౭.

శా. ఆనీలుండు వనూఖినీపరివృతుండై పోయి తేజోనిధిన్, మానిం గానికి నైనఁ గైకొనక... -వరాహ. ౫. ౧౯. హరి. ఉ. ౭. ౩౧.

కాని². (అగుధాతువుయొక్క వ్యతిరేకార్థకవిశేషణరూపము) విణ. సంభవింపని తగని మొదలగు నర్థములను దెలుపును.

ఉదా: కానిపని, కానివులము, కానిమాట, కానిత్రోవ, కానితలఁపు, కానివాని.

కానిబ్రదుకు=తగనిబ్రదుకు; కష్టజీవనము. భీమ. ౨. ౧౫౮.

అవ్య. ౧. తక్క అనునర్థమును దెలుపును. (దీనికి తర్వాత వచ్చుక్రియ వ్యతిరేకార్థకముగ నుండును.)

గీ...అన్నరవరుసను, వినవు నిన్నాఱ కాని లేవనియెు హాయిలు. భార. ఉద్యో. ౩. ౩౧౪.

చ...చక్రఘోషమున నించుక యించుక గాని యంత న్యేర్పడ విన నైతి... నైష. ౨. ౫౮. భార. ఉద్యో. ౨. ౧౩౭.

౨. కొన్నిచోట్ల అర్థవిశేషము లేకయే ఊఁతపదముగా నుండును.

క...రమ్మా చూతము గాని నీగమనవేగంబున్. భార. విరా. ౨. ౮౯.

వ. నన్ననిచి వత్తువు గాని రమ్మని కరంబు సాచి చెయి వట్టి... భార. ఉద్యో. ౪. ౧౯.

గీ. వ్రాఁతఫల మేమియో కాని వనజగంధి. హంస. ౩. ౧౫౦.

౩. పూర్వోత్తరము లగువాక్యార్థములకుఁ గలభేదమును సూచించును.

చ. ప్రియములు వల్కి నిన్ననుసరింపఁగఁ బార్థుఁడు గాఁడు సుమ్ము దుర్జయభుజశక్తినిర్తితశత్రుఁడు భీముఁడు గాని... భార. ద్రో. ౪. ౧౪౮.

గీ. జలదకాళిమఁ బాపంగఁ జాలెఁ గాని, సహజకాళిమఁ బాపంగఁ జాలదయ్యె. నైష. ౮. ౧౮౭.

౪=కానీ.

(క) బెదరించుటను దెలుపును.

ద్వి. ఆనందుకులకాంత యదుదెంచి కాంచి, కాని కానీ పోదు గాని లెమ్మనుచు, నొఱ పైనతన కేల నొకకోలఁ బూని, తఱుచు బిత్తరము తత్తఱము రెట్టింప. అ. మ. క. ౧. ౩౯ పా. ౧౭ పం.

(చ) వికల్పార్థమును దెలుపును.

(వ్యవ) వాఁడు నేఁడుగాని రేపుగాని వచ్చును.

కానిక=కానుక.

సీ...అరవిందభవుఁడు, నమరులుఁ జనుదెంచి ప్రార్థించి వృషముఁ గానిక యిచ్చి కరుణ జనింపఁ బలికి. భార. అను. ౪. ౪౩౩.

సీ. కానుక కానిక...ఉపాయనసంజ్ఞ. ఆం. భా. ౨. ౧౯౩.

రగడ. కానిక పూవిలుకానిక యీఁ దగు. యయా. ౪. ౨౬.

కానిపిం(న్పిం)చే=కనిపించే. స. క్రి. (√కాను చే) చూపు, చూపించు, దర్శింపఁజేయు.

క. వానిం దోడ్కొని చని యా, భూనాథునిఁ గానిపించి పొందుగఁ దత్కార్యానుష్ఠానవి

శేషము, దా నెఱిఁగించుటయు విభుఁడు డద్దయు నలరెన్. భార. ఆర. ౭. ౭.

క. ఆసమయమునఁ గుమారిం, గై సేసి తదీయజననిఁ గాన్పించి చకో, రీసుదతి సుప్రయాణ, శ్రీసూచన చేసి ప్రణతి సేయించుటయున్. విక్ర. ౮. ౧౯౨.

మ. హరి తానే బలవంతుఁ డైన ముని మాయ య్యన్ విశోధించి యొ, క్కరుఁ డుగ్రాసి వధింవ నడ్డపడి సోర్గర్వంబు గాన్పించెనే. ఉ. రా. ౩. ౧౧౭. (ఇట ప్రకటించె అని భావము.)

వ. అపూర్వాలోకనకుతూహలంబునం జనుదెంచినయమాత్యులం గానిపించుకొని. దశకు. ౭. ౧౫౮. (అమాత్యులకు దర్శన మిచ్చి అని భావము.)

అ. క్రి. కన్పడు; ప్రత్యక్షమగు.

సీ. జిలుఁగుఁబయ్యంటలోఁ గులుకుగుబ్బలు చూచి కనులఁ గాన్పింపనికౌనుఁ జూచి. దశా. ౨. ౩౦౮.

సీ. అపరంజిపసిఁడిచాయలఁ గుల్కుతనువల్లికలయందు బడలికల్ గానిపించె. కవిరా. ౮. ౯౩.

శా. ఈచందంబునఁ బంక్తికంఠునకు వాణీసుందు గాన్పించి... ఉ. రా. ౨. ౧౭౯.

కానిపోని. విశే. (√అగు) లేనిపోని, అసత్యమైన.

ఉ... యామినీ, కాంతముఖీ యరుంధతివి కానక నీపయిఁ గానిపోనియీ, సింత ఘటించినట్టి యశేషేణులనోరికి శాస్తి సేసి య, త్యంతయశంబు నిల్పితి కదా... శుక. ౮. ౫౮.

కానివాఁడు. విశే. (√అగు) ౧. పనికిమాలినవాఁడు, అసమర్థుఁడు.

క. నరు నద్దెసఁ గలవారిని, గురుబలముబ్బ సెడఁ బొగడి కొలఁకొల గాఁగన్, గురుని గురుతనయు మద్రే, శ్వరు నను [illegible]

రిం జేయఁగన్. భాగ. ద్రో. ౫. ౧౦౫.

౨. అనిష్టుఁడు. (ప్రా) ౩. అనర్హుఁడు. ౮. సంబంధింపనివాఁడు.

వ... దేవాసురగంధర్వయక్షాములకు దుర్జయులైనయవ్వీరుల నిట్లు సేసి నీవు కానివాఁడవ పోలెం బొలంగి యున్నవాఁడవు... భార. ఆర. ౭. ౮౧౬.

కానిష్ఠినేయుఁడు. సం. విశే. (అ. ఈ. అ.) కనిష్ఠురాలికొడుకు.

కానీ. అవ్య. (√అగు-కాన్ + ఈ-ఇది ప్రార్థనాద్యర్థకక్రియ యైనను క్రమముగా అవ్యయముగా మాఱినది.) ౧. కానిమ్ము. (అంగీకారమును దెలుపును.)

క. ఏకాంతంబునఁ గదిసిన, నాకాంతుం దలవసిష్ఠుఁ డైనం గానీ, యాకాంత సీత గానీ, వేకరఁగరె యగ్గిపాంత వెన్నయుఁ బోలెన్. విక్ర. ౩. ౬౧.

౨=కాని².

(క) వికల్పమును తెలుపును.

మ. అకటా యేమని మాఱుదాన మిను నాథా వేగుజా మయ్యెఁబొం, దికగాఁ బాడను బ్రొత్త ... మ్మనుట గాని యొంటి యేమో కదా, నికటక్షోణికి నేఁగుదె మ్మనుట గాని కొంత సెయ్యంపుఁ బూ, నికతోఁ గన్నులు విచ్చి చూచుటయె కానీ లేదె యొక్కింతయున్. కళా. ౮. ౧౧౨. కాశీ. ౨. ౯.

(చ) బెదరించునపు డుపయుక్తము.

శా... ఆ, హా వేదంబులు యాగభాగము లమర్త్య శ్రేణికే కాని మా, కేసంకం బని లేక యుండునటుగా నేర్పాటు గావించెఁ గా, నీ వేగంబ హరించి తచ్ఛ్రుతులు భగ్నీభూతముల్ సేసెదన్. దశా. ౧. ౨౮౩.

కానీనుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. కన్యకకొడుకు. [illegible] ౩. కర్ణుఁడు.

కాను. వి. నీరు కలియనిమజ్జిగ, మథితము.

గీ...కా వన మీఁ బు మథితము. ఆం. భా. ౭. ౨౫౯.

ఉ. వెన్నెలకాను జుఱ్ఱుకొని వీథులయందుఁ జ కోరదంపతుల్, మిన్నులుముట్టి వెన్నెలలు మేపుమఁ బిల్లలుఁ దాము నాడఁగన్. కాశీ. ౪. ౯౩.

కానుక(న్క)=కానిక. వి. (క.కాణికె,కాణ్కె. త. కాణిక్కై) దేవుఁడు గురువు రాజులోనగు వారికి గౌరవార్థముగా నిచ్చెడుద్రవ్యము, ఉపాయనము.

క... రత్నహయధనవస్త్ర,ప్రకరంబులు మొదల గుకా,నుక లందుకొనెన్ సుయోధనుని నియమించెన్. భాగ. ౧౦ ఉ. ౭౭౦.

సీ.రాజమార్గచిరత్నరత్నసౌధశ్రీలు గను రక్తిఁ గుంకుమ కాన్కసేయ. ఉ. రా. ౧. ౭౩౫.

కానుగు(న్గు). వి. కరంజము. (దీనిభేదములు:- గంట్లకానుగు, తీఁగెకానుగు, నిప్పువన్నెగుత్తులకానుగు.)

సీ. ౮ ...ట్టు మోదుగు కానుగు గఱుగు వావిలి ...నేరేడు సెలసు బలుసు. వేం. పంచ. ౪. ౫౭౭.

గీ...కాన్గు సన్న,విరిగి సోమింప... మొసలు గాఁ గల్గుబహువిధ భూరుహములు ... హంస. ౪. ౧౧. అచ్చ.రా. యు.౪౩౮.ఆం.భా.౭.౪౭.

కానుచే(న్చు.) =కాంచే. స. క్రి. (చూచు, సన్నించు.)

క. మానంబుతోడ వర్థ,స్నానం బొనరించుచున్న సాత్వవతేయుం,గానిచి యమ్మౌని యను, స్థానాంతమునందు నమగఁ జనుఁ బను లను చున్. వి. పు. ౮. ౩౦౯.

(కనిపట్టు)

ఉ...అమ్మహాత్ముల కరిష్టము లేమిట నెందు నేల పొటిల్లమ వారిఁ గాను... భార. వి. ... ౭౨౩.

మహానుభావకన్. భార. విరా. ౩. ౯౯.

(ఆశ్రయించు)

ఉ...భార్గవరాము నాశ్రిత, శ్రీకరుఁ గాన్పు మాపదలు సెందఁగనీఁ డతఁ డాశ్రయించి నన్. భార. ఉద్యో. ౪. ౭౯౯.

జ: కానుపు, కాన్కి.

కానుపు(న్పు). వి. (√కానుచే) కాంచుట. (దర్శనము; దృష్టి.)

ఉ. చిత్తము మెచ్చి నావలనఁ జిక్కెఁగ వెండియు నాలతొంగి య,చ్చొత్తినయట్లు నాకుఁ దనయుల్లము దెల్లముసేయ కున్కి దా,నత్తఱి గ్రొత్తకాన్పగుట నష్టము సొచ్చెనొ సిగ్గు పెంపు న,న్నుత్తలమందఁజేయుటకునో తలపోసియొఱుంగ నయ్యెడున్.భార.విరా.౭.౭౪.

క. ఏనును బెద్దలచే మును,వీను లలరఁ దరతరంబ విన్నవిధంబున్,మానసమున నున్న తెఱఁగుఁ, గానుపుఁగం గన్నక్రమముఁ గథన మొనర్తున్. నృసిం. ౧. ౭౪.

(భావించుట; జ్ఞానము.)

గీ._కానఁ దనయట్ల యెదిరిని గాన్పు కాన్పు,వీవు లమఁ దాగతమ్యంబు సెప్పఁ దగదు. కాశీ. ౬. ౭౮.

(తలఁపు, అభిప్రాయము.)

క. ఇరుసవినా ల్గనువారలు,నరసి మనశ్శుద్ధి బుద్ధి యనుకాన్పున న,ప్పరుసునఁ బలికెద రేఁ గను,తెరువున విను తత్త్వవిధము దేవవ్రతా. భార. అను. ౪. ౧౭౫.

(ప్రాప్తి, పొందుట; భాగ్యమును పొందుట.)

క...కా నేరదు మోక్షపదము, కానుపు దృఢనిశ్చయుండు గా కున్నెన్. భార. శాం. ౬ ౭౯౦.

ఆ.బ్రాహ్మణులకుఁ బ్రియము పాయక చేయంగఁ, గాన్ప చూవె పుణ్యాక్షఫలము. భార. ఆది.

సీ... కూఁతులఁ గన్న ఫలము దగిన,వరులకు సద్గ్రుచరితుల కీఁగాన్ప కాదె నావుడు సూర్యుఁడాదరించి. భార. ఆది. ౭. ౧౬౬.

(ప్రసూతి, ప్రసవించుట.)

గీ. ఘనతఁ జొచ్చినయిండ్లను దనయు లుండి,కాన్పునకుఁ బుట్టిని ల్చెరుక్రమము గనమె. ఆము. ౪. ౭౧.

సీ.బహువారి సులయందు బహువస్తువులు గాంచి కలశపాథోరాశి కానుపుడిగె. హర. ౬. ౧౨౯. ఆం. భా. ౨. ౧౦౯.

(సంతానము)

ఉ. అంచలతేరుఁ బల్కు జవరాలును బొక్కిలి తమ్మిచచ్చెక్రొ, మ్మించుల నీను మేను నునుమిన్కు-పొగడ్తయుఁ జివ్వబోన మా,సించినకాన్పు ముజ్జగము చేసిననేర్పును జన్నిదంబుఁ దీ,వంచమొగంబులుం గలుగువాఁడు చెలంగును వేల్పుఁబెద్దయై. విప్ర. ౧.౨౩.

సీ. నవిల్తుతల్లి యై తనకు నెల్లను గూర్మి గాన్పగాఁ గాంచినకడిఁదిపడఁతి. అచ్చ. భా. ౧. ౧౫.

కానోపు=కాఁబోలు.

సీ. ఏకారణంబున నేమయ్యెనో వానయేపునఁ దగియెఁ గానోపు నకట. భార. శాం.౩.౩౦౦. కకు. ౧. ౧౪౩.

కాన్కి-(నికి). వి. (√కానుచే) చూపు.

చ. హరునకుఁ జూడఁగా మహిఁ జరాచరరూపము లెల్ల సమ్మతిఁ,గిరిసుతరూప మై విరతభేదముఁ జెప్పఁ దొడంగె నట్ల కా,కరయఁగ నాదిశక్తి సచరాచరరూపము కావునన్ మహా,పురుషులకన్న కాన్కి యనపోహము కావు డి దేమి చోద్యమొ. కు. సం. ౬. ౧౨౧. (ప్రయోగాంతరము లేదు.)

కాన్యకుబ్జము. సం=కన్యాకుబ్జము.

కాపంతము. వి. తుక్కు మెడకుఁ గట్టెడికఱ్ఱ,క్వగళకాష్ఠము.

గీ. క్వగళకాష్ఠంబు వెలయఁ గాపంత మనఁగ. ఆం. భా. ౨. ౯౧౦.

కాపటికుఁడు. సం. విశ. (అ. ఈ. అ.) కపటవ్యవహారము గలవాఁడు, వంచకుఁడు, మోసగాఁడు. వి. అ. పుం. రాజుయొక్క-పంచవిధచారవర్గములో నొకఁడు. (కాపటికుఁడు, ఉదాస్థితుఁడు, గృహపతి, వైదేహికుఁడు, తాపసవ్యంజనుఁడు అను నేవురు పంచవర్గ మనఁబడుదురు.అందు పరమర్మజ్ఞుఁడును ప్రగల్భుఁడు నగుఛాత్రుఁడు కాపటికుఁ డనఁబడును.)

కాపట్యము. సం. వి. అ. న. కపటము, మోసము.

కాపథము. సం. వి. అ. పుం. కుత్సితపుత్రోవ.

కాపరి. విశ. (కాపు[1]+అరి) రక్షకుఁడు, కాచువాఁడు.

ఉ. కాపరి లేనిగొఱ్ఱియలకైనడిఁ గంటకచోరకోటిచే,నేవతి యున్న దీభువన మీశుఁడు కృష్ణుఁడు లేమి... భాగ. ౧. ౪౧౨. నీలా. ౧. ౩౯.

కాపాడు. స. క్రి. (కాపు[1]+ఆడు) కాచు ,రక్షించు.

క. మీపాడినహరిచందము, లేపాడిగఁ దలఁప వచ్చునితఁ డేనతులం, గాపాడినవాఁ డనుఁ గై,త్రోపాడినఁ దన్ను వలచి తొయ్యలులా. రా. అను. ౫. ౪౦.

కాపాలి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. వాయువిళంగము.

కాపాలికుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. ఒకానొక సంకరజాతివాఁడు. ౨=కాపాలుఁడు.

కాపాలుఁడు. సం. వి. అ. పుం. కపాలధారి యగు శైవమతస్థుఁడు.(ఈమతస్థులు శ్మశానమందుండి పుర్రెలమాలలు ధరించి పుర్రెలలో భుజింతురు.)

కాపించు. స. క్రి. (√కాచు[1]) కావఁజేయు. (రక్షింపఁజేయు.)

దెలఁ బడిపోయెఁ బహుగణంబు. మనుచ. 3. ౧౪౯.

కాపికము. సం. విణ. (అ. ఈ. అ.) రూపమందుఁ గాని చేష్టలందుఁ గాని కోఁతివంటిది.

కాపిలము. సం. విణ. (అ. ఈ. అ.) ౧. కపిలప్రోక్తమైనది. ౨. కపిలునకు సంబంధించినది. వి. అ. పుం. పింగళవర్ణము. న. ౧. సాంఖ్యశాస్త్రము. ౨. ఒకానొకఉపపురాణము.

కాపిలుఁడు. సం. వి. అ. పుం. సాంఖ్యశాస్త్రజ్ఞుఁడు.

కాపిశము. సం. వి. అ. న. కపిశా(=పువ్వులగురివెంద) పుష్పములనుండి తీయఁబడుమద్యము.

కాపిశాయనము. సం. వి. అ. న. మద్యము, కల్లు.

కాపిశేయము. సం. వి. అ. పుం-కపిశయొక్క అపత్యము-పిశాచము. (కల్ప)

కాపు¹. వి. (√కాచు¹) రక్షణము.

ఆ. విను మహింస విప్రజనులకు నెల్లభంగులను వలయుఁ బ్రజలవలనఁ గరుణ, గలిగి వారిఁ గీడు గదురకయుండంగఁ, గాపు పతి కహింసకత్వ మనఘ. భార. శాం. ౫. ౪౯౯.

విణ. రక్షకుఁడు, కావలివాఁడు.

రగడ. అతివ మరుశరములకు నళిఘటావళి కాపు, ప్రతిలేనివనసస్యపాళి కామని కాపు. ఉ. రా. ౬. ౬౧.

గీ. రాజముఖి కొంతవడికిఁ దారావధూటి, సొగసు నెమ్మోముఁ దప్పక చూచి పేర్మి, నువిద కెంతకొంచెకత్తెవె జయంతుఁ, గాపుఁ జేసి నగరితవు కావె నీవు. కువల. ౪. ౧౭౩. (కాపు:-విడువక కనుపెట్టుకొని యుండువాఁడు; వశుఁడు అని భావము.)

కాపువెట్టు=కావలియుండు.

సీ. ఈవిభీషణుఁ గొల్చి యేమఱ కీలంకఁ గావఁగాఁ దగునేనఁ గాపువెట్టు. ఉ. రా. ౪. ౧౩౦. విక్ర. ౧. ౭౬.

ఇట్లే:-కాపిడు.

ద్వి... కడగొట్టుపాపఁ దా రింటఁ, గాపిడి యిట నటఁ గదలకు మమ్మ... అని యప్పగించుచు నరిగిన... బస. పు. 3. ౮౦౭ పం. (ప్రాఁతప్రతిపా.)

కాపు². వి. (√కాచు²) కాయలు కాచుట.

(వ్యవ) ఈచెట్టు సంవత్సరమునకు రెండుకాపులు కాచును. ఈచెట్టునకు కాపు ఉడిగినది. ఈచెట్టు కాపునకు వచ్చినది.

కాపుకాఁడు=కాపరి. (కాపు¹+కాఁడు.)

గీ. కడిఁది జడదారిజన్నంపుఁగాపుకాఁడ, యింక నెనరొప్ప మాతప్పు లెల్ల సైఁచి, గట్లు చెట్లును దెప్పించి కట్టగట్టి, వేగిరమ దాఁటి చెడుతొలివేల్పుఁ బొడువు. అచ్చ. రా. యు. ౭౯.

కాపుగడ. వి. (√కాపు¹) రక్షణము.

ద్వి. అన్యాయములు చేసి యర్థము ల్గొనక, మాన్యతఁ బ్రోతువే మతికాపుగడల. రం. రా. అయో. ౧౩౮ పొ. ౯ పం. (శ. ర.-మతికాపుజనుల-ముద్రి. పా.)

కాపురుషుఁడు. సం. వి. అ. పుం. కుత్సితపురుషుఁడు.

కాపెట్టు. స. క్రి. (కాపు¹+పెట్టు) కనుపెట్టుకొను, కాచుకొను.

క. చలి విడిచి జారశేఖరు, కలయికచవి మరగి తెరువు కాపెట్టుక నిచ్చలు లేనిపనుల నెన్నే, నలవఱుచుక యుండు విరహ మగ్గలమైనన్. హంస. ౨. ౧౧౦.

కాపేయము. సం. వి. అ. న. ౧. కపిత్వము. ౨. కపికృత్యము, కోఁతిచేష్ట.

కాపోతము. సం. విణ. (అ. ఈ. అ.) ౧. కపోతమునకు సంబంధించినది. ౨. బూడిదరంగు కలది. వి. అ. న. ౧. కపోతములసమూహము. ౨. సౌవీరాంజనము. పుం. ౧. బూడిదరంగు. ౨. సర్జికా

ష్టారము, రుచకము. ౩. ఒకసంవత్సరమునకు సరి పడినవన్యాహారమును నిలువఁజేసికొనువాన ప్ర స్థుఁడు. (వై. ని.)

కాపోతాంజనము. సం. వి.అ.న. సౌవీరాంజనము.

కాప్యకరుఁడు. సం. విశే. (అ. ఈ. అ.) తాఁ జేసినపాపముల నితరులకుఁ జెప్పువాఁడు.

కాప్యకారము. సం. వి. అ. పుం. తాఁ జేసినపాపముల నితరులకుఁ జెప్పుట.

కాప్యకారుఁడు. సం=కాప్యకరుఁడు.

కాఫలము. సం. వి. అ. పుం. కట్ఫలము, బేఁకుసీ.

కామ. వి. (క. కావు, కామ్పు. త. కాంపు. తు. కావు. మ. కాంబు.) ౧. ఛత్త్రము ధ్వజము మున్నగువానిదండము.

చ. గొడుగుగఁ జేసె...నగంబు...హస్త మనుకామ తిరంబుగఁ దాల్చి పొల్చుటన్. హరి. పూ. ౮. ౧౭౮.

ఆ. సిడముకామ నూడు వడఁకెడు... భార. కర్ణ. ౨. ౧౧౭.

సీ. అలఁతిదంతంపుఁగామలపీలిసురఁటులు శోధించి వడిచినజాంటి తేనె. పి. శకుం. ౧. ౯౭.

ఉ. బంగరుకామకుం చెలును... ప్రభా. ౧. ౨౪.

చ. కనకపుఁగామతో మరను గర్వ మెలర్పఁగ నెత్తి... భార. కర్ణ. ౧. ౧౬౯.

౨. కలువ తామర మున్నగువానికాఁడ.

గీ. కఱకుబెండ తాఁకినతొగకామభంగిఁ, బాఁపఁ జేని మే నెంతయు బలము తఱిఁగి, స్రుక్క ...హరి. పూ. ౮. ౪౧.

గీ. కామఁ బాసినకమలంబుకరణి... భార. కర్ణ. ౩. ౩౮౧.

గీ...కుమారి, గోఁగుకామవిధంబునఁ గొంత యొదిగె. పాంచా. ౧. ౪౭.

సీ. పువ్వులతోడిమలు పుచ్చినయంబుఁ జివుళులకామలు సిదును... కా. ౧. ౪౬౯.

౩. కూరకాఁడ, శాకనాళము.

సీ...శాకనాళముపేరు జనును గమ్మ. గీ. కామ కాఁడన...ఆం. భా. ౨. ౨౪౭.

వ. చల్లయుఁ గామలకూరయు మునగాకు చేసను గందికట్టును...చికి. ౨. (చి.ని.)

౪. మగగుఱి.

సీ. సైంధవలవణంబు సరిగాఁగ మర్దించి కామఁ బూసినవృద్ధి గలుగుచుండు. కళాశాస్త్రము. ౩. ౬౪, ౬౨.

కాముంగామి. సం=కామగామి.

కాము(వ)ంచి. వి. (క. కామంచి) తృణవిశేషము, కత్తృణము, నిమ్మగడ్డి.

సీ...కామంచి కావంచి యనఁ దగుఁ గత్తృణంబు. ఆం. భా. ౨. ౮౬.

కాముంధమి. సం. వి. న్. పుం. కాంస్యకారుఁడు, కంచరవాఁడు. (కల్ప)

కామకళ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. రతిదేవి.

కామకారము. సం. విశే. (అ. ఈ. అ.) తనయిచ్చ చొప్పునఁ జేయునది. వి. అ. పుం. బుద్ధిపూర్వకముగాఁ జేయుట.

కామకూటము. సం. వి. అ. పుం. వేశ్యావిభ్రమము, వేశ్యావిలాసము. (మే. ని.)

కామకూటుఁడు. సం. వి. అ. పుం-కామమే ప్రధానముగాఁ గలవాఁడు- వేశ్యాప్రియుఁడు, విటుఁడు. (మే. ని.)

కామకేళి. సం. విశే. (ఇ) కాముకుఁడు. వి. ఇ. పుం. సురతము, మరుకేళి.

కామక్రీడ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. సురతము. ౨. (ఛంద) ఒకానొకవృత్తము.

కామగ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. కులట, అంకులాడి.

కామగతి. సం. విశే. (ఇ) కోరినచోటికిఁ బోవఁ జాలువాఁడు.

కామగము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ఎక్కినవాని యిచ్చచొప్పున కోరినచోటికి తనంతట పోవునది. (పుష్పకవిమానాది)

కామగామి. సం. విణ. (న్. నీ. న్.) ౧. యథేష్టముగా స్త్రీగామి యగువాఁడు, యుక్తాయుక్తవివేకము లేక విచ్చలవిడిని స్త్రీలనుబొందువాఁడు. ౨. కామగమనము గలవాఁడు, ఇచ్ఛ వచ్చినచోటికి వెళ్లువాఁడు.

కామగుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) యథేష్టముగా స్త్రీగామి యగువాఁడు,విచ్చలవిడిని స్త్రీలను బొందువాఁడు.

కామగుణము. సం. వి. అ. పుం. ౧. రాగము,కోరిక. ౨. విషయము, ఇంద్రియార్థము. ౩.అభోగము, పరిపూర్ణత. (మే. ని.)

కామచరుఁడు. సం. విణ. (అ. ఈ. అ.) ౧. విచ్చలవిడిగాఁ ద్రిమ్మరువాఁడు, త్రిమ్మరుఁడు. ౨. ఇష్టము వచ్చినట్లు నడచువాఁడు.

కామచారము. సం. వి. అ. పుం. ౧. తనయిచ్చచొప్పున తిరుగుట. ౨. బుద్ధిపూర్వకముగా చేయుట, కావలయు పని చేయుట. ౩. ఇంద్రియలోలత్వము , కామవశత.

కామచారి. సం. విణ. (న్. నీ. న్.) ౧. విచ్చలవిడిగాఁ దిరుగువాఁడు; తనయిచ్చచొప్పునఁ బ్రవర్తించువాఁడు. ౨. కాముకుఁడు, కామి. వి.న్. పుం. ౧. గరుడుఁడు. ౨. చటకము,పిచ్చుక. (ఇది అతికామము గలది.)

కామచారుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) విచ్చలవిడిగాఁ దిరుగువాఁడు,ఇచ్చచొప్పునఁ ద్రిమ్మరువాఁడు; యథేచ్ఛముగాఁ బ్రవర్తించువాఁడు.

కామజానము. సం. వి. అ. పుం- కామవికారమును గలిగించునది- కోకిలము.

కామజిత్తు. సం. విణ. (త్) కామమును జయించువాఁడు. వి. త్. పుం. ౧-మన్మథుని గెలిచినవాఁడు-శివుఁడు. ౨-రూపముచే మన్మథుని జయించినవాఁడు-కుమారస్వామి. ౩. జినదేవుఁడు.

కామతాలము. సం. వి. అ. పుం.పికము,కోయిల.

కామతిథి. సం. వి. ఇ. పుం. స్త్రీ. త్రయోదశి.

కామద. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. కామధేనువు. (మే. ని.)

కామదార్లు. మి. వి. బ. ధాన్యవిశేషము.

సీ. గొబ్బికాయలు బలుగుత్తులు పాలమీఁగడలు
శ్రీరంగాలు కామదార్లు. హంస. ౪. ౧౨౭.

కామదుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) కామములను (=కోరికలను) ఇచ్చువాఁడు.

కామదుఘ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. వేల్పుటావు, కామధేనువు.

కామదుఘుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) అభీష్టములను పిదుకువాఁడు, కోరికల నెల్ల నొసఁగువాఁడు.

కామదుహము. సం. వి. హ. స్త్రీ. కామధేనువు. (రూ. కామధుక్కు.)

కామదూతి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. పాటల, కలిగొట్టు. ౨. ఆఁడుకోయిల.

కామదూతిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ=కామదూతి.

కామదేవుఁడు. సం. వి. అ. పుం. మన్మథుఁడు.

కామధేనువు. సం. వి. ఉ. స్త్రీ-కోరినవస్తువుల నిచ్చెడియావు-వేల్పుటావు.

కామన. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ఇచ్ఛ, కోరిక.

కామనీయకము. సం. వి. అ. న. రమణీయత.

కామనుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ఇచ్ఛగలవాఁడు, కామించువాఁడు, కాముకుఁడు.

కామపాలుఁడు. సం. వి. అ. పుం. బలరాముఁడు.

కామఫలము. సం. వి. అ. పుం. మహారాజామ్ర వృక్షము, ఒకజాతిమామిడి. (కల్ప)

కామము. సం. వి. అ. పుం. ౧. ఇచ్ఛ, కోరిక. ౨. కామితార్థము, కోరఁబడినవస్తువు. (శ్లో. సర్వాన్కామానవాప్నుతే. మను. ౨. ౫.) 3. వలపు, ప్రేమ. ౪. ఒకపురుషార్థము ౫. మహారాజామ్రము, ఒకజాతిమామిడి. న. రేతస్సు. (ఈశబ్దము తుమున్నంతములతో సమసించినపుడు విశేషణమై పూర్వపదాంతానుస్వారలోపముకలదియగును. ఉదా: గంతుకామము=పోఁగోరునది.)

కామయమానుఁడు. సం. విశ. (అ. ఆ. అ.) కామించుచున్నవాఁడు; కాముకుఁడు.

కామయానుఁడు. సం=కామయమానుఁడు.

శ్లో. కామయానసమవస్థయా తులాం. రఘు. ౧౯. ౫౦.

కామయిత. సం. విశ. (ఋ. త్రీ. ఋ.) కోరువాఁడు; కాముకుఁడు.

కామయితవ్యము. సం. విశ. (అ. ఆ. అ.) కోరఁదగినది.

కామరసికుఁడు. సం. విశ. (అ. ఆ. అ.) కాముకుఁడు.

కామరూపము. సం. వి. అ. పుం. ౧. ఒకదేశము. (ఇది అస్సామియొక్క పడమటిభాగము.) ౨. కోరినరూపము.

కామరూపి. సం. విశ. (న్. ణీ. న్.) ౧. కోరినరూపమును గైకొనువాఁడు. ౨. సుందరుఁడు, చక్కనివాఁడు, రూపరి. వి. న్. పుం. ౧. విద్యాధరుఁడు. (త్రి. ని.) ౨. అడవిపంది. (వై. ని.)

కామరూపుఁడు. సం. విశ. (అ. ఆ. అ.) ౧. కోరినరూపమును గైకొనువాఁడు. ౨. సుందరుఁడు.

కామరేఖ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. వేశ్య. (వాచ.)

కామల. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. కామాల యను రోగము.

కామలత. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. మగగుఱి. (వాచ.)

కామలము. సం. వి. అ. పుం. ౧. వసంతఋతువు. ౨. మరుభూమి, నిర్జలప్రదేశము. 3. పిత్తప్రకోపాదులవలనఁ గలుగురోగభేదము, కామెర.

కామలి. సం. విశ. (న్. నీ. న్.) కామలారోగము గలవాఁడు.

కామలుఁడు. సం. విశ. (అ. ఆ. అ.) కాముకుఁడు.

కామవతి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. దారుహరిద్ర, మ్రానిపసుపు.

కామవరములు. సం. వి. అ. న. బ. వస్త్రవిశేషము.

వ... పూజాబంధంబులును జలపంజరంబులును గామవరంబులును సూరవరంబులును దారామండలంబులును... అనుపేళ్లు గలపుట్టంబులు గట్టుకొని...ద్వా. 3. ౧౨౮.

కామవల్లభ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. చంద్రిక, వెన్నెల.

కామవల్లభము. సం. వి. అ. పుం. ౧. వసంతఋతువు. ౨. మామిడిచెట్టు.

కామవల్లభుఁడు. సం. వి. అ. పుం. చంద్రుఁడు.

కామవాదము. సం. వి. అ. పుం. ఇచ్ఛవచ్చినట్లు ఏదేని చెప్పుట, వదరుట.

కామవృంత. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. పాటల, కలిగొట్టు.

కామవృక్షము. సం. వి. అ. పుం. వృక్షాదని, వృక్షరుహ, బదనిక. (రా. ని.)

కామవృత్తి. సం. విశ. (ఇ) తనయిచ్ఛచొప్పున వర్తించుట, స్వేచ్ఛాసంచారము.

కామవృత్తుఁడు. సం. విశ. (అ. ఆ. అ.) విషయములందు విచ్చలవిడిగా వర్తించువాఁడు, యథేష్టసంచారి.

కామశరము. సం. వి. అ. పుం. ౧. మన్మథునిబాణము. ౨. మామిడి.

కామశాస్త్రము. సం. వి. అ. న. రతిశాస్త్రము.

కామసఖము. సం. వి. అ. పుం. ౧. వసంతఋతువు. ౨. చైత్రమాసము. ౩. మామిడిచెట్టు.

కామసువు. సం. విశే. (ఊ) కోరికల నీనునది. వి. ఊ. పుం. వాసుదేవుఁడు. స్త్రీ. రుక్మిణి.

కామసూత్రము. సం. వి. అ. న. కామవ్యాపారబోధక మగుశాస్త్రవిశేషము. (ఇది వాత్స్యాయనప్రణీతము.)

కామాంకుశము. సం. వి. అ. పుం. ౧. నఖము, గోరు. ౨. మగగుఱి.

కామాంగము. సం. వి. అ. పుం. మామిడిచెట్టు.

కామాంధ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. కస్తూరి.

కామాంధము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) కామముచేత గృద్ధి యైనది, మరులుచేత కన్నుగాననిది. వి. అ. పుం. కోయిల.

కామాక్షి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. దేవీమూర్తిభేదము. ౨. వాద్యవిశేషము.

వ. ... కామాక్షులు ముఖవీణలు పిల్లఁగ్రోవులు దండెలు డక్కీలు... ప్రబంధ. ౬౦౫.

౩. యోగులు ధరించు ఆభరణవిశేషము.

సీ. అపరంజిపసిఁడికామాక్షులు డామూఁపుపై గొండ్లి గావించుయోగపట్టె. వేం. పంచ. ౪. ౧౦౧. (౨, ౩. అర్థములు తెనుఁగుననే కాన్పించుచున్నవి. ఇది ౩. వ అర్థమున అచ్చతెనుఁగుప్రబంధమునను గనఁబడుచున్నది.)

సీ. కడునొప్పుసంకులు కామాక్షికవ గాఁగ... యయా. ౩. ౫౬.

కామాటము. వి. (క. కామాట) మోటపని, కూలిపని.

మ... భానుపుత్రాదులకా, వినుమీ చంపక పట్టి తెచ్చి దినము న్నీయింటికామాటపుం, బనికిం బోచ్చెద మన్నదాఁక నిద చెంపల్ వైతు మత్యుద్ధతిక్. రామా. ౮. ౧౮౫.

జ: కామాటి.

కామాటి. విశే. (కామాటము + ఇ-త. కామాట్టి. క. కామాటి) మోటపని చేయువాఁడు, కూలిపని చేయువాఁడు.

కామాతురుఁడు. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) కామార్తుఁడు, విరాళి గొన్నవాఁడు.

కామాత్మజుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ప్రద్యుమ్నుని కొడుకు, అనిరుద్ధుఁడు.

కామాధిష్ఠానము. సం. వి. అ. న-కామమున కధిష్ఠానము-ఇంద్రియమనోబుద్ధులు.

కామాయుధము. సం. వి. అ. న. ౧. మన్మథునికైదువు. ౨. మగగుఱి. పుం. మామిడిచెట్టు.

కామాయువు. సం. వి. స్. పుం. గరుడుఁడు. (త్రి. ని.)

కామారి. సం. వి. ఇ. పుం. ౧. శివుఁడు. ౨. విటమాక్షిక ధాతువు.

కామాలు=కామెర. వి. (సం. కామలా. త. కామాలై) కన్నులు పచ్చనగురోగవిశేషము.

సీ... పసరిక యనఁ, గామాల యనఁగను గామలాభిధ మీఱు... ఆం. భా. ౨. ౧౨౭.

కామాలిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ-కామోద్రేకమును గలిగించునది-సుర, మద్యము. (వాచ.)

కామాలు(ఖు)వు. సం. వి. ఉ. పుం. రక్తకాంచనముచెట్టు.

కామి. వి. (అగుధాతువుయొక్క వ్యతిరేకభావార్థకరూపము.)

(కాకపోవుట)

ఉ. చీటికివాటి కేకపథసీమ మెలంగఁగఁ బాటిగామి శ్యం, గాటకవీథి కేఁగె ... నైష. ౩. ౯౩.

(తగకుండుట.)

క. విను హవ్యకవ్యములు మ,జ్జనభోజనములును విప్రజాతివనిత దాఁ, బనిసేయ నడపునది య,ప్పనులకుఁ బెఱసతులు గామి బ్రాహ్మణుఁడు నృపా. భార. అను. ౨. ౨౪౦.

కామి. సం. విశే. (న్. నీ. న్.) ౧. కాముకుఁడు, మిక్కిలి మరులు గలవాఁడు. ౨. కోరిక గలవాఁడు. వి. ఈ. స్త్రీ. రతిదేవి. న్. పుం. ౧. స్త్రీకి వశుఁడగుమగఁడు. ౨. సారసము, బెగ్గురుపక్షి. ౩. పావురము. ౪. చక్రవాకము, జక్కవ. ౫. చటకము, పిచ్చుక. ౬. ఋషభము అనుఓషధి.

కామించు. సం. స. క్రి. ౧. మోహించు, వలచు.

వ ... తొల్లి యక్కామినిం గామించి దానిచేత నిరాకృతుం డైనవాఁడు కలి యనునొక్క గంధర్వుండు... మార్క. ౫. ౧౦.

౨. కోరు.

(శ్రీరంగపురవర్ణనము.) సీ. కామించు దేవర్షిగణము లేపెనుఁబ్రోల శ్వపచపక్షిమృగాదిజంతువృత్తి. వైజ. ౧. ౪౨.

కామిని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. ఆఁడుది. ౨. మిక్కిలి వలపు గలస్త్రీ, ప్రియసంగమమునందు మిక్కిలి యాస గలయాఁడుది. ౩. సుందరి, అందకత్తె. ౪. భీరువు, పిఱికియాఁడుది. ౫. మ్రానిపసుపు. ౬. వంద, బదనిక. ౭. ఆఁడుజక్కవ. ౮. ఆఁడు పావురము. ౯. ఆఁడుబెగ్గురుపక్షి. ౧౦. మద్యము, సుర.

కామినీశము. సం. వి. అ. పుం. శోభాంజనవృక్షము, మునగ. (కల్ప.)

కామీనము. సం. వి. అ. పుం. రామపూగము, నిడుపుతొడిమ గలపోఁక.

కామీలము. సం.=కామీనము.

కాముఁడు. సం. వి. అ. పుం. మన్మథుఁడు.

కాముకకాంత. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. మాధవీలత, పువ్వులగురివెంద.

కాముకము. సం. వి. అ. పుం. ౧. పిచ్చుక. ౨. అశోకవృక్షము. ౩. శింశుప, ఇరుగుడు. ౪. తినాసము, నెమ్మి. ౫. మాధవీలత, పువ్వులగురివెంద.

కాముకుఁడు. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.)-ధనాదులందు-ఇచ్ఛ గలవాఁడు. (అ. ఈ. అ.) మైథునేచ్ఛ గలవాఁడు.

కామెర=కామాల.

ఉ. కన్నులు వాఁచి తోయములు గారెడు నేని మఱిచిఁ బిప్పలి,నున్నగ నూఱి పెట్ట నొకనొప్పియుఁ బుట్టదు కామెరైనయా,కన్నుల గుంటలన్ రసము కాటుకవట్టుచుఁ దద్రసంబులోఁ,గన్నులఁ బెట్టఁ గామెరలు గ్రక్కునఁ దీఱు దినాష్టకంబునన్. సహదేవశిక్ష. ౧. ౧౦౨. (చి. ని.)

కామేశ్వరి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. దుర్గాభేదము.

కామేశ్వరుఁడు. సం. వి. అ. పుం. పరమేశ్వరుఁడు.

కామ్యకర్మము. సం. వి. న్. న. స్వర్గాదికామ్యవిషయములను గోరువాఁడు చేయఁదగుకర్మము. (జ్యోతిష్టోమాది.)

కామ్యమానము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) కోరఁబడుచున్నది.

కామ్యము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) ౧. కోరఁదగినది. ౨. కోరికతోఁ జేయఁబడునది, ఐచ్ఛికము. (వ్యతి- నిత్యనైమిత్తికములు) ౩. కమనీయము, సుందరము, చక్కనిది. (కల్ప.) వి. అ. న. ౧. అశ్వమేధాదికామ్యకర్మము. ౨. రాగి, తామ్రము. (వై. ని.)

కామ్లము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) ఇంచుక పుల్లనిది.

౨. ఇంచుక పులుసు.

కాయ. వి. (√కాయు. త. క. కాయ్. తు.కాయి. కు. కావు.) ౧. చెట్టు తీఁగ మున్నగునవి కాచెడు కాయ; శలాటువు, పచ్చికాయ.

శా... గుమ్మడికాయయంత యగుముత్తెం బై... అను. ౪. ౨౧౩.

ఉ. పాయక వేరు వెల్లఁకియుఁ బందులు నొం డులు గూరగాయలుం,గోయుచు...కు.సం. ౬. ౬౯౨.

సీ. ... శలాటు వగుచు, గాయన ... ఆం. భా. ౨. ౩౯.

౨. వీణ కమర్చినసొఱకాయ.

సీ. వీణెలగవుసెనల్ వెడలించి చెఱఁగుల మెఱుఁ గు రాఁ గాయలమీఁదఁ దుడిచి. హరిశ్చ. ౨ ౧౦౬.

సీ. శశికాంతమణిపేటి జాజువాఱఁగఁ గాయ లు త్తుంగకుచపాళి నత్తమిల్ల. మనుచ. ౨. ౨౭.

౩. కిణము, రాపిడివలన శరీరమునం దేర్పడిన కాయ.

ఉ. కన్నులసన్నలం బనులు గైకొని వారక చే యుచుండుటన్, మున్నటు లున్న పాణితల ముల్ బలుగాయలు గాచెఁ జూచితే. భార. విరా. ౨. ౨౨౧.

వ. ... ఎడపనికావటిమోపులకతనం గంది కా యలు కాచి వంగినవలుదమూఁపులును ... హరి. పూ. ౫. ౧౪౨.

౪. శిశువు, బిడ్డ. (ఈయర్థ మాలంకారికము.)

ఉ...నాలు గేన్, గాయలు గాయ వచ్చెలువ గర్భమునం దెటువంటిపాపమో. వేం.పంచ. ౧. ౫౮౮.

౫. నేత్రరోగవిశేషము.

ద్వి. పల్లమీసములు నేర్పడుకాయకన్నుఁ,బిల్లిగ డ్డంబును నల్లనిమేను. బస. పు.౩.౧౧౧౬పం.

౬. చెడిపోయినధాన్యము.

(వ్యవ) కాయయు పొల్లును లేని వడ్లు.

౭. జూదము, మొ. ఆడునపు డుపయోగించుసారె లోనగునది. (శ. ర.)

కాయధాన్యము = కాయనుండి పుట్టుధాన్యము. (మినుములు పెసలు, మొ—వడ్లు వరగలు మున్న గునవి గడ్డిధాన్యములు.)

సీ. సెనగలు గోదుమల్ మినుములుఁ దిలలు ముద్గ ములు మున్నగఁ గలకాయధాన్యములు... ఉ. రా. ౮. ౧౬. శుక. ౩. ౪౮౧.

కాయోపండో(డొ)=సఫలమో విఫలమో.

క...కాయోపండో, కలయూపు చెప్పు మనవు డు,ఫలియించును గోర్కి పాఱఁగొట్టుము వ గలన్. భోజరా. ౩. ౨౫౯.

సీ. పోలఁతి కాయోపండొ పోయినపని యన్నఁ జిలుకమాటను నవ్వుసొలపుఁ దేట. విజ.వి.౨. ౧౪౧.

(వ్యవ) నీకొఱకు చూచి చూచి నాకన్నులు కా యలు కాచినవి.

కాయపెండలము = పెండలపుకాయ, పెండలపు తీఁగయొక్క కాయ.

(చెంపకాయ తలకాయ పిల్లకాయ మొట్టికాయ మున్నగునవి యూయూస్థలములందుఁ జూచునది.)

జ: కాయకంటి, కాయకన్ను.

కాయకంటి. వి. (కాయ+కన్ను) కుబేరుఁడు. (శ. ర.)

కాయకన్ను. వి. (√కాయ) కాయకాచినకన్ను. (శ. ర.)

కాయకము. వి.(క. కాయక.స. కాయకమ్.) జీవనోపాయము,జీవనవ్యాపారము;వ్యాపారము,వృత్తి.

ద్వి.కాయకంబులు పెక్కు గఱచుటఁ జేసి,వేయి విధంబుల విత్త మార్జించి. బస. పు. ౫.౯ పం.

గీ. అనఘుఁ డొకనాఁడు తొల్లిటియట్ల నేఁగి,లిం గ మెప్పటిపాద నుంచి లీలఁ గాయ,కంబు సేయుచునుండంగఁ గష్టకర్మ,చిత్తు లొకకొం

దఱది చూచి చెలఁగి నగుచు. చెన్న. ౩. ౨౦౨, ౧౯౫.

ఉ. కానకు నంపత ప్పెఱుఁగుగబ్బి మెకంబులు
నేరఁ గారుపో, తేనుఁగుదాయ యెల్గు పులి
యేసినయే టుసివోయెఁ బోయిన, స్మానితి ని
స్సిగో యనుచు మాకులకాయక మైన వేఁట...
కళు. ౪. ౫౭.

కాయక్లేశము. సం. వి. అ. పుం. ౧. దేహమునకుఁ గలుగుబాధ. ౨. దేహపరిశ్రమము.

కాయజలము. సం. వి. అ. న. మూత్రము.

కాయజుఁడు. సం. వి. అ. పుం. మన్మథుఁడు, మరుఁడు.

కాయబంధనము. సం. వి. అ. న. ౧. మొలపట్టి, నడుముకాసె. ౨. చేతనాధిష్ఠితమై దేహారంభహేతు వగుశుక్లశోణితసంయోగవిశేషము.

కాయమానము. సం. వి. అ. న. ౧. దేహపుఁగొలఁది, దేహపరిమాణము. ౨. పర్ణకుటీరము, ఆకుటిల్లు. ౩. పందిరి. ౪. వేశ్యాగృహము. ౫. కేళీగృహము. (వై. ని.)

కాయము. వి. బాలెంతలకిచ్చెడుమందు.

చ. చెలువకు బిడ్డపుట్టు విలసిల్లఁగ భిల్లపురం బ్రలంతలోఁ, బిలువరె మంత్రసానిఁ దలపెట్టరె
కాయముఁ గూర్ప లేమకున్, జలకము గాఁ
వరే కొలను చయ్యనఁ ద్రవ్వరె మందగామి
నిన్, నిలువఁగనీకురే యనుచు నేర్పరులై
కడు సంభ్రమింపఁగన్. కాళ. ౩. ౨౬. ఇందు. ౨. ౫.

కాయము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ప్రజాపతిదేవతాక మైనది. (హవిరాది) వి. అ. పుం. న. ౧. దేహము. ౨. స్కంధము, చెట్టుబోదె. ౩. సమూహము. ౪. మూలధనము, మొదలు, అసలు. ౫. స్వభావము. ౬. గృహము. ౭. లక్ష్యము, గుఱి. ౮. తంతులు తప్ప తక్కినవీణాభాగము. న. కనిష్ఠాంగుళిమూలస్థానము. (దీనిని ప్రజాపతితీర్థమందురు.) పుం. ప్రాజాపత్య మనెడివివాహభేదము.

కాయవలనము. సం. వి. అ. న-కాయమును గప్పునది-కవచము.

కాయస్థ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. ధాత్రి, ఉసిరికచెట్టు. ౨. హరీతకి, కరకచెట్టు. ౩. కాకోలి, కాకొల్లిచెట్టు. ౪. ఏలకిచెట్టు. ౫. తులసిచెట్టు.

కాయస్థుఁడు. సం.వి. అ.పుం. ౧. పరమాత్ముఁడు. (హేమ. ని.) ౨. కరణము, లెక్కలు వ్రాయునతఁడు. (పరశురాముఁడు క్షత్రియవంశసంహారమును జేసినపుడు గర్భిణి యయియున్న యొకక్షత్రియస్త్రీ దాల్భ్యుని శరణుచొచ్చి యతనియాశ్రమములో దాఁగుకొనెను. అతనికిని పరశురామునకును జరిగినసంభాషణముపిదప ఆమెగర్భమం దున్నశిశువును రక్షించుటకు పరశురాముఁ డంగీకరించెను. ఆశిశువు చిత్రగుప్తవంశమందలి వారిచేఁ బెంపఁబడి వారివృత్తి యైనలెక్కలు వ్రాయుపని వృత్తిగాఁ గైకొనెను. ఆశిశువుయొక్క వంశ్యు లప్పటినుండియు కాయస్థు లని చెప్పఁబడుచున్నారు.)

కాయాగ్ని. సం. వి. ఇ. పుం. జీర్ణశక్తిని గలిగించుజఠరాగ్ని.

కాయిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. ప్రత్యహవృద్ధి, రోజువడ్డి. (శే. ని.) ౨. తాకట్టు పెట్టినఎద్దులు ఆవులు మున్నగువాని నుపయోగించుకొని ఆరూపమునఁ బుచ్చుకొనువడ్డి.

కాయికము. సం. విణ. (అ. ఈ. అ.) శరీరమునకు సంబంధించినది. (పాపాది)

కాయు[1]. స. క్రి. (త. క. కాయ్.) ప్రసరింపఁజేయు.

వ.... చందురుండు కందర్పదిగ్విజయకీర్తిస్ఫూ
ర్తియుం బోనియచ్చవెన్నెలవిచ్చలవిడిం గా
యం దొడంగె. కాశీ. ౩. ౨౩.

క. ఇనుఁ డెండ గాయ శంకిలు. భా.రా.బాల.
౧౨౬. వరాహ. ౪. ౨౯.

అ. క్రి. (ఎండ, వెన్నెల) ప్రసరించు.

సీ...ఒకదివిఁ బేరెండ యుబ్బి కాయు. కాశీ.
౧. ౧౨౯.

ఆ. పిండిఁ జల్లినట్లు పండువెన్నెలలు గా,యం
గఁ దొడఁగెఁ జెలువ మమర నంత.కళా.౮.
౧౬.

కాయు²=**కాచే**¹ స. క్రి. రక్షించు.

గీ. ధీయుతుఁ డటంచు నలువ దీర్ఘాయు వొసఁ
గి,కాయు రఘునాథవిభు వజ్రకాయుఁ గాఁ
గ. విజ. వి. ౧. ౪.

మ...హయమేధంబుగ ఘటింపం దలం,చి విసం
ఖ్యాధ్వజినీ పరంపర నుదీచీప్రాచ్యవాచీప్ర
తీ,చ్యవధిక్షోణిక యజ్ఞముక్తహరిఁ గాయం
బంపి...వరాహ. ౧. ౧౨౯.

కాయు³=**కాచే**². స. క్రి. (కాయలు, మొ.)
కాచు.

(వ్యవ) ఆచెట్టు వేయికాయలు కాసినది.

శా. కాయం జొచ్చె రసాలముల్ విరహు లా
కంపింపఁ గాఁ గోయిలల్,గూయం జొచ్చె
మనోజదిగ్విజయ మాఘోషించుచుం దుమ్మె
దల్,మ్రోయం జొచ్చె. ద్వా. ౭. ౧౨.

అ. క్రి. (కాయలు, మొ.) పుట్టు, బయలుదేఱు.

ఉ....నాలు గేగ,గాయలు కాయ వచ్చెలువ
గర్భమునం దెటువంటిపాపమో. వేం.పంచ.
౧. ౫౮౮.

(వ్యవ) ఆచెట్టున నాలుగుకాయలు కాసినవి.

కాయువు(య్వు). వి. కాంక్ష, ఇచ్ఛ; అనురాగ
ము, కామము.

సీ. ఇచ్ఛ కాయువు కోర్కి యేఁకట కోరిక
యాస యం చనఁగఁ జెన్నలరుఁ గాంక్ష.
ఆం. భా. ౧. ౧౩౭.

చ. కర మనురాగ ముల్లమునఁ గ్రమ్మఁగ నమ్మృ
గిపుచ్ఛమూలము, న్గరమున నంటుచు న్నృప
తి కామవికారము నొందె పీఁకఁ ద,త్పరమతి
యై తనుం దివుచుపార్థివుచిత్త మెఱింగి యే
ల నీ,కరమునఁ బుచ్ఛమూల మిటు కాయ్వు
నఁ బట్టెదు మేదినీశ్వరా.మార్క. ౫.౨౩౨.

సీ. అంగుళంబుల నల్ల నలకలు గబళించి కెమ్మోవి
యాని యొక్కింతుఁ గాయ్వు. భార. విరా.
౨. ౩౧౦.

సీ. రాగోత్కటమున సైరణ లేక మానినిఁ గా
య్వునఁ బైపడి కవయఁ దలఁచు. కు. సం.
౫. ౫౨౪.

కార. వి. కాసమర్దము.

సీ...బలుసు కార కసివెంద యన నొప్పు కాసమ
ర్దంబు...ఆం. భా. ౨. ౬౩.

కార. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. చెఱ, బంధనము. ౨.
చెఱసాల. ౩. వీణకరిపె, ప్రసేవకము. ౪. దూ
తిక. ౫. స్వర్ణము. ౬. కారిక, శ్లోకరూప మగు
సూత్రము. (వి.ని.)౭.పీడ,కాటియ.(త్రి.ని.)

కారంజము. సం. విణ. (అ. ఈ. అ.) కరంజవృ
క్షసంబంధ మైనది, కానుగుచెట్టునకు సంబంధి
నది (ఫలతైలాది)

కారండవము. సం. వి. అ. పుం. కన్నెలేడిపిట్ట.

కారంధమి. సం. వి. న్. పుం. ౧. కంచుపనివాఁ
డు. ౨. ధాతువాదరతుఁడు. (మే. ని.)

కారంభ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ప్రియంగువు, ప్రేంక
ణము.

కారకము. సం. విణ. (అ. రికా. అ-సమాసాంత
ములందే) కర్త, చేయునది.(ఉదా: కాంతికారక

ము, మొ.) వి. అ. న. ౧. (వ్యాక) క్రియానిష్పాదక మగుకర్తృకర్మాదిషట్కము. (ఇవి కర్త, కర్మము, కరణము, సంప్రదానము, అపాదానము, అధికరణము అని ఆఱు.) ౨. కర్త్రాదులను గూర్చి చెప్పువ్యాకరణభాగము. ౩. కరకాజలము, వడగండ్లనీరు.

కారకవిభక్తి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. (వ్యాక) కర్త్రాది బోధక మగువిభక్తిభేదము.

కారకహేతువు. సం. వి. ఉ. పుం. కారకరూప మగుహేతువు, ఉత్పాదకహేతువు. (కుండకు మట్టివలె-వ్యతి. జ్ఞాపకహేతువు. నిప్పునకు పొగవలె)

కారగ్గి. వి. (కారు[3]+అగ్గి.) కార్చిచ్చు, దవానలము.

గీ. ఎగ్గతంబునఁ దాను గారగ్గిఁ గాలె, నటె... భార. ఆశ్ర. ౨. ౧౬౩.

ఉ. వెగ్గల మైనకూర్మి నరవిందదళాయతనేత్ర కొండకా, రగ్గి పటీరకాష్ఠములయందు రవుల్కొనఁ జేసి...కాశీ. ౫. ౧౪౯.

కారడుగు. వి. (కారు[1]+అడుగు) రెండవపంట. (బ్రౌ.)

కారణ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. యాతన, తీవ్రవేదన. ౨. ప్రేరణ, పురికొలుపుట.

కారణకారణము. సం. వి. అ. న. ౧. కారణమునకుఁ గారణము, మూలకారణము. (ఘటమునకు కులాలునితండ్రివంటిది) ౨. పరమేశ్వరుఁడు. ౩. పరమాణువు. సం. కిరా. ౧౭. ౩౫.

కారణమాల. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ఒకఅర్థాలంకారము. (ఇందు పూర్వపూర్వములకు ఉత్తరోత్తరములు గాని ఉత్తరోత్తరములకు పూర్వపూర్వములు గాని హేతువులుగా నుండును- ఉదా: నరకము పాపమువలనఁ గలుగును. పాపము దారిద్ర్యమువలనఁ గలుగును-నీతిచే ఐశ్వర్యము కలుగును. ఐశ్వర్యముచే ఈవి కలుగును.)

కారణము. సం. వి. అ. న. ౧. (క్రియానిష్పాదక మగు) హేతువు. ౨. వధము. ౩. సాధనము, కరణము. ౪. ఇంద్రియము. (కల్ప.)

కారణశరీరము. సం. వి. అ. న. (వేదాంత) అజ్ఞానరూప మగుశరీరము; స్థూలసూక్ష్మశరీరములకు లోపల నున్నదై దేహాంతరమును గలిగించుటకుఁ గారణ మగుశరీరము.

కారణికుఁడు. సం. విణ. (అ. ఈ. అ)-కారణములను గొని విచారించువాఁడు-పరీక్షకుఁడు.

కారణోత్తరము. సం. వి. అ. న. వాది యుపన్యసించినవిషయమును సత్యముగా నంగీకరించి దానికిఁ బ్రాతికూల్యమును సాధించుకారణములను జెప్పు ఉత్తరము.

కారపుఁజెక్క. వి. (కారము[1]+చెక్క) ద్రాక్షత్వక్కు. (శ. ర-దాల్చినిచెక్క?)

కారపుఁబదుగు. వి. (కారము[1]+పదుగు) గట్టినూలిపదుగు. (శ. ర.)

సీ. కారంపుఁబదుగులు కండెలకప్పెర...హంస. ౨. ౧౧.

కారపుఁబూస. వి. (కారము[1]+పూస.) సెనగపిండిలో కారము కలిపి చమురులో వేఁచి చేయుభక్ష్యవిశేషము.

కారము[1]. వి. (సం. క్షారః. ప్రా. కారం. క. కారవు. త. కారమ్) ౧. షడ్రసములలో నొకటి, కటువు.

క. తరుణికి ధాత్రీపతికిని, బరిచుంబనవేళ దంతపరిపీడన మిక్షురసంపుఁబానకములో, మిరియపుఁగారంబు వోలె మెచ్చొనరించెన్. నైష. ౬. ౧౭౦.

౨. చాడు.

చ... బుద్ధితోఁ, బోరయనిపాతకంబులు సబుద్ధిక పుణ్యములఁ నశించు నం, బరమునఁ బట్టినట్టి మలపంకము గారములోన నద్దఁగా, విరిసిన యట్లు నమ్ము మిది వేదము సెప్పిన నేను జెప్పితిఁ. భార. శాం. ౩. ౩౬౪.

౩. నూలు తడిసెడునొకానొక ద్రవద్రవ్యవిశేషము. (శ. ర.) ౪. ఓడ్డలకుఁ బోసెడునొకానొక మందు.

సీ. బలుబూటకపుఁదల్లిప్రాణంబు లుగ్గగా సెమ్మితోఁ జిటిబొజ్జ నిండఁ ద్రావి, పసిఁ దహతహపెట్ట ముసరెడుకార్చిచ్చుఁ గారంపు మందుగా నారగించి. చమ. ౧. ౩౨.

విణ. కటువైనది.

చ. వలపులు గ్రమ్మఁగాఁ బొగచి వండినకారపుఁగాయగూర ల, ప్పళములు ... అర్కపుత్రము, ఖ్యలు రఘురాముబంతిఁ బ్రియ మొప్ప భుజించి సుఖించి రెంతయుఁ. ఉ. రా. ౫. ౨౧౧.

కారపుమన్ను=సౌడు. ఆం. భా. ౨. ౫.

జ: కారపుఁజెక్క, కారపుఁబడుగు, కారపుఁబూస.

కారము[2]. ఒకానొక తద్ధితప్రత్యయము.

ఉదా: నుడికారము, కొలగారము.

కారము. సం. వి. అ. పుం. ౧. చేఁత, పని, కార్యము. (ఉదా: పురుషకారము) ౨. యత్నము, పూనిక. (శిసు. ౧౯. ౨౬.) ౩. బలము. ౪. సురతము, రతి. ౫. వధము. ౬. నిశ్చయము. ౭. పూజోపహారము, బలి. ౮. హిమాచలము. ౯. సుంకము, పన్ను. ౧౦. ఒకధ్వనిని గాని వర్ణమును గాని చెప్పునప్పుడు వచ్చుప్రత్యయము. (ఉదా: అకారము, ఫూత్కారము.)

కారయితృ. సం. విణ. (ఋ. త్రి. ఋ.) చేయించువాఁడు.

కారయితవ్యము. సం. విణ. (అ.ఆ.అ.) చేయింపఁ దగినది.

కారయిల్లు. మి. వి. ఔ. (కార + ఇల్లు) కారాగృహము, చెఱసాల.

తగలము. ఖలుఁడు గంసుఁడు పెద్దకాలము కారయింట నడంచె... భాగ. ౧౦. పూ. ౧౩౦.

కారవము. సం. వి. అ. పుం.-'కా' అని కూయునది-కాకి. (త్రి. ని.)

కారవల్లి. సం. వి. ఇ, ఈ. స్త్రీ. కారవేల్లము, కాఁకరకాయ. (వాచ.)

కారవి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. శతపుష్ప, సదాపకీ. ౨. రుద్రజటకీ. ౩. ఇంగుపత్రానియాకు. (వై. ని.) ౪. నల్లజీలకఱ్ఱ. ౫. దీప్యము, ఓమము. ౬. క్షుద్రకారవేల్లము, పొట్టికాఁకర. ౭. అఁడుకాకి.

కారవేల్లము. సం. వి. అ. పుం. కాఁకరకీ.

కారస్కరము. సం. వి. అ. పుం- చావును గలిగించునది-విషముష్టి, ముసిఁడికీ.

కారస్కరాటిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. కర్ణజలౌకము, చెవి దూఱుపాము, చిన్నజెఱ్ఱి. (త్రి. ని.)

కారాకు. వి. (కారు[1] + ఆకు) జీర్ణపర్ణము, పండుటాకు.

క. వైరమున నులిచి త్రెంపక, కారాకులు దుల్లినట్లు కర్మము లెల్లం, దార పెడఁబాయ వలయుట, సారకృపం దెలియఁ జెప్పె శౌరి యతనికిఁ. భార. భీష్మ. ౧. ౨౦౪.

ద్వి. కారాకు సుడిగాలి గడువడిఁ ద్రిప్పు, తీరున నాని దిర్దిర మింటఁ ద్రిప్పి. రం. రా. సుం. ౨౬౨ పా. ౧౪ పం.

కారాకూరము. విణ. క్షుభితము, కలఁత నొందినది.

క. ఆకీతిఁ బారువము పో, సారంగధరుండు తోడి కారాకూరముల్, సారెకుఁ గేకలు వేయఁగఁ,

గారాకూర మయి మనసు కళవళపడఁగన్. సారంగ. ౨. 3.

స్రగ్ధర. కారాకూరంబులై రాక్షసులహృదయముల్ గాడ్పడన్ రామునాజ్ఞన్. ఉ. రా. ౧. ౧౨౬.

వి. నిర్బంధము; క్షోభము.

శా...కా,రాకూరంబులు చేసినం గదలి నే రానిచ్చటన్ బ్రాణముల్,పోకార్తుం దుది నాదువేలుపునకై బొంక న్నిజం బింతయున్. కాశీ. 3. ౮౨.

మ...ఏకడ నినున్ వీక్షింపలే కున్కి మా,రద శన్ వేఁగెడుకాంత నింత పెనుఁగారాకూరముల్ సేసె నీ,మదిపగ్గు...పరమ. 3. ౨౭౧.

(పెనుఁగారాకూరముల్ సేసెన్=ఎక్కువక్షోభ పెట్టెను.)

కారాగారము. సం. వి. అ. న. చెఱసాల.

(ఇట్లే కారాగృహము, మొ.)

కారాగుప్తుఁడు. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) చెఱఁ బెట్టఁ బడినవాఁడు, బంది.

కారాట. వి. వ్యాపనము. (శ. ర.)

కారాడు. స. క్రి. తోలు, నడపు.

గీ. హైమరథములఁ దోలి గంధాంధభద్ర,కరులఁ గారాడి దుముదారుగా హయాళిఁ,జేరవకు నూకి భటులకుఁ జేయి వీచి,యభ్యమిత్రీయదైవసైన్యంబు గదిసి. దశా. ౨. 3౮౮.

(ప్రయోగాంతరము లేదు.)

కారాపాలుఁడు. సం. వి. అ. పుం. చెఱసాలయధికారి.

కారామణులు. మి. వి. బ. (√కారు⁴?) వల్లబొబ్బరలు. (బ్రౌ)

కారాయిక. సం.వి.ఆ. స్త్రీ.బలాక, ఆఁడుకొక్కెర.

కారావరుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ఒకసంకీర్ణజాతివాఁడు, నిషాదునకు వైదేహస్త్రీయందు పుట్టినవాఁడు.

కారావు. వి. (కారు³+ఆవు) అడవియావు.(బ్రౌ)

కారి. ఒకానొకతద్ధితప్రత్యయము.

ఉదా: మాటకారి,చలనకారి,కతలకారి.

కారి. సం. విశే. (న్. ణీ. న్.) చేయువాఁడు. (ఈయర్థమున నిది సమాసాంతముననే ఉండును. ఉదా: కార్యకారి.)-౨-శిల్పి, కారువు. (మే. ని.) వి. ఇ. స్త్రీ. క్రియ, పని.

కారించు. సం. స. క్రి. బాధించు, పీడించు.

సీ. కొంచక నీరిలో ముంచుచు నెత్తుచుఁ గారించి తీరంబు సేరఁ బెట్టు.భార.ఆది.౫.౧౬౬. (ప్రాఁతప్రతిపా.)

ఉ. ...నీ వడియాసలవచ్చి రిత్తగా,రింపక మాను మాతనిచరిత్రము నీకును మాకు వింతయే. భార. ఉద్యో. ౧. 3౧౮. భాగ. ౧౦ ఉ. ౫౮౭.

కారిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. క్రియ,చేయుట. ౨.శిల్పము. 3.శ్లోకరూపమగుసూత్రము. ౪.హింస, యాతన. ౫. నటునిపెండ్లాము, నటమోసు. ౬. ఒకవిధ మైనవడ్డి, వృద్ధిభేదము, కారిత.

కారికము. విశే. (క. కారికె.త.కారిక్కమ్.)అనాహతము, చలువ చేయనిది, క్రొత్తది. (వస్త్రము-శ.ర, బ్రౌ.)

కారిజేము. వి. (సం. కాలేయమ్) కడుపులో కుడిప్రక్క నుండెడుమాంసఖండవిశేషము, కాలఖండము.

ఆ...సన్నగూర కారిజంబు క్రొవ్వు,పొదలుమారిషములు పొసఁగుకజ్జంబులు,వంబుజాతగంధులనువుపఱచి. రుక్మా. 3. ౨౨౬.(శ.ర.పా.)

వ...ఎఱచిలో మే లేటికారిజమున్ గందనకాయ క్రొవ్వు మొదల లగుమిగులమెత్తనిపలలభిత్తం

బు లందుఁ గ్రందుకొనం గ్రుక్కి... మనుచ. ౪. ౬౦.

కారిత. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. అప్పు పుచ్చుకొన్నవాఁడు తనయక్కఱకోలఁదిని స్వయముగా ఏర్పఱచుకొన్న ఎక్కువవడ్డి, ఒడఁబాటువడ్డి. (శ్లో. ఋణికేనతు యా వృద్ధి రధికా సంప్రకీర్తితా, ఆపత్కాలే కృతా నిత్యం సాతు స్యాత్కారితా మతా. వాచ.)

కారితము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. చేయింపఁబడినది. ౨. హింసింపఁబడినది. ౩. చెఱఁ బెట్టఁబడినది.

కారిసము. వి. (సం. కార్శ్యం) బాధ.

గీ. ఓతపస్విని సుకృతసంయుతచరిత్ర, వినుము కడు నార్త యగుదీనిఁ గనికరంబు, దొఱఁగియే మివ్విధమున నత్యుగ్రభంగిఁ, గారిసంబులఁ బెట్టెడికారణంబు. శ్రీరం. ౪. ౭౭౭. (ప్రయోగాంతరము లేదు.)

కారీరము. సం. విణ. (అ. ఈ. అ.) కరీరసంబంధమైనది.

కారీరి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. వర్షముకొఱకు చేయు ఇష్టిభేదము.

కారీషము. సం. వి. అ. న. ఏఱుపిడుకలప్రోగు.

కారు[1]. వి. (సం. కాలః. క. కారు.) ౧. కాలము, సమయము.

సీ. ఎన్నోట్లఁ దీర్ఘంబు లేకారు జనుల కిచ్ఛామాత్ర భోగమోక్షప్రదములు. భీమ. ౩. ౬౫.

ఉదా:-నవకారు.

౨. (త. కార్. క. కారు.) వర్షాకాలము.

సీ. కారు చిత్తడి తొలుకారు తొలుకరి నా వర్షర్తు సంజ్ఞలై పరఁగుచుండు. ఆం. భా. ౧. ౮౬.

క. కారనువీరుఁడు మెఱుఁ గను, దోరసిఁ బాంథు లనురిపులఁ దునిమినఁ దదే, ధారుణబింబులు దొరిఁగెనొ, ధారణి నన నింద్రగోపతతి విలసిల్లెన్. కు. సం. ౬. ౭౫౮.

క. దొరసినక్రొక్కారున భా, సురశాద్వలతలము లొలిఁ జూడఁగ నొప్పెన్, మరకతమణిగణములు భా, స్వరముగఁ దాపించియున్న జగతియుఁ బోలెన్. భా. రా. కిష్కిం. ౩౮౪.

౩. జ్యేష్ఠాదిమాసచతుష్టయము, కందాయము.

సీ. ఆయతి కారు కందాయ మనంగ జ్యేష్ఠాదిమాసచతుష్టయంబు దనరు. ఆం. భా. ౧. ౮౬.

మ... సారసారణులు తత్కారకోదారన, స్యము ముక్కారును బండఁజేయు ... వసు. ౧. ౧౧౦.

౪. ఎండకాలమందు చల్లెడువరిధాన్యము.

ఉదా: కారువడ్లు. (శ. ర.)

౫. జీర్ణము, పండినది. (చూ. కారాకు.)

౬. వయసు.

ఉదా: వారంవఱు నొకకారువారు. (శ. ర.)

౭. ఏఁడు, సంవత్సరము.

(వ్యవ) ఇది నాలుగుకారులగిత్త.

జ: కారడుగు, కారాకు, కారుమెఱుఁగు, కారుమొగులు.

కారు[2]. వి. ౧. ఒగరు. ౨. ఉప్పు.

(వ్యవ) నూతినీళ్లు కారెక్కినవి.

విణ. ౧. ఒగరైనది.

ద్వి. కసుగాయ త్రెంచినఁ గారగుఁ గాక. (బ్రౌ)

౨. ఉప్పునిది.

ఉదా: కారునీళ్లు.

జ: కారుకొను[1].

కారు[3]. వి. కాడు, అడవి.

చ. అదియును గాక కోలపులి నైనను గారెనుపోతు నైన నున్మదకరి నైన నుగ్రమృగనాథుని నైనను గిట్టి ముట్టి పట్టును ... భార. విరా. ౧. ౮౩.

విశే. దున్ననిది. (పొలము.)

సీ...తఱచు వాన,కారుపొలంబునఁ గల్గె నేని యుఁ గొల్చి గావింప నేర్చునే యేవిధమున, వల నేర్పడఁగ దున్నఁ బొలములో నైనవ ర్షంబు లేకున్న ధాన్యంబు లగునె ... భార. శాం. ౧. ౩౧.

జ: కారగ్గి, కారావు, కారుకంది, కారుకొను2, కారుకొమ్ముమేకము, కారుకొల్లి[2],కారుకోడి,కారుక్రమ్ము[2],కారుగచ్చ,కారుగోఁగు,కారుచిచ్చు, కారుజనము, కారుదున్న,కారునూవు,కారుపసరము, కారుపెసర, కారుపోఁక, కారుపోతు, కారుబుడమ, కారుమినుము, కారుమునగ, కారుసంపెఁగలు, కారూటి, కారూరు,కారెనుము, కారేలకి.

కారు[4]. వి. (క. కారు. త. కాల్) ౧. నలుపు. (చూ. కారుకొను3) ౨. తాంబూలము వేసికొనుటవలన పట్టెడుగార.

సీ.కోరమీసముతీరు నోర వీడెపుఁగారు నోరచూపులసౌరు నోఱపు దనర. చెన్న. ౪.౨౬౪.

కారుపాఱు=నలుపెక్కు.

ద్వి. పడఁతివీనులచెల్వుపడ యుంగరామి, నుదుర కెంతయు వ్రేఁగుచుండె శష్కులులు, తెఱవ మెఱుంగు వాతెఱ సోఁక గాక, తఱి దప్పి చివురు లెంతయుఁ గారుపాఱె. ద్వి. తి.సా. ౧. ౭ పా. ౨౬ పం.

జ: కారుకొను[2], కారుక్రమ్ము.

కారుండి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. జలౌకసము, జలగ.

కారుండిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ=కారుండి.

కారుఁడు. సం. విశే. (అ. ఈ.అ-ఇది సమాసాంతమందే ఉండును.) చేయువాఁడు.

ఉదా: గ్రంథకారుఁడు, కుంభకారుఁడు, మొ.

వి. అ.పుం.౧.శిల్పి.౨.యతి, సన్న్యాసి. (శా.ని.)

కారుకంది. వి.(√కారు[3])వనతువరి,అడవికంది**కీ.**

గీ. వనతువరి గోఁచుఁ గారుకందనఁగ...ఆం. భా. ౨. ౬౪.

కారుకొ(రొ్క)ను[1]. అ. క్రి. (√కారు2) ఒగరెక్కు.

సీ. తమ్మికెంపులకు నెత్తావి గూర్పనితప్పు చివురులు గారొ్కనఁ జేయుతప్పు. అచ్చ. రా. అర. ౨౧.

కారుకొ(రొ్క)ను[2]. అ. క్రి.(√కారు[3]-కాఱుకొను అని శ.ర. కాని దానికి నిర్ధారకప్రయోగములు లేవు) ౧. అతిశయించు.

మ. మదభృంగాలకకాంతి కారుకొన శుంభద్గుచ్ఛవక్షోజసం,పద రాణింపఁగ...జాహ్నవీ. ౨. ౧౦౯.

౨. విజృంభించు;వ్యాపించు, క్రమ్ము.

క. కరితురగసమితిఁ గారొ్కని, కురువీరులమొనలు మొగులుకొమరునఁ గవియన్, శరవేగంబున నరుఁ డు,ద్ధురమారుతచండభంగి దోఁపఁ దెరల్చెన్. భార.విరా. ౪. ౨౭౦.

క. కారుకొని మేఘమాలా,కారంబునఁ జాల నొప్పెఁ గౌరవసైన్యం,బారూఢవీరరసవి, స్ఫారంబై యంతఁ దోఁచెఁ బాండవబలమున్. భార. భీష్మ. ౨. ౧౬౯.

కారుకొ(రొ్క)ను[3]. అ. క్రి. (√ కారు[4]) నల్లవాఱు.

గీ. గర్భగోళస్థితుం డైనకాలకంఠు,కంఠహాలహలచ్ఛాయకాళిమంబు, నాభిబిలమున వెడలి కన్పట్టినట్లు, కమలపత్త్రేక్షణుకు నారు గారుకొనియె. కాశీ. ౪. ౪.

కారుకొమ్ముమేకము. వి. (√కారు[3])దుప్పి. (శ. ర.)

కాఱుకోత్రి=కారుకొల్లి[1]. (శ. ర.)

కారుకొల్లి[1]. వి. (సం. కాకోలీ)కలిగొట్టు**కీ.**(బ్రా, శ. ర.)

కారుకొల్లి[2]. వి. (√కారు3) అడవియులవ, వనకుక్కుటము.

గీ ... తప్పెట కారుకొల్లి,మాడి యనఁగ వనకుక్కుటము మహేళ. ఆం. భా. ౨. ౫౮.

కారుకో(రో్కు)డి. వి. (√కారు[3]) వనకుక్కుటము, అడవికోడి.

గీ.... కారుకోళ్లు,కన్ను దెఱవనికస్తురిగమిశిశువులు ... ఆదిగాఁ దెచ్చి పతి కుపాయనము లిచ్చి. పి.శకుం. ౧.౯౮.

క. కుక్కులలో శబరులలోఁ, గక్కురచిమ్మటల లోనఁ గారో్కులులలోఁ, బక్కుణముగుడి సెనడుమను, గుక్కుపయిం జచ్చె నతఁడు ఘోరవ్యాధిణ్. శివరా. ४. ४౬. ఆం.భా. ౨. ౯౨.

కారుక్రమ్ము[1]. అ. క్రి. (√కారు[4]) కారో్కును, నల్లనగు.

సీ. గరళంపుఁగప్పునఁ గారుక్రమ్ముచు నున్నయుత ముత్తెపుఁగంటసరి యమర్చి. జాహ్నవీ. ౧. ౧౩౧.

కారుక్రమ్ము[2]. అ. క్రి. (√కారు[3]) దట్టముగా వ్యాపించు.

సీ. నిగిడి యీఁగులకెంపునెలకట్టు గలచోటఁ గల్పకావిరి కారుక్రమ్ముచోట. పాండు. ३. ౧౫౮.

కారుగచ్చ. వి. (√కారు[3]) వాగుజి, బావంజిి.

సీ. కారుగచ్చనఁగను గ్రాలు వాకుచియును... ఆం. భా. ౨. ౫౫.

కారుగోఁగు. వి. (√కారు[3]) కొండగోఁగుి.

వ... నిమ్మపండ్లయచ్చపుఁబచ్చడాలు చాల స్త్రీలుచుం గారుగోఁగులపైఁ బర్వ... యయా. ४. ౧३.

కారుచి(ర్చి)చ్చు. వి. (కారు[3] + చిచ్చు) అడవిలో చెట్లు ఒండొంటితో రాచుకొనుటవలనఁ గలిగినవిప్పు, దవానలము.

చ. ... అ,కొ్కులఁది నుదారసారరణకోవిదబాహులు లోకపాలకుల్, గలసిరి కారుచిచ్చునను గాడ్పులు నో డగుచంద మొందఁగణ్. ఉ. హరి. ౧. ౨౨.

క. కార్చిచ్చు గవిసి మృగతతి, నేచ్చుకరణి ... భార. భీష్మ. ३. ౨౭౮.

కారుచే(ర్చు). స. క్రి. (√కాఁచు)కాఁడించు, నాటించు.

చ. కవవటు డించి యే గుసుకఁగా సురె గొంపులఁ గార్చి...ఆము. ౬. ౭౧. (శ. గ, వ్రాతప్రతి పా- తార్చి అని ముద్రి. పా.)

కారుజీనము. వి. (√ కారు[3]) శణపుష్పిక, గిలకచెట్టు.

కారుజము. సం. వి. అ. పుం. ౧. కలభము, ఏనుఁగుపిల్ల. ౨. వల్మీకము, పుట్ట. ३. నాగకేసరముి. ४. గైరికధాతువు. ౫. నురుఁగు. ౬. కారునువ్వు, అడవినువ్వుి. (హేమ. ని.) న. శిల్పిచిత్రము, శిల్పక్రియ. (చెక్కుట చిత్తరువువ్రాయుట లోనగుపని.)

కారుణికుఁడు. సం. విణ. (అ. ఈ. అ.) కనికరము గలవాఁడు, కృపాళువు.

కారుణ్యము. సం. వి. అ. న. దయ, కనికరము.

కారుణ్యముసేయు. మి. స. క్రి. దయసేయు, ఇచ్చు.

మ... ఈనరేం, ద్రసుతుం డొండొకభార్య నొల్లక ఘణింప్రా యున్నవాఁ డమ్మనా,లసఁ గారుణ్యముసేయు మీతనికి నుల్లాసంబు సంధిల్లఁ గణ్. మార్కం. ३. ౮.

కారుమున్న. వి. (√ కారు[3]) అడవిమున్నపోతు,వనమహిషము.

సీ. కారెనుపోతనఁ గారుమున్న యనంగ వనమహిషం బొప్పు...ఆం. భా. ౨. ౭३.

కారునువ్వు. వి. (√ కారు[3]) అడవినువ్వు, జర్తిలముి.

కారుప(ర్ప)సరము. వి. (కారు³ + పసరము.) అడవిపశువు.

చ...కాఁకల నిండి పొంగుకా,ర్పసరపుఁ బాల చేనివురఁ బాతిననివ్వరిమోగిరంబుతో, మసలు వెలుంగురాచలుపమంటలఁ గాల్కఱకుట్లనం జూడుల్, మెసవి...చంద్రా. ౨. ౮౬.

కారుపెసర. వి. (√ కారు³) అడవిపెసర, ముద్గపర్ణి. ఆం. భా. ౨. ౨౩౫.

కారుపోఁక. వి. (√కారు³) అడవిపోఁక, శైలపూగము.

కారుపో(ర్పో)తు. వి. (√ కారు³) వనమహిషము, అడవిదున్న.

మ. పులులున్ సింగములు న్మదేభములుఁ గార్పోతుల్...ఇందు. ౨. ౫౧.

ద్వి...పోరాడెడికారుపోతులును. నవ. ౧. ౮౯ పా. ౬పం.

కారుబుడమ. వి. (√కారు³) అడవిబుడమ, తీవ్రగంధము.

కారుమినుము. వి. (√కారు³) మాషపర్ణి. ఆం. భా. ౨. ౬౭.

కారుమునగ. వి. (√కారు³) అడవిమునగ, వనశిగ్రువు. ఆం. భా. ౨. ౮౮.

కారుమె(ర్మె)ఱుఁగు. వి. (√కారు¹) వర్షాకాలపుమెఱపు.

క. కారుమెఱుం గన మరుదే, వేరియుఁ దా ననఁగఁ బైఁడివిరిదం డన బం, గారపుబొమ్మనఁగా సిం, గారంబున దేవయాన కడుఁ జెలువొందెన్. యయా. ౮. ౯౧.

సీ. కార్మెఱుంగున కిట్టికళ గలదే...ఉ. రా. ౮. ౧౭౯.

కారుమొ(ర్మొ)గులు. వి. (కారు¹ + మొగులు) వర్షాకాలమేఘము.

వ...ఉప్పరంబునన్ గప్పుకొని మిగుల మెఱయు కారుమొగుళులవలన దిగునగణితజలధారలతీరునన్...ఉ. రా. ౨. ౬౧.

వ. కార్మొగులు తెగలను గని...వసు. ౨. ౧౧.

కారువు. సం. విణ. (ఉ. ఉ, స్త్రీ. ఉ.) ౧. చేయువాఁడు. (హేమ. ని.) ౨. శిల్పి. వి. ఉ. పుం. ౧. విశ్వకర్మ. ౨. ఇంద్రుఁడు. (కే. ని.) ౩. శిల్పము. (హేమ. ని.)

కారుసంపెఁగలు. వి. బ. (√కారు³) ధాన్యభేదము. ప్రబంధ. ౧౧౨.

కారూటి. వి. (కారు³ + ఊటి.) వన్యవృక్షవిశేషము. (దీనిపండ్లు నిమ్మకాయలంతలై నల్లనై యుండును. ఇవి యభక్ష్యములు. దీనిమ్రాను మూలములు మొదలగువాని కుపయోగించును. చి. ని.)

కారూరు. వి. దే. (కారు³ + ఊరు-క. కారూరు) అడవిపల్లె.

వ. ... వల్లియలు వైచి కోడెలం బట్టి పెనఁచి కారూళ్లజట్టికాఱులకు వశంబు సేయుబరవసం బెసంగఁ గ్రుమ్మరువారును ... హరి. పూ. ౫. ౧౮౨.

కారె. వి. క్షారతృణము, ఒకవిధ మగుగడ్డి.

సీ. క్షారతృణం బగుఁ గారె నా ... ఆం. భా. ౨. ౭౬.

కారెనుము. వి. (√కారు³) వనమహిషము.

వ. ఉపరిప్రదేశంబులఁ గారెనుపపెంటపట్లు నీరాఱు నేఱుపిడుకలదాల్లిడి. మను చ. ౮. ౬౦.

కారెనుపోతు = కారెనుము. ఆం. భా. ౨. ౭౩.

కారెము. వి. నీరుతోడుట కుపయోగించు నొక సాధనము. ద్వి. పరమ. ౮. ౨౬౫ పా.

కారెమెత్తు = కారెముతో నీళ్లు తోడు.

చ. బడలినవార లిందనుకఁ బాదులు త్రవ్వియుఁ గారె మెత్తియున్, మడవలు దీర్చియుం బిద

పమార్చియుఁ గాలువ లేర్పరించియుఁగ్. విప్ర. ౩. ౮౪.

కారేణవము. సం. విణ. (అ.ఈ.అ.) కరేణువునకు సంబంధించినది. (పాలు, మొ.)

కారేలకి. వి. (కారు³+ఏలకి) ఏలాపర్ణి. (శ.ర.)

కారోత్తరము. సం. వి. అ. పుం. సురామండము, కల్లుతేట. (రూ. కారోత్తమము.)

కార్కరకము. సం. వి. అ. పుం. పాలనురుఁగు.

కార్కవాకవము. సం. విణ. (అ. ఈ. అ.) కృకవాకువునకు (=కోడికి) సంబంధించినది.

కార్కశ్యము. సం. వి. అ. న. ౧. కర్కశభావము, కఱకుఁదనము, కఠినత్వము. ౨. నిర్దయత్వము, క్రూరత్వము.

కార్చు (అుచే). స. క్రి. (√కాఱు¹) కాఱఁజేయు, స్రవింపఁజేయు.

చ. అలికులవేణి యోర్తొకనిహస్తముల న్ముఖమజ్జనాంబువుల్, గలఁతియ యెత్తిపోయ నవి గార్చుచు నుండె నతండు దోయిటన్. వైష. ౬. ౧౧౨.

సీ. కనుదోయి బాష్పముల్ గార్పఁ బోదు. గంధ. ౯౬.

కార్జము=కారిజము. (శ.ర.)

కార్ణము. సం. విణ. (అ. ఈ. అ.) కర్ణమునకు సంబంధించినది. వి. అ. న. ౧. చెవిగులిమి. ౨. చెవిపోఁగు.

కార్తయుగము. సం. విణ. (అ. ఈ. అ.) కృతయుగమునకు సంబంధించినది.

కార్తవీర్యుఁడు. సం. వి. అ. పుం-కృతవీర్యునికొడుకు-కార్తవీర్యార్జునుఁడు. (ఇతఁడు హైహయదేశపురాజు. జమదగ్నికామధేనువును బలవంతముగా హరించుటచే నతనికొడుకగు పరశురామునిచే హతుఁడయ్యెను.)

కార్తస్వరము. సం. వి. అ. న. ౧-కృతస్వర మనుగిరిలోఁ బుట్టినది-స్వర్ణము, బంగారు. ౨. ఉమ్మెత్త.

కార్తాంతికుఁడు. సం. వి. అ. పుం-కృతాంతమును (=సిద్ధాంతమును) ఎఱిఁగినవాఁడు-జ్యోతిషికుఁడు, జోస్యుఁడు.

కార్తికము. సం. విణ. (అ. ఈ. అ.) ౧. కృత్తికానక్షత్రమునకు సంబంధించినది. ౨. కార్తికమాసమునకు సంబంధించినది. వి. అ. పుం. ఒకానొకమాసము.

కార్తికి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. కార్తికపూర్ణిమ.

కార్తికికము. సం. వి. అ. పుం. కార్తికమాసము.

కార్తికేయుఁడు. సం. వి. అ. పుం-కృత్తికాపత్యము-కుమారస్వామి, కందుఁడు.

కార్తె. వి. (సం. కృత్తికా) ౧. కృత్తికానక్షత్రము.

సీ. కార్తెఁ బాయన మబ్జగర్భునితార మాషము లు... భార. అను. ౨. ౩౭౫.

౨. (సం. క్రాంతిః=సంక్రాంతి) సూర్యుఁ డుండు నక్షత్రము; అందు సూర్యుఁ డుండుకాలము.

ఉదా: చిత్తకార్తె, మొ.

కార్త్స్న్యము. సం. వి. అ. న. కృత్స్నభావము, సాకల్యము.

కార్దమము. సం. విణ. (అ. ఈ. అ.) కర్దమముచేత వర్ణాంతరమును పొందినది. (వస్త్రాది)

కార్దమికము. సం=కార్దమము.

కార్పటము. సం. వి. అ. పుం. ౧. కర్పటము, చినిఁగినవస్త్రము. ౨. జతువు, లక్క.

కార్పటికుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧-చింపికావిగుడ్డ గట్టుకొని తిరిగెడివాఁడు-తైర్థికుఁడు. ౨. తీర్థము మోసికొని తెచ్చి యిచ్చుటచేత బ్రతికెడువాఁడు. ౩. తీర్థము మోసికొనిపోయెడు బాటసారి. ౪. కోమటి.

శ్లో. ద్విత్ర్యాణ్యాహాని సంభ్రామ్య స కార్పటికసత్త్మః. కాశీఖండము. ౩౦. అధ్యా. (శ. ర.)

కార్పటుఁడు. సం. వి. అ. పుం-జీర్ణవస్త్రము కట్టుకొని యాచించువాఁడు-అర్థి, యాచకుఁడు.

కార్పణ్యము. సం. వి. అ. న-కృపణభావము-౧. పేదతికము. ౨. పిసినిగొట్టుతనము. ౩. దీనత్వము.

కార్పాసనాసిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. తక్కువు, నూలు వడికెడుకదురు.

కార్పాసము. సం. విణ. (అ. ఈ. అ)-ప్రత్తికి సంబంధించినది-నూలు, చీర, మొ. వి. అ. పుం. న. ౧. ప్రత్తికాయ. ౨. ప్రత్తి. ౩. నూలు. ౪. వస్త్రము. ౫. కాగితము.

కార్పాససౌత్రికము. సం. విణ. (అ. ఈ. అ.) ప్రత్తినూలిచేతఁ జేయఁబడినది. (వస్త్రాది.)

కార్పాసాస్థి. సం. వి. ఇ. న. ప్రత్తిగింజ.

కార్పాసి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ప్రత్తిచెట్టు.

కార్పాసిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ప్రత్తిచెట్టు.

కార్పాసికము. సం. విణ. (అ. ఈ. అ.) ప్రత్తితో చేయఁబడినది. (నూలిబట్ట, మొ.)

కార్మణము. సం. విణ. (అ. ఈ. అ.) ౧. పనియందు సమర్థమైనది. ౨. నెఱవేఱుదాఁక పనిచేయునది. ౩. కర్మసంబంధమైనది. వి. అ. న. ఓషధ్యాదులచేత చేసెడియుచ్చాటనాదిక్రియ, చిల్లంగి.

కార్మారకము. సం. వి. అ. న. కమ్మరిపని.

కార్మారుఁడు. సం. వి. అ. పుం. శిల్పి, కర్మకారుఁడు; కమ్మరి.

కార్మికము. సం. విణ. (అ. ఈ. అ) చిత్రసూత్రములచే నిర్మింపఁబడినచక్రస్వస్తికాదిచిత్రములు కలది. (వస్త్రము.)

శ్లో. కార్మికే రోమబద్ధే చ త్రింశద్భాగః క్షయో మతః. యాజ్ఞ. వ్యవ. ౧౮౦. (కార్మికం కర్మణా చిత్రేణ నిర్మితమ్. యత్ర నిష్పన్నే పటే చక్రస్వస్తికాదికం చిత్రం సూత్రైః క్రియతే తత్కార్మికమిత్యుచ్యతే. మితాక్షర.)

కార్ముఁడు. సం. విణ. (అ. ఈ. అ.) కర్మశీలుఁడు, కర్మముచేయుస్వభావముగలవాఁడు.

కార్ముకము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) పనియందు నేర్పరి. (మే. ని.) వి. అ. పుం. ౧. మహానింబము, పెద్దవేము. ౨. వెదురు. ౩. శ్వేతఖదిరము, వెలిచండ్ర. ౪. హిజ్జలము, ఎఱ్ఱగన్నేరు. న. ౧. విల్లు. ౨. (జ్యోతి) ధనూరాశి. ౩. తూలస్ఫోటనము, దూది యేకెడివిల్లు.

కార్యా. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. కానివృక్షము, వాకుడు.

కార్యకరము. సం. విణ. (అ. ఈ. అ.) పని చేయునది.

కార్యకాఁడు. మి. విణ. (కార్యము+కాఁడు) కార్యము నెఱవేర్చుకొనువాఁడు.

ఆ. ప్రతిన వలదు వైరిపట్టున నృపతికి, దండు వెడలఁ దీరకుండుఁ దీరఁ, గాక యుండి యుండి కాలాంతరమున నౌఁ, గార్యకాఁడొ యంతకాఁడొ నృపుఁడు. ఆము. ౪. ౨౬౩.

కార్యకారణభావము. సం. వి. అ. పుం. ఒకటి కార్యముగాను మఱొకటి కారణముగాను ఉండెడిసంబంధము.

కార్యదర్శి. సం. విణ. (న్. నీ. న్.) పని నిర్వహించువాఁడు.

కార్యపుటుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. క్షపణకుఁడు. ౨. ఉన్మత్తుఁడు, పిచ్చివాఁడు. ౩. అనర్థకరుఁడు. (వి. ని, మే. ని.)

కార్యము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) కర్తవ్యము, చేయఁ దగినది. వి. అ. న. ౧. కర్మము, వ్యాపారము, పని. ౨. ప్రయోజనము. ౩. ఆవశ్యకత, అ

క్క—౪. వ్యాజ్యము, అభియోగము. ౫. హేతువు. (హేమ. ని.) ౬. జన్యము, పుట్టినది. (వ్యతి. కారణము.) ౭. (జ్యోతి) జన్మలగ్నమునకు దశమస్థానము. ౮. (నాటక)కథతేల్చుట, కథాపర్యవసానము.

కార్యశబ్దికుఁడు. సం. వి. అ. పుం-శబ్దము నిత్యము కాదు జన్య మని వాదించువాఁడు-నైయాయికుఁడు. (వాచ.)

కార్యస్థానము. సం. వి. అ. న. కార్యము నడపుచోటు, కచేరి.

కార్యి. సం. విశ. (న్. ఈ. న్.) ౧. పని కలవాఁడు, ఉద్యోగి. ౨. కార్యార్థి, ఒక ప్రయోజనమును గోరువాఁడు. ౩. వాజ్యమునం దున్నవాఁడు, వివాదయుక్తుఁడు. ౪.(వ్యాక) స్థాని, దేనికి ఆదేశము వచ్చునో అది.

కార్యికుఁడు. సం. విశ. (అ. ఆ. అ) కార్యి, వ్యాజ్యమునం దున్నవాఁడు. (వాది లేక ప్రతివాది.) మను. ౭. ౧౨౪.

కార్వాకు. వి. క్షుద్రతృణవిశేషము. హంస. ౫. ౪౫.

కార్శానవము. సం. విశ. (అ. ఈ. అ.) కృశాను సంబంధ మైనది. (జ్వాల, వేఁడి, మొ.)

కార్శ్యము. సం. వి. అ. న-కృశత్వము-౧. బక్కతనము. ౨. తగ్గుదల. ౩. సన్నఁదనము, సూక్ష్మత్వము. పుం. ౧. సాలవృక్షము, మద్ది†. ౨. లకుచము†. ౩. కచోరము†.

కార్షకుఁడు. సం. విశ. (అ. క్షి కా. అ) దున్నుకొని బ్రతుకువాఁడు, కాఁపువాఁడు, కృషీవలుఁడు.

కార్షాపణము. సం. వి. అ. పుం. న. ౧. పదియాఱు పణములయెత్తు. ౨. కర్షమెత్తువెండిటంకము. న. ధనము.

కార్షాపణికము. సం. విశ. (అ. ఈ. అ.)-కార్షాపణ మిచ్చి కొనినది.

కార్షి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. సుకందరాలత, ప్రాచీతీఁగ, నాఁచు†.

కార్షికము. సం. విశ. (అ. ఈ. అ.) ౧. ఒకకర్షమునకుఁ గొనఁబడినది. ౨. కర్షమెత్తు గలది. ౩. కర్షణమునకు (=దున్నుటకు) అర్హ మైనది. వి. అ.పుం. కార్షాపణము, కర్షమెత్తువెండిటంకము.

కార్షికుఁడు. సం. విశ. (అ.ఈ.అ.)=కార్షకుఁడు.

కార్షుఁడు. సం. విశ. (అ. ఈ.అ.)=కార్షకుఁడు.

కార్ష్ట్యము. సం. వి. అ. న. కృష్టత్వము, దున్నఁబడియుండుట.

కార్ష్ణము. సం. విశ. (అ. ఈ. అ.) ౧. కృష్ణునకు సంబంధించినది. ౨. వ్యాసునకు సంబంధించినది. ౩. కృష్ణమృగమునకు సంబంధించినది. ౪. కృష్ణదేవతాక మైనది. (హవిరాది.)

కార్ష్ణి. సం. వి. ఇ. పుం-కృష్ణునిఅపత్యము-౧. మన్మథుఁడు, ప్రద్యుమ్నుఁడు. ౨. శుకుఁడు. ఈ. స్త్రీ. శతావరి, పిల్లపీఁచర†.

కార్ష్ణ్యము. సం. వి. అ. న. కృష్ణత్వము, నల్లఁదనము.

కాటియ¹. వి. (సం. కారికా. ప్రా. కారి ఆ.) బాధ, కష్టము.

క. వేఁటాకవిలు గొని విమతుఁడు, దూఱఁగ వారిమేన నాటెఁ దొమ్మిదియమ్ముల్, మా కెనుబదింటఁ బొదివెం, గాటియ గా మఱియుఁ బఱపెఁ గమికొనఁ దూపుల్. హరి. ఉ. ౧. ౧౬౪.

ఉ. పాటినఁ జూచి కౌరవనృపాలుఁడు సూతతి నూజాతోడ నీ, కాటియ మద్బలంబునకుఁ గాఁడగునే వివిధాస్త్రసంపదల్, మాటిననీవ నూడఁగ...భార. కర్ణ. ౩. ౧౦.

క. కాటియలఁ బడుచు... రసిక. ౩. ౧౧౦. కేయూర. ౩. ౨౬౪.

జ: కాటియపడు, కాటియపెట్టు.

కాటియ². వి. నలుపు.

సీ. క్షితి కట్టి కాటియు కటియ నల్లన నల్పు కప్పు కిం దనఁగను నొప్పుఁ గృష్ణ,వర్ణంబు...ఆం. భా. ౧. ౧౦౭.

విణ. నల్లనిది.

కాటియప(ప)డు. అ. క్రి.(√కాటియ1) బాధపడు.

క. మనుజా వరింపక మనుజాం,గన మనుజాళను వరించి కాటియపడునే. భా. రా. సుం. ౨౨౨.

కాటియవె(పె,బె)ట్టు. స. క్రి. (కాటియ¹+ పెట్టు.) బాధపెట్టు.

ఉ...మేఁ, గాటియవెట్టి రైన నొడికంబుగ వండుదు నెల్లకూరలుఁ. భార. విరా. ౧. ౭౭.

చ. కటికితనంబు మాన్చి చటుకాకువిడంబముఁ గూర్చి లజ్జ సం,కటపడఁ జేసి యర్థిఁ గడుఁ గాటియపెట్టినపాతకంబు... నైష. ౩. ౪౮.

వ...కాటియంబెట్టు...మనుచ. ౩. ౯.

కాఱు¹. అ. క్రి. (సం. క్షర్.) ౧. స్రవించు.

శా. మోముల్ వెల్వెలఁబాఱఁ గన్నుఁగవ నా మోదాశ్రువుల్ గాఱ...కన్గొనిరి దైత్యుల్ దంభనారాయణిఁ. దశా. ౨. ౨౯౯.

చ...చెక్కులను దద్దయు ముద్దులు గాఱు మోమున,న్వల వలరారు...నీలా. ౨. ౧౯.

౨. రాలు.

ఉ...నయనకోణములఁ దహనస్ఫులింగముల్, గాఱఁగ...హరి.పూ. ౮. ౧౮౮. కేయూర. ౧. ౬౦.

జ: కార్చు.

కాఱు². వి. (త. కార్.) అజ్ఞానము.

క. వేఱుగఁ గనిసం బ్రకృతికిఁ, జూఱ విడిచిన ట్లతనదుసుజ్ఞానము న,క్కాఱు విడిచి తన కంటెను,మిాఱ నొకటి లేమి గాన్పు మెయి కొనవలయుఁ. భార. అను. ౮. ౨౦౨. (ప్రయోగాంతరము కనఁబడలేదు.)

బ. ౧. పరుషోక్తులు, కఠినోక్తులు.

ఉ. ఆఱడిపోకయుఁ ఫలము నందుటయుఁ గని పల్కు నేరమిఁ, మాఱటనోరిదాన నయి మాటలు చిత్తమునందు నిల్పకేఁ,గాఱులు ప్రేలెదఁ...భార. ఉద్యో. ౩. ౧౦౭.

క. కడు నుడికి మదంబ కొన్ని కాఱులు పలికెఁ. పరమ. ౩. ౨౯౮.

౨. అసత్యవచనములు.

ఆ. ఇవమునూడుకొలపుఁటేలికల్ము న్నెందుఁ, గాఱు లాడి రనినకత యెఱుంగ. అచ్చ రా. అయో. ౩౦.

విణ. ౧. నీచము, దూష్యము, నింద్యము; క్రూరము, పరుషము.

గీ. ఆతఁ డెఱుఁగఁడు గాక యీయద్రిభేది, గౌతమునియింటఁ జేసినకాఱుగోష్ఠి. హర. ౭. ౨౧.

సీ. ...ఇట్లు. గీ. గా వనెడివారి వేదముల్ గాఱు వేద,ములు మతంబు లసమ్మతంబులు...అని తెలిగొందురు విమలమతులు. వరాహ. ౯. ౪౭.

ఆ. తల్లి పాఱవైచి తరల నన్యులపంచ,బ్రతికి కూఁతవట్టి కొతుక కీవు, కన్న తెఱ్ఱ చేసి యన్నలఁ గని కాఱు,కూఁత లఱచె దేమి కోకిలము. రసిక. ౮. ౧౭౦.

౨. వ్యర్థము.

(వైకుంఠవర్ణనము.) సీ. ఘటమంచుఁ బటమంచుఁ గాఁకుయుక్తులఁ దెంచుమస్తతార్కికులకు దూరమగుచు. కళా. ౮. ౨౨౦.

జ: కాఁకోడ్డెము, కాఁకోడ్డెకాఁడు.

కాఁకు³. వి.౧. సందంశకము, పట్టుకాఁకు.

మ. ప్రతిసూర్యం డనుకమ్మటంబు మనువద్భ్వాణాసమనాక్కఁకు గోఁహిత మన్నేరిటియూఁ దుఁగ్రోవి... జతసాన్నారిబెడంగున న్దవదేవ స్థావేళ విన్నంగడిన్. చంద్రా. ౪. ౧౭.

గీ. మీఁకు సందంశకము పేరు కా అనంగ. ఆం. భా. ౨. ౭౯౮.

కాఁకు⁴. విణ. దట్టమైనది, సాంద్రము.

క. కాఁకడవిఁ బఁకమృగముల... భా. ఆది. ౪. ౧౯.

(శివవర్ణనము.) సీ. లోలుకడవావాపనలు గెబ్బునర్తిఁ జేఁ దెద్దడిగుబురుకాఁకీర్ణప్రొద్దు. అచ్చ. రా. బాల. ౮.

కాఁకోడ్డెకాఁడు. విణ. (కాఁకోడ్డెము + కాఁడు) పరుషవచనము లాడువాఁడు.

క. చాడుఁడు కొండెఁడు సురా, పాని కృతఘ్నుండు నిందసలిపెడువాఁడున్, గాఁకోడ్డెకాఁడు బుణిదయును, బాఁమునుట్టంగఁ జేసు బహుదుఃఖములన్. శేష. ౩. ౨౬౯.

కాఁకోడ్డెము. వి. (√కాఁకు²) పరుషోక్తి.

సీ... కాఁకోడ్డెము పరుసు పరుసన యనఁగ నిష్ఠురము వెలయు. ఆం. భా. ౧. ౧౧౭.

శా. కన్నుంగ్రేవలఁ గెంపు దోఁప నదిరా కాకోడ్డెమా నేను జెప్ప న్నివిప్పని కొప్పుకోమి యిది నీపాండిత్యమో... చం. రా. ౫. ౬౧.

(ఇట 'ఎదురాడుట' అని భావము.)

కాల. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. దుర్గ. ౨. నీలిచెట్టు. ౩. సుషేణిక, నల్లతెగడ. ౪. సుషవి, నల్లజీలకఱ్ఱ. ౫. మంజిష్ఠ. ౬. అశ్వగంధ, పెన్నేరు.

కాలంజరము. సం. వి. అ. పుం. ౧. పర్వతభేదము. ౨. యోగిచక్రమేళకము, యోగులు సమావేశమగుచోటు. (విల్యమ్సు.)

కాలంజరి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. చండి, పార్వతి.

కాలంజరుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. శివుఁడు. ౨. భైరవుఁడు.

కాలక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. కాలకేయు లనుఅసురుల యొక్కమాత, దక్షునికూఁతురు.

కాలకంజము. సం. వి. అ. న. నీలోత్పలము, నల్లకలువ.

కాలకంటకము. సం. వి. అ. పుం. ౧. ఒకానొక పక్షి, దాత్యూహము, కూకురుగుండె. ౨. పీతసారము, వేఁగిస.

కాలకంఠకము. సం. వి. అ. పుం. ఒకానొకపక్షి, దాత్యూహము, కూకురుగుండె.

కాలకంఠము. సం. విణ. (అ. ఆ. ఈ. అ.) నల్లని కంఠము కలది. వి. అ. పుం. ౧. నెమిలి. ౨. కలవింకము, పిచ్చుక. ౩. దాత్యూహము, కూకురుగుండె. ౪. ఖంజనము, కాటుకపిట్ట. ౫. పీతసారము, వేఁగిస.

కాలకంఠుఁడు. సం. వి. అ. పుం- విషము త్రాగుటచే నల్లనికంఠము కలవాఁడు - శివుఁడు.

కాలకందకము. సం. వి. అ. పుం. నీరుపాము.

కాలకచువు. సం. వి. ఉ. స్త్రీ. నల్లకంద.

కాలకము. సం. విణ. (అ. లికా. అ.) నల్లనిది. వి. అ. పుం. ౧. పుట్టుమచ్చ. ౨. అలగర్దము, నీటిపాము. ౩. జతుకము, లక్క. ౪. కంటినల్లగుడ్డు. ౫. (బీజగ) అవ్యక్తరాశిసంజ్ఞాభేదము. న. ౧. యకృత్తు, కారిజము. ౨. కాలశాకము, కతిపేము.

కాలకర్ణి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. అలక్ష్మి, పెద్దమ్మ.

కాలకలాయము. సం. వి. అ. పుం. నల్లనిగుండ్రని పెసగలు, నల్లబటానీలు.

కాలకాలుఁడు. సం. వి. అ. పుం. శివుఁడు.

కాలకీలము. సం. వి. అ. పుం. కోలాహలము, కలకలము. (వాచ.)

కాలకుంఠుఁడు. సం. వి. అ. పుం. యముఁడు.

కాలకూటము. సం. వి. అ. పుం. న. పాలసముద్రమున పుట్టి శివునిచే త్రాగఁబడినహాలాహలవిషము.

కాలకృతుఁడు. సం. వి. అ. పుం-కృతకాలుఁడు-సూర్యుఁడు.

కాలకృత్తు. సం. వి. త్. పుం. సూర్యుఁడు. (త్రి. ని.)

కాలకేయులు. సం. వి. అ. పుం. బ. కాలకాపుత్రులగు రాక్షసులు.

కాలక్షేపము. సం. వి. అ. పుం. ౧. కాలము వెళ్లఁబుచ్చుట, ఉబుసుపోక. ౨. విలంబము, జాగు.

కాలఖంజనము. సం. వి. అ. న. కారిజము.

కాలఖండము. సం=కాలఖంజనము.

కాలగ్రంథి. సం. వి. ఇ. పుం. సంవత్సరము.

కాలఘాతి. సం. విణ. (న్. నీ. న్.) కాలక్రమమున చంపునది. (విషము, మొ-విల్యమ్స్.)

కాలచక్రము. సం. వి. అ. న. చక్రాకారముగా తిరుగుచుండుకాలము.

కాలచింతకుఁడు. సం. వి. అ. పుం-కాలము నాలోచించువాఁడు-దైవజ్ఞుఁడు, జోస్యుఁడు.

కాలజ్ఞము. సం. వి. అ. పుం. ౧. కోడి. ౨. కోయిల.

కాలజ్ఞానము. సం. వి. అ. న. ౧. జ్యోతిశ్శాస్త్రము. ౨. యుక్తకాలము నెఱుఁగుట. 3. మృత్యువును తెలుపుచిహ్నభేదము.

కాలజ్ఞుఁడు. సం. విణ. (అ.

యమును తెలిసినవాఁడు. వి. అ. పుం. జోస్యుఁడు.

కాలటుక. వి. (కాలు² + అటుక) కుండ లుంచుటకై రెండుమొనలు ఇరుప్రక్కలగోడలయందు పొదిగి యడ్డముగా కాళ్లుంచి అడ్డముగా నమర్చినవ్రాను. (శ. ర.)

కాలతాలము. సం. వి. అ. పుం. తమాలము, చీకటిచెట్టు**?**.

కాలతిందుకము. సం. వి. అ. పుం. కాకితుమికి**?**.

కాలత్రయము. సం. వి. అ. న. భూతభవిష్యద్వర్తమానము లనుమూఁడుకాలములు.

కాలధర్మము. సం. వి. అ. పుం. ౧. మృతి, మరణము. ౨. కాలముయొక్కస్వభావము.

కాలనేమి. సం. వి. ఇ. పుం. ౧. (హనుమంతునిచేత హతుఁడైన) ఒకానొకరాక్షసుఁడు. ౨. (విష్ణుని చేత హతుఁడైన) ఒకానొకరాక్షసుఁడు.

కాలపక్వము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) కాలముచేతనే పరిపాకము నొందినది. (ఫలము, మొ.) మను. ౬. ౨౧.

కాలపర్ణము. సం. వి. అ. పుం. తగరవృక్షము, నందివర్ధనము**?**.

కాలపర్ణి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. శ్యామాసుగంధి, విదారిగంధ**?**.

కాలపాలకము. సం. వి. అ. న. కంకుష్ఠమృత్తిక.

కాలపాశము. సం. వి. అ. పుం. ౧. యమునిపాశాయుధము. ౨. ఉరిత్రాడు.

కాలపాశికుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. యముఁడు. ౨. ఉరితీయువాఁడు.

కాలపీలువు. సం. వి. ఉ. పుం. కాకితుమికి**?**.

కాలపృష్ఠము. సం. వి. అ. పుం. ౧. ఒకజాతిజింక. ౨. రాపులుఁగు. న. ౧. కర్ణునివిల్లు. ౨. విల్లు.

కాలపేషి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. శ్యామాలత, త్రికంకణము†.

కాలప్రభాతము. సం. వి. అ. న. శరదృతువు. (త్రి. ని.)

కాలభాండిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. మంజిష్ఠ†.

కాలభైరవుఁడు. సం. వి. అ. పుం. శివాంశమున పుట్టి కాశియందున్న ఒకానొక దేవత.

కాలమానము. సం. వి. అ. పుం. ౧. కృష్ణార్జకము, నల్లగగ్గెర†. ౨. కృష్ణతులసి†. (వాచ) న. కాలపరిమాణము, కాలముయొక్క కొలఁది.

కాలమాలకము. సం. వి. అ. పుం. కృష్ణార్జకము, నల్లగగ్గెర†.

కాలము. సం. విశ. (ఆ. ఈ. అ.) నల్లనిది. (అ. ఆ. అ.) క్రూరము. వి. అ. పుం. ౧. నలుపు. ౨. వేళ, తఱి, ప్రొద్దు. ౩ కంటినల్లగ్రుడ్డు. ౪. కోయిల. ౫. (సంగీత.) ఒకకాలమానము, తాలప్రమాణవిశేషము. ౬. మరణము, చావు. ౭. ఎఱ్ఱచిత్రమూలము†. ౮. తాటిచెట్టు. ౯. కాసమర్దము, కసిందఁ†. ౧౦. మూఁడు అనుసంఖ్య. ౧౧. రాలము, మద్దిచెట్టుజిగురు. న. ౧. ఇనుము. ౨. కాలీయకమనుగంధద్రవ్యము. ౩. కకోలకము, తక్కోలము†.

కాలగోచరుఁడగు=మృతి నొందు.

ఆ. అట్లు తపముసేసి యద్దేవువరమునఁ, బుత్రదశకలబ్ధిఁ బొంది కొంత, కాలమునకు వారు కాలగోచరులైన...వాసిష్ఠ. ౨. ౧౫౧.

కాలముఖము. సం. వి. అ. పుం- నల్లనిముఖము కలది- కొండముచ్చు.

కాలముచేయు. మి. అ. క్రి. (కాలము + చేయు) కాలధర్మము నొందు, చచ్చు.

క. అని నిశ్చయించి హస్తంబున జలములు పూని తల్లిపాష్మని ప్రోక్షించినమాయనొవ్వపడుచుం, గనుగ్రుడ్లం దిరుగవేసి కాలము చేసెన్. వరాహ. ౧౦. ౪౦.

కాలమూలము. సం. వి. అ. పుం. ఎఱ్ఱచిత్రమూలము†.

కాలమేషి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. మంజిష్ఠ, మంజిటితీఁగ. ౨. సుషేణిక, నల్లతెగడ†. ౩. సోమరాజి, కారుగచ్చ†.

కాలమేషిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ=కాలమేషి.

కాలయవనుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ఒకానొకయవనరాజు. (ఇతఁడు కృష్ణుని తఱుముకొని వెళ్లి ఒకగుహలో నిద్రించుచున్న ముచుకుందుని కృష్ణుఁడనుభ్రాంతిచే కాలితో తన్ని అతఁడు కనువిచ్చి చూచుటచేత దగ్ధుఁడయ్యెను.)

కాలయాపనము. సం. వి. అ. న. ౧. కాలవిలంబము, జాగు. ౨. కాలము గడపుట, ఉబుసుపోక.

కాలయోగము. సం. వి. అ. పుం. ౧. కాలముయొక్క కూడిక, కాలసంబంధము. ౨. విధి, దైవము.

కాలరాత్రి. సం. వి. ఇ, ఈ. స్త్రీ. ౧. ప్రళయకాలము. ౨. చీకటిరేయి. ౩. దుర్గామూర్తిభేదము. ౪. భీమరథి అనెడునది. ౫. యమునిభగిని. ౬. దీపావళ్యమావాస్య. ౭. మనుష్యుని యాయువున డెబ్బదియేడవసంవత్సరమునందు ఏడవమాసములో ఏడవనాఁటిరాత్రి.

కాలరి. వి. (కాలు[2] + అరి) ౧. పదాతి, కాలిబంటు.

సీ. చేగలమెకములఁ జెండుబెండొనరించి కాలరిపాఁజాల నేలఁ జమరి. అచ్చ. రా. సుం. ౧౦౮.

౨. దూత, వార్తాహరుఁడు.

వ...మనము వెనగలకాలరుల వేగం బుచ్చి శల్యకేకయజరాసంధతనయ ధృష్టకేతుప్రభృతులయినభూపతులకును వారివారిబంధుమిత్ర

జనంబులకు నెఱింగించుట కార్యంబు. భార. ఉద్యో. ౧. ౩౭.

శ్లో. శల్యస్య ధృష్టకేతోశ్చ జయత్సేనస్య వా విభో, కేకయానాం చ సర్వేషాం దూతా గచ్ఛంతు శీఘ్రగాః. సం. భార. ఉద్యో. ౪. ౮. ప్రబోధ. ౨. ౫౧.

౩. పథితుఁ డిచ్చుపన్ను, అనుపు.

సీ... కాలరి నాఁగ ననుపు నాఁగ, నభిగంతృభాగధేయము చెలంగును... ఆం. భా. ౨. ౧౯౨.

కాలరుద్రుఁడు. సం. వి. అ. పుం-కాలరూపుఁడగు రుద్రుఁడు-కాలాగ్నిరుద్రుఁడు (కల్ప.) కాలరూపప్రళయాగ్నిరూపరుద్రభేదము. (వాచ.)

కాలలవణము. సం. వి. అ. న. బిడాలవణము.

కాలలుఁడు. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) కాలకము కలవాఁడు, పుట్టుమచ్చ గలవాఁడు.

కాలలో(లా)హము. సం. వి. అ. న. ఇనుము; ఉక్కు.

కాలవృంతము. సం. వి. అ. పుం. కులుత్థము, ఉలవ!.

కాలవృంతి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. పాటలి, కలిగొట్టు!.

కాలశాకము. సం. వి. అ. పుం. కృష్ణనింబము, కటివేము!.

కాలశేయము. సం. వి. అ. న-కలశమునం దుండునది-మజ్జిగ.

కాలసర్పము. సం. వి. అ. పుం. నల్లత్రాఁచు.

కాలసారము. సం. వి. అ. పుం. కృష్ణసారము, నల్లఇఱ్ఱి. న. పీతచందనము, పచ్చగంధపుమ్రాను!.

కాలసూత్రము. సం. వి. అ. న. ౧. నరకభేదము. ౨. మృత్యుహేతు వగుసూత్రము. (ఉరిత్రాడు, మొ.)

కాలస్కంధము. సం. వి. అ. పుం. ౧. తమాలము, చీకటిమ్రాను!. ౨. తిందుకము, తుమికి!. ౩. వకుళము, పొగడ!. ౪. జీవకము, వేఁగిస!. ౫. ఉదుంబరము, మేడి!.

కాలస్థాలి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. పాటలి, కలిగొట్టు!.

కాలహరణము. సం. వి. అ. న. విలంబము, జాగు.

కాలహాని. సం. వి. ఇ. స్త్రీ.=కాలహరణము.

కాలహీనము. సం. వి. అ. పుం. లోధ్రము, లొద్దుగు!.

కాలాంజనము. సం. వి. అ. న. మిక్కిలి నల్లని వగు నొకయంజనవిశేషము.

కాలాంజని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. రేచని, తెల్లతెగడ!. (ఇది విరేచనకారి.)

కాలాండజము. సం. వి. అ. పుం-మిక్కిలి నల్లని పిట్ట-కోయిల.

కాలాంతకుఁడు. సం. వి. అ. పుం. శివుఁడు.

కాలాంతరము. సం. వి. అ. న. ౧. మఱియొకకాలము. ౨. కాలమునకు కాలమునకు నడుమ నుండువ్యవధానము.

కాలాంతరవిషము. సం. వి. అ. పుం-కోపకాలమునందుమాత్రము విషముగలది-మూషికాది.

కాలాగ(గు)రువు. సం. వి. ఉ. న. కృష్ణాగురువు, నల్లఅగలు!.

కాలాగ్ని. సం. వి. ఇ. పుం. ౧. ప్రళయాగ్ని. ౨. పంచముఖరుద్రాక్షము.

కాలాతిక్రమము. సం. వి. అ. పుం. యుక్తకాలము కడచిపోవుట. (ఇట్లే కాలాతిక్రమణము, కాలాతిపాతము, కాలాత్యయము, కాలాతిరేకము, మొ.)

కాలాతీతము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) కడచిన యుక్తకాలము కలది, యుక్తకాలము దాటినది. (కృషి, మొ.) వి. అ. న. కాలాతిక్రమము.

శ్లో. కాలాతీతే వృథాసంధ్యా వంధ్యస్త్రీమైథునం యథా. (వాచ.)

కాలాత్ముఁడు(త్మ). సం. వి. న్. పుం-కాలరూపుఁడు-పరమేశ్వరుఁడు.

కాలానునాది. సం. వి. న్. పుం. ౧. తుమ్మెద. ౨. చటకము, పిచ్చుక. ౩. కపింజలము, కవుఁజు. ౪. చాతకము, వానకోయిల.

కాలానుసారకము. సం. విణ. (అ. రికా. అ.) కాలము ననుసరించి పోవునది. వి. అ. న. ౧. తగరము, నందివర్ధనము!. ౨. పీతచందనము!.

కాలానుసారి. సం. విణ. (న్. ణీ. న్.) కాలము ననుసరించి వెళ్లువాఁడు. వి. న్. న. ౧. శైలజము, జాతిపువ్వు, సిలాజిత్తు. ౨. సరళద్రవము, దేవదారునిర్యాసముతో చేసినధూపద్రవ్యము.

కాలానుసార్యకము. సం =కాలానుసార్యము.

కాలానుసార్యము. సం. వి. అ. న. ౧. శైలేయము, జాతిపువ్వు, సిలాజిత్తు. ౨. శింశుప, ఇరుగుడు!. ౩. తగరము, నందివర్ధనము!. ౪. సుగంధిద్రవ్యవిశేషము.

కాలాపము. సం. వి. అ. పుం. సర్పభోగము, పాముయొక్క పడగ.

కాలాయసము. సం. వి. అ. న. ఇనుము.

కాలావధి. సం. వి. ఇ. పుం. గడువు, మితి పెట్టిన కాలము.

కాలి(ళి). సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. క్షీరకీటము, పాలలోఁ బుట్టుపురుగు. ౨. నల్లసిరా. ౩. పార్వతి. ౪. నల్లనిక్రొత్తమబ్బు, కృష్ణనవమేఘము. ౫. నల్లనియాఁడుది. ౬. సత్యవతి. (వ్యాసునితల్లి.) ౭. రాత్రి. ౮. అగ్నియొక్క సప్తజిహ్వాలలో నొకటి. ౯. కాలరాత్రి. (యమునిచెల్లెలు.) ౧౦. నింద, దూఱు. ౧౧. బొగ్గు. ౧౨. వృశ్చికాళి, తేలుకొండి!. ౧౩. ఉపోదకి, దుంపబచ్చలి!. ౧౪. కారవి, నల్లజీలకఱ్ఱ!. ౧౫. తువరి, తొగరిమన్ను. (వై. ని.) ౧౬. తొమ్మండ్రు శివశక్తులలో నొకతె. ౧౭. భ్రూకుటి, బొమముడి. ౧౮. సప్తమాతృకలలో నొకతె. ౧౯. పిప్పలి!. న్. పుం. సూర్యుఁడు.

కాలిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧.పార్వతి.౨.ద్రౌపది. ౩. ఆఁడుకాకి. ౪. బొగ్గు. ౫. నలుపు.౬. నూఁగారు, గోమావళి. ౭. మేఘావళి, మబ్బులగుంపు. ౮. వానమబ్బు; క్రొత్తమబ్బు. ౯. (క్షుద్రలోహములకూడికవలనఁ గలిగిన)బంగారునందలిదోషము. ౧౦. సుర, మద్యము. (కల్ప.) ౧౧. నెలనెలకు ఈయవలసినవడ్డి. ౧౨. జటామాంసి!. ౧౩. పటోలశాఖ, పొట్లకొమ్మ. ౧౪. కరక, హరీతకి!.౧౫.కాకోలి,కాకుకొల్లి!. ౧౬.(క్రమముగా వాయిదాలమీఁద)ఇయ్యఁ దగినవస్తువువెల. ౧౭. శ్యామాపక్షి, నల్లపిచ్చుక. ౧౮. క్షీరకీటము, పాలలోఁ బుట్టుపురుగు. ౧౯. హిమసంహతి.(త్రి.ని.)౨౦. ఇంచుకనలుపుచాయ గలవస్త్రాది.౨౧. నల్లసిరా. ౨౨. కుబ్జ,మఱుగుజ్జుకన్య. ౨౩.అశ్వదంతరేఖ. ౨౪. సూక్ష్మజీరకము, సన్నజీలకఱ్ఱ!. ౨౫. (లజ్జాదులచేత) వెలవెలఁబోవుట, వివర్ణత. ౨౬. చిక్రోడము,ఉడుత. ౨౭. తువరి,తొగరిమన్ను. ౨౮. వృశ్చికపత్త్రము, తేలుకొండి !.

కాలికంచెము. వి. (√ కాలు²) బాలక్రీడావిశేషము, ఇసుకలో కాలితో కంచమువలె వలయములు చేసి యాడుకొనునొకయాట.

సీ. కాలికంచంబును గట్టెగుజ్జును ... గీ. అకట
యగచాట్లప్రాఁతనై యాడుకొనుచు. హంస. ౩. ౧౪౬.

కాలికము. సం. విణ. (అ. ఈ. అ.) ౧. కాలముచేతఁ జేయఁబడినది. ౨. కాలభవము, కాలమువలనఁ బుట్టినది.౩.కాలమునకుఁదగినది.వి.అ.పుం.

౧. క్రౌంచపక్షి. ౨. బొగ్గు. న. ౧. కృష్ణచందనము*. ౨. వైరము, పగ.

కాలిడు. అ. క్రి. (కాలు² + ఇడు) చొచ్చు, ప్రవేశించు.

(ద్యూతవర్ణన.) ఉ. నట్టులు రెండుఁ దాన జతనంబునఁ జేకొని యున్నయిండులం, గట్టి నృపాలుసారెలకుఁ గాలిడ నెందును జోటు లేక ...భోజరా. ౭. ౧౩౦.

కాలిత్రోవ, కాల్త్రోవ. వి. (కాలు² + త్రోవ) - ఒకఁడుమాత్రము నడచిపోవుటకు వీలైనమార్గము - నడకమార్గము.

సీ... కాలిత్రోవ యన నేకపది... ఆం.భా. ౨.౯.

స్రగ్విణి. దండకారణ్యమధ్యంబుకాల్త్రోవలో, గుండ నేఁ గవ్వపుంగొండకుం బోవ... ప్రబోధ. ౪. ౯౮.

కాలి(ళి)దాసుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ఒకానొక సుప్రసిద్ధసంస్కృతకవి.

కాలినడ. వి. (కాలు² + నడ.) పాదచారము. (శ.ర.)

కాలిని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ఆర్ద్రానక్షత్రము.

కాలిపుట్టువు. వి. (కాలు² + పుట్టువు) పాదజుఁడు, శూద్రుఁడు. (శ. ర.)

కాలిబంటు. వి. (కాలు² + బంటు) పదాతి. (శ.ర.)

కాలిబోను. వి. (కాలు² + బోను) మృగములకాళ్లు తగులుకొనుటకు ఒడ్డియుండెడియురితో సంతనపఱచినమ్రానియంత్రము.

వ... మృగయూంఁడు బిస యొడ్డి సంఘటించినకాలిబోనులం బడి బెగడక యద్దారు వీడ్చుకొని యూరములఁ దఱియంబడి... మనుచ. ౪. ౩౭.

కాలిమ. సం. వి. న్. పుం. ౧. నలుపు. ౨. వివర్ణత. (రూ. కాలిమము.)

కాలిముల్లు. వి. (కాలు² + ముల్లు) కాలిలో గ్రుచ్చుకొన్నముల్లు.

గీ. అనిమిషులగుండెలో గాల మఖిలలోక, నేత్రమున నాటి వేధించునెరసు గాలి, కాలిముల్లు కుధృత్పాలిపాలిపిడుగు, రావణుఁడు డిందె భువనముల్ రక్తిఁ జెందె. ఉ. రా. ౧. ౧౮౯. (కాలిముల్లు:- కాలిముల్లువంటివాఁడు, బాధకుఁడు అని భావము.)

కాలిమూఁక = కాలుబలము. (√ కాలు².)

సీ. నూటికొక్కఁడె చాలి మేటిమగంటిమిఁ గాలుద్రవ్వుచు నుండుకాలిమూఁక. రంగా. ౧. ౧౩౭.

కాలియ. వి. పిశాచము.

ఉ. కాలియ పట్టినట్లు గడుఁ గంది కృశుండయి వీడి వెండ్రుకల్దూలఁగ లాంఛనధ్వజములో లగుడంబు తగ న్ధరించి ప్రే, తాలయ మెల్లఁ ద్రిమ్మరుచు నాయతులన్నియుఁ గొంచు రాజు పెన్నాలతనంబు నొందెఁ గొఱ మాలినదైవముచెయ్ది నక్కటా. మార్క. ౧. ౨౩౬.

కాలీకము. సం. వి. అ. పుం. క్రౌంచపక్షి.

కాలీచి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. యమునివిచారణస్థానము, యముఁడు పాపుల విచారణ సేయుపట్టు. (వై. ని. త్రి. ని.)

కాలీయకము. సం. వి. అ.న. సుగంధిద్రవ్యవిశేషము. పుం. దారుహరిద్ర, మ్రానిపసుపు*.

కాలు¹. అ. క్రి. ౧. మండు, ప్రజ్వలించు.

గీ. పతివియోగాగ్ని మనములో సంతసంబుఁ, దగిలికొని కాల దానికిఁ దనువు సేయఁ, దలఁచియో... హిమగిరికి నీశ్వరుఁడు వచ్చె. కు. సం. ౩. ౩౩౦.

౨. దగ్ధమగు; తప్తమగు.

చ. అడపొడ గాన రాక తెగటారియుఁ గాలిన యట్టిమ్రోడుకై, పడి... మనుచ. ౩. ౪౬.

ఉ. కావ ననర్థమూల మగుకాలివనీమమతావికారముల్, మానుట మేలు... ప్రబోధ. ౫. ౨౫. (ఇట నిందాసూచకము.)

ఆ. అధిపుఁ జెట్టలాడె నని దత్తుఁ గని సతి, కడరు కోపవహ్ని నొడలు గాలె, వగవ నట్లె యెట్టివారికిఁ బ్రియనిరా, కరులఁ గాంచి యొడలు గాల కున్నె. కు. సం. ౨. ౧౭౯.

కాల్వడి=తుపాకులు ప్రేల్చుటయందలివేగము.

మ... తుపాకిమంది యెదురెక్కంబాతి వేట్లాడి కాల్వడి మీఱంగ ధమంధమంధిమిధిమిధ్వానంబు మిన్నంటఁగన్. చంద్రా. ౬. ౭౩.

జ: కాలుకొను[1], కాలుకొల్పు, కాలుచు, కాల్పు.

కాలు[2]. వి. జొ. (క. కాలు. త. కాల్. కు. కాడు.)

౧. పాదము, అడుగు.

ఆ. సాతులోని కుటికి జనముల నున్మద, లీల నేలఁ జెట్టి కాలఁ జమర. భార. శాం. ౩. ౪౭౪.

చ... అందినఁ జిగయు నందక యుండినఁ గాళ్లు వట్టుకొం, దువు... విజ. వి. ౩. ౫౧.

ఉ... కాళులు గడ్డి... హంస. ౩. ౧౦౬.

౨. నాల్గవవంతు, పాతిక.

ఉదా: ముక్కాలు.

గీ... నారి కుడయించెఁ దనయ యొర్తు, మూల నక్షత్రమునయందు మొదటికాలఁ, గేంద్రమున నాంగిరసుఁ డుండఁ జంద్రవదన. కాశీ. ౫. ౩౨౬.

౩. మంచము మున్నగువానికోడు.

ఉ. భృంగి దలంపఁగాఁ బరమభృత్యుఁడు నర్మసఖుల్ పిశాచముల్, కంగటికాలు నమ్మఁ దగుకైదువు... జై. భా. ౫. ౯౫.

౪. పద్యచరణము.

సీ... ఈమూఁటి కక్షరంబులు సమం బన్నికాళ్ల. అప్ప. ౪. ౧౯౧, ౨౨౫.

కాలుకొన్నంత=కాలితో నడవఁగలిగినంత.

సీ. కాలుకొన్నంతయుఁ గడు వేగమునఁ బాతి కనుకని దెసలందుఁ గాడుపడియు. నిర్వ. ౪ ౭౬.

వ. అష్మేటి జోటియుం దానును ఘోటకంబునుఁ దత్కాలోచితాహారంబులం దృప్తి నలిపి కాలుకొన్నయంత నేల యరిగి. విక్ర. ౬. ౧౦౦.

కాలుతక్కువవాఁడు=వడిగా నడువలేనివాఁడు.

గీ. కాలు తక్కువవారలు గలయఁ జెదరి, వెనుకఁ బడి పోవు చెడఁ దన్నుఁ గని భయమునఁ, బ్రాణదానంబు వేఁడినఁ బార్థుఁ డభయ, హస్త మిచ్చుచు దయ పెనుపారఁ బలుకు. భార. విరా. ౫. ౨౨౫.

కాలాఁగు=కాలునిలుపు, ఉండు, విశ్రమించు.

గీ... మధ్యాహ్న మయ్యెను దేవ యిచట, నేఁడు కాలాఁగి మామండపాఁడి చూచి, గోరసముఁ బాయసంబులు నారగించి, నిగ్రహం బయిన మము మన్నింపవలయు. పి. శకుం. ౧. ౧౨౩.

జ: కాలటుక, కాలరి, కాలికంచము, కాలిడు, కాలిత్రోవ, కాలినడ, కాలిపుట్టువు, కాలిబంటు, కాలిబోను, కాలిముల్లు, కాలిమూఁక, కాలుకొను[2], కాలుమ్చు, కాలుదివియ, కాలుద్రవ్వు, కాలుద్రొక్కు, కాలుపలము, కాలుబలము, కాలుమడుఁచు, కాలుమానిసి, కాలురి, కాలువల, కాలుసాఁచు, కాలూఁదు, కాల్కడ, కాల్కడియము, కాలజ్జ, మొ.

కాలుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. శివుఁడు. ౨. యముఁడు. ౩. విశ్వేదేవవిశేషము. ౪. శని.

కాలుకొను[1]. అ. క్రి. (√కాలు[1]) కాలు. (చూ. కాలుకొల్పు.)

కాలుకొ(ల్కొ)ను[2]. అ. క్రి. (కాలు[2] + కొను) కాలుమోపు; నెలకొను.

వ... విష్ణుమాయవలన నెందును గాల్కొని నిలువ సంబళింపక శతసహస్రసంఖ్యలయేండ్లు చరియించి... హరి. ఉ. ౯. ౯౯.

గీ. అంత కంతకు నెక్కుచు సంతమసముఁ, గాలు
కొనసీక చంద్రుండు గ్రాలె నధిప. భార. ద్రో. ౫. ౨౬౫.

గీ. కాలుఁ డాదిగ దేవసంఘంబు నెల్లఁ, గాలు
కొనకుండ నెగుచు విక్రమధనుండుఁ, గాల
వశమున నిజబాహుగర్వ ముడిగి, కాలగోచ
రుఁ డయ్యె నక్కాలనేమి. కు. సం. ౧౨. ౭౭౦.

కాలుకొల్పు. స. క్రి. (√ కాలుకొను[1]) కాలుకొనఁ జేయు.

(మండించు)

మ. జలజాప్తోగ్రమయూఖపుంజకుముకి న్ సప్తాశ్వకాంతోపల,మ్ము సోఁకించి తదుగ్రతాగ్నిలవమున్ బోధించి వాత్యానసా, నిలవేగంబునఁ గాలుకొల్పి పతగానీకంబు పాకంబుగా, నలరించెన్ సముదాఖ్యపాచకుఁడు భూతాహారసంప్రాప్తికిన్. శుక. 3. ౪౪౯.

కాలుచే(ల్చు). స. క్రి. (√కాలు[1]) కాలఁజేయు.

(దహించు)

చ... భూరిశిఖావళి ఖాండవంబున,ల్గడఁ గడుఁ బర్వఁగాఁ బెఱిగి కాల్పఁ దొడంగె హుతాశనుండు... భార. ఆది. ౭. ౨౫౯.

క... బ్రహ్మబలము బల మిలఁ, గనుగొన నీక్షత్త్రబలము గాల్పనె యనుచున్. భా. రా. బాల. ౫౬౬. (ఇట నిందానూచకము)

గీ. బ్రహ్మవిజ్ఞానమును నట్ల ప్రజ్వరిల్లి, శుభము నశుభము నొకటిగా సుడిసి కాల్చు. భీమ. ౫. ౧౭౭. (ఇట 'నశింపఁజేయు' అని భావము.)

కాలుచ్చు. వి. (కాలు[2] + ఉచ్చు) ఒక వేఁటసాధనము, పశుపక్ష్యాదులకాళ్లు తగులుకొనునట్లొగ్గు డుఉరి.

క. మిడిబోనులఁ గాలుచ్చులఁ, బడఁదోలియు... సేర్లన్, వడి గలజింకల నెల్లన్, బొడిచిరి కడుఁ జెంచులు ... యయా. ౨. ౧౯.

కాలుదివియ. వి. (కాలు[2] + దివియ) నడచువారికి దారి చూపుటకై యుపయోగించుకాఁగడా; కాఁగడా.

ఆ. వారు సంభ్రమించి వడిఁ గాలుదివియలు, గొనుచు... వృత్తశాలఁ జొచ్చిరి ... భార. విరా. 3. ౪. (ప్రాఁత ప్రతి. చి. ని. పా.)

కాలుద్ర(ల్ద్రి)వ్వు. అ. క్రి. (కాలు[2] + త్రవ్వు) -వృషభాదులు దర్పాదులచే - కాలితో నేలను త్రవ్వు; కారణము లేకయే (కలహమునకు) సిద్ధపడు.

ఆ. అధికదర్పయుక్తమై బలీవర్దంబు, నగముదరి విదారణంబుసేయఁ, గాలుద్రవ్వునట్లు గడు బలాఢ్యులతోడ, నేచి వీఁడు విగ్రహింపఁ దొడఁగె. భార. సభా. ౨. ౧౭౩.

గీ... వ్యాఘ్రము... కాలుద్రవ్వుచు నుండెఁ ద త్సాలమూల, మున... విక్ర. 3. ౭౦.

ఆ. కయ్యమునకు వలదు కాల్ద్రివ్వ నధిప సామమున భేదమునను మార్దవమున, మెత్తఁ జేసి వెఱుచు మెయివడిఁ దప్పించు, కొను తెఱంగెఱింగికొనుట మేలు. భార. శాం. ౨. ౨౭౨.

క... ముట్టినపగఱసొంపు వడఁచుట యొప్పున్, విను కయ్యమునకుఁ గాల్ద్రివ్వినఁ బాటిలు దురిత మెట్టివిభునకునైనన్. భార. శాం. 3. ౧౫.

కాలుద్రో(ల్ద్రో)క్కు. స. క్రి. (కాలు[2] + త్రొక్కు) ౧. పెండ్లియాడు. (పెండ్లిలో వధూవరు లొకరికొకరు త్రొక్కుట యాచారము. ఈ యాచార మిప్పుడు శూద్రులలోఁ దఱచు కాన్పించుచున్నది.)

సీ. దివివెలయాలికై తెగునన్నదమ్ములం దగ్రజాఁ గాల్ద్రొక్కినట్టిజంత. చం. రా. ౨. ౬౪.

ఇట్లే: చరణము త్రొక్కు.

(గంగావర్ణనము) సీ. సకలరత్నాకరస్థానమై యు

ప్పాంగునంబుధీసుని జరణంబుద్రొక్కి. (అడిదము సూరకవిచాటువు.)

౨. వెంబడించు.

గీ. చెలువ నిను రాజకీరంబు చెట్టవట్టెఁ, గలికి నిను రాజహంసంబు కాలుద్రొక్కె, మంచిశకునంబు లివిగో నామాట చూడు, కన్నె యీలోనఁ బెండ్లిగాఁ గలదు నీకు. విజ. వి. ౨. ౧౫౯.

అ. క్రి. కాలూఁదు, నిలిచియుండు.

గీ. పూసపాటిమహాస్థానభూమియందుఁ, గాలుద్రొక్కెంగ నోడుఁ జండాలుఁ డైనఁ, గదలుమిట మాని దివిజగంగానవాని. (అడిదము సూరకవిచాటువు.)

౩. వివాహము, పెండిలి.

గీ...వివాహనామంబు పెండ్లి చేపట్టు కాలు, ద్రొక్కు పెండిలి యనఁగ ... ఆం. భా. ౨. ౧౭౭.

కాలుపలము. మి. వి. (కాలు² + పలము) పలములో నాల్గవభాగము.

సీ. కరిసె యనంగను గాలుపలం బొప్పు... ఆం. భా. ౨. ౨౬౯.

కాలుబ(ల్బ)లము. మి. వి. (కాలు² + బలము-క. కాలుబల) కాలితో నడచెడి సేన, పదాతిబలము.

ఆ. చదిసెఁ గాలుబలము చామరచ్ఛత్రకే, తువులు నాయుధములుఁ దునియ లయ్యె. భార. భీష్మ. ౨. ౧౬౫.

సీ... కాల్బలముల గీటడంచి ... మార్కం. ౮. ౧౦౪. హరి. పూ. ౪. ౯౭.

కాలుమ(ల్మ)డుఁచు. అ. క్రి. (√కాలు²) మూత్రవిసర్జనము చేయు. (శ.ర.)

కాలుమానిసి. వి. (కాలు² + మానిసి) పాదచారియైనమనుష్యుఁడు; పదాతి.

వ. ఆకాతులు వీఁడు గాలుమానిసి యగుటం జేసి మనకు నొప్పింప వెరవు గాదయ్యెడు నను దుర్విచారంబున. భార. భీష్మ. ౩. ౯౭.

సీ... మొగ్గనేసుంగుఁ బసుకాలుమానిసియును. భార. ద్రో. ౩. ౪౮.

కాలురి = కాలుచ్చు. (కాలు² + ఉరి.)

క. వెలివాఱుచు గాలురులు, వలలుఁ బెరలు దీమములును ... వేఁట కాండ్రుం బెనుపఁగ౯. ఉ. హరి. ౪. ౨౨.

కాలువ(ల్వ). వి. (సం. కుల్యా. క. కాలువె. త. కాల్వాయ్.) ౧. అల్పమైనకృత్రిమనది, కుల్య; కుల్య పాఱుటకు త్రవ్వినమార్గము.

గీ. లోనిజాతొట్టి నిండి కాలువగఁ జాఁగి. ఆము. ౬. ౮.

ద్వి. శ్రీరాముకార్యంబు సేయుంగఁ బూని, వారిధి పిల్లకాల్వయుఁ బోలె దాఁటె. రం. రా. సుం. ౨౪౦ పొ. ౧ పం.

(వ్యవ) నీరు వచ్చుటకై కాలువ త్రవ్వుచున్నారు.

౨. పరంపర.

సీ. అలిగి యర్జునుఁడు వాలంపకాలువ లోలి నడరించుటయు... భార. భీష్మ. ౩. ౨౩౪.

కాలువ(లు)గట్టు = కాలువవలె నెడతెగక ప్రసరించు.

వ. ఇట్లు మధుసూదనుం డేయుసాయకంబులు గాలువలుగట్టి గట్టిమెయి ముఱువులు చించియు... ఉ. హరి. ౧. ౧౪౮.

కాలువల. వి. (కాలు² + వల) పసుపక్ష్యాదులకాళ్లకుఁ దగులుకొనుటకై వేఁటకాండ్రు పన్నెడు వల.

వ...కాలువలల నురుల బోనుల దీమంబులం జిక్కుగంటెల వేయించి సారమేయంబుల విడిపించిన...పి. శకుం. ౨. ౧౪. వరాహ. ౪. ౭౫.

కాలుష్యము. సం. వి. అ. న. ౧. (కోపాదులవలన

మనస్సునకుఁ గలుగు) కలఁక, అప్రసన్నత. ౨. (బురద లోనగువానివలన జలాదులకుఁ గలుగు) మాలిన్యము.

కాలుసా(చో)ఁచు, కాల్సా(ల్చో)ఁచు. అ. క్రి. (కాలు² + చాఁచు) ౧. ప్రయాణమగు.

(కైటభాసురుఁడు)మ. వరుణుఁ గుహ్యకనాథు గెల్చి తనకున్ వారిచ్చు కైకానుకల్, కరుణంబై కొని బ్రహ్మపట్టనముపైఁ గాల్సాఁచి యద్దిక్కునన్.

వ. రాజర్షిగణసేవితుండై యున్నధాతకు నమస్కరించి... శేష. ౪. ౯౦, ౯౧.

౨. యత్నించు; సిద్ధపడు.

సీ. ఎవ్వండు నీచిత్తమెఱిఁగియుంచుచున్నాఁడు కైవల్యపదవికై కాలుసాఁచి. గీ. అనతిమ్ము మహేంద్ర... హర. ౩. ౪౪.

సీ. పాపాత్మునకుఁ బారుపత్తె మియ్యఁగ రాదు చాలనిపనికిఁ గాల్చాఁప రాదు. రామలిం. ౫౧.

కాటికిఁ గాళ్లు చాఁచుకొని యుండు=చావ సిద్ధముగా నుండు.

(వ్యవ) కాటికి కాళ్లు చాఁచుకొని యుండి వాఁడు మరల పెండ్లిచేసికొన్నాఁడు.

కాలూఁదు. అ. క్రి. (కాలు² + ఊఁదు) ౧. కాలు పెట్టు, కాలుమోపు.

వ... సౌధాగ్రంబునందు నటియించు కేతనపటాంచలంబునం జలంబు గొని యొక్కకాకి గాహనమునకై కాకారవంబులోడం గాలూఁదఁ దలంచి యనువు గాక చీకాకుపడుచున్నయది. నైష. ౫. ౧౨౭.

౨. ఆఁగు, ఎక్కువకాలముండు.

క... ఏపట్టునఁ గాలూఁదక నిజపట్టమున కరుగుదెంచి పార్థివుఁ గాంచెన్. విక్ర. ౨. ౨౨౬.

౩. ప్రవేశించు, చొచ్చు.

క. బాలత్వ మెడలి తరుణిమ, కాలూఁదఁగఁ జిత్త

భవవికారంబులు మైఁ, గీలుకొని త్రుళ్ళఁజేయఁగఁ, బాలసుఁడై దురితవితతి పాల్పడి పోవున్. వాసిష్ఠ. ౧. ౧౧౪.

కాలేయకము. సం. వి. అ. పుం. ౧. దారుహరిద్ర, మ్రానిపసుపుకే. ౨. నల్లఅగలు. (వాచ.) ౩. పీతచందనము, పీతవర్ణసుగంధికాష్ఠము. (కల్ప.)

కాలేయము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) కలియుగమునకు సంబంధించినది. వ. ౧. యకృత్తు, కాలిజము. ౨. నల్లఅగలుకే. ౩. పీతచందనము, పీతవర్ణసుగంధికాష్ఠము. (వి.ని. కల్ప.)

కాలేయుఁడు. సం. వి. అ. పుం. దైత్యభేదము, కాలకేయుఁడు.

కాల్క(ల్గ)డ, కాలికడ. వి. (కాలు² + కడ) కాళ్లకడ, పండుకొనునప్పుడు కాళ్లుంచుకొనుశయ్యాభాగము.

గీ. అతఁడు పవడింప మును కౌరవాధినాథుఁ, డరిగి తలయంపిదెస నున్న తాసనమున, నుండెఁ బదపడి కాల్కడయొద్ద కల్లఁ, జని వినమ్రుఁడై నిలుచుండె సవ్యసాచి. భార. ఉద్యో. ౧. ౬౫.

చ. అడుగులయందు శౌచవిధి యూత్తనొవర్పఁ దలంప కీవు కాల్గడ దలయంపి గా నిదురకై కొన... హరి. పూ. ౧. ౮౭.

కాల్క(లిక)డియము. వి. (కాలు² + కడియము) పాదవలయము, అందె.

క. అని చీనిచీనాంబర, ఘనమణిహారములు మేలు కాల్కడియంబుల్, గొనబున్ మెఱుఁగుంగరములు, చన వమరఁగ నిచ్చి పనుప సముచితరీతిన్. హంస. ౧. ౭౯.

కాల్గ(లిక)జ్జ. వి. (కాలు² + కజ్జ) అడిగజ్జ, పాదుక.

ద్వి. సరణార్తి సరణార్తి సరణార్తి యనుచుఁ, గర మర్థి వారిచేఁ గాల్గజ్జ గొనుచు. పండితా. దీక్షా. ౪౧ పు.

కాల్ద(లుద)న్ను. అ. క్రి. (కాలు² + తన్ను) -కాలు నిలుపు-కదలక నిలుచు.

సీ. అచటికి వేగంబ యరుగక యిచటఁ గాల్దన్ని యుండెడుఁ బ్రిథ్యమెందుఁ గలదు... భార. మా. ౯౭.

కాల్న(లిన)డ. వి. (కాలు² + నడ) కాలినడక, పదసంచారము.

సీ. ఏ మెల్ల నుండ నీ విట్లొంటిఁ గాల్నడ నేఁగు చున్కికిఁ గత మెద్దియొక్కొ. భార. భీష్మ. ౧. ౧౫౮.

విణ. కాలితో నడచి పోవుటకు వీ లయినది.

చ... సూర్యునిదీప్తికి వాఁడి మించెఁ గాల్నడ లయి యేఱు లింకె విపినంబు దహించె దవాగ్ని లత్తఱిన్. జాహ్నవీ. ౨. ౧౨౩.

కాల్పకము. సం. వి. అ. పుం. కప్పూరము, కచోరము.

కాల్ప(లుప)డు. అ. క్రి. (కాలు² + పడు) చిక్కుకొను.

ఆ. జ్ఞానుల మని యెంచి చపలాత్ము లగువారు, తెలివిలేక తమ్ముఁ దెలియలేరు, కష్టగహనమందుఁ గాల్పడి యున్నారు, విశ్వ... వేమన. 3. ౯3. (ప్రయోగాంతరము లేదు.)

కాల్పనికము. సం. విణ. (అ. ఈ. అ.) ౧. కల్పితము, కల్పనచే పుట్టినది. ౨. ఆరోపితము, అసత్యము.

కాల్పము. సం. వి. అ. పుం. కప్పూరము.

కాల్బ(లిబ)ందము. వి. (కాలు² + బందము) -చె ట్టెక్కుటకై-కాలికి వేయుబందము, బందపుత్రాడు.

(ఈడిగవానివర్ణనము.) మ... కట్లొనిచ్చిన పిఱుందం గొమ్ము కాల్బందముల్. చెన్న. ౫. ౨౫౨.

కాల్మ(లిమ)డి. వి. (కాలు² + మడి) కాలు ము... కొని విడుచునది-మూత్రము, ఉచ్చ.

సీ. మనువులు పసులకాల్మడిఁ బ్రుచ్చె ... హరి. పూ. ౬. ౫.

సీ. కలిగొట్టునే రావుకాల్మడిచే నూతి విడెమ్ములోఁ దగిలింప నెలఁది చిక్కు. హంస. ౫. ౧౩౦.

కాల్య. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ఎదపడను గలగోవు.

కాల్యకము. సం. వి. అ. పుం. కచోరము.

కాల్యము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. ప్రాప్తకాలము, దేనికి యుక్తమైనకాలము వచ్చినదో అది. (శీతాది) ౨. కాలనవము, కాలమున కలుగునది. న. ప్రాతఃకాలము, కల్యము, వేకువ. (కల్య.)

కాల్పు(లుపు). వి. (√కాల్చు) కాల్చుట.

క. ఈకోఁతల కీగోఁతల, కీ కాల్పుల కీయవస్థ కే మోపుదు మే, మీకన్న బిడ్డలము మా, కీ కాలము దిక్కు మీరె యిఁకఁ బ్రోవఁ దగున్. సానందో. ౪. ౧౮.

గీ. జననిజఠరాగ్ని కాల్పులఁ దనువు దూలి. సానందో. ౪. ౬౨.

కాల్పువడు=కాల్పఁబడు, కాల్పును బొందు.

చ. చిరముగ నోల్పు వడ్డనరసింహునికం టెను పెద్దవే... కాల్పువడ్డజముకంటెను పెద్దవె నీవు ...కు. సం. ౪. ౪౩౨.

కాల్వురు. వి బ. (√కాలు²) పదాతులు, కాలిబంట్లు.

సీ. వరరథ మొక్కండు వారణ మొక్కండు తురగముల్ మూఁడు కాల్వురును నేవురు... భార. ఆది. ౧. ౮౦.

వ. రథికులు రథికులం బొదివి కయ్యంబు సేయఁ గాల్వురు కాల్వురం దెరసి పోట్లాడ సందడి నొండొండ యొదవు పెంధూళు రెగసి. హరి. ఉ. ౬. ౧౨౪.

కాల్దెరువు, కాలి తెరువు. వి. (కాలు² + తెరువు)=

ఉ... యూపసం,ఘంబులసందడి న్నదువఁ గా
ద్దెరు వైవను లేక సాఘుర,మ్యంబును శత్రుభీ
షణము నై పుర మొప్పుచు నుండు నెప్పు
డుణా. జై. భా. ౨. ౫.

కాళ=కాళె.

సీ. కాళె కాళ యనంగఁ గాహళి విలసిల్లు. ఆం. భా. ౧. ౧౨౯.

ద్వి. తాళముల్ తాళముల్ దండడిగొనఁగఁ, గాళలుఁ గాళలుఁ గలసి ఘూర్ణిల్ల. పండితా. పర్వ. 3౫౮ పా.

కాళం(ళాం)జి=కాళంజిక. వి. (సం. కలాచీ. క. కాళంజి, కాళాంజి. త. కాళాంజి) తమ్మపడిగము, తమ్మ యుమియుపాత్రము.

సీ.కాళింది వేడ్కఁ-తోఁ గాళంజిఁ దాల్ప జాంబవతి తములపాకు మడిఁచి యొసఁగ. ప్రభా. ౨. ౧౫.

సీ. కాళాంజి పట్టునిక్కఁ-లికి గౌడేంద్రనందన దీని లెస్సగా మనుపవమ్మ. రాజ. చ. 3. ౨౦౨. ఆం. భా. ౨. ౧౬౮. రా. వి. ౨. ౬౦.

కాళఁజిక=కాళంజి.

వ.వన్నెలాఁడులు చిన్నారికెంగేలుఁజిగురులఁ గనకకలశంబులుఁ గాళంజికలు...మున్నైనవి ధరించి. ఉ. రా. ౮. 3౧3.

కాళ(ల)యుక్తము. సం.వి.అ.పుం.ఒకసంవత్సరము. (వాచ. విల్యమ్సు)

కాళి(లి)ంగము. సం. విశ. (అ. ఈ. అ.) కళింగదేశమునకు సంబంధించినది. వి. అ. పుం. ౧. నేల గుమ్మడికి. ౨.గజము,ఏనుఁగు. 3.సర్పము,పాము. న. కరబూజాకి.

కాళి(లి)ంగి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. రాజకర్కటి, పెద్దదోసకి.

కాళి(లి)ంగిక. సం. వి.ఆ.స్త్రీ.త్రివృత్తు,తెగడకి.

కాళి(లి)ంగుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. కళింగదేశస్థుఁడు. ౨. కళింగదేశపురాజు.

కాళి(లి)ందము. సం. విశ.(అ.ఈ.అ.) ౧.కళిందపర్వతసంబంధమైనది. ౨. కాళిందీనదికి సంబంధించినది. వి. అ. న. కాళింగము, కరబూజాకి.

కాళి(లి)ంది. సం.వి.ఈ.స్త్రీ. ౧. యమునానది. ౨. ఎఱ్ఱతెగడకి. 3.కృష్ణునిఅష్టభార్యలలో నొకతె.

కాళి(లి)ందీభేదనుఁడు. సం. వి. అ. పుం. బలరాముఁడు.

కాళి(లి)ందీసువు. సం. వి. ఊ. స్త్రీ-కాళిందిని(=యమునను)కన్నది-సంజ్ఞాదేవి, సూర్యునిభార్య. పుం- కాళిందిని కన్నవాఁడు-సూర్యుఁడు.

కాళిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. కాలిక, పార్వతి.

కాళి(లి)యుఁడు. సం.వి. అ.పుం.సర్పవిశేషము. (పడగలమీఁద నాట్యము చేసి శ్రీకృష్ణుఁడు దీని పొగరడఁచెను.)

కాళె(ళియ)=కాళ.వి.(సం.కాహళికా.క.కహళె. త. కాళమ్.) బూరగొమ్ము, వాద్యవిశేషము.

క. పాలఁతుక చిఱులొడలం గా,ళెలు వోలమి ...యయా. ౪. ౫౦.

ద్వి. కనకతప్పెటఁ జిత్రగతుల వాయింపఁ,గాళెలు మించుహెగ్గాళెలు సన్న,గాళెలు రాతు లగ్గలముగా మొరయ. అ. మ. క. ౪. ౧౮౮ పా. ౨౨ పం.

కాళ్లజెఱ్ఱి. వి. (√కాలు²) కర్ణజలూక. ఆం. భా. ౨. ౮౮.

కావచికము. సం.వి.అ.న. కవచము దొడిగినవారిసమూహము.

కావచ్చు. అ. క్రి. (√అగు)౧.అగుటకు సిద్ధమగు.

క. ఈవంశము విచ్ఛేదము, గావచ్చినఁ గులము నిలుపఁగా సత్యవతీ, దేవివచనమున సంతతిఁ,

గావించెను వ్యాసుఁ డనుజగత్కర్త దయన్.
భార. ఆది. ౫. ౭. ఆము. ౬. ౬౬.

(వ్యవ) సూర్యోదయము కావచ్చినది.

౨. కానోపు.

(వ్యవ) ఆదొంగ వీఁడే కావచ్చును.

కావడి. వి. ఔ. అనా. (ప్రా. కావడీ. తు. క. త. కావడి.) నీళ్లు లోనగునవి మోయుటకై రెండుకొనలను ఉట్లమర్చినవెదురుబద్ద, వీవధము.

ఆ...కావళ్ల నెత్తించి...భార. మా. ౧౮౫.

సీ...బలుగావళులును...భార. మా. ౨౯.

వ...కావడుల నుంచియు...మనుచ. ౪. ౬౦.

ఉ...అతి, శ్రాంతుని నన్నుఁ గావట దిసంతులు
గొట్టుచు మోచు కేఁగుచో. ఆము. ౬. ౭౪.

గీ...ఉదర, పోషణంబునకై యూరిపొంత దోస,
తోఁటఁ గావించెఁ గావడిపాటు పడుచు.
శుక. ౩. ౩౮౬.

ఉదా: కావడివాట్లు.

జ: కావడించు.

కావడించే. స. క్రి. (√కావడి) కావడిలోఁ బెట్టు.

వ. భూయిష్ఠంబు లగుమృగములఁ దెగఁజూచి యేచి కన్నిచ్చకు వచ్చువెక్కుసంజాడులు చేవ డించక కావడించి ప్రొద్దస్తమించునంతకు నిజనిశాంతంబునకుఁ బఱతెంచునపుడు. పాండు. ౩. ౭౯.

గీ. ఒకఁడు కుంతానఁ బగవానియురము గ్రుమ్మ,
వెంటనే యాతఁ డీఁటెచే వ్రేల్మిఁ బొడుప, నె
లసె నిద్దఱు నిలిచిననిలుపు కడన, కాళికై కా
వడించినకాను కనఁగ. కుపల. ౨. ౧౩౬.

కావరము=కావలము.

వి. (గర్వము, మదము.)

క. గోవింద యతఁడు మంత్రులుఁ, గావరమునఁ
జక్క వినరు కార్యవచనముల్. భార. ఉద్యో. ౩. ౨౭. (ప్రాఁతప్రతి పా- కావరములు. ముద్రి. భాల. వ్యా.)

క. అంబుధిజలంబు కణమా, త్రంబైనం గైటభుం
డు దవకే ల్పాతా, ళంబున నిడి పయి వామ
క, రం బునిచి ధరిత్రి కావరంబున పోచెన్.
సిద్ధేశపధర్మము. ౪౫. (చి. ని.)

గీ. కిన్నరస్త్రీలఁ జూచి లంఘింపఁ బాఱుఁ, గావ
రం బెత్తి యుద్దామకామవిక్రృతి, వాయుజవ
ములు రవితేరివారువములు. కాశీ. ౩. ౧౦.
ఆం. భా. ౧. ౧౩౩.

జ: కావరి, కావరించు, కావరుఁడు.

కావరి=కావరుఁడు. (కావరము+ఇ)

(ధూర్తుఁడు.)

సీ. చెడుగు గావరి నీచు చెరికి కేడ ములుచ, బే
రజ మన ధూర్తుపేరు వెలయు. ఆం. భా. ౩. ౮.

కావరించే. అ. క్రి. (√ కావరము) కావరముగలవాఁ డగు, గర్వించు.

గీ. అంత నక్కాంత నింతంత యనఁగ రాని, త
మకమున నవ్విభుండు గాంధర్వసంజ్ఞ, మగు
వివాహంబుచేత నిం పావహిల్లఁ, గా వరించె
మనోజుండు గావరించె. పరమ. ౨. ౩౯.

వ...యుద్ధంబు సేయుకోలాహలంబు కౌతూహలంబుఁ గల్పింపఁ గావరించి విరించిపట్టె విపంచి పట్టి, బెట్టుగాఁ బుట్టుగీతంబులం దలపెట్టె. ఉ. రా. ౨. ౬౧.

కావరుఁడు=కావలుఁడు. విణ. (√కావరము) కావరము గలవాఁడు.

గీ. శతముఖుం డనుఘోరరాక్షసవరేణ్యుఁ, డ
ప్రతిద్వంద్వదోర్బలుఁడై సరోజ, గర్భువర
ములఁ జేసి లోకములఁ గలఁచెఁ, గావరుం
డు ప్రతాపలంకావరుండు. సీతావి. ౧. ౬౨.
భార. ఆర. ౬. ౬౨.

కావలము=కావరము. వి. ౧. దురాచారము.

ఉ. నావుడు దానవేశ్వరుఁడు నందనుఁ జూచి
గురుండు చెప్పిన, ట్లీవు పఠింతు గాని యిఁక

సెన్నఁడు నాకు విరోధి యైనల, శ్రీవిభుఁ బ్రస్తుతించెదు సుమీ మనవంశములోన లేని యీ, కావల మేల నామహిమకంటెను వాని మహత్త్వ మెక్కుడే. వి. పు. ౨. ౨౯౬.

౨. పాపము.

గీ. దేవపూజలఁ బోలివోనికావలములు, బ్రాహ్మణోపాస్తిఁ జెడిపోనిపాపచయము, లచ్యుతానంత గోవింద హరి మురారి, యని తలంచిన యప్పుడే యడఁగిపోవు. వి. పు. ౩. ౧౩౫. నైష. ౯. ౧౯౬.

౩. మదము.

విణ. మదించినవి, కావరము. (ఇది 'బల్లిదము' వంటిది.)

కావలయు. అ. క్రి. (√అగు-కాన్ + వలయు.) ౧=వలయు. (ఇట "కాన్" అనుదానికి విశేషార్థము లేదు.)

(క) ఇష్టమగు.

క. కావలసినవర మిచ్చెద...విప్ర. ౫. ౬౨.

(చ) ఆవశ్యక మగు.

గీ...కాపు కావలయు నెడల. ఇందు. ౨. ౫.

౨. అగు, సంబంధము కలిగియుండు.

సీ. జనకుండు సుతుఁడును జన్నంబు నేసిన వనిత వారేమి కావలయు నీకు. గీ. వావివరుసలు గణియింప వచ్చితేని, వనిత మాతోడ మాటాడ వశమె నీకు. ఉ. రా. ౪. ౨౧౬. (ఏమి కావలయు=ఎట్టిబంధువు లగుదురు.)

౩. గర్హణమును దెలుపుట.

క. మాతాపితృవర్జితుఁడగు, నీతని కే నెట్లు బిడ్డ నిచ్చితి నకటా, నాతప్పు గాక యిది దా, నీతని తప్పెట్లు నాకు నిటు కావలయున్. కాశీ. ౬. ౪౯.

అవ్య. ద్ర. కాఁబోలు.

(ఊహను దెలుపును.)

వ. కచుండు ... నిహతుం డయ్యెం గావలయు. భార. ఆది. ౩. ౧౧౫.

కావలి. వి. (√కాచు[1]-క. త. తు. కావల్) రక్షణము, కాపు. (బ్రా.)

విణ. రక్షకుఁడు.

క. వెలిమునుఁ డిద్ప్రటికిఁ గావలి నే నుండంగఁ జొమ్ముపాయం గలరే. ఉ.హరి. ౨.౧౩౯.

వ...ద్వారదేశంబులచావళ్లం గావళ్లుండి ప్రొద్దు వోక రక్కసులవేల్పులకయ్యంబులు నెయ్యంబులం జెప్పికొనుచున్న... మహాద్వారపాలకవీరులును...భాగ. ౯. ౪౪౬.

కావలియగు=రక్షకుఁడగు; రక్షకులగు.

వ. మీ రెల్లను వలయునెడల నిలిచి భీష్మునికిఁ గావలి గావలయు ననిన. భార. భీష్మ. ౧.౧౬౪.

కావలియుండు=రక్షకుఁడుగా నుండు; రక్షకులుగా నుండు. మై. ౨. ౧౫౬.

కావలివె(పె)ట్టు=౧. రక్షకునిగా నుంచు; రక్షకులనుగా నుంచు.

వ.నీతమ్ముండు పెద్దమొగసాలం జాలుమానిసులం గావలివెట్టి యభ్యంతరంబు ప్రవేశించి యుండె. భార. శల్య. ౨. ౨౬.

౨. బంధించు.

శా. వ్రేలుంగొమ్మలు నేల దారసిలినన్ వెళ్లంగరాకుండఁగా, లోలోఁ ద్రిమ్మరునాలిగాడ్పులు పగళ్లున్ రేలుఁ బూఁదావులన్, జాలన్ ముచ్చిలిపోవఁ బట్టుకొని పజ్జన్ బచ్చగండార్లలో, సోలన్ గావలిపెట్టె నామని యనన్ జూపట్టె లేఁదోఁటలన్. యయా. ౪. ౯. (ప్రయోగాంతరము కనఁబడలేదు.)

కావళులువె(పె)ట్టు=రక్షకులనుగా ఉంచు.

గీ. పదిలముగఁ గావళులు పెట్టి...నిరం. ౪.౬౦.

కావలికాఁడు. విణ. (కావలి+కాఁడు-క. కావలిగాఱ) రక్షకుఁడు, కాచువాఁడు.

చ...రాజరత్నము పరమేశ్వరుండు వటునాథుఁడు కావలికాఁడు ...కాశ. ౧. ౭౩.

మ...కన్నగాండ్రు విని రాజద్వారముల్ సొచ్చి కా,వలికాండ్రం గనుఁబ్రామి ... కాశ. ౪. ౫౨.

కావలివాఁడు=కావలికాఁడు.(కావలి+వాఁడు.)

ఉ. కావలివారిఁ దోలి యొసకంబున గోవులఁ బ ట్టికొంటి నం,చీవడమాట లేల ... భార. విరా. ౪. ౧౯౨.

కావలుఁడు= కావరుఁడు. విశే. కావలము గలవాఁడు.

(మదము గలవాఁడు, గర్వి.)

ఉత్సా. పోరి చూచి సత్త్వకన్ను బొత్తకన్ను నిం గిశా,కారముల నెఱుంగు దీవు కావలుండవై యహం,కారవృత్తి నీకునల్కకన్నె ఱింగి త ప్పఁబో,నేర వైతి...కు. సం. ౫. ౫౫౭.

ద్వి. రావణుఁ డట ఘోరరణకళాకేళిఁ, గావ లుఁ డగుచు దిక్పాలుర నెల్లఁ, బఱచినతో ల్లింటిభంగముల్ ... రం. రా. సుం. ౨౭౧. పా.౧౫. పం.

ఉ. కావలుఁ డైనవీఁడు తగుకార్యముపట్టునె వీ నికష్మెయిం,జావు నిజంబు...భార. విరా. ౨.౭౮.(ప్రాతప్రతి పా-కావలమైన.ముద్రి. భాల. వ్యా.)

కావలె=కావలయు. (చూ.వలె.)

(ఆవశ్యక మగు.)

(వ్యవ) ఆపుస్తకము నాకుఁ గావలెను. ఇమ్ము.

(గర్హణమును దెలుపును)

ఉ... భవిష్యదర్థముల్, గానని నా మనంబునకుఁ గావలె నిట్టివిపాదవేదనల్. నరస. ౨. ౪౭.

కావా. వి. (హిం. కావా) అశ్వములమండలాకార గతి.

క. ఆవనములఁ గీరావలి,యావలితగతిఁ భ్రమిం చునదం బలరెఁ,గావా తిరిగెడుమారుని, మావులు నా నప్పుడు సికటమండలగతులఁ.

హేద్దనభద్రాపరిణయము. ౧. ౪౧ పా.(ప్రాత ప్రతి.)

కావారము. సం. వి. అ. న. శైవాలము,నాఁచుకీ.

కావారి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. గడ్డి మున్నగువానిచే నిర్మింపఁబడినగొడుగు. (త్రి. ని.)

కావి. వి. (క. త. తు. కావి) ౧. ఎఱుపు.

గీ. కావి జా జెఱ్ఱన యెఱుపు జేవురు తొవ,రనఁ గ రక్తాఖ్య నెలయు...ఆం. భా. ౧. ౧౦౭.

౨. కాషాయవస్త్రము, ఎఱ్ఱబట్ట.

సీ. కావి యంచనఁగను గాషాయమై యొప్పు... ఆం. భా. ౨. ౧౫౪.

(వేశ్య) సీ. కమలాతనూజరాగరసంపునడబావి జలజాస్త్రుటెక్కెంపునన్నకావి. వైజ. ౧. ౧౦౨.

ఉ. ఇందునిభాస్య మైలొదవు లేల ధరింపవు నున్నకావు లీ,వెందును మాన లేవు దలు పే టికిఁ గట్టితి...పారి. ౧. ౧౧౫.

విశే. ఎఱ్ఱనిది, అరుణము.

గీ...పోటులఁ దొరఁగురక్తాంబుధార,లంగ మె ల్లను గప్పిన నప్పు డొప్పెఁ, గావిసెలయేఱు లెల్లెడఁ గలయఁ బర్వఁ,బొలుచుకులపర్వతం బుచాడ్పున నతండు. భార. శల్య. ౨.౧౦౧.

వ...కావి యగుమోవియు...హర. ౩. ౨౩. విక్ర. ౧. ౧౩౬.

జ: కావిగోను, కావిగోఁచిదారి, కావితాలుపు, కావిటాయి.

కావించు. స. క్రి. (√అగు) కాఁజేయు,అగునట్లు చేయు.

౧. కలిగించు, లభింపఁజేయు.

క. సేవితమై జనులకు నది, గావించు ననూనధర్మ కామార్థంబుల్. భార. అర. ౨. ౨౫౩.

౨. చేయు, చలుపు.

క. దురితము కావించి తొలఁగుదురె పరమున కుఁ. అము. ౩. ౪౭.

గీ. చంద్రగుప్తుండు గావించె సరసగోష్ఠి, వట్టి మ్రాఁకులఁ జిగురులు పుట్టునట్టు. విక్ర. ౧. ౧౧౨.

౩. సిద్ధము చేయు.

గీ. ఓగిరంబులు గావించు నొప్పు గాఁగ. కాశీ. ౩. ౨౧౨.

౪. సృజించు; నిర్మించు; రచించు.

సీ. ప్రళయకాలంబున జలముల విష్ణుండు యోగనిద్రారతి నొంది మేలు,కాంచి లోకంబులు గావింపఁ దలఁచ నహంకార మెసఁగె...భార. శాం. ౬. ౪౭౯.

సీ. పెలుచ నల్లిండ్లు నిర్వేద నన్న నదలించుఁ జెలువు గావింప నెంచినను గసరు. విప్ర. ౩. ౧౫.

క. నీ విప్పు డాంధ్రభాషం, గావించుచు నున్న చంపుకావ్యమ్ము...వి. పు. పీఠి. ౨౫.

౫. నెఱవేర్చు, సఫలము చేయు.

మ...భవదిష్టం బేను గావింతు...పారి.౪.౧౨.

౬. ఆరోపించు.

గీ. మిత్త్రభేదంబు సేయ నమిత్త్రుఁ డెవ్వఁ,డట్లు స్వామి త్రికిని గోప మదర నన్ను, నహితుఁ గాఁ జెప్పినాఁడొ నాయందు దోష, మొందు గావించి యాతండు మందువాఁడొ. భా. రా. కిష్కిం. ౪౫౩.

కావిగొను. అ. క్రి. (కావి+కొను) ఎఱ్ఱనగు,ఎఱ్ఱపడు.

క. ఈవిధమున నతికరుణము,గా వనరుహనేత్ర కన్నుఁగవధవళరుచుల్,గావిగొన నేడ్చి... మనుచ. ౨. ౭౧.

కావిగోఁచిదారి=కావితాలుపు. వి. (కావి+గోఁచి+దారి) సన్న్యాసి. ఆం.భా.౨.౧౭౬.

ఇట్లే:-కావిపుట్టగోఁచులసామి. ఆం. సం. మాన. ౨.

కావితాలుపు(ల్పు). (కావి + తాలుపు) సన్న్యాసి, కాషాయధారి. (శ. ర.)

కావిరి. వి. ౧. నలుపు, కృష్ణవర్ణము.

ఉ. నావుడు రోషవహ్నివలనం బొగ రేఁగినభంగి మోమునం, గావిరి పర్వ నంగమునఁ గంపము నివ్వటిలంగ,...ఉ. హరి. ౫. ౨౧౮.

౨. పొగవంటి నల్లనిపదార్థము. (ఇది ఉత్పాతములలో నొకటి.)

ద్వి. కప్పు మీఱినయట్టికావిరి విరిసెఁ,గప్పె నల్లడలఁ జీకట్లు సాంద్రముగ. ద్వి. పరమ. ౨. ౧౧౫. పా. ౯పం. (చి. ని. పా.)

సీ. తేరివాజులు మ్రొగ్గ దెసలఁ గావిరి గప్పె బహువిచిత్రమేఘముల్ బయల నిండె. భా. రా. అర. ౧. ౧౧౨.

తోటకము. మొరసెన్ సురగోముఖవాద్యతతుల్,నెరసెన్ మలయానిలలోలగతుల్,విరిసెన్ బలుకావిరి నల్దెసలన్,గురిసెన్ విరులగ్గురులగ్న మునన్. సమీర. ౨. ౧౨౨.

విణ. నల్లనిది.

ద్వి.కావిరిచీకటుల్ గవిసె లోకముల.విష్ణు.పూ. ౩ ఆ. (శ.ర.)

కావిరిబొట్టు. వి. (కావిరి + బొట్టు) పీడాపరిహారార్థము శిశువులకు పెట్టెడునల్లనిబొట్టు.

సీ. ఫాలభాగంబుపైఁ బరఁగుకావిరిబొట్టు కాముని గెల్చినకన్ను గాఁగ. ఆ... బాలలీలఁ బ్రౌఢబాలకుండు, శివునిపగిది నొప్పె శివునికిఁ దనకును, వేఱు లేమిఁ దెల్ప వెలయు నట్లు. భాగ. ౧౦. పూ. ౨౯౭. ("కావలిబొట్టు" పాఠాంతరము అని శ. ర.-అప్పుడు కావలిగా నుంచుబొట్టు అని వ్యుత్పత్తి.)

కావిడాయి. వి. (కావి+డాయి) ఎఱ్ఱనిసుద్దడాయి, జేగురుడాయి. (శ. ర.)

కావిళము. వి. చేఁప? మొసలి?

సీ. రమణీయ మైసట్టిరాచిల్క కత్తళా విలసిల్లుడ గరకావిళముపడగ. గంధ. ౧. ౬. (డగరకావిళము=మగకావిళము.)

కావు[1]. వి. ౧. గోదనధ్వని కనుకరణము.

క... చంటిపాపడు, కాటుకకన్నీరు దొరుగగ గావున నేడ్చెన్. వేం. పంచ. ౪. ౪౪౪.

ఉ. ఎత్తికి కావు కావు రని యేడ్చి తపియపమో ధరాగ్రముల్, కుత్తుక దాకగ గ్రీల్చికొని... హరి. పూ. ౫. ౧౫౦.

కావు[2]. వి. ౧. తిలకవిశేషము.

(శ) దొంగలు తా మితరులకుగ గనబడకుండు టకై పెట్టుకొనెడుతిలకము.

సీ... కావు బొట్టు, జిలుగుగన్న పుగత్తి బలపంబు... వేం. పంచ. ౩. ౧౯౯.

గీ. కావు ములుబంతి కమ్ముల్లు గద్దగోరు... ధరించి. ప్రబంధ. ౭౫౯.

(చ) దయ్యాల విడిపించుమాంత్రికులు ధరించెడుతిలకము.

క. కందుబలుకావుగ బెట్టుక, చెందొవరామాంత్రికుండు చీకటిదయ్యాలం దఱుమ బూదిగ జల్లిన,పొందిక వెన్నెల చెలంగె బుధులు నుతింపన్. ప్రబంధ. ౭౨.

-ట-(శ.కావు) పిల్లలకు రక్షార్థము పెట్టుతిలకము.

సీ. కనుకోయిగ దిన్న గాగ గాటుక దీరిచి నుదుటిపై నునుగావు నునుకొల్పి. చంద్రా. ౨. ౩.

౨. బొట్టు, తిలకము.

సీ. తెల్లజిల్లెడువేరు పిల్లారిదిసెగూడు గాజుటద్దము కావుకరపటంబు. బహు. ౫. ౧౭౯. (కావుకరపటము=బొట్టుపెట్టె, స్త్రీలు తిలకాది సామగ్రి యుంచుకొనెడుపెట్టె.)

౩. వశీకరణమునకై పెట్టుకొనెడియంజనము.

శా... చెలి నేత్రాబ్జంబుల న్వశ్యాల,క్ష్మీమూలం బగు కావు నించె నన నుంచెం గజ్జలం బింతికిన్. వసు. ౫. ౧౧౭.

కావు[3]. వి. పాంతము లోనగువాని పైకప్పు.

వ... ఎసరుగాగ దేట లగురేటినల్లులు గుమ్మరించి లవణకణసంచయంబు నించి లావుగాగ గావుగ గప్పి. మనుచ. ౪. ౬౦.

క. ఇం దుండి పోగుపాఱుం,డం దందు న్వలల నొడ్డుగ డవ్వలియోదా,లం దుండి కావు గప్పగడు,ముండటగ గెలగులను నిలిచి మున్నరక మెయిన్. కవు. ౪. ౭౨.

కావువేయు=గాలి చొరకుండ గడ్డి మున్నగునవి కప్పి పచ్చికాయలు పండవేయు.

(వ్యవ) వేయిమామిడికాయలు కావు వేసినారు.

కావువచ్చు=కావు వేయుటచే పండు.

(వ్యవ) బుట్టలో పండ్లు కావువచ్చినవి... తీయవచ్చును.

కావుట=కావుడు. (√అగు) వి.అగుట. (ఇది అగు ధాతువుయొక్క భావార్థకరూపము.)

చ... ఇది సిద్ధము గావు టెఱింగి భక్తి నె,వ్వడు ధరణీసురోత్తములగ బూజలగ దన్పుడు నల్ల నొడుడున్. భార. ఆది. ౧. ౧౩౯.

క. జీవుడు మత్స్యమవేటుడు, గావు టెఱుగ వలయు దృఢముగా... భార. శాం. ౬. ౩౯౫.

కావుడు=కావుట.

చ... వారమృతాత్ములు గావు డొప్ప దే.వు.సం. ౭. ౯౯౪.

కావుత=కాత. ద్రు. అగుధాతువుయొక్క ఆశీరార్థక ప్రత్యయాంతరూపము.(ఇది ప్రాయికముగా ఆశీరర్థమున తద్ధర్మార్థక క్రియలకు అనుప్రయుక్త మగును.) ఆశీరర్థకము.

ఉ... అంబ కృతి ప్రభుగ బ్రోచుగావుతన్. శశాం. ౧. ౧౫.

ఉ... శాంబరీ,భిల్లుడు కృష్ణరాయల కభీష్టశుభ ప్రతిపాది గావుతన్. మనుచ. ౧. ౨.

కావున=కాన. అవ్య. ద్రు. (√అగు) హేతువును

ఉ. పోరిత మైన నింతకుసు బుట్టు మహాపద గా వునఁ ధరిత్రీరమణాగ్రగణ్యా గణుతించి యవశ్యము పొం దొవర్పవే. భార. ఉద్యో. 3. ౨౬౨.

కావ్యకము. సం. వి. అ. పుం. ౧. కోడి. ౨. చక్రవాకము, జక్కవ. 3. పీతమస్తకపక్షి, పచ్చతల గలయొకజాతిపిట్ట. (కల్ప)

కావేరము. సం. వి. అ. న. కుంకుమపువ్వు.

కావేరి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧-కవేరపుత్రి-దక్షిణ హిందూస్థానమందలి యొకనది. ౨. వెలయాలు, వేశ్య. 3. పసుపు.

కావ్య. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. పూతన, ఒకరాక్షసి. ౨. బుద్ధి. (మే. ని.)

కావ్యము. సం. వి. అ. న. ౧. కవికృత మగుగ్రంథము, కబ్బము. ౨. సుఖము.

కావ్యలింగము. సం. వి. అ. న. ఒకానొకఅర్థాలంకారము.

కావ్యార్థాపత్తి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. ఒకానొకయర్థాలంకారము.

కావ్యుఁడు. సం. వి. అ. పుం. శుక్రుఁడు.

కాశకము. సం. విశే. (అ. శికా. అ.) ౧. ప్రకాశించునది. ౨. ప్రకాశింపఁ జేయునది. వి. అ. పుం. కాశము, రెల్లు. (కల్ప)

కాశగర్భము. సం. వి. అ. పుం. అశ్వవాలకతృణము, ఒకవిధ మగు రెల్లు.

కాశము. సం. వి. అ. పుం. న. రెల్లు. న. రెల్లుపువ్వు. పుం. ౧. ప్రథ. ౨. తుమ్ము. 3. కాసము, దగ్గు.

కాశాదని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. కాసరి. ఆం. భా. ౨. ౭౦. (ఇది సంస్కృతనిఘంటువులలోఁ గానరాదు.)

కాశాల్మలి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. కూటశాల్మలి, కొండబూరుగు. (కల్ప.)

కాశి. సం. విశే. (న. నీ. న.) ౧. ప్రకాశశీలుఁడు, ప్రకాశించువాఁడు. (ఈయర్థమున సమాసాంతమున నుండును.) ౨. కాసరోగము కలవాఁడు. వి. ఇ, ఈ. స్త్రీ. వారాణసి, గంగాతీరమందలి ఒకప్రసిద్ధనగరము. ఇ. పుం. ౧. సూర్యుఁడు. ౨. ప్రకాశము.

కాశిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. కాశి. ౨. పాణినిసూత్రములకు వామనజయాదిత్యులు చేసినవృత్తివిశేషము.

కాశికము. సం. విశే. (అ. ఆ, ఈ. అ.) కాశియందు పుట్టినది, మొ.

కాశీనాథుఁడు. సం. వి. అ. పుం. విశ్వేశ్వరుఁడు, శివుఁడు.

కాశీప్రయాగలు. సం. వి. అ. పుం. బ. ధాన్యభేదము. ప్రబంధ. ౧౧౨.

కాశీస(శ)ము. సం=కాసీసము. (వాచ.)

కాశు(సు)వు. సం. వి. ఊ. స్త్రీ. ౧. శక్తిరూపమైనఅస్త్రము. ౨. వికల మగువాక్కు, స్పష్టము కానిమాట. 3. రోగము. ౪. బుద్ధి. ౫. దీప్తి, కాంతి.

కాశూ(సూ)కారము. సం. వి. అ. పుం-కాశువు(=వికలవాక్కు-ను) కలిగించునది-గువాకము, పోఁకి.

కాశ్మూల. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. వేశ్య.

కాశ్మద్విపము. సం. వి. అ. పుం. గంభారి, గుమ్ముడు.

కాశ్మరి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. గంభారి, గుమ్ముడు.

కాశ్మర్యము. సం. వి. అ. పుం=కాశ్మరి.

కాశ్మీరజన్మము. సం. వి. న్. న. కుంకుమపువ్వు.

కాశ్మీరము. సం. విశే. (అ. ఈ. అ.) కాశ్మీరదేశ సంబంధమైనది. వి. అ. పుం. ఒకానొక దేశము. న. ౧. కుంకుమపువ్వు. ౨. టంకము, కాసెయులి.

కాశ్మీరి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. గుమ్ముడుచెట్టు. ౨. కపిల ద్రాక్షచెట్టు. (రాజ. ని)

కాశ్మీర్యము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) కాశ్మీరదేశమందున్నది; కాశ్మీరదేశమందు కలిగినది. వి. అ. న. కుంకుమపువ్వు.

కాశ్యపము. సం. వి. అ. న. మాంసము.

కాశ్యపి. సం. వి. ఇ. పుం. ౧. అనూరుఁడు. ౨. గరుడుఁడు. ఈ. స్త్రీ. భూమి.

కాశ్యపుఁడు. సం. విశే. (అ. ఈ. అ.) కశ్యపునకు సంబంధించినవాఁడు. వి. అ. పుం. ౧. ఒకానొక ఋషి. ౨. కణాదుఁడనుముని.

కాశ్యపేయుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. సూర్యుఁడు. ౨. గరుడుఁడు. ౩. వేల్పు, త్రిదశుఁడు. ౪. రాక్షసుఁడు.

కాశ్యము. సం. వి. అ. న. మద్యము.

కాషము. సం. వి. అ. పుం. ఒరగల్లు.

కాషాయము. సం. విశే. (అ. ఈ. అ.) కషాయవర్ణము గలది, ఎఱ్ఱనిది, కావివన్నె గలది. వి. అ. పుం. కషాయవస్త్రము, కావిబట్ట.

కాష్ఠ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. దిక్కు. ౨. పదునెనిమిది ఱెప్పపాటులకాలము. ౩. సీమ, అవధి, మేర. ౪. స్థితి, ఉనికి. ౫. ఉత్కర్షము, అతిశయము. ౬. మ్రానిపసుపుచెట్టు. ౭. కశ్యపునిభార్యలలో నొకతె.

కాష్ఠకదళి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. అడవియరఁటిచెట్టు.

కాష్ఠకము. సం. వి. అ. న. అగరువు, అగలుచెట్టు.

కాష్ఠకీటము. సం. వి. అ. పుం. జీర్ణమగుమ్రానియందు కనఁబడు నొకపురుగు, మ్రాను తొలుచు పురుగు, ఘుణము.

కాష్ఠకుట్టము. సం. వి. అ. పుం. పక్షిభేదము, వడ్రంగిపిట్ట, మ్రానిపోటుపులుఁగు.

కాష్ఠకుద్దాలము. సం. వి. అ. పుం. ఓడలోనిమురికి గోఁకుటకై కఱ్ఱతో చేసినగుద్దలి.

కాష్ఠజంబువు. సం. వి. ఊ. స్త్రీ. నేలనేరేడుచెట్టు.

కాష్ఠతంతువు. సం. వి. ఉ. పుం. మ్రానియందు కనుపట్టుచున్న నితంతువువంటిపురుగు.

కాష్ఠతక్షకుఁడు. సం. వి. అ. పుం. వడ్రంగి.

కాష్ఠదారువు. సం. వి. ఉ. పుం. దేవదారువుచెట్టు.

కాష్ఠద్రువు. సం. వి. ఉ. పుం. పలాశము, మోదుగుచెట్టు.

కాష్ఠపాటల. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. సితపాటల, తెల్లకలిగొట్టుచెట్టు.

కాష్ఠపాటలి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ.=కాష్ఠపాటల.

కాష్ఠమఠి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. చితి, సాద.

కాష్ఠమల్లము. సం. వి. అ. పుం. శవయానము, పాడె.

కాష్ఠము. సం. వి. అ. న. కఱ్ఱ.

కాష్ఠమౌనము. సం. వి. అ. న. సంజ్ఞలచేతనైనను స్వాభిప్రాయమును దెలుపనిమౌనము.

కాష్ఠలేఖకము. సం. వి. అ. పుం. కాష్ఠకీటము, మ్రాను తొలుచుపురుగు.

కాష్ఠలోహి. సం. వి. న్. పుం. ఇనుము మున్నగు లోహములపొన్నుతో కూడినమ్రానిగుదియ.

కాష్ఠవల్లిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. కటుక, కటుకరోహిణిచెట్టు.

కాష్ఠశారిబ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. తెల్లసుగంధిపాల, తెల్ల[illegible]

కాష్ఠాంబువాహిని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ఓడలోఁ జొచ్చినసీళ్లను వెలికి పాఱఁబోసెడుదొన్నె వంటిమ్రానిబొక్కెన.

కాష్ఠి. సం. విశ. (న్. సీ. న్.) బహుకాష్ఠయుక్తుఁడు, కట్టెలు మిక్కుటముగాఁ గలవాఁడు.

కాష్ఠిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. చిన్నకట్టె, చిదుగు.

కాష్ఠికుఁడు. సం. విశ. (అ. ఆ. అ)=కాష్ఠి. వి. అ. పుం. కట్టెలమోపరి.

కాష్ఠీల. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. కదళి, అరఁటిచెట్టు.

కాష్ఠీలము. సం. వి. అ. పుం. రాజార్కము, రాచజిల్లేడుచెట్టు.

కాష్ఠోదుంబరిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. కాకోదుంబరిక, కాకిమేడిచెట్టు.

కాస=కాసె1.

గీ. బొమిడికంబులు వెట్టి జోళ్లమరఁ దాల్చి,చల్లడంబులు దొడిగి కాసలు బిగించి,జముదళంబులు చెక్కి బల్లెములు పూని,వెడలి రప్పుడు పెక్కండ్రు వేఁటకాండ్రు. కవిరా. ౨. ౮౧.

శా. చల్లాడంబులమీఁదటన్ బిగువుకాసల్ కట్టి ...అని. ౪. ౩౪. (శ. ర. పా.)

జ: కాసించు.

కాసందీవటిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. వేళవారభేదము, ఒకవిధ మగువంటసంబారము.

కాసఘ్నము. సం. విశ. (అ. ఈ. అ.) కాసమును హరించునది.

కాసఘ్ని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. కంటకారి, వాకుడుచెట్టు.

కాసజిత్తు. సం. వి. త్. స్త్రీ. భార్గి, బారంగిచెట్టు.

కాసనాశిని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. కర్కటశృంగిచెట్టు.

కాసమర్దకము. సం. వి. అ. పుం. కసిందచెట్టు.

కాసమర్దనము. సం. వి. అ. పుం. పటోలము, చేఁదుపొట్లచెట్టు.

కాసమర్దము. సం. వి. అ. పుం. పీతపుష్పి, కసిందచెట్టు.

కాసము. సం. వి. అ. పుం. క్షవథువు, దగ్గు.

కాసర=కాఁచర. వి. కాశాదరిచెట్టు.

గీ...కాసర యనఁ గాఁచ,ర యనఁ గాశాదనీసమాహ్వాయ మగు భవ. ఆం. భా. ౨. ౩౦.

వ...అ ల్లుల్లసిల్లెఁ గాసర గాచె దోస దొరగిలం బాఅ...కాశీ. ౩. ౨౩.

కాసరము. సం. వి.అ.పుం. మహిషము,ఎనుపోతు.

కాసరలు. వి. బ. శాలిధాన్యవిశేషము. ప్రబంధ. ౧౧౨.

కాసలనా(ల్నా)డు. వి. దే. (సం. కోసలః?) ఒకానొకదేశము. (ఇందుండి వచ్చినబ్రాహ్మణులను కాసలనాటివా రందురు.)

ఉ...ఆ,కాసలనాటివారికనకాంగిని జూచితి నీళ్లకేవునన్. వీథి. ౧౪.

క. కాసల్నాటను శ్రేష్ఠుఁడు, మీసాలప్పయ్యగారిమేనల్లుఁడు...క్రీడా. ౪౪.

కాసా. వి. దాసీసంతతి.

సీ. సాదువిశ్వేశ్వరశర్మమాన్యంబుల నెలమిఁ గాసాలంజె కిచ్చినావు. చంద్ర. వి. ౧.౩౨.

కాసారము. సం. వి. అ. పుం. సరస్సు, కొలను.

కాసారి. సం. వి. ఇ. పుం. కాసమర్దము, కసిందచెట్టు.

కాసాలువు. సం. వి. ఉ. పుం. కాసకందము, కోంకణదేశప్రసిద్ధ మగుఆలుకభేదము, ఒకజాతిగెనసుదుంప.

కాసి. సం. విశ. (న్. సీ. న్.) కాసరోగి, దగ్గు కలవాఁడు.

కాసించు. స. క్రి.(√కాస) కాసెగా కట్టు;కట్టు, ధరించు.

సీ. కరకంచువలిపెంబు గట్టిగాఁ గాసించి వెలిత్రాడు కాసెపై బలయఁ జుట్టి.ద్వా.౭.౪౫.

సీ. పులితోలు పచ్చడంబుగ మొలఁ గాసించి స
ర్వాంగములను భస్మంబుఁ బూసి. ద్వా. ౭.
౧౦౪.

కాసీఁడు. వి. (కాసె^{2}+ఈఁడు) కాసెవాఁడు,ఊ
తిపనివాఁడు.

ద్వి.సున్నంబు నిటిక రాసులుగఁ బెట్టించి, పను
లు సేయంగ నుప్పరలఁ గాసీల. ప్రభు. ౩.
౭౨పా. ౧౩ పం.

గీ...ఒక్క,నాఁడు కాసీల కిట్లను వయము మీ
ఱ. పరమ. ౫. ౪౭.

కాసీసము. సం. వి. అ. న. కాశీసము, ఉపధాతు
భేదము, అన్నభేది. (వాచ)

కాసు. వి.౧.పదునొకండుఅణాల యెత్తు గలబంగా
రపునాణెము.

ఉదా: కాసులపేరు.

౨. (సం. కాచః. క. త. కాసు) దుగ్గాణిలో ప
దియవపాలు, దమ్మిడిలో నైదవవంతు. (దుగ్గాని
లో నాల్గవభాగము. శ. ర)

గీ...తనకుఁ దా నబ్బినట్టి, కాసు పదివేలనిష్క
ముల్ గాఁ దలంచి. భాగ. ౧౦ ఉ. ౯౬౫.

ద్వి. మరగి చొచ్చినయట్లు మత్తపోవనము, సు
రుఁగక చొచ్చి కాసుగ నన్నుఁ గొనక. ద్వి.
హరిశ్చ. పూ. ౧౧౯౭. (కాసుగఁగొనక:-
అణుమాత్ర మైనను లక్ష్యముసేయక.)

గీ. తావు గాసంతె చాలు...రా. వి. ౨. ౭౦.
(కాసంత=కొంచెము.)

౩. పైకము, ధనము.

గీ. చల్లఁగాఁ జేతికా సెల్ల దుల్లి ... నిరం. ౨.
౧౨౭.

కాసె^{1}(సియ)=కాస. వి. (సం. కచ్ఛా) ౧. కాసె
కోక, దట్టి.

మ. జిగిమైసొంపును దమ్మిమైమలువు డాచేఁ గ
ల్వచేకత్తియుఁ,సిగఁ బూ[illegible]

చిగురుకాసెం జెక్కినం జాలఁ బొ,ల్పగుచు
న్నేదఁగి తేకువంకియును జాయల్ మీఱఁ
గాఁ బూవుఁదీఁ,గెగుదెం దా వలరాచరొుం
టరి కదుం గేరించుచుం జిమ్మినన్. యయా.
౫. ౭౪.

క... కట్టె బిగియం,దనకాసియ వారిరాశి దాఁ
టెదు తెగువన్. రామా. ౬. ౭౩.

౨. కచ్ఛభేదము, కుచ్చెల.

సీ...కచ్ఛభేదాభిధాన మెసంగుఁ గాసె కుచ్చెల
కుచ్చె...అనంగ... ఆం. భా. ౨. ౧౫౩.

జ: కాసెనిలుకడ, కాసెవోయు.

కాసె^{2}. వి. ౧. ఊతిపనివాఁడు.

సీ. గ్రావకారుఁడు కాసె కాసెవాఁ డనఁదగు ..
ఆం. భా. ౨. ౨౭౪.

౨. రాయి తొలిచెడుపని. (శ. ర.)

జ: కాసీఁడు, కాసెయులి, కాసెవాఁడు.

కాసెనిలుక(ల్క)డ. వి. (√కాసె^{1}) మల్లబంధ
విశేషము, ముప్పదిరెండువిన్నాణములలో నొ
కటి.

వ...గళకత్తెరయు నృసింహంబును గాసె నిలు
కడయు ననుముప్పదిరెండువిన్నాణములను
...ప్రబంధ. ౭౭. హంస. ౧. ౨౦౬.

సీ. కాసెనిల్కడ గళకత్తెర జోడింపు నరసింగ
ము...గీ. అంజమెడపట్టు నాఁగఁ జెన్నలరు
చుండు, ముప్పదియు రెండు విన్నాణముల
కుఁ బేర్లు. ఆం. భా. ౨. ౨౦౯.

కాసెయులి. వి. (కాసె^{2}+ఉలి.) టంకము, ఊ
యి తొలుచుట కుపయోగించుపనిముట్టు.

ఆ. గట్టుఱాలఁ దెచ్చి కాళ్లఁ జేతులఁ ద్రొక్కి,
కాసెయులులచేత గాసిచేసి, మొరపఱాల
కెఱఁగుమొప్పెల నే మందు,విశ్వ...వేమన.
౩. ౨౩౭.

గీ...టంక మొప్పగును గాసె,యులి యనఁగ
...ఆం. భా. ౨. ౩౦౦.

కాసెవాఁడు=కాసీఁడు. (√కాసె².)

సీ. గ్రావకాయఁడు కాసె కాసెవాఁ డనఁ దగు... ఆం. భా. ౨. ౨౭౪.

కాసెవోయు. అ. క్రి. (కాసె¹+పోయు)-వస్త్రము-గోఁచివలె వెనుక చెక్కు. (శ. ర.)

కాస్మర్యము. సం. వి. అ. పుం. గంభారి, గుమ్ముడు.

కాహక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. కాహళవాద్యము, బాకా.

కాహాలా(ళా)పుష్పము. సం. వి. అ. పుం. దుత్తూరము, ఉమ్మెత్త.

కాహళ(ల)ము. సం. విశ. (అ. ఆ. అ.) ౧. అసభ్యము, పామరము. (మాట.) ౨. శుష్కము, ఎండినది. ౩. ఖలము, చెడ్డది. ౪. భృశము, పెల్లయినది. వి. అ. పుం. ౧. పిల్లి. ౨. కోడి. ౩. శబ్దము, సద్దు. న. ౧. అవ్యక్తవాక్యము. ౨. బాకా.

కాహళ(ల). సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. పెద్దఢక్క. ౨. బాకా. (వై. ని.)

కాహళి(లి). సం. వి. ఇ. పుం. శివుఁడు. ఈ. స్త్రీ. ౧. కాహళ, బాకా. ౨. జవ్వని, యువతి, తరుణి.

కాహళి(లి)క. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. కాహళి, బాకా.

కాహళి(లి)కుఁడు. సం. వి. అ. పుం. కాహళి యూఁదువాఁడు.

క. త్రికవులకుఁ జతుష్కవులకుఁ, బ్రకటంబుగ నెందు నీవ రాజ వనుచుఁ గా, తుకమునఁ గాహళికునిఁ బో, లికఁ దాఁ దచ్చియుదకాహళిక పూరించెన్. పరమ. ౫. ౯౧.

కాహి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. కుటజము, కొడిసెచెట్టు.

కి

కి=ష. ప్ర. ప్ర. (షష్ఠీవిభక్తియందు 'ఇ, ఈ, ఐ, లకు తరువాత ప్రాయికముగా 'కి' యును మిగిలినయచ్చులతరువాత 'కు'ను వచ్చును. ఉదా: హరికి, స్త్రీకి, పైకి-ప్రాయికమనుటచే 'నీకు, ఈకు, మీకు' ఇత్యాదులయందు రాదు.)

౧. సంబంధసామాన్యమును తెలుపును. (ఈయర్థమున క్రియతో నన్వయముండదు.)

క...కరుణానిపుణుఁడ వై నీమఱఁదికి, నపరాధశతంబు సైఁపు మయ్య యుపేంద్రా. భార. సభా. ౨. ౫౯. (మఱఁదికి=మఱఁదియొక్క)

౨. సంబంధవిశేషమును తెలుపును.

(క) స్వస్వామిభావసంబంధము.

(వ్యవ) వాని కైదు మేడ లున్నవి.

(చ) అవయవావయవిభావసంబంధము.

(వ్యవ) పక్షికి ఱెక్కలు రెం డుండును.

(ట) జన్యజనకభావసంబంధము.

(వ్యవ) అతని కిద్దఱు కొడుకులు గలరు.

(త) తృతీయావిభక్త్యర్థకము.

చ...బుక్కభూపతికి సముండు లేఁడు తలఁపఁగ భువనంబున నేగుణంబులన్. కళా. పీఠి. ౨౧. (భూపతికి=భూపతితో.)

మ. సిరికిన్ జెప్పఁడు...భాగ. ౮. ౯౬. (సిరికి=సిరితో.)

క...అతఁడు దంష్ట్రుఁ డండు గవనీపతికిన్. భార. అను. ౪. ౧౩౬. (అవనీపతికి=అవనీపతిచేత.)

(ప) చతుర్థీవిభక్త్యర్థకము. ఆము. ౫. ౧౪౩.

(వ్యవ) ఇది తలనొప్పికి మంచిమందు.

(తలనొప్పికి=తలనొప్పి పోవుటకొఱకు.)

(గ) పంచమీ విభక్త్యర్థకము.

క...దానికధికము గలదే. భార. శాం. ౬. ౫౯౯. (దానికి=దానికంటె.)

క. ధర్మసుతుఁ డోడ్డి శకుని క, ధర్మస్థితి నోటువడియె... భార. సభా. ౨. ౨౭౯. (శకునికి=శకునివలన)

(జ) సప్తమీవిభక్త్యర్థకము.

గీ. ఎఱుకు విలువిద్యకలిమికి హీనుఁ డయ్యెఁ,

బార్థునకు...భార. ఆది. ౫. ౨౪౪. (విలువిద్య కలిమికి=ధనుర్విద్యాసంపద్విషయమున.)

(డ) నిర్ధారణార్థకము, లోపల.

గీ. అన్నదానంబు ధర్మంబు లన్నిటికిని, ముఖ్యము...భార. అను. ౪. ౨౭౬.

(ద) పైకి, మీఁదికి; పైని, మీఁద.

గీ. కరికి లంఘించుసింహంబుకరణి మెఱసి. భాగ. ౧. ౨౨౨.

గీ...ఇది చాల నబల దీని, కలుగఁ జనదు...భార. ఆది. ౬. ౨౧౭.

మఱికొన్ని ప్రయోగవిశేషములు.

ఆయూరి కీయూరు అయిదు కోసులు.

వానికి వీఁ డెంతో వీనికి వాఁడును అంతే.

మాటిమాటికి లేచిపోకుము.

కింక=కినుక. వి. (√కినియు[1]) ౧. కోపము.

ఉ. పంకజనాభ మాపడినపాటులు రాజ్యము గోలుపోకయుం, గింకకు మూలమై...భార. ద్రో. ౩. ౧౩. భాగ. ౧౦ ఉ. ౨౬౫.

౨. బాధ, పీడ.

ఉ. పంకరుహాంబకుండు మదిఁ బాయక లోవెతఁ బెట్ట నాత్మప, ర్యంకలతాంతకోరకములాతనికొ్రమ్మెఱుఁగాడుతూపులై, కింకలఁ బెట్టఁగా...వి. నం. ౨. ౨౦.

౩. రోగము, తెగులు. ('పసులను మేఁకలను చంపెడురోగవిశేషము' అని శ. ర. 'మారి మొదలైన అంటురోగము' అని బ్రౌ.)

గీ... తెవులు, కింక నా రోగసంజ్ఞయై కెరలుచుండు. ఆం. భా. ౨. ౧౨౪.

కింకపట్టు=పోరుపెట్టు.

(వ్యవ) పిల్లవాఁడు కింకపట్టి యేడ్చుచున్నాఁడు

కింకనీళ్లుతీయు=పిల్లలు పోరుపెట్టుట మానుటకై ఎట్టినీళ్లు దిగఁదుడిచి పాఱఁబోయు.

(వ్యవ) పిల్ల యేడ్చుచున్నది. కింకనీళ్లుతీయుము.

కింకరి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. కింకరునిభార్య.

కింకరుఁడు. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) పరిచారకుఁడు, సేవకుఁడు, దాసుఁడు.

కింకిణి. సం. వి. ఇ, ఈ. స్త్రీ. ౧. క్షుద్రఘంటిక, చిఱుగంట; గజ్జె. ౨. వికంకతవృక్షము, పుల్లనెలఁగ౯. ౩. ఘంటారవ, గిలకచెట్టు, గిలిగిచ్చ౯. ౪. పుల్లద్రాక్ష౯.

కింకిణీకము. సం. వి. అ. పుం. చిఱుగంట; గజ్జె. (శ్లో. కింకిణీకవిభూషితా౯. హరివంశము.)

కింకిర. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. రక్తము, నెత్తురు.

కింకిరము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) ఎఱ్ఱనిది. వి. అ. పుం. ౧. గుఱ్ఱము. ౨. కోయిల. ౩. తుమ్మెద. ౪. ఎఱుపు, రక్తవర్ణము. ౫. ఏనుఁగుకుంభస్థలము.

కింకిరాటము. సం=కింకిరాతము.

కింకిరాతము. సం. వి. అ. పుం. ౧. చిలుక. ౨. కోయిల. ౩. అశోకవృక్షము.

కింకిరాతు(టు)ఁడు. సం. వి. అ. పుం. మన్మథుఁడు.

కింకిరాలము. సం. వి. అ. పుం. బర్బూరము, తుమ్మ౯.

కింకిరి. వి. (√కింక ?) ౧. కోపము, కింక. (చూ. కింకిరిపడు.) ౨. ఏవ, రోఁత; రోఁతపని.

ఉ. పంకజము౯ దొఱంగి తదుపాంతచరన్మధుపప్రసక్తికి౯, గొంకిఝుషాదిరూపములకు౯ జనునాథునివింతయక్కుపైఁ, గింకిరి గాఁగలచ్చి తిలకించి యజస్రము నుండుఁగాత ని, శ్శంకఁ జగుక్యవిశ్వమనుజప్రభుపుణ్యకటాక్షదృష్టుల౯. కావ్యా. ౧. ౨.

ద్వి. అప్పుడు నందనుఁ డాయోగివరుని, చీరపైఁ గింకిరి చేయు గోరక్షుఁ, జేర రమ్మని పిల్చి చేతికిఁ బుత్రు, నిచ్చి గోరక్షక యాఁరోఁతఁ గడిగి, తెచ్చి యిమ్మనుటయు ... నవ. ౪. ౧౩౯ పా. ౪ పం. (కింకిరిచేయు:-విష్ఠించు, మలవిసర్జనముచేయు అనిభావము.)

జః కింకిరిపడు, కింకిరిపాటు.

కింకిరిపడు. అ. క్రి. (కింకిరి+పడు.) ౧. కోపించు.

క. అతఁ డెంత కేఁగి తిట్టిన, మతిఁ గింకిరిపడక యపుడు మా టాడక యా, నత యగుచు న ప్పతివ్రత, యతని నతిశ్రేష్ఠుఁగాఁగ నాత్మఁ దలఁచుచున్. మా ర్క. ౨. ౧౫౮.

ద్వి. భరతుండు నాకంటె భక్తుండు మీకు, నత నిఁ బట్టముగట్టుఁ డాత్మఁ గైకేయి, కృత కంబులకు నింకఁ గింకిరిపడకు. రం. రా. అయో. ౧౧౪ పా. ౧౭ పం.

౨. అసూయపడు.

ద్వి. జగతిలోపల హరిశ్చంద్రభూవిభుఁడు, పొ గడొందఁ డేమి తాఁ బొగడొందఁ డేమి, బొంక కుండిన నేమి బొంకిన నేమి, కింకిరి పడి పరికింప నా కేల. ద్వి. హరిశ్చ. ఉ. ౨౭౧౩ పం.

౩. రోఁతపడు, ఏవగించు.

ద్వి. అడరుదుర్గంధాన కణుమాత్రమైనఁ, గింకిరి పడక శంకింపక ధైర్య, మింకక చండాలు నింటికి నేఁగి. ద్వి. హరిశ్చ. ఉ.౧౫౮౪ పం.

కింకిరిపాటు. వి. (√కింకిరిపడు) కింకిరిపడుట. (కోపపడుట, కోపము.)

సీ. నగుమొగంబుల కాని నాతి నీ డెన నెప్డుఁ బతులకుఁ గింకిరిపాటు లేదు. భార. అర. ౫. ౨౯౧. ఉ. హరి. ౩. ౧౪.

కింకిరుఁడు. సం. వి. అ. పుం. మన్మథుఁడు. (విల్యమ్సు.)

- కింక్షణుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ)-ఒకక్షణము పోయిన నేమి యని యనుకొనువాఁడు, కాలమువిలువ తెలియనివాఁడు-సోమరి, అలసుఁడు.

కింగళింపు. వి. మల్లవిద్యాసంబంధ మగుషోడశోపవీతములలో నొకటి. హంస. ౧. ౨౦౬.

కింగాణి. వి. కొంటగానిపని.

ద్వి. కింగాణి మును చేయ దంగన చూడు. ద్వి. భాగ. ౪. ౧౧౦౪. (బ్రౌ.)

కింగిరి. విణ. అల్పము. (శ. ర.)

కించె. వి. మనోవ్యథ.

ఉ...ఈతని కుత్తరంబు నే, నెవ్వగ నిత్తుఁ జిత్తమున కేమియుఁ దోఁచదు కించ పుట్టె...సానందో. ౩. ౩౮.

కించిజ్ఞుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) కొంచెము తెలిసినవాఁడు, అల్పజ్ఞానము గలవాఁడు.

కించిత్కరము. సం. విణ. (అ. ఈ. అ.) కొంచెము చేయునది, కొంచెము ఉపయోగించునది.

కించిత్తు. సం. అవ్య. అల్పము, ఇంచుక; అల్పముగా.

(వ్యవ) ఇందు లాభము కించిత్తయినను లేదు.

క. కొంచక వేఁడుము తగ న, ర్పించెద నిపు డెద్ది నీయభీష్టము నాకున్, గించిత్తయిన మనోధన, వంచన మిచ్చోట లేదవశ్యం బనినన్. జై. భా. ౭. ౨౦౯.

క. కించిత్తు నల్లి కుట్టిన, మంచమునకుఁ జెట్లు వచ్చు మహిలో సుమతీ. సు. శ. ౩౯.

గీ. ఏల కించిత్తు నన్నెంచఁ డితఁ డటంచు. దశా. ౬. ౧౦౦.

కించిన్మాత్రము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) కొంచెపాటిది.

కించిలికము. సం=కించులుకము. (కల్ప)

కించే=క్రించే. విణ. (సం. కించిత్. ప్రా. కించి.) అల్పము, నీచము.

వ...ఆజ్ఞాభంగంబు గావించునక్కించు నొక్కించుకంతయు విచారింపక పట్టుకొనిపోయి మత్పురోహితులముందఱం బెట్టి రండు... జై. భా. ౪. ౧౨౨. ఉ. రా. ౪. ౧౬౩.

కించులుకము. సం. వి. అ. పుం. మహీలత, ఎఱ్ఱ, వానపాము.

కించము. సం. వి. అ. న. కింజల్కము, అకరువు.

కింజలము. సం. వి. అ. పుం=కింజము.

కింజల్కము. సం. వి. అ. పుం. కేసరము, అకరువు. న. ౧. ఆకాశము. (వై. ని.) ౨. నాగకేసర పుష్పము. (కల్ప)

కింతుఘ్నము. సం. వి. అ. పుం. బవాదికరణములలో నొకటి. (చూ. కింస్తుఘ్నము. విల్యమ్సు.)

కిందముఁడు. సం. వి. అ. పుం. పాండురాజును శపించినయొకానొక ఋషి.

కిందాసుఁడు. సం. వి. అ. పుం. కుత్సితుఁడగు దాసుఁడు.

కిందు=క్రిందు. (క. త. మ. కీఱ.)

(వశము, అధీనత.)

ద్వి. చేకొని నామాటఁ జేసితి గాన,నీకింద రాజ్యంబు నిత్యమై యుండు,నను చు నాపూరుని నభిషిక్తుఁ జేసి. రం. రా. ఉ. ౧౩౩ పా.

కింపచానుఁడు. సం=కింపచుఁడు.

కింపచుఁడు. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.)-కొంచెము వండుకొనువాఁడు-లోభి, పిసినిగొట్టు.

కింపాకము. సం. వి. అ. పుం ౧. విషముష్టి, ముసిఁడి చె. ౨. మహాకాలము చె.

కింపాకుఁడు. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.)-తక్కువమనఃపరిపాకము గలవాఁడు-మూఢుఁడు.

కింపురుషము. సం. వి. అ. పుం. భారతాదివర్షములలో నొకటి.

కింపు(పూ)రుషుఁడు. సం. ౧=కిన్నరుఁడు. ౧.అర్థము. (శే. ని.)

శ్లో. పుష్పాసవాఘూర్ణితనేత్రశోభి, ప్రియాముఖం కింపురుషశ్చుచుంబ. సం. కు. సం. ౩. ౩౮.

౨. దేవయోనివిశేషము.

శ్లో. గంధర్వకింపూరుషకిన్నరా జగుః. సం. భా ౫. ౮. ౨౦. ౨౦.

కింపురుషేశ్వరుఁడు. సం. వి అ. పుం. కుబేరుఁడు.

కింప్రభువు. సం. వి. ఉ. పుం. కుత్సితప్రభువు.

కింభర. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. నలి యనుగంధద్రవ్యము, గువ్వగుత్తుక చె.

కింరాజము. సం. విశే. (న్. న్, ఆ, జ్ఞీ. న్.) కుత్సితరాజు గలది. (దేశము.)

కింరాజు. సం. వి. న్. పుం. కుత్సితరాజు.

కింవదంతి. సం. వి. ఇ, ఈ. స్త్రీ. జనశ్రుతి, లోకప్రవాదము. (కల్ప)

కింవరాటకుఁడు. సం. వి. అ. పుం-ఒకగవ్వ పోయిన నేమి అనుకొనువాఁడు, డబ్బు విలువ తెలియవాఁడు-అతివ్యయము చేయువాఁడు.

శ్లో. నృపతే కింక్షణో మూర్ఖో దరిద్రః కింవరాటకః. హితో. ౨. ౮౧.

కింశారువు. సం. వి. ఉ. పుం. ౧. సస్యశూకము, వరిమున్నగువానినుల్లు, యవాద్యగ్రము. ౨. బాణము. ౩. రాపులుఁగు.

కింశుక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. జ్యోతిష్మతి, మానేరు, ఎక్కుడుతీఁగె చె.

కింశుకము. సం. వి. అ. పుం. ౧-చిలుకముక్కువంటి పువ్వులు గలది-మోదుగు చె. ౨.నందివృక్షము.

కింశులుకము. సం. వి. అ. పుం. మోదుగు, పలాశము చె.

కిక(కా)కిక. వి. నవ్వుటయం దగుధ్వని కనుకరణము.

చ. కికకికనవ్వి...భల్లా. ౨ఆ. (శ. ర.) చంద్రా. ౨. ౧౨౭, ౩. ౬.

చ...మఱుంగున నప్డు సుగ్రహుం,డునికి యె ఱుంగమిన్నగియె నుండఁగ లే కితఁడుం గి కాకికఁ. కళా. ౮. ౧౭౧.

కికి. సం. వి. ఇ. పుం. కొబ్బరచెట్టు. ఇ, న్. పుం. ఈ. స్త్రీ. పాలపిట్ట.

కికిదివము. సం. వి. అ. పుం=కికిదివి. (రూ. కికిదివము. కల్ప)

కికీదివి. సం. వి. ఇ. పుం. చాషము, పాలపిట్ట. (రూ. కికిదివి,కికిదీవి, కికీదీవి.)

కికురించు=కిక్కురించు. స. క్రి. (√ కికురు) ౧. మోసపుచ్చు, వంచించు.

ఆ.కృష్ణుఁ జూడు మనుచుఁ గికురించి పరుమ్రొల, మేలిభక్ష్యరాశి మెసఁగు నొకఁడు. భాగ. ౧౦ పూ. ౪౯౬.

సీ.కికురించి రిచ్చ పుచ్చుకొనుచోటులనార లాఁకకు లోను గా కప్పు లీక.మనుచ.3.౧౭౯. సారంగ. ౨. ౧౧3.

౨. పోఁగొట్టు, హరించు.

సీ. చెలువవేనలి చిమ్మఁజీకటిఁ గికురింపఁ జంద్ర సూర్యుల నుంచెఁ జామ యొర్తు. వసు. ౫ ౧౧౬.

అ. క్రి. తప్పించుకొని తిరుగు, నక్కినక్కి తిరుగు.

క. తీపు గలకజ్జ మ్ముఁడు, గోపింపఁగ నొడిసి పుచ్చుకొని త్రోపాడం, బైపడి యది గొని యొక్కఁడు,క్రేపులలో నిట్టు నట్టుఁ గికురించు నృపా. భాగ. ౧౦ పూ. ౪౫౮.

కికురింత=కికురింపు. వి. (√ కికురించు) ౧. మోసము చేయుట; మోసము.

గీ...కికురింపు కికురింత యనఁగఁ జెల్లు, వంచన కరణ మగుచు...ఆం. భా. ౨. ౭౯౨.

౨. దాఁగుట. (చూ. కికురింతలాట.)

కికురింతలాట. వి. (కికురింతలు + ఆట) దాఁగిలి మూఁతలాట.

సీ. స్వర్భాల లాచెట్లశాఖలచాటున సంతరింతు ప కికురింతలాట,లు... చెన్న. ౫.3౭౮.

కికురింపు=కికురింత. ఆం. భా. ౨. ౭౯౨.

కికురు=కిక్కురు[1]. వి. వంచన, మోసము.

సీ...వంచన మెఱంగు. గీ. జుమఁగు కుక్కు కికురు పిక్కు జూణఁగు మెఱఁగు,డనఁగ... ఆం. భా. ౨. ౭౯౨.

జ: కికురించు, కికురింత, కికురింతలాట, కికురింపు, కికురుపెట్టు, కికురుపొడుచు.

కికురువె(పె)ట్టు. స. క్రి. (√కికురు). కికురించు, వంచించు; త్రోసివేయు.

గీ. దశరథకుమార నీవిడుతప్పటడుగు, లుల్లమున నమ్మఁగాఁ జాల మొందు రెండు,తప్పటడుగుల మును జగత్త్రయముఁ గొంటి,బలిఁ గికురు వెట్టి యని బుధుల్ పలికి రపుడు. రామా.3. ౧౪౫.

ఆ. అతని చేత నున్న యమృతకుంభము నూచి,కరలు వొడిచి సురలఁ గికురువెట్టి,పుచ్చుకొనిరి యసురపుంగవు లెల్లను, మాఱు లేనిబలిమి మానవేంద్ర...భాగ. ౮. ౭౯౫.

కికురువా(పొ)డుచు=కికురించు. స. క్రి. (వంచించు.)

క. పోరుదురు కికురువొడుచుచుఁ, దూఱుదురు భయంబు లేక తోరపుటిరవుల్, జాఱుదురు ఘనశిలాతటి,మీఱుదు రెన్నంగ రాని మెలఁకువల నృపా. భాగ. ౧౦ పూ. ౪3౧.

కిక్కస. వి. క్రోవివంటి తృణవిశేషము, నలము.

సీ.కిక్కస యనఁగఁ బెంపెక్కును నలసంజ్ఞ... ఆం. భా. ౨. ౭౫.

కిక్కిశము. సం. వి. అ. పుం. క్రిమివిశేషము. (ఇది కేశనఖదంతములకు హాని కలిగించును.)

కిక్కురించు=కికురించు. స. క్రి. (√ కిక్కురు[1]). వంచించు, మోసపుచ్చు.

ఆ. చేతికొండ యొకని చేనిచ్చి తలనున్న, కొం
డదొంతి కుదురుకొన నమర్చి, మగుడ నడుగ
వాఁడు నగచరుల్ నగ వానిఁ, గిక్కురించి
పోయి వెక్కిరించు. భా. రా. యు. ౨౬౭.

ద్వి. కిన్నరబ్రహ్మయ్యఁ గిక్కురించితివొ, కన్నడ
బ్రహ్మయ్యఁ గను మొఱఁగితివొ. పండితా.
మహిమ. ౩౦౬ పు.

కిక్కురింత=కికురింత. (√కిక్కురించే)

కిక్కురు[1]=కికురు. వి. మోసము, వంచన. (చూ. కి
క్కురువెట్టు.)

జ: కిక్కురించు, కిక్కురింత, కిక్కురువెట్టు.

కిక్కురు[2]. వి. అల్పమైనకంఠధ్వని కనుకరణము.

కిక్కురుమనక=నిశ్శబ్దముగా.

క. కిక్కురు మన కమృతంబుం, గ్రుక్కలు పెట్టు
దురు సురలు...హర. ౬. ౧౨౨. వేమన. ౩.
౧౦౫.

కిక్కురువెట్టు=కికురువెట్టు. స. క్రి. (కిక్కురు[1]+
పెట్టు) వంచించు, మోసపుచ్చు.

ఉ. చక్కఁదనంబు జవ్వనము జాణతనంబును
గల్గి తీవిఁ బెం, పెక్కినదాన నంచు నొకయిం
చుక గర్వము పర్వ నిన్నటుల్, గిక్కురువె
ట్టఁ జూచెదు చెలీ పదమూ మువ మూర నింక
నా, చక్కెరవింటివంటనుచుఁ జూయలకోరుల
నేమి యయ్యెనో. రసిక. ౩. ౯౦.

కిక్కెస. అవ్య. ద్రు. గట్టిగా, బిగియునట్లు.

దండకము...భయభ్రాంతుఁడై పాఱ నుంకించు
నక్కించుఁ గంసుం ద్రిలోకీనృశంసు న్ని
యుద్ధక్రియాపద్ధతిం గిక్కెసక్ గొంతు క్రో
ల్నొక్కి...పారి. ౩. ౩౭. (ప్రయోగాంత
రములేదు. వి. మిక్కిలి కదియిక అని శ.ర.)

కిఖి. సం. వి. ఇ. పుం. కోఁతి. (త్రి.ని.) స్త్రీ. నృగా
లిక, కొంకనక్క, చిన్న జా...

కిగ్గాడి. విశే. (సం. కీకటః. క. కిగ్గ=అల్పము.) అల్ప
ము; నీచము; పనికిమాలినది, అప్రయోజకము.

గీ. పూని కర్ణాత్మజుఁడు వృషసేనుఁ డాత్మ, హయ
ము దాఁటించినట్టివాఁ గల్లయదిగొ, నాఁటి
కది యబ్బురము గాని వీటిలోని, నేఁటికిగ్గా
డిగుఱ్ఱాలు దాఁటుచుండు. కళా. ౭. ౧౩౩.

ఉ...కీ, లూడినయందెతోడ బిగియూడినతాలి
మితోడ వచ్చెఁ గి, గ్గాడియుఁ బోలెఁ గామ
గవి గాఁడిఁ గలయ్య నృపాలువీటికిన్. సు
ద. ౩. ౪.

సీ. తనవిడిపెకి రంభ నమపనై తని తిట్టుకిగ్గాడి
యమగనుఁ గేలు మొగిచి. ప్రభా. ౧. ౭౭.

సీ. అప్రయోజకసంజ్ఞ యలరుచుండును గొఱ
గానివాఁ డనఁగఁ గిగ్గాడి యనఁగ. ఆం. భా.
౩. ౨౭.

జ: కిగ్గాడికాఁడు.

కిగ్గాడికాఁడు=కిగ్గాడి. (కిగ్గాడి+కాఁడు-స్వార్థ
ము) (అప్రయోజకుఁడు.)

క. కిగ్గాడికాండ్రె యెపుడుం, దగ్గనిసంపదలఁ
బొదలఁ దామదియకటా, బగ్గున మండెదు
...శుక. ౩. ౨౭౦.

కిచే. వి. ౧. (పక్షులు కోఁతులు లోనగువాని) కూఁ
తయందగుధ్వని కనుకరణము. (దీని యామ్రేడి
తరూపము కిచకిచ.)

ద్వి. అచలంబుపైకి గుం డనక చెట్టనక, కిచకిచ
ధ్వనులతోఁ గిచకొట్టుకొనుచు, నెగఁబ్రాఁకి
యెక్కుచో...రం. రా. కిష్కిం. ౧౯౭ పు.
౨౫ పం.

౨. చక్కిలిగింత.

ఉదా: వీఁడు నాకు కిచకిచలు పెట్టుచున్నాఁడు.

౩. చక్కిలిగింతవలనఁ గలుగు జలదరము.

(వ్యవ) చక్కిలిగింత పెట్టినచో పిల్ల కెంతో కిచ
కిచ...

కిచకిచలాడు, కిచకిచమను=కిచకొట్టు.
జః కిచకొట్టు.

కిచకొట్టు. అ. క్రి. (కిచ + కొట్టు). కిచకిచమని ధ్వనిచేయు.

ద్వి. కిచకిచ ధ్వనులతోఁ గిచకొట్టుకొనుచు.రం. రా. కిష్కి. ౧౯౮ పొ. ౨౫ పం.

సీ. పూవుగుత్తులవంటిపూపచన్నులు గోళ్ల నదిమినఁ గిచకొట్టునట్టివేళ. శుక. ౧. ౨౧౧.

కిచుకు. వి. ధ్వనివిశేషమున కనుకరణము. (ఆమ్రేడితరూపము 'కిచుకుకిచుకు')

(పాము.) వ...నీరంబున ననర్గళ ప్రచారంబునఁ జేరెంబులు వాఱుచు నోడిసి యొడిసి బడలు వడం గఱచి కిచుకుకిచుకు రనక కతిపయదినంబులకు జలపాదావశేషంబుగా నిఖిలభేకంబులఁ భక్షించి... వేం. పంచ. 3.320.

కిచ్చడి. వి. (క. త. కిచ్చడి. హిం. కిచిడీ.) నానా వస్తువులు చేర్చివండుచిత్రాన్నవిశేషము.

వ...చారులుఁ దియ్యగూరలుఁ బచ్చడులుం గిచ్చడులును బజ్జులుం గిజ్జులును... కాశీ. ౭. ౧౮౫.

సీ. సద్యోఘృతంబులుఁ జక్కెరలుక్కెఱల్ పచ్చళ్లు కిచ్చళ్లు పాయసములు. ఉ. రా. ౬. ౧౨౨.

కిచ్చిలి. వి. (క. కిచిలి. త. కిచ్చిలి.) ఒకజాతినారింజకాయ. (బ్రౌ)

కిటకిట. వి. (త.కిఱుకిఱు) పండ్లుకొఱుకుట మున్నగువానియందగుధ్వని కనుకరణము.

వ...జటిలుండు గిటకిటం బండ్లు గొఱికి హుమ్మని...మనుచ. ౪. ౧౯.

సీ. శ్రుతులు విజ్జోడైనచోఁ దంత్రి బిగువుగాఁ బీడించి కిటకిట బిరడఁ ద్రిప్పు. వైజ. ౧. ౧౧౮. దశా. ౨. ౨౬.

క. అటు నిటును జూచిఁగి మెట్లు ... ని మేను వడఁకఁ గికురించి కుర్ఘు,త్కటకిటకిటపిటపిటప,చ్చటముఖఁగున కేఁగి డాఁగి శంకరుఁడంతన్. పార్వ. ౪. ౧౨౪.

కిటకిటమను=కిటకిటయనుధ్వనిచేయు.

క. కిటకిటమన రదనపటలి గీఁటుచుఁ బలికెన్. దశా. ౬. ౭౨.

కిటకిటలాడు = క్రిక్కిఱిసియు, సమ్మర్దముగానుండు.

(వ్యవ) అక్కడ జనులు కిటకిటలాడుచున్నారు. అతనియిల్లు బిడ్డలతో ఎప్పుడును కిటకిటలాడుచుండును.

కిటి. సం. వి. ఇ. పుం. సూకరము, పంది.

కిటికీ. వి. (హిం. ఖిడ్కీ.) గవాక్షము, సోరణము. (శ.ర, వా)

కిటిభము. సం. వి. అ. పుం-పందివలెనల్లగా నుండునది-౧. కేశకీటము, పేను. ౨. నల్లి. న. పాముకాటువలనియుపద్రవవిశేషము.

కిటుకు. వి. ౧. అకార్యము, దుష్కృత్యము.

చ. కటకట మిమ్ముఁవంటిగుణగణ్యులఁ బుణ్యులఁ జెప్పరానిసం,కటములఁ బెట్టి యెట్టికొఱగాములు చేసితిఁ జెక్కు నాకు నీ,కిటుకున నేమి మేలు కలిగెన్...వి. పు. ౭. ౯౪.

౨. కపటము.

సీ...కపటాఖ్య విలసిల్లు గబ్బి గౌరు,గబుసు వైపు కిటుకు కాదు డబ్బు కవుదు డంబనంగ... ఆం. భా. ౧. ౧౩౮.

3. మర్మము, రహస్యము.

(వ్యవ) రాముని విభీషణుఁడు లంకలోనికిటుకు లన్నియును చెప్పెను.

౪. చిక్కు.

ద్వి. కపటనాటకుఁ డైనకాళికుఁ డాత్మఁ, గృపమాలి నినుఁ బట్టి కిటుకులు వెట్టి. ద్వి. హరి ... ౭౨ పం.

కిట్టకము. సం= కిట్టము.

కిట్టము. సం. వి. అ. పుం. న. (వై.ని.) మలసామాన్యము.

(క) దేహామలము.

శ్లో. వసా శుక్ర మసృజ్మజ్జా కర్ణవిణ్మూత్రవిణ్ణఖాః, శ్లేష్మాశ్రుదూషికాస్స్వేదో ద్వాదశైతే నృణాం మలాః. (అమరసుధ.)

(చ) లోహాదిధాతుమలము, చిట్టెము.

(ట) నూనె మొదలగువానియడుగుమడ్డి.

కిట్టవర్జితము. సం. వి. అ. న. శుక్లము, రేతస్సు.

కిట్టాలము. సం. వి. అ. పుం. ౧. తామ్రకలశము, రాగిపాత్ర. ౨. లోహమలము, ఇనుపత్రుప్పు.

కిట్టికోల. వి. ఇటికించుటకుఁగా నొకతట్టు కొనలఁ జేర్చికట్టి చిన్నకోలలతో నేర్పఱుపఁబడినసాధనము. (శ. ర.)

కిట్టిమము. సం. వి. అ. న. క్షారోదకము, ఉప్పునీరు.

కిట్టు. స. క్రి. ౧. చంపు.

ఉ. కిట్టుదుఁ గర్ణశల్యు లనుకీటములం గరతాడనంబులం, బెట్టుదు నేలఁ గౌరవులఁ బీనుఁగుపెంటలు గాఁగ...భార. కర్ణ. 3. ౨౬౧.

౨. సమీపించు, కదియు.

చ...ఉగ్రమృగనాథుని నైనను గిట్టి ముట్టి బె, ట్టిదముగఁ గాలఁ గేలను గడించివిమగంటిమి యుల్లసిల్లఁ బట్టుదు...భార. విరా. ౧. ౮3.

గీ...కిట్టెను డాసెను గదిసెఁ గవిసెఁ, జేరె డగ్గఱె ననఁ దారసించె ననఁగ, వెలయు... ఆం. భా. 3. ౧౨౮.

సక్రి. అక్రి. కవియు, తాఁకు.

మ. మురదైత్యుండు... దేవవ్రాతముం గిట్టి ము, ష్కరుఁడై కుండలముల్ హరించె... ఉ.హరి. ౧. ౭౫.

(దుర్యోధనుఁడు ద్రోణునితో నన్నమాట.)

మ...భీమాగ్రజుం డాజిఁ గిట్టినఁ బట్టం గడు నగ్గమైనయెడఁ గ్రీడిం దెప్పు...భార. ద్రో. ౧. 3౭౭.

సీ. ఉద్భటప్రతిభటవ్యూహంబుపైఁ గిట్టి యస్త్రశస్త్రముల నూటాడఁ గోరు. కృ. శకుం. 3. ౭3.

కిట్టుకొను= చేరుకొను.

క. కుఱుమూఁకలు గూడఁ గిట్టికొని తమలోనన్.

వ. మదీయవృత్తాంతంబు చెప్పికొనుచున్నంత. దశకు. ౬. ౧౧౦, ౧౧౧.

కిణము. సం. వి. అ. పుం. ౧. కఠినవస్తుస్పర్శముచే హస్తాదులందు కాచెడికాయ. ౨. శుష్కవ్రణము, ఎండినపుండు, గాయపుకాయ. 3. మాంసపుగ్రంథి, కంతి.

కిణి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. అపామార్గము, ఉత్తరేణువు.

కిణిహి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. అపామార్గము, ఉత్తరేణువు. ౨. కటభి, నల్లగినియ. 3. తెల్లగినియ.

కిణ్వము. సం. వి. అ. పుం. న. సురాబీజము.

న. ౧. పాపము. ౨. మద్యము చేయుట కుపయోగించు నానావస్తుసముదాయము. 3. పిణ్యాకము, తెలికపిండి.

కిత. వి. దేవతార్పణమునకై కళ్లమున నొకదెసను బోసెడుమూఁడుదోసిళ్లధాన్యరాశి. (శ. ర.)

కితవము. సం. వి. అ. పుం. దుత్తూరము, ఉన్మత్తము.

కితవుఁడు. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) ౧. వంచకుఁడు, మోసగాఁడు. ౨. ఖలుఁడు, దుష్టుఁడు. 3. ఉన్మత్తుఁడు, పిచ్చివాఁడు. వి. అ. పుం. జూదరి.

కిత్తనార. వి. చాఁగనార.

కిత్తలి. వి. (క. కిత్తళె. తు. కిత్తలి) కిచ్చిలి.

(ప్రా)

కిత్తి = కీర్తి. (... ద. ని.)

సీ. అలికనేత్రముకిత్తి యారజ్యమానమై యెప్ప
లసందుల నిప్పు లుమిసె. హర. ౭. ౭౯.

కిత్తు. వి. (ప్రా-క. త. కిచ్చు.) అగ్గి, నిప్పు.

సీ. నీటిబిడ్డఁడు కిత్తు నిప్పు...సాం.ని. దేవ.౧౨.
వేంక. దేవ. ౧౮. ఆం. భా. ౧. ౪౮.

కిదుకు. అ. క్రి. మూలుగు.

సీ. మేలొల్లన్న తెఱఁగున మెల్లనఁ గను విచ్చి
క్రేఁగంటఁ జూచుచుఁ గిదికి నీల్గి. భాగ.
౧౦ పూ. ౨౨౫.

క. నిదురించినశిశు వాఁకొని,కిదుకుచుఁ జను గో
రికరలి కిసలయవిలస, న్మృదుచక్రచాపరే
ఖా,స్పదపదమునఁ దన్ని నొక్కబండిక్రిం
దండిక్రిం. భాగ. ౧౦ పూ. ౨౫౦.

ద్వి. వత్తు నేనును నన్ను వదలక తిగిచి, యెత్తు
కొమ్మనుచుఁ బెల్లెసఁగు దైన్యమునఁ, గిదు
కుచుఁ జిన్నికెంగేలఁ బైకొంగుఁ, గదియిం
చి బుడిబుడికన్నీరు దెచ్చి. ద్వి. హరిశ్చ.
పూ. ౨౩౮౨ పం.

కినియు¹. స. క్రి. అ. క్రి.(క.కినిసు).౧.కోపించు.

గీ. అనిన ధృతరాష్ట్రుఁ డాపగాతనయు భక్తి,నను
నయించి రాధేయునిఁ గినిసి ప్రియము, దోఁ
పఁ దా నిట్టు లనియె...భార. ఉద్యో. ౧.
౨౫౫.

ఉ. అత్తఱి భీష్మముఖ్యు లగునచ్చటివృద్ధజనంబు
లెల్ల నో,రెత్తక యూరకుండిరి మహీశ్వరు
చిత్త మెఱుంగ కుక్కఁ దా,నొత్తి కుమారు
లం గినియ నోపఁడ ... భార. ఉద్యో. ౧.
౩౮౬.

చ. అనిమిషనాథ ముక్రిం బదరికాశ్రమతాపస
పంక్తిముందటక్రిం,గినిసి ప్రతిజ్ఞ చేసి రణకే
లికి నప్పుడ పోవువాఁడనై, పనివడి నేఁద
లంచితి సుపర్ణుని...ఉ. హరి. ౧. ౧౩౭.

చ. ..భవ, తనయుఁడు గంధసింధురవితానము పై
నడరించి భీమసేనుని గినియించె...భార.
ద్రో. ౧. ౩౦౦.

సీ. కినిసి బిడౌజుఁ డాగ్నేయాస్త్ర మడరింప నది
శార్ఙ్గి తేజంబునందు డించె. పారి. ౫. ౩౦. వ
రాహ. ౧౧. ౧౦.

౨. ద్వేషించు.

గీ. అఖిలవిషయానభిస్నేహుఁ డగుచు శుభము,
నొంది మురియక యశుభంబు నొంది కినియ,
కుండు నెవ్వాఁడు సమత నప్పుండితుండు,
సంస్థితప్రజ్ఞుఁ డగు సూరిజనవరేణ్యా. సీతా
రా. ౩. ౧౪౨.

శ్లో. యస్సర్వత్రానభిస్నేహస్తత్తత్ప్రాప్య శుభా
శుభమ్, నాభినన్దతి న ద్వేష్టి తస్య ప్రజ్ఞా ప్ర
తిష్ఠితా. గీత. ౨. ౫౭.

జ: కింక, కినుక¹,కినుకకాఁడు,కినుపు,కినువడు.

కినియు². స. క్రి. సమీపించు. (ప్రా, శ. ర.)

గీ. కినిసి పాణినాళీకంబు సోనుపుటయును,నంత
లోఁబడ కదియు మోహప్రకటన,మాని త
న్ననిచినయతిమానతుంగ,తరు నెనసి తోన
గ్రహణగోచరతఁ దొఱఁగె.హ.న. ౨. ౯౭.
(నలపక్షమున)

జ: కినుక².

కినుక¹(న్క)=కింక.

వి. (కోపము, అలుక, కనలు)

చ. కినుక మనంబునం గదిరి క్రీడి పితామహు
విల్లు ద్రెళ్ళిడిం, దునిమి...భార. విరా. ౫.
౧౭౬.

గీ. అనిన విని కిన్కఁ బూనినయలంతినగవు, చె
లువు మొగమున కొకక్రొత్తపొలు పొనర్పఁ,
బుండరీకాక్షుఁ డగు పెల్లఁ బోయి యప్పు,
డరుణకమలాక్షుఁ డగుచు మురాంతకుండు.
భార. ఉద్యో. ౩. ౩౬౪.

సీ...కినుక యనంగను గిన్క యనఁగ...గీ...త నరుఁ గోపము...ఆం. భా. ౧. ౧౩౫.

కినుక². వి. (√కినియు²) అఱ్ఱాడుట.

చ...అవ్వికచపంకజలోచన పాంథ యిందు ర,మ్మనుటయు నిల్లు చేరొనెద వద్దిర మత్పతి వచ్చువేళ నీ,కినుకలు సాగ విచ్చుట జగే యన నాతఁడు భీతచిత్తుఁడై. శుక. ౩. ౧౯౬. (చూ. ౧౯౫.)

కినుకకాఁడు. విశే. (√కినుక¹) కోపము గలవాఁడు, కోపశీలుఁడు. (శ. ర.)

కినుపు. వి. (√కినియు¹) కోపము.

క. అని సామంతులపంతపుఁ, బెనుగాడ్పులఁ దరతరంబు పెరిఁగెడుననురే,కునికినుపుఁగడలి మొరసెనొ, యనఁ దగి ప్రస్థానభేరి యంతట మ్రోసెన్. కవిక. ౨. ౧౪౩. కాశీ. ౪. ౧౪౭.

కినువ(న్వ)డు. అ. క్రి. (కినుపు + పడు) కోపపడు.

క. జన్నములు సేయునెడఁ బ,ర్వాన్నంబులు గుడుచుచుండు మధిపతి నిన్నున్, జన్నియ విడిచె రణముతటి, మిన్నక కినువడక సొమ్ము మీగృహమునకున్. భార. విరా. ౪. ౨౧౭.

చ. జనకునిఁ గన్నఁ గిన్వడుదు సభ్యుల బంధులఁ గాంచినం గడున్, గనలుదుఁ దల్లిదిక్కునను గౌరవబుద్ధి యొకింత లేదు నా,కు ... హరి. పూ. ౯. ౭౧.

కిన్నర. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ఒకజాతివీణె. (విల్యమ్సు.)

ఈ... మేల్కిన్నరఁ జెంతఁ జేరి యొకకిన్నరకంఠి యొసంగ నయ్యెడన్. చంద్రికా. ౨. ౯౫.

కిన్నరకంఠ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ=కిన్నకంఠి.

కిన్నరకంఠి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ-కిన్నరులకంఠస్వరమువంటికంఠస్వరము గలది-మధురకంఠముగల స్త్రీ; స్త్రీ.

శ్లో. కిమిదం కిన్నరకంఠి సుప్యతే. సం. రఘు ౮. ౬౪.

కిన్నరము. సం. వి. అ. న. భారతాదివర్షములలో నొకటి.

కిన్నరి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. వీణాభేదము. (కే.ని, వై. ని.) ౨. కిన్నరస్త్రీ.

సీ. తతవాదకసమీరహతకిన్నరీరుతుల్ కిన్నరీరుతులు నేకీభవించె. వసు. ౧. ౧౪౯.

కిన్నరుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. నరముఖమును అశ్వశరీరమును గలదేవయోనివిశేషము.

శ్లో. బింబోష్ఠం బహుమనుతే తురంగవక్త్ర,శ్చుంబంతం ముఖమిహకిన్నరం ప్రియాయాః. శిశు. ౪. ౩౮.

౨. దేవయోనివిశేషము.

శ్లో. గంధర్వకింపూరుషకిన్నరా జగుః. సం. భాగ. ౮. ౨౦. ౨౦.

కిన్నరేశుఁడు. సం. వి. అ. పుం. కుబేరుఁడు.

కిన్నెర. వి. (సం. కిన్నరా) వీణావిశేషము.

(సరస్వతీవర్ణనము.) సీ. శృంగారకుసుమంబు చిన్నిచుక్కలరాజు పసిఁడికిన్నెరవీణ పలుకుఁదోడు. నైష. ౧. ౫.

సీ. వదరుపల్కులు గాక తుది సాటివచ్చునే కిన్నెరకాయ లీచన్నుఁగవకు. హంస. ౧. ౨౧౦.

కిప్యము. సం. వి. అ. పుం. పురీషమున పుట్టు క్రిమిభేదము.

కిమిచ్ఛకుఁడు. సం. విశే. (అ. చ్ఛికా. అ)-భోజనాదిసమయములందు-ఏమికావలెను ఏమికావలెను అని అడుగువాఁడు.

శ్లో. సుమనోమోదకై రత్నైర్హిరణ్యేన చ భూరిణా, గోభిర్వస్త్రైశ్చ రాజేంద్ర వివిధైశ్చ కిమిచ్ఛకైః. సం. భార. శాం. ౩౭. ౧౭. (కిమిచ్ఛసి కిమిచ్ఛసి ఇతి పృచ్ఛద్భిః-వ్యాఖ్యా.)

కిముకా(ఖా)బు. వి. (హిం.కంఖ్వాబ్) బంగారు పువ్వులతోఁ గాని వెండిపువ్వులతోఁ గాని కుట్టినవిలువ గలయొకవిధమైనపట్టుబట్ట.

చ. కళుకుఁబసిండికట్టు పుజగాపయి తాణి మెఱుంగుఁగండెపూ,వులకిముకాబుజంటిహురువుల్ బడఁగొట్టుజెడండపావడల్ ... మల్లుపు ౪. ౧౮.

సీ. పుళితోలుసరిగపూవుల హెచ్చుకిముఖాబు గొప్పతమాసుగా నొప్పఁజేసి. పార్వ. ౫. ౧౪౯.

కిముడు. విశ. కొంచెము, అల్పము.

సీ. హైకంబు కొంచెము సన్నంబు తోడెము చిఱుకిము డనదు లే చిఱుత లేఁత. గీ. కొద్దియన్ను వనంగను గొఱలు నల్ప,ము... ఆం. భా. ౩. ౧౬.

కిమ్మను. మి. అ. క్రి - ప్రశ్న వేయు - నోరెత్తు, మాటాడు. (దీనికి వ్యతిరేకమందే ప్రయోగము.)

సీ. కళలు వెచ్చము గాని కలువనెచ్చెలికానిమురువుఁ గిమ్మననీని మోమువాని. సారంగ. ౩. ౧౦౮.

ఉ... ఇందుబింబముల్, గిమ్మననీదు మోము... మనుచ. ౩. ౬. (ఇట నౌపమ్యవాచకము.)

కిమ్మీరము. సం. విశ. (అ. ఆ. అ.) చిత్రవర్ణము గలది, నానావర్ణములు కలది. వి. అ. పుం. ౧. చిత్రవర్ణము. ౨. నాగరంగము, నారింజకీ.

కిమ్మీరుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ఒకానొక రాక్షసుఁడు. (వీఁడు భీమునిచే హతుఁ డయ్యెను.)

కిమ్ము=ఇమ్ము[1]. (౧. అర్థము. చూ.) ప్రీతి.

ఉ. కమ్మనిజున్ను మంచినెయి గట్టిది మీఁగడతోఁ బెరుంగు చొ,క్కమ్మగుజున్నుఁబాలు చిలుకల్ మిసి దీసినవెన్నముద్ద వె,చ్చమ్ముల కైదునాల్గుదివసాలకు మాడలముల్లె లిమ్మెయిం, గిమ్ములఁ దెచ్చి యిచ్చు రతికిం బలిమాలుచుఁ బిల్చు నిచ్చలున్. హంస. ౨. ౧౧౧.

కియాహము. సం.వి.అ. పుం. ఎఱ్ఱగుఱ్ఱము. (వై. ని.)

కియ్య. వి. (కింద+య) అక్షరముక్రింద వ్రాయు యకారము.

గీ... కియ్య యనఁగ, నడరును యకారనామంబు... ఆం. భా. ౨. ౧౮౭.

కియ్యవడి=కియ్య. వి. అక్షరము క్రిందియకారము. (శ. ర.)

కిరకము. సం. వి. అ. పుం. పందిపిల్ల.

కిరకుఁడు. సం. వి. అ. పుం. లేఖకుఁడు, లేకరి. (వాచ.)

కిరడు. వి. బెస్తలు సవారి మోయునపుడు నడచునడకలలో నొకటి. ప్రబంధ. ౬౦౫.

కిరణమాలి. సం. వి. న్. పుం. సూర్యుఁడు.

కిరణము. సం. వి. అ. పుం. మయూఖము, వెలుఁగు.

కిరత్. సం. శత్రు. ౧. కప్పుచున్న. ౨. చిమ్ముచున్న, చల్లుచున్న. ౩. హింసించుచున్న.

కిరము. సం. విశ. (అ. ఆ. అ.) విక్షేపకము, చల్లునది. వి. అ. పుం. ౧. పంది. ౨. విష్ఠాదులు విసర్జించుప్రదేశము, మఱుఁగుదొడ్డి.

కిరాటిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. శారిక, గోరువంక.

కిరాటుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. వైశ్యుఁడు, కోమటి. ౨. మ్లేచ్ఛుఁడు.

శ్లో... ద్వౌ తు కిరాటస్స్యాన్మ్లేచ్ఛే వణిజి చాపి. (కే. ని.)

కిరాతకము. సం. వి. అ. పుం. నేలవేముకీ.

కిరాతతిక్తము. సం. వి. అ. పుం. నేలవేముకీ.

కిరాతము. సం. వి. అ. పుం. ౧. ఒకానొక దేశము. ౨. ఒక జాతి చేఁప. ౩. భూనింబము, నేలవేముకీ.

కిరాతి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. గంగ. ఈ. స్త్రీ. ౧. కిరాత

స్త్రీ, బోయత. ౨. కుంటెనకత్తె. ౩. దుర్గ. ర. ౫౦౫.

కిరాతిని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. జటామాంసి.

కిరాతుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) పొట్టివాఁడు. వి. అ. పుం. ౧. నెమిలిపింఛెము ధరించి యడవి యందు తిరిగెడిబోయ, ఎఱుకు. ౨. మ్లేచ్ఛుఁడు.

కిరి. సం. వి. ఇ. పుం. ౧-నేలను త్రవ్వునది-పంది. ౨-నీళ్లను చిమ్మునది-మేఘము. స్త్రీ. అటవి, ధను ష్కోటి (వై. ని.)

కిరీటము. సం. వి. అ. పుం. న. మకుటము, రాజులు తలను దాల్చు భూషణవిశేషము.

సా: కిరీటముపెట్టినతలకు నుల్లడుగ నేల.

క. చెలులార మీరువిద్యా,నిలసనములమహిమ నేఁడు వింతగఁ జూడన్, వలెనె కిరీటము వెట్టిన,తలకున్ నుల్లడుగఁ బోవఁ దగునే యెందున్. వాల్మీకి. ౩. ౬౮.

కిరీటి. సం. విణ. (న్. నీ. న్.) కిరీటము దాల్చినవాఁడు. వి. న్. పుం. ౧. ఏనుఁగుయొక్క దంతమూలము. (వై. ని.) ౨. అర్జునుఁడు.

కిరీటిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. జీవక మనెడిగంధద్రవ్యము.

కిరీటిపచ్చ. వి. (కిరీటి + పచ్చ - కిరీటిశబ్దముగారుడశబ్దభవము అని శ.ర.) గరుడపచ్చ, మరకతము.

సీ. గోమేధకంబులకుట్టిమంబులతోఁ గిరీటిపచ్చలవితర్దికలతోడ. వరాహ. ర. ౧౧౧. ద్వి.పర మ. ౩. ౨౪౪ పా.

కిరుదెస. వి. (సం. గృధ్రసీ.) రొండియందు కలుగు నొకవాతరోగము.

సీ. గృధ్రసి పేరఁగుఁ గిరుదెస యనఁగను...ఆం. భా. ౨. ౧౨౬.

కిరుసు. వి. (త. కిరుచు.) ఇరుప్రక్కల వాయి గలిగి వాట మగునొకవిధమైనకత్తి.

గీ. అనుచుఁ జెల్వపుఁజెంగల్వయరిదికిరుసు, దురుసుమాస్టీని బదరి యయ్యురుసుపట్టి,గురుసు మద్యోతనుని దూతి గరుసు మీఱి, పేరెములు వాఱెడుమరుత్కుమారు ననియె.వసల. ర. ౩౧. (చెంగల్వయరిదికిరుసుమరుసుమాస్టీఁడు= చెంగల్వకత్తిగాఁగల మొనగాఁడు, మన్మథుఁడు.)

గీ. విరహినెత్తుట జొత్తిల్లుకిరుసు లనఁగ, నరుణతరుణప్రవాళంబు లచటచటఁ, గ్రమ్మ బుతురాజు నిండోలగంబుచేసె, మదనసేనాధిపత్యసంపదలఁ బొదలి. కార్తిక. ర. ౫౯పా.

కిరుసుఁగత్తి=కిరుసు. కళా. ౭. ౧౨.

కిరుసుఁగైదువు=కిరుసు. చంద్రా. ౨. ౭౫.

కిర్తి. సం. వి. ఇ, ఈ. స్త్రీ. ౧. పలాలము, గింజలేనివరిపోఁచ, మొ. ౨. గృహము. ౩. స్వర్ణపుత్త్రిక, బంగారుబొమ్మ (మే.ని.)

కిర్మీరత్వక్కు-(చము). సం. వి. చ్. పుం. నాగరంగము, నారింజ.

కిర్మీరము. సం=కిమ్మీరము.

కిర్మీరితము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) చిత్రవర్ణము గలదిగాఁ జేయఁబడినది.

కిర్మీరుఁడు. సం. వి. అ. పుం=కిమ్మీరుఁడు.(వాచ)

కిఱకిఱ. వి. రథనేమిధ్వన్యనుకరణము. (శ.ర.)

కీలు[1]=కిల్లు. (చూ)

జ: కీలుఁజెప్పు.

కీలు[2]=చిఱు. విణ. (క. కీఱు) అల్పము. (దీనికి వ్యస్తప్రయోగము లేదు.)

సీ. నూఁగారు వొదలు మేనులతోడ నెరకునైకి లుకూఁత లిడ నాలకింప లేదు. వేం. పంచ. ౧. ౨౮౭.

ద్వి... మోవి,కెందలిరాకుమైఁ గిఱునవ్వు సెఱ

యా. ద్వి. పరమ. ౨. ౬౮ పా. ౧౫ పం.(చి. ని.పా.)

కిఱుఁజెప్పు=కిఱ్ఱుఁజెప్పు.వి.(కిఱు[1] + చెప్పు.)కిఱ్ఱు మని ధ్వని చేయు చెప్పు.

మ. తతి నాక్రాంతసమస్తలోక బలిదైత్యధ్వంసి యో దేవ నీ,యడుగా లుద్ధతి రాహుమండలము బ్రహ్మాండంబుతో నొత్తినం,గుఱుగు ఱ్ఱంచెడసంది బిట్టొఱలునట్లో రాహి నీయంఘ్రికిఁ,గిఱుఁజె ప్పైనవిధంబు నామనములోఁ గీలించినట్లయ్యెడుఁ. నైష. ౬. ౧౨౫. చెన్న. ౩. ౩౧.

కిఱుకు = కిఱ్ఱు. వి. చెప్పులు మున్నగువానిధ్వని కనుకరణము.

ద్వి. కిఱుకుఁజెప్పులు...అ. మ. క. ౧. ౪౯పా. ౧౭ పం.

క. అన విని వా రిది యగు నని, చనుటయు నానాఁటిరేయి శయ్యపయి న్నా,థుని ప్రక్కనుండి తమిరేఁ,గినఁ జిత్తిని చనియెఁ దలుపు గిఱు కనకుండఁ. శుక. ౨. ౧౨౪.

కిఱుదు. విశే. (క. కిఱుదు) న్యూనము, తక్కువ.

గీ. ఒకట నుదయాద్రి కస్తాద్రి కొక్కజంగ, దాఁటఁ జాలియుఁ గిఱుదుగా దాఁటి యో డె, దానవుఁడు...దశా. ౬. ౧౪.

చ. యతివరులార నీలనిషధాద్రులు తక్కనవర్ష భూధర,ప్రతతులలోన మిక్కిలియుఁ బ్రస్తుతి గన్నవి లక్షయోజనా,యతములు వీనిఁ గూర్చి కిఱుదైనవి చాఁపున హేమకూటప, ర్వతమును మంచుఁగొండయును ద్వాదశవింశతియోజనంబులఁ. వరాహ. ౧౦. ౧౦౬.

జ: కిఱుదుకట్లు.

కిఱుదుకట్లు. వి. బ. (√ కిఱుదు) కుమ్మరవాఁడు కుండలపై చేయు నొకవిధమైనపని.హంస.౫.౧౩.

కిఱ్ఱు. వి. చెప్పులు మున్నగువానిధ్వని కనుకరణము. (వృత్తియందు వికల్పముగా ద్విత్వలోపము- చూ. కిఱుఁజెప్పు, కిఱ్ఱుఁజెప్పు.)

సీ. గద్దమా కుచ్చులయుద్దాలు గిఱ్ఱని మ్రోయఁగా నల్లాసమునఁ జెలంగి. ద్వా. ౧౦. ౬౩.

గీ. పాదములఁ గిఱ్ఱుకిఱ్ఱని పలుకుచుండు కుచ్చులుద్దాలు...హంస.౩.౯౦. శుక. ౩. ౪౫౩.

గీ. గమనజవమున నఱ్ఱాడుకావ దదరి,కిఱ్ఱుకిఱ్ఱని భుజమునఁ గేలి సల్పి. హంస. ౧. ౧౭౨.

సీ. తలుపు కిఱ్ఱనకుండ...కాశీ. ౪. ౧౦౧.

జ: కిఱ్ఱుఁజెప్పు, కిఱ్ఱుఁబాగాలు, కిఱ్ఱుగానుఁగత్రిప్పళ్లు.

కిఱ్ఱుఁజెప్పు=కిఱుఁజెప్పు.(కిఱ్ఱు + చెప్పు)

ఇట్లే:- కిఱ్ఱుమెట్టు. (శ.ర.)

కిఱ్ఱుఁబాగాలు. వి. బ. (కిఱ్ఱు+పాగాలు) కిఱ్ఱు పావుకోళ్లు. వైజ. ౨. ౪౫.

కిఱ్ఱుగానుఁగత్రిప్పళ్లు. వి. బ. (కిఱ్ఱు+గానుఁగ + త్రిప్పళ్లు.) బాలక్రీడావిశేషము.

సీ. గచ్చకాయలు కిఱ్ఱుగానుఁగత్రిప్పళ్లు గుఱ్ఱపెక్కుడు మంటిగూండ్లు...హంస.౩.౧౪౬.

కిలకించితము. సం. వి. అ. న. (కిల=అలీకేన.కిం= ఈషత్. చితం=సంచితం.కల్ప) స్త్రీలశృంగారచేష్టావిశేషము, అభీష్టసమసంగమమువలని యుబ్బుచేఁ గలుగు స్మితాదులకూడిక.

శ్లో. స్మితశుష్కరుదిత హసితత్రాసక్రోధశ్రమాదీనామ్, సాంకర్యం కిలకించితమభీష్టతమసంగమాదిజాద్ధర్షాత్. సా. ద. ౩. ౧౦౧.

కిలకిల=కిలాకిల. వి. (క. కిలకిలా) నవ్వుట మున్నగువానియందగుధ్వని కనుకరణము. (ఇది 'కిల' కు ఆమ్రేడితరూపము.)

క. కలువలు కిలకిల నవ్వెఁ.సారంగ.౨.౧౬౨.

చ...బల్, సకినలకూఁకలఁ గిలకిలన్న గుమోహనశయ్యనున్నెడఁ...వసు. ౬. ౭౪.

సీ. వలసినయొకకుఁ గమ్మలు ప్రాయుప్రాయసంబు లవారిగంటాలకిలకిలలును. కువల. ౨.౧౧౦.

చ...గ్రక్కున బాహువు లప్పళించుచుఁ,గిల కిల నార్చుచుఁ జెలఁగి కేరుచు...ఉ. రా. ౭.౧౩౦.

సీ. చెలఁగుచుఁ గిలకిలల్ గులుకుకో వెలలకు... యయా. ౪.౧౫, ౫.౮౧.

జ: కిలకిలమను, కిలకిలలాడు, కిలకొట్టు, కిలారిం చు, కిలారుచు.

కిలకిల. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. హర్షధ్వని. ౨. వీరుని సింహనాదము.

కిలకిలమను=కిలకిలలాడు. (కిలకిల+అను-వా)

కిలకిలలాడు. అ. క్రి. (కిలకిలలు+ఆడు) కిలకిల మనిధ్వని చేయు.

చ...సారెసారెకుం,గిలకిలలాడుచు న్నిగులఁ గే కలు గొట్టుచు రింతె కాని...నీలా. ౨. ౮౧.

చ...దీనితోఁ,గిలకిలలాడుచుఁ మదనకేళిఁ బె నంగెడిభాగ్య మెన్నఁడో.మృ.వి.౨.౬౨.

కిలకొట్టు. అ. క్రి. (కిలకిల+కొట్టు.) కిలకిలధ్వని చేయు.

ద్వి. చెలికత్తియలపింఛుఁ జేరఁ జీరుచును, గిల కొట్టి యంతలోఁ గేరి నవ్వుచును. ద్వి. పర మ. ౨. ౫౮ పా. ౧౪ పం.

సీ...కిలకొట్టి నవ్వి నవ్వాలయఁజేసి. చంద్రా. ౨. ౫. ఘటికా. ౨. ౧౧౪.

కిలము. సం. వి. అ. పుం. ఆట, క్రీడ.

కిలరము=కిలారము. వి. పసువులమంద.

వ... శ్రీభీమేశ్వరమహాదేవరకిలరమున చామి యబోయూవంటియయు ... కొమ్మబోలతల్లి యయు బెరసినబోలవసమునం బెట్టిన ఎడ్లు ౫౦... ద.శా. ౪. ౧౦౧౨.

వ. ... శ్రీభీమేశ్వరమహాదేవరకిలరమున...బె ట్టిన ఇన్నఎడ్లు౫౦ ...ద.శా. ౪.౧౦౧౭.

కిలాకిల=కిలకిల.

(నవ్వుటయం దగుధ్వని కనుకరణము.)

మ ... గౌరీకాంత సారెం గిలా,కిల నవ్వ న్మద మొందుదంతిముఖునిం గీర్తించి నర్తించెదన్. కువల. ౧. ౭.

చ... నలకూబరుఁ డేమి నేరమే, పలుకవె యం చు బొమ్మచెయి వట్టిన రంభ నగుం గిలాకి లన్. దశా. ౧. ౮౫.

కిలాటము. సం. వి. అ. పుం. ఇగురుఁ గాఁగి గడ్డక ట్టినపాలు.

కిలాటి. సం. వి. న్. పుం. వెనుకి. ఈ. స్త్రీ =కిలా టము.

కిలాతము. వి. గుజ్జము.

ఉ. విన్నన నేఁగుతామరలవిందు కిలాతపుసిడ రెప్పుడున్, వెన్నెలరాచతాలఁ గని వెళ్లక నీళ్ల మునింగి యున్న వీ,మన్ను లటంచుఁ జెంచెతలు మాటికి నమ్ములు నేసి నాటమిన్, మిన్నక సిగ్గునం గదలి మెల్లనఁ బోవుచు రిం డ్లపట్లనన్. యయా. ౨. ౩౯.

కిలారము=కిలరము, కీలరము, కీలరు, కీలారము. వి. పసువులమంద.

సీ...అడరు గోవు,లమ్ము మంద యనఁ గిలారమ్ము నా...ఆం.భా. ౨.౨౬౧. ద.శా.౪.౧౦౧౦.

జ: కిలారి.

కిలారి=కీలారి. వి. (కిలారము+ఇ) గొల్లవాఁడు.

సీ...గోపాలకుం డొప్ప గొల్లవాఁడు, గొల్లఁడు కీలారి గొల్ల కిలారి పసులగాపరి యనంగ... ఆం. భా. ౨. ౨౬౧.

కిలారించు=కిలారుచు. అ. క్రి. (√ కిలకిల)౧. కిలకిల మనిధ్వని చేయు. (శ.ర.)౨. బొబ్బరించు.

వ...పండ్లు గొఱుకుచు నార్భటించుచుం గిలా రించుచు దక్షిణోత్తరసముద్రంబు లుప్పొంగి

ఘోషించుచు వచ్చు భంగిఁ బోయమండ ... వేం. మా. 3. ౮౨.

కిలారుచే(ర్చు)=కిలారించే. (బొబ్బరించు)

ఉ.సింగము గాలివెంబడిన చేరి కురంగముఁ బట్టు నట్లు చం,ద్రాంగదు జీవముల్ గొని కిలార్చెద బెట్టుగ నిన్నుఁ దీర్చెదన్.చంద్రా.౬.౧౦౨.

సీ. దేవతల్ డయ్యంగ దిక్కులు వ్రయ్యంగ నప్పటప్పటికిఁ గిలార్చుకొనుచు ... ఉ. రా. ౭.౧౨౦.

కిలాసఘ్నము. సం. వి. అ. పుం-కిలాసరోగమును పోఁగొట్టునది-ఆఁగాకరతీ.

కిలాసము. సం.వి.అ.న. క్షుద్రకుష్ఠరోగము,సోబె.

కిలాసి. సం. విశ. (న్. సీ. న్.) సిధ్మలుఁడు, సోబె రోగము గలవాఁడు.

కిలింజకము. సం=కిలింజము.

కిలింజము. సం. వి. అ. పుం. ౧. చాఁప,కటము. ౨.కాశాదిరజ్జువు,తెల్లు మున్నగువానితో పేనిన త్రాడు. 3. సూక్ష్మదారువు. (త్రి. ని.)

కిలిమము. సం. వి. అ. న. దేవదారువుతీ.

కిలు(ల)ము=చిలుము.(బ్రౌ,వా-క.కిలుబు,కిలబు.)

కిల్బిషము. సం. వి. అ. న. ౧. పాపము. ౨. అపరాధము, తప్పు. 3. రోగము. (హేమ.ని.)

కిల్లా. వి. (హిం. ఖిల్లా. క. కిల్లె.) కోట.

శా.లాహూఖానుకుమంద మొక్కలుఁడై కిల్లా లెల్ల లగ్గల్ గొనెన్. రంగా. ౨. ౮౮.

క.హల్లా సేయుదు బొబ్బిలి,కిల్లా తజ్జయము నీవుఁ గీల్కొల్పుదు...రంగా. ౨. ౫౮.

కిల్లాకు. వి.(కిల్లా+ఆకు? కిల్ల+ఆకు.శ.ర-త. కిళ్లాకు.) ఖండపత్త్రిక, చీటి, పుర్జీ; ఆజ్ఞాపత్త్రము.

సీ...కిల్లాకు చీటి,యన ఖండపత్త్రిక యలరును... ఆం. భా. ౨. ౧౫౫.

ఉ...మనువంశచంద్రుకి,ల్లాకునఁ బంపు నేతును మహామహులానుకలోకపాలకుల్. ఉ. హరి శ్చ. ౮. ౨౧౫.

సీ. మకుపులు చుట్టి యేర్పడఁగ గోయలు వెట్టి లలి మీటు మరునికిల్లాకు లనుచు. శశాం. ౨. ౫౬.

క. ముల్లోకంబుల నేలుదు, బల్లిదుఁడను గింకరులు నుపర్వులు నాకుం,గిల్లాకుపంపు సేయన్. రామా. ౫. ౧౭౭.

కిల్లి. వి. మల్లబంధవిశేషము, ముప్పదిరెండువిన్నాణములలో నొకటి, ఒకవిధమైన జెట్టిపట్టు.

సీ...సరిచిత్తరము కిల్లి. గీ. చాగు సమసీసము తడకాల్ సందుసీస, మంజమెడపట్టు నాఁగఁ జెన్నలరుచుండు, ముప్పదియురెండువిన్నాణములకుఁ బేర్లు. ఆం.భా. ౨. ౨౦౯.('కిల్లి' బ్రౌ, శ.ర. పా.)

వ...చేవయుఁ గందనంబును గిల్లియుఁ దుట్టును బరిపోటును...మల్లుపు.3.౬౯. ప్రబంధ.౭౫.

కివకివ. వి. కోకిల పావురము మున్నగుపక్షులధ్వని కనుకరణము.

వ...కివకివఁ గూయుకోయిలలయారజంబులను...కువల. ౧. ౧౭.

సీ. కిచకొట్టబకదారికివకివల్ చెవిఁ గుల్కు... శుక. ౧. ౨౧౮.

కివ్వు. అ. క్రి. మడియు, చచ్చు. (బ్రౌ)

కిశ(స)రము. సం. వి.అ.పుం.న. సుగంధద్రవ్యభేదము.

కిశోరము. సం. వి. అ. పుం. ౧. గుఱ్ఱపుపిల్ల;శిశువు, శాబకము. (ఉదా:- సింహకిశోరము, మార్జాలకిశోరము.) ౨. తైలపర్ణియనుఓషధితీ.

కిశోరుఁడు. సం. విశ. (అ. ఈ. అ.) పదునొకండేడ్లకు పదునైదేండ్లకు నడుమనుండువయసు కలవాఁడు. (వాచ.) వి. అ. పుం. సూర్యుఁడు.

కిష్కింధ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. వానరరాజధాని.

కిష్కుపర్వము. సం. వి. న్. న- కిష్కువు ఎడము గలకణుపులు గలది-౧. చెఱకు. ౨. వెదురు. ౩. పోటగళము, కిక్కసకసవు.

కిష్కువు. సం. విణ.(ఉ.)కుత్సితుఁడు.వి.ఉ.పుం. స్త్రీ. ౧. జేన, వితస్తి. ౨. నలువదిరెం డంగుళముల కొలఁది. ౩.మూర. ౪. ప్రకోష్ఠము,ముంజేయి. (మే. ని, వై. ని.)

కిసమస. వి. వ్యథ, బాధ.

క. గుసగుసలువోయి వలపుల,కిసమస లని తెలిసి రసికకిసలయపాణుల్, బిసకిసలకుసుమవిసరము,పెస మసలక తెచ్చి శిశిరవిధిలాలస లై. విజ. వి. ౩. ౩౭.

కిసరు. వి. (క. కిసరు.) దృష్టిదోషము.

చ.కిసలయపాణి లేఁతనునుఁగెంజిగురాకు మెఱుంగు మోవికిన్, గిసరు దొలంగిపో వలసి కేళివనాంతరలక్ష్మి బోటియై,మసిఁ జిటిబొట్టు పెట్టె ననుమాడ్కిఁ దదాననవాససంపదన్, భసలకిశోరకంబు గనుపట్టెడు నల్లని పల్లవాధరా. రాజ. చ. ౨. ౧౪౪.

ద్వి. ఎన్నిక శాస్త్రంబు లింతియ కాని, యన్నిశాస్త్రములు రావా మీకు ననుచుఁ, జదివింప వచ్చినశాస్త్రుల నెల్లఁ, జదివింపఁగాఁ జూచి సతియును బతియుఁ,గిసరు దాఁకకయుండఁగించిత్తు నొసల,మసిబొట్టుఁ బెట్టి ముద్దాడుఁ దూపాడువ. ప్రభు. ౨. ౪౨ సా. ౨౩ పం.

కన్కిసరు=ఒకరికలిమిని చూచి సహింపలేమి, చూపోపమి.

క. ఒసఁగి రగస్త్యార్ఘ్యములం, గొసరి జను ల్వార్ధినీరు గ్రోలితి వీనిన్, పసికై మా కిమ్మని క, న్కిసరుడుగం గావ నప్పగించెడుమాడ్కిన్. ఆము. ౪.౧౭౫.

కిస(శ)లము. సం. వి. అ.న. పల్లవము,చిగురాకు. (త్రి.ని.)

కిస(శ)లయము. సం=కిసలము.

కిసాలము. సం. వి. అ. న=కిసలయము.

సీ. తరుణారుణాంశుబంధురరసాలకిసాలపటలివత్కౌస్తుభంబు గాఁగ. ఇందు. ౨. ౪౨.

కిసాలు. వి. నవ్వుటయం దగుధ్వని కనుకరణము. (బ్రా)

సీ. కానుపై నలరారునూనూఁగునూఁగారు నసదుఁ గస్తురిరేఖ యనుచుఁ దుడుచుఁ,దరుణులతో నాటతమిఁ గిసాలున నవ్వి చెలి చల్లువిరు లని చేతు లొడ్డు. మృ. వి. ౧. ౯.

కిసిమిసి. వి. (హిం. కిష్మిష్) లఘుద్రాక్ష.

వ...తిన్ననిసురపొన్నగున్నలనీడలజాడలఁ గిసిమిసితీవలత్రోవల నెత్తమ్మికొలంకులకెలంకుల వచ్చివచ్చి... మృ.వి. ౨. ౫౫.

కిసుక. వి. (సం. కృషిః) కృషి, సేద్యము.

సీ...కృషిసంజ్ఞ మీఱుఁ గిసుక దుక్కి యన... ఆం.భా. ౨.౨౩౩. (ప్రమాణాంతరము కనఁబడలేదు.)

కీ

కీఁచే. వి. (కోఁతులు మున్నగువాని) ధ్వని కనుకరణము.(దీనికి ఆమ్రేడితరూపము 'కీఁచుకీఁచు')

చ...వేదనన్, వనచరకాంత బెట్టులికి నాథుని కౌఁగిలి వాసి కీఁచుకీఁ,చని కడు బమ్మరించుచు...భోజరా. ౫. ౯౪.

జః కీఁచుబిళ్ల, కీఁచుబుఱ్ఱ, కీఁచురాయి.

కీఁచేబిళ్ల. వి. (√కీఁచే.) అదిమినపుడు కీఁచుకీఁచనునట్లు లోపల బిల్లపెట్టి కుట్టిన బటువుతలగడ. (శ. ర.)

కీఁచేబుఱ్ఱ(ఱ). వి. (√కీఁచే)అదిమినప్పుడు కీఁచుకీఁ మని ధ్వని చేయుతలగడ.

వ... గిలుకుచప్పరకోళ్లమంచపుహాళహాళులును దలివక్క తెక్కదూది మెత్తలో నత్తమిల్లు కీఁచుబుఱ్ఱలకూఁతలును...రాధికా. ౮.౯౬.

బ. బాల్యక్రీడావిశేషము.

సీ...గిలకలు చిటికలు కీఁచుబుఱలు...గీ. అకట యగచాట్లప్రాఁత నై యాడుకొనుచు.హంస. ౩. ౧౮౬.

కీఁచేరాయి. వి. (√కీఁచే). ఝిల్లి, ఇలకోడి, చిమ్మట.(బ్రా,వా.)

కీఁచేలాడు. అ. క్రి. (కీఁచేలు + ఆడు.) వాదులాడు, కలహించు. (బ్రా.)

(వ్యవ) అత్తకోడండ్రు ఇద్దఱును ఎప్పుడును కీఁచులాడుకొనుచుందురు.

కీకటము. సం. వి. అ. పుం. ౧. దేశవిశేషము. ౨. గుఱ్ఱము.

కీకటుఁడు. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) ౧. నిర్ధనుఁడు, బీద. ౨. అతిలోభి, పిసినిగొట్టు.

కీకశుఁడు. సం. వి. అ. పుం. చండాలుఁడు, మాలవాఁడు.

కీకసము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) కఠినము. వి. అ. పుం. నులిపురుగు. న. అస్థి, ఎముక.

కీకసాస్యము. సం. వి. అ. పుం. పక్షి.

(ఇశ్లే: కీకసముఖము, మొ.)

కీచకము. సం. వి. అ. పుం. బొంగువెదురు, గాలి పోసికొని మ్రోఁగెడివెదురు.

కీచకుఁడు. సం.వి. అ.పుం. సింహబలుఁడు. (వీఁడు విరాటుని బావమఱఁది. భీమునిచే చంపఁబడెను.)

కీటకము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) కఠినము, నిష్ఠురము. వి. అ. పుం. క్రిమి.

కీటకుఁడు. సం. వి. అ. పుం. మాగధుఁడు, వంశవీర్యాదులను స్తోత్రముచేసి జీవించువాఁడు.

కీటఘ్నము. సం. వి. అ. పుం-పురుగులను చంపునది-గంధకము.

కీటజ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. లాక్ష, లక్క. ౨. మాచికాయ.

కీటజము. సం. వి. అ. న-క్రిమికోశోద్భవము-పట్టు, కౌశేయము.

కీటపాదిక. సం వి. ఆ. స్త్రీ. హంసపదిక.

కీటమణి. సం. వి. ఇ. పుం. ఖద్యోతము, మిడుఁగురుఁబురుగు. (వాచ.)

కీటమాత. సం. వి. ఋ. స్త్రీ. హంసపదిక.

కీటమారి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. హంసపదిక.

కీటము. సం. వి. అ. పుం. పురుగు. విశే. అ. పుం. నీచము. (చూ. ఋషభము.)

ఉదా: పక్షికీటము, ద్వీపకీటము, మొ.

కీటరాజము. సం. వి. అ. పుం. పృథుకంఠము, కుమ్మరపురుగు.

కీటు. వి. గోడ పెట్టునప్పుడు ఒకతడవ వేయుమట్టిముద్దలవరుస, మట్టిగోడయొక్క ఖండము.

(కిరాతుఁడు రాజుతో నన్నమాట) సీ. కీటు దిద్దడుచోటఁ గేవలమృగనాభి మనుముద్దసరిసుమ్ము మనుజనాథ... రా. వి. ౩. ౮౦.

కీడాడు. స. క్రి.(కీడు+ఆడు) నిందించు,దూఱు.

మ...నను దోర్లీలాసమగ్రుండ నై,యనిలో నిల్వఁగ లేనినీ విటులు కీడాడంగ నర్హుండవే. భార.కర్ణ. ౩. ౯౬.

ఆ...గురునిఁ గీ,డాడుటయు వధించు టగుటఁ జేసి. భార. కర్ణ. ౩. ౧౦౦. (ప్రాఁత ప్రతిపా.) మనుచ. ౮. ౯౯.

కీడు. వి. (బ. కీడులు, కీఁగులు, కీళ్లు-క. కీటా. త. కీళ్. తు.కీడ్.) ౧. అశుభము.

క. కర్మములు మేలు నిచ్చును,గర్మంబులు కీడు నిచ్చు...భాగ. ౧౦. పూ. ౩౨.

సా: కీడెంచి మేలెంచు మన్నాఁడు.

౨. అకార్యము, దుష్కృత్యము.

గీ. అడవి గోవులకై కాల్చు టధ్వరమునఁ, బశువుఁ జంపుటయును... కీడులు గావు వత్స. భార. శాం. ౧. ౩౦౨.

(చంద్రమతిని తెగవ్రేయ వలసినపుడు హరిశ్చంద్రుఁ డనుమాట) ద్వి...నాకేలు సాఁగ, దీకీడుఁ గావింప నిది తప్పత్రోవ, యేక్రియ గల దింక నేమి సేయుదును. ద్వి. హరిశ్చ. ఉ. ౨౩౫ పా. ౨౪౬౭ పం.

౩. నాశము; చేటు, హాని.

క. మనుసహితు లైన మునులం, గనుఁగొని యమ్మాను గరము గారవమున ని,ట్లనుఁ బ్రళయంబునకీడునఁ, జనకుండఁగ మీరు రక్ష సలిపితిఁ గరుణన్. భార. అర. ౪. ౨౩౧.

తరువోజ... మీఁదు పరికింపకున్నఁ గీడ్పాటిల్లకున్నె. భార. స్త్రీ. ౨. ౫౮.

గీ. ఇంత పల్లు వాద మీకాకి యొక్కటి, యొక్కరాలి రిచట నున్నమాత్రఁ, గీడు సేరు ననుచుఁ గీనువగొట్టుట, యిద్ది వెఱపు గాక యెఱుక యగునె. కేయూర. ౩. ౪౧.

౪. అపకారము, సెబ్బర, చెడుగు.

సీ. పూజానమస్కారములకుఁ బాత్రములు బ్రాహ్మణులు వారలకుఁ గీడాచరించి, వాసవుండును జెడు...భార. అను. ౫. ౩౩౬.

మ. గురుభీష్మాదులు సూచుచుండ సభ మీకుం గీడు నాఁ డట్లు ము,ష్కరులై చేసిరి యంత సేసియును బశ్చాత్తాపముం బొంది నో,పరు ...భార. ఉద్యో. ౩. ౩౬.

౫. తప్పు, నేరము, అపరాధము.

గీ. కృష్ణ కృష్ణ యనంత యేకీడు లేదు, వీరిదాసవృత్తులై వీరు తారు తమకుఁ, దీర్ప రానియాపెనుఁజిచ్చుఁ దెచ్చుకొనిరి, కరుణ నీవిప్రవర్యులఁ గావ వలయు. నృసిం. ౪. ౧౧౮. పాండు. ౫. ౨౧౮.

౬. కసటు, మాలిన్యము.

గీ. తామ్ర మాదిగఁ గలయట్టిధాతుచయముఁ, గొలిమి నిడి యూఁదఁ గీడెల్లఁ బొలియునట్లు, ప్రాణపవననిగ్రహమునఁ గ్రాఁగిపోవు, ననఘ యింద్రియజనితదోషాదు లెల్ల. మార్క. ౩. ౩౧౫.

౭. పాపము, దురితము.

సీ. అధ్యాత్మవిధులచే నడఁగనిదురితంబు దానము ల్చేసినఁ బోనికీడు. వి. పు. ౩. ౧౩౫.

క. అది పాపము దానికి నా, మది నెప్పుడు వగతు విమలమానస యక్కీ, డు దొలంగునట్లుగా సత్పదార్థదానములు సేయు తాత్పర్యమునన్. భార. ఆశ్ర. ౧. ౧౫౩.

విశే. ౧. దుష్టము, చెడ్డది.

క. తొమ్మిదిచిల్లులబొందిన్, గ్రమ్మెడుమలములను గీడుకంపులుఁ జెడుఁ బు,ణ్యాత్ము గలుగుఁ బ్రాతస్స్నా,న మ్మెప్పుడుఁ జేయుబుధజనంబుల కెల్లన్. విజ్ఞా.ఆచా. ౪౯. (కీడుకంపు = దుర్వాసన.)

ఉ. అక్కట ధర్మనందనునియాస్యమునం దొకనాఁడుఁ గీడుప, ల్కొక్కఁడు లేదు... భార. ఉద్యో. ౨. ౬౩.

౨. అధమము, తక్కువది.

సీ... సద్ప్రస్థనలఘుధర్మంబు నేమియుఁ బోలదీయశ్వమేధ మనిన. గీ...నీ వేమిట నిమ్మహాధ్వరంబుఁ గీడంటి చెప్పుమ ప్రస్ఫుటముగ. భార. అశ్వ. ౪. ౨౧౮.

ద్వి. త్రిపురారిఁ గొల్వనిద్విజముఖ్యుఁ డైన, శ్వపచాధములకంటెఁ జాలంగఁ గీడు. బస. పు. ౭. ౨౮౬ పం. ను. సం. ౩. ౨౫౧.

౩. హానికరము, అనర్థకరము.

(భీష్ముఁడు అర్జునునితో అన్నమాట) ఉ...నీవల నివైరము గీడని చెప్పఁ జెప్ప నీ, కౌరవరాజు మానఁడు... భార. భీష్మ. ౩. ౪౩౩.

శా...కోమలి యోర్వ లేక వలవంతం బద్దినీజా
తికిం,గీడౌను గ్రశిఖామణిం బలికె నక్షీణా
నులాపంబులన్. వసు. ౪. ౨౬.

గీ. సురలయాఁకటికూడు మ్రుచ్చులకుఁ గీడు,రి
క్కలకు ఱేఁడు వెలుఁగులయిక్కజోడు.క
విజ. ౩. ౭౯. దశా. ౨.౧౧౪.

౪. అనర్హము, అనుచితము, తగనిది.

గీ. కాన సత్క్షత్త్రియులకు భైక్షంబు కీడు. ఆము.
౩. ౬౨.

జః కీడాడు,కీడుపడు,కీడుపఱుచు,కీడుపాటు,
కీడ్పాటు.

కీడుప(వ,డ్ప,డ్వ)డు. అ.క్రి.(కీడు+పడు) ౧.
తక్కువపడు, లొజ్జగు.

క.తనకు నెడ రైవతటి మా,లనికం బెం గీడువడు
వలజ్జత నది వా,సినయపుడ మఱచి కుజనుఁ
డు,దనుఁ బట్టపురాజుగాఁగఁ దలఁచు మన
మునన్. కేయూర. ౩. ౨౮. (కీడువడు:-త
క్కువ యని యనుకొను అని భావము.)

క...భీమునకు నం,దొఱుఁ గీడ్పడఁ దొడఁగిరు
ద్ధతులు రాజసుతుల్. భార. ఆది. ౫.౧౬౪.

౨. వశమగు, లొంగు.

(భగవద్వర్ణన) మ...కాలంబుఁ గర్తంబు నా,త
నికిం గీడ్వడియుండుఁ గావున నచింత్యం
బుల్ తదాకారముల్. హరి. ఉ. ౯. ౯౨.

౩. దైన్యమునొందు.

సీ. మనమున భీష్ముఁ డిట్లని వితర్కించుఁ బాండ
వుల నాయొక్కవింటన కడంగి, గెలువనే
వీరికిఁ గృష్ణుండు ప్రాపు గాకున్న నింకది
యట్టు లుండనిమ్ము, కృష్ణుఁ దోడుగఁ గొని కీ
డ్పడి వీరలు వచ్చినఁ జెప్పితి వధవిధంబు.
భార. భీష్మ. ౩. ౩౯౬.

౪. అణఁగు, డాఁగు.

ఉ. బాహులచాయయున్ గమనభంగియు నర్జు
నునట్ల దీన నం,దేహము లే దితండు తన తేజ
ము డాఁపఁగ మత్స్యభూమిభృ,ద్గేహమునం
దుఁ బేడి యనఁ గీడ్పడి యుండెనొ కాక
యీకురు,వ్యూహములోఁ డికయ్యమున కొం
డొకరుం డిటు లొంటి వచ్చునే. భార. వి
రా. ౪. ౭౬.

౫. ఓడు, పరాజితుఁడగు.

సీ. ఉమగోమరాజితో నొరసి కీడ్పడినచందము
న భూపాలులు తలలు వంప. వరాహ. ౬.
౪౬.

౬. చిన్నఁబోవు.

క. నకులసహదేవనయశా,స్త్రకళావేదిత్వమునకు
జను లనురాగా,ధికులై మిమ్ముం గొనియా,
టకు నాతఁడు మనసు గీడ్పడం జింతిల్లున్.
భార. శాం. ౧. ౧౭.

౭. క్రుంగు.

చ. కినిసిరి నేని యిద్ధరణిఁ గీడ్పడఁ ద్రొక్కుదు
నంఘ్రులన్ దివం,బును దిశలుం బగుల్తు...
హరి. పూ. ౫. ౯౦.

౮. చచ్చు, నశించు.

శా. స్వర్ఘంటాపథసీమ నిల్చి యమరుల్ సంతో
ష మందన్ మహా,నిర్ఘాతోగ్రరఘూత్తమా
స్త్రనిహతి న్నీకేటికిన్ గీడ్వడన్, దీర్ఘక్రోధ
ము మాని మానిని ధరిత్రీపుత్రి నిమ్మా...రా
మా. ౭. ౨౦౩.

కీడుప(డ్ప)ఱు(అ)చు. స. క్రి. (√ కీడుపడు)
కీడుపడఁజేయు.

(లొంగఁదీయు.)

గీ.అట్లు వచ్చునాగడఁ గని యచటియోధు,లలిక
తమతమమీఁదన యడరు ననియుఁ, దలఁచి
యొదిఁగిరి రారాజుఁ దలఁప రైరి,ప్రాణభయ
మెట్టివారిఁ గీడ్పఱుపకున్నె. భార. భీష్మ.
౩. ౫౮.

(పోఁగొట్టు.)

ద్వి. తెరువులు దొలఁగించి ధృతులు గీడ్పఱచి.
ద్వి. హరిశ్చ. పూ. ౧౬౬౦ పం.

సీ. పట్టెనామంబుఁ గీడ్పఱచి నూతనవిభూతిని త్రిపుండ్రంబులు దీర్పవచ్చు. శుక. ౩. ౭౯.
(ఇట 'తుడిచివేయు' అని భావము.)

(అణఁచు, అణఁగఁద్రొక్కు.)

క. వెఱపింపఁ బోయి వెఱచిన, తెఱఁగునఁ దా వేఁడికొనఁ బలి స్వాసుకొనియెం, దెఱప తన యల్కకడుఁ గీడ్పఱచి విజృంభించువిరహ పరితాపము చేతన్. ప్రభా. ౫. ౧౮౨.

క. శరనిధినినాదనిభ మగు, పురఘోషము గీడుపఱచి పొలుపుగఁ గడు న,ప్పురవరమునను మహీసుర, వరవేదాధ్యయనరవ మవారిత మయ్యెన్. భార. ఆది. ౭. ౭౫. (ప్రాఁతప్రతిపా.)

(-స్త్రీని-చెఱచు.)

చ. చెఱగొనిపోయి యాత్మపురిఁ జేర్చి దశాననుఁ డేసరేఁగి కీడ్పఱిచినసీతఁ దెచ్చుకొని భావజు త్రిక్కుల క్రొగ్గి యెగ్గు సి,గ్గెఱుఁగక కూడినాఁ డినకులేశ్వరుఁ డక్కట క్షత్త్రధర్మముల్, మఱచెనో యంచు నన్నుఁ బ్రజ మాటికి దూఱెడు నేమి దెల్పుదున్. ఉ. రా. ౬. ౨౧౦.

కీడుపా(డ్పా)టు. వి. (√కీడుపడు) కీడుపడుట.
(తక్కువతనము, హైన్యము.)

క. మే లొనరింపఁగ దొరకొను, మేలిమి గలచాయ కీడు మెయికొని చేయన్, లోలత్వరహిత చాయకుఁ, జాలం గీడ్పాటు వొలయుచందము వచ్చున్. భార. శాం. ౫. ౮౧౫.

(కష్టము, శ్రమము.)

చ. ఇది గడుముద్దరాలు పను లేమియుఁ జేయఁగ నేర దెంతయున్, మృదు వొకకీడుపాటునకు మేకొనఁ జాలదు... భార. విరా. ౧. ౧౦౩.

(ఓటు, అపజయము.)

క. దనుజులకు మేలుచేయును, ననిమిషులకుఁ గీడుపాటు నగుచుండుట నెమ్మనమున నూహించి తలఁకి, ధనదుండు దొలంగె నా ప్రవరియుం దానున్. హరి. ఉ. ౧౦. ౧౮౬. (మేలు+చే+ఉను=గెలుపును.)

(చేటు, హాని.)

మ. క్రియ గోల్పోయి తపంబు పెద్దతికముల్ గీడ్పాటునం బొంది యన్యాయముం గంది కలంగి ... నిన్ భక్తైకరక్షాస్ఫురద్దయు దేవేశు నుపాశ్రయించితిమి... హరి. ఉ. ౮. ౭౦.

(దైన్యము.)

సీ. ఎలుఁగు గద్గదికఁ దొట్రిల నేడ్చు విడు మని ప్రార్థించు మాటఁ గీడ్పాటు దోఁప. భార. విరా. ౮. ౭౦.

(పరాభవము, అవమానము.)

శా. గంగానందనుఁ డాది గాఁగఁ గురుసంఘం బెల్ల సంగ్రామధా,త్రిం గూలెం బలి యొక్కరుండుఁ బటుకాంతేయప్రతాపంబు పే,ర్మిం గీడ్పాటున కోర్చి పాఱె విధి నా మేఁ బ్రాణముల్ నిల్పె... భార. శల్య. ౨. ౨౧.

(అశుభము.)

గీ. చేటు చేటుపాటు గీడ్పాటు చెట్ట కీడు, నేగి చెడిది సిలుగు నాఁగఁ జెలఁగు నశుభము...
ఆం. భా. ౧. ౯౯.

కీడ్డేరము. సం. వి. అ. పుం. తండులీయశాకము, చిఱ్ఱికూరకీ.

కీడ్వె(డు వె)ట్టు. స. క్రి. (కీడు+పెట్టు) = కీడ్పఱుచు.

(తక్కువఁజేయు, అధఃకరించు)

సీ. విక్రమక్రమమున విప్పచ్చుతోఁ బ్రతివెట్టిన బలిమిఁ గీడ్వెట్టువాఁడు. దశకు. ౧. ౭౫.

కీత. విశే. (క. కీతు=చిన్నముక్క.) తక్కువ, నికృష్టము. (ఉదా:- కీతనేల, కీతకుంచము.)

కీదృక్కు. సం. విశే. (శ్) ఎటువంటిది.

కీదృశము. సం. విశే. (అ. ఈ. అ.) = కీదృక్కు.

కీనము. సం. వి. అ. న. మాంసము. (వై. ని.)

కీనాశము. సం. వి. అ. పుం. ౧. వానరము, కోఁతి. ౨. అగ్ని.

కీనాశుఁడు. సం.విణ.(అ.ఆ.అ.) ౧. కర్షకుఁడు, దున్నెడువాఁడు. ౨. పిసినిగొట్టు, లోభి. ౩. భృతకుఁడు, కూలివాఁడు. (శే. ని.) ౪. రహస్యముగాఁ జంపెడువాఁడు. ౫. కృతఘ్నుఁడు. ౬. క్షుద్రుఁడు. వి. అ. పుం. ౧. రాక్షసుఁడు. ౨. యముఁడు.

కీరకము. సం. వి. అ. పుం. ౧. వృక్షవిశేషము. ౨. చిలుకపిల్ల.

కీరకుఁడు. సం. వి. అ. పుం. క్షపణకుఁడు, బౌద్ధసన్న్యాసి. (విల్యమ్సు.)

కీరము. సం.వి. అ. పుం. చిలుక. బ. కాశ్మీరదేశము.

కీరితి. వి. (సం. కీర్తి ఇ.) యశము.

సీ. ఎవనికీరితి కుభృద్ధవకుభృద్ధరబుధకరిసైంధవసమిద్ధహరిణరుచిర,ము...హంస. ౧. ౧౫.

కీరేష్టము. సం.వి.అ.పుం-చిలుకలకుఁ బ్రియమైనది-౧. మామిడి కాయ. ౨.అఖోటవృక్షము,కొండగోఁగు కాయ. ౩. జలమధూకము, నీటియిప్ప కాయ.

కీర్ణము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) ౧. ఆచ్ఛన్నము, కప్పఁబడినది. ౨. విక్షిప్తము, చిమ్మఁబడినది. ౩. హింసితము,నొప్పింపఁబడినది. ౪. చెదరినది.

కీర్ణి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. ౧. విక్షేపము, చిమ్ముట. ౨. చెదరుట. ౩. కప్పుట. ౪. హింసించుట.

కీర్తకుఁడు. సం. విణ. (అ. ర్తికా. అ.) కీర్తించువాఁడు.

కీర్తన. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. కథనము, చెప్పుట. ౨. పొగడిక. ౩. యశస్సు, కీర్తి.

కీర్తనము. సం. వి. అ. న. ౧. కథనము, చెప్పుట. ౨. స్తుతి, పొగడిక.

కీర్తనీయము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) కీర్తింపఁదగినది.

కీర్తయత్. సం. శతృ. కీర్తించుచున్న.

కీర్తయిత. సం. విణ. (ఋ. త్రీ. ఋ)=కీర్తకుఁడు.

కీర్తి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. ౧. ఖ్యాతి. ౨. ప్రసాదము, అనుగ్రహము. ౩. నైర్మల్యము, తేట. ౪. కర్దమము, బురద. ౫. విస్తారము, వివిరి. ౬. దీప్తి, జిగి. ౭. ధ్వని. ౮. కథనము, చెప్పుట.

కీర్తించు. సం. స. క్రి. స్తుతించు, పొగడు.

గీ. చెలులు పగతురు నెవ్వనిచెలితనంబు, కలితనంబుఁ గీర్తింతురు కడఁగి యెపుడు, నట్టిపుత్త్రునిచే సుగుణాఢ్యులార, పుత్త్రవంతుఁడు వాఁ డెంపుఁ బొందుఁ దండ్రి. మార్క. ౨. ౨౬౯.

కీర్తితము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. చెప్పఁబడినది. ౨. స్తుతింపఁబడినది. ౩. ఖ్యాతము, ఖ్యాతినొందినది.

కీర్తితవ్యము. సం=కీర్తనీయము.

కీర్తిభాక్కు-(జుఁడు). సం.విణ. (జ్). ఖ్యాతినొందినవాఁడు. వి. జ్. పుం. ద్రోణుఁడు. (కల్ప)

కీర్తిశేషము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ)-కీర్తియే శేషముగా కలది-మరణించినది. వి. అ. పుం. మరణము. (కల్ప.)

కీర్త్యమానుఁడు. సం.విణ.(అ.ఆ.అ.) కీర్తింపఁబడుచున్నవాఁడు.

కీర్త్యము. సం=కీర్తనీయము.

కీర్యమాణము. సం.విణ. (అ.ఆ.అ.) ౧. చిమ్మఁబడుచున్నది. ౨. హింసింపఁబడుచున్నది.

కీల. సం.వి.ఆ. స్త్రీ=కీలము.

కీలక. సం. వి. అ. పుం. ప్రభవాదిసంవత్సరములలో నొకటి.

కీలకము. వి. కీలు, మర్మము. (శర, వా)

కీలకము. సం.వి.అ.పుం. ౧. స్తంభము. ౨. పసులంగ ట్టెడుకొయ్య, గుంజ. ౩. విస్ఫోటము, పొక్కు. (వై.ని.) ౪. మంత్రాంగములలో నొకటి. (మంత్రాంగములు మూఁడు:-బీజము,శక్తి, కీలకము.) ౫. చీల.

కీలకుఁడు. సం. విశ. (అ.లికా.అ.) కీలించువాఁడు.

కీలత్. సం.శత్రు. కీలించుచున్న.

కీలనము. సం.వి.అ.న. కీలించుట.

కీలనీయము. సం=కీలితవ్యము.

కీలము. సం.వి.అ.పుం. ౧.మంట,అగ్నిశిఖ. ౨.కఫోణి, మోఁచేయి. ౩. మేకు, గసిక, శంకువు. ౪. స్తంభము. ౫. లేశము. ౬. బాహువు, చేయి.

కీలరము=కీలారము.

సీ. అమరారి తనపేరియమ్ములు వెట్టించి సురధేనుసమితిఁ గీలరముసేసె. కు. సం. ౪. ౩౬౭.

(కీలరము చేయు=మందగాఁజేయు.)

కీలరి. విశ.(కీలు+అరి) కీ లెఱిఁగినవాఁడు (శ.ర.)

కీలరు=కీలారము.

ద్వి. కీలరుఁ బోడగాంచి కినియుమి దొడ్డి,పలుగాఁడి నిడి...బస.పు. ౭.౮౧౫ పం.

కీలరువాఁడు=కీలారి, పసులకాపరి.

ద్వి. ఏలేసు కేశయ్య కీలరువాఁడో, మోళిగమారయ్య మూలబండరువో. పండితా. పురా. ౧౫౬ పొ.

కీలారము=కిలారము. వి.(సం.కీలాలః=పసువు. క. కీలార.) పసువులమంద.

గీ. నాఁటె మందారతరువులు తోఁటలందు, వలఁతిసురభులఁ గీలారములకు నిచ్చె. భీమ. ౫. ౮౭.

క. అరా జోకనాఁ డాకీ,లారముపసిఁ జూడవచ్చి లావణ్యతను,శ్రీరుచుల నొప్పి సింహకి,శోరముక్రియ నున్నకృష్ణుఁ జూచి ముదమునకా. భోజరా. ౬. ౩౧౩.

జ: కీలారి.

కీలారి=కిలారి. వి. (కీలారము+ఇ) గొల్లవాఁడు.

సీ. ... గోపాలకుం డొప్ప గొల్లవాఁడు, గొల్లఁడు కీలారి గొల్ల కిలారి పసులకాపరి యనంగఁ జెలఁగుచుండు. ఆం. భా. ౨. ౭౬౧.

క. కీలారితనమునకు నేఁ, జాలుదు నని కొలిచి మత్స్యజనపాలుకడకా, మే లగునడవడిఁ దంత్రీ,పాలుం డను పేరితోడఁ బరఁగుదు నధిపా. భార. విరా. ౧. ౧౦౦.

సీ. కీలార్లు పెరుఁగునుం బాలు మందలనుండి వడిఁ జెపు మాపుఁ గావడులఁ దేర. చంద్ర. ౨. ౧౧౫.

కీలాలజము. సం. వి. అ. న. మాంసము.

కీలాలపుఁడు. సం. వి.అ.పుం-రక్తముత్రాగువాఁడు-రాక్షసుఁడు.

కీలాలము. సం.వి.అ.పుం. పసువు. (కల్ప). న. ౧. నెత్తురు. ౨. నీళ్లు. ౩. అన్నము. ౪. అమృతము. (రే.ని.)

కీలి. సం. విశ. (న్. నీ. న్.) కీలించువాఁడు.

కీలించు. సం.స.క్రి.(ఇది 'కీల' అను సంస్కృతధాతువునుబట్టి తత్సమముగా గ్రహింపఁబడెను.కాని ఆం. భా.యయాతి. గ్రంథములలో నుండుటఁ బట్టి తెలుఁగుగా కూడ కనఁబడుచున్నది.) ౧.తగిలించు. (శ. ర.) ౨. పట్టుకొను.

వ. కుక్కురకుమారయుగళంబును...గళనిగళనియమితంబుగఁ గేలఁ గీలించి... పాండు.౩. ౮౯.

౩. కదియఁబట్టు, దగ్గఱగాఁ జేర్చు.

మ. కటిచేలంబు బిగించి పింఛమునఁ జక్కం గొప్పు బంధించి దో,స్తటసంస్ఫాలన మాచరించి చరణద్వంద్వంబుఁ గీలించి త,త్కుటశాఖాగ్రముమీఁదనుండి యుఱికెకా గోపాల

సింహంబు ది,క్కటముల్ మ్రోయ ప్రదంబు
లో గుభగుభధ్వానం బనూనంబుగన్. భాగ.
౧౦ పూ. ౬౩౭.

౪. ఘటిల్లఁజేయు, కూర్చు; పెట్టు.

సీ...కమ్మచెంగలువవిరుల,తోమాలె లలకలు దు
వ్వి...గీ...ధమ్మిల్లవలయంబునడుగునందుఁ,
గొంతసే పర్థిఁ గీలించి...ఆము. ౫. ౩౭.

సీ. ముత్యాలసేరులు మొగపుఁదీఁగెయు బన్న
సరములు గీలించె జాణ మోర్తు. యయా. ౪.
౯౦.

సీ. కేళియం దనురక్తిఁ గీలించుఁ గూర్మిసెచ్చెలి
కత్తె యనఁగ నేలలితగాత్రి. చం. రా. ౬.
౧౦.

గీ. పెట్టెఁ గీలించె నాఁగను వెలయుచుండు,నుం
చె ననుపల్కనకు...ఆం. భా. ౩. ౧౩౦.

క. అలలన యొక్కదినమునఁ, దాలవనంబునకుఁ
బోవఁ దమకించి తలం,గీలించె మధుఘటము
తన, నీలాలకబంధమునకు నెఱపుగ నెసఁ
గన్. సురా. ౩౩.

కీలిత. సం. విణ. (ఋ. త్రీ. ఋ)=కీలకుఁడు.

కీలితము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. బద్ధము, కట్టఁబడినది. ౨. మేకు గొట్టి బిగింపఁబడినది; జాతకీలము, మేకులు గలది. ౩. శూలప్రోతము, కొఱుత వేయఁబడినది. ౪. స్థాపితము, నాటఁబడినది. (స్తంభాది) వి. అ. న. బంధము.

కీలితవ్యము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) కీలింపఁదగినది.

కీలు. వి. (క. కీలు. త. కీల్.) ౧. సంధి, అతుకు; మర్మస్థానము.

ఉదా: వానికి కీళ్లు పడిపోయినవి. ఇది కీళ్లనొప్పులకు మంచిమందు.

సీ. సడలుఛత్త్రములు కీలెడలుగాత్రములు మ్ర
గ్గెడుకరములు తునిఁగెడుశిరములు. ఉ. రా.
౪. ౩౩౨.

ద్వి. కీళ్లెల్లఁ దప్పి మ్రగ్గినరథంబులును. రం. రా.
౪౨౨ పా. ౬ పం.

సీ. తేరిని మావులఁ దెగటార్చి మఱియును నెఱిఁ
గీలు నో సేయ ... అచ్చ. రా. యు. ౩౧౭.

౨. కీలకము, గుట్టు, కిటుకు, మర్మము.

వ. ఒక్కశాఖాగ్రంబు రెండుగాఁ జీరివైచి వా
ని నట్ల చీరి చంపు మని సంజ్ఞగాఁ జూపిన న
తండు నాకీలు దెలిసి యవక్రపరాక్రముం
డై మాగధుం బడఁ ద్రొచి... భాగ. ౧౦ ఉ.
౭౪౨.

క. లోకంబున నాకీటం, బాకైటభవైరి యొల్ల
యాత్మలకు నఖి,ప్టాకాంక్ష యొక్కచందమ,
యాకీ లెఱుఁగంగ వలదె హృదయములో
నన్. నైష. ౩. ౧౩౯.

౩. కపటచేష్ట.

సీ...కన్ననఁ గీలనఁ గపటచేష్ట. ఆం. శే. ౫౫.

ఉ. కీలెఱుఁగున్ ఘటించి పరికింపక పందుక
యుండి పర్కాయాత్రాలసదుర్విచారులము
రాత్రి జనించిన నేఁడు తావకీ,నాలయమం
దు మే మిదె సుఖాప్తిని సుప్తి యొనర్చి రే
పుషః,కాలమునందుఁ బోయెదము కారుణికో
త్తమ పండనీయవే. హంస. ౪. ౨౩౪. (కీలె
ఱుఁగు=కృత్రిమస్వరము.)

౪. సీల.

క. మనపెద్దతోఁటలోనికిఁ, జని యయ్యెడ మె
లఁగఁ గీలు జరిగిన నచ్చోఁ,టన పడియె నొ
క్కయందియ. దశకు. ౧౦. ౧౫౯, ౧౬౩.

౫. మర.

మ. ఒకమాణిక్యపుబొమ్మ యెట్టివగకీలో జాగు
వాజాలవ,ల్లిక బాగాల్ కపురంపుటాకుమ
డుపుల్...అందీయ నతండు... కైకొనియె
...విజ. వి. ౧. ౧౦౬.

౬. ఉపాయము.

క. విని నృపకన్యారత్నము, తనమదిఁ దలపోసి

చూచి దానికి నొకకీల్, గనియెను బుద్ధి చ
తుర్గుణ, మనుట సతులయందు నిశ్చితార్థ మ
నంగన్. భోజరా. ౯. ౧౦౩.

క. లాలనము సేయుచుం దన,యాలయమున కెత్తి
కొని రయంబునఁ జని యే,కీలున నెవ్వరు నె
ఱుఁగం,జాలనియెడ డాఁచి దుఃఖిఁడాద్పు
వనుండెన్. కేయూర. ౩. ౧౭౯.

౬. రీతి, విధము.

ఉ. కిన్నరకంఠి యొట్టిడినకీలునఁ గాశిపురంబు
నందు భి,క్షాన్నము లేదు నీయడుగులాన ని
జంబుగ విన్నవించెదన్. కాశీ. ౬. ౧౬౮.

౭. ముడి.

(కృష్ణుఁడు) గీ.ఒకత వలువకీ లెడలించి యొార్తు
కడకుఁ, గొనుచుఁ బోయి యుల్లాస మింపా
నరఁ గొఱలు. హరి. పూ. ౭. ౩౧.

౮. మ్రాను లోనగువానిపై పూసెడియొకానొక ద్ర
వద్రవ్యము.

ఉదా: తాటిపట్టెలకు కీలుపూసినారా. (శ. ర.)

జ: కీలరి, కీలుఁగొప్పు, కీలుకత్తి, కీలుకాఁడు, కీలుకొను, కీలుకొలుపు, కీలుగంటు, కీలుచు, కీలుజడ, కీలుటోడ, కీలుబొమ్మ, కీలుబొమ్మరము, కీలుముడి.

కీలుఁగొ(ల్గొ)ప్పు. వి. (కీలు+కొప్పు) కేశబంధ
విశేషము.

సీ. కీలుఁగొప్పు...నైష. ౭. ౧౧౨.

గీ. శ్రవణకహ్లారముకుళంబు జాఱకుండ, విరుల
కీల్గొప్పు వదిలి కైపెక్కకుండ,నెత్తె శృం
గారకందుకం బెత్తినట్లు, కైటభారాతి మం
దరక్ష్మాధరంబు. హర. ౯. ౪౫.

సీ. సొగసుగాఁ బూదండ చొన్పినకీల్గొప్పు జా
ఱఁగా నొకచేత సరదుకొనుచు. వీథి. ౨౫.

కీలుకత్తి. వి. (కీలు+కత్తి) మరకత్తి, మడతకత్తి.
(బ్రా.)

కీలుకాఁడు. వి. (√కీలు) మర త్రిప్పువాఁడు.

సీ. కీలుకాఁ డెడలింపఁ గడనినబొమ్మలకై వడిఁ
బటుతురంగవ్రజంబు. గీ. వికటముగఁ ద్రె
శ్లె...భార. ద్రో. ౩. ౯౨.

కీలుకొ(ల్కొ)ను. అ. క్రి. (కీలు+కొను) ౧. త
గులుకొను, చిక్కుకొను, అంటియుండు.

క. తోలు దిగవిడిచి నాగము, లీలఁ బొలుచు
మాడ్కిఁ గర్మలేపముఁ దనతోఁ, గీలుకొన
నీక వెలుఁగు ని,రాలంబనబోధఘనుఁడు...
భార. శాం. ౪. ౩౫౭.

(ఆదివరాహవర్ణనము.) సీ. ఖురపుటంబునఁ గీలు
కొని మేరుకుధరంబు మువ్వలోపలిజాతిము
రువు వడయ. శివరా. ౧. ౯౧.

చ...చంచువునఁ గీల్కొనుచిల్వ ఖలీన మైత
గన్. దశా. ౨. ౧౬౪.

౨. గ్రుచ్చుకొను, నాటు.

క. వాలికమెఱుంగుఁదూపులు,నాళీకాసనుఁడు
గినుక నారాయణుపైఁ,గీలుకొనఁ జేసి యా
ర్చెను...శివరా. ౧. ౭౯.

గీ. బాహ్యమునఁ గొంత కొంత యభ్యంతరము
నఁ, గిలుకొని యున్న మదనబాణాళివోలె.
నైష. ౯. ౫.

౩. కూడుకొను, అతుకుకొను, కలిసికొను.

ఆ. సత్యతపుని వ్రేలు సమిధలతోఁ గూడఁ, దగి
నవిధము భస్మమెగయువిధము, ధరణిఁ బ
డ్డతునుక తనుదానె కీల్కొన్న,విధముఁ దెలి
య విన్నవించుటయును.వరాహ.౧౨.౨౮.

౪. ముడివడు.

చ.జనితరతిత్వరం జెలులసన్నిధిఁ బయ్యెద యం
టుభర్తపైఁ,గినిసి యదల్పుమై బొమలు గీ
ల్కొనఁ జేసి...కవిక. ౪. ౧౬౯.

౫. ఒప్పు; ఉండు.

క. వైతాళికులప్పుడు మృదు,గీతామృతవచనర
చన గీలుకొన యశో,దాతనయు మేల్కొ

లుపఁ బ్రా,భాతికరమణీయరాగఫణితులు సె
లఁగెన్. పారి. ౨. ౫౪.

గీ. మొలకచిగురులు మొగ్గలు పూలు తేనె,పిందె
యల్ గాయలు ఫలంబు లెందు వనులఁ,గీలు
కొనెఁ బికభృంగముల్ కీరతతులు, మొద
లుగాఁ గల్గుద్విజరాజి ముదముఁ జెంద. ఇం
దు. ౨. ౪౧.

గీ. నృపతిచేతికి మీఁదుగా నెలఁతచేయి, గీలు
కొనఁజేసె నొక పేరఁటాలపడఁతి. నైష. ౬.
౯౦, ౭. ౧౭౧.

కీలుకొ(ల్కొ)లుపు. స. క్రి. (√ కీలుకొను).
కీలుకొనఁజేయు.

౧. లగ్నము చేయు, తగులుకొనఁజేయు; బం
ధించు.

శా...కౌతుకపరీతాలోకజాలంబులన్, బాలా
రత్నము కీలుకొల్పె ముద మొప్పన్ విశ్వ
భూపాలుపై. కావ్యా. ౪. ౫౭.

చ.కలికి యొకర్తు...కటిఁ బూని మేఖలా,వలయ
ము గీలుకొల్ప మఱవన్ ... రామా. ౪.
౧౪౭.

౨. నాటుకొనఁజేయు.

క. వాలికతూపులు మేనం,గీలుకొలిపి నొంప...
భార. కర్ణ. ౨. ౨౪౨. జై. భా. ౫.౧౭౦.

౩. పెట్టు; ఘటించు, కూర్చు.

గీ. ఒకతె ముంగరముత్తె మీ నొక్కయతివ,
యందుకొని కేలికెంజాయ నరుణమైనఁ,
గాంచి దాడిమబీజశంకను గరాగ్ర,కేళికా
కీరముఖమునఁగీలుకొల్పె.రామా.౪.౧౪౯.

సీ. కీలుగంటిది యేల పోలఁగా నునుఁగొప్పుఁ గీ
ల్కొల్పుకొ మ్మంచు గీజాపోరు. శుక. ౨.
౪౫౬. నైష. ౫. ౨౪.

౪. నిలుపు.

గీ. అతనివామాంకమున రతి నావహించి, ప్రాల
నుడురాజు బుతురాజుఁ గీలుకొల్పి. వసు.
౩. ౧౬౯.

చ. గురువుల నాత్మఁ గీల్కొలిపి ఘోరతపోని
యమానుషక్తుఁడై...వరాహ. ౭. ౯౫.

౫. తాల్చు, వహించు.

సీ. పసిడిదిండిమెకపురక్కసితోలు మొలఁ జుట్టి
కేల నుమ్మైనవాలు గీలుకొలిపి. నీలా.౧.౧౩.

వ. త్రిశూలంబు కేలం గీలుకొల్పి. భీమ. ౫.౭.

౬. అమర్చు.

సీ. నీలికాసెలమీఁదఁ గీలుకొల్పినయట్టిసెలవం
కకత్తులతళుకు లెసఁగ. చిత్రభా. ౩.౧౨౭.
చం. రా. ౬. ౩.

౭. కలిగించు.

శా. కీడొక్కింతయుఁ జెందనీక ప్రియము గ్గీ
ల్కొల్పుచున్ వచ్చెదన్...హరి. పూ. ౭.
౨౪౦.

క. హల్లాచేయుము బొబ్బలి, కిల్లా తజ్జయము
నీకుఁ గీల్కొల్పుదు...రంగా. ౨. ౫౪.

కీలుగం(ల్గం)టు. వి. (√ కీలు). కేశబంధవిశేష
ము, దూముడి, జాఱుముడి.

చ...కేశపా,శముఁ దడియొత్తికొంచుఁ గటిసం
ధి నటింపఁగఁ గీలుగంటు లం,చముగ నమర్చి
...కాశీ. ౪. ౧౧౭.

సీ. వాల్గంటి కీల్గంటు వైచి వచ్చినచెల్వు జడ య
ల్లుకొను నాఁటిసొరు జొరు.విజ. వి. ౩. ౧౩.
ఆం. భా.౨.౧౪౫.

కీలుమే(ల్చే). స. క్రి. (√కీలు)=కీలించే.
(ధరించు, తాల్చు.)

(సిద్ధునివర్ణన) సీ.,చిఱుతకెంజడలఁ గీల్చినజాతి
పటికంబు గళమున రుద్రాక్షకంఠమాల. వేం.
పంచ. ౪. ౧౦౧.

ద్వి. అసమానవదనచంద్రాంకురం బనఁగఁ, బసని
ముత్తియపుఁబాపట చేరు గీల్చి. ద్వి. పరమ.
౫. ౪౨౯ పా.

కీలుజే(ౙ్డె)డ. వి. (√కీలు) స్త్రీలు వేసికొనునొకవిధమైనజడ.

ఛ...నీదుహృదయేశుఁడు వచ్చె నటంచు విన్నవెన్కకుడు నెన రొండఁ గీలుజడఁ గోసి నివాళి యొనర్పుము...శుక. ౨. ౨౩౨.

సీ...సత్యకీల్జడకుఁ బూసరులు చుట్టి. ఉ. రా. ౧. ౪౪.

కీలుటోడ. వి. (√కీలు). యంత్రములచే నడిచెడి పడవ, నౌకావిశేషము.

వ...తురంగంబులు తరంగంబులుగా ... పల్లకీలు కీలుటోడలుగాఁ జాలసముద్రంబు...తరలివచ్చినట్లుండె. వ్య.వి. ౩. ౪౩, ౩౭ పా.

కీలుపడు. అ. క్రి. తగులు. (చూ. కీలుపఱచు-శ. ర.)

కీలుపఱ(ఱు)చు. స. క్రి. తగులఁజేయు.

గీ...యావనలీలావిలాసహాస, హేలనాదులఁ జిత్తంబు గీలుపఱచి. భాగ.స్క. ౧. అ. (శ.ర.)

కీలుబొ(ల్బొ)మ్మ. వి. (√కీలు.) మరబొమ్మ, జంత్రపుబొమ్మ.

చ. తెలిమగఱాతికంబములఁ దీరినబంగరుకీలుబొమ్మ. ఉ. రా. ౧. ౩౧౭.

(రుక్మిణీవర్ణన.) సీ. హరినీలమణిమనోహరమందిరస్తంభముల వినోదించుకీల్బొమ్మవోలె. ఉ. హరి. ౨. ౭౩.

కీలుబొ(ల్బొ)మ్మరము. వి. (√కీలు.) మరబొంగరము.

సీ. కీల్బొమ్మరము జాలె గిఱ్ఱునఁ ద్రిమ్మరుతెఱఁగున...ప్రబంధ. ౧౧౯, ౧౧౧.

కీలుము(ల్ము)డి. వి. (√కీలు.) కీలుగంటు, జాలుముడి.

సీ...కేశబంధము పేర్మి కీల్ముడి క్రొమ్ముడి కీలుగంటు. గీ. నూనెముడి వెన్నుగంటన...సాం. ని. మాన. ౧౪.

కీల్యమానము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) కీలింపఁబడుచున్నది.

కీల్యము. సం=కీలితవ్యము.

కీశపర్ణము. సం. వి. అ. పుం. అపామార్గము, ఉత్తరేను.

కీశపర్ణి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ=కీశపర్ణము.

కీశము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) నగ్నము, దిసమొలది. వి. అ. పుం. కోఁతి.

కీశవల్లి. సం=కీశపర్ణి.

కీశుఁడు. సం. వి. అ. పుం. సూర్యుఁడు.

కీస. విణ. (క. కీసు.) తక్కువ, అల్పము.

ఉదా: కీసయరఁటి, కీసపాలు.

అవ్య. కొంచెము, కించిత్తు.

గీ. రత్నపుర మని గల దొకరాజధాని,కిన్నరాధీశు నగరికిఁ గీస వెలితి. శివరా. ౨. ౩.

గీ...సంధ్య వార్వనిబ్రాహ్మణుండు, కీస తక్కువశూద్రుండు కేవలంబు. కాశీ. స్క. ౨౧౪. రామా. ౩. ౧౩౮.

కీసర వి. తిత్తి లోనగువానిలోపలిపొర. (శ. ర.)

చ. ముదుకరుమాలుగుడ్డ భుజమూలమునం గడితంబు మీఁదఁ బ్రాఁ, తదియగుదుప్పటంబు మొలఁ ద్రాసును గీసర యుండుతిత్తి సన్నది నెలవంకనామము...హంస. ౪. ౧౫౬.

విణ. అల్పము. (ఉదా: కీసరపాలు, మొ-శ.ర.)

కు

కు=క్రి.౧.(చూ.)సంబంధసామాన్యమును దెలుపును. (ఈయర్థమున క్రియతో నన్వయ ముండదు.)

శా. నాకుం దమ్ముఁడు మీకు నెచ్చెలి ... హిరణ్యాక్షుండు... భాగ. ౭. ౩౦. (నాకు=నాయొక్క.)

౨. సంబంధవిశేషమును దెలుపును.

(క) స్వస్వామిభావసంబంధము.

ఉదా: నాకు పదివేలరథము లున్నవి.

(చ) అవయవావయవిభావసంబంధము.

ఉదా: అండజమునకు పక్షములు రెండు

(ట) జన్యజనకభావసంబంధము

ఉ. ధన్యుల కాసుభద్రకు శతక్రతుపుత్త్రున కు
ద్భవించె సన్మాన్యయశుండు పుత్త్రుఁ డభిమ
న్యుఁడు...భార. ఆది. ౮. ౨౨౪.

(త) ద్వితీయార్థకము.

చ. చిరముగ బ్రహ్మకుం దపము సేసి యనంతుఁ
డనంతధారణీభరగురుకార్యసక్తుఁ డయి...
భార. ఆది. ౨. ౧౨౭. (బ్రహ్మకు=బ్రహ్మను
గూర్చి, బ్రహ్మనుద్దేశించి)

(ప) తృతీయార్థకము.

క...ఆంధ్రకవితాపితామహుఁడ దెవ్వ రీడు
పేర్కొన నీకున్. మనుచ. ౧. ౧౫. (నీకు=
నీతో.)

చ... దేవకీతనయుఁడు పారిజాతవసుధారుహ
ముం దనరాజధానికిం గొని చనఁ బూని యా
తరువు కూఁకటివేళ్లకుఁ బెల్లగించి కైకొని
బలమున్ జలంబు నొడఁగూడఁగఁ బోవఁగ
నున్నయత్తఱిన్. వి. పు. ౮. ౧౨౫. (వేళ్ల
కు=వేళ్లతోఁ గూడ)

క. శాంతనవుఁడు భీష్ముండు ప్రశాంతుఁడు ద
క్కతువు నూచి సంతుష్టుండై, యంతకత
నూజునకు ధృతిమంతున కత్యంతధర్మమతి
కిట్లనియెన్. భార.సభా. ౨. ౩. (తనూజున
కు=తనూజునితో)

(వ్యవ) ఆచేను ఎండకు ఎండుచున్నది. (ఎండ
కు=ఎండచేత)

(గ) చతుర్థ్యర్థకము.

చ. కురువిభురాజసూయమునకున్ ధన మిచ్చిరి
రాజు లెల్ల...భార. సభా. ౧. ౨౬౨.(రాజ
సూయమునకు=రాజసూయమునిమిత్తము.)

సీ. జాతినిర్ధంపువజ్రాలకమ్ములడాలు గంపపొంది
మకుఁ గైదండ యొసఁగ. దశా. ౨. ౨౭౩.

(జ) పంచమ్యర్థకము.

క...నాక కాదీ, త్రిలోకముల కధికుఁ జూచి
తిమి యొకయెలుకున్. భార.ఆది.౫.౨౩౯.
(నాకు=నాకంటె.)

క. నన్ను మును పీవు గాచితి, నిన్నుం జెఱ కేసు
బాపి నిలిపితి నాకై, మున్ను గలకరుణ మఱ
వక, మన్నింపుము నాకు నంతమానమ చా
లున్. కేయూర. ౪. ౧౧౭. (చెఱకు=చెఱ
నుండి)

(డ) సప్తమ్యర్థకము.

శా. ఈపాండిత్యము నీకుఁ దక్క మఱి యొందేఁ
గంటిమే...మనుచ. ౨. ౬౪. (నీకు=నీయం
దు.)

చ...కోమలి నీకనురక్త...భార.ఆర.౨.౨౧౬.
(నీకు=నీయెడల)

(ద) పైని, మీఁద.

క. గొఱియలపిండునకుఁ గవియుఁ గోల్పులిక్రియ
...భార. భీష్మ. ౧. ౨౯౬.

క. నీకడుపున జన్మించుట, నాకుం గొడుకయ్యె
నితఁడు నాసుతునకు సుశ్లోకా యలుగంద
గునే, నీకు...భార. శాం. ౫. ౪౭౪.

(బ) మాఱుగా, బదులుగా.

చ. కనకము ధేనువుల్ మణినికాయము లిచ్చెద
నేనియైనఁ డుష్కృను మది కిష్టమైనయది
గోరుము గోవున కంచుఁ జేరి...భార. అను.
౨ ౪౨౯.

మఱికొన్ని ప్రయోగవిశేషములు.

ఇంతకును వాఁడు వచ్చినఁ గదా పెండ్లి యగుట.

అంత కింత యైనది యింత కెంత కానున్నదో.

కు. పం. అవ్య. వృత్తియందు ఉండి పాపనిందాల్పా
ద్యర్థముల నిచ్చును.

ఉదా: కుజనుఁడు, కుతర్కము, కుగ్రామము, మొ.

అజాదిపదములకును రథవద శబ్దములకును సమునాయము చేత జాతి వాచ్య మగునపుడు తృణశబ్దమునకును ముందున్న దీనికి కదాదేశమువచ్చును.

ఉదా: కదశ్వము, కదుష్ణము, కద్రథము, కద్వదుఁడు, కత్తృణము, మొ.

సందర్భానుసారముగా నొకానొకప్పుడు దీనికి కాకవాదేశములును వచ్చును.

ఉదా: కాపురుషుఁడు, (చూ. సుపురుషుఁడు) కోష్ణము, కవోష్ణము, కాక్షము, కాపథము, మొ.

వి. ఉ. స్త్రీ. భూమి. (దీనికి తెనుఁగున వ్యస్త ప్రయోగము లేదు. ఉదా: కుజము, కుతలము, కుధరము, మొ.)

కుంక. వి. ౧. బాలవిధవ. (చి. ని, శ. ర. - చూ. కుంకముండ.) ౨. విధవ.

ఆ. కాంత కుంక యైనఁ గానిపులం బైన, బాయ లేక విటుఁడు భ్రమసి యుండు. వేమన. ౨. ౧౫౦. సాం. ని. మాన. ౩౪.

౩. నిందావాచకముగా నుపయోగింపఁబడును.

(వ్యవ) ఓరికుంకా నీవు న న్నేమి చేయఁగలవు. అప్పుటికుంకలు అల్లరి చేయుచున్నారు.

జ: కుంకముండ.

కుంకటి=కూఁకటి. వి. ౧. జుట్టు. ౨. పిల్లజుట్టు. (శ. ర.)

విణ. ప్రధానము.

ఉదా: కుంకటివేరు. (శ. ర)

కుంకముండ. వి. (√కుంక) బాల్యమునందే వైధవ్యము ప్రాప్తించినస్త్రీ.

ఉత్సా. కన్నవారివంకవారిఁ గానఁ బ్రాణనాథుఁడుకా, మున్నె చచ్చె నేమ గుంకముండ నెట్టు లేఁగుదుకా. వేం. పంచ. ౪. ౪౪.

కుంకుడు. వి. ఫేనిలము. (దీనికాయలతో తల రుద్దుకొందురు.)

సీ... కుంకుడన ఫేనిలసంజ్ఞ యగు...ఆం. భా. ౨. ౪౪.

గీ. ... కుంకుడుపండులనుకు వనంగఁ, బలపలని పాండురాంబుదపంక్తు లమరె. ఆము. ౪. ౧౫౭.

జ: కుంకుడుఁబురుగు.

కుంకుడుఁబురుగు(పు). వి. (కుంకుడు + పురుగు) కుంకుడుకాయలకు పట్టెడు నొకానొకయెఱ్ఱని పురుగు.

కుంకుని. ? ౦ = కుంకుమ. (వాచ)

కుంకుమ. వి. (సం. కుంకుమమ్. క. కుంకుమ. త. కుంకుమం.) ఘుసృణము, లేపద్రవ్యవిశేషము; బొట్టు పెట్టుకొనురాగద్రవ్యవిశేషము.

ఉ. గుబ్బలిపట్టిగబ్బివలిగుబ్బల జొబ్బిలుతావి కుంకుమకా, గబ్బుకొనంగఁ జాలు నెవఁ గప్పిన బెబ్బులివన్నెపచ్చడం, బబ్బురమై తనర్పఁ బ్రమథావలి యుబ్బుచు వెంట నంటఁ గా, గిబ్బవయూరి తేజి దుమికించుచు వచ్చె మహేశుఁ డత్తఱికా. దశా. ౨. ౬౯.

చ. ఉరమున నున్నకుంకుమ మదుజ్జ్వలకోషక పాయవీక్షణ, స్ఫురదరుణాంశుపుంజ మని కొంకితి...నరస. ౨. ౧౩.

గీ... ఘుసృణంబు దనరుచుండుఁ, గుంకుమ యనంగ...ఆం. భా. ౨. ౧౬౦.

మ. పుగసౌభోన్నత కేతుసుట్టనల వంశోజాతిప ద్మాప్తులం, దిగనై కప్పు దలిర్పఁ బద్ధవదనల్ హేలాగతి న్నిత్తుఁడం, చు రవి న్గుంకుమ నింపఁగా నరుణుఁడై చూపట్టెఁ గాదేని భా, స్కరబింబంబునఁ గందు చెందునె గదా జాబిల్లియందు న్వలెకా. చంద్రా. ౧. ౧౭.

(శ. ర. 'కుంకుము' అను ఉదంతరూపమును గ్రహించి యీపద్యము నుదాహరించెను. కాని యి

టు 'కుంకుమ' అనియూ ననవచ్చును. అదంత మనుట కు ఆం. భా. యూ, కుంకుమపువ్వు అనుపదమును నిర్ధారకములుగా నుండుటచే అదంతరూపమే గ్రహింపఁబడెను.)

జ: కుంకుమపువ్వు.

కుంకుమపూవు(పువ్వు). వి. (కుంకుమ + పువ్వు) కాశ్మీరజన్మము.

సీ. ... కుంకుమపూ వనఁ గుంకుమ మగు... ఆం. భా. ౨. ౧౬౧.

ఉ. సంకుమదంబుఁ గస్తురియుఁ జాఁదుఁ బటీర ముఁ గప్పురంబునుం, గుంకుమపువ్వునుం బు నుఁగు గొజ్జఁగనీరు... నైష. ౭. ౧౧.

వ. ... పగడపుఁగోళ్లపట్టెమంచంబులు పఱపు గలకుంకుమపూఁబఱపులు... దశా. ౧. ౧౪.

కుంకుమము. సం. వి. అ. న. కుంకుమపువ్వు.

కుంకుమాద్రి. సం. వి. ఇ. పుం. కాశ్మీరదేశములో నుండునొకానొకపర్వతము.

కుంకుమి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ - కుంకుమవర్ణము గలది - మహాజ్యోతిష్మతీలత, పెద్దమాలేరుతీఁగ.

కుంగు=క్రుంగు. అ. క్రి. వంగు; తగ్గు. (చూ. కుంచు)

జ: కుంగు.

కుంచత్. సం. శత్రు. వంగుచున్న.

కుంచనము. సం. వి. అ. న. ౧. సంకోచము, ముడుఁగుట; ముడుఁచుట. ౨. వంగుట; వంచుట. ౩. వక్రత్వము, వంకర. ౪. నేత్రరోగవిశేషము.

కుంచనీయము. సం.=కుంచయితవ్యము.

కుంచఫల. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. కూశ్మాండి, గుమ్మడి.

కుంచెము. వి. (త. కుంజం) ప్రస్థము, నాలుగుమానికలప్రమాణము గలకొలతపాత్రము.

సీ. ప్రస్థనామంబుగాఁ బరఁగుఁ గుంచ మనంగ ... ఆం. భా. ౨. ౨౬౦.

క. విను మొకకుంచెఁడుధాన్యము, దన కాయితి గల్గునతఁడు దాని నొసఁగినఁ, ధనకోటి గల్గువాఁడ, ద్ధన మొసఁగిన నొక్కరూప తత్తత్ఫలముల్. భార. అను. ౫. ౨౧౧.

కుంచయత్. సం. శత్రు. వంచుచున్న.

కుంచయితృ. సం. విశే. (ఋ. స్త్రీ. ఋ.) వంచువాఁడు.

కుంచయితవ్యము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) వంపఁదగినది.

కుంచి. సం. వి. ఇ. పుం. అష్టముష్టిప్రమాణము, ఎనిమిదిపిడికిళ్లపరిమితి గలమానము.

కుంచిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. కుంచెకోల, బీగము తీసెడివంకరయినుపకమ్మి. ౨. గురిజ, గుంజ. ౩. వంశశాఖ, వెదురుకొమ్మ. ౪. మహీలత, ఎఱ్ఱ. ౫. కృష్ణజీరకము, నల్లజీలకఱ్ఱ. ౬. మెంతి, మెంతిచెట్టు.

కుంచిత. సం. విశే. (ఋ. స్త్రీ. ఋ.) వంగువాఁడు.

కుంచితము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) ౧. ముడిఁగింపఁబడినది. ౨. ముడిఁగినది. ౩. వక్రము, వంకరైనది. వి. అ. న. ౧. తగరపుష్పము, నందివర్ధనపుష్పము.

కుంచియ(చె). వి. (సం. గుచ్ఛః? క. కుంచ. త. కుంజం.) ౧. కుచ్చు.

గీ. పలికుంచెతలాటంబు పేరొజంబు, మణుల మొగముట్టు వన్ని సాహిణి యొకండు, కర్త యెదుటికిఁ గొనివచ్చె గంధవాహ, బాంధవం బగునొకమహాసైంధవంబు. మను. ౪. ౭౮. (పేరొజములోని శ. ర. పా.)

వ... కొడమతట్టువగుంపుకాలికొలందికి బ్రేలు లాలుకుంచెలు గీలించినగవ్వదండలగంటల నలంకరించి... ఆము. ౪. ౩౫.

౨. (సం. కుంచికా. ప్రా. కుంచి ఆ) చామరము; ఈఁగలుమున్నగువానిని తోలుకొనుసాధనము.

చ. అతులితభక్తిఁ బూర్వదిశయందు నను గ్రహయక్షవధూటి దాఁ, గుకుకము మీఁఱఁగాఁ

బసిఁడికుంచియ వైచుచుఁ గొల్వుసేయు... కళా. ౮. ౨౩౦.

ద్వి. పాలసుశ్రీజామ్మనిపాలయుమక్షికలఁ, గుంచియతోఁ జోఁపుకొనుచు...ద్వి. హరిశ్చ. ఉ. ౧౩౮౯పం.

౩. గుత్తిగాఁ గట్టిననెమిలిపురికట్ట.

సీ. లావణ్యలహరి కళానిధి కనకాంగి మదకురంగి మరాళి మణిశలాక, కాలంజి యడపంబు తాళవృంతము గిండి కుంచె పింజామరఁ గొంచు నడువ. రా. వి. ౨. ౬౩.

చ...తనకుంచె నుఁ గృష్ణమృగాజినంబునున్, బలువుఱు వీచుచుం గలహబంధుఁడు నారదుఁ డాడె వేడుకన్. భార. సభా. ౨.౩౧. దశా. ౨. ౨౬౦.

౪. సాలెవాఁడు పడుగు సరిచేయుసాధనము.

సీ. కుంచె మగ్గపుగుంత నూటంబు పగ్గంబు పఁ కెట త్రొక్కుడుపట్టె పలక దోనె. హంస. ౨. ౧౧.

సీ. అనువొప్పెడుదానిహస్తంబుకీలిని గుంచెవీసెడుదానికొమరు మిగుల. హంస. ౧. ౨౨౦.

సీ. ...కుంచిక తనయను గుంచె యనఁగ. ఆం. భా. ౨. ౨౯౬.

౫. చిత్తరువులు వ్రాయుకూలిక. (శ. ర.)

౬. కుచ్చెళ్లు పెట్టినవస్త్రము.

ద్వి. స్థిరచిహ్నానంపవీచికఁ బోలుకుంచె, మఱియొక భుజమున మార్గ్ములయుంగ. విష్ణు. ఉ. ౫. ౭. (శ. ర.)

౭. గోడకు వెల్ల వేయుట కుపయోగించుసాధనము, మట్టి. (శ. ర.)

౮: కుంచెకోల.

కుంచే = క్రుంచే. స. క్రి. (√కుంగు) కుంగఁజేయు. (వంచు)

ఉ. కొంచెముగా నిజాంగకము కుంచి ధరిత్రికి నంతయంతలం, ఘుంచిన లేమవంతిఁ బరికించుజనంబులు...కవిక. ౨. ౧౦౧.

(తగ్గించు.)

చ. అన విని వజ్రి మండిపడి యా నవు నారద... దానికి నేన గర్వమును, తెనిచితి నిన్నినాళ్లు నీకఁ బెద్దతికం బోకయింత కుంచెదన్. నిరం. ౪. ౩౫.

సీ. కులగోత్రములవారి చెలువుఁ గుంచఁ డొకింత ప్రాజ్యసామ్రాజ్యభారము వహించి. పె. శకుం. ౧. ౧౩.

ఉ... మూపులన్, మించులఁ గుంచు... రా. వి. ౪. ౯౦. (ఇట నౌపమ్యద్యోతకము.)

కుంచెకోల. వి. (√ కుంచె) ౧. కుంచిక, తలుపు లోపలిగడియ తీయుటకు వేయుటకు నుపయోగించు ఇనుపవంకరకోల.

ఆ. కొడవ లనెడుకుంచెకోలచే వక్షఃక, వాట మిపుడు తెఱచి వామదేవు, గర్భగేహమందుఁ గానంగఁ జేసితి, వౌర యెంతఘనుఁడ వాత్మ దేవ. చెన్న. ౩. ౪౩౬.

సీ. ఏ దేవుకనువోయి హిమధామసోదరీకుటికా కవాటంబుకుంచెకోల. రా. వి. ౧. ౨౪.

౨. ఒకవిధ మగుబాణసంచు.

గీ. రోదసీసరసీజాలపావపద్మ, కుముదహాసము లైకుంచెకోలగములు, చెలఁగ బిరుసులు పగలువత్తులును నమరఁ, బరఁగుబహుచిత్రబాణవైభవము గనుమి. ప్రబంధ. ౭౭.

కుంచ్యమానము. సం. విశే. (అ. త్రి. ఇ.) వంపఁబడుచున్నది.

కుంచ్యము. సం=కుంచయితవ్యము.

కుంజము. సం. వి. అ. పుం. న. ౧. నికుంజము, పొదరిల్లు. ౨. గజదంతము, ఏనుఁగుకొమ్ము. ౩. గజహనువు, ఏనుఁగుకటుమర.

కుంజర. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. ధాతకి, ఆరె?. ౨. పాటల, కలిగొట్టు?.

కుంజరచ్ఛాయము. సం. వి. అ. న. యోగ భేదము.

(కృష్ణపక్షత్రయోదశినాఁడు సూర్యుఁడు హస్తయందును చంద్రుఁడు మఘయందు నుండుట.)

కుంజరము. సం.వి.అ.పుం. ౧-ప్రశస్తమైన హనువులును దంతములును గలది-ఏనుఁగు. ౨. కేశము, వెండ్రుక. ౩. -ఏనుఁగుతొండమువలె నుండునది-హస్తనక్షత్రము. విశే. అ. పుం. శ్రేష్ఠము. (ఈయర్థమున సమాసపూర్వపదముగా నుండును)

కుంజరాలుకము. సం.వి.అ.న.ఆలుకవిశేషము,ఒకజాతిగెనసుగె.

కుంజరాశనము. సం.వి.అ.పుం.అశ్వత్థము,రావిచె.

కుంజరాసనము. సం. వి. అ. న. (యోగ) ఆసనభేదము.

కుంజరి. సం.వి.ఈ.స్త్రీ. హస్తిని, ఆఁడేనుఁగు.

కుంజలము. సం.వి.అ.న. కాంజికము, పులియఁబెట్టిన కడుగునీరు.

కుంజవల్లరి. సం.వి.ఈ.స్త్రీ.నికుంజికామ్లవృక్షము.

కుంట=గుంట. వి. (సం. కుండమ్. క. కుంటె. త. కుంటం.) ౧. అల్పతటాకము,నీరు నిలుచుపల్లము.
గీ. కుంట గుంట యనంగఁ జేర్కొనఁగ వచ్చు, నల్పమైనతటాకము...ఆం.భా. ౧.౧౬౨.
ఉ. ... ఎంతు మం,దాకిని నిర్ఝరాకృతి నుదారగతిం జనుదెంచు టెల్ల ర,త్నాకరుఁ బొందఁ గాక యహహా చన నేర్చునె చౌటికుంటకుఁ౹ పి. శకుం. ౩. ౭౪.

౨. కొలను. (శ.ర.) ౩. చెఱువు. (శ.ర.)
ఆ. ఇంట నుండఁ గూడ దిప్పుడ కొని చని, గుంట నైనఁ బెద్దకుంట నైనఁ, బెంట నైన వైచి యింటికి నరుగుదెం, డనఁగ నద్దురక్త బాలకించి. వేం. పంచ. ౪. ౪౨.

౪. భూపరిమాణవిశేషము. (శ.ర, బ్రౌ.)

కుంటకుఁడు. సం. విశే. (అ.టికా.అ.) స్థూలుఁడు, బలుపు గలవాఁడు.

కుంటమాలము=గుంటమాలము. వి.కడదూలమున కును గోడకును అడ్డముగా నుంచుచిన్నదూలము. (శ. ర.)

కుంటముక్కు. వి. మత్స్యభేదము.
ద్వా. ౧. ౨౨౧. హంస. ౪. ౧౮౭.

కుంటి=కుంటు. విశే. పాదవికలుఁడు;పాదరహితుఁడు.
సీ. ఖంజుఁడు కుంటి నాఁగ...ఆం.భా. ౨.౧౨౨.
గీ. నీప్రతాపంబు చనవలె నిఖిలతమము,నడఁపఁగా లేదొ తా నేల యరుగుదెంచుఁ, గుంటి సారథితో నల్లకుముదవైరి. నరస. ౪. ౧౭౯.

కుంటికుముపు=కుంటి, పంగుపు.
గీ. కుంటికుముపు లశక్తులు కుష్ఠరోగు,లంధులును వృద్ధులును బాలు రాది గాఁగఁ, గాశి కరుగంగ లేనిబికారు లెల్ల,మోక్షమును బొందుదురు గాక దక్షవాటి. భీమ. ౪. ౨౧.
శ్లో. అశక్తాః కాశికాం గంతుం పంగవోంధాశ్చ కుష్ఠినః. సం. భీమ.
ఉ. దేవత లెల్లఁ దక్కఁగలదీవులనుక్ష దివి కేఁగునట్టిచోఁ, బోవఁగ లేక కుంటికుముపుంజియు వేల్పులు దైత్యదానవుల్, సేవకులై మహీవిభుని చే నధికారనియోగవృత్తికై, జీవితమంది నిల్చిరి త్యజింపఁగఁ జాలక జన్మదేశముల్. కాశి. ౪. ౨౯౧.
గీ. అపుడు జంబూతరుద్వీపవిపులయందు, వాసికెక్కినయద్దిగోదాసునాజ్ఞ, గొంది సందిని నొకకుంటికుముపుఁ జేవ,యునవ బూతంబు నుండనీవైరి భటులు. కాశి. ౪. ౨౫౭.
జ: కుంటిగాము.

కుంటిగాము. వి. (కుంటి+ గాము) శనిగ్రహము. (చి. ని, శ. ర.)

కుంటు. అ. క్రి. (సం. కుంఠ్. క. కుంటు) ౧.పాదవైకల్యముచేత వక్రముగా నడచు.

(వ్యవ) మల్లు విజేగినదా యేమి అట్లు కుంటుచున్నావు.

౨-కుంఠితమగు-పోవు.

చ. తొలఁగెఁ గడంక శ్రీ లెఁ ధృతి దూలె వివేక
మడంగె బుద్ధి బెగ్గిలె నభిమాన మేఁగెఁ బ్రప
గెంటె నయంబు భయంబు గుంటె గాసిలె
బిగి తారె మేర కులశీలము గ్రుంగె...చంద్రా.
౪. ౧౯౦.

వి. కుంటుతనము.

సీ. ధర్మము నాల్గుపాదంబులఁ జరియించు నేయు
గంబునఁ గుంటొకింత లేక. దశా. ౯. ౭౦.

గీ. గుంటికాలొందుధర్మవుకుంటు మాన్ప. కకు.
౧. ౬౦.

విణ. పాదవికలుఁడు; పాదరహితుఁడు.

క. వింటి కదా నీతనయుని, కొంటెతనము వీరి
మాని కుటిలాలక నక్కుంటునకు నిత్తు రఁట
యిటు, వంటివి పో పెక్కునోళ్ల వారలమా
టల్. భోజరా. ౫. ౩౩౧.

గీ. కుంటు వినతామహాదేవికొడుకుఁ గుఱ్ఱి, సవిత్రు
సారథి కట్టెఱ్ఱచాయఁ దెలుప, నరుణుఁ డు
దయించెఁ బ్రాగ్దిశాభ్యంతరమున. కాశీ. ౧.
౧౨౧.

జ: కుంటుగించు, కుంటుపఱుచు, కుంటుపిచ్చుక, కుంటువడు, కుంటువాఱు.

కుంటుగించు. అ. క్రి. (√కుంటు) కుంటు. (శ.ర)

కుంటుపఱుచు. స. క్రి. (√ కుంటుపడు) కుంటు పడఁజేయు.

(చెఱుచు, పాడుచేయు.)

సీ. బ్రహ్మచర్యము గుంటుపఱుచుమాణవకుండు
పాడి దప్పినధరాపాలకుండు. శివధ. ౪. ౯౭.

సీ... పెనుఁగొండ సాధించెఁ గోవెలనెల్లూరు గుం
టుపఱిచెఁ, గుందాణి విదళించె గొడుగుచిం
త జయించె బాగూరు పంచముపాడు చేసె.
వరాహ. ౧. ౩౦.

కుంటుపిచ్చుక=పిచ్చుకకుంటు, పిచ్చుకుంటు. విణ. (కుంటు+పిచ్చుక) పాదరహితుఁడు, పంగువు.

సీ. తాపసశ్రేష్ఠి యాధార మాదివిఁ బ్రాఁకుపి
తృవర్యులకుఁ గుంటుపిచ్చుకలకు. గీ. నట్టిగృ
హమేధిధర్మంబునందు...పాండు. ౫. ౨౬౧.

కుంటువ(ప)డు. అ. క్రి. (√కుంటు) ౧. కుంటి యగు, నడుపలేని దగు.

క. అరయఁగ నాలుగువిధములఁ, బరఁగుఁ జతు
ష్పాదవృత్తిఁ బరఁగినగోవృష, దొరయుచు
నం దొకఁ డెడలిన, వరవర సద్ధర్మవర్తనము
గుంటువడున్. భార.అను. ౪. ౨౯౫. (గో
పక్షమున.)

ఉ. వాలిక మించుఁ గన్గొనలవాకిట నల్లన సంచ
రింపనుం, జాలక చాలఁ గుంటువడెఁ జారు
నిరీక్షణఖంజరీటముల్. నైష. ౨. ౧౧౨.

శ్లో. అజని పంగురపాంగనిజాంగణ, భ్రమికయాపి
తదీక్షణఖంజనః. సం. నైష. ౪. ౪.

౨. ఆఁగు, నిరుద్ధమగు.

(గంగావతరణము.) వ...కమఠపతివీఁపుచిప్పఁ
దాఁకి యుప్పరం బెగసి జగదండకర్పరం
బునఁ గుంటువడి మగుడు వేగం బడరఁ బుడ
మికి డిగి నలుగడల నెల్లివిరిసి...చం. రా. ౩.
౨౫.

౩. తగ్గు, క్షీణించు, కుంఠిత మగు.

మ. గురుదర్పోద్ధతి నిట్లు మర్మములు గీలొక్క నే
యఁగా శౌర్యవిస్ఫురణాహంకరణంబు కుం
టువడి యచ్చో నేదుచందంబునన్, శరసం
వేధితదేహుఁడై నిలిచె విష్వక్సేనసూనుండు
...జై. భా. ౫. ౧౯౭.

క. తొంటినడ గుంటువడినం, బంటుతనము గుం
టుపడక పరుషధ్వనితో, మింటికి నిమ్ముగ
నంగిటి, గుంటడనుక నోరు దెఱచికొని యు
న్ముఖుఁడై. రామా. ౯. ౧౫౫.

౪. చెడు, భగ్నమగు.

మ. అపు డుద్దాలకుఁ డాగ్రహించి నిజభార్యం
జూచి నిర్భాగ్యురా,ల పవిత్రం బగుపార్వ
ణంబు నవలీలం బెంటపై వైచి కుం,టుపడం
జేసితి శ్రాద్ధకర్మము... శై. భా. ౮. ౧౦౧.

సీ. ఉలపాంసురము లేర్చి యులుపవట్టెడుపూ
న్కిఁ గుళపల్లవాహృతి గుంటువడియె. పాం
డు. ౫. ౨౩౮.

౫. తెగు, ఖండితమగు.

గీ. ఘనభుజాండు సుమిత్రనందనుఁడు జిష్ణుఁ, డరిఁ
గరము గుంటువడ నేయ ననుజాగెలుపు, గాం
చి మోదించె నరత నటించుచక్రి. రాఘవ.
౮. ౧౬౯. (భారతార్థమున.)

కుంటువాటు. అ. క్రి. (కుంటు + పాటు) మొ
క్కపోవు, బలహీన మగు.

సీ. గుదియఁ జేకొనెఁ దద్దఁ గుంటువాటె జముం
డు కుదిరె రక్కసుఁడు సోఁకుడుఁదనమున.
అచ్చ. రా. బాల. ౬౮. (శ. ర. పా.)

కుంటెన. విశే. (సం. కుట్టనీ.) నాయికానాయకుల
ను గూర్చువాఁడు; కూర్చునది. (చూ. కుంటెన
తనము.)

వి. తార్పుట, తార్పు, నాయికానాయకులనడుమ
చేయుదూతకృత్యము.

చ. తనసరిచాకెతల్ తనకు దాపుగ వారల కెల్లఁ
దాను గుం,టెనలు వహించుకొంచు నెఱెటె
క్కులు నిండి విటెంపుఁజొక్కులున్... క
నఁబడ నవ్వుమాటి పతికన్నులు మూసి చరిం
చు నిచ్చలున్. శుక. ౩. ౧౧౯.

చ. నెలకొను జూటసౌరతటినీనవకైరవిణీవధూ
టితో, లలితసుధాంశుఁ గూర్చినతలంబునఁ
బార్వతిఁ గూడి యద్భికిం, గలయికకుంటె
నల్ నడుపుఁగాఁ బని పూనినయాశపాలకుం,
డల శివుఁ డిచ్చుఁగావుతఁ జిరాయువు నార
నభూపమాళికిన్. కువల. ౧. ౩.

కుంటెననడచు = కుంటెనగాఁ బ్రవర్తించు, నా
యికానాయకులకు దూతకృత్యము నడపు.

సీ. గుణు లంటిమా నీవు గుణు లెక్కడిది భక్తి
నంబికిఁ గుంటెనవచినావు. నిరం. ౩. ౫౯.

కుంటెనపంపు, కుంటెనయంపు = కుంటెనగాఁ
బంపు.

ఉ... నీచుపొత్తునన్, బ్రాఁతిమొసంగి లీవు మును
భర్తఁడు కుంటెనపంపఁ బోతి... కాళ. ౩.
౧౦౦.

సీ... కుంటెన నిన్నంపెఁ గోర్కి నొకఁడు. రా.
వి. ౨. ౭౦.

కుంటెనపో(వో)వు = కుంటెననడచు.

ద్వి. వేయేసిమాడలు వెల యొసంగుచును, గుం
టెనవోవుచుఁ గొలిచి యాలంజె, యింటికి
నంపెన్న యేఁగఁ దానేఁగుచు... పండితా.
మహిమ. ౨౮౧ పా.

ద్వి. ఎడపక ముప్పది యేండ్లు నిచ్చలును, గొన
కొని నంబికిఁ గుంటెనపోవు, చును వచ్చుచు
ను సముత్సుకత మై నడచు. పండితా. మహి
మ. ౨౮౨ పా.

జ: కుంటెనకత్తె, కుంటెనకాఁడు, కుంటెనకు
చ్చులు, కుంటెనతనము, కుంటెనపని, కుంటెన
ముడి, కుంటెనీఁడు.

కుంటెనకత్తె(త్తియ). విశే. (కుంటెన+కత్తె) తా
ర్పుకత్తె.

సీ. ... కుట్టనీనామధేయంబు తాపికత్తియ యన
నెడఁ, కత్తియ యనఁ బొంతకత్తియ యనఁగఁ
గుంటెనకత్తియ యనఁగఁ దనరు ... ఆం.
భా. ౨. ౧౦౦.

కుంటెనకాఁడు. విశే. (కుంటెన+కాఁడు) తార్పు
కాఁడు.

క. మనసిజుఁ డిద్దఱకును గుం,టెనకానితనంబు
చేసెడిన్... విక్ర. ౮. ౫౮.

సీ. సిగ్గింతయును లేక చెల్లెలికై దాను గుంటె
నకాఁ డెనకొంటె యితఁడు. కలు. ౪. ౮౩.

కుంటెనకుచ్చెలు. వి. బ. (√కుంటెన?) ఈడ్పులనెడుకర్ణభూషావిశేషము. (శ. ర.)

కుంటెనతనము. వి. (కుంటెన + తనము) నాయికానాయకులను దార్చుపని.

వ...ఏ నయ్యంగనం గోరి వరియింపం బోవుచున్నాఁడ నమ్మచ్చెకంటికిం గుంటెనతనం బెట్లు సేయ నేర్తు...నైష. ౩. ౬౬.

కుంటెనపని=కుంటెనతనము.

క. ఆరయ సమయోచితవాచారచనప్రౌఢి మిగుల నడిసన్నది కా,వేరియ కుంటెనపని కదిగడి,దేటినయది పంపవలయు దీనినె యనుచున్. వైజ. ౪. ౨౯. అని. ౩. ౯౫.

కుంటెనముడి. వి. (√కుంటెన) తాటాకులపుస్తకముదారమునడుమ నుండెడుముడి. (శ. ర.)

కుంటెనీఁడు=కుంటెనకాఁడు.(కుంటెన+ఈఁడు)

సీ. కుంటెనీలకు నిచ్చి కోడిగీలకు నిచ్చి మిన్నకవారకామినుల కిచ్చి. విక్ర. ౭. ౧౨౪.

కుంటేళ్లు. వి. బ. స్త్రీకర్ణభూషావిశేషము.

సీ. కడియాలు కుంటేళ్లు గంటలొడ్డాణంబు ...

గీ. మొదలు గలసొమ్ములను దాల్చి మురిపె మమర. చంద్ర. ౨. ౨. ౨౦.

కుంఠకుఁడు. సం. విణ. (అ. తికా. అ.) ౧. క్రియామందుఁడు, పనిచుఱుకుఁదనము లేనివాఁడు,సోమరి. ౨. మూర్ఖుఁడు.

కుంఠత్. సం. శత్ర. మొక్కపోవుచున్న.

కుంఠన. సం. వి. ఆ. స్త్రీ=కుంఠనము.

కుంఠనము. సం. వి. అ. న. ౧. మొక్కపోవుట. ౨. మొక్కపోవునట్లుచేయుట.

కుంఠము. సం. వి. అ. న. మొక్కవోయిన ఆయుధము, మొనపోయినఆయుధము.

కుంఠయత్. సం. శత్ర. మొక్కపోఁగొట్టుచున్న.

కుంఠి. సం. విణ. (న్. నీ. న్)=కుంఠకుఁడు.

కుంఠిత. సం. విణ. (ఋ. త్రీ. ఋ)=కుంఠకుఁడు.

కుంఠితము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. మొక్కపోయినది, వాఁడి తగ్గినది. ౨. మూర్ఖము, మూఢము.

కుంఠుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) ౧. సోమరి, క్రియామందుఁడు. ౨. మూర్ఖుఁడు, మూఢుడు.

కుంఠ్యమానము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) మొక్కపోఁ గొట్టఁ బడుచున్నది.

కుండ. వి. (సం. కుండమ్. క. కుండ. త. కుండం.) ౧. మృదాదిభాండము, మట్టి మున్నగువానితోఁ జేసినపాత్ర.

ఆ. కుండ పగిలెనేని క్రొత్తది కొన వచ్చు,భూతలంబునందుఁ బొందుగాను,గూలఁబడిననరుఁడు కుదురుట యరు దయా. వేమన. ౧. ౫౪.

సీ...కుండ నాఁగ మృదాదిభాండ మెసఁగు.ఆం. భా. ౨. ౨౪౫.

క...పూఁ, జెండులపసి యును బంగరు,కుండల మెఱుఁగు న్వ్రాలందిగుబ్బల కడఁగున్.నీలా. ౨. ౨౪.

౨. వర్తుల మైనభాండము.

గీ...వర్తులభాండ మెసఁగుఁ, గుండ యన... ఆం. భా. ౨. ౨౪౬.

౩. మేడలు మున్నగువానిమీఁద ఎత్తెడు కలశాకారము గలయలంకారవిశేషము.

సీ. కంబాలఁ జీనిచీనాంబరంబులు చుట్టి గోపురంబులఁ బైఁడికుండ లెత్తి. విక్ర. ౪. ౧౩౬.

౪. ఇరుసు తగిలించెడుబండిచక్రమునడిమిగుబ్బ.

వ...మున్న కొండొక క్రుంగినచక్రంబు కుండమునుంగం దిగఁబడిన... భార. కర్ణ. ౩. ౩౫౦.

(బ) ఏనుఁగుకుంభములు.

సీ. కుండలు దాల్చి కన్గొవల నీరొలుకఁ జేతులఁ జాఁపుకడయేనుఁగులను]రోసి. గీ. పుడమి చెలి సేరె సిరులఁ బెంపడరి యరిది, తేజ గాంచినయాచాల్పు తేర్లదొరను. అచ్చ.రా. బాల. ౪౬.

కుండకడుపు = బానకడుపు, కుండవలె గుండ్రముగా నుండుకడుపు.

మ. నిడుమోముం గుఱుగేలుఁ గుండకడుపున్ స్థులత్వముఙ్ ...మార్క. ౧. ౨౨౪.

జ: కుండగోఁకరి, కుండప్రోఁగులు, కుండబంతి, కుండమార్చు, కుండమార్పు, కుండవీనులజోదు, కుండానుగు, కుంపెరుఁగు.

కుండంగము. సం.వి.అ.పుం.కుడుంగము, పొదరిల్లు.

కుండకీటుఁడు. సం.వి.అ.పుం. ౧.పతితబ్రాహ్మణీపుత్రుఁడు, చెడిపోయినబ్రాహ్మణస్త్రీకొడుకు.౨.దాసిని కామించినవాఁడు. ౩. చార్వాకమతము ననుసరించువాఁడు, నాస్తికుఁడు.

కుండకీలుఁడు. సం. వి. అ.పుం. నీచుఁడు,అధముఁడు.

కుండగోఁకరి. విశే. (కుండ + గోఁకరి.) వంటవాఁడు, ఔదనికుఁడు.

ద్వి. కుండగోఁకరిఁ జేసి కువలయేశులకు,వండి పెట్టఁగఁ జేసి ... ద్వి. నల. ౨. ౨౦౦ పం.

కుండగోళకము. సం.వి.అ.న. ౧.కాంజికము,కలి. ౨. కుండగోళకులసముదాయము.

కుండగోళము. సం.వి.అ.న.కాంజికము,కలి.(విల్యమ్స్.)

కుండపాయ్యము. సం.వి.అ.పుం-దీనియందు కుండతో సోమపానము చేయుదురు-ఒకానొకయాగము.

కుండప్రోఁగులు. వి. బ. (√కుండ)ఒకవిధమైన చెవిపోఁగులు.

సీ. కుండప్రోఁగులు చిప్పగొడ్డండ్లు సెలగోలలొప్పారుపలువంకయుంగరములు. గీ. కలిగి... మొల్లముగఁ జేరి రచటికి గొల్ల లెల్ల. నీలా. ౩. ౪౯.

కుండబంతి. వి. (కుండ + బంతి) కందుకక్రీడావిశేషము, గుండు ఎత్తుఱాలమీఁద ఒకకఱ్ఱ యుంచి దానిని బంతితో కొట్టుచు ఆడెడియాట. (వా)

కుండమార్చు. స.క్రి. ఒకటి నిచ్చి మఱియొకటిని బుచ్చుకొను. (శ. ర.)

కుండమార్పు. వి. (√ కుండమార్చు.) ఒకటి యిచ్చి మఱియొకటి పుచ్చుకొనుట, వినిమయము.

సీ. చండాంశుసుతుపోల్కిఁ గుండమార్పులు గాక వాసవమణిభాతిఁ బ్రాస మంద. గీ. కొసఁగ నేర్తువు యాచకవ్యూహమునకు. నరస. ౫. ౧౯.

కుండము. సం.వి.అ.న. ౧.కుండ,మట్టి మున్నగువానితో చేసినపాత్రము.౨.నిప్పులగుండము. ౩. దేవఖాత మగుజలాశయము. (ఇది తఱచు దేవాలయములకు సంబంధించియుండును. ఉదా: అగస్త్యకుండము, మొ.) ౪. మానభేదము.

కుండలన. సం. వి. ఆ.స్త్రీ. సున్న చుట్టుట. సం. సైష. ౧. ౧౪.

కుండలము. సం.వి.అ.పుం. న. ౧. కర్ణభూషణము. ౨.పాశము,త్రాడు. ౩.వలయము,గుండ్రన.(మే. ని.)

కుండలి. సం.విశే.(న్.నీ.న్) ౧. పోఁగులు గలవాఁడు. ౨. గుండ్రనిది, వలయాకారము గలది. వి. న్. పుం. ౧.పాము.౨.నెమిలి.౩.చిత్రమృగము, చాఱలదుప్పి. ౪. వరుణుఁడు. ౫.కోవిదారము, కాంచనము. ఈ. స్త్రీ.౧.గుడూచి,తిప్పతీఁగె. ౨. తీక్ష్ణపత్త్ర,ఉప్పి. ౩.(యోగ)కుండలీశక్తి. ౪. కుండలాకారనృత్యము,గొండ్లి.

సీ. దండలాసకవిధమును గుండలియును,ద్రెక్క

ణంబు తెఱంగును చేరణంబు. భార.విరా.౧. ౨౪౦.

కుండలించు. సం. స. క్రి. ౧. సున్నచుట్టు.

గీ. అతనికీర్తి ప్రతాపంబు లవనిఁ గలుగ, నేల యివి యంచు మదిలోన నెపుడు దలఁచు, న పుడ పరివేషమిషమున నబ్జసూర్య,మండలముల విధాత్ర్యంచు గుండలించు. నైష.౧.౫౬.

క. పుర కాంతలకౌనులకున్, సరిపడ దని బ్రహ్మ యాకసము నారసి వే,సరి దానిఁ గుండలించి న,సరణిన్ దివి ముట్టి యచటి సాలం బమరున్. చంద్రా. ౧. ౩.

౨. వలయాకార మగునట్లు చేయు.

గీ. కోపమునఁ జాపముం గొని కుండలించె. చం. రా. ౮. ౧౨౪.

కుండలిని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. గుండ్రనిభక్ష్యవిశేషము. (జిలేబి) ౨. గుడూచి, తిప్పతీఁగె. (కల్ప) ౩. మూలాధారమందలి షట్చక్రములనడుము నున్న దేవీభేదము.

కుండలీకరణము. సం. వి. అ. న. సున్నచుట్టుట.

కుండవర్ధనము. సం. వి. అ. న. ఒకానొక పుష్పజాతి.

ద్వి. పొన్నలు బొగడలు బొండుమల్లియలు, కుండవర్ధనములు కొండగోఁగులును, బండిగురివిందలు పారిజాతములు. ప్రభు. ౨. ౧౮ పా. ౮ పం.

కుండవీనులజోదు. వి. (√కుండ) కుంభకర్ణుఁడు.

క. గుఱువెట్టుచుఁ గొండవలె, న్వ్రాలిఁ గొప్పఁగ నున్న కుండవీనులజోదున్. అచ్చ. రా. యు. ౨౨౫.

కుండానుగు. వి. (కుండ+అనుగు) కుండవంటిగుండ్రనికాయలు కాచుఅనుగు, గోరక్షతుంబీ.

కుండాశి. సం. విశే. (న. నీ. న.) కుండగోళకుల యన్నముచే బ్రతుకువాఁడు.

శ్లో. అమృతే జారజః కుండో మృతే భర్తరి గోళకః, యస్తయోరన్నమశ్నాతి స కుండాశీతి కథ్యతే. (వాచ)

వి. న. పుం. ధృతరాష్ట్రపుత్రులలో నొకఁడు.

కుండి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. కమండలువు, గిండి. ౨. స్థాలి.

కుండిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. పిఠరము, స్థాలి. ౨. కమండలువు, గిండి.

కుండినము. సం. వి. అ. న. విదర్భదేశపురాజధాని.

కుండీరుఁడు. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) బలవంతుఁడు. వి. అ. పుం. మనుష్యుఁడు. (కల్ప.)

కుండు. వి. ౧. మొక్కలు వేయుట కుపయోగించు మట్టిపాత్రము.

మ. అలమాకందము కుండ్ల దింపఁ దగు నియ్యంట్లొక్కచో వేయఁగా, వలె సంపంగికిఁ ద్రవ్వటం బిడ వలెన్... విప్ర. ౨. ౬౯.

౨. పాడును మొదలైనవి నూఱుట కుపయోగించుపాత్రము. ౩. నీరు నిలువచేసి యుంచుటకు కట్టినచిన్న కుండము.

కుండుఁడు. సం. వి. అ. పుం. మగఁడు బ్రదికి యుండఁగా ఱంకుమగనికి పుట్టినకొడుకు.

కుడ్యృగాచి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. తెల్లబల్లి. ౨. ఒకజాతిపక్షి. (వై. ని.)

కుండోధ్ని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. కుండవలె పెద్దపొదుఁగు గలయావు.

కుంతము. సం. వి. అ. పుం. ౧. ప్రాసము, ఈఁటె; బల్లెము. ౨. గవేధుక, అడవిగోధుమ. ౩. మక్కిణము, నల్లి. ౪. ఉగ్రత, కోపస్వభావము. (వి. ని.)

కుంతలపక్షము. సం. వి. అ. పుం. కేశసమూహము.

కుంతలము. సం. వి. అ. పుం. ౧. కేశము, వెండ్రుక. ౨. చషకము, పానపాత్రము. ౩. లాంగలము, నాఁగలి. ౪. యవలు. ౫. హ్రీబేరము, కురువేరు. ౬. (సంగీ) ధ్రువకతాళభేదము. బ. ౧.

వింధ్యపర్వతమునకు దక్షిణమునను౦డు నొకా నొక దేశము. ౨. మధ్యదేశమునందలి యొక దేశము. (శే. ని, వై. ని.)

కుంతలవర్ధనము. సం. వి. అ. పుం. భృంగరాజము, గుంటగలగరి॰.

కుంతలిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. పెరుఁగు వెన్న లోనగువానిని కోయుకత్తి, ఛురిక. ౨. వాల మను గంధద్రవ్యము, కురువేరు॰.

కుంతలోశీరము. సం. వి. అ. న. వాల మను ఓషధి, కురువేరు॰. (వాచ)

కుంతి. సం. వి. ఇ. పుం. ౧. ఒకానొక దేశము. ౨. క్రథునికొడుకగు ఒక రాజు. ఈ. స్త్రీ. ౧. పృథ, పాండురాజుభార్య. ౨. రేణుకయనుగంధద్రవ్యము॰. ౩. గుగ్గిలపుచెట్టు. ౪. సల్లకి, అందుగు॰.

కుంతిభోజుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ఒక యాదవరాజు, కుంతిని పెంచుకొన్నతండ్రి.

కుంద. వి. (క. కుండ) స్తంభము. (శ. ర, బ్రౌ.)

కుందకము. వి. (క. కుండక. త. కుండకమ్) ౧. అభ్యంతరము, అడ్డు. ౨. లోపము. (శ. ర, బ్రౌ.) ౩. సేద్యము చేయక విడిచిపెట్టినభూమి. (బ్రౌ.)

కుందకము. సం. వి. అ. పుం. ౧. కుందము, మొల్ల॰ ౨. సంబరేను. ॰.

కుందటీల. వి. పక్షివిశేషము.

సీ. ...సాళ్వము డేగ గూడ బా తుల్లంగి కుండటీల...ఆ....ఆది యైనపక్షు లతఁడు దీర్చు. హంస. ౩. ౧౩.

కుందనము. వి. (క. కుందణ. త. కుందనమ్.) అపరంజి, పరిశుద్ధ మైనబంగారము.

సీ. ...పరిశుద్ధచామీకరాఖ్యలు చనుఁ గడాని, మేలిమి యపరంజి జాళువా కుందనం బుదిరి వా...ఆం. భా. ౨. ౨౭.

గీ. గళశతాత్ముఁడు దొడుగు కుందనపుఁ బైఁడి, కంకటముఁ బోలు... నైష. ౬. ౧౮౬. ఆం. సం. స్థా. ౩౫. నా. ని. స్థా. ౬౭.

కుందమము. సం. వి. అ. పుం. బిడాలము, పిల్లి. (త్రి. ని.)

కుందము. సం. వి. అ. పుం. న. మొల్ల॰. న. మొల్లపూవు. పుం. ౧. కుబేరునినవనిధులలో నొకటి. ౨. ఒకానొకగంధద్రవ్యము॰. ౩. కరవీరము, గన్నేరు॰. ౪. శస్త్రమార్జకయంత్రము, ఆయుధములు సానఁబెట్టుయంత్రము.

కుంది. వి. (త. కుందాణి) ౧. దంచునప్పుడు ధాన్యము చెదరిపోకుండ గుంటవలెనుండు నమర్చుఱాతికుదురు. (శ. ర, బ్రౌ.) ౨. కుందెన, ధాన్యము దంపుకొను ఱోలు.

గీ. కుంది కుందెన యనఁగను గొఱలు వ్రీహ్యు, లూఖలము...ఆం. భా. ౨. ౨౩౯.

౩. ఒకవిధ మగుదీపపాత్రము. (వా)

కుందించు. స. క్రి. (√కుందు) కుందఁజేయు. ౧. బాధపెట్టు.

వ... రేలునుం బగళ్లునుం బాయక నిరంతరపథపరిశ్రాంతులం గుందించియు క్షుత్పిపాసాపరవశత్వంబు నొందించియు...హరిశ్చ. ౩. ౨౮.

వ... బాదరాయణుండు కాలోచితకృత్యంబులు నిర్వర్తించి గమనోన్ముఖుండై కాశీపురోగజనితవేదనాభరంబు దుస్సహంబై యంతరంగంబుఁ గుందింప నెట్టకేలకు నేటి కెదురీఁదువిధంబున శిష్యులుం దానును...చనువాఁడై...భీమ. ౨. ౫౦.

౨. తక్కువపఱచు, న్యూనపఱచు.

శా. పాపాత్ముండు మదాంధుఁ డాతులువ నీపంపెట్లునుం జేయఁగా, నోపం డడ్డము సెప్ప రెవ్వరును మానోద్రేకముం గర్వముం, గోపంబుం దనుఁ ద్రిప్ప నా ప్రజనులం గుందించుటం బోయిన, ట్లే పోనిత్తురు... భార. ఉద్యో. ౩. ౪౫.

౩. తపింపఁజేయు.

శా. క్రోధం బప్రతికారమై హృదయముం గుం దింప... భార. విరా. ౨. ౨౭౫.

కుందిక. వి. (కుందు + ఇక - ఇది 'పొందిక' వంటిది.) కలఁత, క్షోభము.

సీ. కలశపయోరాశి చిలుకక వ్వపుఁగాముకుంది కబ్బనినాఁడు మందరంబు. పి. శకుం. ౧. ౩౯.

కుందికట్టు=కుందికాళ్లు. వి. (√కుందు) బాల్యక్రీడావిశేషము.

సీ. పసిఁడిసోపనములపైఁ గుందికట్టుకై కదును ద్దులైనజక్కులకవలు. యయా. ౩. ౫౫.

కుందికాళ్లు=కుందికట్టు. వి. బ. బాల్యక్రీడావిశేషము.

సీ. కోలక్రోఁతులుఁ బిల్లఁగ్రోల్లుఁ దూరనఁగోల లందలంబులు మఱి కుందికాళ్లు. గీ. ఆదిగా శైశవక్రీడ లాడి రపుడు, రామకృష్ణులు గోపదారకులఁ గూడి. వి. పు. ౭. ౨౧౨.

కుందిల్లు(లు). అ. క్రి. (√కుందు) కుందు నొందు. (క్రుంగిపోవు, డిల్లపడు.)

మ... ఆమునీంద్రాంగనా, కుల మత్యాకులవృత్తి నుండె వనటం గుందిల్లి చింతించుచున్. కు. సం. ౧౦. ౪౦౭.

కుందు. అ. క్రి. (క. కుందు) ౧. చింతించు; శోకించు, ఏడ్చు.

గీ. ఏకమై యట్లు ముచ్చురహృదయములును, గుంద కానందవారిధియందుఁ దేలె. హర. ౨. ౧౧౫.

ఆ. బ్రహ్మచర్యమునఁ దపంబున నుత్తమ, దానములను బడయఁ దలఁచునట్టి, గతులకంటె సౌఖ్యకారిణి యగుగతిఁ, బొందు నీసుతుండు కుంద నేల. భార. ద్రో. ౨. ౨౩౪. (చూ. ౩.౨౧.)

౨. తపించు, ఉడుకు.

గీ. అట్లు దమలోనఁ దగుమాట లాడి యాసి, కోపరసవేగమునఁ గుంది కుంది వగలఁ, బొంది పొంది పురందరనందనుండు, నచ్యుతుండు నారాత్రి యెట్లకే చెపుమ. భార. ద్రో. ౨. ౩౧౯.

సీ. ...ముం దెంత పెనువంతఁ గుందెనో పిల్లఁగ్రోవి. నీలా. ౧. ౧౦౯.

౩. బాధపడు, నొగులు.

క. బలవంతుఁడు పై నెత్తిన, బలహీనుఁడు ధనము గోలుపడినయతఁడు మ్రుచ్చిల వేయువాఁడుఁ గాముకుఁ, డలచిత్తుఁడు నిద్రలేక కుందుదు రధిపా. భార. ఉద్యో. ౨. ౨౧.

మ. నిఖిలస్తుత్యభుజప్రతాపనిధి వాసిమీఁద దండెత్తిన, చ్చెఖిలుం డైనదశాననుం డతనితో సిద్ధంబు యుద్ధం బగున్, శిఖిరెన్ మేషము దాఁకి కుందుగతి నీచే వందురున్... ఉ. రా. ౩. ౩౧౭.

౪. తగ్గు, క్షీణించు.

గీ. అలుక బొంపు క్రూరత శుచితాపగమము, గురువిరోధ మాయువుఁ గడుఁ గుందఁజేయు. భార. అను. ౫. ౧౩౦.

సీ. పెనుమంచు మీఁదఁ బర్విన వికాసము దప్పి చెలువు గుందినసరోజినివిధమున. భార. విరా. ౧. ౨౯౪.

౫. క్రుంగు.

చ. సురవిశిఖప్రయోగములు సూపఁ దొడంగిన నేల దిర్దిరం, దిరిగెఁ బయోనిధుల్ గలఁగె దిగ్గజముల్ మద మేది గుంద... భార. ఆర. ౪. ౯౪.

౬. కాంతిహీనమగు.

సీ. కైరవకాననోత్కరములు కడుఁ గుందఁ గంజపుంజంబులు కళఁక నొంద. విక్ర. ౨. ౧౦౭.

గీ. రసికశేఖరుఁ డారాజు రాజవదన, కందికుం

దినసెమ్మోముకళ లెతింగి, కదుఁ బ్రియు మెలర్పఁ గౌఁగిట నిముడుకొని సుఖానుభవలీలఁ బవలించె నంబుజాక్షి. శుక. ౧. ౨౧౬.

౨. కాలు చక్కఁగా నేల నానించక నడచు. (శ. ర, వా.)

వి. ౧. దుఃఖము.

గీ. ఉదయగిరిదుర్గమునఁ దమోభ్యుదయబలము, గూల్పఁగా నొడ్డినపిరంగిగుం డనంగ, కుందుఁబుల్గులమదికుందు చెందుమందు, తోఁచె నెత్తమ్మివిరివిందు తూర్పునందు. రా. వి. ౩. ౨౯.

గీ. కలువలకు విందు తామరగములకుందు,దీధితులసీమ రోహిణీదేవిప్రేమ, లోకహితకారి యాచక్రవాకవైరి. చిత్రభా. ౪. ౧౧౭.
(కుందు:-దుఃఖకారి అని భావము.)

౨. న్యూనత, తక్కువ; క్షీణత.

ఉ. వెచ్చము వెట్టు మన్నఁ బదివేలకు నుద్దరువొల్ల రర్థముల్, దెచ్చిన శేషునాదలదివ్యమణుల్ వలె నన్న విల్వలన్, హెచ్చును కుందు నాదుకొన కిత్తురు లాభము కోర కెన్నఁగా, నెచ్చటఁ గోటికిం బడగ యెత్తని వైశ్యులు గల్గ రప్పురిన్. పి. శకుం. ౧. ౭౫.

ఉ. వచ్చినవాఁడు ఫల్గునుఁ డవశ్యము గెల్తు మనంగ రాదు రా,లచ్చికినై పెనంగిన బలంబులు రెండును గెల్వ నేర్చునే, హెచ్చుగుఁ గుం దగుం...భార. విరా. ౪. ౨౩౪. (కుందు:-అపజయము అని భావము.)

క. కావున వారలనటనా,ప్రావీణ్యము హెచ్చుఁ గుందుఁ బ్రకటించుటకై, దేవరఁ దోడ్కొని రమ్మని,దేవేంద్రుఁడు పనిచె...విక్ర. ౨. ౭౫.

ఉ. కందును గుంద లేనిశశికాంతి వహించిన నెమ్మొగంబులోఁ, జెందొవ కేశలం జులుకచేయుజటావళితో...భో...

విశే. ౧. న్యూనము.

గీ. తక్కువ కొఱంత పాచ్చెము తగ్గు కుందు,కొదవ లొచ్చు కొదుక యనఁ బొదలు న్యూన, ము...ఆం. భా. ౩. ౨౪.

౨. పొట్టి.

గీ. పొఱటివీఁపు నీఁచవోయిన చేతులుఁ, గుదియఁ బడ్డ మెడయుఁ గుందుకాళ్లు, గుజ్జుపాదవు నైనకోమలి నొక్కతె, గంధపాత్రహస్తఁ గాంచె నెదుర. పద్మ. ౯. ౨౯౮.

జ: కుందించు, కుందిక, కుందికట్టు, కుందికాళ్లు, కుందిల్లు, కుందుకొను, కుందువడు, కుందెనగిత్తె, కుందెనగుడి.

కుందుఁడు. సం. వి. అ. పుం. వెన్నుఁడు, విష్ణువు. (కల్ప.)

కుందు(ది)కొను. అ. క్రి.=కుందు. (కుందు+కొను-స్వార్థమున.)

(చింతిల్లు)

సీ. ఇంక నాల్గావంబు లిడనైతిఁగా యంచుఁ గుమ్మరి నెమ్మదిఁ గుందికొనఁగఁ, గుడుము గూకల కిల్లఁ గానైతిఁగా యంచు చేరి తీఱని యూరిచేరి మంద. శుక. ౨. ౫౬౩.

కుందురము. సం. వి. అ. పుం. ఒకానొకగంధద్రవ్యము.

కుందురు. వి. తృణవిశేషము.

గీ. కసువు కుందురు గరిమిడి గఱిక ... మొదలుగాఁ బూరి రవళింపఁ బొదలు వెదలు. ప్రబంధ. ౨౦౧. హంస. ౫. ౪౫.

కుందురుకము. సం=కుందురువు.

కుందురుకి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. అందుగు, సల్లకి.

కుందురువు. సం. వి. ఉ. పుం. స్త్రీ. ఒకానొకగంధద్రవ్యము, కుందురము.

కుందుతెలు. వి. (√కుందు) కాళము. (త్రా)

కుందువడు. అ. క్రి. (కుందు + పడు) కుందునొందు. (డిల్లపడు)

వ... కొందఱు దుష్టమతులు లేమిఁ గుందువడిన భర్త నధికకార్పణ్యంబు పచరించి సర్పిర్లవణతైలతండులాదులకై సిబ్బితివఱుతురు... కాశీ. ౨. ౭౯.

(బాధపడు, పీడ నొందు.)

సీ. కలికిగుబ్బలపెంపుఁ గనఁ జాలఁ దమి గాంచి కోకముల్ రాజుచేఁ గుందువడియె. చంద్రి. ౩. ౧౫.

కుందువు. సం. వి. ఉ. పుం. మూషికము. స్త్రీ. ఒకానొకగంధద్రవ్యము, కుందురువుః. (కల్ప)

కుందె(దియ)న. వి. ౧. ఉలూఖలభేదము, ధాన్యము దంచెడుఱోలు, కుంది.

ఉ. భాసురరక్తిమైఁ గలమపాళికఁ గుందెన నించి కంకణో,ఘాసమనిస్వనాళి వెలయంగ నయోగ్రము లూని సువ్వి సు,వ్వీ సువి సువ్వి లాలి యని వింతగఁ బాడుచు దంచి పుణ్యగో,త్రాసురకామినుల్ సతిశిరంబున సుంకులు చల్లిరత్తఱిన్. చంద్రి. ౬. ౧౬.

ఉ. విప్పగుతమ్మికుందెనల వేడుక నర్కకరప్రభాంగనల్, పుప్పొడిరాజనాలు వలపుల్ వెదచల్లఁగ నించి సారెఁ జాల్, దప్పక దంపనెత్తుమునలచ్ఛటలో యనఁ జూడ వింతయై, యొప్పెఁ దదంతరాళపతదుత్పతదుద్ధతషట్పదావళుల్. ల. వి. ౪. ౧౨౭.

గీ. కుంది కుందెన యనఁగను గొలుఱ్ఱు వ్రీహ్యు, లూఖలము... ఆం. భా. ౨. ౨౩౯.

౨. కూర్చుండ లేనిపసిబిడ్డలు కూర్చుండుటకై యేర్పఱచు నొకవిధ మగుతొట్టె.

సీ. పసిఁడికుందియనలోపలఁ బట్టుపాత్తులయొత్తు వ నొఱఁగి కూర్చుండ నేర్చె. వి పు. ౩. ౧౨౫.

౩. ఒకానొకచెట్టు. (శ. ర.)

కుందెనగిఱి. వి. (√కుందు) కుందెనగుడి, బాలక్రీడావిశేషము.

సీ. ... గుడుగుడుగుంచాలు కుందెనగిఱి. హంస. ౩. ౧౪౬.

కుందెనగుడి. వి. (√ కుందు.) కుందెనగిఱి, బాలక్రీడావిశేషము.

సీ. చిట్లపొట్లాకాయ సిరిసింగణావత్తి గుడుగుడుగుంచాలు కుందెనగుడి. కాశీ. ౩. ౩౩.

కుందెలు=కుందేలు. వి. దే. (చూ. కుందేటికొమ్ము) శశము, చెవులపిల్లి.

ఉ... వంటయిల్, కుందెలు సొచ్చె... భార. ఆది. ౬. ౧౫౬.

ఆ. వేఁటకానియిల్లు వెదుకఁ గుందెలు, సొచ్చినట్టు లెదిరి వచ్చి తీవు. కు. సం. ౧౨. ౫౬౭.

జ: కుందెవల.

కుందెవల=కుందేటివల. వి. (కుందెలు + వల)

క. మెడవల సన్నపువల త్రో,పుడువల డొంకవల మింటముక్కిడివల దాఁ,టుడువల సింగితమునుకువ, లెడవల కుందెవల లాదు లెసఁగెడివలలున్. హంస. ౪. ౧౫౫.

కుందే(దె)టికొమ్ము. వి. (కుందేలు + కొమ్ము.) ౧. శశశృంగముః.

గీ... కుందేటికొమ్మనంగఁ, బరఁగు శశశృంగనామంబు గరళకంఠ. ఆం. భా. ౨. ౬౬.

౨. శశవిషాణము, చెవులపిల్లికొమ్ము; చెవులపిల్లికొమ్మువంటిది. (అసంభవమును దెలుపును.)

గీ. తిరిగి కుందేటికొమ్ము సాధింప వచ్చుఁ, జేరి మూర్ఖులమనసు రంజింప రాదు. భర్తృ. నీతి. ౫.

మ. వసుధన్ గుందెటికొమ్ము తెచ్చుకొనఁగా వచ్చుం బ్రయత్నంబునన్. మల్లభూ. నీతి. ౫.

గీ. అచకోరాక్షి నిలు వెల్ల సాభిలాషఁ, దిరిరి

వీక్షింపఁ గలిమి కుందేటికొమ్ము. తపతీ. ౨. ౬౦.

కుందేటితాల్పు. వి. (√ కుందేలు) శశధరుఁడు, చంద్రుఁడు.

గీ. వచ్చి యవ్వేఁడివేలుపువంగడంపు, నేల మొలత్రాటి నిండుఁగుందేటి తాల్పు, మ్రోల నిల్చి కరంబు ప్రేముడి దలిర్ప, వెరవులోఁ బల్కెఁ గేలుఁదామరలు మొగిచి. అచ్చ. రా. యు. ౧౫౫, ౫౧౦.

కుందేటివల. వి. (కుందేలు + వల). కుందేళ్లను పట్టుకొనుట కుపయోగించువల.

వ... దొడ్డివల లేటివల కుందేటివల పందివల... మొదలుగా వలయువలలును... కాశీ. 3. ౪౬.

కుందేలు. వి=కుందెలు.

గీ. జనకుఁ డగుదుగ్ధవార్ధి కుచ్చైశ్శ్రవంబు, గలిగె నైరావణంబును గలిగె నట్టి, తనకు గారాబుఁ బట్టికి వనజవైరి, కొక్క కుందేలు గలుగుట యువిద యరుదె. నైష. ౮. ౧౮౭.

గీ. ... చెవుల, పోతు కుందే లనంగను ఖ్యాతి గాంచు, శశసమాఖ్యలు... ఆం. భా. ౨. ౮౫.

గీ... కుందేళ్ల నందుచుపుల... మనుచ. ౪. ౫౧.

జ: కుందేటికొమ్ము, కుందేటితాల్పు, కుందేటివల.

కుంపటి. వి. (క. కుంపటి. త. కుంపిడుసట్టి) అంగారధాని, నిప్పు లుంచెడుపాత్రము.

క. నీమగని తేజమున నుద్దామశమనము గ్రుఁడనఁగఁ దగి కుంపటిలోఁ, దామర మొలచిన క్రియఁ దన్వీ మునినిభుఁ డైనసుతుఁడు నీ కుదయించుఁ. నృసిం. 3. ౧౨౭.

క. ... కుంపటిలోఁ, దామరలుం బోలె నట్టిశక్తి నొప్పారెఁ. ఆము. ౨. ౬౮. ఆం. భా. ౨. ౨౪౧.

కుంపె=కంపె. వి. తాంబూలపాత్రము.

సీ. తాంబూలపాత్రంబు తబుకంచ నంగను గంపె యం చనఁగను గుంపె యనఁగ. ఆం. భా. ౨. ౧౬౬.

కుంపెన. వి. కర్ణభూషావిశేషము.

సీ. చెవులపువ్వు బొగడ బవిరె రాకెక కుంపెన రావిరేక మర్వనఁగఁ గర్ణభూషావిశేషము ల్పొల్చు... ఆం. భా. ౨. ౧౪౮.

కుంపెరుఁగు. వి. (కుండ + పెరుఁగు - శ. ర.) ద్రప్సము, దధిభేదము.

గీ. కుంపెరుఁగు నాఁగ ద్రప్స మగును... ఆం. భా. ౨. ౨౫౯.

కుంబ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. యజ్ఞభూమికి చుట్టునిడిన కంచె. ౨. ముదు గయినశాటిక.

కుంభ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. వేశ్య.

కుంభకము. సం. వి. అ. పుం. ౧. ఊపిరి బిగఁబట్టుట. (ప్రాణాయామమున కిది యొకయంగము.) ౨. స్థాలి, కుండ.

కుంభకర్ణుఁడు. సం. వి. అ. పుం-కుండలవంటి చెవులు కలవాఁడు-ఒకానొక రాక్షసుఁడు, రావణునితమ్ముఁడు.

కుంభకామల. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ఒకజాతికామాల రోగము.

కుంభకారము. సం. వి. అ. పుం. కుక్కుభము, గంపపులుఁగు, అడవికోడి.

కుంభకారి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. కుమ్మరిపెండ్లాము; కుమ్మగది. ౨. కుళత్థిక, అడవిఉలవలు. 3. కుళత్థాంజనము. ౪. మణిసిల.

కుంభకారిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ=కుంభకారి.

కుంభకారుఁడు. సం. వి. అ. పుం-కుండలు చేయువాఁడు-కులాలుఁడు, కుమ్మరి.

కుంభఘోణము. సం. వి. అ. పుం. తంజాపురమండలమందలి యొక ప్రసిద్ధపట్టనము. (అ. ని.)

కుంభచక్రము. సం. వి. అ. న. (జ్యోతి) చక్రభేదము, కుంభాకారచక్రము. (ఇది ప్రయాణమందలి శుభాశుభములను దెలుపును.)

కుంభతుంబి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. అలాబూభేదము, ఒకజాతిసొఱకాయ.

కుంభదాసి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. కుంభిక, తీఁగపాఁచి, నాఁచు. ౨. కుట్టెని, కుంటెనకత్తె.

కుంభపాదుఁడు. సం. విణ. (అ. పదీ. అ.) శ్లీపదరోగి, ఏనుఁగుకాలివాఁడు.

కుంభము. సం. వి. అ. పుం. ౧. ఘటము, కుండ. ౨. ఏనుఁగుకుంభస్థలము. ౩. (జ్యోతి) ఒకానొకరాశి. ౪. ఇరువదిద్రోణములకొలత. ౫. (యోగ) ప్రాణాయామముయొక్క అంగవిశేషము, కుంభకము. (దీనియందుశ్వాసము నిరోధింపఁబడును.) ౬. హృదయరోగవిశేషము. ౭. ౧. గుగ్గిలపుచెట్టు. ౨. త్రివృత్తు, తెల్లతెగడ. (కల్ప.)

కుంభముద్ర. సం. వి. అ. స్త్రీ. (యోగ) ఒకానొకముద్ర.

శ్లో. దక్షాఙ్గుష్ఠం పరాఙ్గుష్ఠే క్షిప్త్వా హస్తద్వయేన తు, సావకాశామేకముష్టిం కుర్యాత్సా కుంభముద్రికా. (వాచ)

కుంభయోని. సం. వి. ఇ. పుం-కుండయందు పుట్టినవాఁడు-౧. అగస్త్యుఁడు. ౨. ద్రోణుఁడు. ౩. వశిష్ఠుఁడు. (కల్ప)

కుంభల. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. బోడతరము.

కుంభసంధి. సం. వి. ఇ. పుం. ఏనుఁగుకుంభస్థలముల నడిమిసందు, విదువు. (త్రి. ని.)

కుంభాండము. సం. వి. అ. న. గుమ్మడి.

కుంభాండి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. బూడిదగుమ్మడి, తెల్లగుమ్మడి.

కుంభాధిపుఁడు. సం. వి. అ. పుం. శని.

కుంభాభిషేకము. సం. వి. అ. పుం. క్రొత్తగా గుడికట్టించి యందు ప్రతిష్ఠచేసినవిగ్రహమునకు కుంభమునందుదకము నిండుగఁ బోసి మంత్రపూత మయినయాయుదకముచేత చేయించెడు స్నానము.

కుంభి. సం. విణ. (న్. నీ. న్.) కుంభము కలది. వి. న్. పుం. ౧. ఏనుఁగు. ౨. కుంభీరము, మొసలి. ౩. కులాలుఁడు, కుమ్మరవాఁడు. ౪. గుగ్గిలము. ౫. విషక్రిమిభేదము. ఈ. స్త్రీ. ౧. ఉఖ, వంటకుండ. ౨. భూపాటలి, నేలకలిగొట్టు; కలిగొట్టు. ౩. కుంభిక, తీఁగపాఁచి, నాఁచు. ౪. కట్ఫలము, పినగుమ్ముడు. ౫. పర్పటము, పాపట. ౬. పరివ్యాధము, నీటిప్రబ్బ.

కుంభించు. సం. స. క్రి. (ఊపిరి) బిగఁబట్టు, ఆఁపు.

వ... మఱియు నిడయందుఁ బూరించి కుంభించి పింగళనాడిని విడిచి మరలఁ బింగళనాడిని బూరించి కుంభించి యిడయందు విడువ వలయును... వేం. మా. ౩. ౯౪.

కుంభిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. తీఁగపాఁచి, నాఁచు. ౨. పాటల, కలిగొట్టు. ౩. ద్రోణపుష్పి, తుమ్మి. ౪. ఒకానొకనేత్రరోగము. ౫. వేశ్య. ౬. కట్ఫలము, పినగుమ్ముడు.

కుంభిని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. భూమి, నేల. ౨. కరిణి, ఆఁడేనుఁగు. ౩. జయపాలవృక్షము, భద్రదంతి.

కుంభిపాకి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. కట్ఫలము, పినగుమ్ముడు. (కల్ప)

కుంభిలుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. దొంగ. ౨. శ్లోకార్థమును దొంగిలించువాఁడు. ౩. శాలమత్స్యము, వేగముగా పోవునొకజాతిచేఁప. ౪. శ్యాలుఁడు, పెండ్లాముతోడఁబుట్టినవాఁడు.

కుంభీకము. సం. వి. అ. పుం. ౧. పున్నాగము. ౨. తీఁగపాఁచి, నాఁచు.

కుంభీకుఁడు. సం. వి. అ. పుం. నపుంసకభేదము.

కుంభీధాన్యకుఁడు. సం. వి. అ. పుం=కుంభీధాన్యుఁడు.

కుంభీధాన్యము. సం. వి. అ. న. సంవత్సరమునకు చాలునంత కుండలలో నిలువచేసుకొన్నధాన్యము.

కుంభీధాన్యుఁడు. సం. వి. అ. పుం. సంవత్సరమునకు కావలయునంత ధాన్యము కుండలలో నిలువచేసికొనుగృహస్థుఁడు.

కుంభీనసము. సం. వి. అ. పుం. పాము.

కుంభీనసి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. రావణునిపినతల్లికూఁతురు. (లవణాసురునితల్లి.) ౨. ఆఁడుపాము.

కుంభీపాకము. సం. వి. అ. పుం. నరకవిశేషము. (ఇందు ఆవమందలికుండలవలె పాపులు కాల్పఁబడుదురు.)

కుంభీరకుఁడు. సం. వి. అ. పుం. చోరుఁడు, దొంగ.

కుంభీరమక్షిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ఒకజాతిఈఁగ.

కుంభీరము. సం. వి. అ. పుం. నక్రము, మొసలి.

కుంభీరాసనము. సం. వి. అ. న. (యోగ) ఆసనభేదము.

శ్లో. పాదోపరి పదం దత్త్వా శీర్షోపరి కరద్వయమ్,
తిష్ఠేద్దణ్డాకృతిర్భూమౌ కుమ్భీరాసనముచ్యతే. (వాచ.)

కుంభీరుఁడు. సం. వి. అ. పుం. చోరుఁడు, దొంగ.

కుంభీలకుఁడు. సం=కుంభీరకుఁడు.

కుంభీలము. సం=కుంభీరము.

కుంభీలుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. కుంభిలుఁడు, దొంగ. ౨. శ్లోకార్థమును దొంగిలించువాఁడు. (వై. ని.)

కుంభుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. వేశ్యాపతి, విటుఁడు. (వై. ని)

౨. కుంభకర్ణుని కొడుకు.

కుకభము. సం. వి. అ. న. మద్యము. (కల్ప)

కుకరుఁడు. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) కుణి, ఈచవోయిన చేతులు కలవాఁడు.

కుకీలము. సం. వి. అ. పుం - భూమికి మేకువంటిది - పర్వతము, కొండ. (త్రి. ని.)

కుకుందరము. సం. వి. అ. న. స్త్రీలపిఱ్ఱదిమీఁది గుంట. పుం. కుక్కపొగాకు.

కుకుటము. సం. వి. అ. పుం. బూరుగు, శాల్మలి.

కుకురము. సం. వి. అ. పుం. ౧. కుక్కురము, కుక్క. ౨. గ్రంథిపర్ణము, గండివనము. ౩. దశార్హదేశము.

కుకూటి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ, న్. పుం. శాల్మలి, బూరుగు.

కుకూలము. సం. వి. అ. పుం. తుషానలము, కుస్సు, ఊముకనిప్పు. న. ౧. గసిక నాటినగుంట. ౨. కవచము.

కుకోలము. సం. వి. అ. పుం. కోలి, రేఁగు.

కుక్క. వి. (సం. కుక్కురః. ప్రా. కుక్కుర. త. కుక్కన్, కుక్కల్.) వేఁపి, శునకము.

క. వెడగోఁతల నెత్తుఁ గొలుకఁ, బడఁద్రోచిన వచ్చి కుక్కపదుపు వెనుకకుఁ, జడిసెఁ గబళింపనొల్లక... భార. శాం. ౩. ౧౦౮.

గీ... కంకటి మైలచీరఁ, బఱచి విడె మొల్లరే యంచుఁ బలుకరింపఁ, గుక్కకూఁతురవలదంచు వెక్కిరించు. శుక. ౨. ౪౧౭. (ఇట నిందావాచకము.) ఆం. భా. ౨. ౨౯౦.

ఇట్లే: - కుక్కలకొడుకు.

సా: కుక్కతోఁక పట్టుకొని గోదావరి యీఁదినట్లు.

విశే. అల్పము, నీచము. (ఇది 'కాకి'వంటిది)

ఉదా: కుక్కపొగాకు.

జ: కుక్కగొడుగు, కుక్కగొట్టె, కుక్కచ్చు, కుక్కతొలసి, కుక్కపాల, కుక్కబూరుగు, కుక్కమూతిపిందె, కుక్కమేడి, కుక్కలకట్టు, కుక్కల్లి, కుక్కవాయింట.

కుక్కగొడుగు. వి. (√కుక్క) ఛత్త్రాకము, పుట్టగొడుగు. (శర, వా.)

కుక్కగొట్టె. వి. (√కుక్క) అడవిగొట్టె. (బ్రౌ)

కుక్కచ్చు, కుక్కయచ్చు. వి. (కుక్క + అచ్చు) కుక్కయాకృతి గలవాతె, కుక్కముద్ర.

క. చంపినవానిని సరిగాఁ, జంపుట తగు విప్రుఁడైనఁ జంపక పతిత,త్సంపదఁ గొని తలగొఱిగి ప,దంపడి కుక్కచ్చు వేసి దండింపఁదగున్. విజ్ఞా. ప్రా. ౬౪.

గీ. కల్లజూదరి మెడఁ బాసికలు దగిల్చి, కుక్కయచ్చిడి దండుగఁ గొనుట నీతి. విజ్ఞా. ప్రా. ౪౧.

కుక్కతొలసి. వి. (√ కుక్క) ఫణిర్జకము, మరువము.

ఆ. తొలసి కుక్కతొలసి తోరపువాఁడుము, గలగరయును గుంటగలగరయును. చికి. ౨. (చి. ని-కుక్కతొళసి. శ.ర.)

కుక్కపాల. వి. (√ కుక్క) వటపత్త్రి. (వన్యలతావిశేషము. ఇది పాలతీఁగను బోలి యుండును ఆకులు మాత్రము పొగవట్రువలై యుండును. చి. ని.)

సీ... కుక్కపాలన వటపత్త్ర పరఁగుచుండు. ఆం. భా. ౨. ౬౬.

కుక్కబూరుగు. వి. (√కుక్క) ఒకజాతిబూరుగు. హంస. ౪. ౧౧.

కుక్కముల్లు. వి. దద్రురోగవిశేషము. (బ్రౌ)

కుక్కమూతిపిందె. వి. (√కుక్క) కాపుదిగిన పురుకలిగెడు కుక్కమూతివంటిమూతి గలపిందె. (శ. ర.)

ఉదా: చెట్టు చెడుకాలమునకు కుక్కమూతిపిందెలు పుట్టును.

కుక్కమేడి. వి. (√కుక్క) కాకోదుంబరిక, కాకిమేడి. (శ. ర.)

కుక్కలకట్టు. వి. (√ కుక్క) చోరసాధనవిశేషము, కుక్కలు మొఱుఁగకుండఁ జేయువస్తువిశేషము. చెన్న. ౩. ౨౯౪.

కుక్కల్లి. వి. (కుక్క + అల్లి) వన్యవృక్షవిశేషము. (చి. ని.)

కుక్కవాయింట. వి. (√ కుక్క) శ్వానబర్బరము.

గీ. కుక్కవాయింట నాఁగఁ జెంపెక్కు శ్వాన, బర్బరాభిధ... ఆం. భా. ౨. ౨౬౭. (బ్రౌ. పా.)

కుక్కి. వి. త్రాళ్లు వదులై పల్లముపడినమంచము; అల్పఖట్వ.

ఉ. ...నీవు ని,స్త్రేజము నొంది యల్పునిగతిం గొఱమాలినకుక్కిమీఁద నీ,మోజ ననాథుపాటువడ నోగిత మైతె మదీయవల్లభా. భోజరా. ౫. ౨౮౮.

క. కుక్కలలో శబరులలోఁ, గక్కురచిమ్మటుల లోనఁ గాకోలములలోఁ, బక్కణముగుడిసెనదుమను, గుక్కివయిం జచ్చె నతఁడు ఘోరవ్యాధిన్. శివరా. ౪. ౪౬. ఉ. హరిశ్చ. ౪. ౧౩.

సీ. ...రాజిలు నల్పఖట్వ కుక్కియనంగ... ఆం. భా. ౨. ౧౬౪.

విణ. నిమ్నము, లోఁతైనది.

ద్వి. ఆకుక్కినూతిలో నాకీతి నున్న, యాకవిసుతఁ గాంచి యద్భుతం బంది. ద్వి. భాగ. ౯ ... (శ.ర.)

జః కుక్కివడు.

కుక్కిదము. విశ. (క్రుక్కు?) క్రిక్కిఱిసినది; దట్టము, సాంద్రము.

ఆ. ఉవిదమానసమున నుప్పొంగి వలరసం, బొక్కపెట్టఁజేయ కుక్కిదంబు, గాఁగ నిండి తాల్మి కట్టవిసెనో యన, వెడలె నశ్రువారి వెల్లిగొనుచు. కు. సం. ౫. ౬౦౬.

ఉ. తారకుఁడుగ్ర భుజాబలమదంబున షణ్ముఖుమీఁద నేసె నా, నారుచిరాస్త్రసంహతి రణంబునఁ గ్రిక్కిఱి కుక్కిదంబు గాఁగ.కు.సం. ౧౨. ౯౧౫.

కుక్కివడు. అ. క్రి. (కుక్కి + పడు)కుక్కియగు, నేలసడలి పల్లమగు, దిగఁబడు.

ఆ. కుక్కివడిన మిగులఁ గొంగోడువోయినఁ, గుబుచరైన విఱిగి కొంచెమైన, మలినమైన నేల పలుచనైనను నల్లులున్న నుల్కమంచమొప్ప దండ్రు. వి. పు. ౮.౨౧౫.

కుక్కుటకము. సం=కుక్కుటము.

కుక్కుటకుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ఒకసంకీర్ణజాతివాఁడు, నిషాదస్త్రీయందు శూద్రునకుఁ బుట్టినవాఁడు.

కుక్కుటధ్వజుఁడు. సం. వి. అ. పుం - కోడిపడగవాఁడు - కుమారస్వామి.

కుక్కుటమండపము. సం. వి. అ. పుం. (కాశియందున్న) ముక్తిమండపము.

కుక్కుటమస్తకము. సం. వి. అ. పుం. చవ్యము.

కుక్కుటము. సం. వి. అ. పుం. ౧. కోడి. ౨. కుక్కుభము, అడవికోడి. (వాచ)

కుక్కుటవ్రతము. సం. వి. అ. న. భాద్రపదశుక్లసప్తమియందు చేయువ్రతవిశేషము. (ఇది సంతానార్థము స్త్రీలు చేయుదురు. దీనినే లలితాసప్తమీవ్రతము అనియు అందురు.)

కుక్కుటశిఖము. సం. వి. అ. పుం. కుసుంభవృక్షము, కుసుమచెట్టు.

కుక్కుటాండము. సం.వి.అ.న.కోడిగ్రుడ్డు.

కుక్కుటాసనము. సం. వి. అ. న. (యోగ)ఆసనభేదము.

శ్లో. నిజహస్తద్వయం భూమౌ పాతయిత్వా జితేన్ద్రియః, పద్మాఖ్యం బద్ధం యత్కరోతి కూర్పరద్వయమధ్యగం, సవ్యాపసవ్యయుగళం కుక్కుటాసనముచ్యతే.(రుద్రయామళము - వాచ.)

కుక్కుటి. సం. వి. ఇ, ఈ. స్త్రీ. దంభచర్య, కపటపునడవడి. ఈ. స్త్రీ. ౧.ఆఁడుకోడి. ౨. బూరుగు.

కుక్కుటీవ్రతము. సం=కుక్కుటవ్రతము.

కుక్కుభము. సం.వి.అ.పుం.అలజము,గంపపులుఁగు, అడవికోడి.

కుక్కురము. సం.వి. అ.పుం. కుక్క. న. గ్రంథిపర్ణి, గండివనము.

కుక్కురవాక్కు. సం.వి.చ్.పుం - కుక్కవలె ధ్వనిచేయునది - సారంగమృగము, ఒకజాతి లేడి.

కుక్కురి. సం.వి.ఈ. స్త్రీ. ఆఁడుకుక్క.

కుక్షము. సం వి.అ.పుం. ఉదరము,కడుపు. (కాముది.)

కుక్షి. సం.వి.ఇ.పుం. ౧.జఠరము, కడుపు.౨.మధ్యభాగము. 3. కత్తిరొలు.

కుక్షింభరి. సం.విశ.(ఇ) ఆత్మంభరి,స్వోదరమాత్రపూరకుఁడు.

కుక్షిరంధ్రము. సం.వి.అ.పుం. నలము, కిక్కసగడ్డి.

కుక్షిశూలము. సం.వి.అ.పుం.న.కడుపులోఁ గలిగెడురోగవిశేషము. (వాచ)

కుఖనకము. సం.వి. అ.పుం-భూమిని త్రవ్వునది- ౧. ఎలుక. ౨. పంది.

కుగ్రామము. సం.వి. అ. పుం. పల్లెటూరు. (రాజుగాని ఆహితాగ్ని గాని వైద్యుఁడు గాని ధనికుఁడు గాని నది గాని లేనియూరు-విల్యమ్సు.)

కుచండి. సం.వి.ఈ.స్త్రీ. మూర్వాలత, చాఁగ.

కుచందనము. సం. వి. అ.న.౧-వాసన లేనిచందనము-ఎఱ్ఱగంధము,రక్తచందనము. ౨. కుంకుమపువ్వు. ౩. పత్త్రాంగము, రక్తచందనమువలె నుండు కాష్ఠవిశేషము.

కుచఫలము. సం.వి.అ.పుం. దానిమ్మ.

కుచము. సం.వి.అ.పుం. స్తనము, చన్ను.

కుచరుఁడు. సం.విశ.(అ.ఆ.అ.) పరులదోషములను చెప్పువాఁడు.

కుచాంగేరి. సం.వి.ఈ.స్త్రీ.చుక్కకూర.

కుచాగ్రము. సం. వి. అ. న. చూచుకము, చనుమొన.

కుచితము. సం.విశ.(అ.ఆ.అ) పరిమితము,కొలఁదిపాటిది.

కుచేల. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. విద్ధకర్ణి, చిఱుబొద్ది.

కుచేలము. సం. వి. అ. న. ౧-భూమికి వస్త్రమైనది-సముద్రము.

శ్లో. కాచాయ నీచం కమనీయవాచా, మోచాఫలస్వాదుముచా న యాచే, దయాకుచేలే ధనదత్కుచేలే,స్థితేఽకుచేలే శ్రితమాకుచేలే.

౨. కుత్సితచేలము.

కుచేలుఁడు. సం. విశ. (అ. ఆ. అ.)మాసినట్టిగాని చినిఁగినట్టిగాని వస్త్రములు కట్టువాఁడు. వి. అ. పుం. ఒకానొకఋషి, శ్రీకృష్ణునిసహపాఠకుఁడు

కుచ్చెల=కంచెల.

చ. కలువలు కొప్పునన్ను గుమొగంబునఁ గస్తురిబొట్టు పట్టుకుచ్చెలయును జంద్రకావిబురసాపనిపల్వయు మైరహింపఁగా. శుక. ౧. ౬౫.

కుచ్చెలి=కుచ్చెలి. వి. కోలి, రేఁగు.

సీ. కుచ్చలి యంచనఁ గుచ్చెలి యనఁగను గోళి యటన్న ను గోలి యొప్పు. ఆం. భా. ౨.౭౪. హంస. ౪. ౧౩౨.

కుచ్చెలిగంత. వి. యోగులును మోగినులును ధరించెడుబొంత.

ఉ.... వెలివన్నె పట్టునూ,లుక్కుచ్చులు గల్గి యొప్పుతనకుచ్చలిగంతయుఁ గక్షపాలలో,నచ్చపురత్నపేటి నిడినట్టి మహాఘుటికాప్రకాండముల్. పరమ. ౧. ౧౯౧.

సీ...గుబ్బ,చనుదోయి వన్నె కుచ్చలిగంత డావలికరమునందు విభూతికక్షపాల. రాజ.చ.౨. ౯౪.

కుచ్చెలిబొంత=కుచ్చలిగంత.

సీ. నలు వగుకలువమొగ్గలు జడల్గా నాఁచు పాలు పైనకుచ్చలిబొంత గాఁగ. గీ. జోగురాలును బోలెను సొబగు మీఱు,కొలను గాంచిరి మదిలోనికోర్కు లలర. యయా. ౩. ౫౬. పరమ. ౧. ౧౯౫.

కుచ్చితము. విశ. (సం. కుత్సితః. ప్రా. కుచ్ఛితో. క.కుచ్చిత. త.కుచ్చితమ్.) నీచము, అల్పము, కుత్సితము.

ఆ. పలయుపదవియందు నిలిచి సారాజ్యమంత యును జక్కఁబెట్టి నయము విక్రమంబు నడపునంతమానిసి పై యుండి, కుచ్చితంపుబ్రదుకు కోరఁదగునె. భార. విరా. ౧.౨౯౨.

సీ. ... అధిప నీపలికినయట్లు కరముఁ, గుచ్చితంబెట్టినోమటికులమున జన్మింపు మీ వని శా

వ మిచ్చి. మార్క. ౭. ౨౩౬. ఉ. హరి. ౫. ౩౦౧.

వి. నీచత్వము, కుత్సితత్వము.

ఉ. కుచ్చిత మేమి గూడు సమకూడినరాజ్యము వీటఁబుచ్చఁగా,వచ్చిన లాభ మేమి... వేం. పంచ. ౩. ౧౩౭.

కుచ్చితుఁడు. విశే. కుజనుఁడు, దుష్టుఁడు.

గీ. కఱటి యడికొట్టు పలువ యేతరిగరాచు, చెనఁటి చెన్నఁటి కూళ కుచ్చితుఁడు మొండి, కట్టె నాఁగను గుజనాఖ్యగాఁ జెలంగు. ఆం. భా. ౩. ౭.

ఉ. అచ్చటఁ దొల్లి పార్వతి వయస్యలతో జలకేళిఁ దేలఁగాఁ, గుచ్చితులైన రక్కసులు కొందఱు కాములై జలంబులోఁ,జొచ్చిన నిందుఁ జొచ్చి పురుషుల్ నిజ మిట్టులె యాదు రంచు లో,హెచ్చినకిన్క నట్లు శపియించి తిరోహిత యయ్యె నయ్యెడన్. ఉ. రా. ౫. ౧౬౩.

కుచ్చిళ్లు. వి.బ. (కుచ్చెళ్లు. శ.ర.-కుచ్చిలి. చి. ని.) బాలికాక్రీడావిశేషము. (ఇదియే గూఢమణిక్రీడ యందురు అని చి. ని.)

మ.దినముల్ కొన్ని చనంగ నంతఁ గడు నర్థిం బొమ్మపెండిండ్లు గు,జ్జెనగూళ్లచ్చనగండ్లు పింపిళులు కుచ్చిళ్ గీరనంగెంజ లో,మనగుంటల్ కనుమూసిగంతె నలుగంబాలాట లోనైనఖే, లనముల్...కళా. ౬.౨౦౨.

కుచ్చె. వి. (సం.గుచ్ఛః. ప్రా.కుచ్ఛ. క. త. మ. కుచ్చు.తు.కుచ్చి.)౧.పువ్వులు మొదలగువానిగుత్తి.

సీ. ...కుచ్చన గుత్తి యన గుది యనఁగ గుచ్ఛాఖ్య దనరు. ఆం.భా. ౨.౮౦.

౨. పట్టు మున్నగువానికుచ్చు.

ఉదా: పాలకీకుచ్చు, కుచ్చు...గర.

(బ) ౧.స్త్రీలు జడయందు చేర్చి అల్లుకొనెడిభూషణవిశేషము. (శ.ర.)

సీ. బటువుముత్యములపాపటబొట్టు రాకిడి జడబిళ్లలును గుచ్చులడరి వెలుఁగ. వేం. మా.౧. ౧౩౦.

౨. కొనచెవి నుంచుకొనెడిభూషావిశేషము. (శ.ర.)

జ: కుచ్చుమీను, కుచ్చులమెకము.

కుచ్చెమీను. వి. (√కుచ్చె) పెద్దతోఁక గలచేఁప. (చి. ని, శ. ర.)

కుచ్చెలమెకము. వి. (కుచ్చులు+ మెకము) చమరీమృగము. (శ. ర.)

కుచ్చె. వి. ౧. కుచ్చెల, పింజె, మడత.

సీ...కచ్ఛభేదాభిధాన మెసంగుఁ గానె కుచ్చెల కుచ్చె కచ్చె పింజె,చుంగు రింగు నెఱికచింగు నెఱి యనంగ...ఆం. భా. ౨. ౧౫౩.

౨. కెంపువని.

సీ... కెంపువని కుచ్చె యనఁగ వెలయు. ఆం. భా. ౨. ౨౭౭.

కుచ్చెతీయు. స. క్రి. (రత్నములను) సానఁబట్టు. (శ.ర.)

కుచ్చెల. వి.(బ.కుచ్చెలలు,కుచ్చెళ్లు-సం.కచ్ఛః.)

౧. కుచ్చె, పింజె, మడత.

చ....సరిగంచుచల్వకు,చ్చెల లపరంజిమెట్టెయల జీరఁగ నందెలు మ్రోయ సోయగం,బొలుకఁగ వచ్చె నత్తఱి రఘూత్తముచిత్తము తత్తఱింపఁగన్. ఉ. రా. ౬.౧౬౧.

మ.తళుకుంగుబ్బలఁ బైఁట వేయు మని కాంతల్ దూఱ హేలామదా,కలితస్వాంత యొకర్తు వేగ జెలుఁగుంగుచ్చెళ్లకొం గెత్తిగు,బ్బలపైఁ గప్పిన బైలుపడ్డజఘనప్రాంతంబు వీక్షించి ... దశా. ౮. ౧౨౩. ఆం. భా. ౨. ౧౫౩.

౨. ...

సీ. మెఱుఁగుఁగుచ్చెలమీఁద జరతారుబుటని మీఱుచెంగావిరంగారుచీరఁ గట్టి. హంస. ౧. ౧౨౦.

3. పిడుకలు చొప్పు మొదలగువాని ప్రోఁగు, రాశి.

గీ. ... రుబ్బు, ట్రోలు పిడుకలకుచ్చెల దాలిగుంత, దనర నిరతంబు వెలయు వాతనిగృహంబు. శుక. ౨. ౪౦౭. (పిడుకలకుచ్చెల=పిడుకల గూడు.)

సీ. ...కుచ్చెల యవ రాశి కొలుచుండు. ఆం. భా. ౨. ౨౩౦.

౪. ఎనిమిదిగొఱ్ఱులకొలఁది, భూపరిమాణవిశేషము. (బ్రౌ.)

కుచ్చెలి=కుచ్చెలి. ఆం. భా. ౨. ౭౪.

కుచ్ఛము. సం. వి. అ. న. కుముదము, తెల్లగలువ. (వాచ.)

కుజంభ(భి)లుఁడు. సం. వి. అ. పుం. కన్నపుదొంగ, సంధిచోరుఁడు.

కుజనుఁడు. సం. వి. అ. పుం. కుత్సితపురుషుఁడు.

కుజప్రియము. సం. వి. అ. పుం- కుజగ్రహమునకిష్టమైనది- విద్రుమము, పగడము.

కుజము. సం. వి. అ. పుం- భూమినుండి పుట్టునది- చెట్టు.

కుజలము. సం. వి. అ. న. పులికడుగు.

కుజవారము. సం. వి. అ. పుం. మంగళవారము.

కుజుఁడు. సం. వి. అ. పుం- భూపుత్రుఁడు- ౧. నరకాసురుఁడు. ౨. అంగారకుఁడు.

కుజ్ఝటి. సం. వి. ఇ, ఈ. స్త్రీ. పొగమంచు. (విల్యమ్సు)

కుటంకము. సం. వి. అ. పుం. ఇంటికప్పున కుపయోగించుగడ్డిలోనగునది.

కుటంగకము. సం. వి. అ. పుం. ౧. ఛది, పటలము, ఇంటికప్పు. ౨. ఆకులు లోనగువానిచే ఆచ్ఛాదితమైనగృహభేదము.

కుటచము. సం. వి. అ. పుం. కుటజము, కొండమల్లెి.!(వాచ.)

కుటజము. సం. వి. అ. పుం. ౧. కొండమల్లె, కొడిసెచెట్టు. ౨. అగస్త్యవృక్షము, అవిసె.

కుటజుఁడు. సం. వి. అ. పుం- కుండయందు పుట్టినవాఁడు- ౧. అగస్త్యుఁడు. ౨. ద్రోణుఁడు. 3. వశిష్ఠుఁడు.

కుటన్నటము. సం. వి. అ. పుం. శ్యోనాకము, దుండిగము. న. కైవర్తిముస్తకము, కైవడిముస్తె.

కుటపము. సం. వి. అ. పుం. ౧. ఇంటితోఁట. ౨. ధాన్యమానవిశేషము, కుడవము. న. పద్మము.

కుటపుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ముని.

కుటము. సం. వి. అ. పుం. న. కలశము, కుండ. పుం. ౧. దుర్గము, కోట. (కల్ప.) ౨. చెట్టు. 3. గృహము; క్షుద్రగృహము, గుడిసె. (శే. ని.) ౪. కొండ.

కుటరము. సం. వి. అ. పుం. తరిగంబము, చల్లరాడు.

కుటరుణ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. త్రివృత్తు, తెగడ.

కుటరువు. సం. వి. ఉ. పుం. ౧. పటగృహము, డేరా. ౨. ఒకజాతిసింహము. (వై. ని.)

కుటలము. సం. వి. అ. న. పటలము, ఇంటికప్పు.

కుటహారిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. దాసి, పనికత్తె.

కుటాక. వి. పక్షివిశేషము.

సీ. కూఁకటికువ్వ కుటాక కఱ్ఱు కరడు నల్లచ్చికాఁడును జల్లపిట్ట. గీ. యనఁగ నిట్లని పక్షిభేదాఖ్య లలరు. ఆం. భా. ౨. ౯౭.

కుటి. సం. విశే. (ఇ) కౌటిల్యము కలవాఁడు. (వై. ని.) వి. ఇ. పుం. ౧. దేహము. ౨. చెట్టు. ఇ, ఈ. స్త్రీ. ౧. కౌటిల్యము, వంకర. ౨. గుడిసె. ఈ. స్త్రీ. ౧. కుంభదాసి, నీళ్లు మోయుపనికత్తె. ౨. మురయనుగంధద్రవ్యము. 3. మద్యము. (హే. ౨.) ౪. చిత్రగుచ్ఛము, పలురంగులు గల

పూలగుత్తి. ౫. ఇనుము. (వై. ని.)
కుటిచరము. సం. వి. అ. పుం-(జలములో) వంకర గా నడుచునది-జలసూకరము. (వాచ.)
కుటితము. సం. విశ. (అ. ఆ. అ.) కుటిలము, వంకరైనది.
కుటిరము. సం. వి. అ. న. కుటీరము, క్షుద్రగృహము. (కల్ప)
కుటిల. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. నది. (హేమ. ని.) ౨. స్పృక్కా-యనుగంధద్రవ్యము. (మే. ని.)
కుటిలము. సం. విశ. (అ. ఆ. అ.) ౧. వంకరైనది; మెలికలు తిరిగినది. ౨. ఋజువు కానిది, కపటము కలది. (ఉదా: కుటిలహృదయుఁడు, మొ.) వి. అ. న. తగరపుష్పము, నందివర్ధనపుపూవు.
కుటీచకుఁడు. సం. వి. అ. పుం-గుడిసెలో నుండుటచేతనే తృప్తి నొందువాఁడు - సన్న్యాసిభేదము. (కుటీచకుఁడు బహూదకుఁడు హంసుఁడు పరమహంసుఁడు అని సన్న్యాసులు నలువురు.)
కుటీరము. సం. వి. అ. పుం. గుడిసె.
కుటుంగకము. సం=కుటంగకము.
కుటుంబము. సం. వి. అ. పుం. న. ౧. పోష్యవర్గము, పెండ్లాము బిడ్డలు లోనగువారు. ౨. బంధువు, చుట్టము. ౩. జ్ఞాతి. ౪. సంతతి, సంతానము. ౫. నామము, పేరు. (వాచ.) ౬. వర్గము, సమూహము.
కుటుంబి. సం. విశ. (న్. నీ. న్) కర్షకుఁడు, దున్నుకొని బ్రదుకువాఁడు. (కల్ప.) వి. న్. పుం. గృహస్థుఁడు. (కల్ప.)
కుటుంబిని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. మగఁడును బిడ్డలును గలస్త్రీ. ౨. కుటుంబములసమూహము.
కుటుఁడు. సం. వి. అ. పుం. శిలాకుట్టకుఁడు, తాలుమలుచువాఁడు. (శే. ని.)
కుట్టకము. సం. వి. అ. పుం. (గణిత) గుణకాంకవిశేషము.
కుట్టకుఁడు. సం. విశ. (అ. ట్టికా. అ.) భేదించువాఁడు.
కుట్టడము. వి. (√కుట్టు.) కుట్టుపని.
సీ. అవికకుట్టడపుఁదోరపునిగ్గుజంటీలు తనులతాద్యుతికిఁ గైదండ యొసఁగ. శుక. ౧. ౨౦౦. (శ.ర.పా.)
కుట్టన. సం. వి. ఆ. స్త్రీ=కుట్టనము.
కుట్టనము. సం. వి. అ. న. ౧. భేదనము. (చెక్కుట, మలుచుట, మొ) ౨. కుత్సనము, నిందించుట. ౩. ప్రతాపనము, కాఁచుట, నెచ్చచేయుట. ౪. గుణనము, గుణించుట.
కుట్టని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. కుట్టిని, కుంటెనకత్తె. ౨. భేదనసాధన మగుకత్తిపీట, మొ.
శ్లో. కుట్టనీ పేషణీ చుల్లీ ఉదకుంభీ చ మార్జనీ, పంచసూనా ఇతి ఖ్యాతాస్తాభి స్స్వర్గం న గచ్ఛతి.
కుట్టనీయము. సం=కుట్టయితవ్యము.
కుట్టమితము. సం. వి. అ. న. దంతపీడనాదులచే కోపభావ మభినయించినను లోపల మిక్కిలి యానందము పొందునట్టిస్త్రీలయొక్క శృంగారచేష్టావిశేషము.
శ్లో. కేశస్తనాధరాదీనాం గ్రహే హర్షేపి సంభ్రమాత్, ప్రాహుః కుట్టమితం నామ శిరఃకరవిధూననమ్. సా. ద. ౩. ౧౧౧.
కుట్టయత్. సం. శత్రు. భేదించుచున్న.
కుట్టయమానము. సం. విశ. (అ. ఆ. అ.) భేదించుచున్నది.
కుట్టయిత. సం. విశ. (ఋ. త్రీ. ఋ)=కుట్టకుఁడు.
కుట్టయితవ్యము. సం. విశ. (అ. ఆ. అ.) భేదింపఁదగినది.

కుట్టహారిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. దాసి, పనికత్తె. (హ లా. ని.)

కుట్టాకము. సం. విశ. (అ. ఈ. ఆ.) ఛేదించునది.

కుట్టారము. సం. వి. అ. పుం. కొండ. న. ౧. రతి. ౨. కంబళము.

కుట్టారుగ. వి. (కులు + అరుగ) క్షుద్రకోద్రవము. (బ) ధాన్యవిశేషము.

మ. గురుగుం జెంచలిఁ దుమ్మి లేఁదగిరిసాకుం దిం త్రిణీపల్లవో, త్కరముం గూడఁ బొరంటి నూనియలతోఁ గట్టావికుట్టారుగో, గిరముల్ మెక్కి... ఆము. ౪. ౧౩౪.

కుట్టావలు. వి. బ. (కులు + అవలు) సర్షపవిశే షము. (శ. ర.)

కుట్టితము. సం. విశ. (అ. ఆ. అ.) ఛేదింపఁబడి నది.

కుట్టిని. సం=కుట్టని.

కుట్టిమము. సం. వి. అ. పుం. న. ౧. శిలారత్నాది నిబద్ధభూమి, నెలకట్టు. ౨. కుటీరము, గుడిసె. పుం. దానిమ్మ. (రా. ని.)

కుట్టీరము. సం. విశ. (అ. ఆ. అ.) ఛేదకము. వి. అ. పుం. కొండ.

కుట్టు. స. క్రి. (త. కుత్తు.) ౧. (వస్త్రపర్ణాదులు) కుట్టు.

వ. ... మూరకొక్కండును జేనకొక్కండును గాఁ గుట్టినడొల్లుటుల్లారు లుల్లసిల్లఁ బల్లించి నపల్లంబులపై... ఆము. ౪. ౩౫.

సీ. నునుఁబోఁకపొత్తిఁ గుట్టినదొప్పగమిలోడ ... ఆము. ౧. ౭౬.

౨. (చీమ, తేలు, తుమ్మెద, మొ.) కుట్టు.

గీ. మధువుఁ గొన నుత్సహించినమనుజుఁ బట్టి, కుట్టి నిర్జించుమధుకరకులమునట్లు. భార. అర. ౧. ౨౫౧.

౩. గ్రుచ్చు.

వ. ...పిశితఖండంబు లొండొండ యుష్ట్రత్తుగా నాకుఁబొత్తరలం గట్టియు గుదులు గుట్టియు ...మనుచ. ౪. ౬౦.

౪. (చెవులు, మొ.) కుట్టు.

ఉదా: ఆపిల్లవానికి చెవులు కుట్టినారు.

౫. (అంకురము మున్నగువానిని) పొడుచు.

చ. గుములు గట్టి యారికలు గుట్టి ప్రవాళము వట్టి కింకతో, నములక మ్రింగి... అమనిని శే యుఁబవల్ వడిఁ గూయుఁ గోవెలల్. కు. సం. ౪. ౪౬౩.

వి. ౧. సీవనము, కుట్టుట; కుట్టినదారము.

సీ. జంటను తైపుఁగుట్టుజంటి తైకల నంటి బిగి గుబ్బచన్నులు పిక్కటిల్ల. ఉ. రా. ౬. ౧౩౧.

ఉ. గుత్తపుఁదాపితాఅవికకుట్టు పటుక్కన వి చ్చె రంభకున్. కృ. శకుం. పీఠి. ౧. ౧౦.

౨. (కడుపులో పుట్టెడు) నొప్పి, బాధ.

క. అడుకులు దిన్నట్లగునే, కడుపునఁ గుట్టెత్తిన పుడు గడుఁ బలుచితి నాఁ, డొడ లెఱుఁగక పాండుసుతుల, నుడిగి మడుఁగవలసె నిప్పు డొకసాత్యకిచేన్. భార. ద్రో. ౪. ౮౯.

క. తలనొప్పి కడుపుఁగుట్టుం, బలుగులుపుం గాళ్ల తీపు పాటించుచు... శుక. ౨. ౨౦౫.

౩. ప్రొయ్యిలో క్రిక్కిటిసియుండుబూడిద లో నగునది. (శ. ర.)

౪. కుట్టఁగా ఏర్పడి నరంధ్రము.

(వ్యవ) చెవికుట్లు మూసికొనిపోయినవి.

జ: కుట్టపము, కుట్టుకాఁడ, కుట్టుచేఁడు, కుట్టుడా కు, కుట్టుడు, కుట్టుతేలు, కుట్టుపోయు, కుట్టునూల.

కుట్టుకాఁడ. వి. (√కుట్టు) కుట్టుపోఁగు. (శ. ర.)

కుట్టుచేఁడు. వి. (√కుట్టు) కొరడా?

చ. గురుసతిఁ గూడురట్టునకుఁ గొంకనిపోఁడు వియోగినీసము, త్కరములకీడు చూచుటకు దర్పకుశేపెడుకుట్టుచేఁడు తె, మ్మెరలకుఁ దోడు చిత్రగతి మిన్నులఁ బాఱెడుమాయ

లాఁడు పెన్నిరు లనుపోఁడు కాలుకొని యేర్చువెలుంగులవీడు వీఁడువో. వరాహ. ౪. ౨౪.

కుట్టుడాకు. వి. (కుట్టుడు + ఆకు) కుట్టినవిస్తరాకు.

కుట్టుడు. వి. (√ కుట్టు) కుట్టుట. (శ. ర.)

కుట్టుతేలు. వి. (కుట్టు + తేలు) ౧. క్షుద్రుఁడు. ౨. కంటకము, ముల్లు.

గీ. కుట్టుతే లనఁ గంటకక్షుద్రు లగుదురు... ఆం. భా. 3. ౪౬. (ప్రాఁత ప్రతిపా.)

కుట్టుపోఁగులు. వి. బ. (√ కుట్టు) చెవులకు పెట్టుకొనుఉంగరమువంటి వట్టిపోఁగులు. (శ. ర.)

కుట్టుపోయు. స. క్రి. (కుట్టు + పోయు) కుట్టు. (శ. ర.)

కుట్టుసురు. వి. (కుఱు + ఉసురు) కొంచెము మిగిలియున్న ప్రాణము. (శ. ర.)

కుట్టూరుపు(ర్పు). వి. (కుఱు + ఊరుపు) కొంచెము మిగిలియున్న యూర్పు, కొన యూపిరి.

కుట్టె(ట్టియ). వి. గుదస్థానము. (శ. ర.)

కుట్మ(డ్మ)లము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) విరియనదె, వికసించునది. వి. అ. పుం. ౧. మొగ్గ; అరవిరిమొగ్గ. ౨. మొగ్గవంటి బాణపుములికి. ౩. నరకవిశేషము. (ఇందలివారు యంత్రరజ్జువులచే పీడితు లగుదురు - వాచ)

కుట్మ(డ్మ)లితము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) జాతకుట్మలము, మొగ్గలుకలది; సగమువిరిసిన మొగ్గలుకలది. (వాచ)

కుట్యమానము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) ఛేదింపఁబడుచున్నది.

కుట్యము. సం = కుట్టయితవ్యము.

కుట్ర. విణ. అల్పము.

ఉ. ... విడంవ సోగ యై, వట్రిలుకన్నుదోయి నిడువాలుఁగురుల్ బటువుంబిఱుందు లేఁ, గుట్రనుమంగవుర్ గలుగుకోమలి యై యది మ్రోల నిల్చినన్. విజ. వి. ౨. ౪౬.

౨. భయంకరము, ఘోరము.

శా. ఓసామీ యిటువంటికొండదరిలో నొంటింబులుల్ సింగముల్, గాసిం బెట్టెడుకుట్రనట్టడవిలోఁ గల్జువ్వి క్రీనీడ నే, యూసం గట్టితి వేఁటగడ్డ నిలు ... కాశీ. 3. ౬౫.

౩. మాయపన్నుగడ, ద్రోహబుద్ధితో చేసెడుపన్నిక. (బ్రౌ.)

ఉదా:- వారందఱును కలిసి వానిపై కుట్ర పన్నుచున్నారు.

కుట్రపువాఁడు. వి. కుట్టుపని చేయువాఁడు, సౌచికుఁడు. (శ.ర, బ్రౌ.)

కుఠరము. సం.వి.అ.పుం. ౧. కుటరము, శరిగంబము. ౨. తుంగముస్తె.

కుఠాకువు. సం.వి.ఉ.పుం. దార్వాఘాటము, వడ్రంగిపిట్ట.

కుఠాటంక. సం.వి.ఆ.స్త్రీ = కుఠాటంకము.

కుఠాటంకము. సం.వి.అ.పుం. కుఠారము, గొడ్డలి.

కుఠారకము. సం.వి.అ.పుం. చిన్నగొడ్డలి.

కుఠారము. సం.వి.అ.పుం. ౧. పరశువు, గండగొడ్డలి; గొడ్డలి. ౨. చెట్టు. (కల్ప)

కుఠారి. సం.వి.ఈ. స్త్రీ. గండగొడ్డలి. పుం - గండగొడ్డలి కలవాఁడు - పరశురాముఁడు.

కుఠారువు. సం.వి.ఉ.పుం. ౧. చెట్టు. ౨. కోఁతి. ౩. శస్త్రకారుఁడు, కైదువులు చేయువాఁడు. (వాచ)

కుఠి. సం.వి.ఇ.పుం. ౧. చెట్టు. ౨. కొండ.

కుఠికము. సం.వి.అ.పుం. కుష్ఠము, చెంగల్వకోష్టు.

కుశేరకము. సం.వి.అ.పుం. ౧. నందివృక్షము. ౨. శ్వేతతులసి. ౩. పర్ణాసము, నల్లగగ్గెర.

కుతేరజము. సం. వి.అ.పుం. శ్వేతతులసీ.(కల్ప)

కుతేరము. సం.వి.అ.పుం. ౧. అగ్ని. ౨.పర్ణాసము, నల్లగగ్గెరి. ౩. శ్వేతతులసీ.

కుతేరువు. సం.వి.ఉ.పుం. చామరవాతము, వింజామర వీచుటవలన పుట్టుగాలి.

కుడంగము. సం.వి.అ.పుం.న.పొదరిల్లు.(వై.ని.)

కుడతా. హిం.వి.చొక్కా. (శ.ర-కుడితినీ.వా.)

కుడవము. సం.వి.అ.పుం.ధాన్యమానవిశేషము,మానిక. (ఇది ప్రస్థములో నాల్గవవంతు-చూ. కుడపము.)

కుడి. వి. (√కుడుచు-క. త. మ. కుడి.) ౧.కుడుపు, ఆహారపదార్థము. (చూ. కుడిముట్టు.)

క. కడుపున కందియునంపని, కుడి...నా.పంచ. ౪.౧౦౦.(శ.ర.పా-కుడుపుల.ముద్రి.)

౨. కుడిభాగము.

క. వేదండములొండముసరి, కోదండముఁ దివియ నెడమఁ గుడి నిబిడజ్యా,నాదము రోదసి నిండఁగ, భేదించుచు గండశిలలఁ బృథు బాణములన్. మనుచ. ౪. ౯.

గీ. తొడరి బడిబడి వెడవింటఁ గుడియెడమల, నదరి వడి నేయుకతివేల్పుకొమరు ... నీలా. ౩. ౧౫.

విశే. వామేతరము, దక్షిణము, వలపలది.

ఉదా:-కుడిచేయి, కుడికాలు, కుడివైపు, మొ.

సీ.తామరపగవాఁడు దయితుండుఁ గూడి నీబడి చూపుఁ గుడిచూపుఁ బరిఢవింప. ఉ. హరి. ౧.౧౧౯. భీమ. ౬. ౬౭.

కుడి. సం.వి.ఇ.పుం. దేహము.

కుడితి. వి.బియ్యము లోనగువానికడుగునీరు.

సీ. తండులక్షాళనోదకము రాజిల్లును గుడితి యనంగను గడు గనంగ. ఆం. భా. ౨. ౨౫౦.

సీ. వలఁ బడ్డమీను కైవడి నిప్పు ద్రొక్కినకోఁతి భాతిని వెక్కిగొన్నకుక్క [illegible] బడినమూషికమట్లు శ్లేష్మంబులో నీఁగలీల... చంద్ర. వి. ౧. ౯౨.

ఉదా:-మినుపకుడితి, మొ.

కుడినీరు. వి. (కుడి+నీరు) త్రావఁదగినజలము, పానీయము.

ద్వి. ఎడనీరు నెడనెడ నింపుసొంపైన, కుడినీరు వరుసఁ జేకొనుచు వర్తింప. అ. మ. క. ౫. ౨౪౯ పా. ౫ పం. దశా. ౭. ౨౭౫.

చ.తసుకుఁబసిండియోవరులు దంతపుఁజావడులర్చనాగృహం,బులు గుడినీరుమేడలును భోజనశాలలు...దాఁటి...వసు. ౪. ౭౨.

కుడిపి. విశే.(సం.కుహూపి)కుహూపి,అంగవికలుఁడు.

క. గ్రక్కున వెలువడి తనచేఁ,జిక్కినలగుడివోలె నున్నసురుచిరహారం, బక్కుడిపియుఁ బతవైచుచుఁ,దక్కక చేతం ద్రెంచి బ్రాలు తలపైఁ బోసెన్. భోజరా. ౫. ౩౪౧.

కుడిపించు. స. క్రి=కుడుపు. (√కుడుచు) (తినిపించు)

గీ. హరిణవత్సంబులకు మీరు కరుణతోడఁ,బాయసాన్నంబు గుడిపింప భక్తిఁ జూచి.హర. ౧. ౭.

కుడిమివాఁడు. వి. ౧. పాములవాఁడు. ౨. విషవైద్యుఁడు. (బ్రౌ.)

కుడిముట్టు. వి. (కుడి+ముట్టు) భోజనపాత్రము, కంచము.

క. తొడవులు చివికినయెమ్ములు, గుడిముట్టు కపాల మిల్లు గుడి ముడియెద్దు,కుక్కడు ... కు. సం.౭.౮౭.

కుడియడుగుపరువడి. వి. (√ కుడి) పంద్రెండు పరువడులలో నొకటి. ('పదునాల్గువిసరులలో నొకటి' అని హంస.౧. ౨౦౬.)

[illegible] గుపరువడి కుడియడుగుపరువడి...

మొదలుగాఁ గలపదిరెండుపరువడులును... ప్రబంధ. ౭౮.

కుడియోరభృంగి. మి. వి. (√కుడి) పంద్రెండు దండలలో నొకటి.

వ...ఎడమయోరభృంగి కుడియోరభృంగి భృంగపటలము...మొదలుగాఁ గలపదిరెండుదండలును... ప్రబంధ. ౭౮.

కుడిశము. సం. వి. అ. పుం. మత్స్యవిశేషము.

కుడుక. వి. (త.కుడుక్కై.) ౧.పాత్రము (గిన్నె, మొ.)

క. కుడిచేత మాంసఖండము, లెడకేలను మద్యరససహిత మగుకంచుం, గుడుకయు ధరించి ముదమున, వడవడఁకులు గొనుచు నతఁడు వచ్చెం గుడికిన్. శివరా. ౪. ౩౭.

ద్వి. కడుపారఁ జనుఁబాలు గుడిపి పసిండి, కుడుకతో వెండియుఁ గొన్ని చే నిమ్చి. బస. పు. ౬. ౧౨౦ పం.

క. చాలఁగ నిచ్చలు వెన్నయుఁ, బాలుం గుడుకగొని తల్లి పట్టికి సెలవిన్, వ్రేలిడి యింతింతియకాఁ, గ్రోలించును వెరవుతోడ రుచి గొలుపుక్రియన్. హరి. పూ. ౫. ౧౯౩. ('గుడుక' శ.ర.పా.)

౨. తక్కెడతట్ట, తక్కెడసిబ్బి.

గీ. గువ్వ యున్నట్టికుడుక యొక్కెడుగఁ దూఁగ, మాంసఖండంబు కుడుకలో మఱియు నించి, మఱియు నల్లైన నీక్షించి మదిఁ జెలంగి, త్రాసుపై నిల్చెఁ దాన యద్ధరణివిభుఁడు. శేష. ౨. ౭౬.

కుడుచు(డ్చు). స. క్రి. (క. మ. త. కుడి) ౧. తిను, భుజించు.

సీ....భీము, దవ్వులఁ జూచి నిత్యము నాకు నియమించి కొనివచ్చుకూడేల కుడిచె దీవు. భార. ఆది. ౬. ౨౯౨.

సీ. పల్లెరంబులఁ గుడ్చుబ్రాహ్మణు లతిపుణ్యు లెనిమిదివేలు సమిద్ధమతులు. భార. ఆర. ౫. ౩౭౬.

ఆ. మెసవెఁ దినియెఁ గుడిచె మెక్కె బోసేసెను, నమలె నారగించె నా భుజించె, ననుట కాఖ్య లగుచు నలరారుచుండును. ఆం. భా. ౩. ౧౧౮.

౨. త్రాగు, పానముచేయు.

ద్వి. మంచి గొప్పైనక మండలువునను, గొంచకయుంచి తాఁ గుడుమనాపాలు, వాచేరఁ బట్టి భూవరకుమారునకు, వాచవిగా సిద్ధవరుఁడు ద్రాగించి. ద్వి. సారంగ. ౨. ౯౭పొ. ౧౬ పం.

సీ. మును మహీధేనువుచను వత్సమై కుడ్చి వస్తుసంపూర్ణమై వఱలువాఁడు. కు. సం. ౭. ౯౬౫.

చ...పాలు తమకిచ్చునె యొచ్చట నైన లేఁగలన్, గుడువఁగ నీనిచోఁ గెరలి గోవులు తన్నును గాక భాస్కరా. భా. ౪. ౪.

౩. (సుఖదుఃఖాదులు) అనుభవించు; పొందు, చెందు.

గీ. కర్మఫలములు గుడిచినఁ గాని పోవ, వంటి వానిఁ బ్రాయశ్చిత్త మపహరించు. భార. అను. ౫. ౧౧౬.

గీ. ...తొంటి, యట్ల యిడుములఁ గుడువఁ బోవ దుచపలము. భార. విరా. ౩. ౯౦.

వ...పితృధనం బగు రాజ్యంబు ... ఈరెండు దెఱంగులవారికిం బంచి కుడువం బగుటయు... భార. ఉద్యో. ౧. ౧౨.

సీ. మేదినీనృపతి...క్రూరుఁ డగునేని లోకంబు బెగడు గుడుచు. భార. శాం. ౨. ౧౭౮.

వ...మఱలు గుడిచినపోల్కె...కాశీ. ౨. ౧౩౮.

కుడిచికూర్చుండి=తినికూర్చుండి, నిర్వ్యాపారముగా, పనిలేక, నిర్నిమిత్తముగా; పొగరెక్కి.

గీ. కుడిచికూర్చుండి క్రొవ్వునఁ బుడమితోని,

పడఁతిఁ దెచ్చుట నిట్టిచేడ్పాటు లేదవె. అచ్చ. రా. యు. ౪౫౨.

గీ. ఆగడంబున బ్రహ్మస్వ మపహరించి, తెచ్చి పుణ్యంబు సేయంగఁ దివురు టెల్లఁ, గుడిచి కూర్చుండి శిలఁ దెప్పకోయ్యఁ జేసి, జలధి లో నీఁదులాడంగఁ దలఁచినట్లు. శై. భా. ౧. ౬౮.

గీ. కుడిచి కూర్చుండి నెతఁ దెచ్చికొంటి మొక టి, యొన్న నెక్కడ సన్యాసక యెక్కడిగద, సాంబు లెవి విన్నఁ జెను చేటు స్వామి చేత, నసురులకుఁ బగవి డఁట యూపురంబు. ప్ర భా. ౪. ౧౬.

జ: కుడి, కుడినీరు, కుడిపించు, కుడిముట్లు, కుడి యెడమగుపరువడి, కుడి మోకాళ్ళంగి, కుడుపరి, కు డుపు.

కుడుపరి. విశే. (కుడుపు + అరి) కుడుచువాఁడు. (తినువాఁడు, భుజించువాఁడు)

సీ. తెలికడలిని గరుపలికుడుపరివారపఱుపుపయి నిదురఁ గొలుపుతియు అచ్చ. రా. అర. ౧౧౪.

కుడుపు(డ్పు). స. క్రి. (√కుడుచు.) కుడువఁజే యు, కుడిపించు. (అనుభవింపఁజేయు.)

క. ... అతులపుణ్యవతిఁ గృష్ణను మీ, నా కెల్లఁ జూడఁ బఱిచిన, క్రూరపుఁబాపము ఫలంబు గుడుపక యున్నే. భార. ద్రో. ౫. ౩౦.

వి. (తె. కుడిప్పు) ౧. భోజనము; భోజనపదార్థము.

గీ. కన్యయందుఁ ద్రిరాత్రంబు గుడుపు దక్కి, శౌచి యై యనుమర్షణజపముఁ జేసి, యశ్వ మేధఫలముఁ బొందు ననఘ నరుఁడు. భార. అను. ౨. ౮౭.

క. కడుపునఁ బుట్టినకూరిమి, కొడుకున్ సుకుమారమూర్తిఁ గులవర్ధనునిన్, మెడఁ గోసి చంపి వండాడు, గుడుపుల జోగులకుఁ బెట్టుకూతలు గలరే. హర. ౨. ౭౫.

క. బడబాగ్న్యనలాగస్త్యులు, కుడిచినకుడు పఱు గఁ జేసి కుశలప్రదుల, య్యెడు మాకు ననుచు వలచేఁ, గడుపు నిమిరి చదువ గట్టికండ్లుం గ మరున్. విజ్ఞా. ఆచా. ౮౨.

వ. ...గనగనని నిప్పులం జమురు చిప్పిలం గాల్చిన కమ్మకఱకుట్లు జట్రాతిపయి గాత్రేనికిం గు డుపు వెట్టి... మనుచ. ౪. ౬౦. (ఇట నైవేద్య ము అని భావము.)

౨. అనుభవించుట, భుక్తి.

గీ. కొంచె మైనను దగఁ బంచి కుడుపు మేలు. భార. ఉద్యో. ౨. ౪౭.

క. కుడుపుం బత్త్రము సాక్షియుఁ, గడు మేల్ రెం డైన మే లొకటియైనను మే, లొడఁబడ నివి లేకున్నను, జెడ విడువక సత్యమర్థిఁ జేయిం పఁదగున్. విజ్ఞా. వ్యవ. ౩౨.

గీ... మెసవుట యారగింత, యారగింపు కుడుపు నాఁగ నలరు భుక్తి. ఆం. భా. ౨. ౨౬౦.

౩. జీవిక, జీవనోపాయము.

వ... గంధచర్చావీటీచర్వణభూషణాంబరధా రణం బెల్ల నన్యునికొఱకుఁ గాని యాత్మార్థం బు గాదు పడపు కుడుపు గాఁ బరఁగుపడం తుల కిది మర్యాద... జాహ్నవీ. ౪. ౫౪.

కట్టికుడుపు = బంధించి అనుభవింపఁజేయు, తప్ప కుండ అనుభవింపఁజేయు.

క. తొలుజన్మంబునఁ జేసిన, కొలయును బుణ్యం బుఁ గట్టికుడుపక యున్నే. సారంగ. ౨. ౩౩.

కుడుపుడుగుట = పస్తు, ఉపవాసము.

ఆ. దైన్యమునకుఁ ద్రోవ దలఁప నస్తైన్యంబు, కుక్షి వంచనంబు గుడుపుడుగుట, బుద్ధి యైనయట్లు భోగింప నేర్చుట, సార మైనబోధిసత్త్వమ తము. నైష. ౭. ౮౫.

కుడుము. వి. (క. కుడుబు, కుడుంబు) మోదకము, భక్ష్యవిశేషము.

క. ఎదిరిం దమయట్టుల కా,మదిఁ దలఁచినఁ బొసఁగుఁ గాక మాకుం గుడు మిం,డిదె మీరు ప్రక్కఁ గొనుఁ డని, చదు రడిచిన మనసు పొందు చక్కంబను నే. భార. ఉద్యో. ౧. ౩౧౨.

సీ...కుడు మన మోదకం బడరు...ఆం. భా. ౨. ౨౫౬.

కుడుముల తిండికాఁడు = మోదకభక్షకుఁడు, వినాయకుఁడు. ఆం. సం. దేవ. ౧౨.

కుడ్యమత్స్యము. సం. వి. అ. పుం. గృహగోధిక, బల్లి. (కల్ప)

కుడ్యము. సం.వి.అ.న. ౧.భిత్తి,గోడ.౨. లేపనము, పూఁత. ౩. కౌతూహలము. (మే. ని.)

కుణంజము. సం. వి. అ. పుం. వనవార్తాకము. (వాచ.)

కుణంజరము. సం.వి.అ.పుం. చక్రవర్తికూర.

కుణకము. సం.వి.అ.పుం. పిల్ల.

వ....మఱియు నాభరతుండు నిత్యనైమిత్తిక క్రియాకలాపంబు నిర్వర్తించునెడ నంతనంత లేచి హరిణకుణకంబుం జూచుచు... భాగ. ౫. ౧. ౧౦౫.

వ. ... తస్య హవా ఐణకుణక ఉచ్చైస్తరాం తస్మిన్ కృతనిజాభిమానస్య. సం. భాగ. ౫. ౮. ౫.

కుణపము. సం.విశ.(అ.ఆ.అ) ౧.కుత్సితము, చెడ్డది. ౨. పూతిగంధి, కంపుగొట్టునది. వి. అ.పుం. ౧. శవము,పీనుఁగు. ౨.అస్త్రవిశేషము. ౩.కృమి, పురుగు. న. పూయము, చీము. (మే.ని.)

కుణపి. సం.వి.ఈ. స్త్రీ. విట్కారిక, పేతిగోరువంక.

కుణము. సం.వి.అ.పుం. కాకి.

కుణి. సం.విశ.(ఇ)కుకరుఁడు, ఈచవోయినచేతులు గలవాఁడు. వి. ఇ. పుం. ౧.నందివృక్షము. ౨. వికలహస్తము, ఈచవోయినచేయి. (కే. ని.)

కుణిందము. సం.వి.అ.పుం. శబ్దము.

కుతకుత. వి. ఉడుకుట మొదలగువానియందలిధ్వని కనుకరణము.

(వ్యవ) అన్నము కుతకుత ఉడుకుచున్నది.

వేసఁగిలో శరీరము కుతకుత లాడును.

కుతగుఁడు. విశ. దుష్టుఁడు ?

ద్వి. వ్రతతత్పరతఁ బ్రీతి వర్తింపుచుండఁ, గుతగులై జైనులు గూడి యయ్యూర, నక్కఁ డొక్కఁ డితనిఁ బొఱఁగఁ గోలు,యుక్తులెట్లని పెక్కు లూహించి చూచి. బస. పు. ౬. ౨౩౩ పం.

కుతనువు. సం. విశ. (ఉ.) కురూపి, వికృతదేహము గలది. వి. ఉ. పుం. కుబేరుఁడు.

కుతపము. సం. వి. అ. పుం. ౧. ఎద్దు. ౨.నువ్వులు. పుం. న. ౧. వాద్యవాదకసామగ్రి. (వై.ని.) ౨. మేఁకబొచ్చుతో నేసినకంబళి. ౩. దర్భ. ౪. పగటియొక్క పదునేనుభాగములలో నెనిమిదవ భాగము.౫. దేహళి, కడప. (కే.ని.)

కుతపుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. బ్రాహ్మణుఁడు. ౨. సూర్యుఁడు. ౩. అగ్ని. ౪. భాగినేయుఁడు,తోడఁబుట్టినదానికొడుకు. ౫. అతిథి.(కే.ని.)

కుతి. వి. (క. కుది) శోకము, దుఃఖము.

సీ...మమ్ము కుతి జాలి చూపరు కస్తి నా శోక మొప్ప. ఆం. భా. ౧. ౧౩౫. (ప్రాఁత ప్రతి, ప్రాఁత ప్రతి పా.)

కుతికె=కుసుక, కుత్తిక, కుత్తుక. వి. కంఠము, గొంతు.

ఆ. కుతికఁ బిసికి చంపె గురువు ప్రాణముఁ గొని, యావు నతికి భ్రూణహత్య చేసి, నట్టినరులు ఘోర మగునరకంబునఁ, బడుదు రవధి లేని పాపములను. వి. పు. ౩. ౧౧౨.

క...కుతికబంటిలోయములు... శేష. ౪.౫౪.

గీ. కుతిక మోయఁగ నెత్తురుల్ గ్రోలి గ్రోలి. దశా. ౨. ౪౩౫.

జ: కుతికంటు.

కుతికంటు=కుత్తుకంటు. వి. (కుతిక+అంటు) నాగవల్లినాఁడు పెండ్లికొమార్తకు మెడను గట్టెడి యాభరణవిశేషము.

సీ. ఉల్లిపూసలపేరు హురుముంజిముత్యాలకుతి కంటుదాపునఁ గొమరుమిగుల. కవిరా. ౨. ౧౮౨.

సీ... కంఠభూషావిశేష. గీ. మాను గుతికంటు... ఆం. భా. ౨. ౧౪౮.

కుతికిలఁబడు=కుదికిలఁబడు. అ. క్రి. (కుతికిలన్ + పడు) క్రుంగఁబడు, కూలఁబడు.

వ... మేర మీఱన్ దిన్నయొరల నన్నుకొని యరగన్ను వెట్టి బోరకడన్ బొటమరింపన్ గూరుకుచున్ గుతికిలం బడునవియును... మనుచ. ౪. ౨౭.

ద్వి. మసలక యాతనిమణికట్టు పట్టి, కుదియఁ దాఁకించినఁ గుతికిలఁబడియె. పల్నాటివీరచరిత్రము. ౭౫౧. (బ్రౌ.)

కుతికిలు=కుదికిలు. (చూ. కుతికిలఁబడు.)

జ: కుతికిలఁబడు.

కుతినీ=కుత్తిని. వి. (హిం. ఖుతినీ.) ఒకవిధ మగు పట్టుబట్ట.

సీ. కుతినీగుడారు తళ్కుఁబసిండికుండలు జరబాజుచందువా... రసిక. ౩. ౧౪౧.

సీ. చందువా ముత్యాలజాలీలు కుతినీతలాడ దంతపుఁబావజోడు... రసిక. ౪. ౪. ప్రబంధ. ౬౦౫.

కుతిల(ము)=కుదిల. వి. బాధ, దుఃఖము.

సీ. విను నృపాలక యాళ్లవెంబడి దేవరగుళ్లపంచలఁ జేరి కుతిల గుడిచి. హరిశ్చ. ౪. ౧౯౧.

ఆ. అనుచు వెచ్చనూర్పు నయ్యింతిలోఁ బుట్టు, మతము లగ్గడించుఁ గుతిల కుడుచు, మరలి పోవఁ జూచి విరహాగ్నిశిఖలచేఁ, దిరుగు మరలుకొనుచు దివిజవిభుఁడు. పద్మ. ౩. ౨౧.

చ. అతఁడును బుత్రపౌత్రవిలయంబునఁ బుట్టిన శోకవహ్నిచే, వెతవడి ప్రాణముల్ విడువ వేఁడుచు నుండె నటన్న వానికిన్, మతి నిజ మయ్యె నేని మనమన్నిత మంతయుఁ దీఱు నాత్మకున్, గుతిలను మాను నాఖులునకున్ మృతి గల్గదు గాని యేమిటన్. ప్రబోధ. ౫. ౫.

ఉ. ధీరుల నింద్రముఖ్యు లగుదిక్పతులం గుతిలాలఁ బెట్టున, వ్వీరుఁడు బాణుఁ డేమిటికి వియ్యపుటిచ్చకుఁ దెచ్చు మర్త్యులన్. ఉ. హరి. ౫. ౧౫౮.

జ: కుతిలగొను, కుతిలపడు, కుతిలపఱుచు, కుతిలపాటు, కుతిలవెట్టు.

కుతిలగొను. అ. క్రి. (కుతిల+కొను) కుతిలపడు, బాధపడు, దుఃఖపడు.

ఆ... దైత్యరాజతనయ, దొడరి దేవయానిఁ ద్రోపించె వలువీక, క్రుంగి నూతిలోనఁ గుతిలగొనఁగ. భాగ. ౯. ౫౨౩.

కుతిలపడు=కుదిలపడు. అ. క్రి. (కుతిల+పడు) బాధపడు, దుఃఖపడు.

క. మితి గడచిన ఋణదాతలు, వెతవెట్టఁగ నూరు చొరక వెలివెలిఁ దిరుగున్, దతిఁ గూడు లేక యాఁకటఁ, గుతిలపడు నతండు గువ్వకుత్తుకతోడన్. పాండు. ౩. ౨౦.

క. అమగక యున్నను నాలిం, గొడుకుల రక్షింపలేక కుతిలపడుచు నెప్పుడుఁ బేదతనము గలనరు, నెడ రడుపఁగ వలయు ... భార. అను. ౨. ౩౪౦.

సీ... అర్ధ్వదేవుఁడు పోషకుఁడు నుప్పొ మది నేల కుతిలపడఁగ. వేం. పంచ. ౨. ౧౬౮.

కుతిలపఱుచు. స. క్రి. (√కుతిలపడు.) బాధపడఁజేయు, బాధించు.

క. పాపంబు లేని కులసతిఁ, గోపంబునఁ గుతిలప

బుచుకుత్సితునకుఁ ద,త్పాపంబులు బహు తరపరి, తాపం బిహపరములందు దరికొల్పు నృపా. హరి. ఉ. ౯.౭౭.వరాహ.౪.౧౭.

కుతిలపాటు. వి. (√కుతిలపడు)బాధ.

సీ. ఎఱుఁగఁడు మత్తిల్లి పరఁటిపుట్టువు గ్రుక్కి గొనినయప్పుడు గలకుతిలపాటు. యయా. ౧. ౭౩.

కుతిలవె(పె)ట్టు. స. క్రి. (కుతిల + పెట్టు) పీడించు, బాధపెట్టు.

ఆ...అరాజకత్వ,దోషజాత మైనమునిశబాహుళ్యంబు, కుతిలపెట్ట భూమి యశలమునకుఁ, బోవ ...భార. శాం. ౨. ౮౯.

సీ. కయ్యాన జక్కులగమికాని ముక్కంటిఁ గుతిలవెట్టుటయు నీకతనఁగాదె. యయా. ౩. ౯౩.

కుతుక=కుతిక.

సీ. చేత ముత్తైనవాలు చిలువనూడిగములు నొసల మిక్కిలికన్ను విసపుఁగుతుక. రాజ. వి. ౩. ౧౯౦.

కుతుకము. సం. వి. అ. న=కౌతుకము.

కుతుపము. సం. వి. అ. పుం. చేతిసిద్దె. పుం. న. కుతపకాలము. (కల్ప.)

కుతువు. సం. వి. ఊ. స్త్రీ. సిద్దె.

కుతూణకము. సం. వి. అ. పుం. బాలుర నేత్ర రోగవిశేషము.

కుతూహలము. సం. విశ. (అ. ఆ. అ.) ౧. ప్రశస్తము, శ్రేష్ఠము. ౨. ఆశ్చర్యకరము, అబ్బురము. వి. అ. న. ౧. కుతుకము, అనుభవింపనిద్రవ్యమునందలియభిలాష. ౨. (అలం)నాయికకు మనోజ్ఞవస్తువును జూచుటయందుఁగల లోలత్వము. ౩. సంతోషము. ఉ. చ. ౧. ౨౦.

కుతూహలి. సం. విశ. (న్. నీ. న్.) కుతూహలము గలవాఁడు.

కుతూహలితుఁడు. సం. విశ. (అ. ఆ.అ)=కుతూహలి.

కుత్సృణము. సం. వి. అ. న. కుంభి, నాఁచుకి.

కుత్కీలము. సం. వి. అ. పుం. కుకీలము,కొండ.

ఉ. వీలక కాంజిత్ప్రముఖవీరులు నున్న కుశాకుగాహతిక౯,గూలిరి రక్తనాగలు బుగుల్లోన లక్ష్మణుమ్రోల ధాతుస,త్కీలము నాల్గుసంకల నతిశ్వరమాణసమీగవగ్రశో, న్మాలితసంప్రఫుల్లసుమనోధరకింసుకవాటి కైఁడిక౯. జై. భా. ౬. ౧౭౭. అప్ప. ౩. ౧౨౬.

కుత్తిక=కుతిక. (క. కుత్తిగె.)

గీ. హత్తి మిత్తిచందంబున హత్తి వెసఁస,కత్తిఁ గుత్తికను బిశానఁ గత్తిరించి, సత్తి మిత్తిల్లి బలిచేసె సత్తి నొక్కఁ, దవనిపతి యిచ్చ మేలు మే లనుచు మెచ్చ. చంద్రా. ౨. ౮౮.

కుత్తిని=కుతిని.వి.(త.కుత్తిని.) ఒకరకముపట్టుబట్ట.

సీ. రత్నకంబళ్లు సూరత్తుకుత్తినిపట్టుదిండ్లు నేమంతిపూఁ జెండ్లు గంద,వొడులు ధూపములు పుష్పొడులు...సానందో. ౧. ౧౮ పొ.

కుత్తుక(ము)=కుతిక. వి. కంఠము.

క. ... శోకము,గూరక౯ గద్గదిక నెలుఁగు గుత్తుకఁ దగులక౯. భార. భీష్మ. ౨. ౩౬౪.

లయగ్రాహి...కుత్తుకలబంటి యగునెత్తురులు దోయిగుల,నెత్తి చవిఁ గ్రోలుదము...భార. స్త్రీ. ౧. ౮.

ఉ.ఒత్తుగ మాంసము న్మఱుఁగుటోగిరముక౯ ఘృతశర్కరాదులుక౯, గుత్తుకబంటిగా మెసఁగి ... హరిశ్చ. ౧. ౧౪౦.

సీ. నిరసనకాష్ఠసన్నిభకరంబులతోడఁ గడుఁబొడు వౌ కుత్తుకములతోడ. క్రీరం. మా. ౧౦. ౨౦. ఆం. భా. ౨. ౧౪౧.

ఒక్కకుత్తుకగు. (చూ. ఒక.)

జ: కుత్తుకంటు.

కుత్తుకంటు=కుతికంటు. (కుత్తుక+అంటు)

(అగడ్తవర్ణన) సీ. ధర కుంకుమాంకకంధరఁ దాల్చికొన్నకట్టాణిపూసలకుత్తుకం టనంగ. రా. వి. ౧. ౬౨.

కుత్స. సం.వి.ఆ.స్త్రీ. నింద, దూఱు.

కుత్సకుఁడు. సం. విశ. (అ.త్సికా. అ.) నిందించువాఁడు.

కుత్సన. సం.వి.ఆ.స్త్రీ.నిందించుట,దూఱుట.

కుత్సనము. సం. విశ (అ.ఆ.అ.) నిందించునది. వి. అ. న. నింద, దూఱు; నిందించుట, దూఱుట.

కుత్సనీయము. సం.విశ. (అ.ఆ.అ.) నిందింపఁదగినది.

కుత్సయమానము. సం. విశ. (అ. ఆ. అ.) నిందించుచున్నది.

కుత్సయితృ. సం.విశ.(ఋ.త్రీ.ఋ)=కుత్సకుఁడు.

కుత్సల. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. నీలిచెట్టు.

కుత్సించు. సం. అ. క్రి. రోఁతపడు.

సీ. కుత్సింపకుం డెట్టు లుత్సర్గవిణ్మూత్రలాలాద్రవశ్లేష్మజాలమునకు. కాశీ. ౪. ౧౭.

స. క్రి. దూఱు. (బ్రౌ, శ. ర.)

కుత్సితము. సం. విశ. (అ. ఆ. అ.) ౧. నిందితము, దూఱఁబడినది. ౨. నికృష్టము, కీడ్పడినది. వి. అ. న. ౧. నింద, దూఱు. ౨. కుష్ఠము, చెంగల్వకోష్టు. 3. ఋణము, అప్పు. (శే. ని.)

కుత్సితవ్యము. సం=కుత్సనీయము.

కుత్స్యమానము. సం. విశ. (అ. ఆ. అ.) నిందింపఁబడుచున్నది.

కుత్స్యము. సం=కుత్సనీయము.

కుథ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. కుథము,ఏనుగుమీఁదఁ బఱచెడిచిత్రకంబళము,

కుథము. సం. వి. అ. పుం. దర్భ. పుం. న. ఏనుఁగుమీఁదఁ బఱచెడిచిత్రకంబళము.

కుథాకువు. సం. విశ. (ఉ) పరోత్తాపి, ఇతరులను తపింపఁజేయువాఁడు. వి. ఉ. పుం. ౧. కోఁతి. ౨. సూర్యుఁడు.

కుదప. వి. రొంపిదుక్కి. (శ. ర.)

కుదరము. సం. వి. అ. పుం. గుజ్జము. (వై. ని.)

కుదాలము. సం. వి. అ.పుం-భూమిని చీల్చునది-కుద్దాలము, గుద్దలి.

కుదికిలఁబడు=కుతికిలఁబడు. అ. క్రి. చదికిలఁబడు, పిఱ్ఱలు నేల నానునట్లు కూలఁబడు.

ద్వి. తలకొన్నకోపమంతట నిల్వ లేక, వెలిచివాపోవుచు వెసఁ బాతి తండ్రి, మఱఁగుచొచ్చినసుకుమారుఁ గుమారుఁ, గుదికిలఁబడ రెట్టఁ గుదియించి తిగిచి. ద్వి.హరిశ్చ.ఉ. ౯౦౧ పం. పండితా. పురా. ౯౩ పా.

కుదికిలు=కుతికిలు. అ. క్రి. పిఱ్ఱలు నేల నానునట్లు కూలఁబడు.

వ...అచ్చోరవకు వాసుదేవుండు సీసకంబునం బొడిచిన శైనేయుండు కుదికిలి గదను డాకేలఁ దాపించిన...ఉ. హరి. 3. ౬౪. (వీరేశ. పా.)

ద్వి. ఒక్కఁడు గుదికిల నుర్విపైఁ ద్రోచె. ద్వి. హరిశ్చ. ఉ. ౯౪౯ పం.

జ: కుదికిలఁబడు.

కుదినము. సం. వి. అ. న. ౧-భూభ్రమణముచేతఁ గలుగుదినము - సావనదినము, సూర్యోదయము మొదలుకొని మరల సూర్యోదయమువఱకు పట్టు కాలము. ౨. చెడ్డదినము.

కుదియి(ది)ంచు=కుదుచు. స. క్రి.(√కుదియు) కుదియఁజేయు.

౧. అదుము, నొక్కు.

సీ. కుచము లురంబునఁ గుదియించి క్రమమున నిఱిసినకౌఁగిట నింపొనర్తు. భార. విరా. ౨. ౩౧౦.

౨. తగ్గించు.

క. అనృతభయము నాజిజయముఁ, గొనియెడుత మకంబు పెంపు గుదియింపఁగఁ బాం, డునరేంద్రున గ్రతనయుం, డనుమానము వాయఁ బెట్టి యస్త్రగురునితోన్. భార. ద్రో. ౫. ౩౧౪.

ఆ. మొదలఁ బెనిచి పిదపఁ గుదియింప నెవ్వాఁడుఁ, దనదుతోంటిహీనదశఁ దలంపఁ, డలుగుఁ గాన శీల మరయుచుఁ గ్రమవృద్ధిఁ, బెనిచి వేళవేళఁ బనులు గొనుము. అను. ౪. ౨౦౮.

౩. అడ్డగించు, ఆఁపు.

క. నదిరయము వారణేంద్రుఁడు, గుదియించినయట్లపోలెఁ గురువర దైన్యా, స్పద మగువిషయోల్లాసముఁ, గుదియించును యోగసిద్ధిగురువృద్ధులుఁ దుదన్. భార. శాం. ౫. ౫౮౨.

శ్లో. తదేవచ మహాస్రోతో నిష్టమ్భయతి వారణః, తద్వద్యోగబలం లబ్ధ్వా వ్యూహతే విషయాన్ బహూన్. సం. భార. శాం. ౩౦౬. ౨౩.

క. శరవర్షము నామీఁదం, గురిసిన నే నాకసమునఁ గుదియించితి నా, యరదంబు సొంతకునున, చ్చెరువుగ నొకబాణ మైనఁ జేరకయుండన్. భార. ఉద్యో. ౪. ౩౧౬.

సీ. కుదియించునది నెట్టుకొని యింద్రియవ్యాప్తి మనసుచాంచల్యంబు మాన్చునదియు. కాశీ. ౭. ౧౧౯.

౪. నియమించు, లొంగఁజేయు, వశపఱచు.

క. ... మనసు దూలకయుండన్, మృడ వినుము బుద్ధిఁ గొని యెక్కుడునిష్ఠను వలయు దానిఁ గుదియింపంగన్. భార. అను. ౪. ౨౦౮.

గీ. అనఘ శబ్దాదివిషయంబులందుఁ దగిలి, యిచ్చఁ జరియించు నెప్పుడు నింద్రియములు, బుధుఁడు తత్స్వభావముఁ దనబుద్ధి నెఱిఁగి, యేమఱక వానిఁ దగఁ గుదియింప వలయు. భార. ఆర. ౫. ౮౮.

శ్లో. ఇంద్రియాణాం ప్రసంగేన దోషమృచ్ఛత్యసంశయమ్, సంనియమ్య తు తాన్యేవ తతస్సిద్ధిమవాప్నుయాత్. సం. భార. ఆర. ౨౧౫. ౨౧.

౫. బిగించు, బిగఁబట్టు.

ఉ. ఇంచుక కేల వాగె గుదియించిన సంద్రము దాఁటుచున్ జవా, యించిన కేల గ్రక్కదల నిట్టటు గా వడిఁ ద్రొక్కుచున్ దువాళించిన గట్టు గుట్టనక లెక్కకు మిక్కిలి దవ్వు వాఱుచున్, మించిన వారువంబు లట మీఱుచుఁ ద్రిమ్మరు నెన్నియేనియున్. యయా. ౧. ౧౦.

శా. నానావీథిగతిప్రభేదవిహృతిన్ సంతృప్తుఁడై కాంతుఁ డిం, పూనన్ వాగె గుదించినన్ బురుషక ప్రోన్నమ్రపూర్వాంగమై, కాసంగాఁ బడియెన్ మనుజ్జవన మాగంధర్వ మర్వాక్స్వసం, తానస్పర్ధను మిన్ను ద్రాఁకెను క్రియన్ దా నెంతయుం జూడ్కికిన్. ప్రభా. ౨. ౩౭.

౬. మరలించు, త్రిప్పు.

సీ. ...ఏ నెట్లు పలికితి నది యట్ల కాక తప్పదు మహీశ, యెన్నఁడుఁ గావున నిచ్చినశాపంబు కుదియింప నెమ్మెయిఁ గొలఁది గాదు. మార్క. ౭. ౨౦౪.

౭. దుఃఖపెట్టు.

ద్వి. పగ్గెల నిచ్చలు బాములఁ బెట్టి, యిడుమలఁ గుదియించి యించుకసేపు, నెడపక పనులు సేయించుచు నుండె. ద్వి. హరిశ్చ. ఉ. ౧౨౦౯ పం.

౮. అణఁచు.

క. ... కోపోద్దీపితులై వారలయా, టోపముఁ గుదియించి రతిపటుప్రదరములన్. భార. భీష్మ. ౩. ౧౩౦.

సీ. అలసతఁ జూపు కొయ్యారంపునడపులు వనమయూరములగర్వముఁ గుదింప. జై. భా. ౮. ౭౩.

కుదియు. అ. క్రి. ౧. క్రుంగు, దిగఁబడు.

ఆ. ...కడును వ్రేఁగు, గలుగునట్టివంటకట్టియ మోపట్టు, గుదియ మోచి తెచ్చెఁ గురువరేణ్య. భార. అశ్వ. ౩. ౭౨.

సీ. తనయున్నగిరి బెట్టు తాఁచి బిట్టెగసిన నదిశేషు పడగలఁ గుదియ నదుము. భా. రా. ఆర. ౨. ౧౧౮.

౨. ఆఁగిపోవు; ఉపశమిల్లు.

సీ. మది నిగిర్చినమాట మగువ నీ పెంపునఁ గుదిసి నా నాలుక తుదికి రాదు. భార. విరా. ౨. ౪౭.

క. మరుదస్త్రమేయ గుహ్యక, శరమున వారించె నతఁడు సరభసముగ నుద్ధురశిఖిబాణం బేసిన, గురుఁడు వరుణవిశిఖనిహతిఁ గుదియం జేసెన్. భార. ఉద్యో. ౪. ౩౨౫.

౩. వెనుదీయు, జంకు.

ద్వి. తెంపు మీఱఁగ నాళ దెగఁ గోసి దీనిఁ, గొంపలోపల నిల్పఁగొట్టుదు ననుచుఁ, గుదియక కరతిత్తి గొని దాని వ్రేయ, నది చెడిపోవను నంచింప మోఁదె. ద్వి. హరిశ్చ. ఉ. ౧౧౨౮ పం.

౪. తగ్గు.

ద్వి. కుదియనికడక తోఁ గోరి యాకాశ, నది నాడఁ బోయిననాగకన్యకలు, చని చని మగుడ రసాతలంబునకుఁ, జనుదెంచుగతి వర్షజలధార లమరె. రం. రా. కిష్కిం. ౨౧౯ పా. ౨౯ పం, అయో. ౧౨౩ పా. ౮ పం.

౫. చెడు, పాడగు.

సీ. నెట్టెంబు సుట్టిన నెమ్మి[illegible]

యొక్కింత కుదియకుండ. హర. ౬. ౪౫.

౬. నశించు, పోవు.

ద్వి. ... చన్నులమీఁదఁ, గాఱెడుకన్నీరుఁ గరపల్లవమునఁ, గదిసినచెక్కును గలికిలేనవ్వు, గుదిసినచూపును ... ద్వి. హరిశ్చ. ఉ. ౨౦౮౦ పం.

౭. వ్యర్థమగు, పనికిమాలినదగు.

(వజ్రాయుధము) క. అది యొకఁడుఁ జేయఁజాలక, విదళితశైలమగుతనదు విలసనమచటం, గుదియుట తనకుం దెలిసిన, మద మఱి గిరిభేదికడకు మగుడం జనియెన్. భార. అను. ౧. ౨౫౮.

౮. కుందు, దుఃఖించు.

(చంద్రోపాలంభనము.) చ. ...పాంథకోటి నా, పదఁ గుదియంగఁ జేయునది పౌరుషరేఖ యటంచు నెంచవే. కవి. ౩. ౧౧౬.

౯. సంకుచితమగు, ముడుఁగు.

ద్వి. పవనుఁడు కోపంబు పట్టలేకప్పు, డవయవంబులఁ జొచ్చి యాతలోదరులఁ, గుదియంగఁ దిగిచినఁ గుబ్జలై... రం. రా. బాల. ౩౩ పా. ౨౮ పం.

గీ. ...దృష్టి చక్కఁగా నిలిపి పిడికి, లించి కరములు తాఁ గుదియించి గునుకు, పరువునను దాఁటె బలుఁడు తొంబదియడుగులు. దశా. ౯. ౧౩.

కుదియఁబట్టు, కుదియఁగఁబట్టు = బిగియఁబట్టు.

గీ. కూర్చి వాలంబు మెడఁజుట్టి కుదియఁబట్టి, జన్నభూమికి బలి ద్రిప్పి సకలభూతకోటి వినుతింపఁ బెల్లార్చి కూఁకలిడఁగ, విసరివైచిన హాతుఁడయ్యె విహ్వలించి. మైరా. ౩. ౬౩.

ఆ. మేఁకఁ గుదియఁబట్టి మెడచన్ను గుడిచిన, నాఁక లేల దీఱు నాశ గాక. వేమన. ౧౨౨.

వ. ... తచ్ఛ్రమూసామజంబులం జూచి యేచిన వెఱం బొలుతమయెక్కిరింత లెక్కికొని వాగె లిరుగేలం గుదియఁబట్టిన నిలువ కయ్యుత్సవం బీక్షింప వచ్చినప్రజలం ద్రొక్కుచుం బోవ...ఆము. ౪. ౩౫.

చ. ...మానసం,బనుతురగంబు బోధమహితాత్మ వివేకపునూలిత్రాట న,ల్లన కుదియంగఁ బట్టను దలంచుచు ... భాగ. ౧౦ ఉ. ౧౨౨౬.

కుదియఁబడు=దిగఁబడు, కూలఁబడు.

(వార్ధకవర్ణనము.) సీ.యౌవనస్తంభహైన్యంబున దేహంబు గుమిలి గుడారు నాఁ గుదియఁబడఁగ. దశా. ౨.౧౩౯. (దుర్బలమగు అని భావము.)

ఆ. పొఱటివీఁపు నీఁచవోయిన చేతులుఁ,గుదియఁ బడ్డమెడయుఁ గుందుకాళ్లు, గుజ్జుపాదవు నైనకోమలి నొక్కతె, గంధపాత్రహస్తఁ గాంచె నెదుర.పద్మ.౯.౨౯౭.(కుదియఁబడ్డ మెడ=పొట్టిమెడ.)

కుదియఁబెట్టు=కృంగఁజేయు, కూల్చు.

సీ. జముదాడి నడుగక జముదాడి యూడిపించి గుదియ నేలుల ఉనిఁ గుదియఁబెట్టి. అచ్చ. రా. యు. ౪౭౪.

జ: కుదియించు.

కుదిర. వి. (సం. కుదరః. క. కుదిరె.త.కుదిరై. తు. కుదురె. మ. కుతిర.) గుఱ్ఱము.

సీ. వెలిపట్టునిద్దంపుఁదళుకులపుట్టంబు మెలపారు పులుఁగుభంజళులకుదిర.కవిస. ౧ ఆ. (శ.ర.)

కుదిరిక. వి. (√కుదురు) ౧. అమరిక, పొందిక. ౨. నిలుకడ. ౩. నెమ్మది, స్వస్థత.

ఉదా: వాఁడు కుదిరిక లేనివాఁడు.

కుదిరిక లేనివానికి చదువురాదు.

మనస్సునకు అణుమాత్రపుఁగుదిరికయు లేదు.

కుదిల=కుతిల. (చూ. కుదిలపడు, మొ.)

జ: కుదిలపడు, కుదిలపఱచు.

కుదిలపడు=కుతిలపడు. (చూ.కుదిలపఱచు.)

కుదిలపఱ(అు)చు=కుతిలపఱచు.(√కుదిలపడు)

(బాధపెట్టు.)

సీ. నృపతిపై మతి యామినీచరపతి యొనుబదిచి ల్కులడరించి కుదిలపఱిచె. రసిక. ౬.౩౪.

సీ. బ్రహ్మాదులకుఁ జేయరానికైంకర్యంబు లీడేఱ నిట్లు రంగేశ్వరునకు, నొనరించి బుద్ధిమంతులు గాక వీరలు కూలికై నన్నిట్లు కుదిలపఱచు,చున్నారు...పరమ. ౫. ౪౭.

కుదిలించు. స. క్రి. (√కుదులు) విదుర్చు.

వ ..పాదపాద మని పొవిదల్లులు హస్తపల్లంబులు పట్టి తివిచిన నప్పంకజాక్షి కంకణఝుణఝుణత్కారంబుగాఁ గెంగేలు కుదిలించి తివిచికొని...కాశీ. ౬. ౨౭౭.

కుదిలిక. వి. (√ కుదులు) కుదులుట. (శ. ర.)

కుదుకనగోలు. క్రి. విశ. అన్యాయ్యముగా?(వి. వంచన-శ. ర.)

(హరిశ్చంద్రుఁడు నక్షత్రకునితో నన్నమాటలు.)

ద్వి...ఇంకనైనఁ, గుదుకనగోలు గైకొనక నాధనము పదలుము...ద్వి.హరిశ్చ.ఉ.౧౨౯౬.

ద్వి. ఆలిని బుత్రుని నంగడిఁ బెట్టి, కాలకౌశికుఁడనుకష్టున కమ్మి,కూర్చినధన మెల్లఁ గుదుకనగోలు, నేర్పునఁ గైకొంటి. ద్వి.హరిశ్చ.ఉ. ౧౩౨౭ పం.

కుదుచు=కుదియించు.

(అణఁచు, పోఁగొట్టు.)

సీ. నాకాధిపతి యైనవహుషుని తేజంబు గుదిచి పాముగ భూమిఁ గూలవైచె. భా. రా. అర. ౧. ౭౬.

(బిగఁబట్టు;నొక్కు.)

గీ. తోఁకఁ ద్రొక్కినభుజగేంద్రువీఁక సటలు,గుదిచి పెతికినసింగంబుకొదమమాడ్కి, దండ

తాడనకుపితోగ్ర పుండరీక,భంగిఁ గృష్ణుండు
గోషించి పలికె నిట్లు. చిత్రభా. ౬. ౧౬౫.

సీ. బలభేదికరి దొడ్డి పట్టఁ జే సాఁచుడు శివు
నూతి వెనఁచి చే సేతఁ బట్టి,కుదిచి రాఁ దిగు
చుడు...కు.సం.౧౦.౮౩౧.యయా.౨.౨౮.
(బంధించు)

క. నాపాదంబులు గుదిచిన,పాపంబున...దశకు.
౩. ౧౧౨. (చూ. ౩. ౧౩.)

కుదుపుకొను=పిలవిలఁ గొట్టుకొను, తన్నుకొను.

ఆ. చేతఁ దొడికి క్రొంపెలపి కేలను బట్టి,యసమ
లీల ముష్టి విసరి పొడువఁ, గులిశనిహతిఁ గూ
లుకొండ కైవడి నిలఁ, గూలి కాళ్లు గుదుపు
కొనుచుఁ జచ్చె. పద్మ. ౯. ౧౯౩.

కుదుప[1]. వి. వంచన, మోసము.

చ. ఎఱుఁగనియట్ల యున్ననసురేశ్వరుఁడప్పుడు
గాలుఁ జేయ లా,వఱి రభసంబునం గుదుప న
క్కడ నిక్కడ నూడఁ జూచి మై,గిఱుపఁగ
నవ్విశక్తి యొఱఁగించుట నెమ్మదిఁ గోరి వా
నిమై,నుఱుసుఱ స్రుక్క నొక్క బలనూదన
సూనుఁడు ప్రక్కదాపునన్. నిర్వ. ౭.౧౮.
(శ.ర.)

కుదుప[2]. వి. (నెత్తురు, పెరుఁగు, మొ.) పేరుకొన్న
ముద్ద. (చిన్నముద్ద-చి. ని-దుస్తాంసఖండము. శ.
ర-సూ. కుదప. బ్రౌ, నా.)

క. అత్తఱి వెన్నెలచేఁ దసు,కొత్తునజాండమున
బుత్తుయుక్చంద్రుఁడు భా,స్వత్తుక్రకలశిఁగు
దుపల,ముత్తెముతోఁ దేలువెన్నముద్దం జో
లెన్. బహు. ౩. ౫౭.

కుదుపు. (బ్రౌ, నా.) స. క్రి. కదలించు.

ఉదా: బండి కుదుపుచున్నది.

పొగపులో వేసి కూర కుదిపినారు.

వి. కదలిక, చలనము.

ఉదా: బండికుదుపుచే నడుము నొప్పి పెట్టినది.

కుదుము. వి. కందు, పాప.

క...తలపూసు(సి?) వోని నెత్తురుకుదుమున్, నే
నానిఁ జేసి రజ్జున,దానవపతిమీఁద నడవఁద
గునే నీకున్. కు. సం. ౧౦. ౫౩౦. ('ముద్ద'
అని వ్యాఖ్య. ప్రయోగాంతరము లేదు. 'కం
దున్' అనియు నవచ్చును.)

కుదురు. అ. క్రి. (క. కుదురు. త. కుదిర్.) ౧. కు
దురుపడు, నెలకొను.

సీ. గుబ్బపాలిండ్లను గుదిరెఁ గ్రొంజెమటలు తీరై
నచెక్కిళ్లు తెలివి దప్పె. గంధ. ౨౧౨,౧౮౭.

౨. సరిపడు, పొసఁగు.

ఉదా: వానికిని వీనికిని సంఘ కుదుర లేదు. వీని
తో బేరము కుదురదు. ఆమె మెడకు ఈపట్టెడ
కుదుర లేదు. వైశ్వదేవమునకును వారపుభోజన
మునకును కుదురదు. ముఖలిమగనికిని పడుచుపెం
డ్లామునకు నెట్లు కుదురును.

౩. స్థిరపడు.

ఉదా: మొన్ననే వానికి పెండ్లి కుదిరినది.

౪. లభ్యమగు, దొరకు.

ఉదా: వానికిఇంతవఱకును ఇల్లు కుదిరినదికాదు.
ఆవిద్యార్థి కింకను వారములు కుదుర లేదు.

౫. చక్కఁబడు, బాగుపడు.

ఉదా: వానికి వ్రాఁత యింతవఱకు కుదుర లేదు.

౬. ఉపశమిల్లు, మాను.

క. మందు దినఁ గుదురు రోగము. వేమన.౧.౬౦.

సీ. అతనిపేరురమున నంటి కుమ్మక గాని గుబ్బల
పొగ రెట్లు గుదురు నమ్మ. కలు. శ. ౧౯.

వి. జా, అనా. ౧. పాదు, ఆలవాలము.

క. పెరుఁగుమట నిడినమాత్రం,బును నవమాలిక
యుఁబోలెఁ బొలుపొంది రతం,బును నమ్ము
గ్ధయు నేకా,సనమున నున్నపుడు నూత్నసౌ
భాగ్యమునన్. భార. విరా. ౫. ౮౦౨.

సీ. ఈనీరజాసన దాన కుదురు చేసి వలయుబీజ
ము లెల్ల మొలవఁ బెట్టె. కు. సం. ౭ ౧౫౦.

సీ. క్రొవ్వారుజవ్వాదికుదురునఁ బెరిఁగిన చేమంతి యన్నదే కోమలాంగి. విక్ర. ౫. ౧౯.

౨. మొదలు, మూలము.

సీ. కులపర్వతంబులు కుదురులు కదలి సంధులు వాసి తటములు దునిసి పడఁగ. హరి. ఉ. ౯. ౨౨౦.

సీ. కుదురు నిండినచిన్నిగుబ్బచన్నులమీఁద ముత్యాలత్రిసరంబు మురువుఁ జూప. భీమ. ౧. ౧౦౪.

౩. వంశము. (బ్రౌ)

(వ్యవ) వారందఱును ఒక్కకుదుటిలోనివారే.

౪. ఆస్పదము, స్థానము; ఆశ్రయము, ఆధారము.

ఉదా: ఇంతసేపటికి నాప్రాణములు కుదుటఁబడినవి.

గీ. ఓపి ధర్మార్థకామంబు లొకటి నొకటి, నాశమొందింపకుండంగ నడపవలయుఁ, గాక ధర్మంబు సెడ నర్థకామములను, గోరుపురుషుండు నిందకుఁ గుదురు గాఁడె. భార. శల్య. ౨. ౩౦౨.

క. ఆ నెలఁత భాగ్య మెట్టిదొ, కాని ప్రవాసైకవృత్తిఁ గాంతుఁడు చనినం, దానుండెఁ బుట్టినింట మ,నోనిగ్రహమునకు నెల్లనుం గుదురగుచున్. భోజరా. ౩. ౬౫.

క. కోపము గల్గినచోటను, బాపము వర్తిల్లుఁ బాపపరులకుఁ గోప,వ్యాపారంబులె తోఁచును, గోపము పాపంబు నొక్కకుదురై నడచున్. వి. పు. ౧. ౧౯.

క. కరితురగరథపమితిఁ బొం,పెరివోయెడు నాడులక్ష్మి పెంపున కెల్లన్, సరసిరుహానదన నీవ కు,దురుగా నొనరించెదం గుతూహల మెసఁగన్. భార. విరా. ౨. ౧౨౨.

౫. నెలవు, ఉనికిపట్టు.

ద్వి. శే షేల తగ బసవా యనఁ బరఁగు, నీయక్షరత్రయం బిటు లొక్కమాటు, చదువు నెవ్వం డేని ముదముతో నతని, వదనంబు శివునకుఁ గుదురు తాను...బస. పు. ౧. ౧౦౩ పం.

చ. అలఘువినూత్నరత్నములకన్నిటికిం గుదురై నగోహణా, చలపతి కీర్తి నీ వఖిలసద్గుణరాసులకాలవాలమై...విక్ర. ౪. ౧౪.

౬. అగసాలెవానిసంపటి.

గీ. బొమ్మయును పేరియగసాలె పొంటఁ జెలిని, గోరి యలరింపుటకుఁ జపల్కుటఁ గాంచి, నీట నుంచిన మేటిపన్ని యపసింపి, పూనె యనఁ గ్రుంపక దవిలిలోఁ బ్రొద్దు వ్రాలె. నీలా. ౩. ౩

౭. చుట్టకుదురు. (బ్రౌ.)

౮. నిలుకడ, స్థైర్యము, స్వస్థత.

ఉదా: వానిమనసున కింతమాత్రము కుదురు లేదు.

౯. కుదిరిక, పొందిక.

మ. ... ఈమేనిలోఁ, గుదు రీకన్నులబెళ్కు లీ తళుకుఁగీల్గొప్పు న్నశృంగారము...ఉ. రా. ౪. ౧౯౦.

౧౦. వరుస.

క. అరచందమామ నేలిన, దొరగా నెన్నుదురు నెన్నుదురు బిత్తరికిన్, బరువంపుమొల్లమొగ్గల, దొరగాఁ బల్కుదురుఁ బల్కుదురు జవ్వనికిన్. విజ. వి. ౨. ౭౧.

విశే. ౧. స్థిరము, కదలనిది.

క. కుడితొడపై వామపదం, బిడి యితరముమీఁద నితర మిడి నిశ్చలతం, గడుఁ గుదురై కూర్చుండుట, పుడమి స్వీరాసనాఖ్యఁ బొలుచు మహాత్మా. కళా. ౫. ౧౫౪.

ఉదా:- వాఁడొకచోట కుదురుగాఁ గూర్చుండఁడు.

జ: కుదిరిక, కుదురుకొను, కుదురుకొలుపు, కుదురుచు, కుదురుపడు, కుదురుపఱచు, కుదురుపాటు, కుదురుసేయు.

కుదురుకొ(ర్కొ)ను. అ. క్రి. (√కుదురు) ౧. నెలకొను, ఉండు; ప్రవర్తిల్లు.

సీ. కేతకీతతిఁ గల్గుకృతవికాసస్ఫూర్తి కుందవాటి కలపైఁ గుదురుకొనియె. కవిక. ౨. ౬౧.

క. ఉదరము లోకంబులకును, సదనం బగు టెఱిఁగి శివుఁడు చటులవిషాగ్నిం, గుదురుకొనఁ గంఠబిలమునఁ, బదిలంబుగ నిలిపె సూక్ష్మఫలరసముక్రియన్. భాగ. ౮. ౨౪౫.

ఉ. వన్నియ మీఱ నన్నగరివాడలమేడలఁ గ్రీడలం గుదుర్కొన్న మెఱుంగుమిన్నలతకూనలకుం జెలులై నిలింపవి, ద్యున్నిభదేవ లిత్తు రళితుండవియుక్తవితీర్ణిభూరుహో,త్పన్నసమగ్రసౌరభనితాంతలతాంతగుళుచ్ఛకచ్ఛటల్. వేం. పంచ. ౧. ౫౨.

౨. స్థిరపడు, పాదుకొను; స్వస్థమగు.

చ. కుదురుకొనెన్ గిరీంద్రములు కూర్మకులాగ్రణి జీవనస్థితిం, బొదలె...విక్ర. ౨. ౭౦.

(రెండర్థములకును ఇదియే యుదాహరణము.)

3. నిలుచు, నిలుకడ గలిగియుండు.

సీ. అడవిలోఁ గడుపడి యుడుగనియడుగులు కదలక యీచాయఁ గుదురుకొనెనె. వాల్మీ. ౨. ౧౨౧.

౪. కలుగు.

గీ. అధ్వగులు కోడిగములకై యాకు లెల్లఁ, ద్రెంచి శాఖావితానము ద్రుంచి వైవ, మోడుపడి యుండె నది నిల్వ నీడ పట్టుఁ, గొమ్మయును లేమి తనయందుఁ గుదురుకొనఁగ. శుక. 3. ౪౩౯.

కుదురుకొలుపు(ల్పు). స. క్రి. (√కుదురుకొను) నిలుపు, నెలకొల్పు.

గీ. తురగమేధంబుఁ జేసి కౌతుకముతోడఁ, గురుకులంబున సత్కీర్తి గుదురుకొలుపు. జై. భా. ౧. ౬౧.

గీ. మానసాంబుజకర్ణికామధ్యమునను,' గొన్ని దినములు శశిమౌళిఁ గుదురుకొల్పి, మీఁదిగాడ్పుఁ గ్రీఁగాడ్పుతో మేళవించి, భానుశశి మార్గములు గట్టువఱపి తగను. పి. శకుం. ౨. ౧౧3.

సీ. కనుదోయిఁ దిన్నగాఁ గాటుక దీరిచి నుదుటిపైనునుఁగావు కుదురుకొల్పి. చంద్రా. ౨. 3.

కుదురుచే(ర్చు). స. క్రి. (√కుదురు) కుదురఁ జేయు.

(ఉపశమిల్లఁజేయు, మానుపు.)

ఉదా: ఆ వైద్యుఁడు మూఁడుదినములలో వానికి వ్యాధి కుదిర్చినాఁడు.

కుదురుప(ర్ప)డు. అ. క్రి. (కుదురు+పడు) ౧. స్థిరపడు.

సీ. మత్పాదభక్తి యాత్మను జనించినమాత్రఁ గొనసాగి జ్ఞానంబు గుదురుపడును. దశా. ౧. ౨౨౨.

౨. కట్టుపడు.

గీ. పరమమునిమానసాలానబంధనమునఁ, గుదురుపడ కుండు యాదవకుంజరంబు. పారి. ౫. ౮౦.

3. తేఱు, స్వస్థమగు.

చ. వెలలి హజార మానృపతి వేల్పులు దవ్వగు దాఁకఁ జూచి మూర్ఛిలి సచివోపచారములఁ జేసి కుదుర్పడి...కకు. ౪. ౧౬౧.

౪. నెలకొను.

సీ. కుదురుపడెను నెలకొనెను డెక్కొనె నన నేకార్థములు గాఁగ నెసఁగుచుండు. ఆం. భా. 3. ౯౯.

కుదురుప(ర్ప)ఱు(ఱ)చు. స. క్రి. (√కుదురుపడు.) ౧. నెలకొల్పు, నిలుపు.

సీ. భూభృదుద్ధరణవిస్ఫూర్తి నాఁడును నేఁడు గోరక్షణఖ్యాతిఁ గుదురుపఱిచె. పారి. పీఠి. ౧౮.

క. అన విని కిరీటి కర్ణను, తునిమ స్త్రము రథముపైఁ

గుదుర్పఱచి మదిం, గనలుచు...జై. భా. ౩. ౩౭. (ఇట 'పెట్టుకొను' అని భావము.)

గీ...ఎదఁ దాల్చి గుదురుపఱుపఁ, జాల కసురులు పఱచి రిష్వాకుతిలక. ఉ.రా. ౩.౩౪౭.

౨. ధరించు, తాల్చు; పెట్టు, అమర్చు.

సీ....ఎదఁ బున్కసరములు కుదురుపఱిచి.నీలా. ౧. ౧౩.

సీ. కీలుఁ గొప్పునఁ బైఁడి గేదంగి ఱేకులు గొనలు గానంగ రాఁ గుదురుపఱచి. నైష. ౭. ౧౧౨.

౩. కలిగించు, ఘటించు.

సీ. వసివాడు దేరియున్న సరోజ రాజికిఁ గుముద సౌభాగ్యంబుఁ గుదురుపఱిచి. కవిరా. ౫. ౨౧౭.

కుదురుపాటు. వి. (√కుదురుపడు) స్థైర్యము, నిలుకడ.

గీ. కొసర నెఱుఁగని కూరిమి కుదురుపాటె, ఱుఁగని దిట్టంబు నిలుక డెఱుఁగని మనము, నై పతికిఁ దమి రేఁచె నత్యధిక లీల, నంగనామణి నూతనసంగమంబు. చంద్రా. ౬. ౧౪౭.

కుదురుసే(చే)యు. స. క్రి. (√కుదురు) చక్కఁజేయు, బాగుపఱుచు.

సీ. వ్రేలి వంకరమాత్ర వీఁగ నొత్తఁగ లేఁడు కుదురుసేయఁ గలండె గూనువీఁపు. రామలిం. ౭౩.

కుదులు. అ. క్రి. ౧. (నిద్రనుండి మేలుకొనునపుడు) కదలు.

ద్వి. నాపతి భూపతి నాపాటుఁ జూడ, నోపక నాచీర నొకసాము చించి, యది కట్టి వను విడనాడి పోయినను, గుదులుచు నే మేలుకొని లేచి విభుని, గానక యేడ్చుచు...ద్వి. నల. ౪. ౨౨౨.

౨. అదురు, చలించు. (శ. ర.)

జ: కుదిలించు, కుదిలిక, [illegible]

కుదులుకొను. అ. క్రి. (√కుదులు-స్వార్థమున 'కొను') ౧. కంపించు, వడఁకు.

క. అది యత్తెఱఁగున నతనిం, గదియంబడనిచ్చి వెఱపు గలదానిగతిన్, గుదులుకొను నేల బుసకొ, టైద వను నే నెట్లు చేపడితి నను నడలున్. వేం. పంచ. ౪. ౫౦౨.

౨. విలవిలఁగొట్టుకొను ?

ద్వి ... బాలుఁ, బడవైచి కుదులుకోఁ బదముల నూఁది, మెడ ద్రొక్కి...నవ. ౪. ౧౩౯ పా. ౧౧ పం.

చ...వెలంగ న్రానితోఁ, జదియఁగ నొక్కపెట్టుగొని చంపెఁ గుమారుఁడు వేఁగ రక్కసుం, గుదులుకొనంగ బాలకులు కో యని యార్వ నఖర్వలీలతోన్. భాగ. ౧౦ పూ. ౪౩౫.

కుదువ. వి. (త. కుదువై.) ౧. తాకట్టు, ఆధి.

సీ. తాకట్టు కుదువ యుద్ధర వారకం బీ డనంగను నాధి చెలంగుచుండు. ఆం. భా. ౨. ౨౯.

సీ. ధననారములు చోరతతులపా లయ్యెను సొమ్ములు కుదువను సొగసి చనియె. శుక. ౨. ౩౬౦.

౨. న్యాసము, దాఁచుకొన్న ధనము.

గీ. కుదువ యనఁగను నుపనిధి పొదలు శర్వ. ఆం. భా. ౨. ౨౬౭.

కుదువపెట్టు=తాకట్టుపెట్టు, ఆధివెట్టు.

సీ. విత్తంబు చాలని విభవంబు కొఱగాదు కుదువ పెట్టఁగ రాదు కుంచనంబు. రామలిం. ౪౯.

కుదృష్టి. సం. విశే. (ఇ) కుదృష్టికలవాఁడు. వి. ఇ. స్త్రీ. ౧. దుర్బలమగు చూపు. ౨. దృష్టిదోషము, కనుఁబాటు. ౩. పాషండావిదర్శనము, అవైదిక సిద్ధాంతము.

కుదేహుఁడు. సం. విశే. (అ. ఆ. అ) కుత్సిత దేహము గలవాఁడు. వి. అ. పుం. కుదేహుఁడు.

కుద్దాల(ర)ము. సం. వి. అ. పుం-భూమిని చీల్చు [illegible] ౨. కోవిదారము, కాంచనము.

కుద్రంక(గ)ము. సం. వి. అ.పుం. ౧. కావలి కాచుటకై మంచెమీఁదఁ గట్టినయిల్లు.

కుద్రవము. సం. వి. అ. పుం. కోద్రవము, అరుగలు, అళ్లు.

కుధరము. సం. వి. అ. పుం- భూమిని ధరించునది- కొండ.

కుధాన్యము. సం. వి. అ. న. కుత్సితధాన్యము. (అళ్లు, చామలు, కొఱ్ఱలు, మొ.)

కుధ్రము. సం.వి. అ. పుం- భూమిని ధరించునది- కొండ.

కునఖము. సం.వి.అ.పుం. గోళ్లకు పుప్పి కలిగించెడి రోగవిశేషము.

కునఖి. సం. విణ. (న్. నీ. న్.) కునఖరోగము గలవాఁడు.

కునటము. సం. వి. అ.పుం. శ్యోనాక భేదము, ఒక విధమగు దుండిగము.

కునటి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. మణిసిల. (నేపాలదేశపుమణిసిల. వై. ని.) ౨. ధన్యాకము, దనియాలు. 3. నైపుణ్యములేని ఆటకత్తె. (కల్ప.)

కునదిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. చిన్నయేఱు. సం.పంచ. ౧. ౨౬.

కునలి. సం. వి. న్. పుం.అగస్త్యవృక్షము,అవిసె. (త్రి. ని.)

కునాభి. సం. వి. ఇ. పుం. ౧. వాత్య, సుడిగాలి. (త్రి. ని, వాచ.) ౨. నిధి భేదము.

కునాశకము. సం. వి. అ. పుం. యాసము, చీఁటకసింద.

కునాళిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. పక్షిశాల. (వై.ని.)

కునికిపడు. అ. క్రి. నిద్రచే తూఁగిపడు. (చూ. కునికిపాటు.)

కునికిపాటు. వి. (√కునికిపడు) నిద్రచే తూఁగిపడుట, ప్రమీల, తంద్ర.
(వ్యవ) కూర్చుండి వాఁడు కునికిపాట్లు పడుచున్నాఁడు.

కునిస్టి. విణ. కుంటివాఁడు.
సీ. ఖంజుఁడు కుంటి నాఁగఁ గునిస్టి నాఁగఁ దోఁచును...ఆం. భా. ౨. ౧౨౨.

కునుకు(న్కు). అ. క్రి. ౧. నిద్రచే తూఁగు, తూలు.
ఉదా: వాఁడు కూర్చుండి కునుకుచున్నాఁడు.
౨. తగ్గు, నిస్తేజమగు.
ఉదా:- దీపము కునుకుచున్నది ఎగసనఁ ద్రోయుము.
వి. అల్పనిద్ర.
సీ. ధన మున్న నృపవహ్నితస్కరభయచింతఁ గునుకు కంటికి రాక కుందుచుండు. రామలిం. 2.
ఆ. ఈతఁ డనెడుమాట లెల్ల బూటకములు,కూలి సేయుచుండి కున్కుఁ గెంద. చెన్న. 3. ౪౨౯.
(దుర్గవర్ణనము) సీ. చోర సేమఱించి ముంచుకొను ప్రవాహంబు కునుకువట్టినఁ జుట్టుకొను దవాగ్ని. రామలిం. 3౧.
జ: కునికిపడు, కునికిపాటు.

కున్న=కున్నె, కూన. వి. (సం.కుణకః. క.కున్ని.త. కుంచు. తు. కిన్ని.) బుడుతఁడు, శిశువు.
క. నిన్నింతవానిఁ జేసిన, యన్నాలుగుమోముల తఁడు హరిపాక్కటియం, దున్న వెలిదమ్మి యీనిన,కున్న యగుట తెలిసి విడువు కోపము తండ్రీ. నృసిం. ౫. ౨౭.
ద్వి. పున్నెంబు నేసినపాలఁతులు సెలల, నెన్నఁ దొమ్మిది మోచి కున్నలఁ గంద్రు. బస. పు. ౧. 3౪౭.

జ: కున్నఁడు.

కున్నఁడు. వి. (√ కున్న) బాలుఁడు, బిడ్డఁడు. (బ్రౌ, శ. ర.)

కున్నె=కున్న.

ఉ. వెన్నెలవన్నెలాఁడి సెలవి న్నెలకొల్పెడు నవ్వుఁబువ్వుచాల్, క్రొన్నెలఁకున్నెలాగునఁ దళుక్కను నిక్కినయన్నునెన్నొసల్, పె న్నెలమన్నెలంపమును చేరొక్కను బిత్తరిమోముఁదమ్మియుఁ, మి న్నెలమి న్నెలంతతలమి న్నమిటారపుఁగౌనుదీఁగయుఁ. రా. వి. ౪. ౯౧.

కుపకము. వి. శకటభేదము.

ద్వి. కొల్లారుబండ్లును గుపకపుబండ్లు, గొల్లెనలందు నెక్కినచాఁపబండ్లుఁ, గర మర్థిలో నెక్కి...ద్వి. భాగ. ౨. ౩౨ పా.

వ... ద్రౌపదీప్రముఖవధూజనంబులనుం దక్కినుం గలభరతభార్యల నందలంబులను గుపకంబుబండ్లను నిడికొని...భార. ఆశ్ర. ౨. ౨౯. (ప్రాఁతప్రతులపాఠము.)

కుపథము. సం. వి. అ. పుం. కానిత్రోవ, చెడ్డదారి.

కుపసము=కుప్పసము.

(అవిక)

సీ. గురుపత్ని నా కొక్కకుపసంబుఁ గుట్టును చలిగాలి యొడలిపైఁ బొలయకుండ. కాశీ. ౭. ౪౦.

(పాముకుబుసము)

ద్వి. తనరారునాయంపతండంబుఁ జూడు, కుపసంబు లూడ్చినక్రూరసర్పముల, నుపమింప ననువులై యొడియు రాఘవుని. రం. రా. యు. ౩౮౪ పా. ౯ పం.

కుపితుఁడు. సం. విశ. (అ. ఆ. అ) కోపించినవాఁడు.

కుపిని. సం. వి. న్. పుం. కైవర్తుఁడు, జాలరి, చేఁపలవాఁడు. (త్రి. ని.) ఈ. స్త్రీ. చిన్న చేఁపలను పట్టువల, మావు. (విల్సన్సు)

కుపీలువు. సం. వి. ఉ. పుం. కాకేందువు, కాకితుమికి.

కుపూయుఁడు. సం. విశ. (అ. ఆ. అ.) కుత్సితుఁడు, అధముఁడు, నిందితుఁడు.

కుప్ప[1]. వి. (క. కుప్ప. త. కుప్పై) ౧. (ధాన్యము మన్ను మున్నగునవాని) రాశి, ప్రోగు.

ఉదా: వడ్లకుప్ప, మట్టికుప్ప, పేడకుప్ప, మొ.

సీ. చక్రవాకంబులచందంబు గొనివచ్చి కుప్పలు సేసిన క్రొప్పు మెఱసి. భార. విరా. ౨. ౫౨.

గీ. ప్రోక యనఁ బ్రోవనంగను బ్రోగు నాఁగఁ, గుప్ప యన రాసి యనఁగను గువ్వ యనఁగ, రాశి యగు...ఆం. భా. ౨. ౧౦౧.

ఉ. పప్పును బిండివంటలును బాయసముల్ ఘృతముల్ గుడంబులుం, గుప్పలు గాఁగఁ జొట్టునను గూర్పఁగ...భీమ. ౨. ౧౩౯.

కుప్పలుగట్టు=కుప్పలుగా నేర్పడు, ప్రోగులుగా నేర్పడు.

ఉ... పెక్కులు ద్రెళ్లెఁ బీనుఁగుల్, కండలుఁ ద్రేవులుం గలిసి కాలువలై యెసలారె నెత్తురుల్, కుండలచాడ్పున స్తములు కుప్పలుగట్టెఁ బుకంబువీఁగులర్. తే యూక. ౨. ౧౧౬.

కుప్పలుగొను=కుప్పలగు, రాసులగు.

ద్వి... రాక్షసులఁ, జప్పుడ్లు తెఱువుగా సంగ్రామభూమిఁ, గుప్పలుగొన నుకల్ గూల్చుటఁ జూచి. రం. రా. ఉ. ౭౫ పా. ౧౦ పం.

కుప్పతెప్పలుగా=ప్రోగుప్రోగులుగా.

గీ. కప్పురపుగంధి వనిలోనఁ గలయ మొలఁగుఁ, గప్పురపుటంటిబోదల నుప్పతిల్లి, కుప్పతెప్పలుగా రాలుకప్పురంబుఁ, దనవగపుఁగప్పురంబును దడఁబడంగ. మృ. వి. ౨. ౧౫.

కుప్పలుబుకు=కుప్పలుకుప్పలుగా ఊబుకు; మిక్కిలి వ్యాపించు.

సీ. తాటంకమణిభానుధాళధళ్యంబులు చెక్కు

టద్దములపైఁ జిందులాడ,నవ్యహారప్రభా సై
గనిగ్యంబులు కుచపర్వతంబులఁ గుప్పలుఱు
శ. చిత్రభా. ౨. ౭౬.

జ: కుప్పఁగూర, కుప్పకోలుగొను, కుప్పగూలు, కుప్పగూల్చు, కుప్పతించు, కుప్పతిలు, కుప్పనఁగూర, కుప్పనఁగూరు, కుప్పవడు.

కుప్ప[2]. వి. (ఇది ప్రతు లన్నిటియందును పరుసాది గాఁ గనఁబడుచున్నది. గుప్ప?) పాణివిశేషము. (ఇది 'పుడిసిలి, కమికిలి' వంటి మానవిశేషము.)

సీ ...పాణివిశేషంబు పరఁగును గమి, కిలి కుప్ప లప్ప పట్టిలి యన...ఆం. భా. ౨. ౧౪౧.

కుప్పఁగూర(లు)=కుప్పనఁగూర. క్రి. విశే. (√కుప్ప[1]). కుప్పకుప్పలుగా, ప్రోగుప్రోగులుగా.

చ. ఎడగని యబ్బలంబు గడు నేడ్తెఱఁ గిట్టి మహాస్త్రశస్త్రముల్, గడువడిఁ గుప్పఁగూరగఁ జలంబునఁ బైఁ దొరఁగింప ... భార. ద్రో. ౩. ౧౫౨.

గీ. నీవు భీష్మున కలికినఁ బోవ దేను, గలుగ వెఱపేల యతనిపైఁ గవియు మెయిది, కొని మదీయబాణంబులఁ గుప్పఁగూర, పఱపి కూల్చెద నీతనిఁ బటురయమున. భార. భీష్మ. ౩. ౩౩౫.

మ. ...సముద్యద్వేగుఁడై తోలి తొప్పఱఁ బెట్టెక్ శరజాలముక్ బిఱుఁదఁ గుప్పంగూర నాటించుచుక్. నిర్వ. ౫. ౮౮.

చ. హిమగిరిసానుదేశమున నెక్కుడువైభవ ముల్లసిల్ల యజ్ఞము దగఁ జేసి భూమిసురసంఘము లెల్లను దృప్తిఁ బొంద హేమము మొసఁగఁ గుప్పఁగూరలు సమగ్రకుతూహలుఁడై కనత్సువర్ణమయగృహక్రియోపకరణప్రకరంబు లిచ్చె భక్తితోక్. భార. అశ్వ. ౧. ౩౧.

కుప్పకోలుగొను. అ. క్రి. (√కుప్ప[1]) నిండుకొను, మెండగు.

వ... ఆర్తరవంబులు కుప్పకోలుగొన గర్జించు తెఱంగు లెఱింగికొని ... కంచివీరశరభకవి కృతహరిశ్చంద్రోపాఖ్యానము. ౩. ౬౧. (బ్రౌ)

కుప్పగూలు. అ. క్రి. (కుప్ప[1] + కూలు) కుప్పగా కూలు, ప్రోగుగా పడు.

సీ. అస్తోకతర తారకస్తోమములతోన గోపురంబులమణుల్ గుప్పగూల. భా. రా. యు. ౪౯౮.

ఉ. వాహనసూతయోధరథవర్గము లొక్కటఁ గుప్పగూల నాగ్రోహకపాతముల్ బెరయ మ్రోయుచు దంతులు మ్రొగ్గ... భా. రా. యు. ౫౩౧.

సీ. మీఱుచు నేట్లాడుకాయపోతులకొమ్ముచప్పుళ్లఁ బులుఁగులు కుప్పగూల. యయా. ౧. ౪౪.

కుప్పగూల్చు. స. క్రి. (√కుప్పగూలు) కుప్పలుగాఁ బడవేయు, రాసులుగాఁ గూల్చు.

గీ. నిరతిశయముగ నాప్పలు నింగి ముట్టఁ, గుప్పగూల్చె నిశాచరకోటి నపుడు. భా. రా. యు. ౧౯౬౫.

ద్వి. సేనాసమేతుఁడై చెలఁగి ప్రేరేఁప, వానినాతనిసేన వడిఁ గుప్పగూల్చె. రం. రా. ఉ. ౭౪ పా. ౨౪ పం.

కుప్పట. వి. ఒకవిధమైనకూలి? (ఇది 'కూలి'శబ్దమునకు అనుప్రయుక్తమై కన్పట్టుచున్నది.)

క. ఆయిండ్లఁ గూలి కుప్పట, లాయముగా నొరు నధీనరై మనునొకవన్నీయసి వేఁగినమని లోఁ, బాయనితమి మ్రొక్కి నిలువఁబడి యిట్లనియెక్. వేం. పంచ. ౫. ౪౩.

కుప్పటగురిగింజే. వి. బాలక్రీడావిశేషము.

సీ. దాఁగిలిమూఁతలు తనుబిల్ల యాలంకి కుప్పట గురిగింజ కొండకోఁతి. హంస. ౩. ౧౪౬. (బ్రౌ. పా. 'గుబ్బటగురిగింజ' ముద్రి. పా.)

కుప్పతించే. స. క్రి. (√కుప్ప[1]) కుప్పలుగా పడఁ జేయు.

మ...క,న్గొలుకుల్ నిప్పులఁ గుప్పతిల్ప...సమీర. ౭. ౧౨౭.

కుప్పతిలు(ల్లు). అ.క్రి.(√కుప్ప[1]) కుప్పలు గాఁ బడు, ప్రోగుగాఁ బడు.

క. అప్పుడు కన్నుల నిప్పులు, గుప్పతిలఁగఁ గెరలి పండ్లు గొఱుకుచు వాఁ డా, చొప్పునవ వచ్చి నన్నిటఁ, దప్పక వీక్షించి ప్రల్లదంబునఁ బలికెన్. వేం. పంచ. ౧. ౬౦౭.

కుప్పతిలఁబడు=కుప్పతిలు.

ఉ. కూలినభద్రనాగములు కుప్పతిలంబడు తేరులున్ ధరన్, వ్రాలెడుఘోటకంబులు నవారణ మ్రగ్గెడువీరయోధులున్...వై.భా.౫.౫౭.

కుప్పనఁగూర(లు)=కుప్పఁగూర. క్రి.విశే. కుప్ప కుప్పలుగా, ప్రోగు ప్రోగులుగా.

క. అప్పుడు గురుతనయాద్రిం, గప్పఁగ వజ్రోపమానకాండములు వెసం, గుప్పనఁగూర వఱపనరుఁ, డప్పరుసఁదనమున కోర్చి యతఁడు పెనంగెన్. భార. కర్ణ. ౨. ౨౯౮.

క. అప్పుడు సతియును బతియును, నొప్పుగ సమదృష్టి నుండి రుచితాసనులై, కుప్పనఁగూరలుగా మరుఁ, డప్పువ్వులకోల లేయ నద నయ్యెనవన్. భోజరా. ౭. ౧౨౫.

కుప్పనఁగూరు. స.క్రి.(√కుప్ప[1]) గుంపుగూడు.

ఉ. అప్పుడు శౌరిఁ జూచు ప్రమదాతిశయంబు హృదంతరంబులం, జిప్పిల సంభ్రమించి కయిసేయుతెఱంగయథాతథంబు గాఁ, గుప్పనఁగూరి యొండొరులఁ గూడఁగ నీక కడంగి వేలుపుం, గప్పురగందు లెక్కురి ధగద్ధగితోన్నతహర్మ్యరేఖలన్. పారి. ౩. ౧౧.

కుప్పము. వి. (క.కొప్ప.త.కుప్పమ్.) ౧.గ్రామము, ఊరు.

సీ. ఊరు కుప్పము గ్రామ మొప్పు ... ఆం. భా. ౨. ౨౩.

౨. పల్లెవాండ్రగూడెము, పెస్తవల్లె (కర.) ...

కుప్ప(లు)వడు. అ.క్రి.(√కుప్ప[1])౧. కుప్పగాఁ గూడు, ప్రోగగు, పుంజీభవించు.

క. నరపతి గని యరు వందఁగ, ధరఁ బ్రేవులు గుప్పవడఁగఁ దనుఁ గొట్టినచు, ల్లరముకుతిక గఱచుక తా, సరిచావుగఁ జచ్చె నొక్కజాగిల మచటన్. చంద్రా. ౨. ౯౪.

క. అప్పుడు తపసులు తమలో, డెప్పరమా లీలెనేమిటికి నిఁక నిచటం, గుప్పలువడి నిలువఁగ రం, డెప్పటితావులకె పోద మిందఱ మనుచున్. వరాహ. ౧౦. ౩౪. అచ్చ. రా. యు. ౯౦.

౨. స్తంభించు.

సీ. కాళ్లు కుప్పవడంగఁ గదలఁజాలక యట్టె నిదుమునుం గిడి శయనించు చెలువ. దశా. ౪. ౪౫.

కుప్పసము=కుపసము, కుబుసము1, కూసము. వి. (సం. కూర్పాసః. ప్రా. కుప్పాసో. క. కుప్పస. త. కుప్పాయమ్.) ౧.కంచుకము.

(౪) చొక్కా.

సీ. తనుపుఁ గ్రొవ్వాఁడి బెబ్బులికోల చేయమ్ము గుత్తంపు టెలుఁగుతో లుక్కుప్పసంబు. చంద్రా. ౨. ౩౮.

క. లోడిగినకుప్పస మూడ్చిన, వడువున నారాజు మేన వసియించినయా, కడిఁదిరుజ లెల్లఁ బాసిన, నొడ లొప్పె సువర్ణభాతి నుజ్జ్వల మగుచున్. భోజరా. ౧. ౧౩౭.

ఉ. వెన్నెలకుప్పసం బిడినవింతవిలాసము వాసి కెక్కఁగాఁ, గిన్నరకంఠి యొత్తు మరుకీర్తియుఁ బోనిపటీరపంకము, న్విన్నను వొప్పఁగా నలఁదె నిద్దపుఁజాయ మెఱుంగునం బదా, ర్వన్నెపసిండితోడ నొరవచ్చు నృపాలునియంగకంబులన్. నైష. ౬. ౫౦. (వెన్నెల కుప్పసము = వెన్నెలవంటి సన్నని తెల్లచొక్కా.)

(౫) అరిక.

ఉ. కుప్పసము ల్వదల్చి వలిగుబ్బల నొత్తిరి...అధీకు...కామినుల్. ఆము. ౫. ౧౦౪. రా. వి. ౫. ౭౫.

౨. పాముకుబుసము.

క. మంగళచరిత్ర యగుసీ,తాంగన నపహావభీతుఁడగునాకుఁ ద్యజిం,పంగనగు నేఁడు దుష్టభు,జంగము తనప్రాఁతకుప్పసం బూడ్చుగతిఁ. జై. భా. ౬. ౪౨. విప్ర. ౧. ౭౫.ఆం. భా. ౧. ౧౪౮.

కుప్పి[1]. వి. అహాప్పుప్పె, సదాపఠి.

ఆ. కుప్పిముదుసుగూత గొంటుపోఁకంతేసి, మూఁడుదినము లియ్య మలచయుముగ, చలువవేఁకి దీలు భద్ధి గాకున్నను, నిది విచిత్ర మనుచు నెల్లరనఁగ. చికి. (చి. ని.) హంస. ౪. ౧౦.

కుప్పి[2]=కుప్పె.

సీ...కాచము విలసిల్లు గా జనంగఁ, బింగాణి కుప్పికుప్పియు కుప్పె యనఁగను దత్కృతేచషకాఖ్య తనరుమండు. ఆం. భా. ౨. ౨౮౦.

కుప్పించు. అ. క్రి. (క. కుప్పుసు.) ౧. దూఁకుటకు ముందు కాళ్లు కదియఁబట్టి నేల నదుము.

సీ.బిట్టూని కుప్పించుపృథుపాదములవడి శేషాహిఫణములు సెదిరిపోఁ.జ. భా. రా. సుం.౫౧౮.

(మా కూసరంగము) సీ.చంచునిట్టిలో సమరంబునకు నేఁగుపగిదిఁ గుప్పించి యుప్పర మెగయును. భా. రా. అర. ౨. ౫౩.

సీ. కుప్పించి యెగసినఁ గుండలంబులకాంతి గగనభాగం బెల్లఁ గప్పికొనఁగ. భాగ. ౧. ౨౨౨.

౨. దుముకు, దూఁకు.

మ...అంఘ్రు లిడియంగాఁ బెట్టి బిట్టూఁది గ్ర,క్కున నక్కొండ యడంగఁ ద్రొక్కి పయికిం గుప్పించి లంఘించుచోఁ. రామా. ౬. ౯౩.

వ...అప్పాలదిండి యొకయఁడు కొండపైనుండి కుప్పించుకొదమసింగంబు తెఱంగునఁ బుడమి కుతికి...అచ్చ. రా. యు. ౩౮౫.

సీ. ఉప్పరం బెగసి వే కుప్పించి రథరథ్యరథికలఁ దుమురుగా రాచి వైచు. రాజ. చ. ౨. ౭౫.

కుప్పిగంతు. వి. (√కుప్పించు?) చిన్నదుముకు,చిన్నగంతు.

శా...ఈవీటఁ బోరాడుటల్, వ్రేతల్ సూడఁగఁ గుప్పిగంతు లిడుటే వీక్షింపు గోపార్భకా. భాగ. ౧౦ పూ. ౧౩౩౭.

సీ. అబ్ధి లంఘించినహనుమంతుముందఱ గణనకెక్కునె కుప్పిగంతు లెల్ల.హరిశ్చ.౧.౧౪౬.

(బ) బాలక్రీడావిశేషము.

సీ. కుప్పిగంతులు పిడిగుద్దులాటలు పిల్లదీపులు గొబ్బిళ్లు గూవనాలు. గీ.అదిగా శైశవక్రీడలాడిరపుడు, రామకృష్ణులు గోపదారకులఁ గూడి. వి. పు. ౭. ౨౦౨.

చూ. కుప్పిగంతుగొను.

కుప్పిగంతుగొను. అ. క్రి. (కుప్పిగంతు+కొను) దుముకు, గంతువేయు.

ఆ.వ్యోమకేశుజడలనుండి యవ్వాహిని,కుప్పిగంతు గొనినఁ గ్రుంగె ధరణి. భోజరా.౭.౩౯.

కుప్పీలు. వి.బ. బాలికాక్రీడావిశేషము. (శ.ర.)

కుప్పె(ప్పియ)=కుప్పి[2]. వి. (సం. కూపి. క. త. కుప్పి.) ౧. కాచాదిపాత్రవిశేషము.

గీ.గాజుకుప్పెలఁ గస్తూరికాజలంబు,కర్ణికారాంబపై నించెఁ గర్ణమోటి. భీమ. ౫. ౧౧౫.

వ. ...కప్పురంపుఁగుప్పెలం గొప్పరించినసరసమధురసంబులు...పారి. ౨. ౫౨.

ఆ. గాజుకుప్పెలోనఁ గదఁగుచు దీపం బ, దెట్టులుండు జ్ఞానమట్టు లుండుఁ, దెలిసినట్టివాని దేహంబులదుగు... వేమన. ౧. ౯.

౨. గిండి లోనగువానిమీఁదిమూఁత.

క. చాలఁగ నమృతము వాలుఁడు, క్రోలుటకై ని
నిచి కనకకుంభంబులపైఁ, నీలపుఁగుప్పెలు
నిలిపిన,పోలికఁ జను మొనలఁ గప్పు పాలఁతి
కి నొప్పెన్. నృసిం. ౩. ౧౩౨.

౩. సవరమునకు మొదట నుండు గ్రంథి.

గీ.అడర బెడఁ గైననిడువాలుజడ సడల్చి,కుప్పె
గన్పడ సవరంపుఁగొప్పుఁ బెట్టి, మురియు
ముంగిట నిలుమండి మొలకనగవు,లెసఁగ వి
టభాగ్యరేఖ యాహేమరేఖ. హంస. ౧. ౨౧౬.

గీ. కడియములు కెంపురవలయుంగరము వెండి,
కుప్పెసవరంబు కుఋమాపుకూనలమ్మ,చీర...
శుక. ౨. ౪౧౧.

౪. గొడుగుమీఁదిగుబ్బ, బొగడ.

ద్వి. పెదపెద్దపసిఁడికుప్పెలు మీఁద నొప్పఁ, బ్ర
ఐమలం బగునెనుబదివేలసంఖ్య,ధవళాతప
త్రముల్ దనుజాలు పట్ట. రం.రా.యు.౩౪౯
పా. ౨౨ పం.

౫.ఇత్తడి లోనగువానితోఁ జేసి యొద్దుకొమ్ముకొ
నఁ దగిల్చెడితొడుగు. (శ. ర.)

౬. కత్తియొఱకు చివర నమర్చుతొడుగు.

సీ. కోశాంతకోశాదిగుప్తిభూషలు కుప్పె యన
నరడాయన నగుఁ గ్రమముగ. ఆం.భా. ౨. ౨౧౫.

౭. (ఔషధముయొక్క) ఉండ.

(వ్యవ) వసంతకుసుమాకరము కుప్పెలుకట్టి యు
మ్మచున్నారు.

జ: కుప్పెకోల.

కుప్పెంట. వి. హరితమంజరి, మూరుకొండకీ. (శ. ర, వా.)

కుప్పెకోల. వి. (కుప్పె+కోల.) బాణవిశేషము, క్షుద్రకము. ('అలుఁగు లేని బాణము' అని బ్రౌ.)

సీ. కవిసిన నతఁడు వికర్ణుని...
యాతనివయిఁ గుప్పెకోల,లిరువది నాటింప
...భార. భీష్మ. ౨. ౩౯౩.

వ...సాత్యకి తత్తిమి మన మొన నుఱుము చేయుం
దొడంగిన ద్రోణుండు మార్కొని యిరువదే
నుకుప్పెకోలల నతని చేత నేటులువడి ...
భార. ద్రో. ౩. ౨౭౦.

శ్లో. సాత్యకిః పంచవింశత్యా క్షుద్రకాణాం స
మార్పయత్. సం. భార. ద్రో. (శ. ర.)

ద్వి. అప్పటనుండి యాయదునందు నృపునిఁ, గు
ప్పచున్నాఁడు పూఁగుప్పెకోలలను. ప్రభు.
౬౬ పొ. ౨౦ పం.

కుప్యత్. సం. శత్రు. కోపగించుచున్న.

కుప్యము. సం. వి. అ. న. వెండి బంగారు కాక తక్కినలోహము.

కుప్యశాల. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. వెండి బంగారు కాక తక్కినధాతువులచే పాత్రాదులు చేయుకొట్టు, కాంస్యాదిపాత్రనిర్మాణశాల.

కుప్రియము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.)జఘన్యము, అధమము, నింద్యము. (హలా. ని.)

కుప్లవము. సం. వి. అ. పుం. తృణాదులచే నిర్మిత మగుతెప్ప.

కుబుసము[1] = కుప్పసము.

(చొక్క.)

ఆ. పుణ్యపాపకర్మపుంజనిబద్ధమై, తొడిగినకుబు
సంబువడువు దాల్చి, జీర్ణ మగుచు నుండు చె
నఁటి దేహంబున,యందు నీవు మమతఁ బొం
ద వలదు. మార్క. ౩. ౧౦౪.

(నిలువుటంగీ.)

గీ. కావికుబుసంబు జలకుండికయును బూని. మ
నుచ. ౧. ౫౯.

(పాముయొక్కకూసము; దర్మము.)

సీ. కుప్పస మనఁగను కుబుసం బనంగను గంచుక
... తెలంగు. ఆం.భా. ౧.౧౪౯.

సీ. కుబుసంబు విడిచినకోడమనాగము లేవ దొన వెడల్చినపువ్వుఁదూపుసరణి. పరమ. ౨.౩౧.

(వాసుకివర్ణనము) సీ. పగిలి బీఁటలువాతి లగడొత్తెఁ గుబుసంబు తోరంపువెల్లులిదునుకలట్ల. భీమ. ౪. ౧౩౦.

ఉ. ... మహాభీలముగాఁగ వ్యాళవిభుఁ బెన్బులుఁ గీడ్చినమాడ్కి నీడ్చె నబ్బాలికుఁ గాల భైరవుఁడు పైకుబుసం బొకపోరువెత్తఁగన్. పాండు. ౪. ౨౯౪.

కుబుసము². వి. తలుపునకు క్రిందుమీఁదుల నుంచెడికూచము. (శ.ర-తలుపు ఉతక.అని బ్రౌ.)

కుబేరకము. సం. వి. అ. న. కుత్సితదేహము,కురూపము. (వై.ని.) పుం. నందివృక్షము.

కుబేరాక్షము. సం. వి. అ. పుం. బాలక్రీడావిశేషము.

సీ. క్రీడించు నొకవేళఁ దోడిబాలురఁ గూడి యక్షిణగతిఁ గుబేరాక్షకేళి. పాండు. ౪. ౧౩౪.('వెన్నెలకుప్పలయాట'అని వ్యాఖ్య)

కుబేరాక్షి. సం.వి.ఈ.స్త్రీ.పాటల,కలిగొట్టు.

కుబేరాద్రి. సం.వి.ఇ.పుం. కైలాసము. (ఇట్లే: కుబేరగిరి, మొ.)

కుబేరుఁడు. సం.విశ.(అ. ఆ. ఆ.) కుత్సితదేహముగలవాఁడు. వి.అ.పుం.ధనదుఁడు,పైఁడిఱేఁడు. (ఇతఁడు విశ్రవసునకు ఇలబిలయందుఁ బుట్టినవాఁడు. రావణునకు సవతితల్లికొడుకు. మూఁడు కాళ్లును ఎనిమిదిపండ్లును మెల్లకన్నును గలవికృతదేహమువాఁడు-కల్ప)

కుబ్జ. సం.వి.ఆ.స్త్రీ. కంసునిగట్టువాలు,కంసునినగరిసైరంధ్రి.

కుబ్జకంటకము. సం. వి. అ.పుం. శ్వేతఖదిరము,వెలిచండ్రు. (రా. ని.)

కుబ్జకము. సం. వి. అ. పుం. ౧. తినిశము, సెమ్మి. ౨. మిక్కిలి పరిమళము గలపువ్వులతోఁ గూడి నవృక్షవిశేషము, గొజ్జఁగి. (ఇదియే 'గులాబి' అని యొకరు.)

కుబ్జము. సం. వి. అ. పుం. ౧. గూను. ౨. వంపుకత్తి. ౩. అపామార్గము, ఉత్తరేను.

కుబ్జిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ఎనిమిదేండ్లయీడు గల కన్య.

కుబ్జుఁడు. సం. విశ. (అ. ఆ. అ) గడులుఁడు,గూనువాఁడు.

కుబ్రము. సం. వి. అ. న. ౧. వనము, అడవి. ౨. హోమకుండము. ౩. కుండలము. ౪. తంతువు. ౫. శకటము, బండి. ౬. గృహము.

కుబ్రహ్మ. సం. వి. న్. పుం=కుబ్రహ్మఁడు.

కుబ్రహ్మఁడు. సం. వి. అ. పుం. కుత్సితబ్రాహ్మణుఁడు.

కుభృత్తు. సం. వి. త్. పుం. ౧-భూమిని భరించువాఁడు-రాజు.౨-భూమిని భరించునది-కొండ.

కుమారకము. సం. వి. అ. పుం. తిక్తశాకము, ఉలిమిరిచెట్టు.

కుమారజీవము. సం. వి. అ. పుం. పుత్రజీవక వృక్షము.

కుమారపాలనుఁడు. సం.విశ. (అ. ఆ. అ.) పిల్లలను రక్షించువాఁడు. వి. అ. పుం-పిల్లవాఁడుగా నుండి ప్రజాపాలనము చేసినవాఁడు-శాలివాహనుఁడు.

కుమారభృత్య. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. (వైద్య) కుమారరక్షణోపాయము, బాలకులను బెంచువెరవు.

కుమారము. సం. వి. అ. పుం. ౧. చిలుక. ౨. వరుణవృక్షము, ఉలిమిరి. ౩. సింధువదము. ౪. బాలగ్రహభేదము. ౫. శుద్ధసువర్ణము, చొక్కపుబంగారు.

కుమారయువు. సం. వి. ఉ. పుం. యువరాజు.

కుమారవాహి. సం. వి. న్. పుం. నెమిలి.

కుమారవ్రతము. సం. వి. అ. న. నిత్యబ్రహ్మచర్యము, మరణపర్యంత ముండుబ్రహ్మచర్యనియమము.

కుమారసువు. సం. వి. ఊ. స్త్రీ - కుమారస్వామిని కన్నది - ౧. పార్వతి. ౨. గంగ. పుం. అగ్ని.

కుమారి. సం. విశే. (న్. ఈ. న్) = కుమారులుగలవాఁడు. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. కూఁతురు. ౨. కన్య, పెండ్లికానిపడుచు. ౩. ఆఁడు లేడి. (వై. ని.) ౪. పార్వతి. ౫. నదీభేదము. ౬. శ్యామాపక్షి. (రా. ని.) ౭. జంబూద్వీపముయొక్క అంశ మగుకుమారికాఖండము. (కన్యాకుమారి. హేమ. ని.) ౮. నవమాలిక, విరజాజీ. ౯. ఘృతకుమారి, కలబందీ. ౧౦. అపరాజిత, విష్ణుక్రాంతీ. ౧౧. పిన్నగోరంటీ. ౧౨. పీతసహ, పచ్చగోరంటీ. ౧౩. పెద్దయేలకీ. ౧౪. కుస్తుంబురువు, కొత్తిమిరీ. (కే. ని.)

కుమారిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ = కుమారి. వి.

కుమారిలు(ల్లు). అ. క్రి. ౧. కుములు, రాఁజు.

ఆ. జ్ఞాతికులము నూర్చి నూతఁ బోయక నాదు, డెంద మించుకైన డిందుపడదు, కానరాదుగాని లోనఁ గుమారిలు, చున్న దిపుడు రోషహుతవహంబు. ప్రబోధ. ౨. ౬౭.

౨. (లోలోపల) తపించు, ఉడుకు.

క. మానవతి యిట్లు మానని, మానక్రోధములచేఁ గుమారిలి చింతా, దీనగతి నుండ... పారి. ౧. ౧౧౪.

ఉ. మాను దురంతవేదనఁ గుమారిల నేల పసిండికొండవి, లాక్కనివరప్రసాదమునఁ గల్గినవానికి హాని వచ్చునా. సారంగ. ౩. ౨౭౬. ప్రభా. ౩. ౧౨౪.

కుమారుఁడు. సం. విశే. (అ. ఈ. అ) - అందమున మన్మథుని క్రిందుపఱచువాఁడు - సుందరుఁడు. వి. అ. పుం. ౧. కొడుకు. ౨. (రాజకుమారుఁడు) యువరాజు. ౩. స్కందుఁడు, కొమరసామి. ౪. అయిదేండ్లలోపలిబాలుఁడు. ౫. అశ్వవారకుఁడు, గుఱ్ఱపువాఁడు.

కుమారోపవాహము. సం. వి. అ. పుం - కుమారస్వామి రెండవవాహనము - కుక్కుటము, కోడి.

కుమాలకము. సం. వి. అ. పుం. సౌవీరదేశము.

కుమి = కుమ్మి. వి. కుసూలవిశేషము, ధాన్యాదు లుంచుకొనునొకవిధమగుపాఁతర.

సీ... కుసూలాభిధ గాదె యనంగను గరిసె యనఁగఁ. గీ. దద్విశేషసమాఖ్యలు దనరుచుండుఁ, గొట్టు కూటు పాడక కుమి బొట్ట యనఁగ. ఆం. భా. ౨. ౨౪౦.

కుమిలించు. స. క్రి. (√కుములు) కుములఁజేయు. (ఉడికించు.)

సీ. చెలిపాదములఁ బెట్టి చిగురులు గుమిలించి ఘనభీతిఁ గనెఁ బికకంఠి యొకతె. చంద్రా. ౪. ౧౬౫.

కుముఖము. సం. వి. అ. పుం. సూకరము, పంది. (వై. ని.)

కుముటు. వి. ౧. కాసభేదము.

గీ... కాసంబు పేరు దనర్చుచుండు, నుబ్బస మనంగ దగ్గ నుక్కస మనఁ, గాసభేదము కుముటు నాఁగను దనర్చు. ఆం. భా. ౨. ౧౨౬.

౨. వాంతికి ముందు కంఠబిలమున నెత్తువికారము. (శ. ర.)

అ. క్రి. వాంతికి ముందు కంఠమున వికార మెత్తు. (శ. ర.)

కుముద. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. గంభారి, పెదగుమ్ముడు. ౨. కుంభిక, నాఁచు. ౩. సాలపర్ణి, ముయ్యాకుపొన్న. ౪. కట్ఫలము, పినగుమ్ముడు. ౫. ధాతకి, ఆరె.

కుముదఖండము. సం. వి. అ. న. ౧. కుముదషండము, తెల్లగలువపంపర. ౨. తెల్లగలువతుటక.

కుముదఘ్ని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ.-కలువలను చంపునది-ఒకానొకవిషక్షీరవృక్షము.

కుముదబాంధవుఁడు. సం. వి. అ. పుం. చంద్రుఁడు.

కుముదము. సం. వి. అ. పుం. న. (కే. ని.) ౧. కైరవము, తెల్లగలువ. ౨. రక్తపద్మము, ఎఱ్ఱదామర. 3. రూప్యము, వెండి. ౪. దమనకము, బ్రహ్మజట యనెడియోషధి. పుం. ౧. నిరృతిదిక్కునందలి యేనుఁగు. ౨. కర్పూరము. 3. శివునిశంఖము.

కుముదాకరము. సం. వి. అ. పుం. కలువ లుండుచోటు. (సరస్సు, మొ.)

కుముదాభిఖ్యము. సం. వి. అ. న. వెండి.

కుముది. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. కట్ఫలము, పినగుమ్ముడు.

కుముదిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ.=కుముది.

కుముదికము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ) కుముదములు గలది. (సరస్సు, మొ.)

కుముదిని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. తెల్లగలువతీఁగె. ౨. తెల్లగలువ లుండుచోటు. (కొలను, మొ.) 3. తెల్లగలువతెంపర, కుముదసమూహము.

కుముదినీనాయకుఁడు. సం. వి. అ. పుం. చంద్రుఁడు, కలువలఱేఁడు.

కుముదుఁడు. సం. విశే. (ద్). ౧. సంతోషహీనుఁడు. ౨. కృపణుఁడు, లోభి. వి. అ. పుం. ౧. ఒకానొకవానరుఁడు. ౨. ఒకానొకనాగుఁడు. (వీనిచెల్లెలు కుముద్వతి రామపుత్రుఁడగుకుశునిభార్య.) 3. ఒకానొకదైత్యుఁడు.

కుముద్వంతము. సం. విశే. (త్. ద్వతీ. త్.) చాల కుముదములు గలది. (సరస్సు, మొ.)

కుముద్వతి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. తెల్లగలువతీఁగె. ౨. తెల్లగలువలసమూహము. 3. తెల్లగలువ లుండుచోటు (సరస్సు, మొ.) ౪. ఒకానొకనది. ౫. కుశునిభార్య. (కుముదనాగునిచెల్లెలు.)

కుములు. అ. క్రి. ౧. రాఁజు, రవులు.

సీ. పూరజం బని చాల బొంకించి యమ్మహో కుమిలి నిగ్గులు దేరుకుమ్ము గుప్పి. చంద్రా. ౪. ౧౬౭.

౨. (లోలోపల) తపించు, ఉడుకు.

గీ. సవతి యాడినమాటలు సారెఁ దలఁచి, కొనుచుఁ జేర్చినదుఃఖాగ్నిఁ గుములు చుండె. భాగ. ౪. ౨౨౬.

ద్వి. వాలుఁగన్నుల నీళ్లు వఱదలై పాఱఁ, గోడు కున్న చందంబుఁ గుములుచుఁ జూచి. ద్వి. సారంగ. ౨. ౭౨ పా. ౧౬ పం.

క. అని బుజ్జగించి యొయ్యన, సెన రంటినమన ముకోడ సెచ్చెలి పలుకన్, దనలోఁ గుములుచు సీమం, తిని పై నిగనిగ సెలుంగు సెలఁ గని పలికెన్. చంద్రా. ౫. ౭౨.

3. సడలు, బిగివీడు.

సీ. యాపన స్తంభ హైన్యంబున దేహంబు కుమిలి గుడారు నాఁ గుసియఁబడఁగ. దశా. ౨. ౧3౯.

కుమ్మకు. వి. (హిం. కుమ్మక్.) సహాయము, తోడు. (శ. ర.-'కుమ్మక్కు'అని వా.)

కుమ్మర. వి. కుండలు మున్నగునవి చేసి జీవించెడి జాతి, కులాలజాతి.

ఉదా: కుమ్మరవాఁడు, కుమ్మరది, మొ.

విశే. నలుపు, నల్లనిది.

ఉదా: కుమ్మరగువ్వ, కుమ్మరపానిక, మొ.

కుమ్మరస్వరూపములు = కుమ్మరి చేయుకుండలు మున్నగుపాత్రములు. (బ్రౌ)

జ: కుమ్మరగువ్వ, కుమ్మరచెట్టు, కుమ్మరత, కుమ్మరపురుగు, కుమ్మరపానిక, కుమ్మరపోలిక, కుమ్మరసాన, కుమ్మరసారె, కుమ్మరసారెచుక్క, కుమ్మరావము, కుమ్మరి.

కుమ్మరగువ్వ. వి.(కుమ్మర+గువ్వ.)పక్షి విశేషము, ఖంజరీటము. (శ. ర.)

కుమ్మరచెట్టు. వి. (√కుమ్మర) ఒకానొక చెట్టు.(శ. ర, బ్రౌ.)

కుమ్మరత. వి. (కుమ్మర+త) కుమ్మరది, కులాలస్త్రీ. (శ. ర, బ్రౌ.)

కుమ్మరపురుగు(రువు, ర్వు). వి. (√ కుమ్మర) కుమ్మరవానివలె ఎల్లప్పుడు మట్టిలో నుండుపురుగు, యమకీటము.

ఉ. కుట్టకయున్న వృశ్చికముఁ గుమ్మరపు ర్వని యందురే కదా. (భట్టుమూర్తిచాటువు.)

కుమ్మరపౌనిక. వి. (కుమ్మర+పౌనిక) కృష్ణముంజము.

సీ...కుమ్మరపౌనిక నాఁగను గృష్ణముంజ మొప్పు. ఆం. భా. ౨. ౬౪.

కుమ్మరపోలికి(ల్కి). వి. (కుమ్మరపోలిక-శ. ర.) వృక్షవిశేషము.

సీ... గుమ్ముడు మోవి తపసిముఁ గుమ్మరపోల్కి గుగ్గిల మెట్టిపోల్కి వేగి. హంస. ౪. ౧౧.

కుమ్మర(రి)సాన=కుమ్మరసారె. వి.(కుమ్మర+సాన) కులాలచక్రము. (బ్రౌ)

సీ. ఘనవర్తులావర్తగర్తభాగముల దిర్దిరను గుమ్మరసానరీతిఁ దిరుగు. దశా. ౧. ౧౯౫.

కుమ్మర(రి)సారె=కుమ్మరసాన.వి.(కుమ్మర+సారె) కులాలచక్రము, కుమ్మరవాఁడు కుండలు చేయుట కుపయోగించుచక్రము.

గీ. ధాత్రి కుమ్మరిసారెవిధమునఁ దిరిగె. భార. ఉద్యో. ౪. ౧౧౬.

చ. ... అత్తురగ మల్లుకచక్రనయావలంబియై, తిరుగురయంబుచేత నెడ త్రివ్వక కుమ్మరిసారెచాడ్పునం, బరఁగె... ప్రభా. ౨. ౩౪.

ఉ. కుంభిని దిద్దిరం దిరిగెఁ గుమ్మరిసారెవిధంబునన్ ...హరిశ్చ. ౧. ౧౭౧.

(బ) బాలక్రీడావిశేషము.

సీ. తుమ్మెదరేఁపుల్లు కుమ్మరసారెలు బందారుబన వన్న పత్తికాయ. గీ...ఆడుకొనుచు.హంస. ౩.౧౯౬.

కుమ్మరసారెమేక్క. వి-కులాలచక్రాకృతి గలనక్షత్రము-విశాఖానక్షత్రము. (బ్రౌ, శ.ర)

కుమ్మరావము. వి.(కుమ్మర+ఆవము)కుమ్మరి కాల్చుట కేర్పఱచినకుండలు లోనగువానిదొంతర.

గీ. చక్రి పాదమంగఁ బార్థివస్థానమయ్యె, నోరి మీపంళమందుఁ దాఁ గోర్వఁ జాలు, వారిఁ జూపును కుమ్మరావమున రాగి,మంతె లేఱంగఁ గలవె నీ కింత యేల. ఉ. హరి. ౩. ౪౭. రా. వి. ౫. ౯౯.

కుమ్మరి. వి.(కుమ్మర+ఇ-సం.కుంభకారః. ప్రా. కుంభఆరో, కుంభారో. క. కుంబఱ, కుంబాఱ) కుంభకారుఁడు, కుమ్మరవాఁడు.

సీ. ఇంక నాల్గావంబు లిడనైతిఁగా యంచుఁ గుమ్మరి నెమ్మదిఁ గుందికొనఁగ. శుక. ౨. ౫౬౩. ఆం. భా. ౨. ౭౨.

కుమ్మరి కొకయేఁడు గుదె కొక పెట్టు=కుమ్మరి యొకయేఁడు పడినశ్రమము ఒక్కకఱ్ఱదెబ్బతో వ్యర్థమగును.

క. ఇది పెక్కేఁడులు పట్టెన్,సదనంబులు గట్ట నాకు శంభునికొఱకున్, దుదిఁ గుమ్మరి కొకయేఁడును,గుదె కొక పెట్టన్న మాటకున్ సరి వచ్చెన్. కాశీ. ౨.౯౯.

కుమ్మరి కొకయేఁడు గుదియ కొకనాఁడు=కుమ్మరి యొకయేఁడు చేసినపని కఱ్ఱ ఒక్కనాఁడు చెఱుపఁ గలదు.

ఆ. గతము చేసినట్టికర్మబంధము లన్ని,విరిసిపోవు సత్యగురునివలన,కుమ్మరి కొకయేఁడు గుదియకు నొకనాఁడు.వేమన. ౨. ౧౨౩.

కుమ్మరించు=కుమ్మరించె స. క్రి-కుమ్మరిలఁ జేయు-

కుండ మున్నగువానినుండి జలాదిపదార్థములను అధికముగా వెలువఱుచు; మిక్కుటముగా వెలువఱుచు.

మ. తనతోయం బినరశ్మి లెత్తనిల వాత్యారేణుమూర్తి న్మహాం,బ్రువకుం జెప్పఁగ మ్రుచ్చఁబట్టి దివమందు న్విల్ఘటింపన్ భయం,బునఁ దద్రశ్మిసహస్రము న్విసడిగెంబో డాఁగి వే గుమ్మరిం,ప నసన్ధారలు దోఁచె మించువెలిఁగింప న్మబ్బు లస్వోల్లిపై. ఆము. ౪.౮౩. (వ్రాఁతప్రతి పా.)

వ... గంపపాడిపాలుపును గుమ్మరించుపమ్మిల్లమల్లికాహల్లకవాసంతికాజాతికేతకీకుందకుసుమగంధంబులును...భీమ. ౧.౧౧౨.

సీ. గ్రుచ్చి చేతుల మేను ముచ్చుట్టు రాఁ జుట్టి దొమ్మియూర్పులతావి గుమ్మరించి. కవిక. ౪. ౧౬౬.

(వ్యవ) బిందెలోని అన్న మంతయు చాఁపలో కుమ్మరించినాఁడు.వర్షము కుండలతో కుమ్మరించినట్లు కురియుచున్నది. పండినకూర యంతయు వానికే కుమ్మరించినాఁడు.

జ: కుమ్మరింపు, కుమ్మరిలు.

కుమ్మరింపు. వి. (√కుమ్మరించే) ౧. కుమ్మరించుట. (బ్రౌ.) ౨. మల్లబంధవిశేషము, ముప్పదిరెండువిన్నాణములలో నొకటి.హంస.౧.౨౦౬.ఆం.భా. ౨. ౨౦౯.

కుమ్మరిలు(ల్లు)=క్రుమ్మరిలు.అ. క్రి.(√కుమ్మరించే) కుండలు లోనగువానినుండి జలాదులు ఒక్కసారి గాపడు;రాలు. (శ.ర.)

సీ. ... మిడిగ్రుడ్ల నిప్పులు కుమ్మరిలఁగ. హరి. పూ. ౫. ౧౪౯. (శ. ర. పా.)

కుమ్మి=కుమి. వి. కుహూలవిశేషము, ఒకవిధ మగుపాణక.

(లోభివర్ణనము) సీ. మూసి ము ల్లడిచి కుమ్ములకో

బ్బుపై మెత్తు లూడ్వఁడు పస్తైన నుండుఁగాని. పాండు. ౪. ౧౪౯.

చ. పడఁతికొ నిత్య మైమగురుభక్తుల కన్న మొసంగి కాని వే,కుడువవు నీగృహంబునను గుమ్ములు గాదెలు లేవు... చెన్న.౪.౯౯.పండితా.దీక్షా. ౪౪ పా.

కుమ్ము[1]=క్రుమ్ము. స క్రి. (క. త. కుమ్ము.) ౧.వలఁగఁ గొట్టు; దంచు.

సీ. గోడలు పూయంగఁ గుమ్మి గండంబున మేదించినట్టిజన్వాదియాడుసు. యయా. ౧. ౪౭.

గీ. భూసురక్షేత్రము హరించుబుద్ధి నెవ్వఁ, డడ్డపెట్టుచు వానిని యమునిమాత, లినుపత్రోళ్లను బడవైచి యిసుము గాఁగఁ, గుమ్ముచుందురు సతతంబు గోడు కుడుప. శేష. ౩. ౩౭.

క. తమ్మాకు రెండుపట్టులు,కుమ్మి యజాక్షీరములను గూర్చి వడిచి చా,రొమ్ముగఁ ద్రిదినంబులు గొనఁ,బమ్మినరేచీక పెల్లఁ బాయున్ వేగన్. చికి. (చి. ని.)

౨. పొడుచు.

సీ. ఈవంకి నేవంక నేవంకపోకుండఁ గోటానఁగోటులు గుమ్మినాను. ష. చ. ౨. ౫౯.

ఉదా: ఆవు నన్ను కుమ్మినది.

వి=కుమ్మె. పోటు, దెబ్బ.

సీ. గుబ్బకుమ్ముల నెడల్ గుమ్మెలుపోఁ గ్రుమ్మి గట్టిగా బిగియారఁ గౌఁగిలించి. ఘటికా. ౨. ౧౧౬.

గీ. ప్రతిబలము వ్రేయుతఱగు కుమ్భాన్లకతనఁ,గుమ్ములానినబంగారుగోడలు... కువల. ౩.౧౭.

జ: కుమ్ముపురువు, కుమ్ములాడు.

కుమ్ము[2]. వి. పొట్టునిప్పు, కుకూలము.

సీ. పూరజం బని చాల బొంకించి యమ్మగో కుమిలి నిగ్గులు దేరుకుమ్ము గుప్పి.చంద్రా.౪.౧౬౨.

ఆ. చేతరాసియయునఁ జంచలం బయినను, గుమ్మునందు గ్రుక్క సమ్మదమునఁ,గట్టఁ బొలిసి

పోవుఁ గరి నపవిత్రంపు,గడ్డలైన నీరు గా
ఉచున్న.చికి. (చి. ని.) ఆం. భా. ౨.౨౮౨

కుమ్ముగాఁచు=కుమ్ముదగ్గఱ చలి పోవుటకై శరీర
ము కాఁచుకొను.

గీ.అత్తయును గోడలును గుమ్ములాడుఁ గుమ్ము,గాఁ
చుచోటికి మకరసంక్రాంతివేళ. శివరా. ౮.
౨౭.

కుమ్ముపురువు(గు). వి. (√ కుమ్ము1.) ఒకజాతిపు
రుగు.

గీ. కుమ్ముపురువు చిక్కుపురువు గుంతపురువు. ప్ర
బంధ. ౧౩౦.

కుమ్ములాడు=క్రుమ్ములాడు. అ. క్రి. (కుమ్ము1లు+
ఆడు) పోట్లాడు, పోరు.

గీ.అత్తయును గోడలును గుమ్ములాడుఁ గుమ్ము,కాఁ
చుచోటికి మకరసంక్రాంతివేళ. శివరా. ౮.
౨౭.

సీ. కూలె నొక్కుమ్మడిఁ గొమ్ముకత్తులకొద్దిఁ గుమ్ము
లాడి మదాంధకుంజరములు. చంద్రా. ౬.
౭౫.

కుమ్ముసుద్ది. వి.సంకేతవృత్తాంతము,గూఢార్థము గ
లవృత్తాంతము. (శ.ర, బ్రౌ.)

కుమ్మె=కుమ్ము1. వి. పోటు, పొడుపు; నొక్కు.

క. కుమ్మెలు దాఁకినబంగరు,బొమ్మరములయొమ్మెఁ
గడకుఁ బొమ్మనురేఖా,సమ్మిళితస్తనకుంభత,
టమ్ము దిటమ్ముగను జూపి దగ్గుత్తికతోఁ. సా
రంగ. ౨. ౨౩౦.

ఉ. క్రమ్మిచతుష్కరిం జనుఱు కాలువలై ప్రవ
హింప రోమపుం,గుమ్మెలఁ బార్శ్వభూజము
లు గూకులు వత్తులు గా ముఖంబునం,దుమ్ము
లు రేఁగ మై మఱచి దుస్సుచు నుస్తలఁ జ
చ్చి కుంజముల్,గొమ్ములఁ జిమ్ముదాని నొక
ఘోరవరాహముఁ గాంచి యాత్మలోఁ.
వేం. పంచ. ౨. ౧౦౫.

సీ. క్రొవ్వాఁడికొనగోటికుమ్మెలు బిగియించు చెం
పచెట్టు కపోలసీమ వెలుఁగ. చంద్రా. ౩.
౨౭.

కుమ్మెలువోవు=నొక్కులుపడు; గంటులుపడు.

సీ. బిగువుఁ గౌఁగిళ్లచేఁ బ్రియుబాహుపురు లొ
త్తి కుమ్మెలువోయినకుచతటములు. ప్రభా.
౫. ౬౨.

సీ. గుబ్బకుమ్ముల నెడల్ గుమ్మెలువోఁ గ్రుమ్మి గట్టి
గా బిగియూరఁ గౌఁగిలించి. ఘటికా. ౨.
౧౧౬.

చ. ఎఱుఁగదు లేఁత మోవిచిగు రెంతయుఁ గుమ్మె
లువోవ నొక్కుటల్. శశాం. ౩. ౯౬.

కుయి=కూయి. వి. మొఱ.

ఆ. ఎట్లు బ్రదుకువార మెందుఁ జేరెదువార,మ
ధిప వినఁగఁ దగదె యాదుకుయులు. భాగ.
౧౦ పూ. ౯౯౫. కృ. శకుం. ౩. ౧౮౭.

విశా. రక్షకము. (చూ. కుయిపోవు.)

జ: కుయిపోవు, కుయోమొఱ్ఱో.

కుయిపోవు. అ. క్రి.(కుయి+పోవు) రక్షకముగా
పోవు.

సీ. పసులకై కుయిపోయి పరులశస్త్రములచే నని
లోన సమసినయట్టివాఁడు. గీ. దినకరాత్మజ
నీపురంబునకు రాఁడు. రుక్మా. ౨. ౧౦౧.

కుయోమొఱ్ఱో=కుయ్యోమొఱ్ఱో.

ద్వి. ఠక్కుసిసలెనె శాకిణిపిక్కటిల్ల, మొక్క
లంబునఁ గుయోమొఱ్ఱో యనంగ.ద్వి.సారం
గ. ౩. ౧౫౭ పం.

కుయ్యి=కూయి.

(మొఱ, ఆర్తధ్వని.)

ఆ. అనద నైతి నిచట నాలికు య్యాలింపుఁ, దక
ట మీరు గలుగ నాక్రమించి, వన్నుఁ గట్టి
నూతనందను లిమ్మెయి,వెఱపు లేక భంగపఱ
చువారు. భార.విరా.౩.౧౯.

(దీనాలాపము; అల్పవచనము.)

క. కుయ్యాడక నాముందఱఁ, గయ్యమునకుఁ గాలుదువ్వఁ గడఁగెను దీనిన్, దయ్యాలకు బలివెట్టెద, వ్రయ్యలుగా నఱికి యెల్లవారును జూడన్. మొ. రా. సుం. ౭౦.

క. ఇయ్యెడవి వీని సేబలు, దయ్యంబులు వ్రేసెనొక్కొ తరలక యుండన్, డయ్యఁ డొకింతయు మనతోఁ, గుయ్యన నొల్లండు కన్నుఁగొన తెఱవంగన్. వాల్మీ. ౨. ౧౨౦.

జ: కుయ్యిడు, కుయ్యోమొఱ్ఱో.

కుయ్యిడు=కూయిడు. అ. క్రి. (కుయ్యి+ఇడు.) -కోపాములచే - కేకలువేయు, అఱచు; మొఱపెట్టు.

ద్వి. అంత్యజుఁ డంత్యజుఁ డనుచుఁ గుయ్యిడెద, రంత్యజునకుఁ జొర నది యెట్లు వచ్చు. పండి తా. దీక్షా. ౪౩ పా.

మ. అవు బావా యమృతంబు ముందు మనదైత్యశ్రేణికిం బంతునో, దివిజుల్ కుయ్యిడకుండముం దొసఁగి యందే కొంత తర్వాత దా, నవదైత్యాసురరాక్షసావళులకున్ వడ్డింతునో ... దశా. ౨. ౩౫౪.

ఉ. కుయ్యిడశక్తి లేదుదర గోళములోపల నున్న వాఁడ ది, క్కెయ్యది... భాగ. ౧. ౨౪౦.

స. క్రి. మొఱవెట్టియడుగు.

క. అఁకట మలమల మాఁడుచుఁ, దేఁకువ చెడి చేతులొగ్గి దీనత్వమునన్, గాకముగతి వాపోవుచు, గోకర్ణక్షేత్రజనులఁ గుయ్యిడఁ దొడఁగెన్. బ్రహ్మో. ౨. ౬౪.

కుయ్యోమొఱ్ఱో(ఱో)=కుయోమొఱ్ఱో. వి. (భయదుఃఖాదులందు చేయు) ఆర్తధ్వనియొక్క అనుకరణము.

ఉదా: కొట్టక పోయినను వాఁడు కుయ్యోమొఱ్ఱో యనుచున్నాఁడు.

మ... ఈశునిదౌవారికు లడ్డపడ్డ దల... జొచ్చి కుయ్యోమొఱ్ఱో, విను మాలింపుము చిత్తగింపుము దయన్ వీక్షింపు మంచంబుజా, సనముఖ్యుల్ గని రార్తరక్షణకళాసంరంభుని న్ శంభునిన్. భాగ. ౮. ౨౧౯.

కురంక(కు)రము. సం. వి. అ. పుం. సారసపక్షి, జెగ్గురుపిట్ట.

కురంగకము. సం=కురంగము.

కురంగనాభి. సం. వి. ఇ. పుం. మృగనాభి, కస్తూరి.

కురంగమము. సం. వి. అ. పుం. కురంగము, జింక.

కురంగము. సం. వి. అ. పుం. ౧. జింక. ౨. ఇంచుకంత యెఱుపువన్నె గలపెద్దయిఱ్ఱి.

శ్లో. కురంగ ఈషత్తామ్రస్స్యాద్ధరిణాకృతికో మహాన్. (అ. ని)

౩. కోఁతి. న. ౧. వెండి. ౨. తీర్థభేదము.

కురంగాక్షి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. లేడికన్నులవంటి కన్నులు గలస్త్రీ; స్త్రీ.

కురంగి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ఆఁడులేడి.

కురంగిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ముద్గపర్ణి, పిల్లపెసర.

కురంజి. వి. ఇరువదినాలుగుస్త్రీరాగములలోనొకటి.

సీ... సలలిత బిలాహరి కురంజి ధన్యాసి... హంస. ౫. ౧౨౩. ప్రబంధ. ౯౫.

కురంజియామము. వి. ఒకానొకయామము. (బ్రౌ, వా.)

కురంటకము. సం=కురంటము.

కురంటము. సం. వి. అ. పుం. పీతఝింటి, పచ్చపువ్వులగోరంట.

కురంటిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. పచ్చపువ్వులగోరంట.

కురండము. సం. వి. అ. పుం. ౧. సాకురుండవృక్షము. ౨. అండవృద్ధి, బుడ్డ.

కురక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. సల్లకి, అందుగు.

కురచిల్లము. సం. వి. అ. పుం. కర్కటము, ఎండ్రి.

కురటుఁడు. సం.వి.అ.పుం. చర్మకారుఁడు, మాదిగ వాఁడు.

కురము[1]=కురుము[1]. వి. పశువులకుఁ గలుగుశీతరోగము. (శ.ర.)

కురరము. సం.వి.అ పుం.ఉత్క్రోశము, పక్షివిశేషము.(లకుముకిపిట్ట అని కొందఱు. పెన్నడపులుఁగు అని కొందఱు.)

కురరాంఘ్రి. సం.వి.ఇ.పుం. దేవసర్షపము.

కురరి. సం.వి.ఈ. స్త్రీ. ౧. స్త్రీపక్షివిశేషము.(ఆఁడులకుముకి అని కొందఱు. ఆఁడుపెన్నడపులుఁగు అని కొందఱు.) ౨. మేషి,ఆఁడుగొఱ్ఱె.(వై.ని.)

కురవకము. సం.వి.అ.పుం. ౧.ఎఱ్ఱగోరంటు. ౨.ఎఱ్ఱచేమంతి.

కురస. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. గోజిహ్వ, బెండ.

కురసము. సం.విణ. (అ.ఆ.అ.) చెడ్డరసము గలది. వి.అ.పుం. ౧.మద్యవిశేషము. ౨.చెడ్డరసము.

కురాడ(ళ)ము. వి. మంచపుపందిరిగుడ్డ.

ఉ. పట్టుతలాడయుఁ జాళఁదిపచ్చనునుంబఱిపింద్రగోపపుం, బట్టుకురాడమును ...కన్నయానృపతిమంచముపై సతు లుంచి రచ్చెలిన్. పాంచా. ౫. ౧౦.

చ. బటువులు తాపితాపఱుపుపట్టుతలాడయు మీఁదఁ జల్వదుప్పటి పయిఁ జప్పరంపుజిగిబంగరువ్రాఁతకురాళమును గుఱుం,గటఁ బడిగంబుఁ గంచుదివెగంబమునుఁ గల్గినపట్టెమంచము,త్కటరుచి నించ మించుగతిధామముఁ జేరితి నిర్భయంబునన్. శుక. ౪. ౨౨. చంద్రా. ౪. ౭౦.

కురాసాని. వి. ఒకానొక దేశము.

మ. అలుకన్ ఘోటకధట్టికాఖురపుటీవాల్యన్ గురాసాని పుచ్ఛలువో దున్ని చలచ్చమూగజమదాసారప్లుతిం గిరి పుష్కలసస్యం బిడి యేకధాటి బలిరా కట్టించి తౌ దృష్టికే, దులఖానోగ్రకపాల మర్థవహారిమ్యాభజాంగలశ్రేణికన్. ఆము. ౧. ౪౨.

కురాసానిగందవోడి = కురాసానిదేశసంబంధమైనబుక్కా.

ఉ. ఆనగరంబుగంధవహుఁ డంగడివీథుల నాడుచుం గురాసానిపిసాళిగందవోడి సన్నపుఁగుంకుమపూవుఁబోఁచ లే,మేనియుఁ జొచ్చి యెత్తికొని యిచ్చకు వచ్చినత్రోవఁ బోవఁగా,నా వని కట్టి పెట్టి యొకఁ డైన ముంగిసఁ డొంత ముద్దొకో. కకు. ౧.౧౩౯.

కురాసానియోమము=కురాసానిదేశములోఁ బుట్టుఓమము.

గీ. చనుఁ గురాసానియోమమం చన యవాని, కాభిధ...ఆం.భా.౨.౫౭. ప్రబంధ.౬౪౦.

కురాహము. సం. వి. అ. పుం. నల్లనిపిక్కలును ఇంచుక తెల్లనివన్నెయుఁ గలగుఱ్ఱము. (కల్ప.)

కురి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. తృణధాన్యభేదము.

కురిచీ(ర్చి). వి. (క. త. కుర్చి. హిం. కుర్సీ.) కూర్చుండుట కుపయోగించుచున్నపీఠవిశేషము.

సీ...వట్టివేళ్లసురఁటీలు మేల్పైఁడికురిచీలు... రసిక. ౧. ౬౧.

కురిచీపీఁట=కురిచీవలె ఎత్తుకాళ్లు గలపీఁట. మృ.వి. ౩. ౭౫.

కురిడి. వి. లోపల నీరింకినకొబ్బెర. (శ. ర, బ్రౌ. 'కురిడీ' నాముక.)

కురిమిండ. వి. ఒకవిధ మగువత్తుగుల్ల, శంబూకవిశేషము.

సీ...నత్తగుల్ల చుట్టుమగుల్ల కురిమిండ నాఁచు దుగవ్వ ముఱుండము కాకిచిప్ప. హంస.౪. ౧౮౬.

కురిమిడి. వి. మడిచుట్టు వేసినకట్ట, గనిమ. (శ.ర, బ్రౌ.)

కురియించే, కురించే. స. క్రి. (√ కురియు. ఇది కుదియించు, కుదించు - కదియించు, కదించు వంటిది.) ౧. వర్షింపఁజేయు, కురియఁజేయు.

మధ్యా. భూమి కనావృష్టి యైన... తనదివ్యపృథుసాయకముల, సామజావలి నేయునట్లు మేఘసంచయముల నేసి, భూమికిఁ గురియించె వర్షములు సస్యముల్ వృద్ధిఁ బొంద. భార. ఆర. ౩. ౨౦౬.

చ. ...వేలుపుం, గొమిరెలు కల్పభూజనవకోరకముల్ గురియించిరో యనన్. విక్ర. ౪. ౨౦౮.

క. పరుసఁదనము మెయి నరి గొనఁ, జొరఁ దగదని పొదుఁగు గోయుచొప్పగు విను పాల్గురియించుకొనఁ దలంచిన, నరయ వలదె గోవుఁ బ్రజయు నట్టిద యధిపా. భార. శాం. ౨. ౨౯౯. (ఇట 'పుష్కలముగా నిచ్చునట్లు చేయు' అని భావము.)

ఉ. అంతఁ బతివ్రతాగుణమహత్త్వముఁ జూచి సురల్ ప్రమోదితస్వాంతత యొప్పఁ గ్రొవ్విరులవానఁ గురించిరి భామమీఁద ... భోజరా. ౫. ౩౨౩.

చ. ... దేవత లెల్ల వారిపై, సుకరముగాఁ గురించి రతిచోద్యముగా నమృతంపువర్షముల్. సీతా. వి. ౪. ౧౫౦.

కురియు(ర్యు). అ. క్రి. ౧. వర్షించు.

సీ. వలసినయప్పుడ వానలు కురియుట సస్యసమృద్ధి ప్రశస్త మయ్యె. భార. ఆది. ౫. ౩.

క. మినుమినుకుమినుకు మనియెం, బెనుమిణుకుల ఖరణి ధరణి బిట్టూటాడెన్, వననిధులు పిరిసెఁ గురిసెన్, గనగనగన మనుచు నిప్పుకలు గుప్పలుగన్. పాండు. ౫. ౧౭౭.

మ. చెవికిం గేలివసంతకోత్పలదళశ్రీలై కపోలంబులన్, నవకాలాగురుపత్త్రరేఖలయి మేనం గమ్మకస్తూరియై, ధవళాంభోరుహనేత్రపైఁ గురిసె నుద్యల్లీల సీమంతపున్, సవనాజ్యాహుతిహోమసంప్రభవచంచద్వహ్నిధూమచ్ఛటల్. శివరా. ౨. ౫౭. (ఇట 'అధికముగా వ్యాపించు' అని భావము.)

చ. ఉడుగక యేడురాత్రులు మహోద్ధతి వానలు గుర్యఁ జూచి... పద్మ. ౯. ౨౩౧.

ద్వి. శివదుందుభులు మ్రోయ దివిఁ బుష్పవృష్టి, యవిరళంబై కుర్య నంత భర్గుండు. పండితా. దీక్షా. ౪౭ పా.

౨. (జీర్ణ మైనగృహాదులు) ఉటియు.

ఉదా: ఆయింటి పెణక కురియుచున్నది.

స. క్రి. వర్షింపఁజేయు, కురియించు.

వ. నందినియు... అంగవిక్షేపంబున నంగారవృష్టిఁ గురియుచు... భార. ఆది. ౭. ౧౦౬.

చ... వాఁడు పలమహోగ్రవర్షము సముద్ధతి మైఁ గురిసెన్ గుమారుపై. నిర్వ. ౧౦. ౨౬.

సీ. పలుకంగ నేర్తురు పాటలాధరముల మొల్కలేనగవులు ముద్దు గురియ. భీమ. ౧. ౯౪. (ఇట 'అధికముగా కలిగించు' అని భావము.)

వ... విశ్వామిత్త్రు నతిప్రీతిం బూజించి వానికిని వాని సేనకును నభిమతంబు లైనయాహారంబులు గురియ నందిని యనుతనహోమధేనువుం బంచిన... భార. ఆది. ౭. ౯౫. (ఇట 'అధికముగా నిచ్చు' అనిభావము.)

చ. సురలకుఁ గల్పభూరుహముచొప్పునఁ గోరినకోర్కు లన్నియుం, గురియుదు వీవు నీతపమగోచర మిట్టిదనంగ... హరి. ఉ. ౨. ౧౫౬.

(ఇట 'అభీష్టార్థములను పుష్కలముగా నిత్తువు' అని భావము.)

మహాస్రగ్ధర... దుష నయ్యామరాగ్రేసరుం డంపమ్రబ్బుల్, ధృతిమై తాల్పఁ గుర్యన్ ...అప్ప. ౪. ౨౩౩ పా.

జ: కురియించు.

కురీరము. సం. వి. అ. న. మైథునము.

కురుంటకము. సం.వి.అ.పుం. కురంటకము, పచ్చగోరంటి.

కురుంటము. సం=కురంటము.

కురుంటి. సం.వి.ఈ.స్త్రీ. ౧.దారుపుత్త్రలిక, కఱ్ఱబొమ్మ. ౨. బ్రాహ్మణి, బ్రాహ్మణునిభార్య.(విల్యమ్సు)

కురుండము. సం=కురుంటము.

కురుంబ. సం.వి.ఆ.స్త్రీ. ద్రోణపుష్పి,ఏనుఁగుతుమ్మి.

కురుంబము. సం.వి.అ.న.జంబీరభేదము.(వాచ.)

కురుంబి. సం.వి.ఈ.స్త్రీ. సైంహళీవృక్షము,సింహళపిప్పలి.

కురుంబిక. సం.వి.ఆ.స్త్రీ. ౧.సైంహలి, సంహళపిప్పలి. ౨ ద్రోణపుష్పి,ఏనుఁగుతుమ్మి.

కురుజు. వి. ౧. దూలముమీఁదిగుజ్జు.

చ. ...మదనచేతులచాతురి నెయ్యపుంగురుం,జావిదలు దార్చ విష్ణుపద మొత్తుఁ బురిన్ గృహలక్ష్మి నూత్నతన్. ఆము. ౨. ౧౭.

౨. (క.కురుజు) స్థిరరథము, రథమువలె ఎత్తుగా కట్టినయొకవిధమైనకట్టడము.(మంచె-శ.ర)

సీ. ...కురుజు నా స్థిరరథ మగు.ఆంభా.౨.౧౬.

చ.పసిఁడికురుంజులన్ మెలఁగుబంగరుబొమ్మలఁజూచు దేవతా,ప్రసవసుగంధులన్ ధ్వజపరంపరఁ బిల్చి వివాహవీటికా;విసర మొసంగ ... వసు. ౪. ౬౬.

చ. అరుదటు చూడఁగా నమరె నంచులఁ గ్రందుగఁ గుందనంపుఁ బెన్, గురుఁజులమీఁదఁ దార్కొనినక్రొత్తగుపుత్త్రడిబొమ్మ లెల్లెడన్, సారిదిని జేనిసోబనపుసొంపు గనుంగొన వచ్చినట్టియు,చ్చరపువుఁబోండ్లచందమునఁ జక్కఁదనంబులసొంపు పెంపునన్.యయా.౪. ౧౪౩.

సీ. శృంగారము లెసంగ బం...

బోండ్లు కురుఁజులపై గొండ్లి సలుప.సారంగ. ౨. ౧౯౦.

ఉ. అప్పుడ వారు తీర్పరుల నందులకున్ సమకూర్ప జాగువా, యొప్పులకుప్పలై మెఱయుచుండెడు మేరువులున్ గురుంజులున్,జప్పరముల్ వితానములు సర్వము నాయితపెట్టి ... విజ. వి. ౨. ౮౯.

విశ. (క. కుఱుజు) వామనుఁడు, గుజ్జు, పొట్టివాఁడు.

సీ. కుఱుచ కోట్ర కురుఁజు కొటిక ...రింగణా యనఁగను వామనాఖ్య దనరు. ఆం. భా. ౨. ౧౨౩. (బ్రా. పా.)

కురుకందకము సం. వి. అ. న. మూలకము, ముల్లంగి.

కురుకు=కూరుకు. వి. నిద్ర.

గీ...కూర్కొన నిదుర నా నిద్దు రనఁగఁ, గురుకనఁగ నిద్ర ... ఆం. భా. ౧. ౧౪౧. (బ్రా. పా.)

కురుక్షేత్రము. సం. వి. అ. న. ఒకపుణ్యక్షేత్రము. (ఇది ఇప్పటిఢిల్లిప్రాంతమున నున్నది.ఇందే భారతయుద్ధము జరిగెను.)

కురుక్షేత్రయోగము. సం.వి.అ.పుం. ౧. (జ్యోతి) యోగభేదము. (ఒకసావనదినమందు తిథిత్రయము నక్షత్రత్రయము యోగత్రయము కూడి యుండుట.)౨.కురుక్షేత్రమందు మృత్యువు కలుగు నని సూచించు గ్రహయోగభేదము.

కురుచిల్లము. సం. వి. అ. పుం. కుళీరము, పీత, ఎండ్రి.

కురుజాంగలము. సం=కురుక్షేత్రము. (వాచ)

కురుజీ. వి. చిన్నకంట్లము. (శ. ర.)

కురుజు. వి. ౧. ఒకజాతి డేగ.

గీ. మృగయు లంతటఁ దెచ్చిరి లగుడు గిడ్డు, జా... కణుజు వేసడము బైరి,కురుజు

నోరణ మనుడేగకొలముసాళు,వములఁ బిలుపుకు వేఁటకు వచ్చువాని. పి.శకుం.౧.౧౧౦.

౨. ఈఁకలు రాల్చినపక్షి.

గీ. గూఁటిగు వ్వన నణు జనఁ గురు జనంగ,నీఁకరాల్చినపక్షి యౌ నిందుమౌళి. ఆం. భా. ౨. ౯౭.

3. ఒకవిధమైనబాణసంచు.

వ...కురుజాలు కుండబిఱుసులు సంపెంగపూల బిఱుసులు...మొదలైనబాణవిద్యలవైఖరులు ...హంస. 3. ౨౯.

కురుజోతేనె. వి. ఒకరకపుతేనె.(స్వచ్ఛమైనతేనె. బ్రౌ.)

గీ. కురుజాతేనెయుఁ గా దిది కుసుమరసము. శకుం .3. ౮3.

వ. ... ముసురుతేనె పూఁదేనె జుంటితేనె పుట్టతేనె కట్టుతేనె కురుజాతేనె...ప్రబంధ.౧౧౨.

కురుటి. సం. వి.న్. పుం. గుఱ్ఱము.

కురుడి. వి. (సంగీ) స్వరస్థాయిభేదము.

ద్వి. కురుడి మోడామోడి పొరి రవాళంబు...ఆదిగా సొగయుతాయములు... బస. పు. 3. ౯౮౨ పం. ('కురడ మోడామోడి పొరి ధువాలంబు' ప్రాఁతప్రతి.౭౧ పా. ౧౮ పం.)

కురుత. వి. ఒకవిధమైనచేఁప. (బ్రౌ)

కురుతము. సం. వి. అ. పుం. ౧. పెద్దవెదురుగంప. ౨. చెడ్డధ్వని.

కురునదిక. సం.వి.ఆ.స్త్రీ. చిన్నయేఱు.

కురుప. వి. అజాజీవుఁడు,మేకలవాఁడు.

గీ. ... కురుప యనఁగఁ,దగును మేఁకలవానిపేరు...ఆం. భా. ౨. ౨౭౮.

కురుపిశంగిల. సం.వి.ఆ.స్త్రీ.గోధ,ఉడుము.

కురుబిల్వము. సం. వి. అ. పుం. పద్మరాగమణి, కెంపు.

కురుమ[1]=కరుము. వి.పశురోగవిశేషము. నవ. ౧. ౮౧ పా. ౧ పం.

కురుమ[2]. వి. (క.కుఱుంబ,కుఱుబ.) ౧. గొఱ్ఱెబొచ్చుతో కంబళ్లు నేయుగొల్లజాతి.

ఉదా: కురుమవాఁడు. (శ. ర.)

౨. నిడుపైన గొఱ్ఱెబొచ్చు. (బ్రౌ)

కురుమపొట్టేలు = దేహమునందు నిడుదబొచ్చుగలమగగొఱ్ఱె. ప్రబంధ. ౧33.

కురుమము. సం.వి.అ.పుం. ౧. శిల్పి.౨.భాజనము, పాత్రము. (కే.ని.)

కురుమగొఱ్ఱె=దేహమునందు నిడుదబొచ్చుగల గొఱ్ఱె. (చి.ని, బ్రౌ-కురుపగొఱ్ఱె-శ.ర.)

కురురాజు. సం.వి.అ.పుం. దుర్యోధనుఁడు.

కురురాట్టు. సం.వి.జ్.పుం.దుర్యోధనుఁడు.

కురులము. సం.వి. అ.పుం. ఫాలస్థితచూర్ణకుంతలము, ముంగురులు.

శ్లో. తే లలాటే భ్రమరకాః కురులా భ్రమరాలకాః. వై. ని. కే. ని.)

కురులి. సం.వి.ఈ. స్త్రీ.లక్ష్యవేధము,(విలుకాండ్రు) బాణములతో లక్ష్యమును గురిచూచి కొట్టుట. (కే.ని.)

కురులు. వి.బ.(సం.కురులః.ప్రా.కురిలో.క.కురుల్. త.కుఱుల్.) ౧.అలకములు;శిరోజములు,తలవెండ్రుకలు.

సీ. అలకలు కురు లన నలరును బహుతచే...ఆం. భా. ౨. ౧౮౫.

సీ. ఇందుబింబముమీఁదికందుచందంబునఁ గురులు నెమ్మొగమున నెరసియుండ. భార. విరా. ౨. ౧3౭, ౧౫౬.

సీ ...కొదమతేఁటులఁ గేరుకురులవాఁడు.నీలా. ౧. 33.

సీ. కొప్పు మెల్లన విచ్చి కురులు చిక్కాడలించి తల యంటె నేర్పుతోఁ బొలఁతి యొర్తు. ...౮. ౭౯.

జ: కుఱువేరు.

కురువ. వి. (క. కుఱువ=కొండ.) మెరక, ఉన్నతస్థలము? (కొండమీఁద నేర్పడినకాలిత్రోవ. శ. ర, బ్రౌ.)

ద్వి. మెల్లన సాగుచు మెట్టుమెట్టుచును, గొల్లముల్ డిగ్గుచుఁ గురువ లెక్కుచును. పండితా. పర్వ. 3౪౭ పా.

కురువకము. సం=కురవకము. (వాచ)

కురువడములు. వి. బ. ధాన్యవిశేషము.

సీ. నివ్వరుల్ ... కురువడాల్ కంటసరులు. హంస. ౪. ౧౨౭.

కురువర్షము. సం. వి. అ. న. ఉత్తరకురుభూమి. (నవవర్షములలో నొకటి.)

కురువిందము. సం. వి. అ. పుం. ౧. కోలతుంగముస్తె, నిడుముస్తె. ౨. మాషము, మినుములు. 3. దర్పణము, అద్దము. ౪. హింగుళము, ఇంగిలీకము. ౫. వ్రీహివిశేషము. ౬. పద్మరాగమణి.

సీ. సలలితమత్తకోకిలలోచనద్యుతి నలరారుఁ గురువింద మనెడికెంపు. రత్నపరీక్ష. ౧౧.

కురువి(బి)స్తము. సం. వి. అ. పుం. పలమెత్తుస్వర్ణము, నాలుగుకర్షములయెత్తుబంగారము.

కురువు. సం. వి. ఉ. పుం. ౧. అజమీఢునిమనుమఁడగునొకచంద్రవంశపురాజు. ౨. ఒకానొకఋత్విక్కు. 3. జంబూద్వీపమందలినవవర్షములలో నొకటి. ౪. అన్నము. ౫. కంటకారిక, వాఁకుడు. ౬. ఒకదేశము. (శే. ని - ఇది డిల్లిప్రాంతమున నున్నది.)

కురువృద్ధుఁడు. సం. వి. అ. పుం. భీష్ముఁడు.

కురువేరు. వి. (కురులు + వేరు - క. కుఱువేరు.) కేళము, హ్రీబేరము.

గీ. ... హ్రీబేరవాచకముగఁ, బొసఁగుఁ గురువేరనంగ ... ఆం. భా. ౨. ౬

సీ. కల్వారికులమిద్దెఁ గావించి యామట్టుఁ గురువేరువడి గట్టి విరుల తేనెఁ, బూసి ... యయా. ౫. ౯౭. ఉ. రా. 3. ౨౦౧.

కురూపము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) వికృతరూపముగలది. వి. అ. న. వికృతరూపము.

కురూప్యము. సం. వి. అ. న. రంగము, తగరము.

కురుకుటము. సం. వి. అ. పుం. కుక్కుటము, కోడి.

కురుకురము. సం. వి. అ. పుం. కుక్క.

కుర్ణజము. సం. వి. అ. పుం. కులంజనవృక్షము, దుంపరాష్ట్రము.

కుర్దనము. సం=కూర్దనము.

కుర్పరము. సం. వి. అ. పుం. ౧. కూర్పరము, మోఁచేయి. ౨. జానువు, మోఁకాలు. (మే. ని.)

కుర్వత్. సం. కృత్. చేయుచున్న.

కుర్వాణుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) చేయుచున్నవాఁడు. వి. అ. పుం. భృత్యుఁడు, పనిచేయువాఁడు.

కుఱంగలి. వి. దే. సమీపము, చేరువ.

వ. అనిన గంధర్వుండు పెద్దయుం బ్రొద్దు విచారించి యిచ్చోటికిఁ గుఱంగట నుత్కోచంబను పుణ్యతీర్థంబునం దపంబు సేయుచున్నవాని ధౌమ్యుం డను బ్రాహ్మణుని ... భార. ఆది. ౭. ౧౫౬.

చ. ... అక్కుఱంగట శోకజాస్రువులుఁ గోయను నేడ్పులు నుప్పతిల్లెడున్. జై. భా. ౧. ౫౭.

విణ. సమీపస్థము, చేరువైనది.

వ. ... ప్రభాసం బనుతీర్థంబునకుఁ జని యందులకు ద్వారావతిపురంబు కుఱంగలి యని విని ... భార. ఆది. ౭. ౧౬౩.

క. చాలఁ గుఱంగటిమఱుఁగుల, గాలాపుస్వేచ్ఛ లాడఁగా దొరకినబ, ల్లీలు చవిఁ దేల్చె నపుడా ... బునడిగినబక్క బంట్రౌతులనున్.

కువల. ౨. ౧౦౯.

కుఱకుఱ. విశే. (√ కుఱ్ఱ) అత్యల్పము, మిక్కిలి తక్కువైనది.

క. కుఱకుఱవేలుపుఁదెఱవలఁ, జెఱవట్టినయటులె తెలివి చెడి రామునితో,నుఱక పగ దెచ్చుకొంటివి,కొఱవిం దల గోఁకుకొనఁగఁ గోరెదుకరణిన్. అచ్చ. రా. సుం. ౫౦.

క. ఈకవితాదోషోత్కర, మేకడ నీ వొసఁగుమాడ్కి నియ్యక ఖలులౌ, నాకుఱకుఱదాతలకు మ,హాకుకవు లొనర్చుకృతులయందు వసించున్. నరస. ౪. ౪.

క. పఱతెంచి వనము వెఱుకుచు, కుఱకుఱరక్కసుల నొక్కకొందఱఁ గేలన్, విఱుమట యిటు చిక్కట ని,న్నెఱుకపడం జూచుటకుఁ జుమీ దనుజేశా. రామా. ౬. ౨౩౪.

కుఱు. విశే. (క. త. కుఱు-వృత్తియందు 'కుఱుచ' శబ్దముయొక్క అంత్యవర్ణము లోపింపఁగా మిగిలినరూపము. అచ్చులు పరమగునపుడు 'ఱ' వర్ణమునకు 'ద్విరుక్తటకారము' ఆదేశమగును. ఉదా: కుఱుమొల్ల, కుట్టుసురు, మొ.) పొట్టి.

సీ...అరుణాయతాక్షుఁడై కుఱుగడ్డబిల్లఁ బ్రోష్ఠమునిచి. ఆము. ౪. ౫౮.

సీ. దూడలు పెనుమూపకోడెలు కుఱుగాఁడిగిత్తలు...శుక. ౨. ౪౦౮.

క్రి. విశే. కొంచెముగా.

ద్వి. ముఱముఱమని పట్టుఁబుట్టంబు విడిచి,కుఱుమాసి యున్నట్టికోకను గట్టి. ద్వి. సారంగ. ౩౫పా. ౭౨౨పం.

కుఱుమాపు(డు)=కొంచెముగా మాసినది.

సీ. నిసువుపై పసుపునూనియజిడ్డు లంటినచిటికమ్మికుఱుమాపుఁజీరతోడ. శుక. ౪. ౩౮.

క. వలపలిదిక్కున కించుక, మలఁగం గాఁదుఱుమిడి కుఱుమాపుడుఁబుట్టం,బలవడఁ గట్టి జరఠవ,ల్కలమున నెవ్వఁగఁ [illegible]

తగన్. భార. విరా. ౧. ౨౯౧.

వ... సంధ్యాకాలంబున మసకమసక-చీకటింగుఱుమాపుడుంబుట్టంబు ముసుంగువెట్టుకొని ...నైష. ౭. ౧౪౧.

కుఱుకు. వి. ప్రోగు, రాశి.

మ.కుఱుకుల్ గట్టె భటాంగకంబులు రణక్షోణిం బ్రవాహంబులై,పఱచెన్ నెత్తురు భూతకోటి విహరింపన్ బ్రస్తుతింపన్ సురల్.భార. ద్రో. ౪. ౭౩.

ద్వి. కొఱఁకులు మాని పక్షులు గూండ్లు సేరెఁ,గుఱుపులు గట్టె-చీకురువాయు లడరె. ద్వి. హరిశ్చ. పూ. ౧౭౪౨పం. భార.స్త్రీ.౨.౩.

కుఱుకొను. అ.క్రి.త్వరపడు.(ఆంధ్రధాతుమాల.)

సీ. ...కుఱుకొని కుఱఁగలి కుఱుపు వ్రణము... అప్ప. ౨. ౧౯౭.

కుఱుగడ. వి. (కుఱు+గడ) ఒకానొక యుద్ధసాధనము.

వ. ... విఱిగి పడినకుఱుగడలును...జై.భా.౫. ౨౦.

కుఱుచ. వి. (క.కుఱుమ.) ౧.అచిరకాలము,అల్పకాలము.

వ....ప్రాణభయంబు మనుష్యుల మగుమాకు నేఁడైన మీకు మఱునాఁడైన నవలినాఁడైనఁ దుద యుగాంతంబునం దైన నిడుపుగుఱుచల నెప్పుడుఁ దప్ప దంతవత్త్వంబునకుఁ దారతమ్యం బేమి...ఆము. ౬. ౩౧.

౨. హ్రస్వ మైనయచ్చు.

క. కుఱుచలపైయరబిందులు, నెఱయఁగ నూఁదినను జెల్లు... ఆంధ్రభాషాభూషణము. ౫౭.

౩. అశ్వగతి భేదము.

చ. పతి యలతేజి నెక్కి నరపాలురు గొల్వ హయాధిరోహపాం,డితి సరిదాఁట్లు జోడనలు [illegible] రవగాలు వేడెముల్, జవనము

మీఱఁ జూపి కుఱుచన్ వడి నూకి మలంచి వైచుచున్, జతురులు మెచ్చఁగాఁ జనియె శైలనివాసులు త్రోవ నూపఁగన్. చంద్రా. ౨. ౭౦.

సీ. ఇలమీఁదఁ దనయాజ్ఞ చెలియలికట్టగా నిలిపి నగతిఁ గుఱుచలను మలఁచి. ప్రబంధ. ౧౮౫.

౪. న్యూనత, కొదవ.

సీ. ... లొచ్చు కొద కడమ, కుఱుచ యొచ్చెము తగ్గు కొంచెము తక్కువ కుందు కొదవ లోను కొద్ది యనఁగ, మెఱయు న్యూనత పేళ్లు... సాం.ని.మాన.౪౦.

విశే. (వృత్తి యందు దీనికి కొన్ని యెడల అంత్య వర్ణలోపము-చూ.కుఱు.) ౧.హ్రస్వము, పొట్టిది; చిన్నది; లఘువు, చులుకనిది.

సీ. కుఱుచ చేతులు మిడిగ్రుడ్లును గడుకొన్నతఱటులు మఱి చుంచుతలలు నమర. భార. అర. ౧. ౩౦౦.

సీ. కుఱుచ కొట్ర కురుఁజా...గీ...అనఁగను వామనాఖ్య దనరు. ఆం. భా. ౨. ౧౨౩. సాం. ని. మాన. ౫.

ద్వి. కుఱుచమంటల జేబుకొని యున్నకసవు, చుఱచుఱఁ గమరంగ ... ద్వి.హరిశ్చ. పూ. ౨౨౩౧ పం.

ద్వి. నిను విచారింపక నీపుత్రి నైన, ననుఁ గుఱుచగఁ జేసె నరనాథుఁ డనిన. రం. రా. ఉ. ౧౩౨ పా. ౫ పం.

కుఱుచలు ద్రొక్కు=చిందులు ద్రొక్కు, నర్తించు.

చ...హారముల్, కుఱుచలు ద్రొక్క ముంగురులు గ్రొంజెమటన్ బదనెక్క వేలుపుం, దెఱవ యొకర్తు చేదిజగతీపతికిన్ శిరసంటె వేడుకన్. వసు. ౫. ౭౫.

కుఱుచసేయు, కుఱుచకావించు = తక్కువపఱుచు.

వ...నీవును నాపలుకులు గుఱుచసేయక నీపెంపునుం బ్రకటంబుగా నకురథంబు గడప నియ్యకొని ... భార. వి రా. ౪. ౨౯.

ఉ. సత్తుగ నోఁచనెట్లుఁ బతిసంగతికిం బ్రతిరూపమేని నా, చిత్తముపూనికిం గుఱుచనే సినసోఁకుతో డినన్ బ్రియోద్వృత్తవిశాల వక్షమునఁ దేఱెడునట్లుగ వ్రాసి చూపి నా, యుత్తలపాటు మాన్పు మది నూఱడి వెన్నెలచిచ్చు చొచ్చెదన్. కవిక.౩.౧౦౭.విక్ర. ౨. ౩౫.

శా...ఈబుడు తెంత న న్గుఱుచకావింపన్ దను న్నెత్తురే. అను. ౬. ౧౦౯.

జ: కుట్టారిక, కుట్టుసురు, కుట్టూరుపు, కుఱుగడ, కుఱుచపడు, కుఱుచపఱుచు, కుఱునువ్వు, కుఱుపంది, కుఱుమట్టము, కుఱుమాఁడు, కుఱుముష్టి, కుఱుమొల్ల.

కుఱుచేపడు. అ. క్రి. (√కుఱుచే) తగ్గు. (శ. ర.)

కుఱుచపఱుచు. స. క్రి. (√ కుఱుచేపడు) కుఱుచపడఁజేయు.

(తగ్గించు)

గీ. వివృతవక్త్రంబు నూప నవ్వీరవరుఁడు, మఱి పయోదముగతి మేను కుఱుచపఱిచి. భా. రా. సుం. ౪౮.

కుఱునువ్వు. వి. (√కుఱు) తిలసస్య భేదము, చిన్నజాతినువ్వు. హంస. ౪. ౧౨౭.

కుఱుపంది. వి. (కుఱు + పంది)వనవరాహ భేదము, ఒకజాతి అడవిపంది.(ఇది జేనెఁడుపొడవై పిడెవెల్తి మూరెఁడునిడుదయై యుండును.పచ్చికమాత్రము మేయును. చి.ని-'ఒకవిధమైనలేడి' అని బ్రౌ.)

కుఱుపు. వి. (క. కురు.త.కురుప్పు.) అల్పవ్రణము.

గీ.పఱులఁ గుఱు పనఁగాను నల్పవ్రణంబు.ఆం. భా. ౨. ౧౭౯.

కుఱుమట్టము. విశే. (√ కుఱు) పొట్టిగాను పుష్టి

గాను ఉన్నది ('కుదిమట్టము' అని వా.)

క. వెఱచుచు వంగుచు వ్రాలుచు ... కుఱుమట్ట పుఁబొట్టివడుగు కొంత నటించెన్. భాగ. ౮. ౫౩౮.

మహాస్రగ్ధర. మెఱుఁగారుం గోరఁ జిమ్మున్ మిడుఁగుఱు లెగయన్ మేదినీభృద్వ్రషత్తుల్, కుఱుమట్టం బైనలోఁకం గొని విసరు వెసం గూలఁగా సాలపంక్తుల్ ... వరాహ. ౧౨. ౩౨.

ద్వి. ఉన్నత్త వేషంబు నొప్పగాఁ దాల్చి, కుఱుమట్టపంగంబు కుంటిపాదంబు, పరికిమీసంబులు పల్లవెంట్రుకలు... ప్రభు. ౪.౧౪౪ పా. ౧౨ పం.

కుఱుమాఁడు. వి. (కుఱు + మాఁడు) ఇంటిమూలకప్పు. (శ. ర, బ్రౌ.)

కుఱుముష్టి. మి. వి. (√కుఱు) చిన్నజాతిముసిఁడిచెట్టు. ద్వి. సారంగ. ౨. ౮౦ పా. ౨ పం.

కుఱుమొల్ల. వి. (కుఱు + మొల్ల) ఒకజాతిమొల్లతీ.

సీ. ఘనసారగుఁ యిదే కర్పూరపేటిక కుఱుమొల్లవిరులివే కుందరదన. ఇందు. ౬.౧౨౦.

కుఱువు. వి. ఊరువు, తొడ.

గీ. కుఱువు తొడ యన నూరువు పరఁగుచుండు. ఆం. భా. ౨. ౧౩౫.

వ... మఱియదియునుం గాక స్త్రీభాగం బైనడాపలికుఱు వెక్కక పురుషభాగంబై పుత్త్రోత్పాదనయోగ్యం బైననావలపలికుఱు వెక్కితి గావున నాపుత్త్రునకు భార్య వగు మనిన... భార. ఆది. ౪. ౧౩౮.

గీ. పాణిపుటశిఖపాత్త్రంబుఁ బాఱవైచి, కుఱువుపై నున్న కిన్నర నుఱుకఁ ద్రోచి. పాండు. ౫. ౧౩౬.

కుఱ్ఱ. విశ. ౧. చిన్నది, లేఁతవయస్సు గలది.

ఉదా: కుఱ్ఱవాఁడు, కుఱ్ఱది, న్వాఁడికుఱ్ఱలు నీఁడె వీనికిఁ సమాసోత్తరపదముగా నుపయోగింపఁబడినది. చూ. అల్లుఁగుఱ్ఱ, కొడుకుఁగుఱ్ఱ, మొ.)

వి. ౧. బాలుఁడు, పిల్లవాఁడు. ఆం. భా. ౨.౧౧౮.

ఆ. కోరు మెద్దియైనఁ గుఱ్ఱ నీవు. భాగ. ౭.౩౭౦.

౨. కొడుకు.

గీ. ఎన్నఁ గొమరులు కల్గక యున్నవారి, కిందునందును నెమ్మది పొందదనుచుఁ, బుడమివేలుపుఁ బెద్దలు నుడువుచుండు, రట్లగుటఁ గుఱ్ఱలిఁక నాకు నబ్బ వలయు. అచ్చ. రా. బాల. ౫౧.

ద్వి. మాకుఱ్ఱఁ జూడక మఱుఁ గొని కాలు, శోకాగ్ని లాఱవు చూపవే వాని. రం. రా. అయో. ౧౨౫ పా. ౭౯ పం.

జ: కుఱకుఱ.

కుఱ్ఱఁడు. వి. బాలుఁడు, పిల్లవాఁడు.

క. గుఱ్ఱముఁ గొనిపో బుద్ధుల, కుఱ్ఱఁడ మీతాత యొద్దకున్ నీతండ్రుల్, వెఱ్ఱులు నీకై రదయీ, మిఱ్ఱున గంగాజలంబు మెలఁగ శుభము గున్. భాగ. ౯. ౨౧౫.

క. తొఱ్ఱులఁ గాచినవందుని, కుఱ్ఱనిచరితామృతంబు గొనకొని చెవులం, జుఱ్ఱంగఁ దనివి గలుగునె. భాగ. ౧౦పూ. ౬౩౩.

విశ. చిన్నవాఁడు, లేఁతవయసువాఁడు. (చూ. కుఱ్ఱ. విశ.)

సీ. కొడుకుఁగుఱ్ఱఁడు చన్ను గుడువ కట్లుంట విచారించి మేదరసాని, యపుడు. పరమ. ౧. ౧౩౯.

కుఱ్ఱి. వి. గోవు, ఆవు.

చ. ... రాజ్యముం, గొన నగునయ్య యిచ్చెడిపి కుఱ్ఱికి... భార. ఆది. ౭.౧౦౧.

సీ. జగములు మూఁడును సంతోషమును బొందెఁ గుఱ్ఱులు చన్నులఁ గురిసెఁ బాలు. భాగ. ౧౦ పూ. ౯౫౦.

బాలు ద్రావుచు నుండఁగాన్. భార. ఆది. ౫. ౨౧౭.

గీ...గోవు కుఱ్ఱి,యావు నాఁగను ... ఆం. భా. ౨. ౨౬౨.

వలపులకుఱ్ఱి=కామధేనువు.

క. వనచరులనుజూచుచు నటఁ,జని జనపతి కాంచె నొక్కచక్కనియుఱ్ఱిన్, మునిపతి పెంపుడుబుఱ్ఱిని,వనమునఁ జరియించువేళ వలపుల కుఱ్ఱిన్. పి. శకుం. ౨. ౧౭.

కుఱ్ఱు. అ. క్రి. (త. కుఱ్ఱు) కూయు, అఱచు. (శ. ర, బ్రా.) వి. కూఁత.

సీ. పెల్లుగాఁ బొలుచుపూరేళ్లకుఱ్ఱులసద్దు దోడ్తయాబెళగువ్వ లొడ్డుకవళి. చంద్రా. ౨ ౭౧.

కులంజనము. సం=కులంజము.

కులంజము. సం. వి. అ. పుం. దుంపరాష్టముకీ.

కులంభరు(లు)ఁడు. సం. వి. అ. పుం.చోరుఁడు, కన్నపుదొంగ. (వాచ.)

కులకంటకుఁడు. సం. వి. అ. పుం. వంశమునకు కంటకమువలె బాధహేతువైనవాఁడు.

కులకము. సం. వి. అ. న. ౧. నాలుగింటికి పైఁగా నుండి ఒకక్రియతో ముగిసెడు పద్యసమూహము. ౨. పటోలలత, చేఁదుపొట్లకీ. 3. సమూహము. ౪. అల్పసమాసములు గలగద్యబంధము. పుం. ౧. కాకేందువు, కాకితుమికికీ. ౨. వల్మీకము, పుట్ట. 3. మరువకము, మరువముకీ.

కులకరుఁడు. సం.వి. అ.పుం. కులమునకు మూలపురుషుఁడు.

కులకర్కటి. సం.వి.ఈ.స్త్రీ. చిత్రకూటప్రాంతమందలి యొకజాతిదోసకీ.

కులకుండలి. సం=కులకుండలిని.

కులకుండలిని. సం.వి.ఈ.స్త్రీ. (తంత్ర)మూలాధారమందు ఆఁడుపామువలె ను...

కులకుఁడు. సం.విశ.(అ.ఆ.అ) ౧.కులశ్రేష్ఠుఁడు.౨. శిల్పికులప్రధానుఁడు, పనివాండ్రలో పెద్ద.

కులకుల. వి. క్షుద్రక్రిములబాహుళ్యమును సూచించుటయందుపయోగింపఁబడుఅనుకరణము. (వ్యవ) వానితలనిండ పేలు కులకులలాడుచున్నవి. ఈపుచ్చుపండ్లలో పురుగులు కులకులలాడుచున్నవి.

కులక్కము. సం.వి.అ.పుం.కరతాళి,తాళమువేసెడి కంచువాద్యము.

కులక్షయ. సం.వి.ఆ.స్త్రీ.శూకశింబి,మాలగొండికీ.

కులగిరి. సం.వి.ఇ.పుం.కులాచలము,కులపర్వతము.

కులగురువు. సం. వి. ఉ. పుం. కులాచార్యుఁడు.

కులఘ్నుఁడు. సం.విశ.(అ.ఆ.అ.) వంశఘాతకుఁడు, వంశమును నాశముచేయువాఁడు. (మనుష్యుఁడు)

కులజము. సం.విశ.(అ.ఆ.అ.) ౧.గొప్పకులమునఁ బుట్టినది,గొప్పకులముది.౨.కులక్రమమునఁ గలిగినది,వంశపరంపరలచే లభించినది.

కులట. సం.వి. ఆ.స్త్రీ.౧-కులము విడిచి పోవునది-అసతి, ఱంకుటాలు. ౨. పతివ్రతయగుభిక్షుకి.

కులటి. సం.వి. ఈ.స్త్రీ. మనశ్శిల. (కల్ప)

కులటుఁడు. సం.వి. అ.పుం-ఒకకుటుంబమునుండి మఱియొకకుటుంబమునకు వెళ్లువాఁడు- దత్తపుత్రుఁడు.

కులతంతువు. సం. వి. ఉ. పుం. వంశవర్ధకుఁడు, వంశమందుఁ బుట్టి సంతానముచే ఆకులమును వర్ధిల్లఁజేయువాఁడు.

కులతిథి. సం. వి. ఇ. పుం. స్త్రీ.చతుర్థి,అష్టమి,ద్వాదశి, చతుర్దశి-వీనిలో నేదేనియొకతిథి.(తిథులు కులములనియు అకులములనియు కులాకులములని ... విధములు. ద్వితీయావశిమాపష్టు

లు తప్ప తక్కిన సరితిథులు కులతిథులు. పాడ్యమి మున్నగు బేసితిథులు అకులతిథులు. ద్వితీయాదళమిషష్ఠులు కులాకులతిథులు.)

కుల(ళ)త్థ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. వనకులత్థము, అడవి యులవలు. (పాఠాంతరము. కుసుత్థ.)

కుల(ళ)త్థము. సం. వి. అ. పుం. ఉలవలు. (పాఠాంతరము. కుళుత్థము.)

కుల(ళ)త్థిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. (పాఠాంతరము. కుళుత్థికా.) ౧. చక్షుష్య, కులత్థాంజనము. ౨. వనకులత్థము, అడవియులవలు. ౩. ఉలవగింజవలె నుండుకాటుకరాయి.

కులదీపకుఁడు. సం. విణ. (అ. పికా. అ.) కులమును ప్రకాశింపఁజేయువాఁడు, కులమునకు వన్నె తెచ్చువాఁడు.

కులదేవత. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ఇలువేల్పు, కులక్రమముగా నుపాసింపఁబడుదేవత.

కులద్రుమము. సం. వి. అ. పుం. శ్లేష్మాతకము మొదలగువానిలో నొకటి.

శ్లో. శ్లేష్మాతకః కరఞ్జశ్చ బిల్వాశ్వత్థకదమ్బకాః, నిమ్బో వటోదుమ్బరౌ చ ధాత్రీ చిఞ్చా చ దశ స్మృతాః. (వాచ.)

కులనక్షత్రము. సం. వి. అ. న. శతతార, ఆర్ద్ర, మూల, అభిజిత్తు - ఇవి తక్క మిగిలినవానిలోని సరినక్షత్రములలో నొకటి. (నక్షత్రములు కులము లనియు అకులము లనియు కులాకులము లనియు మూఁడువిధములు. భరణి, రోహిణి, పుష్యము, మఘ, ఉత్తర, చిత్త, విశాఖ, జ్యేష్ఠ, పూర్వాషాఢ, శ్రవణము, ఉత్తరభద్రపద ఈ పదునొకొండును కులనక్షత్రములు. అశ్విని, కృత్తిక, మృగశీర్షము, పునర్వసువు, ఆశ్లేష, పుబ్బ, హస్త, స్వాతి, అనూరాధ, ఉత్తరాషాఢ, ధనిష్ఠ, పూర్వభద్రపద, రేవతి ఈ పదుమూఁడును అకులనక్షత్రములు. ఆర్ద్ర, మూల, అభిజిత్తు, శతతార ఈనాలుగును కులాకులనక్షత్రములు.)

కులనాశము. సం. వి. అ. పుం. ౧. వంశముయొక్క నాశము. ౨. లొట్టియ, ఉష్ట్రము. (వాచ.)

కులపతి. సం. వి. ఇ. పుం. ౧. వంశశ్రేష్ఠుఁడు. ౨. పదివేలశిష్యులను అన్నదానాదులచేఁ బోషించి యధ్యయనము చేయించు బ్రహ్మర్షి.

శ్లో. మునీనాం దశసాహస్రం యోఽన్నదానాదిపోషణాత్, అధ్యాపయతి విప్రర్షిరసౌ కులపతిః స్మృతః. (వాచ.)

కులపత్రము. సం. వి. అ. పుం. దమనకము, దవనము.

కులపరంపర. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. వంశక్రమము.

కులపర్వతము. సం. వి. అ. పుం. కులగిరి. (ఇవి యేడు)

శ్లో. మహేన్ద్రో మలయస్సహ్యశ్శుక్తిమా నృక్షపర్వతః (?) గన్ధమాదనః, విన్ధ్యశ్చ పారియాత్రశ్చ సప్తైతే కులపర్వతాః. (త్రి. ని.)

కులపాలకము. సం. వి. అ. పుం. ఒకజాతినారింజ, కమలాఫలము.

కులపాలకుఁడు. సం. విణ. (అ. లికా. అ.) వంశపాలకుఁడు.

కులపాలి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. కులవతి, కులస్త్రీ, మంచికులమును శీలమును గలయాఁడుది.

కులపాలిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. = కులపాలి.

కులపుత్రుఁడు. సం. వి. అ. పుం. వంశోద్ధారకుఁడగుపుత్రుఁడు.

కులపురుషుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. కులీనుఁడు, మంచికులమువాఁడు. ౨. కులమునకు మూలపురుషుఁడు.

కులభార్య. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. సాధ్వి యగుపెం

కులభృత్యా. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. గర్భిణికి చేయు పరిచర్య. ౨. వంశమును పోషించుట.

కులము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) తిలకకుసుమపరి మళము గలది. (వై. ని.) వి. అ. న. ౧.వంశము, అన్వయము. ౨.సజాతీయప్రాణిసమూహము, తెగ. (ఉదా: విప్రకులము, పక్షికులము.) ౩. గృహ ము, ఇల్లు. ౪. జనపదము. ౫. దేహము. ౬. ఋషు లకు చేయుజలతర్పణము. పుం. ౧. తిలకపుష్ప పరిమళము. (వై. ని.) ౨. మార్జాలము, పిల్లి. (కే. ని.)

కులవంతుఁడు. సం. విణ. (త్. వతీ. త్.) కులీ నుఁడు, గొప్పకులమువాఁడు.

కులవారము. సం. వి. అ. పుం. మంగళవార శుక్రవారములలో నేదేనియొకటి. (వారములు అకులవారము లనియు కులవారము లనియు కు లాకులవారము లనియు మూఁడువిధములు. ఆది సోమ, గురు, శని వారములు అకులవారములు. మంగళ,శుక్రవారములు కులవారములు. బుధవా రము కులాకులవారము.)

కులవిద్యా. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. వంశక్రమాగత మగు విద్య.

కులవిప్రుఁడు. సం. వి. అ. పుం.వంశక్రమముగా వచ్చినపురోహితుఁడు. (ఇట్లే: కులబ్రాహ్మణుఁ డు, మొ.)

కులవృద్ధుఁడు. సం. వి. అ. పుం. కుటుంబమునం దు పెద్దవాఁడు.

కులవ్రతము. సం. వి. అ. పుం. న. వంశపరంపర గా ఆచరింపఁబడువ్రతము.

కులశ్రేష్ఠి. సం. వి. న్. పుం. శిల్పికుప్రధానుఁ డు, పనివాండ్రలో పెద్ద. (అమరము)

కులసంభవుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) మంచి వంశమందుఁ బుట్టినవాఁడు, కులీనుఁడు.

కులసత్త్రము. సం. వి. అ. న. పిత్రాదిక్రమముగా సహస్రవర్షము లనుష్ఠింపఁ దగుయాగవిశేషము.

కులసౌరభము. సం. వి. అ. న. మరువకము, మరు వము.

కులస్త్రీ. సం=కులపాలి.

కులహం(హుం)డకము. సం. వి. అ. పుం. జ లావర్తము, నీటిసుడి.

కులాంకురము. సం. వి. అ. పుం. కులముయొక్క ఉత్తరాభివృద్ధికి హేతువైనసంతానము.

కులాంగన. సం. వి. ఆ. స్త్రీ=కులస్త్రీ.

కులాంగారుఁడు. సం. వి. అ. పుం - కులమునకు బొగ్గువంటివాఁడు- వంశదూషకుఁడు, వంశము నకు అపకీర్తి తెచ్చువాఁడు.

కులాయము. సం. వి. అ. పుం. ౧. నీడము, పక్షి గూఁడు. ౨.గృహము, ఇల్లు.౩.స్థానము,చోటు.

కులాయిక. సం.వి. ఆ.స్త్రీ - గూండ్లు కలది - పక్షిశా ల, పక్షు లుండుటకు కట్టినశాల.

కులాలము. సం.వి.అ.పుం. ౧ కుక్కుభము,గంపపు లుఁగు, అడవికోడి. ౨. కౌశికము, గ్రుడ్లగూబ. (హేమ. ని.)

కులాలి. సం.వి. ఈ. స్త్రీ.౧.తుత్థవిశేషము. (అమరను ధ.) ౨. వనకులత్థము,అడవియులవలు. (రా.ని.) ౩. కుమ్మరవానిభార్య. ౪. కుమ్మరది.

కులాలిక. సం.వి.ఆ.స్త్రీ.౧.కుమ్మరిపెండ్లాము. ౨.కు మ్మరది.

కులాలుఁడు. సం.వి.అ.పుం. కుంభకారుఁడు,కుమ్మ రవాఁడు.

కులాహము. సం. వి. అ. పుం. ౧.ఇంచుక పసుపు వన్నెయు నల్లనిమోఁకాళ్లును గలఅశ్వము. ౨.కృ కలాసము, తొండ. ౩. శాకభేదము.

కులి. సం. విణ. (న్.నీ.న్.) మంచికులమువాఁడు.

వి.స్.పుం.కొండ.(వాచ)ఇ. పుం. చేయి. (శ్లో. కులిర్హస్తో భుజాదళః.త్రి.ని.)ఇ,ఈ. స్త్రీ. కంటకారిక,వాఁకుడుకీ. ఈ. స్త్రీ. పత్నియొక్క జ్యేష్ఠ భగిని, వదినె. (వై. ని.)

కులింగదృక్కు. సం.వి.శ్.స్త్రీ. యక్షాక్షి,గచ్చచెట్టు.

కులికము. సం.వి.అ.పుం. ౧.ఒకానొక చెట్టు. ౨.అష్టమహానాగములలో నొకటి.౩.రవ్యాదివారములందు వచ్చుదుష్టకాలము.

ఉదా: కులిక వేళ, కులిక కాలము.

కులికి(ల్కి)ంచే. స.క్రి. (√కులుకు.) కులుకఁజేయు.

(ఒయ్యారముగాఁ గదల్చు.)

మ....గుబ్బచన్నులు గుల్కించు మెలంతలున్ ...మల్లభూ. వైరా. ౫౬.

కులికుఁడు. సం.విశ. (అ.ఆ.అ.) కులశ్రేష్ఠుఁడు.

వి. అ. పుం. ౧. శిల్పికుల ప్రధానుఁడు, పనివాండ్రలో పెద్ద. ౨. సమానవంశమునఁ బుట్టినవాఁడు, జ్ఞాతి.

కులిరు. వి. (క. కుళిర్) చల్లఁదనము.

కులిరుగొను=శీతల మగు, చల్లఁబడు.

క. కొలవేఁపులు నెలదూఁడులుఁ,దలిరులు నీహారవారిఁ దడిపి నయమునన్, గులిరుగొన మేననొత్తిరి,లలనలు పార్వతికి శీతలక్రియ లెలయన్. కు. సం. ౫. ౬౨౭. (ప్రయోగాంతరము లేదు)

కులిశద్రుమము. సం. వి. అ. పుం. స్నుహి, జెముడుకీ.

కులిశధరుఁడు. సం. వి. అ.పుం-వజ్రమును ధరించినవాఁడు-ఇంద్రుఁడు.

కులిశనాయకము. సం. వి. అ. పుం. సురతబంధభేదము. (కులిశనామకము అని కొందఱు.)

కులిశము. సం. వి. అ. పుం. న-ఇంద్రుని చేతియందుండునది; పర్వతములను పగులఁగొట్టునది-వజ్రాయుధము. పుం. ౧. మత్స్యవిశేషము. ౨. అస్థిసంహారవృక్షము, నల్లేరుకీ.

కులీనకము. సం. వి. అ. పుం. వనముద్గము, అడవిపెసరకీ.

కులీనసము. సం. వి. అ. న. నీరు. (వై.ని.)

కులీనుఁడు. సం.విశ. (అ.ఆ.అ.) ఉత్తమకులమునఁ బుట్టినవాఁడు.

కులుఁడు. సం.వి.అ.పుం.కులికుఁడు,శిల్పికుల ప్రధానుఁడు, పనివాండ్రలో పెద్ద. (కల్ప)

కులుకము. సం. వి. అ. న. జిహ్వామలము, నాలుకపాఁచి. (త్రి. ని.)

కులుకు(ల్కు). అ. క్రి.(క.కులుకు.త. కులుక్కు)

౧. శృంగారముగా కదులు, నీటుగా కదలు, గునియు.

వ. ... చెదరినముంగురులు చక్కదువ్వుచు నల్లనల్లనం గులుకుచు...శశాం.౩.౨౧.

చ. బలువగపారువాపలుకు పల్కఁగ వచ్చునో కుల్కవచ్చునో, చెలువుని చెంగటం బరుని చెంగటఁ బోలెఁ గురంగలోచనా. శుక. ౧. ౮౮౦. ఇందు. ౫. ౧౦౩.

౨. ముఱియు.

క. కొండయనుఁగుఁగూఁతుఁ గలిసి కులికెడుదొరకున్. అచ్చ. రా. బాల. ౨౩. వేం. మా. ౧. ౬౭.

౩. ప్రకటమగు.

గీ. వాసుకి ననంతశక్తినివాసుఁ బిల్వ,నంపి యిట్లని పలికెఁ బ్రియంబు గులుక.దశా. ౨.౧౭౭.

గీ. అనుచు నఖిలాంగశృంగార మభినుతించు, గతిఁ దులాకోటిమణికోటికాంచిదామ, కింకిణీగణకంకణాకీర్ణకలక,లారవమ్ములు గులుక నొయ్యార మొలుక. సారంగ. ౨. ౮౪.

౪. ఒప్పు, ప్రకాశించు.

వ. ... సంక్రందనచందనగంధ్యలికఫలకంబునం గులుకుకర్పూరతిలకంబుతోఁ దులఁదూఁగి ...ఉ. రా. ౪. ౧౬౩.

దరువు. ఉరమున వల్లకి గుల్క, నదియు హరినామమే పరుసఁ బల్క. మృ. వి. ౧. ౧౩.

స. క్రి. ౧. వెదచల్లు, చిమ్ము; బయలుపఱుచు, ప్రకటించు.

(నరసింహస్వామి) చ...ద్విజవేషముతోడ వచ్చె నా,గరదధిగంధముల్ గులుకకట్టు ప్రసాదపుమాటలోడుతన్. పరమ. ౪. ౨౨౭. (శ. ర. పా.)

సీ. కొదలుమాటలు తేనె గులుకుచుఁ బలుకుచో మోహనం బగువింతముద్దుఁజెలువు. గీ. కలికి ... కళా. ౬. ౧౯౬.

చ...చీకటుల్,గులికెడునీలిదట్టి... కువల. ౪. ౨౦౨.

సీ. వలపులు గులుకుచెంగలువ క్రొవ్విరుల తీకులు గానరా నేసకొప్పు ముడిఁచి. వరాహ. ౩. ౧౧౧.

ఉ. భూవరముఖ్యసన్నిధికిఁ బోయెడుమామిడిపండ్లపుట్టికల్, మోవఁగఁ గూలిఁ బుచ్చుకొని మూఁతఁ గుల్కెడుగ్రామ్యచేష్టితం, బావహిలంగ నేఁగి...కళా. ౬. ౧౫౭.

౨. పోయు; వేయు.

సీ. గొజ్జంగపూఁదేనె కులికి మేదించినకమ్మఁగస్తురి మేనఁ గలయ నలఁదు. కాశీ. ౩. ౧౧౭. క్రీడా. ౪౩.

క. గంబూర కులికి...పన్నీటన్, బింబోష్ఠి యతనిపాదాబ్జంబులు గడిగించెఁ గూర్మిసకియలచేతన్. సారంగ. ౨. ౫౪. విక్ర. ౭. ౯౬.

౩. కదలించు.

సీ. ఉబ్బుబుగ్గల నొక్కి యొయ్యనొయ్యనఁ గేలఁ గెమ్మోవిఁ గులికి సీత్కృతులు సలిపి. చంద్రా. ౨. ౫.

గీ. ఎఱ్ఱగా నగ్నిఁ గాఁగినయినుపయినుకఁ, గులికి పోయుఁడు వీనిముక్కునను జెవుల. కాశీ. ౩. ౧౫౨.

౪. గంగరించు.

గీ. పల్లఱును దేఁటిచిన్నిపాపలకుఁ గులికి, పువ్వుఁదేనియ నుగ్గులు పోసి పోసి. యయా. ౪. ౨౫.

౫. పూయు.

చ. అలఘుతటీయఖేయముల నాడెదునన్నులగుబ్బచన్నులన్, గులికినయేణనాభినవకుంకుమసంకుమదాంకపంకసం,కలితవిలేపముల్గరఁగి గమ్మని కమ్మనితావు లీన...హ. న. ౧. ౧౦.

౬. తాఁకించు ?

క. తల దలతోఁ దాఁకించినఁ,దల మీఱుం గాలు గాలఁ దాఁకించిన మి,క్కిలికాలు గలుగుఁ జేతులఁ, గులికినఁ దనచేయి మీఁదగున్ వేట్టునకున్. ఉ. హరి. ౬. ౧౦౬.

వి. ౧. శృంగారపుఁగుదిలిక.

గీ. దానితిన్ననినుఁబల్కు దానికుల్కు, దాని యొయ్యారమును మెచ్చి తాల్మి నిలుప, లేక పరుఁడుండుగూడ స్ఖలించెఁ దేజ, మదియు మునుపటిఘటమందె యతిప యుంచె. ఉ. రా. ౬. ౩౭౪.

వ. ... మేలి మైనకులుకుల రసికజనంబులమనంబుల మరులుకొలుపన్ జాలి... మను చ. ౫. ౧౦౧.

౨. విలాసము; అందము, ఒప్పు.

సీ. చిత్తరము కులుకు బెడఁగు...హొయలనఁగ విలాస మొప్పుచుండు. ఆం. భా. ౧. ౧౩౯.

సీ. ఫలభంగములు సేయుపనిఁ బూనెదరు గదా కులుకులా యివి మీకుఁ జిలుకలార. కృ. శకుం. ౨. ౨౧౯.

మ...ఏరా యధరామృతం బొసఁగి న న్నన్నింప రా యంచు దైన్యరసం బుప్పతిల స్నెలంత వలవంతం గుల్కులం జిల్కుపాం,దరగండ చ్యుతబాష్పధార కొనగోటన్ మీటుచుం బల్కఁగన్. సారం౧. ౨. ౧౭౯.

చ...కులుకు చల్లెడుచూపులు...కవిరా. ౪.౩౧.

(బ) కుమ్మరి కుండలపై చేయుశిల్పము. (ఒకవిధ మగునకిసి(పని) హంస. ౪. ౧౩.

విశ. ౧. శృంగారపుఁగుదిలిక గలది.

సీ. గుత్తంపుఱవిక దా హత్తకుండఁగఁ జేసి కల వంబు కులుకుగుబ్బలను బూయు. హంస. ౧. ౧౨౬.

వ. కొందఱు కులుకులాఁడులు తమకులుకుగుబ్బ లం బోలకున్న నీళ్లు మోయుంచి రనఁ జాలు జాళువాగిండ్లు పూని కెలంకులం గొలువు సే య...ఉ. రా. ౪. ౨౧౧.

సీ. వసివాళ్లు వాడెడుపవనాబ్జములతోడ వలపుఁ దెప్పెడుకుల్కు టెలుఁగులోడ. పరమ. ౪. ౧౧౧.

౨. మనోజ్ఞము, ఒప్పిదము, అందమైనది.

సీ. కులుకుఁబాయపురాచతలిరాకుఁబోఁడులు... నీలా. ౧. ౨౭.

సీ. నగుముద్దుమోమున మృగనాభితిలకంబు కులు కుడాల్ సిరులు ముంగురుల నొరయ.దశా.౧. ౭౧.

కుల్కుఁదనము=అందము.

గీ. కుందనముఁ గేరుచెక్కు కుల్కుందనంబు, ప ల్లవము నవ్వుచరణసంపల్లవంబు. చంద్రా.౪. ౧౨౪.

జ: కులికించు, కులుకులాఁడి.

కులుకు(ల్కు)లాఁడి. వి.(√కులుకు) విలాసములు గలస్త్రీ; స్త్రీ.

గీ. ... సింగార ముులుక ముద్దుఁ,జిలుకకడ ని ల్చెఁ గోమటికులుకులాఁడి. శుక.౧.౧౮౯.

వ. ... చిలుకలవలెఁ బలుక నేర్చినకొమ్మలుకు లుకులాఁడులు...ఉ.రా.౪.౨౭౯.

చ. ... అప్పలుకులకుల్కులాఁడి నను భవ్యకవి త్వధురీణుఁ జేయుతన్. భోజసుతా. ౧. ౬.

(పలుకులకుల్కులాఁడి=పలుకులవెలంది, స రస్వతి.)

కులుక్కుగుంజ. సం.వి.ఆ.స్త్రీ. ఉల్కాగ్ని,కొఱవి నిప్పు. (కల్ప)

కులుప. వి. (త. కుసుప్పై=వాఁపు.) శోఫవ్యాధి, వాఁపు.

(వేశ్యామాతృవర్ణనము.)

ద్వి. వెలికుతికినకండ్లు వ్రేలుచన్నులును, గులుప వట్టినమేను కోఁతి మొగంబు. ద్వి. పరమ.౪. ౭౯౮ పా.

కుల్మాషము. సం.విశ. (అ. ఆ. అ)శబలము,చిత్రవ ర్ణము గలది. (కే.ని.) వి.అ.న. కాంజికము, పులి యఁబెట్టిన కడుగునీరు. పుం. ౧. అలసందెలు,బొ బ్బరలు. ౨. మినుములు లోనగువానిగుగ్గిళ్లు. ౩. కురువిందమణి.౪.యవపిష్టము.౫.నూపభక్ష్యము, పులగము. ౬. శబలము,చిత్రవర్ణము. (కే.ని.)

కుల్యా. సం.వి.ఆ.స్త్రీ. ౧.కృత్రిమసరిత్తు,కాలువ. ౨. జలప్రణాళి, తూముకాలువ. ౩. జీవంతిక,తిప్ప తీఁగె. ౪. నది,ఏఱు. (వై.ని.) ౫. సాధ్వి, క్రొ త్తడి. (హలా. ని.)

కుల్యము. సం. విశ. (అ. ఆ, అ.) ౧. సత్కులము నఁ బుట్టినది. ౨. మాన్యము, గొప్పది. ౩. కుల మునకు హితమైనది. వి. అ. న. ౧. అస్థి,ఎముక. ౨. మాంసము. ౩. శూర్పము, చేట. ౪. అష్టద్రో ణపరిమాణము.

కుల్లిమి=కుల్లెము. వి.ఒకజాతిమలుఁగుపాము, పాఁ వమీను. (బ్రౌ.)

కుల్లెము=కుల్లిమి. (బ్రౌ.)

కుళము. వి.(త.కుళమ్=చెఱువు)కొలను,చెఱువు.

సీ. ఇవి నువనికలు లివి జొోతు లివి మఠంబు, లివి

య మణిమయపుందంతు లివి కుళంబు,లివి సువర్ణాళ్ళసముదయం బివి తటంబు, లనుచుఁ బేర్వేరఁజూపుచు నరిగి యంత. చెన్న. 3. ౮౫.

కుళాయ=కుల్లాయి.

మ. తలపాగంబట్టుకుళాయలుం దళుకునిద్దాయొంట్లు...దశా. ౭. ౧. 33. ఉ. రా. ౫. ౨౭౦.

కుళాయి=కుల్లాయి.

గీ. పాత్తములు మేల్కుళాయి పల్ముత్తియంపుఁ,బోఁగులును ... కర్ణి ముంగిటికి వచ్చి, నిలిచె వడి నొక్కనాడెంపుసేలవేల్పు. నీలా. ౧. ౬౦. ఆం. భా. ౨. ౧౫౫. భాను. ౮. ౬౦.

కుళి(లి)ంగము. సం. వి. అ. పుం. చటకము, పిచ్చుక.

కుళి(లి)ంగి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. కర్కటశృంగి.

కుళీరము. సం. వి. అ. పుం. ౧.కర్కటము,ఎండ్రి. ౨. (జ్యోతి) కర్కటరాశి.

కులీరము. సం=కుళీరము.

కుళుపు. వి. రాజావర్త మనుమణివిశేషము. (బ్రౌ.) ఉంగరమునకు పొదిగెడువిశాల మగుమణివిశేషము. (శ. ర.)

చ. సరసిజసంభవుండు పురసారసగేహినికిన్ రచించున, చ్చెరు వగునీలపుంగుసుపు చెక్కిన మేలిపసిండిముద్దుటుం,గర మన మింటితో నొరయికన్ గనుపట్టెడు గోపురస్ఫుర,ద్గురుతరశాతకుంభరుచిగుంభితసాలము వీట మీటుగన్. చంద్రా. ౧. ౮.

కుళ్లా(ల్లా)=కుల్లాయి.

లయగ్రాహి...దోర,త్నాంగదము కుంకుమతరంగముల గుప్ప జిగి వొంగుబురుసాపనిభేదం గు గలకుల్లా, నింగికిఁ దళత్తళ లొసంగ ... రా. వి. ౨. ౩౯.

శా. కుల్లా సెట్టితిఁ గోక సుట్టితి మహాకూర్పాసముం దొడ్గితిన్ ... తల్లీ కన్నడరాజ్యలక్ష్మి దయ లేదా నేను శ్రీనాథుఁడన్.(శ్రీనాథుని చాటువు.)

గీ. ప్రబలు వస్త్రముకుటము కుల్లా కుళాయి,యనఁగ...ఆం.భా. ౨. ౧౫౫.

కుల్లాయి=కుళాయ, కుళాయి, కుళ్లా, కుల్లాయ. వి. (సం. ఖోలకః.క.కుల్లాయి.త.కుల్లా)చిన్నటోపి.

సీ. పరిజనంబులు వీఁచుసురఁటితెమ్మెరల బంగరువ్రాతకుల్లాయికళలు గదల.చంద్ర. ౨. ౯౩.

ద్వి. తల యున్నఁ గుల్లాయి తగిలింపవచ్చు. ద్వి. సారంగ. ౧. ౧౯ పా. ౧౨ పం.

కుల్లాయ=కుల్లాయి.

క. తల గలిగినఁ గుల్లాయలు, గల వేవగనైన నీవు గలిగినఁ దాదృ,క్కలరవము లెన్ని యైనం, గలిగెడుఁ బోకు మని యడ్డకా ల్వేయంగన్. సారంగ. ౨. ౧౬. (శ.ర. పా-కుల్లాయలు. ముద్రి.)

కుళ్లు=క్రుళ్లు. అ. క్రి. ౧. (కాలాతిక్రమణముచే ఫలాదులు) చెడు, పాడగు.

ఉదా: మామిడిపండు కుళ్లినది.

గీ. రాజముఖులార వరముఖాంభోజలార,చారుబిసబాహులార రంభోరులార, కందఁగా నేల ముడుఁగుచుఁ గుంద నేల,కుళ్లఁగా నేల తలవంపుగొళ్లవేల. చంద్రా. ౮. ౨౫౮. (రెండవయర్థమునకుఁ గూడ ఇది యుదాహరణము.)

౨. (మనస్సులో) దుఃఖించు, తపించు.

ఆ. కొండఱాళ్లు దెచ్చి కోరికఁ గట్టిన,గుళ్లలోనఁ దిరిగి కుళ్ల నేల,పాయ రానిశివుఁడు ప్రాణిగాయై యుండంగ. వేమన. ౨. ౧౮౯.

వి. ౧. చింత, అంతస్తాపము.

(వ్యవ) ఆకుళ్లుతో వాఁడు సగమయి పోయినాఁడు.

౨. కాపట్యము, కాలుష్యము.

ఉదా: వాఁడు మనస్సులో కుళ్లుపెట్టుకొని మాటలాడుచున్నాఁడు.

3. కుళ్లినపదార్థము; మాలిన్యము.

(వ్యవ) ఆతూములో కుళ్లు అంతయు తీసివేయుము. ఒడలికుళ్లు. బట్టలకుళ్లు.

విశే. కుళ్లినది, చెడిపోయినది.

గీ. కుళ్లుఁదిత్తికిఁ గవిసినకుక్క వోలె. రామలిం. ౧-3.

కుళ్లుకుళ్లు. వి. దగ్గునప్పుడు కలుగుధ్వనియొక్క అనుకరణము.

గీ...కుళ్లుకుళ్లున దగ్గుకొనుచు,నుండు మనుజుండు జర తన్ను నిండ ముంప. శివధ. ౫. ౬౧.

కుళ్లుకొను=కుళ్లుకొను. అ. క్రి. (√కుళ్లు-స్వార్థమున 'కొను') కుళ్లు,(మనస్సులో)దుఃఖించు,పరితపించు.

సీ. గొటియమందల నించుకొనసైతిఁగా యంచు గొల్లవాఁ డూరకే కుళ్లుకొనఁగ. శుక. ౨. ౫౬3.

కుళ్లుపోతు=కుళ్లుపోతు. విశే. దుఃఖశీలుఁడు,మనస్సులో నెప్పుడును తపించువాఁడు. (శ. ర.)

కువ=కువ్వ. వి. (త. కువై.) ౧. కుప్ప, రాశి.

క. వివిధాస్త్రకోవిదుఁడు వా,సవి వానిరథంబుఁ బార్ష్ణిసారథుల మహిం,గువలుపడ నేసె... భార. ఆది. ౬. ౧౨.

౨. పాఁతఱ. (బ్రౌ.)

కువంగము. సం.వి.అ.న. సీసము.

కువకాలుక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ఘోలీశాకము, చేతరాసిశీ.

కువకువ. వి. కోకిలధ్వన్యనుకరణము.

చ. నునుఁజిగురాకు మేయుతతి నోరికెలంకులఁ దేఁటి గుట్టినన్, వనతరుశాఖలన్ గువకువధ్వనిఁ బాఱు పికాంగనన్ బికం, బనునయ మొప్ప మాన్పగతి నాత్మముఖంబు ముఖంబుఁ జేర్చి చుం,బన మొనరించె...మనుచ. 3. ౧౨.

కువజ్రము. సం.వి.అ.న. వైక్రాంతమణి.

కువము. సం.వి.అ.న. ౧.ఉత్పలము,కలువ.

కువరము. సం.విశే. (అ.ఆ.అ.) ఒగరు గలది.వి.అ.పుం. తువరము, ఒగరు.

కువలము. సం.వి.అ.న. ౧.ఉత్పలము, కలువ.

౨. బదరీఫలము,రేఁగుపండు. 3.ముత్యము.(మే. ని.) ౪. జలము. ౫.సర్పోదరము, పాముకడుపు. (వాచ.)

కువలయము. సం. వి. అ. న. ౧. ఉత్పలము,కలువ.

౨. నల్లగలువ. పుం. న. భూమండలము.

కువలయాపీడము. సం.వి.అ.పుం. ఒక యేనుఁగు. (ఇది కృష్ణునిచే చంపఁబడిన కంసుని యేనుఁగు.)

కువలయాశ్వుఁడు. సం.వి. అ.పుం. ధుంధుమారుఁడను రాజు.

కువలయిని. సం.వి. ఈ. స్త్రీ.నల్లగలువతీఁగె. ౨.కువలయసమూహము.

కువలయేశుఁడు. సం.వి.అ.పుం.౧.కలువలఱేఁడు, చంద్రుఁడు. ౨.భూమండలాధిపతి,రాజు.

కువలి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. రేఁగుచెట్టు.

కువలేశయుఁడు. సం. వి. అ. పుం-నీటియందుఁ బరుండువాఁడు-విష్ణువు.

కువాటము. సం. వి. అ. పుం. తలుపు, కవాటము. (వై. ని.)

కువాడము=కువ్వాడము, కువాళము[1]. వి. ౧. కపటచేష్ట.

ద్వి. లోకంబులో లేనిలొటతాఁటకత్తె, నీకువా డమ్ము లన్నియు మాకుఁ దెలియుఁ, గైకొని మేఁకలఁ గాచిరా పొమ్ము, నీకంటె మిక్కిలి నెఱజాణ నేను. ద్వి. హరిశ్చ. ఉ. ౧౫౦౪ పం.

౨. కాపట్యము.

ఆ. నీకువాడ మెల్ల నిన్న రాతిరి గంటి, నమ్మచెల్ల నిన్ను నమ్మరాదు, నవ్వు గాదు రేయి నా ప్రక్కలోనుండి, కలవరింప లేదె చెలుల నెల్ల. శృంగారరాధామాధవసంవాదము. ౧. ౪౧.

కువాడి=కువాళి. (కువాడము+ఇ.)

ద్వి. క్రచ్చఱ ద్వీపాంతరంబుననుండి, వచ్చిన యట్టికువాడివడ్రంగి, యవగడం బైనయీ యాలయం బిట్లు, నవరించె నని సవసవ గాఁగ వింటి. ద్వి. పరమ. ౭. ౫౨౩ పా.

కువాదుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. పరులదోషమును ప్రకటించువాఁడు. ౨. దుర్భాషలాడువాఁడు. ౩. కుత్సితవాదము చేయువాఁడు.

కువాళము[1]=కువాడము. వి. కపటచేష్ట.

చ. తెలిసితి పోయి దంతయును దేవరపట్టపుదేవి కైతవం, బలనుతుఁబాడి దప్పినను నాజ్ఞయొనర్పఁగ లంచ మిచ్చి వే, పిలిచి తలార్ల చేత ననిపించిన దిట్టుల నీకువాళముల్, దెలియక వెట్టిరాజ యిది లెస్స నిజం బని నమ్మినాఁడవే. సారంగ. ౩. ౨౦౭.

విణ. కపటి, కుత్సితుఁడు.

గీ. తాడిమ్రానుక్కు మీఱంగ నూడఁ జెఱికి, యక్కువాళంపురక్కసుఁ డెక్కుకొన్న, యరద మఱివఱ లోవరింప నలిగి వాఁడు, వానిసెన్నొసలుఱక నొవ్వంగ నేసె. అచ్చ. రా. సుం. ౧౧౯.

జ: కువాళి.

కువాళము[2]. వి. వాహనము లోనగువానిగాసెన. సీ...వాహనాద్యాచ్ఛాద్యవస్త్రసంజ్ఞ,తనరుఁ గువాళ మంచనఁగ...ఆం. భా. ౨. ౧౫౯.

జ: కువాళించు.

కువాళి=కువాడి. విణ. (కువాళము[1]+ఇ) మోసగాఁడు.

చ...వేడ్కకాఁ డగుచు నక్కట యీకొఱగామిచే మనుం, జెఱుప నుపాయ మెంచి యిలు చేర్చెను దేవరసొమ్ముఁ దెచ్చి యీ,యఱనకువాళి యింత యురి యౌ నని కానక మోసపోయితిన్. వైజ. ౪. ౯౫.

కువాళించు. స. క్రి. (√ కువాళము[2])- గాసెన గాఁజేయు-కప్పు.

మ. ప్రకటస్నేహ మెలర్ప నాతనిపయిం బద్మావతీకాంత వా, లికక్రొవ్వాఁడిమెఱుంగుఁజూపుల నివాళించెన్ గువాళించుచున్. వి క్ర. ౧. ౨౪.

కువాహలము. సం. వి. అ. పుం. లొట్టియ.

కువిందుఁడు. సం. వి. అ. పుం. తంతువాయుఁడు, సాలెవాఁడు.

కువిచిలు. వి. మృత్పాత్రవిశేషము. (బ్రా). హంస. ౫. ౧౨.

కువృత్తి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. చెడ్డనడవడి.

కువృత్తికృత్తు. సం. విణ. (త్) కువృత్తిని చేయువాఁడు. వి. త్. పుం. పూతికరంజము, నెమిలడుగు ?.

కువేణి. సం.వి.ఇ,ఈ.స్త్రీ.మత్స్యధాని, చేఁపలబుట్ట.

కువేలము. సం. వి. అ. న. కువలయము, కలువ. (శే. ని.)

కువ్వ=కువ. వి. ౧. రాశి, ప్రోగు.

వ... పెన్నెలఁ జెన్నలరువెన్నెలకువ్వలమువ్వంబున నివ్వటిల్లు తెల్లజల్లుల నుల్లసిల్లుబల్లిదంపు జలిమొకంబులును...ప్రబంధ. ౧౧౬.

గీ. ప్రోక యనఁ బ్రోవనంగను బ్రోగు నాఁగఁ,గువ్వ యన రాసి యనఁగను గువ్వ యనఁగ, రాశి యగు... ఆం. భా. ౨. ౧౦౧. అ. మ. క. ౫. ౨౨౨ పొ. ౨౪ పం.

౨. పాఁతఱ. (బ్రౌ)

కువ్వాడము=కువాడము. (శ. ర, బ్రౌ.)

కుశ. సం. వి. అ. పుం. న. దర్భ. ఆ. స్త్రీ. ౧. గుఱ్ఱపుకళ్లెము, వాగె. ౨. అరణి. (వై. ని.) ౩. రజ్జువు, త్రాడు.

కుశపము. సం. వి. అ. పుం - దీనితో నీరు త్రాగుదురు - పానపాత్రము.

కుశము. సం. వి. అ. పుం. ౧ ఒకద్వీపము. ౨. యోక్త్రము, పలుపు. న. ౧. జలము. ౨. హ్రీబేరము, కురువేరు. (కే. ని.)

కుశలప్రశ్నము. సం. వి. అ. పుం. క్షేమము నడుగుట.

కుశలము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ) ౧. చతురము, నేర్పు గలది. ౨. క్షేమము గలది. ౩. శుభమైనది. ౪. పుణ్యమైనది. వి. అ. న. ౧. క్షేమము. ౨. శుభము. ౩. పుణ్యము. ౪. పర్యాప్తి, సమృద్ధి, పూర్ణత.

కుశలి. సం. విశే. (న్. నీ. న్.) కుశలము గలవాఁడు.

కుశస్థలము. సం. వి. అ. న. కన్యాకుబ్జదేశము.

కుశస్థలి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ద్వారక.

కుశాంగుళీయము. సం. వి. అ. పుం. పవిత్రము, దర్భలతో చేసినయుంగరము.

కుశాక్షము. సం. వి. అ. పుం. కోఁతి. (వాచ.)

కుశాగ్రబుద్ధి. సం. విశే. (ఇ) - కుశాగ్రమువంటిబుద్ధిగలవాఁడు - చుఱుకైనబుద్ధి గలవాఁడు.

కుశాగ్రము. సం. వి. అ. న. దర్భమొన.

కుశాగ్రీయము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ) కుశాగ్రమువంటిది, వాఁడియైనది. (బుద్ధి, మొ.)

కుశాసనము. సం. వి. అ. న. [illegible]

కుశి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. ఫాలము, నాఁగటికఱ్ఱు. ౨. ఇనుముతో చేసినవస్తువు. (కే. ని.) ౩. భగ్నాస్థిబంధము, విఱిగినయెముకలు అతుకుకొనుటకు కట్టినకట్టు. (వై. ని.)

కుశిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. ఫాలము, నాఁగటికఱ్ఱు. ౨. గవేధుక, అడవిగోధుమ ?.

కుశికము. సం. వి. అ. పుం. ౧. నూనె మొదలగువానిమడ్డి. ౨. అక్షము, తాండ్ర ?. ౩. సర్జవృక్షము, మద్ది ?.

కుశికుఁడు. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) మెల్లకంటివాఁడు. వి. అ. పుం. ఒకానొకఋషి. (ఇతఁడు విశ్వామిత్రునితాత. వాచ)

కుశీదము. సం. వి. అ. న. ౧. కుసీదము, ధనమువడ్డికిచ్చి బ్రతుకువృత్తి. ౨. రక్తచందనము ?.

కుశీలవుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. నటుఁడు. ౨. వంది, బట్టువాఁడు. ౩. గాయకుఁడు. ౪. యాచకుఁడు. ౫. వాల్మీకి.

కుశుఁడు. సం. విశే. (అ. ఆ. అ) ౧. పాపిష్ఠుఁడు, కుత్సితకర్మము చేయువాఁడు. ౨. మత్తుఁడు, మదించినవాఁడు. వి. అ. పుం. రామునిపెద్దకొడుకు.

కుశేశయము. సం. వి. అ. న - నీటియందుండునది - పద్మము, తామర. పుం. ౧. సారసపక్షి. ౨. కర్ణికారము ?.

కుషాకువు. సం. వి. ఉ. పుం. ౧. కోఁతి. ౨. అగ్ని. ౩. సూర్యుఁడు.

కుషితము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) జలమిశ్రితము, నీటితో కలపఁబడినది.

కుష్ఠకేతువు. సం. వి. ఉ. పుం. మార్కండిక, నేలతంగేడు ?.

కుష్ఠగంధి. సం. వి. ఇ. న. ఏలావాలుకము, నూఁకుకాయ.

కుష్ఠగంధిని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. అశ్వగంధ, పెన్నేరుగ.

కుష్ఠఘ్నము. సం. విశ. (అ. ఈ. అ.) కుష్ఠవ్యాధిని పోఁగొట్టునది. (ఔషధము.) వి. అ. పుం. ౧. హితావలిగ. ౨. ఖదిరము, చంద్రగ. చేంతిపాట్లగ.

కుష్ఠఘ్ని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. వాయువిళంగముగ. ౨. కాకోదుంబరికగ. ౩. వాకుచి, కారుగచ్చగ.

కుష్ఠనాశిని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. సోమరాజి, కారుగచ్చగ.

కుష్ఠనుత్తు(దము). సం. వి. ద్. స్త్రీ. భారద్వాజి, అడవి ప్రత్తిచెట్టు.

కుష్ఠము. సం. విశ. (అ.ఆ. అ.) భూమియందుండునది. వి. అ. పుం. న. ౧. వ్యాధివిశేషము. (ఇది పదునెనిమిదివిధములు గలది.) ౨. చెంగల్వకోష్టుగ. (శే. ని.)

కుష్ఠసూదనము. సం. వి. అ. పుం. ఆరగ్వధము, రేలగ.

కుష్ఠహంత. సం. వి. ఋ. పుం. హస్తికందము, ఒకవిధ మగుకందగ.

కుష్ఠహంత్రి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. వాకుచి, కారుగచ్చగ.

కుష్ఠహృత్తు. సం. వి. ద్. పుం. విట్ఖదిరము, దుర్గంధము గలచంద్రగ. (వెలితుమ్మ. అనికొందఱు.)

కుష్ఠారి. సం. వి. ఇ. పుం-కుష్ఠమును పోఁగొట్టునది-౧. గంధకము. ౨. విట్ఖదిరము, దుర్గంధము గలచంద్రగ. (వెలితుమ్మ అనికొందఱు.) ౩. చేంతిపాట్లగ. ౪. ఖదిరము, చంద్రగ.

కుష్ఠి. సం.విశ.(న్.నీ.న్) కుష్ఠరోగము గలవాఁడు.

కుష్ఠితుఁడు. సం. విశ. (అ. ఆ. అ.) కుష్ఠరోగము గలవాఁడు.

కుష్మలము. సం. వి. అ. న. ౧. ఛేదనము, కోఁత. ౨. ఛాదనము, కప్పుట. ౩.వికాసము,విరియుట.

కుష్మాండము. సం. వి. అ. పుం. ౧. కర్బూరువు, గుమ్మడిగ. ౨. దేవతాగణవిశేషము. ౩. భ్రూణము, గర్భపిండము.

కుష్మాండి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. కర్బూరువు, గుమ్మడిగ. ౨. ఉమ, నల్లఅగిసెగ.

కుసి. వి. (క. కుసి.) మంచపుకోడు మున్నగువాని రంధ్రములలోఁ జొనుపుటకు సన్నముగా చెక్కినపట్టె మున్నగువానిచివర, పట్టికాగ్రము; అవయవములసంధి.

సీ...కుసి కూచ మనఁ బట్టికాగ్రమై యలరుచుండు. ఆం. భా. ౨. ౧౬౪.

సీ. పసిబాలుఁ డగునాఁడ బండిరూపమునైత్యవీరునిఁ గుసులకు విఱుగఁ దన్నె. చిత్రభా. ౫. ౧౭౨.

క. కసరి పొదరిల్లు వెడలఁగ,నొస లొకతలిరాకు దాఁకె నునుగాడ్పునకుఁ, భసలగుణ మెక్కువెట్టఁగఁ, గుసుమశరాసనునివిల్లు కుసుల కువిటిగెఁ. కకు. ౧. ౧౭౯.

గీ. కొమ్ముతాఁకులఁ గుసులుకుఁరూల మబ్బులు... చిక్కుపడక చరించు నం దొక్కకరటి.రా. వి. ౩. ౪౯.

కుసిగుంపు. వి. (√కుసి?) శ్రమము, బాధ.

ద్వి. అని తనకొంగు చయ్యనఁ జుట్టి పట్టి,కొనిపోకు మని కుసిగుంపు గావింప. ద్వి. పరమ. ౭. ౫౪౫ పా. ౪ పం.

చ...నాకు నీ,కొలు విఁకఁ జాలు నన్నుఁ గుసిగుంపులఁ బెట్టు వధింపఁ జూచుఁ గే,వలనరకంబు గా కొలుచువారికి దుష్ప్రభుసంశ్రయం బిసీ. వేం. పంచ. ౧. ౪౨౯.

క. రుసివంటిదాన న న్నీ,కుసిగుం పొనరించి యే మి గుడిచెదు పాపం,బసివోలెఁ దాఁకు నిను

నే, నుసురన్నం జాలుఁ జాలు నోహో యను డుణ్. వేం. పంచ. ౧. ౫౪౨. (కుసిగుంపాన రించు=బాధపెట్టు.)

కుసిగుంపునడక=అలసగమనము, మందగమనము.

ద్వి. కుసిగుంపునడకలతో డెబాఁపతలు, అసమాన గతి వచ్చి...అ. మ. క. ౫. ౨౩౬ పా. ౨౪ పం.

కుసితము. సం. వి. అ. పుం. జనపదము, దేశము.

కుసితాయి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ=కుసిదాయి.

కుసితుఁడు. సం. వి. అ. పుం. వడ్డివ్యాపారమువలన బ్రదుకువాఁడు.

కుసిదము. సం=కుసీదము.

కుసిదాయి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. కుసిదునిపెండ్లాము.

కుసిదుఁడు. సం=కుసీదుఁడు.

కుసిలించే=కుసులు. అ. క్రి. (√కుసులు) అతృప్తిచే ఖేదపడు, మనోవ్యాకులత నొందు. (శ. ర, బ్రౌ.)

కుసిలింత. వి. (√ కుసిలించే) అతృప్తిచేఁ గలిగిన ఖేదము, మనోవ్యథ. (శ. ర, బ్రౌ.)

కుసీద. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ధనము వడ్డికిచ్చి బ్రదుకు స్త్రీ.

కుసీదము. సం. వి. అ. న. వడ్డివ్యాపారమువలన జీవించుట.

కుసీది. సం. విణ. (న్. నీ. న్)=కుసీదుఁడు.

కుసీదికుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ)=కుసీది.

కుసీదుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) వృద్ధిజీవి, వడ్డిచేత బ్రతుకువాఁడు.

కుసుంబొ. వి. (సం. కుసుంభః. త. కుసుంబా.) కుసుంభవర్ణము, ఎఱుపు మించినపసుపువన్నె.

సీ. కనకపుష్పముల నొప్పినకుసుంబాపాగ రాణింపఁ గల్కితురాయి మెఱయ. వేం. మా. ౧. ౧౩౪.

ద్వి. పసిమి గుల్కెడుకుసుంబాపాగఁ జుట్టి, వెసబంగరపురంగువిరులంగి దొడిగి. మృ. వి. ౧. ౩౨.

కుసుంభము. సం. వి. అ. పుం. ౧. మహారజనవృక్షము, కుంకుమచెట్టు. ౨. కమండలువు. న. ౧. కుంకుమపువ్వు. ౨. బంగారు.

కుసుంభరాగము. సం. వి. అ. పుం. ౧. కుంకుమపూవుయొక్క ఎఱుపు. ౨. కుంకుమపూవువలనఁ గలిగినయెఱుపు. ౩. కుంకుమపూవువంటి యెఱుపు. ౪. నాయికానాయకులపూర్వానురాగభేదము, కుసుమపూవువన్నెవలె పైకి శోభించినను హృదయమున గాఢముగా లేకతుదకు వీడిపోవు అనురాగము. (నాయికానాయకులపూర్వానురాగము త్రివిధము:-౧. నీలీరాగము=పైకి మిగుల శోభింపకున్నను హృదయమున గాఢముగా నుండి ఎన్నటికిని చెడనియనురాగము. ౨. మంజిష్ఠారాగము=పైకి మిగుల శోభించునదియు ఎన్నటికిని చెడనిదియు నగుననురాగము. ౩. కుసుంభరాగము. చూ. ౪. అర్థము.)

కుసుని. విణ. వామనుఁడు.

సీ. కుఱుచ కొట్రు కురుఁజు కొటిక కుసుని... వామనాఖ్య దనరు. ఆం. భా. ౨. ౧౨౩. (బ్రౌ. పా-కుసులి. ముద్రి. పా.)

కుసుమ=కుసుమము. వి. (క. కుసుమ్బె. త. కుసుంబం.) ౧. ఒకజాతిపూలమొక్క. (బ్రౌ-ఒకజాతిచెట్టు. శ. ర.) ౨. సస్యవిశేషము. ౩. ధాన్యవిశేషము.

సీ. గోదుమ పెదనువ్వు కుఱునువ్వు తెలినువ్వు కుసుమ వెల్లగిసెయు గోఁగు జనము. హంస. ౪. ౧౨౭.

౩. సస్యకుసుమము, నుంకు.

సీ. సస్యకుసుమసంజ్ఞ చను నుంకనంగను గుసుమ గారను...ఆం. భా. ౨. ౨౩౭.

ర. (సం. కుసుంభః) కుసుంభపర్ణము, ఎఱుపు మించినపసుపువన్నె.

మ. కుసుమం బెట్టినచీరకొంగు వోలయం గ్రొ వ్వారుపాలిండ్లపై, త్రిసరంబుల్ పొలుపార ...క్రీడా. ౮౬.

గీ. కుసుమకేదారమునసుండి క్రొత్తకిరియు, కమ లపండంబులకు వేడ్కఁగాఁ బువచ్చు, కొద మతుమ్మెదకడకెక్కఁ గుసుమవెట్టె, నభిన వంబైనప్రథమసంధ్యాగమంబు. వైజ.౮.౫.

౫. పుండుసందలిమొలక. (బ్రౌ.)

కుసుమపూవు=కుసుంభపుష్పము.

సీ. కంకేళిచిగురాకు గర్ణపూరముఁ జేసి కుసుమ పూవులధూళి కురులఁ దాల్చి. ౫ ౩౭.

సీ. కుసుమపూ వనఁగఁ దగును గుసుంభాభిధ... ఆం. భా. ౨. ౧౬౧.

జ: కుసుమపూరాజనాలు.

కుసుమధన్వుఁడు. సం. వి. న్. పుం. మన్మథుఁడు, పూవిలుతుఁడు.

కుసుమపురము. సం. వి. అ. న. పాటలీపుత్రము నుపట్టనము.

కుసుమపూరాజేనాలు. వి. బ (కుసుమపూ+రాజనాలు.) ధాన్యవిశేషము. హంస. ర. ౧౨౮. ప్రబంధ. ౧౧౨.

కుసుమము=కుసుమ.

(ఎఱ్ఱరంగు.)

క. కుసుమం బద్దినవిధమునఁ, బసుపున హత్తించినట్లు బంగారమునం,బసనిచ్చినగతి సంధ్యా, వసరంబున నింగి యరుణవర్ణం బయ్యెన్. వైష. ౮. ౧౫౭.

చ. అలకనిజీబులోఁ గుసుమ మద్దినపావడ దోఁప...మనుచ. ౬. ౩౧.

(బ) ధాన్యవిశేషము.

సీ. బలుతీఁగెమల్లె లుపార్జించి... మముల్ చులుకఁగాఁ గూర్పలేమె. కవిజ. ౧. ౧౩. ఆము. ౧. ౬౬.

కుసుమము. సం. వి. అ. పుం. న. ౧. పువ్వు. ౨. స్త్రీరజస్సు. ౩. ఫలము, పండు. ర. నేత్రరోగవిశేషము, కంటిలో వేయుపూవు. (శే. ని.)

కుసుమాంజనము. సం. వి. అ. న. ఇత్తడిమలము నుండి తీయఁబడిపుష్పాకారముగనుండుకాటుక.

కుసుమాకరము. సం. వి. అ. పుం. ౧. తోఁట. ౨. పూగుత్తి. ౩. వసంతర్తువు.

కుసుమాగమము. సం. వి. అ. పుం. వసంతర్తువు, ఆమని.

కుసుమాధిపము. సం. వి. అ. పుం. చంపకము, సంపెఁగ.

కుసుమాలుఁడు. సం. వి. అ. పుం. దొంగ. (కల్ప)

కుసుమాస్త్రుఁడు. సం. వి. అ. పుం. మన్మథుఁడు, పూవిలుతుఁడు.

(ఇట్లే: కుసుమాయుధుఁడు, కుసుమబాణుఁడు, కుసుమశరుఁడు, మొ.)

కుసుమించే. సం. అ. క్రి. పుష్పించు. (బ్రౌ.)

కుసుమితము. సం.విశ. (అ. ఆ. అ.) జాతకుసుమము, పువ్వులు పూచినది.

కుసుమేషువు. సం.వి.ఉ.పుం. మన్మథుఁడు,పుష్పబాణుఁడు.

కుసురుకొను. అ.క్రి. (త.కునూర్=ఉపేక్ష, అలక్ష్యము.) ఉపేక్ష వహించు?

వ. అని తతిమి యడుగుచున్నరతిముఖవికారంబు గని మనసిజుండు మనంబునం గుసురుకొనుచుఁ జెలువవ్వ నవ్వుచు నిట్లనియె.కు.సం. ర. ౪౧ర.

కుసులు=కుసిలించే. అ. క్రి. అతృప్తిచే ఖేదపడు, ... నొందు. (శ.ర, బ్రౌ.)

జ: కుసిలించు, కుసిలింత.

కుసుళ్లు. వి.బ. దండకడియములు, స్త్రీభుజాలంకారములు. (బ్రౌ.)

సీ. అలికభాగమునఁ జింతాకువెడల్పుగఁ బొసఁగించుకొన్నవిభూతిరేఖ, సందిట నిరువంకనొందుపైఁడికుసుళ్ల నందంబు నొందురుద్రాక్షపూస. గీ. అమర జంగము రాలయ్యె నఖిలపల్ల,వానశీకృతసమ్మోహ యలయకోప. శుక. ౨. ౩౨.

కుసువు. సం.వి.ఊ.పుం. గంపూపదము, ఎఱ్ఱ,వానపాము.

కుసూలము. సం. వి. అ. పుం. ధాన్యముపోసెడు గాదె; పాణక, మొ.

కుసృతి. సం.విణ. (ఇ) దుర్వృత్తి కలవాఁడు, చెడ్డనడవడి గలవాఁడు. వి.ఇ.స్త్రీ. ౧. చెడ్డనడవడి,శాఠ్యము. ౨. ఇంద్రజాలము. (కల్ప)

కుస్టు. కుష్ఠరోగము.

సీ. ... కుష్ఠులు మనఁ గుస్టవఁ బులు మన విలసిల్లు...ఆం.భా. ౨.౧౨౯.(ప్రాంతప్రతిపా)

కుస్త్రరించు. స.క్రి. ౧. లాలించు, బుజ్జగించు.

గీ. సహ్యకన్యాతటోద్యాన చందనద్రు,కుంజములనీలకుంతలఁ గుస్త్రరించి, కంతుసామ్రాజ్యమేలించి...అను. ౬. ౧౩౫.

వ. ... కంఠంబుఁ జఱచి మొగంబు దుడిచి ప్రస్తుతులఁ గుస్త్రరించి...మనుచ. ౪. ౧౧౪.

౨. ఊరడించు, అనునయించు, ఓదార్చు.

గీ. కూఁతు రొండొక చందానఁ గుస్త్రరించి, యూర్తి వారించి... వేం. పంచ. ౪. ౩౩౩.

గీ. పొరలి యేడ్చుచు నుండ నబ్బోటు శేల,కస్తి పడెదమ్మ యని యెత్తి కుస్త్రరింప. సారంగ. ౩. ౪౨. ౪౦.రా. ఉ. ౧౩౨సా. ౭ పం.

౩. శాంతిపఱచు.

ఉ. ఇంచుక ప్రొద్దుపోకడకు నిప్పుడ్ నుచ్చరించుచు నీ మీ చెప్పదుం, బంచశరవ్యథం దలఁకుభావము వేగతిఁ గుస్త్రరింతు...విక్ర. ౬. ౩౯.

౪. సమాధానపఱుచు,ఒప్పించు.

గీ. సమ్మదంబున వసుమంతుఁ డుమ్మలించి, కూర్మిబంధుల నందఱఁ గుస్త్రరించి, గోలయాఁ బతివ్రతాధర్మశీల యగుచుఁ, బ్రాణపద మైన యిల్లాలిపజ్జఁ జేరి. శుక. ౧. ౯౯.

ఆ. దానిఁ బట్టఁ బూనుతజిబీజా గనుఁగొని,సానినిట్లు సేయఁ జనదు నాకుఁ, గూర్మి మీఱమీరు కుస్త్రరించిటు తోడి, తెచ్చి కూర్ప వలయు నిచ్చలముగ. చంద్ర. వి. ౩. ౩౨.

౫. (లాలనార్థము) చఱచు, చేతితో తట్టు.

చ. కనఁదగు తెల్లమానికపుఁగవ్వల నొప్పెడు చప్పరాలలోఁ,దవసాడ వైనసెడఁ గని తాళకయేచుఁ గటంచుఁ గొమ్ములకా, జెనకఁగ వచ్చి కోటపయిఁ జేసినముత్తెపుసింగపుంగమికా, గనుఁగొని తాలు వేల్పుదొరగా రతఁ డౌదలఁ గుస్త్రరింపఁగకా. యయా. ౧. ౭౭. (శ. ర. పా.)

గీ. మస్తకము దువ్వి పలుమాఱుఁ గుస్త్రరించి,సమరసముఁ జూపి మెల్లనె సముతుపఱచి, వాగె బిగియించి తమ్మినూల్ వాగె సడలి,పన్నెసోఁకిన మునుదఱఁ బఱవ దయ్యె.చంద్రా.౩.౬౬.

౬. సేవించు.

గీ. కోటిపల్లీశుకోమలాంఘ్రులకు మ్రొక్కి, కుండలాముఖతీర్థంబుఁ గుస్త్రరించి, భీమమండలి దాపలఁ బెట్టుకొనుచు, గౌతమీగంగ లవణాబ్ధిఁ గౌఁగిలించె. భీమ. ౧. ౨౧.

౭. తాల్చు.

రగడ. కుటిలాలకములమీఁదఁ జిన్నిపువుఁ గుస్త్రరించు నమ్మగ మణికర్ణిక. కాశీ. ౬. ౧౨౬.

సీ. సీమంతపథమునఁ జేర్చుకొ్ని సవరించి కురులపైఁ జిన్నిపూ గుస్త్రరించి. కాశీ. ౭. ౧౪౭.

౮. ఇంచుక ప్రొద్దుపోకడకు నిప్పుడ్ నుచ్చరించు చేయు, తప్పు.

సీ. హారుమంజిమత్యాలయొరగుపొగమెఱుంగు
నొసలిచిత్తరిబొట్టు మసఁగువేయ, జాతినీల
పుఁదాలిచాకచక్యప్రభల్ కస్తూరినెఱిపూఁ
తఁ గుస్తరింప. సారంగ. ౧. ౭౯.

౯. ఉల్లాసపెట్టు, సంతోషపెట్టు. (చూ. కుస్తరింపు.)

౧౦. ఆజ్ఞాపించు.

సీ. ఓరుదుపస్తాదులఁ జేర్పర నాడాడ ముస్తాదు
గా నిల్వఁ గుస్తరించి. రంగా. ౨.౧౯౫.

జ: కుస్తరింపు.

కుస్తరింపు. వి.(√కుస్తరించు.) ఉల్లాసము.

ఉ. మారునిమాయపంపు దివమానము మేల్ సడలింపు జారిణీ,జారులకుస్తరింపు జలజంబులకుం
దలవంపు...కనఁగాఁదగెఁ జీకటిగుంపు పెంపుగాఁ౯. ల. వి. ౪. ౪౧.

కుస్తుంబరి. సం.వి.ఈ.స్త్రీ.ధాన్యాకము,కొత్తిమిరి.

కుస్తుంబురువు. సం. వి. ఉ. న=కుస్తుంబరి.

కుస్తుభుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧.విష్ణువు. ౨.సముద్రుఁడు.

కుహ. సం.వి. ఆ. స్త్రీ. కటుకరోహిణికి.

కుహకజీవి. సం. విణ. (న్.నీ.న్) మాయాజీవి.

కుహకము. సం. వి. అ. న-ఆశ్చర్యమును కలిగించునది-౧. ఇంద్రజాలము, మాయ. ౨. వంచన, మోసము.

కుహకస్వనము. సం.వి.అ.పుం-ఆశ్చర్యకర మగు ధ్వని కలది-కుక్కుటము, కోడి.
(ఇట్లే: కుహకస్వరము.)

కుహకుఁడు. సం. విణ. (అ.ఆ.అ.) ౧. ఇంద్రజాలికుఁడు. ౨. వంచకుఁడు, మాయకాఁడు.(వాచ.)

కుహన. సం.వి.ఆ.స్త్రీ. కపటచర్య,దంభచర్య.
(దంభముచే కావించుధ్యానవ్యాపారాది.)

కుహనము. సం.విణ.(అ.ఆ.అ.) ౧. ఈర్ష్య గలది. ౨. మాయ గలది, వంచకము. వి. అ. పుం. ౧. ఎలుక. ౨. వల్మీకము, పుట్ట. న. ౧. ఒకరకముమట్టికుండ. ౨.కాచభాజనము, గాజుపాత్ర.(మే.ని.) ౩. మాయ.

కుహరము. సం. వి. అ. న. ౧. రంధ్రము, బెజ్జము. ౨. గుహ. ౩. కోటరము, తొఱ్ఱ. ౪. కంఠము, గళము. ౫. కంఠధ్వని, ఎలుఁగు. ౬. చెవి. ౭. సామీప్యము. (కల్ప.)

కుహరితము. సం. వి. అ. న. ౧. శబ్దము. ౨. పికాలాపము, కోయిలకూఁత. ౩. రతికూజితము.

కుహళి. సం. వి. ఇ. పుం. ౧. పూగపుష్పిక, వివాహాదులందు ఈయఁబడుతాంబూలము, మొ.(విల్యమ్సు)

కుహాళి. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. కాహళి, బాకా.

శ్లో. కాహళీ తు కుహళా స్యాత్. అ. పా. ప్ర. నాట్య. (శ. ర.)

కుహికుహి. సం. వి. ఇ. పుం. కాసరోగులు దగ్గునపుడు పుట్టెడుధ్వనియొక్క అనుకరణము.

గీ. ఘూకరవములచాడ్పున ఘోరవృత్తిఁ, దనరు
ఘనకాసకుహికుహిధ్వనులవలన, భావజాఁడు
వెళ్లిపోయినపాడుమేడ, పగిదిఁ గాన్పించు
ముదుసలిపడఁతి యొకతె. కళా. ౩.౫౩.

కుహుఁడు. సం. వి. అ. పుం. కుబేరుఁడు.

కుహువు. సం. వి. ఊ. స్త్రీ. ౧. చంద్రకళ కానరానియమావాస్య. ౨. కోకిలధ్వని. ౩. హిమవత్పర్వతజాతనదీవిశేషము.

కుహూకంఠము. సం. వి. అ.పుం-కుహూ అనెడి ధ్వని కంఠమునఁ గలది-కోకిల.
(ఇట్లే: కుహూముఖము, మొ)

కుహూలము. సం. వి. అ. న. సశల్యభూమిచ్ఛిద్రము, గనికలు నాటినగుంట. (వాచ)

కుహేళి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. దట్టమైనమంచు, మూడమంచు.

కూ

కూ=కూయి.

(మొఱ్ఱి)

ఆ. అకట యాఁడుకూయ నాలకూయను లాఁతి, వారికైన నరయ వలయు నరిన, నన్నుఁ గీచకుండు దన్నంగ నెట్టుబు, నూడ నేర్చె ధర్మసూనుఁ డపుడు. భార. విరా. ౨. ౧౭౭.

జ: కూపెట్టు, కూయిడు.

కూఁక. వి. ౧. కూఁత.

ఉ. క్రొవ్వునఁ గూయుకోయిలలకూఁకలు శారికలాడుమాటలున్. శుక. చ. ౨. ౧౯. యయా. ౮. ౧౨.

౨. అఱపు, బొబ్బరింత.

గీ. తోఁక యల్లార్చి కేవునఁ గూఁకఁ బెట్టి, దోరణము డిగ్గి పోరికిఁ దొడరు నెడల. అచ్చ. రా. సుం. ౧౦౭.

౩. ఆర్తధ్వని.

సీ. ఒకమూల డాఁగి మేడికులకూఁకలు విని కలఁగి పయ్యెద మేరిఁ గప్పువలఁది. దశా. ౮. ౮౫.

(బ) చీవాట్లు. (చూ. కూఁకలువేయు.)

అరగూఁకపెట్టు=అర్ధక్రోశప్రమాణము.

గీ. ఇంక మణిశైలమునకు వైకుంఠమునకు, నడుమ బిల్వవనం బంతి నిడుపు వెడలు, పునను గను పట్టుఁ బంకజవనము దాని, చెట్టులకు నెల్ల నరగూఁకపెట్టు పొడువు. వరాహ. ౧౦. ౧౨౬.

కూఁక(లు)పెట్టు=౧. అఱచు, బొబ్బపెట్టు.

క. అఁకట మలమలమాడుచుఁ, గూఁకలు వెట్టుచును బయటఁ గువలయసుతుల, త్తాఁకల నుండఁగ నీకీ, పీఁకన్ భుజియింపఁ దగునె విప్రవరేణ్యా. శేష. ౧ ఆ. (౪. ౮).

ఉ. ... దిశల్ వడఁగూఁక వెట్టుచున్. రామా. ౮. ౧౦౯.

౨. కూయు.

క. సురగాలి యెదురు వీచెను, వఱ డొక్కటఁ గూఁక వెట్టె వసుమతి వణఁకెన్, ఉరగంబులు పొడచూపెను, హరిణసమూహంబు త్రోవ కడ్డము దాఁటెన్. మై. ౨. ౩.

కూఁకలిడు=౧. కూయు.

గీ. తలిరుఁబోఁడులు డెందముల్ల డిల్లఁ, గూఁకలిడుకొంచు నెంతయుఁ గొఱంత లేక, యాగడంబునఁ బురి విచ్చి యాడెదేమి, యక్కటా నెమ్మి నీపాటు యడవిఁ గలయ. నీలా. ౩. ౨౭.

౨. కేకలువేయు.

క. నాకొడుకుపు నాకోడలు, నేకతమునఁ బెనఁగఁ బాము నీతఁడు వైచెం, గోక లెఱుంగక పాటినఁ, గూఁక లిడెన్ నీసుతుండు గుణమె గుణాఢ్యా. భాగ. ౧౦ పూ. ౩౨౫.

కూఁకలువేయు=౧. (పిలుచుటకు) కేకలు వేయు.

సీ. తెరువడ్డుకట్టంగ మరునికింకరులకుఁ గూఁకలు వేయునో కోకిలంబు. పి. శకుం. ౩. ౩౫.

౨. చీవాట్లుపెట్టు.

ఉదా: వానిని నేను కూఁకలువేయుదును లే.

జ: కూఁకరించు, కూఁకవేటు.

కూఁకటి=కుంకటి. వి. (సం. కూటకః) ౧. శిఖ, జుట్టు.

ఆ. వాఁడి యైనకత్తివాతి యమ్మునఁ గొని, పగతు శిరము చెక్కు తెగయ గొట్టిగి, వరుల కెల్లఁ జూడ నవ్వుగునట్లు గాఁ, గలయ నైదుగూఁకటుల నొనర్చె. భార. అర. ౬. ౨౫౦. (చూ. సం. భార. అర. ౨౭౩. ౧౦, ౧౯.)

ఉ. ముద్దులమాటలున్ జిలుకమోమున నున్నని లేఁతచెక్కులున్, గొద్దిగ నున్న నెన్నడుముఁ గూఁకటి కందకఫాలపట్టికన్, విద్దెము నేయు ముంగురులు విప్పగు నెప్పులగొప్పకన్నులున్, బ్రొద్దొక వింతయై యమరెఁ బుష్పసుగంధికి బాల్యవేళలన్. అని. ౨. ౨౧.

౨. ...జుట్టు, చూడ.

సీ. పురి యనఁ బింఛంబు మెఱయు జుట్టు సిక
మంచు సిగ కూఁక టన నల్లసిలుచు శిఖ. ఆం.
భా. ౨. ౯౬.

౩. జుట్టువెండ్రుకలు, శిరోజములు.

సీ. జడలయల్లిక యూడ్చి సంపెంగనూనియఁ
బిన్నకూఁకట్ల జొబ్బిలఁగ నంటి. హర. ౨.
౧౦౭.

౪. కాకపక్షము, జుల్పా.

సీ. ఉదకబిందుకలాప ముట్టియుట్టిపడంగఁ గ
ర మొప్పముద్దుకూఁకట్లతోడ. కాశీ. ౪.
౬౯.

శ్లో. తోయార్ద్రకాకపక్షాగ్రమ్. సం. కాశీ.

సీ. కూఁకటి యనఁ జిప్పకూఁకటి యనఁ గాక
పక్షంబు... ఆం. భా. ౨. ౧౪౫.

౫. కూఁకటివేరు, తల్లివేరు.

ఉ. ఇత్తరళాక్షి మేనిజిగి యేలిక మేలికడానిపైఁ
డి కీ, గుత్తపుగుబ్బలాఁడిజడ కూఁకటి చీఁక
టిమూలదుంప కీ, పుత్తడిబొమ్మకన్నుఁగవ
పోలిక వాలికగండుమీల కీ, బిత్తరిముద్దునె
మ్మొగము పిన్నమ పున్నమచందమామకున్.
విజ. వి. ౨. ౧౦౭.

విణ. ప్రధానము. (చూ. కూఁకటివేరు.)

కూఁకటిప్రాయము = పిల్లజుట్టువయసు, లేఁబ్రా
యము.

క. ఈరీతి మనిరి క్రమమున, నారఘుకులతిలకు
లనుదినాభ్యుదయతనూ, చారిమఁ గూఁకటి
ప్రాయము, వారై గురుమాతృభక్తివశమాన
సులై. రామా. ౩. ౧౪౭.

కూఁకటిరత్నము = చూడామణి, తలమానికము.

ఉ. చీఁకటికాసచిమ్మ భవుచేలకుసుంభము తూ
ర్పుఁగొండకున్, గూఁకటిరత్నమబ్జరమకూరి
మిపంట చకోరరాజిపే, రాఁకటిమంట కో
కకిరణావళిగంట రథాంగకేళికిన్, దేఁకువ
పెంట మింటఁ జనుదెంచె దినేంద్రుఁడు
కాలఘంటయై. కాశీ. ౪. [illegible]

కూఁకటివేళ్లతోఁ బెఱుకు = నిర్మూలము చేయు.

ఉ. కాఁక నెదిర్చి సంగరముఖంబున హెచ్చిన
రాజవంశముం, గూఁకటివేళ్లతోఁ బెఱికి...
జై. భా. ౧. ౬౪.

కూఁకటులు గొలిచి చేయుట = జుట్లు (= తలలు) కొ
లిచి పెండ్లి చేయుట, వధూవరులు ఈడుజోడుగా
నుండునట్లు చూచి పెండ్లి సేయుట.

ఉ. ... కమనీయకౌతుక, శ్రీవిధిఁ గూఁకటుల్
గొలిచి చేసినకూరిమిసోమిదమ్మ సా, ఖ్యావ
హయై భజింప... మనుచ. ౧. ౫౩.

జ: కూఁకటికువ్వ, కూఁకటిమువ్వ, కూఁకటి
మూఁగ, కూఁకటివేరు.

కూఁకటికువ్వ. (శ. ర.-కూఁకటిగువ్వ. బ్రా.) వి.
(√ కూఁకటి) ఒకానొకపక్షి.

సీ. కూకటికువ్వ కుటాకకళ్కు... గీ. అనఁగ ని
ట్లని పక్షిభేదాఖ్య లలరు. ఆం. భా. ౨. ౯౭.
(కూఁకటిగువ్వ - ప్రాఁత ప్రతిపా.)

కూఁకటిమువ్వ. వి. (√ కూఁకటి) ఒకానొకపక్షి,
ధూమ్యాటము.

సీ. ... ధూమ్యాట మెసఁగును గూఁకటిమువ్వ
నాఁ గూఁకటిమూఁగ యనఁగ. ఆం. భా. ౨.
౯౧.

క. గువ్వలు కౌఁజులు కూఁకటి, మువ్వలు లావుక
లు కోళ్లు పూరేళ్లు మొదల్, క్రొవ్విన పులుఁ
గులగమి నో, ళ్లువ్విళ్లూరంగ నప్పు డుర్విన్
వ్రాలెన్. ఇందు. ౨. ౭౦.

కూఁకటిమూఁగ. వి. ౧. = కూఁకటిమువ్వ. ఆం. భా.
౨. ౯౧. ౨. భరద్వాజపక్షి. ఆం. సం. తిర్య. ౧౫.

కూఁకటివేరు. వి. (√ కూఁకటి) కుంకటివేరు, తల్లి
వేరు.

క. ... మోహముఁ బట్టి తునుమాడక యీ, పిల్లలఁ
దునుముట కూఁకటి, వేళ్లుండఁగ మునిఁదిగా
వలు విఱుచుట గాదే. ప్రబోధ. ౫. ౩. పండి
తారాధ్య ౩౧౨ పా.

కూఁకరించు. స. క్రి. (√కూఁక) కూఁకలు వేయు, చీవాట్లు పెట్టు.
సీ...లేఁచి వారలఁ గూఁకరించి పోవు. సత్యాభామాసాంత్వనము. ౪. ౫౭.

కూఁకవేటు. వి. (√కూఁక) ఒకజాతిపాము.
సీ. కూఁకవేటులు చిల్లుగులియలు త్రాఁచులు పెరజాలు గుత్తుపుఁబెరజా లచటఁ. గీ. గలవు తక్కినజెత్తిపోతులును ... ద్వా. ౮. ౯౮.
(కూటబెట్టు-త్రా. పా.)

కూఁకు=క్రుంకు. అ. క్రి. అస్తమించు.
సీ. ... కూఁకె నాఁ గనుపట్టుఁ గ్రుంకె ననుట ఆం. భా. ౩. ౯౭.
ఆ. మూఁక గూడి ప్రొద్దు గూఁకుదాఁక. ష. చ. ౩. ౧౭౫. ఉ. హరిశ్చ. ౪. ౧౩.

కూఁకుడు=కుంకుడు. వి. (క. కూగటి.) కుంకుడుచెట్టు. (చి. వి.)
సీ. ... చీకిరేను కూఁకుడు నెమ్మి ప్రేంకణమ్ము. హంస. ౪. ౧౧.

కూఁత. వి. (√కూయు) ౧. అఱపు, కేఁక.
సీ. మొన్నఁ బారాశర్యముని కోట రాఁ గూఁత లెగయించి పెరవేఁకి యొత్తఁజేసె. కువల. ౨. ౮౦.
సీ. పాటఁ బాటిగఁ బాడి పరభృతమ్ముల లేఁచి కూఁతలు వేయించెఁ గొమ్మ యొకతె. చంద్రా. ౩. ౯౭.
౨. మొఱ, ఆర్తధ్వని.
వ...అట్లు కూఁత ముట్టి పట్టుకొని...కళా. ౩. ౧౫౩. (కూఁతముట్టి = కూఁతననుసరించి వచ్చి.)
గీ. మొఱ్ఱ యనఁ మొఱ యనఁగ వాపోక యనఁగఁ, గూయి నాఁ గూఁత నాఁగ నాక్రోశ మొప్పు. ఆం. భా. ౧. ౧౧౯.
౩. ప్రలాపము, ప్రేలుడు.
చ. తలఁకక యోని యేమిటికి... దల పెట్టినదాన విచ్చటం, దెలియము... ద్రిమ్మరికూఁతలదానవే కదా. కళా. ౫. ౫౧౦.
గీ. ఇచ్చినను నేమి వినయోక్తి లెఱుఁగ వలయు, గడుసుఁగూఁతల సత్కీర్తి గలుగఁబోదు. వేణు. ౫౭.
పోటుకూఁత=వీరాలాపము.
క. అని పలుక మఱియు నాతఁడు, మన సీయక యున్నఁ జూచి మంచిది పతి చే, నినుఁ దుని మించెద ననుఁ గనుఁ,గొనరా యని బోటి పోటుకూఁతలు పెట్టెన్. శుక. ౨. ౫౩౨.
సా: ఇతఁడు కూఁతకరణము గాని వ్రాఁతకరణము గాఁడు:- మాటలప్రోగు గాని పని చేయ లేఁడని భావము.
కూఁతలిడు=కూయు.
వ...దుంపదూండ్లు మెసవి విసువక కూఁతలిడు కొదమరాయంచలును... నీలా. ౩. ౧౦.
కూఁతలువెట్టు=కేఁకలు వేయు, అఱచు.
ఉ. బందులఁ బట్టి చోరకులు బాధ యొనర్పఁగ ధారణీసురుల్, గుంది సమస్తసంపదలు గోల్పడి కానలలోన నుండఁగాఁ,గొంద ఱెఱింగి కట్టి వెసఁ గొట్టుచు భంగము లెల్లఁ జేయఁగాఁ,గొందల మంది యేడ్చుచును గూఁతలు వెట్టెద రాలకింపుఁడీ. వి. పు. ౨. ౧౩౦.

కూఁతకెదువు. వి. (√కూఁత) శంఖము. (శ. ర.)

కూఁతనేల. వి. (√కూఁత) కూఁతవేటుమేర, కోసునేల, క్రోశము.
సీ. ... కూఁతపట్టునేల యనంగఁ గూఁతనేల యనంగఁ గ్రోశము...ఆం. భా. ౨. ౯.

కూఁతపట్టు. వి. (√కూఁత.) కూఁతవేటుమేర. (శ. ర.)

కూఁతపట్టునేల. వి. (√కూఁత) కూఁతనేల, క్రోశము. ఆం. భా. ౨. ౯.

కూఁతవేటుమేర. వి. (√కూఁత)-కూఁతవేసిన ... నంతదూరము-కోసుదూరము.

సీ. బ్రహ్మర్షు లధివసింపఁగఁ గోరుకొనుచోట వీటికోటకుఁ గూఁతవేటు మేర. గీ. విరివిగ రు వినిర్మించె విశ్వకర్మ. కవు. ౨. ౮.

ఇట్లే: కూఁతవేటుదూరము.

సీ. విను మిచ్చటికిఁ గూఁతవేటు దూరంబునఁ గల దొక్క హ్రదము నిర్మలజలంబు. హరిశ్చ. ౩. ౬౫

కూఁతు=కూఁతురు. వి. (ఈశబ్దమునకు మొదట 'ఆఁడుశిశువు' అనునర్థమే యుండి కాలక్రమమున 'పుత్త్రిక' అనులాక్షణికార్థము కలిగినట్లు కనఁబడుచున్నది. ఇట్లే 'కొడుకు' శబ్దమునకు మొదట 'బాలుఁడు' అనునర్థమే యుండి పిదప 'పుత్త్రుఁడు' అనులాక్షణికార్థము కలిగినట్లు కనఁబడుచున్నది. ఈరెండుశబ్దములకుఁ గలరెండర్థములును భట్టారకుని కవిత్వమందే కానవచ్చుచున్నవి. ఇటీవల వీనిలాక్షణికార్థములే ప్రచారములోనికి వచ్చినవి.) ౧. ఆఁడుశిశువు, బాలిక.

వ. అంత నేము శిష్యగణంబులతోడ ... చని యమ్మాలినీపులినతలంబున శకుంతరక్షితయైన కూఁతును... ఎత్తికొని వచ్చి శకుంతరక్షిత యగుటం జేసి శకుంతల యను నామం బిడి కరంబు గారవంబునఁ బెనిచితిమి. భార. ఆది. ౪. ౪౭.

౨. పుత్త్రిక, కొమార్తె.

సీ. పడసిరి పలువురఁ గొడుకులఁ గూఁతుల... భార. ఆది. ౩. ౫౧.

మ. వినుమీ మానవనాథుకూఁతునకు నువ్విళ్లూరు నీరాజనం, దనుఁడు...దశకు. ౪. ౪౩.

సీ...గంధర్వనాథులకూఁతులు...హరి. ఉ.౪. ౧౭౯. ఆం. భా. ౨. ౧౧౧.

కూఁతురు=కూఁతు. చూ. (ప్రాచీనశాసనములు కొన్నింటిలో నీశబ్దము గురురేఫయుతముగా నున్నది.) వి. ఔ. ౧. ఆఁడుశిశువు, బాలిక. (చెలికత్తెలు సుగాత్రితో ...

ఆ. నలినవదన యెన్నినాళ్లైనఁ జిన్నికూఁతురవుగావు నీవు తొడఁగి పతికిఁ, దగినసేవ సేయ కగునె...కళా. ౪. ౬౭.

౨. పుత్త్రిక, కొమార్తె.

సీ...పుత్త్రికాహ్వాయ మొప్పఁ గూఁతు కొమారిత కూఁతు రనఁగ. ఆం. భా. ౨. ౧౧౧.

గీ. ఆతనూజాలకందఱు కనుజయై ల, తాంగి దుశ్శల యనుకూఁతు రమరఁ బుట్టె. భార. ఆది. ౫. ౧౦౮.

ఉ...నీ, కూఁతురి నీయఁ జూడఁ గలుగుం గద... పార్వ. ౫. ౭౨.

చ...ఇత్తు నీ, తనియనుజత్రయంబునకుఁ దక్కిన కూఁతురులన్ భవత్కృపన్. రామా. ౪. ౯౬. (చి. ని. పా.)

౩. స్త్రీ, ఆఁడుది.

ఆ. కొడుకుఁ గాంచు రాచకూఁతు రెద్దానికి, నట్టి పనికి నుచితమైనసమయ, మొదవెఁ దడయు టింక నొప్పదు...భార. ఉద్యో. ౩. ౧౯౯.

సా: కూఁతుళ్లఁ గన్నమ్మకు కుర్చీపీఁటలు కొడుకులఁ గన్నమ్మకు గోడపంచలు.

పెండ్లికూఁతురు=వధువు, పెండ్లికొమార్తె.

మ... పెండ్లికూఁ, తురిఁ గావించిరి పేరటాండ్రు మహీభృత్పుత్త్రిన్ బ్రమోదంబునన్. కులశేఖరమాహాత్మ్యము. ౪ ఆ. (చి. ని.)

జ: కూఁతురుబుడమ.

కూఁతురు(రి)బుడమ. వి. (కూఁతురు+బుడమ) ఏలావాలుకము, నూఁగుదోసకి.

సీ... తెలియంగఁ దగును నూదోస రేణుకలు కూఁతురుబుడమన. గీ. వాలుకమ్మని...ఆం. భా. ౨. ౬౧.

గీ. బొల్లిపూసరయును సోమవల్లి చేఁతి, పొట్లబిల్వంబు కూఁతురిబుడమ పెసలు, గాఁచి గుడమున లేహ్యపాకముగఁ జేసి, ఘృతయుతం బైన ... క్రిందుపడును. చికి. (చి.ని.)

కూకి(కీ). వి. ౧. పారావతము, పావురము.

గీ. కూకివగపల్కు చల్కు బెళ్కుచును గుల్కు, నట్టె మెయి వ్రాలు సుఖపులావారిని సోలు, ముద్దులను బెట్టు దబ్బఱమోడి పెట్టు, నంత మెల్లఁగ గడిదేరి యూయెయూరి. మల్లుపు. ౮. ౯౨.

గీ. పరఁగు నోడ్డీలు కూకీలు పల్లటీలు, పావురాలును బకదార్లు పావురములు, నాఁగఁ గలరవ పక్షిబృందముల పేళ్లు. ఆం. సం. తిర్య. ౧౩. అహ. ౩. ౧౯. వేంక. తిర్య. ౯౭.

౨. పారావతవిశేషము.

క. మేలైనలకోరీ లొడ్డీలుఁ...బకదార్లును గూ, కీలు ననెడు పేరులం దగినపార్వములన్. సారంగ. ౧. ౧౧౬.

సీ. పారావతంబగుఁ బావురాయి యనంగ ... తద్భేదములుగాను దనరుచుండును...ఒడ్డీకూకి బకదారిదూరబారు లనంగ...ఆం. భా. ౨. ౭౯.

కూకీపల్కులు=మణితధ్వనులు, రతికూజితములు.

సీ. మణితవాచకము లై మనుఁ బావురాపల్కులనఁగఁ గూకీపల్కు లనఁగ...ఆం.భా. ౨. ౧౭౦.

కూకు. వి. ఆమిక్ష, పాలవిఱుగు.

సీ. ... ఆమిక్షసంజ్ఞ యై యలరుఁ గూకు,పాలవిఱుగు నాఁగ ... ఆం. భా. ౨. ౧౬౨.

జ: కూకులువత్తులగు.

కూకుదుఁడు. సం. వి. అ. పుం. అలంకృతురాలగు కన్యను వరునకు సత్కారపూర్వకముగా దానము సేయువాఁడు.

కూకురుగుండఁగి= కూకురుగుండె. (శ. ర, బ్రౌ, చి. ని.)

కూకురుగుండె. వి.దాత్యూహము,పక్షివిశేషము.

సీ. దాత్యూహసంజ్ఞ యై తనరు కూకురుగుండె నాఁగ...ఆం. భా. ౨. ౯౩.

కూకులువత్తులగు. అ. క్రి.(కూకులు+వత్తులు+అగు). తుత్తునియలగు; చెదరు.

ఉ. క్రమ్మి చతుష్కరిం జనుచు కాలువ లై ప్రవహింప గోమపుం, గుమ్మెలఁ బార్శ్వభూజములు గూకులువత్తులుగా ముఖంబునన్, దుమ్ములు రేఁగ మై మఱచి దున్నుచు ముస్తలఁ దేల్చి కుంజముల్, గొమ్మలఁ జిమ్ముదాని నొక ఘోరవరాహముఁ గాంచి యాత్మలోన్. వేం. పంచ. ౨. ౧౦౫.

ఉ. కుంభిరదప్రహారములఁ గూకులు వత్తులునైన మిన్ను...వేం పంచ. ౧. ౮౯.(చి.ని.పా.)

ద్వి. కొట్టన నిష్ఠలు నిలిపెడుబుఘుల, గుట్టు లన్నియును గూకులువత్తు లయ్యె, నిట్టి దుర్దశ రాకకేమికారణము. ప్రభులిం.౧.౩.౨౦పా. ౨౦ పం.

క. చిలువదళవాయు లప్పుడు, తలబీకనకాయ లై యథాయథ లై కూ, కులువత్తులు నై మొనతల, నిలువక శేషాహికడకు నెతి చెడి పాఱన్. దై. భా. ౬. ౧౦౨.

కూగు. వి. (క. కూగు=కూఁత) కూఁతవేటుదూరము, క్రోసు?

ద్వి. కూగెంట నొక్కొకకూటంబు గలదు, యోగీంద్రసిద్ధనియుక్తంబు లవియు. పండితా. పర్వ. ౩౭౮ పా.

కూచేము. వి. (క.కూచ.) ౧. గుంజ, స్తంభము.

సీ. గండంపుఁగూచముల్ పొందించి కుచవేళ్ల నలవగాఁ గట్టినయట్టిమహిమ. రా.వి.౩.౭౧.

౨. కుసి, మంచము మున్నగువానిపట్టెయొక్క సన్ననిచివర, పట్టికాగ్రము.

సీ. పట్టెయంచనఁ దగుఁ బట్టిక కుసి కూచ మనఁ బట్టికాగ్ర మై యలరుచుండు. ఆం. భా. ౨.

కూచము. సం. వి. అ. పుం. ౧. కుచము, స్తనము. (కల్ప) ౨. హస్తి, ఏనుఁగు. (కే.ని.)

కూచి[1]**.** విశ. (క. కూచి.) ౧. విరిసినది, వికసించినది.

గీ. నల్లప్రజపై సరగ దండు వెళ్లఁ దలఁచి, రాజు వేయించు వెలిగుడారం బనంగఁ, దోఁచెఁ బాండిమ ప్రాచిఁ దోడ్తోన యందుఁ, గువలయదళమ్ము లప్పడు గూచి యయ్యె. సారంగ. ౨. ౧౬౧.

వి=కూచీ.(హిం. కూచ్) దండయాత్ర. (చూ. కూచి చేయు.)

జ: కూచి చేయు.

కూచి[2]**.** విశ.(త.కూచ్చు) వాఁడియైనది, నిశితము.

ఉ. చూచుతటి న్మనోభవుఁడు చొచ్చి పరస్పరవీక్షణంబు లన్, గూచి మెఱుంగుబల్లెలుకుఁ గోలలపాలయి నొచ్చి యెందు నాహా చన లేనియూనరపరాత్మజాలం జిగురాకుఁగత్తి చేఁ, గాచుట లేక యప్డు నలుక న్దొడఁగె న్వడి నజ్జనజ్జగన్. చంద్రా. ౨. ౧౩౯.

వి. వాఁడిమి, శౌర్యము.

శా. జౌనే తార సెబాసు మెచ్చ వలె నాహా నీ గుణం బిం కిటన్, వానిం జూచిన నీకు నిన్నుఁ గనుఁగొన్న న్వానికిన్ శోకసం, ధానం బొందఁగఁ జేసినప్పుడు గదా నాకూచి శే కున్నచో, నేనే రంభనె యచ్చరల్ వొగడఁగా నీపేరునం బిల్వవే. కువల. ౪. ౮౭.

కూచి. సం.వి.ఈ.స్త్రీ.౧.కూచిక, తూలిక.(కౌముది) ౨.స్త్రీ. ౩. ఆఁడేనుఁగు. (కే.ని.)

కూచిక. సం.వి.ఆ.స్త్రీ.౧.తూలిక, చిత్రవు వ్రాయువాగఱ. ౨. తాళపుఁజెవి.

కూచి(చీ)చేయు. అ. క్రి. (√కూచి[1]) దండువెడలు.

వ. ... అపు డుభయపార్శ్వనస్థులై బలసి కలసి కొలిచి యున్న చంద్రాదుల విలోకించి వచ్చు సంపై రండు పొం డని పంచి కూచిసేయ నియమించి యంతఃపురంబుఁ బ్రవేశించి ... చంద్రా. ౩. ౫౨.

సీ. కూచిసేయింపఁగాఁ జూచె నందమొ యేల చైద్యుఁ డెఱుంగఁడే శార్ఙలతిక, వెలిగుడారంబుల నిలిపె నందమొ యేల బాణుఁ డెఱుంగఁడే బంధురగద. చంద్ర. ౪. ౧౨౪.

శా. రాచక్రంబున మేలుబంతి యనఁగా రాజిల్లునారాజు కూ, చీచేయించి సమంచితాత్తబలపత్త్యేనాసమేతంబుగా. రంగా. ౨. ౫౯.

ఇట్లే:-కూచి గావించు.

గీ...కూచిగావింప...రా. వి. ౨. ౬౮

కూచిమతము. వి.సాతాని మతములలో నొకమతము. (బ్రౌ.)

సీ.తనది కూచిమతంబు తమ్ముఁడు బౌద్ధుండు సర్వేశ్వరమతంబు షడ్డునిది. వేఁ. ౬౯.

కూచిమారము. వి. పోకిరితనము. (బ్రౌ)

ద్వి. కుటిలకుత్సితములు కూచిమారములు, మటుమాయతనములు మందువ్రాఁకులును, నటమటంబులును సున్నైన చెద్దనములు. ప్రభులిం. ౨. ౫౦ పొ. ౭ పం.

కూచిమారుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. పురుషజాతులు నాల్గింటిలో నొక జాతివాఁడు.

సీ. మనసీక మందుల మాయల మరగించి కొలిచునాకూచిమారు నొల్ల. కు. సం. ౭. ౧౪౫.

౨. కామశాస్త్రగ్రంథకర్తలలో నొకఁడు.

మ. స్మరవాత్స్యాయనకూచిమారకృతశాస్త్రగ్రంథసందర్భముల్, పరిశీలించినవాఁడ...నైష. ౨. ౫౬.

కూచీ=కూచి[1]. (చూ. కూచిచేయు)

కూజనము. సం=కూజితము. (వై.ని.)

కూజము. సం. వి. అ. పుం=కూజితము.

కూజా. వి.(హిం.కూజా) పాత్రవిశేషము. (శ.ర)

కూజితము. సం. వి. అ. న. అవ్యక్తధ్వని.

కూటకము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. కపటమై నది. ౨. కల్లయైనది, నిజముకానిది. వి. అ. పుం. ౧. పురయను గంధద్రవ్యము. ౨. కఱి, కొప్పు. న.౧. నాఁగటిదుంప,గొడగ,ఏఁడికోల లేని నాఁగలి. ౨. ఫాలము, కఱ్ఱు.

కూటకృత్తు. సం. విణ. (త్) ౧. కపటము పన్ను వాఁడు, వంచకుఁడు. ౨. తప్పుపత్త్రము తప్పునాణెము లోనగు నవి కల్పించువాఁడు. వి.త్. పుం. ౧. కాయస్థుఁడు. ౨. శివుఁడు.

కూటఖడ్గము. సం.వి. అ. పుం. లోపల ఖడ్గము గల కఱ్ఱ, కఱ్ఱకత్తి.

కూటజము. సం. వి. అ. పుం. కుటజము, కొండమల్లె.

కూటపాకలము. సం. వి. అ. పుం. ఏనుఁగులకు వచ్చెడి ఒకవిధ మగుజ్వరము.

శ్లో. అభిహన్తి హన్త కథమేష మాధవం, సుకుమారకాయ మనవగ్రహ స్స్మరః. అచిరేణ వైకృతవివర్త దారుణః, కలభం కఠోర ఇవ కూటపాకలః. మాలతీ. ౧. ౪౨.

కూటపాలకము. సం. వి. అ. పుం. కుమ్మరి ఆవము. (వాచ)

కూటపాలకుఁడు. సం.వి.అ.పుం. కుమ్మరి. (వాచ)

కూటపాశము. సం=కూటబంధము.

కూటబంధము. సం. వి. అ. పుం. బోను;వల; గాలము.

కూటమానము. సం.వి.అ.పుం. ౧.తప్పుతూనిక; తప్పుకొలత. ౨. తప్పుమానము. (తప్పుతూనిక తాయి,తప్పుమానిక, మొ.)

కూటమి. వి. (√ కూడు² - క. కూటత. కూటం.) ౧. కూడిక, చేరిక; స్నేహము, చెలిమి.

సీ. ఎలమిఁ బొల్పగుయయాతికిలకు సంతలకూటములకును మఱి విచ్చు మొగ్గ బోదవె. ఆము. ౪. ౧౨౩.

మ. ...ప్రకృతి నచ్ఛం బైనసస్వార్థి యొ,న్నఁటికిన్ గూటమివంకవచ్చువికృతిన్ మగ్నుండుగా నేర్చునే.మనుచ.౩.౨౪. దశా.౨.౧౫౫.

౨. స్త్రీపురుషులకలయిక, సంభోగము.

గీ.చంద్రముఖితోడికూటమి జన్మఫలము. విక్ర. ౩. ౪౮.

చ. సరివల పైనకూటమికి సాటిఁక లేదు గదా తలంపఁగన్. సారం. ౩. ౧౫౦.

గీ. కొలువుఁ గనయుటకూడిక కూటమి కల,యిక యనన్ రతి...ఆం. భా. ౨. ౧౭౮.

కూటము. (కూ. కూటాము. అని శ.ర, బ్రౌ). వి. (√కూడు²) ౧. చావడి.

క. ...భూన్యప్రత్తిలకము వచ్చెన్ హితనృపకులకముతో భోజనంపుఁగూటంబునకున్. రా. వి. ౨. ౯౬.

క. చని యది వడ్డింపఁగ భో,జనకృత్యము దీర్చి యంత జలబాప్పుఁడు గ్రుం,కిన దానికన్నుసన్నం,గని కూటములో వసించెఁ గంకటిమీఁదన్. సుక. ౨. ౫౨౪.

౨. కొలువుకూటము, సభాభవనము.

క. అలుకుఁడు మృగమదమున మ్రుగ్గులు పెట్టుఁడు గప్పురమునఁ గుంకుమమున గోడలు పూయుఁడు మణిదామక,ములు గట్టుఁడు పెద్దకూటమున సొంపారన్. భార. ఉద్యో. ౩. ౧౫౨.

౩. కూటమి, స్త్రీపురుషులకలయిక, సంగమము.

క. చని తత్కేళీగేహం,బున నొకమగనాలికూటమునకై కనుగూ,ర్కొనియొక్కజారుతోనిం,పునఁ బొదలుచు నుత్తరంపుమాల రమించెన్. సుక. ౩. ౬౧౨.

కూటము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) ౧. మిథ్యాభూతము, అసత్యము, కల్లయైనది; కృత్రిమమైనది. ౨. కపటము గలది. ౩. నిశ్చలము, చలింపనిది. ౪. నిందితము, తుచ్ఛము. ౫. కొమ్ములు విఱిగినది. (పశువు - కే. ని). వి. అ. పుం. న. ౧. కపటము, కైతవము. ౨. అసత్యము, బొంకు. ౩. దంభము, డాబు. ౪. మాయ, గారడము. ౫. పాపము. (కే. ని) ౬. పర్వతశృంగము, కొండకొమ్ము. ౭. (అన్నాదుల) ప్రోగు, రాశి. (ఉదా: అన్నకూటము, అభ్రకూటము, మృత్యుకూటము, మొ.) ౮. కఱ్ఱు, ఫాలము. (కే. ని). ౯. లేళ్లు లోనగువానిని పట్టుయంత్రభేదము, బోను. ౧౦. పురద్వారము, గవను. ౧౧. దాగలి. ౧౨. సమ్మెట. ౧౩. ఆకాశము. (కే. ని.) ౧౪. ఒకవిధమగు బాణము. ౧౫. అగ్రము, కొన. ౧౬. పుంజము, సమూహము. సం. భాగ. ౧౧. ౬౩. పుం. ౧. ఇల్లు. ౨. కాసెయులి.

కూటముత్యము. మి. వి. (కూటము + ముత్యము.) కృత్రిమమౌక్తికము, చేతముత్యము. (బ్రా- కూటిముత్యము. శ. ౨.)

కూటయుద్ధము. సం. వి. అ. న. ౧. వినోదార్థము చేసెడియుద్ధము. ౨. అధర్మయుద్ధము.

కూటశాల్మలి. సం. వి. ఇ, ఈ. స్త్రీ. ఇ. పుం. కృష్ణశాల్మలి, కొండబూరుగు.

కూటసాక్షి. సం. వి. ఇ. పుం. తప్పుసాక్ష్యము చెప్పువాఁడు.

కూటస్థము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) - కూటమువలె నిర్వికారముగా నుండునది - ఎల్లకాలము పరిణామాదులు లేక యేకరూపముగా నుండునది. వి. అ. న. వ్యాఘ్రనఖ మనుగంధద్రవ్యము, పులిగోరు.

కూటస్థుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧ - కూటమందు (= అగ్రమందు) ఉండువాఁడు - వంశమునకు మూలపురుషుఁడు. ౨ - కూటమువలె నిర్వికారముగా నుండువాఁడు - పరమాత్మ.

కూటాఖ్యానము. సం. వి. అ. న. ౧. కల్పనాకథ. ౨. అసత్యము చెప్పుట.

కూటాగారము. సం. వి. అ. న. ౧. మేడమీఁది యిల్లు, చంద్రశాల. ౨. క్రీడాగృహము. ౩. కపటగృహము, కల్లయిల్లు. (వాచ.)

కూటాయువు(స్సు). సం. వి. స. పుం. గుగ్గిలపుఁ జెట్టు.

కూటార్థభాష. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. కల్పనాకథ. (వాచ.)

కూటార్థము. సం. వి. అ. పుం. ౧. లోపల మఱియొక యర్థము గలిగియున్న బాహ్యార్థము. ౨. కల్పితార్థము.

కూటికుప్పలు. వి. బ. (√ కూడు[1]) ధాన్యవిశేషము.

వ... ఏఱుమల్లెలు మునిమనోహరాలు వెండిగుండ్లు బొంతమడమలు కూటికుప్పలు కారుసంపెఁగలు ... ప్రబంధ. ౧౧౨.

కూటినీళ్లు. వి. బ. (√ కూడు 1) పుల్లగిల్లు, అగ్నానికము. (శ. ర, బ్రా.)

కూటు. వి. ధాన్యము పోయుటకు వెంటితో నేర్పఱచిన గాదె, పురి. (శ. ర.)

సీ. ... తగుఁ గుసూలాభిధ గాదె యనంగను గరిసె యనఁగఁ. గీ. దద్విశేషసమాఖ్యలు దనరు మండుఁ, గొట్టు కూటు పాడక కుమి గొట్ట యనఁగ. ఆం. భా. ౨. ౨౪౦.

కూటువ. వి. (√ కూడు[2] - సం. కూటం) ౧. గుంపు; ప్రోగు, రాశి.

క. తోపలార కోదమజక్కువ, కవలారఁ కడింది పోయగపుఁడుమ్మెదకూటువలార మీ రిపుడు మా, నపలారతనంబుఁ జూచినారే చెపుఁడా. అచ్చ. రా. ఆర. ౭౭.

క. తులువతోలువేల్పుకూటువ, బలితపుఁ బెన్మోగులుఁ జాలుపయ్యెరకుఁ దగన్. నీలా. ౧. ౨౦.

ద్వి. గుగ్గులుతెరువులకూటువ లరసి, యగ్గలంబుగ మహిషాక్షి సాధించి. పండితా. పురా. ౧౨౬ పా.

క. వీటీపాటీరాగము, హాటక తాటంక మణిమయా భరణంబుల్, గూటువలుగ నిడియొద నీఁక, జోటీ మా టాడి ముద్దు చూపంగదవే. రసిక. ౩. ౭౦.

౨. సాంగత్యము, కూటమి.

(వెన్నెల) వ. ... చుంబనం బిడఁబోయి కెంగేల నదరంట వాటువడు కాముకుల వెలవెలపాటుకూటువం గోటికిఁ బకగ లెత్తి ...మను చ. ౩. ౨౭.

కూటువలుగొను, కూటువలుగూడు = గుంపులు గూడు.

క. వీటఁ గలచేడె లెల్లను, హాటకమణిఘటితతుంగహర్మ్యాగ్రములం, గూటువలు గొనుచుఁ జూచిరి, పాటించి విశాలవక్షుఁ బద్మదళాక్షున్. భాగ. ౧౦ పూ. ౧౨౪౭.

మ. ...ష్టాదేవతాముఖ్యు లెల్లను మోదంబున నవ్యవధూవరుల ప్రోలం గూటువల్గూడి డా, కొని సర్వే మునయస్సురా గ్రహయుతాః కుర్వంతు వామ్మంగళ, మ్మని లగ్నాష్టకము ల్పఠించిరి...రసిక. ౬. ౧౯౭.

కూటువమూఁక. వి. (కూటువ + మూఁక) ప్రోత్సాహపఱచి యక్కడక్కడ వెదకి తెచ్చినపత్తిబలము.

చ. అడవులఁ గొండలం బడి మహాపద నూ పతిచన్నవారి ని, ప్పుడు గొనివచ్చి కృష్ణుఁ డొక ప్రోవుగఁ గూటువమూఁకఁ గూర్చినం, బోడుతురె పాండునందనులు భూవర యేటికి నింత భీతి...భార. ఉద్యో. ౨. ౨౦౭.

ద్వి. కూటువమూఁకలు పాటి యై కూడఁ, జాటించి తెచ్చినసభలును సభలె. పండితా. వాద. ౧౩౬ పా.

కూటువసరులు. వి. బ. (√కూటువ) ఒకవిధ మగుహారము.

ద్వి. కాటుక చెదరి కన్గవనీరు జాఱఁ, గూటువ సరులఁ జిక్కువడ హారములు, జమిలిముత్యపు బొట్టు సరి దూలి చెదర. పద్మ. ౩. ౨౧. (బ్రౌ)

కూటువు=కూటువ.

(గుంపు.)

సీ. చవులతోఁ జెంపొవపువులతో నసులుఁబుట్టువులతోఁ జిలుకకూటువులతోడ. అచ్చ. రా. ఆర. ౨౬.

(స్త్రీపురుషులసాంగత్యము)

కళాశాస్త్రము. ౧. ౯.

కూడ. అవ్య. ద్రు. (కూడుధాతువుయొక్క తుమున్నాద్యర్థకరూపము - శ. కూడ. క. కూడె.) ౧. సహార్థకము.

క. భీమునిఁ దతోదరులను, భూమీశ్వర యిపుడ పట్టి పారిపుచ్చెద ను, ద్దామత ద్రింగెదఁ గృష్ణుని, తో మిత్రగణంబుతో సుతులతోఁ గూడన్. భార. ద్రో. ౪. ౨౧౦. ఆం. భా. ౩. ౭౦.

౨. సముచ్చయార్థకము.

గీ. తారకాధీశ్వరుండుఁ జింతామణియును, కూడ దుగ్ధాంబునిధిలోనఁ గూలుఁగాక. హర. ౬. ౨౪.

క. మదిరాక్షి యేతత్కథ, కొదవ యగుట తగదు కడమ గూడఁ బలికెద, న్మనమున విని పొమ్మని...శుక. ౧. ౨౩౭.

౩. సైతము, ఏనియు, ఐనను.

(క) అపకర్షమునకు.

ఉదా: ఉండ నిల్లు కూడ లేదు. వారు త్రాగుటకు మంచినీళ్లు కూడ నీయరు.

(చ) ఉత్కర్షమునకు.

ఉదా: వాఁడు రాజును గూడ ధిక్కరించిమా

టలాడును. జ్ఞానులు స్వర్గభోగమును గూడ లె
క్కసేయరు.

కూడఁబడు. అ. క్రి. (కూడన్ + పడు-స్వార్థమున) ౧. కూడు, చేరు.
క. అభిమన్యువివాహమునకుఁ, బ్రభువర్గం బెల్లఁ
గూడఁబడి యుండఁగ నా,సభ నీకై యేఁ
బలికితి...భార. ఉద్యో. ౧. ౭౯.
క. ఇత్తెఱఁగున సభలోపలఁ, దత్తఱమునఁ గూ
డఁబడినదర్పితసామం, తోత్తములలో నవిధ
దుఁడు,మత్తద్విపలీల మనసు మండ నిటు ల
నున్. ఉ. హరి. ౫. ౨౮౬.
౨. ముడుఁగఁబాఱు, ముడుఁగు.
గీ. కొన్ని దేశంబు లీఁవచేఁ గూడఁబడియె. కా
శీ. ౧. ౧౩౭.
౩. స్వస్థమగు, కుదురుపడు.
వ...తండ్రి యాదాదిమాటకుం జెవి యొగ్గి చెద
రినచిత్తంబు కూడంబడ నచ్చెరువడి యుపల
క్షించుచు నుండె...దశకు. ౩. ౫౨.

కూడఁబాఱు. అ. క్రి. (కూడన్ + పాఱు-స్వార్థమున) కలిసికొను, ఏకమగు.
ఆ. వారు సంభ్రమించి వడిఁ గాలుదివియలు, గొ
నుచు నులివు మిగులఁ గూడఁబాఱి,నృత్తశా
లఁ జొచ్చిరి... భార. విరా. ౩. ౪. (ప్రాఁత
ప్రతి. చి. ని. పా.) ఉద్యో. ౧. ౧౪౨.

కూడఁబెట్టు. స. క్రి. (కూడన్ + పెట్టు-త. కూట్టివై.) ౧. సమావేశము చేయు, ఒకచోఁగూర్చు.
చ. అని తనవంగడం బగుధరాధిపమంత్రిపచాలి
వర్గముం,బనివడి కూడఁబెట్టి...ఉ. హరి. ౩.
౫.
సీ...పజలు, మిసుక నవ్వెంద్రుకయసుగులదొర
యొల్లనాడెంపుఁబాఱులఁ గూడఁబెట్టి.అచ్చ.
రా. బాల. ౫౪.
౨. నిలువచేయు.
క. కట్టక కుసుమక యెపలకు [illegible]
డ్రి గూడఁబెట్టినసిరి...విక్ర. ౨. ౧౬౩.
ద్వి...కొలుములు గూడఁబెట్టు...అ. మ. క. ౧.
౭ పా. ౧౨ పం.
సీ...కుశపవిత్రంబులు గూడఁబెట్టు. హర. ౩.
౩౬.
౩. సంధానము చేయు, కలుపు, తార్చు.
(వేశ్యామాతృవర్ణనము)వ...తగవు గోరయుంబో
లెఁ గూడఁబెట్టుచు...కవిక. ౪. ౧౧౩.

కూడముట్టు. స. క్రి. (√కూడు³)-తత్సమి-కలిసికొను.
ఆ. ఆత్మజవము నచ్చి హరిణంబు డిగి భీతిఁ, బా
ఱఁ గాల్లు రాక పవనుఁ డసుర, లెగిచి కూడ
ముట్టనెకిరింతయిటినోరి,గతిశ దిగిచి నోరఁ
గఱచుకొనియె. కవిక. ౨. ౧౨౦.
వ. ... హేమాంగదుండు చనినజాడ యరసి య
తిత్వరితగతిం జని కూడముట్టిన నాభీలంబైన
యాకలకలం బాలించి...విక్ర. ౬. ౭౮.

కూడలి. వి. (త. కూట్టల్. క. కూడల్.) ౧. నద్యాదులు కలసినచోటు.
సీ. కయ్య కాలువ యనఁ గనుపట్టుఁ గుల్య కూడ
లి యన సంభేవ మలరుచుండు. ఆం.భా. ౧.
౧౬౪.
ద్వి. వినియె నంతయు నట సనియెఁ గూడలికిఁ,
గనియె సద్గురువు సంగయదేవు నచట. బస.
పు. ౭. ౯౭౩ పం,౧.౬౨౨,౫౮౧ పం.
౨. ఎల్ల, అవధి.(చూ. కూడలిఱాయి.)
జ: కూడలిఱాయి, కూడలివాయి.

కూడలిఱాయి. వి.(కూడలి+ఱాయి)ఎల్లఱాయి, సరిహద్దుఱాయి. (శ. ర.)

కూడలివాయి. వి. (కూడలి+వాయి)రెండుపంచలు కలిసినమూలయం దేర్పఱచిననీటిదారి. (శ. ర.)

కూడిక. వి. (√కూడు²-త. కూడుకై) కూడుట.

(సాందిక.)

క. ...మాకెటి,పండులసోయగము జక్కవలకూడిక...వెలఁదిగుబ్బలకడఁగుఁన్. నీలా. ౨. ౨౪.

(రతి, సంభోగము.)

గీ. కోఅలుఁ గవయుట కూడిక కూటమి కల,యిక యనన్ రతి...ఆం.భా. ౨.౧౬౭.

కూడిమాడు. అ. క్రి. (√కూడు²) కలసిమెలసి యుండు, అనఁగి పెనఁగి యుండు.

గీ. ...మృగేంద్ర, పోతకంబులు నాలక్రేపులును గడుపుఁ,గట్టికొని కూడిమాడ నక్కజము చెంది. పా. శకుం. ౨. ౪౯.

చ. తలఁపఁగ రాజశేఖరుఁ డతండు తలోదరి సర్వమంగళా, కలితవు నీవు మీరలోకగాత్రము లై పడిఁ గూడిమాడుమన్, తెలఁగుట యొప్పఁగ గా కలుగఁ జెల్లునె నీకు...నర. 3.౧౪౭.

సీ. తోడికన్నెలు దానుఁ గూడిమాడి చరించు సురసౌన్నిధిడలఁ జూచిచూచి...గీ. హృదయపీఠిక నెట్లు ధరించువాఁడు. రా. చ. ౨. 3౫.

స. క్రి. రమించు, కూడు.

సీ. కలధన మెల్లఁ బోకడఁ బెట్టి నాన్యాసి యై బిచ్చమెత్తనియుగ్రజాండు. గీ. లేఁడు ధరలోన రతిసేనఁ గూడిమాడి, యున్నపిటులందు...శాంస. ౫. ౧౨౦.

కూడివచ్చు. అ. క్రి. (√కూడు²) లాభము కలుగు, కలిసివచ్చు.

ఉదా:- నాని కావ్యపారములో నాలుగువేలు కూడివచ్చినవి.

కూడు¹. వి. జా. (√ కుడుచే-క. త. కూழ) అన్నము, తిండి.

గీ. కుడుచు నెడ నాని పెనువ్రేలు కూటిలోనఁ,దునిసిపడి యున్న...భార. ఆది. ౭. ౨౫౬.

క. పేరు పలలుండు గూడుం,జీరయు నిడి పాకతంబు సేసినఁ జాలున్.భార.విరా.౧.౨౧౯.
ఆం. భా. ౨. ౨౫౭.

సా: కూటికి తక్కువ యైన కులమునకుఁ దక్కువ యగునా? కానికూడు తిన్నను కడుపు నిండదు.

కూటిపే(బీ)ద = తిండిలేనిది; తిండిలేనివాఁడు. (ఇది 'పాలబీద' వంటిది.)

సీ. రతుల నేరుపులేనిరామ జారయుఁ జోరకుమతి యూనెలనాఁగ కూటిపేద. గీ.యైనమృగనేత్ర... రతి యొనర్పఁగఁ గోఱగాదు రసికులకును. వి. పు. ౪. ౨౨౦.

చ. పడమర నెట్టునయ్యొడుకుఁబ్రాళన మొల్లక కూటిపేదలై, బడలిక నూడునచ్చిలుపప్రగ్గములన్...ఆము. ౨. ౪౯.

క. అంతట మగనికి నన్నం, బింత యిడక వండి పట్టి చెల్లను జారో,పాంతములఁ జేర్పనాతఁడ,నంతవ్యథఁ గూటిబీద యై చెప్పఁగలన్. శుక. ౩. 3౫౫.

జ: కూటికుప్పలు, కూటినీళ్లు, కూడునీరు.

కూడు². అ. క్రి. (క.త.కూడు) ౧. గుమిగూఁడు, సంఘటించు.

వ. ...అకస్మాడినపాషండషండంబు తలపంచుకొని పోయిన...ఆము. ౪. ౭౫.

౨. కలిసియుండు.

వ. ...దివ్యాభరణంబులతోడం గూడి పార్వతి సర్వలోకనయనోత్సవకర యయ్యె...హర. ౪. ౭౩.

౩. కలుగు, సంభవించు.

ఉ. అరసపాను లై గరిమ నచ్చటఁ ద్రిమ్మరుచున్నవారికిం, జేరవు రోగముల్ చెమట చెందదు మేనులఁ బూతిగంధముల్,ఘోరజరాదిదోషములుఁ గూడవు...వి.పు. ౩. ౩౦.

సీ.కుహనాకిటికి లక్ష్మికుచకుంభములమీఁదికుంకు

మంబున నుసుల్ కొనఁగఁ గూడె. భీమ. ౧. ౩౮.

౪. సమకూడు,లభించు.

చ. బలము లపారముల్ ధరణిభర్తయుఁ బర్యటనంబువంక నాఁ,కలిఁగొనినాఁడు వేగిర మెకావలె భోజన మెట్లు కూడు...వరాహ.౪. ౧౦౩.

౫. శక్యమగు, సాధ్యమగు.

గీ. వచ్చి యరరనిరోధంబువలనఁ జూచి,కాంతు చేష్ట నొంటెంగి చేగడియ వివియఁ,గూడ దత్తఁగ రా దింకఁ గోరివచ్చి,చెనఁటిచుట్టాలు చేత బజీత నగుదు. శుక. ౨. ౧౨౭.

మ....సహింపం గూడు నే యింద్రజి, వ్బలమవ్వీరుఁడు సచ్చె నీకు హిత మాపాదించు సౌమిత్రి చేన్. ఉ. రా. ౧. ౧౫౭.

౬. యుక్తమగు, తగు.

పద్మకము. కొడుకుపల్కు విని కూడదు నాక దురాత్ముఁడై, కడఁగి మీకు నపకారము సేసి ధరిత్రి నె,ల్వడఁగఁ బంచె నఁడుఁ బాపమతిన్ ధృతరాష్ట్రుఁ డె,య్యెడల మర్జనుల నేమటి నమ్మఁగఁ బోలునే. భార. ఆది. ౬. ౨౨౭.

ఉ. రాజగృహంబుకంటె నభిరామము గా నిలుగట్టఁ గూడ,దు...భార.విరా. ౧. ౧౨౩.

క...కూడునె యిల్లాలి నన్నుఁ గొట్టం దిట్టన్. వేం. పంచ. ౪. ౪౨౯.

౭. చాలు, సమర్థమగు.

వ...గుట్టు చెడి యిట్టట్టు మెదలం గూడక తట్టిం బడినపులుఁగులగతిఁ గొట్టుమిట్టాడి ... కృష్ణ. ౩. ౩౭.

వ...నిప్పు ద్రొక్కినచందంబున మిట్టిపడి...ఇట్టట్టు తరలి పోఁ గూడక యావ ద్రావిడవాని గతి వారటించుచున్న...సారంగ. ౩. ౨౯.

౮. సంబంధించు.

ఉదా: అది నలుగురతోఁ గూడినపని గాని యొకనిపని గాదు. ఇది పెద్దవారితోఁ గూడినవ్యవహారము.

స. క్రి. ౧. పొందు, చెందు.

క. వాడక వ్రాలక తెవులుల, గూడక తగ నల్ల గొలుసు కొని నవకము లై, చూడఁగ భద్రము లగుచును, వీడక సస్యంబు లిడుము వీడెం బ్రజకున్. భాగ. ౧౧ పూ. ౭౫౭.

చ...నేఁడు నా,పురుకుల మెల్లఁ బావనతఁ గూడె నిజం బని కౌఁగిలించినన్. జై. భా. ౮. ౧౩౧. ఆం. భా. ౩. ౧౧౯.

౯. కలుపు, సంకలితము చేయు.

సీ. లఘువుల క్రింది వెల్లను గూడి వెండియు నొక్కటి గలుపుక యుగ్గలింప. గీ. నైనసంఖ్య వృత్తము...అప్ప. ౪. ౧౪౯.

ఉదా: ఈమూఁడంకెలను కూడి మొత్తము చెప్పు.

స. క్రి. అ. క్రి. ౧. చేరు; కలియు.

గీ. త్రుంకఁ బాఋసహస్రాంశుఁ గూడ లేక, వెనుకఁ జిక్కినజరదంశువితతి వోలె. నైష. ౨. ౪౦.

మ. మరువాలారుశరంబులం దొరఁగుకమ్మం దేనెతోఁ గూడి య,య్యరవిందాక్షికిఁ బక్షిపుంగవగవీహైయంగవీనంబు ని,ర్భరహర్షంబు నొనర్చె మున్ను రుచిసౌరభ్యంబులం బిమ్మటన్,మరియం ద్రోయుచు నించె నెమ్మనమునన్ మూర్ఛామూర్ఛాయమున్. నైష. ౨. ౯౯.

౨. రమించు, సంభోగించు.

క...లోపాముద్రం, జూచి మునీంద్రుఁడు మన్మథ,గోచరుఁడై దానిఁ బ్రీతిఁ గూడఁగఁ దివిరెన్. భార. అర. ౨. ౩౩౧.

గీ. పిడుతలో నాయకుఁడు దాఁచిపెట్టినట్టి,మూడ లర్పించి వానిలోఁ గూడి మెలఁగె.శుక. ౩. ౧౩౧.

జ: కూటమి, కూటము, కూటువ, కూటువమూఁక, కూటువసరులు, కూటువు, కూడ, కూడఁబడు, కూడఁబాఱు, కూడఁబెట్టు, కూడముట్టు, కూడిక, కూడిమాడు, కూడివచ్చు, కూడుకొను, కూడుదల, కూరిచి, కూరిమి, కూరిమికత్తియ, కూరిమికాఁడు, కూరుచు, కూరుచుండఁబడు, కూరుచుండఁబెట్టు, కూరుచుండు, కూరుచుకొను, కూరుచుకోలు, కూరుపరి, కూరుపు, కూర్పించు.

కూడుకొ(న్కొ)ను=కూడు.

స. క్రి. (కూడు, చేరు; స్నేహితునిగాఁ జేసికొను.)

వ...అనిలనందనుం డొక్కమదువున మధురశిశిరజలంబులఁ బానంబుసేసి యుల్లసిల్లి యాద్రుపదపుత్త్రుం గూడుకొనియె...భార. భీష్మ. ౨. ౩౭౩. ద్వా. ౧. ౧౬౬.

గీ...నిహీనులఁ గూడుకొంట,వ్యసనినైయుంట చల ముంట వలదు పతికి.అము.ర.౨.౪౨. (రమించు)

ఆ. అతని కేమి కొఱఁత పతిహితంబుసఁ బ్రాణ, మిచ్చినాఁడు దివికి నేఁగినాఁడు, రమణుఁ డగుచు నచట రంభాదిసతులఁ గూడుకొనక యున్న నన్నుఁగూడ నను. ద్వా. ౧౧. ౧౪౧.

కూడుదల. వి. (√కూడు²-క. కూడువలె. త.కూడుదల్.) లాఘవము.

క. వేడు కలరఁ భూదేవికిఁ, గ్రీడాకారంబుఁ జూపి కులికెనుహరికిం, గ్రీడాచల మొప్పిన చోఁ, గూడుదలయు గాదె యటకుఁ గొనిచో మ్మింకన్. వేం. మా. ౧. ౬౮.

కూడునీరు. వి. (√కూడు¹) గంజి.శుక.౩.౧౦౩.

కూడ్యము. సం=కుడ్యము.

కూణి. సం. విశే. (ఇ) కుణి, ఈచపోయిన చేతులవాఁడు.

కూణిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. వీణాకిరడ.(వై.ని.)

కూణితము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) ౧. మూయఁబడినది. ౨. ముడువఁబడినది.

కూణితేక్షణము. సం. వి. అ.పుం-మూయఁబడిన కన్నులు గలది-శ్యేనము, డేగ.

కూదరుఁడు. సం.వి. అ. పుం-కుత్సితజన్మము గలవాఁడు-జాతివిశేషము. (ముట్టుత యగుబ్రాహ్మణస్త్రీకి మొదటిదినమున ఋషిసంగమమువలనఁ బుట్టినవాఁడు-కల్ప.)

కూద్దాలము. సం.వి.అ.పుం.కుద్దాలవృక్షము,కాంచనము.

కూన¹=కున్న. వి. (చూ.కొంచెము-సం. కుణకః.)

౧. పశుపక్ష్యాదుల శిశువు; శిశువు.

గీ. సిసు వనఁగను బిల్ల నా నిసుఁగనంగఁ, గూన యనఁగందు నాఁగను గొడమ యనఁగఁ, దిర్యగర్భకములుగాను దెలియవలయు, నొపచారిక మన్యాఖ్య లొట శర్వ. ఆం. భా. ౨. ౯౯.

ద్వి. ...పులులను వాని,కూనలను జన్నుఁగుడిపెడువేళ్లు. ద్వి. హరిశ్చ. పూ. ౭౮౩ పం.

సీ. పందిపెంటికి నైదు పదియుఁ గూనల నిచ్చి ... సిలా. ౧. ౧౧౧.

ద్వి. గట్టిగా భాగ్యంబు గలపధూమణికిఁ, బుట్టకనా కేల పుట్టితి కూన. ద్వి. హరిశ్చ. ఉ. ౧౭౩౬ పం.

క. కూనలఁ గానలకుఁ బనుపుకొన నేరుతునే. అచ్చ. రా. బాల. ౧౦౨.

క...తొలఁగి పోవ రాదా యెట కే,నో కూన... కళా. ౩. ౭౬. వాసిష్ఠ. ౨. ౧౨౦.

విశే. చిన్నది, లేఁతది.

నెలకూన=బాలచంద్రుఁడు.

గీ. పగడ మిగురాకు నిలఁజట్టుఁ బనఁటులఁ గరి, కుంభములఁ దమ్మి నెల నెలకూనఁ గపుర,ము

బ్జముల మీల మొగులుఁ గాలాహిఁ బకేఁడి, సంపెఁగలఁ గూర్చి నలువ నిర్మింపఁబోలు. వసు. ౨. ౩౩.

లతకూన=౧. లేఁదీఁగ.

సీ. కనుఁగొంటి లతకూన నని డాయుఁ గాకున్న నభినవతరలతాప్తిఁ దెలుపు. వసు. ౩. ౮౨.

(మూఁడవయర్థమునకును నిదియే యుదాహరణము)

౨. తీఁగ.

గీ. తీఁగ తీఁగియ లతకూన తీఁగె యనఁగఁ, దనరు లతపేరు... సాం. ని. స్థా. ౫౮.

౩. కన్నెపడుచు.

జ: కూనగుంత, కూనరాగము, కూనలమ్మ, కూనలమ్మచీర.

కూన². వి. కంటిలో పెరుఁగుదుర్మాంసవిశేషము.

(వ్యవ) వానిరెండుకన్నులలోను కూనలు పెరిఁగినవి.

కూనగుంత. వి. (√ కూన¹) మీటమొదలు అనెడుపల్లము. (శ. ర.)

గీ. మ్రాను మీటుగ నెగయ గోమాయు వప్పు, డేకతాళప్రమాణ మల్లెగసి కూన, గుంతలోఁబడి గ్రుడ్లు వెల్కుఱుక నాల్కఁ, నడుము గఱచుక యఱచుచు బెడిసి మడిసె. హంస. ౧. ౧౯౩.

కూనరాగము. వి. (√కూన¹) లోలోపల మెల్లఁగా పాడుకొను రాగము.

(వ్యవ) కూనరాగము తీయులేనిమగవాఁడును కుదుములు వండలేనియాఁడుదియును ఉండరు.

కూనలమ్మ. వి. (కూన¹లు+అమ్మ=సంతతి నిచ్చుదేవత.) ఒకానొక గ్రామదేవత. (చూ. కూనలమ్మచీర.)

కూనలమ్మచీర. వి. (కూనలమ్మ+చీర) కూనలమ్మకు ఇష్టమైనచీర, గళ్లు గలఒకవిధముగు చీర.

గీ. ... కుఱుమాపుకూనలమ్మ, చీర కుడిపైఁటలో పలిసిస్తుఱవిక, యొసఁగఁ జరియించు నిట్టుల య్యొమ్మెలాఁడి. శుక. ౨. ౮౧౧.

ఇట్లే:- కూనలమ్మపటము.

సీ. క్రొత్తకమ్ములతోడి కూనలమ్మపటంబుఁ గటివిప్పంగా రెండు కట్లు కట్టి. వైజ. ౩. ౧౦౦.

కూపకచ్ఛపము. సం=కూపకూర్మము.

కూపకము. సం. వి. అ. పుం. ౧. చెలమ. ౨. గుంత; పిఁదిమీఁదిగుంత, కుకుందరము. (హేమ. ని.) ౩. తెరచాఁపకొయ్య. ౪. చితి, శవమును దహనము చేయుటకు పేర్చినకఱ్ఱలప్రోగు. ౫. నూనెసిద్దె.

కూపకూర్మము. సం. వి. అ. పుం. ౧. నూతిలోని తాఁబేలు. ౨-నూతిలోని తాఁబేలు తా నుండు నూయి తప్ప ఇతరప్రపంచ మెఱుఁగనట్లు తా నుండుతావు తప్ప ఇతర ప్రపంచము నెఱుఁగనివాఁడు-అల్పవిషయాభిజ్ఞుఁడు. (వాచ.)

కూపమండూకము. సం. వి. అ. పుం. ౧. నూతిలోని కప్ప. ౨-నూతిలోని కప్ప తా నుండు నూయి తప్ప ఇతరప్రపంచ మెఱుఁగనట్లు తా నుండు తావు తప్ప ఇతరప్రపంచము నెఱుఁగనివాఁడు-అల్పవిషయాభిజ్ఞుఁడు.

కూపము. సం. వి. అ. పుం. ౧. నూయి. ౨. గుంట. ౩. గుణవృక్షకము, ఓడతెరచాఁపకొయ్య. ౪. దానము చేయుటకు నలంకరించినకన్య, పెండ్లికూఁతురు. (కే. ని, వై. ని.)

కూపయంత్రఘటి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. గిరకకు సంబంధించిన చేఁద, కుండ, బొక్కెన, మొ.

కూపయంత్రఘటిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ.=కూపయంత్రఘటి.

కూపయంత్రఘటికాన్యాయము. సం. వి. అ. పుం. న్యాయవిశేషము. (చూ. న్యాయము.)

కూపయంత్రము. సం. వి. అ. న. నూతిగిరక ఏత ము, మో.

కూపాం(గ)కము. సం. వి. అ. పుం. రోమాంచ ము, గగురు. (వాచ)

కూపా(వా)రము. సం. వి. అ. పుం. సముద్రము. (కల్ప.)

కూపి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. పాత్రవిశేషము, కుప్పె. (కల్ప.) ౨. అల్పకూపము. (శే. ని.)

కూపిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. జలమధ్యస్థితశిల. (మే.ని.)

కూపెట్టు. అ. క్రి. (కూ + పెట్టు) ౧. (భయదుఃఖాదులచే) అఱచు.

క. తాపించె ధనదువదనముఁ, గూపెట్టఁగఁ గాల కంఠుకొడు కుత్తరవే, దీపాషాణాంచలమున ...కాశీ. ౭. ౯౦.

శా. కూపెట్టంగ మహీసుపర్వుల మొనల్ గోసెం బరస్త్రీరతిం, బ్రాపించెన్... నీపితామహుఁడు...వరాహ. ౨.౯౭.

౨. మొఱపెట్టు.

క...విపన్నుల్, కూపెట్టిన విని తీర్పును... ఆము. ౪. ౨౦౪.

క. చుట్టాలకుఁ జెల్పుదు మదిఁ, దొట్టినకినుకం దలార్లతోఁ జెప్పుదుఁ గూ, పెట్టుదు దొరముందర ననుఁ, బట్టకు మని పఱవ నతఁడు బసువ గుఖీతిన్. శుక. ౧. ౪౫౨.

స. క్రి. ౧. (బిగ్గరగా) పిలుచు.

క. తలుపు సకలింపు మనుచుం, గులభామను మాంత్రికుండు కూపెట్టినచోఁ, దలఁకెడివ్యాపారిమన, శ్చలనము పో వీఁపుఁ జఱచి సంభ్రమ మొదవన్. హంస. ౩. ౧౦౫.

౨. (స్తుత్యాదులు బిగ్గరగా) చేయు.

ఉ...పద్మజుఁ గూర్చి యేఁగి కూ, పెట్టిరి హస్తముల్ మొగిచి పెద్దయెలుంగునఁ దద్గుణస్తుతుల్. హర. ౩. ౧౧.

కూప్యము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) నూతియందలిది; నూతిలో పుట్టినది. వి. అ. పుం. పాంసులవణము.

కూబరము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) రమ్యము, సుందరము. వి. అ. పుం. న. ౧. యుగంధరము, నొగ. ౨. గంత్రి. కంబలావృతరథము. (వై. ని, శే.ని.)

కూబరి. సం. వి. న్. పుం. రథము; బండి. ఈ.స్త్రీ. కంబలావృతరథము. (హలా. ని.)

కూమము. సం. వి. అ. న. కొలను, సరస్సు.

కూయి=కుయి, కుయ్యి, కూ. వి. (√కూయు). ౧. కూఁత, అఱపు.

ఉ. కూయఱఁ జంపి యేనుఁగులకొమ్ములు సెమ్ములు గొంచు...కు. సం. ౬. ౬౭౨. (కూయఱ=కూఁత రాకుండునట్లు.)

౨. మొఱ, ఆర్తధ్వని.

గీ. మమ్ము రక్షింపు మని పలుమాఱుఁ గూయి, నాఁడుకూయి వీతెంచిన నానరవరుఁ, డోడ కోడకుఁ డేనుండ నొకఁడు మిమ్ము, నకట యన్యాయవృత్తిమై నలఁపఁగలఁడె. మార్క. ౧. ౧౪౬. ఆం. భా. ౧. ౧౧౫.

౩. ఆర్తిసందేశము, భయవార్త.

వ...నేఁడు కౌరవులు పసులం బట్టిరని కూయి వచ్చిన...భార. విరా. ౪. ౨౭.

ఉ. ఇక్కడఁ గూయి చెప్పుటకు నెంతయు దూరపుఁజొప్పు మార్చి పో, నిక్కడ వైపు నట్టడవి యిక్కడఁ జేరువ నూరు పల్లె లే, దు...కాశీ. ౪. ౬౬.

విశే. రక్షకము, కుయి.

చ. అసమున మీఁ దెఱుంగక మహోగ్రహవృత్తిఁ గడంగి చెచ్చెరం, బసులకుఁగూయిగాఁ జని యొఁ బోఁవఁడు ... భార. విరా. ౫. ౨౩౪.

కూయివచ్చినవారు = ఆర్తిసందేశమును దెచ్చినవారు.

వ... అప్పుడుపాలపుంగవుం డక్కడక్కడ యు

... ని యక్కూ యివచ్చినవారు తెరువుపెట్టనతి త్వరితంబుగ నరిగె...హరి. పూ. ౭. ౫౯.

కూయిడు. అ. క్రి. (కూ + ఇడు)-భయదుఃఖాదులచే-అఱచు; మొఱపెట్టు.

క. ఆయెడ సఖు లొకఁడొక్కఁడు, కూయిడి జలగూడ కడసి గునుకుపరువులం, బోయిరి చెంగటియూరుల, కాయూరవ్యుఁడు హిరణ్యుఁడ ట్లరిగలితోఁ. హంస. ౪. ౨౨౨.

ఉ...జయ, శ్రీకమనీయ హారఘువరేణ్య త్రిలోకశరణ్య నాయెడన్, నీకుఁ బరాకు సేయఁదగునే యని యాపికవాణి కూయిడన్. చం. రా. ౫. ౭౧.

ఉ. కూయిడఁ జొచ్చె మన్మథునకుం గలకంఠమ దాళిదంపతుల్, కో యని...రామా. ౧. ౯౯౭.

కూయు. అ. క్రి. (క. కూగు. త. కూవు.) ౧. అఱచు.

చ. తెరువరు లైనయట్టిపరదేశమహీసురు లర్థవాంఛఁ దత్పురమున కేఁగుదేర పెడదోస్యములం బచరించి వారు ని,ర్భరగతి నోడఁగూయఁ దమబాపఁడె గెల్చె నటంచుఁ గాఁపుల, చ్చెరువడ నాదుకంటికి దిసింతురె వీరని యాతఁ డుబ్బునన్. శుక. ౨. ౪౩౯.

క. మాసె నభోమణి నక్కలు, గూసెన్...భార. విరా. ౪. ౭౬.

గీ. కొక్కరోకో యటంచును గోళ్లు గూసె. హర. ౭. ౧౩౭.

సా: కూసెడుగాడిద వచ్చి మేసెడు గాడిదను చెఱచినది.

౨. మొఱపెట్టు.

గీ. తలలు దఱిగి పూజించినదర్పలీల, సెనఁగువీరుఁడు నీశైల మెత్తఁబోయి, బాహులిఱుకంగఁ దాల్మిని బాసి కూసె. హరి. ఉ. ౬. ౯. హంస. ౩. ౧౪౪.

౩. వదరు, ప్రేలు.

గీ. మూన్యతమె కాని వాలుక [illegible]

యకాగ్రణి దబ్బఱ ల్గూయ సాగె. నిరం. ౪. ౬౭.

(వ్యవ) ఇప్పుడు కూసినకూఁతలు మరలఁ గూయుము.

జ: కూఁత, కూఁతకైదువు, కూఁతనేల, కూఁతపట్టు, కూఁతపట్టునేల, కూఁతవేటు మేర.

కూర. వి. (త. కఱి.) ౧. తోఁటకూర వంకాయ మొదలగు అపక్వశాకపదార్థము. (దీని భేదములు:- ఆకుఁగూరలు, పూవుఁగూరలు, కాయకూరలు, దుంపకూరలు.)

సీ. ఆకు పువ్వును గాయ లాదిగా నివి యెల్లఁ గూర యంచనఁగను మీఱుచుండు. అం. భా. ౨. ౬౭.

ఉ...కూరగాయలుం, గోయుచు...కు. సం. ౬. ౬౬౨.

గీ. కూరగాయ కట్టియ విల్చికొనఁగ వలసి, యునికి...హరి. పూ. ౬. ౫. జై. భా. ౪. ౯౬.

౨. వండినశాకము, పక్వశాకము.

మ...కూరలు చల్లనార వె మహాత్మా యోగిచూడామణీ. హర. ౨. ౧౩౧.

చ...ఓరి మనుజాధమ నిచ్చలుఁ దెచ్చువంటకం, బును నులివేఁడికూరలు నపూపములున్ గొని రాకహంకృతిన్. విక్ర. ౫. ౨౧౯.

కూటికూరకు చంద్రహాసము పూనుట=అల్పకార్యమునకై యధికసాధన ముపయోగించుట.

గీ. ఒండు విలు పూని యతిదర్ప మొలయ నగ్ర, జన్ముఁ గని కూటికూరకుఁ జంద్రహాస, మలవు మైఁ బూనఁబడె నంచు నళనికల్ప, మగుళరం బేసి యార్చె నయ్యసురవరుఁడు. రుక్మా. ౫. ౨౬.

కూరాకుచేయు=వధించు, చంపు.

గీ. పులులఁ జట్టలుచీరి దుప్పులను ఠేళ్ల, నేకలమ్ములఁ గ్రుమ్మి కూరాకుసేసి, యమురఁ జమరులఁ బట్టి పాలార్చు మిపుడు, సామి చూడుము నీ[illegible] అనుచు. సారంగ. ౧. ౯౦.

కూరాకైయుడుకు=కూరాకువలె నుడుకు, తపించు.

క. ఈరీతిఁ గడుపునొప్పిం, గూరాకైయుడికి గోడు గుడుచుచు శుండా, లారి యొకనాఁడు నిజగ, త్ఖారససంఘటకు ఘటకుఁ గనుఁగొని పలికెన్. వేం. పంచ. ౪. ౫౬౦.

జ: కూరపసుపు.

కూరట. వి. పొరలుట. (శ. ర, బ్రౌ.)

కూరపసుపు. వి. (√ కూర) కూరలలోఁ జేర్చెడు పసుపు. (శ. ర.)

కూరము. సం. వి. అ. పుం. న. అన్నము.

కూరముక్కు. వి. మత్స్యవిశేషము. హంస. ౪. ౧౯౭.

కూరాడు. వి. దే. ధాన్యామ్లము, కలి, పులియఁబెట్టినకడుగునీరు.

సీ. కూరాడు కలి నాఁగ మీఁఱు ధాన్యామ్లము... ఆం. భా. ౨. ౨౫౦.

గీ. తేరు లన్నియుఁ గూరాటి తేరులుగను, గుత్తములు నెల్లఁ గావేరిగుత్తములుగ, నేనుఁగుల నెల్ల వెడయూపు టేనుఁగులుగ, దళము లన్నియు మఱి హారదళము గాఁగ.

వ. ఇట్లు సహాయింపం జూచి బలంబుపై కుఱికి ... మొ. రా. సుం. ౧౭౪, ౧౭౫.

కూరిచి(ర్చి)=గుఱిచి, గుఱించి. అవ్య. ('కూరుచు' ధాతువునకు క్త్వార్థకరూపము. ఇది ద్వితీయావిభక్తిపై చేయుండును.) గుఱించి, ఉద్దేశించి.

క. వనజాక్షుఁ గూర్చి జన్నము, లొనరించిన సుగతి గలుగు...దశా. ౩. ౧౭౯.

క. అమ్మునుల చపలుఁ గూరచి, యమ్మా భువి నాఁట దాన వైన న్నిచే, యమ్మహితసాహసము నా, కిమ్మా నాకోర్కె లెల్ల నీ డేఱుటకున్. శుక. ౩. ౫౯౩.

(ఈ క్రిందిప్రయోగమునందు వ్యవహితముగాఁ గూడఁ గానిపించుచున్నది.)

క. జనవినుతముగాఁ బెక్కుస, వనములు దనుఁ దాన కూర్చి వైదికయుక్తిం, బొనరించుచు ననురాగము,మనమునఁ దఱుకొత్త దైత్యమర్దనుఁ డెలమిన్. భాగ. ౧౦. ఉ. ౧౩౨౦.

కూరిమి(ర్మి). (√కూర్చు-క. కూర్మి.)౧. ప్రేమ, స్నేహము; వాత్సల్యము.

సీ. నెయ్యము నెయ్యమి నెమ్మి నేస్తము నెనరెలమి మే లుక్కిరిమి చెలిమి యరితి. గీ... అనఁ బ్రేమ దోఁచును...ఆం. భా. ౧. ౧౩౬.

క. కూరిమి గలదినములలో, నేరము లెన్నఁడును గలుగ నేరవు మఱియా,కూరిమి విరసంబైనను, నేరములే తోఁచుచుండు...సు.శ. ౩౯.

ఆ.బుజ్జగించి కూర్మి పొంపిరివోవఁగ,హితమితోక్తిఁ బుత్రికిట్టు లనియె. హర. ౪. ౫.

౨. స్త్రీకి పురుషునిమీఁదఁ గాని పురుషునకు స్త్రీమీఁదఁ గాని యుండునను రాగము, వలపు.

క. వారిజలోచన నీపైఁ, గూరిమి గలమగని వెదకికొను మొకు ననఁ డే. భార. ఉద్యో. ౧. ౩౫౦.

విణ. కూరిమి గలది, ప్రియము.

గీ.కూర్మియనుజన్మహృదయంబుకోర్కె యెఱిఁగి. కాశీ. ౧. ౧౨.

ఉ.... మా, యమ్మ భవాని సంయమికులాగ్రణి కూరిమిబిడ్డ నిచ్చి రా,హా మ్మన వచ్చితిన్ ...రాజ. చ. ౨. ౯౫.

కూరిమి(ర్మి) కత్తియ(త్తె). విణ. (√కూరిమి) కూర్మి గలది.

క. అటువంటికూర్మికత్తియ, కుటిలాలక నెడసె నే మొకో యది విధిసం,ఘటనము గావలె...

౬౫.

కూరిమి(ర్మి)కాఁడు. విశే. (√ కూరిమి) కూర్మి గలవాఁడు.

(ప్రియుఁడు)

చ. అడుగుల నంటి యూరువుల నాని నితంబము లంది నాభినిం, బుడికి వళుల్ స్పృశించి కుచముల్ వడి ముట్టి సరోజశంస మ,ప్పడఁకు లఁ గూర్మికానివలె బంధురకంకణకర్ణికావళిం,దడవుము నిల్పి చైకొనియెఁ దన్మయతం బ్రతిబంధవైఖరిన్. కృ. శకుం. ౨. ౧౬౮.

కూరు[1]. అ. క్రి. ౧. కలుగు.

క...శోకము,గూరన్ గద్గదిక నెలుఁగు గుత్తుకఁ దగులన్. భార. భీష్మ. ౨. ౩౬౮.

క...వగ మనమునఁ గూర...నిర్వ. ౩. ౧౦౮.

౨. మునుఁగు, నిమగ్నమగు.

ఉ. దారుణపాశబంధనవిధానములన్ నరకార్ణవంబులోఁ, గూరిననన్ను నేఁడు వెడకుండ నొనర్చినపుణ్యమూర్తులన్. భాగ. ౬.౧౮౨.

౩. క్రుంగు, అడఁగు

క. ఓరమణి యిట్టు లేటికి,హారమణీభూష లిడక యసురుసు రనుచున్, దీఱనిచింతాభరమునఁ, గూరెద విత్తెఱఁగు వేరుకొనుమా తెలియన్. ప్రబంధ. ౭౩౩.

౪. చొచ్చు, తూఱు.

సీ. ఎముకలఁ గూరి మూత్రమ్ములలో నూరి ప్రేవుల లో నక్కి మావిఁ జిక్కి గీ. తల్లిగర్భంబులోఁ బ్రాణి తల్లడిల్లు. శివధ. ౫. ౧౨.

ఉ...కడు నొప్పెడు మేనులు వాఁడికైదువుల్, గూరఁగ నాటినం బుడమిఁ గూలుట కక్కట యోర్వ వచ్చునే. భార. ఉద్యో. ౩. ౨౬౮.

స. క్రి. ౧. పొందు.

చ...చైకొను మన్న నతండు ప్రీతి నె,క్కొన భుజియించి వెండియును గూరఁడ తృప్తి... భార. అశ్వ. ౪. ౨౩౩.

క...కుజనులు వృద్ధిం,గూరుదురు సాధుజనులకు, దారుణదుర్దశలు పొందు...హరి.ఉ.౯. ౩౯.

౨. (మందు మొదలగువానిని) గట్టించు, దిట్టముగా నొక్కు; క్రుక్కు.

ఉదా: పిరంగిలో మందు కూరినారు.తల్లి బిడ్డకు కూరికూరి అన్నము పెట్టినది.

జ: కూరుకొను.

కూరు[2]=కూరుకు. అ. క్రి. నిద్రించు

లయగ్రాహి...కా,శీగకృతసేతువులదారిఁ జను చో నచటఁ గూరుకలహంస లగడై రొదలు సేయున్. వసు. ౨. ౨౨.

కూరుమొన=నిద్రించుసేన.

గీ. కూరుమొన పెట్టినట్లులు గొంద ఱుజ్జ్వలాయుధములు గంకటములు నమర నున్నఁ, జూచి చావనివా రని చూడు చేర, నరుగ నున్నవి కంకగృధ్రాదు లలికి. భార.స్త్రీ.౨. ౨౦. (కూరుమొన=వాఁడియైన మొన అని శ. ర-'కూరుకుచున్నయట్లులు' అని కరాల,భా.ల. వ్యా.పా.)

జ: కూరుకు, కూరుకుపాటు, కూర్కు-వాఁడు.

కూరుకు(ర్కు)=కూరు[2]. అ. క్రి. ౧. నిద్రించు; కునుకు, కాంతిమాంద్యము నొందు.

మ. అదె నాబిడ్డలఁ బట్టి దొంగలు మహాహంకారులై కొంచు నున్నదులై పోయెద రడ్డపాటునకు సామర్థ్యంబునన్ హీనుఁడై, కడలం డీమగవంద కూరుకుగతిం గన్మూసి గుర్వెట్టుచున్. భాగ. ౯. ౪౦౫.

చ.కుడుచుచుఁ బవ్వళించుచును గూర్కుచు మేల్కనుచున్ రమించుచున్, బడుచును లేచుచు న్నరుఁడు భావమునం దవిముక్తిసీమ సం,గడిఁ బ్రవహించు శ్రీగగనగంగ దలంచి త్యజించుఁ బాపముల్. కాశీ. ౫. ౪౦.

ఉ...ఘృత మతిమాత్ర వోసినం, గూరికిగూర్కి యాశుణము గొబ్బున మండినదీపమో యనన్. నైష. ౩. ౧౧౬. (శ. ర. పా.)

౨. మూఁతపడు; నిమీలితమగు.

గీ. ఆదిగర్భేశ్వరుం డైనయవ్విభునకు, ద్రాను వడి మేను బహుతరగ్లాని నొంది, కన్ను గూర్కొడునంత వగ్గహనభాగ, మేలుబేతా ళుఁ డతిదుర్నిరీక్షుఁ డగుచు. శుక. ౧. ౧౯౦.

వి. నిద్ర.

క. కంటికిఁ గూరుకు రా దాఁ, కంటికిఁ దుది లే దు చిక్కకయె యెట్లుందున్. శుక. ౩. ౪౧౧.

సీ. నగఘర్షకండూయనము సౌఖ్యమునఁ గూర్కు పట్టుకూర్మము గుఱుపెట్టె ననఁగ. వరాహ. ౭. ౬౧. ఆం. భా. ౧. ౧౪౧.

కూరుకి(ర్కి)డు=కన్నుమూఁతవేయు.

చ. వనిఁ జరియించి యిచ్చటికి వచ్చి ముదంబు నఁ బువ్వుసెజ్జ నిం, పున శయనించి యుండు తఱిఁ బొందుగఁ గూర్కిడినంతలోపలన్.

చ. ఒకకలఁ గంటి... బిల్హ. ౨. ౩౬, ౩౭.

కూరుకు(ర్కు)పాటు. వి. (√ కూరు²) కునికి పాటు, తంద్ర.

సీ. శత్రులఁ దలయూఁచి జంకించుటలు మాని కూర్కుపాటులఁ దూఁగి కూరువారు. వరా హ. ౧౧. ౧౨౬.

కూరుకొ(ర్కొ)ను. అ. క్రి. (√కూరు¹-స్వార్థమున 'కొను'-త. కూఱుకొళ్.) ౧. కలుగు.

మ... కూర్కల్ కూర్కొనెన్ గంట వె,ల్వ లఁబాఱెన్ ముఖచంద్రమండలము పా ల్చెన్ నోరు మృద్గంధగం,ధిలమై కోసలక న్యకున్... రామా. ౩. ౯౩.

౨. దిగఁబడు, దించుకొని పోవు.

ఉదా: వానికాలు ఇసుకలో కూరుకొని పోయి నది. బండిచక్రములు ఊబిలో కూరుకొని పోయి నవి.

స. క్రి. క్రుక్కు.

సీ. ఏగురార్ధరచల్లు లెలమిఁ [illegible] కూ ర్కొని కూర్కొని కుడుచు నొక్కఁ,డు... భాగ. ౧౦ పూ. ౪౯౬.

ఉ... శకుంతలాధరపుటామృతపూరము లూర్పు పుచ్చకేఁ, గుత్తుకబంటిగాఁ గడఁగి కూ ర్కొని కూర్కొని త్రావకుండినన్. పి. శకుం. ౩. ౧౬౪.

సీ... ఏను శంతనుసుతుండు, గురుఁడును విదురుం డుఁ గూర్కొని కూర్కొని చెవులఁ బోయ మె సవిశేషకార్య. గీ. వచనములు... భార. స్త్రీ. ౧. ౧౪౨.

కూరుచే(ర్చు). స. క్రి. (√కూడు²) ౧. చేర్చు; కలుపు.

చ... ఉద్ధుర, ధ్వనిఁ బఠియింపఁ జొచ్చెఁ బ్రణ వంబునఁ గూర్చినమంత్రరాజమున్. కాశీ. ౨. ౧౪౭.

చ... ఎ,క్కుడుతమకంబులోడఁ దల గ్రుచ్చి కవుంగిటఁ గూర్చె నత్తఱిన్. కళా. ౪. ౯౯.

సీ. భసిత మెన్నఁడొ కాని ప్రతిదినంబు నలందు మలయజంబు కురంగమదముఁ గూర్చి. భీమ. ౧. ౧౧౫.

౨. సంధానము చేయు, సంఘటన చేయు.

(సుదేష్ణ కీచకునితో నన్నమాట.) ఆ. ఇంత దల ర నేల యెమ్మెయినైనను, గొమ్మ నలవరించి కూర్చు టరుదె. భార. విరా. ౨. ౮౦.

గీ. నలుని దమయంతితోఁ గూర్పఁ దలఁచియు న్న, ధాత... నైష. ౧. ౮౦.

౩. మిత్త్రులుగాఁ జేయు, మైత్త్రిచేఁ గలుపు.

ఉ. కాననభూమికిం జనుట కారణికోత్తమ నీ వెఱుంగవే, కాన సహించి పాండవులఁ గౌర వులం దగఁ గూర్పఁ జేర్పనన్. భార. ఉ ద్యో. ౨. ౭౫.

౪. అదుకు; ఏకముచేయు.

క. తనుమధ్యవళీభంగము,లను గూర్పఁగ నవి [illegible] లముల యగుటఁ గం,తునియిడి

నవత్తి ...ఱ కనఁ, జనునొడ్డాణమున నడుము చామకు నమరుఁగ్. అను. ౫. ౨౩.

సీ. చందురునునుఁగాంతి కం దేర్చి కూర్చి బాగు నకుఁ దెచ్చినయట్లు గోమరు మిగిలి. భార. విరా. ౨. ౫౨.

౫. అంటించు;(వింట)సంధించు;లగ్నము చేయు.

గీ. వస్త్రములు తైలమున ముంచి వహ్నిఁ గూర్చి. హర. ౨. ౩౦.

ఉ. భావజుఁ డప్పు డున్మదనబాణము తియ్యనివిం టఁ గూర్చుచో. నైష. ౧. ౭౯.

ఉ...షడక్షరమంత్రము జిహ్వఁ గూర్చివా,చా టత సత్యసత్త్వుఁ డగుశాంభవయోగివరేణ్యుఁ డు...భీమ. ౬. ౨౬.

౬. (అలంకారముగా) పెట్టు.

(శివు నలంకరించుట) సీ...మాహేశ రుద్రాక్షమాలఁ గూర్చె. హర. ౮. ౭౭.

ఉ...సురాంగనాజనం, బజ్జగతీమహేంద్రుశిర సంట నలుం గిడ బుజ్జవంబునఁగ్, మజ్జనమూర్పుఁ గల్పకుసుమంబులు గూర్పుఁ గడంగి ర య్యోడఁగ్. వసు. ౫. ౭౩.

౭. కూడఁబెట్టు, నిలువచేయు.

గీ. కొంద ఱర్థము వారికిఁ గూర్చి యిచ్చి,౩.... భార. ఆది. ౭. ౧౩౨.

క. మీపెద్దలు కూర్చిననిత్తేవ మొకటి...అను. ౮. ౧౯౭.

౮. పొందించు; చెందఁజేయు.

గీ.దండ్యు దండింపకుండు టదండ్యు దండ,నంబు గూర్చుట విప్రుమనంబు నొచ్చు, నట్టిపని సేఁ త...నూ హింస ధరణిపతికి. భార. అను. ౫. ౬౬.

ఉ. చెప్పెడి దేమి నాకుఁ గలజీవన మంతయు నీకఁ కూర్చి యెల్లప్పుడు నిన్నుఁ బాయక ప్రియాచరణం బొనరింప నేర్తు...వసు. ౨. ౧౩౦.

౯. సమావేశము చేయు, ప్రోగుచేయు.

గీ. రయముతో వారు వాల్మీకి యను మునిమిత్త్ర, బంధుపరివారతతిఁ గూర్చి ప్రోధి మెఱయ. రాఘవ. ౮. ౭౭.

క. మన కిదియే సమయం బిఁక,నని నన్యనికాట కోటి నణఁగింప నటం,చును వజ్రి కుమారు నిఁ జూ,చిన మంచిదె యనుచు నతఁడు సేన లు గూర్చెఁగ్. దశా. ౮. ౩౬.

౧౦.(కార్యమును)సంఘటన చేయు,ఒడఁగూర్చు.

గీ. బుద్ధిమంతుండు పోకలఁ బోయినాఁడు, కూర్ప విప్పంగ నోపు నాకొడుకుఁగుఱ్ఱ. కాశీ. ౬. ౫౬.

౧౧. రచించు; కల్పించు.

సీ. శ్రుతిపురాణోపసంహిత లేర్చి కూర్చితి సకలకథాసారసంగ్రహంబు. అను. ౧. ౧౩.

సీ. పటుచమత్కారగుంఫన మొప్ప ద్రౌపదీపరిణయం బేజాణ ప్రౌఢిఁ గూర్చె. జాహ్నవీ. ౧. ౧౬.

క...కన్నవ,తలుకులు వేఱొక్క పువ్వుదామముఁ గూర్పఁగ్. దశా. ౨. ౧౮.

౧౨. కలిగించు; కావించు, చేయు.

క. అఱకాలను విఱిగినములు, కుఱుచైనను బిద పఁ జీము గూరిచెడుగతిఁగ్. ప్రబోధ. ౨. ౮౯.

సీ. కువలయానందంబు గూర్చుచల్లనిరాజు ... వసు. ౧. ౨౧.

సీ. కలపంబు లభినవగంధంబులుగఁ గూర్చి తను వున నలఁదుచు ననువు గాఁగ. భార. విరా. ౧. ౧౦౭.

ఉ. కొండల మేల బాల మనకూర్చుసపర్యకు మెచ్చి యిందిరా,నందనుఁ డిందు సన్నిధి యొనర్చెఁ జామి...వసు. ౩. ౧౪౮.

౧౩. (కట్టడము)/కట్టు.

ద్వి. ఇంతవానికి నీకు నిట నూదిఁ బూని, గంత బొంతయుఁ గూర్పఁ గారణం బేమి. ద్వి. పరమ. ౨. ౫౪ పా. ౪ పం.

అ. క్రి. ౧. ఇష్టుఁడగు; ప్రియపడు.

క. కౌరవులకుఁ బాండవులకు, నారయ నీ వొక్క-రూప యసదృశధర్మా, చారుండవు రాజా నకుం,కూరుతు కత మేమి యి ట్లగుటకుం జె ప్పుమా. భార. ఉద్యో. ౩. ౨౧౭.

క. ధనలుబ్ధుల ముచ్చులఁ గూ,ర్చనివారలఁ బగ ఆవలనివారల ధృతి చా,లనివారల దుర్జను లం, బనుపవుగా రాజకార్యభారము దాల్పన్. భార. సభా. ౧. ౮౦.

మ. హరిమేనల్లుఁడు గొంతికూర్చుమనుమం డన్నత్తనూజుండు... భార. ద్రో. ౨. ౨౩౬.

గీ. వాఁడు నాకూర్చిరక్షింపవలయువాఁడు. భార. ౫. ౬౬౧. (నాకూర్చిరక్షింపవలయువాఁడు=నేను ప్రియపడి రక్షింపవలసినవాఁడు.)

౨. కూడికగావించు, సంఘటనచేయు.

ఉ. కూర్చుట నూత్నరత్నమునకుం గనకంబున కుం దగున్ జనా, భ్యర్చిత మైనభారత మపారకృపాపరతంత్ర వృత్తి మైఁ, బేర్చినదేవదేవునకుఁ బ్రీతిగ నిచ్చుట సర్వసిద్ధి నా, నేర్చినభంగిఁ జెప్పి వరణీయుఁడ నయ్యెద భక్తకోటికిన్. భార. విరా. ౧. ౨౫.

కూరుచే(ర్చ)ండఁబడు. అ. క్రి. (√ కూరుచేండు-స్వార్థమున 'పడు') కూలఁబడు, చతికిలఁబడు.

ఆ. పలుఁదనారసంబు పక్షంబు దూఱంగ, నే యుటయును బాండవేయుఁ డార్తిఁ, గూరి నిలువలేక కూర్చుండఁబడి మూతు, నరద మెగువు తోలఁగ ననియె నథప. భార. కర్ణ. ౨. ౩౫౧.

గీ. ఇంత పాపంబు సేయంగ నాతికొందు, మయ్యా రాజ్యలోభంబున నఖిలబంధు, జనుల నధియింపఁ దొడఁగితి మని రథంబు, మీఁదఁ గూర్చుండఁబడియెఁ జే యూఁదికొను చు. భార. భీష్మ. ౧. ౧౪౫.

కూరుచే(ర్చ)ండఁబెట్టు. స. క్రి. (√ కూరుచేండు) కూర్చుండఁజేయు.

గీ. అప్పు డొకబోటి నృపునిపాదాంతికమున, నందుసందిల్లు పట్టి కూర్చుండఁ బెట్టి. కళా. ౭. ౧౪౫.

ఇట్లే: కూర్చుండఁగఁ బెట్టు.

మ... అనేకరత్నఖచితస్వర్ణాగ్రసింహాసనం, బున్నఁ గూర్చుండఁగఁ బెట్టి భక్తిపరతం బూజించి రవ్యగ్రులై. భీమ. ౪. ౫౯.

కూరుచే(ర్చ)ండు. అ. క్రి. (√ కూరుచే) ఉపవిష్టుఁడగు, ఆసీనుఁడగు.

చ. నడచుచుఁ గూరుచుండుచును... కాశీ. ౫. ౮౦.

క. చని ధర్మసుతుఁడు సింహా,సనమున భీముఁడు లాత్మసముచితరుచిరా, సనముల సభాస్థలిం గలు,గొని పంచాగ్నులును బోలెఁ గూర్చున్నంతన్. భార. విరా. ౫. ౩౧౬.

గీ... జన్నయసిద్ధమంత్రి, కొలువు గూర్చుండి నను వేడ్కఁ బిలువఁ బంచి. విక్ర. ౧. ౧౯.

కూరుచే(ర్చ)కొను. స. క్రి. (√ కూరుచే) ౧. సంపాదించు.

సీ. మెఱుఁగుఁజుక్కలచాయ మించు నీతెల్లని గురువెంద నే నెందుఁ గూర్చుకొంటి. వై. భా. ౩. ౭౪.

౨. సమావేశము చేసికొను, ప్రోగుచేసికొను.

వ. అచ్యుతుండు సురాసురులం గూర్చుకొని మందరాచలంబు పెకికి తెచ్చునది... హర. ౬. ౮౦.

౩. మిత్రునిగాఁ జేసికొను.

క. బలవంతులైన దైత్యులు, గొలువఁగ నున్నాఁడు బలిని గూర్చుక కలశి,జలధి మథియింపుఁడు...దశా. ౨. ౯౭.

౪. అనుగ్రహపాత్రునిగాఁ జేసికొను.

క. నేరిచిన నేరకున్నను, గూరుచుకొని రాక మీరె కోపించిన నె,వ్వా రిఁక మాకు శరణ్యులు. దశా. ౨. ౩౭.

౫. వెంటఁ బెట్టుకొను.

వ. ... ఆనలినాసనుండు వెన్నునిం గూర్చుకొని మాసమీపమునకు వచ్చి మమ్మిట్లు సన్నుతించె. హర. ౬. ౩౨.

కూరుమే(ర్చే)కోలు, కూరిచి(ర్చి)కోలు. వి. (√కూరుచుకొను.) కూర్చుకొనుట.

(కలియఁగట్టుకొనుట)

చ. నరవరుఁ డేము సంగరమునం బడకున్కి యెఱుంగఁ డక్కటా, బరవస మేది వచ్చెఁ బిదపన్ వినియున్ మముఁ గూర్చికోలు దు,స్తర మనుబుద్ధి నిప్పటికి శత్రులఁ గన్గొనఁగం దలంచి యీ, వెరవున డాఁగె సర్వపృథివీపతి దుర్దశ నిట్లు పొందునే. భార. శల్య. ౨.౧౭.

కూరుప(ర్ప)రి. విశే. (కూరుపు + అరి) కూర్చువాఁడు.

(రచయిత)

క. అని యెల్లవేల్పులం బేర్కొని కబ్బము కూరుపరుల గురునిఁ గడంకం, గొనియాడి యచ్చతెలుఁగునఁ, బనిపడి కబ్బంబుఁ గూరుపన్ గడఁగునెడన్. అచ్చ.రా.బాల.౧౨.

౬. మౌర్వీమధ్యతంతుబంధము, నారియందు బాణము సంధించెడుచోటు. ఆం.భా.౨.౨౧౧.

కూరుపు(ర్పు). వి. (√కూరుచే) కూరుచుట.

(కట్టు)

వ. ... తొడిగినట్టిసరిగకంగులకూరుపుఁ బనికపు రుపరకాళాయొంటిసారె బిగువునిడుపుఁ గాసెల... ప్రబంధ. ౭౯.

కూర్కు(రుకు)వాఁడు. విశే. (కూర్కు + వాఁడు) నిద్రాళువు, నిదురపోతు.

గీ. ...కూర్కు,వాఁ డనంగను నిద్రానువర్తి పేరు. ఆం. భా. ౩. ౧౧.

కూర్చము. సం.విశే. (అ. ఆ. అ.) కఠిన మైనది. వి.అ.పుం.న. ౧.కుశముష్టి,పిడికెఁడుదర్భలు. ౨. మయూరపుచ్ఛము. ౩. భ్రూమధ్యము, కనుబొమలనడిమిభాగము. ౪. కనుబొమలనడిమి వెండ్రుకలు. ౫. శ్మశ్రువు, పెరిఁగినగడ్డము మీసమును. ౬. తల. ౭. కైతవము, మిష. ౮. దంభము, డంబము. ౯. వికత్థనము, పొగడికొనుట. ౧౦. మురికి తుడిచివేయుటకై పట్టివేళ్లు వెండ్రుకలు లోనగువానితో ఏర్పఱిచినకుంచె.

కూర్చలుఁడు. సం.విశే.(అ.ఆ.అ.) మీసమును గడ్డమును గలవాఁడు.

కూర్చశిరస్సు. సం.వి. స్. న. ౧.పాదస్కంధము, మీఁగాలు. ౨. కరస్కంధము, మీఁజేయి. (విల్యమ్సు)

కూర్చశీర్షము. సం.వి.అ.పుం. ౧. నారికేళము,కొబ్బెరి. ౨. జీవక మనుగంధద్రవ్యము.

కూర్చశేఖరము. సం. వి. అ. పుం. నారికేళము, కొబ్బెరి.

కూర్చిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. కుట్మలము, మొగ్గ. (మే. ని.) ౨. కుంచెకోల. ౩. చిత్తరువువ్రాసెడి తూలిక. ౪. సూచి, సూది. ౫. మస్తుపిండము, గడ్డకట్టినమీఁగడ.

శ్లో. కూర్చికా మస్తుపిండే స్యాత్సూచి తూలిక యోరపి, కవాటస్యాంకురే చాపి. (కే.ని.)

కూర్దనము. సం.వి.అ.న. ఖేల, క్రీడ.

కూర్దని. సం.వి. ఈ. స్త్రీ. చైత్రపూర్ణిమ.(ఆనాఁడు

జనులు కామదేవోత్సవము చేయుదురు.)

కూర్పము. సం.వి. అ. పుం. కనుబొమలనడిమిభాగము.

కూర్పరము. సం.వి.అ.పుం.౧. మోఁచేయి.౨. మోఁకాలు.

కూర్పాసకము. సం. వి. అ. పుం. ౧.అవిక.౨.అరచట్ట,పొట్టిచొక్కా.

కూర్పాసము. సం.వి.అ.పుం. ౧.కంచుకము, అవిక. ౨. అరచట్ట,పొట్టిచొక్కా.౩.వారవాణము, కవచము.

కూర్పించు. స.క్రి.(√కూర్చు) కూర్పఁజేయు. (నిర్మింపఁజేయు.)

సీ. మలిపించె బంగారముల దేవగృహములు కూర్పించె నట్టిండ్లు కుందనమున. భీమ. ౫. ౮౭.

కూర్నీనిసాతు. వి.(హిం. కూర్నిశాత్.) సలాము, వందనము.

గీ. గుడిగుడీధూమపానవిఘూర్ణమాన, చకితదృగపాంగు హైదరుజంగుఁ గాంచి, నజరు గుజరానుపఱచె సాన్నాకడాని,జాలె మాతఁడు కూర్నీనిసాతు చేసి. రంగా. ౨. ౮౫.

కూర్మపృష్ఠము. సం. వి. అ. పుం. అమ్లానము, తెల్లపెద్దగోరంటకి. (చేమంతికి.అని కొందఱు.) న. ౧. శరావము, మూఁకుడు. ౨. తాఁబేటివీఁపు చిప్ప.

కూర్మము. సం. వి. అ. పుం. ౧-మందమైననడకగలది-కచ్ఛపము, తాఁబేలు. ౨. ఒక ఉపవాయువు. ౩. విష్ణునిద్వితీయావతారము. ౪. (మంత్ర) ఒకానొకముద్ర. ౫. (నాట్య) అభినయహస్తవిశేషము. ౬. గొలుసు మున్నగువానిచేత కట్టుపడుఁగుపాదముయొక్క భాగము.

శ్లో. కూర్మస్సందానభాగస్స్యాత్. (వై. ని.)

కూర్మి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ఆఁడుతాఁబేలు.

కూలంకష. సం. వి. ఆ. స్త్రీ-ఒడ్డును ఒరయునది-నది, ఏఱు.

కూలంకషము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) ఒడ్డును ఒరయునది.(వెల్లువ, నది, మొ.)—('కూలంకషప్రజ్ఞ' మొదలగుచోట్ల కూలంకషశబ్దము లక్షణచే పూర్ణార్థకము.) వి. సముద్రము. (త్రి.ని.)

కూలఁబడు. అ. క్రి. (కూలన్ + పడు) కూలు. (విఱిగిపడు.)

ఉ. కూలఁబడెన్ దిశల్ వుఘరకూటము లుర్వికి రాలె నేల పాౖతాళము వాఁక ప్రీలె...రామా. ౮. ౬౧.

సీ. ఆజానులంబివక్షోజతాడనములఁ గులభూధరంబులు కూలఁబడఁగ. దశా. ౪. ౨౦౨.

(చదికిలఁబడు)

మ. అలరెం దత్తనువుల్ ధరం బడుట ఘూతాజ్ఞప్తిచే వెట్టిమోౖపులు నేలం బడవైచి కూలఁబడుకాపు ల్వోలె నప్పట్టునన్. కువల. ౨. ౧౪౧.

(చచ్చు)

చ. పలుకఁ దొడంగి రప్పుడమిపట్టిఁ గనుంగొని నీకి దేటికిం, జలమునఁ జావ నీమగనిసత్తువయీపొలిమేరఁ జొచ్చి రాఁ,గల దని చూచితో ఖరుఁడు గాఁ డటు గూలఁబడంగ శంకరో, జ్వలరజతాచలోత్తుననశాతశిఖోన్నఖరుండు మానినీ. రామా. ౬. ౧౩౯.

కూలము. సం.వి.అ.న.౧.గట్టు,ఒడ్డు.౨.ప్రాంతము, సమీపప్రదేశము. ౩.తటాకము, చెఱువు.౪.సేనయొక్క వెనుకటిభాగము. ౫. స్తూపము, మట్టిలోనగువాని దిబ్బ.

కూలముద్రుజము. సం. విశే. (అ.ఆ.అ.) ఒడ్డును భేదించునది. (నదీగజాదికము)

కూలముద్వహము. సం.విశే.(అ.ఆ.అ.)గట్లనంటి ప్రవహించునది. (నద్యాది)

కూలమ్ము. వి. (కూలు² + అమ్ము) బాణవిశేషము.

క. కూలమ్మున నొకఁడు సరి,త్కూలమ్మున ఖడ్గి నేసి కో యని యార్చెన్. చంద్ర. ౨.౮౧.

కూలవతి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. నది, ఏఱు.

కూలార్చు. స క్రి. (√కూలు¹.) కూల్చు, చంపు.

ద్వి. కుటిలు గజాసురుఁ గూలార్చి వ్రచ్చి, నటనకుఁ జొచ్చుట నాల్గవలీల. పండితా. వాద. ౨౨౫ పా.

కూలి. వి. (క.త.మ.తు. కూలి) ౧. చేసినపనికి ప్రతిఫలముగా నిచ్చెడుధనము, భృతి, జీతము.

ఉ. కూలికి నూనె లంటి కలగూరలకై పొలమెల్లఁ జుట్టి... శుక. ౨. ౩౬౩.

చ. చదువులు చెప్పి చూచి మఱి సారెకుఁ గూలికి లెక్క వ్రాసి చూ,చి... హంస. ౮. ౩౦.

సీ. బాడిగ కూలి సంబళము జీత మనంగ వేతన సంజ్ఞయై ఖ్యాతిఁ జెందు. ఆం. భా. ౨. ౩౦౩.

౨. పన్ను.

గీ. నీవు మాధర్మములలోన నృపవరేణ్య, కూలియాఱవభాగంబు గొనుచు మమ్ముఁ, గావఁ బూనినకతమునఁ గాదె యొండు, చింత యెఱుఁగక రేలు నిద్రింతు మేము. మార్క. ౫. ౧౩౮.

కూలిచదువుచెప్పువాఁడు = డబ్బు పుచ్చుకొని విద్య గఱపువాఁడు, భృతకోపాధ్యాయుఁడు.

గీ. ... గ్రామయాజకుండు పరపూర్వపెనిమిటి కూలిచదువు, చెప్పువాఁడును శ్రాద్ధవర్జితులు సుమ్ము. వరాహ. ౫. ౫౫.

కూలిపని = కూలికి చేయుపని, భృతకవృత్తి.

సీ. కూలిపనులు చేయ హాలికవృత్తికి నోపుదు వీకృత్య ముచిత మగునె. హరిశ్చ. ౮. ౧౧౭.

కూలిపనివాఁడు = కూలికిఁ బనిచేయువాఁడు, భృతకుఁడు.

క. దాసుఁడు భృత్యుఁడు కింకరుఁ, డాసిగఁ బనిచేయువారు వారలలోనన్, దాసుఁడు విలిచినభటుఁ డు, ద్భాసితభృత్యుండు కూలిపనివాఁ డెందున్. విజ్ఞా. ప్రా. ౩౬.

(వ్యవ) వాఁడు కూలి నాలి చేసికొని బ్రదుకుచున్నాఁడు.

జః కూలికాఁడు, కూలిగూలు, కూలివాఁడు.

కూలి. సం. విశ. (న్. నీ. న్.) కూలములు గలది. (నదము, మొ.)

కూలించు = కూలుచు.

(డుల్చు, రాల్చు.)

సీ. ఆశరముఖనిభం బాశర మటు దాఁకఁ బవనాభిహతిఁ దూలుబంధుజీవ,కుంజంబుపువ్వులఁ గూలించువిధమున నవనవక్షతజబిందువులు దొరఁగఁ, జేయుచు...పాండు. ౫. ౧౭.

కూలికాఁడు. వి. (√కూలి-క. కూలికాఱ) కూలిపని చేయువాఁడు, కూలివాఁడు.

చ... ఘాసము లూడ్చుకూలికాం,డ్రకు...వేం. పంచ. ౧. ౬౮౧.

కూలిని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. నది. ౨. సౌవీరాంజనము.

కూలియాలు. వి. దే. (కూలి + ఆలు) వెలయాలు, వేశ్య.

చ... రొక్క మీఁ గలుగువాఁడె మనోజుఁడు కూలియాలికిన్. కు. సం. ౮. ౧౮౩.

కూలివాఁడు. వి. (√కూలి.) కూలిపనిచేయువాఁడు, జీతగాఁడు.

సీ. వైతనికుండు సంబళకాఁ డనఁగ జీతగాఁ డనంగను గూలివాఁ డనఁ దగు. ఆం. భా. ౨. ౨౮౮.

కూలు¹. అ. క్రి. ౧. పడు.

మ. ...వామాక్షి తత్పూతు న్,ద్ధతి సేసెన్ దలసేలఁ గూల నొకటన్ ... ఉ. హరి. ౧. ౧౬౫.

గీ. పక్షపాతులు నరకకూపానఁ గూలు,దురు... వరాహ. ౧౦. ౭౬.

క. ...వెసఁ గోఁజూచుఁ గీ,లాలము ముక్కున వాతం, గూల నతఁడు గూలి తన్నికొనుచుం జచ్చెన్. భా.రా.యు.౯౯౧.(కూలు:-కాఱు అని భావము.)

౨. భగ్నమగు, విఱుగు.

ఉ. అన్నలు దమ్ము లైనయను నందఱు నొక్కవిధంబునం గృపన్, మన్ననసేయ వేల యనినన్ వను నూరక తిట్టెఁ దిట్టినన్, దన్నితిఁ దన్నినన్ పదపదంబులు గూల శపించె నిట్టికో, పోన్నతి బుద్ధిఁ బల్లులకు యుక్తమె పుత్రకులన్ శపింతురే. వి. పు. ౪. ౩౨.

౩. ధ్వస్తమగు, పాడగు.

గీ. వెడలిపోయితి నివ్విధి వెంట నరుగు, పెండ్లివారలఁ జూడ నాపిన్నతనము,గూల నింతటిలో వట్టికోప మెత్తి,తలుపు బిగియించె మగఁ డేమి తలఁచినాఁడొ. శుక. ౨.౧౩౧, ౨౬౬.

౪. చచ్చు, మరణించు.

ఉ. కూలెదువారె పాండవులు ఘోరపుఁబోరనొకం డొకండ యీ, చాలెదువార లెల్లమును చావఁ గ్రమంబున సేన లన్నియుం, గూలఁగఁ గౌరవుల్ పిదపఁ గూలుదురు... భార. ఉద్యో. ౨. ౨౭౧.

ఉ. బాలకులార రండు మనప్రాయపుబాలురు గొంద ఱుర్విపైఁ,గూలుట గంటిరే గురుఁడు క్రూరుఁ డనర్థచయంబునందు దు,శ్శీలత నర్థకల్పనము చేసె... భాగ. ౭. ౨౧౨.

జ: కూలఁబడు, కూలార్చు, కూలించు, కూలుచు.

కూలు[2]. వి. లవిత్రమూలము; పిడిలో నమర్చెడు కత్తిలోనగువాని మొదటిభాగము.

సీ. ... కూలు నాఁగ లవిత్రమూల మొప్పు. ఆం. భా. ౨. ౨౩౧.

(వ్యవ) బల్లెము కూలులోనికి ...

జ: కూలమ్ము.

కూలుచే(ల్చు)=కూలించే. స. క్రి. (√కూలు[1]) కూలఁజేయు.

(పడఁగొట్టు)

క. వాలమ్ములు పది మేనం, గీలించిన నాతఁ డతనికేతనము ధరం, గూలిచి చాపము ద్రుంచిన. భార. ద్రో. ౧. ౧౯౭.

సీ...పక్వఫలాగతతులఁ గూల్చు. ఉ. రా. ౨. ౧౪౬.

(త్రోయు, పడవేయు.)

సీ. ... పరిపాటికొంపలోఁ గూల్పక యీమర్గమునఁ ద్రోయ నేల యనుచు. శుక. ౩. ౫౨౬.

(భగ్నము చేయు; ధ్వస్తమొనర్చు; చెఱచు, పాడు చేయు.)

గీ. నందకము గూల్చు యాదవునందకంబుఁ, బాంచజన్యంబు చేతఁ దత్పాంచజన్య, మడఁగు శార్ఙ్గంబు చేఁ జెడు నతనిశార్ఙ్గ, మిసుము సేయు దగదగోపుఁ డెత్తుగదను. ఉ. హరి. ౩. ౭.

సీ...జల్లిపల్లె సమగ్రశక్తిఁ గూల్చె. పారి. పీఠి. ౨౩.

గీ...ఎన్ని,కాఁపురంబులు కూల్చితో కద యటంచుఁ, బలుక...శుక. ౩. ౨౦౧.

(పోఁగొట్టు, అడఁచు, శమింపఁజేయు.)

గీ. ఇతనియధరామృతంబు నాయిచ్చ దీరఁ, గ్రోలఁగాఁ గాని తాపంబుఁ గూల్పఁజాల. బిల్హ. ౨. ౧౨౫.

(చంపు, వధించు.)

ఆ...బొంకుమాట లాడి గురునిఁ,గూల్ప నేర్చిన ట్టిక్రూరాత్ముఁ డేగతిఁ, బోవువాఁడు సెపుమ బుధవరేణ్య. భార. శాం. ౧. ౧౯౯.

క. మండెడుబలునారసమున, గుండియ వగులంగ నేసి కూల్చితి దీనిన్. హర. ౭. ౫౩.

కూల్యము. సం.విణ.(అ.ఆ.అ.) ౧. కూలభవము,గట్టున...౨. కూలజాతము,గట్టునపుట్టినది.

కూళ=కూళఁడు. విశే. (సం. క్రూరః. క. కూళ్. త. కూళై.) ౧. క్రూరుఁడు.

చ. ...పూ, విలుతుఁడు కూళ వాఁడి డెడు వేదన కోరువఁ జాల... రసిక. 3. ౭౯.

సీ. కూళతో ల్వేలుపుఁగూటువ గాటంపుటడవుల మేటిపయ్యిర యనుంగు. అచ్చ. రా. బాల. ౬3.

౨. కుజనుఁడు, చెనఁటి, కుత్సితుఁడు.

మ. ...వక్తఁ బ్రల్లదుఁ డనుఁ దేజస్వి గర్వాధికుం, డనుఁ గూళ్వేరి మేలనుఁ సుగభిమల్లా... మల్లభూ. నీతి. ౪3.

శ్లో. తతోకో నామ గుణో భవేత్స గుణినాం యో దుర్జనై ర్నాంకితః. సం. భర్తృ. నీతి ౪3.

గీ. కఱటి యడిగొట్టు పలువ యేతరి గరాసు, చెనఁటి చెన్నఁటి కూళ కుచ్చితుఁడు మొండి, కట్టెనాఁగను గుజనాఖ్యగాఁ జెలంగు. ఆం. భా. 3. ౭. హంస. ౫. ౧౧3.

3. మూఢుఁడు, అవివేకి.

గీ. పాణియాహారకబళంబు పాఱవైచి, కూర్పరము నాకు పెనువట్టికూళ వోలె. కాశీ. ౨. ౧౧౦.

క. లోలత విటుఁ డైనం దా, నేలా తల్లులసృజించు నిటు వేశ్యలకుం, గీలెఱుఁగక చెఱిచెను విధి, కూళయి గొడ్రాలు బిడ్డకు ట్టే మెఱుఁగుఁ. వైజ. 3. ౧౨౬.

౪. దీనుఁడు, కృపణుఁడు, దరిద్రుఁడు.

ఉ. కూలికి నూనెలంటి కలగూరలకై షాల మెల్లఁ జొట్టి ప్రా, ల్మాలక యాత్మబంధుజనులం దఱియం జని ప్రాఁతబట్టకై, కూళతనంబునం బ్రభులకుం దనుమర్దన మాచరించియుఁ, బ్రాలుడు ప్రొద్దుతోడ గృహవాటికిఁ జేరు నతండు నిత్యముఁ. శుక. ౨. 3౬3.

జ: కూళఁడు, కూళమారి.

కూళఁడు=కూళ. (√ కూళ + ... కొన్ని ముద్రితపాఠములందు కలదు. చి. ని, శ. ర. లందును కొన్ని ముద్రితపాఠములందును ఉన్మధ్యముగాఁ గలదు. దేనికిని నిర్ధారకప్రయోగములు కనఁబడవు.) విశే. ౧. అవివేకి, మూఢుఁడు.

మ. చతురుం డంచు నిలింపసంయమి దెసఁ సస్నేహమై యుండు మా, మతి మున్నెప్పుడుఁ గూళఁడయ్యె నకటా మాపోఁటిం త్యాభ్యులం, దతిహాస్యంబుగ నిట్లు పల్కఁ దగునే... హర. పూ. ౫. ౭౭. (ప్రాఁత ప్రతి. పా.)

ఉ. లాలితరూపయావనవిలాసమనోహరయైన తనర్చునీ, లాలక నిద్రవోవఁ గని యూచటఁ గౌఁగిట మేలుకన్నఁగాఁ, జాలక యాత్మఁ దక్కనవిచారము లొందఁగ నూరకుండునా, కూళఁడు కామరాజ్యమునకుఁ వెలి గాఁడె తలంచి చూడఁగఁ. షోడ. ౨. ౫౧.

౨. లుబ్ధుఁడు, పిసినిగొట్టు.

క. పండుగ పబ్బం బైనను, గొం డని యొకకాసు నీనికూళుని సీసీ, లందును వెడలఁగఁ దోలుము, బండాటము వీనివలపు పనికా దిచటఁ. భల్లా. ౫ఆ. (శ. ర.)

కూళమారి. విశే. (√ కూళ.) దుష్టశీలుఁడు.

గీ. కూళమారి విధాత చేకూర్చె నిటుల. ప్రబంధ. ౬౫౫.

కూవరము. సం=కూబరము.

కూష్మా(శ్మా)ండము. సం. వి. అ. పుం. ౧. పిశాచభేదము. ౨. గుమ్మడికాయ. 3. గర్భస్థపిండవిశేషము.

కూసము=కుప్పసము.

(నిర్మోకము, పాముయొక్క పైతోలు.)

ఉ. బచ్చెన లూడి ధూసరవిభాపరిభాసురలీలఁ గన్గొనఁ, మెచ్చు ఘటింప శేనిరమణీయపుఁ గంబములఁ దనర్చును, ద్యచ్ఛపలేక్షణా ప్ర... సదల్చినపాముకూసముల్, గ్రచ్చ

ఆ నుత్తరీయతను గాంచుచు నున్నవి తత్కు-
చోపరిక్. రఘు. ౯. ౧౧.
(చోకాం-.)

ఆ. పాగ పచ్చడంబు పైకిఁ గూసంబును, పోఁగు
లుంగరములు బొజ్జకడుపు, గలిగినట్టివానిఁ
గందురు చుట్టముల్. వేమన. ౨. ౨౧.

కూహా. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. కుజ్ఝటి, మంచు.

కూహాకుఁడు. సం=కుహకుఁడు.

కూహాన. సం=కుహన.

కృ

కృంతత్. సం. శ త్రు. కత్తిరించుచున్న; ఖండించు
చున్న.

కృంతత్రము. సం.వి.అ.న. లాంగలము,నాఁగలి.

కృకణము. సం. వి.అ.పుం. ౧. క్రకరము,కక్కెర
పక్షి. ౨. క్రిమి. ౩. కృకరము, దేహమందలివా
యుభేదము.

కృకము. సం. వి. అ. పుం. కంఠము, కుత్తుక.

కృకరము. సం. వి. అ. పుం. ౧. కక్కెరపక్షి. ౨.
తుమ్మును గలిగించు దేహస్థవాయువిశేషము. ౩.
చవ్యము ?. ౪.కరవీరము, గన్నేరు ?. (వై.ని.)

కృకల. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. పిప్పలి ?.

కృకలాస(శ)ము. సం. వి. అ. పుం. సరటము,
తొండ; ఊసరవెల్లి.

కృకవాకువు. సం. వి. ఉ. పుం. ౧. కోడి. ౨. నె
మిలి. ౩. సరటము, తొండ;చిత్రబింబము, ఊస
రవెల్లి.

కృకాటిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. కంఠపశ్చాద్భాగము,
మెడయందలి ఎత్తైనప్రదేశము.('ఘూట,ముచ్చి
లిగుంట' అని కొందఱు.)

కృకూలాసము. సం=కృకలాసము. (కల్ప.)

కృచ్ఛ్రప్రాణుఁడు. సం. విశే. (అ. ఆ. అ) ౧.
ప్రాణాపాయములో నున్నవాఁడు. ౨. కష్టపడి
జీవించువాఁడు. (విల్సన్)

కృచ్ఛ్రము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ) ౧. కష్టమైన
ది. ౨. పాపయుక్తము. వి. అ. పుం. న. ౧. సాం
తపనాదివ్రతము. ౨. కష్టము,దుఃఖము; బాధ,
పీడ. పుం. మూత్రకృచ్ఛ్రరోగము. న.పాపము.

కృచ్ఛ్రారి. సం. వి. ఇ. పుం. బిల్వభేదము, ఒక
జాతిమారేడు ?.

కృచ్ఛ్రార్ధము. సం. వి. అ. పుం. ఆఱుదినములు
చేయఁదగిన వ్రతవిశేషము.

శ్లో. సాయం ప్రాత స్తథై కైకం దినద్వయమయా
చితం, దినద్వయం చ నాశ్నీయాత్ కృ
చ్ఛ్రార్ధస్సోఽభిధీయతే. (కల్ప.)

కృణువు. సం. వి. ఉ. పుం. చిత్రకరజాతి, ముచ్చి
జాతి.

కృతకము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) ౧. కృత్రిమ
ము, కల్పితమైనది. (ఉదా:కృతకపుత్త్రుఁడు=
కల్పితపుత్త్రుఁడు,పెంపుడుకొడుకు.) ౨. నిజము
కానిది, కపటమైనది.

కృతకాద్రి. సం.వి. ఇ. పుం-క్రీడించుటకొఱకు
నిర్మింపఁబడినపర్వతము-చేఁతగట్టు.

కృతకాముఁడు. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) అవాప్త
కాముఁడు, కోరికలు నెఱవేఱినవాఁడు.

కృతకృత్యుఁడు. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) విహిత
కృత్యమును చేసినవాఁడు, కృతార్థుఁడు.
(ఇట్లే: కృతక్రియుఁడు, కృతకార్యుఁడు.)

కృతక్షణుఁడు. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) ౧. లబ్ధా
వకాశుఁడు, సమయము దొరకినవాఁడు. ౨. ని
యతసమయముకొఱకు తహతహతో నెదురుచూ

వ. వయం సర్వే సోత్సుకాః కృతక్షణా స్తిష్ఠామః. సం. పంచ. ౧.

కృతఘ్నుఁడు. సం. విణ. (అ.ఆ.అ.) చేసిన మేలు మఱచువాఁడు.

కృతచ్ఛిద్ర. సం. వి. ఆ. స్త్రీ-లోపల రంధ్రము గలది-కోశాతకి, బీఱ*.

కృతజ్ఞము. సం. వి. అ. పుం-చేసిన మేలు మఱవనిది-కుక్క. (మే. ని.)

కృతజ్ఞుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) చేసిన మేలు స్మృతియం దుంచుకొనువాఁడు.

కృతత్ర. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. త్రాయమాణలత, కలుఁగానుగు*.

కృతదాసుఁడు. సం. వి. అ. పుం. నియతకాలము వఱకు దాసుఁడనుగా నుందు నని చేరినవాఁడు.

కృతనిశ్చయుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ)- చేయఁబడిన నిశ్చయము గలవాఁడు-నిశ్చయము చేసికొన్నవాఁడు.

కృతపడు. మి. అ. క్రి. (కృతము + పడు) గతించు, కడచు.

వ... దేవా వినుము వగచినం గృతపడినకార్యంబు గ్రమ్మఱం బొడమునే డెందంబు గుందునంతియ కాక... భార. కర్ణ. ౧. ౨౨౬.

కృతపుంఖుఁడు. సం. విణ. (అ.ఆ.అ.) శరాభ్యాసమందు నిపుణుఁడు, విలువిద్యయందు నేర్పరియైనవాఁడు.

కృతపూర్వము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) పూర్వకృతము, పూర్వము చేయఁబడినది.

కృతపూర్వి. సం. విణ. (న్. నీ. న్.) పూర్వము చేసినవాఁడు.

కృతప్రతిజ్ఞుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) ప్రతిజ్ఞ చేసినవాఁడు.

కృతఫల. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. కోలశింబి, ఒకానొకలత*. (విల్యమ్సు)

కృతఫలము. సం. వి. అ. న. కక్కోలము*. (వాచ)

కృతబుద్ధి. సం. విణ. (ఇ) ౧. శిక్షిత మైనబుద్ధి గలవాఁడు, పండితుఁడు, ప్రాజ్ఞుఁడు. ౨. స్థిరచిత్తుఁడు. వి. ఇ. స్త్రీ. ౧. శిక్షిత మైనబుద్ధి. ౨. స్థిరచిత్తము.

కృతమతి. సం. విణ. (ఇ) ౧. నిశ్చితమనస్కుఁడు. ౨. విద్వాంసుఁడు.

కృతమాలము. సం. వి. అ. పుం. ఆరగ్వధము, ఱేల*.

కృతము. సం. విణ. (అ.ఆ.అ) ౧. చేయఁబడినది. ౨. సంపాదింపఁబడినది. ౩. జనితము, పుట్టింపఁబడినది. ౪. అభ్యస్తము, అలవాటు చేయఁబడినది. (ఉదా: కృతాస్త్రుఁడు.) ౫. సిద్ధము చేయఁబడినది, పక్వము. (ఉదా: కృతాన్నము) ౬. హింసితము, నొప్పింపఁబడినది. ౭. పర్యాప్తము, చాలినది. ౮. నియమితము. (ఉదా: కృతకాలము.) వి. అ. పుం. న. కృతయుగము. న. ౧. ఉపకారము, చేసిన మేలు. ౨. ఫలము. ౩. కృత్యము, చేఁత, పని. ౪. అన్నాదిరూపహవ్యము. (వై. ని.)

కృతముఖుఁడు. సం. విణ. (అ. ఈ, ఆ. అ.) ౧. పండితుఁడు. ౨. నిపుణుఁడు, నేర్పరి.

కృతలక్షణుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) ౧. గుణములచేత ప్రసిద్ధి చెందినవాఁడు. ౨. కృతయుగలక్షణములు గలవాఁడు.

ఉ. కోప మొకింత లేదు బుధకోటికిఁ గొంగుఁబసిండి సత్యమా, రూపము తారతమ్యము లెఱుంగు స్వతంత్రుఁడు నూతనప్రియా, టోప ... లుఁ డిటుల్ కృతలక్షణుఁడై

చెలంగఁగా, ద్వాపరలక్షణుండనఁగ వచ్చు నొకో యలధర్మనందనుఁ. విజ. వి. ౧. ౨౩. (ఇది పైరెండర్థములకు నుదాహరణము.) ౩. కృతచిహ్నుఁడు, గుఱుతిడఁబడ్డవాఁడు.

కృతవర్మ(ర్ముఁడు). సం. వి. న్. పుం. యదువంశ్యుఁడగు ఒకానొక క్షత్రియుఁడు.

కృతవిద్యుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) అభ్యస్తవిద్యుఁడు, విద్య నభ్యసించినవాఁడు, పండితుఁడు.

కృతవీర్యుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) వీర్యవంతుఁడు. వి. అ. పుం. చంద్రవంశ్యుఁ డగునొక రాజు, కార్తవీర్యార్జునునితండ్రి.

కృతవేతనుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) చేసిన పనికి కూలి పుచ్చుకొనువాఁడు. (దాసాది) ఇట్లే: కృతభృతికుఁడు.

కృతవేది. సం. విణ. (న్. నీ. న్) చేసినమేలెఱిఁగినవాఁడు, కృతజ్ఞుఁడు.

కృతవేధకము. సం. వి. అ. పుం. శ్వేతకోశాతకి, తెల్లబీఱకి.

కృతవేధన. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. కోశాతకి, బీఱకి.

కృతశిల్పుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) అభ్యసింపఁబడినశిల్పవిద్య గలవాఁడు; శిల్పమునందు నేర్పరి.

కృతశ్రముఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) -శాస్త్రశిల్పాదులందు-పరిశ్రమము చేసినవాఁడు.

కృతసాపత్నిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. అధివిన్న, తాను బ్రతికియుండఁగా మరల పెండ్లాడినభర్త గలస్త్రీ.

కృతహస్తుఁడు. సం.విణ. (అ. ఆ. అ) గుఱితప్పక యేయువాఁడు, విలువిద్యయందు నేర్పరి; నేర్పరి.

కృతాంజలి. సం. విణ. (ఇ) చేమోడ్చినవాఁడు. వి. ఇ. పుం. ౧. లజ్జాలువు, సో

౨. కూర్చినదోసిలి.

కృతాంతము. సం. విణ. (అ.ఆ. అ) - చేయఁబడినఅంతము గలది-౧. ముగింపఁబడినది. ౨. నశింపఁజేయఁబడినది. వి. అ. పుం. ౧. సిద్ధాంతము. ౨. పాపము, అశుభము. ౩. దైవము, భాగ్యము, అదృష్టము. ౪. శనివారము. ౫. భరణీనక్షత్రము.

కృతాంతుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. యముఁడు. ౨. శని.

కృతాత్ముఁడు. సం. విణ. (న్. ఆ, న్. న్) ౧. శిక్షిత మగుమనస్సు గలవాఁడు, మనస్సును లోఁబఱచుకొన్నవాఁడు. ౨.శుద్ధాంతఃకరణుఁడు, నిర్మల మగుమనస్సు గలవాఁడు.

కృతాయాసుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) ఆయాసము నొందినవాఁడు.

కృతార్థుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ)- నెఱవేర్చుకొన్న పని గలవాఁడు-కృతకృత్యుఁడు.

కృతాలయము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) వాసస్థానము నేర్పఱచుకొన్నది. వి. అ. పుం. కప్ప.

కృతావధానుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) సావధానుఁడు, ఎచ్చరిక గలవాఁడు.

కృతాస్త్రుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) అస్త్రములందు శిక్షితుఁ డైనవాఁడు, అస్త్రవిద్యయందు నేర్పు గలవాఁడు.

కృతాహారుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) ఆరగించినవాఁడు, భోజనము చేసినవాఁడు.

కృతి. సం. విణ. (న్. నీ. న్) ౧-నెఱవేర్చికొనిన పని గలవాఁడు-ధన్యుఁడు. ౨. కుశలుఁడు, నేర్పరి. ౩. పండితుఁడు. వి. ఇ. స్త్రీ. ౧. చేయుట. ౨. క్రియ, పని. ౩. ప్రబంధము, గ్రంథము. ౪. ప్రయత్నము. ౫. హింస. ౬. ఇర్వది యను సంఖ్య. (ఉదా: కృతికరుఁడు=ఇరువది చేతులు గలవాఁడు, రావణుఁడు.) ౭.(ఛంద) ఒక్కొక్క-

పాదమునకు ఇరువది యక్షరములు గల ఒకానొక ఛందస్సు.

కృతుఁడు. సం. వి.అ. పుం. కూటికి పని సేయుదాసుఁడు. (వై. ని.)

కృతోదకుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) ౧. స్నానము చేసినవాఁడు. ౨. ఉదకకర్మ మాచరించినవాఁడు, తర్పణము విడిచినవాఁడు.

కృత్తము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) ఛేదింపఁబడినది.

కృత్తి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. ౧. (మృగాదుల) తోలు, చర్మము. ౨. భూర్జపత్త్రము, బుజపత్త్రి. ౩. చెట్టుపట్ట. ౪. కృత్తికానక్షత్రము. (మే. ని.) ౫. కత్తిరించుట, ఖండించుట.

కృత్తిక. సం. వి. అ. స్త్రీ. అశ్విన్యాదులయందు మూఁడవనక్షత్రము. (వాచ-ఇది నిత్యబహువచనాంతమని వై. ని.)

కృత్తికాభవుఁడు. సం. వి. అ. పుం. కార్త్తికేయుఁడు, కుమారస్వామి.

కృత్తివాసుఁడు. సం. వి. స్, అ. పుం. తోలుదాలుపు, శివుఁడు. (సకారాంతమైనపుడు రూ. కృత్తివాసుఁడు.)

కృత్తు. సం. విణ. (త్) చేయువాఁడు. (ఈయర్థమున సమాసాంతమునందే యుండును. ఉదా: పుణ్యకృత్తు, మొ.) వి. త్. పుం. (వ్యాక) విశేష్యవిశేషణరూపములు ఏర్పడుటకై క్రియలపై వచ్చు ప్రత్యయము. (కృదంతములు=క్రియాజన్యవిశేష్యవిశేషణరూపములు. ఉదా: మొలక, వాలిక, గమనము, బంధకుఁడు, మొ.)

కృత్యా. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. క్రియ, పని. ౨. అభిచారక్రియవలనఁ బుట్టిన దేవతామూర్తిభేదము.

కృత్యము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) ౧. చేయఁదగినది. ౨. క్రుద్ధము, కోపగించినది. ౩. లుబ్ధము, లోభయుక్తము. ౪. భీతము, జడిసినది. ౫. విద్విష్టము. ౬. అవమానితము, పరాభవింపఁబడినది. ౭. ఛేదింపఁదగినది. (శే. ని.) వి. అ. న. కార్యము, పని; ప్రయోజనము. (కల్ప) పుం. (వ్యాక) తవ్యదాదిప్రత్యయము.

కృత్రిమధూపకము. సం. వి. అ. పుం. అనేకపరిమళవస్తువులు కూర్చి చేసిన ధూపద్రవ్యము.

కృత్రిమపుత్త్రకము. సం. వి. అ. పుం. వస్త్రాదులచేత చేయఁబడిన బొమ్మ.

కృత్రిమపుత్త్రుఁడు. సం.వి. అ. పుం. ధనక్షేత్రాదులందు ఆశ కలిగించి పెంచుకొన్న మాతాపితృవిహీనపుత్త్రుఁడు.

ఇట్లే: కృత్రిమసుతుఁడు, మొ.

కృత్రిమము. సం. విణ. (అ.ఆ.అ) స్వాభావికము కానిది, కల్పితము. (ఉదా: కృత్రిమమైత్త్రి.) వి. అ. పుం. సిహ్లకము, చిల్లమడ్డి. న. ౧. బిడలవణము, ఒకరకముఉప్పు. ౨. కాచలవణము, గాజుప్పు. ౩. రసాంజనము.

కృత్స్నము. సం.వి. అ.న. ౧. నీరు. ౨. సమూహము. (వాచ)

కృత్స్నము. సం.విణ. (అ.ఆ.అ.) సమస్తము, అంతయు. వి. అ. న. ౧. నీరు. ౨. కుక్షి, కడుపు.

కృదంతము. సం.వి. అ. పుం. కృత్ప్రత్యయము కడపటఁ గలపదము. (చూ. కృత్తు.)

కృదరము. సం. వి. అ. పుం. కుసూలము. (పాణక, గాదె, మొ.)

కృప. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ప్రత్యుపకారమును గోరక పరులదుఃఖమును బోఁగొట్టవలెనని యిచ్ఛ, దయ, కనికరము.

కృపణము. సం. వి. అ. పుం. క్రిమి, పురుగు. న. దైన్యము.

శ్లో. వక్తుం నత్యాహముత్సహే సకృపణం దేహీతి దీనం వచః. (వాచ)

కృపణుఁడు. సం.విణ. (అ.ఆ.అ.) ౧.నిర్ధనుఁడు,బీద. ౨.లోభి,పిసినిగొట్టు.౩.కుత్సితుఁడు.౪.మందుఁడు, వివేకము లేనివాఁడు.

కృపవాఁడు. మి. విణ. దయను బొందినవాఁడు, అనుగ్రహపాత్రుఁడు.

ఉ. ఎవ్వనిమూర్తి నార్తి యొకయించుక లేదు సభాంతరంబులం,దెవ్వఁడు పూజ్యుఁడై మెఱయు నీజను లెల్ల సదా విధేయులై, యెవ్వని నాశ్రయింపుదు రహీనవచోవిభవాభిరాముఁడై, యెవ్వఁడు తేజరిల్లు నతఁ డెప్పుడు నీ కృపవాఁడు భార్గవీ. వి. పు. ౧. ౨౦౩.

కృపసే(చే)యు. మి. స. క్రి. దయచేయు, దయతో నిచ్చు.

చ...అమ్ముకుందుఁడే, తనయుఁగ నాకు నీశిశువుఁ దాఁ గృపసేసె నటంచు హృష్టుఁడై. ఆము. ౫. ౫.

౨. దయతో నుపదేశించు.

సీ. మ్రొక్కి నా కైహికాముష్మికసౌఖ్యప్రదాయి మంత్రము కృపచేయ వలయు. వరాహ.౧౨. ౮౬.

కృపాణము. సం. వి. అ. న-కృపను పోఁగొట్టునది-ఖడ్గము, కత్తి.

కృపాణి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. కర్తరి, కత్తెర. ౨. ఛురిక, చురకత్తి.

కృపాణిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ఛురిక, చూరకత్తి.

కృపాళు(వు)ఁడు. సం. విణ. (ఉ) కనికరము గలవాఁడు.

కృపి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. కృపాచార్యుని చెల్లెలు, ద్రోణుని భార్య.

కృపీటపాలము. సం. వి. అ. పుం. ౧. కేనిపాతము, ఓడతెడ్డు. ౨. సముద్రము. ౩. వాయువు.

కృపీటము. సం. వి. అ. న. ౧. ఉదరము, కడుపు. ౨. జలము. ౩. ఇంధనము, కట్టియ, సమిధ.

కృపీటయోని. సం. వి. ఇ. పుం. అగ్ని, నిప్పు.

కృపుఁడు. సం. వి. అ. పుం. కృపాచార్యుఁడు. (అశ్వత్థామకు మేనమామ, చిరంజీవులలో నొకఁడు.)

కృమి. సం. వి. ఇ. పుం. ౧. క్రిమి, పురుగు. ౨. కడుపులో నులిపురుగులు పుట్టెడురోగము. ౩. గాడిద. ౪. లక్క.

కృమికంటకము. సం. వి. అ. న. ౧. వాయువిడంగము. ౨. ఉదుంబరము, మేడి.

కృమికము. సం. వి. అ. పుం. చిన్నక్రిమి.

కృమికర్ణము. సం. వి. అ. పుం. చెవిలో క్రిములు పుట్టురోగము.

కృమికోశము. సం. వి. అ. పుం. పట్టుకాయ.

కృమికోశోత్థము. సం. వి. అ. న. కౌశేయము, పట్టుబట్ట.

కృమిఘ్న. సం.వి.ఆ.స్త్రీ.హరిద్ర, పసుపు.(కల్ప)

కృమిఘ్నము. సం. విణ. (అ. ఈ. అ) క్రిములను చంపునది. (మనుష్యేతరము—మనుష్యకర్తృకమైనపుడు-అ. ఆ. అ.) వి. అ. పుం. ౧. వాయువిడంగము. ౨. పలాండువు. ౩. కోలకందము, ఒకజాతిదుంప. ౪. పారిభద్రము, వేము. ౫. భల్లాతకము, నల్లజీడి.

కృమిఘ్ని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. ధూమపత్ర, పొగాకు. ౨. విడంగము.

కృమిజ. సం.వి.ఆ.స్త్రీ. లాక్ష, లక్క.

కృమిజగ్ధము. సం. వి. అ. న. అగురువు,అగలు.

కృమిజము. సం=కృమిజగ్ధము.

కృమిజలజము. సం=కృమిశంఖము. (రా. ని.) (ఇక్లే: కృమివారిరుహము. రా. ని.)

కృమిణము. సం. విణ. (అ.ఆ.అ.) క్రిములు గలది.

కృమిదంతకము. సం.వి.అ.పుం. పంటిలో క్రిములు గలిగించురోగము, దంతరోగభేదము.

కృమిపర్వతము. సం. వి. అ. పుం. పుట్ట.

కృమిఫలము.సం.వి.అ.పుం.ఉదుంబరము, మేడిచెట్టు. న. మేడిపండు.

కృమిరిపువు. సం.వి.ఉ.పుం. వాయువిడంగము చెట్టు. ఇట్లే: కృమిశత్రువు.

కృమిల. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. బహుప్రసవ యగుస్త్రీ, పెక్కు బిడ్డలు గన్నయాఁడుది.

కృమిలము. సం=కృమిణము.

కృమిలిక. సం.వి.ఆ.స్త్రీ. ఎఱ్ఱరంగు వేసిననారబట్ట.

కృమిశంఖము. సం. వి. అ. పుం. శంఖభేదము.

కృమిశుక్తి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. జలశుక్తి,నీటియందలి గుల్ల, శంబూక.

కృమిాలకము. సం.వి. అ.పుం. వనముద్గము,అడవిపెసర చెట్టు.

కృశము. సం. విశ. (అ.ఆ.అ.) ౧.బక్కది,చిక్కినది. ౨.సూక్ష్మము, సన్నము. ౩.అల్పము,కొంచెపాటిది, చిన్నది. ౪. క్షీణదశలో నున్నది.

కృశర. సం. వి. ఆ. స్త్రీ=కృశరము. (కల్ప)

కృశ(స)రము. సం.వి.అ.పుం. నూవులు బియ్యము కలిపి వండినపక్వాన్నము.

కృశల. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. కేశము, వెండ్రుక.

కృశశాఖము. సం. వి. అ. పుం. పర్పటము, పాపటచెట్టు.

కృశాంగము. సం. విశ. (అ. ఈ, ఆ. అ.) కృశించిన అంగములు కలది.

కృశాంగి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ప్రేంకణము, ప్రియంగులత చెట్టు.

కృశానురేతసుఁడు. సం. వి. స్. పుం-అగ్నియందు రేతస్సును వైచినవాఁడు- శివుఁడు. (రూ. కృశానురేతుఁడు.)

కృశానువు. సం. వి. ఉ. పుం. ౧. అగ్ని, నిప్పు. ౨. చిత్రమూలము చెట్టు.

కృశాశ్వి. సం.వి.న్. పుం-కృశాశ్వుఁ డనువానిచే రచింపఁబడిననటసూత్రము అధ్యయనముచేసినవాఁడు-నటుఁడు, నట్టువుఁడు.

కృశి(యి)ంచు. సం. అ.క్రి.క్షీణించు, సన్నగిల్లు.

మ... కృశించె మేనరుచి యాలో మించె నారుల్లసిం,చె నురుశ్రాంతి జనించె గర్భము రహించె న్నించె నిట్టూరుపుల్. ఉ. రా. ౧. ౧౫౧.

గీ.తనువు కృశియింప శాంతితోఁ దపము సేయు. ఉ. రా. ౫. ౧౫౩.

స. క్రి. కృశింపఁజేయు, క్షీణింపఁజేయు.

(యమునిమాట) క. హరిపాదభక్తులై యీశ్వరనిందయు శంభుచరణసంసేవకులై, హరినిందయుఁ గావించిన,దురితాత్ముల లేదు దప్పిలోఁ గృశియింపక్. రుక్మా. ౨.౭౬, ౭౭.

కృశిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ఆఖుకర్ణిలత,ఎలుకచెవి చెట్టు.

కృశోదరము. సం. విశ. (అ. ఆ, ఈ. అ.) సన్నని నడుము కలది.

కృశ్యత్. సం. శత్రు. కృశించుచున్న.

కృషకము. సం. వి. అ. పుం. ౧ వృషభము, ఎద్దు. ౨. ఫాలము, నాఁగటికఱ్ఱు. (మే. ని.)

కృషకుఁడు. సం. విశ. (అ. షికా. అ.) కర్షకుఁడు, దున్నువాఁడు. (మే. ని.)

కృషత్. సం=కర్షత్.

కృషాణుఁడు. సం. వి. అ. పుం. సేద్యగాఁడు, కర్షకుఁడు. (వాచ.)

కృషి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. కరిసనము, సేద్యము.

కృషికము. సం.వి.అ.పుం. ఫాలము,నాఁగటికఱ్ఱు.

కృషీవలుఁడు. సం.విశ.(అ.ఆ.అ.) సేద్యకాఁడు.

కృషీవలుఁడు. సం॥ కృషికుఁడు.

కృష్టపచ్యము. సం. విశే. (అ.ఆ.అ.) దున్నినపొలమునందు పండునది. (ధాన్యాది.)

కృష్టపాక్యము. సం. విశే. (అ.ఆ.అ.) దున్నినపొలమున పండింపఁబడునది. (ధాన్యాది)

కృష్టము. సం. విశే. (అ.ఆ.అ) ౧. ఆకర్షింపఁబడినది, ఈడ్వఁబడినది. ౨. దున్నఁబడినది. (నేల) వి. అ. న. ౧. కర్షణము, దున్నుట. ౨. లాగుట. ౩. కృశించుట.

కృష్టి. సం. వి. ఇ. పుం. పండితుఁడు. స్త్రీ. ౧. ఆకర్షణము, ఈడ్చుట, లాగుట. ౨. దున్నుట. ౩. కృశించుట.

కృష్ణ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. కృష్ణానది. ౨. ద్రౌపది. ౩. యమునానది. ౪. దుర్గ. ౫. అగ్నిజిహ్వాభేదము. ౬. ద్రాక్షI. ౭. నీలిI. ౮. పిప్పలిI. ౯. నల్లగలిజేరుI. ౧౦. నల్లజీలకఱ్ఱI. ౧౧. గుమ్ముడిI. ౧౨. కటుకరోహిణిI. ౧౩. శారిబాభేదము, ఒకజాతిమామెనI. ౧౪. రాజసర్షపముI. ౧౫. పర్పటిI. ౧౬. కాకోలి, కారుకొల్లిI. ౧౭. సోమరాజి, కారుగచ్చI. ౧౮. కృష్ణతులసిI. ౧౯. అతివిష, అతివసI. (కే. ని.)

కృష్ణకందము. సం. వి. అ. న - నల్లనిదుంప గలది - ఎఱ్ఱగలువI.

కృష్ణకము. సం. వి. అ. న. నల్లయుత్తిత్తోలు.

కృష్ణకర్ముఁడు. సం. విశే. (న్) దురాచారవంతుఁడు, పాపకర్ముఁడు.

కృష్ణకాకము. సం. వి. అ. పుం. మాలకాకి, బొంతకాకి.

కృష్ణకాయము. సం. విశే. (అ.ఆ.అ.) నల్లనిదేహము గలది. వి. అ. పుం. ౧. మహిషము, దున్న. ౨. నల్లనిదేహము.

కృష్ణకాష్ఠము. సం. వి. అ. న. కాలాగురువు, నల్లనియగలు.

కృష్ణకోహాలుఁడు. సం. వి. అ. పుం. జూవరి. (త్రి. ని.)

కృష్ణగంగ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. కృష్ణానది. (రా. ని.)

కృష్ణగంధ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. శోభాంజనము, మునగI.

కృష్ణగతి. సం. విశే. (ఇ) దురాచారుఁడు. వి. ఇ. పుం. కృష్ణవర్త్మ, అగ్ని.

కృష్ణగర్భము. సం. వి. అ. పుం. కట్ఫలము, పినగుమ్ముడుI.

కృష్ణచంచుకము. సం. వి. అ. పుం - నల్లనిముక్కు గలది - చణకము, సెనగI.

కృష్ణచూడిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ - నల్లనిఅగ్రము గలది - గురిజ, గురివెందI.

కృష్ణచూర్ణము. సం. వి. అ. న. లోహమలము, ఇనుపత్రుప్పు.

కృష్ణజట. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. జటామాంసిI.

కృష్ణజీరకము. సం. వి. అ. పుం. నల్లజీలకఱ్ఱI.

కృష్ణతండుల. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. కర్ణస్ఫోటాలత.

కృష్ణతామ్రము. సం. వి. అ. న. గోశీర్షచందనము, నల్లగాను ఎఱ్ఱగాను నుండుచందనము.

కృష్ణతారము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ) నల్లనికనుగ్రుడ్డు గలది. వి. అ. పుం. హరిణము, ఇఱ్ఱి.

కృష్ణత్రివృత. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. నల్లతెగడI.

కృష్ణదంత. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. కాశ్మరీవృక్షము, గుమ్ముడుI.

కృష్ణదేహము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) నల్లనిదేహము గలది. వి. అ. పుం. ౧. తుమ్మెద. ౨. నల్లనిదేహము.

కృష్ణద్వైపాయనుఁడు. సం. వి. అ. పుం. వ్యాసుఁడు.

కృష్ణధ(ధు)త్తూరము. సం. వి. అ. పుం. నల్లయుమ్మెత్త.

కృష్ణధనము. సం. వి. అ. న. ద్యూతాదిదుర్వ్యాపారములచే గడించినధనము.

కృష్ణనింబము. సం. వి. అ. పుం. సురభిచ్ఛదము, కఱివేఁపచెట్టు.

శ్లో. కృష్ణనింబః కాలశాకః కైడర్యః సురభిచ్ఛదః. (షట్స్కంధనిఘంటువు.)

కృష్ణనీలా(లము)లు. సం. వి. అ. పుం. బ. ధాన్యవిశేషము.

సీ. మందిగండ్రలు నాగమల్లెలు తీఁగెమల్లెలు కృష్ణనీలాలు వెలువడాలు. హంస. ౪. ౧౨౮.

కృష్ణపర్ణము. సం. వి. అ. పుం. మహాపిండీతకము, పెద్దమంగ.

కృష్ణపర్ణి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. కృష్ణతులసి, నల్లతులసి.

కృష్ణపాకఫలము. సం. వి. అ. పుం. కరమర్దము, కలివె.

కృష్ణపాకము. సం=కృష్ణపాకఫలము.

కృష్ణపుష్పము. సం.విణ.(అ.ఆ.అ.) నల్లనిపువ్వులు గలది. వి. అ. పుం. నల్లయుమ్మెత్త.

కృష్ణపుష్పి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ప్రియంగువు.

కృష్ణఫల. సం.వి.ఆ. స్త్రీ. సోమరాజి, కారుగచ్చ.

కృష్ణభూమము. సం. వి. అ. పుం. నల్లరేగడనేల గలదేశము.

కృష్ణభేద. సం.వి.ఆ. స్త్రీ. కటుకరోహిణి.

కృష్ణభేది. సం. వి. ఈ. స్త్రీ=కృష్ణభేద.

కృష్ణము. సం.విణ. (అ.ఆ.అ.) ౧. నల్లనిది. ౨. శీతము, వెలిచినది. ౩. అశుభము. వి. అ. పుం. ౧. నలుపు. ౨. కాకి. ౩. కోయిల. ౪. కలివెచెట్టు. ౫. అగ్ని. ౬. బహుళపక్షము. ౭. వ్రీహిభేదము. ౮. మేఘము. ౯. కలియుగము. ౧౦. నల్లత్రాఁచు. ౧౧. నల్లయిఱ్ఱి. ౧౨. ఒకజాతియెలుక. న. ౧. మరిచము, మిరియము. ౨. ఇనుము. ౩. నీలాంజనము, సౌవీరాంజనము. (రా. ని.) ౪. కాలాగురువు, నల్లఅగలు. (కల్ప) ౫. సీసము. ౬. పాపము. (శే. ని.)

కృష్ణముఖము. సం.విణ. (అ.ఆ, ఈ.అ.) నల్లనిముఖము గలది. వి.అ.పుం. కొండముచ్చు.

కృష్ణమూలి. సం.వి.ఈ. స్త్రీ. శారిబావిశేషము, ఒకజాతిమామెన.

కృష్ణయజుర్వేదము. సం.వి. అ.పుం. తైత్తిరీయకయజుర్వేదము.

కృష్ణరక్తిక. సం.వి.ఆ. స్త్రీ. గుంజ, గురివెంద.

కృష్ణరాయఁడు. సం. వి. అ. పుం. విజయనగరాధీశుఁడగు ఒకప్రభువు.

మ. ...దీర్ఘాయువు నిచ్చుఁగావుత గుణాంభోరాశికిం కృష్ణరా,యనికిన్ వారణరాజవక్త్రుఁడు కృపాయత్తైకచిత్తాబ్జుఁడై. పారి. ౧. ౩.

గీ. ...అచ్యు,తాంశసంభవుఁ గృష్ణరాయక్షితీంద్రు. మనుచ. ౧. ౩౧.

మ. అలపోత్రిప్రభుదంష్ట్ర భోగివరభోగాగ్రాళిరా లుద్భటా,చలకూటోపలకోటిరూపుచెడ నిచ్చల్ రాయఁగా నైనమొ,క్కలు భూకాంతకు నున్న నయ్యె నరసత్పాలు శ్రీకృష్ణరా,యలబాహామృగనాభిసంకుమదసాంద్రాలేపపంకంబునన్. మనుచ. ౧. ౩౫.

కృష్ణల. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. గురివెంద.

కృష్ణలవణము. సం.వి.అ.న. ౧. గాజుప్పు. ౨. సౌవర్చలవణము.

కృష్ణలోహము. సం. వి. అ. న. అయస్కాంతము, సూదంటుఱాయి.

కృష్ణలోహితము. సం. వి. అ. పుం. నలుపును ఎఱుపును కలసినరంగు, ధూమ్రవర్ణము, బూడిద రంగు.

కృష్ణవర్త్మ. సం. విశే. (న్. న్, అ. న్) ౧. దుష్టవర్తనము గలవాఁడు, చెడ్డనడవడిగలవాఁడు. వి. న్. పుం. ౧-నల్లనిమార్గము గలవాఁడు-అగ్ని. ౨. రాహువు. ౩. చిత్రమూలము, చిత్రకము¶.

కృష్ణవల్లి. సం.వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. కృష్ణతులసి¶. ౨. కర్కాటి, దోస¶. ౩. శారిబా భేదము, ఒకజాతి మామెన¶. ౪. ఒకజాతిదూడపాల¶.

కృష్ణవల్లిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. జతుకాలత, కోరింద¶.

కృష్ణవానరము. సం. వి.అ.పుం. కొండముచ్చు.

కృష్ణవృంత. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. కుబేరాక్షి, కలిగొట్టు¶. ౨. మాషపర్ణి, కారుమినుము¶.

కృష్ణవేణ(ణ్ణ). సం. వి. ఆ. స్త్రీ=కృష్ణవేణి. రా. ని. కాశికావృత్తి. ౨. ౧. ౨౧.

కృష్ణవేణి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. కృష్ణానది. సం. భాగ. ౫. ౧౯. ౧౮. సం. భార. సభా. ౯. ౨౪.

కృష్ణశకుని. సం. వి. ఇ. పుం. ౧. కాకి. ౨. నల్లని పక్షి.

కృష్ణశృంగము. సం. వి. అ. పుం. దున్నపోతు.

కృష్ణసఖము. సం. వి. అ. పుం. అర్జునవృక్షము, మద్ది¶.

కృష్ణసఖి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. నల్లజీలకఱ్ఱ¶.

కృష్ణసఖుఁడు. సం. వి. అ. పుం. అర్జునుఁడు.

కృష్ణసర్షపము. సం. వి. అ. పుం. నల్లావ¶.

కృష్ణసార. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. శింశుప, ఇరుగుడు¶.

కృష్ణసా(శా)రము. సం. వి. అ. పుం. ౧. నల్లయిఱ్ఱి. ౨. ఇరుగుడు, శింశుప¶. ౩. జెముడు¶.

కృష్ణస్కంధము. సం. వి. అ. పుం. తమాలము, చీకటిమ్రాను.

కృష్ణాంజని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. కాలాంజనీవృక్షము, అడవిప్రత్తి¶.

కృష్ణాగురువు. సం. వి. ఉ. న. నల్లయగలు.

కృష్ణాచలము. సం. వి. అ.పుం-కృష్ణునకు ప్రియమగుకొండ-రైవతకపర్వతము. (కల్ప)

కృష్ణాజినము. సం. వి. అ. న. నల్లయిఱ్ఱితోలు.

కృష్ణాధ్వుఁడు. సం. వి. న్. పుం. కృష్ణవర్త్మ, అగ్ని.

కృష్ణాభ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. కాలాంజని, అడవిప్రత్తి ¶.

కృష్ణామిషము. సం. వి. అ. న-రంగునందు కృష్ణునితో స్పర్ధగలది-ఇనుము.

కృష్ణాయసము. సం. వి. అ. న. ఇనుము.

కృష్ణార్జకము. సం. వి. అ. పుం. ౧. నల్లగగ్గెర ¶. ౨. నల్లతులసి ¶.

కృష్ణాలువు. సం. వి. ఉ. పుం. కాలాలువు, నల్లగెనసు ¶.

కృష్ణావాసము. సం. వి. అ. పుం-కృష్ణునినివాసస్థానము-అశ్వత్థము, రావి ¶.

కృష్ణాష్టమి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. శ్రావణకృష్ణపక్షాష్టమి, గోకులాష్టమి.

కృష్ణిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. నల్లావ¶.

కృష్ణిమ(ము). సం.వి.న్.పుం. నల్లఁదనము.

కృష్ణుఁడు. సం.వి. అ.పుం. ౧. దేవకీవసుదేవులకొడుకు. ౨. వేదవ్యాసుఁడు. ౩.అర్జునుఁడు. ౪.పర

మూర్తి. ౫.శూద్రుఁడు. (శే.ని.)

కృష్ణేక్షువు. సం.వి.ఉ.పుం. నల్లచెఱకు.

కృష్ణోదుంబరిక. సం.వి.ఆ.స్త్రీ. కాకోదుంబరి,కాకి మేడి.

కృష్యమాణము. సం.విణ.(అ.ఇ.అ) ౧.దున్నఁబడుచున్నది. ౨.లాగఁబడుచున్నది.

కృష్యము. సం=కర్షణీయము.

క్లృ

క్లృప్తకీల. సం.వి.ఆ. స్త్రీ. వ్యవస్థాపత్త్రము, నియమపత్త్రము. (దస్తావేజు, మొ.)

క్లృప్తధూపము.సం.వి.అ.పుం.సిహ్లకము, చిల్లమడ్డి.

క్లృప్తము. సం.విణ.(అ.ఆ.అ.) ౧. రచితము,నిర్మితము. ౨. సమర్థము. ౩. ఛిన్నము, ఖండింపఁబడినది.

శ్లో. క్లృప్తకేశనఖశ్మశ్రుః...మను.౪. ౩౫.

క్లృప్తి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. ౧. కల్పనము, రచించుట. ౨. అవధారణము, నిశ్చయము. ౩. ఏర్పాటు.

క్లృప్తికము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) క్రయము, కొనుట. (వాలా. ని.)

కె

కె. విణ. వృత్తియందు 'కెంపు' శబ్దముయొక్క లుప్తశేషము. (చూ. కెంపు. విణ.)

కెంగట. (చి. ని.) వి. తాటిటెంక.

సీ...కెంగ టంచనఁగఁ జెలంగుఁ దాళ,బీజాభిధానంబు...ఆం. భా. ౨. ౭౯.

కెంచేము. విణ. దిట్ట?

క. కాంచిన ననపానాగడ,కెంచపుమాస్టిఁడు బెట్టు గెరలుచుఁ జెలిఁ బై,కొంచు నెదఁ దటాయించక, గొంచించక మొగలితొకుకు మ్మితిఁ జిమ్మెన్. ఉ. హరి(ఈ). ౪. ౧౧౮.

వ. వారాంగనలకటాక్షమార్గం బపేక్షించుచుబిరుదుకెంచపుమాస్టీలచాలును ...ప్రబంధ.౭౯.

కెందమ్మి. వి. (కెంపు+తమ్మి.) ఎఱ్ఱదామర, రక్తోత్పలము.

సీ. కెందమ్మి చెందమ్మి కెందామర యన రక్తోత్పలసంజ్ఞ రై యొప్పుచుండు. ఆం. భా. ౧. ౧౬౮. పారి. ౩. ౨౮.

కెందామర=కెందమ్మి. నైష. ౯. ౭౧. ఆం. భా. ౧. ౧౬౮.

కెందొగ(వ). వి. (కెంపు + తొగ) ఎఱ్ఱకలువ, హల్లకము. ఉ. రా. ౬. ౬౧.

కెంపు. వి. ౧. పద్మరాగమణి.

సీ. మృగనేత్ర పెదవితో సాగనుఁ బూనఁ గడంగి కెంపు నీరసము చెక్కించుకొనియె.వసు. ౨. ౮౫.

సీ. పద్మరాగాభిధ పరఁగుఁ గెంపన...ఆం.భా. ౨. ౨౭౭. కళా. ౩. ౮౩.

౨. రక్తిమ, ఎఱుపు.

క. వెండియు నుడుగక రవిసుతుఁ, డొండొండ నిశాతసాయకోత్కరము సముద్దండతఁ బై నించిన నా,ఖండలనందనుఁడు గెంపు గనుఁగవఁ గదురన్. భార. విరా. ౫.౧౦౬.

సీ. కెంజడల్ పై వ్రాలి కెంపు లీన విపంచి మొరయించునారదముని యనంగ. రా. వి. ౩. ౯.

౩. దంతక్షతము.

చ....విడికెంపుకెంపు మీ,ఱు మెఱుఁగు మోవి పైఁ జూఱుచుఱు క్కను కెంపులకుం దలంకఁగన్. దశా. ౭. ౧౫౬.

సీ.దంతక్షతంబు రత్నం బగుఁ గెంపు నాన్... ఆం. భా. ౩. ౫౮.

విణ. (క.త. కెమ్పు. మ. కెంబు—వృత్తియందు మీఁదివర్ణములు వైకల్పికముగా లోపించి 'కె' యనునది మిగులును. దానికి కొన్ని

యెడల సమాగమమును, కొన్నియెడల పర
మగుహల్లునకు ద్విత్వమును వచ్చును. ఉదా:
కెంగేలు, కెంజడ, కెంధూళి, కెన్నురువు,
కెమ్మోవి, మొ.) ఎఱ్ఱనిది.

చ... మేటివిల్లు వే, కొని కనుదోయి గెంపుగ న
కుంఠితవిక్రమ మొప్పఁ ద్రుంచె నా,తని
ఘనకార్ముకంబు...భార. కర్ణ. 3. ౧౬౩.
(కెంపుగన్=ఎఱ్ఱనిదిగాఁగా.)

సీ. తెలిదమ్మివిరియింటి తెలిగంటి కెంపువా తెర
సొంపె పవడంపుఁదీఁగెగుంపు. దశా. ౧.
౧౬౪.

కెంగుచ్చు. ఆము. ౪. ౯౨.
కెంగేలు. భార. విరా. ౨. ౩౧౦.
కెంజడ. మనుచ. ౧. ౪౯.
కెంజాయ. భార. భీష్మ. ౨. ౨౨.
కెంజిగు(వు)రు. ఉ. రా. ౬. ౧౭. శకు. ౫.౫౫.
కెంపారు=ఎఱ్ఱనగు.

మ. ఘనరాడ్రోద్ధతి భద్రకాళిక కటాక్షజ్యో
త్స్న గెంపార నుష్మాని వక్త్రంబు బిగించి
యాఁడుటయు...కాశీ. ౬. ౨౨౭.

కెంపెక్కు=కెంపారు.

ఉ...నేల కెం,పెక్కుచు వచ్చె...భార. వి
రా. ౨. ౩౧౯.

కెంబువ్వు. అచ్చ. రా. యు. ౩౨౩. బిల్హ. ౨.
౧౯.
కెన్నురువు. ఆము. ౪. ౧౦౦.
కెమ్మోము. దశా. ౩. ౧౦౪.
కెమ్మోవి. నైష. ౨. ౨౬.
జః కెందమ్మి, కెందామర, కెందొగ, కెంపుకంటి,
కెంపుగాము, కెంపుసవతు, కెంబసుపు.

కెంపుకంటి. వి. (కెంపు + కన్ను)- ఎఱ్ఱనికన్ను
లు గలది- కోయిల. (శ. ర, బ్రౌ.)

కెంపుగాము. వి. (కెంపు + గాము)- ఎఱ్ఱనిగ్ర
హము- కుజుఁడు, అంగారకుఁడు. (శ. ర, బ్రౌ.)

కెంపుసవతు. వి. (కెంపు+సవతు)- కెంపుతో స
మాన మైనది- స్వాతీనక్షత్రము. (శ. ర.)

కెంబసుపు. వి. (కెంపు+పసుపు) కుంకుమము.

సీ. నునుపుగా దువ్వి తీర్చిన కెంపు బాలేందుపస
మీఱు నొసటి కెంబసుపుబొట్టు. శుక. ౨.
౪౨౩.

కెకరించు. అ. క్రి. అభిలషించు, కోరు. (బ్రౌ.)

ద్వి. లోలత నఱచేతిలో నిమ్మపండు, లీలఁ బో
షింప లాలితవైభవమున, సుకసుకంబున
నుండి స్రుక్కక చావఁ, గెకరించెదవు విధి
గెలువ నీవళ మె. నవ. ౧. ౬౫పా. ౧౬౦.

కెచ్చెలితనము. వి. అల్లరి, దొమ్మి, (బ్రౌ.)

కెడ=కడ. వి. (ఇట్లు పరుపాది గా శ. ర — గెడ?
చూ. అగ్గెడ.) ౧. పార్శ్వము, ప్రక్క.

గీ. కృపుఁడు వృషసేనుఁడును వారి కెడన కూడి,
పార్థతనువునఁ దూపులు పఱపిరి...భార.
ద్రో. ౪. ౩౦౩. (శ. ర, ప్రాఁత ప్రతులపాఠ
ము. 'గెడన' అని వావిళ్లప్రతిపాఠము.)

గీ. లలితకలకంఠకోలాహలంబు లెసఁగ, దశ
ముకొని రెండుగెడలఁ గాదంబకోటి, గొ
ల్వ రాచిల్కసాంబ్రాణిగుఱ్ఱ మెక్కి, దర్ప
కుఁడు పాంథజనులపై దండువెడలె.ఉ.రా.
౪. ౧౫౬.

సీ...పార్శ్వసంజ్ఞ, కెల నన గెలఁ కనఁ గెడ
యన బగి యనఁ బ్రక్కయనంగఁ గన్ప
ట్టు...ఆం. భా.౨.౧౩౭. (ప్రాఁతప్రతిపా)

౨. దిక్కు.

సీ.ఇటు వల్లెత్రాటి మిక్కుటపుఁ డెక్కు రికీబు కెడ
గొప్పతిప్ప వీక్షించినాఁడ. ప్రబంధ.౧౪౯.
జః కెడగూడు.

కెడగూడు. అ. క్రి. (√ కెడ) ౧. కూడు, గుం
పగు.

ద్వి. గుడికి నేతెంచునయ్యెడఁ బురజనులు, గెడ
గూడి తన్నిరుగెలఁకులఁ గొలువ. బస. పు.
౪. ౨౦౯ పం.

౨. ప్రక్క నుండు.

సీ. నెఱి లేక నీతోడు నీడ యై గెడగూడి పరఁగి
నన న్నింత యెరవు సేసి. కు. సం. ౫. ౬౦౨.

కెడపు. స. క్రి. (√ కెడయు-త. కెడప్పు) కెడయఁ
జేయు.

౧. పడఁజేయు, పడవేయు, కూల్చు.

చ. మిడుక మదగ్రజన్ముఁ గుళమీఁదికిఁ గట్టుక
పోయి బావిలోఁ, గెడపితి పట్టి నిన్నిపుడు
గీటణఁగింపక పోవ నిత్తునే. జై. భా. ౩.
౧౦౯.

(చంద్రకిరణములు) సీ. కెరలి చీకటిమ్రాను గెడ
పంగ నిక్కినసమయగజంబుదంతము లనంగ.
పారి. ౨. ౩౬

౨. విసరివేయు, త్రోయు.

క. ఒకతూపున రఘువీరుఁడు, మకరాకరమధ్య
సీమ మాఁచు సురాంతకుఁ బడఁ గెడపి సు
బాహున్, ప్రకటశిలీముఖముఖాగ్ని భస్మ
ము చేసెన్. రామా. ౪. ౫౦.

౩. చంపు.

క. తొడిగిననాపటుబాణము, కడుఘోర మమో
ఘ మంతకర మగుటను నే, విడువను దొడిఁ
బడ నెవ్వనిఁ, గెడపునో యని సంశయమున
గిరిచరవర్యా. భా. రా. కిష్కిం. ౧౯౩.

క. ఈహరిణనయనఁ గెడపిన, స్త్రీహత్యయుఁ గె
డప కున్నఁ జెచ్చెర స్వామి, ద్రోహంబును
బాటిల్లెడు, నూహించిన నాకు నెద్ది యుచి
తము చేయన్. హరిశ్చ. ౫. ౧౪౩.

౪. పాడుచేయు, నాశనముచేయు.

స్రగ్ధర. ఛింఛెం ఛెండాడె మట్టెం జిదిమె విఱి
చెఁ గ్రొచ్చెన్ విఘట్టించె దంచెన్, ద్రుంచెం
బక్కాడె మోఁదెం దొడ[illegible]
ద్ధతిం గాశికాపూః, పంచక్రోశీధరిత్రీపరిధిఁ
గరిమరప్రత్యనీకుండు హేలా, సంచారోద
గ్రభంగిన్ జలముకొని వనీసౌధవప్రాట్టవీ
థుల్. కాశీ. ౬. ౧౭౬.

౫. హరించు, పోఁగొట్టు.

గీ. అచ్యుత యనంత గోవింద యనెడు నామ, కీర్త
నం బౌషధం బౌచుఁ గెడపఁ జాలు, రోగజా
లంబు లెల్ల నారు సఘీగాఁగఁ, దథ్య మీమాట
దప్పదు ధర్మపుత్ర. శేష. ౧. ౫౧.

కెడయాడు. అ. క్రి. (కెడ+ఆడు.) నడయాడు,
సంచరించు.

సీ. ఈహంసయానంబు నింతయొప్పయి యున్న
యతివ యిక్కడఁ గెడయాడె నేని. షోడ.
౮. ౩౯.

కెడయిక. వి. (√ కెడయు) ౧. పాటు, పతనము.
(శ. ర.) ౨. చావు, మరణము. (శ. ర.)

కెడయు. అ. క్రి. (క. త. కెడు) ౧. విఱిగిపడు;
పడు, కూలు.

క. కూలెడుగుఱ్ఱంబులు ధర, వ్రాలెడు నేనుఁగులుఁ
గెడయురథములునై ... భార. భీష్మ. ౩.
౩౫౩.

ద్వి. ఉత్తరుఁడును మూర్ఛ నొరగె వావురము,
తెత్తు లేకను నప్పు డిలమీఁదఁ బడియెఁ, గెడ
సిన వీక్షించి క్రీడి యేతెంచి, కడు వేగ హ
రులవాగెలు పట్టి యెత్తి. ద్వి. భార. విరా.
౨. ౪౪ పా.

క. రక్కసుఁడు దాను నెక్కుడు, రక్కసుఁ డై
కృష్ణుఁ డిట్లు క్రొవ్యావేశం, బక్కజముగఁ
బచరింపఁగ, నక్కుటిలాసురియుఁ గెడసె
హా యనుచు భువిన్. హరి. పూ. ౫. ౧౫౧.

౨. ఛిన్నమగు, తెగు.

సీ. పరములు పడయుంగ శిరములు గెడయంగఁ
బంక్తికంఠుఁడు వీరిపాలఁ గనిరొ. ఉ. హరి.
[illegible]

౩. చచ్చు, మరణించు.

మ. కెడసెన్ దుప్పులు డింకవేసె బెలుఁగుల్ గిట్టెన్ బులుల్ సింగముల్, కడగొట్టెన్ ... సారంగ. ౧. ౧౦౭.

క. అంగిరసుఁడ నీకేటికి, సంగరము తపస్విపరు లసవనముహుతముల్, మ్రింగినలా వకట యిచటి, కిం గొఱయే తొలఁగు మెదిరి కెడయక నాచేన్. హరి. ఉ. ౮. ౭౯.

౪(=ఎడయు.)పాయు, ఎడ మగు.

గీ. ఎడసెఁ బురివిచ్చె నెడమయ్యెఁ గెడసెఁ జెంగెఁ, బాసెఁ గేడించె నాఁగను బరఁగుచుండు, వీడె ననుటకు...ఆం. భా. ౩. ౮౫.

జ: కెడపు, కెడయుక, కెడవు, కెడ్బెరసు.

కెడవు. వి. (√ కెడయు) పాటు, పతనము. (శ. ర, బ్రా.)విణ. ప్రక్కకు పడినది, ఒఱగినది. (చూ. ఒడ్డగెడవు.)

క. విడువిడుఁడని ఫణి పలుకఁగఁ, గడుభరమున మొదలఁ గుదురు గలుగమిఁ గెడవై, బుడబుడ రవమున నఖిలము, వడవడ వడఁకఁగ మహాద్రి వనధి మునింగెన్. భాగ. ౮. ౧౯౯.

తలకెడవుగన్=తల క్రిందుగా.

వ. భగ్నచరణంబులై తలకెడవుగం ద్రెళ్లినతురంగకళేబరంబులం గవుంగిలించుకొని ... పారి. ౫. ౧౩.

కెడ్బెరసు. విణ. (కెడ+బెరయు=కెడగూడు?- క. బెరసు=కూడిక, కలయుక.) సంకీర్ణము, కలసినది.

క. దురమున మెడ దొడ దల మొల, బరి శిర మురమున్ ప్రక్క... కె, డ్బెరసై యెప్పడ కలిభీ, కర మయ్యె జముండు కుడిచి క్రక్కినభంగిన్. కు. సం. ౧౧. ౭౬౦, ౬౯౪.

కెరగొట్టు. అ. క్రి. (కెరలు+కొట్టు. శ. ర.) కిలకిలఁబలుకు.

సీ... కెరగొట్టి వనఁగను గిలకిలఁబలి, కెవనెడి మాట యా...ఆం. భా. ౩. ౯౭.

కెరలించు=కెరలుచు.

(ప్రకోపింపఁజేయు, ఉద్రేకింపఁజేయు.)

గీ. సోయగము గాంచి తిలకించి సొబగుమించి, మరులు గెరలించి కెరలించి మదిఁ గరంచి, యఱమరలు దీఱ లాలించి యామతించి, కలికి తొలికూటమి విభుండు తులకరించె. కృ. శకుం. ౩. ౫౦.

సీ. కొనగోరు నాటించి కూర్మి పాటించి నాతమకంబుఁ గెరలించుతలిరుఁబోఁడి. శాం. ౪. ౫౯.

(కోపింపఁజేయు.)

ఉ. ఇంకిటు నిన్ను నమ్మ నను నేమిటికిం గెరలించె దెంతయుం, బొంకము గాని యీవలని బొంకులు మాచవి గావు రుక్మిణీ, పంకజపత్త్రనేత్రకును బ్రాణపదంబులు గాని వల్లవీ, కింకరచాలుఁ జాలు నడికింపకు నింపకు లేనికూతముల్. పారి. ౧. ౧౨౬.

(బాధించు.)

క. రాచిలుకా కోమలి దెసఁ, జూచితె శ్రుతికటువులనెడు శుకనామము నీ, కేచాడ్పునఁ దగు వల దిఁక, మా చెలిఁ గెరలించి తేనె మాటలు పచ్చన్. విజ. వి. ౩. ౫౮.

గీ. కేళిఁ గబళించి యాత్మ్మిచూలి మించి, హాలిఁ గెరలించి యుగ్రగ్రహాలి నొంచి, యొందు నున్నను దెత్తు నీయిందువదన, నదన నుఁ జూడు మదవద వదలి యధిప. రామా. ౫. ౨౭౭.

కెరలియాడు. అ. క్రి. (కెరలి+ఆడు) ఉత్సహించు.

గీ... బాణాసురుండు, దనుజసువరీసహితుఁడై మనసులోనఁ, గెరలియాడుచు మధుపానకేళిఁ దేలి, యాహవముఁ గోరుచుండె...ఉ. హరి. ౪౭.

కెరలు(ర్లు). అ. క్రి. (క. కెరళు) ౧. ప్రకోపించు; అతిశయించు; పొంగు.

గీ. కుడుపునపైఁ గుడ్చు దినని ద్రఁ గూరు సురత, పరత నొందుఁ జెల్లాయాసపడు విమూఢుఁ, డతని బాధించు దోషత్రయంబు గెరలి. భార. అశ్వ. ౧. ౧౧౬.

గీ...అవ్వధూటిఁ, బర్ణశాలాంతరముఁ జేర్చి బ్రాహ్మణుండు, కెరలుకోర్కులఁ గందర్పకేళిఁ దేలె. మనుచ. ౬. ౩౫.

చ. కెరలు స్రవంతి...ఆము. ౪. ౧౫౦.

(వ్యవ) పసరు కెర్లి వాంతిరూపముగాఁ బైకి వచ్చినది.

౨. విజృంభించు, చెలరేఁగు.

సీ. ఒండొరులసరోషహుంకృతిఁ గెరలుచుఁ గెరలి తూపులవాన గురిసి కురిసి. రాఘవ. ౪. ౨౨౫, ౨౩౧.

గీ. గొంటుగాఁ గోయిలలు రేఁగి కుమ్ములాడు, మొనసి వలితెమ్మెరలు కెర్లి పెనఁగులాడు. కువల. ౩. ౯౫.

౩. కోపించు, చిరాకుపడు.

చ...మాంసముల్, నెరపుచు యజ్ఞవిఘ్న మవలీల నొనర్తురు సారెసారెకుం, గెరలి శపింప వారిఁ బరికించి తపోవ్యయ మోర్వలేమి చేన్. భా. రా. బాల. ౧౭౩.

గీ. అనఘచారిత్ర యెవ్వ రేమన నొకింత, కెరల నిసుశీల సంపన్న గేస్తురాలు. సారంగ. ౩. ౪౬.

పంచచామరము...మ జేట్ల వచ్చి సారెసారె నన్నుఁ గెర్లఁ జేయ రాక పొమ్మికన్. విప్ర. ౪. ౫౯.

౪. సంభ్రమించు, తత్తఱపడు.

చ. కెరలక భ్రమ్మతింప నడుగెంటనె నిల్చి నొకింత నూకినన్, శరనిధు లేడు దాఁటు మెయి చాఁచి చివుక్కున నుత్కు...రమున గాయ మైనవతిఁ గాచుఁ జలింపక తత్పరీహరల్...పొందు. ౧. ౧౧౪.

ద్వి. వరకపీంద్రులు మహావంశవర్ధనులు, కెరలి పొలుదురె ప్రాకృతులచందమున. రం. రా. యు. ౪౦౭ పా. ౬ పం.

౫. ఒలుకు.

క...ఖనో, దమ్మగుకథ వినియె డయుని, కమ్మనిచక్కెరలు కెరలఁగా నిట్లనియెన్. శుక. ౪. ౧౦౭.

౬. వ్యాపించు, ప్రసరించు.

గీ. నియతిచేతఁ గదర్థితుండయిన ధైర్యపరుని ధైర్యగుణంబు మాన్పంగఁ దరమె, క్రిందు సేయఁగఁబడినట్టికృష్ణపక్షుని, కీల లెందైన మీఁదుగాఁ గెరలుఁ గాదె. భర్తృ. ౧. ౭౭.

౭. భ్రమించు, తిరుగు, దొర్లు.

చ. పరిమిళితప్రవాళనవపట్టపటధ్వజమాతనూతనస్తరరథరాజమున్ భ్రమరజాలగుణాంచితపాంసుచక్రముల్, గెరల మహాబలంబు దరలింప లతావనితాళి యువ్వలే, మనసపు బంతులట్ల శుకమండలి యాడెడిఁ గంటె పైపయిన్. వసు. ౩. ౧౩౫.

౮. కూయు, రుతము చేయు.

గీ. ప్రమదమునఁ దేఁటు లెలుఁగెత్తి పాడుచోట, శారికలనంగశాస్త్రముల్ చదువుచోటఁ, గీరకలకంఠములు క్రొవ్వి కెరలుచోటఁ, బావురములారజంబులు పలుకుచోట. మనుచ. ౩. ౧౧౧. (శ. ర. పా–'కేరు' ముద్రి.)

జ: కెరగొట్టు, కెరలించు, కెరలియాడు, కెరలుకొను, కెరలుచు, కెరలువోడుము.

కెరలు(ర్లు)కొను. అ. క్రి. (కెరలు+కొను.) చెలరేఁగు.

గీ. పఱల దిక్కుల నెంచి దుర్వార మైన, కీడు ...చుఁ గేక లిడుచుఁ, గెర్లికొను

చును దనపేరు కేరికొనుచు, వచ్చె నచటికి
డుబుడక్కవాఁ డొకండు. హంస. ౨. ౨౬.

కేరలుచు(ల్చు)=కేరలించు. స. క్రి.(√కేరలు) కేరలఁజేయు.

౧. ఎగయఁజేయు.

సీ. విరహచింతాగ్ని నివ్విధిఁ గేరల్పుదు నన్నప
గిదిఁ బద్మపరాగ మెగయఁగొట్టి. గీ... విహ
రింపఁ దొడఁగె మందానిలంబు. వరాహ. ౩.
౬౫.

౨. వ్యాపింపఁజేయు.

ఉ...ధైర్యముం జెదరి చెంత సఖీమణిఁ గాంచి
పింటివే, తమ్ములదాయమూపు నెఱతావిఁ గేర
ల్చు వసంతు నేపు నా, కమ్మనివిల్తుకోపుఁ జెన
కం గలచక్కని మోహనాంగునిన్, గొమ్మ కొ
చూడవమ్మ నలకూబరుఁడా యితఁ డంబుజా
ననా ఉ. హరిశ్చ. ౪. ౧౧౫.

౩. ఉత్సాహపెట్టు.

క... పృథుభీషణబాహుల సాహసంబులన్, ద
డవి కేరల్చుచున్ జనిరి నాథుని మ్రోల నృ
పాలనందనుల్. మనుచ. ౪. ౩౦.

౪. తమకింపఁజేయు.

ఉ. ఆమధురంపుసొంపు కడు నాత్మఁ గేరల్ప...
కళా. ౬. ౧౨౪.

౫. కోపింపఁజేయు.

చ. హరినరయన్ గుఱుం దనున నత్తతి సాగరు
లుర్వి రోసి వే,సరి ధరఁ ద్రవ్వి త్రవ్వి బలిస
ద్మగులై హరిబుద్ధి దక్కఁ చి, క్రూర మునిను
చ్చ టంచు గమకింపులచేఁ గపిలుం గేరల్చి
త,ద్దురుతరకోపదీపమునకున్ శలభాకృతిఁ
జెంది గందఱున్. చం. రా. ౩. ౧౪.

కేరలువోవుచు. అ. క్రి. (కేరలు+పోవుచు) ౧. విజృంభించు.

ఆ. అతని చేత నున్న యమృతకుంభము నూది, కే
రలువొడిచి సురలఁ గికు...
యసురపుంగవు లెల్లను, మాఱు లేనిబలిమి
మానవేంద్ర. భాగ. ౮. ౨౯౫.

౨. వర్ధిల్లు, పెరుఁగు (శ. ర.)

(లేడిపిల్ల) గీ. గరిమ నీగతి మెల్లనఁ గేరలువొడి
చి, చెలఁగి యాడంగ భరతుండు చిత్తమం
దు, సంతసిల్లుచు నుండె... భాగ. ౫. ౧. ౧౦౬.

కెలఁకు. స. క్రి. ౧. కదలించు, రేఁపు.

వ... ఇందులకుం బొందుపడు ప్రత్యుత్తరంబుల
వీనిఁ గెలఁకిన బుద్ధిక్షోభంబు గా నింతకంటె
నేమి యబద్ధంబు వినంబడునో... ఆము. ౬.
౩౬.

ద్వి... ఆటినపుండ్లు గోలలను, గెలఁకిన క్రియ...
పండితా. మహిమ. ౨౯౧ పొ.

ద్వి... కెలఁకెదు సుతుచావు... పండితా. మహి
మ. ౨౯౧ పొ. (ఇట 'స్మృతికిఁ దెమ్చు' అని
భావము.)

౨. ఊడఁబెఱుకు, పీఁకు.

వ... భగునికన్నులు కెలఁకి పూషుపండ్లు వెతి
కి... కాశీ. ౬. ౯౫. (శ. ర. పా-'కలికి'
ముద్రి)

సీ. పరదారదర్శనాపరము లౌసికనుల్ కెలఁకఁ
గఁ గాని నాకినుక పోదు. మల్లుపు. ౩. ౩౫.

కెలను. వి. జా. (దీని 'ను' వర్ణమునకు ఏకత్వమున వికల్పముగాను బహుత్వమున నిత్యముగాను బిందుపూర్వక 'కు' వర్ణము వచ్చును.) ౧. పార్శ్వము, ప్రక్క.

సీ... పార్శ్వసంజ్ఞ, కెల నవఁ గెలఁకన... కన్ప
ట్టు... ఆం. భా. ౨. ౧౩౮. (ప్రాఁత ప్రతిపా.)

క. కెలఁకులఁ బిఱిందిదెసయుం, గలయం బరికిం
చి... భార. విరా. ౨. ౩౨౬.

క. బలఁగము గలభూపాలుఁడు, గెలనిమహీశ్వ
రులబుద్ధికిని వ్రేఁగగుచున్. భార. శాం. ౨.
౩౫౮.

మ. తళుకున్ ముత్తెపుఁగొల్పుకూటమున నిద్రాసం
... గొలువై యుండె సురా సురా

దులు కెలంకుల్ జేరి సేవింపఁగా ... దశా. ౫. ౨౯.

౨. దాపు, సమీపము.

గీ. కెలను దా బంజ దగ్గఱ క్రేవ పొంత, యంచ యొద్ద నానికటాఖ్య లగు మహేళ. ఆం. భా. ౩. ౨౧.

గీ... కెలన నున్న, చిన్న ముద్దులసిరియాళ సెట్టి కనియె. హర. ౨. ౬౩.

౩. దిక్కు, దెస.

చ. కురిసెఁ బ్రచండవృష్టి ఘనఘోషము లెల్ల కెలంకులన్ భయం,కరములు గా... భార. అర. ౩. ౨౯౬.

విశ. ౧. సమీపస్థుఁడు.

ఆ. ఆవులింత తుమ్ము హాసంబు నిష్ఠీవ,నంబు గుప్త వర్తనములు గాఁగఁ, జలుప వలయు నృపతి గొలు వున్నయెడల బా,హిరము లైనఁ గెలని కగ్గ లగుట. భార. విరా. ౧. ౧౩౬.

౨. ఎదుటివాఁడు, పోటిగాఁడు.

గీ. కెలని నోడించువిధముఁ దా గెలుచువిధముఁ, దలఁచుకొనుచును రాజ్యతంత్రంబు చాగు, రీతిఁ గోల్పడి యంచితఖ్యాతిఁ బాయు, నెరవు నొప్పదు జూదంబు నృపకుమార. పి. శకుం. ౪. ౧౭౪.

కెలయు. అ. క్రి. ౧. కేఁగు, చెలరేఁగు.

సీ ... కట్టుకొంగు. గీ. తొలఁగి జఘనంబు కనిపింపఁ గెలసి నవ్వు. దశా. ౮. ౧౯౦.

క. జగడాఁగ యొకతె దిట్టుము, మగువా నాసరికి నీఁడుమా యన నదియున్, మొగ మొగఁ జేయుట కెలయుట, తగినది గద యాఁత నీళ్లఁ దగుసతి కనియెన్. రా. వి. ౩. ౧౨౦.

౨. వేడుకపడు, ఉత్సాహము నొందు.

గీ. కెలసి కెలపుల్లుగములు క్రుక్కిళ్లు మ్రింగఁ, గ్రమ్ముకొని వచ్చువెన్నెలచెమ్మ యనఁగఁ, దొలుతెలుపు దోఁచెఁ దూర్పునఁ దుఱ్ఱుమబ్బ, నునురునకుఁ జెట్టుబలితంపు టెసరువోలె. చంద్రా. ౫. ౫౩.

౩. విఱ్ఱవీఁగు, గర్వించు, నిక్కు.

సీ. నిలుచుండి చంక చేతులు కట్టుకొనువాఁడె కొలువ రారే మంచుఁ గెలయ సాగె. కువల. ౨. ౨౪.

ద్వి. కెలయుచు నిను నీవె కీర్తించుకొనెదు, కులజుండు తనుఁదానె కొనియాడుకొనునె. రం. రా. అర. ౧౭౭ పొ. ౧౫ పం.

౪. కసరుకొను, కోపపడు.

సీ. స్త్రీలఁ గా నందఱ సృష్టింపరైతి రంచును నువధాతలఁ జూచి కెలయు. దశా. ౪. ౧౧౯.

కెలవు. వి. అనురాగము, వలపు.

క. పలువురకొక భామినిపైఁ, దలఁపును రొకవారసతికిఁ దగఁ బలువురపై, వలపును మృగవిహగాదుల, కెలవు రసాభాసమయ్యె క్షితి నెట్లన్నన్. నరస. ౩. ౧౪౪.

క. గుజిచేసి గిన్నెఁ బంపిన, తరువాతను మళ్లి పంపఁ దగ దంపినచో, మఱి మిమ్ముఁ గొదవ చేసిన, తెఱఁగగుఁ గెలవులును మీమదిం గడు నెడయున్. విప్ర. ౪. ౬౩.

కెలసము. వి. (క. కెలస) ౧. పని, కృత్యము.

వ. పాండవులం బరిమార్చుపని సేఁడ చేయక మఱి చేసిన రారాజు నిర్గతప్రాణుం డైన నాకెలసం బెవ్వరి కక్కఁడు ... భార. సౌ. ౧. ౨౪.

వ. నాకుం దగిన కెలసంబు గంటి దీని కింతకు మైకొంటిఁ దాంబూలంబు దయసేయుము...కు. సం. ౪. ౪౧౦.

క. చిక్కనలగుసంబునఁ దల, ప్రక్కలుగా మోఁది చంపి వైచిరి మఱియుం, బెక్కుఱుషంబులఁ బట్టిరి, యక్కెలసము మాని తనిసిరి ... వేం. పంచ. ౧. ౭౧౯.

౨. అక్కఱ, కావలసినపని, అభీష్టకృత్యము.

ఉ...ఏను నీ చుట్టమనై భుజాబలముసొంపున నీకెలసంబు దీర్చెదం, జట్టన నన్నుఁ బంపుము భృశంబుగ నెయ్యది కార్య మిత్తఱిన్. భార. ఆర. ౫. ౨౨౫.

చ...భవచ్చరణంబులఁ గొల్వ వచ్చితిం, గెలసము దీనికంటెఁ బరికింపఁగ నెయ్యది నాకుఁ జెప్పుమా. వేం. పంచ. ౧. ౧౬౬.

౩. నిమిత్తము, హేతువు.

చ. బలుసెగ నించువిల్లడుగుఁబట్టినదే యిపు డాకుబూది గెం, పులఁ ద్రిరుచిత్వ మూఁది మరుముష్టిబిగిం దివిఁ గ్రాయుమాక్షికం, బుల జడిజూమ్నం దొరఁగుఁబో యిదియింద్రుని దేని పుట్టరాఁ, గెలసమొ నాఁగఁ బోల్వెలుఁగింగ రకాన్రుతి నొప్పె మేఘముల్. ఆము. ౪. ౯౬. (కెలసమో=హేతువేమి.)

౪. సేవ, ఉపచారము.

సీ...దివిజగణంబులు సెరపులై యీశుండు పురము లేయఁ. గీ. దలఁచినంతన బోరనఁ దమకుఁ దార, వచ్చి కెలసంబు సేసినవారె కారె. కు. సం. ౨. ౧౬౦.

ద్వి. ఏకాంతమున హాటకేశ్వరం బేఁగి, యాకాంతుఁ గెలసంబు లర్పించువారు. పండితా. పర్వ. ౩౬౨ పు.

కెల్లగించు. స. క్రి. ౧. పెల్లగించు. (శ. ర.) ౨. రేఁచు. (శ. ర.)

కెల్లుమలఁగు. అ. క్రి. పరాఙ్ముఖమగు, పెడమొగముపెట్టు.

గీ. శైలసుతయును... కేకరాలోకనంబులఁ గెల్లుమలఁగి. హర. ౩. ౮౧.

కెళకుళి=కేళాకూళి.

(క్రీడాసరస్సు).

సీ. ఈకెళకుళిలోన సెలనాఁగ ప్రోదిరాయంచలకవల నిందించియాడె. షోడ. ౮. ౩౮. (శ. ర. పా.)

కెళవు. వి. ౧. ప్రక్క, పార్శ్వము.

చ. అని వినిపింప నప్పు డమరాధిపసూనుఁడు వచ్చి ధర్మనందనునకు నమ్రుఁడై కెళవునన్ భజియించ ముదశ్రుపూరలో, చన యయి కుంతి... జై. భా. ౮. ౧౨౩.

గీ. ఊరు పాడైనఁ గెళవులయూళ్ల కుతికి, మెసవ దొరఁకొంటిఁ బ్రజ మారి మసఁగినట్లు. మనుచ. ౫. ౨౬.

౨. దూరము.

క. అనఘుఁడు సత్త్వమె రూపై, జనియించినవాఁడు వీఁ డసాధ్యుం డీవే, శను బ్రద్యుమ్నాదుల నిట, నునిచి మనము కెళవు లోలఁగి యుండుద మనుచున్. జై. భా. ౫. ౫౩. (చూ. ౫౪.)

కెళాకుళి=కేళాకూళి.

(క్రీడాసరస్సు.)

సీ. ఈకెళాకుళిచెంత రాకేందుబింబాస్య తివిరి యంచకు నడ ల్దిద్దుచుండె. రసిక. ౩. ౧౧౭.

కెళాకూళి=కేళాకూళి.

(క్రీడాసరస్సు)

గీ. తావితమ్మికెళాకూళిదండ నొప్పు, గొప్పప స్ఫటికాల్వకు నప్పరిగకు, నతులజలనూత్ర మిడినట్టియద్భుతంబుఁ, గాంచి రాజన్యమూర్ధన్యకన్యఁ బొగడె. రా. వి. ౩. ౮౧.

కెళ్లుకొను. స. క్రి. (త. కెళ్లు=తిను.) నోటవైచుకొను.

వ. వెండియు నొండెడలం గుంభముక్తముక్తాఫలశర్కరిలంబు లగు సేనిక మెదళ్లు కెళ్లుకొనియు నమలి చవిగొన లేక మరల వెడలఁ గ్రక్కుడాకినీగణంబులును... కవిక. ౨. ౧౯౭.

కెవనిబంటు. వి. (త. కెవుని=గవను, కోటగుమ్మము.) గవనిబంటు, కోటగుమ్మము కాచువాఁడు, ...కీపను.

వ... రాయబారులు మగ్రాణంపుఁదొగలు కవని బంటులు వేశ్యాజనంబు లనియెడు డెబ్బది రెండు వినియోగంబులవారలు నలుచెఱఁగు లఁ గొలిచి రాఁగ... ప్రబంధ. ౭౮.

కెవ్వు. వి. ఆర్పుటయుం దగుసుల్లాసాదిసూచకధ్వని కనుకరణము.

గీ. శంకరుఁడు నందిపై నెక్కి హుంకరించి,యు తిశయార్భటిఁ గెవ్వున నార్చి పేర్చి. అని. ౪. ౭౬. (బ్రా, ముద్రి. పా. 'క్రేవు' శ.ర. పా.)

వ...ఉఱుము లురుముఖబృంహితంబు లనియు రేసి యేసగాఁ దివిసి తడవిండ్ల నేసి కెవ్వు నం గూసి డాసి...వసు. ౨.౧౧. ('క్రెవ్వు' ముద్రి. పా.)

కే

కే. వి. ఉత్సాహమును దెలుపుధ్వనికనుకరణము.

క. ... నీప్రియతనయుం,డోయమ్మ కడవ లన్ని యుఁ,గే యని బోరగిలఁ ద్రోచి కేరుచు వ చ్చెన్. హరి. పూ. ౫. ౨౧౨.

ఉ...భస్మము మేన నలంది కెంజడల్,భూమిని వ్రాల శూలమును బూనుక కే యని గంతు లేయునా, స్వామినిఁ జూచు నెచ్చెలికిఁ బై నెవ రావెఱవేఁకిఁ దీర్పఁగన్. పార్వ. ౪. ౯౪.

కేందుకము. సం. వి. అ. పుం. గాలవవృక్షము, లొద్దుగుగ్గి.

కేందువు. సం. వి. ఉ. పుం. తిందుకము, నల్లతు మికి.

కేంద్రము. సం. వి. అ. న. (జ్యోతి) ౧. వృత్త క్షేత్రముయొక్క మధ్యస్థానము. ౨. లగ్నము ను దానికి చతుర్థసప్తమదశమస్థానములును.

కేఁగో. వి. నెమిలికూఁతకు అనుకరణము.

క. కేఁగోదమ నెమిలి పల్కెడుఁ, గేఁగో యని వైళ్య మనకు గెలు పగుఁ జూమ్మీ. క్రీడా. ౫౨.

కేక. వి. (సం. ప్రా. కేకా. క. కేక.) ౧. నెమిలి కూఁత.

సీ...కేక కేక యనంగను దనరు...ఆం. భా. ౨. ౯౬.

౨. అఱపు, పెద్దకూఁత.

క. ఆరీతిఁ బారువము పో,సారంగధరుండు తో డిజననాథసుతుల్, సారెకుఁ గేకలు వేయఁ గఁ, గారాకూర మయి మనసు గళవళపడఁ గన్. సారంగ. ౨. ౩.

జ: కేకరించు, కేకరింత, కేకించు.

కేక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. నెమిలికూఁత.

కేకటగెమ్మటలు. వి. బ. వేళాకోళములు.

ద్వి. కర మనురక్తియు కారణంబుగను, గిరిజేశుఁ గేకటగెమ్మట లాడి,యును సరసము చేసి యును గేలి చేసి,యును...పండితా. మహిమ. ౨౭౩ పా.

కేకయము. సం. వి. అ. పుం. ఒక దేశము.

కేకయి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. కేకయదేశాధిపతికూఁ తురు; కైక. (దశరథుని భార్యలలో నొక తె. భర తునితల్లి.)

కేకరము. సం. వి. అ. న. మెల్లకన్ను. (వాచ.)

కేకరాక్షి. సం. వి. ఇ. న. మెల్లకన్ను; కడకన్ను.

శా. మానిక్రోధవిధూతపత్త్రముల మాటిమాటికి సపత్త్రల్గదా, కానీ రం డని కేకరాక్షిరుచి మొక్కల్ప్రక్కలన్ గార్దభూ,జానల్పాహిపకల్పకాండతతులం దారం బురిం బో ల్చునా,జానేయంబులు ఫేనహాస మిది లై జావోర లల్లాడ్చుచున్. ఆము. ౨. ౭౬.

కేకరాక్షుఁడు. సం. విశే. (అ. ఈ. అ) మెల్లకంటివాఁడు.

కేకరించు. అ. క్రి. (√ కేక - క. కేకరిసు.) ౧. కేకలు వేయు.

ద్వి. క్రీడించి మలయుచుఁ గేకరించుచును. నవ. 3 భా. (శ. ర.)

౨. గొంతుక సవరించుకొనుచు సకిలించునట్లు ధ్వనిచేయు.

ఆ. వచ్చి మదికి మెచ్చువచ్చునచ్చెలిబడా, వగలఁ జూచి వింతపదము వాడి, కేకరించి కొన్నిపోకలు పోయి య, చ్చెడెచూపు దన్నుఁ జేరకునికి. శుక. ౧. ర౨౭. ప్రబంధ. ౭౨౨.

స. క్రి. గద్దించు, అదలించు.

సీ. ఇంచుసీటిని గేకరించుచల్లనిమాట జాబిల్లితోఁ బొందుఁ జలుపుమోము. గంధ. ౧౯౯. (ఇట ఔపమ్యమును దెలుపును.)

కేకరించు. సం. అ. క్రి. కడగన్నుపెట్టు.

గీ. కనియుఁ గాననివిధమున ననఘతేజుఁ, డెఱిఁగియును నెఱుంగనిభంగి నింద్రుదిక్కుఁ, గేకరించియుఁ జూడక కృష్ణుఁ డంచి, తానునుం డయి యుండె ననాదరమున. హరి. పూ. ౭. ౧౯౬. (శ. ర. పా.)

కేకరింత. వి. (√ కేకరించు). ౧. కేకలు వేయుట. (శ. ర.) ౨. గొంతు సరి చేసికొనునపుడు కలుగుశబ్దము.

సీ. ఒదవెడు గాద్గద్య మదిరిపాటునఁ బల్కరింపఁ బుట్టెడుకేకరింత దెలుప. ఆము. ౫. ౬౦.

కేకరుఁడు. సం. విశే. (అ. ఆ. అ) మెల్లకంటివాఁడు. (వాచ.)

కేకాలి. సం=కేకావలము. (వై. ని.)

కేకావలము. సం. వి. అ. పుం-కేకలుగలది-నెమిలి.

కేకి. సం. వి. న్. పుం=కేకావలము.

కేకించు. అ. క్రి. (√ కేక) కేకలువేయు, (మయూరము) ధ్వనిచేయు.

గీ. మెఱసి క్రొవ్వేణినెంటిపై నెఱసి పాలయ్య, నడలు దరికొని వావిరి నఱముచుండెఁ, గానన్నెల్లఁ జెలంగ గ్రక్కడల మదము, దగిలి కేకించుపురినమ్మిషగిదివోలె. కు. సం. ౫. ౫౬౫.

కేకి(క)సలు. వి. బ. ౧. పరిహాసము చేయునపుడు కేకలు వేయుచు కొట్టుచప్పటలు.

మత్తకోకిల... దొడ్డక్రొవ్విరిబంతులన్, వారిరువ్వుచు లీలనవ్వుచు వారివారికి వారిలోఁ, గేలిఁ దేలుచుఁ జాలఁ ద్రేలుచుఁ గేకసల్ వడిఁ గొట్టుచున్. రాజ. చ. ౨. ౧౬౦.

౨. నమస్కారములు, మ్రొక్కులు.

రగడ. శ్వేతాద్రిస్థలి సింహాలోచనున కెలమిని గేకిస లిచ్చుచు భక్తిని. హంస. ర. ౨౦౩.

గీ. విరుల కేటికిఁ జేరెద విరులతరులఁ, గిసలములకేల యింత కేకిసల మసలఁ, బొగడ దండజయాన యీపొగడపండ, దవన మవనంబునవరింప దవనతాంగి. బహు. ౨. ర౧.

కేకి(క)సగొట్టు, కేకి(క)సలుగొ(ల్గొ)ట్టు=పరిహాసము చేయునపుడు కేకలు వేయుచు చప్పటలు కొట్టు; కేకలు వేయుచు చప్పటలు గొట్టి నవ్వు.

ఉ. కేకిసగొట్టి యోర్తు గిలిగించిన నొక్కవిలోలనేత్ర లీ, లాకలకంఠకూజితముల న్నగ... చంద్ర. ర. ౧౭.

చ. వనిత యొకర్తు మున్నొకని గవాక్షతలంబున నింతు లుండుటం, గనుఁగొనఁ బోటు లేమి నొకకార్యము పేరిట బాల నోర్తు వం, చనఁ దొలఁగంగఁ బిల్చి రభసంబునఁ దత్కిటిజాలకంబు చే, కొని హరిఁ జూచెఁ గేకిసలుగొట్టుచు బోటులు దాని నవ్వఁగన్. పారి. 3. ౧౨. ('కేకసలుగొట్టు' వ్రా. పా.)

వ. ఆకసంబుఁ గేకసల్గొట్టి కాకుసేయుట కా... లు... ప్రబంధ. ర౦.

సీ. ...కేకసల్గొట్టె నాఁ గేకలువేయుచుఁ గేలు దట్టి. గీ. నవ్వుట చెలంగు ... ఆం. భా. 3. ౯౭.

కేకి(క)సలాడు=కేకిసలుఁగొట్టు.

గీ. వృష్ణిభోజాంధకులు కురువీర యిట్లు, రేఁగి మద్యపానం బొనరించి ముదముఁ బొంది కేకిసలాడుచుఁ బోఁదువడని, పలుకు లెసఁగంగఁ దిరిగి నవ్వులు సెలంగ. భార.మౌ. ౪౧.

ఉ. కాక మదీయవాక్యములు గైకొన నొల్లక మారత్రోపునన్, గేకసలాడుచుం జనినఁ గింకరసైన్యముతోడఁ గూడి యేఁ, జేకొని మిమ్ము గెల్చి యతిచిత్రమహాఘనమేతుఁ డైనయా, లోకవినిందితున్ నరకలోకముఁ జేర్చెదఁ బంత మొప్పఁగన్. మత్స్యపురాణము. 3. ౯౦.

కేటత్రాడు. వి. జా. యమపాశము.

క. పితరదొర కేటత్రాటం, జతనంబునఁ దివియ మిగుల జడుపున నెదలో, వెత కుడుమతపసి బిడ్డని, బ్రతికించి యసంబు గన్న బల్లిదున కొగిన్. నీలా. ౧. ౨౨.

కేటాయించే=ఖేటాయించే. స. క్రి. వేఱుపఱుచు. (శ. ర, వా.)

కేడ. వి. (త. కేడన్.) ధూర్తుఁడు.

సీ. చెడుగు గావరి నీచు చెరికి కేడ ములుచ చేరజ మన ధూర్తుపేరు వెలయు.ఆం.భా.3.౭.

కేడించే=క్రేడించే. స. క్రి. ౧. తొలఁగించు.

గీ. లేచి మెలపునఁ దాను గిలించియున్న, మెట్టు సడలించి వాకిటఁ బెట్టినట్టి, తడకఁ గేడించి పాదరునఁ దార్చిభూమి,సురశిఖామణి యటు లోఁగి చూచునపుడు. విప్ర. 3. ౬౦.

ద్వి. క్రిందటిగాలిగాఁ గేడించి రథము,నందు పాటునఁ దోలు మనుచుఁ దోలించి. ద్వి. మరిశ్చ. పూ. ౬౯౫౦.

౨. అలక్ష్యముసేయు, సరకుగొనకుండు.

వ... బాణుండు సాత్యకిం గేడించి ప్రళయాగ్నియుం బోలె విజృంభించి ... భాగ. ౧౦. ఉ. ౪౧౭.

శా. శృంగారాదిరసోదయంబునకు సంసిద్ధాస్పదం బైనత, ద్రంగన్నాయకనాయికానిచయముం దత్తద్గుణశ్రేణిచేఁ, బొంగార న్వివరింతు నేర్పడ సముద్యోతప్రబోధాత్తు లెల్లం గేడింపక యాదరింపుఁడు దృఢోల్లాసంబు శోభిల్లెడున్. కావ్యా. 3. ౨.

౩. క్రి. ౧. తొలఁగు, అపసరిల్లు;యుద్ధమునుండి తొలఁగు.

సీ. పట్టరా దీతనిపరు పగ్గలం బని భావింపఁగా సమీపమున నిలుచు, నదరి పార్శ్వంబుల కడ్డంబు వచ్చినఁ గేడించి యిట్టటుఁ గికురు వెట్టు. భాగ. ౧౦ పూ. ౧౬౨౭.

సీ. ఘృతశుద్ధి గావించి కేడింపఁజేయక కులటను సతిగఁ గైకొనెడువారు. పార్వ. ౨. ౧౨౩.

(కేడింపఁజేయుక:-బహిష్కరింపక.)

(చాణూరుఁడు కృష్ణునితో నన్నమాటలు)

సీ. కేడించి కుంభిని క్రిందికిఁ బోరాదు మనుజసింహుఁడ నని మలయ రాదు. భాగ. ౧౦ పూ. ౧౩౪౦.

సీ. మొన పేర్చి వైరులు మోహరించినవేళఁ గేడింపకప్పుడె గెలుచు టొండె. నా. పంచ. ౧. ౨౯౧.

జ: కేడించుకొను.

కేడించేకొను= కేడించే. (కేడించే + కొను - స్వార్థమున.)

(పాతిపోవు.)

సీ. జోడించినసిపంగి కేడించుకొనునిట్టి వెరుకగాఁ గుట్టూర్పు విడిచి త్రెళ్ల. గీ...ఒకమహానినద మొగసె. కళ. ౪. ౯౦.

కేడువాఱు. అ. క్రి. (క. త. కేడు=నాశనము.) నశించు, చచ్చు.

గీ. సారథులు వ్రాలఁ గొమ్ములు చదిసి కూలఁ, బక్కెరలు వ్రీలఁ గరవాలపటలి తూలఁ, గేడువాఱంగ నవి పోరు ఖేచరాళి, హర్షమునఁ జూడఁగాఁ బొమ్మ లాడినట్లు. కువల. ౨. ౧౮౫. (కేడివాఱు-ముద్రి)

కేడెము=కేవడము. వి. (సం. ఖేటకమ్. ప్రా. కేడ అం. త. కేడయం.) ఖేటకము, డాలు, పలక.

సీ. తలబొమిడికము కత్తళము కేడెము కత్తి యాదిగాఁ గలవి మున్నే దొనర్ప. ఉ. రా. ౪. ౨౭౮.

సీ... ఖేటక మెసఁగును గేడె మనఁగ... ఆం. భా. ౨. ౨౧౬.

కేణిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. పటకుటి, గుడారము.

కేతకము. సం. వి. అ. పుం. ౧. మొగలి౯. ౨. ధ్వజము, జెండా. ౩. మొగలిపువ్వు.

కేతకి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. పచ్చపూమొగలి, గేదఁగి౯. ౨. గేదఁగిపూవు. ౩. మాలతి, జాజి౯. ౪. నదీవిశేషము, సువర్ణముఖి.

శా. మాలూరచ్ఛదనోత్పలాబ్జసితపద్మశ్రేణిభారంబు శుం, డాలగ్నం బొనరించి హస్తి శశిజూటప్రాంతమం దుంచి త, త్కాశన్యస్తమణుల్ పడం దుడిచి కేతక్యాపగం గ్రుంకుచున్, గేలన్నీరముఁ దెచ్చి మై దొడసి భక్తిం బూజనల్ సేయఁగన్. కాశి ౪. ౧౭౩.

ఉ. ఆతఁడు కేతకీతటినియందు నిజాంగము దోఁచి తత్పయో, ధాతసమస్తదేహుఁ గలధాతమహీధరగేహు నర్చనో, పేతునిఁ జేయు... కాశి. ౪. ౧౫౦.

కేతనము. సం. వి. అ. న. ౧. గృహము, ఇల్లు. ౨. నిమంత్రణము, శ్రాద్ధాదులందు భోజనమునకు పిలుచుట. ౩. ధ్వజము. ౪. చిహ్నము. ౫. కృత్యము, కర్జము. ౬. చాపము, విల్లు. (కే. వి.)

కేతుతార. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ధూమకేతువు, తోఁకచుక్క.

కేతుభము. సం. వి. అ. పుం. మేఘము.

కేతుమాలము. సం. వి. అ. పుం. న. నవవర్షములలో నొకటి. (కల్ప.)

కేతురత్నము. సం. వి. అ. న. వైడూర్యమణి.

కేతువు. సం. వి. ఉ. పుం. ౧. నవగ్రహములలో నొకటి (ఇది ఛాయాగ్రహము.) ౨. టెక్కెము, జెండా. ౩. చిహ్నము. గుఱుతు. ౪. కాంతి. ౫. ధూమకేతువు. ౬. అగ్ని. ౭. కిరణము ౮. రోగవిశేషము. ౯. శత్రువు. ౧౦. తక్కిలిచెట్టు, వైజయంతిక౯. విశే. ఉ. పుం. శ్రేష్ఠుఁడు. (విలమ్సు)

శ్లో. మనువంశకేతుం. సం. రఘు. ౨. ౩౩.

కేదరము. సం. వి. అ. పుం. ఒకానొకవృక్షము. (కల్ప.)

కేదరుఁడు. సం. విశే. (అ. ఆ. అ) కేకరుఁడు, మెల్లకంటివాఁడు. (అమరసుధ.)

కేదారకటుక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ఒకజాతికటుకరోహిణి౯.

కేదారకము. సం. వి. అ. పుం. ఒకజాతివడ్లు.

కేదారగౌళ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ముప్పదిరెండునపుంసకరాగములలో నొకటి.

సీ. కాంభోజి కేదారగౌళ శోకవరాళి పున్నాగ కుమ్మకాంభోజి ... హంస. ౫. ౧౨౪.

కేదారజము. సం. వి. అ. న. ౧. ఒకజాతివడ్లు. ౨. పద్మకాష్ఠము, ఓషధివిశేషము౯.

కేదారము. సం. వి. అ. పుం. న. వరిమడి. పుం. ౧. హిమవత్పర్వతప్రాంతమం దున్న యొకానొక కొండ. ౨. ఆలవాలము, పాదు. ౩. ఒకానొకపుణ్యక్షేత్రము.

కేదారుఁడు. సం. వి. అ. పుం-భార్య తలయందు గలవాఁడు - గంగాధరుఁడు, శివుఁడు.

కేనము. వి. ౧. మాయ, వంచన.

వ. నిజనందనలం బుజ్జగించి వెలయాలి కేనంబు లలవడ నోజగొల్పుచు...కు. సం. ౭.౧౪౧.

ద్వి. కేన మేటికిఁ గందిగింజనుగాఁపు, వానిని వేఁప కొవ్వలఁ జవి గాద, యనుమాట నిజమ య్యె...ద్వి. పరమ. ౫౩౨ పా. ౧౧ పం.

౨. (క. కీన=అల్పము.) న్యూనత, కొఱఁత.

ఉ...గాం,గేయుఁడుఁ దారకాసురుఁడుఁ గేన ము లేకని సేసి కీసునన్.కు.సం.౧౨.౯౨౫.

కేనారము. సం. వి. అ. పుం. ౧. తల. ౨. కపోల ము, చెక్కిలి. ౩. సంధి,కీలు. ౪. కుంభినరకము. (మే.ని.)

కేనిపాతకము. సం=కేనిపాతము.

కేనిపాతము. సం. వి. అ. పుం- పడవ నడిపించు నపుడు నీటియందు వేయఁబడునది-అరిత్రము, ఓడత్రెడ్డు.

కేమద్రుమము. సం. వి. అ. పుం. ఒకానొక జాత కయోగము.(చంద్రునకు ధనవ్యయస్థానములయం దు గ్రహములు లేకుండుట.)

కేయూరము. సం. వి. అ. న - భుజశిరస్సున నుం డునది-అంగదము, భుజకీర్తి. పుం.రతిబంధవిశే షము.

కేరజే(ర్జే)ము=కేరిజే. వి. పక్షివిశేషము.

గీ. కారుకోళ్లను గాఁజాలుఁ గక్కెరలును, బా రువములుఁ బూరేళ్లను గేరజములు, గువ్వ లును మొదలుగ లెక్క కొలఁది మీఱఁ,గల వు పులుఁగులు చేతులు గ్రక్కఁ గ్రొవ్వి. చి త్రభా. ౩. ౧౨౨.

గీ. అంచలు నెమిళ్లు కేర్జము ల్పంచవన్నె, చిలు కలు పికాదిశకునము ల్గలసి పలుక. హంస. ౫. ౧౪౩.

సీ. గిజిగాఁడు పూరేడు కేర్జంబు పొన్నంగి....

గీ. అనఁగ నిట్లని పక్షి శేదా...

౨. ౯౭.

కేరడము. వి. (√ కేరు.) ౧. వక్రోక్తి, వంకర మాట; పరిహాసము, గేలి.

గీ. తప్పు గలభర్త మ్రోల సోత్ప్రాసఘణితిఁ, గేర డము లాడునతి మధ్యధీర...నరస. ౨. ౨౯.

శ్లో. ప్రియం సోత్ప్రాసవక్రోక్త్యా మధ్యా ధీరా దహేద్రుషా. సా. ద. ౩. ౬౧.

గీ. క్రేణి యనఁ దచ్చన యనంగఁ గేరడ మన, గేలి యన మేల మన మందెమేల మనఁగ, నా ట యనఁ ద్రస్తరి యనఁగ హాళి యనఁగఁ, బొలుచుఁ బరిహాసములు ... ఆం. భా. ౧. ౧౩౯.

చ ... నెచ్చెలుల్, పకపక నవ్వి కేరడపుఁబు ల్కులు పల్కఁగ నెట్టకేలకున్...చంద్రా. ౨. ౧౪౫.

౨. చతురోక్తి, చమత్కారపుమాట.

గీ. ఇటుల వజ్రారశేఖరుఁ డేలఁ బట్టి, యింటిలో నున్న వస్తువు లెదురువెట్టి, వలపులకుఁ జిక్కి కేరడములకుఁ జొక్కి, సంగమసుఖంబు కొ న్నాళ్లు జరిపెఁ గన్నె. హంస. ౨. ౧౧౨.

౪. తిరస్కారము,

సీ. యదుపుంగవున కింత యపకార మొనరించి దేవతావిభుఁ డైన దిగులు చొరఁడె ... అ ద్దేవునునుమని నద్దిరా యెటు చూతు నసక కేరడ మెవ్వఁ డలవరించె. ఉ. హరి. ౫. ౨౭౨.

౫. తిరస్కారపుమాట.

ఉ. బాడబకూరునిం జెనకుపార్థివు లెవ్వ రటం చుఁ గేరడం,బాడ బలా యి దేటిమద మం చు భృగూద్వహగర్వవార్ధికిన్, బాడబ మా త్రతాపము గనంబడఁజేసి... ఉ. రా. ౧. ౯౦.

క. అనవుడు నడుగక మిక్కిలి, కినుకం గేరడ ము లాడ గేలిగఁ గొనుచున్, విని విని వేసరి

యోర్వక, యెవసినవగతోడఁ గూడ నీపడు
చనియెక్. యయా. ౩. ౭౯.
గీ. ఇతని కెక్కుడిసామ్రాజ్య మేడ బ్రదుకు, చెడి
యెఁ దెక తేర యనుచుఁ గేరడము లాడె.
వేం. పంచ. ౧. ౩౬౯.
(పావురము) లయగ్రాహి. పేరెములు వాఱుచు
సమీరునిహుటాహుటినిఁ గేరడము లాడు
చు మహోరయముతో న, య్యారె యన మీఱి
...సారంగ. ౧. ౧౭౧. (ఇట ఔపమ్యద్యో
తకము)
కేరడముచేయు=తిరస్కరించు.
సీ. అయ్యంతి తనపాపలందు మిక్కిలికూర్మి బెర
య సంజ్ఞాదేవిబిడ్డ లయిన. గీ. ముప్వురను గే
రడముసేయ నవ్విధంబు, సైఁప లేక యొక
ప్పుడు శమనుఁ డలిగి, చరణ మమ్మాయి దల్లి
పైఁ జాఁచెఁ దన్న. హరి. పూ. ౧. ౧౭౭.

కేరడించు. స. క్రి. (√కేరడము) కేరడముచేయు. (వక్రార్థము కలదానినిగాఁ జేయు; పరిహసించు.)
సీ. కడు మెఱయింపకే కటకంబు లన మ్రోయుఁ
గటకము ల్పభయత్నగరిమ ననుచుఁ. గీ. జెలి
పలుకుఁ గేరడించుచు...వసు. ౫. ౭౬.
సీ. తక్షకసముదగ్రదంష్ట్రాగళద్విషకీలకీలాక్రీడఁ
గేరడించి. గీ. యబ్ధి నావిర్భవించి యాహార
విరించి, మఘువడమరాళరవరాళిమదికి జాలి,
గ్రుచ్చె...హాలాహలంబు. లక్ష్మీ. ౧. ౧౨౮.
(ఇట ఔపమ్యద్యోతకము.)

కేరళము. సం. వి. అ. పుం. దేశవిశేషము.

కేరళి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. కేరళస్త్రీ. ౨. జ్యోతిర్గ్రంథవిశేషము. ౩. హోర, రాశిలో సగముభాగము.

కేరళుఁడు. సం. వి. అ. పుం. కేరళదేశస్థుఁడు.

కేరించు. అ. క్రి. (√కేరు) విజృంభించు, చెలరేఁగు.
మ...పూవుఁదీఁ, గగుదెం దా వలరాచయొంటరి
కడుం గేరించుచుం జి...

౨౮. (శ. ర. పా.)

కేరింత. వి. (√కేరించు) నవ్వు.
గీ. నగవు నవ్వు కేరింత నాఁ దగుచు హాస, ము
...ఆం. భా. ౧. ౧౩౧.
కేరింతలుగొట్టు=ఉత్సాహముతోఁ గూడినకేక
లువేయు.
(వ్యవ) వాఁడూరక కేరింతలుగొట్టుచున్నాఁడు.

కేరిజ=కేరజము.
సీ. పిచ్చుక కేరిజ బెగ్గురు వడ్రంగి...ప్రబంధ.
౨౩౮.

కేరు. అ. క్రి. ౧. ఉత్సాహపడు.
క. భృత్యులఁ దీర్పరు లైనయు, మాత్యులఁ గన్గొని
ప్రమోదమతి నఖిలజన, స్తుత్యముగ మంగ
ళోచిత, కృత్యము లొనరింపుఁ డనినఁ గేరు
చు వారుక్. రుక్మి. ౨. ౧౬.
౨. ఉల్లాసముతో నుండు.
సీ. కోరి కాంతులతోఁ జకోరికల్ రతిఁ గేరె...
మను చ. ౩. ౨౩.
క. పొంగుచు మూఁడు జగంబులు, రం గెసఁగఁగ
నేలుచుండి వ్రాలినబలుదీ, వింగేరెడు నీ కిపు
డా, బంగరుఁజిటిపాప చెలిమి పాటిల వలదే.
అచ్చ. రా. ఆర. ౩౨.
౩. ఉల్లాసముతో పలుకు; ఉల్లాసముతో కూ
యు.
చ...కుచంబు లోరగా, వెలువడఁ బైఁట వేయు
నెఱవింతగఁ గేరు మరులొక్కనంగ బెళ్కు
లు గొనఁ జూచు లేనివగలుం గొని మాటికిఁ
గుల్కు గోటిచి, మ్ములు నొనరించు నవ్వెలఁది
మోహపుఁబాయమువానిఁ జూచినక్. హం
స. ౧. ౨౧౭.
గీ. కీరకలకంఠములు క్రొవ్వి కేరుచోట. మను చ.
౩. ౧౧౧.
...పడు, తమిగొను.

చ... ఉ,గ్గలి మటియోర్తు వేవలిని గంధము
మెత్తి మిటారిగుబ్బలక౯, గలయఁ బ్రసూన
మాలికలు గట్టి హారిం గనఁ జేరెఁ గేరుమక౯.
రుక్మి. ౫. ౭౬.

౫. చెలరేఁగు.

చ... కువలయాధిపుపాటలు పాడినం గరం,బల
రుచుఁ గేరికేరి నగు నన్న్యులపాటలు పాడినం
గరం,బలయుచు నేడ్చు లోకు లవురా పతి
భక్తి యటంచు నవ్వఁగ౯. కళా. ౬.౧౯౫.

చ... నీ,కిల నొకరుండు సాటి గలఁడే యన బె
ట్టుగఁ గేరి నవ్వుచు౯. ఉ. రా. ౫. ౧౯౯.

స. క్రి. ౧. ఎగతాళిచేయు.

వ... సంగడీలం జీరువారును సంగరభీరులం
గేరువారును ...పారి. ౪. ౬౬.

ఉ. ఊరక చుట్టుకొన్నఁ గమలోత్పలపంక్తులు
వాడు నంచునో, యేటును గూర్చి చుట్టితివ
యెంతటిజాణవు మేలుమేలు నీ,నేరుపు మె
చ్చవచ్చు నని నిచ్చలు మచ్చిక కుంభుఁ గేరు
నీ,హారగిరీంద్రకన్యక దయామతిఁ గోర్కు
లు మా కొసంగుత౯. ఉ. రా. ౧. ౪.

౨. నిందించు, దూషించు.

శా. మారుం బేర్కొని దూఱు గంధవహుఁ బల్కా
ఱుం దుటారించి వే,సారుం జైత్రునిఁ
గేరు ... శుక. ౧. ౩౧౪.

౩. చులుకఁజేయు, లాఘవపఱచు, తిరస్కరించు.

గీ. వారకన్యక యని నీవు కేరవలదు, దీనితో నా
కు నేస్తంబు పూని కూర్చెఁ,గడఁకమై మిత్ర
వరుఁడు సంకరమనీషి. చంద్ర. వి. ౧. ౭౩.

క. రంగుగ నెన్నడుమున ని,న్నుం గేరె నటంచుఁ
గినుక నూల్కొన గరిత౯, మ్రింగిలివో ని
క్కంబుగ, సింగము కలచంద మెల్లఁ జెపు
మా సరగ౯. అచ్చ. రా. అర. ౯౧.

చ... క్రొమ్మొగులువన్నియఁ గేరును గొప్పుతీ ర
హా...నీలా. ౨. ౧౯. (ఇట కొప్పమ్మదో
తకము.)

వి. శిశురోదనధ్వన్యనుకరణము.

ఉదా: పాలు లేక పసివాఁడు కేరుకేరు మని ఏ
డ్చుచున్నాఁడు. కుక్కను జూచినతోడనే పిల్ల
వాఁడు కేరుమన్నాఁడు.

జ: కేరడము, కేరడించు, కేరించు, కేరింత, కే
రుకొను, కేరుచు, కేరుపు.

కేరుకొను. స. క్రి. (√ కేరు) ఉత్సాహముతో
చెప్పుకొను.

గీ... కీడుమేలును దెల్పుచుఁ గేక లిడుచుఁ, గల్గి
కొనుచును దనపేరు కేరికొనుచు, వచ్చె నచ
టికి దుబుడక్కవాఁ డొకండు. హంస. ౨.
౭౭.

అ. క్రి. ఉత్సహించు.

వ...ఒండొరులఁ గడవం గేరికొను బేతాళబాలి
కాజనంబులవలనను...పారి. ౫. ౧౩.

కేరుచే=కేరు. (చూ. కేరుపు.)

కేరుపు. వి. (√కేరుచే) కేరుట, విజృంభణము.

క. గారాబునఁ బెరిఁగినళ్యం,గారాంబుధి గాని
గడుసు గా దొకనాఁడు౯, గేరుపుల గాసిఁ
బెట్టెదు,నూ రాసుత చూడ నూననుకుమార
సుమీ. పాంచా. ౫. ౧౫. (శ. ర. పా.)

కేలకుఁడు. సం.వి.అ.పుం. ప్లవకుఁడు, కత్తివాదర
మున్నగువానిపై నాట్యముచేయు నర్తకుఁడు.
(కల్ప.)

కేలాసము. సం. వి. అ. పుం. స్ఫటికము. (వాచ.)

కేలికుంచిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. భార్యానుజ, స్యాలి
క, మఱఁదలు. (వై. ని.)

కేలు. వి. ఔ. అనా. (సం. కులిః.) ౧. హస్తము,
చేయి.

సీ. నడు మింత యని కేలఁ దొడికి పట్టినధాతయం
గుళిరేఖ లబ్జాస్యవళులు. నైష. ౨. ౧౫.

చ. అన విని నవ్వి యవ్వికసితాంబుజలోచన

పైఁటకొంగు కేలున నులివెట్టుచుం దళుకుళు
క్కనుచూపులఁ జూచి...శుక. ౨. ౪౬౯.
గీ. కట్టినాఁడఁ గేలఁ గంకణంబు. పాండు. ౪.
౧౦౫.
క ... ఇరు, గేలులఁ గనుపట్టు నతనికిని దివ్యము
లై ... వి. పు. ౩. ౧౧౧.
మ. తళుకొత్తుఁ ... కేల్లింతికిఁ. ఆము. ౫.
౨౦. కళా. ౧. ౩.
౨. తొండము.
(గజవర్ణనము). సీ. చలువచే ద్వార వేదు లెత్తింగి
నిల్చి తజ్జనజీమృత్యుకుఁ గేలు సాఁచి సాఁచి.
ఆము. ౨. ౨౪. వసు. ౧. ౧౦౭.
జః కేలుదండ, కేలుమెకము, కేలుమొగుచు, కేలు
మొగ్గ, కేలుమోడుచు, కేలుమోడ్పు, కేలువి
డుచు, కేలుసాఁచు, కేలొసఁగు.
కేలుదండ=కైదండ. వి. (√కేలు)
(హస్తావలంబనము.)
చ... రఘూద్వహుం దతిరయంబున లక్ష్మణు కే
లుదండతో...
సీ...అందలం బెక్కి... దశా. ౭. ౨౮, ౨౯.
కేలుమెకము. వి. (కేలు + మెకము) ఏనుఁగు, హస్తి.
గీ. పద్మరాగంపుబోదెలపడుకటింటి, సన్నను
న్నంపుఁదిన్నియచందుచుట్టు, మెట్టికలనీల
పుంగేలుమెకముదోయి, పరఁగి యొప్పారు
గొప్పయుప్పరిగ కరిగి. రా. వి. ౫. ౮౫.
కేలుమొగుచు. అ. క్రి. (√కేలు) నమస్కరించు.
గీ. ... ఉత్పలాక్షి, కృష్ణనర్తకు భక్తిమైఁ గేలు
మొగిచి. హరిశ్చ. ౩. ౧౩౦.
కేలుమొగ్గ. వి. (కేలు + మొగ్గ) అంజలిబంధము,
చేమోడ్పు. (శ. ర, బ్రౌ.)
కేలుమో(ల్మో)డుచు(డ్చు). అ. క్రి. (√కే
లు) కేలుమొగుచు, నమస్కరించు.
గీ. కప్పురము దబ్బపండులు నిప్పుపువ్వు, మొద
లుగాఁ గానుకలు పెట్టి మ్రోల నిలిచి, వలికి
రిట్లని కేల్మోడ్చి ప్రభునిఁ గూర్చి. రసిక. ౧.
౬౪, ౨. ౧౧౬.
కేలుమో(ల్మో)డ్పు. వి. (కేలు + మోడ్పు) నమ
స్కారము. ఆం. భా. ౨. ౧౭౫.
కేలువిడుచు. అ. క్రి. (√కేలు) - హస్తసంజ్ఞచేత
అనుజ్ఞయిచ్చు - ఆజ్ఞాపించు.
ఆ. పన్ని వేగిరించుపరనిజధ్వజినులఁ, జూచి కో
ప మేచి త్రోచి యపుడు, పోర నొండొకం
టిఁ బొడుచుట కవనీశ, విబుధరిపులు గేలు
విడుచుటయును. కవిక. ౨. ౧౫౧.
కేలుసాఁచు. అ. క్రి. (కేలు + చాఁచు.) యాచ
నార్థము చేయి చాఁచు.
సీ. శ్రీకాంత దా నయ్యుఁ బ్రియు నిరోధింపదు
క్రిందై విరోధికిఁ గేలుసాఁప. వసు. ౧. ౬౫.
కేలొసఁగు. అ. క్రి. (కేలు + ఒసఁగు.) కేలుమో
డ్పొసఁగు, నమస్కరించు.
రగడ. వ్యాఘ్రపురస్థలియందు మహాబాహుస్వా
మికిఁ గేలొసఁగెద హితముగ. హంస. ౪.
౨౦౩.
కేళకుళి=కేళాకూళి.
గీ. కేళికాగారములపొంతఁ గేళకుళులఁ, బోర
వెఱచు జోటి యెట్టులిచ్చోటిమేటి, తేటగా
జ్జంగపూనీటియేటికాల్వ, దాఁట నోపెనా
కపిరమ్మ బోటులార. రసిక. ౪. ౪౪.
కేళకూళి=కేళాకూళి.
సీ. కుక్కుటేశ్వర కేళకూళి నుద్భవ మైనమణిక
ర్ణిక నొనర్చి మజ్జనంబు. భీమ. ౩. ౧౮౯.
కేళాకుళి=కేళాకూళి.
సీ ... క్రీడాభూతమై కనుపట్టుఁ గేళాకూళి య
నఁగఁ గేళాకుళి యన. ఆం. భా. ౧. ౧౬౩.
కేళాకూళి=కేళాకుళి, కేళకూళి, కేళకుళి, కేళా

కుళి, కేళాకూళి, కేళికుళి. వి. క్రీడాఖాతము, క్రీడాసరస్సు.

శా. ఆకల్పంపుటనంటిమూఁకనడిచాయల్ మిం
చుపన్నీటికేళాకూళిన్ దిలకించి యావరిని
జెల్వంబైన చెంగల్వరా, త్రాకట్టుం దెలిచల్వ
దిన్నె గని యారా యెంత సౌఖ్యప్రదం, బై
కన్పట్టిన దీర్ఘంబనుచు దైత్యస్వామి యం
దుండఁగన్. ఉ. రా. ౪. ౧౮౮.

కేళి. సం. వి. ఇ. పుం. ఇ, ఈ. స్త్రీ. ౧. ఆట, క్రీడ. ౨. స్త్రీపురుషులవిహారక్రీడ. ౩. పరిహాసము. ఇ. స్త్రీ. భూమి. (వాచ.)

కేళిక. వి. (శ. ర. ను బట్టి యిది తెనుఁగుగా గ్రహింపఁబడినది - సం. కేళికా. త. కేళిక్కై.) నృత్యము, నాట్యము.

చ... జక్కిణికొరవంజి మేళములఁ గేళిక సల్పి
రి... రామా. ౨. ౧౩౧. (శ. ర. పా.)

ద్వి. చాఁగు బళా యనుశబ్దముల్ మ్రోయఁ, గాఁ
గేళికలతోడఁ గర మర్థి నేఁగి. బస. పు. ౭.
౧౫౪.

కేళిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. = కేళి.

కేళికము. సం. వి. అ. పుం. అశోకము.

కేళికల. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. సరస్వతివీణె, కచ్ఛపి. (వాచ)

కేళికిల. సం. ఆ. స్త్రీ. రతి, కామునిపత్ని.

కేళికిలుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) పరిహాసము చేయువాఁడు. వి. అ. పుం. (నాటక) విదూషకుఁడు.

కేళికీర్ణము. సం. వి. అ. పుం. లొట్టియ, ఉష్ట్రము.

కేళినాగరుఁడు. సం. వి. అ. పుం. భోగప్రధానుఁడగు నాగరనాయకుఁడు.

కేళిముఖము. సం. వి. అ. పుం. పరిహాసము. (త్రి. ని.)

కేళివృక్షము. సం. వి. అ. పుం. కదంబవృక్షవిశేషము. (కల్ప.)

కేళిశీలుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) పరిహాసకుఁడు, పరియాచకము చేయుస్వభావము గలవాఁడు.

కేళిశుషి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. భూమి.

కేళిసచివుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ఆటచెలికాఁడు, నర్మసఖుఁడు. (విదూషకుఁడు, మొ.)

కేవడము. వి. ఒకవిధమైన డాలు, ఖేటకభేదము.

సీ... ఖేటక మెసఁగును గేడె మనఁగఁ, దద్భేద
నామమై తనరును జిల్లోటి కేవడ మంచన
...ఆం. భా. ౨. ౨౧౮.

సీ. మిహిపసిండిపరుంజా మొహదా కెలంకుల
తావు గుజ్జరినేఁత కేవడంబు. మనుచ. ౪.
౨౭.

కేవరి. విణ. (కేవు[2] + అరి) కేవు పుచ్చుకొను వాఁడు. (బ్రౌ.)

కేవర్తుఁడు. సం. వి. అ. పుం - నీటియందు వర్తించువాఁడు - కైవర్తుఁడు, జాలరి. (కల్ప)

కేవలద్రవ్యము. సం. వి. అ. న. మరీచము, మిరయము.

కేవలము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) ౧. కృత్స్నము, సమస్తము. ౨. ఏకము, అద్వితీయము; అసహాయము. ౩. అచ్చము, మఱియొకదానితోఁ గూడనిది.

శ్లో. కాతర్యం కేవలా నీతిః శౌర్యం శ్వాపదచేష్టితం. సం. రఘు. ౧౭. ౪౭.

వి. అ. న. అవధారణము, నిర్ణయము.

కేవలుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) సామాన్యుఁడు, సాధారణుఁడు.

క. ఈమత్స్యపతి సహాయము,గా మాకుం దీర్ప రానికార్యము గలదే,సామాద్యుపాయపరుఁడు,ద్దామభుజాబలయుతుం డితఁడు కేవలుఁడే. భార. ఉద్యో. ౧. ౩౦.

క... సాత్యకియు... కృష్ణాసోదరులుఁ దలఁపఁ గేవలులె నృపా. భార. ఉద్యో. ౨. ౧౭౮.

కేవు¹=కవ్వు. వి. అద్భుతయుం దగుఉల్లాసాదిసూచకధ్వని కనుకరణము.

ఉ. ఆవలరాయరాహుతుఁ డహంకృతిఁ బచ్చని యెక్కపక్కెరన్, కేవి సహింపుమే జిని వడిం దుమికింపుమ నుగ్రమూర్తియై, కేవువ నార్చి తూఁటి నటికెన్ యతిహృద్ధృతి ఖండఖండముల్, గా వరకేతకీకుసుమగర్భదళోజ్జ్వలఖడ్గధారచేన్. కవిరా. ౪. ౧౨౬. అచ్చ. రా. యు. ౨౫౭.

కేవు². వి. (హిం. కేవు) ఓడకూలి. (శ.ర,బ్రౌ,వా.) జ: కేవరి.

కేశకారము. సం. వి. అ. పుం. ౧. గుజ్జుమువెండ్రుకలను కత్తిరించుకత్తెర. (వై.ని.) ౨. ఇక్షుభేదము, ఒకజాతిచెఱకు.

కేశకీటము. సం. వి. అ. పుం. పేను.

కేశగర్భము. సం.వి.అ.పుం. కబరి, కొప్పు.

కేశఘ్నము. సం. వి.అ.న-వెండ్రుకలు పోఁగొట్టునది-ఇంద్రలుప్తకము,బట్టతల; పేనుకొఱుకుట.

కేశచ్ఛిత్తు. సం.వి.ద్.పుం. మంగలి. (యా. కేశచ్ఛిదుఁడు.)

కేశచ్ఛిదుఁడు. సం.వి.అ.పుం. మంగలి. (వాచ)

కేశజాలము. సం.వి.అ.న. కేశమాలము, వెండ్రుకకుదురు.

కేశటము. సం. వి. అ. పుం. ౧. ఛాగము, మేఁక. ౨. పేను. ౩. మన్మథునిశోషణబాణము. ౪. శోణకవృక్షము, దుండిగము.

కేశటుఁడు. సం.వి.అ.పుం. ౧. భ్రాత. ౨. విష్ణువు.

కేశనామము. సం. వి. న్. న. హ్రీబేరము, కురువేరు.

కేశపక్షము. సం.వి.అ.పుం. కేశసమూహము.

కేశపర్ణి. సం.వి.ఈ.స్త్రీ. అపామార్గము, ఉత్తరేను.

కేశపాశము. సం=కేశపక్షము.

కేశపాశి. సం.వి.ఈ. స్త్రీ. సిగ.

కేశబంధము. సం.వి.అ.పుం. ౧. క్రొమ్ముడి, కొప్పు, కీలుగంటు, జడ, మొ. ౨. కేశములను బంధించు సాధనము. (త్రాడు, మొ.)

కేశభారము. సం=కేశపక్షము.

కేశమథని. సం.వి.ఈ.స్త్రీ. శమి, జమ్మి.

కేశమార్జకము. సం. వి. అ.న -కేశములను దువ్వునది-దువ్వెన.

కేశమార్జనము. సం.వి.అ.పుం. కంకతిక,దువ్వెన.

కేశము. సం.వి.అ.పుం. ౧.తలవెండ్రుక. ౨.గుజ్జము సింగము లోనగువాని మెడవెండ్రుక,జూలు. ౩. కిరణము.౪.యోని,ఆఁడుగుఱి. పుం.న. హ్రీబేరము, కురువేరు. (కే.ని,మే.ని.)

కేశముష్టి. సం. వి. ఇ. పుం. మహానింబము, పెద్దవేము.

కేశరంజనము. సం.వి.అ.పుం. భృంగరాజము,గుంటగలగర.

కేశరచన. సం.వి. ఆ.స్త్రీ. వెండ్రుకలు దువ్వి కొప్పు మొదలగువానిని పెట్టుట.

కేశరచనము. సం.వి. అ.న=కేశరచన.

కేశరాజము. సం.వి.అ.పుం. భృంగరాజము,గుంటగలగర.

కేశరుహా. సం.వి.ఆ.స్త్రీ. ఒకజాతిదంతీవృక్షము.

కేశవము. సం.వి.అ.పుం. పొన్నI. (కల్ప)

కేశవర్ధని. సం.వి.ఈ.స్త్రీ. సహదేవీలతI.

కేశవాలయము. సం.వి.అ.పుం.అశ్వత్థము, రావిI.

కేశవావాసము. సం=కేశవాలయము.

కేశవుఁడు. సం. విణ. (అ.ఆ.అ.) ప్రశస్తమైనకేశములు గలవాఁడు. వి. అ. పుం-కేశియనురాక్షసుని చంపినవాఁడు-విష్ణువు. (వాచ)

కేశవేశము. సం.వి.అ.పుం. కేశబంధము. (కొప్పు, సిగ, ముడి, జడ, మొ.)

కేశహంత్రీఫల. సం. వి. ఆ. స్త్రీ-రోమములను పోఁగొట్టుపండ్లు గలది-శమి, జమ్మిI.

కేశహస్తము. సం=కేశపక్షము.

కేశాంతము. సం. వి. అ. పుం.కేశచ్ఛేదనకర్మము, గోదానము. (ఇది బ్రాహ్మణులకు పదియాఱవయేఁటను క్షత్త్రియులకు ఇరువదిరెండవయేఁటను వైశ్యులకు ఇరువదినాలుగవయేఁటను చేయుకేశచ్ఛేదనసంస్కారము.) మను. ౨. ౬౫.

కేశాంతికము. సం. విణ. (అ.ఆ.అ.) వెండ్రుకలవఱకు నుండునది, తలయెత్తుపొడుగు గలది.

కేశాకేశి. సం. అవ్య. ఒండొరులవెండ్రుకలు పట్టుకొని చేయునది. (యుద్ధము-చూ. కచాకచి.)

కేశారుహా. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. సహదేవీలత. (వాచ)

కేశార్హా. సం.వి.ఆ.స్త్రీ. మహానీలి, పెద్దనీలిI.

కేశి. సం.విణ. (న్. నీ. న్.) మంచివెండ్రుకలు గలవాఁడు. వి. న్. పుం. ౧. కృష్ణునిచే చంపఁబడిన ఒకరాక్షసుఁడు. ౨. సింహము. ఈ. స్త్రీ. ౧. నీలిI. ౨. భూతకేశిI. ౩. అజలోమI.(కల్ప.) ౪. చూడ, సిగ. (వై. ని.)

కేశిక. సం.వి.ఆ.స్త్రీ.శతావరి, పిల్లపీఁచర, చల్లగడ్డI.

కేశికుఁడు. సం.విణ. (అ.ఆ.అ.) మంచివెండ్రుకలు గలవాఁడు.

కేశిని. సం.వి.ఈ.స్త్రీ. ౧. మంచివెండ్రుకలు గలస్త్రీ. ౨. ఒకరాక్షసి, కైకసి. (రావణకుంభకర్ణాదుల తల్లి.) ౩. దుర్గ. ౪. చోరపుష్పి, కడిలముI. ౫. జటామాంసిI. (కల్ప.)

కేశుఁడు. సం.వి.అ.పుం. ౧. వరుణుఁడు. (హేమ. ని.) ౨. విష్ణువు.

కేశ్యము. సం.విణ.(అ.ఆ.అ.) కేశములకు హితమైనది, వెండ్రుకలకు నలుపు లోనగువానిని గలిగించునది. వి. అ. పుం. భృంగరాజము, గుంటగలగరI. న. కృష్ణాగురువు, నల్లఅగలు.

కేసర. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. కార్పాసము, ప్రత్తిచెట్టు. (కే. ని.)

కేసరము. సం. వి. అ. పుం. న. ౧. సింహములోనగువాని మెడమీఁదిజూలు. ౨. కింజల్కము. పుం. ౧. నాగకేసరముI. ౨. పున్నాగము, పొన్నI. ౩. వకుళము, పొగడI. (కే.ని.) న. ౧. ఇంగువ. ౨. బంగారు. ౩. కాసీసము, అన్నభేది. (కల్ప.)

కేసరపూరకము. సం.వి.అ.పుం. మాతులుంగము, మాదిఫలముI.

కేసరాచలము. సం. వి. అ. పుం. మేరుపర్వతము. (వాచ)

కేసరామ్లము. సం.వి.అ.పుం. మాతులుంగము, మాదిఫలముI.

కేసరి[1]. వి. మృగవిశేషము, ఖేచరము.

సీ. ... కేసరి యన ఖేచర మగు...ఆం. భా. ౨. ౮౫. (వ్రా, శ. ర. పా-కేసరి. వ్రాఁతప్రతి వ్రాఁతప్రతులపాఠము.)

కేసరి[2]. వి. ఒకవిధ మగువరిపైరు.

(బ. కేసరులు-ర్లు-) ఒకజాతి ఎఱ్ఱవడ్లు. (బ్రా.)

వ. ...కస్తూరినిగరాలు ముత్తెసరు లేనుఁగుకొమ్ములు గంగాజలములు కేసరులు చంద్రవంకలు ...ప్రబంధ. ౧౧౨.

సీ. సన్నసూములు పచ్చగన్నేర్లు గోదండరాము లేక్కసర్లు రాయసర్లు. హంప. ౪. ౧౨౫.

కేసరి. సం. వి. న్. పుం. ౧. హనుమంతునితండ్రి. ౨. సింహము. ౩. గుఱ్ఱము. ౪. పొన్నచెట్టు. ౫. నాగకేసరముచెట్టు. ౬. రక్తశిగ్రువు, ఎఱ్ఱమునగచెట్టు. ౭. బీజపూరము, మాదిఫలముచెట్టు. విశే. న్. పుం. శ్రేష్ఠుఁడు. (ఈయర్థమున సమాసపూర్వపదముగా నుండదు. చూ. ఋషభుఁడు.)

కై

కై[1]=కయి[1]. వి. (క. కై, కయి. త. కై.) హస్తము, చేయి.

మ. ...చిలుకన్ గై నుంచకే చిల్కపల్కులో నీపల్కులో కాంచ లేము ... ఉ. రా. ౬. ౫౬.

క. కైకా నీపూనినపని, కై కా కై కందినట్టియునుఁ గుంగొడుకి, ట్టై కానల కేఁగెడు ... అచ్చ. రా. అయో. ౯౪. ఆం. భా. ౨. ౧౩౫.

౨. తొండము. (చూ. కేలు, చేయి.)

జ: కైకట్టు, కైకలవాఁడు, కైకానుక, కైకానము, కైకూడు, కైకొను, కైకొలుపు, కైకోల, కైకోలు, కైచాఁపులు, కైచెఱ, కైజీతగాఁడు, కైజీతము, కైతప్పు, కైదండ, కైపసు, కైపసము, కైముడి, కైమోడుపు, కైలాగు, కైలాటము, కైవడి, కైవసము, కైవీఁగు, కైసన్నలు, కైసాటిమక్క, కైసేఁత, కైసేయు.

కై[2]=కయి[2]. ప్ర. (కు+ఐ-ఇది ఉభయయుతుల లోనిది)-చతుర్థీవిభక్తిప్రత్యయము-కొఱకు.

(క) ప్రయోజనమును తెలుపును.

క. కమలాపతిఁ గొల్తు ముక్తికై విభు ననఁగన్. నరస. ౪. ౨౫.

గీ. అనఘ మామామ శకుని నాకై కడంగి, జూద మాడెడు నీతోడ...భార. సభా. ౨. ౧౮౪.

గీ. అమరతటినీతనూజుపైయలుకఁ జేసి, యనికిఁ జొరవటె యట్లైన నతఁడు సచ్చె, నంతదాఁకఁ బాండవులకై కొంత సమర, కేలి వేడుకఁ జలుపుట వోలదొక్క. భార. భీష్మ. ౧. ౧౬౩. (ఇట 'పక్షమున' అని భావము)

(చ) హేత్వర్థకము.

గీ. అదియుఁ గాక మరుత్తుండు యజ్ఞవేళ, నుచితదక్షిణ లర్పించి యున్నధనముఁ, గొల్లవిడిచిన బ్రాహ్మణు లెల్లఁ దనిసి, విడిచి రర్థంబు దీనికై వెఱవ నేల. జై. భా. ౧. ౮౩.

(ట) దెసకు, వైపునకు.

ఉ ... అత్యంతముఁ దత్తఱిల్లఁగఁ దదాననముం దనకై మరల్చుచున్. కళా. ౫. ౧౪.

కై[3]=కయి[3].

కైంకర్యము. సం. వి. అ. న. సేవ, ఊడిగము.

కైక=కయిక. వి. (సం. కైకేయీ.) దశరథుని భార్యలలో నొకతె.

క. కైకా నీపూనినపని, కై కా కై కందినట్టియునుఁ గుంగొడుకి, ట్టై కానల కేఁగెడు నిఁక, నే కడ నీవంటితులువ లేరే పుడమిన్. అచ్చ. రా. అయో. ౯౪.

సీ. ... కైకేయి వెలయును గైక యనఁగ. ఆం. భా. ౨. ౧౦౫.

కైకట్టు=కయికట్టు. వి. (కై[1]+కట్టు) సందర్భము.

సీ. సందర్భసంజ్ఞయై చనును గైకట్టన ... ఆం. భా. ౧. ౧౧౨.

కైకయి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. కేకయరాజకూఁతురు; కైక, కైకేయి.

కైకయుఁడు. సం.వి.అ.పుం. కేకయదేశపురాజు. (రూ. కేకయుఁడు.)

కైకలవాఁడు=కయికలవాఁడు.వి.(√కై¹.) తంతువాయభేదము.

సీ. తంతువాయాభిధ జనరు మగ్గరి యన...తద్భేదము ల్తొగటవాఁ డనఁగను సాలీఁ డనంగను సాలె యనఁగ ... కైకలవాఁ డనఁగను ... ఆం. భా. ౨. ౨౮౩.

కైకసి. సం.వి.ఈ.స్త్రీ. రావణాదులమాత, కేశిని.

కైకానుక(న్క)=కయికానుక.(కై¹+కానుక-త. కైక్కాణి.)

(రాజాదులఁ జూడఁ బోవునపుడు కొనిపోయెడు ద్రవ్యము, ఉపాయనము.)

మ. పులిగోరుల్ పెరతేనె కస్తురి మెకంబుల్ పున్గుజవ్వాజిపిల్లులు... సెలవిండ్లుఁ బొఱవాతంపకట్టలుఁ గైకానుక లిచ్చి బోయదొరబిడ్డల్ గాంచి రాభూవిభుఁ. రామా.౨.౫.

గీ. నీకుఁ గైకాన్కఁ జేసెద నేఁడు దానిఁ,దత్తనూజులకంఠరక్తంబు గ్రోలు.శుక.౨.౨౮౯.

(బహుమానము; లంచము.)

గీ. గుండ్లపేరును గైకాన్క కోరి సేతు,నమ్మ నావిన్నపంబు నీ వాలకించి,వాని ననుఁ గూర్పనీనేర్పు పూని మెఱసి. హంస. ౨. ౩౬.

కైకాసము=కయికాసము. వి.(√కై¹) రాయిడి, బాధ.

క. చేసెడువలరాయనికై,కాసములకుఁ గాక జడిసెఁ గాఁపుంగొడుకుఁ, లో నుదతిఁ దెచ్చుటకు ని,ద్రాసక్తుని మీఁటెఁ జన్నుద్రావెడుకొడుకుఁ. వేం. పంచ. ౪. ౪౭౭.(ప్రయోగాంతరము లేదు.)

కైకూడు=కయికూడు. (√కై¹)

కైకేయి. సం.వి.ఈ.స్త్రీ.కేకయరాజుకూఁతురు; కైక, దశరథునిమూఁడవభార్య, భరతునితల్లి.

కైకేయుఁడు. సం.వి.అ.పుం. కేకయదేశపురాజు.

కైకొను=కయికొను. స. క్రి. (√కై¹. త. కైక్కొళ్.) ౧. ధరించు;స్వీకరించు,పుచ్చుకొను; పట్టుకొను, గ్రహించు.

శా. శ్రీకంఠా నిను నీవు నేమఱకుమీ చిత్తంబు రంజించెదఁ, నాకద్వేషుల దాఁగురించుట కునై నాఁ డేను గైకొన్న కాం,తాకారంబు జగన్నిమజ్జనము నీకై చూచెదేఁ జూపెదఁ ...భాగ. ౮ ౩౯౧.

చ. పొడువుగ నెల్లయంగడులఁ బ్రోవులువోసిన నూత్నరత్నముల్, కడఁక ననేకవేషములు గైకొని వచ్చినయర్థికోటికిఁ,బిడికిస లాదిగాఁగ బలినెట్టుదు రెప్పుడు వైశ్యభామినుల్...విక్ర. ౧. ౭౪.

గీ. కైకొనుము దీని నని యిచ్చె నాకవనిత, పూర్ణచంద్రనిభాస్య కప్పూవుదండ. నైష. ౩. ౧౨౦.

చ. ... ప్రదక్షిణార్చియై,యకలుషలీలఁ గైకొనియె హవ్యవహుండు హవిర్విభాగముఁ. భీమ. ౫. ౩౯.

ఉ. ...తా గురుజనంబులు కుంకుమ సంకుమాంకముం, బోలెడుచల్వయుం బసుపుముద్దయుఁ గైకొని తోడ రా మహా,కేళిరథాంగయైన నదికిం జని మజ్జనమాడి వేడుకఁ. శుక. ౧. ౪౨౨.

చ. అనవుడు బోయ యిట్లను శుకాంగనతో నడలంగ నేల నీ,తనయులఁ జంప నేను బిసితంబులు బ్రాఁతియె నాకు వీనిఁ గై,కొని వెలవెట్టువారికడకుం జని యమ్ముదు... కేయూర. ౪. ౬౬.

౨-పాణిగ్రహణముచేయు-వివాహమగు, పెండ్లియాడు.

చ. భవదనుజాత్మజ న్వసునృపాలుఁడు గైకొను
నెల్లి సేఁట...వసు. ౪. ౪.

ఆ. తనకు సదృశుఁ డైనతరుణునిఁ గైకొంట,రా
జసుతకుఁ దగవు రాజవదన.భాగ.౯.౬౨౦.
విక్ర. ౪. ౫౪.

౩. భావించు, ఎంచు.

గీ. ... గెల్పు గెల్పుగ మదీయు,బుద్ధి గైకొనద
య్యోడు సిద్ధముఖ్య. భార. శాం. ౧. ౬.

సీ. అఖిలసైన్యములు సహాయులు గూడంగఁ గృ
ష్ణుచే నపజయక్లేశ మొంది, యే మని తనవీటి
కేఁగె నమ్మగధేశుఁ డకట యిమ్మెయిఁ దన
యంత మేటి, యవనీపతుల కెల్ల నగ్రణి య
నిఁ బాతిపోక కర్జంబుగఁ గైకొనంగఁ, జను
నె...హరి. ఉ. ౨. ౩.

౪. ధ్యానించు.

శా. ... శ్ర్యం,గారాగారము మంగళాచలపతిం
గైకొందుఁ జిత్తంబునన్. గంధ. ౧.

౫. లక్ష్యపెట్టు,సరకుగొను,పాటించు;ఆదరించు.

క. తనకొలఁది నుపాయంబులు, పొనరిచి ధనవం
తుఁ డగుట భూపగుణము నిర్ధనుని నిజప్రజ
యును గైకొనదు విరోధులును సరకుగొనరు
కుమారా. భార. శాం. ౩. ౧౭౩.

మ. దయ నాయూడినమాట గైకొనవు సంతాపం
బుఁ దెచ్చెం జామీ. భార.ఉద్యో.౪.౪౭.

క. ఏకాధివాసమైత్రిం, జేకొను మేఖలకు హితము
చెప్పతలఁపున్నం,బోకుము నీ వెన్నఁడు నది,
కైకొనదు హితోక్తి తెలియఁగా లేదు మ
దిన్. కేయూర. ౩. ౨౬౪.

గీ. తప్పు సేసితి రిట్టులు దగునె వీర,లేమిగతిఁ బ
ల్కినను నది యెల్ల మనము,గైకొన వలయుఁ
గా కిట్లు గాదుగూడ,దని నిషేధించు టొ
ప్పునె మనుజనాథ. భార. విరా. ౫. ౨౭౫.

౬. అంగీకరించు, ఒప్పుకొను.

క. ఆకుహనాభూసురుఁ డపు, డాకాంతలసరస
సమ్మదాలాపములన్, గైకొనుచు ముదితహృ
దయుం,డై కేళీవనము వెడలి యరిగె కుటిఁగ
టన్. మనుచ. ౩. ౧౧౦.

క. తగుమాట లాంబికేయుం,డగు నని కైకొను నె
య్యెన్నఁ డైనను ..భార. ఉద్యో. ౧.౩౧౫.

౭. ఆక్రమించు, వశపఱచుకొను.

చ. మదగజరాజకుంభముల మచ్చరికించు చుకో
జకుంభముల్,కదిసి కలంత మేరయుచుఁ గై
కొని యున్నవి యెల్లవారికిన్,విదితము గాఁ
గ నిట్టితటి నీ చెలి డెందమునందు నేమియుం,
గదలక మాకు నుండ నవకాశము లేదు గదే
కళావతీ. నైష. ౮. ౬౫.

వ...వారి ప్రధానులు స్వామిద్రోహంబులు చేసి
రాజ్యంబులు గైకొని యేలం గలవారు...వి.
పు. ౬. ౩౯౫.

మ. కొనియెం గంచుకముల్ సముద్భటనటద్ఘోటీ
భటప్రౌఢిఁ గై,కొనియె న్వేదుక జీడికోట
యహితక్షోణీశు లల్లాడ...కాశీ. ౧. ౩౩.

౮. అవలంబించు, పూను.

సీ. ఏఁడుగాలం బయ్యె నేను నిరాహారఘోర
వ్రతంబుఁ గైకొన్నవాఁడ. హర. ౨. ౫౩.

౯. పొందు, చెందు.

చ. అశుగులయందు శౌచవిధి యాత్మ నొనర్పఁ
దలంప కీవు కాల్గడ దలయింపి గా నిదుర
గైకొన నేనది యంతరంబు గాఁ, గడఁగి మ
దంతహేతు వగుగర్భము నొంచితి...హరి.
పూ. ౧. ౮౭.

మ...కాశీశ్వర నీలకంఠ యనుచున్ బ్రాఁగన్ను
వాటిల్లఁ దత్కాలశీసూనుఁడు మూర్ఛఁ గై
కొనుఁ గ్రమక్షామాక్షరోల్లాసియై. కాశీ.
౨. ౧౫౪.

౧౦. అనుభవించు.

చ. అదియును గాక పూర్వకృత మైనయఘంబు

లు వ్యాధిరూపమై, పొదివినఁ దాను గైకొనక పోవునె... భోజరా. ౧. ౧౦౬.

సీ. ప్రాణేశ పతికి మున్పరలోక మరిగెడు చెలువ లేతపములు చేసిరొకొ, వల్లభ చూచితే వైధవ్య మొక్కింతపడియైనఁ గైకొన వలసె నాకు. భా. రా. యు. ౩౯౨.

గీ. అసమసింహాసనస్థుఁడై యఖిలరాజ్య, వైభవంబులు గైకొంచు వఱలువాఁడు, నియతిమై గాలిఁ గ్రోలెడు నేఁడు నహహ, యధిప యతఁడు మహాభోగి యగుట నిజము. కవిక. ౬. ౩౯.

౧౧. భక్షించు, తిను.

ఉ. కల్లరిత్రాఁచు నిప్పుకలు గైకొనుకేకిచకోరపాళికిం, జెల్లినఁ జెల్లుఁ గాక సరసీజబిసంబు లిగుళ్లు మేసి భా, సిల్లెడుమీ కయో విషము చిల్కఁగ వేఁడిమి గుల్కఁ బల్కఁగాఁ, జెల్లునె యోమరాళపిక శేఖరులార వచింపుఁ డింపుగన్. విజ. వి. ౩. ౫౭.

ఉ ... వాడుమోములుం, బొందుపడంగ సాంద్రతర భూరుహపంక్తులచల్లనీడలం, గందఫలాదిఖాద్యములు గైకొని కొండొక నిల్చి వెండియున్. భా. రా. యు. ౨౭౧. శుక. ౧. ౪౨౩.

౧౨. పట్టు, అనుసరించు.

వ. మాధవుండు ... కరినగరంబు పెందెరువు గైకొని... చనిచని... భార. ఉద్యో. ౩. ౧౪౫.

మ. చరమాశాంతరవీథిఁ గైకొని సరోజాతప్రియుం డేఁగఁగా... విక్ర. ౨. ౧౧౫.

అ. క్రి. ౧. పూను, ఉద్యమించు.

క. మాకుం బుణ్యము సాలమి, గా కేమి జగత్త్రయంబుఁ గావం బ్రోవం, గైకొన్న నీవు సకల వి, వేకివి మాదుఃఖ మెఱుఁగవే మధుమథనా. ఉ. హరి. ౪. ౯౬.

౨. కలుగు ?

క. ఏకాకి దనకు నపాయము, గైకొనఁగాఁ దనదు మూర్ధకంపము సేయన్, లోకమున కపుడు సకలమ, హాకంపము పుట్టు నట్టియిభరాజంబున్. భా. రా. బాల. ౪౨౦.

కైకొలుపు=కయికొలుపు. స. క్రి. (√కైకొను) కైకొనఁజేయు.

(సమ్మతింపఁజేయు)

క. నావుడు మానవనాథుఁడు, కేవలపురుషుండె వాఁడు కీడొందుపనుల్, గావించునె మది బెదరం, గా వల దని చెప్పి దొరలు గైకొలుపుటయున్. భోజరా. ౪. ౭౪. (చూ. ౭౩.)

కైకోల=కయికోల. వి. (కై[1] + కోల-త. కైక్కోళన్.) గుడ్డలు నేసికొని బ్రతికెడు ఒకానొక జాతి. (ఉదా: కైకోలవాఁడు, కైకోలది. శ. ర.)

కైకోలు=కయికోలు. వి. (√కైకొను). కైకొనుట.

(అంగీకారము)

సీ. నీవ కాకెవ్వరు నేర్తురీపని కియ్యకొమ్మని యతని కైకోలు వడసి. భాగ. ౮. ౧౯౨.

(గ్రహణము, గ్రహించుట)

శా. గంగం దాల్చితి వుత్తమాంగమున నన్ గైకోలు గావించి త, ర్ధాంగీకారము... నరస. ౧. ౫. (శ. ర. పా- కైకోలుగావించు = గ్రహించు.)

(ప్రతిజ్ఞ)

క. నేలయు నుదకముఁ దేజము, గాలియు నాకసము నెఱుఁగఁ గాచితి నాకై, కో లిది రెండాడఁగ నా, నాలుక మీకులమువారి నాలుక యటు లే. ద్వా. ౫. ౧౯౮.

కైచోఁపులు. వి. బ. (కై[1] + చోఁపులు) నమస్కృతి. (శ. ర.)

రగడ...నిబిడస్థలిలో నిబిడాకార, స్వామికి మతిఁ గైజాఁపు లొసంగుచు. హంస. ౪. ౨౧౩.

కైచెలి=కయిచెలి. విణ. (కై1 + చెలి) చేతిలో బంది యైనది.

క. ఏచినతనదువాలువి,లోచనముల చెలువమునకు లొంగి జలజముల్, కైచెలియిచ్చె నవం గే,లీచాలితనలిన మాకలికి ధరియించున్. వరాహ. ౧౧. ౫౦.

కైజా=కయిజా. వి. (పార్సీ. ఖైజ్.) వాఁగెను వెనుక కీడ్చి కట్టుట. (శ. ర)

క. అకోలాహల మరు దని, యాకర్ణింపుచు విభుండు హయము డిగి హుసా,రై కైజా చేసి మహా,నోకహతలమున నిలిచి కనుంగొనుచుండన్. చంద్రా. ౨. ౧౧౧.

శా. కైజా చేసినబొండుమల్లెవిరిబల్లం డాజగాజోదు తే,జీజాడం దల వాంచి బోటిచెలిఁ గుం జే గట్టిగాఁ జుట్టి ను,న్నాజుంగంబముచాటున న్నిలిచి క్రేఁగంట న్ననుం జూచునం, భోజాతాక్షిని సెజ్జకుం దిగుచు నేర్పుల్ గల్గు నే మీఁదటన్. కువల. ౪. ౯౯.

సీ. లాయంబులోనిలులాయంబుపైఁ గాలుఁ డెక్కుడునరునిపై రక్కసుండు, కైజా యమర్చి నక్రంబుపై వరుణుండు...శ్రీరం. మా. ౪. ౯౧.

జ: కైజామోర.

కైజామోర=కయిజామోర. వి. (కైజా + మోర.) ౧. హయశీర్షకంపనము.

సీ...కైజామోర యన హయశీర్షకంపనము వెలయు...ఆం. భా. ౨. ౨౦౦.

౨. కళ్లెముతో వెనుకకు బిగించినమూతి.

సీ. హయనాథుఁ డంపినహరులు కైజామోర లర్చుచుఁ బతికి జోహారుసేయ. వసు. ౧.౧౫.

సీ. అనికి వేలుపుఁదేజి సలరు కైజామోరయల్లార్చుచేఁ జీరుహయకులముల. చంద్రి. ౬. ౧౫.

శా... పురిం బొల్చు నా,జానేయంబులు ఫేనహాస మిడి కైజామోరలల్లార్చుచున్.ఆము. ౨. ౨౬.

కైజీతగాఁడు=కయిజీతగాఁడు. విణ. (కైజీతము + కాఁడు) భృతకుఁడు; భృతకయోధుఁడు.

ఆ. కానసంబుబలముఁ గైజీతగాండ్రును, సైన యట్టిబలము లాలు వరసి. భార. అశ్వ. ౧. ౭౩.

కైజీతము=కయిజీతము. వి. (కై1 + జీతము) ఎప్పటి కప్పు డిచ్చుజీతము.

గీ. ఒకని నొకఁ డెచ్చరించుచుఁ జికిలియొఱలు, పాఱవైచుచు వడిఁ జొరఁబాఱువారు,నగుచుఁ గైజీతములవార లనికి నిగిడి. కువల. ౨. ౧౪౩.

సీ.అఖిలసీమామూల మైనదుర్గమ్ము లుంబలికలు గల కమ్మవెలమదొరలు,చేతి కైదేసివేల్ శివరాయలవరాలవెలకట్టుసలపటాణీల్ గరీబు, లూళ్లాయములమీఁద హూరపుత్త్రులవు గన్న రాయ కైజీతంబురాయవారు... రా. వి.౫.౧౩.

విణ. శపథాయుధనిషేవి, వెనుకకు తిరుగ నని యొట్టుపెట్టుకొని యుద్ధము చేయువాఁడు, సంశప్తకుఁడు.

సీ. శపథాయుధనిషేవి చనుచు గైజీత మంచనఁ గను...ఆం. భా. ౨. ౧౦౫.

మ...బోయల్ దాయలై పాయు క,ప్పురవీథిన్ బరవీరుల న్గదుమ గుంపుల్ గూడి కైజీతముల్, దళుమన్ బర్విడి స్వామిపుష్కరిణితీర్థంబందు వే గ్రుంకినన్. ప్రబంధ. ౭౯౭.

కైజో=కయిజో, కైదు, కయిదు. వి. కపింజలము, కౌఁజు.

సీ. కాఁ జనఁ గై జనఁగాఁ గపింజల మొప్పు...
ఆం. భా. ౨. ౯౪. సుద. ౩. ౧౯౪.

గీ. కలకుటుంబ్రుల నిఱికించి గజ్జె గదలఁ, గఱికి నె
ఱిసెఱికో లెమ్మకయును విఱుగ, విఱిచె పడిఁ
గైజా నొక పెద్దవేసడంబు. మనుచ. ౪. ౫౭.

కైటభ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. దుర్గ. (త్రి. ని.)

కైటభారి. సం. వి. ఇ. పుం. విష్ణువు, వెన్నుఁడు.

కైటభి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ=కైటభ. (త్రి. ని.)

కైటభుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ఒకరాక్షసుఁడు. (విష్ణుదేవుఁడు నిదురించుచుండఁగా నతనికర్ణములనుండి కైటభుఁడును మధుఁడును పుట్టి బ్రహ్మదేవుని చంపఁ బోవఁగా విష్ణువు వారిని సంహరించెను.)

కైటర్యము. సం. వి. అ. పుం. ౧. భూనింబము, నేలవేము తె. ౨. కట్ఫలము, పినగుమ్ముడు తె. ౩. పూతికరంజము, నెమిలియడుగు తె. ౪. మదనవృక్షము, ఉమ్మెత్త తె.

కైడర్యము. సం. వి. అ. పుం. ౧=కైటర్యము. ౨. కృష్ణనింబము, కఱివేము తె.

శ్లో. కృష్ణనింబః కాలశాకః కైడర్యః సురభిచ్ఛదః. షట్స్కంధనిఘంటువు.

కైత=కయిత.

ఉ. పూఁత మెఱుంగులుం బసరుఁ బూపబెడంగులు
చూపునట్టి వా, కైతలు...(పెద్దనచాటువు)

జ: కైతగాఁడు.

కైతకము. సం. విణ. (అ. ఈ. అ) మొగలిసంబంధమైనది. (పువ్వు, మొ.)

కైతగాఁడు=కయితగాఁడు. వి. (కైత+కాఁడు.) కవిత్వము చెప్పువాఁడు, కవి. వేణు. ౨౨.

కైతప్పు=కయితప్పు. వి. (కై[1]+తప్పు). చేతిపొరపాటు; పొరపాటు, ప్రమాదము.

సీ. కంగుకంగున నేలఁ గైతప్పుగాఁ బడువేఁటమ్ము లేఱక దాఁటి దాఁటి. మనుచ. ౪. ౧౦౩.

ఉ. అప్పుడ మౌక్తికాంజలిఁ బ్రియంబునఁ జేయుచు దేవ నిన్న కై, తప్పునఁ జేరె నీహయము తండ్రికి నోర్వక పోదు బిడ్డఁడే, యొప్పమిఁ జేసెనేనియు ననూనకృపామతి నన్నుఁ జూచి యీ, తప్పు సహింపు మంచు వసుధాస్థలిఁ జాఁగిలి మ్రొక్కెఁ గ్రమ్మఱన్. జై. భా. ౫. ౧౬౭.

కైతవము. సం. వి. అ. పుం. ధుత్తూరము, ఉమ్మెత్త తె. న. ౧. వైడూర్యమణి. -కితవునిధర్మము- ౨. జూదము. ౩. పందెము, పణము. ౪. కపటము.

కైతవుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. జూదరి. ౨. మోసగాఁడు. (వాచ.)

కైదండ=కయిదండ. (కై[1]+దండ.) (హస్తావలంబము, చేయూఁత; ఊఁత.)

సీ. అర్ధరాత్రంబున నల్లాడనాథుండు దానె యెవ్వనికిఁ గైదండ యొసఁగె. హర. ౧. ౧౫.

సీ. కైదండ లిచ్చి రాకలువరాయనిఁ దెచ్చియందు మీఁదట నుంచె నతివ యొర్తు. యయా. ౪. ౯౩.

సీ. గంధేభఘుంటికాఘణఘణల్ ఘనబృంహితధ్వానములకుఁ గైదండ యొసఁగ. దశా. ౨. ౩౭౭. (ఇట 'బృంహితములను హెచ్చుచేయు' అని భావము.)

కైదారకము సం. వి. అ. న. కేదారసమూహము.

కైదారికము. సం=కైదారకము.

కైదార్యము. సం=కైదారకము.

కైదు=కయిదు. వి. కైజా.

క. కఱుకును గంకము గాకి కక్కర కైదున్. ప్రబంధ. ౨౩౦.

కైదువ(వు)=కయిదువ. వి. ౧. ఆయుధము.

సీ... కైదువ యనఁగను గత్తి యనఁగ, నాయు
ధ మొప్పు... ఆం. భా. ౨. ౨౧౧.

చ. కరమున శైలభేది యగుకైదువ యున్నశచీ
కళత్రుఁడో... హరిశ్చ. ౪. ౭౧.

క. ...పారి మిడుఁగుఱు లెగసి కైదువులపాడి
రాలెన్. భార. ద్రో. ౫. ౫౧.

క. పొడిచినకైదువునకుఁ జము, రిడఁగా వలదు
...మనుచ. ౪. ౧౯.

ఉ... తెల్లనిమోముగుజ్జమును తెల్లనిమామయుఁ
దెల్లకైదువున్, దెల్లనికోడలుం గలుగుతెల్ల
నిశాఁతురితండ్రిఁ గొల్చెదన్. రుక్మా. ౧.
౬౦.

౨. వాఁడి యైనఅంచు.

చ. జిలిబిలిపాలు జాలుకొను చెక్కుల టెక్కును
మద్దికాయలున్, గళుకులరావిరేక చిఱుగజ్జి
య లందియ లైదుకైదువల్, గలయపరంజి
బిళ్ల తుది గన్ బులిగోరును బుట్టువెండ్రు
కల్, చెలఁగడుపట్టె పందువులు చేసెఁ ద
గన్ దలిదండ్రికంటికిన్. రా. వి. ౨. ౨౧.

౩. శ్యేనవిశేషము, ఒకజాతిడేగ ?

సీ. ఈమించుకైదు వాళ్లెన్ని గల్గినసైనఁ దిత్తి
దీసినమాడ్కిఁ ద్రెంచి పట్టు. చంద్రా. ౨.
౭౭.

పిడుగుకైదువు=వజ్రాయుధము. వసు. ౫. ౩౬.

కైప(వ)డు=కయిపడు. అ. క్రి. (కై[1] + పడు)
కైవ్రాలు, క్రిందికొఱగు.

వ ... ఒకయింటిమచ్చెకంటి పంచాళద్వర్ష దేశీ
య పలితసారం బైనవేణికాభరంబు కైవడ...
కలమధురవీణాక్వాణపాణింధమం బైనయెలుం
గత్తి ... చేరం బిలిచిన ... భీమ. ౨. ౧౧౦.

కైపదము=కయిపదము. వి. (కై[1] + పదము -
ప్రా. కయిపద.) కవితాశక్తిని పరీక్షించుటకై
పూరింప నిచ్చెడిపద్యాంశము, సమస్య.

ఉ. కైపద మిచ్చువారలును గ్రక్కునఁ బద్య
ము చెప్పువారలున్, రూపితసంస్కృతాది
పదరూఢి యెలర్చు మహాప్రబంధముల్, వే
పాసఁగంగఁ బల్కి పృథివిం బ్రథితంబుగఁ
జేయువారు ధా, రాపురమందె కాక కలరా
మఱి తక్కినపట్టనంబులన్. భోజరా. ౨. ౫౦.

కైపు=కయిపు. వి. (త. కయిప్పు) ౧. మత్తు, మైక
ము, లాహిరి.

గీ. విరహకాలంబు మరుబాణవితతిఁ గొన్న, గం
టు లన్నియుఁ బ్రియుఁ గూడి కైపు మిగిలి,
పెనఁగునెడ నెట్ట విరిసె నా వనిత మేనఁ, గ
లయ నవనఖదంతవిక్షతము లదరె. కు. సం. ౮.
౧౭౮. రా. వి. ౨. ౨౭.

౨. సురాభేదము, సారాయి.

సీ. కల్లనంగ సురాఖ్య చెల్లును గైపు సారాయి
సారా నాఁగ రహిఁ దనర్చుఁ, దద్విశేషం
బు... ఆం. భా. ౨. ౩౦౩.

౩. కపటము.

సీ... కపటాఖ్య విలసిల్లు గబ్బి గొరు, గబును
కైపు కిటుకు కొడు డబ్బు కవుడు డంబనం
గ... ఆం. భా. ౧. ౧౩౮.

౪. ఉద్రేకము, విజృంభణము.

క. దీప మణఁగఁ జీకటియును, గోప ముడుగ
శాంతిగుణముఁ గోల్కొను క్రియ నా, టో
పోద్భటముగ వేసవి, కైపు సడలఁ దోఁచెఁ
గారుకాలము దశమై. పాండు. ౪. ౧౯.

చ... తేఁకువ వచ్చువిరోధిసేనలన్, మరలఁగఁ
దోలుచో నిలిచి మార్కొనువీరులఁ దాఁకి
వీఁక జర్జరితము గాఁ బడం బొడిచి చంపక
చిత్తముకైపు వోవునే. కు. సం. ౧౧. ౬౧౯.
(ఇట 'కోపోద్రేకము' అని భావము)

౫. అందము, సౌందర్యము, ఒప్పిదము.

ఉ. కారుమెఱుంగులం దెగడుకైపున నొప్పుచె
లంత లంత బం, గారపుఁబల్లెరంబుల పగన్

నునుము త్తెపుముగ్గులోన నిం, పౌరెడు కెంపు దివ్వియల నందపుఁ గెందొడవుల్ చెలంగఁ గా, నారతు లిచ్చి రప్పుడు యయాతికి లేనగ వొప్ప నర్తిలిన్. యయా. ౪. ౧౦౩.

సీ. పేరోలగంబున్నఁ జేర్చు కైపులతోడ నచ్చర పూఁబోఁడు లరుగు దేర. యయా. ౫.౧౫౫.

ఉ. ఎల్లరు నంత మేలుకొని యిందుముఖుల్ ముఖ మజ్జనాదికం, బల్లనఁ దీర్చి కైపుగఁ దులాంబరముల్ మణిభూషణావళుల్, మల్లెసరంబులున్ బరిమళంబులుఁ దాలిచి... రామా. ౨. ౧౦౭.

౬. విధము.

సీ. పొళ్లు గావించు కైపున రథుల్ రథముల నడిపి నుగ్గాడిరి కడఁకఁ గరుల. చంద్రా. ౬. ౧౦౦.

గీ. రావణునిఁ జెట్టవట్టినరాజ్యలక్ష్మి, కైపుతోఁ బించులంకపొంకంబు గాంచి. రామా. ౬. ౧౦౩.

కైపెక్క = ౧. మత్తిల్లు; అలసుఁడగు, సోమరియగు.

ఉదా: వాఁడు కైపెక్కియున్నాఁడు.

గీ. జనులు మున్న కైపెక్కియశక్య మని మనంబులోపల నుక్కి కార్యంబునందుఁ, బూని యుద్యోగ మొనరింపలేని రొట్లు, దానిసఫల తాఫలతలు దారు గంద్రు. మార్క. ౩. ౪౭.

౨. వీడు, వదలు; చెదరు.

సీ. కబరికాభారంబు కైపెక్కి విరులతో నవటు భాగంబుపై నత్తమిల్ల. కాశి. ౧. ౩.

గీ. శ్రవణకహ్లారముకుళంబు జాఱకుండ, విరుల కీల్గొప్పు వదలి కైపెక్కకుండ, నెత్తె శృంగారకందుకం బెత్తినట్లు, కైటభారాతి మందరక్ష్మాధరంబు. పార. ౬. ౪౫.

కైముడి = కయిముడి. వి. (కై[1] + ముడి) వాద్యవిశేషము, తాళము.

గీ. తనరుఁ జాయ్యంకి కైముడి ...

ము... ఆం. భా. ౧. ౧౨౮.

సీ. గాలికొమ్ములు డోళ్లు కైముళ్లు రుంజలు ... మై. రా. యు. ౩. ౨౬.

కైముతికన్యాయము. సం = కైముత్యన్యాయము.

కైముత్యన్యాయము. సం. వి. అ. పుం. ఒకానొకన్యాయము. (చూ. న్యాయము.)

కైమోడుపు (డ్పు) = కయిమోడుపు. వి. (కై[1] + మోడుపు.) నమస్కారము.

రగడ. మాహురమం దసమానత విడిపిన కాలమేఘునకుఁ గైమోడుపు లని. హంస. ౪. ౨౧౩.

కైరఁడు = కయిరఁడు. వి. (క. కయిర) అశ్వవిశేషము. (శ. ర.)

మ... మాహేంద్రచాపంబు మోహనరత్నంబుల వాగెత్రాడు వడగం డ్లాస్యస్రవత్ఫేన మైత్ర నరం దజ్జలదంబు కైరఁ డెగయున్ ధారావిహారంబులన్. వరాహ. ౧౦. ౯౩.

గీ. బిగువు పదిలంబు చూచి గంభీరవృత్తి, మెక్కి పొన్నంకవన్నియ ద్రొక్కి నిక్కి, సరవిఁ గైరని నెక్కి యుత్సాహలీల, పిక్కటిల్లఁగ ద్రొక్కించి యెక్కవగను. ప్రబంధ. ౧౮౪.

కైరవడి = కయిరవడి. వి. (సం. ఖాదిరవటీ.) తాంబూలముతోఁ గూడ నుపయోగించుకొనుటకు కాఁచు లోనగువస్తువులు చేర్చి చేసినయుండ, కాఁచువడియము, ఖాదిరఘుటిక.

సీ... ఖాదిరవట మెప్పును గైరవడి యన ... ఆం. భా. ౨. ౧౬౭.

సీ. కప్పురగందంబు కైరవళ్ పట్టీలు తట్టుపునుగును... ప్రబంధ. ౫౭.

గీ. కాఁచువడియంబు లనఁగను గైరవళ్లు, నంగ ఖాదిరఘుటిక లనంగదమున. ఆం. కే. ౫౫.

కైరవము. సం. వి. అ. న. తెల్లగలువ.

కైరవి. సం. వి. ఈ. పుం. చంద్రుఁడు. ఈ. స్త్రీ.

కైరవిణి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. తెల్లగలువతీఁగ. ౨. తెల్లగలువలసమూహము. ౩. తెల్లగలువ లున్న కొలను.

కైరవుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. కితవుఁడు, జూదరి. ౨. శత్రువు. (మే. ని.)

కైరాతము. సం. విశే. (అ. ఈ. అ.) ౧. కిరాత సంబంధ మైనది. ౨. కిరాతదేశభవము. వి.అ.న. ౧. ఒకజాతిచందనపుమ్రాను. ౨. భూనింబము, నేలవేము.

కైరాతుఁడు. సం. వి. అ. పుం. బలవంతుఁ డగు పురుషుఁడు. (కల్ప.)

కైలాగు=కయిలాగు. వి. (√కై[1] -త. కైలాగు.) హస్తావలంబము, చేయూఁత; ఊఁత.

క. మునుకలు గంగానదిలో, నొనరించుటకన్న భాగ్య మున్నదె యనుచున్, మును కలుగంగా దిగి పరిజనములు కైలా గొసంగ స్నానోన్ముఖుఁడై. విజ. వి. ౧. ౫౫.

మ. అని సంతోషితచిత్తుఁడై బహువిధవ్యాపారమాధుర్యలీల నుతింపం దనపాణిపల్లవము కైలా గిచ్చి యమ్మానిఁ దద్ఘనగేహప్రతిహారగేహళిఁ జొరంగాఁ బంపి తా నాత్మరమ్యనిశాంతంబున నుండె రంగపతి పద్మాదిప్రియాసక్తుఁడై. విప్ర. ౪. ౭౬.

కైలాట(ము)=కయిలాట. వి. ౧. మాయోపాయము; మాయ, మోసము.

ఉ. ... తానును గజాస్యుఁడు లక్ష్మియుఁ జేసినట్టి కైలాటమునన్ ఘటిల్లె సకలార్థము దేవర యాజ్ఞ పెంపునన్. కాశీ. ౬. ౧౪౧.

ఉ. ... కైలాటము చేసె నేటికి బళా పికమా యిఁక మాను ... వేం. పంచ. ౪. ౧౯౨.

మ. కని చిల్కం దనపెంటి గాఁ దలఁచి యా కైలాటపుంబుల్గు గ్రక్కున మిన్నందినమేడ మీఁదికిఁ దళుక్కుంగాంతితో జాతి ... సారంగ. ౧. ౧౨౯.

వ. అవ్వోయవ్వ కడుపుకూటికి దబ్బ ఱాడితి నని తలంచి యుండావే అది కల్ల గాదు కైలాట గాదు తరకటబరకట గాదు తబ్బిబ్బు గాదు... వేం. మా. ౫. ౩౭.

౨. కీడు.

గీ. చూడక మొగంబు త్రిప్పి మాటాడ కిపుడు, చే దిగిచి పట్టుక పరాకు చేసినపుడె, యేమి పుట్టునో కైలాట మింక మీఁద, మగువ దయ లేక విడనాడఁ దగునె నీకు. విజ. వి. ౨. ౧౯౭.

జ: కైలాటకత్తె, కైలాటకము, కైలాటకాఁడు.

కైలాటకత్తె(త్తియ)=కయిలాటకత్తె. విశే. (√కైలాట) మాయలాడి, మాయావిని.

కైలాటకము=కయిలాటకము. వి. (√కైలాట) మాయోపాయము; మాయ, మోసము.

సీ. పనిలేనిపనికైనఁ బాటి కైలాటకంబులు సేయుమునిఁ గన్నప్రోడవేల్పు. చిత్రభా. ౪. ౧౨౦. ప్రబంధ. ౫౨.

కైలాటకాఁడు=కయిలాటకాఁడు. విశే. (కైలాట + కాఁడు) మాయాశీలుఁడు, మాయావి; దుష్టుఁడు.

సీ.... తవిలికాఁ డనఁగఁ గైలాటకాఁ డనఁగను డక్కరి యనఁ. గీ. డంకనంగను మాయావి పొంక మగును. ఆం.భా. ౨. ౨౭౬.

గీ. కల్లరియు గొంటు కైలాటకాఁడు చెనుగు, ...కూళ గడుసన వర్తిల్లుఁ గుజను పేళ్లు. ఆం. సం. మాన. ౧౧.

కైలాటము=కయిలాటము.వి.(√కై[1])నమస్కారము.

రగడ. ఉత్తలతలమున నుత్తమహారికిని ఘనతరభక్తిని గైలాటము లని. హంస. ౪. ౨౧౩.

కైలాసకి=కయిలాసకి. వి. నాట్యవిశేషము.

ఉ....కై,లాసకి పేరణీవిధము లాఁగులు జక్కిణి చిందుకోల్వెణుల్, బాసలు కోపుఁజాపులును బాట పదాభినయంబు లేకయుణ్, వానికి మీఱు నాట్యకలనణ్ బ్రకటించెను హావభావముల్. శ్రీరం. మా. ౪. ౧౬౨.

కైలాసము. సం. వి. అ. పుం-కేలాసము(=స్ఫటికము)వలెఁ బ్రకాశించునది-వెండికొండ.(ఇది శివునకును కుబేరునకును ఉనికిపట్టు.)

కైలు=కయిలు. వి. (హిం. కైల్) పండినధాన్యము కొలత. (శ. ర.)

జ: కైలుదారుఁడు.

కైలుదారుఁడు=కయిలుదారుఁడు. వి.(√కైలు) కైలు చేయించెడియధికారి.

కైళము. సం. వి. అ. న. ౧. వేడుక, వినోదము.౨. కేళీసమూహము.

కైవడి=కయివడి. వి. (కై1+వడి) ౧.కరజపము, చేతివడి, చేతిచురుకు.

గీ. కైవడి యనంగఁ దగు రీతి కరజపంబు.ఆం.భా. 3. ౫౨.

క. కైవడి మెకములఁ గ్రుమ్మెడి,కైవడి మాయావచేవ కనఁబోయెదుగా, దేవర మాదేవరవలె, వేవేగమె సామి వేఁట విచ్చేయవయా. సారంగ. ౧. ౭౬.

౨. ప్రకారము,రీతి; పోలిక,సామ్యము.

క. ... మెకములఁగ్రుమ్మెడి,కైవడి...సారంగ. ౧. ౭౬. ఆం. భా. 3. ౫౨.

చ...పాలలోఁ బడినబల్లులకైవడి కెల్లవెంటలణ్, జడితిమి వేయు నేల సరసీరుహసంభవ దుష్ట దైత్యుచేణ్. హర. 3. ౧౫.

క. వినుమలుక వొడమి మిక్కిలి, కను దెఱచిన త్రిపురవైరికైవడి యీయర్జునునందుఁ దోఁచుచున్నది....భార. భీష్మ. ౨. ౯3.

ఆం. భా. ౨. 3౦౨.

కైవడిముస్తె=కయివడిముస్తె. వి.(సం. కైవర్తముస్తా.) తుంగముస్తెకీ.(శ. ర.)

కైవర్తకుఁడు. సం. వి. అ. పుం=కైవర్తుఁడు.

కైవర్తము. సం. వి. అ. న. కైవడిముస్తె, తుంగముస్తెకీ.

కైవర్తి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. కైవడిముస్తెకీ. (కల్ప)

కైవర్తుఁడు. సం. వి. అ. పుం-నీటియందు వర్తించువాఁడు-చేఁపలఁ బట్టువాఁడు, జాలరి.

కైవల్యము. సం. వి. అ. న-కేవలత్వము, ఐక్యము-౧.ఒంటరి యగుట,ఏకాకిత్వము.౨.(రెండు పదార్థములు) ఒకటిగా అగుట. 3. నిర్వాణము, మోక్షము.

కైవళి=కైవడి.

(ఉపమ, పోలిక.)

సీ. కైవడి కైవళి కయివడి కాడుపు ... పోలిక యనఁగఁ బొల్పొందు నుపమపేరు.ఆం.భా. ౨. 3౦౨.

కైవసము=కయివసము. విణ. (కై1+వసము) -హస్తగతము-వశము, స్వాధీనము.

క. కావేరిని స్మరియించినఁ, గావేరిని దీర్థమాడి కావేరినదిణ్, సేవించిన వారలకుణ్, గైవసమగుఁ గ్రతుఫలంబుఁ గైవల్యంబుణ్. శేష. ౪. ౧౭౨.

సీ. వరుఁడు గైవస మైనవనిత స్వాధీనభర్తృక ... నరస. ౨. ౪౦.

కైవారపుఁజెయ్యి=కయివారపుఁజెయ్యి. వి. (కైవారము1+చెయ్యి) నమస్కారవిశేషము.

రగడ. తనరుశరణ్యస్థలముశరణ్యస్వామికి నిడ కైవారపుఁజెయ్యని. హంస. ౪. ౨౧3.

కైవారము1=కయివారము1. వి.(త. కైవారమ్.) స్తోత్రము,పొగడ్త.

వ...హరసఖవీరభటహరిణశార్దూలుండును సుర రాజకూరపరివారవారివాహపవనుండును వ నుకైవారంబులు సెలంగ నరకాసురుఁడు... ఉ. హరి. ౧. ౪౯.

సీ. కైవార మనఁగఁ బొగడ్త యనఁగఁ. గీ. బొగడిత యనంగఁ బొగడు నాఁ బొగడిక యన, మెప్పు నా మెచ్చు నాఁగను మీఱు వినుతి. ఆం.భా. ౧. ౧౧౪.

సీ. మొనలకైదువవాఁడు మినుకుఁగైవారముల్ మెచ్చువాఁ డని బీర మెచ్చువాఁడు.అచ్చ. రా. బాల. ౧౩.

గీ. అనుచుఁ గైవార మొనరించునవ్వలంతి, మన్ను వేలుపు మేల్బంతిమదికి మీఱ, వేడ్క లోనగూర్చి పనిచి ... నీలా. ౨. ౪౨.

మ. బలభిద్వహ్నియమప్రచేతసులకుఁ బ్రహ్మే యు వే మెల్లనుం, గలిభూపాలునియొద్దిపాఠకుల మీకైవారదుర్భాషణం, బులకుం గాని యతండు మెచ్చఁడు దయాబుద్ధిం బరాధీన వృత్తుల నిర్పేదల మమ్ముఁ గావఁ దగు నీద్రోహంబు లేకుండఁగన్. నైష. ౭. ౮౯.

(ఈప్రయోగముతో.శ.ర.దీనిని తత్సమమును గా గ్రహించెను. కాని శ్రీనాథునకు సంస్కృత సమాసమున సంస్కృతేతరపదములఁ జేర్చునల వాటు గలదు. ఇట్లే 'హేరాళ' పదమునుకూడఁ బ్రయోగించినాఁడు.

క... వసియించుచున్, హేరాళక్రీడాసం, చారిణి నూకాంబ భక్తజనరక్షణకై. భీమ. ౧.౧౦౦.

'కయివారము' అను రూపాంతర ముండుటచేత ను అచ్చ తెనుఁగు గ్రంథములలో నుండుటచేతను సంస్కృతనిఘంటువులలో లేకపోవుటచేతను దీనిని ఆచ్ఛికముగా గ్రహించుటయే యుక్తము)

కైవారముచే(సే)యు=స్తుతించు, పొగడు.

క. నావుడు నిది యా సంజయ, కైవారముసేసె దీవు కాంతేయుల... భార.ఉద్యో.౨.౨౨౭.

క. మీవా రెల్లను బెలుచం,గైవారముసేసి రతని గౌరవనాథా. భార. ద్రో. ౩. ౧౩౬.

జః కైవారపుఁజెయ్యి, కైవారి.

కైవారము^{2}=కయివారము^{2}. వి.చుట్టుసంకుకొలఁది. (చి.ని.) పరిధి,గుండ్రనివానిచుట్టుకొలఁది.(బ్రా)ఉదా:నూతికైవారము, ప్రహరికైవారము, నెం.

కైవారి=కయివారి. వి.(కైవారము^{1}+ఇ-ఇది ఒయారివంటిది.) స్తోత్రపాఠకుఁడు, కైవారముచేయువాఁడు, వంది.

మ. కమలాక్షస్మరఘస్మరాబ్జభవులుం గైవారులంభోధిపూ,రములుం బుక్కిటిసాము గోత్రగిరివర్గమ్ముం గనత్కందుకా, ఘము...హరి. పూ. ౧. ౪.

సీ. సారిది సంజాతుఁడై నూతుండు నాఁ జనుమనియుఁ దన్మఖకాలమునన జనన,మొంది మాగధుఁడు నా నొప్పసంయమియు నయ్యజాజ్ఞఁ గైవారులై దివిజుల,నలరించుమని నున్కి...హరి. పూ. ౧. ౧౧౯.

కైవా(వ్రా)లు=కయివాలు. అ. క్రి. ౧. వంగు, ఒఱగు.

ఉ...బలుసుఁబండులచాయఁ దనర్చి పండి కై, వ్రాలినరాజనంబులకు వచ్చుశుకంబులఁ జేరనీక...విక్ర. ౪. ౩౯.

గీ. ప్రొద్దు కైవాలుదాఁక నప్పాలఁతు లుండి, యేమొ సర్వేశ్వరుం డిట్లు తామసించె, ననుచుఁ జింతించుచున్న ... శుక. ౩. ౯౩.

౨. పశ్చాద్యులు క్రిందికి దిగు, వ్రాలు.

సీ. నఖపాళి బెడఁగు మాన్పకు మంచు నడుములు గైవ్రాలె నా స్ఫటికాక్షమాలిక దగ. ఉ. రా. ౩. ౧౦౩.

౩. పడు.

శా. కంఠేకాలపదారవిందములపైఁ గైవ్రాలి లోలాక్షునిన్, ధుంఠీకు న్వినుతించి భైరవుని

మోమ్పుంగేలుతోఁ డాపి వై,కుంఠస్వామికిఁ జాఁగి మ్రొక్కి ... చంద్ర. ౩. ౭౨.

వ... పన్నీరు నించిన యన్నీరుతిత్తులొత్తి వియత్తలంబునం బాఱి కైవ్రాలుధారల వాద్యంబులు దడిసిన ... ఆము. ౪. ౩౫.

౪. గలించు, కడచు.

గీ. ప్రాయ మింతకు మిగులఁ గైవ్రాలకుండఁ, గాశికాఖండ మనుమహాగ్రంథ మేను, దెనుఁగు చేసెద ... కాశీ. ౧. ౭.

౫. మ్లానమగు, వాడు.

క. వ్రాలిన యొప్పులు వెలఁ గై,వ్రాలినహృదయాంబుజంబు వసుమతిమీఁదన్,వ్రాలినచూపులు మొగమున, వ్రేలంగను ముక్కుమీఁది వ్రేలుం దనరన్. సారంగ. ౨. ౨౫౫.

౬: కైవాలుచు.

కైవా(వ్రా)లుచే(ల్చే)= కయివాలుచే.

స. క్రి. (√కైవాలు) కైవ్రాలఁ జేయు. (శ.ర, బ్రౌ.)

కైవీఁగు=కయివీఁగు. అ. క్రి. (కై[1]+వీఁగు.)

చేయుచున్న పని నుండిమరలు, పనిమాను.

వ. అంత నుభయబలంబులుం గైవీఁగి నిజశిబిరంబుల కరుగునవసరంబున...కు.సం.౧౧.౭౭౩.

(ఇట 'యుద్ధకృత్యము మాని' అని భావము.)

కైవు=కయివు. వి. కైపు, మత్తు.

కైవెక్కు=మత్తిల్లు.

క. నావుడు మురారి నవ్వుచు, నావేఁదుఱు నూఱడించి యనుచితము మహీ,దేవునిఁ జంపుట యనుచుం, గైవెక్కినవాని మేను కరమున నిమిరెన్. ఉ. హరి. ౨. ౧౫౦.

కైశికము. సం. వి. అ. న. వెండ్రుకలసమూహము. (శొప్ప, సిగ, మొ.)

కైశికి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. శృంగారకరుణరసానుకూల మగునొకకావ్యవృత్తి. ౨. దుర్గ.

కైశోరము. సం. విణ. (అ. ఈ. అ) కిశోరసంబంధమైనది. వి. అ. న. వయోవిశేషము. (పదునొకండు మొదలు పదునేనేండ్లవఱకు ఉండువయస్సు అని కొందఱు. పదునొకండు మొదలు ఇరువదియేండ్లవఱకును ఉండువయస్సు అని కొందఱు. పండ్లు వచ్చినది మొదలు మూఁడుసంవత్సరములవఱకును ఉండువయస్సు అని మఱికొందఱు.)

కైశ్యము. సం=కైశికము.

కైసడలు=కయిసడలు. అ. క్రి. (కై[1] +సడలు)

కైవ్రాలు, ఒఱగు, వంగు.

ఉ. వేనలి పాటపాటనర నెండ్రుకలోఁ దిలకందులాన్వయ, శ్రీ నటియింపఁ గైసడలి వ్రేఁకని చన్నులు పాలవంకలై,కా ససియార్చ... కాశీ. ౭. ౧౫౯.

కైసరుఁడు. వి. (సం. కవీశ్వరః.) కవి.

సీ. కబ్బపుఁజేఁతరి కయి కైసరుఁడు మాటలల్లువాఁ డనుపేళ్లు చెల్లుఁ గవికి. సాం.ని.మాన.౬.

కైసాటిచుక్క=కయిసాటిచుక్క. వి. (కై[1]+సాటి+చుక్క)-చేతియాకృతి గలనక్షత్రము-హస్తనక్షత్రము. (శ. ర.)

కైసేఁత=కయిసేఁత. వి. (√కైసేయు) అలంకరించుట.

క. గరిత లలంకృతి సేయఁగ, గరువపుమురు వపుడు హెచ్చి కన్నియ దనరెం, బరియణపుం గైసేఁతల, నరపతి యొఱపతిశయిల్లునటనఁ జెలంగెన్. విజ. వి. ౨. ౧౩. అం. భా. ౨.౧౪౬.

కైసేయు=కయిసేయు. స. క్రి. (కై[1]+ చేయు.)

౧. అలంకరించు.

క. ఆసమయమునఁ గుమారిం, గైసేసి తదీయజననిఁ గాన్పించి చకో,రీసుదతి సుప్రయాణ, శ్రీనూతన చేసి ప్రణతి సేయించుటయున్. విక్ర. ౪. ౧౯౨.

ఉ...కై, సేసికొనం గడంగె... విక్ర. ౭ ౭౨.
ద్వి. పురము కైసేయించి... అ.మ.క. ౫. ౨౫౩ పా. ౨. పం.

౨. పూజించు, అర్చించు.

మ. తనకుం దాన ప్రతిష్ఠితుం డయినయాదక్షాధ్వరధ్వంసి సేఁ,మును పూజించితిఁ బిమ్మటన్ హరియు నంభోజాతగర్భుండునుం, గని కైసేసిరి యంతమీఁద సురలున్ గంధర్వులుం జేరి యర్చనముల్ సేసిరి మీరు చేయఁడు తగన్ సమ్యక్సమారాధనల్. భీమ. ౪. ౨౦౩.

కొ

కొంకనక్క. వి. (కొంకు + నక్క=పిఱికినక్క-గ్రా.) క్షుద్రజంబుకము, చిన్నజాతినక్క.
ఉ. చీమలుఁ గాకులుం గ్రిములు జింకలు నక్కలుఁ గొంకనక్కలున్. భార. అశ్వ. ౨. ౧౧౭.
గీ...కొంకనక్క యనఁగ, క్షుద్రజంబుక మంచు సెంచుకొనఁ దగును. ఆం. భా. ౨. ౮౩.
ఆ. కొంకనక్క చావ గొఱ్ఱె లేమిటి కేడ్చు. వేమన. ౨. ౫౮.

కొంకర. వి. (క. కొక్కె) వంకర, వంపు, వక్రత్వము. (చూ. కొంకరలుపోవు.)
విణ. వక్రము, వంకరయైనది.
క. ఎక్కడి మెఁగ మెక్కడిపాదు, పెక్కడిరూపేడగమన మెక్కడికంఠం, బెక్కడ వినము కనుంగొన,మిక్కొంకర మెకము ననుచు నేత్తెఱ దానిన్. వేం. పంచ. ౧. ౪౭౬.
వంకరకొంకరమాటలు=అడ్డదిడ్డపుమాటలు.
వ...ఈ బ్రహ్మచారి శంకరునిగుఱించి యింకను వంకరకొంకరమాట లాడ నుంకించుచున్నవాఁడ... హర. ౪. ౩౩.

జ: కొంకరలుపోవు, కొంగోడు, కొంగోడుపడు, కొంగోడుపోవు.

కొంకరలుపోవు. అ. క్రి. (√ కొంకర.) శైత్యాదులచే వంకర యగు, మెలికలుతిరుగు.
చ. నినుఁ దనచంక వైచుకొని నీరనిధానచతుష్టయంబునన్, జని చని సాంధ్యకృత్యములు సల్పెదునంతకుఁ ద్రిప్పి తెచ్చి పెం,పున నటవైచి కొంకరలుపోయిననీ మెయి చక్కనొక్కపో, ననిచిన వాలినందనుఁడ నంగదుఁడన్ దశకంఠ వింటివే. రామా. ౭. ౨౫౫.
కొంకరవంకరలువోవు=కొంకరలుపోవు.
ద్వి ... ఈశ్వరుని, వడు మటు వీఁగి యున్నది యొక్కదెసకు, వారక కొంకరవంకరలో్వయి, గౌరీశు చేతులు పూరించినవియు. బస. పు. ౩. ౫౬౩. పం.

కొంకి=క్రొంకి. వి. (క. కొంకి) ౧. వస్తువును లాగికొన నుపయోగించునట్లు వెదురు మున్నగువానికి చివరఁ గట్టుపుల్ల, మొ.
వ. ఇవ్విధంబున వెడలం దిగిచి బ్రదికించి కొంకి గలనిడుపువెదురునం జేఁద పుచ్చి నీరు దిగిచి యబ్బాలునిదప్పి దీర్చి... దశకు. ౧౧. ౭౮.
౨. అందనిపండ్లులోనగువానిఁ గోయుటకు ఉపయుక్తముగా వంకరచిల్లదోఁపినకోల, దోఁటి. (శ. ర.)
౩. చోరసాధనవిశేషము; యుద్ధసాధనవిశేషము.
ఉ. కత్తియు నీలిచీరయును గంకటి రజ్జువు నారసంబు ముల్, గుత్తియు వాటురా లినుము గొంకియు నక్షత లొల్కిబూదియున్. చెన్న. ౩. ౭౮౪. బస. పు. ౫. ౩౩౮ పం.
వ...పౌండ్రభూపాలుండు యదువీరునగరంబు కలుఁగోట వికటంబుగా వలుఁదటంకంబుల నఱికించియు దం ఘపుగుండ్లం బడవైచియుఁ గొంకి క్రమ్ముడు దగరు మొదలుగాఁ గలసాధనంబులచేఁ జీకాకు పఱిచియు... ఉ.హరి. ౩. ౩౬.

౪. వంపుచీల. (శ. ర.)

౫. కాలిమడమపైభాగము.

సీ. మడమ యం చనఁగను మనుఁ బార్ష్ణి కొంకి నాఁ దదుపరిదేశమై తనరుచుండు. ఆం. భా. ౨. ౧౩౫.

చ. కవపటు డించి యే గుసుకఁ గా నురెఁ గొంకు లఁ దార్చి కూలుడు,న్నివిడినబొజ్జపై మిగు లునిద్దపుదోవతిపట్టి డొల్లి రాఁ,దివిచి పెనం గ పల్లవముఁ ద్రెంచి యనంతునిగంట్ల కూన పుం,జెవులు గ గౌద కట్టు గసెచేరుల టెక్కి యు దోఁపు నొల్చి పోన్. ఆము. ౬. ౭౧.

(బ) ౧. ముచ్చిలిగుంటకు ప్రక్క నుండెడియెముకలు. (ఉదా: మెడకొంకులు. శ. ర, బ్రౌ.)

౨. మోఁకాలిచిప్పకు లోతట్టు రెండుప్రక్కల నుండెడియెముకలు. (శ. ర.)

కొంకిగోరు=కొంకివంటిగోరు, వంకరగోరు.

సీ. బూరుగుకాయఁ బోల్ బోరలు లవిటులకోన కత్తెరలకట్లు కొంకిగోళ్లు. ప్రబంధ. ౧౩౦.

ఇట్లే: కొంకివ్రేళ్లు.

సీ. బొక్కబొమ్ములు లోఁతుఁబొట్టలు మిడిగ్రుడ్లు గూనివీఁపులు నిడుఁగొంకివ్రేళ్లు. ఉ. హరి. ౨. ౧౨౨.

కొంకిసిగ=కొంకివలె వంకరగా నుండుసిగ.

వ... చెవులసంకులు లోవంకభుజంబులు కొంకి సిగలు గావిదుప్పటులు నొప్ప... ఆము. ౪. ౩౫.

కాలికొంకులు=డేగ మొదలగుపక్షులకాళ్లయందలి కొంకివంటివంకరగోళ్లు. (బ్రౌ.)

కొంకి(కు)కొను. అ. క్రి.=కొంకు. (√కొంకు-స్వార్థమున 'కొను')

(వెనుదీయు)

ఉ... అనుమానములో నొకకొంత గొంకికొం,చక్కట నీ కొకందులకు నచ్చిక లేక మెల్లగ విష్ణుదా,సెక్కడిభర్త గాఁగ సృజియించె నజుండని హేలనవ్వుచున్. హంస. ౧. ౭౯.

కొంకు. అ. క్రి. ౧. భయపడు, జడియు, ఉలుకు.

గీ. వచ్చి యుచ్చండశర్మ తా వాకిటికడ, నిలిచి తనయుగ్రమహిషినిఁ బిలువఁగానె,గుండె జల్లని చటుచండు కొంకుచుండ, నతని సెట్లింటి యిలు వెళ్ల నను వలయు. హంస. ౩. ౧౬౪.

గీ. కుచభరంబున నడుము కొంకుచు వడంక,నూలు దోఁడును జేక్క నవ్వాలుఁగంటి. హంస. ౨. ౨౨.

క.... కాననాంతమున మ్రుచ్చులకుం, గొంకి యసహాయతను నే,వంకకు నరిగితివో ... విక్ర. ౮. ౧౨౮.

౨. సంకోచించు; వెనుదీయు.

ఉ. ఇట్టిది క్రూరకర్మమని యించుక కొంకక లక్కయింటఁ జి,చ్చొట్టితి మాయజూదమున నుత్తము ధర్మజుఁ దూలఁబుచ్చితి ... భార. శల్య. ౨. ౧౩౪.

శా... ఆచిర్త్రాండనంబీశ్వరుం, డేమిన్ గొంకక పెట్టు జంగములకున్ హేరాళ మిష్టాన్నముల్. హర. ౨. ౨౭.

క. క్రుంకె నెల మరుఁడు వేఁటకుఁ, గొంకె నుడూచ్చయము డొంకెఁ గుముదంబులడా, లింకెఁ దిమిరోత్కరంబు త,లంకె రవిచ్ఛవియు దివిఁ దొలంకెఁ గడంకన్. బహు. ౨. ౧౦.

వి. ౧. భయము, జడుపు, బెదరు.

ఆ. తలఁకు పుట్టెఁ గొంకు గొలఁదికి మీఱె న, న్నాటు దోఁచె ముట్టుపాటు దొడరె. భార. విరా. ౨. ౧౦౬.

ఆ. ఓరి దోసకారి యొుకుగనిక్రొవ్వునఁ, బెల్లు మీఱి జగముతల్లి యైన, ప్రొద్దుఁగోలపుసామిముద్దియ నిటు లేల, కొంచుఁ బోయె దిపుడు కొంకు లేక. అచ్చ. రా. అర. ౬౯.

౨. సంకోచము.
క. తెలివ యొడఁబాటుమాటం, బలిపోయిన
కొంకుతోడ బ్రాహ్మణుఁ గొని కన్యకుఁ గగు
సెడకు నరిగె...భార. అను. ౧. ౭౪.
చ... మానక వేచని మంతనంబున, స్వనితలు
కొంకుతో భయమునన్ వినిపించిరి యేమి మా
యయొ, మనుజవరాగ్రగణ్య మణిమాలిక గ
ర్భముఁదాల్చె వింతగన్.ఉ.హరివ.౨.౯౪.
౩. వంకర, కొంకర. (చూ. కొంకువోవు)
చ. పదములకొంకు వోఁ బిసికి ప్రక్కలస్రుక్క
డలించి దంశవం,శదమనవృత్తి నిం పొసఁగి
పొన్న నఖంబుల దువ్వి సెత్తురుల్, చిది కెదు
గండ్ల భూరజముచిల్క...పాండు.౫.౨౩౬.
కొంకుకొసరు=సంకోచము;జంకు. (ఈరెండుపద
ములును సమానార్థకములు. చూ. కొసరు. ౪.
అర్థము.)
గీ. సింహబలుఁ డత్యుదగ్రుఁడై చిగురుఁబోఁడి,
వజ్జ గడు వడిఁ దగిలి కోపంబు గదుర, నొ
డిసి తల పట్టి తిగిచి మహోగ్రవృత్తిఁ, గొం
కుకొసరింపకయు లేక కూలఁ దాఁచె. భా
ర. విరా. ౨. ౧౨౭.
గీ. గోత్రపరిపంథితోఁ గొంకుకొసరు లేక.కుపల.
౪. ౬౬.
క. అని రంభ సిగ్గువడఁ బల్కిన దానికిఁ గొంకు
కొసరు లేక దశముఖుం, డనుమానింపక యి
ట్లను...నిర్వ. ౬. ఉ. విక్ర. ౩. ౯౭.
జ: కొంకనక్క, కొంకికొను, కొంకుపడు,కొం
కుపాటు, కొంకువోవు.
కొంకుప(వ)డు. (గ్రా.)అ. క్రి. (√కొంకు)భయ
పడు; సంకోచించు; వెనుదీయు.
కొంకుపాటు. వి. (√కొంకుపడు)౧.భయపడుట;
భయము.
సీ. పరులు తిట్టినచోటఁ బ్రత్యుత్తరము లేక
ప్రాణహానికిఁ గొంకుపాటు లేక.గీ...అపుడ
విద్వత్ప్రబంధంబు ననుకరించె,జారిణీజార
నవరహస్సంగమములు. కవిక.౪. ౧౦౭. (శ.
ర. పా.)
౨. సంకోచపడుట; సంకోచము.
చ...వాని చెంతకున్, గుతుక మెలర్పఁగాఁ జ
ని శకుంగని కోమలి కొంకుపాటుతోఁ, గొ
తుకుచుఁ బల్కె...హంస. ౩. ౨౨౦.
కొంకు(లు)వోవు. అ. క్రి. (√కొంకు). ౧. (శీ
తబాధాదులచే) కొంకరలుపోవు, వంకర యగు.
గీ. కొన్ని దేశంబు లివముచేఁ గొంకువోయె. కా
శీ.౧.౧౩౭. (దేశములు=దేశములోని ప్రాణు
లు.)
చ...అపదం, బొరయకయుండఁ జేయుము ప్ర
భూతపుసీతునఁ గొంకువోయెదున్. భార.
శాం. ౩. ౩౧౩. (ఈతఁడు అనుకర్తృపదము
అధ్యాహార్యము.)
ద్వి. కొంకులువోక లోవంకలు గాక,పొంకంబు
దప్పక పొందులు చెడక ...అక్కజం బగు
చుఁ, బాదము ల్లొల్లింటిభాతిని నమర. పండి
తా. పురా. ౯౩. పా.
కొంగ. వి. (సం. క్రుఙ్.) ౧. క్రౌంచపక్షి.
గీ. కొంచ కొంగ యనంగను గ్రౌంచ మెసఁగు.
ఆం. భా. ౨. ౯౩.
౨. బకము.
సీ. కొక్కెరా లనఁగను గొక్కు లనంగను గొ
క్కెర లనఁగను గొంగ లనఁగఁ, బరఁగు వళి
ఖ్యలు బకవిహంగములకు...ఆం. సం. తిర్య.
౧౨.
గీ...కొంగ యన బకంబు. సాం. ని. తిర్య.౭౯.
(గేలుకొంగ, గుడికొంగ, పినిగలకొంగ, పూఁ
గొంగ, సంకుబుద్ధికొంగ, దోసికొంగ-ఇవి కొం
గలలోని భేదములు అని క్రొత్తబ్రా.)
కొంగ మెడ=పొడుగు మెడ.
కొంగకాళ్లవాఁడు = ఎత్తైనపొడఁకాళ్లు గలవాఁ
డు, ఊర్ధ్వజానువు.

క. తమ మొనలు కరము గొంచెము, లమేయము
లు పగఱమూఁకలు... హరి. ఉ. ౨. ౧౯.

గీ. చింత యేటికి మన కింక నెంతకార్య, మైనఁ
బవమానసూనుఁడు పూనుకొన్న, సులభత వ
హించు నితఁడె కావలయు నన్న, గొప్పదము
కంటె మున్ను కొంచియంబు. చం. రా.
౬. ౯౨.

౨. సుకరము, తేలిక యైనది, చులుకనిది.

క... అమ్మానినితోఁ బొందు కొంచెమా యొన
గూడన్. శుక. ౪. ౧౬.

క. తెలిసిన నేఁగుము తెలియని, యలవైనం బో
కు కొంచెమా పరపురుషుం, గలయుటలు...
శుక. ౧. ౪౪౮.

వి. ౧. న్యూనత, కొఱఁత, లోటు.

ఉ...నీకు నీ, కొంచెము వచ్చు నెల్ల హరిఁ గోరి
నుతింపమి నార్యపూజితా. భాగ. ౧. ౯౫.

ఉ...నూతులన్, గాంచని వారు సద్గతులు గాం
చ రటంచు శ్రుతుల్ వచించు నా, కొంచె
ము దీసివేసి సుతుఁ గోవిదు నిచ్చి కృతార్థుఁ
జేయవే. శేష. ౪. ౨౧. వి. పు. ౧. ౬౫.

౨. అల్పకాలము, అచిరకాలము.

ఉ. మేరుగిరీంద్రచాపుని యమేయకృపారసపూ
ర్ణదృష్టి నీ, కూరిమిపట్టెపైఁ గలదు కొంచెము
లోనను కాయసిద్ధికిం, గారణ మున్న దాత
నికిఁగా మదిఁ గుందకుఁడీ... సారంగ. ౩.
౨౫౧.

౩. సంక్షేపము, సంగ్రహరూపము.

క. అని మన్వాదులు విస్తర, మునఁ జెప్పినమర్త్య
ధర్మములు గొంచెమునన్, వినిపించిన ... వ
రాహ. ౯. ౧౩౧.

కొంచెపువాఁడు=అల్పుఁడు.

క. పిరితలం పెతిఁగివ గాం, ధారితనయుఁడు ను
హృద్వితానముఁ గూర్చం, బోరఁ బరిమార్తుఁ
గొంచెపు, వారై యున్నాడన యని యవశ్య
ముఁ గడఁకన్. భార. ఉద్యో. ౧. ౧౪.

ఉ. వంచన నన్యకాంతఁ గొనివచ్చినతుచ్ఛుని మీ
దశాననుం, గొంచెపువానిఁగాఁ దలఁచుకొ
మ్మిట నల్పులు లేరు... భా. రా. యు. ౧౦౩౮.

జ: కొంచెకత్తె, కొంచెకాఁడు, కొంచెతనము,
కొంచెపడు, కొంచెపఱుచు, కొంచెముచే
యు, కొంత, కొందఱు, కొందాఁక, కొని,
కొన్నాళ్లు, కొన్ని, మొ.

కొంచె(చియ)ముచేయు. స. క్రి. (కొంచెము+
చేయు.) ౧. తక్కువపఱుచు, అవమానించు.

సీ. కామోదయము కొంచియము చేయ నేతెంచి
కామోదయమును హెచ్చఁగఁ దనర్చె. చం
ద్రి. ౪. ౪౫.

౨. వంచించు, మోసపుచ్చు.

ఉ... ఈమమున్, గొంచెముచేసి త్రాడ్గొతికోఁ
దలపోసెదు మెచ్చితి న్నినున్. ఆము. ౬. ౮౦.

కొంజే=కొఁచే. అ. క్రి. భయపడు; సంకోచించు.

క. కంజదళాక్షుఁడు వెదకెను, గొంజక లేఁగల
నపారగురుతృణవనికా, పుంజంబుల... భాగ.
౧౦ పూ. ౫౦౫.

క. అంజక బాలకుఁ డనియును, గొంజక దయ
మాలి రాజకుంజర యంతన్, గుంజరమును
డీకొలిపెను, గుంజరపాలకుఁడు గోపకుంజరు
మీఁదన్. భాగ. ౧౦ పూ. ౧౩౧౭.

కొంట. వి. (√ కొను) కొనుట. (అనుప్రయుక్త
మైన 'కొను' ధాతువునకును రూప మిట్లెయుం
గునది. ఉదా: కనుఁగొంట, కైకొంట, పైకొంట,
మొ. శ. ర)

కొంటె. విణ. (త. కొండి.) అకార్యకరణశీలుఁడు,
దుష్టుఁడు, ధూర్తుఁడు.

క. కొంటెవి మాహృదయంబులు, గొంటెవి మానం
బులజఁ గొంటెవి పలుకుల్, గొంటె వికసెటు

నీ సెదొ, కొంటెవు గద నిన్ను నెఱిఁగి కొంటిమి కృష్ణ. భాగ. ౧౦ పూ. ౮౨౨. హంస. ౫. ౧౧౩.

జ: కొంటెతనము.

కొంటెతనము. వి.(√కొంటె) దౌష్ట్యము, ధార్ష్ట్యము, అకార్యము.

ఉ. తుంటఁట కార్ముకంబు కఱదొట్టిన తేంట్లఁట వింటినారి చే, యంటిన వాడుతూపులఁట... కాయము లేదఁట నీకు లోకముల్, కొంటెతనంబునన్ గెలిచికోలిది యచ్చెరియంబు మన్మథా. కృ. శతం. ౨. ౧౭౯.

క. వింటి కదా నీతనయుని, కొంటెతనము వీరి మాని కుటిలాలక న, క్కుంటునకు నిత్తురఁట యిటు, వంటివి పో పెక్కునోళ్లవారలమాటల్. భోజరా. ౫. ౩౩౧.

కొండ. వి. (క. కొండ) ౧. పర్వతము.

సీ. ఏకొండశిఖరాగ్ర మీక్షించినంతన భవబంధములఁ బెడఁబాపఁ గల్గు. విక్ర. ౧. ౧౯౭.

౨. ఆకాశము.

(వ్యవ) కొండమీఁదిచుక్కలు. కొండంతయు ఎఱుపెక్కినది.

౩. ఘనకార్యము, గొప్పపని.

క. కొండ ధరించుట నాకొక, కొండా ...హరి. పూ. ౭. ౧౭౯.

క. దండిని బ్రహ్మాండంబులు, చెండులక్రియఁ బట్టి యెగురఁ జిమ్మెడువారికిన్, గొండఁ బెకలించి యెత్తుట, కొండొకపని గాక యొక్క కొండా తలఁపన్. భాగ. ౧౦ పూ. ౯౧౪.

విశే. గొప్పది, ఘనము.

గీ. తా నెఱింగియు నీజాతి గానిదాని, మాట లెల్లను గొండగా మదిఁ దలంచి, యల్ల నడురేయి గన్నె యిట్లుంప నేల, కుడిచి కూర్చుండి నను బాళి గొలువ నేల. విప్ర. ౪. ౭౭.

కొండఁ ద్రవ్వి యెలుకను బట్టు (కొను)=స్వల్పఫలముకై యెక్కుడు శ్రమ నొందు.

ఉత్సా. ... ఇప్పుడీవు చెప్పినట్టికష్టపా, టెంతదానకైన ఘుటిక నినుము పసిఁడి యౌట దా, నెంత వినుము కొండఁ ద్రవ్వి యెలుకఁ బట్టుటిది సుమీ. పరమ. ౧. ౧౮౭.

గీ. ఎంతదవ్వులనుండియో యేఁగుదెంచి, కడెఁడు మెతుకులకై యింత కష్టపడెదుఁ, గటకటా యమ్మహీసురాగ్రణివిధంబు, కొండఁ ద్రవ్వియు నెలుకను గొనుట యయ్యె. కుచేల. ౨. ౧౧౨.

గోరంతలు కొండం (డలం) తలు చేయు = అల్పవిషయమును అధికముగాఁ జేయు.

(వ్యవ) వాఁడు గోరంతలు కొండంతలు చేయును.

ఉ. ... గో, రంతలు కొండలంత లగునట్లుగఁ జేసితి మంచు...అము. ౫. ౭౭.

కొండఁజేయు=పెద్దచేయు.

సీ. ఈకొండ మణికాంచనాకారరుచి గాంచెఁ గొండ లెల్లను దనుఁ గొండఁజేయ. విక్ర. ౨. ౧౫.

కొండవట్టు=పర్వతములకుఁ బాఱిపోవు.

ఉ. గద్దియ డిగ్గి కశ్యపుని గాదిలినూనుఁడు గొండవట్టినన్ ...కాశీ. ౬. ౨౧.

సా: కొండ తలక్రిందఁ బెట్టుకొని చాలకొఱకు వెదకినట్లు.

జ: కొండంగి, కొండఁజేయు, కొండకంది, కొండకాకి, కొండకాలువ, కొండకోఁతి, కొండగుమ్మడు, కొండగుఱుతు, కొండగోగు, కొండగొఱ్ఱె, మొ.

కొండంగి. వి. (√కొండ) కొండముచ్చు, గోలాంగూలము.

సీ. కొండము చ్చనఁగను గొండంగి యనఁగ గోలాంగూల మెసఁగును...ఆం. భా. ౨. ౮౩.

ద్వి. కటకటా కాటికిఁ గాన్గు సాఁచియును, విట తనంబులజాడ విడువఁ డీలుపుఁగుఁ, గొండంగి వీని వెక్కురుఁ దలఁచుగ. ద్వి. హరిశ్చ. ఉ. ౧౦౫౯. ('కొండెంగ' శ.ర. పా.)

కొండకంది. వి. (√కొండ) సస్యవిశేషము, ఒకజాతికంది. (బ్రౌ, శ. ర.)

కొండకాకి. వి. (√కొండ) ఒకజాతికాకి, అద్రికాకము. ('మాలకాకి' అని చి. ని.)

కొండకాలువ. వి. (√కొండ) సెలయేఱు, ఝురము.

కొండకోఁతి. వి. (√కొండ) బాలక్రీడావిశేషము.

సీ. దాఁగిలిమూఁతలు తనుబిల్ల యాలంకి గుబ్బట గురిగింజ కొండకోఁతి. హంస. ౩. ౧౪౬.

కొండగుమ్ము(ము)డు. వి. (√కొండ) ఒకజాతిగుమ్ముడు. హంస. ౫. ౧౧.

గీ. మూఁడువేళ లపామార్గమూలములును, గుండలీమూలరజమును గొండగుముడు, వేఁడినీళ్లను సేవింప వికృత మైన, కతినశూలలు పోలివో వు గ్రంథు లణఁగు. (చికి-చి. ని.)

కొండగుఱుతు. వి. (√కొండ) సాధారణ మైనగుఱుతు. (శ.ర,వా.)

కొండగోనుగు. వి. (√కొండ) వృక్షవిశేషము, అక్షోటము. (శ. ర.)

కొండగొఱ్ఱె (ఱ్ఱియ, ఱె, ఱియ.) వి. (కొండ+గొఱ్ఱె.) రోహిషము, కొండలయం దుండెడు ఒకజాతిగొఱ్ఱె.

పీ...కొండగొఱ్ఱెల మన్నిగొనియోఁ గొన్ని. పి. శకుం. ౨. ౧౫.

సీ. కొండగొఱియ నాఁ దగును రోహిషాభిధ... ఆం. భా. ౨. ౯౫.

గీ. కోఁతితో మైత్రి వాటించుఁ గొండగొఱియ, యార్వ్యశేయునిపుణ్యాశ్రమాంతరమున. కా

శి. ౨. ౪౩.

స్రగ్ధర. చెండాడెన్ గొండగొఱ్ఱెల్ శెలగె లుఁగులన్ ... యయా. ౨. ౩౨. (ఇందలి 'గొఱ్ఱు' అను రూపము చింత్యము.)

కొండగో(ఁగు)ను. వి. (√కొండ-బ. కొండగోఁగులు.) ౧. కర్ణికారము, ఒకానొకచెట్టు. (చూ. వసు. ౩. ౧౪౬, ౧౪౭.)

సీ. కొసరి వావిలిఁ గొండగోఁగును వనిపించె మూర్కొని మాటాడి ముదిత యొర్తు. య యా. ౪. ౧౯.

౨. కందరాళము.

గీ. కందరాళము కొండగోఁ గనఁగఁ గొండ, గో వనఁగఁ బరఁగు...ఆం.భా. ౨. ౪౩.

కొండచిలువ. వి. (కొండ + చిలువ.) కొండపాము, గోనసము.

వ ... యాతుధానుం డనుకొండచిలువ నొడియ ...మనుచ. ౪. ౧౧౫.

సీ. కొండచిలువ యన గోనసం బగు...ఆం.భా. ౧. ౧౪౭.

కొండచీమ. వి. (√కొండ) ఒకజాతిచీమ. (శ.ర.)

కొండచూలి. వి. (కొండ+చూలి.) హిమవత్పుత్రి, పార్వతి. వేమన. ౨. ౨౨౨.

ఇట్లే: కొండరాచూలి: వీర. ౧. ౧.

కొండపట్టి. ద్వి. హరిశ్చ. ఉ. ౨౬౭౩ పం.

కొండజువ్వి. వి. (√కొండ) ఒకజాతిజువ్వి, కలుజువ్వి.

ద్వి. గుది గొన్న జువ్వులు కొండజువ్వులును, మదిరిన మోదుగుల్ మలుమోదుగులును: ద్వి. పరమ. ౨. ౫౪ పా. ౯ పం.

కొండజెఱ్ఱి. వి. (√కొండ) ఒకజాతి పెద్దజెఱ్ఱి. (ఇది మూఁడుమూళ్లనిడుద యై యొఱ్ఱనల్లకట్లు గలిగి అరజేనకొలఁదికాళ్లు గలిగి యుండును. ఇది జంతువులను దతిమి కఱచును, దీనివిషముచే జంతువు మేను బద్దలై చచ్చును-చి. ని.)

కొండజొన్న. వి. (√ కొండ) ఒకవిధ మగుజొన్న. (శ. ర.)

కొండతంగే(గె)డు. వి. (√ కొండ) ఒకజాతితంగేడు. (శ. ర.)

కొండత్రిమ్మరి. వి. (కొండ + త్రిమ్మరి) కోఁతి.
ఇట్లే: తిప్పత్రిమ్మరి, మలత్రిమ్మరి, మొ. (బ్రౌ, శ. ర.)

కొండదాసరి. వి. (కొండ + దాసరి) ముష్టి యెత్తుకొని జీవించు ఒకజాతిదాసరి.
గీ. తనదు చెల్లెలి దొడ్డభూధవున కిచ్చి, యతనివలనను సిరి గాంచునంతకంటె, సారమై తోఁచుఁ గొండదాసరితనంబు. రామలిం. ౭౮.

కొండనాలుక(ల్క). వి. (కొండ + నాలుక) -పైనుండు నాలుక- ఉపజిహ్వక, ఘంటిక.
సీ. ఎచ్చోట ముచ్చిచ్చునేఁ డేపినాల్కలు కొండనాల్కలదాఁకఁ గోఁతపడియె. భీమ. ౩. ౩౭.

కొండపగతుఁడు. వి. (√ కొండ) ఇంద్రుఁడు.
సీ. కొండపగతుపట్టికోడలినిండువేఁకటిఁ గాచి నట్టిచేకత్తివాఁడు. రా. వి. ౧. ౭౧. (శ. ర. పా.)

కొండపలుకు. వి. (కొండ + పలుకు) పర్వతగుహయందలి ప్రతిధ్వని.
గీ. కొమరుఁ బిల్వనియులపల్కు కొండపల్కు, పట్టిఁ జూడనినును గ్రుడ్లు పెట్టుగ్రుడ్లు. చంద్రా. ౧. ౫౩.

కొండపిరడి. వి. (√ కొండ) పిండికొండచెట్టు. (దీనియాకులు రాలను పిండిచేయును.)
సీ. కొండపిండి యనంగఁ బిండికొండ యనంగ నగభేదిసంజ్ఞగా నలరుచుండు. ఆం. భా. ౨. ౬౫.

కొండపిచ్చుక. వి. (కొండ + పిచ్చుక) ఒకజాతిపిచ్చుక.
సీ... కొండపిచ్చుక వానకోయిలయును. హంస. ౩. ౧౨.

కొండప్రత్తి. వి. (√ కొండ) ఒకజాతిప్రత్తి. (శ. ర.)

కొండబరిగె(వరగ?) వి. (√ కొండ) సస్యవిశేషము.
సీ. జడకొఱ్ఱ కొఱ్ఱలు చామలు వెలిచామ కట్టారి కారికె కొండబరిగె, బరిగె ... హంస. ౪. ౧౨౭.

కొండబూరుగ. వి (కొండ + బూరుగ.) కూటశాల్మలి.
వ... కొండబూరుగమ్రాని చేవకొఱడుల ద్రిప్పుడులును పూలతురాయీల రాణించు చేకత్తుల గిలగిలలును ... ప్రబంధ. ౭౮.
గీ... కొండబూరుగ యనఁ, గాను జనుఁ గూటశాల్మలి ... ఆం. భా. ౨. ౪౭.

కొండబెండ. వి. (√ కొండ.) ఒకజాతిబెండ. (బ్రౌ.)

కొండమల్లయ్య. వి. (కొండ + మల్లయ్య.) శ్రీశైలమల్లికార్జునుఁడు, శివుఁడు.
సీ. కొండమల్లయ్యచే నుండు నందున గాని జింకను గాన మేవంక నైన. యయా. ౧. ౧౦౬.

కొండమల్లె(ల్లియ). వి. (√ కొండ) ఒకజాతిమల్లె, గిరిమల్లిక. (శ. ర.)

కొండమామిడి. వి. (√ కొండ) ఒకజాతిమామిడి, కోశామ్రము. (శ. ర.)

కొండమారేడు. వి. (√ కొండ) ఒకజాతిమారేడు. (శ. ర.)

జః కొంగగొడ్డలి, కొంగవాలు.

కొంగగొడ్డలి. వి. (కొంగ+గొడ్డలి) త్రవ్వుడుసాధనవిశేషము. (దీనిచివర కొంగముక్కువలె నుండును. బ్రా.)

కొంగవాలు. వి. (√కొంగ) మూలమాదిగలు ధరించెడికత్తి; ఒకవిధమైనకత్తి.

క. సురియాళుచేతికత్తికి,నరు లందఱు పేరుపెట్టినారు ధరిత్రిన్,మఱి కొంగవా లనంగను,దిరుమలపై నుండుదేవదేవ ముకుందా. (దేశ్యనామార్థకోశము.)

సీ. మాతంగుఁ డగువానిచేత నుండెడికత్తి కొంగవా లనఁగఁ జెలంగుచుండు. ఆం. భా. ౨. ౨౮౯.

(పందివేఁట) ఉ. కుక్కల కొంపఁ జూచి మఱి కొందఱు కొన్నిటిఁ గొంగవాలులన్,బక్కలు సించినన్...యయా. ౨. ౧౦.

సీ. వంకిలిబ్బిదొరలా వంకిలి నొందించి కొంగవాలున గట్లగొంగ గెలిచి.అచ్చ.రా.యు. ౪౭౪.

(వేశ్యావర్ణనము) వ...మదనుముద్గరంబు లన శంబరారికతారంబు లన నంగభవుకొంగవాలు లన...భీమ. ౧. ౧౧౭.

కొంగు. వి. చెఱఁగు, చేలాంచలము.

గీ. అట్టికర్ణునిఁ గొంగున నగ్ని డాఁచి,నట్టులె మ్మెయి డాఁచితో యమ్మ చెపుము. భార. స్త్రీ. ౨. ౧౭౮.

ద్వి. పొంగిచిచ్చులుకొంగఁ బోవుచుఁ జీర,కొంగోసరించుపెన్వెంగలియట్ల. బస. పు. ౩. ౧౧౪౦ చూ. ఆం. భా. ౨. ౧౫౨.

సా: కొంగు తగిలినను కొంత వాసియే.

కొంగుపసిఁడి,కొంగుబంగ(గా)రము = -కొంగునఁ గట్టినబంగారము-ఇది ఒకరు తేను నక్కఱ లేకుండ తనకు తానే లభించు ఉత్తమపదార్థమునకు ఉపమానముగా ఉపయోగింపఁబడును.

క. తనుఁ గన్నతండ్రి సెప్పిన, పని సేసిన సుగతి కొంగుపసిఁడియ కాదే.భాగ. ౯.౧౫౩.

చ. విటులకుఁ గొంగుబంగరము వేడుకకాండ్రకుఁ బట్టుఁగొమ్మ యుత్కటతరమన్మథార్తులకుఁ గల్పకుజంబు...హంస. ౧. ౨౧౫.

క. రామానుజయ్యాదాన, ప్రామాణికముద్ర కొంగుబంగార మగున్. పాండు. ౧. ౬౫.

కొంగుబత్తెము = కొంగున ముడుఁచుకొనుబత్తెము,ధాన్యరూప మైనకాపుకూలి.(దీనిని వినాయకునిచేట యందురు)

చ...నిలిచినకుప్పకావలికి నిల్పుదు రప్పుడిఁ గొంగుబత్తెపుం, గొలువున కీయకొల్పి హాలికుల్ బికిరంబు పొసంగు వేలుపున్. చంద్రా. ౧. ౨౫.

కొంగుముడి = ౧. భార్యాభర్తలు నద్యాదులందు స్నానము చేయునపుడు ఇరువురబట్టలకొంగులు కలిపి వేయుముడి.

చ. తిరుమలకంచిపుష్పగిరితీర్థములుం జని కొంగుముళ్లతో, వరములు దంపతుల్వడయ వారక కాన్కలు వైచి...హంస. ౨. ౭౫.

౨-కొంగున వేసికొనినముడి-ఇది సిద్ధముగా నున్నపదార్థమునకు ఉపమానముగా ఉపయోగింపఁబడును.

ఉ. అంగన నాకుఁ గొంగుముడియై తగు నీ విపుడిచ్చునీవి తన్వంగి భవన్మనోజ్ఞమధురాధరకాంచనకాంచికాస్థలుల్,తంగెటిజున్ను ముంగిటినిధానము నా నటు గానఁ బాయలే, నంగజానాన నాదుహృదయం బెఱుఁగున్ వలచుంబుజాననా. రామా. ౪. ౧౬౨.

చ...శుభప్రసంగ మం,గనకు నొసంగఁ గొంగుముడి గాదె భవద్వచనంబు నాపుడున్.వసు. ౩. ౪౩.

కొంగుముడి వేసికొను=నిశ్చయ మని యెంచుకొను.

క. మది తహతహ విడిచి యిఁకఁక, ముదమున సతులార కొంగుముడి వేసికొనుం, డిద నేఁటి మాటటికిఁ గూ, ర్చెద వాలాయముగ నేను బ్రియులను మిమ్ముకా., ప్రభా. ౫. ౭౫.

జ: కొంగుపఱచు, కొంగుమాయు.

కొంగుపఱ(ఱు)చు. అ. క్రి. (√కొంగు) రతికి సిద్ధ మగు; సిద్ధ మగు.

గీ. వార లెల్లను బంగారువంటినిన్నుఁ, బాసి పలు గాకులకుఁ గొంగుపఱచు చెలుల, నంటి వర్తింప వాని కేమాయె...శుక. ౨. ౧౨౦.

గీ. గుట్టు నానయు విడనాడి కొంగుపఱిచి, యగడుపడి పడిచి పడసినట్టిపసిఁడి, కటకటా యేమిటికి నెక్క గడనవంక, కేమి గంటిని దొడుసు నా కేమి యనుచు. విప్ర. ౩. ౬౧.

గీ. కవుల కిఁగలజాతి యొక్కటియు లేదు, వితరణము వైశ్యులకుఁ బెండ్లివేళఁ గలదు, కొంగుపఱచిరి నృపతు లాకూటికొఱకు. రామలిం. ౨౩.

ఇట్లే:-కొంగొడ్డు.

గీ ... కాసువీసములకై యాల్చినట్టి, పురుషులకు నెల్లఁ గొంగొడ్డి పొట్టపోసి, కొనెడి వెలయాలి బ్రదు కిట్టి దనఁగ నేల. పరమ. ౩. ౨౦౬.

కొంగుమాయు. అ. క్రి. (√ కొంగు) చెఱఁగు మాయు, బహిష్ఠ యగు. (శ. ర.)

కొంగొంగు. వి. కొంగలు చేయుధ్వనికి అనుకరణము.

సీ...కొంగలు చెలఁగి కొంగొంగు రనఁగ. పార. ౫. ౧౬.

కొంగోడువడు=కొంగోడువోవు.

(ఒడ్డగిల్లు, ఒఱగు.)

వీ. కలఁగి వారిధులపంకము [illegible] వ్రతములు కొంగోడువడియె. వై. ౨. ౩౬.

కొంగోడువోవు=కొంగోడువడు. అ. క్రి. (కొంగోడు+పోవు) కోడు విషమముగా నుండుటచే మంచము మున్నగునవి యొఱగు.

ఆ. కుక్కివడిన మిగులఁ గొంగోడువోయినఁ, గుఱుచ యైన మిగులఁ గొంచె మైన, మలినమైన నేఁత బలుచనైనను నల్లులున్న నుల్కమంచ మొప్ప దండ్రు. వి. పు. ౩. ౨౧౫.

కొంచె=క్రొంచె. వి. (సం. క్రౌంచః. ప్రా. కొంచో. క. కొంచ.) క్రౌంచపక్షి.

సీ. పసిఁడికిఁ బొమ్మ మీపజ్జ నేఁగదు గదా కొంచలార కొలంకుటుంచలార. అచ్చ. రా. అర. ౭౬. ఆం. భా. ౨. ౯౩.

కొంచగట్టు=క్రౌంచపర్వతము. అచ్చ. రా. యు. ౨౦౯.

ఇట్లే: కొంచగుబ్బలి. ఆం. సం. దేవ. ౧౩.

కొంచదీవి=క్రౌంచద్వీపము. (శ. ర)

కొంచమొగ్గరము=క్రౌంచవ్యూహము. (శ. ర)

కొంచసారము=(క్రౌంచపక్షిధ్వనివంటిధ్వని గలది.) సప్తస్వరములలో నాల్గవది, మధ్యమస్వరము. (శ. ర)

కొంచించు=కొఁచు అ. క్రి. (√కొంచు-స్వార్థమున 'ఇంచు') సంకోచించు,

క. కొంచింపక వడిఁ బెన్నిధిఁ, గాంచిన పేదయునుబోలె ఘనతరహర్షో, దంచితమానసుఁడై యా, పంచాననమధ్యఁ జేరి పలికెన్ బ్రేమన్. రసిక. ౫. ౧౩౯.

మ ... పుత్త్రుం డటంచును గొంచింపక వీని నొంచుఁ డిపుడు...దశా. ౮. ౧౬౧.

కొంచు=కొంచించు, కొఁచు అ. క్రి (సం. కుఞ్చ్) సంకోచించు.

లయగ్రాహి....వలెఁ బ్రార్థించుచు జలేభుల కుఁ గొంచుచు ఖగాళి బెదరించుచుఁ జెలంగి రిఁ హాసించుచు లతాంగుల్. ఉ. రా. ౩. ౨౧౪.

క. క్రోధుఁడు హింసను గని దుస్సాధాటోప మున మల్లడలుచు వినుమా, యోధర్మపత్ని నీ వను, సాధనమున నెట్టివారిఁ జంపుదుఁ గొంచక. ప్రబోధ. ౨. ౬౬.

రగడ. కొమ్మ యిది నిజంబు పలుకఁ గొంచెఁ గొంచెపలచి ప్రేమ. వరాహ. ౩. ౯౨.

ఉ. కొంచక యంబుధిం బడినకొండలవత్రము లూడ్చదయ్యె నూ,అంచులకత్తి...వసు. ౩. ౧౦౭.

౨. మందగించు.

మ. కనుఁగొన్నంతనె కన్యకామణికి లేఁగా నింత గాన్పించెఁ జన్నొనలక్ నీలిమ యావరించె ముఖపాండుశ్రీ మిటారించెఁ గుల్కునడల్ గొంచె...ఉ. రా. ౧. ౧౮౧.

వి. ౧. కొంకు, సందేహము.

ఆ. ఓరి దోసకారి కూరిమిసైదోడ,వనుచు నిన్ను నమ్మి యకట పగతు,తోడఁ బోరొనర్పఁ దొడఁగినచోఁ గిన్కరించి రాఁగఁ జనునె కొంచు లేక. అచ్చ. రా. కిష్కిం. ౨౯.

౨. తక్కువ, లోపము.

గీ. వేలుపులఱేఁడు దన కొకవెల్లమొదవె,గల దనుచు నిక్కు నింతియ కాని యిట్లు,గలవె పలువన్నియలగిడ్డికదుపు లంచు, నెంచుచుం డు నతం డెందుఁ గొంచు లేక. నీలా. ౧. ౪౮.

౩. మదము, గర్వము.

మ. ముదితల్ కొందఱు కెంపురాబురటకొమ్ముల్ పూని యేలేర నీ,ట దళత్పంకజనేత్ర యూ ర్ధ్వతనీదక జూచి యా...

ర్పక జెలియెప్పతో పగలు పంజాల్ మింత నెతెంచె నే,నిదిగో దాని జయింతు నంచు దుమికెఁ హేలావతుల్ నవ్వఁగ. చం ద్రా. ౪. ౨౪౫.

౪. ముఱికిచెమట.

సీ...పరఁగుఁ గొం చనఁగను ముఱికిచెమట.ఆం. భా. ౧. ౧౪౦.

విశే. తక్కువ, అల్పము.

ఆ. అట్ల పలుచువారిఁ బొట్లెము గా మర,లించి సోఁకుఱేఁడు గొంచు గాని,కినుకతోడ న తనిఁ గనుఁగొని బొమముడు,లదర నిట్టు ల నుచు నుదరి పలికె. అచ్చ. రా. యు. ౧౦౦.

జ: కొంచించు, కొంచుఁడు.

కొంచేఁడు. విశే. (√ కొంచె) అల్పుఁడు, కించు.

శా ... ప్రత్యర్థిసంహారుఁ డా,భల్లూకేంద్రుఁడు జాంబవంతుఁడు తలంపక్ గొంచుఁడే ... సీతావి. ౧. ౧౦౫.

కొంచెకత్తె. విశే. (కొంచెము + కత్తె.) అమాయి కురాలు.

గీ. రాజముఖి కొంతవడికిఁ దారావధూటి, సా గసు నెమ్మోముఁ దప్పక చూచి పేర్మి, నువిద నీ వెంతకొంచెకత్తెవె జయంతుఁ,గాపు నేసి నగరితవు కావె నీవు. కుప్రల. ౪. ౧౭౩. (ఇట వ్యతిరేకలక్షణచే 'జాణ, నేర్పరి' అని భా వము.)

కొంచెకా(గా)ఁడు. విశే.(కొంచెము + కాఁడు) అల్పుఁడు, సామాన్యుఁడు.

వ... కించిజ్జ్ఞనై జడమతి నన్నుం గొంచెగానిం గాఁ దలంచి సీతం జూడఁబోవఁ దెరువైన నోసంగవైతివి...ఉ. రా. ౮. ౧౧౨.

సీ. నీకుఁగాఁగాఁ కేడె చేకూరినదిగాక కొంచె గానికి సమకూడు టెట్లు. ఖహ. ౫. ౧౦౮. ...౫.

కొంచెతనము. వి. (కొంచెము+తనము) తక్కువతనము, సూక్ష్మత్వము.

ఆ. కలికికురులనిడుపు కన్నులవెడలుపు, గుబ్బదోయిహెచ్చు గొనబుఁగాను,కొంచెతనము పిఱుఁదుఁగొపురును బొక్కిలి,లోఁతు నెన్నెన గలుగుట యరిది. అచ్చ. రా. ఆర.౨౩.

కొంచెతనముసేయు=అవమానపఱచు.

గీ. అలిక మరచందురునితోడఁ జెలిమి చేయుఁ, దియ్యపలుకులుఁ దేనెలు వియ్యమంద, నడపు లంచలఁ గొంచెతనంబు చేయుఁ, గమలగంధిమనోహరాకార మలరె. కేయూర. ౪. ౧౩౫.

కొంచెపడు. అ. క్రి. (కొంచెము+పడు) ౧. తక్కువయగు, కొఱఁత నొందు.

వ. తండ్రీ నీప్రసాదంబున నన్నియు సమకూరెడుం గాక కొంచెపడియెడునే... భోజరా. ౬. ౧౯౧.

౨. సన్నగిల్లు, కృశించు.

సీ. కడువొడ్డకటికటి కడుఁ గొంచెపడియుండె నతనాభి యొకటి యున్నతి వహించె. చంద్రా. ౧. ౯౭.

౩. లాఘవము నొందు, తేలికయగు.

క. ఒరునొద్ద కేఁగి హైన్యము, పరికింపక వేఁడి కొంచెపడియెడుకన్నన్,మరణం బుత్కృష్టంబు...శివధ. ౫. ౯౪.

గీ. నీవుపరమపతివ్రతానియతి కెదిరి, కొంచెపడెఁ దారకలలోనఁ గాంచు మనెడి,కరణి నిజపత్నితోన భూవరసుతుండు, తగ నొనర్చె నరుంధతీదర్శనంబు. ఇందు. ౬. ౬౨.

౪. తగ్గిపోవు, క్షీణించు.

గీ. క్రూరసంతతి వెలయునే కొంచెపడక, విరివిగా ధర్మసంతతి వెలసినట్లు. నీతి. ౫౯.

౫. వ్యర్థమగు, నిష్ఫలమగు.

గీ. తరుణి నీచేత మదనతంత్రంబు లెఱుఁగఁగోరి యున్నాఁడ నాయాస కొంచెపడకయుండ సురత సుఖాంభోధి నోలలార్చి,యిపు సొంపార నన్ను మన్నింప వలయు.వి.శృ. ౨. ౨౧౭.

కొంచెపఱుచు. స. క్రి. (√కొంచెపడు) కొంచెపడఁజేయు.

(తగ్గించు, తక్కువచేయు)

క. అప్పుడు చతురంగంబుల,కుప్పలు కులగోత్రగరిమఁ గొంచెపఱుపఁగా, నుప్పొంగి మూఁకసంబులఁ, గప్పరపడి భూతములు జిఁగుతాల్పేర్చెన్. జై. భా. ౫. ౧౯౩.

(తక్కువపఱుచు, లాఘవపఱుచు; చెఱచు,హానిచేయు.)

సీ. భూభరణక్రియాస్ఫురణఁ గుంభీనసక్రోడేశ్వరులైనఁ గొంచెపఱుచు. వి. పు. ౫. ౬౫.

గీ. మానసంబున ధర్మమేమఱకుమమ్మ, సుశీలలెక్కనీసరిసతులలోన, వాసి గనుమమ్మ కులశీలవర్తనములు, కొంచెపఱుపక ముదు విచారించుమమ్మ. వరాహ. ౨. ౧౨౪.

కొంచె(చియ)ము. విశే. (కొంచెము, కొంచిక, కొంచుక, కొండొక, కొంత, కొంచఱు, కొన్ని అను శబ్దములలోని పూర్వభాగ మైన 'కొన్' అనునది కించిదర్థక మగుఒకానొకశబ్దముయొక్కలుప్తశేషరూప మనియు, అందలి కొవము మీఁది ఒకారము ఉకారముగా మాఱి 'కుంచు' శబ్దమందును, ఊకారముగా మాఱి 'కూఁతు,కూఁతురు, కూన' శబ్దములందును, చేరినట్లును ఊహింపఁదగి యున్నది-సం. కించిత్. క. కొంచ, కొంజం. త. కొచ్చ.) ౧.(ప్రమాణార్థమునందు) అల్పము, తక్కువది.

సీ.కొంచెపుటశనంబు గొనుచు సంగంబులఁ బాసి యింద్రియములపజ్జఁ జనమి. భాగ. కాం.

కొండము. వి. (ఇట్లే పరుషాదిగా. గ్రా- సం. కుండక్. ప్రా. కొండమ్. త. కుండం.) గుండము.

గీ. ...కుండాఖ్య నెలయు, మఱియు గుండ మనంగ ను గొండ మనఁగ. ఆం. భా. ౨. ౨౪౧.

కొండముక్కిడి. వి. (√ కొండ) ఒకజాతిముక్కిడి, వృక్షవిశేషము. హంస. ౪. ౧౧, ౧౩౫.

కొండముసువ. వి. (√ కొండ.) కొండముచ్చు. (చి. ని, శ. ర)

కొండము(ము)చ్చు. వి. (కొండ + ముచ్చు.) నల్లనిముఖము గలపెద్దకోఁతి, గోలాంగూలము.

వ... నేల యీనినటుల మున్నీరు వెల్లివిరసినవై ఖురిఁ బుట్టయినుల్లకరణిఁ గాకులపోకఁ గొండముచ్చులబాగున... ప్రబంధ. ౭౮౮.

ఆ. కోఁతిఁ బట్టి తెచ్చి కొత్తపుట్టము గట్టి, కొండముచ్చు లెల్లఁ గొల్చినట్లు, నీతిహీనులొద్ద నిర్భాగ్యు లుందురు... వేమన. ౨. ౬౪.

కొండయల్లుఁడు. వి.(√కొండ)-హిమవంతునియల్లుఁడు-శివుఁడు. చిత్రభా. ౫. ౧౦.

కొండయిప్ప. వి. (√కొండ) గిరిమధూకము. (చి. ని.)

కొండయెక్కు, కొండెక్కు. అ. క్రి. (కొండ+ఎక్కు) ౧. ఉన్నతస్థితికి వచ్చు, అతిశయము నొందు.

ద్వి. బ్రహ్మచారిని లోకపావనాత్ముండ, బ్రాహ్మణుఁడను బీదబాపఁడఁ గాను, హరికృపఁ గల్గు సర్వైశ్వర్యములును, గొలఁత లే దిప్పుడే కొండయెక్కెదవు, ఇపు డేమి చెప్పెదు నీమేను నీది, తపము చాల్లెమ్ము నాతరుణిఁ గమ్ము. ప్ర.?. ౨. ౬౭.

౨. మిట్టెక్కు, గర్వముచే విఱ్ఱవిగియు.

గీ. కరుణ జగములఁ బ్రోచుటో తురగ మెక్కి, ఘనరిపులఁ గొట్టుటో తురుష్కవధ యెంత, కొండయెక్కెదు బలిమాలుకొనినకొలఁది. సిం. నార. ౧౭.

౩. (వ్యతిరేకలక్షణచే) అఱు, అఱిపోవు.

(వ్యప) దీపము కొండెక్కినది.

కొండరాగి. వి. (√ కొండ) ఒకజాతిరావిచెట్టు. (ఇది ఫుల్లమామిడివంటిది. దీనికాయలు ఉప్పున ఊరఁబెట్టి అన్నములో నంజుకొందురు -చి. ని.)

కొండరాయఁడు. వి. (√కొండ) పర్వతరాజు, హిమవంతుఁడు. వీర. ౩. ౧౦౮.

కొండరావి=కొండరాగి. (√ కొండ) హంస. ౪. ౧౧.

కొండరి. వి. (కొండ+అరి) పర్వతీయుఁడు, కొండవాఁడు, కిరాతుఁడు, బోయ.

చ. నెఱపక యున్నవార లిట నెట్టితనం బిది గాదె కొండరుల్ చుఱుకొకయింత లేక మనుజుం దమదేవత కిందు నిత్యముఁ, జెఱు పొనరింతు రిప్పు డది సేగి విదేసులఁ బట్టుచున్నవా, రెఱుఁగఁగఁ జెప్పితి న్నెవడలి యేఁగుఁడు ప్రాణముసద్దగల్గినన్. ద్వా. ౧౧. ౧౯, ౨౬.

కొండఱేఁడు. వి. (కొండ+ఱేఁడు) హిమవంతుఁడు.

ఆ. కొండఱేనికూఁతు కుసుమాపచయకేళిఁ, బోవుఁ బ్రతిదినంబు... భోజరా. ౫. ౧౯౧. వేమన. ౨. ౨౨౨.

కొండలరాయఁడు. వి. (√కొండ)-ఏడుకొండలకధిపతి-వేంకటేశ్వరుఁడు.

సీ. కొండలరాయనిఁ గొలుచుకవులకు బంగారంబుముడుపు మోఁకాళ్ల ముడుపు. ప్రబంధ. ౨౪.

కొండల్లము. వి. (√కొండ) ఒకజాతిఅల్లము, తృణపుష్పికి. (శ. ర.)

కొండవంగ. వి. (√కొండ) ఒకజాతివంగ. (గ్రా)

కొండవాఁడు. వి. (√కొండ) పర్వతీయుఁడు, కిరాతుఁడు, బోయ. ('కొండవారు' అని శ.ర.)

కొండవీడు. వి. జా. (కొండ+వీడు) ౧. కైలాసపట్టనము.

గీ. కొండవీ డేలువేలుపుఁ గూడి పాల,కడలినడు చక్కి బలుమానికములవీవఁ,బుడుకు ప్రాఁకులు మారేళ్లు వొదలి పొదలు,కడిమిపూఁదోఁటలో నాడుగరితఁ దలఁతు. అచ్చ.రా. ౧.౨.

౨. ఆంధ్ర దేశములోని ఒకపట్టనము.

సీ. మరి కొండవీ డెక్కి మాకొ్కని నలి యైనయ లకసవాపాత్రు నంటి రాఁజై. ఆము. ౧. ౩౬.

కొండవీటిచేఁత్రాడు = కొండవీటిలోని లోఁతు నూతులనీరు తోఁడుట కుపయోగించుచేఁత్రాడు. (ఇది అతిదీర్ఘవిషయమునకు ఉపమానముగా వాడఁబడును)

ఉదా: ఈకథ ఎప్పటికిని తెగక కొండవీటిచేఁత్రాడువలె నున్నది.

కొండసంపెఁగ. వి. (√కొఁడ)ఒకజాతిసంపెఁగ. హంస. ౪. ౧౧.

కొండసూడు. వి. (కొండ + సూడు) గోత్రవైరి, దేవేంద్రుఁడు. అచ్చ. రా. కిష్కిం. ౨౫.

కొండాట[1](ము). వి. (√ కొండాడు[1]) ౧.స్తుతి, పొగడిక.

శా... ఉన్నపురముల్ గొండాటకర్హంబులే.కాశీ. ౧. ౧౭.

వ. వృథా కొండాటములు మాని శౌర్యంబులు పూని యనిఁ జేసినఁ గాని పోనీయ మనువారును ... ల. వి. ౧. ౭౬.

౨. అన్యచింత లేక ఒకదానియందు మనస్సు లగ్నము చేయుట, వ్యాసంగము.

ద్వి. ...తదంగ,సౌకుమార్యంబు లోచనపర్వ మొదవఁ, గైకొని చూడవు గాని చూచినను, నది యొకొండాటమూ నన్నియు మఱచి. నవ. ౪. ౧౩౬ పా. ౧౫ పం.

గీ. హరునితోడిద కొండాటమై లతాంగి, యుగ తాపంబు సైరింపకున్నఁ జూచి. వీర. ౩. ౧౭౫.

కొండాట[2](ము). వి. (√కొండాడు[2])కలహము, పోరు.

క. అని కెలసి పులుసుపులుసునఁ, దనుఁ జూడం జూడఁ బట్టి తన్నెం గొట్టెన్,దనివి సనఁ దిట్టె ననలుం, గొనలుగ రొద మగనిఁ దగనికొండాటమునన్. వేం. పంచ. ౪. ౪౬౭.

౨. బాధకము.

శా... చూడు నేఁ, డీకొండాటపు పెల్కి యుల్కెఁ ఉుఁగ కీల్లేపార భక్షించెదిన్. వేం.పంచ. ౨. ౯౦.

కొండాడు[1]=కొనియాడు. స. క్రి. (√ కొను-తె. కొండాడు.) పొగడు, స్తుతించు.

ఉ. చేడియ యీనృపాలకులశేఖరు సంతతదానశీలుఁ గొం, డాడఁగ వేయి నోళ్లు వలె నంచు వచించితి నప్పుడు ... రాజ. చ. ౩. ౧౩౩.

సీ. కొనియాడెఁ బొగడెను గొండాడె నగ్గించె నఁగను వినుతించె ననుట దోఁచు. ఆం. భా. ౩. ౧౨౪.

కొండాడు[2]=కోరాడు. అ. క్రి. ౧. కొట్లాడు, జగడమాడు. (చూ. కొండాట[2])

(వ్యవ) నీపెండ్లికోసము నేను సెలవినములనుండి వానితోఁ గొండాడుచు నే యున్నాను.

౨. దుమ్ముఁరేఁగఁజేయు.

సీ. కోరాడెఁ జిరిమెయు గొండాడె నాఁగను దుమ్ముఁరేఁచె నటంచుఁ దోఁచుచుండు. ఆం. భా. ౩. ౧౩౨.

జ: కొండాట[2].

కొండి. వి. ౧. తేలుకోఁక.

సీ ... తేలనఁగను వృశ్చికంబు ... తత్పుచ్ఛనామమై తనరుఁ గొండి యనంగ ... ఆం. భా.౨. ౧౫.

౨. తేలుతోఁకచివర నుండుముల్లు. (బ్రా.)

౩. పీతఎక్క.

క. అక్కర్కట ముండఁగ నల,కొక్కర దత్తరస మెలిచికొని తినుసదియై, ముక్కత్తి చూచు నాలో, నొక్కఁకుసఁ గొండ్ల నిజికి యొత్తెఁ గళముఁ. వేం. పంచ. ౧. ౩౨౬.

౪. ఇక్కతలుప్రసంచులయం దమర్చు తేలుతోఁకవంటియినుపగొండ్లెము. (శ. ర.)

కొండిక=కొండొక. (చూ. కొంచెము.) విశే. (ప్రమాణవయోభాగ్యాదులందు) కొంచెము, అల్పము.

క. దండితబలినై జగములు, నిండఁ జెరఁగుచున్న వేళ నీయడుగున భూ,మండల మతిసూక్ష్మాకృతిఁ,గొండికమచ్చయను బోలెఁ గొమరొందు హరీ. పాండు. ౨. ౬౦.

సీ. మెండుగా బలిసి భూమండలాఖండల కొండిక కుండిక నుండఁగూడ. గీ. దింత నిర్బంధమైనచో నెటుల నోర్తు. దశా. ౧. ౧౪౧.

సీ. మాతండ్రియింట నేఁ బ్రీతిఁ గొండికనాఁడు చెలులతో నాడుచు ... మార్క. ౫. ౨౪౦.

క. కొండికప్రాయంబు ... వరాహ. ౪. ౧౩౫.

క. కొండికలము మన కింతటి, దండి గలుగు నధిక వస్తుతతి హరి కొసఁగఁ, గొండంత దేవునకు మఱి, కొండంతయుఁ బత్రి యిడెదుకుశలులు గలరే. కుచేల. ౧. ౧౧౦.

వి. బాలుఁడు; బాలిక.

సీ. దొర దాల్చురవణముల్ తొడుగఁడే భృత్యుండు కొండిక వ్రాయఁడే గురుఁడు వ్రాయ. రామలిం. ౩౫.

క. ఒండుకొండ లేదు తూరుపుఁ, గొండపయిం బ్రొద్దు వొడిచెఁ గొమ్మా యిఁక నేఁ, డెండఁ బడకుండఁ గూఁతుం, గొండిక యన కంపవలయుఁ గూరిమి ననుడుఁ. యయా. ౪. ౧౨౬.

కొండికనగవు=మందహాసము. వరాహ. ౧౦. ౧౪.

కొండికవాఁడు=చిన్నవాఁడు, బాలుఁడు.

ఉ. ... ఇప్పు డీ,కొండికవాని నమ్మి పగగొలిది కార్యమె మీకు శౌర్యమే. కు. సం. ౧౦. ౫౨౯.

కొండియుఁడు. వి. (√ కొండియము.) కొండెము చెప్పువాఁడు.

ఉ. క్రూరుఁడు లోభియుఁ శఠుఁడుఁ గొండియుఁడుఁ జడుఁడుఁ గృతఘ్నుఁడుఁ, నేరనివాఁడు బొంకరియు నిందకు నోర్చునతండుఁ బందయుఁ, ధీరత లేమి దుర్నయ మతివ్యసనత్వముఁ గల్గువారలుం, జేరువ నున్కి భూపతికిఁ జెట్ట యొనర్చు నరేశ్వరోత్తమా. భార. శాం. ౩. ౪౬౭.

సీ. కొండెకాఁ డనఁగను గొండెగీఁ డనఁగను గొండియుఁ డనఁ బిశునుండు వెలయు. ఆం. భా. ౩. ౧౩. ప్రబంధ. ౬౭౩.

కొండీ. వి. కొక్కెము. (బ్రా.)

కొండీఁడు. విశే. (కొండెము+ఈఁడు-క. కొండెగ. త. కొండుణి.) కొండెము చెప్పువాఁడు.

సీ. కొండీనినాలుక రెండుగాఁ జీరెదునలఖగంబులఁ జూడు మపనినాథ. మార్క. ౨. ౯౫.

గీ. అనృతవాదుల కొండీల యన్యమండి, గాన్న భోక్తల మర్యాద నడఁచువారి, విశ్వసించినచోఁ ద్రుంచి వేయునట్టి, ఖలుల జిహ్వాలు గోతురు కాలభటులు. శేష. ౩. ౩౩.

ద్వి. పికలుండు గొండీఁడు నెదకిన నైన, నొకఁడు మందునకైన నూరిలో లేఁడు. బస. పు. ౧. ౫౭౯౦.

కొండుక=కొండొక. (చూ. కొంచెము.)

విశే. (చిన్న; చిన్నవాఁడు.)

వ. ... అర్జునుకొండుకనాఁటిపరాక్రమగుణసంపదలు వైశంపాయనుండు జనమేజయునకుం జెప్పె... భార. ఆది. ౫. ౨౫౯.

వ. ... చిత్రాంగదుండు బాల్యంబున గంధర్వునిహ

తుం డయిన వానికిం గొండుకవాని విచిత్రవీ
ర్యు రాజ్యాభిషిక్తుం జేసి ... భార. ఆది. ౪. ౧౧౩.

ఆ. ... వారిలోఁ, బరశురాముఁ డాదిపురుషమూర్తి, దండితాహితుండు గొండుక యయ్యును, దద్గుణములందుఁ బెద్ద యయ్యె. భార. ఆది. ౩. ౭౦.

కొండె(డియ). వి. స్త్రీ పురుషులు తలయొక్క పురోభాగమున వేసికొనెడుసిగ, ముందుసిగ.

చ. ... కొం, డెలపయి కమ్మ గ్రామ్యతరుణీతతి డించిన పేఁపగంపలం, దళ మగు మన్న చెంగలువదండల ... ఆము. ౧. ౭౫.

గీ. కురులు సవరించి విరులతోఁ గొండెఁ గట్టి, మేలుచందురకావిరుమాలు చుట్టి, సరిగెజిగివల్వ మేన మెచ్చంగఁ దాల్చి, మెఱయుభూషల నొడలిపై మెఱయఁజేసి. వేం. మా. ౪. ౨౪౫.

సీ. చందురులో నున్నకందుఁ దా మణఁగించుతీవఁ జెందలలకొండియలు చెలఁగ. విప్ర. ౧. ౬౮.

గీ. కేశబంధవిశేషాఖ్య గేరుఁ గ్రొమ్ముడి యన వెద యన నూనెముడి యనఁ గొండె, యనఁగఁ గీల్గం టనఁగఁ జొల్లె మనఁగ నవన. ఆం. భా. ౨. ౧౪౫. రా. వి. ౧. ౬౨.

కొండెఁడు. విశ. (కొండెము+వాఁడు) కొండెము చెప్పువాఁడు, చాడీ చెప్పువాఁడు.

క. ధరఁ గాఁపు కొండెఁడైనను, గరణాలను బ్రతుకు లేదు గదరా సుమతీ. సు శ. ౮౫. వేమన. ౩. ౧౪౯.

కొండెకత్తె(త్తియ). విశ. (కొండెము + కత్తె) చాడీలు చెప్పునది. (అఁడుది-శ. ర.)

కొండెకా(గా)ఁడు. విశ (కొండెము+కాఁడు) చాడీలమారి, కొండెములు చెప్పువాఁడు.

సీ. కుమతియుఁ జుట్టంబుఁ గొండెకాఁడు ప్రియుండు కరుణావిహీనుండు కార్యదక్షుఁ,డు ... రామలిం. ౧౧.

ఆ. కొండెగాఁడు చావఁ గొంపదమకఁ బోవ, వంతు కింతె గాని వగపు లేదు, కొంకనక్క చావ గొర్తె కేమిటి కీడ్పు ... వేమన. ౨. ౫౫. ఆం. భా. ౩. ౧౩.

కొండెగీఁడు. విశ. (√కొండెము-క. కొండెగ.) కొండెము చెప్పువాఁడు.

సీ. కొండెకాఁ డనఁగను గొండెగీఁ డనఁగను గొండియఁడు డనఁ బిసునుండు నెలయు. ఆం. భా. ౩. ౧౩.

కొండె(డియ)ము. వి. (క. కొండె. త. కొండియమ్) చాడీ, ఇతరులపై లేనిపోని నేరములు చెప్పుట, పైశున్యము.

సీ. ... గురుజనంబుల, నిందించు టాగమనింద తదీయవిక్రయవిధి తద్విలేఖనము గొండి,యము ...గీ...ఆర్యకోటి, నిరయహేతువులుగఁ జెప్పు నృపవరేణ్య. భార. అను. ౨. ౬౧.

గీ. విను మరక్షితమంత్రంబు విరిసిపోవుఁ, గొండియంబున సఖ్యంబు గ్రుంగిపోవు. నా. పంచ. ౧. ౧౪౪.

సీ. విసఁగోరఁ డొకవాఁడు వీనుల కింపుగాఁ గొలువువారలమీఁదికొండెములను. మొ. రా. బాల. ౨౧.

సీ. అత్తమామల కెదురాడుదుశ్చారిణి వావివర్తన లేనివాడవి నె, కొండెలఁ గొంపలు గూల్చు పాతకురాలు బలిభిక్ష మిడనినిర్భాగ్యురాలు. శ్రీరం. మా. ౫. ౩౪.

ఉ. ఓనృప నాపఁ జూడ నలయుగ్మలి నీసుతు నిక్ మనోహరా, నూనవిలాసుఁ జూచి నిలుపోపక పట్టిన లోను గామి నెం,తే నెగు లూని వానిఁ బొలియింపఁగ మాయలు పన్ని నిట్లు కొం, డేనను ధర్మరాజులను నిక్కముగా మిముఁ జెప్ప నేటికిక్. సారంగ. ౨. ౨౪౭.

కొండెపుఁగొలవి=కొండెములమారి.

ద్వి. మిండతల లక్ష్మిత్తి కి మిగిలినగొంట్లు,కొండెపుఁ గొలవులు... పండితా. పురా. ౧౧౬ పా.

కొండెపుఁదపసి=(కొండెములు చెప్పుముని)నారదుఁడు.

సీ. చలిగొండవెలిగట్టుచాయల గిలుబాడి కొండెంపుఁదపసిఁ గైకొనక చెలఁగి. గీ ... పాఁపరాయఁడు సెగడె నీప్రాంతమందు. చిత్రభా. ౫. ౧౦.

జ: కొండీయఁడు, కొండీఁడు, కొండెఁడు, కొండెకత్తె,కొండెకాఁడు, కొండెగీఁడు, కొండెలమారి.

కొండెవల. వి. చేఁపలు పట్టుటకు ఒక్కఁడే వేసెడువల. (శ. ర.)

కొండేలమారి. విశ. (√కొండెము.)చాడీగొట్టు.

సీ. కడకుఁ బోయిన నొక్కకడఁ బరుండఁగ రాదు మఱఁదలు కొండేలమారిబసివి. అహ. ౩.౪౩.

కొండొక=కొండిక, కొండుక. విశ. (చూ. కొంచెము-సం. కుణక.)౧. చిన్నవాఁడు; చిన్నది.

క. అకటకట యుత్తరుఁడు కొండొక కాంభోజుండునుం గడుఁ బాలుఁడు... భార. స్త్రీ. ౨. ౭౪.

సీ. ఇవ్విధంబునఁ గాంచి హృదయేశుమన్ననఁ జెనుచు నుండ నబ్బిసరుహాక్షి, కొండొకసవతియు గురుతరధర్మరతుణశీలత న్ననుగుణవిధేయ. రాఘవ. ౪. ౭౪.

౨. కొంచెము, అల్పము.

క. ద్యూతజ్ఞులదనఁ గొండొక, ప్రీతియుఁ గలదు ... భార. విరా. ౧. ౨౦౭.

వ. ... కొండొకయు నుపేక్ష లేక ... భార. విరా. ౩. ౭౭.

క. ధరణిని బ్రహ్మాండంబులు, ... యెగురఁ జిమ్మెడుహరిశిఁ, గొండఁ జెకలించి యెత్తుట,కొండొకపని గాక యెక్కుకొండా తలఁపక. భాగ. ౧౦ పూ. ౯౧౪.

౩. పొట్టి, హ్రస్వము.

గీ. బాలుఁ డొక్కండు కొండొకకోల నేతఁ,బట్టుకొని ... భార. ఆది. ౬. ౨౬౦.

ఉ. కొండొకవాలముం గుఱుచకొమ్ములు నన్నువలైనవీనులుం ...క్రాలఁగాఁ, దొండము లేని భద్రకరితో నెనయైనవసివరాహముం. విక్ర. ౩. ౭౫.

క్రి. విశ=ఒండొక. ౧. ఇంచుక, కొంచెము.

క. ద్యూతక్రీడకుఁ గొండొక, నేతుం గపటమున నొవ్వనిజనంబులు నా,చేతిధన మెల్లఁ గొని చరి,భూతి యొనర్చిన విరక్తి పుట్టి వెడలితిఁ. భార. విరా. ౧. ౧౯౬.

వ. కాంతేయాగ్రజుఁడు గురుబలంబు గనుంగొని కొండొక విన్నుడై విచ్చచ్చు నాలోకించి... భార. భీష్మ. ౧. ౧౨౪.

౨. కొంచెముసేపు; కొంచెముదూరము.

వ. ...తొలంగఁద్రోవ రానితేమికి నొండొకయుపాయంబు మదిం దోఁపమికిం గొండొక చింతించి...విక్ర. ౨. ౧౮౮.

వ. ఏనును భక్తిమయం బగుసాష్టాంగదండప్రణామం బాచరించి కొండొక దొలంగి... భార. విరా. ౧. ౧౩.

కొండొకనవ్వు=చిఱునవ్వు, మందహాసము.

గీ. అనినఁ గొండొకన వ్వొలయంగఁ జూచి,యింద్రనందనుఁ డాతని కిట్టు లనియె, నేను గలుగంగ నీ కేమి...భార.విరా. ౫. ౧౧౪.

కొంద్ర. వి. ఒకసారి చాలు చుట్టినకొలఁది గలపొలము, చుట్టు దున్నినచాలునడిమినేల; పొలము.

క. కురియు నెల మూఁడువానలు,సురభులు చన్నివిసి పితుకు సుకృతముజరుగుఁ,ధరఁ గొంద్ర ...ను, బరఁగుం బురుహాయుషంబు

ప్రజలకు నెల్లెడ. కాశీ. ౪. ౭౯౯.

గీ. వఱపుదోసంబు వాయంగ వాన గురియఁ, గొండ్రలం బండు వారంభకోటు లెల్ల. భీమ. 3. ౧౪౭. రా. వి. ౫. ౮౭. ఆం. భా. ౭. ౨౩౩.

ఒకకొండ్రయెత్తు=ఒకచాలుదున్ను.

సీ. ఓర్చునాఁగలి గూర్చి యొకకొండ్రయెత్తిన ఫణిరాజుతలగుట్టు బయలుపడ దె.కకు.౧.౧౭౯.

జ: కొండ్రకైదువు.

కొండ్రకైదువు. వి. (కొండ్ర + కైదువు) హలము, నాఁగలి.

గీ. కొండ్రకైదువుబల్లిదుకూర్మితోడు. రా.వి.౧. ౭౧. (శ. ర. పా.)

కొంత. స. (చూ. కొంచెము- కొంచెము + అంత) ఇంచుకంత.

క. కొంతేయులబారిం బడ, నింతియు సిరి చాలు రాజ్య మెల్లను దారై, సొంత సనుఁ బెట్టుకొని యొక, కొంత యొసఁగి రేని నట్టికూ డేమిటికిన్. భార. శల్య. ౭. ౧౩.

గీ. క్రూరబుద్ధియై తోడఁగినఁ గొంత కొంత, విని యు వినమి ... దశకు. ౧౧. ౧౩౬.

వ. అమ్మంత్రిమాటను గొంత గాఁ బ్రసంగించి యిట్లనియె. దశకు. ౧౧. ౮౮.

కొంతము. వి. (సం. కుంతః. ప్రా. కొంతో. క. కొంత. త. కుందం.) ఈఁటె, బల్లెము.

క. ఎంత జితేంద్రియు లైనను, నెంత సదాచారు లైన నేకాంతమునం, గాంతలసంగతి నుండినఁ, గంతునికొంతాలపాలు గా కుండుదురే. విక్ర. 3. ౬౦.

క. గొంతాన నొకఁడు బెబ్బులిఁ, గొంతానం జిదిమి మెచ్చికొనఁ జేసినచో ... శుక. ౧. ౧౭౭. కు.సం.౧౧.౬౯౬.

కొంతపుమొగ్గరము = కుంతాకారముగా నుండు వ్యూహము.

సీ. పొలుపొందఁగా బెల్లు పూచినవిధమున మును కొని కొంతంపుమొగ్గరంబు. కు. సం. ౧౧. ౬౬౦.

విరికొంతపువేల్పు=పుష్పాయుధుఁడు, మన్మథుఁడు.

క. అంతట నొకనాఁ డింతులు, సంతసమునఁ గొల్వఁ బైఁడిజగ్గిలెపై జే,మంతులమాడువులో విరి, కొంతపువే ల్పనఁగ రాజు కొలువున్నయెడన్. యయా. ౫ ౮౫.

కొందఱు. స. బ. (చూ. కొంచెము- 'కొంత' శబ్దమునకు మహన్మహత్వర్థకరూపము) కొంతసంఖ్య గలవారు.

మ. మును నీ వెన్నిటి విక్రమాఢ్యు లని మమ్ముం గొందఱ ... భార. ద్రో. ౭. ౭౪౮.

చ. ... చిట్టకంపుఁ ద్రాగుడు గని సన్నల న్నగిరి కొందఱు పాంథుఁ బ్రపాప్రపాలికల్. ఆము. ౭. ౫౯.

గీ. అంద ఱింద ఱు కొందఱు మంద ఱనంగ యన...శకట రేఫంబు లుడురాజ శకలమూలి. సర్వలక్షణసారసంగ్రహము.

కొందలపడు. అ. క్రి. (కొందలము + పడు) ౧. కలఁతపడు, సంక్షోభించు.

(సైంధవునిమాటలు) క. పెదవులు దడుపుచుఁ గాళ్లున్, గుదివడ వడఁకుచు మనంబు గొందలపడఁగా, నిది యేటిమాట లాడెదఁ, దుదిఁ బాఱుఁడు గాసకుండఁ దొలఁగన వలయున్. భార. ద్రో. ౭. ౭౪౭.

చ. నలువురు గుప్పుగుప్పనను నాలుగుమూలలనుండి దూఁకి పిచ్చలవిడిఁ బాఱుసాగినను సాహసమొప్పఁగఁ దద్విభుండు గొందలపడి చూచి వీ రెవరు దాఁచక చెప్పుము చెప్పకున్న నగ్గలమున నిన్వధింతు నని కత్తిని దా నొఱ దూసి పల్కెనన్. హంస. 3. ౧౧౦.

౨. దుఃఖించు, శోకించు.

చ. అలఘుఁడు వాలి రామవసుధాధిపుఘోరశిలీ

ముఖంబుచే, నిలిగినవేఁడిమాట విని యెంతయు నుల్లము జల్లనంగఁ గొం,దలపడి తారయంగ దుఁడుఁ దాను మహీస్థలి వ్రాలి... భా. రా. కి ష్కిం. ౨౬౬.

క. అందులకుఁ జాల భయపడి, యందఱు మడుగుల కు వ్రాలి యతిదీనతతోఁ, గొందలపడ నవు డాతని, డెందము నైకొనియె నక్కటికపుం బెంపున్. విజ. వి. ౨. ౫౭.

కొందలపఱుచు. స. క్రి. (√ కొందలపడు) కలఁత పెట్టు.

క ...విభుం డమానుష తేజో,ఘనుఁ డగుసహదేవుఁ గనుం,గొని యిట్లను వగలు మిగిలి కొందలప ఱుపన్. భార. విరా. ౧. ౯౭.

కొందలపాటు. వి. (√కొందలపడు.) కలఁత, సం క్షోభము.

సీ. అందంద కదిరెడుకొందలపాటు చేఁ దలఁకుచు నునికికి నిలుకడయును. భార. విరా. ౨. ౩౧౫.

చ. ముదిపాలదిండి చేటు తమమూఁకల కొందలపా టు వేల్పుమ,న్నెదొరలగెల్పునీటు గని... ఉ. రా. ౪. ౩౦౬.

కొందలపెట్టు. స. క్రి. (కొందలము + పెట్టు.) ౧. కలఁత నొందించు, కలవరపెట్టు.

సీ. రాజ్యాంగములయందు రమణ మమత్వంబు ప్ర బలమై పాటునఁ బడఁగ నీక, డెందంబు నెవ్వ గఁ గొందలపెట్టెడు నకట ... మార్క. ౬. ౨౨.

క. మీవెంట వత్తు నే నై, రావణనాగంబు నెక్కి రయ మొప్పంగా, దేవగణంబులతోడను, గో విందునిమంద లెల్లఁ గొందలపెట్టన్. భాగ. ౧౦ పూ. ౯౦౩.

౨. బాధపెట్టు.

చ. ...నీ,వలన వరంబు లిట్లు గని వాలినదైత్యుఁ డు మమ్ము నింక నే,కొలఁదుల నైఁచునో కర ము కొందలపెట్టక యెట్లుఁ గావున, దల్లఁపు

మొకింత శాత్రవవధంబువిధంబు త్రిలోకనా యకా. హరి. పూ. ౪. ౨౨.

కొందలము. వి. (త. కొందళం.) ౧. క్షోభము, కలఁత.

మ. కలఁగెం దోయధిసప్తకంబు గిరివర్గం బెల్ల నూ టాడె సం, చలతం బొందె వసుంధరావలయ మాశాచక్రమల్లాడెఁ గొం,దల మందెం ద్రిద శేంద్రపట్టనము పాతాళంబు ఘూర్ణిల్లె ... భార. విరా. ౫. ౧౬౨.

ఉ. ఎందును నెవ్వరుం బడనియెంతయుఁ గష్టము పాటు వచ్చినం, గొందల మంది పాండువిభు కోడలు దవ్వుల నున్ననన్ను గో,విందుఁడ కా వు మంచుఁ బిలువించుట యోఁగఁగ రానియ ప్పు వో, కొందలపోయ ప్రేఁగయి చలింపక యున్నది యెప్పుడున్ మదిన్. భార. ఉద్యో. ౨. ౧౨౯.

౨. సంతాపము, విచారము.

చ. కలఁగుచు నేయుపాయమును గానక నిన్నను నీతనూజుఁ గొం,దలమున విక్రయించు వసు ధాధవుఁ డెవ్వరికైనఁ జెచ్చెరన్. హరిశ్చ. ౩. ౨౫౭.

౩. బాధ.

చ. ... తనకుఁ దోడ్పడువారలు లేక నన్ మదిం, దలఁపఁడె యత్తఱిన్ రిపువధంబున కుద్యము తం డ్రి యేను గొం,దలమునఁ బొందకుండ నని తాఁ బలుమాఱును జీర కుండునే. భార. ద్రో. ౨. ౨౪౭.

సీ. ... కొందలంబు, సలుపు నోవి యనంగఁ జను వ్యథ...ఆం. భా. ౧. ౧౫౦.

౪. సందియము, సంశయము.

క. కొందఱు గలఁ డందురు నినుఁ, గొందఱు లేఁ డందు రతఁడు గుణి గాఁ డనుచుం, గొందఱు గలఁ డని లేఁ డని, కొందల మందుదురు నిన్ను గూర్చి మహాత్మా. భాగ. ౮. ౨౨౫.

జ: కొందలపడు, కొందలపఱుచు, కొందలపాటు, కొందలపెట్టు, కొందలించు.

కొందలించు. = కొందలపడు. (√ కొందలము.) (కలఁతపడు.)

వ. అప్పుడు పందికదుపులవెనువెంటం దవిలి కొందలింపం జిందఱవందఱగాఁ జేసి యేసి యట చనఁ జన... ఉ. హరి. ౪. ౨౫.

కొందాఁక. అవ్య. ద్రు. (కొంత + దాఁక) కొంతపర్యంతము, కొంతవఱకు.

మ. కులకాంతాకరసంగమంబు మఱియుం గొందాఁక నాకాంక్షసే,యులలాటాక్షుని ... వరాహ. ౬. ౨౭.

కొందు. స. క్రి. (త. కొందు=పొడుచు) పొడుచు. ('నజ్జుగా నఱకు, నలినలిగాఁ గొట్టు' శ.ర, బ్రా.)

గీ. పాదమున నైదుతూపులపాదుసాహి, తమ్మిదో దుమ్మిఁ గొంది డెందమ్ము గ్రుమ్మి, క్రమ్ముకొని దొమ్మి సేసిన సొమ్మసిల్లి, యమ్మహామహుఁ డిట్లను నెమ్మనమున. ఉ. రా. ౭. ౪౫౬.

కొంప. వి. లొంప, అల్పగృహము, బీదయిల్లు; ఇల్లు.

సీ. ... అల్పగృహము, కొంప లొంప నఁ దగు... ఆం. భా. ౨. ౧౪.

సీ. అరిభయంకరలంక యం చేదకొంపయే కోపించుకొనిపోయి కొఱవిఁ జూఁడ. రామా. ౭. ౭.

శా. కొంపం బొరుదయించి రావు గద నాకుం జెప్పుమా నీకథల్. వేం. పంచ. ౪. ౪౨౫.

(వ్యవ.) ఇంతపని చేయుటకు నీకొం పేమి మునిఁగినది. వాఁడు దానికొంప తీసినాఁడు.

జ: కొంపచెఱుపు.

కొంపచెఱుపు. విణ. (√ కొంప)-కొంప చెఱుచువాఁడు-పలుగాకి, దుష్టుఁడు.

గీ. కొంటె కనుమూలమును దూబ కొంపచెఱుపు. హంస. ౫. ౧౧౩.

కొకిబికి. విణ. వికృత మైనది.

సీ. కొకిబికివేసంపుగూనిమూఁపులమీఁద మూఁడు పంగలయీఁటె మోపినాఁడు. మనుచ. ౪. ౭౩.

ప. ... కొకిబికిమొకంబునఁ జికిబికివెండ్రుకలు జొంజాఱుఁగొప్పునం జెదరి యుప్పరం బెగయ... విప్ర. ౪. ౨౪. జాహ్నవీ. పీఠి. ౨౦.

కొకిబికికాలు = తప్పటడుగు, తప్పునాట్యము.

క. తకిట తకతక యటం చని, యొకజతి యేడక్షరాల నున్నది యది యా, దికి సరిపడ నటియింపుము, గొకిబికిగా నైన బిరుదు గొనుమా వెన్కన్. పార్వ. ౫. ౧౯౯.

కొక్కరాయి. వి. (త. కొక్కు) బలాక, కొక్కెర.

సీ. పొటిపిట్ట యుల్లంకి పొన్నంగి తీతువు గున్నంగి యేట్రింత కొక్కరాయి. ప్రబంధ. ౨౩౪.

సీ. ... బలాక కొక్కెర యనంగఁ, గొక్కరాయి యనఁ జెంపెక్కును... ఆం. భా. ౨. ౯౪.

కొక్కరించు. స. క్రి. (క. కొక్కరిసు=౧. పరిహాసము చేయు. ౨. బెదరించు.) ౧. (కోఁతులు) వెక్కిరించు; వెక్కిరించు.

(వానరవర్ణనము.) ద్వి. కొనచెవుల్ జిక్కించి కొక్కరించుచును... రం. రా. సుం. ౨౭౪పా. ౫పం.

(నటవర్ణనము) ద్వి. మోఁకాళ్లు దొడలును ముడివర్చుకొనుచుఁ, గూఁకటి గిలుపుచుఁ గొక్కరించుచును. పండితా. పర్వ. ౩౭౧ పా.

౨. బెదరించు, జడిపించు.

చ. మనుకులచంద్రుఁ డట్టియెడ మాతలి దెచ్చినవాసవీయకాంచనరథ మెక్కి యెక్కిడినచాపముతోఁ బ్రతిఘాచలద్విలో, చనములతో యుగాంతయమశాసను నైవడి మించువేల్పులన్, గనుఁగొని కొక్కరించుదశకంఠు నెదుర్పడి పోరుచయ్యెడన్. దశా. ౭. ౨. ౧౫౧.

౩. (పక్షులు) కాళ్లతో కెల్లగించు.

గీ. కుళ్ళునై యున్నరోరు వెల్లఁ గొక్కరించి. నా. పంచ. ౩. ౨౯౧. (శ. ర. పా.)

జః కొక్కరింత.

కొక్కరింత. వి. (√కొక్కరించే.) కొక్కరించుట. (శ. ర.)

కొక్కి=గొగ్గి. విశే. ఎచ్చుతగ్గులు గలది.

సీ. కాంతరో నీతావికావిహా విటు వానికొక్కి దంతంబుల నొక్కఁ దగునె. హంస. ౧. ౯౧.

వి. విషమస్థితి.

చ. ...ఫణిపుంగవుఁ జేఁదు దలంగ మట్టి దిక్కులు పగిలించి బ్రహ్మ నొకకొక్కికిఁ దెచ్చెద మీక్షణంబునన్. మై. ౩. ౩౬.

కొక్కిరిబిక్కిరి. వి. చీకిలిమాకిలి, వంకరటింకర.

ఉదా: వాని వ్రాఁత కొక్కిరిబిక్కిరిగా నుండును.

కొక్కిస=కొక్కెస¹. వి. మల్లబంధవిశేషము.

వ. ... కక్కి కొక్కిస డొక్కర... ఆది యగు ముప్పదిరెండువిన్నాణంబులనాణెంబు పరీక్షించి ... హంస. ౧. ౨౦౬. ఆం. భా. ౨. ౨౧౯. ప్రబంధ. ౭౯౦.

కొక్కు¹. వి. పందికొక్కు.

సీ. ...కొక్కన గరిమిడికొక్కనంగను బందికొక్కనంగ. గీ. మూషికాభిధ లగు...ఆం. భా. ౨. ౮౬. రం. రా. సుం. ౨౬౪ పొ. ౨౭ పం.

ఆ. కొక్కు తిండియాసఁ జిక్కి చచ్చినయట్లు. వేమన. ౧. ౨౦౧.

జః కొక్కురాతు.

కొక్కు². వి. ఒకానొకయాట. (వా.)

కొక్కురొ(రొ)కో=కొక్కొరొకో, కొక్కొక్కొ, కొక్కొక్కొకో. వి. కోడికూఁతయొక్క అనుకరణము.

గీ. అప్సరస్త్రీనికేతనాభ్యంతరములఁ, గొక్కురొకో యటంచును గోళ్లు గూసె. హర. ౭.౧౩౭.

క. కుక్కలు విదిల్చి లావులు, ముక్కుకొనం దువ్వి మోదమునఁ గంధరముల్, మిక్కిలి దిక్కుగనుంగొనఁ, గొక్కురొకో యనుచుఁ గోళ్లు కూయం దొడఁగెన్. శుక. ౧. ౧౪౫. నైష. ౮. ౭౯.

కొక్కురాతు, కొక్కుహజోమాదు. వి. (√కొక్కు.) మూషకవాహనుఁడు, విఘ్నేశ్వరుఁడు.

గీ. గుజ్జువేలుపు పిళ్లారి కొక్కురాతు ... అన వినాయకునకుఁ జేళ్లొప్పును సుగంధికుంతలేశ. ఆం. భా. ౧. ౪౩. అచ్చ. రా. బాల. ౨౧.

కొక్కెర. వి. పెద్దకొంగ, మహాబకము; బలాక.

వ. ఒక్క మహాబకంబు వచ్చె. అది పద్మభవునకుం బ్రసాదపాత్రం బగుచు నాళీజంఘుండును రాజధర్ముండు నను పేళ్లం బరఁగు. ఆకొక్కెరకు సమ్మర్షి నివాసంబై యుండు...భార. శాం. ౩. ౪౭౮.

ద్వి. కొక్కెర బెగ్గురు కొంగ రాపులుఁగు, కక్కెర యాడెలు కన్నియలేడి, నెలిచె లావుక యాదివేర్వేఱుజాతి, పులుఁగు లన్నిటిఁ బొరివుచ్చి ...ద్వి. హరిశ్చ. పూ. ౬౨౯.

సీ...బలాక కొక్కెర యనంగఁ, గొక్కరాయి యనఁ బెంపెక్కను...ఆం. భా. ౨. ౯౪.

కొక్కెస¹=కొక్కిస. వి. మల్లబంధవిశేషము.

సీ. కలియక తాఱుమాఱుల డింకి దొరలించి మిసిమినుద్దొడలఁ గొక్కెస ఘటించి. కటివేల్పు శతకము. ౫౭. (చి. ని.) మల్లుపు. ౩. ౬౯. ప్రబంధ. ౮౭ పం.

కొక్కెస². వి. ఒకానొక చెట్టు. (శ. ర.)

కొక్కొకొక్క=కొక్కురొకో.

క...కొక్కొకొక్క యనుచుఁ గోడి కూయఁ దొడంగెన్. వరాహ. ౪. ౧౬౪.

కొక్కొరొ(రొ)కో=కొక్కురొకో.

 కొక్కొరొకో, కో యని కుక్కుటస్స్వర

దకుంభికంఠకఠోరనాదముల్. విక్ర. ౬. ౭౩.

సీ. కొక్కొరొకో యని కుక్కుటంబులు కూసె. కాశీ. ౩. ౭౩౫. (శ. ర. పా.)

కొక్కొకో=కొక్కురొకో.

శా. కొక్కొకో యని కుక్కుటచ్ఛటలెలుంగుల్ రెచ్చె నల్దిక్కులన్. బహు. ౩. ౯౪.

కొజ్జా. వి. (హిం. ఖోజా.) షండుఁడు, రాణివాసపుఁగావలివాఁడు.

సీ. వీథులఁ దిరుగంగ వెసఁ దలారులు పట్టి కొజ్జాను జేసిరో... భోజరా. ౪. ౩౧౯. వేంక. మాన. ౩౧. (ఖొజ్జా. ము ద్రి.)

కొటారము=కొటారు.

(కళ్లము)

క. వింటె యిటువంటి త్రిమ్మరి, పంటకొలంబున నెకాదు పాటింపఁగ వ్రాల్గంటులఁ గలదా సాబగుల, పంటకొటారంబు కళలపంజర మనఘా. ఉ. హరిశ్చ. ౪. ౭.

గీ. తోఁట చేను కొటారంబు దొడ్డి యనెడు, వానలన్నియు నిసుమంత లయ్యె... వసు. ౨. ౧౪౯.

జ: కొటారి.

కొటారి. వి. (కొటారము+ఇ) ఉగ్రాణపువాఁడు, కోష్ఠాధికారి. (శ. ర.)

కొటారు=కొటారము, కొట్టరువు. వి. (సం. కోష్ఠాగారమ్. క. కొట్టార. త. కొట్టారమ్.) ౧. కొట్టు.

సీ. ... కొటారు. గీ. కొట్ట మని పల్కఁగాఁ దగుఁ గోష్ఠగృహము. ఆం. భా. ౨. ౧౫.

సీ. కాయధాన్యంబులకణఁజముల్ బియ్యఁపుగరిసెలు దినుసులు గలకొటార్లు. హంస. ౨. ౨౭.

౨. ఉప్పు మొదలగునవి రాసులుగా నుండెడుచోటు, కళ్లము.

ఉదా: ఉప్పుకొటారు, మొ.

ఉ. చూతమె డాసి పక్వతరశుక్తిపుటాంతరదృశ్యమౌక్తిక, వ్రాతము లై వెలుంగుగరువంపుఁ గొటారుల నొప్పుతామ్రపర్ణీతటమట్లు జీర్ణదళబృందసమావృతపాండురప్రసూ, నాతిమకోజ్ఞమూలముల నర్థి నెసంగుమఘూకపాలముల్. మనుచ. ౩. ౮౦. వసు. ౧. ౯౪.

౩. ఆస్పదము, స్థానము.

సీ... జూదకి యెబ్బెరాసి గాతలకొటారు, మగని కంటికెనెరసు... చెన్న. ౨. ౨౪.

చ... ప్రాయపుం, గలిమికొటారిదే కద జగాజికి హైఁడిపెటారి మారుచే, నలుకటారి యంచు శకటారి నుతించు మిటారి మించుగన్. ముకుంద. ౩. ౨౦౬.

కొటి(ట్టి)క¹. వి. (సం. కుటీ. త. కుడి). గ్రామము; పట్టనము.

గీ. పల్లె కొట్టిక కొటిక కుప్పమ్ము నాఁగ, నూరనఁగ గ్రామనామంబు లొప్పుచుండు. ఆం. సం. స్థా. ౪.

సీ. నిటలాక్షుగుడి లేనికొటిక నున్న యతండు నిల్లడధన మీక యేఁచునతఁడు. శై. భా. ౧. ౮౬.

ద్వి. ఈకొట్టికకు విప్రుఁ డెట్లు చేరెడిని, గైకొని బ్రతుక నేగతి గల దింక. ద్వి. హరిశ్చ. ఉ. ౫౨౭ పం.

సీ. జక్కులరాయిక్కఁ జొక్కు నెక్కటియుద్దికడిఁది ముక్కొటిక సోఁకుడులవెగులు. అచ్చ. రా. బాల. ౮. (ముక్కొటిక సోఁకుడులు=త్రిపురాసురులు.)

కొటిక². విణ. వామనుఁడు, పొట్టివాఁడు.

సీ. కుఱుచ కొట్ర కురుఁజా కొటిక కుసుని... అనఁగను వామనాఖ్య దనరు. ఆం. భా. ౨. ౧౨౩.

కొటికాఁడు=కొట్టికాఁడు. (√కొటి)

(వధ చేయుకింకరుఁడు.)

ఉ... కుమారుఁడు కోరి నెమ్మదిన్, గట్టిగ నిల్పనప్డు గొటికాండ్రు కృపన్ వలకాళిపిల్లవ్రేల్, మట్టఁగఁ గోసి మంత్రివరుముందటఁ బెట్టి కృతప్రణాములై. శై. భా. ౮. ౪౧. (శ. ర. పా.)

కొట్టకొన. వి. (√కొన) అన్నిటికి కొన. (శ. ర.)

కొట్టడి(డీ). వి. (సం. కోష్ఠః. ప్రా. కొట్ఠ. త. కొట్టడి.) సరకు లుంచెడుగది, కొట్టు.

చ. పరఁగెడుఁరత్నకొట్టడులు భద్రముగా నొగి బీగముద్రలన్, గరిమ నొసర్చి ... హంస. ౧. ౧౧౯.

సీ. గాళముల్ పచ్చాకు కచ్చూరములు చాల నించినకొట్టడీ ల్మించి యేఁగి. హంస. ౧. ౨౧.

కొట్టము=కొట్టాము. వి. (సం.గోష్ఠమ్.ప్రా. గొట్ఠం) ౧. గోవులు ఏనుఁగులు గుఱ్ఱములు మొదలగువాని నుంచెడిపాల, పశుశాల; శాల, చావడి.

ఉ. ఏ నిఁక నేమి సెప్పిన మహీపతి బొంకుగ నెంచు నెందు రాజానుమతంబు ధర్మమని యంద్రు గదా బుధు లైన నేమి యొద్దినె నటన్నఁ గొట్టమున నేర్పడఁ గట్టు మటన్నచంద మే,కానఁగ నయ్యె... సారంగ. ౨. ౨౭౬.

సీ. పాడు వైనమువ్వంచఁ బొలుమనట్లుగ నేనుఁగులకు గుఱ్ఱములకుఁ గొట్టములును. భార. ఉద్యో. ౧. ౯౩.

గీ. ... తగు శాల కొట్ట మంచనఁగ నభవ. ఆం.భా. ౨. ౧౩.

గీ. ముమ్మర మ్మైనయారివేరమ్ము మవికిఁ,బుట్టి యతఁడేఁగెఁ దలవరికొట్టమునకు. వైజ. ౪. ౬౬.

౨. కొట్టు, సరకు లుంచెడిగది.

గీ. కొట్ట మని పల్కఁగాఁ దగుఁ గోష్ఠగృహము. ఆం. భా. ౨. ౧౫.

కొట్టరువు=కొటారు. వి.ధాన్యాదు లుంచెడికొట్టు.

ద్వి. బోరన మ్రోయుచప్పుడు వినఁబడఁగ, సౌరాష్ట్రనాథుఁ డాశ్చర్యం బెలర్పఁ, దివిరి కొట్టరువుగాదియ ప్రచ్చికొనుచు, భువిఁ బ్రతిష్ఠం డక్కొ్య... బస. పు. ౬. ౬౭౧ పం.

ద్వి. ... సోమేశుఁ డాదివముతో ల్నాడు, మడఁ గురేఖయు నందిపడగయుఁ [illegible] రిక్రియఁ బట్టపగలె యేతెంచి, కొట్టరువునఁ బల్లు గొల్పించుచుండ.బస.పు. ౬. ౬౪౭ పం.

కొట్టాము=కొట్టము.

(పశుశాల)

క.సానులకు గబ్బిబెబ్బులి,పూని కనుంగొనిన వాఁడు పోనీఁడు గదే,హాని యొనరించు హాలత, కూన సరగఁ బాఱిపొమ్ము కొట్టామునకున్. చంద్ర. వి. ౨. ౬౪.

కొట్టి(టి)=కోటి². (చూ. కొట్టికాఁడు, కొటికాఁడు.)

జ: కొటికాఁడు, కొట్టికత్తె, కొట్టికాఁడు.

కొట్టికత్తె. స్త్రీ. (√ కొట్టి) పరిచారిక, సేవకురాలు.

వ...గుత్తులమొడచిగుళ్లు వలవంత వేఁడిమిం బొరలుకాంతలయిగురుఁబాన్పులకుఁ గొట్టికత్తెలు పుడికినన్ ...పూచినయశోకభూజాతపోతంబులును ... కేయూర. ౪. ౫౦.

కొట్టికాఁడు=కొటికాఁడు. వి. (√ కొట్టి) వేగులవాఁడు, చారుఁడు.

క. హరిణాజినోత్తరీయుఁడు, నిరాయుధుఁడు నగుచు నతనినెల పగునడవిన్ ,జొరఁ గొట్టికాండ్రు డెక్కముఁ, బరికించి యెఱింగి కలరుఁ బడి కూఁత లిడన్. ఆము. ౩. ౨౬. ('కోటికాఁడు' పాఠాంతరమని శ. ర.)

వ...మృగములు నెలువకుటకు హరిచ్ఛదచ్ఛటావృతశిరఃకటిధను ష్కొటులై కొట్టికానిం జూపెట్టుకొని యెదురుమాటలు గాకుండ నుండి... మనుచ. ౪. ౩౭.

కొట్టించు. స. క్రి. (√కొట్టు¹) కొట్టఁజేయు.

(పడఁగొట్టించు.)

సీ. నట్టింట దేవళ్ల పెట్టెఁ బెట్టినతిన్నఁ గొట్టించి వెసఁ బందిగూఁడు చేసె. శుక. ౩. ౫౦.

(మ్రోఁగింపఁజేయు)

[illegible]మృదంగదుందుభి ప్రముఖతూర్యంబులు

గొట్టించియుఁ గావళులు పట్టించియు...మను చ. ౪. ౩౭.

కొట్టివేయు. స. క్రి. (√కొట్టు[1]) ౧. పడఁగొట్టు, కూల్చు.

క. దళవాయితోడఁ గోటకు, సెలుపటియిల్లిల్లు గొట్టివేయించి పిరంగులు లగ్గంబులమీఁద,న్నిలిపింపఁగఁ బనిచి నిగుడు నెవ్వగతోడన్. కువల. ౩. ౩.

౨. తగ్గించు, తీసివేయు.

(వ్యవ) వడ్డీ కొట్టివేసి నాయొద్దనుండి మూలధనము మాత్రమే పుచ్చుకొన్నాఁడు.

౩. (గణిత) వ్యవకలనము చేయు.

ఉదా: ఎనిమిదిలోనుండి మూఁడు కొట్టివేయఁగా అయిదు మిగులును.

౪. అననుకూలముగా పరిష్కరించు.

ఉదా: వ్యాజ్యము కొట్టివేసినాఁడు.

కొట్టు[1]. స. క్రి. (త. కొట్టు) ౧. తాడించు, ప్రహరించు.

క. జననాథ యేమి చెప్పుదుఁ,గనలుచు నవ్వగ్గుతపసి కటము లదరఁగాఁ, దనచేతినాగబెత్తముఁ, గొని పసరముఁ గొట్టినట్టు గొట్టె నదయుఁడై. మనుచ. ౪. ౭౫.

వ...సముల్లోలకల్లోలహల్లీసక ప్రభూతఝంఝూనిలంబులు చఱచి కొట్టినం గూలువారును ... వరాహ. ౭. ౫౯.

(క) చఱచు.

చ.పొలమరు లందుఁ గూఁత లిడ భూసురు లన్నదివార్చి వార్చి మ్రాఁ,కులతుద లెక్కి చప్పటులు గొట్టి యదల్పఁగ...ఆము. ౩. ౨౨.

(చ)-కొట్టి-వాయించు, మ్రోఁగించు.

ఉదా: డంకాకొట్టు, డప్పుకొట్టు, బేగంటకొట్టు.

౨. (కొట్టి) చంపు.

ఉ. ...దైత్యుల నూఁచముట్టుగాఁ గొట్టినవా...

ధుర్యునకుఁ గోసలరాజకుమారజనైమ్యపుం, బట్టికి రామభద్రునకుఁ బైపయిఁ జేకుఱుఁగాక భద్రముల్. దై. భా. ౬. ౫౫.

గీ. ... పోయి యనుచు, నిందిరను గూడియుంటివీ వింటికన్న, గుడి పడిల మంచు యవలులఁ గొట్టవయ్యె. సిం. నార. ౨.

౩. కూల్చు, పాడుచేయు.

గీ...చుట్టు,ముట్టి బెట్టుగఁ దురకలపట్టనములు, గొట్టి సాధించ నలయు గగ్గోలుపడఁగ. కృష్ణ. ౨. ౯౬.

౪. వెళ్లఁగొట్టు, పోఁద్రోలు.

క. పెట్టితిరి చిచ్చు గృహమునఁ, బట్టితిరి తదీయ భార్యఁ బాడవపులకుం, గొట్టితిరి వారు మనుపఁగ, నెట్టన భరియింప వలెనె యీప్రాణములన్. భాగ. ౧. ౩౧౨.

గీ. ఇటుల నయ్యంబ మనసులో నీసుఁ బెట్టి, యాఁకలిని గట్టి దప్పుల నవలఁ దట్టి, నిద్దురను గొట్టి వైరాగ్యనియతిఁ బట్టి, యుగ్రతపమును జేయుచు నుండె నచట. పార్వ. ౪. ౪౨.

౫. పగులఁగొట్టు, బ్రద్దలుగొట్టు.

సీ. నీళ్లు వెల్లువగట్ట నికటాగ్రహారధరాసురులు నారికేరములు గొట్ట. శుక. ౩. ౪౪౨.

౬. కొఱికివేయు.

చ ... అవ్వని నేమఱి నిద్రవోవఁగా, నెలుకలు గొట్టె నేమొ సిగలు...కకు. ౫. ౧౭.

(వ్యవ) పుస్తకము లన్నియు చెదలు కొట్టినవి. చిమ్మట చీర కొట్టివేసినది.

౭. చేయు, కావించు.

మ. భరమై తోఁచుకుటుంబరక్షణకుఁగాఁ బ్రాల్మాలి చింతన్ నిరంతరతాళీదళసంపుటప్రకరకాంతారంబునం దర్థపున్, దెసవాటుల్ దగి కొట్టి తజ్జపరిషద్విజ్ఞాతచౌర్యక్రియా, విరనుండై కొఱంతంబునన్ గుకవి పృథ్వీభృత్స... మనుచ. ౧. ౯౬.

ఉ. ...వనిఁ దెరువాటులు గొట్టి కొట్టి మే, స్వాం
చి విరక్తి దాసరివి నిన్నఁ గదా యయినాఁడ
వు...ఆము. ౬. ౮౦.

౮. ఛేదించు.

ఉదా: పూలతోను కాయలతోను ఉన్న చెట్టు కొట్టఁగూడదు.

౯. ఇది ప్రేరణార్థమందు 'చేయు' ధాతువువలె కొన్ని తుమున్నర్థకముల కను ప్రయుక్తమగును.

ఉదా: చెడఁగొట్టు, పోఁగొట్టు, చెదరఁగొట్టు, విడఁగొట్టు, మొ.

౧౦. అనుకరణశబ్దముల కను ప్రయుక్తమై 'ఉచ్చరించు, అను, పలుకు' అనెడియర్థము నిచ్చును.

(చూ. రాకొట్టు, చీకొట్టు, కిలకొట్టు, కిచకొట్టు, బుసకొట్టు, ఊఁకొట్టు, మొ.)

౧౧. ఆడు, తిట్టు.

ద్వి. ఈసొన్నలాపురి యిటు గాలకుండఁ, జేసిన
వాఁడె పో శివయోగివర్యుఁ, డనుచు వీఁతెఁడిగొ
ట్టు లందఱుఁ గొట్ట, వినుచుండె రామయ్య వి
న్నఁదనమున. ప్రభు. ౩౮౩ పు. ౨ పం.
(చూ. పద్య ప్రభు. ౩. ౮౧ పు.)

అ. క్రి. ౧. తగులు, తాఁకు.

తరల. అరిగి తత్కపటంపుధేనువు నల్లనల్లన మళ్ల
లోఁ, దిరుగుచుఁ వడి గాలి గొట్టినఁ ద్రెళ్లు
చుఁ మఱి లేచుచుఁ. వరాహ. ౧౦. ౩౮.

(వ్యవ) వానికి వడ గొట్టినది, ఎండ కొట్టినది, బిడ్డకు సందు కొట్టినది, మొ.

౨. ఎక్కువగా కలుగు.

సీ. ... పార్థివేంద్ర, యాఁకలి గొట్టి నే నడిగిన
యన్నంబుఁ బెట్టింపుము ... దశా. ౬. ౭౧.

వి. ౧. దెబ్బ, ప్రహారము; తాఁకుట.

గీ. ఇట్లు కొట్టినకొట్టున నెత్తువాఱి, పుష్పకోమలధవ
శకపోలతలము, కరుణ పుట్టించె రాహువు గ
ఱచి విడువఁ, బోరఁగు నెత్తురుతోడిచందురునిబ
గిది. వరాహ. ౨. ౧౩౪.

గీ. కలికిచందోయి నెవిరెడికతన నేమొ, గంధగజ
కుంభపాళికిఁ గలిగెఁ బెట్లు, కలిగె బంగారు
బొంగరమ్ములకుఁ గట్లు, కలశముల కెల్ల మును
మున్నె గలిగెఁ గొట్లు. ఇందు. ౨. ౧౮౯.

చ. మిడిమిడిమెండ కొట్టునను మేనులు పెట్లుచు
నుండ నేలపైఁ, నమగుల దుమ్ము కుమ్మువలె నంటు
కొనఁ...వాల్మీకి. ౨. ౯౦.

౨. దండోపాయము.

సీ. ...కొలలు నవలఁ, జకురుపాయంబులసంజ్ఞయై
మం చీగి వేలు కొట్టిన నాల్గు వేలు వేలు. ఆం.
భా. ౨. ౧౯౦.

కంపుకొట్టు=వాసనవేయు.

దారులుకొట్టు=దారిదోఁపిడి చేయు.

అచ్చుకొట్టు=ముద్రించు.

సున్నముకొట్టు=వెల్లవేయు.

డాబులుకొట్టు=బడాయులుకొట్టు, బడాయిమాటలాడు.

ఈఁతకొట్టు=ఈఁదు.

ఊరుకొట్టు=ఊరు దోఁచుకొను.

వానినోటిలో మన్ను గొట్టినాఁడు= వానిజీవికకు భంగము కలిగించినాఁడు.

కొట్టినపిండి=బాగుగఁ దెలిసినది, అతిపరిచితమైనది.

ఉ. కోమలి నాకు నెట్టెయెడఁ గొట్టినపిండి సమస్త
లోకముల్, నీమది కింపు లైనయవి నిర్భరశ
క్తిని దే సమర్థుఁడఁ. కళా. ౬. ౩౬.

ఉదా: రామాయణము వానికి కొట్టినపిండి.

జ: కొట్టించు, కొట్టివేయు, కొట్టుకొను, కొట్టుపడు, కొట్టుమిట్టాడు, కొట్టుమిట్టిపడు, కొట్టులాట, కొట్టులాడు, కొట్లమారి.

కొట్టు². వి. (సం. కోష్ఠః) సామగ్రులుంచెడుగది.

సీ. కొట్లు బేహారులగొనబుటంగడులంద తఱచు
గా గొండెము ల్తలుపులంద. అచ్చ. రా. బా

కొట్టు³. వి. ఒకానొక చెట్టు.

వ...కొడిసెల నొడిసెల నందుగుల నిందుగులఁ గ లుగొట్లఁ గొట్ల...పి. శకుం. ౨. ౧౪.

కొట్టుకొను. అ. క్రి. (√కొట్టు¹) ౧.సంచలించు, కదలు.

(వ్యవ) గాలిలో బట్ట కొట్టుకొనుచున్నది.

౨. ఆందోళించు, డోలాయమానమగు.

(వ్యవ) కొడుకే మగునో యని వానిప్రాణాలు కొట్టుకొనుచున్నవి.

౩. శ్రమపడి పనిచేయు.

(వ్యవ) నీ వెంత కొట్టుకొనినను ఇంతకంటె నెక్కువ ధనము రాదు. కొట్టుకొని కొట్టుకొని వచ్చి వాఁడు గనుక పండుకొనినవెంటనే వానికి నిద్ర పట్టినది.

౪. బాధపడు.

(వ్యవ) వంట కొంచె మాలస్యమైనయెడల పిల్లలు ఆఁకలిచే కొట్టుకొందురు.

సా: బఱ్ఱ కొట్టుకొనిపోవుచుండఁగా పోఁగులకేడ్చినట్లు.

(వాడుకలోని విశేషప్రయోగములు.)

వాఁడు వాకిటఁ గొట్టుకొనుచున్నాఁడు కొంచెము ఎచ్చము వేసి పంపుము. వారును వీరును కొట్టుకొనుచున్నారు. ఉప్పెనచే ఊళ్లు కొట్టుకొని పోయినవి. ఏలపిండి గాలికి కొట్టుకొనిపోవుచున్నది. ప్రవాహములోఁబడి వాఁడు కొట్టుకొని పోవుచున్నాఁడు.

కొట్టుప(వ)డు. అ. క్రి. (కొట్టు¹ + పడు) ౧. దెబ్బలుపడు, తాడితమగు.

ఉ. కూలినచోటఁ గొట్టుపడి కుందినచోట ... విష్ణుభవదూరునిఁ జేర్కొనిరేని మీఁద న, క్కాలుని యాతనాతతిఁ గానరు పూనరు దుఃఖభారముల్. భాగ. ౬. ౧౨౩.

క.కొట్టుపడి యటకు మునుపే...

నాదు దెసఁ గని మదిలోఁ, గట్టలుక వొడమి నాసఖు, లిట్టనిరి మునీంద్రుతోడ నెత్తినవెలుచక్. మనుచ. ౪.౭౬. వేం. పంచ.౪. ౪౭౩.

౨. బాధపడు, పీడితమగు.

క. అట్టిమహాదారిద్ర్యము, దొట్టిన హరిశర్మ ధృతియుఁ దూలక తృష్ణం, గొట్టుపడకుండఁగాఁ దన, పట్టపుటిల్లాలిఁ గష్టపడి పోషించెన్. హంస. ౨. ౧౫౧.

౩. వ్యయమగు. (శ. ర.)

కొట్టుమిట్టాడు. అ. క్రి. (కొట్టు¹ + మిట్టి + ఆడు) అతిశయించు; నిరంకుశముగా మిట్టాడు, స్వేచ్ఛగా సంచరించు.

సీ ... ఆఁకలి కొట్టుమిట్టాడంగ ... భాగ. ౯. ౧౦౧.

క. రక్కసులు వేడబంబుల, మిక్కిలి నాముకొని కొట్టుమిట్టాడంగా, నక్కట యొకమెకమునకై, యిక్కానల నొంటిఁ దిరుగు టిది తగవగునే. యయా. ౨. ౫౭.

కొట్టుమిట్టిపడు=కొట్టుమిట్టాడు. అ. క్రి. ఎగిరిపడు, మిడిసిపడు.

ఉ. దిగ్గన లేచి నిబ్బరము దీటుకుచంబుల నాఁచలేక తాఁ, బగ్గకుఁ గొట్టుమిట్టిపడు పైఁటచెఱంగఱ నేల జాఱఁగన్. ఉ. హరిశ్చ. ౪. ౨౬.

కొట్టులా(ట్లా)ట. వి. (√కొట్టులాడు) కలహము, జగడము.

క. నీ కేమి యాతఁ డాతఁడుఁ, బైకొని మార్కొనిన నిన్నుఁ బ్రార్థించి రటో, యీ కొట్లాటలు దీర్పఁగఁ, నాకాధిపతినయ యనుచు నారదుఁ డనియెన్. అహ. ౧. ౧౦౫.

గీ. పికిలిపిట్టలఁ గొట్లాటఁ బెట్టి చూచు. కువల.౫. ౯.

కొట్టులా(ట్లా)డు, కొట్టాడు. అ. క్రి. (√కొట్టు¹) వృషాలించుకొను; జగడమాడు, పోట్లాడు.

ధగడ. జలజనాళముల విశాలసరసలీలఁ గొట్టులా
డి. రా. వి. ౩. ౧౨౧.

సీ. అంత కంతకు నంకురాది సకర్తృక మనుచుఁ
గొట్లాడువేదాంతికులును. రా. వి. ౨. ౧౫.

గీ. చుట్టములలోన నొప్పమి పుట్టినప్పు, డడ్డపడి
వారితోడఁ గొట్లాడిరైన, దాని నుడుపంగఁ
జొరకున్నవానిఁ గ్రూర,కర్ముఁ డని చెప్పుదు
రు కర్మ కాండవిదులు. భార. ఉద్యో. ౩. ౨౪౨.

౨. బాధపడు.

క. కట్టా త్రికరణ మెఱుఁగఁగఁ,బుట్టినదురితముల
నపుడ పాలియింపనియా,కట్టిఁడి దేహం బుడి
గినఁ,గొట్టాడును బిట్టు నరకకూపంబులలోన్.
భాగ. ౬. ౪౩.

కొట్టె. వి. (త. కొట్టు.) ఒకవిధమైనగాడె.

సీ...తగుఁ గునూలాభిధ గాడె యనంగను గరిసె
యనఁగఁ. గీ. దక్వి శేషసమాఖ్యలు తనరుచుం
డుఁ, గొట్టె కూటు పాడక కుమి బొట్ట యనఁ
గ...ఆం. భా. ౨. ౨౪౦.

కొట్నము. వి.(ఇది 'కట్టు' ధాతువునకు 'కట్నము'
వంటిది. √ కొట్టు1-క. కొట్టణ, కొట్ణ.) ౧. వ
డ్లుమున్నగువానియొక్క దంపు.

ద్వి...శేఁ డాదిగా మీరు గూడి, చని వీరబా
హునిసదనంబునందు, వెట్టేఁ గొట్నము నీళ్లు వె
లయంగఁగనవు,కట్టెలు నివి యావిగాఁ గలప
నులు, పగ లెల్లఁజేసి ... ద్వి. హరిశ్చ. ఉ.
౧౬౬౧ పం.

మ. సొలపుం దమ్మెరసోగలేఁదలిరుమోసుల్ పూర
జం బెంతయున్,గలయం బర్వఁగఁ దావిక్రొ
వ్విరిఁ గడంకన్ వ్రాలుమన్ దేలుమన్, వెల
పెన్ మాధవకానసేందిరలపెండ్లిం దీవపూఁ
బోఁడులు,త్కళికన్ గొట్నము లేఁటిపాట
లెసఁగంగా దంచుకీలిం జెలీ. చంద్రా. ౪.
౨౧౫.

౨. ఊడిగము. (శ. ర.)

శా. ఇట్టట్టెందును బోవ రాక వగతో నెల్లప్పు
డున్ వేలుపుల్,వెట్టిం గొట్నముఁ జేయ...
యయా. ౨. ౬౩.

క. అనవుడు భూతంబులు మా,కును మీకృపఁ జే
య వెట్లు కొట్నంబుల మ,మ్మును బట్టి నోపు నే
యవి, యని పదముల కెఱఁగి పలికి రంతయుఁ
దెలియన్. మై. ౩. ౨౯.

కొట్నములపాటలు = పెండ్లిలో కొట్నములుదంచు
నపుడుపాడుపాటలు.

వ. అప్పుడు గప్పురగంధులు పెండ్లికొట్నంబులపా
టలు పాడి రఁట యెటువలెను. మృ. వి. ౩.
౫౯.

కొట్నము(లు)దంచు = పెండ్లిలో స్త్రీలు పలురక
ములవడ్లు కలిపి పాటలు పాడుచు దంచు.

పాట. చెలియ రావె చేడె రావె చిన్ని రావె పా
న్న రావె, వెలఁది రావె కొట్నములు వేగ దం
చుము॥ గరుడవాహనములు మంచి గోరికుంకు
మములు రత్న,సములు పచ్చగన్నేరులు సన్నది
నుసులు, కలయఁ గూర్చి ... దంచిరి. మృ. వి.
౩. ౬౦.

కొట్ర1. వి. పిండిలోనగువాని నుడుకఁ బెట్టుటకు
పెట్టినయెసరు.

వ...కీచకతండులంబులం బిండికొట్టి కొట్రఁ బో
సి యుప్పి గొప్పలుగాఁ జేసి యావించినకుడు
ములబానలు...కాళ. ౩. ౩౬.

కొట్ర2. విణ. వామనుఁడు.

సీ. కుబుచ కొట్ర కుఱుఁజా...గీ...అనఁగను వా
మనాఖ్య దనరు...ఆం. భా. ౨. ౧౨౩.

కొట్ల(ట్టుల)మారి. విణ. (√కొట్టు1) కొట్లుపడు
స్వభావము గలవాఁడు, దెబ్బలు తినుస్వభావము
గలవాఁడు.

సీ. తాళముల్ చూడఁ గీర్తనపాత్రము లటంచుఁ
గొట్లమారుల జోడుగూర్పఁ దగునె. గీ...గ
[illegible]. చంద్రా. ౪. ౧౨౪.

కొడతము=కొంతము 1. వి. కుక్క మున్నగువాని మెడకుఁ గట్టి పట్టుకొను కఱ్ఱ.

క. కొడతములు ఓచ్చి కుక్కల,విడుచుచుఁ బెను వలల నిగుడ విప్పుచుఁ గడఁకన్, నెడనెడ నార్చుచు నతిముతిఁ, గమువడి వలవేఁటకాండ్రు గవిసిరి పెలుచన్. పద్మ. ౧. ౧౧౩.

కొడము. వి. ముఖభాగమునందు కట్టు లేక నడుమ వలవలె వల్లిక గలయూఁతవంటి మత్స్యగ్రహణ సాధనవిశేషము.

గీ. కొడమ ఈ అడ్డకొడమ ద్రొబ్బుడుకుటంబు,చాఁప యొత్తెల గూడయు...హంస. ౪. ౧౨౪.

క. వలలం గాలంబులఁ గొడ,మల నూఁదులఁ జావ్వలను గ్రమంబున...ప్రబంధ. ౧౫౪.

కొడవలి. వి. దే. అసా. (బ. కొడవలులు, కొడవళులు, కొడవర్లు, కొడవండులు, కొడవండ్లు) లవిత్రము, కక్కులు గలిగి వక్రాకారమై గడ్డి మున్నగునవి కోయుట కుపయోగించునొకానొకపనిముట్టు.

క. కడునియతిఁ దపము చేయుచు, నడవికి నొకదినమునందు నరిగి సమిత్తుల్, కొడవంటఁ గోయుచునరవడిఁ, దడఁబడి తనవామహస్తతర్జని తెగినన్. వరాహ. ౧౨. ౨౪.

గీ...సత్త్వమును రజస్సును దమస్సు, ననఁగ గుణములు...ఒందు మెయిఁ దగ విట్టలముగ, నొలయువైరాగ్య మనుకొడవలిన కాని. భార. శాం. ౪. ౧౫౨. ఆం. భా. ౨. ౨౩౧.

కొడస=కొడిసె. వి. (సం. కుటజః) కుటజము, కొండమల్లెకి.

గీ...కొడస, కొడిసె యనఁ గుటజం బగు...ఆం. భా. ౨. ౫౦.

కొడి. వి. (సం. కోటిః. ప్రా. కోడి. క. కుడి) ౧. దీపశిఖ; దానినుండి వెడలుపొగ.

సీ. కొడిఁ బుట్టుకాళిమాంకురపుమేఘములకు మెఱుఁగులై మాపుఁగ్రొమ్మించు లలర...గీ. అరతులొసంగుదివ్యకన్యకలు ధన్యమతులు గ్రీడింతు రయ్యుత్తమస్థలమున. పాండు. ౨. ౧౨౩.

క. శ్రీకమలగృహము మోము వి,లోకింపఁగ దీపకళికలు కనుంగవ యా,నా కొడి వాఁటినసన్న పు,రేకలు నా బొమలు సుందరికిఁ జెలువొందున్. పి. శకుం. ౨. ౧౭౯.

౨. దీపపువత్తి మున్నగువానియొక్క దగ్ధాగ్రము, కాలినచివర.

ఉదా: దీపపుకొడి, పొగచుట్టకొడి.

(వ్యవ) కొడి కత్తిరించుటచేత దీపము బాగుగా వెలుఁగుచున్నది.

౩. లక్షణము, చిహ్నము.

ఉదా: చవుటికొడిసేల. (బ్రా.)

౪. జెండా ?

ఉదా: కొడిస్తంభము=ధ్వజస్తంభము. (బ్రా)

కొడివేయు=జెండాయెత్తు. (బ్రా)

జ: కొడివడు.

కొడిగ(గె)=కొణిగ. వి. ముంజూరు, చూరుముందుభాగము.

ద్వి. అది మీఱఁగానీక యపరంజికొడిగ, ముదురుఁగెంపులపాళముగ నెండ గాయ. రం. రా. సుం. (చి. ని.)

సీ. పాడిమగబ్రాచందుకొడిగె నంటినజాతిరేకోటిఆగోడజాజూటాకు. ఘటికా. ౨. ౬౬.

కొడిద=కొడిదిలి. వి. బొట్టనవ్రేలు కాక తక్కిననాలుగువ్రేళ్లను వంపఁగా నేర్పడినచేర.

గీ. భాసిలు నికుబ్జచతురంగుళీసమాఖ్య, కొడిద కొడిదిలి యనఁగ రత్నోవిదారి. ఆం.భా.౨.౧౮౦.

కొడిది(డ్డి). వి. ఒకానొకచెట్టు. (శ. ర, బ్రా.)

సీ. కొడిదిపూసల నంటుకొలిపినమొలత్రాడు తలదుస్తు చీరణంబులపాదియును. అ ... అమరనాకస్మికంబుగా, మందనుండి యింటిమొగఁదు పచ్చె. వేం. పంచ. ౧. ౫౫౨.

సీ. నిగుఱు గప్పునిచంద్రనిష్ప్రభౖతవడి నున్న దీర్ఘ
డ్డిపూసనీ కెవ్వఁ డిచ్చె. జై. భా. ౩. ౭౮.

కొడిదిలి=కొడిద, కొణిద[1], కొణిదిలి. వి. ౧. బొటనవ్రేలు కాక తక్కినవాల్గువ్రేళ్లను వంపఁగా నేర్పడినచేర.

గీ. ఖాసిలు నికబ్జచతురంగుళిసమాఖ్య, కొడిద
కొడిదిలి యనఁగ రక్షోవిదారి. ఆం. భా. ౨. ౧౪౦.

చ. పుడమిని రాచయిండ్ల మఱి పుట్టునె యీవగ
కొమ్మ యమ్మరో, కొడిదెఁడు నెమ్మొగంబు
తళుకుందలికన్నులు చేరెఁడేసి గా... బహు. ౪. ౧౦౬. చంద్రా. ౧. ౭౯.

కొడిమె[1]. వి. ౧. అపనింద.

సీ... అయ్యబ్జముఖియు. గీ. మిగుల వెఱఁగంది
యంతట నగుచు మీరు, సృష్టికర్త లెట్టైనను
జేయఁగలరు, మదికి వలసినయట్ల చేయుదు
రుగాని, పట్టికొడిమెలు నాకును గట్టఁ జనదు. కళా. ౫. ౫౬.

౨. అనృతము, అసత్యము.

సీ. బూతు నా బూమె నా బూకె నా బూటక
మ్మనఁగను వేడబ మనఁగఁ గొడిమె. గీ. యనఁ
గను నబద్ధసంజ్ఞయై యలరుచుండు. ఆం. భా. ౧. ౧౧౯.

౩. పాపము, దోషము.

క. కడు నరుడుగ నీయెడ నీ, యడుగుంగొన యం
త సోఁకినంతనె చెడుగుం, గొడిమెలు విడి
చని క్రమ్మఱ, మడఁతితనం బొదవె నాకు
మానిసిమిన్నా. అచ్చ. రా. బాల. ౧౪౯.

జ: కొడిమెలాఁడు.

కొడిమె[2]. వి. చేఁపలబుట్ట, కుపణి.

సీ...కుపణి బెలంగుఁ గొడిమె యంచనఁగను... ఆం. భా. ౧. ౧౫౯.

కొడిమెలాఁడు. విశ. (కొడిమె[1]లు + ఆఁడు.) పాపాత్ముఁడు. (శ. ర, బ్రా.)

కొడివడు. అ. క్రి.(√ కొడి) క్రుంగు ?

సీ ... దృష్టికథకగోచరంబు. అ. గాఁగఁ బన్ని
నిలిచెఁ గాయ్యోలో దానవ, కులబలంబు నే
లకొడివడంగ. కు. సం. ౧౧. ౬౪౯. (ప్రయోగాంతరము లేదు. ఇంకను విచార్యము.)

కొడిసె[1]=కొడస.

గీ. కొడిసెవిరులకమ్మఁదనంబు గొఱలి కొండ,సె
లల జాఱుతుంపురు మోఁచి మెలఁగుచున్న,
గాడ్పుమురిపంబు నెందును గలిగి యెల్ల,వా
రిమనసులు వేడ్కల మూరిఁబోయె. హరి. పూ. ౯. ౬౭.

గీ... కొడస, కొడిసె యనఁ గుటజం బగు ... ఆం. భా. ౨. ౫౦.

జ: కొడిసెపాల.

కొడిసె[2]. వి. మత్స్యవిశేషము, ఒకవిధ మగుచేఁప.

సీ. కొఱ్ఱమీలను దండ్రి కొలువు లెంకల కిచ్చె వా
లుగలను సంగడీల కిచ్చె ...కొడిసెలఁ బరిహా
సకులకు నిచ్చె. ద్వా. ౧. ౨౪౦.

కొడిసెపాల. వి. (√కొడిసె[1]) కొడిసెకాయ, ఇంద్రయవము.

గీ...కొడిసెపాల,నాఁగ నింద్రయవము దోఁచు
నాగభూష. ఆం. భా. ౨. ౫౦.

కొడుఁగురు=కొణుఁగురు. వి. ౧. దీపముయొక్క చిట్టెము, దీపకిట్టము. (చి. ని, శ.ర.)

౨. (శైత్యాదులచే శరీరమునకుఁ గలుగు)వంకర. (చూ. కొడుఁగురువోవు)

జ: కొడుఁగురువోవు.

కొడుఁగురువోవు=కొణుఁగురువోవు. అ. క్రి.

(కొడుఁగుసు+పోవు) - శైత్యాదులచే-వంకర పోవు, మెలికలుతిరుగు.

(గిజిగాఁడు) వ... సీతునం, గొడుఁగుసుకోయి యున్నసఖుఁ గ్రోఁతిఁ గనుంగొని చాలఁ గుందుచున్. కేయూర. ౩. ౨౬౦.

కొడుకఁడు=కొడుకు. వి. బిడ్డఁడు, కొడుకు.

క. కొడుకఁడు నాపాదిగిటఁగోఁ, జెడి పోయిన నాఁటనుండి చెలియా తెలియం,బడ దేవార్తయు నతఁ డే,వడువున నెచ్చోట నిలిచి వర్తించెడినో. భాగ. ౧౦ ఉ. ౩౨.

కొడుకు=కొడుకఁడు. వి. (చూ. కూఁతు.) ౧. మగశిశువు, బాలుఁడు.

ఆ. ఘనభుజుండు రాధ యనుదానిపతి యొక్క, నాఁడు దరుగుఁ దెంచి చూచి రత్న, పుంజభరిత మయినమంజసలో నున్న, కొడుకు దాని తోన కొనుచు వచ్చి. భార. ఆది. ౫. ౩౧.

వ ... సాత్యకియు నబ్బాలు బలదేవుచేతికి నెత్తుకొన నిచ్చి తదనంతరంబ నారాయణు చేతికి నిచ్చిన.

క. అక్కొడుకు నబ్జనాభుం, డక్కజముగ నెత్తి కొనుచు నందఱుఁ జూడన్, గ్రక్కున నొక్కట నడఁగెను, మిక్కిలిచేతులును వానిమిక్కిలికన్నున్. భార. సభా. ౨. ౫౬, ౫౭. ఆం. భా. ౨. ౧౧౭.

౨. పుత్త్రుఁడు.

క. పొడువునఁ బ్రాయంబునఁ గడుఁ, గడిఁదిబలంబునను జూడఁగా నసదృశు నీ,కొడు కని యాతని నెంతయు, నెడమడుగుగఁ జూపఁ దత్తెయుందఱు నగఁగాన్. భార. ఆది. ౮. ౧౦౦.

గీ. కూఁతురై పుట్టి పదపడి కొడుకుఁదనము,గాంచి భీష్ముని నాజిరంగమునఁ జంపు, నట్టియుజ్వాలాపత్యంబు వుట్టు నీకుఁ, దప్ప దిది యని రుద్రుండు చెప్పె ననియె. భార. ఉద్యో. ౮. ౩౬౦.

౩. పురుషుఁడు, మగవాఁడు.

క. చేపెసువలరాయనికై, కాసములకుఁ గాకజడిసెఁ గాఁపుగొడుకా, నుదతిఁ దచ్చుటకు ని,ద్రాసక్తుని మీఁటెఁ జన్ను ద్రావుడుకొడుకున్. వేం. పంచ. ౮. ౮౭౭.

కొడుకుఁగుఱ్ఱ=కుఱ్ఱవాఁడైనకొడుకు.

గీ. ధర్మతనయాదులైననీతమ్ములకును, ధార్తరాష్ట్రులకును నీవ తగువిభుండ, వేలు మీలోకమెల్ల నీ కేల రాధ, కొడు కితం డనుతక్కువ కొడుకుఁగుఱ్ఱ. భార. ఉద్యో. ౮. ౫౯.

క. కొడుకుంగుఱ్ఱకుఁ జనుఁబా,లిడి ... వేం. పంచ. ౮. ౮౯౧.

సా. కొడుకు బ్రదికియుండవలె కోడలు ముండమోయవలె నన్నట్లు.

జ: కోటరము, కోటవికము, కోడంట్రము, కోడంట్రికము, కోడవికము, కోడలితనము, కోడలు.

కొడుపు. వి. దంకా జేగంట మున్నగువానిని వాయించుకోల, కోణము.

గీ. క్రొమ్మెఱుఁగుఁదీఁగె తళుకుఁ బకమ్మ పసిఁడి, కొడుపుతాఁకుల ఘూర్ణిల్లె ఘోరభంగి, దర్పకోద్దండదండయాత్రకును బోలె, భూరితరమేఘమాలిక పేరిభేరి. రామా. ౬. ౭.

సీ. మసిబొట్టుబోనాన నసలుకొల్పినకన్నుఁ గొడుపుచేఁ దాటించు నెడపఁదడప. క్రీడా. ౧౩౬.

ఉ. అంగదఁ దత్స్వయంవరమహామహావైభవకేళిహాళికిన్, గ్రంగన ఘంటపైఁ గొడుపు ప్రాఁకుట యొన్నఁడొ నాఁటనుండియున్, సంగరముల్ గరఁబుగ మనంబున భావన సేయ రైరి యా, మంగళకార్యనిష్ఠు లయి మధ్యమలోకమున న్మహీపతుల్. నైష. ౩. ౨౫.

౨. బలపము లోనగువానికడ్డి.

వ. ఈబలపపుఁగొడుపున వలసినయన్ని లెక్క-

లోడ్డి వ్రాసి యీలాతపుఁగోల సవ్యహస్తం
బునఁ బట్టి మట్టించిన నన్నియు నీవు దలం
చినప్రాణులై నిల్చి నీవు చెప్పినపని చేయు
...ద్వా. ౭. ౧౧౩. ఆము. ౨. ౫౪.

౩. తంబుర వీణె మున్నగుతంత్రీవాద్యములు వాయించుటకు వ్రేలికిఁ దగుల్చుకొనులోహపు గోరు. (శ. ర, బ్రౌ.)

౪. జంతికలు చేయుగొట్టము (బ్రౌ.)

౫. అప్పడాలు మున్నగునవి ఒత్తుగుండ్రనికఱ్ఱ. (బ్రౌ)

ప్రత్తికోడుపు=ప్రత్తికాయలోనిజడ, విడి.

సీ. శయనించె నొకచోట శ్రవణనక్షత్రంబు
గుంటిమీఁదటి ప్రత్తికోడుపువోలె. కాశీ. ౧. ౧౩౭.

జమ్ముకోడుపు=జమ్ముకండె, జమ్ముకంకి, జమ్ముచెన్ను. (బ్రౌ.)

కోడుము. వి. తీర్థపుబిందె.

క. కోడు మెత్తుకొఱకు గుడికిన్, నడుచున్ వెలపడుచు నాభినామునుం గ్రొమ్ముడిసౌరున్నడి చేరు, న్నడి జాఱుంబైఁట వింతవగఁ గనిపింపన్. శుక. ౩. ౧౭. ('కోడుమెత్తుకొఱకున్=తిరుమజ్జనపుసేవయందు తీర్థపుబిందె నెత్తునప్పుడు కావించుయుత్సవమునకు' అని కథాసందర్భమును బట్టి తోఁచుచున్నది.)

కోణజేము=కోణజో. (బ్రౌ.)

కోణజో. వి. వాకిటికావలియిల్లు, ద్వారమును మాత్రము సంరక్షణముచేయుపంచ. (బ్రౌ, శ. ర. "కొంజా" అనివాడుక.)

కోణతము[1]=కోడతము.

సీ. విరుదు గల్గినయింటఁ బెరిఁగినం గోణతంబు
విప్పినంతనె కుక్క పెదకుఁ జెప్పు. వేమ. ౩౬.

కోణతము[2], **కోణత.** వి. మల్లసాధనవిశేషము.

మ. అమరం గ్రొవ్విరితేనెజాలుకోణతా లందంద
లాగించి షాం,కముగం బుష్పాడిమట్టిలోఁ
బొరలి పేఁకన్ బోఁకపూమొఁగ్గగో,తములం
ద్రొబ్బి సమీరమల్లుఁ డసవొందన్ మావి
పూలోడిఁ ద్రి,ప్పమెయిన్ గోకిలబాలుఁ
డెంచికొను సొంపుల్ గుల్కువాదంబులన్.
శృం. ౨. ౧౧౭.

సీ. మనును జెట్టి యనంగ మల్లాభిధానంబు...త
త్సాధనంబులై తగుఁ గంబము కోణత...ఆం.
భా. ౨. ౨౦౭. ప్రబంధ. ౭౨.

కోణిఁగె. వి. దిబ్బ, కుప్ప.

వ...మగరాలగోడలనీడలం దుఱంగలించుక్రీడా
పులినంపుఁగోణిఁగెలఁ దెలంగురంగుల మె
లంగుచెలుంగులు...కృష్ణ. ౧. ౨౦.

కోణిగ(గె)=కోడిగ. వి. ముంజూరు, చూరుముందటిభాగము.

సీ. పగడాలకోణిగలనిగనిగల్వజ్రంపుజగతిశ్రే
వల నెఱజాజా నింప. వసు. ౨. ౨౩.

సీ. నెలవులై చెలువారునిలువుల పిలసిల్లి కోణిగఁ
బారావతకులము పదర. మనుచ. ౬. ౩.

ద్వి. గోమేదకంబులకోణిగలుఁబవిరి,గా మల్చి పై
వజ్రగార యొసంగి. రం. రా. బాల. ౭౩౫.
౭ పం.

చ. చెదరి కపోతముల్ గోణిగ చేరక తారకవీ
థిఁ బాఱఁగా...వసు. ౪. ౬౩.

కోణిగచూరు=కోణిగ.

సీ. దోఁపుచూరనఁగను దోఁచు నంతర్ఛది కో
ణిగచూరనఁగ నగు వ్యలీక,ము...ఆం. భా.
౨. ౨౧.

కోణిగె. వి. నమస్కారము.

రగడ. గోవర్ధనమునఁ గొలుపై గన్పడు, గోపవే
షునకుఁ గొణిగె లొనవ్చుచు ... హంస. ౪.
౨౧౩.

వ...తులసీవనమునవలిగ బాధమునమః గొణిగె...
ప్రబంధ. ౮౮౦.

క్రొంణిద[1]=కొడిద. (బ్రౌ)

క్రొంణిద[2]. వి. మనుష్యజాతివిశేషము. (శ. ర, బ్రౌ.)

క్రొంణిదిలి=కొడిదిలి.

ద్వి. ఎవతు నిద్ధర నెల్ల నేలినవృపులు, గొనిపో
యిరే నేలఁ గొణిదిడం బైన. ద్వి.హరిశ్చ.
పూ. ౧౪౨౭ పం. భా. శ. ర.

క్రొంణుఁగురు=కొడుఁగురు. వి. ౧. దీపముయొక్క
చిట్టెము. (శ. ర.) ౨. (శైత్యాదులచే శరీరము
నకుఁ గలుగు) వంకర. (చూ. కొడుఁగురుపో
వు.)

క్రొంణుజో=కొనుజో. వి. పిడుఁజా, పశువులదేహమం
దు చేరి రక్తము పీల్చెడిజంతువిశేషము. (శ. ర,
బ్రౌ.)

క్రొంతి(త్తి)మిరి. వి. (సం. కుస్తుంబరి. ప్రా. కొతుం
బరి. త. కొత్తమల్లి. క. కొత్తుంబరి.) దనియపు
మొక్క, ధాన్యాకము.

సీ...కుస్తుంబరి దనర్చుఁ గొతిమిరి యన. ఆం.
భా. ౨. ౨౪౯. అ. మ. శ. ౫. ౨౪౫ పా.
౧౬ పం.

జః కొతిమిరిపురుగు.

క్రొంతిమిరిపురుగు. వి. (√ కొతిమిరి) దీపములో
పడి చచ్చునొకవిధ మైనపురుగు. (ఇది దీపము
లోఁ బడికాలునప్పుడు కొత్తిమిరివాసన కొట్టు
ను గనుక ఇట్టిపేరు వచ్చినది. బ్రౌ.)

క్రొంతుకు=కొదుకు. అ. క్రి. ౧. జంకు, వెనుదీయు.

ఆ. తల్లి పాలుపైచి తరల నన్నులపంత, బతికి
కూఁతపట్టి కొతుక కీవు, కన్ను లెత్తిచేసి య
న్నులఁ గని కాలు,కూఁత లుఱచె దేమి కొ
కిలంబ. రసిక. ౪. ౧౭౦.

చ. అతితరమారఘోరవిశిఖాగ్నిశిఖాపరితాపభీ
తి న,య్యాతివలమిన్న నిన్నిచటికంపెడిచో
మతి యేమి పల్కె నీ,మతిఁ గొతుకంగ నే
ల చెపుమా...శుకమా రయంబునన్. రసిక.
౫. ౪౬.

౨. వర్ణలోపము గా మాటాడు, మాటలునమలు.
(శ. ర.)

వి. సంకోచము, జంకు. (శ. ర.)

విణ. వర్ణలోపము గాని పదలోపము గాని కల
ది, గ్రస్తము. (౧. పదము. ౨. వాక్యము.)

సీ. గచ్చు కొతుకు నాఁగ గ్రస్తాఖ్య విలసిల్లు.
...అం. భా. ౧. ౧౧౫.

జః కొతుకుపడు.

క్రొంతుకుపడు. అ. క్రి. (కొతుకు+పడు) ౧. (మా
ట) లుప్తవర్ణము గాని లుప్తపదము గాని అగు.
(శ. ర.)

౨. తగ్గు, తక్కువ యగు.

క. అతనికి మంజుల యనఁ గా, సతి యొక్క తె గ
లదు దానిసరి యెన్నుటకుం, గొతుకుపడు రతి
కిఁ జతురత, యితరల నిఁక నెన్న నేల యిం
దునిభాస్యా. హంస. ౨. ౮౦.

క్రొంత్త డ(శ)ము=క్రొత్తడము. వి. (త. కొత్తళమ్.
క. కొత్తళ.) కోటబురుజు.

ద్వి. తఱు చైనయట్టికొత్తడములతోడ, నిర వైన
ముందఱియిట్టికకోట,పడమటివాకి లేర్పడఁ
గాచి యుండు, రెడపక రాక్షసు లెనుబదికో
ట్లు. రం. రా. యు. ౩౦౩ పా. ౧౫ పం.

చ. తలఁకుసఁ గోటనల్గడలఁ దల్పులు వేల్పులు మూ
సి డాసి కొ,త్తళములపై నలంగములఁ దా
ర్కొని మార్కొని...ఉ. రా. ౪. ౨౭౨.

సీ...సాలావయవాఖ్య కొత్త,శ మ్మన...ఆం.భా
౨. ౧౨.

కొత్తెము. వి. తాటిపండునందు విత్తు లేనికండ. (శ. ర.)

కొత్తెమ్మ(మ). వి. యోగిని, యోగాభ్యాసము చేయుదానిని. (బ్రౌ.)

కొత్తెమసాని=యోగిని యగుస్త్రీ.

వ... ప్రత్యక్షీకృతమోక్షలక్ష్మీవిశేషంబులం బోని యనశనవ్రతపుష్కి భూతంబు లగు మేనులుం గలకొత్తెమసానులును ... విప్ర. ౨. ౧౮.

కొత్వాలు. వి. (హిం. కొత్వాల్) పోలీసుఅధికారి. (శ. ర.)

గీ. ఎఱుక గలవారితరబడి నేగునపుడు, కరముల సిఖాలుచేసి ముష్కరతురుష్క, లవలఁ బొమ్మని కొత్వాలు కప్పురింపు, రచ్చటికిఁ జేరఁ బదులకు నలవి కామి. కృష్ణ. ౨. ౧౨౩.

కొద=కొదవ. వి. (√కొదవ) ౧. కొఱంత, లోపము, న్యూనత.

సీ. కూడుసీరకు నింటఁ గొద లేక యుండునే ... హర. ౨. ౫౧.

క. చదలేటినీటఁ దడుపక, కొద లేటికిఁ దీఱు సగరుకొమరుల కని ప్రేమ దిగంతచరుఁడు గరుడుఁడు, మది వంత యడంప నంశుమంతుం డంతన్. చం. రా. ౩. ౧౬.

౨. అక్కఱ, గమి, ఆశ.

క. ఇది గాంధర్వవివాహము, సుదతీ మన కిపుడు సాక్షి సూర్యుఁడె యగు నో, ముదుకఁడ నీకొద తీఁతిన, వద లెద వే నొల్ల ననుఁ బ్రవాళాధరయున్. భోజరా. ౭. ౧౧౫.

వ... జాతినపమ్యోదలు దాఠిన పేరెదలు కొలఁది గడచినసద్దులు కొద దీఱనిసుద్దులు గలిగి యమ్యోడ ... సమీర. ౩. ౧౭౮.

౩. సంకోచము, జంకు.

చ. ఎదఁ గొద లేక మ్రుచ్చు లని యెట్లు వచించితి వల్లభర్మసం, పదలకు మూల మైనహరిభక్తుల్ కొక్కడ కాదు వారికిం, దుద ... ... లదు దొంగతనం బని యేను బాస చేసెద ... పరమ. ౩. ౭౧.

౪. శేషము, మిగులు.

గీ. అరిన లాఁతుగఁ గోల్పోక నతఁడు రాజా, రడ్డిఁ గను వని కొదయుఁ దీర్పంగ మగిడి, యంతఁ బరియును సైప్రజ కలిసి పాటి, పోవ వాఁడును వెడపోట్లు పొడిచి చనియె. ఆము. ౬. ౭౩. (శ. ర. పా.)

కొదమ. వి. తిర్యగర్భకము, పశుపక్ష్యాదులపిల్ల; శిశువు.

గీ. నిసు వనంగను బిల్ల నా నిసుఁ గనంగఁ, గూన యనఁ గందు నాఁగను గొదమ యనఁగఁ, దిర్యగర్భకములు గాను దెలియ వలయు, నాపచారిక మన్యాఖ్య లౌట శర్వ. ఆం. భా. ౨. ౯౯.

సీ. త్రాళ్లఁ బట్టింపంగఁ దతి నైనకొదమల సంచు లెత్తింగి శిక్షించు నేర్పు. భార. విరా. ౧. ౯౫.

పులికొదమ. భార. ద్రో. ౨. ౭౯.

అంచకొదమ. నైష. ౬. ౨౨.

తేఁటికొదమ. పారి. ౨. ౬౩.

లేడికొదమ. హర. ౫. ౫౫.

వేఁడివేలుపుఁగొదమ = సూర్యశిశువు.

చ ... వేఁడివేలుపుం, గొదమలు దావపావకునికుఱలు ... వానరవీరులు ... రామా. ౭. ౧౭౦.

విశ. ౧. తరుణము, పసుమని. (పసుపక్ష్యాదికము)

సీ. గోడిగజాతిలోఁ గొదమపెంటుల నేర్చి మావుల వాత్రించుమార్దవంబు. భార. విరా. ౧. ౯౫.

కొదమతుమ్మెద. నైష. ౭. ౫.

కొదమపులి. కళా. ౧. ౧౨౭.

కొదమ... ... ఘటికా. ౨. ౨౬.

౨. బలిష్ఠము, దృఢము.

సీ. కొదమగుబ్బలదానిఁ గ్రొమ్మించుఁ గ్రమ్మించు నెమ్మేనినిగనిగన్నిగలదాని. దశా. ౨. ౧౦.

౩. లేఁత; పిన్న, చిన్న.

సీ. సౌరభోల్లాసముల్ జాతి గ్రుంగఁగఁ జేరె నలరారుకొదమక్రొవ్వులను నెలను. ఆము. ౫. ౧౩౯.

సీ. ధుంఢివిఘ్నేశునిష్ఠురకంఠవేదిపైఁ గొదమచుక్కలరాజుఁ గుస్తరించు. భీమ. ౨. ౪౮.

ఉ. సోరణగండ్లఁ రాఁ గొదమచుక్కలు పట్టసతు ల్కవాటముల్, చేరుప ... ఆము. ౨. ౧౩.

కొదమతనము = చిన్నతనము, లేఁబ్రాయము.

గీ. కొదమతనమున నొప్పారి పిదప గండు, మెఱసి పొదలెడుమృగనాథు లెఱుఁగు దోఁప. హరి. పూ. ౬. ౧౭౫.

కొదమయెండ = ఈరెండ, లేఁతయెండ.

గీ. కొమరుఁబ్రాయంపునూనూఁగుఁగొదమయెండ, ప్రాచి కభినవమాణిక్యపదక మయ్యె. కాశీ. ౧. ౧౨౩.

కొదమపిడుగు = తీక్ష్ణమైనపిడుగు. (బ్రౌ.)

పిడుగుఁగొదమ = కొదమపిడుగు.

ఆ. కొడుకుపాటుఁ జూచి కోపించి కాళింగ, పతి రయమునఁ దేరు పఱపి భీముఁ, బొదివి పిడుగుఁగొదమవోనినారసము బి,ట్టేసె నది యతండు వేసెఁ దునియ. భార.భీష్మ.౨.౬౫.

జ: కొదమరి.

కొదమరి. విశే. (కొదమ + అరి) పిల్లలు గలది.

ద్వి. మద మతి ధృతి మాలి మదగజేంద్రంబు,కొదమరిపంది చన్గుడుచునే దేవ. పండితా. మహిమ.౨౬౦ పా.

కొదరు. అ. క్రి. ౧. అతిశయించు.

(ఉపాకవ్యవర్ణనము) సీ. కోర్కులతమకంబు కొదరియుఁ దాలిమిపొందున నందంద క్రిందువడఁగ. హరి. ఉ. ౭. ౧౭౩.

౨. చెదరు. (శ.ర.) ౩. రేఁగు (శ.ర.) ౪. ప్రాఁడికలమునుండి సిరావలె చిందు. (బ్రౌ.)

కొదలించు. స. క్రి. (√కొదలు) కుదించు, తగ్గించు, సంకుచితముచేయు.

సీ. నెడతొక్కుఁబలుకుల వినిపించుఁ గొదలించుఁ గలయ వల్లభుపల్కు పలుకుపొంత. కు.సం.౯. ౩౪౬.

కొదలు. విశే. (క. కొడలు.) ౧. మాఁదము, అలసము.

గీ...సారెఁ జెల్లుబ్బయువజనశ్రమజలాబ్ధి,నిను డుకొన దక్షిణము వాసి యేఁగుదెంచెఁ, గొదలునడతోడఁ బవమానకుంభజుండు. చంద్ర. ౩. ౧౦౭.

౨. అవ్యక్తము, అస్ఫుటము.

సీ. కొదలుమాటలు తేనె గులుకుచుఁ బలుకువో మోహనం బగువింత ముద్దుఁజెలువు. కళా. ౬. ౧౯౬.

గీ. సుకవిసంస్తుత్యు శంభుదాసుని నుతింప, నేర్తునే దైన నేను వర్ణింతు నతని, చిన్నిమనుమఁడఁ గావునఁ జిఱుతవాండ్ర, కొదలుపలుకులు ముద్దునేయుఁదురు గాదె. విప్ర. ౧. ౧౨.

జ: కొదలించు, కొదలుపడు.

కొదలువ(ల్ప)డు. అ. క్రి. (కొదలు + పడు) = కొదపడు.

(న్యూనత నొందు, కొఱఁతపడు)

ఉ. ఇమ్ములఁ దోడ నాడుచెలు లేమను చుండు దురోకొ యిప్డు నా, తమ్ముని ముద్దుమాటలు గొదల్పడఁ బల్కెడుచిల్కబోద ని,త్యమ్మును బొత్తునం గుడుచునన్తరిలి చేడ్పడు ... నిర్వ. ౫. ౧౦౫.

కొదవ=కొద. వి. ౧. కొఱఁత, లోపము.

గీ. నేను మీదాన నగుట మీగానకథలు, వడివ

నవ్వేళఁ గొదవలు దడవ లేము. కళా. ౨. ౪౩.

గీ. ఇది యెఱుంగక యున్న నా లేమి కొదవ, నీకుఁ దెలియక యుండుట నీతిగాదు. శుక. ౩. ౨౭౩.

౨. లేమి, దారిద్ర్యము.

సీ. ఉదరపోషణమున కుర్వీశులను వేఁడి కొదవచేఁ గుందుచుఁ గొన్నినాళ్లు. వేణు. ౩౩.

౩. తక్కువపాటు, న్యూనత, అవమానము.

ద్వి. ఇది నాదుముఖభంగ మీక్షింపు నాదు, కొదవ నీకొదవగాఁ గోర్కి భావింపు. రం. రా. అర. ౧౬౯ పా. ౪ పం.

గీ... ఆర్తశరణ్య నీప్రాపు గలిగి, యుండఁగా నిట్టి కొవ మా కొదవ లేల. రామా. ౩. ౬౫.

౪. సంశయము, సందేహము.

గీ... అతని, తీర్థయాత్రయుఁ దపమును దేటపఱుప, నొదవినపుడు గదా మదికొదవ దీఱు. కళా. ౨. ౧౫౭. (చూ. ౧౫౬)

౫. అపరాధము, నేరము, తప్పు.

గీ. బుజముపై నొక్కరోఁకలి పూని పట్టి, వదరుకొనుచును గసరుచుఁ బెదవు లదరఁ, గొదవ లెన్నుచుఁ దాఁ గన్నకూఁతు రున్న, తావునకు వచ్చె నలదేవదేవితల్లి. విప్ర. ౪. ౧౯.

చ. అన విని యంత యేమిటికి నానతి యిచ్చెద రిన్నినాళ్లుఁ దద్దనుజాని నొంచి మీపద ముదారముదాకృతి నొందఁజేయకుం, డినయది నాకు నేర మవునే కద యీకొదవల్ సహించిన, న్ననుపుఁడు వానిఁ బట్టి నుఱుమాడెద నొద్దికఁ జెల్లఁజేసెదన్. కువల. ౨. ౫౧.

౬. న్యూనము.

గీ. తక్కువ కొఱంత పొచ్చెము తగ్గకుందు, కొదవ లొచ్చు కొదుక యనఁ బొదలు న్యూనము... ఆం. భా. ౩. ౨౪.

ఊ: కొద, కొదవచేయు, కొదవవడు, కొదవపడు.

కొదవచేయు. స. క్రి. (కొదవ + చేయు) చిన్నఁబుచ్చు, అవమానించు.

క. గుతిచేసి గిన్నెఁ బంపిన, తరువాతను మల్లి పంపఁదగ దంపినచో, మతి నిన్నుఁ గొదవచేసిన, తెఱఁగగుఁ గెలవులును మీమదిం గడు నెడయుల్. విప్ర. ౪. ౭౩.

కొదవ(వ)డు. అ. క్రి. (కొద + వడు) ౧. న్యూనత నొందు, కొఱఁతపడు.

క. యాగము కొదవడకుండఁగ, సాగింపుఁడు యుష్మదీయసవనానలకుం, డాగతవిసీలఘూమస, మాగమమున దనుజమశకమండలి మ్రగ్గున్. హ. శకుం. ౩. ౧౦౬.

౨. తగ్గు, క్షీణించు; ఎత్తువడు.

సీ. ముదిమిచే లా వెల్లఁ గొదవడ్డ ఖరుని ద్రుంపుటయు నీళ్లకు వడ్డుపోయుటయును. అచ్చ. రా. యు. ౨౫౫.

క. కదలు రదనములు పదములు, గుదివడు జవసత్త్వ మింకఁ గొదవడుఁ జూపుల్, వదనంబు స్రుక్కుఁ జిక్కున్, ముదిమి సుమీ రోఁత ... సుద. ౨. ౧౩౬.

సీ... కొదవడ్డయేనుఁగుఁ గొదమపో లె. దశకు. ౩. ౪.

౩. విచ్ఛిన్న మగు, ఎడ తెగు.

సీ. కొదవడ్డ కౌరవక్షోణిపాలవతంసవంశంబు నిలిచె నెవ్వానివలన. వరాహ. ౧. ౯.

౪. మిగులు, శేషించు.

క. కలయం ద్రిమ్మరి మేదినిఁ, గలవీరుల నోర్చి జయముఁ గైకొంటి మను, ష్యులు నీ కెదురే యింకం, గలదే కొదవడ్డచో టఖండితశౌర్యా. నిర్వ. ౫. ౩౯.

కొదవపడు=కొదపడు. అ. క్రి. (√కొదవ) (కొఱఁతపడు, తక్కువపడు)

సీ... తత్త్రపతిమ యంతయును మన కబ్బినఁ బను లన్నియుఁ గొదవపడక సాగు. పరమ. ౫. ౧౪.

క. రంగద్వేలాసకుబ్జా,లింగనలోపిత మదీయాలీ
లాసేవా, సాంగత్యవచనరచనల,భంగుల నే
మైనఁ గొదవపడెనో యుపేంద్రా. విప్ర. ౪. ౩౮.

(భంగమగు, చెడు.)

క. కొదవపడియెఁ బని యనుచు, న్మది జాలిం దూలి వర్ధమానుఁడు దానిన్, వదినుండి మనుచు నందుల,కు దయాపరతంత్రుఁ డగుచుఁ గొండఱ నిలిపెన్. వేం. పంచ. ౧. ౯౬.

కొదుక. విణ. న్యూనము, తక్కువ.

గీ. తక్కువ కొఱంత పొచ్చెము తగ్గు కుందు, కొదవ లొచ్చు కొదుక యనఁ బొదలు న్యూన, ము...అం. భా. ౩. ౨౪.

కొదుకు=కొఱుకు. అ. క్రి. ౧. జంకు, భయపడు; వెనుదీయు.

క. అలంకి యాడుకైవడిఁ, గోలాటం బేయువాడ్కిఁ గొదుకక కవలై, యాలమునఁ జెడుగుడాడెడు,పోలిక నిరువాఁగు జగడమునఁ గలఁబడియెన్. చంద్రా. ౬. ౭౪.

క. తనకు ననిష్టం బగునో, యని కొదుకుట శంక ...నరస. ౩. ౫౮.

సీ. అడిగినఁ గొదుకక పుడమివేల్పులకు నిచ్చులుఁ బాఁడిమొదవులఁ జాల నొసఁగు. నీలా. ౧. ౪౯.

ద్వి. ఇది యడుగఁగ వచ్చునివి రాదటంచుఁ, గొదుకక వర మేఁజికొను మిత్తు ననిన. ద్వి. పరమ. ౨. ౧౦౦ పా. ౨౦ పం.

౨. వర్ణలోపముగా మాటాడు, మాటనములు.

క. బ్రదికినబలిదైత్యేంద్రుం,డెదఁ దనయపజయముఁ దలఁచి యెంతయు వెతచే, గొదుకుచు నిట్లని పలికెన్, త్రిదశాహితగురుని న్యాయనిష్ఠురఫణితిన్. దశా. ౫. ౫.

జః కొదుకుకొను.

కొదుకుకొను. అ. క్రి. (కొదుకు+కొను- స్వార్థమున.)

(జంకు, భయపడు.)

గీ. అల్లనల్లన హరి హరి హరి యటంచు, గోఁడుఁ బోలె నొదుఁగుచుఁ గొదుకుకొనుచు, భక్తి... పదభక్తి మూర్తిభవించె ననఁగఁ, జకితహ ... దాక్షిదాసరిపాని యయ్యె. విప్ర. ౩. ౩.

కొదుపు. స. క్రి. (త. కుదప్పు) ఏదేని నోట వేసికొని మ్రింగకుండ ఊరక నములు. (శ. ర-ఊరిచు.బ్రౌ.)

కొద్ది=కొలఁది.

వి. (పరిమితి, పరిమాణము.)

ద్వి. ఇలువేల్పులకుఁ బూజ లిచ్చెడువారు, కఁ కొద్ది దానముల్ గావించువారు. రం. రా. అయో. ౮౮ పా. ౧౯ పం.

ఉ. ముద్దియమోహ మెంతటిదొ మోహనరూపవిలాస వింటె యే,నుద్దుల నొల్ల దెవ్వరినిఁ జూడఁగ నొల్లదు సొమ్ము లొల్ల దే,ప్రొద్దు విడెంబు చల్వలును భోజన మొల్లదు నిద్ర యొల్ల దీ, కొద్దికిఁ బచ్చవిల్తునిలకోరుల నేమగుచున్నదో కదా. శకాం. ౪. ౧౦౬.

సీ. తమికొద్ది నధరబింబము గంటివడనీక మొనపంటి నొక్కింత మోపు మనుచు. అని. ౩. ౧౬. జాహ్నవీ. ౩. ౯౬. దశా. ౫. ౨౭.

(శక్తి)

గీ. చైచి సరగునఁ గ్రమ్మఱ వచ్చి తలుపు, మూసి గడె పెట్టి యిఁక మునిముచ్చుకాన, యిటు మొగం బైన నాకొద్ది యెఱిఁగె దనుచు,నింటికిని వచ్చె నవ్విటకంటకియును.విప్ర.౪.౩౧.

వ... రాళ్ల నొడిసెలలఁ బెట్టి చేకొద్దిఁ ద్రిప్పి తివ్వటివ్వన ఉవ్వుచు...సానంకో. ౨. ౨౪ పా.

సీ. మొలవంకికొద్ది బెబ్బులిని గెల్చినవాఁడు గరిగ నీముంజేతిగవ్వదండ. చంప్రా. ౨. ౫౭.

విణ. (అల్పము, కొంచెము.)

ద్వి. కొద్దిగా ముత్తెంపుగొనబువజ్రాల, మద్దికాయ

లడాలుమలయఁ జిక్కెళ్లు. రం. రా. బాల. ౨౦ పా. ౩౦ షం.

(పాటిది, ప్రమాణము కలది.)

సీ. తాళములంతలై తగ నిమ్మకండులకొద్దులై బొం గరాలుద్ది గాంచి. ప్రబంధ. ౭౧౦.

(వ్యవ) కొద్దివారు గొప్పవారు. కొద్దిమంది.

జ: కొద్దికాఁడు.

కొద్దికాఁడు. విణ. (కొద్ది+కాఁడు.) క్షుద్రుఁడు, అల్పుఁడు.

సీ. కొద్దికాఁడనఁగను క్షుద్రుండు తగు ... ఆం. భా. ౩. ౧౩.

కొన. వి. (క. కొనె. త. కొనై.) ౧. చివర, కొస.

ఆ. వెలరువాలుదీవియల నల్లనల్లార్చు, స్వర్ణగండ్ల యందుఁ జొచ్చి సుడిసి, తిరిగి వేగుఁబోక తెమ్మెర లలవేఁగ, కొనలవంక లొత్తు ననలఁ బ్రోచు. భార. ఉద్యో. ౨. ౧౧౨.

ద్వి. కని బొద్దుఁ డంత నుత్కటకోపవహ్ని, కొనలను దనుదాన గొని కాలుచుండ. పండితా. వాద. ౧౭౬ పా. (వహ్నికొన=అగ్నిశిఖ.)

క. కొనఁ గననిపాపకర్ముఁడు, తను నాహారాదివిధులఁ దనుపఁడు మేయన్, జననీఁడు కాలు గట్టున్, మనుటయుఁ జచ్చుటయుఁ గాదు మద్విధమనఘా. వేం. పంచ. ర. ౫౬౫.

౨. వృక్షాదులచివరకొమ్మ, అగ్రశాఖ.

చ. భయ మనుతొల్లికన్ విమలభావవసుంధరఁ బెల్లగించి భక్తి యనెడువిత్తుఁ బెట్టి ప్రతధీనదిసమ్మదవారిఁ జల్లఁగా, నయమున నంకురించుచు ననల్ గొనలై యెలమిం జెలంగి తన్మయముగఁ బ్రాఁకె సంచనఁగ నారులమైపులకంబు లేర్పడెన్. కాశి. ర. ౧౨౨.

చ. ... ఉగ్రత మహాబలురాకకు నోర్వఁ జాలక్కాతని నొకభంగి గెల్తు నని తాఁ దలపోసి హ ...ంచె వాతులుం, గొనలు...

దకొమ్మలు రేయగుడున్ రయంబునన్. భార. శాం. ౩. ౩౯౮.

౩. గుబ్బురుజాలు, కేసరము.

సీ. తేజినా నున్నతవాజియై విలసిల్లు... గీ. కొన యనఁగఁ గేసరం బొప్పు... ఆం. భా. ౨. ౧౯౭.

కొనచీకటి=వేకువ నుండులేఁజీకటి.

గీ. అంతఁ దొలుకోడి గూయ నయ్యాత్మపాదుఁ, డాత్మశిష్యులఁ దెలుపుచు నరిగె నదికి, నింద్రుఁడును గొనచీకటి నింతియిల్లు, సొచ్చి నెమ్మెను బుణుకంగ సుందరయును. జాహ్నవీ. ర. ౭౬.

నడుకొన=నడిమిప్రదేశము.

క. అనుచు నొడఁబాటు లేకున్నను నయ్యర్తురుని నొగలనడుకొన నిడి తా, నను రథ మెక్కి రథికుఁడయి, చనియె నరుఁడు జమ్మి సేరసమ్మదలీలన్. భార. విరా. ర. ౭౪.

వ. ...సకలచతురంగంబులం బూఁచున ట్లొనర్చి యొక్క మోహరంబుగా నమర్చి యం దగ్రభాగంబునం దాను నిలిచి యిరుగెలంకుల నశ్వత్థామసౌబలుల నునిచి నడుకొన శల్యు నిలిపి యన్నరేంద్రుండు వెన్నుదన్ని నిల్చునట్లు సేసె ... భార. ద్రో. ౫. ౧౮౨.

సీ. కుతలంబునడుకొనఁ గొలకొండగా నిల్పి శరనిధి గ్రొచ్చిరి సగరసుతులు. కు. సం. ౧. ౫౨.

కొనరిక్క = రేవతీనక్షత్రము.

క. కొనరిక్క పేరిపాలఁతుక, పెనిమిటివై నాఁగలి యును బెనుఁదాటిసెడం, బును బూని తవిలి కాంద్రన్, దునిమి పుడమిపడఁతి వ్రేఁగుద్రోయుదువు గదా. అచ్చ. రా. బాల. ౧౫౮.

కొనగోరు = గోటికొన, నఖాగ్రము. భీమ. ౧. ౧౧౦. రాజ. చ. ౨. ౧౦౭.

కొనముక్కు = నాసికాగ్రము. వైజ. ర. ౬౭.

కొనరెట్ట = హస్తాగ్రము. రం. రా. అయో. ౯౯ ...ం.

కొనబావిలీ = చెవికొనయందు ధరించెడి భూషావిశేషము. (వా)

జః కొట్టకొన, కొనలిడు, కొనలునిగుడు, కొనలువాఱు, కొనలుసాగు, కొనలొత్తు, కొనసాగించు, కొనసాగు.

కొనటి, కొనటివాఁడు. విశే. కురూపి.

గీ... రూపవిహీనులు దారు రూపు, గలిగి తొలుమేనఁ గొనటులఁ బలికినారు. భార. అను. ౫. ౯౩.

గీ. ...కన్యఁ, గులజ నైనను రోగిణిఁ గొనటిఁ జెనఁటిఁ, బరిణయంబగు టొప్పదు...మార్క. ౩. ౨౩౯.

గీ. బుద్ధిమంతునివలన దుర్బుద్ధు లధికువలన హీనులు రూపసివలనఁ గొనటి, వా రసూయలు సేయుదు రీరసమున... భార. శాం. ౩. ౭౦.

కొనకొనఁగోడి. వి. బొల్లికోడి, జలకుక్కుటము.

గీ. కొనకొనంగోడి యెట్రింత కొంకనక్క, నమిలి యీ నాలుగిటిదర్శనంబు లెస్స. క్రీడా. ౫౨.

సీ. చక్రస్తనప్రకాశమునకు ఫేనంపుఁగొం గిడి కొనకొనఁగోళ్ల గొణఁగి. ఆము. ౪. ౧౫౩. సుద. ౩. ౧౯౪.

కొనలిడు. అ. క్రి. (కొనలు + ఇడు) వర్ధిల్లు, అతిశయించు.

క. ... క్రియ్య దొకయించు కైనక, డయ్యెదు కొనలిడియెఁ దృష్ణ... భాగ. ౯. ౫౭౭.

కొనలునిగుడు. అ. క్రి. (కొనలు + నిగుడు.) కొనలొత్తు, వర్ధిల్లు, అతిశయించు.

ఆ. వాఁడు నతనిరాక పోఁడిగ నిజబుద్ధి, నెఱిఁగి యతనియున్న యెడకు వచ్చి, పరమభక్తి మ్రొక్కి ధరణీసురేశ్వరుఁ, గుశల మడిగి ప్రియము గొనలునిగుడ. భార. ఆర. ౫. ౭౮.

క. అర్థులకు మ్రొక్కి తక్కటి, క్రొత్తడులందఱకుఁ బ్రియము గొనలునిగుడఁగా, నతతిఁ బిలికించె వరవ, నూత్నమరైయి సత్యభామ యుజ్జ్వలగరిమన్. హరి. ఉ. ౪. ౨౨౧.

కొనలువాఱు. అ. క్రి. (కొనలు + పాఱు) వ్యాపించు, ప్రసరించు.

వ. ...నిజగరుత్కనక రేఖామయూఖంబు లాఖండలారిదిక్కనకనక్కజంపు పెలమిఁ గొనలువాఱి యుద్దీపించు ప్రద్యుమ్నప్రతాపవైభవంబునుంబోలెఁ జాల నాలోకనీయంబు లగుచుండ. ప్రభా. ౨. ౧౦౫.

కొనలుసాగు. అ. క్రి. (కొనలు + సాఁగు?) ౧. కొనసాగు, వర్ధిల్లు.

గీ. గోపకాంతలయాసలు కొనలుసాగు, చందమునఁ గోర్కె లెంతయు సందడించెఁ, గడుపులోపల సర్వలోకములు నిడిన, బాలకునితల్లి యైన యప్పద్మముఖికి. వి. పు. ౭. ౪౭.

గీ. ఇవ్విధంబున బ్రాహ్మణుం డేతెఁగియొతెఁగి, తిరుగుచుండఁగఁ బెక్కువత్సరము లరుగఁ, గలుగుదురు పుత్రు లిద్ద ఱక్కాలమునకుఁ, గుండగోళకవంశంబు కొనలుసాగ. కాశీ. ౭. ౨౩౪.

౨. వ్యాపించు, ప్రసరించు.

వ. ... అనవుడుఁ గనుంగొనలఁ గొనలుసాగుకనలున కనుకూలం బైనహృదయంబు సదయంబుగా నొనరించి... కాశీ. ౧. ౫౭.

కొనలొత్తు. అ. క్రి. (కొనలు + ఒత్తు) వర్ధిల్లు.

ద్వి. కొనిపోయె వేడ్కలు కొనలొత్త నపుడు, విను తార్క్ష్యపాద్యాదివిధులఁ బూజించి. రం. రా. బాల. ౨౫ పా. ౨౦ పం.

కొనసాగించు. స. క్రి. (√కొనసాగు) కొనసాగఁ జేయు.

(వృద్ధిచేయు, పెంచు.)

మ. ధన మార్జింపుము నార్జితం బయినతద్ద్రవ్యంబు తేరంబుచేఁ, గొనసాగింపుము వర్ధివాసివలనన్ గూరుక్ మతిం గొంత... ప్రబోధ. ౪. ౩౩.

కొనసాగు. అ. క్రి. (కొన + సాఁగు?) ౧. ప్రసరించు, వ్యాపించు; ప్రవహించు.

గీ. కాల మనుకువిందుఁడు చంద్రికాపటంబు, చేయఁ బన్ని సమగ్రమె కో యనంగ, నవమయూఖాళి గొనసాగి మిపుల నొప్పె, విధుఁ డమరవానిగృహాభిత్తి వివర మనఁగ. కళా. ౮. ౧౪.

చ. నొసలను ముంగురుల్ చెదర నూల్కొని ముక్కరడాలు మోవిపై, వెసఁ గొనసాగ ... జాహ్నవీ. ౧. ౧౮౬.

సీ. ముజ్జగమ్ముఁ బవిత్రముగఁ జేయుతీర్థమ్ముఁ గొనసాగఁ జేసినయనఘమూర్తి. విజ. వి. ౧.౧౨౭.

౨. వర్ధిల్లు, పెరుఁగు, అతిశయించు.

ఆ. కొడుకుఁ గన్నవేడ్క గొనసాగ రోహిణిఁ, జీరఁ బంచి చిత్రచేలములను, మండనముల నిచ్చి మన్నించె నందుండు. భాగ. ౧౦ పూ. ౧౯౭.

వ. నాబంధువర్గంబు బంధువర్గపుఁ డీఁగయుంబోలెఁ గొనసాగి బ్రదుకుం గాక యని యాశీర్వదించి ... కాశీ. ౪. ౧౬౯.

సీ. మత్పాదభక్తి యాత్మకు జనించినమాత్రఁ గొనసాగి జ్ఞానంబు గుదురుపడును. దశా. ౧.౨౨౨

౩. పూర్తియగు; నెఱవేఱు, సఫలమగు.

గీ. అమ్మహాపూజ గొనసాగినట్టు లైన, సంగరంబున గెల్చె శత్రు లైన, విఘ్న మొందిన నోడు నవ్విధము మత్తు, చిత్తుఁ దాట గణింపక చేయఁ దొడఁగె. ఉ. రా. ౩. ౨౦౪.

గీ. ...అశక్తు లైన, వారిచేఁతలు కొనసాగి వచ్చు నెట్లు. వరాహ. ౧౧. ౨౮.

గీ. వేలుపులవేల్పు మామొఱ యాలకించి, కనికరపుఁ జూడ్కిఁ గనుఁగొని గాట మగుచు, నెదలఁ బొదలెడునలు కల్లఁ ద్రిదిలపఱిచి, సాఁకవే కోర్కు లీఁకఁ గొనసాగఁ జేసి. అచ్చ. రా. బాల. ౭౯.

కొని—కొన్ని.

క. మనుజపతి యివ్విధంబునఁ, దన చెలియింటికిని మ్రుచ్చుఁ దప్పన నొప్పిం, చినయట్టుల మదిని సరకు, గొనక మఱచి యున్న యెడను గొనిదిన ములకున్. నిర్వ. ౭.౬౩.

(హల్లు పర మగుచో 'ఇ'కారము లోపించుటయుఁ గలదు)

ఉ. కొన్ని గొణంగి కొన్ని నిసి కొన్ని తుటారము లాడి...పాండు. ౪. ౧౮౭.

కొనితెచ్చు. స. క్రి. (కొని + తెచ్చు) తీసికొనివచ్చు.

వ. భగీరథుం డను రాజన్యుండు కపిలముని ప్రదీప్తకోపానలదగ్ధు లగు సాగరుల నిరయంబువలన నుద్ధరించుటకై తపోవిశేషంబున మందాకినిం గొనితేర...కాశీ. ౪. ౨౮.

క. తోరపులత్తుకచాయల, వారువములు గట్టి మహిషవరకేతువు నెల్వార సమకట్టి తేరా, సారథి గొనితేర నెక్కె సంరంభమునన్. ఉ. రా. ౩. ౩౮౩.

చ. ఇతరులు రాకమున్న యది యెక్కడఁ బెట్టిన దానవో సుకీ, భ్రమతఁ గొనితెమ్ము తల్లిఖతుఁ గన్నులఁ జూచినదాఁక నామనం, బతిముదితంబు గాదు... ప్రభా. ౧. ౧౩౬.

కొనిపించు. స. క్రి. (√ కొను) కొనఁ జేయు.

(విలువకు పుచ్చుకొనఁజేయు.)

ఉదా: మగనిచే ఆమె జరీచీర కొనిపించినది.

కొనిపెట్టు. స. క్రి. (కొని + పెట్టు) కొనియిచ్చు, విలిచియిచ్చు.

సీ. మురువుతో నా మేలిముసుఁగు దీసినవేళఁ గొనిపెట్టు మందునో కుప్పసంబు. గంధ. ౧౩౧.

కొనిపోవు, కొంపోవు. స. క్రి. (కొని + పోవు) అపహరించు; తీసికొనిపోవు.

క. నాచిన్ని ముద్దుఁగూఁతురు, నాచక్కనితల్లి వీథి నడయాడఁగ నన్నీచు కొనిపోయె పాళ్యము, రాచిలుకం గొంచుఁ బోవు క్రమమునఁ దంత్రీ. రాజ. చ. ౨. ౩౧.

క. చంపినఁ జంపుము నన్నటు, గొంపోకుండినను జాలు గొసర గదయుకేన్, జంపిన నన్నొకటిన మత్రి, కొంపోయిన నెంద చెట్లగుదుకో యెఱుఁగన్. ప్రభా. ౩. ౧౪౩.

ఇల్లే: కొనిచను, కొంచుఁజను, కొంచేఁగు, కొంచుఁబోవు.

క. శౌరి యిచ్చె పారిజాతము, గోరికఁ గొనిచనుచు మనలఁ గొనిపోఁడని లోఁ, గూరిన నెవ్వగఁ దక్కిన, భూరుహములు మధురసాస్రుపూరము నించెన్. పారి. ౪. ౫౨.

చ. భామినితోడ నిట్లనియెఁ బద్మదళాక్షునిఁ గానఁ బోయెదన్, గోమలి బల్దరిద్రులము కొంచుఁ జనన్ మన కద్ది వస్తు వా, స్వామికి నిష్టమైన యది సంగతియే చన రిక్తచేతులన్, భూమిపు లార్దకున్ సతులపొందులకున్ గురు లున్నచోటికిన్. కుచేల. ౧. ౧౦౩.

శా. ... వా,కుం గాంతాజనులం దగంగఁ బురికిం గొంచేఁగు టర్హం బగున్. భార. శల్య. ౨. ౨౧.

క...రాచిలుకం గొంచుఁబోవు...రాజ.చ.౨.౩౧.

కొనియాట. వి. (√కొనియాడు) కొనియాడుట.

(శ్లాఘనము)

ఉ. ... అ,త్యాదరవృత్తి మీరు విజయాశ ననుం గొనియాటఁ జేసి యాఁ, గాదన కియ్యకొంటి ...భార. ద్రో. ౧. ౭౩.

క. నకు సహదేవనయశా, స్త్రకళావేదిత్వమునకు జను లనురాగా, ధికులై మిమ్ముం గొనియా,టకు నాతఁడు మనసు గిప్పుడం జింతిల్లున్. భార. శాం. ౧. ౧౭.

(ఆచరించుట)

సీ. తలఁపంగ నాద్యమై తనయుధర్మమ యొప్పుఁ గొనియాట నాస్తికగోష్ఠిఁ జనమి... గీ...ఇన్నియును శిష్టచరితంబు లిద్ధచరిత. భార. అర. ౫. ౪౪.

(కొలుచుట)

క. కడుఁ గ్రొత్తలు నీ విటు నను, బడుగుం జాటించి మిన్ను ప్రాఁకించెను నీ, యనుగులఁ గొనియాటకుఁ బను,పడినారము నీకు మమ్ముఁ జాడి యె పొగడన్. హరి. ఉ. ౮. ౫౨.

కొనియాడు=కొండాడు. స. క్రి. (కొని+ఆడు.)

౧. మెచ్చు, పొగడు, స్తుతించు.

క. తనపలుకు లోక మెల్లను, గొనియాడఁగఁ దగిన లోకగురుఁడు...భార. ఆది. ౭. ౨౪౬.

చ. హరుఁ జెడనాడి వీరిఁ గొనియాడెదు పెద్దయు నీవు...కు. సం. ౨. ౧౬౬.

౨. గౌరవించు, ఆదరించు; పాటించు, లక్ష్యపెట్టు.

చ. ... నీగురువుఁ బొల్తి తగం గొనియాడు మెట్లు నా,ప్పె నటుల భక్తిమై నడవు... భార. విరా. ౧. ౨౫౨.

సీ. కుంతీమహాదేవికోడండ్రలోపల నగ్గలంబుగఁ గొనియాడఁ బరఁగి. భార. విరా. ౨. ౨౧౬.

క. అనినఁ బితృదేవతలు మా,కును నీకును నరకగతి యగుం జుమ్మీ నీ, మనమున మావచనంబులు, కొనియాడక విడిచితేని కులజలధిశశీ. మార్క. ౭. ౧౯.

౩. భజించు, సేవించు, కొలుచు.

క. ... నీవు నివ్విధములజనములం, గొనియాడుము వారలు శో,భనము లొసంగుదు రఘుంబుఁ బాపుదురు కృపన్. భార. ఆను. ౨. ౧౩౬.

సీ. స్వర్గకాములు పితృవర్గంబుఁ గొనియాడి యిహలోకసుఖలీల లెల్లఁ గాంచి. హరి. పూ. ౨. ౧౩౦.

౪. కాపాడు, రక్షించు, పోషించు.

గీ. ...అతనిపుత్త్రకులు దాని, నెంగిసులు పెట్టి కొనియాడ నెలమిఁ బెరిఁగి. భార. కర్ణ. ౨. ౫౪.

క. విను మద్గోవిందుఁడు సఖుఁ,డును బంధుఁడుఁ గార్యకర్తయుఁడునై నిన్నుం, గొనియాడుమంద దురితం, బను పేరును గలదె నీకు ననఘచరిత్రా. భార. శాం. ౩. ౪౮.

క. విను భక్తియు వెఱపుఁ గలిగి, యనుజన్ములు నె

ద్దవాని నారాధింపఁగ, జనవర యతండు తమ్ములఁ,గొనియాడఁగ సిరికిఁ బట్టగుదు రుజ్జ్వలులై. భార. అను. ౪. ౧౩౨.

మూ: సహ్యేషాం వృత్తిదాతా స్యాత్సచైతాన్ ప్రతిపాలయేత్, కనిష్ఠాస్తం నమస్యేరన్ సర్వే ఛందానువర్తినః. సం. భార. అను. ౧౬౨. ౧. రం.రా. కిష్కి. ౧. ౨౧౬ పా. ౨౩ పం.

౫. అవలంబించు; ఆచరించు.

చ. ఇది శతవృద్ధ మాజనని యిప్పుడు మృత్యువుఁ బొందె నిట్లు నే,యదుకుల ప్రయుక్తమగుచున్న సనాతనధర్మ మిత్తెఱంగ దహనకర్మ మెల్ల మది గానిదిగా మును నిశ్చయించి మా, మొదలిటివా రొనర్చువిధముం గొనియాడితి మేము నియ్యెడన్. భార. విరా. ౧. ౧౨౯.

క. విను రాజు లెట్టిధర్మము, గొనియాడుదు రట్ల నడచు గుఱుకొని ధాత్రీ, జనము ... హరి.పూ. ౨. ౮౭.

క. అనిన నతఁ డిట్టిధర్మము, కొనియాడక వ్రతము లొండు గోరి నడపఁ గాఁ,బని యేమి... భార. శాం. ౬. ౫౦౪.

౬. తలపోయు.

క.విధివశమునవచ్చినకీ,శుభములు గొనియాడి వ్రేఁగులై విపులభవాం, బుధి మునుఁగుదురు ... భార. అను. ౧. ౯.

శ్లో. కోహ్యాత్మానం గురుం కుర్యాత్ ప్రాప్తవ్యే సతి చింతయన్, ప్లవంతే ధర్మలఘవో లోకేంభసి యథా ప్లవాః, మజ్జంతి పాపగురవః శస్త్రం స్కన్నమివోదకే. సం. భార. అను. ౧. ౨౨, ౨౩.

కొనివచ్చు. స. క్రి. (కొని + వచ్చు) తెచ్చు. (తీసికొనివచ్చు)

గీ.... సాహిణి యొకండు, కర్తయెదుటికిఁ గొనివచ్చె గంధవాహ, బాంధవం బగుకొకమహాసైంధవంబు. మను చ. ౪. ౭౭.

(పైఁడిచేఁప) సీ. తనసంతతికి మేఁతఁ గొనివచ్చు రీతి దిక్కరికరీరంబులగరుల వాను. దశా. ౧. ౨౯౯.

కొను. స. క్రి. (త. కొళ్.) ౧. గ్రహించు.

(క) పట్టుకొను.

తరళము... ఏను తీర్థము లీసము ద్రతటంబునన... వీని నెన్నఁడు నాడనో,డుదురు నస్త్రను లిందుఁ గోల్తానదుల్ గొనన్ వడిఁ జొచ్చుదున్.భార. ఆది. ౮. ౧౪౮.

సీ. గంధర్వకామినీకాముకవ్రాతంబు లాతాలఁ గొని మోఁది లజ్జఁ గొందు. హర. ౫. ౧౦.

ఉ. ముందల వట్టినట్లు తనముఖ్యతరాస్త్రము గొన్న దేవకీ,నందనుఁ జూచి... పారి. ౫. ౩౮.

(చ) తీసికొను; తీసికొనిపోవు.

ఆ. ... అతివపెండుఁ, గరులఁ దురగములను నరదంబులను గొని, యరుగుఁ జెంచె ... భార. మా. ౧౧౫.

క. చని సంప్రార్థించి యతనిఁ,గొని రుద్రునిఁ గాంచి నీసఖుం డీతఁడు వచ్చినకార్యము కృపతోడను,విను మని దండంబు తెఱఁగు వినిపించెఁ దగన్. భార. శాం. ౩. ౧౧౭.

(ట)-ధనాదులు- ప్రతిగ్రహించు; పరిగ్రహించు, స్వీకరించు.

గీ. కపిల యిచ్చినవానిన కాదు నిజము, కొన్నవానిని బ్రహ్మాత్మకుఁడుగఁ జేయు. భార. అను. ౩. ౧౦౩.

క. విను మిచ్చెద నని యీమియుఁ, గొనియెద నని పలికి పిదపఁ గొనకునికియు నత్యానృతంబులు సత్యవ్రత,మునకుం దొలఁగంగ మనకు భూవర తగునే. భార. శాం. ౪.౧౫౦.

క. కాకేమి తన్నుఁ దిట్టెనె, కోకిల తన కేమి ధనము కో కొమ్మనెనే,లోకము పగ యగుఁ బరుసని, వాకునఁ జుట్టమగు మధురవాక్యములఁ కళా. ౨. ౮.

క. శ్రీకందమూలఫలములు, కోకొం డని యొసఁగ నందికొని నమలి కపుల్.. భా. రా. కిష్కిం. ౬౫౫.

(త) లోఁగొను, ఇముడ్చుకొను.

గీ....సముద్రంబులోన బుట్టి, నైవఁ గొన్నంత గొనఁ గాక...భార. భీష్మ. ౨. ౨౭౨.

౨. అపహరించు; హరించు.

క. ఆమిష మని దానిం గొనఁ,గా మది సమకట్టి యొక్క ఖగ మాఖగముల్, వ్యోమమునఁ దాఁక...భార. ఆది. ౩. ౨౯.

గీ. ... బ్రాహ్మణధనంబు గొనుట ధర్మంబు గాదు, మనుజపతులకుఁ దగియెడిమానికంబు, గాన విడుచుట నీతిమార్గంబు గాదు. వరాహ. ౫. ౫.

క. ఉన్నఁ గని యప్పుడఁతి యో, యన్న విడువు భుజగనాథు ననవుడు నతఁడీ, పిన్నాతని ప్రాణంబులు, గొన్నది యిది దీనియనుఱుఁ గొని యెద ననియెన్. భార. అను. ౧. ౭.

౩. ఆధారముగాఁ జేసికొను; అనుసరించు.

గీ. ... ఎవ్వరిఁ గొని యతండు, కౌరవులమీఁద నెత్తిరాఁ గలుగువాఁడు. భార. ఉద్యో. ౨ ౧౬౯.

క. తమతమదేశంబులకై, మిముఁ గొని పాండవుల గెలుచు మెయికోలున భూ,రమణులు గొందఱు వచ్చిరి...భార. భీష్మ. ౧. ౩౧.

గీ. పురము వెడలి గోమతి యను పుణ్యతటిని, నడుమ కొని చని యారాజనందనుండు, దీనియావల దసనాశో ద్విజకుమార, వరులయూరని యడుగంగ వారు సేరి. మార్క. ౩. ౬౬.

౪. కావించు, చేయు.

క. వడి దోవఁ దిగుచుట దొడుగుట, వెడలం దెగ గొనుట శరము విడుచుట గానం,బడక విలు గుదుసువడుటయు, నడుగక రక్కసులు పడుటయును గానఁబడున్. భా. రా. అర. ౧. ౨౭౪. (తెగగొను=జ్యాకృష్టి చేయు.)

చ. ధనువుల విల్లు బాణములు దారుణలీల నమర్చి బద్దిగల్, గొని నిగిడించు...భా. రా. అర. ౨ ౨౭౪.

౫. పొందు, ప్రాపించు. (ఇది పెక్కుపట్ల విశేష్యముల కనుప్రయుక్తమై ఈయర్థముతో శబ్దపల్లక్రియగా ఏర్పడుచున్నది. ఉదా: తెవులుగొను, భయముగొను, మఱలుకొను.)

గీ. కుసుమధనువున నెవ్వండు గొను విజయము. భాగ. ౧౦ ఉ. ౧౦.

ఉ. ... సురేశ్వరాదులం, బన్నములాడి నీమగని పక్షము పల్కెదు గాక చేల నీ, కొన్నమఱుల్ జగజ్జనులు గొందురె వ్రాత్యులఁ బూజ్య లందురే. కు. సం. ౨. ౧౬౯.

క....ఈతటినిం, గనుఁగొను పుణ్యుఁడు మిక్కిలి, కను గొను నెన్నదుట నెన్నఁగాఁదర మగునే. దశా. ౧. ౧౨౩. పాండు. ౧. ౭౧.

౬. లక్ష్యముగాఁ జేయు, గుఱిగాఁ జేయు.

ద్వి. ... ఇంద్రజిత్తు, పసిఁడిపింజల నొప్పుబాణము ల్డొడిగి, గోముఖుం డనువానిఁ గొని కాఁడనేసె. రం. రా. ఉ. ౭౫ పా. ౧౭ పం.

౭. లక్ష్యపెట్టు, సరకుసేయు.

క. కొనరు బుసులమాట నాస్తికులు వివయనిధీ. భార. శాం. ౬. ౨౨౫.

చ. ... భుజశక్తి నెవ్వరిం,గొనక కరంగి రజ్జవలుకుల్ గడుఁ జెక్కులు వల్కు దప్ప నీ,వు ... భార. మహా. ౪౪. భార. ద్రో. ౫.౩౭. నృసిం. ౪. ౨౧.

౮. వశపఱచుకొను, ఆక్రమించు, స్వాధీనపఱచుకొను.

సీ. అభయంబు వేఁడిన నందఱఁ గృపఁ గాచి యోధియీపెన్నెలయెల్లఁ దాన, కొని యధ్వరములు పెక్కొనరించి ... భార. శాం. ౧. ౨౩౭.

చ. బలిమిఁ దదీయు లప్పుడు సభాముఖ్యుల రట్టఁ బట్టి యా, తలఁ బడవై చుచుం దమకుఁ దా

మె యవారణఁ దత్తదాసనం,బులు గొని కూరు చుండిరి ... ప్రభా. ౧. ౮౨.

గీ. ఇందుర మ్మన్న చోట ని ల్లెల్లఁ గొనుట. కువల. ౨. ౨౩.

౯. తాల్చు, ధరించు.

క. నలువదితొమ్మిది రూపం,బులు గొనియుం బుష్ప గంధములు మోవఁగ లే, కలసియుఁ దమ్మెర లానుం,బలుముఖు యువజనము మేనిపలుచనిచె మటల్. పాండు. ౧. ౧౮౪.

సీ. కొమ్ముకత్తుల మెఱుంగుల నెల్ల పావడల్ గొనునది మస్తేనుఁగులచయంబు. కువల. ౨. ౧౨౭.

౧౦. పూను.

క. విను మప్పులుకులు పాటిగఁ,గొని దుర్యోధనుని తోడఁ గొంటిని బగ... భార. కర్ణ. ౩. ౬౦.

ఆ. హితజనంబు లెదుర నీతని కెడ రైనఁ, బ్రాణ మిత్తు ననుచుఁ బ్రతినఁ గొంటి. జై. భా. ౮. ౯౦.

౧౧. కలియు, కూడు, చేరు.

సీ. కమలకాననమధ్యకలహంసవిభుభాతిఁ గూర్మి నెచ్చెలిపిండు గొని చెలఁగుచు. పాండు. ౨. ౩౧. కేయూర. ౪. ౧౬౪.

౧౨. తలఁచు, ఎంచు.

క. అది రవి గ్రుంకుటగాఁ గొని,మద మెసకంబెసఁగ నార్చి మనసైన్యంబుల్, వొదలె... భార. ద్రో. ౪. ౩౧౬.

ఆ. దనుజుఁ డునుము మనుట తప్పగాఁ గొనకుమీ. రుక్మా. ౪. ౧౬.

క. కటకట మనవారిది దుర్ఘటముగఁ గొని యెంతె చింతఁ గావించెద రిప్పటి కింక నేము మేమెం,తటిపగయును దీర్ప లేమె తమయాజ్ఞవ సక్. ప్రభా. ౨. ౪౪.

౧౩. నెఱవేర్చు, సాధించు.

క. రాణింపఁ బల్కి తనవుని, జూతై కొను ... ఆము. ౪. ౨౬౯.

ద్వి. పెనుపొందఁగా సామభేదదానములఁ,గొన రా నికార్యంబు గొనకొని చేసి,మఱిగదా దండం బు. రం. రా. యు. అగ్నాపా. ౧ పం.

౧౪. తెచ్చుకొను, తెచ్చిపెట్టుకొను.

చ. కిలకిల నవ్వు మోవిపలుగెంటుల దీటుఁ గుచంబు లొరగా, పెలువడఁ బైటవేయు నెఱవింతగఁ గేరు మరుల్కొనంగ జెర్కులు గొనఁ జూచు లేనివగలుం గొని మాటికిఁ గుల్కు... హంస. ౧. ౨౧౭.

౧౫. చేరనిచ్చు.

వ. ... క్రేపులం గొననియావులం దొలఁగం గట్టి పిల్లల పెట్టియు మందులు నల్లియుం జాల దుఃఖపడిచి చే పెత్తెంగించువారును. హరి. పూ. ౫. ౧౪౨.

౧౬. (నృత్తాదులను) ప్రయోగించు.

క. మద్దెలసద్దున నీతని, నిద్దురమ ల్లెల్లఁ బోవ నేర్పు మెఱయ నే,నిద్దముగ దేశిఁ గొనియెద,నొద్దిక గా నుండుఁ డనుచు నొనరిచి సఖులక్. వాల్మీకి. ౩. ౧౨౨.

౧౭. భుజించు, తిను.

క. విను మధురాహారంబులు, గొనుటయుఁ బెక్కుఁడు నిద్ర గూరినయెడ మేల్కొని యునికియుఁ గార్యాలోచనముఁ దెరువు నడచుట యును జన దొక్కనికిక్. భార. ఉద్యో. ౨. ౩౮.

క. తనుయాత్రకుఁ గా నశనము, గొనుఁ బూర్ణము గాఁ గొనండు... భార. శాం. ౫. ౩౨౧.

౧౮. త్రాగు.

క. శ్రీపాదంబులు గడిగెను, శ్రీపాదోదకము గొనియె...హర. ౨. ౧౨౪.

క. ఎనుబదియేఁడులవార్ధక,మునఁ బ్రాప్తశక్తి యుడిగిపోదాతనికిక్, దినిరెండిది పెద్దమాంసము, గొనియొడియది కల్ల మనసు క్రొవ్వట్టుడుగుక్. శివరా. ౪. ౧౫.

చ... అన్న మేమియుం, గుడువదు నీరముం గొ
నదు...భాగ. ౧౦ పూ. ౧౭౨౯.

౧౯. నెలకుఁదీసికొను, నిలుచు.

క. ఏ మస్త్రైద మనినఁ బృథివి,యోమనుజాధీశ కొ
నుట యొప్పెడు తెరు వెం,దేమియును నెగ్గు లే
దీ, భూమిసురులకోర్కి దీర్చిపుచ్చుము ప్రీ
తిన్. భార. అశ్వ. ౪. ౧౯౫.

సీ...అమ్మైద నూఱుగోవుల కివ్వరేఁ గొనుఁడు...
హరి. పూ. ౨. ౮౦.

౨౦. ఖండించు, నఱకు.

చ... ఎక్కుడు నెన రాహుమస్తకముఁ గొన్న సు
దర్శన దేవుఁ గొల్చెదన్. ఆము. ౧. ౯.

౨౧. కొట్టు, వ్రేయు.

సీ. కొనె మూరెఁ జదిపె నాఁగను గొట్టె నని తోఁ
చు...అం. భా. ౩. ౧౩౨.

మ ...భీమపార్థులును గోకొమ్మంచు నొక్కుమ్మ
డిన్, గవియన్ ... భార. భీష్మ. ౩. ౩౧౯.
మార్క. ౧. ౧౩౫.

౨౨. నాటు, కాఁడు.

చ. ఒకబలుకూపురంబు గొని యుచ్చిచసం గర
మర్గి యేయుడున్. భార. ద్రో. ౫. ౧౭౩.

చ. హలధరుఁ డేకలవ్యహృదయంబు గొనన్ ఘు
నళక్తి వైచినన్. ఉ. హరి. ౩. ౧౦౬.

ద్వి. పరతేర నొకకొయ్య యరకాలు గొన్నఁ, జార
చుర నరములు నుక్కఁ దివుచుడు. పండితా.
పురా. ౧౩౨. పా.

అ. క్రి. ౧. నెలకొను, ఉండు.

చ. మనమునఁ గొన్న నెవ్వగలు మాన్పి ఘటింతురు
కావ్యసమ్మదం, బనఘకథాముఖంబున హితా
హితబోధ మొనర్తు రింపుగాఁ, గనుఁగొనుకం
టె నద్భుతముగా నెఱిఁగింతు రతీంద్రియా
ర్థముల్, ఘనమతు లెల్లవారికి నకారణమిత్రు
లు గారె సత్కవుల్. కవిక. పీఠి. ౮.

౨. పనికివచ్చు, చెల్లు, సాగు.

ఆ. కుటిలబుద్ధు లిచటఁ గొనవు వెట్టిన ఘన, దో
ర్బలంబు మెఱసి తొడర వలయు, సతఁడు గాఁ
డివమున నడ్డపాళీలు వైవఁ, డుఱుల నంపవా
న గురియుఁ గాని. భార. విరా. ౪. ౧౯౭.

మ. అనినం గ్రోధకషాయితాక్షుఁడయి మిథ్యాజ
ల్ప నీవాఁడుముల్, గొన విచ్చో నని మండలీ
కృతరణత్కోదండనిర్ముక్తశ,స్త్రనికాయంబుల
నేసలన్ గడపి... జై. భా. ౫. ౧౦.

౩. అతిశయించు, విజృంభించు; వ్యాపించు.

సీ. పరితాపశిఖిశిఖ ల్దరికొని వనములోఁ గార్చి
చ్చువలె కొని కాలుచుండు. కు.సం. ౫. ౬౫౧.

చ. గనగన నెల్ల ప్రొద్దుఁ గొని క్రాలెడువేఁడిమిఁ
బేర్చుభర్తమే, నెనయను దగ్గఱన్ సయిఁప
కెంతయు భీతి నొదుంగుమన్ ... హరి. పూ.
౧. ౯౬౭.

౪. అగు, ఏర్పడు.

ద్వి. గుంపులుగుంపులుగొని తన్ను దూఱి,సాంపేది
రామునిసుద్ది చెప్పుచును. రం. రా. అయో.
౧౨౧పా. ౨౯పం. (గుంపులుగుంపులుగొను=
గుంపులుగుంపులుగా ఏర్పడు.)

౫. ఇది సకర్మకక్రియలకు ఆత్మనేపదార్థమునందు
ను అకర్మకక్రియలకు స్వార్థమందును అనుప్ర
యుక్తమగును.

ఉదా: చంపికొను, కొట్టుకొను, దాఁగుకొను, పం
డుకొను, మొ.

చంపికొను:-

చ. ... భీష్ముని నెనకొల్పి సేనలకు ముఖ్యుఁడ వీ
వని యుబ్బఁజేసి యీ,నునఁ దలపెట్టి చంపికొ
నఁ జూచె సుయోధనుఁ డింత నేమగున్. భా
ర. ఉద్యో. ౪. ౨౦౭.

రవులుకొను:-

సీ. ...అవుల నాపాట్నూరు రవులు కొనియె. ఆ
ము. ౧. ౩౬.

(కోన్, కోఁగన్, కోఁగాన్, కొంచు, కొన్న,
కొక, కొని, కొందును, కొంద్రు, కొందురు, కొం
ద్రు, కొమ్ము, కో, కోకొమ్ము, కోవయ్య మొదలగు

విశేషరూపములు వ్యాకరణములనుబట్టియు ప్రయోగములనుబట్టియు గ్రహింపవలయును. కొన్ని ప్రయోగము లీక్రింద ఈయఁబడినవి.

చూచికొండము=చూచికొందము.

ఆ. ... చూచి,కొండ మెల్లపనియు రండు వేగ. భార. వూ. ౧౭౩.

కొండ్రు=కొందురు.

సీ. ... మీలయట్టుల బలవంతు లల్పులఁ దమకు నాహారములుగఁ.గీ.గొండ్రు భూపతి లేకున్న మండ్రె జనము,లు...భార.శాం. ౨. ౨౫౫.

కొండు=కొనుఁడు.

ఉ. కొండని వేడ్కతోఁ బసిఁడికొండ ధనార్థుల కెల్లఁ బంచి యీ,కుండుట...నైష. ౧.౫౧.

కొంద్రు=కొనుదురు.

శా. స్వామిద్రోహము వాపికొం ద్రచట... కాశీ. ౬. ౩౭.

చవిగొను=౧. రుచిమూచు, ఆస్వాదించు.

సీ.ఏమి దాఁ జవిగొన్న హృదయేశుకెమ్మోవి దోఁపక యది మున్న దోఁపకుండె. కళా. ౬. ౨౧౪.

౨. తిను; అనుభవించు.

మ. వివిధాజ్యాహుతిధూపదీపములు నైవేద్యంబు నీయగ్ని ముక్,జవిగొన్ బిమ్మట భుక్తిముక్తులు నవశ్యప్రీతిగా నెప్పుడున్,జవిగొంద్రం బురుహాసనాచ్యుతమహేశానాదిబృందారక, ప్రవరుల్ ...కాశీ. ౩. ౨౦౬.

తెవులుగొను, తెవుళులుగొను=రుగ్ణమగు, వ్యాధిగ్రస్తమగు. భార. ఆది. ౫. ౫౩, అను.౫. ౨౧౪.

భయముగొను=భయపడు. భార. అర. ౨. ౭౪.

భుక్తిగొను=భుజించు. కాశీ. ౨. ౭౫.

జ:కొంటు,కొండాట[1],కొండాడు[1],కొనితెచ్చు, కొనిపోవు, కొనిపెట్టు, కొనిపోవు,కొనియాడు,కొనివచ్చు, కొనుగోలు[1],కొనుబడి, కొనుమొదలు, కొలువు[4], కో[2], మొ.

కొనుగోలు[1]. వి. (√కొను) కొనుట, క్రయము. (శ. ర.)

కొనుగోలు[2]. వి.నాట్యయోగ్యతద్ధిత్తాదిశబ్దోచ్చారణము.

మ. ఎకతాళంబున వీరమర్దళరవం బేకంబుగా నట్టువుల్,ధికతోంతత్తకఝుంకుఝుంకుకిణతోం ధిత్తాంకియల్లోధకు,ద్ధికు కెత్తెయ్య ధిమికుక్కత కుక్కధిగుతాంధిత్తాత్తతాళంబులన్, గకుబంతంబులు మాఱుపల్కకొనుగో ల్గన్పట్ట నప్పట్టునన్. ప్రబంధ. ౯౪.

కొనుజో=కొఱుజో. వి. పిడుఁజు, పసులదేహమందు చేరి రక్తము పీల్చెడిజంతువిశేషము.

సీ.ఎరువు తిప్పలుగొని యెల్లమందలు గొనుజెక్కమేపులచోటు ద్రొక్కఁబడియె. హరి. పూ. ౬. ౫ (శ. ర.ప్రాఁత ప్రతిపా-కొనుజెక్క=కొనుజాలుపట్టి.)

కొనుబడి. వి. (√కొను) కొనుగోలు, క్రయము. (శ. ర.)

కొనుమొదలు. వి. (√కొను) క్రయధనము,కొనుటకిచ్చినసొమ్ము. (శ.ర,బ్రా.)

కొన్నాళ్లు. వి. బ. (కొన్ని+నాళ్లు) కొన్నినాళ్లు, కొన్నిదినములు, కొంతకాలము.

గీ. మున్ను కొన్నాళ్లు పలుగాకిమూఁకలోనఁ, గలసి మెలఁగినతెఱఁ గెల్లఁ గానిపింపఁ,జేడియలమీఁద గ్రుడ్లొత్తుచేయ రాకు,కోయిలా యింక నీయిల్లు గూలిపోను. నీలా. ౩. ౨౫.వసు. ౧. ౧౨౩.

కొన్ని=కొని. స. బొ. (చూ. కొంచెము-'కొంత' శబ్దమునకు అమదర్థకబహువచనరూపము) కతిపయార్థము.

సీ. బాగాలు వెస నొక్క పద్మాక్షి యొసఁగిన వెగ్గలం బని కొన్ని వెడల నుమిసి. మనుచ. ౩. ౭౭.

ఉ. కొన్నిటిఁ బాణ్యముల్ నఱియఁ గొన్నిటి వీపులు పిండిపిండిగా,నన్నిటి భీముఁ డుద్భటగదాహతి నేనికవేఁటలాడెఁగన్. భార.భీష్మ. ౨. ౨౧౧. (ప్రాఁత ప్రతులపాఠము.)

ద్వి. ... మఱికొన్ని వేల్పులు...బస.పు.౪.౩౧౩. (ఇట మహన్మహాత్మ్యర్థకముగా నుపయోగింపఁబడినది.)

కొపురు. వి. (సం. గోపురమ్.) ౧. శిఖరము.

క. దాఁటుటయుఁ గొండకొపు ౌలు, బీఁటలువాఱెం గడిందిబీతున జేజే,దాఁటు పడంకం బాఱెను,గాటపుఁబయ్యెరలు మొగులు గడలకుఁ బాఱెన్. అచ్చ. రా. కిష్కి ౧౧౨.

౨. ఉన్నతి.

ఆ. ... గొనబుఁగొను,గొం చెతనముఁ బిఱుఁదుఁ గొపురును బొక్కి ,లోఁతు సెన్న సెన గలుగుట యరిది. అచ్చ.రా.అర.౨౩. (శ.ర.పా)

కొపెర=కొప్పెర. వి. పెద్దమూతి గలపాత్రము.

సీ. సారాయికొపెరగంజాపొడుల్ దెమ్మంచు హారిణితోఁ గడు నెగ్గులాడి రనుచు.కువల.౧. ౪౧.

కొప్పరము=కొప్రము. వి. ౧. శిఖరము, అగ్రము. (శ. ర.) ౨. మూఁపు.

గీ. కొప్పరము మూఁపటంచన నొప్పు నంస,ము ... ఆంధ్రా. ౨. ౧౩౭.

క. అప్పుడు భయవిస్మయములు, ముప్పిరిగొన నశ్వశిరుఁడు ముందటఁ బైపై,నుప్పరము లెగయుగరుడుని,కొప్పరమున నున్నకపటగోవిందునకున్. వరాహ. ౧. ౧౪౨. ఉ. హరి. ౬. ౧౦౮.

విశ. విజృంభితము, ముమ్మరము.

ఉ. ... రోగముల్,కొప్పర మైనచో...దా.శ. ౧౬.

జ: కొప్పరించు, కొప్పరింత.

కొప్పరించు. అ. క్రి.(√కొప్పరము) ౧. విజృంభించు; అతిశయించు.

వ. ...అడిదంబులు జళిపించిన ఝుణఝుణఝుంకారంబులుం దదీయపరస్పరఘర్షణ క్రేంకారంబులుం ఉపహుంకారంబులును ముప్పిరిగొనం గొప్పరించియు... అదలించియుం గదలించి యుఁ బోరునవసరంబున... అవ్వీరద్వయంబుం గనుంగొని...ఉ. హరి. ౪. ౨౫౬.

వ. రేవెలుంగురాచిప్పలం గప్పురంపుఁగుప్పెలం గొప్పరించినసరసమనురసంబులు నించి ... పారి. ౨. ౫౨.

౨. (కోపాదులచే) రోమాంచము కలది యగు.

సీ. కొప్పరించఁగ మింటఁ గ్రొవ్వాఁడి రోమముల్ చొచ్చి వచ్చినతోలు ల్పుక్కగుంపు. చంద్రా. ౧. ౭౫.

సీ. గాలి సోఁకిన నైనఁ గనలి మైఁగొప్పరించి తటాన నట బయల్ సెలసికొనుచు. చంద్రా. ౨. ౯౨. ఉ. రా. ౭. ౪౧౩.

౩. పండ్లిగిలించు. (బ్రౌ)

ద్వి. కొప్పరింపుమఁ బండుకోఁతి యై యుండె. అభిమన్యుచరిత్ర. ౧౭౪.

స. క్రి. నిండుగాఁ బోయు.

సీ. దైవతైర్థికులు మందాకినీతోయముల్ గొప్పరించిన గాజుకుప్పె లనఁగ...గీ...కనుపట్టెఁ దారకానసముదయంబు. విప్ర. ౩. ౭౦.

కొప్పరింత. వి. (√కొప్పరించు) అతిశయము; విజృంభణము. (శ. ర.)

కొప్పు¹. వి. (త. కొప్పు.) ౧. స్త్రీధమ్మిల్లము,కబరి, వేనలి.

చ. ... మోమున, న్వాల పలరారఁ గొమ్ముగులున

న్నియఁ గేరును గొప్పుతీ రహిఁ, చిలుకలకో
ల్కిసౌరు నెతిఁ జెప్పఁగ నల్వకునైనఁ దీరు
నే. నీలా. ౨. ౧౯. దశా. ౬. ౩౪.

౨. మగవానిసిగ, జుట్టుముడి.

ఆ. అగ్నిదాహభీతి నంగారపర్ణుండు, బమ్మరిల్లి నే
లఁ బడిన వానిఁ, గొప్పు పట్టి యీడ్చుకొని వ
చ్చె ధర్మజా, కడకు నింద్రసుతుఁడు కడిమి
మెఱసి. భార. ఆది. ౭. ౪౪.

౩. ఇంటికప్పుయొక్క యూర్ధ్వభాగము; ఉన్నత
స్థానము.

గీ. చని యధిశ్రయణిని పట్టి సంగ్రహించి, యిం
టినడికొప్పు తగిలించి యెఱుఁగనట్లు, నుంగి
టికిఁ బోయి... శుక. ౩. ౩౧౪.

క. లలిఁ గొప్పెక్కించితి మధుపుల శుకుల నడు
గుపఱచితి పుష్పాస్త్రా మా, లలకును మంచం
బులు బాఁ, పలకును బీఁట లనుమాట బళి నిజ
మయ్యెన్. చంద్రా. ౫. ౯౧.

౪. (వింటి) కొన, గనయును, కోపు.

చ. తెగువ మనోభవుండు తియతియ్యనిసింగిణి
వింటికొప్పునన్, దగిలిచె దత్తువాటిపనితాచి
కుసంబులఁ బోలుశింజినిన్. భీమ. ౫. ౯౫.

సీ. కబరియు శిఖయును గాత్మకాగ్రంబును గొ
ప్పని పల్కఁగా నొప్పు[illegible]ండు. ఆం. భా. ౩.
౬౧.

జ: కొప్పుగొలుసులు, కొప్పువల.

కొప్పు[2]. వి. నాట్యవిశేషము, కోపు.

గీ. పెక్కువగజక్కిణీ కొప్పు ద్రొక్కి నొక్కి,
చక్కనిమిటారి నరపతు ల్సొక్కి చూడ.
దశా. ౭. ౧. ౨౯౭. ('కోపు' అనియును చదు
వవచ్చును.)

కొప్పుగొలుసులు. వి. బ. (√ కొప్పు[1]) కొప్పు
నకు నుభయపార్శ్వములయందు పెట్టుకొనుగొ
లుసులు, అభరణవిశేషము. (వా)

కొప్పువల. వి. (కొప్పు[1] + వల) వాలపాశ్యావిశేష
ము. ('తలవెండ్రుకలను బంధించునట్టిముత్యాలస
రము' బ్రౌ.)

సీ. ...తవరును వాలపాశ్యావిశేషములు నూసక
తురాయి, ముత్యాలకుచ్చు కొప్పువల పాపట
బొట్టు జిలిబిలి జల్లియుఁ జేరుచుక్క, యు
నఁగ... ఆం. భా. ౨. ౧౪౭.

గీ. చెవులపూవులు బవిరలు చేరుచుక్క, కొప్పు
వలయును సవరించి కొప్పు పిూఱ, భూషణము
లకుఁ దా నొకభూషణ మయి, పడఁతి యుప్పు
డొప్పెఁ గన్నులపండు వగుచు కళా. ౭. ౬౬.

గీ. బవిరలును గొప్పువలయును బసఁతి యొత్తు,
దిద్ది ...యయా. ౪. ౧౯.

కొప్పెర=కొప్పెర. వి (సం. కర్పరః.) ౧. కటాహ
ము, కాఁగు; నెడల్పుమూతి గలచిన్నపాత్రము.

గీ. ఇట్టిసేనలతో నమ్మహీశ్వరుండు, వెడలుచును
శంఖలిఖితు లనెడిపురోహితుల నియోగించి
రానివారలను వైవుఁ, దరసి కాఁగినచమురుఁ
గొప్పెరలలోన. జై. భా. ౪. ౧౧౦.

సీ. ధనముకొప్పెరదండఁ బెనుభూత మున్నట్లు
గంగదరిని మొసలి గాచినట్లు. వైజ. ౩. ౧౨౫.

గీ. పసిఁడికొప్పెర లాతంబు పచ్చకోల, జోగప
ట్టియు కకపాల జోలెసంచి, కలికికాటుక గి
ర్బొట్టు పలుఁగు పేరు, జాతి గాఁ దాల్చి నెఱ
మిండజంగ మగుచు. హంస. ౫. ౪౦.

౨. తలపుర్రె.

క. అప్పుడు విడువక వ్రేసెం, గుప్పున నడునెత్తి
పగులఁ గొట్టఁగ వెడలెం, గొప్పెర నెత్తురు
భీమున, కప్పాండవలోచనముల నశ్రులు గా
ఱన్. దశా. ౮. ౧౫౭.

కొప్రము=కొప్పరము. వి. శిఖరము.

ఉ. పున్నమచందురుం దెగడుపాంకపుమోముల
రాచకన్నియల్, గ్రొన్నెలతాలమేలిపనికొ
ప్రపుమేడల నాటలాడ... నీలా. ౧. ౨౮.

కొబ్బెర=కొబ్బెర. వి. ౧. నారికేళము.

ఉదా: కొబ్బరకాయ, కొబ్బరపండు.

సీ. కోఁతి కొబ్బరకాయ కొన కెక్కి పడఁద్రో యు దానిజలంబులు ద్రావఁగలదె. రామలిం. ౧౭.

ఉ. మ్రొక్కు లొసర్త...చక్కెర కొబ్బరపండు లుండ్రముల్, మెక్కెడుపాఁపజందెములమే టికి...నీలా. ౧. ౭.

౨. కొబ్బరకాయలోనిభోజ్యపదార్థము, పేశము.

గీ. చాఱపప్పుఁ గసగసాల్ జాజికాయ, సెనగ లనుములు పత్రియు మునగపువ్వు, కొబ్బర యు మందపాలతోఁ గూర్చి త్రావి, యుబ్బుద బ్బరకాఁడు నీ కబ్బు టగుసె. ప్రబంధ. ౬౪౧.

సీ. ... కొబ్బరనఁ గొబ్బెర యటంచు నఁగఁ ద త్పేశ మెసఁగు... ఆం. భా. ౨. ౭౮.

క. తరణిదళరసమునను గొబ్బెర నించఁగ రాచి రాచి పెట్టిన దళవాసరములకు మస్తకీటక, మురలిసుకేశములు మొలచు మొదలిటెనియు తిఁగ. చికి. (చి. ని.)

జ: కొబ్బరపూవు, కొబ్బరయుండ.

కొబ్బరపూవు. వి. (√కొబ్బర) మొలక మొలచిన కొబ్బరకాయలో ఉండవలె నుండు మెత్తనిపదార్థము. (బ్రౌ)

కొబ్బరయుండ. వి. (√కొబ్బర.) భక్ష్యవిశేషము, కూశ్మాండము. (శ. ర.)

కొమ[1]=కొమ్మ[1]. వి. శాఖ. (శ. ర.)

కొమ[2]=కొమ్మ[2].

(ఆఁడుది, స్త్రీ.)

క. కమలములనుజ్జగించు, గుముదంబుల బుజ్జగించుఁ గొమమాపులు పున్నమచందమామవెలుఁగుల, కొమ రంతయుఁ బుణికి పుచ్చుకొనఁ బోలుఁ జామా. విజ. వి. ౧. ౧౫౭.

క. కొమనాము మీఁదఁ బైకొని, సుమనారాచంబు లేసి స్రుక్కించకు... మదకీరగమన తంబురదమునా. రసిక. ౪. ౧౬౬.

కొమరసామి. వి. (చి.ని, శ.ర-సం. కుమారస్వామి) కుమారస్వామి.

లయగ్రాహి. హైమవతిపట్టి నఖిలామరశరణ్యునతకామితకరుఁగ గొమరసామి భజియించెఁగ. కాశీ. ౪. ౩౦౨.

సీ. కొక్కొరోకో యని కొమరసామిరథంబు కంఠంబు సాఁచి క్రేంకార మిచ్చె. భీమ. ౨. ౭౮.

సీ. ... అల్లదె కొమరసామయ్యనగరు. క్రీడా. ౧౪౯. ('కొమరుసామయ్య' ముద్రి.)

కొమరాలు. వి. దే. (కొమరు+ఆలు) ౧. యువతి, జవరాలు; స్త్రీ.

సీ. కొమరాలిసిబ్బెంపుగుబ్బపొందమ్మి మొగ్గలు పేరెదకుఁ జేర్పఁ గలిగె నేని. పె. శకుం. ౨. ౭౬.

గీ. ... మిత్రమోహార్తిఖిన్న, తమ్మికొమరాలు వక్త్రనేత్రములు మోడ్చె. వేం. పంచ. ౪. ౨౩౪.

౨. సుందరి, అందము గలస్త్రీ.

ఆ. చాల ముద్దరాలు జవరాలు కొమరాలు. భాగ. ౯. ౭౨.

క. ఆలవు బాలవు గదుఁ గొమ, రాలవు గోమలివి ముద్దరాలవు...కు. సం. ౬. ౬౭౨.

కొమరిత=కొమారి, కొమారిత, కొమార్తె. వి. (సం. కుమారీ. త. కుమరి) కూఁతురు, దుహిత.

గీ...అతనునారాచ మైన, రాచకొమరితఁ జూంచాలిఁ జూచునపుడు. పాంచా. ౨. ౩౧.

కొమరు[1]. వి. (సం. కూబరః. త. కొమ్మై.) ౧. మనో[illegible]స్పదము.

ఆ. సోయగంబు సొబగు జోక యొప్పు కొమరు, చె
లువు తీరు సొగసు పొలుపు చెన్ను, చక్కఁదన
మనంగ సౌందర్య మొప్పును...ఆం. భా. 3. ౪౧.

సీ. వదనంబుకొమరు భావనఁజేసి వేఱుగా నదుటి
పెం పలకలఁ బొదువఁబడఁగ. భార. విరా. ౧. ౨౨౭. ఉ. రా. ౧. ౨౧౦.

౨. విధము.

క. కరితురగసమితి గాల్కొని, కురువీరుల మొన
లు మొగులుకొమరునఁ గవియఁగ. భార. వి
రా. ౪. ౨౭౦.

ద్వి. రెండుహస్తము లెత్తి రెక్కలతోడి, కొండ
తీవ్వన వచ్చుకొమరు దీపింప. రం. రా. బాల. ౨౭ పా. ౯ పం.

విశ. ౧. మనోహరము, మనోజ్ఞము, చక్కనిది.
క....హారరత్నము త,ద్వీమలోదధితీరంబునఁ,
గొమరుగ నేకతమ యిచ్చెఁ బ్రమ్మరుచున్నఁగ.
భార. ఆది. ౨. ౨౬.

గీ. చిఱుచెమటఁ బేర్చువింత క్రొమ్మెఱుఁగుతోడఁ,
గొమరు మే నొప్ప...కళా. ౪. ౯౬.

౨. (సం. కుమారః) పడుచువాఁడు; పడుచది.
గీ. పాటితూమున రసము దైవాఱఁ గొలిచి, కొమ
రుజంగమునకు నిచ్చెఁ గోర్కి తీఱ. హర. ౧.
౨3.

లయగ్రాహి. లేనికొమరుప్రాయము లేని చెలువంబు
ను...కళా. ౪.౪౯. (కొమరుందనము=యౌ
వనము.)

కొమరుమిగులు=అందగించు,ఒప్పు, చెన్నొందు.
సీ. చందురునుమఁ గాంతికం దెచ్చి కూర్చి బాగు
నకుఁ దెచ్చిన ట్లుగొమరుమిగిలి. భార. వి
రా. ౨. ౫౨.

సీ. రమణీయమాణిక్యరత్నహారంబులు మెడమీఁద

ములమీఁదఁ గొమరుమిగుల. విక్ర. ౧. ౭.
కొమరారు=కొమరుమిగులు.
(సూర్యోదయవర్ణనము) సీ. చక్రవాకద్వయసం
తతి యొఱకలకొమరారు కెంజాయఁ గ్రొత్తఁ
జేసి. భార. ఉద్యో. ౨. ౧౧౪.
సీ. కొండంతకల్మి చేఁ గొమరారియుండియు నుద
వాసమున నుండె నువిదకుచము,లు...చంద్రా.
౨. ౧౨3.
కొమరొందు=కొమరుమిగులు.
క. కొమరుం బ్రాయము మిక్కిలి, కొమరొందెడు
దినముఁ గ్రొత్తక్రొత్తగ నెలమిఁగ.కళా. ౪.
౪౬.
సీ. సర్వపర్వతకులసార్వభౌముం డనఁ గొమరొం
దుపడమటికొండదండ. విక్ర. ౨. ౧౦౨.
జ: కొమరుఁదనము, కొమరుఁబాయము.

క్రొమరు². వి. (చూ. కొమరేలు-సం. కుమారః.)
కుమారస్వామి.
క. కొమరు సా మన నేసాని కొమరుమిగులు ...
ఆం. సం. దేవ. ౧3. సాం. ని. దేవ. ౭.

కొమరుఁడు¹=కొమారుఁడు. (సం.కుమారః. ప్రా.
కుమారో.) ౧. పుత్త్రుఁడు, కొడుకు.
సీ. ... కన్నకొడుకు కొమారుఁడు కొమరుఁ డ
నఁగఁ బుత్త్రాభిధానంబు...ఆం.భా.౨.౧౧౧.
ద్వి. అమలకీర్తులఁ బుణ్యుఁ డగువిభాండకుని,కొ
మరుండ బుష్యశృంగుండు నాపేరు.రం.రా.
బాల. ౧౨ పా. ౨౪ పం.
౨. పురుషుఁడు, మగవాఁడు.
ఉ. కొండొకనేపు నిల్చి చనుకోరిక రాకొమరుం
డు...విక్ర. 3. ౭౭.
3. కౌమారవయస్సువాఁడు, యౌవనమునకు పూ
ర్వవయస్సువాఁడు. ఆం.భా. ౨. ౧౧౭.

కొమరుఁడు². వి. (సం. కుమారః) కుమారస్వామి.
క. కొమరుఁడు సామి కొంచమల గొట్టినజాణఁ

డు...బారకే,ళ్లమరినవాఁడు వా నగు గుహా ఖ్యలు...ఆం. భా. ౧. ౪౪.

కొమరుఁదనము. వి. (√కొమరు[1]) యౌవనము.
లయగ్రాహి ... తోఁచుఁగా, లేనికొమరుందనము లేనిచెలువంబు...కళా. ౪. ౪౯.

కొమరుఁబాయము. వి. (కొమరు+పాయము.) యౌవనము, పడుచుఁదనము.
వ. ... గాటంపుమరువాటలకుం దివురుకొమరుఁ బాయంపుండుటారికత్తియలును...నీలా. 3. ౧౦.
ఇట్లే: కొమరువాఁడు, కొమరుఁబ్రాయము.
మ. ...కొమరువాఁడే చెల్లె మా శైఖరుల్. కకు. ౪. ౨౬.
క. ... కొమరుంబ్రాయము మిక్కిలి, గొమరొం దెడు...కళా. ౪. ౪౬.

కొమరులు. వి. బ. మేలుదూలనుమీఁదిగుజ్జులు.
(శ. ర, బ్రౌ-కొమరలు అని వాడుక.)

కొమరేలు. వి. జై. (√కొమరు[2].) పేఠికాపురస మీపమునయుండు కుమారారామగ్రామమున నుం డుదివ్యవాహిని, స్వామిపుష్కరిణి.
సీ. కొమరేటికల్యాణకమలషండంబుల సౌరభ్య భారంబు సంతరించి. భీమ. ౨. ౬౨, ౬3.

కొమారి=కొమరిత.

(స్త్రీ)
గీ. ఆకొమిరెప్రాయపుమిటారిరాకొమారి,యడుగు లను వ్రాలి ... చంద్రా. ౪. ౧౯౧.

కొమారిత=కొమరిత.

(పుత్రిక, కూఁతురు.)
క. చెలువంబు గలకొమారిత,గలిగినయందులకు ఫ లము గాదే విభవో,జ్జ్వలమతిబలధృతిలీలా, కలితుఁడ పసునీకు నొసఁగఁ గాంచుట లనఁ గఁగా. సమీర. ౨. ౫3.
ఉ. ... బోటి వచ్చి యో,పల్లవపాణి నిన్నిలువఁ బంపిరి నన్నిట రాజు గారనం,బల్లకి యెక్కి యాదొరకొమారిత...పాంచా. ౨. ౧౦.

కొమారుఁడు. వి. (బ. కొమారులు,కొమార్లు)౧. కుమారుఁడు, పుత్రుఁడు.
సీ....కన్నకొడుకు కొమారుఁడు కొమరుఁ డనఁ గఁ, బుత్రాభిధానంబు... ఆం. భా. ౨. ౧౧౧.
మ ...తల్లిదండ్రుల్ మనం,బు విరాజిల్లఁగఁ గూడఁబెట్టినధనంబుల్ లోకమందుగా గొమార్లకు విగా కెవ్వరి పమ్మ...సారం౫. ౨. ౧౫.
౨. పురుషుఁడు, మగవాఁడు.
గీ. కన్య దనకంటె కింపైనధన్య నొకనిఁ, గోరికొ నుఁ గాక రాచకొమారులందు. భోజనుతా. ౨. ౫౨. కళా. 3. ౧3౦.

కొమార్త=కొమరిత.

(కన్య)
చ. చెలువలచెంతకుం జనియె సిగ్గులపెండ్లికొమార్త యయుంబలేక. కువల. ౨. ౨౫.

కొమిరె. వి. (సం. కుమారీ) ౧. కౌమారవయస్సున నున్న స్త్రీ, యౌవనమునకుఁ బూర్వవయస్సున నున్న స్త్రీ. ఆం. భా. ౨. ౧౦౬.
౨. యువతి, యౌవనము గలస్త్రీ.
క. అమరావతిఁ గలవేలుపుఁ,గొమిరెలలో నెల్ల రూపగుణశీలములం, గొమరారుదు...విక్ర. ౨. ౨౪౫.
ఉ. కొమిరెలు నీకు లేరె పది కోటులు వత్తురు కోరితేని...ఉ. రా. ౪. ౨౦౦.
3. కూఁతురు, పుత్రిక.
చ. కొమిరె మనోవ్యథం బొగుల గ్రుచ్చి కవుంగిటఁ జేర్చి తల్లి...వసు. 3. ౧౦౫.
౪. స్త్రీ.
గీ. మాను మీమోహ మని తెల్పి మానవేంద్రు, చిత్త మొగ్గించి యొకమాటఁజేసి రాచకొ

మిరె నిదురించుతఱి మందసమున నుంచి, వీడు వెడలించుకొని తెచ్చువేళ నెదుట. శుక. ౧. ౩౭౫.

విణ. యౌవనముగలది. (స్త్రీ)

వ... కొమ్మిరెహరిణలోచనలచలితకంకణసంకుల క్రేంకారంబు లానవామోదమేదురాళిఝుంకారంబులబింకంబు లడంప... ఆము. ౪. ౩౫.

కొమ్మ[1]=కొమ[1]. వి. (త. కొంబు, కొంబర్.) ౧. శాఖ.

సీ. అభ్రంకషాభోగ మగుమఱ్ఱికొమ్మను గట్టిన ప్రేవెడునుట్టి యెక్కి. విక్ర. ౨. ౪౪.

మ. హరిశౌర్యం డగురామభూవిభునితీవ్రాటోపవద్వాహినీ, శరవేగంబున నాత్మమూలబలము ల్లాఱ దళాడంబరం, బఱుగం గొమ్మలు వోవ లా పతి నిజామాదుల్ వజీరు ల్భజిం, తురు నమ్రత్వముఁ గానలో ముసలిమాను ల్గా వితర్కింపఁగ౯. పసు. ౧. ౪౫. ('పుత్రపౌత్రాదులు' అని ధ్వని.)

౨. (కోట గోపురము మున్నగువాని) శిఖరము, శృంగము.

సీ. చీలలు చెదరి బచ్చెన చిట్లి వానలఁ గూలు కొమ్మలతోడి గోపురములు. చంద్ర. ౩. ౪౮.

సీ. శ్రీకలితానూనచిత్రరేఖాయుక్తి కొమ్మలందును గోటకొమ్మలందు. విక్ర. ౭. ౧౩౩.

లయగ్రాహి. అన్నగముపై జరఠపన్నగపతిస్ఫటలన న్నెగసి కోటతుదల న్నెగడుకొమ్మల్. మనుచ. ౫. ౩౦.

జ: కొమ్మతిమ్మరి, కొమ్మదాసరి, కొమ్మమెకము, కొమ్మలువోవు.

కొమ్మ[2]=కొమ[2]. వి. ఆఁడుది, స్త్రీ; భార్య.

క. ఆమ్మేటివిద్య నాచే, నిమ్ముగ నంతయు నెఱింగి నృప నన్ను వివాహమ్మగు మనవుడు రెండవ, కొమ్మ మదిన్ బ్రేమ గడలుకొన నిట్లని యెన్. మనుచ. ౬. ౧౮.

గీ. సేవకులపాలిసురశాఖిపూవుఁగొమ్మ, కోమలార్ధేందుధరుకొమ్మ గోఁగులమ్మ. భీమ. ౧. ౯౮.

కొమ్మచెట్టు. వి. (√కొమ్మ[1]?) వృక్షవిశేషము. (దీని కఱ్ఱ కాఁగడావలె వెలుఁగును - బ్రౌ.)

కొమ్మతిమ్మరి. వి. (కొమ్మ[1] + తిమ్మరి) వానరము, కోఁతి.

గీ. మమ్ముఁ గొలువుము సుగ్రీవు మడిపి నీకుఁ, గొమ్మతిమ్మరివా డౌనగూడఁజేతు. అచ్చ. రా. యు. ౧౨౩. (శ. ర. పా.)

కొమ్మదాసరి. వి. (కొమ్మ[1] + దాసరి) ఊరినడిమి చెట్టెక్కి బిచ్చముకొఱకుఁ గేకలువేయు ఒకజాతి దాసరివాఁడు. (వా)

కొమ్మనగొబ్బిపిండిచెట్టు. వి. పూతికళీ. (శ. ర.)

కొమ్మనగొలిమిడి. వి. మూలఫలీ. (శ. ర.)

కొమ్మనగోర. వి. వృక్షవిశేషము. (శ. ర - ఉపలభేదకము, కొండపిండిచెట్టు. బ్రౌ)

కొమ్మనఁటి=కొమ్మనరఁటి. వి. (√కొమ్ము) - కొమ్ములవలె నుండుకాయలు గలఅనఁటి - కదళీవిశేషము.

గీ. పనసపండ్లీడపండ్లు కొమ్మనఁటిపండ్లు, కప్పురపుదబ్బపండులు నిప్పపువ్వు, మొదలుగాఁ గానుకలు పెట్టి ప్రోల నిలిచి, పలికిరి... రసిక. ౧. ౬౪.

కొమ్మనరఁటి=కొమ్మనఁటి. వి. (ఇది 'కొమ్మనగోర, కొమ్మనగులిమిడి' వంటిది.) కదళీవిశేషము.

ఆ. తోలఁగఁబెట్టి రోషకలికించితంబులోఁ, గొమ్మనరఁటిపండ్లు గూర్మిమఱఁది. నైష. ౬. ౧౩౯.

కొమ్మమెకము. వి. (కొమ్మ + మెకము.) శాఖామృగము, వానరము, కోఁతి.

క. అనిన విని రాముతమ్ముఁడు, పెన రోదవఁగ నత డిట్లు చెప్పెఁ బలికెన్, విను కొమ్మమె

కపుబలియుండ, గొనకొని మాచంద మెల్ల గులు తెలేఁగింతుక్. అచ్చ. రా. కిష్కిం. ౮.

కొమ్ములువోవు. అ. క్రి. (కొమ్ములు[1] + పోవు.) అతిశయిల్లు.

చ. ... రతికోర్కులు గొమ్ములువోవ... విభుండును వారిజపత్త్రనేత్రయుక్, గడపల లేనికేలితమకంబున నుల్లము లుల్లసిల్లఁగాక్. నిర్వ. ౮. ౭౩.

కొమ్మి. వి. అడవిలో పెరుఁగునొకవిధమైనఫలవృక్షము. (దీనిపూవులు సువాసన గలవిగను ఆకులు కఱకు గలవిగను ఉండును. బ్రౌ)

గీ. కొమ్మిపం డ్లీఁతపండ్లును గొంజిపండ్లు, మేడిపండ్లును మొదలుగాఁ గూడిమాడి, చెంచెతలు దెత్తు రిత్తు విచ్చేయుమయ్య. కళా. ౩. ౬౯.

సీ. మామిడికాయయు మారేడుకాయయుఁ గొండముక్కిడికాయ కొమ్మికాయ. గీ. ... అది, దైనయూరుఁగాయలు గల వతనియింట. హంస. ౪. ౧౩౫.

కొమ్ము. వి. (క. త. కొంబు) ౧. పశుశృంగము, విషాణము.

ఉ. కొమ్ములఁ గ్రుమ్ములాడు మదఘోరవృషంబుల మాడ్కిఁ బోరుచో ... ఉ. రా. ౩. ౨౫౦.

క. పొడ చెదరి బూది చటచిన, యొడళ్లతో నాల్గు రెండు నొకటియుఁ బ్రంగల్, విడలినకొమ్ములబరువున, నడుగిడఁగా లేవు బలిసి యందలిదుప్పుల్. మనుచ. ౪. ౨౧.

సీ. ...శృంగంబు కొమ్మనఁ జెలఁగుచుండు. ఆం. భా. ౨. ౨౬౨.

౨. ఏనుఁగుదంతము.

ఉ. కొమ్ములు ద్రుంపఁబడ్డనవకుంభివిధంబునఁ గూలెఁ గుంభినిక్. భా. రా. అర. ౧. ౨౨౪.

సీ. మదహస్తి నయినను చెదిరి కొమ్ములు పట్టి పదిలేఁబడఁ ద్రోచుసత్త్వములును. ని. కృ. ౧. ౭౭.

౩. పందికోఱ, వరాహదంష్ట్ర.

సీ. నీటిలో మునిఁగిన నేలచేడియఁ గొమ్మున నుబ్బ నెత్తినఘోణి వీవ. పారి. ౧. ౪౯.

౪. చోఱ మున్నగుచేఁపలముఖభాగమున అంచుమునలె నుండుఅవయవము.

సీ. తిమితిమింగిలముఖ్యదీర్ఘమత్స్యంబులఁ గొమ్మన గుములుగా గ్రుచ్చి యెత్తు. దశా. ౧. ౨౮౯.

సీ. బిరుదువజ్రపుగండపెండారమై మీఱఁ గొమ్మన శేషాహి గ్రుచ్చి యెత్తు. దశా. ౧. ౨౨౫.

౫. బాలచంద్రరేఖయందలి రెండుకొనలలో నొకటి.

సీ. వర్షగర్భము నడవకపోయె విదియలఁ గుముదాప్తుదారణకొమ్ము దలఁగె. కాశీ. ౩. ౧౪౯. (దారణకొమ్ము = వెలహెచ్చుతగ్గులను సూచించుకొన.)

౬. (విల్లు కావడిబద్ద తక్కెడదండె మున్నగువాని) కొన.

క. మృడుఁడు కనకాద్రిచాపము, గుడుసువడం దివియఁ గూడి కుశలప్రశ్నం, బడిగిరి యొండొరులను గని, కడకొమ్ముల నున్నయదితికద్రూతనయుల్. భీమ. ౪. ౧౩౪.

సీ. ధనువుక్రిందటికొమ్ము ధరణిపై మోపి మీఁదటికొమ్ము వామహస్తమునఁ బట్టి. భోజరా. ౫. ౨౭.

సీ. పెల్లులోహండికావళ్లకొమ్ముల వ్రేలుగిడ్డిమొత్తము నేతిలడ్డిగలును. ఆము. ౨. ౯౭.

౭. పసుపు లోనగువానినిడు పైనదుంప.

ఉదా: చాయపసుపుఁగొమ్ము, అల్లపుఁగొమ్ము, సొంటికొమ్ము, మొ.

౮. చిమ్మనగ్రోవి.

గీ. అనుమ నొకదిక్కు చేరి లావునను మీఱి, కొమ్ముదగఁ బూని యుడుపాళిఁ గోర్కి వాని, చలము దొరలంగ నాడు వెచ్చెలులఁ గదిసి, సఖులు సరసత జలకేళి సల్పి రపుడు. చంద్రా. ౪. ౨౮౭.

చ...జీవితేశసమితి గొమ్ములం గరచి చల్ల... ఆము. ౫.౧౧౩.

౯. (పర్వత) శిఖరము.

క. గుబ్బలికొమ్మెక్కటి గడు,నిబ్బరమునఁ బెఱికి యాతనికిన్ వైచిన వాఁ,డుబ్బు పెడక మల్ద్రిమ్మరి,బెబ్బులిపై మొనలవాలు పేర్చికిన్ వైచెన్. అచ్చ. రా. యు. ౭౮౧.

౧౦. కోటశృంగము, కోటకొమ్ము.

క. ఇమ్ముల నప్పురివప్రము,కొమ్ములపై నుండి పురముకొమ్ములు వేడ్కన్, దమ్ములచుట్టముపదజల, జమ్ములఁ బూజింతు రొగి నజస్రముఁ బ్రీతిన్. మొ. రా. బాల. ౪.

సీ...వరణశృంగ మ్మగుఁ గొమ్ము నా... ఆం. భా. ౨. ౧౨.

౧౧. కొమ్మ, వృక్షశాఖ.

ఉ. అం దొకకొండచేరువ సితాబ్జవనంబులతీరభూమి మాకందముకొమ్మునన్ బిగియఁ గాళులు రెండుఁ దగిల్చి వ్రేలుచున్, గ్రింద హుతాశనార్చుల నభేదమునం గబళించి మ్రింగుచు,న్నెందము కాంతి నొంద మహనీయతపంబొకఁ డాచరింపఁగన్. నిర్వ. ౧౦. ౭౧.

సీ. కలఁచుఁ బున్నాగంబు లలుఁగొమ్ముల మహోన్నతి గలయనభీకమతుల నైన. హ.న.౨.౧౮. (నలార్థమున)

౧౨. చెఱువుకోన, కలుఁజు, మరిగొమ్ము

వ. సుకుమారుండు చెఱువుకొమ్ముదాపలం బట్టుకొని విపినషండంబునడుము గాఁ బక్కణంబునకు దక్షిణంబుగా నొరసికొని పోయి ...శివరా. ౩. ౧౦౨.

గీ. చరమగర్వోన్నతము లురభ్రములు రెండు,చెఱువుకొమ్మునఁ గయ్యంబు సేయుచుండె. వేం. పంచ. ౧. ౭౩౨.

౧౩. ఆందోళికాదండము, పల్లకీ మున్నగువానికి ముందువెనుకల నుండుదండె.

సీ. అపరంజి మొసలివాయనుసులశిరసులోఁ గనుపులు తొమ్మిది గలుగుకొమ్ము,నలసూర్యపటము పొన్నొ లెంపుసరిగమేలుక్కట్టుపనుల హెచ్చు పట్టుఁగుచ్చు. రా. వి. ౨. ౪౩.

గీ...ఆందోళికకు సంజ్ఞ యందల మనఁ, గొఱలుఁ దదుభయదండంబు కొమ్మనంగ. ఆం. భా. ౨. ౭౦౧.

(వ్యవ) అనవారి ముందుకొమ్ము ముగ్గురును వెనుకకొమ్ము ఇద్దఱును పట్టి మోయుచున్నారు.

గీ. ఈచెలువ నన్నుఁ జేరన నింక నెపుడుఁ, గొమ్ముదించకయుందు నుడన్ము మీఱ. దశా. ౨. ౭౭౪. (కొమ్ముదించకయుండుట్=ఎప్పుడును అందలములోఁ బెట్టి మోయుచునే యుందును.)

౧౪. ఊఁదెడివాద్యవిశేషము.

మ...వేణుస్వనం,బులు గావించుచుఁ గొమ్ము లూఁదుచు...భాగ. ౧౦పూ. ౭౨౫.

క. కొమ్ములనినదమ్ములు శం,ఖమ్ములశబ్దములు...రా. పి. ౫. ౬౦.

సీ. కొమ్ము నా వాద్యభేదమ్మును శృంగ మా...ఆం. భా. ౩. ౫౨.

౧౫. గాండ్లవాఁడు బండము తగిలించుకొనుటకై నడికట్టునకు అమర్చినవంకరకొయ్య. (వా.)

౧౬. బలము, సేన.

క. కొమ్మా దానవనాథుని, కొమ్మాహవమునకుఁ దొలఁగె గురుజయము నై,కొమ్మా మెచ్చితి నిచ్చెదఁ,గొమ్మాభరణములు నీవు కోరిన నెల్లన్. భాగ. ౧౦ ఉ. ౧౯౭.

౧౭. ఉత్సాహము.

ఆ. అంత గోపసింహుఁ డసురకొమ్ములు పట్టి,ధరణిఁ ద్రొబ్బి త్రొక్కి దైత్యభటుల, కొమ్ము పీడ నురలకొమ్ము వర్ధిల వాని,కొమ్ము పెఱికి మొత్తి కూల్చె నధిప. భాగ. ౧౦ పూ. ౧౧౪౪.

౧౮. ...తెల్పు 'ఉ'కారచిహ్నము.

గీ. కొమ్ముక్త్రారలు మఱి ద్వివర్ణమ్ము లగుట, వానియొ
డమవి గురువులు వట్రుసుడుల,ప్రాణములు గా
న వానిడాపలను గల్గు, వక్కరము లెల్ల లఘు
వులు నిక్కముగను. అప్ప. ౪. ౪౯.

వాఁడు కొమ్ములు తిరిగినపండితుఁడు=వాఁడు గొప్పపండితుఁడు, పాండిత్యప్రౌఢి గలవాఁడు.

వానికి కొమ్ములు వచ్చినవి= వానికి పొగరెక్కువైనది.

ఉదా: ఇప్పుడు వానికి కొమ్ములు వచ్చినవి మనతో వాఁడు మాటలాడునా.

చెఱుకుఁగొమ్ము=మరల మొక్క యగుటకు నాటెడు చెఱకు ముక్క. (వా.)

జ: కొమ్మనఁటి, కొమ్ముకాఁకర, కొమ్ముకాఁడు, కొమ్ముచేఁప, కొమ్ముచోఱ, కొమ్ముటుడుము, కొమ్ముటేనుఁగు, కొమ్ముతేజి, కొమ్ముపెసర, కొమ్ముమాచకమ్మ, కొమ్ములుగలవేలుపు, కొమ్ములనూపు, కొమ్మువాఁడు.

కొమ్ముకాఁకర. వి. (√ కొమ్ము) ఒకజాతికాఁకర, కారవేల్లవిశేషము. (శ. ర, బ్రౌ.)

కొమ్ముకాఁడు. వి. (కొమ్ము+కాఁడు) ౧. అగసాలెవాఁడు, కంసాలవాఁడు. ౨. వరాహము, పంది.

సీ. నరకహేతుహిరణ్యహరణవృత్తిఁ జరించుకొ
మ్ముకాని భజించుకొదవ లెల్ల. వసు. ౧. ౬౨.

(పైరెండర్థములకుఁగూడ నిది యుదాహరణము.)

క. ఆకొమ్ముకాఁడు తొల్లిటి, యేకలమో కాక య
ముఁడో...ద్వా. ౮. ౧౯. (చూ. ౧౭.)

౩. కొమ్మూఁదెడువాఁడు, మాతంగసదృశుఁ డగు నొకజాతి వాఁడు.

సీ. మాతంగసదృశుఁ డౌమనుజుండు తగు బోయఁ
డనఁగను గొమ్ముకాఁ డనఁగ... ఆం. భా. ౨.
౫౯. (శ. ర, బ్రౌ. పా.)

కొమ్ముచేఁప. వి. (√కొమ్ము) ఒకానొకయాఁడు మత్స్యము, శృంగి. (శ. ర.)

కొమ్ముచోఱ. వి. (√కొమ్ము) ముఖభాగమందు ఱంపమువంటికొమ్ము గలచోఱమీను.

క. కరములు ద్రవ్వినఁ బండులఁ, గరాసి గఱచు
కొని శాద్రగతి వని మేసో,త్కరముఁ దగఁ బ
ఱచె నొక్కఁడు, సురవాహినిఁ దఱియుకొ
మ్ముచోఱయుఁ బోలెన్. కు. సం. ౧౧. ౭౨౬.

కొమ్ముటుడుము, కొమ్ములయుడుము. వి. (కొమ్ము+ఉడుము) కొమ్ము గలయుడుము, గోధికావిశేషము.

ఆ. కాలుద్రవ్వి యునికిఁ గని కొమ్ముటుడుములఁ,
గఱచి తిగిచెఁ గొన్ని మొఱసడములు. చంద్ర.
౨. ౪౫.

క. ఒడలుబ్బ నిక్కి ముందఱి,యడుగులు ధర నూఁ
ది చిందునలబలమునకున్, జడియ కొకగబ్బిగం
డ,కుక్కుదుకడిమిన్ దివిచెఁ గ్రుంగి కొమ్ముల
యుడుమున్. మనుచ. ౪. ౫౩.

కొమ్ముటేనుఁగు. వి. (కొమ్ము+ఏనుఁగు) పురుషగజము, మగయేనుఁగు.

గీ. కొమ్ముటేనుంగు మొగ మైనకొడుకుఁ గుఱ్ఱ.హర.
౩. ౨౫.

చ. మునుకొని దంష్ట్రికాయుమలు ముందటిచీకటి
నెల్లఁ బాపఁగా, వెనుకఁ దమాలనీలనిజవిగ్ర
హదీప్తులు చిమ్మఁజీకటిం, బెనుపఁగఁ గొమ్ము
టేనుఁగు విభీషణతం జను దెంచునైవడిన్,దను
జవరుండు వచ్చె...విక్ర. ౫. ౧౮౭.

ఉదా: పండితులలోఁ గొమ్ముటేనుఁగులు సభకు వచ్చిరి. (కొమ్ముటేనుఁగులు= కొమ్ముటేనుఁగులవంటివారు, గొప్పవారు.)

కొమ్ముతేజి. వి. (కొమ్ము+ తేజి=కొమ్ములు గలవాహనము) ఎద్దు, వృషభము.

సీ. పులితోలుహొంబట్టుఁబుట్టముల్ గలవారు కొ
మ్ముతేజుల నెక్కుగునియువారు. గీ... ప్రమథ
వీరులు గొల్చి రాబాహులేయు. పాండు. ౧.
౨౨౦.

కొమ్ముపెసర. వి. (√కొమ్ము) ఒకజాతిపెసర. (శ. ర.)

కొమ్ముమాచేకమ్మ. వి. (√కొమ్ము) కొమ్ములుగల మాచకమ్మ. (శ.ర.- స్తనములు వచ్చియు ముట్టురానిది. బ్రౌ.)

కొమ్ములుగలవేలుపు(ల్పు). వి. (√కొమ్ము) విఘ్నేశ్వరుఁడు.

చ.... కొమ్ములు గలవేల్పు విఘ్నతరమూలములం జెకలించుబల్లిదుం, డలగణభర్త యప్పసచివాగ్రణి కీవుత మిప్పితార్థముల్. రాజ.చ.౧.౫.

కొమ్ములుసూపు. అ. క్రి. (కొమ్ములు + చూపు) ౧. కొమ్ములువేయు. ౨. ఎదిరించి మార్కొను.

సీ. కుంభోదకముఁ బోసి యంభోజముఖి పెంపఁ జాతంబు కొమ్ములుసూపఁ దొణఁగె. వి.క్ర.౪. ౧౫౭ (ఇది రెండర్థములకుఁ గూడ నుదాహరణము.)

కొమ్మువాఁడు. వి. (√కొమ్ము) =కొమ్ముకాఁడు. (శ. ర.)

కొయగూర=కొయ్యగూర. వి. (కొయుగూర- శ. ర.) కొయ్యతోఁటకూర.

క. పెసరుంబప్పేమిటికని, కసరుస్నెయి గొనఁడు పండుగను గొయగూరే, కొసరుం బలుచని చల్లయె, మెసరుం గనఁ దతనిలోభమున కేమందుక్. బహులా. ౫. ౮.

గీ.... కొయ్యగూర చక్రవర్తము చిల్కకూర గోళి, కూర... హంస. ౪. ౧౩౩.

కొయ్య. వి. (√కోయు?) ౧. కఱ్ఱ, దారువు.

వ.... పెల్లికొయ్యలు ద్రచ్చి నుచ్చు లంటించినఁ జిచ్చువెరుఁగుచిచ్చు లాత్రంపులఁ దవిలించి చిమడ నుడికిన పెలువరించి... మనుచ.౪. ౬౦.

సీ. తనరుఁ గొయ్య యనంగ దారుసమాఖ్యయై... ఆం. భా. ౨. ౩౭.

ఆ. కొయ్యబొమ్మ తెచ్చి కొట్టిన గుణి యౌనె... వేమన. ౨. ౧౩.

౨. స్తంభము, గుంజ.

ఉదా: ఓడకొయ్య, కట్టుఁగొయ్య, మొ.

౩. (=కొయ్యకాలు) కోఁతకోసినవరి మున్నగుసస్యములమోడు.

గీ. వాడఁబాఱినయవి వక్త్రవనరుహములు, భాజనంబులలోన నిప్పచ్చరంబు, పూరు భిక్షాన్నములు లేమి నాకఁ జెలిఁగె, జేలపంటలఁ గొయ్యలే చెప్పఁగా దె. కాశీ. ౭. ౧౮౩.

౪. దంతము, పల్లు. (ఈయర్థము పాములవాడుకలోనిది-అని బ్రౌ.)

గీ. కొయ్య లూడినపెండ్లికొడుకుఁ జెలినవ్వ బిబి నమండలిఁ గాయునెన్ని లయ్యో. వేం. పంచ. ౩. ౧౭౫.

౫. మొద్దు, మూర్ఖుఁడు.

ఆ. అలుబిడ్డ లేనియట్టి త్రిపురి యగు, కొయ్యగాక కుడుటఁ గూడునెట్టి, కుడుముహార లిట్టి క్రొవ్విదంబులు సేయఁ, జొచ్చు టిచ్చగించి చూతు రయ్య. భార. ఉద్యో. ౨. ౯.

ద్వి. మాయలు పన్నక మాదిగకొయ్యఁ, జూపుము చూపు మెచ్చోట డాఁచితివొ. పండితా. దీక్షా. ౪౫౭.

వినుపరానికొయ్య=వినిపింపరాని మొద్దు, చెప్పిన మాట విననికఠినహృదయుఁడు. (వా)

కొలుకరానికొయ్య=కఠినహృదయుఁడు. (వా)

విఱుగఁబాటుకొయ్య=గర్వశీలుఁడు. (వా.)

గుండగొయ్య=దుష్టుఁడు. (శ.ర- మొండివాఁడు, మూర్ఖుఁడు. బ్రౌ.)

జ: కొయ్యకాలు, కొయ్యగండ, కొయ్యగూర, కొయ్యతోడు, కొయ్యతనము, కొయ్యనగాఁడు.

కొయ్యకా(గా)లు. వి. (కొయ్య + కాలు) కో

న్న వరి మున్నగుసస్యములు కోయఁగా మిగిలిన మ్రోడు.

సీ... చేలపంటలు కొయ్యాకాలె తెలుపు. రామ లిం. ౫౩.

కొయ్య(య)గండ. వి. (కొయ్య+కండ) కన్నులు మున్నగువానియందు పెరుఁగుదుర్మాంసము. (వా.)

కొయ్యగూర, కొయ్యతోఁటకూర = కొయగూర. వి. (కొయ్య+కూర=ఒకవిధ మగుతోఁట కూర. బ్రౌ. కోయు+కూర=కొయ్యగూర.శ.ర.)

ఆ. కొయ్యగూరవేళ్లు కొమరు మించినపాట్లు,వేళ్లు వేఁబువేఁ వేఁడినీళ్ల,నూతి...చికి. ౨.(చి.ని.)

సా: కొయ్యతోఁటకూరకును సిగ్గులేదు కొడవటికిని సిగ్గులేదు. (కలహించుకొనినమనుష్యులు మరలఁ గలసికొన్నప్పుడు ఆక్షేపార్థ ముపయోగింపఁబడుసామెత.)

కొయ్యజోడు. వి. (కొయ్య+జోడు) బొంద,ద్రుపదము. (బ్రౌ.)

కొయ్యతనము. వి. (√ కొయ్య) ౧. ధార్ష్ట్యము, దౌష్ట్యము.

గీ. గోపికలఁ గృష్ణుఁ డలయించుకొయ్యతనము. ధనా. ౨. ౯౬.

గీ. కొయ్యతనమునఁ గోపించుఁ గొంతతడవు. వరాహ. ౧౧. ౭౬.

౨. దుష్టచేష్ట, కొంటెపని.

గీ. పట్టనములోన నీవు దర్పమునఁ జేయు,కొయ్యతనములు వీక్షించి కూర్తితనయ, నవ్వుదురు నిన్ను మొదల నానావిధముల,నవ్వుదురు దీక్షితుని ననంతరము జనులు. కాశీ. ౪. ౯౪.

కొయ్యనగాఁడు=కొయ్య. విశే. (√కొయ్య.) (మూఢుఁడు)

ద్వి.కొఱగానిజఱభులకొయ్యనగాండ్ర, గొఱియలవార్తలు గూడుశేత్రవ్వ. బస. పు. ౫. ౯౧ ౦.

కొరటబండి. వి. సివ్వంగులను దెచ్చెడుబండి.

ఉ. వన్నినసన్నపుం గొరటబండ్లపయికొ గొనివచ్చుసివ్వఁగుల్. ఉదయకోదయము. 3. ౭౩.

కొరడా. హిం. వి. చబుకు, జాటి.

క. రూకలకొమటికొడుకా, పోకలఁ బోయెదవదేల పోరా పోరా, నీకుం గత్తె కొరడా, చేకొని కొట్టింతుఁ గొంటె చెనఁటి గరాసా. అహ. ౧. ౧౦౦.

కొరడు[1]. వి. (క. కొఱకు, కొరకు) వంకరగాఁగాక ఋజువుగా నుండుచంద్రధనువు, రోహితము.

గీ. గుండె లవియ మింటఁ గొరడు నోఁచె. మై. ౨. ౪. ఆం. భా. ౧. ౭౨.

కొరడు[2]. వి. పక్షివిశేషము. ('గుడ్లగూబ' అని శ. ర.)

సీ... ఆడెలు తొగ గిజిగాఁడు కొరడు. సుర. 3. ౧౯౪.

కొరద. వి. మత్స్యవిశేషము.

సీ. కొరదయుఁ గడిసె పాపర మల్లు మచ్చంగి... వేం. పంచ. ౧. ౨౯౮.

సీ. కొరద దాసరికొయ్య కొఱ్ఱమీను నులసె మచ్చంగి చేడిసె జెల్ల చాఱమీను. హంస. ౪. ౧౫౭. (శ. ర. పా.)

కొరనాసిగండు=కొర్నవగండు.వి. క్రూరమృగవిశేషము,దుమ్ములగొండి. (శ. ర, బ్రౌ.)

కొరవంజి. వి. (ఇట్లు దీనిని లఘురేఫముతో చి. ని, శ. ర-√ కొఱవ ?. క. కొఱవంజి=కొఱవజాతిస్త్రీ. త. కుఱవంజి=కొఱవజాతిస్త్రీ.)౧.ఎఱుకుసాని; ఎఱుకువాఁడు,కిరాతుఁడు.

శా. ఏయేభూములు చూచినావె కొరవంజీ రూపలావణ్యరేఖాయుక్తిం దగుకొమ్మ లెందుఁ గలరిక్ష్మామండలిన్... శుక. ౧. ౧౭.

గీ. నేయు నేటికిఁ దరిమలవెండికొండ, తావిగుబ్బ

క్రొకడకట్టు కావులందు, నప్పసం బుప్పతిల్లుచు
మెప్పఁ గన్న, యట్టికొరవంజి లెల్ల మానుట్ట
లయ్యె. ప్రబంధ. ౧౬౦.

క. పాదనుండి రొప్ప బెబ్బులి, కొదమం జే యిచ్చి
పిలిచి కొరవంజి యొకం, డదరక కను చెదరక
మది, బెదరక పదరకయ కుబుచపి డెమునఁ గడ
పెన్. చంద్రా. ౨. ౯౦.

౨. ఎఱుకులు చేయునాట్యము; నాట్యవిశేషము.

క. ఎఱుకో యెఱుక యటంచుం, గొరవంజి నటిం
చె నొక్క గురుకుచ చంకన్, బురుకుఁడు బం
గరుబుట్టియు, సారిదిం గొల్లాపురమ్మసుద్దులు
వెలయన్. దశా. ౭. ౧. ౭౮.

సీ. చలుపుచున్నది ప్రోడజాడలఁ గొరవంజి యలతి
లోత్తమ నృత్యనిలయసీమ. కవిరా. ౩. ౮౮.

కొరవి. వి.(సం. కురవకః) ఎఱ్ఱగోరంట, కురవకముశీ.

సీ...కొరవి నాఁ గ్రోవి నాఁ గ్రొమ్మి నాఁగఁ, గుర
వక నామ మా...ఆం. భా. ౨. ౫౩. పి.శకుం.
౨. ౧౩౮. కాశీ. ౧. ౧౩౮.

కొర్నవగండు=కొర్ణగండు, కొరనాసిగండు. వి.
క్రూరమృగవిశేషము, దుమ్ములగొండి.

చ...చెవులపోతులు కొర్నవగండ్లు... కస్తురిపిల్లు
లాదిగాఁ, గలమృగరాజి ... కానుక లంపెఁ
దండ్రికిన్. కాశీ. ౩. ౭౮.

కొఱ[1]=కొఱఁత. వి. (త. కుఱై) ౧ కొఱఁత, తక్కు
వ, లోపము, న్యూనత.

సీ. ... కొఱ యన నొప్ప తక్కువ చెలంగు. ఆం.
భా. ౩. ౭౬.

౨. శేషము, మిగులు.

క. ముఱిముఱిచీకటిలో నం, దఱు రాజులు సమర
ముడిగి తగ నెల్లిటికిం, గొఱ గలకల నగు నడు
వుఁడు, నెఱ వగుగోవర్ధనాద్రి నేలకు నను
చున్. ఉ. హరి. ౪. ౨౭౨.

విశే. (చూ. కొఱయగు) ౧. చిన్నది; తక్కువదై
నది, అల్పము.

సీ. మునులభార్యల దోఁచుకొని పుకోటాలంబు నె
క్కి వేదులు గొఱచక్కులాడి. వరాహ. ౫.
౧౧౫. (కొఱచక్కులాడి=చిన్న చిన్న ముక్క
లు చేసి.)

రగడ. కొఱవివేక మగుఁ గొరవిన్ నన గొన. ఇందు.
౩. ౩౫. ప్రబోధ. ౫. ౧౮.

కొఱనెల=అర్ధచంద్రుఁడు, బాలచంద్రుఁడు. నవ
నాథ. ౨. ౭౯పా. ౧౧ పం.

కొఱనెలతూపు=అర్ధచంద్రబాణము.

చ. ... మఘదైత్యహరుండు మహేంద్రుశింజినిం,
గొఱనెలతూపునం దునిమి...పారి. ౫. ౩౧.

కొఱనోము=అల్పవ్రతము.

కొఱనోమునోఁచు=అల్పసుకృతము చేయు, తక్కు
వపుణ్యము చేయు.

గీ. జగతిఁ గొఱనోమునోఁచినజలజముఖుల, కూరిమి
గణించి యతఁ డేల గారవించు. వసు. ౪. ౧౧౧.

జ: కొఱనవ్వు, కొఱప్రాణము, కొఱవోవు, కొఱ
సంది.

కొఱ[2]. వి. ౧. శ్రేయస్సు, మంచి, మేలు.

క...ఏ, మోయి యిది నీకు మంచిదొ, కో యాఁడుది
యనురుమన్నఁ గొఱ గాదు సుమీ. సారంగ.
౨. ౧౨౩.

క... పెం, గట్టడవి కయిన వెడలం, గొట్టింపుము చే
యవేని గొఱ గాదు సుమీ. నీలా. ౨. ౬౦.

౨. వ్యాపారము, చేష్ట.

ద్వి. కంతునికొఱ కోసి కన్నులు మూసి, చింత లో
క్కటి చేసి శివుఁ దలపోసి. ద్వి. హరిశ్చ. ఉ.
౬౩ పం.

౩. ప్రయోజనము, పని.

సీ. ... కొఱ యనఁ గాఁ బని... అప్ప. ౨౮౯౭.
(చూ. కొఱమాలు, కొఱముట్టు, మొ.)

౪. శిల్పము. (శ. ర.)

సీ. కొఱ మించుమగడంపుగుంభ్రగంబంబులు ...
అధ్యా. రా. అయో. ౪. ౪.

౫. అందము, ఒప్పిదము.

మణిగణనికరము. కలువలదొర కొఱగలతలవిరిగా ...మలయుచు జగముల మనుచునొడయఁడా. అచ్చ. రా. అయో. ౧౧౯. ఆం.భా. ౩.౪౬.

విణ. ౧. ప్రయోజనకారి, ఉపయోగకరము, పనికి వచ్చునది.

క. జవ్వనముం గలపుడు శాల, పువ్వుంబోడులకు ద్రవ్యములుగా కకటా, యెవ్వారికిఁ గొఱ యగుదుర, దవ్వై ప్రాయంబు చనినతతి వెలపడఁతుల్. పరమ. ౩. ౨౪౭.

క. అంధునకుఁ గొఱయె వెన్నెల. మనుచ. ౨.౫౬.

౨. ప్రియము, మనోహరము.

క. ... నీకున్, మడవక మాయట్టివారిమాటలు కొఱయే. భార. సభా. ౨. ౧౯౦.

క. తమ్ములదొర వైరవజా, తమ్ములచెఱ చక్రసంయుతమ్ములకొఱ...తపనుఁడు పాడమెన్. రా.వి. ౧.౮౦.

మ. ... గుబ్బచన్నులు గుల్కుంచు మెలంతలున్ సొగసుకాండ్రున్ గూడ నానాటపాటలవాంఛ్రుం గొఱ గాక రాజులకు నిష్ఠావంతు లౌత జ్ఞులే,ల...మల్లభూ. ౩.౫౬.

౩. శ్రేయస్కరము.

మ. ...గురుభృత్యసామంతకాంత లగమ్యలు విష్ణుండు సర్వలోకగురుండు తత్ప్రతీహారణ ప్రయత్నంబు కొఱ గాదు...వరాహ. ౧౧. ౫౭.

క. తఱచుగ మొకములఁ బొరిగొను, మఱపున వచ్చితిమి దవ్వు మనపాల మిటకి, త్తఱి నగునిమిత్తములు నృప, కొఱ గా విడ మనకుఁ బెద్దగొడ వగు ననినన్. మనుచ. ౪. ౬౩.

౪. అర్హము, యుక్తము.

క. చెలిమియు సంభాషణమును, బలిమి వివాహంబుఁ ద్రోపుఁ బాడియుఁ దమయం, తలవారితో నతగు నధి, కులహీనులతోడనైనఁ గొఱ గాదధిపా. భార. ఉద్యో. ౧. ౧౪౬.

క. ఈరీతిని మద్వల్లభుఁ, గోరిక మెడఁ గౌఁగిలించుకొని నీ వుండన్, సైరించుట కొఱ గా దిది, రా రమ్మిఁక నోర్వఁ జాము రావే యనుచున్. కళా. ౩. ౧౯౨. శుక. ౨. ౫౨౯.

౫. సమర్థము, చాలినది.

చ. ఒకఋషిచేత నాయుధసముత్కర మెల్లను సప్రయోగమం, త్రకముగ నభ్యసించి సమరంబునకుం గొఱ యైనవాఁడ... భార. విరా. ౩. ౧౫౦.

మ. సకియా నీమదిలోనికోరిక ఘటించన్ లేక మోహాబ్ధిప్వేలకుఁ జేరం గొఱ గాక పంచవటిఁ జుట్లం జెట్టునామీఁదికి, న్నకు నీకున్ సమయంబె...చం. రా. ౫. ౮౦.

కొఱగానివాఁడు=అప్రయోజకుఁడు.

సీ. అప్రయోజకసంజ్ఞ యలరుచుండును గొఱగానివాఁ డనఁగఁ గిగ్గాడి యనఁగ. ఆం.భా. ౨.౨౭.

జ: కొఱకు, కొఱగామి, కొఱమాలు, కొఱముట్టు.

కొఱవి²=కొఱ్ఱ². వి. పాఠీనము, ఒకజాతిచేఁప.

సీ. కొఱకొఱ్ఱ యనఁగను బరఁగుఁ బాఠీనంబు... ఆం. భా. ౧. ౧౬౦.

కొఱఁకు=కొఱను. వి. భీడు, విపరీతము.

గీ... కొఱఁ కనంగను భీడు నాఁ గొఱ ననంగఁ, గంచె యన నప్రహతభూమి కాఖ్య లెసఁగు. ఆం. భా. ౨. ౬.

కొఱఁత¹=కొఱ¹. వి. (త. కుఱై) తక్కువ, లోపము.

ఆ. ఎల్లచుట్టములును దల్లియుఁ దోడును, జెలియుఁ బరిజనంబుఁ గొలువ నీకు, గురువ యింక నొక్క కొఱఁతయు లే దిందుఁ, జేరి బ్రదుకు బుద్ధిగారవమున. భార. విరా. ౧. ౨౫౩.

సీ. ఎక్కువదక్కువ లెన్నుండు నొండొక నిర్గుణత్వంబున నెఱయుఘనుఁడు, గురుతయుఁ గొఱఁతయు గుణసంగతి వహించు మనుజేశ చా

దృశమే మత్స్య మగుట. భాగ. ౮. ౬౯౩. ఆం.
భా. ౩. ౨౪.

౨. అవమానము, అగౌరవము.

సీ. పారయఁ గఁదైన పాండుపుత్రులసతి దుస్ససే
నుండు సభను జేసినకొఱఁత. విప్ర. ౪. ౪౯.

మ...తజ్జపరిషద్విజ్ఞాతచార్యక్రియా, విరసుండై
కొఱఁతంబడుం గుకవి పృథ్వీభృత్సమీపక్షి
తిన్. మనుచ. ౧. ౯.

౩. దోషము, తప్పు.

గీ. అనిన సంజయుఁ డిట్లను నకట కొడుకు, మీఁదఁ
దప్పు పెట్టెదవు నీమీఁదికొఱఁత, నీకుఁ గానం
గ వచ్చునె...భార. ఉద్యో. ౪. ౧౫౬.

క. నీకొడుకు నీకు నిచ్చితిఁ, గైకొనుము విరించి
చిట్టకాలకు లోనై, నాకుఁ బగ యగుట నంగ
ము, లేకున్నాఁ డతఁడు కొఱఁత లే దతనిచ
యిన్. ఉ. హరి. ౨. ౧౫౪.

౪. తరువాయి, శేషము.

వ. నియమాచరణంబునకు నొక్కసంవత్సరంబు
గొఱఁత గలదు...భార. విరా. ౧. ౩౧౩.

సీ...అన్న నీ విం తేల యడలెదు కాలపర్యయము
నడుప, వశమె యెవ్వరికిని వార్తలకొఱఁతఁ
జెప్పుము మాకు...భార. పూ. ౧౯౭.

విశే. ౧. తక్కువ, న్యూనము, అల్పము.

గీ...కరలి పండ్రెండువాలమ్ము లేసి, పద్మనాభుని
నొప్పించి పార్థు నొకటి, కొఱఁత గా నూఱుశ
రముల నుఱక నొంచె. భార. కర్ణ. ౩. ౩౨౧.

గీ. కారి మేము కులస్థానపౌరుషముల, నేమిటఁ గొ
ఱఁత తెల్పుమా...దశా. ౨. ౧౯౦. ఆం. సం.
మాన. ౭౩.

౨. మిగిలినది, శేషించినది.

క. కావింపు కొఱఁతకార్యము...దశకు. ౬. ౧౨౭.

ఇ: కొఱఁతపఱచు, కొఱఁతపడు, కొఱఁతవోవు.

కొఱఁత². వి. కొఱ్ఱు, శూలము.

సీ... కొఱఁత వాఁ డక్కువ కొఱ్ఱు వెలయు. ఆం.
భా. ౩. ౪౬.

సీ...కొఱ్ఱునుఁ గడమ కాఁ గొఱఁత యనఁగ. సాం.
ని. నానా. ౭౬.

మ. ధరమై తోఁచుకుటుంబరత్నునకుఁ గాఁ బ్రాల్మాలి
చింత న్నిరం, తరతాళీదళసంపుటప్రకరకాం
తారంబునం దర్థపుం, బెరువాటుల్ దగి కొట్టి
తజ్జపరిషద్విజ్ఞాతచార్యక్రియా, విరసుండై కొ
ఱఁతంబడుం గుకవి పృథ్వీభృత్సమీపక్షితిన్.
మనుచ. ౧. ౯. (పైమూఁడు ప్రయోగములు
నిర్ధారకములుగా నున్నను రూప మింకను విచా
ర్యము.)

కొఱఁతప(వ)ఱచు. స. క్రి. (√కొఱఁతపడు) త
క్కువపఱచు, న్యూనము చేయు.

సీ. కమలాక్షి నిడువాలుఁగన్నులు కుసుమాస్త్రకో
ల్వ్రాఁడితూపులఁ గొఱఁతపఱచు. వి. పు. ౨.
౧౯౬.

కొఱఁతవ(ప)డు. అ. క్రి. (కొఱఁత¹+పడు) త
క్కువపడు, న్యూనమగు, హీనమగు.

క...విక్రమశీలం, గొఱఁతపడనీక కర్ణుఁడు, మెం
ఱుఁగు లడరుశక్తి నురలు మెచ్చఁగ వైచెన్.
భార. విరా. ౫. ౧౦౦.

సీ ...తద్వృత్త మొకటి కొఱఁత, పడకుండఁ బ్ర
త్యక్షపరిచితం బైనది గాదె నీబుద్ధికి...హరి.
పూ. ౧. ౪౫.

కొఱఁతవోవు అ. క్రి. (కొఱఁత¹+పోవు) తక్కు
వపడు, న్యూనమగు. (ఒకపట్టున నిది వ్యవహితము
గాఁగూడఁ గనుపట్టుచున్నది)

ఉ...విదిశాపురి మించు నందు నేఁ, బెంటఁ గొఱఁత
వోనివృత్తివినుతుఁ డొక్కఁడు సోమశర్మ పే,
రింట వెసంగు...శుక. ౨. ౧౪౪.

సీ. ఏమని మాటాడ నెన్నంగఁ దోడకే పోయె నే
తన వ్రతంబులు కొఱఁత. విప్ర. ౨. ౭౪.

కొఱకచ్చు. వి. (క. కొఱ.) కొఱవి,అలాతము,ఉల్కము.

చ. అలమరునాజ్ఞ శీతకరు నవ్వల ర మ్మని చెప్పి గుంపులై, యలిబలముల్ వియోగిహృదయంబులు చూడఁగఁ దెచ్చినట్టినె, న్నెలకొఱకచ్చులో యనఁగ నిండినచీకటిమీఁద నింగిఁ జుక్కలు గనుపట్టె వచ్చి పొడకట్టె శశాంకుఁడు నంతఁ దూర్పునన్. రామా. ౨. ౯౪.

సీ... దర్పాంధ మద్విపాంధంబు గనలి. గీ. పసుపుజే గుఱుకొఱకచ్చు మిసిమి దేఱు, మిట్టకను గ్రుడ్లు మిడిమిట్లు మిడిసిపడఁగఁ, గంఠఘూత్కారముల దిశల్ గలవరింప, గర్వదుర్లోక మునకుఁ గాకమున కనియె. వేం. పంచ. ౩. ౧౩౪.

కొఱకు. ద్రు. (కొఱ² + కు-చతుర్థీవిభక్తియందు వచ్చుప్రత్యయము.) ౧. కై, కోసము. (ఉద్దేశనిమిత్తాద్యర్థములను దెలుపును.)

చ... మాకొఱకుఁగాఁ జనుదెంచి... భాగ. ౧౦ఉ. ౧౦౦౪.

సీ. పరిభవంబునకునై ప్రతికారముగ వైరిఁ గూల్చితిఁ గాని నీకొఱకుఁ గాదు. భార. ఆర. ౭. ౧౫౭. రం. రా. బాల. ౧౦పా. ౨౭ పం.

క... భవార్తి యడఁచెడుకొఱకై. కాశీ. ౧. ౧౭.

౨. సంప్రదానార్థకము.

క. వేదోక్తవిధిని మేమా,యాదివిజులకొఱకు యిత్తు మధ్వరభాగం,బు... దశా. ౧. ౭౪౨.

కొఱకొఱ. వి. ౧. కోపము.

క. తెఱవలకడుపులలో నే,డ్తెఱఁ దెరిఁగడుప్రోడ శేయిద్రిమ్మరిదొరపైఁ, గొఱకొఱ నూర్పులు నిగుడుచు, తెఱఁగున గాటంపుటూర్పుఁ దమ్మిర లడఁకన్. అచ్చ. రా. బాల. ౧౨.

క. పితికితనంబును జలమును, గొఱకొఱ యూలేని గొనము... ఎఱుఁగఁ డతం డించుకయును నెల్లెడలందున్. నీలా. ౧. ౪౪.

౨. ద్వేషము, విరోధము.

వ... ఆమహాయోగిని విష్ణుభక్తి యది సదా మాతోడికొఱకొఱ మానదు కటకటా దాని నెన్నండును సాధింపలేక పోయితిమి ... ప్రబోధ. ౨. ౪౫.

౩. కొఱకొఱ కలవాఁడు.

ఆ. ... పారిజాతంబు గొనునెడఁ, దొడరి వృత్రభేది నోడిచి తతఁడు, గొంత మననునందుఁ గొఱకొఱ గాకున్నె, యోట సైఁచునే మహోన్నతుండు. హరి. ఉ. ౭. ౧౯.

ద్వి. కురునాయకునికొఱకొఱమాటలకును, హరిమేనబావను నాత్మఁ గైకొనక. అ. మ. క. ౫. ౨౫౫ పా. ౨ పం.

జ: కొఱకొఱలాడు.

కొఱకొఱలాడు. అ. క్రి. (కొఱకొఱలు + ఆడు) చిరాకుపడు, విసుగుకొను.

క. బిఱబిఱ పిఘుకడ కరుగక, కొఱకొఱలాడెదవ దేమి గోరము మేశ్రేల్, వెఱఁ గయ్యెడిఁ గద నీచెదు, కఱదలు గనుఁగొన్న నెన్నఁగ న్నెలమిన్నా. రసిక. ౫. ౧౬౩.

ద్వి. కొఱకొఱలాడుచుఁ గోపంబుతోడఁ, బరువిడి చనుదోయిబరువున నడుము, గడగడ వడఁకంగఁ గచభృంగపాళి, ముడివిడి యడుగుఁదమ్ముల మీఁదఁ గవియ. మృ. వి. ౩. ౯౨.

కొఱగామి. వి. (√ కొఱ²) ౧. అప్రయోజకత్వము, పనికిమాలినతనము.

క. కొఱ గానికొడుకు పుట్టినఁ, గొఱగామియ కాదు తండ్రి గుణములుఁ జెఱుచున్... సు. శ. ౭౧.

౨. అకార్యము, దుష్టకృత్యము, చెడ్డపని; కొంటెచేష్ట.

సీ. ధార్తరాష్ట్రులకీడు దలఁపక సైంధవుకొఱగాము సెల్లను మఱచి తండ్రి, లేనియాశిశువుపై మానితం బైననీయక్కటికంబుఁజూపఁ దడరఁజేయు, ము... భార. అశ్వ. ౪. ౪౭.

క. కొలువకు కలలోఁ జేసిన, కొఱగామికి వగచు
చోట గుణరత్నము చేకుఱె నీకు వలిగి త
న్నినఁ, బఱపుపయిం బడినయట్లు పద్మదళా
క్షీ. ఉ. హరి. ౫. ౧౫౩.

క. వఱువాత లేచి నీదగు,కొఱగాములు చక్కఁ
ద్రోచికొనఁ బోయె దినం,బు ... హరి. పూ.
౫. ౨౩౯.

౩. దౌష్ట్యము, చెడ్డతనము.

క. ఎఱుఁగుదు నేను సుయోధను, కొఱగామి
యు నతనితోడఁ గూడినవృపు లం,డఱుఁ బ
గ మనమున నిడికొని,యఱుమటయును సం
ధి పొసఁగ దనియు మహాత్మా. భార. ఉద్యో.
౩. ౨౩౭.

శ్లో. దౌరాత్మ్యం ధార్తరాష్ట్రస్య క్షత్రియాణాం
చ వైరితాం, సర్వమేతదహం జానన్ క్షత్తః
ప్రాప్తోద్య కౌరవాన్. సం. భార. ఉద్యో.
౯౩. ౫.

సీ. చూచితే లక్ష్మణ సుగ్రీవుకొఱగామి యమ్మె
యిఁ దనపగ యడఁచి మనసు, కపిరాజ్య
మిచ్చినఁ గైకొని యింద్రియసుఖముల నెం
తయుఁ జొక్కి నేఁడు, మనదికుఱ్ఱ దలఁపఁ
డు...భార. అర. ౭. ౩.

౪. దోషము, లోపము; తప్పు, నేరము.

క. ఇక్కొఱగాములలోపల, నొక్కటి నీచిత్త
వృత్తి నొందదొ...భార. ఉద్యో. ౨. ౨౧.

శ్లో. కచ్చిదేతైర్మహాదోషైర్న స్పృష్టోసి నరా
ధిప. సం. భార. ఉద్యో. ౩౩. ౧౫.

సీ. ...కొఱగాము లెన్నియో యున్న ... దశకు.
౪. ౧౨. కాశ. ౩. ౨౧౬.

౫. అపాయము, హాని, విపత్తు.

వ...నన్నుఁ బ్రభావతి చూచి గుఱుతెఱింగె
నేని చంద్రవతీగుణవతులకు నేమి కొఱగా
మి సంఘటిల్లునో యని తలంకెద...ప్రభా.
౪. ౨౨.

వ. ... శారదానందగురుం డొక్కరుండునుం ద
క్క నిక్కొఱగామి నక్కఁజేయు నెక్కడి
వాఁడునుం గొఱ గాఁడు...విక్ర. ౩. ౧౦౬.

౬. దుర్నిమిత్తము, దుశ్శకునము.

క. ఆకొఱగాములఁ గనుఁగొని ... మనుచ. ౪.
౬౨. (చూ. ౬౧.)

ఉ. శాకునికప్రసంగ మిది సాహసికాదరణీయ
మానె చీ,కాకయి యూరకే యొగదిగం ద
లపోయుచు నున్నవారికిన్, గాక సదా మ
నోజయము గల్గినధీరులకున్ భయంబు లే,దే
కొఱగాము లైన మను నింత యొఱుంగక
మించి వచ్చునే. రామా. ౭. ౬౯.

కొఱడు. వి. జా. (త. కుఱడు) ౧. మ్రానిమ్రోడు,
స్థాణువు.

ద్వి. ఈకొఱటన వత్తి నీగొడ్డునంద,ప్రాకటంబు
గఁ బాలు వడయుదు ననుచుఁ,గుండ వేగ
మె కడ్డికొని వచ్చి పిదుకఁ,గుండ నిండఁగఁ
బాలు గురిసె నాగొడ్డు,కొఱటనె వత్రి యం
కురతమై పరఁగె ... బస. పు. ౨. ౪౪౭,
౪౪౯ పం.

ద్వి. అంకింప నీదుష్కృతావిలోకనత, నంకురింప
దె కొఱ డైన నాకుణమ...పండితా. పురా.
౧౫౮.

౨. స్తంభము?

సీ. ఒకచోఁ దగుల్పడె నుపకార్యకొఱటికిఁ
దర మైనగోహిణీతారకంబు. కాశీ. ౧.౧౩౮.

౩. ఆయుధవిశేషము, కొఱడుకోల.

ఉ. భూరిధృతిం బసిండిజలపోఁతకఱార్లఁ గొఱ
ట్లుఁ బూని యు,వ్వీరవరుల్ ...కళా.౮.౯౯.

విశ.-స్థాణువువంటివాఁడు-మూర్ఖుఁడు.

క. ఎఱిఁగి యొఱిఁగి నీముందఱ,నఱగొడ్డెము చేసి
పోయి రది గైకొన నీ,తెఱఁ గయినహంసడి
భకులు, కొఱవిం దల బరికికొన్నకొఱడులు
గారే. హరి. ౪. ౧౦౬.

జ: కొఱడుకోల, కొఱడుపాఱు, కొఱడువడు.

కొఱడుకోల. వి. (కొఱడు + కోల.) ఆయుధవిశేషము, కొఱడు.

చ. కొనలు మొనల్పడం గొఱడుకోలవిధంబున దూయఁ జెక్కుచు,క్కునికుఱుమట్టపుంజిఱుత కట్టియు నోరికొసంగి కొట్ట నెత్తినమునికాళ్ల గోళ్లు వడిఁ ద్రెంచి తటాలునఁ గుక్కపట్టెపం,గొని పులిఁ గట్టి పట్టె నృపకుంజరు చెంగట నొక్కఁ డుద్ధతిన్. చంద్రా. ౨. ౯౫.

కొఱడుపాఱు=కొఱడువడు. అ. క్రి. (కొఱడు + పాఱు=కొఱడువలె నగు) కొయ్యపాఱు, చైతన్యహీన మగు. (శ. ర, బ్రా.)

ఇట్లే 'కొయ్యపాఱు, మొ. (వా)

కొఱడువడు. అ. క్రి. (కొఱడు + పడు) మ్రాన్పడు, నిశ్చేష్ట మగు.

సీ...కొఱడువడుట...అప్ప. ౨. ౧౯౭.

కొఱనవ్వు. వి. (√కొఱ[1]) చిఱునవ్వు, మందహాసము.

సీ. కొఱనవ్వు కపురంపుఁగ్రోవి యా వన నేల గొనబువెన్నెలరాశి యనఁగ రాదె. బహు. ౫. ౫౨.

కొఱను=కొఱఁకు. వి. దే. (చూ. కలను) దున్నకుండ పసువులమేఁతకై విడిచిపెట్టిన నేల, బీడు, వివీతము; అడవి.

గీ...కొఱఁకనంగను బీడు నాఁ గొఱ వనంగఁ, గంజె యన నప్రహతభూమి కాఖ్య లెసఁగు. ఆం. భా. ౨. ౬.

క. కొఱనుగ నాఁగినపొలమును, నెఱయం గఱిసనము గల్గునేలయు సరి...విజ్ఞా. ప్రా. ౧౫.

క. సరసీరుహసంభవుచే, నరకుం దేవరము వడసి నమ్మినవాఁడో,పురములు గైకొని కొఱఁకుల, తెరువులఁ బట్టించె నన్ను దిక్పాలకులన్. ఉ. హరి. ౧. ౧౨౯.

కొఱపము=గొఱపము. వి. (సం. క్షురప్రః. ప్రా. ఖురప్ప) గుఱ్ఱములను తోమెడుసాధనవిశేషము.

గీ. కొఱప మనఁగ క్షురప్రము పరఁగుః.. ఆం. భా. ౨. ౧౯౯. హంస. ౫. ౮౧.

కొఱప్రాణము. వి. (√కొఱ[1]) కొనయూపిరి,కుట్టుసురు.

క...అతిలియొడపిన యూర్పుల్,పఱవ మిడిగ్రుడ్లు వడఁకఁగఁ,గొఱప్రాణము కోడఁ దన్నికొనునమ్మొదవుల్. ఆము. ౩. ౨౩.

ద్వి.అతిమి కొందఱు చచ్చి రాహవక్షోణిఁ,గొఱప్రాణములతోడఁ గొందఱు పడిరి. రం. రా. ఉ. ౭౭ పా. ౧౨ పం.

కొఱమాలు. అ. క్రి. (కొఱ[2] + మాలు) ౧. పనికిమాలినదగు,నిరుపయోగమగు.

క. ఎఱిఁగినవారల మనుచును, గొఱమాలినరయ్యుక లెఱిఁగి కొందఱు నీపే, రెఱిఁగియుఁ దలపఁగ నొల్లరు,పఱతు రధోగతులఁ జూడఁ బద్మదళాక్షా. భాగ. ౧౦ పూ. ౯౮.

(శీతకాలవర్ణనము) క. నెఱసురఁటి విశ్రమింపం, దఱియై నెఱి మించుమంచుతాఁకుల జిగివా,తెఱ పిల్లగ్రోవిఁ బూనం, గొఱమాలెన్ వెలమిటారికూఁతురి తెగకున్. చం. రా. ౫. ౨౫.

౨. నీచమగు.

సీ. కొఱమాలి విస మిడ్డకఱకురక్కసిఁ జెండి పఱపు మీఱెడిబండి విఱుగఁ ద్రొక్కి. నీలా. ౧. ౩.

3. వికృతమగు.

(పిశాచవర్ణనము) సీ. కలి వోసె నాన్చిన గ్రచ్చ కాయులభంగిఁ గొఱమాలినట్టిదృగ్గోళకములు. కాశీ. ౩. ౧౩౮.

కొఱముట్టు. వి. (√కొఱ[2]) పనిముట్టు, ఉపకరణము. (శ. ర, వా.)

కొఱలు. అ. క్రి. ౧. కోపించు, రోషించు.

క. పిఱుఁదం గురుధరణీపతి, నఱచేతం బ్రాణములు ఘనారాతిబలం, బుఱని తెగువ ముఁదటఁ జెన్గొఱలుట చిత్తమునఁ జెట్టికొని విహరించెన్. భార. స్త్రీ. ౨. ౭౨.

౨. ఉండు, వసించు.

గీ. తపసిజాబిల్లిజవరాంద్రదండ నుండఁ, బుడమిపట్టికి మదిఁ గోర్కి పుట్టు టెఱిఁగి, వేడ్క నొకపర్ణశాల గావించి యుచటఁ, గొఱలె నారాచసింగంపుఁగొదమ కోయి. రామా. ౫. ౬౫.

౩. వెలుఁగు, ప్రకాశించు.

సీ. క్రుంకుగుబ్బలిఁ బుట్టి కొఱలుచుఁ గడలవెంబడిఁ బ్రాఁకునెరగలిమంటలనఁగ. అచ్చ. రా. అయో. ౧౩.

చ. కొఱలెడి తేజుచేఁ బసిఁడిగుబ్బలియున్ మఱి జండికొండయున్, గరఁగు నటంచు నంద్రములు కాఁకల నింకు నటంచు...యయా. ౩. ౧౫౯.

౪. అతిశయించు, మించు.

సీ...కొఱలురజస్తమోగుణములందు, వర్తించునీ పాపవర్తికి నేకీతి మాధవుపదభక్తి మది వసించె. భాగ. ౬. ౪౪౦.

రగడ. కుఱుచలైనను నిచ్చ మదమునఁ గొఱలు నీయేనుంగుగున్నలు, దొరయ నొకపరిపాటి దొరలకు దొరకవు...శుక. ౧. ౧౩౩.

౫. ఒప్పు.

ద్వి. కొఱలుమనోమయకోశంబులోన, మఱి తోఁచు విజ్ఞానమయకోశ మదియు. పండితా. వాద. ౧౯౭ పు.

సీ. తవణిల్లెఁ గొఱలె నడరెను...చను నలరెననంగ నొప్పె నన్నాటగాఁ జెప్పఁబడును. అం. భా. ౩. ౭౩. రాఘవ. ౧. ౧౨.

౬. నిండు, పూర్ణమగు.

సీ. కొఱ యనఁగాఁ బని కొఱలుట నిండుట. అప్ప. ౨. ౧౯౮.

స. క్రి. ౧. పొందు, పడయు.

క...బిడ్డ లీమువ్వురకున్, నెఱసిన గారా మేమియుఁ, గొఱఁతపడకయుండ నడపి కొఱలుము శుభమున్. హరి. పూ. ౧. ౧౭౧.

సీ ... కాంతిఁ గొఱలి విప్ర. గీ. కులము దైవస్వరూపం బగుట మనంబు, నందు దృఢముగ నిల్పి తదాశ్రయమున, నెలయువాఁడ వైనను మేలు...భార. అను. ౫. ౩౫౩.

౨. కోరు, అభిలషించు.

క. ఎఱిఁగెడువారికి నైనను, గఱపక తక్క రుచితప్రకారము శుభముం, గొఱలుహితు లట్లగుట నం,దఱకును జెప్పంగ వలయుఁ దగియెడు బుద్ధుల్. భార. విరా. ౧. ౧౧౬.

చ....సనా,తన మగుమోక్షముం గొఱలి తా విడుచున్ గృహధర్మవర్గమున్. భార. శాం. ౫. ౩౧౦.

కొఱలుకొను=కొఱలు, ఒప్పు.

సీ. కలయంగఁ గుముదినీకుల మెల్ల నభినవశోభసంపత్తిఁ చేఁ గొఱలుకొనఁగ. కపిక. ౪. ౧౯౭.

కొఱవ. వి. ఒకానొక కొండజాతి.

ఉదా: కొఱవవాఁడు, కొఱవది. (శ. ర, ప్రౌ.)

జ: కొఱవత.

కొఱవత. వి. (కొఱవ + త) కొఱవజాతి స్త్రీ, కొఱవది. (శ. ర.)

కొఱవి. వి. కొఱకమ్చు, అలాతము, ఉల్ముకము.

గీ. కొఱవి ద్రిప్పినయొప్పున మెఱసెఁ బార్థు, గాండివము ...భార. అర. ౬. ౨౨౬.

గీ. కోఁతిఁ దెచ్చితి ననఁ బోయి కొఱవిఁ దెచ్చి, శాఁడ ననవుడు ముక్కులు నలుచుకొనిరి, కొలువువారెల్ల నపుడు పక్కున నగుచు. దశా: ౭. ౨. ౯౭. అం. భా. ౨. ౨౪౨.

కొఱవిలోఁ దలగోఁకుకొను, కొఱవిలోఁ దలబరికికొను=బుద్ధిపూర్వకముగా కీడు తెచ్చుకొను.

గీ. ధరణి మఱియును బెక్కువిధంబులందు, బ్రహ్మవిదులైనబ్రాహ్మణప్రభులమహిమ, వినమె యెఱిఁగి యెఱింగి సద్వ్రతచరిత, కొఱవిగొని వెఱ్ఱిసేతలగోఁకికొనఁగ. భార.అర.౫. ౨౦.

క. ఎఱిఁగి యెఱిఁగి నీముందఱ, నఱగొడ్డెము చేసి పోయి రది గైకొనసి, తెఱఁగయినహంసడిభకులు, కొఱవిం దల బరికికొన్న కొఱకులు గాకే. ఉ. హరి. ౪. ౧౦౬.

జ: కొఱవికోల, కొఱవిచీమ, కొఱవిదయ్యము.

కొఱవి(ర్వి)కోల. వి. (√ కొఱవి) ఆగ్నేయాస్త్రము.

చ. చెలఁగి చెలంగి మానసము చిల్లులువోవఁగ నేసి బాలికన్, వలపులరాచజోదు ప్రసవంబులపేరిటికొర్వికోలలన్. పి. శకుం. ౩.౧౬౯.

కొఱవిచీమ. వి. (కొఱవి+చీమ) పెద్దయెఱ్ఱచీమ. (శ. ర-ఇది కుట్టినయెడల కొఱవితో అంటించినట్లు మంట పెట్టును.)

కొఱవిదయ్యము. వి.(కొఱవి+దయ్యము)పిశాచభేదము.

గీ. గగన మనురుద్రభూమి నేకతమ తిరుగు, నదరులుమి సెడికొఱవిదయ్యాలు వీఁడె. నైష. ౨. ౧౨౨. హరిశ్చ. ౫. ౧౦౧.

కొఱవోవు. అ. క్రి. (కొఱ[1]+పోవు) డిల్లపోవు, సత్త్వహీనమగు..

వ. ... బ్రహ్మమాటకుం గొఱవోయినవాణి యేమిటం దేఱె నని యడిగిన బ్రాహ్మణుం డిట్లనియె.

క. ప్రాణాపానంబులయెడ, వాణి నిలుచుఁ గానఁ బ్రాణవాయు వొదవి తత్, క్షీణత్వ ముడిపె ... భార. అశ్వ. ౨. ౨౨, ౨౩.

కొఱసంది. వి. (కొఱ[1]+సంది) ఆయుము, జీవస్థానము.

క. వఱతెంచి కరి మదము నే, డ్తెఱఁ దొండం బెత్తి వ్రేయ దెప్పఱికమునన్, గొఱసంది తాఁకి నేలకు, నొఱగినసింగంపుఁగొదమయొప్పు మరంగన్. నిర్వ. ౧౦. ౨౯.

క...పిడికిటఁ గొఱసం,ది గడు బెడిదముగఁ బొడిచెం, బగతుఁడు గను మిడిసి నేలఁ బడి తన్నికొనన్. భార. విరా. ౨. ౩౫౧.

కొఱుకు. స. క్రి. (క. కొఱుకు. త. కొఱి.) కఱచు, దంశనము చేయు.

గీ. పటపటఁ గపాలపంక్తులఁ బగులఁ గొఱికి, బలము నెల్లను గడియలోపలను మ్రింగె. మనుచ. ౪. ౧౧౩.

వి. ౧. ఆహారము, ఎర, మేఁత; తినుట.

సీ. వడి సావియెఱుకు విన్ బడిగంట బఱుమబ్బుఁ గొక్కుగుంపుల కిడ్డకొఱుకు లనఁగ. గీ...చుక్కలు వెలిఁగె. చంద్రా. ౪. ౫౨.

గీ.కొఱుకునకుఁ బోయి బడిగంటఁ గూలుకరణి. నీతి. ౧౩. ('కొఱఁకు' ముద్రి.)

ఉ...కొఱుకు చూపుచు నొడ్డినబోను మేలుగా, బో నని కాన కాసపడి పోవుచుఁ గూలదె కొక్కు భాస్కరా. భా. శ. ౩౦. ('కొఱఁకు' ముద్రి.)

(కలభాషిణిమాటలు) గీ... ఆకొర్కి సాధించు చింతఁ దక్కు, చింత యెఱుఁగక యేఁగుదెంచితిఁ గొఱుకుకుఁ, బోవ బడిగల్లు వడియె నోపాలఁతి...కళా. ౩.౯౭. ('కొరక' ముద్రి)

గీ. కొఱుకునకు లేక మూషకకోటి చేర, కునికి... శుక. ౩. ౨౪౪.

౨. మేహరోగవిశేషము. (శ. ర)

ఉదా: కొఱుకుసవాయి.

పండ్లుకొఱుకు = కోపముచే పండ్లు పటపటలాడించు.

క. నేటుకొని పండ్లుకొఱుకుచుఁ, జీటికిమాటికిని గసరు చిలుకం బలుకా, బోటుల నలయించెదు...నీలా. ౩. ౨౬.

సీ. కలలోనిదిక్పాలకులమీఁదఁ జని మాఱుకొను వారిఁ గని పండ్లుగొఱికికొనుచు. ఉ. రా. ౨. ౨౯౫.

(వ్యవ) దబ్బిమ్మని కుట్టువాఁడు నాప్రాణాలు కొఱుకుచున్నాఁడు. నన్ను వాఁడు కొఱుకుకొని తినుచున్నాఁడు(=మిక్కిలి బాధించుచున్నాఁడు.)

కొఱుతనుఱుకు. అ. క్రి. (√కొఱ్ఱు) సాహసకృత్యముచేయు.

ఆ. కొఱుతనుఱుకఁ గాని కోడు కెన్నఁడును గార్య,తంత్రమునకుఁ జొరఁడు... భార. స్త్రీ. ౧. ౧౭.

వ...కృష్ణుఁ డెప్పుడుం గొఱుతనుఱుకఁ జిన్న నాఁడునుం జిన్నకొలందులం బోయెడువాఁడు గాఁ డనువారును...హరి. పూ. ౭. ౨౯.

విణ. ౧. సాహసికుఁడు.

వ...నీచెప్పెడిధర్మంబులు కౌరవులకుం జెప్ప వలవదా వారలుగదా మీఁ దెఱుంగక కొఱుతనుఱుకులై చెడు తెరువునం బోయెడువారు ...భార. ఉద్యో. ౧. ౩౪౩.

గీ. చుఱుకుఁజూపునఁ గాలినకొఱుతనుఱుకు, నుఱుకుఁజూపులఁ బుట్టించునెఱుకువారి,యుఱుకువలిగుబ్బపాలిండ్లయిగురుఁబోండ్ల, సేవ కిచ్చెద నీకు విచ్చేయవయ్య. కాళ. ౩.౭౧. (చుఱుకుఁజూపునఁగాలినకొఱుతనుఱుకు=మన్మథుని.)

౨. క్రూరుఁడు.

గీ. ముక్కు లేనిబోసిమొగమున వెడలెడి, నిడుదయూర్పుతోడ నెత్తురొలుకఁ, జెలువ మగని దిక్కు చేసన్నఁ జూపి యా,కొఱుతనుఱుకు ముక్కు గోసె ననియె. విక్ర. ౭. ౧౬౦.

కొఱ్ఱ[1]. వి. సస్యవిశేషము, ప్రియంగువు.

ఆ. కొఱ్ఱగింజ నోరఁ గొఱికియు నొకప్రొద్దు, చెఱుచుకొన్నవిధము కొఱఁతలైన, సిరులు వమ్మి నీదుశ్రీపాదచింతన, [illegible] మందమతిని. కుచేల. ౩. ౫౨.

గీ. కొఱలుచుండుఁ బ్రియంగువు కొఱ్ఱ యనఁగ. ఆం. భా. ౨. ౨౩౪

బ. ప్రియంగుధాన్యము.

సీ...కొఱ్ఱలు చామలు...హంస. ౪. ౧౨౭.

కొఱ్ఱ[2]=కొఱ[3]. వి. (త.కుఱవై) మత్స్యవిశేషము.

సీ. కొఱ కొఱ్ఱ యనఁగను బరఁగుఁ బాఠీనంబు... ఆం. భా. ౧. ౧౬౦.

కొఱ్ఱమీను=కొఱ్ఱచేఁప.

సీ. కొందు దాసరికొయ్య కొఱ్ఱమీ నులస ముచ్చంగి బేడిస జెల్ల చాఱమీను. హంస. ౪. ౧౮౭. ప్రబంధ. ౧౯౫.

కొఱ్ఱు. వి. ఔ. (కొఱ్ఱులు, కొఱులు, కొర్లు, కొఱతిన్,కొర్తిన్,కొఱుతన్,కొర్తన్, మొ.దీని రూపములు.చూ. అఱ్ఱు.శ.కొఱు.)౧.ముల్లు;ఇనుపముల్లు.

క. సాలయుక తూనిఁగలం గొఱ్ఱులఁ బెట్టితి నీవు నీచిఱుతకాలము...భార. ఆది. ౪. ౨౭౦.

సీ. తికుచావళికి వృత్తలీల చెన్నగుఁ గాక బొంగరంబులఁ గొర్తఁ బూన్ప వలదె..గీ. తెఱవపాలిండ్లతోడ వాదించె నేని ... పె. శకుం. ౨. ౭౫.

౨. మేకు, శల్యము.

చ...ముల్లు వుచ్చి కొఱ్ఱుసిచిఁచంద మయ్యె... మనుచ. ౩. ౩౪.

౩. శూలము, వధసాధనవిశేషము.

గీ. పాతకులకొఱ్ఱు నట్టువపాలియదుఱుఁ, గ్రోవిభరతంపుటయ గారిగుండెదివులు...శుక.౩.౨౦.

సీ ... యదువృష్ణిభోజాంధకవీరవరులఁ, గొఱ్ఱుల నిడుఁడు...వి. పు. ౭. ౪౧౩.

క. నెఱి మాలి బందెవట్టిన,నతిముతిఁ జంపినను గజము నశ్వము మ్రుచ్చి,పతిగొనిన వట్టివారలఁ, గొఱులఁ దిగిచి చంపు టొప్పుఁ గువలయపతి [illegible] ప్రా. ౧౦౪.

ద్వి. పశువరించుచుఁ గొర్లపాలు సేయుచును. బస. పు. ౬. ౨౨౮ పం.

ఆ. కొర్త వేయ దొంగ కోరినచంద మా. వేమన. ౨. ౩౧౩.

సీ. కొర్తి మీఁదను గొంతుకూర్చుండుకొనివట్లు ...వేణు. ౫౦.

కొర్తఁబడు=శూలప్రోతుఁ డగు.

ద్వి. చంపి మాండవ్యుండు సరి గొర్తఁ బడియె. బస. పు. ౯. ౩౭౨ పం.

జః కొఱుతనుఱుకు.

కొల[1]. వి. (√కొలుచు[1]) కొలత, (ధాన్యాదులను) కొలుచుట.

(వ్యవ) ధాన్యమును చౌకగానే యిచ్చును గాని వాఁడు కొలలో మోసము చేయును.

(సా) అంబటియేఱు వచ్చుచున్నది అత్తగారా యన కొలబుఱ్ఱ నాచేతిలోనే యున్నది కోడలా యన్నట్లు.

కొల[2]. వి. (క. కొలె. త. కొలై.) ౧. హింస, వధ.

చ. మనసిజ దోస మూఁడుకొల మానఁగదయ్య తలంచి మ్రొక్కెదన్. చంద్ర. ౮. ౭౮.

౨. దోషము, పాపము.

క. తొలుజన్మంబునఁ జేసిన,కొలయును బుణ్యంబుఁ గట్టికుడుపక యున్నే. సారంగ. ౨. ౩౩.

క. కొల యన దురితంబు పేరు ... ఆం. శే. ౨౧. శాం. ౩. ౭౭.

౩. పగ, వైరము.

ద్వి. వనచరాధమ యోరి వాలికి నీవు, తనయుండవై లేని దశరథాత్మజుని, గొంచితి బంటవై కొల యీఁగవైతి, చలమున నీతండ్రిఁ జంపినాఁ డతఁడు. రం. రా. యు. ౩౮౭ పా. ౧ పం.

కొలఁకు=కొలను.

(చెఱువు, సరస్సు)

సీ...కొలను, కొలఁకు నాఁగ సరసి వెలయును... ఆం. భా. ౧. ౧౬౩.

చ... కమ్మనితమ్మికొలంకు లెమ్మెరల్, వొలయఁగ ...పారి. ౧. ౭౨.

కొలఁకువు=కొలను. వి. చెఱువు.

శా...వచ్చి నీటన్ గుభుల్,గుంభధ్వానముతోఁ గొలంకువు గలంకుం బొందఁగాఁ జొచ్చి:.. భాగ. ౭. ౧౧౧.

ఉ...ఒకతమ్మికొలంకువుఁ గాంచి యచ్చటన్. కృ. శకుం. ౨. ౧౬౬.

కొలఁది=కొల్ది, కొద్ది. వి. ౧. పరిమాణము, మితి.

వ. జంబూద్వీపవిష్కంభంబుకొలఁది యెనుబది వేలు నాలునూఱుయోజనంబులు ... భార. భీష్మ. ౧. ౨౭.

క...ఆతనిబోధము, కొలఁది పరీక్షింపఁ దనకుఁ గోర్కి వొడమినన్. భార. శాం. ౬. ౧౭౧.

ఆ. నిద్ర పెంపు నిద్ర నిగ్రహించుటయును, గొలఁది మీఱుకుడుపుఁ గుడువమియును. భార. అను. ౫. ౨౬౩.

గీ...కొలఁది కెక్కు,దైనరిపుసైన్యకోటితో... హరి. ఉ. ౩. ౧౧౨.

సీ. పన్నిరి మేరువు ల్బహుసంఖ్యలకొలందిఁ జంద్రసూర్యాకల్పశతముతోడ. వసు. ౫. ౬౮.

క. తలవెండ్రుక లెగఁగట్టెదు,కొలఁదిని నానృపకుమారకుఁడు కడిమి మెయిన్, నలుదెసలకరులగండ,స్థలఫలకములన్ లిఖించె జయశాసనముల్. నైష. ౧. ౬౨. (ఇట వయఃపరిమాణము.)

౨. అవధి, మేర.

క. తలఁపఁగ రిపులకు నిమ్మగు,కొలఁది గడచి వచ్చితిమి యకుంఠితబాహా, బలము నెఱపఁ దటి యయ్యెను...భార. విరా. ౮. ౯౩.

గీ. లస్తకంబునకొలఁదికి లక్ష్మణుండు, వెడఁదయమ్మున నభిమన్యువిల్లు దునియ, నేసి యార్చిన... భార. భీష్మ. ౨. ౭౫.

౩. శక్తి, సామర్థ్యము; శక్తితారతమ్యము; మహిమ, మహత్త్వము.

ఆ. ఇట్లు దొరలు నొవ్వ నేడ్తెఱఁ దనచేతి, కొలఁది నూపి క్రీడి వెలఁగి...భార. విరా. ౭.౬౬.

ఆ. అఁడుదాన నబల నైన నే నించుక, యలిగి చూచుడును భయమునఁ దలరు, దుగ్రుదుగ్రలోచనోద్భూతవహ్నికి, నెదిరి నిలువ నీకు నెంత కొలఁది. కు. సం. ౪. ౪౩౦.

క. కొలఁది యెఱుంగక కృష్ణులఁ, గలన గెలుతు ననియెదవు...భార. కర్ణ. ౨. ౩౫.

చ. కొలఁది యెఱుంగ కిట్టిపలుకుల్ వలుకం దగుఁ గాదు నాక...భార. ఆది. ౫. ౨౦౩.

క. నెలకొని వేసవిఁ జలువయుఁ, జలివేళల నుష్ణగుణము సముచితభంగిం, గలిగించు నీలతాంతము, కొలఁదులు చెప్పంగ నిచ్చ క్రొత్తలు సుమ్మీ. పారి. ౧. ౬౩.

౪. స్థితి, అవస్థ.

వ...హయదైత్యుఁడు...కుత్తుక యదరఁ దోఁక యెత్తి శకృన్మూత్రంబులు విడుచుచు వడిచెడి యును విడుచుకొలందికిఁ జేరి చేష్టఁ దక్కి...హరి. పూ. ౮. ౧౧౩.

౫. విధము, తెఱఁగు, రీతి.

క. నాకొడుకు లెక్కుడిబ్రదు, కేకొలఁదిఁ దలంప నిప్పు డెన్నినవీరా, నీకంబు నొర్వ వచ్చె, నీయాకూడినసైనికులకు నే మనువాఁడన్. భార. ఉద్యో. ౨. ౨౩౭.

సీ. వెడత్రోవ మును చెప్పి వడి నవ్వఁ దిరుగునద్భుకొలందినె యపత్రపయు మరల. ఆము. ౪. ౧౬౩.

విశే. ౧. పరిమాణము గలది.

క. మెడ యెఱుఁగఁ జేతికైదువు, వడ నిను నీ వెఱుఁగకున్నభంగి గనియెఁ గ, వ్వడి యారకుంఠునవె చె, ప్పెడుకొలఁదియె వానికరుణ పెంపు కుమారా. భార. విరా. ౫. ౨౧౬.

స్రగ్ధర. ఖడ్గిన్ జెండాడు మ్రాఁకుల్ కపుఁగిటికొలఁదుల్ శక్తి నొక్కొక్క ఘాతన్. మనుచ. ౪. ౯.

౨. సాటి, సమానము.

చ...గుబ్బలసిరు లన్నఁ జోద్యములు భవ్యతరాగ్రత నొప్పునవ్వియే, కొలఁదులు వాని కింక నొనగూడునె యున్నవి యెన్నియేనియున్. చమ. ౨. ౭౧.

గీ. కొమ్మ నామాత్యతిక్కని కొలఁదిపదవుఁ, దింక నొక్కరుఁ డెన్నంగ నెందుఁ గలఁడు. దశకు. ౧. ౯౨.

౩. అల్పము, కొంచెము, తక్కువది; అల్పసంఖ్యాకము.

క...గంగాస్నానంబునఁ, దొలఁగం గలపాతకము చతుర్దశభువనం, బులఁ గూడి చేయఁ జాలవు, కొలఁదియె గంగాతిశయము గుణరత్ననిధీ. జాహ్నవీ. ౩. ౮౨.

ద్వి. ఉన్నతస్తనకుంభయుగళభారమున, నన్నువు కాఁదీఁగెయుసియాట కులికి, చెలువున నేమంబు చింతించె ననఁగఁ, గొలఁదిభూషణములు కొమరారఁ బూని. రం. రా. ఉ. ౮౦ పా. ౧౧ పం.

౪. శక్యము, సాధ్యము, తరము.

చ. దళితవిరోధి యిట్టి దని దాని తెఱం గెఱుఁగంగ బ్రహ్మకుం, గొలఁదియె తానవాఙ్మనసగోచర మద్భుతరూపము...భార. సభా. ౧. ౮౯.

గీ. కుండములసంఖ్య లెక్కింపఁ గొలఁది కాదు, వాపికలసంఖ్య లెక్కింప వలనుగాదు, పద్మలోచన కాశికాపట్టణమున. కాశీ. ౮. ౨౦౫.

గీ. వలదు చాటితి నతఁడు నీకొలఁది గాఁడు, చేటుతతి గాన నీ కిట్లు చెడ్డబుద్ధి, పొడముచు

న్నది...భా. రా. యు. ౧౮౩. (నీకొలఁది=నీకు సాధ్యుఁడు.)

కొలఁదికి డాయు=దగ్గఱకువచ్చు.

చ. నిలువక మెల్లఁ దాఱు నటు నిల్చిన మెల్పు నటించుఁ బట్టఁ జే,యలఁతికిఁ జేరినం జిదిమినట్టులు దూరము దాఁటుఁ గ్రమ్మఱం,గొలఁదికి డాసినం బొదలు గొందులు సొచ్చు నడంగి నన్న న,వ్వలఁ బొడసూపు మాటు గొని వచ్చిన వెండియు నందు నొందెడిన్. భా. రా. అర. ౨. ౪౬.

నోరికొలఁదులు=నోటికివచ్చినమాటలు.

సీ. తోడఁబడి సొమ్ముపోబడి యెఱుంగక నోరికొలఁదు లొక్కనిఁ జూచి పలికిరేని. పి. ప్ర. ౫. ౪౦.

ద్వి. ఈరీతి సాధింప నెవ్వరివశము, నోరికొలందుల నుడువంగ నేల. ద్వి. ప్రభు. ౧౧౫పా. ౨౦ పం.

వేలకొలఁదులు=సమయానుకూలములు.

చ. శివుఁ డిటు రమ్మటంచు దయ చేసినచోఁ దలకెక్కు దుగ్రనై,భవమునఁ జూచుచో నడుగు పట్టితి వే మనవచ్చు నీగుణం, బవు నవు నందిన న్నిగయు నందక యున్నను గాళ్లఁ బట్టుకొం,దువు హరిణాంక వేలకొలఁదు ల్గవ నీ నడకల్ దలంపఁగన్. విజ. వి. ౩. ౫౧.

ఆకొలఁదులవాఁడు=అట్టివాఁడు.

క. అక్కట తప్పఁ దలంచితి, నక్కొలఁదులవాఁడె కృష్ణునల్లుఁడు పోరన్, ద్రుక్కునె బాహాగర్వము, దక్కునె నాకొడుకు మిన్ను దలపైఁ బడినన్. భార. ద్రో. ౨. ౨౪౭. (సామాన్యుఁడు అని భావము.)

ఏకొలఁదులవాఁడు=ఎట్టివాఁడు.

క. బలవంతులబలములు న,గ్గల మగుబల మెదురఁ గలుగఁగాఁ దీర్పదు నే, కొలఁదులవారికి గర్వము,నిలుచునె నయమార్గవృత్తి నిలిచినభంగిన్. భార. ఉద్యో. ౩. ౩౦౩. (ఏకొలఁదుల వారికి=ఎంతగొప్పవారికిని.)

మాకొలఁదులు=మావంటివారు.

క. ఏ నొక్కటి యడిగెదఁ జెపుమా నలినదళాక్షి యనుడు మాకొలఁదులప,ల్కైన సదుత్తర మిచ్చెద, నానతి యి మ్మనియె నది ప్రియం బెసఁగంగన్. భార. అను. ౨. ౧౬౭. (మాకొలఁదులపలుకు = మావంటివారు చెప్పఁదగినపలుకు.)

ఎడకొలఁదిన్=అవకాశమునుబట్టి.

గీ. అసుర వధసాధనము రోయునపుడు గ్రద్ది, దాఁచి తిరిగినఁ గృతముష్టి దండ నిలిచి,యెడకొలఁది వెన్కవడ నొయ్య నడచి నడచి... ఆము. ౬. ౨౨.

శక్తికొలఁదిన్=శక్త్యనుసారముగా.

వ...శక్తికొలఁది శ్రుతదృష్టంబు లుపేక్షింపక రక్షణశిక్షణంబు లాచరించుచు ... ఆము. ౪. ౨౮౫.

ప్రా: పిత్తముకొలఁది వైభవము. పిండికొలఁది రొట్టె.

జ: కొలఁదియిడు, కొలఁదిపెట్టు, కొలఁదివేయు, కొలవేయు.

కొలఁదియిడు=కొలఁదిపెట్టు.

(లెక్కించు, గణించు)

క. కొలఁదియిడ రానిశరతతిఁ, బొలివోవక దేవశిల్పిఁ బొదివిన...హరి. ఉ. ౧౦. ౬౬.

కొలఁదిపెట్టు. స. క్రి. (కొలఁది+పెట్టు) ౧. ఎంచు, గణించు, లెక్కించు.

ఆ. వర్షధార లెన్న వచ్చు గంగావాలు, కలు గణింప వచ్చు గగనవీథి, వెలుఁగుతారకములఁ గొలఁదిపెట్టఁగ వచ్చుఁ, గాని సతుల మనసు గానరాదు. భోజ. రా. ౪. ౨౪౭.

వ. కౌరవు లున్నచక్కటికిం గట్టెదురుగా నిలిచి యెల్లవారిసైన్యంబులుం గ్రమంబునఁ గొలంది పెట్టుకొనుచు నందఱకు సంజ్ఞలు నడియాలంబులుం గల్పించి...భార. భీష్మ. ౧. ౧౨౨.

సీ. కొలఁదివెట్టఁగ రానికోలలు హరిమీఁద నేసె దిగ్భాగంబు లెల్లఁ గప్ప. హరి. ఉ. ౪. ౧౪౫.

౨. పరిమితముచేయు, కొంచెపఱచు.

సీ. పాండవుల సడిసన్న యొడళుల లెక్కయమ్ముల పెంపు గగనంబు గొలఁదివెట్ట. భార. విరా. 3 ౧౬౭. (ప్రాఁత ప్రతి పా.)

కొలఁదివేరు=కొలవేరు. వి. (కొలఁది + వేరు) వట్టివేరు?

సీ...అరఁటి, మోసుల వీజనంబులు సేయు కొలఁది వేళ్లరవుగాఁ గూర్చి చామరలు సేయు. కు. సం. ౫. ౬౧౭.

కొలకొండ. వి.(కొల¹ + కొండ) త్రవ్విన నేలలోఁతు తెలిసికొనుటకై నడుమ త్రవ్వకుండ వదలిపెట్టెడుమిట్ట.

సీ. కుతలంబునడుకొనఁ గొలకొండగా నిల్పి శరనిధి గ్రొచ్చిరి సగరసుతులు. కు. సం. ౧. ౫౨.

కొలకొల=గొలగొల. వి. (సం. కలకలః) (పక్షులు మున్నగువానిధ్వనికి అనుకరణము.)

చ. కొలకొలఁ గూయు...కోకదంపతుల్. మను చ. 3. ౬౨.

చ. అలరుఁ బురంబునన్... నీరుకో,క్కొలకొల మంచుఁ గ్రుంకు మెడగుంపులవంపులు దోఁప... పొల్చుపురాతనతీర్థకుండముల్. ఆము. ౧. ౭౧.

చ. కొలకొల మంచు మేఁతలకు గూఁడుల వెల్వడు పక్షిరావముల్. పారి. ౨. ౬౯.

సీ. సందడించుచు దశాక్షౌహిణీసైన్యంబు లనిశంబుఁ గొలకొల మనుచు నుండు. కై. భా. ౧. ౭౪.

చ. కొలకొల మంచు నుండు సితకోకనద ప్రభవ ప్రసూత నా,కొలు విది తొంటినాఁ డతిథికోటులసందడి...నైష. 3. ౧3.

కొలగాఁడు. వి. (కొల¹ + కాఁడు) ధాన్యాదులు కొలుచువాఁడు.

కొలగారము. వి. (√కొల¹) ౧. ధాన్యాదులు కొలిచినందుల కిచ్చుకూలి. (శ. ర, బ్రౌ.) ౨. కొలుచుట, కొలత. (బ్రౌ.)

కొలత. వి. (√ కొలుచు¹) ౧. పరిమాణము. (శ.ర.) ౨. (ధాన్యాదులను) కొలుచుట. (శ.ర.)

కొలనాడు. అ. క్రి. (కొలను + ఆడు.) తీర్థమాడు, స్నానముచేయు.

గీ. మేలితేనియ నిండిన మెట్టతమ్మిఁ, జేరి కొలనాడి పుష్పాడి పేరితఱి, పొసఁగ నవ్వలిక్రొవ్విరి పురుటిల్లు, వింతగాఁ జెందుఁ దేఁటిబోటింత కంటె. కువల. 3. ౧౨౫.

సీ. పితృవనంబునదాఁకఁ బతివిమానము వెంటఁ జని కొలనాడఁ గదలుభంగి. గీ...చిచ్చుబుకఁ బోవు బిక చరాజీవనేత్ర, కర్మమేధంబు ఫలము తథ్యంబు గలుగు. కాశీ. ౨. ౭౬.

కొలను(ల్కు)=కొలఁకు, కొలఁకువు. వి. దే. (సం. కూలం. త. కుళమ్. క. కొళ - మా. కలను.) ౧. చెఱువు, సరస్సు.

సీ. మరకతశైలశోక్కరముల విలసిల్లఁ గొల నని స్తనిక్షలము సూచి. భార. సభా. ౧. ౧౨.

ఉ. వీటికి నాల్గువంకలను వెన్నెలతేటలఁ బోలు నీళ్లతో, హాటకపద్మమండితము లైనకొలంకులు చూడ నొప్పుగన్. భీమ. ౧. ౯౬.

చ. పరిఖ నిజాశ్రయంబుపరిపాటిఁ దలిర్పఁ బదాలువన్నెబం, గరువున నైనరాజ్యగృహకల్పన కర్ణికగాఁగ గంధసిం,ధురములు తేఁటులై మెరయఁ దోరపుఁగొమ్మలు రేకులొప్పుగా, ధర యనుకోన్నెలో మెలముతామరపూవనఁ గోట మీటగున్. పాండు. ౧. ౧౦౬.

గీ. కొలనఁ గరిదంపతులు పద్మకళిక లొకటికొకటి యీనెత్తమ్మికరంప మొలుకనమున నలఘ రత్నపద్మనిలయకు నలమితోడఁ, గపగ నభిషేకమున కెత్తుకడవ లనఁగ. ఆము. ౪. ౧౭3.

౨. పుట్టినశిశువును స్నానము చేయించునపుడు ఆ స్నానోదకము పడుటకై క్రొలనివలెత్రవ్వినచిన్న గుంట.

సీ. కాయ మొనరింప జలకంబుఁ గాఁపఁ గెలనఁ, గొలను ద్రవ్వించుఁ గాఁపు కావలయు నెడల, నరసి వేఁపాకు పురుటింట నెరయఁ జెక్కు, హెచ్చరిక గల్గి యుండవలె యింతుల్ బార. ఇం దు. ౨. ౫.

ద్వి....అతివ యొకర్తు...క్రొలనిచక్కటిఁ బాదు క్రొనుగద్దెపైఁట, నాసీనయై చరణాబ్జములఁ బాఁచి...ఆ.ముక. ౨రహా. ౧౦ పం.

వేలుపుఁగొలను=సురదీర్ఘిక, ఆకాశగంగ.

సీ. కాంచి చేరంగఁ జని మధుకైటభారి, రత్నసోపానకలితమార్గముల డిగ్గి, కులసతియుఁ దాను వేలుపుఁగొలను దరిసె. పారి. ౪. ౨౭.

జ: క్రొలనాడు.

క్రొలపగ. వి. (క్రొలము + పగ) జాతివైరము.

చ. క్రొలపగ దీర్చుకోఁ దలఁచి...శుక. ౨ ఆ ౪.

వేం. పంచ. ౩. ౧౯౫.

క్రొలపగతుఁడు. వి. (క్రొలము + పగతుఁడు) సహజ శత్రువు

క. తల లెత్తి చూడ వెఱతురు, వెలవెలనై మాఱు పలుక నఱతురు నెఱయన్, జలియించి పఱతు రిస్సీ, క్రొలపగతురు గాక యాచకులు లోభులకున్. వేం. పంచ. ౨. ౧౪౧.

క్రొలపెట్టు. స. క్రి. (క్రొల[1] + పెట్టు) క్రొలతవేయు, క్రొలుచు.

వ...శేషవాసుకిముఖ్యమహానాగంబుల ముళ్లు వేసి చుట్టినం గాని దీని మొదలివలయు క్రొలపెట్ట రాదు...వరాహ. ౧౨. ౪౩.

క్రొలము. వి. (సం. కులమ్.) ౧. వంశము, అన్వయము. (వృత్తియందు వికల్పముగా అంత్యవర్ణలోపము–చూ. క్రొలసామి, మొ.)

ఉ. పుట్టువు నన్వవాయమును బుద్ధి నెఱుంగము రాక్రొలంబునన్, బుట్టినవాఁడొ ... కిరా. ౨. ౭౯. (రాక్రొలము=క్షత్రియవంశము.)

గీ. మానికంబవు గద కూచిమంచిక్రొలము,నం దరయ...నీలా. ౧. ౧౫.

౨. సజాతీయప్రాణిసముదాయము.

గీ. సడలువడనిక డిందినొసఁగుగయాళి, బోరప్రాఁకుడుఁగొలములపులుఁగు క్రోఁడ. అచ్చ. రా. బాల. ౬౩.

సీ. కలకలఁ బల్కుచిల్కలక్రొలంబులఁ జాల నలరు పొన్నల మూఁగి యలరు లాఁగి. యయా. ౪. ౧౫.

జ: క్రొలపగ, క్రొలపగతుఁడు, క్రొలసామి.

క్రొలవేరు=క్రొలఁదివేరు. (√క్రొలఁది)

క. క్రొలవేసులు నెలమాఁడులు, దలియలు నీహారవారిఁ దడిపి నయమునన్...కు. సం. ౪. ౬౭.

క్రొలసామి, క్రొలముసామి. వి. (క్రొలము + సామి.) కులస్వామి, కులశ్రేష్ఠుఁడు.

క. అది యొకనాఁ డంబరమునఁ, బదివేలు బకాది వారిపక్షులు సనఁగా, నదె నాక్రొలసాములు వో, యెద రని యడ్డముగఁ బాతి... శేయూర. ౩. ౧౫౦.

క. జాలము నతికి విహంగమ, జాలము బ్రదికించి క్రొలముసాముల హేలా, లీలం గలపుట గనుఁ గొని, యాల్కుపతనకుఁడు మూషకాగ్రణి కనియెన్. వేం. పంచ. ౨. ౪౩.

క్రొలాచకము. వి. (√ క్రొల[1]) క్రొలత.

గీ. క్రొలువడి క్రొలారకం బనఁ గొలుచుట కగు. వేంక. మాన. ౬౫. (శ.ర.పా.)

క్రొలారము=క్రొల్లారు. (√ క్రొలారు–శ. ర.)

క్రొలారికము. వి. (√ క్రొల[1]) ద్వంద్వయుద్ధము చేయ నున్నమల్లురకు క్రొలత చూచి తయిదువు తేర్పు అనుట.

గీ. ఒంటిపోట్లాటఁ గోరుచు నున్నయట్టి, మానటీ లకుఁ గైదువు లట్టుఁ జూచి, యేరుపఱచుట వెలయఁ గోలారికమన. ఆం. భా. ౨. ౨౦౬.

కోలారికమంపు=ద్వంద్వయుద్ధమునకై ర మ్మని (క టారిని) పంపు.

ఉ. పంద గులామ నీవు నొకబంటవె గెంటనికిన్క తోడఁ జా, రందరి చిక్కటారిని గోలారికమం పినవాఁటి కెచ్చటఁగా, బొందుగ దాఁగి యుం టివిర... అహ. ౧. ౧౦౨.

కోలారు=కొల్లారు. (శ. ర.)

జ: కోలారము, కోలారుబండి.

కోలారుబండి=కొల్లారుబండి. (√కోలారు)

సీ. తండోపతండమై గండోపలము లుండుపథము లందుఁ గోలారుబండ్ల నాఁగి. శుక. ౧. ౧౯౨.

కోలి. వి. బిల్లగోడు ఆడునపుడు బిల్లఁ బెట్టి కొట్టుట కుఁ ద్రవ్వినచిన్న పల్లము. (శ. ర.)

ఆ. కూడి గిరులఁ దరులు గొల్లంబుఁ బల్లంబు, నర సి మిట్ట పుట్ట లడవిఁ దడవి, యోపి తోలుఁ గోలులు నోలంబు సాలంబు, నూచి క్రంత గుం త చొచ్చి వచ్చి. ఉ. హరి. ౫. ౩౧౧. (శ. ర. పా.)

కోలికి(ల్కి). వి. ౧. కంటికొన. ('ముక్కు నంటిన కంటిమూల' అని శ. ర.-కాని బసవపురాణమును బట్టి కంటియావలితుద ఆవలితుద కూడ నర్థ మగు చున్నది.)

ద్వి. కొలుకులు రెండు నంగుళముల నడుమఁ, గల యఁగఁ గన్నెల్లఁ గొలుకులై కాలె, నక్కు న్నఁగొలుకులు నరచేత మూయఁ, బక్కిళ్లఁ బింబించి పాఱంగఁ దొడఁగె. బస. పు. ౩. ౭౭౯ పం. (చూ. బస. పు. ౫౦౭ పం.)

ఉ. కోలు చప్పరించి కనుఁగొల్కుల నిప్పుక లొల్క నల్కమై, బోరున రొప్పి పైఁబడిన పోతరపుంగిటి... శుక. ౧. ౧౭౯.

౨. కొక్కెము, హారాదులకు ముఖభాగమున వం పుగా నుండుబంధనసాధనము; బంధము.

సీ. ఘనకిరీటంబులు గట్టిగా సవరించి కలితకుండల ములకొలుకు లదిమి. దశా. ౨. ౧౯౩.

(ఉదా: తాళపుఁగోలికి, పలుపుఁగోలికి.)

క. పలుకుల నగవుల నడపుల, నలుకల నవలోకన ముల నాభీరవధూ, కులములమనములతాలిమి, కొలుకులు వదలించుఘనునిఁ గొలిచెద మది లోన్. భాగ. ౧. ౨౨౪.

౩. కంఠము, గొంతుక.

గీ. గొంతు గొంతుక కుత్తుక కొలికి బొండు, గనఁ గఁ గంఠంబు చెలఁగును... ఆం. భా. ౨. ౧౪౧.

కొలికికిఁ దెచ్చు=లొంగఁదీయు.

ద్వి. అలవి మీఱినముత్తియంబుల నొక్క, కొలికి కిఁ దెచ్చు నీకొమ్మ పల్వరుస. అ. మ. క. ౨. ౯౫ పా. ౨ పం.

కొలికికివచ్చు=౧. ఫలోన్ముఖమగు.

వ. ఇద్దఱకు నీడయి యున్నది కార్యంబును గొలికి కివచ్చినది శుభస్య శీఘ్ర మ్మని పెద్దలు పలుకు దురు గావున దీనికిఁ దడయ నేల. వీర. ౩. ౫౪.

౨. లొంగు.

ద్వి. నిను నేఁడు ముఖమున నెత్తురు ప్రామి, కొని గుల్లపఱుపక కొలికికిరావు. ద్వి. హరిశ్చ. ఉ. ౧౬౭ పం.

జ: కొలికిచెప్పు, కొలికిపూస, కొలికిముడి.

కోలికిచెప్పు. వి. (కొలికి+చెప్పు) కొలికి గలపాద రక్ష, పాదరక్షాభేదము.

సీ... కొలికిచెప్పులు జమ్ముగూడ లలఁతి, పిల్లఁగ్రోవు లు... శుక. ౨. ౫౪౫.

కోలికి(ల్కి)పూస. వి. (√కొలికి) కొలికికిఁ దగి లించెడుపూస.

మ. పాలుపారఁగ శరదంగనాతిలక మంభోజాక రంపుంజోకా, కొలికిన్ దామరకొల్కిపూస వెసఁ గీల్కొఁజేసి క్రౌంచాద్రిఁ ద్వారలతీ

లం దగురెండుదార్లఁ జెలువారఁగ వచ్చురా యంచబో, దలఁపేరఁగ ధరియించి...చంద్రా. ర. ౩౨.

కొలికిముడి. వి. (√ కొలికి) జాఱుముడి,వదులుము డి. (శ. ర, బ్రౌ.)

కొలి(ల్పి)పించు¹. స. క్రి. (√ కొలుచు¹)-ధాన్యాదికము-కొలువఁజేయు.

(వ్యవ) వాఁడు నాకు పుట్టెఁడుధాన్యము కొలిపించినాఁడు.

కొలి(ల్పి)పించు². స. క్రి. (√ కొలుచు²) కొలువఁజేయు.

(సేవింపఁజేయు.)

వ...కులగురుం డగునప్పుండాకినీనందనుండు వారి నభినందించి కొలిపించుకొని యుండె...భార. భీష్మ. ౩. ర౨౦.

వ... ఇవ్విధంబున సుఖిం జేసి నను గొల్పించుకొని మఱియు దవ్వు సని యాకాశంబున కెగసిన...భార. అను. ౧. ౩౬౯.

కొలి(ల్పి)పించు³. అ. క్రి. (√ కొలుపు³) నాట్యయోగ్యతద్ధిత్తాదిశబ్దముల నుచ్చరించు.

కొలిమి(ల్మి). వి. (క. కొలిమె.) కమ్మరి మున్నగువారు లోహములు కాల్చుటకు నిప్పంచెడిగుంట.

సీ. కోపంబు గదిరినఁ గొలుముల కెన యైనకన్నుల నిప్పులు గడలుకొనఁగ. భా. రా. యు. ౧౩౨౫.

సీ. వనమహీస్థలి కొల్మి ఘనకింశుక ప్రసూనంబు లంగారవారంబులు... ప్రబంధ. ౮౮.

గీ. తామ్ర మాదిగఁ గలయట్టిధాతుచయముఁ, గొలిమి నిడి యూఁదఁ గీడెల్లఁ బోలియునట్లు, ప్రాణపవననిగ్రహమునఁ గ్రాఁగిపోవు, సనసు యింద్రియజనితదోషాలి యెల్ల. మార్క. ౩. ౩౧౫. ఆం. భా. ౨. ౨౯౯.

జ: కొలిమితిత్తి.

కొలిమితిత్తి. వి. (√ కొలిమి) కొలిమి యూఁదెడి తిత్తి, భస్త్రి.

గీ. కొలిమితిత్తి యనంగను జెలఁగు భస్త్రి. ఆం. భా. ౨. ౨౯౯.

కొలుచు¹(ల్చు). స. క్రి. కొలతవేయు.

గీ. పాటికూమున రసము దైవాఱఁ గొలిచి. హర. ౧. ౨౩.

మ...త్రైవిక్రమస్ఫురణఁగ మించఁ బదాంబుజం బొకటిచే క్షోణీస్థలిం గొల్చి...దశా. ౫. ౧౧౮.

ఉ...అవ్వధూటికిం గ్రాల్గన్నులు చేరలం గొలువ కైవడి...నైష. ౮. ౩౯.

చ.... చందనపుమానికఁ గొల్చినమాల్లు గల్గి కో, భిలుదుర రెడ్డిబిడ్డలు...శుక. ౨. ౫౦౬.

వి. ౧. ధాన్యము; వరిధాన్యము.

క. కొలు చపహరించునన్నరుఁ, డెలుకయుఁ బంది యును నైనయీదుర్జననం,బులఁ బొందు ... భార. అను. ౫. ౨౬౧.

గీ. నెట్టుకొని కొల్చు పోఁకకుఁ బుట్టెఁ డమ్మె, శ్రీరఘుస్వామి రాజ్యంబు సేయునపుడు. ఉ. రా. ౮. ౧౮౧.

సీ. దససంబు కొలుచు నా ధాన్యంబు రాజిల్లు... ఆం. భా. ౨. ౨౩౬.

క. కొలుచు యవలు సెనగలు మిను,ములు తిల లావలు కుసుత్థములు ముచ్చిలినఁగ. మార్క. ౨. ౧౧౮.

జ: కొల¹, కొలకొండ, కొలగాఁడు, కొలగారము, కొలత, కొలపెట్టు, కొలారకము, కొలారికము, కొలిపించు¹, కొలువడి.

కొలుచు²(ల్చు). స. క్రి. ౧. ఉపాసించు, ధ్యానించు.

ఉ ... నూరిచే,తోరుచిరాబ్జబోధవరతుం డగుదివ్యవరాళరాత్మజాం,భోరుహమిత్త్రుఁ గొల్చి... భార. ఆది. ౧. ౨౨.

క...నా,రాయణుఁడె వరంబు కొల్వ మతని న
టించుచున్. ఆము. ౪. ౩౪.

౨. సేవించు, ఓలగించు.

ఆ. గురుని గురతనూజుఁ గొలిచి యయ్యిరువుర,నె
మ్మి వడసెఁ దనదు నేర్పుపేర్మి. భార. ఆది. ౩. ౧౧౦.

క. శైలసుతాపతి భక్తుల,పాలిటిపెన్నిధి వసించు భక్తిం గొలుమీ. కాశీ. ౩. ౫౬.

౩. నమస్కరించు.

గీ...కేల్మోగిచెఁ గొలిచె, నెఱఁగెఁ జేమోడ్చె నన నమస్కృతి యొనర్చె, ననుట...ఆం. సం. మాన. ౩౧.

జ: కొలిపించు², కొలుపు², కొలువు,కొలువుకాఁడు, కొలువుడుకాఁడు.

కొలుపు¹(ల్పు). అ. క్రి. ౧.ఇష్టపడు,సమ్మతించు.

క. ఈయనతో రణ మిప్పుడు, సేయఁగ మది గొల్పదస్త్రశిఖరికిఁ జేరం, దోయజమిత్త్రుఁడు నేఁటికిఁ, బోయి మనము వత్త మెల్లిప్రొద్దున నని కిన్. భార. భీష్మ. ౨. ౨౫౨.

క. కావున నినుఁ జెడఁబాయఁగ,నోవిహగవరేణ్య కొలుపదుల్లంబు...కళా. ౨. ౧౭౯.

౨. సమ్మత మగు, ఇష్ట మగు.

క. ఈపేదమాట లెల్లను, గోపవివశుఁ డైననాకుఁ గొలుపవు... భార. అను. ౧. ౧౧.

ఉ...మత్స్వరో,దీరణమెత్తి కోలునకు నీడుగఁ బల్కెడువీణ లేద యెం,దారసి చూచినం గొలుపదాత్మకు దానను బాట మిక్కిలిన్.కళా. ౭. ౧౯౬.

౩. పనికివచ్చు, చెల్లు, సాగు.

ద్వి. తక్కవ నీవట్టితానకంబులును,గొలుపవు మా యెడఁ గుటిలవిచార. ద్వి. హరిశ్చ. పూ. ౧౧౫౩.

ఉ. మాయలు గల్గుదుష్టులకు మాయపుభంగులె మందు గాక నిర్మాయత నుల్లసిల్లెదుపరాక్రమశీలు గొల్పనెట్లు...భార. శల్య. ౨. ౫౨.

కొలుపు²(ల్పు). వి. (√ కొలుచు²) ౧. సేవ.

ఆ.... జంగమమల్లికార్జునునికొలుపు మొసరు ముసుఁగఁ గొనుట. కు. సం. ౧. ౧౨.

గీ. హరి యొకండ జగత్కర్త యఖిలభర్త,విశ్వసంహర్త భోక్త వివేకయోక్త, తలఁపుబలుపును గొలుపును దెలుపు నతని, జనన తావింప నగునొండుదిక్కు కోక. నృసిం. ౪. ౧౦౩.

౨. నమస్కారము.

సీ. జోత చాఁగిలి కొల్పు జోహారు గిడిగిడి మొడుపు చేకూర్పు మ్రొక్కు మొగుపు...అమర దండము పేళ్లు...సాం. ని. మాన. ౨౫.

వ...ద్వారవతియందలియాదవేంద్రునకుఁ గొలుపు నజ్జ్రప్ఠానమందలిగోపీజనప్రియునకు గొల్పిట్లు ...ప్రబంధ. ౪౨౦.

౩. గ్రామశక్తికి చేసెడియుత్సవవిశేషము.

గీ....తద్విశేషంబు లొప్పు...జాతర కొలు పన ...ఆం. భా. ౧. ౧౮౩. (వ్రాతప్రతి పా.)

కొలుపు³(ల్పు). అ. క్రి. (శ. ర.) నాట్యయోగ్యతద్ధిత్తాదిశబ్దముల నుచ్చరించు.

వి. కొనుగోలు, నాట్యయోగ్యతద్ధిత్తాదిశబ్దోచ్చారణము.

వ. కలమధురకిన్నరీనిక్వాణంబులరాణం బ్రాణఁ జెలువుచువిన్నాణంపుఁగొల్పు టెలుంగులును... మనుచ. ౫. ౭౧.

జ: కొలిపించు³.

కొలుపు⁴. స. క్రి. కొను ధాతువునకు ప్రేరణరూపము.

(పురికొల్పు.)

క. అలిగి దశార్ణాధీశుఁడు,కొలిపెను భగదత్తుమీఁదఁ గ్రూరగజము...భార. భీష్మ. ౩. ౧౫౧.

ఆ. పోరు వడపె దృఢమనోరథహరికుంజ, రోగ్ర బలము గొలిపి యాగ్రహమున. రాఘవ. ౪. ౧౨౧.

(పుట్టించు, కలిగించు.)

క. చాలఁగ నిచ్చలు చిన్నయుఁ, బాలుం గుడుకగొని తల్లి పట్టికి నిలవిన్, వ్రేలిడి యింతింతి యకాఁ, గ్రోలించును వెరవుతోడ రుచి గొలుపు క్రియన్. హరి. పూ. ౫. ౧౯౩.

మ...అగ్గలికన్ దార్కొని తీవ్ర బాణతతి యాకాశంబునన్ జీకటుల్, గొలుపన్ నిల్చి పెనంగి రయ్యహితులన్ ఘోర ప్రకారంబులన్. హరి. ఉ. ౩. ౧౧౦.

చ...రామభద్ర చెప్పికిన్ జవి కొల్పు భవత్కవిత్వముల్. రామా. ౧. ౧౩౦.

(-కను-గీఁటు, గీఱుపు.)

చూ. కనుగొలుపు.

(వ్యాపింపఁజేయు, ప్రసరింపఁజేయు.)

ఉ. ఏటి గుణించి పల్కెదను మేటికి నీభయమోచుభాంగి యెప్పాట భవత్సమాన మగుపాటి సరిన్నికరంబు లేదు వాః, పాటవ మొప్ప మత్పదముపైఁ బ్రవహింపు మదాజ్ఞ నన్న న, చ్చోట సపాటమై కడలికోటియుఁ గొల్పె నిజప్రవాహమున్. పాండు. ౨. ౧౩౫.

కాటుకొల్పు=కాటుకొనఁ జేయు, కఱవఁజేయు, ఉసికొల్పు.

సీ. ఇవి కాటుకొల్పిన వృద్ధకూర్మమువీపుచి పై పైన నెఱచి కెలంపఁ జాలు. మనుచ. ౪. ౩౧.

కొల్పుడుచేతులు = చేమోడ్పులు, నమస్కారములు.

రగడ. చైత్రకూటమున సరసతఁ గొల్వగు, గోవిందునకును గొల్పుడు చేతులు. హంస. ౪. ౨౧౩.

కొలువడి. వి. (√ కొలుచు[1]) కొలత.

సీ. కొలువడి కొలారకం బనఁ గొలుచుట కగు. వేంక. మాన. ౬౭.

కొలువాసములు. వి. ఒకవిధ మగుచేఁప, రాజీవము. (శ. ర.)

కొలువు(ల్వు). వి. (√కొలుచు[2]-త. కొలు) ౧. సేవ, పరిచర్య.

చ...ఏ, వప్పఁగొలు పైన నాకు నిలువన్ మది గొల్పదు గాన నిన్ను భూ, మిపతులలోన సాధుజనమిత్త్రుఁడు నా విని కొల్వ వచ్చితిన్. భార. విరా. ౧. ౧౯౭.

సీ. కొలువటం చనఁగను వెలయు సేవావృత్తి... ఆం. భా. ౨. ౨౨౮.

౨. ఆస్థానము, రాజసభ.

క. అలయక యందఱుఁ జెప్పం, గలయంతయుఁ జెప్పి రతఁడు గటకటఁబడి య, క్కొలువు వెడలి పోయెన్...భార. ఉద్యో. ౪. ౮౦.

చ...కొల్వున కేఁగుదెంచి మన్ననఁ బ్రజవిన్నపంబులు వినంగదవయ్య...విక్ర. ౩. ౪౪.

సీ...ఆస్థానసంజ్ఞయై యలరు నోల. గీ. గమ్ము కొలువన...ఆం. భా. ౨. ౧౬౧.

౩. ఆస్పదము, స్థానము.

క. ఈపసిపాపని నిచ్చట, నీపెనుఁబాముకు నిట్టెరసేసిన యీ, యాపదకుఁ గొలువుగాఁ గల, యీపాటున కేమి పాప మేఁ జేసితినో. హరి. పూ. ౬. ౩౨.

క. పొలఁతి సుపుత్త్రయు నిడుమకుఁ, గొలువుగ వట్టడవిలోనఁ గొడుకుం గాంచెన్. దశకు. ౨. ౯౦.

కొలువగు=సభ కలవాఁడగు, సభచేయు. (చూ. అగు. ౧౫ అర్థము.)

మ. ఖుసి మీఱన్ సురధాణ నిండుకొలువై కూర్చున్నచో...హర. పీఠ. ౨౨.

శా...సనకాదిసంయములు శశ్వద్వేదవేదాంతవిద్యావేదుల్ ప్రమదంబునం గొలువఁ గొల్వై యున్న యద్దేవునిన్. వి. పు. ౧. ౧౬౫.

కొలువిచ్చు, కొలువొసఁగు=కొలువగు, సభచేయు.

వ. విరాటుండును వెడలి వచ్చి బయలికొలువిచ్చుటం జేసి తదాస్థానంబు సేరం బోవునప్పుడు. భార. విరా. ౧. ౧౯౪. (బయలికొలువిచ్చు=బహిరంగసభచేయు.)

సీ. మిసిమిదువ్వలువ బన్నసరంబు మొగలి రేకులుఁ దాల్చి జామెక్కి కొలువొసంగి. ఆము. ౪. ౧౩౫.

కొలువుకూటము, కొలువుసాల, కొలువుహజారము = ఆస్థానమండపము, సభామందిరము.

క... కురుర జేతెంచెఁ గొలువుకూటంబునకుఁ. భార. ఉద్యో. ౪. ౧౩౭.

ఆ. భావములు దలిర్ప సేవించియుండ న,క్కొలువుసాల యొప్పెఁ గురువరేణ్య. భార. శాం. ౧. ౩౭౨.

చ. అలరులపాన్పు పచ్చడము నై నవరత్నమయాతపత్రమై, కొలువుహజారమై యలముకుందుని యిచ్చకు వచ్చినట్లనే, యలరుననంతకుండలి సహస్రముఖంబుల నాకు సూక్తిమం,డలి కృప చేసి ప్రోచుఁ గృతినాయకు గొబ్బరినారసింహునిన్. రామా. ౧. ౪.

కొలువుగూర్చుండు = కొలువునందుఁ గూర్చుండు, సభాసీనుఁ డగు.

గీ... జన్నయసిద్ధమంత్రి, కొలువుగూర్చుండి నను వేడ్కఁ బిలువఁ బంచి. విక్ర. ౧. ౧౯.

కొలువుసేసికొను = కొలువు కుదుర్చుకొను, సేవ సంపాదించుకొను.

క. కని కొలువుసేసికొని మా,లిని నాఁ జని సాధ్వి యిది మలీమసవృత్తిం, బునపాంతఁ బోవ దన్నఁడు, నను ప్రేఁకఁదనంబు దోఁచునట్లు చరింతుఁన్. భార. విరా. ౧. ౧౦౬.

కొలువుదీర్చు = సభ చేయు.

చ... పెద్దకొల్వుదీ,ర్చి వలువ యంచు నెంచి... దశా. ౧. ౨౬౩.

కొలువుమ్రొక్కు = సభతీర్చియున్న రాజాదులకు మ్రొక్కెడిమ్రొక్కు; మ్రొక్కు.

గీ. చేరి వేర్వేఱ బారులుతీరి కొల్వు, మ్రొక్కుమ్రొక్కిన వారలముఖముఁ జూచి. దశా. ౨. ౩౯౧.

వ. ధర్మపురియందలియోగానందునకుఁ గొల్వుమ్రొక్కు శ్రీకాకుళమందలి తెలుఁగురాయనికి దండము.... ప్రబంధ ౯౯౦.

కొలువువిరియు = సభ చాలించు.

గీ. కార్య మెక్కఁడు గనిన మాత్సర్యమున నొ,కండు గాదని ఖండించుఁ గన్నెతింగి, యిరువురను గాదనక కొల్వువిరిసి మీఁద, నల్లవాఁ డెన్నినది సేయ నగు శుభంబు. ఆము. ౪. ౨౨౭.

కొలువుసింగారమగు = కొలువుండుటకై (రాజాదులు) అలంకరించుకొను.

గీ. పాసఁగఁ గుంకుమగంధపుఁబూఁత రత్న,హారములు గానరా ముత్తియంపుటంగి, రహిఁ దొడిగి పెద్దపీతాంబరంబు వెలయఁ, గొలువుసింగారమయ్యె రఘుప్రభుండు. ఉ. రా. ౫. ౨౪౭.

కొలువుసేయు = సభ చేయు; నివసించు.

గీ. భోగివశమైన గేదంగిపూవునకును, వగచు మదిఁ గొన్ని బంధుజీవకలతాంత, గుచ్ఛములలోన నొకకొన్ని కొలువుసేయుఁ, దేఁటు లఖిలర్తుమయవనీవాటిఁ గమిచి. పాండు. ౧. ౧౯౧.

కొలువుకాఁడు = కొలువుడుకాఁడు. వి. సేవకుఁడు. (శ. ర.)

కొలువు(ల్వు)డుకాఁడు = కొలువుకాఁడు.

గీ... సేవకాఖ్య లగు జీత,గాఁడు కొల్వుడుకాఁడనఁగాను... ఆం. భా. ౨. ౧౯౪.

కొలె = కోలె. అవ్య. ద్రు. (మొదలుకొని.)

శా... భూపాలుఁ డా,రామక్షోణికిఁ జన్ననాఁటఁగొలె నిద్రాసౌఖ్యము ల్మానినాఁ, డేహాయంచు వచింప వింటిఁ దములో నేకాంతలీలాగతిన్. వసు. ౪. ౭౬.

(ఉండి-పంచమ్యర్థకము)

చ... భవదర్ప మెక్కు వాఱ్లఁగొలె నిన్నుఁ గనుంగొ

నకున్నయట్టి మా,తపములు పండె ... భాగ. ౯. ౩౧౫.(వ్రాఁతప్రతి. పా)

కొల్ది=కొలఁది.

(విధము, రీతి.)

స్రగ్విణి....ఓపుత్ర నీవార్త దంభోళిరై, కూలఁగా వ్రేయ కీకొల్ది న శ్నేటికిన్, జాలినొందించె నాజాడ యిం కెట్టిదో, తూలుమీతల్లికిన్ దుఃఖ మెట్లా యునో. భాగ. ౬. ౪౫౩.

(పరిమితి, పరిమాణము)

ఉ...తమ్మిపె,న్గొడెము చాటు చేసి తొవసేజము కొల్దికిఁ గ్రమ్మి దిక్కు ల్లల్లాడఁగ జాబిపూన బళ మంది ఘనధ్వని మీఱ నార్చుచున్. చంద్ర. ౨. ౧౫౫. (తొవసేజముకొల్దికిన్=కలువభాఁకు అంతయును శరీరములోనికిఁ దూఱునట్లు.)

(శక్తి, బలము.)

మ... మేలుకు్కనన్ బోపి తెచ్చినదుడ్లన్ గుదికోలలం దఱుముచున్ జేకొల్దులన్ మోఁది ...శ్రీరం. మా. ౩. ౯౫.

మ. వెడవింట న్నునువాఁడిపూములుకు లోలింగూర్చి బిట్టార్చి నెవ్వడిఁ జేకొల్దిగఁ దీసి... నీలా. ౩. ౧౩. (చేకొల్దిగన్ = చేతియొక్క యావచ్ఛక్తితోడను.)

కొల్ల. వి. (త. కొళ్లై. క. కొళ్లె) దోఁపుడు.

ద్వి. ఏచి కొల్లకుఁ బోయి యెదు రెదు ర్గాను, బైచీర గోల్పడ్డభావన దోఁచు. బస. పు.౭.౫౯౯పం.

సీ. చెఱయుఁ గొల్లయు లూటి సీమలో లేకుండ దండెత్తవలయు శాత్రవులమీఁద. నీతి. ౩౦. ఆం. భా. ౨. ౨౨౩.

విశ. అతిమాత్రము, సమృద్ధము, పుష్కలము.

ఉ...ఫలియించెను గోరిక లెల్లఁ గొల్లగా. దశా. ౨. ౧౫.

క. ఎల్లరు మెచ్చనిమక్కువ తిల్లంబున మెచ్చుఁగాక యొకఁ దుష్కులం, బొల్లనివల్లవితావ్రము, గొల్లలుగాఁ బొగడ నొక్కకోయిల కేడే. కవిక. పీఠి. ౨౦.

ఉదా: పదిరూపాయలు నాకు కొల్లకొల్ల (గ్రా)

కొల్లలుఁగొమ్ములువోవు=అధికమగు,అతిశయించు.

ఉ. ఇమ్మెయి నేమిటం గొఱఁత యించుక లేక చరించుచుస్కికిన్, సమ్మదమంది వాడుగృహసంపద పొంపిరివోవనీక ము,ఖ్యమ్ముగ నిర్వహింపు మని యైహికభూరిసుఖంబు గొల్లలుం, గొమ్ములువోవఁగాఁ బనిచె గోమిని శక్తికుమారుఁ డర్థితోన్. దశకు. ౧౦. ౧౧౧.

కొల్లవట్టు=దోఁచు.

మ... ఈశ్వరభూభర్త భేదండకోటయపనాశ్వవ్రాతమున్ భీమసంగరరంగంబునఁ గొల్లవట్టుకొని వీకం గందుకూరిపురాం, తరసీమంబునఁ జక్కఁగా నఱికె దుర్దాంతారిసంతానమున్. వరాహ. ౧. ౩౧.

జ: కొల్లకత్తె, కొల్లకాఁడు, కొల్లగొట్టు, కొల్లగొను, కొల్లపడు, కొల్లపఱుచు, కొల్లపుచ్చు, కొల్లపెట్టు, కొల్లరి,కొల్లవిడుచు,కొల్లవోవు, కొల్లాడు.

కొల్లకత్తె. విశ. (√కొల్ల) కొల్లపెట్టునది(ఆఁడుది-శ. ర.)

కొల్లకాఁడు. విశ. (√కొల్ల)కొల్లవెట్టువాఁడు.

గీ. బల్లిదుండయి చీకటికొల్లకాఁ డ,వక్రవిక్రమగతి దిశ లాక్రమింప. ఘటికా. ౨. ౧౮౦.

(చీకటికొల్లకాఁడు=చంద్రుఁడు)

కొల్లకొట్టు. స. క్రి. (√కొల్ల) ౧. కొల్లపెట్టు, దోఁచుకొను. ౨ కొల్లగా సంపాదించు. (శ. ర, బ్రౌ.)

కొల్లగొను. స. క్రి. (కొల్ల + కొను) కొల్లపెట్టు, దోఁచుకొను; పుష్కలముగా పడయు.

మ. అపనీశత్రిదశేంద్రుమాపుబిరికప్యాగండపా

శిద్వయీ, నవలావణ్యరసంబుఁ గొల్లగొని యంతఁ జెంత ఫాలంపురా,జు విలోకించి చలించి కైకొనినయీసా మ్రిల్ల ఘుర్మాంబుకై, తప మొప్పఁ జెసడించి తూఁగఁ గబరీతా పింఛకుంజాంతముఁ. మనుచ. ౫. ౮౨.

గీ. ఇవ్విధంబున నిశ్శంక నేసరేఁగి, యెల్లవారును మోక్షంబుఁ గొల్లగొనఁగఁ, జూడఁ జాలక యింద్రాదిసురలు గూడి, కదలి వైకుంఠపతి సమ్ముఖమున కరిగి. వరాహ. ౧౦. ౧౩, ౨. ౭౬.

కొల్లపడు. అ. క్రి. (√ కొల్ల) కొల్లవోవు, అపహృత మగు. (చూ. కొల్లపఱచు.)

కొల్లపఱ(ఱు)చు. స. క్రి. (√ కొల్లపడు) కొల్లపెట్టు, దోఁచుకొను.

గీ. అఘిరంగులరవళికి నానృపాలు, శిబిర మెల్లఁ జికాకయి చెదరఁ దొణఁగె, నపు డరాజకమైన తదావసథముఁ, గొల్లపఱచిరి కొల్లరు ల్గొల్లగాను. రంగా. ౩. ౨౬౫.

కొల్లపుచ్చు. స. క్రి. (చూ. కొల్లవోవు-√ కొల్ల పోవు) ౧. చూఱగొను, అపహరించు.

గీ. విమలకాంచనరత్నాదివివిధవస్తు, కోటి నెల్లను నందంద కొల్లపుచ్చి, ప్రజలఁ జెఱపట్టి ... భాగ. ౧౦ ఉ. ౮౩౮.

౨. చెఱచు, భ్రష్టము చేయు.

గీ. స్త్రీలు దుర్జనగోష్ఠి వర్జించి కులము, శీలమును గొల్లపుచ్చక యొలి భర్తృ, వశత వర్తించిరే ని వైవస్వతాల, యంబుఁ జొరక ప్రవేశింతు రమరపురిని. జాహ్నవీ. ౩. ౭౯.

కొల్లపె(వె)ట్టు. స. క్రి. (√ కొల్ల) ౧. దొంగిలించు; దోఁచుకొను, కొల్లకొట్టు.

మ...ఏరా కృష్ణ వ్రేపల్లెలో, నను బాల్వెన్నలు కొల్లపెట్టి తని యన్నఁ ...దశా. ౯. ౧౯౬.

మత్తకోకిల. వ్రల్లదంబున వేల్పు లుద్ధతిఁ బాటి రాజనివాసముం, గొల్లవెట్టి సమస్తవిత్తముఁ గ్రూరతం గొనిపోవఁగా. [illegible]

౨. పుష్కలముగా పడయు, అధికముగా సంపాదించు.

చ. దురితము లెన్ని చేసితినో తొల్లిటిజన్మమునం దుఁ గాశికా,పురమున సర్వజంతువులు భూరిపిముక్తులు గొల్లవెట్టఁగా, హరహర నెత్తిఁ జేతు లిడి యశ్రులు గన్నుల నుప్పతిల్లఁగాఁ, గరినిభయానతో నిద పాకాలెద మిన్నులు వడ్డచోటికిఁ. కాశీ. ౨. ౧౫౬.

కొల్లరి. విణ. (కొల్ల + అరి-ఇది 'కల్లరి'వంటిది) కొల్లగొనువాఁడు, దోఁపుడుకాఁడు.

గీ. కొల్లపఱచిరి కొల్లరు ల్గొల్లగాను రంగా. ౩. ౨౬౫.

కొల్లవిడుచు. స. క్రి. (√ కొల్ల)-కొల్లగాఁ గొన విడిచిపెట్టు- ౧. యథేచ్ఛముగా ననుభవింపనిచ్చు; పుష్కలముగా నొసఁగు.

గీ. అదియుఁ గాక మరుత్తుండు యజ్ఞవేళ, నుచిత దక్షిణ లర్పించి యున్న ధనముఁ, గొల్లవిడిచిన బ్రాహ్మణు లెల్లఁ దనిసి, విడిచి రర్థంబు... జై. భా. ౧. ౭౩.

గీ. కుమ్మరావంబు కడవలు కొల్లవిడుచు, బాలురకుఁ దియ్యపండులు పంచియిచ్చుఁ, జెలులుఁ దానును వ్రతములు సలుపుచుండుఁ, దామరసనేత్ర పుత్రసంతానకాంక్ష. శివరా. ౨. ౮౦.

౨. వశపఱచు, అధీనము చేయు.

గీ. కుంది తలపోఁతలకు మదిఁ గొల్లవిడుచు, విడిచి దరి దాపు లేమిఁ బెన్వేతల మునుఁగు, మునిఁగి యెవ్వరు పిలిచినఁ గినియు మిగుల, హరిసుతుం డు ప్రభావతీవిరహవశత. ప్రభా. ౨. ౧౧౧.

కొల్లవో(పో)వు. అ. క్రి. (శ. ర. కాని కాశ.లో ని సాధక ప్రయోగమునుబట్టి 'కొల్లఁబోవు' అని గ్రహించుట యుక్తము-కొల్ల + పోవు) ౧. చూఱపోవు, అపహృత మగు.

సీ. వాడకంబులు గొన్న వార లేఁగిరి తోఁట లెల్ల [illegible]చేఁ గొల్లవోయె. శుక. ౨. ౩౬౦.

౨. చెడు, భగ్నమగు.

మ. ...నా, దివృథాజన్మము గాదె నాతెవము భ క్తిం బాడుగాకున్నె యేల విచారింపఁగ నెల్లియుఁ బ్రతమి కొల్లంబోయినన్ జా చెదన్. కాశీ. ౨. ౧౧౪.

కొల్వణి. వి. నాట్యవిశేషము.

ఉ. దేశివిధంబు రట్టణము దివ్యకళాసియుఁ గోల చారికై, లాపకి పేరణీవిధము లాఁగులు జ క్కిణి చిందుకొల్వణుల్, బాసలు కోపుఁ జా పులును బాట పదాభినయంబు లేకయున్, వానికి మీఱి నాట్యకలనం బ్రకటించెను హా వభావముల్. శ్రీరం. మా. ౪. ౧౬౨.

కొల్లాడు, కొల్లలాడు. స. క్రి. (కొల్ల + ఆడు)

౧. దొంగిలించు; దోఁచుకొను; హరించు.

గీ. మహిమ దీపింప విటవిటీమానధనము, కీర్తన మునఁ గొల్లాడుకన్న గాఁడు. ధనా. ౧. ౩౪.

సీ. ఉపవీతములు ద్రెంచి యుర్వీసురుల నొంచి యగ్రహారములు కొల్లాడి కాల్చి. ఉ. హరి శ్చ. ౪. ౮౪.

మ. ...గొల్లగుబ్బెతలమానం బెల్లఁ గొల్లాడఁడే. దశా. ౧౦. ౮౦.

సీ. నల్లగల్వలచెల్వు కొల్లలాడుచు యూథి కెక్కు చొక్కపుమేనిచక్కఁదనము. పరమ. ౩. ౮౦. (ఇట ఔపమ్యద్యోతకము.)

ద్వి. గోవిందుచీరంబుఁ గొల్లలాడింతు. ద్వి. హరి శ్చ. పూ. ౧౨౪౦. (ఇట 'ఉడిగించు, పోఁ గొట్టు' అని తాత్పర్యము.)

౨. కొల్లగా సంపాదించు, యథేచ్ఛముగాఁ బడ యు.

క...కొల్లాడిరి కైవల్యలక్ష్మి నమరులు మునులున్. కాశీ. ౨. ౩౩.

౩. యథేచ్ఛముగా ననుభవించు.

శీ. ఎనసెఁ గదవమ్మ సీమనోభీష్ట మితని, యలయఁ బ్రాయంబు కొల్లాడు మనుమఁ బలికె. శుక. ౪. ౨౩.

కొల్లాబండి = కొల్లారుబండి. (శ. ర.)

కొల్లాయపంచె. వి. చిన్నయంగవస్త్రము. (శ. ర.) ఇట్టే 'కొల్లాయగుడ్డ' (వా.)

కొల్లారము = కొల్లారు. (√కొల్లారు - శ. ర.)

కొల్లారు = కొల్లారము, కొలారము, కొలారు. వి. చతుశ్శాలము, నాలుగిండ్లచవంతి, నడుమ బయలు ను నాలుగుప్రక్కల కట్టడమును గలయిల్లు. (శ. ర, బ్రౌ.)

జ: కొల్లాబండి, కొల్లారుబండి, కొల్లారము.

కొల్లారుబ(ర్బ)ండి = కొలారుబండి, కొల్లాబండి. వి. (కొల్లారు + బండి - క. కొల్లారు. త. కులారి.) కం బళవాహ్యకము, కంబళముచేఁ గప్పఁబడినబండి.

గీ. పావలటు మీఁటి కొల్లారుబండి యెక్కి, దుర దురన రంభయింటికి నరిగి తనను, పయిన మె ఱఁగించి సమ్మదపడనిదానిఁ, గుస్తరించుచు న నిపించుకొని యతండు. కువల. ౪. ౨౧౩.

సీ. కంబళవాహ్యకాఖ్య లగుఁ గొల్లార్బండి పా టబండి హజాయిబండి యనఁగ. అం. భా. ౨. ౨౦౧.

కొల్లి. వి. ఒకానొకచెట్టు. (శ. ర, బ్రౌ.)

కొల్లు, కొల్లుకట్ట, కొల్లుగుంట. వి. నీళ్లగుంట. (బ్రౌ.)

కొల్లు[1]. వి. దగ్గుటయం దగుధ్వని కనుకరణము. (ఆమ్రేడితమున 'కొల్లుకొల్లు')

సీ. గుబ్బుగుబ్బని కొల్లుకొల్లున దగ్గుచోఁ దవిలిన చెవు లు చిందఱ్లుకోవ. విప్ర. ౪. ౧౯.

కొల్లు[2]. వి. బ. (సం. కుళుక్థః. త. కొళ్లు) ఉలవలు. (బ్రౌ.)

సీ. రవయుప్పు నీరుల్లిరసము నించినకొల్లగంజి

కాఁగులగుంపు కడు రహించు. గీ...పానీయ
శాలయొప్పె. హంస. ౨. ౧౫౯.

సీ. కలదండిపసిఁ బిండి కాఁచి చేమిరివెట్టి యు
ఱఁగకుండఁగఁ బట్టి యుట్టినొట్టి,కొల్లసంకటి
తోడఁ గూడునీళ్లిడి జాగు సెరపక బంటు
బానిసలఁ బనిచి. వేం. పంచ. ౪. ౪౫౫.

కొవ్వెర=కొబ్బెర.వి. కొబ్బెరకాయయందలి పేసె
ము, గుంజు.

సీ...కొబ్బెరసఁ గొవ్వెర యటంచనఁగఁ దత్పే
శ మెసఁగు. ఆం. భా. ౨. ౭౮.

కొన. వి. ౧. కొన, అగ్రము, చివర.

సీ. కొనవెండ్రుకలఁ బట్టి కూకెట్ట సింగంబుఁ బ
ట్టి తేకున్న నీబంటఁ గాను. వేం. పంచ. ౨.
౧౯౪.(కొనవెండ్రుకలు=వెండ్రుకలకొనలు)

౨. కొంగు.

గీ. కట్టితోడి పూసి కైసేసి కౌతుకమునఁ,గొస
దిగఁగ నీలిపుట్టంబు మునుఁగువెట్టి,గాజు లెగఁ
ద్రోసి చప్పుడు గాకయుండ,వచ్చె నూర్వశి
యర్జునావాసమునకు. హర. ౭. ౧౧౯.

విశే. కడపటిది, చివరది.

గీ. నిన్నుఁ జంపఁగఁ దలపోసి నీదుమంత్రి,వరు
లు గాచుచు నున్నారు వలదు గోత్ర,కలహ
మీచెడుబుద్ధి యేకరణి నబ్బె,నన్న యింక
క్కకొనమాట యాలకింపు. మొ. రా. యు.
౧. ౨౩.

జ: కొనగలముత్తెము.

కొనగలముత్తెము. వి. (√ కొన) ముంతమామిడి
పండువలె నుండుముత్యము. (ఈజాతిముత్తెము
చాల విలువ గలది. బ్రౌ.)

కొసరు. అ. క్రి. ౧.మాటిమాటికి కూయు.(చూ.వి.
౧. అర్థము.)

సీ. పారిజాతకలతాపల్లవంబులు మేసి కొసరెను
ద్యానపుంస్కోకిలములు. పార. ౧. ౨౩౫.

గీ. కోకిలము పంచమశ్రుతిఁ గొసరినట్లు. క్రీడా.
౧౦౧.

౨. విజృంభించు.

చ. కొసరి వసంతకాలమునఁ గోయిల గ్రోల్చినభం
గి నేడ్చె న,బ్బిసరుహనేత్ర ... కాశీ. ౫.
౧౬౮.

గీ. కల్పతరుపల్లవంబులు గమిచి మేసి, కోకిలం
బెప్డు గూయునో కొసరి యనుచు. నైష. ౪.
౨౦.

౩. సంకోచించు; జంకు.

క. బోరనఁ బ్రత్యక్షంబై,కోరినవర మేమి యైనఁ
గొసరక యిత్తు౯. భాగ. ౧౦ ఉ. ౮౩౪.

ద్వి. అసమంజసుం డనునగ్రనందనునిఁ, గొసరక
పురి వెళ్లఁగొట్టఁగా లేదె. రం. రా. అయో.
౧౧౦ పొ. ౧౩ పం.

గీ. అనుచు హరిణాంకమూర్తి తీవ్రాంశుఁబోలెఁ,
గొసర కగ్నిఁ బ్రవేశించెఁ గువలయాక్షి. కా
శీ. ౫. ౧౭౦.

స. క్రి. (క. కొసరు) ౧. అపేక్షించు,కోరు; ప్రా
ర్థించు, వేఁడు.

క. పెసరుంబప్పేమిటికని,కసరు న్నెయి గొనఁ
డు పండుగను గొయకూరే,కొసరు౯...బహు.
౫ ౮.

సీ. ధవుఁ గూర్మి కొసరుచున్నవివోలె ముఖరాళివ
నరుహాస్యములఁ బద్మినులు తెఱచె. మనుచ.
౫. ౪౦.

సీ. చెలికత్తెవలె లెస్స పలుకుచున్నది మావి నలచి
లుకఁ బట్టి యిమ్మనుమఁ గొసరు. దశా. ౮.
౯౯.

౨. (కొనువాఁడు) తా నిచ్చినవెలకు సరిపడినసర
కుకంటె ఎక్కువగా నడుగు.

ఉ. ఎత్తులరొప్పకంటె సర మెత్తుట యొప్పఁగఁ
జొక్కి విల్వకా,ల్లొత్తిడిఁ బువ్వుముల్ కొస
రి కూరక యుక్కికి నల్ల నవ్వుచు౯,విత్తము

తోఁచ చిత్తములు వేగ హరింతురు పేర్పు మీఱఁగా...పుష్పలావికల్. విక్ర. ౧. ౮౩.

౩. ఆస్వాదించు, అనుభవించు.

(తుమ్మెదలు) గీ...సతి మోము తావిఁ గొసర ... కాంచె నని యున్నరను మహీకాంతుఁ డపుడు. వసు. ౩. ౮౫. (ప్రయోగాంతరము లేదు.)

వి. ౧. అనులాపము, మాటిమాటికి పలుకుట.

గీ. కొసరు నా ననులాప ముల్లసిలు చుండు. ఆం. భా. ౧. ౧౧౫.

౨. వాంఛ, కోరిక; ప్రార్థనము.

చ. కిసలయపత్త్రికన్ మకరకేతననూతనవార్తలన్నియుం,బొసఁగ లిఖించి యందుఁ దలపూవులఁ దమ్మయి నాసచేయునా,కొసరు తెఱంగె జెంగి కుచకుంభములం బతిఁ దాల్చు నన్ను సం,తసమున వ్రాసి యిచ్చెనఁ గదా చెలికత్తెల కేను మ్రొక్కెదన్. ఉ. హరి. ౫. ౧౨౫.

ఉ. మ్రొక్కులు పల్కుమోడి విసరుల్కసరుల్కొసరుల్ సెలంగ...శశాం. ౩. ౯౭.

గీ...ఆత్మవిటులు, కొసరుఁబల్కులతో గ్రుచ్చి గ్రుచ్చి యడుగ...కువల. ౫. ౧౦, ౩౭.

౩. సరకులు కొనువానికి అమ్మువాఁ డిచ్చుపెచ్చు. (శ. ర, వా.)

౪. సంకోచము; జంకు. (ఈయర్థమునఁ బ్రాయికముగాఁ బ్రయోగములందు 'కొంకు' పదముతోఁ గూడి కన్పట్టుచున్నది - చూ. కొంకు.)

ఆ. వరుణదేవ నాకు వరవీరగుణముల,కొడుకు పుట్టెనేని కొడుకుఁ బట్టి,పశువుఁ జేసి నీవు పరిణమింపఁగ వేల్తుఁ,గొడుకు నీఁగదయ్య కొసరు లేక. భాగ. ౯. ౧౮౪.

౫. సంశయము, సందేహము.

ద్వి. బసవనసుజ్ఞానభక్తిమార్గముల,కొసరులు దీర్ప మాకును వశ మగునె. ప్రభులిం. ౪. ౧౦౫ పా. ౧౮ పం.

౬. విజృంభణము.

(కోడిపందెమువర్ణనము.) సీ ... ఒంటితెన్నునఁ గొసరుడిపి యుడిపి. దశకు. ౯. ౩౩.

కొస్సె. వి. (సం. కుశః) దర్భ.

గీ. కొస్సదబ్బన దర్భ లగున్ మహేశ. ఆం. భా. ౨. ౭౫. (ప్రాఁతప్రతి వ్రాఁతప్రతులపాఠము.)

కో

కో[1]. వి. ౧. (యుద్ధాములందు) ఉత్సాహసూచకముగా చేయుఅఱపునకు అనుకరణము. (దీని ఆమ్రేడితరూపము 'కోకో')

క. ఏయుఁడు పొడువుం డడువుఁడు, వ్రేయుఁ డనుచు వారు జాహ్నవీతనయుఁ గదున్,డాయుదు మనసైనికులున్,గో యని తలపడ్డఁ బోరు ఘోరం బయ్యెన్. భార. భీష్మ. ౩. ౪౦౯.

సీ. కో యని యార్చుచుఁ గుప్పించి దాఁటుచు సీలలు వాఁడుమ నీల లిడుచు. అచ్చ. రా. యు. ౯౦.

౨. ఏడ్పునందగుధ్వనికి అనుకరణము.

చ...అ,క్కఱఁగట శోకజాత్రవులఁ గో యను నేడ్పులు నుప్పతిల్లెడున్. జై. భా. ౧. ౫౭.

క. అనుచుఁ దనూజుల నిద్దఱఁ, గొనగోటం గిల్లి వారు కో యని యేడ్వన్. శుక. ౨. ౨౪౭.

ఉ...కో,కో యని కూయఁగాఁ గుతిక కోసిన లోకమువారు తిట్టరే. వి. పు. ౭. ౧౧.

౩. భయంకరముగా అఱచుటయందలిధ్వనికి అనుకరణము.

క. పని గల్గి నీరపాత్రము,గొని నుంగిటి కేఁగుదెంచి కో యనుకూఁతల్,విని చేరిన వికృతాకృతిఁ, గని యున్నాఁ డన్న యేమికతమో యెఱుఁగన్. శుక. ౨. ౪౩౭.

౪. కోయిలకూఁతయందగుధ్వనికి అనుకరణము.

క. కోయిల లంతయుఁ గనుఁగొని,కో యని కూ

యంగఁ జిలుకగుంపులు కినుకం, బాయనిసొ
మ్మొగములఁ గెం,బాయలు దులకింప వెక్క
సంబుగఁ బల్కెన్. చిత్రభా. 3. 32.

౫. ఘోషకుఁడు (=చాటింపువాఁడు) అఱచుచు
చేయుధ్వనికి అనుకరణము.

ఉ...అంబుజబాంధవుఁ డస్తసీమకున్, బోయి
నఁ జూచి పేచినతమోవిభుఁ డంప దినాంత
యోధుఁ డీ,చాయఁ దదీయపత్నిఁ బిలుచం
బడనీడిచికొంచుఁ బోయెనుం,గో యనుమా
డ్కి నంతట శకుంతరవంబు సెలంగె సెల్లె
డన్. పారి. ౨. 30.

కో². (√కొను) కొన్నిపట్ల కొనుధాతువునకు ఆదే
శముగా వచ్చునది. (ఉదా: కోవయ్య, కోకొ
మ్ము, కోరు, కోను, కోము, కోక, కోన్, మొ-
చూ. కొను.)

ఉ. పమ్మినరక్తిచే సెనయుపల్లవకోటుల దూఱ
నేల కో,కొమ్మని కూడి క్రొవ్వలపుఁ గూర్చె
బళీ సుమనస్సమూహముల్. కృ. శకుం. ౧.
23.

మ...కన్గోఁ జాలక...వసు. ౨. ౮౧.

ఉ...సద్గురుఁడు ముందుగఁ గైకొన కేను గోన
టం, చాజగతీశచంద్రుఁడు మహానియమం
బొనరించె మించుగన్. చెన్న. ౨. ౨౦౨.

కోంకణ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. రేణుక, జమదగ్నిభా
ర్య, పరశురామునితల్లి.

కోంకణము. సం. వి. అ. పుం. ఒకానొక దేశము.
(ఇది సహ్యాద్రికిని సముద్రమునకును నడుమ ను
న్నది.)

కోంకృతి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. (కోడియొక్క) కోం
అనుకూఁత.

ఉ. కోంకృతి పట్టనాంగణనికుంజకుటీకృకవా
కురాజిచే...వినంబడెన్. రామా. ౨.౧౦౮.

క..కుక్కుటములు పక్కణమునఁ గోంకృతి సలి
పెన్. రామా. ౨. ౧౦౩.

కోఁగు. స. క్రి. గొఱుగు. (శ. ర, ప్రా)

సీ...ముండనసంజ్ఞ యలరుచు నుండును గోఁగు
ట బోడింపు గొఱుగుట యన. ఆం. భా.
౨. ౧౭౭.

కోఁచే. విణ. (త. కోశై.) పిఱికి, భీరువు.

ఆ. ఓరి కోఁచబంట యొక్కించు కేనియు, మగ
తనంబు లేక పగతుఁ జేరి,కొలుచుచుండి వా
లికొడుకు నం చిటువలెఁ, జెప్పకొనఁగ నీకు
సిగ్గు గాదె. అచ్చ. రా. యు. ౧౨౦.

క. అని తమవార దూఱెఱుధవ,దుని మాలీచక్ర
హస్తధూమ్రాక్షుకా, ద్యనిమిషరిపుమంత్రులు
మా,ర్కొని నిలువఁగ లేక చనిరి కోఁచతన
మునన్. ఉ. రా. 3. ౪౯. ఆం. భా. ౨.
౨౨౧. వేంక. మాన. ౫౭.

వి. పిఱికితనము, భయము.

గీ.... ఉద్ధతులమముల్క, గారినందర్శన మొనర్చె
గారవమునఁ, గోఁచ యొక్కింత లేక యా
రావపట్టి. రంగా. ౧. ౧౮౫.

జ: కోఁచవాఱు.

కోఁచేవాఱు. అ. క్రి. (కోఁచ+పాఱు) భయప
డు, భీతిల్లు.

గీ...ఒకవానరంబు...అడెడుఁ దనుఁ జూచి కోఁ
చవాఱు;రక్కసుల నొక్కతోరణం బెక్క
నగుచు. రామా. ౬. ౨౦3.

గీ... వేల్పు,రాచవారలు నాకత్తిఁ గోఁచవాఱు,
నితఁ డనఁగ నెంత బలహంత యేల వంత.
చంద్రా. 3. 33.

చ. భిదురధరుండుఁ జక్రియును బెట్టుగ దీర్ఘవి
చార మింత చే,యుదురఁట దైత్యుఁ డెంత
బలియుండొ కదా యని కోఁచవాఱి కిట్లు
దుటున వానిఁ ద్రుంతు నను నొక్కనిఁ బంపి
న నంటి చాలదే, యిది సెర వైనబంటుతన
మిట్టిది నీక తగున్ గుమారకా. ప్రభా. ౨.

కోఁడు. స. క్రి. బియ్యము మొదలగువానిని చేట లోఁ బోసి ప్రక్కవాటుగా ఇటు నటు త్రిప్పు.

చ...కపర్దికొనలు చూఁడుచుం దనుజాప్రేవులు ద్రోఁడుచు గాడ్పుకడుప్పులో, గునుకులు గోఁడుచు న్వరుణుఁగుండిఱుఁ దేఁడుచు...కకు. ౫. ౧౨౩. (గునుకులు=ధాన్యవిశేషము. గునుకులుగోఁడుచున్:-బాధ కలిగించుచు.)

కోఁత. వి. (√కోయు.) ఛేదనము, ఖండనము;హింస, బాధ.

క.వెడగోఁతల నెత్తు రొలుకఁ,బడఁ ద్రోచిన వచ్చి కుక్కపదుపు వెనుకకున్, జడిసెఁ గబళింప నొల్లక...భార. శాం 3. ౫౦౮.

ద్వి. కమలాక్షి తుచ్ఛభోగముల కాసించి,యము నిచేఁ గోఁతల కమ్మ నే నోర్వ. ద్వి. సారం క. ౧. ౭౮ పా. ౨౨ పం.

(వ్యవ) అత్తగారికోఁతలు ఆమె పడలే కున్నది.

కోఁతపట్టు=కోఁతకోయ నారంభించు.

(వ్యవ) వారిచేను మొన్న నే కోఁతపట్టినారు.

కోఁతకువచ్చు=కోసెడిపదనికి వచ్చు.

(వ్యవ) ఇంక నెలకుఁ గాని యీచేను కోఁతకు రాదు.

కోఁతప(వ)డు. అ. క్రి. (కోఁత+పడు) ౧. ఖండితమగు, నఱకఁబడు.

సీ. ఎచ్చోట ముచ్చిచ్చు నేఁడేసినాల్కలు కొండ నాల్కలదాఁకఁ గోఁతపడియె. భీమ. 3.౩౭.

క. ఏఋంగము గొని శూద్రుఁడు,పాయక విప్రునకుఁ దాను బాధకుఁ డగు వాఁ, డాయంగము కోఁతపడక,పోయెద నన రాదు తనకు భూపతిచేతన్. విజ్ఞా. ప్రా. ౮౭.

౨. హింస నొందు, బాధిత మగు.

గీ. కుపితమానసుఁడై వృథా కోయఁ బనిచె,నకట యిటువంటికువిభుఁ డెందైనఁ గలఁడె, కాలుచేఁ గోఁతపడక లేక బ...లు చేఁ గోఁతపడఁజేసె నాలతాంగి. సారం క. 3. ౧౨౦.

కోఁతి=క్రోఁతి. వి. (క. కోతి. త. కోంది) ౧. మర్కటము, వానరము.

సీ. కోఁతికి జలతారుకుళ్లాయి యేటికి విరజాజి పూదండ విధవ కేల. రామలిం. 33.

సీ. కోఁతి కొబ్బెరకాయ కొన కెక్కి పడఁద్రోయు దానిజలంబు లు ద్రావఁ గలదె. రామలిం. ౧౭.

ఉ...అకట కోఁతికి మానిక మేల...దశా. ౧. ౭౯౫.

సా: కులమింటికోఁతినైనను పెండ్లాడుట మంచిది(:-అందము లేకపోయినను కులీనురాలిని పెండ్లాడుట శ్రేష్ఠము.) తాఁ జెడ్డకోఁతి వన మెల్లఁ జెఱచినట్లు(:-తాను చెడుటయే కాక తక్కిన వారిని కూడ చెఱచుటను దెలుపును.) కోఁతిపుండు బ్రహ్మరాక్షసి యైనట్లు(:-చిన్నకష్టము పెద్ద కష్టముగా పరిణమించుటను దెలుపును.) కోఁతికి కొబ్బెరకాయ దొరకినట్లు(:-అనుభవింప లేనివానికి అనుభవయోగ్య మగుపదార్థము దొరకుటను దెలుపును.) నిప్పు ద్రొక్కినకోఁతికి సివ మెత్తినట్లు(:-స్వభావముచే చపలుఁడైనవానికి మఱి యొకచాపల్యకారణము గలుగుటను దెలుపును.)

చ...నిప్పు ద్రొక్కుకోఁతికి సివ మెత్తుచంద మది త్రిప్పుట కేరితరంబు భూవరా. రంగా. ౨. ౨౨౬.

జ: కోఁతికొమ్మంచి, కోఁతిగుమ్మకత్తి, కోఁతిపుల్లలు, కోఁతిమామిడి.

కోఁతికొమ్మంచి. వి. (√కోఁతి) బాలు రాడెడి యొకయాట. (బ్రా, వా.)

కోఁతిగుమ్మకత్తి=కోఁతికొమ్మంచి. (బ్రా.)

కోఁతిపుల్లలు. వి.బ. (√కోఁతి) మగ్గపుపలకదార ...దగిల్చెడిపుల్లలు.(శ. ర, బ్రా.)

కోఁతిమామిడి. వి. (√ కోఁతి) కపీతనము, అంబాళము. (దీనిపండ్లు కోఁతికి ప్రియములు.)

కోఁదాము. వి. జా. తాళవృక్షవిశేషము.

సీ. ముక్కు-దాడిమ బీజ మొగలింగ కోఁదాము ...హంస. ౪. ౧౧.

సా: ఈఁదా దన్నచో కోఁదా దనుట=ఎమరెత్తుగా ప్రవర్తించుట. (చూ. ఈఁదాము.)

కోక. వి. వస్త్రము, బట్ట (వాడుకయందు స్త్రీవస్త్రపర్యాయమై యున్నది.)

ద్వి. కోక లుడుకుచుఁ జాకి క్రొవ్వి...బస. పు. ౪. ౧౦౧ పా. ౪౦ పం.

గీ. ఇట్లు వర్తించియును నాతఁ డేమియందుఁ, గళవళముఁ జెందెఁ గూడుఁ గోకయును లేక. శుక. 3. 3౭౫.

గీ. అపుడు గురుభామ చిత్రాంగి యలమి బలిమి, నొడిసి పట్టినఁ జైకోక విడిచి చనియె. సారంగ. ౨. ౧౩౨.

సీ. కులటలఁ గూడదు తొలఁగనీయదు పైఁట మోఁగాళ్లపైఁ గోక మెలఁగనీదు. దశా. ౧౦. ౧౦౯.

కోకదేవము. సం. వి. అ. పుం. పావురము. (రా. ని.)

కోకనదము. సం. వి. అ. న. ౧-చక్రవాకములను కూయునట్లు చేయునది-చెంగలువ, ఎఱ్ఱకలువపూవు. ౨. చెందమ్మి, ఎఱ్ఱతామరపూవు. (మే. ని.)

కోకము. సం. వి. అ. పుం. ౧. జక్కవ, చక్రవాకము. ౨. తోఁడేలు. 3. కప్ప. ౪. ఈఁతచెట్టు.

కోకిలము. సం. వి. అ. పుం. ౧. పికము, కోయిల. (నైష. ౪. ౨౦.) ౨. కొఱవి. 3. ఛందోవిశేషము.

కోకిలాక్షము. సం. వి. అ. పుం. ములుగొలిమిడి.

కోకిలావాసము. సం. వి. అ. పుం. మామిడిచెట్టు.

కోకిలేక్షువు. సం. వి. ఉ. పుం. నల్లచెఱుకు.

కోకిలోత్సవము. సం.=కోకిలావాసము.

కోగిల=కోయిల², కోవెల². వి. (సం. కోకిలః. తు. కోగిల్) పికము, వనప్రియము. (చి. ని, శ. ర.)

కోచము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) ౧. సంకుచితమగునది, ముడుఁగునది. ౨. సంకోచింపఁ జేయునది, ముడుఁగఁ జేయునది. వి. అ. పుం. సంకోచము, ముడుఁగుట.

కోచే. వి. జలజంతువిశేషము. హంస. ౪. ౧౫౬.

కోచుఁడు. సం. వి. అ. పుం. జాలరివానికి కటికదానియందు పుట్టినసంకీర్ణజాతివాఁడు.

కోజాగరము. సం. వి. అ. పుం. ఆశ్వయుజపూర్ణిమ. (కోజాగర్తి=ఎవఁడు మేలుకొని యున్నాఁడు? అని లక్ష్మి ఆనాఁటిరాత్రి ప్రశ్నించును-కల్ప)

కోట. వి. (సం. కోటః. ప్రా. కొట్ట, కోట. క. కోటె.) ౧. దుర్గప్రాకారము, రాజధానిచుట్టునుండు ప్రహరి.

గీ. అమరు హాటకమయకవాటములతోడ, గురుతరం బైనయవ్వీటికోటగవను. నైష. ౨. ౪౨.

సీ...ప్రాకార మగుఁ గోట యన ... ఆం. భా. ౨. ౧౨.

౨. చుట్టును ప్రాకారము కలిగి రాజవాసస్థానమగుపురము.

సీ. కోట యేమఱ కప్డుఁ బాటించి గడ్డియు భాణంబు గొల్చును గట్టియలును, నేయి నూనెయును నానాయుధమ్ములు నౌషధములు నాళీలయంత్రములుఁ గూపములు లోనుగానందు పలయువాని సమగ్రములుగ సంపాదించి...భార. శాం. ౨. ౫౪.

పెట్టనికోట=కట్టక యేర్పడినకోటవంటిది, అయత్నముగా లభించినరక్షణసాధనము.

ఉ. పెట్టనికోట నీకు హరి....భార. ఉద్యో. ౧.

తరల. వినుము కౌరవకోటికిం దనవిల్లు పెట్టని కోటగా, నని యొనర్చి...భార. స్త్రీ. ౨. ౧౭౪.

కోటకొమ్మ=దుర్గప్రాకారశిఖరము.

గీ...సొల్పుఁ జూడఁ, బట్టణముకోటకొమ్మలపంక్తి గగన, మండలశ్రీకి సంపంగిదండవోలె. ఆము. ౨. ౫.

గీ...చెలఁగి కోట, కొమ్మలం దాడుతెఱఁగంటికొమ్మ లిడెడు, వేల్పుదొరమానికములు నవ్వీటఁ దనరు. నీలా. ౧. ౩౧.

కోటఁడు. వి. (త. కోట్టాన్.) గ్రుడ్లగూబ.

క...కోటఁడు, పావకకీలాళిఁ గాలి భస్మం బయ్యెన్. వేం. పంచ. ౩. ౩౪౧.

ఉ. ఘుక్కని మాటిమాటికిని గోటఁడు బల్కెడు వామదిక్కునం, జొక్కటమై ఫలించు మన శోభనకార్యము లెల్లఁ డిట్టిభా. క్రీడా. ౫౧. ఆం. భా. ౨. ౯౧.

కోటకుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ఒకానొకసంకీర్ణజాతివాఁడు. (వీనికి గృహకారకత్వము వృత్తి.)

కోటము. సం. వి. అ. పుం. ౧. దుర్గము, కోట. (కల్ప.) ౨. కౌటిల్యము, కుటిలత.

కోటర(ట్ర)ము=కోడంట్రికము. వి. (√ కోడలు.) కోడలితనము.

(స్నుషాత్వము, కోడంట్రికము.)

చ. అఁటయమిఁ జేసి కోడలన కప్పుడు దాసిగఁ జేసె నమ్మహా,పురుషునిపాలికిన్ బతులు వోవఁగ వీరలతోన యేను జె,చ్చెరఁ జని కోటరంబు దగఁ జేయుదునో యటుగాక పాడిమై, వరవుడ మోపి చేయుఁదునో వారికి మాధవ నిశ్చయింపుమా. భార. ఉద్యో. ౩. ౧౧౨.

సీ. వైవాహికక్రియావ్యసనంబు గొన్నేండ్లు గొన్నేండ్లు కోడంద్ర కోట్రములును. వి. పు. ౫. ౧౨౭.

ఉ. రాయిడికత్తె లైనపెనుఁబ్రామిడియత్తలయిండ్లఁ గోట్రముల్, సేయుఁవిలాసిను ల్మనుకు సెందఁగ...విక్ర. ౬. ౭౩.

కోటరము. సం. వి. అ. పుం. న. నిష్కుహము, చెట్టుతొఱ్ఱ.

కోటరావణము. సం. వి. అ. న. తొఱ్ఱ లున్నచెట్లు గలయడవి.

కోటరించు=కోరాడు.

(పంది ముట్టెతో నేల కెల్లగించు.)

సీ. చిఱుతయై గురుతరస్థితి రొప్పి కుప్పించుఁ గోలమై లీలమైఁ గోటరించు. ల.వి.౨.౧౦౨.

కోటఱికము=కోడంట్రికము. వి. (√ కోడలు.)

(కోడంట్రికము, స్నుషాత్వము.)

చ. పలుకుఁబడంత యేయువిదపజ్జలఁ గోటఱికంబు సేయు. రామా. ౧. ౨. (శ.ర.పా)

కోటవి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. దిసమొలగలయాఁడుది, నగ్నిక. ౨. దుర్గాదేవి. (కల్ప)

కోటానఁగోటులు. వి. బ. (కోటులు + కోటులు-శ. ర.) పెక్కుకోటులు.

క. కాటుకకొండలకైవడిఁ, గోటానంగోట్లు మింట ఘూర్ణిల్లుచు సం,స్ఫోటించు మేఘగణములు, గాటంబుగ వృష్టి గురియఁ గరఁగి జగంబుల్. మత్స్యపురాణము. ౨. ౩౧.

క. హాటకములు దక్షిణగాఁ, గోటానంగోటు లొసఁగి కుంభిని యెల్లం, బాటించి ధారవోసెను, హాటకగర్భప్రభావుఁ డగువరరుచికిన్. విక్ర. ౫. ౧౩౦.

సీ. కొండలు మ్రోఁకుచుఁ గోటానఁగోటులు వృథివి బీఁటుబాఱఁ బెఱుకువాఁడు. భా. రా. యు. ౨౬౩.

కోటి౧. వి. (సం. కోటిః.) నూఱులక్షలసంఖ్య.

(ఈ క్రింది ప్రయోగమునుబట్టి తెనుఁగుపదముగా గ్రహింపఁబడినది.)

క. తడవఁగ వసమా యందుల, గాడపనిసిరు లేరికైన గెలుఁగఁగ వచ్చున్, నాడువక కోటికి నెత్తిన, పడగలచేఁ గోమటిండ్లబంగరుమళిగల్. యయా. ౧. ౮౮.

కోటికిఁబడగయెత్తు = కోటీశ్వరుఁడైనట్లు జెండా యెత్తుకొను, ధనాఢ్యుఁడగు; ఘనుఁడగు.

క. అన నిట్టిపలువయఱపుల, కును గోటికిఁబడగ యెత్తి గుటి యగుపెద్దన్, నిను నమ్మరాదుగా క, ట్లానరిచితే నిట్టిలంచ మొసఁగనె సీకున్. కళా. ౭. ౨౭.

కోటి². వి. వేగు, చారుఁడు.

కోటియిడు=చారుల నియమించు.

క. చెడ విఱిగి యడవిఁ బడి యెడ, నెడ గట్టులతుదలఁ గోటియిడి లోఁగడకున్, దడుకు వాడి పించి యాకుల, గుడిసెల వసియించె మంత్రి గురుభటయుతుఁడై. ఆము. 3.౧౭.(శ.ర.పా.)

జ: కోటికాఁడు.

కోటి. సం. వి. ఇ, ఈ. స్త్రీ. ౧. కోణము, అంచు. ౨. అగ్రభాగము, చివర. 3. చాపాగ్రము, వింటికొప్పు. ౪. అతిశయము, పెంపు. ౫. సంఖ్యావిశేషము, నూఱులక్షలు. ౬. వర్గము, సముదాయము. (ఉదా: మనుష్యకోటి, ప్రాణికోటి, మొ.) ౭. వాదమునందు ఒకపక్షము. (ఉదా: పూర్వపక్షకోటి. కల్ప.) ౮. (గణిత.) భుజకర్ణభిన్న మగుక్షేత్రావయవరేఖా భేదము.

కోటికాఁడు. వి. (కోటి² + కాఁడు-స్వార్థమున.) వేగువాఁడు, చారుఁడు. (శ. ర.)

కోటిజిత్తు. సం. వి. త్. పుం-పండితకోటిని జయించినవాఁడు-కాళిదాసకవి.

కోటిపాత్రము. సం. వి. అ.న. తెనిపాతము, త్రెడ్డు.

కోటిరము. సం. వి. అ. పుం. ౧. జటాజూటము, ఋషులు తలపై కొప్పువలె వే[illegible] (ఆ.ని.) ౨. నకులము, ముంగిస. 3. ఇంద్రగోపకీటము, ఆరుద్రపురుగు.

కోటిరుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ఇంద్రుఁడు.

కోటివర్ష. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. స్పృక్క యనుగంధద్రవ్యము.

కోటిశము. సం. వి. అ. పుం. మట్టిగడ్డలు పగులఁగొట్టెడికొయ్య, లోష్టభేదనము.

కోటీరము. సం. వి. అ. పుం. ౧. కిరీటము, బొమిడికము. ౨. ఋషులు శిరసున కొప్పువలె వేసికొను జడలముడి, జటాజూటము.

శ్లో. పాణౌ ఫణీ భజతి కంకణభూయమైశే, సోయం మనోహరమణీమణీయమువైచ్చః, కోటీరబంధనధనుర్గుణయోగపట్ట, వ్యాపారపారగమముం భజ భూతభర్తుః. సం. నైష. ౧౧. ౧౮.

కోటీశము. సం=కోటిశము.

కోటేరు. వి. విపరీతబద్ధలాంగలము, దుక్కికి పోవునపుడు గాని దుక్కియై మరలివచ్చునపుడు గాని పణత మీఁదుగా కాఁడికి తగిలించిననాఁగలి. (దీనిని కవులు చక్కనిసోగముక్కున కుపమానముగా గ్రహింతురు.)

సీ. కోటేరనంగను గొఱులు విపర్యయబద్ధలాంగల సంజ్ఞ...ఆం. భా. ౨. ౨౩౨.

ద్వి. మీఁదైనయెద్దులమెడకాఁడిమీఁదఁ, గోటేరువైచి...పరమ. ౭. ౫౩౧ పా.

క. కోటేరు వెట్టిన ట్లా, పాటీరసుగంధినాస భాసిలు ననఘా. ఇందు. ౨. ౧౬౪.

సీ. మీ టేరుపడి మంచికోటేరు వెట్టినమురువు చూపట్టెడుముక్కు టెక్కు. వాల్మీకి. 3. ౧౧౭.

కోట్టము. సం.వి.అ.పుం.దుర్గపురము.(అమరసుధ.)

కోట్టారము. సం. వి. అ. న. ౧. దుర్గపురము. ౨. [illegible] మెట్టు. 3. నూయి. (విల్యమ్సు.)

కోరము. సం. వి. అ. పుం. మండలాకార మైనమచ్చలు కలిగెడు ఒకజాతికుష్ఠరోగము.

కోరరము. సం. వి. అ. పుం. అంకోలము, ఊడుగుచెట్టు.

కోశరపుష్పి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. వృద్ధదారకము, బొద్ది చెట్టు.

కోడ. వి. ఒకవిధ మగునాలు.

సీ. నా అటంచనఁగను మీఁలు వాప్యాంకురావళి కోడయనఁగను బొలుచుఁ దద్వి, శేషనామంబు....ఆం. భా. ౨. ౩౫.(బ్రౌ.పా.)

కోడంగి=కోణంగి. (క. కోడంగి.)

ద్వి. కోడంగిగతి బాలుఁ డాడు మనంగ, వేడుక మతిఁ దొలఁ కాడంగ నాడు. పండితా. పురా. ౧౬౬ పా.

కోడంట్రము=కోడంట్రికము. వి. (√ కోడలు.) (కోడతికము, కోడలితనము, స్నుషాత్వము.)

క...ఓ, రమణీమణి నీకోడంట్రము సెఱుఁగరు వారు యోగరసనిశ్చలతన్. కళా. ౭. ౮౯. ఆం. భా. ౨. ౧౧౧.

కోడంట్రికము=కోడంట్రము, కోడతికము, కోటతికము, కోటరము. వి.(√ కోడలు) ౧. కోడలితనము, స్నుషాత్వము.

క...సకి నాతనుజునకు నీవు సతివై కోడంట్రికమెపుడు చేసితివి నీ, మొకమే నే సెఱుఁగఁ జెల్పుము నిజంబు...ఉ. రా. ౪. ౨౧౬.

౨. కోడలిని అత్తవారు పెట్టుబాధ. (వా.)

కోడబడి. వి. భక్ష్యవిశేషము. హంస. ౧. ౧౦౫. (ముద్రి, బ్రౌ. పా-కోడిబడి. శ. ర. పా.)

కోడతికము=కోడంట్రికము. (కోడలు+తికము) వి. (కోడంట్రికము, స్నుషాత్వము.)

సీ...కోడంట్ర మనఁగఁ గోడతిక మంచన స్నుషాత్వ మలరును...ఆం. భా. ౨. ౧౧౧.

కోడలితనము. వి. (√ కోడలు.) స్నుషాత్వము, కోండట్రము.

సీ. అత్తగా రని బత్తి నడుగు లొత్తుచు శచీవనజాక్షి కోడలితనము సెఱుప. దశా. ౩. ౪౯.

కోడలు. వి. దే. (కొడుకు+అలు-శ. ర.) కొడుకుయొక్క-భార్య, స్నుష.

క. సుందరి నాకోడంట్రు ర, యం దభ్యర్హితవు నీవు ...భార. సభా. ౨. ౨౫౭.

క. లలితాంగిఁ బడసెఁ దనకోడలిరూపముకంటెఁ గడు జెడం గగురూపో, జ్జ్వలకాంతి గలుగుదానిన్...భార. ఆర. ౩. ౨౬౬.

సీ. అక్కటా హింసాదు లైనకోడండ్రార యొక్కడ నున్నారు...ప్రబోధ. ౫. ౮.

క. కల దాహ ద్రవసతి శశి, కల దా ననఁ జాలు నొకవికారపుఁగోడల్, వలదాలోలకటాక్షాం, చలదామనిబద్ధతరుణజనఖంజనయై. పాండు. ౩. ౬౦. ఆం. భా. ౨. ౧౧౧.

సా. కోడకు నలుపైన కోడలు మెల్ల నలుపు. కొడుకు బ్రదికికియుండ వలెను కోడలు ముండ మోయ వలెను.

కోడాడు=క్రోడాడు, కోరాడు. స. క్రి. ౧. కొమ్ములతో పొడుచు.

వ. ఇవ్విధంబున నవ్వేదండంబు లొండొండ చండక్రీడన్ గోడాడుచుండ. నృసిం. ౪. ౪౭.

౨. అపహరించు.

మ...అప్పాని శూలంబు చేకొని నారాయణు ప్రాణముల్ రణములోఁ గోడాడఁ జూడన్... ఉ. హరి. ౬. ౮౫.

కోడి. వి. (సం. కుక్కుటః. ప్రా. కుక్కుడో. శ. కోటి) కుక్కుటము, అజ్జవాలు.

గీ. కొక్కొరోకో యటంచును గోళ్లు కూసె. హర. ౭. ౧౩౭.

సీ. ద్రవిణము పైపన్నిదము లొడ్డి మాత్సర్యగతిఁ గోడిపందెము లక్కట్టువారు. వైజ. ౩. ౬౯. ఆం. భా. ౨. ౯౨.

జ: కోడిపేఁట, కోడి తెప్ప, కోడిపోరు.

కోడిగ=కోడీ. వి. (త. కోడి=హారము) ౧. హారము,

సరము 7. (రత్నములు వస్త్రములు మున్నగువాని యొక్క ఇరువదింటిసమూహము. బ్రా. రత్నముల యిరువదింటిసంజ్ఞ. శ. ర.)

సీ. కోయచేడెకుఁ గెంపుకోడిగల నొసంగి గురిగింజలను దీసి సరము గూర్చు. పార్వ. ౨. ౨౩.

కోడిగము. వి. ౧. వంచన.

గీ... ఉర్వి చేరె, నడుగుచూపరిజడదారియొడయ నింటి, కోడి కోడిగములవేల్పుప్రోడ యపుడు. దశా. ౫. ౨౬.

క. వీడక యిట్టుల నాగ్లై, దేఁడులు విహరించ గర్భ మిరవుగ నిలిచెన్, ప్రీడాపతికిని నాహరి, కోడిగమే మనుచుఁ దల్ప గుణరత్ననిధీ. ఉ. హరిశ్చ. ౨. ౯౧.

౨. విలాసచేష్ట, శృంగారచేష్ట.

సీ. కడఁకఁ జేసినకోడిగముల కెల్లను బ్రతి చెనకుట లోకకొన్నిదినములందు. అని. ౧. ౧౧౯.

ఉ ... ఈ, కోఁతివిటుండు చేయునెడకోడిగముల్గని మాటి వత్తురే. భల్లా. ౫. (శ. ర.)

ఉ. కుక్కయుఁ బోలె వెంటఁబడి కోడిగ మాడక భావజార్తిచే, నిక్కడ నిల్వఁగాఁ దరమె ...చంద్ర. వి. ౧. ౭౦.

౩. కేళి, పరిహాసము.

సీ. అతులితవేదవేదాంతచర్చల బ్రహ్మనైనఁ గోడిగ మాడుహంసతతులు. చెన్న. ౧. ౨.

౪. కొంటెతనము.

గీ. అధ్వగులు కోడిగములకై యాకు లెల్లఁ, ద్రెంచి శాఖావితానము ల్దూంచి వైవ, మోడుపడియుండె...శుక. ౩. ౪౩౯.

ద్వి. కినిసి బ్రాహ్మణుని శిక్షింప లేరనుచుఁ, జెనఁటి కోడిగములు సేసి పోయెదవా. ద్వి. హరిశ్చ. ఉ. ౨౫౫ పం.

విణ. దుష్టము.

గీ. కోడిగపుఁగంతుయూతన కోడి వజ్రి, కోడిరై మూసెఁ గొక్కొరోకో [illegible]

చ. ఇననిభుఁడైన గౌతమమునీంద్రు వివేకము వీటిఁబుచ్చి యా, యనఘునిధర్మపత్నికి నహల్యకు నాఱడి దేఁ దలంచి వం, చనగతిఁ గూయు కోడిగపుజాతి...విప్ర. ౩. ౪౭.

౨. వ్యర్థము, నిరుపయోగము.

చ. పని మఱి లేనికోడిగపుబాఁపని నీ వొకప్రోది సేసి పే, ర్కొని ముహు నావిలాసగుణమాధి తెలుంగనియట్లు పన్నిదం, బని కడు మించ నాడితి యాడినమాటకుఁ దారసిల్లినన్, వెనుకకుఁ బోకు మంచుఁ జెలి వెండియు జంకెన లుల్లసిల్లఁగన్. వి. ప్ర. ౨. ౭౩.

వ. అతం డొక్కనాఁడు ... దాసీజనంబులు తన కాచరించునూడిగంబులఁ గోడిగంబులం జేసి కూడుసీల్గకుం బాసి గాసిపడుసమయంబున... వేం. పంచ. ౩. ౧౭౭.

జ: కోడిగించు, కోడిగీఁడు.

కోడిగించే. అ. క్రి. (√ కోడిగము.) శృంగారచేష్టలు చేయు.

సీ. గొల్లయిల్లాండ్రతోఁ గోడిగించుటఁ జేసి పరకామినీసహోదరతఁ జూప...గీ. కోరి తొలుమేనఁ దన కైనకొదువ లెల్ల, మాన్చుకొన వచ్చి భువనైకమాన్యలీల, నవతరించినకృష్ణుఁడౌ ననఁగ మించె, నరసవిభుకృష్ణరాయభూనాయకుండు. పారి. పీఠి. ౧౭.

స. క్రి. కోడిగముచేయు, పరిహసించు.

సీ. మండువేసవినాఁటిమార్తాండబింబంబు గోడిగించుపసిండిగుబ్బతోడ. కాశీ. ౪. ౨౯౪.

కోడిగీఁడు. విణ. (కోడిగము + ఈఁడు) కోడిగము చేయువాఁడు.

(కొంటెవాఁడు.)

సీ. తనరథంబునకు మాధవసత్యభామల గుఱ్ఱాలఁ జేసినకోడిగీఁడు. వరాహ. ౨. ౯౦.

గీ. వాల్కపై నవ్వుగింనైన నాననట్టె, యారివే [illegible] శయ్యంబు శదుపు, కూడుగాఁ

చేసి మెలఁగెడుకోడిగీఁడు...చిత్ర.భా.౫.౪౩.
(శృంగారచేష్టాపరుఁడు, విలాసవంతుఁడు.)

సీ. కుంటెనీలకు నిచ్చి కోడిగీలకు నిచ్చి మిన్నక వారకామినుల కిచ్చి. విక్ర. ౭. ౧౨౪.

కోడిపీఁట. వి. (కోడి+పీఁట) బండిపోలుగట్టిచివర క్రింద ఎత్తుగా నుంచెడు మోపుడుకొయ్య, అను కర్ర ము.

సీ. పంకరుహంబులు బండికన్నులు ... అశోకము ల్గోడిపీఁట...కు. సం. ౪. ౪౩౯.

కోడిపోరు. వి. (√కోడి) కుక్కుటకలహము, ద్యూతభేదము. ఆం. భా. ౨. ౩౦౬.

కోడియ=కోడె.

వి. (కోడెదూడ, గిత్త, వత్సతరము.)

గీ. తలఁకి యోతండ్రి యాకోడియలను బట్టి.నీలా. ౨. ౬౨.

చ. గొఱియలమంద యాఁబసులగుంపు ... తఱుపులగాడి కోడియలదామెన గాడెలఁ గొల్చి గల్గి యే,కొఱఁతయు లేక యుండు నొకగొల్లత...వేం. పంచ. ౧. ౫౮౬.

కోడిత(డె)ప్ప. వి.(కోడి+అప్ప.)కను అప్పల యందు కలుగు రోగవిశేషము.

ద్వి. చెప్పఁ జిత్రము గోడిఅప్ప వెర్గినదో,తప్ప వోనోపునో తడికంటివిధమొ. బస. పు. ౩. ౭౫౮ పం.

ద్వి. గ్రుడ్డిక న్నొరకన్ను కోడెప్పకన్ను. పండితా. మహిమ. ౨౭౩. పా.

కోడీ=కోడిగ. (శ. ర.)

కోదు¹. వి. దే. (మంచములు మున్నగువాని) కాలు.

వ... పగడపుఁగోళ్లపట్టెమంచములు...దశా. ౧. ౧౪.

సీ....కోదనఁగ ఖట్వాంగ మెసఁగు.ఆం.భా.౨. ౧౬౪.

కోదు². వి. దే. ఊరిచివరినీటిపల్లము. (శ. ర, వా-కుల్యావిశేషము. చి. ని.)

ఉ...కాల మెక చేసిన నేతము లెత్తి కాల్వలుం,బాయలు కోళ్లు నూతులును బావులు రాట్నములుం జలార్థమై,చేయఁగ నాయెఁ గాక మఱి చేయ నినాఁడవి తామె పుట్టునే. ద్వా. ౬. ౭౦. ఫీ మ. ౩. ౨౨.

ఉదా: ఏర్లును కోళ్లును ఏక మగునట్లుగా వర్షము కురిసినది.

కోదు³. వి. రేఖ, గీఁత.

సీ. ఖట్వాంగరేఖలు గనుపట్టుఁ గోదు నా...ఆం. భా. ౩. ౫౩.

కోదుతాఱు. అ. క్రి. పండినపైరు మిక్కిలి యొందు. (శ. ర, బ్రౌ.)

కోడె=కోడియ. వి. ౧.కాఁడికి మరపఁ దగినమగదూడ, గిత్త. (శ. ర.) ౨.గోవుమున్నగువానిమగదూడ; ఎద్దు, వృషభము.

సీ... కోడె యనఁగఁ బెయ్య యనఁగ. గీ. గోప్రభృతి పుంస్త్ర్యపత్యముల్ ... ఆం. భా. ౨. ౨౬౨.

సీ. ఆదిశాక్వరము విహారంబు సలుపు నీకొండచెంపల గోవుకోడెవో లె. వరాహ. ౬. ౮౭.

ఉ...శూలపాణికిం, గాలొక టేమొ కుంటి వలెఁ గన్పడుచున్నది లేక కోడె నే,వేళల నెక్కుచుం దిరుగ నెత్తియె... పార్వ. ౪.౯౨.

౩. విటుఁడు.

గీ. అడిగినంతయు కోఁ యిచ్చినట్టికొత్త, కోడెఁ జేకొని తన వెళ్లఁ గొట్టుటయును,బ్రాంతిఁ దన వల్పులంజియఁ బాయలేక, క్రీడ యించుక లేనిచేబోడిబొజుఁగు. కవిక. ౪. ౯౯.

విశే. తరుణము, పడుచుది.

క. మద మొదవుకోడెవిటులకు, హృదయపుటాం తరములగు హేమాహేమిక్కా, బవిచేలముష్ట

ధులు పుట్టుదు రానీమాటికుచపటుత్వము గ
న్నన్. హంస. ౧. ౨౧౨.

శా. కామాంధల్ వెలనాటికోడెవిధవల్... క్రీ
డా. ౨౦౯.

సీ. కోడెజక్కవగబ్బిగుబ్బచన్నులమీఁదఁ దరఁగ
పయ్యెదకొంగు పారలి పడఁగ. దశా. ౯.
౧౩౦.

౨. మగది.

గీ...ఎవరి, నెదిరి కొమ్ములఁ గ్రుమ్ముచుఁ గదిసి కో
డె, తఱపులను బొడ్చుచు...నీలా. ౨. ౪౩.

(వ్యవ) ఆయావునకు పుట్టినది కోడెదూడా?
పెయ్యదూడా?

కోడెప్రాయము=తారుణ్యము, యౌవనము.

మత్తకోకిల. కోడెప్రాయపుగబ్బిగుబ్బెతఁ గూర్చి
వేలుపుఁబ్రోడ దాఁ,గోడిరైై యొకరేయి కూ
యిడ...సమీర. ౧. ౨౧౪.

జ: కోడెకాఁడు, కోడెకొండ, కోడెగాడ్పు, కో
డెతనము, కోఁడెత్రాఁచు, కోడెరాతు.

కోడెకాఁడు. వి. (√కోడె) ౧. యువకుఁడు, త
రుణుఁడు, పడుచువాఁడు.

ఆ. కోడెకాఁ డనంగ గోవాళ్లు నాఁగను, యువజ
నాఖ్య లొప్పుచుండు రెండు. ఆం. సం.మాన.
౮.

గీ...మించుఁబోండ్లఁ,గూడి జలకేళిఁ గావించు
కోడెకానిఁ, దలిరువిల్కాని నగుచక్కఁదన
మువాని. దశా. ౬. ౭౪.

౨. యౌవనమునకు పూర్వదశయం దున్నవాఁడు.

గీ. కోడెకాఁడు కొమరుఁ డనఁ గొండికనఁగఁ,
దగుఁ గుమారుఁడు తరుణుఁడు దనరు వయసు,
వాఁ డనుచుఁ బలుకంగ...ఆం.భా.౨.౧౧౮.

౩. విటుఁడు, పల్లవుఁడు.

ఉ. ఎన్నఁడుఁ గాను పీస మొక టిచ్చినవాఁడవు
గావు పీట నీ,వన్నియుఁ గోడెకాండ్రు తగ వార
వధూటులకై యొసంగునా...

చూచియు నినీ తల వంపఁగ నేర వన్నిటన్,
చిన్నతనంబు దాల్చితివి పెద్దగ నిన్నిఁక నా
డ నేటికిన్. విప్ర. ౨. ౨౭.

సీ...గోవాళ్లు బొజుఁగు నాఁ గోడెకాఁడు. గీ.వె
చ్చకాఁడు నవుపుకాఁడు వేడ్కకాఁడు,లం
జెకాఁడు మిండఁ డనఁబల్లవుఁడు దనరు. సాం.
ని. మాన. ౮.

కోడెకొండ. వి. (కోడె+కొండ) హిమాలయపర్వ
తము. (పృథుచక్రవర్తి భూమిని ధేనువును గాను
హిమవంతమును దూడనుగను జేసి రత్నములు నో
షధులును పిదికె నని పురాణప్రసిద్ధి.)

ఉ. ఎన్నఁటిమాట నీ వెఱుఁగుదే తుహినాచల
మాట మేనకం, గన్నులఁ జూపి యంపనెగఁ
గ్రాఁచినకాఁకకుఁ జల్లఁజల్లఁ దా,ర్కొన్న
విరాళి నాఁటివలిగొజ్జఁగనీటఁ జామయ్య ధా
త్రికిం, బన్నినకోడెకొండ యొడఁబాటునఁ
దాల్చెఁ దదంక మిప్పుడున్. కకు. ౧.౧౯౪.

కోడెగాడ్పు. వి. (√ కోడె) లేగాలి, మందమారు
తము.

సీ. నుఱుప కే లున్నవి నెఱయ ధైర్యంబును గం
దంపుమలకోడెగాడ్పుగములు. ప్రభా. ౫.
౧౭౪.

కోడెతనము. వి. (√కోడె) ౧. పడుచుఁదనము. ౨.
విటత్వము.

ఉ. వచ్చి పురంబువాకిట రువారపుఁగోడెతనం
బులోడఁ గ,న్నిచ్చకు వచ్చుచేడియల నెచ్చరి
కించుచు...విక్ర. ౮. ౮.

౩. జాణతనము, ప్రౌఢి.

(సీతారాములకేళీవర్ణనము.) సీ. సరులు చిక్కులు
దీర్చి జవ్వాజి కస్తూరి కులుకుగుబ్బలఁ బూయు
కోడెతనము. ఉ. రా. ౬. ౧౬౮.

కోడెత్రాఁచు. వి. (√ కోడె.) పడుచుత్రాఁచు

సీ. మంగలకత్తిపై నంగ ముంచినయట్లు కోడెత్రాఁచును ముద్దులాడినట్లు. వేణు. ౫౦.

(ఇట్లే కోడెపాము, కోడెనాగు.)

ద్వి. ఘన మైనయాపందు గసికాట్లుచేసి, యాడుచు మునుపటియవిధి పోనాడి, కోడెపామై యాడుకొనుచుండె సంత. ద్వి. శ. సా. ౨. ౬౬ పా. ౧౦ పం.

సీ. తమి నీలకంఠకంఠముల హారంబులబాగుఁ జూపెడుఁ గోడెనాగు లీడ. వాల్మీకి. ౩. ౧౪౩.

కోడెరాతు. వి. (√ కోడె) వృషభవాహనుఁడు, శివుఁడు.

సీ. ఇటు కోడెరాతు పై నిడ్డపామ్ములమేఁతసాంపు లీనెడుకొండఁ జూచినాఁడ. నరస. ౫. ౨౨.

(ఇట్లే కోడెవయాళివజీరుఁడు.)

చ. అలవి యెఱుంగ కొక్కపులి కక్లినవాఁడయి భీతిఁ జెంది యక్కొక్కెపగఁ దీర్చుకోఁదలఁచి కోడెవయాళివజీరుఁ డెప్పుడుꣳ, మెలఁగెడు వ్యాఘ్రచర్మ మనుమీనెఱడాగు ధరించి శూరతాకలన భవత్కులంబునకుఁ గల్గదు ప్రోడు మృగాన్వయంబునꣳ. శుక. ౨. ౨౮౪.

కోణంగి=కోడంగి. వి. (త. కోణంగి.) అంగములను వికారముగా చూపి జనులను నవ్వించుచు బిచ్చమెత్తుదాసరి.

ఉదా: కోణంగిచేష్టలు, కోణంగియాటలు.

సీ. ఆశించు నెపుడు నత్యాసక్తి నమ్మహానటుఁడు నేనగరిఁ గోణంగి యగుట. వైజ. ౧. ౪౨.

వ...గోవింద లిడుచు నెద్దులపైఁ దమ్మటమ్ములు తిడిమి తిడి మని మ్రోయ వ్రేయుచు వచ్చుకోణంగి దాసరులగంతులు గని. ప్రబంధ. ౭౮. హంస. ౩. ౨౯.

జ: కోణంగితనము.

కోణంగితనము. వి. (√ కోణంగి) కోణంగిచేష్ట, వెక్కిరింత. (శ్రా.)

కోణకుణము. సం. వి. అ. పుం-మంచపుమూలలఁదిరుగునది-మత్కుణము, నల్లి.

కోణపుఁడు. సం. వి. అ. పుం-విదిక్కు పాలించువాఁడు-నైర్‌ృతుఁడు, మూలరేఁడు.

కోణము. సం. వి. అ. పుం. ౧. ఇల్లు లోనగువాని మూల. ౨. (క్షేత్రగ) రెండురేఖలు కలియుచోటు. ౩. విదిక్కు, మూల. ౪. వీణ మొదలగువాద్యముల వాయించుకఁటివంటిసాధనము (కమానుమొ); గంట లోనగువాని వాయించెడుకొడుపు. ౫. అంచు, మొన. ౬. కుజగ్రహము. ౭. లగుడము, దుడ్డుఁగఱ్ఱ. ౮. వాద్యభేదము. (కల్ప) ౯. శనిగ్రహము.

కోణాఘాతము. సం. వి. అ. పుం. ౧. కమాను మొదలగువాదనసాధనములతో సారంగి మొదలగువానిని వాయించుట. ౨. బహుఢక్కలను బహుభేరులను ఒక్కసారిగా వాయించుట.

శ్లో. ఢక్కాశతసహస్రాణి భేరీశతశతానిచ, ఏకదా యత్ర హన్యన్తే కోణాఘాత స్స ఉచ్యతే. (భరతుఁడు.)

కోణాలగొంది. మి. వి. మిక్కిలి యిఱుకైనచీకటిమూల

మత్త. కోకిల. జాలి దక్కి మతాంతరాళవిశాలవేదులయందుఁ గోణాలగొందిఁ దపంబు సల్పుజనంబుతాల్ములు దూలుఁ దద్బాలికాకులనిస్తులస్తనపాలికామృగనాభివాతూలికాహతిఁ బక్వశాల్మలితూలికాశకలాకృతిꣳ. పాండు. ౫. ౨౯౬. (కోనాలగొంది.ముద్రి-ప్రయోగాంతరము లేదు.)

కోణిగి. వి. నతి, నమస్కారము.

వ... తులసీవనమందలిగదాధరునకుఁ గోణిగి కృతశౌచమందలి పాదహారునకుఁ దెలుమట.... ప్రబంధ. ౮౮౦.

కోణే. వి. (క. కోణే.) అంతఃపురము.

శా. కోణేవాకిట వారి నిల్పి కులుకుంగుత్తంపుఁజన్గుబ్బలే, జాణల్ కొండఱు కుంచెగిండియడపాల్సాగింప...నృపాలుఁ డంతిపురముం జేరెం బ్రమోదంబునన్. కువల. ౨. ౪౮.

కోథము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. మథితము, తరువఁబడినది. ౨. గళితము, జాఱినది. వి. అ. పుం. ౧. నేత్రరోగభేదము. ౨. భగందరరోగవిశేషము. ౩. జాఱుట. ౪. మథించుట, చిలుకుట.

కోదండము. వి. (త. కోదండం. క. కోదండ.) బాలదండనసాధనము, నేరము చేసినబాలురు పట్టుకొని వ్రేలాడుటకై మీఁదఁ గట్టినత్రాడు.

గీ. తొడలు వడిపెట్టి కోదండ మెసరఁ గట్టి, కట్టెలెగఁబెట్టఁ బట్టించు రేపు మాపు. హంస. ౩. ౧౪౧.

కోదండము. సం. వి. అ. న. ౧. విల్లు, ధనుస్సు. ౨. ధనూరాశి. పుం. ౧. కనుబొమ్మ. ౨. ఒకానొక దేశము.

కోదండి. సం. విణ. (న్. నీ. న్.) విల్లు కలవాఁడు, విలుకాఁడు.

కోదండరామములు. సం. వి. అ. పుం. బ. ఒక జాతివడ్లు.

సీ. సన్ననూదులు పచ్చగన్నేర్లు గోదండరామములేక్కసర్లు రాయసర్లు. హంస. ౪. ౧౨౭.

కోదారము. సం. వి. అ. పుం. ఒకజాతిధాన్యము.

కోద్రంగము. సం. వి. అ. పుం. మంచె.

శ్లో. కోద్రంగస్తు తమంగస్స్యాత్. అమరపదపారిజాతము. (శ.ర.)

కోద్రవము. సం. వి. అ. పుం. కోరదూషము, అళ్లు.

కోన¹=కాన¹. వి. ౧. అడవి; తోఁట.

ఆ. గోల యిట్టికాఱుఁగోనలో నిన్నాంటి, డించి చనఁగఁ జనునె...అచ్చ. రా. అర. ౪౯.

చ...తిన్ననికన్నెమావిగుంపునఁ బెనఁగొన్నమల్లియలు పూచినకోనలు గాంచి యొక్కచోన్. వసు. ౨. ౨౦.

౨. కోన యనుదేశవిశేషము.

సీ. కోన బిట్టేర్చెఁ గొట్టానఁ దగిలె ... మనుచ. ౧. ౩౭.

జ: కోనతెంకి, కోనత్రిమ్మరి, కోనమనికిపట్టు, కోనమేకము.

కోన². వి. (సం. కోణః. క. కోణె. త. కోణమ్.) ౧. మూల.

ఉ...ఇందులకందున శేఁగి గొందులుం, గోనలుఁ జూచునంత...దశకు. ౫. ౭౧.

సీ. క్రొంజీకటులు గ్రమ్ముకోనలకోనల ఘనమైన యోగిపుంగవులగవుల. సారంగ. ౩. ౨౩౨. ఆంభా. ౨. ౩౦.

౨. లోయ, కొండసందు.

సీ. మందరశైలంబునందు నొకానొకకోనలోఁ గానలో గుములు గాఁగ, బలసినవెదురుజొంపము క్రింద...దశా. ౪. ౭౮.

వ...కారుపోతులకోలాహలంబులం బ్రతిశబ్దంబులీనుకోనలును...మనుచ. ౪. ౩౭.

౩. కొన, అగ్రము.

గీ... తెలికన్నుఁగోనలమెక్కురింత, నెక్కు బలుకొండఁ దూఁటువో నేయు మేటి. పాండు. ౧. ౧౬౧. (తెలికన్నుఁగోనలయెక్కురింత=శుక్లాపాంగ-మయూర-వాహనము)

ద్వి. తోన శ్రీరంగనాథుఁడు తెలిగన్నుఁ, గోనల నమృతంబు గురియ నిట్లనియె. ద్వి. పరమ. ౫. ౪౨౫ పా.

జ: కోనతేఁడు.

కోన³. వి. గోసమూహము.

క... గోబృందావ్హాయంబు లలరున్, మందనఁ గోన యన. ఆం. శే. ౩౨.

కోనతె(టె)ంకి=కోనమనికిపట్టు.

క...రక్కసుఁ, డరు దందుచు...ఒకయినుపద్రు
డ్డునఁ, బరిగొని యక్కోనకెంకిబంట్లఁ జదు
ముచుక్. అచ్చ. రా. యు. ౨౪౪.

కోనత్రిమ్మరి. వి. (√ కోన[1]) వనచరము, కోఁతి.
గీ. మంచిమెడకోనత్రిమ్మరిమన్నెగాని, కల యె
టింగింప...అచ్చ. రా. కిష్కిం. ౯. (మంచి
మెడకోనత్రిమ్మరి=సుగ్రీవుఁడు.)

కోనమనికిపట్టు. వి. (√ కోన[1]) వనౌకము, కోఁతి.
గీ ... కేసరి యనుకోనమనికిపట్టు,కలికి యంజన
యనునది గన్నవాఁడ. అచ్చ. రా. కిష్కిం.
౧౧.

కోనమలహారి. మి. వి. (సంగీ) రాగవిశేషము. ప్ర
బంధ. ౯౮.

కోనమెకము. వి. (√కోన[1]) వానరము, కోఁతి.
సీ...మొసలి, కన్నులరాకాసిమిన్న కోనమెకం
బుగుంపులఁ దార్కొని యంపవాన, గురిసె
...అచ్చ. రా. యు. ౩౧౧.

కోనతేఁడు. వి.(కోన[2] + ఱేఁడు.) కోణపుఁడు,నై
రృతుఁడు. (శ. ర.)

కోనాలకము. సం. వి. అ. పుం. న. సంఘసంచారి
యై నల్లతోఁకయు తెల్లకడుపును గలఒక జాతిజల
పక్షి.

కోనాలక. సం. వి. అ. స్త్రీ=కోనాలకము.

కోనాలి. సం.వి.ఇ పుం.ఇ,ఈ.స్త్రీ=కోనాలకము.

కోనెటు=కోనేటు.
క...చెఱువు మడువు లొండు కుంట చెలమ పడి
య కోనెటు బుగ్గ వాఁగు...హంస.౪.౨౧౧.

కోనేటు=కోనెటు. వి. దే. (కోన[1] + ఏఱు-త.క.
కోశేరి) చుట్టు మెట్లు కట్టినసలుచదరపుఁజెఱు
వు, పుష్కరిణి.
సీ. నెగడుఁ బుష్కరిణి కోనే ఆనఁగ...ఆం.భా.
౧. ౧౬౨.

కోపకత్తె. మి. విశే. (కోపము+కత్తె.) కోపము గ
లది (స్త్రీ.)
సీ. సుక్షత్రియకులంబు నిక్షత్రముగఁ జేయుకో
దుకుఁ గాంచినయట్టికోపకత్తె. క్రీడా.౧౨౯.

కోపకుఁడు. సం. విశే. (అ. పికా. అ.) కోపించు
వాఁడు.

కోపగాఁడు. మి. విశే. (కోపము+కాఁడు) కోప
ము గలవాఁడు.
గీ. నినుఁ గలయుభర్త కోపగాఁ డనఁగ నేల. సా
రంగ. ౨. ౧౧౫.
క. ద్వైపాయనముని వెడలం, ద్రోపించినకోపగాఁ
డు ధూర్జటి...భీమ. ౪. ౧౩.
గీ. అన్న మీతండ్రి కోపగాఁ డౌనొ కాఁడొ.
కాశీ. ౪.౯౦.

కోపగించు. అ. క్రి. (సం.కోపః-ఇది 'చిత్తగించు'
వంటిది.) కోపించు, కోపపడు.
సీ. మధుపసంగతిఁ గూడిమాడి నిద్రింపఁగాఁ గి
నుకఁ బద్మిని కోపగించె ననఁగ.తపతీ.౪.౨౧.
గీ...అపడంతుక దెల్పినఁ గోపగించి. సారంగ.
౨. ౨౭౦.

కోపగిలు(ల్లు). అ.క్రి.(సం. కోపః) కోపగించు.
సీ. వేగ మూహింపుమీ విధుబింబముఖి కోపగిలిన
భావము సమ్మతిలినభావ. గీ. మనుచుఁ దను నె
చ్చరింప...చంద్రా. ౩. ౭౭.

కోపన. సం. వి. అ. స్త్రీ. కోపము గలయాఁడుది,భా
మిని.

కోపనకము. సం. వి. అ. న. చోరక మనుగంధద్ర
వ్యము 1.

కోపనకుఁడు. సం. విశే. (అ. నికా. అ.) కోపశీ
లుఁడు, కోపము గలవాఁడు.

కోపనము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) ౧. కోపశీలము,
మండిపడునది. ౨. కోపము గలిగించునది. ౩. వా
తాదిదోషములను మిక్కుటముగా జేయునది.
౪. దోషగించుట.

కోపనీయము. సం = కోపయితవ్యము.

కోపము. సం. వి. అ. పుం. ౧. క్రోధము, కినుక. ౨ దేహమందలివాతాదిదోషములలో నేదేని మిక్కుట మగుట, ప్రకోపము. (ఉదా : పిత్తకోపము, వాతకోపము.)

కోపయిత. సం. విణ (ఋ త్రీ. ఋ) కోపింపఁజేయువాఁడు.

కోపయితవ్యము. సం. విణ (అ ఆ. అ) కోపింపఁజేయఁ దగినది.

కోపలత. సం. వి. అ స్త్రీ కర్ణస్ఫోటాలత.

కోపి. సం. విణ (న్. నీ. న్) ౧ మిక్కుట మగు కోపము గలవాఁడు. ౨ కోపము గలిగించువాఁడు ౩. వాతాదులను రేఁచునది. వి. న్. పుం జలపారావతము, నీటిపావురాయి (కల్ప)

కోపించు. సం. అ. క్రి కోపగించు

క రక్కసులరాజు సీతో,మిక్కిలి కోపించినాఁడు.... భా. రా. యు ౧౩౨.

ఆ కొడుకుపాటు చూచి కోపించి కాళింగ, పతిరయమునఁ దేరు వఱపి భార. భీష్మ ౨ ౬౩.

స క్రి కినియు.

మ. గురుశాస్త్రార్థగరిష్ఠులైనబుధులన్ గోపింపఁగా రాదు మల్లభూ. నీతి. ౧౩

ద ఆపదవాలను దమభటుఁ,గోపించుచుఁ గవులఁ బాతకుల బారుల నా, లోపలఁ గూర్చుండఁగ నిడి, యాపాడి తగంగఁ దీర్పుఁ డని నియమించెన్. ద్వా. ౬. ౩౩.

కోపిత. సం. విణ. (ఋ. త్రీ. ఋ.) = కోపకుఁడు.

కోపితము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) కోపింపఁజేయఁబడినది. ౨. మిక్కుటముగా రేఁపఁబడినది. (వాతాది)

కోపు. వి. (క. కోపు త. కొప్పు.) ౧. నాట్యముతీర్పు. నాట్యగతిభేదము.

మ.... నాలిగా, ద్రుపదపేరం గలనట్టువ గ్గలమునఁ గోపులన్ చూపులేఁదీవసా, త్రల తియ్యామని పూవుముత్తెపు సరు లాల్పంగ నిచ్చెంగడున్ యయా. ౪. ౧౨౨.

గీ. లాస్య మొనరించె నక్కమలాస్య యపుడు, కోపు కోపున దార తెల్ల హోఁపు దొనఁగ. వైజ. ౧౪ ౧౨౭. ఉ. రా. ౪ ౧౩౩ ౯౦. భా. ౧. ౧౩౦.

౨ సౌందర్యము, అందము, చక్కఁదనము.

ఉ. కమ్మవిలుకోపుఁ జెనకం గలచక్కని మోహనాంగునిన్, గొమ్మరొ చూడవమ్మ నలకూబరుఁడా యితఁ డంబుజాననా. ఉ. హరిశ్చ. ౪. ౧౧౩.

గీ. కిత్తలానులయేపు మేల్కటకోపు, మదురుగోడల మెఱుపు వాల్మగలమెఱుపు రసిక. ౧. ౩౬. చంద్రా ౩ ౨౮

౩ బలము, శక్తి, సామర్థ్యము

దండకము. మందరాగంబుఁ బెన్కోపున న్మూఁపునం దాల్పవా కృ కకుం. ౩ ౧౩౩.

గీ. ఏలికలవెంట వెస నంద నేపు రేఁగి, కోపు మీఱి జనోద్వృత్తిఁ గూడఁ బొంచి, యెందుఁ జొచ్చినఁ జొరనీయ కీచ్చి తెచ్చి, పలుగులను గూల్చెనొక కొన్నిజాగిలములు శుక. ౧. ౧౬౦

౪. నిమిత్తము, ప్రయోజనము.

చ .. నే నహుషునిద్దఁడఁ బేరు యయాతి వేఁట కోపున సవరించినన్ దెరలు బోనులు గైకొన కొక్కయిల్లి వ, చ్చినఁ జనుదెంచినాఁడ.. యయా. ౨. ౧౩

౫. దస, దిక్కు; పార్శ్వము, ప్రక్క.

ద్వి. భూపాల యీకొండపొంతపశ్చిమపుఁ, గోపున నొక మఱ్ఱి కొమ రొందుచుండు. రం రా. అయో. ౧౨౪ పొ ౧౮. పం

సీ. కరకంకణంబులు గల్లనఁ జేయి లిడుకోపులఁజేరి పిహోపు లిడఁగ. శరాం. ౪. ౧౪౨.

౬. విధము, రీతి.

ఉ. క్రోధము మూర్తిఁ గైకొనినకోపునఁ గాంచనవేష్ట నోజ్జ్వలో, శ్వేధగదాధరుం డగుచుఁ జెచ్చెర రావణుమీఁది కేఁగఁగన్. ఉ. రా. ౩. ౨౪౧. ౮. ౧౧౨.

౭. పలకమీఁద వ్రాసెడికడ్డి, బలపము; కడ్డీ. (శ. ర.)

౮. (వింటియొక్క) కొప్పు, కొన, కోటి.

సీ. ధనురగ్రమధ్యనృత్తావయవమ్ములు గొఱలుచు నుండును గోపు నాఁగ. ఆం. భా. ౩. ౬౨.

సీ.... కోపు కొప్పు, నాఁ జను ధనురగ్రనామంబులు.... సాం. ని. మాన. ౪౫.

చ.... మృతసర్పము నొక్కటి వింటికోపునం బనివడి తెచ్చి పైచె నటు బ్రహ్మమునీంద్రునియంస వేదికన్. భాగ. ౧. ౪౬౩. (శ. ర. పా.)

౯. మద్యము.

సీ.... మద్యమ్ము పేళ్లు. గీ. తనరు సారాయి కోప న.... వేంక. ౭౦. (శ. ర. పా.)

సీ.... కోపు, సారాయి యనఁ జెల్లు వారుణీనామముల్.... సాం. ని. మాన. ౪౭.

౧౦. నమయము. (శ. ర. బ్రౌ.)

౧౧. చేఁపలను గ్రుచ్చెడిసూది. (శ. ర. బ్రౌ.)

౧౨. దుకాణము. (బ్రౌ. చూ-కోపుదారుఁడు.)

౧౩. నిడివి, పొడుగు.

సీ. అష్టదిఙ్ముఖములం దష్టాంగములు మించఁ గోపు గాంచినవజ్రకూబరములు. దశా. ౫. ౧౩.

౧౪. (త. కూప్పుదల్.) నమస్కారములు.

వ.... పినాకి నీకు నమస్కారంబు కైలాసనిలయా నీకుఁ గోపులు పశ్యల్లలాటా నీకు నేటికోప్లు.... ధీను. ౩ ౨౧౧.

౧౫. మనోహరము.

ద్వి. దాఁపుర మేల బృందావనమందుఁ, గో పైన చెంగల్వకొలనిలోపలను. ద్వి. శ. సా. ౧. ౨౬ పొ. ౧ పం.

చెఱువుకోపు = అలుఁగు, తటాకజలనిర్గమనమార్గము.

సీ. మల్కికిఁ జెఱువుకోపునకు నల్గనఁ బొల్చు.... సాం. ని. నానా. ౮౮.

జ: కోపుదారుఁడు, కోపుపరువడి, కోపువాఱు.

కోపుదారుఁడు. వి. (√కోపు) దుకాణముపెట్టువాఁడు. (పైనుండి సరకులను తెచ్చి యమ్మెడివాఁడు. శ. ర-వర్తకుఁడు. చి. ని.)

కోపుపరువడి. వి. (కోపు + పరువడి.) పంద్రెండు పరువడులలో నొకటి. (పదునాల్గువిధరులలో నొకటి-అని హంస. ౧. ౨౦౬)

వ ... ఎదుమడుగుపరువడి కుడియడుగుపరువడి కిదలు పరువడి దాఁటడుగుపరువడి కోపుపరువడి.... మొదలుగాఁగలపదిరెండు పరువడులును. ప్రబంధ. ౭౮.

కోపువాఱు. అ. క్రి. (√కోపు) అందగించు, రమ్యమగు. (శ. ర. బ్రౌ.)

కోప్యము. సం = కోపయితవ్యము.

కోమ[1]. వి. వల్మీకాగ్రము, పుట్టచివర.

సీ.... పుట్టన వల్మీక మెప్పుచుండుఁ. గీ. గోమయనఁ దదగ్రభూమి యౌ.... ఆం. భా. ౨. ౮. ద్వి. హరిశ్చ. పూ. ౧౫౬౨ పం.

కోమ[2] = కొమ్మ. వి. స్త్రీ. ఆఁడుది.

ఉ. మాయనుఁగుంజెలిన్ వెదకుమా యను వొప్పఁ దుటారి చిల్కలే, మా యను .... గద్దరికాయణింక కోమా యను.... అచ్చ. రా. అర. ౫౬. (శ. ర. పా - ప్రయోగాంతరములేదు.)

కోమటి. వి. (సం. కార్పటికః. క. కోమటి. త. కోమట్టి.) వైశ్యుఁడు.

సీ. కోమట్లు మూఁడవకొలము వా రన బేరు లన వైశ్యనామములు ... వళవ. ఆం. సం. మాన. ౨.

చ. కొనుఁడు పరార్థ్యరత్నములు గోరినవానిన యిత్తు మన్తెఱంగ, గునఁ బచరింతు రంగడులఁ గోమటు లప్పురి సిద్ధరత్నముల్. భార. ఆది. ౮. ౭౩.

జ : కోమటీఁడు.

కోమటీఁడు=కోమటి. వి. (కోమటి + ఈఁడు-స్వార్థమున.) వైశ్యుఁడు.

సీ....సంచిమూల్యము విచ్చి పడి కోర్చి త్రెపట్టికుల జంటఁ దిరుగనికోమటీఁడు....గీ. లేఁడు ధరలోన రతిసేనఁ గూడి మాడి, యున్నవిటులందు....హం స. ౫ ౧౨౦.

కోమలకము. సం. వి. అ. న. తామరతూఁడు.

కోమలము. సం. విణ. (అ. ఆ అ.) ౧. మృదువు, మెత్తనిది. ౨. అందమైనది, సొగసైనది. ౩. ఇంపైనది, మనోజ్ఞము. వి. అ. న. ౧. నీరు. ౨. పగడమునందలి యొకానొకదోషము; కోమలదోషము గలపగడము.

వ. మఱియు జర్జరంబును గోమలంబును మలినంబును బ్రుప్పియు ననంబడునాలుగుదోషంబులు గల పవి యెఱింగించెద. రత్న. ౭౫.

చ. బుడుపులు గల్గుజర్జరముఁ బూనినఁ బ్రాణము లుత్తరించు లే,మిడి నొదవించు వేదనలు మీఱఁగఁ గోమలనామవిద్రుమం, బెడపక....రత్న. ౭౬.

కోమలి. వి. (సం కోమలా. క. కోమలె.) చక్కఁదనము గలఆఁడుది; ఆఁడుది.

ఉ. తామరకెంపు లంతటను దాచినముక్కలిపీఁటమీఁద టఁగా, గోమలు లంతఁ బెండ్లికొడుకుండగ నుంచిన....యయా. ౪. ౧౦౪.

క....ఇత్తెఱఁ,గునఁ బలికిన నాలకించి కోమలి మిగులఁగా. నీలా. ౨. ౫౫.

సీ. ఎలనాగ కోమలి యింతి చెలువ చెలి వెలఁదుక మెలఁతుక వెలఁది మెలఁత....గీ....అనస్త్రీనమాఖ్యలు....ఆం. భా. ౨. ౧౦౪.

జ: కోమలికము.

కోమలికము. వి. (√ కోమలి.) సౌందర్యము, చక్కఁదనము.

క. ఈము క్కిచెవు లీమొగ,మీమేలిమిపొలుపుగలదె యేచెలువకు నీ.కోమలిక మెఱుఁగుటకునై, రాముఁడు మెలఁగించి చూచె రమణీ విన్నుఁగా. భా. రా. ఆర. ౧. ౧౪౮.

సీ. మెఱుఁగారుమంజియు మేనికోమలికంబుఁ గద్దిట్టగుణము గుల్కెడుమొగంబు. కళా. ౪. ౪౪.

కోయ. వి. ఒకజాతికిరాతుఁడు, అటవిక భేదము,ఒకజాతి బోయ.

గీ. బోయ నాఁగఁ గిరాతుఁ డౌఁ గోయ చెంచు, పరికియేనాది... అనఁ దద్భేదములగుఁ, బొల్లును వివంగ....ఆం. భా. ౨. ౨౮౬.

క. ఒడయా నీపేరిటియా, బుడుతని కెన/గానఁ గానఁ బురుడింపఁగ ని,క్కడిబోయలలో మఱి యె,క్కుడుచాయలమలల మెలఁగుకోయలలోనఁగా. చంద్రా. ౨. ౪౩.

జ: కోయత.

కోయత. వి. (కోయ+త.) కోయజాతిస్త్రీ.

గీ....కోయతల్ చెప్పకొనఁగ, సకలమును విన్నవారము....ప్రబంధ. ౧౭౪.

కోయష్టి. సం. వి. ఇ. పుం. నీటిగంపపులుఁగు, నీటిబెళగువ్వ.

కోయష్టికము. సం. వి. అ. పుం. చీకుఁగొక్కెర, గ్రుడ్డికొంగ.

కోయిలు[1]=కోవెల[1]. వి. (త. కోయిల్) ౧. దేవాలయము, గుడి.

ఉ ... బైనుఁడుఁగా, గొంపక యోరి సొగసుఁడకోయిలతొత్తులమారికాన మా, మంచిమతంబుగైకొనుము మానుము నీమత మన్న బొద్దుఁడుఁగా. ప్రబోధ. ౩. ౨౮. (కోయిలతొత్తుల

మారి = వేశ్యాలంపటుఁడు.)

౨. ఒకానొకదివ్యస్థలము.

క. కోయిలఁ దిరుమలఁ బెరుమా, కోయిలఁ దిరుపతులఁ గుంభకోణాదికపు. ణ్యాయతనంబుల మాయం, బై యెక్కడఁ బోయెనొకొ మురాంతకుప్రతిమల్. కాశీ. . ౫.౨౮౮.

కోయిల² = కోవెల². కొగెల. వి. (సం. కోకిలః. ప్రా. కోఇల. త. కుయిల్. క. కుకిల్.) పికము.

చ. అలరులు గోసి కోసినవయస్యలఁ బల్కుటఁ గొఁగిలించి కో,యిలలయెలుంగు లోలిఁ గొని....దాఁగురిం, తఱ హరితోడ నాడుదురు తద్వనవీథులయందు గోపికల్. హరి. పూ. ౮. ౩౫.

క. తలిరాకుగుత్తి దమిఁ గో, యిల చంచునఁజించి క్రోల్చె నీరీతి వియో, గులగుండియ,లవియింపుదు, బలువిడి నని మదనియెదుటఁ బచరించె నవల్. పారి. ౩. ४౯.

కోయు. స. క్రి. (క. త. కొయ్.) ౧. ఖండించు. ఛేదించు, నఱకు.

గీ. అపుడు మెడ గోయ ముని రోఁజు టాలకించి. మనుచ. ౬. ౫౧.

ఉ. కానకుఁ గొంచుఁ బో యిపుడు కాళ్లను జేతులఁ గోయుఁ డంచు లో, నూనినకిన్క రాజుముదుటుంగర మిచ్చెను....సారంగ. ౩. ౩౬.

గీ. అన లన్నియు మొదలంటఁ గోసియున్న, గోఁచి కట్టున కటువంటిగొడవ గడవ, రాక మెడఁ జుట్టు కొనియె.... పాండు. ౫. ౨౩౮.

౨. (పువ్వులు కాయలు ఆకులు మున్నగునవి) త్రుంచు.

రగడ. చనకుఁ దీఁక దవ్వులకు సఖులార పువ్వులకు, ననుచు నలరులు గోసి రతిప లల్లన దాసి. మనుచ. ౩. ౮४.

వ....అందని(మాఁకులపండ్లు గోయం దలంచెద .... నైష. ౨. ౬౩.

ఉ. అంటలు గట్టి చెల్కలకు వాండ్రును విడలు(....

గూరఁ గోయఁ బో....అము. ౩. ౩౩.

కోసికొని (సుక) తిను = మరణబాధపెట్టు, మిక్కిలి బాధించు.

ఉ... సీగళము రాట్నమునం బిగియించి యుంతునో, కోసుకతిందునో యనినఁ గోమలి నిశ్చలధైర్యధుర్య యై. శుక. ౨. ౩౭౩.

కోఁతలుకోయు. సొఱకాయకోఁతలుకోయు = ప్రజ్ఞలు పల్కు, బడాయిమాట లాడు. (వా)

జ: కోఁత, కోఁతపడు.

కోర. వి. (త. కోరం.) ౧. మద్యము మున్నగునవి త్రాగుపాత్రము; పాత్రము.

ఉ....కాంతయుఁ దాను నొక్కకో,రం దనుపార దివ్యమది రామధురామృతపానకేళి యం,దంద యొనర్పఁగా .... నృసిం. ౩. ౫४. భార. మౌ. ३౯.

సీ. సురవరు లమృతంబు వరుపఁ గ్రోలెడుకోరకాముక శ్రేణికి ఖడ్గధార. చిత్రభా. ४. ౧౧౦.

సీ. చంద్రకాంతపుఁగోరఁ జల్లనిపన్నీరఁ దొరఁగెడు కన్నీరు తుడిచి తుడిచి. విక్ర. ४. ౧౬౨. వి. పు. ౭. ३౮౭.

౨. పళ్లెము.

గీ. లాస్య మొనరించె నక్కమలాస్య యపుడు, కోపు కోపున దొర లెల్ల దోఁపు లొసఁగ, నాయకుఁడు బాపురే బాపురే యటంచుఁ, గట్నములు పైఁడికోర బాగాలునంప. వైజ. ౧. ౧౨౯.

ఉ. కూరిమిమంత్రితోడ నలకూబరుఁ దేకతమాడి పెద్దబం, గారపుఁగోరఁ గల్పవనికాజనికాంతముత్రైనచీరలున్, హారవిభూషణావళియు నమ్మిథునంబునకుం బ్రియంబుతో, నారదమౌనిచేత నదనం బదివించెఁ గుబేరు పేరుగాన్. మనుచ. ౫. ౫౬.

విణ. పెద్ద. (ముద్దుగోర.)

(మఱికొన్నియర్థములకు-చూ. కోరపొద, కోరసిగ, మొ.)

జ: కోరకావడి, కోరకొండె, కోరకొమ్ము, కోరగొను, కోరచూపు, కోరదౌడ, కోరపాగ, కోరమీసము, కోరవాయి, కోరవాలు, కోరవోపు, కోరసిగ.

కోరంగి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. చిట్టేలకి†. ౨. పిప్పలి†.

కోరకము. సం. వి. అ. పుం. న. ౧. మొగ్గ. ౨. తామరతూఁడు. ౩. తక్కోలము†. ౪. చోర మను గంధ ద్రవ్యము.†

కోరకావడి. వి. (కోర + కావడి.) కొనలు పైకి వంగి ధనురాకారముగ నుండుకావడిబద్ద. (వా)

కోరకితము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) సంజాతకుట్మలము, మొగ్గతొడిగినది. (లత, మొ.)

కోరకొండె=కోరసిగ. వి. బిడ్డలు లోనగువారికి ముఖపార్శ్వమున వేసెడుకొండె. (శ. ర.)

కోరకొమ్ము. వి. (√ కోర) వాఁడియైనకొమ్ము. (బ్రౌ)

సీ. హోమకుండములపై కుటికి కొంకరకోరకొమ్ములఁ గోరాడుఁ గొంతతడవు. వరాహ. ౧౧. ౬౬.

కోరగించు. అ. క్రి. (ఇది 'కోపగించు' వంటిది- సం. కోరః.) ౧. మొగ్గతొడుగు, కోరకిత మగు.

సీ. జలదానిలంబునఁ బులకించెనో యనఁ గుటజ భూజంబులు కోరగించె. విక్ర. ౪. ౩౧. హర. ౨. ౨౦.

౨. ఉదయించు, పొడుచు.

శా. నాళీకాప్తుఁడు గోరగించునటమున్ ప్రత్యూషకాలంబునన్ .... శృంగారపుం, గేళాకూళిని దీర్ఘమాడి .... తపతీ. ౩. ౬.

౩. (కోపముచే) ఎఱ్ఱవాఱు ఎఱ్ఱనగు.

ఉ. నా విని కోరగింప నయనంబులు విస్ఫురితాధరోష్ఠమై, యావెడమాయలాఁడి .... వేం. పంచ. ౪. ౪౬౬. (చూ. ౪౬౭, ౪౬౮.)

౪. (క. కోరయిసు=మిఱుమిట్లుగొను.) మిఱుమిట్లుగొను, మిక్కిలిబెదరు.

సీ. మించుకన్నులు కోరగించురాజాన్నంబు నువమింప రానినద్యోఘృతంబు. విక్ర. ౪. ౧౮౮.

చ. కనుఁగవ గోరగింపఁ బొడకట్టె సముజ్జ్వల సౌంధ్యరాగముల్. పారి. ౨. ౩౧.

౫. ముడుఁగు, ముకుళిత మగు.

గీ. కోరగించినకడకంటికొలికిఁ జూచి,వాఁడివాలికపుఁ దూపునంక దీర్చు, చొరగి రతిదేవి పాలిండ్ల నొత్తగిలిన, యించువిలుకాని వ్రాసినా రిదుపునందు. నైష. ౭. ౧౫౦. (చూ:- వ .... కోరకితనేత్రశిఖాగుండ్రై.... హర. ౫. ౩౯.)

౬. ఏప్చు? (వ. క్రి. బాధించు?)

గీ. కలిమిలేము లెఱుంగక గడుసుపగలు, బిడ్డలింపైన వస్తువు లడ్డులేక, కొంచెతనమునఁ దెమ్మంచుఁ గోరగింపఁ, దల్లి యేమియు నన లేక తల్లడించె. కుచేల. ౧. ౩౯.

కోరగొను=కోరవోపు. (కోర + కొను.)

(హేమంతర్తువునందు) ఉ .... కాళ్లు నేలపైఁ, ద్రొక్కఁగ రాక కోరగొని తొట్రుపడంగ .... పద్మ. ౩. ౬౫.

కోరచూపు. వి. (√ కోర.) క్రూరదృష్టి.

(కిరాతవర్ణనము.) సీ. కోరచూపులయెఱ్ఱచేరుగ్రుడ్డులవాఁడు.... వరాహ. ౨. ౪౫.

కోరడి. వి. ఆవరణముగా వేసినపొదిమట్టిగోడ, కరగోడ. (శ. ర.)

కోరదూషము. సం. వి. అ. పుం. కోద్రవము, ఆరికః†.

కోరదౌడ. వి. (√ కోర.) చప్పిదౌడ, లోని కఱఁగిన దౌడ. (బ్రౌ.)

సీ. ఆరేలు గల నెల్లవారును గోరదౌడలును వల్లనిమేను గలనెలంత, యొక్కట యులు సొచ్చియువిదల .... కవిరి. భార. మౌ. ౨౫.

వ .... కోరదౌదలును బల్లమీనంబులును గుఱుదచేఁ ఱును.... గలయొక్క బ్రహ్మరాత్రినుందు.... కాహ్నా పీ. ౪. ౨౦.

క్రోరపాగ(గా). వి. (√కోర) ఒక చెంత కొరగున ట్లు చుట్టినతలపాగా. (వా)

క్రోరమీస(ము). వి. (√కోర.) పెద్దమీసము.(శర- సూక్ష్మాగ్రము గల మీసము. (బ్రౌ)

అ. మనుజరక్తసిక్తతనువును గోరమీ. సములు వృత్త లోచనములు.... భార. అశ్వ. ౩. ౧౩.

గీ. కోరమీస మిడిగ్రుడ్లు.... కలిగి. నైష. ౬. ౫౩.

క్రోరము. వి. (√కోరు౩.) కొబ్బెర మున్నగునవి కోరు టకు ఉపయోగించుసాధనము. (వా)

క్రోరము. సం. వి. అ. పుం. ౧. అవయవాస్థిసంధివిశేష ము. (వాచ) ౨. కోరకము, మొగ్గ. ౩. వృక్షాంకుర ము, చెట్టు మొలక. (కే.ని.)

క్రోరవాయి. వి. (కోర+వాయి) కోష్ఠమునందును శిర స్సునందును పుట్టువాతరోగము.

గీ.... కోర, వాయి యనఁ గోష్ఠశీర్షస్థవాయు వొప్పు.... ఆం. భా. ౨. ౧౨౫.

గోరవాఱు. అ. క్రి. (కోర+వాఱు) - కోపముచే-ఎఱ్ఱ వాఱు, ఎఱ్ఱనగు.

స్రగ్ధర. అసుద్యుమ్నాగ్రజమ్మందు .... నేత్రాంతముల్ కోరవాఱఁగా, మీసంబుల్ దీటి వల్కెఁగా మృగవరి వృఢగంభీరనాదంబుతోడఁగా. వరాహ. ౩. ౨౦.

కోరవోవు. అ. క్రి. (కోర+పోవు) కొంకరలువోవు.

ఉ.... కేదారజలంబు లర్థిమెయిఁద్రావి శరీరము కోర వోవఁగా, నాఱడి వొంద నేల.... విక్ర. ౧. ౨౦౦.

గీ.... ప్రత్యుద్గమాభివందనము లెలమి, నడవకుండిన మానవీ నన్నుఁ గవ్వ, నోరిమాటకుఁ దవకేమి గో రవోయె. భాగ. ౪. ౪౨.

క్రోరసిగ=కోరకొం దె. వి. (√కోర) ఓరసిగ, ముఖ పార్శ్వమున వేసెడుజుట్టుముడి.

(వేశ్యలు ఋశ్యశృంగుని గూర్చి యనుకొను మాటలు) గీ. కోరసిగ వేయుచోటనే కొమ్ము పుట్టి,చెఱిచివది .... రామా. ౨. ౧౧౦.

(దండనాయకవర్ణనము) సీ. చెవిచెంత కొరగ వేసిన కోరసిగనందు తెల్లచెఁగులబట్ట వెళ్లఁ గట్టి. వైజ. ౪ ౬౭.

క్రోరా. విశ. సంస్కరింపనిది, బాగుచేయనిది. (వస్త్రము లోహము. మొ.)

మ. తలఁ గోరా ముడిగుడ్డయుఁగా దనరఁబ్రాతఃకాల మం దెప్పుడుఁగా. చెన్న. ౫. ౨౫౨.

జ : కోరాబంగారు.

కోరాడు=క్రోరాడు. స. క్రి. (కోరు౨+అడు.) ౧. (ఏనుఁగులు క్రీడార్థము దంతములతో గట్టు మున్నగు వానిని) క్రుమ్ము.

క. జేగురుఁ గోరాడినమద, నాగంబులరీతి.... జై. భా. ౩. ౧౬౩.

(కరులు) సీ. దిక్కూలములు మోచి రెక్కొంచదమని సుమీ యలదరుల్ దాము గోరాడుచుండు. సారంగ. ౧. ౬౨.

౨. (ఎద్దులు దున్నలు మొదలగునవి మదోత్సాహముల చేతఁ గొమ్ములతో) కొట్టు.

సీ. ఈకొండ నెలయేఱు లీశ్వరువృషభంబు గోరాడు కూలముల్ గూడి యొప్పు. హరి. ఉ. ౬. ౧.

సీ. కొమ్ముల నుదకమ్ము గోరాడి వే చల్లి కలఁచి క్రీ డింపనీ కాసరముల. పీ. శకుం. ౩. ౪.

సీ. హోమకుండములపై కుటికి కొంకరకోరకొమ్ములఁ గోరాడుఁ గొంతతడవు. వరాహ. ౧౧. ౩౬.

౩. (పంది ముట్టెతో నేల మున్నగువవి) తెల్లగిం చు

సీ. అవనీతలము మోర నలవోకఁ గోరాడుఁ ద్రోవ గట్టినఁ దవ్వుద్రోవ నుఱుకు....గీ....అమ్మహాకోల మవవిగిహ్వరము చొచ్చె. విక్ర. ౨. ౧౩౫. రామ. ౩౮౭.

౪. (ఎలుఁగులు, మొ నఖాదులతో) చీరు, చీల్చు.

వ....ఎలుఁగులు గులగులం బుట్టలు నిశితనిజనఖర కులిశకోటులం గోరాడ.... మనుచ. ౪. ౩౭.

౫ (దుమ్ము లోనగు వానిని) రేఁగఁజేయు.

గీ. ప్రాభవంబున దోర్దండబలము మెఱసి, గ్రొచ్చి కోరాడి త్రవ్విరి కుతల మెల్ల. భాగ. ౯. ౨౦౫.

ఉ....క్రేళ్లదాఁటెడుమదాళులతోఁ దెలిదమ్మిధూళి గోరాడిరి... లతాంగులు రాగరసైకమగ్నలై. రామా. ౧. ౨౦౬. ఆం. భా. ౩. ౧౩౨.

౬. పాడుచేయు.

(ద్వివిదుఁ డనువానరుఁడు) సీ. పరిదుపవనసరోవరములఁ గోరాడి మందలఁ గొందఱ మడఁ జేసి. భాగ ౧౦. ఉ ౫౪౦.

కోరాబంగారు. వి. (√ కోరా) అపరిశుద్ధమైన బంగారము, ఇతరలోహములతో కలసి వన్నె తగ్గిన బంగారము. (బ్రౌ. శ. ర.)

కోరింద వి. లక్కగలిగెడి యొకానొకతీగతీఁగ. (శ.ర.)

సీ. ఇదిసినయిదుపులయెడలఁ బొత్రేనుత్తరేనుగ నిండ కోరిందపొదల. అము. ౬. ౧౩.

సీ. ఎద నెడఁ బికిలిపూ లిడినసంకుల పేర్లు కోరింద పూసలఁ గూడఁ దాల్చి. యయా. ౧. ౩౦.

కోరిక = కోరికి, కోరికె. వి. (√కోరు[1]. త. కోరిక్కై. క. కోఱికె.) ౧. కోరుట; ఇచ్ఛ, వాంఛ, కామము.

క. కోరికయు నొల్లమియు లే, కేరూపున భూతములకు నెగ్గగు తెఱఁగుం, జేరక యకామవృత్తిఁ ద, పోరతి నున్నతఁడు బ్రహ్మముం బ్రాపించుకా. భార. శాం. ౬. ౨౭౪.

క. ఈకథ యెవ్వరు చదివినఁ, గైకొన్నను విన్నఁ గోరికను వ్రాసిన వా, రేకాలము శంభుని కృప, నాకల్ప ము గందు రైహికాముష్మికముల్. శల్ల. ౫. (శ. ర.)

క....మీర లిచ్చట ననికికా, సారెకుఁ గొల్వఁగ వత్తురు, గోరికతోఁ గంసహర ముకుంద మురారీ. పా రి. ౧. ౫౧.

౨. అభీష్టార్థము, వాంఛితార్థము; వరము.

ఉ. ఎక్కుడుభక్తితోఁ గొలువ నిచ్చెదఁ గోరినవారికోరికల్. దశా. ౧. ౨౫౫.

క... నీకు నెయ్యది. కోరిక యేతెంచినాఁడ గురుదక్షిణ యీ, భూరమణ వేఁడుము.... అము. ౩. ౫౪.

గీ. నలువ కోరిక లొసఁగెడినాఁడు .... అచ్చ. రా. యు. ౮.

కోరికి(ర్కి) = కోరిక. వి. (√కోరు[1]) ౧. వాంఛ ఇచ్ఛ, అభిలాషము.

క. నీకోరికి యప్రతిహత, మేకార్యము గోరి వచ్చి తెలిఁగింపుము... భార. ద్రో. ౨. ౧౬౧.

చ....ఇత్తెఱంగుగో, ర్కికిఁ గత మేమి పాండవుల గెల్చి ధరకా పగ మీఁ దలంచితే. భార. ద్రో. ౧. ౧౦౯.

౨. వాంఛితార్థము, అభీష్టార్థము.

క. నా కోర్కి నిదపఁ జెప్పెద, లోకనుతా యొకటి యడుగ లోలత్వము చిత్తాకలిత మయ్యె....భార. శాం. ౬. ౫౯౬.

క. కొలిచినవఁబులకోర్కులు, పొలు పొనరఁగఁ నిడు కువేలుపున్మాదవునకుకా. నీలా. ౧. ౨౧. హరి. ఉ. ౨. ౧౫౬.

౩. చిత్తము, మనస్సు, ఇచ్ఛ.

ద్వి. ఇదె నాదుముఖభంగ మీక్షింపు నాదు, కొదవ నీ కొదవఁగాఁ గోర్కి భావింపు, మనిన నచ్చెరు వడిదియాత్మ భావించి, దమజాది నాథుఁ

డాదానవి కనియె. రం. రా. అర. ౧౬౫ పొ. ౪. వం.

కోర్కులపంట = వాంఛితముల నిచ్చునది.

ఉ....ముం, గొంగుపసిండి భక్తులకుఁ గోర్కులపంట జగంబులందు మా, మంగళశైలవల్లభునమంబగు దైవము లేదు చూడఁగ౯. అని. ౧. ౪౨.

కోరికపడు = అపేక్షపడు, తమకించు.

మ. విని వీక్షించినదాఁక ముచ్చటపడు౯ వీక్షించి గాఢోవగూ, హనలాభం బగుదాఁకఁ గోరికపడు౯.... మల్లభూ. శృం. ౨౨.

కోరికె = కోరిక.

(ఇచ్ఛ, వాంఛ)

క. కేదారశ్రీగురువర. పాదాంభోజాతమునకుఁ బ్రణతి యొనర్తు౯, మేదిని మామకమానస, కేదారము లందుఁ గోరికెలు ఫలియింప౯ తపతి. ౧. ౩.

కోరితము'. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) కోరకితము, మొగ్గ తొడిగినది.

కోరు[1]. స. క్రి (క. త. మ. తు. కోరు.) ౧. వాంఛించు, కామించు; వరించు.

క. కోరినవంటకములు నా, నేరిమిఁ దగ నెఱపి కొలుతు నిశ్చలభక్తి౯. భార. విరా. ౧. ౨౧౫.

ఉ .... పరదారధనాదులఁ గోరనేని .... మనుచ. ౨. ౩౬.

ఉ. ఔర యి దేటిమోజన మృగాయతలోచన నన్నుఁ గోరునో, కోరదొ....దశా. ౨. ౩౧౩.

౨. ప్రతీక్షించు. నిరీక్షించు, ఎదురుచూచు.

గీ....కొంత ధైర్య, శాలినై యుంటిఁ దన్ని దర్శనముఁ గోరి. దశా. ౧. ౧౬౫.

చూ: కోరిక, కోరికి, కోరికె.

కోరు[2]. స. క్రి. చీరు; గీఱు.

సీ. తోరంపుఁగొమ్ములఁ గోరి... దిఁదిచిచ్చునఁ ద్రోచి కాల్చుచోట. నృసిం. ౪. ౧౨౧.

(వ్యవ) కొబ్బెరకాయలు కోరి కూరవండుదురు. వి. కామదండము, మగగుటి.

గీ. గురునిపతి దాదియు ననంగఁ బరఁగువారిఁ, గవయు కష్టుండు గురుతల్పగామి వాఁడు. ఉత్తమబ్రాహ్మణుఁడుగాక యుండె నేని,చంప కాతనికోరును ద్రెంప వలయు. విజ్ఞా. ప్రా. ౧౦౬. (ఇట 'కోలను' అనియు చదువ వచ్చును.)

శ్లో. ఆచార్యపత్నీం స్వసుతాం గచ్ఛంస్తు గురుతల్పగః. లింగం ఛిత్త్వా వధస్తస్య....యాజ్ఞ. ప్రా. ౨౩౩.

౨. గీచినకొబ్బెర మున్నగుపదార్థము.

(వ్యవ) కొబ్బెరకోరుపూరణముపెట్టి బూరెలు వండినారు.

౩ (క. కోఱు)-పంట మున్నగువానియందలి-భాగము, పాలు, వంతు.

క. కోరనఁ బాలన వంశం, బు....అం. శే. ౪౫.

ఉ. వైరులఁ జంపి భూప్రజకు వర్ధనముం గలిగించి పాడిమైఁ, గోరరి గొంచు సద్వ్యయముగోరి యొనర్చుట రాజధర్మవి, స్తారముగా బలారికి వచస్పతి చెప్పుట యప్రసిద్ధమే. భార. భీష్మ. ౩. ౩౦౫.

క. దున నియ్యకొన్న కృషికుఁడు, దునకయ యున్నేని యొకని దున్నించఁ దగు౯,దునక దునసీయ కాఁగినఁ, గొనఁగా నగుఁ జేనియరియుఁ గోరు నతని చే౯. విజ్ఞా. వ్యవ. ౧౫౧.

నంగోరు = నగముపాలు.

మేటికోరు = పెద్దభాగము. (రైతునకు పెద్దభాగము. బ్రౌ.)

౪. (సం. కారః.) రాజాదుల కిచ్చుదనేతరవస్తురూపమైనకప్పము.

చ. అరులకుఁ గోరువెట్టితిఁ గదా వినుఁ దమ్ముఁడ యె, వ్వరివలమూఁపుమీఁద విలు

వైతు నయోధ్యకు నెట్లు పోవుదుఁ, మఱలి సుమిత్ర నన్నడిగినం దలవంచుట యుత్తరం బె... రామా. ౫. ౩౫.

జ: కోరము, కోరాడు.

కోరురాజనాలు. వి. బ. ధ్యానవిశేషము. (బ్రౌ)

సీ.... జిలకఱరాజనా ల్చింతపువ్వులు గోరురాజనా లుబ్బదపోల్ రాజనాలు. హంస. ౪. ౧౨౫.

కోర్ణగండు=కోర్నవగండు వి. క్రూరమృగవిశేషము, దుమ్ములగొండి.

మ.... కోర్ణగండ్లు గురుపోతు ల్కాండగొఱ్ఱె ల్కారం, గులు నెందెందుఁ గనుంగొనంగ వనిలోఁ గోటానఁగోటుల్ గృపా. ఇందు. ౨ ౫౧.

కోఱు. వి. (సం. ఖుర. త. కోరప్పల్.) ౧. పల్లు, దంష్ట్ర.

చ. తమలము కెంపున న్మెఱుఁగు దాఁకినచెంద్రికావికోఱలు... ఒప్పమిండజం, గయు చదరంచె... హర. ౧. ౧౫.

సీ. మెఱుఁగుఁగోఱలు దుల్ల మృత్యుదేవతనోర దట్టించి యంతకాలఁ దన్ని నాఁడు. భీమ. ౧. ౧౧౦.

(కాలనేమి) ఉ. కోఱలు దీటుచుఁ నయనకోణములఁ దహనస్ఫులింగముల్, కాఱఁగ... హరి. పూ. ౪. ౧౪౪.

గీ... వాసుకికోఱలు నెఱుక... భార. విరా. ౪. ౨౧౩.

చ. బరవస మెప్ప గాలితడఁబాటు మెయిఁ గవి దూఁటి యొక్కొకు, ర్కూరము తమంబులో వెరఁజి కోఱలచేఁ గబళించి పొట్టపెం, బెరనుడు మంచుఁ దెచ్చి కని చేవ దొఱంగక ద్రుంచి వైచె... మనుచ. ౪. ౫౨.

కోఱలుతీసినపాము = కోఱలు తీసినపామువంటి ది. (వా.)

కోఱకైదువు=దంష్ట్రాయుధము, పాము.

గీ. చలువ గలమట్టితొట్టిక్రేఁజట్టుమీఁద, నిలువు నందఱుతోఁ గూడఁ బొలసు మెసఁగ, కోఱకైదువదు నెదారిగుఱుతుగట్టు, సామి సంతోసమున నున్న సమయమునను. ప్ర౦ంఘ. ౨౧౦. (కోఱకైదువదు నెదారి=సర్పరాజు, శేషుఁడు.)

జ: కోఱకొమ్ము, కోఱపల్లు.

కోఱకొమ్ము. వి. (కోఱ+కొమ్ము) పందికొమ్ము, వాఁడి మొన గలకొమ్ము. (బ్రౌ)

సీ. మీఁజికఱ్ఱ్వాఁడికోఱకొమ్ములఁ బుట్ట లాపు కాశమును గోరాడి యాడి. ౨. పు. ౭ ౩౦౪.

కోఱడము. వి. ౧. క్రోధము, కోపము.

చ. పడిగొని కాలకేయఘటనగ్నము ద్రోచినఁ దాను నేనలుం, గడఁగి నిశాచరేశ్వరుఁడు గ్రందుగఁ దాఁకి రణంబునందడిం, దొడిఁబడ ప్రేసెఁ దీ ప్రతరవోరశనిం దయ నీడఁబోక కోఱడము న బిట్టు గిట్టినముఖంది నెఱుంగక దుర్మదాంధుఁడై. నిర్వ. ౫. ౭౭. (మా. ౭౬.)

౨. క్రౌర్యము.

గీ. బాలకునిఁ జంపఁ దలఁచుట పాప మనక, కోఱడంబున నొండొరు మీఱఁ బాఱి, వేసి వేసి యుపాయముల్ వెదకి వెదకి, కలయఁ బల్కుకిరాతులఁ గాంచి యచట. దశకు. ౨. ౭౧.

౩. ప్రతికూలవచనము.

చ. ధనదునియొద్ద కేఁగి యుచితంబుగఁ బల్కి పురంబుఁ బాసి పొమ్మని మును చెప్ప కోఱడము లాడిన మద్భుజశక్తి యంబుజా, సనవరశక్తి మూలబలశక్తి యెఱుంగఁగఁ జాటి చెప్పి రమ్మని చతురాతిభాషణుఁ బ్రహస్తునిఁ బుచ్చె నురారి లంకకుఁ. నిర్వ. ౩. ౯౯.

ఉ. జీటికకల్లు ద్రావి మదసింధురగామియు లన్ని కేరియ, ల్వ్రాఱుచు గాఁడుగీతములు వాడుచుఁ బొల్పుగఁ గ్రాలి యాడుచుఁ, గోఱడమాడు

చుం బతులకు న్వాళవస్తులు గాక మేరకుక్,
మీఱుచు వన్యకాంతలు రమింతురు తద్విపి
నాంతరంబునన్. కు. సం. ౬. ౭౦౨. (ప్రాc
తప్రతిపాఠము.)

కోఱపల్లు. వి. ఔ. (√కోఱ) మృగదంష్ట్రవలె వాఁడి మొన గలిగి పలువరుసలో ప్రక్క నుండుపల్లు.
(వ్యవ) పిల్లవానికి ముందటిపండ్లు వచ్చినవి కాని కోఱపండ్లు రాలేదు.
సీ. దేవేంద్రమదభేది తెలిచాయ గలకోఱపంటి
మొనల్ సానఁబట్టుకొమ్ము. కువల. ౨. ౧౦౨.

కోల. వి. (క. త. మ. కోల్.) ౧. చేతికఱ్ఱ; కఱ్ఱ; బెత్తము.
గీ. బాలుఁ డొక్కండు కొండొకకోల నేతఁ, బ
ట్టుకొని... భార. ఆది. ౬. ౨౬౦.
చ. కలికిపిపాలినవ్వు లెసఁగన్ వటుధూర్తులు
కొంద ఱొండొరుం, దలకొన నెచ్చరించి త
మదండపుఁగోలల నున్నమాఱుగోఁ, చులు వె
సఁ బుచ్చి వైచి... ప్రభా. ౧. ౧౦౨. (దండపుఁగోల=దండముగా నుపయోగించుకఱ్ఱ.)
గీ... పెగ్గడికత్తెలరిది, పైఁడికోలలు పూని వే ప
దఁ డటంచుఁ, బల్లకీముందఱను బరాబరులు సే
య. యయా. ౪. ౧౫౮.
౨. (చెఱకు) గడ. (చూ. చెఱకుఁగోల.)
౩. (గొడుగు మున్నగువాని) కామ, దండము.
చ. గొడుగుల గాలిఁ గూల్చి మఱి కోలలతోడనపా
ఱనాస్చెఁ జే, ద్వడ జడి మేఘుఁ డట్లకట పాం
థులపైఁ దన కెంత వైరమో. ఆము. ౪. ౧౨౯.
౪. పుల్ల, పుడుక.
క. వాలికపూములుకులఁ ద, త్కాలంబునఁ దొంటి
యంపగంట్లును రేఁగెన్, జాలఁగ నురిసినపుం
డులు, కోలలఁ గెలఁకు టని యాళకుంతల క
య్యెన్. పి. శకుం. ౩. ౧౭౦.
౫. బాణము.
క. విందునిసారథి నొకకో, లం దునిమిన వానిము
లు గలంగంబడి... భార. భీష్మ. ౩. ౩౩.
ఆ. కుండనీరు ముంప ఘుమఘుమధ్వని విని, కుంభినిన
దబుద్ధిఁ గోలఁ దొడిఁగి, కడిమి నేయు... భా.
రా. అయో. ౧౭౬.
౬. కఱ్ఱకుట్లుకాల్చుట కుపయోగపడుశూలము, ఇనుపసలాక.
సీ. చట్టువం బొకచేతఁ బట్టి ఖడ్గము సంకఁ దగి
లించి నురియతో బిగియ ద్రిండు, గట్టినను
నుఁజేలక పెంపెయును జెన్ను నేయంగ
దాపలిచేతియందు, బెడిదంపుఁగోలలు బెడఁ
గొంద... భార. విరా. ౧. ౨౧౧.
౭. శిశ్నము, మగగుఱి.
గీ. గుదమునం దేనుమాఱులుఁ గోల నొక్క, మాఱు
దాపలిచేఁ బదిమార్లు రెండు, చేతులను నేడు
మాఱులుఁ బ్రీతి మన్ను, చమికి శౌచంబు చే
యుట చదువుఁదనము. విజ్ఞా. ఆచా. ౩౯.
విణ. దీర్ఘవృత్తము. (వ్యతి. గుండ్రము.)
ఉదా: కోలమొగము, కోలనిమ్మ, మొ.
కోలమూఁపు=ఎత్తైనమూఁపు.
సీ. బూరకాసలు నీచవోయిన చేతులుఁ గోలమూఁ
పులు గుదిగొన్నతొడలు. ఉ. హరి. ౨. ౧౨౨.
నేలకుఁగోలకుఁ దెచ్చు=(కొందఱను నేలఁ బడవైచు కొందఱను బాణములతో కొట్టు) పలువిధముల క్షోభపెట్టు. (క్రిందుమీఁదుచేయు. శ. ర, బ్రౌ.)
క. నకులుఁడు సహదేవుండును, బ్రకటభుజాస్ఫు
రణమున నరాతిబలము నే, లకుఁగోలకుఁ దెత్తు
రనో, రికివచ్చినయట్టు లాడికే యిబ్బంగిన్.
భార. కర్ణ. ౩. ౮౮.
గీ. కోలుమసఁగి గురుండు పాంచాలసేన, నేలకును
గోలకును దెచ్చె... భార. ద్రో. ౫. ౩౦౧.
కోలకుఁదెచ్చు=బాణమునకు గుఱిసేయు.
(శ్రీరామావతారమున) గీ. కదలిఁ గోలకుఁ దెచ్చి
నగల్చి భీమ. పారి. ౧. ౪౯.

సా: కోల లేనికొట్టు, త్రాడు లేనికట్టు. (బ్రౌ)

జ: కోలకాఁడు, కోలక్రోఁతులు, కోలగ్గర, కోలజొన్న, కోలజెముడు, కోలదబ్బ, కోలదివియ, కోలదివ్వె, కోలనిమ్మ, కోలపాల, కోలపొన్న, కోలమెఱుఁగు, కోలలవారు, కోలవస, కోలాకుపొన్న, కోలాట, కోలాటపుఁగమ్మ, కోలెమ్మ.

కోల. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. చవ్య మనుగంధద్రవ్యము కీ. ౨. పిప్పలి కీ.

కోలంబకము. సం. వి. అ. పుం. వీణాశరీరము, వీణయొక్క సర్వాంగము.

కోలకందము. సం. వి. అ. పుం. కృమిఘ్నము, ఒక జాతిదుంప కీ. (రా. ని.)

కోలకము. సం. వి. అ. న. ౧. తక్కోలపుఁజెట్టు. ౨. మిరియము కీ. పుం. ౧. అంకోలము, ఊడుగు కీ. ౨. బహువారకము, విరిగి కీ.

కోలకాఁడు. విణ. (కోల+కాఁడు.) వేత్రధరుఁడు, చోపుదారుఁడు.

ద్వి. వెడనవ్వు గదుర భూవిభుని డాయుటయుఁ, గడు రయంబునఁ గోలకాం డ్రదలింప, వడి వ్రేయవచ్చినవారి వారించి, పుడమిశుఁ డా తనిపోలిక దెలిసి. నవనాధ. ౪. ౧౩౦ పా. ౧౩ పం.

సీ. అఖిలజీవుల నేర్పుయముఁడు నాముందఱఁ గోలకాఁడై యుండు వేళ యెఱిఁగి. సీతావి. ౪. ౧౦౧.

కోలక్రోఁతులు. వి. బ. (కోల+క్రోఁతులు) బాల క్రీడావిశేషము, కోఁతికొమ్మంచి.

సీ. కోలక్రోఁతులు బిల్లగోళ్లు దూరవగోల లందలంబులు మఱి కుందికాళ్లు...గీ...ఆదిగా శైశవ క్రీడ లాడి రచట, రామకృష్ణులు గోపదార కులఁ గూడి. వి. పు. ౭. ౨౦౨.

కోలగ్గర. వి. (√ కోల) కాళ్లకు త్రాడు తగిలించి ఎద్దులను మూటకట్టుగా కట్టి పడవేయుట.

గీ. ఎద్దులను గాళ్లు గట్టి క్రిందేయు టొప్పఁ, గోలగ్గర యనఁగ...ఆం. భా. ౩. ౩౨.

గీ. అసియుఁ బాత్రయుఁ దేఁ బంపి యాంత్రవల్లిఁ, గోలగ్గర ద్రోయఁ దక్కుజముతోడ, నొరగి రక్కసుతో దైన్యవిరహితముగ, ధర్మమెఱింగించుసూక్తి నాతండు వలికె. ఆము. ౬. ౭౭. (శ. ర, బ్రౌ. పా-కోలగ్గరద్రోయఁగా= పసరమును కట్టి పడవేయునట్లు పడవేయఁగా)

కోలచారి. వి. నాట్యవిశేషము

ఉ. దేశవిధంబు రట్టణము దివ్యకళాసియుఁ గోలచారి... శ్రీరం. మా. ౪. ౧౬౨.

కోలజొన్న. వి. (√ కోల.) ఒకరకము తేనె, జొన్నాలకము. (శ. ర)

కోలజెముడు. వి. (కోల+జెముడు) ఒకవిధ మగు జెముడు, సింహుండభేదము కీ.

గీ. నేలతీఁటకసిందయుఁ గోలజెముడు ... మొదలు, గాఁ గలుగునట్టిచిఱుచెట్లఁ గాంచి యంత. హంస. ౪. ౧౦.

కోలదబ్బ. వి. (√ కోల.) ఒకజాతిదబ్బ కీ. (శ. ర.)

కోలదలము. సం. వి. అ. న. నఖ మనుగంధద్రవ్యము కీ.

కోలదివియ. వి. (√ కోల) కాఁగడా.

గీ. కోలదివియలవెలుఁగు దిక్కులకు నిగిడి, తొడరి పురవీథిఁ జీకటిఁ దొలఁగఁ దోల. దశకు. ౫. ౯౦.

కోలదివ్వె(వ్వియ)=కోలదివియ.

ద్వి...తలవరులు, కోలదివ్వెలవారిఁ గొంచు నవ్వీథిఁ, బదపదఁ డిండ దొంగపదపంక్తి చొప్పు, వదలకుం డని రాఁగ...ద్వి. హరిశ్చ. ఉ. ౨౩౧౯ పం.

కోలనిమ్మ. వి. (√ కోల) నిడుపుగా నుండుకాయలు గలయొకజాతినిమ్మ కీ. (శ. ర.)

కోలపాల. వి. (√ కోల.) అర్కపుష్పిక. (శ. ర.)

కోలపుచ్ఛము. సం. వి. అ.పుం-పందితోఁకవంటి తోఁక గలది-రావులుఁగు.

కోలపొన్న=కోలాకుపొన్న. (కోల+పొన్న.)

సీ. కోలపొన్న యనంగఁ గొమరారుఁ బృశ్నిపర్ణి యు...ఆం. భా. ౨. ౫౫.

కోలము. వి. (త. కోలమ్=ఆట.) నాట్యభేదము. (బ్రౌ.)

గీ. గగనరంగస్థలంబున మిగులఁ బ్రౌఢి, మమునఁ గాళిక నిల్చి కోలము నటింపఁ, బౌరి మొగంబున రాలునిప్పకలనంగ, గుంపులై రాలె మహి నింద్రగోపతతులు. ఆము. ౪. ౯౭.

కోలము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ఖంజము,కుంటిది. వి. అ. పుం. ౧. పంది. ౨. తెప్ప. ౩. శనిగ్రహము. ౪. ఒడి. ౫. కౌఁగిలి. ౬. మూషికము, ఎలుక. న. ౧. అర్ధకర్ష మెత్తు. ౨. తక్కోలము. ౩. రేఁగుఁబండు. ౪. త్రికటుకము. ౫. సంతి, సొంటి.

కోలమెఱుఁగు. వి. (కోల+మెఱుఁగు)నిలువుమెఱుపు, ఐరావతి.

సీ. శివుదిక్కునందు వేకువఁ గోలమెఱుఁగులు మెఱసె...హరి. పూ. ౭. ౧౬౦.

వ. కోలమెఱుంగులతెఱంగున రంగు మీఱుబంగారుజలపోఁత బెత్తంబులనటన ఘటిల్ల ...కళా. ౭. ౬౯.

కోలలవారు. వి. బ. (√ కోల) వేత్రధరులు, చోపుదారులు.

వ. సైనికులం జేరుకొని వాసి యెక్కించి పురికొలుపుకోలలవారియెలుంగులును...ఉ. హరి. ౩. ౨౭.

కోలవల్లి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. గజపిప్పలి.

కోలవస. వి. (√ కోల) జటిల. (శ. ర.)

కోలశింబి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ఖట్వ, కంబళిచిక్కుడు.

కోలాకుపొన్న. వి. (కోల+ఆకు+పొన్న) పృశ్నిపర్ణి, అంఘ్రిపర్ణిక.

సి...చిత్రమూలము నల్లతీఁగె కోలాకుపొన్న... హంస. ౪. ౧౦.

కోలాట(ము). వి. (కోల+ఆట-త. కోలాట్టం.) హల్లీసకము, స్త్రీలు చేతికోలలతో తాళము వేయుచు పాడుచు చుట్టును తిరిగి ఆడెడు ఒకవిధమగు ఆట.

సీ ..కోలాట మనఁగ హల్లీసకం బలరుచుండు. ఆం. భా. ౧. ౧౩౦.

గీ...నిష్ఠంపు వేశ్యకుఁ,దవిలి కోలాట మాడు గంధర్వసతుల. చంద్రి. ౨. ౨౦.

వ... మోహనాంగు లపారశృంగారంబులు నెఱపుచుఁ గోలాటలాడ. ల వి. ౫. ౭౪.

(ఈ క్రింది ప్రయోగమున పురుషుల ఆటగా కూడ కనఁబడుచున్నది.)

సీ. కోలాటములు పిల్లఁగ్రోవులు గుమ్మడి క్రోవికూఁతలు నూఁదుఁగ్రోవులు...గీ...ఆడుకొనుచుఁ, జనువుపై సంధ్యపై నాస్థ చాల లేక, పాలఁతియూరీతి నేఁ బ్రొద్దుపుచ్చుచుండ. హంస. ౩. ౧౪౬.

కోలాటమువైచు=కోలాటమువేయు.

శా. గీర్వాణబాలామణుల్ ...పాడుచుం, గోలాటంబులువైచి రాయతి శమం గూర్తింగటాక్షింపఁగన్. చంద్ర. ౨. ౧౩౯.

కోలాటపుఁగమ్మ. వి.(కోలాటము+కమ్మ)ఒకవిధమైననగ, కర్ణాభరణవిశేషము.

సీ.కడియాలుఁ బెక్కుజోకలయుంగరములు ముంగరయుఁ గోలాటంపుఁగమ్మ జోడు. కళా. ౭. ౬౬. (ముంగరయును గోలాట కమ్మజోడు. పాఠాంతరము-శ.ర.)

కోలారికము = కోలారికము. చూ. (త. కోలారిక్కమ్.)

కోలారికమంపు=ద్వంద్వయుద్ధమునకు రమ్మని (కటారిని) పంపు.

క. నూరెలను నింద్రజుఁడు కోలారికమంపిన నతండు లలితోల్లాసం, బారంగఁ గొదవపడెనా, యారీతియు మంచి దని ప్రియంబునఁ బలికెన్. కువల. ౫. ౫౫.

కోలాస. వి. (కోలు² + ఆస.) పేరాస, అత్యాశ.

ద్వి. కనుకనిఁ బ్రాణలింగప్రసాదంబుఁ, గొన నిత్తురే మీకుఁ గుటిలాత్ములార, కోలాస లేల పైఁ గొసరఁ గుంచంబు, గూలబడ్డట్లగు...బస. పు. ౭. ౫౭౯.

సీ...దర్శనములు కోలాసఁ గొనక...పి.శకుం. ౪. ౧౭౫.

కోలాసకత్తియ(త్తె). వి. (√ కోలాస) అత్యాశ గలయాఁడుది.

ద్వి. పుట్టినప్పుడ నేర్చుబుద్ధులపోక, కోలాసకత్తియ...అలంజెతల్లి. పండితా. పురా. ౧౨౨ పా.

కోలాహలము. సం. వి. అ. పుం. కలకలము, అలబలము, పెద్దరొద.

కోలి. సం. వి. ఇ, ఈ. స్త్రీ. ౧. రేఁగుచె. ౨.గంగరేఁగుచె.

కోలు¹. వి. (√ కొను) ౧. అనుప్రయుక్తమైన కొనుధాతువునకు భావార్థకరూపము.

గీ. తమి నెమక్కోలుసేయు మాతల్లి చెలుల. కళా. ౭. ౭౨.

సీ. పొంగారుమైఁ దోఁచుశృంగారచేష్టలతమిఁ దెచ్చికోలుమార్గమున డాఁచి మనుచ. ౩. ౯౭.

౨. కొల్ల.

క. మున్నును నేఁ గారణముగ, నన్నియుదుముల నుభవించి దనుజులు వీరిం, గన్నారఁ జూతుఁ గాని జగన్నుత భీష్మునకుఁ గోలుగా నీఁ జాలన్. భార. భీష్మ. ౩. ౭౯౦.

జ: కోలుపడు, కోలుపుచ్చు, కోలుపోక, కోలుపోవు, కోల్పాటు.

కోలు². క్రి. విశే. (క. కోల్) మిక్కిలి. (చూ. కోలుమసఁగు.)

విశే. పెద్ద. (ఈయర్థమునఁ గొన్నిముద్రితప్రతులలో 'క్రోలు' అని గలదు.)

ఉదా: కోల్పులి, కోలుమొసలి, మొ.

జ: కోలాస, కోలాసకత్తియ, కోలుకాఁడు, కోలుకొను, కోలుకోలుపు, కోలుతల, కోలుపులి, కోలుమసఁగు, కోలుముందు, కోలుమొసలి.

కోలు³=కోలె². అవ్య. మొదలుకొని, ఉండి.

గీ. ఇప్పు డేఁడాదిగోల్ సామి యేఁగుదేమి, నేలయానిన తెఱఁగున నోలి నెపుడుఁ, గడిమి నెడయాక తిరుగు మెకంబు లడవి. యయా. ౧. ౧౦౬.

కోలుకాఁడు. వి. (శ.ర.-√కోలు²?- క. కోలు గాఱ=బంటు. కోలకాఁడు?) ౧. సుంకరి క్రింది బంటు.

(సంతవర్ణనము) సీ. పెనుఁగోలుకాండ్రకు జనసమూహంబులగణుతి చూపెడునాయకప్రభుండు. హంస. ౨. ౪౯.

౨. కావలివాఁడు, కాపరి.

క. కనుఁగొనినమాత్ర నొండొరు, మనములు నొడఁబడిన వారి మతియొక్కడకుం, జనకుండ నడ్డుపెట్టఁగ, మనసిజుఁ డనుకోలుకాఁడు మాటికిఁ దటిమెన్. విక్ర. ౮. ౨౫.

౩. నియమించెడియధికారి.

క. పులి కోలుకాఁడు గావున, నలయక వరుసఁ దెగి వాని ననువుఁగ నొకనాఁ, డోలసి రొమ్ము...తుకుఁ, గలయఁగ నీవరుస యెను

చు గ్రక్కునఁ జెప్పెన్. నా. పంచ. ౧. ౨౪౬.

క్రోలుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ఒకసంకీర్ణజాతివాఁడు.

క్రోలుకొ(ల్కొ)ను. అ. క్రి. (√ క్రోలు².) ౧. ఉత్సహించు.

ఉ. ...నీకటాక్షదృక్, క్రొక్కణముప్రాపున స్మరుఁడు గోల్కొని పంత మెలర్పఁగాఁ గొనెన్, బాణదళార్థపాతమునఁ బావకుభూరిమనోభిమానమున్. నైష. ౪. ౩౧.

సీ. భద్రేభములు వీడుపడఁ దాఁకఁ గోల్కొని గుండెలు పగులంగఁ గ్రుమ్మి క్రుమ్మి. గీ...రణంబులో నేపు చూపె, భట్టి జగజెట్టి డీకొల్ప భద్రగజము. విక్ర. ౪. ౧౧౧.

౨. వర్ధిల్లు, వృద్ధి నొందు.

క. దీపమణఁగఁ జీకటియును, గోపము డుగ శాంతిగుణముఁ గోల్కొను క్రియ నా, టోపోద్భటమగువేసవి, శైపు సడలఁ దోఁచెఁ గారుకాలము దళమై. పాండు. ౪. ౧౯.

చ. తనయుదరంబునం బొడమి తామ్రరుచిచ్ఛటలుల్లసిల్లఁ గోల్కొనుధరణీజసంతతికి...ఆము. ౫. ౧౧౬.

౩. (మూర్ఛాదిబాధలనుండి) తేఱుకొను, స్వస్థత నొందు.

క. నరనూను నపుడు కర్ణజుఁ, డిరుమూఁడుశిలీముఖంబు లెదనించిన నొచ్చి రయంబునఁ గోల్కొని వానరదముఁ దునిమెన్ సకేతుహయసూతముగాన్. జై. భా. ౭. ౧౯.

క. దనుజేంద్రుఁడు గోల్కొనక, కనిశముఁ బోఁద్రోలుచుండు నమరగణంబున్. కు. సం. ౪. ౩౬౯.

గీ. క్రొంతమాత్రపుటేవి గా కింతలేసి, తలము తప్పి నయావులు తగుసె యియ్యనిచ్చి మఱి క్రోలుకొనలేక యేపుదఱేఁగి, పోవఁ దగడరె జనులు దుర్బుద్ధి యనుమ. హరిశ్చ. ౪. ౮౩.

క్రోలుకొలుపు. స. క్రి. (√ క్రోలుకొను) క్రోలుకొనఁజేయు. (ఉత్సహింపఁజేయు, ప్రోత్సాహపఱుచు.)

సీ. రవిఁ దత్తుమే నీకు రమణుఁడు గా నలకూబరుఁ దత్తుమే క్రోలుకొలిపి. కు. సం. ౬. ౬౭.

క్రోలుకోలన్నలు. వి. బ. బాలికాక్రీడావిశేషము.

సీ. గుజ్జెనగూడులు క్రోలుకోలన్నలు గీరనగింజలు ...హంస. ౫. ౧౫౫.

క్రోలుత(ల్త)ల. వి. (క్రోలు² + తల-త. క్రోలుదల్.) ఎదుట నిలిచి చేయుయుద్ధము; యుద్ధము; దెబ్బ.

వ. శకుని కడంగి యోధవరులతో మీరు క్రోల్తల సేయుం డేను బెడముట్టునఁ దాఁకి ధర్మనందనాదుల నమయించెద నంచు సముద్ధతిం గదిసె. భార. శల్య. ౧. ౩౩౭.

శ్లో. యుద్ధ్యధ్వమగ్రతో యావత్ పృష్ఠతో హన్మి పాండవాన్. సం. భార. శల్య. ౨౨. ౨౬.

ఆ. అతఁడు పడిన నెండి యానేనఁ గోల్తల, సేయ నొకఁడు లేమి సిద్ధము...భార. ఉద్యో. ౨. ౨౧౯.

శ్లో. భీమసేనే చ నిహతే కోన్యో యుధ్యేత భారత, పరేషాం తన్మమాచక్ష్వ యది వేత్థ పరంతప. సం. భార. ఉద్యో. ౫౫. ౬౧.

మ. ...దనుజేంద్రుం డాత్మఁ జింతించి క్రోల్తలనేఁ జేసి జయింతు వైరి నని యాత్రాభేరి మ్రోయించినన్. రామా. ౮. ౬౦.

క. భూరిబలఘోర మగు నా, భూరమణునిక్రోలుతలకుఁ బోవక భీష్మ, స్ఫారబలము ద్రోణునిదో, స్సారంబును నచ్చి నీదుసైన్యము పెనఁగెన్. భార. భీష్మ. ౨. ౧౦౯.

చ. గురుఁ డనుతీవ్రమారుతము క్రోల్తల క్రొర్వక ధర్మపుత్రబం, ధురబలవారిదోత్కరము దూలుడు...భార. ద్రో. ౧. ౨౬౯.

క. ఆకటినపుఁ గోల్తలకుం, గాక కలంగఁబడి నాల్గుగడలకు విచ్చెం, జీకాఁకుపడుచు నంగమ, హీకాంతునిసేన లెల్ల నెంతయు భీతిన్. కళా-

కోలుత(ల్త)లసేయు = ౧. యుద్ధసన్నాహము చేయు; (యుద్ధమునకు) సన్నాహముచేయు.

గీ. మోహరించెను దండెత్తె మొనసె దాడి, చేసెఁ బోటాగ్గఁ గోల్తలచేసె ... అనఁగఁ జెల్లొన రుచుండు, సాహవోద్యోగ మొనరించె ననుట కు...అం. శే. ౧౩.

వ. సుశర్మ తమ్ముండు సంగతంబుగాఁ గోల్తలసేసి రథసమూహంబుతో విరాటవ్యూహంబు నెదుర్కొని...భార. విరా. ౩. ౧౭౨.

మ. అనికిం గోల్తలసేయ వార్నడచుచో ... అచ్చ. రా. యు. ౨౩౬.

౨. యుద్ధము చేయుటకు ప్రోత్సహించు.

గీ. ఉన్నచోటన కదలక యున్న ద్రోణ, భీష్ములను గోలుతలసేయఁ బెజిగి సేన, చంద్రుఁ డుద యింపఁ బెరిఁగినశరధియట్లు, తోడుతోడుతఁ బొంగారి చూడ నొప్పె. భార. భీష్మ. ౨. ౧౧౭.

౩. (సేనలను) నడపు.

క. సమరథుఁడు బిరుదు లక్ష్మణ, కుమారకుం డేచి మొనలఁ గోల్తలసేయుఁగా, మిను సెల్ల మిగులు భుజగర్వము మదముం గలఁడు కొనఁడ రాతుల నధిపా. భార. ఉద్యో. ౪. ౨౨౪.

శ్లో. లక్ష్మణస్తవ పుత్రశ్చ తథా దుశ్శాసనస్య చ. యుద్ధానాం చ విశేషజ్ఞా ప్రణేతారా చ సర్వశః. సం. భార. ఉద్యో. ౧౬౬. ౧౪, ౧౫.

కోలుప(ల్ప)డు. అ. క్రి. (కోలు[1] + పడు) ౧. క్షీణించు, తగ్గు.

క. అలకాఁపువగలచిలుకల, కొలికికిఁ దమి యింత యైనఁ గోల్పడక మదం, బలరారి యుండ ...హంస. ౪. ౧౫౫.

౨. హింసింపఁబడు.

క. ద్రోణాచార్యునియుగ్రపు, బాణంబుల గ్రొచ్చి యతఁడు పసునంతకు నక్షీణవృత్తి ననమనమర, క్షోణి నిలిచి కర్ణుచేతఁ గోల్పడియెఁ గడే. భార. కర్ణ. ౩. ౨౮. (శ.ర.పా.)

మ. అడవిం గోల్పడు ప్రాణి యెయ్యదియు లే కాటోప మేపారన, చ్చెడుగం డుగ్రతఁ దద్ధ్వజంబు దెసకుఁ శీఘ్రంబ యేతెంచె ... హరి. పూ. ౮. ౧౦౪.

౩. అపహృత మగు.

క. హరిభార్యలు బోయలచేఁ, బరిభవమునఁ బొంది కోలుపడి రని మదిలోఁ, బరితాప మొందకుము భూ, సురశాపము మున్ను గలదు సూవారలకుఁ. వి. పు. ౮. ౨౮౩.

స. క్రి. = కోలుపోవు.

(పోఁగొట్టుకొను.)

చ...నిన్ననుం, బుడమిని దమ్ముఁ గోల్పడిరి పార్థివవత్పతు లైనపాండవుల్. భార. సభా. ౨. ౧౪.

చ...కోల్పడి తీవును నీదుశీలముఁ. భార. శాం. ౩. ౧౪౫.

క. బలవంతుఁడు పై నెత్తిన, బలహీనుఁడు ధనము గోలుపడినయతఁడు మ్రుచ్చిల వేఁచువాఁడు గామాకులచిత్తుఁడు నిద్ర లేక యుందురు రథిపా. భార. ఉద్యో. ౨. ౨౧.

ఆ. అలికొఱకు ననుజుఁ గోలుపడితి. భా. రా. యు. ౫౯౪. భార. భీష్మ. ౧. ౮౦.

కోలుపుచ్చు. స. క్రి. (√ కోలుపోవు.) కోలుపోవఁ జేయు.

(పోఁగొట్టు; చంపు.)

చ. అనవుడుఁ గీచకుండు హృదయంబునఁ బొంగి లతాంగితోడ నిట్లను ధృతి గోలుపుచ్చెఁ గుసుమాయుధుఁ డేటివిచార మిట్టు వేఁపవగు నె...భార. విరా. ౨. ౨౬౩.

ఉ. ఏమతి రక్షపాలనిమృగేంద్రుని నక్కయుఁ గోలుపుచ్చు సంగ్రామములోనఁ గన్గలిగి కానక తక్కిన నాశిఖండిచే, నీమనుజేంద్రుఁ గో

ల్పడమె...భార. భీష్మ. ౧. ౮౦.

చ...పూ,రుఁ గురుని దంతి రాఘవు మరుత్తునిఁ గాలము కోలుపుచ్చదే. అను. ౨. ౮౦.

కోలుపు(ల్పు)లి. వి. (కోలు² + పులి) పెద్దపులి, వ్యాఘ్రము.

చ. అదియును గాక కోలుపులినైనను గారెనుపోతునైన నున్మదకరినైన నుగ్రమృగనాథునినైనను గిట్టి ముట్టి...పట్టుదు ... భార. విరా. ౧. ౮౩.

క... గొజియలపిండునను గవియుకోల్పులిక్రియ...భార. భీష్మ. ౧. ౨౯౬.

కోలుపోక. వి. (√కోలుపోవు) పోఁగొట్టుకొనుట.

సీ...అధిక,గుణుని సౌభద్రునిఁ గులభూషణంబుఁ బాంచాలితనూజపంచకముఁ గోలు. గీ.పోకఁ జేసియు గెల్పు గెల్పుగ మదియ,బుద్ధి కైకొన దయ్యె...భార. శాం. ౧. ౬.

సీ. భూసురదేవార్థములు పుచ్చికొనుట యర్థము గోలుపోక బాంధవులచావు...గీ...మీన నొకటఁ, గార్శ్యపాండురత్వంబులు గలుగు నన ఘ. భార. అను. ౪. ౩౮౬.

కోలుపో(ల్పో)వు=కోలుపడు. స. క్రి. (కోలు¹ + పోవు) పోఁగొట్టుకొను.

గీ... తొల్లిటిరాజవరులు, కాలవశమున నాయువుల్ గోలుపోయి...భాగ. ౧౨. ౧౪.

గీ...జంభారియెదురఁ, గాంతిసంపద గోల్పోయి కలియుగంబు, సాధ్వసాతిరేకంబున జలదరించె. నైష. ౭. ౯౫.

సీ. తాతలచేఁ బాలితం బైనమత్పురం బిటు కోలుపోదునే హీనవృత్తి. మార్క. ౬. ౧౧.

అ. క్రి. చెడు.

గీ. ఇట్టు లగుట యెఱింగి యెల్లభంగుల రహస్యంబు కోలుపోనియట్లు గాఁగ,నడరునీదుకోర్కి కనురూప మెట్టిది,యట్టిభోగభంగి ననుభవింపు. భార. విరా. ౨. ౨౬౨. (రహస్యము కోలుపోనియట్లు:-రహస్యము బయల్పడకుండునట్లు.)

చ. కినియుట మాను మేలె మునికిన్ గుపితత్వము శాంతవృత్తి నా,యనునయ మాదరింపు వినుమల్పతపంబులచేతఁ గోలుపోఁ,దునె మతి యట్లు గాక యతిదుష్కర మైనతపంబు సంచితం, బనఁ డగు బ్రహ్మచర్యమును నాఱడిపోవ కటఁ శపించినన్. భార. అశ్వ. ౩. ౩౫.

శ్లో. న చ మాం తపసాల్పేన శక్తోఽభిభవితుం ప్రభో. సం. భార. అశ్వ. ౫౩. ౨౪.

౨. మోసపోవు.

సీ. కోలుపోయె ననంగ జేలుపోయె ననంగ మోసపోయె ననుట పోలుచు...ఆం. భా. ౩. ౯౭.

కోలుమ(ల్మ)సఁగు. అ. క్రి. (కోలు² + మసఁగు) కసిమసఁగు, మిక్కిలి విజృంభించు;అతిశయించు.

చ. కుపితయుగాంతరుద్రుగతిఁ గోలుమసంగినవాఁడు భీష్ముఁ డేఁ,చి పటుభుజాబలంబు విలసిల్లఁగ మార్కొనకున్కి యొప్పునే. భార. భీష్మ. ౨. ౧౩౮.

చ...అదిసూ,కరములు పోలెఁ గోల్మసఁగి కైపునఁ గొన్ని మదాంధగంధసిం,ధురములు...కు. సం. ౧౧. ౭౨౩.

సీ. కోలుమసంగెడుకోర్కులవెనువెంటఁ బాఱుచు మునికికి నూఱటయును. అ. లేమిఁ దాల్మి గొనఁగ లేక యలంమరి...భార. విరా. ౨. ౩౧౫.

స. క్రి. చంపు, కసిమసఁగు.

సీ. తండ్రి యధ్వరవిఘాతకు బారిసమరినఁ గొడుకు శంఖనఖాఖ్యుఁ గోలుమసఁగె. కకు. ౨. ౧౧౮.

కోలుముందు. వి.(కోలు² + ముందు) మిక్కిలిముందు, మున్ముందు.

గీ. లలితలావణ్యతారుణ్యలక్షణముల, నవరలక్ష్మి [illegible] నవ్యాబలమీఁద, నలినవాభుండు

కనువేసినాఁడు గానఁ,గోలుముందుగ నీవ చే కొనఁగ వలయు. వరాహ. ౧౧. ౫౨.

కోలుమొ(ల్మొ)సడి, కోలుమొ(ల్మొ)సలి. వి. (కోలు + మొసడి) పెద్దమొసలి.

తరలము...వీన పెన్నఁడు నాడ నో,డుదురు సన్నను లిందుఁ గోల్మొసడుల్ గొను స్వడిఁ జొచ్చుడుగ్. భార. ఆది. ౮. ౧౪౮.

సీ. మునుఁగుచో నడుమఁ గోల్మొసలి మ్రింగె... కళా. ౪. ౧౪౨.

కోలె¹. వి. కొయ్యకాలు, వెన్నుకోసినకాఁడ. (శ. ర, బ్రౌ.)

కోలె² = కొలె. అవ్య. ద్రు. మొదలుకొని,ఉండి.

సీ. జననుత దానివత్సంబు నిన్నటఁగోలె నుడుగక యఱచుచు నున్నయదియు. భార. ఆది. ౮. ౧౧౮.

సీ. గోగ్రహణంబునఁ గోలె....భార. ఉద్యో. ౩. ౯౨.

క. నినుఁ గనినప్పటఁ గోలె...భా. రా. అర.౧. ౧౪౯.

గీ...పుట్టినకోలెను...భార. విరా. ౧. ౭౪.
(పుట్టినకోలెను=పుట్టినది మొదలుకొని.)

కోలెమ్ము, కోలెమ్ముక, కోలెముక. వి. (కోల + ఎమ్ము.) కశేరుక, వెన్నెముక.

ఆ. నేలఁ బెట్టి వానికోలెమ్ము బల్లన, విఱిచి నడుము ద్రుంచి వీచి వైచె. భార. ఆది.౬.౨౧౫.

గీ. కఱకుటంఘ్రుల నిఱికించి గజ్జ గదలఁ, గఱిచి నెత్తినెత్తిఁగోలెమ్ముకయును విఱుగ,విఱిచె పడిఁ గె ... నొక పెద్దవేసడంబు. మనుచ. ౪.౫౮.

ఉ. కొన్నిటి నప్పళించుకొని కోలెముకల్ నుఱుమాడు నిట్టు ల,య్యన్నిటి నయ్యులూకము రయం బెసఁగ న్వధియించె భూవరా. భార. సౌ. ౧. ౧౮.

కోల్పా(లుపా)టు. వి. (√ కోలుపడు) కోలుపడుట.

(భంగము, చేటు.)

శా. కుంతీసూనునిచేతఁ గర్ణున కనిం గోల్పాటు వాటిల్లునే. భార. కర్ణ. ౩. ౨౭౫.

శ్లో. న చార్జునో జేష్యతి కర్ణమాహవే. సం.భార. కర్ణ. ౯౪. ౪౪.

(పోఁగొట్టుకొనుట.)

గీ. ధరణిరాజ్యముగోల్పాటుఁ దండ్రిచావు. నిష్టబంధువియోగంబు ... భా. రా. అర. ౧. ౨౧.

కోల్య. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. పిప్పలి ?.

కోళము. వి. (క. కోళ) బొండ, ద్రుపదము.

ద్వి. నూలిసంకెలఁ బాఱనూఁకి బంగారు, కోళంబులోఁ గాలు గ్రుచ్చిన ట్లయ్యెఁ,జిన్నసంసారంబు చీయని రోసి, పన్నుగాఁ బెట్టెఁ గాబాహ్యాలంపటము. ప్రభులిం. ౩. ౮౩ పా. ౬ పం.

కోళిగ. వి. నతివిశేషము, నమస్కారభేదము.

వ...మా యూర్ధ్వమండలిమఘనూనునునకుఁ గోళిగ ...ప్రబంధ. ౨౮౦.

కోళై. విశ. వెఱఁగుపడువాఁడు, విస్మితుఁడు.

సీ. కోళై నాఁగను వెఱఁగుపడువాఁ డనఁగను విస్మయాన్వితసంజ్ఞ వెలయుచుండు. ఆం. భా. ౩. ౯.

కోవ = క్రోవ. వి. ౧. (ముత్తెములు మున్నగువాని) శరము, హారము; పేట.

ఉ. క్రొత్తమెఱుంగుముత్తియపుఁ గోవయొ వాలుమెఱుంగుఁదీవయో... సుచ. ౪. ౬౨.

సీ. అతిభోగభాగ్యంబు లనుముత్తియంబులసరులఁ గూర్చినకోవ శంభుసేవ. రాజశే. ౧. ౬౭.

౨. బిడ్డలకు గొంతుకయందుఁ గలిగెడుకోఁగవిశేషము.

ద్వి. అతిమిరియో కోవయో యంగిటిముల్లో. బస. ... పం.

౩. కోవ, గోపురాకారముగా నుండుపుట్టదివ ర. (శ.ర.) ౪. వంశానుక్రమము.

ఉదా: ఆపిల్లకోవ మంచిది కాదు. (వ్యా.)

కోవలుపడవ్రాయు = పూసగ్రుచ్చినట్లు లిఖించు.

క. ఆవృషలీపతి యావజ్జీవంబుగ నంతనంతఁ జే
సినపాపాం, హోవిసరంబులు వటమునఁ, గో
వలుపడ వ్రాసి చిత్రగుప్తుఁడు దాఁచెన్.
పాండు. ౫. ౭౪.

కోవరము. విణ. గాఢము, అధికము.

క...వానిమాటలకు లో,లో వెడవెడ నగుచు
నింటిలోపలి కలయి,చ్ఛావతి పోయెం బో
యినఁ, గోవరపుంబ్రేమఁ గాఁపుఁగొడుక వ్వే
శ్యన్.

ఉ. కే లగలించి పట్టి రతికిం బిసువీఁకులు సేయ
...వేం. పంచ. ౪. ౭౯౭, ౭౯౮.

కోవి. వి. జాడు, క్షీణసస్యము.

సీ. కోవి యనఁగను గ్రోవి యనఁగ జా డనంగను
క్షీణసస్యంబు దగును. ఆం. భా. ౨.౨౩౭.

కోవిదారము. సం. వి.అ. పుం. ఎఱ్ఱకాంచనము చె.

కోవిదుఁడు. సం.విణ. (అ. ఆ. అ) పండితుఁడు, వి
ద్వాంసుఁడు.

కోవు. వి. అర్చుటయం దగుధ్వనికి అనుకరణము.

ఉ. కో వని యార్చినం దెసలఁ గుంజరముల్ సె
దరెన్...కాళ. ౨. ౩౫.

ఉ. ...కంతుఁ డుగ్రుఁడై, కో వని యార్చి లేఁ
జిగురుఁ గుంతముఁ గైకొని యడ్డగించునో. పి.
శకుం. ౩. ౩౭.

ఉ. కోవున నార్చి ... కళ. ౨. ౯౧.

కోవురము. వి.౧.ఉక్కళము, శత్రువులరాకను దెలి
సికొనుటకై ఉన్నతస్థలములందు ఉంచుకావలి.
(శత్రువును పట్టుకొనుటకై పొంచెడిపొంచు. శ.
ర, వ్యా.)

గీ. ఉదయగిరిమీఁదఁ గోవురంబుండి నిగుడు,నహి
తరవిరశ్మిచే బద్ధుఁ డగుచుఁ దోడి,బలగ మైన
ట్టిచుక్కలవలస త్రోవఁ, జూవ నేతెంచె నన
వేగుఁజుక్క వొడిచె. మను చ. ౩. ౫౪.

౨. చెట్లపై కెక్కి వైరులను చూచుట.

సీ. కోవురం బనఁ జెట్లకొన కెక్కి వైరులఁ జూ
చుట యర్థమై తోఁచియుండు. ఆం. భా. ౩.
౨౯.

కోవెల^{1} = కోయిల^{1}. వి. గుడి, దేవాలయము.

మ. అలచట్టుం దలచుట్టుఁగన్గలికిఁ జేయుం జాలు
రావేల్పుఁ గో,వెలచుట్టున్ సుమనోవతంస
సరణిన్ వేంచేయఁగాఁ జేసి... బహు. ౫.
౬౦.

ఉ. కోవెలపారుపత్తెమునకుం బనిఁ బూనియు
నేను సాహసం, నేనయు దీనపోషణముఁ జేసి
తిఁ గావున నీభవంబునన్, భూవర జాతిసం
స్మరణము స్వహియించితి ... ఉ. రా. ౭.
౨౬.

క. దేవాలయాహ్వయంబులు, కోవెల యన దేవ
కంబు గుడి నా వెలయున్. ఆం.సం. దేవ. ౨౬.

కోవెల^{2} = కోగిల, కోయిల^{2}. వి. పికము.

సీ. తులకించుమూఁడవతోలిపల్లురవలి కోవెలకూఁ
తలకు నొక్కవింత సెలవ. యయా. ౨. ౫౦.

సీ. కోవెల చిగురాకుఁ గొతికిన సాధునియధరం
బు గంటుసేయంగ నెంచు. దశా. ౩. ౧౭.

కోశకారము. సం. వి. అ. పుం. ౧. పట్టుకాయ
లోనిపురుగు, పట్టుపురుగు. ౨.ఒకజాతి చెఱకు చె.

కోశకారుఁడు. సం.వి.అ.పుం. ౧.కత్తియొఱలు చే
యువాఁడు. ౨. నిఘంటువు చేయువాఁడు.

కోశకృత్తు. సం. వి. త్. పుం. ౧= కోశకారుఁడు.
౨=కోశకారము.

కోశచంచువు. సం.వి.ఉ.పుం. సారసపక్షి, బెగ్గురు

కోశపాలుఁడు. సం.వి.అ.పుం. కోశరక్షకుఁడు, బొక్కసముపై అధికారి. (వాచ)
(ఇస్లే: కోశపాలకుఁడు, కోశనాయకుఁడు, మొ.)

కోశఫల. సం.వి.ఆ.స్త్రీ. మహాకోశాతకి, పెద్దబీఱకి.

కోశఫలము. సం. వి. అ. న. కక్కోలక మనుగంధద్రవ్యము. (కల్ప.)

కోశము. సం. వి.అ.పుం.న. ౧.పాత్రము; పానపాత్రము. ౨.మందస, పెట్టె. ౩.కత్తియొఱ. ౪.కప్పు, ఆచ్ఛాదనము. ౫. ౘంబ, మినుములు మొదలగువాని పొట్టు. ౬. సమూహము, రాశి. ౭.ఉగ్రాణము, కొట్టు. ౮.భాండాగారము, బొక్కసము ఉండు చోటు. ౯.బొక్కసము, ధనౌఘము. ౧౦.వెండిబంగారములు. ౧౧. నిఘంటువు. ౧౨.పుస్తకము. ౧౩. మొగ్గ. ౧౪. జాజికాయ. ౧౫. జాజికాయ మున్నగువానిపైబరడు. ౧౬.పట్టుకాయ. ౧౭.ఆఁడుగుఱి. ౧౮. ముష్కము, వృషణము. ౧౯. గ్రుడ్డు. ౨౦. (వేదాంత) పంచకోశములలో నేదే నొకటి. (అన్నమయము, ప్రాణమయము, మనోమయము, విజ్ఞానమయము, ఆనందమయము – ఇవి పంచకోశములు) ౨౧. ఇల్లు. ౨౨. ఆశయము, తిత్తి. (శ్వాసకోశము, మొ.) ౨౩. దివ్యములలో నొకటి, స్నానము చేసి తడిబట్టలతో ఉగ్రదేవతలను పూజించి దేవతలను స్నానము చేయించినయుదకము త్రావుచు చేయు ప్రమాణము. ౨౪. మామిడికాయ మున్నగువానిలో నుండు టెంక. న. మేఘము, మబ్బు. (కే.ని.)

కోశలికము. సం.వి.అ.న. కౌశలికము, లంచము.

కోశాగారము. సం.వి.అ.పుం.న. భాండాగారము, బొక్కసము.

కోశాతకి. సం.వి.ఈ.స్త్రీ. ౧.ఆవడకి. ౨.పొట్లకి. ౩. బీఱకి.

కోశాధ్యక్షుఁడు. సం.వి.అ.పుం. ౧. బొక్కసముపై అధికారి. ౨. కుబేరుఁడు.

కోశామ్రము. సం. వి. అ. పుం. కొండమామిడికి.

కోశి. సం.వి.ఈ.స్త్రీ. పాదుక, చెప్పు.

కోషము. సం=కోశము.

కోషి. సం=కోశి.

కోష్ఠపాలుడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. ఉగ్రాణముపై అధికారి, కొట్టున కధికారి. ౨. కొట్టుకావలివాఁడు.

కోష్ఠము. సం.వి.అ.పుం. ౧. ఉదరమధ్యము, కడుపులోనిభాగము. ౨. గృహమధ్యము, ఇంటిలోపలిభాగము. ౩. సామగ్రు లుంచెడుకొట్టు. ౪. గాదె, పాణక, మొ.

కోష్ఠాగారము. సం. వి. అ. న. సామగ్రు లుంచు కొట్టు.

కోష్ఠాగారికుఁడు. సం. వి. అ. పుం. సామగ్రులకొట్టుపైఅధికారి.

కోష్ఠాగ్ని. సం. వి. ఇ. పుం. జఠరాగ్ని.

కోష్ణము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) ఇంచుక వేఁడి గలది, నులివెచ్చనిది. వి. అ. న. ఇంచుక వేఁడి, నులివెచ్చన.

కోసము=కోసరము. అవ్య. ౧. కొఱకు, నిమిత్తము.

ఉ. భూసుతకోస మేఁ గనుక బొంకితి నేనియుఁ బెద్దకాలముం, జేసిననాతపంబు రహిఁ జెందక నిష్ఫల మా...ఉ. రా. ౮. ౮౬.

సీ. వలరాజుకోసమై యలవసంతుఁడు గుంపుసేసి నచిలుకతేజీ లనంగ. ఉ. రా. ౧. ౧౬౯.

ద్వి. కోరికతో దీనికోస మిందులకు, సారంగధరుఁడు రా సందాయె నేఁడు. ద్వి. శ. సా. ౧. ౧౪ పా. ౨౨ పం.

౨. కారణముచేత.

క. పొదివచ్చియు నేనును బన్నిదమాడినకోస

మీతనిం దెచ్చితి నా, కొదవపని దీఱె ...
వైజ. 3. ౯౮.

క్రోసరము=కోసము. (క. కోసర.)
(నిమిత్తము, కొఱకు.)

సీ. కూటికోసరము నేఁ గొఱగాని జనులచేఁ బలు గద్దరింపులు పడఁగవలసె. నరసింహశతకము. ౫౨.

సీ. ముక్తికోసరము నే మ్రొక్కి వేఁడెదఁగాని దండిభాగ్యము నిమిత్తంబు గాదు. నరసింహశతకము. ౭.

క్రోసల. సం.వి.అ.స్త్రీ. అయోధ్యాపురము.

క్రోస(శ)లము. సం.వి.అ.పుం. ఒకానొక దేశము.

క్రోస(శ)లుఁడు. సం.వి.అ.పుం. ౧. కోసలదేశవాసి. ౨. కోసలదేశాధిపతి.

కోసు[1]=క్రోసు. వి.(సం. క్రోశః. ప్రా. కోసో.) క్రోశము.

గీ. ఎట్టు పాసితి వాస్థలం బేనుకోసు,లు...భీమ. ౨. ౮౮.

కోసు[2]. విశ. దీర్ఘము, పొడుగైనది.
ఉదా: కోసుముత్తెము. ఇల్లు కోసుగాఁ గట్టినారు. (బ్రౌ)

కోస్టు. వి. (సం. కుష్ఠమ్.) చెంగల్వకోస్టు, ఒకానొక మందు చెట్టు, పారిభాష్యము.

క్రోహళము. సం.వి.అ.పుం. ౧. కాహళ మను వాద్యము. ౨. ఒక జాతి మద్యము.

క్రోహళుఁడు. సం. వి. అ. పుం. నాట్యశాస్త్రప్రవర్తకుఁడైన యొకముని.

కోహో. వి. పరిహాసము చేయుటయందగు ధ్వని కనుకరణము.

వ. ... కేలు చఱచి కోహో యని గేలిసేయుఁగఱి కాకదంబంబులచప్పటులు...ఆము. ౮. ౩౫.

కౌ

కౌంకణము. సం.వి.అ.పుం. కొంకణదేశము.

కౌంకణుఁడు. సం.వి.అ.పుం. ౧. కొంకణదేశాధిపతి. ౨. కొంకణదేశవాసి.

కౌంతి. సం.వి.ఈ.స్త్రీ.-కుంతిదేశమున నుండునది-రేణుక యను గంధద్రవ్యము.

కౌంతికుఁడు. సం.వి.అ.పుం. ఈఁటెకాఁడు, కుంతము అను ఆయుధము గా పట్టువాఁడు.

కౌంతేయుఁడు. సం.వి.అ.పుం. కుంతికొడుకు.

కౌంభకారి. సం.వి.ఇ.పుం. కుమ్మరవానికొడుకు.

కౌఁగిలి=కవుఁగిలి. వి. దే. ౧. భుజాంతరము, క్రోడము.

సీ. ఇటరమ్ము నన్నుఁ గౌఁగిటఁ జేర్చు కొడుక ... భార. శల్య. ౧. ౧౮.

మ. పొలఁతుల్ గౌఁగిట గ్రుచ్చియెత్తి తలఁబ్రాల్పోయించు నవ్వేళ...పారి.పీఠి.౪.

ఉ. కౌఁగిటి కాన చేసి నొడికారితనంబున నిన్నుఁ దేల్చి రా,రాఁ గొఱగానివాఁడ నయి ...ఉ. హరి. ౧. ౭౪.

౨. ఆలింగనము.

ఉ. మోమటు ద్రిప్ప నేమి యొకము ద్దిడరాద లతాంగి ప్రేమమై, వేమఱుఁ గౌఁగి లియ్యఁగదవే బిగిచన్గవ ఱొమ్ముఁ గ్రుమ్ముచున్. ఇందు. ౬. ౧౩౫.

జ: కౌఁగిలింప, కౌఁగిలింతె, కౌఁగిలింపు.

కౌఁగిలించు=కవుఁగిలించు. స. క్రి. (√కౌఁగిలి.)
౧. ఆలింగనము చేయు.

గీ. ఇష్టమానస మైనయాహేమఖగము, నలుని మానస మానందజలధియందుఁ, గర్ణశష్కులి కలశంబుఁ గౌఁగిలించి, యీఁదఁజేయుచు మృదుభాష నిట్టు లనియె. నైష. ౨. ౩.

సీ. తరళతాటంకరత్నప్రభారింఛోళి గండస్థలం

బులఁ గౌఁగిలింప. కాశీ. ౧.౩. (ఇట 'ఆవరించు' అని భావము.)

కౌఁగిలింత=కవుఁగిలింత. వి.(√కౌఁగిలించు)ఆలింగనము.

చ. హృదయము లెప్పుడుం గదియుకే తఱి చూపెడు కౌఁగిలింతలన్. ఆము. ౨. ౬౨.

చ. ... వేమఱుఁ గౌఁగిలింత చేసె, గలయకయున్నఁ దాళఁ గలనా... చంద్రి. ౪. ౪.

కౌఁగిలింపు=కవుఁగిలింపు. వి. (√కౌఁగిలించు.) ఆలింగనము.

సీ. ... కరఁగింప నేరని కౌఁగిలింపు. చంద్రా. ౯. ౧౪౮.

కౌఁజు=కవుఁజు. వి. (సం. కపింజలః) కపింజలము, పక్షివిశేషము.

ఆ. కారుకోడి కౌఁజు కక్కుర పూరేడు... పిట్ట లెల్ల గూండ్ల బిట్టు చెలఁగ. యయా. ౧. ౧౧౩. హంస. ౩. ౧౨.

కౌఁగిలు=కవుఁగిలు.

కౌకృత్యము. సం. వి. అ. న. ౧. అకార్యము చేయుట. ౨. పశ్చాత్తాపపడుట. (మే. ని.)

కౌకౌ. వి. కాకధ్వని కనుకరణము.

శా. ప్రాక్కాలము వాయసంబు పఠినాపత్యోక్తి శాస్త్రంబులోఁ, దాతజ్ఞానము చెప్పఁ డెవ్వి యనుచందం బొప్పఁ గౌ కౌ యనం, జాతుర్యం బలరార నుత్తరము విస్పష్టంబుగాఁ గోకిల,వ్రాతం బిచ్చెఁ దుహీ తుహీ యని గృహారామప్రదేశంబులన్. నైష. ౮. ౧౯.

కౌక్కుటము. సం. విశే. (అ.ఈ.అ.) కుక్కుటసంబంధమైనది.

కౌక్కుటికుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. (పురుగులు మొదలగువానిని త్రొక్కకుండుటకై) కుక్కుటమువలె క్రిందికిఁ జూచుచు నడచువట్టియతి. ౨. కపటము కలవాఁడు, వంచకుఁడు, దాంభికుఁడు.

కౌక్షము. సం. విశే. (అ.ఈ.అ.) కుక్షిసంబంధమైనది.

కౌక్షింభర్యము. సం. వి. అ. న. కుక్షింభరిత్వము, పొట్టపోసికొనుట.

కౌక్షేయకము. సం. వి. అ. పుం-కుక్షికి దగ్గఱగా నుంచుకొనఁబడినది-ఖడ్గము,కత్తి.

కౌచు=కవుచు.

(చేఁపమీఁదిపొలుసు, శల్కము; జంతువులచర్మముపొట్టు.)

మ. దివిజద్వేషి నుదారవారిచరమూర్తిం ద్రుంచి చాతుర్య మొప్ప వడిం గౌకపుఁదెల్లకౌచు గమిదంభం బొంద మైఁ దాల్చె వేదవిశుద్ధాక్షరపంక్తి ... ఆము. ౪. ౧౩.

సీ. క్రొవ్వినపందులఁ గొన్నిటిఁ గమలిచి కత్తితాలను జివ్వి కౌచు గడిగి. ప్రబంధ. ౨౧౦.

(మాంసము.)

మ. ... కౌచుదో,బ్బగుదుల్ చన్నులు హేమకుంభములె... మల్లభూ. వై. ౧౬.

శ్లో. స్తనౌ మాంసగ్రంథీ కనకకలశావిత్యుపమితౌ. సం. భర్తృ. వై. ౧౬.

(దుర్గంధము)

సీ. ఏ రాజువివిధపుష్పారాధనమున గంగాధరుతల మీఁది కౌచు మాసె. నరస. ౧. ౩౫.

కౌచుమేపరి=మాంసము తినువాఁడు.

సీ... పలలాశి కౌచుమేపరి యనఁదగు. ఆం. భా. ౩. ౬.

కౌటకికుఁడు. సం. వి. అ. పుం. మృగపక్ష్యాదులను చంపి మాంసమును విక్రయించి జీవించుకసాయివాఁడు.

కౌటతక్షుఁడు. సం.వి.అ.పుం. తనయింటనే యుండి పని చేయువడ్రంగి, స్వతంత్రుఁడైనవడ్రంగి. (వ్యతి. గ్రామతక్షుఁడు.)

కౌటికుఁడు. సం.విణ. (అ.ఈ.అ.) ౧. వలతో తిరుగువాఁడు. ౨. కపటముతో వర్తించువాఁడు. వి. అ. పుం. మృగపక్ష్యాదులను చంపి విక్రయించి జీవించుకసాయివాఁడు.

కౌటిలికుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧-కుటిలగతిచే మృగములఁ బట్టువాఁడు-వేఁటకాఁడు.౨-కాఱుతో నిప్పులను గ్రహించువాఁడు-కమ్మరి.

కౌటిల్యము. సం.వి.అ.న. ౧.వంకర.౨.కపటము.

కౌటిల్యుఁడు. సం. వి. అ. పుం-కుటిలుఁడు-చాణక్యుఁడు.

కౌటుంబము. సం.విణ.(అ.ఈ.అ.) ౧. కుటుంబమునకు కావలయునది. (ద్రవ్యము,మొ.) ౨. కుటుంబసంబంధమైనది.

కౌటుంబికుఁడు. సం. విణ.(అ.ఈ.అ.) ౧.కుటుంబభరణము చేయువాఁడు. (ఇంటిపెద్ద, యజమానుఁడు.) ౨. కుటుంబములోనివాఁడు.

కౌటుఁడు. సం.విణ. (అ.ఈ.అ.)౧.సొంతయింటవసించునది; స్వతంత్రమైనది,స్వేచ్ఛ గలది. ౨.ఇంటఁ జెరఁగినది, పెంపుడైనది.౩.కపటముతో కూడినది. ౪. బోనులో నున్నది.

కౌడీలు=కవుడీలు. వి. బహు. నమస్కారము.

వ. ... భక్తులోచవమందలిభవఘ్నస్వామికిఁ గౌడీలు గోమంతపర్వతమందలికౌరికి మొద్దుఁగేలు... ప్రబంధ. ౮౮౦.

కౌడు=కవుడు.

(కపటము)

ఆం. భా. ౧. ౧౩౮.

కౌడువు=కవుడువు. వి. మాదిరి, కైవడి.

సీ. కైవడి కైవలి కయివడి కౌడువు మాదిరి పోలిక మాడ్కి పురుడు, పోలిక యనఁగఁ బోల్పొందు నుపమపేరు...ఆం.భా. ౨. ౩౦౨.

కౌణపదంతుఁడు. సం.వి. అ.పుం. శాంతనవుఁడు, భీష్ముఁడు. (త్రి.నీ.)

కౌణపుఁడు. సం.వి.అ. పుం-శవములను తినువాఁడు-రాక్షసుఁడు, రక్కసి.౨-కోణమును పాలించువాఁడు-నైరృతుఁడు,మూలఱేఁడు.

కౌణ్యము. సం.వి.అ.న. చేతులు ఈచవోవుట.

కౌతుకము. సం.వి.అ.పుం. ౧. అనుభవింపనిద్రవ్యమును గూర్చినయాశ, తహతహ. ౨. పెండ్లియందు చేతఁ గట్టుకొనెడితోరము. ౩. ఉత్సవము, పండుగ. ౪. సంతోషము. ౫. వేడుక,వినోదము. ౬. వరుసగా వచ్చినమేలు, కల్యాణపరంపర. ౭. ఇచ్ఛ, కోరిక.

కౌతుకాగారము. సం.వి.అ.న. క్రీడాగృహము.

కౌతుకి. సం. విణ. (న్. నీ. న్.) కౌతుకము గలవాఁడు.

కౌతుకితుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) కౌతుకము గలవాఁడు, తమి గలవాఁడు.

కౌతూహలము. సం=కుతూహలము.

కౌదాలికుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ఒకసంకీర్ణజాతివాఁడు.(జాలరివానికి చాకలదానియందు పుట్టినవాఁడు-కల్ప.)

కౌద్దాలికుఁడు. సం. విణ. (అ. ఈ. అ) గుద్దలితో త్రవ్వుకొని జీవించువాఁడు.

ఉ...సత్కులుల్, హాలికులైన నేమి గహనాంతరసీమలఁ గందమూలకౌద్దాలికులైన నేమి నిజదారసుతోదరపోషణార్థమై. భాగ.పీఠి.

కౌద్రవికము. సం. వి. అ. న. సౌవర్చలవణము.

కౌద్రవీణము. సం.వి.అ.న. అల్లు పండుభూమి.

కౌను[1]=కవును[1]. (చూ.) వి. ౧. నడుము,మధ్యము.

ఉ...ఇందుబింబముక్రా,గి మ్మనసీదు మోము గిరిక్రేపులు మూఁపులు కౌను గానరా,దమ్మకచెల్లవానివికచాంబకముల్ శతపత్త్రమైత్రముల్. [illegible]౬.

సీ. అన్నువకౌఁదీఁగయందంబు మది నిల్పు జఘన
చక్రంబుపైఁ జలుపు దృష్టి. భార. ఆది. ౩. ౩౮.

చ. అను వగుకౌనుఁదీఁగె లసియాడఁ బయోధర
ముల్వణంకఁగా. భీమ. ౫. ౧౦౩.

౫. లస్తకము, ధనుర్మధ్యము, వింటినడుము.

చ. పిడికేఁడుకౌనుఁ గొప్పఁ గని ప్రేమఁ ద్రివ
క్ర సమాంగిఁ జేసి తేఁ, బిడికేఁడుకౌనుఁ గొ
ప్పఁ బయిపెచ్చుగుణంబును గంటి నందు నేఁ,
ర్పడఁగ నిజత్రివక్రతయుఁ బాపఁగ మ్రొ
క్కెడునాసుమాలిపై, జడిగొన నమ్ము లీను
హరికార్జ్జధనుర్లత గామఁ గావుతఁజ. ఆము. ౧. ౮.

కౌను[2]=కవును[2].

కౌపము. సం. విశే. (అ.ఈ.అ) కూపసంబంధ మైనది. (జలము, మొ.)

కౌపీనము. సం. వి.అ.న. ౧. అకార్యము, పాపము. ౨. గుహ్యాంగము. ౩. గోఁచి.

కౌబేరము. సం. విశే. (అ. ఈ.అ.) కుబేరసంబంధమైనది. (దిక్కు, మొ.) వి. అ. న. ౧. చెంగల్వకోష్టు. ౨. ఒకదినుసుపిండివంట.

కౌబేరి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. కుబేరుఁ డున్నదిక్కు, ఉత్తరదిక్కు.

కౌబ్జము. సం.విశే. (అ. ఈ.అ.) కుబ్జునకు సంబంధించినది.

కౌంభకార్య. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. కుమ్మరవానికూఁతురు.

కౌమారకము. సం.వి.అ.న.వయోవస్థాభేదము, కౌమారము.

కౌమారము. సం. విశే. (అ.ఈ.అ.) ౧. కుమారునకు సంబంధించినది. ౨. కుమారస్వామికి సంబంధించినది. వి.అ.న. ౧. ఐదేండ్లవఱకు నుండు వయస్సు. (మూఁడవసంవత్సరము మొదలు ఎనిమిదవసంవత్సరమువఱకు నుండు వయస్సు అని కొందఱు. పదునాఱు సంవత్సరములవఱకునుండు వయస్సు అని కొందఱు. ముప్పది సంవత్సరములవఱకు నుండువయస్సు అని మఱికొందఱు.)

కౌమారి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. బ్రహ్మచర్యమున నుండువానిని పెండ్లియాడిన స్త్రీ. ౨. సప్తమాతృకలలో ఒకతె.

కౌమారికేయుఁడు. సం. వి. అ.పుం. కానీనుఁడు, పెండ్లికానిదానికి పుట్టినకొడుకు.

కౌమారుఁడు. సం.వి.అ.పుం. అవివాహితకన్యను పెండ్లియాడినపురుషుఁడు.

కౌముదము. సం.వి.అ.పుం. కార్తికమాసము.

కౌముది. సం.వి. ఈ.స్త్రీ. ౧-కుముదములను ప్రకాశింపఁజేయునది-వెన్నెల.-భూజనులను సంతోషపెట్టునది-౨. కార్తికపూర్ణిమ. ౩. ఆశ్వయుజపూర్ణిమ. ౪. ఉత్సవము, పండుగు. ౫. కార్తికోత్సవము. (త్రి. ని) ౬. దీపోత్సవతిథి.

కౌముదీవృక్షము. సం.వి.అ.పుం. దీపపుసెమ్మె, దీపస్తంభము.
(ఇట్లే: కౌముదీద్రుమము, మొ.)

కౌమోదకి. సం.వి.ఈ.స్త్రీ. విష్ణువిగద.

కౌరవము. సం.విశే. (అ. ఈ.అ.) కురువులకు సంబంధించినది.

కౌరవుఁడు. సం.వి. అ. పుం. కురువంశపువాఁడు.

కౌరవ్యుఁడు. సం.వి.అ.పుం.౧. కురువంశపువాఁడు. ౨. కురుదేశపురాజు.

కౌరు=కవురు.

కౌర్ప్యము. సం.వి.అ.పుం. వృశ్చికలగ్నము.

కౌలటినేయుఁడు. సం.వి.అ.పుం. భిక్షుకియు పతివ్రతయు కానిదానికొడుకు.

కౌలటేయుఁడు. సం. ౧=కౌలటినేయుఁడు. ౨= కౌలటేరుఁడు.

కౌలటేరుఁడు. సం. వి. అ. పుం. కులటాపుత్త్రుఁడు, అంకుటాలికొడుకు.

కౌలము. సం. విణ. (అ. ఈ. అ.) కులమునకు సంబంధించినది. (ఆస్తి, మొ.) వి. అ. న. శాక్తేయమతము; శాక్తేయమతగ్రంథము.

కౌలవ. సం. వి. అ. పుం. (జ్యోతి.) బవాదికరణములలో ఒకటి. (చూ. కరణము.)

కౌలాలకము. సం. విణ. (అ.ఆ.అ) కుమ్మరిచే చేయఁబడినది. (మూఁకుడు, మొ.)

కౌలికము. సం. విణ. (అ. ఈ. అ.) వంశపరంపరగా వచ్చినది. (ఆచారము, మొ.)

కౌలికుఁడు. సం. వి. అ. పుం. కౌలుఁడు, పాషండుఁడు.

కౌలీనము. సం. విణ. (అ.ఆ.అ.) కులక్రమాగతము, వంశపరంపరగా వచ్చినది. (ఆచారము, మొ.) వి. అ. న. ౧. నింద, అపవాదము. ౨. కుకార్యము, నిందింపఁదగినపని. ౩. పశుపక్షిసర్పములపోట్లాట. ౪. యుద్ధము, జగడము. ౫. కులీనత్వము, గొప్పవంశమునందలిపుట్టుక. ౬. గుహ్యావయవము.

కౌలు=కవులు. వి. (హిం. ఖౌల్. క. కవులు, కౌలు. త. కవుల్.) ౧. రాజాదులు ప్రజలు మున్నగువారి కిచ్చునొడంబడిక, అభయపత్త్రము.

సీ.. కౌలన నభయపత్త్రాభిధ యలరుచుండు. ఆం. భా. ౨. ౧౭౭.

గీ. సాహెబును బావు నీ వనుజంకు వొడమి, కౌలు గావలె ననుటయే కంటకంబె. రంగా. ౨. ౧౪౧, ౧౫౫.

క. మే లైనసరకు లాతని, కౌలున దిగు మాట నిజము కలవాఁ డగుటకా. శుక. ౧. ౬౪.

కౌలుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. శాక్తేయమతావలంబి. ౨. శాక్తేయమతాచారము నెఱిఁగినవాఁడు. ౩. సత్కులమున పుట్టినవాఁడు. (వాచ.)

కౌలేయకము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) మంచికులమున పుట్టినది. (మే.ని) వి. అ. పుం. కుక్క.

కౌళ(ళు)త్థము. సం. విణ. (అ. ఈ.అ.) ౧. ఉలవలకు సంబంధించినది. ౨. ఉలవలతో చేయఁబడినది. (భక్ష్యాది.)

కౌళ(ళు)త్థీనము. సం. వి. అ. న. ఉలవలు పండు భూమి.

కౌశలము. సం. వి. అ. న. ౧. క్షేమము, సుస్థితి. ౨. నేర్పరితనము.

కౌశలి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. కుశలప్రశ్నము, క్షేమాదుల నడుగుట. ౨. కానుక.

కౌశల్యము. సం=కౌశలము.

కౌశాంబి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ-కుశాంబుఁ డనువానిచే నిర్మింపఁబడినది-ఒకపట్టనము.

కౌశిక. సం. వి. అ. స్త్రీ. పానపాత్రము. (వాచ)

కౌశికఫలము. సం. వి. అ. పుం-కోశమం దున్న ఫలము కలది-నారికేళము, కొబ్బరచెట్టు.

కౌశికము. సం. విణ. (అ. ఈ. అ.) ౧. ఒఱయందుంపఁబడినది. ౨. గుడ్లగూబకు సంబంధించినది. ౩. కుశికవంశమున పుట్టినది. వి. అ. పుం. ౧. గుడ్లగూబ. ౨. గుగ్గిలపుఁజెట్టు. ౩. ముంగిస. ౪. మజ్జ, నెనడు. ౫. శృంగారరసము. (త్రి.ని)

కౌశికి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. ఒకనది. ౨. దుర్గ.

కౌశికుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. విశ్వామిత్త్రుఁడు. ౨. పాములవాఁడు. ౩. ఇంద్రుఁడు. ౪. కోశాధ్యక్షుఁడు. ౫. నిఘంటువు తెలిసినవాఁడు. (హేమ.ని.)

కౌశేయము. సం. వి. అ. న. ౧-పట్టుకాయనుండి బయలుదేఱినది-పట్టు. ౨. పట్టుబట్ట. (రూ. కౌశేయము.)

కౌసలేయుఁడు. సం. వి.అ.పుం-కౌసల్యకొడుకు-రాముఁడు. (కల్ప)

కౌసల్య. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. కోసలదేశపురాజుకూఁతురు, దశరథునిజ్యేష్ఠపత్ని, రామునితల్లి.

కౌసల్యాయని. సం. వి. ఇ. పుం. రాముఁడు, కౌసల్యకొడుకు.

కౌసీదము. సం. విణ. (అ. ఈ. అ) కుసీదసంబంధమైనది.

కౌసీద్యము. సం. వి. అ. న. ౧. కుసీదభావము, వడ్డిజీవనము. ౨. ఆలస్యము. ౩. తంద్ర, కునికిపాటు.

కౌసుంభము. సం. విణ. (అ. ఈ. అ) ౧. కుంకుమపూవుతో చేయఁబడినది. ౨. కుంకుమపూరంగు వేయఁబడినది.వి.అ.పుం.అరణ్యకుసుంభము(రా.ని)

కౌసుమము. సం. విణ.(అ.ఈ.అ.) కుసుమసంబంధమైనది. వి. అ. న. ౧. మకరందము, పూఁదేనె. ౨. పుష్పపరాగము, పుప్పొడి. ౩. పుష్పాంజనము,ఒకవిధమైనకాటుక.

కౌసృతికుఁడు. సం. వి. అ. పుం -కుమార్గమున పోవువాఁడు-తపశికాఁడు,వంచకుఁడు,మోసకాఁడు.

కౌస్తుభము. సం. వి. అ. పుం. ౧-కుస్తుభమందు(=సముద్రమునందు) పుట్టినది- విష్ణువక్షస్థలమునందలి మణి. ౨. ఒకజాతినూనె. ౩.(తంత్ర.) వ్రేళ్లతో పట్టునొకవిధముగుముద్ర.

క్ర

క్రంగు=కంగు౨. వి. (క. కఱంగు=మ్రోఁగు) గంట మొదలగువానిధ్వని కనుకరణము.

ఉ. అంగదఁ దత్స్వయంవరమహామహావైభవకేళి హళాళికిన్,గ్రంగన గంటపైఁ గొడుపు వ్రాలుట యొన్నఁడొ నాఁటనుండియున్. నైష. ౩. ౨౫.

ద్వి. క్రంగున వజ్రంబు గదిసినకొండ, భంగి శబ్దము పుట్టఁ బ్రభు విట్టు లనియె. ప్రభు. ౪. ౧౨౫ పా. ౨౦ పం.

చ...క్రంగనఁ దనుదాన మ్రోయుజయఘంటిక ...పి.క్ర. ౫. ౧౨౫.

క్రంచేఱ=క్రచ్చేఱ. క్రి. విణ. దు. (క్రంచు+అఱన్)

(శీఘ్రముగా)

క...ఉమేశాస్త్రమునం, గ్రంచఱ నంతకుపురికేఁగ, గించితిఁ బాలోముకాలకేయానురులన్. భార. అర. ౪. ౨౬.

(ఎడతెగకుండ)

సీ. క్రంచఱ నీరిలో ముంచుమ నెత్తుమఁ గారించి తీరంబు సేరఁ బెట్టు. భార. ఆది. ౫. ౧౬౬.

క్రంత[1]. వి. పెండ్లికొడుకువారు పెండ్లికూఁతునకుఁ దీసికొనుపోవు ప్రధానద్రవ్యము.(కంత-వా.)

వ...అభిమన్యునకు శృంగారంబు సేయించి... మణిగణంబులు నంబరనికరంబులుఁ బుష్పపుంజంబులు ఫలప్రచయంబులు లోనుగాఁ గల యోగ్యవస్తువుల విస్తరిల్లిన క్రంత నడవ... భార. విరా. ౫. ౩౬౯.

గీ. దగ్గఱె ముహూర్తవేళ యోదశరథేంద్ర,యే ల యాలస్య మని సూను లెచ్చరింప, మహిత మణిహేమవస్తుసామగ్రి మెఱయఁ, గ్రంత నడిపించి తాము ను గదలి రపుడు. రామా. ౪. ౧౧౪.

ద్వి. క్రంతలు గొని పుణ్యకాంతలు నడువ. రం. రా. బాల. ౭౫ పా. ౨౧ పం. నైష. ౬.౬౭.

క్రంత[2]=కంత. వి. (సం. గర్తః) ౧. సందుత్రోవ; త్రోవ; రథ్య, రాజవీథి.

సీ. రచ్చలు క్రంతలు రాజమార్గంబులు విపణిదేశంబులు విశదములుగఁ, జేసిరి... భాగ. ౧౦ పూ. ౧౭౧౭.

చ. చోరనిబిలంబులన్ వదలఁ జూడని క్రంతలుఁ గాలు రావడం, దిరుగనిత్రోవలున్...జా

రుఁగనిచీరలుం గలవె చేరినయీసురకోటిక
చ్యతా. ఉ. హరి. ౧. ౧౩౧.

ఉ. అంతట లంకలోనఁ దగ నక్కడ నక్కడ వా
డవాడలం, గ్రంతలఁ గ్రంతల న్నిలిచి క్రచ్చ
ఱ మూఁకలు గట్టి...భా. రా.యు. ౧౪౬౧.

వ...ఈమహోత్సవంబులలో నిట్టిగలబలు సేయు
దురే మీయట్టిబలుబంట్లను సందిక్రంతలజ
గడంబులు వలదని తోడ్కొని చని...ద్వా.
౭. ౩౦. (సందిక్రంతలజగడములు:–అల్పకల
హములు అని భావము.)

మ. ప్రజ లెల్లం బురిఁ గ్రంతక్రంతల మహోపా
యంబుగాఁ బల్కెడుఁ. హర. ౨. ౭౯.

సీ...క్రంతలఁ బన్నీరు గలయఁ జల్లి. నీలా. ౩.
౪౯.

౨. రంధ్రము, చిల్లి.

మ. ఇనజుం డేకశరానుఁ డయ్యెఁ బదివే లేసెఁ
శిలాస్త్రంబు లం,దున మే నంతయుఁ గ్రంత
లైన దశవక్త్రుం డంత మూర్ఛిల్లి...ఉ. రా. ౩.
౩౫౩.

ఉ...నృపాలదేహముఁ, గ్రంతలు చేసి చొచ్చె
విశిఖంబులు...జై. భా. ౨.౬౯.

చ...కనుఁగ్రంతల ముంతలఁ బోసినట్లు బో,రనఁ
గడుబాష్పపూరములు గ్రమ్మఁగ నేడ్చుచు
...పాండు. ౩.౯౧.

౩. రచ్చ, సభ.

ద్వి. తనజాడ తెలిసి క్రంతకుఁ దీసి లేని,మనము
న బెదరక మానంబు విడిచి,కట్టుఁ గొట్టును బ
డి...ద్వి. హరిశ్చ. ఉ. ౬౪౩ పం.

క్రందకుఁడు. సం. విణ. (అ.దికా.అ) ౧. ఏడ్చు
వాఁడు. ౨. ఏడ్పించువాఁడు.

క్రందత్. సం. శత్రు. ౧ స్పర్ధచే యోధులు యుద్ధ
మునకుఁ బిలుచుకొనుచున్న. ౨. ఏడ్చుచున్న.

క్రందనము. సం. వి. అ. పుం. పిల్లి. (వాచ.) వ.
౧. రోదనము, ఏడ్పు. ౨. ధ్వని. (వై. ని.) ౩. స్ప
ర్ధచేత యోధులు యుద్ధమునకు పిలుచుకొనుట
(అమరసుధ.)

క్రందనీయము. సం.=క్రందితవ్యము.

క్రందయత్. సం. శత్రు. ఏడ్పించుచున్న.

క్రందయిత. సం. విణ. (ఋ. త్రి. ఋ) ఏడ్పించు
వాఁడు.

క్రందిత. సం. విణ. (ఋ. త్రి. ఋ) ఏడ్చువాఁడు.

క్రందితము. సం. వి. అ. న.=క్రందనము.

క్రందితవ్యము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) స్పర్ధచే
యోధులు యుద్ధమునకుఁ బిలువఁ దగినది.

క్రందిల్లు(లు). అ. క్రి. (√ క్రందు) ౧. మ్రోఁగు
క. అందముగ వీరకాహళ, దుందుభినిస్సాణశంఖ
తూర్యంబు లొగిఁ, గ్రందిల్లె ... వీర. ౪.
౧౬౧.

౨. కేకలు వేయు.

క. స్కందగణేశులు దోడై, క్రందిలి యిరుదెసలఁ
దఱుమ గణనాథబలం, బందంబు చెలఁగి యా
ర్పుల, సందడి మిన్నంది కృష్ణసైన్యముఁ దాఁ
కెఁ. పద్మ. ౧౦. ౧౬౩.

క్రందు. అ. క్రి. (సం. క్రంద్) ౧. మ్రోఁగు (చూ.
క్రందిల్లు) ౨. విలపించు.

గీ ... కృతఘ్ను ను గ్రకంటకసముదయము మీఁ
దఁ, గ్రంద నదిమియు మఱియు దుఃఖములఁ
బెట్టు, తెఱఁగు లెన్ని యన్నింటను బఱుకు
రధిప. భార. అను. ౪. ౨౬౩.

వి. ౧. క్రందనము, మొఱ్ఱ.

సీ...క్రందనఁ గాఁ దగుఁ గ్రందనంబు. శం. భా.
౨. ౨౨౩.

౨. అతిదారుణమైనధ్వని.

సీ. సిరిఁ బాసియును నొక్కచింతయు లేక వీచుల

క్రందదడంగిన జలధివోలె. భార. శాం. ౪. ౪౧౨.

సీ... అతిదారుణధ్వని ఊం కన ఊం తన ఊంపి య
నఁగఁ గ్రందన విలసిల్లు... ఆం.భా.౧.౧౨౧.
భార. ద్రో. ౨. ౩౩౫.

౩. సందడి, సమ్మర్దము.

సీ. ఉత్సవసందర్శనోత్సుకులై పోయి కడుఁబెద్ద
ప్రొద్దయ్యెఁ గొడుకు లేల, మసలిరో కౌర
వుల్ విసువక వైరంబు గావించుపాపస్వభా
వు లెఱిఁగి, క్రందునఁ జంపిరో... భార.ఆది. ౭. ౨౦౭.

ఉ. కామవిలోభకస్ఫుహల గర్వపరంపర క్రందు
వాసి హృత్తామరసస్థితుం డగుసదాశివుఁ గాం
చి... హరి. పూ. ౧. ౧౦.

౪. ఉపద్రవము.

గీ. బహువిధంబులఁ బగతుర బరవసమున, నిత్తె
ఱంగునఁ గలుగు క్రందెల్ల నోర్చి,నిల్చి గెల్చి
న సత్కీర్తి నెగడుఁ గాక. భార. విరా. ౪. ౬౨.

గీ. ఏల ప్రేపల్లెపెద్దవారిట్లు వెట్టి,గొనిరి కృష్ణుఁ
బోనిచ్చినఁ గ్రూరులైన, రక్కసులు లోను
గాఁ జేయు క్రందు లెల్ల, నుడుపఁ దమకు ది
క్కైనవాఁ డొరుఁడు గలఁడె. హరి. పూ. ౮. ౧౮౧.

ద్వి. కలహంబు గానోపుఁ గ్రందు గానోపుఁ, బ్రళ
యంబు గానోపుఁ బ్రజలకు నింక. పండితా. మహిమ. ౨౫౯ పా.

౫. అతిశయము.

చ... చూడ్కు లాకులపడి చూపువందువులు
గోరఁగఁ గోర్కుల క్రందు చేష్టితంబులఁ ద
డఁబెట్ట భావములపూఁపు బయల్పడ వారి నిద్ద
ఱన్, బలసి మకుందు తుల్యరసపాకము తీపులు
క్రోల్చి విన్కలిన్. హరి. ఉ. ౩. ౮.

క... ప్రస్పందితపాకరవములు క్రందున ద
ర్పజాఁడు వేలుకనియె నరేంద్రా. భార. ద్రో. ౩. ౬.

క్రందుగన్=౧. అధికముగా.

వ... ఆందంద క్రందుగా మందుచేదివియలు
చెందొవలును గా... మనుచ. ౫. ౭౧.

౨. ఒక్కుమ్మడిగా.

సీ. విందానువిందులు గ్రందుగ నెసఁ గుంతిభోజుని
నాతనిపుత్త్రుఁ దాఁకిరి... భార. భీష్మ. ౧. ౨౬౬.

క్రందగు=గుంపగు.

మ... గుభాలునన్ లకుముకుల్ క్రందై పడున్
లేచు... ఆము. ౧. ౫౭.

క్రందుసేయు=ఖేదముపుట్టించు.

ఆ. సూతపుత్త్రయితఁడు నాతలఁ బెద్దమా, పెత్తి
నమ్మియున్నయిట్టిచోటఁ, గ్రందు సేయ నా
కుఁ గాదని సైరించియున్న బ్రతికితింక నూ
రకుండు. భార. ఉద్యో. ౪. ౨౫౧.

శ్లో. సముద్యతోయం భారో మే సుమహాన్ సా
గరోపమః, మిథో భేదో న మే కార్యస్తేన
జీవసి సూతజ. సం. భార. ఉద్యో. ౧౬౮. ౩౯.

క్రందొనరించు=విరోధించు.

ఉ... వారి త్రిప్పులం, గ్రందొనరించి... దశకు. ౫. ౪౫.

జ: క్రందిల్లు, క్రందుకయ్యము, క్రందుకొను, క్రందుపఱుచు, క్రందుపాటు, క్రందువడు.

క్రందుకయ్యము. వి. (√క్రందు) సంకులయుద్ధము, దొమ్మిజగడము.

చ. అనవుడుఁ గ్రందుకయ్యమున నప్పటికిన్
మనవారు లొంటిరా, కని మది పేర్వరింప వస
మమ్మ... నిర్వ. ౫. ౧౨౪.

వ... ఉభయబలంబులు నురవడించి కలయన్
బెరసినం గ్రందుకయ్యం బయ్యె... భార. కర్ణ. ౧. ౧౮౬.

క. వడిఁ గదియ రెండు మొనలకుఁ, గడు నచ్చెరు
వయిన క్రందుకయ్యం బయ్యెన్. భా. రా.
యు. ౬౫౧.

క్రందుకొను. అ. క్రి. (క్రందు+కొను) ౧. అతి
శయించు; బహుళ మగు, తఱచగు.

చ. కని వినయంబు గ్రందుకొనఁగాఁ బ్రణమిల్లి
...జై. భా. ౭. ౭౪.

సీ. భీషణోత్తమహాయ హేషావిఘోషంబు గరి
బృంహితస్ఫూర్తిఁ గ్రందుకొలుప. భాగ. ౬.
౩౬౯.

వ. సమయసముత్థానంబునం గ్రందుకొను రాజనం
దనులయందియలమొరపంబులతోడ గడ బెర
సి. నైష. ౬. ౭౯.

గీ. సంతతరిరంసపరమహంస ప్రరోహ, కారణమ
హావికస్వరకమలచక్ర, పూర్ణసదమలసరసు లే
పురమునందుఁ, గ్రందుకొనుచుండు నాచిదా
నందనగరి. ప్రబోధ. ౧. ౩౯.

౨. నిండు.

ఉ. ... ఎల్లచోటులుం, గ్రిక్కిఱియంగఁ గ్రం
దుకొని కీశబలంబులు ... భా. రా. కిష్కి. ౧.
౫౧౩.

సీ. చూడ్కికి వ్రేఁకమై సురవిమానములచే గగన
మార్గం బెల్లఁ గ్రందుకొనియె. పారి. ౫. ౬౭.

౩. మూఁగు, గుమిగూడు.

చ. పొడగన వేళ యబ్బె నని పొంగి కళింగకళాం
గముఖ్యులు, య్యెడ నెడ యీక క్రందుకొని
యొల్లెడల న్వెడలంగ...వసు. ౧. ౧౪౭.

వ. ద్రవ్యంబుఁ దెచ్చి యిచ్చుముమున ళ్లగువర్ణ
ధరులచేతులకుం గ్రందుకొని చేసాఁచిన ...
ఆము. ౪. ౫౩.

క్రందువఱుచు. స. క్రి. (√ క్రందుపడు)
కప్పు.

సీ. తులసీపలాశమంజులదామకంబులు గౌస్తుభప
దకంబుఁ గ్రందువఱుచ. కాశీ. ౫. ౧౧౨.

క్రందుపాటు. వి. (√ క్రందుపడు) సమ్మర్దము,
క్రందు.

గీ. ఇవ్విధంబునఁ గ్రందుపాటింత యైన, భీష్ముక
డకు నీసైన్యంబు భీముబలిమిఁ, జేసి యాసేన
యును నష్టసిక్కువడక, పోర నేమని చెప్ప
దుఁ గౌరవేంద్ర. భార. భీష్మ. ౨. ౧౦౩.

క్రందువ(ప)డు. అ. క్రి. (క్రందు+పడు) ౧.
సంకులము గాఁ బడు, గుంపు గాఁ బడు.

సీ. ధరణీతలంబు పాతాళంబునకుఁ గ్రుంగ వడువ
నింగికి నెత్త నతఁడె చాలు, గ్రహతారకాభుం
బు మోఁ గ్రందువడ రాల్ప నవి పొందువడ
నిల్ప నతఁడె చాలు. భా. రా. అర. ౧. ౨౪౮.

౨. మూఁగు, గుంపగు.

క. ఇలఁ గోలఁ దట్టుమన్ సం,బళి సంబళి యను
చుఁ గ్రందువడుజనములకున్, దొలఁగుమ నా
దుఁగుచు నాభూ,తలపతికడ కరుగుదెంచి తా
నిట్లనియెన్. మార్క. ౧. ౨౨౫.

క్రంద్యమానము. సం. విణ. (అ.ఆ.అ.) ౧. యు
ద్ధమునకుఁ బిలువఁబడుచున్నది. ౨. ఏడ్పింపఁబడు
చున్నది.

క్రంద్యము. సం.=క్రందితవ్యము.

క్రంప=కంప.

చ. కడఁక యొలర్ప నొడ్లకును గ్రంపలు వైచియు
...హరి. పూ. ౬. ౨౫. భార. అను. ౩. ౨౩౫.

క్రకచ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. కేతకి, మొగలి. (త్రి.ని.)

క్రకచచ్ఛదము. సం. వి. అ. పుం-రంపమువంటి
ఆకులు గలది-మొగలి.

క్రకణము. సం. వి. అ. పుం. కక్కెరపక్షి. (కల్ప)

క్రకచపత్త్రము. సం. వి. అ. పుం. ౧. శాకవృక్ష
ము, టేకు. (రా.ని.) ౨. మొగలి (వాచ)

క్రకచపాత్తు. సం. వి. ద్. పుం-రంపమువంటి పా

దములు గలది-కోసరవెల్లి; తొండ.

క్రకచము. సం. వి. అ. పుం. న. ఱంపము. పుం. వెణుతురు.

క్రకరము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) దీనము. వి. అ. పుం. ౧. కక్కెరపక్షి. ౨. ఱంపము. ౩. వెణుతురు.

క్రక్కస=కక్కసము. విశే.

(కఠినము)

ఉ. ... తామరచూలిదేవి యా,క్రక్కసజవ్వనిం గరము గారవ మొప్పగఁ జూచి యిట్లనున్. నైష. ౫. ౧౧౬.

జ: క్రక్కసపడు.

క్రక్కసపడు=కక్కసపడు. అ. క్రి. (క్రక్కస + పడు.)

(కఠినమగు)

క. తక్కనయాదను జాంళజా,లక్కడఁ బడియున్న శవము లటు ద్రొక్కుచుఁ బో, నిక్కుచుఁ జని గంధర్వులు, గ్రక్కసపడి కొట్టి రమితగదలం దలలన్. వేం. మా. ౩. ౧౧.

క్రక్కించు. స. క్రి. (√ క్రక్కు) క్రక్కఁజేయు.

(కడుపులోనిది వెలిపుచ్చు; వెడలించు)

ఉ. ...బాధించి మనుష్యమాంసములు దించును గ్రొవ్వితి వాని నెల్లఁ గ్ర,క్కించెద... భార. ఆది. ౬. ౨౯౪.

ద్వి. ఈప్రొద్దు వానిఁ గుయ్యెడ సిగఁబట్టి, వీపుతీఁటంతయు విడిపించి యెదుట,దక్కించి పోయి నధన మెల్ల మగుడఁ,గ్రక్కింపకున్న నే కల హాకంఠికనె. ద్వి. హరిశ్చ. ఉ. ౧౨౭౦ పం.

మ...భవద్గర్వంబు గ్రక్కింతు...ఉ. హరి. ౪. ౨౬౫. (పోఁగొట్టు అని భావము)

క్రక్కు=కక్కు[1]. స. క్రి. కడుపులోనిది వెలిపుచ్చు; వెడలించు.

క. నలుఁ దొల్లి యాక్రమించిన, కలి కర్కోటక విషంబు గ్రక్కుచు నోడలన్, వెలువడి నలునకు విహితాం, జలియై తన్నెఱుఁగఁ జెప్పెఁ జంచలుఁ డగుచున్. భార. అర. ౨. ౧౭౭.

గీ. కఱకుమిడి గ్రుడ్లు నిప్పులు గ్రక్కుదృష్టి. భాగ. ౧౦ ఉ. ౯౩౯.

మ. గద లన్యోన్యసమాహతిన్ మిడుఁగుఱుల్ గ్రక్కంగ పారించుచున్. భార. ద్రో. ౧. ౧౫౫.

వి. వ్యాధివిశేషము, ప్రచ్ఛర్దిక.

గీ... క్రక్కఁ జెరిది యంచనఁగఁ దనరు, చుండుఁ బ్రచ్ఛర్దిక... ఆం. భా. ౨. ౧౨౭.

జ: క్రక్కించు, క్రక్కుపడు.

క్రక్కుప(వ)డు. అ. క్రి. (√ క్రక్కు) స్ఖలితమగు, తొట్రుపడు.

సీ. ఆక్రోశపరిదేవనాక్షరవ్రాతంబు కంఠగద్గదిక చేఁ గ్రక్కువడఁగ. హర. ౩. ౯౨.

క్రక్కెర=కక్కెర. (శ. ర)

క్రచ్చఱ=క్రంచెఱ. క్రి. విశే. ద్రు. (క్రచ్చు + అఱ్-ఇది ఉభయపదములలోనిది. చూ. కావ్యా. ౭. ౬౯) ౧. అమోఘముగా, నిష్ఫలము గాకుండ

ఉ. ఇచ్చెద శక్తి నీకు విను మేర్పడ నాజి మదీయ శత్రులం, గ్రచ్చఱఁ జంపి చంపి యది గ్రమ్మఱి చేతికి వచ్చుచుండు... భార. అర. ౭. ౩౬౯.

౨. స్పష్టముగా.

చ. అహిపతికంకణుండు తనయుల్లముఁ దుగా మదిఁ గోరి నిష్ఠతోఁ, దుహినధరాధరేంద్రుఁడు చతుర్దశదివ్యమహాబ్దముల్ సుదుస్సహముగఁ జేసె నర్చ్యుడఁ బ్రచండతపం బచటన్ శివుం డను,గ్రహమున నుద్భవించె నని క్రచ్చఱఁ బల్కఁ బురాణసంహితల్. భీమ. ౩. ౧౬౦.

౩. ఎల్లప్పుడు, సతతము.

చ. ఎఱిఁగితి నేను నిన్ను విబుధేంద్రుఁడ నీవు జగత్త్రయంబు గ్ర,చ్చఱ భవదీయరక్షణమునం ద వెలుంగుచునుండు... భార. అర. ౭. ౩౬౬.

౪. శీఘ్రముగా.

చ. తతియగునంతకుఁ రిపునుదగ్రత స్రైంచుట నీతి నీవు నా, కలిపినయట్లు చేయుము తగం జనియాతనిఁ గాంచి వన్ను నే, తెలిఁగున సైనఁ బొందఁగ మదిం దలపోఁతయ కర్గె నేని క్ర, చ్చఱమునివర్గవాహనుఁడవై చనుదె మ్మను మంతఁ దీర్చెదన్ . భార. ఉద్యో. ౧.౧౭౬.

చ... క్రచ్చఱఁ దనక్రేవ నున్నఘనచాపముఁ దాల్చి...భా. రా. యు. ౧౪౪౧. అం.భా. ౩. ౭౧.

౫. అనాలోచితముగా.

చ. చెలఁ తతనఁబుసం దగవు చిత్తమునం దలపోయలేక ముంగల నటు వోవనిచ్చితిఁ బితామహుఁడుఁ జనకుండు నింకఁ గ్రచ్చఱ నిలఁబంచి చక్కసగ మక్కడ నెవ్వరి కేని మద్బలం, బెఱుఁగక యీఁదలంచినను నే నది యేటికి సమ్మతించెదన్. భార.ఉద్యో.౩. ౩౬౧.

౬. ఇది సందర్భమునుబట్టి సవిలాసముగా మున్నగునర్థముల నిచ్చును.

ఉ. క్రచ్చఱ వేఁట వచ్చి యిట కణ్వమహామునిఁ జూచి పోవఁగా, వచ్చితిమి ... భార. ఆది. ౪. ౨౭.

క్రచ్చు. వి. ౧. ధాన్యాదులం దలిచనికిమాలినపదార్థము. (పొల్లు, మొ.)

గీ. గూనివాఁడును బిచ్చుకకుంటు గుజ్జుఁ, గొలుచులమ్ముచోఁ గ్రచ్చులు గలిపి...పూర్వభవమున లాభముఁ బొందినారు. భార.అను.౫.౧౦౪.

౨. పేనినత్రాడు లోనగువానియం దుపయుక్తముకానితృణాదులయంశము. (శ. ర)

౩. కోపము.

క. వచ్చుటయుఁ గాక నోరికి, వచ్చినయ ట్లేపురేగి పదరుచుఁ జూడ్కిన్, గ్రచ్చెగయఁ బోవుచున్నాఁ, డచ్చెరు విది తెలియఁ జెప్పుమా నా కనుడున్. వేం. పంచ. …

౪ (=కచ్చు⁴.) కాంక్ష, కోరిక.

గీ. పెట్టవాల్ప్రట్టరావే నిడిట్టవేల్పు, క్రచ్చు లొడఁగూర్చి మము నిచ్చ గాచఁ గాత. అచ్చ. రా. బాల. ౮.

సీ. కతిపేల్పుచూడ్కి జక్కర లుబ్బిపాఱక బలు గ్రచ్చుఁ బైరులు పండఁ గలవె. నీలా.౧.౧౦౩.

స. క్రి. చుట్టుకొను.

వ...మత్సరం బిచ్చం బెచ్చుపెరుఁగం జెచ్చెరం జొచ్చి క్రచ్చి...పులుఁగు కలగుండువఱచి చఱచినం గనలి దనుజుండు ... రామా. ౫. ౧౯౯.

జ: క్రచ్చఱ, క్రచ్చుకొను.

క్రచ్చుకొను. స క్రి. (√ క్రచ్చు) ౧. చుట్టుకొను; ఆక్రమించు, ఆవరించు.

క. వచ్చి వసురాజశేఖరుఁ, డిచ్చినముద్రిక లతాంగి రొదుట నిడి చెలుల్, గ్రచ్చుకొని యడుగ నిట్లను, వచ్చేడియ దనయుదంత మాద్యంతమునన్. వసు. ౪. ౫౭.

ఉ. వచ్చుసువర్ణగౌరి జనవశ్యపుమారి విలోచనంబులన్, గ్రచ్చుక పట్టి యచ్చటిధరాపతిసూనునికాయ మయ్యెడ, న్మెచ్చి నుతించె...చంద్రి. ౫. ౩౬, ౪. ౧౦౭.

౨. కదియు, చేరు.

వ...పెచ్చుపెరుఁగునచ్చపుఁబచ్చలచాయలు మెచ్చులుసేయఁ బచ్చికల మచ్చికల విచ్చలవిడిఁ గ్రచ్చుకొని మెసవ నుంకించునంకంపు రాజీంక జంకించి...వసు. ౨. ౧౧.

క్రతుద్రుహుఁడు. సం. వి. హ. పుం- క్రతువులను పాడుచేయువాఁడు- రాక్షసుఁడు.

క్రతుధ్రుక్కు. సం= క్రతుద్రుహుఁడు.

క్రతుధ్రుట్టు. సం= క్రతుద్రుహుఁడు.

క్రతుధ్వంసి. సం. వి. న. పుం-దక్షయజ్ఞమును ధ్వంసముచేసినవాఁడు-శివుఁడు, జన్నపుగొంగ.

క్రతుపతి. సం. వి. ఇ. పుం. యజ్ఞకర్త, యజమానుఁడు.

క్రతుభు(క్కు)జుఁడు. సం. వి. జ్. పుం. దేవత, జన్నపుఁదిండి.

క్రతురాజము. సం. వి. అ. పుం. ౧. రాజసూయము. ౨. అశ్వమేధము.

క్రతురాట్టు(టు). సం. వి. జ్. పుం=క్రతురాజము.

క్రతువిక్రయి. సం. విణ. (న్. ఈ. న్) ధనమును దీసికొని క్రతుఫలమును ఇతరులకు ధారపోయువాఁడు.

క్రతువు. సం. వి. ఉ. పుం. ౧. యజ్ఞము. ౨. విష్ణువు. ౩. ఒకానొక ప్రజాపతి.

క్రథత్. సం. శత్రు. హింసించుచున్న.

క్రథనము. సం. వి. అ. న. ౧. హింస. ౨. ఛేదనము, నఱకుట.

క్రథనీయము. సం=క్రథితవ్యము.

క్రథిత. సం. విణ. (బు. త్రీ. బు.)=క్రాథకుఁడు.

క్రథితవ్యము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) హింసింపఁదగినది.

క్రథ్యమానుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) హింసింపఁబడుచున్నవాఁడు.

క్రథ్యము. సం=క్రథితవ్యము.

క్రన్న=క్రన్నన. క్రి. విణ. ద్రు. ౧. శీఘ్రముగా.
తరల. తరుణి ద్రౌపది యిట్లు పాండవధార్తరాష్ట్రుల
దైనఫీ,కరపరస్పరకోపవేగము గ్రన్నఁ బాచి విపత్తిసా,గరనిమగ్నుల నుద్ధరించె...నిజేశుల... భార. సభా. ౨. ౨౬౮.

౨. పిమ్మట.
గీ...మున్ను తనొట్టు,పడియెనో నన్ను మనోట్టువడి విభుండు, గ్రన్న [illegible]

నో యన్న వాకు, సెలుఁగఁ జెప్పుము దీని నీ వెఱుఁగుదేని. భార. సభా. ౨. ౨౦౯.

౩. మరల.
ఆ. ఇన్న కేంద్రుచేత మున్న గృహీతమై, యున్న నాకరంబు గ్రన్న నింక, నోరులకర్ణ మగును... భార. ఆది. ౩. ౧౬౮.

క్రన్నన=క్రన్న.
(శీఘ్రముగా, చయ్యన.)
గీ... క్రన్నన నవ,నవ్వళి మన బిరాన నా నొవ్వుచుండు, ఝుడితిపదతుల్యములు గాను జంద్రనూళి. ఆం. భా. ౩. ౭౧.

(పిమ్మట)
మానిని. కన్నుల నివ్వులు రాలఁగ నిట్లను గర్వమునన్విహాగాధమ నీ,యన్నకు మృత్యువు నన్ను సెఱుంగవె ప్రాణము లిప్పుడు వ్రాల్చెద నం,చున్నతశాతకృపాణము ద్రిప్పుచు నుగ్రతఁ దాఁకిన నిద్దఱకుక్, గ్రన్నన శక్రసుపర్ణులకయ్యము కైవడి ఘోరరణం బొదవెన్. మార్క. ౧. ౩౭.

క్రమకము. సం. విణ. (అ. మికా. అ) ౧. సక్రమము, క్రమము కలది. ౨. పోవునది, వెళ్లునది.

క్రమకుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. వేదమందలి క్రమపాఠమును దెలిసినవాఁడు. ౨. వేదమందలి క్రమపాఠమును జదువుచున్నవాఁడు. (కల్ప)

క్రమణము. సం. వి. అ. పుం. గుఱ్ఱము. న. ౧. పాదము. ౨. పాదవిక్షేపము, అడుగిడుట. (శే. ని.)

క్రమము. సం. వి. అ. పుం. ౧. అడుగిడుట, పాదవిక్షేపము. ౨. అడుగు. (శే. ని.) ౩. జరుగుట. (ఉదా: కాలక్రమము) ౪. వరుస. ౫. అనుష్ఠానము, ఆచరణము. (శిశు. ౧౪. ౫౩. వితతక్రమే =విస్తృతానుష్ఠానే-మల్లి. వ్యా.) ౬. కల్పము, విధి. (మే. ని-శే. ని.) ౭. ఆఱుముట, ఆక్రమించుట. ౮. బలిమి, శక్తి, సామర్థ్యము. (వి. ని.)

౯. పద్ధతి, ప్రకారము, విధము.

(శ్లో.) నేత్రక్రమేణోపరురోధ సూర్యమ్. సం.రఘు.౭.౩౯.(నేత్రక్రమేణ=బట్టవిధమున)

సీ. వల్లంబు పోనాడు వైశ్యునిశేవను గాలు గాలి నపిల్లి క్రమము దోఁప... గీ. ఎనసి చరియించు వీట నాహేమరేఖ. హంస. ౧. ౨౨౦.

౧౦. ఒకవిధ మగువేదపాఠము. ౧౧. విన్యాసము. (వాచ.) ౧౨. కంపము, వణఁకు. (వి. ని.)

క్రమించే=క్రమియించే. సం. స. క్రి. ౧. అతిక్రమించు, దాఁటు.

శా. మందాక్షాంచలము ల్గ్రమించి కులధర్మస్రోతసుల్ దాఁటి తన్నిండాభీతిమహాటవు ల్గడచి పొందెన్ బుంశ్చలీకోటి నిస్సందేహస్ఫురణ న్భుజంగనివసత్సాంకేతికస్థానముల్, కందర్పుం డనుమంత్రదేవత సమాకర్షింపఁగా నయ్యెడన్. అని. ౩. ౧౮.

౨. చంపు.

సీ... ఆచక్రధరుని,జర యనురాక్షసి నెరవునఁ బట్టి క్రమింపఁ బోం డని చెప్పి ... భార. మా. ౧౦.

౩. కడపు, వెళ్లఁబుచ్చు.

మ. ఘనవిష్ఠన్ జలపాయియై పటుతటిత్కాంతిచ్ఛటన్ జెంజడల్,దనరన్ మించె సహస్రవర్షము లనంతక్షాంతివాతాశనం,బున వేయేండ్లు క్రమించె మే నచలముల్ బోలన్నిరాహారుఁడై,తను వాశింపక యేండ్లు వేయుఁ గడపెన్ దైత్యలోక్య మారా యనన్. ఉ.రా. ౧. ౨౧౮.

ఉ. చిత్తము వంచుటో హరి భజించుటో బంధము లూడ్చ ధైర్యపుం,గత్తి ధరించుటో నియతి గైకొని మించుటొ యార్తిఁ గాంచుటో, చిత్తజరోగముల్ పెనుచు నీ కనుమాలపుఁ దోలుబొమ్మతో,హత్తుట ... మ్ములు మూఁడు వితా క్రమించితిన్. సమీర. ౩. ౨౮౯.

క్రమికము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. క్రమముగా వచ్చినది. ౨. వంశపరంపరగా వచ్చినది. (వాచ.)

(క్రమిత,క్రామత్ మొదలగురూపములు 'అతిక్రమిత, అతిక్రామత్' మొదలగురూపములవలె గ్రహించునది.)

క్రమియించే=క్రమించే. సం. స. క్రి. (అతిక్రమించు, దాఁటు.)

ఉ... అవ్వీరుఁడు ద్వారషట్క మతివేగమునన్ గ్రమియించి సప్తమద్వారము నేరఁగాఁ జని ప్రధానుఁడు చెప్పినయట్ల యచ్చటన్. ఉ. రా. ౮. ౯.

(కడపు, వెళ్లఁబుచ్చు.)

చ... ఇంచుకయుఁ గంటికిఁ గూరుకు రాక శయ్యపైఁ, బొరలుచు లేచుచున్ మరలఁ బొందుచుఁ గూర్కొ...కభంగి నవ్విభావరిఁ గ్రమియించె రావణుఁ డవారితశోకసమాకులాత్ముఁడై. భా. రా. యు. ౭౩౦.

క్రముకము. సం. వి. అ.పుం. ౧. గువాకము,పోఁకచెట్టు. ౨. ఎఱ్ఱలొద్దుగు చె. ౩. గంగరావి చె. ౮. నాగముస్తె చె. ౫. ప్రత్తిచెట్టు. న. పోఁకకాయ.

క్రముఁవు. సం. వి. ఉ. పుం. పోఁకచెట్టు.(వాచ).

క్రమేలకము. సం=క్రమేలము.

క్రమేలము. సం. వి. అ.పుం. ఉష్ట్రము, ఒంటె.

క్రమ్మన=గ్రమ్మన. అవ్య. ద్రు. శీఘ్రముగా.

గీ... పుడమి పగులఁ, బెల్లగిలి కూలెఁ దరువులు గొల్ల లెల్లఁ, గూడఁబడి రట్టు కొందఱు గోపసతులు, చూచి క్రమ్మనఁ బాతి యశోద ... పూ.౫. ౨౮౩.

క. తమ్ముఁ తో నపు డాస్థా,నమ్మునఁ గొలువుండి
ధర్మనందనుఁడు క్రమ్మో,దమ్మునఁ దమ్ముఁడ
రమ్మని, క్రమ్మఱఁ గదియంగ భీముఁ గౌఁగి
టఁ జేర్చెన్. జై. భా. ౩.౫.

చ. చనుగొడ దాని మన్మథశిలాచము సోఁకిన నొ
చ్చె నంచుఁ దూ,యని కలఁడూఱుఁ దూపా
డిచి యల్లనఁబుప్పొడి రత్నవెట్టి క్ర,మ్మఱ నధ
రామృతంపుఁబలుమం దొకయించుక యిచ్చి
మించులం, బొనరినచూపులం బడిసిపోనటు
వైచుచుఁ గౌఁగిలించుచున్. విక్ర. ౭.
౫౯.

క్రమ్మఱ, క్రమ్మఱఁగ. అవ్య. దే. (√ క్రమ్మఱు) ౧. పునరర్థకము, మరల.

క. క్రమ్మఱ రథ మెక్కి బలి,ష్ఠమ్మగుచాపంబు
దాల్చి సంకర్షణుఁ డ,స్త్రమ్ములు పఱఁగించి ర
ణా,గ్రమ్మునఁ బలువురఁ బధించెఁ గాశ్యులఁ
గడిమిన్. హరి. ఉ. ౩. ౧౨౫.

క. ... చచ్చి క్రమ్మఱఁ,బుట్టినచందమున... వై
ప. ౨.౪. ఆం. భా. ౩. ౬౯.

౨. వాక్యాలంకారము.

క. ...సురముని, క్రమ్మఱ నాకస్మికమ్ముగా నచ్చె
టికిన్.

క. చనుదెంచి యమ్మురారికి...ఒక్కదివ్యకుసుమ
మ్మొసఁగెన్. పారి. ౧.౮౫, ౮౬.

క్రమ్మఱి. అవ్య. (√ క్రమ్మఱు) పునరర్థకము, క్రమ్మఱ, మరల.

గీ. మగుడఁ గ్రమ్మఱఁ గ్రమ్మఱి మరల సారె, వెం
డి మాటికిఁ దిరుగ నా వెలయును బున,రర్థక
ముగ...ఆం. భా. ౩. ౬౯.

క్రమ్మఱించు=క్రమ్మఱుచు. స. క్రి. (√ క్రమ్మఱు.) మరలించు, త్రిప్పు.

ఉ. ...విప్రుఁ డొకఁ డో,యం దతికాంతుఁ డ
య్యొ నరపాలుఁడు శాపము గ్రమ్మఱింపఁ
గన్. భార. ఆది. ౧. ౧౦౧.

చ. అనిలజవంబునం బఱచు నమ్మదనాగ మెదిర్చి
క్రమ్మఱిం,చినఁ బరికాఁడపోలెఁ గురుసింహావ
రూథము నిట్లు గ్రమ్మఱిం,చుచు నితఁ డం
చునుం దగిలి చూపఱు సాళ్వమహీశువిక్ర
మం, బొనరఁగ నగ్గడం బొగడుచుండిరి విస్మ
యాసక్తచిత్తులై. భార. ఆది. ౪. ౨౦౬.

సీ. పురికిఁ జోరికండర్లై పోయిన మనభానుమతిఁ గ్ర
మ్మఱించినయతఁ డితండు. రాజ. చ. ౨.౧౧౨.

సీ. రోసారుణాక్షులరుచులను సిందూరకాంతి
యు రవిదీప్తిఁ గ్రమ్మఱింప. భార. విరా. ౩.
౧౬౪. (ఇట ఔపమ్యద్యోతకము.)

క్రమ్మఱిల్లు(లు)=క్రమ్మఱు. (√ క్రమ్మఱు)
(మరలు; మరలివచ్చు.)

చ. పఱచిన దేవకీసుతుఁడు పక్కన నవ్వినఁ గ్ర
మ్మఱిల్లి మైఁ,దఱచుగ రోమహర్షణ ముదంచి
తభక్తిభరాకులత్వ మే,ర్పఱచుచుఁ గేల్మోగి
డ్చి పలుపల్కులతళ్కులసన్నవెన్నెలన్, బ
ఱపుచుఁ బ్రస్తుతించె మునిబంధవిభంజను భ
క్తరంజనున్. పాండు. ౪. ౭౦.

ఉ. గౌరి వివాహమై కుసుమకార్ముకుఁ గ్రమ్మఱి
లంగఁ జేసి బృం,దారకవర్గము న్నిజపథంబు
న కన్పి హిమాచలంబుపైఁ,బారిషదవ్రజంబు
దను భక్తి భజింపఁగ నాదరించె సం,సారసు
ఖంబు శంకరుఁడు...హర. ౫. ౩.

వ. అతిపరుషపవనసంపాతాహతం బైన దీపంబు
నుంబోలె నీపరమమిత్త్రుండు క్రమ్మఱిలండుఁ
నుమ్మి. హర. ౩. ౯౩. (పై రెం డుదాహరణ
ములందును 'పునర్జీవితుఁ డగు' అని భావము.)

క్రమ్మఱు. అ. క్రి. నివర్తిల్లు, మరలు; మరలివచ్చు;
మరలిపోవు.

మ. కఱచున్ దవ్వుగఁ జేయలంతి నిలుచుం బట్టీ
క యాసాసలం, బిఱువోవున్ ... క్రమ్మఱి
చూచుం జెవి దార్చి నిల్చు...మాయామృగం
బిట్టులన్. భార. అర. ౬. ౩౨౪.

ఉ. అమ్మెయిన సొచ్చుచొప్పు తెలియక విశేనం
తియకాని యిమ్ములం, గ్రమ్మఱుభంగి వాఁడు
వినఁగానఁడు...భార. ద్రో. ౨. ౨౩౫.

క. ఈవేళ బలియు నతనిం, బోవిడిచితి పొమ్ము
పాడిఁ బోయినరాజ్యం, బేవిధిఁ గ్రమ్మఱు
నా వెర, వీ వెర వని వ్రేలు మడఁచి యేర్పడఁ
జెపుమా. అము. ౩. ౪౪.

గీ. ఎలమి నెవ్వనిగృహమున కేఁగుదెంచి, యఫలి
తాశుఁడై క్రమ్మఱు నట్టిచుతిథి, తనదుదుష్కృ
త మాగృహస్థునకు నిచ్చి, యతనిసుకృత మం
తయుఁ గొని యరుగుఁ బుత్ర. మార్క. ౩.
౧౫౯.

మ. ... నీకు నెంతటివాఁడైన నెదిర్చి ప్రాణము
లతోఁ దాఁ గ్రమ్మఱఁ డేమి ప్ర,స్ఫుట
మోభూప యరాతిచేష్టలు భవద్భ్రూభంగప
ర్యంతముల్. రాఘవ. ౩. ౧౦౯.

జ: క్రమ్మఱు,క్రమ్మఱి, క్రమ్మఱించు, క్రమ్మఱిల్లు,
క్రమ్మఱుచు.

క్రమ్మఱుచే=క్రమ్మఱించే.

(మరలించు, త్రిప్పు.)

చ. అక్కజ మైనచెల్వమున నాత్మకు వ్రేఁగయి
పొల్చుపాల్ర్తిపై, నెక్కొనుచూడ్కిఁ గ్రమ్మ
ఱుప నేరక యూరక నిల్చె...భార. విరా.
౨. ౨౩.

గీ.అనుటయును వార లామాట లాదరించి, క్రమ్మ
ఱుప రాదు పలు కమోఘమ్ము మాకు. భీమ.
౪. ౧౮౯.

ఉ. ...ధర్మనందనుఁడు గ్రమ్మఱిచెన్ యదువీర
కోపముల్. భార. అర. ౩. ౧౭౦. (ఉపశమి
ల్లఁజేయు అని భావము.)

క్రమ్మించే. స. క్రి. క్రమ్మఁజేయు. (√క్రమ్ము)

(వ్యాపింపఁజేయు.)

సీ. కౌదమగుబ్బలదానిఁ గ్రొమ్మించుఁ గ్రమ్మించునె
మ్మెనినిగనిగన్నిగలదాని. దశా. ౨. ౧౧.

సీ. వెలిదాలు గ్రమ్మించువిచ్చుకత్తులవేల్పుమూఁ
క లెల్లెడలఁ గ్రమ్ముకొని నడువ.దశా.౨.౧౯.

క్రమ్ము. అ. క్రి. ౧. వ్యాపించు, ప్రసరించు; ప్రవ
హించు; కాలు.

చ. కరమున నున్నశూలమునఁ గ్రమ్ము మెఱుంగు
లు శత్రుసైన్యభీ,కరములు గా...భార.భీష్మ.
౩. ౧౦౮.

ఉ.. రక్తజలంబు పైపయిం, గ్రమ్మఁగఁ గూలె
...భా. రా. అర. ౨. ౩౯౧.

క. గ్రమ్మన నెత్తురుటేఱులు, గ్రమ్మ నఖండప్ర
చండకాలానలకీ,లమ్ములఁ దెగడు మెఱుఁగువా,
లమ్ముల నక్షౌహిణీత్రయము మడిమించెన్.
జై. భా. ౭. ౧౬౧.

గీ. రమణి పొరిఁబొరిఁ గన్నీరు క్రమ్మఁ జొట్టు, మె
లఁగి కాకుల గ్రద్దలఁ దోలఁగ నడుచు,చున్న
యది...భార. స్త్రీ. ౨. ౬౪.

౨. కవియు, పైఁబడు; పడు.

క. పతి పురికొలిపిన నమవస,నతిశయముగఁ బొం
గుజలధి యనఁ గ్రమ్మినయు,ద్ధతబలము నిలిపె
నమ్మా,రుతి సెలియలికట్టక్రియ నిరూఢస్థితి
రైు. భార. భీష్మ. ౨. ౨౧౭.

ఉ. తోరపుటుక్క నారిపులు దొమ్మిగఁ బైపయిఁ
గ్రమ్మ వారి లీ,లారణవృత్తిఁ గిట్టె...రాఘవ.
౨. ౨౧.

౩. ఉబుకు.

గీ. ఆరమాకాంతరూపరేఖాతిశయముఁ, గాంచు
వారి కప్పు డంతరంగమున నిండి, వెలికిఁ గ్ర
మ్మినయనురాగజల మనంగ,స్వేద మానంద
బాష్పముల్ చెలువమయ్యె. దశా. ౨. ౨౬౩.

౪. అతిశయించు, అధిక మగు.

క. గొనయంబు నెక్కఁ ద్రోచిన, గనయంబున శ
క్కుకున్నఁ గ్రమ్మినతమకం,బున విల్లు విడిచి
వేటాక,యనిమిషభటుఁ డనికి వెడలె నడిద
ముఁ గొనుచున్. పారి. ౪. ౭౧.

౨. కలుగు, పుట్టు.

సీ. ఒకసింహ ముగ్రమై యుటికి గుత్తమ్ము నాతనిఁ జంపి బలుకండ యనుతలంపు, గ్రమ్మ రత్నము నోరఁ గబళించునంతలో నేతెంచి మృగపతి నెలుఁగుఱేఁడు, జాంబవంతుఁడు మహాసత్త్వుండు వధియించి...హరి. పూ. ౩. ౧౭౭.

చ. మలయసమీరణాభిహతి మ్రాఁకుల నాకులు డుల్లిడుల్లి...కుట్మలములు గ్రమ్మి గ్రమ్మి...కు. సం. ౪. ౪౪౩.

స. క్రి. ౧. కలియు, కూడు.

మ. మతిఁ గ్రీడారతి గ్రాలెనేని సకలక్ష్మాపుణ్యదేశాళి గాంచి తపస్స్ఫూర్తి మెయిం గృశించి వనరాశిం జెందుమాబోంట్ల నుద్ధతిచేఁ గ్రమ్మఁగ నేల నీకుఁ గఱవే తారుణ్యలావణ్యజృంభితరంభాదినిలింపభామ లన భూభృన్మాళి రాగాంధుఁడై. వసు. ౨. ౧౩౬.

౨. (ప్రత్తులు ఱెక్కలతో గ్రుడ్లను) కప్పు, పొదుగు.

ఉ. తమ్మి పతంగపత్ని తమిఁ దాల్చినపాండురకోరకాండముల్, గ్రమ్మి నిమీలితచ్ఛదపరంపరచేఁ బ్రసవాప్తి వేళ రా, నిమ్ముగ వాని నొయ్య విరియించిన హేతుగుణాప్తిఁ బాంథవ, గ్రమ్ముల నేఁచు తేఁటిపిలుక ల్వెడలెన్ సహజాసితచ్ఛవిన్. వసు. ౪. ౧౩౪.

౩. ఆవరించు, చుట్టుకొను.

గీ. పొదివెఁ గవిసెను గ్రమ్మె నాఁ బోలుచు నావరించె ననుమాట గాను...ఆం. భా. ౩. ౧౧౭.

౪. చుట్టు.

(రథవర్ణనము) సీ. జత గూర్చి తారవజ్రాలఁ బమ్మి నకమ్మి గ్రమ్మినమణిరథాంగములగములు. వసు. ౧. ౧౪౪.

జ: క్రమ్మించు, క్రమ్ముకొను, క్రమ్ముదల, క్రమ్ముదెంచు, క్రమ్మువడు.

క్రమ్ముకొను. అ. క్రి. (క్రమ్ము + కొను-స్వార్థమున.)

(మూఁగు)

సీ. దర్పకు నెఱకొతుఁదనము పేర్మికిఁ గ్రమ్ముకొను సతేజఃకీర్తిఘనము లనఁగ... గీ...జలదపథమున నుండి భూస్థలికి డిగ్గు హంసములు వర్ణనాసీమ నలకరించె. ప్రభా. ౨. ౪౧.

క్రమ్ముదల. వి. (√క్రమ్ము) ౧. క్రమ్ముట. (శ. ర.)

౨. కప్పట, మఱుఁగుపఱచుట. (బ్రౌ.)

క్రమ్ముదెంచు. అ. క్రి. (క్రమ్ము+తెంచు- స్వార్థమున) క్రమ్ము.

(వ్యాపించు.)

(నృసింహవర్ణనము) సీ. ప్రళయాభ్రచంచలాప్రతిమభాస్వరములై ఖరనఖరోచులు గ్రమ్ముదేర. భాగ. ౭. ౨౯౧.

(త్రోసికొనివచ్చు.)

చ. కనుఁగొని దర్పమంథరముగా నతఁ డిట్లనుఁ బాండవాగ్రజన్మునకు వడిం బెనంగఁగ ననుం బవనాత్మజుఁ జూచు వేడ్క నిజ్జనతతి యంత కంత కిటు సందడిగాఁ దనయిచ్చఁ గ్రమ్ముదెంచునో యుపవేశనిశ్చలతఁ జూచిన మే లఖిలప్రియంబుగన్. భార. శల్య. ౨. ౨౩౧.

(ఉబుకు)

గీ. గాఢసంస్పర్శభంగులు గలుగునట్టి, హోమసమయకృత్యంబుల నొదవి సౌఖ్యరసము పెన్నిట్టి పొరిఁబొరిఁ గ్రమ్ముదేర, సమ్మదాంబుధిఁ దేలిరి సతియుఁ బతియు. భార. విరా. ౫. ౪౦౨.

(వెడలు, ఉద్గత మగు)

చ. బెగడక శూల మెత్తికొని భీమతరంబుగ నోర మంటలుం, బొగలును గ్రమ్ముదేర మును బోరన మృత్యువు వచ్చి ... భా. రా. యు. ౧౪౨.

క్రమ్మువడు. అ. క్రి. (క్రమ్ము+పడు.)

(మూఁతపడు.)

గీ. ఘనుఁడు గృహమేధి పెరటిలోఁ గ్రంతఁ జూచి, క్రమ్మువడ మంచి దోశ లేఁగుకొమ్మ పే... భృత్యునిఁ బలుకంగ నంబుజా-

క్షి, వానిగొడ్డలి వడబావిలోన వైచె. గంధ. ౬౬.

క్రయణము. సం. వి. అ. న. కొనుట, విలుచుట.

క్రయణీయము. సం = క్రేయము.

క్రయపత్త్రము. సం = క్రయలేఖ్యము.

క్రయపెట్టు. మి. స. క్రి. (క్రయము + పెట్టు) వెలకు పెట్టు, అమ్మఁజూపు.

సీ. పొరుగూళ్లఁ గలమాన్యభూముల ధాన్యంబుఁ క్రయపెట్టి విడుచు...నిరం. ౨. ౨౬.

క్రయము. సం. వి. అ. పుం. ౧. వెల. ౨. (వెల యిచ్చి) కొనుట, కొనుగోలు.

క్రయలేఖ్యము. సం. వి. అ. న. క్రయమును సూచించుపత్త్రము.

క్రయవిక్రయికుఁడు. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) క్రయవిక్రయములచే జీవించువాఁడు.

క్రయారోహము. సం. వి. అ. పుం-కొనుటకు వచ్చుచోటు-హట్టము, అంగడివీథి.

క్రయించే. సం. స. క్రి. (సరకును వెలయిచ్చి) కొను, విలుచు. (శ.ర)

క్రయికుఁడు. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) (సరకును వెలయిచ్చి) కొనువాఁడు, విలువకాఁడు. (వై. ని.)

క్రయ్య = కయ్య.

(కుల్య, కాలువ)

ఉ. ... కృత్తవానరశిరశ్చరణాదులు నేమిఘట్టనం, గ్రయ్యలు గట్టి యున్నరుధిరస్థలులుం బతితాస్త్రసంస్తులుం, గయ్యపునేల సుగ్రగతిఁ గానఁబడం దలుచయ్యె నెంతయుఁన్. భా. రా. యు. ౬౯౭.

ఆ. అధికబలము గల్చి యవనీపతులు గొంద, అతివిహీనరిపులయాక్రమమున, మడిసి రకటజలధి వెడలి సన్నపుఁగ్రయ్య, మునిఁగి రూపడంగుజనులమాడ్కి. భార. సౌ. ౨. ౧౩.

క్రయ్యూట = కాలువయూట, కాలువనీరు.

ద్వి. ఇందులక్రయ్యూట లీప్సితార్థంబు, లంది చ్చరసరసాయనసుధావారి. పండితా. పర్వ. ౩౧౩ పొ.

క్రయ్యఁబడు. అ. క్రి. (క్రయ్యన్ + పడు-స్వార్థమున) ౧. కలియఁబడు; చొరఁబడు.

క. నెయ్యమున నడిగిపుచ్చుట, యియ్యకొనక యర్థ మీక యీర్ష్యాపరుఁడై, కయ్యమున గలిచి కన్యకఁ, గ్రయ్యంబడి చేసికొనిన రాక్షస మయ్యెన్. విజ్ఞా. ఆచా. ౧౦౦. (బలాత్కారము గా అని భావము.)

క. ఒంటి చరింపకు పొలమున, నింటికిఁ గడుఁబ్రొద్దు గలుగ నేతెంచుచు రా, వెంటఁబడి పొడుచుగోవుల, జంటఁ జనకు క్రయ్యఁబడకు సందడి యగుచోన్. భోజరా. ౬. ౩౨.

౨. కలియు, కూడు.

క. వెయ్యేండ్లయ్యెను సీతోఁ, గ్రయ్యంబడి యున్నవాఁడ...భాగ. ౯. ౫౭౭.

క్రయ్యఁబాఱు. అ. క్రి. (క్రయ్యన్ + పాఱు) కలయఁబాఱు.

(గంగ) వ... మానిని యన లోఁతు సూపక గరిత యన సడిచప్పుడు సేయక ముగుద యన బయలుపడక ప్రమద యనఁ గ్రయ్యంబాఱుచుఁ బతివ్రత యన నిట్టట్టు చనక...ప్రవహించి. భాగ. ౯. ౨౩౦.

క్రయ్యము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ) కొనుటకు అంగడియందు సిద్ధపఱుపఁబడినది.

క్రయ్యు. అ. క్రి. కలియు.

(గంగావర్ణనము) వ ... ముద్దుఁజందురుతోడ నెయ్యంబునఁ గ్రయ్య నడరి చొప్పు దప్పక సాగి చనుదెంచుసుధార్ణవంబుకై వడిఁ బెంపు గలిగి...భాగ. ౯. ౨౩౦.

జ: క్రయ్యఁబడు, క్రయ్యఁబాఱు.

క్రల్లపడు. అ. క్రి. దగ్ధమగు, కాలు.

క. తరు లెల్లఁ గ్రల్లపడఁగా, విరళములై నీడ లున్నవిధ మెప్పె వహ్నిస్ఫురరుచులతోడఁ దలపడి,యరవరలై తుమురుతుమురులై పడినక్రియన్. హరి. పూ. ౬. ౩౬. (శ. ర. పా.)

క్రవ్యఘాతనము. సం. వి. అ. పుం-మాంసముకొఱకు చంపఁబడునది-లేడి, జింక.

క్రవ్యము. సం. వి. అ. న. మాంసము, పొల.

క్రవ్యాత్తు. సం. విణ. (ద్) మాంసమును తినువాఁడు. వి. ద్. పుం. ౧. రాక్షసుఁడు. ౨. మాంసమును తినుజంతువు. (పులి, గ్రద్ద, మొ.)

క్రవ్యాదము. సం. వి. అ. పుం. ౧. మాంసమును తినుజంతువు (పులి, గ్రద్ద, మొ.) ౨. రురువు, నల్లచాఱలు గలదుప్పి. (కల్ప.)

క్రవ్యాదుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) మాంసమును తినువాఁడు. వి. అ. పుం. రాక్షసుఁడు.

క్రవ్యాశి. సం. విణ. (న్. నీ. న్.) వి. న్. పుం= క్రవ్యాత్తు.

క్రశితము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) కృశీకృతము, కృశింపఁజేయఁబడినది.

క్రశిమ(ము). సం. వి. న్. పుం. కృశత్వము, బక్కటిల్లుట.

క్రష్ట. సం. విణ. (ఋ. ష్ట్రీ. ఋ.) ౧. కృశించువాఁడు. ౨. లాగువాఁడు. ౩. దున్నువాఁడు.

క్రష్టవ్యము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. దున్నఁదగినది. ౨. లాగఁదగినది.

క్రా

క్రాంతదర్శి. సం. విణ. (న్. నీ. న్.) ఇంద్రియాతీతవిషయజ్ఞానము కలవాఁడు, సర్వజ్ఞుఁడు.

క్రాంతము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. పోయినది, వెళ్లినది. ౨. ఆక్రాంతము, వ్యాప్తము. శకు. ౪. ౩. వి. అ. పుం. గుఱ్ఱము. వ. ౧. పోవుట, వెళ్లుట. ౨. అడుగు, చరణము. ౩. (జ్యోతి) ఏకనక్షత్రమున చంద్రునితో మఱియొక గ్రహము కలియుట.

క్రాంతి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. పోవుట. ౨. అడుగిడుట, పాదవిక్షేపము. ౩. మీఱుట, అతిశయించుట. ౪. అణుచుట, ఆక్రమించుట. ౫. ఖగోళమండలిసూర్యమార్గము.

క్రాంతికక్షము. సం. వి. అ. పుం. ఖగోళమండలి సూర్యమార్గము.

క్రాంతిమండలము. సం. వి. అ. న= క్రాంతికక్షము.

క్రాంతివలయము. సం. వి. అ. న. పుం= క్రాంతికక్షము.

క్రాంతివృత్తము. సం. వి. అ. న= క్రాంతికక్షము.

క్రాఁక= కాఁక. (√ క్రాఁగు-శ. ర.)

క్రాఁగు= కాఁగు. అ. క్రి. ౧. దగ్ధమగు, కాలు; తపించు, మండు; పరితాప మొందు.

ఉ. గౌరవకోటి దర్పమునఁ గానక నిన్నుఁ బరాభవించి దు,ర్వారభవత్ప్రతాపశిఖిఁ గ్రాఁగెదరిక్ వగఁ పేల దీనికిన్. భార. శాం. ౧. ౫౩.

క. ఈగంగాదికతీర్థము, లీఁగంగా నీవు తమసమిద్ధాంబువులం, దోఁగెడువారల గనఁగనఁ, గ్రాఁగెడునంగారసింధుకల్లోలములన్. పాండు. ౧. ౧౫౦.

సీ. పరదేసులై భూమిఁ దిరిగెడివారును గతి లేక యాఁకటఁ గ్రాఁగువారు. వి. పు. ౪. ౧౫౪.

౨. పోవు, నశించు.

ఆ. కడుఁ బ్రసిద్ధ మిదియుఁ గర్కోటకుని దమ, యంతిఁ బుణ్యమూర్తి యైననలుని, నుతచరిత్రుఁ డైనఋతుపర్ణుఁ గీర్తింపఁ, గలిభయంబు లెల్లఁ గ్రాఁగు నధిప. భార. ఆర. ౨. ౩౦.

... తమైనపాపంబు గ్రాఁగ వలయుఁ, గడఁ

గి నాకును సద్గతి గలుగ వలయు. భార. ఆర. ౨. ౨౬౨.

సీ. ఘనతపోనియతిఁ గ్రాఁగనికలుషంబులు జపము సేసిన నశించనియఘంబు,లు... గీ. అచ్యుతానంత గోవింద హరి మురారి,యని తలంచినయప్పుడే యడఁగిపోవు. వి. పు. ౩. ౧౩౯.

౨. కాఁగు, పెద్దబాన.

సీ...క్రాలుఁ గటాహంబు క్రాఁ గనంగ. ఆం. భా. ౨. ౨౪౫.

గీ. క్రాఁగుపై మ్రొగ్గు తెలినిగ్గుఁ గ్రాఁగి పొంగ,సాగుపాలని పై నీరు చల్లి చల్లి, యల్లుకొనునట్టివెన్నెల నల్లుకొన్న, యన్నుమిన్నలు విహరించిరన్నివగల. రా. వి. ౩. ౧౩.

క్రాఁగిపోవు=క్రాఁగు.

(నశించు.)

గీ. తామ్ర మాదిగఁ గలయట్టిధాతుచయము,గొలిమి నిడి యూఁదఁ గి డెల్లఁ బొలియునట్లు, ప్రాణపవననిగ్రహమునఁ గ్రాఁగిపోవు,నవఘు యింద్రియజనితదోషాదు లెల్ల. మార్క. ౩. ౩౧౯.

జః క్రాఁక, క్రాఁగుడు, క్రాఁచు.

క్రాఁగుడు=కాఁగుడు. వి. (√క్రాఁగు) తపించుట, తపనము. (శ. ర.)

క్రాఁచే=కాఁచే. స. క్రి. (√క్రాఁగు) ౧. కాల్చు; కరఁగించు; తపింపఁజేయు.

సీ. పటుతరం బగుచటచ్చటరవం బెసఁగంగ బ్రాఁకులుఁ బొదలును గ్రాఁచికొనుచు...గీ...పరఁగ, నద్భుతోద్భవం బైనమహానలంబు. భార. ఆశ్ర. ౨. ౧౫౧.

చ...త్రిజగంబులకన్నలబ్రహ్మవిష్ణురుద్రమహిమ లోకకైకలయఁ గ్రాఁచినయుండ త్రివేదమూలకంద మని నుతింప నొప్పెసఁగెఁ దామరసప్రియబింబ మత్తఱిన్. నిర్వ. ౬. ౭౭.

గీ. తపనతపనీయ మాతపతాపవహ్నిఁ,గ్రాఁచుకాలశలాదుధూత్కారచయమొ, నాఁగఁ దగెఁ బశ్చిమానిలోగ్రాగమంబు. కృ. శకుం. ౧. ౩౦.

వ...వాద్యంబులు తడిసిన విద్యోపజీవులు పుష్కరంబులు గ్రాఁప నగ్గి రోయుచుండ...ఆము. ౪. ౩౫.

సీ. కనకగిరిస్ఫూర్తిఁ గరఁచె గౌతమిఁ గ్రాఁచె...

గీ... కృష్ణరాయబాహుప్రతాపజాగ్రన్మహాగ్ని. మనుచ. ౧. ౩౭.

౨. నశింపఁజేయు, పోఁగొట్టు; చంపు.

క. నను నీస్తవమున నెవ్వం, డనుదినమును భక్తితో సమాహితమతియై, వినుతించు నతనియాపద,లనయంబును నే నసంశయంబుగఁ గ్రాఁతున్. మార్క. ౬. ౨౩౧.

గీ. విప్రుకడుపులో నున్నయవ్వీరు నసుజుఁ, బిలిచె ర మ్మని వాతాపి ప్రియముతోడ,జీవితుండయివాఁడు సెచ్చెరను విప్రు,కడుపు వ్రచ్చిచు వెలువడి క్రాఁచె విప్రు. భార. ఆర. ౨. ౩౨౦.

౩. పీడించు.

శా. ఆచారంబు జితేంద్రియత్వము విధేయత్వంబు లజ్జాగుణ, ప్రాముర్యంబును నామనష్టము లగుణ్ బష్మాంకితంబుల్ దృఢ,భ్రూచాపచ్యుతముల్ శ్రవఃపథగతంబుల్ తన్విదృగ్బాణముల్, క్రాఁచ న్జాగినయంతలో సురభిమల్లా ...మల్లభూ. శృం. ౮౪.

క్రాఁచిపుచ్చు=క్రాఁచు, నశింపఁజేయు.

గీ. సప్తగోదావరమునీట జలకమార్చి, పుష్పగంధాక్షతంబులఁ బూజసేసి, కలిభవం బైనకలుషంబుఁ గ్రాఁచిపుచ్చి, మర్త్యుఁ డొందును పేగం బమర్త్యపదవి. భీమ. ౩. ౧౧౯.

క్రాకచికుఁడు. సం. విణ. (అ. ఈ. అ.) అంపపుఁగోఁతగాఁడు.

క్రాథకుఁడు. సం. విణ. (అ. థికా. అ.) హింసించువాఁడు.

క్రాథము. సం. వి. అ. పుం. హింస, వధము.

క్రాయకుఁడు. సం. విణ. (అ. యికా. అ.) క్రేత, కొనువాఁడు.

క్రాయు. అ. క్రి. కాండ్రించు.

సీ. ధవళలాంగూలపల్లవచాలనంబులు గా ముదీచ్ఛాయలఁ గ్రాసి యుమియు. కాశీ. ౪. ౨౬౯.

సీ. ధర్మరాజు లటన్న దబ్బరలే తిట్టుఁ గంబము య్యౌ యటన్నఁ గ్రాసి యుమియు. శుక. ౩. ౪౯.

స. క్రి. ౧. కక్కు.

ఉ. మ్రింగియుఁ గ్రాయ వచ్చిలువ మెల్తవిధుం గనుగందకుండఁగన్. నైష. ౮. ౧౭౩.

క. కొలఁది యెఱుంగక తిని కో,కిలకామిని వెడలఁ గ్రాసెఁ గిసలయఖండం,బులు... వరాహ. ౩. ౭౮.

౨. ఉమియు.

ఉ... నెత్తురు చవిచూచుఁ గండలు తుథూ యని క్రాయు... పిశాచవిభుండు ... ఉ. హరి. ౨. ౧౨౪. అచలా. ౨. ౭౧.

క్రార=క్రారవడి. వి. (క్రయ్యు+ర-శ. ర.) జడ్డయై ఒకయక్షరముతోఁ గలియురేఫము.

గీ. కొమ్ముక్రారలు మఱి ద్విపర్ణమ్ము లగుట, వానియెడమవి గురువులు వట్రసుడులు, ప్రాణములు గాన వానిడాపలను గల్గు,నక్కరము లెల్ల లఘువులు నిక్కముగను. అప్ప. ౪. ౪౯.

గీ... క్రార,గిలక యన రేఫ మెసఁగును... ఆం. భా. ౨. ౧౯౭.

క్రారవడి=క్రార. వి. (క్రార + వడి-స్వార్థమున) జడ్డయై ఒకయక్షరముతోఁ గలియురేఫము. (శ. ర, బ్రౌ.)

క్రాలు. అ. క్రి. ౧. చలించు, కదలు.

ఉ. అలియుఁబోలె విప్పడు ... జరించుని,న్నోలలితాంగి కా దనుచు నున్నది మందసమీరణంబులం,గ్రాలుప్రవాళమంజరులు కమ్రకరంబులవిభ్రంబు గా, బాలరసాలపుష్పరసపాయివనప్రియకంఠహుంకృతిన్. నైష. ౨. ౪౮.

వ... ఈరాజానీరాజనకరణంబులకు రం డనుచు నమరకాంతలఁ బిలుచునోజం గ్రాలునూతనకేతనంబులును... భా. రా. అయో. ౧౦.

౨. సంచరించు, తిరుగు.

క. నేలకు నర్లెడుపాడువునఁ, గ్రాలుమ మును మెఱయుగురునిరథచక్రము ల,క్కాలంబున సమరజయ, శ్రీలోపము దెలియ నంటసిలఁ బడియె నృపా. భార. ద్రో. ౫. ౩౧౭.

గీ. అలజాలంబు నీరిపై నాకుజాడ, గాలిపడగ యాకసమునఁ గ్రాలుత్రోవ, నిదురలోపలఁ గలఁ దోఁచునీడ పిదపఁ, గానవచ్చునె యప్పుడ కన్నఁగాక. ఉ. హరి. ౫. ౧౧౦.

౩. ప్రవర్తిల్లు; వర్తిల్లు.

చ. గుణ మిది దోష మిట్టి దని కొంత యెఱింగినఁ గాక యిట్లు ని,ర్గుణతచు పట్టి క్రాలుతమకుం దగువారలు సెప్పుసౌమ్యభా,షణము నిరర్థకంబు...నిర్వ. ౬. ౬.

క. కైలాసనగమునందును,గ్రాలెడుప్రావృట్పయోధరముచందమునన్, లాలితకటిభాగంబున,నీలాంబర మమరు రామునిం బొడగాంచెన్. వి. పు. ౭. ౩౩౯.

సీ. మకుఁగులోపలఁ జొచ్చి కడుపార నుదకంబు గ్రోలంగ దిగ నందుఁ గ్రాలుమొసలి, పాదముల్ కబళించి పట్టిన ... మొ. రా. యు. ౨. ౭౪.

౪. చెదరు.

ఉ. కాలమునాఁటిమృత్యువుముఖంబునఁ బోలెను విస్ఫులింగముల్, గ్రాలఁగ దేవసంఘము ... నొంద... భాగ. ౬. ౪౨౫.

౫. క్రమ్ము.
గీ. గళితశృంఖల లయ్యు వశాలనిద్ర,గనుఁగవలఁ
గ్రాలఁ దమయంతిఁ గదల వయ్యె,దారుణా
ఘోరణప్రయత్నమునఁ గాని,నముచిమథనుని
వీట కుండాలఘటలు. పారి. ౪. ౬౭.

౬. అతిశయించు; విజృంభించు.
గీ. దేవలోకజిగీష చేఁ ద్రిపురహంతు,కామకా
మాంతకోద్భటాకారు లగుచు, లంక విడిచి మ
నోవీథి శంక విడిచి,యసురు లుత్సాహములు
గ్రాల నరుగువేళ. ఉ. రా. ౨. ౩౦.
క... అతఁడు బలువిలు గొని, క్రాలుచు నాభీమ
ముఖ్యరథికుల నొంచెన్. భార. ద్రో. ౪.
౨౯.

౭. సంచలించు, క్షోభపడు.
ద్వి. ఏలె వధూమణి యెన్నిచందములఁ, గ్రాలు
చున్నాఁడఁ గటకటా యనవు. రం. రా.
అర. ౧౫౭ పా. ౧౩ పం.

౮. ఒప్పు.
శా. ప్రాలేయాంశుమరీచినిర్మలతనూభాగంబుఁ
గృష్ణాజిన, వ్యాలోలామలయజ్ఞసూత్రములు
వంసాసక్తవీణాలతా, లాలిత్యంబు లలాటి
కారుచులుఁ గ్రాల న్నారదుం డిచ్చలం, గై
లాసంబుననుండి వచ్చె... ఉ. హరి. ౩. ౯.
సీ... క్రాలెను వలలెఁ దుఱంగలించె ... అనంగ
నొప్పె నన్నాటగాఁ జెప్పఁబడును. ఆం. భా.
౩. ౮౩.

జ: క్రాలుఁగన్ను,క్రాలుకొను, క్రాల్గంటి.

క్రాలుఁగ(ల్గ)న్ను. వి. ఔ. ౧. చంచలేక్షణము,
లోలనేత్రము.
శా... లోలోపల వేడుకల్ నిగుడ సిగ్గుల్ దేఱు
నొయ్యారపుం, గ్రాలుంగన్నులఁ గ్రొమ్మెఱుం
గులు దొలంకన్ మందయానంబులో, వాలీ
లానిలయంబు చేయుదురొకో నాళీకపత్త్రేక్షు
ణల్. వరాహ. ౪. ౮.

సీ. ఇందీవరంబుల నీను క్రాల్గన్నులకరదిందుముఖు
లు చామరము లిడఁగ. మను చ. ౧.౧౨.
౨. రోగవిశేషయుక్తమైన నేత్రము.
ద్వి... ప్రంగుడుకన్ను,క్రాలుఁగన్నను నీరు గా
రెడికన్ను. పండితా. మహిమ. ౨౬౩ పా.

క్రాలుకొను. అ. క్రి.(క్రాలు+కొను-స్వార్థమున)
=క్రాలు.
(ప్రకాశించు)
వ... కరంగుకురంగధరకాంతికందళంబులజలజలని
తెలినీటిజాలునం గ్రాలుకొనుచు నచ్చవెన్నెల
విచ్చలవిడిఁ జెచ్చెరఁగి... వసు. ౪. ౨౩.

క్రాల్గంటి. వి. (రూ. క్రాలుఁగంటి-క్రాలు+కన్ను)
తరళాక్షి, చంచలాక్షి; స్త్రీ.
క... కోర్కుల్, బిట్టొదవెఁ బిఱుఁదులుం జను,
కట్టులుఁ గడు బలిసె నపుడు క్రాల్గంటుల
కున్. అచ్చ. రా. బాల. ౭౬.
ఆ... వలపుఁ,గాఁక బలిత మయ్యెఁ గ్రాల్గంటి
కి... నీలా. ౩. ౩౬.

క్రి

క్రి=క్రీ. విశ. క్రిందిది. (చూ. క్రిందు. విశ)
ఉదా: క్రిందల, క్రియ్యాట.

క్రించే=కించే. విశ. ౧. అల్పుఁడు, నీచుఁడు; అ
ల్పము, నీచము.
ఉ. వంచన రాముదేవిఁ గొనివచ్చినయట్టులు గా
దు కోరిన, క్రించర నన్ను నాహవముఖంబు
న డాయుట లన్న నయ్యారే,క్రించ సహోద
రుం గరము గీడ్పడి మానవు చేతఁ బొంది యే,
యించుట గాదు లే... భా. రా.యు.౪౭౪.
క. క్రించా మాధుని నినుఁద,క్కించుట యన నెం
త సింధుకీలాలమునకన్, వంచింపఁబడదె ము
న్నొక,వంచక మభిజాతక మతవల్లభు చేతన్.
శుక. ౧. ౫౧౭.

గీ. పాడిమానిను లండ్రు నివ్వాలు నోకనిఁ, బోదివి రిస్సిరో పెక్కండ్రు ప్రోడ లిదియు, మగఁటిమిరో క్రించుపని కిట్లు దెగినయప్పు, డుల్లములు వారలకు నెట్టు లుండెనొకో. భార. స్త్రీ. ౨. ౭౬.

౨. దుష్టుఁడు.

ఉ. వారలు వాలిపంపునన వచ్చినవా రనుశంక నామదిన్, వారక నాటి యున్నయది వాలియు నాయెడఁ గ్రించు రాజు లే, పార ననేక మార్గముల నప్రియులం దెగఁ జూతురు ... భా. రా. కిష్కి. ౧౧.

ఉ. కాన లెఱుంగ వీవు బలుగాములుఁ బాములుఁ గ్రించు చెంచులున్, దానవమాయలుం గలకుఘంబులు... భా. రా. అయో. ౮౩.

జ: క్రించుఁడు, క్రించుఁదనము.

క్రించేఁడు = క్రించె, కించె. విణ. (√క్రించె) నీచుఁడు, అల్పుఁడు.

మ ... నిన్నుఁ గఠినస్వాంతంబుతోఁ గానసంబునఁ ద్రోయించినతప్పు చాలక జగంబుల్ చూచి శోకింపఁ గ్రించునిచందంబున రచ్చఁ బెట్టితి నటంచున్ డాఁగి పో నేల... నీనగు మొగంబుం జూపవే జానకీ. ఉ. రా. ౮. ౫౬.

క్రించేఁదనము. వి. (క్రించు+తనము.) అల్పత్వము, నైచ్యము.

క... కమనీయగుణ, స్తోమ నిజభామ నొల్లక, ధామమున నటించెఁ గ్రించుఁదనమున జడుఁడై. భాగ. ౬. ౧౦౬.

ఉ... నీ, ప్రేమకు వచ్చుదానులకుఁ గ్రించుఁదనంబున నెగ్గు చేసితిన్. భాగ. ౫. ౧౧౬.

క్రిందంటు = అడుగంటు. (క్రిందు + అంటు) (నశించు.)

ఉ. మంటకుఁ జేరి కామిదుర్వమార్కి నశించక మట్కుమారిమే, నంటియు నింటి కేఁగి చద లంటినదుర్మతి సేవతోఁ గ్రిందంటఁగ మం...

టివాన గురియుం గల దేడుదినంబులు ... ఉ. రా. ౭. ౩౩౭.

క్రిందల. వి. (క్రిందు+తల) క్రిందగుతల.

సీ. మోముఁదమ్మికిఁ దేఁటిమొత్తమై పాగ పర్వ బ్రేలుఁ గ్రిందల గాఁగ వృక్షశాఖ. పాండు. ౨. ౭౯. (క్రిందలగాఁగ=తల క్రిందుగా, అధోముఖముగా.)

క్రిందు. వి. దే. ౧. అధోభాగము, దిగువ.

గీ. నాభికందంబు క్రిందట నలినగంధి, మండలీశక్తి దేవత యుండు నెలవు. కాశీ. ౨. ౧౨౫, ౧౨౭.

క. ఊఁదుకొనఁబడుమధూళిక, యోడికలకుఁ గ్రిందఁ గ్రమ్మియుండెడు తేంట్లన్, నీడలు తిరిగియుఁ దిరుగని, జాడఁ దరుల్ వ్రాలిచె నవ్వసంతపువేళన్. ఆము. ౫. ౧౩౭.

దండకము. చాగంపుబల్ రక్కసుం గ్రిందికిం ద్రొక్కవా. నీలా. ౨. ౮౧. (క్రిందికిన్:- పాతాళలోకమునకు అని భావము.)

౨. పూర్వకాలము.

(నరకంబులను) వ. అతనితోడఁ గ్రిందటఁ బదితరంబులవారును ముందటఁ బదితరంబులవారును బొందుదురు. భాగ. ౧౦ ఉ. ౮౫౧.

౩-అధస్థితి-వశము.

సీ. తాను రుక్మిణి యయ్యెఁ దగ దన దాత్మ నాయకుఁ డొకనరు క్రింద వారులఁ బట్టె. వసు. ౧. ౬౫.

ఉదా: అతని క్రిందఁ బనిచేయుట కష్టము.

విణ. (వృత్తియందు వికల్పముగా 'ందు' లోపించును. అట్టియెడల కొన్నిపట్లను గాగమమును, కొన్నిపట్ల మీఁదివర్ణమునకు ద్విత్వమును, కొన్నిపట్లలు ప్త శేషమునకు దీర్ఘమును వచ్చును.)

ఉదా: క్రిందల, క్రిఁగడుపు, క్రియ్యాట, క్రీనీడ.

౧. అధోభాగమం దున్నది.

గీ. క్రిందటి ప్రయ్య భువియు మీఁది, ప్రయ్య...

డివియును...హరి.పూ. ౧. ౫౩.

సీ. చరమాంగపీఠికాస్థాపితశేషుండు కితవకచ్ఛప రాజు క్రిందిమట్టు. హర. ౬. ౮౦.

గీ. చచ్చిపోయినవారికై చాల వగల, దుఃఖపడు దురు మఱునాఁడు తొడరి చనరొ, తాము బ్రదుకుట లేది తథ్యంబు తడవ, వనిత క్రిం దాకుమీఁదాకువాసి గాదె. కుచేల. ౧. ౭౦.

౨. తక్కువ.

సీ. శ్రీకాంత దానయ్యుఁ బ్రియు నిరోధింపదు క్రిందై విరోధికిఁ గేలు సాఁప. వసు. ౧. ౬౫.

సీ. అజసమాగమనవిఖ్యాతి వచింపవే యంచలనడక క్రిం దౌను గాని, చక్రేశ్వరకథాప్రసక్తిఁ గ ణింపవే మలయమారుతధాటి నిలుచుఁ గాని. ఇందు. ౩. ౨౮.

౩. కడచినది.

ఉదా: క్రిందటియేఁడు, క్రిందటినెల.

(వ్యవ) మంచి చెడ్డ క్రిందఁ బరిణమించినది. (చెడ్డ క్రింద=చెడ్డగా)

జ: క్రిందంటు, క్రిందల, క్రిఁదుపడు, క్రిందు పఱుచు, క్రిందుసేయు, క్రిగ్గాలి, క్రియ్యాట. క్రీఁగడుపు, క్రీఁదొడ, క్రీఁబడు, క్రీగాడ్పు, క్రీగోరు, క్రీనీడ, క్రీనీరునేల, క్రీవాడ.

క్రిందుప(వ)డు. అ. క్రి. (√ క్రిందు) ౧. తక్కువయగు, తగ్గు.

సీ. బ్రతుకుభాగ్యము క్రిందుపడఁగఁ బాఁపన యిండ్ల కరిగి యాఁకటికిఁ గూడడిగె ననుచు. శుక. ౨. ౫౮౭.

ఆ. వెల్లివిరిసెఁ బెంటివిద్యలు మగవిద్య, లడుగువ ట్టెఁ గ్రిందువడిరి బుధులు, హీనజాతిపురుషు లెచ్చిరి...వేం. పంచ. ౨. ౧౩౨.

ఉ. అంతట లజ్జ క్రిందుపడ నత్యధికంబుగ మించి మానసా, భ్యంతరపూర్ణ [illegible] కతంబు నఁ దల్లిమాట యొక్కింతయుఁ దాను గైకొన క...కళా. ౮. ౯౮.

౨. లోఁబడు, లొంగు.

చ. పగవాఁడైనను వచ్చి క్రిందుపడి తాఁ బ్రార్థించినన్ వానికిం, దగుసంభావన లిచ్చి ప్రోచ్చుటకాదె పో ధర్మంబు...వి. పు. ౬. ౧౬౦. మనుచ. ౩. ౫౦.

౩. ఓడు.

సీ. బిరుదంటివా నీకు బిరుదెక్కడిది పాండునృప కుమారునకుఁ గ్రిందుపడినావు. నిరం. ౩. ౨౯.

సీ. పలుచందములఁ జిందములఁ గ్రిందుపడఁజేసి నెలతాల్పుబలు వేల్పు చెలువు నవ్వి. గీ ... తన యసం బెల్లకడల, వెలుఁగ...నీలా. ౧. ౮౫. (ఇట ఔపమ్యద్యోతకము) హర. ౪. ౧౭౯.

క్రిందుపఱు(ఱ)చు. స. క్రి. (√ క్రిందుపడు) క్రిందుపడఁజేయు.

౧. అధస్థితముగాఁ జేయు.

మ...లం, ఘనచాతుర్యము నింగి క్రిందుపఱుపం గా వానరానీకముం, గినుకం బొంగుచు ... భా.రా.యు. ౧౮౨౭.

౨. భంగపఱుచు, అవమానపఱుచు.

సీ. అఘుడై త్యుఁ బొరిగొని నడరి వత్సకుఁ ద్రుంచె గిరి యెత్తి దేవేంద్రుఁ గ్రిందుపఱచె. భాగ. ౧౦ పూ. ౧౩౨౭.

౩. ఓడించు.

సీ. బ్రష్టమధ్యస్థుఁడై పరికింపఁ గుండలీశ్వరుఁ గ్రిందుపఱచినశాబ్దికుండు. వరాహ. ౯. ౮౩.

సీ. విమలధైర్యంబున హిమమహీధర మేరుమందరా ద్రుల నైనఁ గ్రిందుపఱుచు. వి. పు. ౫. ౬౫. (ఇట ఔపమ్యద్యోతకము)

క్రిందుసే(చే)యు. స. క్రి. (క్రిందు+చేయు) క్రిందుగాఁ జేయు.

(అధోముఖముగఁ జేయు)

గీ. నియతిచేతఁ గదర్థితుం డయినధైర్య,ధురనిధై ర్యగుణంబు మాన్పంగఁ దరమె, క్రిందుసేయం గఁబడినట్టికృష్ణపథుని, కీల లెండైన మీఁదు గాఁ గెరలుఁ గాదె. భర్తృ. ౧. ౬౬.

(తక్కువపఱచు)

చ. అనుడు నగస్త్యుఁ డిట్లనియె హైమవతీసుతు తోడఁ దోడిస,న్మను లలరంగ నోయనఘమూ ర్తి సమస్తముఁ గ్రిందుచేసి మిం,చినబలువే ల్పుఁ దీర్ఘమును క్షేత్రము నొక్కెడఁ గూడి యుం డెనే,ని నిరుపమాద్భుతిం దెలిపి నీవు మ ముం గరుణింపఁగాఁ దగున్. పాండు. ౧. ౧౫౨.

క్రిక్క. వి. వంది, బట్టు.

గీ...బట్లు, క్రిక్క లనఁ బాఠకాఖ్యలు గేరుచుం డు. ఆం. భా. ౨. ౧౮౭.

మ...అభ్రవిభ్రమము నేలా సర్వలోకాశ్రయ, క్షమతం బేర్చుచఘశ్యపిశ్వవిభుశశ్వద్దానధా రాజలా, ఘముతో సాటికిఁ బాటిసేసెదవు క్రిక్కా చక్కఁ దర్కింపుమా. కావ్యా. ౬. ౭౩.

సీ. పసిఁడిజీరాపట్టెపనికీలుటందియ లడుగుఁదమ్ము లఁ గ్రిక్కలట్ల తనర. మల్లుపు. ౪. ౫౬. వేంక. ౩౦.

క్రిక్కటిల్లు(లు). అ. క్రి. కంపించు.

శా. క్షోణీచక్రము గ్రిక్కటిల్లఁగ దిశల్ ఘూర్ణిల్ల దట్టించుచున్, జాణూరుం డతిభీషణస్ఫు రణతో శార్ఙ్గిన్ వెసం దాఁకి ... పద్మ. ౯. ౩౨౧.

క్రిక్కిఱి. విశే. (ఇది వృత్తియందే కనఁబడుచున్న ది-√ క్రిక్కిఱియు.) మిక్కిలి యిఱుకైనది, కాంచె మైన ఎడము లేక యుండునది.

ఉ. క్రిక్కిఱిచన్నుదోయియురగ్రైవలకాంతియుఁ బంచబాణుఁ గ్రొ,న్నొక్కఁగఁజేయ హాస్తయు గ మెత్తి...నైష ౬. ౧౯౪.

క్రిక్కిఱించు. స. క్రి. (√ క్రిక్కిఱియు-చూ. ఇఱించు) క్రిక్కిఱియఁజేయు.

(ఎడము లేకుండఁ జేయు)

క. పలుకు నెడఁ బార్థుసేనా,కలకలములు నిజపు గోపకంఠసరణిది,క్కులఁ గ్రిక్కిఱింప ... జై. భా. ౮. ౧౨౬. (శ. ర. పా- 'నిండిచు' అని భావము)

వ. ...నడి నెక్కఁ గ్రిక్కిఱించుచు నొక్కయె డం గాలువాడిచి ముక్కున నక్కంఠహారత రళంబు నొక్కుచు ... పాండు. ౪. ౨౩౬. ('ముడుఁచు' అని భావము)

క్రిక్కిఱియు. అ. క్రి. (క్రిక్కు+ఇఱియు. శ. ర- ఇది ఉభయయతులలోనిది. మా. కావ్యా. ౬. ౭౯)

౧. ఎడము లేకయుండు, నిండు.

ఉ. దిక్కులు నాకసంబు జగతీతలభాగము నెల్ల చోటులుం, గ్రిక్కిఱియంగఁ గ్రందుకొని కీశబలంబులు వెన్క ముందటం, బెక్కువిధం బులన్ నడువ భీకరభంగులఁ గ్రొవ్వు లారఁ గా, నక్కజ మంద వచ్చి ప్లవగాధిపుపట్టన మెల్ల ముంచినన్. భా. రా. కిష్కిం. ౫౧౩.

క. క్రిక్కిఱిసినశరములలో ... కు. సం. ౧౧. ౬౪౩.

చ. తఱిమి సుశర్మఁ గిట్టి యతిదారుణభంగి రణం బు సేయ వాఁ, డుఱక నిశాతసాయకము లొ క్కమొగిం బది మేనియందుఁ గ్రిక్కిఱియఁ గఁజేసి నాలుగిట నేసెఁ దురంగములన్... భార. విరా. ౩. ౨౧౫. కవిజ. ౩. ౧౬. కు. సం. ౮. ౯౭.

౨. చేరు, కూడు.

సీ...కూడ జేరసెఁ గ్రిక్కిఱిసెను బెనఁగ దొ ... గదిసెఁ జేరె నన వం బె నని తోఁ

చు...అం. భా. ౩. ౧౧౯.

క్రుక్కు = కుక్కు². వి. త్రిప్పు. (శ. ర)

జ: క్రుక్కుటి, క్రుక్కుటించు, క్రుక్కుటియు, క్రుక్కొను.

క్రుక్కొను = క్రుక్కుటియు. అ. క్రి. (క్రుక్కు + కొను.)

(నిందు)

సీ. తళుకొత్తుమిన్నేటితరఁగలఁ గ్రుమ్ముకొన్నను
పులఁ గురులపై విరులఁ బెనుచు, మెఱుఁగులఁ
గ్రుక్కొనుకొఱనెలఁ గేతకిదళములతో వేణి
నెలవు కొలుప. కు.సం. ౩. ౨౯.

క. మృదుబలము లుర్విఁ గ్రుక్కొన, విడిసిన...కు. సం. ౭. ౭౭.

క్రుగ్గాలి. వి. (క్రుంకు + గాలి) తూర్పుగాలి. (బ్రౌ)

ద్వి. వఱఁగిన పెనుగాలిబలుపునఁ జేసి, చిఱిఁగిన కే
తకులఛిద్రపుష్పములు, క్రుగ్గాలి దూలఁ దాఁకి
నఁ బొంగి తుదలు, బుగ్గరించినయట్టి మొగ్గపు
ష్పములు...కావని వర్ణించి ... బస. పు. ౪. ౧౨౫ పం.

క్రుతము. వి. పూర్వము, మునుపు.

ద్వి. క్రుతము నీప్రాణపరిత్యాగమునకు, మతి మె
చ్చి యవసరోచిత మిచ్చి వన్ను. బస. పు. ౭. ౯౩౭ పం.

చ. ఇట క్రుత మెన్నితోయదుల నిందుముఖీ వఖ
శేషమద్యముల్, గుటుకునఁ గ్రోల నీకుటిలకుం
తలయొంగిటిమాధ్విఁ గల్గువి, స్ఫుటమధురత్వ
వాసనలు చూడదు గాక దివౌకసుల్ సుధా,
ఘుటికలలోని చొలి మతి కోరుదు రే యిది గ్రో
లఁ గల్గినన్. ప్రబోధ. ౩. ౫౬.

(వ్యవ) ఈపని నాలుగునెలలక్రుతము జరిగినది.
ఇంతకుఁ గ్రుతము వానిని నేను చూడ లేదు.

క్రిమి. సం. వి. ఇ. పుం = కృమి.

క్రిమిఘ్న. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ...

క్రిమిఘ్నము. సం. వి. అ. పుం. వాయువిళంగము ⚘.

క్రిమిఘ్ని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. సోమరాజి, కారుగచ్చ ⚘.

క్రిమిజ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. లాక్షు, లక్క.

క్రిమిజము. సం. వి. అ. న. అగురువు, అగలు ⚘.

క్రిమిజాతము. సం. వి. అ. న. ౧. లత్తుక. ౨. లక్క.

క్రిమిజాపము. సం. వి. అ. పుం. అగురువు, అగలు ⚘.

క్రిమిశత్రువు. సం. వి. ఉ. పుం. బాడిశచెట్టు.

క్రిమిశాత్రవము. సం. వి. అ. పుం. దుర్గంధము గలచండ్ర ⚘. (వెలితుమ్మ అని కొందఱు)

క్రిమిశైలము. సం. వి. అ. పుం. వల్మీకము, పుట్ట.

క్రియ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. ధాత్వర్థము. ౨. చేయుట. ౩. చేష్ట, వ్యాపారము, పని. ౪. శిక్ష, విద్యాభ్యాసము. ౫. నిష్కృతి, ప్రాయశ్చిత్తము. ౬. పూజ. ౭. చికిత్స. ౮. వ్యవహారసాధనము లగుసాక్షిలిఖితపత్త్రాది. ౯. ఉపాయము. ౧౦. సాధనము, ఉపకరణము. ౧౧. ఆరంభము. ౧౨. విధము. (ఈయర్థము తెనుఁగుననే కలదు.)

సీ. అలికికి మేల్కొనునకని ధృష్టద్యుమ్నుఁ బట్టిన
క్రియఁ దలపట్టి యీడ్చి. భార. సౌ. ౧. ౧౬౮.

క్రియగొను. మి. అ. క్రి. ౧. కలుగు, ఒనగూడు.

క. ఉడుగక మే మహితముఁ బలి, కెడువారము
నీవు హితవు క్రియగొనఁ గాఁ బ, ల్కెడువాఁ
డవు...భార. ఆది. ౮. ౪౦.

౨. పూను.

ద్వి. ఒనర ముందర శరం బుండ మోఁకాలి, కిని
నేన వెట్టంగఁ గ్రియగొనినట్లు. పండితా. దీ
క్షా. ౯౮ పా.

క్రియము. సం. వి. అ. పుం. (జ్యోతి) మేషరాశి.

క్రియాకారుఁడు. సం. విశే. (అ. ఈ. అ) పని సేయువాఁడు. వి. అ. పుం. క్రొత్తశిష్యుఁడు. (త్రి.ని.)

క్రియాకారము. సం. వి. అ. పుం. ప్రతిజ్ఞ.

క్రియాద్వేషి. సం. విశే. (న్. ణీ. న్) వ్యవహారమందు సాక్షిలిఖితపత్త్రాదులకు వ్యతిరేకముగాఁ జెప్పు ప్రతివాది.

శ్లో. అన్యవాదీ క్రియాద్వేషీ నోపస్థాతా నిరుత్తరః, ఆహూతప్రపలాయీ చ హీనః పంచవిధః స్మృతః. (వాచ.)

క్రియాపవర్గము. సం. వి. అ. పుం. కార్యసమాప్తి, పూనినకార్యముయొక్క ముగియిక. సం. కిరా. ౧. ౧౪.

క్రియాపాదము. సం. వి. అ. పుం. వ్యవహారాంగములు నాల్గిటిలో మూఁడవది.

క్రియాభ్యుపగమము. సం. వి. అ. పుం. సేద్యము మున్నగువానియందు భూస్వామియు రయితు మున్నగువారును చేసికొనెడిఒడంబడిక.

క్రియావంతుఁడు. సం. విశే. (త్. వతీ. త్) పనియందు పూనిక గలవాఁడు, క్రియాసక్తుఁడు.

క్రియావసన్నుఁడు. సం. విశే. (అ. ఆ. అ) సాక్ష్యములు మొదలగువానిమూలమున వ్యాజ్యమునందు ఓడినవాఁడు.

క్రియావిశేషణము. సం. వి. అ. న. క్రియతో అన్వయించువిశేషణము.

క్రియాసమభిహారము. సం. వి. అ. పుం. ౧. పని మరలమరల చేయుట. ౨. పని అధికముగా చేయుట. ౩. పనిని మరల మరల అధికముగా చేయుట. శిశు. ౨. ౪౩.

క్రియ్యు=ప్రయ్యు. అ. క్రి. కృశించు.

క. క్రొక్కారు మెఱుఁగు మేనులుఁ గ్రిక్కి చిక్కిన చన్నుఁగవలుఁ గ్రిస్సినవడుములున్. భాగ. ౮. ౨౬౫.

సీ. ఒడిసి భక్షించిన మున్న మీనము లెల్ల ఖిన్నంబులై పఁగఁ గ్రిస్సియున్న. భాగ. ౧౦ పూ. ౭౦౭.

క్రియ్యాట. వి. (క్రిందు+ఊట) క్రిందియూట.

గీ. ఏకమై కాలువలు గట్టి యేకహేలఁ, బఱవ నందలి క్రియ్యాటపనిమి తేటఁ, బండు నవ్వీటమున్కారుఁ బసిఁడిగాఱు, సరసధాన్యంబు మలచిరాజనపుఁజేల. పాండు. ౧. ౧౧౫.

క్రీ

క్రీ. విశే. క్రిందిది. (చూ. క్రిందు. విశే.)

క్రీఁగడుపు. వి. (క్రిందు+కడుపు) వస్తి, పొత్తికడుపు.

సీ...పొత్తికడుపు క్రీఁగడుపు నాఁగను వస్తి చెన్నొందు...అం. భా. ౨. ౧౩౬.

క్రీఁదొడ. వి. (క్రిందు+తొడ) క్రిందితొడ, తొడఅడుగుభాగము.

గీ. కర్ణునుత్సంగమున మస్తకంబుఁ జేర్చి, గుహుఁడు నిద్రింప వికృతాతిఘోరరూప, మళక మనియెడునొకకీట మద్రినేంద్ర, తనయు క్రీఁదొడఁ దొలిచె సత్వరముగాఁగ. భార. శాం. ౧. ౨౧.

క్రీఁబడు. అ. క్రి. (క్రిందు + పడు) తక్కువయగు.

సీ. నురకరి యూయచ్ఛ్రిఁ జరియించుసేనంగుఁ గొదములఁ గ్రీఁబడ్డకొదమయొక్క. మార్క. ౧. ౫౭. (కృతపడు-శ.ర.పా)

క్రీగాడ్పు. వి. (క్రిందు+గాడ్పు)-క్రిందిగాలి-అపానము.

గీ. మానసాంబుజకర్ణికామధ్యమునను, గొన్నిదిశ

ములు శశిమాళిఁ గదురుకొల్పి, మీఁది గాడ్పుఁ
గ్రీగాడ్పుతో మేళవించి, భానుశశిమార్గములు
గట్టువడి తగను. పి. శకుం. ౨. ౧౧౩.

క్రీఁగోరు. వి. జా. (క్రిందు + గోరు)- క్రిందనున్న గోరు_కాలిగోరు.

శా. చేటం బేటముగా నిభంబు కరిణిం బ్రేమంబు
తోఁ జేరి... క్రీఁగోట స్తే యొరయుఁగ ...
కు. సం. ౧. ౧౦౦.

క్రీడ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. బంతులు మున్నగువానితో ఆడుఆట. ౨. ప్రియులు మున్నగువారు చేయుపరిహాసము. ౩. అవజ్ఞ, అనాదరము. (మే.ని) ౪. విహారము.

క్రీడత్. సం. శత్రు. క్రీడించుచున్న.

క్రీడనకము. సం. వి. అ. న. క్రీడాసాధనము. (ఆటబొమ్మ, మొ.)

క్రీడనము. సం. వి. అ. న. ౧. ఆట. ౨. ఆటబొమ్మ.

క్రీడనీయకము. సం=క్రీడనకము.

క్రీడము. సం. వి. అ. పుం. పరిహాసము. (కల్ప.)

క్రీడాగృహము. సం. వి. అ. న. కేళీగృహము.

ఇట్లే క్రీడామందిరము, మొ.

క్రీడానారి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. వేశ్య, ఆటవెలఁది.

క్రీడారత్నము. సం. వి. అ. న. ౧_ఆటలలో శ్రేష్ఠమైనది_రతి, సంభోగము. ౨. క్రీడార్థమైన రత్నము.

క్రీడావనము. సం. వి. అ. న. ఉద్యానము, ఆటతోఁట.

ఇట్లే క్రీడాకాననము, మొ.

క్రీడి. వి. (సం. కిరీటీ. ప్రా. కిరీడి) అర్జునుఁడు.

సీ... వేగంటికొమరుఁడు వెన్నునంటు, వెన్నుమ
చ్చదునీఁడు విప్పచ్చు కవ్వడి గెలుపుపేరగ
లాఁడు క్రీడి యనఁగ, న...

...పాం. ని. దేవ. ౧౬. భార. విరా. ౪. ౧౫.

క్రీడించు. సం. అ. క్రి. ౧. విహరించు.

సీ. ఏకాంతమునఁ దనయిచ్చఁ గ్రీడించు దర్పకుఁ
బాసి వచ్చినరతి యనంగ. మార్క. ౨. ౭౪.

౨. రమించు.

మ... ఎలమిం గ్రీడింపు నాతో మనోహరకేళీ
గతి నొందుఁ బోకుము సుహృద్వ్యామోహము
ప్పొంగఁగన్. మార్క. ౪. ౭౦.

క్రీడిత. సం. విశే. (బు. త్రి. బు) క్రీడించువాఁడు, విహరించువాఁడు.

క్రీడితము. సం. వి. అ. న. క్రీడ.

క్రీణత్. సం. శత్రు. కొనుచున్న.

క్రీణానుఁడు. సం. విశే. (అ. ఆ. అ) కొనుచున్నవాఁడు.

క్రీతకుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ధన మిచ్చి కొన్న కొడుకు, క్రీతుఁడు.

క్రీతము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) వెల యిచ్చి కొనఁబడినది, విలువఁబడినది.

క్రీతి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. కొనుట.

క్రీతుఁడు. సం. వి. అ. పుం. తల్లిదండ్రులనుండి కొనఁబడినపుత్త్రుఁడు. (వీఁడు పన్నిద్దఱుపుత్త్రులలో నొకఁడు.)

క్రీనీడ. వి. (క్రిందు+నీడ) క్రిందినీడ.

గీ. లతల క్రీనీడఁ దిలతండులితము లగుచుఁ, గాంత
యానిందుశేఖనికరము లమరు. వైజ. ౧.
౧౭౪.

క్రీనీరునేల. వి. (క్రిందు+నీరు+నేల) అనూపము, జలప్రాయదేశము.

గీ. నీరుముం పవఁ గ్రీనీరునేల యనఁగ, ఖ్యాతి
గాంచు ననూపంబు మాతృభూత. ఆం. భా.

క్రియమాణము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) కొనఁబడుచున్నది.

క్రీవాడ. వి. (క్రిందు + వాడ.) పాటిపొలము. (శ.ర)

క్రు

క్రుంకించు. స. క్రి. (√క్రుంకు) క్రుంకఁజేయు. (అస్తమింపఁజేయు)

గీ. అనుచుఁ గ్రుంకింప రానిప్రొద్దరసి యరసి. భార. విరా. ౨. ౩౧౪.

క్రుంకు. అ. క్రి. ౧. మునుఁగు; స్నానముచేయు.

చ. ఇటు తగునే సుయోధన...ఏమిటికిఁ గ్రుంకితి నీళ్లను జావు దప్పనే. భార. శల్య. ౨. ౫౪.

గీ. కణఁకఁ గాంతేయమున వృద్ధగంగఁ గ్రుంకి. కాశీ. ౩. ౧౬.

౨. అస్తమించు.

సీ...కూఁకె నాఁ గనుపట్టుఁ గ్రుంకె ననుట. ఆం. భా. ౩. ౯౭.

క. మాయరవి యేల క్రుంకఁడొకో యను నిట్టేల తడసెనో యను...భార. విరా. ౨. ౩౧౨.

గీ...ప్రొద్దు గ్రుంకెడుదాఁకఁ బోరు జరుపు, చున్న విజయహాని జనింప కున్నె...రాఘవ.౪. ౧౭౪.

౩. చచ్చు, మృతి నొందు.

శా. శంకాకీర్ణమనస్కు దానవరిపుల్ చక్రాయుధుం డింతతోఁ, గ్రుంకెం బో యని భీతులైరి యచటన్...ఉ. హరి. ౬. ౧౮౦.

వ. దనుజులు మనుజులం జుట్టుముట్టి బలిమి నలమి యలిగి యలుఁగులతోడం గూడ మ్రింగినఁ గ్రుంకక. రాజ.చ. ౨. ౭౪.

సీ. క్రుంకె నేఁగను బోయె డింకవేసెను మగ్గ నసఁ జచ్చె ననుమాట కాఖ్య లయ్యె. ఆం. భా. ౩. ౮౭.

౪. గ్రుచ్చుకొను.

ఉ. కోటలసంధి సెంపములు గ్రుంకిన సంతదినక్రమంబునన్, మీఁటినఁబొవ్వి భుక్తిఁ గొన నేరక యాననగహ్వరంబునన్, గాఁటెడులాల తోడఁ బులి గ్రచ్చతి లోఁబడి యుండ మ్రానిపైఁ, గూటినవంత నొక్క ద్రుమకుట్టవిహంగము దానికిట్లనున్. కేయూర. ౩. ౧౧౫.

౫. అడుగునకుఁబోవు.

మ...రవిదీప్తిం గ్రుంకి పాతాళగహ్వరముం దూఱినవాని...ఆము. ౨. ౬౬.

౬. అస్తమయము.

సీ. తమియును మత్సరము డెందమున నంతంతకుఁ బొడమి కానఁడు ప్రొద్దుపొడుపుఁ గ్రుంకు. పి. శకుం. ౪. ౧౬౪.

క్రుంకిడు, క్రుంకులిడు=స్నానముచేయు.

శా. ఏయేతీర్థములందుఁ గ్రుంకిడితిరి...మనుచ. ౧. ౬౮.

సీ. తెల్లవాఱె నటంచుఁ దివిరి యజ్ఞన్నిగట్టేటి పొంతకుఁ గ్రుంకులిడఁగఁ జన్న. అచ్చ. రా. బాల. ౧౪౬.

క్రుంకువెట్టు, క్రుంకులువెట్టు=౧. క్రుంకిడు,స్నానముచేయు.

ఉ. చొచ్చి చనంగ భోగవతిచొప్పున నొప్పు స్రవంతి యుండఁగా,నచ్చటఁ గ్రుంకువెట్టి వెస నవ్వలి కేఁగి...భోజరా. ౫.౨౨.

సీ. యజ్ఞతటాకంబునందుఁ గ్రుంకులు వెట్టి బ్రహ్మర్షిపితృతృప్తిఁ బ్రస్తరించి. భీమ.౩.౧౧౭.

౨. క్రిందికి వంగు.

గీ. ఎట్లు గ్రుంకులువెట్టుచు నేఁచి పట్టి,నీళ యొట పాఱెనేని బోనీక శరము,పొలువడఁ జేసి తెమ్ము భూపాల యొప్పఁ,జారుతర మైనయీ మృగచర్మ మైన. భా. రా. అర. ౨. ౩౭.

తప్పఁగ్రుంకు=తప్పించుకొను.

శా. ...కైలాసయానంబు పేరఁ, గొంత

కాల మస్తమయిఁ దప్పఁ గ్రుంకిపోయి, తీవు లేకున్నఁ జూవె మహావిభూతి, మెఱయ వచ్చియు నీయూరు పెలుపనైతి. పారి. ౪. ౬. ౨౦౭.

గీ. తప్పఁ గ్రుంకెడువేళ వాత్మఁ దలఁచి తలఁచి. దశకు. ౫. ౯౧.

జ: క్రుంకించు, క్రుంకుఁగడలి, క్రుంకుగట్టు, క్రుంకుడు, క్రుంకుడుగట్టు.

క్రుంకుఁగడలి. వి. (క్రుంకు + కడలి) పశ్చిమ సముద్రము.

గీ. నీట ముంచిన మేలివన్నియపసిండి, పూడె యనఁ గ్రుంకుఁగడలిలోఁ బ్రొద్దు వ్రాలె. నీలా. ౩. ౩.

క్రుంకుగట్టు=క్రుంకుడుగట్టు. వి. అస్త పర్వతము, పడమటికొండ.

క. ఈవిధమున నయ్యామవ, తీవైభవ మొప్పమిగుల దృష్టించుచు ని, ద్రావశత నయ్యాకుంజను, లైపడి రేరాజు గ్రుంకుగట్టున కరిగెన్. వైజ. ౧. ౧౧౦.

చ. పెనిమిటి యైనవెన్నుఁ డొగిఁ బ్రేముడి నిచ్చినఁ బుట్టు గ్రుంకుగ, ట్లనుదనరెండుచేతుల నొయారము మీఱఁగ నేలకొమ్మ దాల్చినపవడంపుఁజొట్టలుఁగుఁ జెందమునుంబలెఁ జూడ నొప్పెనం, తను దగఁ దూర్పునన్ వెనుకఁ దమ్ముల విందును జందమామయున్. యయా. ౫. ౩౦.

ఇట్లే క్రుంకుగుబ్బలి, మొ.

సీ. క్రుంకుగుబ్బలి... అచ్చ. రా. అయో. ౧౩.

సీ. క్రుంకుమల... ప్రబంధ. ౧౬౧.

సీ. క్రుంకుమెట్టు... యయా. ౨. ౭౦.

చ... క్రుంకుమెట్ట... పారి. ౨. ౩౨.

సీ... అస్తాద్రి పడమటికొండ, క్రుంకుఁగొండ యనగను... ఆం. భా. ౨. ౫౮.

క్రుంకుడు. వి. (√ క్రుంకు) (అస్తమయము.) చూ. క్రుంకుడుగట్టు.

క్రుంకుడుగట్టు=క్రుంకుగట్టు. వి. అస్తాద్రి.

సీ. సెలతాల్పు దేవర యలిగినఁ బని గాదు వెండిగుబ్బలి దేక యుండనిండు... వలి రేయుఁ బగలును నడక గానఁగ రాదు పుట్టు గ్రుంకుడుగట్టు వెట్టి రండు. యయా. ౩. ౩౪.

క్రుంగఁబడు=క్రుంగు. అ. క్రి. (క్రుంగన్ + పడు-స్వార్థమున) దిగఁబడు, క్రిందికి పోవు.

ఆ. ధరణి గ్రుంగఁబడఁగఁ ద్వరతోడ దవ్వఁగాఁ, దుంగభంగి నిడుదచెంగ లిడుచు. భా. రా. కిష్కి. ౪౩౧.

క్రుంగిలు(ల్లు)=క్రుంగు. (√ క్రుంగు) ముడుఁగు, సంకుచితావయవ మగు.

ఉ. ఇగ్గడు పన్కఁ - కుం బయికి నీడ్చినఁ బైఁట దొలంగఁజేయఁ గే, లొగ్గడు రెమ్మి పోఁకముడి యూడ్చినఁ గ్రుంగిలి రెండుకొంగులుం, బిగ్గ నడంచుచున్ విడిచిపెట్టదు బాల ననం బనేమి యా, సిగ్గుకు సిగ్గు లే దిటులు సేసినపిమ్మట నుండ వచ్చునే. విజ. వి. ౨. ౩౦.

క్రుంగు. అ. క్రి. ౧. దిగఁబడు.

సీ. ఆకాశవాహినీసైకతంబుల ఖురాంచలటంకములు గ్రుంగ జడనుపడిన. కాశీ. ౩. ౧౨.

౨. అడఁగు.

సీ. క్రుద్ధకుంభోద్భవభ్రూలతాకౌటిల్యవికృతిఁ గ్రుంగని నాఁటివింధ్యశిఖరి. నైష. ౧. ౩౫. దశా. ౧. ౨౬౧.

౩. తగ్గు; నశించు; మరణించు.

ఉ. కోపము పొంగఁ గ్రుంగు నొకకొన్నిదినంబులు... దశకు. ౫. ౨౩. ఆం. భా. ౩. ౭౫.

సీ. పరమసాధుజనంబుభావంబు లుప్పొంగఁగలుషచారిత్రులబలిమి గ్రుంగె. కళా. ౪. ౧౨౩.

శా. కాశీదేవనదీజలంబులను గ్రుంకం గ్రుంగు వ... సురా. ౨౦.

సీ. సమయుట యీల్గుట చావు చక్కడఁగుట
క్రుంగుట త్రుంగుట కూలుట...మిత్తి పెన్ని
దుర నా మీఁఱుసు మరణము. ఆం. భా. ౨.
౨౨౫.

౪. వంగు, క్రింది కొదుఁగు; పొట్టిదగు.

(మల్లయుద్ధవర్ణనము) సీ...బలువిడి వాఁడు పై
నడరిన జరగక యువనిఁ గ్రుంగి, నిలుచు...
భార. విరా. ౨. ౧౫.

మ. చరమాశాంతరవీథిఁ గైకొని సరోజాతప్రి
యుం డేఁగఁగా,సరి నంతంతకుఁ గ్రుంగి క్రుం
గి కనకస్తంభఁబు చిత్రంబుగా, నరసీపూర
సమస్థితం బగుటయుఁ సర్వాంసహాధీశుఁ
డుఁ, వారవారం దిగి వచ్చి యప్పురిని దా
విశ్రాంత చేతస్కుఁడై. విక్ర. ౨. ౧౧౪.

క్రుంగిపోవు=క్రుంగు.

(నశించు)

గీ. కొండియంబున సఖ్యంబు గ్రుంగిపోవుఁ, గఠి
నభాషలఁ బడిపోవుఁ గాతరుండు.నా.పంచ.
౧. ౧౪౪.

(హీనసత్త్వుఁ డగు.)

(వా) వాఁడు కష్టములచేత క్రుంగిపోయినాఁడు.

జ: క్రుంగఁబడు, క్రుంగిలు.

క్రుంచ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. ఆఁడుకొంచ, ఒక విధ మైనఆఁడుకొంగ. ౨. ఆఁడుహంస.

క్రుంచము. సం. వి. చ్.పుం.౧. క్రౌంచము, కొంచ, ఒకవిధ మైనకొంగ. ౨. హంస, అంచ. అ.పుం. ౧.కొంచపిట్ట, ఒకవిధమైన కొంగ.౨. ఒకవిధమైనవీణె. ౩. క్రౌంచపర్వతము, కొంచగుబ్బలి.

క్రుక్కించు. స. క్రి. (√ క్రుక్కు) క్రుక్కఁజేయు.

(అదిమించు, కూరించు)

వ...కేదారపంకంబులోనఁ [illegible]
ర్ణమయం బైనచేరంబుఁ గ్రుక్కించి... పర
మ. ౫. ౨౭.

క్రుక్కిదము. విశే. (√ క్రుక్కు) ౧. నిండినది.

ఉ. అక్కజమై మహార్ఘనివహంబు సదుక్తులు మె
చ్చఁ జూచినన్, గ్రుక్కిద మైనసత్కృతి
...కు. సం. ౧. ౩౮.

౨. పూడినది.

ద్వి. గ్రుక్కన భస్మంబు గాఁ బురంధ్రంబు, గ్రు
క్కిదంబై కట్టుకొని కీలుకొనుదు.పండితా.
పురా. ౧౩౪ పా.

క్రుక్కు. స. క్రి. (క. కుక్కు) ౧. (పేను మొదలగువానిని) బొటనవ్రేలిగోటితో నొక్కు.

గీ. ఎలయుసీత్కారములతోడ నీళ్లు గ్రుక్కి,
యంటుసొంటులు పరికించి యంట్లఁ బొడిచె,
గోరుముక్కల దిగమువ్వ తూరుపెత్తి, సెలు
లఁ గలిగినపేల నన్నింటెఁ దిగిచె. పాండు.
౩. ౩౦.

సీ. కన్నగాండ్రగుచు నగళ్లు ప్రవేశించి యం
దు సెంతటివార లడ్డమైనఁ. ఆ. జక్కడఁ
చుచుఁ బేను గ్రుక్కినపాటిగా, నిష్ట మైన
యర్థ మెల్లఁ బడసి. ప్రభా. ౧. ౧౧౮.
(పేనుగ్రుక్కినపాటిగా:-కొంచెమైన నిత
రులకు తెలియకుండ, చప్పుడు లేకుండ)

౨. అడఁచు.

వ...కార్యేచ్ఛం గన్నీరు గ్రుక్కుకొని...ఆము.
౬. ౬౬.

సీ. పాడమురసావేశమున వచ్చునగ్నోక్తు లాదవి
వాలుకకు రాకుండఁ గ్రుక్కి. మనుచ. ౩.
౯౭. నరస. ౧. ౬౪.

౩. అదుము, కూరు.

ఉదా: పిల్లలకు అన్నము క్రుక్కి క్రుక్కి పెట్టఁ
గూడదు.

౪. కూర్చు, చొప్పించు.

ఉ. అక్క[illegible]ములాయతాక్షుఁడు భయంకర బాహు

వు దైత్యుకుక్షిలోఁ, గ్రుక్కినఁ దద్దయుఁ బలిసి రోగములేశ్శులచేత మేనికిన్, వెక్కసమైనచందమున విహ్వలభావముఁ జేసి దేహమున్, వ్రక్కలు వాపి చంపె...వి. పు. ౭. ౩౨౮.

వి. వంచన, మోసము.

సీ...వంచన మెపంగు. గీ. జుమ్ఁగు క్రుక్కి కిసుకు పిక్కు జుణుఁగు మొఱఁగు, డనఁగ... ఆం. భా. ౨. ౨౯౨.

జ: క్రుక్కించు, క్రుక్కిడము, క్రుక్కుడు.

క్రుక్కుడు. వి. (√క్రుక్కు) ౧. క్రుక్కుట. (శ. ర.) ౨. పీడనము, అదుముట.

సీ...క్రుక్కుడము డొత్తు,డ మ్మొత్తు నాఁ బీడనమ్ము విరాజిల్లు...ఆం. భా. ౧. ౧౫౦.

క్రుచ్చు=కూర్చు. స. క్రి. (చూ. వా క్రుచ్చు)

క్రుత్తు. సం. వి. ధ్. స్త్రీ=క్రుధ.

క్రుధ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. కోపము, కినుక.

క్రుద్ధము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) కుపితము, కోపము నొందినది. వి. అ. న. కోపము.

క్రుధ్యత్. సం. శత్రు. కోపపడుచున్న.

క్రుమ్మరించు=కుమ్మరించు. స. క్రి. క్రుమ్మరిలఁ జేయు.

(అధికముగా ప్రసరింపఁజేయు.)

గీ. కమ్మనిపిసాళివలపులు గ్రుమ్మరించు, కమ్మజవ్వాదిఁ దలయంటెఁ గలికి యొకతె. వసు. ౫. ౧౦౯.

(అధికముగా వెలువఱుచు)

సీ. క్రోధపావకుఁ డుండుకుంభంబులన నేత్రగోళముల్ మంటలు గ్రుమ్మరింప. ఉ. రా. ౩. ౩౮౫.

(కుండలు లోనగువానినుండి యొక్కసారిగా జలాదులను పడఁజేయు.)

గీ. కడవలను గ్రుమ్మరించినవడువు... యుమండంగ వఱదల గ్రుంతమిట్టి, లొక్కకొలఁదిగఁ బాఱె నీళ్లక్కజముగ. ద్వా. ౧౦. ౮౮.

జ: క్రుమ్మరిల్లు.

క్రుమ్మరిల్లు(లు)=కుమ్మరిలు. అ. క్రి. (√క్రుమ్మరించు) కుండ లోనగువానినుండి యొక్కసారిగా జలాదులు పడు; పడు.

క. భృంగీసంగీతస్వన, మాంగళ్యసుగంధకుసుమమంజరుల బయల్, పొంగుమరందము సెవమున, శృంగారరసంబు గ్రుమ్మరిలుపొదరింటన్. కవిరా. ౨. ౧౬౧.

వ...చూర్ణంబులైనకర్ణంబులును వ్రక్కలైన ప్రక్కలును మురిసినశస్త్రంబులును విరిసిన జోళ్లును గ్రుమ్మరిల్లినబొమ్మిడికమ్ములును గుంపులుగొనుపడగలును...పద్మ. ౧౦. ౨౯.

క్రుమ్మరు. అ. క్రి. ౧. తిరుగు, సంచరించు.

ఆ. క్రూరవనమృగములు గ్రుమ్మరుచున్నయీ, విజనవిషమశైలవిపినభూమి. భార. ఆది. ౭. ౭౫.

క. ఇమ్మడువు మీనములతో, నిమ్ములఁ గూడాడి పెరిఁగి యిన్నాళ్లును బ్రేమమ్మున నుండితి నొంటిగఁ, గ్రుమ్మరలే నింక నన్నుఁ గొనిపోవఁగదే. నా. పంచ. ౧. ౨౨౬.

౨. విహరించు.

ఉ. ఈమెలదోఁట నుండఁ దగ దింకొకచక్కి వసింప నేఁగుఁ డో, ధీయుతులార పాండ్యవరదేవతనూభవ కేళికాగృహ, ప్రాయత నిందు నెప్డు నిరపాయమున న్విహరించుచుండు నేఁ, డాయెలనాఁగ గ్రుమ్మఱుటకై యెద వచ్చెఁ దలంగుఁ డిత్తఱిన్. శుక. ౧. ౩౨౮.

వ...సుకన్య యనునది యిష్టసఖులతోఁ గ్రుమ్మరుచున్న...భార. అర. ౩. ౧౭౬.

౩. ప్రవర్తించు.

క. ఉరులింగము బోధించిన, కరణిన్ గ్రుమ్మరుచు... లోకమోహకరముగ వారలగ

పో,వరణములో బయలనుండి వైచుచు నుం
డెన్. చెన్న. ౫. ౨౨౪.

క్రుమ్ము=కుమ్ము[1]. స. క్రి. పొడుచు.
వ. ఇట్లు మధుసూదనుం డేయుసాయకంబులు... నొసళ్లు గ్రుమ్మియు...ఉ. హరి. ౧. ౧౪౭.
సీ. కంసారి ఓగియారఁ గౌఁగిటఁ జేర్చిన గుబ్బ లఁ గసిదీఱఁ గ్రుమ్మెఁ గొమ్మ. రాధికా. ౨. ౧౩౬.
దండకము. మ న్నంతయుం గొంచు బల్పాఁపరా యిక్కకుం బ్రాఁకు బంగారపుంగంటికేద్రి మ్మరిం జన్నుపుంబందిపై చెండి వాల్గొమ్మునం గ్రుమ్మవా ... అచ్చ. రా. యు. ౧౬౧. ఉ. రా. ౧. ౬౭.
వి. పోటు, పొడుపు.
సీ. కలుకుగుబ్బల బొమ్మఁ గ్రుమ్ము లేర్పడ గ్రుచ్చి తనివారఁ గౌఁగిట ననఁగి పెనఁగి. ఉ. హరి శ్చ. ౪. ౧౩౨.
క్రుమ్మడఁగించు=అడఁచు.
సీ. దయ పిఱిఁదికి వైచి నయము క్రుమ్మడఁగించి బాంధవం బురివి పాపమునఁ బొదలి. దశకు. ౩. ౯.
క్రుమ్మెసలాడు=కుమ్ములాడు, పొడుచు.
మ... రాచబి,డ్డలునున్ వెల్మదొర ల్దురమ్మునకు నొడ్డారించి క్రొవ్వాఁడి బాఁ,కులతోఁ గ్రుమ్మె సలాడ సాగి రలుకన్ గోవిందశబ్దార్భటిన్. రంగా. ౩. ౨౧౭.
జ: క్రుమ్ముడు, క్రుమ్ముడుపడు, క్రుమ్ములాడు.

క్రుమ్ముడు. వి. (√క్రుమ్ము) పోటు, పొడుపు. (శ. ర.)

క్రుమ్ముడుపడు. అ. క్రి. (√ క్రుమ్ముడు) పోటుపడు. (శ. ర.)

క్రుమ్ములాడు=కుమ్ములాడు. అ. క్రి. (క్రుమ్ములు+ఆడు) పోట్లాడు.
గీ. కొసర కాఁబోతు నాఁబో... క్రుమ్ములాడ నడిమియాఁజెయ్యగతి వచ్చె నాకు నిపుడు. కాశీ. ౨. ౧౦౪.
ఉ. కొమ్మ బెడంగుసొంపుఁ గనుఁగొన్న కనుంగవ దత్తఱింపఁగా, నమ్ముని యాఁప నోప కపుడల్లన ఱెప్పలు విచ్చుఁ గ్రమ్మఱం, గ్రమ్మఱఁ గృష్ణ కృష్ణ యని గ్రక్కున మోడ్చు మగుడ్చుఁ గ్రమ్మఱం, గ్రమ్మఱ మూయు మన్మథ వికారము ధైర్యముఁ గ్రుమ్ములాడఁగన్. కళా. ౩. ౧౯.

క్రుయ్యఁబాఱు=క్రుయ్యు. (క్రుయ్యన్+పాఱు-స్వార్థమున.)

(కృశించు)

సీ. పలికి యొంతయుఁ గ్రుయ్యఁబాఱిన నునుఁజెక్కులందంద తడిపెడు నశ్రువారి. హరి. ఉ. ౩. ౪౭. (వావిళ్లప్రతిపా.)

క్రుయ్యు. అ. క్రి. (సం. కృశ్.) ౧. కృశించు; తగ్గు, క్షీణించు.
మ. మలినుండై కడు డస్సి క్రుస్సి...కు.సం.౧౦. ౪౫౬.
చ...తలల్ దిగవైచి నోరఁ ద్రే,గుడు దొరఁగంగ నెంతయును గ్రుస్సి ఖురంబులు ప్రస్సి పుర్వులు,గ్గడువుగఁ బాఱఁ దద్దయును గాతియఁ బొందె ప్రజంబునన్ బసుల్.హరి.పూ. ౬. ౪౩.
క. వెయ్యేం డ్లయ్యును నీతోఁ, గ్రయ్యంబడి యున్నవాఁడఁ గామసుఖములం, గ్రుయ్యు దొరయించు కైసన్, దయ్యాదు కొనలిడియెఁ దృష్ణ నవపద్మముఖీ. భాగ. ౯. ౫౭౭.
మ. నినుఁ జింతించిన విన్నఁ జేరుకొనిన్ నిర్మాలమై క్రుస్సి పా,పనికాయంబు వినష్టమానఁట... భాగ. ౧౦ పూ. ౧౧౧౭.
౨. వెనుదీయు; వెనుకపడు.
ఉ. ఎయ్యెడఁ గయ్యముల్ గలవొ యెవ్వరు చి... క్రుయ్యక యంచుఁ

గోరి వెనఁ గ్రుమ్మరుచుండుము కొండు నేను ...హరి. పూ. ౮. ౧౧౬.

వ.... తరుణతరుణీజనంబులు...వినోదంబుల నద టఁపిరాతి కడచి చనం బంగ్యాంధజరత్ప్రము ఖులు క్రుస్సి యోలాడుపడ నెపనెడం గా పలియై తగువారు నడిపింప...హరి. పూ. ౬. ౨౨.

జ: క్రుయ్యాఁబాటు.

క్రుళ్లగించే. అ. క్రి. (✓ క్రుళ్లు)-మనస్సులో-దుఃఖించు. (శ.ర)

క్రుళ్లగింత. వి. (✓ క్రుళ్లగించే) -మనస్సులో-దుఃఖించుట. (శ.ర)

క్రుళ్లు=కుళ్లు. అ. క్రి.

(అవియు, పగులు)

గీ. గుండియలు గ్రుళ్లఁ దన్నినఁ గ్రుక్కుమిక్కు, రనక యాతనికినుక చల్లారనిచ్చె. శుక. ౩. ౬౩౩.

(-మనస్సులో-దుఃఖించు)

సీ. కోపశోకంబులఁ గ్రుళ్లుచుఁ దనలోన మండు చు దితి సాల మఱుఁగఁ దొడఁగె. భాగ. ౬. ౫౦౯.

జ: క్రుళ్లగించు, క్రుళ్లగింత, క్రుళ్లుపోతు.

క్రుళ్లుపోతు=కుళ్లుపోతు. విశ. (✓ క్రుళ్లు.) క్రుళ్ల గించుస్వభావము కలవాఁడు. (శ. ర)

క్రుశ్యమానుఁడు. సం. విశ. (అ.ఆ.అ) ౧. తిట్టఁ బడుచున్న వాఁడు. ౨.పిలువఁబడుచున్న వాఁడు.

క్రుశ్వము. సం. వి. న్. పుం. ౧. నక్క. ౨. కొం గ. (కే. ని.)

క్రుశ్వరి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. ఆఁడునక్క. ౨.ఆఁ డుకొంగ. (కే. ని.)

క్రుష్టము. సం. విశ. (అ. ఆ. అ) ౧. అఱచినది.౨. యుద్ధాదులకు పిలువఁబడినది. ౩. తిట్టఁబడినది. ౪. ఏడ్చినది. వి. అ. న. ౧. కూఁత, అఱపు. ౨. ఏడ్పు. ౩. చప్పుడు, ధ్వని.

క్రూ

క్రూర. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. రక్తపునర్నవ, ఎఱ్ఱగలిజేరు కీ. ౨. బదరి, రేఁగు కీ. ౩. కంటకారి, వాఁకుడు కీ.

క్రూరకోష్ఠుఁడు. సం. విశ. (అ. ఆ. అ) -క్రూరమైనకోష్ఠము కలవాఁడు-బద్ధకోష్ఠుఁడు,మలబంధము గలవాఁడు.

క్రూరగంధము. సం. వి. అ. పుం-చెడ్డకంపు కొట్టునది-గంధకము.

క్రూరదృక్కు. సం. విశ. (శ్) క్రూర మైనచూపు కలవాఁడు. వి. పుం. ౧. పిసునుఁడు, దుష్టుఁడు. ౨. శని. ౩. అంగారకుఁడు. స్త్రీ. క్రూరదృష్టి, క్రూర మైనచూపు.

క్రూరధూర్తము. సం. వి. అ.పుం. నల్లఉమ్మెత్త కీ.

క్రూరము. సం. విశ. (అ. ఆ. అ) ౧. కనికరము లేనిది. ౨. పరుసనిది, కఠినము. ౩. ఉగ్రము,భయంకరము. ౪. హింసకము, నాశము సేయునది. ౫. ఉష్ణము, వేంద్రము కలది. ౬. కఱ్ఱనైనది.౭. దరిద్రము, ధనము లేనిది. వి. అ. పుం. ౧. డేగ. ౨. కంకము, రాపులుఁగు. (రా. ని) ౩. (జ్యోతి)మేషాదిరాసులలో బేసిరాశి. న. అస్థి, ఎముక. (కే.ని)

క్రూరరావి. సం. వి. న్. పుం. ద్రోణకాకము,మాలకాకి. (రా. ని)

క్రై

క్రై. (వృత్తియందు 'క్రైవ' శబ్దమునకు తుదివర్ణము లోపింపఁగా మిగిలినరూపము.)

ఉదా: క్రైగస్సు, మొ.

క్రేంకారము. సం. వి. అ. పుం=క్రేంకృతి.
(రథనేమియొక్క-ధ్వని.) వ... తక్కినదండనాథులం దానును రథనేమీక్రేంకారభేరీభాంకారశింజినీటంకారవీరభటహుంకారంబులన్ వియత్తలంబు నొంది యెదుర్చుటయు ...శాం. ౫. ౨౧.

క్రేంకారమిచ్చు=ధ్వని చేయు, కూయు.
సీ. కొక్కొ-రోకో యని కొమరసామిరథంబు కంఠంబు సాఁచి క్రేంకారమిచ్చె.భీమ. ౨. ౨౮. (క్రొక్కా-రమిచ్చె. శ. ర.పా.)

క్రేంకృతి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ=క్రేంకారము. ౧.శారికాదిధ్వని.
ఉ...కలారవ, క్రేంకృతి శారికాపికశుకీవిహగాదులచే వినంబడెన్. రామా. ౨. ౧౦౪.
చ. కలయఁగ వారిదేవతలు గాంచుసరోవరదంభదర్పణం,బులపయి దట్టపుంజిలుము వోవఁగఁదా రలకంచు గీయఁగా,బలె నలువంకలం గలయఁ బాయక తేలుచుఁ బద్మరేణువుల్, కలఁకులఁ బాసి పోఁ జెలఁగెఁ గ్రేంకృతు లిచ్చు మరాళమాలికల్. ఆము. ౪. ౧౮౦.
౨. నూపురాదిధ్వని.
చ... అందియల క్రేంకృతి గంకణమేఖలాధ్వనిం, బ్రకటముసేయ...కాశీ. ౪. ౧౫౪.

క్రేఁగన్ను. వి. టొ. (కేవ+కన్ను) నేత్రాంచలము; కటాక్షము.
సీ... కడకన్నునంగఁ గ్రేఁగన్నునంగ. గీ. నగునపాంగంబు...ఆం. భా. ౨. ౧౪౪.
గీ. కడలికడనుండి మగిడి క్రేఁగంటిదృష్టి, యిడుచుఁ బాఱుచు జడదారియొడయు లపుడు. దశా. ౧. ౧౭౮.
సీ. క్రేఁగంటనైన వీక్షింపవు ... వరాహ. ౨. ౫౬. కాశీ. ౪. ౧౪౮.

క్రేఁగయి. వి. (క్రేవ+కయి) ప్రక్కచేయి.
చ. మంతపుఁ గోడుతాలుపరిమన్కి-బిదారపువెట్టుఁ గ్రేఁగయిం,గొంచక యొత్తినట్టి నిను... అచ్చ. రా. యు. ౧౩.(క్రేగయి-శ.ర.పా.)

క్రేఁటు. అ. క్రి. ౧.గొంతు సవరించుకొనుటకై ఒకవిధ మగుధ్వని చేయు, సకిలించు. (శ. ర.)
వ. ఉమ్మలిక యింత యేటి కనుటయు నబ్బోటి గ్రేఁటుచు నిట్లనియె. మనుచ. ౬. ౯.
౨. తొట్రుపడు.
ఉ...అమాసచీకటిం, గ్రేఁటుచు నేఁగుదెంచె నడురేయిని జోరుఁడు కన్నపెట్టఁగన్.భల్లా. ౧. (శ. ర.)
వి. గద్గదకంఠమును బాగుచేసికొనుటకై చేసెడి ధ్వని, సకిలింత.
సీ. తత్సాధుకృద్ధ్వని దనరును గ్రేఁటన...ఆం. భా. ౧. ౧౨౨. (గ్రేఁటు-అని.ప్రా)
జ: క్రేఁటుకొను.

క్రేఁటుకొను=క్రేఁటు. అ. క్రి. (క్రేఁటు+ కొను-స్వార్థమున)
(గొంతు సవరించుకొనుటకై యొకవిధ మగుశబ్దము చేయు)
క...గండఫలకభాగఁబులపైఁ,గాటుకకన్నీ రొలుకఁగ,మాట వెడలఁ గ్రేఁటుకొనుచు మానిని పలికెన్. మనుచ. ౩. ౯౨.
(వరూథిని) క...అతనిఁ జూచి మఱి, గోపమునం జూచి గ్రేఁటుకొనుచుం బలికెన్. మనుచ. ౨.౬౯.

క్రేఁదొట్టు. అ. క్రి.(క్రేవ+తొట్టు) గట్టొరయు.
వ. ఇరువురగదలును మసకంబునం బెనంగుపాములపగిదిం దాళించుపాసికలపోలికఁ గ్రేఁదొట్టు కరళ్లకైవడిఁ గలయ బెరయ...ఉ. హరి. ౩. ౬౪. (కైతొట్టు. ముద్రి-క్రేతొట్టు. శ. ర. పా.)

క్రేఁగాలి. వి. (క్రేవ+గాలి) ప్రక్కగాలి.

ద్వి. సంపంగికేళ్రీగాలిఁ జలియించుతేఁటి, గుంపు లగతి ...అ. మ. క. ౨. ౬౭. ౨౩ పం.

క్రేడి[1]. వి. సంబావుతోఁ గలసినకారు లోనగు ఎఱ్ఱవడ్లు. (శ. ర.)

క్రేడి[2]=క్రేణి.

(పరిహాసము - చూ. క్రేడిసేయు.)

జ: క్రేడించు, క్రేడిసేయు.

క్రేడించే=క్రేణించే, కేడించే. స. క్రి. (√క్రేడి[2].) ఉపేక్షించు, అలక్ష్యముచేయు.

గీ. తమ్ము వరియింపకునికి దీర్ఘమ్ము రోఁజు,నహులఁ గ్రేడించి నడచిరి యానధరులు. నైష. ౫. ౩౦.

అ. క్రి. తొలఁగు.

క ... విప్రుతోడ మెయికొని పోరి,ట్లిమ్మపడ నేటి కని వివ్వచ్చుఁడు గ్రేడించి యొండు వలనికి నడచెన్. భార. భీష్మ. ౨. ౩౦౭.

క. ఓడితిమె మేము రణమునఁ, గ్రీడికిఁ గ్రేడించి రాక గెలుపే యతఁ డే,చ్చో డాఁగి పోయెనొకొ మా,తోడి బవర మిట్లు తాను దొలఁగినఁ దెగునే. భార. ద్రో. ౧. ౩౭౪. ప్రభా. ౩. ౩౮.

క్రేడిసేయు=క్రేణిసేయు. స. క్రి. (క్రేడి[2] + చేయు) పరిహాసముచేయు.

వ...విలయమార్తాండమండలంబువేఁడిమిం గ్రేడిసేయు మూఁడవబాణంబు తూణంబునం దిగుచునప్పుడు. జై. భా. ౫. ౪౨. (శ. ర. పా- ఔపమ్యద్యోతకము.)

క్రేణి=క్రేడి2. వి. ౧. ఉన్నతపదము, పెద్దయధికారము.

క. మించి ధనమానఁ బ్రజ పెరి,యించుమరాత్ముల కుఁ గ్రేణి యిచ్చుట పతి కూ,హించిన నిండిన చెఱువవి,యించి కవులకును సంక్రమించుట గాదే. కవిక. ౨. ౧౯.

౨. పరిహాసము.

ఉ. నారి యొకర్తు చొక్కపుసవల్ గలచక్కచిన్నపొన్నకుం, జేరి ప్రసూనగుచ్ఛము లశేషము గోసియుఁ గ్రేణి నోర్తు నీ,భూరుహ మెక్కు మన్న నగి పూచెఁగఁ జేయుదు నాకి దెంతయున్,మేరువు గాదు నా నది నమేరవ నందగి పూచెఁ గ్రమ్మఱన్. చమ. ౧. ౭౮. (శ. ర. పా.)

క్రేణిపట్టు=పొందు ?

గీ. పరమకళ్యాణి యాపగాంభస్త్రివేణి, రాజశేఖావతంసుగారాపురాణి, సమధికప్రీతిఁ దేలి యాసత్యవాణి, సేవలత్వాశుభశ్రేణి గ్రేణిపట్టె. కాశీ. ౩. ౯౦.

జ: క్రేణించు, క్రేణిసేయు.

క్రేణి. సం. వి. ఇ, ఈ. స్త్రీ. ౧. (వెలయిచ్చి)కొనుట. (విల్యమ్ను) ౨. భూమి మున్నగునవి ఇంతకాలము నకు ఇంతద్రవ్యము ఇచ్చెద మని ఫలభోగమునకై పరిగ్రహించుట. (కే.ని.)

క్రేణించే=క్రేడించే. స. క్రి. (√క్రేణి.) అలక్ష్యము చేయు, తిరస్కరించు.

సీ. పూఁబోఁడి యిపుడు నాపూబంతు లింక నీపాలింటి వనుచు డాపంగఁ దగునె, కమల మొక్కటి నేను గానుకఁగా నిచ్చినఁ గనుసన్నఁ గ్రేణింపఁ జనునె సకియ. గీ. యనుచు విభు మ్రోల మేలంబు లాడుకొనుచు, నంగసౌందర్యసంసూచనాభిరామ, చాటువాచాచమత్క్రియాసరణి మీఱ, గిల్లి రప్పుడు సతులు రాగిల్లి విరులు. రామా. ౧. ౧౨౭.

క్రేణిసేయు=క్రేడిసేయు. స. క్రి. (√క్రేణి.) పరిహసించు, తిరస్కరించు.

ఉ. ... కాంచనహర్మ్యతుంగశృంగమ్ములరత్నశేఖలు ప్రకాశములై కడఁ బర్వి తత్సమీ,పమ్మున గ్రేణిసేయుచున్నఘనపంక్తులయం దదిర

ద్యుతి ప్రతానమ్ములఁ గ్రేణిసేయుము నవార
తముగ విలసిల్లుఁ దత్పురిగ. భార. ఆది. ౮. ౭౧. (ఇట ఔపమ్యద్యోతకము.)

ఉ. కాయజుఁ గ్రేణిసేయ ననఁ గాకకు మీఱు ననంగ విభ్రమ,శ్రీయును బెంపునుం గలుగఁ జేసి విధాత్రుఁడు పేడిఁ జేసెనే. భార. విరా. ౧. ౨౩౮.

ఇట్లే: క్రేణియొనర్చు.

ఉ. ... మేనకఁ గ్రేణియొనర్చుప్రాయపుం, జేడియ లబ్బురం బయినచెంగలువల్ తగఁ జల్లి రందఱుగ. యయా. ౪. ౧౫౬. (ఇట ఔపమ్యద్యోతకము.)

క్రేత. సం. విణ. (ఋ.త్రీ.ఋ.) వెలయిచ్చి కొనువాఁడు, విలువకాఁడు.

క్రేతవ్యము. సం=క్రేయము.

క్రేపు. వి. ౧. దూడ, వత్సము.

సీ. దూడ నాఁ గ్రేపు నాఁ దోఁచును వత్సంబు... ఆం. భా. ౨. ౭౬౨.

క. అరి మిగులఁ గొనుట క్రేపులు, పొరిమాలం బిదికినట్ల భూవర...భార. శాం. ౨. ౩౮౯.

క...క్రేపులరూపముల నేఁ జరించెద ననుమగ. భాగ. ౧౦ పూ. ౫౧౦.

౨. (పర్వత) శిఖరము.

ఉ. ...ఇందుబింబముగ, గి మ్మననీదు మోము గిరి క్రేపులు మూఁపులు కొను గానరా,ను ... మనుచ. ౩. ౬.

జ: క్రేపుఁగుఱ్ఱ.

క్రేపుఁగుఱ్ఱ. వి. (√ క్రేపు) చిన్నదూడ.

సీ. ధారిణీగవికి రత్నమహౌషధంబులు చేఁపు పుట్టించినక్రేపుఁగుఱ్ఱ. వరాహ. ౧౦. ౪౫.

క్రేయము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) కొనఁదగినది. (సరకు)

క్రేయో. వి. పసులఁగొట్టుటయుం దగుధ్వని కనుకరణము.

శా. ... ఈ,యోషిద్వ్యాజములగ ధనంబుఁ గొని క్రేయో యంచు మర్త్యాళి దు,ర్వారవ్యాళ్యాఁ బురంబులో వెడలఁ బంపం బాడి ... భల్లా. ౩ ఆ. (శ. ర.)

క్రేళ్లు. వి. బ. ౧. చాపల్యము, అతిశయము.

సీ. రోహణాద్రియుఁ బెక్కురూపు లై యున్నట్లు క్రీడాచలంబుల క్రేళ్లు గలిగి. భా. రా. యు. ౨౨౭౧.

౨. గంతులు; పర్వులు. (చూ. క్రేళ్లుదాఁటు, క్రేళ్లుదోలు, మొ.)

క్రేళ్లుచూ(నూ)చు=క్రేళ్లువాఱఁజూచు, చంచలముగాఁ జూచు.

ఉ...సత్యసంతతుల్, వెచ్చపుఁగూరుముల్ పరిఢవింపఁగ నేరరు నేర రబ్జసం,పచ్చటులంబు లై మెఱయుబచ్చెనచూపులఁ గ్రేళ్లుచూడఁ గగ. పి. శకుం. ౨. ౧౬౦.

సీ. అచిరాంశురుచు లేమి యని వానిదెసఁ దప్పఁ జూచుభావనఁ గ్రేళ్లునూచు నతివ. కు. సం. ౮. ౬.

క్రేళ్లుచూపులు=చంచలదృష్టులు.

సీ. క్రేళ్లుచూపులకలికితనంబుపస నేర్చె...కళా. ౬. ౨౦౦.

క్రేళ్లుతుళ్లు=క్రేళ్లుఱుకు.

సీ. తల వాంచి బెళుకుఁజూపులు క్రేళ్లుతుళ్లఁగఁ దెఱమఱుంగున నిల్చునొఱపుఁ జూచి. కువల. ౪. ౮౧.

జ: క్రేళ్లుదాఁటు, క్రేళ్లుపోలు, క్రేళ్లుద్రిప్పు, క్రేళ్లుబ్బు, క్రేళ్లుఱుకు, క్రేళ్లువాఱు, క్రేళ్లుసను, క్రేళ్లెగయు.

క్రేళ్లుదాఁటు. అ. క్రి. (క్రేళ్లు+దాఁటు) ౧. ఎగిరిపడు.

ద్వి...మీఱు,క్రేళ్లుదాఁటుచు మాటికిని సముల్లోల,కల్లోలములఁ దేలు క్రమముఁ గన్గొంటె. విష్ణుపు. ౧. ఆ. (శ.ర.)

౨. గంతులిడు; దుముకు.

చ...కపీంద్రులు దిక్కు లార్పులం, బఱియలు సేయుచుఁ బ్రమరి పాఱుచుఁ గేరుచుఁ గ్రేళ్లు దాఁటుచున్. భా. రా. యు. ౨౯౩.

సీ. అడ్డంబునిడుపుటాఁబడ్డలగతి మనుఁబిల్ల డొంకలనుండి క్రేళ్లుదాఁట. మనుచ. ౨.౭. రాజ. చ. ౩. ౧౭౧. ప్రబోధ. ౧. ౫౯.

ఇక్లే: క్రేళ్లుగదాఁటు.

ఉ. ... ఉదగ్రశిలాచలభూరిశృంగముల్, గేల ధరించి నల్గడలఁ గ్రేళ్లుగదాఁటుచు నార్పులం దెసల్, వ్రీలఁగఁ జేయుచున్...భా. రా. కిష్కిం. ౫౮౨.

క్రేళ్లువోలు. స. క్రి. (క్రేళ్లు+తోలు) పరుగులెత్తించు.

వ. అని పలికి సమరప్రకారంబునం దేరు క్రేళ్లు దోలి పాంచాలబలంబులపయి నడరె. భార. భీష్మ. ౩. ౩౬౯.

క్రేళ్లుద్రిప్పు. స. క్రి. (క్రేళ్లు+త్రిప్పు.) గంతులువేయించు.

మ... కోర్కులు క్రేళ్లుద్రిప్ప...మనుచ. ౨. ౩౦.

క్రేళ్లుబ్బు. అ. క్రి. (క్రేళ్లు+ఉబ్బు) అతిశయించు.

సీ. అలజలంబులు ధాత్రి నవఘళింపక మున్నె క్రేళ్లుబ్బు వారియకీర్తిపంక, మాపంకసంకరం బంకురింపక మున్నె పాదము నసత్కీర్తిపుండరీక, ము...నరస. ౫. ౧౦౨.

క్రేళ్లుఱుకు. అ. క్రి. (క్రేళ్లు+ఉఱుకు).౧.ఉఱుకు, దూఁకు.

క. చఱినుండి తొలఁగ నుఱికెడు, సెఱసింగపుఁ గొదమ వోలె నిబ్బరముగఁ గ్రేళ్లుఱికిం దొలఁగం బగతుని, యఱకటనుండి భువిమీఁది కబ్బలితుండున్. హరి. [illegible]

క. ఆలోనం గురుధరణీ, పాలుఁ డడరి ప్రేయుటయును బవనసుతునిపై, సోలె నది గానఁ డాపతి, కేలివిభ్రమము దోఁపఁ గ్రేళ్లుఱికె నృపా. భార. శల్య. ౨. ౨౭౫.

౨. ఎగిరిపడు, మిడిసిపడు; గంతులిడు.

వ. చకితకురంగశాబంబుకరణిం గ్రేళ్లుఱుకుచేడి సమీలకరణిం బ్రేక్షణప్రభాజాలంబులు నలుగడలం గడలుకొన...కృ. శకుం. ౨. ౮౦.

సీ. కేలిమై నొక్కట లీలఁ గ్రేళ్లుఱికెడువాలుగ సోగలమేలు డించి. భార. విరా. ౨. ౯౩. (శ. ర. పా)

సీ. హయము క్రేళ్లుఱుకునో యని రెండుగడలందు వాగెఁ బట్టిరి మత్స్యవత్సపతులు. కళా. ౭. ౭౨.

క్రేళ్లువాఱు. అ. క్రి. (క్రేళ్లు+పాఱు) గంతులువేయు.

ద్వి. బల్లిమల్ మాశివభక్తులే యనుచుఁ, గ్రేళ్లువాఱుచు నాడు క్రియఁ బాడి యాడు. బస.పు. ౧. ౮౨౦.

ఉ...లోచనప్రభా, జాలము క్రేళ్లువాఱఁగఁ గుచద్వితయంబు చలింపఁ జొక్కుచున్, సోలుచు సారెకు న్మరలి చూచుచుఁ జేరె నికుంజగేహమున్. కృ. శకుం. ౨. ౮౯.

గీ. మలఁగి గజకంధరము ద్రుంచి తొలఁగ నుఱికి, కెంపు దళుకొత్తు వాలుతోఁ గ్రేళ్లువాఱు, నావృకోదరుపైఁ గవియంగఁ జేయి,వీచె సేనకుఁ గాళింగవిభుఁడు గడఁగి. భార. భీష్మ. ౨. ౭౦.

క్రేళ్లుసను. అ. క్రి. (క్రేళ్లు+చను) క్రేళ్లుదాఁటు, ఎగిరిపడు.

సీ. హస్తులగదురున కడరి నిల్వక క్రేళ్లుసనుహయంబులమణిస్యందనములు. భా. రా. యు.

క్రేళ్లెగయు. అ. క్రి. (క్రేళ్లు+ఎగయు) మీఁది కెగురు, పైకెగురు.

క ... కే లాగిఁ దెగి యలుఁగుతోన క్రేళ్లెగసి వ డిం, దూలె...కు. సం. ౧౧. ౨౫౪.

క్రేవ. వి. ౧. ప్రక్క, పార్శ్వము. (వృత్తియం దం త్యవర్ణలోపము. చూ. క్రే.)

వ. కయ్యంబు కలహూ పంతయుఁ గనుఁగొనుటకు మింటి క్రేవ నున్న వెరవు గా దనుపరుసున సవిత్రుండు చక్కనిమింటికిం జనుదెంచె. భా ర. భీష్మ. ౩. ౩౮౬.

క. క్రేవల సేకాంగులు రా...ఆము. ౨. ౯౬.

క. ఇరుక్రేవల నఁడకత్తా, గ్గరథాంగగదాయుధము లు రాఁ దొడఁగె...పారి. ౨. ౭౭.

౨. సమీపప్రదేశము, దగ్గఱ.

గీ...క్రేవ పొంత, యంచ యొద్ద నా నికటాఖ్య యగు...ఆం. భా. ౩. ౨౧.

౩. ప్రదేశము, చోటు.

చ. అలకలఁ జిన్నిపూ వలికినంతన మోము మెమ ర్చుఁ జన్నుఁగ్రేవల మృదుపత్త్రభంగములు వ్రాయుడుఁ గా నసియాడు ... కోమలి మరు ప్రసవాస్త్రహతిం జలింపడే. కు. సం. ౫. ౬౧౨.

ఉ. తాళఁగ లేక తాల్మి చెడి తల్లడమందుచు లే చి నేలపై, వ్రాలుచు...కే లెడఁ జేర్చుచుం జలువక్రేవల కేఁగుచు నీరు ద్రావుచున్. చెన్న. ౫. ౧౩.

కన్నుఁగ్రేవ, కంటిక్రేవ=కంటిపార్శ్వము, కం టికొన.

శా. కన్నుంగ్రేవలఁ గెంపు దోఁప ... చం. రా. ౫. ౬౧.

ఉ...కంటిక్రేవ...భార. భీష్మ. ౨. ౩౦.

జ: క్రే, క్రేఁగన్ను, క్రేఁగయి, క్రేఁదొట్టు, క్రేగాలి, మొ.

క్రై

క్రైలు. వి. ధాన్యము నుఱిచి కొలుచుట, ఒబ్బిడి.

వ... క్రైలుగ నఱికి పగఱం జిట్టుముట్టాడుసహజ సాహసులును...ఉ. హరి. ౪. ౨౯౯. (ఇక్కడ క్రైలుగ ననఁగా సర్వనాశముగ ననియర్థము. గ్రంథములయం దిట్లు రేఫసహితముగా నిది కానఁబడుచున్నది-శ. ర.)

జ: క్రైలుదారి.

క్రైలుదారి. వి. (√ క్రైలు) క్రైలు చేయించెడి యధికారి. (శ. ర.)

క్రొ

క్రొ. విశే. (వృత్తియందు క్రొత్తశబ్దముయొక్క లు ప్తశేషము. చూ. క్రొత్త.)

క్రొంకి=కొంకి.

(యుద్ధసాధనవిశేషము.)

గీ. పాశములొట్టి క్రొంకులు బద్దపటులఁ, గత్తి గొంతంబు లాడిపెట్లుఁ గత్తళములు, నారస ములును సిండులు నగరిలోనఁ, బెట్టి ... ఉ. హరి. ౨. ౯౨.

(చోరసాధనవిశేషము)

చ...కొయ్యయు నురి క్రొంకి నారసము...దశ కు. ౫. ౭౨.

మత్తకోకిల...గ్రద్దగోరును గ్రొంకియున్. ద్వా. ౧౦. ౧౧౮.

క్రొంచే=కొంచే (సం. క్రౌంచః. ప్రా. కొంచ) క్రౌం చపక్షి.

ఉ. ఱెక్కలు సించి కంఠమున ఱేకులు వాపి శి రంబు వ్రచ్చి పేరుక్కునఁ గ్రొంచచంద మగునొడ్డు గలంగఁగఁ జేసి... భార. భీష్మ. ౨. ౩౦.

క్రొంజాయ. వి. (క్రొత్త+చాయ) నూతనకాంతి.

సీ. రంజిల్లునపరంజి క్రొంజాయకమ్మడాల్తపసుకుఁ జెక్కులమీఁదఁ దాండవింప. ఇందు. ౪. ౧౭౩.

క్రొంజిగురు. వి. (క్రొత్త+చిగురు) లేఁతచిగురు.

సీ. పావనవైజయంతీవనమాలిక గ్రొంజిగురొత్తిన గుజ్జుమావి... గీ. అనఁగఁ జూపట్టె జలధికన్యాలలామ, పద్మనాభునిఘనభుజాభ్యంతరమున. దశా. ౨. ౨౮౨.

క్రొంజిగురులవిల్కాఁడు. వి. (√క్రొత్త)-లేఁజిగురువిల్తుఁడు-మన్మథుఁడు. ఆం. భా. ౧. ౮౪.

క్రొంజిలుఁగుఁజెల్వ. వి. (క్రొత్త + జిలుగు + చల్వ) క్రొత్తదియైన సన్నపువస్త్రము.

చ. జలకములాడి క్రొంజిలుఁగుఁజల్వలు దాలిచి పుణ్యవేదిపై, నెఱకొని సంధ్య వార్చి జపనిష్ఠలు దీర్చి కృతాగ్నిహోత్రుఁడై. ఉ. రా. ౫. ౨౮౬.

క్రొఁజీకటి. వి. (క్రొత్త + చీకటి) మునిచీకటి, మసకచీకటి.

మ. నటదీశానశిరస్తటత్రుటితరత్నచ్ఛాయఁ గల్లోలినీ, విటమధ్యంబున వ్రాలె నభ్రమణి తద్వేగాభిపాతోన్నమ, త్పటుపాథోలవధారఁదార లెగసెం దద్బిందుసందానితో, త్కటసంధ్యానలధూమకందళములై కన్పట్టెఁ గ్రొంజీకటుల్. వసు. ౮. ౧౦.

క్రొందమ్మి=క్రొత్తమ్మి. (శ.ర.)

క్రొందావి=క్రొత్తావి. వి. (క్రొత్త + తావి) నూతనపరిమళము.

క. కుందనపుటందియల హారి, చందనతరుఖండవహ్నిసంతప్తంబై, క్రొందావు లొల్కుపన్నీ, టందగ జలకంబొనర్చి...హంస. ౫. ౩౬౬.

క్రొంబట్టు. వి. (క్రొత్త + పట్టు) క్రొత్తపట్టు.

సీ. బెడఁగుఁ జెంగావిచల్లడముపై బిగియించి కట్టినక్రొంబట్టుదట్టి దనర. దశా. ౭. ౨౭.

క్రొంబని. వి. (క్రొత్త + పని)

అపూర్వశిల్పము. ఇందు. ౬. ౧౩౧.

క్రొంబూవిలుకాఁడు. వి. (క్రొత్త+పూ+విలుకాఁడు) మన్మథుఁడు, పుష్పధన్వుఁడు.

ఉ... క్రొం, బూవిలుకానిసాహిణపుఁ బ్రోపరి యామని వచ్చె నత్తఱిన్. కృ. శకుం. ౧. ౭౧.

క్రొంబెరుఁగు. వి. (క్రొత్త+పెరుఁగు) నూతనదధి.

సీ. పెక్కులాగులఁ గదంబించు జున్నులతోడఁ జేరి దాఁకొన్న క్రొంబెరుఁగుతోడ. పి. శకుం. ౧. ౧౩౫.

క్రొంబొగ. వి. (క్రొత్త + పొగ) నూతనధూమము. భా. రా. యు. ౨౧౯.

క్రొక్కారము. వి. కోడికూఁత.

సీ. కారుక్కోడిగముల క్రొక్కారంబునందడి... చంద్రా. ౨. ౮౧. (శ. ర. పా-కొక్కారము. చిని. పా-కోకారము. ముద్రి. పా)

క్రొక్కారు. వి. (క్రొత్త+కారు) వర్షాకాలము. కవిక. ౬. ౧౯.

క్రొక్కారుమెఱుఁగు=వర్షాకాలపు మెఱుపు. భార. విరా. ౨. ౮౩. నైష. ౩. ౮౮.

క్రొగ్గంటి. వి. (క్రొత్త+గంటి) క్రొత్తగాఁ బడిన గాయము.

సీ. బయలపైఁ గ్రమ్మెడునరుణధారలు దమమేని క్రొగ్గంటులలోనఁ జొచ్చి. కు. సం. ౧౧. ౭౦౨.

వ... ఆపాదచూడంబుగా నొదవిన క్రొగ్గంట్లనుఁ దుగక వెడలు క్రొన్నెత్తుట జొత్తిల్లి... కవిక. ౨. ౧౯౭.

క్రొత్త. (వృత్తియందు మీఁదివర్ణములు వికల్పముగా లోపించి 'క్రొ' అనునది మిగులును. దీనికి కొన్ని యెడల నుమాగమమును కొన్ని యెడల పర మగుహల్లునకు ద్విత్వమును వచ్చును. ఉదా: క్రొంబసిఁడి, క్రొంబులకలు, క్రొక్కారు, క్రొగ్గంటి, క్రొగ్గండి, క్రొన్నెల, క్రొమ్మేఘము, మొ.) విశే. అపూర్వము;

క. ...తద్గాత్రుణకలలీవృష్టి మిగులఁ గ్రొత్త యగుచు వీక్షణముల కత్యద్భుతకారణ మై తనరార...

ఆ. చెలువ యీయపూర్వకళలఁ బ్రవర్ష మెక్కుడిది... కళా. ౬. ౯, ౧౦.

ఉ. వారివిహారవేళఁ జెలువా చెలువారెడునీచనుంగవ౯, సారపుఁదారహారములచందముఁ గైకొనుఁగావుతం జమత్కారము క్రొత్తయై మెఱయ... అంబుపృషత్కదంబముల్. నైష. ౫. ౧౦౮.

గీ. ...క్రొత్త మిహిరపానయనఁగ మీఱును నవంబు... ఆం. భా. ౩. ౨౩.

శా. ...అవి వినంగాఁ గ్రొత్త లై యుండు... భాగ. ౧౦ పూ. ౧౬౫౨.

క్రి. విశ. క్రొత్తగా.

సీ. క్రొత్త దోమినదంతకోరకంబులయందుఁ దాంబూలరాగంబుతళుకు గూర్చి. క్రీడా. ౧౩౪.

వి. అపూర్వత.

ఉ. ఆఱురసంబులం జవులయందులక్రొత్తలు పుట్ట నిచ్చలు౯, వే ఱొకభంగిఁ బాకములు విన్ననువొప్పఁగఁ జేసిచేసి న, న్నోఱఁగ బానిసీని నొకని౯ బురిఁగాననియట్లు గాఁగ మేఁ౯, గాఁటియవెట్టి యైన నొడికంబున వండుదు నెల్లగూరలు౯. భార. విరా. ౧. ౭౭.

సీ... ప్రబంధంబులు క్రొత్తలు పుట్టించుకొని లిఖింప. విక్ర. ౧. ౨౦.

క్రొత్తచేయు = అలవాటు లేమిచే వికృతి గలిగించు.

క. తపతపలాడుచుఁ బాడెదు, తపణకునిం జూచి బుద్ధసంయమి సిద్ధాధిప మధురసపానం బీ, చపలునికిం గ్రొత్తచేసె సంకటపఱిచె౯. ప్రబోధ. ౩. ౬౦.

జ: క్రొ, క్రొంజాయ, క్రొంజిగురు, క్రొంజిగురులవిల్కాఁడు, క్రొంజిలుఁగుఁజల్వ, క్రొంజెక్కి, క్రొందమ్మి, క్రొందావి, క్రొంబట్టు, క్రొంబని, క్రొంబూవిలుకాఁడు, క్రొంబెరుఁగు, క్రొంబోఁగ, క్రొక్కారు, క్రొగ్గంటి, క్రొత్తపడు, క్రొత్తమగఁడు, క్రొత్తనుట్టు, క్రొత్తమ్మి, క్రొత్తవలుచు, క్రొత్తావి, క్రొన్నన, క్రొన్నునుఁగు, క్రొన్నెత్తురు, క్రొన్నెల, క్రొమ్మావి, క్రొమ్మించు, క్రొమ్ముడి, క్రొమ్మెఱుఁగు, క్రొమ్మేఘము, క్రొవ్వాఁడి, క్రొవ్విరి, క్రొవ్వేఁడు, మొ.

క్రొత్తడ(ళ)ము=కొత్తడము. వి. కోటబురుజు.

సీ. ... క్రొత్తడంబులతోడఁ గోట దీర్చి ... పి. శకుం. ౪. ౧౭౭.

సీ. క్రొత్తడంబులకంపు క్రొత్తడంబులరంగు నింగికిఁ బోఁపువన్నియలు నింప. యయా. ౧. ౩.

సీ. మండపంబులు దేవి మాడువుల్ సాడగని క్రొత్తడంబులు చూచి కోటగవఁకు, లారసి ... అచ్చ. రా. సుం. ౮.

క్రొత్తడి. వి. ౧. సాధ్వి, పతివ్రత.

సీ. ... సాధ్వి తనరుచుండుఁ గ్రొత్తడి యనంగ. ఆం. భా. ౨. ౧౧౬.

౨. మగనాలు, పతివత్ని.

క. అత్తలకు మ్రొక్కి తక్కటి, క్రొత్తడు లందఱకుఁ బ్రియము గొనలునిగుడఁగా, నత్తఱిఁ దిలకించె పరవ,భూత్తమ యై సత్యభామ యుజ్జ్వలగరిమ౯. హరి. ఉ. ౪. ౨౨౦.

చ. ... అది పుణ్యచరిత్ర కులాగ్రగణ్య క్రొత్తడి సకలంబుఁ జూడ సభ దైన్యముఁ బొందుటఁ జూచి సాక్కెఱిక౯. భార. ఉద్యో. ౩. ౧౯౭.

సా: రంకుటాలికిఁ గ్రొత్తడిసుద్దులు పెచ్చు. (క్రొత్తడిసుద్దులు=పతివ్రత చెప్పునట్టిమాటలు.)

క్రొత్తప(వ)డు. అ. క్రి. (క్రొత్త + పడు) క్రొత్త యగు. (చూ. క్రొత్తవలుచు.)

క్రొత్తమగఁడు. వి. (క్రొత్త + మగఁడు) జారుఁడు.

ఆ. కోర్లు మాయ దుద్దుగొంగడి పఱచిన,మంచము నకోరి క్రొత్తమగనిఁ గొనుచుఁ, గులుకునడలన

రగి కూర్చుండె దానిక్రిందింటిమగఁడు దాఁగు టెఱుఁగ లేక. వేం. పంచ. ౩. ౨౭౨.

క్రొత్తముట్టు. వి. (క్రొత్త + ముట్టు) ౧. నూలిపోఁగు. (వడుక నారంభించినపుడు ఏకువనుండి పురిలేక సాఁగఁదీసి కదురున కంటించెడు నూలు-శ. ర)

గీ. క్రొత్తముట్టిన నూలుపోఁగును సమర్త, పాలు
చును...ఆం. భా. ౩. ౪౭.

సీ. కన్యాలఁ బదిలంబు గానిగుత్తంబులఁ గ్రొత్తము
ట్టిన కియ్యకొలుపు వరవు భార. విరా. ౧. ౯౫.

౨. సమర్త. ఆం. భా. ౩. ౪౭.

క్రొత్తమ్మి. వి. (క్రొత్త + తమ్మి) క్రొత్తగా వికసించినపద్మము. పి. శకుం. ౩. ౧౭౫.

క్రొత్తవ(ప)ఱచు. స. క్రి. (√క్రొత్తపడు) క్రొత్తపడఁజేయు.

(నూతనముగాఁ జేయు.)

మ. ప్రమదం బానసకాంతిఁ గ్రొత్తవఱుపం బా
దాతిభూయిష్ఠసైన్యముతో భీముఁడు...సమ
రక్రీడకు వచ్చె...భార. భీష్మ. ౧. ౧౦౫.

క్రొత్తావి=క్రొందావి.

సీ. వయవంపుగుత్తులఁ బ్రన్ననిపాలిండ్లు మవ్వం
బుఁ జెమలోన మార్చికొనఁగఁ, జిందుతేనియ
లును జెమటచిత్తడియును గ్రొత్తావి తమలోన
ఒత్తరింప. పి. శకుం. ౨. ౬౧.

క్రొన్నన. వి. (క్రొత్త + నన) క్రొత్తనన.

(క్రొత్తమొగ్గ)

ఉ. ...వనిఁ దోఁచెఁ గ్రొన్ననల్. ఆము. ౫. ౧౧౮.

క్రొన్ననలొత్తు=పల్లవించు, చిగుర్చు.

ఉ. కుంతల నొంద కెంతయును గ్రొన్ననలొత్తుని
జావలోకనో, త్కంఠ నతిప్రయత్నమునఁ ద
త్కృతి నిట్లు వఠింప...వరమ. ౫. ౧౧౮.

క్రొన్ననఁబోఁడి=ననఁబోఁడి, స్త్రీ. నీలా. ౧. ౧౧౬.

క్రొన్ననవింటివాఁడు=పూవిల్తుఁడు, మన్మథుఁడు. విక్ర. ౧. ౧౦౭.

క్రొన్నురుఁగు. వి. (క్రొత్త + నురుఁగు) నూతనఫేనము. వరమ. ౧. ౬౩.

క్రొన్నెత్తురు. వి. ప్రా. (క్రొత్త + నెత్తురు) క్రొత్తనెత్తురు.

వ...క్రొగ్గంట్లనునుగక వెడలు క్రొన్నెత్తుట జొ
త్తిల్లి.... కవిక. ౨. ౧౯౭.

క్రొన్నెల. వి. (క్రొత్త + నెల) బాలచంద్రుఁడు, ఒక్కకళ గలచంద్రుఁడు. దశా. ౩. ౪౬.

బ. చెక్కిళ్లయందును వొడలయందును మీఁదేతులందును గావించెడునఖక్షతములు.

గీ. ...మీఁదెయిఁ జెక్కిటను దొడకడ, నిలుమనవి
క్రొన్నెల లనఁగఁ జెలఁగుచుండు. వేంక. ౭౫.

క్రొన్నెలతాలుపు=చంద్రశేఖరుఁడు, శివుఁడు. రాజ. వ. ౧. ౫.

క్రొమ్మావి. వి. (క్రొత్త + మావి) క్రొత్తమామిడిచెట్టు. ఉ. రా. ౩. ౬౬.

క్రొమ్మి. వి. ఎఱ్ఱగోరంట ?.

సీ. ...కొరవి నాఁ గ్రోవి నాఁ గ్రొమ్మి నాఁగఁ, గుర
వక నామ...ఆం. భా. ౨. ౫౩.

క్రొమ్మించు. వి. (క్రొత్త + మించు) ౧. నూత్నకాంతి. హర. ౫. ౪౮.

౨. క్రొత్తమెఱపు. నీలా. ౨. ౨౭.

క్రొమ్ముడి. వి. (క్రొత్త + ముడి. శ. ర-కురులు + ముడి=కుమ్ముడి అని కొందఱు) కేశబంధవిశేషము.

ఉ. ద్రోవది బంధురం బయిన క్రొమ్ముడి గ్రమ్మన వి
డ్చె...భార. ఉద్యో. ౩. ౧౧౮.

గీ. కేశబంధవిశేషాఖ్య గెరుఁ గ్రొమ్ముడి యన...
ఆం. భా. ౨. ౧౪౫.

క్రొమ్మెఱుఁగు. వి. (క్రొత్త + మెఱుఁగు) ౧. క్రొత్తమెఱపు, తొలకరిమెఱపు.

క. ఉఱు ముఱిమి మూలగాడ్పులు, చఱచి విసరఁ

జొచ్చె మదనసంహారుదెసఁ గ్రొమ్మెఱుఁ గుద్భవించె...హర. ౨. ౧౭.

చ. పవడపుఁదీవలో తళుకుబంగరుబొమ్మలొ క్రొమ్మెఱుంగులో...నీలా. ౧. ౪౦.

౨. క్రొత్తకాంతి.

గీ. ఇంక నొకవింత యాదాన వేంద్రుకడిఁది, మేనఁ బుట్టినపుట్టఁ గ్రొమ్మెఱుఁగుగోళ్ల, గ్రొచ్చి తేనియఁ గైకొనునిచ్చ నిచ్చ, యచ్ఛభల్లంబు లచ్చట నచ్చుపడఁగ. దశా. ౪. ౨౯.

క్రొమ్మేఘము. వి. (క్రొత్త + మేఘము) క్రొత్తమేఘము.

సీ. పుష్కలావర్తకంబులు లోనుగాఁ గలక్రొమ్మేఘములు వృష్టి గురియకుండ. భీమ. ౩. ౭౭.

ద్వి... క్రొమ్మేఘంబు గర్జిల్లి కురియ. రం. రా. ఉ. ౩౯ పా. ౧౭ పం.

క్రొయిపు=కైపు ?. (చూ. క్రొయిపెక్కు)

జ: క్రొయిపెక్కు.

క్రొయిపెక్కు. అ. క్రి. కైపెక్కు, వదలు, వీడు.

సీ. క్రొయిపెక్కి జాజినక్రొమ్ముడిలో పలివిరులు తుమ్మెదలకు విందుపెట్ట. కాశీ. ౫. ౧౧౯. (చి. ని. పా.)

క్రొళ్లు=కొళ్లు. వి. దగ్గుటయం దగుధ్వని కనుకరణము.

చ. గుదియను కేల నూనుకొని క్రొళ్లున దగ్గుచ నొటిఱుంపురుల్, చెదరఁ గ్రమంబుఁ జెప్పుచు ను శీతనగాత్మజఁ జేర ... పార్వ. ౪. ౬౭. (ప్రయోగాంతరము లేదు)

క్రొవ్వాఁడి. విశే. (క్రొత్త + వాఁడి) మిక్కిలి వాఁడి యైనది.

శా. ప్రారంభం బొకయింత లేకయుఁ దృణప్రాయంబు నట్లొందఁగాఁ, గ్రూరాసిం దెగ వేసెనో నతికనో క్రొవ్వాఁడిఱంపంబుచే ... హర. ౭. ౬౯.

వి. మిక్కిలివాఁడిమి, తీక్ష్ణత.

ద్వి. బెదరక వదలక పిదపిద గాక, క్రొవ్వాఁడి నూపక క్రూరత లేక. పండితా. దీక్షా. ౬౧ పా.

క్రొవ్వారు. అ. క్రి. (క్రొవ్వు + ఆరు) బలియు; అతిశయించు; సారవంతమగు.

శా. క్రొవ్వారుంజనుదోయి వ్రేఁగునకు నాగోరంతకా నంతయుఁ, జవ్వాడంగ... భాను. ౪. ౪౪.

గీ. విరిసెఁ గ్రొవ్వారి నాగకేసరపుఁబువ్వు, మీఁది ధూపంబుభంగిఁ దుమ్మెదలు వెడలె. భీమ. ౫. ౯౬.

సీ. క్రొవ్వారుజవ్వాదికుమ్మునఁ బెరిఁగిన చేమంతి యున్న దే కోమలాంగి. విక్ర. ౫. ౧౯.

క్రొవ్విదము. వి. (క్రొవ్వు + ఇదము) ౧. దుష్కార్యము, దుశ్చేష్ట.

ఆ. ఆలు బిడ్డ లేనియట్టి త్రిమ్మరి యగు, కొయ్య గాక కుదుటఁ గూడు వెట్టి, కుడుచువార లిట్టి క్రొవ్విదంబులు సేయఁ, జొచ్చు టిచ్చగించి చూతురయ్య. భార. ఉద్యో. ౨. ౯.

చ... క్రొవ్విదములు దక్కు మీపలుకు విష్ణుఁడు లక్ష్మియు విన్న మెత్తురే. కు. సం. ౪. ౪౨౧.

౨. బలియుట, బలుపు.

ఉ. చన్నులక్రొవ్విదంబుఁ గటిచక్రపుఁ బెంపును మోవికెంపు... పద్మ. ౩. ౭.

విశే. పరువమునకు వచ్చినది, పరిపాకదశకు వచ్చినది.

సీ. విరియ నూఁకించు క్రొవ్విదపుమల్లియ మొగ్గ లెల తావిఁ జొక్కించునిక్కలందు...గీ. తిరిగి తిరిగి...నృసిం. ౩. ౭౫.

క్రొవ్విరి. వి. (క్రొత్త + విరి) క్రొత్త పువ్వు. నైష. ౭. ౧౬౧.

క్రొవ్వు. అ. క్రి. ౧. గర్వించు, మదించు.

సీ. వినుము దంభోద్భవుం డను రాజు దన కను రవ్వ

రు శేరంమః క్రొవ్వి ... భార. ఉద్యో. 3. ౨౫౭.

గీ. గొట్టె క్రొవ్వియు సెలకట్టెఁ గొతికినట్లు, కట కటా మీవివేకంబు గాడుపడఁగ. భీమ. ౪. ౫౩.

౨. వాఁడియగు, తీక్ష్ణమగు.

ఉ... తదీయమస్త్రముం, గ్రొవ్విననమచ్ఛరంబునన కూల్చెద...ఉ. హరి. 3. ౪3.

3. బలియు; అతిశయించు.

ఉ. క్రొవ్వినగట్టినిబ్బరపుగుబ్బచనుంగవలుఙా ... హరిశ్చ. ౧. ౧౦౨.

చ... నిర్మలసౌధసువర్ణజాలకం,బుల వెడలుం గిరీశగళమూలహాలాహలకాంతిఁ బోలి గు,గ్గులుమహిషాక్షవాసనలఁ గ్రొవ్విననుంగళసూపధూమముల్. కాశి. ౧. ౪౯.

వి. ౧. శరీరమందలిధాతువులలో నొకటి.

గీ...వస చెలఁగుఁ గ్రొవ్వు నా... ఆం. భా. ౨. ౧3౨.

గీ...వాయు వంగంబులందు దుర్వ్యాప్తిఁగదిరి,క్రొవ్వుఁ దవులును బుట్టించుఁ గ్రొవ్వు సెలచు. భార. అశ్వ. ౧. ౧౭౬.

ఆ...ఆఁ,కొని మసిండి దినినఁ గ్రొవ్వు లావుఁ, గలుగునయ్య...భార. ఉద్యో. 3. 333.

౨. మదము, గర్వము.

క. ఇవ్విధమున శినివీరుని, క్రొవ్వు చెఱచి పాండుపుత్రకులబాణంబుల్, నివ్వటిలఁ క నలువుర, నవ్వీరుఁడు నొవ్వ నేసె నద్భుతభంగిఙా. భార. శల్య. ౧. ౨౫.

ఉ...భూసురుఁడ నేఁ బ్రవరాఖ్యుఁడఁ ద్రోవదప్పితిఙా, గ్రొవ్వున నిన్న గాగ్రమునకుం జనుదెంచి...మనుచ. ౨. 3౯. ఆం. భా. ౧. ౧33.

3. సారము, నిగ్గు.

సీ. వనజాక్షిచూపులు వల... ...లు చంద్రకలు నా సెఱక లనఁగఁ,

వెన్నెలలోని క్రొవ్వు నవ్వు. విక్ర. ౧. ౧౧౯.

సీ. పూవుబంతులు రువ్వుపాలఁతుల తెలినవ్వు కలికివెన్నెల క్రొవ్వు గనుట యొకటి. కువల. ౪. ౧3౨.

౪. పుష్టి, బలుపు.

ఉ. కోమలతామ్రచూళికల క్రొవ్వాఱసంజకుఁ బ్రోదిబెట్ట ని,స్సీమకఠోరతారరుతిఁ జెట్టుపలార్చుచు నట్టు లెత్తి వి,శ్రామముపోలెఁ గూసె విలసచ్చరమాచలకూటపక్కణ,గ్రామటికాపుకిరశిఖరంబులఁ గుక్కుటచక్రవాళముల్. నైష. ౮. ౧౫3.

బ. మహోక్తులు, పొగరుఁబోతుమాటలు.

చ. జలజభవాచ్యుతాదిసురసంఘము లెల్లను భక్తియుక్తులై, కొలుచుమహేశు నీచపలకుత్సితవిప్రుఁడు వచ్చి నోరఁ గ్రొ,వ్వులు పలుకంగ ...కు. సం. ౭. ౭౬.

క్రొవ్వడఁగించు=మద ముడుగఁ జేయు.

ఉ...అని నాకు నశక్యమె కర్ణశల్యులం,గ్రొవ్వడఁగించుట...భార. కర్ణ. 3. ౨౬౨.

క్రొవ్వెక్కు=మదించు, గర్వించు.

ఉ. క్రిక్కిఱి చన్నుదోయియిరు క్రేవలకాంతియుఁ బంచబాణుఁ గ్రొ,వ్వెక్కఁగఁ జేయహస్తయుగ మెత్తి... కొప్పు వెట్టుచోఁ, జొక్కులఁ బెట్టె భూవరునిచూపులఁ గోమలిబాహుమూలముల్. నైష. ౭. ౧౯౪.

జ: క్రొవ్వారు, క్రొవ్విదము, క్రొవ్వుగొను, క్రొవ్వెద.

క్రొవ్వుగొను. అ. క్రి. (క్రొవ్వు+కొను)మదించు.

సీ. పరువంపుఁజినుకులపసఁ గ్రొవ్వుగొని తేలగిలఁ బడువానకోయిలలమొప్పు. హరి. పూ. ౯. ౬౫.

క్రొవ్వెద. వి. (క్రొవ్వు+వెద) కబరి, కొప్పు.

సీ...కబరికిఁ దుఱుము. గీ. కొప్పు క్రొవ్వెద మూలనా నొప్పుఁ జేర్లు. ఆం. భా. ౨. ౧౪౫.

గొవ్వు తుఱు మన వేనలి క్రొవ్విద యునఁ, గే
శధమ్మిల్లములు మించు...ఆం. సం. మాన. ౧౬.

క...చెం,గలువలు క్రొవ్విదకు వే ట్రొకర్తు ఘటిం
చెన్. ఆము. ౬. ౧౨౯.

క్రో

క్రోంచము. సం. వి. అ. పుం. క్రౌంచపర్వతము.(వా
చ.)

క్రోఁతి=కోఁతి. వి. (క. తు. కోతి. త. కోది) వాన
రము, కోఁతి.

ద్వి. ఆక్రూరతకుఁ గాక యగచరుల్ పఱవ,నో క్రోఁ
తులార మీ కులుక నేమిటికి,నాజిలో ఖరుని
నుక్కడఁచినయట్టి, రాజామీఁదనె కాని రా
దునాయమ్ము...ఇదె మహాకాయుండ నేతెం
చినాఁడ. రం. రా. యు. ౩౭౬పా. ౨౩ పం.

సీ. వలఁ బడ్డమీనుకై వడి నిప్పు ద్రొక్కిన క్రోఁతి
భాతిని వెఱ్ఱిగొన్న కుక్క,పద్ధతి...చంద్ర.వి.
౧. ౯౨. ఉ. రా. ౩. ౨౭౬.

క్రోఁతిని బ్రహ్మరాక్షసుని జేయుట:-కొలఁదిదాని
ని గొప్పగాఁ జేయుట.

ఆ. వీరధర్మ మిట్లు విడిచి విభీషణ,రాజానెదుట
దాశరథులఁ బొగడఁ, బాడి యగునె క్రోఁతి
బ్రహ్మరాక్షసుఁ జేయ, వచ్చినాఁడ వెంతవా
రు వారు. భా. రా. యు. ౧౧౯.

క్రోడ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. ఱొమ్ము. ౨. ఒడి. ౩.
గుఱ్ఱపుఱొమ్ము.

క్రోడపాదము. సం. వి. అ. పుం. తాఁబేలు.

క్రోడము. సం. వి. అ. పుం. ౧. పంది. ౨. కోట
రము, చెట్టుతొఱ్ఱ. (వాచ) న. ౧. ఱొమ్ము. ౨.
ఒడి. ౩. గుఱ్ఱపుఱొమ్ము. ౪. లోపలిభాగము.

మ...నాభిపం, కరుహక్రోడమిళిందబృందము...
ఆము. ౧. ౫.

మహాస్రగ్ధర.గళగర్తక్రోడనిర్యత్కవాకహానివదో
ద్గాఢహాసంబు...మనుచ. ౪. ౯౫.

క్రోడాడు=కోరాడు.

(-ఏనుఁగు, వృషభము మొదలగునవి-కొమ్ములతోఁ
బొడుచు)

క. ఏడాసుహన్నకొమ్మలు, గ్రోడాడెమునడవిగా
రుకొదమలు మోద, క్రీడఁ దనరుచాడ్పునఁ
బై,నోడికలయి పువ్వుఁదేనె లురలఁగ నా
ప్పెన్. హరి. పూ. ౭.౧౧౭.

వ. నెదయావులవెనుకం దగిలి యొండొంటిం జేర
నీక బలియుఱంకెలం బొదివి కాలుద్రవ్వి క్రో
డాడుచు...హరి. పూ. ౫. ౧౪౨.

సీ. గోడలఁ గ్రోడాడి కోవెలల్ నుగ్గాడి ... నీ
లా. ౩. ౫౫.

(-పంది ముట్టెతో నేల-కెల్లగించు)

వ. మహాదేహంబు లగువరాహంబులు చొచ్చి
ఘోషంబుల నెల్లచోట్లుం గ్రోడాడం దొ
డంగె. హరి. పూ. ౬. ౧౦.

క్రోడించే. సం. స. క్రి.(సం. క్రుడ?=నిమజ్జనే) మ
థించు.

గీ. నవమతిస్ఫూర్తిఁ గ్రోడించినాఁడ వఖిల,కావ్య
లక్షణలక్ష్యసాగరము నెరయ,నిన్ను వేర్వేఱ
యింక వర్ణింప నేల,ప్రోడ వన్నిట సర్వజ్ఞుమూ
డనుకవి. మై. ౧. ౧౭.

క్రోడీకరణము. సం. వి. అ. న. ఆలింగనము.

శ్లో. ఆలిఙ్గనముపగూహన,మాహుః పరిరంభణం ప
రిష్వంగం, ఆశ్లేషమంకపాలీం,క్రోడీకరణం చ
తుల్యార్థమ్.(హలా. ని.)

క్రోడీకరించే. సం. స. క్రి. ౧. ఒకటిగాఁ జేర్చు.
(శ. ర.) ౨. గ్రహించు, తెలిసికొను.

వ. ఇట్లు యౌవనప్రాదుర్భావంబై తేజరిల్లి శా
స్త్రంబులు క్రోడీకరించి పురాణంబులు హృద్గ

తంబులు గావించి నీతులు విస్తరంబుగాఁ దెలి
పి... సారంగ. ౧. ౫౩.

క్రోడీకృతి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ.=క్రోడీకరణము.

క్రోడుఁడు. సం. వి. అ. పుం. శని. (మే. ని.)

క్రోధకుఁడు. సం. విణ. (అ. ధికా. అ.) ౧. కోపించువాఁడు. ౨. కోపముఁ గలిగించువాఁడు.

క్రోధన. సం. వి. అ. పుం. ఒకానొక సంవత్సరము. ఆ. స్త్రీ. కోపవతి, కోపము గలయాఁడుది.

క్రోధనము. సం. వి. అ. న. కోపించుట; కోపము.

క్రోధనీయుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) కోపింపఁజేయఁ దగినవాఁడు.

క్రోధనుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) కోపము గలవాఁడు.

క్రోధము. సం. వి. అ. పుం. ౧. కోపము, కినుక. ౨. (అలం) రౌద్రరసముయొక్క స్థాయిభావము.

క్రోధమూర్ఛితము. సం. వి. అ. పుం. చోర మను గంధద్రవ్యము కీ.

క్రోధమూర్ఛితుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) కోపముచేత ఒడలెఱుంగనివాఁడు.

క్రోధయిత. సం. విణ. (ఋ. త్రీ. ఋ.) కోపింపఁజేయువాఁడు.

క్రోధయితవ్యుఁడు. సం=క్రోధనీయుఁడు.

క్రోధాళువు. సం. విణ. (ఉ.) కోపశీలుఁడు, కోపించుస్వభావముగలవాఁడు. (వాచ, విల్యమ్సు)

క్రోధి. సం. విణ. (న్. నీ. న్.) కోపము గలవాఁడు. వి. న్. పుం. ౧. ఒకానొకసంవత్సరము. ౨. మహిషము, దున్నపోతు. ౩. కుక్క.

క్రోధించే. సం. అ. క్రి. కోపగిల్లు.

సీ. క్రోధించి నూత్నాపరాధంబునకు నైనఁ గావింతు రెప్పుడు జీవహింస. ...

క్రోద్ధ. సం. విణ. (ఋ. ద్రీ. ఋ) కోపించువాఁడు.

క్రోయు. స. క్రి. (సర్పము, పక్షి, మొ. జిహ్వాలు) చాఁచు.

క. నాలుకలు గ్రోయుచు విష, జ్వాలలు నిగుడంగ నుగ్ర సర్పద్వయ మా, భీలాకృతి నుండఁగ ...భార. ద్రో. ౨. ౩౭౧.

ద్వి. వాసుకి మెచ్చక వాలునాలుకలు, గ్రోసెడు నన్నట్టిఘోరసర్పంబు. బస. పు. ౬. ౪౨౪పం.

(కృష్ణుఁడు కుంతితో నన్నమాట) గీ. నాలుకలు గ్రోయు నర్జునానలము దలిసి, యెరగొనం గని సంతృప్తి యెసక మెసఁగు. భార. ఉద్యో. ౪. ౧౨.

క్రోలించే=క్రోల్చే[1]. స. క్రి. (√ క్రోలు) క్రోలఁజేయు.

(త్రాగించు.)

సీ. హయులపగ్గము లూడ్చి యంబువుల్ గ్రోలించి సారథి దరిఁ దరుచ్ఛాయ నిలుప. చం. రా. ౪. ౭౭. హరి. పూ. ౫. ౧౯౩.

క్రోలు. స. క్రి. ౧. త్రాగు, పానముచేయు.

మ... మే లైనమద్యం బుదగ్రగతిం గ్రోలి ... రామా. ౭. ౧౪౩.

ఉ. ఎత్తిలి కావుకావు రని యేడ్చి తదీయపయోధరాగ్రముల్, కుత్తుకదాఁకఁ బీల్చికొని క్రోలెఁ గ్రమంబునఁ జన్నుఁబాలతో, నెత్తురు మున్నుగాఁగ గణనీయము లైచనుసప్తధాతువుల్. హరి. పూ. ౫. ౧౫౦.

గీ. మావికడ నిల్చి విరులనెత్తావిఁ గ్రోలు. మను చ. ౩. ౩౧. (ఇట 'ఆఘ్రాణించు' అని భావము.)

చ... తియ్యనినీరు గ్రోలి... పార. ౩. ౩౨.

చ... క్రోలెఁ బెదవిం మదవిహ్వాలితాంతరంగ ... ౩. ౭౮.

చ. పొలఁతుకకాంతి యింత పొలివోవఁగనీ కెన
లారుతారని,శ్చలతఁ గడంగి క్రోలికొనఁ జా
లుటఁ గీచకముఖ్యులోచనం,బులు నయనం
ప్రధాన మనుపూర్వవచఃస్థితి దప్పకుండఁగా,
నెలమి వహించెఁ దక్కుఁగలయింద్రియవర్గ
ము ధిక్కరించుచున్. భార. విరా. ౨. ౩౫.
(ఇట 'అత్యాదరముతో చూచు' అని భావ
ము.)

౨. భక్షించు, తిను.

క. నాలుకలు రెండు నిన్నుం, గ్రోలనె కల్పించె
నలువ ఘోరాహికి నన్నాళి గ్రహ మపుడ
తెగఁదినఁ,జాలదు మృదుపవన విరహిజనదు
రితమునన్. మను చ. ౩. ౫౧.

క. తలిరాకుగుత్తిఁ దమిఁ గోయిల చంచునఁ జిం
చి క్రోలె నీకీలి వియోగులగుండియ లవియిం
పుదు,బలువిడి నని మరునియెదుటఁ బచరించె
నన్. పారి. ౩. ౪౯.

౩. మ్రింగు.

(మత్స్యావతారము) సీ. ఉగ్రసత్త్వాహార ముప
శమించుటకు నా బడబానలముఁ గ్రోలి పాఱ
విడుచు. దశా. ౧. ౭౯.

వి. ౧. పద్మాదినాళము; క్రోవి, గొట్టము.

సీ. క్రోవి యనంగను గ్రోలు నా నాళ మా...ఆం.
భా. ౧. ౧౬౫.

ఉ. బెబ్బులి గొంతు క్రోల్ గఱచి ... ఆము. ౩.
౭౦.

క. అమలగతిఁ గరముఁ గ్రోలుగ, నమరిచి మాని
తతపోమయాధికశక్తిన్, ధమనక్రియ నొన
రించిన, నమితగుణా చెప్పఁ జిట్ట లయ్యెను
దానన్. భార. అశ్వ. ౧. ౭౧. (చూ. ౭౨,
౭౩.)

సీ. కనకంపుఁగ్రోళులు గొని ముంచి కాశ్మీరజల
ము లొండొరులపైఁ జల్లువారు. కు. సం. ౯.
౨౫౦. (క్రోళులు=చిమ్మనగ్రోవులు)

౨. జాడు, క్షీణసస్యము.

సీ... క్రోవి యనంగను గ్రోలనంగ, జా డనంగ
ను క్షీణసస్యంబు దగును ... ఆం. భా. ౨.
౨౩౭.

జ: క్రోలించు, క్రోలుకసవు, క్రోలుచు.

క్రోలుకసవు. వి. (√ క్రోలు) తృణవిశేషము, నడ
ము కీ. (శ. ర.)

క్రోలుచే[1](ల్చు)=క్రోలఁచే. స. క్రి. క్రోలఁజే
యు.

(త్రాగించు)

ఉ. పీనులలేతేనె యై కురియ వింతగఁ గావ్యరసం
బుఁ గ్రోల్చి యన్నానపకోటికిం బసుపమానత
మానఁగఁ జేసె...నృసిం. పీఠి ౭.(శ.ర.పా.)

క్రోలుచే[2](ల్చు). స. క్రి. ౧. పఠించు; అభ్య
సించు.

శా. ఆసాయంబుగ నానిశాత్యయముగా నామ్నా
యముల్ క్రోల్చుచో, నానీనప్రచలాయితం
బయిన లే దాహా విశర్కించుఁగన్. పాండు.
౫. ౧౭౧.

గీ. క్రోల్చె యోగంబు... శివరా. ౨ ౮౨.

౨. (కోకిల మున్నగునవి)పాడు, గానము చేయు.

ఉ. కోయిల పంచమస్వరము క్రోల్చినభంగిని వి
ద్దకంచిరా,మాయణ మాటుకాండములు న
వ్యకజాగరవేళఁ బాడు నా,రాయవిశంకు
రత్నము...క్రీడా. ౧౭౦.

అ. క్రి. (కోకిల,-మొ.) కూయు.

చ. కొసరి వసంతకాలమునఁ గోయిల క్రోల్చిన
భంగి నేర్చె నబ్బినరుహనేత్ర...కాశీ. ౫.
౧౬౭.

ఉ. మానక యుబ్బి గబ్బులఁగు మాటికిమాటికిఁ
గ్రోల్చెఁ గొమ్మపై ... హర. ౨. ౧౮. (క్రో
ల్చె-ముద్రి.)

క్రోవ=కోవ. వి. ౧ సరము.

సీ. అన్నులతలమిన్న యాణిముత్తైపుఁగ్రోవ ... నీలా. ౨. ౨౭.

ఉ... సురాంతకు భాగ్యరత్నపుం గ్రోవ యనం దనర్చిన త్రికూటము నుమ్మికి లక్ష్మణాగ్రజా. రామా. ౭. ౧౪౦. (శ. ర. పా)

౨. గోగపి శేషము, దర్పామయము.

సీ... క్రోవ యనఁగ దర్పామయంబు చెలంగు... ఆం. భా. ౨. ౧౨౯.

క్రోవి[1]. వి. (క. తు. కోవి) ౧. గొట్టము; పద్మాదుల నాళము.

గీ. తియ్యపూఁదేనియల క్రోవి దీనిమోవి. నైష. ౩. ౧౭౦.

మ. రతులన్ సీధుగసంబు క్రోవు లగు వార స్త్రీలకెమ్మోవులన్, మతి నుప్పొంగుచుఁ గ్రోలి... ప్రబోధ. ౨. ౩.

సీ. క్రోవి యనంగను గ్రోలు నా నాళమూ ... ఆం. భా. ౧. ౧౬౮.

౨. అనుపోసెడిగొట్టము.

సీ. పరిపరి యచ్చులు చరికుండ యూడిత చీదు డబ్బలు దండె నాడె క్రోవి. హంస. ౨. ౧౧.

౩. తుపాకి.

సీ. చేతిక్రోవులు వైచి భీతుచెయ్యాలఁ బాఱె బగ్గుపాడై తుపాకిమూఁక. రా. వి. ౫. ౧౫.

ద్వి. క్రోవులు జబురుజంగులు పిరంగులును. ఆ. మ. క. ౩. ౧౭౧ పా. ౧౪ పం.

౪. భూమిలోపల నీళ్లు వచ్చుట కేర్పఱచినమార్గము. (శ. ర)

చ. కొలఁకుల వాఁగులన్ నదులఁ గ్రోవుల బావుల నిర్ఝరంబులన్, గలయఁగ రోసి రోసి ... భార. అర. ౪. ౩౩౨.

౫. బుడ్డి; బరణి.

సీ. కపురంపుబరణి చిల్కూలదివ్వాకంబంబు నిల్వుటద్దంబు పన్నీటిక్రోవి. నీలా. ౩. ౯౦.

ద్వి. కులికి కస్తురివీణెఁ గోసిపకవణే, కెలికొను

రపుఁగ్రోవి తేఱవినకరణి. ఆ. మ. క. ౧౯ పా. ౭ పం.

సీ. తలిరుతేమావిక్రొత్త జవాదిబలుఁగ్రోవి వలపులదీవి చెంగలువబావి. అచ్చ. రా. బాల. ౧౩౬.

౬. మూస, లోహములు కరఁగెడిపాత్రము.

క. వనరాను లేదు నుప్పరి, పెనమున నీరులును బోలెఁ బెల్లున నుడికెన్, గనకాద్రి క్రోవిలోపలి, కనకంబునుబోలె నీరుగాఁ గరఁగె వడిన్. కు. సం. ౬. ౯౧౨.

ఉ. కాలకళాదుఁ డెంచ యనుకాంచనరేణువు ప్రత్యగాశ నాఁ, గ్రాలెడు క్రోవిఁ గూర్చి కరఁగంగ...కళా. ౮. ౯.

౭. కంఠనాళము.

గీ. కొంద ఱినతనూజాముల క్రోవిలోనఁ, బ్రాణములు గల్గఁ దెలియుండి బ్రతికెద మన, నీలగజముఖ్యబల మదె నిగిడి పొదివె, శాత్రవుని నంచుఁ గొందఱు సంతసిలఁగ. రాఘవ. ౪. ౧౫౫.

౮. రంధ్రము.

సీ. చెదలుఁబ్రువ్వు లతనిఁ బొదుగఁ బుట్టలు వెట్టెఁ బుట్టక్రోవులలోనఁ బుట్టెఁ జెట్లు. వాల్మీకి. ౩. ౧౪౦.

క్రోవి[2]. వి. (సం. కురవకః) కురవకము, ఎఱ్ఱగోరంటి.

సీ...కొరవి నాఁ గ్రోవి నాఁ గ్రొమ్మి నాఁగఁ, గురవకనామ మూ...ఆం. భా. ౨. ౮౩.

మానిని. ఏచి తనర్చి తలిర్చిన క్రోవుల...భార. ఆది. ౪. ౨౦.

మ. విను మింతు ల్తిలకంబుఁ జంపకముఁ గ్రోవిన్సిందువారంబు ... ఊహించి కన్గొన మోమెత్తఁగఁ గౌఁగిలించుకొన మూర్కొ...ననుచున్...పారి. ౪. ౯.

క్రోశకుఁడు. సం. విణ (అ. శకా. అ.) ఆక్రోశించువాఁడు.

క్రోశత్. సం. శత్రు. ఆక్రోశించుచున్న.

క్రోశతాళము. సం. వి. అ. పుం-క్రోసుపఱకు విని పించుధ్వని కలది-ఒకరకము పెద్దభేరి.

క్రోశధ్వని. సం. వి ఇ. పుం=క్రోశతాళము.

క్రోశనము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) అఱచునది, కూయునది. (అ. ఈ. అ.) అఱచుటకు సాధన మైన ది, కూయుటకు సాధన మైనది. వి. అ. న. కూఁత, అఱపు.

క్రోశనీయము. సం=క్రోష్టవ్యము.

క్రోశము. సం. వి. అ. పుం. ౧. ఏడ్పు, రోదనము. ౨. ఆహ్వానము, పిలుపు. ౩-కూఁత వినిపించునంత దూరము-వేయిదండముల పరిమితి; రెండువేలదండముల పరిమితి.

శ్లో. చతుర్హస్తో ధనుర్దండో నాలికా తద్యుగేన చ, క్రోశో ధనుస్సహస్రేణ...(వాచ.)

శ్లో. హస్తైశ్చతుర్భిర్భవతీహ దండః, క్రోశస్సహస్రద్వితయేన తేషాం. (లీలావతి.)

క్రోశ్యము. సం=క్రోష్టవ్యము.

క్రోష్ట. సం. విశే. (ఋ. స్త్రీ. ఋ)=క్రోశకుఁడు.

క్రోష్టవ్యము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) ౧. తిట్టఁ దగినది. ౨. పిలువఁ దగినది.

క్రోష్టుపుచ్ఛిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. కోలపొన్న ౘె.

క్రోష్టువిన్న. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. నక్కతోఁకపొన్న ౘె.

క్రోష్టువు. సం. వి. ఉ. పుం. జంబుకము, నక్క.

క్రోష్ట్రి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. ఆఁడునక్క. ౨. నల్ల నేలగుమ్మడి ౘె. ('తెల్ల నేలగుమ్మడి' అని కొందఱు) ౩. లాంగలి, నీరుపిప్పలి ౘె.

క్రోసు=కోసు. వి. (సం. క్రోశః) క్రోశము. (౩. అర్థము. చూ.)

గీ. అపుడు వారాణసీక్షేత్ర మైదుక్రోసు, లంత మేర యుపద్రవం బందకుండు. కాశీ. ౨. ౫౧.

క్రౌ

క్రౌంచదారణుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. గుహుఁడు, కుమారస్వామి. ౨. పరశురాముఁడు. (కుమారస్వామియు పరశురాముఁడును దీనికి తూఁటు పొడిచి రని పురాణకథ.)

క్రౌంచము. సం. వి. అ. పుం. ౧. కొంచపిట్ట, ఒకరిధ మగుకొంగ. ౨. ఒకానొకపర్వతము, కొంచగుబ్బలి. ౩. ఒకానొకద్వీపము.

క్రౌంచాదనము. సం. వి. అ. న-క్రౌంచములచే తినఁబడునది-౧. తామరపూఁడు. ౨. చించోటకమను తృణము. ౩. పిప్పలి ౘె. (మే. ని.)

క్రౌంచాదని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. పద్మబీజము, తామరపూవులోని గింజ. (రా. ని.)

క్రౌర్యము. సం. వి. అ. న. క్రూరభావము, క్రూరత్వము.

క్రౌశశతికుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. నూఱుక్రోసులు నడచువాఁడు. ౨. నూఱుక్రోసులదూరమునుండి వచ్చి కలసికొనఁ దగినవాఁడు. (ఉపాధ్యాయుఁడు, మొ.)

క్ల

క్లమకము. సం. విశే. (అ. మికా. అ.) ౧. బడలునది. ౨. బడలించునది.

క్లమథము. సం=క్లమము.

క్లమము. సం. వి. అ. పుం. బడలిక, శ్రమము.

క్లమి. సం. విశే. (న్. నీ. న్.) బడలినది.

క్లమిత. సం. విశే. (ఋ. త్రీ. ఋ) బడలువాఁడు.

క్లా

క్లాంతము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) ౧. బడలినది. ౨. వాడినది, పడలినది. శాకుం. ౩. ౨౮.

క్లాంతి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. క్లమము, బడలిక.

క్లామ్యత్. సం. శత్రు. బడలుచున్న.

క్లి

క్లిందత్. సం. శత్రు. ఏడ్చుచున్న.

క్లిందమానుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) ఏడ్చుచున్నవాఁడు.

క్లిందయత్. సం. శత్రు. ఏడ్పించుచున్న.

క్లిందయమానుఁడు. సం. విణ. (అ.ఆ.అ.) ఏడ్పించుచున్నవాఁడు.

క్లిద్యత్. సం. శత్రు. తడియుచున్న.

క్లిన్నము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ఆర్ద్రము, తడిసినది.

క్లిన్నవర్త్మము. సం. వి. న్. న. నీరుక్రమ్ముట దురదపెట్టుట మొదలగుగుణములు గలకంటిరోగము.

క్లిశితము. సం. = క్లిష్టము. విణ.

క్లిశ్యత్. సం. శత్రు. క్లేశపడుచున్న.

క్లిశ్యమానము. సం. విణ. (అ.ఆ.అ.) ౧. క్లేశము నొందుచున్నది. ౨. క్లేశపెట్టఁబడుచున్నది.

క్లిష్టము. సం. విణ. (అ.ఆ. అ.) ౧. క్లేశము చెందినది, నొప్పి నొందినది; దారిద్ర్యాదులచేత బాధనొందినది. ౨. క్షీణించునది, మందమైనది.

శ్లో. హిమక్లిష్టప్రకాశాని జ్యోతీంషీవ ముఖాని వః. సం. కు. సం. ౨. ౧౯.

౩. చెదరినది.

శ్లో. అర్ధపీతస్తనం మాతురామర్దక్లిష్టకేసరం, ప్రక్రీడితుం సింహశిశుం బలాత్కారేణ కర్షతి. శాకుం. ౭.౧౪.

౪. వాడినది, చెడినది.

శ్లో. ఇదముపనతమేవంరూపమక్లిష్టకాంతి.శాకుం. ౫. ౧౯.

౫. అత్యల్పము.

శ్లో. స్వప్నోను మాయాను మతిభ్రమోను, క్లిష్టంను తావత్ఫలమేవ పుణ్యైః. శాకుం. ౬. ౧౦.

వి.అ.న. ౧. పూర్వోత్తరవిరుద్ధమైనవాక్యము. ఉదా: నాతల్లిగొడ్డురాలు.

౨. దూరమైనయర్థము కలవాక్యము.

క. దూరార్థము క్లిష్టం బగు, ధారుణిఁ బవనాశనేంద్రధరమకుటాలం, కారమణి జనకవరపు, త్రీరమణకుమారరూపదీపితుఁ డనఁగన్. నరస.ర. ౧౭.

క్లిష్టి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. ౧. నొప్పి, బాధ, వేదన. ౨. కొలువు, సేవ.

క్లీ

క్లీతకము. సం. వి. అ. న. అతిమధురము ౧. (కల్ప)

క్లీతకిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. నీలిచెట్టు.

క్లీబము. సం. వి. అ. న. నపుంసకలింగము.

క్లీబుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. పుంస్త్వము లేనివాఁడు, మగతనము లేనివాఁడు. ౨. విక్రమము లేనివాఁడు, పౌరుషము లేనివాఁడు; పిఱికి. వి. అ. పుం. నపుంసకుఁడు.

క్లే

క్లేదకము. సం. విణ. (అ. దికా. అ.) తడుపునది. వి.అ. పుం. కఫము.

క్లేదనము. సం. విణ. (అ.ఆ.అ.) తడుపునది. (అ. ఈ. అ.) తడుపుటకు సాధనమైనది. వి. అ. పుం. కఫము. న. తడుపుట.

క్లేదనీయము. సం. = క్లేదితవ్యము.

క్లేదము. సం. వి. అ. పుం. ౧. ఆర్ద్రత, తడి. ౨. ఊటవ్రణము, నొగులు. ౩. పుంటినుండి కాఱురసి.

క్లేదయత్. సం. శత్రు. తడుపుచున్న.

క్లేదయమానుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) తడుపుచున్నవాఁడు.

క్లేదిత. సం. విణ. (ఋ. త్రీ. ఋ)=క్లేదకము. విణ.

క్లేదితవ్యము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) తడుపఁ దగినది.

క్లేదువు. సం. వి. ఉ. పుం. ౧. చంద్రుఁడు. ౨. క్షేత్రము. ౩. శరీరము. ౪. భంగము. (శే. ని.)

క్లేద్యము. సం=క్లేదితవ్యము.

క్లేశకుఁడు. సం. విణ. (అ. శికా. అ.) బాధపెట్టువాఁడు.

క్లేశనీయము. సం=క్లేశితవ్యము.

క్లేశము. సం. వి. అ. పుం. ౧. దుఃఖము. (కల్ప) ౨. కోపము. ౩. వ్యవసాయము, ప్రయత్నము. ౪. సేవ. ౫. (యోగ) పంచక్లేశములలో నొకటి. (౧. అవిద్య. ౨. అస్మిత. ౩. రాగము. ౪. ద్వేషము. ౫. మరణభయము-ఇవి పంచక్లేశములు. కల్ప)

క్లేశిత. సం. విణ. (ఋ. త్రీ. ఋ)=క్లేశకుఁడు.

క్లేశితము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) నొప్పింపఁబడినది, బాధితము, పీడితము.

క్లేశితవ్యము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) క్లేశపెట్టఁ దగినది.

క్లేశ్యము. సం=క్లేశితవ్యము.

క్లై

౧

క్లైతికికము. సం. వి. అ. న. మద్యము.

క్లైబ్యము. సం. వి. అ. న. ౧. నపుంసకత్వము, పేడితనము. ౨. విక్రమములేమి, పిఱికితనము.

క్లో

౧

క్లోమము. సం. వి. అ, న్. న. నీరుతిత్తి. (చూ. ౩౦. భా. ౨. ౧౩౨.)

క్వ

క్వంగువు. సం. వి. ఉ. పుం. కంగువు, కొఱ్ఱలు.

క్వణత్. సం. శత్రు. ధ్వనిసేయుచున్న.

క్వణనము. సం. వి. అ. న=క్వాణము.

క్వణము. సం. వి. అ. పుం=క్వాణము.

క్వణిత. సం. విణ. (ఋ. త్రీ. ఋ.) ధ్వనిచేయునది.

క్వణితము. సం. వి. అ. న=క్వాణము.

క్వథత్. సం. శత్రు. కాఁచుచున్న.

క్వథనము. సం. వి. అ. న. (నీరు, మొ.) కాఁచుట.

క్వథనీయము. సం=క్వథితవ్యము.

క్వథిత. సం. విణ. (ఋ. త్రీ. ఋ) క్వాథకుఁడు.

క్వథితము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) చక్కఁగా కాఁచఁబడినది.

క్వథితవ్యము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) కాఁచఁ దగినది.

క్వథ్యమానము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) కాఁచఁబడుచున్నది.

క్వా

క్వాచిత్కము. సం. విణ. (అ. ఈ. అ.) ౧. క్వాచిద్భవము, అక్కడక్కడ సంభవించునది. ౨. కాదాచిత్కము, అప్పుడప్పుడు కలుగునది.

క్వాణకము. సం. విణ. (అ. ణికా. అ.) ౧. మ్రోగునది. ౨. మ్రోఁగించునది.

క్వాణనీయము. సం=క్వాణితవ్యము.

క్వాణము. సం. వి. అ. పుం. వీణాభూషణఘంటాదులమ్రోఁత; మ్రోఁత.

క్వాణయత్. సం. శత్రు. మ్రోఁగించుచున్న.

క్వాణయమానము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) మ్రోఁగించుచున్నది.

క్వాణయితృ. సం. విణ. (ఋ. త్రీ. ఋ.) మ్రోఁగించువాఁడు.

క్వాణితవ్యము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) మ్రోఁగింపఁ దగినది.

క్వాణ్యమానము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) మ్రోఁగింపఁబడుచున్నది.

క్వాణ్యము. సం=క్వాణితవ్యము.

క్వాథకుఁడు. సం. విణ. (అ. థికా. అ.) కాఁచువాఁడు.

క్వాథము. సం. వి. అ. పుం. ౧. (వైద్య) కషాయము. ౨. బాధ.

క్వాథోద్భవము. సం. వి. అ. న. దార్వీక, అంజనవిశేషము.

క్వాథ్యము. సం=క్వథితవ్యము.

క్ష

క్షంతృ. సం. విణ. (ఋ. త్రీ. ఋ.) క్షమిత,ఓర్పరి, సహిష్ణుఁడు.

క్షంతవ్యము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) ౧. ఓర్వఁ దగినది. ౨. మన్నింపఁ దగినది.

క్షణద. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧-ప్రజలకు తీఱిక నిచ్చునది;యువజనులకు ఉత్సవము నిచ్చునది-రాత్రి. ౨. పసుపు.

క్షణదము. సం. వి. అ. న. నీరు. (వాచ)

క్షణదుఁడు. సం. వి. అ. పుం. జ్యోస్యుఁడు. (మే. ని.)

క్షణద్యుతి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. మెఱపు.

క్షణనము. సం. వి. అ. న. ౧. వధము, కొల. ౨. గాయపఱుచుట.

క్షణనిశ్వాసము. సం. వి. అ. పుం. సముద్రములోని ఒకవిధమైనపెద్దచేఁప.

క్షణప్రకాశ. సం=క్షణప్రభ.

క్షణప్రభ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. తటిత్తు, మెఱపు.

క్షణభంగురము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) క్షణమాత్రములో నశించునది.

క్షణము. సం. వి. అ. పుం. ౧. అత్యల్పకాలము. ౨. ముహూర్తము. ౩. గడియలో ఆఱవపాలు. ౪. నిర్వ్యాపారత్వము, తీఱిక, తీఱుబడి. ౫. తఱి, అవసరము. ౬. ఉత్సవము. ౭. అస్వతంత్రత, పరాధీనత. (కే. ని.) ౮. పున్నమ మొదలగుపర్వము. (మే.ని.)

క్షణరామి. సం. వి. న్. పుం. పావురము. (కల్ప)

క్షణవిధ్వంసి. సం. విణ. (న్. నీ న్) క్షణములో నశించునది. వి. న్. పుం. సృష్టియందేదియును ఎప్పుడును ఏకరూపముగా నుండదనియు జగత్తు ప్రతిక్షణము నశించి పుట్టుచుండు ననియు చెప్పెడి యొక తెగనాస్తికుఁడు.

క్షణి. సం. విణ. (న్. నీ. న్.) ౧. అవకాశము కలది, తెఱపి కలది. ౨. క్షణికము, క్షణమాత్ర ముండునది. ౩. ఉత్సవము కలది.

క్షణించు. సం. స. క్రి=క్షణియించు. (శ. ర.)

క్షణిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. మెఱపు.

క్షణికము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) నశ్వరము, క్షణకాల ముండునది.

క్షణితువు. సం.వి.ఉ. పుం. వ్రణము;గంటి.(వై.ని.)

క్షణిని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ=క్షణద. (వాచ.)

క్షణియించు. సం. స. క్రి. (భోజనమునకు రమ్మని) ప్రార్థించు.

వ. అయ్యా నీ వతిథివి మాయింటం గృతభోజనుఁడ
వై పొమ్మని క్షణియించిన. భార. ఆది. ౧. ౯౯.

క్షతజము. సం. వి. అ. న-గాయమునుండి పుట్టినది- ౧. నెత్తురు, రక్తము. ౨. చీము, పూయము. (కల్ప.)

క్షతము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. గాయపడినది. ౨. చింపఁబడినది; చీల్పఁబడినది. ౩. క్షీణించినది, నాశము నొందినది. ౪. బాధింపఁబడినది. ౫. కొట్టఁబడినది. వి. అ. న. ౧. గాయము, గంటి. ౨. అపాయము, ఆపద. ౩. విదారణము, చీల్చుట. ౪. దెబ్బ. ౫. బాధ, నొగులు. ౬. (జ్యోతి) లగ్నమునకు ఆఱవరాశి.

క్షతయోని. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. కన్యాత్వము చెడిన స్త్రీ.

క్షతహారము. సం. వి. అ. న-గాయములను మాన్పునది-అగలు, అగరువు చె.

క్షతి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. ౧. గాయము, గంటి. ౨. ఛేదించుట, ౩. నష్టి, నాశము. ౪. క్షీణత్వము, తగ్గుట.

క్షతోదరము. సం. వి. అ. న. గ్రహణీరోగము.

క్షత్త. సం. వి. ఋ. పుం. ౧. ద్వారపాలకుఁడు. ౨. సారథి. ౩. శూద్రస్త్రీయందు క్షత్త్రియునకుఁ బుట్టినవాఁడు. (పారశైనుకుఁడు, క్షత్త్రియస్త్రీయందు శూద్రునకుఁ బుట్టినవాఁడు అని కొందఱు. ఆయోగవుఁడు, వైశ్యస్త్రీయందు శూద్రునకు పుట్టినవాఁడు అని కొందఱు. పారశవుఁడు, శూద్రస్త్రీయందు బ్రాహ్మణునకు పుట్టినవాఁడు అని కొందఱు) ౪. దాసీపుత్త్రుఁడు. (విదురుఁడు, మొ.) ౫. బ్రహ్మ. ౬. చేఁప. ౭. దూత, రాయబారి. ౮. ముసలము, రోఁకలి. ౯. రుద్రుఁడు, శివుఁడు. విణ. (ఋ. త్రీ. ఋ) ౧. మృతుఁడు. ౨. అవినీతుఁడు. (శే. ని.)

క్షత్తు. సం. వి. త్. స్త్రీ. ౧. చంపుట, ౨. చించుట; చీల్చుట. ౩. నొప్పించుట, బాధించుట. ౪. గాయము.

క్షత్త్రబంధువు. సం. వి. ఉ. పుం. నీచక్షత్త్రియుఁడు; క్షత్త్రియుఁడు. మను. ౨. ౩౮, ౧౨౪.

క్షత్త్రము. సం. వి. అ. న. ౧. క్షత్త్రియవర్ణము, రాచకులము. ౨. ధనము. ౩. నీరు. ౪. మేను, శరీరము. (కల్ప)

క్షత్త్రి. సం. వి. న్. పుం. రాచకొలమువాఁడు, రాచవాఁడు (విల్యమ్సు). ఈ. స్త్రీ. క్షత్త్రియస్త్రీ, రాచది.

క్షత్త్రియ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. క్షత్త్రియజాతిస్త్రీ, రాచది.

క్షత్త్రియ(యి)క. సం. వి. ఆ. స్త్రీ=క్షత్త్రియ.

క్షత్త్రియాణి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. క్షత్త్రియస్త్రీ, రాచది.

క్షత్త్రియి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. క్షత్త్రియుని అసవర్ణభార్య.

క్షత్త్రియుఁడు. సం. వి. అ. పుం. క్షత్త్రియజాతియందుఁ బుట్టినవాఁడు, రాచవాఁడు.

క్షత్త్రుఁడు. సం. వి. అ. పుం. క్షత్త్రియుఁడు, రాచవాఁడు. (శే. ని.)

క్షప. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧-వ్యాపారముల నాఁపిచేయునది-రాత్త్రి, రేయి. ౨. పసుపు.

క్షపణకుఁడు. సం. వి. అ. పుం. బౌద్ధసన్న్యాసి. ౨. విక్రమాదిత్యుని యాస్థానమున నుండెడినవరత్నములలో నొకఁడు.

శ్లో. ధన్వంతరిక్షపణకామరసింహశంకు, వేతాళ
భట్టఘటకర్పరకాళిదాసాః, ఖ్యాతో వరాహ
మిహిరో నృపతేస్సభాయాం, రత్నాని వై వ
రరుచిర్నవ విక్రమస్య. (కల్ప)

క్షపణము. సం. వి. అ. న. ఉపవాసము. మను. ౪. ౨౨౨.

క్షపణుఁడు. సం. వి.అ.పుం. బౌద్ధసన్న్యాసి.(కల్ప) విణ. (అ. ఆ. అ) నిర్లజ్జుఁడు. (త్రి. ని)

క్షపణ్యువు. సం. వి. ఉ. పుం. తప్పిదము, దోషము.

క్షపము. సం. వి. అ. పుం. నీరు. (వాచ.)

క్షపాకరము. సం. వి. అ. పుం. కర్పూరము.

క్షపాకరుఁడు. సం. వి. అ. పుం-రాత్రిని చేయు వాఁడు-చంద్రుఁడు.

క్షపాటుఁడు. సం. విణ. (అ.ఆ.అ) రాత్రి సంచరించువాఁడు. వి. అ. పుం. రాక్షసుఁడు.

క్షపానాథుఁడు. సం. వి. అ. పుం. రేఱేఁడు, చంద్రుఁడు.

క్షమ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. ఓర్పు. ౨. మన్నింపు. ౩. నేల, భూమి.

క్షమకుఁడు. సం. విణ. (అ. మికా. అ.) క్షమించువాఁడు.

క్షమణీయము. సం=క్షంతవ్యము.

క్షమమాణుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) క్షమించుచున్న వాఁడు.

క్షమాపణ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ=క్షమాపణము.

క్షమాపణము. సం. వి. అ. న. క్షమింప వేఁడుకొనుట.

శ్లో. క్షమాప ణైకపదయోః పదయోః పతతి ప్రియే, శేముస్సరోజయానాయ నారుణకాంతయః. ర స. ౧౦౫. పా.

శ్లో. బ్రహ్మాంస్త్వం గచ్ఛ భద్రం తే నాభాగతనయం నృపం, క్షమాపయ మహాభాగ తతశ్శాంతిర్భవిష్యతి. సం. భాగ. ౯. ౪. ౭౪.

క్షమి. సం. విణ. (న్. ణీ. న్.) ౧. సహిష్ణువు, ఓర్పరి. ౨. మన్నించువాఁడు. ౩. శక్తుఁడు, చాలినవాఁడు.

క్షమించె. సం. స. క్రి=క్షమియించె. (మన్నించు)

గీ. అన్న నీమాట జవదాఁటి యాడితి మని, యలుక సేయక ప్రతివాదములు క్షమించి, యనుమతి యొసంగు మిపుడె మదాంధు లగును, ధాంధుల జయించి వచ్చెద మనుచుఁ బలికె. ఉ. రా. ౨. ౭౫.

క్షమిత. సం=క్షంత.

క్షమితము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) క్షమింపఁబడినది.

క్షమితవ్యము. సం=క్షంతవ్యము.

క్షమియించె. సం. స. క్రి. ౧. సహించు, ఓర్చు.

క. క్షమియించువారిఁ గని చాలమి పెట్టుదు రైననుం దలంప ననూన, క్షమయ కడు మేలియుతోడ వృత్తమరూపము గోరువారు దాల్తురు దానిన్. భార. ఉద్యో. ౨. ౪౦.

౨. మన్నించు.

క. ఎఱుకని యెఱుఁగక నిన్నున్, మఱపున నెదిరితిని దీని మఱవుము నన్నుం, గఱకంఠా క్షమియింపుము, నెఱి నెవ్వరి కెఱుఁగ నగునె నీచరితంబుల్. భార. ఆర. ౧. ౩౨౭.

౩. శమింపఁజేయు, అడఁచు.

క. అలయక నిమిత్తజం బగు, నలుకను క్షమియించి శాంతుఁ డగుపురుషుం డిమ్ముల రక్షింపఁగ నోపు నె, పాలుపుగ ధర్మార్థకామములు సమములుగాన్. భార. ఆది. ౭. ౧౪౩.

క్షముఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. సహించువాఁడు, ఓర్పరి. ౨. శక్తుఁడు, సమర్థుఁడు, చాలినవాఁడు. (ఉదా: కార్యక్షముఁడు, నిర్మూలనక్షముఁడు) ౩. అర్హుఁడు, తగినవాఁడు. (ఉదా: స్మరక్షముఁడు, నిందాక్షముఁడు, స్తుతిక్షముఁడు, మొ.) ౪. హితుఁడు.

క్షమ్యమాణుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) క్షమింపఁబడుచున్నవాఁడు.

క్షయ. సం. వి. ఆ. పుం. ప్రభవాదిసంవత్సరములలో కడపటిది. (వాచ)

క్షయకాసము. సం. వి. అ. పుం. క్షయరోగపు దగ్గు.

క్షయణము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) క్షీణింపఁజేయునది. (అ.ఈ.అ.) క్షయింపఁజేయ సాధనమైనది. వి. అ. న. వాసస్థానము, ఉనికిపట్టు.

క్షయత్. సం. శతృ. క్షయించుచున్న.

క్షయము. సం.వి. అ. పుం.౧.అపచయము, తగ్గుదల. ౨. ప్రళయము. ౩.క్షయరోగము, అఱుఁడెవులు. ౪. ఇల్లు. ౫.హింస. ౬. గమనము. ౭. నివసించుట, ఉండుట. (శే. ని.)

క్షయి. సం. విణ. (న్. ఈ. న్.) ౧. నశించునది; తగ్గునది. ౨. క్షయరోగము గలది. వి. న్. పుం. చంద్రుఁడు.

క్షయించు. సం. అ. క్రి. క్షీణించు.

వ. అతనితపంబు భిన్నభాండగతంబైనక్షీరంబు చందంబున క్షయించు. భాగ. ౪. ౪౩౨.

క్షయిష్ణువు. సం. విణ. (ఉ) ౧. నశించునది. ౨. తఱుఁగునది.

క్షయ్యము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) క్షయింపఁజేయ శక్యమైనది, నశింపఁజేయ శక్యమైనది.

క్షరణము. సం. వి. అ. న. ౧. స్రవించుట, కాఱుట. ౨. స్వేదనము, చెమర్చుట. ౩. నశించుట.

క్షరత్. సం. శతృ. ౧. స్రవించుచున్న. ౨. నశించుచున్న.

క్షరము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. స్రవించునది, కాఱునది. ౨.నశించునది. వి. అ. పుం. మేఘము, మబ్బు. న. నీరు.

క్షరి. సం. విణ. (న్. ఈ. న్.) [illegible] ల్పు) వి. న్. పుం. వానకాఱు, వర్షాకాలము.

క్షరించు. సం=క్షరియించు.

క్షరిత. సం. విణ. (ఋ. త్రీ. ఋ)=క్షారకము.

క్షరితము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. స్రవించినది, కాఱినది. ౨. నశించినది. వి. అ. న. ౧. కాఱుట. ౨. నశించుట.

క్షరియించు. సం. అ. క్రి. ౧. నశించు. ౨. స్రవించు, కాఱు. ౩. పుట్టు.

క. క్షరమందు దానివలనను, క్షరియించినతత్త్వములను...భార. శాం. ౬. ౬.

క్షవకము. సం. వి. అ. పుం. ౧. రాజిక, నల్లావశీ. ౨. అపామార్గము, ఉత్తరేనుశీ.

క్షవథువు. సం. వి. ఉ. పుం. ౧. తుమ్ము. ౨. దగ్గు.

క్షవము. సం. వి. అ. పుం. ౧ తుమ్ము. ౨. దగ్గు. ౩.నల్లావశీ.

క్షవిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ఒకజాతివాఁకుడుశీ.

క్షా

క్షాంతము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. సహిష్ణువు, సహనస్వభావము కలది. ౨.మన్నింపఁబడినది; సైఁపఁబడినది.

క్షాంతి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. ౧. ఓర్పు,క్షమ. ౨.మన్నించుట. ౩. భూమి, నేల. (నై. ని.)

క్షాంతువు. సం. విణ. (ఉ) ఓర్పుగలవాఁడు, సైఁచువాఁడు. వి. ఉ. పుం. తండ్రి.

క్షాత్త్రము. సం. విణ. (అ. ఈ. అ.) క్షత్త్రియునకు సంబంధించినది. వి. అ. న. ౧. క్షత్త్రియసమూహము. ౨. క్షత్త్రియధర్మము.

క్షాత్త్రి. సం. వి. ఇ. పుం. క్షత్త్రియునకు ఇతరవర్ణస్త్రీయందుఁ బుట్టినవాఁడు.

క్షామము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. కృశము, స[illegible]నది. ౨. అల్పము,చిన్నది, అస

ము. వి. అ. న. ౧. కఱవు. ౨. నాశము.

క్షామ్యత్. సం. శత్రు. క్షమించుచున్న.

క్షామ్యము. సం=క్షంతవ్యము.

క్షాయకము. సం. విణ. (అ. యికా. అ.) క్షయించునది.

క్షాయమాణము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) క్షయింపఁజేయఁచున్నది.

క్షాయయత్. సం. శత్రు. క్షయింపఁజేయుచున్న.

క్షాయ్యమాణము. సం. విణ. (అ.ఆ.అ) క్షయింపఁజేయఁబడుచున్నది.

క్షారకము. సం. విణ. (అ. రికా. అ) ౧. స్రవించునది. ౨. నశించునది. వి. అ. పుం. ౧. పసరుమొగ్గ. ౨. (పక్షులు మత్స్యములు మున్నగువానిని వేసెడి) బుట్ట.

క్షారకుఁడు. సం వి. అ. పుం-క్షారకము (=బట్టలకు పెట్టుకారము) ఉపయోగించువాఁడు-చాఁకలవాఁడు. (వాచ.)

క్షారణము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) ౧. స్రవింపఁజేయునది. ౨. నశింపఁజేయునది. వి. అ. న. ౧. మద్యాదులుబట్టిఁబట్టితీయుట. ౨. స్రవింపఁజేయుట. ౩. నశింపఁజేయుట. ౪. గర్హణము, నింద. (వై. ని.)

క్షారము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. స్రవించునది, కాఱునది. (వాచ.) ౨. తిక్తలవణరసమిశ్రణముచేతఁ గలిగినరసము గలది. వి. అ. పుం. ౧. క్షరణము, కాఱుట. ౨. బూడిద. ౩. బెల్లము, గుడము. ౪. గాజు, ఒకవిధమగుమన్ను. ౫. సర్జికాక్షారము, సజ్జాకారము. ౬. యవక్షారము. ౭. తిక్తలవణరసమిశ్రణముచేతఁ గలిగినరసము. (శ. ని.) ౮. ఉప్పు. (మే. ని.) ౯. కారము, కటువు. (త్రిరాత్రముభయోరధశ్శయ్యా బ్రహ్మచర్యం క్షారలవణవర్జనం చ-ఆపస్తంబసూత్రము.) ౧౦. టంకణము, వెలిగారము. ౧౧. బిడలవణము. (వాచ)

క్షారయత్. సం. శత్రు. ౧. స్రవింపఁజేయుచున్న. ౨. నశింపఁజేయుచున్న.

క్షారాచ్ఛము. సం. వి. అ. న. సాముద్రలవణము, సముద్రపుటుప్పు.

క్షారిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ఆఁకలి.

క్షారితము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. ఉప్పునుండి యావిరికూపమునఁ దీయఁబడినది. ౨. స్రవింపఁజేయఁబడినది. ౩. నశింపఁజేయఁబడినది. ౪. అపవాదగ్రస్తము, మోపఁబడిననింద కలది.

క్షారోదము. సం. వి. అ. పుం. ఉప్పుసముద్రము.

క్షార్యమాణము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) ౧. స్రవింపఁజేయఁబడుచున్నది. ౨. నశింపఁజేయఁబడుచున్నది.

క్షాళకుఁడు. సం. విణ. (అ. ళికా. అ) కడుగువాఁడు; శుద్ధి చేయువాఁడు.

క్షాళన. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. కడుగుట; శుద్ధి చేయుట.

క్షాళనము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) కడుగునది. (అ. ఈ. అ.) శుద్ధి చేయుటకు సాధన మైనది. వి. అ. న. కడుగుట. పుం. యూపవిశేషము. (వై. ని.)

క్షాళనీయము. సం=క్షాళయితవ్యము.

క్షాళము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) కడుగునది; శుద్ధి చేయునది.

క్షాళయత్. సం. శత్రు. కడుగుచున్న; శుద్ధిచేయుచున్న.

క్షాళయమానము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) కడుగుచున్నది; శుద్ధిచేయుచున్నది.

క్షాళయితృ. సం. విణ. (ఋ. త్రీ. ఋ)=క్షాళకుఁడు.

క్షాళయితవ్యము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) కడుగఁ దగినది; శుద్ధిచేయఁ దగినది.

క్షాళితము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) కడుగఁబడినది; శుద్ధిచేయఁబడినది.

క్షాళ్యమానము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) కడుగఁబడుచున్నది; శుద్ధిచేయఁబడుచున్నది.

క్షాళ్యము. సం=క్షాళయితవ్యము.

క్షి

క్షితము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) ౧.క్షయము నొందినది, నశించినది. ౨. హింసింపఁబడినది. వి. అ. న. ౧. నాశము. ౨. హింస.

క్షితి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. ౧. భూమి, నేల. ౨. ఉనికిపట్టు, ఇల్లు. ౩. నాశము. ౪. ప్రళయము. ౫. క్షయము, తగ్గుదల.

క్షితిధరము. సం. వి. అ. పుం. పర్వతము, నేలతాలుపు.

క్షితిపతి. సం. వి. ఇ. పుం. రాజు, నేలఱేఁడు.

క్షితివ్యుదాసము. సం. వి. అ. పుం. సారంగము, నేలమాలె.

క్షిద్రము. సం. వి. అ. పుం. ౧. తెవులు. ౨. పశ్వాదులకొమ్ము (వాచ)

క్షిద్రుఁడు. సం. వి. అ. పుం. సూర్యుఁడు. (వాచ)

క్షిప. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. క్షేపణము, చిమ్ముట, విసరివైచుట.

క్షిపకుఁడు. సం. విణ. (అ. పకా. అ.) ౧. చిమ్మువాఁడు, విసరువాఁడు. ౨. నిరాకరించువాఁడు. వి. అ. పుం. విలుకాఁడు.

క్షిపణువు. సం. వి. ఉ. పుం. గాడ్పు.

క్షిపణ్యువు. సం. విణ. (ఉ) ౧. మంచిపరిళము గలది. ౨. వ్యాపించునది, వెలయునది. వి. ఉ. పుం. ౧. శరీరము, మేను. ౨. వసంతర్తువు. ౩. మంచి పరిమళము.

క్షిపత్. సం=క్షిప్యత్.

క్షిప్తము. సం. విణ. (అ ఆ. అ.) ౧. త్రోయఁబడినది; విసరివైవఁబడినది. ౨. విడువఁబడినది. ౩. అలక్ష్యముసేయఁబడినది, తిరస్కరింపఁబడినది. ౪. ఉంపఁబడినది. ౫. కలఁగినది, వ్యాకులము. (మనస్సు)

క్షిప్తి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. ౧. త్రోయుట; విసరివైచుట. ౨. నిరాకరించుట. ౩. (గూఢార్థములు) బయలుపఱచుట.

క్షిప్నువు. సం. విణ. (ఉ) ౧. త్రోయువాఁడు; విసరివైచువాఁడు. ౨. తిరస్కరించువాఁడు, నిరాకరించువాఁడు.

క్షిప్యత్. సం. శత్రు. ౧. చిమ్ముచున్న, త్రోసివేయుచున్న. ౨. నిరసించుచున్న. ౩. (కాలమును) కడపుచున్న. ౪. కదల్చుచున్న.

క్షిప్యమాణము. సం. విణ. (అ.ఆ.అ.) ౧. చిమ్మఁబడుచున్నది, త్రోసివేయఁబడుచున్నది. ౨. నిరసింపఁబడుచున్నది. ౩. కడపఁబడుచున్నది. (కాలము) ౪. కదల్పఁబడుచున్నది.

క్షిప్రము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) వేగవంతము, వడిగలది. వి. అ. న. ౧. ముహూర్తమునందు పదునైదవపాలు. ౨. బొటనవ్రేలికిని చూపుడువ్రేలికిని నడిమిభాగము. క్రి. విణ. అ. న. శీఘ్రము.

క్షిప్రశ్యేనము. సం. వి. అ. పుం. భారద్వాజపక్షి, ఏట్రింత.

క్షియ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. క్షయము, తగ్గుదల. ౨. ధర్మవ్యతిక్రమము.

క్షీ

క్షీణము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. తఱిఁగినది. ౨. కృశించినది, సన్నగిలినది. ౩. నశించినది. ౪. అల్పము, కొంచెమైనది.

క్షీణవాసి. సం. వి. న్. పుం-పాడుపడినయిండ్లలో నివసించునది-పావురము.
క్షీణించు. సం. అ. క్రి. ౧. తఱుఁగు. ౨. కృశించు, సన్నగిల్లు. ౩. నశించు.
క్షీబుఁడు. సం. విశ. (అ. ఆ. అ.) మద్యాములచే మత్తు నొందినవాఁడు, మత్తిల్లినవాఁడు.
క్షీరకంఠుఁడు. సం. విశ. (అ. అ, ఈ. అ.) పాలు కంఠమునఁ గలవాఁడు. వి. అ. పుం. పాలు త్రావు పసిబిడ్డఁడు.
క్షీరగ్రాహి. సం. వి. న్. పుం. ఇంద్రనీలమణి భేదము.
క. పారం బగునీలము గో, క్షీరములం దిడఁగ నది యుఁ గృష్ణము నైనన్, క్షీరగ్రాహి యనంబడు, నారతోన్నత్తమును దాల్ప నమరుల కమరున్. రత్న. ౬౭.
క్షీరద్రుమము. సం. వి. అ. పుం. ౧. పాలుగలచెట్టు. ౨. అశ్వత్థము, రావిచెట్టు.
క్షీరధాత్రి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. పా లిచ్చుదాది.
క్షీరనీరన్యాయము. సం = క్షీరోదక న్యాయము. (చూ. న్యాయము.)
క్షీరనీరము. సం. వి. అ. న. ౧. క్షీరనీరములసముదాయము. ౨-క్షీరనీరములవలె కలియునది-గాఢాలింగనము, బిగికౌఁగిలి.
క్షీరపాణ(న)ము. సం. వి. అ. న. పాలుత్రావుట. (కల్ప)
క్షీరపాణి(ని). సం. వి. ఈ. స్త్రీ. పాలుత్రాగెడిపాత్రము. (కల్ప)
క్షీరపాణుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ఉశీనరదేశస్థుఁడు. (ఈదేశస్థులు తఱచు పాలు త్రాగుదురు.)
క్షీరము. సం. వి. అ. పుం. న. ౧. దుగ్ధము, పాలు. ౨. చెట్లు మొదలగువానినుండి కారు తెల్లని ద్రవము. ౩. నీరు. (శే. ని.)
క్షీరమోరటి. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. చేఁగొనచెట్టు.
క్షీరవికృతి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. ౧. కూర్చిక, పాలవిఱుగుడు. ౨. జున్ను.
క్షీరవిదారి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. నల్లనేలగుమ్ముడుచెట్టు. (కల్ప)
క్షీరవృక్షము. సం. వి. అ. పుం. ౧.పాలు గలచెట్టు. ౨. న్యగ్రోధము, మఱ్ఱిచెట్టు. ౩. ఉదుంబరము, అత్తిచెట్టు. ౪. అశ్వత్థము, రావిచెట్టు. ౫. మధూకము, ఇప్పచెట్టు.
క్షీరశరము. సం. వి. అ. పుం. ఆమిక్ష, పాలవిఱుగుడు, కూడు.
క్షీరశుక్ల. సం. వి. ఆ. స్త్రీ = క్షీరవిదారి. (కల్ప)
క్షీరాబ్ధి. సం. వి. ఇ. పుం. పాలసముద్రము.
క్షీరావి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. దుగ్ధిక, చిఱుపాలచెట్టు.
క్షీరాశము. సం. విశ. (అ. ఆ. అ.) పాలు త్రాగునది. వి. అ. పుం-పాలును నీరును కలిసి యుండునపుడు పాలు విభజించి త్రాగునది-హంస.
క్షీరాహ్వము. సం. వి. అ. పుం. సరళవృక్షము.
క్షీరి. సం. విశ. (న్. ణీ. న్.) పాలు గలది.
క్షీరిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. పాలచెట్టు. ౨. పాలతో వండినవంటకము, పరమాన్నము.
క్షీరిణి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. పీతదుగ్ధచెట్టు. ౨. వరాహక్రాంతచెట్టు. ౩. దుగ్ధికచెట్టు. (కల్ప)
క్షీరేయి. సం. వి.ఈ. స్త్రీ.పాలు బియ్యమును చక్కెరయును కలిపి చేసినవంటకము, పరమాన్నము.
క్షీరోదకన్యాయము. సం. వి. అ. పుం. న్యాయములలో నొకటి. (చూ. న్యాయము.)
క్షీరోదము. సం. వి. అ. పుం. పాలసముద్రము.

క్షు

క్షుందత్. సం. శత్రు. పొడిచేయుచున్న.

క్షుందానము. సం. విణ. (అ.ఇ. అ.) పొడిచేయుచున్నది.

క్షుణ్ణము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. పొడిచేయఁబడినది; నలఁగఁగొట్టఁబడినది. ౨. నలఁగినది.(మార్గము, మొ.) ౩. అభ్యస్తము, అలవాటుపడినది.

క్షుణ్ణుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) వ్యుత్పన్నుఁడు, (శాస్త్రాదులందు) నిరూఢప్రజ్ఞుఁడు.

క్షుతము. సం. వి. అ. న. తుమ్ము.

క్షుతాభిజననము. సం. వి. అ.పుం. - గాటు చే తుమ్ములు కలిగించునది-నల్లావ క.

క్షుతి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. తుమ్ము.

క్షుత్తు. సం. వి. ద్. స్త్రీ. పొడిసేయుట. ధ్. స్త్రీ. బుభుక్ష, ఆఁకలి. త్. స్త్రీ. తుమ్ము.

క్షుద్యమానము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) పొడిచేయఁబడుచున్నది.

క్షుద్ర. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. ఈఁగ. ౨. తేనెటీఁగ. ౩. అంగహీనయగుఆఁడుది. ౪. వేశ్య. ౫. జగడమాడుస్త్రీ, గయాళి. ౬. చాంగేరి, పులిచింత క. ౭. వాఁకుడు క. ౮. అడవిగోదుమ క.

క్షుద్రకము. సం. వి. అ. పుం. బాణవిశేషము, కుప్పెకోల.

శ్లో. అర్జునం పంచవింశత్యా క్షుద్రకాణాం సమాచినోత్. సం. భార. భీష్మ. (శ. ర.)

శ్లో. సాత్యకిః పంచవింశత్యా క్షుద్రకాణాం సమార్పయత్. సం. భార. ద్రో. (శ. ర.)

క్షుద్రకులిశము. సం. వి. అ. పుం. వైక్రాంతమణి

క్షుద్రఘంటిక. సం. వి.ఆ. స్త్రీ. చిఱుగంట; గజ్జె.

క్షుద్రచందనము. సం. వి. అ. న. రక్తచందనము, ఎఱ్ఱచందనము క.

క్షుద్రదంశిక. సం.వి. ఆ. స్త్రీ. చిన్నయడవియీఁగ.

క్షుద్రమూలకము. సం. వి.అ.న.చిన్నముల్లంగి క.

క్షుద్రశంఖము. సం. వి. అ. పుం. నత్తగుల్ల.

క్షుద్రిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. చిన్నజోటీఁగ.

క్షుద్రుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. నీచుఁడు, అధముఁడు. ౨. క్రూరుఁడు, హింసించువాఁడు. ౩. దరిద్రుఁడు, బీదవాఁడు. ౪. కృపణుఁడు, లోభి.

క్షుధ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ఆఁకలి.

క్షుధాభిజననము. సం. వి. అ. పుం-ఆఁకలి పుట్టించునది-నల్లావ క.

క్షుధితము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ఆఁకలిగొన్నది.

క్షుధునము. సం. వి. అ. పుం. ఒకానొకమ్లేచ్ఛజాతి.

క్షుధ్యత్. సం. శత్రు. ఆఁకొనుచున్న, ఆఁకలిగొనుచున్న.

క్షుపము. సం. వి. అ. పుం. కుఱుచకొమ్మలును ఊడలును గలచెట్టు.

క్షుబ్ధము. సం. విణ=క్షుభితము. వి. అ. పుం. ౧. కవ్వము. ౨. ఒకానొకరతిబంధము. (కల్ప)

క్షుభము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) కలఁతపెట్టునది, క్షోభపెట్టునది.

క్షుభితము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. కలఁగినది, వ్యాకులము. ౨. భయపడినది.

క్షుభ్నత్. సం. శత్రు. క్షోభ మొందుచున్న.

క్షుభ్యత్. సం=క్షుభ్నత్.

క్షుభ్యమాణుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) క్షోభపెట్టఁబడుచున్నవాఁడు.

క్షుమ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. నీలిచెట్టు. ౨. అతసి, అగిసె క. ౩. శణము, జనము క.

క్షురకము. సం. వి. అ. పుం. ౧. గోలిమిడి క. ౨. పల్లేరు క. ౩. బొట్టుగు క.

క్షురకర్మము. సం. వి. న్. న. క్షౌరము, గొఱుగుట.
క్షురధానము. సం. వి. అ. న. మంగలపొది.
క్షురప్రము. సం. వి. అ. పుం. ౧. గుఱ్ఱపులాడము వలె అర్ధచంద్రాకార మగుఅలుఁగు గలబాణము, అర్ధచంద్రబాణము. ౨. కొడవలి, లవిత్రము.
క్షురభాండము. సం=క్షురధానము.
క్షురమర్ది. సం. వి. న్. పుం. నాపితుఁడు, మంగలి.
క్షురము. సం. వి. అ. పుం.౧. మంగలకత్తి. ౨.గొరిజ, డెక్క. ౩. బాణము ౪. గొలిమిడి ?. ౫. పల్లేరు ?.
క్షురముండి. సం=క్షురమర్ది.
క్షురి. సం. వి. న్. పుం. మంగలి. ఈ. స్త్రీ. ౧. కత్తి, చురియ; చూరకత్తి. ౨. మంగలకత్తి.
క్షురిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. కత్తి; చూరకత్తి. ౨. మంగలకత్తి.
క్షురిణి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. మంగలది.
క్షుల్లకము. సం. విశే. (అ. ఆ అ.) ౧. అల్పము,స్వల్పము. ౨. నీచము. ౩. పామరము, మూఢము. ౪. చిన్నది, కనిష్ఠము. ౫. పేద. వి.అ. పుం. నత్తగుల్ల.

క్షే

క్షేత. సం. విశే (ఋ. త్రీ. ఋ.)=క్షాయకము.
క్షేత్రకరుఁడు. సం. విశే. (అ. ఈ. అ.) క్షేత్రాజీవుఁడు, పొలమువలనజీవించువాఁడు.
క్షేత్రకృత్తు. సం. విశే (త్)=క్షేత్రకరుఁడు.
క్షేత్రజుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ద్వాదశపుత్త్రులలో నొకఁడు, భర్తయనుజ్ఞచేత భార్యకు మఱియొకని వలనఁ బుట్టినవాఁడు.
క్షేత్రజ్ఞుఁడు. సం. విశే (అ. ఆ. అ.) నేర్పరి.వి.అ పుం. ౧. జీవుఁడు. ౨. పరమాత్మ. ౩. సేద్యకాఁడు. ౪. వటుకభైరవమూర్తి, ఒకదేవతామూర్తి.
క్షేత్రపాలుఁడు. సం. విశే. (అ. ఆ.అ.)-క్షేత్రమును పాలించువాఁడు-౧. పొలముకావరి. ౨. పుణ్యక్షేత్రమును కాచువాఁడు. (భైరవుఁడు, మాధవుఁడు, మొ.)
క్షేత్రఫలము. సం. వి. అ. న. (గణిత) క్షేత్రము యొక్క చదరపుకొలత.
క్షేత్రము. సం. వి. అ. న. ౧. వరిమడి. ౨. నేల.౩. స్థానము, ఉనికిపట్టు. ౪. పుణ్యస్థలము, యాత్రాస్థానము. ౫. పెండ్లాము. ౬. యోని, భగము.౭. శరీరము.౮.ఆకాశము.౯.గృహము. ౧౦.(గణిత) త్రికోణము చతుష్కోణము మున్నగురేఖారూపము.౧౧.(జ్యోతి)రాశి. ౧౨. బృందము, సమూహము. ౧౩. నక్షత్రము. (కే. ని.) ౧౪. పట్టనము. (వై. ని)
క్షేత్రాజీవి. సం. విశే.(న్.నీ.న్.)=క్షేత్రాజీవుఁడు.
క్షేత్రాజీవుఁడు. సం. వి. అ. పుం.పొలమువలన బ్రతుకువాఁడు, సేద్యకాఁడు.
క్షేత్రి. సం. విశే. (న్. నీ. న్.) క్షేత్రము కలవాఁడు. వి. న్. పుం.౧. సేద్యకాఁడు.౨. పెనిమిటి. ౩. జీవుఁడు. ౪. పరమాత్మ.
క్షేత్రికుఁడు. సం. విశే. (అ. ఆ. అ) వి. అ. పుం=క్షేత్రి.
క్షేత్రియము. సం. విశే. (అ.ఆ. అ.) ౧. క్షేత్రమునకు సంబంధించినది. ౨.మడియందుఁ బుట్టితీసి వేయఁదగినది. (కలుపు.) ౩-దేహాంతరమున కుదుర్పఁ దగినది-కుదుర్ప రానిది. (రోగము, మొ.)
క్షేత్రియుఁడు. సం. వి. అ. పుం. పరదారరతుఁడు, పరస్త్రీసక్తుఁడు.
క్షేపకము. సం. విశే. (అ. ఇకా. అ.) ౧. త్రోయునది, వైచునది; విసరునది, ఉవ్వునది.౨. కదల్చునది. ౩.దూఱునది. ౪. నిరసించునది. ౫. ప్రక్షిప్తము, నడుమఁ జొప్పింపఁబడినది. (వాక్యము,

గ్రంథభాగము, మొ.) ౬. (గణిత) సంకలనీయ సంఖ్యావిశేషము.

శ్లో. భాజ్యో హారః క్షేపకశ్చాపవర్త్యః కేనా ప్యాదౌ సంభవే కుట్టకార్థమ్. (లీలావతి.)

క్షేపణము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. చిమ్మునది, త్రోయునది. ౨. కదల్చునది. ౩. నిరసించునది. (అ. ఈ. అ.) క్షేపణసాధన మైనది. వి. అ. న. ౧. త్రోయుట, వైచుట; విసరుట, ఉవ్వుట. ౨. (కాలము) కడపుట, జరుపుట. ౩. నిరసించుట. ౪. దూఱుట.

క్షేపణి. సం. వి. ఇ, ఈ. స్త్రీ. ౧. తెడ్డు. ౨. చేఁపవల. ౩. ఒడిసెల.

క్షేపణీయము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) ౧. చిమ్మఁదగినది, త్రోయఁదగినది. ౨. కదల్పఁదగినది. ౩. జరుపఁ దగినది. (కాలము.) ౪. నిరసింపఁ దగినది. వి. అ. న. భిండిపాలము, విడిచివాటుగుదియ.

క్షేపము. సం. వి. అ. పుం. ౧. చిమ్ముట, త్రోయుట; ఏయుట. ౨. (కనుబొమ, మొ. వానిని) కదల్చుట, అల్లార్చుట. ౩. ప్రేరించుట. ౪. గర్వము, కావరము. ౫. మీఱుట, ఉల్లంఘించుట. ౬. విలంబము. ౭. దూఱుట. ౮. నిరసనము, అనాదరము. ౯. లేపనము, పూఁత. ౧౦. పూలగుత్తి. (త్రి. ని.)

క్షేపిమము. సం. వి. న్. పుం. మిక్కిలివడి. (రూ. క్షేపిమ.)

క్షేపిష్ఠము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) క్షిప్రతమము, మిగుల వడి గలది.

క్షేపీయము. సం. విణ. (స్. యసీ. స్.) క్షిప్రతరము, ఒకదానికంటె ఎక్కువవడి గలది.

క్షేప్త. సం. విణ. (ఋ. స్త్రీ. ఋ.) ౧. త్రోయునది, వైచునది; విసరునది, ఉవ్వునది. ౨. కదల్చునది. ౩. దూఱునది. ౪. నిరసించునది.

క్షేప్తవ్యము. సం. విణ= క్షేపణీయము.

క్షేప్యము. సం. విణ= క్షేపణీయము.

క్షేమ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. దుర్గ, పార్వతి.

క్షేమంకరుఁడు. విణ. (అ. ఆ. అ.)= క్షేమకరుఁడు.

క్షేమకరుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) క్షేమము చేయువాఁడు.

క్షేమకారి. సం. విణ. (న్. ణీ. న్.) క్షేమము కలిగించువాఁడు. వి. న్. పుం. గరుత్మంతుఁడు. (బ్రా)

ఆ. క్షేమకారి దీర్చెఁ జెలరేఁగి యనుకూల, మారుతంబు వీచె... అని. ౪. ౩౬. (ఈయర్థము సంస్కృతనిఘంటువులలో లేదు.)

క్షేమకారుఁడు. సం. విణ. (అ. ఈ. అ)= క్షేమకరుఁడు.

క్షేమకృత్తు. సం. విణ. (త్) క్షేమము చేయువాఁడు.

క్షేమతండులములు. సం. వి. అ. పుం. బ. ప్రయాణకాలమందు పట్టిచేతులతోఁ బోక యింటినుండి కొలఁదిగాఁ గట్టికొనిపోయెడి బియ్యము.

సీ... శాలిక్షేమతండులములు. ఆము. ౨. ౯౩.

క్షేమము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. క్షేమమును కూర్చునది. ౨. క్షేమము గలది. వి. అ. పుం. న. ౧. కుశలము. ౨. కలిగినది రక్షించుకొనుట. (లేనిది సంపాదించుట యోగము అనఁబడును.) ౩. మోక్షము. ౪. చోరమను గంధద్రవ్యము?.

క్షేమ్యము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) కుశలయోగ్యము, సేమమునకు తగినది.

క్షై

క్షైణ్యము. సం. వి. అ. న. క్షీణత్వము, క్షీణమగుట.

క్షైత్రజ్ఞము. సం. విణ. (అ. ఈ. అ.) క్షేత్రజ్ఞసంబంధ మైనది. వి. అ. న. ఆత్మస్వరూపజ్ఞానము.

క్షైత్రము. సం. విశే. (అ. ఈ. అ.) క్షేత్రసంబంధమైనది. వి. అ. న. ౧. క్షేత్రము. ౨. క్షేత్రముల సమూహము.

క్షైప్రము. సం. వి. అ. న. క్షిప్రత్వము, శీఘ్రత, త్వర.

క్షైరేయము. సం. విశే. (అ. ఈ. అ.) క్షీరముతో సంస్కరింపఁబడినది, పాలతో వండఁబడినది.

క్షో

క్షోడము. సం. వి. అ. పుం. ౧. ఆలానము, ఏనుఁగును కట్టుకంబము. (కల్ప). ౨. ధామార్గవము, ఆవడకి. (వై. ని.)

క్షోణి. సం. వి. ఇ, ఈ. స్త్రీ. ౧. భూమి, నేల. ౨. (గణిత) ఒకటి అనుసంఖ్య. ౩. మౌంజి, ముంజతృణముతో నల్లిన బ్రహ్మచారి మొలత్రాడు.

క్షోత్తృ. సం. విశే. (ఋ. త్రీ. ఋ.) పిండి చేయువాఁడు; పొడి చేయువాఁడు. వి. ఋ. పుం. రోఁకలి, మెు.

క్షోత్తవ్యము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) పొడి చేయఁదగినది; పిండి చేయఁదగినది.

క్షోదకము. సం. విశే. (అ. దికా. అ.) పొడి చేయునది; పిండి చేయునది.

క్షోదక్షమము. సం. విశే. (అ ఆ. అ.) ౧. పొడి సేయుటకుఁ దగినది; పిండి చేయఁదగినది. ౨. సూక్ష్మపరీక్షణమునకు తగినది.

క్షోదనీయము. సం=క్షోత్తవ్యము.

క్షోదము. సం. వి. అ. పుం. ౧. పొడి సేయుట; పిండి చేయుట. ౨. పొడి; పిండి.

క్షోదితము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) పొడి సేయఁబడినది; పిండి చేయఁబడినది. వి. అ. న. పొడి; పిండి.

క్షోదిమము. సం. వి. న్. పుం. క్షుద్రత, సూక్ష్మత్వము. (రూ. క్షోదిమ.)

క్షోదిష్ఠము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) క్షుద్రతమము, మిక్కిలి క్షుద్రము.

క్షోదీయము. సం. విశే. (స్. యసీ. స్.) క్షుద్రతరము.

క్షోద్యము. సం=క్షోత్తవ్యము.

క్షోధకుఁడు. సం. విశే. (అ. ధికా. అ.) ఆఁకొన్నవాఁడు.

క్షోద్ధృ. సం. విశే. (ఋ. ద్ధ్రీ. ఋ.)=క్షోధకుఁడు.

క్షోభకుఁడు. సం. విశే. (అ. భికా. అ.) ౧. క్షోభపెట్టువాఁడు. ౨. క్షోభపడువాఁడు.

క్షోభణము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) ౧. క్షోభపెట్టునది. ౨. క్షోభపడునది. (అ. ఈ. అ.) క్షోభమునకు సాధనమైనది. వి. అ. న. కలఁచుట, వ్యాకులపెట్టుట. పుం. మన్మథుని పంచబాణములలో నొకటి.

క్షోభణీయము. సం=క్షోభయితవ్యము.

క్షోభమాణుఁడు. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) క్షోభించుచున్నవాఁడు.

క్షోభము. సం. వి. అ. పుం. ౧. చలనము, కదలుట; కదలిక. ౨. వ్యాకులత, కలఁత. ౩. కదల్చుట, రేఁపుట.

శ్లో. జ్వలతి చలితేంధనోఽగ్నిర్విప్రకృతః పన్నగః
ఫణాం కురుతే, ప్రాయస్స్వం మహిమానం
క్షోభాత్ప్రతిపద్యతే జంతుః. శాకుం. ౬. ౩౧.

క్షోభయత్. సం. శత్రు. క్షోభపెట్టుచున్న.

క్షోభయమాణము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) క్షోభపెట్టుచున్నది.

క్షోభయితృ. సం. విశే. (ఋ. త్రీ. ఋ.) క్షోభపెట్టువాఁడు.

క్షోభయితవ్యము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) క్షోభపెట్టఁ దగినది.

క్షోభించే. సం. అ. క్రి. కలఁతపడు (శ.ర.)

క్షోభిత. సం. విణ (ఋ. త్రీ. ఋ.) క్షోభపడువాఁడు.

క్షోభితము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) కలఁతపెట్టఁబడినది.

క్షోభ్యము. సం=క్షోభయితవ్యము.

క్షౌ

క్షౌద్రజము. సం. వి. అ. న-తేనెవలనఁబుట్టినది-మైనము.

క్షౌద్రము. సం. విణ. (అ. ఈ. అ.) ౧. క్షుద్రునకు సంబంధించినది. ౨. తేనెటీఁగలకు సంబంధించినది. వి. అ. పుం. చంపకము, సంపెంగ. న. ౧. అల్పత్వము. ౨. నీచత్వము. ౩. తేనె. ౪. నీరు. ౫. ధూళి, పాంసువు.

క్షౌద్రమేహము. సం. వి. అ. పుం. మధుమేహమనురోగము.

క్షౌద్రేయము. సం. వి. అ. న. సిక్థకము, మైనము. (రా. ని.)

క్షౌమము. సం. విణ. (అ. ఈ. అ.) అగిసెసంబంధమైనది(బట్ట.) వి. అ. పుం. న. ౧. పట్టువస్త్రము. ౨. మేడ మున్నగువానిమీఁదిగది. న. నారచీర.

క్షౌరము. సం. వి. అ. న. ముండనము, వపనము.

క్షౌరి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. మంగలకత్తి.

క్షౌరికుఁడు. సం. వి. అ. పుం. మంగలి.

క్ష్ణు

క్ష్ణుతము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) వాఁడిచేయఁబడినది, సానఁబట్టఁబడినది.

క్ష్మా

క్ష్మా. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. నేల. ౨. (గణిత.) ఒకటియనుసంఖ్య.

క్ష్మాజము. సం. వి. అ. పుం. చెట్టు.

క్ష్మాజుఁడు. సం. వి. అ. పుం-భూపుత్రుఁడు-౧. నరకాసురుఁడు. ౨. అంగారకుఁడు.

క్ష్మాతము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) కంపించినది, వణఁకినది.

క్ష్మాపితము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) కంపింపఁజేయఁబడినది, వణఁకింపఁబడినది.

క్ష్మాభృత్తు. సం. వి. త్. పుం. ౧. కొండ. ౨. రాజు.

క్ష్మాయిత. సం. విణ. (ఋ. త్రీ. ఋ.) కంపించువాఁడు, వణఁకువాఁడు.

క్ష్వి

క్ష్వింకము. సం. వి. అ. పుం. ఎఱ్ఱని మొగము గల కోఁతి. (వై. ని)

క్ష్విణ్ణము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. జిడ్డుగలది. ౨. ముక్తము, విడువఁబడినది.

క్ష్వే

క్ష్వేడ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. సింహనాదము, యుద్ధమందు వీరుని పెడబొబ్బ. ౨. వెదురుసలాక, వెదురుగసిక.

క్ష్వేడనము. సం. వి. అ. న. సింహనాదము, యుద్ధవీరుని పెడబొబ్బ.

క్ష్వేడము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. కుటిలము, వంకరైనది. ౨. దురాసదము, పొందరానిది. వి. అ. న. ౧. అవడపువ్వు, చేఁదుబీఱపూవు. ౨. ఎఱ్ఱజిల్లేడుకాయ. పుం. ౧. ధ్వని, మ్రోఁత. ౨. విషము. ౩. ఒకానొకకర్ణరోగము. (వై. ని.)

క్ష్వేడితము. సం=క్ష్వేడనము.

క్ష్వేళ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. క్రీడ. (కల్ప) ౨. సింహనాదము, యుద్ధవీరుని పెడబొబ్బ.

క్ష్వేళము. సం. వి. అ. పుం. విషము.

క్ష్వేళి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ=క్ష్వేళ.

క్ష్వేళిక. సం=క్ష్వేళ.

క్ష్వేళితము. సం. వి. అ. న=క్ష్వేళ.

ఖ

ఖ. సం. ఒకానొక యక్షరము. వి. అ. పుం. సూర్యుఁడు. న. ౧. ఆకాశము. ౨. స్వర్గము. ౩. ఇంద్రియము. ౪. క్షేత్రము, పొలము. ౫. నక్షత్రము. ౬. (క్షేత్రగ) బిందువు, బొట్టు. ౭. సుఖము. ౮. జ్ఞానము. ౯. బ్రహ్మము. ౧౦. (గణిత) శూన్యము, సున్న. (మే. ని.) ౧౧. పట్టనము. ౧౨. ఛిద్రము, కన్నము. ౧౩. గృహము, ఇల్లు. (కే. ని.) ౧౪. లగ్నమునకు పదియవరాశి. (కల్ప) ౧౫. అభ్రకము. (రా. ని.)

('ఆకాశము' అనునర్థమునఁ దక్క మిగిలినయర్థము లందుఁ దెలుఁగున వ్యస్త ప్రయోగము గనఁబడదు.)

ఉ. ఖంబు గదే కవుఁగ శ్రుతిసుఖంబు గదే నుడి షట్పదీమయూ, ఖంబు గదే కచంబు విశిఖంబు గదే నిడువాలుఁజూపు కం, ఖంబు గదే గళంబు...రుక్మి. ౫. ౬౦.

ఖంకరము. సం. వి. అ. పుం. ముంగురులు. (కల్ప)

ఖంగు=కంగు[2]. వి.౧. గంట మ్రోఁగుట తుపాకి ప్రేలుట మున్నగువానియందగుధ్వనికి అనుకరణము. (దీనిఆమ్రేడితరూపము. 'ఖంగుఖంగు')

గీ. ఘంట ఖం గని మ్రోయు...హంస. ౨. ౪౭.

వ... పెట్లుఁగ్రోవులవరుసలఖంగు పెటీల్ ఢమిరింగుటీల్ ఢమిాల్ ఢాంగుఖణీల్... ఢాంఢంకరణ శబ్దంబు లబ్దంబులగర్జితంబులఁ దర్జించి ...ప్రబంధ. ౭౮౮.

ఉ. కచ్ఛపరాజు వెన్నముక ఖంగునఁ దాఁకని గట్టులేదు...రామా. ౭. ౧౩౨.

గీ. కంచు గీసినతెఱంగున ఖంగు రనఁగఁ, జేడియలు గూడి ధవళముల్ పాడుచుండ. శశి. ౩. ౯౦.

సీ. ఒండొంటిఁ గొట్టుచో ఖండాలు ఖంగుఖంగునఁ దాఁకి పెనుమిణుఁగురులు గ్రక్క. కళా. ౭. ౬౬.

సీ. ఎప్పుడు చూచిన బెడపక ఖంగుఖం గనుచుఁ గ్రుక్కుటులులమహాస్వనంబు. పరమ. ౫. ౪౦.

ఉ. రా. ౪. ౫౦. వరాహ. ౯. ౧౪౭.

ఖంగుఖంగు. వి. ఆయుధము మున్నగుకఠినపదార్థము లొకదానితో నొకటి తాఁకినపుడు కలుగు ధ్వనికి అనుకరణము.

ఉ. త్రా...వాద్యఘోషభీషణంబుగా, నిబ్బరంపు టార్భటిఁ జనించెనంత నెల్లచో, దబ్బుదుబ్బుఖంగుఖంగుతంగుతింగు మర్ద్వనుల్. కళా. ౭. ౧౦౯.

ఖంగుతింగు. వి. చిన్నపిరంగులధ్వనికి అనుకరణము.

వ... పిరంగులధింధిమ్ములు జబురుజంగులఖంగుతింగులు గుంటిక్రోవులదబ్బుదుబ్బులు... ప్రబంధ. ౭౮౮.

ఖంజ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ఛందోవిశేషము.

ఖంజఖేటము. సం. వి. అ. పుం. ఖంజరీటము, కాటుకపిట్ట.

ఖంజఖేలము. సం=ఖంజఖేటము. (త్రి. ని.)

ఖంజన. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. సర్షపి, ఖంజనాకారస్త్రీ పక్షివిశేషము. (వాచ, కల్ప.)

ఖంజనము. సం. వి. అ. పుం. కాటుకపిట్ట.

ఖంజనిక. సం=ఖంజన.

ఖంజపాదము. సం. వి. అ. పుం. బాలక్రీడావిశేషము, గంజనగాలు.

ఖంజము. సం. విశ. (అ. ఆ. అ.) ఒకకాలు కుంటిదైనది, ఏకపాదవికలమైనది.

ంజరి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. వాద్యవిశేషము. (ఈపద మీ క్రిందియుదాహరణమునమాత్రమే కాన్పించుచున్నది.)

సీ. కాహళదుందుభిఖంజరీమర్దళ భేరీరవంబులు బోరుకలఁగ. భాను. ౪. ౬౪.

ఖంజరీట(క)ము. సం. వి. అ. పుం. కాటుకపిట్ట.

ఖండ. సం. వి. అ. పుం. గర్భాధానాదివిధిప్రతిపాదక గ్రంథము. (ఇది దర్భాదులలో చేర్పఁదగును.)

ఉ... శ్రోతులఁ దవ్వవట్టుదుఁ, ఖండల ముష్టి విప్పఁ గని నవ్వుదు వెండి ప్రయోక్తలన్... ఆము. ౬. ౬౭.

ఖండకథ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. చిన్నకథ.

ఖండకర్ణము. సం. వి. అ. పుం. రక్తాళువు, ఎఱ్ఱదుంప, తియ్యగెనుసుగ.

ఖండకావ్యము. సం. వి. అ. న. చిన్నకావ్యము, మహాకావ్యలక్షణము లన్నియు లేనికావ్యము.

శ్లో. ఖణ్డకావ్యం భవేత్కావ్యస్యైకదేశానుసారి చ. యథా మేఘదూతాది. సా. ద. ౬. ౩౨౯.

ఖండకాళువు. సం. వి. ఉ. న. రక్తాళువు, ఎఱ్ఱదుంపగ.

ఖండకుఁడు. సం. విశే. (అ. డికా. అ) ఖండించువాఁడు. వి. అ. పుం. గోళ్లు లేనివాఁడు.

ఖండజము. సం. వి. అ. పుం. ఒకదినుసు చక్కెర.

ఖండధార. సం. వి. ఆ. స్త్రీ- ఒకదళమునందే వాఁడి కలది-కత్తెర.

ఖండనము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ)-ఖండించునది- ౧. త్రుంచునది. ౨. విఱుచునది. ౩. (వాదాదులను) నిరాకరించునది. ౪. నాశము సేయునది. (అ. ఈ. అ.) ఖండనసాధనమైనది. వి. అ. న. ౧. ఛేదించుట. ౨. విఱుచుట. ౩. కఱచుట, కొఱుకుట. (ఉదా: అధరోష్ఠఖండనము.) ౪. యుక్తులచే (వాదము మొదలగువానిని) నిరాకరించుట. ౫. భంగము, విచ్ఛిత్తి. ౬. ఒకానొక గ్రంథము, వితండా గ్రంథము. (ఇందు సర్వమతములును ఖండింపఁబడును.)

ఖండనీయము. సం.=ఖండితవ్యము.

ఖండపరశువు. సం.=ఖండపర్శువు.

ఖండపర్శువు. సం. వి. ఉ. పుం. ౧. దంతములు విఱిగినఏనుఁగు. ౨. రాహువు. ౩. సున్నముపూయువాఁడు. ౪. ఖండామలక మనెడుమందు. ౫. పరశురాముఁడు. ౬. శివుఁడు. (మే. ని.) ౭. గండగొడ్డలి.

ఖండప్రళయము. సం. వి. అ. పుం. చిన్నప్రళయము, స్వర్గమునకుఁ గాక భూమ్యాదిలోకములకు మాత్రము కలుగుప్రళయము.

ఖండమానము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ) ఖండించుచున్నది.

ఖండము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) ౧. ఖండించునది. ౨. ఖండింపఁబడినది. ౩. కొఱవడినది, తక్కువపడినది, అసంపూర్ణము. (విల్యమ్సు) వి. అ. పుం. న. ౧. అర్ధము, సగము. ౨. భాగము, ఏకదేశము; తునుక, ముక్క. పుం. ౧. పులకండము, కండచక్కెర. ౨. రత్నదోషము. న. ౧. ఒకజాతిఉప్పు. ౨. ఒకజాతిచెఱకు గ. (విల్యమ్సు)

ఖండమోదకము. సం. వి. అ. పుం. ఒకజాతిచక్కెర.

ఖండయత్. సం. శత్రు. ఖండించుచున్న.

ఖండయమానము. సం.=ఖండమానము.

ఖండయిత. సం.=ఖండిత. విశే.

ఖండయితవ్యము. సం.=ఖండితవ్యము.

ఖండలవణము. సం. వి. అ. న. ఒకజాతిఉప్పు.

ఖండవికారము. సం. వి. అ. పుం. చక్కెర.

ఖండశర్కర. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. కండచక్కెర, పులకండము.

ఖండసరులు. మి. వి. బ. వస్త్రవిశేషము.

సీ. జాళీలు చెంగులు సామంతవిధులును గావులు దసిలీలు ఖండసరులు. ధనా. 3. 38.

ఖండా. వి. (చి.ని, శ.ర.-సం. కరండః.) పెద్దకత్తి.

క... కడు నుద్దండతరచండమతియై, ఖండా యొఱ దుస్సి వైచి కర మెత్తుటయున్. శుక. ౧. ౧౨౦.

ఉ. లేఁజిగురాకునిద్దపుగళీబున నుండినతమ్మి తూకు ఖండా జళిపించి మారుఁడు ... దశా. ౭. ౨౧౧.

సీ. ఒండొంటిఁ గొట్టుచో ఖండాలు ఖంగు ఖంగునఁ దాఁకి పెనుమిణుఁగురులు గ్రక్క. కళా. ౮. ౬౬.

ఖండాభ్రము. సం. వి. అ. న. ౧. చెదరినమబ్బు. ౨. దంతక్షతవిశేషము. (మే. ని)

ఖండించు. సం. స. క్రి. ౧. ఖండములు చేయు.

శా. చండక్రోధ మెలర్పఁ జండిక వెస న్శస్త్రాస్త్ర వర్షంబున, న్ఖండించె న్దనుజాస్త్రశస్త్రములు ...మార్క. ౬. ౯౦.

౨. (వాదాదికము) నిరాకరించు.

ఖండిక. వి. ౧. చిన్నపల్లె. (శ.ర.-ఇది శ్రీనాథునిచే సంస్కృతపదముగా ప్రయోగింపఁబడినది)

సీ... గ్రామఖండిక... భీమ. ౫. ౮౦.

౨. పన్ను లేకుండ గుత్తకిచ్చినభూఖండము. (బ్రౌ)

ఖండికము. సం. వి. అ. పుం. ౧. కలాయము, బటానిగింజ. ౨. కక్షము, చంక.

ఖండిత. సం. విణ. (బు. త్రీ. బు) ఖండించువాఁడు. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. నాయకుఁడు రాత్రి మఱియొకదానియింటికిఁ బోయి సంభోగచిహ్నములతో రాఁగాఁ జూచి కోపము నొందిననాయిక. (ఇది ఎనమండ్రు నాయికలలో నొకతె.

శ్లో. పార్శ్వమేతి ప్రియో యస్యా అన్యసంభోగచిహ్నితః, సా ఖణ్డితేతి కథితా ధీరైరీర్ష్యాకషాయితా. సా. ద. 3.౭౫.

ఖండితము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ)-ఖండింపఁబడినది-౧. నఱుకఁబడినది; విఱువఁబడినది. ౨. పోఁగొట్టఁబడినది, నశింపఁజేయఁబడినది. 3. (యుక్తులచే) నిరాకరింపఁబడినది. (వాదము)

ఖండితవ్యము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) ఖండింపఁదగినది.

ఖండిని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ-నవఖండములు గలది - భూమి.

ఖండీ. వి. (హిం. ఖండీ) పుట్టి. (శ. ర.)

ఖండీరము. సం. వి. అ. పుం. పీతముద్గము, పచ్చపెసలు.

ఖండ్యమానము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) ఖండింపఁబడుచున్నది.

ఖండ్యము. సం=ఖండితవ్యము.

ఖండ్రిక=ఖండిక.

(పన్ను లేకుండ గుత్తకిచ్చినభూఖండము.)

క. ఏనాఁటి యగ్రహారమొ, మానాఁటికి మాన్యమాయె మాపని దీరన్, మీనాఁట ఖండ్రి కాయెను, నానాఁటికిఁ దీసికట్టు నాగంభట్టూ. (చాటువు)

ఖక్ఖటము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) కఠిన మైనది, గట్టిది. (విల్యమ్సు.)

ఖగమనము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ఆకాశగమనము గలది, ఆకాశమునఁ బోవునది. వి. అ. న. ఆకాశగమనము. పుం. ౧. పక్షి. ౨. బాణము.

ఖగమము. సం=ఖగము.

ఖగము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) ఆకాశమునఁ బోవునది. వి. అ. పుం. ౧. పక్షి. ౨. గాలి. 3. సూర్యాదిగ్రహము. ౪. బాణము.

ఖగుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. సూర్యుఁడు. ౨. వేలుపు, దేవత.

ఖగోళము. సం. వి. అ. పుం. ఆకాశగోళము.

ఖగోళవిద్య. సం. వి. ఆ. స్త్రీ-ఆకాశగోళమును గుఱించి తెలుపువిద్య-జ్యోతిశ్శాస్త్రము.

ఖగ్గడము. సం. వి. అ. పుం. ఒకజాతితృణము.

ఖచకుఁడు. సం. విశే. (అ. చికా. అ.) ఖచించువాఁడు.

ఖచనము. సం. విశే. (అ. ఈ. అ) ఖచించుటకు సాధన మైనది. వి. అ. న. ఖచించుట.

ఖచనీయము. సం=ఖచితవ్యము.

ఖచమసుఁడు. సం.వి.అ.పుం. చంద్రుఁడు. (త్రి.ని.)

ఖచరము. సం. విశే. (అ. ఈ. అ.) ఆకాశమందు సంచరించునది. వి. అ. పుం. ౧. పక్షి. ౨. మబ్బు. ౩. గాలి. ౪. సూర్యాదిగ్రహము. ౫. పాదరసము.

ఖచరి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. రాక్షసస్త్రీ. ౨. దుర్గ. ౩. ఖేచరీముద్ర, యోగశాస్త్ర ప్రసిద్ధ మగు ముద్రావిశేషము.

ఖచరుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. సూర్యుఁడు. ౨. వేలుపు. (గంధర్వుఁడు, విద్యాధరుఁడు, మొ.) ౩. రాక్షసుఁడు.

ఖచించు. సం=ఖచియించు.

వ... బంగరుపువల్లసంబులపైఁ జెల్లు ఖచించిన నానావిధ మాణిక్యరత్న ప్రభాపటలంబులతోడం జౌకళింపుచు నింద్రాయుధంబులతోడం దోడుచూపుచు గంగాతరంగంబుల తెఱంగు దాల్చువాసవంబులును... హరి. ౪. ౨౧౩.

ఖచిక్కు=కచిక్కు. వి. ౧. చిలుకలు మొదలగునవి కొఱుకుటయం దగుధ్వనికి అనుకరణము. (ఆమ్రేడితరూపము 'ఖచిఖచిక్కు')

చ. జిలిబిలి టెక్కులార్చుచు ఖచిక్కున ముక్కునఁ బక్వదాడిమీ,ఫల [illegible] కబాలకుకంబురకంబుఁ జూచి వా, బలిమి నదల్చుచు న్వరలబంతి సెలంతుక దాని సేసె...కృ. శకుం. ౨. ౩౩.

౨. కుఱ్ఱుటయం దగుధ్వనికి అనుకరణము.

ఉ. కేరఁగ రాదు నవ్వ గిలిగింతలు పెట్టఁగ రాదు చెక్కులం, జీరఁగ రాదు గుబ్బలు ఖచిక్కునఁ గ్రుమ్మఁగ రాదు...హంస. ౧. ౯౪.

౩. బాణాదులు నాటుటయం దగుధ్వని కనుకరణము.

ఉ ... అప్పాటకినిక ఖచిక్కురని పూములుకు ల్లదె నాట నేసి నీనాటకశాలబొట్లభరణం బులఁ జాఁగిలి మొక్కఁ జేసెదక. పారి. ౨ ౧౩౧.

సీ. ఖచిఖచి కృంతని...మల్హణ. ౧. ౫౯.

ఖచిత. సం. విశే. (బు. త్రి. బు)=ఖచకుఁడు.

ఖచితము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) ౧. చెక్కఁబడినది, పొదుగఁబడినది, తాపఁబడినది. ౨. సంయుక్తము, కూడినది. ౩. వ్యాప్తము.

ఖచితవ్యము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) ఖచింపఁ దగినది.

ఖచియించు. సం. స. క్రి. చెక్కు, పొదుగు, తాచు.

క. ఖచియించినవజ్రంబుల,రుచులను బోలుపారు సీవిరులు బెరయంగన్. భార. ఉద్యో. ౪. ౧౨౩.

ఖచ్ఛత్. సం. శత్రు. ఖచించుచున్న.

ఖచ్యమానము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ) ఖచింపఁబడుచున్నది.

ఖజ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. కవ్వము. ౨. వ్రేళ్లు చాఁపి వచేయి. [illegible] ౪. చిలుకుట్ను ఖంబం [illegible] ౬. యుద్ధము.

ఖజకము. సం. వి. అ. పుం. కవ్వము.

ఖజపము. సం. వి. అ. న. నెయ్యి.

ఖజము. సం. వి. అ. పుం. ౧. కవ్వము. ౨. చిలుకుట, మథించుట. ౩. త్రెడ్డు, దర్వి.

ఖజాక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. త్రెడ్డు, గరిఁటె. ౨. అసతి, అంకుటాలు.

ఖజాకము. సం. వి. అ. పుం. ౧. పక్షి. ౨. వైశాఖము, చల్లకవ్వము. న. ౧. ఆకాశము. ౨. శరీరము.

ఖజానా. వి. (హిం. ఖజానా) ధనాగారము.

మ. తరువుల్ పాలనసేయుచుండు నెడలన్ ధర్మ
ప్రకారంబు నుం,దరమై పర్వఁగ వచ్చుటచ్చ
ట జమీన్దారుల్ దివాణాన కొ,ప్పరులై
క్రమ్మర సీమ నెల్ల ఖిరదాబాదాను గావింపు
చున్, సరకారర్థము దస్తుసేయుఁడు ఖజానా
నింపుఁ డింపొందఁగన్. రంగా. ౧. ౧౪౧.

ఖజిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. త్రెడ్డు, గరిఁటె; మిల్లి.

ఖజ్యోతి. సం. వి. ఇ. పుం=ఖద్యోతము. (కల్ప)

ఖటకటాహకము. సం. వి. అ. పుం-ఉమియుపాత్రము-తమ్మపడిగము.

ఖటకము. సం. వి. అ. పుం. పిడికిలి.

ఖటకాముఖము. సం. వి. అ. పుం. చూపుడు వ్రేలికిని నడిమి వ్రేలికిని నడుమ నున్న బాణము యొక్క పిడిని బొట్టన వ్రేలితోను ఉంగరపు వ్రేలితోను బిగియఁబట్టునట్టి హస్తవిన్యాసవిశేషము.

శ్లో. జ్యాకృష్టిబద్ధఖటకాముఖపాణిపృష్ఠ, ప్రేంఖ
న్నఖాంశుచయసంవలితోఽంబికాయాః, త్వాం
పాతు... కటాక్షః. అమరుకము. ౧. (పాఠ-
'కటకాముఖ' పాఠాంతరము.)

ఖటకుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ఘటకుఁడు, పెండ్లి సంధానములు చేయువాఁడు. (విల్సను)

ఖటక్కిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. పక్షద్వారము, ప్రక్కనుండుద్వారము, దిడ్డివాకిలి. (విల్సను)

ఖటము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) కఠినము. వి. అ. పుం. ౧. శ్లేష్మము, తెమడ. ౨. అంధకూపము, పాడునూయి. ౩. ఆయుధవిశేషము. ౪. టంకము, ఉలి. ౫. నాఁగలి. ౬. పచ్చిక, గడ్డి. ౭. కాఠిన్యము.

ఖటి. సం=ఖటిని. (వై. ని.) వి. ఇ. పుం. పాడె, శవవాహనము. (త్రి. ని.)

ఖటిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. బలపము, సుద్దముక్క. ౨. కర్ణరంధ్రము. ౩. వీరణము, అవురుగడ్డి.

ఖటికము. సం. వి. అ. పుం. ముష్టి, పిడికిలి.

ఖటిని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. బలపము, సుద్దముక్క, కఠిని. (రా. ని.)

ఖట్ట. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ఖట్వ, మంచము. (కల్ప)

ఖట్టాశము. సం=ఖట్టాసము.

ఖట్టాసము. సం. వి. అ. పుం. గంధమార్జాలము, పునుఁగుపిల్లి.

ఖట్టి. సం. వి. ఇ. పుం. స్త్రీ. పాడె, శవవాహనము.

ఖట్టిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. క్షుద్రఖట్వ, చిన్నమంచము. ౨. గద్దె. ౩. శవవాహనము, పాడె. (కల్ప)

ఖట్టికుఁడు. సం. వి. అ. పుం. వేఁటకాఁడు; పిట్టలవేఁటకాఁడు.

ఖట్టేరకుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) ఖర్వుఁడు, పొట్టివాఁడు.

ఖట్వ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. పర్యంకము, మంచము. ౨. (వైద్య) ఖట్వాకారము గల వ్రణబంధము. ౩. కోలకంబి, కంబళిదిక్కుడుకి.

ఖట్వాంగధరుఁడు. సం. వి. అ. పుం. శివుఁడు.

ఖట్వాంగము. సం. వి. అ. పుం. శివునియాయుధవిశేషము.

ఖట్వాంగి. సం. వి. న్. పుం. శివుఁడు.

ఖట్వాప్లుతుఁడు. సం.=ఖట్వారూఢుఁడు.

ఖట్వారూఢుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ)-మంచమెక్కినవాఁడు- ౧. జాల్ముఁడు, దుర్వినీతుఁడు. ౨. మూఢుఁడు.

ఖట్వికక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. మంచము; చిన్నమంచము.

ఖడి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. బలపము, సుద్దముక్క.

ఖడిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ=ఖడి.

ఖడువు. సం.వి.ఉ,ఊ. స్త్రీ. పాడె, శవవాహనము.

ఖడ్గకోశము. సం. వి. అ. పుం. కత్తియొఱ.

ఖడ్గధేనువు. సం. వి. ఉ. స్త్రీ. ౧. చూరకత్తి, చిన్నకత్తి. ౨. ఆఁడుఖడ్గమృగము.

ఖడ్గపత్త్రము. సం. వి. అ. న. కత్తివాదర. పుం. నరకమందలియొకచెట్టు, అసిపత్త్రము. (దీనియాకులు కత్తులవలె నుండును.)

ఖడ్గపిధానము. సం. వి. అ. న. కత్తియొఱ. (హలా. ని.)

ఖడ్గపుత్త్రిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. అసిపుత్త్రి, చూరకత్తి, చిన్నకత్తి.

ఖడ్గఫలము. సం. వి. అ. న. కత్తివాదర.

ఖడ్గబంధము. సం. వి. అ. పుం. ఒకజాతిచిత్రకవిత్వబంధము. (దీనియందు శబ్దములు ఖడ్గరూపముగా ఏర్పఱుపఁబడును.)

ఖడ్గము. సం. వి. అ. పుం. ౧. కత్తి. ౨. ఒకానొకమృగము. ౩. ఖడ్గమృగముకొమ్ము. న. ఇనుము.

ఖడ్గారీటము. సం. వి. అ. పుం. కేడెము, డాలు.

ఖడ్గారీటుఁడు. సం. వి. అ. పుం. అసిధారావ్రతము పూనినవాఁడు.

ఖడ్గాహ్వము. సం. వి. అ. పుం. ఖడ్గమృగము.

ఖడ్గి. సం. విణ. (న్. నీ. న్) కత్తి గలవాఁడు. వి. న్. పుం. ఖడ్గమృగము.

ఖడ్గికుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. ఖడ్గధారి, కత్తి చేతఁ బట్టువాఁడు. ౨. కటికవాఁడు.

ఖడ్గీకము. సం. వి. అ. న. కొడవలి.

ఖణి. వి. మ్రోఁగుటయం దగుధ్వనికి అనుకరణము. (ఆమ్రేడితరూపము. 'ఖణిఖణి')

ద్వి. వడి మీఁట ఖణిఖణి వాఁగుచు గిరుల, బెడఁగుఁ గై కొను జిగిబిగిచన్నుఁగవల... మెఱుఁగుఁబోణులు సంభ్రమించి యంతంత. అ. మ. క. ౫. ౨౬౫ పా. ౧౦ పం.

ఖణిల్లు(లు). వి. (చూ. ఖణీలుఖణిలు). ఎద్దు అంకె వేయుట ఖడ్గాదులు విఱుగుట మున్నగువానియం దగుధ్వనికి అనుకరణము. (ఆమ్రేడితరూపములు- ఖణిల్ ఖణిల్లు, ఖణిఖణిల్లు.)

సీ. అలవోకవలె ఖణి ల్లని అంకె వైచిన రోదసీకుహరంబు ఛేదిలంగ. భాగ. ౧౦ ఉ. ౮౦౩.

ద్వి. వెస ఖణి ల్లని అంకె వేసి కుప్పించు, బసవరాయని నెక్కి... ద్వి. హరిశ్చ. ఉ. ౨౯౬.

సీ. అడిదంబు జళిపించి మెడమీఁద వైచిన వడి ఖణి ల్లనుచు రెండయ్యె నపుడు. దశా. ౪. ౧౭౩.

ఉ. అఁటని సేర్పుతో వగలయందముఁ జందముఁ జూపఁ బూని కోలాటము వేయుచో పడిని లాలితదృక్త్తరళప్రభావళుల్, పాటిగఁ బోఁగుబెంబడినిఁ బార్శ్వములం జరియించువస్త్రముల్, ధాటిగ సేయునప్పలకతట్టున బెట్టు ఖణిల్ఖణి ల్లనన్. హంస. ౨. ౧౩.

గీ. మినమినల్కుం తుమవురేఖ మించు లొల్కు, ఖణిఖణి ల్లని మెట్టియ ల్కడు రహించు. హంస. ౫. ౩౬౦.

ఖణీలు=ఖణిల్లు.
(తుపాకులు ప్రేలుటయందగుధ్వనికి అనుకరణము) ప్రబంధ. ౭౫౫.
జ: ఖణీలుఖణిలు.

ఖణీలుఖణిలు. వి. (ఖణీలు+ఖణిలు) ఎద్దు అంకె వేయుట మొదలగువానియం దగుధ్వనికి అనుకరణము.
చ. ఫణిపతిహారభావభవభస్మసుధాకరభూషితాళికే, తుణధవళప్రభాకలిత సానుచరద్వృష భాధిపుగ్ ఖణీల్, ఖణిలున అంకెవేయు కెలుగగ్ సమకూడదు చూడ నన్నగా, గణి తరుచిప్రసారము జగత్త్రయగాహకమై వెలుంగఁగన్. కాశీ. ४. ౧౫౩.

ఖతమాలము. సం.వి అ.పుం. ౧. పొగ. ౨. మబ్బు.

ఖత్తు. వి. (హిం.ఖత్తు.) ౧.రీతి.౨.ఉత్తరము.(శ.ర)

ఖదత్. సం. శత్రు. ౧. తినుచున్న. ౨. హింసించుచున్న.

ఖదికలు. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. బ. లాజలు, పేలాలు.

ఖదిత. సం. విశ. (ఋ. త్రీ. ఋ) ౧. భక్షించువాఁడు. ౨. హింసించువాఁడు.

ఖదిర. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. లజ్జాలువు, అత్తపత్తి ఁ. ౨. ముడుఁగుఁదామర ఁ.

ఖదిరపత్రి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. సోఁకుడుముడుఁగు, లజ్జాలువు, అత్తపత్తి ఁ.

ఖదిరము. సం. వి. అ. పుం. ౧. గాయత్రి, చంద్ర ఁ. ౨. ఒకజాతిచేలు.(శే. ని-దీనివిషమునకు చికిత్స లేదు.)

ఖదిరసారము. సం. వి. అ. పుం. కాఁచు, కవిరి.

ఖదిరుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. ఇంద్రుఁడు. ౨. చంద్రుఁడు.

ఖద్ది. వి. (క. కద్ది=కోరిక?-కిటిలు) బలము
స్రగ్ధర. ఖద్దిన్ జెండాడుఁ బ్రాకుల్ కవుఁగిటి కోలఁదుల్ కత్తి నొక్కొక్కొగాకన్. మను. చ. ४. ౮. (గద్దన్ = గ్రద్దనన్-అని బ్రా. వ్యా-ప్రయోగాంతరము లేదు)

ఖద్యోతనుఁడు. సం. వి. అ. పుం. సూర్యుఁడు.

ఖద్యోతము. సం. వి. అ. పుం. మిడుఁగుఱుఁబురుగు.

ఖద్యోతుఁడు. సం. వి. అ. పుం. సూర్యుఁడు.

ఖధూపము. సం. వి. అ. పుం. పయి కెగురవేసెడిబాణసంచు.

ఖనకము. సం. వి. అ. పుం. ఎలుక.

ఖనకుఁడు. సం. విశ. (అ. నిశా. అ) ౧. త్రవ్వెడువాఁడు. ౨. భూమివిత్తజ్ఞుఁడు, భూమియందలి పాఁతులు నిధులు కనిపెట్టువాఁడు.(శే. ని)-వి. అ. పుం. ౧. కన్నపుదొంగ. ౨. క్షత్రియస్త్రీయందు మాగధునివలనఁ బుట్టినవాఁడు. (శే. ని)

ఖనత్. సం. శత్రు. త్రవ్వుచున్న.

ఖననము. సం. వి. అ.న.౧. త్రవ్వుట. ౨. పూడ్చుట, పాఁతిపెట్టుట.

ఖననీయము. సం=ఖనితవ్యము.

ఖనమానము. సం. విశ. (అ. ఆ. అ) త్రవ్వుచున్నది.

ఖని. సం. వి. ఇ, ఈ. స్త్రీ రత్నములు పుట్టెడుచోటు, గని.

ఖనిత. సం. విశ. (ఋ. త్రీ. ఋ)=ఖనకుఁడు .విశ.

ఖనితవ్యము. సం. విశ. (అ. ఆ. అ) త్రవ్వఁ దగినది.

ఖనిత్రకము. సం=ఖనిత్రము.

ఖనిత్రము. సం. వి. అ. న ౧.గడ్డపాఱ.౨.సుద్దలి.

న్యమానము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) త్రవ్వఁబడుచున్నది.

పరాగము. సం. వి. అ. పుం. చీకటి.

పుటుఁడు. సం. వి. అ. పుం. అన్నము ఆకులోఁ బెట్టుకొనక చేతఁ బెట్టుకొని భుజించు వ్రతము గలవాఁడు. (వై. ని.)

పురము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) అలసము, సోమరి యయినది. వి. అ. పుం. ౧. పూగపట్టము, పోఁక పట్ట. ౨. పోఁకచెట్టు. ౩. మ్రానిబంక. ౪. భద్రముస్తము ?. ౫. బాలము, కురువేరు?. ౬. గంధర్వ నగరము. (ఇది ఆకాశమునఁ గనఁబడినపుడు అశుభము కలుగును.) ౭. దైత్యపుర భేదము. న. ౧. ఘటము, కుండ. (హేమ. ని.) ౨. పోఁకకాయ. (కే. ని.)

ఖపుష్పము. సం. వి. అ. న. ఆకాశపుష్పము. (శశవిషాణాదులవలె నిది అసంభవవస్తువునకు ఉపమానముగా గ్రహింపఁబడును.)

ఇట్లే: ఖకుసుమము, మొ.

ఖభము. సం. వి. అ. న. గ్రహము. (విల్యమ్సు)

ఖర. సం. వి. అ. పుం. ప్రభవాదులలో ఒకానొక సంవత్సరము. ఆ. స్త్రీ. డావరడంగి ?.

ఖరకరుఁడు. సం. వి. అ. పుం. చండాంశువు, సూర్యుఁడు

ఖరకుటి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. గాడిదలకొట్టము. ౨. వాఁడి గలకత్తు లుండుచోటు, క్షౌరశాల.

ఖరకోణము. సం. వి. అ. పుం. తిత్తిరిపక్షి, తీతువుపిట్ట.

ఖరణసుఁడు. సం. విణ. (-స్-అ.ఆ.అ) వాఁడియైన ముక్కు గలవాఁడు, గద్దముక్కువాఁడు.

ఖరదళ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. మేడి ?.

ఖరదూషణము. సం. వి. అ. పుం. ఉమ్మెత్త ?.

ఖరనాళము. సం. వి. అ. న-కఱుకైన కాఁడ గలది-తామర, పద్మము.

ఖరపాత్రము. సం. వి. అ. న. ఇనుపపాత్రము.

ఖరపాదాఢ్యము. సం. వి. అ. పుం. కలెగ ?.

ఖరపుష్ప. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. వాయింట ?.

ఖరపుష్పము. సం. వి. అ. పుం. మరువము ?.

ఖరప్రియము. సం. వి. అ. పుం. కఠినవస్తువులయందిష్టము గలది-పావురము. (ఇది రాలు తినుటను ప్రసిద్ధము.)

ఖరమంజరి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ-వాఁడియైనయీన్నులు గలది-ఉత్తరేను ?.

ఖరము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) ౧. గట్టిది, పరుసనిది, బిరుసైనది. ౨. వాఁడిమి గలది. ౩. వేఁడిమి గలది, వేండ్రమయినది; తీక్ష్ణము, చుఱుకు గలది. ౪. క్రూర మయినది. వి. అ. పుం. ౧. గాడిద; వేసడము, కంచరగాడిద. ౨. కంకపక్షి, రాబందు. ౩. కాకి. ౪. కురరపక్షి. న. ౧. వేఁడిమి. ౨. వాఁడిమి.

ఖరాబు. విణ. (హిం. ఖరాబ్) చెడ్డవాఁడు.

సీ.... ఖరాబు కూళ బందెలమారి నుండటిపాపాలముద్ద ధగిడి. హంస. ౫. ౧౧౩.

ఖరాబ్దాంకురకము. సం. వి. అ. పుం-మేఘములు తీవ్రముగా ఉఱిమినపుడు పుట్టునది-వైడూర్యమణి.

ఖరాలికము. సం. వి. అ. పుం. ౧. మంగలపాది. ౨. ఇనుపబాణము. ౩. తలాఁపి, తలగడ.

ఖరాలికుఁడు. సం. వి. అ. పుం. మంగలి.

ఖరాశ్వ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ఓమము ?.

ఖరింధముఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) =ఖరింధయుఁడు. (అ. ని.)

ఖరింధయుఁడు. సం. విణ. (అ. ఈ. అ) గాడిద పాలు త్రాగువాఁడు.

ఖరిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. పొడి చేసిన ఒకానొక కస్తూరి.

ఖరీదు. వి. (హిం. ఖరీద్.) వెల. (శ. ర.)

ఖరీవృషము. సం. వి. అ. పుం. ఖరము, మగగాడిద. (కాశికావృత్తి. ౬. ౨. ౧౪౪.)

ఖరుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ఒకరక్కసుఁడు.

ఖరువు. సం. విశ. (ఉ.) ౧. దురాచారుఁడు, నిషిద్ధకార్యములఁ జేయువాఁడు. ౨. తెల్లనిది. ౩. క్రూరము. ౪. తీక్ష్ణము. వి. ఉ. స్త్రీ. భర్తను వరించు కన్య. పుం. ౧. దర్పము. ౨. మన్మథుఁడు. ౩. ఈశ్వరుఁడు. ౪. గుఱ్ఱము, హయము. ౫. దంతము, పల్లు. ౬. నరుఁడు, పురుషుఁడు. ౭. (సంగీ) గీతభేదము. ౮. నారి, స్త్రీ. ౯. తెలుపు.

ఖర్చు. వి. (హిం. ఖర్చ్) వ్యయము. (శ. ర, వా)

ఖర్జనము. సం. వి. అ. న. గోఁకుట.

ఖర్జిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. తీఁటురోగము, ఉపదంశరోగము.

ఖర్జురము. సం. వి. అ. న. రజతము, వెండి.

ఖర్జువు. సం. వి. ఊ. స్త్రీ. ౧. తీఁట. ౨. చిట్టీఁదు ౨. ౩. ఒకానొక పురుగు.

ఖర్జూరకము. సం. వి. అ. పుం. వృశ్చికము, తేలు. (విల్యమ్సు)

ఖర్జూరము. సం. వి. అ. పుం. ౧. ఖర్జూరపుచెట్టు. ౨. తేలు. న. ౧. వెండి. ౨. ఖర్జూరపుపండు. ౩. హరిదళము. ౪. ఖలము. (మే. ని.)

ఖర్జూరి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ఈఁతచెట్టు.(చూ.ఆం.భా. ౨. ౭౯.)

ఖర్పరము. సం. వి. అ. పుం. ౧. బిచ్చమెత్తెడు చిప్ప. ౨. తలపుర్రె. ౩. కుండపెంకు. న. పాలతుత్తము.

ఖర్పరి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. పాలతుత్తము.

ఖర్పరుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. దొంగ. ౨. మోసకాఁడు, వంచకుఁడు

ఖర్బూజము. సం. వి. అ. న. కరబూజా, ఫలభేదము. (కల్ప, విల్యమ్సు)

ఖర్వటము. సం. వి. అ. పుం. న. ౧. ఒకప్రక్క గ్రామమును నొకప్రక్క నగరమును గలదిగాను నదీగిరిసమాశ్రయము గలదిగాను నుండుగ్రామభేదము. ౨. చతుశ్శతగ్రామమధ్యస్థలము. (కల్ప)

ఖర్వము. సం. విశ. (అ. ఆ. అ) ౧. పొట్టిది. ౨. అధమము. వి. అ. పుం. న. ౧. సంఖ్యావిశేషము. (౧౦,౦౦౦,౦౦౦,౦౦౦.) పుం. కుబేరునినిధులలో నొకటి.

ఖలకము. సం. వి. అ. పుం. కుండ. (వాచ)

ఖలతి. సం. విశ. (ఇ. ఇ, ఈ. ఇ) బట్టతలవాఁడు.

ఖలతికము. సం. వి. అ. పుం. ఒకానొకకొండ.

ఖలపువు. సం. విశ. (ఊ. ఊ ఉ.) కళ్లము చిమ్మువాఁడు.

ఖలము. సం. వి. అ. న. ౧. నేల, భూమి. ౨. చోటు. ౩. తక్రవిశేషము. ౪. కల్కము, చమురు మున్నగునవి తీసివేసిన తెలికపిండి, మొ. పుం. ౧.ధుత్తూరము, ఉమ్మెత్త ౨. ౨. తమాలము ౨. ౩. వెదురు ౨. ౪. కల్పము. ౫. యుద్ధము. పుం.న.కళ్లము.(కే.వి)

ఖలమూర్తి. సం. వి. ఇ. పుం. పాదరసము.

ఖలి. సం. వి. ఇ, ఈ. స్త్రీ. నూనె మొదలగువానియడుగుమడ్డి, కల్కము.

శ్లో. స్థాల్యాం వైడూర్యమయ్యాం పచతి తిలఖలీం చాందనైరింధనాద్యైః. సం. భర్తృ. నీతి. ౯౭.

ఖలీనము. సం. ఖలీనము. (కల్ప)

ఖలిని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. కళ్లములసమూహము. ౨. ఖలులసమూహము. ౩. తాలమూలిక. (కల్ప)

ఖలీకారము. సం. వి. అ. పుం. ౧. అపకారము. ౨. బాధించుట, నొప్పించుట. ౩. పరిభవించుట, అనాదరము చేయుట. ౪. భర్త్సనము, బెదరించుట.

ఖలీకృతి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ.=ఖలీకారము.

ఖలీనము. సం. వి. అ. పుం. న. గుఱ్ఱపుకళ్లెము.

ఖలుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. అధముఁడు. ౨. క్రూరుఁడు, దుర్జనుఁడు. ౩. నీచుఁడు. వి. అ. పుం. సూర్యుఁడు.

ఖలూ(ఖూ)రిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. శస్త్రాభ్యాసము, గరిడీ.

చ... మంటికి, సారల రథీశుఁ డీ కమలబుద్ధి ఖలూరికఁ దక్క వజ్రదోః, పరిఘువశీకృతాన్యనరపాలకు లప్పరిరాకుమారకుల్. ఆము. ౨.౩౪.

౨. శస్త్రాభ్యాసప్రదేశము, గరిడీసాల.

సీ. ఒకయంఘ్రి గగనగంగకు ఖలూరిక నొక్క యడుగు వేదములకు పిడిదిఁ జూప. ప్రబంధ. ౫౫౨.

ఖల్య. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. కళ్లములసమూహము. ౨. ఖలులసమూహము.

ఖల్లము. సం. వి. అ. పుం. ౧. జాతికల్వము. ౨. పల్లము, గొయ్యి. ౩. తోలు. ౪. తోలుతిత్తి. ౫. చాతకము, వానకోయిల. ౬. కాలువ, కయ్య. ౭. వస్త్రవిశేషము.

ఖల్లి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. కాలుసేతులందు పోట్లు గలిగించునొకానొకరోగము.

ఖల్లిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. మంగలము, వేపుడుచట్టి.

ఖల్లీటుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) బట్టతలవాఁడు. (విల్యమ్సు)

ఖల్వాటుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) ౧. ఇంద్రలుప్తము గలవాఁడు, బట్టతలవాఁడు. (విల్యమ్సు)

ఖళిఖెళి. వి. పీరణము వాయించుటయం దగుధ్వని కనుకరణము.

సీ. ఖెళఖెళపీరణా ల్ఖళిఖెళి వాయించి... హంస. ౨. ౮౯.

ఖళీఖళి. వి. కోడిపుంజులు తన్నుకొనునపు డగుధ్వని కనుకరణము.

చ... చికెక్క వేసి సల్లిరి మట్టి పో యటంచును ఖళీఖెళిఁ బుంజులు దన్నులాడఁగన్. హంస. ౩. ౨౧౬.

ఖశము. సం. వి. అ. పుం. హిందూదేశమునం దుత్తరమున నున్న పర్వతమయ దేశము.

ఖశయము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ఆకాశమునం దుండునది.

ఖశీరము. సం. వి. అ. పుం. హిందూదేశమున ఉత్తరమునందలియొకానొక దేశము.

ఖశీరుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. ఖశీరదేశాధిపతి. ౨. ఖశీరదేశవాసి.

ఖశ్వాసము. సం. వి. అ. పుం-ఆకాశమునకు ఊపిరివంటిది-గాలి.

ఖష్పము. సం. వి. అ. పుం. ౧. కోపము. ౨. బలాత్కారము.

ఖసతిలము. సం. వి. అ. పుం. గసగసా.

ఖసము. సం. వి. అ. పుం. ౧. తీఁట, గజ్జి. ౨.=ఖశము. ౩. గసగసా.

ఖసూచి. సం. విణ. (ఇ)-అడిగినప్రశ్నమును మఱపించుటకు ఆకాశమును చూపువాఁడు; సమాధానము చెప్పలేక ఆకాశమును చూచువాఁడు-ప్రతిభలేనివాఁడు. (ఉదా: వైయాకరణఖసూచి=చెడ్డవైయాకరణుఁడు, వ్యాకరణమును మఱచిపోయినవాఁడు.)

ఖస్కసనము. సం. వి. అ. పుం. గసగసాలు. వ. గసగసలు.

ఖస్కసరసము. సం. వి. అ. పుం.అహిఫేనము,నల్లమందు.

ఖస్ఫటికము. సం. వి. అ. పుం. ౧. సూర్యకాంతమణి. ౨. చంద్రకాంతము, చలువఱాయి.

ఖా

ఖాండవప్రస్థము. సం. వి. అ. పుం. పాండవులు హస్తినాపురమునుండి వెడలినతరువాత నివసించిన చోటు.

క. నెమ్మిఁ జని ఖాండవప్రస్థమ్ము నివాసమ్ముఁ జేసి ...భార. ఆది. ౭. ౬౭.

ఖాండవము. సం. వి. అ. పుం. ౧. పులకండము, పటికబెల్లము. ౨. (మిఠాయి మున్నగు) భక్ష్యపదార్థము, తినుబండము. వ. ఇంద్రునియొక్క యొకానొకవనము. (ఇది కురుక్షేత్రమందలిది. దీనిని కృష్ణార్జునులసాహాయ్యమున అగ్ని దహించె నని భారతకథ.)

ఖాండవికుఁడు. సం. వి. అ. పుం. పిండివంటలు చేయువాఁడు, మిఠాయి మున్నగునవి చేయువాఁడు.

ఖాండికుఁడు. సం=ఖాండవికుఁడు.

ఖాచకుఁడు. సం. విణ. (అ. చిత్రా. అ.) ఖచించువాఁడు.

ఖాచ్యము. సం=ఖచితవ్యము.

ఖాజికము. సం. వి. అ. పుం. లాజలు, పేలాలు.

ఖాట. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. శవవాహనము, పాడె.

ఖాటము. సం. వి. అ. పుం=ఖాట.

ఖాటి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. ౧. శవవాహనము, పాడె. ౨. అసద్గ్రాహము,పెంకెపట్టు. 3. కిణము, కాయ. (మే. వి.)

ఖాటిక. సం=ఖాటి.

ఖాణము=ఖాణా. వి. (సం. ఖాదనం. హిం.ఖానా.) అశ్వాదులకుఁ బెట్టెడి యులవలు లోనుగాఁ గలభక్ష్యము, దాణా.

సీ. బంగారుకొణెపక్కి—రచిత్తమ్మికూఁడు లఖాణంపుఁదురికి నడువ. ఉ. హరిశ్చ. 3. ౧3౧.

క. ఏణాక్షి నపుడు వెడసిం,గాణిం గొని యలరుఁ దూపుగమిఁ జక్కరయే, ఖాణముగాఁ గలిగినకం,ఖాణపుదొర పింజ పింజఁ గాఁడఁగఁ జేసెన్. విజ. వి. ౧. ౬౨.

ఖాణా=ఖాణము.

మ. ...లేగుజ్జూహ, న్నలు పున్నాగము లై వనిన్ జిగురుఖాణా మేటికిన్ మెచ్చుగాన్.శకాం. ౨. ౧౧౪.

ఖాతకము. సం. వి. అ. న. అగడ్త.

ఖాతకుఁడు. సం. వి. అ. పుం. అధమర్ణుఁడు,అప్పుపడినవాఁడు.

ఖాతభువు. సం. వి.ఊ. స్త్రీ-త్రవ్వుటవలన నేర్పడినది-అగడ్త.

ఖాతము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) త్రవ్వఁబడినది.వి. అ. న. ౧. గోయి. ౨. అగడ్త. 3. పుష్కరిణి,కోనేటు. ౪. గుహ. ౫. త్రవ్వుట.

ఖాతి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. త్రవ్వుట.

ఖాతీరు. వి. లక్ష్యము.

శా. రంగారాయఁడు మామొలాజుమతుకై రాకోటికిం జిక్కనా, బంగాళాపురగౌతమీతటనటద్బంహిష్ఠధాత్రీశు లెల్లం గూర్మిన్ మదనుజ్ఞఁ జెంది హితలీల న్వచ్చునిప్డాప్తిఁ జో,క్కం గానండొకో ఖాతీరుకుం దేఁడొకో. రంగా. ౨. ౭౫.

ఖాత్రము. సం. వి. అ. న. ౧. గుద్దలి. ౨. కోనేటిము. ౪. అడవి.

ఖాదకుఁడు. సం. విణ. (అ. దికా. అ) ౧. తినువాఁడు. ౨. తినిపించువాఁడు. వి. అ. పుం. అప్పు పుచ్చుకొనువాఁడు.

ఖాదత్. సం. శత్రు. తినుచున్న.

ఖాదతమోదతా. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. తినుఁడు సంతోషింపుఁడు అని ప్రేరేఁచుట. (వాచ)

ఖాదనము. సం. వి. అ. పుం. పల్లు. న. ౧. తినుట. ౨. ఆహారము, తిండి.

ఖాదము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) తినునది. వి.అ. పుం. ౧. తినుట. ౨. ఆహారము, తిండి.

ఖాదయితృ. సం. విణ. (ఋ. త్రీ. ఋ) తినిపించువాఁడు.

ఖాదితృ. సం. విణ. (ఋ. త్రీ. ఋ) తినువాఁడు.

ఖాదితము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) తినఁబడినది.

ఖాదిరము. సం. విణ. (అ. ఈ. అ.) ఖదిరవృక్షమునకు సంబంధించినది. వి. అ. పుం. రంగదము, కవిరి, కాఁచు.

ఖాదుకము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) హింసాశీలము, హాని చేయునది.

ఖాద్యము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) తినఁదగినది. వి. అ. న. మిఠాయి మొదలగుతినుబండము.

ఖానకము. సం=ఖనకము.

ఖానకుఁడు. సం=ఖనకుఁడు.

ఖానము. సం. వి. అ. న. తినుట. (వాచ)

ఖాని. సం=ఖని.

ఖానికము. సం. వి. అ. పుం. న. గోడకన్నము.

ఖానిలుఁడు. సం. వి. అ. పుం. కన్నపుదొంగ.

ఖానుఁడు, ఖాను, ఖాన. వి. (హిం. ఖాన్.) ౧. తురుష్కప్రభువు.

శా. ఆమాటల్ విని ఖానుఁ డర్థకృత మానత్వాళి దీపించఁగా. రంగా. ౨. ౪౮.

సీ. ఉడుగనివి భ్రాంతిఁ దడగాఖ్లుపడ నిల్చుఖానులు డాఁగఁ జీకటులు చేసె. వసు. ౧. ౪౬.

సీ.అభిభూతఖానమల్కావిష్కృతాయకోధ్వాంతసంతతి కాత్మసంతసిల్లి. నరస. ౨. ౨౦.

౨. ఇది ఒకతెగతురుష్కులపేర్లతుదఁ జేర్పఁబడును.

క...అమీనుఖానుసింగంబునకుక్. యయా. ౧. ౪౪.

క. సెరయునమీక్ఖాన సింగిణీసుల్తానా. యయా. ౩. ౧.

గీ. మేలుసిరు లందునట్టియమీనుఖాన,యొడయఁడొాకనాఁడు నిండుఁ బేరోలగమున. యయా. ౧. ౬.

ఖానోదకము. సం. వి. అ. పుం-త్రాగుట కుపయోగించునీరు కలది-కొబ్బెర చెట్టు. (త్రి. ని)

ఖాయము. విణ. (హిం. ఖాయం) స్థిరము, శాశ్వతము. (శ. ర, వా.)

ఖారము. సం. వి. అ. పుం=ఖారి.

ఖారి. సం. వి. ఇ, ఈ. స్త్రీ. పుట్టి,పరిమాణవిశేషము. (ప్రాఁతలెక్కలలో పుట్టి యనుటకు 'ఖ' అను గుఱుతుకలదు.)

ఖారింపచము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) పుట్టి పరిమితి గలధాన్యము మున్నగునవి వండెడునది. (పాత్రము.)

ఖారికము. సం. విణ. (అ. ఈ. అ)=ఖారీకము. వి. అ. న. మహాపారేవతము, పెద్ద ఈఁడెి.

ఖారీకము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) పుట్టెఁడువిత్తులు విత్తఁ దగినది. (పొలము)

ఖారీవాపము. సం=ఖారీకము.

ఖారీవాపుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) పుట్టెఁడువిత్తనములు చల్లువాఁడు.

ఖార్కారము. సం. వి. అ. పుం. గాడిదయోండ్ర.

ఖార్వ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. త్రేతాయుగము. (విల్యమ్సు)

ఖాలత్యము. సం. వి. అ. న. ఇంద్రలుప్తరోగము, బట్టతల.

ఖాలీ(ళీ). విణ. (హిం. ఖాలీ) ఉత్తది.

గీ. అట్టివలు కాలకించి దమ్మన్న యనియెఁ, గోట ఖాలీయొనర్చుట కేటిసబబు. రంగా. ౨. ౧౪౯.

(వ్యవ) వాఁడు ఖాళీస్థలము కొన్నాఁడు.

ఆయుద్యోగము ఇప్పుడు ఖాళీగా నున్నది.

ఖామందు=ఖావందు. (శ. ర.)

ఖావందు. వి. (హిం. ఖావంద్.) ప్రభువు, నాయకుఁడు, యజమానుఁడు.

శా... మెల్లఁడీ, ఖాళీచేసి యథేచ్ఛ నేఁగు మని మీ ఖావందుకుఁ జ్రాయుమీ. రంగా. ౨. ౧౪౫.

మ. అధికారంబు సహించి వచ్చినసుబా వామీఁద ఖావందవు... రంగా. ౨. ౧౭౪.

ఖాసా. విణ. (హిం. ఖాస్) సొంతమైన. (శ. ర)

ఖిందానము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) ఖేదపడుచున్నది.

ఖిఖి. సం. వి. ఇ. పుం. కిఖి, కొంకనక్క.

ఖిదిరుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. చంద్రుఁడు. ౨. తపస్వి. ౩. దరిద్రుఁడు. (కల్ప)

ఖిద్యమానము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) ఖేదపడుచున్నది.

ఖిద్రుఁడు. సం. వి. అ. పుం. దరిద్రుఁడు.

ఖిన్నము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) ౧. ఖేదము నొందినది, దుఃఖము నొందినది. ౨. దైన్యము నొందినది.

ఖిలము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. దున్ననిది. (నేల.) ౨. ఉత్సన్నము, చెడినది. వి. అ. న. శేషము, మిగిలినది.

శ్లో. అలం దగ్ధైః ద్రుమైర్దీనైః ఖిలానాం శివమస్తు వః. సం. భాగ. ౬. ౪. ౧౬.

ఖిలీభవించు. సం. అ. క్రి. ఖిలమగు, చెడు.

వ... త్రివర్గనాశంబున నుభయలోకమార్గంబును ఖిలీభవించు... కాశీ. ౫. ౨౫౫.

ఖు

ఖుంగాహము. సం. వి. అ. పుం. నల్లనిగుఱ్ఱము. (కల్ప)

ఖుడకము. సం. వి. అ. పుం. గుల్ఫము, చీలమండ.

ఖుదా. వి. (హిం. ఖుదా=స్వయంభువు, దేవుఁడు.) దేవుఁడు.

గీ... రాయలతోఁ బోరి గెలువ మనకు, వశమైయున్న ఖుదా యున్నవాఁ డటంచు. కృష్ణ. ౩. ౨౬. రంగా. ౨. ౨౫౨.

ఖుద్దున. క్రి. విణ. (హిం. ఖుద్) సొంతముగా. (శ. ర.)

ఖురణసుఁడు. సం. విణ. (-స్-అ.ఆ.అ) బుఱ్ఱముక్కువాఁడు.

ఖురప్రము. సం. వి. అ. పుం=క్షురప్రము.

ఖురము. సం. వి. అ. పుం. ౧. గొరిజ. ౨. నఖమను దుగంధద్రవ్యము. ౩. మంగలకత్తి. ౪. మంచపుకోడు.

ఖురళి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. సాము.

ఖురాకము. సం. వి. అ. పుం. పశువు, జంతువు.

ఖురాలకము. సం. వి. అ. పుం. ఇనుపబాణము, గొరక.

ఖురాలికము. సం. వి. అ. పుం. ౧. మంగలపొది. ౨. ఇనుపబాణము. ౩. తలాఁపి.

ర్దనము. సం. వి. అ. న. కుర్దనము, క్రీడ, ఆట.

లాసా. హిం. వి. సౌఖ్యము, నెమ్మది. (శ. ర.)

ల్లకము. సం. విశే. (అ. ల్లికా. అ) ఖుల్లము.

ల్లమము. సం. వి. అ. పుం. ఘంటాపథము, బాట.

ల్లము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ) ౧. అల్పము, క్షుద్రము. ౨. దరిద్రము. ౩. నిష్ఠురము. ౪. దుష్టము. ౫. కనిష్ఠము, చిన్నది. (ఉదా: ఖుల్లపితామహుఁడు. కల్ప)

ల్లసు. వి. (హిం. ఖులాస్) వివరము. (శ. ర.)

ఖుసి. వి. (హిం. ఖుషీ) సంతోషము.

మ. ఖుసి మీఱఁగా సురధాణనిండుఁగొలు వై కూర్చున్నచో ... హర. ౧. ౨౨.

ఖూ

ఖూబు. అవ్య. (హిం. ఖూబ్) సెబాసు, బళీ.

మ. అవురా వా తెలతేట ఖూబు పిలుఁదొయ్యారంబు మజ్ఝారె చ,న్దవతెప్కల్ ... ప్రబంధ. ౪౯౪.

ఖే

ఖేగమనము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ) ఆకాశమునఁ బోవునది. వి. అ. న. ఆకాశగమనము. పుం. కాలకంఠపక్షి.

ఖేచరము. సం=ఖచరము.

ఖేచరి. సం=ఖచరి.

ఖేచరుఁడు. సం=ఖచరుఁడు.

ఖేటము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ) ౧. అధమము, గర్హ్యము. ౨. వృద్ధిజీవి, వడ్డిచేత బ్రతుకునది. వి. అ. పుం. ౧. పంటకాఁపు లుండెడుపల్లె. ౨. కఫము. ౩. గ్రహము. (రవ్యాది) ౪. సునందకము, బలరాము నిగడ. పుం. న. ౧. ఆఖేటము, వేట. ౨. చర్మము. న. ౧. గడ్డి. ౨. డాలు.

ఖేటాయించు=కేటాయించు. స. క్రి. (హిం. ఖేటా) వేఱుపఱుచు. (శ. ర.)

ఖేటి. సం. విశే. (న్. నీ. న్) ౧. పౌరుఁడు, పట్టనవాసి. ౨. కాముకుఁడు.

ఖేటించు. స. క్రి. (హిం. ఖేటా) విడిచిపెట్టు.

మ... మీ రాకోట ఖేటింపుఁడ, న్వృథము ల్దప్పినవల్కు వల్కుఁ దగునే పాశ్చాత్యలోకేశ్వరా. రంగా. ౨. ౧౭౪.

ఖేటితానుఁడు. సం. వి. అ. పుం. వైతాళికుఁడు, స్తోత్రపాఠములతో మేలుకొలుపువాఁడు.

ఖేదకుఁడు. సం. విశే. (అ. దికా. అ) ౧. ఖేదపడువాఁడు. ౨. ఖేదపెట్టువాఁడు.

ఖేదనము. సం. వి. అ. న. ౧. దైన్యము, విన్నఁదనము. ౨. బడలిక. ౩. బాధ. ౪. దారిద్ర్యము.

ఖేదనీయము. సం=ఖేదయితవ్యము.

ఖేదము. సం. వి. అ. పుం. ౧. దైన్యము, విన్నఁదనము. ౨. బడలిక, అలయిక. ౩. బాధ, పీడ. ౪. దారిద్ర్యము, లేమిడి. ౫. రోగము.

ఖేదయత్. సం. శత్రు. ఖేదపెట్టుచున్న.

ఖేదయిత. సం. విశే. (ఋ. త్రీ. ఋ) ఖేదపెట్టువాఁడు.

ఖేదయితవ్యము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ) ఖేదపెట్టఁదగినది.

ఖేదించు. సం. అ. క్రి. ఖేదపడు.

వ... అంగదుండు విన్నఁదనంబు నొంద హనుమంతుండు ఖేదింప లక్ష్మణుండు వగలం బొగుల ... భా. రా. యు. ౨౩౭౪.

ఖేదితము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ) ౧. బాధితము, నొప్పింపఁబడినది. ౨. కలఁతపెట్టఁబడినది. ౩. ఖేదము గలది.

ఖేద్యము. సం=ఖేదయితవ్యము.

ఖేయము. సం. విణ. (అ.ఆ.అ) ఖననీయము, త్రవ్వఁదగినది. వి. అ. న. పరిఖ, అగడ్త. పుం. నీళ్లు పాఱుటకు వీలుగాఁ గట్టినఆనకట్ట.

శ్లో. సేతుశ్చ ద్వివిధో జ్ఞేయః ఖేయో బద్ధ్యస్తథైవ చ, తోయప్రవర్తనాత్ఖేయో బద్ధ్యస్స్యాత్తన్నివర్తనాత్. (అని నారదుఁడు. సం. విజ్ఞా. వ్యవ. వ్యాఖ్య-శ. ర.)

ఖేల. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. క్రీడ, ఆట.

ఖేలనము. సం. వి. అ. న. ౧. కదలుట, అల్లల్లాడుట. ౨. క్రీడ, ఆట. ౩. క్రీడాసాధనము. (చదరంగము మున్నగువానియందలికాయ, సెత్తపలక, మొ.)

ఖేలని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. శారిఫలము, సెత్తపలక.

ఖేలము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) ౧. క్రీడించునది, ఆడునది; విలాసయుక్తము. ౨. చలించునది, అల్లల్లాడునది. వి. అ. పుం. వేణువు, వెదురు. (శే. ని.)

ఖేలి. సం. విణ. (ఇ) ఆకాశమునఁ బోవునది. వి. ఇ. స్త్రీ. క్రీడ, ఆట. పుం. ౧. బాణము. ౨. జంతువు. ౩. పక్షి. ౪. సూర్యుఁడు. ౫. గీతము. (విశ్వము)

ఖేల్లాహము. సం. వి. అ. పుం. తెల్లనితోఁకయు జూలును గలకపిలవర్ణపుగుఱ్ఱము. (వై. ని.)

ఖేసరము. సం. వి. అ. పుం- ఎగురుదానివలె త్వరగాఁ బోవునది-కంచరగాడిద.

ఖై

ఖై(కై)ది(దీ). వి. (హిం. ఖైదీ) చెఱలో నుంచఁబడినవాఁడు. (శ. ర, వా.)

ఖై(కై)దు. వి. (హిం. ఖైద్.) చెఱ, కారాగృహము. (శ. ర, వా.)

ఖైలికము. సం. విణ. (అ. ఈ. అ)-ఖిలమునందలిది-అనుబంధమున నున్నది.

ఖో

ఖోంగాహము. సం. వి. అ. పుం. తెలుపును గోదుమరంగును గలగుఱ్ఱము. (వై. ని.)

ఖోటి. సం. వి. ఇ, ఈ. స్త్రీ. నేర్పుకత్తె, జాణ; మాయలాఁడి.

ఖోడుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) కుంటివాఁడు. వి. అ. పుం. శని. (వై. ని)

ఖోరము. సం=ఖోలము. (కల్ప)

ఖోలకము. సం. వి. అ. పుం. ౧. శిరస్త్రాణము. ౨. పుట్ట. ౩. పూగకోశము, పోఁకగుల్ల. ౪. పాకము. (కల్ప)

ఖోలము. సం. విణ. (అ.ఆ. అ) కుంటిది. (కల్ప)

ఖోలి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. తూణము, అమ్ములపొది.

ఖోల్ముకము. సం. వి. అ. పుం-ఆకాశమున కొఱవివలె ఎఱ్ఱగా నుండునది-అంగారకగ్రహము.

ఖ్యా(క్యా)త. సం. విణ. (ఋ. త్రీ. ఋ.) చెప్పువాఁడు.

ఖ్యాతగర్హణుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) అపకీర్తుఁడు, ప్రసిద్ధమైననింద గలవాఁడు. (వై. ని. అమరము.)

ఖ్యా(క్యా)తము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) ౧. చెప్పఁబడినది. ౨. ప్రసిద్ధము, వాసికెక్కినది. ౩. ఘోషితము, చాటఁబడినది. వి. అ. న. ౧. ప్రకటనము, చాటుట. ౨. చెప్పుట.

ఖ్యా(క్యా)తవ్యము. సం. విణ. (అ.ఆ.అ) చెప్పఁదగినది.

ఖ్యా(క్యా)తి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. ౧. ప్రసిద్ధి, వాసి. ౨. చెప్పుట. ౩. ప్రశంస, పొగడ్త. ౪. (వేదాంత) జ్ఞానము.

ఖ్యా(క్యా)నము. సం. వి. అ. న. చెప్పుట.

ఖ్యా(క్యా)నీయము. సం=ఖ్యాతవ్యము.

ఖ్యాపకము. సం. విశే. (అ. పుం. అ) ౧. తెలుపునది, చెప్పునది. ౨. ప్రకాశకము, బయలుపఱచునది.

ఖ్యాపనము. సం. వి. అ. న. ౧. ప్రకటించుట, తెలుపుట, బయలుపుచ్చుట. ౨. ప్రసిద్ధముచేయుట, ప్రసిద్ధిపఱచుట.

ఖ్యే(క్యే)యము. సం=ఖ్యాతవ్యము.

గ

గ. ఉభ. ఒకానొకయక్షరము.

గ. సం. వి. అ. పుం. ౧. గంధర్వుఁడు. ౨. విఘ్నేశ్వరుఁడు. న. గానము. ఆ. స్త్రీ. గాథ-నానార్థరత్నమాల-(దీనికి తెలుఁగున వ్యస్తప్రయోగము లేదు.)

గఁగ. విశే. పెద్ద. (చూ. గంగడోలు.)

జ: గఁగడోలు, గంగరావి, గంగరేను.

గంగ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. భాగీరథి, హిమవత్పర్వతమునుండి ప్రవహించుచున్నయొకానొకనది; నది, ఏఱు.

గీ. మిన్న యాగొతమిగంగ వన్నె కెక్కు...రసిక. ౭. ౧౬౩.

౩. ఉదకము, నీరు.

ఉదా: ఈబావిగంగ మంచిది. నేను వానియింట ఇంత గంగయైనను త్రాగలేదు. (బ్రా-ఈయర్థము తెనుఁగుననే కలదు.)

గంగక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ=గంగ.

గంగడోలు. వి. (√గంగ. క. గంగదొవల్) ౧. గళముక్రిందితోలు, గళకంబళము, ఆవులకును ఎడ్లకును మెడక్రింద వ్రేలాడెడిపెద్దతోలు.

వ. వెడఁదవీపులును దొరంపు[illegible] వ్రాలువృషభంబులదర్పవికారంబులవలనను... హరి. పూ. ౫. ౧౪౨.

సీ. శరధులు నాలుగు గొరిజపట్టులు గాఁగ పైలింపనది గంగడోలు గాఁగ. సరస. ౧. ౫౬.

౨. పెద్దడోలు.

సీ. సొన్నయుఁ బెద్దడోల్పను గంగడోలన... ఆం. భా. ౩. ౪౬.

గఁగనమ్మ. మి. వి. ఒకానొక గ్రామదేవత.

గీ. గొప్పచింబోతుకదుపులఁ గూర్చి నీకు, గావు వెట్టింతుఁ జమ్మి యోగంగనమ్మ. నీలా. ౧. ౧౧౩.

గంగనుఱుఁగులు. మి.వి. బ-గంగలోని నుఱుఁగులవలె నుండునవి-భక్ష్యవిశేషము.

ద్వి. వరుగులప్పడములు వడియముల్ గంగనుఱుఁగులు... ప్రభులిం. ౪. ౧౫౦పొ. ౧౯౦పం.

గఁగమయిల. వి. నలుపు. విశే. నల్లనిది. (బ్రా.)

గంగమయిలావు=నలుపును పసుపును గలసినవర్ణము గలయావు. (శ. ర.)

గఁగమ్మ. మి. వి. (గంగ + అమ్మ) ౧. గంగనమ్మ. (శ. ర.) ౨. గంగాదేవి.

గీ. విమలడిండీరఖండతండములతోడ, మురువు దీపియు నామోదమును జవంబు, వడువు నొప్పంగ గంగమ్మ నడుపవమ్మ. భీమ. ౪. ౧౬౫.

గంగరావి. వి. (√గంగ) బ్రహ్మదారువృక్షము.

రగడ. రమణ నెసఁగెడుగంగరావులను రావులను ...భాను. ౨. ౭౯.

సీ...గంగరావి యంచనఁగను బ్రహ్మదారు...ఆం. భా. ౨. ౪౨. (దీనిపూవులు పెద్దవిగను పసుపుపచ్చగను ఉండును. బ్రా.)

గంగరేను, గంగరేఁగు. వి. (బ. గంగరేఁగులు-√గంగ) పెద్దకాయలు గలయొకజాతిరేఁగుచెట్టు. (దీని పూవులు పెద్దవిగను పసుపుపచ్చగను ఉండును. బ్రా.)

సీ...జూవపండులు గంగరేనుపండ్లు. కాశీ.3.౬౫.

గీ...కర్కంధువు దవర్చు గంగరేఁ గ్రనంగ... ఆం. భా. ౨. ౭౫.

గంగసిందూరము. మి. వి. బొట్టు పెట్టుకొనుటకు ఉపయోగించునొక జాతిసిందూరము. (వా)

గంగాక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ=గంగ.

గంగాజలములు. సం. వి. అ. న. బ. ధాన్యవిశేషము.

సీ. అర్థిఁ బ్రయాగంబు లాజ్జింప నార్జింపఁగా నోప మెట్లు గంగాజలంబు,లు ... కవిజ. ౧. ౧౩.

గంగాద్వారము. సం. వి. అ. న-గంగ భూమి కవతరించినప్రదేశము-హరిద్వారము, మాయాపురి.

గంగాధరుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. మిన్నువాఁక తాలుపు, శివుఁడు. ౨. సముద్రుఁడు. (త్రి. ని.)

గంగాపుత్రుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. భీష్ముఁడు. ౨. కుమారస్వామి. 3. గంగాతీరమున యాత్రికులచే స్నానాదిక్రియలు చేయించుబ్రాహ్మణుఁడు. ౪. ఒకానొకసంకీర్ణజాతివాఁడు.

గంగాళము. వి. (క. గంగాళ. త. కంగాళం.) ౧. మూతివెడలుపు గలపెద్దపాత్రము.

సీ...తతముఖభాండాఖ్య తనరు బాన,పవ్వ గంగాళము...ఆం. భా. ౨. ౨౭౬.

ఉ. వేళమె కోడికూఁత యగువేళలఁ జల్దిభుజించి బండ్లు గం,గాళము కూడునీరు చపుకారముఁ దేవిడియంపుఁజొక్కు,లో,మైలలమాపు వీపున నమర్చినకేవుగుఱ్ఱాని నెక్కి వ,య్యాళిగఁ బోవు వాఁడు...శుక. 3. ౧౦౩.

౨. భోజనపాత్రము.

గీ. మగనిఁ గూర్కకు మనుచు నమ్మాయలాఁడి, వెడఁదగంగాళమునఁ గూడు గుడిచి లేచి.వేం. పంచ. ౪. ౪౫౬.

గంగి. వి. సాధు వైనయావు.

ద్వి. మంచిగంగులపాలు మఱుఁగంగఁ గాఁచి. బస. పు. 3. ౪౧3 పం.

విశే. సాధు వైనది; పూజ్యము.

ఉత్సాహ...గంగిగోవునంటిసాదుబాఁపనిన్ ని నుస్, జనున పలువ యనఁగ...శశా.౭.3౦.

శా. అన్నా చెల్లెల నయ్యెదన్ విడువు నీ కన్నంబు వెట్టింతు నా,హ్వాన్నాదుల్ ద్విజా గంగి కుక్షి నకటా హింసింప నేలయ్యా...భాగ. ౯. ౨౪౬.

జ: గంగిరెద్దు, గంగెద్దు, గంగెద్దులాట.

గంగిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ=గంగ.

గంగిరెద్దు. వి. (గంగి + ఎద్దు)=గంగెద్దు.

సీ. గంగిరెద్దుకు లేవ ఘనతూర్యరావముల్ కలిమి గల్గెడి వారకామినులకు. రామలిం. ౧౦.

గంగెద్దు=గంగిరెద్దు. వి. (గంగి + ఎద్దు) దాసరులు శృంగారించి యాడించునట్టియెద్దు, దేవవృషభము.

గీ. వెలయు గంగెద్దు నా దేవవృషభసంజ్ఞ. ఆం. భా. ౨. ౨౬౧.

గంగెద్దులాట. వి. (√ గంగెద్దు) గంగెద్దువేషము వేసికొని యాడెడియాట, బాలక్రీడావిశేషము.

సీ. బండ్లికలును జొప్ప బెండ్లమంచంబులు గంగెద్దులాటలు ... గీ. అకట యగచాట్లపాలైతి యాడుకొనుచు. హంస. 3. ౧౪౬.

గంగోలము. సం. వి. అ. పుం. గోమేదకమణి.

గంజే. వి. కృషికి యోగ్యమైనభూమి. (శ. ర.)

గంజ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. గుడిసె. ౨. కల్లుముకాణము, కల్లుపాక. 3. మద్యభాండము, కల్లుకుండ. ౪. గని. ౫. గంజాయి.

క. శిలముఁ బట్టియు గంజా, హాల లుపాంశువ భుజించునధముల నైటం,జాలఁడు వైవన్...అము. ౪. ౪౭.

గంజేనగాలు. వి. బాలక్రీడావిశేషము.
సీ. గంజనగా లన ఖుంజపాదక్రీడగాఁ జెలంగు ...ఆం. భా. ౨. ౩౦౭.

గంజనము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) తిరస్కరించునది.

గంజము. సం. వి. అ. పుం. ౧. గని. ౨. భాండాగారము, బొక్కసము. ౩. గోష్ఠము, పసులసాల. ౪. హట్టము, అంగడి. ౫. తిరస్కారము.

గంజా=గంజాయి. వి. (త. కంజా. హిం. ఘంజా.)
సీ. సారాయికొకచోర గంజాపొడుద్దెమ్మంచు నం గండు ల్వడిఁ గొల్లలాడి రనుమ. కువల. ౧. ౪౧.

గంజాయి=గంజా. వి. ౧. కైపు పుట్టించునట్టి ఒక నొకమొక్క. ఆం. భా. ౨. ౭౩.
౨. గంజాయిచెట్టుఆకు. ఆం. భా. ౨. ౪౧.
౩. కైపు గలుగుటకై గంజాయిపత్త్రితో చేయు పదార్థము, బంగు.
ద్వి. గంజాయి దిసె నేమి కలు ద్రావె నేమి. ద్వి. పారిజా. ౨. ౧౮౮ పొ. ౧౪౫౧ పం.
సీ. బంగు గంజాయి నాఁ బరఁగుఁ గలంజాఖ్య ...ఆం. భా. ౨. ౩౦౪.

గంజి. వి. (సం. కాంజికమ్. త. కంజి. క. తు. గంజి.) అన్నము వార్చినరసము.
సీ. తలఁ బడ్డగుదియదెబ్బలఁ బాఁతమసి యిడి యంబలిగం జిండ్ల నడుగువారు. ఆము. ౬. ౮౫. ఆం. భా. ౨. ౨౫౦.
జ: గంజిగుల్ల, గంజితొరక.

గంజిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ=గంజ.

గంజిగుల్ల. వి. (గంజి+గుల్ల) నీటిబుగ్గవలె లేచెడి బొబ్బ. (శ. ర, బ్రా.)

గంజితొరక. వి. (√ గంజి) గంజిమీఁదిమీఁగడ. (శ. ర.)

గంజో. వి. కూరలు మున్నగునవి అమ్మువీథి, బజారు. (చి. ని, శ. ర.)

గంట¹. వి. (సం. ఘంటా. క. గంటె.) ౧. ఘంట, వాద్యవిశేషము.
గీ. గజముపై గంట వేయించి కలయ వీటఁ, జాటఁగాఁ బంచె నతఁడు... రామా. ౮. ౨౫.
(సందిగ్ధ్నము.) సీ. కనకాచలేంద్రంబు గళమునఁ గట్టినకమనీయ మగుపైఁడిగంట గాఁగ. కు. సం. ౮. ౨౨.
౨. కింకిణి, అలంకారముగా ధరించుచిఱుగంట.
సీ. గంటలమొలనూలు కడిఁదియొడ్డాణంబు నంకరఁబులు పెట్టె నుపిద యోర్తు. యయా. ౪. ౮౯.
౩. రెండున్నరగడియలకాలము.
(వ్యవ) రేయింబవలును ఇరువదినాలుగుగంటలు.
౪. ఒకగడియ. (చూ. గడియారము.) ఆం. భా. ౩. ౫౩.
జ: గంటలమ్మ, గంటవేఁట.

గంట². వి. (క. గంటికె) గడ్డిదుబ్బు, తృణస్తంబము.
గీ. గంట యనఁ బైరుదుబ్బును ఘటిక యొప్పు. ఆం. భా. ౩. ౫౩. (ప్రాఁతిప్రతిపా.)
ఉ. కాలునిదున్న నంది నయి గంటయు దున్నక మంటినా మహా, కాలునినంది దున్న నయి కర్దమమగ్నత లేక మంటినా, హాలికు లెన్నఁడుం దగనియారులచేలును జొడుమల్లునుం, గా లిలి చేల సాగి రిలఁ గల్గుపసిం గొని పేద మున్నుగ౯. ఆము. ౪. ౧౨౪.
గీ. జెల్లుగంటల నాఁబోతు లుల్లసిల్లె. ఆము. ౪. ౧౫౬.
వ. ...ఏ మాతనిపితృపితామహులము మాపట్టినయ పురుగంటవే ళ్లెల్లం గాలుండు మూషకవ్యాజంబునఁ దరతరంబ కొఱికిన నొక్కవేర తక్క యున్నది. భార. ఆది. ౨. ౧౪౩.
శ్లో. వీరణస్తంబకే లగ్నాః సర్వతః పరిభక్షితే. మూషకేన నిగూఢేన గర్తే స్మిన్నిత్యవాసినా. సం. భార. ఆది. ౧౩. ౧౭.

గంటకట్టు=గంట యేర్పడినది యగు,దుబ్బుకట్టు. (శ. ర.)

గంటకత్తి=సస్యనాశము.

సీ. గంటకత్తి యనంగఁ గనుపట్టు నాశంబు ... ఆం. భా. ౨. ౨౩౭.

గంటము. వి. (త. గంటం.) ఉక్కు మున్నగువానితోఁ జేయఁబడి తాటాకులమీఁద వ్రాయుట కుపయోగించుసాధనము.

గీ. పసిఁడిగంటాన...భీమ. ౧. ౯౦.

చ. గడియకు నూఱుపద్దెములు గంటము లేక రచింతు ... వే, నడిదమువాఁడ నూరనసమాఖ్యుఁడ నా కొకరుండు సాటియే. (చాటువు) ఆం. భా. ౨. ౧౯౮.

గంటలమ్మ. వి. (గంట¹లు+అమ్మ) ఒకానొక గ్రామదేవత. (శ. ర.)

గంటవేఁట. వి. (గంట¹+వేఁట) రాత్రి యాడెడిఒకవిధ మగువేఁట, మృగయావిశేషము. (ఇందు దీపములను చిఱుగంటలను ఉపయోగింతురు. బ్రౌ.)

గీ. ముంగివేఁ టేదువేఁట సివంగివేఁట, యుజ్జివేఁటయు గఁటవేఁ బెద్దవేఁట, మొదలుగాఁ గలవేఁటలయందు నెఱింగి, తిన్నఁ డొక్కొక్కతూకు వర్తింపఁ దొడఁగె. కాళ. ౩. ౪౭.

గీ. గంటవేఁటలఁ దిరుగాడుకఱకుటెఱుకు, మూఁక...వేం. పంచ. ౪. ౨౪౦.

గంటవేఁటరి=గంటవేఁట యాడువాఁడు.

ద్వి. వెడవిల్తుఁడనుగంటవేఁటరి గూఁటు, నిడినవివియపోలె నినుఁ దస్తమించె. అ. మ. క. ౨. ౯౭ పా. ౫ పం.

గంటి. వి. (√గంటు) ౧. గాయము, క్షతము.

సీ... విను మొక్కనాఁ డత్తపస్వి శ్రేల్గంటి దర్భ. ఆ. గంటిఁ గూరయునయు గాతిన వర్తించె, నతఁడు తపముసిద్ధి కాత్మఁ బొంగె. భార. శల్య. ౨. ౧౬౦.

శ్లో. క్షతేః కిల కరే రాజన్ స్తస్యశాకరసో ద్రవత్. సం. భార. శల్య. ౩౮. ౩౯.

ఉ. పంటికొలందిఁ జక్కెరలపానక మూరెడు కావిమోవిఁ బ్రేన్గంటి యొనర్చి గుబ్బలెవ గట్టిగఁ జేర్చి కవుంగిలించి...రసిక. ౪. ౧౫.

౨. రంధ్రము, కన్నము.

సీ. క్రౌంచాచలముపోలుగంటిఁ దూఱినరాజహంసము ల్వాడి హాహాహాళులు సేయ. విజ. వి. ౩. ౨౫.

క. తొడిఁదొడిఁ గ్రోవులప్రొవ్వుల, విడిచి దివియలార్చి గంటివెలుఁ గాలోనఁ, బడకుండఁ జెలులు మాటఁగ, నొడయని క్రియ నుల్కు లేకయుండుఁడు సాచ్చె. ద్వా. ౧౦. ౧౨౨.

గంటిసేయు=క్షతముచేయు, గాయము గలదిగాఁ జేయు.

సీ. కోవెల లిగురాకుఁ గొఱికిన నాథుని యధరంబు గంటిసేయంగ నెంచు. దశా. ౩. ౧౭.

గంటిపఱుచు. స. క్రి. (√గంటిపడు) గంటిపడఁ జేయు.

(రంధ్రముపడఁ జేయు)

సీ. ఈసంకుమదగంధి యీ దాడిమవనంబుఁ గాపాడుఁ జిలుకలు గ్రమ్మకుండ ... గీ. ఫలసముత్కరములు గంటిపఱుచు ననుచు. చంద్రా. ౪. ౯౩.

గంటివ(ప)డు. అ. క్రి. (గంటి+పడు)

(గాయముపడు)

లయగ్రాహి. వెంటఁ బడి పట్టుకొని గొంటుతనమేర్పడఁగ, గంటిపడఁ దాఁచుచు మగంటిమి దలిర్పఁ. భా. రా. యు. ౧౪౩౦.

వ. ఒండొరువుల మఱుపెట్టి చూచు వెలగోలుమాపుల నితరేతర ధైర్యంబులు గంటిపడ ...పా

౮. ౨. ౫౨. (క్షీణ మగు అని భావము) అని. ౩. ౧౬.

గంటివెట్టు. స. క్రి. (గంటి + పెట్టు) గంటిపడఁ జేయు.

(బొక్కిపెట్టు)

క. నేఁటి కిది గంటివెట్టఁగ, నేటికి నీబోయ వింట నిడ్డనరము లీ, పూఁటఁ గడపఁ జాలవె యొక, నాఁటం బ్రాణంబు సనునె నవసినమాత్రన్. కేయూర. ౩. ౧౪౩.

గంటీలు=గంట్లు. (క. గంట) వి. బ. కర్ణవేష్టనవిశేషము, ఒకవిధ మగు చెవిప్రోఁగులు.

సీ...ప్రోఁ గన గర్ణ వేష్టనసంజ్ఞయై వెలయుఁ దద్వి, శేషాభిధానమై చెలఁగు గంటీ లొంట్లుపోఁగులు చౌకట్లు నాఁగ...ఆం. భా. ౨.౧౪౯.

గీ. గిలుకుమట్టెలు గంటీలు జిలుఁగుఱవిక, సన్నమావేయికన్నులచలువచీర, పసిమిఁ జెల్కాడు ముంజేతిపచ్చ లమర, దుడ్డెకతనమునఁ దిరుగాడు రెడ్డిసాని. హంస. ౪. ౧౩౯. నవనాథ. ౧. ౫౭ పా. ౧౬ పం.

గంటు. స. క్రి. గాయపఱచు, గాయము గలవానిని గాఁ జేయు.

ఉ. వేఁదుఱుగొన్నమానవుని వేములు గంటియు బిట్టు కాల్చియున్, మోఁదియు నీటఁ ద్రొక్కియును మున్కొని తీర్పఁ గడంగు వెజ్జునట్లు ... నృసిం. ౫. ౧౨.

వి. (సం. గ్రంథిః. క. గంటు) ౧. గంటి, గాయము, క్షతము.

సీ. చికిలిచందురకావిచిగురాకుమును మోవి నంటిన మొనపంటిగంటుఁ జూచి. శుక. ౧. ౨౨౬.

౨. ముడి, గ్రంథి.

(క) హృదయగ్రంథి.

ఉ. దగదగ మంచుఁ గ్రొమ్మెఱుఁగుదండము లై వడి గంటు లాఱుచుం, బగుల [illegible]

మానిని విద్య యనంగఁ బుట్టె ... ప్రబోధ. ౫. ౧౦౯.

సీ. బంధత్రయంబునఁ బవనంబు మధ్యమనాళిమార్గమునకు నూలుకొలిపి, గంటు లాఱుఁ బగుల్పఁ గడు హెచ్చువహ్నిచే మీఁదికుండలిక న్యమేలుకొలిపి. వరాహ. ౧౦. ౫౪.

(ఛ)-వెండ్రుకల-ముడి.

ఆ. బలియుఁ డపుడు వెండ్రుకలు పాచి ముడిచి గం, టెసఁగఁ దాల్చి వీరరసికవృత్తి, నుద్ధతుండు మల్లయుద్ధప్రసాధనం, బమర నిలిచె వేడ్క నమితబలుఁడు. భార. సభా. ౧. ౨౦౦.

గీ. తోయజానన మతిరోయార్తు భూవ మొసఁగి, గోవజవ్యాది పంకించి కురులు దువ్వి, గంటుగా వైచి...పార్వ. ౫. ౧౨౮.

(ట) సంచిరొుక్క-ముడి.

మ...పెలుచం గంటు పుటుక్కనం దునిసి వే పృథ్వింబడెం జాలె... ఆము. ౪. ౩.

౩. గనుపు, పర్వము.

సీ...కన్ను కనుపు గంటు గను పంచనఁగఁ బర్వ,

గీ. మమరు...ఆం. భా. ౨. ౭౪.

జ: గంటి, గంటిపఱుచు, గంటివను, గంటివెట్టు, గంటువెట్టు, గంట్లకచోరము, గంట్లకానుగు.

గంటుబారంగి. వి. (క. గంటుబారంగి.) బారంగి, భార్గి, ఓషధివిశేషము ?.

గీ ... బారంగి గంటుబారంగియుఁ జెఱలేఁ క నఁగ భార్గి వెలయును...ఆం. భా. ౨. ౫౪.

గంటువెట్టు. స. క్రి. (గంటు + పెట్టు) ముడిపడఁ జేయు, ముడుచుకొను.

వ. ఏనిట్టిదాని వినం జాల ననుచు మొగంబు గంటువెట్టుకొని దిగ్గన లేచి పోయె. భార. ఉద్యో. ౩. ౭౩.

శా. చన్నె వానిపరాభవంబునకు నుత్సాహంబు [illegible] కన్నన్ మోములు గంటువెట్టు

కొని రోషాయత్తుఁడై యత్తఱిఁ. నిర్వ. 3. ౧౦౭.

గంటె¹. వి. గరిఁటె.

గీ...గంటె గరిఁటె నా మనను గంటి ... ఆం. భా. ౨. ౨౮౩.

ఆ. గంగిగోవుపాలు గంటెఁడైనను జాలు. వేమ. ౧. ౧౦౫.

గంటె². వి. సజ్జపైరు, సస్యవిశేషము. ?

వ...గంటెకోఁతలుచును...భీమ. 3. ౫౭.

బ. సజ్జలు, ధాన్యవిశేషము.

గంటెకామ. వి. ఒకానొకచెట్టు. (శ.ర.)

గంట్లకచోరము. వి. (√ గంటు.) షడ్గ్రంథికి. (శ. ర.)

గంట్లకానుగు. వి. (√ గంటు.) షడ్గ్రంథము, ఒకజాతికానుగు ?. (శ. ర, చం. ని.)

గంట్లము. వి. గర్భిణులకు పెట్టునూడిద ?

సీ. పూలతేనెలయందుఁ జాలాలిగోర్వంకపిందు గంట్లంబులు పెట్టి పెట్టి. యయా. ౪. ౨౫. (శ.ర. పా-గెంట్లంబులు.ముద్రి.ఇంకను విచార్యము.)

గంట్లు. వి. బ=గంటీలు. (చూ. అనంతునిగంట్లు.)

గండ¹. వి. (సం. గండః. క. గండ=౧. శూరుఁడు. ౨. మగఁడు. త. కండన్=౧. శూరుఁడు. ౨. మగఁడు) శూరుఁడు, వీరుఁడు; మగఁడు.

ఉభయరగండ (గండఁడు)=గజపతులకు అశ్వపతులకు మగఁడు.

సీ. విమతకీర్తిప్రతాపములు నీచే నమకట్టునే యుభయరగండబిరుద. నరస. ౫. ౭౦.

చ. ఉభయరగండ తావకరణోగ్రజయానకము ల్ఘుభుల్ఘుభు,ల్ఘుభు లని మ్రోయఁగా భవదకుంఠితవీరభటు ల్ప్రభుల్ప్రభు,ల్ప్రభులని శత్రు భూపతులపైఁ జోరఁబాఱ నెడ న్విభుల్విభు, ల్విభు లని సంభ్రమింపుదురు వేడ్క నఖర్వ సువర్వభామినుల్. నరస. ౨. ౭౮.

మూరురాయరగండ (గండఁడు)=గజపతులకు అశ్వపతులకు నరపతులకు మగఁడు.

గీ. మూరురాయరగండపెండారమణిమ, రీతిరిం చోళిఁ గలయు నావృతము లగుచు, నంకపాళి నటద్దుకూలాంచలములు, చిత్రమాంజిష్ఠవిభ్రమశ్రీ వహింప. మనుచ. ౧. ౧౨.

గండరగండ(గండఁడు)=శూరులకెల్ల శూరుఁడు.

గీ...మేనగట్టురాశన్నియయును, గలుగుజగముల గండరగండవేల్పు. అచ్చ. రా. యు. ౫౯. నరస. ౫. ౨౦.

జ: గండకత్తెర, గండగొడ్డలి, గండగొడ్డలితాల్పు, గండపెండరము, గండపెండారము, గండపెండెము, గండపెండెరము.

గండ². వి. మ్రొక్కుబడి. (చూ. గండదల, గండదీపము.)

జ: గండదల, గండదీపము.

గండఁడు=గండ1.

(శూరుఁడు, వీరుఁడు; మగఁడు)

క. గండఁడు శంభుద్రోహర, గండఁడు మహీ నన్యదైవగండరులకుఁ దామిండఁ దగువీరభద్రుఁడు, దండెత్తె...వీర. ౫. ౭౯. (ద్రోహరగండఁడు=ద్రోహులకు మగఁడు-రెండర్థములకు నిదే యుదాహరణము.)

గండకత్తెర. వి. (గండ1 + కత్తెర.) మెడను కత్తిరించుకొనెడి యొకవిధమైనకత్తెర; వాఁడియైన కత్తెర.

క. ఈమెఱుఁగుగండకత్తెర,చే మిడిదల యిచ్చు సాహసికుఁడు శిరం బ,ట్లే మసుడఁగ నదుకు కొనం,గా మని చంపుఁ దనుఁ జంపఁ గద్దు, నివాళుల్. కళా. ౬. ౮౩.

ద్వి. దండి పెద్దలమనో ధైర్యంపులతకు, గండకత్తెర దీనికలికివాఱ్చు పు. విష్ణుమాయావిలాసము. ౪. (శ.ర.)

గండకము. సం. వి. అ. పుం. ౧. ఒకవిధమైనశిశు భూషణము, పులిగోరుపదకము. ౨. ఖడ్గమృగము. ౩. అంతరాయము. ౪. విద్యాభేదము. (మే. ని.) ౫. అశ్వకంఠాలంకారము. (వై. ని.) ఉ.శకులార్భకము, చేఁపపిల్ల.

ఆ. కన్నతల్లి కన్నఁ గరుణతే దొకవేళఁ, బట్టిఁ బట్టి తివియుఁ బార్థివేంద్ర, గండకముల కిట్టి గండముల్ గలవిఁకే, మనఁగ వచ్చునెట్లు మనఁగవచ్చు. దశా.౧. ౧౩౬.

గండకి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. గంగానదికి ఉపనది యగుఒకయేఱు. ౨. ఆఁడుఖడ్గమృగము.

గండకీపుత్రము. సం. వి. అ.పుం. సాలగ్రామశిల.

గండకుసుమము. సం. వి. అ. న. ఏనుఁగుచెక్కిలి నుండికాఱుమదము.

గండగొడ్డలి. వి. టొ. (గండ[1] + గొడ్డలి. త. కండ కోడలి.)

సీ. పులుల మొత్తంబుల బోనులఁ జొరఁ దోలి గండగొడ్డండ్లచేఁ జెంపి చెండి. రసిక. ౧. ౧౧౦.

ద్వి. గండగొడ్డట రాచకంఠనాళములు, చెండి చెండాడివైచినబడలికయు. ద్వి. పరమ. ౨. ౧౨౪ పా. ౧ పం.

సీ. ఖండపరశు వొప్పు గండగొడ్డలి యన...ఆం. భా. ౨. ౨౧౭. (ప్రాఁతప్రతిపా.)

ఱ: గండగొడ్డలితాల్పు.

గండగొడ్డలితాల్పు. వి. (గండగొడ్డలి + తాల్పు) పరశురాముఁడు.

సీ. బలురాచమిన్నపొఁజాల బిట్టు పెలిచినగండ గొడ్డలితాల్పు గండడంచె. అచ్చ. రా. యు. ౨౨.

గండగ్రామము. సం. వి. అ. పుం. పెద్దగ్రామము. (విల్యమ్సు)

గండతల. వి. (గండ[2] + తల.) మ్రొక్కుబడికి ఇచ్చెడితల, బలిగా ఇచ్చెడితల.

సీ. మును బావమఱఁది లిమ్ముల నంబికకు గండ దల లియ్య నిరువురతరుణు లపుడు, ప్రార్థింప నద్దేవి ప్రత్యక్షమై వీరిప్రాణంబు లిచ్చెదఁ బాసియున్న, బొందులు దలలును బొందింపుఁ డనిన...భోజరా. ౫. ౨౪౯.

గండదీపము. మి. వి. (గండ[2] + దీపము) మ్రొక్కుబడిదీపము.

క. ఆనాఁటఁ జూచి తలవరు, లే నెలఁతయు గండదీప మెత్తఁగ వచ్చెన్, బోని మ్మని కనుఁగొన నమ్మానిని గుడి సొచ్చి కనియె మగనిన్ మగువన్. శుక. ౨. ౪౯౫.

గండపెండరము=గండపెండారము.

సీ. పొసఁగ నొదలల పొన్నొప్పమిడికమ్ములఁ బూని డాకాల గండపెండర మమర్చి. అచ్చ. రా. యు. ౨౦౩.

గీ. పెద్దపీతాంబరము గండపెండరంబు. దశా. ౭. ౨౫౦.

గండపెండారము=గండపెండరము, గండపెండెరము, గండపెండెము. (గండ[1] + పెండారము.) వి. శూరులు కవులు మొదలగువారు కాలను బిరుదుగా ధరించెడుఅందె.

సీ. డాకాలిగండపెండారంబుదాపున బొమ్మలై వైరిభూభుజాలు వ్రేల. కాశీ. ౧. ౪౫.

సీ. జేజేలయొకిమీఁల జెక్కినగండపెండారంబు పదమునన్ గండుమీఱ. దశా. ౩. ౧౯౭.

గండపెండె(డెరు)ము=గండపెండారము.

సీ. తొలువేల్పురాప్రతిమల చెక్కడపుగండపెండెంబు డాకాల దండిఁ జూప. ఉ. రా. ౨. ౪౨, ౮. ౨౯౭.

గండపెండె(డే)రము=గండపెండారము. (క.గండపెండేర.) ఆము. ౬. ౯౭.

సీ. దండగా మగరాలు దాపినబలితంపుగండపెండెరము డాకాలఁ గ్రాల. రసిక. ౧. ౪౭.

సీ. బిరుదైవతకుఁగండపెండేరమున కీవె తగుదని తానె పాదమునఁ దొడిగె.(పెద్దనచాటువు)

గండభేరుండము. సం. వి. అ. పుం. ౧. రెండుతలలు మూఁడుకన్నులును గల పక్షివిశేషము. (సంస్కృతనిఘంటువులందు భేరుండశబ్దమే కాని యీశబ్దముకనఁబడదు)

శ్లో. వజ్రతుండం వజ్రనఖం వజ్రపక్షం మహాబలం, గండభేరుండవదనం ద్విశీర్షంభీమవిక్రమం. జ్వాలాకరాళవదనం త్రినేత్రం శత్రునాశనం, అనేకకోటిశరభాన్ భక్షయంతం ముహుర్ముహుః. ఏవం ధ్యాయేన్మహావిష్ణుం గండభేరుండరూపిణమ్). మంత్రశాస్త్రము.)

౨. మృగవిశేషము.

వ. మఱియు సింహ ఋషభ శార్దూలగండభేరుండ భల్లూకవరాహాదిమృగంబుల నఖండపరాక్రమంబున ఖండించి...రుక్మా. ౩. ౧౦౦.

గండమాల. సం. వి. అ. స్త్రీ. మెడచుట్టు గడ్డలు లేచెడివ్యాధివిశేషము.

గండమాలము. సం. వి. అ. పుం=గండమాల.

గండము. సం. వి. అ. పుం. ౧. కపోలము, చెక్కిలి. ౨. ఏనుఁగుచెక్కిలి. ౩. బుద్బుదము, నీటిమీఁది బుగ్గ.౪. పొక్కు; కురుపు; పుండు; కాయ, కిణము. ౫.గురుతు. ౬.ఖడ్గమృగము. ౭. అశ్వకంఠభూషణము. ౮. (జ్యోతి) అశ్విన్యాదినక్షత్రములదుష్టఘటికలు. ౯. దుష్టనక్షత్రఘటికాజననమునఁ గలుగుహాని. (ఉదా: మాతృగండము, పితృగండము, మొ.) ౧౦. గుండ్రాయి. ౧౧. (జ్యోతి) విష్కంభాదియోగములలో పదియవది. ౧౨. కవచము. ౧౩. పుంశేఁడుగవ్వలు, నాలుగుగవ్వలు. (శే. ని.) ౧౪. గర్వము. ౧౫. (నాటక) వీథ్యంగములలో నొకటి. విశే. ప్రశస్తము, శ్రేష్ఠము. (ఇదిసమాసమందే-విల్యమ్సు)

గండమూర్ఖుఁడు. సం. విశే. (అ. ఆ. అ) అతిమూర్ఖుఁడు.(విల్యమ్సు)

గండరించు. స. క్రి. (√ గండరువు)-పడియచ్చుమున్నగువానిచే విగ్రహాదులను-నిర్మించు, రచించు, చేయు.

క. పరువడిఁ గులగిరులిడి వా,రిరుహాసనుఁ డొనరి గండరించెనొకో నాఁ,గర మమరి తత్పురంబున, సురుతరమణిహర్మ్యనికర మోలి వెలుంగున్. కు. సం. ౭. ౯౪౩.

గీ...ప్రళయకాలానలమున,గండరించినరూపంబుకరణి భీముఁ, డతిభయంకరాకారత నతిశయిల్లె. భార. విరా. ౨. ౧౩౪.

సీ. కాంచనమణిగణచంచలరోచులఁ గాంతనెమ్మోముగా గండరించి. విక్ర. ౭. ౪౪. మార్క. ౩.౯౩. (శ. ర. పా-సంతరించి.ముద్రి)

౨. క్రి. ఉదయించు, పుట్టు.

సీ. నిండుఁబున్నమనాఁడు గండరించినచంద్రమండలశ్రీలతో మాఱుమలయు, భద్రవిద్యోతాతపత్రంబు గ్రాలుచు మిన్నెటితరఁగల మెలుపుగొలువ ... గీ. సాటి సెప్పంగ రాని రాజసముతోడ, నింద్రుఁ డొప్పారె వైభవసాంద్రుఁ డగుచు. భాగ. ౬. ౨౬౦.

గండరుఁడు=గండఁడు?

క...మహి నన్యదైవగండరులకుఁ దా,మిండఁడగువీరభద్రుఁడు, దండత్తె...వీర. ౪. ౭౯.

(ఇట సంస్కృతసమాసమున ప్రయోగింపఁబడినది.)

గండరులు. వి. బ. (సం. ఖండః ?)తునుకలు. (శ. ర.)

గండరువు=గండారము. వి. పడియచ్చు, ఒత్తిరూపమేర్పఱచుటకై తొలిచి చేసినయచ్చు; అట్టియచ్చునఁ దీసినప్రతికృతి.

క. కరువున గండరువునఁ జిత్తరువున నినచంద్ర రుచులఁ దారలరుచులన్, హరిహారధాత్రాదుల కీ,హరిణము నరిరూపు వడయ నలవియె యెంచున్. భా. రా. అర. ౨. ౩౩.

క. వెన్నెలపోఁతపనులా యన, వెన్నెలగండరువుపనులవిధమున మీఁదన్, వెన్నెలనీరువజీపి రసఁ, గన్నులకిం పొసఁగె నిల సకలరూపములున్. నిర్వ. ౬. ౫౩.

చ. కరువునఁ బోసిరో విధునికాంతి సుధాబ్ధిశరంగఁ దెచ్చి గం,డరు వొనరించిరో హరుజటాస్థలికిం దొడ వైనయేటిపె,న్నురువునఁ జేసిరో యన మనోజ్ఞసితచ్ఛవి నుల్లసిల్లుసుం,దర తురగోత్తమంబు దవుదవ్వులఁ గాంచిరి చారులోచనల్. భార. అను. ౧. ౧౮౩.

గండవడము=కండవడము. (శ. ర.)

క. ఉండిరి కాంతయుఁ బతియును,గండవడము మాటునందుఁ గడు నింపులతో, నిండినవేడ్కలు తనరఁగ, నొండొరులం జూడఁ గన్నులువ్విళులూరన్. షోడ. ౮. ౬౦. విప్ర. ర. ౩.

గండశిల. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. పెద్దబండ.

గండశైలము. సం. వి. అ. పుం. కొండనుండి జారిపడిన పెద్దఱాయి.

గండసాహ్వయ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. గండకీనది.

గండాంగము. సం. వి. అ. పుం. ఖడ్గమృగము.

గండాడు. అ. క్రి. (గండు+ఆడు)-మగపని చేయు-రమించు.

క. చండాలితో ద్విజుం డొగి, గండాడిన వత్తుమన భగము వ్రాసి తగన్, దండువు గొని దేశంబున,నుండక యుండంగ నడుచు టుచితము పతికిన్. విజ్ఞా. ప్రా. ౧౨౬.

గండారము=గండరువు.

రువో యనంగ గం,డారపుబొమ్మయో లె నచటం గదలించుక లేక యుండఁగన్. ఉ. హరి. ౧. ౬౦.

వ... గండారంబులబొమ్మలరహిని మానులకేవను జక్కఁగా మేనుల నినుమంత గదలనీక నిలుచువారును... ప్రబంధ. ౭౮౮.

గండారు. వి. చెఱసాల.

శా. వ్రేలుంగొమ్ములు నేల దారసిలినన్ నెల్లంగరాకుండఁగా, లోలోఁ ద్రిమ్మరునాలిగాడ్పులు పగఁళ్లన్ రేలుఁ బూఁదావులన్, జాలన్ ముచ్చిలిపోవఁ బట్టుకొని పజ్జన్ బచ్చగండార్లలో, సోలన్ గావలిపెట్టె నామని యనన్ జూపట్టె లేదోఁటలన్. యయా. ౪. ౮.

(ప్రయోగాంతరము లేదు)

గండాలి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. తెల్లగరికె. ౨. సర్పాక్షీలత.

గండి. వి. (తు.ను. క. గండి) ౧. రంధ్రము, బిలము.

గీ. సరియ యన గండి యనఁగను సరె యనంగ, బడిలి యన దుంక మన రంధ్ర మడరు ... ఆం. భా. ౧. ౧౪౫.

ఉ. సన్నపుగండి యొక్కటి రసాతలమార్గము పోలె నిప్పుమై... భోజరా. ౫. ౭౫.

వ... నవ్యనారాచభిన్నదేహంబులయి దిగ్గనఁ గ్రొగ్గండ్లవలన నెడలుర క్తస్యందసందోహంబులతో ...భాగ. ౧౦ పూ. ౧౫౪౯. వేం. పంచ. ౩. ౨౦౦.

గండిచేయు=కన్నము కలదిగా చేయు.

గీ. త్రిపురసంహార మొనరించునపుడు హరుఁడు, బండికల్లుగ నీమేను గండిచేసె, నదియు నెలవాటి తెగటాఱునైతి చంద్ర, యకట గోపికయెడ నపథ్యమునఁ జేసి. మనుచ. ౩. ౪౦.

౨. గుంట.

సీ... అకురాలుపుగండ్లయందు... మనుచ. ౬. ౭౭.

౩. సందు, అవకాశము.

ఉ. ...వారును వానియొమ్ములఁ, గీఱఁగ నొండువిండ్లు గొని కిన్కఁ రెలర్పఁగ జేసి శస్త్రియుం, దీఱద గండి గాంచి నరుతేరిపథంబునఁ బోవ వారికిన్. భార. స్త్రీ. ౩. ౭౩.

జ: గండిదొంగ.

గండి. సం. వి. ఇ. పుం. స్కంధము, వేళ్లు మొదలు కొమ్మలవఱకు నుండు మ్రానిభాగము.

గండిక=గండి. (శ. ర.)

గండిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. గులకరాయి.

గండిదొంగ. వి. (గండి+దొంగ) కన్నపుదొంగ.

గీ. వీఁడెపో త్రేలగీముల వెన్నజున్ను, గముఁలఁ గొల్లగ మెక్కినగండిదొంగ. నీలా. ౩. ౫౨.

సీ. ...గండిదొంగనఁ గన్నకాఁడనంగఁ, దగు నురంగాకారికన్కగ నామంబు... అం. భా. ౨. ౭౧.

గండివనము. వి. (సం. గ్రంథిపర్ణమ్) గ్రంథిపర్ణము ?.

గీ. ...గ్రంథిపర్ణంబు పొల్పగు గండివనము, నాఁగ ...అం. భా. ౨. ౬౨.

గండీరము. సం. వి. అ. పుం. ౧. ఏఱువంగ ?. ౨. తుఱజకూర ?. వ. చిత్రికూర ?.

గండీరి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. జెముడు ?.

గండీరుఁడు. సం. వి. అ. పుం. శూరుఁడు.

గండు. వి. (సం. గండః. క. గండు) ౧. మగతనము, మగటిమి, పౌరుషము; బలము, శక్తి, సామర్థ్యము.

గీ. మగతనంబన గండన మగటిమి యనఁ, బౌరుషంబున శాఖ్యలై పరఁగుచుండు. ఆం. నం. మాన. ౫౭.

క. గండున రాధాతనయుఁడు, రెండు దినంబులు పెనంగి... భార. అశ్వ. ౩. ౧౨౪.

క. పాండవులును పాంచాలురు, దండిమగలు వారు నూడఁ దలఁకక నిన్నుకా, ఖండనమునఁ బడవైవఁగ, గండుగలుగు టద్భుతంబు... భార. స్త్రీ. ౨. ౭౭.

౨. మగజాతిజంతువు, పశుజాతిలో మగది; మగకుక్క.

సీ. గండనఁ బోతనఁ గాను దిర్యక్పుంస, పాఖ్యయౌ... అం. భా. ౨. ౧౦౦.

ఆ. గూనివీపు లదుర గొణఁగి తిట్టుచు నేసఁ, గఱచినట్టి కుక్క గండ్లనంగ, మూతినరపమీసముల బోయముమసళ్లు, పందివలలు మోచి పఱచిరపుడు. మనుచ. ౪. ౩౬.

క. ఒడలుబ్బ నిక్కి ముంపటి, యడుగులు ధర నూఁది చిందునలబలమునకున్, జడియక కొరగబ్బిగండె, కుక్కఁ దుఁగడిమిన్ దివిచెఁ గ్రుంగి కొమ్ములయుడుమున్. మనుచ. ౪. ౫౩.

ద. ...నులివెచ్చపెన్నురువు నెత్తురు ద్రావుచు వేఁటదీర్పఁగాఁ, బులితలగుండు గండఁ డనఁ బొల్చినగండిది భూవరోత్తమా. చంద్రా. ౨. ౭౫.

౩. గర్వము.

ఉ. ...దుర్దమదోర్బలు లమ్మహాత్మకుల్, గండున బెట్టు పైఁబడుట కార్యము గాదు ... భార. సౌ. ౧. ౨౨.

సీ. ఒండు చూడందు మూర్ఖుండు మంచు నటించుఁ దొండరై గండాభియుండె ధనదుఁడు ... ఉ. రా. ౩. ౧౪౧.

౪. కోపము.

గీ. అని గయాళించి కొనచు హస్తాంబుజముల, నలరుపాపని దురదుర నరిగి లొట్ల, లోనఁ బడవైచి మొగమునఁ బూనుగండు, తోడ బొమముడి నిగుడ నత్తోయజాక్షి. శుక. ౪. ౪౩.

విశే. మగజాతిది, మగది.

ఉదా: గండుఁదుమ్మెద, గండుమీను, గండుఁబిల్లి.

సీ. చంచులఁ జిగురాకుఁ జించి యాడుచు నలి
కెలుఁగించుగండుఁగోయిలలసొంపు. భార. అను. ౧. ౧౮౧.

గండడఁగు=బలహీనుఁ డగు.

క...భీమసేనుఁ దాఁకి...నొంచిన, గండడఁగక యతఁడు...భార. ద్రో. ౪. ౧౫౩.

గండడఁగించు=గండడఁచు, నశింపఁజేయు.

చ... కైటభదానవభేది యంతరంగము వెడలించెఁ గాని నిను గండడఁగింపకపోయె నింది రారమణిఁ దలంచి రాత్రిచర రాగనిమగ్నుల కేడ ధర్మముల్. వసు. ౪. ౩౭.

చ...క్రోధకామముల గఁడడఁగించి...ఉ. హరి. ౪. ౮౭.

గండడఁచు=ఓడించు,లొంగఁదీయు.

సీ. ఎదిరించుకరియైన బెదరించువారియైన గండడంపఁగఁ జాలుగుండెదిటము. ఇందు. ౧. ౧౫౨.

గండుమిగులు=విజృంభించు; ఒప్పు.

క. పాండవపాంచాలాదులు, గండుమిగిలి బెట్టు దఱుమఁ గౌరవబల మొం,డొండ కలంగెడు నది నీ,గండితనము సూపి కావఁ దగుతఱి వచ్చెన్. భార. ద్రో. ౫. ౯౫.

వ...శిఖండి గాంగేయునకుఁ గట్టెదురుగా నిలిచి గండుమిగిలి యొప్పె ... భార. భీష్మ. ౧. ౧౩౦.

సీ. వికటాస్థిహారముల్ విషధరమాలికల్ గజచర్మవసనంబు గండుమిగుల... గీ... మదమత్తవృషభ మెక్కి,యుద్రుఁ డీవేళ మెలఁగెడు రౌద్రముగను. దశా. ౩. ౫౭.

గండుమీఱు=శక్తిహెచ్చు.

వ...అమ్మహాభాగుండు గండుమీఱి... తనుచ్ఛాయాపూరంబున నక్కానన వెలిఁగించుచు ... మనుచ. ౨. ౭౭.

గండుమెఱయు=గండుమిగులు.

వ.విండు సెలమగండు గండుమెఱసి యేతేరఁ జేత్తి
చూచినతో గవగువ...రాజ. చ.౩. ౧౪౭.

వ. అన్నలుండు ... సంపూర్ణపూర్ణిమాచంద్రబింబము విడంబింపం జాలుసెమ్మొగంబునకుం గళంకాలంకారశంక నంకురింపంజేయం జాలుకోమలశ్మశ్రురాజి విరాజిల్లం గండుమెఱసి...నైష. ౧. ౫౭.

జ: గండాడు, గఁడుతాయి, గండువావిలి.

గండుఁడు. సం. వి. అ. పుం. పూరుఁడు. (కే. ని.)

గండుతాయి. వి. (గఁడు+తాయి) మగతాయి, వజ్రము.

సీ. గండుతానిగ్గుచొకాటంపుమొగముట్టుతో గళీఁ కలపతాణి దుమికి యాడ.ఉ.హరి.౩.౧౩౧.

గండువావిలి. వి. (గండు+వావిలి.) వృక్షవిశేషము.

సీ. కలుజువ్వి వావిలి గండువావిలి యేఱుమద్ది మద్దియును...హంస. ౪. ౧౧.

గండువు. సం. వి. ఉ. పుం. ఉ, ఊ స్త్రీ.తలగడ.

గండూపదభవము. సం. వి. అ. న.సీసము.(కల్ప)

గండూపదము. సం. వి.అ పుం.కించులుకము,ఎఱ్ఱ, వానపాము.

గండూపది. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. శిలి, ఆఁడువానపాము.

గండూష. సం. వి. అ. స్త్రీ=గండూషము.(కే.ని)

గండూషము. సం. వి. అ. పుం. న. ౧. పుక్కిలింత. ౨. పుడిసిలి. ౩. ఏనుఁగుతొండము చివర. (వై. ని.)

గండూషించు. సం. స. క్రి. పుక్కిలించు.

వ...కాదంబరి గండూషించి...మనుచ. ౩. ౭౮.

గండె=గెండె. వి. (సం. గడః. తి. కెండై) మత్స్యవిశేషము; మత్స్యము.

ఉ...పిత డికాను మల్లుమీ, నల్లెయు గండె రొ

య్య పర కాదిగఁ జేపలఁ బట్టి... ప్రబంధ. ౧౯౫.

గీ. తాను సురపానిష్పతనుల్ దాల్చి యకట, కామినీతతి నుడికించుకంటె నట్టె, గండెయు ను నల్లదాసరి గాఁడుఁ గిరియు,హరియు నై పో వుటయ మంచి దనుచుఁ గంబు. ఆము. ౫.౮౧.

గండోలము. సం. వి. అ. పుం. ౧. గుడము, బెల్లము. ౨. గుడకము, బెల్లముతో వండిన ఔషధవిశేషము. ౩. కబళము, నోరుపట్టుముద్ద.

గండోలి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. కచ్చురుసీఁగ. (వై.ని)

గండ్ర[1]. విశే. ౧. ధృష్టుఁడు. (శ.ర, వా.) ౨. పెద్దది. (చూ. గండ్రచీమ.) బ. ౧. పరుషము.

శా. తండ్రీ నాకు ననుగ్రహింపఁగదె వైద్యం బంచుఁ బ్రార్థించినన్, గండ్రల్ గా నటు లాడి ధిక్కృతులఁ బోకాల్తంటివి...మనుచ. ౫. ౧౭.

౨ గట్టివి, పొల్లుకానివి.

గీ. నుఱిపి తూర్పెత్తి కడలకు బిరుసు దిగిచి, గండ్రలుగఁ జేసి రాశి పొంకముగ నిలిపి. శివధ. ౫. ౮.

జ: గండ్రచీమ, గండ్రనూఁక.

గండ్ర[2]. వి. (సం. ఖండః.) ఖండము, ముక్క.

సీ.గనె గండ్ర గండ్రిక గనియ యటంచన నిష్ఠాదిఖండము లెన్నఁ దగును. ఆం. భా. ౨. ౭౫.

ద్వి. గండ్రలు గాఁ గొట్టెఁ గాళ్లను ... పండితా. పురా. ౯౬ పా. అని. ౮. ౮౫.

జ: గండ్రించు.

గండ్రచీమ. వి. (గండ్ర[1]+చీమ) ఉలంకలము, పెద్దనల్లచీమ. (శ. ర.)

గండ్రనూఁక. వి. (గండ్ర[1]+నూఁక) పెద్దనూఁక, పెద్దతండులఖండము. (వా)

గండ్రపురి. వి. పోటికఱ్ఱ ? (గాయపడినవానికిఁ జేయు ఉపచారము.) సీ. వతయాసు వగు బొంది పడకుండుటకు గండ్రపురు లిచ్చుగతిఁ జాలఁ బొత్తులు నిచి.పాండు. ౩. ౫౬. (గండ్రపురి=ఊఁతకోల-వ్యాఖ్య)

గండ్రించు. స. క్రి. (√గండ్ర[2]) ఖండించు, నఱుకు, గండ్రలు గాఁ జేయు.

క...వానితల యిలఁ గూలం, గండ్రించువేల్పుపగతుం, డీండ్రగమారయ్య నితని నెన్నఁగఁ దరమే. చెన్న. ౫. ౨౫౦.

గండ్రిక=గండ్ర[2]. వి. (సం. ఖండకః) ఖండము, ముక్క.

స్రగ్ధర...గండ్రికల్ చేసి నేలన్, నిండించెన్ దుష్పులన్ బన్నిదమున కొకటిన్ లేక యుండంగ నచ్చోన్. యయా. ౨. ౩౨.

సీ.గనె గండ్ర గండ్రిక గనియ యటంచన నిష్ఠాదిఖండము లెన్నఁ దగును. ఆం. భా. ౨. ౭౫.

గంత. వి. (సం. కంథా. త. కందై. క. కంతె.) ౧. కంథ, బొంత.

గీ...కంథ మీఱు బొంత,గం తన... ఆం. భా. ౨. ౧౫౮.

౨. చినిఁగినవలువ.

ద్వి.ఇంతవానికి నీకు నిటు సూది పూని,గంత బొంతయుఁ గుట్టఁ గారణం బేమి. ద్వి. పరమ. ౨. ౮౮ పా. (చి. ని. పా.)

౩.ఎద్దులు లోనగువానిమీఁద వేయుగోనె, మెత్త. (నందివాహనవర్ణనము.) ద్వి. పసమించు ముత్యాలఁ బసిఁడిగంటలును, బసిడిండిగంత యుఁ బొఁపపట్టెడయు...కలిగి...ద్వి. పరమ. ౨. ౭౬ పా.

౪. కనఁబడకుండ ఎద్దులకన్నులకు కట్టెడుచర్మాదికము, కనుమూఁత.

(వ్యవ) ఎద్దుకు గంతలు గట్టి గానుఁగ గాడింతురు.

సా:గంతకుఁ దగినబొంత:- దేనికిఁ దగినది దానికి [illegible] భావము.

క. భోగేచ్ఛ నాకుఁ గల్గిన, నీగతిఁ జరియింప నేటికింటనె యున్నన్, సాగద మున్నిటివిట సం,భోగము గంతలకుఁ దగినబొంతలు లేవే. వైజ. ౨. ౧౦౧.

౦త. సం. విణ. (బు. త్రి. బు) ౧. పోవువాఁడు. ౨. పొందువాఁడు.

౦తవ్యము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) పొందఁ దగినది.

౦తు[1]. వి. (క. గంతు) ప్లుతగతి భేదము.

గీ... ప్లుతగతి భేదంబు జంగ గంతు,దాఁటు పల్టీ దుముకు నాఁ దనరు...ఆం.భా.౨.౧౯౭.

వ... త్రుళ్లి గంతు లిడుగబ్బి బెబ్బులులనలఁగుడుల ... మనుచ. ౪. ౩౭.

చ... కనీనికాద్యుతులు గంతులువైవ ... గంధ. ౪౩.

ఉ... గంతుల,స్తోకత వేసి యొక్కయెడఁ జూచి సమగ్రపుదృష్టి లేకయే,కాకవి కావుకావు మని కాకవిధంబు వహించు నిద్ధరన్. ఇందు. ౧. ౧౩.

బ. త్రుళ్లు, మిడిసిపాటు.

మానిని. అంత మదింపకువే యని పల్కిన నంత మదింపకువే యనుచున్, గంతు లడంచెద లెమ్మని పల్కిన గంతు లడంచెద లె మ్మనుచున్. కళా. ౩. ౧౯౫.

(చంద్రోపాలంభము) ఉ... పూర్వపక్షపుం, గంతుల శేమి చూచెదవుగా తుది నీబహుళార్తిభేదముల్. వసు. ౪. ౭౭.

(సూర్యాస్తమయవర్ణనము) ఉ...రథాంగపంక్తికిన్, గంతులు దీటెఱ నుత్పలవనంబుల నాడఁ గఁ జేరె భృంగముల్. వాల్మీకి. ౩. ౯౭.

గంతుఁబరువు = గంతులు వేయుచుపరుగెత్తుపరుగు.

క. ఆచీకటి వెనుకగిలిచఁ,బ్రాచీదిశనుండి గంతుఁబరువున రవి ధ,ర్మాచలముమఱఁకత్రోవను, వేచనిచెం గాక... భాగ. ౧౦ పూ. ౧౨౯౩.

జ: గంతుగొను.

గంతు[2]. వి. సమూహము, గుంపు.

ఆ. కత్తిగొంటు లైనయత్తగంతు. కు. సం. ౭. ౧౩౫.

రగడ. కలికి కలికిలతలను దుమ్మెదగంతుగంతులు చూడు...వాల్మీకి. ౩. ౧౧౪.

గంతుగొను. అ. క్రి. (గంతు[1] + కొను) ౧. దుముకు, దాఁటు.

వచనమయూరము ... రక్కసులు సిగ్గడిగి భూమిన్, గంతుగొని పాఱి రపకారపరు లాగ్యన్. భాగ. ౬. ౩౭౭.

క ...ధరణికి, గంతుగొనె న్వాడిని బంక్తికంధరుఁ డలుకన్. మొ. రా. యు. ౨. ౩౭.

౨. చచ్చు.

మ...గిట్టెన్ పులు ల్సింగముల్, కడగొట్టెన్ మనుఁబిల్లు గంతుగొనె ... పారంగ. ౧. ౧౦౭. ఆం. సం. మాన. ౫౩. ఆం. భా. ౩. ౭౭.

గంతువు. సం. వి. ఉ. పుం. పోవువాఁడు, వెళ్లువాఁడు.

గంత్రి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. కంబలావృతరథము. (వై. ని.)

గందపట్టె[1](ట్టియ). వి. (సం. స్కంధపట్టికా. ప్రా. ఖంధపట్టిఆ. క. గందపట్టిగె.) తలుపుమీఁద నమర్చబడియడ్డుకొయ్య.

గీ...గంద, పట్టె నా స్కంధపట్టిక పఱలు ... ఆం. భా. ౨. ౨౧.

మ... ఆధాత్రీపువక్షఃకవా,టముపై నె ద్దాకొ గందపట్టెగతి నుండన్ నాడుకే శ్వేద్బుటుల్. కళా. ౭. ౧౧౦.

క. బలిసద్మద్వారేంద్రో,పలఫలకకవాట మనఁగఁ బరఁగె సగని యూర్పులు గందపట్టియలు గాఁ, జెలఁగు...చంద్ర. ౪. ౭౬.

గందపట్టె²(ట్టియ). వి. (గందము + పట్టె) గందముతోఁ బెట్టినరేఖ.

గీ. ఉదుటుగుబ్బలు గలతల్పుటురము నూచి, గందపట్టెలు నూచి బంగారు నూచి, వీటివాకిటి చోటునే విడువ కెపుడు, సుట్లువెట్టుచు నుందురు సోమరవులు. ఆము. ౨. ౧౦.

గీ. గందపట్టె యనంగను జందనాను, లేపనకవాటపట్టికల్ మీఱు ... ఆం. భా. ౩. ౫౮.

(ఇవి 'గందపట్టె¹'కుఁ గూడఁ బ్రమాణములు.)

గందపుఁగొండ. వి. (గందము+కొండ) మలయాచలము.

చ...అ,య్యాళికచ సేదఁదేర్చె నపు డందపుగంధపుఁగొండపయ్యెరల్. రా. వి. ౩. ౭౦.

ఇట్లే గందపుమెట్టు, మొ. ప్రబంధ. ౪౭.

గందపుమ్రాను. వి. ఔ. (గందము+మ్రాను.) చందనవృక్షము.

చ. ననిచినగుజ్జుమావికలనం దగుగందపుమ్రానికొమ్మలం, బెనఁగొనియున్నమల్లికల పెక్కువ గన్గొని...విప్ర. ౩. ౫.

గందపొ(వొ)డి. వి. (గందము + పొడి-త. కందప్పొడి.) గంధచూర్ణము, బుక్కా.

సీ. బలుకప్పురంపుఁదిప్పలు విత్తులుగాఁగఁ బుప్పొడుల్ వలిగందపొడులు గాఁగ. రసిక. ౨. ౧౪.

గీ...గంధచూర్ణంబు చెలఁగు బుక్కా మనంగ, గందవొడి యనఁగాను బుక్కా యన భవ. ఆం. భా. ౨. ౧౬౨.

సీ. అలరుగుత్తులనిండ నలరుపుప్పొడి గుబ్బకవలపై వలఁదుగందవొడిఁ బోల. చంద్రి. ౨.౭౩.

గందము. వి. (సం. గంధః) ౧. చందనవృక్షము.

ద్వి. గందంపుఁగొమ్మలఁ గాలాహి చుట్టు, చందంబునను...ద్వి. పరమ. ౪. ౩౨౯ పా.

౨. చందనపుచెక్క మొదలగునవి అఱుగఁదీయఁగా వచ్చులేపనద్రవ్యము.

ఉ. గందపుఁబూఁత...శుక. ౨. ౯౬.

గీ. గఁద మందంద డెందంబునందు వలఁది. విక్ర. ౪. ౧౫౯.

ఉదా: మంచిగందము, సాంటిగందము, మొ.

౩. వాసన; సువాసన.

ఆ. కంపు గబ్బు గాలు గందంబు వల పన,గంధమెప్పు...ఆం. భా. ౧. ౧౦౬.

ఉ. కమ్మనియూర్పుగాడుపులగందముఁ గ్రోలఁగవచ్చి.. పార. ౩. ౭౧.

ఉ...క్రొత్తకప్రపుం,గందముచందముం దెగడుఁగన్నియకెమ్మెయితావి...నీలా. ౧. ౫౭.

జ: గందపట్టె², గందపుఁగొండ, గందపుమ్రాను, గందపొడి.

గందొడివాఁడు. వి. (తోలుబొమ్మలాటలోని) హాస్యగాఁడు; హాస్యగాఁడు.

సీ. పూల్గట్టుసాతానిబోడి కుంగర మిచ్చు గందొడివానికి విందు సేయు. హంస. ౫. ౧౩౪.

గంధకము. సం. వి. అ. పుం. ఉపధాతువిశేషము, ఒకమందుదినుసు.

గంధకారి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ముసుఁగుఁదామర.

గంధకారిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. వాసనద్రవ్యముల వాయితిపఱుచుపనికత్తె, సైరంధ్రి.

గంధకాళి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. యోజనగంధి, సత్యవతి. (వ్యాసునితల్లి.)

గంధకాష్ఠము. సం. వి. అ. న. అగురువు. (త్రి. ని-శంబరచందనము. రా. ని.)

గంధకుటి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. మురయనుగంధద్రవ్యము.

గంధగజము. సం. వి. అ. పుం. గజవిశేషము.

శ్లో. యస్యగంధం సమాఘ్రాయ నతిష్ఠన్తి ప్రతిద్వి

పాఃస వై గంధగజో నామ నృపతే ర్విజయావహః. (ఆ. ని.)

ఇట్లే గంధద్విపము, మొ.

గంధచేలిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. కస్తూరి (రా. ని, త్రి. ని)

గంధజ్ఞ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ఘ్రాణేంద్రియము, ముక్కు.

గంధతూర్యము. సం. వి. అ. న. యుద్ధమున వాయింపఁబడు భేరి మొదలగువాద్యము.

గంధతైలము. సం. వి. అ. న. ౧. చందనమునుండి తీసినఅత్తరువు. ౨. సువాసన గలనూనె.

గంధదారువు. సం. వి. ఉ. న. అగలు?.

గంధధూళి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. కస్తూరి.

గంధనకులము. సం. వి. అ. పుం. చుంచు. (వాచ)

గంధనము. సం. వి. అ. న. ౧. ఉత్సాహపెట్టుట. ౨. ప్రకాశనము, బయలుపఱచుట. ౩. హింసించుట, బాధించుట. ౪. సూచించుట. ౫. ఉద్వర్తనము, నలుఁగు పెట్టుట.

గంధనాకులి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. సర్పాక్షి ?.

గంధనాళి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ముక్కు. (త్రి. ని.)

గంధనిలయ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ఒకజాతిమల్లె ?.

గంధపత్ర. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. శటి, ఒకవిధ మగుకచోరము ?.

గంధపత్త్రి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. అజమోద, ఒకజాతిఓమము ?. ౨. అశ్వగంధ, పెన్నేరు ?.

గంధపలాశి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ.=గంధపత్త్ర ?.

గంధపలాశిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. పసుపు. ౨. గంధపత్త్ర, శటి?.

గంధపాషాణము. సం. వి. అ. పుం. గంధకము.

గంధపిశాచిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. గుగ్గిలము మున్నగువానిధూపము.

గంధపుష్ప. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. నీలి ?.

గంధపుష్పము. సం. వి. అ. పుం. ౧. వేతసము, ప్రబ్బ ?. ౨. కేతకము, మొగలి ?. ౩. అంకోలము, ఊడుగు ?. ౪. బహువారకము, విరిగి ?.

గంధఫలి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. ప్రేంకణము ?. ౨. సంపెఁగ మొగ్గ.

గంధబంధువు. సం. వి. ఉ. పుం. మామిడి చెట్టు.

గంధమాదనము. సం. విణ. (అ. ఈ. అ.) సుగంధముచే పరవశము చేయునది. వి. అ. పుం. నల్లని పెద్దతుమ్మెద. ౨. గంధకము. పుం. న. ఒకానొక కొండ. (ఇది మేరువునకుఁ దూర్పున నున్నది. సుగంధివనములకు ప్రసిద్ధము.) న. గంధమాదనపర్వతమందలి ఒకానొక యడవి.

గంధమాదని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. మద్యము, సారాయి. ౨. బదనిక ?.

గంధమాదిని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. లక్క. ౨. మురయనుగంధద్రవ్యము ?.

గంధమార్జారము. సం. వి. అ. పుం. ఖట్టాసము, పునుఁగుపిల్లి.

గంధము. సం. వి. అ. పుం. ౧. సువాసన; వాసన. ౨. లేశము, సూక్ష్మాంశము. ౩. గంధకము. ౪. అఱుగఁదీయఁగా వచ్చినలేపనద్రవ్యము, గందము. ౫. సంబంధము. ౬. గర్వము.

గంధమూలము. సం. వి. అ. పుం. కులంజనము?.

గంధమూలి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. గంట్లకచోరము?.

గంధమూషి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. చుంచు.

గంధమూషికము. సం. వి. అ. పుం. చుంచు. (త్రి. ని.)

గంధమృగము. సం. వి. అ. పుం. ౧. పునుఁగుపిల్లి. ౨. కస్తూరీమృగము.

గంధమోదనము. సం. వి. అ. పుం. గంధకము.

గంధమోహిని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ-గంధముచే మోహింపఁజేయునది-సంపెఁగమొగ్గ.

గంధరసము. సం. వి. అ. పుం. బాలెంతబోళము, గోపము.

గంధరసాంగకము. సం. వి. అ. పుం. సరలనిర్యాసము, దేవదారువృక్షముయొక్క బంక.

గంధరాజము. సం. వి. అ. పుం. ౧. ఒకానొకపూలచెట్టు. ౨. ఒకజాతిమల్లెౕ. ౩. ఒకవిధమైనగుగ్గిలము, కణగుగ్గులువు. ౪. జవాది యనుగంధద్రవ్యము. ౫. చందనపుమ్రాను.

గంధర్వనగరము. సం. వి. అ. న. ౧. గంధర్వుల పురము. ౨. భూమియందు ఎండమావులవలె ఆకాశమందు తోఁచుమిథ్యానగరము. (ఇది కనఁబడినపుడు అశుభము కలుగును.)

ఇట్లే గంధర్వపురము, మొ.

గంధర్వము. సం. వి. అ. పుం. ౧. కడఁతి, ఒకజాతిమృగము. ౨. గుఱ్ఱము. ౩. అంతరాభవసత్త్వము,మరణమునకును తిరిగి జన్మించుటకును మధ్యకాలమున యాతనాశరీరము ధరించినప్రాణి. ౪. మగకోయిల.

గంధర్వవిద్య. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. సంగీతవిద్య.

గంధర్వవేదము. సం. వి. అ. పుం. సామవేదోపవేదము, సంగీతమూలగ్రంథము.

గంధర్వహస్తము. సం. వి. అ. పుం. ఆముదపుచెట్టు.

గంధర్వుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. దేవయోనివిశేషము. ౨. పాటపాడువాఁడు, గాయకుఁడు.

గంధలత. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ప్రియంగువు, ప్రేంకణముౕ.

గంధవతి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ-గంధము గలది-౧. భూమి, నేల. ౨. మత్స్యగంధి, సత్యవతి. (వ్యాసుని తల్లి.) ౩. మద్యము. ౪. అడవిమల్లెౕ. ౫. మురయనుగంధద్రవ్యముౕ. ౬. వాయుదేవుని పురము.

గంధవహ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ-గంధమును గ్రహించునది-నాసిక, ముక్కు.

గంధవహాయనము. సం.వి.అ.న.వాతాయనము,గవాక్షము, కిటికీ.

ఉ. వచ్చితటం బురాంగనలు వారక నొండొరులాజ్ఞ మీఱి మేల్,మచ్చులు చేరియుం గృహసమంచితగంధవహాయనంబులం, విచ్చగహత్తియుం వెడలి వీథుల రచ్చల బాయుదీరియుం, ముచ్చట మీఱఁ దద్విభవముం మది మెచ్చుచుఁ జూచునయ్యెడం. ఉ. హరిశ్చ. ౪. ౨౨.

గంధవహుఁడు. సం. వి.అ. పుం-గంధమును కొనిపోవువాఁడు-వాయువు, గాలి.

గంధవాహ. సం=గంధవహ.

గంధవాహము. సం. వి. అ. పుం. కస్తూరీమృగము.

గంధవాహుఁడు. సం=గంధవహుఁడు.

గంధశుండిని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ-దుర్గంధము గలముట్టె గలది-గంధమూషి, చుంచు.

గంధశేఖరము. సం. వి. అ. పుం. మృగమదము, కస్తూరి.

గంధసరులు. మి. వి. బ. ధాన్యవిశేషము.

సీ. కుసుమపూరాజనాల్గుత్తిబల్గుత్తులు కస్తూరిపట్టెలు గంధసరులు. గీ ... ఆదియగు పేరు గలుగు వడ్లు...హంస. ౪. ౧౫.

వ...పచ్చదినసరులు గంధసరులు ముద్దిగండ్రలు ...ప్రబంధ. ౧౧౨.

గంధసారము. సం. వి. అ. పుం. ౧. చందనముౕ. ౨. ఒకజాతిమల్లెౕ.

గంధసోమము. సం. వి. అ. న. తెల్లగలువౕ.

గంధహారిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. గంధకారిక, సైరంధ్రి.

గంధాఖువు. సం. వి. ఉ. పుం. చుంచు.

గంధాఢ్యము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) గంధముతో నిండినది. వి. అ. పుం. ౧. చందనవృక్షము. ౨. నారింజ ?. న. ౧. చందనము. ౨. జవాది యనుగంధ ద్రవ్యము.

గంధామ్ల. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. అడవిమాదిఫలము ?.

గంధారము. సం. వి. అ. పుం. ఒకానొక దేశము.

గంధాశ్మము. సం. వి. న. పుం. గంధకము.

గంధి. సం. విణ. (ఇ) గంధము గలది. (ఉత్, పూతి, సు, సురభి, శబ్దములు పూర్వపదములుగా నున్నట్టిదియును ఉపమానవాచకము పూర్వపదముగా నున్నట్టిదియు నగుపరిమళవాచకగంధశబ్దమునకును ఉత్తరపదమగు అల్పార్థకగంధశబ్దమునకును బహువ్రీహిసమాసమున ఇకారాంతాదేశము చేయు 'గంధి' యను రూపము గలుగును - ఉదా: సుగంధి పుష్పము, పద్మగంధ స్త్రీ, ఘృతగంధి భోజనము = నేయి కొంచెము గలభోజనము.) వి. న. పుం. నల్లి.

గంధికము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) గంధము గలది. వి. అ. పుం. గంధకము.

గంధికుఁడు. సం. వి. అ. పుం. పరిమళద్రవ్యముల నమ్మువర్తకుఁడు.

గంధిని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. మురయనుగంధ ద్రవ్యము ?.

గంధో(ధా)తువు. సం. వి. ఉ. పుం. పునుఁగుపిల్లి.

గంధోత్తమ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. మద్యము, కల్లు.

గంధోలి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. కణుఁదుతీఁగ. ౨. కచోరము ?.

గంప. వి. (క. గంపె.) వెదురు లోనగువానితో నల్లినపాత్రము, కండోలము.

చ... పేఁపగంపలన్, దళ మగుచున్న చెంగలువదండల... ఆము. ౧. ౭౫.

సీ... కండోల మెసఁగును గంప యనఁగ. ఆం. భా. ౨. ౨౮౦.

జ: గంపపులుఁగు, గంపసిడి.

గంపపులుఁగు = గబ్బిలుఁగు. వి (గంప + పులుఁగు) కుక్కుభము, అడవికోడి. (వీనిని గంపలతో తెచ్చి అమ్ముదురు - బ్రౌ.)

సీ... కుక్కుభంబు గబ్బిలుఁగు గంపపులుఁ గనఁగ, వఱలు... ఆం. భా. ౨. ౯౭.

గంపసిడి. వి. (√ గంప) గ్రామదేవతకు మ్రొక్కు చెల్లించుటకై మనుష్యుని గంపలోఁ గూర్చుండఁబెట్టి యూఁచెడుసిడి. (చూ. సిడి.)

గంబుర(ము) = కప్పురము.

ఉ. కారుమెఱుంగు రాచిలుక కస్తురిపీణె పదాఱువన్నెబం, గారము రస్తుకుప్ప తెలిగంబుర వెన్నెలలోని తేట యొ, య్యారపుఁ డెంకి యందము లెన్నిటికిం దగుపట్టుఁగొమ్మ సిం, గారపుకొంతి యైనకులకాంత నయో యెడఁబాయ నేర్తునే. శుక. ౧. ౯౮.

సీ... గంబూర గంబుర గంబురా గంబురమ్ము గంబూర మ్మన మ్మను ఘనసారము... ఆం. భా. ౨. ౧౬౨.

గంబురా = కప్పురము.

శా. శ్రీవిన్నాణపుగుబ్బచన్నుల నయారే గంబురా గుప్పి ముక్తావల్లుల్ ఘటియించె దేమి శశికిన్ దారాప్రయుక్తం బనే, భావంబో యని పల్కు కల్కి చెలి సంభావింపకాంచీపురి, దేవుం డీవుత సీనయార్క్యమణికిన్ దీర్ఘాయురారోగ్యముల్. శశాం. ౧. ౧. ఆం. భా. ౨. ౧౬౨.

గంబూర(ము) = కప్పురము.

సీ. ఏపీట సతులపాలిండ్లపై గంబూర నవహారము
లచిప్పకవుచు మాన్పు. ఆము. ౨. ౩.

సీ. మొత్తమై మారుతాయత్తమై గంబూర మెగ
యవితానముల్ బిగియ వలదు. వసు.౧.౧౪౧.
ఆం. భా. ౨. ౧౬౨.

జ: గంబూరరాజనాలు.

గంబూరరాజనాలు. వి.బ. (√గంబూర) ధాన్య
విశేషము.

సీ. సంపంగెపూవడ్లు జాజిరాజనములు గంబూర
రాజనాల్కన్నెసరులు. హంస. ౪. ౧౨౫.

గంభారి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. గుమ్ముడుకి.

గంభీరము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) ౧. లోఁతుగల
ది. (నది, మొ.) ౨. దురవగాహము, గ్రహింప
రానిది. (హృదయము అర్థము, మొ.) ౩. మంద్ర
ము.(ధ్వని) వి. అ. పుం. ౧. తామర కి. ౨. జంబీ
రము, నిమ్మ కి.

గంభీరవేది. సం. వి. న్. పుం. తోలుఊడునట్లును
నెత్తురు కాఱునట్లును మాంసము ముక్కలుగా
పడునట్లును ఖరిగోలలతోడను అంకుశములతో
డను పొడిచి యెంత బాధ పెట్టినను ఒడలెఱుం
గకుండునట్టియేనుఁగు; చిరకాలమునకు శిక్షను
గ్రహించుఏనుఁగు.

గంభీరిమ(ము). సం. వి. న్. పుం. గాంభీర్యము.

గగన(నే)చరము. సం. విణ. (అ. ఈ. అ) ఆకాశ
మునఁ దిరుగునది. వి. అ. పుం. ౧. పక్షి. ౨. గ్ర
హము. ౩. రాశిచక్రము.

గగనము. విణ.(చి.ని,శ.ర-సం.ఘనమ్? గహనమ్?)
దుర్లభము.

సీ.గగనఘంటాపథక్రమణశీలున కెంత గగన మ
య్యెలతాంగి కానుఁజదలు. వసు. ౩. ౯౯.

ద్వి. వేఁడెదఁ గాదేని వెడలునాయుంప, వాఁడి
మినైనను వార్ధి నింకింపఁ [illegible] పవనతనూజ, కంథిదాఁటుట యెంత గగనం
బు నాకు. ౮౦. రా. యు. ౨౫౦ పా.౧౦౯౦.

గగనము. సం. వి. అ. న. ౧. ఆకాశము. ౨. (గణి
త) శూన్యము, సున్న.

గగురు=గగ్గురు, గగురుపు. వి. భయహర్షాదులచేత
మేనివెండ్రుకలు నిక్కఁబొడుచుట, రోమాంచ
ము.

సీ. పులకలనంగను బులకరమనఁగను గగ్గురనం
గను గగురనంగ,గరుపాల్పనంగను బరఁగు
రోమాంచంబు...ఆం. భా. ౧. ౧౪౧.

జ: గగురుపాటు, గగురుపాఱు, గగురుపాడము,
గగురుపొడుచు, గగురుపొడుపు.

గగురుపా(ర్పా)టు. వి. (√గగురు) రోమాంచ
ము.

గీ. గగురుపాటును వడఁకును గానిపింప, నెల్లను
మనోవితానంబు నెనసి క్రొల్వ,మంచుజిగిసట్టి
పొగడ విరించనుండు, గరుణఁ బౌలస్త్యజాన
కు సాక్షాత్కరించె. ఉ. రా. ౧. ౨౨౧.

సీ. పైపచ్చలతాళి మీఱ మొల్కలగగుర్పా
టుఁగనుక మూనె రత్నగర్భ. ఉ. రా. ౧.
౧౩౬.

గగురుపా(ర్పా)ఱు. అ. క్రి. (గగురు+పాఱు)
గగురుపాటు కలది యగు.

మ. కమలాకామినిపాణిపంకజము సోఁకన్ మై
గగుర్పాఱ నక్కమలాక్షుం డనిశంబు సా
త్త్వికమునన్ గన్పట్టియున్ సద్విలాసము
నన్ సాత్త్వికమూనె...ఉ. రా. ౮. ౩౧౧.
పాం. ని. మాన. ౨౪.

గగురుపు(ర్పు)=గగురు. వి. రోమాంచము.

ఉ.గుప్పున నవ్వు డప్పుడఁతిగుబ్బలు మించె గగు
ర్పుకూర్పునన్. చంద్రా. ౬. ౧౪౨.

గగురుపొ(ర్పొ)డము. అ. క్రి. (గగురు+పొడ
ము) గగురుపాటుగలది యగు.

(యోగనిష్ఠనివర్ణన) చ. జొటజొట ధారగా వడియుచుం గడలెత్తునుధారసంబు గ్రుం, గుటగుట నప్పుటప్పటికిఁ గ్రోలుచు నాలుగురెండు మూలలన్, గుటిలత దాల్చుభోగిని గగుర్పొడమించుచు దక్షిణశ్రవస్తటవిసరత్పయోదనినదంబునఁ జొక్కుచు మబ్బు గ్రక్కుచున్. పాండు. ౮. ౮౫.

గగురుపా(ర్పొ)డుచు. అ. క్రి. (గగురు + పొడుచు) రోమాంచిత మగు, పులకించు; (రోమములు) నిక్కు.

సీ. ...పులకలొత్తెను గగుర్పొడిచె... గీ....అనఁగఁ దగును రోమాంచనామముల్ ... సాం. ని. మాన. ౨౮.

చ...సమ్మదాశ్రులన్, దొలఁచినయట్లు వోయెడుఁ గనుంగవకాటుక చేఁటులెత్తఁ జెక్కులమకరీవిలాసము గగుర్పొడుచున్ హరిఁ జూచువేళ...పారి. ౩. ౧౨.

గీ. కైదువలు విడిచి యొడళ్లు గగురుపొడువ, నంత నంతఁ గకావిక లైనవారిఁ, గని మురుండు కుబేరునిఁ గదిసి యేసెఁ, బ్రతిభయాశీవిషోపమబాణతతుల. ఉ. హ. ౧. ౮౧.

ఉ. గుబ్బ మెఱుంగుఁజన్గవ గగుర్పొడుచున్ ...మనుచ. ౨. ౨౯.

క... మెయి గగుర్పొడువఁగ ... పారి. ౧. ౧౨౨.

మహాస్రగ్ధర ... కాంచెన్, శలసంతానంబు మేనన్ గగురుపొడిచి కన్పట్టనున్నట్టి యేదున్. కళా. ౬. ౧౬.

గగురుపా(ర్పొ)డుపు=గగురుపాటు. (√గగురుపొడుచు)

సీ. మొగలిపూఁబొదలు మోమునఁ జేర్చుచీరగాఁ బూరిమోసులు గగుర్పొడుపు గాఁగ...గీ. వేలుప్రోయాలు దనముద్దుఁజాలిఁ దలఁచి, తెలిపి గనరానివంతలఁ గొఱలి యొఱలె. అచ్చ. రా. కిష్కి. ౬౬.

గగ్గు. వి. గద్గదిక, డగ్గుత్తిక.

సీ గగ్గు నా వెలయు గద్గదిక ... ఆం. భా. ౧. ౧౨౨.

అ. క్రి. సంకోచించు. (శ. ర.)

గగ్గురు=గగురు. వి. రోమాంచము.

సీ. పులక లనంగను బులకర మనఁగను గగ్గురనంగను గగురనంగ, గరుదాల్పనంగను ఖరగు రోమాంచంబు...ఆం. భా. ౧. ౧౮౧.

గగ్గులకాడు. వి. ఔ. (గగ్గులు+కాడు) ధాన్యము రాల్చినకంకులరాశి. (శ. ర.)

వి. ౧. చెల్లాచెద రైనది; నిస్సారము.

సీ. తలలు పీడంగ విద్యాధరు ల్పఱచిరి గగ్గులకాడైరి ఖచరవరులు. పారి. ౫. ౩౭.

సీ. గగ్గులకాడైరి కలఁగి రోటాజిరి వెలవెల్ల నైరి నిర్వ్యాజఁగుపడిరి. హర. ౩. ౧౦.

క. చదిపెం గాలుబలంబులఁ, గదిమెన్ గజంబు పొఁజు గగ్గులకాడై, చెదరంగ... కాళ. ౨. ౮౧. కాశీ. ౭. ౮౭.

౨. చెదరఁగొట్టునది.

ఉ. సిగ్గునకుం బికాపికలు చిత్తసమున్నతి పేరివార్తకున్, గగ్గులకాళ్లు శంకలకుఁ గన్కని యొగ్గుఁ బుట్టునల్కకున్, సగ్గిపముగ్గిపల్ నిలువు సైరణకున్ గనసీనియొత్తికో, గ్లగ్గడమానకుం బతికి నయ్యె యథేష్టగహాప్రసంగముల్. కవిక. ౩. ౨౨౯.

గగ్గులకాటఁగల్పు=నాశము చేయు, పాడు చేయు.

ఉ. డగ్గఱి యెవ్వఁడో కటకటా శివలింగము మీఁదిరత్నముల్, గగ్గులకాటఁగల్పి ములుకంపలు తీవలు వెట్టె నేఁడు...కాళ. ౨. ౧౧౦.

గగ్గులకాడులు గావించు=వధియించు.

సీ. గగ్గులకాడులు గావించె ముగియించె...గీ... అనంగఁ బొందగు వధించె, ననుటకు సమాఖ్యలు. ఆం. భా. ౩. ౧౨౩.

గగ్గులు. వి. బ. నుఱిచినకంకులు. (శ. ర.)

జః గగ్గులకాడు.

గగ్గెర. వి. ఒకానొక చెట్టు. (ఇది తెల్లగగ్గెర, నల్లగగ్గెర అని ద్వివిధము.)

గీ. దవనమును గగ్గెరయు బిల్వదళము లాది, మైన పూజార్హవస్తువు లపుడు దచ్చి, వంతులకుఁ గొండపాడువుగా వైచుటయును. ఉ. రా. ౩. ౨౦౧.

గగ్గోలు. వి. ౧. క్షోభము, కలఁత; అల్లరి.

గీ. అపుడు గొందఱు మృగయు లయ్యడవిఁ జూఱి, ఘోరముగ నెల్లకడల గగ్గోలు గాఁగఁ, గూఁత లిడి చోఁపుటయు మృగకులము గలఁగి, బయలువెడలినఁ గాంచి యప్పార్థివుండు. ౯సిక. ౧. ౧౦౮.

గీ. గొల్లవాడల నెల్ల గగ్గోలు పుట్టి ... నీలా. ౩. ౫౫.

గీ. గొల్లగాఁ గూఁక లిడుచు గగ్గోలు నేసి, లేవకుండిన విసిగి యాలెంక లినుప, ద్రుడ్ల గుదియలఁ బిడికిళ్ల రోఁకళ్లులను, మొత్తి ... అచ్చ. రా. యు. ౨౨౭.

౨. పరాక్రమము, శక్తి?

గీ. బేలుపోవనిపాలదిండ్ల నూలుకొనుచు, దీలుడఁ గొట్టునట్టిగగ్గోలువాఁడ. ప్రబంధ. ౨౨౪. (ప్రయోగాంతరము లేదు)

గగ్గోలుగ=౧. అధికముగా.

ఉ...గ,గ్గోలుగ నుప్పతిల్లె బిగిఉబ్బులపైఁ బులకాంకురావళుల్. గంధ. ౭౩.

౩. ఆకస్మికముగా?

క. ఈరీతి మెలఁగువారల, దారుల్ విని రాజకొడుకు ధవళాఖ్యాకుం, డౌరా గగ్గోలుగ న, న్నారిపయిం బనుచు నని ఘనం బగుప్రేమన్. శుక. ౨. ౨౧౫.

జః గగ్గోలుపడు.

గగ్గోలుప(వ)డు. అ. క్రి. (√గగ్గోలు) ౧. క్షోభపడు, కలఁత నొందు.

(పురూరవుఁడు) గీ... ఏఁగెఁ జటులపటహ, ఘూర్ణితధ్వని దిశలు గగ్గోలుపడఁగ. కవిరా. ౩. ౧౪.

ద్వి. చే నొక్కరుండ నన్నిటఁ దోడొకరిఁ, గానక బెగడి నల్గడలు చూచుచును, బడలుచు గగ్గోలుపడి మోరటిలుచు. విష్ణు. పు. ౩. ఆ. (శ. ర.)

౨. అతిశయించు.

వ...నీలంపునిగ్గులు గగ్గోలుపడుకొనపాపిరిం గాఁగిలించిన పొగడగుంపులనట్టనడుమ...కువల. ౪. ౯౨.

గచ్చె=గ్రచ్చె. వి. (త. గళిచ్చి. క. గజ్జిగె.) యషాక్షి ౯.

ఆ. ఇచ్చువానియొద్ద నీనివాఁ డుండినఁ, జచ్చుఁ గాని యీవి సాగనీఁడు, కల్పతరువుక్రింద గచ్చచెట్టున్నట్లు... వేమన. ౨. ౭.

సీ. గచ్చగ్రచ్చనఁ జెల్వు గాంచుఁ గాచస్థాలి...ఆం. భా. ౨. ౪౯. (ఈయర్థము కాచస్థాలీశబ్దమునకు సంస్కృతనిఘంటువులలో లేదు.)

జః గచ్చకాయలు.

గచ్చెకాయలు. వి. బ. (√గచ్చె) గచ్చకాయలాట, బాలక్రీడావిశేషము.

సీ. గచ్చకాయలు కిఱ్ఱుగానుఁగత్రిప్పుళ్లు, గుఱ్ఱపెక్కుడు మంటిగూండ్లు ... హంస. ౩. ౧౪౬.

గీ. గచ్చకాయలు దాఁగిలిమ్రుచ్చులాట, బంతి మొకమాట చిందఱపఱపులాట, లనెడు శైశవదుర్వృత్తి నధిగమించి. ప్రబంధ. ౬౧౩.

గచ్చె[1]. వి. (క. గచ్చు=గార.) ౧. బంగారమును ...గువానిపూఁత.

సీ. పసిఁడిగచ్చమరసోపానముల్ మూఁటఁదుం
గిత విశాలితయుఁ జిత్రితయు నైన, సభ...
ఆము. ౪. ౫౭.

చ. ఇలఁ గలవస్తుసంతతుల కెల్లను గచ్చిడుమాస్వ
భావపాటలరుచి శేమొ వేఱె యొకడాలిఁ
క వచ్చనె లక్కసీట మమ్మలమిన దంతము
గ్ధ యిది యంచుఁ బదాబ్జము లంగుళీముఖం,
బుల నగునట్లు మించునఖము ల్మెఱియన్ గొ
మరారు నింతికిన్. ఆము. ౫. ౩౪.

గీ. పచ్చవిలుతునినడయూడు గచ్చకోల, పూనిక్క
నవ్వేల్పుఁజిగురాకుఁబోఁడియు నల, మానిప
రమేశ్వరుని యాశ్రమంబుఁ జేరి. చంద్రా. ౩.
౭౭. ప్రబంధ. ౭౭.

౨. గోడ లోనగువానికి పూయుటకై యిసుక
చేర్చి దంచినసున్నము, గార.

గీ. కాలగుణయుక్తి మింటిచక్కటికి నెగయ,
వాసవునిపట్టి పాదువుగా వైచి యాడు,గ
చ్చు చమరినదారుచక్రంపుబిళ్ల, వోలె నొ
య్యనఁ బ్రాచి లేఁబ్రొద్దు పొడిచె. మనుచ.
౫. ౪౦.

౩. కాంతి.

(కృష్ణుఁ డను మేఘము) ఉ. క్రాలెడుపచ్చపట్టు
నునుగచ్చుల క్రొమ్మెఱుఁ,గై చలింప... హరి.
పూ. ౬. ౧౧౬. (శ. ర. పా.)

౪. కపటము.

వ... పెచ్చు మల్లాడియు గచ్చులు నేసియు హె
చ్చుకత్తులు దూసియు... ప్రబంధ. ౭౭౦.

గచ్చుగ=కపటముగ.

క. వచ్చి యిది యేమి చెలి యని, విచ్చలవిడి వీ
పుఁ జఱచి వెఱవకు మని లోఁ, జొచ్చిన భ
యమున నదరిన, గచ్చుగ నిట్లనియె గోపక
న్యక పతితోన్. హంస. ౨. ౧౨౪.

జ: గచ్చులాఁడి, గచ్చువిచ్చగు.

గచ్చు²=గ్రచ్చు. విణ. గ్రసము, వర్ణలోపము గాని పదలోపము గాని కలిగినది.) పదము వా
క్యము.)

ఆ. గచ్చు కౌతుకు నాఁగ గ్రస్తాఖ్య విలసిల్లు.
ఆం. భా. ౧. ౧౧౭. (శ.ర.పా)

౨. బ. దంభములు, డాబులు.

సీ. గెలువని రాజుకు బలుగచ్చులును మెండు నెల
మి నంధ్యకు మైపు నెచ్చ మెండు. వేఁమ.౧౩.

జ: గచ్చువడు.

గచ్చులాఁడి. విణ. (గచ్చు¹లు+ఆఁడి) మాయలాఁ
డియగు స్త్రీ; స్త్రీ.

వ... మందరంబుఁ దెచ్చి పాతిపాతి సముద్రం
బుఁ ద్రచ్చి చేఁజొచ్చినయమృతంబు గచ్చు
లాఁడికి మెచ్చి చూఱవుచ్చి విఱచ్చపులకు
నోగిరం బిచ్చి తమ్ముఁ గట్టఁ ద్రాళ్లు తామే
తెచ్చికొని రనువారును...లక్ష్మీ. ౨.౭౬.

ఉ...ఇటు వచ్చినయచ్చరగచ్చులాండ్రలో, నే
రుచిరాంగి చక్కనిది ... అహ. ౧.౭౨.

గచ్చువడు. అ. క్రి. (√గచ్చు²) లోపించు?

క. చొచ్చి శివదివ్యలింగముఁ, గ్రుచ్చి బిగిఁయు నం
టఁ బొదివికొని తనవెంటన్, వచ్చు జముఁ ద
లఁచి తాలిమి, గచ్చువడఁగ నతఁడు భీతగతి
నిట్లనియెన్. శివలీలావిలాసము. ౨.

గచ్చువిచ్చగు. అ. క్రి. (గచ్చు¹+విచ్చు+అ
గు) కార్యము వికలమగు; వికలమగు.

గీ. ఆఱుమూఁడయ్యె గచ్చువిచ్చయ్యె ననఁగ, జె
డిసె బుసిపోయె ననఁగను జెడియె ననఁగ, నా
ఖ్య లగుఁ గార్యవైకల్యమయ్యె ననుటకు...
ఆం. శే. ౯.

గీ. అటుల జయభేరికారవం బతిశయింపఁ, జెలఁ
గి చను దెంచునతనికోల్తలకుఁ గాక, బెదరి బె
దరి కలంగి కన్ జెదరి తొలఁగి, గచ్చువిచ్చ
య్యెఁ బారశీకవ్రజంబు. కృష్ణ. ౩. ౩౯.

గచ్ఛత్. సం. శత్రు. పోవుచున్న.

గజే. విణ. (సం. గజః) పెద్ద. (దీనికి వృత్తియందే ప్రయోగము కలదు. చూ. గజనిమ్మ)
ఉ: గజదండ, గజదొంగ, గజనిమ్మ, గజయీఁత.

గజకందము. సం. వి. అ. పుం. హస్తికందము, ఒక జాతిదుంప.

గజకర్ణి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ఓషధివిశేషము. (వాచ)

గజగజ. వి. వడఁకుటయం దగుఅనుకరణము.
ద్వి. కడు భయంబున వాఁడు గజగజ మేను వడఁక దైన్యంబున వాపవు కెరఁగి. నవనాథ. 3. ౨౨౬ పా. ౧౭ పం.

గజగామిని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ఏనుఁగువలె నడచు స్త్రీ; స్త్రీ.

గజచ్ఛాయ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. పుణ్యకాలవిశేషము, శ్రాద్ధోచిత మగుసూర్యగ్రహణకాలము.
శ్లో. సైంహికేయో యదా భానుం గ్రసతే పర్వసంధిషు, గజచ్ఛాయా తు సా ప్రోక్తా తత్ర శ్రాద్ధం ప్రకల్పయేత్. (కల్ప.)
౨. ఏనుఁగుయొక్క ఛాయ.

గజచ్ఛాయము. సం. వి. అ. న. ఏనుఁగుయొక్క ఛాయ. పుం. మహిషము, దున్నపోతు.

గజత. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. గజసమూహము.

గజదండ. వి. (గజ+దండ) మల్లవిద్యావిశేషము, పదిరెండుదండలలో నొకటి.
వ... అవ్వీరుఁడు సమదండ గజదండ కుక్కుటపుదండ మొదలుగాఁ గల పదిరెండుదండలయు ఖండపాండిత్యంబు దెలిసి... హంస. ౧. ౨౦౬. మల్లుపు. 3. ౬౯.

గజదంతము. సం. వి. అ. పుం. ౧. ఏనుఁగుదంతము. ౨. బట్టలు మొదలగునవి ఉంచుటకు గోడకు కొట్టినకొయ్య. (వాచ.)

గజదొంగ. వి. (గజ+దొంగ) పెద్దదొంగ, గొప్పదొంగ. (బ్రౌ, వా.)

గజనిమీలనము. సం. వి. అ. న.-ఏనుఁగువలె కన్నులు మూసికొనుట-౧. చూచియు చూడనట్లుండుట. ౨. కపటము, వంచన.

గజనిమీలిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ=గజనిమీలనము.

గజనిమ్మ. వి. (గజ+నిమ్మ-క. గజనింబె) లకుచము, పెద్దనిమ్మ.
గీ. నిమ్మ యంచనఁగా జంభలమ్ము దోఁచు, నదియె గొప్పైన గజనిమ్మ యనఁగఁ దగును. ఆం. భా. ౨. ౮౨.
రగడ. సెలకొనుచుఁ బ్రబలుగజనిమ్మలను నిమ్మలను. భాను. ౨. ౬౮.

గజపతిలాగీలు. మి. వి. బ. ధాన్యవిశేషము.
వ... కాఱుసంపెఁగలు కందర్పభోగులు గజపతిలాగీలు బొండడీలు... అనునూటనాలుగువగలపైరులచేరుడుబియ్యంపువట్టిపసాదంబులు... ప్రబంధ. ౧౧౨.

గజపిప్పలి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. పిప్పలీభేదము.

గజపుటము. సం. వి. అ. పుం. పుటము వేయుటకై గజములోఁతు త్రవ్వినగోయి. (వాచ)

గజబంధని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ఏనుఁగుసాల.

గజబంధిని. సం=గజబంధని.

గజభక్ష్య. సం. వి. ఆ. స్త్రీ-ఏనుఁగులు తినఁదగినది-సల్లకి, అందుగు.

గజమాచలము. సం=కరిమాచలము. (కల్ప)

గజెము. వి. (సం. గజః. హిం. గజ్) ఇనుపసలాక, ఇనుపయీఁచ; తుపాకిలో మందు దట్టించెడి యినుపసలాక. (వా)

గజము. సం. వి. అ. పుం. ౧. ఏనుఁగు. (భద్రము, మంద్రము మృగము అని గజజాతులు మూఁడు. త్రివిధగజములకును మానభేదముచే అరాళము, అర్ధారాళము, మధ్యము, కనిష్ఠము, వామనము

అని నామములు గలవు. మఱియు పిష్టకము, వ్యాళకము, పూతనము, మాతృకము, మాయూకము, పంచమంగళము మున్నగు గజభేదము లనేకములు కలవు. గజముయొక్క శిరఃపిండములు కుంభములు. కుంభముల క్రిందిచోటు ఆరక్షము. కుంభముల నడిమిచోటు విదువు. చెక్కిలి కటము. నొసలు అవగ్రహము. కనుగ్రుడ్డు ఈషిక. కడగంటిచోటు నిర్యాణము. కర్ణమూలము చూళిక. దంతమూలము కరీరిక. దంతమధ్యము శంఖము. అడ్డముగా విసరఁబడినకొమ్ముదెబ్బ పరిణామము. నొసటిబుడిపి వాతకుంభము. వాతకుంభము క్రిందిచోటు వాహిత్థము. వాహిత్థము క్రిందికొమ్ములలోపలిచోటు ప్రతిమానము. తొండము శుండ. తొండముచివర కర్ణిక. తొండమున వచ్చుతుంపురు వమథువు. ముఖమునందలిబొట్ల(=పొడల)గుంపు పద్మకము. మూఁపు ఆసనము. మేఢ్రము కకుదము. మోఁకాలు ప్రోహము. మోఁకాలి క్రిందిచోటు సందానము. పిక్కకుముందుచోటు అయస్కారము. ప్రక్కచోటు పక్షభాగము. ముందటిచోటు దంతభాగము. ముందటికాళ్లపిక్కలు మొదలుగాఁ గలచోటు గాత్రము. వెనుకటికాళ్లపిక్కలు మొదలుగాఁ గలచోటు అవరము. మెడను గట్టెడు గొలుసు కలాపకము. కాళ్లఁ గట్టెడుగొలుసు త్రిపది. నడుమునఁ గట్టెడుమోకు వరత్ర. దీనిని ఆయితముసేయునపుడు మెడను గట్టెడుత్రాడు సజ్జన. వీపుమీఁదఁ బఱచుకంబళము విధానము. గంత శారి. ఇది నీళ్ల మునుఁగుట నిర్వాణము. దీనిఅలంకారము శృంగారము. దీనిఁ బట్టుటకు త్రవ్వెడుపల్లము అవపాతము. దీనికిఁ గలిగెడు పిత్తజ్వరము పాకలము. మదము దానాదికము.) ౨. ఎనిమిది అనుసంఖ్య. ౩. మూఁడడుగులపరిమాణము, ముప్పదియాఱంగుళములు. (శ్లో. సాధారణనరాఙ్గుళ్యా త్రింశదఙ్గుళకో గజః. అనువాక్యము ననుసరించి ముప్పదియంగుళములు.)

గజమోటనము. సం. వి.అ. పుం-ఏనుఁగును హింసించునది-సింహము. (విల్యమ్సు.)

గజయాన. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ఏనుఁగునడకవంటినడక గలస్త్రీ; స్త్రీ.

గజేయీఁత. వి. (గజ+ఈఁత) గొప్పయీఁత. (వా.)

గజరిపువు. సం. వి. ఉ. పుం. ౧. సింహము, ఏనుఁగుగొంగ. ౨. గజాసురశత్రువు, శివుఁడు.

గజేరుగజేరులువోవు. అ. క్రి. (గజరుగజరులు+పోవు) పులకరించు.

క. జవరా లగుకాపాలిని, కవుఁగిటఁ దన మేను గజరుగజరులువోఁగా, నవిరళసుఖమున హృదయం, బివతాళింపంగ బౌద్ధుఁ డిట్లని పలికెన్. ప్రబోధ. 3. ౪౬.

(భిక్షుః-సానందం పరిష్వజ్య రోమాంచమభినీయ జనాంతికం. అహో సుఖస్పర్శా కాపాలినీ. సం. ప్రబోధ. 3.)

గజసాహ్వయము. సం=గజాహ్వయము.

గజాజీవుఁడు. సం. వి. అ. పుం-ఏనుఁగువలన బ్రతుకువాఁడు-మావంతుఁడు, మావటీఁడు.

గజాననుఁడు. సం. వి. అ. పుం. వినాయకుఁడు, ఏనుఁగుమోముసామి.

గజాశనము. సం. వి. అ. పుం. అశ్వత్థము. న. తామరవేరు.

గజాహ్వ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. గజపిప్పలి. ౨. హస్తినాపురి.

గజాహ్వము. సం=గజాహ్వయము.

గజాహ్వయము. సం. వి. అ. న. హస్తినాపురము.

గజిబిజి. వి. ౧. క్షోభము, కలఁత, కలవరము.

చ. గజిబిజి లేక యుబ్బక యఖండితశౌర్యము నస్త్రవీర్యముం, భుజబలముం బొగడ్త వడ... భార. భీష్మ. ౨. 33.

క...నిత్యమును హరికిన్, గజిబిజి లేక తలంచిన, నుజనులకును నతని యందుఁ జొరఁగా వచ్చున్.

భాగ. ౧౨. ౭. (ఇట మనళ్ళలనము అని భావము.)

క. గజదైత్యుఁ డిట్టిధంబున, గజిబిజి సేయంగఁ గాశికానగరమునం, బ్రజనితభయకంపమునం, బ్రజ తామరపాళునీళ్ళభంగిఁ దలంకెన్. కాశీ. ౯. ౧౭౬. (శ.ర.పా.) భార. ద్రో. ౪. ౨౯౫.

౨. తమకము; ఉద్రేకము.

వ... చరదేశం బాపోశనంబుగొనం దమకించుత నబలంబుగజిబిజి యుడిపికొని గోగణంబుల యగపా టూహించి... భార. విరా. ౩. ౧౩౧.

ద్వి. మంగళశివకథామహితసంగ్రహ, సంగతి గొన్నివాసరములు సలిపి, కల్యాణమున కభిగమనంబుసేయఁ, గల్యాణమున భక్తిగజిబిజి పుట్టె. పండితా. మహిమ. ౧౧౧ పా.

౩. అల్లరి.

క. అజుఁ డరుగుదెంచి గురునిన్, రజనీకరుఁ గాంచి యిట్టిరచ్చలు గలవే, గజిబిజి వల దని తారా, గజయానం జేరఁబోయి గ్రక్కునఁ బలికెన్. శశాం. ౫. ౧౨౭.

గీ. పొదువు పోనీక పట్టుము భూమిదేవ, వర్యయనుకొంచు వచ్చి కవాటముగడె, యెడపి వంతనె తద్భర్త యింతితోడ, నెవ్వఁ డీతండు గజిబిజి యేమి యనుచు. హంస. ౫. ౨౪౨.

౪. సందడి, ప్రాణిసమూహధ్వని.

సీ. కామాదిఖగములగజిబిజా లడఁగ దేహాభిమానాదిత్యుఁ డస్తమింప. సీతారా. ౧. ౧౪౭.

వ... తదుగ్రతమం గాక చీకాకుపడు ప్రజలగజిబిజా లాలించుచు గౌడపతి ... కళా. ౮. ౭౩.

వ. అత్యవసరంబునఁ గళాపూర్ణుఁడు తదాగమనంబున కెదురుచూచుచుండి వారిగజిబిజి కొంత చేరువను వినంబడిన... కళా. ౭. ౧౨౦.

౫. గ్లానత, వాడుట.

క. భుజగర్వ మడఁగఁ జుట్టిన, భుజగాస్త్రము లిట్టు నట్టుఁ బొరలంబడినన్, గజిబిజి లేదు మొగంబున, మజ బాపురె వీనిఁ బోల మగలుం గలరే. ఉ. హరి. ౫. ౨౭౦.

౬. పీడ, బాధ.

చ... శేరజపులతాంత బాణుఁడు కరస్థితపల్లవఖడ్గధారచే, గజిబిజి చేసె నేని మఱి కార్యము దప్పు నటంచు గొబ్బునన్. రాజ. చ. ౩. ౯౩.

విశే. ౧. కలవర మొందినవాఁడు; కలవర మొందినది.

క... చాలఁ గలకలపడుచున్, గజిబిజి యైరి సభాస్థలిఁ, బ్రజ లెల్లను బొట్టివడుగుఁ బాఁపనిరాకన్. భాగ. ౯. ౫౩౪.

వ. అని తెగువం బలికిన నమ్మునుప గజగజ వడంకి గజిబిజియై యంతరంగంబున నిట్లని చింతింపం దొడంగె. సురా. ౯౯.

౨. పోయినది.

క. పొలఁతుక నిజదయితునకై, కలమానధనంబు చాల గజిబిజి గాఁ, దా, నిలుపడియును గులగతి యును, దలఁపమియు త్రపావినాశదశ యనఁ బగఁగున్. కావ్యా. ౨. ౭౬.

౩. నలఁగినది.

సీ. ఈగుబ్బ లీఁకమీఁద నాగోటికొనధాటి గదిసిన గజిబిజి గాక యున్నె. కువల. ౩. ౫౪.

జ: గజిబిజించు, గజిబిజిపడు.

గజిబిజించు. అ. క్రి. (√ గజిబిజి.) ౧. కలవరపడు, కలఁతపడు.

వ. అట్టియెడఁ దదీయసైన్యంబు గజిబిజించిన. ఉ. హరి. ౩. ౭౯.

౨. గడబడ చేయు.

ద్వి. చనుదెంచి ముష్టికచాణూరముఖ్యు, లెనయ రంగస్థల మెల్లఁ దా రగుచు, భుజ మప్పళించుచుఁ బొరి విజృంభించి, గజిబిజింపుచు నం

డఁగా నంతలోన. ద్వి.భాగ. ౩. ౫౧ పా.

గజిబిజిపడు. అ. క్రి. (గజిబిజి + పడు) కలఁత నొందు.

క. గుజగుజలువోవువారును, గజిబిజిపడువారుఁ జాలఁ గలకలపడుచున్, గజిబిజి యైరి సభాస్థలిఁ, బ్రజ లెల్లను బొట్టిపడుగుఁబాఁపనిరాకన్. భాగ. ౭. ౫౩౪.

గజ్జ. వి. తొడసందు, వంక్షణము.

సీ. గజ్జ నాఁ దనరు వంక్షణము...ఆం. భా. ౨. ౧౩౬.

(హనుమంతుఁడు) క. జలనిధులు జానుదఘ్నంబులు గాఁ గులగిరులు గజ్జపాడువులు గాఁ దారలు దలపువ్వులు గా దిక్కులు కడవం బెరిఁగెఁ గనకకుధరముభంగిన్. భా. రా. సుం. ౩౦౭.

జ: గజ్జదుముకు.

గజ్జదుముకు. వి. (గజ్జ+దుముకు) మల్లవిద్యావిశేషము. (ఇది లోగజ్జదుముకు, వెలిగజ్జదుముకు-అని ద్వివిధము)

వ... లోవెలిచూరణగజ్జదుముకునఱుకు లనునఱుకులును...మల్లుపు ౩. ౬౯.

వ. ... లోవెలిగజ్జదుముకుమూరణనఱుకు మొదలైనయిరువదిగలనఱుకులు... ప్రబంధ. ౭౭.

గజ్జి. వి. (సం. కచ్ఛూః) కచ్ఛువు, తీఁటకుఱుపు.

సీ...గజ్జి, చిడుము నా ఖర్జువు చెలఁగును...ఆం. భా. ౨. ౧౨౯.

గజ్జియ(జ్జె). వి. క్షుద్రఘంటావిశేషము, ఒకవిధమగుచిఱుగంట.

ద్వి. చెందమ్మిరేకులఁ జెనకుపాదములఁ, జెఁదినపసిఁడిగజ్జియలు నందియలు. ద్వి. పరమ. ౧. ౩౪ పా.

ద్వి. అంత నొయ్యన దోఁగియాడంగ నేర్చె, నంత బంగరుగజ్జియలును...ద్వి. పరమ. ౫. ౩౭౭.

ఉ. చక్కనితంబిని పాదజలజంబుల గజ్జెలు మ్రోయ ముందుమా, చక్కి నటించు విప్ప డొకపారియు నాడవు...ఉ. రా. ౧. ౧౭౪.

సీ...బిరుజ చిఱుగంటముద్వ గజ్జె యన క్షుద్ర, ఘంటావిశేషముల్ గన్పట్టుచుండును...ఆం. భా. ౨. ౧౫౧.

జ: గజ్జెగొలుసు.

గజ్జు. వి. మదము.

గజ్జుపట్టు=మదించు; అధిక మగు.

ద్వి. కర్తజాడ్యము మాని గావింతురేని, మర్త్యంబుఁ జెప్పెద మఖ మొనర్చుటకు, గజ్జుపట్టిన యహంకారంబు పసువు, రజ్జు నాయుపూరకమె యూపంబు, మనసు జ్ఞానమె యగ్ని... ప్రభు. ౪. ౧౩౫ పా. ౧౯ పం.

గజ్జురేఁగు=మదించు.

(శరదృతువర్ణనము) గీ. జెల్లు శోభిల్లె మంకెనలుల్లసిల్లె, కాలకంధరవాహంబు గజ్జురేఁగె. పాండు. ౪. ౩౭.

జ: గజ్జులాఁడు.

గజ్జూరము. వి. (సం. ఖర్జూరః) ఖర్జూరము. (శ. ర.)

గజ్జులాఁడు. విశ. (గజ్జు + ఆఁడు) గర్వి, మదించినవాఁడు

వ. అని యజ్జనుండు పల్కిన నాగజ్జులాఁడు మోఱకంబున మొగ మడ్డంబు గదల్చి...హంస. ౭. ౬౧.

గజ్జెగొలుసు. వి. (గజ్జె+గొలుసు) స్త్రీపాదాభరణవిశేషము, పాఁజేబులు. (శ. ర.)

గటక. వి. ౧. పిండితోఁ జేసినజావ, అంబలి. (శ. ర, బ్రౌ.) ౨. లేపనార్థము నూఁకి యుడికించినపిండి. (చి. ని, బ్రౌ.)

గట్ట. వి. (సం. ఘట్టనా) సిద్దనోటికి వేసి గట్టించెడు బిరడ. (శ. ర.)

గట్టన. వి. (సం. ఘట్టనా) గట్టించుట. (శ. ర, వా.)

గట్టము. విశ. గట్టిది.

చ. పసుపు లిడంగ నాత్మ ఖురపాతములం గనకా ద్రి చెంగటం, గర మపరంజి రాచెరసు గట్ట పు నేలలు చూర్ణితంబులై, ఖురళికలట్ల యాట బలఘోటకకోటికి నేదదేఱంగాఁ, బొరలుటక య్యేడం వెదకఁబో వలదయ్యె రజఃప్ర దేశ ముల్. కవిక. ౨. ౧౦౦.

గట్టి. విశ. (క. గట్టి) ౧. కఠినము, కఠినము; దృఢము.

సీ. కలిమి విల్కాలకొల్కి గబ్బిగుబ్బలగట్టితన మె ఱింగినయురస్థలము మెఱయ. దశా. ౫. ౪౬.

గీ. బుద్ధ నీగట్టిహృదయసంపుటముఁ దాఁకి, కుంఠితము లయ్యె మరునంపకోల లెల్ల. నైష. ౮. ౧౩౯.

గీ. గట్టి కటికి యనంగఁ గనవట్టు దృఢము. ఆం. భా. ౩. ౨౩.

౨. బిగువైనది, సడలనిది.

క. అని పొగడుమ నొయ్యారపు, టనువున జడ లల్లి జిలుఁగు లగుపయ్యెదలం, జనుకట్లు గట్టి గట్టిగ, ననిమిష కాంతలు లతాంతహరణోత్సుకలై. మనుచ. ౩. ౮౩.

౩. గుల్లకానిది; తఱచైనది, దట్టమైనది.

గీ...గట్టివహా...శుక. ౩. ౫౦.

సీ...గట్టికమ్మిదుప్పటి...శుక. ౨. ౨౪౧.

౪. అధికము.

గీ. అట్టి శ్రీపర్వతము చూచినట్టివారు, గట్టిపుణ్యంబు చేసినయట్టివారు. విక్ర. ౧. ౧౯౭.

౫. నిశ్చితము, నిజము.

ఆ. ఇతనికడుపు వ్రచ్చి యిందిష్ట రత్నంబుఁ, గాంచిరేని తనదుకడుపు వ్రత్తు, రుఱక చంపి పోదు రూరక విడువరు, కడుపు వ్రచ్చు టె ట్లు గట్టితనకు. కేయూర. ౩. ౩౩౧.

౬. దిట్ట.

సీ. వేగశాస్త్రంబులు వెదకి [illegible] గట్టి తలతోలఁ గట్టువడియె. భాగ. ౧౧. [illegible]౯౦.

వి. ౧. గట్టితనము, దృఢత్వము.

ఉదా: ఇనుపపెట్టెయొక్క గట్టి కత్తిపెట్టెకు [illegible] రాదు.

౨. పొల్లు కానిగింజ.

(బలరాముని మాటలు) గీ. మాగధాధమ బహుసైన్యమర్దనమున, కేను గోఁకలి గైకొంటి నిది నిజంబె, యింక మీలోన గట్టి పొల్లేరుపఱచి, చెరుగఁ జక్రంబె చాలదె శ్రీహరికిని. దశా. ౯. ౫౦.

౩. శౌర్యము.

ఉ. ముందర రాజుఁ బుచ్చి బలముల్ గలయం బడి గోవ్రజంబులన్, దండిమివెట్టుకొంచుఁ బి ఱుఁదన్ నడిపింపఁగఁ బంచి గట్టిమై, నంద ఱు నింతకున్ వెనుకయై మొన లేర్చి చనంగ ...భార. విరా. ౪. ౧౮౪.

సీ... కడిమి యుక్కు కఱకు గట్టి కడిఁది. గీ. నాఁగ శౌర్యాభిధానంబు గాఁగఁ జెలఁగు. ఆం. భా. ౨. ౨౨౧.

౪. ధృతి, ధైర్యము.

గీ... ఉదుటు గట్టి, దిట్ట మురిపి బిగువు నాఁగ ధృతికిఁ బేళ్లు. ఆ. సం. మాన. ౫౩.

౫. కణిక.

సీ. హరిహర బ్రహ్మమహానుభావంబు లొక్కొటిగాఁ గఁ గరఁగినగట్టి యనఁగ. భార. విరా. ౨. ౨౪౧. (ప్రాఁతప్రతి, చి. ని. పా)

౬. బాలురు వ్రాసికొనుమ్రానిపలకలమీఁద బొగ్గు పొడి పసరు కలిపి పూయుపూఁత.

ఉ. దేవి తమోమషీరసము తేటఁ బొసంగఁగ గట్టి వెట్టియుం, గావళి వ్రాయఁగాఁ దొడఁగె నంబరసంపుటకాంతరంబునన్, బూవిలుకాని శౌర్యగుణముల్ హరిణాంకుఁడు ముత్తియంబులం, దావడముల్ రచించినవిధంబున రుక్ష [illegible]బులన్. నైష. ౮. ౧౭౦. (వేదం.

పా- ప్రాఁత ప్రతులపాఠమునుబట్టియు కట్టించు అనుగుంటూరుమండలము వాడుకనుబట్టియు 'కట్టి పెట్టు'గా గ్రహించి కట్టించు అనువర్థము చెప్పుట మంచిదని తోఁచెడిని. కట్టించు=బొగ్గుపొడి పసరు మొదలగువాని చేత-పలకకు-పూయుపూఁత. గుంటూరువాడుక.)

గట్టిగ (గా)=౧. కఠినముగా.

ఉ. గట్టిగ నుండుకొండలును...నీలా. ౨. ౨౩.

౨. శ్రద్ధతో, సావధానముగా.

క. అటు లేనియుఁ జెప్పెద నీ, పాటిపాటితలపోఁత లెల్లఁ బోవ నడువుమా, దట ముడుగు నెమ్మనము నొక్కటిగా నొనరించి గట్టిగా వినుమధిపా. పాండు. ౫. ౫౦.

౩. పూర్ణముగా.

క. ఇట్టిదినంబులు మువ్వది, నెట్టన పద్మజున కొక్క నెల యట్టినెలల్, గట్టిగఁ బండ్రెండగు నమ, యట్టిసమలు నూఱు బ్రహ్మాయాయుస్సుసుమీ. వి. పు ౧. ౭౧.

౪. స్పష్టముగా.

ఉ...వంశ మెల్లఁ బ్రాతమ్ముగ నీదుచర్య వనిధాతపడంతియె యానతిచ్చె స్వప్నమ్మున వచ్చి తావకగుణంబులు చూచినయట్ల గట్టిగన్. కళా. ౪. ౧౨౬.

క. చిట్టుములు ఫ్రట్టెఁ దాఁగను, పట్టికి నిటమీఁద ధర్మపథమున నిటులం,బుట్టెడు నరుచి యటంచున్, గట్టిగ జనములకుఁ దెల్పుకై వడి దిఠికిన్. దశా. ౩. ౧౦౬.

౫. బాగుగా అనునట్లు.

సీ. హీరకుట్టిమభూము లినుకనేల లటంచు గట్టిగా నడుగులు పెట్ట వెఱచు. దశా. ౧. ౨౭౨.

౬. నిశ్చితముగ.

క. అట్టియుపాయము నీకుం, దట్టిన నృపుపొందు మాట దలఁపుము లేదా, గట్టిగ నీమగఁ డెటిఁగిన, యట్టయినను సిగ్గుపాటు లొఁగద చెలియా. హంస. ౨. ౧౨౭.

౭. నిశ్చలముగ, కదలకుండఁగ.

క. తగ మేహనంబుపై సవ్యగుల్ఫ మిడి దానిపైఁ దదన్యం బిడి గట్టిగఁ గూర్చుండుట యోధ, వ్యగణా మోక్షాసనాఖ్యమై పెంపొందున్. కళా. ౫. ౧౫౭.

౮. రూక్షము.

ఉదా: పద్యము గట్టిగా రాలేదు.

౯. ఉగ్రరగా.

ఉదా: గట్టిగా మాటలాడినఁ గాని నాకు వినఁబడదు.

గట్టినైసుది=ప్రౌఢ.

సీ ..గట్టినైసుదియుఁ బ్రౌఢ యనఁగఁ దగుఁ బ్రౌఢ. సాం. ని. మాన. ౧౩.

గట్టివాఁడు=దిట్ట, సమర్థుఁడు. (మహత్త్వమహాదర్థకరూపము 'గట్టిది')

ఆ. గట్టివాఁడవగుటఁ గార్ముకనిపుణత, గలుగుట శరవిద్య ఘనుఁడవగుట, ధైర్యశాలివగుట శౌర్యధురీణుఁడ, వగుట నిన్నెఱుంగనయ్యె నేను. రామయామాత్యకృతగణోపాఖ్యానము. ౨ ఆ.

ఉదా: వాఁడు గణితశాస్త్రములోఁ జాల గట్టివాఁడు.

జ: గట్టిపాఱు, గట్టివ, గట్టినా, గట్టివాతనము, గట్టివాయి.

గట్టించు. స. క్రి. (√ గట్టి? క. గట్టిసు.) గట్టన చేయు.

సీ. గందపుఁబొడి పైచి గట్టించి యందుపై నెలరాలఁ గట్టిన నెలవునందు. యయా. ౫. ౯౮.

గట్టినబోది. వి. బాలక్రీడావిశేషము.

సీ. చిడుగు డువ్వలపోటి చెండు గట్టినబోది యల్లియుప్పునఁబట్టె లప్పళాలు. శాశ. ౩. ౩౩. ప్రబంధ. ౬౧౩.

గట్టిపాఱు. అ. క్రి. (గట్టి+పాఱు) గట్టిపడు, బెదరుతీఱు.

గీ. వాఁడు నానాఁటి కభివృద్ధి వఱలఁ బెరిఁగి, కాకలను దేఱి గడి మీఱి గట్టిపాఱి, రాలుగాయత నాన బేరజపుదారి, నారితేఱియు బలుగుంట మారి యయ్యె. హంస. ౫. ౧౦౦.

గట్టిల్లు. అ. క్రి. (సం. ఘట్) సమకూడు, సంభవించు, ఘటిల్లు.

ద్వి. సెట్టికిఁ గష్టంబు లిట్టు దేవరకు, గట్టిల్లె నింతియ కావున మఱియు, భక్తుని మ్రింగినపచ్చిగక్కనుఁడు, భక్తుని జంపఁ జాల్పడునూనగాఁడు. బస పు. ౪. ౬౪౩ పం. (ప్రయోగాంతరము కనఁబడలేదు.)

గట్టిన=గట్టివా.

విశ. (ధూర్తుఁడు.)

ఉ. గట్టిన చేఁతలుం బసులఁ గల్లతనంబులు నీవు పుట్టఁగాఁ, బుట్టినవి... పారి. ౧. ౧౨౭.

గట్టివా. విశ. (గట్టి+వా) ౧. మాటకారి.

(కార్తవీర్యార్జునుని క్రీడావర్ణనము)

గీ. గట్టివా యొక్కఁతె సహస్రకరునిమీఁదఁ, దఱమ గాఁక్కనుశైవాలకమును నించి, తలఁప నిది యొక్కటియె యయుక్తం బటంచు, విభుఁడు చిఱునవ్వు నవ్వ నవ్వించె సఖుల. ఉ. రా. ౩. ౨౧౫.

౨. కఠినమైనవాక్కు గలది, పరుషమైనవాక్కు గలది; ధూర్తురాలు; దుష్టురాలు.

గీ. తల్లి పలుకులఁ జెవులు చీఁదఱగొనంగ, బిట్టు మొరసెడు వస త్రాగినట్టు లట్టి, గట్టివాజాడ లెట్టుగాఁ బట్టువడియె, బెట్టుగా నిన్ను వెనఁ జెఱఁ బెట్టియుడను. నీలా. ౩. ౨౯.

మ. ...లోఁ దాల్మియూ, దనిఁ బాడం బులకాంకురంబు లొనకూడం గట్టివాయుంతి వేఁచని యవ్వాకిటి కడ్డమై నిలిచి కాంక్షం బట్టఁగాఁ బోయినన్. సారంగ. ౨. ౯౩.

చ. ఉడుగక బుత్తిముత్తు లిడ నోపి యొసఁగల్ల లేక యుండఁ గాఁ, గడు సెదలోఁ దలంచుకొని గాటపుమక్కువఁ బ్రోదిసేయున, య్యొడయనిఁ బాసి యాగడపుటోజలఁ ద్రిమ్మరునట్టి గట్టివా, పడఁతుక యెయ్యెడన్ దలఁకుఁ బాసిన వెండ్రుక గాదె యెన్నఁగన్. అచ్చ. రా. అయో. ౭౨.

౩. దుష్టుఁడు.

దండకము... కన్నతొల్లొబ్బుటైనిం బట్టి యిట్టట్టుగా బిట్టు దట్టింపుము జట్టిల జెట్టుబ్బట్టి వారక్కసు న్వెక్కసంబైన పేరుక్కుతో నుక్కుఁ గంబంబునం బుట్టి గిట్టింపవా... అచ్చ. రా. యు. ౧౬౧.

౪. దిట్టఁడు.

సీ. పెనుఁబాఁపపేరు వేసినగట్టివా కుంభిదైత్యవరోధవైధవ్యదాయి. వరాహ. ౬. ౮౯.

౫. ధూర్తస్త్రీ, గట్టివాయి.

సీ. గట్టివాజంత టాఁగ గయాళి యనఁగను ధూర్తనామాభిధ దోఁచుచుండు. ఆం. భా. ౨. ౧౧౭.

గట్టివాతనము. వి. (గట్టివా+తనము) గయ్యాళితనము, ధార్త్యము.

వ. వెంట వెంట వచ్చు నిజచ్ఛాయలం గని తమ్ము నంత నంతఁ జూపెట్టుక వచ్చుచొంటుఁ దమ్మికంటు లని యుప్పట్టున గట్టివాతనంబులు గనుపట్టఁ దమనేరమి వారిపై నారోపించి ... చంద్రా. ౫. ౬౩.

గట్టివాయి=గట్టివా.

వి. (ధూర్తస్త్రీ, గయ్యాళి.)

క. వంచాడించక తాలిమి, డించక బిగుసాళి దల్లడించక మదిలో, నించుక యైనను ..జలి, యించక యాగట్టివాయి యిట్లని పల్కెన్. సారంగ. ౩. ౨౦౬.

సీ. గట్టివాయి యనంగ గయ్యాళి యనఁగ య

న ధూర్తసతికిఁ నాహ్వాయము లమరు. ఆం. సం. మాన. ౮. సాం. ని. మాన. ౫.

గట్టివాలు. వి. ('గట్టువాలు' అని శ. ర. కాని భారతాదుల పెక్కుప్రతులపాఠమును బట్టియు, కన్నడమును బట్టియు 'గట్టివాలు' అని గ్రహింపఁబడినది.-క. గట్టి=పరిమళద్రవ్యములయుండ. వళ్తి - స్త్రీప్రత్యయము. గట్టివళ్తి=సైరంధ్రి, గంధకారిక.) సైరంధ్రీజాతిస్త్రీ, పరులయింట నుండి గంధపుష్పములచే నలంకరించు స్వతంత్రస్త్రీ; గంధపుష్పాదుల నమ్ముస్త్రీ.

ఆ. ఏను గట్టివాలు నాన నా కివ్వరు, కడుపుకూడు
వెట్టి కట్టఁ జీర, యిచ్చి సాకతమున నేలుదు
రట్టివాఁ, డలకుఁ బనులు సేసి మెలఁగుబుద్ధి.

క. వచ్చితి ... భార. విరా. ౧. ౨౯౭, ౨౯౯

సీ. గట్టివాలై లక్ష్మి గైసేయుచున్నది చేరి యంతః
పురస్త్రీజనముల. కాశీ. ౭. ౫౭.

(కుబ్జ అనినమాట) మ. కలపం బెవ్వరు గూర్చి తెచ్చి
న నిక్కం బొల్లఁ డెల్లప్పుడున్, జలకం బా
డి మదాగమంబ మదిలోన న్వ్యార్చుఁ గంసుం
డు రా, జెలమిన్ మెచ్చినగట్టివాలిది యనన్
హృద్యక్రియావిద్యఁ జే, శలనై యుండుదు
...హరి. పూ. ౯. ౨౮. కాశీ. ౨. ౧౮౬.

గీ. ఏకజాతిసుమంబు లనేకజాతి, కలితసుమనఃక
దంబమ్ముగా నొనర్చి, వలచి తరితీపు పుట్టించి
పిలుతు రర్థి, గట్టివాలుపడంతు లప్పట్టనమున.
తపతీ. ౧. ౬౧.

చ. దల మగుచంద్రఖండములు దారలు సాంకవ
మొప్పపాణిపాటల మగుదంతభృంగరవటంబు
శశాంకుఁడు గుంకుమైనచీ, గలజిగి కెంపుగా
బయటిరథ్యల నొప్పుదు రిందుకాంతవే, దులప
యి సంధ్యయే బహుళిఁ దోఁచె నన న్పురి గ
ట్టివాల్పతుల్. అము. ౨. ౨౩. చంద్రా. ౧.
౩౬.

గట్టు. వి. ౧. పర్వతము.

ఆ. గాడ్పువేల్పుపట్టి గట్టెక్కి యుక్కునఁ, జా
చె నూటిరేటి కోటి మగని, భావినేతు వచ్చు
పడ లంకకడపను, నూత్రపట్టుమాడ్కిఁ జా
డ్కి వెలుఁగ. రామా. ౬. ౯౨.

సీ... గట్టు నాఁ దీరనగంబు లలరు. ఆం. భా. ౩.
౫౩.

౨. తీరము, ఒడ్డు. ఆం. భా. ౩. ౫౩.

గట్టులమొకిమీఁడు=అద్రిరాజు, హిమవత్పర్వతము. రామ. ౨౧౩.

గట్టురాజల్లుఁడు=శివుఁడు. రామా. ౧. ౮౩.

గట్టుచాటునిక్షేపము=పర్వతముక్రింద నుండునిధి. (అసాధ్యము, వశము గానిది అని భావము)

గీ. జనమనోరమ ధాన్యమాలిని గళావతియుఁ ది
లోత్తమ పూర్వచిత్తియుఁ బ్రమోహి, మొ
దలుగా నింతులకుఁ జింత యొదవె నళని, చిత్త
మది గట్టుచాటునిక్షేప మనుచు. కవిరా. ౩.
౮౭.

జ: గట్టుఁద్రిమ్మరి, గట్టుతాలుపు, గట్టుదాయ, గట్టుపట్టి, గట్టురాచూలి, గట్టులరాయఁడు, గట్టులఱేఁడు, గట్టువిలుకాఁడు, గట్టువిల్తుఁడు, గట్రాచూలి, గట్లనూఁడు.

గట్టుఁద్రిమ్మరి. వి. (గట్టు + త్రిమ్మరి.) మలత్రిమ్మరి, వానరము, కోఁతి.

క. ఉమ్మలిక యుడిగి తద్దయు, నెమ్మదితో నుండు
మిపుడు నీ చెంతకు బీ, ర మ్మొదవఁగ నగ్గట్టుం,
ద్రిమ్మరి మొన గానిఁ బట్టి తెచ్చెద నెలమిన్.
అచ్చ. రా. సుం. ౧౨౯, ౧౧౨.

గట్టుతాలుపు. వి. (శ. ర-గట్టు + తాలుపు) వగధరుఁడు, విష్ణువు.

సీ. మశకపంక్తులయట్లు మాత్స్య రుద్ధతిఁ జావ గ
ట్టుతాలుపు చెట్టు బెట్టుఁ జెంద, మకరవైఖరి
వైరినికరంబు చెలరేఁగ వనజనాభుఁడు వార్ధి
వహి వహించె. ఉ. రా. ౨. ౫౦. ('గట్టుఁదా
ల్పు' పాఠాంతరి)

గట్టుదాయ. వి. (గట్టు+దాయ) గోత్రభిత్తు, దేవేంద్రుఁడు.

గీ. బమ్మయ మ్మెర్చి యజ్ఞగబంటుమీఁద, వైవనది సంపఁ జాలక వానిఁ గుదియఁ, గట్టి వైచిన మేనల్లఁబట్టి వైచి, తండ్రికడ నిల్పె నగ్గట్టుదాయనూఁడు. అచ్చ. రా. సుం. ౧౩౨. (గట్టుదాయనూఁడు=ఇంద్రజిత్తు.)

గట్టుపట్టి. వి. (గట్టు+పట్టి) ౧. మైనాకుఁడు.

సీ. గట్టుపట్టినిఁ జెట్టపట్టి చట్టువ లేలినట్టి జెట్టినిఁ గ్రోలుదిట్టతపము. అచలా. ౩. ౪౧.

౨. పార్వతి. వరాహ. ౯. ౫౯.

గట్టురాచూలి. వి. (గట్టు+రాచ+చూలి.) హిమవత్పుత్రి, పార్వతి.

దండకము... ఈశునిల్లాలవై యున్న యాగట్టురాచూలివి నీవ కావే... రాజ. చ. ౨. ౯౯.

గట్టుల(ల్ల)రాయఁడు=గట్టులఱేఁడు. సాం. ని. స్థా. ౫౫.

గట్టుల(ల్ల)ఱేఁడు. వి. (√గట్టు) హిమవంతుఁడు, నగాధిపుఁడు. (శ. ర.)

గట్టువిలుకాఁడు. వి. (√గట్టు) శివుఁడు. అచ్చ. రా. సుం. ౧౫౨.

గట్టువిలుతు(ల్తు)ఁడు=గట్టువిలుకాఁడు. ఆం. సం. దేవ. ౬.

గట్రాచూలి=గట్టురాచూలి.

శా. ఎట్రా శేషుఁడు పోతరించి సభలో నెగ్గాడె నా రత్నమిూఁ, దట్రా వాసుకితక్షకాదిధృతరాష్ట్రామాత్యకర్కోటకుల్, చుట్రా నిల్తురు గాక నన్ను సమరక్షోణిన్ విజృంభించి యా, గట్రాచూలివిభుం డెదిర్చిన నహంకారంబు వారించెదన్. జై. భా. ౭. ౯౨.

(ఇట్లే 'గట్లఱేనిబిడ్డ' ఆం. భా. ౧. ౪౦.)

గట్లనూఁడు. వి. (√గట్టు) గోత్రభిత్తు, దేవేంద్రుఁడు.

(ఇట్లే గట్లగొంగ.) అచ్చ. రా. యు. ౪౭౪, కిష్కి. ౦. ౯౬.

గడ¹. వి. (సం. కాండః. క. గడె.) ఇక్షురంభాదికాండము.

సీ. ఇక్ష్వాదికాండాఖ్య యొసఁగును గడ యన... ఆం. భా. ౨. ౭౫.

సీ. కమలపుపాళంబు గాలాపుఁ బ్రాడుగాఁ గాలోగ్రదండంబు గడయుఁ గాఁగ. కు. సం. ౧౦. ౫౩౫.

సీ. పరిభూతబిసపద్మభాతులు చేతులు కదలికాయుగళంబు గడలు దొడలు. భా. రా. సుం. ౧౫౩.

౨. యుద్ధసాధనవిశేషము. (ఈఁటె ?)

సీ. విరివియై మేఘముల్ పెరిఁగివచ్చినజోక ఘనపతాకలశతాంగములు హత్తి, వెదురుపొదల్ పేర్చువిధమునఁ గనిపించుగడలపోఁజాలు సమగ్రముగఁ గూడి. విజ. వి. ౩. ౧౫౨.

గీ. గడలపోఁజాలరొద లిరుగడలఁ జెలఁగ, దొరలనందఱు మన్ననల్ దొరల ననిచి. సారంగ. ౨. ౧౯౦.

౩. ఓడకంబము, తెరచాఁపకొయ్య.

క. గడ కట్టినయోడపగిది ... శివయోగసారము. ౨. ఆ. (శ. ర.)

జ: గడచీల, గడసాదన.

గడ². వి. (సం. ఘటా. ప్రా. ఘడ.) సమూహము.

సీ. మక్కువఁ దేఁకువ దక్కి లోఁ దవిలి యాడెడు చక్రవాకపుగడలతోడ. నిర్వ. ౮. ౫౩. (శ. ర. పా.)

గడ³. ప్ర. చేర్వాదులకంటె వచ్చు నొకానొకప్రత్యయము. (చూ. అత్తుగడ, చేరుగడ, మొ.)

గడగడ. వి. (త. కడకడప్పు) వడఁకుట మున్నగువానియం దగుఅనుకరణము.

క. గడగడ వడఁకెడు మేన, న్నిడుచెంట్రుక వెట్ట... ఉ. హరి. ౬. ౯౬.

ద్వి. కూటమి నొకజోడుకో డై యున్న, నాఁటి
సఖ్యము మది నాటి ప్రేరేఁప, గడగడ వను
దేవుకడ కేఁగ నతఁడు. అ. మ. క. ౧. ౨౬
పా. (వడివడిగా వెడలు అని భావము.)

గడగడపఱచు=వణఁకింపఁ జేయు, భయపెట్టు.

ద్వి. కనకరేఖాకాంతి గడగడపఱచు, తనువల్లిక
యు వీణఁ దలపించు నెలుఁగు. రం. రా. ఉ.
౭౦ పా. ౭ పం. (ఇటు లౌపమ్యమును తెలు
పును.)

జ: గడగడలాడు.

గడగడలాడు. అ. క్రి. (గడగడలు + ఆడు) వ
డఁకు.

ఉదా: వాఁడు నన్నుఁ జూచిన గడగడలాడును.
(శ. ర, వా.)

గడచీల. వి. (√ గడ[1]) ఏతపుబానయం దమర్చ
యుండెడుదండెపుఁ బీఁటలు తగుల్చుటకు గడతల
నుండెడుచీల, కుండ గట్టెడుచోట ఏతపుగడకొన
కు అమర్చుచీల. (శ. ర.)

గడన[1]. వి. (√ గడించు[1]. సం. ఘటనా) సంపాద
నము, ఆర్జనము.

క. గడన గలమగనిఁ జూచిన, నడుగులకును మ
డుఁగు లిడుదు రతివలు తమలో, గడ నుడుగు
మగనిఁ జూచిన, నడపీనుఁగు వచ్చె ననుచు న
గుదురు సుమతీ. సు. శ. ౮౩.

క. నీ వీవైష్ణవు విటునిం, గావించిన లంజెతనపుగ
డన విడిచెదవ్, గావింప లేకయుండిన, నీవు
న్విడిచెదవె యనిన నెలఁతుక యొప్పెన్.
వైజ. ౨. ౩౦. బహు. ౫. ౮.

గడన[2]. వి. (√గడించు[2]. సం. గణనా) ౧. ఎన్ని
క, లెక్క.

సీ. లక్షించి మలయశైలమ్ముఁ దేఁ దని కాని గం
ధసారమునకు గడన లేదు. శై. భా. ౫. ౧౬౭.

౨. స్తోత్రము.

ఆ. అనిన రౌద్రరసము మనమున నడరంగఁ, బడ
గ యెత్తునురగపాలుకేళి, సెనయఁ జేతిసారెఁ
గొని ద్రెసఁ బతి షేడి, గడన యుడుగు మన్న
నుడుగ వనుచు. భార. విరా. ౫. ౨౫౯.

౩. దొంగ మేపు.

గీ...గడన యనఁగ, లంప మన దొంగ మేపు చెలం
గు నభవ. ఆం. భా. ౩. ౩౫.

గడనకత్తె=గడనచేడియ. (శ. ర-గడన[1] + కత్తె)

గడనచేడియ. వి. (గడన[1] + చేడియ) బోగముది,
వేశ్య.

గీ. దొరలు మన్నీలు చెలులు బందుగులు జెట్లు,
బంట్లు కబ్బంపుఁ గూర్పరు లొప్పె గాండ్రు, గ
డనచేడియ లూడిగీల్ గాణ లొజ్జ, బాఁపన
య్యలు దీర్పరు ల్బలసి కొలువ. నీలా. ౨.
౮౯.

గడనము. వి. (క. గడణ) గడ, సమూహము.

క. పినుగు లయి తాఁకు నలుగడ, జడనిధులై ముం
చు గోత్రశైలములై పైఁ, పడుఁ జదియఁ గా
రుమొగుళుల, గడనములై కప్పఁ బన్నగము
లై చుట్టుకన్. కు. సం. ౧౨. ౯౬౩.

గడప=కడప. వి. దేహళి, ద్వారముయొక్క క్రింది
కమ్మి. (వా, చి. ని, శ. ర.)

సీ...గడప యన దేహళీసంజ్ఞ యడరు నభవ. ఆం.
భా. ౨. ౧౭.

గడబడ, గడిబిడి. వి. (హిం. గడ్ బిడ్.) ౧. అ
ల్లరి. (శ. ర.) ౨. తొందర, బాధ. (బ్రౌ)

గడము. వి. కుండ లోనగువానిమూఁత, గడి.

గీ ... గడి యన గడంబు, నాఁగను ఘటాదికపి
ధాన మా గిరీశ. ఆం. భా. ౧. ౭౬.

గడము. సం. వి. అ. పుం. ౧. తెర. ౨. వెలుగు, కం
చె. ౩. అగడ్త. ౪. విఘ్నము. ౫. గండశైల
ము. ౬. కోశదేశము.

గడలవణము. సం=గడోత్థము.

గడవం(మం)చె. వి. (శ. ర-గడ1 + మంచె?- హిం. ఘరోంచి.) మూటలు మున్నగునవి పెట్టుట కై కోళ్లు అమర్చినచట్టము.

గడసాదన. వి.(గడ1 + సాదన) సాము,వ్యాయామము. (శ. ర.)

గడసియ. వి. ౧. అటుక. ౨. మచ్చు, మిద్దె. 3. మదురు. (చి. ని.)

గడసిల్లు. అ. క్రి. కడనుండు, చివర చగు? (గడిసిల్లు=క్రుంగు ? చూ. గడిసిల(బడు)

సీ. ఎవ్వాఁడు వింధ్యాద్రి నిట్టింకులింకించె గంభీరహుంకారగర్జనమున ... గడసిల్లుధర యొడ్డగడ వైన నెవ్వాఁడు త్రాసుపైఁ గట్లెచందమున వంచె. భీమ. ౨. ౭౭.

గడసె. వి. ౧.గడసియ, అటుక. (అప్ర-శ.ర.)

గడి1. వి. (క. గడి) ౧. సీమ, పొలిమేర; సరిహద్దు; మితి, మేర.

క. పొలిమేరన గడి యనఁగాఁ, బొలిమెర యన నెల్ల యనఁగఁ బోలును సీమా,స్థలనామధేయములు...ఆం. భా. ౨. ౨౮.

క. పరఁగును నచ్చట వాహిని, విరజ యనఁగ మిగుల నొకటి విమలామృతని, ర్భరపూర్ణ యగుచు నది గడి,పరమపదమునకు భవప్రపంచంబునకుఁ. పరమ. ౧. ౨౮.

క. అడవులు గడిదేశము లవి, దడములుగాఁ బెంపుమా...ఆము. ౪. ౨౫౬.

ఆ. కలఁగి తేఁటవోదు గడి దప్ప వెలిమను, నీటికుప్పనీరు నేటుమనసు. అచ్చ. భా. ౪. ౫౭.

చ. ఎదిరినయోబళౌరినరసేంద్రునికీర్తి నిజాంశుపంక్తికిన్, మదనవిరోధి భీతుఁ డయి మార్కొన శేఁగినఁ దద్రథంబు దత్పదనము నాక్రమించి రథసంబున ... ౬౫.

జుకా, వెదకెఁ జామీ యజాండముల వే వెడలెం గడి లేనియానునకా. నరస. ౪. ౬౩.

౨. చదరంగపుబల్ల మున్నగువానిమీఁద గీచినయిళ్లు.

ఉదా: చదరంగపుగడి.

3. దరి, సమీపము.

క. తరుగుల్మాదులమయమువునఁ, దరతరమ చలించి గడికిఁ దారుచుఁ బురసంహారు నెయిదఁ జొచ్చెఁ గాముఁడు...కు. సం. ౫. ౪౯3.

౪. కుండ లోనగువానిమూఁత, గడము.

గీ...గడి యన గడంబు,నాఁగను ఘటాదికపిధాన మా గిరీశ. ఆం. భా. ౧. ౭౬.

౫. (రెండురెండుపశువులకు) ఒక్కొక్క కాలు చేర్చి వేసెడిబందము. (చూ. గడిత్రాడు)

౬. మర్యాద, కట్టుబాటు.

గీ. వాఁడు నానాఁటి కభివృద్ధి వఱలఁ బెరిఁగి,కాకలను దేటి గడి మీఱి గట్టిపాటి, రాలుగాయత నాన బేరజపుదారి, నారితేఱియు బలుగుంటమారి యయ్యె. హంస. ౫. ౧౧౦.

జ: గడికాళ్లువేయు, గడిత్రాడు, గడిదేఱు, గడిదొంగ, గడిపోతు.

గడి2=గడీ. వి. దుర్గము, కోట. (చి. ని.)

క. ఆబొబ్బిలిగడిపై తేఱఁ,గా బురుజులపై నెసంగు నాగ్నేయకళా,క్షీబదయోమయ మైనయ, రాబాసాంపన్న నెన్నరా దెవ్వరికిన్. రం గా. ౨. ౨౭.

గడి. సం. వి. ఇ పుం. గిత్త, కోడెదూడ.

గడి(యి)ంచు1. స. క్రి. (సం.ఘట్). ౧. సంపాదించు, ఆర్జించు.

ద్వి...నూటపదార్లు,గడియించి యావనకాలంబునందు. ద్వి. సారంగ. ౨. ౬౭ పా. ౨౩ పం.

చ. పుడమి సమస్తవర్ణములపొల్పులు నీలువు దప్పి లంజెలై, పడిచి గండింతు రర్థములు...వరా ... ౧౫౬.

ద్వి. గోఁచి గట్టిన నాఁటఁగోలెఁ బీనుఁగుల, మోచి గడించినమూలధనంబు... ద్వి. హరిశ్చ. ఉ. ౭౭౭ పం.

౨. కల్పించు.

మ... దోషము సుస్మైందు నిరాపనిందలు గడించ౯... సారంగ. ౩. ౧౨.

చ. అటు దలఁ డౌర యెంతటిమహాత్ములు మీర లు నాదుమీఁదనా, కటకట మీవచోరచన శౌశల మోభువనప్రపంచసం, ఘటనధురీణ యున్న నగి కామిని యిం దివు డేమి గాంచి యూ, కిటుకు గడించి పల్కె దెఱఁగింపుము కల్గిన నాకు నావుడు౯. కళా. ౫. ౩౭.

జ: గడన[1], గడనకత్తె, గడనచేసికాఁ.

గడి(యి)ంచు[2]. స. క్రి. (సం. గణ్) గణన సేయు, పాటించు.

క. వెడదరువు లిచటఁ జెల్లవు, పుడమి నహహ దొంగ లానపాడిచినఁ గోకల్, విడుతుర గడింతునే యెక్కడిగతిమాలినపిశాచికవో నీమాటల్. కళా. ౩. ౧౯౩.

ద్వి. వడు గని యిది యేమి గడియించె దీవు, జడుఁ డనె ట్లయితి పీశ్వరునిఁ గొల్చియును, బరమా త్మ గురునిగాఁ బడసి దుర్నరుల, గురు లని త లఁచుట నరకంబు గాద. బస. పు. ౧. ౮౫౭ పం.

గడికాళ్లువేయు. స. క్రి. (√గడి[1])-రెండు రెండు పశువులను-ఒక్కొక్క కాలు చేర్చి లంకె వేయు.

ఉదా: ఆవులను పొలములో గడికాళ్లువేసి రా. (శ. ర.)

గడితపడు. అ. క్రి. (గడితము + పడు) గట్టిపడు, ఘనీభవించు.

గీ... వలరాచమేపుదుకంటివేల్పు, జడలలోనుండి వడియుచు గడితపడిన, లేటవేలుపుటేటిపె న్నీటిబొట్టు, లనఁగఁ జుక్క లుకనుపట్టె... యయా. ౨. ౮౧.

గడితము. వి. (సం. ఘటితం. ప్రా. ఘటిఅ) ౧. ముదురైనది, మోటుది; చిక్కనిది, తఱచైనది.

సీ. గడితంపుటెలుఁగుతో లక్కప్పిన నొప్పారుబలు తేరు వేయి మావులు వహింప. హరి. ఉ. ౮. ౨౧౩.

సీ. పచ్చియేనికతోలుపచ్చడంబుఁ ద్యజించి గడితంపుఁబట్టుపచ్చడము గట్టు. హర. ౫. ౫.

సీ. కుండబొజ్జల క్రింద క్రిందుగా బిగియించి గడితంపుమడుఁగులు గట్టినారు. నైష. ౮. ౬౩.

౨. అధికము, మిక్కుటము; పెద్దది.

క... పదివేలముద్దుఁదలిరుంబోఁడు, లగ్గిగవ రిటు వలె గడితపు, వలపంతం జెంది కందపలుము న్నృపాలా. రసిక. ౩. ౧౪౧.

గీ... జగములు గడితంపుఁగనికరంపుఁ, బెంపు రాణింప నెపుడు పాలింపుచుండు. రసిక. ౧. ౨.

సీ. గడితంపుఁగీల్జడ కటిమండలంబునఁ బలుదెఱంగుల లాస్యకలన నెఱప. రసిక. ౫. ౧౩౩.

క. బెడిదపుటడిదముఁ గైకొని, గడితపుబాఱ దుస్సి వాఁడిఖడ్గము చేత౯ ... జడ గోసి య తండు వేగ చనియె లతాంగీ. శుక. ౨. ౨౨౩.

వి. ౧. తఱచు, బాహుళ్యము.

క. మిడుతలగడితము తొలుకరి, పిడుగులబెడిదంబు చిలువపింజులవడియు౯. అచ్చ. రా. యు. ౩౨౫.

౨. సాంద్రత్వము, చిక్కన.

క. పడఁతుక యొక్కతె పోఁగుల, గడితము గల చల్వవల్వ గైకొని... పార్వ. ౫. ౧౨౭.

౩. ముదుగుఁదనము, మోటుఁదనము. (శ. ర.)

జ: గడితపడు.

గడిత్రాడు. వి. ౭౦. (√గడి[1])-రెండు రెండు పశువులను-ఒక్కొక్క కాలు చేర్చి లంకవేసెడు పలుపు. (చి. ని, శ. ర.)

గడిదల. వి. ఒకవిధమైనయాయుధము.

క...కూలిరి గడిదలలు దాఁకి కుంభినిమీఁదన్. కు. సం. ౧౧. ౬౯౬.

వ...గడిదల లూని జళిపించియును ... ప్రబంధ. ౭౮౮.

గడిదేఱు. అ. క్రి. (గడి¹ + తేఱు) నిపుణుఁ డగు, ఆరితేఱు.

గీ. ఆరితేఱె ననం గడిదేఱె ననఁగఁ, గసిమసంగె ననంగ నాఖ్యలు దనర్చు, నిపుణుఁ డయ్యె ననుటకు...ఆం. శే. ౩౫.

క. వెడవెడ దుర్వ్యవహారవు, నడవడి గడిదేఱి గురుజనము శిక్షింపన్, గడుసువడి విప్రతనయుఁడు...పాండు. ౩. ౧౪.

గీ. జారవిద్యలఁ గడు గడిదేఱి యామి,టారి విడివడ్డమరు తేజిదాడి మీఱి. శుక. ౨. ౧౦౧.

గడిదొంగ. వి. (√గడి¹) గడిదేఱినదొంగ, నిపుణుఁ డగు చోరుఁడు. (బ్రౌ)

గడిపోతు. వి. (గడి¹ + పోతు) ఆఁబోతు.

ద్వి. ఉడుగక వాతఁ గ్రొవ్వులుకంగఁ గుడిచి, గడిపోతువలె మేనికండలు వెంచి. ద్వి. హరిశ్చ. ఉ. ౫౯౭ పం.

గడియ¹ (డె). వి. ౧. అర్గళము, తలుపునకు వద్దుగా వైచుకఱ్ఱ.

సీ...అర్గళాఖ్య,గడియ నాఁ దగును...ఆం. భా. ౨. ౨౨.

గీ...తలుపు,మూసి గడియ బిగించెద మోసపోక. శుక. ౨. ౧౨౨.

గీ. అతివ బంగారువటలోని కరిగి మిగులఁ, బెరుఁగుసిబ్బెలిచే గడెఁ బెట్టుకొనియె. యయా. ౫. ౩౪.

గడియలుపడు = గడియలు వేసినట్లగు.

క. ఉడుగనిపన్నులఁ జెవులను, గడియలుపడ మేను వడఁక...పాండు. ౩. ౧౦౩.

గడియ² (డె). వి. (సం. ఘటికా) ౧. ఘటిక, ఇరువదినాల్గునిమిషములకాలము.

గీ. గడె గడియ నాఁగ ఘటిక యగు...ఆం. భా. ౧. ౯౫.

చ. గడెలు పదాఱు చెల్లె ననఁగా విని...కువల. ౨. ౪౭.

౨. ముహూర్తము, అల్పకాలము.

గీ. కంతుశత్రు జయించెద గడియలోన. దశా. ౩. ౩౭.

గీ. గడియతడవులోఁ బొడిపొడిగా నొనర్చె. హరి. ఉ. ౬. ౧౯౯.

జ: గడియకుడుక.

గడియకుడుక. వి. (గడియ² + కుడుక) గడియలను దెలుపుపాత్రవిశేషము. (ఇది అడుగున చిల్లులు గలిగియుండి తేలికగా నుండును. ఇది నీటిలో తేల విడువఁగా క్రిందిచిల్లులనుండి నీరు పోసికొని ఒకగడియ నేపటికి మునుఁగును. దీనినిబట్టి పూర్వులు కాలమానమును దెలిసికొనెడివారు.)

ఆ. గడియకుడుకభంగి గ్రహరాజు జలధిలో, వ్రాలె...ద్వా. ౪. ౨౩౯.

గీ. గడియకుడుక మునుంగుట గని గుఱుందు, తెల్లవాఱెను నని పఱతెంచి పలుక. కువల. ౨. ౧౨౫.

గడియారము. వి. (క. గడియార. త. గడికారం. తు. గడియాళ్) గడియలు తెలుపుయంత్రవిశేషము; కాలము తెలుపుయంత్రవిశేషము.

మ. ఉడువీథిన్ శిఖరావలంబి యగునభ్రోర్వీషుమోసాలపై, గడియారంబున మ్రాసె రెండెనిమిదుల్ ఘంటాఘణాత్కారముల్... క్రీడా. ౧౫౫.

ఉ. ఆనలినాయతాక్షుగడియారమునం దభిసారికాజిఘాం,సానిరతప్రసూనశరచాపగుణధ్వనులో యనంగ ఘం,టానినదంబు లయ్యెడ వినంబడియెం గుపితాబ్జలోచనా,మానసముల్ చలింపఁ బ్రథమప్రహరాపగమప్రశంసులై. పారి. ౨. ౫౦.

ద్వి. ఒక్కొకగడియ కొక్కొకచందు వ్రాలు, వక్కజం బగు గడియారవృక్షములు, ఒక్కొక గడియ కొక్కొకమాటు చెలఁగు, వక్కజం బగుగడియారశైలములు. బస. పు. ౩.౧౦౦౫, ౧౦౦౬ పం. (ఇటవృత్తియందు 'ము' వర్ణలోపము.)

(వ్యవ)గడియారము పండ్రెండుగంటలు కొట్టినది.

గడిసిలఁబడు. అ. క్రి. (బొమ్మ) భారాదులచే క్రుంగఁబడు. ('గరిసిలఁబడు' అని బ్రౌ)

సీ. ఇగురుమేఁతల నొగ రెక్కఁ గోకిలకును వడి బొమ్మ గడిసిలఁబడియె నేని... గీ...బట్టబయ లగు గర్వరేఖ,విషమసాయక...పి.శకుం. ౩. ౧౯౦.

గడీ=గడి[2].

గీ. రావువారిగడీమీఁద రాచవారి, పనుపునఁ బరాసువారు కోపంబుఁ జేసి.రంగా. ౨.౧౨౨.

గడు=గడ్డు. (చూ. గడుఁగాయ, గడుమన్నెము.)

జ: గడుఁగాయ, గడుమన్నెము.

గడుకము. సం. వి. అ. పుం. భృంగారము, బంగారుగిండి; గిండి.

గడుఁగాయ. విణ. (గడు+కాయ) రాలుగాయ, తుంటరి. (వా)

గడుమన్నెము. వి. (గడు + మన్నెము) గడ్డుమన్నెము, లోమన్నెము. (వా)

గడురుఁడు. సం=గడులుఁడు.

గడులుఁడు. సం. విణ. (అ. ఈ. అ) కుబ్జుఁడు, మరుగుజ్జు. (విల్యమ్సు.)

గడువు. వి. (క. గడువు)-కాలముయొక్క-అవధి, మేర.

గీ. గడు వనఁగ మేర యనఁగ నుగ్గడి యనంగ, నడరు మర్యాద...ఆం. భా. ౨. ౧౯౧.

ద్వి...కొన్ని,దినములు గడు విడి...ద్వి. పరమ. ౭. ౫౮౬ పా.

ద్వి. ఆగడువుకు రానియట్టివానరుల, వేగంబె తల దెగవ్రేయుము నీవు. రం. రా. కిష్కిం. (చి. ని.)

గడువు. సం. విణ. (ఉ) కుబ్జుఁడు. వి. ఉ. పుం. ౧. బల్లెము. ౨. గిండి. ౩. ఎఱ్ఱ, వానపాము. ౪. మెడమీఁదికంతి. ౫. కంతివలె నిరర్థక మగుపదార్థము.

గడుసరి. విణ. (గడుసు+అరి-క. గడుసరి) ౧. కఠినము; కఠినుఁడు.

ద్వి. నమ్మిక పుట్టించి నయములు సేసి, గడుసరిమనసులు గరఁగించి వుచ్చి. ద్వి. హరిశ్చ. ఉ. ౬౧౯ పం.

సీ...కఠినాత్ముఁ డొప్పును గడుసరి యన. ఆం. భా. ౩. ౧౨.

౨. మాయలమారి, పంచకము.

క. అడుగులు తొట్రుపడంగా, నడ లొందినయది యపోలె నయ్యెయెడలన్,బుడమిఁ బడి మ్రొగ్గి లేచుచు, గడుసరి యగుశకట మొయ్యఁ గదియం బోవన్. నా. పంచ. ౧. ౨౫౪. వైజ. ౪. ౯౪.

౩. దుష్టుఁడు, క్రూరి.

క. ఒడయఁడ నే నొకజన్నము, గడు వేడుకతో నొనర్పఁ గడఁగిన నెపుడున్, గడుసరిరక్కసు లిరువురు, దొడరి వడిన్ జెలువుమంచు దురు చల మెదవన్. అచ్చ. రా. బాల. ౯౫.

ద్వి. గొడవగొట్టులు ముడివిడుపులు చాల, గడుసరుల్గయ్యాంపుఁగ్రచ్చలు...పండితా. పురా. ౧౧౬ పా.

౪. అసాధ్యుఁడు. (శ. ర, బ్రౌ.)

గడుసు. విణ. (క. గడుసు. త. కడిదు) ౧. కఠినము, గట్టిది.

కవిరాజ ... గడుసుఁజనుంగవ ... కవిరా. ౫. ౨౪౫.

గీ. గడుసుచిక్కులు గరగినమడమ లమర, వెంట

నిరువంకఁ బెంపుమువేఁపు లరుగ. హర. ౨. ౪౧౨.

సీ. గడు సైన పెనుమొద్దు గాలికి వెఱచునా విఱుగఁ గాచినమ్రాను వెఱచుఁ గాక. రామలిం ౨౪.

౨. కుజనుఁడు, కూళ.

ఆ. ఆతతాయి గడుసు వన్యదేశ్య వధర్మ ... ఆము. ౪. ౨౧౯.

గీ. కూళ గడుసన వర్తిల్లుఁ గుజను పేళ్లు. ఆం. సం. మాన. ౧౧.

వ... నీవు చని యీనడుమ వంకురితదర్ప లగుచు నెదుర్చడం గడంగుగడుసుపోర లెక్కడెక్కడం గలరో వారి నుక్కడంచి ... కళా. ౭. ౨౬౮.

౩. గాఢము, అధికము; హెచ్చైనది.

(రతివిలాపము) క. పుడమిఁ బడి పొరలి తను నొక్కఁడు చుట్టం బనుచు నెత్తఁగా లేకుని కిన్, గడు సగు శోకము నెమ్మది, నడఁగక మెల్లఁగ వరాళి కారంభించెన్. పార్వ. ౩. ౭౪.

౪. అసాధ్యము. (శ. ర.)

వి. ౧. కాఠిన్యము. (శ. ర.) ౨. మొండితనము. (చూ. గడుసుపడు.)

గడుసురాలు=గడుసుఁదనము గలస్త్రీ.

ఆ. ఎవ్వరిగుణములును నేమన్న మానవు, చక్కఁ జేయ రాదు కుక్కతోఁక, గడుసు రాలు మగని గంపఁ బెట్టును రా. వేమన. ౧. ౧౬.

జ: గడుసరి, గడుసుఁదనము, గడుసుపడు.

గడుసుఁదనము. వి. (√ గడుసు) ౧. కాఠిన్యము.

గీ. శైల యేపీఁకఁ బవలింప లేక లేక, కలిగినక ళత్ప్రవంశ శేఖరునిమృదులతను వయో యీను నెనయునీమనసుకంటె, గడుసుఁదన మొందును పలసంఘముల యందు. చం. రా. ౪. ౨౯.

౨. మోటుఁదనము.

సీ. రాఁ గూడ దని పల్కు రమణుని వెంబడి సేఁగి కానలో విహరించు గడుసుఁదనము, మాయా మృగము వెంట మగఁడు పోవఁగ వంటమ ఱది నంపెన నాఁటిమంకుఁదనము... కృ. శకుం. పీఠి. ౫౦.

౩. ధార్ష్ట్యము.

వ... మీర లీన్రుమ్ముల నెచ్చరికం గను పెట్టుకొని యుండుఁ డనుటయు నుపిరిపడుము నప్పుడు చులు గడుసుఁదనంబున నతం నధిక్షేపించె. ప్ర. భా. ౧. ౧౦౭.

గడుసుప(వ)డు. అ. క్రి. (గడుసు + పడు) మొండితనము వహించు, బంద యగు.

క. వెడవెడ దుర్వ్యవహారపు, నడనడి గడిదేతి గురుజనము శిక్షింపకన్, గడుసుపడి వివృతవ యఁడు, నడి కోరిచి వంగపరకచాబుకన్ మానెన్. పాండు. ౩. ౧౪. (శ.ర.పా. 'వంకపరక' ముద్రి. పా)

క. అడుగఁ దగునాని నడిగిన, నిడినయొసఁగు నొసర నీలే ననఁగా, గడుసుపడి యాస చేఁ దా, నడిగిన దుర్మార్గవృత్తుఁ డగు రా వే మా. వేమన. ౨. ౧౯౪.

గడేకారి. (ఇది అరవము అని శ.ర.కాని అరవనిఘంటువులలోఁ గానరాదు) వి. బల్లెము గలవాఁడు; పోకిరి. (శ.ర.పోకిరి అనునర్థమున 'గడేకారి' పా)

గడేరము. సం. వి. అ. పుం. మేఘము.

గడోత్థము. సం. వి. అ. న. గడ దేశమునఁ బుట్టు కాతియుప్పు.

గడోలము. సం. వి. అ. పుం. ౧. గ్రాసము, కబళము. ౨. గుడము, బెల్లము.

గడ్డ. వి. (సం. గండః. క. గడ్డె. త. కట్టి.) ౧. వ్రణము.

౨. దుంప, మూలము.

సీ. మోర కగ్గల మైనకోఱచేఁ దుంగగడ్డలు ద్ర వ్వుకిటి రాజు చెలిమి పేసి. కాశ్రిక. ౧. ౫౯.

౩. మంటిపెల్ల, లోష్టము, బెడ్డ.

క. ఘనతర మగుహ్రీగౌరవమున ముంచిగినఁ బాప మఖిలమును రూపు సెడుం, బెనుపునయగ్గలి కఁ బొగడు, గనినపయోరాశిఁ బడ్డగడ్డయుఁ బోలెన్. భార. అను. ౨. ౪౦. ఆం. భా. ౨. ౨౩౦.

౪. (ఏటిమొక్క) ఒడ్డు.

ద్వి... కావేరి, ఘనవేగమున రెండుగడ్డలు జవు రు, కొని పాఱి...ద్వి. పరమ. ౫౪౧ పా. ౩ పం.

శా. ఓసామీ ... నట్టడవిలోఁ గల్జువ్విక్రీనీడనే, యాసం గట్టితి వేటిగడ్డ నిలు...కాశ. ౩.౬౫.

గడ్డపెరుఁగు=గడ్డవలె నుండు పెరుఁగు. (వా.)

నడుగడ్డ=ద్వీపము, ఏటినడుమ నుండుదిబ్బ.

సీ. కావేరినడుగడ్డఁ గాఁపురంబుండుచు దివసాం తమున నిటఁ దిరిగి వత్తు. కకు. ౧. ౨౧౫.

చ. చరణవిహీనుఁ డట్టె ఘనసాగరభీకరవీచికా సముత్కరపరిఖాంత మైననడుగడ్డకు వచ్చి నిజోదరాగ్నిచే, నెరియుచు నున్నయట్టిశు ది సెవ్వరికిం బడయంగ రానినుందరి యిది పత్ని యయ్యెడిని దైవము చేతల కడ్డ మున్న దే. భోజరా. ౫. ౩౪౬.

జః గడ్డపలుగు, గడ్డపాఱ, గడ్డప్రాయ్యి.

గడ్డపలుగు. వి. (√గడ్డ) గునపము. (వా)

గడ్డపాఱ. వి. (గడ్డ+పాఱ-క. కట్టహారె) -గడ్డ లు పెల్లగించునది-గునపము, ఖనిత్రము.

గీ. వాఁడు కళ్యాణపురం దన వనునఁ బరఁగు, క ల్యాణపతనునికిఁ దచ్ఛిలలదయును, గడ్డపాఱ లతె పసిఁ గానిపించి, పే...

డని పేరు గలదు. కళా. ౬. ౨౩.౨౦. భా. ౨. ౨౩౦.

గడ్డప్రాయ్యి. వి. (గడ్డ+ప్రాయ్యి) గడ్డలతో కే ర్పఱిచినప్రాయ్యి. (శ. ర, వా.)

గడ్డము. వి. (క. గడ్డ) ౧. చిబుకము.

గీ... చిబుకాఖ్య యలరు గడ్డ,మనఁగ గద్దవ నాఁగ...ఆం. భా. ౨. ౧౪౨.

మ...తా నొక్కచే, తన కంఠంబును గౌఁగిలిం చి యొకచేతన్ గడ్డము న్బట్టి చెక్కునఁ జె క్కునుచు నొక్కచన్గొనయురఃకోణంబు తో రాయఁగన్. కళా. ౫ ౬౧.

౨. చిబుకశ్మశ్రువు, గడ్డముమీఁదిపొడుగుపాటి వెండ్రుకలమొత్తము.

సీ...చిబుకశ్మశ్రు వడరు. గీ. గడ్డ మన... ఆం. భా. ౨. ౧౪౬.

సీ. నిగిడి పూ కెపుబాగు నఁ గత్తిరించినగడ్డంబు కొన రొమ్ము గప్పింప. నైష. ౭. ౯౩.

వ...అర్ధనారి గావునం బురుషుండు గాఁడు గడ్డం బు గలిగినకతంబున యోష గాదు ... కాశి. ౭. ౪౭.

గడరము. సం. వి. అ. పుం. గోత్రి. (వాచ.)

గడ్డరిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. ఉత్పత్తిస్థానము తెలి యక ఎవ రెగకుండ ప్రవహించుకొకానొకనది. ౨. మగగొఱ్ఱె ననుసరించి పోవు ఆఁడుగొఱ్ఱె. (వాచ-మగగొఱ్ఱెలచేత ననుసరింపఁబడు ఆఁడు గొఱ్ఱె-కల్ప)

గడ్డి. వి. కసవు, తృణము.

సీ...గడ్డి గాదము గవతము కసవు కవను, పుల్లు పూరి యనంగఁ జెల్లును తృణసంజ్ఞ ... ఆం. భా. ౨. ౭౬.

జః గడ్డిపాము, గడ్డిపిట్ట, గడ్డిబొద్దు.

గడ్డిపాము. వి. (√గడ్డి.) ఒకజాతిపాము. (శ. ర)

గడ్డిపిట్ట. వి. (గడ్డి+పిట్ట) పక్షివిశేషము.

సీ. పికిలిపిట్టలు గడ్డిపిట్టలు గోరలు బంగరుపిచ్చిక లౌనుపుముద్ద. గీ.లాదిగాఁ గలుగుపుల్గులు ...రసిక. ౧. ౬౩. (శ.ర.పా)

గడ్డిబొద్దు. వి. (గడ్డి + బొద్దు) ౧. చుట్టకుదురు. (శ. ర.) ౨. కొన్ని మోపులపరిమాణము గలిగి బండిమీఁదఁ దీసికొని వచ్చెడి పెద్దగడ్డికట్ట.

గీ. గడ్డిబొద్దువలెను మేను గానిపింప, బారకట్టల తెఱఁగున బాహు లలర, జనకయాగంబుఁ జూడవచ్చెను లలాట,సాంద్రతరరోమరేఖ యాచంద్రరేఖ. చంద్ర. వి. ౧. ౬౯.

గడ్డు. విశే. ౧. అధికుఁడు, ఎక్కువవాఁడు.

సీ. అలు సైనవానియి ల్లాక్రమింపఁగఁ జూచుఁ డవకు గడ్డైనఁ బాదములు పట్టు. రామలిం ౨౬.

౨. అసాధ్యము.

ఉదా: గడ్డురోగము

క్రి. విశే. అధికముగా, మిక్కిలి. (చూ. గడ్డుటుకు)

వి. ఆధిక్యము, అతిశయము. (చూ. గడ్డుకొను)

జ: గడ్డుకొను, గడ్డుటుకు.

గడ్డుకొను. అ. క్రి. (గడ్డు + కొను.) అతిశయించు.

వ. యాదఃపతి మేదురామృతంబుజిడ్డున గడ్డుకొని వపూషాదిత్యువదనంబున నుప్పతిల్లుతుల్లమెలుంగులు...భీమ. ౫. ౮. (శ. ర. పా.)

గడ్డుటుకు. అ. క్రి. (గడ్డు + ఉటుకు.) ౧. పైపడు, కవియు.

వ. అనఁ కంఠీరవృందు... శరాసనకళావిశేషంబున నీసు నెఱపుముం దెఱపి గొని రథంబు వణఁపించి యొఱపుపఱుపున నడ్డగించుపగఱయొడ్డు గడ్డుటికి చించుకొని... రాఘవ. ౮. ౧౫౨.

వ...గడ్డుటుక నీక యడ్డంబుగా నొడ్డుకొనియొడు నెదిరిపిడికిలివాయం డట్టి...కళా. ౩. ౨౬౬.

౨. పాతిపోవు, తప్పకొనిపోవు.

వ...అడ్డగించి నించినయొడ్డువలలకు నడ్డించి బాడునం బడక గడ్డుటికియు మృగంబు లశకంబులు వోలియుటయును...ఉ. హరి. ౮. ౹౯.

గణకి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. గణకుని పెండ్లాము.

గణకుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. జోస్యుఁడు. ౨. కరణము, గ్రామపులెక్కలు వ్రాయువాఁడు.

గణగణ. వి. (క.త. కణకణ.) ఘంటాధ్వనికి అనుకరణము.

సీ...గణగణ మొలనూలిగంట లులియ. ప్రబంధ. ౧౯.

గణచక్రకము. సం. వి. అ. న. సత్పురుషులసహభోజనము.

శ్లో. ధార్మికాణాం తు సంభూయ భోజనం గణచక్రకమ్. (త్రి. ని.)

గణదీక్షి. సం. వి. న్. పుం. పెక్కండ్రకుఁ బురోహితుఁ డగువాఁడు. (యాజ్ఞ. ౧. ౧౬౧.)

గణదేవతలు. సం. వి. అ. స్త్రీ. బ. గణములుగా నుండు దేవతావిశేషములు.

శ్లో. ఆదిత్యవిశ్వవసవస్తుషితా భాస్వరానిలాః, మహారాజికసాధ్యాశ్చ రుద్రాశ్చ గణదేవతాః. (అమరము.)

గణద్రవ్యము. సం. వి అ. పుం. సాధారణద్రవ్యము, పెక్కురసొత్తు.

గణన. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. ఎన్నిక. ౨. తలఁచుట.

గణనము. సం. వి. అ. న. ౧. ఎన్నిక, లెక్కపెట్టుట. ౨. భావించుట, తలఁచుట.

గణనీయము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ) గణింపఁ దగినది.

గణపతి. సం. వి. ఇ. పుం. వినాయకుఁడు.

గణపూర్వుఁడు. సం. విశే. (అ. ఆ. అ) గ్రామణి, గణమునందు ముఖ్యుఁడు.

గణము. సం. వి. అ. పుం. ౧. సమూహము. ౨. ప్ర

మ్మథులసమూహము. 3. సేనావిశేషము. (ఇర్వదే డురథములు అన్ని యేనుఁగులు ఎనుబదియొక్క గుఱ్ఱము నూటముప్పదియేవురు కాల్బురును గలసేన.) ౪. (ఛంద) మగణము, మొ. ౫. (వ్యాక) ఒక్క సూత్రముక్రింద వచ్చుపదాది. ౬. శబ్దము, ధ్వని. (శే. ని)

గణయత్. సం. శత్రు. గణించుచున్న.

గణయితవ్యము. సం=గణనీయము.

గణరాత్రము. సం. వి. అ. న. పెక్కురాత్రులసమూహము.

గణరూపము. సం. వి. అ. పుం. జిల్లేడు.

గణవృత్తము. సం. వి. అ. న. గణబద్ధ మగువృత్తము. (శార్దూలాది. వ్యతి. మాత్రావృత్తము.)

గణహాసము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) పెక్కురను పరిహసించునది. వి. అ. పుం. చోర మనుగంధద్రవ్యము.

గణాచారి. సం. వి. న్. పుం. శివమెక్కి గంతులు వేయువాఁడు. (ఇది తెలుఁగున నే కలదు.) (వేశ్యామాతృవర్ణనము) సీ. తా నున్న శ్రేణి శంతటికి గణాచారి పెక్కుసుద్దులు ప్రాయుపెద్దబేరి. శుక. 3. ౧౮.

గణాధిపుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. వినాయకుఁడు. ౨. శివుఁడు. 3. ఒకసమూహమునకు ముఖ్యుఁ డైనవాఁడు, గామిడి.

గణాన్నము. సం. వి. అ. న. ౧. పెక్కండ్రకొఱకు వండినయన్నము. ౨. పెక్కండ్రసొత్తయిన యన్నము.

గణి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. గణనము, లెక్కించుట. పుం. సాంగముగా వేదాధ్యయనము చేసినవాఁడు. (వై. ని.)

గణి(యి)ంచు. సం. స. క్రి. ౧. లెక్కపెట్టు.

సీ... భూరజోంబుధిజలపరమాణుగణము. గీ. సెవ గణియింపఁగా వచ్చుఁ గాని వినుము, తత్కృతయుగంబులో పలిదైత్యమథన, కృతచరిత్రంబు లన్నియు నెన్న రాదు, వనజభవునకు శతకోటివత్సరముల. వరాహ. ౫. ౪౬.

౨. ఎంచు, ఆలోచించు.

శా. దారస్వీకృతియు న్దయాభిరతియుక్... దీనదా, సీరాజీసుతబాంధవాతురజనశ్రేణీసమృద్ధాన్నస, త్కారోదారతయు న్గణింప గృహికి న్ధర్మంబు లుద్యన్మతిక్. మార్క. 3. ౧౪౫.

3. లక్ష్యపెట్టు, పాటించు.

చ. వరద నిరీహయోగిజనవర్గసుపూజిత నీపదాబ్జముల్, నిరతము నంతరంగమున నిల్పి భవత్పదను గ్రహాదిక, స్ఫురణఁ దనర్చునన్ను నతిమూఢు లవిద్యులు మున్న మంగళా, వరణుఁ డటంచుఁ బల్కిన భవన్మతి నే గణియింప నచ్యుతా. భాగ. ౪. ౧౭౫.

౪. స్తుతించు, పొగడు.

మంజులగతిరగడ. నైమిశపుణ్యావనంబునఁ బొందినహరికిని మంగళహారతు లెత్తుచుఁ, దనరుహరిక్షేత్రంబున నెలకొనుసాలగ్రామస్వామి గణింపుచు. హంస. ౪. ౨౦3.

౫. చూచు.

ఉ. ఎక్కడఁ జూచినన్ జనమదేభతురంగమనోజ్ఞరావ మ్మేదిక్కునఁ జూచినన్ మదవతీమృదుగానజతానమాన మే, చక్కి గణించినన్ వివిధచామరకేతనభూషణద్యుతుల్, మిక్కిలి వింతచంద మయి మెచ్చొనరించె మహోద్యుతంబుగన్. ఇందు. ౫. ౬౮.

౬. ఉగ్గడించు, చెప్పు.

క. ఏన జను లాడుకొనియెడి, నానోమ్ములు వినఁ దలంచి నన్నడిగిన మీ, యానకు వెఱచి గణించెద, భానుకులాధీశ వినుము పౌరులపలుకుల్. ఉ. రా. ౬. ౧౯౯.

చ. కినియమి సంగవర్జన మకించనభావము దాన్తి విప్రవాసనము ప్రశాంతి యార్జవము శౌచ

ము సద్ర్వతనిష్ఠ హైతుభో,జన మిల నిద్ర నేఁ
త కృప సంతతతత్త్వవిచింతనంబు మా,నిని
యతిధర్మముల్ శ్రుతి గణించినభంగిన యేను
జెప్పితిఁ. భార. అను. ౫. ౧౯౬. భాగ. ౧౦
పూ. ౩౩౪.

గణిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. వారాంగన, వేశ్య. ౨. ఆఁడేనుఁగు. ౩. అడవిమొల్లి. ౪. నెల్లి.

గణికారిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. నెల్లి.

గణితము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) గణింపఁబడినది. వి. అ. న. ౧. గణించుట. ౨. లెక్క. ౩. గణితశాస్త్రము.

గణితి. సం. విణ. (న్. నీ. న్) ౧. గణించినవాఁడు, గణన చేసినవాఁడు. ౨. గణితశాస్త్రజ్ఞుఁడు.

గణుతి. వి. (సం. గణితమ్) ౧. ఎన్నిక, లెక్క.

(సంతవర్ణనము) సీ. పెనుఁగోలుకాండ్రకు జనస
మూహంబులగణుతి చూపెడునాయకప్రభుం
డు. హంస. ౨. ౪౭.

౨. నుతి, స్తోత్రము.

క. గురుదేయాధికనిస్పృహ,ధరణీసురుఁ డర్థికా
మితధనాధికదా,యి రఘువు సాకేతజనో,
త్కరముల కయ్యెరువురైరి గణుతి ఘటిం
పఁ. రఘు. ౩. ౬౦.

శ్లో. జనస్య సాకేతనివాసినస్తౌ,ద్వావప్యభూతా
మభినంద్యసత్త్వౌ, గురుప్రదేయాధికనిస్పృ
హోర్థీ,నృపోర్థికామాదధికప్రదశ్చ. సం.రఘు.
౫. ౩౧.

౩. లక్ష్యము, లెక్క.

(అశ్వవర్ణనము) సీ. కసవుమోపరి గాలి గణుతియే
మాకంచు నగినట్ల వదనఫేనముల రాల్చు. శ
కాం. ౨. ౨౧.

జ: గణుతించు.

గణుతించు. స. క్రి. (√ గణుతి) ౧. ఎంచు, భావించు.

క. యాగంబునందు శ్రద్ధా,యోగము గల[illegible]శుచి
శ్రద్ధాయువరనిశుచి పు,ణ్యాగమసంపన్నుఁ డు
ల్యులు,గా గణుతించిరి నిరూపకత సమరవ
రుల్. భార. శాం. ౫. ౨౪౭.

శ్లో. శుచేరశ్రద్దధానస్య శ్రద్దధానస్యచాశుచేః, దే
వా విత్తమమన్యంత సదృశం యజ్ఞకర్మణి. సం.
భార. శాం. ౨౬౦. ౧౦.

౨. లెక్కించు.

క. గుణనిధి యగుప్రహ్లాదుని,గుణము లనేకములు
గలవు గురుకాలమునన్, గణుతింప నశక్యం
బులు,ఫణిపతికి బృహస్పతికిని భాషాపతికిన్.
భాగ. ౭. ౧౨౦.

౩. లక్ష్యపెట్టు, సరకుసేయు.

ఉ. దిగ్గన లేచిపోయె గణుతింపక వాఁడు విరో
ధులబిక్కి,యగ్గలికంబునన్ మనల నందఱఁ జీరి
కిఁ జేకొనండు...నిర్వ. ౩. ౧౦౭.

౪. స్తుతించు, కొనియాడు.

సీ. గణుతింతు నిరవద్యగద్యపద్యనిబంధపరితోషి
తస్థాణు భట్టబాణు. భీమ. ౧. ౭.

గణె(ణియ)ము. వి. వేషధారులు ధరించెడిలక్క
సొమ్ము. (చి. ని, శ. ర.)

గణేయము. సం=గణనీయము. సం. నైష. ౩. ౪౦.

గణేరుక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. పంటెనకత్తె. ౨. పని
కత్తె.

గణేరువు. సం. వి. ఉ. పుం. కర్ణికారము. స్త్రీ. ౧.
వేశ్య. ౨. ఆఁడేనుఁగు.

గణేశభూషణము. సం. వి. అ. న. సిందూరము.

గణోత్సాహము. సం. వి. అ. పుం-సజాతీయ
ములగుంపుతోఁ గూడి తిరుగుటయం దుత్సాహము
గలది-ఖడ్గమృగము.

గణ్యమానము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) గణింపఁ
బడుచున్నది.

గణ్యము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) ౧. సంఖ్యేయము, లెక్కింపఁ దగినది. ౨. లెక్కసేయఁ దగినది, లక్ష్యము సేయఁ దగినది. ౩. గణములోఁ జేరినది.

గతపడు. మి. అ. క్రి. (గతము + పడు) ౧. కడచు. (శ. ర) ౨. చచ్చు.

ద్వి. హతశేషులగు రాక్షసావళి సెప్ప, గతపడ్డయామ్మహాకాయునిఁ దలఁచి. రం. రా. యు. ౩౭౭ పా. ౨౧ పం.

గతభర్తృక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. విధవ.

గతము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) ౧. పోయినది. ౨. కడచినది, గతించినది. ౩. చచ్చినది, నశించినది. ౪. ప్రాప్తము, పొందినది, చెందినది. ౫. జ్ఞాతము, తెలియఁబడినది, గ్రహింపఁబడినది. వి. అ. న. ౧. పోవుట. ౨. గతి, నడక. ౩. ప్రకారము, విధము. (కే. ని)

గతసన్నకము. సం. వి. అ. పుం. మద ముడిగిన యేనుఁగు.

గతాగతము. సం. వి. అ. న. రాకపోకలు.

గతానుగతము. సం. వి. అ. న. ఒకరు ప్రవర్తించునటులు ప్రవర్తించుట.

గతానుగతికుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) ఒకరు ప్రవర్తించునటులు ప్రవర్తించువాఁడు.

శ్లో. తామేవానుగతా గతానుగతికాస్త్యక్తానురాగాః ప్రజాః. ముద్రా. ౬. ౫.

గతాయువు. సం. విణ. (స్) ౧. మృతుఁడు. ౨. వయసు గడచినవాఁడు, వృద్ధు.

గతి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. ౧. గమనము, పోక. ౨. నడక. ౩. త్రోవ. ౪. ఉపాయము. ౫. ఎఱుక, జ్ఞానము. ౬. స్థానము. ౭. నాడీవ్రణ మార్గము, నారిపుంటికంటిత్రోవ. (మే. ని, వి. ని.) ౮. ప్రమాణము.

శ్లో... మృగః క్షతః క్షణా, దనేన పూర్వం నమయేతి కా గతిః. సం. కిరా. ౧౪. ౧౫. (కా గతిః=కిం ప్రమాణమ్. మల్లి. వ్యా.)

౯. స్వరూపము.

శ్లో... న వయం నిరూపయితుమస్య గతిమ్. సం. కిరా. ౬. ౩౬. (గతిం=స్వరూపమ్. మల్లి. వ్యా.)

౧౦. విషయము.

శ్లో... మనోరథానామగతిర్న విద్యతే. సం. కు. సం. ౫. ౨౪. (అగతిః=అవిషయః. మల్లి. వ్యా.)

౧౧. పరిణామము.

శ్లో. దురధిగమా హి గతిః ప్రయోజనానామ్. సం. కిరా. ౧౦. ౪౦. (గతిః=పరిణతిః. మల్లి. వ్యా)

౧౨. శరణము, దిక్కు.

గీ... అందఱకు నీవ గతి గాక యన్యుఁ డొకఁడు, నీకు గతి యొకండు సకలలోకైకనాథ. దశా. ౧. ౧౬౧, ౧౫౭.

౧౩. పరె; విధము, రీతి.

ద్వి. ఎన్నికకెక్కి యీరేడులోకముల, వెన్నెల గతిఁ గీర్తి వెలిఁగించె ... ద్వి. హరిశ్చ. పూ. ౧౫౨ పం.

సీ. చంద్రమతీనాథుచందాన నఱి వైఖరిఁ బురుకుత్సునిగతిఁ బురూరవు రీమాడ్కి ... శుక. ౧. ౧౦.

గీ... వీర, లేమిగతిఁ బల్కినను నది యెల్ల మనము, కైకొనవలయుఁ గాక... భార. విరా. ౫. ౨౭౫.

గతించు. సం. అ. క్రి. ౧. కడచు.

చ. వినయవిశేషహృద్యలగు విద్యలు నేర్చుట లేమ నీతిచే, ధనమును గూర్చ లేదు తలిదండ్రులసేవయుఁ జేయ లేదు ...... గొబ్బున సమయంబు కాకులకుఁబోలె గతించెఁ బరాన్నభుక్తులకా. భర్తృ. వై రా. ౪౭.

౨. చచ్చు. (శ. ర, వా)

గతిగొను. మి. అ. క్రి. (గతి + కొను) ఏకగతి కలదియగు.

క. కలికివయమదనకదనపుఁ,బలుకులకలకలము చె
డఁగువడు మేఖలము,వ్యాలరవలిఁ దగిలి గతిగొ
నఁ, గలకంఠి రతంబు సలుపుగమకము గని
యెఁ. భాగ. ౬. ౯౯.

గతిపడు. మి. అ. క్రి. (గతి + పడు) లభించు.

క.... వానితలఁ ద్రెంచి సమ్మోత్కటముగ నసల
ములో నొక్కట వైవుము సిద్ధు లెల్ల గతిప
డు నీకుఁ. ద్వా. ౧౨. ౬౫.

గతిల. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. వరుస, పరంపర. ౨. ఏ
టు, నది. 3 పేత్రలత, పేము ?.

గతుకు[1]=కతుకు స. క్రి. (కుక్క మొదలగునవి)
కొంచెముకొంచెము గాఁ దిను; నాలుకతో కొం
చెముకొంచెము గాఁ ద్రాగు.

క. ప్రతిగృహము నెపుడుఁ దిరుగుచు, నతిశయ
మున భుక్తశేష మాతురమతినై, గతుకుచు
వీథుల నుండుచుఁ, గతిపయసంవత్సరములు గ
డపితి నచటఁ. బ్రహ్మో. ౨. ౧౨౪.

(వ్యవ) కుక్క గంజి గతికినది.

వి. ఎంగిలి తినుట. (శ. ర.)

గతుకు[2]. వి. గొయ్యి. (బ్రౌ, చి. ని.)

(వ్యవ) చీకటిలోఁ బోవుటచే గతుకులలోఁ బడి
నాఁడు.

గత్త(ము). వి. ఎరువు. (బ్రౌ, శ. ర.)

గత్తర. వి. ౧. క్రమము లేక కలిసిపోయి యుండు
ట. (బ్రౌ) ౨. ఉపద్రవము. (శ. ర)

గత్తు. వి. మాత్రగంధము. (శ. ర.)

గత్వరము. సం. విశ. (అ. ఈ. అ) ౧. పోవునది.
౨. నశించునది, నశ్వరము. 3. కదమునది.

గద. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. గుదియ, దుడ్డువలె నుండు
ఆయుధవిశేషము.

గదమాయించు. స. క్రి. గద్దించు. (శ. ర.)

గదము. సం. వి. అ. పుం. ౧. రోగము, ౨. కుష్ఠు. ...

౨. ఉఱుము. ౫. విషభేదము. (వాచ)

గదయిత్నువు. సం. విశ. (ఉ) ౧. వాచాలుఁడు,
వదరుపోతు. ౨. కాముకుఁడు. వి. ఉ. పుం. కా
ముఁడు, మన్మథుఁడు.

గదాంబరము. సం. వి. అ. పుం. మేఘము. (త్రి. ని.)

గదాగ్రజుఁడు. సం. వి. అ. పుం- గదుని యన్న-
విష్ణువు.

గదాధరుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. విష్ణువు. ౨.
ఒకతర్కగ్రంథకర్త.

గది. వి. ఇంటిలోపలియఱ. (శ. ర.)

(వ్యవ) నిన్న నేను మా మేడగదిలో పరుంటిని.

గది. సం. విశ. (న్. నీ. న్) ౧. గదను ధరించిన
వాఁడు. ౨. రోగి, తెవులు గలవాఁడు.

గదితము. సం. విశ. (అ. ఆ. అ) ౧. చెప్పఁబడి
నది. ౨. రోగము కలది.

గదుకు=కతుకు.

(కుక్క మొదలగునవి కొంచెముకొంచెము గాఁ
దిను; కొంచెముకొంచెము గా గ్రహించు.)

చ. కదిసిన నోరవోయి యొఱుకబ్బపుదొంతులస
త్పదార్థముల్, గదుకుచు నెట్టివారిఁ బొడగ
న్నను గుఱ్ఱని స్నేహసౌఖ్యముల్, మనికి నస
హ్యమై శునకమార్గమునం జరియించుచున్న
దుష్పదకవు లెల్ల మక్కువితఁ బట్టక దవ్వు
లు విందు గావుతఁ. వాసిష్ఠ. ౧. ౭. (పైరెం
డర్థములకును ఇది యుదాహరణము)

వి. ఎంగిలి తినుట. (శ. ర.)

గదుము. స. క్రి. అదలించు, గద్దించు.

సీ. అదలించె గద్దించె నడలించె నదఁగను గదిమె
నం చనుమాటగాఁ జెలంగు. ఆం. భా. 3.
౧౨౪.

సీ. కాలుపుల్ దిని యాము గవిసి మస్నోరులు కా
రుపోతులనైన గదుముఁ జూము. పారంగ. ౧.

చ. ...విన్న వే, కద వినుఁ బట్ట మర్వరకుఁ గట్టెద నన్నది యందు కింతి దక్, గదిమికొం వం దలం కినది కన్నది విన్నది గాని దేమి చెప్పెదు ...చం. రా. ౪. ౪౧.

గదురు. వి. (క. గదరు) దుర్గంధము, దుర్వాసన.

సీ. పులితోళ్లపై వాఁటుఁబోసినరక్తార్ద్రకరిశిరోము క్తాళిగదురుకంపు. చంద్ర. ౫. ౧౨౧.

చ. ముదమున సోమకాసురుఁడు మ్రుచ్చిలి యచ్చ లమారఁ గొన్న ప్రాఁ, జదువులు తెచ్చి తజ్జఠర పాంద్రతరాంత్రము లంట నంటుబల్, గదు రు దొలంగఁ గీర్తియునుగంగఁ దొలంచి ... పాండు ౨.౫౬.

విశ. విస్రము, పచ్చివాసన గలది.

ఆ...గదురు నాఁగ నగును విస్రాఖ్యయై.ఆం.భా. ౧. ౧౦౭.

సీ. జాభువాపైతాణిసాలుఁ దూలఁగఁ జేసి గదు రుతో ల్కటిసీమఁ గదురుకొనియె. ఘటికా. ౧. ౧౫౩.

గద్గదము. సం. విశ. (అ. ఆ. అ.) డగ్గుత్తికపడిన ది. (స్వరము.)

గద్గదస్వరము. సం. వి. అ. పుం. ౧. డగ్గుత్తికపడి నయెలుఁగు. ౨. ఎనుపోతు.

గద్గదిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. డగ్గుత్తిక.

గద్గదితము. సం. విశ.(అ.ఆ.అ.)గద్గదస్వరముగలది.

గద్ద=గ్రద్ద. వి. పక్షివిశేషము, గృధ్రము. (చి. ని, శ. ర, వా.)

జ: గద్దగోరు, గద్దముక్కువాఁడు.

గద్దగోరు. వి. దే. (√గద్ద.) ౧. గద్దయొక్క గోరు. ౨.ఒకానొకచెట్టు. (దీనియాకులు గద్దగో రువలె నుండును.)

వ...ఇప్ప కప్పురమద్ది గద్దగోరు గోరంట వెలమ యులిమిరి ... మొదలుగఁ బెక్కుతెఱంగుల వ్రాఁకులు...వి. శకుం. ౨.

౩. చోరసాధనవిశేషము.(ఇది గద్దగోరువలె నుం డును)

గీ. కావు మలుబంతి సికముళ్లు గద్దగోరు... లో లునిచ్చెన మొదలు ముందుగ ధరించి. ప్రబం ధ. ౭౫౯.

సీ. భవనదీపాహితభ్రమరపేటిక వాలుకాభస్త్రి తలముళ్లు గద్దగోళ్లు... గీ... ఎట్టనికన్ను ల మర, దూరితత్రాసుఁ డపు డొక్కడొంగబం టు. వేం. పంచ. ౩.౧౯౯.పరమ.౪.౧౭౪.

౪. ఒకవిధ మగుగొండ్లెము. (ఇది గద్దగోరువలె నుండును-వా.)

గద్దన. వి. గద్దింపు.

సీ...గద్దింపు వెలయును గద్దన యన. ఆం. భా. ౩. ౩౦.

గద్దముక్కువాఁడు. విశ. (గద్ద+ముక్కు+వాఁ డు)-గద్దముక్కువంటిముక్కు గలవాఁడు-ఖరణ సుఁడు, వాఁడిముక్కు గలవాఁడు. (శ. ర.)

గద్దరి. విశ. ౧. నేర్పరి, నిపుణుఁడు.

చ. కరితురగాధిరోహముల గద్దరులై విలువిద్ద లందు నేర్పరు లయి ... చం. రా. ౨. ౫౨.

౨. ఉద్ధతుడు, పొగరు గలది; పొగరు గలవాఁడు.

చ...గద్దరిపంది నొకండు పిన్న చే, యుదరక ముప్పిడిం బొడిచి యంటఁగఁ బట్టుమఁ గో లఁగొట్టినన్, మొసలఁగ నీక తెచ్చినను మె చ్చు లొసంగెను రాజు వానికిన్. యయా. ౨. ౧౧.

శా... ఇట్లింతే గద్దరివై గురుం దొలఁగి పోసి వు...పరమ. ౫. ౩౬౩.

౩. దుష్టుఁడు; దుష్టము.

ఉ...తద్వనసీమ వసింపనీయ దీ,గద్దరి గ్రద్ద చేరి కలకాలము పోరెడిఁ బోరు మాన్పవే.ఉ.రా. ౭. ౨౩౦.

చ...చొక్కట మగుసేపువాని కొకగద్దరిజా లముగూరుచుం, గటకట తమ్మిచూలికో

ఆగాములు బొములు గాఁ దలంచెదన్. నీలా. ౧. ౧౧౦.

క. ముద్దులపట్టివి నీ కీ, గద్దఱిచందముల మెలఁగఁ గా రాదు సుమీ. నీలా. ౨. ౧౦౫.

౪. సాంద్రము, దట్టమైనది.

చ... ఆ,యత మరుచక్రవాళగిరియంపిలిగద్దఱి యంధకారముల్, పితనిజకీర్తిచంద్రికలచేత నతం డపఁగించు చుండఁగన్. నీమం. ౧. ౧౬౦. అప్ప. ౨. ౧౯౭.

జ: గద్దఱించు, గద్దఱికాఁడు, గద్దఱితనము.

గద్దఱించు. అ. క్రి. (√ గద్దఱి. క. గద్దఱిను, గద్రిసు) గర్జించు.

(ఆదివరాహవర్ణనము) సీ. కఠినవాలము బెట్టు గాలించి యొకచోట. గడిమిమై రొప్పము గద్దఱించు. హ. వరాహ. ౩. ౪.

గద్దఱికాఁడు. వి.(గద్దఱి + కాఁడు - స్వార్థమున) గద్దఱితనము గలవాఁడు, ధీరుఁడు.

ఉ...ఇట్టి, ల్గద్దఱికాఁడు వాఁడిని జగంబులు గెల్చుట యేమి వింత...అచ్చ. రా. సుం.౧౨.

గద్దఱితనము. వి. (√ గద్దఱి) ధైర్యము.

క. పెద్దపులి వెడలి చనె నని, గద్దఱితనమునను నక్కకదుపులు పొదలో, నుద్దవిడిఁ జొచ్చి చిఱుతల, యొద్దం బడినట్టు లయ్యె నోయమరేంద్రా. దశా. ౪. ౪౦.

గద్దించు=గద్దఱించు. స. క్రి. అదలించు, బెదరించు.

ద్వి. ఎవ్వఁడు నావారి నెల్ల గద్దించి, చివ్వకు నామీఁదఁ జేచాఁచు... ప్రభులిం. ౩.౯౫ పా. ౨౪ పం.

సీ. గవి నున్నపులిఁ గన్నఁ గవిసి గద్దించి నొబ్బ న సిడ్చి తే నోపుప్రోడ నేను. ఉ. రా. ౭. ౪౦౪.

సీ. అదలించె గద్దించె నడలించె నవఁగను గదిమె నం చనుమాటగాఁ జెలంగు. ఆం. భా. ౩. ౧౨౪.

జ: గద్దింపు.

గద్దింపు. వి. (√ గద్దించు.) అదలింపు.

గీ. అతనిగద్దింపునకు భయ మందువారు. సుపల. ౨. ౬౯.

సీ...గద్దింపు వెలయును గద్దన యన. ఆం. భా. ౩. ౩౦.

గద్దిగ. వి. గద్దియపైఁ బఱచుకంబళి, గద్దెకంబళి.

సీ. బటువుగద్దియులపైఁ బట్టుగద్దిగలెత్తి జమునదేశముల హిజాలు లమర. సుపల. ౧. ౮౬.

గీ... సొగసులిద్దంపుఁబట్టుగద్దిగ వఱిచి. సుపల. ౨. ౮.

(ఈపద మీగ్రంథముననే కానిపించుచున్నది.)

గద్దియ[1] (ద్దె). వి. (సం ఖట్టికా.) ౧. సింహాసనము.

గీ. క్షత్త్రియునిఁ దెచ్చి తొలితొలి గద్దియ నిడి, పట్టబద్ధుఁ గావించుచో...హరి.పూ.౧.౧౦౩.

సీ. ఉచితంబు లగుషోడశోపచారంబుల నాగద్ద కతిభక్తి నాచరించి. విక్ర. ౨. ౯౫.

ఉ...మరు, న్యాయమఁడు నిల్పె సుమన, స్సాయకసరిగద్దెమీఁద సౌహార్దమునన్.హర.౩.౪౦.

౨. పీఠము, పీఁట.

గీ... పీఠంబు దనరుచుండు, గద్దె గద్దియ పీఁట నాఁగను...ఆం. భా. ౨. ౧౬౫.

౩. పువ్వులలో నుండెడిమిద్దె, దుద్దు.

గీ. తమ్మిగద్దియదాకట క్రమ్మి యట్టి, కొమ్మఁ గావింపఁబోలు నెత్తమ్మిచూలి. వసు. ౨. ౩౨.

౪. సోద. (బ్రౌ, శ. ర.-సోదచెప్పెడిచోటు. వా.)

గద్దెకంబడి=గద్దెమీఁద వైచుకంబళి, గద్దిగ.

ద్వి...గద్దె,కంబళ్లు కప్పుడికంబళ్లు గోర్పు, డంబులు...పండితా. పర్వ. ౩౪౬ పా.

గద్దియ[2] (ద్దె). వి. (సం. గద్యాణమ్) బంగారునాణెము, వరహా.

సీ. పదివేల మొదవులు పదివేలగద్దలపసిఁడియు ని
మ్మహీపతుల కిమ్ము. భాగ. అర. ౨. ౩౪౪.
(శ. ర, క రాల. ప్రతులపాఠము.)

గద్దువ. వి. (క. గద్ద) గడ్డము, చిబుకము.

సీ. మడమలు మోవంగ మైలచీరలు గట్టి కర్ణముల్
మోవంగఁ గాటుక లిడి... వెడలి గద్దువ మో
వ వీడియంబులు చేసి కాంక్షఁ జెంపలు మోవ
గంద మలఁది. కవిక. ౪. ౯౪.

గీ. అమ్మ వగవకె యంచును నక్కుఁ జేర్చి, గద్దువ
ను బట్టుకొని వేఁడఁగాఁ దొడంగు. పార్వ.
౨. ౧౬౩.

గీ... చిబుకాఖ్య యలరు గడ్డమనఁగ గద్దువ నాఁ
గ... ఆం. భా. ౨. ౧౪౨.

గద్దెపొంకములు. వి. బ. పరువునకుఁ దగినగౌరవం
పుమాటలు.

సీ. కలవి లేనివి కొన్ని కొలువునఁ గూర్చుండి గ
ద్దెపొంకాల్ చెప్పఁ గలదు గాక. చంద్రా. ౩.
౪౬. (గద్దెపొంకము-శ. ర, చి. ని. పా.)

గద్యము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) చెప్పఁ దగినది.
వి. అ. న. వచనము. (వ్యతి. పద్యము.)

గద్యాణకము. సం=గద్యాణము.

గద్యాణము. సం. వి. అ. పుం. ౧. నలువదియెనిమి
దిగురిగింజలయెత్తు. ౨. వరహా, ఒకబంగారు
నాణెము.

గద్యానకము. సం=గద్యాణము. (కల్ప)

గనగన=కనకన. వి.

(తపించుట యందలియనుకరణము.)

సీ. వేసవి గనగన వేఁగుచట్రాతిపై నగ్గి నల్లడ మం
డ నక్కుఁ జూచి. నిర్వ. ౩. ౬౩.

చ. గనగన నెల్లప్రొద్దుఁ గొని కాలెడువేఁడిమిఁ
జేర్చుభర్తమే, నెనయును దగ్గఱన్ సయిఁప
కింతయు భీతి నొందుం[illegible]

౧౬౭. (ప్రాఁత ప్రతిపా).

(కోపముచే మండిపడుటయందలియనుకరణము.)

క. అనుటయు హంసుఁడు గనగనఁ, గనలి మదిం
జెలువు విడిచి కాలువఁ బొగడం, జను నే వీ
నికి నని యిట్లను... ఉ. హరి. ౪. ౧౫౬.

(త్వరితముగా చొచ్చుటయం దగుననుకరణము.)

ద్వి. గడియ గ్రుక్కునఁ బుచ్చి గట్టునఁ దలుపు,
గడుఁ బాఱఁ దెఱమును గనగన ద్విజాలు, సొ
చ్చుదు నంతలో... పండితా. దీక్షా. ౪౪పా.

విణ. ౧. గనగనయను కాంతి కలది. (కర్మధారయ
మున నిగాగమము.)

వ... మవ్వంపుదివ్వెలవలె నివ్వటిలుగనగననిమణు
లకై ... ఉ. రా. ౩. ౧౯౧.

వ... మినుకుమినుకు మనుగనగననిమణులకృణు
లపెంపు కంపలసొం పలరింప... సమీర. ౩.
౧౭౫.

వ... గనగనని నిప్పులన్ ... మనుచ. ౪. ౬౦.

గనగనలాడుకుంపటి=గనగనమండునిప్పులు గల
కుంపటి. సానందో. ౨. ౬.

గనప. విణ. (√ గనము?) పెద్దది; ఎత్తైనది.

(వృత్తియందే దీనికి ప్రయోగములు కనఁబడుచు
న్నవి.)

సీ. కాంచి యుదంకుండు గ్రమ్మన దిగదాఁటి వె
నుకొనుచుంతను గనపపుట్టఁ, జొచ్చె నయ్యుర
గము... భార. అశ్వ. ౩. ౧౦౫.

గీ. కావిసెలయేఱు లురిలెడుగనపకొండ, కరణి
నొందె బాణుఁడు బాహుకర్తనమున. హరి.
ఉ. ౫. ౨౧౨.

సీ. జాంబూనదచ్ఛాయచందంబువర్ణంబు గలిగిన
పలుచనిగనపమేను. భార. ఆశ్ర. ౨. ౪౦.
భార. శాం. ౪. ౪౦.

గనపర=గనిమెర. వి. గన్నేరు. (చూ. గనపరా
కులు)

గనపరాకులు. వి.బ.గన్నె రాకమ్ములయొక్క అలుఁగులు. (వావిళ్ల, వేదము. వ్యాఖ్యలు.)

గీ...గనపరాకులు నిగిడ్చి, చెప్పటిట్టులు శోధించి సిగలు విప్పి. ఆము. ౬. ౭౫. (గనపరాకులు నిగిడ్చి=గొడుగుల గన్నె రాకులు వలిపించి అని వ్రాఁత ప్రతివాఖ్య- 'కనపరాకులు=గన్నె రాకులవంటి అలుఁగులు.' అని బ్రౌ- ప్రయోగాంతరము కనఁబడలేదు)

గనము. విశే. (సం. ఘనమ్. క. గన.) అధికము.

సీ... పెను గొప్ప బలు పేరు పెద్ద దొడ్డ, గన మనన ధికాఖ్యలొనరు...సాం. ని. మాన. ౪౯.

గనయము. వి. ౧. పోఁకముడి, నీవి.

గీ. నాతిగనయంబు వదలింప నాథుమీఁద, నాభిపంకజగంధ మున్నతిఁ జరించె,నన జుగుప్సాభిధాళ్లిల మయ్యె నింతి,కపుడు పొక్కిలిరోంపికం పర్థమగుట. కావ్యా. ౬. ౯౧.

సీ. ఆనయంబుఁ దిన్ననియనువున గనయంబు ప్రిదులంగ మెలఁగి చొక్కొదవఁజేయు. ఆ. నిక్కరంబు...భార. స్త్రీ. ౨. ౧౩౩.

౨. వింటికొప్పు.

క. గొనయంబునెక్కఁ ద్రోచిన, గనయంబున కెక్కకున్నఁ గ్రమ్మినతమకం,బున విల్లు విడిచి వేఱొక, యనిమిషభటుఁ డనికి వెడలె నడిదము గొనుచున్. పారి. ౪. ౭౧.

గని¹. వి. (సం. ఖనిః) ౧. ఆకరము, బంగారము మున్నగునవి పుట్టుచోటు; స్థానము.

గీ. గని యనఁగ నాకరం బగు ... ఆం. భా. ౨. ౩౨.

క. జనపదములు పురగిరులున్, గనులు వను ల్నదులు ... కనుఁగొనుచుఁ బోయి ప్రోలన్ లీలన్. హంస. ౫. ౩౪౭.

గీ. ...అధికశుభంబులకు భ,వత్ప్రసాదంబు గని కాదె వాసుదేవ. భార. శల్య. ౨. ౩౩౯.

మ...ప్రచ్ఛనివిల్కానికి మామ చల్వగని పక్వశ్ఫలజాటాగ్రమో,హాసరత్నంబు సుధాకరుండు...పారి. ౪. ౪౭.

౨. బిలము, రంధ్రము.

చ. అనవుడు నిప్పగోత్రమమునందు ఘుహాబిల మొప్పుచుండు దా,నను గుహ యొక్క టెప్పుడును నవ్యముగాఁ గనుపట్టు నందు,లో, నను పమ మైనగుండు గల దందును నేడు బిలంబు లుండు న,గ్గనులఁ జరించుఁ దుమ్మెదల కైవడి నెప్పుడు వానిప్రాణముల్. మై. ౩. ౧౨౧.

గని². వి. (సం. ఘనమ్.) గడ్డ, ముద్ద. (చూ. గనికట్టు)

జ: గనికట్టు.

గనికట్టు. అ. క్రి. (గని² + కట్టు) ఘనీభవించు, గడ్డకట్టు.

వ... సేవంతిపూఁబొదలచినుకున ననఘహిమసలిలములు ... కస్తూరి మెకంబులమదభరంబులం దొరఁగు నాభీరక్తంబు లిగిరి గనికట్టిన నిగరములు గరఁచికొని పఱచి...వసు. ౨,౯ ౧౧.

గనికెకుండలు. వి. బ. బాల్యక్రీడావిశేషము.

సీ... చొప్పబెండ్లమంచంబులు గంగెద్దులాటలు గనికెకుండ,లు...హంస. ౩. ౧౪౬.

(ప్రయోగాంతరము లేదు-గరగకుండలు?)

గనిమ. వి. (పాదు మడి మున్నగువాని) గట్టు, సేతువిశేషము.

క. మహనీయమఘుఘుకేసం, గ్రహమునఁ గాలువలు వఱపి గనిమలుగ రజం,బహరహము నెఱపి మాకు,న్నహకారము లయ్యె నచటిసహకారంబుల్. వసు. ౧. ౧౩౮. ఆం. భా. ౨. ౮.

మ. గనిమల్ దీఁటిచి కాల్వలేగపఱచి ... బహు. ౨. ౨౦.

సీ. ఆడునుదుక్కులను మళ్లెడలఁ గాఁ బొఱలదురుసై నగనిమలు నతికి నతికి, పైరుమునుఁగ గాద

బలిసినచేలలోఁ జెరలక కలువులుతీసితీసి. ఉ. హరిశ్చ. ర. ౧౩.

గనిమెర=గనపర. వి. గన్నెరు ?.

ద్వి. గనిమెరపూఁజాయ గలుగునీర్కావి, గనుపట్టుకాటి మీఁగాళ్లతో నొరయ. ద్వి. పరమ. ౪. ౨౬౮ పా. ౧౧ పం. (చి. ని. పా.)

గనియ(నె). వి. (సం. కణికా) ఖండము, ముక్క.

సీ. గనె గండ్ర గండ్రిక గనియ యటంచన నిష్ఖాదిఖండంబు లెన్నఁ దగును. ఆం. భా. ౨. ౭౫.

గీ... మేని, గనియ లన్నియు సంధానకరణి నదికి. భా. రా. యు. ౧౧౨౦.

సీ... తనుపారురసదాడిగనెలతోడ. ఆము. ౨. ౭౩.

ద్వి... సభవారు నట్టిదురాత్ము... గనెలుగాఁ జేతులుఁ గాళ్లుఁ గోయింపఁ, జను నని...నవ. ౨. ౯౨ పా. ౧౩ పం.

గనివోటు. వి. (క. కణి=రాయి. త. కణె) అనవాలుకై వ్రాళ్లమీఁద వరుసగా వేయు పోటు ?.

ద్వి...ఉలు లోలి నాటి, పసలు మించఁగ సూత్రపట్టినపగిది, వినుపక గనివోటు వేయువారలును ... అనిమిషశిల్పి, గని యోటువడుచుండ గనివోటు వైవ. ద్వి. పరమ. ౭.౫౧౫ పా.

గనివోటుకొట్టు=గనివోటుపడునట్లు కొట్టు ?.

సీ. ఎప్పుడు చూచిన నెడపక ఖంగుఖం గనునుక్కుటులులమహాస్వనంబు, బెడిదంపుటడ్డీలు బిగియించి గనివోటు కొండ గొట్టెడుకట్టు గుండ్లరవము. పరమ. ౫. ౪౦.

గనీబు. వి. ఒఱ, ఖడ్గకోశము.

చ. కలకల నవ్వుచున్న ల్పపకిఖామణి పహొన్నుగనీబులోనియి,ట్టలపు మె ... ౨. ౫౩.

గుఁగటారి జకిన దూసి మం,త్రులు గన కూద్రుమస్తము కఱుక్కునఁ ద్రుంచె... ఉ. రా. ౭. ౨౧౧.

గనుపు=కనుపు. వి. వెదురు చెఱకు లోనగువానియందు ఎడనెడ నుండుముడి, పర్వము.

సీ...కన్ను కనుపు గంటు గను పంచనఁగఁ బర్వ,మమరు...ఆం. భా. ౨. ౭౪.

గన్నెర=గన్నేరు.

రగడ. తలిరుఁబోఁడి నీతలఁపునఁ గన్నెఱ,వలను తేనెలకు పంపకు గన్నెర.రాజ.చ.౨.౧౪౯.

సీ. గొజ్జంగి యుజ్జాజివజ్జం గిసల మొందు నెలకొకస్తురియు గన్నెరయుఁ బూచె.బహు. ౨.౨౧.

గన్నెరాకమ్ము. వి (గన్నెరు+ఆకు+అమ్ము)-గన్నేరాకువంటియలుఁగు గలబాణము-బాణవిశేషము.

వ...అట్లు తాఁకుటయు వారల నతండు గన్నెరాకమ్ములఁ జీకాకుపఱిచె...భార. భీష్మ.౩. ౨౧౯.

గీ. పసిఁడిపీఠంబుపై నుంచి పద్మనయనఁ, జెలువముగ గన్నెరాకమ్ము సేతి కిచ్చి. నైష.౬.౩౮.

గన్నెరు=గన్నేరు.

(గన్నేరుపువ్వు)

సుగంధి. చాలుఁ జాలు నెంతకైనఁ జాలు నున్న గన్నెరుల్. యయా. ౪. ౨౦.

ఉ. కన్నియ యెన్నియేండ్లు విరిగన్నెరులక్ హరుఁ బూజసేసిరో...రా. వి. ౪. ౨౩.

(గన్నేరుచెట్టు.)

సీ...కరవీర మలరును గన్నే రనంగను గన్నెర నఁగ. ఆం. భా. ౨. ౫౩.

(బ. ధాన్యవిశేషము.)వేంక. మాన.౭౬.

గన్నేరు=గన్నెర, గన్నెరు. వి. కరవీరము ?.

సీ. గన్నేరుఁబూఁజాయఁ గనుపట్టుజిలుఁగైనసరిలకాషాయవస్త్రంబు గట్టి. నైష. ౮. ౧౦౩.

(బ) ధాన్యవిశేషము. పాం. ని. మాన. ౫.౨.

గప్పళించు. అ. క్రి. ఇనుకు.

సీ. ఇవి పొత్తి సొలసినమృగనాభిమృగిసెత్తురులు గప్పళించినకలవు లయ్యె. రా. వి. ౩. ౫౩. (ప్రయోగాంతరము లేదు)

గప్పాలు. వి.బ.(హిం. గప్) జంభాలు, అతిశయపు మాటలు. (శ. ర.)

గప్పు=గుప్పు[2]. వి. వాసనగొట్టుటయందలియనుకరణము. (ఆమ్రేడితరూపము-గప్పుగప్పు.)

(వ్యవ) వాఁడు రాఁగానే అత్తరువాసన గప్పుమని కొట్టుచున్నది.

రగడ. కప్పురంపుటనంటు లివిగో గప్పుగప్పునఁ దావిఁజిల్కెడు. కిరా. ౩. ౨౦.

గప్పున=గుప్పున. క్రి. విణ. ద్రు. శీఘ్రముగా; అకస్మాత్తుగా.

సీ. పటచిత్రితాకారపతిరేఖ కనుడాయ విప్పు కెప్పులచేత నప్పళించె, నప్పళింపఁగనీక గప్పునఁ గనుదోయి నలమి పైఁబడ లజ్జ యడ్డకట్టె. చంద్రా. ౫. ౨౬.

(గుబ్బలు) ఉ. గప్పున వ్రాలఁగాఁ దివురుకైవడి నుబ్బున నిబ్బరింపుచుఁ. చంద్రా. ౬. ౧౪౨.

సీ. చెలులు సిబ్బెంపుగుబ్బలఁ జిల్కుపన్నీట నెగసి గప్పునఁ గప్పి సిగుదుపొగల. చంద్రా. ౪. ౨౨.

గబగబ=గవగవ. (బ్రా.)

(వ్యవ) వాఁడు గబగబ పరుగెత్తుకొని వచ్చినాఁడు. వాఁడు గబగబ ఉత్తరము చదివినాఁడు. వాఁడు గబగబ పని చేసినాఁడు.

గబీలు. వి. గ్రుద్దుట నీళ్లలో నుఱుకుట మండుట కలఁత నొందుట మున్నగువానియందలి యనుకరణము.

(వ్యవ) వాఁడు గబీలున నొక గ్రుద్దు గ్రుద్దెను. వాఁడు నూతిలో గబీలున ఉఱికినాఁడు. ఆయడవి గబీలున మండుచున్నది. (శ. ర.) కడుపులో గబీలు మనుచున్నది.

క...ఆతనిఁ గనినంతనె నా, డెందము గ…లు మనియెఁ...అహ. ౩. ౯.

గబుక్కున=గవుకున.

(వ్యవ) వాఁడు గబుక్కున నూతిలో దూఁకినాఁడు.

గబుసు. వి. కపటము.

సీ ... కపటాఖ్య విలసిల్లు గబ్బి గొరు, గబుసుకైపు కిటుకు కాదు డబ్బు కవుదు డంబవంగ...అం. భా. ౧. ౧౩౯.

గబ్బాటు[1]. వి. కలఁత. (శ. ర.)

గబ్బాటు[2]. విణ. నెల తక్కువైనది.(పసుపు కంద చేమ గెనసు పెండలము మున్నగువస్తువు-శ.ర.)

గబ్బి. విణ. (గబ్బు+ఇ-క. గబ్బి) గర్వి; దుష్టము.

సీ...రాచబిడ్డయై యుండి గబ్బితనం బెఱుంగఁడు...ఉ. హరి. ౫. ౨౬౯.

ఉ. ఆసతిఁ గూడి యాసరణి నన్య మెఱుంగక యుండ నీసునం, గాసిలి తత్సపత్ని జర గబ్బితనంబునఁ జెంపఁ గొట్టుచుఁ, దా సెక వుట్టి యప్పుడు దనర్చురతిఁ ముఖచుంబనంబునుం, జేసెనొకో యనంగ నరసెం బతి కయ్యయిచోటు లంతటఁ. పరమ. ౨. ౪౬.

క. గబ్బిమరుం డొలి పెఱుఁగక, గొబ్బునఁ బైఁబడును...విజ. వి. ౨. ౧౯౧.

౨. నిక్కినది, నిగిడినది.

వ...పలుకంబండినమారేడుపండ్ల గారాముఁ జెఱచుగబ్బిగుబ్బలబెడంగును...హర. ౩. ౨౩.

(స్తనవర్ణనము.) సీ. కొనలుబ్బి గబ్బులై గుబ్బలై యపరంజికుండలై కొండలై దండ నిండి. నరస. ౫. ౧౧౩.

౩. గొప్పవాఁడు, ఘనుఁడు.

గీ. కదలిఁ గోలకుఁ దెచ్చినగబ్బి వీవ. పారి ౧. ౪౯.

(మందరపర్వతము.) సీ.. కడలిరాయలలోఁతు గన్నగబ్బి. మనుచ. ౫. ౪౭.

౪. ధీరుఁడు.

గీ. ఒగి నిరాయుధహస్తుఁడై యొక్కరుండు,కాలయవనునికడ కేఁగి గబ్బితనము, వెలయఁ దనపేరు చెప్పి గర్వించి తన్నుఁ,దఱిమి పట్టంగ నోపినఁ దగిలి రమ్ము.

చ. అనుటయు...వి.పు. ౭. ౧౨, ౧౫.

౫. కపటము, కవుదు.

సీ... కపటాఖ్య విలసిల్లు గబ్బి గారు, గబుసుకైపు కీటుకు కాదు డబ్బు కవుదు డంబనంగ...ఆం. భా. ౧. ౧౩౭.

గబ్బిడా=గబ్బిలము.

సీ...గబ్బిలము గబ్బిడా గబ్బిలాయి చీకు,రాయనంగను తైలపాయికాఖ్యలు చెల్లు ... సాం. ని. తిర్య. ౭౧.

గబ్బిడాయి=గబ్బిలము.

గీ. గబ్బిడాయి యనంగను గబ్బిల మనఁ,దైలపాయిక చెన్నొందు దక్షశిక్ష. ఆం. భా. ౨. ౯౪.

గబ్బిలము=గబ్బిడా, గబ్బిడాయి, గబ్బిలాయి.వి. తైలపాయిక, ఇంటికప్పు మొదలగువానినుండి తలక్రిందుగా వ్రేలాడుఒకవిధ మగుపక్షి.

గీ. గబ్బిడాయి యనంగను గబ్బిల మనఁ, దైలపాయిక చెన్నొందు దక్షశిక్ష. ఆం. భా. ౨. ౯౪.

గబ్బిలాయి=గబ్బిలము. (క. గబ్బిలాయి)

సీ...గబ్బిలము గబ్బిడా గబ్బిలాయి చీకు, రాయనంగను తైలపాయికాఖ్యలు చెల్లు...ఆం. సం. తిర్య. ౭౧.

గబ్బిలి. వి. ఔ. పిడికిలి.

ఉదా: గబ్బేఁడుకూర తే. (శ. ర.)

గబ్బివాఁడు. విశ. (గబ్బి+వాఁడు) గబ్బితనము గలవాఁడు.

(కొంటెవాఁడు)

(కృష్ణుఁడు) ద్వి. మునిమేఁటనే ... పదుచు, చనుగుబ్బ గోరొత్తి చనుగబ్బివాఁడు ఆ.మ. క. ౧. ౩౪ పా. ౧౦ పం.

గబ్బిన. వి. ఒకానొకమూలిక. (శ. ర.)

గబ్బు. వి. (సం. గర్వః. క. గబ్బు) ౧. గర్వము;పొగరు.

ద్వి. గబ్బున జైనమార్గమె యాది యనుచు, మెట్టి మాతోఁ బ్రతిఘట్టించి యాడ. బస. పు. ౬ ౫౫౯ పం.

చ. కడఁగి కుమారుపేరురము గబ్బును నుబ్బును దొంగలింపఁగాఁ, బొడిచెను... నృసిం. ౪. ౧౧౪.

సీ. కెరలించి యమృతంబు గిలకొట్టఁగా రాదె ముద్దుచూపెడివీరిమోవులందుఁ, బచ్చబంగారు కుప్పలుసేయఁగా రాదె గబ్బు మీఱినవీరి గుబ్బలందు. పాండు. ౧. ౧౧౭.

౨.(గజాదుల)మదము.(చూ.గబ్బుచెంకమెకము)

౩. గంధము; దుర్గంధము.

ఆ. కంపు గబ్బు గవులు గందంబు వల పన,గంధ మొప్పు...ఆం. భా. ౧. ౧౦౬.

సీ...పొలగబ్బు...చంద్రా. ౨. ౭౭.

సీ. ఎడ లేక తఱుచు వ్రేలెడుజిబ్బటీలచే గబ్బులు వెదచల్లుగర్భగృహము. చంద్ర. ౩. ౪౭.

జ: గబ్బి, గబ్బివాఁడు, గబ్బుకొను,గబ్బుచీకటి, గబ్బుచెంకమెకము, గబ్బుదేలు, గబ్బెక్కు.

గబ్బుకొను. అ. క్రి. (గబ్బు+కొను) గబ్బు కలది యగు.

(వాసనగొట్టు, పరిమళించు.)

ఉ. గుబ్బలిపట్టిగబ్బివలిగుబ్బలజొబ్బిలుతావికుంకుమం, గబ్బుకొనంగఁ జాలుసెదఁ గప్పినదెబ్బలివన్నెవచ్చడం, బబ్బురమై తనర్పఁ బ్రమథావలి యుబ్బుచు వెంట నంటఁగా, గిబ్బవ

యాళి తేజి దుమికించుచు వచ్చె మహాసుఁడ
త్తుబిక్. దశా. ౨. ౬౯.

గబ్బుచీకటి. వి. (గబ్బు+చీకటి.) గాఢాంధకారము. (శ. ర)

గబ్బుచెంకమెకము. వి. (గబ్బు+చెంక+మెకము)-మదము గాఱు చెంపలు గలమృగము-ఏనుఁగు.

సీ. గబ్బు చెంక మెకంబుగట్టికళవసంబు కుబుసంబు
గాఁ జేసికొన్నదంట. ఆం. భా. ౧. ౩౭.

గబ్బుదేఱు. అ. క్రి. (గబ్బు+తేఱు.) గబ్బుకలదియగు.

(అతిశయించు)

సీ. మెఱుపులై మిట్టలై మిక్కిలి బటువులై క్రా
లుఁగన్నులచన్ను గబ్బుదేఱ. గీ. పత్త్రి పతికే
తనునిపురః క్షేత్ర మూఁడి,యున్న శ్రీక్షేత్ర
పాలకు యోగిలోక,రమణు ముప్పదిరెండక్ష
రములమంత్ర,రాజము జపించి కోల్వ దొరకు
శుభములు. పాండు. ౨. ౯౧.

గబ్బులుఁగు=గంపపులుఁగు. (గంప + పులుఁగు.)

ఉ. మానక యుబ్బి గబ్బులుఁగు మాటికి మాటికిఁ
గ్రోల్చెఁ గొమ్మపై ...హర. ౨. ౧౯.

వ... కాళికంబు డబ్బు గబ్బులుఁగు గౌళి కనుఁబెం
టి పైఁడికంటి లోనగుతిర్యక్కులు భావిప్ర
యోజనసూచకంబులై యున్నయవి. ఆము.
౬. ౬౬. ఆం. భా. ౨. ౯౭.

గబ్బెక్కు. అ. క్రి. (గబ్బు + ఎక్కు) గబ్బుమీఱు, సాంద్రమగు, దట్టమగు.

ఉ...గబ్బెక్కినమబ్బు శైలగుహ లీఁగె దిశల్
వెలుఁగొందె నిక్కలక్, జక్కవజోళ్లు గెరె
జలజాతహితుం డుదయించెఁ దూర్పునక్.
వేం. పంచ. ౩. ౧౦౭.

గభస్తి. సం. వి. ఇ. పుం. ౧. కిరణము. ౨. సూర్యుఁడు. స్త్రీ. స్వాహా, అగ్నిదేవునిభార్య.

గభస్తిమంతుఁడు. సం. వి. న్. పుం. సూర్యుఁడు.

గభస్తిమాలి. సం. వి. న్. పుం. సూర్యుఁడు.

గభస్తిహస్తుఁడు. సం. వి. అ. పుం.-కిరణములు చేతులుగాఁ గలవాఁడు-సూర్యుఁడు. (త్రి.ని.)
(ఇట్లే గభస్తికరుఁడు, మొ.)

గభీరము. సం. విణ.=గంభీరము.విణ.

గభీరిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. గంభీరధ్వని నిచ్చునొక భేరి, పెద్దఢక్క.

గభీరిమ(ము). సం. వి. న్. పుం. గాంభీర్యము.

గభోలికము. సం. వి. అ. పుం. గుండ్రనితలగడ.

గమకము. వి. ౧. యత్నము, పూనిక; ఉత్సాహము.

క. గమకమున నెదురుపగతురఁ, గొమరుంబాయ
ములవేల్పుఁగొమ్మలఁ గడుఁ జుట్టములఁ గఁ
గూర్చెడు నేపపు, సమకూరినరాయపక్షిసా
ర్వంబునకుక్. యయా. ౧. ౭౨.

చ. సమదగజంబుపై కుఱుకుసామజవైరికి నూటి
పెట్టువా,గమకముఁ జూచి భూపతిముఖంబు
న వ్యాధులమూఁక నిల్వలే,కమికభయాప్తి
నోరసిలె...పారంగ. ౧. ౧౦౦.

మ. గమకంబుల్ సెడి కైదువుల్ విడిచి ... ఉ.
రా. ౨. ౯౧.

౨. పుష్టి.

సీ... తాటిదండములు త్రోయంగ రెట్టలగమకము.
ప్రబంధ. ౮౨.

౩. నైపుణ్యము.

క. కలికిపరుమదనకదనపుఁ, బలుపుబకలకలము బె
డఁగువడు మేఖలము, వ్వాలరవళిఁ దగిలి గతిగొ
నఁ, గలకంఠి రతంబు సలుపుగమకము గని
యెక్. భాగ. ౬. ౯౯.

విణ. ౧. అధికము, ఉరువు, గొప్ప.

వ. ఇట్లు మ్రొక్కి చేని నమ్ముద్దియ గద్దెపై నుంచి
తద్దయు నుద్దవిడి నతనిమీఁదిశమకంబు గమ
కంబై పర్వ నతనిమదియుఁ దనవయుం దగులు
...యయా. ౪. ౬౫.

మ. ప్రళయాభీలఘనాఘనారవసమారంభంబు లౌపోటుఁగూఁ, తల దైత్యోదరముల్ వ గిల్చి మఱి యంతన్ బోక తద్రక్తధారలు గ్రోలన్ గమకంబుగాఁ దెఱచువక్త్రంబో యనన్ జెజ్జ మిం,పలరం దాలుచు పాంచజన్య ము మదీయాభీష్టముల్ సేయుతన్. చంద్రా. ౧. ౭.

వ...పాదసంవాహనాదికంబులఁ బతుల నిదుర వుచ్చి గమకమ్ము లగుతమకమ్ములు తమకు నెత్తు లునెట్ట నలఘుతరసాహసైకసహాయ లగుతా పికత్తియలదాపుల సంకేతస్థలంబులకుం జేరి ... చంద్రా. ౫. ౬౩.

౨. మనోజ్ఞము, సొంపైనది.

ద్వి. అందులఁ బంగరుహరువుచిత్తరువు, లందం బుగాఁ దీర్చి హరినీలశరుల, గమి గమిచినప టికంపుసింగముల, గమక మాసోపానగతుల నేర్పఱచి. రం. రా. బాల.౭౩ పా. ౧౦ పం.

చ. కమికెఁడుగుబ్బచన్నుఁగవగాసికిఁ బాసిన జాఱుపయ్యెదల్, గమకపువాలుఁగన్ను లెసఁ గన్ బొసఁగించిరి కేళి బాలికల్. రా.వి.౩. ౮౮.

౩. స్థూలము.

గీ. ఒమ్ము గాత్రమ్ము గమకము హొమ్ము నాఁగ, స్థూల మగు...ఆం. భా. ౩. ౨౦.

జ: గమకముగొను, గమకించు, గమకింపు.

గమకము. సం. విణ. (అ. మికా. అ) ౧. వెళ్లునది. ౨. తోఁపఁజేయునది. ౩. ప్రమాణములచే నిరూపించునది. వి. అ. పుం. (సంగీ) స్వరవిన్యాసభేదము.

గమకముగొను. అ. క్రి. (గమకము+కొను) యత్నము చేయు, యత్నించు.

క. వలికెద నని గమకముగొనుఁ, బలికినఁ గడు న లుగువిభుఁడు ప్రతివచనములన్, బలుకఁ డని నిలుచు శశిముఖి...భాగ. ౭. ౩౮౩.

గమకించే. అ. క్రి. (√ గమకము) ౧. యత్నించు, పూను.

ద్వి. చంద్రహాసం బెత్తి జానకి ప్రేయ,నింద్రారి గమకింప ... రం. రా. సుం. ౨౫౨ పా. ౭ పం.

ఉ. చంచలనేత్రఁ గాంచి నృపచంద్రుఁడు మోహము నిల్ప లేక చే,లాంచల మంటి శయ్యకపు డల్లనఁ దార్చి కవుంగిలింప నుం,కించుచు యంట నంట గమకించుఁ జలించుట దెప్పదెప్పడం, బించుక సేపు లోన మెఱయించు ననేకమనోవికారముల్ విజ. వి. ౨ ౨౭.

౨. మనోజ్ఞ మగు, ఒప్పు.

సీ. గమకించుచమురివాలను లోనఁ గీలించి యొప్పరంబుగ నోరకొప్పు దిద్ది. నైజ. ౪. ౩౦.

ద్వి... చిత్రాంగిఁ గనుఁగొని మ్రొక్కి, వినుతింప వారాశివిధమునఁ బొంగి, గమకించుముత్యాలగద్దైపై నుండి, దుమికి...ద్వి. సారంగ. ౧. ౨౨ పా. ౬ పం.

గమకింపు. వి. (√ గమకించే) గమకించుట. (ఆదలింపు.)

చ. హరి నరయన్ గుసుం డనుప నత్తఱి సాగరులు ర్వి గోసి వే,సరి ధరఁ ద్రవ్వి త్రవ్వి బలిమ ద్మగులై హరిబుద్ధి దక్కి చి,క్కర మునిముచ్చటంచు గమకింపులచేఁ గపిలుం గెరల్చి తద్గుణతరకోపదీపమునకున్ శలభాకృతిఁ జెందిరండఱున్. చం. రా. ౩. ౧౪.

గమగమ. వి. (క. గమగమ.) ౧. పరిమళించుట కొపగించుట మున్నగువానియందగు ననుకరణము.

సీ. గమగమ వలచుచొక్కపుఁగమ్మఁగస్తురి నలుఁగిడె నొకమదనాగయాన. రసిక. ౧. ౭౧.

సీ. గమగమ మైకదంబములు గుబాళింప ... ప్రబంధ. ౧౮.

గీ. గమగమలకప్రపువిడెంబుగంధ మొలయ, మిస

మినుల్కుంకుమపురేఖ మించు లొల్కు. హం స. ౫. ౩౭౦.

క. అనుటయు హంసుఁడు గమగమఁ,గనలి మదిం జెలువు విడిచి కాలువఁ బొగడం, జను నే వీని కి వని... ఉ. హరి. ౪. ౧౫౬.

౨. సువాసన.

క. వలదుపవనవాసనలం, గలిపెఁజులమృగమదాది కముగమగమలఁగా, వెలుపల లోపల వలపులు, గలుగునుఁగప్పురపుబరణి గా కది పురమా. క కు. ౧. ౧౪౪.

జ: గమగమించు.

గమగమించు. అ. క్రి. (√గమగమ) గమగమ యని వాసనగొట్టు.

గీ. కప్పుగపువీడియపుఁదావి గమగమింప. శేష. ౪ ఆ. (శ. ర.)

గమథము. సం. వి. అ. పుం. త్రోవ.

గమథుఁడు. సం. విశ. (అ. ఆ. అ) పోవువాఁడు, యాత్రికుఁడు.

గమనము. సం. వి. అ. న. ౧. పోక, వెళ్లుట. ౨. ప్రయాణము. ౩. పొందుట. ౪. రమించుట. (ఉదా: అగమ్యాగమనము, మొ.)

గమనించు. సం. అ. క్రి. ౧. పయనమగు.

సీ. నడిచె నింద్రుండు కిన్నరకాహ్వులు మ్రోయ గమనించె శిఖి డిండిమములు మ్రోయ. వరాహ. ౨. ౯.

గీ. సకలజనులకుఁ బయనంబు చాటఁ బంచి,బలముఁ జడలంబు గదలింపఁ బంచి పెట్టి, తాను గమనింప సమకట్టి తద్విధంబుఁ, దల్లి కెఱిఁగింప నిజనికాంతమున కరిగి. జై. భా. ౨.౧౦౬.

౨. చరించు, తిరుగు.

ద్వి. పసుథేసునొద్దనె పదలక నీవు, పసియింపఁ దగు నన్న వచ్చితి నేను, దలఁచినప్పుడు వచ్చి ధరియింతు రూపు, గలిగియుఁ బోడ లేక గమనింప నేర్తు రం. రా. ఉ.౧౧౫ పా.౧౯ పం.

౩. వెడలు, ఉద్గతమగు.

ద్వి. అమృతాన్నరుచి లోన నడఁగక వెలికి,గమనించె నన దేహకళ వెల్లఁబాఱె. రం. రా. బాల. ౧౯ పా. ౨౪ పం.

౪. కుతూహలపడు.

ఉ. నింతువు నాయకోర్కి గమనింతువు కేళి కహర్నిశంబు...శకాం. ౪. ౯౦. (ఇట 'తలఁచు' అని శ. ర.)

స. క్రి. ౧. గ్రహించు; పాటించు.

(వ్యవ) అందఱు ఈవిషయము గమనింపవలయును. వాఁడు నే నెంత చెప్పినను నామాట గమనింపకున్నాఁడు.

౨. నడపు.

క...రథికుఁడు గమనించినపుడె రథ మరుగును ...వేమన. (బ్రౌ)

గమనిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. అల్పమార్గము, సూక్ష్మపద్ధతి; విధము.

వ...న చ అర్థక్రియా లేవ్యంజనే అనుమానకం కా,వ్యంగ్యవ్యంజక యోరవినాభావాభావాత్ ...నచాభిధావృత్తిః,సంకేతితార్థ ఏవ తస్యాః పరిచయ ఇతీయతీ గమనికా. ప్రతాపరుద్రీయము. కావ్యప్రకరణము. ౪౨ పా.

సీ...మంత్ర వర్తనముఁ దంత్ర,గమనికయును వివిధము లైనదానవిధులు బహుళత్యాగములును లోక,సంస్తుతము లయ్యె...భార. అశ్వ. ౪. ౨౧౯.

వ...ముఖ్యవరాహంబుగమనిక నున్నతక్షుమంబై ...భాగ. ౯. ౨౩౦. (శ. ర. పా. 'గరిమ' ముద్రి.)

వ..మృత్యుదేవతయొత్తునం గాలుపోలిక శమను నిగమనిక నెదిరి...భాగ. ౧౦ పూ. ౧౩౧౫.

గమనీయము. సం. విశ. (అ. ఆ. అ.) ౧. పొందఁదగినది. ౨. తెలియఁ దగినది.

గమము. సం. వి. అ. పుం. ౧. పోక. ౨. ప్రయాణము, పయనము; దండయాత్ర. ౩. త్రోవ. ౪. వివేచింపమి, ఆలోచనములేమి. ౫. మ్యాత్రభేదము, ఒకవిధ మగుసాగటాలయాట. ౬. పొందుట. ౭. సంభోగము, రతి.

శ్లో. బ్రహ్మహత్యాసురాపానం స్తేయం గుర్వంగనాగమః. మను. ౧౧. ౫౪.

గమయత్. సం. శత్రు. ౧. నడపించుచున్న. ౨. పొందించుచున్న.

గమయిత. సం. విణ. (ఋ. త్రి. ఋ) ౧. నడిపించువాఁడు. ౨. పొందించువాఁడు.

గమయితవ్యము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. నడిపింపఁ దగినది. ౨. పొందింపఁ దగినది.

గమాయించే. అ. క్రి. గమగమించు, పరిమళము గొట్టు, సువాసన గొట్టు.

మ. పరమాన్నంబులుఁ బిండివంటలును సూపంబుల్ గమాయించుపం,డ్లరసంబుల్ ... అని. ౧. ౧౦౫.

గమి. వి. ౧. సమూహము, గుంపు.

ఆ. కవలవారుఁ గొడుకుగమియుఁ బాంచాలవర్గంబు వృష్ణివరులుఁ గడఁగి రేని, యొక్కమాత్రలోన నువ్వెత్తుగొనరె. భార. ఉద్యో. ౧. ౨౯.

గీ. మొగుడఁబాఱిన యరవిందములను బాసి,గములు గములుగ మత్తభృంగములు గూడి,ధుంఠివిఘ్నేశు చెక్కులుక్కంతఁ జేరె,నభినవం బైనయపరసంధ్యాగమమున. భీమ. ౨. ౨౮.

సీ. గమిఁ బాసి తలిరుజొంపమునకు మెయిమెయిఁ దాఁకంగఁ జనుపికదంపతులును. భార. విరా. ౨. ౩౦౬. ఆం. భా. ౨. ౧౦౦.

విణ. సాంద్రము, తఱచైనది. (శ. ర.)

క. నెఱిదగఁ దేజితమై గమి, మెఱుఁగు లడరు నారసమున మిక్కిలి వడి నే, డెఱ మెఱయు సురము నొంచిన... భార. కర్ణ. ౩. ౫.

జ: గమికత్తె,గమికాఁడు,గమిగూడు,గమిగొను.

గమి. సం. విణ. (న్. నీ. న్) పోవువాఁడు.

గమి(మియి)ంచే. సం. స. క్రి. ౧. చేరు.

వ...నీకుఁ దక్కనన్యులకు నాతాటక యున్న దేశంబు గమింప నశక్యంబు... భా. రా. బాల. ౨౩౭.

౨. రమించు, కూడు.

ఉ...అగ,మ్యాగమనంబునందుఁ బరిహారము చెప్పెద నింక బ్రాహ్మణ,స్త్రీ గమియింప రాజానకుఁ జెల్లదు...వరాహ. ౯. ౧౨౭.

అ. క్రి. వెళ్లు.

సీ. గమియింపు మిప్పుడు ఘనరథసంబునకడఁకవింధ్యాద్రినిగ్రహము సేయ. సేతు. ౩. ౭౬ పా.

ఉ...మజ్జనం, బాడి గమించి చొచ్చెను దదంతికరాజమరాళకూజితా, మ్రేడితకింకిణీరవపరిష్కృతఘోటము యజ్ఞవాటముక్. శై. భా. ౭. ౨౦౨.

ద్వి...ఏకలింగనిష్ఠాభక్తియుక్తిఁ,జనక దుష్పథములఁ జరియించు టెల్ల,రాజితాంచితరత్నరాజముండంగ, గాజు పెంచుక లేఱ గమియించినట్లు. బస. పు. ౭. ౨౫౨ పం.

గమికత్తె. వి. (గమి + కత్తె) అంతఃపురపరిచారికలలో ముఖ్యురాలు.

క. గమికత్తెలతో నపుడా,క్రమ మెఱఁగింపంగ వారు గ్రక్కునఁ జేతః,ప్రమదప్రదమై యొప్పెడు,ప్రమదవనముఁ జేరి యపుడు ప్రమదం బెసఁగన్. శాం. ౪. ౧౬౪. (మా. ౧౬౩.)

గమికాఁడు. వి. (√గమి) ౧. ముఖ్యజనుఁడు.

గీ. అనుడు నందులో గమికాండ్రు రతనిఁ జూచి, దేవరకు నిట్టియక్కఱ దీర్పఁ గాక,యొన్నఁటికి నేము నీసొమ్ముఁ దిన్నవార,మిందఱము

వని తమమూఁక నెల్లఁ బాపి. శరభ. ౫.౧౧.

౨. అధిపతి.

సీ. శయ్యాన బక్కలగమికాని మూక్కంటిఁ గుతి లపెట్టుటలు నీకతనఁగాదె. యయా. ౩. ౯౪.

౩. అల్పసేనాధిపతి; సేనాధిపతి.

సీ... అల్పసైన్యాధిపతి యొప్ప జంగిలి గమి. గీ. కాఁ డనంగను... ఆం. భా. ౨. ౧౭౪.

క. అక్కరణిఁ బోరుటక్కరి,రక్కసిగమికాం డ్రముప్పురస్థానిసిఁకేఁ,డొక్కక్కకఱకు టమ్మునఁ, జిక్కంగా నీక దలలు చిదిమెం గి నుకఁ. అచ్చ. రా. ఆర. ౧౪.

గమిగూడు. అ. క్రి. (గమి+కూడు) గుంపుగూ డు.

సీ. రవి గ్రుంక ముకుళించురాజీవములఁ బాసి గ మిగూడుతుమ్మెదకదుపనంగ...గీ...దండిచీ కటితండంబు మెండుకొనియె. కువల. ౪. ౧౨.

గమిగొను. అ. క్రి. (గమి+కొను) ప్రోగువడు.

ఉ. ఈగతిఁ జూతురే తగులరే తగులే తగులేమ లీ ధరఁ, రాగదుఁడైనవిశ్వనృపురాకయ పోత గురాక నాకులో,లో గమిగొన్నచూపుఁదో గలుఁ దొగలై విలసిల్లు దానిచే, సాగెడు న న్నరేంద్రునకు సద్ద్విజరాజకళాధరత్వముఁ. కావ్య. ౨. ౬౯.

క. వేలోకవిలు గొని విమతుఁడు, దూఱఁగ హరి మేన నాటెఁ దొమ్మిదియమ్ముల్,మా ఱెనుబ దింటఁ బొదివెం, గాఱియగా మఱియుఁ బఱ పె గమిగొనఁ దూపుల్. హరి. ఉ. ౧. ౧౫౭. (అధికముగా అనిభావము.)

గము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ—ఇది సమాసాంతము నందే యుండును.) ౧. పోవునది. (ఉదా: మార్గ గము.) ౨. పొందునది. (ఉదా: కంఠగము.)

గమ్మత్తు. వి. (హిం. గమ్మత్) ౧. చమత్కారము.

క. గమ్మత్తు చిమ్మనొకకథఁ, గ్రమ్మఱఁ దెల్పెదను వేణిఁ గ్రమ్మువిరులపైఁ,దుమ్మెదలు ఝుమ్మ ఝు మ్మనఁ, గొమ్మా తల యూఁచి మెచ్చుకొమ్మా న న్నుఁ. హంస. ౨. ౬.

౨. వేడుక. (శ. ర, బ్రౌ. మిశ్ర.)

గమ్మము. వి. (సం. ఘర్మః) చెమట.

వ. తనువునఁ జెమటలు గ్రిక్కిఱిసినమదనమాయా విలసనంబునం బొడమినప్రోడతనంబున నెంత గమ్మంబు గ్రమ్మెనని పతులకుఁ దెలియకుండం బలుకుచు... చంద్రి. ౪. ౧౦౭. (ప్రయోగాంతరము కనఁబడ లేదు.)

గమ్ము=ఘుమ్ము వి. వాసనకొట్టుట మున్నగువానియం దగు ననుకరణము.

చ. కలపపుఁదావి నల్లడల గమ్మనఁగఁ ...ఉ. రా. ౬. ౧౬౧.

రగడ. గమ్మురని పన్నీరు తొలఁకెడుఁ గంటివే యివి గాజుపనఁటులు. శుక. ౧. ౧౩౩.

ఉ. గమ్మనఁ గన్నునీ రొలుకఁగా నపు డిట్లను... భోజరా. ౫. ౪౭.

క. అని మారు దూఱుసమయం,బున గమ్మున వీచు వాతపోతముల...ల. వి. ౪. ౭౫.

గమ్మను=పరిమళించు.

ఉ. పూఁతమెఱుంగులుం బసరుఁబూపబెడంగు లుఁ జూపునట్టివా,కైతలు జగ్గునిగ్గునెన గావలె గమ్మన గమ్మన న్వలెఁ...(పెద్దనచాటువు)

గమ్యమానము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) ౧. పొం దఁబడుచున్నది. ౨. తెలియఁబడుచున్నది.

గమ్యము. సం=గమనీయము.

గయ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. బీహారునందలియొక క్షేత్రము.

గయము. సం. వి. అ. పుం. ౧. ధనము. ౨. గృహము. ౩. అపత్యము. (కే. ని.) ౪. పశుభేదము. (మే. ని.)

గయాళము=గయ్యాళము. (శ. ర.)

జ: గయాళి, గయాళించు.

గయాళి=గయ్యాళి. (గయాళము+ఇ-శ. ర.)
విశే. (క్రూరము.)
గీ. సడలువడనికడిందిదొసఁగుగయాళి, బోరప్రాఁ
కుడుకొలములపులుఁగుకోఁడ. అచ్చ. రా. బాల. ౬౩.
చ. దొసఁగులఁ బెట్టుచుణ్ జలముతో మగలం ద
గనాడి యద్దిరా,యుసురులు గొందు రాగడ
పుటోజ గయాళులు గా వెలందుకల్. అచ్చ. రా. అయో. ౨౮.
(వదరుఁబోతు)
చ ... చిగురువిందులనీలిగయాళికిణ్ హలా,హల
గుళికాభదుర్దధునాళికి నాళికి లోఁగి యా
త్తలోణ్. వసు. ౩. ౧౧౨.
క. ఆయన వినఁ బ్రేలెదరు సుఁ,డీ యిట్లు గయా
ళులార...కళా. ౮. ౬౨. రసిక. ౩. ౯౧.
వి. (ధూర్తస్త్రీ.)
సీ. గట్టివా జంత తాఁగ గయాళి యనఁగను ధూ
ర్తయోషాభిధ దోఁచుచుండు. ఆం. భా. ౨. ౧౧౭.
గీ...గట్టివాయి,తాఁగ జంత గయాళియు నాఁగఁ
దనరు, ధూర్తవనితకు...సాం. ని. మాన. ౫.

గయాళించు=గయ్యాళించు.అ.క్రి. (√గయాళి.)
(ఉద్ధతిచూపు.)
మ. అనుమం గంకణనిస్వనంబులు బెడం గై మ్రో
యఁగాంచీకల,స్వనముల్ వీనులవిందు సేయ
నుదుటుంజన్నుల్ గయాళింప లోఁ,చనదీప్తుల్
చెలఁగంగఁ బైకొనుసరోజాతాస్యతోడం గ
డం,కను గ్రీడింపఁ దొడంగె నర్తనసి రంగ
స్వామి ప్రేరేపఁగణ్. విప్ర. ౩. ౭౯.
(పెద్దకేకలువేయు, అఱచు.)
గీ.... అమ్మచెల్ల, వింత నావంటిదానికా యింత
మాట.
గీ. అని గయాళించుకొనుచు హస్తాంబుజముల,
నలుసుపావని దురదుర నరిచి
వైచి మొగమునఁ బూనుగంధు,తోడ బొమ
ముడి నిగుడ నల్తోయజాక్షి. శుక. ౮. ౮౨,
౮౩.

గయాళు. వి. సేద్యము చేయుటకు తగనిపొలము.
(బ్రా, శ. ర-సేద్యము చేయనిపొలము. వా)

గయుఁడు. సం. వి. అ. పుం.౧. ఒకానొక రాక్షసుఁ
డు. ౨. షోడశమహారాజులలో నొకఁడు.

గయ్యాళము=గయాళము. వి. ధిక్కారపుమాట.
(శ. ర.)
జ: గయ్యాళి, గయ్యాళించు.

గయ్యాళి=గయాళి. విశే. (గయ్యాళము+ఇ-క.
గయ్యాళి. త. కైయాళి.) ౧. ధూర్తుఁడు; ధూర్త
రాలు.
గీ. ఉద్ధతులు గొంట్లు పలు గాకు లుదురుమిడుకు,
లాకతాయిలు శఠులు గయ్యాళు లగుచు.
హర. ౫. ౧౦.
౨. జగడగొండి.
సీ. కలహంబె కూడుగా మెలఁగెడుగయ్యాళి ని
ష్ఠురత్వము సూపునెఱకరాళి. శుక. ౩. ౧౮.
వి. ధూర్తస్త్రీ.
సీ. గట్టివాయి యనంగ గయ్యాళి యన తాఁగ
యన ధూర్తసతికి నాహ్వాయము లమరు. ఆం.
సం. మాన. ౮.

గయ్యాళించు=గయాళించు. అ. క్రి. (√గయ్యా
ళి) ధిక్కరించి మాటలాడు.
క.నీ విచ్చో మెతియత వై,కావరమున వలసినట్లు
గయ్యాళింపం,గా వెఱచి పెద్దముఱగా,కే
వీరిని వారిఁ దగిలి యేలవచింతుణ్. కళా. ౩.
౨౨౨.
స. క్రి. ధిక్కరించు.
ద్వి. అనఁటికంబముల గయ్యాళించుతోడలు.ద్వి.
హరిశ్చ. ఉ. ౩౫౫ పం. (ఇట ఔపమ్యావా
చకము.)

గర¹. వి. జూదమాడుట కుపయోగించుకొను ఒకవిధమైనపాచిక.

సీ. మేటిజూదరి యన వాటమై తివుటమై నాడుచుండుదు నే నహర్నిశములు, దృష్టియేమఱక సందియు జాగరంబును దిగయును గరయు నాఁ దేటపడిన,యచ్చులలోన నేయ చ్చైనఁ గైకొని మాటలాడినయట్లు వేటు గలుగ. ద్వా. ౧౦. ౮౭. (వ్రాఁతప్రతిపా.)

గర². వి. ముద్ద, గడ్డ. (చూ. గరవడు.)

జ: గరకట్టు, గరకొను, గరవడు.

గర³. వి. రేఖావిశేషము.

గీ. రేఁక యనఁగను రేఖయై రీతి గాంచు,గర యనఁగఁ దద్విశేషమై పరఁగుచుండు. ఆం. భా. ౨. ౩౪.

గర. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. దేవతాళము, డావరడంగికి. (శే. ని.)

గరకట్టు. అ. క్రి. (గర²+కట్టు) గడ్డకట్టు.

ఉ. క్రమ్మెడుశోణితంబు గరకట్టఁగ... జై. భా. ౬. ౧౯౬.

గరకొను. అ. క్రి. (గర²+కొను) గరకట్టు, గడ్డకట్టు. (శ. ర.)

గరగ. వి. (సం. కరకః) ౧. నీళ్లు త్రాగుట లోనగువాని కుపయోగించెడుచిన్నపాత్రము.

గీ. గరగ లొసఁగిననరుఁడు భూమును లొనర్చు, నాచమనముఖకర్మంబులందు షష్ఠభాగఫల మొందు... భార. అను. ౨. ౩౮౭.

౨. ఘటము; గ్రామదేవతాఘటము.

సీ...గరగతో విమలోదకములు డించి. వార.౨. ౧౨౩.

ద్వి. వరుణుండు తనబల్మి వర్షించి వచ్చి, గరగకావడిమీఁఁగాఁ గాచియుండు. రం. రా. సుం. (శ. ర.)

(వ్యవ) వాఁడు అమ్మవారిఉత్సవములో గరగ నెత్తుకొని ఆడుచున్నాఁడు.

జ: గరగడ.

గరగడ. వి. (గరగ+గడ) నూనె మొదలయినవి చిన్ననోరు గలపాత్రములలోఁ బోయుటకు అడుగున అఁదోఁకవలె గ్రోవి యమర్చి చేసినవిశాలముఖపాత్రవిశేషము. (బ్రౌ,శ. ర.)

గరగర. విశ. (దీనికి కర్మధారయమందు నిగాగమము వచ్చును.) ౧. మేదురము, చక్కనైనను పైనది. (చూ. గరగరనివాఁడు.)

౨. చక్కనైనది.

వ...గరగరనినెతికురులు గుటిగడవఁ బెరిఁగిన వగుటం జేసి...మనుచ. ౩. ౯.

క. మెడమున్ను వలఁచి యలకలు, ముడిగొని నిజపాణిపద్మములు గరగరగాఁ, గడుగుకొని తనకు మఱఁదలు,విడె మొసఁగుచుఁ బసిమిపసిఁడివీవన వీవన్. పాండు. ౩. ౩౧. (పరిశుభ్రముగా అని భావము.)

గీ. ఏను వంటలవాడనై యానరేంద్రుఁ,గొలిచి గరగరగాఁ గూడు గూర చిత్తముననువచ్చిన చందంబునన యొనర్చి, నేర్చి మెలఁగుదుఁ గరము వినీతి మెఱసి. భార.విరా. ౧. ౭౬.(రుచ్యముగా అని భావము.)

క్రి. విశ. చక్కఁగా, బాగుగా; పూర్తిగా.

ద్వి. సన్నబియ్యం బేర్చి జడికట్టకుండఁ, గన్నులకింపుగా గరగరఁ గాఁచి, మెసుకు మెసుకుతోడ మిళితంబు గాక, పదను గా వార్చినభవ్యాన్నములును. ప్రభులిం. ౪. ౧౫౦ పా. ౨ పం.

క. తరితీపు లేనిమోహము, గరగరగా విడువవలయు...సు. శ. (బ్రౌ.)

వి. కాంతి, శోభ.

ద్వి. గాజుటోవరిలోన గరగర మీఱ, రాజిల్లునవపుష్యరాగరత్నముల. నవ.౧.౬౨పా.౧౫ పం.

జః గరగరన, గరగరనివాఁడు, గరగరిక.

గరగరన. విశ. (√ గరగర.) ౧. చక్కనిది, అంద మైనది; అనుకూల మైనది.

క. ఆగురువుచిగురుఁబోఁడి సదా గరగర నై మ నోజాతరవారిగరిక, సోగ మెఱుంగు తెఱంగు నఁ, దా గేహములోన మెలఁగుఁ దారుణ్యమునన్. వరాహ. ౭. ౧౯.

క. అది గరగర నగుప్రురుషుం, డెదుటం బడ వీఁడు జీవితేశ్వరుఁ డయినన్, మదిఁ గలదుఃఖం బెల్లను, దుదముట్టు నటంచు మోహదుర్దశ నొందున్. హంస. ర. ౮౦.

చ... సర్వకార్యముల్, గరగర నయ్యె రమ్ము శశిఖండశిఖామణి యంచు భక్తితోన్. కాశీ. ౬. ౮౦.

క. బిరు సింత గాక నడిమికి, మురియక ననుఁ బ్రాయి వడి చిముడఁబాఱక యే, పెరికియును లేక మిక్కిలి, గరగర నగునేఱుప్రాలకలమాన్నంబుల్. జై. భా. ౮. ౧౧౮. (రుచ్య మైనది అని భావము.)

౨. నును పైనది.

ద్వి ... నీరువెడలి, గరగర నైనచొక్కపురాతి మీఁదఁ, బరువడి నందంద పంక్తులు సాగి. ద్వి. సిం. భాగ. ౨. ౧౯ పా.

గరగరనివాఁడు. విశ. (గరగర + వాఁడు.) చక్కనై నున్ననైనవాఁడు, మేదురుఁడు.

గీ. గరగరనివాఁడు నవ్వుమొగంబువాఁడు, చూడఁ గలవాఁడు మే లైనసొబగువాఁడు, వావి మేనత్తకొడుకు గావలయు నాకు, నర్జునుండు పరాక్రమోపార్జునుండు. విజ. వి. ౨. ౧౬ర.

గీ. మేదురసమాఖ్య యొా మినమిననివాఁడు, గరగరనివాఁడు నాఁగను గాలకంఠ. అం. భా. 3. ౧౦.

గరగరిక=గరాగరిక. వి. (గరగర + ఇక) ౧. చక్కఁదనము, అందము.

గీ. చెలువ మెడ తుంటవిల్తునిచింవ మరయ, నందు నిరుగడ వైచినకుందనంపు, సరులు పూఁబోఁడి చేతులు చాల నరయఁ, గాక యుండిన నీగరగరిక గలదె. యయా. ర. ర౨.

బంధురము. గురుజఘనములును గుచములభరముం గొప్పలగొప్పతనంబులు మే, గరగరికలు సిరి గల నగుమొగముల్ కల్కిమెఱుంగఁగనుంగవలున్, దొరయఁగ నెలఁజవఁతులు విట ధనముల్ దోఁతురు చొప్పడ నప్పురిలోన్. కళా. ౧. ౧౫.

౨. శృంగారరసము.

సీ. గరగరిక యన సింగార మనంగను శృంగార నామంబు చెలఁగుచుండు. అం. భా. ౧. ౧3౧.

3. అలంకారము.

ఆ. పతిప్రవాసవేళఁ బాటించుకొనవు నె, మ్మేన గరగరికలు మెఱుఁగుఁబోఁడి. కళా. ర. ౧౨౯.

ర. నైర్మల్యము.

సీ. ... పులుగడిగినముత్యములఁ బోలి గరగరికలు సహించి. శతకసంపుటము. ౧. ౨3. (బ్రా.)

సీ. రతిరయచ్ఛిన్నసూత్రమునఁ జిక్కక ముత్తె ములు రాల గరగరికలు వహింప. గీ. ... వలఁతు లప్పద్మముఖులు. ఆము. ౧. ౬౦. (మళ్ళో నైర్మల్యము, విచారములేమి అని భావము. గరకరిక=నైర్మల్యము. అని శ. ర, వ్రాతప్రతి వ్యాఖ్య- ‘ సరకుగొనమి ’ అని వేదమువారి వ్యాఖ్య.)

౨. విధము.

క. పరదేశం బెఱుఁగక తగు, గరగరికన్ విడువ ముడువఁ గలిగి నడుమఁ బేదతికము పాటిలి తిరియన్, వితగినననుబోఁటి కమరునే యిం తైనన్. వేం. పంచ. ౨. ౧3౧.

విశ. సుందరము, అంద మైనది; పరిస్రభము.

చ. గరగరి కెన దై నెనను గల్గిన దై నెఱనీటుకత్తె

రై, పసునపునిండుజవ్వనపుబాగరి నాగరికం పుఁబ్రోడ రై...శాం. ౪.౭౦.

క. దొరకైనఁ జేదకైనన్, నెరవరియిల్లాలికైన వేశ్యకు నైనన్, గరగరికతనము బాగగు... కవిహా. ౪. ౬౧.

గరగు. వి. ఒకానొక చెట్టు. (దీనికాయలు ఊరవే యుదురు.)

సీ. గరగుకాయయు ముల్కకాయ యందుగుకా య యుసిరికకాయలు నుస్తికాయ...గీ... అ ద్రియైనయూరుఁగాయలు గల వతని యింట. హంస. ౪. ౧౩౫.

గరజే. వి. (క.గరజు.హిం.గరజ్.) అక్కఱ. (చి. ని-గరుజు. ౪. ౪.)

గరణము. సం. వి. అ. న. ౧. మ్రింగుట. ౨. చల్లుట. ౩. విషము. (వాచ)

గరదము. సం. వి. అ. న. విషము. (వాచ)

గరదుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) విషముపెట్టువాఁడు.

గరభము. సం. వి. అ. పుం. గర్భము. (కల్ప)

గరము. సం. వి. అ. పుం. ౧. తెవులు. ౨. సేచనము, తడుపుట. ౩. మ్రింగుట. ౪. విషము. ౫. కృత్రిమవిషము, ఉపవిషము. (మే.ని.) ౬. ఔషధచూర్ణము. ౭. గళము, కంఠము. న. ౧. (జ్యోతి) ఒకానొకకరణము. (కల్ప.) ౨. జలము. (కే. ని.)

గరలమురువులు. వి. బ. కుమ్మరవాఁడు కుండలపై చెక్కు అలంకారవిశేషము. హంస. ౫. ౧౩. (ప్రయోగాంతరములేదు. ఇంకను విచార్యము.)

గరళము. సం. వి. అ. పుం. న. విషము; సర్పవిషము. న. ౧. గడ్డిమోపు. ౨. పరిమాణవిశేషము. (వాచ)

గరళారి. సం. వి. ఇ. పుం-విషమునకు శత్రువు-గరుడపచ్చ.

గరవడ(ళ)ము. వి. మల్లబంధవిశేషము.

వ...అబ్బలానుజుం డుబ్బి గొబ్బున మేను వరిల వర్ధాంగంబున నుండి జానువుల నెత్తుచు నురవడిం గరవడంబున నున్న నాదుర్నయుం డును బాల మేలు మేలని లీలం గాలు సార నిచ్చి త్రోచిన...భాగ. ౧౦ పూ. ౧౩౪౫.

చ... చేబయుఁ, గరవళముఁ నృసింహుమురైకొని జెట్లను గాంచి వెంబడిన్. ప్రబంధ. ౮౧.

గరవసు. అ. క్రి. (గర² + పసు) ఘనీభవించు, గడ్డకట్టు.

(కైలాసవర్ణనము) సీ.కరఁగు వెన్నఁడు లేక గరవడ్డ లేమంచు దెచ్చి యున్నతము గాఁ దీర్చిరొక్క. భోజరా. ౭. ౨౧౫.

గరవ్రతము. సం. వి. అ. పుం-విషజంతు వగుసర్పమును తినునది-నెమిలి.

గరాగరిక=గరగరిక. విణ. సుందరము.

మ. కుదురై యొప్పులకుప్ప యై తనువులో గోరంత యొచ్చెంబు లే,నిది యై నొవ్వనిజవ్వనంబు గల దై నిద్దంపుటొయ్యారి యై, మదనోజ్జీవిత యై గరాగరిక యై మాణిక్యపుఁ బొమ్మయా, మదిరాక్షిన్ సృజియింతునే నొకతె మన్మాహాత్మ్యముం జూడుమా. అహ. ౨. ౯.

గరాధిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. లాక్షాక్రిమి, లక్కపురుగు. ౨. లాక్ష, లక్క.

గరాసు. విణ. కుజనుఁడు, దుష్టుఁడు; దుష్టురాలు.

గీ. కరటి యడిగొట్టు పలువ యేతరి గరాసు, చెనఁటి చెన్నఁటి కూళ కుచ్చితుఁడు మొండి, కట్టె నాఁగను గుజనాఖ్య గాఁ జెలంగు. ఆం. భా. ౩. ౭.

గీ. గ్రామమున కెల్ల మాలిమి కాఁడ వగుట, బ్రతికి పోతివి పోర బాఁపనగరాస. శుక. ౨. ౪౭౪.

ఉ. బిడ్డయొ పాపయో చిదిమి పెట్టిన కైవడి నున్న నిన్నుఁ దా, నడ్డ యొనర్చ కప్పులఁ బిశాచము వంటిగరాసుఁ గూడె నీ, యెడ్డెఁడు ... శుక. ౧. ౪౩౮.

క. సామీ పలుమఱు దేవర, కే మని వినిపింతు నిం
క నీఁగకు నిలియుం, బాముసకు బలియుఁ బెట్ట
క, యామునలిగ రాను పిసిడి యై వర్తించుక్.
విప్ర. ౩. ౧౬. అహ. ౧. ౧౦౦.

గరిఁటె=గంటె. వి. (త. కరండి)-కఱ్ఱ ఇనుము ము
న్నగువానితోఁ జేసిన-తెడ్డు, కంబి.

గీ...గంటె గరిఁటె నా మనును గంబి. ఆం. భా.
౨. ౨౪౩.

ద్వి. నేయి గరింటెఁడుక్ బోయకయున్న. పం
డితా. వాద. ౨౦౩ పా.

జ: గరిఁటెకామ.

గరిఁటెకామ. వి. (గరిఁటె + కామ) ఓషధివిశే
షము.

గీ. కటుకరోహిణిఁ జనుఁబాలఁ గలయ నూఱి, క
డుపునకుఁ బోసి యొడ లెల్లఁ గలయఁ జను
రఁ, దీఱుఁ బాలీజ్వరంబు లీతీరు పసయు, గ
రిఁటెకామరసంబునఁ గలపి చమురు. చికి. ౨.
(చి. ని.)

గరిగ=గరగ. (బ్రౌ, చి. ని.) వి. చిన్నకుండ; కుండ.

క. ఊరుయుగం బరుపేరక్, బాఱెడుబంగారు
నీటివాఁకను రతియుక్, మారుఁడును జిన్ని
గరిగలు, సౌరుగ ముంచి రనఁ జెలికి జానువు
లమరుక్. అహ. ౨. ౫౦.

సీ...తగు గళంతిక గలంతె గరిగ యన. ఆం. భా.
౨. ౨౪౭.

ద్వి. పెరుఁగుబానలు పాలపేస్పులు తేనె, గరిగలు
దెచ్చి దగ్గఱఁ బెట్టఁ గొంద, ఱను నియమింప
...ప్రభులిం. ౪. ౧౫౦ పా. ౧౫ పం. ('గరి
గ' ముద్రి.)

సీ. పొంగులు రాఁ గాఁగి పొరలునూనియ ముంచి
గరిగల వంచి యుక్కుఱుఁగఁ జల్లు. రంగా. ౩.
౯౬. ('గరిగ' ముద్రి.)

గరిగొను. అ. క్రి. అతిశయించు.

ద్వి ... ఇంద్రజిత్తు ... మాల్యములు, ధరియించి
వహ్నిఁ కిఁ దగఁ బరిస్తరణ, మురుతోమరంబులు
నుగ్రవస్త్రములు, గతి లేనిశరములు గావించి
వలుపు, గరిగొన్న పెనుమేఁకకంఠర క్తమున,
నొగిఁ దాడిసమిధల హోమంబు సేయ. రం.
రా. యు. ౩౫౯ పా. ౫ పం.

గరిడి(డీ). వి. (సం. ఖురళీ. క. గరడి, గరుడి) ౧.
సాము.

గీ. అంత కంతకు వర్ధిల్లుహరికొమాళ్ల, బలఁగమున కిది
చాల దక్ తలఁపుతోడఁ, దిరుగఁ గట్టింత మ
నుపైఁడిగరిడిసాల, యట్ల యున్నదియే విశ
చాబ్జవదన. కళా. ౩. ౧౩౦.

సీ. గరిడిసాదనలవేడ్కలఁ గొంత తడవు...కళా.
౭. ౩౮.

౨. సాముసేర్చుకొనుచోటు, సాముకూటము; అ
భ్యాసస్థానము.

సీ. నికటఖురూరికల్ సెగడును గరిడి నా...ఆం.
భా. ౩. ౪౬.

చ. తళుకుఁబసిండియోవరులు దంతపుఁజావడులు
...కెంపుటోడుబిళ్లలగరిడీలు శీతలశిలాతల
ముల్ ... వసు. ౪. ౭౨.

గీ. పద్మసంభవవై కుంభభగ్నసభలు, సాముగరిడీలు
మాకు గోత్రామరేంద్ర. మనుచ. ౨. ౪౩.

గీ. దక్షవాటిక సకలవిద్యలకు గరిడి, దక్షవాటిక
విభవంబు తానకంబు, దక్షవాటిక శివుని యం
తఃపురంబు. భీమ. ౬. ౧౦౫.

గీ. సర్వవేదపురాణశాస్త్రములగరిడి, సర్వపాప
ఘుజలదఝంఝూమరుత్తు, సర్వమోక్షములకు
ను నాస్పదము కాశి. కాశీ. ౭. ౨౯౮.

౩. సమీపము, సన్నిధి.

సీ. నికటఖురూరికల్ సెగడును గరిడి నా...ఆం.
భా. ౩. ౪౬.

సీ. ఆసవనక్షోణియందును సరసులగరిడి నిష్టపురా ణవుచిచితిఁ బ్రియ, మందడుసమయంబున... రాఘవ. ౨. ౧౯. (రామాయణార్థమున.)

గరిడికక్కు=అరితేఱు.

ద్వి. హయనిభస్తులమూర్ధ శిరమునఁ దాల్చి, గరిడికెక్కనయంకకాఁడును బోలె.పండితా.వాద. ౧౭౬ పే.

జ: గరిడిముచ్చు.

గరిడిముచ్చు. విశ. (గరిడి + ముచ్చు) అరితేఱిన దొంగ.

గీ. సత్యభామయు భోజాత్మజయును హరియు, గురువులుగ గానకళ లెల్ల గరిడిముచ్చుఁ,దనను తో నేర్చితివి గద యనుచుఁ బలికె. కళా. ౨. ౮౫.

గరిడియ. వి. (సం. కరండకః) వెదురుబుట్ట.

క. ఫలభారము దుర్భర మని, వెలఁది యుచట నొక్క వృక్షవిటపంబున నిమ్ముల గరిడియ దగిలిచి...భార. అర. ౭. ౨౬.

గరిత=గర్త. వి. ౧. భార్య.

సీ. మూఁడుత్రోవలఁ బాఱి మున్నిటిగరితగాఁ బరఁగు నేదేవునిపాదతటిని. ఉ.హ.రి.౨.౧౮౪.

గీ...గరిత యనఁగ నిల్లా లనంగ, గృహిణి చెలఁగును...ఆం. భా. ౨. ౧౦౫.

౨. పతివ్రత.

గీ. ఇందుఁ బెనిమిటి వీఁ డని యెఱుఁగ లేక,గరిత గావున నిజనాథుఁ గానఁ గోరి, సుభగమతు లార నానాథుఁ జూపుఁ డనుచు, నట్టిదేవతల కపు డయ్యబల మ్రొక్కె. భాగ.౯.౬౦.

సీ...అతని దేవేరి సీతమ గడింది, గరితయ యేని జగంబుల కిది మేలు పని యేని యిమ్ముల్కొ పఱచి చెనఁటి. గీ. పాలను మేపరిగమికానిఁ బొలియఁజేయుఁ, గాత ... అచ్చ. రా. యు. ౩౫౬.

౩. ఆఁడుది.

ద్వి. కదలి నే గోఁకలి గైకొన్న నవలఁ, గదలుదురీవాడగరిత లందఱును. ద్వి. పారిజ. ఉ. ౧౧౯౬ పం.

గీ. గరిత యతివ నాస్త్రీసమాఖ్యలు మహేశ. అం. సం. మాన. ౯.

గరితము. సం. విశ. (అ. ఆ. అ) విషము గలది.

గరిబడు. అ. క్రి. కలియఁబడు, డీకొను.

సీ. ఖుచిఖుచిక్కుంచని గరిబడి మొనఁ జిమ్ముకొమ్ము చేయుంగుల కొదెఁగి చనక. మల్లుపు. ౧. ౫౯.

గీ...నిజచ్ఛాయల ప్రతి,కరు లని గరిబడుట గల్గుగంధకరులు. ప్రబంధ. ౫౩.

వ ... హరాంతకాయలపైఁ బడి ముడిఁగి రెంపుమోఁ చేతులపోటుల గరిబడుకేతులును... ప్రబంధ. ౭౫. (ఇది యింకను విచార్యము)

గరిమ(ము). సం. వి. న్. పుం. ౧. విధము. (ఈ యర్థము తెనుఁగుననే కలదు.)

సీ. భరతునిలాగునఁ బరశురాముని భాతి రంతిదేవునిభంగి రాముగరిమ. విక్ర. ౨. ౬౯.

౨. భారము, బరువు. ౩. గొప్పతనము, పెద్దఱికము, గౌరవము.

ఉ. దైన్యము దక్కి దూత యుచితంబుగఁ బాండునృపాలుపాలు రా,జన్యవరుండు ధర్మజుఁడు సమ్మతి వేఁడెడు నన్న లోకసా,మాన్యవిధిం దగంగ గరిమంబున నిచ్చినఁ బుచ్చికొంద మ,న్యోన్యవిరుద్ధభాషణము లాడినఁ దత్ఫలమాతఁ డందెడుఁ. భార. ఉద్యో. ౧. ౩౨.

౪. ఉత్కర్షము, శ్రేష్ఠత. ౫. అణిమాద్యష్టైశ్వర్యములలో నొకటి.

గరిమిడి[1]. వి. పందికొక్కు.

సీ. చొరఁబడ్డముంగిస యురిఁబడ్డగరిమిడి మునుపుగా గొల్లున ముగిసిపోవ, జొడించినసివంగి కేడించుకొనునిట్టి వెనుకగాఁ గుట్టొక్కు విడిచి త్రెళ్ల...గీ...ఒకమహానినద మెగసె. కకు. ౪. ౯౨.

గరిమిడికొక్కు=పందికొక్కు, గరిమిడి.
సీ...కొక్కున గరిమిడికొక్కనంగను బందికొక్కనంగ, మూషికాభిధ లగు ... ఆం. భా. ౨. ౮౬.

గరిమిడి². వి. గఱిక, దూర్వ; తృణవిశేషము.
సీ...గరిమిడి గఱిక నాఁగఁ జను దూర్వ. ఆం. భా. ౨. ౭౪.
గీ. కసువు కుందురు గరిమిడి గఱిక... మొదలు గాఁ బూరి రవలింపఁ బొదలు వెడలు. ప్రబంధ. ౨౦౧.
గీ...గఱిక...కుందురు గరిమిడి. హంస. ౫.౪౫.

గరివడె(డియ)ము. వి. (సం. ఖరవటకః) ఒకవిధ మగువడియము.
సీ. పొల్చుమాషాపూపము వడ యనంగను వడియ మనంగను వటక మెసఁగు, గరివడె మనఁగను ఖరవటకం బొప్పు...ఆం. భా. ౨. ౨౫౫.

గరివించు. అ. క్రి. (సం. గర్వ) గర్వపడు, గర్వించు.
గీ. నేర్చె గరివింప మెప్పింప నేర్చె... కవిక. ౩. ౨౨౬. (శ. ర. పా. 'గరువించు' అని ముద్రితపాఠము. అపక్షమున - గరువము+ఇంచు. అనవలెను.)

గరిష్ఠము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) మిక్కిలి గురువు, మిక్కిలి బరువైనది. ౨. మిక్కిలి గొప్పది, శ్రేష్ఠమైనది.

గరిసియ=గరిసె. (చి. ని.)

గరిసె=గరిసియ. వి. (క. గరసె.త. కరిసై.) ౧. గాదె; పాణక.
సీ...కుసూలాభిధ గాదె యనంగను గరిసె యనఁగ. ఆం. భా. ౨. ౨౪౦.
సీ. భాండసంభారంబు పగిలించి గోడలు గోరాడి గరిసెలు కూలఁ దాఁకి. హరి. పూ. ౬. ౧౩౮.
గీ. భూమి నద్భుత స్మృతదృష్టపూర్వ మైన, బహుళసంవత్సరంబర పాదుకొనిన, గరిసె యనఁ గోట మించఁగ గణన కెక్కు,నంబుపై నుంచునిలువార మన దివంబు. చంద్రా. ౧. ౫.
సీ. కాయధాన్యంబులకణఁజము ల్వియ్యంపుగరిసెలు దినుసులు గలకొట్టాల్లు. హంస. ౨.౨౭౬.
౨. మానవిశేషము, ఆఱువందలకుంచములపరిమాణము.
చ. గరిసెల బ్రాఁతె కాని యొకగంటెఁ డెఱుంగను మన్నెదేశముల్, దిరిగి యభీష్టవస్తువులు తెచ్చి భుజింతును సార్వకాలముల్, నురుచిరసత్కవిత్వనిధిసూరకవీంద్రున కేల గర్గెఁగం,చరమును రేగ మేఁక మెకచన్నులపోలిక రెండుగ్రామముల్.(అడిదమునూరనచాటువు)
జ: గరిసెబావి.

గరిసెన. వి. భక్ష్యవిశేషము.
సీ... లడ్డువాల్ గుట్టలు గరిసెనప్రోఁగులు నతిసెమెట్టు, లప్పడాలకొటారులు...శ్రీరం. మా. ౬. ౧౧౦. (ప్రయోగాంతరము కనఁబడదు.)

గరిసెబావి. వి. (గరిసె+బావి.) ఒఱలు మున్నగువానికి బదులుగా చువ్వలతో గాదవలె అల్లి నేలలోపలికి దింపి యేర్పఱచునొకవిధ మైననూయి. (శ. ర, బ్రౌ.)

గరీబు. విణ. (క. గరిబ. త. గరిబు. హిం. గరీబ్.) బీదవాఁడు, దీనుఁడు. (శ. ర.)
వి. మహమ్మదీయులలో నొకతెగ.
సీ. అఖిలసీమామాల మైనదుర్గమ్ము లుంబళికలు గలకమ్మవెలమదొరలు, చేతి కైదేవివేల్ శివరాయలవరాలనెలకట్టడలపటాణీ ల్గరీబులు ... రా. వి. ౫. ౧౩. రంగా. ౨. ౩౯.

గరీయము. సం. విణ. (స్. యసీ. స్.) గురుతరము, మఱొకదానికంటె గురువైనది.

గరు=గగురు. వి. రోమాంచము, గగురుపాటు.

ద్వి. ధరణి యంతయు రక్తధారలచేత, గరు పుట్ట నెత్తురు కాల్వ లై పాఱి. ద్వి. సారంగ. 3. ౧౦౯ పా. ౬ పం.

(అదివరాహము.) సీ. కాఁడి పాఱిన మేనిగరులు ... శివరా. ౧. ౬౧.

జ: గరుదాల్చు, గరుదాల్పు, గరుపాటు, గరుపాటుమొన, గరుపాఱు.

గరుటా(ల)మంతుఁడు. వి. (సం. గరుత్మాన్.) గరుత్మంతుఁడు.

క. గరుటాలమంతుఁ డనఁగను, గరుడి యనఁగ బొల్లిసెమ్మెగ ముపిట్ట యనఁగ, గరుటామంతుం డనఁగను, గరుడుని పే ళ్లొప్పు... ఆం. భా. ౧. ౫3.

సీ. కంబమయ్యారొ మేలు గలిగింపు నీ కొక్క గరుటాలమంతుని గాను కిత్తు. యయా. ౨. 3.

గరుడకంబము. మి. వి. (క. గరుడకంబ.) ౧. గరుడస్తంభము. ౨. నేరము చేసిన వారినిబంధించుటకై కొత్వాలుచావడియెదుట పాఁతఁబడినస్తంభము.

సీ. గరుడులను గరుడకంబాలఁ గట్టి గంధర్వుల గంధర్వతతుల నడిచి. ఉ. రా. ౨. ౫౭.

గరుడటెక్కెము. మి. వి. గరుడధ్వజము.

వ... ముత్యాలగొడుగులు గరుడటెక్కెంబులు కనకవేత్రంబులు బంగారుసురఁటులు... అమృతపూర్ణహైమకలశంబులు మొదలయినవి ధరియించి వివిధకైంకర్యపరాయణత్వంబున నగ్రభాగంబున నడమవారును... ఉ. రా. ౭. ౨౯౪. (ఇట ప్రకరణమునుబట్టి 'గరుడపచ్చల టెక్కెము' అని అర్థమగుచున్నది.)

గరుడధ్వజుఁడు. సం. వి. అ. పుం. విష్ణువు.

గరుడపచ్చ. మి. వి. ౧. గారుత్మతము, ఆకుపచ్చవన్నె గలమాణిక్యము.

క. పని మెఱుపడి నలరుగరుడపచ్చలచవికెన్. యయా. ౪. ౭౬.

(ఈ గ్రంథమునందు అచ్చతెలుఁగుపదముగా గ్రహింపఁబడినది.)

౨. గరుడపచ్చవన్నె గలవస్త్రవిశేషము.

గీ... గరుడపచ్చలు నేత్రముల్ తురగవల్లు ... మొదలుగా వల్వలు ధరించి ముదితలపుడు. ప్రబంధ. ౨౭౨.

గరుడము. సం. వి. అ. పుం. ౧. గరుడాకారముగఁ గట్టినయిల్లు. ౨. గరుడాకారముగఁ బన్నినవ్యూహము.

గరుడనరులు. మి. వి. బ. ధాన్యవిశేషము. హంస. ౪. ౧౨౭.

గరుడస్తంభము. సం. వి. అ. పుం. విష్ణ్వాలయమునకు ఎదుట నుండెడిధ్వజస్తంభము.

గరుడాంకితము. సం. వి. అ. న. గరుడపచ్చ.

గరుడాగ్రజుఁడు. సం. వి. అ. పుం-గరుత్మంతుని యన్న-అనూరుఁడు.

గరుడాశ్మము. సం. వి. న్. పుం. గరుడపచ్చ.

గరుడి. వి. (సం. గరుడః) గరుత్మంతుఁడు.

క... గరుడి యనఁగ బొల్లిసెమ్మెగ ముపిట్ట యనఁగ, గరుటామంతుం డనఁగను, గరుడుని పే ళ్లొప్పు ...ఆం. భా. ౧. ౫3. కు. సం. ౭. ౨౯. నిర్వ. 3. ౨౬.

జ: గరుడిరవుతు.

గరుడిరవుతు. వి. (√గరుడి) గరుడవాహనుఁడు, విష్ణువు. (శ. ర.)

గరుడుఁడు. సం. వి. అ. పుం. గరుత్మంతుఁడు, గరుడి. (ఇతఁడు కశ్యపప్రజాపతికి వినతయందుఁ బుట్టినవాఁడు.)

గరుడోత్తీర్ణము. సం. వి. అ. న. గరుడపచ్చ. (కల్ప.)

గరుత్తు. సం. వి. త్. పుం. పక్షము, ఱెక్క.

గరుత్మంతుఁడు. సం. వి. త్. పుం. ౧. గరుడుఁడు, గరుడి. ౨. అగ్ని.

గరుదాల్చు. అ. క్రి. (గరు+తాల్చు.) గగుర్పొడుచు.

ఉ. అప్పుడు రంభ చాల భయ మందుచు నమ్ముని యుగ్రరూపమున్, దప్పక చూడ మేను గరుదాల్చుచు నున్నది... కళా. ౩. ౧౩.

గీ. జడ్డుపడి యుండె నొకకొంతప్రొద్దు వేడ్క, నవయవంబులు గరుదాల్ప నచ్యుతుండు. శివరా. ౧. ౭౮. వైజ. ౨. ౧౩౮. కాశీ. ౨. ౧౪౯, ౩. ౧౭౧.

(ఇది వ్యస్తము గాను నన్వయింప వచ్చును. కాని ప్రయోగబాహుళ్యమును బట్టియు 'గరుదాల్పు' అనురూపమును బట్టియు ప్రత్యేకపదముగా గ్రహింపఁబడినది.)

గరుదాల్పు. వి. (√ గరుదాల్చు.) రోమాంచము, గగుఱుపాటు.

సీ. పులక లనంగను బులకర మనఁగను గగ్గురనంగను గగురనంగ, గరుదాల్పనంగను బరఁగు రోమాంచంబు... ఆం. భా. ౧. ౧౪౧.

గరుద్యోధి. సం. వి. న్. పుం- ఱెక్కలతో యుద్ధము చేయునది- భారతీపక్షి. (వాచ.)

గరుపాటు. వి. (√ గరు) రోమాంచము.

చ. అని విని గుండె జల్లనఁగ నచ్చెరుపాటును ఁతిచ్చపాటు నెక్కొన గరుపాటునుం గదురఁ గొండొకసేపటు లూరకుండి... శశాం. ౩. ౭౪.

సీ. మగనిచిన్నెలకు మార్మొగ మిడ్డచెలిమేనిగరుపాటు లోకూర్మి కలిమిఁ దెలిపె. అచ్చ. భా. ౩. ౪౮.

గరుపాటుమొన. వి. (గరుపాటు + మొన) పందిముట్టె. (శ. ర.)

సీ. అతిశిథిలమదవికారత మేను లెఱుఁగనికరటుల సఖ్య మగ్రాహ్య మనియు... గరుపాటుమొనఁ ద్రవ్వి కడుపుఁ బోసికొనెడిపందితోఁ బొందు నిర్బంధ మనియు... గీ. ధరణి కరిఫణికిటి ధరేశ్వరుల రోసి, విష్ణుసన్నిభు నమ్మర్త్యవిభునిఁ జేరె. వేం. పంచ. ౧. ౬౩.

గరుపాఱు. అ. క్రి. (గరు+పాఱు) గగుర్పొడుచు.

క. కని యుత్తరుండు గరుపా, ఱిన మేనును దలఁకు మనము ఁతిచ్చవడిన చూ, పును నై తొట్రుపడుచు ని, ట్లనియె... భార. విరా. ౪. ౫౧.

క. నరపతి యానందాస్రులు, గరసరసిరుహముల నొత్తికను దనియఁగ న,య్యిరువురుఁ జూచు మేనులు, గరుపాఱఁగ గ్రుచ్చి యొక్కకాఁగిటఁ జేర్చెన్. భార. ద్రో. ౫. ౧౬.

సీ... పులక లొత్తెను గగుర్పొడిచె గగురు. గీ. పాఱె గరుపాఱె మైమోజాపర్వె ననఁగఁ, దగును రోమాంచనామములే... సాం. ని. మాన. ౨౪.

గరుము. విశే. గులకతాలచేత గట్టి యైనది.

ఉదా: గరుపనేల. (శ. ర- గరపనేల= ఎఱ్ఱనియిసుకనేల, గొడ్డునేల. (బ్రౌ, వా.)

గరువము[1]. వి. (సం. గౌరవమ్.) ౧. గొప్పతనము, గౌరవము.

క. దూతీముఖమున గరువము, ప్రీతియుఁ బొదలంగఁ గదియుఁ బ్రియము లరయఁగా, ర్యాతురతఁ దార పైకొను, టే తెరువునఁ గాదు చూడు మిది నీబుద్ధిన్. హరి. ఉ. ౬. ౧౪౬.

(రావణుఁడు సీతతో ననినమాటలు) చ... నిను మది నాదరించు టిది నీదగుభాగ్యము గాదె యింతయున్, వనిత యెఱుంగవైతి గరువంపువిచారము లేదు నీయెడన్. భార. అర. ౬. ౪౦౫.

౨. విస్తృతి, విరివి.

మ. గరువం బారఁగ నీకు నిన్నియును వక్కాణిం పఁగా నేటికిన్, సురతిర్యఙ్మనుజాదిలోకము లలోఁ జూపట్టు నానాచరాచరభూతంబు లయందు వంద మగుస్త్రీసంజ్ఞల్ రమారూప ముల్, పురుషాకారము లన్నియున్ హరిమ యంబుల్ గా విచారింపుమీ. వి. పు. ౧. ౧౪౯. (గరువంబారఁగ=విస్తరించి.)

విశ. విస్తృతము, సవిస్తరము.

చ. వనటఁ గొలంగఁ బెట్టి గరువంబుగఁ జెప్పుము దీనిమూలమున్... భార. ఉద్యో. ౪. ౩౯౭.

౨. అధిక మైనది, అతిశయ మైనది; పెద్దది.

ఉ... ఈ, కాంతకు వంశశీలగుణగౌరవయౌవన రూపసత్కళా, వంతుఁడు కాంతుఁ డైన గ రువంపుఁదపంబు ఫలంబు నొందుఁ బో ... వి క్ర. ౬. ౫౧.

సీ. బహుళయాతాయాతపరిపాటిఁ బాటిల్లుగరు వంపునిట్టూర్పుగాడ్పుతోడ. కాశీ. ౪. ౬౯.

ఉ. చూత మె డాసి పక్వతరశుక్తిపుటాంతరదృ శ్యమౌక్తిక, వ్రాతము లై వెలుంగుగరువంపుఁ గొటారుల నొప్పు తామ్రప, ర్ణీతటము ... మ నుచ. ౩. ౭౯.

గరువము². వి. (సం. గర్వః.) గర్వము.

క. గరువము మిరిపం బనఁగను, బరఁగున్ గర్వం బుపేళ్లు...ఆం. శే. ౩౦.

ఆ. కల్లజంకఁ జిదిమె గండగొడ్డలితాల్పు, గరువ మడఁచె నతనికడిమి యసదె. అచ్చ. రా. యు. ౧౧౬.

ఉ. ఎంతకు లేఁడు నారదమునీంద్రుఁడు శౌరి వి నంగ రుక్మిణీ, కాంత వినంగ నేను వినఁగాఁ బలికెం బతిఁ గూర్చుదాన నా, యంతటివా రు లే రని యహంకృతి చెప్పుడు విజ్జివీఁగు చు, న్వంతున వచ్చుసత్యగరువం బిఁకఁ జెల్ల దటంచు మానినీ. పారి. ౧.

గరువు¹. వి. ఖరభూమి, గట్టినేల.

ఆ. గరువు గరుసు నాఁగ ఖరభూమి విలసిల్లు. ఆం. భా. ౨. ౪.

వ...అచ్చటన్ గ్రొచ్చి గరువునేలల గుంట లొ నరించి...మనుచ. ౪. ౬౦.

జ: గర్వాడు.

గరువు². వి. చెంప.

చ. గరువున కొత్తఁ జెంగలువకచ్చు ఘటించిన మాళిఁ జుట్టఁ జెం, దిరికచెఱంగునన్ బసిఁ డితీఁగలు నించినజల్లుఁబాగ ... మనుచ. ౫. ౫౭.

గరుసు¹(ర్సు). వి. (సం. కర్కశః. క. గరుసు)

౧. గరువునేల, కఠిన మైనభూమి.

ఆ. గరువు గరుసు నాఁగ ఖరభూమి విలసిల్లు. ఆం. భా. ౨. ౪.

౨. గులకఱాయి.

(పురవర్ణనము) క. జల మిక్షుఫలరసంబులు, గలు పంబురుహోత్పలములు గరుసులు ముత్యం, బు లు మీలు మణులు సంకులు, నలి సస్యము చెఱ కు రాజనపుఁ బొల మెల్లన్. కు. సం. ౭. ౯౨౫.

౩. తోలు, చర్మము.

సీ. దోవదోవ మనునీఁగతుట్టెలవూ పేఱుపకళ క్రొంపలను ప్రేలెడుగరుసులు. ఆము. ౫. ౧౭.

గరుసు²(ర్సు). వి. ౧. మేర, మర్యాద, అవధి.

సీ. గరుసులు గడవంగఁ గదలి యల్లల్లన యొత్తు మ హాడముల నుత్తరించి...ఆ... ఉగ్రభంగి గాఁ బయోనిధు లొక్కటఁ, బెల్లు రేఁగి జగము వె ల్లివోడిచె. భార. ఆర. ౪. ౨౨౭.

గీ. ధరణిధరములు గూలఁగ ధరణి వఱఁక, జలధు లుప్పొంగి కడవ గర్సులను సకల, భువనసంక్షో భముగఁ జలంబును బలంబు, డిగక వలువు మైఁ బోరె నాడియు బకంబు. మార్క. ౨. ౧౨.

వ. పరిభవచింత చిత్తమున బల్పుకొనం దలపోఁ

తలఁకఁ బగల్, గరుసులు దాఁట నించుకయుఁ
గఁటికిఁ గూడుకు రాక...భా.రా.యు.230.

చ. సురపతి మార్గశీర్షమున శుద్ధచతుర్దశినాఁడు
రోహిణిం, బొరసినసిద్ధయోగమున భూతల
మిచ్చెఁ బయోధిగాతముల్, గరుసుగఁ దు
ల్యభాగయును గండ్రడు లోనుగ దక్షువాటి
కావరునకు భీమనాథునకు వారవధూత్రిశత
ద్వయంబుతోఁ. భీమ. ౫. ౭౩.

గరుసెక్కు=మేరమీఱు, పొంగు.

క. కని మనమునఁ గోరిక నిక్క నితాంతానం
దవార్ధి గరుసెక్కఁగఁ జక్కనిసతి నాశిఖ
రికి మ్రొక్క నియోగించుమను మ్రొక్కె గ
తూహలి యై. వరాహ. ౧౦. ౪౭.

గర్గము. సం. వి. అ. పుం. ౧. వృషభము. ౨. వాన
పాము. ౩. (సంగీ) తాళవిశేషము.

గర్గరము. సం. వి. అ. పుం. ఒకజాతిచేఁప.

గర్గరి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. తరికడవ, పెరుఁగు చి
లికెడుకుండ. ౨. కలశి, కుండ. ౩.పాలమున వేసి
కొనెడిపాక. (వై. ని.)

గర్గుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. ఒకానొకఋషి,
బ్రహ్మమానసపుత్త్రులలో నొకఁడు. ౨. బృహస్ప
తివంశస్థుఁడును వితథునిపుత్త్రుఁడు నగు ఒకానొక
ముని. (కల్ప)

గర్జ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. మేఘధ్వని;ధ్వని. (వై. ని.)

గర్జకుఁడు. సం. విశే. (అ.ర్జికా.అ)గర్జించువాఁడు.

గర్జత్. సం. శత్రు. గర్జించుచున్న.

గర్జన. సం=గర్జ. (వై. ని.)

గర్జనము. సం. వి. అ. న. ౧. మేఘధ్వని; ధ్వని.
౨. కోపము. (మే. ని.)

గర్జము. సం. వి. అ. పుం. ౧. ఏనుఁగు. ౨. మేఘ
ధ్వని; ధ్వని. (వై. ని.)

గర్జరము. సం. వి. అ.పుం. మూ

గర్జి. సం. వి. ఇ. పుం. మేఘధ్వని; ధ్వని.

గర్జించు. సం. అ. క్రి. మేఘము ధ్వనిచేయు;ధ్వని
చేయు, అఱచు.

(గోదరూపము దాల్చినరాక్షసి.) గీ. గోండ్రుగోం
డ్రని గర్జించుఁ గొంతతడవు, క్రోరచూపుల
వీక్షించుఁ గొంతతడవు. వరాహ. ౧౧. ౭౬.

సీ. మనుపు జంగాలఁ జేసినభుజంగులఁ గన్న గ
ర్జించి శునకమై కఱవ వచ్చు. వై జ. ౨. ౭౪.

గర్జితము. సం. వి. అ. న. మేఘధ్వని, ఉఱుము;
ధ్వని. పుం. మదపుటేనుఁగు.

గర్జిలు(ల్లు). సం. అ. క్రి. ౧. ఉఱుము.

(కుసుఁడు) క...కదలె విలయకాలమేఘము మొదరి
గర్జిల్లెనన దిక్కు లద్రువఁగ, మల్ల చఱచు
కొనుచు...జై. భా. ౬. ౧౩౫.

౨. మ్రోఁగు.

క... హతశేషచమూరక్షకసింహనాదములు గ
ర్జిలఁగ. జై. భా. ౬. ౧౨౬.

౩. అఱచు.

లయగ్రాహి. గర్జరవప్రముఖదుర్జయుఁ డనం బ
రఁగుదుర్జయుఁడు...కనలి గర్జిలుచు వీఁకన్.
వరాహ. ౫. ౨౬.

గర్త=గరిత.

(భార్య.)

చ. వినుమొక బ్రాహ్మణుండు పలవృత్తము పెంపు
దొలంగి బోయ దాసి నొకత గర్తఁ జేసికొ
ని...భార. శాం. ౩. ౪౭౨. ('అల్' పాఠాం
తరము)

గర్తము. సం. వి. అ. పుం. ౧. పల్లము, గొయ్యి.
౨. పిఱుఁదులమీఁదిగుంత. ౩. త్రిగర్తదేశము.

గర్తాటము. సం. వి. అ. పుం-కన్నమునఁ దిరుగున
ది-౧. ఎలుక. ౨. పందికొక్కు.

గర్తిక. సం. వి. అ. స్త్రీ-గోయి కలది-సాలెవాఁ
రు నేయుచోటు, తంతుశాల.

గర్దభగదము. సం. వి. అ. పుం. బాలగర్దభము, ఒకానొకచర్మవ్యాధి.

గర్దభము. సం. వి. అ. పుం. ౧. గాడిద. ౨. గంధద్రవ్యవిశేషము. న. తెల్లగలువ.

గర్దభాండము. సం. వి. అ. పుం. ౧. ప్లక్షము, కలుజువ్వి చెట్టు. ౨. పిప్పలి చెట్టు.

గర్దభాహ్వయము. సం. వి. అ. పుం. కుముదము, తెల్లగలువ.

గర్దభి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. ఆఁడుగాడిద. ౨. పేఁడపురుగు.

గర్ధన. సం. వి. ఆ. స్త్రీ=గర్ధనము.

గర్ధనము. సం. వి. అ. న. తృష్ణ, పేరాస.

గర్ధనుఁడు. సం. విశే. (అ. ఆ. అ) గృధ్నువు, పేరాసగలవాఁడు.

గర్ధము. సం. వి. అ. పుం. తృష్ణ, పేరాస.

గర్ధి. సం. విశే. (న్. నీ. న్.) పేరాస గలది.

గర్ధించే. సం. అ. క్రి. పేరాసపడు.

సీ... లోభంబ యది ... ధర్మంబు గలఁచి నరునిఁ, బ్రయిమాలి యేమిటి కయినను గర్ధించువానిఁగా సమకట్టు...భార. శాం.3. 3౯౯.

గర్ధితుఁడు. సం=గర్ధనుఁడు.

గర్భండము. సం. వి. అ. పుం. వృద్ధనాభి, ఊఁదబొడ్డు.

గర్భకము. సం. వి. అ. పుం. వెండ్రుకలలోపల ముడుచుకొన్న పూలదండ. న. రెండురాత్రులు, నిశాద్వయము. (వై. ని-పుం. నిన్నటిరాత్రియు నేఁటి పగలును నేఁటిరాత్రియును గలిసినకాలము. విల్యమ్సు)

గర్భకోశము. సం. వి. అ. పుం. స్త్రీశరీరమున భ్రూణముండుచోటు, గర్భాశయము.

గర్భచ్యుతి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. గర్భస్రావము, కడుపుత్రోవుట.

గర్భదరిద్రుఁడు. సం. విశే. (అ. ఆ. అ) పుట్టుకనుండియు దరిద్రుఁడైనవాఁడు.

గర్భదాసుఁడు. సం. వి. అ. పుం. దాసీపుత్రుఁడు, పుట్టుకనుండి దాసుఁడయినవాఁడు.

గర్భపాకి. సం. వి. న్. పుం. షష్టికము, అఱువదిదినములలో పండువరి చెట్టు.

గర్భపాతము. సం. వి. అ. పుం. నాలుగుమాసముల పిదప గర్భము చెడిపోవుట.

గర్భము. సం. వి. అ. పుం. ౧. కుక్షి. ౨. భ్రూణము, కడుపులోనిపిండము. ౩. చూలు. ౪. శిశువు. ౫. గర్భారంభకాలము, చూలు కలిగినకాలము. ౬. అపవరకము, లోపలిగది. ౭. లోపలిభాగము. ౮. అన్నము. ౯. అగ్ని. ౧౦. పనసముల్లు. ౧౧. నాటకసంధులలో నొకటి, గర్భసంధి. ౧౨. అపత్యము, సంతానము. ౧౩. శుక్రము. ౧౪. సమూహము. ౧౫. సారము. ౧౬. బీజము. (శే. ని.)

గర్భవతి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. చూలాలు.

గర్భవాసము. సం. వి. అ. పుం. ౧. గర్భమందుండుట. ౨. గర్భకూపస్థానము.

శ్లో. అసకృద్గర్భవాసేషు వాసం జన్మ చ దారుణం. మను. ౧౨. ౭౮. (గర్భవాసేషు=గర్భస్థానేషు. కుల్లూకభట్టవ్యాఖ్య.)

గర్భవేదన. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ప్రసవవేదన, నీళ్లాడునప్పటిబాధ.

గర్భశంకువు. సం. వి. ఉ. పుం. చచ్చినపిండమును వెలికిఁదీయు నొకశస్త్రము.

గర్భస్రావము. సం. వి. అ. పుం. గర్భము స్రవించుట, నాలుగుమాసములలోపల గర్భము జాఱిపోవుట.

గర్భస్రావి. సం. వి. న్. పుం. హింతాళము, ఈఁదాడు, ఒకజాతితాటిచెట్టు. (రా. ని.)

గర్భాంకము. సం. వి. అ. పుం. (నాటక) అంకమధ్యమున వచ్చుఅంకము.

గర్భాగారము. సం. వి. అ. న. ౧. గర్భాశయము. ౨. ఓవరి, లోపలిగది. ౩. పురుటిల్లు. ౪. దేవాలయములందు దేవతావిగ్రహ మున్నచోటు.

గర్భాధానము. సం. వి. అ. న. ౧. గర్భము కలిగించుట. ౨. రజస్వలానంతరము గర్భోత్పత్తికై కావించుసంస్కారవిశేషము.

గర్భావేక్షణము. సం. వి. అ. న. మంత్రసానితనము.

గర్భాశయము. సం. వి. అ. పుం. ౧. స్త్రీశరీరమున భ్రూణ ముండుచోటు. ౨. గర్భమును చుట్టుకొని యుండెడుసంచి, మావి.

గర్భాష్టమము. సం. విశే. (అ. ఈ. అ) గర్భారంభకాలము మొదలు ఎనిమిదవది. (నెల, ఏఁడు, మొ.)

గర్భి. సం. విశే. (న్. ణీ. న్) గర్భము గలది.

గర్భిణి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. అంతర్వత్ని, చూలాలు.

గర్భితము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ) ౧. సంజాతగర్భము, గర్భము గలది. ౨. గర్భమునందు (లోపల) గలది. (ఉదా: నిందాగర్భితము, భావగర్భితము, మొ.) వి. అ. న. వాక్యమధ్యమున వాక్యాంతరముచెప్పుట అనుదోషము, వాక్యగర్భితము. (వాచ)

గర్భీకరించు. సం. స. క్రి. గర్భము(=అపత్యము)గాఁ జేసికొను; కడుపులో నుంచుకొను; ఆదరించు.

సీ. శక్తి గర్భీకరించక యుండెనే యరుంధతి నొక్కగతి నీ దనంగ వచ్చు, జనులు నిందింపమందునిఁ గాంచకుండెనే ఛాయఁ గొంత సమంబు సేయ వచ్చు. ఉ. రా. ౧. ౩౯.

ద్వి. శర ణన్న పశువుల సత్కృపఁ గాచు, బిరుదు దలంచి గర్భీకరించుకొని, శరణార్థి యనుట యే చాలు నా కనుచుఁ, బరిపాలనము సేయభారంబు మీది. ప్రభులిం. ౩. ౧౦౧ పా. ౧౫ పం.

గర్భేశ్వరుఁడు. సం. విశే. (అ. ఆ. అ) ఆగర్భశ్రీమంతుఁడు, పుట్టుకనుండియు సంపన్నుఁడైనవాఁడు.

గర్భోపఘాతము. సం. వి. అ. పుం. ౧. గర్భము చెడుట. ౨. మేఘములజలోత్పాదనశక్తి నశించుట. (వాచ)

గర్భోపఘాతిని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. అకాలసంయోగాదులవలన గర్భస్రావము నొందుఆవు.

గర్ముత్తు. సం వి. త్. స్త్రీ. ౧. గంటె, తృణసస్యవిశేషము. ౨. బంగారు. ౩. లత, తీఁగ. (మే.ని.)

గర్వము. సం. వి. అ. పుం. ౧. అహంకారము, ధనవిద్యాదులవలనఁ గలుగుమదము, కావరము. ౨. (అలం) ముప్పదిమూఁడు వ్యభిచారిభావములలో నొకటి.

"రూపధనవిద్యాదిప్రయుక్తాత్మోత్కర్షాధీనపరావహేలనం గర్వః" (రస.)

౩. గర్వోక్తి, గరువపుమాట.

మ...వారికిఁ దగం బాలిక గర్వంబు లాడిన నిక్కం బగుఁ గల్గ నర్జునుఁడు గాండీవంబు మోపెట్టి... భార. ఉద్యో. ౧. ౨౬౬.

గర్వాటుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ద్వారపాలకుఁడు. (త్రి. ని.)

గర్వాడు, గరువాడు. అ. క్రి. (గరువు[1] + ఆడు) మేపుమేయు.

సీ...గర్వాడె నాఁగ మేపుమేసె ననుట దనర్చును... ఆం. భా. ౩. ౯౭.

గర్వి. సం. విశే. (న్. ణీ. న్.) గర్వము గలవాఁడు.

గర్వించు. సం. అ. క్రి. గర్వపడు. వరాహ. ౧౧. ౬౨.

గర్వితుఁడు. సం. విశే. (అ. ఆ. అ) గర్వించినవాఁడు, గర్వము గలవాఁడు.

గర్హా. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. నింద, దూఱు.

గర్హకుఁడు. సం. విణ. (అ. ర్హికా. అ.) గర్హించువాఁడు.

గర్హణ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ.=గర్హణము.

గర్హణము. సం. వి అ. న. నింద, దూఱు.

గర్హణీయము. సం=గర్హ్యము.

గర్హమాణము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) నిందించుచున్నది.

గర్హించు. సం. స. క్రి. నిందించు, దూఱు.

వ...వారలు కొనియాడుమంత్రంబులు గర్హించితి... భాగ. ఉద్యో. ౧. ౨౦౧. మార్క. ౫. ౭౬.

గర్హితము. సం. విణ. (అ.ఆ.అ.) నిందింపఁబడినది.

గర్హ్యమాణము. సం. విణ. (అ. ఆ.అ.) నిందింపఁబడుచున్నది.

గర్హ్యము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) నిందింపఁ దగినది, దూఱఁ దగినది.

గర్హ్యవాది. సం. విణ. (న్. నీ. న్.) కవ్వాముఁడు, తుచ్ఛసంభాషణము చేయువాఁడు.

గఱగఱ. వి. గఱుకుగా నున్నవస్తువును స్పృశించుటయం దగు ననుకరణము.

(వ్యవ) చేతితో రాచినపుడు బల్ల గఱగఱలాడుచున్నది. అడుగు వేసినయెడల ఆయుధుఁగు గఱగఱమనును.

గఱగోఱ వి. తక్కువ.

చ. తఱిమి సుశర్మ తమ్ములును దానును నాజికి నన్నుఁ బిల్వ నేఁ, నెఱుఁగనియట్టు లుండు టిది యేపురుషార్థము వారి నెల్ల నేఁ, డ్రెఱ నుఱుమాడఁ బంపుము కడిందిగఁ జూడకు నీకు నేమియుం, గఱగోఱ గాదు పోమి గడుఁ గష్టము నాకు నుదాత్తమానసా. భార. ...

గఱి¹. వి. (సం. గరుత్. క. గఱి.)-పక్షి బాణము మొదలగువాని-పక్షము, ఱెక్క; ఈఁక.

సీ. అహితపన్నగ భేదు లనిబలె గృహవిటంకపుఁ గలాపుల నొయ్య గఱులు నిమిరి. ఆము. ౨. ౩౮.

మ...వినక్రుందు నత్తఱి నేసెం దెగ నిండ నారసమునన్ దైత్యారివక్షంబునం, గఱి దోఁపన్ హరియున్ భుగుల్భుగులుగాఁ గ్రక్కె న్వెసన్ నెత్తురుల్. ఉ.హరి.౪.౨౩౧.

గీ. జనవిభుఁడు నాట సవ్యాపసవ్యగతులఁ, దిరుగుచో గర్లతూపులు బరులు రెంటఁ, గట్టికను పట్టె ఱెక్కలు గలమహోమ,హీధరంబువిధంబున నేకలంబు. వరాహ. ౪. ౭౩.

సీ.పర్జన్య శరణంబు ప్రాపించి గఱులతోఁ జదలఁ గ్రుమ్మరుశిలోచ్చయచయంబా. కృ. శతు. ౧. ౩౭.

సీ. సరి లేనిమంచిగుజ్జరి నేఁతపట్టుముఁ బఱి పైన రాయంచగఱులపఱుపు. ఉ. రా. ౬. ౧౬౦.

జ: గఱిచిలుకు.

గఱి². విణ. గఱుకు. (చూ. గఱిగమ్మ.)

వి. గఱుకుఁదనము.

పిల్లినాలుకకు గఱి ఎక్కువగా నుండును. (వా.)

జ: గఱిగమ్మ, గఱిచిప్ప.

గఱిక. వి. దూర్వ, ఒకరకముగడ్డి.

వ... మెత్తనిగఱిక మేసి పోసరించి... బెదరుకోదమతట్టువగుంపు... ఆము.౪. ౩౫. పాం. ని. స్థా. ౬౧.

జ: గఱికచెక్క, గఱికమోడిచెక్క, గఱికసూదులు.

గఱికచెక్క. వి. (గఱిక + చెక్క) పచ్చికతోడి మట్టిపెల్ల, పచ్చికపెల్ల. (శ. ర.)

గఱికమోడిచెక్క.=గఱికచెక్క. (బ్రా, శ. ర.)

గటికసూములు. వి. బ. (గటిక + నూములు) శాలి ధాన్యవిశేషము. (శ. ర.)

గటిగమ్మ. వి. (గటి² + కమ్మ) అంపమువలె గఱుసు టంచులు గలతాటికమ్మ. (బ్రౌ, వా)

గటిచిప్ప. వి. (గటి² + చిప్ప) ముత్యపుఁజిప్ప. (శ. ర.)

గటిచిలుకు. వి. (√గటి¹) ఱెక్కలు కట్టినబాణము.

క... గటిచిలుకులు విండ్లు లోను గాఁ గొంచు వెస౯. యయా. ౧. ౮౨.

ఇప్లేః గటికట్టియ. అచ్చ. రా. యు. ౩౬౮.

గఱుకు. వి. కొడవలిలోనగువానికక్కు. (శ. ర.) విశే. రూక్షము, నునుపు గానిది.

ఉదా: వానిచెయ్యి గఱుకుగా నున్నది. బల్ల గఱుకుగా నున్నది.

గఱుగు. వి. ఒకానొకచెట్టు. (శ. ర, బ్రౌ)

గఱువ. విశే. (సం. గురుః. పా. గరు. క. గరువ) ౧. గౌరవము గలది, మర్యాద గలది.

వ. ... జూదరియాలికి గఱువతనం బెక్కడిదియది ...భార. విరా. ౨. ౧౫౩.

క. నీగూఢజంకెలకు నుద్వేగపడం గుసుమశరుఁడె విటసింహుఁడు వే,వేగ కమలాక్షిఁ దెచ్చెద,వో గఱువతనంబు వాసి పోనెంచెదవో. నిరం. ౩. ౩౧.

౨. గాంభీర్యముకలది, గంభీరము.

గీ. ధీరయై యిట్లు సముద్రపూరమునకు, గఱువతనమునుబలితంపుఁగట్ట వెట్టి, వెలఁది యొఱుఁగని యది వోలె వికృతి లేక,యల్ల నెప్పటియట్టుల యరుగుటయును. భార. విరా. ౩. ౫౫.

౩. పెద్ద, వృద్ధుఁడు; గొప్పవాఁడు.

(కర్ణుఁడు వికర్ణునితో నన్నమాటలు) ఆ. ఎల్లవారు నెఱుఁగ నొల్లనిధర్మువు, చేల నీకుఁ జెప్ప నేల వలనెఁ, జిఱుతవాని కింత గఱువతనం బిది, చ న్నె వృద్ధజనము లున్నచోట. భార. సభా. ౨. ౨౭౯.

శ్లో. త్వం న కేవలబాల్యేన ధార్తరాష్ట్ర వివీర్యసే,యద్బ్రవీషి సభామధ్యే బాలః స్థవిరభాషితమ్. సం. భార. సభా. ౯౦. ౭౯.

వ... మిక్కిలి నక్కఱపడి వేఁడక ప్రౌఢ లగుగఱువ లిరువు రేకాంతమాడుచోటి కేటికిఁ బోయెదరు... ప్రభా. ౩. ౫౨.

చ... గఱువల్ చవిగానికథల్ వచింతురే. ప్రభా. ౩. ౫. ఉ. రా. ౫. ౫౩.

౪. ప్రౌఢము.

వ... రాగవల్లరి యాగఱువతనంబులాగు లేగరితలందును మున్ను కన్నవిన్నయవియె దీనికఱదు లెంత యరుదులు చూచితే యంచు నాయంచపై నాదరాహ్లాదమేదురనిరీక్షణంబుల నీక్షించి... ప్రభా. ౩. ౫౨.

గఱ్ఱు. వి. త్రేఁచుటయందలిధ్వని కనుకరణము.

గీ... మనసిజారాతి మ్రింగి గఱ్ఱనఁగఁ ద్రేఁచె. కాశీ. ౮. ౨౩౭.

సీ. గ్రహణవేళలయందు రాహు వాహరించి తృప్తిమై గఱ్ఱనఁ ద్రేఁచెనేని. నైష. ౨. ౧౨౩.

గీ. ఆత్మసంతానములతోడ నారగించి,శాకినీ డాకినీభూతజాత మంతఁ,దనివి పుట్టిన గఱ్ఱుగఱ్ఱు నను ద్రేఁచె. చంద్రా. ౬. ౧౦౦.

గఱ్ఱె. వి. మత్స్యములఁ బట్టెడుసాధనవిశేషము. (దీని ఆకారము తిత్తివంటిది. కాని యిది మిక్కిలి పెద్దది. శ. ర.)

గల. వి. ౧. అందెలు మొదలగునవి కదలునపుడు గలిగెడిధ్వని కనుకరణము. (దీనికి ఆమ్రేడితమండే ప్రయోగములు గలవు.)

గీ. గజ్జియలమ్రోఁత గలగలగల యటంచు. మల్లాపు. ౮. ౬౫.

చ. గలగల ప్రాయునంతెలును గజ్జెలు మువ్వలు పైడియుంగరంబులు...కళా. ౬. ౧౯౯.

ద్వి. కంకణంబులు గలగల మ్రోయుచుండ. అ. మ. క. ౧. ౩౭ పా. ౧౭ పం.

౨. వృక్షాదులు కదలుటచేయం దగుధ్వని కనుకర ణము.

ఆ. గగనభాగ మెంత గల దంతట నగంబు,లాడఁ జొచ్చెఁ దెచ్చునపుడు గవులు, వరుస కెగుర నెగుర వైవఁగా గలగలఁ, గటక కాననములు గ్రక్కదలఁగ. రామా. ౭. ౧౨౭.

వ...గలగ లనఁ జెట్లు గదలింపుచు వెనుక ముంద రఁ జూపి మెలఁగుచుఁ జెనఁగులాటం జెలం గుచుఁ జిక్కటిల్లుమర్కటంబులును ...ప్ర బంధ. ౧౫౬.

గలఁతియ(తె). వి. (సం. గళంతికా. క.గణలిగె) గిండి, చెంబు.

చ. అలికులవేణి యో ర్తొకనిహస్తముల న్సుఖమజ్జ నాంబువుల్, గలఁతియ యెత్తి పోయ నవి గార్చుచు నుండె నతండు దోయిటన్ ...సై ప. ౬. ౧౧౨.

సీ...తగు గళంతిక గలంతె గరిగ యన. ఆం.భా. ౨. ౨౮౭.

గలతరించు. అ. క్రి. (మేను) జల్లు మను.

(ఉదా: నాకు ఒళ్లంతయు గలతరించుచున్నది- శ. ర, చి. ని.)

గలబ. వి. (హిం. గలబా. బ్రా. మిశ్ర.) అల్లరి;జగ డము; దుండగము.

వ...ఎల్లజనులం గూర్చుండ నిడి గలబ పుట్టకుం డ నెడనెడం దలవరుల నిలిపి ... ద్వా. ౭. ౬౮.

సీ. గలబ గాకుండ వేల్పుల నొక్కనొకనిఁగా ధ నరాజు వెలినుండి యనుపువాఁడు. కువల.౨. ౬౧.

వ...ఈమహోత్సవంబులలో నిట్టిగలబలు సేయు దురే మీ యట్టి బలుబంట్లకు సంధి క్రంతజగడం బులు వల దని...ద్వా. ౭. ౩౦.

ద్వి. క్రతుకర్మములకు విఘ్నములు గావించి, క్షి తిమీఁద గలబలు చేయఁ దొల్లెడల.ద్వి.భాగ. ౭. (శ. ర.)

జ: గలబరించు.

గలబరించు. అ. క్రి. (√గలబ) ౧. దోఁకుపుట్టు.

గీ. గగనయానవేగంబున గలబరించి, కడుపు నిం డంగఁ గ్రోలినకమలమధువుఁ, గ్రక్కనో నాఁగ గగనమార్గంబునందు, భానుబింబంబు రక్తాతపంబుఁ గాసె. శివరా. ౩. ౯౨.

౨. కలఁగు.

(ఉదా: నాకు బుద్ధి గలబరించుచున్నది. శ. ర.)

గలి. సం. వి. ఇ. పుం. బలము గలిగియును బరువు మోయనియెద్దు. స్త్రీ. లత. (వాచ)

గలిజే(జె)రు, గల్జే(జె)రు. వి. పునర్నవ, మూలి కావిశేషము.

సీ. గలిజె రనంగను గలిజే రనంగఁ బునర్నవసంజ్ఞ గా నమరియుండు. ఆం. భా. ౨. ౬౯.

సీ...గలిజేరు గుంటగల్జేరును దంతి బందారు నే ల,తంగేడు...హంస. ౪. ౧౦.

సీ...గలిజెరు బరివెంక గగ్గర...చికి. ౨. (చి.ని)

గలిబిలి. వి. ౧. సందడి, రొద.

క...మానులు దమలో,గలిబిలి చాలించి కన్నుఁ గఱవులు దీఱన్, గొలువను మ్రొక్కను బోగ డన్, దలఁపులు పురికొలుపఁ జూచుతఱి... శ్రీరం. మా. ౬. ౨౭.

౨. కలఁత, క్షోభము.

క. ఎలమి గలలక్ష్మి యొకనికిఁ, గలిగిన నది పంచి కుడువఁగాఁ గూడి యనేకులు పెక్కుభంగు లం గలిబిలి సేయుదు రతనిమనను భేదించి తగన్. దశకు. ౧౧. ౯౯.

౩. నలఁగుడు.

సీ. రాజితబహువిధరథసమూహముఁ జొచ్చి గలి

బిలి యగునట్లు గలఁచి కలఁచి. భార. విరా. ౫. ౫౬. (గజిబిజి. శ. ర. పా.)

గలీబు. వి. (హిం. గలాఫ్. బ్రౌ. మిశ్ర.) ౧. తల గడ మొదలగువానికి తొడుగు గాసెన. (శ. ర, వా) ౨. ఖడ్గకోశము, కత్తి యొఱ.

ఉ. అజనకేంద్రుకన్యరుచిరాంగవిలాసముఁ జూచినంతలోఁ, లేఁజిగురాకునిద్దపుగలీబున నుంచినతమ్మిరేకుఖంగ, డా జళిపించి మారుఁడు తటాలునఁ జేరదఁ జూచి వైవఁగా, రాజన్యపాలశేఖరుఁడు రామన్నపాలుఁడు సాక్షి నెమ్మదిన్. దశా. ౭. ౨౧౧.

౩. కత్తి యొఱకు తొడుగు గవుసెన.

సీ. కోశసమాచ్ఛాది కొఱలు గలీబన...ఆం. భా. ౨. ౨౧౫.

గల్భము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) ౧. దిట్టమైనది. ౨. గర్వముగలది.

గల్ల[1]. వి. పాల్ల. (శ. ర.)

గల్ల[2]. వి. మాదిగవాఁడు తోలు నానవేసెడి చట్టి. (శ. ర.)

గల్లకము. సం. వి. అ. పుం. ౧. చషకము, మద్యపానపాత్రము. ౨. ఇంద్రనీలమణి.

గల్లచాతురి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. చెక్కిలిక్రింద నుంచుకొనుగుండ్రనిచిన్నదిండు.

గల్లము. సం. వి. అ. పుం. గండస్థలము, చెక్కిలి.

గల్లు. వి. భూషణాదులు మ్రోఁగుటయం దగుధ్వని కనుకరణము.

సీ. గల్లున నందియల్ గదలంగ నదిదన్నెఁ గాంతయక్కజ మశోకంబు యగును. కళా. ౩. ౨౫.

సీ. కరకంకణంబులు గల్లనఁ జెలు లిరుగోపులఁ జేరి వీచోపు లిడఁగ. శకుం. ౮. ౧౮౨.

(ఆమ్రేడితరూపము 'గలుగల్లు, గల్లుగల్లు')

చ...కంకణావలి గలుగ ల్లనంగఁ బఱవం గమకించె లతాంగి సిగ్గునన్. కృ. శతకం ౩. ౩౪.

వ. అల్లనల్లన మోగపాదుకాయుగళంబు గల్లుగల్లున మ్రోఁగ...హర. ౫. ౫౧.

సా: వైద్యుని సంచిలో గల్లు మనఁగానే రోగి యింటిలో గొల్లుమన్నారు.

గల్వర్కము. సం. వి. అ. పుం. ౧. స్ఫటికము. ౨. ఇంద్రనీలమణి. (పద్మరాగ మని కొందఱు.) ౩. చషకము, మద్యపానపాత్రము.

గళంతి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ=గళంతిక.

గళంతిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. జారీ; గిండి, చెంబు. ౨. ధారాపాత్ర, లింగముపై అభిషేకార్థము త్రేలాడఁ గట్టెడుపాత్రము.

శ్లో. దేవాలయేషు యే దద్యుర్బహుధారా గళంతికాః. సం. కాశీ. ౧౨. ౫౫.

గళకంబము. సం. వి. అ. పుం. ఆవులకును ఎడ్లకును మెడక్రింద వ్రేలాడుతోలు, సాస్న, గంగడోలు.

గళకత్తెర. మి. వి. (గళము + కత్తెర) మల్లబంధవిశేషము, ముప్పదిరెండువిన్నాణములలో నొకటి.

వ...పాదగళాస్త్రియు గళకత్తెరయుఁ గాళనిల్కడయు నృసింహంబు నాది యగు ముప్పదిరెండు విన్నాణంబులనాణెంబు పరీక్షించి ... హంస. ౧. ౨౦౬. మల్లపు. ౩. ౬౯. ప్రబంధ. ౭౯. ఆం. భా. ౨. ౨౦౯.

గళకము. సం. వి. అ. పుం. ౧. కంఠము. ౨. ఒకజాతిచేప.

గళగండము. సం. వి. అ. పుం. గండమాల, మెడచుట్టు గడ్డలు లేచెడువ్యాధివిశేషము.

గళగళ. వి. ౧. ఉదకము పోయుట పుక్కిలించుట వడిగా చెప్పుట మొదలగువానియం దగుధ్వనికి అనుకరణము.

సీ. సలిలంబు గళగళఁ దలలమీఁదటఁ బోసి బుజ్జకాయల నెత్తిపాడిచి పాడిచి...వాల్మీకి. ౨. ౯౬.

ద్వి. చెలువార వాసిల్లుశీతలోదకము, లలరుచు గ్రుక్కు గ్రుక్కనఁగఁ ద్రావుచును,బూరించి గళగళఁ బుక్కిలించుచును. పండితా. దీక్షా. ౪౨ పా.

గీ. అతఁడు తొలువాఁడు చదివినయంతపట్టు, గళగళని చెప్పెఁ దండ్రి యక్కజము నొంద. పరమ. ౫. ౧౬౦. (శ. ర. పా.)

౨. గొలుసులధ్వనికి అనుకరణము.

సీ. గళగళధ్వనులతోఁ గంఠశృంఖల లూడ్చి సుడివడఁ గుక్కల నడవిఁ గలిపి. మనుచ. ౪. ౧౦౩.

గళగ్రహము. సం. వి. అ. పుం. ౧. (గెంటుటకు) మెడపట్టుకొనుట, గొంతుక పట్టుకొనుట. ౨. కంఠరోగభేదము. ౩. తిథివిశేషము.

శ్లో. కృష్ణపక్షే చతుర్థీచ,సప్తమ్యాదిదినత్రయం, త్రయోదశీచతుష్కంచ, అష్టావేతే గళగ్రహాః. (వాచ)

గళగ్రాహి. సం. విశే. (న్. నీ. న్) ౧. గొంతుక పట్టుకొనువాఁడు. (శత్రువు.) ౨. ఎదుటివారిగళధ్వని విని మరల కూయునది, 'కో' యనిన 'కో' యనునది. (కోయిల)

మ. తిలకింపం బ్రతిపక్షి రాచిలుక జాతిద్వేషి చైత్రుండు పూవిలుచేదాల్పు సదా మధుప్రతగుణాన్వితుండు ప్రాణంబుద్యాయలు గాడ్పుల్ శశి యంకకాఁడు పిక మయ్యయ్యో గళగ్రాహి యిబ్బలవద్ద్వేషులలోన నెట్లు విహరింప న్వచ్చు నాబోటికిన్. వి. సం. ౨. ౧౨౨.

౩-గళముచే గ్రహించువాఁడు-దొరకినదెల్ల హరించువాఁడు.

గళద్వారము. సం. వి. అ. న. నోరు, వాయి.

గళనము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) ౧. జాఱునది. ౨. స్రవించునది, కాఱునది. వి. అ.న. ౧. జాఱుట. ౨. స్రవించుట, కాఱుట.

గళము. సం. వి. అ. పుం. ౧.కుత్తుక. ౨. సాలవృక్ష నిర్యాసము, సజ్జరసము. ౩. ఒకానొకవాద్యము. ౪. మత్స్యభేదము. ౫. ఎల్లుగడ్డి, బృహత్కాళము.

గళమేఖల. సం.వి.అ.స్త్రీ.కంఠాభరణము,కంటె.

గళవార్తుఁడు. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) ఆరోగ్యవంతుఁడు, మిక్కిలి తిని యరిగించుకొనఁ జాలువాఁడు.

శ్లో. దృశ్యంతే నైవ తీర్థేషు గలవార్తాస్తపస్వినః. (వాచ)

గళవిద్రధి. సం. వి. ఇ. పుం. కుత్తుకలోనివ్రణము.

గళశుండిక. సం. వి. అ. స్త్రీ. ౧. కొండనాలుక. ౨. తాలుగతరోగ విశేషము. (కల్ప)

గళస్తని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ఆఁడుమేఁక.

గళహస్తము. సం. వి. అ. పుం. ౧. త్రోయుటకుఁ గాని పిసుకుటకుఁ గాని మెడమీఁద వేసినచేయి. ౨. అర్ధచంద్రబాణము.

గళహస్తితుఁడు. సం. విశే. (అ. ఆ. అ) గెంటుటకుఁ గాని పిసుకుటకుఁ గాని మెడ పట్టుకొనఁబడినవాఁడు.

గళాంకురము. సం. వి. అ. పుం. గళరోగవిశేషము, కంఠమున మాంసపు మొలకలు బయలుదేఱు రోగము. (కల్ప)

గళానిలము. సం. వి. అ. పుం. మత్స్యభేదము. (త్రి. ని.)

గళితకము. సం. వి. అ.పుం. నాట్యవిశేషము.

గళితకుష్ఠము. సం. వి. అ. న. వ్రేళ్లు మొదలగునవి పడిపోవునట్లు చేయుకుష్ఠరోగము.

గళితము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) ౧. జాఱినది. ౨. పడినది. ౩. కాఱినది. ౪. సడలినది, ప్రిదిలినది. ౫. క్షీణించినది,తఱిఁగినది. ౬. తినఁబడినది,మ్రింగఁబడినది.

గళేగండము. సం. వి.అ. పుం- మెడక్రింద వ్రేలాడుమాంసపుముద్ద కలది-ఒకానొకపిట్ట.

గళోద్భవము. సం. వి. అ. పుం. అశ్వగళమున పుట్టెడురోచమాన మనుసుడి. (త్రి. ని.)

గళౌఘము. సం. వి. అ. పుం. గళవిద్రధివంటికంఠరోగభేదము. (వాచ)

గళ్య. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. గళములసమూహము. (వాచ.)

గళ్ల=కళ్ల. (శ. ర, బ్రౌ.)

గళ్లి=కళ్లి. (బ్రౌ.)

గళ్లిము. వి. పాలమీఁగడవంటిలేఁతకొబ్బెర. (శ.ర)

గవఁకు=గవను.

సీ...గవఁకు గవను నాఁగఁ గలవు గోపురసంజ్ఞలు ... ఆం. భా. ౨. ౨౧.

గవగవ=గబగబ. వి. శీఘ్రముగా కవియుట పరుగెత్తుట మున్నగువానియం దగుఅనుకరణము.

క. గవయిం గవయీడై తమిఁ, గవయం గవయంబు మీఁద గవగవఁ గవియం,గవియించిన జాగిలములఁ, గవియంగానీఁడు భర్త కరుణాన్వితుఁడై. కృ. శకుం. ౧. ౬౬.

గవతము. వి. కసవు.

సీ...గడ్డి గాదము గవతము కసవు కవను, పుల్లుపూరి యనంగఁ జెల్లును దృణసంజ్ఞ ... ఆం. భా. ౨. ౭౬.

గవను=గవఁకు. వి. ఔ. (బ. గవఁకులు-చూ. కలను) పురద్వారము, గోపురము.

సీ...వికిరరోమాన్గమంబు. గీ. లశ్వకరికలభాదులయందుఁ గానఁ,బడు గవంకుల వాపోవుఁ బట్టపగలు, మెఁగి వఱల్లు ... భా. రా. యు. ౧౪.

ఉ. తారలు బూరగొమ్ములును దప్పెటలుఁ బటహంబులుఁ బదుల్, నూఱులు వేలు మ్రోయ గవనుల్ వడి వెల్వడి హత్తి యుత్తర, ద్వారమువంకఁ దార యిరువంకలఁ బోఁజాలు దీర్చి రయ్యెడన్. రామా. ౯. ౬౯. (ఇట బహువచనమున 'గవనులు' అనురూపము కూడఁ గనుపట్టుచున్నది.)

సీ. కుంభనికుంభముఖ్యులతోడ నలకుంభకర్ణుండు దూరుపుగవనియందు. ఉ. రా. ౪. ౨౬౭. పి. శకుం. ౧. ౧౩౨. ఆం. భా. ౨. ౨౧.

గవనికాపరి = పురద్వారపాలకుఁడు. నీలా. ౨. ౪౭.

గవయము. సం. వి. అ. పుం. గురుపోతు, వనవృషభము.

శ్లో. వనగార్గవయః ప్రోక్తో బలభద్రో మహాగవః. (రా. ని.)

గవయి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ఆఁడుగవయము.

గవర. వి. (సం. గౌరః. ప్రా. గఉరో.) కొంచెమెఱుపు, ఈషద్రాగము.

విణ. కొంచె మెఱ్ఱనిది, ఈషద్రక్తము.

ద్వి. రవరవతాంబూలరాగంబుతోడ, గవర లై యున్న చక్కనివంతములును. ద్వి. పరమ. ౩. ౧౫౫ పా. ౬. పం. (చి. ని. పా. 'గవరన' ముద్రి. పా.)

జః గవరన.

గవరన. వి. (√ గవర.) ఈషద్రాగము, కొంచె మెఱుపు.

విణ. కొంచె మెఱ్ఱనిది, ఈషద్రక్తము.

సీ. కడుపు మండింపు నాకఁటిచిచ్చు సెగ దాఁకి గవర నై యున్న కన్గవలవాడు. నైష. ౭. ౫౩.

గవలము. సం. వి. అ.పుం. మహిషము,దున్నపోతు.

న. దున్నపోతుకొమ్ము.

గవలి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. మహిషి, గేదె.

గవాంపతి. సం. వి. ఇ. పుం. ౧. ఎద్దు. ౨. పసులకాపరి. ౩. సూర్యుఁడు. ౪. అగ్ని.

గవాక్షము. సం. వి. అ. పుం.- దేనినుండి సూర్యాదుల కిరణములు లోపలికి వ్యాపించునో అది.- కిటికీ.

గవాక్షి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. పిన్నపాఁపరకాయ. ౨. బుడమకాయ.

గవాక్షితము. సం. విశే. (అ.ఆ.అ) కిటికీ గలది.

గవాగ్రము. సం. వి. అ. న. గోవులసమూహము.

గవాదనము. సం. వి. అ. న. పసులు మేయుగడ్డి.

గవాదని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. పసులకసవుతొట్టి. ౨. పెద్దపాఁపరకాయ.

గవామృతము. సం. వి. అ. న. గోక్షీరము, ఆవుపాలు.

గవావికము. సం. వి. అ. న. ఆవులయు గొఱ్ఱెలయు సముదాయము.

గవాశ్వము. సం. వి. అ. న. గోవులయు గుఱ్ఱములయు సమూహము.

గవాహ్నికము. సం. వి. అ. న. ఆవునకు ఒకదినమునకు సరిపడినయాహారము.

గవి. వి. (క. గవి. త. కవి. హిం. గవ్హా.) ౧. గుహ.

గీ... చెలఁగును గుహ, గవి యనఁగ... ఆం. భా. ౨. ౩౨.

సీ. ఎదురు నోరెత్తంగ నిత్తుమే తము వంచుఁ గొండలగవులలో గుండ్లు గొట్టి. రామా. ౭. ౩౪.

మ. గవిలో బెబ్బులి డాఁగి గ్రుడ్లు మెఱుమంగాఁ గాంచి రా జేసె... మనుచ. ౪. ౪౬.

౨. గుంట, ఖాతము.

సీ. గాతము గవి యన ఖాతంబు ... ఆం. భా. ౧. ౧౪౬.

గీ. ఊఁతయలజళ్లఁ జెఱువుల నుండ రాక, కార్తెళ్లు నెగళ్లును గవులు విడిచి, తరలి చెంతల నూతిగుంతల వసించె. వేం. పంచ. ౧. ౨౯౪.

గవిల. వి. (సం. కపిలా.) కపిలగోవు.

వ... ఈధన్యుండావునకు నెవరేని విరోధము సేసిరేని గంగ్గకఱుతె వెయిగ్గవిలల వధియించినారు. దా. శా. ౪. ౧౧౩౩.

వ... ఆచంద్రతారకముగా నిచ్చె దీనికి విలంబము పుట్టించినవాండు గంగ్గకత్తె వేయి గవిలల బొడిచినవాండు వారణాసి వ్రచ్చినవాండు. శ్రీ. శా. ౪. ౯౦౯.

గవిలెము. వి. గందములో రాచి కలిపెడువిత్తు. (శ. ర.- సోపువంటిపరిమళపదార్థము. బ్రౌ.)

గవుండ్లవాఁడు=గౌండ్లవాఁడు. వి. సారాయమ్మువాఁడు. ('కల్లు గీచువాఁడు' అని కొందఱు. శ. ర.- మహత్త్వార్థకరూపము 'గవుండ్లది')

గవుఁడు=గౌఁడు.

గవుకున. అవ్య. ద్రు. తొందరతో, ఆలోచింపకుండఁగా. ('గబుక్కున' వా.)

గీ. అట్టినన్నును జేరి భయంబు లేని, పాలుపుతోనున్న దీపువుఁబోణి చెంత, నను మ గవుకునఁ బట్టరా దరయ వలయు, మోజన రొనర్చి సేయుట రాజనీతి. సుక. ౨. ౨౪౯.

గవుడపేరు=గౌడపేరు. వి. కంఠభూషావిశేషము.

సీ. తరుణి హైహయరాజదంతాస్థిపటలంబు గవుడపేరుగఁ జేసి కట్టెనఱుత... క్రీడా. ౧౨౯.
('గవడ' అపముద్రి.)

గవుడసరము=గౌడసరము.

ద్వి. ముత్తెపుఁజేరులు ముంగామురములు, నొత్తులు గాజులు నొడ్డాణవసులు, గవుడసరాలు బంగారుకడెములు, నవరనిరత్నాలసందిదండలును. ప్రభులిం. ౪. ౧౪౩ పా. ౧౬ పం.

గవుద=గాద.

(చిబుకము.)

సీ. ...ముక్కు, నవ్వుఁబువ్వు చెవులు శ్రీల్ ను నుఁబండ్లు మొల్ల లధర మిగు ర్చెక్కు లద్దములు గవుద, తాటిగింజ మెడ చిందము వ్రేళ్లు పగడముల్ కరము లబ్జములు .... ప్రబంధ. ౩౯౨.

జ: గవుదకట్టు.

గవుదకట్టు=గాదకట్టు. (గవుద+కట్టు.)

గవుర=గార.

గవురు[1]=గారు[1].

గవురు[2]=గారు[2].

గవురు[3]=గారు[3].

గవులు=గాలు.

(గంధము, వాసన.)

ఆ. కంపు గబ్బు గవులు గందంబు వల పన, గంధ మొప్పు...ఆం. భా. ౧. ౧౦౬.

(దుర్గంధము.)

చ. పాలసుగవుల్ కడుం గదురఁ బొట్టకుఁ గగ్గ నటంచు నార్చుచున్, సాలయక వచ్చుతాట కఁ గనుంగొని రాజడదారి...యయా. ౩.౭.

గవులి=గాలి.

గవుసెన=గాసెన. వి. వీణ విల్లు మొదలగువానికి తొడుగుగలీబు.

గీ. ఘనకుచము లనుకిన్నెరకాయలకును, బట్టుప య్యెద గవుసెనబాగు నూప, సకలసౌభాగ్యల క్షణచారుమహిమ, నుల్లసిల్లెడుకన్యక నోర్తుఁ దెచ్చి. వి. పు. ౨. ౧౯౬.

ద్వి. శివసూత్రములు గవుసెనలవస్త్రములు. పండి తా. పర్వ. ౩౮౬ పొ.

చ...నీ,లవసనపుస్తునుంగు పొదలంగఁ బ్రభావతి వచ్చె నత్తఱిన్, గవుసెన

గలదర్పణలక్ష్మిఁ గేరుచున్. శుక. ౨. ౩౦౫ విక్ర. ౮. ౧౦౧. హరి. ఉ. ౩. ౧౫౯. వరా హ. ౬. ౪౪.

గవేధుక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ=గవేధువు.

గవేధువు. సం. వి. ఉ. స్త్రీ. అడవిగోదుమలు. (వై. ని, అమరము.)

గవేషకుఁడు. సం. విణ. (అ. షికా. అ.) వెదకువాఁడు.

గవేషణ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. గవేషణము, వెదకుట.

గవేషణము. సం. వి. అ. న=గవేషణ.

గవేషము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) వెదకునది. వి.అ. పుం. వెదకుట. (వాచ)

గవేషయత్. సం. శత్రు. వెదకుచున్న.

గవేషయమాణము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) వెదకుచున్నది.

గవేషయిత. సం. విణ. (ఋ. త్రీ. ఋ)=గవేషకుఁడు.

గవేషించు. సం. స. క్రి. వెదకు. (బ్రౌ, శ. ర.)

గవేషితము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) వెదకఁబడినది.

గవేష్యమాణము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) వెదకఁబడుచున్నది.

గవ్య. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. గోసమూహము. ౨. రెండుకోసులు ౩. గోగోజనము. (వై. ని.)

గవ్యము. సం. విణ. (అ.ఆ.అ) ౧. గోసంబంధమైనది. ౨. గోవునకు హితమైనది. ౩. గోవికారమైనది. (పంచగవ్యములు:- పాలు, పెరుఁగు, నెయ్యి, పంచితము, పేఁడ.) వి. అ. న. ౧. పసులు మేయుపొలము. ౨. అల్లెత్రాడు. ౩. రాగద్రవ్య భేదము. (శే. ని)

గవ్యూతము. సం. వి. అ. న=గవ్యూతి. (వాచ)

వ్యూతి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. ౧. రెండుకోసులు. ౨. ఒకకోసు. (వాచ.)

గవ్వ. వి. వరాటిక, కపర్దకము. (దీనిని చిన్ననాణెముగా వాడుదురు.)

వ...గవ్వదండలగంటల నలంకరించి...ఆము. ౪. ౩౫.

గీ...గవ్వ యనఁగ వెలయు, చుండును వరాటమై ...ఆం. భా. ౧. ౧౬౧.

గవ్వచౌకము = పుంజెఁడుగవ్వలు, నాలుగుగవ్వల మొత్తము.

మ. చరమాశానికషోపలాంచలమునన్ సంధ్యాప్రకాశోదయం, బొరఁ గావించి విరించిచేఁ గొనినసూర్యం డన్వదార్వన్నిబం, గరపుంబూదియనై వియద్విపణి వేడ్కం గాల మన్నచ్చుచెచ్చెరఁ జెల్లించినగవ్వచౌక మన మించెం దారకాచక్రముల్. నైష. ౮. ౧౪౯.

శ్లో. అస్తాచలేఽస్మిన్ నికషోపలాభే సంధ్యాకషోల్లేఖపరీక్షితో యః, విక్రీయ తం హేళిహిరణ్యపిండం, తారావరాటానియమాదిత ద్యౌః. సం. నైష. ౨౨. ౧౩.

జ: గవ్వసరులు.

గవ్వసరులు. వి. బ. (గవ్వ+సరుం.) ధాన్యవిశేషము. హంస. ౪. ౧౨౯.

గస. వి. (సం. కాసః. త. కళం) ఉబ్బసము. (శ. ర- 'కంఠములోనినస' అని చి. వి.)

గసగస. వి. (క. గసగసె. త. కసకసా. హిం. కష్ ఖాష్.) సస్యభేదము. (దీనివిత్తులు నల్లమందువిత్తు లందురు.)

వ...గసగస మొసక మెసఁగ...కాశీ. ౩. ౨౩.

బ. (గసగసలు, గసగసాలు.) గసగసవిత్తులు, అహిఫేనబీజములు.

గీ. జాజికాయలు జాపత్రి చాఱపప్పు, సెనగలనుములు గసగసల్ మునగపువ్వు, మదనవితులుకొబ్బెర మందపాలు, నూతి త్రాగిన మద్యముబ్బఁ జేయువేళ. హంస. ౫. ౧౩౧.

ఆ. వెముఁ బ్రాలు జాతివదనికల్ గసగసాల్, జల్లిమెకపుఁ బాలుఁ జాఱపప్పు. యయా. ౧. ౧౦౩. ఆం. భా. ౨. ౧౬౧.

గసాబు. వి. తుపాకివంటియుద్ధసాధనవిశేషము.

ద్వి. క్రోవులు జబురుజంగులు పిరంగులును, బుసక్రోవులును గసాబులు తుపాకులును, వసుధ లీలగ నొక్కొవడిఁ గాల్చి ... ఆ. మ. ౪. ౩. ౧౭౧ పా. ౧౫ పం.

గసి[1]. వి. శంకుభేదము, ఒకవిధమగు మేకు; ఒకానొకవేఁటసాధనము.

సీ...వసి గసి మేకన వసుధ శంకు. గీ. భేదనామంబు లగుమ శోభిల్లును ... ఆం. భా. ౨. ౨౧౪.

ద్వి. మునుకొని యాతనిముక్కుఁ గ్రోళ్లందు, ఘనమైనపాఱలు గసులుఁ బెట్టియును. రం. రా. యు. ౩౯౫ పా. ౧౨ పం.

ఆ...వసులు గసులు...అది గాఁగఁ దెచ్చి రాటవికులు. పి. శకుం. ౧. ౧౧౬. హరిశ్చం. ౨. ౬.

జ: గసిక.

గసి[2]. వి. (క. గసి) కాఁచిననెయ్యి లోనగువానియడుగునకు చెరుమడ్డి.

సీ...గసి నాఘృతాదికల్కంబు దనరు. ఆం. భా. ౨. ౨౫౯.

గసిక. వి. (√గసి[1]) ౧. త్రవ్వుట కనువుగా కొనచెక్కినకొయ్య. (శ. ర, వా) ౨. శూలము, శలాక.

ద్వి...మానవమాంస, ఖండంబు లొండొండ గసికల గ్రుచ్చి, కమ్మఁగాఁ గాల్చి చంకను బెట్టి మెసఁగి. ద్వి. హరిశ్చం. ఉ. ౧౬౨౪.

౩. మొన యేర్పడునట్లు చెక్కినకొయ్యబాణము.

గీ. అలయ దూరస్థితు నృపాలు నసమబుద్ధిఁ, దవిలి

తగనికోర్కులు గోరి తివిరి మొగ్గ,గసికలకుఁ జాల నగ్గమై యెసఁగ...హ. న. ౨. ౬౬.

గీ. గసికకోలలు గొని భిల్లవిసరహేతు, లడవిఁ దిరుగుదు రాత్మనాయకులఁ గూడి. కాళ. 3. ౧౫.

గసిబిసి=గజిబిజి.

విశ. (చెల్లాచెదరు, మిక్కిలిచెదరినది.)

చ... అనురులమాయ లన్నియును నబ్జదళాక్షుఁడు వచ్చినంతటన్, గసిబిసియై నిరర్థ మయి గ్రక్కునఁ బోయెను నిద్ర నొంది సంతసమున మేలుకొన్నగతిఁ దాల్చి చెలంగిరి వేల్పు లందఱున్. భాగ. ౮. 3౮3.

(తాఱుమాఱు, వ్యత్యస్తము.)

క. లసితాలంకృతిసంధులు,గసిబిసియై చెదరకుండఁ గల్పించినఁ బొం,దెసఁగెడుసంయోగంబది, రసికులు నరసింహసంకరం బనఁ బరఁగున్. కావ్యా. 3. ౯.

ద్వి...బిజ్జులని,నొసలిరేఖలు గసిబిసిచేసి రాజ్య, మనమాత్మునకవిలియ నటు తుడిపించి. బస. పు. ౭. ౯౧౫ పం.

(కలఁగినది)

(మన్మథుఁడు)గీ...అయ్యనవనివిభుని, వ్రతము లన్నియుఁ గొనిపోయి వఱదఁ గలిపి, చిత్తమంతయు గసిబిసి చేసి విడిచె. భోజరా. ౭. ౧౦౦.

సీ. పలునొక్కులను జిక్కుపఱుపకు మని మ్రొక్కు కుసుమకోమల గసిబిసి యొనర్చి. మృ. వి. ౧. ౮౫.

గస్తాలు. వి. బ. మల్లవిద్యావిశేషము.

వ...బసికీలు గస్తాలు పుటంబు లనునట్టివసుసల వితంబులును...మల్లుపు. 3. ౬౯. ఆం. భా. ౨. ౨౦౭.

గస్తీలు. వి. బ. (గస్తు+ఈలు.) కావలివారు.

ఉదా: పైగస్తీలు వచ్చినారు. (క. ర.)

గస్తు. వి. (హిం. క. గస్తు.) -రాత్రివేళ దొంగలనము లోనగునవి జరుగకుండునట్లు కావలివాయు-ఊరు తిరిగి కాచుకావలి.

ద్వి. ఆలీలఁ గొఱవిదయ్యాంబుల దివ్వె, కోలలవారిఁగాఁ గొని గస్తు దిరిగి. ద్వి. పారిజా. ౪. ౧౬౭౮ పం.

గీ. కుశలగతి మజ్జనము లాడి కుడిచి కట్టి, ప్రజలు నిద్రించి రయ్యర్ధరాత్రవేళ, ఖడ్గఖేటకపాణియై గస్తు దిరిగెఁ, బెద్దతలవరి కింకరకో పకుఁడగుచు. వేం. పంచ. 3. ౧౯౭.

సీ. కడు గడీపై నలంగమువుట్టు నెల్లెడ గస్తు గ్రుమ్మరునట్లు గట్టిపఱచి. రంగా. ౨. ౧౯౫.

జ: గస్తీలు.

గహనము. సం. విశ. (అ. ఆ. అ) ౧. నిబిడము, దట్టమైనది. ౨. దుష్ప్రవేశము, చొరరానిది. 3. దుర్బోధము, ఎఱుఁగ రానిది. వి. అ. న. ౧. అడవి; దట్టమయిన అడవి. ౨. గుహ. 3. దుఃఖము, కాఠియ. ౪. జలము.

గహ్వము. సం. వి. అ. న. ౧. గాంభీర్యము. ౨. దుర్గము, పోవ నలవి గానిచోటు.

గహ్వరము. సం. విశ. (అ. ఆ. అ) ౧-గాంభీర్యము గలది-లోఁతయినది. ౨.దుష్ప్రవేశము, చొరరానిది. వి. అ. పుం. పొదరిల్లు. న.౧.దంభము.౨. అడవి. 3. గుహ. ౪.ఏడ్పు. ౫. జలము. ౬.గాంభీర్యము, గుట్టు. (కే. ని.)

క. కులభామిని యేమైనను, గలుగుకొలఁది నింటిలోన గహ్వరమునఁ బ్రొద్దులు గడపునె ప్రియమున నా, నెలఁతుక నీవంపు నేయ నేర్చెనె చెప్పుమా. కుచేల. ౨.౮3.

గహ్వరి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. గుహ. ౨. భూమి, నేల. (విల్యమ్సు.)

గా

గా. ఇది మహాప్రాణమునకు అప్రయుక్తమైన నీచత్వమిత్ర్యములను దెలుపును. (ఇదిపరమగునపు

దుపూర్వాచ్చునకు 'ఇ' ఆదేశ మగును. దీనిని 'ఇగా' అని కొందఱు గ్రహించిరి. సంబుద్ధియందు 'గ' అను రూపము గూడ నుండును.)

సీ... ప్రశ్న చెప్పఁగ మాలపాపిగాఁడు. వేణు. ౨౫.

ఉ... ఘా, గోతులబుచ్చిగానికి... (చాటువు)

క. జగములు వొగడఁగ నెగడిన, జగబంటరికో మరుఁడయ్యె జతనమునఁ గటా, పగ దీఱుప నోపవు నీ, మగతన మేమిటికిఁ దులువమాల ద్రిమ్మరిగా. అచ్చ. రా. యు. ౧౨౨.

క... గోపాలిగ రమ్మటంచుఁ గొడుకుఁ బిలిచెన్. అహోబలపండితీయము. ౩౫౬ పొ.

గాంగము. సం. విశే. (అ. ఈ. అ) గంగది, గంగకు సంబంధించినది.

గాంగాయని. సం. వి. ఇ. పుం=గాంగేయుఁడు.

గాంగుఁడు. సం=గాంగేయుఁడు.

గాంగేయము. సం.వి.అ.న. ౧. బంగారు. ౨.కనకావ్హయము, ఉమ్మెత్త కి. పుం. ఒకవిధ మగు చేప.

గాంగేయుఁడు. సం. వి. అ. పుం- గంగాపుత్రుఁడు-౧. భీష్ముఁడు. ౨. కుమారస్వామి.

గాంగేరుకి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. తీఱి కి.

గాంజికాయనము. సం. వి. అ. పుం. పక్షి క, మీనవల్లంకిపిట్ట.

గాండివము. సం=గాండీవము.

గాండివి. సం=గాండీవి.

గాండీవము. సం. వి. అ. పుం. న. ౧.అర్జునునివిల్లు. ౨. విల్లు. (మే. ని.)

గాండీవి. సం. వి. న్. పుం. అర్జునుఁడు.

గాండ్రించు. అ. క్రి. (ముఖము) ఉబ్బు. (శ.ర.)

గాండ్రు. వి. పులి యఱచుటయందగుధ్వనికి అనుకరణము.

వ... పాఱుమ్ములు బొమ్ముకలంకులం గాఁడ గాండ్రు గాండ్రు మని రొప్పి నొప్పి కుప్పరంబుగా వియత్తలంబునకు విల్లెత్తుపాడు వెగసి... మనుచ. ౪. ౩౭.(బ్రా. పా- కాండ్రుకాండ్రు. శ.ర. పా)

గాండ్రుపెట్టు=గాండ్రుమను.

ద్వి. మండ్రాటముగ నిఱ్ఱిమాంసంబు మెసవి, గాండ్రుపెట్టెడుపెద్దగండుమెకాలు. ద్వి.సారంగ. ౨. ౮౦ పొ. ౧౨ పం.

గాండ్ల. వి. నూనె అమ్మి జీవించెడుజాతి. (చూ. గాండ్లవాఁడు.)

జ: గాండ్లవాఁడు.

గాండ్లవాఁడు. విశే. (√గాండ్ల) గాండ్లజాతి వాఁడు. (మహత్త్వార్థకరూపము 'గాండ్లడె')

వ... కటిక బట్టు జెట్టి దేండ్ర తోగట గాండ్ల వారును...హంస. ౩. ౭౯.

గాంతువు. సం=గంతువు.

గాందిని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. గంగానది. ౨. కాశిరాజుకూఁతురు. (శ్వఫల్కునిభార్య. అక్రూరునితల్లి.)

గాంధర్వము. సం. విశే. (అ. ఈ. అ) గంధర్వసంబంధ మైనది. వి. అ. పుం. ౧. వధూవరులు పరస్పరేచ్ఛచేఁ జేసికొనువివాహము. ౨. సంగీతవిషయక మగు స్మృతియుపవేదము. ౩. దినముయొక్క పదునేను ముహూర్తములలో నేడవది. ౪. గుఱ్ఱము. న. సంగీతము, గానము, పాట.

గాంధర్వి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. వాక్కు, భాష. ౨. దుర్గ. (విల్యమ్సు)

గాంధర్వ్వేఁడు. సం=గంధర్వ్వేఁడు.

గాంధారము. సం. వి. అ. పుం. ౧.(సంగీత) స్వరవిశేషము. ౨.సిందూరము. ౩. ఒకానొకదేశము. న. గంధరసము, బాలింతబోళము.

గాంధారి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. గంజాయి. ౨. ధృ

ధృతరాష్ట్రునిభార్య. ౩. యవాసము, తీఁటకసిందరి. ౪. పుం. శకుని. (ఇతఁడు దుర్యోధనునికి మేనమామ.)

గాంధారేయుఁడు. సం. వి. అ. పుం. గాంధారీ పుత్త్రుఁడు. (దుర్యోధనాది)

గాంధికము. సం. వి. అ. న. గంధద్రవ్యము.

గాంధికుఁడు. సం. వి. అ. పుం. గంధద్రవ్యములమ్ము పురుషుఁడు. (వాచ)

గాంభీర్యము. సం. వి. అ. న. ౧. లోఁతు. ౨. (క్రోధశోకాదులచే) వికారము నొందకుండుట.

గాఁజేర[1]. వి. ఒకానొకదుంప.

ఆ... పెండల, మల్లె ముల్లి పనుపు ముల్లంగి వెల్లుల్లి, గాఁజరయును మొదలుగాఁగఁ గలవు... హంస. ౪. ౧౩౧.

గాఁజేర[2]. వి. (సం. కలంజః) పొగాకు.

సీ. గంజాయి యనఁగను గాంధారి చెన్నొందు గాఁజర యంచనఁగాఁ గళంజ, మగు... ఆం. భా. ౨. ౭౩.

గాఁడి. వి. (త. కాడి) ౧. తొలిచి కాని త్రవ్వి కాని నిడుపుగా ఏర్పఱిచినపల్లము. (చూ. గాఁడిప్రొయ్యి) ౨. నిపానము, పసులు నీరు త్రాగుటకు గాఁడి యేర్పడ ఱాతితో కట్టినతొట్టి.

(యమునావర్ణనము.) గీ. ప్రతిదినముఁ గ్రోల నిది గాఁడిబావి గాదె, కృతశకకృత్కారినందగోబృందమునకు, క్షేత్ర మిది గాదె దివసకృజ్జలజమునకు. వేం. పంచ. ౩. ౧౨౧.; ఆం. భా. ౧. ౧౬౨.

౩. పసులను కట్టుచోట కసవు వేయుటకు పలకలు లోనగువానితో గాఁడిగా నేర్పఱిచినస్థానము.

(అమరావతీపురవర్ణనము.) గీ. కామగవిఁ గట్ట నిది గదా గాఁడిపట్టు. ఈ. [illegible]

(ఈశ్వరవర్ణన) గీ. విషగళుఁడు గాఁడిఁ గట్టినవేల్పుటావు, హాటకాచలధన్వి సిద్ధాంజనంబు... భక్తులకును. పి. శకుం. ౪. ౪.

జ: గాఁడిప్రొయ్యి.

గాఁడిప్రొయ్యి. వి. (గాఁడి + ప్రొయ్యి.) గాఁడి త్రవ్వి ఏర్పఱిచినప్రొయ్యి. (వా)

గాఁడు. వి. ౧. కంపూతి, దురద.

గీ... దూల జిల నవ నస గాఁడు దురద యనఁగఁ, బరఁగుఁ గంపూతి... ఆం. భా. ౨. ౧౨౯.

౨. కామమదము. (శ. ర.)

గాగర. వి. స్త్రీలు కట్టుకొను పావడ. (శ. ర. 'గాగరా' చి. ని, వా.)

గాజరము. సం. వి. అ. న. పచ్చముల్లంగి.

గాజాపరుఁజే. వి. ఖడ్గాదిముష్టిసంగ్రాహ్యతలము, కత్తి మొదలగువానిపిడి.

సీ... ఖడ్గాదిముష్టిసంగ్రాహ్యతలము. గీ. జరవుంజా ననంగను బరఁగు నదియె, చనును నెమ్మిలిపరుఁజా గాజాపరుఁ జన. ఆం. భా. ౨. ౨౧౫. (శ. ర. పా)

గాజు. వి. (సం. కాచః. క. గాజు.) ఇసుక కరఁగించి చేసినయొకపదార్థము, కాచము.

గీ. వలచుఁ గస్తూరినిగరాలతలుపు టెఱవ, గాజుటోవరిలో ధూపగంధలహరి. నైష. ౭. ౧౫౪.

ద్వి. గాజు పెంకుల లేఱి గమియించినట్లు. బస. పు. ౨౦౧ పొ. ౧౫ పం.

క... వంటచెఱకుఁ దెచ్చుచుఁ బురనా, రీజనుల కమ్మి యాతఁడు, గాజు గడపినట్లు దినము గడపుచు నుండెన్. శుక. ౩. ౨౪౬. ఆం. భా. ౨. ౨౮౦.

౨. గాజుతో చేసినహస్తవలయము; హస్తవలయము.

ఉదా: నీవు పురుషుఁడవా ? గాజులు తొడిగించుకొని ఇంటఁ గూరుచుండునాఁడుదానవా?

గీ. గాజు లెగఁద్రోసి చప్పుడు గాకయుండ, వచ్చె నూర్వశి యర్జునావాసమునకు. హర. ౭. ౧౧౯.

సీ. సడలి ముంజే వ్రాలుజాఱువాపైఁడిగాజులు పైకి నెగఁద్రోయుచో విలాస,ము...దశా. ౨. ౩౬౦. ఉ. హరి. ౮. ౧౫౭.

జ: గాజుకడియము, గాజుకప్పెరలు, గాజుకుప్పె, గాజుకొప్పెర, గాజుపడు, గాజుప్పు, గాజులవాఁడు, గాజువాఱు.

గాజేకడియము. వి. (√గాజే) గాజుతో చేయఁబడినకడియము.

ఆ. భూజనంబు నేలురాజు మగం డయ్యు, గాజుకడియ మనెడిగతి చెలంగ. కుచేల. ౨. ౧౧౦.

బ. ధాన్యవిశేషము.

వ... ఊఁదుఘుటికలు గాజుకడియములు జాజికుసుమలు...అనునూటనాలుగువగలపైరులు... ప్రబంధ. ౧౧౨.

గాజేకప్పెరలు. వి. బ. (గాజు+కప్పెరలు) ధాన్యవిశేషము.

సీ...గాజుకప్పెరల్ కురువడాల్ కంటసరులు... గీ...అది యగుపేరు గల్గువ డ్లతనియింట,నుండు...హంస. ౮. ౧౨౯.

గాజేకుప్పె. వి. (గాజు+కుప్పె.) కాచపాత్రవిశేషము.

సీ. చేదిన్వ ప్రతిమ చౌసీతిబంధములమేల్కట్టు గొజ్జఁగినీటిగాజుకుప్పె. గీ. కలరతాగారము వను...వైజ. ౩. ౭౮.

ఆ. గాజుకుప్పెలోనఁ గడఁగుచు దీపంబ,దెట్టులుండు జ్ఞాన మట్టు లుండుఁ, దెలిసినట్టివారి దేహంబులందును...వేమన. ౧. ౯.

గాజేకొప్పెర. వి. (గాజు+కొప్పెర) గాజుతో చేసినపాత్రవిశేషము.

గీ. గాజుకొప్పెర యనఁగను గర్పర మగు. ఆం. భా. ౨. ౨౮౫.

గాజేపడు=గాజేవాఱు. (గాజు+పడు.) (కాంతిహీన మగు)

ఉ. ఆజగదేకవీరుఁ డగుపర్జునుఁడు...పమునార్యర నొక్కపెట్టునం, గాజుపడంగఁ గూల్చె...చిత్రభా. ౭. ౧౨౧.

గాజేప్పు. వి. (గాజు + ఉప్పు) ఒకానొకఉప్పు, కాచలవణము. (శ. ర.)

గాజేలవాఁడు. వి. (గాజులు+వాఁడు) గాజులమ్మెడుబలిజె. (శ. ర, వా.)

గాజేవాఱు. అ. క్రి. (గాజు+పాఱు) కాంతిహీన మగు, గాజుపడు.

గీ. నెఱయు వర్మిలి నెనయు నీనెమ్మొగంబు, ఘనభుజంగవిషవ్యాప్తి గాజువాఱె, రాహుకబళితగోహిణీరమణుమాడ్కి, నుండఁ గనుఁగొని యే నెట్టు లుందుఁ గుఱ్ఱ. మార్క. ౧. ౨౫౮.

ఉ. కందవు గాజువాఱవు వికారము నొందవు... దీర్ఘనిద్రల ధరిత్రి శయించినజంతుదేహముల్. కాశీ. ౩. ౧౦౫.

గీ. గాజువాఱెదు చరణపంకజయుగంబు, హస్తతలములకెంజాయ లడఁగిపోవు. హరిశ్చ. ౫. ౩౯.

గాజె(జియు)=గాదియ. వి. (సం. గంజః) కునూలము,ధాన్యము మొదలగునవి పోసికొనుటకు ఏర్పడినచిన్న బొట్ట. (శ. ర, చి. ని.)

గాటము. విణ. (సం. గాఢమ్. క. గాట.) అధికమైనది; సాంద్రము, దట్టము.

గీ. గాట మగుచలివేళను నీటిలోన, భార్గవుఁడు ఘోర మైనతపం బొనర్చె. పరమ. ౧. ౧౧౨.

(ఆదిమత్స్యవర్ణనము.) మ. తళుకుంజాయక డాని మైపొడలు నిద్రామీసలుఙ్ వేయిగో,ఱలు గాటంపుగఱుల్...దశా. ౧. ౨౧౧.

ద్వి. పాటలాతింత్రిణీప్రముఖవృక్షముల, గాట
మూనడవుల...ద్వి. హరిశ్చ. పూ. ౫౯౭.

సీ. గాటంబుగా నిర్లగవియు దేహమువాఁడు క
డు నక్కళించినకడుపువాఁడు. వరాహ. ౨.
౪౫.

గాటు. వి. (సం. కటుః) ౧. కటువు, కారము.

గీ...గాటు, కార మొ ఱ్ఱొఱ్ఱన యనంగఁ గటు
వు వెలయు. ఆం. భా. ౧. ౧౦౪.

౨. (తీవ్రమగు) వాసన.

సీ. బొట్టుకస్తురినీటు పట్టుబల్వలెవాటుదొట్టుగం
ధపుగాటుఁ దొంగలింప. చెన్న. ౪. ౨౭౪.

విశే. ౧. కారము కలది.

ఉదా: మిరెపకాయ చాల గాటుగా నున్నది.

౨. తీవ్రమగువాసన గలది.

ఉదా: పొగాకు గాటుగా నున్నది.

గాఢి. విశే. (సం. గాఢమ్) గాటము.

రగడ. గాడిగ వెన్నెల గాయఁగఁ దరువుల, నీడ
లఁ బొడవెన్నెలలు...బిల్హ. ౨. ౨౯. (ప్ర
యోగాంతరము లేదు.)

గాడిద(డ్డ). వి. (సం. గార్దభః. త. కళుదై.) గాలి
గాఁడు, ఖరము.

చ. గాడిదరూపు దాల్చి యుముకల్ దినుచుండఁ
గఁ జూచి యుల్లసం,బాడెదు శక్ర...భార.
శాం. ౪. ౩౯౭.

సీ. జా త్రైనబారాహజారతేజికిఁ గాక కటుకుల
కల్లెంబు గాడ్ద కేల. వేఁకు. ౭౪. ఆం.భా. ౨.
౨౭౭.

జ: గాడిదకాళ్లవాఁడు, గాడిదపులి.

గాడిదకాళ్లవాఁడు. విశే.(√గాడిద)ముట్టుమోఁ
కాళ్లవాఁడు, ముడికాళ్లవాఁడు, సంజ్ఞావు.(శ.ర.)

గాడిదగడపర. వి. ఒకానొకయోషధి, పిండీతక
ము?.

గీ. పాదలుఁ బిండీతకమ్ము గాడిదగడపర, దాగ
రాడి వెలికి యటంచన...ఆం. భా. ౨. ౭౫.

సీ...గాడిదగడపర కన్నెగోమన. హంస.౪.౧౦.

గాడిదపులి. వి. (√గాడిద) దుమ్ములగొండి, కొర్నా
వగండు. (శ.ర.)

గాడీ. వి. (హిం.గాడీ) బండి;రథము. (బ్రా. మిశ్ర.
వా.) శ. ర. ఈపదము దే. వి. గా 'గాడి' అను
రూపాంతరముతోను 'రథవిశేషము' అనునర్థము
తోను గ్రహించి యీ క్రిందిభారతమును ప్రమా
ణముగా నిచ్చినాఁడు.

సీ...చిత్రలలిత,గతి నొప్పునేనూఱుగాడీలు...
భార. ఆది ౮. ౨౨౧. ఒకప్రాఁతప్రతిలోఁ
గూడ పాఠ మిట్లే యున్నది. కాని దీనికి మూ
ల మగు సం. భార. ఆది.౨౪౭. ౪౧. శ్లోకము
నుబట్టి 'ఏనూఱుగాడిదలను'అను భా.ల.వ్యా.
పాఠమును, ముద్రితపాఠమును యుక్తముగాఁ
గనఁబడుచున్నవి. 'గాడీలు' అను పాఠము గ్ర
హించినయెడల రథములు రెండుమార్లు చెప్పఁ
బడుటయు గాడిదలమాట లేకపోవుటయు సం
భవించును.

గాడుపు(డ్పు). వి. వాయువు, గాలి.

సీ. ఏచి యీచెవిగాడు పాచెవిఁ బోవంగ ...
పాండు. ౨. ౨౯.

సీ...చల్లనిగాడ్పు...భార. ఆది. ౪. ౨౩. ఆం.
భా. ౧. ౫౯.

జ: గాడుపుచూలు, గాడుపుతండ్రి, గాడుపుసం
గడీఁడు, గాడ్పుతూపు, గాడ్పుదిండి.

గాడుపుచూలు(లి). వి.(గాడుపు + చూలు) ౧.
హనుమంతుఁడు.

క...తులువతోలువేలుపులం, గాడుపడఁ దఱిమి
యార్చుచు, గాడుపుచూలీవు సొచ్చె గా
టపుఁగినుకకా. అచ్చ. రా. సుం. ౧౭౧.

గీ... గాడ్పుచూలి యి ట్లీవమునూడు, గ్రుంకునం
తకు నొదిఁగి యక్కొండ నున్న. అచ్చ. రా.
సుం. ౨.

౨. భీముఁడు.

ఇట్లే:- గాడుపుకొడుకు, మొ.

క. ... గర్వ మడంచి విడిచె గాడ్పుకొడు కొ
గిన్. రాఘవ. ౪. ౩౩.

గాడుపుతండ్రి. వి. (గాడుపు + తండ్రి) ఆకాశము.

క. అపు డగ్గివన్నెతోలువేల్పు తన నెమ్మేనిమం
టలు గడిందిగ గాడుపుతండ్రిఁ బొదువఁ
గోఁతిప్రదుపునై నరదంబు నెమ్మితోఁ బఱపు
టయున్. అచ్చ. రా. యు. ౪౯౦.

గాడుపుసంగడీఁడు. వి. (గాడుపు+సంగడీఁడు) వాయుసఖుఁడు, అగ్ని.

గీ... ఇంద్రజితుండు దీవి,కరిగి గాడుపుసంగడీఁ
డలర నొక్క, దండ వేలిమి యొనరింప... అ
చ్చ. రా. యు. ౧౩౭.

ఇట్లే:- గాడ్పుచుట్టము.

మ. జముఁడో వేల్పుల ఱేఁడో నీళ్లదొరయో చా
గంపురాయండో వి,క్కమరుండో విసదారి
తాల్పరియొ సోఁకుంబెద్దయో గాడ్పుచు,ట్ట
మొ... అచ్చ. రా. సుం. ౧౫౧.

గాడ్పుతూపు. వి. (గాడ్పు+తూపు) వాయవ్యాస్త్రము.

చ... గాడ్పుతూపు నె,వ్వడిఁ బఱఁగించి చేయి
దగ వైచెఁ గడిందిగ రాముఁ డత్తఱిన్. అ
చ్చ. రా. యు. ౨౪౬.

గాడ్పుదిండి. వి. (గాడ్పు+తిండి) పవనాశనము, సర్పము, పాము.

(గురుస్తుతి) సీ. ఏదంట యొసఁగునున్పుది దోస
పుఁదుల్వ గాడ్పుదిండులకు వాకట్టుమందు.
అచ్చ. రా. బాల. ౧౧.

గాడ్పుదిండిములికి = నాగాస్త్రము.

ఆ. సోలి యుపుడ తెలిసి సోఁకుజో దంతయు,
నులికి గాడ్పుదిండిములికి వైవ. అచ్చ. రా.
యు. ౩౫౩.

గాఢము. సం. విణ. (అ. ఇ. అ) ౧. అవగాఢము, అవగాహనము చేయఁబడినది. (నద్యాది) ౨. అవగాహనము చేసినది, మునిఁగినది. ౩. దృఢమైనది, బిగువైనది. (గాఢాలింగనము, గాఢాంగదము, మొ.) ౪. దట్టమైనది. ౫. క్రిక్కిఱిసినది. ౬. మిక్కుటమైనది, అధికము.

గాణ. వి. (సం. గాయనః. ప్రా. గాఅణో. క. గాణ.) పాటకాఁడు; పాటకత్తె.

సీ. గాణ యుంచననగు గాయకాభిన చెల్లు ..
ఆం. భా. ౨. ౨౭౬.

ఉ. వీణియ ముట్టి పంచశరవిక్రమము ల్పచరిం
చుగీతముల్, గాణతనంబు మీఱఁ బలుకంగ
లభాగ్యము నాకుఁ గల్గునే. చంద్ర. ౪. ౧౧౨.

వ... కలమధురకిన్నరీనిక్వాణంబుల రాణం ద్రా
ణఁ జెఱుమవిన్నాణంపుఁ గొల్పు మెఱుంగులు
ను వేల్పుగాణలు పామలక్ష్మీనారాయణులక
ళ్యాణంపుఁ బాటలం దీటుకొను తిన్నని రవం
బులన్ గలసి... మనుచ. ౫. ౭౧.

గాణపతము. సం. విణ. (అ. ఈ. అ) గణపతికి సంబంధించినది.

గాణిక్యము. సం. వి. అ. న. గణికలసమూహము, వేశ్యాసమూహము.

గాణీ. వి. (సం. గాయనీ. క. గాణి) గాయకురాలు, పాటకత్తె.

వ... మఱియు నిక్కులాచలసంతానంబు సంతాన
కుసుమవాసనాసమాగతసారంగసంగీతభంగీత
రంగంబు లుపాంగంబులుగాఁ బాముపేల్పు
గాణీలపాణీరితమాణిక్యవీణామధురరాణా
మృతంబులఁ గరఁగి... వసు. ౨. ౧౧.

క. ఐదువ గాణీలకు భా,పాదన గేయముల పేర భార

తి సతిపై, మోదమున ధవళవర్ణ,ప్రాదుర్భావం
బు కెలి పెం బలుమలు నటటకా. వసు. ౫.
౧౨౬.

గాణు. వి. హాని.

క. రాణించినసీకాఁగిటఁ,బ్రాణేశ్వర నాకు మగు
డఁ బ్రాయము వచ్చెన్, జాణలగువారికూర్మి
కి, గాణు గలుగ నేర దెంతకాలంబునకున్.
ప్రబోధ. ౨. ౩౫.(ప్రయోగాంతరములేదు)

గ. మిథ్యాదృష్టిః-మహారాజ! అహమపి సాం
ప్రతం నవయౌవనా సంవృత్తా. న ఖలు భావా
నుబంధః ప్రేమా కాలేనాపి విఘటతే... సం.
ప్రబోధ. ౨. ౯౧ పా.

గాణుఁడు. వి. (సం. గాయనః) గాయకుఁడు, పాట
గాఁడు.

(గంధర్వవర్ణనము) శా. పక్షంబుల్ లలిఁ దాల్చు
కీరనిభదీవ్యద్వాణులున్ గాణులున్. పారి.
ఉ. ౭. ౧౨౦.

గాత. వి. (సం. ఘాతః) ౧. దెబ్బ, వ్రేటు, పెట్టు.

స్రగ్ధర...ఖడ్గిన్ జెండాడుమ్రాఁకుల్ కవుఁగిటికో
లఁదుల్ కత్తి నొక్కొక్క గాతన్. మనుచ.
౪.౮.(ఖడ్గి క్రిందిశ.ర.పా)

వంచచా.కట-రికానిగాతచేత...రా.వి.౪.౪౭.

౨. ద్రోహము.

సీ...ఎబ్బెరానిగాతలకోటారు. ఆ. మగనికంటె
నెరను వగలాఁడి. చెన్న. ౨. ౨౪.

గాత. సం. విణ. (బు. త్రీ. బు) గానము చేయు
వాఁడు, పాడెడువాఁడు.

గాతము. వి. (సం. ఖాతమ్. క. గాతాము) పల్లము,
గోయి.

సీ. గాతము గవి యన ఖాతంబు ... ఆం. భా. ౧.
౧౪౬.

మ. సలుగుల్ మట్టెలఁ దుంగవేళ్లు పెకలించన్
జెందుగాతాల దిక్కులు గంపింపఁగఁ బడ్డ
యేనుఁగులపైఁ గుప్పించి సింగంపుఁబిల్ల లా
...చంద్రా. ౨. ౬౪.

గాతవ్యము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) పాడఁ దగినది.

గాతి[1]. వి. (సం. ఘాతిః. క. గాతి) దెబ్బ, చఱపు-
గాతిగొను=కొట్టు.

సీ. ... దేవరాడ్డహనదండి, యాతుపాశిమరుత్తుల
గాతిగొనిన, ధనదుఁ జెందిరి...వరాహ. ౬.
౧౩౦.

గాతి[2]. వి. గ్రాసము.

గీ. చెఱకులను బెల్లమును జూపి చిన్నవాండ్రఁ,
జంపి తొడవులు గొని వమ్ముసాహసమునఁ,
బాపముల కెల్ల నొడికట్టి పాయ కెపుడు, శ్వా
తుఁ డీరీతి లంజియ గాతికొఱకు. భల్లా. ౩.
(శ. ర.)

మ. అగసంస్తంభనమూనిగాతి కటు డాయం గాక
యార్యాగ్నికిన్, దగ వాడిన్ వసహోనిదుర్వ్య
శపుటబ్ధిన్ శక్యమా దాఁటఁగన్. చం. రా.
౬. ౯౦.

శ్లో. అకలశధవశేహ్యాం దుశ్శమం బాడబాద్యైః
సం. చం. రా. కిష్కిం. ౯౦.

గాతు. వి=అగాదు.

గాతుగావించు=అగాదుచేయు, ప్రేల్చు.

(సైనికులు) గీ. లెక్క కెక్కుడు గాఁ దూఁగు రేక
లాలు... పిరంగు, లొక్కమొగి గాతు గా
వింపనుక్కు మెఱసె, గుండ్లగుంపులు జడివాన
గురిసినట్లు. రంగా. ౩. ౬౬.

గాతుగా=తప్పకుండ.

ద్వి. బేతాళు నొక్కనిఁ బిలిచి నీ వింక, గాతు
గా నాకొల్వుకాఁడవై పీరిఁ, గొట్టి యుండఁజేయ
బనిగొనుచు నిచ్చోటఁ, బెట్టింపు తగుమం చెం
జెంపార ననిన. ద్వి. పారిశ్చా. ఉ.౧౬౭౯ పం.

జ: గాతుకలఁగు.

గాతుకలఁగు. అ. క్రి. (గాతు + కలఁగు- ఇది
బోరుకలఁగువంటిది.) ఛేదిల్లు, పగులు.

క...శౌరి తామ్రవ్యజానిక్...గద గొని మస్తకము గాతుకలఁగఁగ నడిచెక్. జై. భా. ౭.౧౭౯.

శ్రీ. కాద్రవేయులకన్నులు గాతుకలఁగ, భీకరజయానకము చలింపించుటయును. వరాహ. ౧౧. ౧౨౧.

సీ. కణఁత లెల్లను గాతుకలఁగి దిక్కరులకుఁ బొటపాటుఁ గన్నీటిబొట్లు వడియె. రామా. ౯. ౭౪.

గాతువు. సం. విణ (ఉ) ౧. రోషణుఁడు, కోపి.

౨. గాయకుఁడు. వి. ఉ. పుం. ౧. గంధర్వుఁడు. ౨. మగకోయిల. ౩. గండుఁదుమ్మెద. (మే. ని.) ౪. అన్నము. స్త్రీ. పృథివి, భూమి. (కే. ని.)

గాత్రము. విణ. స్థూలము.

గీ. ఒమ్ము గాత్రమ్ము గమకము పొమ్ము నాఁగ, స్థూల మగు...ఆం. భా. ౩. ౨౦.

వి. కంఠము; కంఠస్వరము.

సీ. రహి పుట్ట జంత్రగాత్రముల రాల్గరఁగించు విమలగాంధర్వంబు విద్య మాకు. మనుచ. ౨. ౪౩.

గాత్రము. సం. వి. అ. న. ౧. కళేబరము, శరీరము. ౨. అంగము, అవయవము. ౩. ఏనుఁగుయొక్క ముందటిపిక్కలు లోనగుచోటు, గజాగ్రజంఘాదిదేశము. (మే. ని.)

గాత్రసంకోచి. సం. వి. న్. పుం- అవయవములను సంకోచింపఁజేయునది- నల్లతొండ. (రా. ని)

గాత్రానులేపని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. పరిమళము గలలేపనద్రవ్యము.

గాథ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. చరిత్రము. ౨. గానము, పాట. ౩. ప్రాకృతభాష. ౪. (ఛంద) ఒకానొకవృత్తము. (మే. ని.)

గాథకుఁడు. సం. విణ. (అ. థికా. అ.) గాయకుఁడు, పాడెడువాఁడు.

గాద[1]. వి. ౧. కదుము, బొప్పి, గాదము.

ఉ... మేను పెనుగాదలు గట్టఁగ వేసికొంచుఁ దస్రైచ్ఛకయున్న వానిఁ గని మేగరు దాల్పఁగ నిట్లు పల్కెనక్. వాసిష్ఠ. ౨. ౧౯౨. ('గ్రావ' శ. ర. పా.)

౨. చెమటకాయలతఱచు. (శ.ర.)

గాద[2]. వి. (సం. గాథా) వృత్తాంతము, సమాచారము.

గీ...తత్ప్రాణసఖులు, దేవకీదేవి కీమాట దెల్పకున్నఁ, గా దనుచుఁ జేరి చెలి యున్న గాద దెలిపి,రి... విజ. వి. ౩. ౬౯. (ప్రయోగాంతరము కనఁబడలేదు.)

గాద[3]=గాదము[2].

సీ. పైరు మునుఁగ గావ బలిసినచేలలోఁ దరలక కలుపులు దీసి తీసి. ఉ. హరిశ్చ. ౪. ౧౩.

గాదము[1]. వి. గాద, కదుము, ఘాతభవగ్రంథి.

గీ. గావ మనఁగను బొప్పి నాఁ గదుము నాఁగఁ, దగును ఘాతభవగ్రంథి...ఆం. భా. ౨.౧౩౦.

గాదము[2]. వి. కసవు, గడ్డి.

సీ. గడ్డి గావము గవతము కసవు కవను, పుల్లు పూరి యనంగఁ జెల్లును దృణసంజ్ఞ...ఆం. భా. ౨. ౭౬.

చ. అలఘుబలాఢ్యుఁ డయ్యును దయాళువు గావున శాంతచిత్తుఁడై, నిలిచినతంద్రికాలమున నెమ్మది గాదములోనిపోసకాయలువలె నున్నరాజులు బలారిభయంకర నిన్ను నట్లు కాఁదలఁచిరి దాడివెట్టి భుజదర్పముఁ జూపుము వేయు నేటికిన్. వరాహ. ౩. ౨౪.

గీ...గాదమున మాటుపడి యున్నకాయవోలె. విక్ర. ౪. ౬౦.

గాదిలి. వి. ౧. కూర్మి, ప్రేమ.

గీ. అలరుఁ జుట్టము కూర్మి గాదిలి యనంగ. ఆం. భా. ౩. ౪౬. ఆం. శే. ౬.

౨. చుట్టము. ఆం. భా. ౩. ౪౬.
౩. ప్రియుఁడు, భర్త; ప్రియురాలు, భార్య.
ఉ...ధర్మభా, గమ్ములకర్త భారతీశ గాదెలి ము
వ్వురతొల్త పేరు...హరి. పూ. ౧. ౩.
ఉ...అల్కతోఁ, గన్నుల నిప్పు లొల్కవారు
గాదిలి దక్షునిఁ జూచి యిట్లనుశా. కు.సం.౨.
౧౬౩.
విశే. ప్రేమపాత్రము.
సీ. కాశిరా జనువాని గాదెలికూఁతులఁ గవలవా
రల నతికాంతిమతుల. భార. సభా. ౧.౧౩౫.
(తల్లి కొడుకును పిల్చుట) ద్వి...యక్షేశసఖుని
సన్నిధిఁ బ్రసాదంబు గొనఁగ నాగాదిలి
రావె. బస. పు. ౪. ౪౪౬ పం.

గాదియ(దె)=గాదె.
సీ. ఎదురుమాతీనపందిఁ గదిసి గాదియక్రిందిపం
దికొక్కని మోరఁ బట్టి కడపు...గీ. అధిప
దేవరబంటు గన్నట్టిపట్టి...రా. వి. ౩. ౪౫.
ద్వి. గంభీర మగుకొల్చుగాదెలలోన ... పండి
తా. దీక్షా. ౪౪. పా.
పీ...కుసూలాభిధ గాదె యనంగను గరిసె య
నఁగ. ఆం. భా. ౨. ౨౪౦.

గాధము. సం. విశే. (అ.ఆ.అ) మెరకగా నున్నది,
లోఁతు లేనిది. (వ్యతి. అగాధము.) వి. అ. న.౧.
లోఁతు లేనిచోటు, మెట్ట, మెరక. ౨. స్థానము,
చోటు. ౩. లిప్స, సంపాదింప నిచ్ఛ.

గాధి. సం. వి. ఇ, న్. పుం. విశ్వామిత్రునితండ్రి.

గాధేయుఁడు. సం. వి. అ. పుం. గాధిపుత్రుఁడు, వి
శ్వామిత్రుఁడు.

గానము. సం. వి. అ. న.౧. పాట. ౨. ధ్వని.(శే.వి.)
౩. పొవుట. ౪.స్తుతి. (వాచ.)

గాని. సం. విశే. (న్. నీ. న్.) ౧. పోవువాఁడు. ౨.
పొగడువాఁడు. ౩. పాడెడువాఁడు, గానము చే
యువాఁడు. (వాచ)

గానిని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. కంఠస్వరము తేటపఱచున
ట్టియొకమూలిక, వచ, వస ౕ. (వాచ)

గానుఁగ(గ్గ)=గానుఁగు. (క. గాణ. త. కాణమ్.)
నూనె చెఱకురసము మున్నగునవి తీయుయంత్ర
ము.
సీ. తిలయంత్రసంజ్ఞయై యలరు గానుఁగ యన...
ఆం. భా. ౨. ౩౦౨.

గానుఁగరోఁకలి=గానుఁగాడుట కుపయోగించు
రోఁకలి.
చ...తదంగము లొండొకటిం బొరింబొరిం, గది
యఁగ నొక్కి నొక్కి పెనుగానుఁగరోఁకట
నిక్షుఖండముల్, చిదుపు తెఱంగునం జిదియఁ
జేయుడు...పరమ. ౧. ౭౫.

గానుఁగపట్టె=గానుఁగ ఆడునపుడు గానుఁగవా
రు కూర్చుండుపలక.
ఉ. ఈనలినాక్షి దాఁ దిరుపుటెద్దుఁ బ్రతోదము
మోపి రొప్పచుశా, గానుఁగపట్టెపైఁ దిరుగుఁ
గట్టిఁడి టిట్టిభ మందరాద్రిమం, థానకమధ్య
మానతిమిధామజల భ్రమిమండలం బధి, స్థాన
ముగా భ్రమించునలసంపద చేసియుఁ బోలకుం
డునే. క్రీడా. ౧౦౩.

గానుఁగబోలు=బోటివలె నుండుగానుఁగభాగ
ము.
సీ. బూరుగుపెనుమ్రానుపాడవు గానుఁగబోటివల
ముదేహము దాకవంటినోరు. చంద్ర. వి.౧.
౭౫.

గానుఁగు(న్గు), గానువు=గానుఁగ. వి.నూనె లో
నగువానిని దీసెడియంత్రము.
క...ఆతనివంశం బెల్లశా, గానువునఁ బెట్టి యా
ర్చిన, తెనియుఁ జాల దిదిపెద్దయే దక్షునకుశా.
కు. సం. ౨. ౨౭౯. (చూ. కల్లుగాన్గు.)

గానుఁగు(గ)ది=తిలఘాతుకురాలు.
ఉ. మీనవిలోచనంబులుకు మీటిన ఖంగనుగుబ్బ
చన్నులుశా ...మంద యానముం, గానొనరిం

చి దీని గణికామణిఁ జేయక నిర్దయాత్ముఁడై, గానుఁగదానిఁ జేసినవికారవిధిం దలమొత్తఁ గాఁదగుఁ. క్రీడా. ౧౦౪.

గానుఁగు(గ)వాఁడు=తిలఘాతుకుఁడు.

సీ...తిలఘాతుకుం డొప్పఁ దెలికవాఁడు, గానుఁగవాఁ డన...ఆం. భా. ౨. ౨౯౫.

గానుఁగాడు=(నువ్వులు మొదలైనవి) గానుఁగలోఁ బెట్టి ఆడు.

(వ్యవ) దినమునకు ఎన్నినువ్వులు గానుఁగాడుదురు.

సా: గానుఁగుఱోటిలో చేయి పెట్టి పెరుమాళ్లకృప యన్నట్లు.

జ: గానుఁగుఁబిండి.

గానుఁగుఁ(స్గు)ఁబిండి. వి.(గానుఁగు+పిండి) తెలికపిండి, పిణ్యాకము.

క.దుండిగపాకుం గానుఁగుఁ,బిండియు నోపకడఁ బొరఁటి ప్రేమం దినఁగా, రెండయిదుదినములకుఁ దా,ముండుట లే దనుచుఁ బోవు నుగ్రపు బల్లుల్. (చికి. చి. ని.)

సీ...తిలపిష్టమున కగుఁ దెలికపిండి. గీ. గాన్గుఁబిండి యనంగ...సాం. ని. మాన. ౪౭.

గాబ=గాబము. వి. తృణవిశేషము. (శ. ర)

ఉదా: ఇక్కడ గాబ యెక్కువగా పెరిఁగినది.

ద్వి. గాబకోరిందలఁ గడు దట్టమైన. ద్వి. పరమ. ౭. ౪౬౬ పా. ౪ పం.

గాబము=గాబ. (శ. ర.)

గాబరా. వి. (హిం. గాబరా. బ్రా. మిశ్ర.) భయము, తొందర, కలవరము. (శ. ర.)

గాబొగూబీ. వి. అడావుడి, గడబడ.

క. నీబానిసతో త్రిది దయ, చే బాసల నిచ్చి చాలఁ జేపట్టు మిఁకన్, గాబొగూబీ నేయక, నీబంతిని గూడు గుడుపు నిత్యము సామీ. చంద్ర. వి. ౩. ౧౪౯.

గాబు. వి. మూతివెడల్పు గలపెద్దపాత్రము, కొప్పెర.

గీ. గాబు కొప్పెర యనఁగను గర్పర మగు...ఆం. భా. ౨. ౨౪౫.

సా: గాబు వచ్చి కడముంతలోఁ దూతినట్లు.

గాము. వి. పిపీలికావిశేషము. (శ. ర.)

ద్వి. ఓసి యమంగల్య మొదవ నేడ్చెదవొ, యీసంధ్యప్రొద్దు మాయింటిముందటను, గలగాని చీమలగామలవలెను, జెలఁగుచు ముందఱ శిశువు లాడఁగను. ద్వి. హరిశ్చ. ఉ. ౧౯౬౪ పం.

గామి. సం. విణ. (న్. నీ. న్.) ౧. పోవునది. ౨. పొందునది.

గామిడి. విణ. (సం. గ్రామణీః.) ౧. శ్రేష్ఠుఁడు, ఉత్తముఁడు.

మ...ఊరిగా,మిడిబాఁపల్ చనుదెంచి రద్దుగ్రిపద భూమీభర్తయిల్ చేరఁగన్. పాంచాలీ. ౪. ౩౯.

క. కడకడయొడయనిముంగై, కడియపుసన్నెత్తఁ బండుగామిడి మన్నుం,బడఁతుకకై యిమ్మానిసి, యొడలూనినవాఁడు నూనె యుక్కడలిర్పన్. అచ్చ. రా. బాల. ౬౭.

౨. పీనము, బలిసినది.

ఉ. మో మఖిలంబుఁ గన్నుఁగవ ముచ్చట మీఁఱఁగ వత్తు మంతయున్, గామిడిచన్నుదోయి కనుఁగొను సమస్తము మిన్న...బిల్హ. ౩. ౬౯.

౩. గయ్యాళి.

ఉ. ఆమహితాత్ముఁ డొక్కవెలయాలికి మిక్కిలి తాను కూర్చువాఁడై మనుకస్నెలంగుమ నొకప్పుడు నేమియు నీయకున్నచో, గామిడి దానితల్లి విటకంటకి యిల్వెడలింప వంత చే, భామినియింటిపంచ బహుభంగులఁ జింతిలుచుండ నవ్విటిన్. విప్ర. ౪. ౪౨.

ద్వి. నామీఁదికో మ్మైల వఱకేదు కోరి, గామిడిగొ
ల్ల యీకానవనంబునను, మాకు నీడై యున్న
యీకొమ్మె కాని, చేకొని వఱకంగఁ జెట్టులు
లేవె. బస. పు. ౩. ౧౧౨౫ పం.

ఉ. ఏ మనుదాన నేకరణి నే మనుదాన వియోగ
సాగరం, బే మని యీఁదుదాన గతి యే మని
వల్కెఁడువారిఁ గాన హా, గామిడిదైవ మీవిత
ముగా మిడిమేలపుఁజేఁత నిర్దయత్, సీమలు
గానిసీమలకుఁ జెల్వఁడ యేఁగఁగఁ దెచ్చె న
క్కటా. శశాం. ౨. ౧౩౩.

జ: గామిడికత్తె, గామిడికాఁడు, గామిడిపంది.

గామిడికత్తె=గామిడి. (గామిడి + కత్తె - స్వార్థమున)

(దుష్టురాలు)

ఉ. సీమపాలంతు లెల్లఁ దమచేతికి వచ్చినదాఁక
నోయి నా, సామి విత్తిణ్ణికర్ణ యన సాగుదు రం
తటిలోన నోయి నీ, గ్రామము నామ మెయ్యది
యొకొ యనఁ జాతురు కూఁతు రావగత్,
గామిడికత్తె గామ మిముఁ గన్నులఁ గప్పకొ
నంగ నేరుచుత్. బహు. ౫. ౧౨౨.

గామిడికాఁడు. వి. (గామిడి + కాఁడు) వరాహ
యూథపము, పందికదుపునకు మొనగాఁడైనపంది.

గీ. పంది సలు గేకల మ్మనఁ బరఁగు ఘృష్టి, తనరు
గామిడికాఁ డనఁ దగ్గణేశుఁ, డు...ఆం. భా.
౨. ౮౨.

గామిడిపంది=గామిడికాఁడు. (గామిడి+పంది)

సీ. ఘురఘురధ్వనులతోఁ గోఱలకొనఁ జిమ్ముగా
మిడిపందులఁ గని తోలఁగక. మల్లు పు. ౧. ౫౯.

గామము. వి. (సం. గ్రహః) ౧. పిశాచము.

ఆ... బూచి, గామము సోఁకు పత్తి గాలి దయ్యము
బూత, మనఁ బిశాచసంజ్ఞ లలరు నధవ. ఆం.
భా. ౧. ౬౩.

గీ. నివ్వ ద్రొక్కినరీతిని నిలువ దెచట, గాము సోఁ
కినరీతిని గలవరించు, విఱిగి తల మిన్ను వడిన
ట్లు విన్నఁబోవు, భావజానిధాటిఁ గలఁగి రా
ధావధూటి. రాధికా. ౨. ౧౯.

చ. కలువలగోము జక్కవల గాము వియోగులశా
ము... చంద్రుఁడు దోఁచెఁ దూర్పునత్. ఘ
టికా. ౨. ౧౪౩. (ఇట 'పీడించువాఁడు' అని
భావము.) భార. సా. ౧. ౧౫౬.

౨. సూర్యాదిగ్రహము.

సీ... నాలు, గవలగనంబున నన్ని గాములును మే
ల్బాడ్కులఁ దనరార వేడ్కఁ బొదలి, మొద
లివెలంది రామునిఁ గాంచె... అచ్చ. రా. బా
ల. ౮౪.

గీ. కాముఁ డనఁగ నెంత గండుఁగోయిల యెంత,
సోముఁ డెంత గాలి సేమ మెంత, భీము రాము
గాముఁ బాముఁ బ్రార్థించిన, భామ వారిగర్వ
భంగ మగును. కవిరా. ౩. ౧౫౩.

గాములమేటి=సూర్యుఁడు, గ్రహపతి.

ఉ. గాములమేటి లోకములకన్న తమమ్ములమిత్తి
యామినీ, భామ తొలంగుబావ ... భానుఁడు
తూర్పునఁదోఁచె సత్త్వతిత్. కృ. శకుం. ౩. ౫౮.

ఇట్లే: గాములఱేఁడు.

ద్వి. కలువలపగవాఁడు గాములఱేఁడు. ద్వి. హరి
శ్చం. పూ. ౨౨౧౧ పం.

గాముకము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ) పోవునది.

గాముకోసు. వి. ఊరిమట్టుకోట. (చి. ని.)

గాయకము[1]. వి. (త. కాయకం = వ్యామోహము)
మాయ, వంచన.

గీ. చాయవాటులు సన్నలు గాయకములు, మె
చ్చులును దచ్చనలు పారపొచ్చెములును, దగ
వులును వారకాంతావితానములకు, జలజలో
చనలార నైసర్గికములు. కాశీ. ౪. ౩౦.

విశే. వంచకము.

గీ. ఓసి పాపాత్మురాల నీ వేసదారి, గాయకపునుద్దు

రెల్ల నాకాశవాణి, తెలుప విని వచ్చి ...పా
రంగ. 3. ౨౦౪.
ద్వి. మృత్యువు గిత్యువు మెసవంగ వెఱచు, నత్యం
తవజ్రమయం బగు నిదియు, గాయకంబులు
వల్కఁగా లేము గాని, కాయసిద్ధులు చూడఁ
గలము మే మనిన. ప్రభులిం. ౪. ౧౨౪ పా.
౨3 పం. (గాయకములు:-కపటవచనములు.)

గాయకము². విణ. ప్రియము, ఎక్కువవెల గలది.
ఉదా: ఈయేఁడు మిరెపకాయలు గాయకముగా
నున్నవి.

గాయకుఁడు. విణ. ప్రౌఢుఁడు.
ఉ. ప్రాయపు గాయకుల్ వెలనెపాన నెగాదిగఁ
జూడ నేర్పులౌ, రా యివి దండమీఁదఁ గొ
సరం దొరఁకొంటిరి మంచిసాములే, పో యి
టు లైనచో సరసము ల్లద మా కిపు డంచు న
వ్వారిం, గాయజాతూపు లమ్ముదురు కందువమా
టలఁ బుప్పలావికల్. విజ. వి. ౧. ౧౪.
ఉ. గాయకుఁ డొక్కగాయకశిఖామణి యూయె
డఁ దద్దురుల్ విపన్న్యాయతవృత్తి వర్తిలుప్రి
యవ్రతనూనునిఁ గాంచి వైశ్యరా, ధేయ సు
ధీజనావలివిధేయ భవత్సుతుఁ డిచ్చినట్టికా,
శేయమూఁ గంటె దానగుణశేఖరుఁ డమ్మఁ బ
దంబు వాడినల్. బహు. ౫. ౧౫౪.

గాయకుఁడు. సం. విణ. (అ. యికా. అ) ౧. పాట
పాడువాఁడు. ౨. నర్తకుఁడు, నటుఁడు.

గాయత్. సం. శత్రు. గానము చేయుచున్న.

గాయత్రి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. ద్విజులు సంధ్యో
పాసనయందు జపించుమంత్రవిశేషము; దేవతా
విశేషము. ౨. అఱుఅక్షరములఛందస్సు. 3. ఖది
రము, చంద్రకి.

గాయనము. సం. వి. అ. న. పాడుట; పాట.

గాయనుఁడు. సం. విణ. (అ. ఈ. అ) పాట పాడు
వాఁడు.

గాయమానము. వి. శస్త్రవిద్యాభేదము, ఒకవిధ
మగుసాదన.
వ... లోబిత్తరియు వెలిబిత్తరియు సర్వాంకుశం
బును మొదలుగాఁ గలపదిరెండు గాయమానం
బులును... ప్రబంధ. ౭౮.
సీ... సాదకాఁ డనఁగను శస్త్రదక్షుఁ. గీ. డలరఁ
దద్విద్య సాదన యనఁగ నెగడు, నటుకు పరు
వడి గాయమానంబు విసరు, మొన లనంగను ద
ద్భేదములు చెలంగు. ఆం. భా. ౨. ౨౦౫.

గాయము. వి. (క. గాయ. త. కాయం) కత్తి లో
నగువానితాఁకునఁ గల్గుదెబ్బ, క్షతి, నటుకు.
శా... అతఁడుల్ రాకాసి మేల్బంతిపైఁ, దేజారం
బెడిదంపునారసము లెంతేని న్వడి వ్రైచి
మేఁ, గ్గాజుంబూసకు సందు లేక కదియం గా
యంబులం జేసినల్. అచ్చ. రా. యు. ౫౦3.
క. ఇవి పందికొమ్ముగాయము, లివి సింగపుఁగోఱ
జీర లివి యేనుఁగుపోట్లివి పులిగోరులచెనకు
లు, నువుగింజకుఁ జోటిడదు తనువు గనుము
నృపా. రా. వి. 3. ౪౮.
గాయము చేయు=గాయము కలదిగాఁ జేయు.
వ... కయ్యంబునఁ బొఱఁ బొఱఁ గాయంబు గా
యంబు సేసి ... ఆము. ౬. ౭౬. (ప్రాఁత ప్రతి.)

గాయము. సం. వి. అ. పుం. ౧. పాడుట. ౨. పాట.

గార¹. వి. (సం. క్షారః. క. గారె. త. కారై.) ౧.
గోడలోనగువానిపూఁతకై ఇసుకఁ జేర్చి దంచి
నసున్నము.
సీ. కంకర దెందడి గార సోద యనంగ లేపవిశే
షమై తోఁచ దగును. ఆం. భా. ౨. ౧౭.
సీ. చికిలిప్రాఁగంపుటిట్టికలగోడలు వెట్టి వజ్రంపు
గారలపను లొనర్చి. ఉ. రా. ౨. ౭౭౨.
పాండు. ౫. ౭౯౪.
౨. డాఁగు, మఱక.
ఉదా: తాంబూలపుగార.

ఉదా: కంటికి నల్లమందు గార వేసినారు.

౪. రత్నదోషవిశేషము.

క. ఈరత్నమునకుఁ బ్రుస్పియు, గారయుఁ గర్కశము నన(గఁ గసరులు మూఁడే, పారు నవి యెల్లఁ దెలియక, వారక ధరియింప జగతి వల దెవ్వరికిన్. రత్న. శా.

జ: గారకాఁడు.

గార². వి. ౧. ఇంగుది, ఒకానొకచెట్టు. (దీనికి సాలగ్రామనిఘంటువులో 'జలజంతువినాశక' మనువర్యాయపదము కలదు. సాల.ని.౬౮౦ పా)

గీ. గాలములు నైచువారవి కాపటంచుఁ, బెనువలల వేయువారవి పనికిరావటంచు వడి గారచెక్క కై యఱచువారు, నైనయసురుల కనియె మత్స్యంబుపుమార్తి. దశా.౧.౨౭౯.

సీ... గార యనంగ నలరు నింగు.గీ.దియు...ఆం. భా. ౨. ౪౭.

౨. గారచెక్కతో తీసినగంధము.(ఇది త్రాఁగిన చేఁపలు మత్తెక్కి పడిపోవును. బ్రౌ.)

గీ. గారఁ ద్రావినమీనుసంగతి మనోజ, వేదన నతండు పొరలఁ దన్విరయు నెఱింగి, తనవలకుఁ జేరెఁబో బోడిదాస రనుచు, డెందమునఁ జాల సంతస మంద నంత. వైజ. ౨. ౧౪౦.

ఆ. వలలు దారు నింక వచ్చి జాలరివేఁట, కాలువేలు గలఁచి గారవెట్టి, మిడిసిపోవనీక మెడఁ బట్టుకొనియెద, రప్పు డెందుఁ జొత్తు నన ఘుచరిత. భాగ. ౮. ౬౯౬. ద్వి. తి. సా. ౪౨ పా. ౧౧ పం. దశా. ౧. ౧౫౪.

గారపిండి=గారకాయలపిండి.

ద్వి. మెునసి తిలోదకములు వోసి వగలు, పెనఁగొన మఱి గారపిండి చేఁ బుణ్య, ధను లర్థిఁ బిండప్రదానము ల్చేసి. రం. రా. అయో.౧౩౭౮ పా. ౨౯ పం.

గారకాయ=ఇంగుదీఫలము; గారకాయలో మందుకూరి చేసిన ఒకానొకబాణసంచు. (వా)

గారనూనె=ఇంగుదీతైలము, గారకాయలనుండి తీయునూనె.

గార³. వి. ఒకజాతిచేఁప. (బ్రౌ)

గారకాఁడు. వి. (గార¹+కాఁడు) నూసరి, గచ్చుపని చేయువాఁడు.

సీ...మీాలు నూసరి యన గారకాఁడు ... ఆం. భా. ౨. ౭౮౨.

గారడము. వి. (సం.గారుడమ్. క. గారడ. త. కారడం) ౧. విషమంత్రము. (శ. ర.) ౨. మాయ.

గీ. గారడపురక్కసుని సెందుఁ గానకుండి, రి... అచ్చ. రా. యు. ౩౨౭.

క. తలఁపున నిది గారడ మని, తలఁచకు మాసింగఁడల్లతరిగొండదరిన్, దల మోఁచి తెచ్చినవి యివి, తల నుంచుము పసిఁడితాయెతల నుంచి నృపా. శుక. ౧. ౧౫.

జ: గారడి, గారడీ, గారడీఁడు.

గారడి. వి. (గారడము+ఇ) పాములు పట్టువాఁడు, గారడీఁడు.

గీ. వ్యాళసంగ్రాహినామమై వఱలు గారడీఁ డనంగను బాములవాఁ డనంగ, గారడి యనంగ...ఆం. భా. ౧. ౧౪౮.

గారడీ=గారడము. వి. (√ గారడము. క. గారడి) ఇంద్రజాలము; మాయ. (బ్రౌ, వా)

గారడీఁడు. వి. (గారడి+ఈఁడు-స్వార్థమున) ౧. గారుడమంత్రము తెలిసినవాఁడు, పాములవాఁడు.

ఆ. అను వెఱింగి భూపుఁ డనుపాముఁ బట్టియా, డించు మంత్రి గారడీనికరణి. ద్వా. ౧. ౧౯౪.

గీ. వ్యాళసంగ్రాహినామమై వఱలు గారడీఁ డనంగను బాములవాఁ డనంగ, గారడి యనంగ ...ఆం. భా. ౧. ౧౪౮.

౨. (గారడీ+ఈఁడు) ఐంద్రజాలికుఁడు.

గీ. ఐంద్రజాలికసంజ్ఞయై యలరుచుండు, గారడీఁ డన...ఆం. భా. ౨. ౨౫౭.

గారము. వి=గారవము.

(అపేక్ష; వలపు.)

సీ. కందుకక్రీడపై గారంబు పచరించుహస్తాబ్జ ములఁ బూనె నక్షమాల. హర. ౮. ౧౧.

(ఆకాశవాణిమాట) ద్వి. సకియ నీయింటికి సారం గధరుఁడు, ఒకపావురముచెంట నుతికి రా లే డు, రాఁగా నె నీవు గారముచేయ లేదు, బా గుగా నీకాళ్లఁ బడి మ్రొక్క లేదు. ద్వి.శ.సా. ౩. ౧౦౮ పా. ౧౨ పం.

(మైత్రి.)

గీ. పాండవోరిమె పొత్తు గారము పొందిక యనఁ, బరఁగుచుండును మిత్త్రభావంబు... ఆం. భా. ౨. ౧౫౬.

విశ. అధికము.

క. నూరెల ముదికాముదిసిం, గారము గార మయి పాముకన్నరె మెఱుఁగుల్, వాఱుచెలువారు నొకతెలి, పారువ మిట వ్రాలె వెఱఁగుపడి వడిఁ జూడన్. సారంగ. ౨. ౨౦౭.

గారవము=గారము, గారాబము, గారాము. వి. (సం. గౌరవమ్. ప్రా. గారవం.) ౧. గౌరవము, ఆదరము.

ఆ. మత్స్యవిషయరాజ్యమహిమకు యుక్తుఁడు, గాఁ దలంచె నేని గారవమున, నట్ల చేసి భక్తి ననుచరింతు నమాత్య, సుతసుహృద్భటార్య యుతము గాఁగ. భార. విరా. ౧. ౧౫౫.

౨. గొప్పతనము.

సీ. నిండుఁగొల్వునను గూర్చుండి ధర్మజాతోడఁ గార్యంబు దెలిపెడిగారవంబు. దశా. ౧.౯౮.

౩. ప్రేమ, అనురాగము; వాత్సల్యము.

క. ఈరాజు రాజముఖియును, గారవమునఁ గల సి మెలసి కందర్పసుఖ, శ్రీరతులై విహరించె ద,కిరీతిని మనము నునికి యెంతయు నొప్పన్. విక్ర. ౭. ౧౫.

క. ఆరాజర్షియు దానికిఁ, గారణ మమ్మునియు గాఁ బ్రకాశజ్ఞానో, దారమతి నెఱిఁగి కన్నియ గారవమునఁ గొని పులస్త్యుకడకుం జనియెన్. నిర్వ. ౨. ౨౭.

౪. ముద్దు, లాలనము.

గీ. చెంచుఁజిపురాఁబోఁటుల చేఁత లెల్ల, నభిన యింతురు పర్ణశాలాంతరములఁ, దండ్రు లెం దేని చనునప్పు తల్లు లెదుర, గారవము సేయ ము నికన్యకాజనంబు. హర. ౫. ౩౭.

౫. రీతి, విధము.

సీ. శిబిపోలిక మసుత్తుచెల్వునను దిలీపుకరణి సు హోత్రు నిగారవమున. విక్ర. ౨.౬౯.

జ: గారవించు, గారవిల్లు

గారవించు. స. క్రి. (√ గారవము) గారవము చేయు.

(ఆదరించు.)

గీ. నాకుఁ బ్రాణంబుప్రాణమై నన్నుఁ దన్న, కాఁగ భావించి యాదేవి గారవించు. భార. విరా. ౧. ౩౧౬.

చ. అనవుడు నక్క రాఁ బనిచి యప్పలి గౌఁగి టఁ జేర్చి బాష్పముల్, గనుఁగవఁ గ్రమ్మ నున్ బలుకులం దగఁ బెద్దయు గారవించినన్. భా. ౮. కాం. ౩. ౭౮.

(గౌరవముచేయు.)

శా. ...నన్నవము శ్రీనాథాఖ్యునిం బిల్చి సత్కా రం బొప్పఁగ గారవించి పలికెన్ గంభీరవా క్ప్రౌఢిమన్. నైష. ౧. ౧౨.

(లాలనచేయు)

సీ. తనమంజులాలాపతతిఁ గూడి భాషించుకీరం బు నొకకేల గారవించి. విక్ర. ౨. ౨౭.

సీ. ...కార్తికేయుని కూరి గారవించి, ముద్దాడు చెడ...శు. హరి. ౫. ౬.

గారవిల్లు(లు). అ. క్రి. (√ గారవము) గారవము నొందు.

(లాలనమును పొందు)

(బభ్రువాహనుని శైశవవర్ణన.) సీ. తనవంశకర్త ను త్పలబాంధవునిఁ బోలుఁ గరము లర్తిలిఁ జాఁచి గారవిలుట. విజ. వి. ౨. ౪౦.

(అనురాగమునొందు, వలపుఁజెందు.)

క. చెలువా పదివే లైనను, విలువా నినుఁ జూచి గారవిలువారలకున్. చంద్ర. ౪. ౧౧౪.

(గౌరవము నొందు)

ఉ. ...తమ్ములు గల్గి గారవిలుధన్యులసంపద కోటి లెక్క... ల. వి. ౩. ౫౫.

గారాబము. వి=గారవము.

(వాత్సల్యము.)

(రేవతి)ఆ.వీఁటఁ బెంచుదానిఁ బూఁటఁ బెంచె న టంచు, జనులు పల్కు పలుకు సత్యముగను, గన్నతల్లి మిగుల గారాబమునఁ బెంపఁ, బెరిఁగెఁ జైత్రలతిక పెంపు మీఱ. దశా. ౯. ౯౦.

(గొప్పతనము)

క. వారలలోఁ గౌసల్యా, నారీమణి యఖిలపావనశ్రీమద్గర్భారూఢలక్షణంబుల, గారాబముఁ జెందె విభుఁడు గడు రంజిల్లన్. రామా. ౩. ౯౧.

విశే. ప్రేమాస్పద మైనది, ప్రియము.

సీ. రాజశేఖరునిగారాబంపుఁబూఁదోఁట విపులామహాదేవివెల్లచేల...గీ... అంబురాశి. చిత్రభా. ౫. ౫.

గారాబు. విశే. ప్రియము.

గీ. సోమమకుటుని గారాబుజోటి యైన, దక్షవాటికఁ బ్రతిమహోత్సవమునందు. భీమ. ౩. ౬౨.

సీ. కమలాప్తుసారథి గారాబుఁదమ్ముండు ...పారి. ౨. ౭౧. అచ్చ. రా. యు. ౪౭౧.

గారాము. వి=గారవము.

(గొప్పతనము)

సీ. మారేడుదండులగారాము పెంచుచునీయొలద న్నుఁగవ వేడుకలఁ బొనర్చు. భార. అను. ౧. ౫౦.

శా. ఈరూపే కలలోఁ గలం గలచె న న్నేరూపమున్ జేరు వా, కీరూ పింతటిచేటిగా వసికిఁ దా నిల్లాలుగా నోముననగ్గారా మేలికితాంగికిం గలుగు... ఉ. హరి. ౫. ౧౫౫.

(ఆదరము.)

క. ఆరాజు సేయుసెయ్యము, గారామును జెప్ప దీవు గడుఁ దీపులుగా. భార. ఉద్యో. ౧. ౩౪౦.

(మరియాద, గౌరవము.)

ఆ.విగతనాథ లైనమగువలగారాము,సెడక యుండునట్లు నడపికొనుచు. భార. సా. ౧౭౫.

(కామోద్రేకము)

శా. ఆరామామణిమీఁదిప్రేమమున నిట్లారామసీమాసర్గో,వారంబు ల్గిలకించి యందు నతిదుర్వారంబులై మీఱు ఘృం,గారావంబులచే ననంగరుజ వొంగారం గురంగాక్షిగ్రాం, గారాగారముఁ జేరి తాల్మి నిలుపంగా రాక గారామునన్. వసు. ౩. ౯౩. (మా. ౯౪.)

విశే. అనుఁగు, ప్రియ మైనది.

సీ...భూరిశ్రవసుఁడు నీదు, గారాపుఁబట్టి... భార. స్త్రీ. ౨. ౧౨౭.

శా... మారయుఁ బుణ్యాచార భీమాంబకుం, గారా మైనతనూజు డన్ననఘు శ్రీనాథాఖ్యునిం బిల్చి...నైష. ౧. ౧౨. నీలా. ౧. ౧౨.

(గౌరవపాత్రము)

క. దేవకియును రోహిణియును, రేవతియును రుక్మిణియును బ్రియము లెసఁగ సంభావనలొనర్ప గారా,మై పొలసె బలీంద్రుపౌత్త్రి యదుతతి కెలన్. హరి. ఉ. ౯. ౨౯౯.

గారిత్రము. సం. వి. అ. న. అన్నము. (శబ్ద)

గారు. వి. బొ. ఇది తఱుచుగా స్త్రీసమము లగు నేక వచనాంత దేశ్యశబ్దములకుఁ గొన్నింటికి చివరఁ జేర్పఁబడి పూజ్యత నెఱుఁగించును.

ఉ... కూరిమియల్లు నంపువో, నెట్టిరిపాన మాక్ష నుదయించెనో మానుసనక్త గారికిన్. నైష. ౨. ౪.

గీ. కదిసి నిలుచున్న సౌమిత్రి వదినె గారి, జిలుఁగు నవ్వులు మొగ మెల్ల విలసితాఁగ, నవఁగి పెదగఁ ద్రిలోక మోహనవిలాస, ధాముఁడై మించె సీతాభిరాముఁ డపుడు. ఉ. రా. ౬. ౧౧౯.

ద్వి... మనణయ్యగారు... పండితా. దీక్షా. ౬౦పా.

ఉదా: నాయఁడుగారు, సోమయాజులుగారు.

ఉ. నన్నయభట్టుగారు యజనం బొనరించినచో టజన్మిచె, ట్టున్నది... (చాటువు)

గారుడము. సం. విణ. (అ. ఈ. అ) ౧. గరుడాకారము గలది. (వ్యూహము, మొ.) ౨. గరుడసంబంధమైనది, గరుడుఁడు దేవతగాఁ గలది. (అస్త్రమంత్రాది) వి. అ. పుం. న. ౧. గరుడపచ్చ. ౨. విషమంత్రము. ౩. గరుడాస్త్రము. ౪. గరుడవ్యూహము. ౫. బంగారు. ౬. గరుడపురాణము.

గారుడికుఁడు. సం. వి. అ. పుం. విషవైద్యుఁడు, పాములవాఁడు.

గారుత్మతము. సం. విణ. (అ. ఈ. అ) ౧. గరుడాకారము గలది. (వ్యూహము, మొ.) ౨. గరుడుఁ డధిదేవతగాఁ గలది. (అస్త్రము, మొ.) వి. అ. న. గరుడపచ్చ.

గారె. వి. భక్ష్యవిశేషము, మినుపపప్పు రుబ్బి చేసెడివడ.

సీ. గారెలు బూరెలు చారులు మోరులుఁ గమ్మని మాంసముల్ ఘుమ్మనుచు. ఉ. రా. ౬. ౧౨౨.

మ. కుసుముల్ గారెలు బెల్లమండెఁగలు... రామా. ౨. ౧౧౫.

సా: కడుపు నిండినవానికి గారెలు చేఁదు.

గార్గ్యుఁడు. సం. విణ. (అ. గ్రీ. అ) గర్గునివంశమున పుట్టినవాఁడు.

గార్దభము. సం. వి. అ. పుం. గర్దభము, గాడిద.

గార్ధ్యము. సం. వి. అ. న. పేరాస, తృష్ణ.

గార్ధ్రము. సం. విణ. (అ. ఈ. అ.) గృధ్రసంబంధమైనది. వి. అ. న. బాణము.

గార్భము. సం. విణ. (అ. ఈ. అ) గర్భసంబంధమైనది.

గార్భిణము. సం. విణ. (అ. ఈ. అ.) గర్భిణికి సంబంధించినది. వి. అ. న. ౧. గర్భిణీసమూహము. ౨. సీమంతోన్నయనము, గర్భిణీసంస్కారవిశేషము. (శే. ని.)

గార్హపతము. సం. విణ. (అ. ఈ. అ.) గృహపతి సంబంధమైనది. వి. అ. న. గార్హస్థ్యము, గృహస్థధర్మము.

గార్హపత్యము. సం. వి. అ. పుం-గృహపతితో నిత్యము కూడి యుండునది- అగ్నిహోత్రభేదము, శ్రౌతాగ్నులలో నొకటి. (గార్హపత్యము, ఆహవనీయము, దక్షిణాగ్ని అని శ్రౌతాగ్నులు మూఁడు.) న. గృహపతిత్వము, గార్హస్థ్యము.

గార్హము. సం. విణ. (అ. ఈ. అ) గృహసంబంధమైనది.

గార్హస్థ్యము. సం. వి. అ. న. ౧. గృహస్థాశ్రమము. ౨. గృహస్థుఁడు ప్రతిదినము ననుష్ఠింపవలసిన పంచయజ్ఞములు, మొ.

గాలగాఁడు. వి. (గాలము + కాఁడు.) గాలము వేసి చేఁపలు పట్టువాఁడు.

సీ... పాపనిర్ముక్తుఁడై మతి యోగ మాచరింపఁగ యోగ్యుఁ డగు నరుండు. గీ. మనను పట్టుట ముఖ్యపుటనువు దాని, కామిషము గాలగాని కట్టుల్ల... భార. అను. ౫. ౨౫౬.

గాలనము. సం. వి. అ. న. ౧. వడఁబోయుట. ౨. ద్రవింపఁజేయుట, కరఁగించుట. ౩. శాపము, తిట్టు.

గాలపుఁజువ్వ. వి. (గాలము + జువ్వ) చేఁపలను బట్టుట కుపయోగించుసన్నని పొడుగైన వెదురు. (బ్రౌ)

గాలము=గాలాము. వి. (సం. గాలమ్. క. తు. గాళ.) ౧. చేఁపలను బట్టుటకు ఉక్కుకమ్మితో వంకరగాఁ జేసినసాధనము, బడిశము. (దీని భేదములు:- ఉంటగాలము, గోరుగాలము, మొ.)

సీ... బడిశ మొసఁగు, గాల మంచనఁగను. ఆం. భా. ౧. ౧౫౯.

ఆ. నీళ్లలోని చేఁప నెఱి మాంసమాశకు, గాలమందుఁ జిక్కి కూలు నట్టి, యాశ పుట్టి మనుజుఁ డాఁతిఁ జెడిపోవు... వేమన. ౧. ౫౫.

చ. కలువలవిందు జక్కవలగాలము తమ్ముల కెల్ల వైరి చుక్కలచెలికాఁడు... భా. రా. యు. ౨౬౯౭. (ఇట 'బాధకుఁడు' అని భావము.)

గీ. అనిమిషులగుండెలో గాలము... ఉ. రా. ౧. ౧౯౯.

౨. నూతిలోనిచేఁద మున్నగువవి తీయుట కుపయోగించుసాధనము. (వా)

జ: గాలగాఁడు, గాలపుఁజువ్వ.

గాలము. సం. వి. అ. పుం. ౧. గళనము. ౨. మదనము, 'ఉమ్మెత్త'. న. ౧. ఉమ్మెత్తకాయ. ౨. బడిశము, గాలము. (కే. ని.)

గాలవము. సం. వి. అ. పుం. లొద్దుగు, లోధ్రము.

గాలాము=గాలము.

సీ. వాలాయుగోరు మేల్ గాలాము చేసె నేజేజే హిరణ్యాక్షుశుకమునకు ... గీ. అన్నహార్యశుపర్యుండు... పాండు. ౨. ౧౩౭.

క. చాలఁ గుఱ్ఱంగటిమటుఁగుల, గాలాపుస్వేఁట లాడఁగా దొరకెనబళ్ళీలు దవిఁ దేల్చె నపుడ్యా, పాలెంబున డిగినబక్కబంట్రౌతులనుకా. కుచేల. ౨. ౧౦౮.

గాలి. వి. (క. గాళి. త. కాల్. తు. ఘాళి) ౧. వాయువు.

సీ. కమ్మనిచల్లనిగాలి మెల్లన వీచె హోమానలంబు సెన్నొందె వెలిఁగె. భాగ. ౧౦ పూ. ౧౦౫౦. ఆం. భా. ౩. ౫౩.

౨. మృగాదివేద్యగంధము, పసి.

సీ. ఇది గాలిగనిన మూకవరాహదనుజేంద్రు నైన జుట్టంటిలో నాఁగఁ జాలు. మనుచ. ౪. ౩౧.

(సూకరము) సీ. ఎగుచుకూఁతలు ముట్టె యెత్తి విట్టాలించి గమికిఁ గన్నాకయి గాలి యరయు. మనుచ. ౪. ౪౨.

౩-వాయురూపమున నుండునది-పిశాచము.

క. అన విన వదరకువే యీ, తని కేమియు లేదటంచు దానిపిలువందక, జని వీరుఁ డతనియాకృతిఁ, గని క్రోవం గాలి సోఁకెఁ గావలె ననుచున్. శుక. ౨. ౫౩౯.

సీ. పవనపిశాచము ల్పరఁగు గాలి యనంగ... ఆం. భా. ౩. ౫౩.

౪. పశువులకు తగిలెడివ్యాధివిశేషము. (దీనిభేదములు:- కాలుగాలి, నాలుకగాలి.)

కాలుగాలి=పశువులకు గొరిజలయందు పుండుపడెడివ్యాధి, గాలికుంటు. (వా)

నాలుకగాలి=పశువులకు నాలుకయందు పుండుపడెడివ్యాధి. (దీనినే 'నోటిగాలి' యందురు.)

క. తెలంబు కోద్రవాన్నము, మాలిమితో నేడు మార్లు మంత్రించియు గో, జాలంబులకును బెట్టిన, నాలుకగాల్లంటవంద్రు. ... పశువైద్యశాస్త్రము. ౯౯.

గాలితేరెక్కుమన్నీఁడు=(మలయవాయువు రథముగాఁ గలప్రభువు) మన్మథుఁడు. ఆం. భా. ౧. ౪౫.

గాలిపాట=నేర్చుకొనకుండ వినికివలన వచ్చిన గానము. (వా)

గాలిబ్రతుకు, గాలిజీవనము = స్థిర మైనజీవనోపాయము లేనిబ్రతుకు. (బ్రౌ)

గాలికవణంబు మేపుడు=పవనాశనము, పాము. అచ్చ. రా. యు. ౨౯౩.

జ: గాలిఁబుచ్చు, గాలిఁబోవు, గాలికుంటు, గాలికొమ్ము, గాలిగంగలు, గాలిగాఁడు, గాలిగుడి, గాలిగూఁడు, గాలిగొను, గాలిగోపురము, గాలిగ్రుడ్డు, గాలిచీర, గాలిచూలు, గాలిదిండి, గాలిద్రిమ్మరి, గాలినెచ్చెలి, గాలిపంట, గాలిపటము, గాలిపడగ, గాలిపిశాచము, గాలిబిళ్ల, గాలిమాట, గాలిమెకము, గాలిమేఁతరి, గాలివాన, గాలిశేఁత.

గాలి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. ౧. నింద. (వై. ని.) ౨. శాపము, తిట్టు. (విల్యమ్సు, ఆ. ని.)

గాలించు. స. క్రి. ౧. నీళ్లలో పోసి బియ్యములో నగువానిని రాళ్లు రాకుండ పైకి తీయు. (బ్రౌ) ౨. శోధించు, వెదకు.

సీ...కోటగవఁకు, లారసి బలితంపుఁదేవులు గాలించి...అచ్చ. రా. సుం. ౮.

మ...వీఁక నొక్కట లంకాదినిశాటకోటి నుదధింగాలించి కారించెదన్. భా. రా. సుం. ౧౨౭.

గీ. మేఁక మెడచన్నులకుఁ బాలు మేడిపూలు, లేవు త్రిభువనములను గాలించి చూడ. వేణు. ౮౫.

జ: గాలింపు.

గాలింపు. వి. (√ గాలించు) శోధనము, వడఁబోఁత.

సీ...వడిఁగట్టు గాలింపు కడుగు డేవు. గీ. పలువనఁగ శోధనాభిధ వరఁగుమందు. ఆం. భా. ౨. ౨౫౨.

గాలిఁబుచ్చు. అ. క్రి. (√ గాలిఁబోవు) గాలిఁ బోఁజేయు. (వ్యర్థము చేయు.)

శా. వాలుం గేలున నంటఁ బట్టుకొని జీవం బింత నిస్సారమే, యేలా సాహస మింత క్రూరమతి వై యేకాంత మిక్కానలో, గాలింబుచ్చెదు పౌరుషం బిది విసం గానం గదున్ దోస మీ, బేలుం బెర్మ్యికతంబు చెప్ప నిను సంప్రీతాత్మునిం జేయుదున్. దశకు. ౬. ౬.

గాలిఁబోవు. అ. క్రి. (√ గాలి) ౧. గాలికి కొట్టుకొనిపోవు; నశించు.

గీ. గాలిఁబోయెడువరుగాకుగతిఁ గరంబు, తూలిపోయెడు నెమ్మేనితోడఁ జనుచు, విప్రవర్యుండు కన్నులవిందు గాఁగ, వీక్షణము చేసె రుక్మిణీవిభుపురమ్ము. కుచేల. ౨. ౭.

(చంద్రోపాలంభనము.) సీ. ఎప్పుడు జంకించు పుష్పజాతశింజినిఁ గావరంబునఁ దన్ను గాలిఁబోవ. వరాహ. ౪. ౨౧.

౨. వ్యర్థమగు.

ఉ...వాఁడాయతశక్తి నన్ను నిట నంకిలివెట్టిన నప్డు రామభూనాయకు నాజ్ఞ గైకొనిన నాపని చెల్లక గాలిఁబోవదే. భా. రా. సుం. ౭౧.

గాలికుంటు. వి. (గాలి + కుంటు) పసువులకు గొరిజలయందు పుండుపడెడువ్యాధి. (శ. ర.)

(వ్యవ) వారిగేదెకు గాలికుంటు తగిలినది.

గాలికొమ్ము. వి. (గాలి + కొమ్ము) వాద్యభేదము.

సీ. గాలికొమ్ములు డోళ్లు కైముళ్లు రుంజలు ... మొ. రా. యు. ౩. ౨౬.

గాలిగంగలు. మి. వి. బ. (√ గాలి) పిశాచరూపము గలక్షుద్రస్త్రీదేవతలు.

క. ఆతఁడేఁ దన్నగరిపతి, జాతర పాటించెఁ బహువిసర మనితరసా, ధ్యాతతవాతామయుని, ఘాతావాతిఁ దూల గాలిగంగల కెల్లన్. పాండు. ౩. ౭౩.

గాలిగాఁడు. వి. (గాలి + కాఁడు)- గాలివలె అంతటను దిరుగునది - గాడిద.

చ. ...అనఘుతఁ, గృష్ణజన్మమున నావసుదేవుఁడు మీఁదఁ బెత్తుగాఁ, గనుఁగొని గాలిగానికడకాళ్లకు మ్రొక్కఁడె నాఁడు భాస్క-రా. భా. శ. ౩౮.

సీ... రేవుగుఱ్ఱము గాలిగాఁడు, గాడిద యనఁగను ఖరము రాఁగిలుచుండు... వేంక. ౯౮.

గాలిగుడి. వి. (గాలి + గుడి) సూర్యచంద్రులకుఁ జుట్టు నేర్పడెడుమండలము, పరివేషము. (శ. ర)

గాలిగూఁడు. వి. (గాలి + గూఁడు) గాలికి ఆటు టకై గూఁడువలె ఏర్పఱిచిన వనలకుప్ప. (వా)

గాలిగొను. అ. క్రి. (గాలి + కొను) గాలిచే తడియాఱు.

వ ... తి త్త్రొలిచి గాలిగొన వైచినకుక్కకలిమంబుఁ గనుంగొని... భార. శాం. ౩. ౨౮౫.

గాలిగోపురము. మి. వి. (గాలి + గోపురము) మిక్కిలి యెత్తుగా నుండు దేవాలయపుగోపురము.

గాలిగ్రుడ్డు. విశ. (గాలి + గ్రుడ్డు) ౧. అవివేకి, తెలివిమాలినవాఁడు. (బ్రౌ.) ౨. పేద. అప్ర. (శ.ర.) వి. ౧. గ్రుడ్డువలె ఎండమావులలో గానఁబడుధూమవికారము. ౨. హనుమంతుఁడు. (చి. ని.)

గాలిచీర. వి. (గాలి + చీర) ౧. తెరచాఁప.

సీ. అఖిలభూతదయాపరాయణత్వము లిపికాఁడు వైరాగ్యంబు గాలిచీర. గీ... మురారిచరణరాజీవభక్తి, గౌరవం బను పేరోడ... వరాహ. ౫. ౭౬.

౨. గాలి చొరకుండునట్లు కన్నమునకు కప్పెడు చీర, చోరసాధనవిశేషము.

మత్త. గాలిచీరయు నొల్కి-బూడిద గ్రద్దగోరను గొంకియుఁ, గోలయుఁ వెలుఁగార్చు పుర్వులక్రోవి ముండుబంతియుఁ, మైలమందులకొయ్య గత్తెర మాఱుఁగన్నపుఁగత్తియున్, నీలివిండును వల్లపూఁతయు నేర్పు తోడుగ మ్రుచ్చులుఁ. ద్వా. ౧౦. ౧౧౮.

గాలిచూలు(లి). వి. (గాలి + చూలు) ౧. అగ్ని. ౨. భీముఁడు.

గీ. తుంగమదువున నాడుమాతంగవిభుని, భంగి భవదీయసైన్యంబు బడలువడఁగ, లీల నిస్సంభ్రముం డయి కేలి సలిపె, గాలిచూలప్డు గగనచరాలి వొగడ. భార. భీష్మ. ౨. ౨౨౨.

౩. హనుమంతుఁడు.

ఇశ్లే:- గాలిపట్టి.

సీ... కడిఁదిపులుఁగు, నకుఁ దగినట్టిచందము దీర్చియరుగుచుఁ బంపచేయుప గాలిపట్టిఁ గాంచి. యయా. ౩. ౨౧.

గాలితము. సం. విశ. (అ. ఇ. అ) ౧. వడఁబోయఁబడినది; వస్త్రాదులలో పోసి మెత్తనిది క్రిందికి దిగునట్లు చేయఁబడినది. (పిండి, మొ-ఉదా: వస్త్రగాలితము, మొ.) ౨. కరఁగింపఁబడినది.

గాలిదిండి. వి. (గాలి + తిండి)- పవనాశనము-సర్పము.

గీ. మీలు కప్పలు తాఁబేళ్లు గాలిదిండ్లు, మొసలు లెండ్రులు నెగడులు మొదలు గలుగు, నీరద్రిమ్మరిపసువులు... అచ్చ. రా. యు. ౩.

గాలిద్రిమ్మరి. వి. (గాలి + త్రిమ్మరి)- గాలిరూపమునఁ దిరుగునది-పిశాచము.

సీ. ఏమీ పిశాచంబ యీశ్వరుండే నిన్ను భేదబుద్ధినిఁ బంపఁ బ్రేరకుండు, కాక భూసుర యేను గర్తనే యయ్యాశుననుమతి మ్రింగెద నంటి నిన్ను ...గీ. గాలిద్రిమ్మరి యీశుం డకల్మషుండు, హింసఁ జేయించునే కాల మింతెగాక, యోరి వినరోరి జాలిమాత్రోపజీవి, కాలమని యీశుఁ డని వేఱు గాదు ... శ్రీరం. మా. ౬. ౧౧.

గాలిని. సం. వి. ఈ. (స్త్రీ). (మంత్ర) ముద్రావిశేషము.

గాలినెచ్చెలి. వి. (గాలి+నెచ్చెలి) వాయుసఖుఁడు, అగ్ని. ఆం. సం. దేవ. ౧౫.

గాలిపంట. వి. (గాలి+ పంట) నిర్ణయము లేనిపంట. (శ. ర.)

గాలిపటము. మి. వి. (గాలి+పటము) ౧. పిల్లలు గాలిలో నెగురవేసికొనుటకై కాగితము మున్నగువానితోఁ గట్టినపటము, గాలిపడగ.

మ. అనుదారక్ రఘువీరుఁ డొక్కతతి బాల్యక్రీడ మారీచము, ష్కరుమే నాశుగయుక్తి గాలిపటముంగా వింట నాడింపుచుక్. చంద్రా. ౧. ౨౧. శుక. ౩. ౪౪౭.

౨. బాలక్రీడావిశేషము, గాలిపటముతో ఆడుకొనుఆట.

సీ...దోఁపిళ్లు గాలిపటంబు సరిబేసి పుటచెండు చాకిమూట. హంస. ౩. ౧౪౬.

గాలిపడగ. వి. (గాలి+పడగ) గాలిపటము.

గీ. అలజాలంబు నీటిపై నాడుజాడ, గాలిపడగ యాకసమునఁ గ్రాలుత్రోవ, నిదురలోపలఁ గలఁ దోఁచు నీడ యిదపఁ, గానవచ్చునె యప్పుడ కన్నఁ గాక. ఉ. హరి. ౫.౧౧౦.

గాలిపిశాచము. మి. వి. (గాలి+పిశాచము) గాలిరూపమున నుండుపిశాచము. వేం.పంచ. ౧.౨౪౩.

గాలిబిల్ల. వి. (గాలి+బిల్ల) గాదలు వాఁచెడురోగవిశేషము, గాదబిల్ల. (బ్రౌ, వా)

గాలిమాట. వి. (గాలి+మాట) లోకప్రవాదము, జనశ్రుతి.

సీ. మలయమారుతమైన మెల్లఁగఁ దెచ్చునటన్నఁ గానరా దదియును గాలిమాట. తపతీ.౨.౭౯.

గాలిమెకము. వి. (గాలి+మెకము)-వాయువునకు వాహనమైనమృగము-లేడి, వాతాయువు.

సీ. తడవింట నేయక తటిమి గాలిమెకంబు నును రుతోఁ గొనివచ్చునసమజవము. రా. వి. ౩. ౪౬.

గాలిమేఁతరి. వి. (గాలి+మేఁత+అరి)-వాయువు ఆహారముగాఁ గలది-పవనాశనము, పాము.

సీ. కప్పఁగుత్తుకవాఁడు గాలిమేఁతరియందఁజోటివాఁ డరమెయిజోటివాఁడు. అచ్చ. రా. బాల. ౧౩.

ఇట్లే:- గాలిమేపరి.

సీ. ఘనవృషభేంద్రుండు గాలిమేపరిపిండు వాజిగా భూషణరాజి గాఁగ. చెన్న. ౨. ౧౫౩.

గాలివాన. వి. (గాలి + వాన) గాలితోడివాన, ఝంఝ.

వ...అప్పు డప్పువ్వుఁదోఁట గాటంపుగాలివానచేత నేకీడునుం బొరయకునికి జనులు వెఱఁగందుచుండిరి... కళా. ౪. ౯౩.

గాలివేఁత. వి. (గాలి+వేఁత) ౧. గాలికొట్టుట.

౨. జ్వరభేదము (శ. ర.)

గాలోడితము. సం. వి. అ. న. పరీక్షణము, వాగ్విమర్దనము.

గాలోడితుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) ౧. మత్తుగొన్నవాఁడు, కైపెక్కినవాఁడు. ౨. తెవులుగలవాఁడు. ౩. మూఢుఁడు, తెలివి లేనివాఁడు.

గాలోడ్యము. సం. వి. అ. న. పద్మబీజము.

గాళకుఁడు. విణ. (క. గాళక) ౧. దిట్టఁడు, ధీరుఁడు.

ఉ. గాళకు లాపురిభటశిఖామణు లెక్కటియుక్కుతునక్ లాఖిలతరాళనుల్ చిదిమిపెట్టినబంటులు... విజ. వి. ౧. ౧౦.

౨. ప్రౌఢుఁడు.

ఆ. అనుచు నెల్లవేల్పులను గొల్చి మును కబ్బ, ములను గన్న గాళకులను దలఁచి. నీలా. ౧.౧౧.

ఆ. గోల గాని మిగుల గాళకురాలు గా,దింతి... నీలా. ౩. ౧౦౦.

గాళుచేయు=కాడుచేయు. స. క్రి. (క. గాళు= నాశము, పాడు.) నాశముచేయు, ధ్వంసము చేయు, పాడుచేయు.

సీ. ఆటతిప్పలు ప్రచ్చి పాటబండులు గూల్చి క ట్టువ లన్నియు గాళుచేసి. అచ్చ. రా. సుం. ౯౫.

గావల్గణి. సం. వి. ఇ. పుం-గవల్గణునికొడుకు-సంజయుఁడు. (వాచ)

గావు. వి. (త. కావు.) బలి.

గీ. గొప్పచింబోతుకదుపులఁ గూర్చి నీకు,గావు వెట్టింతుఁ జుమ్మ యోగంగనమ్మ. నీలా. ౧. ౧౧౩.

గావుకేక=(బలి యిచ్చునపుడు వేయుకేక) పెద్ద కేక. (వా)

జ: గావుకొను, గావుపట్టు.

గావుకొను. స. క్రి. (గావు + కొను) బలి పుచ్చుకొను.

చ. గొఱియల మేఁకపోతులను గొమ్ముపొట్టేళ్లను గావుకొందువు... కాళికేశ్వరీ. వీథి. ౯౧.

గావుకోడి. వి. మూలికావిశేషము. (శ. ర, బ్రౌ)

గావుప(వ)ట్టు. స. క్రి. (గావు+పట్టు) ౧. చంపు.

సీ. కడుఁదుకీఁగయుఁ బోలె వడిఁ దోలి కఱచి యీకస్తూరిదుప్పల గావుపట్టు... గీ. అని... వేఁటకాండ్రు, మెచ్చి పొగడుచు మెకముల మీఁద గొలుసు, లులిపి జాగిలముల నుసికొలిపి రపుడు. సారంగ. ౧. ౯౨.

సీ. హోమకుండములు నిర్ధూమధామంబులు గావించి పశువుల గావువట్టి. వరాహ. ౫. ౧౧౫.

౨. నాశముచేయు.

ద్వి. పాదలేదుపురుషార్థముల గావుపట్టి, మదము మాత్సర్యంబు మట్టి మల్లాడి. విష్ణు. పూ. 3 ఆ. (శ. ర.)

వి. గట్టిపట్టు, కార్యము ముగియువఱకు ఒక్కపట్టుగా పట్టినపట్టు. (చి. ని, శ. ర)

గాసటబీసట. వి. సలక్షణముగానిచదువు. (శ. ర.)

ఉ. భాసురభారతార్థములభంగులనిక్క మెఱుంగ నేరమిం,గాసటబీసటే చదివి గాథలు త్రవ్వు తెనుంగువారికిన్, వ్యాసముని ప్రణీతపర రమార్థము తెల్లగఁ జేసినట్టియ, బ్బాపనకల్పులం దలఁతు నాద్యుల నన్నయతిక్కనార్యులన్. నృసిం. పీఠి. ౯.

గాసము. వి. (సం. గ్రాసః.) ఆహారము, తిండి; బత్తెము.

సీ. నల్లదేవరకోలఁ బల్లె లేసినమేటి విసము గాసము గాఁగ మెసఁగుజియ్య. శివధ. 3. ౭౫.

క. మీసము పస మగమూతికి, వాసము పస యిండ్లకల్ల వనితల కెల్లన్, వేసము పస బంట్రౌతుకు, గాసము పస... కవిచౌ. శ. ౯౦. రా. వి. ౫. ౫.

గాసి. వి. (క. తు. గాసి) వ్యథ, వెత.

ఉ... అ,య్యో సరసీరుహాక్షి మదయోగభరంబున నిట్లు ఖిన్నయై, గాసి వహించి యున్నది... శుక. ౧. ౧౨౪.

సీ... వంత గాసి వెతారము కాఱియ వెత,బారి నొగులు నొప్పి బాద నెగులు నొవ్వి వందురు దురపిల్లు కొందలంబు,సలుపు నోవి యనంగఁ జను వ్యథ ... ఆం. భా. ౧. ౧౫౦. రా. వి. ౨. ౭౦.

విశే. ౧. నష్టము, నశించినది, చెడినది.

గీ... బేహార మాడు,టయును గోరక్ష గావించుట యును మొదలు,గాఁగ బ్రతికెడు తెరువులు గాసి గావె. భార. శాం. ౨. ౨౫౫.

గీ. కర్ణశకునిదుశ్శాసనుల్ ఘనులు గాఁగఁ, దలఁచి వారలఁ గొని మమ్ము గెలుచువాఁడ, వై మనంబున శంకింప కట్లు కీడు,చేసి తాపుఁపు దప్పిన గాసి యైతి. భార. శల్య. ౨. ౫౯.

౨. వ్యర్థము, పనికిమాలినది.
చ. ...నీదగుసహాయతఁ గౌరవసేన రూపుమా, పు
టయవలీల నాకు ననుఁ బొల్లుగఁ జేయుట నీ
కుఁ బాడియే, కటకట నాపరాక్రమము గా
సిగఁ జక్రము చేత నంటితే. భార. భీష్మ. ౨.
౧౬౧.
౩. నలఁగినది.
సీ. కమ్రక్రొవ్వేరిసరుల్ గాసియై యసియాడ బలు
కీలుఁ గొప్పులఁ బట్టి యీడ్చి. ఉ. రా. ౪. ౯౩.
జ: గాసించు, గాసిఁబడు, గాసిఁబఱచు, గాసిఁబె
ట్టు, గాసిలు, గాసిసేయు.
గాసించు. స. క్రి. (√గాసి) గాసిలఁజేయు.
(బాధించు, క్లేశపఱుచు)
క. చేసినమే లెఱుఁగుదు రారు, గాసింపరు కుచ్చి
తంపుఁగఱద లెఱుఁగర, త్యాసక్తసౌహృదు
లు స, త్యాసీనులు సురలు వార లపకారకులే.
ఉ. హరి. ౫. ౩౦౧.
ద్వి. గాసించి వీరి నిక్కడ నాకు నేన, చేసేతఁ
బట్టి శిక్షించితి నేని, యీజాడ తన కేల యె
ఱిఁగింప వనుచు, రాజు విన్నను నపరాధంబు
వచ్చు...ద్వి. పరమ. ౪. ౩౩౪ పా. ౭ పం.
గాసిఁబడు. అ. క్రి. (√గాసి) ౧. బాధపడు, దుః
ఖపడు.
సీ. హోమాజ్యగంధోర్మి కుద్వేగ మొందుచుఁ గ్ర
తుధూమములచేత గాసిఁబడుచు. నైష. ౭.
౧౨౩.
క. హా సుకుమార కుమారక, హా సుగుణనిధాన నీ
కు నర్హం బఁటరా, గాసిఁబడఁజేసి మమ్ముఁ,
బాసి చనఁగ నేమి తప్పు పాటిలెఁ జెపుమా.
ఉ. రా. ౭. ౧౮౨.
క. స్త్రీ సంతోషించు తెఱం, గాసపడని మనసు
గలుగునట్టియధముఁ డి, చ్చో సడిఁ గనుఁ జని
యచ్చో, గాసింపబడు జమునిభటులు గాఁటి
యవెట్టఁగ. భార. అశ్వ. ౪. ౨౨౯.

౨. చెడు.
క. ఆసమయమున రహస్యము, గాసింపబడకుండ
బుద్ధిగౌరవమున నా, రాసుతుని బాలచంద్రి
క, చేసన్నలఁ దొలఁగఁ బంచెఁ జెలితోఁ గూ
డన్. దశకు. ౩. ౧౧౭.
గాసిఁబఱు(అ)చు. స. క్రి. (√గాసిఁబడు) గా
సిఁబడఁజేయు.
(పీడించు)
సీ. కవజక్కవల కెక్కు గాంచునీచనుదోయి కలి
కి యేకతమునందు గాసిఁబఱిచె. ఉ. రా. ౪.
౨౨౭.
(బాధపెట్టు)
ప్రగా
సీ. బహుయూపులను మీఱి పర్ణశాలలు దూఱి క
డఁగి మునిస్త్రీల గాసిఁబఱచు. ఉ. హరివం.
౪. ౮౪.
(నాశముచేయు, చెఱుచు.)
వ. ...గడుసరి దానవులు పసిమి గలపసిఁడి కాస
చేసి పడఁద్రోసి గాసింపఁబఱచిన ప్రాసాదంబు
లును...ఉ. హరి. ౧. ౫౩. (వీరేశ. పా.)
గాసిఁబెట్టు. స. క్రి. (√గాసి) ౧. దుఃఖపెట్టు,
శ్రమపెట్టు, బాధపెట్టు.
క. ఆసభ నమ్మెయి నీదు, శ్వాసనుఁ డపహ్నుతుపు
త్రసతిఁ గ్రూరాత్ముం, డై సంకలేక పెద్దయు,
గాసింబెట్టంగ ...భార. స్త్రీ. ౨. ౫౬.
క. ఆపాసల వచ్చితి నను, గాసింబెట్టి యది యడ
విఁ గలసెను మృగయా, వ్యాసక్తుఁడు వగచు వ్ద
న, యేసినమృగ మనఘ తప్పి యేఁగుటకుఁ గ
డున్. భార. శాం. ౩. ౧౫౩.
సీ. వేల్పుఁగన్నియల నేవేళ దేశీయంపుబిట్టుఁజేఁ
తల గాసిఁబెట్టువారు. వరస. ౫. ౯౦.
౨. ధ్వంసముచేయు, చెడఁగొట్టు, చెఱుచు.
గీ. ...ఏకాంత మంతయు గాసిఁబెట్టఁ, గడఁగి...
దశకు. ౬. ౮౨.

గాసిలు(ల్లు). అ. క్రి. (√గాసి) ౧. శ్రమపడు, ఆయాసపడు; కష్టపడు, బాధపడు.

ఉ. గాసిలనీక రాసుతులఁ గౌశికుఁ డాఁకలి నీరువట్టువా,యాసము లేనిమంత్రము... కృప చేసి కృతార్థులఁ జేసె నెంతయున్. రామా. ౪. ౭౮.

ఉ. ఈసునఁ బుట్టి డెందమున హెచ్చినశోకద వానలంబుచే,గాసిలి యేడ్చెఁ బ్రాణవిభుకట్టెదుటన్ లలితాంగి...పారి.౧. ౧౩౩. (ఇట 'తప్తమగు'అని భావము.)

క. వాసవనందనుఁ డెంతయు, గాసిలి యున్నాఁడు మనలఁ గని యించుకయుం, దా సైరణ సేయఁడు...భార. విరా. ౪. ౭౩౦.

౨. క్షీణమగు, తగ్గు.

చ...నామనంబునఁ గడింది భయంబు జనించె దక్షిణాం,గనికరముల్ చలించె ధృతి గాసిలెమే వవళత్వ మొందె...ఉ. రా. ౬. ౭౩౬.

౩. కోపమొందు.

ఉ...అంతకు మున్నడి ద్రవ్వి మీరెదన్, గాసిలియుండుయాదవనికాయము సైఁపదు రాజనూయమున్. ఉ. హరి. ౪. ౧౭౮.

ఉ. ఆసమయంబునన్ మనసిజారి లలాటతటీనటీభవ,ద్భూరిసముద్గ్రుఁడై తనసుతుం గడకన్నులు జేవురింపఁగా, గాసిలి చూచి వీఁడు సురకాంతల నాసభలోన నెత్తులం, జేసెఁ దనూవిలాసములచే నని భీషణభావనార్భటిన్. వరాహ. ౬. ౫౮. వి. పు. ౭. ౭౪౩.

గాసి(చే)సేయు. స. క్రి.(గాసి+చేయు)౧. బాధపెట్టు.

ఉ. భంగముతోడ నున్న వనుఁ బంపు విరాటుని మీఁద భూమికిం, జెంగట నుండు నావయినదీతపుటూళ్లలు సంతతంబు వా,నిం గడు గాసి సేయునతనిం జెఱుపన్ దటి యయ్యె...భార. విరా. ౩. ౧౧౯.

శ్లో. రాష్ట్రం మమాసకృద్రాజన్ రాజ్ఞా మాత్స్యేన బాధితమ్. సం. భార. విరా. ౩౨. ౩౭.

గీ. పదియు నొక్కండ్ర రుద్రులఁ బాఱవిడిచె, గాసిచేయక కాకోలకంఠుపట్టి, తండ్రి పేరివా రగుట చిత్తమునఁ దలఁచి. కాశీ. ౭.౧౫౯.

౨. ధ్వంసముచేయు, పాడుచేయు.

చ...సమస్తభూజముల్, బలువిడి గాసిచేసి బహుభంగుల నిట్టులు ద్రుళ్లు చున్నడన్. భా. రా. సుం. ౫౪౦.

చ. వననిధి దాఁటి లంకయును వానివనంబును గాసిచేసి నం,దనుఁ డగఁ జూచి వచ్చినవిధం బదియుబ్బుల చేతఁ దీరునే, జనకజఁ గాంతుమే యసమసాహసుఁ డితఁడు లేక తక్కినన్. నిర్వ. ౭. ౧౩౨.

గాహనము. సం. వి. అ. న. ౧. స్నానము, మునుఁగుట. ౨. చొచ్చుట.

గాహమానుఁడు. సం. విణ. (అ.ఆ.అ.) ౧. ప్రవేశించుచున్నవాఁడు.

శ్లో. బ్రహ్మావర్తం జనపద మథ చ్ఛాయయా గాహమానః. మేఘ. ౧. ౪౮.

౨. స్నానము చేయుచున్నవాఁడు.

గాహము. సం. విణ. (అ. ఆ.అ.) ౧. మునుఁగునది, క్రుంకునది. ౨. చొచ్చునది. వి. అ. పుం. ౧. అవగాహనము, మునుక. ౨. ప్రవేశము, చొచ్చుట.

గాహిత. సం. విణ. (ఋ. త్రీ. ఋ.) ౧. మునుఁగువాఁడు, స్నానము చేయువాఁడు. ౨. చొచ్చువాఁడు.

గాహితము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. ప్రవేశింపఁబడినది. (నద్యాది) ౨. నిమగ్నము, మునిఁగినది.

గి

గి=గీ. అవ.నిందయందు ఆమ్రేడితశబ్దముయొక్క ఆద్యక్షరమునకు వచ్చెడియాదేశము.

చ. హరి గిరి వహ్ని గిహ్ని మతి యంతకు గింతకు
దైత్యు గీత్యు వార్వరు గిరు గాడ్పు గీడ్పు
ధనవల్లభు గిల్లభు ... భా. రా. యు. ౯౦౪.
క...నీవు గినిసిన, వరముల గిరములను బ్రదుకు
వారే కుమతుల్. ఉ. హరి. ౪. ౧౦౭.

గింగురు. వి. ౧. వింటినారినుండి బాణము వెడలుట మున్నగువానియందగుధ్వనికి అనుకరణము.
ద్వి. కోదమునాగముఁ బోనికోల మిణ్గురులు, పెద
రంగ దొనఁదీసి శింజినిఁ దొడిగి, తెగ గింగు
రనఁ బాపి దృష్టి సంధించి, తెగ నేయుటయు
...ద్వి. హరిశ్చ. పూ. ౭౧౫.
౨. పెద్దధ్వని వినునప్పుడు చెవులలోఁ గలుగుధ్వనికి అనుకరణము.
ఉదా: అరోద వినఁగానే నాచెవులు గింగురుమన్నవి.

గింజ. వి. బీజము, విత్తు.
ఉ...గుమ్మడిగింజ తెఱంగు...ఆము. ౫. ౯౦.
సీ. పీడెంపులు కెంపు విరిసి వెన్నెలగాయ వరి
గింజ నొకటఁ బల్వరుసఁ దోమ. ఆము. ౧.౬౦.
ఆం. భా. ౨. ౩౯.

గింజు. స. క్రి. విదిలించు, చిమ్ము.
ద్వి. జయకాముఁ డలుఁగులు జళిపించి చిమ్ము, క్రి
యఁ గరచరణముల్ గింజి యాడుచును. అ.
మ. క. ౧. ౨వ పా. ౨౦ పం.
జ: గింజుకొను.

గింజుకొను. స. క్రి. (√గింజు)-కాళ్లు-విదిలించు, చిమ్ము.
శా...మీఁజేతులం గమ్ములిం, పారం దోముచుఁ
జేవఁ బూని పిఱుఁ దొయ్య స్నీఁది కల్లార్చు
చుఁగా, శ్రీరమ్యాం ఘ్రియుగంబు గింజుకొను
చుం జెల్వంబు రెట్టింపఁగన్. హరి. పూ. ౫.
౧౭౦.
వ...అక్కాంచనవహంసంబు ...ఎగయ నుంకించు
చుఁ జంచుపుటంబునఁ బాణిపల్లవంబులు గఱ
చుచుఁ జరణంబులు గింజుకొనుచు...నై ష.౧.
౧౧౧.
అ. క్రి. కాళ్లు చేతులు విదిలించుకొను, గిజగిజలాడు; శ్రమపడు.
వ. చండికానసముద్దండశపాశంబునం దగులుపడి గిం
జుకొనుచును శాశములు వన్నినవబలం బడి త
న్నుకొనుచున్నఁ బోతులకరణి నుండిరి...వరా
హ. ౧౧. ౧౦౫.
(వ్యవ) వాఁడు ఎంత గింజుకొన్నను చను వంట లేదు.

గింటెన. వి. దింటెన 1.
సీ...గింటెన యనఁగను దింటెన యన, గిరికర్ణి చె
లువొందు...ఆం. భా. ౨. ౫౬.

గింటెము=గంటెము. (క. త. గింట.) జమిలిపోఁగు నేతబట్ట, రెంటెము.
గీ. మడతపసిమిడిగింటెముల్ మంజిడిజిగి, దోమ
తెరమంచములు హంసతూలు జవాజి,యగలుసి
రులు చిన్నెలు గాఁగ నతఁడు గడపెఁ, జలి
నెలలు తద్వ్యభూపచశరణుఁ డగుచు. కళా.
౭. ౧౯౧.
విశే. దట్టమైనది, సాంద్రము; అధికము.
సీ. వసిఁడిగింటెంపుపుప్పటికప్పు లోహళోహళా
కమ్ముఁగస్తురితిలకమ్ము బళిర. వాల్మీకి.౩.౧౫౧.
సీ. రింగులువాఱ గైరికపుగింటెంపుఁబచ్చడము గ
ట్టి ప్రదేశమునఁ గట్టి. వరాహ. ౬. ౪౦.
ఉ. గంటని ప్రేమ మేను పులకించెఁ గిరీటికిఁ బూ
లాసంగి వాల్గంటి గిఱుక్కునం దిరుగఁ గమ్మ
నికస్తురితావి గ్రమ్ముకో, గింటెపుగబ్బిగుబ్బల
జిగిన్ వెలిఁజిమ్ము రొమూజిల్గుఁబ, యాంటచె
అం గొంకింత దనయంగముపై నటు సోఁకినంత
టన్. విజ. వి. ౨. ౧౩౪.

గిండి. వి. (సం. కుండీ. క. త. గిండి) భృంగారము, సన్నని మెడ గలపాత్ర. (చెంబు, జారీ, మొ.)

గీ...భృంగారు గిండి నాఁ జను ... ఆం. భా. ౨. ౧౮౩.

సీ. గొడుగు పావలు కేలఁ గొని నాగ్నజితి యుం డ జలములగిండి లక్షణ వహింప. ప్రభా. ౨. ౧౫.

సీ. తళుకుబంగరుగిండ్లు దులకించువిరిచెండ్లు నడఁ గించుపాలిండ్ల నమరుదాని. ఉ. రా. ౨. ౨౬౬.

(వ్యాసునివర్ణన.) గీ. కేల మున్నీటిక్రొన్నీటిగిం డివాని. చంద్ర. ౩. ౨౧.

సీ. నీరధీశ్వరుఁడు వన్నీటిగిండి ధరింప మృగవా హనుఁడు తాళవృంత మూన. దశా. ౨. ౧౨౮.

గిందుకము. సం. వి. అ. పుం. క్రీడాకందుకము, ఆటబంతి. (వాచ, విల్యమ్సు.)

గిచ్చు. స. క్రి. ౧. గీచు. (శ. ర, బ్రౌ) ౨. (గోళ్ళ తో) గిల్లు. (వా)

గిజగిజ. వి. (క. గిజి) ౧. క్షోభము, కలవరము. (చూ. గిజగిజపడు.) ౨. కాళ్లుచేతులు విదిలించుట యం దగుఅనుకరణము.

ఉదా: వాఁడు మూర్ఛ వచ్చి గిజగిజ తన్నుకొను చున్నాఁడు.

గిజగిజయగు=కలఁత నొందు.

క. గజపదనాదులు గాంచిరి, నిజరక్షితసీమఁ గాల నియమితభృత్య, ప్రజకృతబహువిధబాధల, గిజగిజయగుశూద్రభక్తుఁ గీలితదేహున్. శ్రీ రం. ౩. ౫౨౨.

ద్వి. ఒందంగఁ బాదాగ్ర మూఁది నటింపఁ, గ్రిం దటికూర్మంబు గిజగిజగాఁగ. బస. పు. ౩. ౬౧౦ పం.

జ: గిజగిజకుడుచు, గిజగిజపడు, గిజగిజలాడు.

గిజగిజకుడుచు=గిజగిజలాడు. (గిజగిజ+కుడుచు)

సీ. కదలించి యెత్తఁగాఁ గడు నశక్తుండయి గిజ గిజకుడిచె నశోకయుండు. శుక. ౩. ౭౩.

గిజగిజపడు=గిజగిజలాడు. (గిజగిజ+పడు)

క...చిలుకలు,గిజిగాఁడు బలుపులయు వాఁడు గి జగిజపడుమన్. అధ్య. రా. యు. ౨౧౪. (గి జగిజకొను-శ. ర. పా)

గిజగిజలాడు. అ. క్రి. (గిజగిజలు+ఆడు) క్షోభ పడు, కలవర మొందు.

వ ... ధవళకిరణుకిరణంబులు చుఱుకుమఱుకు వ మర్మంబు లంటిన గజగమన గిజగిజలాడి తా ళఁజాలక మూర్ఛ గ్రమ్మి సొమ్మసిలిన...మృ. వి. ౨. ౭౪.

గిజగిజలాడుకొను=గిజగిజలాడు.

ద్వి. కినుకతోఁ బలికిన గిజగిజలాడుకొనుచు నిం టికి వచ్చి కొంకుచు నుంటి. ద్వి. తి. సా. ౨. ౨౩ పా. ౨౬ పం.

గిజరు=గిజురు. వి. ౧. బీజము, గింజ.

గీ...బీజాఖ్య వరఁగు విత్తు,విత్తనము గింజ గిజ రన...ఆం. భా. ౨. ౩౮.

ఉదా: గిజరువంకాయ.

౨. మామిడిపండు లోనగువానియం దుండుపీచు ము. (శ. ర, బ్రౌ.) ౩. కోడిగ్రుడ్డులోనివచ్చని పదార్థము. (బ్రౌ.)

గిజిగాఁడు=గిజ్జిగాఁడు. వి. (క. గిజు గార.) పక్షి విశేషము.

సీ. గిజిగాఁడు పూరేడు కేర్జంబు పొన్నంగి...

గీ...ఇట్లని పక్షిభేదాఖ్య లలరు...ఆం. భా. ౨. ౯౭.

గీ...ఒకకులాయము ఘటింపఁ,గాని గిజిగాఁడు మాడువు గట్టఁ గలదె. వి. నం. ౧. ౧౩.

ఉ...శృం,గారవనద్రుమాళి గిజిగాఁడులు గూఁ డులఁ జేర్చు...మనుచ. ౧. ౩౬.

గిజిబిజి. వి. సమ్మెటచప్పు దగుఅనుకరణము.

చ. అజునివరంబుకల్మి నిటలాక్షుమహోక్షముఁ దాఁకి గెల్చు ది,గ్గజములమోపు మూఁపుర ముగాఁ గొన నోపు సురాసురాస్త్రముల్,

గిజిబిజిఁ బిప్పిగా నములు గిత్త దద్దియము దా
దృశంపుట, క్కజములు తెరిగిజ్బల ప్రకార
ము లాతఁ డజేయుఁ డెమ్మెయిన్. శకు. ౫. ౭౨.

గిజోరు=గిజేరు. (శ. ర, బ్రౌ)

గిజ్జిగాఁడు=గిజిగాఁడు. వి. పచ్చపిట్ట, బంగారుపిచ్చుక. (శ. ర, బ్రౌ)

గిజ్జో. వి. భక్ష్యవిశేషము.

వ... పచ్చడులుం గిచ్చడులుం బజ్జులుం గిజ్జులున్ వడియంబులుం గడియంబులును...కాశీ. ౭. ౧౯౫. (చి. ని. పా.)

గిట. వి. కృశించుటయం దగుఅనుకరణము. (ఆమ్రేడితరూపము-గిటగిటగిట)

క. పెటపెటపెటఁ గాసె ప్రవి,పటపటపట మనుచు గిరులు పగిలెన్ రగిలెన్, జిటచిటచిట మనుచున్ వని, గిటగిటగిట మనుచు జనము గృశియించె సెగన్. రా. వి. ౫. ౬౯.

గిటక. విశే. పొట్టివాఁడు.

సీ. పొట్టి మొట్టి గిటక పొదిటి పొదడు...తింగణా యనఁగను వామనాఖ్య దనరు... ఆం. భా. ౨. ౧౨౩.

గిటగిట[1]=కిటకిట. వి. ౧. పండ్లుగీఁటుటయం దగు ననుకరణము.

ద్వి. గిటగిటఁ బండ్లను గీఁటి కౌశికుఁడు,చిటచిట మిడుఁగుర్లు చెదర వీక్షించి. ద్వి. హరిశ్చ. పూ. ౧౧౯౩ పం.

౨. (నడుము) వడఁకుటయం దగుననుకరణము. (చూ. గిటగిటమను)

జ: గిటగిటమను.

గిటగిట[2]. విశే. కృశము, సూక్ష్మము. (వృత్తియందు నిగాగమము)

క...కేల్జడ నటి,యింపన్ గిటగిటనికా నొకింత చలింపన్. విజ. వి. ౩. ౭౬.

గీ. మఱియు నయ్యిందుబింబాస్యమందగతియుఁ, గటిభరముపొంకమును గిటగిటనినడుము, మెఱుఁగుఁజెక్కులు వళులు గంభీరనాభి, సొంపుఁ జూపఱ కొకవింతయింపు నొసఁగె. వరమ. ౩. ౧౨౫.

జ: గిటగిటన.

గిటగిటన. విశే. (√గిటగిట[2])౧.అల్పము,హీనము.

వ...మహేంద్రనిషధద్రోణంబులు దరిద్రాణంబులు హేమకూటంబు గిటగిటన తక్కఁజెఱుకొండలం బేర్కొనం గారణం బేమి...కాశీ. ౧. ౧౦౦.

౨. మృదులము, సుకుమారము.

ద్వి. కటకట భార మెక్కడనుండి వచ్చె,గిటగిట నైనయాకీరవాణికిని ... ద్వి. హరిశ్చ. ఉ. ౯౧౯ పం.

౩. కృశము.

వ... ఈబోటి... పుటపాకనికాశం బగుకాఁకం జీకాకుపడి నాఁడునాఁటికి నగుచున్నట్లు గిటగిట నగుచున్నది...ఆము. ౫. ౫౫.

౪. కొంచెము, చాలనిది.

వ...చదువ దొరఁకొనిన నరునకుఁ గాలంబు నాలంబు విఘ్నంబు లఖిలోద్యమఘ్నంబు లందులకు సామగ్రి గిటగిటన కొంతెఱుక నగుమదంబు పుటపుటన...ఆము. ౧. ౭౯. (వ్రాఁతప్రతి పా.)

గిటగిటమను=కిటకిటమను. అ. క్రి. (గిటగిట[1] + అను) వణఁకు.

క. చనుఁగవ వ్రేఁగున గిటగిట, మను నెన్నడు మేమి యగునో యనియెడిశంకన్,గనకపుఁగట్లిడినాఁడో,వనజాసనుఁ డనఁగ వనితవళు లింపెసఁగున్. ప్రభా. ౨. ౯౩.

గిట్ట. వి. ౧. ఖురము, డెక్క.

గీ...గొరిజ డెక్క,గిట్ట యన ఖురనామంబు గేరుచుండు...ఆం. భా. ౨. ౧౬౭.

౨. ఛాణము.

వ...మైందుని జావంచగిట్టల గజా నెనిమిదిః లలఁ గుముదు సైదమ్ముల ... అచ్చ. రా. యు. ౩౬౪.

సీ. చేరి రొక్కినచోటఁ బూరి మెక్కినచోట భయదోక్తి దయశక్తిఁ బరఁగఁ జూపె, గిట్టఁ బూనినచక్కిఁ బుట్ట లానినచక్కి గురుశక్తి యురుభక్తి గుదురుపఱచె...రా. వి. ౫.౧౨.

గిట్టించే[1]. స. క్రి. (√గిట్టు[1]) ౧. చంపు.

దండకము...బల్లట్టివారక్కనుక వెక్కసం బైన పేరుక్కతో నుక్కఁగంబంబునం బుట్టి గిట్టింపవా...అచ్చ. రా. యు. ౧౬౧.

౨. భేదించు.

ద్వి. తనయుఁడు పిన్నని తలపోయ వలదు, కినిసినఁ గొండలు గిట్టింప నోపు. అ.మ.క. ౧. ౩౫ పా. ౨౨ పం.

గిట్టించే[2]. అ. క్రి. (√గిట్టు[2]) గిట్టుబడియగు. (శ. ర—చూ. గిట్టింపు[2].)

గిట్టింపు[1]. వి. (√గిట్టించే1) చావు. (శ. ర.)

గిట్టింపు[2]. వి. (√గిట్టించే[2].) గిట్టుబడి. (శ.ర,వా)

గిట్టు[1]. అ. క్రి. చచ్చు.

ఆ. వీరు కలియుగమున వేయేండ్లలోపలఁ, బుట్టి గిట్టఁ గలరు భూవరేంద్ర. భాగ. ౯. ౬౮౨.

మ. కెడసెం దుప్పులు డింక వేసె నెలుఁగుల్ గిట్టె న్బులుల్ సింగముల్, కడగొట్టెక్...సారంగ. ౧. ౧౦౭.

౨. చెడు, నశించు.

సీ. గుట్టు పోనిచ్చిన గిట్టుఁ బెద్దతికంబు, దుర్వ్యయపరుఁ డైనఁ దొలఁగు మిసిమి. రామలిం. ౪౮.

జ: గిట్టించు[1], గిట్టింపు[1].

గిట్టు[2]. అ. క్రి. ౧. చాలు.

సా. ... గిట్టినచో ఈవని చేయుము. గిట్టని ... నుకొనుము.

౨. అనుకూలమగు; ఇష్టమగు; సరిపడు.

ఉదా: ఆనీళ్లు నాకు గిట్ట లేదు. ఇంగువ నాకు గిట్టదు. మావా రిక్కడకు వచ్చుట మీకు గిట్టదు. మాకును వారికిని గిట్టదు. వారు నాకు గిట్టనివారు.

జ: గిట్టించు[2], గిట్టింపు[2], గిట్టుబడి.

గిట్టుబడి. వి. (గిట్టు[2] + బడి) అమ్మకమునందలి లాభము. (శ. ర.)

గిడస. విశే. పొట్టి, గిటక, వామనము. (బ్రౌ, శ.ర.)

గిడిగిళ్లు. వి. బ. నమస్కారము.

వ...చిత్రకూటమందలి రాఘవునకు గిడిగిళ్లు నందిగ్రామమందలి రాక్షసఘ్నునకు జేజే... ప్రబంధ. ౮౫౦. హంస. ౪. ౨౧౩.

గిడిబిడి. వి. (క. గిడిబిడి.) వాద్యవిశేషము.

వ...తప్పెట గిడిబిడి తుడుము... మొదలైనహృద్యానవద్యవాద్యవిశేషంబులు. హంస.౩. ౨౯.

గీ. వేల్పుగిడిబిళ్లు మొరయఁ గ్రొవ్విరులు గురియ. సుద. ౨. ౭౬.

గిడియ. వి. పటహవిశేషము.

సీ...తమ్మటం బనఁగను దమటం బనంగను దమటాభిధానంబు దనరుచుండుఁ. గీ. దుడు మనంగను దముకు నా గిడియ యనఁగ, నరగజ మనంగఁ దద్భేదనామము లగు. ఆం. భా. ౧. ౧౨౭.

గిడుగు. వి. కాము లేనిగొడుగు, కామ అక్కఱలేని గొడుగు. (శ. ర.)

గిడ్డ. విశే. (క. గిడ్డ.) పొట్టి, వామనుఁడు.

గీ...కుఱుచ తింగణ గిడ్డ గిఱిక గుజ్జు, పొట్టి యన, వామనాఖ్య లౌ...సాం. ని. మాన. ౫.

వి. వామనమూర్తి, విష్ణ్వవతారభేదము.

రగడ. మీను తాఁ జేల్పంది మానిసి[illegible]డీయము దా యు నేలవేల్పును...అచ్చ. రా[illegible]

గిడ్డంగి. వి. (క. త. గిడ్డంగి.) ౧. సరకు లుంచి యస్మైడియిల్లు. ౨. చెఱసాల. (శ. ర.)

గిడ్డజొన్న. వి. చిఱుజొన్న, చిన్నగింజలజొన్న శి. (బ్రౌ).

గిడ్డతనము. వి. పొట్టితనము, వామనత్వము. (బ్రౌ)

గిడ్డి. వి. (సం. గృష్టిః. క. త. గిడ్డి.) పొట్టియావు; ఆవు.

సీ...కేరు వామనగవి గిడ్డి యనఁగ ... ఆం. భా. ౨. ౨౬౩.

ఉ. ఏనిక మోముబూమియు వహించి చరించుచు నుండుకామధు, గ్ధేనువు ధుంది కాశి నిది తెల్లము వేల్పులగిడ్డి కానినాఁ, డీనుసె మోక్షతర్ణకము...కాశీ. ౬. ౬౧.

విణ. గిడ్డ, పొట్టిది.

సీ...ఆవు పొట్టియు గిడ్డి యనఁ జెలంగు ... ఆం. భా. ౩. ౪౬.

గిడ్డు. వి. (క. గిడుగ) శ్యేనవిశేషము.

క...సాళ్వంబులు గ్రిడ్డులు మొదలుగఁ గలవిడివేఁ, టలపులుఁగులు పదనుతో మిటారింపంగన్. యయా. ౧. ౪౦.

గీ. మృగయు లంతటఁ దెచ్చిరి లగుడు గిడ్డు, జాలె జలకట్టె కణుజు వేసడము భైరి...అను డేగ కులము...పి. శకుం. ౧. ౧౧౦.

గిత్త. వి. ఎద్దుపట్టనికోడె, ఆర్షభ్యము; వృషభము.

సీ. గిత్త నా గిబ్బ నాఁ గెరలు నార్షభ్యము ... ఆం. భా. ౨. ౨౬౨.

సీ. గిత్తతత్తడివాఁడు బుత్తిముత్తు లిడంగఁ జాలువాఁ డౌదల జాలువాఁడు. అచ్చ. రా. బాల. ౧౩.

గిద్ద. వి. సోలలో నాలుగవభాగము. (శ. ర, వా.)

గిద్దు. వి. శ్యేనవిశేషము.

...జలకట్టె గిద్దు చెంచడ మన శ్యేనభేదములు... ఆం. భా. ౨. ౯౦.

ద్వి. ఎద్దు లిఱ్ఱులు పిడియేనుఁగు పెద్ద, గిద్దులు డేగలు గోరజంబులును...ప్రభులిం. ౪. ౧౩౧పం. ౧౭ పం. ప్రబంధ. ౧౯౧. కాశీ. ౩. ౪౬.

గినియు. వి. కటభి శి. (బ్రౌ, శ. ర)

గినుమాడు. స. క్రి. (గినుము+ఆడు) వంచించు.

మ. తను నాప్యాయితుఁ జేసి రేపు గృహకృత్యం బు ల్వోనర్పం దొడం, గినతల్లిం గినుమాడి తప్పడుగులం గ్రీడారతిం బోయి ... హరి. పూ. ౫. ౧౯౬. (శ. ర-ప్రయోగాంతరము లేదు. గిలుబాడు ?)

గినుము. వి. వంచన. (శ. ర-చూ. గినుమాడు)

జ: గినుమాడు.

గిన్నె(న్నియ). వి. (త. గిణ్ణి. క. గిణ్ణిల్.) లోహాది పాత్రము.

గీ. పాని యీశానిరై మహోత్సవమునందుఁ, గేల నవచంద్రకాంతపుగిన్నె పూని ... భీమ. ౧. ౧౦౪.

ఆ...పైఁడిగిన్నె...దశా. ౪. ౧౩౭.

సీ. సెరపుగా నూతిగిన్నియల నించినయట్టియరిది కుంకుమ నించినట్లయుండె. కువల. ౫. ౩౭.

క...అగ్గిన్నియ జి,య్యాలకడకుం గొని చనఁగా... వైజ. ౪. ౭౩. ఉ. హరి. ౩. ౭౬.

౨. చషకము, పానపాత్రము.

గీ. గిన్నె యన డబ్బ రనఁ గోర యన్నఁ జషక, ము...ఆం. భా. ౨. ౨౪౪.

గిబ్బ=గిత్త. వి. ౧. ఎద్దు, వృషభము.

ఉ...మదించి ఱంకెలిడుపోటరిగిబ్బల నెక్కి యీ, శానుఁడు వచ్చె...పారి. ౪. ౭౪.

వ...వడి గలగిబ్బలం బూన్చినశకటంబులు...భాగ. ౧౦ పూ. ౨౧౧.

౨. ఎద్దుపట్టనికోడె, ఆర్షభ్యము.

సీ. గిత్త వా గిబ్బ నాఁ గెరలు వార్షభ్యము ... ఆం. భా. ౨. ౨౬౨.

విశే. (ఋషభశబ్దమువలెనే ఉత్తరపదమగునప్పుడు) శ్రేష్ఠవాచకము.

క. చన్నులు జక్కవగిబ్బలు...నీలా. ౧. ౫౫.

సీ. కలిమిగుబ్బెతమిన్న గబ్బిబిబ్బరపుబ్బుగుబ్బలా జక్కవగిబ్బజోడు. దశా. ౧. ౧౬౮.

గిబ్బడాల్దొర=వృషభధ్వజుఁడు, శివుఁడు.

సీ. గిబ్బడాల్దొరగుండు కబ్బంపుఁబ్రోయాలు లిబ్బిగుబ్బెతయబ్బ బొబ్బ మెకము. అచ్చ. రా. యు. ౫౯౨. (గిబ్బడాల్దొరగుండు=కైలాసపర్వతము.)

గిబ్బబాబాజోదు=వృషభవాహనుఁడు, శివుఁడు. అచ్చ. రా. అర. ౫౭.

గిబ్బరాతు = వృషభవాహనుఁడు, ఈశ్వరుఁడు. పార్వ. ౨. ౧౭౫.

గిర. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. వాక్కు. (త్రి. ని.)

గిరక. వి. ౧. నూలిరాట్నము, ఘటయంత్రము. (శ. ర-గిఱక. చి. ని. గిలక. వా)

౨. నూలిరాట్నముయొక్క చక్రము.

సీ. తంతుసంతతిసముత్పాదనయంత్రంబు రాట్నమంచనఁగను రహిఁ కెక్కుఁ,దద్బద్ధసూత్రంబు తగు వడి యంచన గిరక నా భ్రమకంబు వరఁగుచుండు. ఆం. భా. ౨. ౨౯౮. (గిఱక. ప్రాఁత ప్రతిపా.)

గిరగిర. వి. తిరుగుట మొదలగువానియందగుధ్వనికి అనుకరణము.

చ... ప్రచండమండలాగ్రము జళిపించుచుఁ గిరగిర న్దిరుగ న్నెగవైచి పట్టుచుఁ. కళా. ౬. ౧౮.

సీ. బరుల నఖంబుల గిరగిర గోఁకుచుఁ బొరిఁబొరి ఫలములఁ గఱచివైచు.భాగ. ౧౦ ఉ. ౫౮౮. దశా. ౧. ౨౨౫.

గిరణము. సం. వి. అ. న. మ్రింగుట, గిలనము.

గిరదా. వి. (హిం. గిర్దా) గుండ్రనిజుట్టును చుట్టి యుండువెండ్రుకలు. (శ. ర-గిరజా. వా)

గిరవు. వి. ౧. కదువ, తాకట్టు.

సీ. కనుదోయి మెఱుఁగులు కంతుతూపులకడ గిరవుగాఁ బెట్టితే హరిణనయన. విక్ర. ౭. ౬౨.

చ...అరుణంపుబొండ్లములనారికడంబులు వజ్రకుట్టిమం,బగుపథముం జెలంగు భవనావృతశేషితరత్నరత్నకంభ్రగతయసంతతిం బ్రథమభార్యఁ బురిం గిరవుంచె వార్ధి నాఁ. ఆము. ౧. ౫౮.

౨. కానుక, ఉపాయనము.

(కిరాతకన్యావర్ణనము) గీ. హరిణకరిహరిచమరంబు లక్ష్మీకుంభ, మధ్యవాలాకృతులు దెచ్చి మనుపుకొఱకు,భిల్లపతియింట గిరవులు పెట్టె ననఁగ, దృక్కుచవలగ్నచికురచారిమల నొప్పు. వరాహ. ౨. ౧౧౩.

రగడ...కోరి గిరవులువెట్టి కొలుచుజగతీపతులు ...పి. శకుం. ౩. ౨౨౫.

గిరస. విశే. పంద, పిఱికి, సమరభీరువు. (శ. ర.)

గిరాకి. విశే. (హిం. గిరాన్.) వెల యధికమైనది, ప్రియమైనది. (శ. ర.)

గిరాటువేయు. స. క్రి. ఉవ్వు. (శ. ర, వా)

గిరి. సం. విశే. (ఇ) పూజ్యమైనది. వి. ఇ. పుం. ౧. పర్వతము. ౨. నేత్రరోగవిశేషము. ౩. అచ్ఛనగాయ. (వై. ని.) ౪. (గణిత) ఏడుఅనుసంఖ్య. ౫. మేఘము. ౬. పాదరసమందలియొకానొకదోషము. ౭. కొందఱు సన్న్యాసులనామములతుదిని జేర్పఁబడుబిరుదు. (ఉదా: ఆనందగిరి, మొ.) ౮. తంత్రమతానుసారి యగుసన్న్యాసి. ౯. ప్లక్షము, జువ్వి. (కే. ని.) స్త్రీ. మ్రింగుట.

గిరిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. చిట్టెలుక. ౨. వసురాజు భార్య.

గిరికంటకము. సం. వి. అ. పుం-గిరులకు శత్రువు-వజ్రాయుధము. (త్రి. ని.)

గిరికదంబము. సం. వి. అ. పుం. ఒకజాతి కడిమి.

గిరికర్ణి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. దింటెన.

గిరికర్ణిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. భూమి, నేల. (త్రి. ని.) ౨. దింటెన.

గిరిగి(గ్గి)టు. వి. (క. గిరిగటు, గిర్గటు=చక్కని ధ్వని లేనిసంగీతపుఁ బనిముట్టు.) ఒకానొకసంగీతపుఁబనిముట్టు. (బ. ఆమునపుడు వాయించెడుకంచుతాళము అని శ. ర.)

ద్వి. మఱి మును ల్వాంచినమహితోరగంబు, గిరిగిట గాఁ బట్టి క్రియ నాడునాఁడు. పండితా. వాద. ౨౩౯ పొ.

ద్వి. గెడగూడి పసిఁడి గిర్గిటకేళికలను, గడునొప్పుసాన్నలికపురంబువారు. బస. పు. ౨. ౬౩ పం.

ద్వి... పసిఁడిపానంబు, గిరిగిట ల్గాఁ బట్టి కేళికల్ సేయు. (భల్లా. ౨ ఆ. శ. ర)

గిరిజ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. పార్వతి. ౨. పర్వతకదళి, కొండయరఁటి. ౩. మల్లెతీఁగ. ౪. నిమ్నగ, నది. (కే. ని.)

గిరిజము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) కొండయందుఁ బుట్టినది. వి. అ. న. ౧. అభ్రకము. ౨. లోహము, ఇనుము. ౩. శిలాజిత్తు. ౪. గైరికము, కావిఱాయి.

గిరిజామలము. సం. వి. అ. న. అభ్రకము.

గిరిజ్వరము. సం. వి. అ. పుం. ఇంద్రునివజ్రము.

గిరిధరుఁడు. సం. వి. అ. పుం. విష్ణువు, గట్టుతాల్పు.

గిరిధాతువు. సం. వి. ఉ. పుం. గైరికము.

గిరిపుష్పకము. సం. వి. అ. న. శిలాజిత్తు.

గిరిప్రియ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. చమరి, ఆఁడుచమరమృగము. (రా. ని)

గిరిభిత్తు. సం. వి. ద. పుం. ౧. ఇంద్రుఁడు. ౨. వజ్రాయుధము.

గిరిమల్లిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. కుటజము, కొండమల్లె.

గిరిమృత్తు. సం. వి. ద. స్త్రీ. గైరికధాతువు. (త్రి. ని.)

గిరియకము. సం=గిరీయకము.

గిరియాకము. సం=గిరీయకము.

గిరిరాజు. సం. వి. అ. పుం. హిమవంతుఁడు.

గిరివేము. మి. వి. కొండవేము. హంస. ౪. ౧౧.

గిరివ్రజము. సం. వి. అ. న. ఒకపట్టణము. (ఇది మగధదేశమందలిది. జరాసంధుని రాజధాని.)

గిరిశయుఁడు. సం. వి. అ. పుం. శివుఁడు.

గిరిశుఁడు. సం=గిరిశయుఁడు.

గిరిసారము. సం. వి. అ. పుం. ౧. లోహము, ఇనుము. ౨. తగరము. ౩. మలయపర్వతము. (మే. ని.)

గిరిసెను. వి. (సం. శిరీషః) దిరిసెనము, శిరీషము.

సీ... దిరిసెను గిరిసెను దిరిసెన మనఁ, జనును శిరీషాఖ్య... ఆం. భా. ౨. ౪౯.

గిరిస్తని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. భూమి. (వై. ని)

గిరిస్రవ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. నిర్ఝరము, సెలయేఱు.

గిరీయకము. సం. వి. అ. పుం. అచ్చనగాయ, గిరి. (వై. ని)

గిరీశుఁడు. సం. వి. అ. పుం-కైలాసపతి-శివుఁడు.

గిఱిక. విణ. గిటక, పొట్టి. (బ్రౌ, శ. ర.)

జ: గిఱికతాడు.

గిఱికతాడు. వి. దే. (గిఱిక+తాడు) హింతాలము, ఈఁదాడు. (బ్రౌ, శ. ర.)

గిఱి. వి. (క. గిఱి) వలయాకారపురేఖ.

మ...దైత్యేశుఁ డయ్యాటలోఁ, గొనిపోయెన్ గిఱి దాఁటి రాము...భాగ. ౧౦ పూ.౧౩౧.

మ...తనచుట్టు న్గిఱి గీసి నాఁగఁ బరిధిన్ ఖద్యోతుఁ డొప్పె న్దివిన్. పె. ౪కుం. ౩. ౫౦.

జ: గిఱికొను, గిఱికొలుపు, గిఱిపిల్లాఁడి.

గిఱికొ(గొ)ను=గ్రిక్కొను. స.క్రి. (√గిఱి)

౧. చుట్టుకొను, పరివేష్టించు.

గీ...గిఱికొనెను బ్రహ్మఁ బరికొనె గ్రిక్కొనె నన,వెలయు వేష్టించె ననుటకు వేదవేద్య. ఆం. భా. ౩. ౧౧౭.

క. ఉఱక మదీయాంగంబులు,గిఱిగొన శ్లేషయుటయును ... భార. ఉద్యో. ౪. ౩౨౦.

౨. ఆవరించు.

క. అఱవఱ లైనరథంబులు... కూలినకరులున్, గిఱికొనియె న్సమరమేదినీతల మెల్లన్. భార. భీష్మ. ౨. ౨౩౬.

అ. క్రి. ౧. వ్యాపించు,పర్వు.

క. దిక్కులనుండి ధరిత్రిం, గ్రిక్కిఱిసి మహాతమంబు గిఱికొనె...విప్ర. ౩. ౩౦.

చ. మెఱుఁగులు గర్జితంబులును మిక్కిలి సోనయుఁ గల్గుమేఘముల్, గిఱికొన నొప్పునాకసములీల...భార. ద్రో. ౧. ౨౭౮.

౨. ప్రవహించు.

గీ. ఉడుగ కందండ త్రావుచో నురముమీఁద,వఱద లై క్రొత్తనెత్తురు గిఱిగొనంగఁ,గత్తుల నున్నకుణపంబు కఱచి కఱచి, పలలకబళంబు మెసఁగుచు భయదభంగి. హరిశ్చ. ౩. ౯౧.

౩. అధికముగా కలుగు.

క...కేళీవనదర్పనేచ్ఛ గిఱికొన మెలఁగెన్. ఉ. రా. ౪. ౧౪౭.

క. ఈవియుఁ జల్లఁదనంబును, గేవలసౌందర్యగుణము గిఱికొనఁగఁ గళా,భావుకుఁ డై నృసింహ్యాస్థానవల్లభుఁ డమరుఁ బూర్ణచంద్రోపముఁ డై. నరస. ౫. ౧౩.

క. తెఱవ పులకాంకురంబులు, గిఱికొన నవ్వేళఁ జూడ్కికి ముదం బొసఁగెన్...నైష. ౬౬. కై. భా. ౪. ౧౧౯.

౪ స్థిరపడు.

క. ఈలీల నిజపదార్చన, కేళీతత్పరత నతఁడు గిఱికొని యుండన్, నాళీకగేహినీకుచ, పాళీలోలుండు రంగపతి మదిలోనన్. విప్ర. ౨. ౩౪.

గిఱికొలుపు. స. క్రి. (√ గిఱికొను) గిఱికొనఁజేయు.

(క్రమ్ముకొనఁజేయు.)

క. మఱియును శరశలకము మెఱు, గిఱికొలిపిన వృష్టివరుఁడు గినియఁగ లేకే,పఱి యున్నఁ జూచి యార్చుచు, మెఱసిరి నీతనయు లుబ్బు మిగిలి నరేంద్రా. భార. ద్రో. ౩. ౨౭౧.

గిఱిపిల్లాఁడి. వి. (గిఱి + పిల్లాఁడి) స్త్రీలు కాలి మూఁడవవ్రేలను ధరించెడు పిల్లాణి. (శ. ర.)

గిఱుకు. స. క్రి. (త. గిఱుక్కు)౧. అక్షరములు బటువుగా వ్రాయక వంకరటొంకరగా గీయు. (శ. ర-గిలుకు. వా.)౨. (తప్పువ్రాఁతను) తుడుచు. (శ. ర.) వి. తుడుపు. (శ.ర.)

గిఱుక్కు. వి. శీఘ్రముగా మరలుట మొదలగువానియం దగుఅనుకరణము.

చ...గిఱుక్కున న్మరలి వ్రేసె...చంద్రా. ౨. ౧౦౨.

చ...భయ మంది గిఱుక్కున మోముఁ ద్రిప్పుచో...దశా. ౨. ౩౧౫.

సీ. చేరి మాటాడక చెలి గిఱుక్కున నేఁగ మతి చుఱుక్కని చాల వెతలఁ జెంద. శశాం. ౨. ౯౬.

గిఱుపు(ర్పు)=గిలుపు. స. క్రి. ౧. (కను) గీఁటు.

చ...అతఁడుం, దెఱపి యొకింత గాంచి ఘనతీవ్రశరంబున నారిఁ ద్రుంచి క,న్గిఱిపినమాత్ర

లోన వతనిం బటు బాణవతుష్కయుగ్మమే, డ్డైఱఁ దొడి మార్వి గ్రమ్మఱ ఘటించునె డఁ జవడి నేసి యార్చినఁ. భార. విరా. ౫. ౧౪౧.

శా...శ్రీభీమేశ్వరస్వామి నిష్పృత్యూహం బగుసౌహృదంబున హరిబ్రహ్మాదులఁ భ్రూప్ర తా, ప్రత్యుద్బోధనసంజ్ఞ చేసి కను గిర్పం జూగ...భీమ. ౫. ౧౧౨.

౨. కదలించు, చలింపఁజేయు.

ఉ...అనుకేశ్వరుఁ డప్పుడు గాలుఁ జేయులా, వటి రభసంబునం గుముప వక్కడ నిక్కడ నూడఁ జూచి మై, గిఱుపఁగ నవ్వి శక్తి యె ఱఁగించుట నెమ్మదిఁ గోరి వానిమై, నుఱనుఱ నుక్క నొక్క బలనూదనసూనుఁడు ప్ర క్కదాపునఁ. నిర్వ. ౭. ౭౪.

సీ. తురగరూపము దాల్చి తోఁక యల్లార్చుచుఁ గర్ణముల్ గిఱుపుచుఁ గడుఁ జెలంగి, హేషించుచును...మార్క. ౫. ౩౫౯.

౩. దువ్వు, సవరించు.

సీ. హరిమ్రోల వినతాంగుఁ డై యున్నయురగారి యెఱకలు పలుమాఱు గిఱిపి గిఱిపి. నృసిం. ౧. ౫౪.

గిఱ్ఱు. వి. ౧. గుండ్రముగాఁ దిరుగుటయం దగుననుకరణము.

సీ. మరుఁడు వైచినపైఁడిహరువుబొంగరమట్లు బలువిడి గిఱ్ఱున బ్రమరి దిరుగు. మల్హు. ౪. ౬౫.

సీ. కీల్బొమ్మరము జాలె గిఱ్ఱునఁ ద్రిమ్మరుతెఱఁగున... ప్రబంధ. ౧౧౯.

౨=గిఱుక్కు.

గీ. బరులకంఠపాలికై రాయఁబడినతరువు, తునిసి పెల్లున విఱిగి గిఱ్ఱునను మరలి, పక్కనను రెండు తునియలై పడఁగఁ గొట్టె, భీకరం బగు నొకదొడ్డనూకరంబు. చంద్రా. ౨. ౯౨.

జ: గిఱ్ఱుపురుగు.

గిఱ్ఱుపురుగు. వి. (గిఱ్ఱు + పురుగు) చెట్లయం దుండి యొల్లప్పుడు గిఱ్ఱు మని కూయునట్టి యొక పురుగు. (శ. ర.)

గిల. వి. గిలక యున్నగుపానిధ్వని కనుకరణము.

(మా. గిలక, గిలకొట్టు, మొ—ఆమ్రేడితరూపము 'గిలగిల')

ఉ. అలర గళస్థలింగ మపు డాత్మకరంబున నిల్పి వింతగా, గిలగిల నాఁగ గిల్క యొకకేలఁ గదల్పఁగ... చెన్న. ౫. ౧౯౪.

గీ... చలువవలువ, పెళపెళ ల్గిల్కుమట్టెలగిలగి లల్ రహించ రాయంచకడ నిల్చెఁ జంచ లాక్షి. హంస. ౩. ౫౮.

ద్వి. మువ్వల గిలగిల మొఱయ జాడించి, క్రొవ్వన మహ్వాంగుకొమరుపార్శ్వముల. ఆ. మ. క. ౫. ౨౨౧ పా. ౨౭ పం.

గిలగిలలుగ నార్చు=గిలగిలధ్వని వచ్చునట్లు ఆఱఁ బెట్టు, తడిమేమియు లేనియట్లు ఆఱఁబెట్టు.

క. గులిగ లొనరించి నీడఁ, గిలగిలలుగ నార్చి నారికేళపుబుఱ్ఱఁ, జెలువొంద దాఁచి మే హం, బుల ననుపానముల నీయఁ బోవుఁ... (చికి. ౨. చి. ని.)

జ: గిలక, గిలకచెట్టు, గిలకబండి, గిలకసరము, గిలకొట్టు, గిలగిలచెట్టు, గిలగిలలాడు.

గిలక(ల్క). వి. (√గిల. క. గిలకె-కొన్ని ప్రతులలో గిలుకయని ఉ_న్యరూపము కనఁబడుచున్నది.)

౧. గిలగిలమని మ్రోగెడుబాల్యక్రీడాసాధనము.

సీ. జలదేవతాపుత్త్రికలు దాల్ప నిచ్చినగిలకలక్రియఁ జెందొవలు దనర్ప. రాజ. చ. ౨. ౧౫౨.

చ...గిలగిల నాఁగ గిల్క యొకకేలఁ గదల్పఁగ ... చెన్న. ౫. ౧౯౪.

౨. గిలగిలమని మ్రోగెడుఇనుపరేకుబిళ్ల.

గీ. పసిఁడిగిలకలచేర్కుల... కాశీ. ౩. ౧౨.

గీ. గిలక లున్నపెదురు కేలఁ బట్టి... నా. పంచ. ౨. ౭౪.

౩. రేఫముయొక్క రూపాంతరనామము, వలపల గిలక.

గీ. మొదల రేఫాక్షరంబు నాపిదప దాని, జడ్డ
యును గూర్చి యొకటిగాఁ జదువుకొనుచు,
ముందు జడ్డయు వెన రేఫమునకు బదులు, గిల
క విభజించియు లిఖింతు రలఘుమతులు. అ
ప్ప. ౨. ౪౧.

౪. కాలిచీలమండకు వెనుక నుండుభాగము.

(వా) గిలకలలోఁ వాఁపు పుట్టినది.

౫. అంత్రరోగవిశేషము. (వా)

౬. బాలక్రీడావిశేషము.

సీ...గిలకలు చిటికలు కీఁచుబుఱలు...గీ...అక
ట యగచాట్లప్రాంత నై యాడుకొనుచు.
హంస. ౩. ౧౪౬.

గిలకలపండుగ=బడిపిల్లలు నవరాత్రములలో గి
లకలు పట్టుకొని తిరిగెడియుత్సవము.

గిలకచెట్టు. వి. (√గిలక) ఘంటారవకి.

సీ. గిలగిలచెట్టు నా గిలిగింతచెట్టు నా గిలిగిచ్చ
చెట్టన గిలకచెట్టు,టన్న ఘంటారవ యా
ను...ఆం. భా. ౨. ౫౩.

గిలకట. వి. ఒకానొకయోషధి.

సీ. కుండలివ్యాయునుు గుముడును నేలతంగేడు
త్తరేనియు గిలకటయును. (చికి. చి. ని)

గిలకబండి. వి. (√ గిలక) చిన్నచక్రములబండి
(శ. ర.)

గిలకరించే. స. క్రి. ౧. చిలుకు, మథించు.

క. తరువం బెట్టినబానల, పెరువులు మును గిలక
రించి పేర్చినవెన్నల్,నురువు లెగఁగ్రోలి...
హరి. పూ. ౫. ౨౦౩.

సీ. దుగ్ధాబ్ధి గిలకరింతురె నిలింపులు తొల్లి యీ
యాసవముచవి యెఱిఁగిరేని. రుక్మా. ౩. ౨౩౧.

౨. గిలకొట్టు. (శ. ర.)

గిలకసరము. మి. వి. (√గిలక.) స్త్రీలు ధరించెడు
ఆభరణవిశేషము.

ద్వి. కెంపులముక్కఱ గిలకసరంబు, సొంపుతో
వజ్రాలజోడుహారములు. ద్వి. శ. సా. ౧. ౧౩
పా. ౧౪ పం.

గిలకొట్టు. స. క్రి. (గిల+కొట్టు) ౧. కలుపు, రం
గరించు.

ఉ. పాలడలోనఁ బోసి చనుఁబాలు నెయిం గిల
కొట్టి కాళ్లపై,బాలకు నుంచి. సారంగ. ౧.
౪౪. (శ. ర. పా.)

౨. వ్రేళ్లతో చిలుకు.

సీ. కరలించి యమృతంబు గిలకొట్టఁగా రాదె
ముద్దుఁ జూపెడివీరిమోవులందు. పాండు. ౧.
౧౧౭.

౩. వ్రేళ్లతో పుణుకు.

సీ. గిలకొట్టి యట్టె చక్కిలిగిలి యని పెట్టి కిలకొ
ట్టి నవ్వి నవ్వులయఁజేసి. చంద్రా. ౨. ౫.

గిలగిలచెట్టు. వి. (√ గిల) గిలకచెట్టు. ఆం. భా.
౨. ౫౭.

గిలగిలము. సం. వి. అ. పుం. మకరము, మొసలి.
(వాచ)

గిలగిలలాడు. అ. క్రి. (√గిల)క్షోభ నొందు;బా
ధచే తన్నుకొను. (బ్రా, వా.) ఉదా: ఆపిల్లవాఁ
డు అన్నమునకు గిలగిలలాడుచున్నాఁడు. ఆదూ
డ ఆదెబ్బతో గిలగిలలాడి చచ్చినది.

గిలగ్రాహము. సం. వి. అ. పుం. మొసలి. (కల్ప)

గిలనము. సం. వి. అ. న. గిరణము, మ్రింగుట.

గిలము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) మ్రింగునది. వి. అ.
పుం. జంబీరము, నిమ్మకి.

గిలాబ. వి. (హిం. గిలాబ) గచ్చుచేయుట. (శ.ర)

గిలి. వి. (క. త. గిలి.) భయము.

ఉదా: పులి పోయినను గిలి పోలేదు.(బ్రా,శ.ర.)

గిలి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. గిరణము, మ్రింగుట.

గిలిగించే. స. క్రి. గిలిగింత కలదానినిగా చేయు,
గిలిగింతపెట్టు.

చ. వలికిలి సెజ్జమీఁదఁ గడు విప్పుగుకన్నులచా

య లొప్పఁ జెక్కిలి గిలిగించి త్రేతలు వ గింపఁగ నుండుట...హరి. పూ. ౮.౧౩౪.

ఉ. కేకిసకొట్టి యోర్తు గిలిగించిన నొక్కవిలోల నేత్ర లీ, లాకలకంఠకూజితముల న్నగ... చంద్ర. ౪. ౧౭.

జ: గిలిగింత, గిలిగింతచెట్టు.

గిలిగి(ల్లి)ంత. వి. (√గిలిగించు) చక్కిలిగింత.

గీ...ఓసరసిజాక్షి, యేను జెక్కిలి గిలిగింతలిడు టఁ దలఁతె. నైష. ౮. ౮౬.

ఉ. కేరఁగ రాదు నవ్వి గిలిగింతలువెట్టఁగ రాదు చెక్కులం,జీరఁగ రాదు...హంస. ౧. ౯౪.

మ. తనకుం గౌఁగిలి యీ వొకప్పుడును నాథా నీకరస్పర్శనం,బున గిల్గింత లె యంచుఁ బద్మిని కరాంభోజంబున స్పందమం,దనటద్వ్యాయుచ లద్దళాంగుళులు గన్పట్టంగ నవ్వెల్గురా,యని రారా యని పిల్చె నాఁ దగె ద్విరేఫాద్యంత దీర్ఘధ్వనుల్. విజ. వి. ౧. ౧౩౯.

గిలిగింతవాఱు=గిలిగింత పెట్టిన ట్లగు,గులగులమను.

గీ. పాలు వోయించుకొని యాకృపాళుమూర్తి, శూలినాంచారి పాలిండ్ల మూమకములు, పాల చేఁపున గిలిగింతవాఱుటయును, మెత్త మెత్త న నఱచేత నొత్తికొనుచు. హర. ౨. ౯౫.

గిలిగింత(లు)వోవు=గిలిగింత కలది యగు, చలించు.

గీ. ఎదుట జలకేళి గావింపఁ దదఖిలాంగ,ములు నిరీక్షించి గిలిగింతవోవుమనను, నిలువ లేని కతంబున నిర్గమించె,జరమధాతువు శైలని ర్ఘరముపోలె. వరాహ. ౧౧. ౮౧.

వ... అదియు ... గొప్పచనుగుబ్బలు ఱొమ్మునఁ గాఁడిపాఱ బిగియఁ గౌఁగిలించిన వాఁడు... అంతఃకరణంబు గిలిగింతలువోవ నర్హాంత య ర్ధాంతయనుచు నంతకంతకు నింద్రియవికారంబు బలవంతంబై సంధిల్ల. ప్రబోధ. ౩. ౫౧.

గిలిగింతచెట్టు. వి. (√ గిలిగింత.) గిలకచెట్టు.ఆం. భా. ౨. ౫౭.

గిలిగిచ్చెచెట్టు. వి. గిలకచెట్టు. ఆం. భా. ౨. ౫౭.

గిలిగిలి[1]. వి. గిలిగింత.

చ. అలికులవేణి యా ర్తొకనిహస్తముల న్సుఖమజ్జ నాంబువుల్,గలఁతియ యెత్తిపోయ నవి గా ర్చుచు నుండె నతండు దోయిటన్, సెలకొని దానిక్రొమ్మెయిఁగునిద్దపుఁజెక్కులు ముద్దుపె ట్టుకోఁ,గళవులవారిచూపుగిలిగిల్లు మొఱంగఁగ వేళఁ గోరుచున్. నైష. ౬.౧౧౨.

గిలిగిలి[2]. వి. మంచముసకినలధ్వనికి అనుకరణము.

క. ఒకచోటఁ బువ్వుఁబందిరి, యొకచోఁ జప్పర ము దూఁగుటుయ్యెల యొకచో, సకినలగిలి గిలిమంచం,బొకచోఁ గప్పురపుఁబలుఁగుటో వరియొకచోన్. నైష. ౭.౧౪౮.

గిలిగిలించు. స. క్రి.=గిలిగించు. (చూ. గిలిగిలింత.)

జ: గిలిగిలింత.

గిలిగిలింత. వి. (√ గిలిగిలించు.) గిలిగింత.

సీ. లలిఁ గపోలంబులు గిలిగిలింతలువుచ్చి నవ్వింపఁ గలకల నవ్వి నవ్వి. హరి. పూ. ౫.౯౯౦. (గిలిగిలింతలువుచ్చు = గిలిగిలింతలు కలవానిఁగాఁ జేయు.)

గిలితము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) మ్రింగఁబడినది.

గిలుకరించు. అ. క్రి. (√ గిలుకు) మ్రోఁగు.

గీ. కలికిచూపులు వీనులఁ బలుకరింప, సొలపునడ పుల నందియ ల్గిలుకరింప. చంద్రా. ౩. ౯౭. ('గిలకరించు' శ. ర. పా.)

గిలుకు(ల్కు). వి. ౧. మట్టెలు మొదలగువానిధ్వనికి అనుకరణము.

మ. చరణాబ్జంబుల గిల్కుమట్టెలరొదల్ సంధిల్ల ...చం. రా. ౫. ౩౬.

వ...గిలుకుటందియరవళితో ... ఉ. రా. ౫. ౨౪౮.

సీ...గిలుకుమువ్వలకోలఁ గేలఁ బట్టి...హర. ౫. ౫౫.

సీ. గిల్కుగిల్కన మ్రోయుకింకిణీగుచ్ఛంబు తాళమానంబుతో మేళవింప. క్రీడా. ౧౩౬.

౨. ధ్వని.

సీ. అంతరాంతరములం దస్థిబృందంబులు పెళపెళమనియెడుగిలుకు లెసఁగ. భీమ. ౪. ౧౩౭.

జ: గిలుకరించు.

గిలుపు. స. క్రి=గిలుపు.

(-కన్ను-గీటు.)

వ...కన్నియ మెఱుంగి యచ్చెలులు విభునకుం గన్ను గిలిపి యొండొరు లొక్కొక నెపంబునం జనిరి...రామా. ౪. ౧౫౬. (శ. ర. పా) అప్ప. ౪. ౪౨౧.

(ఆడించు)

ద్వి. మోఁకాళ్లు దొడలును ముడివఱ్చుకొనుచుఁ, గూఁకటి గిలుపుచుఁ గొక్కరించుచును. పండితా. పర్వ. ౩౭౧.

గిలుబా(ల్బా)డు. స. క్రి. (గిలుబు+ఆడు) ౧. అపహరించు.

సీ. ఇందు గీపినరీతి నించుకించుక చేరి గిలుబాడుఁ దల్లిపైఁ గలపసిండి. పాండు. ౩. ౧౬.

సీ. గేదంగివాసనల్ గిలుబాడి నునుసురపొన్నపువ్వులవలపులు గ్రహించి. గీ. చలువ తెమ్మెర యమ్మేటి శ్రమము మాన్చె. ఉ. రా. ౪. ౧౬౭.

ఉ. వేడుకతో విమర్దకుఁడు విశ్వసనీయుఁ డనంగఁ జాలి తా, నీడయుఁ బోలెఁ దోఁ దిరిగి నెయ్యముకల్మి విధంబు దెల్పఁగా, నీడగుమాటలం బనుల నిచ్చలు నిచ్చకు వచ్చుభంగి గి,ల్బాడి తదంతరంగము బయల్పడ మాకెత్తిఁగించు నిచ్చలుఁ౯. దశకు. ౬. ౨౬. (గ్రహించు అని భావము.)

౨. వంచించు.

ద్వి. వనజాక్షి యొక్కతి మనసుఁ బంపుదును, జని మనోహరునితోడను రమియింపఁ,దను గిలుబాడెఁ గదా మనం బనుచు, నెనయ నపుంసకం బిల మనశ్శబ్దు, మనినపాణినిసూత్ర మాలినేయుమను, వనిత గోపించుచు వచ్చె నమ్మనను. పండితా. దీక్షా. ౭౭ పా.

౩. ఏఱు, ఎన్ను.

సీ కేసరి ధూమ్రాక్షు గిలుబాడుకొనె వానరేశ్వరుండు ప్రహస్తు నేఱికొనియె. రామా. ౭. ౨౦౦.

గిలుబు. స. క్రి. అపహరించు.

సీ. మేటిజూదరి యన వాటమూతిపుటమై నాడుచుండుదు నే నహర్నిశంబు...గీ. తలఁపుగతి వచ్చుఁ గోరినదాయ మనఁగ, శకునిజూదంబు దీనియచ్చో కో యనంగ, గెలుపు నాయది కానొడ్డు గిలుబ నేర్చి, యెల్లపిడికిళ్ల విడిపించియేన కొందు. ద్వా. ౧౦. ౧౦౦. చంద్రా. ౫. ౧౦౪.

౨. దొంగతనము, చౌర్యము.

సీ. పరఁగుఁ దెక్కలి యన బందిపోటనఁగను గిలుబనఁగాను లంకింపు నాఁగ, దాఁపర మనఁగను...చౌర్యంబు...ఆం. భా. ౨. ౨౯౨.

జ: గిలుబాడు, గిలుబుకొను, గిలుబుచేయు.

గిలుబుకొను. స. క్రి. (గిలుబు + కొను) కొంగిలించు.

రగడ. గురివెంద నదె గిలుబుకొనియెఁ బయ్యెర దొంగ. మనుచ. ౩. ౧౦౪.

సీ. తనుఁ జూడ వచ్చినఁ గనికరంబును లేక కలసొమ్ము లెల్లను గిలుబుకొనుట. రామ. ౩౬౬.

గిలుబుచేయు. స. క్రి. (గిలుబు+చేయు.) అపహరించు.

సీ. తలిదండ్రులకు సమ్మతంబుగా నతిథిసత్క్రియ యటంచు నొకింత గిలుబుచేయు. నిరం. ౨. ౨౬

సీ...కృతవీర్యునర్థంబు గిలుబుచేసి, కొని దాఁచి యున్నవా రని భార్గవుల నెల్లఁ బలికిన...

భార. ఆది. ౭. ౧౩౭. (శ. ర. ప్రాఁత ప్రతి తుల. పా.)

గిల్ల. విశే. మెల్ల, కంటి కడకు ఒఱిగినది, కేకరము. (చూ. గిల్లకన్ను, మొ.)
జ: గిల్లకన్ను, గిల్లచూపు.

గిల్లకన్ను. వి. జా. (గిల్ల+కన్ను.) మెల్లకన్ను.
సీ. వింతవానిఁ గటాక్షవీక్షణంబునఁ జూచుకొసల యొప్పి వహించు గిల్లకన్ను. కాశీ. ౨. ౮౦.
శ్లో. కటాక్షయతి వా న్యం వై కేకరాక్షీతు సా భవేత్. సం. కాశీ.

గిల్లచూపు. వి. (గిల్ల+చూపు.) మెల్లచూపు.
ద్వి. పిల్లికన్నులు బల్ల పెరిఁగినకడుపు, గిల్లచూపులుఁ జాల గిఱికొన్న బొమ్మ. నవనాథ. ౩. ౧౦౭ పా. ౧౯ పం.

గిల్లు. స. క్రి. ౧. (గోళ్లతో) త్రుంచు.
సీ. పెనువ్రేలికొనగోర బిసరుహాసనుమోముఁ గెందమ్మివిరివోలె గిల్లినాఁడు. భీమ. ౧. ౧౧౦.
రగడ. కొమ్మ వేగిర మేటికే కొనగోర గోరఁటవిరులు గిల్లుము. పారి. ౪. ౧౬.
చ... గోరు మోపి గ్రిల్లనిచిగురాకు లాలితవిలాసనికేతన మాలతాంగి దా, ననుభవకర్త యేఘనుఁడో యావిధియత్న మెఱుంగనయ్యెదన్. పి. శకుం. ౨. ౧౫౮.
౨. (నఖములతో) క్షతముచేయు, గిచ్చు.
క. అనుచుఁ దనూజుల నిద్దఱఁ, గొనగోటం గిల్లి వారు కో యని యేడ్వన్. శుక. ౨. ౨౫౭.
వి. నఖక్షతము. (శ. ర.)
జ: గిల్లుడు.

గిల్లుడు=గిల్లు. వి. (√ గిల్లు.) నఖక్షతము. (శ.ర.)

గివులు. స. క్రి. గీఱు.
గీ. వడలుబీఱెండకును శరద్వృక్షము డిగి, వార్షికమె యొక్క త్రోటి నిర్వ్యంకపక్షులను గివులుచు వెట్టిచూపుల నురంబు, శాలఁకులు గనుంగొనుచుఁ గానఁ గేకు లుండె. ఆము. ౪. ౧౮౧. (శ. ర. పా. 'నివురు' ముద్రి. పా.)

గిసుకు. వి. తుమ్ముటయందగు అనుకరణము.
ద్వి. భసితంబుఁ బూయంగ గిసుకునఁ దుమ్మ, నా వేమవిభుఁడు శతాయుష్య మనుచు. పండితా. పురా. ౧౬౮ పా.

గీ

గీ[1]=గి. అవ. నిందయందు దీర్ఘాది యైనయామ్రేడితశబ్దముయొక్క ఆద్యక్షరమునకు వచ్చెడియాదేశము.
చ... అంతకు గింతకు దైత్యు గీత్యు... భా. రా. యు. ౯౦౪.
మ... ఇంకన్ సాత్యకిన్ గీత్యకిన్... ఉ. హరి. ౪. ౧౩౭.

గీ[2]. వి. ఘంటాధ్వనికి అనుకరణము.
ఉ... వరించి రా, భామిను లందఱున్ గుసుమబాణుఁడు గీ యని ఘంట వ్రేయఁగాన్. భాగ. ౯. ౧౭౭.

గీఃపతి. సం. వి. ఇ. పుం. ౧. బృహస్పతి. ౨. చదువరి, పండితుఁడు.

గీంద్రు. వి. పెద్దచప్పుడు వినుటవలన చెవులలో కలిగెడుధ్వనికి అనుకరణము,
గీంద్రుమను=గింగురుమను.
క. వినువక చను సెమకొడున, వృసిపాపఁడు తల్లి దాపుఁ బాయుటఁ గడు వెక్కసపడుచు సారెసారెకు, ననుపును రై చెవులు గీంద్రుమన వాపోయెన్. వేం. పంచ. ౪. ౪౩౩.

గీఁక. వి. (సం. ఘీంకారః.) బృంహితము, ఏనుఁగు ఘీంకారము.
క. గజము మద ముడిగి తిరుగుచు, గుజగుజనై గీఁక పెట్టఁ గులిశము సేలన్, భజన చెడి విడిచె నింద్రుఁడు... భాగ. ౬. ౪౦౭.
గీ... గీఁక, యనఁగ ఘీంకారనామధేయంబు చెలఁగు... ఆం. భా. ౨. ౧౯౪.

జ: గీపెట్టు.

గీఁకు. స. క్రి. గోరు మొదలగువానితో గీచు.

ద్వి. కొదమసింగములను గోరి తుండముల, మద
మున నొయ్యనఁ బుడుకుచేసుఁగులు, వానిచె
క్కులతీఁట వక్రనఖాళిఁ,బూని గీఁకుచు ను
న్నపులులును...ద్వి.పారిజా. పూ. ౭౮౧ పం.

గీఁటు. స. క్రి. ౧. (పండ్లు) కొఱుకు, డీఁటు.

ద్వి. గిటగిటఁ బండ్లను గీఁటి కాశికుఁడు, చిటచిట
మిడుఁగుర్లు చెదర వీక్షించి. ద్వి. పారిజా.
పూ. ౧౧౭౩ పం.

చ...గిటగిటఁ గోఱ లుద్దవిడి గీఁటుచు రొప్పుచుఁ
గొప్పరించుచుఁ, గిటిగణ మేఁగుదేర ...
ద్వా. ౭. ౭౬. వరాహ. ౨. ౧౩౨.

౨. (కన్ను) గిఱుపు, గిలుపు.

క. మును దక్షుఁ డభవుఁ బలుకఁగఁ, గనుగీఁటిన
భగునిఁ బట్టి కన్నులు పెకలించెను నందీశ్వ
రుఁడు...భాగ. ౪. ౧౧౯. ఉ.హరి.౫.౫౯.

౩. చిమ్ము.

క...కంటినీరు గీఁటి యతనిపై, ధూళి వెసఁ దు
డిచి...వాసిష్ఠ. ౪. ౪౦.

౪. మీటు.

చ...లేజవరాలు చెక్కు గీఁటిన వస వల్చు బా
లకుఁడు డెందమునం గలఁగంగ నేర్చునే. సై
ప. ౧. ౧౭.

చ. తనమృదుగీతికాపరిణతధ్వనిపై ఖరిఁ బల్కు
మంచు మిం,చినరహిఁ జేతివీణియకుఁ జెక్కు
లు గీఁటుచు నేర్పుచున్నదో, యన నఖరాం
కురంబుల నయమ్మునఁ దంత్రులు మీటి గాన
మిం,పొనరఁగఁ జేయువాణి ప్రతిభోన్నతుఁ
జేయుతఁ గృష్ణరాయనిన్. పారి. పీఠి. ౫.

ఉ...కుమారుని మక్కువ మీఱ నేడ్పు రాఁ,జె
క్కులు గీఁటి యెత్తి యెదఁజేరిచి ముచ్చటఁ
దీఱునట్లుగా, నక్కట ముద్దులాడ వలదా
...సారంగ. ౧. ౧౧.

౫. చీల్చు.

చ...ధరిత్రి కొమ్మునం, దలవడ మాటి రక్కసు
నియంగము గీఁటి బలీంద్రునిన్ రసా,తలము
న మాటి...దా. శ. ౩౩.

వెడల(ఁగ)గీఁటు=వెడలఁగొట్టు, తఱిమివేయు.

క. ఏటికి నీరాచరికం, బాఁటది మొఱపెట్టఁ బసు
వు లాతురపడ నో,యాఁటదని లేచి దొంగ
ల, గీఁటవు వెడలంగ నవముక్రియ నుండె ది
డే. భాగ. ౯. ౪౦౯.

గీఁత. వి. (√ గీయు) ౧. రేఖ, గీటు. (శ.ర.) ౨.
గీయుట (చూ. గీఁతకత్తి, మొ.)

గీఁతకట్టె(ట్టియ). వి. (గీఁత+కట్టె) వడ్లవాఁడు
నాములు తీర్చుటకై ఉపయోగించుపనిముట్టు,క
త్తికాను. (శ. ర, బ్రా.)

గీఁతకత్తి. వి. (√ గీఁత) గీఁతగీసెడికత్తి, ఈండ్ర
వానికత్తి. చెన్న. ౫. ౨౫౨.

గీచే=గీయు. (శ. ర)

మ. కనకాంగీమణి కంచు గీచినగతిన్ గంఠంబు
మీఱన్ జటాం, తనిరూఢశ్రుతిపాఠ మొం
దినపులస్త్యబ్రహ్మవేదధ్వనిన్,విని...ఉ.రా.
౧. ౧౭౦.

గిజా. వి. పీఁకులాట. (బ్రా)

జ: గిజాపోరు.

గిజాపోరు. అ. క్రి. (గిజా + పోరు) ౧. విరామము
లేకుండ జగడమాడు.

సీ. కీలుగంటిది యేల పోలఁగా నునుఁగొప్ప గి
ల్కొల్పుకొమ్మంచు గిజాపోరు ... శుక. ౨.
౪౫౬.

౨. మిక్కిలి మారము చేయు.

గీ. శిశువులు...చిఱుదిండి గని యిది తెమ్మటంచు,
గిజాపోరుట కద పెల్లగిల్లఁ బొగిలి, పాలఁతి
యూరార్చ నతఁడుకాఁపురమునేయు. శుక.
౩. ౨౪౪.

గీటడ(ణ)ఁగించే=గీటడఁచే. స. క్రి. (√ గీటడఁగు.) చంపు; నశింపఁజేయు.

(కంసునిమాటలు) సీ...ఉగ్రసేను మాయయ్య గీటడఁగించి పినతండ్రి దేవకుఁ బిలుకుమార్చి ...భాగ. ౧౦ పూ. ౧౧౬౧.

దండకము ... భీమకోపంబున న్లోకవిద్రావణుణ్ రావణు న్ధాటిచే గీటణంగింతు వంచు...కృ. శతకం. 3. ౧౫౭. భార. విరా. ౨. ౧౩౫.

సీ.ఉత్కంఠరమ సంకునోలు గీటడఁగించి వెలిద మ్మితుటుములఁ జాలుశఁ జూచి. గీ...ఉల్లసిల్లె, మహిత పెద్దాడనూరయామాత్యహాళి. పె శతకం. ౧. ౪౩. (ఇట ఔపమ్యవాచకము.)

గీటడఁగు. అ. క్రి.(గీటు² + అడఁగు) చచ్చు; నశించు.

సీ...యాదవు లెల్లను నమ్ముసలము, నద్భుతశక్తి గీటడఁగుదురు...భార. మౌ. ౧౦౮.

సీ...సౌబలుఁడు గీటఁడగెను లూకుండు మడిసె ...భార. శల్య. ౧. ౯.

చ...మహాత్మ మీరు చెప్పినపరమార్థతత్త్వమున పెంపున నాహృదయంబులోనఁ గల్గినయవివేక మంతయును గీటడఁగెన్ సుఖి నైతి... వి. పు. 3. ౩౬౪.

గీటడ(ణ)ఁచే=గీటడఁగించే. (చంపు.)

గీ. మేటిమగని ఘటోత్కచు గీటడఁచఁడె, యట్టి జెట్టికిఁ బోరఁ జా వెట్టిభంగి,నయ్యె...భార. కర్ణ. ౧. ౪౨.

క...మన,కీచకు లండఱను రాత్రి గీటడఁచె రహ,స్యోచితవిధమున గంధ,ర్వాచరణము పేర భీముఁడు...భార. విరా. ౫. ౩౩౧.

గీటు¹. వి. గీఁత, రేఖ. (శ. ర, వా.)

జః గీట్లబద్ద.

గీటు². వి. ౧. (క. కీటు=అనాదరము.) అనాదరము, ఉపేక్ష. (చూ. గీటునఁబుచ్చు.)

౨. గర్వము. (బ్రౌ)

జః గీటడఁగించు, గీటడఁగు, గీటడఁచు.

గీటునఁబుచ్చు. స. క్రి. ౧. అనాదరించు, ఉపేక్షించు.

క. విని వినవివానిచందంబున గీటునఁబుచ్చి ... జై. భా. ౭. ౩౯.

వ. అని తలంచుమఁ గీచకునిమాటలు గీటునంబుచ్చి యొండుపలుకులు జరపిన...భార. విరా. ౨. ౪౨.

సీ...కులము గీటునఁబుచ్చి వలను దప్పి, శౌచంబు వదలి...దశకు. 3. ౯. భార. సౌ. ౨. ౭౭.

౨. పోఁగొట్టు.

వ. అతండు భీమసేనపక్షపాతంబున నతనిచింత గీటునంబుచ్చె...భార. శల్య. ౨. ౩౧౦.

గీట్లబద్ద. వి.(√గీటు1) కాగితములు లోనగువానియందు గీట్లు వేయుటకు ఉపయోగించుకోల. (శ. ర.)

గీత. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ఆధ్యాత్మికతత్త్వవిషయమై ప్రశ్నోత్తరరూపమున నుండు గ్రంథము. (ఉదా:భగవద్గీత,రామగీత,శివగీత,పాండవగీత, మొ.)

గీతము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. గానము చేయఁబడినది, పాడఁబడినది. ౨. పలుకఁబడినది, చెప్పఁబడినది. వి. అ. న. ౧. గానము, పాట. ౨. (ఛంద.) పద్యవిశేషము. (ఈయర్థము తెనుఁగున నే కలదు) అప్ప.ర. ౨౦౮.

గీతమోది. సం. విణ. (న్. నీ. న్) గానముచే సంతోషించువాఁడు. వి. న్. పుం. కిన్నరుఁడు.

గీతి. సం. విణ. (న్. నీ. న్.) ౧. గానము చేయువాఁడు. ౨. సంగీతముతో చదువువాఁడు. వి. ఇ. స్త్రీ. ౧. పాట. ౨. (ఛంద) వృత్తభేదము.

గీదుపోరు=గిజుపోరు.

సీ. దోసాన కలిగిన నోసి పో లెమ్మనుఁ బేదసాద లఁ బ్రోవ గీదుపోరు.గీ...అయ్యా ననుఁ గన్న కొయ్యా గయ్యాళి తల్లి. వి.న్ర. 3. ౧౫.

గీపెట్టు. అ. క్రి. (గీఁక + పెట్టు) ౧. (ఏనుఁగు)ఘీంకారము చేయు.

సీ. కేల్గల మెకములగీపెట్టుటలును మావులసకిలింత లగ్గలపుఁదేర్ల,రొదలు కాలరులయార్పులు వాయిదమ్ములమ్రోఁతలు నొక్కటై...అచ్చ.రా. యు. ౩౨౨.

౨. మొఱపెట్టు.

క...క్రేపుల గోపాలసుతులఁ గృష్ణునితోడఁ, గీపెట్టఁగ మ్రింగెద నని, పాపపురక్కసుఁడు త్రోవఁ బడి యుండె నృపా. భాగ. ౧౦ పూ. ౪౬౭.

సీ. ఆలమి గీపెట్టింతు మలుకఁ గోఁటలు నూఁటిపై వచ్చుభూదారపతులనైన. హ. న. ౨. ౧౯౭.

దండకము...అత్యుగ్ర మైయొక్కరావంబు పుట్టెన్ బెళారంచు బ్రహ్మాండభాండంబు వ్రీలెన్...నానామహాభూతసంఘంబు గీపెట్టె ...దశా. ౪. ౨౩౨.

౩. మ్రోయు, ధ్వనిచేయు.

క. మదిరాక్షిజంఘ లంగజు, గద లగు నూహింపఁగావు కాహళు లైన,న్నదుకు వడక గీపెట్టక ...ఉన్నే. పాండు. ౩. ౧౮౨.

గీము. వి. (సం. గృహమ్? గేహమ్? క.గీబు.) ఇల్లు; నివాసము, ఉనికి.

సీ. ఎడపక గీమున కేతెంచువిందుల కలిమి వల్వలును సొమ్ములు నొసంగు. నీలా. ౧. ౪౯.

శా. సామీ దేవరపేరు సెప్పికొని యీసంద్రం పుఁబెన్గోనలో, గీము లైకొని చుట్టపక్కములతోఁ గీడెన్నఁడున్ లేక మా,భూమి న్గలిన వేటతోడఁ గడుపుల్ పూరింతుము ... చంద్ర. ౨. ౬.

గీమువేల్పు=గృహదేవత, ఇలువేల్పు.

క...వేనోములు నోఁచి గీమువేల్పుల కెన్నో, కానుకలు నించి కాంచిన,కూనలఁ గానలకుఁ బంపుకొన నేరుతునే. అచ్చ. రా. బాల. ౧౦౨.

బలిగీము=బలిసద్మము, పాతాళము.

చ. క్షితి నుదయంబుఁ జెంది బలిగీమునకు న్వడి చేరువాతి...చం. రా. ౨. ౭౨.

గీయు=గీచు. స. క్రి. ౧. చివ్వు, చెక్కు.

సీ. గీసి గొజ్జఁగనీరు పోసి నూతనక్రొత్తచిలుబంతి కనుపులో చేవ నలఁది. హర. ౨. ౧౦౭.

గీ. నలువ సన్నంబుగా దీనినడుము గీసి, యావనమునకు నిచ్చె నాయంశ మెల్ల,నది యుపాదానముగఁ గదా యిది సృజించె,నున్నతము లైన యేతత్పయోధరముల. నైష. ౩. ౧౯౧.

వ...మఱియునుత్తాలంబు లగుతాలంబులం గిరాతజాలంబులు గీసి...చంద్రా. ౨. ౭౪.

౨. గోఁకు.

చ. కలయఁగ వారిదేవతలు గాంచుసరోవరదంభదర్పణం,బులపయి దట్టపుంజిలుము వోవఁగఁదా రలకంచు గీయఁగా,బలె నలువంకలం గలయఁ బాయక తేలుచుఁ బద్మరేణువుల్, కలఁకులఁ బాసి పోఁ జెలఁగెఁ గ్రొంకృతు లిచ్చు మరాళమాలికల్. ఆము. ౪. ౧౮౦.

క. అసమయంబునఁ గాంస్యము, గీసినగతి ... ఒక్కనుడి వినఁబడియెన్. ఉ. రా. ౭. ౧౨౬.

౩. గంటమున్నగునవి కొడుపున్నగువానితో రాచు.

వ...అందెచప్పుడున్ గింకిణీరవంబును నురుమగీసినగతిన్ దేటి మ్రోసినక్రియ...మనుచ.౪. ౧౧౫.

౪. అఱుగఁదీయు.

సీ. ఇందు గీసినరీతి నిందుకించుక చేరి గిలుబాడుఁ దల్లిపైఁ గలపసిండి. పాండు. ౩. ౧౬.

౫. బలపము మున్నగువానితో పలక మున్నగువానిపై గీచు. (శ. ర.)

జ: గీఁత, గీఁతకట్టె, గీఁతకత్తి.

గీరథుఁడు. సం. వి. అ. పుం-రథమువలె వడిగలవాక్కు గలవాఁడు-బృహస్పతి. (త్రి. ని.)

గీరన(నం)గింజే. వి. బాల్యక్రీడావిశేషము.

సీ. తూరనతుంకాలు గీరనగింజలు పిల్లదీ వాలంకి బిల్లగోడు. కాశ. ౩. ౩౩.

మ...పింపిళులు కుచ్చిళ్ గిరవంగింజ లో,మనగుం టల్ కనుమూసిగంత నలుగంబాలాట ... క ళా. ౬. ౨౦౨.

సీ...గిరవగింజ కొండకోంతి...హంస. ౩. ౧౯౬.

ఉ. చారుచిరత్నరత్నమయసౌధముల న్బురివైశ్య కన్యక,ల్గిరవగింజ లాముకతి...శకాం.౨.౧౯.

గీర్ణము. సం. విణ. (అ.ఆ.అ.) ౧. మ్రింగఁబడిన ది. ౨. వర్ణింపఁబడినది; పొగడఁబడినది.

గీర్ణి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. ౧. వర్ణింపుట; స్తోత్రము. ౨. నిగరణము, మ్రింగుట.

గీర్దేవి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. వాగ్దేవి, సరస్వతి.

గీర్పతి. సం=గీఃపతి.

గీర్బాణుఁడు. సం=గీర్వాణుఁడు.

గీర్వాణకుసుమము. సం. వి. అ. న. జాజికుసుమ ము, లవంగము?.

గీర్వాణుఁడు. సం. వి. అ. పుం-వాక్కు బాణము గాఁ గలవాఁడు; వేదశాస్త్రరూపవాక్కును వివరించి చెప్పువాఁడు; స్తుతిరూప మగుమం త్రాదికము వినఁ గోరువాఁడు- దేవత, వేల్పు.

గీఱ. వి. (√గీఱు) గీఁత, రేఖ.

రగడ. కన్నెచంటిముంటిగీఱఁ గన్నఁ గన్నతల్లి దిట్టు...వరాహ. ౩. ౯౨.

గీఱు. అ. క్రి. నాటు, గ్రుచ్చుకొను.

చ...ద్రౌపది నింతకాల మప్పులుకు లలంచుమం డె మదిఁ బాయపు గీఱినయమ్ము లట్ల...భార. ౩. ౩౬.

ఉ...వృకోదరుండు పదితూపులు పాములు పుట్ట లోనికిం, దూఱినయట్లు గాఁ బ్రబలకోర్చల మేర్పడ నేయ నెమ్ములకా, గీఱిన మూర్ఛ వచ్చి యొఱగెకా...భార. భీష్మ. ౨. ౩౯౫.

సీ. పాంచాలి నవమానపఱచిన తెఱఁగును నయ్యుం తి వెనుక రా నడవిఁ గలఁ... దంబును మది గీఱి యుండక మఱ పెట్టు లోలి పె నీకు...భార. ఆశ్ర. ౧. ౧౧౫.

స. క్రి. ౧. (పండ్లతో) చీకు.

సీ. ఎఱది గీఱిన జీర లేర్పడఁ దువయుట్టఁ శికిన నులిపద్చికికనము. అను. ౬. ౧౩.

౨. ఛేదించు.

వ...ఇట్లు మనుమూనము దేయు పాయకంబుల ...మర్మంబులు గీఱియు...ఉ.హరి.౧.౧౪౫.

౩. భేదించు.

క...గీఱునె సాత్త్వికులబుద్ధి గిల్బిషచయముల్. నృసిం. ౧. ౯౫.

౪. (గోళ్లతో మొదలు) దువ్వు.

ఉ. చేరఁగ రార నీకురులు చిక్కువడించెద నం చు నేర్పుతో, సారసగంధి పిల్చి బిగిచన్నులు వెన్నున నాన నిల్పి శ్యం, గారపువింతమాటల వికావిక వాని నగించి నవ్వుచుం,గూరిమి మీ ఱ గీఱి కొనగోటఁ జిటుక్కున నొక్కుఁ జొ క్కుఁగగా. శకాం. ౨. ౮౪.

శా. పన్నీటకా నయనంబు లొత్తఁ దపుపుం బాటీ రపంకంబులోఁ, జెన్నారం బద నిచ్చె గీఱి సి గ వేసెకా దాయెకు ల్సొన్పై...హంస.౧.౭౫.

జః గీఱ, గీఱుగాజా, గీఱుడు, గీఱునామము, గీ ఱుబొట్టు.

గీఱుగాజా. వి. (√గీఱు) ఒకవిధ మైన గాజా. (శ. ర.)

గీఱుడు. వి. (√గీఱు) ౧. గోఁకుడు. ౨. భేదనము. (శ. ర.)

గీఱునా(ర్నా)మము. వి. (గీఱు + నామము) గోటితో గీఱి తీర్చఁబడిబొట్టు.

సీ. తెఱవ కస్తురిమక్కు దీర్చి వచ్చిన పెక్కు గీఱు నామము నాఁటితీరుఁ గేరు...విజ. వి.౩. ౧౩.

సీ. సెలరేక నుదుటిపై నీ పైనకమ్మఁగస్తూరిగీర్నా మంబు... మీఱ. ఇందు. ౧. ౨౦.

గీలుబొ(ర్బొ)ట్టు=గీలునామము.

గీ. వెలయు మృగనాభి గీర్బొట్టు వెట్టినారు... సై ష. ౩. ౬౩.

గీ. కలికి కాటుకగీర్బొట్టు పలుఁగు పేరు, జాతి గాఁ దాల్చి నెఱమించజంగ మగుచు... హ ర. ౫. ౪౦.

గీవు=గిరవు. అ ప్ర. (శ. ర.)

గీష్పతి. సం=గీఃపతి. (ఈశబ్దము పాణినీయమునకు విరుద్ధము.)

ఉ...గీష్పతి యేమి చెప్పె నిటక్రింద బలారికిఁ గామవిక్రియా,దుష్పథవృత్తి కిన్ ... సైష. ౪. ౨౫.

గు

గుంజె. వి. (క. గుంజె) ౧. స్తంభము.

సీ. వికలంపుఁదడ్లపోలిక డొంకుచేతులు పందిలి గుంజలవగిది కాళ్లు. ప్రబంధ. ౬౨౨.

౨. రాట్నముయొక్క అవయవము. (ఇది స్తంభ మువలె నుండును.)

క. వడిదారము చెవులుం ద్రొక్కుడుపలకయు దిండు కదురు గుంజలునుం ద్రొక్కుడుబొత్త యునుం ద్రిప్పుడు,పుడుకయునుం గలుగురా ట్నములు గైకొనుచున్. శుక. ౨. ౪౧౯.

గుంజ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. గురిజ, గురివెంద. ౨. రెండుగోదుమగింజలయెత్తు. ౩. అవ్యక్తమధురధ్వ ని. ౪. తప్పెట, వాద్యభేదము. ౫. గంజ, కల్లుదు కాణము. (వాచ) ౬. ఉప్పళము, ఉప్పుఁబట్టి.

గుంజత్. సం. శత్ర. అవ్యక్తమధురధ్వని చేయుచు న్న.

గుంజనము. సం. వి. అ. న. అవ్యక్తమధురధ్వని.

గుంజెనుసుఁగు. స. క్రి. పరిహాసముచేయు. (శ.ర.) వి. ఎలుఁగుగొడ్డాట. (శ. ర.)

గుంజము. సం. వి. అ. పుం. ౧. అవ్యక్తమధురధ్వ ని. ౨. గుచ్ఛము, పూలగుత్తి.

గుంజాటన. మి. వి. వ్యసనము. (శ. ర.)

గుంజిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. గురివెందపూస.

గుంజితము. సం. వి. అ. న. అవ్యక్తమధురధ్వని.

గుంజిలి[1]. వి. గోపనము, దాఁపురము. (చూ. గుం జిలిపెట్టు[1].)

జ: గుంజిలిపెట్టు 1.

గుఁజిలి[2]. వి. (బ.గుంజిళ్లు) చేతులు కట్టుకొని రెం డుకాళ్లు చేర్చిపెట్టి కూర్చుండి లేచుట. (బ్రా, శ. ర.)

సీ. గుంజిళ్లు పెట్టించుకొను మేటి పిళ్లారి కుడుము దాలుపు పెద్దకడుపువేల్పు. సాం. ని. దేవ. ౨.

జ: గుంజిలిపెట్టు[2].

గుంజిలిపెట్టు[1]. అ. క్రి. (గుంజిలి[1] + పెట్టు) గో పనముచేయు, దాఁచు.

ఉ. కావరమెత్తి యిట్టు తనుఁ గాఱియపెట్టుచు నున్న దాని ని,చ్చావతిఁ జూచి లేచి రథసం బున రెడ్డన పల్కె నోసి నీ,చేవ యెఱింగి కా ద మును చెప్పక గుంజిలిపెట్టి యున్కి నీ,వే వల దన్న వేఁడుకొనవే మఱి యేనయి చెప్పి నాఁడనే. వేం. పంచ. ౪. ౪౬౯.

గుంజిలిపెట్టు[2]. అ. క్రి. (గుంజిలి[2] + పెట్టు) గుం జిళ్లుతీయువానివలె పైకిఁ బోవుచుఁ గ్రిందికి వ చ్చుచుండు.

క. పెంజెమట జాఱ దోవతి, పింజెలు మాటికిని గాళ్లఁ బెనఁగొనఁ గడుఫుల్, గుంజిలిపెట్టఁగ వేలుపు,లంజెలఁ గూడంగఁ జని హాళాహాళి మెఱయన్. వాల్మీకి. ౩. ౯౧.

గుంజా. స. క్రి. (క. గుంజా.) ౧. (వ్య, మొ.) జా డించు.

శా. తారాప్రోష్ఠులఁ గాలసూతుఁడు వియద్ద్వారా
శ వేఁటాడి ప్రాణ్వారంభం బనుబుట్టఁ బెట్టి ను
లి వాయుం గుంజి యీఁ దాఁటఁ జె,న్నార
సై వ్యాచివజాలవా యనఁగ శోభాకించనత్వం
బునన్, దారానాయకమండలం బమర వస్త్ర
గ్రావకూటంబునన్. కాశీ. ౪. ౯౬.

సీ. అని చిన్నకూఁకటిఁ బెనఁచినజడ పట్టి గుంజి యీడిచి చెంపఁ గొట్టి తిట్టి. హరిశ్చ. ౫. ౧౯.

౨. లాగు, బలాత్కారముగానీడ్చు. (బ్రౌ, చి.ని. ధాతుమాల.)

సీ. కరముష్టిదండ మొక్కఁడు తీసి పోవైచె నంజ కొక్కఁడు శిఖ గుంజి యడిచె. హరిశ్చ. ౪. ౧౬౨.

౩. ఉదుకు; బట్ట ఉదికినట్లు కొట్టు.

సీ... అయ్యోడకుఁ జీరలు గుంజునొక్క చాకిత యీఁ దానొంటి వచ్చి. భోజరా. ౪. ౧౪౫.

ఉ... భక్త్వ,స్త్రావళి గుంజుచో... చెన్న. ౩. ౧౯౭.

సీ. పాదంబు లిరుచేతఁ బట్టి గుంజుండు జర్జరితం బుగా వీనిఁ జట్టురాత. కాశీ. ౩. ౧౫౮.

వి. ౧. ఈఁతచెట్టు తాటిచెట్టు మున్నగువాని మొవ్వ.

(దుర్భిక్షవర్ణనము.) గీ... ఈఁత, గుంజు మొదలు గఁ దిన దొరఁకొనియె జనము. కాశీ. ౩. ౧౫౧.

౨. తాళపేశము. (తాటితేగ మొనయందు బుఱ్ఱలో నుండెడుగిజురు. శ. ర.)

గీ. తాళపేశంబు గుంజనఁ బోలు నభవ. ఆం. భా. ౨. ౮౮.

౩. ఫలాదులలో అడుగున నుండుసారము, గుజ్జు. (బ్రౌ)

జ: గుంజాకొను, గుంజాలాడు.

గుంజేకొను. స. క్రి. (√గుంజు) లాగుకొను. (బ్రౌ)

గుంజేలాడు. అ. క్రి. (√గుంజు) పెనఁగులాడు. (బ్రౌ.)

గుంట=కుంట.

(చిన్నగొయ్యి, గుంత.)

వ... గరువునేలల గుంట లొనరించి ... మనుచ. ౪. ౬౦.

(చిన్నచెఱువు, అల్పతటాకము.)

గీ. కుంట గుంట యనంగఁ బేర్కొనఁగ వచ్చు, నల్పమైనతటాక మార్యాసమేత. ఆం. భా. ౧. ౧౬౨. ఆము. ౪. ౨౩౬.

(కొండ్ర)

గీ. ప్రబలు సీతానివృత్తి కొండ్ర యన గుంట,య నఁగ... ఆం. భా. ౨. ౨౩౩.

(భూపరిమాణవిశేషము. శ. ర, బ్రౌ.)

జ: గుంటక, గుంటకలగర, గుంటక్రోవి, గుంటగలిజేరు, గుంటచాళ్లు, గుంటమూలము, గుంటనక్క, గుంటప్రొయ్యి, గుంటమారి, గుంటలుపడు.

గుంటక. వి. (√గుంట-క. కుంటె) దున్ని విత్తులు చల్లినవెనుక నేల సవరచేయుసాధనము. (చి.ని, శ. ర, బ్రౌ.)

సీ. గుంటక నాఁగను గొఱ్ఱు నా... పరఁగును కృషి,సాధనభేదముల్ ... ఆం. భా. ౨. ౨౩౩.

గుంటకలగర. వి. (√ గుంట) భృంగరాజము కీ. ఆం. భా. ౨. ౬౯. (గుంటగలగర-శ.ర,చి.ని.)

గుంటక్రోవి. వి. (గుంట + క్రోవి) ఒకరకముపిరంగి. (చి. ని-గుంటక్రోవ. బ్రౌ, శ. ర.)

గీ... గుంటక్రోవి, జబురుజంగి తుపాకి జజా యనంగ, వెలయు నగ్నిప్రసారణాఖ్యలు మహేశ. ఆం. భా. ౨. ౨౧౭.

గుంటగలిజే(ల్జే)రు. వి. (గుంట+గలిజేరు) గుంటకలగర, భృంగరాజము కీ.

గీ. గుంటగలిజేరు కలగర గుంటకలగ,ర యనఁ జె న్నొందు నా భృంగరాజసంజ్ఞ. ఆం. భా. ౨. ౬౯.

సీ... గలిజేరు గుంటగల్జేరును. హంస. ౪. ౧౦.

గుంటచాళ్లు. వి. బ. (గుంట+చాళ్లు) బాలక్రీడా విశేషము.

సీ... పుట్టచెండ్లుప్పనఁబట్టె లాలంకులు గుడుగు గుడుగుంచాలు గుంటచాళ్లు... గీ. ఆదిగా నై

వక్రీడ లాడి రచట, రామకృష్ణులు గోపదా
రకులఁ గూడి. వి. పు. ౭. ౨౦౨.

గుంటదూలము=కుంటదూలము. (శ. ర.)

గుంటనక్క. వి. (గుంట + నక్క) చిన్నజాతిన
క్క, కిఖి. (శ. ర.)

గుంటప్రొయ్యి. వి. (గుంట+ప్రొయ్యి.)గుంట త్ర
వ్వి యేర్పఱచినప్రొయ్యి. (శ. ర)

గుంటమారి. విశ. (గుంట+మారి) దుర్మార్గుఁడు.
గీ. వాఁడు నానాఁటి కభివృద్ధి వఱలఁ బెరిఁగి,
కాఁ కలను దేఁతి గడిమీఁతి గట్టిపాఁతి, రాలు
గాయతనాన బేరజపుదారి, నారితేఁతియు
బలుగుంటమారి యయ్యెఁ. హంస. ౫. ౧౧౦.

గుంటలుపడు. అ. క్రి. (√గుంట.) పల్లముగు,
లోఁతగు.
వ...వెన్నంటుకొనినయుదరంబులు గుంటలుపడిన
కన్నులు...దశా. ౨. ౫౩.

గుంటి. వి. ౧. చేనిభాగము. (శ. ర.) ౨. దున్నుట
మొదలగువాని కేర్పఱచుకొన్న భూభాగము. (బ్రౌ,
శ. ర.)

గుంటిక్రోవి. వి. (గుండు+క్రోవి.) ఒకవిధ మైనతు
పాకి.
వ...పిరంగులధింధిమ్ములు... గుంటిక్రోవులడబ్బు
డుబ్బులు...ప్ర బంధ. ౭౮౮.
గీ. క్రోవులను గుంటిక్రోవులఁ గోటమూఁక,యుల
ముఖంబునఁ దొట్టినబలము సెల్ల, మంగలము
లోనిపేలాలమాడ్కిఁ బేల్చె. రా.వి.౫.౨౨.

గుంటు. వి. ఒకజాతియాయుధము.
గుంటుకాఁడు=గుంటు అను నాయుధముకలవాఁడు.
సీ.ఎంచనుర్పుడు సేయు సేనిక కాని ముక్కోయ్య
లువడ ప్రేయుగుంటుకాని. కు. సం. ౧౧.
౬౧౦.

గుంఠనము. సం. వి. అ. న. ౧. కప్పుట. ౨. పూ
యుట.

గుంఠితము. సం. విశ. (అ. ఆ. అ) ౧. కప్పఁబడి
నది. ౨. పూయఁబడినది.

గుండ[1]. వి. ౧. గుడ్డ, బట్ట.
సీ.ఎండగట్టినకావిగుండలకెంజాయ చిగురుజొం
పంబులచెన్నుఁ దెంప. యయా. ౨. ౫౦.(శ.
ర. పా-'ఆఱఁగట్టినకావిచీరల' ముద్రి. పా.)

గుండ[2]. (సం. గుండకః) పొడి. (శ. ర, వా.)
జః గుండాడు.

గుండ[3]. ప్ర. ద్రు. పంచమీవిభక్తిప్రత్యయము.
గీ. కైకొనక సమిధలు తొంటికరణిఁ గోయు,
చుండె ఖండితతర్జనిగుండ నెత్తు,రెముక మొ
దలుగ లేదయ్యె నించుకైన, భూతియె వెడ
లె నార తపోవిభూతి. వరాహ. ౧౨. ౨౫.
స్రగ్విణి. దండకారణ్యమధ్యంబుకాల్ద్రోవలో,
గుండ నేఁ గవ్వపుంగొండకుం బోవ...ప్ర
బోధ. ౫. ౯౮.

గుండఁగి. వి. సలిలకుక్కుటము, నీరుకోడి.
గీ. సలిలకుక్కుటనామంబు వెలయు నీరుకోడి
యనఁ బుల్లగొర కన గుండఁగి యన. ఆం.
భా. ౨. ౯౨.

గుండఁడు. వి. (క. గుండ) బంటు, దాసుఁడు.
సీ. బానసీఁ డన బంటు పరవుఁడు గుండఁడు
నాఁగ దాసాఖ్యలు గాఁగఁ దనరు. ఆం.భా.
౨. ౭౮.
ఉ. గుండనికిం బసిండిపనిగో రడిబండకు వెండి
తాయెతుల్, లండికిఁ జేకడెంబు పదిలంబుగ
గుమ్మెతకాని కందెలుఁ, బెండెము బాదుగో
లునకు భృత్యునకు న్నైడనూలు చాటుకోఁ,దం
డున కుంగరాలు మొలత్రాడులు గుంటెవకాని
కియ్యఁగ. హంస. ౫. ౧౩౬.
సీ. అకటాయ బికారి యడిబండ గుండఁడు మొం

డికట్టె గులాము మెప్పె గోవు. హంస. ౫. ౧౧౩.

గుండకము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ) మలిన మైనది. వి. అ. పుం. ౧. పొడి, గుండ. ౨. స్నేహపాత్రము, చమురుపాత్రము. ౩. అవ్యక్తమధురధ్వని.

గుండక్రియ. సం.వి.ఆ. స్త్రీ.ఒకానొకరాగము.
సీ. గుజ్జరి మలహరి గుండక్రియ వరాళి దేవగాంధారియు... ప్రబంధ. ౯౫.

గుండగొయ్య. వి. దుష్టుఁడు. (శ. ర-'మూర్ఖుఁడు' అని బ్రౌ)

గుండము. వి. (సం. కుండం. త. కుంటం.) నిప్పుల గుంట.
ద్వి. ఈగుండములు సొచ్చి యొలమిఁ జుట్టియును, జాఁగిలిపడియుండు సర్పముల్ పెక్కు. రం. రా. యు. ౭౯౦ పొ. ౨౦ పం.
సీ. అవఅవ మండుసెత్తినిచంద్రమల్లెలచోద్యంపు గుండాలు చొచ్చువారు. క్రీడా. ౧౮౨.
౨. (నద్యాదుల)లోఁతుభాగము.
సీ. చామచన్నులతోడ సరివత్తు మని కోకములు దండిగుండాన మునిఁగెనేని, యతివమైదొరయుదు నని సువర్ణశలాక వహ్నిలోపలఁ జొచ్చి వచ్చెనేని...విక్ర.౫.౧౭౦.
ఉ. గాములమేటి లోకములకన్న తమమ్ములమిత్తియామినీ,భామ తొలంగుచావ సెకవాఁకల గుండము...కృ. శకుం. ౩. ౫౮.

గుండము. సం. వి. అ. పుం. వాసన గలయొకవిధ మైనగడ్డి.

గుండా. వి. ధీరుఁడు. (బ్రౌ, శ. ర.)

గుండాడు. స. క్రి. (గుండ² + ఆడు) గుండగాఁ జేయు, పొడిచేయు.
సీ. దుండగంబునఁ బూల గుండాడ వికలితవృత్తిఁ గల్పకవాటి వీటఁబోయె. వరాహ. ౧౦.౧౫.

గుండారోచని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. కాంపిల్యము, కంపిల్లము ?.

గుండారోచనిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ=గుండారోచని.

గుండాల. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. జలోద్భూత, ఒకవిధ మైనగడ్డిదుబ్బు.

గుండాసిని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ఒకవిధ మగుగడ్డి.

గుండికము. సం. వి. అ. పుం. (బియ్యము, మొదలగువాని) పిండి.

గుండిగ. వి. (సం. కుండికా. త. కుండిగై.)వెడల్పు నోరు గలలోహపాత్రము. (శ.ర)

గుండితము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ) ౧.పొడి సేయఁబడినది,పిండిసేయఁబడినది. ౨. కప్పఁబడినది.

గుండీ. వి. (క. గుండ.త.గొండి) బొత్తాము.(శ. ర.)

గుండు. వి. జా. (సం. గండః. క. గుండు. త. కుండు.) ౧. గుండ్రపురాయి; పెద్దఱాయి.
సీ. వర్తులశిలపేరు వఱలు గుం డనఁగను ... ఆం. భా. ౨. ౭౯.
గీ. కోపమున హలధరుఁ డొకగుండు వైవ. భాగ. ౧౦ ఉ. ౫౮౮.
గీ. నల్లసేనపుగుండులు నడచినట్లు. ఉ. హరి. ౪. ౨౬.
గీ. అంటుకొనె నద్వరాశ్వ మగ్గుంటితోడ. జై. భా. ౪. ౭౬. పాండు. ౫. ౨౪౦.
౨. తూనికఱాయి. (శ. ర.)
౩. ఫిరంగి తుపాకిలోనగువానిగుండు.
వ...పౌండ్ర భూపాలుండు యదువీరునగరంబు కలుకోట ... దంచనపుగుండ్లం బడవైచియు ...ఉ. హరి. ౩. ౩౬.
౪. ఉండ, గోళకము.
గీ...గుం డన నుండ నా నమరు గోళ, కాఖ్య... ఆం. భా. ౨. ౨౭౫.

౫. పర్వతము.

సీ. ఒంటిగా మడికానుగుంటిపైఁ గూర్చుండి సంజకెంజాయ పెన్జడలు దాల్చి. నరస. ౨. ౧౨౯. అచ్చ. రా. సుం. ౫౭.

౬. నగలలో నమర్చెడుఱాయి.

సీ...రెండుగుండ్లముంగరలు మైజాలుచీరలు. శుక. ౨. ౩౩౨.

౭. పోటకు కట్టుగుండు, కపిలెగుండు. (శ.ర.)

౮. లంగరు.

సీ. బెడిదంపుగాలిచే బెదరి యొత్తినచోఁప విడిచి గుండ్లను డిగవిడుచుటయును. దశకు. ౧౦. ౬౩.

విశే. గుండ్రనిది, వర్తులము. (చూ. గుండుసున్న, గుండుఁబులుఁగు.)

జ: గుంటిక్రోవి, గుండుఁబులుఁగు, గుండుకొను, గుండుగిలు, గుండుగుత్త, గుండుజల్ల, గుండుసున్న, గుండ్రాయి, గుండ్లుబెండ్లాడు.

గుండుఁబులుఁగు(గ్లు). వి. (గుండు+పులుఁగు) చక్రవాకపక్షి.

గీ. గుండుఁబుల్గులమదికుందు చెండుమందు, దోఁచె వెత్తమ్మివిరివిందు...రా. వి. ౩. ౨౯.

గుండుఁబులుఁగులవేఁటకాఁడు=కోకారి, చంద్రుఁడు.

(వెన్నెలవర్ణనము) వ... గుండుంబులుఁగులవేఁటకాఁడు కాముకసంకేతనికేతనగచ్ఛదిచ్ఛాపతులపై వైచినపువ్వువలలచిమ్మన...బహు. ౩. ౫౯.

గుండుకొను. స. క్రి. (గుండు+కొను.) చుట్టుకొను, ఆవరించు.

క. గుండుకొని చూచుమానిసి, తండముఁ దలఁగంగఁ ద్రోచి తత్కరి వెస నా, చండాలుఁ దెచ్చి భూజన, మండలి కభిషిక్తుఁ జేసె మంత్రులు చూడన్. వాసిష్ఠ. ౪. ౧౦౩.

గుండుగిలు. అ. క్రి. (√ గుండు) చుట్టచుట్టుకొనిపడు.

వ... అయ్యుభయబలంబులుఁ దలపడునప్పుడు కొండలపాటులం జదియువారును దరువుల క్రేటుల వ్రాలువారును గండశైలంబులకాఁకను గుండుగిలువారును ... భా. రా. యు. ౧౪౩౨.

చ. జయమునఁ బొంగి పెల్లుగ నిశాచరవల్లభుఁ డార్వ సేనలుం, బ్రియమున నొక్కపెట్ట వలిరేఁగి నభంబు పెలంగ నార్చినన్, భయమున దండు గుండుగిలఁ బాఱుడు నాసమవర్తి యొంతయున్, రయమున నుద్భటారుణతురంగసమాహరథాధిరూఢుఁ డై. నిర్వ. ౫. ౫౮.

గుండుగుత్త. వి. (గుండు+గుత్త) సమస్తస్వాతంత్ర్యములతో నిచ్చెడుగుత్త. (శ. ర)

గుండుజల్ల. వి. (గుండు+జల్ల) పెద్దగంప. (శ.ర.)

గుండుములుపుగాఁడు. వి. పక్షివిశేషము. (బ్రా, శ. ర.)

గుండుసున్న. వి. (√గుండు) గుండ్రనిసున్న.

(వ్యవ) వానికి లెక్కలలో గుండుసున్న వచ్చినది=వాఁడు లెక్కలపరీక్షలోతప్పిపోయినాఁడు.

గుండె(డియ). వి. (త. కుండి.క.గుండిగె.) ౧.గుండెకాయ, హృదయము; మనస్సు.

గీ. అనిమిషులగుండెలో గాలమ్మొనిలలోక, నేత్రమున నాటి వేధించునెరను ... రావణుఁడుండె... ఉ. రా. ౧. ౧౪౯.

చ. కుజమున నున్నవానరునిగుండియ దండియకంబు నీకుఁ గా, భుజబలసార యిమ్ము కొనిపోయెద నాయెద దీర మన్ప్రియా, ఘజ కన... వేం. పంచ. ౪. ౮౬. ఆం. భా. ౨. ౧౩౨.

సీ. ఎదిరించుకరి నైన బెదరించుహరి నైన గండడంచఁగఁ జాలుగుండెపటిమ. ఇందు. ౧. ౧౫౨.

౨. ధైర్యము.

సీ. పాండుపుత్త్రులబహిఃప్రాణంబు నుత్తమశీలసమ...ాలతనయఁ, గొనిపోవునంతటిగుం

డి గర్గైన విమోహాంధమానసుఁ డైనసైంధవు
నకు. భార. అర. ౬. ౧౯౭.

ఎన్నిగుండెలుకలవు:- ధైర్యము చాలదనిభావము.
గీ. అనిన గజగజ వణఁకుచు నయ్యరంగ, ధామ
కోవెల మున్న తాతలతరంబు, నాఁటనుండి
యు మాకుఁ గాణాచి గాదె, యెన్నిగుండెలు
గల వయ్య యింతపనికి. విప్ర. ౫. ౧౭.

గుండెగూడఁ బెట్టు=మనసు దృఢపఱచుకొను.
ఆ... వానియలుకకు నే నైన, గుండెగూడఁ బె
ట్టియుండ వెఱతు. వి. పు. ౧. ౧౫౭.

గుండెతల=వక్షము, ఱొమ్ము.
గీ. గుండెతల బిట్టు దన్నినఁ గూలుచుండు. దశ
కు. ౬. ౧౮౩.

గుండెలునీరగు=ధైర్యముచెడు.
క. చారులచే గాండీవి మ,హారథికులతోడ వచ్చె
నని విని గుండెల్,నీ రై సైంధవతనయుఁడు,
పేరోలగముండి బిట్టు పిఱువడి చచ్చెన్. జై.
భా. ౮. ౧౫౬.

గుండెపట్టుకొను=ధైర్యము తెచ్చికొను.
వ. మహాత్మా వినోదప్రవృత్తం బైనవాగ్వాదంబు
నకు నీదిగంబరునిమీఁద నింత తెగం బని లే
దని ప్రియంబు చెప్పినఁ గాపాలికుండు ప
ట్టెం బొఱలోపలఁ బెట్టిన దైనుండును గొం
త గుండెపట్టుకొని యోయి సోమసిద్ధాంతా
చాంతుండ వై భవదీయదర్శనంబున భోగమో
క్షంబులఁ గలతెఱం గెఱింగింపు మనిన... ప్ర
బోధ. ౩. ౪౦.

గుండెలుతీసినబంటు=భయస్థాన మగుగుండెచే లే
నివాఁడు, మహాధీరుఁడు. (వా)

నీగుండెలలో నిద్రపోయెదను:-న న్నెప్పుడును
మఱవకుండునట్లు నీకు భయంకరుఁడనుగా నుం
దును. (చూ. లేఁడు)

జ: గుండెకాయ, గుండెవగరు.

గుండెకాయ. వి. (గుండె + కాయ) కాయవలె
నుండుహృదయావయవము, క

గీ... దొడ్డనారసమున గుండెకాయ, వగుల చి
ట్టేయుటయును... భార. ద్రో. ౩. ౯౫.
ఆ. కపటధర్మకంచుకంబున వెలసిరి, గాని సత్యపు
రుషకారపరులు, గారు పాండుసుతులు వార
ల నమ్మంగ, గాదు నేత గుండెకాయ యిడిన.
భార. శల్య. ౨. ౩౯౭. వేం. పంచ. ౪. ౭౪.

గుండెవగరు. వి. (గుండె + వగరు) పశువులకు వ
చ్చుశ్వాసరోగవిశేషము.
క. కలియును వెంపలివేరును, నలియంగా నులిచి
ముక్కునస్యము సేయన్, బెలు చగువగ్గును వ
గరును, దలివిగ మత్తి గుండెవగరుఁ దీఱుం బ
సికిన్. గోచికి. ౧. (చి. ని.)

గుండ్ర[1]. విణ.('గుండ్రము'నకు అంత్యవర్ణము లో
పింపఁగా మిగిలిన రూపము. దీనికి వృత్తియందు
నిగాగమము వికల్పముగా వచ్చును.) వర్తులము.
ఉదా: గుండ్రకడుపు, గుండ్రనికడుపు, గుండ్ర
మొగము, గుండ్రనిమొగము.

వి. బ. ౧. పిండికొట్టి చెరుగఁగా వెనుకకు నిలిచి
నయుండలు. (శ. ర)

౨. రసముమున్నగునవి తీయుటకై చెఱకుమున్న
గువానిని నొక్కురాట్నముకోలలు.
మ. ఇలకు వ్రేఁగు గఁ బండి తీరసనపుండ్రేక్షు
చ్ఛటల్దీపుల,గ్గలమై వ్రాల నురుస్వనంబులెసఁ
గంగాఁ ద్రిప్పు రాట్నంపుగుం,డ్రలు నాఁ దే
కొలంకులం బొరలి పాఱి న్వ్యచ్ఛపంకేరు
హంబుల నాడెం దొలుసంజఁ దేఁటివలయం
బు ల్తారఝుంకారముల్. ఆము. ౪. ౧౫౨.
ద్వి. గొనకొన్న రాట్నపుగుండ్రలకరణిఁ, బనిఁ
బూని ఘనకర్మపరతంత్రు లగుచు, నరకంబు
లందు జన్మంబులయందుఁ,దిరుగుచు నిట్లు వర్తి
లెడుజీవులకు. ద్వి. పరమ. ౧. ౨౪ పా. కు.
సం. ౧౧. ౭౩౭.

౩. భ్రమణము, తిరుగుట. (చి. ని - చూ. గుండ్రించు)

గుండ్ర². వి. వృక్షవిశేషము. హంస. ర. ౯.

గుండ్ర³=గూండ్ర. వి. ఘూకధ్వని, గ్రుడ్లగూబ కూఁత. (చి. వి.)

గుండ్రలుకొలుపు=(గ్రుడ్లగూబ) కూయు.

క. కాకంబులు వాపోయెడి, ఘూకంబులు నగరఁ బగలు గుండ్రలుకొలిపెన్. భాగ. ౧. ౩౮౨.

శ్లో...ఉలూకః కంపయన్వనః, ప్రత్యులూకశ్చ కుహ్వానై ర్విశ్వం ద్రాపూన్యమిచ్ఛతః. సం. భాగ. ౧. ౧౪. ౧౫.

గుండ్రతుంగ. వి. (గుండ్ర¹ + తుంగ.) ఒకవిధ మగుతుంగ, ముస్తాభేదముకీ. (బ్రా, శ. ర)

గుండ్రన. వి. (√ గుండ్ర¹) వర్తులత. విశే. వర్తులము.

గుండ్రము. విశే. (సం. కుండలమ్) వర్తులము.

ఉదా: బొంగరము గుండ్రముగాఁ దిరుగును.

జ: గుండ్ర¹, గుండ్రతుంగ, గుండ్రన, గుండ్రించు.

గుండ్రాయి, గుండ్రా. వి. దే. (గుండు+రాయి)

౧. పెద్దరాయి.

క. గుండ్రాతిరూపుఁ గైకొని, తండ్రీ పెక్కేఁడు లిందుఁ దరలక యుంటిన్. అచ్చ. రా. బాల. ౧౪౭.

౨. సన్నెకల్లు.

శా...గుండ్రా డాఁచినఁ బెండ్లి యేమిటికిఁ జిక్కున్ గష్టముప్టింపచా. మనుచ. ౫. ౧౭.

(చూ. మ. సనెకల్ డాఁచినఁ బెండ్లి మానునొకొ...కాశీ. ౫. ౩౧౧.)

౩. పాత్రము. (శ. ర, బ్రా.)

గుండ్రించు. అ. క్రి. (√ గుండ్ర¹) ౧. తిరుగాడు, తిరుగు; తిరుగఁబడు.

గీ. నీవు మఱి యింటిలోన గుండ్రించుచున్నఁ, గడుపు నిండునె దొరఁ జేరి గాస మడుగు. శుక. ౨. ౩౭౧.

వ. ఇట్లు దాఁకి ... జంభాసురేంద్రుం గిట్టి ముట్టి మూదలించిన నతనికవిదల కబ్బగింపక గుండ్రించి...కు. సం. ౧౨. ౭౮౫.

౨. కడుపులో త్రిప్పు.

ఆ. గుండె నున్నమందు గుండ్రించి పడిపోవు, నంతఁ బాలు చక్కెరందుఁ గలిపి, త్రాగి రెండునాళ్లు తగుపథ్యమున నుండ, మందు తెవు లడంగు మనుజులకును. చికి. (చి. వి)

౩. త్రేఁచు.

ద్వి. తిని పులిపోతుపొందిక నన్ను లెక్క, గొనఁ డింటిలోపల గుండ్రించుకొనుచు. ద్వి. పర మ. ౪. ౩౦౦ పా. (చి. వి. పా.)

జ: గుండ్రింపు.

గుండ్రింపు. వి. (√ గుండ్రించు.) గుండ్రించుట. (శ. ర.)

గుండ్లకమ్మ. వి. నదీవిశేషము, ఒక యేఱు.

వ...తీర్థయాత్రాపరులకు సురతరువుకొమ్మ యగు గుండ్లకమ్మయు...కాశీ. ౩. ౧౭౭.

గుండ్లుబెండ్లాడు. స. క్రి. (గుండ్లు+బెండ్లు+ఆడు) చలింపఁజేయు, కదలించు.

ద్వి...వాయువు లాగి లోకపంక్తు, లన్నియు గుండ్లుబెండ్లాడంగఁ బొంఁగె. రం. రా. ఉ. ౧౦ పా. ౧౪ పం.

గుంత=గుంట. వి. (సం. గర్తః) ౧. చిన్నగోయి, గుంట.

గీ. కార్పాసల్లు సెగళ్లను గవులు విడిచి, తరలి చెంతల నూతిగుంతల వసించె, గరలి వర్తిలునమ్మహాగ్రీష్మమునను. వేం. పంచ. ౧. ౩౦౭.

ద్వి. అంత కంతకు దట్ట మై చెట్టు గుట్ట, గుంత మిట్టనుమఁ గన్గొన రాక యపుడు. ద్వి. హరిశ్చ. పూ. ౨౧౩౬ పం.

౨. పిఱఁదిమీఁదిగుంట, కూపకము. (శ. ర.)

౩. ...లోఁతైనది.

గీ. గుంతమోమును గుజుకేలు కుంచకముప్రు, మిట్ట పండ్లును...మార్క. ౫. ౧౪౧.

సీ. పక్షంబు గుంత యై వర్ష్మంబు పరుస నై తెఱ నోరఁ ద్రేవుడు తీఁగసాఁగ...కాశీ. ౬. ౪౧.

జ: గుంతపురువు.

గుంతపురువు. వి. (గుంత + పురువు) క్రిమివిశేషము.

గీ. కుమ్మపురువు చిక్కపురువు గుంతపురువు, నుడిపురువు... ప్రబంధ. ౧౩౦.

గుందలము. సం. వి.అ.పుం. మద్దెలమ్రోఁత.

గుందాలము. సం=గుంద్రాలము.

గుంద్ర. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. నాగముస్తె. ౨. ప్రేంకణము.

గుంద్రము. సం. వి. అ. పుం. కాకిచెఱకు,ఒకవిధమైన జెల్లి.

గుంద్రాలము. సం. వి. అ. పుం. చకోరపక్షి, వెన్నెలపులుఁగు.

గుంపించు[1]. స. క్రి. (√ గుంపు - త. కుంపమ్) కుప్పవేయు.

క. ఘూకంబు లున్న గుహకును,వాకిటఁ గాష్ఠములుఁ దృణము వడి గుంపింపఁగ,వే కవిసి చిరంజీవియు,దాకొని తనముక్కుఁ గొఱవిఁ దగిలించె వడిఁ. నా. పంచ.౩.౨౯౬. (శ.ర.పా.)

గుంపించు[2]. స. క్రి. అతిక్రమించు. (శ. ర)

క. చంపినఁ జచ్చెద ననుచును, గంపింపక యోరిపలువ కఠినోక్తుల నఁగ, గుంపించెను చావునకుం, దెంపరి యై పదరువాని తెఱఁగునఁ గుమతి. భాగ. ౭. ౨౭౦.

గుంపు. వి. (సం. గుంఫః. ప్రా. గుంబో. క. గుంపు. త. కుంబు) ౧. సమూహము; ప్రోగు.

సీ. నిమునపెన్నెఱిగుంపు జడగట్ట నగనుమున్నుమం కుతపకు గైకొనినచోట్లు. మనుచ. ౨.౯.

మ...కూరగుంపు...ఆము. ౧. ౯౨.

సీ...పెనుగాలిగుంపు వీవ. శుక. ౧. ౧౯౪.

దండకము...గుంపులై యింతులం గూడి యాభీరు లాదేవతా నేతకుఁ జాతర ల్సేయ...పారి. ౩. ౩౯.

చ. కరితురగాదిఘట్టనయు గాలియు నొంపఁబడ యొంటి యున్నయ,త్తరువు ననేక భూరుహవితానము గుంపయి పేర్చి బాధలం, బొరయునె...భార. ఉద్యో. ౨. ౯౯.

౨. నూలు వడుకునపుడు నడుమ నడుమ వచ్చెడి యుండ.

గీ. దివస మంత వితాపోయె నవుర రాణె, గుంపు వంపును లేకుండ గుండుపోఁగు,గాఁ బదాఱింటితరమును గాఁగ నూలు, వడుకరే యంచు నొండొరుల్ నుడివికొనుచు. శుక.౨. ౪౧౯.

గుంపులుగట్టు=గుంపులగు.

వ...పట్టనంబునఁ గాఁపురం బున్నవా రందఱుం దక్కఁ దక్కినవా రందఱు గుంపులుగట్టి... చనిరి. హర. ౨. ౨౭.

జ: గుంపించు[1], గుంపుగూడు, గుంపుగొను.

గుంపుగూడు. అ. క్రి. (గుంపు+ కూడు) మల్లడిగొను, గుంపుగాఁ జేరు.

గీ.గుంపుగూడెనసెడి పలు కొప్పచుండు,మల్లడిగొనె ననంగను మాతృభూతి. ఆం. భా. ౩. ౧౦౩.

గుంపులుగూడు=గుంపులు గాఁ జేరు.

క.గుంపులుగూడికొని విచా,రింపఁగ శాండిల్యుఁడది యొఱిఁగి...వరాహ. ౧౦. ౩౫.

గుంపుగొను=గుంపుగూడు. (గుంపు + కొను)

సీ. రమణీయగతిఁ జకోరకుమారికలు గుంపుగొని యాడువెన్నెలకుప్ప లనఁగ. పె. శకుం. ౨. ౧౯౩

(వృద్ధవేశ్య) గీ. గుంపుగొని చూచువారలఁ గొట్టఁ బూను,వెఱఁగుపడి యింటిబిడ్డల వెక్కిరించు...శుక. ౩. ౭౯.

గుంపులుగొను=గుంపులు గాఁజేరు.

క...కుంతీతనయుం, డనిఁ దనివి సనక గుంపులు, గొని యున్నెడ లరసెఁ గలయఁ గురుసైన్య మునన్. భార. విరా. ౫. ౧౭౭.

గుంపులుగుంపులుగొను = గుంపులు గుంపులు గాఁ జేరు.

ద్వి. గుంపులుగుంపులుగొని తన్ను చూచి, సాంపే ది రాముని సుద్ది చెప్పుచును. రం. రా. అ యో. ౧౨౧ పా. ౨౯ పం.

గుంపెన[1]. వి. ౧. గంతు.

(వేశ్యామాతృవర్ణన.) గీ. వెఱ్ఱి యన రాదు పైఁబడి వెక్కిరించు, గామి డన రాదు మొగమున గంటువెట్టుఁ, బెంకె యన రాదు పట్టిగుంపెన లు వేయు. శుక. ౩. ౨౧.

ఉ. లంపులమారిదాన నిను లాఁచుక మాదిగవాఁ డు గోయ వేఁకొంపకుఁ బొమ్మటంచు మిణుఁ గుర్లు జనింపఁగఁ బండ్లు గీఁటి మైఁ, గంపము పుట్టఁ జేగుదియకట్టెను దిట్టుచుఁ గొట్టఁ బో తు బల్గుంపెన నింటికై చనినఁ గుమ్మరి గాఁడి ని గట్టెఁ గట్టినన్. హంస. ౫. ౬౬.

౨. విజృంభణము. (శ. ర) ౩. పోటు, దెబ్బ.

సీ. బిబ్బోకవతిగబ్బిగుబ్బగుంపెనసొంపు గనును రంబున దివ్యకవచ మొప్ప. శశాం. ౫. ౧౪. (బ్రౌ. పా.)

గుంపెన[2]. వి. ఒకానొకచెట్టు.

గీ. కలికియొలదేఁటికదుపుల కలికి యులికి, పెనలు గొనియెడుచిన్నిగుంపెనల కేఁగి, మరల కాన ట్టుమెట్టదామరలు చిడిమి, తోఁట నాడుచు మెలఁతుక లీన్నటు మెఱసి. యయా. ౪. ౧౫.

గీ. పూగముల నవ్యకుసుమపరాగ మెసఁగ, నిమ్మ లందును లేఁతపూరెమ్మ లమరె, ననలఁ జెనఁ గొనెఁ జిన్నిగుంపెనలగుంపు, లభినవం బగు నావసంతాగమమున. కవిజ. ౨. ౬.

గుంఫన. సం. వి. ఆ. స్త్రీ=గుంఫనము.

గుంఫనము. సం. వి. అ. న. ౧. కూర్పుట. ౨. మాట లు మొదలగువానిని చక్కఁగాఁ గూర్పుట. (విధము—అనువర్థముతో 'గుంభనము' అని యొ క తెనుఁగుకవి ప్రయోగించినాఁడు.)

క. కుంభీనసములు వ్రేలిన, గుంభనమునఁ గుంభి హస్తగురుతరధారా, రంభమున రేయుఁ బగ లున్, గుంభద్రోణములువట్టి కురిసె న్వానల్. కవిక. ౬. ౨౩.

గుంఫము. సం. వి. అ. పుం. ౧. కూర్పు; మాటలకూ ర్పు. ౨. బహుభాషణము. ౩. శ్మశ్రువు.

గుంఫించు. సం. అ. క్రి. గుంఫిత మగు. (చెదరకుండు)

మ. అనురాధీశసమర్పితంబు లగులీలారామకల్ప ద్రుమ, ప్రసవంబుల్ కనుగందవయ్యె విలస త్పాటీరగోరోచనా, ఘుసృణాలేపనపంకితా కలనమై గుంఫించె నారాయణా, స్త్రసము జ్జృంభణ భీమలింగమునకున్ దైతేయరాట్సూ మికిన్. భీమ. ౪. ౧౪౬.

గుంఫితము. సం=గుఫితము.

గుంబము=గుమ్మము. (శ. ర)

గుగ్గిలము. వి. (సం. గుగ్గులుః. క. గుగ్గిళ. త. మ. కుం గిలియం) ౧. గుగ్గులువు, గుగ్గిలపుఁజెట్టు.

సీ. గుగ్గిల మంచన గుగ్గులువు దనర్చు...ఆం. భా. ౨. ౪౫. హంస. ౪. ౧౧.

౨. గుగ్గులువృక్షపుబంక.

గీ. అగ్గి రవులించి యావాలు గుగ్గిలంబు, జీడిపుష్ప కలు కానుగు చిదుగు లగరు. అచ్చ. రా. యు. ౪౩౭.

గుగ్గిళ్లు. వి. బ. (క. గుగ్గరి.) అభ్యూషము, ఉడికిన అనుములు మొదలగువవి.

సీ...అలసందగుగ్గిళ్లు కొణిదెఁడు ... బహు. ౫. ౧౬౩.

సీ. గుగ్గిళ్లనంగను గుల్మాషములు మిాఱు ... ఆం. భా. ౨. ౨౫౩.

పా: ఇవి ఇనుపగుగ్గిళ్లు కాని అనుపగుగ్గిళ్లు కావు.

గుగ్గులము. సం. వి. అ. పుం. ౧. గుగ్గిలపుఁజెట్టు ౨. గుగ్గిలము. (వాచ)

గుగ్గులుకుఁడు. సం. వి. అ. పుం. గుగ్గిలపువర్తకుఁడు.

గుగ్గులువు. సం. వి. ఉ. పుం=గుగ్గులము.

గుచ్ఛకణిశము. సం. వి. అ. పుం. ఒకవిధమైనధాన్యము.

గుచ్ఛకము. సం=గుచ్ఛము.

గుచ్ఛపత్త్రము. సం. వి. అ. పుం. తాటిచెట్టు.

గుచ్ఛఫల. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. కదలి, అరఁటి కీ. ౨. ద్రాక్ష కీ.౩. అగ్నిదమని, వాఁకుడుకీ.౪. కాకమాచి, కాఁచి కీ. ౫. నిష్పావి కీ.

గుచ్ఛఫలము. సం. వి. అ. పుం. ౧. రీఠాకరంజము, కుంకుడుకీ. ౨. కతకము, ఇందుగుకీ.

గుచ్ఛము. సం. వి. అ. పుం. ౧. పూలగుత్తి. ౨. మయూరపుచ్ఛము, నెమలిపురి. ౩. ముప్పదిరెండుపేటలు గలహారము. ౪. తృణాదిస్తంబము, వరిమొదలగువానిదుబ్బు. ౫. పాద.౬. సమూహము.

గుచ్ఛార్ధము. సం. వి. అ. పుం. పదియాఱుపేటలు గలహారము.

గుజగుంపు. వి. (√గుజగుజ?) ౧. అడావుడి.

మ. భుజగర్వంబున నాళరుల్ మరలు నంభోరాశిఁ ద్రచ్చన్ మహా,భుజగగ్రామణిమస్తపుచ్ఛముల వార్పుల్ మీఱ నందించునా,గుజగుంపు ల్గనదయ్యె నీ నెలవు మాకున్ జూపు మంచున్ దమో,రజముల్ సత్త్వగుణంబుఁ బట్టి చలపోరన్ జూచుచుందంబునన్. ల. వి. ౧. ౧౧౪.

౨. గుసగుస.

సీ. రమ్ము మారునిగుడారమ్ముమారు నిజమ్ము గుంపు చోటుల గుజగుంపు లేల. కువల. ౪. ౧౪౨.

గుజగుంపుపెట్టు=అల్లరిపెట్టు.

ద్వి. గొల్లయిల్లాండ్రను గుజగుంపుపెట్టు, వల్లవాగ్రణిఁ బుణ్యు వసుదేవతనయుఁ, బొడగంటివే...ద్వి. సిం. భాగ. ౨. ౩౭ పా.

గుజగుజ. వి. ౧. గుసగుస.

ద్వి...గుజగుజలకు నెల్ల గుఱియైతి నింక,నగుబాటు వట్రిల్లె నాతులలోన, మొగ మెత్త నేర్తునే...బస. పు. ౫. ౫౧ పం.

ద్వి. ఇది యేమి గుజగుజ లేకాంతములను,విదితంబుగా నాకు వినిపింపుఁ డనిన. ప్రభులిం. ౨. ౩౬ పా. ౧౦ పం.

౨. గజిబిజి. (చూ. గుజగుజలాడు. ౨. అర్థము.)

విణ. బాధితము. (చూ. గుజగుజయగు.)

జ: గుజగుజయగు, గుజగుజతేకులు, గుజగుజలాడు, గుజగుజవోవు.

గుజగుజయగు. అ. క్రి.(√ గుజగుజ) బాధపడు.

గీ...గుజగుజ యైరి దస్సి,రొల్లఁబోయిరి....వార. ౩. ౧౦.

క. గజము మద ముడిగి తిరుగుచు,గుజగుజ యై గీఁకవెట్ట...భాగ. ౬. ౪౦౭.

గుజగుజతే(రే)కులు. వి. బ. (√గుజగుజ.) బాలికా క్రీడావిశేషము.

సీ. గుజగుజతేకులు గుజ్జనగూళ్లును బొమ్మలపెండిండ్లు నమ్మనములు. దశా. ౭. ౭౧.హంస.౫. ౧౫౫. భోజనుతా. ౨. ౯.

గుజగుజలాడు. అ. క్రి. (గుజగుజలు+ఆడు) ౧. గుసగుసలాడు.

గీ...సభవార లందఱు నంత నంత, నల్ల నల్లన గుజగుజలాడుచుండి,రి...భార.విరా.౨.౧౪౬.

చ. గుజగుజలాడ వారిఁ గనుఁగొనల బిట్టదలించి ...రాజ. చ. ౩. ౭౩.

౨. గజిబిజిపడు, త్రొక్కులాడు.

ద్వి. అతఁ డగస్త్యుని నల్లన గోఁకె,నాతఁడు జమదగ్ని వదిమె హస్తమున, నీవిధి నుత్తరం బీక యొండొరుల, నీవు నీ వని చూపి నిఖిలసన్ము

ములు, గుజగుజలాడ ... ద్వి. పారిశ్చా. ఉ. ౨౨౩ పం.

గుజేగుజే(లు)వోవు, గుజేగుజేలఁబోవు=గుసగుసలఁబోవు. అ. క్రి. (√గుజేగుజే) గుసగుసలాడు, రహస్యముగా మాటలాడు.

వ. అనుచుం గలదు లేదని పెక్కువిధంబులం దలపోసి గుజగుజలువోవు చుండుమును...భార. విరా. ౨. ౨౦౧. (చూ. ౨౦౦.)

క. గుజగుజలువోవువారును, గజిబిజిపడువారు ...భాగ. ౮. ౫౩౪. (చూ. ౫౩౩.)

క. అని గుజగుజవోవుచు ని,వ్వని దప్పక దనుజలోకపాలునితోడన్, వినిపింప వలయు నని వే,చని బాణునిఁ జేరి మ్రొక్కి సద్వినయము నన్. భాగ. ౧౦ ఉ. ౩౭౬.

వ... బోటికత్తియలు...తమలోన గుజగుజలంబోవు చుండిరి...నైష. ౩. ౧౨౫.

గుజేరాతి=గుజేతి, గుజ్జేరాతి, గుజ్జేరి. వి. (సం. ఘూర్జరః.) ౧. ఘూర్జరదేశము, గుజ్జరి.

ద్వి. చిత్తజజనకలక్ష్మీవివాహంబు, గుజరాతికంపులగోడ లిఖింప. రం. రా. బాల. ౭౩ పా. ౧౭ పం. భాను. ౪. ౯౬.

౨. ఘూర్జరదేశభాష.

గీ. అరబి పారసి గుజరాతి యారె మచ్చు, తెనుఁగు కన్నోజి మొదలుగాఁ దెలిసి వ్రాయు,దారిగన్నట్టివాఁడు...యయా. ౧. ౪౭.

౩. నాట్యభేదము.

సీ. నాట్యభేదంబులనామము ల్దనరు జక్కిణి గుజరాతి పేరణు లవంగ. ఆం. భా. ౧. ౧౩౦.

సీ. కులిశాయుధునినిండుఁగొలువులో గుజరాతి మేలుకోపులఁ గొంత మెప్పవడసి. ఉ. రా. ౪. ౧౭౫.

గుజేరానువఱచు=గుజేరాయించు. స. క్రి. (హిం. గుజరానా) ఇచ్చు, సమర్పించు.

గీ. గుడిగుడీఘూమపానవిఘూర్ణమాన, చకితదృగపాంగు హైదరుజంగుఁ గాంచి,నజరు గుజరానువఱచె సొన్నాకడాని,జాలె మాతఁడు కూర్న్నిసాతు చేసి. రంగా. ౨. ౯౫.

గుజేరాయించు=గుజేరానువఱచు.

మ... హైదరుజంగును...కని యాత్మన్నివ్వెఱం గందుచున్, హితమున్ దెల్పుచు నర్జిదాస్తు గుజరాయించెన్...రంగా. ౨. ౧౪౬.

గుజేరీ=గుజేరాతి.

(ఘూర్జరదేశము)

రగడ. చెప్పఁ జూపఁగ రాదు ముక్కుముకేమ వీ గుజరీతివాసులు. శుక. ౧. ౧౩౩. (శ.ర.పా.)

గుజాటి. విశే. ధనవంతుఁడు. (శ. ర)

గుజేరు=గిజోరు. వి. పేశము, పేసము. (శ.ర.)

గుజ్జేరాతి=గుజేరాతి. (శ. ర)

గుజ్జేరి. వి. (క. గుజ్జరి) ౧. ఘూర్జరదేశము. (రూ. గుజ్జరి. శ. ర.)

సీ. సరి లేనిమంచిగుజ్జరినేఁతపట్టుపుఁ బఱపైన రాయంచగఱులపఱపు. ఉ. రా. ౬. ౧౬౦. చంద్రా. ౪. ౭౦.

౨. రంగులలో నొకటి.

రగడ. కంటకి గుజ్జరి మనుపులు మొదలుగఁ, గలిగినపలువన్నెలపుట్టంబులు. కవిక. ౩. ౧౯౫.

౩. (సంగీ) రాగభేదము.

సీ. గుజ్జరి మలహరి గుండక్రియ వరాళి... ప్రబంధ. ౯౫. హంస. ౫. ౧౨౪.

(బ.) ధాన్యవిశేషము.

వ...ఏడాకుమొలకలు గుజ్జరులు బియ్యము ...అను నూటనాలుగువగలపైరుల చేరుడుబియ్యంపువట్టిపసాదంబులు... ప్రబంధ. ౧౧౨.

జ: గుజ్జరివాఁడు.

గుజేరివాఁడు. వి. (√గుజ్జేరి.) ఘూర్జరదేశస్థుఁడు.

సీ...గుజ్జరివాఁ డవ ఘూర్జరుఁ డను. ఆం.భా.౨. ౧౦౩.

గుజ్జో. విణ. (సం. కుబ్జః. ప్రా. కుజ్జో. క. గుజ్జ.) ౧. పొట్టివాఁడు, వామనుఁడు.

ఉ. బొజ్జగలయ్య యంద్రములభోగి మెఱుంగుఁబసిండిచాయఖ, ల్గుజ్జ ... గణనాథుఁడు ...సుద. ౧. ౪.

గీ. గూనివాఁడును బిచ్చుకకుంటు గుజ్జ...భార. అను. ౫. ౧౦౪.

౨. చిక్కనిది.

సీ. గుజ్జగాఁ గాఁచినగోక్షీరపూరంబు జమిలి మండెఁగలపైఁ జల్లిచల్లి. నైష. ౬. ౧౨౦.

(వెన్నెలపులుఁగులు) వ...ఇంచురసంబుల మించు గుజ్జవెన్నెలల నంజుకొన ... ఘటికా. ౨ ౧౪౬.

వి. ౧. వత్సతరము, కోడెదూడ.

సీ. మంకినాఁ బరఁగుబ్రాహ్మణుఁడు ధనేచ్ఛమై వర్తించు శిక్షింపు వలయునట్టి,గుజ్జుదోయిని జట్టిగొని ప్రీతి లంకించియుండ లంకియతోన గండుమీఱి. భార. శాం. ౪. ౪౦.

గీ. పేటిగుజ్జులఁ గట్టినపాటబండి,యెక్కి శీఘ్రంబ మందకు నేఁగె నెలమి. హరి. పూ. ౫. ౧౪౧.

౨. అను కనురసద్రవ్యము.

క...కోకల నైవేద్యములను గుజ్జుల వన్యా,నేకఫలభక్ష్యశర్కర,శాకాదులఁ గడిమిమ్రానిజాతరఁ జేసెఁ. శ్రీరం. మా. ౬. ౧౦౩.

౩. క్రొవ్వు, వస.

వ...దాక్షాయణీసుతుపొట్ట గుజ్జుఱుక మట్టి... కాశీ. ౪. ౯౫.

సీ. కోర కవ్వఁడు పదాంగుష్ఠభాగంబున నుడురాజుపొట్ట గుజ్జుఱుక నూఁదె. కాశీ.౩.౩౨.

౪. కుబ్జదారువు, పొట్టికొయ్య.

సీ...గుజ్జ నాఁ దనరుఁ గుబ్జదారువు...ఆం.భా. ౨. ౨౩౩.

ఉదా: గుంటకగుజ్జ, దూలపుగుజ్జ, బండిపఱుపు గుజ్జ, ము.

జ: గుజ్జుఁదనము, గుజ్జనోగిరము, గుజ్జపొట్ల, గుజ్జప్రాలు, గుజ్జమామిడి,గుజ్జవేల్పు,గుజ్జెనగూడు.

గుజ్జుఁదనము. వి. (గుజ్జ + తనము) కుబ్జత్వము. (బ్రౌ)

గుజ్జనోగిరము. వి. (గుజ్జ+ఓగిరము) పులుసు గలిపినయన్నము. (బ్రౌ)

ద్వి. కుడుపున కియ్యెడ గుదగుద లేల, కుడికెఁడు దెత్తునా గుజ్జనోగిరము.బస.పు.౩.౪౨౬పం.

గుజ్జపొట్ల. వి. (√గుజ్జ) పొట్టికాయలు కా పొట్ల. (శ.ర.) వడు

గుజ్జప్రాలు. వి. (√ గుజ్జ) ఒకజాతిబియ్యపుఁ(?). (బ్రౌ)

గుజ్జమామిడి. వి. (గుజ్జ+మామిడి) పొట్టి మామిడి, రాజామ్రము కి.

సీ. గోరాజగమనుండు గుజ్జమామిడిపండు కుసుమాస్త్రహరుఁడు ముంగొంగుపసిఁడి.పి.శకుం. ౪. ౪.

గుజ్జవేల్పు(లువు). వి. (గుజ్జ + వేల్పు) విఘ్నేశ్వరుఁడు. భీమ. ౩. ౧౮౪. రామలిం. ౧.

గుజ్జెనగూడు. వి. (గుజ్జ+ఎన+కూడు-శ. ర.)

౧. బాలికలాడుకొనెడిఒకయాట.

మ. దినముల్ కొన్ని చనంగ నంతఁ గడునర్థిం బొమ్మపెండిండ్లు గుజ్జెనగూళ్లచ్చనగండ్లు పింపిళులు కుచ్చిళ్ గిరనంగింజ లోమనగుంటల్ కనుమూసిగంత నలుగంబాలాటలోనైన ఖేలనముల్ మీఱఁగ బోట్లతో నలరు బాలారత్న మెల్లప్పుడున్. కళా.౬.౨౦౨.హంస. ౫. ౧౫౫.

౨. బాలికలు బొమ్మలుపెట్టి యాడుకొనునప్పుడు వండెడివంటకము.
సీ. పాంచాలికాకేళిపక్వాన్ననామంబు గుజ్జన గూడనఁ గొఱలుచుండు. ఆం. భా. ౨. ౨౫౩.
రగడ. చిఱుదేంట్ల కొసఁగె గుజ్జనగూళ్లు గొజ్జంగ. మనుచ. ౩. ౮౪.
సీ. గుజ్జనగూళ్లను గొమరొప్ప వండించి చెలుల కుఁ బెట్టించుఁ జెలువు మెఱసి. భాగ. ౧౦ పూ. ౧౬౮౮.

గుటక. వి. (ప్రా. ఘుట్ట ఇ. క. గుటుకు=గుక్క) ౧. ఒకసారి నోటఁ బోసికొని మ్రింగెడునీళ్లలో నగువానికొలఁది. (శ. ర.) ౨. ఒకసారిగా మ్రింగుట. (బ్రౌ.)
గుటకలువేయు=ఉవ్విళ్లూరు; తమకించు.
(వ్యవ.) ఆపిల్ల పాయసము చూచి గుటకలు వేయుచున్నది.
వాఁడు ఆయువతిని చూచి గుటకలు వేయుచున్నాఁడు.

గుటగుట. వి. (క.కుడుకుడు) ౧. వ్యాఘ్రము భల్లూకము వరాహము మొదలగునవి చేసెడుధ్వనివిశేషమున కనుకరణము.
సీ. ఒకవాసరమున ద్వైవికతీర్థ మాడుచో గుటగుటమనుచు నాఁకొన్నకోలు, పులి తటంబునఁ బ్రేఁపపాదనుండి మానిపుంగవుమీఁద నుఱికిన... వరాహ. ౭. ౮౦.
గీ. ఉల్ల మగలంగ నయ్యుగ్రభల్లుకంబు, గుటగుటయటంచు రొప్పి యక్కుటిలుఁ గదిసి. శుక. ౧. ౪౧౦.
సీ. ఘునఘునాఘునసన్నహానకుహానాఘోణిఘోణా ఘుటీగుటగుటలతోడ... గీ. అవఘళించి... ధణంధణారవము రత్న, సానుగుహలఁ బ్రతిధ్వను లీన విజయ, ఘటఘటలంబు చఱపించి ఘటురయమున. వరాహ. ౩. ౨౬.

౨. అన్నము ఉడుకుట, నీళ్లు త్రాగుట లోనగువానియందలి ధ్వనికి అనుకరణము. (శ. ర)
౩. పెద్దతిక్కపుమాటలు. (శ. ర)
క. కటకట గురువులతో నే, గుటగుటలా చేసు గోరకోరిక వితగా, నటు నిటుఁ బొద్దులు పుచ్చుచు, నటమటఁ జెఱగాయనుద్దు లాడెద వౌరా. శశాం. ౩. ౭౮.
వ... అటమటమ్మున విద్య గొనుటయుం గాక గుటగుటలు గురువుతో నా యని... మనుచ. ౫. ౧౯.
సీ. గుట్టెఱుంగు ది దేల గురులతో గుటగుటల్ బిగియక చనఁ గదే బిసరుహాక్షి. చంద్రా. ౬. ౧౩౫.
జః గుంగుటగుట.

గుటి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ=గుటిక. (వాచ)

గుటిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ఉండ, మాత్ర; గుండ్రనివదార్థము.

గుటికాంజనము. సం. వి. అ. న. ఒకవిధ మగు కాటుక. (వాచ)

గుటుకు(క్కు). వి. మ్రింగుట త్రాగుటయం దగు ధ్వని కనుకరణము. (దీనిఆమ్రేడితరూపములు-గుటుకుగుటుకు, గుటుగుటుకు.)
క... విసము... మృడుఁడు గుటుకున మ్రింగెగా. హర. ౬. ౬౯.
సీ. దారుణాఖండమార్తాండమండలము నుప్పొంగి గుటుక్కున మ్రింగవచ్చు. నరస. ౫. ౧౩౦.
చ. ఇటక్రిత మెన్నితో యముల నిందుముఖీముఖ శేషమద్యముక్తా, గుటుకునఁ గ్రోల... ప్రబోధ. ౩. ౫౬.
గీ. గుటుకుమనకుండ బ్రహ్మాండకోటి మ్రింగి. దశా. ౧. ౨౮౯.
సీ. బిగిచన్నుఁగవఁ గేలఁ బీడించి కబళించి గ్రుక్కు గ్రుక్కు గుటుగుటుకుమనుచు... మేనిలో నర్త్వ మెల్లఁ. గీ. ద్రావి ... భాగ. ౧౦ పూ. ౨౨౫.

చూ: గుటుక్కను.

గుటుక్కను, గుటుక్కుమను. అ. క్రి. (గుటుక్కు+అను) చచ్చు. (బ్రౌ, శ. ర.)

(వ్యవ) వైద్యుఁడు వచ్చులోపలనే రోగి గుటుక్కుమన్నాఁడు.

గుట్ట[1]. వి. (సం. గోత్రః. ప్రా. కోడో. క. గుట్ట.)

౧. పర్వతము.

సీ. వలిమెట్టు నాకుఁ గావలిపట్టు దేవర సామి గుట్టకు నేను సామి నొడయ. చంప్రా. ౨. ౪౫. అం. భా. ౨. ౨౭.

౨. ఉపలరాశి, ఱాతిగుట్ట. (చిన్నకొండ. శ.ర.)

(అశ్వవర్ణము.) ఉ...దువా,ళించిన గట్టు గుట్టనక లెక్కకు మిక్కిలి దవ్వు పాఱుమఙ్, మించినవారువంబులు...యయా. ౧. ౮౨.

వ...నలునిం బిలిచి నీవు వానరవీరులు తెచ్చియందిచ్చుగట్టుగుట్టలం గట్టకట్టిన వనధి కట్టుపడు ... రామా. ౭. ౧౨౨. అం. భా. ౩. ౫౩.

౩. రాశి, ప్రోగు.

సీ. కొట్టి వైచినతల లుట్టలై కాటుకకొండలదండిని మెండు నూప. దశా. ౬. ౧౩౭.

సీ. చెడిపెను మృదుశయ్యఁ జేర్చిన విడిచి బల్పెంటగుట్టలఁ బవ్వళింపఁ జూచు. రామలిం. ౩౪.

గుట్ట[2]. విణ. అలుకువాఁడు, భీరువు.

గీ. ఉపలరాశియు నలుకువాఁ డొప్పుచుండు, గుట్ట యని పల్కఁగ...అం. భా. ౩. ౫౩. (ప్రాఁత ప్రతి.)

గుట్టు. వి. (సం. గూఢమ్. క. తు. త. గుట్టు.) ౧. మర్మము, రహస్యము.

క. ఏమో యని యుంటిమి సు,త్రాముని గుట్టెల్లఁ దెలిసె...దశా. ౭. ౬౦.

౨. ధైర్యము.

ఉ. ప్రీడ దొఱంగి యాహరివిరించిముఖుల్ త్రము నొంది గుట్టు పో,వాదరొ వంచసాయకశరాహతిపాల్పడి పువ్వుఁబొమ్మలఙ్, వాదరొ...రాజ. చ. ౩. ౭౩.

౩. మోసము, వంచన.

ఉత్సాహ. గుట్టుతోడ నిట్లొసంగఁ గ్రోలి యేనువన్నుతో,గుట్టు పాటి యుండువంతఁ గ్రుంకు మెట్టసెత్తపుం, జట్టుమీఁదఁ బ్రొద్దు చేర... యయా. ౩. ౧౨౩. (చూ. ౧౨౨.)

గుట్టిచ్చు=మర్మము తెలియనిచ్చు.

వ ... గుట్టీక నలంగియు నత్తమామలచిత్తంబు వచ్చునట్లు భక్తిశక్తులు మెఱసి పాటులంబడు మఱందలిసౌందర్యంబు... పాండు. ౩. ౨౪.

గుట్టుచెడు=ధైర్యము చెడు.

వ. ఇట్టితెఱంగునం బిట్టుపడి గుట్టుచెడి గట్టువడిం జేరుటకై యగడితం బడి మునింగి దరిం జేరి...రా. వి. ౫. ౩౨.

గుట్టుపట్టు=హృదయము, గుండె.

ఉ. బాలవిరాళి నిట్లు సుమబాణశరాళికిఁ జంద్రచంద్రికా,పాళికి సన్నగాలికిని భావజతేజివయాళికిఙ్ రవో,ద్వేలమదాళికిఙ్ బ్రసవదీప్తవనీఋతుమాళికి వ్సదా,లోలత గుట్టుపట్టగలలోఁగి వచింపుచు నార్తిఁ జెందఁగఙ్. ఉ. హరిశ్చ. ౪. ౪౪.

చూ: గుట్టుకీడు, గుట్టుసాకిరి.

గుట్టుకీడు. వి. (గుట్టు+కీడు) గూఢశత్రువు.

చ. పలుకులు వేయు నేమిటికిఁ బార్థివుఁ డాత్మభుజాభృశత్రుమా,తలమున గుట్టుకీడుబహుధాయరయించి యడంచి ... ఆము. ౪. ౨౫౦. (బ్రౌ. పా-'గుట్టుఁ బేసు' శ. ర, వ్రాఁతప్రతి. 'కుట్టుపేడు' వావిళ్ల.పా-'కుట్టుతేలు'? చూ.)

గుట్టుసాకిరి. విణ. (గుట్టు + సాకిరి) వాది తనవ్యవహారము గెల్చుటకొఱకు రప్పింపఁగా వచ్చి డాఁగియుండి ప్రతివాదియొక్కమాట లన్నియుఁ జక్కఁగా విన్నసాక్షి. (శ. ర)

గుడ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. గుళిక, ఉండ. ౨. జెముడు. ౩. ద్రాక్ష. ౪. ప్రత్తి. ౫. తర్జన్యంగుష్ఠాగ్రసంయోగవలయము, చూపుడువ్రేలికొనయు బొటనవ్రేలికొనయు దగ్గఱగా పట్టఁగా వలయాకారముగ నేర్పడుమధ్యప్రదేశము. (చూ. గుడాకేశుఁడు.)

గుడకము. సం. వి. అ. పుం. ౧. గుళిక, ఉండ. ౨. గ్రాసము, కబళము. న. బెల్లము; బెల్లముతోఁ జేసినమందు.

గుడగుడ. వి. ఉడుకుటయం దగుధ్వనికి అనుకరణము.

క. గుడగుడ నుడికెడునుదకము. ద్వా. ౮.౧౮౯.

గుడతృణము. సం. వి. అ. న. చెఱకు.

గుడత్వక్కు. సం. వి. చ్. స్త్రీ.లవంగపుపట్ట.(వాచ)

గుడత్వచ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ=గుడత్వక్కు.

గుడత్వచము. సం. వి. అ.న.=గుడత్వక్కు.(కల్ప)

గుడదారువు. సం. వి. ఉ. పుం. న. చెఱకు. (త్రి. ని.)

గుడపిష్టము. సం. వి. అ. న. ౧. చలిమిడి, బెల్లము కలిపినపిండి. ౨. బెల్లపుపాకములో పిండి కలిపి చేయునొకవంటకము. ౩. బెల్లపుపాడి.

గుడపుష్పము. సం. వి.అ.పుం.మధూకము,ఇప్ప.

గుడ ఫలము. సం. వి. అ. పుం. పీలువృక్షము.

గుడము. సం. వి. అ. పుం. ౧. బెల్లము. ౨.పకుళము, పొగడ. ౩. ఏనుఁగుకవచము. ౪. గ్రాసము, కబళము. ౫. అచ్చనగాయ, గోళము. (శే.ని,వై.ని.)

గుడలము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ) బెల్లముతోఁ జేసినది. వి. అ. న. బెల్లపుసారాయి.

గుడశర్కర. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. కండచక్కెర,పటికబెల్లము.

గుడాక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. తంద్ర, అలసత. ౨. నిద్ర.

గుడాకు. మి. వి. (గుడము+ఆకు-త. కుడుకుడా) బెల్లముతో మర్దించినపొగాకు. (శ. ర, బ్రౌ.)

చ. గుడిగుడి ద్రాగ బంగిజడఁ గూర్చినచిల్మగుడాకుముద్ద...పార్వ. ౨. ౯౭.

గుడాకేశుఁడు. సం. వి. అ. పుం—గుడాకా=అలసత్వమును. ఈశుఁడు=శాసించువాఁడు. అనఁగా సోమరితనమును అణఁచువాఁడు; గుడా=తర్జన్యంగుష్ఠాగ్రసంయోగవలయపరిమితిగల. కేశుఁడు=జుట్టుగలవాఁడు; గుడా=జెముడువలె మిక్కుటముగాఁ బెరిఁగిన. కేశుఁడు=జుట్టు గలవాఁడు—౧. అర్జునుఁడు. ౨. శివుఁడు.

గుడారము=గుడారు, గూడారము, గూడారు.వి. (క. గుడార.) ౧. పటకుటీరము, బట్టతో నేర్పఱచినయిల్లు, డేరా.

మ... దంష్ట్రాంకురాగ్రమునన్ ధారణి యొంటికంబముగుడారం బై తగన్ ద్వాదశార్యమతేజోహతిఁ గంద కొప్పెసఁగుమాయాదంష్ట్రిని న్నెన్నెదన్. చంద్రా. ౧.౭౬.

చ. ... నాల్గువంకల గుడారము లెత్తిరి జీనిపట్టు పగ్గములు దిగించి...వాల్మీకి. ౩. ౯౬.

సీ.కొలుగుడారము గూడారము గుడారు గూడా రనఁగను నాల్గు పటగేహనామధేయంబులు...ఆం. భా. ౨. ౫౯.

౨. గుడారమువలె నుండుచెవిభాగము, శ్రవణైకదేశము.

సీ. శ్రవణైకదేశ మాచ్ఛాదనగేహంబు మీఱుచు నుండు గుడార మనఁగ. ఆం. భా. ౩. ౫౪.

గుడారు=గుడారము. వి. వస్త్రగృహము, డేరా.

క...అరిదిపనులపట్టుగుడారుల్...శుక. ౧.౧౦౦.

మ... పురిచెంతలన్ బలిగుడా ర్వేయంగఁ బంచెన్ వెసన్. కృష్ణ. ౨. ౧౪౬.

చ. గడలు గుడార్లు ఖడ్గములు కత్తులబోనులు గడ్డ పారలుఁగా,వడిఁ గొని మేటిదొమ్మరులు వచ్చి రి బిల్లమహీశుపాలికిన్. చెన్న. ౨. ౨౦౯.

గుడి. వి. (క. గుడి) ౧. దేవాలయము; వర్తులదేవాలయము.

క. దేవాలయాహ్వయంబులు, కోవెల యన దేవ కులంబు గుడి నా వెలయున్. ఆం. సం. దేవ. ౨౬.

గీ. కుప్పలను దిప్పలను వాళ్ల గుళ్ల నూళ్లఁ, దిరిగి యాహార మందక సారిగి యరిగి. హంస. ౧. ౧౮౯.

క. మృదునకు మ్రొక్కఁగఁ బోయిన, గుడి మీఁదం బడినయట్లు...సుద. ౨. ౨౦.

సీ... దేవకులంబు నా దేవాలయాఖ్యలై తేజరిల్లు, గుడి కోవెల యనంగ నడరు వర్తులదీర్ఘ దేవాలయములు... ఆం. భా. ౨. ౧౬.

౨. గుండ్రముగా నుండుగీఁత, గిఱి.

గీ. పరిఖ గుడి వోలెఁ దనచుట్టుఁ దిరిగియుండఁ, బరుల కెరికి గ్రహణగోచరము గాక, విషధరాధీశభాషితవిషమభాష్య, ఫక్కికయుఁబోలె నొప్పె నప్పట్టణంబు. నైష. ౨. ౩౮.

సీ. సపరివేషం బైనచంద్రబింబమువోలె గుడి వ్రాసి జానకి నిడినచోటు. సారంగ. ౧. ౧౦౯.

౩. పరివేషము.

సీ. పరివేషనామంబు భాసిల్లుచుండును గుడి యనఁ బరిధి నా గుడుసు నాఁగ. ఆం. భా. ౧. ౮౨.

౪. ఇకారచిహ్నము.

క. చెలులు తలకట్టు లాచాఁ, పులు నైత్వోత్వము లు మిత్త్రములు గుడిగవయున్, నులిగవయు నెత్వయుగమును, జెలు వగుమట్టములు ద్వివిధఋపుంగొత్వమ్ముల్. అప్ప. ౩. ౪౫.

౫. ఒకవిధ మైనగుడారము.

సీ. గుళ్లు మండియలును గూడారములును బందిళ్లు ను గలయ నెత్తించువారు. కు. సం. ౧౧. ౬౦౦.

మ. ఒడఁబాటించుక లేక నీమనసులో నుత్ఫుల్లపత్త్రాక్షి యీ,యెడ నేకాదశి మాన కున్న నతని న్హింసింపుమా యంచు మా,కడనే యుండి వినంగ రానిపలుకుల్ ధ్మాపాలకున్ బల్కుటల్, గుడి నుండే గుడిత్రాళ్లు గోయుటయు నాకుం జూడ నీచందముల్. రుక్మా. ౫. ౧౧౯.

౬. ఆఁడుగుడి. (చూ. గుడిముద్ర వేసికొను.)

(బ) బాలక్రీడావిశేషము.

గీ. గుళ్లు దాఁగిలిమ్రుచ్చులు గోడిపట్టె,లు...వి. పు. ౭. ౨౦౨.

సా: ఇంటికంటె గుడి పదిలము.

గుడిమ్రింగువానికి తలుపు లప్పడములు:- పెద్దపని చేయువానికి చిన్నపని చేయుట సులభము.

మ. పసఁతీ తల్లిని దండ్రిఁ జంపుట తృణప్రాయంబు తోఁబుట్టులన్, మఱియుం జూచుట లెక్కగా దనిన జన్మజ్ఞాతికీటంబులన్, గడపం బూనుట నాకు దొడ్డె గుడిమ్రింగెవానికిం దల్పుల,ప్పడముల్... ప్రబోధ. ౨. ౬౭.

ఇట్లే:- గుడిమ్రింగువానికి నంది పిండివడియము. గుడిమ్రింగువానికి లింగము శొంఠిపింపవడెము.

గీ. ఎందు గుడిమ్రింగువానికి నంది పిండి,వడియమనుప ల్కెఁయుంగదే పుడమిలోన. విక్ర. ౨. ౨౩౯.

గీ...యవనులు మిమ్ము నిట్లడలఁజేయ, నట్టివాండ్రకు ద్విజా లెంత యాఁగద గుడి,మ్రింగువానికి లింగ మూర్పిండివడెము. సిం. నార. ౩౬.

గుడి(కి)ముద్ర వేసికొను = బ్రహ్మచారిణిగా నుండు.

చ. జననము నందినం బురుషజన్మము కావలెఁ గాక యాఁడుదై,నను గుడిముద్ర వైచికొనినం దగు...శుక. ౨. ౫౦౬.

ఆ. గుడికిముద్ర వేసికొని కులమున వన్నె,వాసిగాంచి మాటవాసిఁ బెరిఁగి, సానిమగువలందు

జాణ వై మగనాలి,పాటు గోర్చి తెల్లు వద్దన యన. ప్రబంధ. ౧౫౪.

జ: గుడికట్టు, గుడికొను, గుడిగుడి, గుడిచుట్టు, గుడిజెల్ల, గుడితిరుగుకొను, గుడివడు, గుడిసాని.

గుడిక. సం=గులిక.

గుడికట్టు. వి. (గుడి + కట్టు) గ్రామమునాలుగుదిక్కుల యెల్లలయేర్పాటు. (శ. ర.)

గీ. సరవి గుడికట్టుగాఁ జెంగ వెరను వ్రాసి,యంత కము లేసి కులవర్గ లాయకట్లు, దీర్చి...హంస. ౪. ౨౯.

గుడికొను. అ. క్రి. (√ గుడి-త. గుడికోల్) ౧. వ్యాపించు, క్రమ్ము.

క. వడముడి శల్యుని ... పదవై చినయెడ నొదలం,గుడికొనుదు మ్మతఁడు తుడుచుకొనుచుం జనియెన్. పాంచాలీ. ౨. ౧౯.

౨. గుండ్రముగాఁ దిరుగు.

సీ...గుడికొంచు గిఱ్ఱున నడయునుములు. ఉ. హరిశ్చ. ౨. ౧౨౬.

౩. ఉబుకు, పైకివచ్చు.

క. అడలుచుఁ బెదవులు తడుపుచు, గుడికొనుక న్నీరు గ్రుక్కుకొనుచున్ ... సారంగ. ౩. ౧౬౪.

౪. అతిశయించు.

చ...నారచీరలుం, గొడుకులు దాను గట్టుకొని కూరలఁ గాయల క్షుత్తు మాన్పుచున్,గుడికొనువంత రేవగలుఁ గుందుచు నెంత నలంగి యున్నదో, యడవులలోన సీత...ఉ. రా. ౮. ౭౨.

గుడిగి. వి. (క. గుడిగి) మోఁకాలివఱకు తొడిగికొనువస్త్రకవచము. (శ. ర.)

గుడిగుడి. విశే. (√గుడి) ఉబుకునది, పొరలి పొరలి వచ్చునది. ('అల్పము' అని శ. ర)

ద్వి. గుడిగుడికన్నీరు గ్రుక్కుచు నొండు, నుడువ నాలుక రాక నులివేఁడియూర్పు, లందంద నిగుడ...ద్వి. హరిశ్చ. ఉ. ౧౭౭ పం.

ద్వి. గుడిగుడికన్నీళ్లు గ్రుక్కుచుఁ గాంత,వడి తేచి యాతలవరుల నొప్పించి,మో మెత్తి చిక్కి ద్ప... ద్వి. శ. పా. ౨. ౭౬ పా. ౨౦ పం.

గుడిగుడీ. వి. హుక్కాగొట్టము.

సీ. ఎలమితో సోమయాజుల పెద్దజాతిలు గుడిగుడీలుగఁ జేసికొనెడివారు. సిం. నార. ౨౦.

గుడిచుట్టు. వి. (గుడి + చుట్టు) పరివేషము, సూర్యచంద్రులచుట్టు నేర్పడుమండలము. (బ్రౌ, శ. ర)

అ. క్రి. ౧. (గుఱ్ఱము) మండలాకారముగాఁ దిరుగు, వేడెము తిరుగు. (బ్రౌ.) ౨. మండలాకారముగాఁ దిరుగు.

మత్తకోకిల. చూడ నీజగ మంతయున్ వెసఁ జుట్టిపట్టుక లీల నే,జోడు లేక రయంబునన్ గుడిచుట్టునట్టిస్వతంత్రతన్, గూడి యుండినకాలచక్రముఁ గోరి చూడనివాని కే,జాడఁ గల్గును గర్మసంగతిఁ జారుమోక్షపదం బిలన్. భాగ. ౬. ౨౩౬.

శ్లో. కాలచక్రం భ్రమత్తీక్ష్ణం దృఢం నిష్కర్ష యజ్జగత్, స్వతంత్రమబుధస్యేహ కిమసత్కర్మభిర్భవేత్. సం. భాగ. ౬. ౫.౧౯.

గుడిజెల్ల. వి. (గుడి + జెల్ల.) మత్స్యవిశేషము. (బ్రౌ, శ. ర.)

గుడితిరుగుకొను. అ. క్రి. (గుడి + తిరుగు + కొను-స్వార్థమున.) గుండ్రముగాఁ దిరుగు.

క. అమ్మాధవార్జునులఁ బెను,దుమ్ము పొదుగ రథము దిరుగఁ దొడఁగెఁ దడవుగా, బొమ్మరము తిరుగునురవడిఁ; గుమ్మరిసారె గుడితిరుగుకొనెడు విధమునన్. జై. భా. ౫. ౩౫.

గుడివడు. అ. క్రి. (గుడి + వడు.) గుండ్రమగు.

ద్వి. ఎడవక మరుఁడు సౌమేషువుల్ పఱప, గుడివడు ... కోదండ మనఁగ, నలరువిల్తుని

మామయఁగుచందమామ, కళలతోఁ బూర్వ నగంబుపై నిలిచె. అ. మ. క. ౨. ౭౭ పా. ౧౨ పం.

గుడిసాని. వి. (గుడి+సాని) దేవదాసి, దేవాలయములో ఆటపాటలు జరుపు భోగముది.

వ. ... పట్టీశ్వరదేవర గుడిసాని శానమ్మకు.... దా. శా. ౪. ౧౧౩౦.

గుడిసె[1]. వి. ఒకవిత్తు చింతపండు. (శ. ర.)

సీ. చింత యనంగను జెంచ యాఁ దత్ఫలై కాంశంబు గుడిసె యంచనఁగ వెలయు. ఆం. భా. ౨. ౪౭.

గుడిసె[2]. వి. (సం. కుటీరః.క.గుడిసిలు.త. కుడిసై.) కుటీరము, స్తంభములు గోడలు వెనుపట్టెయు లేకుండ తృణాదులతో నేర్పఱచినచిన్నయిల్లు.

గీ. అనుడు వాఁడు శుశ్రూషకుఁడై వసించె,గుడిసె యొక టెసఁ గావించుకొని ముదమున.భార. అను. ౧. ౨౭౬.

క. కులశీలమానుసాదులు,గలవరులకుఁ గాక కీర్తి కష్టున కేలా,తలు పేల చాఁపగుడిసెకు ... కవిచా. ౪. ౩౭.

క. నీ వపుడు వీఁడు వాఁ డని, భావింపక గుడిసె వైచి పరులం బొందక. శుక. ౨. ౪౬. ఆం. భా. ౨. ౧౪. హరి. పూ. ౬. ౨౫.

జ: గుడిసెవేటుది.

గుడిసె[3]. వి. పక్షివిశేషము.

సీ. గున్నంగి కనకాక్షి గుడిసె...అ. అది యైనపక్షు లతఁడు దీర్చు. హంస. ౩. ౧౨.

గుడిసెవేటుది, గుడిసెవేటు. వి. (√ గుడిసె[2]) కులట.

సీ. గుడిసెవేటుది యన నడరుఁ గువేశ్యాఖ్య... ఆం. భా. ౨. ౧౧౭.

సీ. పట్టపురాజు చేపట్టి యుంచంగాను గుడిసెవేటుకు చారిగుణము రాదు. వేణు. ౭.

గుదుక్కు=గుటుక్కు. వి. మ్రింగుటయందు దగుఅనుకరణము. (ఆమ్రేడితమందు 'గుదుగుదుక్కు')

ద్వి. ఉదుగక పెదలునిట్టూర్పులతోడ, గుదుగుదుక్కున మ్రింగు గ్రుక్కిళ్లతోడ. ద్వి. నల. ౫. ౧౦౧ పం.

గుదుగుదు. వి. (క. గుదుగుదు.త. గుదుగుదుప్పై)

౧. నడచుటయందగుననుకరణము.

క. అడుగులు పుడమిని పడి నిడి, గుదుగుదు మని నడచి కొట్టుకొని...పార్వ. ౪. ౧౨౩.

౨. పరుగెత్తుటయందగుననుకరణము.

ఉదా: గుదుగుదు మని పరుగెత్తుకొని వచ్చెను. (శ. ర, బ్రౌ.)

గుదుగుదుగుంచేము. వి. బాల్యక్రీడావిశేషము.

సీ. గొప్పపిఱుందు వ్రేఁగునఁ దడఁబడునడల్ గుదుగుదుగుంచ మింపడర నాడ. నీలా. ౧. ౭౫.

వ ... గుదుగుదుగుంచంబు నోమనగుంటలు ... భోజనుతా. ౨. ౯.

సీ...కన్నులకచ్చి గుదుగుదుగుంచాలు కుందెన గిటె...గీ... అకట యగచాట్లపోతసై యాడుకొనుచు...హంస. ౩. ౧౪౬. వి. పు. ౭. ౨౦౨.

గుదుగురావిలము. వి. పక్షివిశేషము.

సీ. కార్కోడిగుములక్రొక్కారంపునందడి గుదుగురావిలములపెడఁగుసారము. చంద్రా. ౨. ౭౧. (శ. ర. పా)

గుదుప. వి. ముద్గరము,గుదియ.

గీ. గుదె గుదియ దుడ్డు గునుపము గుదుప యనఁగ, ముద్గరము...ఆం. భా. ౨. ౨౧౬.

గుదును. విశే. (క. గుదును. త. కుండు.) గుండ్రము, వర్తులము.

సీ. గుడు పైనవ్రాయింటఁ గూడి కమ్మనితూఁగు కట కాముఖపుఁ గేలఁ గరము మెఱయ. శై. ష. ౩. ౮౧.

మ. వడిఁ దూణమ్మున నమ్ము గైకొనుట తీవ్రస్ఫూర్తి సంధించు టేస్పడ లీలం దగ వాఫు టేయుట మదిం భావింపఁగా రాక విల్, గుడు పై యుండుటయుం బ్రచండగతి రక్షోవక్షముల్ వ్రయ్యుచప్పుడు వారొక్కటఁ గూలుట్రోతయు నభోభూభాగముల్ గప్పఁగన్. భా. రా. ఆర. ౧. ౨౦౯.

వి. ౧. పరివేషము.

సీ. పరివేషనామంబు భాసిల్లుచుండును గుడి యనఁ బరిధి నా గుడుసు నాఁగ. ఆం. భా. ౧. ౮౨.

౨. (=గుడిసె²) కుటీరము.

సీ... గుడిసె నా గుడుసు నా నీరెండు వెలయుఁ గుటీరమునకు. ఆం. భా. ౨. ౧౮.

౩. గుడి, ఇకారచిహ్నము.

గీ. గుడుసుపైఁ గ్రియనడుమ నాగుడుసు వచ్చి, భిన్నయతి యగు రానిచోఁ బెఱయతి యగు, సొదను లచ్చిని హరి ధరియించె ననఁగ, రిపుల నెల్లను బోర హరించె ననఁగ. అప్ప. ౩. ౯౦.

జ: గుడుసుకైదువజోదు, గుడుసుకొండ, గుడుసువడు, గుడుసువాలు.

గుడుసుకైదువజోదు. వి. (గుడుసు+కైదువ+జోదు) విష్ణువు, చక్రపాణి.

క. అని మ్రొక్కిడుచేఁ జేలం, గనుఁగొని యగ్గడుసుగుడుసుకైదువజో దిట్లనియెన్.... అచ్చ. రా. బాల. ౭౦.

గుడుసుకొండ. వి. (గుడుసు+కొండ) చుట్టుకొండ, చక్రవాళపర్వతము

గీ. ఒకగొడుగునీడ నీవు కీడుడుగ నడుపు, గుడుసుకొండకు లోనైనపుడమిఁ గలుగు, పజల నెల్లను బ్రియమైనపగిదిఁ బోలను, విందు గావించెదను వేఁటవడలు సామి. చంద్రా. ౨. ౬౬.

గుడుసువ(వ)డు. అ. క్రి. (గుడుసు+పడు) ౧. గుండ్రమగు.

క. ఊఱక యడరి మెఱసినయేడ్తెఱ నెఱయఁగ గుడుసువడి యతిస్ఫురితరుచిన్, మెఱసి ధనువనలవలయము, తెఱఁగునఁ జక్రగతి ప్రతిహతిం జేసెన్. భార. కర్ణ. ౩. ౮౧.

క. మృదుఁడు కనకాద్రిచాపము, గుడుసువడం దివియ ... భీమ. ౪. ౧౩౪. హరి. ఉ. ౬. ౨౧౫.

౨. తగ్గు, తఱుఁగు, తక్కువపడు.

వ... లావు సెడి చేవ దఱిఁగి కడంకలు గుడుసువడి కడిమి పెంపు పోనాడి... హరి. పూ. ౬. ౧౨౯.

(క్షత్రియవర్ణనము) సీ. ఒకనితోఁ బెనఁగ నోపక భంగ మొందినవడము డిసత్త్వంబు గుడుసువఱచి. చంద్రా. ౧. ౨౧.

గుడుసువాలు. వి. (గుడుసు+వాలు) చక్రము.

గీ. చుట్టుకైమవు గుడుసువా ల్పడియడివము, బటువుకత్తి నాఁ జక్రము నిటలనయన. ఆం. భా. ౧. ౫౨. అచ్చ. రా. యు. ౬౮.

గుడూచి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. తిప్పతీఁగ.

గుడేరము. సం. వి. అ. పుం. ౧. గుళిక, ఉండ. ౨. గ్రాసము, కబళము.

గుడ్డ¹. వి. (క. గుడ్డె. త. కుట్టై) ౧. వస్త్రఖండము.

సీ... గుడ్డ నా బట్ట నాఁ జెలువొందు వస్త్రఖండము... ఆం. భా. ౨. ౧౫౩.

౨. వస్త్రము. (శ. ర, వా) ౩. క్షేత్రఖండము; స్థానము.

గీ. గుడ్డవృత్తులు వృత్తులఁ గొలుచుగుత్త, చేలు గ్రామాంశములు వాధిసేల లెల్ల, జనపదుల కమ్మఁజూపు నిచ్చావిహార,వర్తి నాఁ దేమి గామున్న వాఁడో మీఁద. పాండు. ౩. ౧౬.

ద్వి. గుడ్డవ్వ భక్తి గుడ్డయై వరఁగె. బస. పు. ౪. ౪౨౫ పం.

ద్వి. ప్రతిసలగుడ్డ విప్రతభక్తిగడ్డ,వ్రతములపంట ...బస. పు. ౨. ౧౩౩ పం.

గుడ్డ². వి. (క. గుడ్డ=బాలుఁడు) బిడ్డ.

ద్వి. పొడ్డలబొచయ్యగుడ్డరో నంబి, బిడ్డఁడో ని మ్మవ్వ పెంపుడుకొడుకొ. పండితా. పురా. ౧౫౬ పొ.

గుడ్డము=గుడ్డాము. వి. చేను. (శ. ర-క.గుడ్డ= పర్వతము.) పర్వతము ?

క. ఎడ్డలనపుఁగ్గసేఁతల,రడ్డులు వడచిరి పురస్సర ద్భార్యముగా, గుడ్డంబుచక్కఁ గట్టం,బడ్డమ హాశక్తిదివ్యభవనంబునకుఙ. పాండు. ౩.౪౫.

గుడ్డాము=గుడ్డము. (శ. ర.)

గుడ్డి. వి. అట్టచెమ్మఆటలో పలికిలఁబడ్డయొంటికా య. (శ. ర)

గుణ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. దూర్వా. ౨. మాంసరో హిణి. (కల్ప)

గుణకథనము. సం. వి. అ. న. ౧.గుణవర్ణనము. ౨. (అలం) మన్మథావస్థలలో నొకటి.

శ్లో. అభిలాషశ్చింతా స్మృతిగుణకథనోద్వేగసం ప్రలాపాశ్చ, ఉన్మాదోథ వ్యాధిర్జడతా మృ తిరితి దశాత్ర కామదశాః. (సా. ద.)

గుణకము. సం. వి. అ. పుం. హెచ్చించుసంఖ్య, హెచ్చవేయుసంఖ్య.

గుణకారము. సం. వి. అ. పుం. ఆవృత్తి చేయుట, గుణించుట.

గుణకారుఁడు. సం. విశ. (అ. ఆ. అ) ౧. గుణము ను కలిగించువాఁడు. ౨-పాకభేదముచేత రస రూపగుణమును కలిగించువాఁడు-వంటవాఁడు. వి. అ. పుం. భీముఁడు. (త్రి. వి.)

గుణనము. సం. వి. అ. న. గుణించుట, హెచ్చవే యుట.

గుణని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. దార్ఢ్యముకొఱకు మరల మరల నావృత్తిచేయుట, నిరంతరాభ్యాసము, అ నుశీలనము. (త్రి. వి.)

గుణనిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. నృత్యము. ౨. కంఠ హారము,దండ. ౩. మరల మరల ఆవృత్తిచేయుట, నిరంతరాభ్యాసము. (శబ్ద. ౨. ౪౫.) ౪. శూన్య ము, సున్న.

గుణనీయము. సం. విశ. (అ. ఆ. అ) గుణింపఁ దగినది. వి. అ. పుం. ఆవృత్తి, అభ్యాసము.

గుణపడు. మి. అ. క్రి. (గుణము+పడు) చక్కఁ బడు. (శ. ర.)

గుణము. సం. వి. అ. పుం. ౧. గొనము, వస్తుధర్మ ము. ౨. మంచిగొనము. ౩. ప్రయోజనము, ఫల ము. ('కః స్థానలాభే గుణః' సం. పంచ. ౨. ౨౩.) ౪. దారము; త్రాడు; పోకు, మొ. ౫. అల్లెత్రాడు, మౌర్వి. ౬. వాద్యములతీఁగ. ౭. (వై శేషిక) రూపాదిచతుర్వింశతిగుణములలో నొకటి. ౮. ఆవృత్తి, రెట్టి, మడుఁగు. (ఉదా: ద్విగుణము, త్రిగుణము, మొ.) ౯. గౌణము, అప్రధానము. ౧౦. ఉత్కర్షము,గొప్పతనము. (సం. కిరా. ౬. ౭.) ౧౧. ఇంద్రియము. ౧౨. ఇంద్రియవిషయము, భూతగుణము. ౧౩. మూఁ డు అనుసంఖ్య. ౧౪. (వ్యాక) అ ఏ ఓ లకు సంజ్ఞ. ౧౫. (గణిత) గుణకము.

ప్రకృతిగుణములు మూఁడు:-సత్త్వము, రజస్సు తమస్సు.

భూతగుణములు అయిదు:-శబ్దము, స్పర్శము, రూపము, రసము, గంధము.

భగవద్గుణములు ఆఱు:-ఐశ్వర్యము, వీర్యము, య శము, జ్ఞానము, శ్రీ, వైరాగ్యము.(జ్ఞానము, శక్తి, బలము, ఐశ్వర్యము,వీర్యము,తేజస్సు. అని ప్రకారాంతరము.)

రాజనీతిగుణములు ఆఱు:-సంధి,విగ్రహము,యా నము, ఆసనము, ద్వైధము, ఆశ్రయము.

కావ్యగుణములు పది:-మాధుర్యము, ప్రసాదము, శ్లేష, సౌకుమార్యము, సమత, అర్థదీపనము, ఔదార్యము, కాంతి, ఓజస్సు, సమాధి.

వైశేషికగుణములు ఇరువదినాలుగు :- రూపరసగంధస్పర్శసంఖ్యాపరిమాణపృథక్త్వసంయోగవిభాగపరత్వాపరత్వగురుత్వద్రవత్వస్నేహశబ్దబుద్ధి సుఖదుఃఖేచ్ఛాద్వేషప్రయత్నధర్మాధర్మసంస్కారములు.

ధీరగుణములు పదునాల్గు:-దేశకాలజ్ఞత, దార్ఢ్యము, సర్వక్లేశసహిష్ణుత, సర్వవిజ్ఞానిత, దాక్ష్యము (=సమర్థత), ఓజస్సు(=బలము), మంత్రగోపనము, అవిసంవాదిత(=సందర్భానుకూల్యము), శౌర్యము, శక్తిజ్ఞత్వము, కృతజ్ఞత, శరణాగతవాత్సల్యము, అమర్షిత్వము, అచాపలము,(=చాపల్యములేమి) ధీరగుణములు ఎనిమిదని కొందఱు:-సర్వభూతదయ, క్షాంతి, అనసూయ(=ఈర్ష్యలేమి), శౌచము, అనాయాసము, మంగళము, అకార్పణ్యము (=ఔదార్యము), అస్పృహ. (వాచ)

గుణలయని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. పటకుటీరము, గుడారము, డేరా. (హలా. ని.)

గుణలయనిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ.=గుణలయని.

గుణవృక్షకము. సం. వి. అ. పుం. ఓడకంబము.

గుణాలయము. సం. వి. అ. పుం. గుడారము, డేరా.

గుణావర్తము. సం. వి. అ. పుం-నూలు పట్టి త్రిప్పనగొయ్య-గోడ మున్నగునవి కట్టుటకై త్రిప్పనగొయ్య, పునాది. (ఇది నిఘంటువులలోఁ గనఁబడదు)

సీ. రఘువరేణ్యక్రోధరసము లంకకు ముట్టఁ గ్రొవ్వారుకాలువఁ ద్రవ్వె ననఁగ, నాగామినేతుబంధానురూపంబుగాఁ జేయుగుణావర్తమో యనంగ... గీ. ఒకనిమిషమాత్ర మప్పుడయ్యుదధినడుమ, నలుకువడి తోఁచె...రామా. ౬. ౧౧౧.

గుణి. సం. విణ. (న్. నీ. న్) గుణము గలవాఁడు.

వి. న్. పుం-నారి కలది-విల్లు.

గుణింతము. వి. ౧.(సం. గుణితమ్.)హల్లులతో అచ్చులను హల్లులను చేర్చుట.

సీ. దండమ్మునను గుణింతము పెట్ట ర మ్మన్న నంగుళివ్రణ మాయె ననుచు జాణిఁగి. హంస. ౩. ౧౪౧.

౨. అంకెలను హెచ్చవేయుట. (బ్రౌ)

గుణితము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) ౧. (గణిత) హెచ్చవేయఁబడినది. (సంఖ్య) ౨. హెచ్చింపఁబడినది, అధికముగాఁ జేయఁబడినది.

గుణియించు, గుణించు. సం. స. క్రి. ౧. (గణిత) హెచ్చవేయు.

సీ...తద్గణము త్రిగుణిత మైన, వాహిని యగు దాని వడి మూఁట గుణియింపఁ బృతన నాఁ బరఁగుఁ దత్పృతన మూఁట. ఆ. గుణిత మైనఁ జము వగుఁ...భార. ఆది. ౧. ౭౦.

౨. వల్లెవేయు, ఉవ్వవేయు.

చ. ద్విజవరులఁ గుమారుల నతిప్రియదర్శను లైనవారి ఋగ్యజుష పదక్రమంబులు క్రియఁ గుణియించుచు వచ్చువారి నగ్గజపురపల్లభుండు గని గ్రక్కున డాయఁగఁ బిల్చి...భార. ఆది. ౨. ౧౯౫.

క. శీతలమహీరుహచ్ఛాయాతలకల్పితవితర్దికానీనవటు,వ్రాతము గుణియింపఁగ శుక,పోతంబులు పనస కవలుపోయినఁ జెప్పున్. వరాహ. ౪. ౯౨.

ద్వి. సరి గూడి ఋగ్యజుస్సామవేదములు, పరఁగ గుణించెడు బ్రహ్మరాక్షసులు.ద్వి. హరిశ్చ- ఉ. ౧౬౫౦ పం.

౩. మరల మరలఁ దలపోయు, చింతించు.

ఉ ... ఏ,కాంతమ కేళికయ్యెవయిః గాంత గు ణించు మనోరథార్థముల్. శివరా. ౨. ౧౯.

గుణీభూతవ్యంగ్యము. సం. వి. అ. న.వ్యంగ్యము అప్రధానముగాఁ గలకావ్యము, మధ్యమకావ్యము.

గుణుఁడు. సం. వి. అ.పుం.వంటలవాఁడు (త్రి.ని.)

గుణ్యము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ) ౧. గుణింపఁ దగినది. ౨. ప్రశస్తగుణములు గలది.

గుత్త. వి. (క.గుత్తె,గుత్తి.గ.త. కుత్తగై.) భూమ్యాదులను తగినఫలమిచ్చుటకు ఒప్పుకొని అనుభవమున నుంచికొనుట.

సీ...ఊళ్లు గుత్త కీక. పి. శకుం. ౪. ౧౭౫.

ఉ...నీకొడుకుమూఢత మానుమ వేల వాఁడుకో, తొత్తులమారి యై గృహము త్రొక్కక యుక్కఁకదానిఁ బూనికన్, గుత్తకు నంచు నుంచుకొని కోకలు రూకలు జోక సీయఁగన్.నిరం. ౨. ౪౮.

చ...వానిమేనిడా, ల్కొమరున కేను మేలువడి గుత్తకు నిచ్చితి నేమి చెప్పుదున్. కువల. ౪. ౧౭౬.('మేను' అనుకర్మపదము అధ్యాహార్యము.)

౨ణ. గుత్తకుఁ దీసికొనఁబడినది.

సీ. ఆకుఁదోఁటలుగుంపు పోఁకమ్రాఁకులు గుత్తచేలు గొత్తెలకదు పాలమంద.గీ ...కలిగి కనుపట్టు నాతనికాఁపురంబు. శుక. ౨. ౧౪౫.

ఉ. బిత్తరి పైఁడి యిచ్చువిటుఁ బిల్చు నటంచురు కొంద రూరికో,గుత్తని కొంద తాదురు... బహు. ౫. ౭౧.

జః గుత్తకాఁడు, గుత్తగట్టు, గుత్తగొను, గుత్తజట్టి, గుత్తపట్టు.

గుత్తకాఁడు. వి. (√ గుత్త.) గుత్తకు పుచ్చుకొను వాఁడు. (శ. ర.)

గుత్తగట్టు. స. క్రి. (గుత్త+కట్టు.) గుత్తకిచ్చు.

ఆ. బత్తిఁ బత్తి రిడిన ముత్తిబుత్తులు రెండు, నొత్తి గుత్తగట్టుచుండు తోఁడ. నీలా. ౧. ౧౧౭.

గుత్తగొను. స. క్రి. (గుత్త + కొను.) గుత్తగా పుచ్చుకొను.

క. ఇక్కలికి గుత్తగొనుఁబో, తక్కక దివి నిమిష మున్న దైవతవిటులన్. కళా. ౩. ౭౩.

క. సురుచిరతరకనకలతా, గురురుచిసంపదల గుత్తగొనులీలానుం,దర మగునీమే నెక్కడ, హరహర నీయొంటిరాక యది యెట్లు చెలీ. జామ్నవి. ౪. ౨౨.

గుత్తజేట్టి. వి. (గుత్త + జట్టి.) టోకున బేరము చేయుట. (చి. ని.)

గుత్తము. విశే.౧. ఎచ్చుతక్కువలు లేక సరిగా నుండునది, కచ్చితము. (ఆంధ్ర, మొ.)

(జాగిలములవర్ణన.) వ...గుత్తంబు లగుమిగులమెత్తనిజలుపోతతోలుపట్టెడలు మెడల నమర... మనుచ. ౪. ౨౭.

సీ. గములుగా నెలనూడిగములుగాఁ జేతుల దల ముగాఁ దూండ్ల గుత్తములు చేసి.యయా.౫. ౧౦౦.

ఉ ... గుత్తపుఁదాపి తాఅవికకుట్టు పటుక్కున విచ్చె రంభకున్. కృ. శకుం. పీఠి. ౧. ౭౦.

౨. కఠినము, గట్టిది.

వ...తదుదరకరకనికరములు జలజలఁ దొరంగినం జూచి గుత్తంపుముత్తియంబు లని యేఱి ...వను. ౨. ౧౧.

ఉ. బిత్తరి యొత్తు ముత్తియపుఁ బేరు పలగ్నమున ఘటించి కేల్గుత్తపుఁ జన్నుదోయి నొనకూర్చి రయంబునఁ జూడ వచ్చె రా, జోత్తము ... వసు. ౬. ౧౪.

ద్వి. ఏడ నెవ్వరు లేక యీరాజతలనె, కూడెనే యీబలుగుత్తంపుటప్ప. ద్వి. పారిజా. ఉ. ౪౫౪ పం. (ఇట తీర్పరాని దని భావము.)

౩. (సం. గుప్తమ్. ప్రా. గుత్త.) గుప్తము, రహస్యము, గూఢము.

క. కోఱమాలినదుర్లక్షణ, కోఱగా దిది నీకు వాలె గుత్తంబుగ ని, జ్జఱభి వధించెద నీతో, నఱ లేని మనోజకేళి నలరెద నెలమిన్. భా. రా. అర. ౧. ౧౪౦.

సీ. వెల యెంత యీమల్లికల కని వలికించి గుత్తం బుమోవివల్లొత్తుఁ గాంచి. రా. వి. ౧. ౫౭.

గుత్తపట్టు=గుత్తగొను. (గుత్త+పట్టు)

సీ. వచ్చిత్తితో ల్బత్తెము చ్చాలమె ట్లందికొనఁ దాన యూ రెల్ల గుత్తపట్టు. అను. ౬. ౬౯.

గుత్తి. వి. (సం. గుచ్ఛః. ప్రా. గుత్తి. క. గుత్తు. త. కొత్తు) ౧. పువ్వులు పండ్లు పూసలు లోనగువాని గుచ్ఛము.

సీ... కుచ్చన గుత్తియన గుదియనఁగ గుచ్ఛాఖ్య దనరు. ఆం. భా. ౨. ౪౦.

ఉ... పురవరోపవనంబులు సొచ్చి యిచ్చఁ బూ, గుత్తుల వ్రాలి తేనియలు గుత్తికబంటిగఁ గ్రోలి లీలమై, నొత్తిలి మ్రోయుచుంపు దమకొత్తుచు నుండు మదాళిదంపతుల్. విక్ర. ౧. ౯౪.

సీ. పనసలు నీడలుఁ బండి గుత్తులుగట్టి వారక వానిపై వ్రాలి యుండు. కు. సం. ౭. ౯౩౦.

మ... మామిడిగుత్తులు... అను. ౧. ౬౬. (మామిడిగుత్తులు=మామిడిపూగుత్తులు)

గీ... గురివెందపూసలగుత్తి... హర. ౭. ౧౪౦.

క. కత్తులబోనులు దూలుచు, గుత్తిగఁ బెక్కంద్ర నొకటి గొని మోయుచు న్వుత్తునఁ బంటను దూలను, లెత్తుచు మఱి కొంద ఱాడి రెలమి వహింపన్. చెన్న. ౨. ౨౨౪. భాగ. ౧. ౪౪౭.

౨. చీలమండ.

సీ. గుత్తులకొలఁదికిఁ గృత్తంబులై వడియున్న పాదంబు లొక్కొక్కచోట. నిర్వ. ౪. ౬౧.

౩. మనికట్టుక్రిందివాస్తభాగము. (వా)

౪. వన్యవృక్షవిశేషము. (ఇది గురిగింజంతలై యెఱ్ఱనితియ్యనిపండ్లగలలు గలిగియుండును. చి. ని.) హంస. ౪. ౧౧.

౪. (కవ్వముయొక్క) బిళ్ల.

వ... కొండకవ్వంబుగుత్తి జిఱజిఱం దిరుగువేగంబునఁ జటచటాయమానంబులై బుగులుబుగుల్లనుచవ్వు ళ్లుప్పరం బెగసి... భాగ. ౧౦. ౨౦౫.

జ: గుత్తికవ్వము, గుత్తిపండ్లు, గుత్తిబలుగుత్తులు, గుత్తిమల్లెలు, గుత్తులుగొను.

గుత్తిక=గుత్తుక. వి. అంఘ్రి, పాదము. (చూ. గుత్తికగువ్వ.)

జ: గుత్తికగువ్వ.

గుత్తికగువ్వ. (√ గుత్తిక.) వి. కపోతాంఘ్రి, గువ్వగుత్తికీ. (శ. ర.)

గుత్తికవ్వము. వి. (గుత్తి + కవ్వము) వెదురుకొయ్యచివరను చీల్చి దారముతోఁ గట్టి యేర్పఱచిన కవ్వము. (బ్రౌ, శ. ర.)

గుత్తిపండ్లు. వి. బ. (√ గుత్తి) గుత్తులుగుత్తులు గా పండెడుఒకవిధమైనపండ్లు. (శ. ర, బ్రౌ)

గుత్తిబలుగు(గ్లు)త్తులు. వి. బ. (√ గుత్తి) ధాన్యవిశేషము.

వ ... పనుపుగన్నేర్లు గుత్తిబలుగుత్తులు రావిపూరాజనాలు... ప్రబంధ. ౧౧౨.

సీ. కుసుమపూరాజనా లుత్తిబల్గుత్తులు కస్తూరిపట్టెలు గంధసరులు. హంస. ౪. ౧౨౯.

గుత్తిమల్లెలు. వి. బ. (గుత్తి + మల్లెలు) ధాన్యవిశేషము.

గీ... కస్తూరిపట్టెయులును, గుత్తిమల్లెలు ప్రాధిగాఁ గూర్చి మఱియు, సకలజాతులఁ బోషించు శక్తి గలిగి, హాళికులు చైత్రుఁ బొగడుచు రవ్వు రమున. భాను. ౧. ౯.

గుత్తుక=గుత్తిక. (చూ. గువ్వగుత్తుక)

గుత్తుగుత్తు. వి. మహాభయము కలిగినపుడు ప్రాణములు కొట్టుకొనుటకనుకరణము.

గీ. తలఁకియున్నవా రున్నచోఁ దలలు గట్టి, కొనిరి మఱి ప్రాణములు గుత్తుగుత్తనంగఁ, జనిత శోకంబు క్రమ్మఱఁ దనుఁ బొదువఁగ, దేవకీదేవి మూర్ఛాభిధేయ యయ్యె. హరి. పూ. ౯. ౧౩౨.

గుత్తులుగొను. అ. క్రి. (గుత్తులు + కొను) గుత్తులు బయలుదేఱు.

చ... కుసుమంబులు వాసన కెక్కె యెక్కె గు, త్తులుగొని పండి పండి వినుతుల్ దగ నారము లొప్పె నామనిన్. కు. సం. ౪. ౪౪౩.

గుత్సకము. సం. వి. అ. పుం. ౧. గుచ్ఛకము, పూగుత్తి. ౨. గ్రంథపరిచ్ఛేదము, స్తబకము.

గుత్సము. సం. వి. అ. పుం. ౧=గుచ్ఛము. (వాచ) ౨. గ్రంథిపర్ణమునూ. (మే. ని.)

గుత్సార్థము. సం=గుచ్ఛార్ధము.

గుదకీలకము. సం. వి. అ. పుం. మూలవ్యాధి. (హలా. ని.)

గుదకీలము. సం=గుదకీలకము. (కల్ప)

గుదగుద. వి. పరితపించుటయం దగు ననుకరణము. (చూ. గుదగుదపడు, మొ.)

బ. సందేహములు.

ద్వి. కుదుపున కియ్యెడ గుదగుద లేల, కుడికేఁడు దెత్తునా గుజ్జనోగిరము. బస. పు. ౩. ౪౨౬ పం. (ప్రాఁత ప్రతిపా.)

జ: గుదగుదపడు, గుదగుదమను, గుదగుదలాడు.

గుదగుదపడు. అ. క్రి. (గుదగుద + పడు) పరితాపపడు.

ద్వి. ఇది యేల వెడకత లిన్నియుఁ బన్న, గుదగుద పడక నెమ్మది నుండుఁ డనిన. బస. పు. ౭. ౫౬౫ పం.

గుదగుదమను. అ. క్రి. (గుదగుద + అను.) పరితపించు.

ద్వి. గుడి కేఁగ రామిని గుదగుదమనుచుఁ, గుదువక... బస. పు. ౬. ౨౬౪ పం.

గుదగుదలాడు. అ. క్రి. (గుదగుదలు + ఆడు) దగ్గుత్తికతో నేడ్చు. (శ. ర.)

గుదగ్రహము. సం. వి. అ. పుం. మలబంధము.

గుదపాకము. సం. వి. అ. పుం. గుదస్థానము వాఁచుట.

గుదభ్రంశము. సం. వి. అ. పుం. (అతిసారాదులచే) గుదము జాఱుట.

గుదము. సం. వి. అ. న. పాయువు, ముడ్డి.

గుదస్తంభము. సం. వి. అ. పుం. మలబంధము.

గుదాంకురము. సం. వి. అ. పుం. మూలవ్యాధి.

గుది. వి. (క. గుది) ౧. ఆకులు లోనగువానిసరము.

ఉదా: మఱ్ఱియాకులగుది.

చ. కరమున నున్నశూలమునఁ గ్రమ్మఱ మెఱుంగులు శత్రుసైన్యభీకరములుగా గజాశ్వభటకాయములన్ గుది గ్రుచ్చినట్లుగాఁ, జెరువుమ వచ్చువానిఁ గురుసింహుఁడు చూచి ... భార. భీష్మ. ౩. ౧౦౮.

చ. అదరులు వాఱునస్త్రముల నార్చి మహాసుర లేచియేసి పెన్, గుములుగ గ్రువ్వ దేవతలు కోల్తల కోర్వక పాఱి రయ్యెడన్. భాగ. ౬. ౨౭౩. భోజరా. ౫. ౩౪౧. కు. సం. ౨. ౨౧౧.

౨. పూలు మొదలగువానిగుత్తి.

క... మొగ్గల, గుములు తలిరుఁగొమ్మలందు గుదిగొని పొదలెన్. ఉ. రా. ౬. ౧౦. ఆం. భా. ౨. ౪౦.

ఉదా: తాళపుఁజెవులగుది.

౩. (సం. గ్రంథిః.) కంతి.

మ... రోఁతవట్లగుపూఁబోండ్లనితంబముల్ కర

టికుంభాభంబులే కాచుదో, బ్బగుదుల్ చన్ను
లు హేమకుంభములై... మల్ల. వై. ౧౬.
శ్లో. స్తనౌ మాంసగ్రంథీ... సం. భర్తృ. వై. ౧౬.
౪. చీలమండ, గుల్ఫము.
సీ.... గుది చీలమం డనఁగ వెలయును గుల్ఫాహ్వ
యంబు. ఆం. భా. ౨. ౧౩౫.
౫. కొబ్బరచెట్టు మొదలగునవి ఎక్కునపుడు కా
ళ్లకు తగిలించుకొను బంధము. (వా)
గుదులుకొనన్=గుదులుగట్టఁగ, అధికముగాఁగ.
సీ. ద్వేషణభీషణభాషణంబులఁ గూడి క్రొవ్వాఁ
డితూపులు గుదులుకొనఁగఁ. గీ. జించి చెం
డాడె భుజబలోదంచదహిత, హైహయాధీశ
సేనల... దశా. ౬. ౧౧౫.
క. ఎదిరిన వాఁ డరదము వడిఁ, గదియంగాఁ దో
లి తూపుగము లద్దొరపై, గుదులుకొన చేసి ...
అచ్చ. రా. యు. ౪౯౨.
జ: గుదికాలు, గుదికూర్పు, గుదిగట్టు, గుదిగుంజలు,
గుదిగుంపులు, గుదిగొను, గుదిత్రాడు, గుదిత్రోయు,
గుదివడు, గుదివెట్టు, గుదులుపట్టు.

గుదికాలు. వి. (గుది + కాలు) చీలమండదిగువ
నుండుపాదమువెనుకటిభాగము, పార్ష్ణి.
సీ. తనియక యెదురెక్కు దయసేయు మని మ్రొక్కి
గుదికాళ్లు వెన్నునఁ గూర్చి నొక్కి... శకాం.
౩. ౯౫.

గుదికూర్పు. వి. (గుది + కూర్పు) మాటలు లోనగు
వానికూర్పు. (శ. ర.)

గుదిగట్టు. వి. (గుది + కట్టు)-పరుగెత్తి పోకుండుట
కై-దుష్టమగుగోవు మొదలగువాని మెడకుఁ గట్టె
డుకట్టు. (బ్రౌ, శ. ర.)

గుదిగుంజేలు. వి. బ. (గుది + గుంజలు) పసులదొ
డ్డిలోనగువానిద్వారమందు నిలువుగాఁ బాఁతిన
కంబములు. (బ్రౌ, శ. ర)

గుదిగుంపులు. వి. బ. (గుది + గుంపులు) గుదిగా
గ్రుచ్చినగుంపులు.
గుదిగుంపులుచేయు=గుదిగ్రుచ్చు.
క. అది గనుక దివిజవేశ్యల, సదనంబుల నున్న
మానిసంతతితలఁ పుల్, గుదిగుంపులు చేసి మ
థింపద యవకాశంబు గలుగ స్వర్గమునం
దుక్. నిరం. ౨. ౩౨.

గుదిగొను. అ. క్రి. (గుది + కొను) ౧. అతిశయిం
చు.
సీ. కుచమండలంబున గుదిగొను చెమ్మట విసరి ప
య్యెదకొంగుఁ బొసఁగ వైచి. సురా. ౬౯.
ద్వి. మది వికారము గాంచె మై చెమ్మరించె, గుది
గొనె వలపు కోర్కులు సందడించె. వి. పు.
పూ. ౩ ఆ. (శ. ర) హంస. ౩. ౩౪.
౨. దట్టమగు; స్థూలమగు.
క... మొగ్గల, గుములు తలిరుఁగొమ్మలందు గుదిగొని
పొదలెన్. ఉ. రా. ౬. ౧౦.
సీ. బూరకాళులు నీచపోయిన చేతులుఁ గోల
మూఁపులు గుదిగొన్న తొడలు. ఉ. హరి. ౨.
౧౨౨.
౩. మూటకట్టుగాఁ గూలఁబడు.
(వీరబాహునివర్ణనము) మ. మదిరాపానవికార
చేష్టలఁ గడుఁ మత్తిల్లి రక్తాక్షుఁడై, యొదు
రుం దన్ను నెఱుంగ లేక మిగులన్ హేయం
బు వాటిల్లఁగాఁ, బదముల్ తొట్రుపడంగఁ
జొక్కుచు మతిభ్రాంతిన్ బడంబాఱుచున్,
గుదిగొంచున్ వెడపాటఁ బొడుము దురుష్టుల్
ప్రేలుచున్ సోలుచున్. హరిశ్చ. ౪. ౨౧౪.
౪. తడఁబడు.
క... పెదవులు దడుపుచుఁ బదములు, గుదిగొనఁ ద
త్తఱపుమాట గుత్తుక దగులన్, ముదుసలితన
మున బెదరున, వదలినయంగములు మిగుల వ
డఁకఁ గడంకన్. ఉ. హరి. ౩. ౧౩౬.
క. పెదవులు దడుపుచుఁ బదములు, గుదిగొనఁగా
నొక్కచోటఁ గూర్చుండి... శుక. ౩. ౫౭౨.

గుదిత్రాడు. వి. దే. (గుది + త్రాడు.) దూడకాలి కి కట్టుత్రాడు. (బ్రా, శ. ర.)

గుదిత్రోయు. స. క్రి. (గుది + త్రోయు.) కాళ్లు కట్టి త్రోయు.

ద్వి. అటఁ జనుచుండ మిథ్యాపరి భ్రాంతి, నటి యించి సోలుచు వక్షత్ర కుండు, గుదిత్రోసిన ట్లు హా గురునాథ యనుచుఁ, జదికిలఁబడి హ రిశ్చంద్రుతో ననియె. ద్వి. హరిశ్చ. పూ. ౧౭౧౬ పం.

క. ఇదె యిచ్చెదనదె యిచ్చెదఁ, బదపదఁ డని యాసఁ జూపి పలుదెఱఁగుల నా, హృదయ ము నొప్పించితి విఁక, గుదిత్రోఁచెద నేఁడు ని న్నుఁ గొంకక యిచటన్. హరిశ్చ. ౪. ౩౪.

గుదియ(దె). వి. (సం. గదా. క. గుదిగె.) ౧. గద, ముద్గరము.

గీ... అతనిశిరమ్ముఁ జేతి, గుదియఁ బగులంగ నొక వ్రేటుగొనియె సీరి. మార్క. ౧. ౧౩౫.

సీ... శేరుచుండు. గీ. గుదె గుదియ దుడ్డు గునప ము గుదుప యనఁగ, ముద్గరము... ఆం. భా. ౨. ౨౧౬.

ఆ. తర్కవిద్యలను బ్రతాపించి మోఁదిరి, గుదె ల నెముక లెల్ల గుల్లలుగను. ప్రబోధ. ౫. ౯౯.

ఉపనిషత్ :- తతో దేవాయతనాన్నిర్గత్య గదా పాణిభిః పురుషైరతినిర్దయం తాడ్యమానా స్తా దిగన్తమతి క్రాన్తాస్స్వేహ్యాః. సం. ప్రబో ధ. ౬. ౨౪.

౨. దండము, కఱ్ఱ; (యమ) దండము.

క. ఇది పెక్కుఁడులు పట్టెన్, సదనంబులు గట్ట నాకు శంభునికొఱకున్, దుదిఁ గుమ్మరి కొక యేఁడును, గుదె కొకపెట్టన్న మాటకున్ సరి వచ్చెన్. కాశ. ౨. ౯౯.

చ. గుదియను గేల నూనుకొని క్రొవ్వున దగ్గుచు నోటితుంపరల్, చెదరఁ గ్రమంబుఁ జెప్ప చును శీతనగాత్మజఁ జేర... పార్వ. ౪. ౬౭.

సీ. గుదియఁ జేకొని తద్దు కుంటి పాఱు జముండు ... అచ్చ. రా. బాల. ౬౮.

౩. గుదిగఱ్ఱ. (బ్రా, శ. ర.)

జ: గుదియకఱ్ఱలు, గుదియతాలుపు.

గుదియకఱ్ఱలు. వి. బ (గుదియ + కఱ్ఱలు.) గుదిగుం జల కడ్డముగాఁ జొప్పించెడుకఱ్ఱలు. (బ్రా, శ. ర.)

గుదియ(దె)తాలుపు. వి. (గుదియ + తాలుపు) యముఁడు, దండధరుఁడు.

క. కొండలు పిండిఁయొనర్తునొ, గం డెసఁగఁగ వలువగ్రుడ్లు గాలింతునొ వే, చెండుదునొ గుదియతాలుపు, కండలు గుండియలు వెల్వగ మి నొంపుదునో. అచ్చ. రా. సుం. ౨౩. ౬౦. సం. దేవ. ౧౯.

గుదియతాల్పుతూపు = యామ్యాస్త్రము. అచ్చ. రా. యు. ౨౬౫.

గుదివడు. అ. క్రి. (గుది + పడు) - గుదివేసినట్లగు - బద్ధమగు, కట్టువడు; స్తంభించు, స్తబ్ధమగు.

ఆ. నాగపాశబంధనంబుల గుదివడి, వారు వివిధ బాణదారితాంగులై రథంబు విడిచిరి... భా ర. కర్ణ. ౨. ౨౩౪.

మ... నిశ్చేష్టం బద్దద్వంద్వముల్, గుదివడ్డన్ బె గడొందియున్ ... భార. విరా. ౩. ౨౭.

చ. చెదరినకుంతలంబులును జిన్నిమొగంబును విం తకాంతియున్, బెదరినవాలుఁజూపులును బింకము చూపుచు నొప్పుమోవియుం, గుదివ డుచున్న చన్నుడుముఁ గూరినదప్పియు మేన సొల్లెడం, గదిరినదివ్యగంధమును గాంచి ము నీంద్రుఁడు సంశయంబుతోన్. పద్మ. ౩. ౩౭.

గుదివెట్టు. స. క్రి. (గుది + పెట్టు) కట్టు, బంధించు.

చ... ఒక్కయంచఁ గని బోరనఁ బట్టి సరోజ నాళతంతుల గుదివెట్టి... దశకు. ౩. ౧౧౮.

గుదులుపట్టు. అ. క్రి. (గుదులు+పట్టు) కదలకుండ కూర్చుండుటచే కాళ్లు స్తంభించు, స్తబ్ధమగు. (వ్యవ) చాలసేపు కూర్చుండుటచే నాకాళ్లు గుదులుపట్టినవి.

గుదోద్భవము. సం.వి. అ. పుం-గుదమునఁ బుట్టునది-మూలవ్యాధి.

గుద్ద. వి. (సం. గుదమ్. క. గొద్ద) ౧. అపానము, పాయువు, ముడ్డి.

సీ. భారతకతలోన బాలరా జొక్కఁడు కుంభకర్ణునిబట్టి గుద్ద పించె. వేను. ౫౫.

సీ...గుద్ద పిత్తి యనంగ గుదము దనరు. సాం. ని. మాన. ౧౯.

౨. యోని, ఆఁడుగుఱి. (వా-చూ. గుద్దబిల్ల.)

జ: గుద్దబిల్ల.

గుద్దబిల్ల(ల్లి). వి. ఆఁడుపిల్లలమొలను గట్టెడిబిల్ల, అంగబిళ్ల. (వా

గుద్దలి. వి. ఔ. (సం. కుద్దాలః. క. తు. గుద్దలి. త. కుందాళం) వేళ్లు మొదలగునవి పెల్లగించెడిసాధనము, కుద్దాలము.

సీ. గుద్దండ్లనుం బెద్దగునపంబులను గోట యొండొండ త్రవ్వట...హరి. ఉ. ౨. ౧౬.

చ. మును దమసీమ చేసికొని మ్రల్లిడి గుద్దట వెండి చేనిమెత్తన కయి వేరు పెల్లఁకియుఁ ద్రవ్వెడుకర్షకునట్లు...ఆము. ౪. ౨౧౯.

జ: గుద్దలించు, గుద్దలిగొను.

గుద్దలించే. స. క్రి. (√గుద్దలి.) ౧.గుద్దటితో త్రవ్వు; త్రవ్వు; త్రవ్వు, పెల్లడించు.

సీ...కొందలు తోడుగా గుద్దలించి. గీ. పెన్నిధులు గాంచి వెరవునఁ బెల్లగించి. దశకు. ౩. ౫౩.

సీ. గురుపయోధరభారపరిణాహవిస్ఫూర్తి గుద్దలించు హేమకుంభగరిమ. భీమ. ౧. ౫౧. (ఇట ఔపమ్యవాచకము.)

గీ. ఏలయొనోన్నతరంబుల నీడఁబడ్డ, పెద్దవాపులు శోధించి గుద్దలించ, వారకాంతాజనములకు వావి గలదె. హర. ౭. ౧౨౫.

౨. వెదకు.

సీ....లోలాయ్కానగరిమోసాల వెదకి, దండపాణ్యాసవభాండేశ్వరంబులుఁ గుక్కుటస్థానంబు గుద్దలించి. కాశీ. ౨. ౪౧.

గుద్దలిగొను. స. క్రి. (గుద్దలి+కొను) గుద్దలి పెట్టి త్రవ్వు; త్రవ్వు.

క. వటుమానసను క్షేత్రముఁ, గుటిలాలకచేష్టితముల గుద్దలిగొని యిట్టటు పాదుచేసి మోహపు,వటబీజము మరుఁడు నాటి వర్ధిల్లఁజేసెక్. వైజ. ౨. ౧౩౬.

(వరాహము.)చ. మునుకొని సస్యసంఘముల మోరను గుద్దలిగొంచు పెల్లెడం,దనవుపుమైఁ జరించు...విక్ర. ౨. ౧౨౯.

అ. క్రి. హాని చేయఁ దలఁచు.

వ... కురుకులంబునకు గుద్దలిగొని దుర్యోధనుండు నీవ తోడరితి...భార. శల్య. ౨. ౩౨౫.

ద్వి. కులమున కెల్లను గుద్దలిగొనియెఁ,గుల మెల్లఁ గొనిపోయి జలములోఁ గలిపె. పండితా. దీక్షా. ౪౩ పు.

గుధితము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) చుట్టుకొనఁబడినది, క్రమ్మఁబడినది.

గుధేరుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ.అ) రక్షకుఁడు.

గునగున. వి. (త. కుణుకుణు.) వేగము గా నడచుటయందగుధ్వని కనుకరణము.

వ...కొందఱు గునగున నేఁగి చేరువఁ బుట్టలఁ జేరువారును...ప్రబంధ. ౭౫౫.

(వరాహవర్ణనము.) చ. గునగున వచ్చి లావరులఁ గొమ్ముల ప్రక్కలువాఱఁ జీరుచున్...విక్ర. ౨. ౧౨౯.

క. ఈపగిది పలేఁడు గునగున,గోపవ వెనువెంట న
రిగెఁ గొంకక...వి.ప్ర. ౮. ౫.

గునప(న్ప)నకోడి. వి. వనకుక్కుటము.

సీ. గువ్వ గున్పనకోడి గోర్వంక కోయిల...ప్ర
బంధ. ౨౩౮.

గునపము. వి. గడ్డపాఱ, ఖనిత్రము.

గీ...బలితంపుటినుపకట్లమర నొప్పు, వెండిగున
పంబులో కాక వెండికట్ల, యినుపగునపంబు
లో యనఁ దనరి కురిసె, నెంతయును జిత్తు
జల్లుగ సేదుముండ్లు. కళా. ౬. ౧. హరి.ఉ.
౨. ౧౬.

గునామొలనూలు. వి. బిడ్డలు కట్టుకొనుకటిసూ
త్రవిశేషము.

ఉ. కెంపులరావిరేక జామికీల్ పులిగోరును జం
దమామ సొన్నంపుసరాలు గాజులు గునా
మొలనూల్ రవగజ్జె లందియల్. భానుమ
ద్విజయము. ౧. ౬౯. (బ్రౌ, శ. ర.)

గునియు. అ. క్రి. ౧. నర్తించు, ఆడు; చలించు;
ఊఁగు; చెదరు.

ద్వి. అంచితప్రీతిమై నాడెడివారు, కో యని
యార్చుచు గునిసెడివారు. పండితా. దీక్షా.
౫౫.

కవిరాజ... కుచాగ్రములన్, విరులు నటింపఁ
గురుల్ గునియన్ ... వ్రజసుందరు లంద
అమందగతిన్. (చని.) భాగ.౧౦ ఉ.౮౧౧.

సీ. దురితాత్మురాలు మంథర సహింపఁగ లేక గు
నుకుపర్వున గూను గునియ నేఁగి. దశా. ౭.
౨. ౩.

వ.... కావళ్లు మోచికొని యొండొరులతోడం
బంతంబు లాడుచు గునిసి గునిసి నడుచువా
రును...వి. పు. ౭. ౧౮౭.

గీ. గునియుజార్పిగ చెక్కుట గోరు మోవిఁ, గం
పులత్తుక నుదుర గంధంపుఁజిటులు, వాసవ
సువంటువలువతో వచ్చినట్టి, పుత్త్ర యిది
కానివడతకుఁ బులుఁగుగాదె. ప్రబంధ ౬౯౩.

౨. కులుకు.

(ప్రమథవర్ణన) సీ. పులితోలు హొంబట్టుఁబుట్ట
ము ల్గలవారు కొమ్ముతేజాల నెక్కి గునియు
వారు. పాండు. ౧. ౧౬౫.

జః గునిసియాడు, గునుపు.

గునిసియా(సా)డు=గునియు. అ. క్రి. (గునిసి+
ఆడు)

(నర్తించు, ఆడు; చలించు.)

సీ. వేడుకతోఁ బోరు నూడంగఁ గంటి నే నని
నారదుఁడు వొంగి గునిసియాడ. కు.సం. ౧౨.
౧౧౮.

సీ. కనకాద్రి సానుసంగతకేకినులభాతిఁ గ్రొమ్ము
ళ్లు వీపుల గునిసియాడ. భాగ. ౧౦ ఉ.౧౦౩.
కాశీ. ౩. ౭౫.

ఉ. క్రొన్నెలవంటినెన్నుదుటఁ గుంతలముల్ గుని
సాడుచున్నయా, చిన్నికుమారుఁ గాంచి...
బ్రహ్మో. ౮. ౧౧౩ పా. (శ. ర. పా)

సీ. అట్టు నిట్టు దువాళి హవణించ నాసులోఁ గ్రో
వి నా వలిమెట్టు గునిసియాడ. బహు. ౩. ౬.

గునిసె=గొనిసె. విణ. పొట్టివాఁడు, వామనుఁడు.

సీ...మట్టసి మట్టము మట్టసము గొనను గొనవ
గొనిసె గునిసెగిటక తింగణా యనఁగను వా
మనాఖ్య దనరు. ఆం. భా. ౨. ౧౨౩. (వ్రాత
ప్రతిపాఠము)

గునుకు[1](న్కు). అ. క్రి. మఁదముగా పరుగెత్తు;
పరుగెత్తు.

గీ. క్రొవ్వి నడగొండకై వడి గునుకునొక్క, యొం
టిగాని మహీనాథుఁ డొదిఁగి యేయ. మనుచ.
౪. ౪౭.

గీ. పెదమొదవుకూడఁ బో లేనిపెచ్చుఁ గ్రొవ్వా,
కల్ప మెడనూవ పెడలెనో యనఁగ నెట్ట, కే
లకును గ్రుంగి తెచ్చుబంతులు నిగుడఁగ, మం

దగతి గుస్కి వృషభముల్ మందపిఱుఁద. ఆ
ము. ౪. ౧౬౯. (ప్రాఁత ప్రతి. పా)

ద్వి. అని మడమలు మోవ కతిసంభ్రమమున, గునుకుచు...ద్వి. హరిశ్చ. ౬. ౫౮౬ పం.

క. అని తలపోయుచుఁ దమలో, మనుకుచుఁ దికమకలుగొనుచు మురరిపుకడకుం, గునుకుచు గునుకుచు నేఁగిరి,ఘనరాత్రుసుఁ గన్నకన్నుఁగవ బెగ్గిలఁగ౯. భాగ. ౬. ౩౨౫.

వి. అల్పధావనము, మెల్లనిపరువు.

సీ.గునుకు డనంగను గును కనఁగా నల్పధావనసంజ్ఞయై తనరుచుండు. ఆం. భా. ౨. ౨౨౪.

జ: గునుకుడు, గునుకునడ, గునుకుపరువు, గును కెత్తు.

గునుకు². వి. తృణవిశేషము.

సీ. చీమలు ప్రాఁ లీడ్వఁ జివికినవెలుగుపట్టునఁ బండి యెండి క్రుంగినగునుకుల. ఆము. ౬. ౧౩. ప్రబంధ. ౨౦౦.

(బ). తృణధాన్యవిశేషము.

సీ...తృణధాన్యములు చెలంగు, గునుకులు దూసరు ల్గొలిచె లనంగను...ఆం. భా. ౨. ౨౩౯. కాశ. ౩. ౧౫౧.

గునుకుఁబ్రాలు=గునుకుబియ్యము.

క. ఓలింగమ విను నివ్వరి,ప్రాలును నోడిపిల్లు గునుకుఁబ్రాలును వెదురుం, బ్రాలును సవరపుమెకముల, పాలును గల పచట నీకుఁ బాయసమునకు౯. కాశ. ౩. ౬౭.

వ...చమరీమృగంబులపాలకు ననుకూలం బైనగునుకుంబ్రాలపాయసంబులకుండలు... కాశ.౩. ౩౬.

గునుకుడు. వి.(√గునుకు¹.) అల్పధావనము. ఆం. భా. ౨. ౨౨౪.

గునుకునడ, గునుకునడుపు. వి. (√ గునుకు¹) మెల్లనినడక, మందగమనము.

గీ. ఒవరుదుప్పట్లు కడ నిల్పి గునుకునడల, నుచితనిజభాషణంబుల నొంటియొంటి, హస్తమునఁ బూని యొక్కొక్కస్త్రీ బెస్తబిడ్డ, లందలము నిల్పి రవనిపాలాగ్రనీమ. రా. వి. ౨. ౪౪.

గీ. కోరమీసము మిడిగ్రుడ్లు గునుకునడుపు, బెదరుఁజూపులుఁ గఱిమేను గదురుకంపు, వలుఁదయొరచ్చులును గల్గి వచ్చె నెఱుకు,పారిగాఁ డొక్కఁ డాచంద్రభానుకొఱకు. చంద్ర. ౨. ౩.

గునుకుపరువు(ర్వు). వి. (గునుకు¹+పరువు.) మెల్లనిపరుగు, అల్పధావనము.

గీ. గోంద్రుగోం డ్రని గర్జించుఁగొంతతడవు, కోరచూపుల వీక్షించుఁ గొంతతడవు, గునుకుపరువునఁ దిరుగాడుఁ గొంత తడవు,కొయ్యతనమునఁ గోపించుఁ గొంతతడవు. వరాహ. ౧౧. ౭౬.

సీ. దురితాత్మురాలు మంథర సహింపఁగ లేక గునుకుపర్వున గూను గునియ నేఁగి. దశా. ౭. ౨౦౩.

గును కెత్తు=గునుకు¹.వి.(గునుకు¹+ఎత్తు)పరువెత్తు.

క. గును కెత్తుచున్న గాడిదఁ, గనుఁగొని సింహంబు వలికె ఘటకునితో నీ,చనుఖరముఁ దతిమికొన నా, తనువున పడి లేదు తెమ్ము దగ్గఱఁ జేర౯. వేం. పంచ. ౪. ౫౭౧.

గునుపము. వి. ముద్గరము, గద.

సీ...తేరుచుండును.గీ.గుద గుదియ దుడ్డు గునుపముగునుప యనఁగ, ముద్గరము ... ఆం. భా. ౨. ౨౧౬.

గునుపు. వి. (√గునియు.)విలాసము.(విలాసవిశేషము-శ. ర.)

సీ...గునుపు గొనబు మురిపము మురువు సొగసు ...హొయ లనఁగ విలాస మొప్పచుండు. ఆం. భా. ౧. ౧౩౯.

గున్న. వి. (సం. కుణకః. శ. గున్న.) ౧.పంది పేనుఁగు హంస మున్నగువానిపిల్ల.

చ... పిఱుందం దిరుగుచిఱుగున్నలకు వెన్నాడు తోడేళ్ల సివంగులం దిరిసి తిరిగి మొత్తి పోనొత్తి చరియించు నేకచరంబుల ...మనుచ. ౪. ౩౭. ద్వా. ౧. ౨౯. కళ. ౪. ౭౭.

గీ. మిన్ను ముట్టినయేనికగున్నలార. అచ్చ. రా. ఆర. ౧౬.

క...రాయంచల, గున్నలు...చిత్రభా. ౨. ౧౦౧.

౨. క్షుపము, కుఱుచయైనకొమ్మలును ఊడలును గలచెట్టు; గుబురుగాఁ బెరిఁగిన (మామిడి మొదలగువాని) మొక్క.

సీ... గున్న యంచనఁగను క్షుపసమాఖ్య. ఆం. భా. ౨. ౩౬.

రగడ. కొఱలెఁ జిగు రెలమావిగున్నలను ... రాఘవ. ౨. ౬.

చ ... మెఱుంగుఁబోఁడులు చిన్నిపొన్నగున్నలం గని...ఉ. రా. ౪. ౧౬౩.

విణ. వామనము, పొట్టిది.

పీ. పొట్టి మొట్టి గిటక పొదిటి పొదడు గున్న ... తింగణా యనఁగను వామనాఖ్య దనరు. ఆం. భా. ౨. ౧౨౩.

గున్నంగి[1]. వి. పక్షివిశేషము.

సీ...గున్నంగి పోపిట్ట గూడబాతు...గీ. అనఁగ నిట్లని పక్షిభేదాఖ్య లలరు. ఆం. భా. ౨. ౯౧. హంస. ౩. ౧౨. ప్రబంధ. ౨౩౪.

గున్నంగి[2]. వి. వృక్షవిశేషము.

గీ... గున్నంగి దిరిసెనంబు, మొదలుగాఁ గల్గు బహువిధభూరుహములు. హంస. ౪. ౧౧.

గుపిలుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) రక్షించువాఁడు. వి. అ. పుం. రాజు. (వాచ)

గుప్త. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. సురతగోపనముచేయుపరకీయనాయిక. ౨. అంతఃపురస్త్రీ. ౩. దూలగొండి.

గుప్తగతి. సం. విణ. (ఇ) రహస్యమైనసంచారము గలవాఁడు. వి. ఇ. పుం. వేగులవాఁడు, చారుఁడు. స్త్రీ. రహస్యసంచారము.

గుప్తచరుఁడు. సం. విణ. (అ. ఈ. అ) రహస్యముగా సంచరించువాఁడు. వి. అ. పుం. వేగులవాఁడు, చారుఁడు.

గుప్తము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) ౧. రక్షితము, కాపఁబడినది. ౨. గూఢము, దాఁపఁబడినది.

గుప్తి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. ౧. రక్షణము, కాపాడుట. ౨. దాఁచుట. ౩. మాయుట, కప్పుట. ౪. గొయ్యి త్రవ్వుట. ౫. పాఁతఱ; భూబిలము. ౬. చెఱసాల. ౭. రంధ్రము.

గుప్తుఁడు. సం. వి. అ. పుం. (ఇది సామాన్యముగా వైశ్యనామములతుదను జేర్పఁబడును.)

శ్లో. శర్మవద్బ్రాహ్మణస్యోక్తం వర్మేతి క్షత్రసంయుతమ్, గుప్తదాసాత్మకం నామ ప్రశస్తం వైశ్యశూద్రయోః. (విష్ణుపురాణము.)

గుప్పళించు. స. క్రి. ౧. (అడుగులు గంతులు) వేయు.

గీ. అప్పు డొప్పులకుప్ప కకుప్పవిభులఁ, దప్ప కందఱఁ బ్రభులఁ గందర్పనిభుల, గొప్పకన్నుల రెప్పలు విప్పి కనుచు, నిప్పుపూదండఁ గొని నడల్ గుప్పళించె. పాంచా. ౨. ౧౬.

వ... నిప్పుకలచొప్పున రెక్క లప్పళింపుచుఁ గుప్పిగంతులం గుప్పళించునప్పులు గప్పికొనం జొప్పడుపూఁజప్పరమ్ముల... అదలా. ౨. ౬౪.

౨. చల్లు.

వ...ఇసుకమెనుపునెలవులం బన్నినపసుపుటాకుంజప్పరంబులలోనం గుప్పళించినకప్పురంబుతోడికురువేరుపరిమళంబులును...పాండు. ౪. ౧౬.

౩. ఉప్పళించు, వస్త్రము మొదలగువానిని ఉనుము. (బ్రౌ. శ. ర.)

౪. కలిగించు, పుట్టించు.

సీ. కోడెమీలకు సిగ్గు గుప్పళించువినీలకైరవచ్ఛవిదాయి కన్నుదోయి. ఘటికా. ౧. ౨.

గీ. సోమబింబాస్యదశనవాసోమతల్లి, కొప్పుచంద్రిక సెఱడాలు గుప్పళించె, జిలుఁగుఁబలుచనివా

సోవికేషములకుఁ, జెన్నొసఁగుఁ గాద రొంటు
వంటికన్నె కలిమి. పాండు. ౩. ౧౯౦.

౪. క్రి. ౧. అతిశయించు.

చ. అరిగెలబంట్లచా లరిగె నప్పుడు చప్పుడు గు
ప్పళింపఁగాన్. రా. వి. ౨. ౫౪.

౨. పుక్కిలించు, గండూషము చేయు.

సీ. వననీట గుప్పళించెను గళావతి యోర్తు జిగి
మోవి బీఁటిక లెగయకుండఁ, బన్నీటిచాలు
లోపల నేఁగె నొక్కతె వదయుగంబున గా
సి యొదవకుండ. భాను. ౨. ౭౩.

గుప్పించు. స. క్రి. (గుప్పు[1] + ఇంచు-స్వార్థమున)

౧. (అధికముగా) ఇచ్చు.

వ...కవినైగమికవాదివాంశిక వైతాళికాదు లగు
నర్థిజనంబులకు నర్థంబులు గుప్పించియు ...
హర. పీఠి. ౭.

౨. గుప్పు, (బాణాదులను అధికముగా) ప్రయో
గించు.

మ...కల్పాంతభై, రవభీమాకృతి నేచి భీష్ముఁడు
శరవ్రాతంబు గుప్పించినన్. భార. భీష్మ. ౩.
౩౧౯.

ఉ...కోపించి శితాస్త్రము ల్గవలు భీముఁడు
సాత్యకియుం గడంక గుప్పించిన వానిఁ
ద్రుంచి శరపీడితదేహులఁ జేసె వారలన్.
భార. శల్య. ౧. ౧౯౨.

౩. కురియు, వర్షించు.

క. రప్పించి యధికసంభ్రమ, ముప్పొంగఁగ నం
దగోపుఁ డున్నవ్రజముపై, దెప్పరపుఱాల
వర్షము, గుప్పింపుఁడు గోగణములు గోపులు
మడియన్. వి. పు. ౭. ౨౪౪.

గుప్పిలి. వి. జా. (√ గుప్పు[1]) పిడికిలి.

వ...విప్పగ నాగొప్పకన్నుంగవం గప్పుకొనం
గప్పురంపురజం బొప్పగ గుప్పుగుప్పన గుప్పి
ళ్లకొలందిగ గుప్పుచు...రసిక. ౩. ౧౪౩.

ఉ. కప్పురభోగివంటకము కమ్మనిగోదుమపిండి
వంటయున్, గుప్పెఁడుపంచదారయును క్రొ
త్తగఁ గాఁచినయాలనే పెసర్పప్పును గొమ్మ
నల్లనఁటిపండ్లును నాలుగైదు నంజులున్,
లప్పలతోడఁ గ్రొంబెరుఁగు లక్ష్మణయొజ్జల
యింట రూకకున్. క్రీడా. ౧౬౬.

గుప్పు[1]. స. క్రి. (క. గుప్పు.) ౧. (బాణాదులను
అధికముగా) ప్రయోగించు.

క. శరములఁ జక్రంబులఁ దోమరములఁ గుంత
ముల గుప్పి మానుగ ఖడ్గ, క్షురికాపాలపరిఘా
ముద్గరముసలపరశ్వధములఁ గప్పిరి కడిమిన్.
నిర్వ. ౩. ౧౬.

ఉ. తమ్మినయమ్ము దప్పఁ గుముదమ్ము ముదమ్మున
నొప్పఁ జక్రవాకమ్ములు జోడువిప్పఁ దమ
కమ్మునఁ బాంథులపై మరుండు పూటమ్ములు
గుప్పఁ జీకటి భయంబుగ దిక్కులఁ గప్ప
భాస్కరుం డమ్మెయి నస్తమించె నుదయమ్మ
యి మించె నుడుప్రభావళుల్. కవిరా. ౫.
౧౭౩.

౨. (అధికముగా) పెట్టు, ఉంచు.

ఉ. చెప్పినఁ బ్రీతుఁడై యతనిఁ జెచ్చెరఁ దోకొ
నిపోయి బూరెలుం, బప్పును నెయ్యిఁ బాయ
సముఁ బక్వఫలాదులు నేత్రతృప్తిగా, గుప్పి
తి ముక్తిపథశ్రమము గూరినమేనికి దప్పి దీ
ఱునట్లు...భోజరా. ౭. ౨౨౬.

౩. (రోఁకలి రెండుచేతులఁ బట్టి బియ్యము లోన
గువానిని) గట్టిగా దంచు.

చ. ... చందనపుంగోటను నేనుఁగుఁగొమ్ముఁరోఁక
టన్, బ్రిదిలెడుకొప్పుతో వెదురుబియ్యము
గుప్పునిజప్రియాంగనన్. వాల్మీకి. ౨. ౧౦౫.

౪. చల్లు; చిమ్ము.

సీ. కుంకుమ నేను సీగుబ్బల గుప్పితి నతనిబొమ్మన
గుప్పనైతిఁ గాద. పార్వ. ౬. ౪.

సీ. పూయరే క్రొమ్మావిపూఁదేనె సతులార గుప్పరే
కపురంబు కొమ్మలార. చంద్రా. ౪. ౧౬౩.

గీ. కప్పురపుఁదావి గుప్పుబాగా లొసంగి. కువల. ౫. ౧౦౮.

౫. పొడుచు.

ఉ... ధేనువుం, డాయఁగఁ బోయి వేడుక నొడ్లదలించుచు వాలమార్చుచుం, బాయక గుప్పుచుం గుడిచె బాలవృషంబు నిజాంశదుగ్ధముల్. భోజరా. ౬. ౨౧.

ఉ... వానియెడ గబ్బిచనుంగవచేత నెప్పుడే, గుప్పుదు గుప్పి వానిరతి కోరుట యొప్పు డటంచు నెంచుచుక్. శుక. ౨. ౩౭౯.

౬. వర్షించు.

ద్వి. అప్పుడు దివినుండి యఖిలదేవతలు, గుప్పిరి మందారకుసుమవర్షంబు. ద్వి. శ. సా. ౩.౧౨౦ పా. ౧౦ పం.

జ: గుప్పించు, గుప్పిలి, గుప్పుడు, గుప్పుతెప్పున, గుప్పున, గుప్పేఁడు.

గుప్పు[2]. వి. (త. కుప్పెవల్) ౧. వాసనగొట్టుట మ్రోయుట మున్నగువానియం దగునునుకరణము.

వ...కప్పురంపుటనంటి గుప్పు మనక్ గప్పుతావులకుఁ దావలం బగుతావుల...ఉ. రా. ౬.౨౪.

ఉ...దేవదుందుభులు గ్రక్కున ధింధిమినాదవైఖరిక్, గుప్పున మ్రోసె...శశాం. ౧. ౩౬.

౨. గ్రుద్దుట పొడుచుట త్రోయుట మున్నగువానియం దగుధ్వనికి అనుకరణము.

ద్వి. తప్పక రత్నాంగి తనయునిఁ జూచి, గుప్పుగుప్పున బొమ్మ గ్రుద్దుకొంచు...ద్వి. శ. సా. ౨. ౭౨ పా. ౮ పం.

సీ. జడలచుట్టు కుదిర్చి మెడలపై మోఁచేత గుప్పుగుప్పున పొరె గుమికి గుమికి. వాల్మీకి. ౨. ౯౬.

సీ. మిట్ట నెక్కించి బల్మిగ నూకి పల్లాల గుప్పునఁ ద్రోతురు కొంతసేపు. పానందో. ౨. ౨౪పా.

౩. దిగుట దూఁకుట లేచుట వెళ్లుట వచ్చుట మొదలగువానియం దగుఅనుకరణము.

క. అరదము గుప్పున డిగి సో,దరికిం బ్రణమిల్లి... జై. భా. ౮. ౧౫౮.

ఉ ... త్రిదశాధిపుఁ డెంతయు వాగ్రహంబునక్, గుప్పున గద్దె డిగ్గి...దశా. ౫. ౨౩.

చ. నలువురు గుప్పుగుప్పునను నాలుగుమూలలనుండి దూఁకి వి,చ్చలవిడిఁ బాఱ సాగినను ... హంస. ౩. ౧౧౦.

సీ. తలయూఁచు నెదలోనఁ దలఁకి గుప్పున లేచుఁ జిలుకలఁ గొట్టు నెచ్చెలులఁ దిట్టు. రసిక. ౪. ౮.

క. అప్పుడమికాన్పు నెత్తుక, తిప్పునఁ జవలునకు నెగసి తేసినకడఁకక్, గుప్పునఁ జనుతతినొడయుఁడు, తప్పక యొకకోల వానితలఁ దెగ నేసెక్. అచ్చ. రా. అర. ౫.

వ...గుప్పుగుప్పునం బడుపిడుగులవడిక్...గుహాకుహారశయాళుబిలేశయంబులు భయంపడి... సమీర. ౩. ౧౭౮.

గుప్పుడు. వి. (√గుప్పు[1]) గుప్పుట, పోటు.

వ...ఇట్టికొమ్ముసింగోటలగుప్పుడులును... ప్రబంధ. ౭౮.

గుప్పుతెప్పున. క్రి. విశ. ద్రు. (√ గుప్పు[1].) అతిశీఘ్రముగా.

ఉ. అప్పుడు తద్వధూటి చలితాధర యై వరు గుప్పుతెప్పునక్, జప్పుడు గా నదల్చి పరసారసగంధులఁ బొంద నంచు నా, కొప్పునిబాస నిచ్చితి వహో యిటు లెంతకు నెత్తికొంటివి ...శుక. ౧. ౪౫౦.

గుప్పున. క్రి. విశ. ద్రు. (√ గుప్పు[1].) శీఘ్రముగా, వేగముగా; అకస్మాత్తుగా.

ఉ. అప్పుడు లాడుచు న్నగవు లాడుచు బారలు చాఁచి చాఁచి మూ,యప్పలు వచ్చి రంచు సయ ల్లనుఁదముల మోడ్చి పిల్వఁగా,గుప్పునఁ ద

వ్వతప్పటడుగున్నడల న్గొమరుండు పైప డుఱ్ఱ, దప్పక చూచుతల్లికిని దండ్రికి ముచ్చట దీఱునట్లుగఁ. చంద్రా. ౨. ౬.

ద్వి. గుప్పునఁ దెమ్మ పేర్కొని గ్రుక్కఁ డనుచు. బస. పు. ౭. ౬౭౬ పం.

ఉ. అప్పుడు వేళగాఁ దెలిసి యచ్చెరువారఁగ మోద్పుఁ గేలుతో, గుప్పన మ్రోల వ్రాలి రఘుకుంజరు సేమపువార్త మున్న గాఁ, జెప్పి... రామా. ౬. ౧౭౬.

గుఫితము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. కూర్పఁబడినది. (మాలికాది) ౨. రచింపఁబడినది. (కావ్యాది)

గుబక. వి. తలుపుగందపట్టెమీఁదిగుబ్బ. (బ్రా, శ. ర.)

గుబగుబ. వి. ౧. సముద్రతరంగములు మున్నగువానియొక్కధ్వనికి అనుకరణము.

సీ. గుబగుబధ్వనుల బల్ గుట్టలపైఁ బొర్లి మిడిసి త్రేళ్లుతికి త్రుళ్లిడికెరుళ్లు. ఉ. హరిశ్చ. ౨. ౧౨౬.

౨. నీరు మొదలగునవి పచ్చుటయం దగుననుకరణము.

సీ. గుబగుబఁ గన్నీరు కొలుకుల నానుచో హెచ్చి నమైకాఁక నింకఁజేయు. సుదంతా. ౨. ౧౫.

౩. కోవెలపలుకుటయందలిధ్వని కనుకరణము.

సీ. గుబగుబ మని పల్కు కోవెలపల్కులు విని యివి నేర్తువా యనుచు నవ్వు. శకాం. ౨. ౮౬.

గుబాళించు. అ. క్రి. ౧. పరిమళించు; (సువాసన) కొట్టు.

శా. చెంగల్వల్ శెతికొప్పునందు నొఱపై చెంతం గుబాళింపఁగా... విజ... కా. ... గుబాళించులేఁ, జెంగల్వఁ... సారంగ. ౧. ౧౩౨.

సీ. మిక్కిలి కస్తూరిమృగము చందంబున మంచివాసన గుబాళించుదాని. సురా. ౪౪.

గుబిలి[1]=గుమిలి. వి. (క. గుబిరి) కనకాక్షి, ఒకానొకశకున పక్షి.

గీ. పెలయుఁ గనకాక్షి సకినాలపులుఁగు గుబిలి, పైఁడికంటి నా... ఆం. భా. ౨. ౯౧.

గుబిలి[2]=గులిమి.

సీ. కర్ణమలనామ మొప్పును గులిబి నా గుబిలి నా గులిమి యనఁగ. ఆం. భా. ౨. ౧౩౪.

గుబిలిగాఁడు. వి. ఒకానొకపక్షి. హంస. ౩. ౧౨. (దీనికి పిదప నీపద్యమునందే 'కనకాక్షి' అని యున్నది. కావున నిది 'కనకాక్షి' గాక మఱియొక పక్షి యై యుండవలెను.)

గుబుకు=గుముకు. స. క్రి. (పిడికిటితో) పొడుచు. (శ. ర.)

గుబురు=గుమురు.

(సమూహము, గుంపు)

సీ... అత్తమ్ము దిమ్ము, గుబురు గుమురు గుంపు గుమి పిండు మొత్తము... గీ... వర్గు, వనఁగ వర్గము తగు... ఆం. భా. ౨. ౧౦౦.

క. వెఱచుచు వంగుచు వ్రాలుచు, వఱిముఱి గుబురులకుఁ జనుచు హరిహరి యనుచుఁ, మఱుఁగుచు నులుకుచు దిరదిరఁ, గుఱుమట్టపుఁబొట్టిపడుగు గొంత నటించెఁ. భాగ. ౮. ౫౩౮.

ద్వి. సరసమందారమంజరులు గోయుచును, గురివెందపందిళ్లగుబురు డాయుచును. విష్ణు. పూ. ౨. ఆ. (శ. ర.)

సీ. తొలుకడరాతావసలు గెబ్బునర్తి కేఁ దెద్దడి గుబురుకొత్తిళ్ల ప్రొద్దు. అచ్చ. రా. బాల. ౮.

జ: గుబురుకొను.

గుబురుకొను. అ. క్రి. (√ గుబురు) ౧. గుంపుకట్టు. (చూ. గుబురులుకొను.) ౨. సాంద్రమగు.

గీ. గుబురుకొనునట్టినీడలఁ గొలుఁ తెరువు, చెంత నొప్పారుఫలతరుశ్రేణు లొసఁగు, సుకృతగరిమంబునకుఁ జాడ జోడుగావు, సద్గుణాకర హాయమేధకలము లయిన. జాహ్నవీ. ౩. ౩౨.

గుబురులుకొను=గుంపులుగట్టు.

క. మును రమ్యపదార్థంబులు, గొని వీథు లలంకరించుకొని జనులు గనుం, గొనియెడువేడుక గుబురులు, కొని యున్న పురంబుఁ జొచ్చెఁ గొడుకుం దానున్. నిర్వ. ౫. ౧౪౧.

గుబులు. వి. ౧. గుప్పుమని కొట్టువాసన.

క. చొక్కపునడతోఁ దళుకుం, బుక్కాగుమగుమలు తట్టుపునుఁగుగుబులు సల్, దిక్కుల నిండఁగ నెంతయుఁ, జక్కనికాళింది యనెడుజవ్వని వచ్చెన్. చమ. ౧. ౧౨. (శ. ర. పా)

౨. భయము. (శ. ర.) ౩. ఉన్మాదము, పిచ్చి.

(వ్యవ) వాఁడు గుబులెత్తి లేచిపోయినాఁడు.

జ: గుబులుకొను.

గుబులుకొను. అ. క్రి. (గుబులు + కొను)-వాసనగుప్పునకొట్టు; పరిమళించు.

గీ...కమ్మఁదావి, గుబులుకొనుచున్న విడియంబు సాబగుతోడ, రమణఁ జాపట్టుపువ్వుకరండకుండు. విక్ర. ౮. ౭.

చ. గుమగుమవాసనల్ గుబులుకొన్నవపుక్కిటిలో నివీడియం, బుమియు...సారంగ. ౩. ౧౫౨.

వ... చంచలలోచనలమైదీఁగలం గదంబించుపరిమళంబుల గుబులుకొనుచు సమీపంబునం గూర్చున్నమన్నె రాజులభూషణరత్నకిరణరాజులచే విరాజితం బగుకొలువుకూటంబు సొచ్చి ...ప్రబోధ. ౧. ౨౫.

గుబుసు. వి. కపటము. (శ. ర.)

గుబ్బ. వి. ౧. కుచము.

ఉ. కుప్పసము ల్వదల్చి వలిగుబ్బల నొత్తిరి హత్తివేగుజా, మిప్పు లలప్పుగాడ్పుల కధీను...ఆము. ౫. ౧౧౪. ఆం. భా. ౨. ౧౩౭.

గుబ్బలకొమరాలు=గుబ్బెత, యువతి.

గీ. ఎల్లచిగురాకుఁబోండ్లకు నెంత వేడ్క, యంత వేడుక దనలోన నతిశయిల్ల, నొక్కగుబ్బల కొమరాలు చక్క వచ్చి, కనియె నొడ లెల్లఁ గన్నులై మనుజవిభుని. నైష. ౬. ౬౬.

౨. తలుపుగందపట్టెలు మున్నగువానిమీఁది బొగడ.

సీ. స్తనకవాటాంగము ల్దనరు గుబ్బ లనంగ ... ఆం. భా. ౩. ౪౪. ఆము. ౨. ౧౦.

సీ. బలుకంచుగుబ్బబోర్తలుపులు తీనెలవాకిలి నడవ చావడియు మగులు. హంస. ౨. ౧౩౭.

ద్వి. మొల నున్నగంటలు మ్రోయఁ దాళంబు,లులియ నొడ్డణము గుబ్బలు గజ్జియలును, ధ్వనియింప...బస. పు. ౩. ౫౨౦ పం.

౩. గొడుగుమీఁదిగుబ్బ.

మ. హరికోదండము గామ గుబ్బ శిఖరం బాలంబి ముక్తామణుల్, వరఁగం జాలెడుతోయబిందువులు...భాగ. ౧౦ పూ. ౯౨౧.

గీ. గుబ్బ వెట్టిన తెలిపట్టుగొడుగు...వరాహ. ౯. ౭౬. హరి. పూ. ౭. ౧౭౮.

౪. బాణమునలుఁగుక్రిందిగుబ్బ.

వ... ఒకటి రెండు మూఁడు గొరకల నెఱకులు గాఁడ గుబ్బకొలందికిం దిగ వైచి...మనుచ. ౪. ౧౧౫.

౫. గ్రంథి, కంతి.

గీ...గుబ్బ, బుడిపి... అనంగను బొసఁగు గ్రంథి. ఆం. భా. ౨. ౭౪.

 ... గుబ్బలి.

ఉ. ...వడంకుగుబ్బ పేరు బ్బడఁగించి పాల్కడలి నోర్చి వాసించు వాళావాళిం దగన్, గొబ్బు రివేంగళక్షితిపకుంజరుమంజులకీర్తి మంజులల్. రామా. ౧. ౨౬. (ప్రయోగాంతరము లేదు)

విణ. గుండ్ర మైనది.

ఉ. గుబ్బ మెఱుంగుఁజన్నవ గగుప్పొడువన్ మది లోనఁ గోరికల్, గుబ్బటిలంగఁ జూచె నల కూబరసన్నిభు నద్ధరామరున్. మనుచ. ౨. ౨౭.

సీ. కుదురునిండినమించుగుబ్బచన్నులమీఁద జిలుఁగుదువ్వలువకం చెలయుఁ దొడిగి. నైష. ౬. ౨౨.

జ: గుబ్బకాయ, గుబ్బలాఁడి, గుబ్బసరము, గుబ్బెత.

గుబ్బకాయ. వి. (గుబ్బ+కాయ.) వీణకు అమర్చెడిసొఱకాయ.

సీ. తళుకునీలపుదట్టములువోలె నీడలు గానంగఁ దగుగుబ్బకాయ లమర ... గీ...వీణె యొక యింతి నిల్పెను వెలఁదియెదుట. వాల్మీకి. ౩. ౧౩౨.

సీ. వీణె వీణియ యన వీణాఖ్య రాజిల్లు... తంతి యనంగను దంత్రి వెలయు, నలరును గుబ్బకాయ యన నలాబువు...ఆం. భా. ౧. ౧౨౬.

గుబ్బటిల్లు(లు). అ. క్రి. ఘూర్ణిల్లు, తిరుగుడు పడు.

గీ. మంగలములోని ప్రేలాలమాడ్కిఁ జొక్కి, లెక్కడక్కడ పడ దిక్కు లెనిమిదియును, బగులఁ బాతాళతలము గుబ్బటిలఁ జెలఁగె, శౌరి పూరింప వప్పాంచజన్యరవము. ఉ. హరి. ౪. ౨౧౬.

చ. కలఁగెఁ బయోనిధుల్గిరులు కంపము నొందెఁ జలించె భూమి దిక్కులు వడఁకెన్ వియత్తలము గుబ్బటిల్లెన్ గ్రహతారకంబు లుత్తలపడఁ జొచ్చె...భోజరా. ౪. ౬౬.

గుబ్బతిల్లు(లు). అ. క్రి. ౧. అతిశయించు.

ఉ. ...నీలకంఠములు మ్రోయు...షట్పదీమాలికఁ దోఁచునబ్బురపుమబ్బులయబ్బులు గుబ్బతిల్లఁగన్. వసు. ౧. ౧౩౬.

క. అబ్బావికిఁ జేయేతం బుబ్బుమఁ దంబళి యొనర్చ యుత్సాహంబున్, గుబ్బతిలఁ గొన్ని చెట్లకు, నిబ్బరముగ జలము లెత్తి నిస్త్రాణుండై. హంస. ౧. ౧౯౬.

౨. ఉప్పొంగు, పొంగు.

క. బాలహరిణములఁ జూచిన, లోలుపులిగతిన్ మనంబు గుబ్బతిలంగ...జై. భా. ౭. ౯౨.

చ. కులుకు లెసంగ నబ్బురపుగుబ్బలు గుబ్బతిలంగ...కంకణావళి గలుగ ల్లనంగఁ బఱవంగ మకించె లతాంగి సిగ్గునన్. కృ. శకుం. ౩. ౩౫.

౩. ఉడుకు, పరితపించు.

ద్వి. ...చిత్తజునిబారిఁ బడి యింటిలోన, నెక్కడ నింటివా రెఱిఁగెద రనుచుఁ, గ్రుక్కుచు లోలోనె గుబ్బతిల్లుచును, నుండితి నిన్నాళ్లు నొకరీతి...ద్వి. పరమ. ౫. ౪౨౦ పా.

ద్వి... మాపడుచు, గొందలపడుచు లోగుబ్బతిల్లుచును... అతనితోడిద లోకమని కూడు నీళ్లు, మఱిఁ దలంపక నేలమై శయనించు. ద్వి. పరమ. ౪. ౩౧౧ పా.

౪. ప్రజ్వలించు, మండు.

క. తమకంబు లేక కారుణ్యముఁ జూపక తఱఁడు కులాంగనాముఖవీక్షా, విముఖత్వ మిట్లు చూపిన, గుమగుమ మని శోకవహ్ని గుబ్బతిలంగన్. నిరం. ౨. ౯౯.

క. విను చల్లనిమాటలలో, మునిఁగి యలుక గుబ్బతిలు సముద్రజలములో, నన యుండి యాఱకప్పుడు, గనగన మను బాడబాగ్ని కరణి నరేంద్రా. భార. శాం. ౩. ౨౬౩.

గుబ్బన. క్రి. విణ. ద్రు. శీఘ్రముగా, వేగముగా.

చ. ...గుబ్బనఁ బతిచిత్తవృత్తిఁ గని భట్టి విదర్భుఁ

డు దాను నేడుకఁగా. విక్ర. ౪. ౧౩౪.(శ.ర.పా.)

చ...గుబ్బవఁ బతిదివ్యభవ్యమణిపాదుక లంఘ్రుల సంఘటించి యక్కనకపురంబు చొచ్చి... విక్ర. ౨. ౧౦౫.

గుబ్బలాఁడి. వి. (గుబ్బలు+ఆఁడి)- పెద్దగుబ్బలు గలది-యువతి.

ఉ. చక్కెర పెట్టవే వికచసారసలోచన మాటనేర్పవే, చొక్కపుగుబ్బలాఁడి ననుఁ జొప్పడఁ బాణితలంబుఁ జేర్పవే, చెక్కులనిగ్గులాఁడి యని చిల్కలు వల్కు నృసింహ పూర్వపు, న్మక్కువ నీవిరోధినృపమందిరచిత్రవధూపరంపరల్. వరస. ౫. ౧౭౭.

గుబ్బలి. వి. పర్వతము, కొండ. ఆం. భా. ౨. ౨౭.

గుబ్బలిపట్టి=కొండకూఁతురు, పార్వతి. దశా. ౨. ౬౯.

గుబ్బలిరాకన్నియ=హిమవత్పుత్రి,పార్వతి. అచ్చ. రా. బాల. ౧౭౦.

గుబ్బలిఱేఁడు=హిమవంతుఁడు. రామా. ౧.౮౪.

గుబ్బలివిలుకాఁడు=మేరుధన్వుఁడు, శివుఁడు. అచ్చ. రా. యు. ౫౦౦.

గుబ్బసరము. వి. (గుబ్బ+సరము.) ఒకవిధమైన హారము.(పెక్కుదినుసుమణులు గ్రుచ్చినసరము. శ.ర.)

ఉ. ఏనికతోలుపచ్చడము నెమ్ములగుబ్బసరంబు ...పూనిన ప్రేతవేల్పుఁ గని ... ఉ. హరి. ౨. ౧౭౨. కళా. ౩. ౨౦౪.

గుబ్బిక. వి. పక్షులను పట్టుటకై యొగ్గెడుఒకవిధమైన ఉచ్చు.

గీ. జారకీరిపంక్తుల మాటు సరసశారికములకుఁ గట్టువ యుపకాంతముఖ్యచటక, సంఘములకును గుబ్బిక శంబరారి, ఘోరరణహరిజయభేరి ఘోషనారి. హంస. ౨. ౮౩.

గుబ్బిరి. వి. వృక్షవిశేషము.

సీ...ఉత్తరేను గుబ్బిరి సంబరేను...గీ... మొదలు, గాఁ గలుగునట్టిచిఱుచెట్లఁ గాంచి యంత. హంస. ౪. ౧౦.

గుబ్బిలికాఁడు. వి. పక్షివిశేషము. (శ. ర)

గుబ్బు. వి. గుండె యదురుటయందగువనుకరణము.

ఉ...దానన గుండె గుబ్బు మన ... కళా. ౪. ౨౦.

గీ.దండు నులభంబె పురుషవేదండములకును, గూడి గావింప గుండియల్ గుబ్బు రనఁగ, దిగినదివసంబుసరిప్రొద్దుదీఱు వేళ, కోదనాదరదూరులై యుండుటకుదె. రా. వి. ౨. ౬౮.

౨. సముద్రఘోషమున కనుకరణము.

ఉ. పారి సంభోనిధి గుబ్బుగుబ్బు రనుచుల్ బోర్కల్గ దేవాసురుల్, ఖురశౌర్యోన్నతి గర్వితర్బిరి సుధాకల్లోలినీవల్లభుల్. వీర. ౩. ౨౦౦.

౩. పగులునప్పటిధ్వని కనుకరణము.

వ... పెనుబొబ్బలం బ్రహ్మాండకటాహంబు నిర్భరం బయి గుబ్బుగుబ్బని యురల... భాగ. ౮. ౨౦౮.

గుబ్బెత=గుబ్బలాఁడి. వి. (గుబ్బ+ఎత) యువతి.

సీ. జవరాలు గుబ్బెత జవ్వని యనఁగను యువతిసమాఖ్యలై యొప్పు...ఆం. భా. ౨. ౧౦౬.

ఉ. సిబ్బితి మాని నేఁటినిశఁ జిత్తములోపలికాంక్ష దీఱఁ జన్గుబ్బల నొత్తి యేనె మను గ్రుచ్చి కవుంగిటఁ జేర్చెద నీవిభుల్, గొబ్బునఁ బట్టి దంతశిఖ నొక్కెద మోవియు నంచుఁ గోరునా,గుబ్బెత రేపు లెల్లఁ దఱిఁ గొంకు నిరంకుశలజ్జఁబెంపువల్. ప్ర.భా. ౫. ౯౯.

మ...కాఁపుగుబ్బెతల పెన్గుబ్బల్ ... ఆము. ౪. ౧౩౩.

గుభాలు=గుభేలు, గుభిల్లు, గుభులు. (చూ. గుభులు. రూ. గుబాలు. గ్రా.)

వి. ౧. పడుట పగులుట దుముకుట మొదలగువాని యందగుధ్వనికి అనుకరణము.

మ...గుభాలునన్ లకుముకుల్ క్రందై పడున్ లేచు...ఆము. ౧. ౫౭. ('గుబాలునన్' శ. ర. పా.)

ఉ. భంగములై నగంబులు గుభాలునఁ ద్రెళ్లఁగ రళ్లదాఁటుతో,నింగికిఁ బొంగువారిధి మునిం గినభూవలయంబు...వరాహ. ౮. ౧౬.

చ. దరులు గుభాలునం బగుల...శేష. ౧ ఆ. ('గుబాలునన్' శ. ర. పా.)

చ. అని మొలవంకి డుస్సి సమరార్గ్భటిఁ జావడి క్రిందికిన్ గుభా,లన దుముకన్...అహ. ౧. ౧౦౮.

౨. వాసనవ్యాపించుటయం దగుననుకరణము.

చ...ముద్దుగాఅుపల్కులుఁ జెవికమృతేఁ దళుకు ఘుక్కనుచెక్కులుఁ బట్టేఁడేసిగుబ్బలుఁ గనుచూపుమేరకు గుభాలనుతావులు దీనికే తగున్. కువల. ౩. ౩౨.

గుభిల్లు=గుభాలు.

(వ్రాలుటయం దగుననుకరణము.)

ఉ...దిక్కుటాహముల్, పిక్కటిలంగఁ బెల్లున గుభిల్లున శుక్తిమతీప్రవంతిపై, రక్కున వ్రాలి యాఁగె భువనావళి...వసు. ౨. ౧౮౬.

గుభులు(ల్లు)=గుభాలు.

(నీరు మొదలగువానిలో రాయి మొదలగునవి పడుటయందలిధ్వని కనుకరణము.)

క. చని నూతిలోపల గుభుల్లన నొకగుండెత్తివై చి యల్లనఁ గనుచాటున నిలువఁబడియె నిజమని, జనవల్లభుఁ డాత్మలో విచారము మీఱన్. శుక. ౨. ౧౩౫.

(దుముకుటయం దగుధ్వని కనుకరణము.)

చ. రభసగతిం దెప్పలంగ నతిరాజితకేళిసరోవరంబులో,గుభులుగుభుల్లునం దుమికి ... భాను. ౨. ౮౦.

(భేరి తుపాకి లోనగువానిధ్వని కనుకరణము.)

సీ. గంధవాహములు సుగంధంబు వెదచల్లె గుభులున దేవదుందుభులు మొరసె. జాహ్నవీ.౧.౯౮.

చ. ఉభయరగండ తావకరణోగ్రజయానకము ల్గుభుల్గుభు,ల్గుభు లని మ్రోయఁగా భవదకుంఠిత వీరభటుః ల్రుభు ల్రుభు, ల్రుభు లని శత్రుభూపతులపైఁ జొరఁబాఱ నెడ న్విభుల్విభు, ల్విభు లని సంభ్రమింపుదురు వేడ్కు నఖర్వ సుపర్వభామినుల్. నరస. ౨. ౭౮.

వ... పెట్లుఁగ్రోవులవరుసలఖుంగు పెఠీల్ ఢిమిరిం గు కఠీల్ ఢమీల్ ఢాంగు ఖణీల్ గుభుల్ చఠాల్ ఢాంఢంకరణశబ్దంబు లబ్దంబులగర్జలఁ దర్జించి... ప్రబంధ. ౭౮౮.

(గుండెలు అదురుటయం దగుననుకరణము.

సీ. అఘుకుమానుసులగుండెలు గుభుల్లన...సారంగ. ౩. ౨౮.

గుభేలు=గుభాలు.

(ఉఱుకుట మొదలగువానియందగుఅనుకరణము)

క. సలసలఁ గ్రాఁగెడుతైలము, కొలఁది యెఱుఁగఁ దలఁచు ఫంగి గుణరత్నసము,జ్జ్వలుఁడు గుభేలున నుఱికెను, జలనిధిలో నస్తమించుజలజాప్తుక్రియన్. ద్వా. ౬. ౧౩౫.

సీ. చిమ్మనఁగ్రోవులఁ జిమ్ములాడుచుఁ దటంబునకు వెల్వడి గుభేలున నుఱుకుచు. పరమ.౪.౧౦౭.

క. చని పేలఁ గాఁడి క్రమ్మఱ,మనుకులమణి దొనకు వచ్చె మఘువాహితుఁడున్,దనపాటునఁ గొరగఁగఁ, జెనుగుబ్బలి పడినగతి గుభేలునఁ బడియెన్. రామా. ౮. ౨౯౯. ('గుబేలున' శ. ర. పా.)

(శిలాదులు కూలుటయం దగుధ్వని కనుకరణము.)

సీ. నగశిఖాశిల లెగసి గుభేలు రనఁ గూలి ... రామా. ౬. ౯౯.

గుమంజి. వి. సుగంధిద్రవ్యవిశేషము.

రగడ. సంకుమదంబు గుమంజియుఁ బూతియుఁ

జందనఖండంబులుఁ గర్పూరము. కవిక. 3. ౧౯౨. (ప్రయోగాంతరము లేదు.)

గుమగుమ. వి. (క. గుమగుమ) ౧. సువాసనకొట్టుటయందలియనుకరణము.

ఉ. గుమగుమ వాసనల్గుబులుకొల్పనపుక్కిటిలోని వీడియం,బుమియ... సారంగ. 3. ౧౫౨.

క. గుమగుమ యను నెత్తావులు, కొమరమరక్... విప్ర. ౧. ౭౪.

౨. గుమగుమ యనువాసన.

క. చొక్కపునడతోఁ దళుకుం, బుక్కా గుమగుమలు తట్టుపునుఁగుగుబులు నల్, సిక్కుల నిండఁగ నెంతయుఁ, జక్కని కాళింది యనెడి జవ్వని వచ్చెన్. చమ. ౧. ౫౨. (శ.ర.పా.)

౩. అగ్ని మండుటయందగు ననుకరణము.

క... గుమగుమ మని శోకవహ్ని గుబ్బతిలంగన్. నిరం. ౨. ౯౯.

గుమి¹. వి. ౧. సమూహము, గుంపు; రాశి, ప్రోవు.

ద్వి. వేడుకతో వినువీథిఁ జన్వారు, నాడకాడకు గుములై యేఁగువారు. రం. రా. యు. ౩౧౭ పా. ౨౧ పం. ఆం. భా. ౨. ౧౦౦.

సీ. చిమ్మఁజీకటి గ్రమ్ముక్రొమ్మావిగుమి నల్లిబిల్లిరు ద్రాక్షపందిళ్లనడుమ. ఉ. రా. 3. ౬౬.

మ... వేళామాతి తత్కాలసం, భ్రమసంకీర్ణతరోరుహారమణివారం బేటి తానొక్కచో,గుమిగాఁ బోసెనొ నా మిసుక్కు రనువేగుంజుక్కఁ గంటే చెలీ. వసు. ౪. ౧౨౮.

౨. గుది.

సీ. తిమితిమింగిలముఖ్యదీర్ఘమత్స్యంబులఁ గొమ్మన గుములుగా గ్రుచ్చి యెత్తు. దశా. ౧. ౭౮.

౩. పాద.

వ... ఫలవృక్షంబులు ప్రేయ సమకట్టిన సీమ వలదని యవ్వాదుసుగుమి నూపినం బడ ప్రేసె... భా. రా. అర. ౧. ౧౨౫.

జ: గుమికట్టు, గుమికాఁడు, గుమిగూడు, గుమిగొను.

గుమి². వి. మదుఁగు.

తోటకము. జమునన్ గుమిఁ బామని జంకక వే, దుముకన్... అచ్చ. భా. ౧. ౨౧ పా. (చూ. భాగ. ౧౦ పూ. ౬౩౫.)

గుమికట్టు=గుమిగూడు. అ. క్రి. (√గుమి¹) గుంపుగూడు, సంఘమగు.

సీ. గోడలవాపున గుమికట్టి నిలిచిన... దశకు. ౫. ౧౨౩.

గుములుగట్టు=గుంపులుగూడు.

వ... కురుపతిప్రేరితజనంబులు గిరీటిపరాక్రమ ప్రకారంబులం దమదస నానాదేశంబులచతురంగబలంబులు వొలిసిన పెల్లున నంతంత గుములుగట్టి చెప్పుకొను చుండ... భార. భీష్మ. ౨. ౧౬౬.

వ... వదులు వదులు నూఱులు నూఱులు వేలు వేలు గుములుగట్టి... మనుచ. ౪. ౩౭.

గుమికాఁడు. వి. (గుమి¹+కాఁడు.) కాకి,వాయసము.

సీ. గుమికాఁడు కాకి నాఁ గొఱలుఁ గాకము పేళ్లు... సాం. ని. తిర్య. ౮౨.

గుమిగూడు=గుమికట్టు. అ. క్రి. (√గుమి¹) గుంపుగూడ, ప్రోగగు.

చ. అటదితిభదానవాళిఁ బడ నైనమహిం గుమిగూడి పందులం,తట వెన బుడ్డగింప బెడిదం బగు లోయలఁ బక్వి... చంద్రా. ౨. ౬౨.

వ... దైవనమస్కారంబులు దూరంబు చేసి వదుగు రైదుగురు గుమిగూడుకొని కోడెకాండ్ర రూపాధిక్యహైన్యంబు లుపన్యసించు సామాన్యకన్యకలును... శుక. ౨. ౧౦౦.

క... మెఱుఁగు లన్నియు, నొక్కడ గు

మిగూడి నిల్చి యున్నవిధముగా ... ఉండె
లచ్చివేనిమెఱుంగుల్. వేం. మా. ౧. ౧౩౧.

గుములుగూడు=గుంపులుగూడు.

గీ. ఏఱులై పాఱునెత్తురు లెందుఁ జూడఁ, గొండ
లై పడుకండలు గుములుగూడి, దానికై పో
రుభూతబేతాళతతులు, గఱిగి భీకర మయ్యె
సంగరము గరము. దశా. ౨. ౪౩౪.

గుమిగొను=గుమిగూడు. అ. క్రి. (గుమి¹ + కొను) గుంపుగూడు.

చ. గుమిగొని పైఁబైఁ బడికొంచు భటావళి
చూడఁబోవ వెచ్చము గొనిపోవుదాదులు ని
జంబు గనుంగొని...శుక. ౨. ౪౦.

గుమితి=గుమ్మితి. వి. ఆయుధవిశేషము.

శా. బాణా వంకిణిఁ జెద్దకత్తి గుమితిన్ బాణాసన
ప్రౌఢిమన్...శశాం. ౨. ౧౭. (శ. ర. పా.)

గుమిలి=గుబిలి. వి. పక్షివిశేషము, కనకాక్షి. (శ. ర.)

గుముకు. స. క్రి. (త. కుముక్కు) పిడికిలి మోఁచేయి మొదలగువానితోఁ బొడుచు.

క. తమఁ దామె బెదరి పులుఁగులు, గుములై పై
కెగసి యల్లుకొని కొమ్మతుదల్, గమకముగఁ
దాఁకి తోటతోట, గుమికిన క్రియఁ బ్రెల్లనే
లకును వ్రేఁగగుచున్. చంద్రా. ౨. ౬౩.

సీ. జడలచుట్ట కుదిర్చి మెడలపై మోఁచేఁత గు
వ్వగుప్పన సారె గుమికి గుమికి. వాల్మీకి. ౨.
౯౬.

గుముడు=గుమ్ముడు.

(ఒకవిధ మగు టేఁకులి.)

ద్వి. గొన బైన లేఁకులు గుముడు తేఁకులును. ద్వి.
పరమ. ౨. ౫౪ పా. ౪ పం.

గుమురు=గుబురు. వి. సమూహము, గుంపు.

గీ. అచటిమణిచిత్రభూములు నచట నమరు, నమ
రతరువులగుమురులు నచటిలీవలు...వసు. ౨.
౫.

ద్వి... మము వృథా చంప నిశ్శేష...

యంచు సకలవానరులు, గుమురులు గుమురులై
కూడి యుండొరులు. రం. రా. కిష్కిం. ౨౩౧
పా. ౯. పం. చం. రా. ౪. ౬౩. ఆం. భా. ౨
౧౦౦.

౨. కొమ్మలు చిగుళ్లు ఆకులు మొదలైనవానిసమూహము, విటపము.

వ...మొగలిగములగుమురులనడుమఁ బొడవులుగ
దీపించుతోఁపుగుడారంబులచెలువు నలరించు
చివురుటెలమావితండంబులును ... కళా. ౬.
౨౨౪.

విశే. సాంద్రము, దట్టము.

రగడ. గుమురు లగులేమావిచిగురులు గోయఁ గో
యనికూసెఁ బికములు...పారి. ౪. ౧౬.

జ: గుమురుకొను, గుమురుగట్టు.

గుమురుకొ(ర్కొ)ను=గుమురుగట్టు.

సీ. కుఱుచలై గుమురులై గొనబులై లేఁబాఁప
కొమ్మఁ జుట్టినజడల్ గుమురుకొనఁగ. పాం
డు. ౨. ౯౧.

చ. కరఁగినడెందముల్ విడువఁ గానని కోర్కు
లు పారవశ్యముం, బొరసిననిట్ట చూపులు గు
ముర్కొను మత్పులకాంకురావళుల్, చిఱిఁగి
నసిగ్గులుం గలిగి...పాండు. ౩. ౬౯.

గుమురుగట్టు. అ. క్రి. (√గుముకు.) గుంపుగట్టు, గుంపగు.

క. హయముల మరల్పమి తల్లియు బంధులు నె
చ్చెలు సంచలింప గుముగుగట్టి యెమయసూతు
రు...భార. విరా. ౫. ౨౨౩.

గుమురులు(ర్లు)గట్టు=గుంపులుగట్టు.

చ. గుమురులుగట్టి యూరికలు గుట్టి ప్రవాళము వ
ట్టి కింకతో, నమలక మ్రింగి...అమనిని రేయి
పవల్ వడిఁ గూయఁ గోవెలల్. కు. సం. ౪.
౪౬౩.

గ... గుమురుగట్టి వీరభద్రరణంబుఁ జూచి భీతచి

త్తులై ప్రాణంబులు విడుచువారును...వీర.౪. ౧౬౨.

గుమ్మ[1]. వి. పాలు పిండునప్పుడు వచ్చెడుధార.

సీ...పాలు నాఁ బొల్చు బహుళత.గీ. క్షీర మగు గుమ్మయనఁగఁ దద్ధార వెలయు. ఆం. భా. ౨. ౨౫౯.

సీ. కామధేనువు నడ్డకట్టి గుమ్మలు గ్రోలి యాఁబెయ్యొయిది మంచి దనెడువారు. రంగా. ౧. ౬౨.

క. వేలుపుటావును గుమ్మెఁడు,పా లడిగెడుకేలి ధరణిపాల...అల్పదానము...అడుగ వచ్చితి నిన్నుఁ జ్. హరిశ్చ. ౪. ౧౯౯.

జ: గుమ్మకాంభోజి.

గుమ్మ[2]. వి. (త. కుమ్మలి.) ఆఁడుది, స్త్రీ.

గీ. చెలువ దన చెల్మికత్తెలఁ బిలిచి నాకుఁ, గూర్చు గుమ్మ లెవ రెవ రీకొమ్మలందు, వారు సేకొని రక్షింప వలయు వీని. కు. సం. ౬. ౬౭౪.

ఉ. రంగమహీశుకొమ్మ జిగిరంగులబంగరుబొమ్మ సంపదల్,పొంగుచు నిచ్చుగుమ్మ పతిప్రొమ్మెడఁబాయనిముద్దుగుమ్మ...అహ. ౧. ౨.

గుమ్మ[3]. వి. గాదె,కుసూలము; బొట్ట, కుసూలవిశేషము.

సీ. గాదె బొట్టయును దుగ్గాసారమును ముద్దుగుమ్మయు వెలయును గుమ్మ యనఁగ. ఆం. భా. ౩. ౬౪.

గుమ్మఁడు. విణ. అలంకరించుకొనువాఁడు, అలంకారి.

సీ...గుమ్మఁ డంచనఁగను జికిలికాఁ డనఁగ సొగసు,కాఁ డనంగను వన్నెకాఁ డనంగను నీటుకాఁ డనఁగా నలంకారి యొప్పు. ఆం. భా.౩. ౧౦.

గుమ్మకాంభోజి. మి. వి. (గుమ్మ[1] + కాంభోజి) మువ్వదిరెండునపుంసక రాగము[illegible]

సీ. కాంభోజియును గుమ్మకాంభోజియును సింధురామక్రియయు నాదనామక్రియయు. ప్రబంధ. ౯౬. హంస. ౫. ౧౨౪.

గుమ్మటము. వి. (క. గుమ్మట. త. కుమ్మట్టం.) రాయి కాగితము మొదలగువానితో నిర్మించినదీపము గూఁడు.

మ. కురువేరుల్ జగజంతక్రొందెఱఁగురంగుల్ మీఱు మేల్ బొమ్మచి, త్తరుబంగారుపటాలు నిచ్చలపునిద్దాకెంపుటాగుమ్మటాల్, మరువంపున్విరిమల్లెపూసరులు చల్వల్ చిల్కుపందిళ్లు ...సానందో. ౩. ౪౬.

గుమ్మడి. వి. (సం. కూశ్మాండః. ప్రా. కుమ్మాండే.) కూశ్మాండము I.

శా...గుమ్మడికాయయంత యగుముత్తెంబై మనం బేర్చ... ఆము. ౪. ౨౨౨. (గుమ్మడికాయయంత యగుముత్తెంబై:-అస్వాధీనుఁడై అని భావము.)

క. అమ్మగువ గనుంగొనియెన్, మమ్మరముగఁ బట్టెనామములు మైనెల్లన్, గ్రమ్మికొన నుట్టెఁ బెట్టిన, గుమ్మడికాయయును బోలెఁ గూర్చున్న తనిన్. వైజ. ౨. ౫౬. హర. ౨. ౯౯.

గుమ్మడికాయలో నావగింజయుఁ బోదు=గుమ్మడికాయలో ఆవగింజంతయుఁ బోలేదు:-కావలసినదానిలోఁ గొంచెమైనను గాలేదు అనిభావము.

సీ. ఇపు డేమి గంటి నా కెక్కుడిసిద్ధసంకల్పత గుమ్మ[illegible]ాయలోన, నావగింజయుఁ బోదు హంసి నాచింతాభరంబులో లేశమాత్రము నుడుగుటు, గలదె యీవేళకుఁ దలపోసి చూచిన... ప్రభా. ౪. ౫౨.

గుమ్మడిమూట=గుమ్మడిపండువలె నుండుమూట.

ఉ. ప్రక్కలు వంచు వంచి మునిపండ్లును బండ్లను రాచు రాచి రొ,మ్మక్కలఁజేయుఁ జేసి తల యల్లనఁ గాళుల సందు సంది లో,దక్కి[illegible]క్కు యిరుచంబన గుమ్మడిమూట

గట్టి పీ, పెక్కు దువాళి చేసి చలి యిక్కడ న
క్కడఁ బెట్టు చేకువకా. క్రీడా. ౪౬.
జః గుమ్మడిగింజనామము.

గుమ్మడిగింజెనామము. వి. (√గుమ్మడి) తిలకవిశే
షము, గుమ్మడిగింజవలె నుండుబొట్టు.
సీ. గీఱుచు గుమ్మడిగింజనామము దీర్చు... కువల.
౪. ౧౫౫.
ఇట్లే 'గుమ్మడివిత్తునామము' ప్రభా. ౪. ౧౩౭.

గుమ్మలీలు. వి. బ. కర్ణభూషావిశేషము, చెవితమ్మెల
నుంచెడిసొమ్ము. (శ. ర.)

గుమ్మము. వి. వాకిలి, ద్వారము. (చి.ని, శ.ర.)

గుమ్మసరులు. వి. బ. ధాన్యవిశేషము.
వ...షష్టికములు గుమ్మసరులు ననునూటనాలుగువ
గలపైరుల చేరడుబియ్యంపువట్టిచసాదంబులు
...ప్రబంధ. ౧౧౨.

గుమ్మితి(తీ)=గుమితి. వి.ఆయుధవిశేషము.
క...మొగలి రేకుగుమ్మితిఁ జిమ్మెకా. ఉ. హరిశ్చం.
౪. ౧౧౪.
ఉ...మరుఁడంతట నంతటఁ దమ్మిగుమ్మితిం, జేకొ
ని పీఁక మై మొనలఁ జిమ్మఁ దొడంగెను గొమ్మ
లొమ్మనకా. కళాం. ౨. ౭౦.
చ. మదనునిగుమ్మితీమొనలు మాటికి మర్మములం
టఁ బాటినకా...అహ. ౩. ౪౧.

గుమ్ము=ఘుమ్ము. వి. ౧. పరిమళించుట త్రిప్పట మొ
దలగువానియందగుననుకరణశబ్దము
సీ. పుణ్యావాసన పొంగి పొదలె నాఁ జెమట పైకొ
నఁ గప్పురపుఁబూఁత గుమ్ము రనఁగ. చంద్రి.
౬. ౫౦.
ఉ. గుమ్మనుకమ్మఁదెమ్మెరలకుం దులకించి... కృ.
శకుం. ౧. ౭౩.
ఉ. వేలుపులు న్నిశాచరులు వెండియుఁ గవ్వపుఁ
గొండ వార్ధిలోఁ, దేలిచి గుమ్ముగు మ్మనఁగఁ
ద్రిప్పఁగఁ జొచ్చిరి...

ద్వి. నెమ్మెనఁ బొదలలో నిండినవిరుల, గుమ్మన జ
డివాన గురియించుదాని. అభిమన్యుద్విపద.
(శ. ర)
గీ...కోదండకాండరవ మ,జాండభాండంబు గు
మ్మని నిండుకొనియె. చం. రా. ౩. ౧౦౩.
సీ. అనిలాభిహతదక్షిణావర్తశంఖంబు గుంఫితం
బై కేల గుమ్ము రనఁగ. (మొల్లచాటువు.)

గుమ్ముడు=గుముడు. వి. ౧. కుముదిక, టేఁకు ?.
గీ. గుమ్ము డనఁగను గుముదిక సమ్మతిపడు.ఆం.భా.
౨. ౪౬.
౨. ఒకవిధమగు టేఁకు, కాశ్మర్యము ?.

గుమ్మెట=గుమ్మెత. (త. కుమ్మట్టం.) వి. కుంభవాద్య
ము, తుడుము.
వ...బూరి భేరి గౌరు గుమ్మెటతమ్మటంబు...లో
నగునసంఖ్యాతవాదిత్రత్రితయపరంపరలు...
ఆము. ౪. ౩౫.
సీ. తటపెటనిమికిటధ్వను లోలిఁ బుట్టింపఁ జాలు
గుమ్మెట చంక వ్రేలుచుండ. క్రీడా. ౨౨౬.
కాశ. ౩. ౩౬.

గుమ్మెత=గుమ్మెట.
సీ. గుమ్మెత యనఁగను గుంభవాద్యము దోఁచు...
ఆం. భా. ౧. ౧౨౫. హంస. ౩. ౧౫౫.
జః గుమ్మెతకాఁడు, గుమ్మెతగుడారము.

గుమ్మెతకాఁడు. వి. (గుమ్మెత+కాఁడు.) తుడుము
వాయించువాఁడు.
ఉ. గుండనికిం బసిండిపనిగో రడిబండకు వెండి
తాయెతుల్, లండికిఁ జేకడెంబు పదిలంబుగ
గుమ్మెతకాని కందెలుకా...హంస. ౫. ౧౩౬.

గుమ్మెతగుడారము. వి. (గుమ్మెత+గుడారము.) గు
మ్మెతవంటిఆకారము గలగుడారము.
చ. తిరిగి యతండు వచ్చి... గుమ్మెతగుడారమునం
...కువల. ౨. ౭౬.

క...రంభోర్వనులుఁ, గుమ్మెతగుడారములకడ, ఘుమ్మనుకపురంపుజగతిఁ గూర్చుండి తగఁ. వాల్మీకి. ౩. ౧౦౧.

గుయ్యారము. వి. (సం. గుహ్యాగారమ్) కారాగృహము.

గీ. అడరుఁ గారాగృహంబు గుయ్యారము చెఱ, సాల బందిగ మనఁగను...ఆం.భా.౨.౨౭.

గురగుర. వి. ౧. పందికూఁత కనుకరణము.

సీ. గురగురధ్వనులు నిర్భరముగఁ బర్విన చెలసి బ్రహ్మాండంబు నెదురుమ్రోయ. హరి. పూ. ౪. ౧౭. (శ. ర. పా)

ద్వి. గరువునేలలఁ దుంగగడ్డలు త్రవ్వి, గురగుర మనుపందిగున్నలబార్లు. ద్వి. శ.సా. ౨. ౮౦ పా. ౧౪ పం. చెన్న. ౨. ౨౦.

౨. ఇత్తి చేసెడిధ్వని కనుకరణము.

ఆ...గురగుర,మనుచు వేఁటయిఱ్ఱులరుగుదెంచె. చంద్ర. ౨. ౨౧.

గురణము. సం. వి. అ. న. యత్నము, పూనిక.

గురస్తు. వి. (సం. గృహస్థః) గృహస్థుఁడు, గేస్తు.

గీ. అమ్మనేఁజెల్ల బాఁపనయ్యా మశేమి, రజ్జులాడెదు మంచిగురస్తు వగుదు. శుక. ౨. ౪౬౩.

సీ. రమ నేలినట్టిగురస్తు నందు రదేమొ నేలమిన్నులు గొల్వ నేర్చు టరుదె. శుక. ౩. ౨౩.

గురి. వి. అర్బుదఫలి, ములకి.

సీ... గురు గటం చన్నను గురి యనంగ, ముల కటం చన్న నర్బుదఫలి మనుచుండు ... ఆం. భా. ౨. ౭౪. ('అర్బుదఫలి' అనునది సంస్కృత నిఘంటువులలోఁ గాన రాదు.)

గురిగి=గురియ. ఆం. భా. ౨. ౨౪౬.

గురిగింజ. వి. (గురిజ+గింజ-త. కురువిఁదమ్.) గురిజపూస. (బ్రౌ, చి.ని, శ. ర.)

గురిజ. వి. (సం. గుంజా.) ౧. గురివెంద తీ.

సీ...గురిజ, గురివెంద నాఁగను గుంజాఖ్య విలసిల్లు...ఆం. భా. ౨. ౫౨.

సీ. భుజమధ్యమునఁ గ్రాలుభుజగహారంబులు గురిజపూసలగుబ్బసరులు గాఁగ... గీ...శంకరుండు కిరాతవేషఁబు దాల్చె. హర. ౬. ౪౧.

౨. గురిగింజ.

సీ...ఈయచ్చగురిజపే రెందుఁ గలిగె. యయా. ౧. ౪౮.

ఆ. గురిజపేరు లఱుతఁ గొమరార ధరియించి, యడవిమొల్లలఁ గురులందుఁ జెరివి. ద్వా. ౧౧. ౭.

జ: గురిగింజ, గురివెంద.

గురియ=గురిగి, గురుగు౩. వి. అత్యల్పభాండము, ఆఁడుపడుచులుఆడుకొనుచిన్న పిడుత.

సీ...అత్యల్పభాండం బొప్ప గురిగి యంచనఁగను గురియ యనఁగ. ఆం. భా. ౨. ౨౪౬. (బ్రౌ, వ్రాఁత ప్రతిపా.)

గురివె(ర్వ)ంద. వి. (గురిజ+వెండ-శ. ర.) గుంజాలత, గురిజ తీ.

రగడ. వెల్లి రైు తొఱఁగె గురివెందలమరందములు. ఉ. రా. ౭. ౭౧.

గీ. ప్రమదదిక్కాంత కెంగేలఁ బట్టి యాడు, క్రొత్తగురివెందపూసలగుత్తివోలె. హర. ౬. ౧౪౦.

ఉదా: బండిగుర్వెంద.

గురు. వి. గవయమృగము.

సీ. కాఁచి పిరునెయ్యి చేచాఁపఁ జాలినంతయుఁ గుమ్మరించి...పాండు. ౩. ౮౬.

ద్వి. గురువులువాతెడిగురుమెకంబులును. నవ. ౧. ౪౬ పా. ౭ పం. రుక్మా. ౩. ౯.

జ: గురుపోతు.

గురుకారము. సం. వి. అ. పుం. పెద్దచేయుట, గొప్పగా భావించుట; పూజనము, ఆరాధనము.

గురుగు[1]. వి. భక్ష్యవిశేషము.

వ...చాఁపట్టు లిడ్డెనలు తేనెతోలఁకు గురుగు కేల కికాయలు... ప్రబంధ. ౧౧౨.

గురుగు². వి. ఒకవిధ మైనకూరాకు (శ. ర, బ్రౌ.)

గురుగు³=గురియ. (బ్రౌ, వా)

గురుగు⁴. వి. ౧=గురి. ౨. శ్రీహస్తిని, భూరుండికి.

సీ...శ్రీహస్తినీసంజ్ఞ చెలఁగు గురుగు, నాఁగ ... ఆం. భా. ౨. ౫౨.

౩. గురుకటము, ఒకజాతికూరాకు చెట్టు.

గీ. గురు గనంగను జెలఁగును గురుకటాఖ్య. ఆం. భా. ౨. ౭౩. ('గురుకటము' సంస్కృతనిఘంటువులలోఁ గాన రాదు.)

మ. గురుగుం జెంచలిఁ దుమ్మి...ఆము. ౪. ౧౩౪.

గురుఘ్నము. సం. వి. అ. పుం-గురుత్వము పోఁగొట్టునది- తెల్లఆవఁ.

గురుజే. వి. ఒకజాతికూరాకు చెట్టు, ఉత్తుండికి. (శ. ర.)

ఆ. కటికియుజీలకఱ్ఱ గఱివేము గురుజ యుం, గువ ప్రవర్జనీయకోటి యగుట. భార. అను. ౩. ౧౮౯.

గురుజా. వి. వజ్రము. (బ్రౌ, చి. ని.)

సీ. పొలుచును వజ్రంబు మూలిరా లన మగరా లనంగను గురుజా లనంగ. ఆం. భా. ౨. ౨౭౮.

గురుజో. వి. తిరుగటికి కొట్టెడి కుఱ్ఱుఁ వంటికొయ్య. (వా)

గురుదైవతము. సం. వి. అ. పుం-బృహస్పతి దేవతాకము- పుష్యనక్షత్రము.

గురుపత్త్రి. సం. వి. ఆ. స్త్రీ-తొందరగా పక్వము కానిఆకులు గలది- చింత చెట్టు.

గురుపత్త్రము. సం. వి. అ. న. వంగము, తగరము.

గురుపోతు. వి. (గురు+పోతు.) పురుషగవయము.

సీ. తెరఁ దూఱి వెఱఁ బాఱుగురుపోతు పైనెనఁబడి యెక్కి- పొడుతు నీపాద మాన. మను. ౪. ౩౫.

మ...కోర్వగండ్లు గురుపోతుల్ కొండగొఱ్ఱెల్ కురంగులు నెం డందుఁ గనుంగొనంగ వని లోఁ గోటానఁగోటుల్ నృపా. ఇందు. స్కం. ౫౧. ఆం. భా. ౨. ౮౫.

గురుమర్దలము. సం. వి. అ. పుం. డిండిమవాద్యము.

గురురత్నము. సం. వి. అ. న. ౧- బృహస్పతికి ప్రియ మగురత్నము - గోమేదకము. ౨. పుష్యరాగమణి. ౩. శ్రేష్ఠుఁ డగుగురువు.

గురువారము. సం. వి. అ. పుం. బృహస్పతివారము.

గురువు. వి. పరుగు, ధావనము. (బ్రౌ-వేగపుపరుగు. శ. ర.) ఉదా: గురువు దేఱు, గురువులువాఱు. జ: గురువు దేఱు, గురువులువాఱు.

గురువు. సం. విశే. (ఉ. ఉ, స్త్రీ. ఉ.) ౧. బరువైనది. (వ్యతి. లఘువు) ౨. గొప్పది, పెద్దది. ౩. దీర్ఘమైనది. (కాలాది) ౪. దుర్భరము, భరింప రానిది. (విరహాది) ౫. పూజింపఁదగినది. ౬. (ఛంద) లఘువు కానిది. (అక్షరము) ౭. బలీయమైనది. ౮. దుష్పాకము, తొందరగా పక్వము కానిది. వి. ఉ. పుం. ౧. తండ్రి. ౨. కులజ్యేష్ఠుఁడు, కులము పెద్ద. ౩. తాత. (మాతామహపితామహులు) ౪. తండ్రితోడఁబుట్టినవాఁడు. ౫. అన్న. ౬. మేనమామ. ౭. ఉపాధ్యాయుఁడు. ౮. ఆచార్యుఁడు, మంత్రోపదేశము చేసినవాఁడు. ౯. రాజు. ౧౦. కాపాడువాఁడు. ౧౧. బృహస్పతి, దేవగురువు. ౧౨. (మీమాంసకుఁడగు) ప్రభాకరుఁడు. ౧౩. పుష్యనక్షత్రము. ౧౪. దూలగొండికి. (వాచ.)

గురువుదేఱు. అ. క్రి. (గురువు+తేఱు)-పరుగిడు- రకము మొదలైనది జిఱ్ఱున పైకి ఉబుకు.

ఉ. త్రెవ్వెడుగంటులన్ గురువు దేఱుచు నెత్తురు రాకమున్న... భా. రా. యు. ౨౧౭౫.

గురువులువాఱు, గురువువాఱు. అ. క్రి. (గురువులు + పాఱు) ౧. పరుగెత్తు.

చ... తల్లిముందఱన్, గురువులువాఱు త్రేకడు పుఁగుఱ్ఱఁడు మాకుఁ బ్రసన్నుఁ డయ్యెడున్. వీర. ౧. ౫.

సీ. విరులగుత్తులమీఁద గురువులువాఱుచు ముద్దిచ్చు తేఁటులమొరపములకు. మార్క. ౫. ౭.

ద్వి. కరములఁ గొఱవులు గైకొని పేర్చి, గురువువాఱెడు పెద్దకొఱవిదయ్యములు. ద్వి. పారిశ్చా. ఉ. ౧౮౭౩ పం.

౨. అతిశయించు; విజృంభించు.

క. నరుఁడును రాధేయుఁడు నొం,డొరువులతోఁ జెనఁగువేడ్క యుల్లంబులలో,గురువులువాఱఁ గ నిల్చిరి...భార. ద్రో. ౧. ౧౩౫.

చ...క్రొవ్వునం, గురువులువాఱుకంటకులఁ గొండగవుల్ చొరఁ దోలి పౌరుషం, బటిముఱిఁ గ్రాలఁ బింగళకుఁ డన్ మృగరాజు చరించు నచ్చటన్. వేం. పంచ. ౧. ౧౦౧.

౩. వర్షముచే ఉప్పొంగు, ఉబుకు.

చ... మై,గురువులువాఱఁ గేలఁ బుడుకున్ జెరమాముల నవ్వు నింపు వొం,పిరిగొనఁ గార్తికేయుఁడు కుభృత్సుత కుల్లము పల్లవింపఁగన్. కు. సం. ౧౦. ౭౭౬.

గురుసు. వి. ౧. మర్మము, ఆయువుపట్టు.

క. తురగముల సూతుఁ జంపినఁ, గురుగురు పొలివోక యతని గురుసున నేయన్. భార. ద్రో. ౫. ౧౫౫.

సీ. తారగా రనువారిఁ దనవారితన మొప్పు గురుసు మోవకయుండ సరసమాడు. కాశీ. ౬. ౬౦. (గురుసుమోవకయుండన్:-మనస్సు నొవ్వకుండ అని భావము.)

౨. మూలము, కుదురు.

చ... గుండులెత్తి స్వత్వరగతిఁ గుంభముల్ పగుల దంతుల వైచుచు దంతకాండముల్, గురుసులఁ గూడి రాఁ దిగిచి ఘోరనిశాచరకోటి మోఁదుచున్... భా. రా. యు. ౬౭౭.

౩. పశురోగవిశేషము.

సీ. గురుసురోగము గొన్న గోవుల మాన్పంగఁ గలబందపలుకులు కడఁగి తెచ్చి. గోచికిత్స. ౧. (చి. ని) నవ. ౧. ౭౧ పా. ౧ పం.

గుర్గురింత. వి. అడవిపంది.

గీ. ఏకలము గుర్గురింతన నెసఁగు దంష్ట్రి. పాం. ని. తిర్య. ౭౫.

గుర్జరము. సం. వి. అ. పుం. ఘూర్జరము, గుజరాతి దేశము.

గుర్వణఁగించు. స. క్రి. (గుర్వు + అణఁగించు) -ఆధిక్య మణఁచు-నశింపఁజేయు.

ద్వి. పూర్వజన్మార్జితభూరికర్మములు, గుర్వణఁగించునాకొడుక రావయ్య. బస. పు. ౭. ౭౩౧ పం.

గుర్వి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. గర్భిణి, చూలాలు.

శ్లో. ఆపన్నసత్త్వా గుర్వీ స్యాదంతర్వత్నీ చ గర్భిణీ. (హలా. ని.)

గుర్విణి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. గర్భిణి, చూలాలు.

గుర్వు. వి. ఆధిక్యము, అతిశయము. (చూ. గుర్వణఁగించు.)

వి=అగుర్వు. (సం. గురు.) ౧. అధికము.

ఉ...మాలి యడ్డమై, బోరన వచ్చి యవ్విహగపుంగవకేతను నేసె నెంతయున్, గ్రూరము లైన యమ్ములను గుర్వుగ దానవు లుత్సహింపఁగన్. నిర్వ. ౩. ౨౫.

ద్వి. సర్వాంగసుందర శంకర యాశ,గుర్వగునడి దొరకొనె నయ్య నీకు.బస. పు. ౩. ౭౫౩పం. (ప్రాత ప్రతి. పా.)

౨. పూర్ణము.

ద్వి. సర్వమాన్యము నీకు గుర్వాగా నిత్తు, శర్వభక్తుండ వై చరియింపు మనుడు. బస. పు. ౪. ౨ పం. (గుర్వాగా:-సర్వాధికారములతో.)

గుఱక. వి. (క. గుఱకె) ౧. నిద్రయందలిధ్వని, గుఱ్ఱు.

సీ. గుఱక యనంగను గుఱుపెట్టనంగను శోభిలుచుండును సుత్తరవము. ఆం. భా. ౧. ౧౪౨.

క. సతి ప్రక్కఁ బఁడినప్పుడు, రతి కొగ్గక నిదురవోదురా యయోగ్యు నా, చతురుఁడ గుఱకలు చాలుఁగ, గతి చెప్ప మటంచు వానిఁ గడు బాధించుఁగ. శుక. ౨. ౧౦౭.

౨. కోపభయాదులు కలిగినపుడు వ్యాఘ్రాదులు చేసెడిధ్వని.

క. అని తెంపు చేసి కనకనఁ, గనుఁగొనల న్నిప్పులురలఁగా వాలము భూ, మిని దాటించుచుఁ దగ్గఱ, మును జూచుచు గుఱక నుఱుకఁబోవటు లున్నఁగ. శుక. ౨. ౨౫౨.

జ: గుఱకలిడు, గుఱకపెట్టు.

గుఱకలిడు. అ. క్రి. (గుఱకలు + ఇడు) గుఱకలుపెట్టు.

సీ...కొల్పులు లొప్పదరిండ్ల గుఱకలిడఁగ. మనుచ. ౨. ౭.

గీ...గుఱక, లిడుచు నిదురించు లేచు నల్గడలఁ దిరుగుఁ, గుంభకర్ణుండు నడయాడుకొండకరణి ఉ. రా. ౨. ౧౪౯.

గుఱక(లు)పెట్టు. అ. క్రి. (గుఱక + పెట్టు.) గుఱకలిడు, గుఱుపెట్టు.

గీ...పులివోలె గుఱకపెట్టి, నిదురవోవఁగ...ఉ. హరిశ్చ. ౪. ౧౫.

సీ. దిక్కరుల్ సెవు డొంద దేవతల్ వెఱ సెందబెట్టుగా గుఱకలుపెట్టుకొనుచు. ఉ. రా. ౨. ౨౯౫.

గుఱగుఱ=గులగుల. వి. (త. కుఱుకుఱుత్తల్.) ఒకవిధ మైనదురద. (శ. ర.)

విణ. దురద గలది.

చ. కరినివహంబు రాచుకొనఁగాఁ జలియింపదు బొద్దుబంటిగాఁ, బెరిఁగినపుట్టలో నెడలుభీకరభోగికులంబు ప్రాఁకఁగా, గుఱగుఱ గాదు గడ్డమున గూఁడులు పెట్టినపక్షికోటి పెక్, మొరప మెఱుంగ దట్లు మునిముఖ్యునియాతను వంచుఁ దాపసుల్. వరాహ. ౧౦. ౫౩.

గుఱము=గుఱ్ఱము. వి. (√గుఱ్ఱము) అశ్వము.

ఉ. మంది గుఱాలు నేనుఁగులు మావఁతులుక్...యయా. ౪. ౧౫౫.

క...నలువగుఱాలక్...పాండు. ౨. ౩౯.

గుఱాలగోచే. వి. (√ గుఱము) అశ్వపాలకుఁడు.

సీ. గుల్లా మన గుఱాలగో చనఁగా గులవ యనంగఁ దగు నశ్వపాలకుండు. ఆం. భా. ౨. ౨౦౪.

(గోచి, గోచు అనియు ఛేదింపవచ్చును. గుఱాల గోవనంగా. వ్రాఁతప్రతిపా. ఇంకను విచార్యము.)

గుఱి. వి. (క. తు. గుఱి. త. మ. కుఱి) ౧. లక్ష్యము.

చ...పువ్వులఁ జెట చిక్కనిచక్కనియమ్ము లేయుచో, గుఱి యఁజెటు చిత్తముల్... దశకు. ౩. ౧౨౯.

చ. తఱిమి ఘటోత్కచుండు బలదర్పము లేర్పడ ద్రోణుమీఁద నే, త్తెఱ నడతేరఁ గాంచి చనుదెంచి యలంబసుఁ డమ్మహాసురుక్, గుఱి యుఁగఁ జేసె శాతశరకోటికి ...భార. ద్రో. ౩. ౨౬౨. ఆం. భా. ౨. ౨౧౨.

౨. విశ్వాసము, నమ్మిక.

గీ. వఱలుకతిపేల్పు మది సెంతు గుఱి దలిర్ప. నీలా. ౧. ౩.

(వ్యవ) వైద్యునిమీఁద గుఱి లేనివానికి వ్యాధి కుదురదు.

౩. గుఱుతు, చిహ్నము.

గీ. వసుధలో సెట్టిశ్రీగలవారి వేని, కరభములు దాస్యములు చేయు సరసిజాక్షి, యూనవుల

కట్లటన్నఁ బైఁ దారు మోమ, గొడుగులును పల్లకులకము ల్గుఱులు గావె. ఆము. ౫. ౩౧.

౪. దృష్టాంతము, నిదర్శనము.

ఆ. గాలవుండ గుఱియుఁ గాఁడె మనకు. భార. ఉద్యో. ౩. ౩౦౫.

గీ. క్రౌంచ మొకకొన్ని గ్రద్దలు గాంచె మింట, నవి యహంసచ్ఛదాచ్ఛాదనానుభూతి, హంసతతు లయ్యెఁ గావన్న నరుణ మాష, గుప్తభుజగాశనాండము ల్గుఱులు గావె. ఆము. ౪. ౧౭౯.

౫. సాక్షి.

మ. నిజ మేఁ బల్కెద బాహు లెత్తి శ్రుతివాణీజాహ్నవీగోపతి, ధ్వజధుంకీశగణేశ్వరు ల్గుఱిగ నో వారాణసీదేవి...నిన్ బోల నం, బుజగర్భాండమునందు లేవు నగరంబుల్ తీర్థరాజంబులున్. కాశీ. ౨. ౧౩౬.

తరళ. కడఁగి విన్ను వెలుంగు దా గుఱి గాఁగ నబ్బలు కానలో, నడలుమన్న ననుం గనుంగొని యప్పు డర్మిలి నూతిలో, వెడలఁదీయుచుఁ గేలు వట్టితివే కదా యిఁకఁ బెండ్లికిన్, గడమ లెల్లను సొంపులు...యయా. ౪. ౬౦. భా. రా. యు. ౨౩౬౬.

౬. నిర్ణయము, ఏర్పాటు.

క. నా నెమ్మనమునఁ గలయను, మానము పరతత్త్వబోధమహిమ నుడుపుత్ర, జ్ఞానిధి యీపుల్కాము నిం, పూనఁగఁ గైకొనుట యనుచు నొక గుఱి చేసెన్. పరమ. ౪. ౧౯. (శ. ర. పా.)

౭. యుక్తి, ఉపాయము.

చ. కటకట మీర లాడు పెనుఁగష్టపువిద్దెలు చూడఁ డాయె ము, చ్చటకుఁ బ నేమి పోద మని చామయ పల్కినఁ దత్తనూజ మా, టటనురవేశ్యయో యనఁగ రాజిలుచుండెడి చెన్నసాని నీ, విటు వగఁ జెంద నేమిటికి నే గుఱిఁ జెప్పెద నంచు నిట్లనున్. చెన్న. ౨. ౨౩౦.

౮. పరిమితి, మితి; హద్దు; మర్యాద, గౌరవము.

ద్వి. అప్పుధనం బింత యని గుఱి నాకుఁ, జెప్పము చెల్లింతుఁ జేకొను మనిన. ద్వి. పారిజా. ఉ. ౧౪౭౯ పం.

సీ. ఏ దేవుఁ డింతకు నింత యై యంతకు నంత యై గుఱి లేక యతిశయిల్లు. పాండు. ౫. ౫౭.

సీ. గుఱి మీఱి రోదసీకుహర మొక్కట ముంప నుప్పొంగు ప్రళయపయోధికంటె. ఉ. రా. ౫. ౧౪౧.

మ. మనుజాలిన్ గుఱి దప్పి శూర్పణఖ వల్మాటిట్లు నిర్లజ్జ యై...చం. రా. ౫. ౩౯.

౯. (=గిఱి) వలయాకారపురేఖ.

గీ. ఎలమి నిన్నాళ్లు సైఁచితి నింక నైనఁ, బుద్ధ కొన్నట్టియ ప్పిచ్చి పొమ్మటంచు, హరిహయుఁడు భానుఁ జుట్టినగుఱి యనంగ, భీషణాటోపతను బరివేష మడరె. ఘటికా. ౨. ౪౧.

౧౦. కళంకము, మచ్చ.

సీ...గుఱిమచ్చ మచ్చము గుఱుతు చిన్నె, లక్ష్మనం బనఁగఁ గలంకు...ఆం. భా. ౧. ౮౦.

జ: గుఱించి, గుఱించు, గుఱికట్టు, గుఱికాఁడు, గుఱికొండి, గుఱికొను, గుఱిచేయు, గుఱిపడు, గుఱియగు.

గుఱించి, గుఱియించి=కూరిచి. (√గుఱించు)

చ. అన విని యన్నరేశ్వరుఁడు హాసముతో నతనిన్ గుఱించి యిట్లను ... భార. శల్య. ౨. ౭౩. ముకుంద. ౩. ౨౭౯.

మ. నిరవద్యస్థిరభక్తితోడ ననుఁ గానీ శంభుఁ గానీ రమేశ్వరుఁ గానీ గుఱియించి యెవ్వ రట యీ సారస్వతంబున్ జపింతురు...కాశీ. ౨. ౯.

గుఱించు, గుఱియించు. స. క్రి. (√ గుఱి) ౧. లక్ష్యముగా నుంచుకొను, గుఱిగాఁ జేసికొను.

వ ... అశేషమునీషిహృదయంగమంబుగా శబ్దం బనుసరించియు నభిప్రాయంబు గుఱించియు భా

వం బుపలక్షించియు రసంబు పోషించియు ...నైష. ౮. ౨౦౨.

క. అన మరలి చనిరి నవ్వ్రా,నన లైనన లైదు నేర్పునను శరములఁ జే, సినవిలుకాఁడు గుఱించిన, తనువుల పేరిప్రేరితనయులు ననయాల్. వరాహ. ౩. ౧౩౦.

౨. మిఱియుడు.

క. నగరిపురిపునగరుం డన్న గరిరథయూథసాధనానావిధరు,గ్గథగలుఁ జూమవేదుక,చిగిరింప గుఱింప రానిచిడిముడి పొడమక. కువల. ౩. ౧౫.

అ. క్రి. సంకల్పముచేయు, తలపెట్టు.

గీ. అట్లు వైవాహికాగ్రకృత్యములు నెఱపి, నాలుగవనాఁడు సకలబాంధవులు చెలఁగ, నరవరాగ్రణి లోచనానంద మొదవ, నాగవల్లి యొనర్పుటకై గుఱింప. రాజ. చ. ౩. ౧౭౪.

గుఱికట్టు. వి. (గుఱి + కట్టు) ౧. అంచు. (శ. ర.) ౨. మితి. (శ. ర.) ౩. కట్టుపాటు, ఏర్పాటు.

సీ. ఎఱుకవారల శల్ల గుఱికట్టుగా నిల్వ నొక్కచో టున్నది నిక్కముగను. వేం. మా. ౫. ౨౦. దశా. ౭. ౧౩౮.

గుఱికాఁడు. విశే. (గుఱి+కాఁడు) లక్ష్యము తప్పకుండ కొట్టువాఁడు, కృతహస్తుఁడు. (శ. ర.) వి. ఱేఁడు, పతి.

క. చలిగుఱికాఁడై నిగనిగఁ, గలువలచెలికాఁడు పుట్టెఁ గలశపయోధిన్. హర. ౬. ౭౯.

క. గుఱికాఁడు రాక మన మీ,తరుణీభూసురులఁ బట్టఁ దగ దని చుట్టుం,బురిగొనుచుండిరి యాతల,వరు లంతట నదియు నతనివాంఛలు దీర్చెన్. శుక. ౨. ౪౯౦.

గుఱికొండి. వి. (గుఱి+కొండి) ౧. ఆయుము, జీవస్థానము. (శ. ర.) ౨. గుఱుతునకై కొండివలె కట్టినత్రాడు, మెం.

ద్వి. పెడబొబ్బ లిడునీదు పెడకకైలిడ,కట్టినగుఱి

కొండ్లు కట్టిన ట్లుండ,నే యొల్లఁ ద్రావు దంతి మెసంగుసెలఁగ,కాయలగతి రిత్తకడవలే చిక్కు. అ. మ. క. ౧. ౩౫ పా. ౧౭ పం.

గుఱికొను. స. క్రి. (గుఱి+కొను) లక్ష్యముగాఁ జేయు.

చ. తఱి యనులోహకారకుఁ డుదగ్రతఁ బశ్చిమశైలశృంగమున్, గుఱికొని వేలుపుందెరువు గొప్పపిరంగిని జాయమందులోఁ, గొఱలెడు విన్నుమానికపుగుండు ఘటించి యగాదు చేసినన్, దఱచుగఁ గ్రమ్ముక్రొంబొగ లవంగ జగంబునఁ బర్వెఁ జీకటుల్. రసిక. ౪. ౯౫.

గుఱిచి=కూరిచి. (√గుఱించు?)

క. మధుమథనుఁ డాక్షణంబున, మధుర గుఱిచి కదలి...హరి. ఉ. ౧. ౧౬౯.

మ. అతఁ డొక్కించుక నవ్వి నన్ గుఱిచి యిట్లాశ్చర్యతాధన్యతా,మతికిం గారణ మేమి ...హరి. ఉ. ౫. ౨౫.

సీ. అజ్ఞానుఁడు తన్ను నర్థితో గుఱిచి యజించుట గోరి సృజించె సురల. హరి. పూ. ౨. ౯౭.

గుఱిచే(సే)యు. స. క్రి. (గుఱి+చేయు) ౧. లక్ష్యముచేయు; ఉద్దేశించు.

సీ. గుత్తంపుగుబ్బలు గుఱిచేసి వైచెఁ బయోజకుట్మలముల నొకతె నొకతె. కవిరా. ౪. ౯౫.

గీ. అన్యరాజన్యు గుఱిసేసి యరిగె వాణి. నైష. ౫. ౧౪౬.

౨. దృష్టాంతముగాఁ జేయు.

సీ. నీచందమున నన్ను నెఱయ సేవించిన మద్భక్తలగుదురు మత్పరులకు, గుఱిసేయ నీవ యోగ్యుఁడ వైతివి...భాగ. ౭. ౩౭౯.

౩. లక్ష్యపెట్టు, సరకుగొను.

సీ. ఇది యెంత లేదు నెమ్మది నిట్టివిఘ్నముల్ గుఱిసేసి మనకేలి మఱవ నేల. కళా. ౩. ౨౧౩.

క...నిన్నొక్కయించుకయును గుఱిసే,యక యి

మ్రోయఁ జెనకి తలఁకఁ దఱఁడు పెడమదికిన్. రాఘవ. ౪. ౪౭.

గుఱిపడు. అ. క్రి. (గుఱి+పడు) పేరువడు, ప్రసిద్ధి కెక్కు.

ద్వి. కొక్కోకమునఁ జాల గుఱిపడ్డరాతు, చక్కెరఖాణంపుసామ్రాణి పెక్కు. రఘునా. ౧౮ పా. ౧౩ పం.

గుఱియగు. అ. క్రి. (గుఱి+అగు) సమర్థుఁడగు.

మ. సరసీజాక్షునికూర్మిభక్తుఁడవు సంసారాబ్ధికిన్నావ యై, దరిఁ జేర్పన్ గుఱి యైనవాఁడు మురవిధ్వంసుండు నిన్ బ్రోవఁడే...కుచేల. ౧. ౫౧.

గుఱు. వి.=గుఱ్ఱు. (√గుఱ్ఱు-చూ. గుఱుపెట్టు, మొ)

గుఱుకు. వి. పశురోగవిశేషము.

సీ...పశువ్యాధిభేదాభిధ యొప్పుచుండును నుంగిడి యనఁ, జరుక నా గుఱుకు నా ... ఆం. భా. ౨. ౧౨౫. (బ్రౌ. పా. గుఱుక. ముద్రి.)

గుఱుకొను. (శ.ర, చి.ని, బ్రౌ.) అ.క్రి. (ఇది క్త్వార్థకముగానే ప్రయోగములందుఁ గనఁబడుచున్నది.) ౧. యత్నించు, పూను.

క...విష మన్నముతో, గుఱుకొని పెట్టించె గాడ్పుకొడుకున కలుకన్. భార.ఆది.౫.౧౭౮.

(గుఱుకొని:-బుద్ధిపూర్వకముగా అని భావము.)

చ. గుఱుకొని నేల వ్రక్కలుగఁ గ్రొచ్చియు మన్నులు మ్రింగియున్ శిలల్, వెదకియు... భా. రా. బాల. ౪౦౯. భార. అశ్వ. ౨. ౧౬౩.

౨. అతిశయించు.

క...నలుగడలఁ బడ నవారితవృష్టుల్, గుఱుకొని కురియఁగఁ బంచెను, మఱియును నయ్యనలుమీఁద మఘువుం డలుకన్. భార. ఆది. ౮. ౨౭౦.

క. పెఱసంజఁ గ్రుంకుగుబ్బలి,చటి జఱజఱ నినుఁడు డిగ్గజాఱుమఁ జనుసా, శటి నఱిముఱి వెగసినజే, గుఱుఘూర్ణి యనంగఁ గెంపు గుఱుకొని పర్వెన్. ద్వా. ౪. ౯౭.

గుఱుగుఱు. వి. (గుఱు + గుఱ్ఱు-శ. కుఱుకుఱు త్రళ్.)-పాము-ఊఱలుటయుం దగుననుకరణము.

మ ... ఓదేవ నీ,యఱకా లుద్ధతి రాహుమండలము బ్రహ్మాండమ్ముతో నొత్తినన్, గుఱుగుఱ్ఱుం జెసఁ బంది బిట్టొఱలునగ్గోరాహి నీయంఘ్రికిన్, గిఱుఁజె ప్రైవనవిధంబు నామనములోఁ గీలించిన ట్లయ్యెడున్. నైష. ౮.౧౨౫.

గుఱుతి(ర్తి)ంచు. స. క్రి. (√ గుఱుతు) ౧. ఆలోచించు.

సీ...తూమెఁ డిక్షురసమ్మున కన్నివలయుఁ, జేగాను గాడంగఁ జెఱకుదండము లని గుఱుతింపఁగా నూఱుకోల లైనఁ, జాలుఁ బొమ్మను బుద్ధి సంభవించెను...హర. ౧. ౨౦.

౨. ఆనవాలుపట్టు.

(వ్యవ) వాఁడు నన్ను గుర్తించినాఁడు.

గుఱుతిడు. స. క్రి. (గుఱుతు+ఇడు.) అపేక్షించు, కోరు.

ద్వి. ఫలములు గుఱుతిడుభక్తుల కెట్టు,లలవడు లింగనిరంతరసుఖము. బస. పు. ౫. ౧౯౯ పం.

గుఱుతు(ర్తు). వి. (క. గుఱుతు, గుర్తు.) ౧. ఆనవాలు, చిహ్నము.

క...లెస్సగ గుఱుతులు, కనుఁగొని ... దశా. ౭. ౨. ౯౧.

ఆ... విశ్వనాథదేవుతరుణి, గుఱుతు చెప్పి తన్నుఁ గొలువఁగఁ బుత్తేర,వచ్చినాఁడ నేల వలదె తనకు. భీమ. ౩. ౯.

౨. ప్రసిద్ధి, కీర్తి.

గీ. గుఱుతు గలరాజు మంగయగురవరాజు. పాండు. ౧. ౮౦. (చూ. గుఱుతువడు.)

౩. సాక్షి.

క. ననుఁ జూడ రాఁడ దేమో, యని నిను దూఱి కొను చుందు ననయము నాపై, నెనరు గలం దుకు గుఱుతిదె, కనిపించెను మనము వేడుక లు గనఁ గల్గెన్. సారంగ. ౨. ౬౧.

౪. పరిమితి.

సీ. దిక్కెవ్వరును లేనిదీనుల నరలఁ గైకొన్న నీ కరుణకు గుఱుతు గలదె. నృసిం. ౫. ౧౪౨.

గీ. ...కఱకుఁదనమున దుర్భాష లఱచెనేని, విధవ పెనిమిటితోఁ గూడ వివిధనరక, కూపబాధ లఁ బడుఁ గడు గుఱుతు లేక. జై. భా. ౩. ౩౪.

౫. ఆస్పదము, స్థానము.

చ. ...ని, క్కెలుకపడన్ మృగేంద్రునకు నింపుగఁ జెప్పి తదీయభక్తికిన్, గుఱుతుగ నిన్నుఁ జేసి... నా. పంచ. ౧. ౩౬౮.

క. విను మేఁకగొఱియలు మొదవు, లెనుములు తురగములు గజము లిం దొకటియు రెం, డును మూఁడును నేనును నా, లును నేడును నుం డునది గుఱుతు నీ కుండన్. మార్కం. ౪. ౮౪. (చూ. ౮౩, ౮౫.)

౬. విధము.

వ. ...కొందఱు దొమ్మరులగుఱుతున నహహో యని బరితీఁగెలవెంబడి నెగఁబ్రాఁకువారును... ప్రబంధ. ౭౮౮. (‘బడితీఁగె’ ముద్రి.)

౭. లక్ష్యము, లెక్క, సరకు.

ఉ. ఈ విటు రమ్ము పొమ్మనుటయే గుఱుతింతియ కాక మాకు నీ, యీవు లదేమి గుర్తు విడెమే పదిలచ్చలు... వైజ. ౨. ౮౬.

క. ...ముది మది వెసఁదప్పి కోపమున నాడిన నీ, పది రొఱుక చేసికొని యఱు, గుదువా నేఁ గాక యామె గుఱుతా నీకున్. వైజ. ౪. ౫౩.

౮. కళంకము, మచ్చ.

గీ. ...గుతి మచ్చ మచ్చము గుఱుతు చిన్నె, లక్క వం బనఁగఁ గళంకు... సం. భా. ౧. ౮౦.

గుఱుతగు=ఘనమగు.

ద్వి. గుఱుతైన సెలయేటిఘుమఘుమధ్వనుల, నుఱుము లటంచుఁ బెల్లుబ్బి... నెమలి, పారిఁ బోరి నాడెడు...రం. రా. అయో. ౧౩౫ పా. ౨౬ పం.

గుఱుతుగ (గా)=౧. స్పష్టముగా.

ద్వి. నెఱతనంబును గల్గు నేర్పరి యనుచు, గుఱుతుగ నలపరాంకుశముఖ్యమునులు, పలికినది వ్యప్రబంధరత్నముల, వలన నిచ్చలు విని... ద్వి. పరమ. ౩. ౨౩౭ పా.

౨. నిజముగా.

చ. గుఱుతుగ స్త్రీలకున్ మగలకున్ మది నిల్కడ లెందు లేవు నీ, వెఱుఁగనినీతియుం గలదె యేటికిఁ దత్తఱపాటు...సారంగ. ౨. ౧౪.

౩. శ్రద్ధతో, బాగుగా.

క. గుఱుతుగ విని యభిమన్యుని, వరతనయుఁడు శకునిఁ జూచి వాంఛలు నిగుడన్, బరికింపఁ గనె ట్లయ్యెడుఁ, దరువాతిమహాకథావిధా నం బనినన్. కుచేల. ౧. ౧౨౨.

జ: గుఱుతించు, గుఱుతిడు, గుఱుతుపడు, గుఱుతుపెట్టు, గుఱుతుమాట, గుఱుతెఱుఁగు.

గుఱుతుపడు. అ. క్రి. (గుఱుతు+పడు) ౧. తెలియు, విదితమగు,

ఆ. పర్వతవనవాసిపరిణామవర్తన, కూపవాని కట్టు గుఱుతుపడును, బ్రహ్మనిష్ఠవెంటఁ బ్రాకృతుఁ డరుగునా... వేమన. ౧. ౧౫౩.

గుఱుతు (ర్తు) పెట్టు. స. క్రి. (గుఱుతు+పెట్టు.) చిహ్నితము చేయు.

(వ్యావ) పుస్తకములోఁ జదువ వలసినభాగములు గుర్తుపెట్టుము.

గుఱుతుమాట. వి. (గుఱుతు + మాట)- ప్రసిద్ధి గలమాట-లోకోక్తి, నానుడి.

గీ. ఎఱుక పిడికెఁడుధన మన్నగుఱుతుమాట, త

ధ్య మా గాద యొండై వఁ దానవేంద్ర.కుచే ల. ౧. ౪౬.

గుబు తెలుఁగు. స. క్రి. (గుబురు + ఎఱుఁగు) ఆనవాలుపట్టు, తెలిసికొను.

ఆ. అట్టియెడను బచ్చపట్టుదట్టీచేత, నొప్పుతనదు ప్రియుని నుజ్జ్వలంపు, కీవి సెఱపుచంద్రకా విదట్టీచేతఁ, బరుని గుబు తెలెంగె సురవధూటి. కళా. ౩. ౨౬౭.

క...తుములమునను గుబు తెలుఁగక డా, సివనీ పెనిమిటిఁ దునిమితి, వెనుక సెటేఁగి పొక్కి పడితి వెలఁదిరో యచటన్. ఉ.రా.౪.౧౦౪.

గుబుపె(వె,ర్పె,ర్వె)ట్టు. అ. క్రి. (గుబు + పెట్టు.) గుఱకపెట్టు.

సీ. బెట్టుగఁ బలుమాఱు నిట్టూర్పులిమ్ముచు ఛీకరంబుగ గుబుపెట్టుకొనుచు...గీ... బ్రాహ్మణి నుప్పిఁ బొందె. హరిశ్చ. ౫. ౫౫.

మ...అజాండు...కీల్దలగడై యుండంగ నిద్రించుచున్, గుబువెట్టం దొడఁగెన్ గల ల్గనుచు నిర్ఘోషంబుతో భూవరా. భాగ.౮.౭౦౩.

శా...కాలుం గేలు సెఱుంగకున్న కరణిం గన్మోడ్చి గుర్వెట్టుచున్...భాగ. ౧౦ పూ. ౨౧౫. అచ్చ. రా. యు. ౨౨౫.

వి. గుఱక, సుప్తరవము.

సీ. గుఱక యనంగను గుబుపెట్టనంగను శోభిలుచుండును సుప్తరవము. ఆం. భా. ౧. ౧౪౨.

గుబుపొడుచు. అ. క్రి. (గుబు + పొడుచు) గుఱకపెట్టు.

సీ. లంక సొచ్చితి మంచు హుంకారములు సెల్లఁ గలవరించుచు బిట్టు తెలియువారు,వీచులతాఁకున నేచునర్ణవరవ మడఁగిపోవఁగ గుబుపొడుచువారు. భా. రా. యు. ౨౬౬.

గుబుము. వి. బీజము, గింజ. (శ. ర-గుబుమ. చివి.)

క. జీవుఁడు శుక్లచ్ఛాయా,భావితుఁ డైనపుడు విష్ణు భావించుటకున్, దా వెరవరి యగుఁ దద్దత,భావ మొసఁగు గుబుము లేనిపం డగుసెలవున్. భార. శాం. ౫. ౪౨౧. (గుబుము ముద్రి.)

సీ. కొందఱు పండులఁ గొటికి కొందఱు గన్న గుబుముల గువ్వల తెఱఁగు దోఁచ,నప్పటి కప్పటి కానవంబున నైచికొని...భార. అను.౫. ౨౮.

గుత్తపుఁజెక్క. వి. (గుత్తము + చుక్క) అశ్వినీనక్షత్రము. (శ. ర.)

గుత్తపుఁదోఁకలు. వి. బ. (గుత్తము + తోఁకలు) ధాన్యవిశేషము. ప్రబంధ. ౧౧౨.

గుత్తపుబీఁట. వి. (గుత్తము + పీఁట) ద్వారబంధమునొద నుంచెడుగుత్తపుమాతికొయ్య. (శ. ర.)

గుత్తపుఁబెరజె. వి. (గుత్తము + పెరజు) ఒకానొక జాతిసర్పము.

సీ...చిల్వగుదియలు ద్రాఁచులు పెరజులు గుత్తపుఁబెరజు లచటఁ, గలవు...ద్వా. ౮. ౯౭.

గుత్తపుసారము. వి. (గుత్తము+సారము) సప్తస్వరములలో నొకటి, ధైవతము. (శ. ర.)

గుత్తము=గుఱ్ఱము. వి. అశ్వము.

సీ. కళ్యాలఁ బదిలంబు గానిగుత్తంబులఁ గ్రొత్తముట్టున కియ్యకొలుపువెరవు. భార. విరా. ౧. ౯౫.

గీ...ఎంచి చూడ, లక్షగుత్తంబు గాద బలంబు మనకు. కృష్ణ. ౩. ౨౪.

చూపుగుత్తము=చూపులకు మాత్రమే గుత్తమువలె కనఁబడి పనికి ఉపయోగింపనివాఁడు.

ద్వి. ఒకవిచారము మాకు నొదవె నీరాజా, నుకవాసి పనిపంద చూపుగుత్తంబు. ద్వి. హరిశ్చ. ఉ. ౧౪౯౬ పం.

... సెమరునకు రానిచదువు, స్మృతికి

రాని చదువు. (వా- గుఱ్ఱములు నెమరువేయుజంతువులలోనివి కావు.)

జ: గుఱము, గుఱాలగోచ, గుఱ్ఱపుజాక్కి, గుఱ్ఱపుడేకలు, గుఱ్ఱపుబీట, గుఱ్ఱపుబెరజు, గుఱ్ఱపుసారము, గుఱ్ఱమెక్కుడు.

గుఱ్ఱమెక్కుడు. వి. (గుఱ్ఱము+ఎక్కుడు) బాల్యక్రీడావిశేషము.

సీ. గచ్చకాయలు కిఱ్ఱుగానుఁగ త్రిప్పుళ్లు గుఱ్ఱమెక్కుడు మంటిగూండ్లు...హంస. ౩. ౧౮౬.

గుఱ్ఱు. వి. ౧. కోపించుటయందగు ననుకరణము.

చ. కదిసిన నోరవోయి యొరుకబ్బపుసొంతులసత్పదార్థముల్, గదుకుచు నెట్టివారిఁ బొడగన్నను గుఱ్ఱని స్నేహసౌఖ్యముల్, మదికి నసహ్యమై శునకమార్గమునం జరియించుచున్నదుష్పదకవులెల్ల...వాసిష్ఠ. ౧. ౭.

౨. నిద్రాధ్వని, గుఱక.

ఉదా: నేను గుఱ్ఱు పెట్టి నిద్రపోవుదును. శ్లేష్మతత్త్వము గలవారలకు నిద్రలో గుఱ్ఱు ఎక్కువ.

జ: గుఱు, గుఱుగుఱ్ఱు, గుఱుపెట్టు, గుఱుపొడుచు, గుఱ్ఱుగుఱ్ఱు.

గుఱ్ఱుగుఱ్ఱు. వి. ('గుఱ్ఱు'నకు ఆమ్రేడితరూపము) ౧. దగ్గునపుడు వచ్చెడిధ్వని కనుకరణము.

సీ. గుఱ్ఱుగుఱ్ఱని కొళ్లుకొళ్లున దగ్గుచోఁ దవిలినచెవులు చిందఱ్లువోవ. విప్ర. ౪. ౧౯.

౨. మూలుగుటయందగుధ్వని కనుకరణము.

వ...గుఱ్ఱుగుఱ్ఱున మూల్గుచు... ప్రబంధ. ౭౨౨.

గుల. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. స్నుహి ?.

గుల. వి. దురద, గులగుల. (బ్రా, వా.)

గులక. వి. ఒకవిధమైనఱాయి, గులకఱాయి.

ఉదా: సన్నగులకభూమి. గులకరేగడభూమి. (బ్రా.)

గులకరములు. వి. బ. పొలకలు. (చూ. గులకరములుగొను.)

జ: గులకరములుగొను, గులకరించు¹.

గులకరములుగొను. అ. క్రి. (గులకరములు+కొను) మొలకలెత్తు, గులకరించు.

వ...నునుఁజెమటం దడంబడి పులకరములు గులకరములుగొన హృదయానందకందం బగుకందుకంబు కరారవిందంబునం దమర్చి ... అనంతవిభ్రమంబుల జగన్మోహిని యై విహరించుచున్న సమయంబున...భాగ. ౮. ౩౯౬.

గులకరించు¹. అ. క్రి. ధ్వనిచేయు, శబ్దించు.

సీ. సరసిజద్వయముపై మొరయుతుమ్మెదపిండువలెఁ గాళ్లగజ్జెలు గులకరింప.వరాహ.౪.౧౨౭.

గీ...అందియలు గులకరింపఁ గొంతదవ్వరిగి యరిగె. వరాహ. ౩. ౧౨౬. గంధ. ౧౭౬.

జ: గులకరింత.

గులకరించు². అ. క్రి. అంకురించు; వ్యాపించు; వెలువడు, నిర్గమించు.

వ...మేనం బులకలు గులకరింప...సురా. ౯౬. (బ్రా. పా.)

గీ. మొలకనగవులు మొగమున గులకరింప.చంద్రా. ౩. ౯౨.

సీ. ఆణిముత్తెపుసరు లల్లనఁ జలియింపఁ గుండలంబులకాంతి గులకరింప. మల్లుపు. ౩. ౬.

సీ. మునుఁగువెట్టిన నేమి ముత్యాలకమ్మలక్రొమ్మించులీలలు గులకరించె. క్రీడా. ౯౫.

స. క్రి. వెలార్చు, బయలుపఱుచు.

వ...నిజాననాంభోజభాజనంబులం బట్టినమైరేయంబు మగలకుఁ ద్రావించునెడ వారు వాసనార్పితసహకారపల్లవం బని చక్కెరమోవి చుఱుక్కున నొక్కినఁ...కమనీయసీత్కారకంఠనాదభేదంబులం గులకరించుచుఁ...వసు. ౪. ౨౩.

గులకరింత. వి. (√గులకరించు¹) క్షుద్రజలజంతువిశేషము. హంస. ౪. ౧౭౬.

గులగుల¹. వి. ౧. ఎలుఁగుబంటి పుట్ట కోరాడుట యందగు ననుకరణము.

వ... చీమకున్ జెదలునకు నెలుంగులు గులగులన్ బుట్టలు నిశితనిజనఖరకులిశకోటుల న్గోరాడ ...మనుచ. ౪. ౩౭.

౨. పక్షులకూఁత కనుకరణము.

క. కలవింకకలకలాకుల, వలభీగర్భములు సౌధవాటములు పురంబులయందుఁ దుహినవేళలఁ, జలి గులగులఁ గూయఁ జట్టిచందం బొందెన్. శివరా. ౪. ౨౧.

వ... బిడ్డలారా యేలాగున నతితృష్ణాపిపాసాకులంబులై కులాయకులాలంబులం గులగులం గూసెదరని విలాపంబు సేయుచు... నైష. ౧. ౧౦౮.

౩. దురద. (శ. ర, బ్రౌ.)

గులగుల[2]. వి. చూర్ణము.

చ. వెలఁదినిఁ జూపు మంచుఁ దొలివేలుపురాయనియెమ్ము లొక్కటన్, గులగులగా నడంతునో... అచ్చ. రా. సుం. ౨౨.

(ఖ.) ముక్కముక్కలు.

స్రగ్ధర. గ్రుద్దున్ గోత్రాచలంబుల్ గులగుల లయి పో గోతముల్ గ్రుద్దులీలన్. మనుచ. ౪. ౮.

వ... మిట్టకోలల గులగులలై నకిరీటంబులనుండి రాలినవజ్రమౌక్తికరజోగణంబుచవి మరగి మూలుగకుండ నుప్పుఁగండలు పెట్టఁ జూచుపిశాచమందగామినులక్రందును... కాశీ. ౨. ౬౨.

వ... గులగులలై పడుకిరీటంబులును డొల్లుతలలును... భా. రా. యు. ౧౯౬౬.

గులగులయగు, గులగులలగు=శిథిలమగు, నలఁగినదగు.

చ... గులగులయయ్యె గబ్బినుగుబ్బలు ముద్దుమొగంబు వాడెఁ గం, దలిరుకటారివానిబెడిదంపుదురంబు విభుం డొనర్పఁగన్. శుక. ౧. ౨౧౫.

క. అని శ్రీపతి యానతియిచ్చిన మందల విడిచె నతని సిద్ధవిభుఁడు వాఁడును...

వగలిననై విదిలించుకొనుచు లేచెఁ గిదుకుచున్. పాండు. ౪. ౨౯౭.

సీ. కూర్మాధిపునివెన్ను గులగులల్గా బిట్టు మట్టుదుమే మాటమాత్రలోన. రాజ. చ. ౨. ౫౭.

గులప. వి. అశ్వపాలకుఁడు.

సీ. గుల్లా మన గుఱ్ఱాలగో చనఁగా గులప యనంగఁ దగు నశ్వపాలకుండు. ఆం. భా. ౨. ౨౦౪.

గులము. సం= గుడము.

గులాబి. వి. (హిం. గులాబ్) పుష్పవిశేషము. (శ. ర)

గులాము. వి. (హిం. ఘులామ్. క. గులామ. తు. గులామె.) ౧. దాసుఁడు, బానిస; దాసి.

క. ఇత్తడి పుత్తడి యగునే, తొత్తుది నగ లెన్నియిడిన దొరసా నగునే, యుత్తమకులుఁడవునా గా, లత్తుకు సరి చేరినను గులాము గులామే. (అడిదమునూరనచాటువు.)

౨. బిచ్చము.

గీ. ధాన్యముష్టి గులామెత్తి దాన నిత్య, మేకతంబునఁ దా స్వయంపాక మాచ, రించి సాపాటుఁ జేయుదు నంచు నతని, మొఱఁగి తనయింటి కేఁగి ముష్టులు భుజించు. వైజ. ౨. ౧౨౨.

చ. లలనరొ యొందు నీ విఁక గులామునకున్ జన పద్దు... వైజ. ౨. ౧౨౮.

విణ. హీనుఁడు.

సీ. చెల్లుసెల్లముల కీక్షింప నిచ్చినసొమ్ము మగుడ నీలేనికొమటిగులాము. వేం. పంచ. ౧. ౭౬౩.

సీ. మానాభిమానముల్ మాని ప్రవర్తించుమంకు గులాములు మంత్రులైరి. వేణు. ౩౫.

గులి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. ఉండ, మాత్ర; గోలీ, బాలు రాడుకొను చిన్నఱాతియుండ. ౨. రోగభేదము.

గులికము. సం. వి. అ. పుం. పిచ్చిక. (విల్యమ్సు.)

గులిబి=గులిమి. ఆం. భా. ౧. ౧౩౪.

గులిమి=గుబిలి², గులిబి. వి. కర్ణమలము, పింజూష ము.

సీ... కర్ణమలనామ మెువ్వను గులిబి నా గుబిలి నా గులిమి యనఁగ. ఆం. భా. ౨. ౧౩౪.

జ: గులిమికదురు.

గులిమికదురు. వి. (గులిమి + కదురు) గులిమి తీసి కొనెడుకదురు, గులిమితెడ్డు. (శ. ర.)

గుల్ఫము. సం. వి. అ. పుం. చీలమండ.

గుల్మకేతువు. సం. వి. ఉ. పుం. అమ్లవేతసము, పుల్లప్రబ్బలికి.

గుల్మము. సం. వి. అ. పుం. న. ౧. బోదె లేనితీఁగ, తుప్ప, మొ. ౨. పొద, గుల్మిని. ౩. ప్లీహము, ఎడమపార్శ్వమున నుండుపచ్చనిమాంసఖండము. (వై. ని.) ౪. ప్లీహము పెద్ద దగురోగము. (వై. ని.) ౫. తొమ్మిది రథములును తొమ్మిది యేనుఁగులును ఇరువదేడు గుఱ్ఱములును నలువదేవురు కాల్వురును గలసేన. ౬. సైన్యరక్షణము. (మే.ని) ౭. గ్రామరక్షకభటస్థానము, పల్లెయందలితాణా. (ఆ. ని.)

గుల్మమూలము. సం. వి. అ. న. అల్లముకి.(వాచ)

గుల్మి. సం. విశే. (న్. నీ. న్) గుల్మరోగము గలవాఁడు.వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. ఆమలకి, ఉసిరికకి. ౨. లవలి, ఒకానొకతీఁగ. ౩. ఏలకి కి. ౪.గుడారము, డేరా.

గుల్మిని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ఉలపము, పొద.

గుల్యము. సం. విశే. (అ. ఆ.అ) మధురము, తియ్యనిది.

గుల్ల. వి. (సం. క్షుల్లకః) ౧.జలజంతువిశేషము,క్షుద్రశంఖము.

గీ. క్షుద్రశంఖము దనరారు గుల్ల యనఁగ. ఆం భా. ౧. ౧౬౧.

సీ...ఉలుచలఁ జిలుకగుల్లల నములుచు...గీ.తన రుబకపంక్తులకు...ఆము. ౨. ౫౩.

౨. చింతపండు మొదలగువానిమీఁద నాచ్ఛాదకముగా నుండి కోశమువలె బోలుగా నుండుపదార్థము (ఉదా: చింతగుల్ల, మొ.)

గీ...అన్నిశాచరుని నొడిసి, కాలు వట్టి మీఁదికెత్తి నేలతోడ, నొడలు గుల్లలత్తిగా నుదికి చంపె. భా. రా. యు. ౬౮౦. ప్రబోధ. ౫. ౯౯.

౩. బొబ్బ, పొక్కు. (శ. ర.)

౪. కప్పచిప్ప, శంబూక. (శ. ర.)

విశే. ౧. అల్పము.

క. ఇల్లాలు మెలఁగకున్నను, గుల్లా సౌఖ్యంబు పతికిఁ గొండం తైనన్, ఇల్లాలు మెలఁగుచున్నను, గొల్లా సౌఖ్యంబు పతికి గోరం తైనన్. శేష. ౧. ౧౩౯.

౨. బోలు, గట్టిది కానిది.

ఉదా: గుల్లకంటె, గుల్లముఱుగులు.

పెనుగుల్ల=శంఖము.

సీ. పునుకయుం బెనుగుల్లయును గేలుదమ్ముల నంచలమాడ్కిఁ బాటించువాఁడు. గీ...ముక్కంటియును వెన్నుఁడును ననంగఁ, బొల్చునావేల్పుకబ్బంబుఁ బ్రోచుఁ గాత.ద్వా.౧.౪౦.

జ: గుల్లకాఁడు, గుల్లకావి, గుల్లకాసు,గల్లసేఁత, గుల్లపడు, గుల్లపుఱచు.

గుల్లకాఁడు. విశే. (గుల్ల + కాఁడు)-అంతస్సారము లేనివాఁడు - ఏమియు లేనివాఁడు, అకించనుఁడు.

'గుల్లకాఁడై మనయింటిగుఱుతు లడుగ వచ్చెని' క్షేత్రయ. (శ. ర.)

గుల్లకావి. వి. (గుల్ల+కావి.) కొంచెము నీలపుడాలు గల ఎఱుపు. (చి. ని.)

సీ. నిజకటీతటిఁ జెక్కు నీలంపుఁబిడిబాఁకు కనకశాటిక గుల్లకావి గట్టి. బహు. ౪. ౧౩౧.

సీ.తనతనూరుచిపైనిఁ దగ నుల్లసిలుగుల్లకావి నాఁ
గనకాంశుకంబు దనర. రా. వి. ౧. ౧౫.

గుల్లకాసు. వి. (√ గుల్ల.) ౧. బోలుగాఁ జేసినకాసు. (వా) ౨. అల్పమైననాణెము, వెల తక్కువ నాణెము.

ఆ... వెంట గుల్లకాసురు రాదు. వేమన.౧.౧౫౦.

సీ. ఆటమటించినఁ బట్టెఁడంత సాదము గాక
కాదేని యొకగుల్లకాసు గాక...గీ ... ఈగి
న్నె మమ్ము, పంటివారలు గొన నెంతవారల
య్యా. విప్ర. ౫. ౧౯.

గుల్లనేఁత. వి. (√ గుల్ల.) పలుచగా నేసిననేఁత, బాగుగా గట్టన లేనినేఁత. (వా.)

గుల్లపడు. అ. క్రి. (గుల్ల+పడు) అవమానపడు. (చూ. గుల్లపఱచు.)

గుల్లపఱ(ఱు)చు. స. క్రి. (√గుల్లపడు) అవమానపఱుచు.

ద్వి. నిను నేఁడు ముఖమున నెత్తురు ప్రామి,కొని
గుల్లపఱుపక కొలికికి రావు. ద్వి.హరిశ్చ.ఉ.
౧౬౯ పం.

గుల్లాము. వి. ౧. అశ్వపాలకుఁడు.

సీ. గుల్లా మన గుఱ్ఱాలగో చనఁగా గులప యనం
గఁ దగు నశ్వపాలకుండు. ఆం. భా. ౨. ౨౦౮.

౨. (=గులాము) దాసుఁడు.

ఆ. కూలి నాలి చేసి గుల్లాముపనిఁ జేసి, తెచ్చి
పెట్ట నాలు మెచ్చ నేర్చు. వేమన. ౧. ౬౩.

గుళి(లి)క. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. ఉండ; మాత్ర; గోలీ.౨. క్రీడాకందుకము, ఆటబంతి. ౩. ముత్తెము. (విల్యమ్సు)

గుళిగ. వి. (సం. గుళికా) ఘుటిక, ఉండ.

క. గుళిగ లోనరించి నీడం, గిలగిలఁగ నార్చి
నారికేళపుబుఱ్ఱం, జెలు వొంద దాఁచి మే
హం,బుల ననుపానముల నీయఁ బోవుక...
చికి. ౨. (చి. ని.)

గుళుంఛము. సం.=గుసుచ్ఛము. (కల్ప)

గుళుచ్ఛము. సం. వి. అ. పుం. గుచ్ఛము, పుష్పులు లోనగువానిగుత్తి.

గుళ్లు. వి. బ. కుంటనగుడి యనుబాలక్రీడావిశేషము.

సీ. కుప్పిగంతులు పిడిగ్రుద్దులాటలు పిల్లదీవులు
గొబ్బిళ్లు గూవనాలు.గీ.గుళ్లు దాఁగిలిమ్రుచ్చ
లు గోడిపట్టె,లు...వి. పు. ౭. ౨౦౩.

గువాకము. సం. వి. అ. పుం. పోఁకచెట్టు.

గువ్వ. వి. ౧. కపోతభేదము, అడవిపావురము. (శ. ర.-దీని భేదములు :- కుకుకుటగువ్వ, పొడగువ్వ, పచ్చగువ్వ, చిటిగువ్వ,రాగువ్వ,ఎలుబొంతగువ్వ. బ్రౌ) హంస. ౩. ౧౩.

౨. పక్షి, పిట్ట.

సీ. పిట్ట పక్కి పులుఁగు జిట్ట గువ్వ యనంగఁ బ
క్షి సామాన్యమై పరఁగుచుండు. ఆం. భా. ౨.
౯౬.

జ: గువ్వకరి, గువ్వకరిగొను, గువ్వకుత్తుక, గువ్వకుత్తుకపడు, గువ్వకోలుకొను, గువ్వగుత్తి, గువ్వగుత్తుక, గువ్వరాయి.

గువ్వకరి. వి. (గువ్వ+కరి) విజృంభణము.

మ. తరుణి యొకర్తు పాదమునఁ దన్నినఁ గ్రొన్న
నగుంపునుజ్జిగిన్, మెఱసి యశోకభూజము
విమిశ్రితతత్పదయావకద్రవ,స్ఫురణమె చూ
పఁ దోడివిరిబోణులకుం బువు లంచుఁ దల్పె
ని,ర్భరగతి వ్రాలునమ్మధుకరమ్ములు గువ్వకరిన్
నటింపఁగన్. భోజసుతా. ౩. ౨౬.

గువ్వకరిగొను. అ. క్రి. (గువ్వకరి + కొను.) విజృంభించు, రేఁగు.

సీ. పిడికెఁడుపూరికై బెడిదంపుసాహసం బెట్టు
చేసితి వని తిట్టువారు. గీ. నై దిసంతులు గొ
ట్టుచు నమ్మునింద్రు, గువ్వకరిగొని కడు పెల్లఁ
బెరుఁగుచు...వరాహ. ౧౦. ౮౧.

ద్వి. కలయఁ జారులు గువ్వకరిగొని దూఱఁ, దల వంచుకొని పీకు దడయక విడలి. ద్వి.హరిశ్చ. పూ. ౧౬౮౫ పం.

క. అచ్ఛోటితీర్థవాసులు, వచ్చి తగుసె నీకుఁ బ్ర్యావాహిని నిటు వా,క్రచ్చితి వని పడి నం దఱు, గచ్చ కదలినట్లు గువ్వకరిగొని లిట్టర్. జై. భా. ౮. ౭౨.

గువ్వకుత్తుక. వి. (గువ్వ+కుత్తుక.) ఆఁకలిచేత క లుగుహీనస్వరము.

క. మితి గడచిన ఋణదాతలు, వెతనెట్టఁగ నూ రు వొరక వెలి వెలిఁ దిరుగుర్, దతిఁ గూడు లేక యాఁకటఁ, గుతిలపడు వతండు గువ్వకు త్తుకతోడర్. పాండు. 3. ౨౦.

గువ్వకుత్తుకపడు. అ. క్రి. (గువ్వకుత్తుక + పడు) -ఆఁకలిచేత హీనస్వరము గలవాఁ డగు-కృశించు.

ద్వి. సెవ్వగఁ గుందుము నీరసాన్నములఁ, గ్రొవ్వి బల్తురె గువ్వకుత్తుకపడక. ద్వి. హరిశ్చ. ఉ. ౧౨౭౦ పం.

గువ్వకోలుకొ(ల్కొ)ను=గువ్వకరిగొను.

గీ. కడుపు చుమ్మలుచుట్టఁగాఁ గన్నకన్నె,చిలుక పెడఁబాసి యేరీతి నిలుచువాఁడ, నెక్కుడివి వేక మన మంత్రు లెల్లఁ గదిసి, కువలయేంద్రు నితో గువ్వకోలుగొనుచు.

గీ. మాను మీమోహ మని తెల్పి ... శుక. ౧. ౩౭౨, ౩౭౮.

గీ. గొంట పనియెఁ దిలోత్తమ గూర్తిఁ గొనరె, ధాన్యమాలిని పుంజికస్థల యదల్చె, దివిజకా మిను లీరీతిఁ దిరుగువాతి, గువ్వకోల్కొం చుఁ దమలోన నవ్వుకొంచు. మనుచ. ౩. ౧౦౯. శుక. ౨. ౧౦౯.

గువ్వగుత్తి(క). వి. (√గువ్వ) కపోతాంఘ్రి ?.

సీ. గువ్వగుత్తిక యన గువ్వగుత్తి యనంగఁ జనుఁ గపోతాంఘ్రి...ఆం. భా. ౨. ౬౫. (బ్రా. పా.) హంస. ౮. ౧౦.

గువ్వగుత్తుక. వి.(గువ్వ + గుత్తుక)కపోతాంఘ్రి ?. (శ. ర.)

గువ్వరాయి. వి. (గువ్వ+ రాయి) మొరపరాయి. (బ్రౌ)

గుసగుస. వి. ౧. రహస్యపుమాటలచప్పుడు (శ.ర.) ౨. సల్లాపము; గుసగుసధ్వనితోఁగూడినరహస్య పుమాట.

సీ...గుసగుస ముచ్చట యన,సల్లాపసంజ్ఞయై యుల్లసిల్లుచు నుండు...ఆం. భా. ౧. ౧౧౭.

గీ. చేరి చెవిలోన గుసగుస లెప్పినట్లు,మోహము న వాని చెక్కిట మోముఁ జేర్చు. శశాం. ౨. ౭౭.

జ: గుసగుసలఁబోవు, గుసగుసలాడు.

గుసగుసలఁబోవు, గుసగుసలువోవు=గుసగుస లాడు. (√గుసగుసలు)

వ...విన్న మనము విన్నది నిజంబై తోఁచుచున్న ది చూడుఁడు చూడుం డని గుసగుసలంబో వువారును...ఉ. రా. ౬. ౩౮౩.

క. పొసఁగ దది యనుచు మంత్రులు, గుసగుసలం బోవ రాజసంజయుఁ డొడర్. శుక. ౧. ౩౧౯. విజ. వి. ౩. ౩౭.

సీ. అపుడు వచ్చినవార లాఁ జెలి యెవతె యీ కొమ్మ యంచును గుసగుసలువోవ. కువల. ౨. ౨౯.

గుసగుసలాడు=గుసగుసలఁబోవు. అ. క్రి.(గుసగు సలు + ఆడు.) ౧. రహస్యముగా మాటలాడు.

(వ్యవ) వా రిద్దఱు గదిలో గుసగుసలాడుచున్నా రు.

వ...మాటిమాటికిఁ గొరవివిరిగుత్తి పై వ్రాలి యొగ యుభసలపంక్తిఁ గొమ్మ పుష్పమంజరులు గ్రా

యయు ముసలం బని గుసగుసలాడుము... రా. వి. ౩. ౧౧౪.

చ. ముసిముసినవ్వు మోమునను ముచ్చటలాడ స
వంది మ్రోఁతతో, గుసగుసలాడ నంచగమి గూ
డఁ జనెఁగా జెలి శౌరిమ్రోలకున్. ముకుంద. ౩. ౨౪౩.

గుహ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. కొండయందలిబిలము. ౨. దాఁగుట. ౩. పల్లము. ౪. హృదయము. ౫. బుద్ధి, మనీష. ౬. ముయ్యాముహాన్న ?.

గుహాము. సం. వి. అ. పుం. గుఱ్ఱము.

గుహాషష్ఠి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ-కుమారస్వామి జన్మించినషష్ఠి-మార్గశీర్ష శుక్లపక్షషష్ఠీతిథి, కుమారషష్ఠి.

గుహాశయము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) గుహయందు శయనించునది. వి. అ. పుం. ౧. పరమాత్మ. ౨. సింహము, మొ.

శ్లో. సింహవ్యాఘ్రవృకా ఋక్షతరక్షుద్వీపినస్త
థా, బభ్రుజంబుకమార్జాలా ఇత్యాద్యాస్స్యు
ర్గుహాశయాః. (కల్ప)

గుహినము. సం. వి. అ.న. అడవి. (కల్ప.)

గుహుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. కుమారస్వామి. ౨. ఒకనిషాదరాజు. (రామునికి మిత్త్రుఁడు. శృంగిబేరపురమునకు రాజు.)

గుహేరుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) రక్షకుఁడు, కాచువాఁడు. వి. అ. పుం. కమ్మరి.

గుహ్యకుఁడు. సం. వి. అ. పుం. దేవయోనివిశేషము. (వీరు కుబేరునియనుచరులై యక్షనిధులను రక్షింతురు)

గుహ్యకేశ్వరుఁడు. సం. వి. అ. పుం. కుబేరుఁడు.

గుహ్యదీపకము. సం. వి. అ. పుం-తాను గనఁబడకుండ వెలుతురిచ్చునది-మిణుఁగురుపురుగు.

గుహ్యపుష్పము. సం. వి. అ. పుం-అంతఃకుసుమము, దాఁగినపువ్వులు గలది-అశ్వత్థము, రావి ?.

గుహ్యము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) రహస్యమైనది. వి. అ. పుం. ౧. వంచన, దంభము. ౨. తాఁబేలు. న. ౧. ఏకాంతము, రహస్యవిషయము. ౨. మగగుఱి. ౩. ఆఁడుగుఱి.

గూ

గూండ్ర=గుండ్ర[3]. వి. గ్రుడ్లగూబకూఁత. (శ.ర.) జ: గూండ్రించు.

గూండ్రించు. అ. క్రి. (√గూండ్ర)-గ్రుడ్లగూబ-కూయు. (శ. ర.)

గూఁటి. వి. (సం. ఘృష్టిః) పంది, సూకరము. (శ. ర.)

గూఁటిగువ్వ. వి. (గూఁడు + గువ్వ) ఈఁకలు రాల్చినపక్షి.

గీ... గూఁటిగువ్వన నణు జనఁ గుఱు జవంగ, నీఁ
కరాల్చినపక్షి యా నిందుమూఁడి. ఆం. భా. ౨. ౯౭.

గూఁడు. వి. దే. (బ. గూండ్లు, గూఁడులు. క. తు. గూడు. త. మ. కూడు) ౧. కులాయము, పక్షిగృహము.

క. తనరెఁ బలిభుక్తతులు నిండినగ్రామశ్రీల కటితి
నీలము లగుటన్, గనియెఁ దృణగ్రాహిత ననఁ,
గొనుకసవులఁ జైత్యతరుల గూండ్లకు భ్రమ
లన్. ఆము. ౪. ౧౩౨.

ఉ. క్రూరవనేభదంతహతకుడ్యపరిచ్యుతవజ్రపం
క్తిఁ బో, ల్పారుమిడుంగురుంబురువు లంచు
వెసన్ గొనిపోయి పొంత శృంగారవనద్రు
మాళి గిజిగాఁడులు గూఁడులఁ జేర్చు దీపి
కల్, గారహిఁ గృష్ణరాయమహికాంతునిశా
త్రవపట్టనంబులన్. మనుచ. ౧. ౩౬.

సీ. ... నెలకొన్న కవపిట్టకివకివల్ మొనపి

నాదబ్రహ్మ మిసుమమికింప. చంద్రా. ౩. ౮౯. ఆం. భా. ౨. ౯౯.

౨. గోడయందు దీపము మొదలగునవి యుంచుట కేర్పఱుపఁబడినగుంట.

గీ. తనగృహంబున గూఁటిలోఁ దలుపుమూలఁ, బిడుకలలో నాయకుఁడు దాఁచి పెట్టినట్టి,మాడ లర్పించి...శుక. ౩. ౧౩౧.

౩. పంజరము.

సీ...గూఁడు, చోటు పంజర మనఁ జను...ఆం. భా. ౨. ౧౬౮.

క. అలనాఁటినన్ను మఱచితే, నిలు నిలుమీ తత్సమయాజ్ఞ నీ కిది యనుచుం, బులుఁగుల తేని మహేంద్రుం, డలుఁగుల పెనుగూఁటఁ జిక్కునట్టుగఁ జేసెన్. పారి. ౫. ౨౭.

౪. ఆకుగుడిసె. (శ. ర.)

౫. సులోచనము, మొ. పెట్టుకొనెడిగొట్టము.

ఉదా: సులోచనముగూఁడు, కత్తులగూఁడు. (బ్రౌ)

లక్కగూఁడు=౧. ఇంటిమూలము మొదలగువాని యందు పురుగులు నివసించుటకు మంటితో ఏర్పఱచుకొనెడిగూఁడు. (ఇది శుభసూచక మని వాడుక.) ౨. కుండలము మొదలగువానిలో రత్నములు స్థాపించుటకు ఏర్పఱిచినగుంట.

చ. తొలుమలచాతితో నొరయుచూరుపుఁదొయ్యలిముత్తియంపుఁగుం, డలమునమానికంబు పడినం గనుపట్టెడులక్కగూఁడు నాఁ,జలువలతేనియస్వాదుపుఁజాయఁ దొఱంగినకందు దోఁచె...పారి. ౨. ౪౫.

వాడుకలోనిప్రయోగవిశేషములు :- బండిగూఁడు గట్టిగా లేదు. కోళ్లగూఁడు. కుఱుపు గూఁడు పోసినది. లెక్కగూఁడు విఱుగఁ దన్నెను.

జ: గూఁటిగువ్వ, గూఁటికానుపు, గూఁడుపుట్టువు, గూఁడుబండి.

గూఁడుకానుపు(న్పు). వి. (గూఁడు+కానుపు) నీడోద్భవము, పక్షి.

దండకము...రాచూలి దానవ్వ డాగూఁడుకాన్పుందొరం గూర్చి డెందంబునన్ నిల్పుకున్...అచ్చ. రా. యు. ౧౬౧, నం. ౫౭.

గూఁడుపుట్టువు=గూఁడుకానుపు. (గూఁడు + పుట్టువు.)

గీ. అట్టు లెడ లేనికడిమిఁ గయ్యం బొనర్చు,జడబ్రతుకుగూఁడుపుట్టువుసామిమీఁద, గినిసి కైదువ కేల నంకించి రక్క,సుండు గాళ్లును తెక్కలుఁ జెండివైచె. అచ్చ. రా. అర. ౭౫.

గూఁడుబండి. వి. (గూఁడు+బండి) గూఁడువలె చాఁప కట్టినబండి. (శ. ర.)

గూటము=గూటాము. వి. (సం. కూటః. క. తు. గూట) ౧. డేరామేకు.

చ.సమముగ మిట్టపల్లములు చక్కఁగఁ జేయుచుఁ జొట్టునీరువా,టుచుఁ గని నాల్గువంకల గుడారము లెత్తిరి జీనిపట్టుపగ్గములు బిగించి గూటములఁ గట్టి సరాతులఁ గూర్చి ముందటం, గొమరగుపైఁడిజీవనికట్టుపచప్పరముల్ చెలంగఁగన్. వాల్మీకి. ౩. ౯౬.

౨. గుంజ. (శ.ర.) ౩. వడ్లవాఁడు మాదిగవాఁడు దూదేకులవాఁడు మొదలగువారు ఉపయోగించెడుపనిముట్టు. (శ. ర, బ్రౌ.)

గూటాము=గూటము. (శ. ర.)

గూటిపఱచు. స. క్రి. కప్పిపుచ్చు.

గీ. ఆకటుకు గూటిపఱచి గయ్యాళితపసి, యెంత ప్రియములు చెప్పిన నియ్యకొనక, చంద్రభానునిపే రన్న సైఁప కట్టు, పక్షపాతంబు మీ

అనుపేక్షసేసె. చంద్ర. ౧. ౧౩౪. (ప్రయోగాంతరము లేదు)

గూడ. వి. (క. తు. గూడె. త. మ. కూడై) ౧. పుష్పములు మొదలగునవి యుంచెడిబుట్ట, సజ్జ.

సీ...విరుల,తోమాలెలు... గూడ నునుచు ...ఆము. ౫. ౩౮.

౨. భక్ష్యములు మొదలగునవి పెట్టికొనుబుట్ట.

క...పూరీలు...ఆదిగాఁ గలభక్ష్యంబులు గూడల నించి...హంస. ౧. ౧౦౫.

౩. వానకు తడియకుండ తలపైని వేసికొనెడిగూడ.

మ. వసతు ల్వెల్వడి వానకై గుడిసె మోవక్ రాక తా వానియే,వసగా నిల్చినజమ్ముగూడ... ఆము. ౪. ౧౩౩.

౪. దొప్ప.

చ...ఒకయోగికి భిక్షము తోలుగూడచేఁ, దివిచిన వేఁడిపాయసముఁ దెచ్చి రయంబునఁ బెట్టె...భోజరా. ౩. ౫౫.

౫. పల్లమునుండి మెరకకు నీళ్లు తోఁడెడినదురుగూడ. (వా)

౬. జలసముత్క్షేపపాత్రము, ఓడలో చొచ్చిననీళ్లను తీసివేయుపాత్రము.

గీ...విలసిల్లు గూడ యనఁగ, జలసముత్క్షేపపాత్రంబు చంద్రమౌళి. ఆం. భా. ౧. ౧౫౭.

౭. వైష్ణవులు తిరుమణిపెట్టె మొదలైనవి ఉంచి చంకను తగిలించుకొనెడుతాటాకులబుట్ట, తిరువుగూడ. (శ. ర.) ౮. మత్స్యములను బట్టెడుసాధనవిశేషము. (శ. ర)

చెప్పుగూడ=చెప్పట్టలమీఁద దొప్పవలె నుండుభాగము.

గీ. అనుచు నాల్గుదెసలు నరసి యొద్దియు సమ్మ,కూడకున్నఁ జెప్పుగూడ యొకటి, తెచ్చి దానఁ దిగిచి తిగిచి మూఁకుటఁ బోసి,పెట్టెఁ బాయసంబు భిక్షుకునకు. భోజరా. ౩. ౪౬.

జ: గూడకట్టు, గూడకొంగ, గూడబాతు.

గూడకట్టు. వి. (గూడ + కట్టు) కచ్ఛము లేకుండ కట్టినబట్టకట్టు. (శ. ర, వా.)

గూడకొంగ. వి. (గూడ + కొంగ) పెద్దకొంగ. (బ్రౌ)

గూడపాల. వి. మామెన, శారిబ కి. (శ.ర.)

గూడబాతు. వి. (గూడ + బాతు) పెద్దకొంగ. (బ్రౌ-బకవిశేషము. శ. ర.)

సీ...సాళ్వము డేగ గూడబాతుల్లంగి కుందటేల ...ఆది యైనపక్షు లతఁడు దీర్చె. హంస. ౩. ౧౩. ఆం. భా. ౨. ౯౮.

గూడారము=గుడారము. (త. కూడారమ్.)

సీ. కోఅలు గుడారము గూడారము గుడారు గూడారనఁగను నాల్గు పటగేహ, నామధేయంబులు...ఆం. భా. ౨. ౧౫౯.

ద్వి. గూడారములు దక్క గ్గొల్లెన ల్వన్ని, వేలముల్గప్పక విడిసె నుత్సుకత. పండితా. పర్వ. ౩౫౦ పా. కు. సం. ౧౧. ౬౦౦.

గూడారు=గుడారము. ఆం. భా. ౨. ౧౫౯.

గూడెము=గోడెము. వి. బోయపల్లె, పక్కణము; పల్లె.

గీ. గూడె మని గోడె మని యనుకొందు రార్యు, లెల్లఁ బక్కణమునకు బాలేందుమౌళి. ఆం. భా. ౨. ౨౩.

మ. తుటుమై యొక్కటఁ గూడి గూడెపుఁగిరాతుల్ ...వెం. పంచ. ౨. ౧౯౨.

సీ. విన్నక్రొమ్ముడివాఁడు వెండిగుబ్బలిగూడె మేలువాఁ డుడివోనిమేలువాఁడు. అచ్చ. రా. బాల. ౧౩.

ఉదా: గొల్లగూడెము, ఈంద్రగూడెము, మొ.

గూఢచారి. సం. విశ. (న్. ఈ. న్) గూఢముగా సంచరించువాఁడు.

గూఢచారుఁడు. సం. వి. అ. పుం. చారుఁడు, వేగులవాఁడు.

గూఢనీడము. సం. వి. అ. పుం-గూఢ మగుగూఁడు కలది-కాటుకపిట్ట.

గూఢపథము. సం. వి. అ. పుం. ౧. రహస్యమార్గము. ౨. అంతఃకరణము.

గూఢపాత్తు. సం. వి. త్. పుం=గూఢపాదము.

గూఢపాదము. సం. వి. అ. పుం-కానరానికాళ్లు గలది-పాము.

గూఢపురుషుఁడు. సం. వి. అ. పుం. చారుఁడు, వేగులవాఁడు.

గూఢపుష్పకము. సం. వి. అ. పుం. వకుళము, పొగడచెట్టు.

గూఢఫలము. సం. వి. అ. పుం. రేఁగుచెట్టు.

గూఢమణి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. బాలికాక్రీడావిశేషము.

శ్లో. రత్నాదిభిర్వాలుకాదౌ గుప్తైర్ద్రష్టవ్యకర్తృభిః, బాలికాభిః కృతా క్రీడా నామ్నా గూఢమణిస్స్మృతా.

గూఢమార్గము. సం. వి. అ. పుం. ౧. సొరంగము. ౨. రహస్యమార్గము.

గూఢము. సం. విశ. (అ. ఆ. అ) రహస్య మైనది.

గూఢమైథునము. సం. వి. అ. పుం-గూఢ మైనమైథునముకలది-కాకి.

గూఢవర్చస్కము. సం. వి. అ. పుం- గూఢ మైనపురీషముకలది-కప్ప.

గూఢవల్లిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. అంకోలము, ఊడుగు చెట్టు.

గూఢసాక్షి. సం. విశ. (న్. ఈ. న్) గుట్టుసాక్షి, ప్రతివాది చెప్పునది రహస్యముగాఁ బొంచి యుండి వినుటకై ఏర్పఱుపఁబడినసాక్షి.

గూఢాంగము. సం. వి. అ. పుం. తాఁబేలు.

గూఢాంఘ్రి. సం. వి. ఇ. పుం- కానరానికాళ్లు కలది-పాము.

గూఢోత్పన్నుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ఒకనిభార్యయందు మఱియొకనికిరహస్యముగాఁబుట్టినకొడుకు. (ఇప్లే: గూఢజుఁడు, మొ.)

గూఢాత్ముఁడు. సం. వి. న్. పుం. పరమాత్మ.

గూథము. సం. వి. అ. న. విష్ఠ, పురీషము.

గూద. వి. (సం. గుదమ్.క.గూద) క్రిందికి దిగినగుదము. (గ్రా)

గూన. వి. నతభాండము, లోఁతుకుండ.

సీ... నతభాండసంజ్ఞ గూన యనఁ బరఁగు. ఆం భా. ౨. ౭౮౭.

చ... ఓపుగతి గూనల నూనియ నించి ... ఆము. ౧. ౭౩.

గూనివాఁడు. వి. (√గూను) గూను గలవాఁడు.

గీ. గూనివాఁడును బిచ్చుకకుంటు గుజ్జు...భార. అను. ౫. ౧౦౭.

గీ...గూనివాఁ డనంగఁ, బరఁగుఁ గుబ్జుండు... ఆం. భా. ౨. ౧౨౧.

గూను. వి. దే. (క. తు. గూను.త.మ. కూన్)వీపు మీఁద వంపుగా నున్న భాగము.

సీ. దురితాత్మురాలు మంథర సహింపఁగ లేక గునుకుపర్వున గూను గునియ నేఁగి.దశా. ౭. ౩.

సీ. బొక్కి-బొమ్మలు లోఁతుపొట్టలు మిడిగ్రుడ్లు గూనివీపులు నిడుఁగ్రొంకి వ్రేళ్లు. ఉ. హరి. ౨. ౧౨౨. కాశీ. ౩. ౧౩౭. ఆం. భా. ౨. ౧౭౮.

ఉ. గూనివాఁడు, గూనుగిలు, గూనువోవు.

గూనుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ.అ) విస్మితించినవాఁడు.

గూనుగిలు(ల్లు). అ. క్రి. (√గూను) వంగు.

గీ. అతివ దిరుగఁ బ్రదక్షిణం బభవుగుడికిఁ, గుచ భరంబున నరగౌను గూనుగిలఁగ. శివరా. ౨. ౨౧.

ద్వి...తత్కంధరమున, గూనుగిల్లఁగ నెత్తుకోలు గుం డొకటి,గట్టి...నవనాథ. ౫. ౨౩౯పా. ౨ పం.

వ... చరణఘట్టనంబున ... కమటకీటజఠరకమఠ భుజగపరివృఢులు గూనుగిల్లఁబడక...కాశీ. ౬. ౧౭౫. (ఇట 'పడు' స్వార్థమున.)

గూనువోవు. అ. క్రి. (గూను+పోవు) గూను కలది యగు.

సీ. అనిశంబు వీఁడు వాఁ డనక యెక్కఁగ వేల్పు టేనుఁగునకు వీపు గూనువోయె. వరాహ. ౧౦. ౧౫.

గూబ¹. వి. (సం. ఘూకః. క. గూబె.) ౧. గుడ్లగూబ.

క. ఎలుసంజ దాసనంబుల, తెలఁగయ్యెను గూబ లెల్లదెసలఁ జెలంగక,వఱదు లఱచె నుల్కలు వడె, నెటి చెడి సురగాలి విసరె నిలువక పెలుచక. ఉ. హరి. ౨. ౨౪.

సీ. చీకటితప్పు సేసినసరోరుహనేత్ర గూబ యై పసియించుఁ గోటరమున. కాశీ. ౨. ౯౦.

సీ. ఇరుగింటిదయ్యంబు పొరుగింటికిని గూబ యె దురింటివారల కెదురుమక్క. శుక. ౩. ౨౦. (ఇట గూబవలె అశుభదాయకురా లని భావము.)

గూబజంకెన = గూబబెదరింపువంటి బెదరింపు, వ్యర్థమైన బెదరింపు.

ద్వి. కటకటా వెఱచునె కాలకౌశికుఁడు, కుటిల విచార నీగూబజంకెనల. ద్వి. హరిశ్చ. ఉ. ౭౬౯ పం.

గూబ². వి. కర్ణమూలము.

ఆ... అతనిచెవులు గూబ లంటఁ బెఱికె. రామా. ౯. ౧౭౯. ఆం. భా. ౨. ౧౭౪.

గూబతెడ. వి. మహాబలి. (దీనిపువ్వులు పసుపుపచ్చగా నుండును-బ్రౌ)

గీ... గూబతెడ నులితెడ, యన మహాబల దనరు వృషాధిరూఢ. ఆం. భా. ౨. ౫౬.

గూబరి. వి. మాదిగవాఁడు.

సీ...ఆసాది గోసంగి మాదిగ గూబరి యన, మాతంగుఁ డగు...ఆం. భా. ౨. ౨౯౯.

గూబు. వి. అశ్వవిశేషము.

గీ. ఘోటకవిశేష మెసఁగును గూబు నాఁగ ... ఆం. భా. ౨. ౯౯౬. (ప్రమాణాంతరము లేదు.)

గూరణము. సం=గురణము.

గూర్జరము. సం=గుర్జరము.

గూర్దము. సం. వి. అ. పుం. దాఁటు, దుముకు, గంతు. (విల్యమ్సు)

గూవనాలు. వి. బ. బాలక్రీడావిశేషము.

సీ. కుప్పిగంతులు పిడి గ్రుద్దులాటలు పిల్లదీవులు గొబ్బిళ్లు గూవనాలు...గీ...ఆదిగా శైశవక్రీడ లాడి రపుడు, రామకృష్ణులు గోపదారకులఁ గూడి. వి. పు. ౭. ౨౦౨.

గూవాకము. సం=గువాకము.

గూషణ. సం. వి. అ. స్త్రీ. చంద్రకము, నెమలిపురికన్ను.

గూహనము. సం. వి. అ. న.గోపనము,దాఁచుట.

గ్ర

గ్రంజనము. సం. వి. అ. పుం. ౧. వెల్లుల్లి. ౨. మధుశిగ్రువు, కారుమునగ. ౩. గంజాయి. ౪. వ.

విషదిగ్ధబాణముచేత చంపఁబడినమృగముయొక్క మాంసము.

గృండివము. సం=గృండీవము.

గృండీవము. సం. వి. అ. పుం. ఒకజాతినక్క.

గృత్సుఁడు. సం. వి. అ. పుం. మన్మథుఁడు.(కల్ప)

గృధువు. సం. విశే. (ఉ) అభిలషించువాఁడు. వి. ఉ. పుం. కాముఁడు, మన్మథుఁడు.

గృధ్నువు. సం. విశే. (ఉ) లోభి.

గృధ్యము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ) కోరఁదగినది. వి. అ. న. ఇచ్ఛ, కోరిక.

గృధ్రము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ) కోరిక గలది. వి. అ. పుం. గద్ద.

గృధ్రసీ. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ఊరుసంధియందు కలిగెడువాతరోగము.

గృధ్రాణి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. పొగాకు ?.

గృష్టి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. ౧. తొలియీఁతఆవు.(ఇది జాతివాచకములతో సమసించునపుడు విశేషణమై 'తొలియీఁతది'అనునర్థ మిచ్చుచు ఉత్తరపదముగా నుండును. ఉదా: గోగృష్టి=ఒకసారి ఈనిన ఆవు.వాశితాగృష్టి=ఒకసారి ఈనినఆఁడేనుఁగు.) ౨. ఒకబిడ్డను గన్నయాఁడుది. ౩. బదర, వారాహీకందము ?.

గృహకచ్ఛపము. సం. వి. అ. పుం-కచ్ఛపాకారముగ ఇంట నుండునది-సన్నెకల్లు.

గృహకర్త. సం. వి. ఋ. పుం.ధూసరవర్ణము గలచిన్నపిచ్చిక.

గృహకారి. సం.వి.న్. పుం.ఒకజాతికణుఁదురీఁగ.

గృహగోధ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. మూసలి, బల్లి.

గృహగోధిక. సం=గృహగోధ.

గృహగోలిక. సం=గృహగోధ.

గృహచ్ఛిద్రము. సం. వి. అ.న. గృహకలహము. (విల్యమ్సు)

గృహదేవత. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ఇలువేల్పు.

గృహద్రుమము. సం. వి. అ. పుం. మేషశృంగి ?. (వాచ)

గృహనాశనము. సం. వి. అ. పుం. అడవిపావురాయి. (ఇది యింట ప్రవేశించిన అశుభము కలుగును)

గృహనీడము. సం. వి. అ. పుం-ఇంటిలో గూఁడు కట్టుకొనునది-పిచ్చిక.

గృహపతి. సం. వి. ఇ. పుం. ౧. మంత్రి. (మే.ని.) ౨. ఎల్లప్పుడును అన్నాది దానములను చేయుగృహస్థుఁడు. (అమరసుధ.) ౩. యజమానుఁడు. ౪. సత్రయాగముచేయువారలలో ప్రధానుఁడు.౫. అగ్నిహోత్రభేదము,గార్హపత్యము. ౬. కృషీవలుఁడు. ౭. గూఢచారుఁడు. విశే.(ఇ. ఇ, క్లీ. ఇ) గృహమునకు అధిపతి. (కే. ని.)

గృహప్రవేశము. సం. వి. అ. పుం. గృహమున ప్రవేశించునపుడు చేయుకర్మవిశేషము.

గృహబలి. సం. వి. ఇ. పుం. కాకాదులకు వేయు బలి.

గృహబలిప్రియము. సం. వి. అ. పుం. ౧. బకము, కొంగ. ౨. కాకి. ౩. పిచ్చిక.

గృహబలిభుక్కు. సం. వి. జ్. పుం=గృహబలిప్రియము.

గృహభూమి. సం. వి. ఇ, ఈ. స్త్రీ. ఇల్లుకట్టుకొనుటకు ఏర్పడినభూమి, వాస్తువు. (హలా. ని)

గృహమణి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ-ఇంటికి మణివంటిది-దీపము, దివ్వె. (వాచ)

గృహమాచిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. జతుక, అజినపత్త్ర, గబ్బిలము. (త్రి. ని)

గృహము. సం. వి. అ.న.౧.ఇల్లు, ఉనికిపట్టు. ౨. గృహిణి, పెండ్లాము.౩. పేరు.(కల్ప) ౪.గార్హస్థ్యము, గృహస్థాశ్రమము. ౫. (జ్యోతి) రాశి; లగ్న చతుర్థరాశి. ౬. ఔపాసనాగ్ని. ౭. శైలేయము, శిలాజిత్తు. పుం. బ. ౧. భార్య. ౨. ఇల్లు. (కే. ని)

గృహమృగము. సం. వి.అ.పుం.శ్వానము,కుక్క. (కల్ప)

గృహమేధి. సం. వి.న్. పుం. గృహస్థుఁడు.

గృహమేధిని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. గేస్తురాలు.

గృహయాయ్యుఁడు. సం. వి. అ. పుం. గృహస్థుఁడు.

గృహయాళువు. సం. విశే. (ఉ) గ్రహీత, గ్రహించువాఁడు.

గృహవాటి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. గృహారామము, ఇంటితోఁ జేరినతోఁట, నిష్కుటము.

గృహస్థు. సం=గృహస్థుఁడు. (ఇది 'వృద్ధు' వంటిది)

గృహస్థుఁడు. సం.వి. అ. పుం.సాంగవేదాధ్యయనముసలిపి గురువనుమతి గొని భార్యను పరిగ్రహించి ధర్మార్థకామముల నడపుచు వేదపాఠము వైశ్వదేవాదిహోమము అతిథిపూజ పితృతర్పణము భూతబలియు ననెడిపంచయజ్ఞములను చేయుచు ప్రవర్తించువాఁడు, రెండవయాశ్రమము నాశ్రయించినవాఁడు.

గృహస్థూణము. సం. వి. అ. న. నిట్రాడు, ఇంటినడిమికంబము.

గృహాగతుఁడు. సం. వి. అ. పుం- ఇంటికి వచ్చినవాఁడు-అతిథి.

గృహామ్లము. సం. వి. అ. న. కాంజికము, కలి.

గృహావగ్రహణి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. దేహళి,గడప.

గృహాశయ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. తాంబూలి, తములపాకుతీఁగ.

గృహాశ్మము. సం. వి. న్. పుం. సన్నికల్లు.

గృహాశ్రమము. సం. వి. అ. పుం. గృహస్థాశ్రమము.

గృహాళిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. బల్లి.

గృహి. సం. వి. న్. పుం.గృహస్థుఁడు.

గృహిణి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. ఇల్లాలు, భార్య. ౨. కణుఁదుకీఁగ. ౩. కలి,కాంజికము. ౪. దేహళి,గడప. (వై. ని)

గృహీతము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ)- గ్రహింపఁబడినది-౧. పట్టుకొనఁబడినది. ౨. స్వీకరింపఁబడినది, తీసికొనఁబడినది. ౩. తెలిసికొనఁబడినది. ౪. ఒప్పుకొనఁబడినది. ౫. ధరింపఁబడినది. వి. అ.న. గ్రహించుట.

గృహీతి. సం. విశే. (న్.నీ.న్) గ్రహించువాఁడు. వి. ఇ. స్త్రీ. గ్రహించుసామర్థ్యము గలబుద్ధి.
శ్లో. ఊహాపోహక్షమా చాక్వీ గృహీతిర్గ్రహణక్షమా. (అమరపదపారిజాతము. ౪. ౪)

గృహ్ణాత్. సం. శత్రు. గ్రహించుచున్న.

గృహ్ణానుఁడు. సం. విశే. (అ. ఆ. అ) గ్రహించుచున్నవాఁడు.

గృహ్యా. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. పట్టణమునకు చేరువ నున్న పల్లె, శాఖానగరము, పేఁట. (హేమ. ని.) విశే. ఆ. స్త్రీ. వెలుపల నుండునది. (సేన, మొ.)
ఉదా: గ్రామగృహ్యా సేన.

గృహ్యకము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ) ౧. ఇంట నుండునది, పెంపుడైనది. (పక్షిమృగాది) ౨. పరాధీనము.

గృహ్యమాణము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) గ్రహింపఁబడుచున్నది.

గృహ్యము. సం. విశే. (అ.ఆ. అ)- గ్రహింపఁ దగినది-౧. పట్టుకొనఁ దగినది. ౨. స్వీకరింపఁ దగినది. తీసికొనఁ దగినది. ౩. తెలిసికొనఁ దగినది. ౪.

ఒప్పుకొనఁ దగినది. ౫. ధరింపఁ దగినది. ౬. గృ హాసక్తము, పెంపుడైనది. (పక్షిమృగాది) ౭.ఇం ట నుండునది. (పదార్థము) ౮. అధీనము, ఆయ త్తము. వి. అ. పుం. ౧. పెంపుడుమృగము లోనగు నది. ౨. ఇంటియందలి అగ్నిహోత్రము. న. ౧. స్మార్తకర్మబోధకమగు గ్రంథము. ౨. గుదము.

గ

గంటరి. విశే. (గంటు+అరి) వీరుఁడు.

రగడ. సెలఁబిరుదుకూఁతలును పెనకెనయుగంటరు లు...పం. శకుం. ౩. ౨౨౫.

గంటనము. వి. ౧. స్ఖలితోక్తి.

గీ. ఒప్పు గంటన మన స్ఖలితోక్తిసంజ్ఞ. ఆం.భా. ౧. ౧౧౭.

౨. పరుషవచనము, నిష్ఠురోక్తి.

క. ...నన్నుఁ జన నీకున్నన్, జనవర నీమీఁద న భో,జన ముండుదు ననుచు గంటనము లాడు టయున్. భోజరా. ౬. ౩౩౦.

గీ. అనుచు ననవింటి పెనుదంట నాడ రాని,గంట సము లాడి...వసు. ౪. ౪౪.

ఉ. ...నా,వెంటనె రమ్ము నమ్ము మిది వేయివిధంబు ల మేలు గల్గు ని,ష్కంటక మైననాపలుకుఁ గైకొన వేని హితంబు గూడ దీ,గంటన మే ల మీఁద బలుకీదు సుమీ వివరించి చూడఁ గన్.కంచిశరభయ్య. పారిజ్ఞా.౩.౨౪౭.(బ్రౌ)

విశే. తీక్ష్ణము, వాఁడి.

సీ. పరఁగించు నప్పుటప్పటికిని గద్దెపై గంటనం బైన క్రేఁగంటిచూపు. వైజ. ౧. ౧౧౮.

గంటించు. స. క్రి. (√గంటు)౧. చలింపఁజేయు, కదల్చు.

వ. ఇవ్విధంబునఁ బ్రతిఘటించి గంటింప రాని మగంటిమిం బెచ్చుపెరిఁగి ... కాశీ. ౪. ౨౨౧.

౨. తొలఁగించు.

క. ...ప్రభుసై, యంటకు నార్తులయాపద, గం టింపఁగ ఫలము గాదె కీర్తి మృగాక్షీ.భాగ. ౮. ౨౩౩.

మహాస్రగ్ధర...జిఱజిఱన్ ద్రిప్పి వైచెన్గదన్ వై, చినఁ దేజిన్ రాజు గంటించెఁ దొలఁగ నది యచ్చెంతకాంతార మేర్పన్. మను. ౪. ౯౯.

౩. పాడుచేయు, నాశముచేయు.

శా. ...ఖాండవప్రస్థమే,నుంటం జైద్యహితక్షితీ శ్వరులు మాయోపాయులై మత్పురిన్, గం టింపం జనుదేరఁ బోలుదురు పోనీ తేరు వేగం బునన్. భాగ. ౧౦. ఉ. ౭౮౭.

శ్లో. అహ చాహమిహాయాత అర్యమిత్రాభిసంగ తః,రాజన్యాశ్చైద్యపక్షీయా నూనం హన్యుః పురీం మమ. సం. భాగ. ౧౦. ౭౭. ౮.

౪. కొట్టు.

క. కంటకులు నృపులు నూఁటఁగ,నింటం గంపించు యంత్రమీనముఁ గోలన్, గంటించి మనము వాలుం,గంటిం జేకొంటి మతనికరుణన కాదే. భాగ. ౧. ౩౫౯.

గంటు. అ. క్రి. (క. గంటు) ౧. చలించు, కదలు; తొలఁగు.

మ. ధరణీమండల మమ్మహాంబునిధిమీఁద న్నిల్పి వర్ధిల్లఁగన్,ధరణీధ్రంబులు గంటకుండ నిడి యాధారంబుగాఁ గచ్ఛపే,శ్వరశేషాహులఁ గ్రిందఁ బూన్చి...వి. పు. ౧. ౮౦.

ఉ. గంటనిప్రేమ మేను పులకించెఁ గిరీటికిఁ బూ లౌసంగి వా,ల్గంటి గిఱుక్కున దిరుగ... వి జ. వి. ౨. ౧౩౪.

గీ. అవని యొల్లను వఱుపదియాఱువేలు,వత్సరం బులు నూత్నయౌవనము దనకు, గంటి పోకుం

డఁ బాలించెఁ గీర్తి వెలయ ... వి. పు. ౬. ౧౪౩.

చ. ...కుంతలుం,డు నిజపురోధ గాలవుఁ గనుంగొని రాజ్యముమీఁదికోర్కి గెం,టినది నిజంబు గాఁ దనువుసీడకు మూర్ధము గానరాదు...జై. భా. ౮. ౯౬.

౨. చెడు, భగ్నమగు.

మత్తకోకిల. వెంట వచ్చిన నీవు నాపయివేడ్కఁ జిక్కి తపఃక్రియల్, గెంటఁజేయ నెలుంగ కుండినఁ గీడు వాసవు చేత...కళా. ౩. ౨౫౩.

౩. తప్పిపోవు; తప్పు.

క. అంటలుగట్టుచు నొకటియు, గెంటక తల బోడి గాఁగఁ గేశము లూడన్.వరాహ.౧౨.౧౭.

మ...భవత్కుమారి పదివే ల్వర్షాలు జీవించు గెం, టక వద్మాల్లవయేఁటఁ జెందుఁ బతిగండం బంచు వాచించినన్. చంద్రా. ౩. ౧౪.

సీ. వనిత నీముఖకాంతి కెన యొందు లేదని గెంటక ద్విజరాజు వంట వచ్చు. సారంగ. ౨. ౨౦౪.

౪. వెనుదీయు, సంకోచించు.

ద్వి. దంటమాటలు గొన్ని తడవాటు పన్ని, గెంటక నోరార్చి గెల్వఁ జూచెదవు. ద్వి. హరిశ్చ. పూ. ౩౦౦ పం.

స. క్రి. నెట్టు, త్రోయు; (అప్పు, మొ.) తీర్చు.

గీ. మేటిరేద్రిమ్మరుల గెంటుపోటుబంటు. ఉ. రా. ౧. ౮౦. ('జయించు' అని భావము.)

ద్వి. గెంటక యీయప్పు గెంటి యీతులువ, బంటుగా నేలక పాయదు కోవము...ద్వి.హరిశ్చ. ఉ. ౧౪౩౩ పం.

౨. (అస్త్రము, మొ.) ప్రయోగించు.

చ. అరదం బొండొక పెక్కు విల్లు గొని వంచాస్త్రంబులం గెంటి భాస్కరపుత్రుం దరలించి చాపమలుకన్ ఖండించి ... జై. భా. ౫. ౧౧.

వి. చలనము, కదలిక.

ఆ. పడఁతి కలద జాతి ప్రతిమకుఁ జిక్కులి, గింత వాదుధృతికి గెంటు లేదు. కళా. ౩. ౪౫.పాండు. ౨. ౫౫.

జ: గెంటించు, గెంటుపడు.

గెంటుప(వ)డు. అ. క్రి. (గెంటు + పడు) పోవు; తప్పిపోవు.

గీ. జంట వదలక తిరుగుమీవంటిచెలుల, వెంటఁ దిరిగెడిభాగ్యంబు గుంటువడియె, గెంటువడఁ జూడుఁ డింకఁ దొల్లింటినెయ్యమింటి కేఁగుడు మీరు వాల్గంటులార. చంద్రా. ౪. ౧౬౯.

క...పవనజుఁడు గదాహతి నొకఁడున్, గెంటువడకుండఁ బీనుఁగుఁ, బెంటలు గావించె దివిజబృందము పొగడన్. జై. భా. ౩. ౧౦౫.

గెంటెము. వి. జంటనేతవస్త్రము, రెంటెము.

సీ... పహోంబట్టుజిలుఁగుగెంటెంబుతోడ. మను చ. ౬. ౧౦౨.

సీ. పులితోలురెంటెంబు వెలిపట్టుగెంటెంబు కటిమండలంబున గరిమఁ దనర. రుక్మా. ౧. ౨౯.

విణ-రెట్టి అయినది-అధికము.

శా...మదిన్,గెంటెంపుంజల ముప్పతిల్ల...మను చ. ౫. ౧౪.

గెండె=గండె. వి. (సం. గండకః.) మత్స్యవిశేషము.

సీ...గెండె యం చనఁగను గండకంబు. ఆం.భా. ౧. ౧౫౯.

సీ. కొఱ్ఱమీలను దండ్రికొలువులెంకల కిచ్చె ... గెండెల బలుదుండగీల కిచ్చె. ద్వా. ౧. ౨౮౦. హంస. ౪. ౧౮౩.

గెగ్గలు. వి. గేలి, పరిహాసము. (అప్ర.శ.ర-'గగ్గిలి' బ్రౌ)

గెచ్చె. వి. మత్స్యవిశేషము. (బ్రౌ)

గీ. పుల్లరుజా గెచ్చె గెంటెయు బొమ్మడాయ.హం
స. ౪. ౧౫౩. (గజ్జె. ముద్రి.)

గెడ[1]. వి. ౧. కడ, సమీపము; పార్శ్వము.

ఉ. ఆడెడునమ్మిఁ గన్గొనకుమమ్మ... తేఁటిగెడ నా
లతి సేయకుమమ్మ ... కు. సం. ౫. ౬౧౦.

క. విను ప్రద్యుమ్నాదిభవత్తనయులగెడ నైన నే
కతంబున నేకా,సనమున నుండుట దూష్యం,
బని యెఱుఁగుము...భార. ఆర. ౫. ౩౨౦.

౨. జత. (చూ. గెడకత్తియ, మొ.)

సీ. వక్షస్థలంబున వనమాల గ్రాలంగ వెలిమావుగెడ
లవాగెలు ధరించి, నొగలపై హరి యొప్ప...
భార. ఉద్యో. ౪. ౧౨౫.

క. కడు వేడ్కతోడ నీకుం, గొడు కయ్యెడునం
తకంటెఁ గోర్కియుఁ గలదే, జడుఁడనక
నన్నుఁ గైకొని, గెడసేయుము నన్నుఁ గార్తి
కేయునితోడన్. ఉ. హరి. ౫. ౧౩. (చి. ని,
శ. ర. పా.)

౩. పోలిక, వగిది. (ఉపమావాచకము)

క. దొరయు గెడ జోడు పోలిక,సరి సంగడి యు
ద్ది యీడు సాటి వగిది నాఁ,గరణి యనఁ జా
డ్పు చందం,బొరను వడువు నాఁగ నుపమ
కొప్పన్ జెప్పన్. కావ్యా. ౫. ౧౬.

జ: గెడకత్తియ, గెడగూడు.

గెడ[2]. వి. వేఁటకుఁ దగినసాధనవిశేషము.

క. వడదోల్లును ముప్పిళ్లును, నడిదంబులు వెడఁద
వాతియలుఁగులు పొదులున్, దడవిండ్లుఁ బం
దిగోళ్లును,గెడలున్ ధరియించి భటులు కెలఁ
కులఁ గొల్వన్. భల్లా. ౩ ఆ. (శ. ర.)

గెడకత్తియ. వి. (గెడ[1] + కత్తియ) చెలికత్తె,
జతకత్తె.

చ. మెలపొదవించి తీవలకు మేనుల... పెక్కురే,
ఖలఁ దమతోడ నాడుగెడకత్తియ కాఁ గయి
సేసి రామనిన్. కు. సం. ౯. ౩౦౭.

గెడగూడు. అ. క్రి. (గెడ[1] + కూడు) జతగూడు,
జతయగు; రతియందు కలియు.

క...పాపపుఁ, బోడ వగునిది గాదె యితనిఁ బో
డవడఁగించెన్, గెడగూడ దీని నీకని, యొడ
లివయిం బెట్టి కాళ్ళు టుచితం బరయన్.భా
ర. విరా. ౩. ౧౨.

క. మిన్నుదలఁ బాకెఁ ఖగపతి, యన్నదిగూను
బాఱఁ దొడఁగె నవని యద్రువ నే,మున్నో
తా మున్నో యని, వన్నిదమునకు గెడగూడి
పాటినభంగిన్. భోజరా. ౭. ౪౨.

గీ. ఉష్ణశీతాన్నకబళము లొక్కఁడు నూవఁ,బవలో
రాత్రియొ గెడగూడ నవసర మని,దాని కుత్త
రమొకలతాతన్వి యిచ్చె, నధరబింబంబు వి
డిచి సంధ్యాగమ మని. నైష. ౬. ౧౩౭.

గెదుము=గదుము.

మ...మృత్యువున్, గెదుమంగాఁ గలబాహువి
క్రముఁడు సుగ్రీవుండు సామాన్యుఁడే. నీ
తావి. ౧. ౧౦౩.

గెనయు. అ. క్రి. వర్ధిల్లు.

చ...అప్పృథుండు దా,జననము నొందు బెట్టులం
రసాసతి ధేనువుఁ జేసి లోకముల్,గెనయఁగ
నేల పాలు పిదికెన్ వినిపింపుము నాకు నేర్ప
డన్. వి. పు. ౨. ౯౯.

గెనుసు. (చి. ని, బ్రౌ-గెనసు.శ. ర) వి.(క.గెణసు)
ఒకానొకదుంప.

గీ. తనునుమధ్యమ గెనుసు చందనసుగంధి, పనస
కాయ సువాస రంభాకలాటు,బిసరుహేక్షణ
పెసరుఁబప్పుసదృశాంగి,పసిమిఁ గందనివంకా
య బంతి కిడియె. బహు. ౪. ౧౫. హంస. ౪.
౧౩౧.

గెబ్బు. స. క్రి. ౧. గెంటు. (బ్రౌ)

గీ. బొబ్బమెకమును నీరింకుమబ్బునుబ్బు, గెబ్బు
సంతతవిజయుబేగీయమూన, మగుచుఁ జాళుక్య

నారాయణాంకుఁ డైన, బుక్కరాజేంద్రురా
మభూభుజునియశము. రామ. ౨౧౩.

గీ. మబ్బునుబ్బు గెబ్బు బిబ్బోకవతి వేణి, మెఱపు
నొఱపుఁ బఱపుఁ దెలువమేను. విజ. వి. ౧.
౭౪.

౨. చంపు.

గీ. వానకందువ మలలపై వ్రాలుమొగులు, చాలు వ
రికట్టఁ జాల్చెంచుజవ్వనులకు, నిబ్బరపుఁదూ
పు తడవింటఁ బ్రబ్బఁజేసి, మబ్బుపైఁ బాఱు
మెకముల గెబ్బు చెంత. ఉ. రా. ౭. ౩౯౧.

సీ. అలమబ్బు వెలిఁ ద్రొబ్బుపాలగబ్బు గలయాబ్బు
తలబెబ్బులుల గెబ్బుఁ దరలకొకఁడు, పెను
వంకలను డొంకలను బంక మనుకంకఁ జనుజం
క మను వింకఁ జదుపు నొకఁడు. చంద్రా. ౨.
౭౭.

వి. (సం. గర్వః. ప్రా. గవ్వో. పా. గబ్బో) గర్వ
ము.

సీ...గరువము పొగరు కావరము గెబ్బు. గీ. త్రు
ళ్లు క్రొవ్వు తిమురు త్రుక్కు మల్లరమ్ము, పొత
రం బేపు నా గర్వ మొప్పుచుండు. ఆం. భా.
౧. ౧౩౩.

గెఱ. వి. (క. ర-క. గెఱ. తు. గెర) రేఖ. ('కెఱ'
అని పరుషాదిగా. అప్పకవి. ౨. ౧౯౭.)

సీ. గెఱ వ్రాసి మాయ వంగీకరించినభంగి వసనంబు
గట్టక వచ్చువాఁడు. భాగ. ౧. ౫౧౬.

(కోడిపందెమువర్ణన) చ. చొరఁబడి కాంచి ప్రాఁ
తలను జుట్టియుఁ గత్తులు వేసి సందిటం, బెర
యఁగఁ బట్టి చెక్కు గఱపించి గ ఱోర్పడ
గీఁచి...పల్లిరమతి పో యటంచును ఖళీఫెళీఁ
బుంజాలు దన్నులాడఁగన్. హంస. ౩. ౨౧౬.

గెఱకట్టు=ఏర్పడినమండలరేఖ కలది యగు.

(కుచవర్ణనము) సీ. గెఱకట్టి కఠుకు లై కెరలి పోఁ
కంత లై వింత లై చెంతల విరివిఁ జెంది. నరస.
౫. ౧౧౩.

సీ. గెఱకట్టుకొని బిట్టు నెటిఁ జూపుచనులతోఁ
గడు సన్నగిలు చున్న కానుతోడ. రాధికా.
౧. ౯.

గెల=గొల. వి. (త. కులై) పండ్లయొక్కయు పూవు
లయొక్కయు గొల.

సీ. గెలలతీవియలమడ్కిని నిడి వ్రాసినపైఠాణివలి
పంపుఁబాగఁ జుట్టి. చంద్రా. ౨. ౬౭. (చి.
ని. పా)

ఉ...గెల ల్సుగంధికదళీవనపంక్తుల నొప్పు నప్పు
రిన్. ఆము. ౧. ౬౯.

గెలిపి(ల్పి)ంచు. స. క్రి. (√ గెలుచు) గెలువ
జేయు.

(జయింపఁజేయు.)

క...తత్క్రమము నవ్వి నిజంబుగ గెలిపించెద,ని
ను వెఱవకు మనియె...శుక. ౩. ౪౨.

ఉ...మదుక్తి తెఱంగు నేఁడు గెల్పించితివి...
ప్రభా. ౩. ౫౭.

గెలివి=గెలివిడి. వి. (త. కెలిప్పు) సంతోషము.

మ...ప్రియునిం గూర్చు న్మరుం డెంతయున్,
గెలివిం దానికిఁ బెండ్లివీడియము సాగింప న్మ
దిం జూచెనో...చంద్రా. ౪. ౧౫౪.

క...వనితా యేమందు దానివగలో త్రుళ్లో, చెణు
కో తెలివో గెలివో, విను వెన్నుకుఁ బండ్లు వ
చ్చువిత మాయెఁ గదే. రాధికా. ౩. ౧౬.

గెలివిడి=గెలివి. వి. ఉల్లాసము, సంతోషము. (చి.
ని, శ. ర)

గెలివివాఁడు. విశే. (√ గెలివి.) రవణుఁడు, గోల
చేయువాఁడు.

సీ...గెలివివాఁ డనఁగను జెలఁగు రవణుఁడు...
ఆం. భా. ౩. ౧౨.

గెలుచు(ల్చు). స. క్రి. (క. గెల్. త. కెలి.) ౧. జ
యించు; నిగ్రహించు.

గీ. సర్వసేనాధిపత్యంబు నిర్వహింప,నీవు దక్క

నిం దొక్కరు నీవ యరసి, చెప్పుమా కలఁ డేని
రక్షింపు మమ్ముఁ, బూని పట్టంబు దాల్పుము
పొడిచి గెలుము. భార. ఉద్యో. ౪. ౧౪౬.
మ...మాధవుఁ డమ్మగాఁ బురము లక్ష్మికి నేకదోశ్శ
క్తి గెల్చినజో దీశ్వరుఁడు...సైమ. ౧. ౨.
గీ. వాద మొనరించి గెలిచి...ఆము. ౨. ౭౫.
ఉ...వసంతకంతులకు, జక్కఁదనంబునం గెలు
వఁ జాలెడువాఁడు...మనుచ. ౨. ౩౫. (ఇట
ఔపమ్యావాచకము.)
క. రోషము గెలిచినజనుఁడు వి, శేషస్థితి దివిజపద
ముఁ జేరుఁ గా...జాహ్నవీ. ౩. ౭౭.
౨. కడపు, పుచ్చు.
క. కంకుఁ డయి ధర్మజుఁడు వల, లాంకుం డై వా
యుజుఁడు బృహన్నల యై ని, శ్శంకుఁడు పా
ర్థుఁడు హయగోకింకరు లై కవలుఁ దొల్లి గె
లుపరె దినములు. భోజరా. ౭. ౨౦౭. (శ. ర.
పా.)
అ. క్రి. ౧. జయమును పొందు, సర్వోత్కర్షము
న వర్ధిల్లు.
మ. వినవచ్చెన్ వినువీథిదిక్కున నుధీవేద్యంబు
లై యింద్రవాహన వర్ధిల్లు పురంజయా మను
కకుత్స్థ గెల్వు మన్వాక్యముల్. కకు. ౪.
౩౫.
౨. పోవు, వెళ్లు.
(సీత) గీ...జడలో నిరత్న మింద మనుచు, నిచ్చి
తెలతెలవాఱఁగ వచ్చె గెలువుమనిలజా యం
చు దీవించి యనుపుటయును. రామా. ౬.
౧౫౭.
జ: గెలిపించు, గెలుపు, గెలుపుఁగంబము, గెలుపు
కాఁడు, గెలుపుకొను, గెలుపడి, గెలువము, గెల్పరి.

గెలుపు(ల్పు). వి. (√గెలుచు) జయము.
గీ. ...జయము, గెల్పు గెలుపడి గెలువము గెలుప
నఁ దగు...ఆం. భా. ౨. ౨౨౩.
క. తోడు దొన లేనియప్పటి, క్రీడి కొలఁది యు
ట్టి దధిప కిరియక విను మేఁ, నోడై రా నెదురు
ట గదుఁ, గీడు వలవ దుడుగవయ్య గెలు పరిది
నుమీ. భార. ఉద్యో. ౩. ౩౮౦.
గెలుపుపేరువజీరు=విజయుఁడు, అర్జునుఁడు.
సీ. గెలుపుపేరువజీరుఁ గినిసినకప్పమై దురవరాద
సెంచు మాదొడ్డి వేల్పు. ప్రబంధ. ౧౬౦.
గెలుపులచ్చి=జయలక్ష్మి. ప్రబంధ. ౧౪౨.
గెలుపోటములు = జయాపజయములు. పి. శకుం.
౧. ౧౬౪.

గెలుపుఁగంబము. వి. (గెలుపు+కంబము.) జయ
స్తంభము.
వ...గుండ్రాజు దుండగపు రాచతండంబులఁ జెం
డి మండలగ్రామంబులకెలంకుల గెలుపుఁగంబము
లు నిలిపె...వరాహ. ౧. ౨౦.

గెలుపుకాఁడు. విశే. (గెలుపు+కాఁడు) జేత, జయిం
చువాఁడు.
ఆ. పగ యడంగె నంచు మిగుల డెందమునోలన, న
లరి వేల్పురాచ గెలుపుకాఁడు, దీవి కేఁగి గెలు
పు తెఱఁగెల్లఁ దండ్రికిఁ, దెలియఁ జెప్పి యొ
లమి నెలయఁజేసె. అచ్చ. రా. యు. ౧౫౨.
(వేల్పురాచగెల్పుకాఁడు=ఇంద్రజిత్తు)

గెలుపుకొను. స. క్రి. (గెలుపు+కొను) గెలుచు,
జయించు.
చ. కలువల గండుమీలఁ దొలుకారు మెఱుంగుల
నిండువెన్నెలన్, వలపుల రాజుతూపులగువా
రిరుహంబుల నొక్కయెత్తునన్, గెలుపుకొ
నంగఁ జాలు మృగనేత్రయుపాంగనిరీక్షణస్ఫు
రుల్...విక్ర. ౬. ౨౬.

గెలుపడి. వి. (గెలుచు+పడి-క. గెలిప్పు.) జయ
ము, గెలుపు.
గీ...జయము, గెల్పు గెలుపడి గెలువము గెలుప
నఁ దగు...ఆం. భా. ౨. ౨౨౩.

గెలువము. వి. (√గెలుచు) గెలుపు.

క. తలఁచిరి తల లూఁచిరి... ఈ, నిలుకడ యీ తా లిమి యీ, గెలువం బీబుద్ధి యేరికిం గల దను చుణ్. కకు. ౧. ౧౫౭. ఆం. భా. ౨. ౨౨౩.

గెల్వరి. విణ. (గెల్వు + అరి) గెల్చువాఁడు.

సీ. భక్తుండు గెల్వరి పరమేశుఁ డోటరి యనుట కు శ్వేతవాహనుఁడుసాక్షి. చెన్న. ౨. ౧౫౯.

(బ్రా. పా–గెల్వరి. ముద్రి.)

గెల్లి. వి. ఉప్పుకుప్ప. (బ్రా, శ.ర.)

గెల్లు. వి. కలకలధ్వని, గొల్లు.

సీ... కలకలధ్వని దోఁచు నలబలం బన హళాహళి యనంగ, గొల్లన గోల కన గెల్లన రొద యన ...ఆం. భా. ౧. ౧౨౧.

జ: గెల్లుపడు.

గెల్లుప(వ)డు. అ. క్రి. (గెల్లు + పడు) బెంకవే యు.

క. పల్లియలు ద్రెంచుకొని బల, మెల్లం బెల్లగిలఁ జొచ్చి యెంతయు నలుకణ్, గెల్లుపడి నురభి హుంకృతి, మల్లడిగొనఁ బ్రజల మారిమసఁగఁ దొడంగెణ్. పద్మ. ౭. ౨౩౮.

గే

గేండుకము. సం=గేందుకము.

గేందుకము. సం. వి. అ. పుం. కందుకము, బంతి.

గేడకాళ్లవాఁడు. విణ. కొంగకాళ్లవాఁడు, సన్న ముగాను పొడుగుగాను ఉండుకాళ్లు గలవాఁడు. (శ.ర–గేడికాళ్లవాఁడు. బ్రా)

గేదఁగి. వి. (సం. కేతకీ. క. కేదగె) ౧. మొగలి.

ఉ. కేరును కేతకి న్మొగలి గేదఁగి యంచను పేరులు ...ఆం. భా. ౨. ౭౯.

(చంద్రకిరణవర్ణనము) సీ. చదలు గేదఁగితూర్పు తుదకొమ్మ నరవిరి యై కానుపించుపూరేకు ల నఁగ. పారి. ౨. ౩౮.

౨. పచ్చపువ్వుల మొగలి.

ద్వి. పోదుగు కలుజువ్వి మొగలి సంపెంగ, గేదం గియును నారికడము వారిజము. ద్వి.క. పా. ౨. ౭౯ పా. ౧౯ పం.

౩. మొగలిపూవు.

ఉ. భంగములై నగంబులు గుభాలునఁ ద్రెళ్లఁ గర ళ్లదాఁటులో, నింగికిఁ బొంగువారిధి మునింగిన భూవలయంబు కన్నె గే, దంగితుద న్వసించిన మద భ్రమరసారభనిశ్చలీభవ, దృంగముఁబోలఁ గొమ్ముకొన నెత్తె మురారి వరాహరూప మై. వరాహ. ౮. ౧౬.

సీ. క్రేఁగంటిచూపున గెఱఁగొన్న సన్న గేదంగి రే కుల కన్నదమ్ము లగుచు. ఉ. హరి. ౧. ౧౫౧. ఆము. ౪. ౧౧౪.

గేదె(గేదియ–చి. ని). వి. ౧. బఱ్ఱె, మహిషి.

గీ. పరఁగు నెనుపెంట్లు గేదెలు బఱ్ఱె లెనుము, లనఁగ మహిషీసమాఖ్యలు ధనదమిత్ర. ఆం. సం. తిర్య. ౧౦.

౨. పొట్టిబఱ్ఱె.

సీ. వామనమహిషి యై వరలు గేదె యనంగ ... ఆం. భా. ౨. ౨౬౪.

జ: గేదెచెలప, గేదెపడ్డ, గేదెపెయ్య.

గేదెచెలప. వి. (√ గేదె) మూఁడేండ్లయెనుపదూ డ. (బ్రా, శ. ర.)

గేదెపడ్డ. వి. (గేదె + పడ్డ) ఇంచుమించుగా నా లుగేండ్లఎనుపదూడ. (బ్రా.)

గేదెపెయ్య. వి. (√ గేదె.) ఇంచుమించుగా రెం డేండ్లఆఁడుగేదెదూడ. (బ్రా.)

గేయము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. గాతవ్యము, పాడఁ దగినది. ౨. గాత, పాడునది. వి. అ. న. గా నము, పాట.

గేలి. వి. (సం. కేలీ. క. గేలి. త. కేలి.) అపహాసము, పరిహాసము.

క. ఈగేలి వెలార్చెద భా, హాగర్వము మెఱయ మిమ్ము నందఱను మహీ, భాగమునఁ గూల్చి... భార. శల్య. ౨.౧౦౦. (చూ. గూ.)

గీ...పిడుగులకడిమి యొంత,యనుచు గేలిగ రచ్చ లవాడుకొనుచు, నేచి పచరింతు రచ్చటిరా తవారు...యయా. ౧. ౧౪.

జ: గేలించు, గేలికొట్టు, గేలిగొను, గేలిపెట్టు, గేలిసేయు.

గేలించు. స. క్రి. (√ గేలి) గేలిచేయు, అపహసించు.

ద్వి. కృతశబ్దతంత్రధురీణుఁడై చంద్ర, శతముల గేలించుచాయఁగా సేసి ... పాలుపారు శేషుని భోగంబునందు. ద్వి. పరమ. ౧. ౧౫ పా. ౬ పం.

గేలికొట్టు=గేలిగొను.

ఉ...రాజుల గణింపక తిట్టుచు గేలికొట్టుచున్. స్వారో. ౨. ౫౨.

గేలిగొను=గేలికొట్టు. స. క్రి. పరిహసించు, పరిహాసము చేయు.

సీ... ఇంద్రుఁడు సనుదెంచి యేల యిచట, ముని యెద పనిన నమ్మునుజాధిపతి తనకోర్కి సెప్పిన గేలిగొనుచుఁ జనిరా.... భార. శల్య. ౨. ౨౧౫.

శ్లో. అపహాస్య తతః శక్రో జగామ త్రిదివం పునః. సం. భార. శల్య. ౫౪. ౭.

సీ. కోకిలారవములు గోమలకిన్నరీగీతులు నొండొంటి గేలిగొనఁగ. హరి. ఉ. ౭. ౫౩.

(భార్గవవనవర్ణనము.) ద్వి. ఎలుకపిల్లలకుఁ జన్నిచ్చు పిల్లులును, గలిగి యన్యోన్యరాగములతో వైరములు మాని సురవనమును గేలిగొనుచు ...ద్వి. పరమ. ౨. ౫౩ పా. ౪ పం. (ఇట ఔపమ్యావాచకము)

గేలిపెట్టు. స. క్రి. (గేలి+పెట్టు.) పరిహసించు, వేళాకోళము చేయు.

చ...హాసముల్, సలిపిరి గేలిపెట్టుచును జంపతులన్ జెలిపిండు వేడుకన్. శశి. ౪. ౧౫౧.

గేలిసే(చే)యు=గేలికొను. (గేలి+చేయు.)

ద్వి. పాలెల్లఁ బెంట్రుకపైఁ బోయఁ దండ్రి, గేలిసేయుచు వచ్చి కాలఁ దన్నుడును...బస.పు. ౨. ౪౧౮ పం.

చ. అనుదితసూర్యహోము లగుయజ్వలప్రజ్వలదగ్నిదీప్తులో, ద్దనమురుసోమిదమ్మలమిథఃకపణోల్లసితస్తనంబులన్, దనరుచు గేలిచేసెఁ గడుఁ దత్సమయాత్తపరస్పోవగూ, హనరసరంగదంగకరథాంగపతంగతతారుణద్యుతిన్. ప్రభా. ౫. ౫౯. అను. ౪. ౪౫.

ఇట్లు:- గేలియొనర్చు.

క. మై లై వచ్చిన మెత్తురు, కాలవశతఁ జేసి కీడు గదిరిన నతనిం, గేలియొనర్చుచుఁ జూతురు, నాలిసతులమాట లంత నమ్మం గలదే. భోజరా. ౪. ౧౪.

గేష్ణువు. సం. విశే. (ఉ) ౧. పాడెడివాఁడు. ౨. నాట్యము చేయువాఁడు. (మే. ని.)

గేస్తు, గేస్తుఁడు. వి. (సం. గృహస్థః. క. గేస్త)

౧. గృహస్థుఁడు.

గీ. దినముఁ బోరిడు గాయకుఁ గనినగేస్తు. దశా. ౨. ౬౨.

సీ...గృహస్థాభిధానం బిలుకొర గేస్తు నా... ఆం. భా. ౨. ౧౭౬.

సీ. కలవు గేస్తులయుండ్లకప్పసేఁతలమంప సుడివడి కలఁగుటల్ మనుఁగులంద. అచ్చ. రా. బాల. ౪౭.

౨. యజ్వ, సోమయాజి.

క. కలువలదాయయు నగ్నియు, నెలవును గేస్తుండుఁ జదలు నేలయు నీరున్, జలిపట్టును రూపులు గాఁ, బొలుపొందెడు పన్నె కాఁడ మూర్తుల శివుఁడా. అచ్చ. రా. బాల. ౨౧౫.

గీ. మన్ను గేస్తుఁడు నగ్గియు మిన్ను నీరు,ప్రొద్దు
సెల గాడ్పు లెవ్వానిరూపు లయ్యె.నీలా. ౧.
౧౨.
3. భర్త.
సీ. జంటమొగంబులసామిముద్దులకుఱ్ఱతల్లి గేస్తుఁడు
పిగఁ దాల్చుపువ్వు. రామ. 3౫౧.
మ...పల్కుఁంబోటి గేస్తుండు...నీలా.౨.౧౧౯.
జః గేస్తురాలు.

గేస్తురాలు. వి. (గేస్తు+ఆలు) ౧. ఇల్లాలు, మగ
నాలు, కులస్త్రీ.
మ...దర్పకజన్యంబున గేస్తురాల నయితిం బ్రా
హ్మీణ్యహైన్యంబునన్. కువల. ౫. 3౦.
గీ. అనఘచారిత్ర యెవ్వ రే మన నొకింత, కరల
నిసుశీల సంపన్న గేస్తురాలు, అత్తరుణిఁ జూ
చి యపుడు నో శత్తి పలికె. సారంగ.3.౮౬.
౨. గృహిణి, భార్య.
గీ. తమ్ముఁడును గేస్తురాలును దాను నగరు, వెడలి
...అచ్చ. రా. అయో. ౮౨.
గీ. అలరుమెం డైననిండుఁబ్రాయంబుకలిమి, రస్తు
మీఱుచు నాతని గేస్తురాలు. శుక. ౨. ౧౦౦.

గేహము. సం. వి. అ. న. గృహము, ఇల్లు.

గేహి. సం. వి.న్. పుం. గృహస్థు, గేస్తు.

గేహిని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. గృహిణి, ఇల్లాలు.

గేహేక్ష్వేడి. సం. విణ. (న్. నీ. న్)-ఇంట మాత్ర
మే గర్జించువాఁడు-పిఱికివాఁడు, పంద.

గేహేదాహి. సం. విణ. (న్. నీ. న్.)=గేహే
శూరుఁడు.

గేహేనర్ది. సం. విణ. (న్. నీ. న్)=గేహేక్ష్వేడి.

గేహేమేహి. సం. విణ.(న్. నీ. న్) -గృహమందే
మూత్రవిసర్జనము చేయువాఁడు - సోమరి, అల
సుఁడు.

గేహేశూరుఁడు. సం. విణ. (అ.ఆ.అ) - ఇంటనే
బింకము లాడువాఁడు-పంద,పిఱికివాఁడు. (విల్యా
మ్సు)

గై

గైత. వి. కిరాతభేదము. (మి.శ.ప్రా)
సీ. వేసమున్నాఁడ నీ వీకాన వెరఁజాము గైత నీ
వాజాడ గనఁగఁ జూపు. ప్రబంధ. ౧౯3.

గైరము. సం. విణ. (అ. ఈ. అ) ౧. కొండయం
దైనది. ౨. గిరిసంబంధమైనది.

గైరికము. సం. వి. అ. పుం. న-కొండయందు పుట్టి
నది-పర్వతధాతువిశేషము,జేగుఱు. న. బంగారు.

గైరికుఁడు. సం. వి. అ. పుం. పర్వతీయుఁడు, కి
రాతుఁడు.

గైరేయము. సం. విణ. (అ. ఈ. అ.) కొండయం
దు పుట్టినది. వి. అ. న.౧. సిలాజిత్తు. ౨. జేగుఱు
ధాయి.

గొ

గొంగ. వి. పగతుఁడు, శత్రువు; సంహారకుఁడు.
సీ...వైరి. గీ. మనును...కంటనఁగ గొంగ యన
నూఁడుకాఁ డనంగ...అం. భా. ౨. ౧౫౫.
చ. కువలయపర్వ మబ్జములగొంగ చకోరమనోర
థంబు...నిశామణి తూర్పునఁ దోఁచె...భా.
రా. సుం. ౧౭౦.
మ ... వైరిమనుజేంద్రశ్రేణికిం గొంగ. నిర్వ.
౧. 3౯.

గొంగడి=గొంగళి. (మహా. ఘోంగడె. క. గొంగ
డ) వి. కంబళి.
క. గొంగడు లెగురఁగ వైచుచుఁ, జంగున దాఁ
టుచును జెలఁగి చప్పట లిడుచున్, బొంగు
చుఁ గృష్ణునిఁ బొగడుచు... భాగ. ౧౦ పూ.
౪3౭.
...గొంగ

డి ముసుఁగిడికొని యిల్లు వెడలి. ద్వి. పరమ. ౫. ౩౫౩ పా.

క. శాకపుసరకులుఁ బోఁకలు, నాకులు గొంగళ్లు ...ప్రియ మయ్యె శీతకాలమునందున్. వేం. పంచ. ౧. ౬౭౬. ఆం. భా. ౨. ౧౫౭.

౨. పక్షివిశేషము.

సీ. గొంగడి కక్కెర గొక్కెర గొరవంక...హం స. ౩. ౧౨.

జ: గొంగడిగాఁడు.

గొంగడిగాఁడు=గొంగడి. వి.(గొంగడి+కాఁడు-స్వార్థమున) పక్షివిశేషము.

వ. మఱియుఁ గైదు కక్కెర కారుకోడి లావుక వెలిచె నేలనెమిలి డాబ గొంగడిగాఁడు మొ దలగుపక్షులు...చంద్రా. ౨. ౭౪.

గొంగళి=గొంగడి.

(కంబళి)

క. గొంగళి ముసుంగుతో నయ,సంగతి నిలు వెడ లి పౌరజనవర్తన లెల్లం గనుఁగొనుచును... పరమ.౪. ౬.

గొంగళిపురుగు. వి. (గొంగళి+ పురుగు) కంబళి పురుగు. (శ. ర, వా.)

గొంజె. వి. గొడ్డుటావు, వం-

గీ. గొడ్డన పంజ నా గొంజ నా వంధ్య యా... ఆం. భా. ౨. ౨౬౩.

గొంజి. వి. ఒకానొకఫలవృక్షము.

గీ. కొమ్మిపం డ్లీఁతపండ్లను గొంజిపండ్లు, మేడిపం డ్లును మొదలుగాఁ గూడిమాడి, చెంచెతలు దెత్తు రిత్తు విచ్చేయవయ్య. కాశీ. ౩. ౬౯.

గొంటరి=గొంటు[1]. విణ. (గొంటు[1]+ అరి-స్వార్థమున) ౧. దిట్ట.

ఉ. కోయిలపేరిగారడపుగొంటరి తా ఋతురా జుముందటన్, మాయ వహించి లేఁజిగురుమా రునికత్తులు ప్రింగ...కళా. ౨. ౧౧౬.

౨. దుష్టము; దుష్టురాలు.

గీ. పెంపెడల నిట్టియెడ నీవు సొంపు సడలి,తుం టవిలుదంటగొంటరితంటలకును, దిన్నఁదన ము తి విన్ననై ఖిన్న వగుచు, వేడ్క దొలఁగంగ నేటికే వెలఁదిమిన్న.ఇందు. ౩. ౬.

వ...ఆగొంటరివెంటఁ దలవరులఁ గూర్చి మీ రిది చూపినజాడ వేశ్యమందిరంబున కరిగి కనక పాత్రం బిచ్చినవానిం బుచ్చుకొన్నదానిం బట్టి తెం డని పనిచిన...విప్ర. ౫. ౩౧.

౩. కఠినుఁడు.

సీ. గొంటరి ధాతకీకుసుమకోమలయంగ మలయం గఁజేయ నేచల మటంచు. హ. వ. ౪. ౪౧.

ద్వి. ఇచ్చోటికుండుండి యేల వచ్చితిని,వచ్చితిం బో యిటువంటిగొంటరిని, గనుఁగొంటి నేల కో...ద్వి. పరమ. ౪. ౨౯ పా.

గొంటు[1]=గొట్టు[1]. విణ. (సం. కుంఠః) ౧. దుష్టము.

ఉ...ఈతఁ డా, గొంటునిశాచరి వ్యసుఁ గూ ల్చుట వింటిమి కాదె యేర్పడన్. హరి. ఉ. ౪. ౨౩౩.

౨. వంచకుఁడు.

చ. కొడుకుల మండలోన నిడి గొంటుతనంబున మోసపుచ్చె నీ,బడుగును బట్టి చంపు టిది భా వ్య మటంచుఁ గృపాణపాణి యై,వడి వసుదేవు నిందుసుమ వచ్చినకంసునిఁ జూచి...భాగ. ౧౦ పూ. ౧౧౪౯.

౨. కఠినుఁడు, క్రూరుఁడు; ఘాతుకుఁడు.

సీ. నీపట్టు వదల వన్నిట గొంటు వని తిట్టునువిద బల్గిలిగింత నుబుకఁజేసి. మృ. వి. ౧. ౪౫.

లయగ్రాహి...వెంటఁ బడి పట్టుకొని గొంటుతన మేర్పడఁగ గంటి పడఁ దాఁ ము పు నుగంటి మి దలిర్పన్. భా. రా. యు. ౧౪౩౦.

ద్వి. మిండత ల్కార్తికి మిగిలినగొంట్లు. పండితా. పురా. ౧౧౬ పా.

౩. దిట్ట.

గీ. కనకకశిపుని జముప్రోలి కనుపుగొంటు, చాలి తానేకఘూకాంధ్య సంధ్య దోలఁగ. రా.వి. 3. 3.

జ: గొంటరి, గొంటుకాఁడు.

గొంటు². వి. (సం.ఘోంటా) మొద్దువక్క,బందన లేనివక్క.

క. పచ్చనియాకుం దానికిఁ, బుచ్చినగొం టొక టి నములు...బహు. ౫. ౯.

సీ. కప్రవీడెము వెల్లి గానియానోరికిఁ గొఱమా లినట్టియీగొంటువక్క. వై జ. 3. ౭౨.

గొంటు³. ప్ర. 'కలది, కలవాఁడు' అనునర్థమును దెలుపును. (చూ. తెవులుగొంటు.)

గొంటుకాఁడు. విశే. (గొంటు¹ + కాఁడు- స్వార్థమున.)

(కఠినుఁడు.)

'గొంటుకాఁడు మువ్వగోపాలరాయఁడు' క్షేత్రయ. (శ. ర.)

గొండము. వి.(సం.కుండః) కుండము,నిప్పులగుంట.

సీ...కుండాఖ్య వెలయుచుండు గుండ మనంగను గొండ మనఁగ...ఆం. భా. ౨. ౨౮౧.

గొండి. ప్ర. తాచ్ఛీల్యమున వచ్చును.

ఉదా:-లంచగొండి, మొ.

ద్వి. బొంకులపిడుగులు అంకులగొండ్లు ...వన్నె కత్తెలు వారవనితలు ... పండితా. పురా. ౧౧౬ పొ.

గొండిలి(డ్లి). వి. (సం. క్రీడా.) ౧. ఆట.

గీ.గొండ్లి సలుపంగ వనుఁగుఁబూఁబోండ్లు గారు, తులువపాలయోగిరపుఁబొలంతుకలు గాని... అచ్చ. రా. అయో. ౭౭.

సీ. త్రుళ్లాట గొండ్లి నాఁ దోఁచును క్రీడాఖ్య... ఆం. భా. ౧. ౧౮౦.

౨. కుండలాకారనృత్యము; నృత్యము.

ద్వి. కోలాటమును బాత్ర గొండ్లి... తెరల్తి ...

గొరిక జోకయు లీల నటింప. బస. పు.౧. ౫౮౯ పం.

సీ. తెరలెత్తి సప్తసాగరములుఁ బొరలంగ వరు ఱుండు గొండిలి పరిఢవింప,మొకములచాయ వేల్గొ కచండముగ నిల్పి కమలసంభవుఁడు పె క్కణ మొనర్ప. ఉ. హరి. ౪.౨౧౬.

సీ. జలదేవతాహస్తచామరానిలములు కుటిలాలక ములకు గొండ్లి గఱప. కాశీ. ౫. ౫౨. నైష. ౧. ౯.

3. నర్తకి.

క. లలితగగనరంగంబున, నలయక క్రొమ్మెఱుఁగు గొండ్లి యై యుండెడుచో,నలవడియె మొగు లుతెరలును, బొలు పగువడగండ్లగములపు ష్పాంజలులుళ్. హరి. పూ. ౬. ౧౦౭.

గీ. కుంతలాధీశుఁ డైనయవంతిదేవు, ననుగలం బ ప్రసవాక్షవారిజాక్షి మంచి,గొండ్లి యన విని పి లిచి యక్కొమ్మనృత్త, మెంతయును వేడ్కఁ జూచె వసంతవర్మ. దశకు. ౧౧. ౧౨3.

జ: గొండ్లికాఁడు.

గొండీలు. వి. బ. నటివిశేషము.

వ...కాళియహ్రదగోవిందునకు గొండీలు గోవర్ధ నముఁదరిగోపవేషునకుఁ డెంకణాలు ...ప్రబంధ. ౮౮౦.

రగడ. అలరఁగఁ గాళియహ్రదతలమునఁ గలగో విందునకును గొండీ లెన్నుచు... హంస. ౪. ౨౧3.

గొండెము=గొండ్లెము¹.

సీ. కొట్లు పేహారులగొనబుటంగడులంద లఱుచు గా గొండెముల్ తలుపులంద... అచ్చ. రా. బాల. ౪౭.

గొండ్లికాఁడు. వి. (గొండ్లి+కాఁడు.)

(నటుఁడు)

సీ. కలగూటు లొక్కవంకను దొలంగుచు నుం డ గొండ్లికాండ్రను గెలంకుల నటింప.... వి ష్ణు. ౫. ౧౦.

గొండ్లెము¹=గొండెము. వి. ౧. తలుపుబిలుకు, తలుపు రాకుండ తగిలించుఇనుపగొలుసు.

ద్వి. లోని కేఁగెమునంతలోఁ దల్పు మూసి,పూని గొండ్లెముఁ బెట్టి పోయె నాశిష్యుఁడు... ద్వి. హరిశ్చ. ఉ. ౧౦౭౮-౮౦. ఆం. భా. 3. ౫౧.

గొండ్లెము². వి. బండికుంపటి,ఒకచోటనుండి మఱియొకచోటునకుఁ దీసికొనివెళ్లుటకు ఉపయోగించు కుంపటి.

సీ. బండికుంపటి చిల్కు పగఁగు గొండ్లె మనంగ...ఆం. భా. 3. ౫౧.

గొంతరించు. అ. క్రి. అతిశయించు.

ఉ. కైపు వహించుఁ గోకనదకాంతులు చెంతల గొంతరింపఁగా, నాపుటభేదనంపుఁగమలాకరముల్...ల. వి. 3. ౫౭. (ప్రయోగాంతరము లేదు.)

గొంతి. వి. (సం. కుంతీ. క. కొంతి) పాండురాజు పెద్దభార్య.

సీ. గొంతిమూఁడవపట్టికోడలినిండువేఁకటిఁ గాచినట్టిచేకత్తివాఁడు. రా. వి. ౧. ౭౧. భార. ఆశ్ర. ౨. ౭౨.

జ: గొంతెమ.

గొంతు=గొంతుక. వి. ౧. కంఠము.

గీ. గొంతు గొంతుక కుత్తుక కొలికి బొండు,గనఁగఁ గంఠంబు...ఆం. భా. ౨. ౧౪౧.

గీ. పెదవి పేఁ బెత్తు నాలుక పిడుచగట్టు,గొంతు తడిలీయు...దశా. ౨. ౧౩౬.

౨. కంఠధ్వని.

సీ. పెట్ట నేరనిరండ పెక్కువిద్యలఁ బెద్ద గొడ్డాలిముండకు గొంతు పెద్ద. వేఱు. ౨౦. హంస. 3. ౨౨౨.

గొంతుకూర్చుండు(కూర్చుండుకొను)=మోఁకాళ్లు గొంతుదాఁక అనునట్లు కూర్చుండు.

(వ్యవ) వాఁడు గొంతుకూర్చుండి భుజించును.

సీ. కొఱ్ఱిమీఁదను గొంతుకూర్చుండుకొనినట్లు నూతిపైఁ పసిబిడ్డ నుంచినట్లు. వేఱు. ౫౦.

తడిప్రాతగొంతుఁగోయు=తెలియకుండ అపకారము చేయు.

క. ఉసుపతి హిమఘృణి చేఁబలెఁ, దడిప్రాతల గొంతుగోయుతగ నెతిఁగితివో, కను మెత్తనితలిరాకులఁ, బడఁతులమెడఁ గోసె దీవు పాపురె మదనా. పాంచా. 3. ౬౫.

జ: గొంతుక, గొంతుకపోఁక, గొంతుమాలు, గొంతుముడి.

గొంతుక=గొంతు. (గొంతు+ఉక.)

ఉ...బిట్టు గొంతుక, ట్గోసితి నల్లపూసకొఱకుం బడివేవురు పుణ్యభామలకా. వరాహ. ౭. ౭౫. శై. భా. ౬. ౧౭౫.

గొంతుకపోఁక. వి. (గొంతుక+పోఁక) గొంతుకముందటివైపు పోఁకవలె నుండెడిఎముక, గొంతుముడి. (శ. ర.)

గొంతుమాలు. వి. (√గొంతు) ముప్పదిరెండువిన్నాణములలో నొకటి, మల్లబంధవిశేషము.

సీ. కన్నాత చాంగణ కందణంబు తిణింగి గొంతుమాలును జేబ కుమ్మరింపు ...గీ...నాఁగఁ జెన్నలరుమంచు, ముప్పదియురెండువిన్నాణములకుఁ బేళ్లు. ఆం. భా. ౨. ౨౦౯. హంస. ౧. ౨౦౬. మల్లపు. 3. ౬౯.

గొంతుముడి=గొంతుకపోఁక. (√గొంతు-శ.ర.)

గొంతెమ(మ్మ). వి. (గొంతి+అమ) ఒకానొక గ్రామదేవత. (బ్రా)

(వ్యవ) గొంతెమ్మ వండును.

గొంతెమకోరిక=అసాధ్యపుఁగోరిక.

గీ. చాలకుండిన నగుఁ బెట్ట బాలుఁ డితఁడు, కొనరి గొంతెమకోరికల్ గోరనేని, యిడకపోక బోల దిడఁ బోల దీరు దివియఁ, బేను రాజున్న తెరికుల్ పెలుమ లండ్రు. పాండు. ర. ౧౬౬.

గొంతెమగోరు. వి. (గొంతెమ + కోరు. ళ. ర.) సారణి, లంజెసవరము ఇ.

సీ...సారణి గొంతెమగోరు లంజెసవర మన నగు ...ఆం. భా. ౨. ౬౦.

గొంది. వి. (క. గొంది) ౧. కొండయొక్క చిన్న మఱుఁగుచోటు, గిర్యల్పకోణము; మూల.

గీ. గొంది యనఁగను గిర్యల్పకోణ మొప్పు. ఆం. భా. ౨. ౩౧.

ఉ...ఉదయార్కునిరాక నడంగెఁ జీకటుల్గొందుల సందులన్గుహల గుట్టలఁ జెట్టులఁ జాటు మాటులన్. అని. ౩.౪౫.

క. పులి నమలెడుమాంసము వెర, వలవడఁ దా మపహరించి యానక్కు కుని, మ్మల నిల్వం గావించిన, నిలయంబున గొందిఁ బెట్టి నేర్పారంగన్. భార. శాం. ౩. ౭౨.

చ. వెడలఁగనీక గొంది నిడి వేయువిధంబుల భంగపెట్టుచుం, జడకలు గట్టనిచ్చి నిజసంపదకుం జొరనీక నిచ్చలుం, గడ నిడి కూడు వెట్టుమను గాసి యొనర్చుచు నేలతెంకిమై, నిడుగడ సేయఁగా వలయు నీలువు మాలినఱంకుటాండ్రకున్. విజ్ఞా. ఆచా. ౧౧. (చి.ని.పా)

౨. చిన్నసందు. (బ్రౌ, వా.) ౩. స్థానము.

గీ. కత్తివేల్పుమఱంది భోగములగొంది, దిక్కగమి మక్కువబోజుంగు రేవెలుంగు. కృ. శకుం. ౧. ౨౨.

చ. హరివిముఖాత్ము లన్యవిషయస్పృహచిత్తులుఁ బాపవర్తులు, న్నిరయనిపాతహేతువును నింద్యచరిత్రము నైనదుష్కథా, నిరతిఁ జరించువారలును నేరరు పొందఁగ నిందిరామనో, హరచరణారవిందభజనాత్మకు లుండెడుగొంది నారయన్. భాగ. ౩. ౫౦౪. (చి. ని. పా.)

౪. మహానసము, వంటయిల్లు. (చి. ని.)

గొగ్గి=కొక్కు. విణ. ఎచ్చుతగ్గులు కలది.

గీ. డొవ్వ చెవులును గొగ్గిపండులును గలిగి, యున్న మద్గ్రీవుఁడై వచ్చుచున్నవానిఁ, గలిమహారాజుఁ గనిరి దిక్పాలవరులు. నైష. ౬. ౯౩.

వి. ౧. ఎచ్చుతగ్గులుగా నుండుట, వైషమ్యము.

ఉదా: తాటియాకు గొగ్గి లేకుండ గీయవలయును.

౨. శిరస్త్రము.

గీ...చను శిరస్త్రంబు గొగ్గి సీసకము బొమిడి, కం బనంగను...ఆం. భా. ౨. ౨౦౪.

౩. ఎచ్చుతగ్గులు గలముత్తెము. (కొస గలముత్తెము. బ్రౌ)

సీ...మౌక్తికం బొప్పును...ముత్తియ మన...గీ. అదియ నెరనైన గొగ్గి యం చనఁగ వెలయు ...ఆం. భా. ౨. ౨౬౭.

గొజ్జేఁగ=గొజ్జఁగి, గొజ్జెఁగ. వి. (సం. కుబ్జకః. ప్రా. కుజ్జఓ. క. గొజ్జగె) కుబ్జకము ఇ. (సేవంతికావిశేషము, ఈకులచేమంతి ఇ.చి. ని — పచ్చపువ్వుల మొగలి, ఆఁడుమొగలి ఇ. బ్రౌ.)

సీ. గోరంటలును గొండగోఁగులు దేవకాంచనకుసుమములు గొజ్జంగవిరులు. ఉ. రా. ౩. ౨౦౧.

రగడ. చిఱుదేంట్ల కొసఁగె గుజ్జెనగూన్లు గొజ్జంగ, యొఱఁగ కదిపూవందనేల యిటు రజ్జంగ. మనుచ. [illegible] ౭౪.

జ: గొజ్జఁగనీరు.

గొజ్జేఁగనీరు. వి. దే. (గొజ్జఁగ + నీరు.) పన్నీరు.

గీ. దేవకి యొసంగఁగా వసుదేవుఁ డపుడు, చంద్రకాంతపుగిండిగొజ్జంగనీటఁ, బసిఁడిపళ్లెములోఁ బదాబ్జములు గడిగి, తనదుమేనల్లునకుఁ గన్యధారవోసె. విజ. వి. ౩. ౧౧౧.

ఉ... పెన్నెఱుల్, వేమఱుఁ జేతులం బిడిచి విప్పి విదిర్చి నఖాంకురంబులం, గోమలలీల దువ్వి తెలిగొజ్జఁగనీ రెడఁ జల్లి చల్లి ... పారి. ౨. ౧౦.

గొజ్జేఁగి=గొజ్జేఁగ.

సీ. గొజ్జంగి యిజ్జాజిపజ్జం గిసల మొందు సెలకొక స్తురియు గన్నెరయుఁ బూచె.బహు. ౨ ౨౧.

సీ... కుబ్జంబు గొజ్జంగి గొజ్జెంగ నాఁ జను...ఆం. భా. ౨. ౫౨.

జ: గొజ్జఁగిమంచు.

గొజ్జేఁగిమంచు=గొజ్జేఁగనీరు.

ఉ. గొజ్జఁగిమంచులన్ గలపి కూర్చినపుప్పొడితి న్నెమీఁద...పూ,సెజ్జ ఘటించి...వసు. 3. ౧౬౮.

గొజ్జేఁబ్రాలు. వి. బ. ధాన్యవిశేషము.

సీ...గౌరి,కుంకుమల్ రణపెండ్లికొడుకులు పిచ్చుకగోళ్లు ప్రయాగలు గొజ్జఁబ్రాలు. హంస.౪. ౧౨౮.

గొజ్జెఁగ=గొజ్జేఁగ.

ఉ. చెంగలువల్ సురంగములు శ్రీతులసీనిచయంబుఁ గమ్మగొజ్జెంగలు లోనుగాఁగలవి శ్రీపతి కర్పణసేయు నిచ్చలున్. పరమ. 3. ౧౮౯.

గీ. సికను సెత్తావిక్రొత్తగొజ్జెంగసరులు, చుట్టు నొకనీలవేణి యాతృణిపతికి. రసిక. ౧. ౭౧.

జ: గొజ్జెఁగనీరు.

గొజ్జెఁగనీరు=గొజ్జేఁగనీరు.

గీ. బహుళకస్తూరికామేఘపటలమునకు,శీకరాసార మయ్యె గొజ్జెంగనీరు. భీమ. ౫. ౧౨౧.

గొటగొట. వి. పులి గాండ్రించుట మొదలగువాని యందలిధ్వని కనుకరణము.

ద్వి. గొటగొట గాండ్రించి కోఱ లాండొంటి,గటగటఁ దాఁకింప గర్భంబు నలఁగి. నవనాథ. 3 భా. (శ. ర)

సీ. కొల్పులుల్ మంపిల్లి గొటగొట మని రొప్పి బలుసింగముల నైనఁ బట్టఁ జూచు. సారంగ.౧. ౬౮.

ద్వి. వడి జొల్లు సెలవుల వడియ నూరుపులు, నిడుద నై గొటగొట నిగుడ ... ద్వి. హరిశ్చ. ఉ. ౧౯౪౮ పం.

గొట్టము. వి. (క. గొట్ట) ౧. వెదురు మొదలగువాని క్రోవి.

ఉదా: తుపాకిగొట్టము, వెదురుగొట్టము, మొ.

గొట్టె. వి. ఒకదినుసుగడ్డ, కశేరువు. (శ. ర.)

గొట్టు[1]=గొంటు[1]. వి. ౧. దౌష్ట్యము.

ద్వి.గొట్టు సేయఁగ నొరఁకొంటి వే యనుచుఁ,బట్టనీ కది పాణిపద్మంబుఁ దట్టె. విష్ణు. ఉ. ౪ ఆ. (శ. ర.)

౨. అల్లరి.

గీ. ఆలు మగఁడును నియ్యారియఱుత నిలిచి, చలిది భుజియింప నాసొమ్ము సంగ్రహించె,గొట్టు సేయక వీనిఁ జూపెట్టుకొనుచు,నిచ్చటికిఁ దెచ్చితిమి పట్టుఁడిప్పు డితని.శుక.3.౫౮౬.

సీ. చెవు డనఁగా రాదు చేట యెత్తుక వచ్చు గ్రుడ్డిక న్నన రాదు గొట్టుసేయు. గీ. వెత్తి యన రాదు పైఁబడి వెక్కిరించు...శుక. 3. ౨౧.

విశే. (క. గొట్టు) ౧. కఠినము.

వ... నట్టడవులలో మీపట్టపుదేవిని విడిచిపెట్టి వచ్చితి వని యీగొట్టుమాట దిట్టతనంబుతో నధిపతిం జేరి యింక నెట్టు విన్నపంబు సేయుదు...ఉ. రా. ౬ 3౪3.

౨. భీకరుఁడు.

మత్త. అట్టివృత్రునిమీఁద దేవత లల్కతోఁ బెనుమూఁకలై, చుట్టుముట్టి మహాస్త్రవిద్యలు నూపి యేపున సేయ నా,గొట్టువీరుఁడు వార లేసిన క్రూరశస్త్రము లన్నియుం,జట్టి పట్టుక మ్రింగి శూరత జోక నార్చె మహోగ్రుఁడై. భాగ. ౬. 3౨౧

3. దుష్టుఁడు, దుర్మార్గుఁడు.

ఉ. గొట్టుఁదనానఁ దగ వెడలఁగొట్టినదిట్టను ర ట్టడంచుఁ దో,బుట్టువ నాట నొం డవక పో యితి...ఉ. రా. ౨. ౩౦౯. (శ. ర. పా.)

౪. విరోధి.

(చంద్రవర్ణనము) చ... జక్కవలగొట్టు చకోరు లమేలియట్టు కే,పాలఁదుకతాళిబొట్టు...రా వి. ౩. ౮.

గొట్టుగ(గా)=కఠోరముగా; పూర్ణముగా.

రగడ. గోర గోరఁట నించితివా కలిగొట్టు గొ ట్టుగఁ గోయఁ బోసఁగవు...వసు. ౩. ౧౪౯.

గొట్టు². ప్ర. తాచ్ఛీల్యాద్యర్థమున వచ్చును.

ఉదా: గొడవగొట్టు (ఇట తాచ్ఛీల్యమున) పిసినిగొట్టు. (ఇట స్వార్థమున.)

గొట్టు³. (ప్రా). వి. గాలి, వాయువు.

క. మరుదాఖ్య లొప్పచుండును, ధర వినుమాలి యన సోఁకుదయ్య మనం బ,య్యేర యన గొట్టన నీఁ దనఁ, గరువలి యనఁ దెమ్మెరనఁగ గాలి యనంగన్. ఆం. సం. దేవ. ౨౩.

గొట్టె. వి. ఘోటజటి క. (శ. ర.)

గొల్లె. వి. (సం. ఘోంటా) రేఁగుచెట్టు. (శ. ర.)

గొడఁగు=గొణఁగు. అ. క్రి. స. క్రి. ౧. ఎదుటివారికి వినఁబడకుండ నోటిలో నుచ్చరించు.

ఆ. అనుచు వేఁడుకొనిన హనుమంతునకుఁ గడు, వ గ్గిచల్లనయ్యె వాతఁ డంతఁ, గడఁకఁ బ్రాఁత మినుకునుడువులు గొడఁగినఁ, గడిఁది మీఱ బమ్మకట్లు పీడె. అచ్చ. రా. సుం. ౧౭౦.

చ...కకుత్థ్సుఁ డేటు సేఁమఱక యిదే మొకో కు లిశమంత్రము తప్ప గొడంగినాఁడనో, కొఱఁ తలు పుట్టెనో శుచితకున్...కళ. ౫. ౧౩౦.

౨. కసరు.

సీ. కోరి కూడినభర్తఁ జేరుమింత నటంచు గొ డఁగి కుంచిరి పెంచుకొన్నవారు. కృ. శకుం. ౩. ౧౪౭.

సీ. గొడఁగుచుఁ దిట్టి పెంపుడుకీరముల రేఁచి వ డలిట్లు తిట్టించెఁ బడఁతి యొకతె. చంద్రా. ౩. ౯౭.

౩. (పావురములు) కూయు.

చ. గొడఁగెడుపావురాలకొదఁ గూడి ప్రతిధ్వ ను లిచ్చుకెంపుటా, కొడిగల ప్రేలుబంగరపు గూఁడులఁ బల్కెడుచిల్కచాలుచే ... చం ద్ర. ౪. ౪౯.

ముచ్చటల్ గొడఁగుకొను=ముచ్చలాడుకొను.

సీ. అగుదురా తోఁబుట్టు లతికుమారకులార కుఱు లతో ముచ్చటల్ గొడఁగికొనుఁడు. కళ. ౧. ౧౪౦.

గొడగ. వి. (సం. కూటకమ్) ఏడికోల లేనినాఁగలి. (శ. ర.)

గొడగర. వి. చెప్పులు కుట్టి జీవించెడుజాతి.

ఉదా: గొడగరవాఁడు, గొడగరది. (శ. ర.)

బ: గొడగరి.

గొడగరి=గొడారి. వి. (గొడగర + ఇ) చర్మకారుఁడు, మాదిగవాఁడు.

ఆ. చాకి బోయవాఁడు జలగరి గొడగరి, కుక్క నూనగాఁడు కోడి పంది, బొడ్డు క్రిందియంగ ముల విప్ర సోఁకిన, నచటు గడుగ వలయు నండ్రు బుధులు. విజ్ఞా. ఆచా. ౫౮.

గొడవ. వి. (క. గొడవె.) ౧. జోలి, సంబంధము.

గీ. అమ్ముగొడ వేల యాగవయమ్ములకును, ఖడ్గ మంకించఁగా నేల ఖడ్గములకు, భల్ల మది యేల యీ యుచ్ఛభల్లములకు, నక్కయ్య యీబంతి సికబంతి యయ్యెనేని. చంద్రా. ౨. ౪౩.

వ. ఇట్లు తమకు వలయు నెడఁ బడఁతులగొడవ త డవనితమయొడయఁడు తమ్ము మిగులఁ గూడి మాడి యుండమికి. హంస. ౫. ౭౨.

ద్వి... మునులకు ఖడ్గకూటీర,కోదండశరముల

గొడవ యేమిటికి. రం. రా. కిష్కిం. ౧౯౭ పా. ౨౯ వం.

౨. కయ్యము, యుద్ధము; కలహము, తంపి.

సీ. గొడవ బవరము జగడ మాల మని యన యుద్ధ వాచకములై యొప్పుచుండు. ఆం. భా. ౨. ౨౨౨.

(నారదుఁడు) సీ. పూసిగొండితనానఁ బోయి యొ వ్వరికైన గొడవలు కావించుకొండెగాఁడు. వరాహ. ౯. ౨౬.

౩. అశుభము, కీడు.

గీ. వేలు గలనాఁడు మరియుంచు మెసవ నేర్చి, గొడవ లొదవెడుతఱిఁ బోవ విడువఁ దగునె, తలఁప ననుజులయొడయఁడై తనరుమగని, వె రసెఱింగిననా డెంపువెలఁదుకలకు.అచ్చ. రా. అయో. ౭౧.

౪. ఆపద, ఇడుమ.

క...ఇత్త్రతి వగునిమిత్తములు నృప,కొఱగా విడ మనకుఁ బెద్దగొడ వగు ననినన్. మనుచ. ౪. ౬౩.

౫. దుఃఖము, బాధ, పీడ.

గీ. మొదలివెన్నుఁడు పంటలముగుడగొడవ, లు డుపుకొఱ కిర్లగొంగవంగడమునందు, రాముఁ డై పుట్టె...అచ్చ. రా. యు. ౧౯.

క. చంచలలోచన యెం దరు, దెంచెనొ ననుఁ గానలేక దృఢబలవిలస, త్పంచశరనిశితవిశి ఖా,కుంచితహృత్కమల యగుచు గొడవలు బెరయన్. రసిక. ౬. ౪౪.

౬. దోషము, తప్పు.

చ.అడుగక కాని డాఁచినపదార్థము లిచ్చుట నీతి గాదు నీ,వడిగితి కావ నిప్పుడు సమర్పణచేసితి నింక నాయెడన్, గొడవలు లేవు ... వి. పు. ౬. ౩౩౯.

౭. అల్లరి.

(వ్యవ)ఇక్కడ గొడవ చేయవలదు. పామ్మ.

౮. కలఁత. (శ. ర.) ౯. అడ్డి, నిరోధము.(శ.ర.)

జ: గొడవగొట్టు.

గొడవగొట్టు. విశ. (గొడవ+గొట్టు[2]) గొడవ చే యుస్వభావము గలవాఁడు.

ద్వి. గొడవగొట్టులు ముడివిడుపులు చాల,గడుస రుల్ కయ్యంపుఁగ్రచ్చలు ... వారవనితలు ...పండితా. పురా. ౧౧౬ పా.

గొడారి=గొడగరి.

ద్వి. మాలకు మాంసంబు మఱి గొడారికిని,దోలును నన్నట్లు...బస. పు. ౪. ౧౦౦ వం.

గొడిగ. వి. గులకఱాయి. (శ. ర.)

గొడియ(డె). వి. ౧. అందలముయొక్క ఒకానొక యవయవము.

సీ. సింహలలాటంబు జీవదంతంబులగొడియలు... దశా. ౭. ౧. ౨౯.

సీ. ఉదిరికంకణము లింపొసఁగుదంతపుగొడెల్ న యము మించినముసనాబు పడము. రా.వి. ౨. ౪౩. చంద్రా. ౩. ౬౮.

౨. నేరము చేసినవాని చేతులకు వేయుబంధన సాధనము.

సీ. వీరభద్రారెడ్డివిద్వాంసుముం దేశ విద్యా మంద ను గదా వెదురుగొడియ. వీథి. ౪౮.

కోలాటగొడియలు=కోలాటపుకఱ్ఱలు.

ద్వి. నీలరుద్రులు హరికోలెమ్ము లెలమిఁ, గోలాట గొడియలకొమరున నేయ. పండితా. వాద. ౨౩౯ పా.

గొడివె. వి. ఇడుమ, కష్టము.

చ. అరదము డోలి వింట గొనయుంబు దవిల్చి మె ఱుంగుటమ్ము ల,బ్బరముగఁ బూన్చి యాయ్యు ఱియబంటులనిద్దపు మేను లెల్ల వా,విరి నలి యంగ నేసి గొడివె ల్పెరయించిన సైఁధనో వకక,బ్బిరుదుమగల్ వడిం బయపుబెట్టఁ దొడం గిన వంగదుం డొగిన్. అచ్చ. రా. యు. ౮౯.

క. అడవులఁ బదునాల్గేఁడులు, గోడిసెల కోడిగట్టి సాఁకుకొంటివి మమ్మా, బడలిక నిపు డిజ్జగడపుఁ, బుడమిం బవళించి నిదురవోయితో తం డ్రీ. అచ్చ. రా. యు. ౩౯౩.

గోడిసె. వి. ౧ (=గుడిసె[1].) పండినచింతకాయలో ఒకగింజ యుండుభాగము.

(వ్యవ) ఒకగోడిసె తీసి నోటిలో వేసికొని రుచి చూచినాను. ఈచింతపండు చాల రుచిగా నున్నది.

౨. చింతకాయ.

క. ఉడుపతి తనలో నమృతము, గడలుకొనియుఁ జెక్కుచవులు గానక కృశుఁడై, విడిచినకళ లన్నియు నీ, గోడిసెలరూపమునఁ జింతఁ గొలుపగఁ బోలున్. ద్వా. ౩. ౧౫౯.

గోడుగు(వు). వి. (క. కొడె. త. కుడై. మ. కుట)

౧. ఛత్త్రము, ఆతపత్త్రము.

సీ...గొడుగన గొడువన ఛత్త్రాఖ్య యడరుచుండు. ఆం. భా. ౨. ౧౯౩.

క. జడి దాఁకి వడఁకుపసులకు, గొడుగుగ దివసంబు లేదు గోవర్ధనమున్, వడిఁ బెఱికి యట్లు దాల్చిన, కడిఁదిబలం బరయ హరికిఁ గలరే సదృశుల్. హరి. ఉ. ౪. ౨౩౭.

సా: ఏయెండ కాగొడుగు పట్టుట=సమయానుకూలముగా సంచరించుట.

౨. పావకోళ్లు బొంగరము మున్నగువానికి గొడుగువలె నుండుగుబ్బ.

వ...అబ్బోటి హాటకమయం బైనగొడుగుపావలగిలకలు గులకరింప... భీమ. ౨. ౧౨౭.

క. అనమలసమానబిసరుహ, విసరలసద్ధూళికలితవిభ్రమదావ, ర్తసముదయం బానదిలోఁ, బొసఁగుం జలనరులగొడుగుబొమ్మరము లనన్. శుక. ౩. ౩౨౫.

౩. హస్తతలమం దుఁడుఛత్త్రాకారరేఖావిశేషము.

గీ. వసుధలో నెట్టిశ్రీ గలవారి వేని, కరభములు దాస్యములు చేయు సరసిజాక్షి, యూరువుల కట్లటన్నఁ బైఁ దాఁకు మోము, గొడుగులును నల్లకలశముల్ గుఱులు కావె. అము. ౫. ౩౧.

౪. కోటకొమ్మలు మున్నగువానిపై కట్టఁబడినగొడుగువంటికట్టడము.

ద్వి. క్రొత్తడంబులఁ గోటకొమ్మల గొడుగు, లెత్తించి...బస. పు. ౩. ౫౦౪ పం.

జ: గొడుగుగడ్డి, గొడుగుబల్ల, గొడుగు మెట్టెలు.

గోడుగుగడ్డి. వి. (గొడుగు+గడ్డి) గ్రుడ్డికామంచి, అతిచ్ఛత్త్రము [?]. (శ. ర.)

గోడుగుబల్ల. వి. (గొడుగు + బల్ల) తలుపుమీఁది కుబుసము తిరిగెడుపట్టె. (శ. ర)

గోడుగుమెట్టెలు. వి. బ. (గొడుగు + మెట్టెలు) వాటము పెట్టి ఓరలు సన్నగాఁ దీర్చినవెడలుపు మెట్టెలు. (శ. ర)

గోడ్డ. విశే. బిఱుసైనవాఁడు.

ద్వి. ఘుటికసిద్ధుఁడు తాయికొట్టినగొడ్డ, యటమట కాఁడు మహామాయలాఁడు. ద్వి. హరిశ్చ. ఉ. ౬౪౭ పం. (శ. ర.)

వి. బిఱుసు. (శ. ర.)

బ. బిఱుసుమాటలు, సోత్ప్రేక్షమును తెలుపుమాటలు.

ద్వి. తర మెఱుంగక నీవు తఱచుగా నిట్లు, గురువుఁ దుటూరించి గొడ్డ లాడెదవు. ప్రభు. ౩. ౧౪ పా. ౭ పం.

గీ. నాఁడు నేఁడును దమ కీడు లేఁ డటంచు, గొడ్డ లాడును రెండవొరు లొడ్డు లేక. రా. వి. ౧. ౫౪.

జ: గొడ్డతనము.

గోడ్డగము. వి. దుండగము, దుశ్చేష్ట.

గీ. స్వామి గుఱియుంచి పెక్కుయజ్ఞములు సల్పి, భూమిప్రజ లెల్ల నింద్రులై పోతరమున, గొడ్డగము లిట్లు చేయంగ నడ్డపెట్ట, రాక బ

హువాయకం బయ్యొ నాకపురము. వరాహ. ౧౦. ౧౫.

విణ. బాధకము.

క. గొడ్డగపుజరావ్యాధుల,కడ్డ మగుచు మృత్యుదుఃఖహర మై మిగులన్,దొడ్డగు ముక్తిసుఖద మగు, నొడ్డాణపుబంధ మెలమి యోగీంద్రులకున్. శివయో. ౩. ౭౪.

గొడ్డతనము. వి. (గొడ్డ+తనము) బిఱుసుఁదనము.

సీ. మఱచిరే సత్యభామామురారుల బండిగొడ్డులఁ జేసినగొడ్డతనము. చంద్ర. ౩. ౧౭.

గొడ్డలి. వి. దే. (సం. కుఠారః.) ౧. చెట్లు మున్నగువానిని నఱకెడిసాధనము.

క. బెడిదముగఁ గత్తి గొడ్డటఁ, బొడువఁ దగినమ్రానఁ జిగురు వొడము...భార. ఉద్యో. ౨. ౬౧.

గీ...తగుం గుఠారము గొడ్డలి యన. ఆం. భా. ౨. ౨౧౬.

సీ. పిడుకకుంపటు లాకుతడికలు ప్రోఁగుఁద్రాళ్ళాఁడిగొడ్డండ్లు మవ్వంపుటురులు. శుక. ౧. ౧౬౫.

౨. పరశువు, గండగొడ్డలి.

చ. పాలుపుగఁ గొండకట్టెలకుఁ బోయెడివానివిధంబు దోఁప గొ,డ్డలి యిది యేమి దీన జగడంబొనరింపఁగ వచ్చితే బళీ,బళి భృగురామ ...దశా. ౬. ౧౧౯.

గొడ్డు[1]. వి. (క. గొడ్డు.) ౧. గొంజ, సంతతి లేని యావు.

సీ. గొడ్డన వంజ నా గొంజ నా వంధ్య యా... ఆం. భా. ౨. ౨౬౩.

వ. ఆఁబోతువంచితంబు మూర్కొనినను బై గాలి వీచినను గొడ్డున కైనం జూలు నిలుచు ... భార. విరా. ౧. ౨౭౬.

౨. గొడ్రాలితనము.

వుత్త...నిను మేదినీ,గుప్తి కై [...]

గొడ్డు వీఁగితి వంచు నే,సప్తవింశతివత్సరంబులు సంతసంబున నుండితిన్. భా. రా. అయో. ౭౩.

గీ. గొడ్డు వీఁగి కనియెఁ గొడుకు నెంతయు మూర్తిమంతు నెలఁతలందు మహితభార్య, యొక్కతియ యశోద యుర్విపై ననుచు రేఁ, పల్లెఁ బొగడి రెల్లపడఁతుకలును. హరి. పూ. ౫. ౧౬౫. కాశీ. ౪. ౮౭.

విణ. ౧. వంధ్య, సంతతి లేనిది. (స్త్రీ, పశువు, మొ.)

ఉ...నాయెడఁ దప్పుఁ బట్టదు మనంబున నాసతి గొడ్డు గావునన్. వి. పు. ౬. ౨౨౧.

క. ఒడ్డును బొడువును రూపును, దొడ్డతనము గలిగి ప్రజ్ఞతో మెలఁగని యా,బిడ్డను గనుకంటె ను సతి,గొడ్డైనను మే లనంగఁ గుందుట గలిగెన్. ద్వా. ౮. ౧౩౬.

౨. ఫలింపనిది. (చెట్టు, మొ.)

గీ...వంధ్యసంజ్ఞ, యగును గొడ్డన... ఆం. భా. ౨. ౩౫.

౩. ఫలము లేనిది, ప్రయోజనము లేనిది.

ఉదా: గొడ్డుమాటలు.

౪. కావలసినయితరవస్తువులు లేనిది.

ఉదా: గొడ్డన్నము, గొడ్డంబలి.

౫. శూన్యము, వట్టిది.

ఉదా: గొడ్డేఱు=నీళ్లు లేనియేఱు. (వ్రా, శ. ర.)

జ: గొడ్డుఁగాఁకర, గొడ్డుఁబోతు, గొడ్డురాలు, గొడ్డువోవు, గొడ్డేఱు[2], గొడ్రాలు.

గొడ్డు[2]. వి. పశువు. (ఆవు, ఎద్దు, మొ.)

ద్వి. ఎండినమ్రాఁకుల నిగురులు వొడమెఁ, గుండ నిండఁగఁ బాలు గొడ్డులు పితికె. ప్రభు. ౨. ౪౧ పా. ౧౩ పం.

సీ. అనివిలాపింప నూరార్చి యేటికిఁ గ్రేపుఁ బాసి గొడ్డొఱలెడిపగిది నడలె,దు...జై. భా. ౬. ౨౬౫.

గీ. అహహా ముదిగొడ్డు నెక్కి భిక్షాటనంబుఁ,

చేయఁ బోవుట యదియు మేల్పాటు చువ్వె. పార. ౪. ౭౮.

చ. మడఁగి పడుండఁ బ్రానులకమంచపుఁగుక్కకి నిల్వ తెల్లుపుల్లుడిపెకు నొందు రెం డెపుద గొడ్లకు నోరికిఁ బోఁక ప్రక్కకుఁ, గుడు పఁగఁ గూటికి న్సొలకుఁ గోకకు సీదిరము... వేం. పంచ. ౧. ౪౩౩.

గొడ్డుఁగాఁకర. వి. (గొడ్డు[1] + కాఁకర.)-గొడ్డు తనమునుపోఁగొట్టుకాఁకర-వంధ్యాకర్కోటకి. (సాల. ని. ౪౬౭ పా. చూ)

గొడ్డుఁబోతు. విణ. (గొడ్డు[1] + పోతు[2]) ౧. పిల్లలు లేనివాఁడు; పిల్లలు లేనిది; కాపు లేనిది, ఫలింపనిది. ఉదా:- గొడ్డుఁబోతువాఁడు, గొడ్డుఁబోతుది, గొడ్డుఁబోతుచెట్టు, మొ.

౨. అప్రయోజకుఁడు. (శ. ర.)

గొడ్డురాలు=గొడ్రాలు. వి. ఔ. (గొడ్డు[1] + ఆలు) వంధ్య యగుస్త్రీ.

చ...గొడ్డురాలి కిల నెక్కడిమోహము లెంచి చూడఁగన్. సారంగ. ౩. ౫౦. ప్రబంధ. ౭౬౦.

గొడ్డువోవు. అ. క్రి. (గొడ్డు[1] + పోవు) ౧. గొడ్రాలగు.

క. అని చదివి లవుఁడు రాఘవ, మనుజేశునితల్లి వీరమాతఁట సీతా, జనని కుశలవుల నిరువురఁ, గనియు నకట గొడ్డువోయెఁ గడపట ననుచున్. జై. భా. ౬. ౧౧౫.

౨. పౌరుషహీనుఁ డగు.

వ...వీర లందఱును గొడ్డువోయినవారలు పౌరుషంబు గలమానిసి యిం దెవ్వఁడు ...భార. ఉద్యో. ౧. ౩౫౨.

చ. మును మను గొడ్డువోయి రని ముష్కరతం జెడనాడినట్టిమ, ర్జనుల ... భార. కల్యా. ౨. ౭౫.

౩. వ్యర్థ మగు.

చ...వీరిఁ బట్టి క్రొవ్వుఁ బరిమార్పఁ జేసిన యుపాయము లన్నియు గొడ్డువోయె. నృసిం. ౪. ౧౩౫.

౪. సృష్టిలేక యుండు, ఉత్పత్తి లేని దగు.

గీ...సప్తార్ణవములు, నిండుకొని యుండఁగా రిత్త నింగిలోడఁ, గొంతకాలంబు శూన్య మై గొడ్డువోయె. శివరా. ౧. ౫౧.

గొడ్డేఱు[1]. స. క్రి. గుత్తకు తీసికొను, గుత్త-యెత్తు. (బ్రౌ, శ.ర-దీనికి క్త్వార్థమందే ప్రయోగము కనఁబడుచున్నది.)

గీ. బొడ్డుపల్లెను గొడ్డేఱి మోసపోతి, నెట్లు చెల్లింతుఁ డంకంబు లేమునూర్లు. వీథి. ౪౭.

గొడ్డేఱు[2]. విణ. వ్యర్థము. (గొడ్డు[1] + ఏఱు?)

వ...రాకుండె నేని నేమును నీమువలియున్నయుంగుడుత మటుగాక యొుఱగొడ్డెంబును వలికి నీవడ్డపాటు గొడ్డేఱు గా బిడ్డుపఱుపం గలవారమె...హర. ౨. ౧౩౨.

శా...బిడ్డలు లేనియీబ్రతుకు గొడ్డే ఱయ్యెఁ జింతింపఁగన్. కవిక. ౧. ౩౭.

క్రి. విణ. ౧. వ్యర్థముగా.

గీ.... చెలియలికి నాకు గొడ్డేఱు కలఁక పుట్టె. క్రీడా. ౨౭౭. ప్రథ. ౭౩ పా. ౫ పం.

౨. దిక్కులేకుండఁగా.

క. ఒడ్డారించి విషంబున, కడ్డము చను దెంచి కావ నధికులు లేమిన్, గొడ్డేఱు ప్రుంచి రా లన, బిడ్డన నెడ లేక జనులు పృథ్వీనాథా. భాగ. ౭. ౨౧౭. (చి. ని. పా)

గొడ్డేఱు[3]. వి. ఒకయడవి చెట్టు. (చి. ని.)

గొడ్రాలు=గొడ్డురాలు.

సీ. యతి మాతకమ్మ గొడ్రాలు దీక్షపత్ని మగనిఁ
బాసినయింతి మరువిపాలు. నైష. ౩. ౧౩౭.

శా. గొడ్రాలైనవధూటిజన్మ మది పేర్కొ నిష్ఫ
లం బిమ్మహిన్. వైజ. ౧. ౬౩. ఆం. భా. ౭.
౧౦౬.

గొణఁగు=గొడఁగు.

(మాట వెడలనీక నోటనే ఉచ్చరించు.)

సీ. పిలిచి పెట్టనివన్యభిక్షు గైకొనువాఁడె కోరి
పెట్ట రటంచుఁ గొణఁగ సాగె. కువల. ౭. ౭౮.

ఉ.... నాథు లో,లోన గొణంగి తిట్టుచు... చె
న్న. ౭. ౭౬.

గీ. నోర జగములమొకిమీని పేరు సారె, గొణఁగు
చును వచ్చె జగడంపుఁగూటితపసి. అచ్చ.
రా. యు. ౧౫౭.

గొణగ=గొడగ. వి. ఏడికోల లేనినాఁగలి. (శ. ర.)

గొణగొణ. వి. గొణఁగుటయం దగుధ్వనికి అనుక
రణము. (శ. ర.)

జ: గొణగొణలాడు.

గొణగొణలాడు. అ. క్రి. (గొణగొణలు+ఆడు)
గొణగొణయను. (శ. ర.)

గొణిచె=గొణిచ. (శ. ర)

గొణిచ. వి. తలుపుగ్రంద తగిలింపుటకై దారబం
దము లోనగువానినిలుపులయందు బిగఁగొట్టినచీ
ల. (శ. ర-గొడిచె. వా)

గొతుపు. వి. నీలమణివిశేషము.

సీ. కప్పురా లనఁగను గనుపట్టు నీలము గ్లోతుపు
వాఁ దద్భేద మతిశయిల్లు. ఆం. భా. ౭. ౧౩౭.

గొత్తు¹. వి. (సం. గుచ్ఛః.) గుత్తి. (ప్రా, చి. వి.)

గీ. జలరుహము పుష్పగొత్తులు పుష్పమాళి, లవలివ
శముల జాపెతో యిని సహింప, నవ్యవని
తాంగతులితంబు లౌటఁ దావ, తాంగసమము
లగామి నోహాంసయాన.

గొత్తు². వి. ౧. క్రమము, వరుస. ౨. నిశ్చయము.
(ప్రా)

గొత్తు³. వి. పాసిపోయినవెన్న పాలు మొదలగువా
నికంపు. (ప్రా, శ. ర.)

గొద¹. వి. (సం. క్షుధా. ప్రా. ఖురా. త. కుఱై) ఆఁ
కలి, క్షుత్తు.

సీ. ఆఁకలి యన గొద యనఁగ నాకొంట నాఁగను
క్షుత్తు పేరు గాఁ దనరుచుండు. ఆం. భా. ౭.
౨౬౦.

జ: గొదగొను¹.

గొద². వి. (క. గొద) ౧. అతిశయము. ౨. త్వర.
(చూ. గొదగొను².)

జ: గొదగొను².

గొదగొద. వి. వగ, విరోధము.

క. నా విని విహగము లను నయ, కోవిద యారెంటి
కెల గొదగొద పొడమెన్, జా వేల వచ్చె నో
తువు, చే వానికి నింతవట్టు చెప్పుమా తెలి
యన్. వేం. పంచ. ౩. ౯౯.

గొదగొను¹. అ. క్రి. (√గొద¹) ఆఁకలిగొను.

సీ. కోల్పులి వీఁకమై గొదగొని రేళ్లకు నురుకుత
అంగునఁ దతియుఁ జొచ్చి. భార. ఉద్యో. ౭.
౧౩౯.

ద్వి. అలమట చేతఁ జిత్రాంగి రావించి, గొదగొన్న
పులివలెఁ గొలువుకూటంబు, వదరంగ బిట్టు
అం తడరఁ గోపమునఁ, గాంతను జూచి భూ
కాంతుఁ డిట్లనియె. ద్వి. శ. పా. ౩. ౧౧౧
పా. ౧౨ పం.

క. గొదగొని సారంగంబుం, బొడివినసింగంబుక
రణి... హరి. పూ. ౯. ౧౩౯.

గొదగొను². అ. క్రి. (√గొద2) ౧. విజృంభించు
అతిశయించు... పెలరేఁగు.

క. కదిసినబలములు విచ్చినఁ, గదుపులఁ జెదరంగ నీక గాండీవి వెసం, బొదివి యటు గడపె నవియును, గొదగొని తమపాలము సొచ్చె గోపాలురతోన్. భార. విరా. ౪. ౨౭౧.

ఉ...చనుదెమ్ము లె మ్మనన్, ప్రియగరిమంబు వాపుచు నోకించుక లేవఁగఁ బూను మాను నా, లోఁ గొదగొన్న సిగ్గునఁ జెలుల్ బలిమిం దను దివ్వఁ గోరుచున్. కళా. ౭. ౧౧౭.

క. ఒదవినకినుకం గొదగొని, గదగొని హలధరుఁడు రథముకండ్లను నొగలున్, జదిపి పతాకయు సారథి, విదారణముచేసి మిన్ను ప్రీలఁగ నార్చెన్. ఉ. హరి. ౪. ౨౪౬.

౨. త్వరపడు.

వ... రేయింటియాకఁటిపెల్లున గొదగొని కమిచి చంచువులం దిగిచి త్రుంచి యానుచు... భార. విరా. ౨. ౨౪౦.

గొదగొను[3]. స. క్రి. వహించు, తాల్చు.

సీ...పూనెఁ దాల్చెఁ దొడిగె మోచె నాఁగఁ.
గీ. దార్చె నా గొదగొనె వనఁ దనరు నా వహించె ననుమాట గా... ఆం. భా. ౩. ౧౧౯.

గొనకొను. (చి. ని, బ్రౌ.) అ. క్రి. ౧. ఉద్యమించు, పూను. (ఈయర్థమున 'కొనకొను' అనురూపము గూడ శ. ర. లో కలదు.)

క. తనబలము నెదిరిబలమును, మనమునఁ జింతింప కరుల మర్దింపుటకై, గొనకొనినవాని కొప్పమి, జనియించుట తప్ప దండ్రు శత్రుని కైనన్. నా. పంచ. ౩. ౪౬.

చ...సధర్మవృత్తికిం, గొనకొనఁ డేని... భార. శాం. ౬. ౨౪౩. విక్ర. ౨. ౧౩౦.

౨. సమ్మతించు.

చ. జననముఁ జెప్పి యేఁ దెలుప సత్యము నమ్మర కుంతిభాషణం, బని తనుజత్వజాతకృప నంబుజమిత్త్రుఁడు పల్కె నేమిటం, గొనకొన నేరఁడయ్యె నినుఁ గూడ సుయోధనుఁ బట్టి యట్టి కర్ణునకయి నీకు నేటికి మనోవ్యథఁ బొందఁగ నిట్లు పుత్త్రకా. భార. శాం. ౧. ౩౯.

౩. అతిశయించు.

ద్వి. గొనకొన్న ప్రేమమైఁ గొలువు చాలించి. రం. రా. అర. ౧౭౦ పా. ౩ పం.

చ...ధ్వనుల్, గొనకొని పర్వ... హరిశ్చ. ౩. ౯౧. రం. రా. ఉ. ౨౩ పా. ౧౭ పం.

౪. నెలకొను.

చ. గొనకొని యమ్మహాత్ముఁడు వికుంఠపురంబున నున్నవాఁడు...భాగ. ౩. ౬౨౨.

౪గద. కుంభకోణమున గొనకొని కదలనిశార్ఙ్గధరునుపాసనచేసెద...హంస. ౪. ౨౧౩.

౫. తటస్థించు, సంభవించు.

ద్వి. పెను పొందఁగా సామభేదదానములఁ, గొనరానికార్యంబు గొనకొనె నేని, మఱి గదా దండంబు...రం. రా. యు. ౨౯౯ పా. ౧ పం.

౬. ఇది కొన్నిచోట్ల క్త్వార్థకరూపములో వాక్యాలంకారముగా నుండును.

చ. గొనకొని వీఁడు నీకును శకుంతలకుం బ్రియనందనుండు చేకొని భరియింపుము ... భార. ఆది. ౪. ౧౦౪.

చ...గొల్లఁడుం, గొనకొని ముద్దుఁగన్నియకుఁ గోరినయట్టిమగండు గల్గె నం, చును దనయాలుఁ దాను నెదఁ జొక్కుచు నుండె ... నీలా. ౧. ౧౦౦.

చ. గొనకొని శోకవేగమునకున్...భా. రా. యు. ౧౫౫.

జః గొనకొలుపు.

గొనకొలుపు. స. క్రి. (√గొనకొను) (పురికొల్పు, ప్రేరేచు)

క...విక్రమమునకుం, గొనకొల్పి తిట్లు వీరల... భార. అశ్వ. ౧. ౧౬౧.

గొనను=గొనపు[2]. ఆం. భా. ౨. ౧౨౩.

గొనప[1]=గొనము. వి. అతిగిననాఁగేలు, జీర్ణలాంగలము. (శ. ర.)

గొనప[2]=గొనను. విణ. పొట్టివాఁడు, వామనుఁడు.

సీ... గొనను గొనప గొనిసె గునిసె గిఱిక తెరిగ జౌ యనఁగను వామనాఖ్య దనరు. ఆం. భా. ౨. ౧౨౩.

ఉదా: గొనపకోడి. (శ. ర.)

గొనబారు. అ. క్రి. (గొనబు+ఆరు) మనోజ్ఞమగు, సొగసగు.

సీ. కోకనదాకృతి గొనబారె నీకొమ్మ స్తననాభిబిలములు చరణయుగము. రసిక. ౩. ౭౨.

సీ. గొనబారునూఁగారు కొదమతుమ్మెద బారు... నీలా. ౧. ౫౬.

గొనబు. విణ. ౧. మంజులము, సొగసైనది,

చ...గొన బగుముద్దుమోము సమకొన్న మెఱుంగులకల్లదండయుఁ...శుక. ౩. ౧౦౫.

క...గొనబున్నెఱుఁగుంగరములు, చన వమరఁగ నిచ్చి...హంస. ౧. ౭౯.

గీ. గొనబు తియ్యంబు జాను తిన్ననిది బాగు, చొక్కటం బన వెలయు మంజులసమాఖ్య. ఆం. భా. ౩. ౧౮. నీలా. ౩. ౯౦.

౨. మధురము.

గీ. కుసుమరసమును గా దిది గొనబుజున్ను...శశాం. ౩. ౮౩.

౩. శ్రావ్యము.

గీ. గొనబుఁగోకిలరవములఁ గొంతసేపు. శశాం. ౮. ౬౫.

సీ. గొనబుఁబాటల నేర్పుఁ గుముదరసామోదసామోదమధుపసద్ధాంతసమితి. వసు. ౩. ౨౫.

౪. సురభి, పరిమళించునది.

సీ. గొన బైనకట్టుపుణ్గునను గోడలు వైచి మంచి గందంపుఁగంబములు నిల్పి. దశా. ౫. ౩౯.

౫. సొగసు, విలాసము.

సీ...గొనబు మురిపము ముసువు సొగసు...హావ యలనఁగ విలాస మొప్పుచుండు. ఆం. భా. ౧. ౧౩౯.

జ: గొనకాపు, గొనబుకాఁడు.

గొనబుకాఁడు. విణ. (గొనబు+కాఁడు) సొగసు కలవాఁడు.

క. ఎన లేనిగొనబుకాఁడా, పెనుమినుకుందగలు వొగడు పేరిమివాఁడా. అచ్చ. రా. సుం. ౧౫౧.

గొనము=గొనప[1]. (బ్రా, శ. ర)

సీ...జీర్ణలాంగలసంజ్ఞ చెలఁగు గొనము. గీ. యనఁగ...ఆం. భా. ౨. ౨౩౨.

గొనము[1]. వి. (సం. గుణః) సౌశీల్యాదిగుణము.

చ. గొనములప్రోక నీయనుఁగుఁగూఁతురు దీనితలంపు మాన్పఁగా, మనకు నశక్యము...భార. ఆర. ౭. ౧౫౮.

సీ. జడదారిరాయ యిజ్జగమున నాడెంపుగొనమును వాఁడియుఁ గనికరమును. అచ్చ. రా. బాల. ౨౫. ఆం. భా. ౧. ౯౫.

గొనము[2]. వి. (సం. గుణః.) గొనయము, వింటినారి.

సీ...గొన మల్లె నారి నా గుణము పరఁగు. సాం. ని. మాన. ౪౪. (ప్రమాణాంతరము లేదు)

గొనయము. వి. (సం. గుణః.) ౧. వింటినారి, మౌర్వి.

క. అని నెప నాదివ్యశరం, బనూనమంత్రప్రకాశ మగునట్టులుగా, గొనయమునఁ జేర్చి తిగిచినఁ, గని యశ్వత్థామ బాహుగర్వం బలరన్. భార. ద్రో. ౩. ౨౦౪.

క...సింగిణి, గొనయం బెక్కించి ముల్కిఁ గూరిచి కడిమిన్. అచ్చ. రా. బాల. ౧౧౪. ఆం. భా. ౨. ౨౧౧.

౨. ధనురగ్రము, గనయము, వింటికొప్పు.

సీ. ధనురగ్రగుణములు దను గొనయం బన...ఆం. భా. ౩. ౫౧.

గొనిసె=గొనను. ఆం. భా. ౨. ౧౨౩.

గొనుగు=గొలుగు. వి. గుడఫలము. (శ. ర.)

గొప్ప. విశే. (కాల పరిమాణము మున్నగువానిలో) ఘనము, పెద్దది.

చ...పల్మఱుఁ గైకొని గొప్పతమ్మికెంపులు...నీలా. ౧. ౬౧.

సీ...కప్పులు గొప్పలు గలవు మ్రింగ. దశా. ౧. ౧౩౭.

సీ.గొప్పకన్నులవాఁడు కోదండగుణకిణాంకము లైనముంజేతు లమరువాఁడు. విజ. వి. ౨. ౧౬౪.

ఉదా:-అతఁడు అదృష్టమువలన గొప్పపదవికి వచ్చినాఁడు. వారికి గొప్పపాండిత్యము కలదు.ఆయారిలో గొప్పపెండ్లి జరిగినది.ఆయనమనస్సు చాల గొప్పది.

వి. గొప్పతనము.

(వ్యవ) వాఁడు గొప్పకోసము తంటాలుపడుచున్నాఁడు.

జ: గొబ్బండు.

గొప్పలు. వి. బ. ౧. మిఱెపతోఁటమున్నగువానియందు కొంచె మెత్తుగా నుండెడుచోట్లు. (శ. ర.) ౨. గోపానసి, చూరుపట్టె. (చి. ని, శ. ర.)

గొబ. వి. (సం. గుహా. త. కెపి.) ౧. గుహ.

గీ. కటచుసురవడిఁ బొడమునిబ్బరపుఫ్రోత, కొండగొబ లెల్లఁ జొచ్చి యొండొండ పెరుఁగు. హరి. ఉ. ౫. ౧౬౧.

౨. గొంది, మూల.

క. మార్జాలంబులు చెలఁగుమ, గర్జించెను గొబలనుండి...ఉ. హరి. ౫. ౩౬.

గొబడి. వి. పక్షివిశేషము, ఒకానొకపక్షి.

సీ. జిట్ట గొబడి డాబ తీనువ వద్రంగి గున్నంగి ...ఆం. భా. ౨. ౭౭.

గొబ్బండు. వి. (గొప్ప+పండు) పెద్దపండు.

సీ. పాకవేగారంభపరిపాటిఁ దమయంతిఁ బగిలిన పనసగొబ్బండ్లచేస,ము...పాండు. ౧.౧౧౭.(శ. ర. పా.)

గొబ్బున=గొబ్బున. అవ్య. ద్రు. (త. గొబ్బెకల్) (శీఘ్రముగా.)

చ. విని సరసీరుహాక్షుఁ డతివిస్మితుఁ డై జలకూస్యకూపమ్ముల్లన కదియంగ నేఁగి కృకలాసము నొక్కతృణంబుఁబోలె గొ,బ్బున వెడలించె వామకరపద్మమునన్ ... భాగ. ౧౦ ఉ. ౭౫౬.

చ...శుభస్య శీఘ్ర మనుపల్కు నిజం బొనరింపుమన్న గొ,బ్బునఁ బతిచిత్తవృత్తి గని భట్టి...

క ... శుభలగ్నము నిర్ణయించి ... విక్ర. ౪. ౧౩౪, ౧౩౫. భోజరా. ౪. ౧౬౭.

గొబ్బరము. వి. (క. గొబ్బర.) ఎరువు, చేలకు వేసెడిపెంట. (బ్రౌ, శ. ర.)

గొబ్బి[1]. వి. (త. కొప్పి.) ౧. ధనుర్మాసదినములసాయంకాలములయందు గడపలకు ముందు బాలికలు పాటలు పాడి చేతులు తట్టుచు చుట్టివచ్చి జరిపించెడునొక వేడుక. (శ.ర.)

సీ...పొంగలికిఁ దేవలకును గొబ్బికిని...గీ...కొఱతపడకుండఁ గుండ లాకుమ్మ రిచ్చు.హంస. ౫. ౧౪.

౨. సమర్తాడినపుడు బాలికలు పాటలుపాడి చేతులు తట్టుచు చుట్టివచ్చి జరిపించెడునొక వేడుక. (శ. ర.)

గొబ్బి[2]. వి. క్షురము, గొలిమిడి ౹. (దీనిపువ్వులు పచ్చగా నుండును.)

సీ...క్షురము విరాజిల్లు గొబ్బి యనంగను గొలిమిడి యన.ఆం. భా. ౨. ౫౬.

జ: గొబ్బికాయలు.

గొబ్బికాయలు. వి. బ. (గొబ్బి2 + కాయలు) ధాన్యవిశేషము.

సీ. గొబ్బికాయలు బలుగుత్తులు పాలమీఁగడలు శ్రీరంగాలు...గీ ...ఆవియగు పేళ్లు గలుగు వడ్లు...హంస. ర. ౧౭౮.

గొబ్బిలి. వి. ఉపయోగము లేని ఒకానొక చెట్టు. (శ్రా)

గొబ్బిళ్లు1. వి. బ. ౧. బాల్యక్రీడావిశేషము.

సీ. కుప్పిగంతులు పిడిగ్రుద్దులాటలు పిల్లదీవులు గొబ్బిళ్లు గూవనాలు. గీ ... ఆదిగా శైశవ క్రీడ లాడి రచట, రామకృష్ణులు...వి. పు. ౭. ౨౦౨.

సీ...బొమ్మరిండ్లు గుజగుజరేకులు గొబ్బిళ్లు... హంస. ౫. ౧౫౫.

(వీనుఁగు)మ...పులులం గాఁ రెనుపోతులన్ మృగములం బోనీక శిక్షించుచున్, గొలఁకు ల్గొన్నచ్చికలంచుచు న్గిరులపై గొబ్బిళ్లు గోరాడుచున్. భాగ. ౧౦. ౩౫. (గొబ్బిళ్లుగో రాడు= గొబ్బిళ్లవలె-బాల్యక్రీడావిశేషమువలె-కోరాడు అని తోఁచుచున్నది. శ. ర)

౨. ఒకానొకపాట.

సీ. శెపకునందములు గొబ్బిళ్లపాటలు కొప్పు సవరించు నేర్పు చేసన్నవగలు. శుక. ౨. ౪౩౩.

ద్వి. చెలఁగి వీనులఁ గేలు సేర్చి గొబ్బిళ్లఁ, బలుతెఱంగులఁ గూడి పాడెడువారు. అ. మ. క. ౨. ౧౪ పా. ౩ వం.

గొబ్బిళ్లు2. వి. బ నమస్కారభేదము.

సీ... మొక్కు దండము కేలుమోడ్పుఱఁగుకు, నాఁగఁ జెన్నొందును నతి తద్విశేషముల్ చే విప్పు వెన్నెలచిన్ని పువ్వు,జోహారను జోహారు జోడాలు చెంగనాల్ డింగిళ్లు గొబ్బిళ్లు డెంకణాలు....అం. భా. ౨. ౧౭౫.

రగడ. వజ్రపురిని దావలపైఁ జిక్కన, గోవప్రియునకు గొబ్బిళ్లనుచును. హంస. ర. ౨౧౩.

గొబ్బున=గొబ్బన. అవ్య. ద్రు. ౧. శీఘ్రముగా.

సీ. తతవయోవిభవకీలతకూన కాసన్నపున్నాగవిహృతి గొబ్బునఁ దెయబ్బు. వసు. ౨. ౫౯.

మ...లేలె మ్మటం,బమితోత్సాహము మీఱ నెత్తె సురరాజ్యశ్రీసమాకర్షణ,క్రమపాండిత్యకలాపిచండిలభుజాకాండంబులన్ గొబ్బునన్. దశా. ౨. ౧౨౪.

సీ. జడిత గొబ్బున వేగ నరగు గ్రక్కునవడి వేగిర మనఁ దగు వేగమునకు. సాం.ని.మాన.౨౧.

౨. అకస్మికముగా.

ఉ...ఘృతమతిమాగ్రఁ బోసినన్, గూరికి కూర్కి యాక్షణమ గొబ్బున మండినదీపమో యనన్. నైష.౩. ౧౧౬.

సీ. మఱుఁగువెట్టక డెంద మెఱిఁగించుకై వడి గొబ్బునఁ బయ్యెదకొంగు సడల.విక్ర.౧.౧౨౨.

గొబ్బుగొబ్బునన్=అతిశీఘ్రముగా, వేవేగ.

గీ. గొబ్బుగొబ్బునఁ దలలెత్తి కొండఱుఁ,జూడఁ జూడంగఁ బాగలు వీడి పడిన... సారంగ. ౧. ౧౨౩.

గొమలిరేకు. వి. మొగలిరేకు. (మొగలి-వర్ణవ్యత్యయముచే 'గొమలి'అయినదా?)

గీ. జాణవిప్రుండు సిగఁ దాల్చెఁ జందమామ, కొండనాలుక యగుకొక్కుగొమలిరేకు. క్రీడా. ౧౭౬.

గొయి=గోయి. (దీనికి ప్రథమైకవచనముండే ప్రయోగము.)

చ...అశఁ దప్పడు ముందట నుయ్యి వెన్కలోఁ, దగుగొయి యున్నలా గయినఁ దల్లడమందవణంకు మేనితోన్. విక్ర. ౩. ౧౧.

గొయ్యి=గోయి.(దీనికి ప్రథమైకవచనమందే ప్రయోగము. ఇది' నుయ్యి'వంటిది)

గౌరళ¹. వి. (సం. ఖురాలకః.) ౧. ఇనుపబాణము, అమ్ము.

గీ... ఒక్క, యొంటిగాని మహీనాథుఁ డొదిఁగి యేయ, గౌరళ మే నుచ్చి ధరఁ గాఁడ శిరము విసరె, లేదస్పృశ్యాపన మనుమఁ డల్పేదు నవం గ. మనుచ. ౪. ౪౭.

సీ. చిన్న సేజయు నమ్ము చెలఁగును గౌరళ నా... ఆం. భా. ౩. ౪౪. మనుచ. ౨. ౬౧.

౨. చిన్నయీఁటె.

క... రాజు... ఉరస్థలి నపుడా పిడికిటిగౌరళకన్ వేయం, బిడికిటి బిట్టగసి బిల్లవిూటుగఁ బడియెన్. సారంగ. ౧. ౯౬. ఆం. భా. ౩. ౪౪.

జ: గౌరళకట్టె.

గౌరళ². వి. (సం. ఖురాకః.) మృగవిశేషము. (శ. ర- కారెనుము, వనమహిషము. బ్రౌ.)

గౌరళ³. విశే. చింపిరి ?

వ. వికృతముఖంబును గౌరళవెండ్రుకలును మిడిగ్రుడ్లును... జాహ్నవీ. ౪. ౨౦.

ఆ... గౌరళవెండ్రుకలును గుజుచ చేతులు నయ్యెఁ, దరుణులకుఁ బిశాచతనువు లొదవె. పద్మ. ౩. ౧౫౯.

గౌరళకట్టె. వి. (గౌరళ¹+కట్టె.) అలుఁగు గలచేతికఱ్ఱ. (శ. ర. చేతియీఁటె, చిన్నయీఁటె-బ్రౌ)

గౌరగ. వి. (క. గౌరగ=శైవభిక్షువు.) ౧. మైలారు అను క్షుద్రదేవతను గొలిచెడియొకానొక మతము వాఁడు; ఆమతముది.

సీ. గౌరగయై మైలారుఁ గొనియాడు నొకవేళ నొసలిపై బండారువనుపుఁ దాల్చి. కాశీ. ౭. ౨౩౦.

గీ. వీరమైలారుదేవర వీరభటులు, గొండ్లియాడుచు నున్నారు గౌరగవడుమ, పాడుచున్నది చూడు మర్థాభినయము, తాను సెట్టికసీలంత గాని లేదు. క్రీడా. ౧౪౩.

౨. భిక్షుకుఁడు.

క. పులికూడుతిండిగౌరగం, గలిదియు నోచెల్ల యింత గల్పించెదు... కు. సం. ౭. ౧౭౪, ౧౬౯.

౩. శివభక్తుఁడు.

ద్వి. గౌరగ లుమ్మెత్తవత్తిరిఁ బూజసేయు, మరుతెత్తి వచ్చితో యుయుత రాజుకి. బస. పు. ౩. ౬౪౫ వం.

(శివభక్తుఁ డగు రాజాళవయును చూచి ముసిఁడి చౌడయ్య అన్నమాటలు.) ద్వి. డిగుడిగు గౌరగ నా కగపడి తింక. బస. పు. ౫. ౪౪౭ వం.

గౌరగౌర. వి. వేగము. (శ. ర)

క. ఇరువంకలఁ దన్నుఁ బొదివి, గొరువంకలుఁ దుమ్మెదలును గోయిలలుం డక్కరిచిలుకలుఁ బురిపులుఁగులు, గౌరగౌర రా మరుఁడు వెడలెఁ గొమ్మఁ గలంపన్. నీలా. ౩. ౧౧.

సీ. గౌరగౌరఁ బరువిడి... రసిక. ౧. ౧౧౩.

గౌరజే(ఙ్జ). వి. కాలిత్రోవ. (బ్రౌ)

గౌరము. వి. మిట్ట.

ద్వి... వాఁగుల మడులఁ బల్లముల, గౌరముల మడుఁగులఁ గొండలవరిని. నవనాథ. ౪౬.(బ్రౌ)

గౌరవంక=గోరువంక.

సీ... శారికాఖ్య, గోరింక గోర్వంక గౌరవంక గోరంక గోరువంక యనంగ మిాఱు చుండు. ఆం. భా. ౨. ౧౯. (వ్రాఁతప్రతిపా.)

క. గౌరవంకయాసమాటల, మరువంకఁ దలంతు గలిగె మగువకుఁ దమలో, వెర వింక నేమి కలదని, యిరువంకలఁ బొగిలి రవ్వ డెంతయు వంతన్. విక్ర. ౭. ౬౧. (గొరువంక... వెరువింక. శ. ర. పా) విక్ర. ౭. ౪౯. యయా. ౨. ౨౪.

జ: గౌరవంకరాజనాలు.

గౌరవంకరాజనాలు. వి. బ. (√ గౌరవంక) ధాన్యవిశేషము.

చ...సుఖభోగులు పన్నసూదులు గొరవంకరాజ వాలు కాటుకరేకులు ... ప్రబంధ. ౧౧౨.

గోరిజే=గోరిసె.

చ. గోరిజలత్రొక్కనం బ్రిదిలి కుండలిభర్త రయి దుంగ...పోత్రివై,ధర వదిలంబుగా నిడిన శావకలీలఁ దలంతు మద్యయా. నృసిం. ౩. ౩౬.

చ...ధరకా, గోరిజలు మోపి మోప వన ఘోట కముల్ పడిఁ బాఱుచున్నవి... ప్రబోధ. ౪. ౩౯. ఆం. భా. ౨. ౧౯౭.

గీ...మేకములు గెరలి బెదరి, గోరిజదాఁటుగఁ బరుగెత్తి తిరిగి చూచె.... కువల. ౧. ౯౫.

గోరిసె=గోరిజే. వి. (సం. ఖురః. క. గొరిసె.)

చ. గోరిసెలయందముకా గుఱుచకొమ్ములచందము వెన్నుమందముకా... హరు వగుకామధేనువు ...దశా. ౨. ౨౨౪.

జ: గోరిసెగాలి.

గోరిసెగాలి. వి. (గోరిసె + గాలి.) పశువుల గోరిసెలపడుమ పుండ్లై పురుగులు పడెడివ్యాధి. (శ. ర.)

గోఱక. వి. ౧. అడవిదున్న, కారుపోతు. (బ్రౌ.)

౨. కారుపోతుయొక్క అఱపు.

గీ.ఒక్కఁ డడుగెత్తి గోఱకవేయుమను దాఁచి, నట్టిరిగి బెంకిఁ గని వీఁకఁ బట్టుటయును,మృగయు లందఱుఁ జని వెల్వరించి నిశిత, కాండములఁ జెండి రొకపెద్దకారుపోతు.మనుచ. ౪. ౪౮.

గోఱకు. విశే. (సం. క్షుల్లకః) నీచుఁడు, దుష్టుఁడు.

గీ. తాను జెడుట గాక తక్కినవారినిఁ, జెఱుపఁ జూచె నార గోఱకుఁబడుచు, వీని నెట్టు లైన విసువక పాలియింపవలయు ... నృసిం. ౪. ౭౬.

చ. గోఱకుఁదనంబు మీఱ ధరఁ గ్రుమ్మరుచుండు దు ...దశకు. ౩. ౧౧. విజ్ఞా. ఆచా. ౧౩౯.

గోఱపము=కోఱపము. వి. ౧. గుఱ్ఱమును తోము టకుపయోగించు పనిముట్టు.

వ...పిడుకగోఱపంబుతో మకంబునఁ బుటపుట నై...కొడమఠట్టువగుంపు...ఆము. ౪. ౩౫.

గీ. గోఱపమా లేదు నీరార్చుగాదవ యెఱుఁగ, గడ్డి వేయఁడు...శుక. ౩. ౪౦౭.

౨. (సం. క్షురప్రః.) కోఱపము, అర్ధచంద్రాకారబాణము.

ద్వి. కరగసంబులఁ ద్రెంచి కత్తులఁ గోసి, గోఱపంబులను దుస్సి కోఱవులఁ జాఁడి... రం. రా. ఉ. ౫౨ పా. ౭ పం.

గోఱియపోతు. వి. (గొఱియ+పోతు) మేషము, మగగొఱ్ఱె.

గీ. మేర మీఱినగొఱియల మేఁకగముల, గొఱియ పోతుల నతికి ప్రోగులుగ నిడ్డ,వెగ్గలపుఁబచ్చి వంజుల్లు...కడుపార మెసవి...అచ్చ. రా. యు. ౨౩౧.

గోఱుగు(ర్గు). స. క్రి. (సం. క్షుర్.) క్షౌరము చేయు.

క. అలరుక్కి రుక్మవసనుఁడు, తలయును మూతి యును గొర్గి తను విడుమటకుకా ... భోజను తా. ౪. ౧౪౪.

చ...ధరణీపతి...నిష్ఠురభాష లాడి... తల గొఱిగింపఁ బంచె నొకతప్పుచు గావరుగా నృపాలకుల్. కాశీ. ౧. ౪౭. భాగ. ౧౦ పూ. ౧౭౭౦. ఆము. ౬.౭౧. భార. ఆర.౬. ౨౫౦.

వి. గోఱుగుట, వపనము.

గోఱుగులువడు=గొఱఁగఁబడినవగు.

చ. గోఱుగులువడ్డవెండ్రుకలు గ్రూరపుఁజూపులుఁ గోరదాడలున్...కల్గిన బ్రహ్మరాక్షసుం,డు... పద్మ. ౨. ౧౯౧.

గొఱుపడము=గోరుపడము. వి. నల్లకంబళము.

ద్వి. వఱదఁ బోవునెఱుఁగు గొఱుపడం బనుచు, నెఱుఁగక యూఁతకాఁ డేఁగి పట్టుకుచు. బస. పు. ౩౧౧౩౮పం.

ద్వి. నెఱి నెన్నిమాఱులు నీళ్లలోపలను, గొఱుప డం బుడికిన మఱి తెల్ల నగునె. బస. పు. ౭౦౬౫పం. చెన్నబ. ౩. ౩౧.

గొఱె(ఱియ)=గొఱ్ఱె. వి. ౧. (సం. కురరీ. క. తు. కుఱి) మేషి; మేషము.

చ...గొఱెకోళ్లు...చట్టులు చట్టిమూఁతలుం, గలుగుమలాలగేహము ప్రఘాణము చేరిరి పాండునందనుల్. పాంచా. ౨. ౪. భార. భీష. ౧. ౨౯౬.

క...గొఱియలపాఁడియును దఱి చగుఁ...భార. ఆర. ౪. ౨౯౫.

చ. గొఱియల మేఁకపోతులను గొమ్ముపొట్లను గావుకొందు, వు...కాళికేశ్వరీ. వీథి. ౪౧.

౨. మూర్ఖప్రాణి, తెలివిమాలినజంతువు.

ద్వి. కొఱగానిజఱభులకొయ్యనగాండ్ర, గొఱియలవార్తలు గూడునే త్రవ్వ. బస. పు. ౫. ౯౧పం.

గొఱియలనూను, గొఱియగొంగ=తోడేలు.

సీ...తోడేలు గొఱియలనూడన వృక మొప్పు ...సాం. ని. తిర్య. ౭౬. వేంక. తిర్య. ౯౫.

జ: గొఱియపోతు.

గొఱ్ఱు. వి. ఔ. ౧. దున్ని నపొలమును చదును చేయుసాధనము.

సీ కోళ్లగూండ్లును గొఱ్ఱుకుఱు గాఁడి యేడికోలలు కాఁడి పలుపులు గలుగునటుక. శుక. ౨. ౪౦౮.

సీ. గుంటక నాఁగను గొఱ్ఱు నా... కృషి, సాధన భేదముల్...ఆం. భా. ౨. ౨౩౩.

౨. మున్పుదిరెండుకుంటలకొలఁది. (శ. ర.)

గొఱ్ఱె(ఱియ)=గొఱె.

సీ. కోకలుఁ రూకలుఁ గొఱ్ఱెలుఁ బఱ్ఱెలుఁ ...నీలా. ౨. ౪౧.

గీ. గొఱ్ఱె గొఱ్ఱియ యనఁగను గొఱలు మేషి. ఆం. భా. ౨. ౨౬౫.

(గొర్లు అనుబహువచనాంత మొక్కచోఁ గనఁబడుచున్నది.)

సీ. తొట్రించి గొర్లలోఁ దోడేలు సొచ్చిన ట్లీగబ్బి లేళ్ల నట్టెట్టు సేయు. సారంగ. ౧. ౯౨.

గొల=గెల, గొలక[1]. వి. (బ. గొలలు, గొళ్లు-సం. గుచ్ఛః. క. గొలె. త. కులై.)

(పూవులు పండ్లు మొదలగువాని) గుత్తి.

చ...తొలుగుబ్బలిఁ గొండగోఁగుపూ, గొల యలరించె నాఁ బొడిచెఁ గోకనదాప్తుఁడు... పారి. ౨. ౬౯.

గీ. వాయు చెట్టునఁ దనుదాన యూరఁబండి, నట్టిపరువంపురసదాడియరఁటిపంటి, గొలలు చక్కర నెయ్యి మక్కువ నొసంగ. శుక. ౨. ౩౭.

సీ...మనసింహమధ్య గోరనె పూనుకొని కబంధము వాపె నీగజగమనఁ బోదివి. గీ. రాజముఖులార వరముఖాంభోజలార, చారుబిసబాహులార రంభోరులార, కందఁగా నేల ముడుఁగుచుఁ గుంద నేల, కుళ్లఁగా నేల తలవంపుగొళ్ల వేల. చంద్రా. ౪. ౨౫౭.

గొలక[1]=గొల.

(పూలగుత్తి.)

గీ. పొడుపుమలపొన్నపై నెలపువ్వుగొలక, నెల కొన నొకింత నగియె నాఁ దెలుపు దోఁచె. హ న. ౪. ౧౪.

బ. తాటిచన్నులు (శ. ర-గులకలు. వా)

గొలక[2]. వి. కలకలధ్వని, గొల్లు.

సీ...కలకలధ్వని దోఁచు నలబలం బన హాళాహాళి యనంగ, గొల్లన గొల కన గొల్లన రొద యన ...ఆం. భా. ౧. ౧౨౧.

గొలగొల=కొలకొల. వి. ౧. కలకలధ్వని.

సీ. జమిలిముక్కాలిపిపాళిబల్లోఁతకుఁ గొదమ కోయిలచాలుగొలగొలలకు. గీ... మిగుల నెద నోడి యాఁడు నమ్మించుఁబోఁడి. నీలా.౩.౧౫.

౨. ధ్వన్యనుకరణము.

వ...కలికినునుసోగవలుకులకలకలంబున గొలగొల మనుకొతుకాగారంబు సొత్తెంచి. మనుచ.౫. ౭౫.

గొలిమిడి. వి. క్షురము కి.

సీ...గొలిమిడి నీరుబచ్చలి...హంస. ౪. ౧౦.

సీ...క్షురము విరాజిల్లు గొబ్బి యనంగను గొలిమిడి యన. ఆం. భా. ౨. ౫౬.

గొలివె. వి. తృణవిశేషము. బ.తృణధాన్యవిశేషము.

సీ...తృణధాన్యములు చెలంగు, గునుకులు దూసరుల్ గొలివె లనంగను ... ఆం. భా. ౨. ౨౩౯.

గొలుగు=గొనుగు. (బ్రౌ, శ. ర)

గొలుసు. వి. (క. గొలను.) ౧. కుక్క మొదలగు వానిని గట్టెడుశృంఖల; సంకెల.

(జాగిలముయొక్కవర్ణన) వ...పసుపార్చి కట్టుఁగంబంబులకుం దార్చి బంధించినకుందనంపు గొలుసులు గల్లుగల్లుమనంగ. మనుచ.౪. ౨౭.

సీ. శుకశదంబము గొలుసులచే నిబద్ధమై వారాంగనాగారకారఁ బడఁగ. ఆము. ౨. ౪౩.

౨. గొలుసువలె నుండి మెడ చేతులు మున్నగు వానియందు ధరింపఁబడెడి యాభరణవిశేషము.

సీ...గొలుసన లలంతికావిశేషం బగు ... ఆం. భా. ౨. ౧౪౯.

(వ్యవ)వాఁడుచేతిగొలుసులు తాకట్టుపెట్టినాఁడు. గొలుసుకట్టువ్రాఁత, గొలుసుమోడివ్రాఁత=గొలుసువలె అక్షరములు కలిసియుండువ్రాఁత. (చి.ని.)

జ: గొలుసుగొను.

గొలుసుగొను. అ. క్రి. (గొలుసు+కొను) గొలుసువలె నుండు,ఒకదానితో నొకటి యంటియుండు.

గీ. ఆదిశబ్దంబునకు మీఁద నడుపదము, దగువిశేషణములతోడఁ దగిలి వచ్చు, గొలుసుగొని యర్థసంగతిఁ గూడె నేని, నదియు నేకావళీసంజ్ఞ నడరు నండ్రు. కావ్యా. ౬. ౨౧.

గొల్ల[1]. వి. (సం. గోపాలః. ప్రా. గోఆలా.క. గొల్ల) ౧. పసుల మేపియు పాలు పెరుగు అమ్మియు జీవించుజాతి.

ఉదా: గొల్లది. గొల్లవాఁడు.

సీ. గొల్లయిల్లాండ్రతోఁ గోడిగిం డుసుఁ జేసె వరకామినీసహోదరతఁ బూన. పారి. పీఠి. ౧౭.

౨. గొల్లజాతివాఁడు, గోపుఁడు.

క...తా నప్పుడు గొల్ల మెచ్చెఁ దనకులకాంతల్. నా. పంచ. ౧. ౪౫౫.

ఉ. ఎక్కడిమాట గొల్లతన మించుకయేనియు లేదు నీదెసల్...భార. విరా. ౧.౨౮౧.ఉ.రా. ౨. ౨౨౧.

జ: గొల్లఁడు, గొల్లత, గొల్లపల్లె, గొల్లనీవాలు, గొల్లెత.

గొల్ల[2]. వి. ౧. ద్వారపాలుఁడు.

క. ఇదియే మించుక వారిం, చెద మనుచుఁ గడంగ నీదుచిత్తమునకు రా,దదరిపడి మొన్న గొల్లల, నద టుఱఁ బొడిపించువాఁడ వైతి నరేంద్రా. పరమ. ౩. ౬౪.

సీ. వెలిహజారంబున నిలిచి గొల్లలు నిల్పఁ బలికి నే వచ్చుట దెలుపుఁ డనుచు, నవసరంబులవారి ననుసరించిన వారు సమయంబు గాదని జాగుచేయ. దశా. ౨. ౯౭.

౨. ధనపాలుఁడు, కోశాగారమును కాపాడువాఁడు. (శ. ర, బ్రౌ)

ద్వి. తొలుత మంత్రి పురోహితులు యువరాజా, దళవాయి గొల్ల లంతఃపురీకర్త. రం. రా. అయో. (శ. ర)

గొల్లఁడు. విణ. (√ గొల్ల[1]) మూర్ఖుఁడు.(గొల్లవాఁడు మూర్ఖుఁ డగుట లోకప్రసిద్ధము)

క. ఒల్లనిసతి నొల్లనిపతి, నొల్లని చెలికాని విడువ నొల్లనివాఁడే, గొల్లండు కాక ధరలో, గొల్లండును గొల్లఁ డౌను గుణమున సుమతీ. సు. శ. ౨౩.

వి. ఆలకాపరి, వ్రేఁడు.

క. గొల్లఁడు వ్యాధుఁడు రజకుఁడు, కల్లమ్మెడు వాఁడు లోనుగాఁ గొందఱు దా, రిల్లాల ప్పరువం దగు,నిల్లు వడపుచనవు దాని కిచ్చినకత నట. విజ్ఞా. వ్యవ. ౮౦. వేమన. ౨. ౨౯౪.

గొల్లజిడ్డు. వి. నాగిని ౯.

గీ...నాగిని ముగు, గొల్లజిడ్డన... ఆం. భా. ౨. ౬౬.

సీ...దొండతీఁగె ముల్లంగి గొల్ల,జిడ్డు... హంస. ౪. ౧౦. ('గొల్లజీఁడు' అని ముద్రి, బ్రౌ.పా)

గొల్లత. వి. (గొల్ల[1]+త) గొల్లది, గోపిక.

ఉ. గొల్లతల న్వ్రాలి తగఁ గొల్చెడు కృష్ణుఁడు ...మొ. రా. పీఠి. ౩. హరి. పూ. ౫.౨౨౩.

గొల్లదొండు. వి. మత్స్యవిశేషము.

గీ. అల్లెద మ్మున్పఁజేఁపయు గొల్లదొండు, వరిగె రొయ్యగియఁగుమీలఁ బట్టు వతఁడు. హంస. ౪. ౧౮౭.

గొల్లపల్లె(ల్లియ). వి.(గొల్ల[1]+పల్లె.) ఘోషము వ్రేపల్లె.

గీ...వ్రేపల్లె యనిన,గొల్లపల్లె యనంగను ఘోషమగును. ఆం. భా. ౨. ౨౩.

గొల్లము. వి. (చి. ని, క. ర-క. కొళ) ౧. పడియ, నీళ్లగుంట.

గీ. కూడి గిరులఁ దరులు గొల్లంబులఁ బల్లంబు, వరసి మిట్టపుట్ట లడవిఁ దడవి, రోసి తోలులు గొలులు నోలంబు పాలంబు, నూచి క్రంత గుంతఁ జొచ్చి వచ్చి. ఉ. హరి. ౫. ౩౧౧. (శ. ర. పా.)

౨. (క. కొళ్ల) పల్లము.

ద్వి. మెల్లన సాగుచు మెట్టు మెట్టుచును, గొల్లముల్ డిగ్గుచుఁ గురుప లెక్కుచును. పండితా. పర్వ. ౩౪౭ పా.

ఆ...ఎల్లగుహాలయందు, వెదకి రోలములు వివేకించి చఱుల భావించి గొల్లములకుఁ బంచె దృష్టి. భోజరా. ౫. ౫౩.

గొల్లసివాలు. వి. బ. (గొల్ల[1]+సివాలు.) గొల్లవాఁడు సివమెత్తి పాడెడుపాటలు.

సీ. ఒక్కండు పట్టుగా నూఁకొనఁ దబ్బిబ్బుపాటు గొల్లసివాలు పాడుకొనుచు. కువల. ౨. ౧౧౪.

గొల్లియన,గొల్లెన. వి. ఒకవిధమైనగుడారము.

క. పసిఁడిజలపోసనంబుల, నసమరుచిం బొలుము గొల్లియన లున్నతిఁ బెం,పెసఁగెం బసిండిగుగుబ్బలి, పసినుఁగులగతిఁ దదంకభాగస్థములై. కవిక. ౨. ౯౬. (శ. ర. పా)

మ...పుష్కరసరఃపార్శ్వంబునం దల్లి గొ,ల్లెన లెత్తింతు...ఉ. హరి. ౪. ౨౦౬.

ద్వి. గుడారముల్ దెరల్ గొల్లెనల్ బన్ని. పండితా. పర్వ. ౩౫౦ పా.

జః గొల్లెనబండి.

గొల్లు. వి. ౧. కలకలధ్వని, గెల్లు.

సీ...కలకలధ్వని దోఁచ వలబలం బన హాహాహాళి యనంగ, గొల్లన గోల కన గెల్లన రొద యన...ఆం. భా. ౨. ౧౨౧.

గీ. గొల్లుగాఁ గూఁక లిడుచు గగ్గోలుసేసి ... అచ్చ. రా. యు. ౨౨౭.

౨. నవ్వుట వక్క – కూయుట మొదలగువానియం దగుధ్వనికి అనుకరణము.

ఉ... గొల్లున నవ్విరి ప్రౌఢభామినుల్. భాను. ౨. ౭౮. ఉ. హరిశ్చ. 3. 3౦.

క. గొల్లునఁ గూసెడినక్కలు, పెల్లార్చి యదల్చు భూతబేతాళంబుల్. సానందో. ౨. ౭.

గొల్లుమను=౧. మిక్కుటమగు, అతిశయించు.

సీ. పాదుక త్రొట్టుచోఁ బటువేత్ర ధరసౌవిదల్లసాహసోద్ధ్వనుల్ గొల్లుమనఁగ. ఇందు. ౨.౧౨3.

౨. ఏడ్చు.

ఉ... కానకు రాఘవుండు పోఁ,గా నిపుడెంత పుట్టెఁ గడగండ్లనువార్తలు మిన్నుముట్టె బి, ట్టై నగరెల్ల గొల్లుమన నాగతమయ్యెఁ బ్రభాత మంతటన్. చం. రా. ౮. ౭౫.

(వ్యవ) వానిప్రాణము పోయినతోడనే యింటిలో నందఱు గొల్లుమన్నారు.

గొల్లెత=గొల్లత. వి.(గొల్ల[1] + ఎత)గొల్లది,గోపిక.

ద్వి.గొల్లెతరూపంబు గొల్లెతయిల్లు,గొల్లెతయున్నయుంకువయుఁ జెప్పటయు. బస. పు. ౨. ౫౨౫ పం. పండితా. దీక్షా. ౭3 పా. వేం. పంచ. ౧. ౫౭౮.

గొల్లెనబండి. వి. (గొల్లెన + బండి) గూఁడుకట్టిన బండి.

ఉ. పల్లకులన్ మహోష్ట్రముల భద్రగజంబుల నందలంబులన్, గొల్లెనబండులన్ నడకగుఱ్ఱపుమోటులవేసడంబులన్, బెల్లుగ నెక్కి పౌరజనబృందము వోఁ బురినైదువాల్లు భూ,వల్లభుఁ డుండి తాఁ గదలె వాయుజముఖ్యుల తోడ వేడుకన్. జై. భా. ౨. ౧౧3.

గొవరు. వి. తాపము. (చూ. గొవరువోవు.)

జ: గొవరువోవు.

గొవరువోవు. అ. క్రి. (గొవరు+పోవు)తపించు.

గీ. కొన్ని దేశంబు లెండచే గొవరువోయె. కా శీ. ౧. ౧3౭. (శ.ర)

గొహారు. వి. ౧. అంతు, పెద్దమ్రోత.

సీ...అంతు గొహారు గోర వన వెలయు,నాఘోషణనమాఖ్య...ఆం. భా. ౧. ౧౧౫.

౨. బాధ.

పంచచామరము. జొహారు మీకుఁ జల్లఁగాఁగఁ జూడుఁ డోసమీరకం, జహారులార మంటమారి శంబరారిఁ గూడి నన్, గొహారు సేయు నేల సాకకున్...సారంగ. ౨. ౧౨౦. (గొహారుసేయు=బాధించు) కువల.౫. ౧౯.విజ. వి. 3. ౪౯.

గో

గోండము. సం. వి. అ. పుం- వృషభముయొక్క- అండమువంటిది-ఉబుకుబొడ్డు, పెద్దబొడ్డు.

గోండుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ.అ)-వృషభముయొక్క-అండమువంటిబొడ్డు గలవాఁడు-ఉబుకుబొడ్డువాఁడు, పెద్దబొడ్డువాఁడు. వి. అ. పుం. కొండలందు నివసించునొకపామరజాతివాఁడు.

గోండ్రించు=గోండ్రిలు. అ. క్రి. (√గోండ్రు.) -ఎలుఁగు మొదలనవి-కూయు.

ద్వి.గొటుగొట గోండ్రించి కోఱలొండొంటిఁ, గటకటఁ దాఁకింప గర్భంబు గలఁగి. వసనాథ.3భా. (శ.ర)

గోండ్రింపు=గోఁడిరింపు. వి.(√గోండ్రించు)-అలి మున్నగువాని-కూఁత. (వా)

గోండ్రిలు(ల్లు)= గోండ్రించు. అ.క్రి.(√గోండ్రు.)-పులిమొదలగునవి-కూయు.

ద్వి. బిలముల గుహలందు బెబ్బులుల్ చి ఱుత, పులులు గోండ్రిలుచుండు...ద్వి. నల. 3.౧౧౭ పా. ౧౭ పం.

సీ. కినిసి గోండ్రిలుచుఁ జైకొనుపంచనఖముల బారుటేఁటెల డింపుపఱిచి పతిది.కృ.శతం. ౧. ౬౧.

గోంద్రు. వి. (ఎనుపోతు, మొ.) అఱచుటయందు ద గుధ్వనికి అనుకరణము. (ఆమ్రేడితరూపము-గోంద్రుగోంద్రు.)

చ... ఆ,కెళవుల నాడువాలభుజగింబు గని గోం ద్రని యంగలార్చుచుఁ...ఆము. ౩. ౧౯.

గీ. గోంద్రుగోం డ్రని గర్జించుఁ గొంతతడవు, కో రచూపుల వీక్షించుఁ గొంతతడవు. వరాహ. ౧౧. ౭౬.

జ: గోండ్రించు, గోండ్రింపు, గోండ్రిలు.

గోఁకు. స. క్రి. గీఁకు, బరుకు. (శ. ర, చి. ని, బ్రా.)

గీ...శిరము గోఁకంగఁ దగ దిరుసేత...భార. అను. ౪.౧౦౨.

జ: గోఁకుడుపాఱ.

గోఁకుడుపాఱ. వి. దోఁకుడుపాఱ. (శ. ర, చి.ని)

గోఁగు=గోను. వి. (క. గోగి) ౧.కర్ణికారము, కొండగోఁగు.

చ... కోంకణంబు గోఁగును గనకంబు కేసరము గ్రోవియు వావిలి పొన్న మావియుఁ. వసు. ౩. ౧౪౬.

శ్లో. సల్లాపతిః కర్ణికారః.

౨. ఊరగోఁగు, పీలువు.

సీ...గోఁగు బొట్టుగు చిక్కి-గోఁగు కొండగోఁగు ...హంస. ౪. ౧౧. ఆం. భా. ౨. ౪౩.

జ: గోఁగులమ్మ.

గోఁగులమ్మ. వి. (గోఁగులు+అమ్మ) ఒకానొక గ్రామదేవత

గీ. దక్షవాటికపశ్చిమద్వారభూమిఁ, బ్రతివసించును సర్వాంగరమ్య యగుచు ... కోమలార్ధేందుధరుకొమ్మ గోఁగులమ్మ. భీమ. ౧. ౯౮.

గోఁచి. వి. కౌపీనము, కచ్చడము.

గీ. గోఁచి యనఁ గచ్చడం బన గోణ మనఁగ, బొట్టుచుంచనఁ గౌపీనము దనరారు. ఆం. భా. ౨. ౧౫౭.

సీ. ముందటిది కుక్కిడి మొలత్రాటఁ దవిలినగోఁచు గోఁచులవెంటఁ దూలువారు. ఉ. హరి. ౧. ౧౦౨. ప్రభా. ౧. ౧౦౨.

జ: గోఁచికట్టు, గోఁచికాఁడు, గోఁచిపాఁత, గోఁచిబాఁపఁడు, గోఁచివాఁడు.

గోఁచికట్టు. వి. (√ గోఁచి.) కౌపీనధారి, బ్రహ్మచారి.

గీ. ఆస లన్నియు మొద లంటఁ గోసియున్న, గోఁచికట్టున కటువంటిగొడవ గడవు, రాక మెడఁ జుట్టుకొనియె నూరక యకార్య, కరణశీలుర కెప్పాటఁ గలదె సుఖము. పాండు. ౫. ౨౩౮.

గోఁచికాఁడు. వి. (గోఁచి+కాఁడు) బ్రహ్మచారి. (శ. ర.) విణ. గోఁచిమాత్రము మిగిలినవాఁడు, దరిద్రుఁడు.

ద్వి. రాచకూఁతును గొని రవ్వ గాకుండ, దాఁచినవిమామాలధన మెల్లఁ బెట్టి, గోఁచికాఁడై దానిఁ గొనుచు నేతెంచి. ద్వి. హరిశ్చ. ఉ. ౧౦౫౧౭౦.

గీ. ఆరివేరంబురీతి నిం దందుఁ దిరిగి, గోఁచికాఁ డయ్యెబాఁపనకో డెకాఁడు. ప్రబంధ. ౭౫౪. భల్లాణ. ౫౮ (శ. ర.)

గోఁచిపాఁత. వి. (గోఁచి+పాఁత) గోఁచిగుడ్డ.

గీ. కుక్కిమంచము బొంతయు గోఁచిపాఁత, యూఁతకోలయుఁ గుంపటియును...శివధ. ౫. ౬౮.

గోఁచిపాఁతరాయఁడు=దరిద్రుఁడు.

ఆ. పేర్మి నదరుచుండె పెక్కిచెవరు లేక, యుండ వచ్చుఁ బేద యులుకు దక్కి, రమణ గోఁచి పాఁతరాయఁడు దొంగల, మిండఁ డనెడిమాటమేలు దెలిసి. కుచేల. ౩. ౪౭.

గోఁచిబాఁపఁడు. వి. (గోఁచి+బాఁపఁడు) బ్రహ్మచారి.

గీ. బటుఁడు గోఁచిబాఁపఁడు నాఁగ, బ్రహ్మ

చారికిఁ బేర్లు నడచు ధరిత్రియందు.ఆం. సం. మాన. ౨. ద్వి. హరిశ్చ. ఉ. ౧౪౦౫ పం.

గోఁచివాఁడు.=గోఁచికాఁడు. (గోఁచి+వాఁడు) (బ్రహ్మచారి)

(ఆంజనేయునిమాటలు.) గీ. ప్రతినవబ్రహ్మచర్యావ్రత వ్యతరత, పోఁబలంబునఁ గడు బీఱు వోనిగోఁచి, వాఁడ ననుచు నిజానుభావంబుఁ దెలిపి. హ. న. పీఠి. ౧౧.

గోఁజాట. వి. (√గోఁజు) గోఁజాడుట. (ఉదా: ఇదేమి ఎప్పుడు చూచినను ఈగోఁజాట-శ. ర.)

గోఁజాడు. స. క్రి. (గోఁజు+ఆడు-స్వార్థమున) పీడించి అడుగు. (ఉదా: ఏల ఊరక గోఁజాడుచున్నావు. శ. ర. బ్రౌ)

గోఁజు. వి. ౧. పీడ, బాధ.

ఉ. శైలవరేణ్యగర్భకలశాంబుధిరత్నమ కోదెప్రాయపు, న్వేశఁ దపం బటంచుఁ దలపెట్టెదిగోఁజులు చూడఁ జాల....పార్వ. ४. ౧౩౧.

౨. గోఁజాట, పీడించి అడుగుట, (శ. ర.) స. క్రి. పీడించి యడుగు. (శ. ర.)

జ: గోఁజాట, గోఁజాడు.

గోఁటు. వి. ౧. కోకయంచున చేర్చి కుట్టెడుసన్నని సరిగపట్టె. (బ్రౌ. శ. ర.) ౨. ఒయ్యారము. (శ. ర.) ౩. రేఖ. (శ. ర.) ४. హస్తభూషావిశేషము.

గీ....గోఁటు ముంగామురు వన,హస్తభూషావిశేషంబు లలరుచుండు. ఆం. భా. ౨. ౧४౯.

జ: గోఁటుకత్తె, గోఁటుకాఁడు.

గోఁటుకత్తె. విశ. (గోఁటు+కత్తె) ఒయ్యారము కలది. (శ. ర.)

గోఁటుకాఁడు. విశ. (గోఁటు+కాఁడు) ఒయ్యారము కలవాఁడు. (శ. ర.)

గోఁదు. వి. బందన, బంక. (శ. ర.)

గోఁదురు=గోఁదురు కప్ప. (శ. ర.)

గోఁదురుకప్ప. వి. పెద్దజాతికప్ప, మండూకభేదము.

సీ....గోఁదురుకప్ప కప్ప....హంస. ४. ౧౭౬.

గోకంటకము. సం. వి. అ. పుం. న. ౧. స్థపుటము. నిమ్నోన్నతప్రదేశము. ౨. గోవుగొరిజ,గోవుడెక్క. ౩. పల్లేరు†

గోకర్ణము. సం. వి. అ. పుం. ౧. సర్పవిశేషము. ౨. జుత్తె, చాఁప బడినబొటనవ్రేలిఉంగరపు వ్రేలినడిమి కొలత. ౩. దక్షిణదేశమందలి ఒకశివక్షేత్రము. ४. కణుఁజు, మృగభేదము. ౫. అశ్వతరము, కంచరగాడిద. ౬. గణదేవతావిశేషము. ౭. ఆవుచెవియాకారము గలపాత్ర.

గోకర్ణి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ-ఆవుచెవులవంటియాకులు గలది-మూర్వ, చాఁగ†

గోకిరాట. సం=గోకిరాటిక.

గోకిరాటిక. సం. వి. అ. స్త్రీ-కూయుచు పరువెత్తునది-శారిక, గోరువంకపిట్ట.

గోకిలము. సం=గోకిలము. (కల్ప)

గోకీలము. సం. వి. అ. పుం-భూమికి మేకువంటిది-౧. రోఁకలి. ౨. నాఁగలి. (కల్ప.)

గోకులము. సం. వి. అ. న. ఆవులమంద. ౨. గోష్ఠము, పసులసాల. ౩. వ్రేపల్లె.

గోకులికుఁడు. సం. విశ. (అ. ఆ. అ) ౧. ఆడుసునఁ బడినయావునకుఁ దోడ్పడనివాఁడు. ౨. కేకరుఁడు, మెల్లకంటివాఁడు (మే. వి.)

గోకృతము. సం. వి. అ. న. గోమయము, ఆవుపేఁడ. (వాచ.)

గోక్షురము. సం. వి. అ. పుం. ౧. ఆవుగొరిజ. ౨. పల్లేరు†

గోగృష్టి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ఒకమాఱు ఈనినయావు.

గోగ్రంథి. సం. వి. ఇ. పుం. ౧. గోష్ఠము, పసులసాల. ౨. ఎండుపేడ. ౩. బెండ†

గోఘృతము. సం. వి. అ. న. ౧. ఆవునెయ్యి. ౨. భూమికి నేయివంటిది-వాననీరు. (త్రి. ని.)

గోఘ్నుఁడు. సం. విణ. (అ. అ. అ) గోవును చంపినవాఁడు. (అమనుష్యకర్తృక మైనపుడు స్త్రీ లింగమున ఈకారాంతము అగును.) వి. అ. పుం-ఆతిథ్యమున ఎవరికొఱకు గోవు చంపఁబడునో వాఁడు-అతిథి.

గోచందనము. సం. వి. అ. న. గోశీర్షమను చందనము. పచ్చచందనము.

గోచరము. సం. విణ. (అ. ఈ. అ) ౧. భూచరము, భూమియందు తిరుగునది. (మనుష్యాది) ౨. పసులు మేయునది; పసులు తిరుగునది. (పొలము, మొ.) వి. అ. పుం. ౧. ఇంద్రియార్థము, ఇంద్రియములచే గ్రహింపఁబడు విషయము. (రూపరసాది) ౨. జ్ఞానాది విషయము.

శ్లో. అవాఙ్మనసగోచరం. సం. రఘు. ౧౦. ౧౫
౩. స్థానము.

శ్లో.....పితృసద్మ గోచరః. సం. కు. సం. ౫. ౭౭.

గోచరించు. సం. అ. క్రి. ౧. అగపడు.

చ....క్రీడ సేయుమ, ర్కటమిథునంబు మన్మథ సుఖస్థితి దృష్టికి గోచరించినఁగా, సమీర. ౧. ౧౩౩. ఉ. రా. ౩. ౨౪౬.

౨. స్ఫురించు, తోఁచు.

సీ....భక్తలెంచుమాట. గీ. దన మనంబున గోచరించిన నొకించు, కేనియు వివేక మెంచక....సమీర. ౬. ౧౨౪.

వ....నామదికి గోచరించినంతయు వినిపించెద....భాగ. ౧ ౭౪.

గోచర్మము. సం. వి. న్. న. ౧. ఆవుతోలు, ౨. భూపరిమాణభేదము.

గోచారకుఁడు. సం. వి. అ. పుం. పసులకాపరి.

గోచారణము. సం. వి. అ. న. పసులను మేపుట.

గోచారము. సం. వి. అ. పుం. మేషాది రాసులయందు సూర్యాదిగ్రహముల సంచారము.

గోజరము. సం. వి. అ. పుం. ముసలియెద్దు. సం.భాగ. ౩. ౩౦. ౧౩.

గోజాగరికము. సం. వి. అ- న. కల్యాణము, మంగళము. పుం. వాఁకుడు†.

గోజిహ్వా. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. గోవుయొక్క నాలుక. ౨. బెండ, ఎద్దునాలుక చెట్టు.

గోటదొర్లుడుకాయ. వి. (√గోఁడు) బాలక్రీడా విశేషము. హంస. ౩. ౧౪౬.

గోటాపన. వి. (పక్షి) ఈఁక. (శ. ర.)

క. నేటుకొని పండ్లు కొఱుకుచుఁ, జీటికి మాటికిని గసరుచిలుకఁగా జిలుకా, బోటుల నలయించెదు నీ, గోటాపన యెన్నఁడింక గూఁటం బడునో. వీలా. ౩. ౨౬.

గోటిచెనకు. వి. (గోరు+చెనకు) గోటి నాటు, నఖక్షతము. ఉ. రా. ౪. ౨౨౧.

గోటినాటు. వి. (గోరు+నాటు) నఖక్షతము.

ఉ....చిక్కులువడ్డహారములు నీబ్బెపుగుబ్బల గోటినాటు లా, చక్కెరబొమ్మకుఁగా రతిరస స్ఫుటచిహ్నములొప్పె వేకువఁగా. కవిరా. ౫. ౨౩౦.

గోడ. వి. (సం. కుడ్యమ్. క. గోడె) భిత్తి.

సీ....మేడలు గోడలు పాడుచేసి. అచ్చ. రా. సుం. ౫౫.

సీ....గోడదొల్పెడిదాఁగ గుబ్బఁపు నెఱజోదు గాటంపుటక్కటికముల పాదు. అచ్చ. రా. బాల. ౩. (గోడదొల్పెడిదాఁగ=ఎలుక) అం. భా. ౨.౧౨.

సా:- ౧. గోడకు పెట్టిన సున్నము, లంజెకు పెట్టిన సొమ్మును మరల రావు. ౨. గోడపెట్టును చెంప పెట్టునుకూడనా ? ౩. గోడయున్న చిత్రము వ్రాయవచ్చును. ౪. గోడమీఁది పిల్లివాటము.

జ: గోడకాలు, గోడచేర్పు.

గోడకాలు. వి. (√గోడ) కరగోడ, వెలుగునాటుటకై పొడిమట్టితో నేర్పఱచిన గోడ. (శ.ర.)

సీ. కమ్మఁదేనియసిల్ల గట్టి పుప్పొడిమట్టి గోడకా ల్దీర్చిన ప్రోడతనము. రా. వి. ౩. ౮౧.

గోడగించు. అ. క్రి. (త. గోడకై=ధ్వని.) శబ్దించు.

ఉ. వారణరాజయాన కనువారముఁ గుంతలమ ధ్యవీథి నిం,దూరము దూరమయ్యె మగ తుమ్మె దప్రోడలు గోడగించురుం, కారము కారమ య్యె....పవిక. ౩. ౮౨. (పర్యాయాంతరము లేదు)

గోడచేర్పు. విణ. (√గోడ) జడుఁడు.

ద్వి. ఈ రాజు....మొండరి చల్లచప్పుడు గోడచేర్పు. ద్వి. హరిశ్చ. ఉ. ౧౧౯౯ పం.

గోడా(డ). వి. (సం. ఘోటః. హిం. ఘోడా). గుఱ్ఱము.

క. జోడసలు నిబ్బరంబులు, వేడెంబులు మెఱయ రాజు వేడుకరోడఁ, గోడా దుమికింపఁగ జత, గూడిరి దొరలెల్ల భటుల గుమి వెనుకొ నియెన్. ఉ. రా. ౭. ౩౯౯.

చ....సెబా సగు గోడ యటంచు మెచ్చుచున్. ఇందు. ౨. ౫౬.

గోడాడు. అ. క్రి. (√గోడు) దుఃఖించు, విలపించు.

వ....కనకవతియుఁ గనుఁగవ నశ్రుపూరంబుదో రంబుగాఁ బెదవులం దడుపుచు మొగము వెలవెలఁ బుచ్చుచుఁ గోడలిం గూడి గోడాడుచు......... ద్వా ౭. ౨౩౬.

ఉ. ఏడువనేల తండ్రితను వేమఱ పుండుఁడు తోడులార నే,సూ డిదె తీర్తునంచుఁ బరశు ద్యుతి భీముఁడు రాముఁ డుగ్రుఁడై, యోదక యర్జునాత్మభవు లున్నపురంబున కేఁగి చొ చ్చిగో,డాడఁగఁ బట్టి చంపె వడి నర్జున జాతుల బ్రహ్మఘాతులన్. భాగ. ౯. ౪౮౩.

ద్వి. కూ డెఱుంగక దగగొంటిది చాల, గోడాడ కిచ్చోటఁ గూర్చుండు మనుచు. అభిమన్యు. ద్విపద (శ. ర.)

గోడి. విణ. ౧. ఒడ్డగెడపు, ఒకప్రక్క క్రింది కొఱగి రెండవ ప్రక్క పైకి లేచినది. (చూ. గోడిపడు) ౨. మొన పైకున్నది. కొన మీఁదికున్నది.

(పిశాచ పర్ణనము) సీ. గూని వీపులమీఁద గోడిపై దోసెత్తి తటివర్ణ కంకాళ తండములును.... గీ. కలిగి యిటె కొందఱున్నారు గగనవీథి. కాశీ. ౩. ౧౩౮.

(వ్యవ) వాఁడు గోడిగా కాలక్షేపము చేయుచు న్నాఁడు.
(గోడిగా=జాగ్రత్తగా, మెలఁకువతో.)

జ: గోడిపడు, గోడిపెట్టు.

గోడిగ. వి. (సం. ఘోటికా) ఆఁడు గుఱ్ఱము.

సీ....బడబ గోడిగ నాఁగఁ బరఁగుచుండు. ఆం. ధా. ౨. ౧౯౭.

సీ. గోడిగ జాతిలోఁ గొదమపెంటుల నేర్చి మాసుల హత్తించు మార్గమంబు. భార. విరా. ౧. ౯౫.

చ....తఱచుగ నీను గోడిగలుఁ దత్పురికూఁద్రుల కొప్పు నెప్పుడున్. విక్ర. ౧. ౭౬.

గోడిపట్టెలు. వి. బ. బాలక్రీడా విశేషము. (శ. ర. కోడిపట్టులు=కోడియు పిల్లలు అను ఆట, బ్రౌ.)

గీ. గుజ్జు దాఁగిలి ముచ్చులు గోడిపట్టె, లేలపాటలు సరిబేసు లీలహూఁత, లాదిగా శైశవక్రీడ లాదిరచట, రామకృష్ణులు గోపదారకులఁ గూడి. వి. పు. ౭. ౨౦౨.

గోడిపడు. అ. క్రి. (గోడి+పడు) ఒడ్డ గెడపగు, ఏటవాలగు.

సీ. తారకసుతుఁడు మందారుఁడు నా మహావీరుఁడు.... ధారణీతలము గోడి,వడ నెత్తి వచ్చి....కు. సం. ౧౨. ౭౦౭.

గీ. గోగణము ముంగలిగ నేల గోడివడఁగ, నడచు కౌరవరాజసైన్యంబు గనియె. భార. విరా. ౪. ౨౦.

చ. ఒకయడు గొక్కచక్కి నిడి యూఁదినఁదచ్చర ణంబు నిర్ఘరో,దకములముంపునం దడియఁ దద్గిరి గోడివడంగ లేచి యొం,డొకయడు గవ్వల న్నిలుప మండె యథాస్థితి నర్ఘ్యపాద్య పూ,ర్వకముగ రాఘవాప్తునకు వచ్చి యెదుర్కొనిపోయెనో యనన్. రామా. ౬.౭౬. (కలహంసము) వ.....ఝూంకారిత పతత్రధారావి హారంబుగ గోడివడి డిగ్గనప్పుడు ....వైష. ౨. ౩౫.

గోడివెట్టు. స. క్రి (గోడి + పెట్టు) వంచు. (శ. ర)

గోడు = గోలు. వి. ౧. ఏడ్పుటయం దగుధ్వని కనుకరణము. (ఆమ్రేడితరూపములు 'గోడుగోడు, గోడ్గోడు')

ఉ. మాదలు సంతరించుకొని మచ్చిక నెవ్వరి కీఁగలేక పల్పిడలు మేనులం బొరయఁ బెక్కురు చోరులు బాధపెట్టఁగా,గోడని యేడ్చుచున్ భ్రమలఁ గుందు శరీరుల నేమ మెత్తునే....కుచేల. ౩. ౧౦౨.

క....నెంజిలిం గృశించుచుఁ జిత్తం,బునఁ బట్టలేక గోడ్గో,డున నేడ్చెన్ బాష్పములు కడున్ వెడలం గాన్. పరమ. ౪.౧౧౩.

క. ఆమాయులాఁడి యపు డా,కోమలిమొగముఁగని గోడుగోడున నేడ్వన్. శుక. ౨. ౪౨.

౨. (క. గోడు, గోళు) దుఃఖము,పీడ: రోదనము, ఏడ్పు.

క....అలమ టదరు గోడు,మ్మలిక పవట కుందు నా నమరు దుఃఖాఖ్యల్. ఆం. శే. ౧౦.

క. పరమమునీంద్ర సమరమృత, కుఱువీరుల మామనములగోడుడుగ భవ,త్కరుణ వెలయ లోకంబ, చ్చెరు వందఁగఁ జూపవే విచిత్రపుమహిమన్. భార. ఆశ్ర. ౨. ౯౨.

గీ. వనట యంగలారుపు వెత వంత గోడు,బాద యంగద వగ పనఁ బరఁగుఁ బీడ. సాం. ని. మాన. ౩౩.

సీ....కొఱలు రోదన మేడ్పు గోడు నాఁగ. ఆం. భా. ౧. ౧౪౧.

సీ. ఎండినయూళ్లగో డెటిఁగింపఁ డెవ్వఁడుఁ బండిన యూళ్లెన్నఁ బ్రౌఢు లంద,ఱు....రామలిం. ౪.

వ....ఈక్రూరునిచేతుల వెండికొండక్రిందఁ జిక్కినాఁ డట్టె యడంగఁద్రొక్కి నుగ్గునూచంబు నేయక మరల వరంబు లిచ్చి హరుండు దమగోడుపోసికొనె ననువారును....ఉ. రా. ౪.౯౪. (తమగోడుపోసికొనె = తమ్మేడ్పించిన పాపము గట్టికొనియె.)

గీ. లంజెతల్లు లనఁగ లక్షింపఁగా నిట్టి,కట్టిఁడులకు నలువ కరుణ లేక, బ్రాఁతిమాలినట్టి బ్రతుకులు విడుపుగాఁ, జేసి విటులగోడువోసికొనియె. కవిక. ౪. ౧౧౦. (విటులగోడుపోసికొనియె = విటులను శోధపెట్టినపాపముగట్టికొనియె.) వైజ. ౨. ౯౫.

గోడు సేయు.... = బాధపెట్టు.

సీ. కోటిచంద్రులదాల గోడుసేయఁగఁ జాలుమొగముకుంకుమచుక్క సొగసు గుల్క. వీథి. ౯. (ఇట ఔపమ్యద్యోతకము)

జః గోడాడు.

గోడు(తు)ంబ. సం. వి. అ. స్త్రీ. ౧. పిన్నపాఁపర†. ౨. కర్కటీవిశేషము. నక్కదోస†. (వి. ని.)

గోడెము = గూడెము. వి. బోయపల్లె. శబరాలయము.)

గీ. గూడెమని గోడె మని యనుకొందు రాక్య.

తెల్లఁ బక్కణమునకు బాలేందుమౌళి. ఆం. భా. ౨. ౨౩.

గోణము, గోణాము = గోవణము. వి. (సం. కౌపీనమ్. ప్రా. కోపీనం) ౧. గోఁచి, కౌపీనము; రెండు వైపులను త్రాళ్ళుగలకౌపీనము.

గీ. గోఁచి యనఁ గచ్చడం బన గోణ మనఁగ, బొట్ట మంచనఁ గౌపీనము దనరారు. ఆం. భా. ౨.౧౩౮.

ఉత్సాహ....కావిగోణములు గట్టువారి నైన నగుచుఁ జిత్త జుండు చిత్రములు గలఁచి చెఱచు....శివ. ఉ. ౨. (శ. ర.)

ద్వి. ఉంకించి యవ్వా దయ్యొనపరిపువ్వు, కంకటిమీఁద డిగ్గన డిగ్గ నుఱికి, గోణంబుతోనె మిక్కుటపు వేగమున. ద్వి. పరమ. ౩. ౧౬౪పొ. ౯పం. వరాహ, ౩, ౧౦౯.

సీ. బంగారువ్రాఁతచెఱుంగులగోణాము గళమున రుద్రాక్ష కంఠమాల. కాళ. ౧. ౩౦.

జ: గోణముదారి.

గోణముదారి. వి. (గోణము + దారి) కౌపీనధారి. సన్న్యసి. (బ్రౌ)

గోణి. వి. ఎద్దు. (శ. ర.)

గోణి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. గోనె.

గోణిక. సం. వి. అ. స్త్రీ = గోణి.

గోత(తా)ము. వి. ౧. అల్ప గోణివిశేషము, ఒక విధమైన చిన్నగోనె.

సీ....అసిమి గోతము సంచి యనఁగ నల్ప, గోణి విశేషముల్ గొఱలు....ఆం. భా. ౨.౨౬౬.

సీ. చిక్కము ల్మోలలు మాసినచింపి బొంతలు దామెన త్రాళ్ల గోతములు వెండ్రుకల మోపులును....చెన్న. ౨. ౨౦౪.

సీ....గోనెలు తణగాలు గోతములును. హంస, ౪. ౮౪.

౨. మల్లసాధనవిశేషము.

స్రగ్ధర. గ్రుద్దుగా గోత్రాచలంబుల్ గులగులలయిపో గోతముల్ గ్రుద్దులీలగా మనుచ. ౪. ౮. (జెట్టులు సాదనచేయునప్పుడు జనపనారసంచులలో రాలు పోసి కుట్టి పిడికిళ్ళతో పొడుతురు వ్యాఖ్య.)

సీ. మనును జెట్టి యనంగ మల్లాభిధానంబు....తత్సాధనంబులై తగుఁ 'గంబము కొణత కటికనలోడి సంగడము బాల. గీ. సంగడము నీలి గోతా మనం గఁగొన్ని....ఆం. భా. ౨. ౨౦౭. ప్రబంధ. ౮౨, ౭౮.

గోతి. వి. (త. కోదై) ఆఁడుది. స్త్రీ.

క. జ్ఞాతులయెడ గోవులయెడ, గోతులయెడధర్మ మెడలి క్రూరుఁ డగుట కాఠ్యాతురవిప్రోపే ఊ.సీతి బిసము లపహరించునిపుణత యరయగా. భార. అను. ౩. ౨౩౪.

క. రోగికి సుహృదులఁ గన్గొనఁగా గుణ మెట్టిదగు నట్టిదైవడిఁ జేతోరాగ మెలర్పఁగ నునికికి, నాగోతులు ప్రీతినొంది యాతనితోడన్. భోజరా.౩.౨౪౪. ఆం. భా. ౨. ౧౦౪.

గోత్ర. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. భూమి. ౨. గోవులసమూహము.

గోత్రకీల. సం. వి. అ.స్త్రీ-పర్వతములుకీలములుగాకలది భూమి.

గోత్రపటము. సం. వి. అ. పుం. వంశవృక్షమును తెలుపుపటము.

గోత్రప్రవరుఁడు. సం. వి. అ.పుం.మూలపురుషుఁడు, వంశమునకు కూటస్థుఁడు.

గోత్రభిత్తు. సం. వి. ద్. పుం-పర్వతములను భేదించువాఁడు-ఇంద్రుఁడు.

గోత్రభిదుఁడు. సం = గోత్రభిత్తు.

గోత్రము. సం. వి. అ. న. ౧. వంశము. ౨. విత్త

ము, ధనము. ౩. గుంపు, సమూహము. ౪. పేరు. ౫. అడవి. ౬. పొలము, వరిమడి. ౭. దారి, బాట, ౮. గొడుగు. ౯. బలము. పుం. ౧. కొండ. ౨. మేఘము. (కే. ని.)

గోత్రస్ఖలనము సం. వి. అ. న. ఒకరిని మఱియొకరి పేరితో పిలుచుట.

గోత్రస్ఖలితము. సం=గోత్రస్ఖలనము.

గోత్రుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) ౧. గోవులను గాచువాఁడు ౨. భూమిని రక్షించువాఁడు.

గోద. వి. ఎద్దు, వృషభము.

(కన్నప్ప అడవిలో నున్న శివలింగమును చూచి అన్న మాటలు.) ద్వి. ఎక్కుడుగోద నిన్నిక్కడ వైచి, యె క్కడఁ బాఱెనో యేఁగెదఁ జెపుమ. బస. పు. ౩. ౬౫౩ పం. (ఎక్కుడుగోద=వాహన మైనవృష భము.)

ద్వి. కోటయుఁ బద్దదిగూడ నయ్యెక, వాటంబులును జివ్కివసుధఁ ద్రెళ్ళినవి, యొదల నర్థముగొన్నయు మటోటి పుట్టు |పొద లేదు శివునంద యఁడగెనో కాక, భయమంది యొంటి గోదయు మీఁదఁగసవు, వయిచుక యున్నది వనుచు నెదుర. బస. పు. ౩. ౪౫౩ పం.

జ: గోదరి.

గోద. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. గోదావరి. ౨. శూడికొడు త్తనాచ్చియారు, ఆముక్తమాల్యద. (ఈమె వైష్ణవులకు ఉపాస్య యగునొక దేవత)

గోదంతము. సం. వి. అ. న. హరితాళము,అరిదళము.

గోదము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) గోవులనిచ్చునది. వి. అ. పుం- దృష్టిని బాగుగా నుంచునది-మస్తిష్క ము, మెదడు.

గోదరి. వి. (√గోద) ముచ్చెవాఁడు, చర్మకారుఁడు

సీ....చర్మకారాఖ్య వరఁగు గోదరి ముచ్చెవాఁడవంగ. ఆం. భా. ౨. ౨౮౩.

గోదానము. సం. వి. అ. న. బ్రాహ్మణునకు పదియా ఱవయేఁటను క్షత్రియునకు ఇరువది రెండవయేఁటను వైశ్యునకు ఇరువది నాల్గవయేఁటను చేయఁదగిన సం స్కారవిశేషము, కేశాంతము, మను. ౨. ౬౫.

గోదారణము. సం. విణ. (అ. ఈ. అ) ౧. నాఁగలి. ౨. గుద్దలి.

గోదారి. వి. వెన్నకాఁచినమడ్డి. (బ్రౌ. శ. ర)

గోదావరి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ఒకానొకనది, గౌతమి. గోదావరిఁగలుపు=పాడుచేయు.

సీ. కులము గోదావరిఁగలిపి వేశ్యాసంగ మూనచేఁ గా వించితే సుపుత్ర. నిరం. ౨. ౮౩.

గోదుమ. (సం. గోధుమః. క. గోదుమె) వి. సస్య విశే షము. బ. ధాన్యవిశేషము. ఆం. భా. ౨. ౨౩౪. జ: గోదుమపూసలు.

గోదుమపూసలు. వి. బ. (గోదుమ+పూసలు) స్త్రీ కంఠ భూషావిశేషము. (శ. ర.)

గోదుహుఁడు. సం. విణ. (-హ్-అ.అ.అ) ఆవులను పాలు పితుకువాఁడు. వి. హ్, అ. పుం. గొల్లవాఁడు.

గోదోహని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ఆవుపాలు పితుకుట కుపయోగించుపాత్ర.

గోద్రవము. సం వి. అ. పుం. గోమూత్రము.

గోధ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. ఉడుము. ౨. అల్లెత్రాటి దెబ్బ తాఁకకుండుటకై ఉడుముయొక్కతోలితో కుట్టి చేతికి తొడిగికొనుకవచము. (కే. ని.)

గోధనము. సం. వి. అ. న. గోకులము,గోవులగుంపు- పుం. స్థూలాగ్రము గలబాణము. (కల్ప)

గోధము. సం. వి. అ. వ. గోధ, అల్లెత్రాటిదెబ్బ

శాఁకకుండుటకై చేతికి తొడుగుకొను ఉడుపతోలికవచము.

గోధాపది. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. చెప్పుతట్ట†.

గోధి. సం. వి. ఇ. పుం. ౧. అళికము, నొసలు. ౨. ఉడుము.

గోధుక్కు. సం. విణ. హ్. ఫి. హ్ = గోదుహుఁడు.

గోధుమము. సం = గోధూమము (కల్ప)

గోధూమము. సం. వి. అ. పుం. ౧. గోదుములు, ధాన్యభేదము. ౨. నారింజ†.

గోధూళి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. గోవులు పొలమునుండి ఇండ్లకు వచ్చునపుడు దుమ్ము రేఁగెడివేళ, సాయంసంధ్యాకాలము.

గోధేనువు. సం. వి. ఉ. స్త్రీ. క్రొత్తగా ఈనినయావు.

క....కొను మిచ్చెద నీకు లక్షగోధేనువులఁ. భార. ఆది. ౭. ౫.

గోధేరుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) రక్షకుఁడు. కాచువాఁడు.

గోనంది. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. బెగ్గురుపక్షి.

గోనర్దము. సం. వి. అ. పుం. ౧. సారసము, బెగ్గురుపక్షి. ౨. దేశవిశేషము. న. కయివడిముస్తె†.

గోనర్దీయుఁడు. సం. వి. అ. పుం-గోనర్దదేశమున పుట్టినవాఁడు-మహాభాష్యకారుఁడగు పతంజలి.

గోనసము. సం. వి. అ. పుం. ౧. కొండచిలువ. ౨. వైక్రాంతమణి.

గోనాసము. సం = గోనసము. (రా. వి.)

గోనియ. = గోనె. (శ. ర.)

గోను. = గోఁగు. (దీని'ను'వర్ణకమునకు ఏకవచనమున వికల్పముగాను బహువచనమున నిత్యముగాను ... గోఁగులు ... బిందుపూర్వకగువర్ణము ఆదేశ మగును.) వృక్షవిశేషము. పీలువు †.

గీ....తగు గోను గోఁ గనఁగను సుపీలు. ఆం. భా. ౨. ౪౩.

సీ. పొన్న బొట్టుగు పోఁక పొగడ దాడిమ మిప్ప. గుముడందు గురివెందగోను రేను. వేం. పంచ. ౪. ౫౨౨.

గోనె = గోనియ. వి. (సం. గోణీ. ప్రా. గోణీ. త. కోణీ.) ధాన్యము మున్నగునవి నించెడి జనపనారసంచి.

సీ. హేరాదియొద్దాదిభారాదులను వచ్చుగోనెలు తణగాలు గోతములును. హంస. ౪.౮౪. 'కప్పురపు గోనెలు' కళా. ౭. ౨౫.

గోపకము. సం. వి. అ. పుం. బొలెంతబోళము.

గోపకుఁడు. సం. విణ. (అ. వికా. అ) ౧. రక్షించువాఁడు. ౨. దాఁచువాఁడు, కప్పిపుచ్చువాఁడు. ౩. గోవులను కాచువాఁడు. వి.అ. పుం. ౧. బహుగ్రామాధిపతి. ౨. గొల్లవాఁడు

గోపతి. సం. వి. ఇ. పుం. ౧. ఆఁబోతు. ౨. స్వర్గాధిపతి, ఇంద్రుఁడు. ౩. భూపతి, రాజు. ౪. పశుపతి, శివుఁడు. ౫. అంశుమంతుఁడు, సూర్యుఁడు. ౬. దిక్పాలకుఁడు. ౭. గోవుల కధిపతి.

గోపదలము. సం. వి. అ. పుం. పోఁకచెట్టు.

గోపన. సం. వి. ఆ. స్త్రీ = గోపనము.

గోపనము. సం. వి. అ. న. ౧. కాపాడుట, కాచుట. ౨. దాఁచుట, కప్పిపుచ్చుట. ౩. దూఱుట, నిందించుట. ౪. కాంతి. ౫. ఈర్ష్య. ౬. కలఁత.

గోపనీయము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) ౧. రక్షింపఁదగినది, కాపాడఁ దగినది. ౨. దాఁపఁ దగినది, కప్పిపుచ్చఁదగినది.

గోపము. సం. వి. అ. పుం. ౧. బొలెంతబోళము ౨. = గోపనము.

గోపానసి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. చూరుపట్టె. గొప్పలు.

గోపాయకుఁడు. సం. విణ. (అ. యికా. అ) ౧. కాపాడువాఁడు, కాచువాఁడు. ౨. కప్పిపుచ్చువాఁడు, దాఁచువాఁడు.

గోపాయనము. సం. వి.అ. న. ౧. రక్షణము, కాచుట. ౨. దాఁచుట, కప్పిపుచ్చుట.

గోపాయిత. సం. విణ. (ఋ. త్రీ. ఋ.) ౧. కాచువాఁడు, కాపాడువాడు. ౨. దాఁచువాఁడు, కప్పిపుచ్చువాఁడు.

గోపాయితము. సం. విణ. (అ. అ. అ) ౧. రక్షితము, కావఁబడినది, ౨. దాఁపఁబడినది, కప్పిపుచ్చఁబడినది. వి. అ. న=గోపనము.

గోపాయితవ్యము. సం=గోపితవ్యము.

గోపాలము. సం. వి. అ. పుం. దాసరులు బిచ్చమెత్తునపుడు ఉపయోగించుపదము.

గీ....గోపాల మనుచు, వీథి కెవ్వారు సుడిసిన వెక్కిరించు, నయ్య నన్నుఁగన్నకొయ్య గయ్యాళితల్లి. విప్ర. ౩. ౧౫.

గోపాలమెత్తు=బిచ్చమెత్తు. (బ్రౌ)

గోపాలకుఁడు. సం. విణ. (అ. లికా. అ.) వి. అ. పుం=గోపాలుఁడు.

గోపాలధాని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧-గోవులను గాచువారుండుచోటు-గొల్లపల్లె. ౨. గోష్ఠము. పసులసాల.

గోపాలి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. గోపాలునిభార్య. ౨. జడమ†. ౩. వివాహదినములలో పెండ్లికొమరుఁడు పెండ్లికూఁతునకును పెండ్లికూఁతురు పెండ్లికొమరునకును పసుపు మున్నగువానితో పెట్టునలుఁగు. (వై.ని)

గోపాలిక. సం. వి. అ. స్త్రీ=గోపాలి.

గోపాలుఁడు. సం. విణ. (అ. అ. అ) గోవులను కాచువాఁడు. వి. అ. పుం. ౧. గొల్లవాఁడు. ౨. భూపాలుఁడు, రాజు. ౩. పశుపతి, శివుఁడు. ౪. కృష్ణుఁడు.

గోపి. సం. వి. ఈ. గొల్లది; గొల్లవానిభార్య.

గోపించు. సం. అ. క్రి. (సం. గుప్) ప్రచ్ఛన్నమగు, దాఁగు.

ద్వి. వనమునఁ బంద్రెండువత్సరంబులును, జనగోప్యమై యొక్క సంవత్సరమును, నియతితో గోపించినేఁ దెల్లి వారు, రయ మొప్పఁ గోపించి రానున్నవారు. ద్వి. భార. విరా. ౧. ౧౧ పో.

గోపిక. సం. వి. అ. స్త్రీ. ౧. వ్రేత, గొల్లది. ౨. కాపాడెడిస్త్రీ.

గోపిత. సం=గోపాయిత.

గోపితవ్యము. సం=గోపనీయము.

గోపిత్తము. సం. వి. అ. న. గోరోజనము.

గోపిలుఁడు. సం. విణ. (అ. అ. అ) ౧. రక్షించువాఁడు. ౨. దాఁచువాఁడు.

గోపీచందనము. సం. వి. అ. న. ఒకజాతిసుద్దమన్ను (విల్యమ్సు)

గోపీతము. సం. విణ. (అ. అ. అ.) గోవులచే త్రాగఁబడినది. వి. అ. పుం. ఖంజన విశేషము. ఒకజాతి కాటుకపిట్ట.

గోపీథము. సం వి. అ. న. జలాశయము. (కల్ప)

గోపు. విణ. మూఢుఁడు?

సీ. ఆకతాయ బికారి యడిబండ గుండఁడుమొండికట్టె గులాము మొప్పె గోపు. హంస. ౫. ౧౧౩.

గోప్తుఁడు. సం. విణ. (అ. అ. అ) ౧. రక్షించువాఁడు. ౨. దాఁచువాఁడు, కప్పిపుచ్చువాఁడు. ౩. గోవులను రక్షించు వాఁడు. వి. అ. పుం. ౧.

గొల్లవాఁడు. ౨. భూపాలుఁడు, రాజు. ౩. గోవుల కధిపతి. ౪. బహుగ్రామాధిపతి.

గోపుచ్ఛము. సం. వి. అ. పుం. ౧. కొండముచ్చు. ౨. పలువది పేటలు గలహారము. ౩. ఆవుతోఁక.

గోపురము. సం. వి. అ. న. ౧. పురద్వారము, గవను. ౨. దేవాలయద్వారము, దేవాలయముఖమున ఎత్తుగా కట్టినద్వారము. ౩. కైవడిముస్తె?.

గోప్త. సం. విశే. (ఋ. స్త్రీ. ఋ) ౧. రక్షకుఁడు, కాచువాఁడు. ౨. దాఁచువాఁడు, కప్పిపుచ్చువాఁడు.

గోప్తవ్యము. సం=గోపితవ్యము.

గోప్యము. సం=గోపనీయము.

గోప్యుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. భృత్యుఁడు, సేవకుఁడు. ౨. దాసీపుత్త్రుఁడు. (కల్ప)

గోప్రచారము. సం. వి. అ. పుం. పసులు మేయుచోటు. యాజ్ఞ. ౨. ౧౬౬.

గోప్రతారము. సం. వి. అ. పుం. ౧. పశువులరేవు. ౨. సరయూతీరమందలియొక క్షేత్రము.

గోప్రవేశము. సం. వి. అ. పుం. గోవులు పొలము నుండి మరలివచ్చి యింట ప్రవేశించుట. ౨. గోవులు ఇంటికి వచ్చువేళ, సాయంసంధ్యాకాలము, మలుసంజవేళ.

గోమంతుఁడు. సం. విశే. (త్. మతీ. త్) గోవులు కలవాఁడు.

గోమక్షిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ-పశువులకు బాధ కలిగించు ఈఁగ-జోటీఁగ.

గోమతి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ఒకానొకనది.

గోమయచ్ఛత్త్రము. సం. వి. అ. న. కుక్కగొడుగు.

గోమయప్రియము. సం. వి. అ. న. కుక్కగొడుగు.

గోమయము. సం. వి. అ. పుం. న. ౧. పేఁడ. ౨. పిడుక.

శ్లో...ఈ పలాశకలమేతచ్ఛేదకం గోమయానాం. ముద్రారా. ౩. ౧౫.

గోమయోత్థ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. పేఁడపురుగు.

గోమాయువు. సం. వి. ఉ. పుం-వికృతముగా అఱచునది-జంబుకము, నక్క.

గోమారి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ-పశువులను బాధించునది-పశువులకు పట్టెడి చెక్కపిడుఁదు. (ఈశబ్దము జంతుమారీశబ్దమువంటిది. కాని సంస్కృతనిఘంటువులలో కన్పడదు. మి. వి. అని శ. ర.)

గీ...పిడుఁదు నాఁగ,పఱలు గోమారి కైలాసపురవిహారి. ఆం. భా. ౨. ౮౮.

గోమి. సం. విశే. (న్. నీ. న్) గోవులు కలవాఁడు. వి. న్. పుం. నక్క. (మే. ని)

గోమించే. స. క్రి. (√గోము) గోముచేయు. (గారాముచేయు, ప్రేమించు.)

క. ఈమాడ్కి నమితభోగ, శ్రీ మెఱయఁగ నొక్కనాఁడు చిత్తమున నిజ,స్వామియుఁ దలిదండ్రులుఁ దను,గోమించిన నడత దలిసికొని యతఁ డెలమిన్. శుక. ౧. ౩౩౮.

గోమిడి. వి. ఒకజాతిపూరేడుపిట్ట. (బ్రౌ)

గోము. వి. ౧. సౌకుమార్యము.

క. కాకుండిన నీగోమును, నీకపుప సైమిటార మీ తేటకళల్, లోకములఁ గలవె చెలువల, కాకమలజు నేర్పు పొగడఁగాఁ దరమగునే. ఉ. హరిశ్చ. ౩. ౫౫.

సీ. చెలువ నీజిగిగోము గలమోము మఱివాని తొట్టినోరున ముద్దువెట్టఁ దగునె. హంస. ౧. ౯౧.

చ. కుముదిని పొంగఁ బద్మినులగోము దొలంగ నభస్థలిం జకోరములు చెలంగఁ గోకనికరమ్ము గలంగ విధుండు పూర్వభాగమున వెలింగె ...కృ. శకుం. ౨. ౧౯౫.

౩. గారాబము.

గీ. వానితలిదండ్రు లత్యంతవత్సలతను, బూఁట పూఁటకు గోముచేఁ బొసఁగఁ బెంచి...హంస. ౧. ౧౫౪.

క. గోము మిగుల వ్రేపల్లెను, ధీమంతులు రామవాసుదేవులు బాల్య,శ్రీ మెఱసి...హరి.పూ. ౫. ౨౫౦.

క... ఆయమయూను జేఁ,పునిజస్తన్యంబులచేఁ, బెనిచెం గో మొప్ప నిట్లు పెరుఁగఁ గ్రమమునన్. ఆము. ౫. ౬.

౪. విధము, రీతి.

వ...పుష్పంధయస్తనంధయస్తోమంబుహోమధూమంబుగోమున నెసంగ...ఇందు. ౨. ౪౪.

౫. గౌరవము.

శా. దీపింపం గలయట్టిపుత్త్రుఁ గనుటన్ దీవ్యత్తపశ్శీలుఁడీ, గోపాలుం డనఁ గీర్తితుండ నగు నా గోమిమ్మెయి న్వమ్ముగాఁ, జూ పాత్మన్ గణుతింప దైవము గడుం జూపోపదయ్యెం జుమీ. హరి. పూ. ౭. ౩౩.

౬. గర్వము.

మ. అనిలో నింద్రునిగోము మాన్పి పెఱదేవానీకముం జీరికిం, గొనక కీమూఁడుజగంబులం గలఁచి యక్షోభ్యుండనై యెందుఁ జేర్చినవాఁడన్...హరి. ఉ. ౪. ౧౩౯.

విశ. ౧. మృదువైనది, సుకుమారము.

సీ. మను మెత్తనిది గోము మవ్వ మనంగను మృదుసంజ్ఞ...ఆం. భా. ౩. ౨౪.

౨. సుందరము, అందమైనది.

సీ. గోముగా నాకుతుల్ గొవ్వవెట్టినవార్త సకియ చెప్పిన బన్నసరము లొసఁగె. కలు. ౪. ౨౬.

జః గోమించు.

గోముఖము. సం. వి. అ. పుం. న. వాద్యవిశేషము. పుం. ౧. మొసలి. ౨. సురంగావిశేషము; గోడయందు దొంగ లొక తీరుగాఁ ద్రవ్వినకన్నము. (విల్యమ్సు) న. ౧. అలుకుట. ౨. లోపల చేయి పెట్టి జపమాలతో జపము చేయుటకు సాధనమైన గోముఖాకారమగు సంచి. (కల్ప)

గోముఖి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. హిమాలయమున గంగ ప్రవహించెడు కనుమ.

గోమూత్రిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. చిత్రకవిత్వము లోని యొకానొక బంధము.

శ్లో. వర్ణానామేకరూపత్వం యద్యేకాంతరమర్థయోః, గోమూత్రికేతి తత్ప్రాహుః దుష్కరం తద్విదోవిదుః. (కల్ప)

గోమృగము. సం. వి. అ. పుం. గవయము, గురుపోతు.

గోమేదకము. సం. వి. అ. న. పుం. పీతమణి, పసుపువన్నె గలరత్నవిశేషము. (మే. ని-రా. ని)

గోమేదము. సం. వి. అ. పుం.=గోమేదకము. (రా. ని.)

గోమేదికము. వి. (సం. గోమేదకమ్) పసుపువన్నె గలరత్నవిశేషము.

గీ. రమణ మీఱఁగ గోమేదికములు చాలఁ, జెలువమొప్పార నంచులఁ జేర్చి చేర్చి. యయా. ౪. ౧౧౬.

గోమేధము. సం. వి. అ. పుం. యజ్ఞవిశేషము.

గోయానము. సం. వి. అ. న. ఎడ్లబండి.

గోయి=గొయ్యి, గొయి. (సం. గర్తః) వి. ఓ. గర్తము.

సీ... తెలిపుల్గు బురదగోతులకుఁ జనునె. నీలా. ౨౬.

గోయుగము. సం. వి. అ. న. ౧. గోద్వంద్వము, గోవులజత. ౨. ద్విత్వమున వచ్చు నొకానొక ప్రత్యయము. (ఉదా: గోగోయుగము=గోద్వయము. అశ్వగోయుగము=అశ్వద్వయము.)

గోర=గోరువంక[1].

సీ. పికిలిపిట్టలు గడ్డిపిట్టలు గోరలు బంగరుపిచ్చుకల్ చనుఁబుముద్ద. గీ. లాదిగాఁ గలవులుఁగులు...రసిక. ౧. ౬౭.

గోరంక=గోరువంక[1]. ఆం. భా. ౨. ౭౪. సాం. ని. తిర్య. ౯౭. వేంక. తిర్య. ౪౭.

గోరంకువు. సం. వి. ఉ. పుం. ౧. గోరువంకపిట్ట. ౨. దిసమొలవాఁడు. ౩. బట్టువాఁడు.

గోరఁట. వి. (సం. కురంటకః) ౧. ఒకజాతిచెట్టు.

సీ. మైద గోరంట నా మనుఁ గురంటకసంజ్ఞ ... ఆం. భా. ౨. ౫౩.

రగడ. కొమ్మ వేగిర మేటికే కొనగోర గోరఁటవిరులు గిల్లుము...పారి. ౮. ౧౬.

రగడ...తమి నీగోరంటకు నీగోరంటకు ... ఇందు. ౩. ౩౫. పారి. ౩. ౫౯.

౨. గోరంటాకు నూఱి పెట్టుటచేఁ గలిగినఎఱుపు.

సీ. గోరంటా గోళ్లనిక్కు వపుఁగెంపో యని చెయి పట్టి నయమున సెజ్జ సేర్చి...మనుచ. ౬. ౭.

సీ...గోరంటఁ బోలుచు గోళ్లు. శుక. ౨. ౮౨౬.

గోరక్షకర్కటి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. చిర్భటి, బుడమకీ.

గోరక్షకుఁడు. సం. విశ. (అ. క్షి కా. అ) వి=గోరక్షుఁడు.

గోరక్షణము. సం. వి. అ. న. పాశుపాల్యము, గోవులను రక్షించుట.

గోరక్షతుంబి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. కుండానుగుకీ.

గోరక్షము. సం. వి. అ. పుం. ౧. పాశుపాల్యము, పశువులను కాచుట. ౨. నారింజకీ. ౩. ఋషభ మను ఓషధి.

గోరక్షుఁడు. సం. విశ. (అ. ఆ. అ) గోవులను రక్షించువాఁడు. వి. అ. పుం. ౧. గొల్లవాఁడు. ౨. శివుఁడు, పశుపతి.

గోరగించు. అ. క్రి. (√గోరము) భయంకర మగు. (చూ. గోరగింత.)

గోరగింత. వి. (√ గోరగించు) భయంకరత్వము, ఘోరకృత్యము.

గీ. గోరగింత యనంగను ఘోరత దగు. ఆం. భా. ౨. ౧౩౨.

గోరడి. వి. నఖక్షతము ? (√ గోరు?)

క. వెడలి సతి రతిఁ బెనంగిన, బడలిక నిట్టూర్పు తొట్రుపాటును జనుగో, రడి మోవికాటు చిమచిమ, జడి చెమట నటింపఁ జూపె సోపానగతుల్. పాంచా. ౫. ౩౨.

గోరణము. సం. వి. అ. న. ఉద్యమము, పూనిక.

గోరతనము. వి. (గోరము+తనము) దౌష్ట్యము, దుశ్చేష్ట.

గీ. గోరతనములు మానరా కొడుకుఁగుఱ్ఱ. కాశీ. ౮. ౪౧.

గోరవ. వి. ఆఘోషణము, పెద్దధ్వని.

సీ. రట్టు రట్టడి అవ్వ రద్దిర ద్దుప్పత అంతు గోహరు గోర వన వెలయు, నాఘోషణసమాఖ్య... ఆం. భా. ౧. ౧౧౫.

గోరపడు. అ. క్రి. (గోరము+పడు) వినుగుకొను?

క...కాసారాఖ్యుఁడు, రా రమ్మని మిగుల నాదరమ్మునఁ జోటిం, పార నొసఁగెఁ గక్కస మని, గోరపడక యివి సుసాత్త్వికులచరితంబుల్. వరమ. ౧. ౭౮.

గోరము. విశ. (సం. ఘోరం.) ఘోర మైనది, భయంకర మైనది.

సీ. ఘోరాభిధానంబు గోర మనంగను ... ఆం. భా. ౧. ౧౩౨.

క...ఇది నా, గోరంపుటుక్కగదఁ గొని, బోర నఁదల వ్రయ్య నడిచి పొరిగొని విడుతుꣳ. నృసిం. ౪. ౩౯. శుక. ౩. ౭౮.

వి. ౧. ఆపద, ఇడుమ.

క. నగి యాతఁడు వదినె కనియెꣳ, మగువా బెగడంగ నేల మాయన్నకుఁ జే,టగపడియె నేని జేజేల్, ముగురును గడ లేనిగోరములపాల్గా రే. అచ్చ. రా. అర. ౪౭. ఆం. సం. మాన. ౫౯.

౨. ఘోరకృత్యము, దారుణకార్యము.

సీ. కొడుకునకై యిట్టిగోరంబు సేసినయింతి యీ కైకేయి యేమి గనియె. భా. రా. యు. ౨. ౬౧౧.

క... కొఱకొఱలాడెద వదేమి గోరము మేశ్లేల్ ...రసిక. ౫. ౧౬౩.

౩. బాధ.

చ. కలిగినవాఁడు గా మరునికన్నను వన్నియ గల్గువాఁడు గా, కులమున మేటి గా సవతిగోరము గాన మటంచు నెంచి వేడ్కల కెదురేఁగుదుꣳ...శుక. ౨. ౧౧౨.

జ: గోరగించు, గోరగింత, గోరతనము, గోరపడు.

గోరవంక=గోరువంక[1]. వేంక. తిర్య. ౯౮.

గోరవము. సం. వి. అ. న. కుంకుమపువ్వు. (విల్యమ్సు.)

గోరసము. సం. వి. అ. పుం. ౧. ఆవుపాలు. ౨. దధి, పెరుఁగు. ౩. కాలశేయము, మజ్జిగ, చల్ల.

గోరాటి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. శారిక, గోరువంక.

గోరింక=గోరువంక[1]. (సం. గోరికా) ఆం. భా. ౨. ౮౯. సాం.ని. తిర్య. ౭౮.

గోరించు. అ. క్రి. ఎగయు. (చూ. గోరింపు.)

సీ. చెండు గోరించినచెలువున లివ మీఱ నొయ్యారమునఁ గొంత యెగిరి యెగిరి. కళాం. ౩. ౦౧౧.

జ: గోరింపు, గోరింపుబంతులు, గోరింపులాడు.

గోరింపు. వి. (√ గోరించు.) ఎగపు. (శ.ర.)

సీ. కసిడీఱ కటు లేచి గ్రక్కునఁ దమి రేఁచి కుఱచగోరింపులఁ గొంతసేపు. కళాం. ౪.౬౮.

గోరింపుబంతులు=చెండుగోరింపులు. వి. బ.(గోరింపు+బంతులు) బాల్యక్రీడావిశేషము.

సీ. పొదరింటిపట్టులఁ జదరంపునట్టులఁ బంతు గా గోరింపుబంతు లాడు. ఉ. హరిశ్చ. ౩. ౧౫.

గోరింపులాడు. స. క్రి. (గోరింపులు+ఆడు)-ఎగురఁగొట్టు-సంహరించు, చంపు.

సీ. తొలివేలుపులమూఁక దురములో గోరింపులాడి తాండవ మాడునట్లు గాదు. నిరం. ౩. ౯.

గోరిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. రాజశారిక. (రాజని, కల్ప)

గోరు. వి. దే. (సం. ఖురః. ప్రా. ఘురు. క. ఉగిర్) ౧. నఖము.

సీ. రవయుంగరంబులరత్నాలదీప్తులు వాలారుగోళ్లపై జాలువాఱ. హర. ౫. ౪౪.

సీ. గోర నొక్కినఁ బాలు గాఱుకెంజెక్కుల... దశా. ౬. ౧౫.

ఉ...పూవులుగోట మీటుతఱి...ఆము.౧.౬౨.

౨. గద్దగోరు, చోరసాధనవిశేషము. ఆము.౫.౩౦.

౩. కదళీకేసరాగ్రవృత్తాంశము, అరఁటిపువ్వులలో కేసరములపైని గుండ్రముగా నుండుకల్లిపూరవంటిపదార్థము.

గీ. కదళి దివియించె నాగ్రాంఘ్రికంబు తొడల, పెనుపు నెట్లన్నఁ బొరలసోవన నడంచు, కొన్నయాఁదోఁకపాటును గొవ్వు విప్పు, మొఱయఁగోర్మ్రుచ్చులను గెంపు గుఱులు గావె. ఆ. ము. ౫. ౩౦. (పైరెండవయర్థమునకు కూడ నిదియే ఉదాహరణము.)

సీ...అనంటి నాఁ గదళికాహ్వాయము లై పాదలు చుండు...తత్కేసరాగ్రవృత్తాంశంబు గోర వశ...ఆం. భా. ౨. ౫౮.

౪. తంతి మీటుటకు బంగారు లోనగువానితో చేసి వ్రేలికి తగిలించుకొనెడు ప్రతినఖము.

ఉ. కీరమనోజ్ఞవాణి యొక కిన్నరి కిన్నెర మీటి మీటి యొయ్యారపులీల నేఁగి వసుధాధిపుఁ గన్గొనె జిల్గుఁబయ్యెదక్, హారముఁ జక్కఁబెట్టెడు కుచాహితహస్తము పైఁడిగోళ్ల హిం,సారతి సేయుదర్పకునిసంపఁగిముల్కులువోలె మించఁగక్. మనుచ. ౫. ౬౪.

విణ. అల్పము, చిన్నది. (శ. ర.)

ఉదా: గోరుచిక్కుడు, గోరువెచ్చ.

గోరంత=కొంచెము.

క. క్షారము రసమును జమురును,గోరంతయు సాసపడక గోధూమమయా,హారములఁ జేయవలయుం, బారణ ధరణీతలంబె పల్లెము గాఁగక్. వరాహ. ౯. ౬౦.

క...గో,రం తాలస్యంబునఁ గొం,డంత ప్రయోజనము దప్పు ననఁగా వినమే. కళా. ౨. ౧౭౦.

ఉ...గో,రంతలు కొండలంత లగునట్టుగఁ జేసితి మంచు...ఆము. ౫. ౭౭.

(వ్యవ) వాఁడు ఎప్పుడును గోళ్లు గిల్లుకొనుచుఁ గూర్చుండును=గోళ్లుమీటు. (వా)

గోళ్లుమీటు:-ఏపనియు చేయకుండ సోమరిగా నుండుటను సూచించును.

క. పనుల కొడల్వంగక కా,మిను లిద్దఱుఁ గూడి గోళ్లుమీటుచు దాదుల్, దినదినము మిసిమి యుడఁగాఁ,గనిపింతురు సున్నగచ్చకాయల కరణిక్. శుక. ౨. ౩౩౩.

సా:-గోట నావనికి గొడ్డలి ఏటికి.

చ. అన విని యట్ల చేయఁ దగు నంచనె నైరృతి కార్య మిందునక్, గొనకొన గోట నావనికి గొడ్డలి యేటి కటంచుఁ బల్కె,న,య్యానిలుఁడు ...కాశీ. ౪. ౧౬౦.

గీ...ఇంతమాత్రమునకు నీతపం బేటికి,గోట నైనపనికి గొడ్డ లేల...తపతీ. ౪. ౧౧.

క...గోరం గడతేఱుపనికి గొడ్డలి యేలా... రుక్మా. ౨. ౧౨౭.

గోరుముక్కు=గోటికొన.

గీ. ఎలయుసీత్కారములతోడ నీళ్లు గ్రుక్కి,యంటుసొంటులు పరికించి యంట్లఁ బొడిచె,గోరుముక్కుల దిగ దువ్వి తూరు పెత్తి,నెఱులఁ గలిగిన పేల నన్నింటిఁ దిగిచె. పాండు. ౩. ౩౦.

గోళ్లునాకు=సంతోషించు. (ఇది చంకలు కొట్టుకొనువంటిది.)

వ...అని చెప్పి నారదుండు సఫలమనోరథుండై గోళ్లునాకుచు నాకసంబున నదృశ్యుం డై చనియె...వరాహ. ౧౧. ౯౫.

జ: గోటదొర్లుడుకాయ, గోటిచెనకు, గోటినాటు, గోరుగల్లు, గోరుగాలము, గోరుగొండి,గోరుచిక్కుడు, గోరు-చీరణము, గోరుచుట్టు,గోరుమద్ద, గోరురాజనాలు, గోరువంక[2], గోరువెచ్చ, గోరొత్తు.

గోరుగల్లు=గోరుగొండి. (√ గోరు)వి. ఫా. (మంగలి గోళ్లు తీసెడి) ఇనుపసలాక.

ఆ. పదనుగోరుగండ్లఁ బదరక కొందఱు, కండ్లు వెతికి నిమ్మపండ్లు గ్రుచ్చి...పానందో. ౩. ౫౯ పా.

సీ. దూరవీక్షార్థి యీగోరుగంట హృతాక్షుఁ డయ్యె...కళా. ౩. ౧౦౯.

గోరుగాలము. వి. (గోరు + గాలము) చేఁపలను బట్టుటకు ఉక్కుతో గోటివలె చేసినపనిముట్టు, బడిశభేదము. (శ. ర.)

గోరుగొ(గ్గొ)ండి. వి. (√గోరు) గోరుగల్లు.

ద్వి. బెదరుచు జనులు విభీతులై చూడ,గోరుగొండ్లను యామికులు గొని చేర. పండితా. మహిమ. ౨౫౦ పా.

ద్వి. దండియై యామ్యహస్తంబున గోరు,గొండి వల్పటికంటికొల్కిలో నునిచి. పండితా. మహిమ. ౨౫౧ పా.

సీ. మెడ మెట్టి గోర్గొండి మెటికి పుచ్చుఁడు వీని గ్రుడ్లు చెక్కుల నెత్తురులు ప్రవింప. కాశీ. ౩. ౧౫౨.

గోరుచిక్కుడు. వి. (గోరు + చిక్కుడు) ఒకచిన్న జాతిచిక్కుడుకాయ. (శ. ర.)

గోరుచీరణము. వి. (గోరు + చీరణము) గోటివలె కొనయందు వంపు గలయులి. (శ. ర.)

గోరుచే(ర్చ్చు). స. క్రి. (బంతిని) కొట్టు.

మ. తరుణుల్ వీటిశిరోగృహాళి నిసి ముక్తాకందుకం బాడుచోఁ, గరకంజంబున జాటి బంతి కడ కేఁగం దత్స్ఫూర్తిం జేరుచం,దురుఁ దద్బుద్ధి గ్రహించి గోర్చఁగఁ దదస్తోకాపాలిం గంటెఁ గా,కురుమాలిన్యము సత్కులాధిపతి కెట్లొందున్ మదిఁ జూడఁగన్. చంద్రి. ౧. ౧౦౨.

మ... రఘువీరుఁడు...మారీచము,షృరుమే నాకుగయుక్తి గాలిపటముంగా వింట నాడించుచున్, సారిదిం దక్కినదైత్యకోటితలబంతుల్గోర్చి మెప్పించె... విశ్వామిత్రమానీశ్వరున్. చంద్రా. పీఠి. ౨౧.

ఇ: గోరుపు, గోరుపులాడు.

గోరుచే(ర్చ్చు)ట్టు. వి. (గోరు + చుట్టు) గోటిచుట్టును లేచుకురుపు.

ఆ. సుజనవినుత గోరుచుట్టుపై గోఁకటి, పోటు దాఁకినట్ల పో తలంప, మొదల శోకజలధి మునుఁగంగ నందుపై, నీవు పల్కినట్టినిష్ఠురోక్తి. హరిశ్చ. ౫. ౭౯.

క. పీఁక చెడ నీదుదూతలు, ప్రాఁకంగా నిప్పుడ వ్వపైకి మడుగునీ, తేఁకువ గోర్చుట్టుపయిక్...

గోఁకటిపోటనెడుమాట రూఢం బయ్యెన్. శేష. ౩. ౨౬౩. తపతీ. ౪. ౪౯.

గోరుతము. సం. వి. అ. న.-గోవుఅఱపు వినిపించునంత దూరము-రెండుకోసులదూరము.

గోరువ(ర్వ)డము=గొఱువడము. వి.కంబళి;నల్లకంబళి; ఒకవిధమైనకంబళి.

సీ...కంబ. గీ. లంబు గొంగడి యనఁగను గంబళి యన,గోరువడ మనఁగా ... ఆం. భా. ౨. ౧౫౭.

ఉ. భూరినదీప్రవాహమునఁ బోయెడినల్లని యచ్ఛభల్లమున్, గోరువడంబుగాఁ దలఁచి... చెన్న. ౩. (శ. ర.)

(గొల్లనివర్ణనము) సీ. ఒడిసెల పాలకావడి నుచ్చుప్రాఁతలగుది మూఁపుపై వ్రేలుగోర్వడంబు. వేం. పంచ. ౧. ౫౯౭.

ద్వి...గద్దె,కంబళ్లు కప్పడికంబళ్లు గోర్వ,డంబులు ...పండితా. పర్వ. ౩౪ పా.

గోరుపు. వి. (√ గోరుచే.) గోర్చుట. (చూ.గోరుపులాడు.)

గోరుపులాడు. స. క్రి. (√ గోరుపు)-బంతి-కొట్టు.

చ. గురుకుచ గుబ్బచన్నుఁగవ గోరుపులాడును బుట్టచెండ్ల...చంద్రా. ౨.౧౨౨. (ఇట పౌనఃపున్యావాచకము.)

గోరుముద్ద. వి. (√గోరు) గోటిమీఁదికి తీసికొని పిల్లలకు పెట్టు అన్నముముద్ద. (వా.)

గోరురాజనాలు. వి. బ. (గోరు + రాజనాలు) ధాన్యభేదము.

సీ. జిలకఱరాజనా ల్చింతపువ్వులు గోరురాజనాలు...హంస. ౪. ౧౨౭.

వ... కస్తూరివట్లలు చెన్నంగులు శ్రీరంగాలు చింతపూలు గోరురాజనాలు ... ప్రబంధ. ౧౧౨.

గోరువ(ర్వ)ంక[1]=గొరవంక, గోర, గోరంక,గోర వంక, గోరింక.(సం. గోరంకుః.)వి. శారిక,గోర.

వ...జాలువాపంజరంబులఁ జిలుకపలుకులకు మాఱుపలుకుగోరువంకలవంకఁ జెలరేఁగి... ఉ. రా. ౬. ౧౫౮.

సీ...శారికాఖ్య, గోరింక గోర్వంక గొరవంక గోరంక గోరువంక యనంగ మీఱుచుండు. ఆం. భా. ౨. ౮౯.

గీ. గోరవంక గోరంక నా గోరువంక,యనఁగ శారికాహ్వయములు ...వేంక. తిర్య. నా. సాం. ని. తిర్య. ౭౮.

గోరువంక[2]. వి. (గోరు+వంక.) నఖక్షతము.

గీ. నఖక్షతశారికాభి, ధానములు గోరువంక నా ...ఆం. భా. 3. ౬౦.

గోరువె(ర్వె)చ్చ. వి. (గోరు+వెచ్చ.) అల్ప మైనవెచ్చఁదనము. (చూ. వెచ్చ) విశ. కొంచెము వెచ్చనిది.

సీ. ఉష్ణాంబువు లటంచు నొడ్డుకో గోర్వెచ్చజలముల నొకకల్కి జలకమార్చె. దశా. ౬. ౨౭.

సీ. గోర్వెచ్చచము రంటుకొనిరి మస్తకముల జలకమాడిరి నిశామిళితవారి. పాండు. 3. ౭౪.

గోరొత్తు. అ. క్రి. (గోరు + ఒత్తు.) నఖక్షతము చేయు.

ద్వి. మునియేఁటనే పైఁడి ముడిచినపసుమ, చనుగుబ్బ గోరొత్తి చనుగబ్బివాఁడు. అ. మ. క. ౧. 3౪ పా. ౧౧ పం.

సీ. గుజ్జుమామిడిబావ గోరొత్త నీవుగా యని చేతఁ జెనకె గయ్యాళి యొకతె. రామా. ౨. ౧౦౦.

ఇట్లే: గోరిడు, గోరులుంచు.

గీ.నాగవల్లీదళంబు వెన్నడుముఁ జీరి,మడఁచి యందిచ్చినపుడు గోరిడుమఁ గేల ... నైష. ౮. ౮౪.

సీ. చెలులలోఁ దోడఁ బిలుందుల గోరు లుంచుచు మురువుతో నొకతెకు ముద్దొసంగు. దశా. ౮. ౪౧. 3. ౪౮.

వి. నఖక్షతము.

సీ...గోరొత్తులకుఁ జనుగుబ్బ లొసఁగి. కళా. ౭. ౧౬౧.

సీ. ఒఱ పైన మెఱుఁగు గోరొత్తుసందులతోడ రాలుచుండెడిగంధరజముతోడ. భాను. ౨. ౩౯.

గోరోచన. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. గోరోజనము.(పశువులపిత్తరసమునుండి తీయఁబడినయొకానొకపసుపుపచ్చనిపదార్థము-విల్యమ్సు- పీతవర్ణము కలగోమస్తకస్థపుష్క-పిత్తము- కల్ప.)

గోరోచము. సం. వి. అ. న. హరితాళము, అరిదళము.

గోరోజనము. వి. (సం. గోరోచనా) గోరోచన.

సీ. గోరోజన మనంగ గోరోచనాభిధ ... ఆం. భా. ౨. ౧౬3.

గోర్దము. సం. వి. అ. న. మస్తిష్కము, మెదడు.

గోర్పిళ్ళాడు. అ. క్రి. బంతివలె ఎగురు.

శా...అతండు...దంతిరథరథ్యవ్రాతము ల్చేతులన్,గోర్పిళ్లాడుచు వచ్చుచున్నఁ గని రక్షోనాథసేనాధిపుల్. రామా. ౬. ౨౦౬.

గోలజేము. వి. కస్తూరి, ఇట్టిగోలజము.

వ...అలికమ్ముల గోలజంపుటారజంపుఁదిలకంబులు... ప్రబంధ. ౭౮.

గోల[1]. విశ. ౧. ముగ్ధ; ముగ్ధుఁడు, తెలివిమాలినవాఁడు.

సీ. ముగ్ధకుఁ బేళ్లగు ముగుద యన స్నిగ్ధరాలు నా గోల నా బేల యనఁగ. ఆం. సం. మాన. ౪.

ఉ...విప్రవరుండు గోలయుఁ, బాలుఁడుఁ గాన నప్పటికిఁ బైఁ బడఁ గొంకెను...మనుచ.

సీ. భేదవాదంబుల భేదంబు తెలియక గోలనై క
డపితిఁ గొన్నినాళ్లు. వేణు. 33.

వి. ఆఁడుది, స్త్రీ.

గీ...లేమ గోల యువిద చామ చాన ... ఆం. భా. ౨. ౧౦౪.

గీ. గోల లెచ్చట గాటంపుఁగోన లెచట, వలవ
దుడుగుము వయనంబు తలిరుఁబోఁడి. అచ్చ. రా. అయో. ౭౭.

జ: గోలతనము.

గోల². వి. కలకలము.

(వ్యవ) ఏదియో గోల వినఁబడుచున్నది. పిల్లలు గోలచేయుచున్నారు.

గోల. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. వట్రువ యగునీటికాఁగు. ౨. గుండ్రనిపదార్థము. 3. గోలీ; చెండు. ౪. సిరా. (విల్యమ్సు.) ౫. మణిసిల, ఎఱ్ఱపాషాణము. ౬. చెలికత్తె. ౭. దుర్గ. ౮. గోదావరీనది.

గోలతనము. వి. (గోల¹+తనము.) ముగ్ధత్వము, మౌగ్ధ్యము.

గీ...ఇవ్వేళ యింత, గోలతన మేల నను నేలుకొ
నవె బాల. రసిక. ౫. ౧౭౨.

ఉ. గోలతనానఁ బల్కెదవు కుంభకుచా పరిరంభ
గుంఫనో, ద్వేలసుఖోదయం బనుభవింపనివాఁ
డవు గాన ... శశాం. 3. ౭౦. విజ. వి. ౨. ౭౮.

గోలత్రిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ఖంజరీటె, ఆఁడుకాటుకపిట్ట. (వై. ని)

గోలాంగు(గూ)లము. సం. వి. అ. పుం-ఆవు తోఁకవంటితోఁక కలది-కొండముచ్చు, ఒకజాతికోఁతి.

గోలాసము. సం. వి. అ. పుం. కుక్కగొడుగు.

గోలించు. స. క్రి. చమురు పోసి వేఁచు. (శ. ర)

గోలిహము. సం.వి.అ.పుం.ముష్కకము. (కల్ప)

గోలీ. వి. (సం.గోలికా.) బాలురాడుకొనుచిన్నరాతియుండ. (శ. ర.)

గోలీఢము. సం. వి.అ.పుం. ముష్కకము, మొక్కపుఁజెట్టు.

గోలు¹=గోడు. వి. ఏడ్చుటయం దగుధ్వని కనుకరణము. (దీనియామ్రేడితరూపము 'గోలుగోలు.')

వ...దృగ్గోళకంబుల వేఁడికన్నీరు వెడల గోలు
గోలున నేడ్చినన్... నైష. ౧. ౧౦౮.

గోలు². వి. పేఁపబొద్దునకు ప్రక్క చేర్పబడుచెడు సన్నని పేఁపబొద్దు. (శ. ర.)

గోలురించు. అ. క్రి. (పులి) కూయు. (శ.ర)

జ: గోలురింపు.

గోలురింపు. వి. (√ గోలురించు) వ్యాఘ్రగర్జాధ్వని, పులికూఁత.

సీ...అగు గోలురింపన వ్యాఘ్రగర్జాధ్వని. ఆం. భా. ౨. ౮౨.

గోలెము. వి. బాన.

ఆ. మగని రాక యెఱిఁగి మగువ యొయ్యన ఱంకు,
మగనిఁ దెచ్చి యింటిమఱుఁగునందుఁ, గల్లు
గోలెమునను గదియించి యామీఁద, గంప
దబ్బవెట్టెఁ గదలకుండ. భల్లా. ౧. (శ.ర)

గోలోకము. సం. వి. అ. పుం. వైకుంఠమునకు మీఁదుగా నుండి శ్రీకృష్ణునకు నిత్యస్థానమగు నొక లోకము.

గోలోమి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. వేశ్య, వెలయాలు. ౨. తెల్లగఱికె. 3. మరులుమాతంగి. ౪. వస. ౫. నేలగొలిమిడి.

గోళ(ల)కము. సం. వి. అ. పుం.=గోళకు.

గోళ(ల)కుఁడు. సం. వి. అ. పుం. గోళుఁడు, పెనిమిటి మరణించినతర్వాత అన్యపురుషునివలన కలిగినకొడుకు.

గోళ(ల)ము. సం. వి. అ. పుం.న.౧. గోలీ,ఉండ; అచ్ఛనగాయ. ౨. భూమ్యాదిమండలము. ౩. న త్రువ, వలయము. పుం. ౧. జా రెంతబోళము. ౨. (జ్యోతి) ఒకరాశియందు ఆఱు గ్రహములు కూడుట అనుయోగము.

గోళాయంత్రము. సం. వి. అ. న. ఒక జ్యోతిష యంత్రము.

గోళి. వి. (సం. ఘోలీ.) ఒకానొకఆకుకూర.

గీ...కొయ,కూర చక్రవర్తము చిల్కకూర గోళి,కూర దుంపబచ్చలి తోటకూర...హంస. ౪. ౧౩౩.

పీ. కుచ్చలి యంచనఁ గుచ్చెలి యనఁగను గోళి యటన్నను ఘోలి యొప్పు. ఆం. భా. ౨.౭౪.

గోళుఁడు. సం. వి. అ. పుం. విధవకు అంకుమగనివలన పుట్టినకొడుకు. (వ్యతి. కుండుఁడు.)

గోళ్లకుతికంటు. వి. స్త్రీకంఠభూషావిశేషము.(శ. ర.)

గోళ్లగొండి. వి. తృణవిశేషము.బ.ధాన్యవిశేషము.

గీ. గనుకు లూదర్లు ఒరపటల్ గోళ్లగొండు, లల్లి బియ్యంబు వెదురుబియ్యంబు ... కాశి. ౩. ౧౫౧.

గోవ¹. వి. పురుషగవయము, గురుపోతు.

గీ...గవయమ్ము గోవ,నాఁగ గురుపోతు నాఁగఁ దనర్చు...ఆం. భా. ౨. ౭౫.

గోవ². వి. యౌవనము. (చూ. గోవాళ్లు) విశ. ౧. మనోజ్ఞము. (ఉదా: గోవపని, మొ. శ. ర.) ౨. పొగరుఁబోతు, అసాధువు.

వ. దూడలం గుడువ విడిచి దుగ్ధదోహనంబునకుఁ జేర వచ్చిన బెదరి పసులసందునం బాటిపోవుగోవావుల వెనుదగిలి సాధుపశువులచాటునఁ బొంచి కూడముట్టి తలఁగోలలు వెట్టి యాఁగువారును...వి పు. ౩.౧౫౦.

ఉ. గోవపికవ్రజంబునునుఁగూఁతకు ... దశకు. ౬. ౩౩.

గోవమీఱు=అడ్డము లేక తిరుగు. (చి. ని.)

గోవమొలత్రాడు,గోవత్రాడు=పురుషులు మొలను ధరించుటకై వెండితీఁగతోఁ గాని బంగారుతీఁగతోఁ గాని అల్లఁబడినమొలత్రాడు. (బ్రౌ. వా.)

జ: గోవతనము, గోవాళ్లు.

గోవ³. వి. పశ్చిమసముద్రతీరమందలి యొకపట్టనము. (బ్రౌ)

గోవ తేజీ=గోవపట్టనపుగుఱ్ఱము.

సీ. నవవిధదివ్యరత్నంబు లేనుంగులు గోవ తేజీలు చ్చికుంకుమంబు. శుక. ౧. ౧౦౮.

గోవజవ్వా(వా)ది=గోవపట్టనపుజవ్వాది.

గీ. గోవజవ్వాది మొదలుగాఁ గొన్ని గలుగు, పరిమళద్రవ్యములు పెట్టె బంధురముగ. ధనా. ౩. ౩౯.

ఉ. గోవజవాది కస్తురియుఁ గుంకుమ గందము పైఁడిగిన్నెలన్. విజ. వి. ౩. ౧౯౧.

గోవంది(ద)ని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ప్రేంకణము ౕ.

గోవణము=గోణము. వి. (క. కోవణ. త. కోమణమ్.) కౌపీనము.

సీ. తాళవృంతమును వస్త్రములు గోవణములు నొసఁగి రోగార్తుల నుపచరించు. కాశి.౭. ౬౧.

గీ. వృక్షశాఖాంచలంబుపై వ్రేలుచున్న, కోటిసంఖ్యలనీర్కావిగోవణములు ... కాశి. ౫౫.

గోవతనము. వి.(గోవ²+తనము) పొగరుఁబోతుఁదనము.

క. మీవీటిమ్రుచ్చు లేవురు, మావీటం గన్న పెట్టి మణిభూషణముల్, గోవతనంబునఁ దెచ్చిరి, నీ విటు సేయించు టెల్ల నేరమ కాదే.దశకు.

గోవత్సము. సం. వి. అ. పుం. ఆవుదూడ.

గోవత్సాది. సం. వి. ఇ. పుం-ఆవుదూడలను తిను నది-తోఁడేలు. (కల్ప)

గోవర్ధనము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) గోవులను వృద్ధి నొందించునది. (అ. ఈ. అ) గోవులను వృద్ధిబొం దించుటకు సాధన మైనది. వి. అ. పుం. ఒకానొక కొండ. (ఇది బృందావనమందలిది. దీనిని కృష్ణుఁడు వ్రేలిపై ధరించె నని భాగవతకథ) న. ౧. గోవు లను వృద్ధినొందించుట ౨. గోవృద్ధి.

గోవశ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. గొడ్డావు.

గోవాళ్లు(ళులు). వి. బ. (గోవ² + వారలు. శ. ర.)

౧. యౌవనవంతుఁడు; యౌవనవంతులు.

ఆ. కోడెకాఁడనంగ గోవాళ్లు నాఁగను, యువ జనాఖ్య లొప్పుచుండు రెండు. ఆం. నం. మాన. ౮.

క. తిమిరంపువయసుగుబ్బల, కొమరాలవు నీకుఁ దగినగోవాళ్ల మహిన్, నెమకి నగ రాదె ము దిసిన, మనుఁ జెనకిన నేమి గలదు మద మే మిటికిన్. మనుచ. ౪. ౮౩.

మ... ఎలుకుగోవాళుల్ ప్రసూనాళుగ, ప్రదర ప్రేరితచిత్తవృత్తు లగుచున్ భ్రాంతమ్ములం ద్రి మ్మరన్. కాళ. ౩. ౧౧.

౨. విటుఁడు; విటులు.

సీ. విటనామధేయ మా విటకాఁడు వేడుకకాఁడు బోజుఁగు నన్నుకాఁడు లంజె, కాఁడనఁగ నివి యఁ గాక గోవాళ్లనఁగా నొక్కళబ్దంబు గ లదు బహుత... ఆం. భా. ౨. ౧౧౬.

వ... తమతమచెంగటికో డెప్రాయంపుగోవాళ్లకుఁ దిరునాళ్లఁ జూచువేడుకలలోఁ బిసికిళ్లఫల ము కల్పింప నుపాయంబు లెంచి... ప్రబంధ. శిల. వేంక. మాన. ఆ. సాం. ని. మాన. ౮.

గోవిందద్వాదశి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. పుష్యనక్షత్ర ముతో కూడినఫాల్గునశుద్ధద్వాదశి. (కల్ప)

గోవిందుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. శ్రీకృష్ణుఁడు. ౨. గవాధ్యక్షుఁడు, గోసమూహాధిపతి. ౩. బృహస్పతి. (మే. ని.) ౪. గోవిందపాదుఁడు, శ్రీశంకరాచా ర్యులగురువు.

గోవికర్తుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧-భూమిని చీ ల్చువాఁడు-సేద్యగాఁడు, కృషీవలుఁడు. ౨. గో ఘాతుకుఁడు, కసాయివాఁడు.

గోవిట్టు. సం. వి. ష. స్త్రీ=గోవిష్ఠ.

గోవిష్ఠ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. గోమయము, ఆవుపేఁడ.

గోవిసర్గము. సం=గోసర్గము.

గోవు. సం. వి. ఓ. పుం. ౧. ఆదిత్యుఁడు. ౨. వృష భము. ౩. ఒకానొకయజ్ఞము. ౪. ఒకానొకఋషి. ౫. గుఱ్ఱము. స్త్రీ. ౧. వాక్కు. ౨. దిక్కు. ౩. భూమి. ౪. ఆవు. ౫. ఆఁడుగుఱ్ఱము. పుం. స్త్రీ. ౧. స్వర్గము. ౨. వజ్రము. ౩. ఉదకము. (ఈయర్థ మున బ. అని త్రి. ని.) ౪. కిరణము. ౫. నేత్ర ము. ౬. బాణము. ౭. రోమము, వెండ్రుక. ౮. వ గ్గము. ౯. నారి, అల్లెత్రాడు-శే. ని-(దీనికి స్త్రీ లింగమున తత్పురుషసమాసాంతమందు 'గవి' య నురూప మగును. ఉదా: పన్నగగవి = పతంజలి వాక్కు. కామగవి=కామధేనువు. పుంలింగమున తత్పురుషసమాసాంతమందు 'గవ' అనురూప మ గును. ఉదా: వృషగవము. తీక్ష్ణగవుఁడు=తీక్ష్ణ మైనసూర్యుఁడు. ఇది సమాహారద్విగువునందు 'గవ' అనురూపము నొందును. ఉదా: పంచగవ ము. ఇది ఉపసర్జన మైనప్పుడు-బహువ్రీహి మొ దలగువానియందు-'గు' అనురూపము నొందును. ఉదా: చిత్రగుఁడు. అతిగువు=గోవు నతిక్రమిం చినవాఁడు. గవాధ్యక్షుఁడు, గోఅధ్యక్షుఁడు, గోధ్యక్షుఁడు, గవేంద్రుఁడు మొదలగుపట్ల నితర విశేషములు వ్యాకరణమును బట్టి యెఱుంగునది.)

గోవృషభము. సం. వి. అ. పుం. ఆఁబోతు.

గోవృషము. సం=గోవృషభము.

గోవ్రజము. సం. వి. అ. పుం. ౧. పసులసాల. ౨. పసులమంద.

గోశకృత్తు. సం. వి. త్. న. గోమయము, అవుపేఁడ.

గోశీర్షము. సం. వి. అ. న. చందనవిశేషము.

గోషా=ఘోషా. వి. (హిం. గోషా.) అంతఃపురము, రాణివాసము. (శ. ర.)

గోష్ఠము. సం. వి. అ. పుం. న. ౧. గోవులుండుచోటు, పసులసాల. ౨. వ్రేపల్లె, గొల్లపల్లె.

గోష్ఠశ్వము. సం. వి. అ. పుం. గోష్ఠమందలికుక్క. విణ. (అ. ఆ. అ)-పసులకొట్టమందలి కుక్కవంటివాఁడు-స్వస్థానమం దుండి పరులను తిట్టుచు ద్వేషించుచు నుండువాఁడు. (త్రి. ని.)

గోష్ఠి. సం. వి. ఇ, ఈ. స్త్రీ. ౧. పరిషత్తు, సభ. ౨. సంఘము, సమాజము. ౩. సల్లాపము. ౪. కుటుంబములోఁ జేరినపోష్యవర్గము. ౫. (అలం) ఒక్క అంకముతో ముగియురూపకవిశేషము.

గోష్ఠీపతి. సం. వి. ఇ. పుం. ౧. సభాధ్యక్షుఁడు. ౨. గృహాధిపతి, ఇంటిపెద్ద.

గోష్పదము. సం. వి. అ. న. ౧ గోవుయొక్క అడుగుకొలఁది గలప్రదేశము; గోవుగొరిసెచే నేర్పడినగుంట. ౨. గోవులు తిరిగెడిచోటు. (ఆవుపాదము మొదలగు అన్యార్థములందు 'గోపదము' అనియే రూపము.)

గోసంఖ్యుఁడు. సం వి. అ. పుం. గొల్లవాఁడు.

గోసఁగి. వి. (సం. గోహింసకః) ౧. మాదిగవాఁడు.

సీ...గోసంగి మాదిగ గూబరి యన, మాతంగుఁడగు...ఆం. భా. ౨. ౫౯౯.

క. సంగీతఫలంబున గో,సంగి సగమైన దయ పొసఁగ నీవే...అము. ౬. ౬౪. ద్వి. పారిశ్చే. ఉ. ౧౫౭౧ పం.

గోసదృక్షము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) గోవుతో సమాన మైనది. వి. అ. పుం. గవయము, గురుపోతు.

గోసన=గోసు. వి. (సం. ఘోషణా. ప్రా. ఘోసణా. క. గోసనె.) ౧. చాటించుట. ఆం. భా. ౧. ౧౧౪.

౨. గోల, ఘోషము.

క. మాసొమ్ము మాకు గోసఁగిన, మీసొమ్ము మీకు మగుడ మీమాసొమ్ముల్ వాసి వడకుండ నూరక, గోసన యేమిటికి మార్చుకొనియెద మెంకెన్. పి. శకుం. ౩. ౯౨.

గోసనపుచ్చు=౧. చాటించు, ప్రకటించు.

చ...దాసియుఁ గాఁ, గొఱగొఱ వీట నెల్లెడల గోసనపుచ్చిన నర్థలుబ్ధుఁడై, యీయమర మాని తద్విభుఁడు నాబలభద్రునిఁ బట్టఁ బంచినన్. దశకు. ౧౦. ౧౨౬.

౨. స్తుతించు, పొగడు.

మ. తనదుర్వారతరప్రతాపమునఁ జిత్తస్నేహముల్ గట్టి సేయునితం డెట్టివిదగ్ధుఁడో తలఁప నోహో యంచు లోకంబు గో,సనపుచ్చంగర మొప్పఁ దర్పకుఁడు రాజత్సుందరాకారుఁ డో, ఘనసంపన్నుఁ గృతీశ్వరుం బ్రచురసౌభాగ్యాన్వితుం జేయుతన్. దశకు. ౧. ౭.

గోసము. సం. వి. అ. పుం. ౧. బోలము, బాలెంతబోళము. ౨. ప్రభాతము, వేకువ.

గోసర్గము. సం. వి. అ. పుం-ఆవులను మేఁతకు విడుమవేళ-గోవిసర్గము, ప్రభాతము.

గోసు. వి. (సం. ఘోషః) ౧. చాటింపు, గోసన.

గీ. గోసన యనంగ గోసు నా ఘోషణ మగు... ఆం. భా. ౧. ౧౧౪.

౨. దూఱు, నింద.

మ...ఈగో సేల చట్టాలలోన్. హరి. పూ. ౫. ౨౩౪.

గోసడుచు=నిందించు.

మ. మనలన్ ధూర్జటితోడ గోసడిచి కామధ్వం సి పట్టీక పొం,డని చంద్రాంకునిఁ జూపి పో విడ సురేంద్రాదు ల్పరోజాతునిం,గని యొగ్గ ప్రకటించినం గినిసి లోకంబు ల్వివంగా వతం, డనుమానింపక పూని దైత్యకులసం హారంబు గావింపఁగాన్. నిర్వ. ౨. ౯౩.

గోసెక్కఁగఁజేయు=తప్పుగా నెంచు ?

ఉ. అక్కట యేను వేడ్క పడి యానెడు నాసవ మర్థిఁ దేరఁగా, నొక్కనికృష్టఁ బంచుటకు నోపక చెప్పిన దీని నీవు గో,సెక్కఁగఁజేసి నిన్ను నతిహీనవిధాననియుక్తఁ జేఁత గా,ని క్కమ యుమ్మలించి తిది సెయ్యమితియ్యము కల్మియె సఖీ. భార. విరా. ౨. ౯౫.

గోసెక్కించు=స్తుతించు, పొగడు.

క. కలుదులమాటల మమ్మం, గులుచవడుగ యేల యింత గోసెక్కింపన్, నెఱయఁగ నీయిష్టము మా, కెఱిఁగింపుము వేడ్క నిత్తు మెయ్యాది యైనన్. హరి. ఉ. ౧౦. ౨౮౩.

మ. హరి దాఁటించెఁ బురోపకంఠమున వాహ్యాళి ప్రదేశంబునం, దరరే యల్లయరెడ్డినంద నుఁడు దొడ్డయ్యాతుమాధీశ్వరుం,డిరువైనాలు గుమూళ్లమేర యని గోసెక్కింపఁగా నేల య,ద్ధరణీనాధునికీర్తి దాఁటెఁ గడు నుద్దండించి బ్రహ్మాండమున్. కాశీ. ౧. ౫౩. (చి. ని. పా.)

గోసూత్రిక. సం. వి.ఆ.స్త్రీ.దామెన త్రాడు,పశువులను కట్టువేర్వేఱుపలుపులు గలనిడివిత్రాడు.

గోస్తనము. సం. వి. అ. పుం. ౧. ఆవుచన్ను. ౨. నలువదిపేటలు గలముత్యాలహారము.

గోస్తని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ద్రాక్ష ?.

గోస్వామి. సం. వి. న్. పుం. ౧. గోవుల కొడయఁడు. ౨-జితేంద్రియుఁడు - కొన్నిపురుషనామములచివరఁ జేర్పఁబడుగౌరవనామము. (ఉదా:- బోపదేవగోస్వామి, మొ.) ౩. (నాట్యపరిభాష యందు) రాజకుమారుఁడు. (వై. ని, కే. ని.)

గోహత్య. సం. వి. అ. స్త్రీ. గోవును చంపుట.

గోహత్యగాఁడు. మి.విశే.గోహత్య చేసినవాఁడు.

సీ....న స్నట్లుగా నిట్టిగోహత్యగానిఁ జేసి,కను చు...వరాహ. ౧౦. ౬౫.

గోహరి. వి. పరాక్రమము. (శ. ర)

సీ. హరికిశోరములగోహరికి శోషిలనిమన్వారగ ర్వాటోపవీరభటులు. జై. భా. ౬. ౧౫౮.

గోహరీతకి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ-మనుజులకు కరక కాయలవలె పశువులకు హితమును చేయునది-బిల్వము, మారేడు ?.

గోహిరము. సం. వి. అ. న. కాలిమడమ, పాదమూలము. (కల్ప)

గౌ

గౌండ్లవాఁడు=గవుండ్లవాఁడు. (సం. గోండః.)

గౌఁడు=గవుఁడు. వి. ౧. సారాయిఅమ్మువాఁడు. ౨. కాఁపువారిపట్టపుపేరు. (శ. ర.)

గౌఁడుగీతములు=కల్లు దింపెడివారిపాటలు. (కు. సం. వ్యాఖ్య)

ఉ. జీతికకల్లు ద్రావి మదసింధురగామిను లన్ని కేరియ,ల్వాఱుచు గౌఁడుగీతములు వాడుచుఁ బొల్పుగఁ గ్రాలియాడుచున్. కు. సం. ౬ ౭౦౨.

గౌడ(ళ). సం. వి. ఆ. స్త్రీ. (సంగీ) స్త్రీ రాగములలో నొకటి.

గౌడపేరు=గవుడపేరు.

గౌడము. సం. వి. అ.పుం.ఒకానొకదేశము. న. ఒకానొకపిండివంట, బెల్లముతో చేసినభక్ష్యము.

గౌడసరము=గవుడసరము. వి. స్త్రీభూషావిశేషము. ('చెంపసరము' అని శ.ర-కాని ఈక్రింది ఉదా

కారణముచుబట్టి 'స్త్రీ హస్తభూషావిశేషము' అని తోఁచుచున్నది.)

గీ. మెఱుఁగుఁదీఁగెయుఁ బెద్దముక్కఱయుఁ బెట్టి, దండకాయెతులును సందిదండ లునిచి, కేల గాజులు గాడసరాలు దొడిగి, ప్రేమఁ గైసేసి...సైజ.౪.౩౦.

సీ...అణిముత్తెపుఁబేర్లు సందిదండలు నూడిగములు గాడసరములును. కళా. ౭. ౬౬.

గాడి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. బెల్లమునుండి తీసినసారాయి. ౨. (అలం) రీతులలో నొకటి. (ఇది పరుషాక్షరబహుళమై సమాసబహుళముగా నుండును) ౩. (సంగీ) స్త్రీరాగవిశేషము. (కల్ప)

గాడికము. సం. విణ. (అ. ఈ. అ.) ౧. బెల్లమున కుపయోగించునది. ౨. బెల్లముతో చేయఁబడినది. వి. అ. పుం. చెఱకు కీ. న. మద్యవిశేషము.

గాణము. సం. విణ. (అ. ఈ. అ.) ౧. అముఖ్యము, అప్రధానము. ౨. ఔపచారికము, లాక్షణికము ౩. గుణసంబంధమైనది.

గాణికము. సం. విణ. (అ. ఈ. అ) ౧. సత్త్వాదిగుణములచేత కలిగినది. ౨.అముఖ్యము. ౩.గుణములకు సాధనమైనది, గుణములను కలిగించునది. ౪. గుణముల నెఱిఁగినది. ౫. గుణములను చెప్పుగ్రంథమును చదివినది. (వాచ)

గాణ్యము. సం. వి. అ. న. అప్రాధాన్యము, అముఖ్యత.

గాతమి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧.కృపి, ద్రోణునిభార్య. ౨. గోదావరి. ౩. బుద్ధునిబోధనము. ౪. గౌతమునిన్యాయశాస్త్రము. ౫. పసుపు. ౬. దుర్గ. ౭. గోమతీనది. ౮. గోరోజనము.

గాతముఁడు. సం. వి. అ. పుం-గోతమవంశమున పుట్టినవాఁడు-౧. అహల్యాపతియగు శతానందుని జనకుఁడు నగునొకఋషి. ౨. శతానందుఁడు. ౩. భరద్వాజుఁ డనుముని. ౪. కృపాచార్యుఁడు. ౫. మాయాదేవీపుత్త్రుఁ డగుశాక్యబుద్ధదేవుఁడు.

గాద=గవుద. వి. ౧. చుబుకము, గడ్డము; నవుకక్రిందిభాగము.

సీ...ప్రసన్నత నొంది కుబ్జ మువ్వంకలయొడలు సక్కఁగ నొత్తి యుసుపుఁ దలఁచి, తత్పదంబులమీఁదఁ దనపదంబులు ద్రొక్కి హస్తాంగుళిద్వయ మబలగాద, క్రింద విప్పుగ నిడి కృష్ణుఁడు మీఁదికి నెత్తిన వక్రత లెల్ల మాని ...భాగ. ౧౦ పూ. ౧౨౭౭.

ఉదా: గాదబిళ్లలు.

౨. గండస్థలము, చెంప.

సీ. చెక్కు-చెక్కిలిచెంక చెంప గాదయనంగ గండస్థలాఖ్యయై యుండు ... ఆం. భా. ౨. ౧౪౩.

జ: గాదకట్టు.

గాదకట్టు=గవుదకట్టు. వి. (గాద + కట్టు) చెంపలను మూసి కట్టుట; చెంపలను మూసికట్టినకట్టు.

గీ. చెంపలను మూసి కట్టుట చెలఁగు గాద్కకట్టనంగను...ఆం. భా. ౩. ౩౭.

చ...గాదకట్టు గనచేరుల టెక్కియు దోఁపునొల్చి పోక. అము. ౬. ౮౧.

గాధారము. సం. వి. అ. పుం. ఉడుముయొక్క పిల్ల.

గాధూమీనము. సం. వి. అ. న. గోదుమలు పండెడుపొలము.

గాధేయము. సం=గాధారము.

గాధేరము. సం=గాధారము.

గానర్దుఁడు. సం=గోనర్దీయుఁడు.

గాపుచ్ఛికము. సం. విణ. (అ. ఈ. అ) ౧. అవుతోఁక యిచ్చి కొనఁబడినది. ౨. అవుతోఁకపట్టి దాటునది.

గౌర=గవుర. వి. వర్తకుఁడు, బేహారి.

గీ. ఈఁడము వలంద బందర యింగిలీసు,కళము
మొదలైనపేఁటల గౌర లెల్ల,సారభద్రవ్యము
లు చేరసారమాడఁ, బిలువనంపిరి తమతమ
పేఁటలకును. హంస. ౧. ౧౧౨.

క. ఈరీతి సకలధర్మవి,చారుం డగుపతనిమాట జ
వదాఁటక య,గ్గౌర మనుచున్నఁ దన్నగ,రీర
త్నం బేలునట్టినృపవరుఁ డెలమిన్. శుక. ౧.
౯౦.

గౌరక్ష్యము. సం. వి. అ. న. పశుపాల్యము, పసులను కాచుట.

గౌరము. సం. విణ. (అ. ఈ. అ) ౧. తెల్లనిది. ౨. ఎఱ్ఱనిది. ౩. పీతము, పసుపువచ్చనిది. ౪. స్వచ్ఛమైనది. వి. అ. పుం. ౧. తెలుపు. ౨. ఎఱుపు. ౩. పసుపు. ౪.తెల్లావాలు. ౫. ఏకశఫము గలఒకజాతి మృగము. న. ౧. పద్మకేసరము, అకరువు. ౨.కుంకుమపువ్వు. ౩. బంగారు.

గౌరవము. సం. విణ. (అ. ఈ. అ) గురుసంబంధమైనది. వి. అ. న. ౧. గురుత్వము, బరువు. ౨.గొప్పతనము. ౩. బహూకారము, మన్నన.

గౌరవించు. సం. స. క్రి. గౌరవము చేయు.

వ...ఐరావణకుంభికుంభాస్ఫాలనకర్కశం బగు
కరంబున వాస్తోష్పతి తన్ను సంస్పర్శించి గౌ
రవించిన మన్మథుండు మధుసహాయుండై హి
మవత్పర్వతంబు సేరం జనియె. హర. ౩.౫౩.

గౌరవితము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) పూజ్యము, గౌరవము కలది.

గౌరసర్షపము. సం. వి. అ. పుం. ౧. తెల్లావాలు. ౨. పరిమాణభేదము.

గౌరాస్యము. సం. వి. అ. పుం. తెల్లమొగమును నల్లదేహమును గలకొండముచ్చు.

గౌరి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. పార్వతి. ౨. ఎనిమిదేండ్లచిన్నది. (శ్లో. అష్టవర్షా భవేద్గౌరీ నవవర్షా తు రోహిణీ.) ౩. సమర్తాదనికన్యక. ౪. భూమి. ౫. పసుపు. ౬. మ్రానిపసుపు. ౭. గోరోజనము. ౮. వరుణునిభార్య. ౯. మల్లెతీఁగ. ౧౦.తులసి. ౧౧. మంజిష్ఠ, మంజిటి. ౧౨. తెల్లగఱిక. ౧౩. వాక్కు. ౧౪. సువర్ణకదళి. ౧౫. ఒకానొకరాగము. (వాచ)

ఉ... భైరవి నాట తోడి...గౌరి బిలావారి ల
లితకన్నడగౌళ ముఖారి...చెన్న. ౨.౨౩౬.

గౌరికుంకుమలు. మి. వి. బ. ఒకజాతివడ్లు.

సీ...సీతాభోగసరులు గౌరి,కుంకుమల్ రణపెం
డ్లికొడుకులు...గీ...అది యగుపేరు గలుగు
వడ్లతనియింట,నుండు...హంస. ౪. ౧౨౮.

వ...సీతాభోగాలు గౌరికుంకుమలు నాగమల్లెలు
...ప్రబంధ. ౧౧౨.

గౌరిలము. సం. వి. అ. పుం. ౧. తెల్లావాలు. ౨. అయశ్చూర్ణము, ఇనుపపొడి.

గౌరీజము. సం. వి. అ. న. అభ్రకము.

గౌరీపట్టము. సం. వి. అ. పుం. శివలింగము నెలకొనియుండుపళ్లెరమువంటిపీఠము, పానవట్టము.

గౌరీలలితము. సం. వి. అ. న. హరితాళము, అరిదళము.

గౌరు[1]=గవురు. వి. ౧. ఏనుఁగు.

సీ...ఏనుంగు హత్తి గౌ రేనుఁ గేన్గు, నాఁగ
దంతావళ నామ మా...అం. భా. ౨. ౧౯౪.

ఉ...నీరు ద్రావుగౌ,రుం దెగి యుండు నిట్ల పగ
రోప మెలర్పఁగ నాఁడునాఁటికిన్. భార.
అను. ౧. ౨౨౧.

గౌరుమోముదొర = గజాననుఁడు, విఘ్నేశ్వరుఁడు.

చ. ... నిచ్చలుం, బలితపుగౌరుమోముదొరపాద
యుగంబు శుభంబు లీవుతన్. చం. రా.౧.౭.

గౌరు². వి. కాహళి, బాకా.

వ...మారి భేరి గౌరు గుమ్మెటంబు ... లోనగున సంఖ్యాతవాదిత్రత్రితయపరంపరలు ... ఆము. ౪. ౩౫.

సీ. గౌరన నేనుఁగు కాహళి విలసిల్లు ... ఆం. భా. ౩. ౪౪. హంస. ౩. ౨౯.

గౌరు³. వి. కపటము.

సీ...కపటాఖ్య విలసిల్లు గబ్బి గౌరు ... ఆం. భా. ౧. ౧౩౮.

గౌరుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. చంద్రుఁడు. ౨. బ్రహ్మదేవుఁడు. (శే. ని)

గౌలక్షణికుఁడు. సం. వి. అ. పుం. గోలక్షణములు తెలిసినవాఁడు. ౨. గోలక్షణములను దెల్పుశాస్త్రము చదివినవాఁడు.

గౌలికము. సం. వి. అ. పుం. ముష్కకము, మొక్కపుఁజెట్టు.

గౌలు=గవులు. వి. ౧. గంధము, వాసన.

చ...లేఁగపులితండము నెత్తుటిగౌలుకై హాళా, హాళిమెయి రాఁగ...సారంగ. ౩. ౧౧౩.

ద్వి. మానిసిగౌలుఁ బల్మఱు పసిగొనుచు...ద్వి. హరిశ్చ. పూ. ౨౦౨౯ పం.

౨. దుర్గంధము, దుర్వాసన.

గీ. మూఁడువేళలఁ బురువులఁ దోఁడివేసి, నీళ్లచే గౌలు వోవంగ నెమ్మిఁ గడిగి. భల్లా. ౨౭. (శ. ర.)

గౌళము=గవిలెము? వి. వాసనకై అఱుగఁదీసి గంధములో కలిపెడుఒకానొకగింజ.

సీ. గౌళము ల్పచ్చాకు కచ్చూరములు...హంస. ౧. ౯౧.

గౌళి=గవుళి. వి. గృహగోధిక, బల్లి. (ఇది శకునమును సూచించును.)

వ...కౌశికంబు డబ్బు గబ్బుఁ గౌళి ... బెంటి పైఁడికంటి లోనగుతిర్యక్కులు ఖావిప్రయోజనసూచకంబులై యున్నయవి. ఆము. ౬. ౬౬.

గీ. బల్లి గౌళన ముసలిశిఁ బరఁగు సాంజ. సాం. ని. తిర్య. ౩౫. వేంక. తిర్య. ౯౫.

గౌళి. సం=గాడి.

గౌశతికుఁడు. సం. విణ. (అ. ఈ. అ) నూఱుగోవులు కలవాఁడు.

గౌష్ఠీనము. సం. వి. అ. న. మునుపు గోవులమంద యుండినపట్టు.

గౌసహస్రికుఁడు. సం. విణ. (అ. ఈ. అ) వేయి గోవులు గలవాఁడు.

గౌసెన=గవుసెన. (సం. కోశః. త. కొచసై.)

క...నాదగు,కడిమియ నీసైన్యమునకు గౌసెన గాదే. భార. ఉద్యో. ౪. ౨౧౪. (గవుసెన వలె రక్షక మని భావము.)

ఉ. కట్టిననీలిదిండ్లు సెలకట్టియువిండ్లును విండ్లగౌసెనల్. మనుచ. ౪. ౩౩. కువల. ౫. ౩౭.

గ్ర

గ్రంథకుటి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. పుస్తకభాండాగారము. ౨. వ్రాసికొనెడిగది. (త్రి. ని.)

గ్రంథన. సం. వి. ఆ. స్త్రీ=గ్రంథనము.

గ్రంథనము. సం. వి. అ. న. ౧. కూర్పు, రచన. ౨. (పుష్పమాలిక, మొ. వానిని) గ్రుచ్చుట.

గ్రంథము. సం. వి. అ. పుం. ౧. కూర్పు, రచన. ౨. (పుష్పములు, మొ. వానిని) గ్రుచ్చుట. ౩. కావ్యాది. ౪. ధనము. ౫. అనుష్టుప్పు, ముప్పదిరెండక్షరములశ్లోకము. (వాచ)

గ్రంథి. సం. వి. ఇ. పుం. ౧. కంతి. ౨. గనుపు. ౩. ముడి. ౪. ముల్లె, బట్టకొంగున ముడివేయఁబడిన ధనము. ౫. అవయవసంధి, కీలు. ౬. గండివనము,

గ్రంథిపర్ణము ౧. ౨. కౌటిల్యము. వి. పుం. ౧. గ్రంథములు కలవాఁడు. ౨. గ్రంథములు చదువు వాఁడు.

గ్రంథికము. సం. వి. అ. న. ౧. పిప్పలీమూలము, పిప్పలికట్టె. ౨. గ్రంథిపర్ణము ౧. ౩. గుగ్గులువు, మహిషాక్షము. ౪. శరీరము, వెదురు మొలక. (మే. ని.)

గ్రంథికుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. జోస్యుఁడు. ౨. సహదేవుఁడు, యుధిష్ఠిరునితమ్ములలో నొకఁడు. (మే. ని.)

గ్రంథిచ్ఛేదకుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ముడియవిడుపుదొంగ, మూట విప్పి దొంగతనము చేయువాఁడు.

(ఇట్లే గ్రంథిచ్ఛేదుఁడు, గ్రంథిమోచకుఁడు, మొ.)

గ్రంథితము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. కూర్పఁబడినది. (మాల్యాది) ౨. రచింపఁబడినది. (గ్రంథాది.)

గ్రంథిపర్ణము. సం. వి. అ. న. ౧. గంఠివనము ౧. ౨. పచ్చాకు ౧. ౩. మాచిపత్రి ౧.

గ్రంథిబంధనము. సం. వి. అ. న. ౧. ముడివైచుట. ౨. వివాహమున వధూవరులచెఱఁగులు ముడివైచుట.

గ్రంథిమూలము. సం. వి. అ. న. లశునము, వెల్లుల్లి ౧ (రా. ని.)

గ్రంథిలము. సం. విణ (అ. ఆ. అ) గనుపులు గలది. వి. అ. పుం. వెణుతురు ౧. న. ౧. పిప్పలివేరు. ౨. అల్లము ౧.

గ్రంథిహరుఁడు. సం. వి. అ. పుం. మంత్రి.

గ్రంఠెె. వి. దారబందము లోనగువానినిలువులయందు బిగఁగొట్టినచీలకు తగిలించెడుతలుపులయందలియినుపపట్టె. (శ. ర.)

గ్రక్కతిలు(ల్లు). అ. క్రి. (భయాదులచే) వడఁకు, కంపించు, అదరు.

క. మ్రొక్కెదము సామి నీదయ, నెక్కడనుం బ్రొద్దుపొడుచు టెఱుఁగక నీవే, దిక్కని యుందుము దాయలు, గ్రక్కతిలం గడుపు చల్ల గదలక యుండన్. రామా. ౨. ౭.

ఉ...ధరిత్రియుం, గ్రక్కతిలంగఁ జొచ్చె నధికంబుగ నొక్కట ముక్తకేశయై, మిక్కిలి యేడ్చు చున్నయది మీఁదటికి దడి యేమి పుట్టునో. భా. రా. యు. ౧౭౩౪.

సీ. నిజవేగజితమనోనిలజవవాజిసంహతి ధరాతలము గ్రక్కతిలఁ బర్వ. చిత్రభా. ౭. ౩౦. సుద. ౫. ౫౯.

గ్రక్కదలు. అ. క్రి. (గ్రక్కు + అదలు - ఉభయ యతులలోనిది.) ౧. కంపించు, అదరు.

చ. గదఁ గొని భీముఁ డంత్యలయకాలకృతాంతుఁడపోలె నేల గ్రక్కదల నదల్చి నిల్చిన నకంపితుఁడై మణిమంతుఁడు...భార. ఆర. ౪. ౧౯.

(అసురేంద్రసైన్యములు) క. పదపదఁ డంచు దిశలు గ్రక్కదలఁగ లేయెండచాయఁ గడు నుగ్రములై, యెదురం గొందఱు గల రని, మది నించుక సరకుగొనక మదమున నడచెన్. ని. ర్వ. ౬. ౯౨.

(లక్ష్మణుఁడు.) క. కదలె రభసమున ధర గ్రక్కదలఁగ శేషుండు శిరము లల్లన వంపన్. భా. రా. యు. ౧౩౧౦.

౨. భగ్నమగు.

చ...కలాపకుంతలలు కంతుశరవ్యథ మాన మెల్ల గ్రక్కదలి కలంగకుండఁ దమకాంతునిఁ దెచ్చెదమన్న...వరాహ. ౪. ౪౨.

గ్రక్కన=గ్రక్కున. క్రి. విశ. ద్రు. శీఘ్రముగా.

చ... పెచెఱంగు గ్రక్కనఁ జనుదోయిఁ జేర్చు

చు మొగంబున లేఁజెమట యంకురింప... పారి. ౧. ౧౨౪.

మ...ధాత... గ్రక్కున లంకాపురి కేఁగెఁ జారణముఖుల్ గైవారము ల్సేయఁగన్. ఉ. రా. ౫. ౧౨.

మ. అని యూహించుసమీరపుత్రుని రయం బారన్ భుజంగాంబ గ్రక్కున మ్రింగ న్దశయోజనాయతముగా నాస్యంబు వే పెంచినన్. భా. రా. సుం. ౪౭. (చి. ని. పా.)

మ...ఆచంద్రహాసుండు...దేవుని జక్రాబ్జగదాసిహస్తు...కాంచి గ్రక్కున మాణిక్యరథంబు డిగ్గి చని సాష్టాంగంబుగా మ్రొక్కినన్. జై. భా. ౮. ౧౩౦. దశా. ౧. ౩౦౪.

గ్రక్కు=కఱుక్కు. వి. తెగుట మొదలగువానియందగుఅనుకరణము.

ఆ. అన్నిపెడఁదవాతియమ్ము లద్భుతముగ,నొక్కముష్టిఁ దొడిగి గ్రక్కనంగ,నతఁడు లీలఁ దునిమె నందఱతలలును...భార.విరా.౫.౧౪౯.

జః గ్రక్కుదలు.

గ్రక్కున=గ్రక్కన. క్రి. విణ. ప్ర. ౧. శీఘ్రముగా.

చ. కరము సలంబు మీఱ దశకంఠునిమంత్రి ప్రహస్తుఁ డుగ్రుఁడై, కరముసలంబునం గడపె గ్రక్కున వేవుఱు యక్షులన్...ఉ. రా. ౩. ౩౬.

చ...దైవకృతంబులు మాన వంచు గ్రక్కున వనలప్రవేశమునకుం గృతనిశ్చయ యయ్యె నంతటన్. విక్ర. ౬. ౧౨౬. యయా. ౩. ౯. ఆం. భా. ౩. ౭౧. దశా. ౨. ౬౫.

౨. వెంటనే.

సీ. గ్రక్కున సప్తపారావారవలయితక్షోణిమండలి వాన గురియదయ్యె. వరాహ. ౭. ౫౨. (చూ. ౫౦, ౫౧.)

౩. నిరంతరము, ఎడతెఱపి లేకుండఁగ.

ఉ. అక్కట నీయుదగ్రచరణాహతి నోరువలేక యొగతిన్, స్రుక్కినొ గట్టురాచకొమరుండలనాఁడు కపోతహుంకృతిన్, గ్రక్కున మూల్గుచున్ బిలముఖంబున నేఁడును గంటె నెత్తురుల్, గ్రక్కుడు ధాతువు ల్సెదరఁగా నరుణాంబుఝురీమిషంబునన్. వసు. ౨. ౯.

గ్రచ్చు=గచ్చు.

సీ. గ్రచ్చ గచ్చునఁ జెల్వుఁ గాంచుఁ గాచస్థాలి ...ఆం. భా. ౨. ౪౯.

క. అచ్ఛోటితీర్థవాసులు, వచ్చి తగుపె నీకుఁ బుణ్యవాహిని నిటు వా, క్రుచ్చితి వని వడి నందఱు, గ్రచ్చ గడలినట్లు గువ్వకరిగొని తిట్టన్. జై. భా. ౪. ౭౨.

జః గ్రచ్చకాయ.

గ్రచ్చకాయ. వి. (గ్రచ్చ + కాయ) గ్రచ్చతీఁగకాయ.

సీ. కలి వోసి నాన్చినగ్రచ్చకాయలభంగిఁ గొఱమాలినట్టిదృగ్గోళకములు. కాశి. ౩. ౧౨౮.

౨. బాలక్రీడావిశేషము.

సీ. డాఁగిలిమ్రుచ్చులాటలు గ్రచ్చకాయలు వెన్నెలకుప్పలు తన్నుబిల్ల. కాశి. ౩. ౩౩.

గ్రచ్చు=గచ్చు². విణ. (సం. గ్రస్తమ్-శ. ర)

గ్రథన. సం. వి. ఆ. స్త్రీ=గ్రథనము. (విల్యమ్సు)

గ్రథనము. సం. వి. అ. న. ౧. రక్తాదులు పేరుట, గడ్డకట్టుట. ౨. కూర్పు; గ్రుచ్చుట. ౩. (గ్రంథాదుల)రచించుట. (విల్యమ్సు)

గ్రథితము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. రచింపఁబడినది. (గ్రంథాది) ౨. గ్రుచ్చఁబడినది. (హారాది) ౩. కూర్పఁబడినది. ౪. పేరినది, గడ్డకట్టినది.

గ్రద్ద=గద్ద. వి. (సం. గృధ్రః. ప్రా. గద్ధో) గద్ద.

సీ...గృధ్రము గ్రద్ద వాఁగను దనర్చు. ఆం. భా. ౨. ౯౩.

సీ...కనుఁగొంటె ధ్వజముపై గ్రద్ద లాడె. ఉ. రా. ౬. ౨౩౫.

జ: గ్రద్దగోరు, గ్రద్దముక్కువాఁడు.

గ్రద్దగోరు=గద్దగోరు. వి. దే.(గ్రద్ద+గోరు.)

౧. చోరసాధనవిశేషము.

(చోరవర్ణనము) మత్త. గాలిచీరయు నొల్కిబూడిద గ్రద్దగోరును గొంకియుఁ...ద్వా. ౧౦. ౧౧౭.

క. బలపముఁ గన్నపుఁగత్తియు...గ్రద్దగోరును ...కత్తెరయును మొదలగువానిన్. పరమ. ౪. ౧౭౪.

౨. మల్లసాధనవిశేషము.

గీ...గ్రద్దగోళ్లు...చూరి బాణా ధరించు నవ్వీరుఁ డెపుడు. హంస. ౧. ౨౦౫.

గ్రద్దన. క్రి. విశే. దు. శీఘ్రముగా.

క...అయ్యిద్దఱుఁ దమరథములపై, గ్రద్దన నిడికొని తోలంగఁగాఁ జని రథిపా. భార. భీష్మ. ౩. ౪౩.

గీ. త్వరితమున కొప్పఁ బేళ్లు...గ్రక్కున గ్రద్దన వడంగ...ఆం. సం. మా న. ౬౪.

గ్రద్దముక్కువాఁడు. వి. (√గ్రద్ద.) ఖురణుఁడు, వాఁడిముక్కు గలవాఁడు.

సీ...బుత్తముక్కువాఁ డన గ్రద్దముక్కువాఁడ నఁగను గ్రమముగా నలరుచుండ్రు, ఖురణ సఖురణసుల్...ఆం. భా. ౨. ౧౨౧.

గ్రమ్మన=క్రమ్మన.

చ...ఈతని నీవును నేను నుండి మొక్కలమునఁ బోవ నీఁ దగదు గ్రమ్మన సెద్దుము నిల్పు మవ్విభున్. భార. ద్రో. ౫. ౧౧౭.

శ. గ్రమ్మన సెత్తురుటేఱులు, గ్రమ్మన్...అక్షహిణీత్రయము మడియించెన్. జై. భా. ౭. ౧౬౧. మ. సం. ౫. ౬౩౨. హరి. ఉ. ౧. ౩౬.

గ్రసనము. సం. వి. అ. న. ౧. కబళించుట, మ్రింగుట; తినుట. ౨. కబళము, గ్రాసము.

గ్రసి(యి)ంచు. సం. స. క్రి. ౧. కబళించు, మ్రింగు; తిను.

వ...అమృతాంబుబు నాకసంబు మ్రింగు నతివిపులం బగునవ్వియత్తత్త్వంబు మనంబు గ్రసియించు మనంబు నయ్యహంకారాధిష్ఠితపురుషుండు కబళించు...భార. శాం. ౬. ౨౭.

చ... సుందరహారినీలజాలము తృణంబు గ్రసించె దదీయనైల్యభా, గురుకచముండీమంబు నను నోడి...కవిజ. ౧. ౬౫.

౨. లోఁగొను, లోపల నడఁచుకొను.

చ. మనమున రాగలోభములు మత్సరముల్ మదము నగ్గలింప నజ్జులు గడున్నమత్త్వమున సద్వ్యులు న్నదులు న్నగంబులున్, వనములు వేఱువేఱు బలవంతులు లుబ్ధులు నై కడంగి క్రూరనిరి తదీయనోషమునఁ గుంభిని మోసనులన్ గ్రసించినన్. మార్క. ౪. ౪౨.

౩. ఆకర్షించు. కవిజ. ౧. ౬౫.

గ్రసిష్ణువు. సం. విశే. (ఉ) ౧. మ్రింగువాఁడు; తినువాఁడు.

గ్రస్తము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ) ౧. తినఁబడినది; మ్రింగఁబడినది. ౨. గ్రహింపఁబడినది, పట్టుకొనఁబడినది. ౩. ఆక్రాంతము. (ఉదా. రోగగ్రస్తుఁడు, మొ.) ౪. వర్ణలోపము గాని పదలోపము గాని కలిగినది. (మాట, మొ.)

గ్రస్తాస్తమయము. సం. వి. అ. పుం. గ్రహణకాలమధ్యమున-విడుపునకు ముందు-అస్తమించిన గ్రహము. (సూర్యాది) ౨. గ్రహణకాలమధ్యమున-విడుపునకు ముందు-సూర్యచంద్రు లస్తమించుట.

గ్రస్తి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ=గ్రసనము.

గ్రస్తోదయము. సం. వి. అ. పుం. గ్రహణముతో నుండఁగ సూర్యచంద్రు లుదయించుట.

గ్రహకల్లోలము. సం. వి. అ. పుం. రాహుగ్రహము. (త్రి. ని.)

గ్రహణము. సం. విణ. (అ. ఈ. అ) గ్రహింప సాధన మైనది. వి. అ. న. ౧. పట్టుకొనుట. ౨. ఆదానము, తీసికొనుట. ౩. తెలిసికొనుట. ౪. బుద్ధి. ౫. ఆదరించుట. ౬. ఉపరాగము, రాహుకేతువులు సూర్యచంద్రులను పట్టుట. ౭. బంది, చెఱపట్టఁబడినప్రాణి. ౮. చేయి. ౯. ఇంద్రియము. ౧౦. శబ్దము, పదము.

గ్రహణి. సం.వి. ఇ,ఈ. స్త్రీ. ౧-రోగిదేహమును గ్రహించునది-ప్రవాహిక, అతిసారరోగము. ౨. పిత్తధర యనెడికళ, జఠరాగ్ని కధిష్ఠానమగునాడి.(ఇది చెడిపోయినచో గ్రహణీరోగము కలుగును.)

గ్రహణీయము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) గ్రహింపఁ దగినది.

గ్రహణీహరము. సం. వి. అ. న-గ్రహణీరోగమును పోఁగొట్టునది-లవంగము.

గ్రహదశ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. (జ్యోతి) గ్రహమునకు నిర్ణీత మైనకాలము.

గ్రహనేమి. సం. వి. ఇ. పుం-గ్రహకక్ష్యలకు నేమివంటివాఁడు-చంద్రుఁడు.

గ్రహపతి. సం. వి. ఇ. పుం. ౧. సూర్యుఁడు. ౨. జిల్లేడు ?. ౩. చంద్రుఁడు.

శ్లో. తస్య విస్తీర్యతే రాజ్యం జ్యోత్స్నేవ గ్రహపతేరివ. సం. భార. శాం. (వాచ)

గ్రహము. సం. వి. అ. పుం. ౧. సూర్యాది. ౨. గ్రహించుట. ౩. గ్రహణము, రాహుకేతువులు సూర్యచంద్రులను పట్టుకొనుట. ౪. నిర్బంధము, చెఱ. ౫. పూతనాదిపిశాచము. ౬. అనుగ్రహము. ౭. యజ్ఞపాత్రవిశేషము. ౮. ఆగ్రహము, పట్టువల, విడువనిపూనిక. ౯. యుద్ధప్రయత్నము. ౧౦. రాహువు. ౧౧. నవసంఖ్య, తొమ్మిది యనుసంఖ్య.

గ్రహశాంతి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. జపారాధనాదులచే గ్రహపీడ నుపశమింపఁ జేయుట.

గ్రహాధారము. సం.వి.అ.పుం. ధ్రువనక్షత్రము. ఇట్లే: గ్రహాశ్రయము, మొ.

గ్రహి(యి)ంచు. సం. స. క్రి. ౧. స్వీకరించు; కైకొను, తీసికొను, పుచ్చుకొను. ౨. పట్టుకొను.

సీ. లీలాద్రివన్యామహేలావళుల్ డాసి గ్రహి-
యించు విరులచాల్లగనలక్ష్మి. ఉ. రా. ౧. ౫౯.

గీ. పదియు నెనిమిది విద్య లీపద్మనయన, శ్రవణ
ములవెంట నర్థ మర్థము గ్రహించె, నంతయు
త్కీర్ణగంభీరహారిలేఖ, యదిగదా వీనులందుఁ
దొమ్మిదవరేఖ. నైష. ౩. ౧౮౪.

గ్రహిళుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) ౧. గ్రహించువాఁడు. ౨. కోపానురాగాదులచేఁ బుట్టినచలనము గలవాఁడు.

గ్రహీత. సం. విణ. (ఋ. త్రి. ఋ)-గ్రహించువాఁడు-౧. పట్టుకొనువాఁడు. ౨. తెలిసికొనువాఁడు.

గ్రహీతవ్యము. సం=గ్రహణీయము.

గ్రా

గ్రాంథికము. సం. విణ. (అ. ఈ. అ) గ్రంథసంబంధ మైనది.

గ్రాఁజే. వి. ఒకజాతిచెట్టు.

గీ. కడిమి చిగిరించె గ్రాఁజవంగడము ననిచె, న
ఖిలహిత మైనమేఘోదయంబునందు. పాండు.
౪. ౨౧.

గ్రాద. వి. కదుము.

ఉ. క్రచ్చఱ నేఁగి మేను పెనుగ్రాదలు కట్టఁగ
ప్రేసికొంచు... వాసిష్ఠ. ౨. ౧౯౨.

గ్రామకుమారుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. ఊరివారిలో అందమైనవాఁడు. (వాచ) ౨. పల్లెటూరివాఁడు. (విల్యమ్సు)

గ్రామకూటుఁడు. సం. వి. అ. పుం. శూద్రుఁడు.

గ్రామఘాతము. సం. వి. అ. పుం. ఊరిదోఁపిడి. మను. ౯. ౨౭౪.

గ్రామచైత్యము. సం. వి. అ. పుం. ఊరివీథిలోని చెట్టు, రచ్చమ్రాను.

గ్రామటిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. స్వల్పగ్రామము, పల్లె.

గ్రామణి సం. విణ. (ఈ. ఈ. ఇ) -గ్రామమును గాని సంఘమును గాని నడపువాఁడు- ౧. ముఖ్యుఁడు. ౨. గ్రామాధిపతి. వి. ఈ. పుం. మంగలి. స్త్రీ. ౧. వేశ్య. ౨. నీలిచెట్టు.

గ్రామత. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. గ్రామములసమూహము.

గ్రామతక్షుఁడు. సం. వి. అ. పుం. గ్రామమునకు అధీనుఁడైనవడ్రంగి.

గ్రామపాలము. సం. వి. అ. పుం. గ్రామరక్షకభటసముదాయము, గ్రామరక్షణార్థమేర్పడినసేన.

గ్రామపాలుఁడు. సం. వి. అ. పుం. గ్రామాధిపతి; గ్రామరక్షకుఁడు.

గ్రామపురోహితుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ఊరిపురోహితుఁడు.

ఇస్లే: గ్రామయాజకుఁడు.

గ్రామప్రేష్యుఁడు. సం. వి. అ. పుం. గ్రామభృత్యుఁడు, ఊరివారి కందఱకును పని చేయుభటుఁడు.

గ్రామమద్గురిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. గ్రామయుద్ధము. ౨. శృంగీఝషము, మత్స్యభేదము. (మే.ని)

గ్రామము. సం. వి. అ. పుం. ౧. ఊరు. ౨. షడ్జాదిస్వరసముదాయము. ౩. శబ్దభూతగుణాదులకంటె పరముగునపుడు సమూహార్థము వచ్చును. (ఉదా: శబ్దగ్రామము, భూతగ్రామము, గుణగ్రామము, ఇం

ద్రియగ్రామము, మొ.) ౪. గ్రామ్యధర్మము, మైథునము. (వాచ)

పా:- గ్రామము క్రొత్తయైనఁ దనకర్మము క్రొత్తయగునా. కుచేల. ౨. ౧౧౩.

గ్రామముపని. మి. వి. గ్రామాధికారిత్వము, గ్రామణీత్వము.

సీ... గాయకుండు గ్రామముపనిఁ గుడుచునాతఁడు గృహ, దాహి కుష్ఠము గలతనువునాతఁడు... భార. అను. ౩. ౧౭౫.

గ్రామముఖము. సం. వి. అ. న. ౧. హట్టము, బజారు. (త్రి. ని) ౨. గ్రామద్వారము, గ్రామమునఁ బ్రవేశించు ప్రదేశము.

గ్రామమృగము. సం. వి. అ. పుం. కుక్క.

గ్రామషండుఁడు. సం. వి. అ. పుం. మైథునశక్తిహీనుఁడు, నపుంసకుఁడు. (వాచ)

గ్రామసింహము. సం. వి. అ. పుం-గ్రామమున సింహమువంటిది-శునకము, కుక్క.

గ్రామహాసకుఁడు. సం. వి. అ. పుం. భగినీపతి, బావ.

గ్రామాంతము. సం. వి. అ. పుం. ఉపశల్యము, ఊరిపొలిమేర.

గ్రామాంతీయము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) ఊరిపొలిమేరలో నున్నది.

గ్రామాధానము. సం. వి. అ. న-గ్రామరక్షణమునకు అవలంబింపఁబడినది-వేఁట, మృగయ.

గ్రామి. సం. విణ. (న్. ణీ. న్.) ౧. గ్రామము కలవాఁడు. ౨. స్త్రీలంపటుఁడు, గ్రామ్యధర్మము కలవాఁడు. ౩. గ్రామవాసి, ఊరివాఁడు. ౪. గ్రామాధిపతి, ఊరిపెద్ద.

గ్రామికుఁడు. సం. వి. అ. పుం. గ్రామాధికారి.

గ్రామిణి. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. నీలిచె. ౨. పాలంక్యాకూర.

గ్రామీణము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ) ఊరిలో నున్నది; పల్లెటూరిది, నాగరకత లేనిది. వి. అ. పుం. ౧. కుక్క. ౨. కాకి. ౩. ఊరఁబంది.

గ్రామేయము. సం. విశే. (అ. ఈ. అ.) ఊరిలో నున్నది.

గ్రామేయి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. వేశ్య.

గ్రామ్య. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. నీలిచెట్టు.

గ్రామ్యకర్కటి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. కూశ్మాండము, గుమ్మడికాయ.

గ్రామ్యకర్మము. సం. వి. న్. న. మైథునము,రతి.

గ్రామ్యకుంకుమము. సం. వి. అ. న. కుసుంభము, కుసుమపూవు. (త్రి. ని.)

గ్రామ్యధర్మము. సం. వి. అ. పుం. మైథునము, రతి.

గ్రామ్యము. సం. విశే. (అ. ఆ.అ)-గ్రామభవము- ౧. ఊరియందు పుట్టినది. ౨. ఊరియందు వసించినది. ౩. గ్రామమున పెరిఁగినది. (మృగము, వృక్షము, మొ- వ్యతి. వన్యము.) ౪. మూఢము, తెలివి లేనిది. ౫. ప్రాకృతము, పామరము, నాగరకత లేనిది. ౬. అసభ్యము, అశ్లీలము; వ్యాకరణదుష్టము, తప్పుది, అసాధువు,అపభ్రంశము. (మాట,మొ.) ౭. షడ్జాదిస్వరసముదాయసంబంధమైనది. వి. అ. పుం. ౧. ఒకానొకకావ్యదోషము.(ఇది శబ్దగతము అర్థగతము అని ద్వివిధము.) ౨. గ్రామమందలిపశువు. (పశువులు గ్రామ్యములు ఆరణ్యములు అని ద్వివిధములు. గోవు మేఁక గొఱియ గుఱ్ఱము మొదలగునవి గ్రామ్యపశువులు. ఋక్షవానరవ్యాఘ్రాదులు ఆరణ్యములు.) న. ౧. మైథునము. ౨. రతిబంధవిశేషము. ౩. అసభ్య మగుమాట.

గ్రామ్యమృగము. సం. వి. అ. పుం. కుక్క.

గ్రామ్యవల్లభ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. పాలంక్యాశాకము. (ఇది గ్రామ్యులకు ప్రియము) ౨. వేశ్య.

గ్రామ్యవాది. సం. విశే. (న్. నీ. న్) ౧. అవశబ్దములు మాటలాడువాఁడు. ౨. అసభ్యసంభాషణము చేయువాఁడు.

గ్రామ్యసుఖము. సం. వి. అ. న. మైథునము,రతి.

గ్రామ్యాశ్వము. సం. వి. అ. పుం. గర్దభము, గాడిద.

గ్రావము. సం. వి. న్. పుం. ౧. ఱాయి. ౨. కొండ. ౩. మేఘము. (శిల్యస్మ.)

గ్రాసము. సం. వి. అ. పుం. ౧. కబళము. ౨. ఆహారము.౩. మ్రింగుట. ౪.మాటలాడునపుడు స్పష్టముగ తెలియకుండఁగ మాటలు గాని అక్షరములు గాని మ్రింగివేయుట.౫. గ్రహణము, రాహుకేతువులు సూర్యచంద్రబింబములను మ్రింగుట.

గ్రాహకము. సం. విశే. (అ. హికా. అ.) ౧. గ్రహించునది. ౨. గ్రహింపఁజేయునది. వి. అ. పుం. డేగ.

గ్రాహకుఁడు. సం. వి. అ. పుం. పాములను పట్టుకొనువాఁడు,పాములవాఁడు.

గ్రాహము. సం. వి. అ. పుం. ౧. గ్రహణము, గ్రహించుట.(పట్టుకొనుట, తెలియుట, మొ.) ౨. మొసలి. ౩.ఆగ్రహము,పట్టుదల.

గ్రాహి. సం. విశే. (న్. ణీ. న్) ౧. గ్రహించునది. (పట్టుకొనునది, తెలిసికొనునది, మొ.) ౨. మలబంధము కలిగించునది. వి. న్. పుం. కపిత్థము, వెలఁగ కాయ.

గ్రాహించు. సం. స. క్రి. స్పృశించు, తాఁకు.

శా. బాహాస్తంభచతుష్టయంబున మురధ్వంసి లంఘించి యు,త్సాహం బొప్పఁగ నెత్తి మందరమహీభృం బుద్ధతింగూటసం,దోహంబుల

ద్రుహిణాండకర్పరము నున్మూలింప దిక్పటులం, గ్రాహించం బరియాగునిష్ఠురమహాగండోపల ధ్వానముల్. భీమ. ౪. ౫౮. (దిక్కులవఱకు వ్యాపించు అని భావము)

గ్రాహిణి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. ప్రతికూల యైన స్త్రీ. (భట్టి. ౫. ౯౩) ౨. క్షుద్రదురాలభ, చిన్న తీఁటకసింద ?.

గ్రాహితము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) గ్రహింపఁజేయఁబడినది.

గ్రాహ్యము. సం=గ్రహణీయము.

గి

గిర్కొను=గిఱికొను. స. క్రి. వేష్టించు.

గీ. గిఱికొనెను బ్రహ్మ బరికొనె గిర్కొనె నన, వెలయు వేష్టించె ననుటకు వేదవేద్య. ఆం. భా. ౩. ౧౧౭.

గీ

గీవ(ము). సం. వి. ఆ. స్త్రీ- మ్రింగుటకు సాధనము; ఉమియుటకు సాధనము - మెడ, కంధరము.

గ్రీవి. సం. విణ. (న్. నీ. న్.) ౧. నిడుద మెడ గలవాఁడు. ౨. అంద మైన మెడ గలవాఁడు. వి. న్. పుం. లొట్టిపిట్ట.

గ్రీష్మము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ)-రసములను పీల్చునది- వేఁడి యైనది. వి. అ. పుం. ౧. వేఁడిమి. ౨. వేసంగి, ఎండకాలము.

గ్రీష్మసుందరము. సం. వి. అ. పుం. ఒకజాతిశాకము ?.

గ్రీష్మి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. నవమల్లిక ?.

గు

గుంగుటగుట. వి. (గుటగుట+గుటగుట) అమృతము మొదలగునవి అధికముగా త్రాగుటయం దగు ధ్వనికి అనుకరణము.

చ. జొటజొట ధారగా పడియుచుం గడలొత్తు సుధారసంబు గుం,గుటగుట నప్పటప్పటికిఁ గ్రోలుచు... పాండు. ౪. ౪౮.

గుంత=గుంట. వి. పల్లము.

గీ... పెద్దవాన ... కురియుచుండంగ వఱదలు గుంతమిట్ట,లొక్కకోలఁదిగఁ బాఱె నీళ్లక్కజముగ. ద్వా. ౧౦. ౪౪.

గుక్క. వి. (√ గుక్కు) ౧. మ్రింగుట.

ఉ. గుక్కకు గుక్కకుం జవులు క్రొత్తలు సేయఁగ నొక్కకొమ్మ పే,రక్కునఁ జేర్చి దాని యధరామృత మానినత్రాణఁ గాక యీ,యక్కకు నోర్చి యిప్పగిది నూపిరిఁ బట్టిన బొజ్జ గట్టునే. చంద్రా. ౩. ౧౦౬.

సీ... గుక్కగుక్కకు గుటుగుటుకు మనుచు నొకరెండు గుక్కల నువిదప్రాణంబుల సైత ము మేనిలోసత్త్వ మెల్లఁ. గీ. ద్రావె... భాగ. ౧౦ పూ. ౨౨౫. హర. ౬. ౧౨౩.

౨. కంఠనాళరూప మగుపరిమాణవిశేషము; అది పట్టెడిజలము, మొ.

క. నాచనుఁబా లొక గుక్కం,డో చిన్నికుమార త్రావుము... భాగ. ౧౦ పూ. ౨౨౧.

సీ... కుండపుట్టుగు జోగి కొన్న గుక్క. కవిరా. ౪. ౬౩.

క... మీఁక, మ్రింగిన గుక్కన్వారిధి, కిం గొఱఁతయె... ఆము. ౬. ౬౪.

౩. ఊపిరి, శ్వాసము.

(వ్యవ) ఒక్క గుక్కలో రెండుపనసలు చెప్పఁగలను. పిల్లవాఁడు గుక్కపట్టి యేడ్చుచున్నాఁడు.

సీ. గడియయైనను గుక్క విడువక హాయలుగా నవగడంబుగఁ దాన మానెడు చేప్ప, పరరాగములవింత సారనీక వ్యాప్తిమై మించు గారాగంబుఁ జెంచువింత. కువల. ౪. ౧౧౧.

గ్రుక్కగొను. స. క్రి. (గ్రుక్క + కొను)-గ్రుక్కగా కొను-త్రాగు.

ద్వి. అక్కజంబుగ నబ్ధి నాపోశనముగ, గ్రుక్కగొన్నట్టియాకుంభజుఁ డుండ. ద్వి. హరిశ్చ. పూ. ౩౦౨ వం.

(సముద్రుఁడు) సీ. ఎఱుఁగడు మత్తిల్లి వఱఁటిపుట్టువు గ్రుక్కగొనినయప్పుడు గలకుతిలపాటు. యయా. ౧. ౯౫.

గ్రుక్కలుపెట్టు. స. క్రి. (గ్రుక్కలు + పెట్టు) -గ్రుక్కలుగా కొను-త్రాగు.

క. కిక్కురుమన కమృతంబును, గ్రుక్కలుపెట్టుదురు సురలు...హర. ౬. ౧౨౨.

గ్రుక్కలుమ్రింగు. అ. క్రి. (గ్రుక్కలు+మ్రింగు)-గుటకలువేయు-౧. అపేక్షపడు.

చ. మునుకొని మూఁడుమూలలను మువ్వురు గ్రుక్కలుమ్రింగ...హంస. ౩. ౧౦౩.

౨. సంకోచించు.

ఉదా: ఏల గ్రుక్కలుమ్రింగెదవు. చెప్పుము. (శ. ర.)

గ్రుక్కిలి. వి. జా. గుటక, గ్రుక్క.

చందమామకు గ్రుక్కిలి = చందమామగ్రుక్కిళ్లు. (చూ)

గీ. చందమామకు గ్రుక్కిలాయిందువదన, వదనసామ్యంబు సేయంగ వాంఛ సేఁత. కవిక. ౩. ౪౯.

గ్రుక్కిళ్లుమ్రింగు, గ్రుక్కిళ్ మ్రింగు=గ్రుక్కలుమ్రింగు. (గ్రుక్కిళ్లు+మ్రింగు.)
(నోరూరి గుటకలువేయు; అపేక్షపడు.)

శా... నిశాతబాణముల నాజో దేసి శేతాళముల్, గ్రుక్కిళ్ మ్రింగఁగఁ గ్రొత్త నెత్తురులవాఁగుల్ పాఱ...కాశ. ౨. ౫౧.

సీ. భోగించువారలఁ బుఱ్ఱ... బెల్లన గ్రుక్కిళ్లుమ్రింగువారు. హైమ. ౪ ౫౩.

సీ. కోకిలవ్రాతంబు గ్రుక్కిళ్లుమ్రింగించుక్రొమ్మావిచిగురాకుగొడుగులోడ. గీ... వచ్చె వలరాజు...హర. ౩. ౩౭. వసు. ౨. ౧౫౫. శుక. ౩. ౪౭౭.

గ్రుక్కు. అ. క్రి. గ్రుక్కలుమ్రింగు, (చెప్పుట కేమియు లేక) గుటకలువేయు.

సీ. నిలునిలు మొకమాట గల దని నిలిపి పల్కుట కేమియును లేక గ్రుక్కి గ్రుక్కి. ప్ర. భా. ౫. ౨౭.

౨. తొట్రుపడు.

క. వీనులకు సుధారసముల, సోనలు వర్షించుమృదులనుస్వరఫణితిం, దా నిట్టటు గ్రుక్కక వని, లేనిపునఃపదము లిడక లీల దలిర్పన్.

శా ... వ్యాసోక్తశాస్త్రంబు వక్కాణించెన్ ...ప్ర. భా. ౪. ౬౦, ౬౧.

వి. జలాదులు త్రాగుటయందగు అనుకరణము. (దీని ఆమ్రేడితము 'గ్రుక్కుగ్రుక్కు')

ద్వి. చెలువార వాసిల్లుశీతలోదకము, లలువు గ్రుక్కుగ్రుక్క నఁగఁ ద్రావుచును. పండి తా. దీక్షా. ౪౨౫.

జ: గ్రుక్క, గ్రుక్కగొను, గ్రుక్కలుపెట్టు, గ్రుక్కలుమ్రింగు, గ్రుక్కిలి, గ్రుక్కిళ్లుమ్రింగు, గ్రుక్కుమిక్కనక, గ్రుక్కుమిక్కను.

గ్రుక్కుమిక్కనక, గ్రుక్కుమిక్కుమనక, గ్రుక్కుమిక్కురనక. అవ్య. (√గ్రుక్కు) కిక్కురుమనక, నిశ్శబ్దముగా; నిశ్శబ్దముగా నుండి.

గీ. అడవిభయమున గ్రుక్కుమిక్కనక వెనుక, వెనుక కొదిఁగెడుతనప్రాణవిభునిఁ జూచి... శుక. ౩. ౨౭౭.

చ... తపోధనులున్ సురలు స్వేదంగుహా, టాలయుఁగ గ్రుక్కుమిక్కుమన కుండి రొదుం గుచు ...దక్కడన్. ప్ర. భా. ౧. ౮౨.

గీ. గుండియలు గ్రుళ్లఁ దన్నిన గ్రుక్కుమిక్కు, రవళి యూతనికినుక చల్లార నిచ్చి, విక్రమార్కుండు నిద్ర గావించుదనుక, వెడలి రారా దటంచును వేఁడుకొనియె. శుక. ౩. ౬౩౩.

గ్రుక్కుమిక్కను=బిక్కుబిక్కుమను. అ. క్రి. (√గ్రుక్కు)-ఏకాకిత్వాదులచే-దిగులుపడు.

మ. అనుడుం బ్రాణసఖుల్ భయాకులితచిత్తాంభోజలై గ్రుక్కుమిక్కనుచుఁ జైత్యక్రుతోపచారగుణజన్యంబై విజృంభించుగం, టనికోపంబునఁ దమ్ములం జాలుకు ముట్టం జూచునా కన్య నేర్పునఁ జేరం జని పల్కిరిట్లని భయంబుం బ్రీతియుం దోఁపఁగన్. చంద్రా. ౪. ౧౭౦.

క. ఒక్కతనె గ్రుక్కుమిక్కని, ది క్కెడసినకీతి నుండఁ దెరువరు లెవరో, యిక్కడకుఁ బండ వచ్చిన, నక్కటి, ప్రాణమ్ము లుండె నధిపా యనినన్. హంస. ౪. ౨౩౬.

గ్రుచ్చు. స. క్రి. ౧. నాటించు.

శా...కృతవర్ముండు... నారాచంబులు పెక్కులొక్కమొగి మేనన్ గ్రుచ్చ మూర్ఛిల్లె... భార. కర్ణ. ౧. ౧౬౫.

గీ...ఏడుబాణముల వి,గోధిసర్వమర్మంబుల గ్రుచ్చుటయును...హరి. ఉ. ౧. ౯౨. ఉ. హరి. ౩. ౨౯.

౨. గాఢముగాఁ బట్టుకొను, బిగియఁ బట్టుకొను.

సీ. ధర్మపుత్త్రుని పదద్వయమున కతిభక్తి నెఱఁగి వని వ్నతఁ డెత్తి గ్రుచ్చి, నిడుకేలఁ బెద్దయుఁ దడవుగాఁ గౌఁగిలింపఁగ...భార. ఉద్యో. ౩. ౩౫౩.

ఆ. గ్రుచ్చి కవుఁగిలించికొని యమ్మహీధర, సార్వభౌముదేవి...హర. ౪. ౫.

౩. ఛేదించు, చీల్చు.

చ...నరసింహమూర్తివై, కుటిలనఖాగ్రకుంచికల గ్రుచ్చవె వానియురఃకవాటమున్. హరి. ౩. ౩౨.

౪. పెల్లగించు.

సీ. వలగొన్న బహురాజవంశగుల్మంబులఁ బలుతెఱంగుల గ్రుచ్చి పాఱవైచు. వసు. ౧. ౬౯. (గ్రొచ్చు?)

౫. (మాలిక, మొ.) కూర్చు.

సీ. నిల్వుటద్దము నూడ నెచ్చెలితో వాడ సరసోక్తులకు నవ్వ సరులు గ్రుచ్చ. విక్ర. ౪. ౧౪౭.

క. వెరవున నూఁతల నెత్తిలఁ, గరముల మత్స్యములఁ బట్టి కడు సంతసముం, బొరయుచుఁ ద్రాళ్లం గ్రుచ్చఁగఁ, గర మూహించి మదిఁ బ్రాప్తకాలజ్ఞుండున్. భార. శాం. ౩. ౧౯౩.

వ...మధుసూదనుం డేయుసాయకంబులు ...వరంబులు దోఁడియు నుదరంబులు వ్రచ్చియు నూరువులు గుది గ్రుచ్చియు మకుటంబులు విటిచియు...ఉ. హరి. ౧. ౧౪౯.

౬. తూర్చు, చొనుపు.

ఆ. వేగపడుట మేలె వినుము కార్యము దీఱుఁ, దీఱకుండు దాని తెఱఁగు దగిన, యప్పుడాడరాదె యిప్పుడు ముకుఁద్రాటఁ, గాలు గ్రుచ్చనేల కమలనాభ. భార. ఉద్యో. ౩. ౨౨౦.

మ. తలఁ బట్టుచ్చుట గ్రుచ్చి బాతువులు కేదారంపుఁగుల్యాంతరస్థలి నిద్రింపఁగ...ఆము. ౧. ౬౫.

ద్వి. రాత్రియు నూది దారంబు గ్రుచ్చంగ, నేత్రములకు దృష్టి నెక్కొల్పు మనుఁడు. బస. పు. ౪. ౩౦౭.

౭. గ్రుచ్చి కౌఁగిలించు.

సీ...గ్రుచ్చెఁ దావులు సోఁకఁ గ్రోవిరిమ్మ. వసు. ౧. ౧౫౯.

అ. క్రి. నాటు.

చ...భీకరముగ మూఁడు మూఁడు శితకాండము లన్ దగ గ్రుచ్చ నేసినన్. భాగ. ౪. ౩౨౫.

గ్రుచ్చిగ్రుచ్చి యడుగు=నొక్కి నొక్కి అడుగు.
వ. ఇంతకు మున్నది యెన్నండును విన్నది గాదు. ఇప్పు డెప్పగిది నోదవెఁ జెప్పు మని గ్రుచ్చి గ్రుచ్చి యడుగ...కళా. ౧. ౯౪.
క. వేమాఱు గ్రుచ్చి గ్రుచ్చిపు, దేమి యడిగెద వు...విజ. వి. ౨. ౧౦౨.

గ్రుచ్చిగ్రుచ్చివిను=గ్రుచ్చిగ్రుచ్చి యడిగి విను.
క. ఈమేలివార్త నాచే, వేమాఱుఁ గ్రుచ్చిగ్రుచ్చివినుదనుకఁ గుల, స్వాముల కెంతయుఁ జింతా, సామగ్రిమంతములు నిజస్వాంతం బుల్. రామా. ౬. ౨౫౫.

పూసగ్రుచ్చినట్లు=జరిగినది జరిగినట్లుగా, యథాక్రమముగా.
క. కొమ్ములఁ గాళ్లం బిండిగఁ, గ్రుమ్మి మగిడిపోయి పూసగ్రుచ్చినగతి ముక్త, దమ్ముం బనిచినగోవుల, కమ్ముని తెఱఁ గెల్లఁ జెప్పి హర్ష మొనర్చెన్. భార. అను. ౩. ౪౯.

జ: గ్రుచ్చుకొను, గ్రుచ్చెత్తు.

గ్రుచ్చుకొను. అ. క్రి. (గ్రుచ్చు+కొను-స్వార్థమున) కాఁడు, తూఱు, నాటుకొను.
(వ్యవ) కాలిలో ముల్లు గ్రుచ్చుకొన్నది.

గ్రుచ్చెత్తు. స. క్రి. (గ్రుచ్చు+ఎత్తు) కలయఁ గలుపు.
సీ. గొజ్జంగినీరున గ్రుచ్చెత్తి కపురాన రంగు మీఱంగ నరంగు వైచి. చమ. ౧. ౭౭.

గ్రుడ్డి. విణ. (√గ్రుడ్డు-క. కురుడు, కుడ్డు. త. కురుడన్. తు. కురుడు.) అంధుఁడు; అంధురాలు; అంధము, చూడ శక్తి లేనిది.
క. బిడ్డలకు బుద్ధి సెప్పని, గ్రుడ్డికిఁ బిండంబు వండికొని పెండిదె...భాగ. ౧. ౩౧౩. ఆం. భా. ౨. ౧౨౦.
సీ...గ్రుడ్డవ్వ కోలూఁదికొని రాఁగ ... పార. ౨. ౭౪.
సీ...గ్రుడ్డిక న్నన రాదు గొట్టునేయు. శుక. ౩. ౨౧.

గ్రుడ్డివడు=అంధమగు.
గీ. కొన్ని దేశంబు లిరులచే గ్రుడ్డివడియెఁ, గొన్ని దేశంబు లీఁదచేఁ గూడఁబడియె. కాశీ. ౧. ౧౩౭.

గ్రుడ్డివెన్నెల=కాంతిహీన మైనవెన్నెల. (బ్రౌ)
గ్రుడ్డిపాఠము=అర్థజ్ఞానము లేనిచదువు. (బ్రౌ)
గ్రుడ్డిదీపము=కాంతి లేనిదీపము. (బ్రౌ)
గ్రుడ్డిబేరము=తెలివితక్కువబేరము. (బ్రౌ)
వి. గ్రుడ్డితనము, ఆంధ్యము.
సీ...అంధభావంబు గ్రుడ్డవఁగ వెలయు. ఆం. భా. ౨. ౧౨౪.
సా: [illegible] మెల్ల. గ్రుడ్డికంటె మెల్ల మేలు. గ్రుడ్డిదు [illegible] పట్టు. గ్రుడ్డికన్ను మూసినను తెరచినను ఒక [illegible]

గ్రుడింగిలాయి. [illegible] ఇంగిలాయి) ఒకజాతిఇంగిలాయి, మత్స్యవిశేషము. (శ. ర.)

గ్రుడికామంచి. వి. (√గ్రుడ్డి) గొడుగుగడ్డి, అతిచ్ఛత్రము. (శ. ర.)

గ్రుడికాసు. వి. (గ్రుడ్డి+కాసు.) కాణవరాటకము, గ్రుడ్డిగవ్వ, చిల్లిగవ్వ.
మ. ఇలఁ ద్రవ్వ న్నిధివాంఛ ధాతువితతుల్ హోమించ నూఁదుచున్ మహో, పలఁ గొల్చున్ ...ఎందు న్గ్రుడ్డికా సైన లేదు...మల్లభూ. వైరా. ౩.

గ్రుడికొక్కరాయి. వి. (√గ్రుడ్డి) కోయష్టికము, చీకుకొక్కెర. (శ. ర.)

గ్రుడికొక్కెర. వి. (గ్రుడ్డి+కొక్కెర) కోయష్టికము, గ్రుడ్డికొంగ.
సీ...కోయష్టికము గ్రుడ్డికొక్కెర యన... ఆం. భా. ౨. ౯౪.

గ్రుడివాటు. విణ. (√గ్రుడ్డి) దైవికము. (శ. ర)

గ్రుడ్డు. వి. (క. గుడ్డు.) ౧. నేత్రగోళకము, కను గ్రుడ్డు; తారక, నల్లగ్రుడ్డు.

సీ. చిప్పముత్యంబు రాల్చినభంగి నలవోక భగుని గ్రుడ్డులు ధరఁ బడగఁ జిదిమె. కాశీ. ౭.౮౪.

గీ... చేడియలమీఁద గ్రుడ్డెఱ్ఱసేయ రాకు. నీలా. ౩. ౨౫.

గీ. అండతారకలు గ్రుడ్డనఁగ మీఱు. ఆం. భా. ౩. ౫౩.

౨. పక్ష్యాగులయండము.

గీ... భావివృష్టికిని గ్రుడ్డుతో మఘురిమేచ్ఛ డిగు నెఱ్ఱచీమ లనఁగ. ఆము. ౨. ౭౦.

గీ. లెక్క లిడ రానిరాయంచజక్కజోదు, గ్రుడ్డుఁబనఁటులు నిండాఱుగొప్పబజ్జఁ, బూను పెనుదంట వ్రేపల్లెలోనఁ గల్గు, జాన్ను పెరుఁగులు ముచ్చిలి జుఱ్ఱుచుండు. నీలా. ౧. ౭౮. ఆం. భా. ౩. ౫౩.

జ: గ్రుడ్డి, గ్రుడ్డింగిలాయి, …డ్డికామంచి, గ్రుడ్డికాను, గ్రుడ్డికొక్కరాయి, గ్రుడ్డికొక్కెర, గ్రుడ్డివాటు, గ్రుడ్డుకానుపు, గ్రుడ్డెఱ్ఱ, గ్రుడ్లగూబ.

గ్రుడ్డుకానుపు. వి. (గ్రుడ్డు + కానుపు) అండజము.

(క) పక్షి.

(చ) సర్పము.

సీ. గ్రుడ్డుకానుపుతోఁడు గ్రుడ్డుకానుపుతోఁడు గుఱ్ఱంబు పాన్పై కొమరుమిగుల. అచ్చ. రా బాల. ౧. ౩. (పై రెండర్థములకు నిదియే యుదాహరణము.)

గ్రుడ్డెఱ్ఱ. వి. (గ్రుడ్డు + ఎఱ్ఱ.) కన్నెఱ్ఱ, కోపము.

గీ. ఎదురు కను రేల కోపించె నిందుధరుఁడు, అకట గ్రుడ్డెఱ్ఱ బాదరాయణునిమీఁద. భీమ. ౮. ౧౨.

గ్రుడ్లగూబ. వి. (గ్రుడ్లు + గూబ) - పెద్దగ్రుడ్లు గల గూబ - ఘూకము.

గీ. గ్రుడ్లు మిడికించుచును గ్రుడ్లగూబకేలి, వేగ తనయిల్లు వెడలె నావృద్ధవేశ్య. శుక. ౩. ౩౦.

సీ. గ్రుడ్లగూబ పగటిగ్రుడ్డిగూబ ... గీ. యనఁగ ఘూకాభిధానంబు... సాం. ని. తిర్య. ౮౦.

గ్రుద్దు. స. క్రి. (క. గుద్దు. త. తు. మ. కుత్తు.) పిడికిటితో కొట్టు; శూలము మొదలగువానితో పొడుచు.

స్రగ్ధర. గ్రుద్దు న్గోత్రాచలంబుల్ గులగుల లయి పోగోతము ల్గ్రుద్దులీలన్. మనుచ. ౪. ౮.

గీ. అసుర వధ సాధనము గోయునపుడు గ్రుద్దితాఁచి... ఆము. ౬. ౨౨.

సీ. హరి గర్వమును జెంద నట్టె శూలంబున గ్రుద్దుట యెంచి దుర్బుద్ధి పోవో. గీ. వారికం టెను బలియొ యీబక్కబాఁపఁడు ... పార్వ. ౪. ౧౦౯.

గీ... గేదంగి చేయుమ్మకొద్ది గ్రుద్ది. చంద్రా. ౩. ౧౧౭.

వి. పిడికిటిదెబ్బ; పిడికిటిపోటు. (చూ. గ్రుద్దులాట)

(వ్యవ) వాఁడు నన్ను నాలుగు గ్రుద్దులు గ్రుద్దినాఁడు.

జ: గ్రుద్దుకత్తి, గ్రుద్దులాట, గ్రుద్దులాడు.

గ్రుద్దుకత్తి. వి. (గ్రుద్దు + కత్తి.) ఎఱుకలవాండ్రు వేఁటకై ధరించెడుశస్త్రవిశేషము.

సీ. కావిలాగులు నీలికాసెలు వాగురుల్ గ్రుద్దుకత్తులు నల్లగొంగడీలు. రసిక. ౧. ౬౩. (ధి. ని. పా.)

గ్రుద్దులాట. వి. (√ గ్రుద్దులాడు) యుద్ధము; గ్రుద్దులాడుట.

సీ. తనరును బెనఁకువ పెనఁగులాట యనంగఁ బెనయన గ్రుద్దులాటనిన యుద్ధము... ఆం. భా. ౨. ౨౨౨.

సా:- మునుఁగులో గ్రుద్దులాట.

గ్రుద్దులాడు. అ. క్రి. (గ్రుద్దులు + ఆడు) ఒకరి నొకరు గ్రుద్దుకొనుచు పోట్లాడు, దెబ్బలాడు.

(వ్యవ) వారును వీరును గ్రుద్దులాడుచున్నారు.

గ్రుయ్యు=గ్రుచ్చు. స. క్రి. (బాణాదులను) నాటు.

గీ. కాఁడ గ్రుస్సెను దోలిచెను నాఁడె నన(గ,నా
కెట వనుమాట కర్థ మా నాగభూష. అం. భా. ౩. ౧౨౨.

గ్రువ్వ=గువ్వ. (గ్రా)
(అడవిపావురము.)

గీ. గ్రువ్వ గద్ద దివ్యాఋషుఁ (బ్రువ్వ గూబ, యి
ల్లు సొచ్చిన శాంతి సేయింప వలయు. భార. అను. ౪. ౧౧౯.

ఆ. ఫలము నినుము పెండిఁ బసిఁడి మ్రుచ్చిలి కొ
న్నఁ, గ్రోఁతి వాయసంబు గ్రువ్వ నీచ, కృ
మియు నగు...భార. అను. ౪. ౨౬౬.

గ్రె

గ్రెమ్ము. స. క్రి. సాఁగఁగొట్టు.

గీ. మేటిజమ్మేటియనటఁ గ్రెమ్మించుమించుఁ, బో
దివి మదన ప్రతాపాగ్నిఁ బుటముపెట్టి, తమ్మి
గద్దియదాకట గ్రెమ్మి యట్టికొమ్మఁ గావిం
పఁ బోలు నెత్తమ్మిచూలి. వసు. ౨. ౩౨.

గ్రై

గ్రైవము. సం=గ్రైవేయము.

గ్రైవేయకము. సం. వి. అ. పుం. (అష్టాధ్యాయి. ౪. ౨. ౯౬. సూత్రములోని భాష్యాద్యుదాహరణములనుబట్టి పుంలింగముగా గ్రహింపఁబడినది. నిఘంటువులలో నపుంసకముగా నున్నది.) కంఠభూషణము, మెడనుబెట్టెడు అలంకారము. (కంఠె, మొ.)

గ్రైవేయము. సం. విణ. (అ. ఈ. అ.) మెడయందున్నది. (అలంకారతరము.)

గ్రైష్మకము. సం. విణ. (అ. ష్మి. కా. అ.) ౧. గ్రీష్మఋతువునందు పుట్టినది. ౨. గ్రీష్మఋతువునందు చల్లఁబడినది. (విత్తు, మొ.) ౩. గ్రీష్మమునందు చెల్లింపఁబడునది. (ఋణము)

గ్రైష్మము. సం. విణ. (అ. ఈ. అ) గ్రీష్మసంబంధమైనది.

గ్రైష్మి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. నవమల్లిక, విరజాజి ?. (త్రి. ని.)

గ్రొ

గ్రొచ్చు. స. క్రి. (√గ్రొయ్యు-ప్రాఁతయం దిది పరుసాదిగా కూడ కన్పడుచున్నది అని శ. ర)

౧. గ్రొ[illegible]ఁజేయు, త్రవ్వు.

సీ. కు[illegible]కొనఁ గొలకొండగా నిల్పి కర
ని[illegible]రి సగరసుతులు. కు. సం. ౧. ౫౨.

సీ. కట్టినక[illegible]కుల గ్రొచ్చినబావు
లఁ గూ[illegible] వ్యవ. ౧౪౭. నా.
పంచ. ౧. ౫౧[illegible]. ఆది. ౭. ౧౩౩.

౨. చీల్చు, విదళించు.

స్రగ్ధర. గ్రొచ్చు వ్రధ్యావ్రజంబుల్ ఘుటఘుట
రథటీల్ ఘోణిరైయై...రాజ. చ. ౨. ౯౬.

సీ. కన్నుల వెడలెడికజ్జలధారలు కుచకుంభమం
బుల గ్రొచ్చి పాఱ. భాగ. ౧౦ పూ. ౯౫౪.

౩. (త్రవ్వి) పెకలిచివేయు, పెల్లగించు.

ద్వి. ఉటజపంక్తులఁ జొచ్చి యావనము (గ్రొ
చ్చి. ద్వి. హరిశ్చ. పూ. ౧౨౦౯ పం.

సీ. క్రూరారికోటీరకురువిందములఁ గాని కురువింద
ముల నెందు గ్రొచ్చఁబోవు. గీ... కుహనావ
రాహమూర్తి. దశా. ౩. ౨౦౮.

గ్రొయ్యు. అ. క్రి. పల్లమగు.

గీ. ఆమహాత్ముఁడు ...ఇచ్చు, గోగణంబులగొరిజల
గ్రొస్సి యయ్యోఁ, గాఁడె యాసరోవరము జగ
న్నుతముగ. భార. అర. ౪. ౩౬౮.

జ: గ్రొచ్చు.

గ
్ల

గ్లపనము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) గ్లాని కలిగించు నది. వి. అ. న. గ్లాని కలిగించుట.

గ్లస్తము. సం=గ్రస్తము.

గ్లహము. సం. వి. అ. పుం. ౧. జూదమునందొడ్డిపం దెము, పణము. ౨. పాచిక. ౩. జూదమాడుట.

గా
్ల

గ్లానము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. రోగముచే క్షీ ణించినది, గ్లాస్నువు. ౨. దీనము, విన్నమైనది. ౩. మ్లా నము, వాడినది. వి. అ. న. ౧. దౌర్బల్యము, సత్తువ తగ్గుట. ౨. దైన్యము. ౩. తెవులు. ౪. మ్లానత్వము.

గ్లాని. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. ౧. (శ్రమము మనస్తాప ము క్షుత్పిపాసలు మొదలగువానిచే గలిగిన) దౌర్బల్యము. (ఇది యొకవ్యభిచారి భావము. దీనివలన కంపము కార్శ్యము అనుత్సాహము మొదలగునవి కలుగును.) ౨. అశక్తి, అసమర్థత. ౩. తెవులు, రోగము. ౪. అలపు, బడలిక. ౫. మ్లా నత్వము, వాడుట. ౬. క్షయము, హాని, నాశము.

శ్లో. ఆత్మోదయః పరగ్లానిర్ద్వయం నీతిరితీయతీ. శిశు. ౨. ౩౦.

శ్లో. యదా యదా హి ధర్మస్య గ్లానిర్భవతి భార త. భగవద్గీత. ౧౪. ౩.

గ్లాస్నువు. సం. విణ. (ఉ) గ్లానుఁడు, రోగముచే కృశించినవాఁడు.

గ్లౌ. సం. వి. ఔ. పుం. ౧-కృష్ణపక్షమందు క్షీణిం చువాఁడు-చంద్రుఁడు. ౨. కర్పూరము.

గ్లో. సం=గ్లౌ.

ఘ

ఘ. సం. ఒకానొక యక్షరము. వి. అ. పుం. ౧. ఘం ట, గంట. ౨. ఘర్ఘరధ్వని. ఆ. స్త్రీ. ౧. మొల నూలు. ౨. ఘాతము, దెబ్బ. (మే. ని-దీనికి తెనుఁ గున వ్యస్తప్రయోగము లేదు.)

ఘంట. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. గంట, వాద్యవిశేష ము. ౨. అఱువదినిమిషములకాలము. ౩. ఘంటా పాటలి, మొక్కపుఁజెట్టు. ౪. అతిబల, ఒకజాతి ముత్తవపులగము(?). ౫. నాగబల, బీజి(?).

ఘంటాకము. సం. వి. అ. పుం. ఘంటాపాటలి, మొ క్కపుఁజెట్టు. (వాచ.)

ఘంటాకర్ణుఁడు. సం. వి. అ. పుం-గంటలు చెవుల కుఁ గట్టుకొనినవాఁడు-ఒకానొక శివభక్తుఁడు.

ఘంటాతాడుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧-కాలము తెలుపుటకు-గంటలు కొట్టువాఁడు. (వాచ.) ౨. ఒకానొక సంకీర్ణజాతివాఁడు. మను. ౧౦. ౩౩.

ఘంటాపథము. సం. వి. అ. పుం. ౧. పదిబారలు వె డల్పు గలబాట, రాజమార్గము.

శ్లో. దశధన్వన్తరో రాజమార్గో ఘంటాపథః స్మృ తః. కౌటిల్యుఁడు. (వాచ)

౨. మల్లినాథకృత మగుకిరాతార్జునీయవ్యాఖ్య.

ఘంటాపాటలి. సం. వి. ఇ. పుం. మొక్కపుఁజెట్టు. (కల్ప)

ఘంటాఫలకము. సం. వి. అ. పుం. న. చిఱుగంట లు గట్టినడాలు.

ఘంటాబీజము. సం. వి. అ. పుం. జయపాలవృక్షము.

ఘంటారవ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. గిలిగిచ్చ, గిలకచెట్టు.

ఘంటాలి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. కోశాతకి, బీఱ(?).

ఘంటిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. చిఱుగంట. ౨. కొం డనాలుక.

ఘంటువు. సం. వి. ఉ. పుం. ౧. ఏనుఁగునకుఁ గ ట్టుగంట. ౨. ప్రతాపము. (వాచ.)

ఘండము. సం. వి. అ. పుం. భ్రమరము, తుమ్మెద.

ఘట. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. ఏనుఁగులసమూహము; సమూహము. ౨. గోష్ఠి, సభ. ౩. ఘటన, కూర్పుట. (శ. ని.)

ఘటకక్రియ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. (తెనుఁగువ్యాకరణమున) కొన్ని ధాతుజన్యరూపముల కనుప్రయుక్తమగు ధాతువు. (అగు, పోవు, మొ.)

ఇది కొన్నిపట్ల నిరర్థకముగాను కొన్నిపట్ల విశేషార్థకముగాను ఉండును.

ఉదా: రాఁడయ్యెను, వెళ్లిపోయెను. (ఇట నిరర్థకము) రాకపోఁడు. (ఇట విశేషార్థకము)

ఘటకము. సం. వి. అ. పుం. వనస్పతి, పూవులు లేకయే కాయలు కాచునది.

ఘటకర్పరము. సం. వి. అ. పుం. కుండపెంకు.

ఘటకర్పరుఁడు. సం. వి. అ. పుం. నీతిసార మను గ్రంథమును రచించినఒకానొక ప్రసిద్ధకవి. (ఇతఁడు విక్రమార్కునియాస్థానమందు నవరత్నములని ప్రసిద్ధికాంచినకవులలో నొకఁడు.)

ఘటకుఁడు. సం. విణ. (అ. టికా. అ) ఘటిల్లఁజేయువాఁడు.

ఘటగ్రాహుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) నీటికుండలు మోయువాఁడు.

ఘటజుఁడు. సం. వి. అ. పుం-ఘటమందుఁ బుట్టినవాఁడు-౧. ద్రోణుఁడు. ౨. అగస్త్యుఁడు. (త్రి. ని.)

ఇట్లే: ఘటోద్భవుఁడు, మొ.

ఘటదాసి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. విటీవిటులను కూర్చెడియింతి, తాపికత్తె, కుట్టిని. (త్రి. ని.)

ఘటన. సం. వి. ఆ. స్త్రీ.=ఘటనము.

ఘటనము. సం. వి. అ. న. ౧. ప్రయత్నము, పూనిక. ౨. సంభవము, కలుగుట. ౩. ఒడఁగూర్పుట. ౪. కూర్పు, యోజనము, కలుపుట.

ఘటపర్యసనము. సం. వి. అ. న. ప్రాయశ్చిత్తమునకు ఒప్పుకొననిపతితుని త్యజించుటకై బ్రతికియున్నపుడే వానికి ప్రేతకార్యము సేయుజ్ఞాతులు ఒకకుండను నీటితో నించి దానిని దాసిచే తన్నించి నీ రొలుకఁబోయించుట యనుకర్మము.

ఇట్లే: ఘటవినయనము, మొ.

ఘటము. సం. వి. అ. పుం. ౧. కుండ. ౨. కుంభము, ఏనుఁగుకుంభస్థలము. ౩. కుంభకము, సమాధివిశేషము, ఊపిరి లోనికి పీల్చి నిలుపుట. ౪. కుంభరాశి. ౫. శిఖరము. ౬. ద్రోణపరిమాణము. (శ. ని.)

ఘటయంత్రము. సం. వి. అ. న. ౧. నూతిగిరక. ౨. [illegible] ఘటీయంత్రము.

ఘట[illegible] [illegible]. న. పుం. ఘటికోపాధ్యాయుఁడు. ([illegible]. అని. శ. ర, బ్రా-శాసనములలో 'ఘ[illegible]ద్యాసంస్థ కలదని యుండుటచే 'ఘట' [illegible]టికా' శబ్దలుత్త శేషము కావచ్చునని తోఁచుచున్నది.) బస. పు. ౩. ౨౧౪ సం. ఆము. ౬ ౬౩. క్రీ. డా. ౨౫౩. (దీనికి 'ఘుడికాసి, ఘుడియకాసి, ఘుడికాసి' అనురూపములు కొన్నిచోట్ల కాన్పించుచున్నవి.)

ద్వి. సోమయాజులపెద్ది రామనభట్టు, దామోదరవృన వామనకూచి, కేసనఘుడికాసి కేమనపెద్ది. పండితా. దీక్షా. ౪౧ పా.

వ... కెబ్బనఘుడియకాసుల-ఖ ౨...ద. కా. ౪. ౬౬౩.

వ... కాండవశాఖతైత్తిరీయశాఖలు చదువించ్చటిఘుడికాను లైనబ్రాహ్మణుల కిద్దఱకు నిబద్ధాలి మూండును...(దీనికి సంస్కృతము)

శ్లో. అత్యుత్కృష్టయజుశ్శ్రుతేరవారవాః స్వాధ్యాయసత్రద్వయు, స్థిత్యై కాండవతైత్తిరీయకలసత్ శాఖాద్వయస్య క్రమాత్, అత్రాధ్యాపకవిప్రయోరపి ఘుడిస్త్రీ కాత్యైనిబంధ

త్రయం, శ్రీమత్ ధన్యవదాన్యమాన్యచరిత ప్సామంత్రచూడామణి. ద. కా. ౬. ౯౦౪. (ఇంకను విచార్యము)

ఘటాఘటీలు. విణ. బ. గొప్పవారు.

శా. మాహాత్మ్యంబులు తేజముల్ విభవసంపత్తుల్ విమర్శింపఁగా, నోహో భేదము లేదు నిందు సభలో నొక్కంతమాత్రంబు హేమ,మాహేమాలు ఘటాఘటీ లతిరథుల్ మాంధాత లీసాము లే,లా హీనాధికభావముల్ తడవ రాదంచున్ వితాకుండ నై. వరాహ. ౧౦. ౮.

ఘటి. సం. విణ. (న్. నీ. న్) ఘటము గలవాఁడు.

వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. చిన్నకుండ, దుత్త. ౨. ఇరువదినాలుగునిమిషములకాలము, గడియ. ౩. గడియలు తెలుపుట కైనచిన్న నీటికుండ. న్. పుం. కుంభరాశి

ఘటి(యి)ంచు. సం. స. క్రి. ౧. ఘటిల్లఁజేయు, చేయు.

క. నెలకొన్న భక్తి సద్గురు,కులచూడారత్న మగున ఘోరశివాచా,ర్యులదివ్యపాదపద్మం,బులకు నమస్కృతి ఘటించి పూతాత్ముల మై. వరాహ. ౧. ౧౯.

మ. తమకార్యంబుఁ బరిత్యజించియుఁ బరార్థప్రాపకుల్ సజ్జనుల్, దమకార్యంబు ఘటించుచున్ బరహితార్థవ్యాపృతుల్ మధ్యముల్, దమకై యన్యహితార్థఘాతుకజనుల్ దైత్యుల్ వృథాన్యార్థఘం,గము గావించెదు వార లెవ్వరో యెఱుంగన్ శక్యమే యెరికిన్. భర్తృ. నీతి. ౬౫.

క. ఈలాగున రఘువీరన్నృ,పాలుఁడు సుగ్రీవు నెడఁ గృపాలుం డగుచున్, మేలు ఘటియించి కపిపద, మేలు మనుచు వాన కొక్కయెడ వసియించెన్. ఉ. రా. ౧. ౧౦౨.

౨. సంపాదించు.

చ... భోగపరుండు గావునన్ ధనము ఘటింపక

గాఁ దగువిధం బని చూచి... భార. శాం. ౩. ౪౭౨.

ఘటింధముఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) ఘటవాద్యము వాయించువాఁడు.

ఘటింధయుఁడు. సం. విణ. (అ. ఈ. అ) కుండెఁడునీరు, మొ. త్రాగువాఁడు.

ఘటిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. చిన్నకుండ, దుత్త. ౨. ఇరువదినాలుగునిమిషములకాలము, అఱువదివిగడియలకాలము. ౩. ముహూర్తము, రెండుగడియలకాలము. (వై. ని.) ౪. ఒకానొకవిద్యాసంస్థ. (చూ. ఘటశాసి.)

ఘటికము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) ఘటముచే నది మొదలగువానిని దాఁటునది. వి. అ. న. నితంబము, తుంటి.

ఘటితము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) ౧. యోజితము, కూర్పఁబడినది. ౨. కలిగింపఁబడినది, ఒడఁగూర్పఁబడినది.

ఘటి(యి)ల్లు. సం. అ. క్రి. కలుగు.

ఉ. డెందమునం బ్రమోదము ఘటిల్లఁగ నమ్ముని శిష్యుఁ జూచి నీ,యందును సర్వభూతముల యందును నిప్పుడు సౌహృదంబు నా,యందుఁ గుమార నిశ్చలిత మైనది యీవిధ మేమియో కొ,యస్పందితపుణ్య యే నెఱుఁగఁ జయ్యనఁ జెప్పుము నాకు నావుడున్. మార్క. ౭. ౬౪.

సీ... భూతంబులయం దెల్ల దయ ఘటిల్లు. భార. శాం. ౫. ౨౨౮.

చ. డమరుకడిండిమప్రకటఝంకృతియుం గఠినాట్టహాసవి,భ్రమమును దాండవారభటిపాటవముం ఘటియిల్ల మాతృకా,సముదయభూతభైరవపిశాచనిశాచరడాకినీగణ, ప్రమథసమూహముల్ పొగడ భర్గుఁడు సంతసమందె నెంతయున్. భీమ. ౪. ౧౫౦.

ఘటీకారుఁడు. సం. వి. అ. పుం. కుమ్మరి.

ఘటీయంత్రము. సం. వి. అ. న. ౧. ఏతము. ౨. నీళ్లు చేఁదెడుగిరక. ౩. గడియలు తెలుపునట్టియొక యంత్రము, గడియారము.

ఘటోత్కచుఁడు. సం. వి. అ. పుం. భీమునకు హిడింబయందు పుట్టినయొక రాక్షసుఁడు.

ఘటోఘ్ని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ-కుండవంటిపాదుఁగు గలది-పెద్దపొదుఁగు గలయావు, గేదె, మొ.

ఘట్టకుటి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. సుంకము పుచ్చుకొను చోటు.

ఘట్టజీవి. సం. వి. న్. పుం. రేవుకడ పడవ మొదలగువానిచే ఏఱు మొదలగువానిని దాఁటించి బ్రతుకువాఁడు. (వీఁడు రజకునికి వైశ్యస్త్రీయందు పుట్టినసంకీర్ణజాతివాఁడు.)

ఘట్టన. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. చాలనము, కదల్చుట. ౨. రాపు, ఒరపిడి. ౩. గట్టించుట. ౪. వృత్తి, బ్రతుకుఁదెరువు.

ఘట్టనము. సం. వి. అ. న=ఘట్టన.

ఘట్టము. సం. వి. అ. పుం. ౧. నద్యాదులరేవు. ౨. సుంకము పుచ్చుకొనుచోటు. ౩. చాలనము, కదల్చుట. ౪. రాపిడి.

ఘట్టించు. సం. స. క్రి. ౧. (బట్టలు) ఉదుకు.

ద్వి. ... చర్మపరిధానభక్తులపరిధానవితతి, గాని యొండుతుకఁడు వానిని నంటఁ, గా నీఁడు నితరుల ఘట్టించువాఁడను. బస. పు. ౪. ౭౬పం.

౨. (మోఁకాళ్లు మొదలగువానితో) పొడుచు.

సీ. మొగము పగుల వ్రేసి మోఁకాళ్ల ఘట్టించి... భా. రా. యు. ౧౭౧౫.

క. కడవసములఁ బ్రహరించిరి, యడిచిరి లాతముల మొత్తి రహివలయములం, బిడికిళ్లను ఘట్టించిరి, తడఁబడ మృదుభటులు దంశధరుకింకరులన్. శివరా. ౪. ౫౯.

ఘట్టితము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) ౧. చాలితము, కదల్పఁబడినది. ౨. రాపిడి చేయఁబడినది; గట్టింపఁబడినది. ౩. నిర్మింపఁబడినది. ౪. చిత్రపటాదులకు రంగు వేయుటకై యన్నపుగంజి మొదలగువానిని రాచి గట్టింపఁబడినది. (వస్త్రాదికము.)

ఘణఘణ, ఘణాంఘణా=గణగణ.

ఉదా: ఘంట ఘణఘణ మ్రోఁగుచున్నది.

సీ. సాధారణవిహంగసంరావములు గావు మణికింకిణులఘణాంఘణలు కాని. దశా. ౩. ౪౩.

ఘణిల్లు=ఖణిల్లు. వి. ౧. అంకె వేయుటయందగు ననుకరణము. (ఆమ్రేడితరూపము. 'ఘణిఘణిల్లు')

సీ. పరభృతభృంబును జాఁడోలి ఘణిల్లురనుచు [illegible] చుకొనుచు మీఱి. కిరా. ౨. ౭౫.

గీ. గ[illegible]నుబంధిభృష్పంధయముల, ఝుంకృతు[illegible]ల్లన అంకె లిడుమ, విషమశరుపేర[illegible]విడిచి రనఁగఁ, గ్రొవ్వి చరియించు నవ్వీటఁ [illegible]డెగాడ్పు. కవిక. ౧. ౨౫.

(గణిల్లు: శ. ర. పా)

౨. భూషణములు గంటలు మున్నగువానిధ్వనికి అనుకరణము.

సీ... భామాకరాంచన్మణీకంకణాళి ఘణిల్లురనఁగ. ఇందు. ౨. ౧౨౩.

క... హస్తలోహపటుతరకటక, శ్రేణి ఘణిల్లన ... రా. వి. ౨. ౫౬.

ద్వి. ఘణిఘణిల్లని మ్రోయుఘంటాస్వనములు. రం. రా. యు. ౩౫౭ పా. ౨౭ పం.

౩. కఠినపదార్థమును తునుమునటయందగు ననుకరణము.

సీ. కుటిలోగ్రశరకోటికోటిసంఘాటముల్ కినిసి ఘణిల్లునఁ దునుమవచ్చు. నరస. ౫. ౧౩౦.

౪. కఠినవస్తుసంఘర్షణము చేఁ గలుగుధ్వని కనుకరణము.

సీ. అతిరయస్ఫూర్తిచే నరుగుచో నాడాక గవ

శృంగములు ఘణిల్లనఁగఁ దాఁకు. దశా. ౧. ౧౫౫.

సీ. ఘణిఘణిల్లురటంచు గగనమార్గంబున వైమానికులవిమానములు తాఁక. దశా. ౩. ౧౧౦.

ఘతనము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) మారకము, హింసించునది. (వాచ)

ఘన. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. మాషపర్ణి, కారుమినుము తీ. ౨. రుద్రజట తీ. అ. పుం. వేదపాఠవిశేషము. (ఇది ఈయర్థమున దర్భాదులలోనిది.)

ఘనకఫము. సం. వి. అ. పుం. కరక, వడగల్లు.

ఘనకాలము. సం. వి. అ. పుం. వర్షాకాలము.

ఘనగోళకము. సం. వి. అ. పుం. వెండిబంగారములు కలిసినమిశ్రలోహము.

ఘనచ్ఛదము. సం. వి. అ. పుం. శిగ్రువు, మునగ తీ.

ఘనజ్వాల. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. విద్యుత్తు, మెఱుపు.

ఘనతాళము. సం. వి. అ. పుం. ౧. సారంగపక్షి, వానకోయిల. ౨. (సంగీ) తాళభేదము. (వాచ)

ఘనతోలము. సం. వి. అ. పుం. చాతకము, వానకోయిల. (త్రి. ని.)

ఘనత్వక్కు. సం. వి. చ్. పుం. శిగ్రువు, మునగ తీ.

ఘననాభి. సం. వి. ఇ. పుం. ధూమము, పొగ.

ఘనపత్త్రము. సం. వి. అ. పుం. పునర్నవ, గలిజేరు తీ.

ఘనపల్లవము. సం. వి. అ. పుం. మునగ తీ.

ఘనపాషండము. సం. వి. అ. పుం. మయూరము, నెమిలి.

ఘనఫలము. సం. వి. అ. పుం. ౧. వికంకటము తీ. (కల్ప) ౨. (గణిత) ఘనపదార్థములయొక్క గాని గోతులయొక్క గాని త్రివిధపరిమాణములను గుణింపఁగా వచ్చినలబ్ధము. (పొడుగు, వెడల్పు, ఎత్తు-పొడుగు, వెడల్పు, లోఁతు-పొడుగు, వెడల్పు, దళసరి-ఇవి త్రివిధపరిమాణములు.)

ఘనము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) ౧. దృఢమైనది, గట్టిది. ౨. నిబిడము, సాంద్రము, దట్టమైనది. ౩. గొప్పది. ౪. పెల్లు, అధికమైనది. వి. అ. పుం. ౧. మేఘము, మబ్బు. ౨. తుంగముస్తె తీ. ౩. సమూహము. ౪. విస్తారము, విరివి. ౫. లోహముద్గరము, ఇనుపగుదియ. ౬. పమ్మెట. ౭. శరీరము. ౮. అభ్రకము. ౯. కఫగంధము. ౧౦. దార్ఢ్యము, దిటవు. ౧౧. (గణిత) సమానమైనమూఁడుసంఖ్యలను గుణింపఁగావచ్చిన లబ్ధము. (మూఁడుఅనుసంఖ్యయొక్క ఘనము. 3 X 3 X 3=౨౭) ౧౨. ముప్పదిరెండుముద్దలపరిమాణముగలభిక్షాన్నము, హంతకారద్వయము. (వై. ని.) న. ౧. నృత్యాది మధ్యమానము. ౨. కంచుతాళములోనగువాద్యము. ౩. తగరము. ౪. చెట్టుతోలు, పట్ట. ౫. తోడుపెట్టినపెరుఁగులో పైదియును అడుగుననున్నదియును గాక నడుమనున్నపెరుఁగు.

ఘనమూలము. సం. వి. అ. న. (గణిత) సమానమైనమూఁడుసంఖ్యలను గుణింపఁగా వచ్చిన లబ్ధమునకు మూలసంఖ్య. (3 X 3 X 3=౨౭-ఇట '3' ఘనమూలము.)

ఘనరసము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) ౧. చిక్కనిరసముగలది. ౨. అధికరసముగలది. వి. అ. పుం. న. ౧. నీళ్లు. ౨. కర్పూరము. ౩. గడ్డకట్టినరసము. ౪. చెట్టుబంక. ౫. కషాయము. ౬. పీలువర్ణి, చాఁగ తీ.

ఘనవల్లి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. అమృతస్రవ, రుదంతి తీ. ౨. మెఱుపుఁదీఁగ.

ఘనవల్లిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ=ఘనవల్లి.

ఘనవాతము. సం. వి. అ. పుం. ౧. నరకభేదము. ౨. మబ్బుమీఁదిగాలి. (వాచ)

ఘనవాసము. సం. వి. అ. పుం. కూష్మాండము, గుమ్మడికాయ.

ఘనసారము. సం. వి. అ. పుం. ౧. కర్పూరము. ౨. పాదరసభేదము. ౩. జలము.

ఘనసారోదయము. సం. వి. అ. న. సుగంధిద్రవ్యవిశేషము. (ఇది కర్పూరముతో చేయఁబడును.)

వ. అగరుచందనవారిచందనఘనసారోదయభాస్కరోదయమృగమదప్రముఖనిజవాసనల నాకాశావకాశంబులు వాసించుచు నృపరత్నంబుఁ జేరునంత. ద్వా. ౩. ౨౦౬.

ఘనస్కంధము. సం. వి. అ. పుం. కోశామ్రము, కొండమామిడికాయ.

ఘనస్వనము. సం. వి. అ. పుం. తండులీయశాకము, చిత్తికూరకాయ.

ఘనహస్తము. సం. వి. అ. పుం. (గణిత) ఒకహస్తముపొడుగు ఒకహస్తము వెడల్పు ఒకహస్తము లోఁతు పంన్రెండుఅంచులు కలపరిమాణము.

ఘనాకరము. సం. వి. అ. పుం. వర్షాకాలము, వానకారు.

ఘనాకులము. సం. వి. అ. పుం. వాస్తూకశాకము, చక్రవర్తికూరకాయ.

ఘనాగమము. సం. వి. అ. పుం. వర్షాకాలము, వానకారు.

ఘనాఘన. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. కాకమాచి, కాచికాయ.

ఘనాఘనము. సం. వి. అ. పుం. ౧. వర్షుకమేఘము, కురియుమేఘము. ౨. హింసించునట్టిమదపుటేనుఁగు. ౩. అన్యోన్యఘట్టనము, ఒకటితో నొకటి రాచుకొనుట. (వాచ)

ఘనాఘనుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ఇంద్రుఁడు.

ఘనాత్యయము. సం. వి. అ. పుం. శరత్కాలము.

ఘనామయము. సం. వి. అ. పుం. అపక్వమైనపుడు గొప్పరోగమును కలిగించునది - ఖర్జూరముకాయ.

ఘనాశ్రయము. సం. వి. అ. పుం. ఆకాశము.

ఘనీభవించు. సం. అ. క్రి. ముద్దకట్టు.

ఉ. పారదరాశి చంచలతఁ బాసి వసించెనొ శైలమై సుధానీరధి నిల్చెనో కుముదినీపతికాంతి ఘనీభవించెనో, నా రజతాద్రి ముక్తిలలనామణి కేళిసుధాంశుకాంత రాజీరచితోరుసౌధగతిఁ జెల్వెసఁగు సన్మునిసిద్ధసేవ్యమై. కాశీ. ౪. ౧౫౬.

చ. కడలి జనించునాక్తికనికాయము బాడబవహ్నికాఁకచే, నుడికి ఘనీభవించి పయి కుబ్బిననున్నపుముద్దమే నుమీ, యుడుపతి... సుదంతా. ౩. ౬.

ఘనోపలము. సం. వి. అ. పుం. కరకము, వడగల్లు.

ఘమ్ము=గమ్ము.

(అధికముగా పరిమళించుటయందలి యనుకరణము.)

గీ. మసురగతరశీతమధుపూరమహితకుసుమ, సరిమళమ్ములు ఘుమ్మని పరిమళించె. చంద్రా. ౪. ౧౫.

సీ. తనతనూసురభిళత్వము ఘుమ్మునఁ గ్రమ్మకొన గంధవహభావ మనిలుఁ డొంద. ఉ. రా. ౧. ౧౭౫.

సీ. మైనలందినకుంకుమప్రసారభ్యము బాహుమూలపుఁగదంబంపుపలపు. గీ. కలసి యొకవింతవైఖరి ఘుమ్మురనఁగ. చంద్రా. ౪. ౧౦౦.

ఘరట్టము. సం. వి. అ. పుం. తిరుగలి.

ఘర్ఘర. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. క్షుద్రఘంటిక, చిఱుగంట. ౨. వీణాభేదము.

ఘర్ఘరము. సం. వి. అ. పుం. ౧. తుషానలము, ఊఁకనిప్పు. ౨. పర్వతద్వారము, కొండకనుమ. ౩. ద్వారము, వాకిలి. ౪. గుడ్లగూబ. ౫. హాస్యశబ్దము. ౬. ... కనదము.

ఘర్ఘరిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. చిఱుగంట. ౨. ఒకానొకనది. ౩. పేలాలు. ౪. వాద్యవిశేషము.

ఘర్మచర్చిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. చెమటకాయ.

ఘర్మజలము. సం. వి. అ. న. చెమట.

ఇట్లే: ఘర్మోదకము, మొ.

ఘర్మదీధితి. సం. వి. ఇ. పుం-వేఁడికిరణములు గలవాఁడు-సూర్యుఁడు.

ఘర్మము. సం. వి. అ. పుం. ౧. చెమట; ఊష్మము, ఉక్క. ౨. ఆతపము, ఎండ. ౩. వేఁడిమి, కాఁక. ౪. వేసఁగికాలము. ౫. ఏనుఁగుహృదయమునందలిమదము.

ఘర్మపిచర్చిక. సం=ఘర్మచర్చిక.

ఘర్మాంతకాముకి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ-వర్షాకాలమందు కామము కలది-బలాక, కొక్కెరపక్షి.

ఘర్మాంతము. సం. వి. అ. పుం. వర్షాకాలము.

ఘర్షకము. సం. విశ. (అ. ఆ. అ) ౧. రాచునది, ఒరయునది. ౨. రుద్దునది, తోమునది. ౩. మర్దనముచేయునది. ౪. స్పర్ధపడునది.

ఘర్షణము. సం. విశ. (అ. ఆ. అ) ఘర్షణము చేయునది. (అ. ఈ. అ) ఘర్షణసాధనమైనది. వి. [illegible]యిక, రాపిడి. ౨. మర్దించుట. ౩. రుద్దు[illegible]ర్ధ.

ఘర్షణాలము. సం. వి. అ. పుం-నూఱుటకు సమర్థమైనది-పాత్రము, నూఱెడుగుండు.

[illegible]ర్షణీయము. సం. విశ. (అ. ఆ. అ) ఘర్షింపఁదగినది.

[illegible]ర్షత్. సం. శత్రు. ఘర్షించుచున్న.

ఘర్షము. సం. వి. అ. పుం. ౧. ఒరయిక, రాపు. ౨. మర్దించుట. ౩. రుద్దుట. ౪. స్పర్ధ. ౫. పాత్రము, నూఱెడుగుండు.

ఘర్షించు. సం. స. క్రి. ౧. ఒరపెట్టు. ౨. బాధపెట్టు, రాయిడిచేయు.

గీ. పెక్కుమాటల నిటు జాగుపెట్టవేల, సాధ్వి ఘర్షింప నొకఁడెట్టు చాలఁగలఁడు, గంధవాహంబు వెలచు నక్కలువకంటి, పసుపుఁబుయ్యెద పాలిండ్లఁ బాయఁదట్టి. కాశీ. ౨. ౫౮.

ఘర్షిణి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. పసుపు. (త్రి. ని)

ఘర్షిత. సం. విశ. (బు. త్రీ. బు) ఘర్షించువాఁడు.

ఘర్షితము. సం. విశ. (అ. ఆ. అ) ౧. ఘర్షణముకలది. ౨. ఘర్షింపఁజేయఁబడినది.

ఘర్షితవ్యము. సం=ఘర్షణీయము.

ఘర్ష్యము. సం=ఘర్షణీయము.

ఘలము. సం. వి. అ. న. తక్రము, మజ్జిగ. (వాచ)

ఘల్లు. వి. ౧. మువ్వలు కంకణములు మొదలగువాని ధ్వని కనుకరణము. (ఆమ్రేడితరూపములు-ఘల్లుఘల్లు, ఘలుఘల్లు, ఘలుఘలు.)

చ. మలయపుగాలి రేఁప వనమాలివిమానపతాకఘల్లుమం, చలియఁ బసిండిమువ్వగమి నొక్కొకమాటు గదల్ప... ఆము. ౧. ౭౪.

గీ. గిలుకుటందెలు ఘల్లన... దశా. ౨. ౩౫౫.

సీ. ఘల్లుఘల్లని రత్నకంకణంబులు మ్రోయ ...భీమ. ౩. ౬౨.

ఉ... ఘలుఘల్లని మ్రోయ నందియల్... రామా. ౧. ౨౦౫.

సీ. ఘలుఘలు మని యందియలు మ్రోయ... సారంగ. ౩. ౨౪౬.

చ... గజ్జియల్, ఘలుఘలు ఘల్లుఘల్లు రనఁగా... ఇందు. ౨. ౬౯.

౨. సింహధ్వని కనుకరణము.

సీ. ఘల్లురంచు సెదుర్చు కంఠీరవంబులఁ జంద్రహాసంబులఁ జదిపి చదిపి. కృ. శకుం. ౧. ౬౧.

ఘళ. వి. తరంగము మొలనూలు మున్నగువానిధ్వని

కనుకరణము. (ఆమ్రేడితరూపములు. ఘుళఘుళ, ఘుళఘుళఘుళ.)

సీ. అభ్రంకషంబు లై యంభోధివీచికల్ ఘుళఘుళఘుళమంచుఁ గప్పికొనిన. దశా. ౪. ౨౧౩.

గీ. రవమ్యమేఖలఘుళఘుళల్ ... గ్రహించ రాయంచకడ నిల్చెఁ జంచలాక్షి. హంస. ౩. ౫౪.

క. జలసేచనఘుళఘుళల, వ్వలము లపళపళలు ... ఏకీభవించె జనము నుతింపన్. బహు. ౪. ౨౪.

సీ. ఘుళఘుళార్భటులతోఁ బళపళ మను వాన ధారత్రాస్త్రాది మహార్తి నింప. హంస. ౪. ౨౨౧.

ఘుళుకుఘుళుకు. వి. సాలెవానిపలక తాటించుటయం దగుధ్వని కనుకరణము.

వ... కోడెపాయంపునాడెంపుసాలెవాఁడు ఘుళుకుఘుళుకు మనఁ బలక చులుకఁగాఁ దాటించువాటంబున... చంద్ర. వి. ౩. ౧౩౧.

ఘుస్మరుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) తిండిపోతు; చంపినవాఁడు. (ఉదా: మురఘుస్మరుఁడు. మొ.)

ఘుస్రము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) హింసించునది, వి. అ. పుం. దినము. న. కుంకుమపువ్వు. (త్రి. ని)

ఘూ

ఘూ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. కాంచి, మొలనూలు. ౨. ఘాతము, దెబ్బ. (మే. ని-దీనికి తెలుఁగున వ్యస్త్రప్రయోగము కనఁబడలేదు.)

ఘూంటికము. సం. వి. అ. పుం. ఘుత్తూరము, ఉమ్మెత్త.

ఘూంటికుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. గంట వాయించువాఁడు. ౨. వేకువను గంట వాయించి రాజులను మేల్కొలుపు వైతాళికుఁడు.

ఘూటి. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. పెడతల. (ముచ్చిలిగుంట-అనికొందఱు.)

ఘూటించు. సం. అ. క్రి. విజృంభించు.

ద్వి. ఘూటించి ఘూర్ణమెకఁబులు బిట్టు, గఱచిన ... నవ. ౧. ౪౧ పా. ౧౦ పం.

ఘూటిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ.=ఘూటి.

ఘాతకుఁడు. సం. విణ. (అ. తికా. అ) హింసించువాఁడు.

ఘాతనము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ, ౧. చంపునది. ౨. చంపించునది. వి. అ. న. ౧. చంపుట. ౨. చంపించుట.

ఘాతము. సం. వి. అ. పుం ౧. ప్రహారము, దెబ్బ. ౨. మారణము, చంపుట. ౩-హననసాధనము-బాణము. ౪. లుంఠనము, దోఁపిడి. (మను. ౯. ౨౭౪.) ౫. హాని. (యాజ్ఞ. ఆచా. ౧౬౨.) ౬. ఉచ్ఛేదము. (ఉదా: విశ్వాసఘాతము.) ౭. (గణిత) గుణనము, గుణకారము; గుణింపఁగా వచ్చిన మొత్తము, లబ్ధము. ౮. (జ్యోతి) నైధనతార.

ఘాతి. సం. విణ (న్. నీ. న్) చంపినవాఁడు. (వృత్తియందు కర్మవాచకము పూర్వపదముగా నున్నపుడే ఈరూప మగును. (ఉదా: పితృఘాతి, పుత్రఘాతిని.) వి. ఇ. పుం. పక్షిబంధనము, పక్షులను పట్టుపల.

ఘాతించు. సం. స. క్రి. హింసించు[illegible]

క. అతఁడు ప్రసన్నుఁడై యు, నా[illegible] బడుగు మనిన నాకేసు సనిన్, ఘాతింపఁగ నోపెడునుతు, నాతలబలు సప్పరాంగి సంస్థింపుమ యన్. హరి. పూ. ౧. ౭౯.

ఘాతిపక్షి. సం. వి. న్. పుం. డేగ.

ఘాతుకుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ)=ఘాతకుఁడు.

ఘాత్యము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) ౧. చంపఁదగినది. ౨. (గణిత) గుణింపఁదగినది.

ఘారము. సం. వి. అ. పుం. సేచనము, తడుపుట.

ఘూరి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. రాత్రి. (వై. ని) న. (ఛంద) ఒకానొకవృత్తము. (వాచ)

ఘూర్ణికము. సం. వి. అ. పుం. నేతియందుఁ బక్వమైన గోధుమపిండివక్క్యము.

ఘాసకుందము. సం. వి. అ. పుం. పచ్చికబీడు. (వాచ)

ఘాసకూటము. సం. వి. అ. న. గడ్డివామి, గడ్డిమేటి. (విల్యమ్సు)

ఘాసము. సం. వి. అ. పుం. ౧. ఆహారము. (విల్సమ్సు) ౨. లేఁతపచ్చిక.

ఘాసి. సం. వి. ఇ. పుం. అగ్ని. (వై. ని)

ఘాసికుఁడు. సం. వి. అ. పుం. గుఱ్ఱమునకు గడ్డి తెచ్చువాఁడు. (వై. ని)

ఘి

ఘిరాయించు. స. క్రి. (హిం. ఘిరానా=ముట్టడించుట) ముట్టడించు.

గీ. అపుడ రంధ్ర శ్రుతి ప్రభునాజ్ఞ వడసి, తడసి కొన కేఁగి పడవాళ్లు దండువెంట, గడి ఘిరాయింపఁ బైనముల్గం డటంచు, సైనికుల కెల్ల మోహీము సాటి రపుడు. రంగా. ౩. ౮.

ఘీ

ఘీంక[illegible]ు. అ. క్రి. (ఏనుఁగు) ధ్వనించు, ఘీంకారము చేయు.

చ. కనుఁగొని నీలదానవుఁడు గంధగజాకృతి ఘీంకరించి వచ్చిన మృగరాజరూపమునఁ జించె నఖంబులఁ గుంభముల్ ఘనా, ఘనఘనగర్భముక్తకరకల్ వలె మౌక్తికరాజి రాలఁగా, నని మొన వీరభద్రుఁడు భయంకరకంఠనినాదరౌద్రుఁడై. వరాహ. ౬. ౧౧౨.

ఘీంకారము. సం. వి. అ. పుం. బృంహితము, ఏనుఁగుచేయుధ్వని.

వ... బెదిరి మఱుఘీంకారంబుల నంకురించినళంకాతంకంబుల... దశా. ౧. ౨౬౧.

ఘీంకృతి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ=ఘీంకారము.

ఘు

ఘుంటము. సం. వి. అ. పుం. చీలమండ.

ఘుంటికము. సం. వి. అ. న. ఏఱుపిడుక.

ఘుండము. సం. వి. అ. పుం. తుమ్మెద.

ఘుక్కు. వి. గుడ్లగూబకూఁత కనుకరణము.

ఉ. ఘుక్కని మాటిమాటికిని గోటఁడు పల్కెడు వామదిక్కునన్. క్రీడా. ౫౧.

ఘుటము. సం. వి. అ. పుం. చీలమండ.

ఘుటి. సం. వి. ఇ, ఈ. స్త్రీ. చీలమండ.

ఘుటిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. గుల్ఫము, చీలమండ. ౨. గుళిక, మాత్ర.

ఘుటికము. సం. వి. అ. పుం. ౧. చీలమండ. ౨. ఏనుఁగు గుఱ్ఱము మొదలగువానివెనుకకాలిని కట్టుకంపు. (శే. ని)

ఘుణము. సం. వి. అ. పుం. మ్రాను తొలుచుపురుగు, నుసిపురుగు.

ఘుణలిపి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. ఘుణాక్షరము, నుసిపురుగు దొలువఁగా ఏర్పడినయక్షరము.

ఘుణాక్షరము. సం. వి. అ. న=ఘుణలిపి.

ఘుమఘుమ, ఘుమంఘుమ. వి. ౧. శంఖధ్వనికనుకరణము.

క. ... ఖగేశ్వరపక్షజనితవాతాంచురపూర్తిని శంఖ మపుడు ఘుమఘుమ మ్రోసెన్. పారి. ౨. ౩౭.

వ.... విజయశంఖంముల ఘుమంఘుమలు పిరంగుల ధింధిమ్ములు... ప్రబంధ. ౪౭౮.

౨. గుహ మొదలగువానిలో గాలి చొచ్చునప్పుడు కలుగుధ్వని కనుకరణము.

(సెమిర్లు) సీ. ఘుమఘుమధ్వని గాలి గుహల జొరల బురి రొయికించుక యెత్తి కని తలంచుకొని వం చి. ఆము. ౪. ౧౮౧.

3. ఉఱుముటయందగు ధ్వనికి అనుకరణము.

గీ... మొగిలు, ఘుమఘుమ నుఱిమె ... ఘటికా. ౨. ౪౨.

౪. తరంగములధ్వని కనుకరణము.

సీ. కిన్నరద్వంద్వసంభిన్నపంచమరాగనిర్యన్మహావేగనిర్ఘరాంబు, పతితప్రతిధ్వానఘంఘోరఘుమఘుమఘుమఘుమాయితదిశాగోళకంబు... గీ. ఐనహిమశైలపాదంబునందు ... హర. 3. 30.

శా. సాయంకాలనటన్మహానటజటాఝూటాటవీద్యోధునీ, స్ఫారతరద్భంగఘుమంఘుమోపమితవాచాచాతురీధుర్యుఁడై. శుక. 3. ౬౪౧.

ఘుమ్ము=గుమ్ము.

(అధికముగా పరిమళించుటయందలి యనుకరణము)

క. ఇమ్మాడ్కి జనానందక, రమ్ముగ వెన్నెలలు గాయ రంభోర్వనులుక, గుమ్మెతగుడారముల కడ, ఘుమ్మనుకపురంపుజగతిఁ గూర్చుండి తగన్. వాల్మీకి. 3. ౧౧౧.

(వీణాధ్వని కనుకరణము)

సీ. ఆపిమ్మట వియచ్చరీపాణిపల్లకీగుంఫస్వరంబులు ఘుమ్మురనియె. పను. ౫.3.

ఘురణము. సం. వి. అ. న. ధ్వని.

ఘురి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. పందిముట్టె.

ఘుర్ఘుర. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. పందికూఁత.

ఘుర్ఘురము. సం. వి. అ. పుం. పందికూఁత.

ఘుర్ఘురి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. పందికూఁత. ౨. జలజంతువిశేషము.

ఘుర్ఘురించే. సం. అ. క్రి. ఘుర్ఘురధ్వనిచేయు, (పంది) కూయు.

సీ. పడిఁ గుక్క లంటంగ వచ్చిన మెకఁ ద్రిప్పి ఘుర్ఘురించుచు బయల్ కొమ్ముఁ జిమ్ము. మను ౮. ౪. ౪౨.

ఘుర్ఘురిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. ఘుర్ఘురధ్వని. ౨. ఘుర్ఘురధ్వని గలవగర్భురోగము.

ఘులంచము. సం. వి. అ. పుం. అడవిగోదుమలి.

ఘులఘులారవము. సం. వి. అ. పుం. ఒకజాతి పావురము.

ఘుషము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ) ఘోషించునది, శబ్దించునది.

ఘుషితము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ) ఘోషింపఁబడినది; ప్రకటింపఁబడినది, చాటఁబడినది.

ఘుష్టము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ) ౧. పేనఁబడినది, (త్రాడు) ౨=ఘుషితము. (కల్ప)

ఘుష్టాన్నము. సం. వి. అ. న. సత్రాలయందు భోజనమునకు వచ్చువారు రండని దిగ్గరగా పిలిచి పెట్టినయన్నము, సత్రాన్నము. మను. ౪. ౨౦౫.

ఘుసృణము. సం. వి. అ. న. కుంకుమపువ్వు. (వైని.)

ఘూ

ఘూకము. సం. వి. అ. పుం-'ఘూ' అని ధ్వని చేయునది-గ్రుడ్లగూబ.

ఘూకారి. సం. వి. ఇ. పుం. కాకి.

ఘూకి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ఆఁడుగ్రుడ్లగూబ.

ఘూర్జరము. సం. వి. అ. పుం. ఒకానొకదేశము, గుజరాతి.

ఘూర్జరి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. ఘూర్జరదేశస్త్రీ. ౨. ఒకానొకరాగము.

ఉ... దేవగాంధారి వరాళి కన్నడ ధనాసరి ఘూర్జరి పూరి... చెన్న. ౨. ౫3౬.

ఘూర్జరుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ఘూర్జరదేశపురుషుఁడు.

ఘూర్ణత్. సం. శత్రు. తిరుగుచున్న.

ఘూర్ణన. సం. వి. ఆ. స్త్రీ=ఘూర్ణనము. (వాచ)

ఘూర్ణనము. సం. వి. అ. న. ౧. భ్రమణము, తిరుగుడు. ౨. కునికిపాటు.

ఘూర్ణమానము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) తిరుగుచున్నది.

ఘూర్ణము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) ౧. భ్రాంతము, తిరుగునది. ౨. కునికిపడునది, తూఁగిపడునది. వి. అ. పుం. ౧. భ్రమణము, తిరుగుడు. ౨. త్రిప్పురోగము. ౩. గ్రీష్మసుందర మనుశాకము శే.

ఘూర్ణి. సం. వి. ఇ. పుం. భ్రమణము, తిరుగుడు.

ఘూర్ణితము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) ౧. భ్రాంతము, తిరుగుడుపడినది. ౨. భ్రమితము, త్రిప్పఁబడినది. ౩. ప్రచలాయితము, కునికిపాటుపడినది.

ఘూర్ణిల్లు. సం. అ. క్రి. ౧. తిరుగుడుపడు.

మ...కొం,దల మందెం ద్రిదశేంద్రుపట్టనము పాతాళంబు ఘూర్ణిల్లె...భార. విరా. ౪.౧౭౨.

౨. ధ్వనించు, మ్రోఁగు.

వ. ఖంభుండు త్రిభువనకుహరంబు నిండి నిజసింహనాదంబున ఘూర్ణిల్ల విలయసమయనిర్ఘాతఘోరంబుగా నార్చి...మార్క. ౬. ౨౦౧.

ఘూర్ణ్యమానము. సం.విణ. (అ. ఆ. అ.) భ్రామ్యమాణము, త్రిప్పఁబడుచున్నది.

ఘృ

ఘృణ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. కనికరము, దయ. ౨. జుగుప్స, రోఁత.

ఘృణాళువు. సం. విణ. (ఉ) కనికరము గలవాఁడు.

శ్లో. నిష్పాదితం తు కార్త్స్న్యేన భగవద్భిర్ఘృణాళుభిః, సాధూచ్ఛిష్టంహి సర్వం మే ఆత్మనా సహ కిం దదే. సం. భాగ. ౪. ౨౨. ౪౩. (వాచ)

ఘృణావాసము. సం. వి. అ. పుం. కూశ్మాండము, గుమ్మడి శే.

ఘృణి. సం. విణ. (న్. నీ. న్) ఘృణ గలవాఁడు. వి. ఇ. పుం. స్త్రీ. ౧. కిరణము, వెలుఁగు. ౨. జ్వాల, మంట. ౩. తరంగము, అల. ౪. నిదాఘము, గ్రీష్మము. ౫. పగలు. (శే.ని.)

ఘృతకోశాతకి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. నేతిబీఱశే.

ఘృతమండలిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. హంసపదిశే.

ఘృతము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) ౧. తడుపఁబడినది. ౨. ప్రకాశించినది, వెలిఁగినది. వి. అ. పుం న. ౧. అజ్యము, నెయ్యి. ౨. నీరు. (శే. ని)

ఘృతాచి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. రాత్రి. ౨. ఒకఅప్సరస్స్త్రీ.

శ్లో. ఊర్వశీ మేనకా రంభా ఘృతాచీ చ తిలోత్తమా, సుకేశీమంజుఘోషాద్యాః కథ్యంతే ఽప్సరసో బుధైః.

ఘృతాచీగర్భసంభవ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. పెద్దయేలకిశే. (వాచ)

ఘృతాహ్వము. సం. వి. అ. పుం- నేతివాసన గలజిగురు కలది-సరళముశే. (త్రి. ని.)

ఘృతేశి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. తైలపాయిక, గబ్బిలము. ౨. ఎఱ్ఱచీమ.

ఘృతోదము. సం. వి. అ. పుం. నేతిసముద్రము.

ఘృష్టము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) ౧. ఒరయఁబడినది. ౨. రుద్దఁబడినది. ౩. మర్దితము, మర్దనము చేయఁబడినది. ౪. నూఱఁబడినది.

ఘృష్టి. సం. వి. ఇ. పుం. ౧. పంది. ౨. కిరణము.

స్త్రీ. ౧. ఘర్షణము. ౨. స్పర్ధ, పోటి. ౩. అపరాజితకే. ౪. వారాహి, పాఁచితీఁగకే.

ఘృష్టిల. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. పృశ్నిపర్ణి, కోలపొన్నకే.

ఘృష్యమాణము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) ఘర్షింపఁబడుచున్నది.

ఘో

ఘోంట. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. పోఁకకే. ౨. రేఁగుకే.

ఘోటకబ్రహ్మచర్యకము. సం= తురంగబ్రహ్మచర్యకము.

ఘోటకము. సం. వి. అ. పుం. అశ్వము, గుఱ్ఱము.

ఘోటకారి. సం. వి. ఇ. పుం- గుఱ్ఱములకు శత్రువు- ౧. మహిషము, ఎనుము. ౨. కరవీరము, గన్నేరుకే.

ఘోటము. సం= ఘోటకము.

ఘోటి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. గోడిగ, ఆఁడుగుఱ్ఱము.

ఘోటించు. సం. స. క్రి. ఊఁచు.

ద్వి. బెడిదంపుఁగోటలఁ బిరిగొన్న మెఱుఁగు, లడరంగ వడనగవ్వారములు విచ్చి, ఘోటించి నేలతోఁ గొట్టి... ద్వి. పారిజా. పూ. ౧౯౬౯ పం.

అ. క్రి. తిరుగు.

క. వేఁటాడుచుఁ బురవీథుల, ఘోటింపుచువారి లెక్కగొనఁ డెవ్వరి నీ, యాటోప మెప్ప నాకపి, కీటంబును ద్రుంచి మమ్ముఁ గృపఁ బ్రోవఁగదే. మై. ౩. ౩౧.

ఘోటిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. గోడిగ, ఆఁడుగుఱ్ఱము. ౨. పెద్దలోనిశాకము కే. (దీనికి 'కర్కటి, తురంగి, చతురంగి' అనియుఁ బర్యాయములు గలవు.)

ఘోణ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. నాసిక, ముక్కు. ౨. మోర, ముట్టె. ౩. ప్రోథము, గుఱ్ఱపుముక్కు.

ఘోణసము. సం. వి. అ. పుం. గోనసము, కొండచిలువ. (వై. ని)

ఘోణి. సం. వి. న్. పుం- ఘోణ(= పెద్దముట్టె) కలది- పంది.

ఘోర. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. రాత్రి. ౨. దేవతాళము, డావరడంగికే. ౩. (సాంఖ్య) రజోగుణముగలచిత్తవృత్తి. ౪. (జ్యోతి) ఉగ్రనక్షత్రములయందు వచ్చుసూర్యసంక్రమణము. (వాచ)

ఘోరదర్శనము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) భయంకరము. వి. అ. పుం. గ్రుడ్లగూబ.

ఘోరము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) భయంకరము. వి. అ. న. ౧. విషము. ౨. భయానకరసము. ౩. కుంకుమపువ్వు. పుం. నక్క. (కే. ని)

ఘోరరాసనము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) ఘోరముగుధ్వని గలది. వి. అ. పుం. నక్క.

ఘోరరాసి. సం. విణ. (న్. నీ. న్) ఘోరముగు ధ్వని గలది. వి. న్. పుం. నక్క.

ఘోరవాశనము. సం= ఘోరరాసనము.

ఘోరవాశి. సం= ఘోరరాసి.

ఘోరుఁడు. సం. వి. అ. పుం. శివుఁడు.

ఘోలము. సం. వి. అ. పుం. న. నీళ్ళుపోయక యే చిలికి చేసినమజ్జిగ, మథితము.

ఘోలి. సం. వి. ఇ, ఈ. స్త్రీ. గోలి, ఒకజాతికూరాకు కే.

ఘోష. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. శతపుష్పి, సదాపకే. ౨. మధురిక, అడవిసదాప కే. ౩. కర్కటశృంగి కే.

ఘోషకము. సం. వి. అ. పుం. చేదుబీఁర కే.

ఘోషకుఁడు. సం. విణ. (అ. షి. కా. అ) ప్రకటించువాఁడు, చాటువాఁడు.

ఘోషణ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ=ఘోషణము.

ఘోషణము. సం. వి. అ. న. ౧. ప్రకటించుట, చాటుట. ౨. ధ్వని.

ఘోషము. సం. వి. అ. పుం. ౧. ధ్వని. ౨. ఉలుము. ౩. చాటుట,పలువురతోఁ జెప్పుట. ౪. గొల్లపల్లె. ౫. అవులమంద. ౬. మశకము, దోమ. ౭. చేఁదుబీర. ౮. కంచు. ౯. (వ్యాక) ఒకానొకవర్ణోచ్చారణబాహ్యప్రయత్నము.

ఘోషయిత్నువు. సం. విణ. (ఉ) ప్రకటించువాఁడు, చాటువాఁడు. వి. ఉ. పుం. ౧. బ్రాహ్మణుఁడు. ౨. వందిభట్టువాఁడు. ౩. కోయిల.

ఘోషవతి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. వీణ.

ఘోషా=గోషా. (శ.ర,వా)

ఘోషించు. సం.స.క్రి. చాటించు; ప్రకటించు.

వ... నీవిజయంబు పురంబున ఘోషింప గోపాలురం బుచ్చు మనిన ... భార. విరా. ౫. ౨౩౧.

సీ. క్రతువులమొదలిభాగము రుద్రయోగ్యం బటంచు వేదములు ఘోషించుఁ గాన. పరా. ౫. ౧౨౧.

అ. క్రి. మ్రోయు, ఘోషిల్లు. (శ. ర.)

ఘో[illegible]). సం. అ. క్రి. ధ్వనిచేయు,మ్రోయు.

చ. బెరసి మృదంగనిస్స్వనభేరులు ఘోషిల ప్రేయుచుఁ...భా. రా. సుం. ౪౬౧.

ఘోషుఁడు. సం. వి. అ. పుం. గొల్లవాఁడు.

ఘ్రా

ఘ్రాణతర్పణము. సం. విణ. (అ.ఆ.అ) సురభి, మంచివాసన గలది. వి. అ. న. మంచివాసన.

ఘ్రాణము. సం. విణ=ఘ్రాతము. వి. అ.న. ౧ మూర్కొనుట, వాసనచూచుట. ౨. ముక్కు. (శ. ని.)

ఘ్రాణించు. సం. స. క్రి. అఘ్రాణించు, మూర్కొను, వాసనచూచు.

శా. ఉత్సాహంబున నొక్కపాఁడిమొదవై యూధంబు ఘ్రాణించుచుఁ, వత్సంబై తన వెంట బ్రహ్మ నడవన్ వైకుంఠుఁ డేతెంచి ...భాగ. ౭. ౪౦౦.

ఘ్రాత. సం. విణ. (ఋ. త్రీ. ఋ) అఘ్రాణించువాఁడు, వాసనచూచువాఁడు.

ఘ్రాతము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) మూర్కొనఁబడినది, వాసనచూడఁబడినది.

ఘ్రాతవ్యము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) మూర్కొనఁదగినది, వాసనచూడఁదగినది. వి. అ. న. వాసన.

ఘ్రాతి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. ౧. మూర్కొనుట, వాసనచూచుట. ౨. వాసన. ౩. ముక్కు.

ఘ్రాయమాణము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) అఘ్రాణింపఁబడుచున్నది.

ఘ్రే

ఘ్రేయము. సం=ఘ్రాతవ్యము.

ఙ

ఙ. సం. ఒకానొకయక్షరము. వి. అ. పుం. ౧. విషయము. ౨. విషయేచ్ఛ. ౩. భైరవుఁడు. (దీనికి తెనుఁగున వ్యస్తప్రయోగము లేదు.)

ఙనము సం. వి. అ. న. ధ్వని; ధ్వనించుట.

ఙనమానము. సం. విణ. (అ.ఆ.అ) ధ్వనిచేయుచున్నది.

జా

జావకుఁడు. సం. విణ. (అ. వికా. అ)=జోత.

జావయత్. సం. శత్ర. ధ్వని చేయించుచున్న.

జావయమానము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) ధ్వని చేయించుచున్నది.

జావయిత. సం. విణ. (ఋ. త్రీ. ఋ) ధ్వని చేయుంచునది.

జూ

జూతము. సం=జవనము.

జూతి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ=జవనము.

జో

జోత. సం. విణ. (ఋ. త్రీ. ఋ.) ధ్వని చేయునది.

శ్రీ సూర్యరాయాంధ్ర నిఘంటువు

ద్వితీయ సంపుటము

సంపూర్ణము.

అనుబంధము
(ప్రథమ సంపుటమునకు)

అ. రా. ఏకాక్షరములు కానిమధ్యమపురుషక్రియలకు విభక్తిలోపించి 'రా' పరమందున్నప్పుడు వచ్చునది.

శ్లో. మధ్యమస్థే క్రియార్థే తు నిత్యమత్వమిహేష్యతే, నైకవర్ణస్య తు తథా రయోగస్య తథాగతే. అకర్వ ఆకారివలె. క్రియా. ౨౫.

ఉదా : మానరా, చేయరా, పోరా, లేరా.

మ ...అలకిం. పర యేరా యధరామృతం బొనఁగినకా మన్నింపరా....సారంగ. ౨. ౧౨౫.

ఉ. ఏలర యాచలం బుడిగి యేలర .... మనుచ. ౩. ౯౩.

అందఱు. ౨ అర్థము.

వ... అందఱుం గ్రమంబునం దేఱిరి ... భార కల్యా. ౧. ౧౦.

క. అనుటయు నాతం డందఱుతును మెలపునఁ జెప్ప ....భార. కల్యా. ౧. ౧౨.

క. దనుజుఁ బరిమార్చి యందఱకిని దానవబాధఁదీర్చి కృతకృత్యుండై....పి. కథం. ౩. ౧౪౪.

అఖ్యాతి. ౨. భ్రమవిషయమున మీమాంసకమతము. (ఈమతమున 'ఇదం రజతం' అను భ్రమస్థలమున ఇదంపదార్థ మగుశుక్తికి ప్రత్యక్షము రజతమునకు స్మృతి అని జ్ఞానద్వయమును ఈ జ్ఞానద్వయమునకు భేదాగ్రహము అటులే తద్విషయములకు భేదాగ్రహము అంగీకరింపఁబడినవి. మఱియును రజతార్థికి ఇదంపదార్థమందు ప్రవృత్తి ఇదంపదార్థరజతములకు భేదాగ్రహము, ఇదంపదార్థప్రత్యక్షము రజతస్మృతి అనుకారణత్రయమువలన కలుగును అని సమర్థింపఁబడినది)

అగపడు. ౩. సంభవించు. కలుగు.

క..., మగువా తెగడంగవేల మాయన్నకుఁ జేటగ నడిమి నేది తేకేల్, మగుడను గడలేనిగోరము లపో త్లారే. అల్ప. రా. ౪౮. ౧౬౫

అగలించు=అగల్చు.

(పెల్లగించు.)

ఉ....నామనసుపాఁ తగలించి....విక్ర. రా. ౧౦౫.

అగ్గలవ.

గీ. చాటఁగాఁ బంచె నతఁడు రాక్షసుల కెల్లఁ, గ్రోఁతి మూంప మగ్గువ యయ్యెఁ గొనుఁ దటంచు. రామా. ౮. ౨౫.

అదరు. అ. క్రి. ౧౦. వదు

గీ. అట్లు వచ్చునాగదఁ గని యచటియోధు,లలికి తమతమ మీఁదన యదరునని యుఁ, దలఁచి యొదిఁగిరి రారాజుఁ దలఁప రైరి, ప్రాణభయమెట్టివారిఁ గీడ్పుఱుపకున్నె. భార. భీష్మ. ౩. ౩౮.

అణుజు. వి. ౨. ఈఁకరాల్చినపక్షి.

గీ. గూఁటిగు వ్వన నణు జనఁ గురు జనంగ, నీఁకరాల్చినపక్షి యౌ నిందుమౌళి. అం. భా. ౨. ౯౮.

అధ్యాహారము. ౧. అర్థము.

(బుధునివర్ణనము)-సీ. ప్రతిబింబమోకాని రజనివల్లభున కధ్యాహారమోకాని యమృత రుచికి. కాశీ. ౪. ౧౫౧. (ఇట 'ప్రతిబింబము, సాటి' అని భావము)

అనిర్వచనీయఖ్యాతి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. భ్రమవిషయమున అద్వైతమతము. (అనిర్వచనీయ మనఁగా సదసద్విలక్షణము. ఇదం రజతం' అను భ్రమస్థలమున రజతము ప్రతీత మగుటవలన అసద్విలక్షణము. భ్రమోత్తరమున బాధింపఁబడుటవలన సద్విలక్షణము. కావున సదసద్విలక్షణ మై శుక్తియందు రజతము విశేషణముగా భాసించును)

అనుచు.

అనిచిపుచ్చు=అనుమతించి పంపు. అంచిపుచ్చు. భా ... ౮ ...

అనుగలము. వి. ఆశ్రయము. స్థానము.

క....ఉదారుండు లేమి కనుగల మయ్యోళా. దళ. ౫ ౭౧.

అనుప్రాసము.

సీ. ముక్కంటిదరహాసమున కనుప్రాసంబు....గీ.... మంత్రియన్నయ దేవయ్యమహితయశము. భీమ. ౧. ౫౩. (ఇట 'ప్రతిబింబము, సాటి' అని భావము.)

అనుభాష. సం. వి. అ. స్త్రీ. అనువాదము.

సీ... వలువకుద్ధాంతంబున కనుభాష... గీ ... మంత్రి యన్నయ దేవయ్యమహితయశము. భీమ. ౧. ౫౩ (ఇట 'ప్రతిబింబము, సాటి' అని భావము.)

అనుమానపడు. మి. అ. క్రి. అనుమానమునొందు, అనుకొను, ఊహచేయు.

ద్వి. నను< జూడ రా వని నాలోన నేను, ననుమాన పడ<గ నే< దనుకూల మాయె. ద్వి. శ. సా. ౧. ౪౭౨ పం.

అన్మానించు. అ క్రి ఆలోచన కలవాఁడగు.

మ....మన మానందము< బొందె ని ట్లగుడు నన్మానిం చి యే నత్తఱి, గనుదో యల్లన విచ్చి మేదినియు నాకాశంబునుం జూచితి. దశకు. ౫. ౫.

'అన్మానించు' అనునంక్లిష్టరూపము 'అనుమానము' తెను< గనుటకు సాధకము చూ. అనుమానము)

అన్ను. వి. ౪. కన్య.

ఉ. అన్ను తలంచు రూపము హితాళి తలంచు< గులం బు తల్లి దా,నెన్ను సువస్తువుల్ వరులనేర్పుతఱి ....వక్కలంకవీరభద్రకవి కృతకుమారసంభవము. కవులచరిత్ర. ౩. ౫౫౭ పొ.

శ్లో. కన్యా వరయతే రూపం మాతా విత్తం పితాశ్రుతం, బాంధవాః కులమిచ్ఛంతి....

అన్నువు.

(స్త్రీ.)

ఉ. అన్నువులార నావలపు వంగడి< బెట్టకురమ్మ .... ప్రదీపచరిత్రము. ౪. అ. కవులచరిత్ర. ౩. ౪౮౩ పొ.

అన్వాదేశము.

(బుధవివర్ణనము)-సీ. వివిమయంబోకాని విధుకళ దేశమోకాని యత్రినేత్రోద్భవుడు. కాశీ. ౫.

(ఇట 'ప్రతిబింబము, సాటి' అని భావము.)

అభిధాంతరము. సం. వి. అ. న. మాఱుపేరు. మాంతరము.

(బుధుని వర్ణనము)- సీ. అభిధాంతరమొకాని యుదధిం దపైరికి... కాశీ. ౪. ౧౫౧.

సీ. అమృతాంబునిధి కభిధాంతరంబు. గీ....మంత్రియ న్నయదేవయ్యమహితయశము. భీమ. ౧. ౫౩. (ఇట 'ప్రతిబింబము, సాటి' అనిభావము.

అమ.

(కొన్ని పురుషనామములతుదను 'అయ'కు మాఱుగాఁ జేర్పఁబడును.)

ఉ. ఆనరసింగభూపతి .... కాంచె ... భానునిభతేజుఁడిఁ గృష్ణమరాజు సున్నతిఁ. కళా. ౧. ౩౪, ౫౨.

అలుచు. వి. తిరస్కారము.

సీ. అలు చన నెర్లిద మనఁ జౌకయనఁ దిరస్కారంబు రాజిలు... అం. భా. ౧. ౧౩౪.

అల్లెదము. వి. మత్స్యవిశేషము.

గీ. అల్లెదం బుప్పఁతేఁపయు గొల్లదొండు, వరిగె, ర య్యాదియగుమీలఁ బట్టు నతఁడు. హంస.౪.౧౮౪

అవధరించు. స. క్రి. ౫. (గ్రంథాదులు) రచించు.

గీ. బాలసఖుఁడవు శైవప్రబంధ మొకటి, యవధరింః ము నాపేర నంకితముగ. హర. పీఠి. ౧౨.

అట్లఁడు. విశ. అలఁడు. ఉలిపికట్టె. (గ్రా)

సీ....బడుం దొవ్వ నొల్లఁ దనంగ నులిపికట్టె యన గను బొల్లసి యనఁ జెల్లకొఅని నా....

ఆప్పు. అ. క్రి. ఱ. కాఁడు, గ్రుచ్చుకొను.

రగడ. చుఱుకు మనె వే తొక్కఁ-జోటఁ గంటకమాడ. మనుచ. ౩. ౭౮.

ఆణి². వి. (సం. ఆణిః). ఇరుసుతుదిచీల.

సీ. చీల బంజర యాణి చిలుక యంచనఁగ సంధానిత కీలాఖ్య తనరు చుండు. ఆం. భా. ౨. ౨౦౩. (ప్రాఁత ప్రతి. పా.)

ఆత్మఖ్యాతి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. భ్రమవిషయమున క్షణిక విజ్ఞానవాదులయొక్కయు సౌత్రాంతికులయొక్కయు మతము. (ఈమతమున భ్రమస్థలమున ఇదంపదార్థమగు బాహ్యశుక్తియందు బుద్ధిరూపాత్మయొక్క ధర్మ మగు రజతము-అనఁగా రజతాకార మగుజ్ఞానము-విశేషణమై భాసించును. అనఁగా అంతరజ్ఞానరూప మగురజతము అబహిస్థమైనను బహిస్థముపలె భాసించును)

ఆరము. వి. (సం. ఆరామః) ఆరామము.

చ. మలయసమీరణాభిహతి మ్రాఁకుల నాకులుఁదుల్లి డుల్లి క్రొ . మ్మొలకలు సాగి సాగి విరిమోసులఁ గెందలి రొత్తి యొత్తి కుట్మలములు గ్రమ్మి క్రమ్మి కుసుమంబులు వాసన కెక్కి యెక్కి గుత్తులుకొని పండిపండి వినుతుల్ దగనారము లొప్పె నామనిన్. కు. సం. ౪. ౪౪౩.

సీ. ఏపునఁ జెలరేఁగి యేయుమనోజున్మ చెఱకువిల్ రెండు గా పిఱిచి వైతుఁ, బలువలై పలుకుచిల్కల నాలుకల ముల్లు విఱిచి యారములలో వెదల నడుతు, మదమున మ్రోయుతుమ్మెదలఁ జంపకలతాంతములలో ముసుఁగంగఁ దఱిమివైతుఁ, దగులమై వీతెంచుదక్షిణాశాగంధవహు మహాహీంద్రునివాతఁ ద్రోతు. గీ. నేటికులికెదు నాయట్టిబోటి కలుగ, వెలఁది నీమదిలోపల వెఱవ కుండు, మమ్మ ధైర్యంబు వదలకు మమ్మ యెందుఁ, గత్తలము గల్గ మేనికిఁ గలదె బాధ. (విక్రమసేనము. ౨. ఆ. కు. సం. ౪. ౪౪౩. వ్యాఖ్య.)

ఆరుణము. సం. విణ. (అ. ఈ. అ) అరుణునకు సంబంధించినది. వి. అ. న. ఆరణ్యకము, వేదమునందలి యొకభాగము.

మ. తుల లే కుండుస్వరూపరూపగుణభూతు ల్దోఁచె నేత్రద్యుతి, న్దలమై లో వెలిఁ దానెయున్కిఁ దెలిపె న్నారాయణం బారుణం, బులసామాన్యవిశేషరీతి నిఖిలంబు న్శబ్దజాలంబు ని.ర్మలనారాయణశబ్దమందునె తుదం బర్యాప్తమయ్యె న్శ్రుతిన్. అము. ౩. ౧౧.

గీ. త్రిసరకాస్వాదభవ మదోద్రేకలహరి, ధరణిదేవుఁ డాయోజ మత్తా వహించి, యారుణాలు పఠింపంగ నాలకించి, శంబరారాతి రతిచేయి చఱచి నవ్వు. శి పరా. ౩. ౧౪. (అరణాలు. అపముద్రి.)

ఆర్పు. వి. ౨. సింహనాదము.

సీ. అర్పు బొబ్బ యనంగ నగు సింహనాదంబు....ఆం. భా. ౨. ౨౨౩.

ఇఁగ.

చ....ఇందుపై, నిఁగఁ బసిగోల గోలతన మేలను మేలనుకూల మయ్యెడిన్. శశాం. ౨. ౧౪౦.

ఇరుచఁబడు. అ. క్రి. కుదియఁబడు.

ఉ....తల యల్లనఁ గాళ్లకు నందియంది లో,చక్కికి నొక్కి నొక్కి యిరుచంబడ గుమ్మడిమూట గట్టి పీ. పెక్కి దువాళిచేసి చలి యక్కడ నక్కఁడఁ బెట్టు వేకువన్. క్రీడా. ౪౫.

ఉగ్గు³. వి. (క. ఉగ్గు.) అవ్యక్తవచనము.

ఉ. ఉల్లముఁ జూపుచూపు లన నొల్లనియుగ్గులు విచ్చు నిగ్గులున్....కావ్యా. ౨. ౬౩.

ఉపరి. సం. అవ్య. మీఁదిది.

సీ. అటమీఁదఁ దారల కన్నిటి కుపరి యై రెండులక్షలకుఁ దుండి....భాగి. ౫. ౨. ౭౭.

క. మునిసప్తకమున కెగువం, దనరుచు....శింశుమార చక్రం,బనఁగా నిన్నిటికి నుపరి యగుచుండు నృపా. భాగ. ౫. ౨.

ఉప్పు². వి. ౨. ఊషరక్షేత్రము, చౌటినేల.

సీ. చౌథు కారషుమన్న చపు దననూషరమృత్సంజ్ఞ దోఁచుఁ దత్ప్రథివిపేరులు ప్పనఁ జౌడన నూనర యన నొప్పు....ఆం. భా. ౨. ౬౩.

ఉరలు¹. అ. క్రి. ౩. పగులు. (చూ. గుబ్బు)

వ.... పెనుబొబ్బలం బ్రహ్మాండకటాహంబు నిర్భరంబై గుబ్బు గుబ్బని యురల....భాగ. ౮. ౨౦౮.

ఉరి. వి. ౩. చోరసాధనవిశేషము.

చ.... కొ,య్యాయు నురి క్రొంకి నారసము .... దశకు. ౫. ౭౨.

ఉఱు⁴. వి. పాము ఉఱుకునప్పుడు పుట్టెడిధ్వని.

ద్వి. మెఱుఁగుఁగోఱ లురల వల్మీకముల్ వెడలి, యుఱు పుట్టఁ గోమలనుటికి....ద్వి. హరిశ్చ. పూ. ౧౯౬౨ వం.

ఉల్లసమాడు. స. క్రి. ౨. పరిహాసముచేయు. గేలిగొను. భార. శల్య. ౨. ౨౧౫. (సం. భార. శల్య. ౫౪.) ౮.)

ఊడిగెము = ఊడిగము.

సీ....కిన్నరాంగన లూడిగెములు సేయ. చిత్ర భా. ౪. ౫౯.

ఊసర. వి. (సం. ఊషరః.) ఊషరక్షేత్రము. చౌటినేల ఆం. భా. ౨. ౫.

ఎక్కించు. స. క్రి. ౮.(నారిని) సంధించు, కూర్చు.

శా....ధాత్రీశోత్తంసమువిల్లు వంచి గొనయం బెక్కించి....చంద్ర. ౩. ౫౬.

ఎడ¹. విశ. ౪. ఎల, లేఁతది. (చూ. ఎడనీరు)

వ....గుత్తులయెడచిగుళ్ల....కేయూర. ౪. ౫౦.

ఎల్ల².

గీ....ఎల్లపురుషుఁడు. కవిక. ౫. ౧౪౩.

ఏసలారు. (ఇవి ఉభయయతులలోనిది. చూ. కావ్యా. ౬. ౬౯)

ఏగాని. వి. ౨. రెండుదమ్మిడులు. (వా)

ఏడుచుకొను. అ. క్రి. (ఏడుచు + కొను-స్వార్థమున.) రోదనముచేయు. విలపించు.

ద్వి...ఆకోమలాంగి,తననాథుఁ [illegible] న్యాని తానేడ్చుకొను చు. ద్వి. నల. ౪. ౩౯౪. ౭౦.

ఏనాఁడు = ఎన్నఁడు.

ఏఱు².

గీ. అరయ నుపహతి వాటిల్లినట్టిచోట,నాజ్యతైలాద్యుపేతభాండావలులకు, నేళ్లనీళుల నొండె వేనీళ్ల నొండెఁ,గడువధాతఁ దోమిన నొండెఁ గలుగు శుద్ధి. మార్క. ౩. ౧౫౪.

ఒకానొక్క = ఒకానొక.

క .... అలలనామణి కాగ,య్యాళి నొకానొక్కవేళ....పాటలఁ దగ నేర్పు౯. శుక. ౧. ౪౭౩.

ఒక్కాస్తి. విశ. ఒక్కపరిమాణముగలది.

గీ. ఉచితనిబభాషణంబుల నొంటి యొంటి,హస్తమునఁ బూని యొక్కాస్తిబెత్తబిడ్డ, లందలమునిల్పి రవని పాలాగ్రసీమ. రా. వి. ౨. ౪౪.

ఒడిదారము.

సీ. చెలువంపునెఱికకుచ్చెలలపైఁ బచ్చరామొగవుల యొడిదారములు వొసంగ. రఘునాథరామాయణము. ౨. ౧౦౮.

ఒడ్డాణము = ఒడ్డియాణము. ౨. ఆసనవిశేషము. శివయో. ౩. ౭౪. (చూ. గొడ్డగము.)

ఒనగూడు. స. క్రి. ౫. (రతియందు) కలియు.

ద్వి. ఉండితి నిన్నాళ్లు నొకరీతి నింక, నుండుచే గతి వాని నొనగూడ కింతి. ద్వి. పరమ. ౫. ౪౨౦ పొ.

ఓరవోవు. అ. క్రి. ౩. ప్రక్కకుఁ బోవు,తొలఁగు.

చ. కదిసిన నోరవోయి....వాసిష్ఠ. ౧. ౭.

అనుబంధము

(ద్వితీయసంపుటమునకు)

కంటసరులు. వి. బ. ధాన్యవిశేషము. హంస. ౪. ౧౨౭.

కక్కసపడు=క్రక్కసపడు. అ. క్రి. (కక్కసము + పడు) ఇతరులయెడ కఠినముగా ప్రవర్తించు. (బ్రౌ.)

కట్టువ. వి. పక్షులు మున్నగువానిని బట్టుటకై ఒగ్గిన యొకవిధమగు ఉచ్చు.

గీ. జారకీరపంక్తులకు మోటు సరసశకు, నులకుఁగట్టువ యుపకాంతముఖ్యచటక, సంఘములకును గుబ్బిశ శంకధారి, ఘోరరణహారిజయభేరి ఘోషనారి. హంస. ౨. ౮౩.

కనలు. స. క్రి. కోపించు.

గీ. ఒకతె వృద్ధను మగుమూల్య మొసఁగుటరయ, లేక కొమ్మని మఱియొక్కరూక యొసఁగ, నొకతె గ్రోలియు మైరేయ మొల్ల తెక్క,మరల నిమ్మని దాని వేమఱును గనలె. శుక. ౩. ౧౨౦.

కన్నియ[2] (న్నె). వి. (సం. కర్ణి.) పసువులను గట్టుటకుపయోగించునొకవిధమగు త్రాడు. (వా)

కన్నె.

కన్నెఅ(ఱ్ఱ)=కోపము.

రగడ. తలిరుబోఁడి నీతలఁపునఁ గన్నెఅ, వలదు తేనెలకు వంపకు గన్నెర. రాజ. చ. ౨. ౧౮౯.

కప్పడికంబళి. వి. (కప్పడి=కప్పడి అనుగ్రామము-అని. బ్రౌ) కప్పడిగ్రామములో నేసినకంబళి.

ద్వి. గద్దెకంబళ్లు కప్పడికంబళ్లు... పండితా. పర్వ. ౩౮౬ పొ.

కప్పురము.

కప్పురబాగాలు=తావిపోఁకవలుకులు.

సీ. కడు మంచిపోఁకలు కండ్రికల్ గావించి యుడుకుజలంబుల నునిచి వాచ్చి,యెత్తి కొండొక యార్చి యొసఁగ మాకందవృంతోత్థనిర్యాసమం దూరఁబెట్టి, కర్పూరజలములఁ గలయఁగఁ దడిపి శ్రీఖండచూర్ణంబులోఁ గలిసినట్టి, కస్తూరికసలునఁ గదియించి యుడికించి తేనియ నుడికింపజేసి నీడఁ. గీ. బలిచి యాఱఁగఁబెట్టంగ వలయు నివి యొ,సంగుఁ గప్పురబాగాలనంగ వీని, వీడియముతోడ సేవింపఁ జెలఁగు సుఖము, వదనరుజలు దొలఁగు దీపనము గలుగు. (శి ని)

కమరు[1]. అ. క్రి. ౨. అలుగు, జీర్ణమగు.

క. బడబాగ్ని యనలాగస్త్యులు,కుడిచినకుడు కులుగఁ జేసి కుశల ప్రదుల,న్యోడు మాకు ననుచు వలచేఁ, గడుపు నిమిరి చదువ గట్టికండ్లుం గమరున్. విజ్ఞా. ఆచా. ౮౨.

కయి[4]=కై[4].

కలవరించు. స. క్రి. (నిద్రామోహాదులచే) మైమఱచి పలుకు.

ఆ... రేయి నాద్రక్కఁలోనుండి, కలవరించ లేదె చెలుల నెల్ల. శృంగారరాధామాధవసంవాదము. ౧. ౪౧.

కాంక్షము. సం. విశే. (అ కా. అ)-కోపాదులచలనకుచ్చితపుఁజూపు గలది.

కాలికము. సం. విశే. ౪. కాలమందైనది.

కావలి. వి.

క. దేవుఁడు సాత్యకిఁ గనుఁగొని, నాద్విజుఁ... తదాఁక నగర... బలు, దేవ... హైన... క్క... హరి. ౬. ౧౫.

కిలుకు[2]. వి. త్రప.

చ. కిలుకులఁ బెట్టి ... వడకించి ... వన్న వట్టిక, కుక్క... జై. భా. ౬. ౨౩౪.

కిలుకు... భాగ. ౧౦ పూ. ౩౫౬.

కు. ౩. దేశకాలములందు అవధిని తెలుపును.

(దేశమునకు.)

ఉదా: పదిగజములకొక్కొక్కచొప్పున నాటవలయును.

(కాలమునకు)

క...ఏ, జెనిమిదివసములకు నిట, సను దెంచుక
...భాగ. శాం. ౬. ౫౬౬.

కుంచిక. ఏ. తూలిక. (శే. ని)

కుండు. స. క్రి. ౧. నఱకు, ఖండించు.

ఉదా: చొప్ప కుంది మోడకు వేయును. (వా)

సీ. వండఁగాఁ గుందినవకువున మావటీల్ పొడిపించి రిఫములవిడిచి హాయల. చంద్రా. ౬.౧౦౦.

కువ్వేన=గరగస. (చి. ని, నా)

కెరలు. అ. క్రి. ౯. ఎగురు, ఎగయు. (చూ. కెరలుచు. ౧. అర్థము)

వ...వసంతసారథి తిన్నవై యున్నక్రొన్ననముని కోలఁ గదల్చి యదల్చినం గెరలి చెరలుకొట్టుచు మిన్నులప్పైఁ బాఱుచిలుకవారువంబుల...
త్రి.రం. ౨. ౭౯౫.

కేరియ=కేరింత.

కేరియల్వాఱు=కేరింతలుగొట్టు.

ఉ. జీతిక కల్లు ద్రావి మదసింధురగామిను లన్ని కేరియల్వాఱుచు గొడుగీతములు పాడుచు ...కు. సం. ౬. ౭౦౨.

కేరు. స. క్రి. ౪. చెప్పు.

ఉ. కేరును గేలకి న్నాగలి గేదఁగి యంచను పేరులు...ఆం. భా. ౨. ౭౯.

కేళిక. వి. ౨. నాట్యవిశేషము.

ద్వి. కోలాటమును బాత్ర గొండ్లి పేరణియుఁ, గేళిక జోకయు లీల నటింప. బస. పు. ౧. ౫౭౯ పం.

కై⁴=కయి⁴. వి. కుక్క మొఱుఁగుట కనుకరణము. (దీని ఆమ్రేడితరూపము 'కైకై')

మ. కరుణాహీనత రాల రువ్వఁగను కై కైశబ్దముల్ సేయుచుక. బ్రహ్మో. ౨. ౧౩౦.

క్రొయ్య. వి. ౫. చోరసాధనవిశేషము.

చ...భ్రమరమ్ములక్రోలును మైలమందుఁ గ్రొయ్యయు నురి గ్రొంకి నారసము నాదిగఁ గల్గినసాధనంబు లన్నియు...దశా. ౫. ౭౨.

కోవెల¹. వి. ౨.దీర్ఘ దేవాలయము, పొడవుగా నుండు దేవాలయము.

సీ...దేవళంబు నా దేవాలయాఖ్య మై తేజరిల్లు, గుడి కోవెల యనంగ నడరు వర్తులదీర్ఘ దేవాలయములు...ఆం. భా. ౨. ౧౬.

క్రమ్ముఱు, క్రమ్ముఱఁగ. ౧. అర్థము.

మ...వేదవిశుద్ధాక్షరపంక్తిఁ గ్రమ్ముఱఁగ వేధం జేర్చి కోనాఁగఁ దద్వృపనం బబ్ధిసితాంబుబిందు లలమం బ్రోద్యన్నుచిం దాఁటవే. ఆము. ౪. ౧౭.

క్రాయు. స. క్రి. ౩. దంచు.

వ...మాటిమాటికిఁ గోరవివిరిగుత్తి పై వ్రాలి యొగయుభసలపంక్తిఁ గొమ్మ పువ్వుమంజరులు గ్రాయుముసలం బని గుసగుసలాడుచు...రా. వి. ౩. ౧౧౪.

గడ్డ. వి. ౫. కరుడు, గట్టిపడినముద్ద.

ఉదా: అన్నపుగడ్డ, బెల్లపుగడ్డ, మొ.

గడ్డకట్టు=కరుడుగట్టు, ముద్దగట్టు.

(వ్యవ) అన్నము గడ్డగట్టినది.

గిజిగాఁడు. వి. ౨. పచ్చపిట్ట, హారితము. (శ. ర. ౧. అర్థములోని. వి. సం. ౧. ౧౩. మనుచ.౧. ౩౬. ఇట చమత్కొనవలెను.)

గులిమితె(త్రె)డ్డు. వి. (గులిమి+తెడ్డు.) గులిమి తీసికొనుటకై వెండి లోనగువానితో చేసిన తెడ్డువంటిసాధనము.

గులివి=గులిమి. (వా)

గువిలి=గులిమి. (వా)

తప్పొప్పుల పట్టిక.

(ప్రథమసంపుటమునకు)

పుట.	ప్రక్క.	పంక్తి.	తప్పు.	ఒప్పు.
27	1	23	అంటుసంటులు	అంటుసొంటులు
29	2	13, 14	అండె. చూ. అండియ. అండెము. చూ. అండియము.	"అండియ, అండియము" పదములలో 'డె' బ్రాకెట్టులో నుండుటచేత ఈరెండుపదములు లేవనుకొనవలెను.
41	2	34	దూరనంగోల	దూరనగోల
46	2	29	గిటకిటన	గిటగిటన.
49	1	18	అంపవెల్లి.	అంపవెల్లి. వి.
,,	2	16	కొలువన	కొలుపన
51	2	13	అంబుకూర్మము=	అంబుకూర్మము. సం =
55	1	25, 26	అ. నిర్దేశము లేమిని దెలుపును. 'ఏని, అయినను' అనునర్థము ఇచ్చును.	అ. ఎట్టు, ఏమి, ఎన్ని, ఎవఁడు, ఏది మున్నగుశబ్దములకు అనుప్రయుక్తమై 'అయినను' అనునర్థము నిచ్చును.
111	2	32	అడిగొట్టు. వి.	అడిగొట్టు. విణ.
132	2	30	సీ.	గీ.
147	2	27	అధవా.	అథవా. ఈపదము నుదాహరణముగా 135. పుటలో 'అథర్వాఁడు' పిమ్మట చదువుకొనవలెను.
,,	2	28	అధవా	అథవా
150	1	22	సీ.	గీ.
197	1	20, 21, 22, 23	అన్యథాఖ్యాతి. సం... గ్రహించుట.	అన్యథాఖ్యాతి. సం. వి. ఇ. (స్త్రీ). భ్రమవిషయమున తార్కికమతము. (ఈమతమున 'ఇదంరజతం' అను ప్రతీతిలోని ఇదంపదార్థ మగుశుక్తియందు రజతము తాదాత్మ్యసంబంధముచే - రజతత్వము సమవాయసంబంధముచే - విశేషణమై భాసించును.)
212	1	1	అపా.	అప
243	2	13, 14	క. భూవల్లభకార్యార్థులపై వచ్చుటఁ జేసి. శై. భా. 2. 203.	ఈభాగము లేదనుకొనవలెను.
253	2	6, 7	అ. స్త్రీనామముల తుదను జేర్పఁబడును. ఉదా: సీతమ్మ, వెంకమ్మ.	అ. స్త్రీనామముల తుదను కొన్నిపురుషనామముల తుదను జేర్పఁబడును. ఉదా: సీతమ్మ, వెంకమ్మ, కృష్ణమ్మపంతులు, మొ.

పుట.	ప్రక్క.	పంక్తి.	తప్పు.	ఒప్పు.
280	1	34	౨. ఇమ్ముట, వానము.	౨. ఇమ్ముట, దానము. అర్పణచేయు=(అర్పణము + చేయు) ఇమ్ము. భీష్మ. ౫. ౩౦.
333	1	22	అవి. వి.	అవి. సం. వి.
356	1	11,12,13	అపత్ఖ్యాతి.సం....జగద్భ్రాంతి, మొ)	అసత్ఖ్యాతి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. ౧. భ్రమవిషయమున శూన్యవాదిమతము. (ఈమతమున 'ఇదంరజతం' అను భ్రమస్థలమున శశశృంగమువలె నత్యంతాసత్తగు రజతము ఇదం పదార్థము సుక్తియందు విశేషణమై భాసించును)
371	2	1	ఆంత్రి	ఆంవో
380	2	7	(అ. ఈ. అ.) ౧.	(అ. ఆ, ఈ. అ.)
,,	,,	8	౨. అకాలమందుఁ బుట్టినది.	(అ. ఈ. అ.) అకాలమందు పుట్టినది.
,,	,,	10, 11	అకాలికి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ-పుట్టినవెంటనే నశించునది-విద్యుత్తు, మెఱపు.	ఈపదము చదువుకొన నక్కఱలేదు.
382	2	14	ప్రాంతనై	పోతనై
432	1	2	గాచెంగవెరసి	గాఁజెంగవోను
436	2	29	కలదు)	కలదు) తపతీ. ౧. ౫౯.
439	1	31	(అ. ణికా. ఆ)	(అ. ణ్యకా. అ)
442	2	23	రాలుఁగాయు	రాలుగాయు
454	2	4	ఆఱుమే[1]=ఆఱ్చు[1].	ఆఱుమే[1]=ఆఱ్చు[1]. చిత్ర. భా. ౭. ౯౧.
463	2	1	ఆలో	ఆళి.
483	2	28	ఆహూతప్రపలాయి. సం. వి. న్. పుం.	ఆహూతప్రపలాయి. సం. విం. (న్. నీ. న్.)
498	1	4	అనతిదూరమున, సమీపమున)	అనతిదూరమున, సమీపమున; సులభముగా, సులువుగా.)
,,	1	22	భార. శాం. ౬. ౩౭౭.	భార. శాం. ౬. ౩౭౭. క. ఇంతుల నేఁ మపాతక మదింతట నంతటఁ బోదు...వసు. ౪. ౨౮.
500	2	3	౪. ఇది అనుదానియర్థము నిచ్చును.	౪. ఇది, ఇవి అనువర్థముల నిచ్చును.
,,	,,	17	ఆము. ౬. ౨౭.	ఆము. ౬. ౨౭. చ. వివిధములైన యశ్వములు వేలతరంబులు నీవుద్రావుచు,న్నవియును బోవుచున్నవియునైనవి యారయ నిందులోఁ బలన్, సవనహయంబు వచ్చుటకనంబడదు...జై. భా. ౨. ౧౬.

పుట.	ప్రక్క.	పంక్తి.	తప్పు.	ఒప్పు.
508	2	16	ఇక్కపట్టు.(√ఇక్క)	ఇక్కపట్టు వి. (√ ఇక్క)
508	2	1	ఇక్ష్వా	ఇగి.
,,	,,	10	ఇక్ష్వాకువు.	ఇక్ష్వాకు(వు).
,,	,,	11	లలో నొకఁడు.	లలో నొకఁడు. సీ. మనువు నిక్ష్వాకు వేఁడి ...నై జ.౧. ౭౮.
515	1	26	ఈవిమ్రాను, ఈవుల మొదవు,	ఈవిమ్రాను, ఈవులకెంపు, ఈవులమొదవు,
545	2	20	శైత్యము.	శైత్యము. స.౩. శీతలము.
,,	,,	22	శీతంబు...	శీతంబు గుణిగుణాఖ్యలఁ దగు.
546	1	8	లుప. ఆం. భా. ౧. ౮౧.	లుప. విశ. శీతలము. ఆం. భా. ౧. ౮౦.
549	1	4	ఇసుకవొందు.	ఇసుకవొందు. వి.
560	2	9	జ: ఈఁత3.	జ: ఈఁత3, ఈనిక.
568	2	9, 10, 11	(అ. ఆ. అ-స్త్రీలింగమున ఈకారాకాంతము (ఉదా: ఈశ్వరీంసర్వభూతానాం. శ్రీసూక్తము అని వాద.)	(అ. ఆ. అ-కే. ని.)
586	1	29	(శ. ర)	(శ. ర) పరమ. ౫. ౧౮౫.
597	1	18	జ: ఉడికించు,	జ: ఉడికించు, ఉడికిల్లు,
608	2	22	భాను. ర. ౭3.	భాను. ర. ౨3.
663	1	16	(ఆ.	(అ.
675	2	10	సీ.	గీ.
677	1	14	జ: ఉప్పు,	జ: ఉప్పు, ఉప్పుఁబడు,
698	1	6	కోఁతిఉబ్బు	కోఁతి, మొ. ఉబ్బు
702	2	23	ఉల్క.	ఉల్క(ము).
713	2	9	అని. ౧. ౮3.	అని. ౧. ౮3. జ: ఉస్సురస్సురు.
715	2	22	జ: ఊఁగాడు,	జ: ఊఁక2, ఊగాఁడు,
723	1	16	(క. ఊడె) వి.	(క. ఊడె)
749	2	10	సీ. ఇది	సీ. ఇవి
765	2	32	(చూ. ఎగ్గడికత్తె)	(చూ. ఎగ్గడికత్తె) జ: ఎగ్గడికత్తె, ఎగ్గడికాఁడు, ఎగ్గడీఁడు.
781	1	34	మల్లబంధవిశేషము.	పదిరెండు పరువములలో నొకటి. (పదునాల్గువిసరులలో నొకటి అని హంస. ౧. ౨౧౬)
782	2	2,3,4,5,6	వ. ఎడమడుగుపరువడి కుడియడుగుపరువడి కదలుపరువడి...కాళ నిల్కడయు న్నసింహాంబును నాది యగుము	వ. ఎడమడుగు పరువడి కుడియడుగు పరువడి... మొదలు గాఁగల పదిరెండు పరువడులును... ప్ర బంధ. ౭౮.

పుట.	ప్రక్క.	పంక్తి.	తప్పు.	ఒప్పు.
			ప్పదిరెండువిన్నాణంబులనాణెంబు పరీక్షించి...హంస. ౧. ౨౦౬. ప్రబంధ. ౭౫.	వ. ఎడమడుగుపరువడి కుడియడుగుపరువడి కదలుపరువడి...ఇవి మొదలైన పదునాలుగువిసరుల మర్మంబుఁ జూచి...హంస. ౧. ౨౦౬.
834	2	18	భార. శాం. ౬. ౩౮౩.	భార. శాం. ౬. ౩౮౩. ఉ... సోమశర్మ పే,రింట సెసంగు ... శుక. ౨. ౧౪౭. మనుచ. ౩. ౮౦.
840	2	10	పడు - ఈద్రావిడపదమును బట్టియు. శ. ర. నుబట్టియు సబిందుకముగా గ్రహింపఁబడినది. నిర్ధారక ప్రయోగములు కనఁబడలేదు) బాధించు.	పడు.) బాధించు. ఉ. ఏఁమను పేంద్రునింబడక మిమ్మని రుక్మిణి మున్ను దేవుఁడుం, బూఁచిన పూఁపు దప్పుటకుఁ బోకలఁ బోవుమనుండు... ఉ. హరి. ౧. ౧౬౮.
851	2	13	ఏడాకులపొన్న.	ఏడాకు(ల)పొన్న.
,,	,,	14	కాశీ. ౩. ౨౩.	హరి. పూ. ౭ ౧౧౭. కాశీ. ౩. ౨౩.
867	1	29	(క. త. ఏరాశ)	(త.ఏరాశ.)
873	2	33	దశా. ౮. ౨౬౬.	దశా.౮.౨౬౬.ద్వి.పరమ.ర.౨౮౯పా.
899	2	34	=ఒక్క కరిత.	= ఒక్కరిత.
900	1	11	ఒ,క్కఅఁగని	ఒ,క్కఅ గని
917	2	31	గవడ	గవుడ
919	1	8	గత్తిరిం	గత్తరిం
949	2	28	జ: ఒలి, ఒలుచు,	జ: ఒలి, ఒలిదామర, ఒలుచు,
950	1	33	(చూ. ఒలుకులువాలు)	(చూ. ఒలుకులువాలు) జ: ఒలికించు, ఒలుకులువాలు.
952	2	33	కువల. ర. ౧౩౮.	కువల. ర. ౧౩౮. జ: ౭,శవరి.
967	1	8	ఓదనాదనిక=	ఓదనాదనిక. సం=
973	1	8	ఓగపారః.	ఓరపారలు.
992	1	13	ఔష్కుఁడు=	ఔష్కుఁడు. సం=

తప్పొప్పుల పట్టిక

(ద్వితీయసంపుటమునకు)

పారట.	ప్రక్క.	పంక్తి.	తప్పు.	ఒప్పు
10	1	2	కుత్తుక గళము;	కుత్తుక, గళము;
11	1	10	కండతుండములు	కండతుండములు, కడికండలు.
,,	2	12	=గండపడము.	=గండవడము. వి.
18	1	8	ర. ౭౫.	ర౭౫.
19	1	27	మహోఘనుఁడు	మహోఖలుఁడు
,,	2	15	వణకింప	వణఁకింప
20	2	2	యైన సెలలలేదు	యైనఁ జెల లేదు. (శ. ర. పా)
31	1	32	(చూ. శ. ర-గోండ్రించు)	(చూ. శ. ర-కటకట)
33	2	18	పట్టణవాసి	పట్టనవాసి
45	1	27	అగచాట్లప్రాఁతనై	అగచాట్లపోతనై
46	1	27	దిరుగుగాడు	దిరుగాడు
48	1	4	ధృష్టపార్శ్వ	ధృష్టఃపార్శ్వ
,,	,,	25	౧. ఇది	౧౧. ఇది
53	2	35	యుధమగతి	యుధమగతికి
79	2		కద	కదం
80	2	[illegible]	కదన్న=కద[1].	కదన్న(న్నా)=కద[1]. (సంతాపమునకు)
,,	,,	35	కదమ్మ	కదమ్మ(మ్మా)
83	1	12	ముప్పదిరెండువిన్నాణములలో నొకటి, మల్లబంధవిశేషము. వ. ఎడమడుగుపరువడి కుడియడుగుపరువడి కదలుపరువడి ... నృసింహంబును నాదియగు ముప్పదిరెండువిన్నాణంబులనాశెంబు పరీక్షించి. హంస. ౧. ౨౦౬. ప్రబంధ. ౭౫.	పండ్రెండుపరువడులలో నొకటి. (పదునాలుగు విసరులలో నొకటి అని. హంస. ౧. ౨౦౬.) వ... ఎడమడుగుపరువడి కుడియడుగుపరువడి కదలుపరువడి.... మొదలుగాఁ గలపదిరెండుపరువడులును ... ప్రబంధ. ౭౫.
,,	2	19	(బంధించు, బిగించు; అతుకు)	(బంధించు, బిగించు; బంగారు, మొ. సాఁగఁగొట్టు. చిన్నయసూరిధాతుమాల.)
90	2	26	అగపడు.	అగపడు; ప్రత్యక్షమగు.
91	2	34	లో, కై	లో, కైక
96	1	30	కనుగీ(స్గీ)టు	కనుగీ(స్గీ)ఁటు.
,,	,,	33	గీటె	గీఁటె
,,	2	5	కనుగీటు	కనుగీఁటు.

పుట.	ప్రక్క.	పంక్తి.	తప్పు.	ఒప్పు.
101	1	4	వి. ఔరసపుత్రుడు.	వి. (కన్న+కొడుకు) ఔరసపుత్రుడు.
102	2	11	పరమ. ర. ౧౯౫౫.	పరమ. ౪. ౧౦౨౫.
104	1	13	కన్నియ	కన్నియ¹
,,	,,	2	కన్నియ+లేడి	కన్నియ¹+లేడి
110	1	25	కన్య=కన్నియ	కన్నె=కన్నియ¹
113	2	26	కపురబాగాలు = కర్పూరముతోడి వక్కపలుకులు.	కపురబాగాలు = తావిపోకపలుకులు, కప్పురబాగాలు.
117	2	5	కప్పుదెరువుజాణక, కప్పుద్రోవరి,	కప్పుదెరువుజాణ, కప్పుద్రోవరి.
119	2	5	కప్పురబాగలు = కర్పూరముతోడి వక్కపలుకులు.	కప్పురబాగలు = తావిపోకపలుకులు, కప్పురబాగాలు.
122	2	13	కాలు	౧. కాలు.
,,	,,	17	జటాయుషః)	జటాయుషః-సం.భార.అర.౨౭౩.౫౦)
125	2	15	కముఁజా=కొఁజా	కముఁజో=కొఁజో
132	2	30	కయిలాట=కైలాట	కైలాట(ము)=కైలాట
,,	1	32	(√కైలాట)	(√కయిలాట)
133	1	3	(కైలాట+కాఁడు)	(కయిలాట+కాఁడు?)
139	2	10	గాఁడి,	గ[illegible]ము,
,,	,,	28	సి.	సీ.
144	2	17	అను. ౪. ౧౯౫౫.	అను. ౪. ౧౯౬౬.
149	1	7	(కనువాఁడు)	(కఱవాడు)
155	2	4	ఒకానొక చెట్టు	ఒకానొక చెట్టు. (చూ. కొండగోఁగు, గోఁగు)
155	2	5	ప్రాణిపసుపు	ప్రాణిపసుపు. 1.
166	1	32	(√కఱ్ఱు)	(√కఱ్ఱు¹)
,,	2	26	కఱ్ఱుగోల	కఱుగోల
167	1	33	జ. కఱమాపను.	జ: కఱకంఠుఁడు, కరమాపను.
168	1	20	జ. కఱ్ఱుగోల	౭: కఱుకుట్లు, కఱుగోల
176	1	26	వి క్రి.	వి ప్ర.
,,	,,	34	జ: కలమాఁగంప.	ఇది లేదనుకొనవలెను.
192	2	2[illegible]	కలువడము	కలువడము¹
193	2	2	ద్వి. హారిశ్చ ౪౨౫ పం.	ద్వి: హారిశ్చ. ఉ. ౪౨౫ పం.
200	2	10	కళవట్టు= ౧. మూర్ఛగొంము,	కళవట్టు=మూర్ఛగొందు,
203	1	13	ప్రరంగ.	శ్రీరం. మా.
210	2	28	గీ. కవుచు	ఆ. కవ్రచు
211	1	18	కవుఁదీఁగ, మొ.	కవుఁదీఁగ, కవునుఁదీఁగ, మొ.
213	2	11	సం. భాగ. ౧౦ స్క[illegible]	సం. భాగ. ౨. ౪. ౧౫.